„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **750** ■ 5-11 iulie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Chipuri ale presei“

pagina **3**

Interviu cu

RĂZVAN PETRESCU

pagina **14**

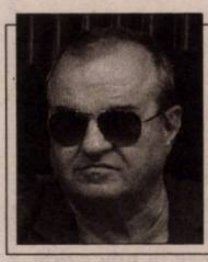

RADU SERGIU RUBA

„Nuntă cu translator“

pagina **23**

Teamă cu variațiuni

„Nimic în viață nu trebuie temut, ci doar înțeles.“

MARIE CURIE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Adrian VOICU

Mi-e frică

Pe tot parcursul copilăriei mele am trăit o stare de frică uniformă și continuă. Îmi era frică să nu se întrerupă curentul în timpul emisiunii *Lumea desenului animat,* îmi era frică să nu se ia apa caldă în timp ce făceam baie și aveam șampon pe cap, îmi era teamă cînd mergeam cu părinții la vreun magazin, să-mi cumpere un cadou, că nu voi găsi ceea ce mi doream, la școală îmi era frică să nu-mi uit acasă cravata de pionier, apoi, după 1989, îmi era frică să nu mi se fure bicicleta – lucruri care, bineînțeles, s-au și întîmplat pînă la urmă. În timpul filmărilor la Metrobranding m-au apucat toate fricile copilăriei. Plus altele noi. Parcă eram la furat de corcodușe. De fiecare dată cînd eram surprinși filmînd, ne huiduiau și ne goneau de parcă am fi spionat cine știe ce bază militară. Era exact ca atunci cînd ne urcam în copac – un copac public, oarecare – să culegem corcodușe, și atunci venea un domn în maiou, cu o bîtă ridicată în aer, urlînd și amenințînd de parcă în copac ar fi crescut diamante, nu corcodușe.

Așa am descoperit o frică nouă: frica de aparatul de filmat. Această frică te apucă în momentul în care singura activitate culturală la care participi este televizorul. După mine, televizorul e al doilea mare pericol după bomba atomică. Ucide spirite constant, uniform și masiv. Iradiază zilnic și generează noi și noi angoase. În plimbările mele prin țară am întîlnit o droaie de oameni prăpăstioși – asta a fost ca o revelație pentru mine. Metrobranding este un film despre frică, dragoste și lamentație. Ne este frică de ce va urma, iubim anii de tinerețe și obiectele nemuritoare care și astăzi stau, sfidătoare, în fața noastră, fără să-și arate vîrsta, și ridicăm ca niște adevărați constructori ziduri ale plîngerii oriunde ne-am afla – la chioșcul de ziare, pe holurile spitalelor, judecătoriilor, școlilor și facultăților. Oriunde ne-am afla, ne așezăm cuminți pe scăunel și ne lamentăm.

(apărut în *Dilema veche,*
nr. 378, 12 mai 2011)

Dilema veche vă propune

■ După ce matematicianul publică mai multe volume de algebră, paralel cu o susținută carieră universitară, istoricul Claude Mutafian (n. 1942, Franța) se consacră, după 1980, domeniului predilect (PhD în istorie, la Sorbona), urmărind în cărțile sale cu precădere relațiile Armeniei cu vecinii, de-a lungul timpului. În volumul de curînd apărut în condiții grafice remarcabile – *La Saga des Arméniens de l'Ararat aux Carpates,* Les Belles Lettres, Paris, 2018 –, secțiunea vizînd relațiile culturale româno-armene reconstruiește un dialog identitar peste timp. O bogată iconografie – inscripții, pagini de manuscris sau imprimate, monumente – e valorificată sub raportul acurateții surselor. În acest sens, volumul beneficiază de aportul Ministerului Culturii din Republica Armenia, Muzeului Național de Istorie Armeană, Ambasadei Armeniei în România, Uniunii Armenilor din România, precum și de sprijinul material al Fundației Calouste Gulbenkian. (Ruxandra Mihăilă)

■ Cele două romane ale Tatianei Țîbuleac – *Vara în care mama a avut ochii verzi* și *Grădina de sticlă,* ambele publicate la Editura Cartier. Nu sînt cărți ușurele, de vară, cum v-ar putea păcăli titlurile lor, ci povești despre copii și părinți, dragoste și lipsa ei, cînd duioase, cînd tăioase, potrivite nopților cu insomnii. (Cristina Ștefan)

■ Piesa neterminată *Insula* a lui Mihail Sebastian își caută epilogul. Centrul de Cercetare și Creație Teatrală „Ion Sava", din cadrul Teatrului Național „I.L. Caragiale", anunță un concurs de dramaturgie. Citiți cele două acte și scrieți continuarea! Premiul pentru textul (epilogul) cîștigător este în valoare de 2000 de euro. Detalii despre concurs găsiți la www.tnb.ro. (Matei Martin)

■ Pe Cinemax, luna asta, puteți vedea sau revedea *Nașul* lui Coppola, *Giulietta și spiritele* al lui Fellini. (Ana Maria Sandu)

■ Cine mai știe de mănăstirile rusești de rit vechi Uspenia și Vovidenia din Dobrogea... Sînt vizitabile, deși nu foarte accesibile. Merită văzute chiar dacă unele opinii ale maicilor sau ale călugărilor nu sînt tocmai „la modă". Iar natura dimprejurul lor e formidabilă. Prin zonă se găsește și situl arheologic al cetății romane Ibida. Ruinele, care azi nu par cine știe ce, sînt totuși ale unei cetăți care a fost, spun specialiștii, foarte mare și importantă. (Andrei Manolescu)

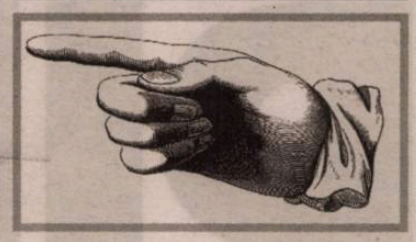

■ „Vînătoarea de comori arhitecturale" este un joc urban simpatic, pe echipe, lunar, o modalitate de a fi turist în orașul tău și de a (re)descoperi patrimoniul construit. E organizat lunar în București (urmează zona Cotroceniului în 12 iulie și Dealul Patriarhiei în 21 august) și ocazional în alte orașe din țară. Mai multe detalii pe www.vanatoarea-arhitecturala.ro. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Eșec**
- **Liberalism**

album dilematic Cristina Ștefan

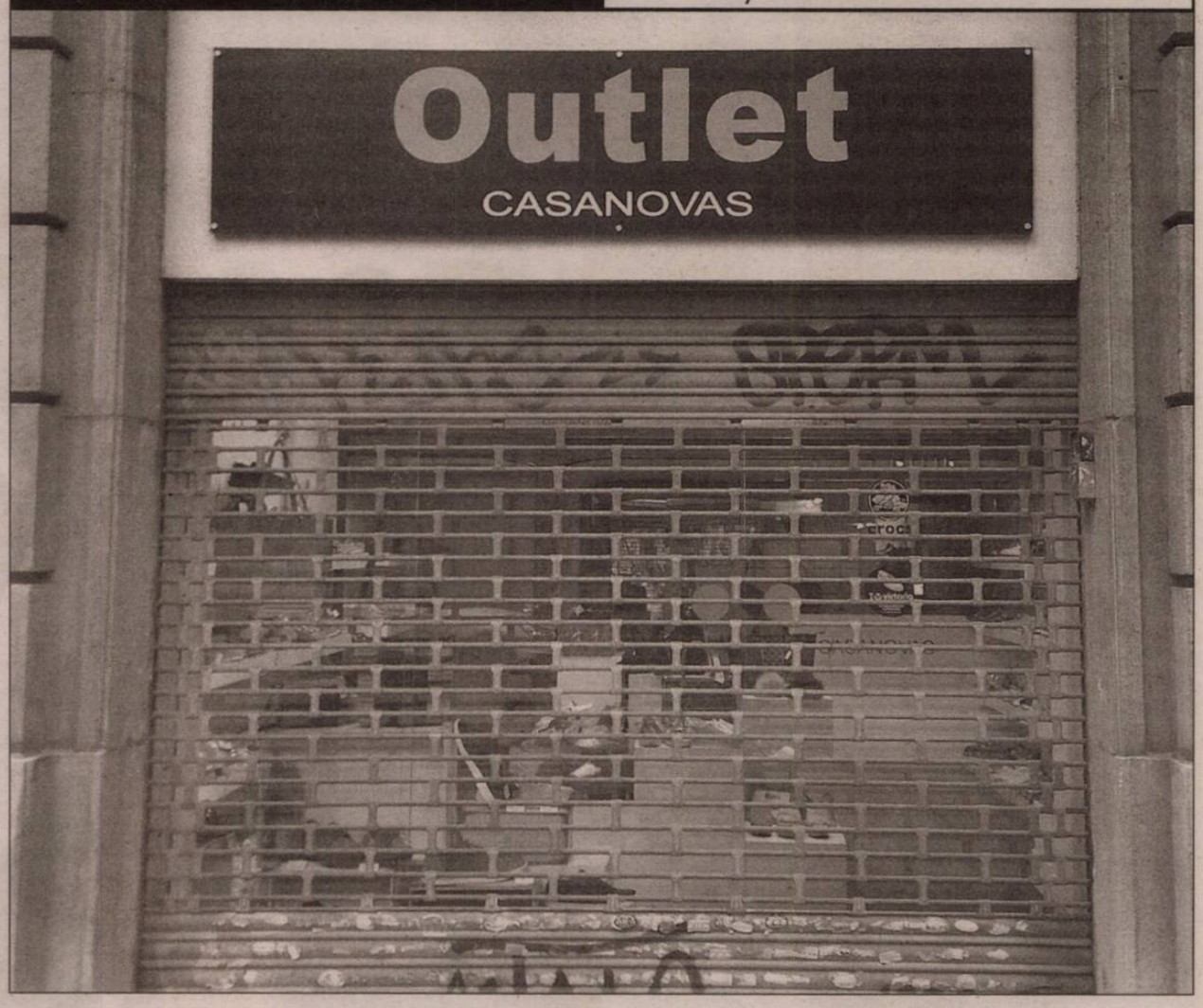

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC
Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

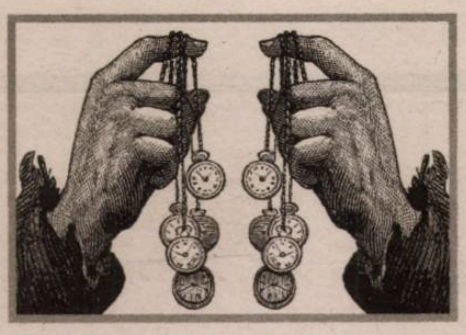

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Chipuri ale presei

De curînd, a apărut la Editura Humanitas jurnalul german al lui Denis de Rougemont din anii 1935-1936. E un text esențial pentru înțelegerea perioadei de consolidare a regimului hitlerist și pentru analiza metabolismului politic și social al totalitarismelor în general. Inevitabil, ni se prezintă și informații despre presă. Cititorul român care a apucat să citească ziarele din vremea comunismului nu va fi surprins să regăsească un „portret“ al jurnalismului comun celor două tipuri de extremism politic. Iată, în rezumat, imaginea presei naziste, așa cum apare ea în descrierea lui Denis de Rougemont. Mai întîi, ca orice presă instrumentalizată strict propagandistic, e vorba de o presă cît se poate de *plicticoasă*. Fenomenul *„breaking news“* – cum am spune astăzi – lipsește cu desăvîrșire. Nu se relatează crime, nu se practică bîrfa și calomnia decît prin excepție (și numai pentru rațiuni de stat, niciodată din rațiuni personale). Fiecare pagină conține mult mai mult text decît imagine. Nu se dau *„fake news“* decît atunci cînd sînt utile strategic (pentru defăimarea „dușmanilor“) și nu se denigrează niciodată propria națiune și conducătorii ei. Se cer articole mai degrabă de la scriitori și savanți acomodanți, decît de la actori și cicliști (cf. *op. cit.*, p. 28). Pe scurt, totul e previzibil, nesărat, „serios“ în cheia ședințelor de partid. (Îmi amintesc cum, la noi, *România liberă* a „epocii de aur“ era frecventată mai ales pentru pagina de „mică publicitate“, orișicît mai picantă și mai „realistă“...)

Prin contrast, presa din țările cu regim democratic (cum era, de pildă, presa franceză interbelică) este infinit mai zglobie. „Trebuie să recunoaștem – spune Denis de Rougemont – că cei mai mulți oameni nu pretind de la cotidiene decît un foileton tragicomic“. În aceste condiții, pentru jurnaliști, criteriul decisiv devine rating-ul (cu rezultatul unei nestăvilite proliferări a știrilor false). Aproape orice este permis, sub acoperirea, „corectă politic“, a „libertății de expresie“. Informația cu pondere reală vizînd problematica globală și autohtonă este expediată rapid sau absentă. În schimb, cititorul e ținut la curent cu viața privată a unor mari, dar mai ales mici vedete de film sau televiziune: divorțuri, adultere, boli, decese, decolteuri, fițiieli mondene etc.

Ziariștii sînt autoritari, politicienii sînt bășcălioși.

Avem, deci, pe de o parte, controlul absolut și acru asupra paginii de gazetă, iar de partea cealaltă – euforia lucrativă a hîrjoanei publice, a papotajului de cafenea (sau, mai rău, de bodegă): totul e permis, publicul e întreținut generos, fără „fasoane“, cu „bombe“, dezvăluiri șocante, presimțiri apocaliptice, indiscreții zemoase, poze provocatoare. Plictiseala e „înfrîntă“ prin țopăială veselă, dezinhibiție, scandal.

Nu vom trage concluzia că presa totalitară e mai „sobră“, mai „cuviincioasă“, mai „demnă“ decît cea „liberă“. Vom spune doar, pornind de la Denis de Rougemont, că libertatea poate fi și ea sursă de derapaj, capcană populistă, divertisment ieftin. Sigur că e mai bine să rîzi ca prostul decît să faci pe tine de frică sau să mori de plictiseală. Plus că, în țările civilizate, există mari cotidiene de excelentă ținută, care au îndemînarea să combine tonul destins cu bunul gust, permisivitatea echilibrului democratic cu rigoarea morală și profesională.

Cum stau lucrurile la noi? Din punctul meu de vedere, nu sîntem încă nici pe departe „așezați“. (Și nu numai în domeniul gazetăriei.) Nu e cazul, acum, să intru în detalii pretențios analitice. Îmi îngădui doar să propun cititorului cîteva teme de reflecție, bazate pe experiența cotidiană a contactului cu mediile naționale. Asistăm, în general, la o confuzie a „vocațiilor“: ziariștii se comportă des ca niște politicieni angajați, în vreme ce politicienii au ceva din nonșalanța unor ziariști. Primii judecă aspru, sînt partizani pînă la furie, „luptă“ vitejește pentru binele patriei, ceilalți sînt șugubeți, fac glumițe evazive, cultivă polemica nărăvașă, privind șmecher spre galerie. Ziariștii sînt autoritari, politicienii sînt bășcălioși. Ierarhic, gazetarul pare a se situa cu mult peste miniștri și parlamentari. Are tonul unui diriginte sever, al unui procuror neînduplecat. Nu exclud, firește, stilul ofensiv, îndrăzneala eficace, curajul investigator. Ceea ce mă deranjează este suficiența agresivă, parada (neacoperită) de „competență“, obrăznicia de reprezentant (neales!) al poporului. Moderatorul-plutonier, moderatoarea nevricoasă, „analistul“ providențial mă scot din minți. La fel, discrepanța înșelătoare (și batjocoritoare) dintre titlu și conținut (titlu alarmant, conținut bleg), răfuielile private transformate în spectacol național, limbajul adeseori barbar, injuria grobiană, tupeul golănesc și cîte și mai cîte. Așa arată profilul gazetăriei noastre de-acum, eliberată de ingerințele ideologice ale partidului-stat. Înflorim sub zodia bramburelii: partide bezmetice, comentatori bezmetici, instituții confuze, școli obosite, spitale dezosate. Singurul motiv de optimism este că lumea întreagă pare lovită, de la o vreme, de un incontrolabil acces de bîlbîială...

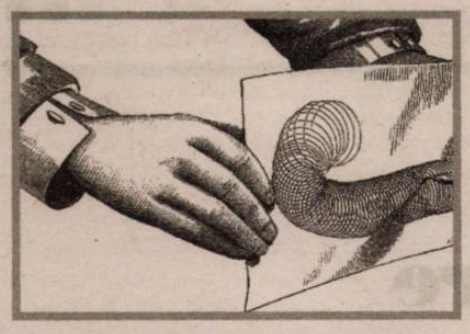

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Mișcarea fără scop

Eduard Bernstein, „revizionistul“ marxist care îl înfuria pe Lenin, avea o deviză interesantă: „Mișcarea e totul, scopul e nimic.“ Sensul concret și restrîns era propunerea de a se renunța la scopul marxist-ortodox al revoluției și al „dictaturii proletariatului“ și a urmări, în schimb, reforme sociale continue în cadrul democrației și pluralismului politic. Înțeleasă însă mai larg, formula ar putea descrie destul de bine o caracteristică esențială a lumii de azi. Diferența principală ar sta în aceea că, în timp ce Bernstein și revizioniștii lui au renunțat în chip deliberat la „mărețul scop“, păstrînd totuși o direcție, în lumea noastră scopul, sau scopurile oamenilor au fost pierdute spontan și aproape pe nesimțite, astfel încît singurul lucru care ne-a rămas este cu adevărat „mișcarea“. O mișcare frenetică, agitată, fără direcție clară, prea adesea despre care nu numai că nu știm unde conduce, dar parcă nici nu mai vrem să știm.

Pînă nu foarte de mult, totuși, majoritatea oamenilor știau care le era scopul în viață: nu erau, ce-i drept, scopuri originale, alese individual, ci mai ales scopuri colective, selectate de societate, de o confrerie profesională, de Biserică ori de tradiția familială (sau de toate laolaltă). Fiecare avea o „vocație“ *(Beruf,* cum spunea Luther), care cuprindea în sine deopotrivă ținta de atins, reputația, gratificația, dar și mijloacele necesare îngăduite. De unde rezulta și valoarea omului, care depindea de măsura atingerii țintei și de onestitatea folosirii mijloacelor. Iar ascensiunea socială era și ea determinată de atingerea pe rînd a unor scopuri tot mai înalte, ierarhizate. În general, majoritatea oamenilor știau din copilărie ce vor să devină, fiindcă știau bine ce sînt. Între a fi rege și a fi păstor distanța era mai mică decît credem: ambii avuseseră scopul fixat dinainte de condiția părinților și ambilor li se cerea să-și atingă acest scop și chiar să nu se miște dincolo de acesta. Căci dovada atingerii scopului era nemișcarea. Existau, desigur, și oameni care se mișcau (la propriu) mai mult decît alții – de exemplu, negustorii ambulanți; dar, dacă ei erau mereu în mișcare, scopul le rămînea clar și fix, la fel ca și celorlalți: acela de a-și onora „vocația“ pe care credeau că o au de la Dumnezeu. Și încă ceva: chiar dacă nu puteai împărtăși „vocația“ celuilalt, o stimai și o considerai și pe ea, ca și pe a ta și pe toate celelalte, esențială în ordinea voită de Dumnezeu.

Ocupați să ne uităm la smart *de zeci de ori pe zi, am uitat și de noi înșine, și de nemișcarea stelelor.*

Astăzi lucrurile s-au schimbat pentru majoritatea oamenilor. Scopurile – marile scopuri – s-au miniaturizat și s-au personalizat pînă la a deveni idiosincrazii. Nu numai că nu mai credem în „revoluția“ pe care o nega Bernstein, dar nici în menirea istorică, nici în libertate ori națiune, ori cultură și știință. Dumnezu însuși s-a multiplicat, apoi s-a răsfrînt în nenumărați dumnezei minori, care se luptă între ei, fără să se recunoască, aidoma adoratorilor lor. Cei care luptă pentru drepturile animalelor îi disprețuiesc pe cei care recunosc numai drepturile oamenilor, veganii îi urăsc pe mîncătorii de carne, aceștia din urmă îi consideră neobuni pe vegani. Oamenii își cumpără cîte o broșură de „perfecționare personală“ și își fixează cîte un scop care durează maximum o lună-două. Principalul e ca scopul să fie imediat și neapărat ușor de atins: să ai succes în afaceri, să-ți reușească dieta, să ai o gîndire pozitivă sau să înveți chineza într-o lună – iată asemenea scopuri „fundamentale“ și pe care omul contemporan le schimbă mereu ca pe periuța de dinți și cărora cel mai puțin li se potrivește numele de „vocație“.

Ceea ce facem cu toții însă este să ne mișcăm – neîncetat, fără rost și din ce în ce mai repede. De două ori pe zi – la serviciu și înapoi; în week-end-uri, în vacanțe în diferite locuri. La mall-uri. Fugim neîncetat, prin aglomerație, producem un trafic infernal. Viteză – iată zeița noastră! Sîntem neîncetat hărțuiți, mînați de telefoanele noastre mobile; scriem mereu SMS-uri sau mail-uri cui vrem, dar mai ales cui nu vrem. Și, firește, fugim în spațiul virtual al Internetului, care ne solicită să dăm *like*-uri și să „șeruim“. Ne grăbim continuu. Unde? La ce bun? Am uitat. Ni se spune că e bine să „avem experiențe“, să „comunicăm“ – dar nu și dacă experiențele au vreo valoare, ori comunicările – vreun tîlc. Dar a „comunica“ și „a avea experiențe“ numai de dragul comunicării și al experienței – fără o destinație –, iată poate forma supremă a mișcării moderne desprinse de scop.

Cîtora dintre noi nu ni s-a întîmplat ca, la capătul unei zile pline de „experiențe“ și de „comunicări“, să nu ne dăm seama ce am făcut de fapt?! „Cu ce mi-am mîncat toată ziua?“, ne întrebăm. Imposibil de răspuns precis. Și dacă ar fi numai o zi!

Mișcarea fără scop, prin urmare, a înghițit totul – și ziua, și rărgazul, și „vocația“, și viața, și pe omul însuși. E ca un cer mereu înnorat, care nu-ți arată niciodată că dincolo de vînzoleala sa tulbure mai există și altceva. Cel puțin, în alte timpuri, oamenii nu luau norii drept cer; noi însă, ocupați să ne uităm la *smart* de zeci de ori pe zi, am uitat și de noi înșine, și de nemișcarea stelelor.

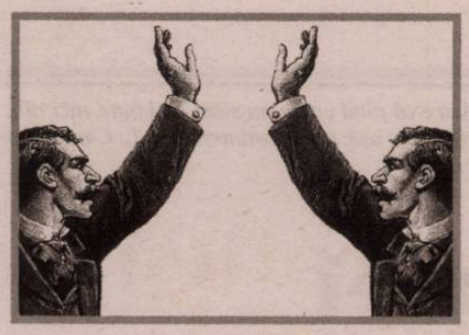

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Găbiţu

Găbiţu citeşte poveşti. Are 13 ani şi e absorbit complet de cartea lui. Stă în scara blocului 36 de pe Aleea Livezilor din Ferentari. Este unul dintre cele mai mizerabile şi mai periculoase locuri din Bucureşti.

În cele douăzeci de minute de cînd stau acolo au trecut pe lîngă el cîteva zeci de drogaţi, dintre care doi în sevraj. Nu i-a băgat în seamă, e prins în poveste. Nici Mercedesul traficantului de droguri şi nici înjurăturile unei prostituate nu l-au scos din lumea lui.

Rebeca a avut o gaură în inimă. Şi ea stă tot în ghetou. Cînd am aflat că trebuie să o operăm de urgenţă, că altfel moare, au fost cîţiva care mi-au spus cam acelaşi lucru. Ceva de felul că nu ar trebui să mă bag, căci, dacă va muri în urma operaţiei, îmi voi pierde din aura pe care o am în Ferentari.

Cum nu sînt deloc specialist în aure, desigur că am făcut tot ce trebuia să fac pentru ca Rebeca să fie operată. Ne-au ajutat o mulţime de oameni şi acum fata e bine. Nişte medici fantastici i-au oprit şi apoi i-au repornit inima, iar acum se recuperează la una dintre cele mai bune clinici private din Bucureşti, care a decis că vrea să o ajute.

Şi ea citeşte. A citit de la operaţie pînă acum opt cărţi de poveşti.

Acum vreo cinci ani, Găbiţu părea un copil imposibil. Practic, nu se putea concentra la nimic pentru mai mult de cîteva zeci de secunde, era foarte agresiv şi izbucnea în plîns din orice. Dacă nu primea pase la fotbal, dacă nu cîştiga echipa lui, dacă nu reuşea să îl bată pe unul dintre puştii mult mai mari decît el care îl supărase izbucnea într-un plîns de ţi se rupea sufletul. Cam toată lumea credea că nu o să rămînă la şcoală.

Am fost de cel puţin patruzeci de ori în ghetou după el. Renunţa cumplit de uşor. Veneam la scara blocului şi ţipam din toţi bojocii: *Găbiţuuuuuuuu!* Îi era ruşine de mine şi venea. Încerca o scuză stîngace, dar nu putea să mă refuze. Ultimele dăţi cînd am venit să îl iau la club au început copiii să strige după el.

E vară şi totuşi se strîng peste 60 de copii din ghetou care vin să citească.

Aştept să vină alţi cîţiva copii pentru a merge la şcoală. Sînt, ca de obicei, vreo 50-60 de voluntari care au venit, ca în fiecare duminică, să facă teme cu copiii. E vară şi totuşi se strîng peste 60 de copii din ghetou care vin să citească şi să facă matematică în fiecare duminică.

Găbiţu citeşte timp de două ore. Îl întrerup cînd îi fac o poză. Îmi spune zîmbind că nu a crezut vreodată că va fi fericit citind. Se umflă inima în mine. Îl iau în braţe şi sînt şi eu cam fericit.

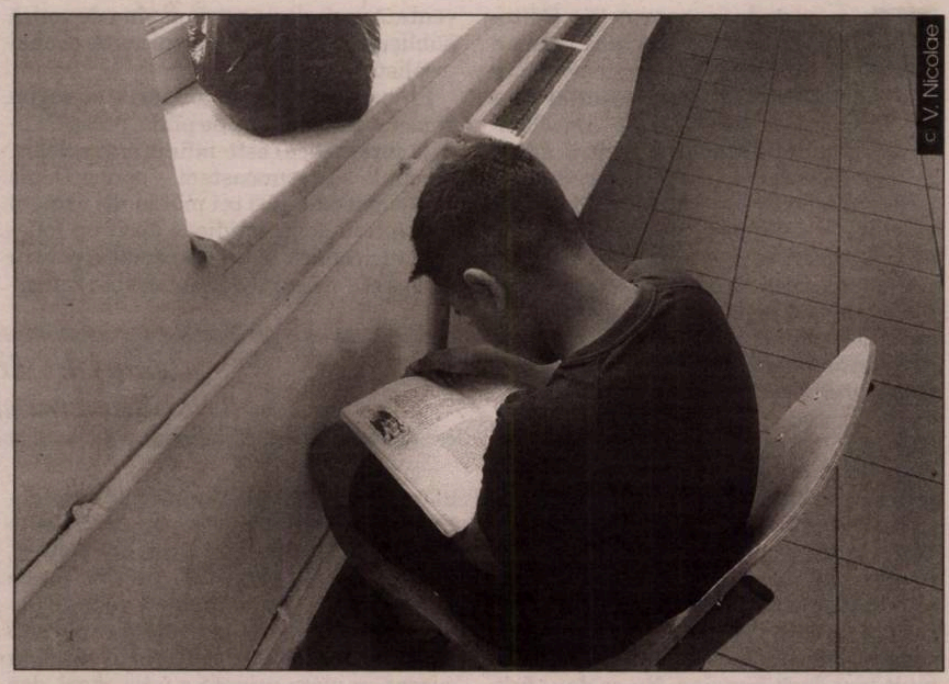

Mîncarea de azi a fost sponsorizată de o nuntă. Avem şi un tort, care ajunge la Lacrima. Pe Lacrima am reuşit, după ceva chin, să o mutăm împreună cu cei patru copii ai ei şi cinci fraţi minori într-o casă decentă. Au zis că nu au mîncat niciodată ceva atît de frumos şi de bun.

La sfîrşitul celor două ore, vorbim pe Facebook cu Rebeca. E bine, a făcut gimnastică şi rîde cu gura pînă la urechi. Sînt o mulţime de oameni foarte faini strînşi în jurul copiilor.

Şi îmi dau seama, cu oareşce stupoare, că şi ei sînt fericiţi. Sîntem într-unul dintre cele mai complicate locuri din Bucureşti, facem teme cu copii care trăiesc în condiţii pe care mulţi nu şi le pot imagina şi totuşi sîntem foarte bine împreună.

Dacă vă simţiţi vreodată fără speranţă în noi, în România, veniţi duminicile în Ferentari şi vă promit că, oricît de paradoxal ar suna, o să vă treacă.

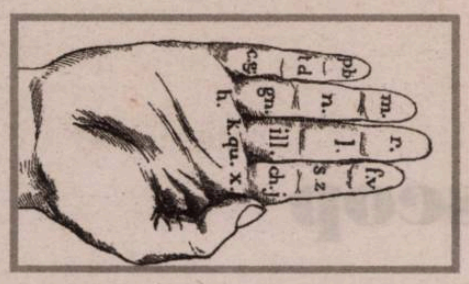

Codrin Liviu CUŢITARU
prezentul discontinuu

IQ în devenire

M-a abordat alaltăieri, foarte incisiv, colegul meu fonetician Costache Terfelaş (căruia noi obişnuim să-i „franţuzim“ numele, de dragul rimei, pronunţîndu-l Costaş Terfelaş). „Nu sînt deloc de acord cu ipoteza dumitale, domnule coleg“ – mi-a spus destul de răstit profesorul –, „că universitarii se tîmpesc în jurul vîrstei de cincizeci de ani!“ „Vai“, m-am dezvinovăţit eu imediat, cu teatrală consternare, „dar nu am afirmat niciodată aşa ceva, domnule Terfelaş!“ Am vrut să adaug: „Dimpotrivă, cred că mulţi universitari *sînt* tîmpiţi din născare, nici vorbă *să devină,* la un moment dat, astfel!“ Replica mi-a îngheţat însă pe scoarţa cerebrală. Am sesizat, în expresia severă a lui Costache, faptul că nu era locul şi timpul pentru poante slabiste. M-am limitat, prin urmare, la benigna deculpabilizare generică. „Lasă, lasă!“, a continuat, cu ton ridicat, foneticianul. „Ţi-am citit sistematic articolele şi pretutindeni am dat peste profesori imbecilizaţi sau loviţi de-a dreptul de demenţă, care au un numitor comun absolut fatal: provin din generaţia ta, au carevasăzică în jur cincizeci de ani. De aceea, intenţionez să-ţi furnizez acum, aici, o surpriză imensă…“ *„Moi-même!“,* a adăugat Terfelaş sonor, după o pauză de suspans. „Eu însumi, stimabile! Tocmai am împlinit şaizeci de ani şi vreau să-ţi comunic detaliul – sper dătător de meditaţiuni autopunitive! – că acest deceniu din existenţa mea, dintre cincizeci şi şaizeci de ani, a fost singurul valid intelectual. Ce spun eu *valid?* Sclipitor cu adevărat, genial, senzaţional, măreţ. E intervalul în care intelectul meu s-a trezit, miraculos, la viaţă. Înainte am fost ce sugerezi dumneata că ar fi, ar deveni, universitarii atunci cînd ating jumătatea de secol: stupid, tembel chiar, senil, obtuz, placid, slăninos, ceea ce americanii numesc *slow,* întîrziat, defazat, idiot, prostănac, bovin, ovin, cabalin, *maimuţin…*“

Văzînd că o ia la vale cu epitetele, l-am întrerupt: „Înţeleg, înţeleg, dom’ profesor! Este fabulos ce-mi ziceţi! Nu pot totuşi să cred că un savant de talia dumneavoastră a fost cîndva… *maimuţin.*“ Cu voce îmblînzită şi ochi apoşi, Costache/Costaş a continuat: „Ba da, ba da, dragul meu! Nu am fost doar *maimuţin,* ci, indubitabil, *cretin.* Încă din copilărie, cînd nu pricepeam nimic din ce se întîmpla în jurul meu. Aveam şi o faţă rotundă, cu ochi mici, înfundaţi bestial sub fruntea strîmtă (am tresărit: exact aşa arată distinsul fonetician în prezent – mă aflam în faţa celui mai fidel autoportret făcut de cineva vreodată!), care nu mă avantaja defel. Toţi, inclusiv părinţii, mă strigau *Bolfeul* (aici, eu, Codrinul infantil, aş fi avut o corecţie, în cazul nefericit în care aş fi copilărit cu tînărul Terfelaş Costaş, insistînd feroce să fie apelat *Bolfaş!).* Un mameluc de la altă scară îmi şi cînta, din cînd în cînd, *Bolfaş-Terfelaş, ai o meclă ca un caş* (am tresărit din nou violent şi mi-am ordonat, ca atare, să nu mai gîndesc nimic pe fondul confesiunii bietului Costache!). Ce mai, am suferit enorm! Noroc că nu-mi prea dădeam seama, într-atît eram de dobitoc. În cea mai mare parte a situaţiilor, bănuiam că sînt interesant, că reprezint centrul atenţiei şi că de aia fac toţi glume cu şi despre mine. Numai la ora de sport realizam că era ceva în neregulă. Cînd profu ne dădea mingea să jucăm fotbal şi apoi o ştergea de pe teren, lăsîndu-ne de izbelişte, se auzea un răget animalic de la liderul clasei – *Pentru numele lui Dumnezeu, haideţi mai întîi să terfelim Terfeleul!* În cîteva secunde ajungeam în containerul de gunoi, de unde nu mai puteam ieşi decît cu ajutorul femeilor de serviciu miloase. Aşa au trecut anii. Am luat toate examenele strălucit, deşi niciodată nu am înţeles, la nici o materie, subiectele pe care le tratam. Învăţam pe dinafară şi reproduceam date mecanic.“

„Nu am mai avut ceva *de spus lumii, odată ce* am înţeles-o!“

„Adică“, l-am oprit rîzînd, „aţi ajuns profesor, cu cărţi şi articole publicate, doar reproducînd lucruri pe care nu le pricepeaţi?“ „Da, da“, a răspuns Terfelaş solemn. „Iată explicaţia autocaracterizării mele drept *maimuţin!* Am fost o maimuţă mimetică, un papagal, la examene, la cursuri şi în cărţi. Pîcla de pe creier mă făcea impermeabil la orice hermeneutică, la orice exerciţiu comprehensiv. Imitaţia a constituit deci un gest de supravieţuire intelectuală. „Bine“, am revenit intrigat, „şi ce s-a întîmplat cînd aţi împlinit cincizeci de ani?“ „M-am deşteptat! Mi-a explodat, pur şi simplu, IQ-ul! Am priceput, în sfîrşit, teorema lui Pitagora, legea lui Arhimede, *thymos*-ul lui Socrate, *das Ding an sich*-ul lui Kant, propria mea disciplină – *Fonetica* –, totul, totul!… Am trăit clipa devenirii mele intelectuale, a naşterii creierului meu!“ „OK“, am comentat descumpănit, „înseamnă că, în acest deceniu, aţi elaborat veritabile capodopere ştiinţifice…“ „Oh, nu!“, s-a apărat Terfelaş. „Nu am mai făcut nimic! Mi-am contemplat inteligenţa. M-am minunat, extatic, de frumuseţea ei. Nu am mai avut *ceva* de spus lumii, odată ce *am înţeles-o!*“

***Codrin Liviu Cuţitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

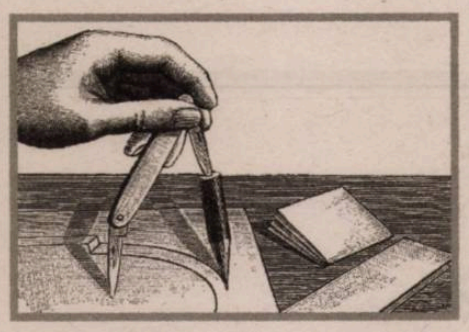

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

De la explozia demografică la bomba migratorie

Profesioniștii din lumea mediatică știu că o imagine bine aleasă valorează uneori cît o mie de cuvinte. Dar și cifrele pot fi uneori la fel de *vorbitoare*. Iată cîteva exemple:

În anii '60, cînd țările africane își obțineau independența, Africa număra 250 de milioane de locuitori. Altfel spus, avea o populație mai mică decît cea a Europei. Astăzi, Africa numără un miliard două sute cincizeci de milioane de locuitori. Iar la orizontul anului 2050, acest număr, dacă tendințele demografice actuale continuă, se va dubla. Africa a cunoscut ceea ce unii experți numesc *o explozie demografică*. Termenul *explozie* are însă, de o vreme, o conotație atît de detestabilă încît demografii încep să-l evite. Dar realitatea rămîne aceeași, în Africa a avut loc o *explozie* de energii umane, de ambiții, de dorințe de viață și în special de dorințe de a pleca. Iar Europa este și va rămîne primul receptacol al acestei presiuni demografice. Unii o numesc *bombă migratorie* (am regăsit formula recent, pe 28 iunie, chiar în foarte echilibratul cotidian *Le Monde*).

Faptul că europenii ajung din cînd în cînd la acorduri mai mult sau mai puțin convingătoare privind limitarea fluxului de imigranți nu rezolvă nimic la *rădăcina* problemei. Tinerii africani vor continua să plece în special spre Europa, cel mai apropiat El Dorado, dar și cea mai apropiată decepție pentru ei.

Un responsabil austriac se plîngea săptămîna trecută că acești oameni sînt puțin educați, fără pregătire profesională, și că mulți dintre ei sînt susceptibili să fie îndoctrinați repede de islamul radical. Ceea ce reprezintă efectiv un paradox macabru, pentru că acest scenariu s-a produs deja și riscă să se mai producă, și anume ca tineri sosiți din Africa sau din Orientul Mijlociu, văzîndu-și visurile spulberate în Europa, să se lase îndoctrinați în ritm alert de rețelele islamiste radicale.

Un mare reporter francez, Jean-Paul Mari, a publicat în 2015, la Editura Lattès, o carte care, după părerea mea, ar trebui tradusă în toate limbile europene. *Les bateaux ivres* se intitulează această culegere de reportaje și mărturii legate de fluxurile migratorii și de tectonica acestor exoduri. Jean-Paul Mari este un jurnalist de excepție, care parcurge de 35 de ani planeta și chiar știe ce se întîmplă în Sudan sau în Eritreea, în Somalia sau în zona subsahariană. A încercat să străbată el însuși unele dintre aceste căi migratorii care converg, cu complicitatea traficanților, spre Mediterana și apoi mai departe, spre Grecia, Italia sau Spania. „O forță telurică" îi împinge pe acești tineri la plecare, scrie Jean-Paul Mari. Iar ei ajung în Europa în același timp ca niște „victime, dar și ca niște cuceritori".

Africa nu a fost pregătită pentru această gigantică masă de tineri.

Ciudat cum un jurnalist și un mare reporter îndrăznește să spună ceea ce majoritatea oamenilor politici nici nu îndrăznesc să gîndească, probabil de teama de a nu pierde voturi sau de a fi taxați de alarmiști sau chiar de xenofobi. Gîndirea corectă politic interzice în orice caz această sintagmă, imigranții nu pot fi considerați niște posibil *cuceritori*.

Ceea ce, din nou, nu schimbă nimic la rădăcina problemei. Africa nu a fost pregătită pentru această gigantică masă de tineri, nici la nivelul infrastructurilor, nici la nivel de structuri educative, iar piața de muncă nu îi poate absorbi. Paradoxul face că zeci de mii de tineri africani părăsesc țări care dispun de bogății fabuloase, precum Nigeria. Un raport ONU citat de cotidianul francez *Libération* pe data de 25 iunie arată că și în lumea arabă, la orizontul anului 2050, în jur de 60 de milioane de tineri se vor afla în fața unei piețe a muncii saturate. Nu este greu de imaginat că, și pentru ei, Europa va fi primul orizont de speranță.

În virtutea acestor cifre și fenomene, o întrebare *explodează* și ea cu violență. Și ar putea fi formulată cam așa: cînd va fi capabil capitalismul să aducă prosperitate pe toată planeta? Acum, că lupta dintre sisteme s-a încheiat în 1990 cu victoria capitalismului, va fi el capabil să facă în așa fel încît viața să devină *acceptabilă* pe întreaga suprafață terestră locuită de om? Dar poate că, prin însăși natura sa, capitalismul are nevoie în același timp de mari decalaje dintre comunități, precum și de exoduri destabilizatoare... Și, în acest ultim caz, *victimele* care vor deveni *cuceritori* nu fac decît să urmeze o mecanică inerentă, înscrisă în genele unicului model de producție și consum care triumfă pe planetă.

Titlul cărții lui Jean-Paul Mari, *Corăbiile bete*, este parcă premonitoriu. Umanitatea a navigat pînă acum pe mai multe corăbii, dar între timp a reușit să transforme în epave cîteva dintre aceste prețioase ambarcațiuni. Instinctul de supraviețuire îi face pe oameni să ia cu asalt corăbiile care mai sînt în stare de funcționare, dar nu e sigur că, sub șocul exodului, ele nu se vor scufunda.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

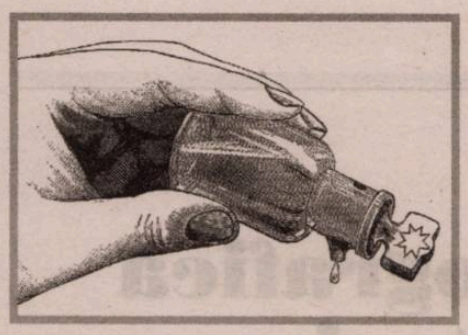

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

De trei ori da

Clișeul retoric „de trei ori *da*“ este ilustrat, în literatura română, de Cațavencu, în celebrul discurs din actul al treilea al *Scrisorii pierdute:* „Mi s-a făcut imputarea că sunt foarte, că sunt prea, că sunt ultra-progresist... că sunt liber-schimbist... că voi progresul cu orice preț. *(scurt și foarte retezat)* Da, da, da, de trei ori da!“. Formula de întărire, emfatică și declamativă, era probabil în uz în oratoria politică românească din secolul al XIX-lea. De altfel, pentru construcția retorică *„oui, trois fois oui“,* baza de date Gallica oferă numeroase exemple din literatura franceză din aceeași perioadă.

Tripla formulă de acord nu este însă doar un artificiu retoric, ci și un mijloc de întărire la care recurge astăzi româna vorbită, în conversația cotidiană. Recent, într-o discuție cu mai mulți colegi lingviști, cei care nu erau vorbitori nativi de română sau erau stabiliți de mai mult timp în străinătate remarcau frecvența cu care vorbitorii români de azi folosesc formula amplificată, fără pauze între elementele repetate, rostită fără emfază, dar cu rapiditate și energie: *da-da-da (dadada)!* Ca de obicei, lucrurile se observă mai bine din exterior; din interior, frecvența formulei riscă să treacă neobservată, și de aceea nu știm prea multe, din păcate, nici despre evoluția în timp a răspîndirii ei. Multe dintre elementele caracteristice oralității se observă doar atunci cînd ajung să fie notate în scris. Tripla formulă de afirmație sau de acord nu este de obicei înregistrată în dialogurile literare. Marcarea oralității în scris se bazează pe selecție și pe convenții, pe care le pune în lumină foarte ușor comparația între un dialog ficțional plauzibil – în care efectul de oralitate este creat cu mijloace limitate – și o transcriere riguroasă, exhaustivă, a rostirii, plină de repetiții, incoerențe și ambiguități. Proza și teatrul preferă în general să sugereze repetarea afirmației printr-o formulă cu doar două elemente: *da, da*. Iar mesajele din mediul online se mulțumesc adesea, din rațiuni de comoditate, la un simplu *da* (sau la *OK,* sau la echivalentele lor mai mult sau mai puțin codificate grafic).

„Îl cunoști pe Mihai?
Da-da-da.“

Secvența *da da da* se găsește, totuși, în stenogramele publicate în ultima vreme și mai ales în culegerile de transcrieri ale unor dialoguri reale, realizate de lingviști în ultimele două decenii. În corpusurile de română vorbită actuală se poate observa că simplul *da* continuă să fie foarte folosit; pare totuși să se schițeze o diferențiere între *da* și *da da da:* folosit o singură dată, *da* este mai ales semnal de contact, de confirmare a ascultării și a interesului pentru conversație. Particula afirmativă nu constituie neapărat răspunsul la o întrebare; ea intervine din cînd în cînd în dialog, în alternanță cu *așa*, ca marcă a păstrării contractului. Într-un recent dialog radiofonic, între o cîntăreață invitată în studio și realizatorul emisiunii, *da* apărea cel mai adesea în această ipostază, aproape întotdeauna urmat de o altă secvență – *„da,* mersi“; *„da,* nu știam“; *„da,* vă salut și eu“ –, în asocieri din care ar fi putut foarte bine lipsi, fără riscul de a crea neînțelegeri. Ca marcă de acord slab, *da* prefațează adesea o atenuare sau chiar un dezacord: *„da,* oarecum“; *„da,* da' (= dar)“. Mai rar, *da* poate apărea și în final de enunț, cu aceeași valoare, însoțind o formulă de confirmare („Așa se numește, *da“).* Tot în final, cu intonație interogativă, *da* cere o confirmare sau simulează o asemenea cerere, putînd deveni tic didactic („Azi am învățat despre substantiv, *da?“).* Lărgirea uzului și slăbirea valorii inițiale a mărcii *da* explică de ce se simte nevoia unui mijloc mai puternic de întărire a răspunsului afirmativ. Mai multe formule, diferențiate stilistic, joacă acest rol: „sigur că da“, „da, evident“, „chiar așa“ etc. În dialogul spontan, mai puțin formal, se pare că întărirea prin repetare a devenit mijlocul preferat de vorbitori: *da-da-da* este răspunsul clar afirmativ la o întrebare totală, sugerînd și caracterul evident, previzibil, parcă de la sine înțeles, al confirmării („– Îl cunoști pe Mihai? – *Da-da-da“).*

Folosim astăzi foarte des, poate fără să o remarcăm, formula ternară de acord *da-da-da,* al cărei succes provine poate și din structura ritmică ternară pe care o realizează (cu accent mai puternic pe silaba finală); nu este deloc rar nici corespondentul său negativ, formula de contrazicere și dezacord *nu-nu-nu.* Intonația și contextul joacă un rol important în selecția unor asemenea formule dialogale, dar tendința lor de specializare e destul de puternică. Fiecare dintre ele poate avea mai multe valori, dar cred că există deja o diferențiere perceptibilă între modurile de a răspunde la întrebarea-invitație „Vii acum?“ cu una dintre variantele (pentru care cititorii sînt invitați să-și imagineze intonația cea mai potrivită) „Da“, „Da-da“ sau „Da-da-da“.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

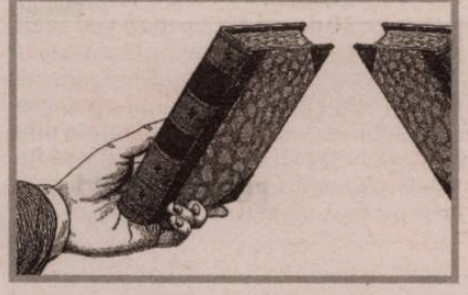

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

La aniversare

„Deoarece administrațiile locale și centrale au refuzat să aloce fonduri pentru Casa Memorială Iuliu Maniu, preotul Cristian Borz, paroh al bisericii greco-catolice, a demarat la începutul anului 2015 o campanie de strîngere de fonduri pentru reabilitarea imobilului.“ Asta putem citi pe Wikipedia despre casa memorială „Iuliu Maniu“, monument istoric din Bădăcin, județul Sălaj.

Casa de vară, înălțată de Ioan Maniu în 1879 și extinsă ulterior de către urmașii acestuia, a fost proprietatea familiei pînă în 1947, cînd a fost confiscată de către regimul comunist odată cu pronunțarea sentinței de condamnare pe viață a lui Iuliu Maniu, decedat în 1959 în închisoarea de la Sighet, localitate în care își află și astăzi mormîntul în Cimitirul Săracilor. După 1947 a fost depozit de îngrășăminte, sediu de colhoz, tabără de pionieri, cămin de copii handicapați. N-a avut o soartă mai bună nici după 1990, trecînd prin diverse concesionări, chiar și după recunoașterea de drept a testamentului ultimului său proprietar, prin care Iuliu Maniu, în 1941, își lăsa întreaga avere Bisericii Romano-Catolice.

Am văzut acum cîteva zile un reportaj TV despre peripețiile acestei case, despre strădaniile celor care s-au zbătut să-i păstreze vie memoria lui Iuliu Maniu.

M-am delectat privind frumusețea locului, a clădirii și a amenajărilor interioare și l-am ascultat pe preotul Cristian Borz istorisind epopeea eforturilor de restaurare. În final, preotul a declarat că ar mai fi nevoie de circa 100.000 de lei pentru încheierea lucrărilor, făcînd un apel discret la posibilii contribuabili.

Informația asta banală m-a izbit în creștetul capului. Sîntem în anul Marelui Centenar al Marii Uniri și, iată, chiar și pentru un asemenea act de elementară bună cuviință și respect față de predecesorii noștri e nevoie să se apeleze la mila publică. Unde e Marele Comitet care își asuma, cîndva, Marile Proiecte legate de Centenar? Unde sînt 100.000 de lei cu care am putea obține, măcar acum, odihna de veci întru Domnul a unuia dintre cei mai reprezentativi oameni politici pe care i-a dat România? S-au topit și ăștia prin cine știe ce oficină din județul Teleorman?

N-a trecut mult timp și o nouă știre mi-a reamintit cum celebrăm noi, românii, în an aniversar, patrimoniul nostru cultural național. Înscrierea Roșiei Montane în programul World Heritage UNESCO a suferit de curînd o tristă înfrîngere din pricina unui amendament depus de Azerbaidjan, prin care se cere retrimiterea dosarului îndărăt spre autoritățile române. Delegația noastră n-a avut răgazul să riposteze. S-a gîndit pesemne că nu e cazul să inflamăm relațiile cu o țară vecină și prietenă pentru așa un mizilic. Gurile rele zic că azerii înșiși ar fi fost rugați să depună acel amendament, în virtutea bunelor relații de colaborare consolidate de-a lungul veacurilor. Așa-i gura lumii: n-o astupă nici țărîna.

La numai o zi distanță am mai aflat

Iuliu Maniu

© wikimedia commons

că am intrat și noi în rîndul țărilor civilizate și n-o să mai tracasăm politicienii pentru contracte cu dedicație, umflate cu pompa, pentru partide, pentru amici, pentru amante, pentru parteneri de afaceri. Se cheamă abuz în serviciu doar atunci cînd banii îți sînt virați direct în cont, ție sau rudelor apropiate. Restul e probabil etică de afaceri.

De acum încolo, și Roșia Montană poate fi încredințată fără nici o problemă unui Gabriel Resources, spre liniștirea acționarilor anonimi, și casa Maniu poate intra sub oblăduirea vreunui întreprinzător local, bun agitator la viitoarele alegeri. Și, cum nici presa nu va mai avea acces la dosarele profitorilor, restul, vorba la Hamlet, e tăcere.

P.S. Știu că mulți cititori vor ridica din sprîncene, dacă n-or fi făcut-o deja la alte articole precedente: „Care-i treaba cu educația?“ Așa e: nu-i. Îmi descarc și eu sufletul obidit, profitînd cu nerușinare de spațiul pus la dispoziție de *Dilema veche.* Îi rog însă pe cei contrariați să nu se impacienteze. M-am decis ca pînă prin septembrie să îmi îngădui un mic respiro. Poate pînă atunci nu vom mai primi zilnic palme la ceafă și ne va fi și nouă îngăduit, *sine ira et studio,* să ne întoarcem la treburile noastre.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

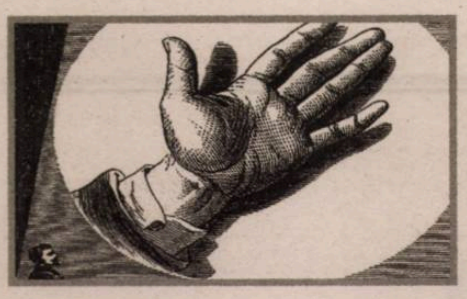

Adina POPESCU

portrete din mers

Despre sărăcie

Am trecut de-a lungul timpului, ca mulți alții, probabil, inclusiv mari scriitori sau artiști, prin perioade de sărăcie. Sărăcie în toată puterea cuvîntului, adică nu lipsă temporară de bani sau frustări de tipul „nu-mi permit să merg anul ăsta la mare, trebuie să mai strîng cureaua, nu-mi permit nimic". Acea sărăcie disperată, cînd te scotocești prin căptușeala hainelor și a poșetelor din iarna trecută, în speranța că vei găsi vreo bancnotă mototolită, cîteva monede, orice care să te poată ajuta. Acea sărăcie cînd mergi pe stradă, fără nici un chior în buzunar, iar atunci cînd nu te uiți în jos, închipuindu-ți că vei fi norocos și vei găsi bani, te uiți la oameni și nu mai vezi oameni, vezi portofele și carduri: „Tipul ăsta are cel puțin 5000 de euro pe card!", „Fata asta sigur are cîteva mii de lei în portofel, se vede după cum e îmbrăcată și după lejeritatea cu care se poartă!", „Bătrînica asta, săraca, n-are mai mult de 50 de lei, dar tot are mai mult decît mine." Însă sărăcia nu se reduce numai la bani, e și o stare de spirit. Nu mai ai atitudine, nu mai ai aplomb. La un moment dat nu-ți mai pasă. Sărăcie e și atunci cînd ți-e foame, ți-e sete și ți-e rușine, în același timp.

E drept că raportarea la sărăcie este diferită și în funcție de vîrstă. Altfel treci peste ea la 20 de ani, mai ales că faci tot ce-ți stă în putință ca să-ți fie mai bine. Scrii, nu refuzi nici un job, chiar dacă e plătit cu trei lulele, nu spargi în cluburi o mie de parai, nu te-ai dat niciodată șmecher, doar ai muncit rezonabil și cinstit, în domeniul tău, ai făcut ceea ce știi să faci. Teoretic, cu timpul, dintr-un tînăr sărac ar trebui să te transformi într-un adult prosper. Poate prin alte părți ale lumii, da, nu însă și în România. Uite că dăm vina pe țară! – veți zice. Mai degrabă aș da vina pe neputința mea, a noastră, de „a face bani" în lumea de aici. Fără pile, proptele, părinți bazați, amantlîcuri, nași și nășițe. Fără a avea la îndemînă nici o pîrghie. Din nimic nu se poate face (mai) nimic, aici. Să ne gîndim că se poate și că am putea să aplicăm la o scală mai mică „visul american" – începi din nimic, dar ești talentat și creativ, crezi în ceea ce faci și poți dintr-odată totul *(money & glory):* nu ne va aduce decît deziluzii. Dar măcar să ajungem într-o etapă a vieții în care să supraviețuim cu brio de la o lună la alta, să schimbăm un hîrb de mașină cu un alt hîrb, mai nou, sau o garsonieră pe două camere, tot putem spera, e rezonabil. Ei bine, nu! Și revenind la vîrstă – la 20, chiar și la 30, e mai ușor, te mai ajută și părinții, îți mai cumpără o casă (că doar de-aia au trăit în comunism, ca să aibă case!) sau, dacă nu, măcar îți mai trimit niște bani cu care să-ți plătești o parte din chirie sau din rată. Ești tînăr și te bucuri aparent de viață – ce dacă n-ai bani să mergi la mare, în Grecia? O săptămînă la cort în Vama Veche e suficientă ca să te simți bine. Ce dacă n-ai bani să ieși la o terasă? O bere băută, vara, în parculețul din spatele blocului, ca să nu leșini din cauza căldurii din garsonieră (pentru că nu-ți permiți aer condiționat) îți ridică moralul și te face să visezi. Să visezi la ce? Visezi că, la un moment dat, lucrurile se vor schimba fundamental și ireversibil. La 20 de ani, chiar și la 30, citești *Foamea* de Knut Hamsun și te simți un pic mai bine, pentru că și ție ți-e foame. Și măcar îți ține de cald ideea că uite, săracul, cîte a pătimit, la fel ca și tine, și totuși a ajuns un mare scriitor.

Ce dacă n-ai bani să ieși la o terasă?

Ce se întîmplă însă la 40? La 40, deja nu mai ai răbdare și nici toleranță la sărăcie. După ce ai avut, desigur, și multe perioade de relativă bunăstare, în care cel puțin nu te-ai gîndit la ce o să mănînci mîine și dacă vei avea bani să plătești întreținerea, în care ți-ai permis chiar și o vacanță în Bulgaria, te gîndești că e practic imposibil să te mai întorci vreodată la ce a fost. Adică la sărăcie, la a căuta prin căptușeala hainelor și a merge pe stradă cu capul plecat, în speranța că vei găsi banii pierduți de altcineva. Pur și simplu, nu mai ai nervi pentru așa ceva. Și nu mai înțelegi de ce viața ta în locul ăsta e atît de nesigură, de ce trebuie să faci toată această echilibristică doar pentru a supraviețui.

Sărăcia înseamnă, într-o primă fază, disperare – ești dispus să faci orice ca să ieși din ea, ca să ajungi la un liman. Ești dispus să votezi „cu cine trebuie" pentru o sticlă de ulei și o pungă cu zahăr. Eu îi înțeleg pe acești oameni, am trecut prin asta și nu doar o dată. După disperare, urmează umilința. Te simți foarte umil atunci cînd n-ai bani, atunci cînd ești sărac. Zilele trecute, am ieșit să mă plimb prin cartier, să iau o gură de aer. M-am așezat pe o bancă în rondul de la Bucur Obor, în fața unei pizzerii din cartier unde, pe la mese, erau oameni relaxați – beau cîte un pahar de vin, mîncau cîte o pizza, se uitau la un meci de la Campionatul Mondial, zumzetul vocilor și rîsetele ajungeau pînă la banca mea. Fusesem la pizzeria respectivă de zeci de ori, mă aflasem în aceeași ipostază ca acei oameni, poate că și la mine se holbase vreun amărît de pe bancă. Și totuși, aș fi dat orice să fiu iar acolo. Așadar, granița dintre sărăcie și (ne)sărăcie e foarte subtilă, locurile se pot schimba oricînd, chiar dacă e vorba doar despre o pizza și un pahar de vin. Desigur, nu reduc sărăcia doar la această poveste, la un moft, de fapt. Însă situația dată ilustrează, de fapt, nesiguranța. Nesiguranța în care trăiesc de ani întregi în România și, alături de mine, alte milioane de oameni. Noaptea, ca hoții, e posibil să scapi definitiv de sărăcie, poți, la un moment dat, să cumperi măcar niște cocotieri, dar trăind curat și cinstit nu poți intra pe nici un făgaș. Și asta te termină psihic. Pentru că, tot stînd acolo pe bancă și așteptînd nimicul, în fața pizzeriei, sărăcia capătă alte forme – sentimentul de vină. M-am tot întrebat: cu ce am greșit eu, de fapt, ca să ajung în această situație? Am urmat o cale, am avut niște confirmări, să zicem, n-am refuzat nici un job pe care l-aș fi putut face, chiar dacă unele mi-au fost total improprii și mi-au pierdut timpul pe care l-aș fi putut dedica măcar unei cărți bune, nu neapărat *Foamea* lui Hamsun, recitită. Unde am greșit? Am greșit că n-am făcut ASE-ul sau facultatea de informatică, chiar dacă n-aveam nici o treabă cu aceste domenii? Am greșit că n-am plecat din țară mai repede? De ce, la 40 de ani, nu pot face parte permanent din grupul oamenilor relaxați de la terasă? Și atunci, m-a apucat tristețea, pentru că sărăcia, într-o ultimă fază a ei, înseamnă, de fapt, resemnare. Chiar și pentru o perioadă scurtă de timp, disperarea, umilința și tristețea te fac, din om, neom. Iar nesiguranța se transformă în anxietate care are somatizări cum ar fi atacuri de panică, palpitații etc. – și atunci cînd ai, în sfîrșit, niște bani, îi cheltuiești la doctor ca să vezi ce e în neregulă cu tine.

Mai gîndesc mai departe la vîrstele sărăciei. Mă gîndesc la toți bătrînii care își numără în Piața Obor ultimele rămășițe din pensie ca să-și cumpere cartofi și tacîmuri de pui. Și care se bucură atunci cînd își pot face cîte o mică poftă, de pildă să mănînce cireșe. La 40 de ani, încă poți să mai speri într-un miracol, însă ei sînt la un capăt de drum. Iar acest capăt de drum care mă sperie cumplit este mai mult decît disperat, umilitor și trist. Este o realitate dintr-o țară în care nu toată lumea știe să fure, cei mai mulți încearcă să-și urmeze doar un destin onest.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Într-o seară am pus buzele pe-un pahar de vin alb și-am simțit că mor

Și-n loc să mă gîndesc de unde s-o trage sfîrșeala asta, uite la ce mi-a stat capul. M-am gîndit: dom'le, o fi mișto să mor acum? E de-ajuns? Mi-e de-ajuns? Și mi-era așa bine, încît mi-am spus: da! Mi-am făcut așa recensămînt. Cîtă țelină am mîncat? Dar păstîrnac? Cîtă roșie e-n mine? Am iubit? N-am urît destul. Sînt fericit? Sînt prost! Cît de oportunist sînt? Dar sinecurist? Cu mama cum m-am purtat? Dar cu taică-meu? De ce i-am lăsat să moară? Cîtă iarbă am adulmecat? Cîtă lume am văzut? Mai nimic. Dar chiar nu-mi trebuie mai mult. Ce-am făcut? Ce-am împărțit? Cît am furat? Cît am alergat? Dar cel mai nasol a fost că am simțit că am burtă. Nu, asta nu. Să mor cu burtică mitocănească, nu! Nu permit. Și-atunci m-am trezit. Și m-am gîndit să-mi iau o pastă să-mi treacă sfîrșeala. Să stau plutind pe insula asta împletită, încîrligată. Nu, nu vinul era de vină. Ceva din sinapse se așezase greșit, dement. „Într-o seară am pus buzele pe-un pahar de vin alb și-am simțit că mor" – ce prezență era asta? Trecuse moartea prin mine ca un castravete, ca o lubeniță. Venise moartea pe la mine precum venea de la vale bunicul meu cu buzunarul plin de piersici. De unde le lua? Din piață? Niciodată n-am întrebat. Și gîndul că, uite, îl voi întreba pe bunicul meu de unde a luat piersicile iar, conștient, mă fura spre moarte. Apoi mi-am privit telefonul. iPhone-ul murise. Pe *icon*-uri cînd apăs, apăs și las urme. Imposibil de vorbit, de folosit. Trecuse moartea prin mine și-mi blocase telefonul. Ce-o mai fi și asta? Vin pastele. Cu ardei și ustoroi și-o țîră de ulei. Băi, săracule, îmi spun, gustos mai mori! Și cu arsură-n vîrf de limbă, uite-mă halind de 22,50 lei. Ce preț, dom'le, tocmai acum, cînd muream... Ultimul meu preț? 22,50. Atît? Știucile alea de macaroane din farfurie. Sînt mort? Tu ce spui? Comentează la acest articol de-ai avut astfel de întoarceri în viață și care a fost ultima ta cifră auzită, mîncată.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Ce ne spune Mondialul după prima parte?

Că fotbalul de club ar vrea să omoare această competiție livrîndu-i jucătorii storși de energie după sezoane-tocător, dar că Mondialul nu se lasă. Această sărbătoare a planetei, în bună parte cu emoții născute artificial și competiții între națiuni care ajung să se definească nu după indicatorii econmici, ci după un nou soi de PIB, Produsul Internațional al Balonului, are avantajul că definește popoare într-un mod dramatic și ludic în același timp. Eu sînt Franța, eu sînt Rusia, eu sînt orice altă țară, asta auzi vreme de o lună. Și cînd te uiți la un uruguayan te gîndești la Cavani, cînd vezi un rus îți vine în minte Dzyuba. E un joc, dar extrem de luat în serios. Deci noi ne distrăm, iar ceilalți, cei de pe teren, trăiesc imersați într-un soi de melasă încercînd să găsească drumul spre lumină, adesea găsind întunericul. Deja jucătorii echipelor rămase în cursă stau împreună de mai bine de o lună. Între timp s-au susținut și s-au bătut, și-au împărtășit secrete și fantezii de toate felurile, au suferit împreună, s-or fi și îmbătat și cine știe ce nebunii s-or mai fi întîmplat. Totul pe fondul unor termene cu jocuri aproximativ structurate, cu multă doză de șansă sau nesansă care te urcă și te coboară ca în filmele de groază. Oamenii ăia chiar trăiesc asta. Și, în funcție de rezultat, sînt ridicați pe mîini sau în săbii. Cam asta ne spune prima parte a Mondialului: că aceia care rămîn cu mințile acasă și au destul noroc merg mai departe fericiți, pînă cînd mințile și norocul se termină. Și, din cînd în cînd, mai vedem cîte o stea luminînd cerul, cîte un jucător acționînd minunat, cîte o fază ieșită din neant. Culmea e că, pînă la urmă, cîștigă cine merită. Cine știe să se reinventeze, să păstreze o parte de plăcere și curaj. De fapt, trăim mai multe Cupe Mondiale. Franța din grupe nu a mai fost cea din optimi și cine știe cum va fi în sferturi? Cupa Mondială e o ghicitoare. De aceea prinde. Oamenii se dau în vînt după astfel de distracții.

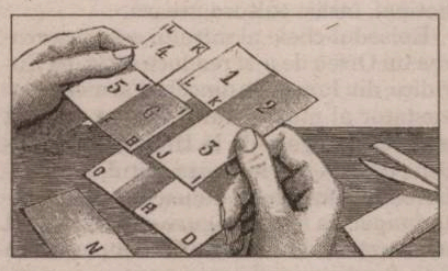

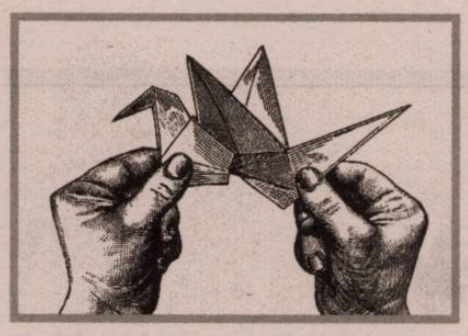

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

La Lisabona

Ce ziceți de un oraș în care șoferii dau întotdeauna prioritate pietonilor, chiar și cînd aceștia le taie calea pe roșu sau cînd vor să traverseze prin locuri nepermise? În toate aceste situații, automobiliștii, de un calm imperturbabil, îi invită pe oameni să treacă. E un exemplu care spune multe despre relaxarea care domnește în capitala Portugaliei și nu doar în acolo.

Altfel, Lisabona, cu clădirile ei colorate răspîndite pe colinele întrețesute, e plină de conținut, de o frumusețe care n-are nevoie de farduri. Poate să-ți placă și prin locurile sărace sau nu tocmai sigure, și prin piețele care miros întepător a urină (chiar centrale fiind). Mirosul acesta, la fel ca rufele agățate la uscat deasupra străduțelor în pantă, amintește specificul meridional. Un *frumos oraș în stil decadent,* cum mi l-a descris un prieten. O capitală întoarsă parcă mai mult cu fața spre vechile ei colonii decît spre Europa din care face parte. Un loc în care se vorbește încă foarte mult despre marile descoperiri geografice, despre Vasco da Gama și Magellan și în care pare că se pune foarte mult preț pe știință și pe curajul de a te aventura în necunoscut. Prin preajmă se găsește și cel mai vestic punct al Europei – Cabo da Roca –, unde în trecut se credea că ar fi capătul lumii. Și e într-adevăr un capăt de lume, dincolo de care fierbe amenințător Atlanticul, cu valurile lui verzi și puternice. Acolo era un chinez bătrîn care cînta de unul singur, marcat poate de ideea că ajunsese la celălalt capăt al uscatului, al Eurasiei. Am completat în minte tabloul lui, cu japoneza platinată dintr-o stație de autobuz.

Nu departe de Cabo da Roca, am văzut palatul Pena ascuns printre cețurile înălțimilor de la Sintra, cu nuanțele lui calde și neobișnuite: ocru și cărămiziu. Ce nebunie! Ca și straniul domeniu în care, acum mai bine de un secol, Carvalho Monteiro făcea inițieri în masonerie, prin puțuri și peșteri construite anume în acest scop. Ce lume!

Reîntorcîndu-mă la Lisabona, n-am cum să nu pomenesc teribilii copaci cu coroană mov despre care am aflat că se numesc Jacaranda (păcat că nu i-a văzut Van Gogh) și nici tramvaiul galben cu interior de lemn, care circulă vioi pe străzile în pantă cu geamurile deschise. Mai e și autobuzul Hippo-Trip care, după turul cu ghid pe străzile orașului, plonjează pur și simplu în apă și își continuă călătoria prin estuarul fluviului Tejo, ca un veritabil vaporaș. Un alt mijloc de transport turistic sînt celebrele tuk-tuk, „importate" de prin Asia și pe care taximetriștii tradiționali nu le văd cu ochi prea buni. Orașul e plin de funiculare și de ascensoare publice care te ridică de pe o stradă pe alta. Străzile lor sînt pavate cu piatră cubică albă și găsim simpaticul monument al pietrarilor care construiesc și întrețin de zeci de ani toate aceste pavaje.

Poate că muzeul Gulbekian (un fel de Zambaccian al lor, la altă scară) nu e chiar Luvru, dar combinat cu vizitarea *Museu Nacional de Arte Antiga* devine o experiență impresionantă. Oceanariul, cu rechinii lui supli, cu întortocheații dragoni de mare, cu vidrele care se scarpină în cap în timp ce plutesc pe spate și cu toate celelalte „ciudățenii" ale mării, face tot farmecul unei zile întunecate și ploioase. Tradiționalele prăjiturele *pastel,* din cafeteria imensului acvariu, sînt o adaugire delicioasă. Dar sigur, mai e și *ginjinha,* cireșata lor tradițională, care uneori se bea din păhărele de ciocolată, la piață sau prin cartierul Alfama, acolo unde toți se pregăteau de festivalul sardelelor. Prăvăliile cu pălării, genți, pantofi, cravate, curele și etui-uri de plută sau librăria cea mai veche din lume, care încă funcționează, întregesc povestea. Nu uit nici de copilul întins pe jos în librărie și care desena, nici de saltimbancii brazilieni care evoluau în piața din apropiere și nici de statuia bietului rege speriat de marele cutremur din 1775, care nu s-a mai întors niciodată la Lisabona, sculptat cu spatele spre oraș, cu pene pe cap și cu coada calului legată cu o fundă, poate cea mai grandioasă caricatură din lume. Pe bulevardul cu magazine și hoteluri scumpe, cel umbrit de platani seculari, am văzut altă drăcie: un tînăr care-și plimba cățelușul într-un cărucior ca de copil. În fine, impresionantele transatlantice cu multe etaje din port.

Pe o stradelă, dintr-o mașină de epocă trasă pe dreapta se răspîndea cel mai sfîșietor fado. La o terasă era o doamnă care cînta, cu multă pasiune, același fado. De fapt, parcă toată Lisabona cînta fado. Ca o iubită, ușor fanată, rămasă în port, pe care trebuia s-o părăsim ca să ne întoarcem în țara celui care nu ne e drag.

ready made

„Strategia este arta combinațiunilor; tactica este știința execuțiunei.

În comparație cu topografia, strategia este canevasul; tactica este detaliurile."

Major C. Mihăescu, *Arta militară. Curs predat în școala de oficeri,* 1896

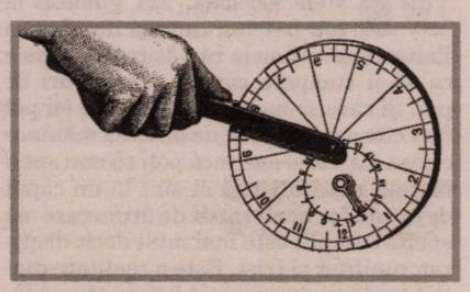

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Orfeu

Din mormintele lumii grecești antice apar uneori tăbliță de aur, unele mici cît un bilet RATB, altele ceva mai mari, cît, în fine, cît un card RATB. Se cunosc vreo 50, foarte răsfățate de cercetători. Altele sînt bine ascunse prin colecții private, unde nu vreau să mă gîndesc cum au ajuns. Tăbliță nu e prea bine zis (în arheologie, ele se numesc *lamellae):* aurul e bătut îndelung, într-un strat doar atît de gros cît să se mai poată imprima litere pe el. Scrisul însuși e minuscul și urît. Cele cîteva rînduri sînt pline de dezacorduri și litere mîncate, dar conținutul e cît se poate de serios: formule mistice, parole de acces și instrucțiuni pentru lumea de dincolo, date inițiatului în misterele orfice.

Orfeu, nici zeu, nici vreun erou războinic sau atletic, e o apariție bizară în mitologia greacă. Dată fiind importanța lui, care se extinde la pitagoreici, creștini și neoplatonicieni, pare ciudat că nu e fiul sau fratele sau cumnatul nici unui zeu, adică nu știm de unde să-l luăm genealogic. Fiindcă tatăl pe care i-l pune la dispoziție legenda e un rege trac, Orfeu e exaltat adesea, în epoca modernă, ca trac get-beget de promotorii tezelor autohtoniste. Pentru Platon și alți autori antici, el reprezintă însă, ca poet și muzician arhetipal, însăși cultura greacă.

Episodul-cheie al mitului este încercarea lui Orfeu de a-și readuce soția, pe Euridice, din lumea de dincolo. Farmecul devastator al muzicii lui îl face să smulgă această derogare de la Hades, dar în ultima clipă – așa lucrează mitul, parșiv – Orfeu încalcă promisiunea de a nu se uita înapoi, ca să se asigure că iubita sa îl urmează. E deci o victorie temporară în fața morții, insuficientă pentru un (implauzibil) *happy end* conjugal, totuși destul pentru ca restul lumii să înceapă să tragă nădejde că ceva s-ar putea, cumva, face cu condiția de muritor. Între timp, povestea coborîrii în infern dispare din sursele antice aproape patru secole. Asta nu poate fi explicat decît prin participarea antieroului nostru la mutațiile în sensibilitatea religioasă care au provocat difuziunea cultelor inițiatice în epoca arhaică. Iar apoi, prin dezvoltarea propriei „religii de mistere", în care el devine cel care pune vorbe bune pentru muritori la cei nemuritori.

E un du-te-vino în povestea lui Orfeu între Dionysos și Apollo, între extaz, pe de-o parte, și o bine controlată perfecțiune artistică, pe de alta. Ceea ce reprezintă o metodă sigură de a se pune prost cu amîndoi zeii. Dionysos trimite menadele să-l omoare, iar Apollo îi ia darul profeției. (Partea cu profeția e mai complicată. Orfeu moare sfîrtecat de femei, jignite de dezinteresul lui pentru ele, să-i zicem post-traumatic. Capul său e dus în insula Lesbos, unde – normal – continuă să cînte și să pronunțe oracole, întrecînd în popularitate oracolul lui Apollo, care, în consecință, îl obligă să tacă, eliminînd astfel concurența.) În ansamblu însă, zeul mereu asociat cu cultul orfic rămîne Dionysos. În ritualul orfic se juca probabil, de altfel, dezmembrarea și apoi învierea lui Dionysos.

De o religie coerentă numită orfism nu prea se poate vorbi. Credincioșii nu erau adoratori ai lui Orfeu, ci inițiați în misterele lui. Secte orfice, animate de textele teogonice și eschatologice atribuite lui Orfeu, funcționau deja în perioada clasică. Ele prescriau un mod de viață aparte, al cărui element esențial pare să fi fost

interdicția absolută a consumului de carne. Ăsta e unul din motivele principale pentru care asemenea secte au fost percepute ca subversive în raport cu cetatea, deoarece carnea era prin excelență alimentul rezultat din sacrificiile aduse zeilor tradiționali, sacrificii care erau ele însele principala manifestare religioasă a comunităților civice.

Practicile funerare orfice presupuneau nu doar *lamellae,* descoperite în morminte pînă foarte tîrziu, în secolul III d.Hr., dar și suluri de papirus cu prescripții obscure (pentru noi) ce trebuiau urmate de defunct pentru a se alătura celorlalți inițiați în lumea de dincolo. Cel mai vechi papirus orfic a fost descoperit în resturile unui rug funerar de la Derveni (lîngă Salonic), dar cred că și papirusul de la Mangalia, altminteri la fel de vechi (din a doua jumătate a secolului IV î.Hr.), e tot orfic, chiar dacă n-a putut fi descifrat. Deocamdată.

Cum teosofia orfică își propunea să deschidă sufletului calea spre adevărata viață, asemănările lui Orfeu cu Christos erau suficient de evidente ca să trebuiască discutate și respinse de apologeți (între alții, Clement din Alexandria). Polemicile lor au neutralizat parțial comparația, dar au făcut-o probabil și să sară în ochii unei alte părți a publicului. Oricum, arta paleocreștină în general folosește iconografia orfică pentru inspirație (atunci cînd, bineînțeles, nu folosesc amîndouă ca modele reprezentări ale împăratului roman sau ale lui Mithra). Imaginea Bunului Păstor, de exemplu, este construită pe baza figurii lui Orfeu cîntînd înconjurat de animale sălbatice și pașnice trăind în armonie, așa cum apare în cel puțin o sută de mozaicuri de epocă romană *(foto),* reluată de mai multe imagini ale lui Orfeu-Christos în catacombe. O amuletă de la Pergamonmuseum (pierdută în al Doilea Război Mondial) îl reprezenta pe Christos crucificat, avînd însă inscripția *Orpheos Bakkikos*. Un alt mozaic cu Orfeu (purtînd boneta frigiană tipică) a fost descoperit într-un mormînt din secolul VI d.Hr. de la Ierusalim, arătînd că, pentru unii creștini, Orfeu putea fi încă o conexiune paralelă tolerabilă cu lumea de dincolo. Bogăția mitului lui Orfeu îndreptățește, să zicem, această interpretare și altele; rămîne o singură întrebare: cu Euridice ce-ați avut?

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

De ce pățim ce pățim?

Precum toți cititorii acestei reviste, sînt și eu îngrijorat de vulgarizarea politicii românești, de acapararea funcțiilor de decizie în statul român de către repetenți, neisprăviți și impostori, de uimitoarea susținere populară de care se bucură incompetența și hoția. Linia politică Dragnea-Tăriceanu-Dăncilă este doar simptomul cel mai acut al acestui proces exasperant de ridicare în rang a celor fără carte și aruncare în dispreț a celor cu carte. Sufăr și eu, alături de o minoritate deprimată, să văd că lumea românească a produs un sistem politic care pare a fi programat să ucidă meritul și să promoveze meteahna scandaloasă. Așadar, de ce pățim ce pățim?

Observ imediat că, în materie de explicații, sîntem bine garnisiți. Ați sesizat, cred, că în orice conversație locuțiunea conjuncțională „pentru că" apare imediat. Constați ceva, spontan ți se răspunde cu „pentru că" și începe explicația. Tot la a doua replică în orice conversație, nu se poate să nu intervină vreun conviv care să înceapă cu „pentru că". Ai zice că toată lumea știe de ce pățim ce pățim! Bineînțeles, chiar dacă toată lumea știe de ce, nimeni nu poate face nimic – dar asta este o altă poveste. În acest context, în care totul merge în jos cu viteza dezastrului și toată lumea zice că știe de ce, schițez și eu explicația mea.

Cred că acest nou val de oameni politici s-a impus în România pentru că, de fapt, mesajul antielitist al propagandei comuniste a cucerit pe deplin inimile și mințile românilor. Am fost învățați să disprețuim elita de orice fel (intelectuală, morală, economică etc.) în numele unui egalitarism radical. După ce am fost învățați să disprețuim elita (asta vine, ca în principiul pascalian învățat în fizica elementară, cu o creștere a prețuirii pentru mediocritate), am fost învățați să nu o mai recunoaștem și apoi să nu o mai creștem. Proiectul elitei a devenit el însuși vulgar, din moment ce i se bagă în cap oricui „și tu poți fi elită". Adevărul că nu oricine poate atinge un nivel elitar, ba chiar cei mai mulți dintre noi nu o pot face, a devenit de nerostit. Așa că anularea elitei prin vulgarizare a ajuns și la varianta tare: „Ești deja elită, doar că nu-ți dai seama, ceilalți îți bagă în cap că unii îți sînt superiori, nu-i adevărat, toți sînt ca tine!" Sistemul socio-educativ dezirabil este acela care produce doar masă și nu ratează producînd elită. Și am ajuns în anii noștri. Am ajuns să credem, de pildă, că scopul fundamental al educației nu mai este avîntul spre performanță intelectuală și morală, cu finalitatea inevitabilă a identificării și cultivării elitei, ci un fel de pregătire „pentru viață" a tuturor. Nimeni nu rămîne în urmă – iată mantra școlii de azi. Asta, desigur, înseamnă că toți merg înainte în pasul celui mai lent. Cine și în numele a ce a decis că cel mai isteț și mai dotat trebuie ținut în frîu pînă cînd cel mai tont e capabil să treacă pîrleazul? Ca să scăpăm de această întrebare apăsătoare, am inventat cea mai puternică ficțiune: de fapt, nu există isteți și tonți, toți sînt(em) la fel. Natura nu există! Existăm doar noi, care spunem naturii ce este „corect" să facă! Ne face natura diferiți? Greșit! Ne face absolut la fel. Gîndiți-vă că profesorului, căruia i se cerea altădată să fie un model de știință de carte și de înțelepciune pentru elev, astăzi i se cere să fie „de gașcă", „atractiv", să „placă" elevului. El trebuie să se coboare la nivelul ultimului elev; e inadmisibil să ceri azi elevilor să se străduiască să se ridice la înălțimea profesorului. Vă amintiți ideea mult aplaudată a centralității elevului în sistemul de educație? Este tocmai efectul spiritului antielitist al vremii. În loc să construim o educație concentrată pe model, construim educație în jurul confortului și plăcerii elevului. Rostul esențial al școlii este să-i placă elevului și acestui rost i se subordonează totul. Iar plăcerea elevului e un ideal sistemic greu de atins, ceva ca un orizont incert. Nu mai știi cum să faci să-i placi. În acest context, cel căruia nu-i place la școală e bun (e normal, mai exact), iar cel căruia îi place la școală e cam dereglat. Ați sesizat ce e cu adevărat comun în biografiile celor trei corifei ai puterii de azi, L. Dragnea, V. Dăncilă și C. Popescu Tăriceanu? Deși provin din zone diferite, au vîrste diferite și experiențe de viață diferite, e ceva ce-i unește mai puternic decît orice: nu le-a plăcut la școală. Toți trei provin din submediocritatea școlară a anilor comunismului și post-comunismului imediat, iar istoria lor școlară s-a desfășurat în jurul standardului promovabilității și atît. Toți trei sînt, de fapt, antielitiști. Cum de niște mediocri absoluți au luat fotoliile elitei politice? Evident, nu sîntem deloc străini de această situație. Ni se datorează. Poporul needucat? Sigur, are vina lui și – ferice de el – habar n-are de asta. Nu-și dă seama ce face ținînd asemenea indivizi la așa mare putere. Dar ceilalți români? Cei educați? Cei umblați? Cei care mai citesc cîte ceva?

Dar ceilalți români? Cei educați? Cei umblați? Cei care mai citesc cîte ceva?

Ce-ar zice mulți dintre cei care acum ies exasperați în Piața Victoriei dacă ar afla că inclusiv datorită ideilor lor progresiste, antielitiste, specia Dragnea e atît de puternică acum? Ce-ar zice mulți dintre cei care se așază pe asfaltul încins din fața Guvernului dacă ar afla că, poate fără să vrea, luptînd viguros contra capitalismului, contra competiției și contra ideii că elitele trebuie să conducă o societate, contra celor vechi, cu operă și cariere, au sprijinit afirmarea tipului uman „Dragnea-Dăncilă-Tăriceanu"? Cel mai probabil, nu ar accepta o asemenea ipoteză. Dar chiar și așa, ne putem gîndi la ea...

Publicitate

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Șapte covoare persane de mătase

Indiferent de performanțele echipei naționale (și de imaginile cu fotbaliștii ei) la Cupa Mondială de la Moscova, Iranul și-a așezat frumos în istorie participarea sa la competiție: pe covoare persane de mătase.

Fructificînd o tradiție de mii de ani, iranienii au pregătit un set de șapte covoare persane pentru a le dărui în cadrul campionatului atît organizatorilor, cît și echipelor adverse din grupe. Nu ar fi pentru prima dată cînd Iranul își capitalizează diplomatic în acest mod cultura tradițională și istoria – ambele extrem de valoroase – pe scena internațională. Echipa națională iraniană (echipa Melli) a făcut pentru prima oară un astfel de gest în cadrul Campionatului Mondial din 1998 din Franța, dăruind-i un covor persan fotbalistului Zinedine Zidane. Apoi, echipa Melli le-a dăruit covoare oponenților săi în Germania, în 1996, și în Brazilia, în 2014.

Numele artistului care realizează covoarele din mătase este Hossein Kazemi-Hamed, iar acesta a precizat că rolul pieselor sale de artă „este să pună cultura iraniană pe scena mondială", adăugînd că acestea „vor intra în istorie".

Istoria covoarelor persane este, de altfel, una veche de aproximativ 2500 de ani, iar Rusia are un rol în cercetarea acesteia, avînd în vedere că cel mai vechi covor persan țesut, datînd de prin anul 500 î.Hr., a fost găsit în 1949 de doi arheologi ruși, Rudenko și Griaznov, undeva în Munții Altai, iar în prezent este expus la Muzeul Ermitaj din Sankt Petersburg.

Cirus cel Mare, conducătorul Imperiului Persan, pare a fi cel care a încurajat și consolidat arta de a țese covoare, impresionat de frumusețea acestora; sursele istorice indică prezența unor splendide astfel de țesături la curtea marelui conducător persan. Ulterior, pe covorul persan au „călcat" mai discret sau mai apăsat diferite influențe, precum cele turcești sau mongole, istoricii căzînd de acord că cea mai înfloritoare perioadă pentru arta de a țese covoare a fost cea în care la putere s-a aflat dinastia Safavidă (începînd cu secolul al XVI-lea). Două exemplare meșteșugite în acele vremuri, cînd artiștii țeseau mai ales din mătase și obișnuiau să adauge și fire de aur și de argint, sînt păstrate astăzi, unul în celebrul muzeu „Victoria și Albert" din Londra, iar al doilea într-un important muzeu din Los Angeles. Secolul al XVIII-lea a mai tocit din performanța și importanța artei de a țese covoare, dar de pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea, strălucirea țesăturilor tradiționale a revenit în prim-plan, artizanii perși și operele lor de artă fiind din ce în ce mai valorificați, nu doar la nivel național, ci și internațional.

Covorul magic zburător o fi (fost) din mătase? Eu cred că da.

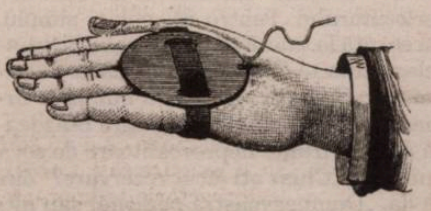

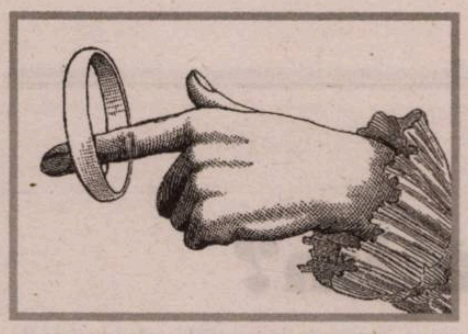

Selma IUSUF

legende urbane

Bal mascat

Probabil că orice individ cu o oarecare, o minimă aplecare spre sine are o cameră etanșă, fără ferestre, fără uși, cu un tîrnăcop și o lopată în ea. În camera respectivă nu se intră, te trezești în ea. E, desigur, un fenomen bizar care ți se întîmplă o singură dată în viață, ca o cădere cumva inversă din gaura de iepure a lui Alice. Odată descoperită camera, n-o mai pierzi. O mai uiți din cînd în cînd, dar rămîne a ta pe vecie.

Eu m-am trezit la un moment dat fără să-mi dau seama în ea. Pesemne că mă materializasem bucată cu bucată acolo, de-a lungul timpului, exact ca pisica aia de Cheshire care apărea și dispărea piesă cu piesă. Pentru că, uite, fără să știu cum, m-am pomenit deodată asudînd cu tîrnăcopul ăla în mînă. Dădeam cu putere într-o podea de granit, încercam să scot de acolo bolovani tari care-și spuneau pe atunci gramatică generativă, în bolovanii ăia tari creșteau niște copaci de beton plantați de unu' Chomsky, mă chinuiam apoi cu niște concepte absolut enervante, la fel de tari, rumegate pînă la o pastă greu descifrabilă de unul Kierkegaard. Dădeam cu tîrnăcopul, scoteam apoi cu lopata. Ce goleam într-o parte a camerei, umplea ailaltă jumătate. Tot în camera aia am avut și momente mai bune, să știți. Era o plăcere să scormonești lejer cu lopata în pămîntul afînat lăsat acolo de unu' Proust, să plutești în Vian și apoi să te revolți cuminte de mînă cu beținvanul nostru preferat de cartier, Bukowski.

Din cameră se ieșea cînd și cînd, ca foca după aer. Se ieșea la flanat prin oraș, la bătut barurile cu amicii, se ieșea la stat cu orele în fața unor seriale bune și a altora proaste, la fumat, la mare două săptămîni sau poate trei, dacă te țineau banii și ficatul, la hălăduit. Se ieșea, vedeți bine, la trăit pur și simplu și la pierdut timpul. Drept e că o făceam, și încă o mai fac, cu mare har și dăruire, aș putea probabil să scriu un manual excelent de pierdere a timpului, dar ceva mă trăgea constant înapoi în camera aia. La tîrnăcop și lopată.

Nu e vreo mare sfîrîială acolo, vă dați seama. Truda se face în singurătate, nu strălucești nicăieri public, nu e ca un decatlon cu spectatori pe margine, chestiunea e de-a dreptul mizerabilă și, pe alocuri, provocatoare de adînci depresii. Devii o cîrtiță care moșmondește în orbenia ei să-și mobilieze capul și inima. Mi-au ieșit din toată osteneala asta și obiecte grotești, total nefolositoare – scaune logice cu doar două picioare, mese metaforice fără tăblie, cuie trainice boante, dar, aia e, m-am mulțumit și cu înțelepciunea comună că drumul e scopul. Știu, sună rău. Dar e extrem de liniștitor și mă mulțumesc cu asta, e OK.

Săpatul și pierderea de vreme s-au împletit bine pînă la un moment dat. Acum, evit din ce în ce mai mult să intru în camera corvoadelor și tocesc categoriile pe Netflix. Amestec realitatea cu fantezia și invers. Nordul meu se cam amestecă cu sudul, josul cu susul. Iar asta îmi amintește de o întîmplare reală la care am fost parte.

Acum niște mulți ani, ne-am pregătit o gașcă de amici să mergem la un soi de bal mascat. Unul dintre noi făcuse rost de niște costume de pompier. Salopetă sau ce era, cască, tot. A venit seara cu pricina, ne-am îmbrăcat – eram singura fată din grup – ne-am dus la clubul unde urma să aibă loc acțiunea. Ne vede barmanul și face ochii cît cepele. „Balul?", întrebăm, timid, de sub căști. „Aaa, e abia săptămîna viitoare", face ăla și îl bușește îngrozitor rîsul. Cu penibilul înghițit, am plecat cocîrjați de ridicol într-o cîrciumă modestă, de cartier. Primul mesean ne-a întrebat unde arde. Al doilea s-a mirat că ce mic e pompierul ăla și că are plete (eu eram). Al treilea a vrut să ne facă cinste. Realitatea arăta deja mai bine și parcă ne crescuse inimă de viteji între coaste. Eram pompieri, ce naiba! Să arză focurile alea pe care le vom stinge!

Alunecarea din rușine în eroism de teatru mic se făcuse pe nesimțitelea. Eram impostorii perfecți. Din camera mea proaspăt săpată se ridicau bolovani și mai tari, bazalturi și mai nemiloase. Dar într-un colț luceau un tîrnăcop de diamant și o lopată de argint.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

7. Operațiunea „Tămădău"

„Ion Mihalache își dezvăluie planurile în fața anchetatorilor. Banda de fugari urma să facă prima escală în Turcia și apoi spre Apus – Legăturile ei peste hotare. Maniu și Mihalache – două fețe ale aceleiași politici.

Banda de fugari național-țărăniști, paralizată în acțiunea ei criminală, a început să facă mărturisiri. Nici nu putea să tăgăduiască adevăruri care se impun din simpla existență a faptelor. Șeful bandei, Ion Mihalache, a arătat astfel că încă din Noembrie 1946 i-a încolțit în cap gîndul de a fugi din țară. Probabil că rezultatul votului popular exprimat în aceeași lună l-a convins că șandramaua național-țărănistă este în plină prăbușire și că în țara românească nu mai poate face figură de om politic. Dar nu era numai teama de mînia populară, care juca în mintea înfierbîntată a sa și a lui Iuliu Maniu. Căci și unul și altul fac parte din acea categorie de politicieni gata să îngenunche țara în fața unui stăpîn străin, numai ca – prin ajutorul acestuia – să poată supraviețui politicește și să poată salva interesele moșierimii expropriate și ale oligarhiei financiare reacționare definitiv compromise în România. Suspiciunea față chiar de cei din jur, neîncrederea caracteristică a naufragiatului față de cei care se scufundă odată cu el și caută să-și salveze pielea în dauna celorlalți, pusese însă stăpînire pe ei. Așa încît Ion Mihalache – după propria lui declarație – era în căutarea unor posibilități concrete de fugă, deplasîndu-se personal în județul Ialomița și cercetînd împrejurimile comunelor Jegălia și Mărculești, în vederea găsirii unui teren de decolare, pe urmă să-l facă cunoscut piloților, numai în preziua plecării."

Silviu Brucan, în *Scînteia*, nr. 376, luni, 21 iulie 1947

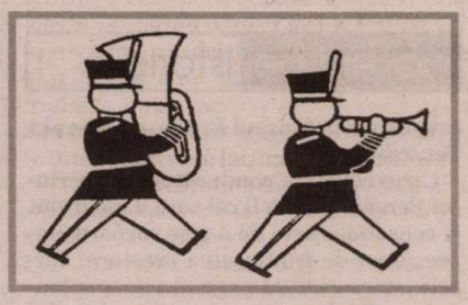

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

La hotel

Totul începe, evident, de la recepție. E în funcție de cum pici. De cum a început tura domnului sau doamnei pe care-i întîlnești aici. Uneori, ai șansa să dai peste oameni drăguți, civilizați. De multe ori, însă, ai de înfruntat o privire în care un amestec de ostilitate, suspiciune și plictiseală deja ți-a ras vreo două palme, cu mult înainte ca tu să apuci măcar să dai un bună ziua. Dacă ai ghinionul să nimerești peste un recepționer sau o recepționeră care te-au întîmpinat așa, pregătește-te pentru niște mici creșteri de tensiune, atît cît să transpiri un pic, să ți se năruiască toată ziua și să ai impresia că tot ce e în jurul tău e urît. Pentru că, după oboseala și nervii unei călătorii – chestii uneori inevitabile chiar și aici, la noi, în Grădina Maicii Domnului, într-o țară cu oameni blajini, necertăreți, senini –, interacțiunea cu domnul sau cu doamna de la recepție poate să-și pună amprenta pe felul în care decurge toată ziua.

Dac-ai prins recepționerul într-o zi proastă, dialogul are loc în absența contactului cu ochii interlocutorului. Pentru că, pur și simplu, nu se uită la tine. Ești doar o voce. Și nu-nțelege cum te cheamă. Te-ntreabă de patru ori. „Cum ați spus că vă numiți?" Urmează un „hm..." și o cută care brăzdează adînc o frunte neprevestitoare de ceva bun. Și... „Chiar ați făcut rezervare?" Zici că da. „Dumneavoastră personal sau altcineva?" Dacă s-a ajuns aici, pregătiți-vă pentru un lung război de uzură. Tu poți să mai faci cîte o precizare, doar-doar s-o mai limpezi situația. Ești complet naiv dacă-ți imaginezi că te aude cineva. În vremea asta, dînsul sau dînsa butonează de-ți vine rău la un computer. Zici că rescriu fiecare pagină din *Mahabharata*. Și-ți creează – printr-un arsenal complex de gesturi, priviri pline de conținut, ațintite spre ecran, ridicări din sprîncene și mici șuierături sau bătăi din buze – senzația aceea atît de plăcută că ești la mîna lui/ei și că trebuie să știi asta. Dacă le-ai picat prost de la bun început sau dacă ai dat cel mai mic semn de nerăbdare, te-ai ars. Urmează o lungă convorbire telefonică. Asta dacă ăia pe care-i sună răspund din prima. Dacă nu, tre' s-aștepți, nene. E o convorbire în care ai senzația că ți se pecetluiește soarta întregii vieți. „Măi... Uite... Am aici o... situație. Mda... Un domn zice că a făcut o rezervare. Îhîm... Mda... Eh... Dînsul așa pretinde... Păi, și eu de unde să-i dau, dacă nu mai am nimic?" E foarte important să vă păstrați calmul. Chiar și cu prețul unor avalanșe interioare. Între timp, au venit și alți musterii care așteaptă. Nori negri-vineții se adună deasupra recepției. În depărtare fulgeră răzleț și se aud, vag, tunete. O să fie o zi lungă și grea.

După ce te-a pus s-aștepți, pînă rezolvă cu ceilalți, te mai ia-ntr-o serie. „Mai spuneți-mi numele o dată, vă rog frumos!" Și-ncepe iar *Mahabharata* pe tastatura aia, cu care ai, de la o vreme, cele mai bizare fantezii. Își savurează din plin momentul. Te-a făcut franjuri, iar acum se joacă, lejer, cu ele. Tîrziu, într-un caz bun, pentru că sînt plini de mărinimie, domnul sau doamna îți fac un uriaș favor. Te cazează. Fie în camera aceea tipică, unde-ți vine să te-mpuști în cap, cea cu fereastra aflată exact deasupra marelui ventilator care evacuează aerul de la bucătărie, fie în cea lipită de casa liftului. Te-au trecut toate sudorile și amețelile. Ai ieșit umilit și făcut arșice din marele război de la recepție. Nici n-ai de ales. Programul zilei te-nghesuie grav. N-ai cum să fii demn și să pleci la alt hotel. Salvezi ce se mai poate salva, faci toate procedeele de *training* autogen, stai în lotus, zici mantre, te gîndești la Bruce Lee, la Mărgelatu și la Gandalf. Pentru că asta nu e tot. Urmează alte bolgii ale traiului la hotel.

Ceilalți compatrioți cazați în aceeași clădire au senzațiile de libertate și fericire pe care ființa umană le are atunci cînd hălăduiește pe cîmp și pe dealuri. Atunci cînd se descătușează și strigă. Numai că la noi, la hotel, nu e doar o descătușare. E un fel de a comunica. De a ne face înțeleși. Compatrioții răcnesc pe holurile hotelurilor ca-n marile reconstituiri ale bătăliilor care neau urcat pe piedestal în istoria lumii. Posada și Călugăreni rămîn mult în urmă. La hotel e mai consistentă senzația. Ai noștri nu doar că urlă indescriptibil, ci dialoghează dintr-o cameră în alta, lăsînd ușile deschise sau răcnind de la un capăt la altul al culoarului, într-o euforie a comunicării pe care e greu s-o compari cu ceva. Uneori, dacă ai baftă, se potolesc după două, trei noaptea. Dar veselia reîncepe la șase jumătate spre șapte dimineața. Vin doamnele cameriste. Glasuri forțoase, hotărîte, proaspete, tăioase ca săbiile de asalt. Femei vesele, joviale, gata oricînd să împărtășească întregului hotel ce mai e pe la ele pe-acasă. Din nou se răcnește, de-ți vine să te-arunci în ventilatorul de la bucătăria restaurantului deasupra căruia stai. Se troncănesc toate ustensilele, se cîntă, se povestește în gura mare ce-i cu copiii, bărbații, zacusca, serialul, ștrampii ăia, cuțitele de la teleșoping și cîntarea de ieri a lui Fuego. Pe la șapte fără un sfert au venit și meșterii, pentru că etajul de deasupra e în renovare. Încep flexurile, bormașinile, ciocanele. Fugi disperat la micul dejun. Aici, o doamnă amabilă strigă după tine cît o țin plămînii și fuge să te prindă, că nu i-ai zis numărul camerei. I-l zici. Ea-l verifică pe-o lista. Și-ți zice că nu figurezi. Poate c-au uitat să te treacă în tabel ăia de la recepție. Trebuie să te duci să plătești acolo. Tu zici c-ai rezervat cu mic dejun. Ea zice că nu figurezi pe lista ei. Mergi tu, frumos, la parter, să vezi care-i situația, lămurește cu domnul sau cu doamna de la recepție și-abia dupaia hai, așa de hotărît, să mănînci ceva. Afară e soare. Ieși să te liniștești un pic. În drum, treci pe la recepție. Acolo te-așteaptă o privire cunoscută. Niște ochi care rîd fericiți.

Petre GURAN

„Fiți și voi înșivă sfinți în toată petrecerea vieții“

(1 Petru 1, 15)

Îndemnul apostolului Petru din Prima sa Epistolă sobornicească, citat în titlu, cade victimă acelui tip de comentarii istoricizante aplicat limbajului neotestamentar prin care ni se explică că termenul „sfînt“ era folosit ca denumire generică pentru membrii primelor comunități creștine. Între distorsiunile istoricizante se înscrie și apariția, apoi predominanța genului literar hagiografic și canonizarea sfințeniei. Această discuție este necesară în contextul dezbaterilor actuale despre identificarea și proclamarea unor sfinți contemporani și mai ales avînd în vedere că această dezbatere a depășit mediile discrete ale specialiștilor în hagiografie și istorie bisericească și ale comisiilor de canonizare, angajînd un public din ce în ce mai larg de cititori și comentatori, în mod special legat de ceea ce a căpătat deja denumirea de „fenomenul Arsenie Boca“.

Istoria genului literar hagiografic cunoaște patru mari etape de dezvoltare. Prima este cea cuprinsă implicit în Noul Testament, a doua este cea a actelor martirice, de fapt relatări ale interogatoriilor la care au fost supuși martirii primelor secole și descrieri ale morții lor, a treia etapă este cea a biografiilor marilor figuri ecleziastice și monastice ale antichității tîrzii, a patra etapă constă în colectarea textelor hagiografice, standardizarea și difuzarea lor pentru nevoile cultului. Această a patra etapă, care apare în secolul al X-lea cu *Viețile Sfinților* compuse de Simion Metafrastul, a produs apariția locurilor comune în literatura hagiografică și schematizarea. Al doilea mileniu al istoriei creștine a exprimat cu precădere modelul social al monahismului. Întrucît modelul ultimului mileniu a produs o imagine standard a sfințeniei, este oportun să ne remintim modelul evanghelic al sfințeniei.

Pe lîngă Mîntuitorul Iisus, două figuri apar în prim plan în narațiunea evanghelică. Pe de o parte este profetul ascet Ioan Botezătorul, a cărui misiune este de a încinge dezbaterea și de a crea un context de așteptări intense, pe de altă parte pescarul din Capernaum, Simon bar Iona. Mă voi opri la acesta din urmă. Cunoscut lumii creștine drept cel mai mare dintre apostoli (verhovnic sau întîistătător sau *princeps* în limbajul papei Grigore cel Mare), căruia Iisus i-a dat numele de *Kefa* sau Petru (însemnînd în aramaică, respectiv greacă, *piatră),* el apare în Evangheliile drept principal martor și interlocutor al lui Iisus, fiind prezent în situații la care nu au avut acces ceilalți apostoli, cum ar fi învierea fiicei lui Iair, urcușul pe Muntele Tabor, unde a avut loc schimbarea la față, rugăciunea din Ghetsimani, ultima pescuire minunată. Petru exprimă totodată dorința, nădejdea și credința tuturor apostolilor că Iisus din Nazaret este cu adevărat „Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu!“ (Matei 16, 16). Această mărturisire clară, fără echivoc, și temerară politic și psihologic, îl îndreptățește pe Petru la rolul central în nașterea creștinismului, pe care i l-a acordat posteritatea. Mai trebuie să menționăm că amintirile despre Iisus relatate de Petru formează corpul central al Evangheliilor sinoptice (Matei, Marcu, Luca).

Cu toate acestea, profilul lui Petru în Evanghelii este contrariant prin realism și sinceritate. Petru refuză inițial chemarea lui Iisus, fiindcă se consideră nedemn, nepregătit să asume noua dimensiune a existenței care i se dezvăluie din primul miracol, al primei pescuiri minunate. Astfel, căzînd la picioarele lui Iisus care se suise în corabia sa, Îi zice: „Ieși de la mine, Doamne, că sînt om păcătos“. De asemenea, Petru, intuind gravitatea deznodămîntului spre care se îndreaptă scandalul stîrnit de dezvăluirea identității lui Iisus, îi cere acestuia, chiar după ce-I mărturisește Dumnezeirea, să-l evite. „Fie-Ți milă de Tine să nu Ți se întîmple Ție aceasta“, îi spune Petru, iar Iisus îl denunță ca fiind posedat de Satana în vorba aceea. Astfel, Petru trece în cîteva versete de la o revelație dată de Tatăl ceresc la prăbușirea în logica lumească a autocompasiunii și a „aranjamentelor“ confortabile. Petru intuiește și experimentează puterea lumii de dincolo de vălul încețoșat al minții pămîntești, prin miracole, dar și prin experiențe extrasenzoriale, cum e acea stare de bine pe care o simte pe Muntele Taborului, și chiar crește în dorința de a pune la încercare accesul în această realitate metafizică. Este momentul în care ucenicii aflați pe corabie în largul mării îl văd pe Iisus mergînd pe apă, „ca o nălucă“, și deși El îi liniștește cu vocea, Petru îi cere să-l cheme să vină la El pe apă. Experimentul reușește pînă în momentul cînd „vîntul“ îndoielii din cugetul pămîntesc începe să sufle și picioarele și trupul se scufundă în apă. „Doamne, scapă-mă“, strigă Petru, nu atît de valurile mării, cît de apa tulbure a gîndirii lumești. Credința cunoaște grade de creștere, de intensificare: „De ce te-ai îndoit, puțin credinciosule?“ Urcușul duhovnicesc are nevoie de punerea în criză, de încercare, de ridicare. Puterea pe care o primește, o gustă Petru încă înainte de Învierea lui Iisus este harul Duhului Sfînt. Lui Petru îi este dat să experimenteze dialogul dintre *omul păcătos* – închis în materialitatea sa – care se teme să și încerce contactul cu puterea spirituală și harul Duhului Sfînt care vine să atragă voința umană spre acest urcuș. De îndată ce harul se îndepărtează pentru ca sufletul să alerge mai tare, omul se scufundă în îndoiala față de propria experiență. Oare chiar L-am cunoscut pe Iisus? Acesta e gîndul care precedă tăgăduirea în curtea marelui arhiereu. Nu e cumva un vis din care Simon bar Iona se trezește disperat în curtea arhiereului? Trecerea timpului la care sîntem condamnați prin materialitate face ca orice experiență trecută să moară în mintea noastră tocmai fiindcă este trecută.

Dragostea copilărească a lui Petru pentru Iisus îl reașază pe traiectoria ascendentă. „Doamne, Tu știi toate. Tu știi că Te iubesc“ (Ioan 21, 17). Parcursul lui Petru nu este marșul triumfal al unui premiant, ci este experiența cotidiană a pedagogiei harice. Petru, martor al lui Iisus Hristos, își expune în amintirile sale toate lecțiile neînvățate sau ratate din întîlnirea cu harul. Hagiografia evanghelică începe cu expunerea umanului. Nici o urmă de construcție socială. Petru nu aspiră la un statut, ci se supune unei chemări care l-a scos din confortabilul său univers pescăresc.

Ne putem reîntoarce oare la această „onestitate“ hagiografică? „Calea Împărăției“ este nu numai strîmtă, cît mai ales vizibilă dintr-un singur punct de vedere, cel al ochilor care privesc drumul, al pașilor care-l calcă, al împiedicărilor pe care numai călătorul le știe. Hagiografiile cele mai puternice sînt autobiografice. De fapt, marile texte hagiografice, la rîndul lor, nu au făcut decît să reflecte ființa hagiografului în povestea sfîntului. Autorul se povestește pe sine prin chipul căruia îi dă viață prin scris. Sfințenia lui Petru stă în ochii celor care de două mii de ani l-au privit ca pe cel dintîi dintre apostoli, este petrecerea întru sfințenie la care el însuși ne-a chemat.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

O călătorie spre Eden

Cea mai recentă apariție în colecția „Biblioteca medievală“ (Polirom), inițiată acum 15 ani și coordonată de Alexander Baumgarten, ne propune un text cu un profil inedit față de cele publicate pînă acum. Alături de fundamentale tratate filozofice și teologice, de comentarii la autori antici și de literatură medievală, avem pentru prima dată în limba română *Călătoria Sfîntului abate Brendan (Navigatio Sancti Brendani abbatis):* o relatare a căutării Paradisului terestru în tradiția creștină irlandeză din secolele VIII-IX. Ediția, îngrijită cu remarcabilă competență și minuție de Emanuel Grosu, beneficiază de introducerea semnată de profesorul Corin Braga, o incursiune pasionantă în tipologia genurilor narative hibernice, dintre care *immram* (peregrinare pe mare în căutarea insulelor magice) și *echtra* (aventură ce implică descinderea în lumea subpămînteană) se împletesc în interpretarea creștină a mitologiilor celtice reprezentată de *Călătoria abatelui Brendan.* Sîntem invitați, astfel, să parcurgem nu un text medieval printre altele, ci unul care îl are drept protagonist pe Sfîntul Brendan din Clonfert (488-581 sau 484-577), care, alături de mai cunoscutul Sfînt Patrick, face parte din panteonul Irlandei creștine. *Călătoria* sa în căutarea Paradisului terestru, la extremitățile occidentale ale apelor ce înconjoară insulele britanice *(„contra occidentalem plagam“),* a cunoscut o mare difuzare de-a lungului Evului Mediu: de la cele 141 de manuscrise pînă la variantele în anglo-normandă, în dialect toscan sau venețian, în franceza veche sau în versiunea catalană a faimoasei *Legenda aurea.*

În studiul publicat ca postfață, Emanuel Grosù subliniază ecoul extraordinar pe care expediția irlandeză l-a avut peste secole, inclusiv în registrul geografic al hărților care își propuneau redarea cît mai completă a lumii pămîntene (s-a ajuns pînă la refacerea acestui traseu în secolul al XX-lea pentru a demonstra că abatele a fost primul european care a atins coastele Americii!), însă insistă pe bună dreptate asupra încadrării lucrării în zona care îi este proprie: *„Navigatio...* rămîne povestea unei călătorii imaginare, o parabolă, o ficțiune care, orientată etic și dogmatic, modifică scopul inițial *(entertainment)* al legendelor irlandeze pe care le sintetizează“ (p. 249). Avem, așadar, un document de primă importanță care atestă fascinația persistentă asupra creștinilor a Paradisului în care primii oameni au fost creați și din care au fost alungați după cădere.

Cititorii frumoasei istorii scrise de Jean Delumeau *(Le Jardin des délices,* 1992, tradusă de Horațiu Pepine în colecția „Istoria ideilor“ coordonată de H.-R. Patapievici la Editura Humanitas, 1997), care parcurge principalele momente ale credinței în existența misterioasă, aproape inaccesibilă, dar mereu iscoditoare a Edenului terestru, vor găsi în *Călătoria abatelui Brendan* o lectură îmbogățitoare. Întîi, pentru că povestea reflectă versiunea irlandeză a creștinismului, incluzînd elemente și scheme narative celtice care își păstrează vigoarea, chiar și supuse unei resemnificări. Dar și pentru că în construcția acestei aventuri inițiatice de șapte ani, cu popasuri fantastice, care reflectă însă perioadele liturgice creștine, se poate observa circulația motivelor și ideilor ce redau respirația spirituală a întregului spațiu creștin: din Egiptul anahoreților pînă în nordul Africii augustiniene și apoi în insulele britanice. Toate marile date ale tradițiilor canonice și apocrife se întîlnesc în *Navigatio:* Macarie Romanul și Pavel Tebeul, *Viziunea sfîntului Pavel* (secolul al III-lea) și *Fiziologul latin,* Augustin și Isidor de Sevilla, simbolismul creștin al mării, vîntului și corăbiei, prinse într-o tramă presărată cu alegorii. Dincolo însă de deliciile erudite, pe care textul le prilejuiește și la care editorii săi ne îmbie copios, *Călătoria Sfîntului abate Brendan* are farmecul inconfundabil al aventurilor medievale inspirate de geografia mitică a celților. Este o odisee nordică în cheie creștină, care vorbește despre căutarea Paradisului ca redobîndire a identității pierdute.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător al Institutului de Istorie a Religiilor (Academia Română).*

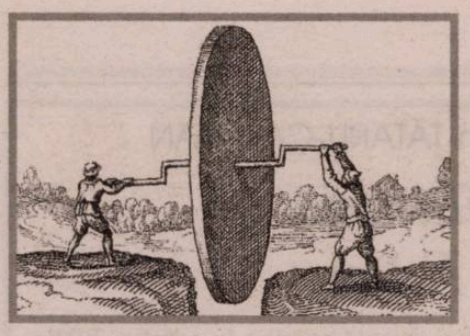

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Dincoace de zidul Parlamentului

Ludovic Orban ia microfonul și se adresează mulțimii. Se aud huiduieli, iar senzația de stînjeneală e greu de stăpînit. Orban pricepe repede sentimentul care domină mulțimea și scurtează discursul atît cît să nu se poată relata ulterior că a fost alungat de la mitingul de sprijin al unei moțiuni pe care el a inițiat-o.

Președintele PNL mai dăduse o tură anterior prin preajma mulțimii, vorbise cu presa, salutase de pe trotuarul vecin. Orban are permanent un zîmbet forțat-amar de parcă l-a silit cineva să viziteze o rudă pe care nu o suportă.

Printre useriștii bine echipați cu însemne de partid și ale campaniei „Fără Penali" erau și vreo douăzeci-treizeci de liberali marcați de un disconfort evident. Mă uit și mi-e destul de clar că nu e nici o diferență între ei și pesediștii aceia aduși la marele miting al lui Liviu Dragnea cu cîteva zile înainte. Aceeași atitudine un pic confuză, un pic jenată, uneori mascată într-un pic de umor. Le lipsește cumva autonomia. Stau strînși unii în alții și au grijă să nu se depărteze de banner-ul care anunță organizația județeană care i-a adus acolo.

Răzbate un sentiment de ură neputincioasă din mulțime și cei vreo trei mii de oameni par să aibă infinit mai multă energie decît manifestațiile mult mai mari care au loc în Piața Victoriei. Și aici e loc de vuvuzele, umor și întîlniri de prieteni vechi și colegi de la alte departamente. Dar parcă e mai multă furie. Huiduielile sînt mai îndîrjite, rîsul e un pic mai nervos.

De partea cealaltă a mulțimii, clădirea trufașă a Parlamentului domină sfidătoare spațiul sub nori joși. Gardul, jandarmii, zidurile alea groase și sub vreme și vremuri o fac să arate ca palatul unui satrap bătrîn și țîfnos.

Pe undeva apare un domn în vîrstă purtînd o poză a lui Klaus Iohannis cu o svastică. Un soi de troll trist și îndîrjit. Înțelepți, jandarmii îl extrag din mulțime, dar mulțimea nu pricepe și începe să huiduie. Sînt pe undeva prin spatele adunării și aici oamenii încep să se teamă de incidente. E tensiune, dar tensiunea aia nu se vede din drona de deasupra, care face fotografii ce ulterior vor fi folosite pentru a se argumenta că manifestația e un eșec. Nu e, dar în spații gîndite megalomanic doar manifestații-mamut pot convinge scepticii.

Speranța fără partid a politicii românești își face apariția și e salutată. Consecvent cu imaginea pe care o cultivă atît de insistent (discret, decent, calm), dl Cioloș își marchează scurt prezența și dispare. Mai tîrziu avea să critice mai ferm decît are obiceiul tacticile Opoziției. Se referea la negocierea sprijinului pentru moțiune, iar eu mi-am amintit că insistă să ceară alegeri anticipate fără ca MRÎ să existe formal ca partid. Rămîne totuși schimbarea de ton, ceea ce nu e puțin lucru pentru domnia-sa.

În stradă lucrurile se mai calmează și cineva are ideea deloc rea să transmită discursurile din Parlament. O vreme, microfonul fusese ocupat de un soi de șefi de galerie care dădeau tonul mulțimii. Cînd ăștia oboseau, obiectul era confiscat de excentrici. Mi-a rămas în minte o doamnă stridentă care insista „să intrăm peste ei". Gardul gros și jandarmii placizi de ambele sale părți au ignorat-o. La fel și mulțimea în rîndurile căreia vedeam mici expresii de jenă.

În boxe se aude acum Viorica Dăncilă și, în exaltarea aia din Parcul Izvor, lumea așteaptă greșeala gramaticală sau de logică. E așa de previzibil că premierul inept al României va comite o tîmpenie încît oamenii ajung să o audă și acolo unde nu e.

Spiritual, unul dintre organizatori intervine peste premier: „Continuăm spectacolul nostru *de stand-up.* Acum, pe scenă, Viorica Dăncilă". Lumea rîde, apoi redevine îndîrjită. Se huiduie iar. Se huiduie cu patos, cu furie și disperare.

De la unul dintre geamurile Parlamentului cineva flutură un banner pe care se poate citi „Fără Penali". Un val de entuziasm salută gestul, iar eu nu-mi pot alunga imaginea din minte. Sînt sigur că am mai văzut-o undeva.

„Semnați, semnați", se aud din cînd în cînd îndemnurile în boxe. USR vrea să modifice Constituția astfel încît să nu mai permită accesul condamnaților în funcții publice. Campania merge, dar nu atît de bine pe cît speră useriștii. Și acolo, lucrurile se rostogolesc greu. Căruța are roți pătrate, iar bula – pereți al naibii de greu de penetrat. Apoi, valul de suspiciuni care înconjoară USR nu ajută nici el. O medie a lucrurilor care se spun despre USR face din partidul ăsta, totuși mic, o sumă a fricilor și manipulărilor celor care se simt chiar și pe departe amenințați de el. Useristul mediu e un tînăr sexo-marxist libertarian vîndut lui Soros prin intermediul noii Securități (ce naiba o fi aia). O analiză mai calmă ar trage concluzia că e un pro-occidental banal care nu s-a decis dacă confortul ideologic e mai important decît pericolul non-ideologic reprezentat de neobositul grup de crimă organizată care a pus mîna pe o parte din pîrghiile puterii în România.

În fapt, indecizia asta e și motivul pentru care Opoziția nu inspiră decît un sprijin disperat și nu unul rațional. Cele două USR-uri (USR + MRÎ) și PNL se suspectează și se tem unii de alții. Orice combinație de trei luați cîte doi e valabilă. Numai combinația de trei luați cîte trei nu e posibilă. De ce? Doar Ludovic Orban, Dan Barna și Dacian Cioloș știu.

Înapoi la mitingul nostru. Din boxe se aude un schimb de replici din Parlament, al cărui protagonist e Traian Băsescu. Omul e spiritual și măgar în același timp, și reușește să îi facă să rîdă pînă și pe jandarmi.

Pe o bancă din parc stă o doamnă în vîrstă îmbrăcată în ceea ce eu bănuiesc a fi haine de călugăriță. Habar nu am de ce banderola „Fără Penali" de pe mîna ei îmi pare firească. Altădată m-ar fi apucat rîsul. Găsesc responsabilă cumva și privirea ei fermă, care nu acceptă contraziceri. Diriginta mea din liceu era așa. Îi fac o poză fără să cer voie. În zece minute devine virală, ocazie cu care aflu că doamna chiar fusese profesoară.

Simt că primesc permisiunea să mă înduioșez un pic cînd o zăresc mai tîrziu jucîndu-se cu un beagle pe pajiștea unde colegii mei instalaseră studioul mobil Europa FM.

Energia din Parcul Izvor scade în intensitate. Eu îmi aduc aminte unde am mai văzut cearceafuri cu mesaje scrise pe ele fluturate la geamuri mici de oameni fără chip: în toate știrile despre revolte în închisori.

Moțiunea a picat, iar mulțimea se topește într-un marș fără speranță spre Piața Victoriei.

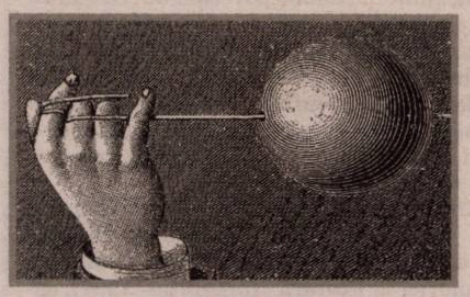

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Migrena migrației

Criza migrației produce o criză a Coaliției de guvernare în Germania. Pe scurt, ministrul de Interne Horst Seehofer (CSU) a propus un mic șantaj pentru a-și impune punctul de vedere – împotriva cancelarei Angelei Merkel – în chestiunea condițiilor întoarcerii solicitanților de azil la frontiere. Cu prețul demiterii sau al demisiei, fie Germania va adopta soluția lui, radicală, fie pe a Angelei Merkel, europeană și pînă la urmă umanistă. Un moment de blocaj, o criză politică riscantă pentru Germania. Pentru că demiterea sau demisia lui Seehofer ar fi produs probabil ruperea coaliției și ar fi pus la grea încercare stabilitatea guvernului. Criza ar trebui privită pe două paliere: la nivel politic, ea arată încă o dată disensiunile din interiorul coaliției de guvernare și terenul instabil pe care s-a construit noul cabinet al Angelei Merkel; pe de altă parte, ea arată impasul european în chestiunea migrației. Pînă la urmă, s-a ajuns la un compromis care salvează, pentru moment, coaliția aflată la putere în Germania. Dar pentru cît timp? Și care sînt consecințele?

Întîi de toate, nu e deloc sigur că CSU ar fi mers pe mîna lui Seehofer: există lideri importanți din partid, precum Markus Soeder (premierul landului Bavaria), care nu i-au susținut demersul, mergînd chiar pînă la a afirma că nu vor să riște stabilitatea guvernului într-un conflict pe tema migrației. Apoi, sistemul politic și de partide din Germania își arată, din nou, incredibila capacitate de amortizare a conflictelor. Mai ales în condiții de criză, precum cea de acum, partidele au știut să-și clarifice pozițiile, să-și adapteze așteptările, să-și expună constructiv & concesiv pretențiile. Cît despre Angela Merkel, ea trece cu bine peste a doua mare încercare a acestui mandat (prima fiind chiar formarea coaliției, o misiune foarte complicată, în ciuda scorului bun obținut de partidul ei la alegeri). Dar Angela Merkel a trecut prin multe. Știe foarte bine să negocieze în plan european și are autoritate în Germania. Și știe, mai ales, care îi sînt limitele.

Sistemul politic și de partide din Germania își arată, din nou, incredibila capacitate de amortizare a conflictelor.

Soluția găsită? Refugiații aflați la granița Austriei cu Germania nu vor fi respinși pe loc, așa cum a cerut Seehofer, ci vor fi aduși în centre de primire pentru azilanți, unde se va stabili, în baza unor proceduri simplificate, dacă au dreptul sau nu să depună o solicitare de azil. Dacă în urma verificărilor se constată că au solicitat deja azil în alt stat UE sau că au fost deja înregistrați, atunci vor fi retrimiși în acea țară, în regim de urgență. Soluția reduce, într-o oarecare măsură, numărul solicitanților de azil, dar nu și pe cel al azilanților; și complică munca autorităților. Din punct de vedere juridic, primirea în centrele de azilanți nu va fi considerată o intrare pe teritoriul Germaniei, ceea ce înseamnă că un eventual refuz al solicitării va însemna o interdicție de trecere a frontierei.

E un compromis acceptabil atît pentru Angela Merkel, cît și pentru Horst Seehofer. Asta e însă socoteala de acasă! Acum, cancelarul va trebui să pledeze pentru această soluție și să obțină un acord la nivel european. Să convingă, de pildă, guvernul Austriei că unii solicitanți de azil vor fi refuzați – și că ei vor rămîne, din punct de vedere juridic, pe teritoriul și în grija statului austriac. Or, cancelarul Sebastian Kurz a spus-o răspicat: Austria va reacționa la măsuri unilaterale ale Germaniei prin închiderea frontierelor. Un semnal ferm și îngrijorător din partea statului care a preluat președinția (prin rotație) a Uniunii Europene. Înăsprirea politicii de azil a Germaniei riscă să producă un efect de domino peste tot în Europa. Exact ceea ce Angela Merkel vrea cu orice preț să evite.

Încetul cu încetul, granițele intra-europene se închid pentru așa-numita migrație secundară. Solicitanții de azil sînt împinși înapoi în țările situate la marginea UE, pe unde au intrat pentru prima dată în spațiul european (cel mai adesea, statele mediteraneene). Asta va nemulțumi opinia publică în aceste țări, în special în Italia. Și va genera noi și noi valuri de populism și extremism care vor șubrezi Europa. Faptul că la ultimul summit s-a hotărît că statele vor colabora pentru a proteja mai bine frontierele externe ale UE și că se vor crea tabere în afara spațiului european, astfel încît numărul migranților care ajung *via* Marea Mediterană să scadă, nu va potoli aceste neliniști. Încă o dată se vădește că problema migrației nu poate fi rezolvată prin decizia unei singure țări, e nevoie de un efort comun și, mai ales, de eforturi concentrate pe o zonă mai întinsă decît Uniunea Europeană.

Teamă cu variațiuni

Texte și opinii de:

- Cristina BOGDAN (conferențiar, Facultatea de Litere a Universității București)

„Frici vechi în haine noi“

- Mimi NOEL (jurnalistă la *New Money*)

„Homo Roboticus“

- Cristina HURDUBAIA (jurnalistă, fondatoarea „Copacului cu fapte bune“)

„Frica naște monștri, curajul naște libertate“

- Cătălin PRISACARIU (jurnalist la *NewsWeek România*)

„Conjurația imbecililor“

- Nicolas DON (jurnalist la RFI)

„Românilor le e frică de ei înșiși“ – interviu

- Vlad MIXICH (medic și publicist)

„Bau bau vaccinare“

- Bogdan VOICU (sociolog)

„Dăncila fricii noastre“

argument

Drobul de sare

DILEMA VECHE 25 DE ANI
Teamă cu variațiuni

Cu toții avem frici – frica fiind, de altfel, un mecanism vital care ne protejează de pericole, emoționale sau fizice. Unii le țin în frîu sau își înfruntă demonii. Alții se lasă copleșiți, riscînd să și le adîncească – fiindcă o frică instaurată și neînfruntată poate, de multe ori, să se amplifice, adăugînd pe suportul inițial o serie de angoase, anxietăți și fobii.

Lăsînd la o parte fricile personale, există frici colective? Sondaje și studii confirmă: climatul socio-politic își pune amprenta asupra unei națiii, creînd temeri la nivel de masă. În Europa, în țările vestice, cele mai mari temeri sînt asociate cu actele de terorism și cu fenomenul migrației. În Est, corupția, situația economică și influența Rusiei sînt pe primele locuri în top.

În România, oamenii își declară cele mai mari îngrijorări vizavi de climatul politic, contextul economic, sistemul de sănătate sau cel de educație.

Însă toate aceste temeri verbalizate nu se construiesc ele, de fapt, pe o frică mai adîncă? O frică nedeclarată, dar de substanță, pe care nu o înfruntăm, căci ar spune destul de multe lucruri negative despre noi, și pe care o refulăm, la răstimpuri, doar în discuții inutile cu amicii.

Mi se întîmplă să vorbesc cu oameni care se declară îngrijorați de situația actuală din România. N-au votat, pentru că, spun ei, n-au avut nici o opțiune reală. Se revoltă la auzul știrilor, dar nu ies la proteste, pentru că, spun ei, tot nu se va schimba nimic. Cu alte cuvinte, suferim de o reală frică de a acționa. Iar lipsa de implicare ne transformă, de multe ori, în contemplatori ai drobului de sare.

Și pentru că mulți cunoaștem povestea, să ne amintim detaliile: un om își părăsește soția și soacra cînd le găsește bocind neputincioase la patului copilului. Pe horn, deasupra, se afla un drob de sare, care, dacă ar fi căzut, ar fi zdrobit copilul. Enervat, omul pleacă în lume, spunînd că se va întoarce doar dacă va găsi oameni mai proști. Dă, pe rînd, peste unul care vrea să prindă soarele cu „oborocul“, altul care adună nuci cu grebla, un al treilea care, în loc să dea jos fînul de pe casă, încearcă să urce vaca pe acoperiș – și toți sînt considerați a fi mai proști decît bocitoarele drobului de sare. Cu toate astea, omul nostru îi învață cum să facă să le fie bine, primește mulțumiri și se întoarce acasă, considerînd că totuși drobul de sare ar fi putut, într-adevăr, să cadă.

Povestea nu ne spune dacă, odată ajuns acasă, omul a mutat drobul de sare sau s-a pus pe căinat alături de familie. Cert e că acele personaje întîlnite, care nu știau cum să aibă lumină în bordei sau cum să-și hrănească animalele, au primit sfaturi bune și și-au îmbunătățit viața. Iar asta pentru că nu zăceau apatice, ci au fost văzute și auzite în strădania lor de a schimba ceva. (**Stela Giurgeanu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Cristina BOGDAN

Frici vechi în haine noi

Călătorim prin timp, îmbrăcînd succesiv veșmintele altor vîrste, împrumutînd sau rejectînd practici și comportamente de la părinții și bunicii noștri, și, în fiecare nouă etapă de viață în care ne instalăm mai mult sau mai puțin confortabil, ne lăsăm însoțiți de valorile pe care le-am descoperit și interiorizat, dar și de fricile care ne macină surd sau ne devorează hotărît lăuntrul. Companion al omului de cînd se știe, frica s-a dovedit a fi o emoție greu de înșurubat într-o formulă, căci epocile, culturile și indivizii i-au creionat frecvent alte ipostaze.

Cercetările din domeniul neuroștiințelor, precum cele efectuate de Joseph LeDoux încă din deceniul al nouălea al secolului trecut, își concentrează interesul asupra creierului emoțional și a felului în care reacționăm uneori rapid la anumiți stimuli, fără a-i putea cataloga: „Nu e nevoie să știi exact ce este un anumit lucru pentru a-ți da seama că poate fi periculos“ (Daniel Goleman, *Inteligența emoțională,* Curtea Veche, 2001, p. 39). Supraviețuirea indivizilor este adesea condiționată de rapiditatea cu care se creează un răspuns la frică dinspre nucleul amigdalian, înainte ca neocortexul să aibă răgazul necesar pentru a prelucra informația și a oferi o soluție.

Pe de altă parte, seismograful temerilor noastre este stomacul, organ capabil să arate „că oamenii ascund o cantitate enormă de emoție, care le chiorăie în măruntaie“ (Theodore Zeldin, *O istorie intimă a omenirii,* Nemira, 2017, p. 173), și care îndură, în timp, prin emoțiile trăite, o suită de răni și arsuri, transformate în gastrite sau ulcere.

Evantaiul spaimelor individuale și colective se face și se desface din secvențe care pornesc de la instinctul de conservare (necesitatea păstrării integrității corporale și supraviețuirea) și se ramifică pînă la forme sofisticate de anxietate morală și spirituală. Teama de boală, durere și moarte, cu completarea privitoare la ceea ce urmează după extincție (fricile eschatologice) și spaima în fața Celuilalt, neînțeles și diferit, sînt două avataruri ale stării pe care *necunoscutul* o plămădește în noi.

Strigătul deznădăjduit în fața bolii și a sfîrșitului inevitabil și-a schimbat doar suportul pe care este înregistrat. Astăzi nu mai căutăm pe filele manuscriselor sau ale tipăriturilor însemnările referitoare la încercarea de a fugi, de a te sustrage din fața dezastrelor, dar mediul online conservă semnele aceleiași disperări, ale aceleiași neputințe de a accepta durerea și dispariția. Ne confruntăm cu alte maladii decît odinioară, am lăsat în urmă secolele îngrozite de chipul ciumei sau al holerei, dar teama irațională de contaminare (chiar și atunci cînd boala nu presupune acest gen de transfer) își înfige mai departe rădăcinile în mentalul colectiv. Nu ne dorim să stăm în preajma bolnavilor de cancer sau de SIDA, iar poveștile lor triste, țesute pe rețelele de socializare (pentru strîngerea de fonduri, în vederea unor tratamente mai mult sau mai puțin experimentale), sînt repede trecute cu vederea pentru a nu îngreuna suplimentar povara zilelor noastre. Teama de boală include și alte forme de manifestare, interconectate: frica de alimentul corupt, pervertit, infestat (Madeleine Ferrières, *Histoires des peurs alimentaires. Du Moyen Age à l'aube du XXe siècle*, Seuil, 2002), de aerul poluat sau de stresul aproape imposibil de evitat în condițiile actuale.

„Învingerea fricii este începutul înțelepciunii.“

BERTRAND RUSSELL

„Nu mă tem de acțiune, ci de inacțiune.“

WINSTON CHURCHILL

Trăim într-un univers care, în aparență, îl acceptă și-l include, treptat, pe străin. Însă *marginalitatea* lui este capabilă să declanșeze același frison ca odinioară, la cel mai mic comportament care ar ridica semne de întrebare în privința siguranței noastre. „Agent al lui Satan“ (Jean Delumeau) sau „țap ispășitor“ (René Girard), Celălalt rămîne, prin definiție, perturbatorul ordinii și al echilibrului lumii. Eticheta pe care i-o punem astăzi luminează chipul exacerbat al fricii: *terorist,* adică cel care produce, prin gesturile și acțiunile lui, cea mai ascuțită spaimă.

Teama de Altul ascunde în ea și felul în care ne construim identitatea în relație, considerîndu-ne parte a unui întreg, a unei comunități ce ține la granițele ei tot ceea ce este altfel sau îl „excomunică“ pe cel ce încalcă norma, dogma, reperul stabilit. Cu toții facem parte din mai multe grupuri reale și virtuale, simultan sau succesiv, și avem nevoie, poate chiar mai mult decît în trecut, de recunoaștere și validare din partea celorlalți membri. „Reputația este Purgatoriul modern“ – anunță Theodore Zeldin – și nu cred că se înșală. Trăim pentru a ne construi imaginea în ochii celorlalți, pentru a ne exhiba așa-zisa fericire sau împlinire umană și profesională, atît în realitate, cît, mai ales, pe noul nostru teren de joacă, alcătuit din rețelele de socializare: „Prin comunicarea ca relaționare ne etalăm, ne creștem narcisiac expunerea eului, ne supradimensionăm existența, devenind unii față de alții niște străini intimi“ (Aurel Codoban, *Imperiul comunicării. Corp, imagine și relaționare,* Idea Design&Print, 2011, p. 61).

Și totuși, cum putem scăpa de frică sau, măcar, cum o putem atenua pentru a o face suportabilă?

Vîrste și temeri

Existența noastră e o călătorie prin diverse spații (începînd cu cel pe care îl locuim constant – propriul corp) și volute ale timpului. Înscrise într-un model cu trei (Aristotel și Dante), patru (Pitagora), șase (Fericitul Augustin), șapte (Ptolemeu) sau douăsprezece etape, *vîrstele* reprezintă praguri ale creșterii și descreșterii, cu atitudini și comportamente bine delimitate (cel puțin în lumea tradițională). Varianta sezonieră se revendică de la Pitagora, fiind reluată în scrierile lui Diogenes Laertius sau ale lui Ovidius *(Metamorfoze)* și, mai tîrziu, în textele medicului arab Avicenna sau ale lui Albertus Magnus *(De aetate).*

Să încercăm să schițăm, din cîteva linii, conturul fricilor ce însoțesc cele patru anotimpuri ale periplului nostru. *Copilăria* – ca perioadă a dependenței – pare a fi marcată de teama de autoritate, de constrîngerile resimțite la contactul cu cei care ne formează (părinți, educatori, profesori), așezîndu-ne uneori în forme nepotrivite dospirii noastre, sufocante, mutilatoare. *Tinerețea* – ca etapă a construirii de sine – poartă pe umeri povara spaimei de a nu te împlini, de a nu-ți găsi rostul, de a fi incapabil să te instalezi în devenirea visată sau proiectată. *Maturitatea* – vîrstă a responsabilității – își asumă grija (și, implicit, frica de a nu greși) față de cei care depind de noi, situați pe o treaptă mai sus (părinții) sau pe una mai jos (copiii) a urcușului prin timp. Cît despre *senectute*, ea stă față în față cu toate spaimele trecute, păstrînd-o pentru final pe cea mai grea dintre ele: teama de moarte, de acoperirea cu uitarea celor care rămîn și de ceea ce mai poate urma în acel *dincolo* despre care nu știm (mai) nimic.

În fiecare dintre etapele menționate anterior, există și o anumită doză de anxietate în fața timpului, înțeles ca o realitate ce se scurge prin nisiparniță, fie prea încet (în copilărie), fie, dimpotrivă, nedrept de repede (de-a lungul celorlalte vîrste). În contextul noilor media, care ne înlănțuie cu tentaculele lor cronofage, neputința de a ne rîndui activitățile în termenele cuvenite accentuează angoasa în fața scadențelor, a momentelor în care trebuie să dăm socoteală pentru un anumit parcurs și rezultatele lui.

Și totuși, cum putem scăpa de frică sau, măcar, cum o putem atenua pentru a o face suportabilă? Th. Zeldin identifică, survolînd istoria omenirii, două posibile soluții: evadarea dintr-o frică într-alta (capabilă să conțină ceva mai multă speranță) și mutarea atenției asupra unui obiect diferit, cu ajutorul curiozității: „Cea mai importantă descoperire a științei în legătură cu frica este că simptomele sale fizice, în ceea ce privește substanțele chimice produse pentru a apăra organismul, diferă doar ca proporție de cele produse din curiozitate. Așa se înțelege mai ușor modul în care oamenii chinuiți de temeri au fost în măsură să scape sau să uite de ele sub influența curiozității, a unei preocupări atît de atrăgătoare încît să se comporte ca și cum ar fi foarte curajoși.“ *(O istorie intimă a omenirii,* Nemira, 2017, p. 176)

De ce ți-e frică, de aia nu scapi – afirmă răspicat un proverb românesc. Hai mai bine să privim cu o oarecare curiozitate înspre toate temerile, spaimele și angoasele noastre, să le așezăm sub lupă și, în felul acesta, să le prindem în insectarul cu emoții, dominîndu-le măcar pentru răstimpul analizei.

Cristina Bogdan *este conferențiar la Facultatea de Litere a Universității din București, unde predă cursuri de istoria mentalităților și antropologie culturală. Cea mai recentă carte publicată:* Moartea și lumea românească premodernă. Discursuri întretăiate, *Editura Universității din București, 2016.*

Cătălin PRISACARIU

Conjurația imbecililor

La bufetul Senatului din Palatul Parlamentului, tînăra deputată fumează încercînd să pară degajată. E sfîrșitul lui martie 2015 și legea antifumat mai are un an pînă să intre în vigoare. Iar ea, un an și jumătate pînă la finalul mandatului. Pe ecranul plat de pe peretele din fața ei rulează imagini de la ședința de plen în care senatorii dezbat dacă doi colegi să fie trimiși în arest la cererea DNA. Degetele ei strivesc țigara *slim* pînă cînd aproape o aplatizează. Cu doi ani și jumătate în urmă era, pe hîrtie, consilieră la o firmă agricolă din Teleorman. Pe carton de diplomă, e absolventă de Limbi străine. Pe alt carton, cu chirilice, se pomenește absolvirea Institutului „Pușkin" de la Moscova. Acum, însă, lăcrimează discret într-un șervețel, cu ochii în ecran. Oficial, e membră a Comisiei juridice a Camerei Deputaților. Are, deci, un vot obligatoriu pe proiectele de lege, înainte de intrarea acestora în plenul Camerei parlamentare inferioare. Și unul la fel de necesar cînd comisia primește solicitări de urmăriri penale sau arestări. Limbi străine pentru ea. Și nu din cele studiate. Dezbaterea se prelungește în plenul Senatului. Mai e un an pînă ce legea antifumat va goli mesele de la bufetul Senatului de scrumiere (și, logic, și de senatorii care vor prefera să încalce legea antifumat în propriile birouri). Și un an și jumătate pînă cînd ea, tînăra ajunsă deputat la 24 de ani, va trebui să-și găsească alt loc de muncă. Pe hîrtia de șervețel s-au adunat prea multe lacrimi. Tînăra schimbă șervețelul. Pe hîrtia buletinelor de vot, senatorii au bifat „nu" și au trecut mai departe. Deputata oftează, eliberată, și mototolește paiul tabagic în scrumieră. Senatorul ei a fost protejat de colegi, DNA nu-l poate reține și nici cere arestarea lui.

La trei ani de la această scenă, senatorul a intrat, totuși, în pușcărie. Condamnat definitiv. Tînăra fostă deputat lucrează acum pentru Guvernul României. Discret. Limbi străine. Nu-i duce dorul fostului pentru care plîngea și fuma, plîngea, între timp a bifat și un deputat. De la același partid din care făceau parte și ea, și încarceratul. Fostul deputat are și el dosar penal. Își petrece timpul dînd interviuri înregistrate, difuzate apoi la niște televiziuni de știri, interviuri pe care intervievatul le vede din țări în care se vorbește în limbi străine. Dosarul lui e unul de familie: și tatăl, fost mare baron județean, și sora sînt inculpați. Sora este acum deputată. Dar nu mai e așa tînără ca fosta iubită a fratelui ei, deși face eforturi să demonstreze contrariul, și singurele cuvinte într-o limbă străină pe care le cunoaște sînt *„duck"* și *„face"*. Sau poate doar le mimează. Și ea face parte din Comisia juridică a Camerei Deputaților. Legile țării trec prin votul ei. La fel, unele urmăriri penale și niște arestări.

Oricît te-ai strădui să cataloghezi drept excepții cazurile de mai sus, buletinul de (f)actualități e necruțător: în orice instituție publică ai face un recensămînt, ar putea fi multiplicat halucinant modelul parlamentar tocmai descris. Adică ar putea fi imortalizat în instantanee din care s-ar putea produce întregul film al prăbușirii unei țări, cu toate capitolele lui esențiale: cel în care coteria a învins concurența loială, acela în care nepotismul a bătut competența, încă unul în care conflictul de interese a minat mortal lupta liberă de idei. Tot atîtea pseudoexplicații, în fapt, pentru a afirma triumful cretinismului în politica românească. Care e, totuși, explicația fondatoare a conjurației imbecililor? Care să fie adevărul de temelie al conspirației oligofrenilor? Și de ce inteligența și munca onestă nu izbîndesc în treburile cetății noastre?

Sau, altfel spus, cum au ajuns cei macerați de puținătate mintală să fie majoritari în structurile statului, în special în cele politice? Explicația aflată cel mai la îndemînă este cea a supraviețuirii instinctuale: întocmai unui organism pluricelular care trebuie să omoare mai întîi anticorpii pentru a prelua puterea, cancerul politic românesc de după '89 s-a preocupat să ducă mai departe modelul perfect funcțional, testat cu succes în comunismul ceaușist și, în general, în orice comunism. Iar modelul acesta ar putea fi descris drept unul de proximitate: un politician trebuie să aibă în preajmă confrați de, cel mult, același nivel intelectual, dar ideal ar fi ca unul mai slab dotat intelectual să îi stea alături. Avantajele pentru primul politician sînt evidente: inferiorul va prelua mesajele și liniile de acțiune ale celui mai puțin prost, căruia îi va fi și foarte loial. Cantitatea neuronală, așadar, în această structură piramidală, va fi invers proporțională cu cea de slugărnicie: cu cît prima scade, cu atît a doua crește. Privită în ansamblu, piramida politică va consemna o bază masivă de lachei idioți, călărită de o mînă de proști ambițioși.

Tot ce îi mai lipsește unei astfel de congregații politice este o nivelare confuzionantă a rolurilor puterilor într-un stat democratic. Sigur, legal, Executivul trebuie să fie cenzurat de către Legislativ, ca la manual, dar, în practică, singura cenzură a ambelor puteri vine de la Partid. Iar ca să obții asta nu trebuie decît să instaurezi o Constituție viciată de posibilitatea a multiple interpretări, virusată de chiar ambiguitățile din textul actului fundamental, Constituție dublată de o legislație contradictorie, etern schimbătoare, incompletă și de rea-credință. Pentru ca tabloul să fie complet, trebuie menționat că puterea judecătorească nu poate fi, în ultimă instanță, decît subordonată celei executiv-legislative, în special cînd Curtea Constituțională nu mai prididește să dezamorseze sau, în unele cazuri, chiar să amorseze bombele „uitate" în legea fondatoare. Iar cine a avut treabă prin România în ultima vreme a constatat că CCR n-a precupețit nici un efort hermeneutic.

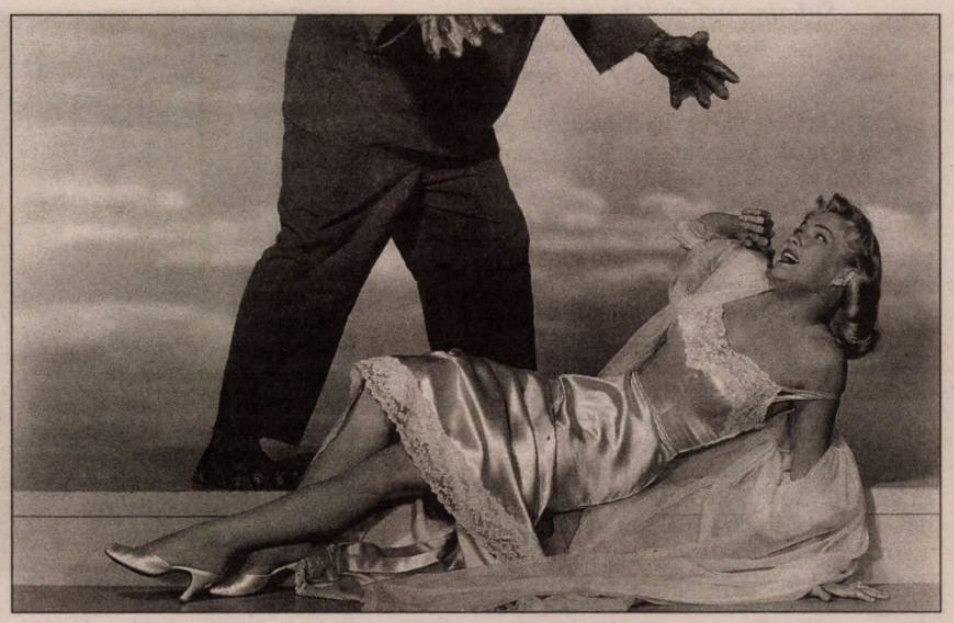

„Temerile nu ne ușurează greșelile."

SENECA

„Pentru acela căruia îi este teamă, orice îl înconjoară foșnește."

SOFOCLE

La zi, așadar, patria dispune de comunism 2.0 adînc implantat în genomul politicii și posedă instrumente de învrăjbire a puterilor în stat, bine controlate de cyborgii cu ADN subneuronal.

Cum vindeci o astfel de țară? Răspunsul simplu este că nu o vindeci.

Chiar și cu politicieni ceva mai inteligenți decît cei de azi, singurele stimulente cu impact strategic național ale liderilor *establishment*-ului de după '89 au fost integrările fetișiza(n)te în NATO și UE. La aproape 15 ani de alianță nord-atlantică și peste un deceniu de comunitate europeană, însă, nici un scop nu animă politicienii prezentului, iar singura integrare la care visează este aceea în absolutul unei impunități care să le permită să dețină țara pe persoanele lor fizice. Visul umed al acestor vechili ai clasei politice este să se țină de mîini într-o spirală gigantică care să zboare suprarealist peste România, ca într-un tablou de Magritte (ori poate Chagall), imitînd în multiplu exemplar un Manneken Pis (și cam acestea – adică Magritte și Manneken Pis din ficțiunea de adineauri – sînt singurele legături cu Bruxelles-ul) care, din mii de țîșnitori, să transforme patria într-un gigantic *El Dorado shower*.

Iar peste toate, un guru atotputernic, intangibil, inexpugnabil, inatacabil și ineluctabil, pe care să-l bage la pușcărie următorul guru la fel de omnipotent ca cel anterior.

Cătălin Prisacariu *este redactor-șef adjunct la revista* Newsweek România.

Mimi NOEL

Homo Roboticus

„Suferim mai mult în imaginația noastră decît în realitate."
SENECA

Cînd vine vorba de frisoanele legate de viitorul apropiat, românii se uită în primul rînd la portofel (spre comparație, frica cea mai mare a unui francez este nefericirea copilului său, șomajul este abia pe locul al patrulea, după frica de boală și degradarea mediului). Teama că-și pierd locul de muncă (28%) și că le cresc ratele bancare (21%) le urcă cel mai mult pulsul angajaților din România, motiv pentru care în jur de 70% strîng disciplinat bani albi pentru zile negre (nivelul depozitelor din bănci a atins un nivel record anul trecut), arată un studiu al Erste Asset Management dat publicității în primăvara aceasta.

Anul trecut, fricile de top erau legate de criza politică, creșterea prețurilor, nesiguranța locului de muncă, boală, lipsa de perspectivă. Sînt temeri recurente și rezistente – un sondaj IRES de acum trei ani releva că aproximativ 2 din 10 români se simțeau amenințați de ceva, cei mai mulți de sărăcie sau de lipsa banilor. „Riscuri precum nesiguranța locului de muncă sau șomajul sînt cele cu care ne-am obișnuit în ultimele decenii", explica la acel moment sociologul Vasile Dîncu.

Așadar, tabloul arată cam așa: în economia românească există un deficit de forță de muncă pe anumite meserii, lucru intens mediatizat și de care se plînge tot mediul de business. Frica de top a angajatului român rămîne totuși legată de locul de muncă – nu-l are sau e nesigur (paradoxal, avem printre cele mai mici rate de șomaj din Uniunea Europeană). Adăugăm și automatizarea în tot mai multe paliere de business, fenomen care va șterge în cîțiva ani niște meserii din nomenclator. Deficitul de care am amintit ar putea fi ameliorat de automatizarea și preluarea unor procese, cu condiția să fie vorba de meseriile unde există penurie. În caz contrar însă, toate schimbările pe care le vor provoca în piața muncii așa-numitele tehnologii disruptive vor adînci frica românilor legată de pierderea locului de muncă. Fiind chiar o frică din Top 3 și pe fondul mediatizării alarmiste legate de noile tehnologii, inteligență artificială (AI) și roboți, frica ar putea da în panică de-a binelea.

Ne liniștește oarecum studiul „Românii, un viitor previzibil?" din 2012 al celor de la Result Development. A reieșit că trăsăturile definitorii ale angajaților români sînt creativitatea și inovarea, inteligența, independența, dorința de schimbare, competitivitatea, îndrăzneala, curajul. Astfel echipat, te gîndești că românului nu ar trebui să-i fie deloc frică de viitor. Pleiada de calități este însă contrabalansată (în unele cazuri spre anulare, probabil) de propriile limitări, spune studiul – dorința de putere, invidia, pasivitatea, fatalismul și resemnarea. Cercetarea este relevantă pentru că eșantionul de 1132 de respondenți a fost format în proporție de 90% din angajați, din mediul urban și cu studii superioare. Devine de neînțeles cum, cu un astfel de portret-robot, totuși pierderea locului de muncă este cea mai mare frică. Dacă ne uităm însă la oamenii de afaceri și directorii executivi, rezultatele cercetării din 2012 bat realitatea. Vorbind despre viitor prin prisma impactului tehnologiilor avansate, oamenii de afaceri nu s-au arătat deloc speriați. Și nu că nu ar avea motive – ca și în cazul locurilor de muncă, modele întregi de business vor dispărea odată cu automatizarea și integrarea a tot mai multe forme de AI. Presiunea de a se adapta, de a inova și de a integra inovațiile altora este uriașă, la fel ca în cazul angajaților. Dar mai toți văd în tehnologiile viitorului o șansă, nicidecum o sursă de panică.

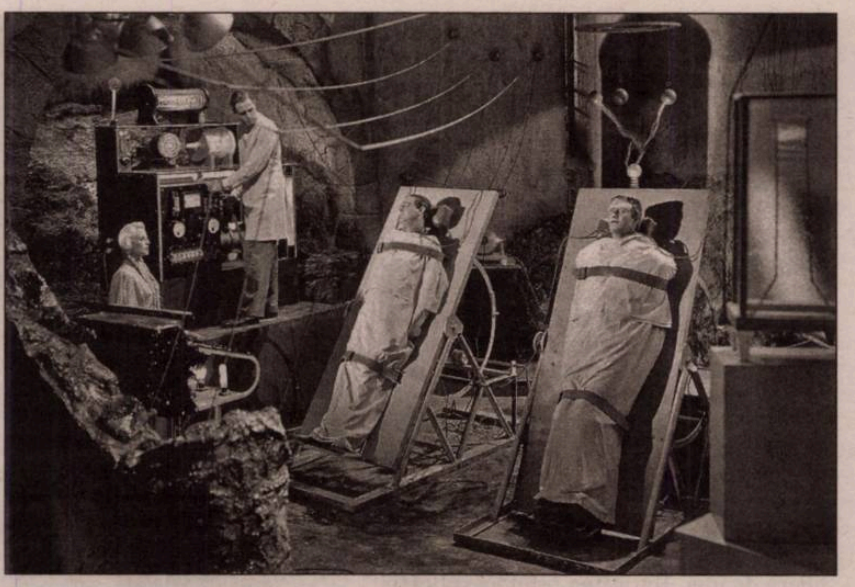

„Curajos este nu cel ce nu are frică, ci acela care știe să-și învingă frica sa."
NELSON MANDELA

Angajat sau antreprenor, ar trebui sau nu să ne fie frică de viitor? Este clar că ne aflăm în plin proces de gestație a unei lumi noi, despre care se scrie deja inflaționist și adesea discuțiile ies rapid din sfera tehnologiei, se nuanțează și ajung să înglobeze recurentele dileme ale omenirii legate de identitate, conștiință, inteligență, alegeri personale, evoluție, etică și tot așa.

Pe cei fezandați bine și de cinematografia SF americană îi sperie de-a binelea să citească despre un anume Neil Harbisson, primul cyborg cu identitatea recunoscută și atestată ca atare de statul britanic.

Sau de artistul cipriot Stelarc, care și-a propus să modifice arhitectura propriului corp, așa că și-a crescut o a treia ureche pe mînă, pe care acum încearcă să o conecteze la satul global prin wi-fi. „Iar ceilalți vor putea să urmărească împreună cu mine o conversație sau un concert, oriunde aș fi", ne explică artistul.

Frica multora, cînd află despre algoritmi tot mai puternici și mai sofisticați, care cîștigă deja scrutinuri chiar în țara democrației, ne ghidează opțiunile de cumpărare prin siteuri și rețele sociale, ne conduc mașinile etc., este că în viitor tehnologia, sub orice chip va fi ea, ne va lăsa fără identitate, fără sens, inutilii planetei, lipsiți de relevanță economică și politică, așa cum arată sumbra proiecție a scriitorului israelian Noah Yuval Harari. Răul pe care ni-l fac algoritmii nu este de tipul celui imaginat cinematografic, ci mult mai subtil. Amenințarea inteligenței artificiale (AI) vine din banalizare și va deveni banală prin omniprezență. Va fi indispensabilă (aduce avantaje de necontestat) și așa ne va prelua viața fără să ne dăm seama. Nu va mai fi un gadget, ci un stăpîn care ne va dicta alegerile, ne sperie Harari.

Nu știm dacă profeția lui se va adeveri, cert este că vom asista la un declin (se întîmplă deja) al meseriilor convenționale, începînd cu cele care presupun sarcini repetitive, dar nu vor scăpa nici industriile gulerelor albe.

Există, desigur, și aceia care văd partea plină a paharului și nu întrevăd nimic apocaliptic în tehnologiile tot mai avansate. Plini de alte temeri – legate de instabilitatea politică din țară, de volatilitatea mediului economic internațional, de competiția crîncenă, de ascensiunea politicilor protecționiste etc. –, antreprenorii cu care am discutat nu au împărtășit scenariile alarmiste legate de ciocnirea omului cu mașina. „Nu mi-e frică de viitor și de tehnologiile pe care le va aduce pentru că eu de mic citeam SF", a sunat cel mai dezarmant răspuns, venit de la Sergiu Neguț, *business angel*. El se numără, ca și antreprenorii Florin Talpeș și Dragoș Dinu, printre cei care apreciază faptul că automatizarea va elibera mult timp prețios (de care azi ne plîngem repetitiv că nu ne este suficient) pentru a se concentra pe activități care contează mai mult sau pe ceea ce le place mai mult. Potrivit firmei de cercetare McKinsey, pînă la 20% din timpul unui CEO poate fi eliberat prin RPA *(Robotic Process Automation)*. „RPA, AI și *blockchain* vor schimba complet configurarea business-urilor, precum și meseriile", spune Daniela Apolozan, director operațional și cofondator al DocProcess, companie care automatizează procese financiare. Așadar, nu trebuie să percepem acest viitor în paradigma om *versus* mașină, ci omul care lucrează cu mașina, cred neînfricații cu care am discutat.

Există totuși o temere. Nu că vor dispărea locuri de muncă îi sperie – deși acum se plîng la unison de lipsa forței de muncă –, ci deficitul abilităților pentru ocuparea noilor tipuri de meserii. Cum piața muncii este strîns legată de sistemul educațional, este limpede că va fi nevoie nu de schimbare, ci de resetarea lui, dat fiind că 65% din job-urile pe care le vor avea copiii care încep astăzi școala nu există încă, indică cercetările. „România, ca toate țările din Europa Centrală și de Est, a avut un avantaj prin faptul că educația așa-numită STEM (științe, tehnologie, inginerie și matematică) a fost făcută bine timp de generații", remarcă unul dintre optimiștii cu care am discutat, Florin Talpeș, fondator și CEO al IT Bitdefender, cel mai cunoscut brand românesc hi-tech la nivel internațional și cel mai mare producător local de *software*. Am putea pleca așadar din *pole-position* din acest punct de vedere, „dacă reușim să păstrăm acest avantaj, pentru că în viitor orice meserie va presupune un grad de integrare cu tehnologia", a adăugat acesta.

Se vorbește nu doar despre noi meserii, ci și despre apariția unui nou tip de antreprenoriat. Antreprenorul social, cel care va alege piețe non-profit în detrimentul celor tradiționale. Studiile spun că, astăzi, cu modul de viață pe care îl are, omul își folosește o mică parte din potențialul său intelectual. Muncind mai puțin, va elibera timp pentru a se concentra mai mult doar pe ceea ce îi place, pe spiritualitate, pentru a se redescoperi, spun optimiștii. Sau pentru a fi mai angoasat, simțindu-se lipsit de sens, vor sări cei înfricoșați (sau lucizii?) de perspectiva aceasta.

Cyborg-ul Neil Harbisson îi entuziasmează pe mulți (sigur, nu și pe Francis Fukuyama) pentru că modificarea omului prin biotehnologie și cibernetică, postomul, conține cumva promisiunea nemuririi. În definitiv, Harbisson este creația celei mai mari frici a omului, frica de moarte, pe care, inovînd, creînd, construind, încearcă să o păcălească.

***Mimi Noel** este jurnalistă la revista* New Money.

„Românilor le e frică de ei înșiși"

interviu cu jurnalistul Nicolas DON

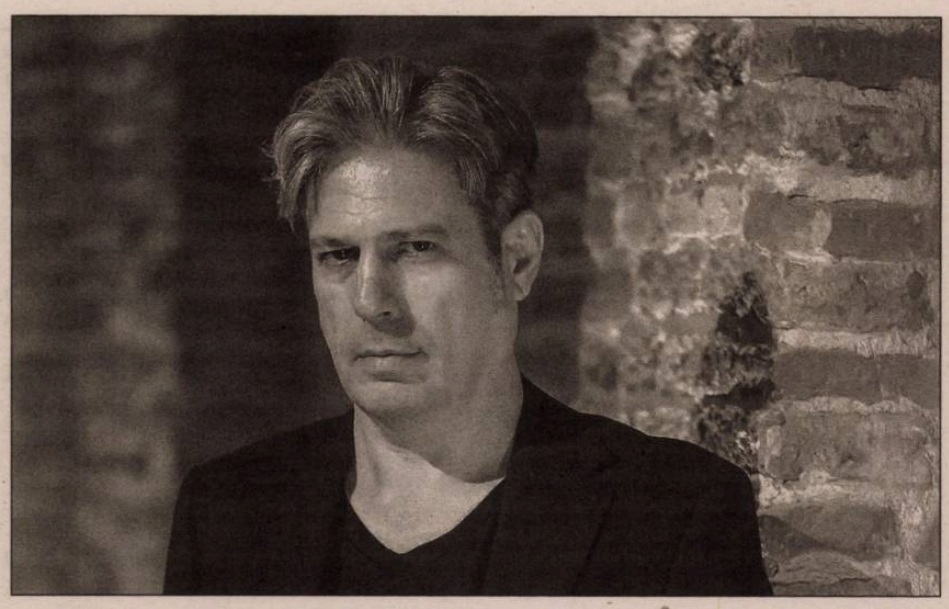

Statistic, la nivel european, fricile majore, în prezent, sînt terorismul și frica de migranți. Care credeți că este mai acută?

Vorbind despre migranți trebuie să avem în vedere un aspect extrem de important, care împarte, cumva, „fricile" europene în teritorii geopolitice. Pe de o parte, avem state precum Germania, Franța, Spania, Italia, care au primit valuri de migranți și acum se confruntă cu efectele acestei „invazii", și unde frica de terorism a trecut pe plan secund. Pe de alta, avem și grupul de la Vișegrad, Polonia, Slovacia, Cehia și Ungaria, care au refuzat categoric acest lucru, fricile lor fiind de cu totul altă natură. În acest context, al fricii față de migranți, România a jucat cel mai echilibrat: a primit, dar a primit puțini.

Această frică de migranți este justificată?

E foarte greu de spus. Pentru asta ai avea nevoie de date, de statistici, or, prin lege, în Franța, este interzis să faci categorisiri etnice. Este, însă, de necontestat apariția unei atitudini negative, din ce în ce mai vehemente. Chiar acum cîteva zile, poliția franceză a dejucat un complot al unui grup, de vreo zece oameni, care plănuia un asalt contra unei comunități de musulmani. Și cred că vor fi din ce în ce mai multe cazuri de acest fel, de vreme ce pornirile rasiste capătă amploare, iar proverbiala toleranță se cam duce pe apa sîmbetei. Cînd ajungi să închizi piscine, pentru ca femeile musulmane să poată face baie singure, sau cînd există cafenele în suburbiile Parisului unde femeilor, indiferent de cultură sau religie, le e interzis să intre, începi să ai o problemă culturală și socială reală – resimțită de francezi ca o agresivitate la adresa stilului lor de viață. Simboluri, comportamente, veșminte – le vezi peste tot azi în Paris, dar ele sînt tolerate din ce în ce mai greu.

Totul se traduce, de fapt, prin mentalitatea: „Noi i-am primit cu brațele deschise, într-o societate tolerantă, iar ei vor să ne schimbe modul de viață, să ne impună cutumele lor și, mai mult, să ne omoare pentru ceea ce sîntem noi" – iar aici este vorba despre revolta franceză, o revoltă pe care o văd acutizată și printre expați, care fiind și departe de casă, e normal să se îngrijoreze de schimbările care au loc în țara lor. Atentatele din noiembrie 2015, cînd au fost atacate, printre altele, o serie de restaurante și cafenele, au lovit în inima stilului de viață al francezilor. Să ieși la cafenea este în ADN-ul nostru, or, să-ți fie frică s-o mai faci e de neacceptat. Iar aici se produce temerea, din care derivă o rezistență din ce în ce mai puternică.

Care sînt efectele acestei temeri?

Episoadele de violență ale francezilor față de migranți sînt izolate, nu este vorba despre un fenomen. Dar există, la nivel de mase, acel *„ras le bol"* – adică un „m-am săturat", un semn că s-a atins nivelul critic al capacității de a tolera. Ceea ce se va traduce prin schimbarea culorii politice, pentru că extrema dreaptă, care, deși e în scădere în Franța, din cauza proastei conduceri, Marine Le Pen pierzînd bătălia electorală cu Emmanuel Macron, e totuși pe cale de a se reconstrui și de a primi noi adepți. Treaba cu „societatea deschisă" nu prea mai ține la mase, nici în Franța, nici în țările care au primit mulți migranți, precum Germania, Spania sau Italia.

Să înțeleg că a fost un exercițiu destul de dur al testării nivelului toleranței?

Un exercițiu care nu a prea ieșit. Cînd ai cartiere întregi în Paris unde nu te simți în siguranță pentru că ești femeie, porți rochie scurtă sau fără mîneci, chiar dacă nu te bate nimeni, simți agresivitate, și e normal să-ți fie frică să mai calci pe acolo. Or, să ți se interzică libertatea culturală și individuală cînd ești la tine acasă, doar pentru că ai fost tolerant, asta nu este o chestiune pe care s-o digeri prea ușor. E o tensiune reală, care se amplifică. Chiar zilele astea, în Franța a izbucnit un mare scandal pentru că la Bataclan a fost autorizat un concert al unui cîntăreț francez, de origine arabă, un artist care e contra laicității tradiționale franceze. Totul în numele libertății de exprimare. Însă, în contextul actual, chestiunile astea, care se doresc a fi corectitudine politică, nu prea mai funcționează, lezează și provoacă prea multe sensibilități.

Este o situație pe care o întîlnim și în Germania?

Acolo avem alt *background*. Pe de o parte, vorbim despre un trecut care îi face să fie foarte atenți la manifestările extremiste. Pe de alta, despre faptul că ei au avut deja experiența cu imigranții turci. Comunitatea turcă era, pe vremuri, puțin vizibilă în viața publică și, deși existau cartiere întregi, în special în Berlin, nu existau ciocniri. Acum, însă, cu explozia demografică și cu radicalismul prezent în Turcia, plus noul val de migranți din 2015, au apărut și fenomenele adiacente – să nu uităm de scandalul agresiunilor sexuale din noaptea de Revelion de acum cîțiva ani, sau de măsurile luate de către autoritățile din Köln în timpul Carnavalului, cînd au creat o „zonă securizată pentru femei".

Este o atmosferă care irită din ce în ce mai mult, ideea că, deși ești la tine acasă, musafirii te obligă să joci după regulile lor. Nu prea poți înghiți faptul că cineva vine și îți schimbă sistemul valoric, doar pentru că tu trebuie să fii corect politic, tolerant și să accepți cutumele musafirului.

Rezumînd, vorbim despre o temere provenită din revoltă, iar rezultatul, pe termen mediu și lung, va fi o inevitabilă creștere a dreptei extreme, ceea ce va duce la o închidere a Europei, la un soi de trumpism. Personal, nu sînt deloc optimist, mai ales că discursul public privind toleranța și înfrățirea între popoare este din ce în ce mai puțin acceptat. Cum se spune, teoria ca teoria, dar practica mă omoară.

De la fricile europenilor, aș vrea să ajungem în România. Cînd v-ați mutat în România, acum 12 ani, care erau fricile majore de care v-ați lovit?

Am descoperit, cu ochii de adult, România după '89. M-a frapat atunci complexul de inferioritate, combinat cu cel de superioritate, și un soi de frică provenită din decalajul față de ceea ce se întîmpla în realitatea exterioară. Anecdotic, dacă vreți, primul obicei care mi-a sărit în ochi, ca un soi de simptom al fricii mai de substanță, a fost frica părinților de a nu le „răci" copiii. Vedeam, în plină vară, copii încotoșmănați, ca să nu le fie frig și, totodată, am aflat de acea frică pur românească: să nu te tragă curentul.

Lucrurile astea erau noi pentru mine, dar descopeream, dincolo de amuzament, ceva extrem de interesant: și anume că regimul comunist a funcționat ca un soi de congelator asupra mentalității unei nații întregi: a înghețat, timp de zeci de ani, capacitatea de a evolua, de a te raporta în termeni firești la realitatea din jur. Era ca și cum ai elibera din închisoare un om, după 45 de ani, într-o societate mult schimbată.

Pe scurt, am descoperit că românilor cel mai frică le este, de fapt, de ei înșiși. Iar de aici derivă o sumedenie de alte frici: frica de inițiativă, frica de a-ți asuma responsabilitatea, neîncrederea în sine. Este un soi de cultură a protejării față de exterior, întărită de comunism, unde totul se întîmpla la tine acasă, toți șușoteau în bucătărie, departe de sufragerie. Unde aveai telefonul care putea fi ascultat.

Deși susținem că ne-o dorim, ne este frică de schimbare?

Am descoperit această frică, foarte șocat, în prima campanie electorală de după '89 din România. Vă amintiți sloganul? „Un președinte pentru liniștea voastră" – Iliescu obținînd atunci un rezultat zdrobitor. Sloganul respectiv traducea, de fapt, frica românilor de schimbare. Paradoxal, după picarea unui regim ca acela comunist, majoritatea dorea, de fapt, liniște. Pentru că schimbarea aduce cu sine orice altceva, dar nu liniște.

„Cui e frică să sufere, suferă din pricina fricii."

Proverb francez

S-au mai schimbat lucrurile între timp? Care credeți că sînt pericolele reale din societatea românească?

Se tot spune că România face un pas înainte și doi înapoi. Ceea ce e extrem de adevărat și de vizibil în prezentul pe care îl trăim. Acea frică de străini de după '89, acel „Nu ne vindem țara" se traduce azi prin retorica preluată de politicieni, *via* naționalism, un trend, de altfel, est-european – iliberalismul asumat, neîncrederea față de instituțiile europene, străinii care au venit să ne cotropească etc. În România, sperietoarea cea mai des invocată, în prezent, e Soros, care nu e doar ungur, dar și evreu – ignorîndu-se sistematic ce a făcut omul acesta pentru toată societatea est-europeană, investind masiv în educație.

Din punctul meu de vedere, fricile majore – temerile de care este conștientă, din păcate, doar acea minoritate care se încăpățînează să iasă la proteste – sînt lipsa de implicare și lipsa de educație care determină acțiunea civică.

În plus, România este o țară care nu are o opoziție politică funcțională. Iar asta ar trebui să fie principala neliniște. Problema nu e „statul paralel" sau alte gogoși de genul acesta, ci dezbaterea publică poluată în permanență de *fake news* și manipulări; dincolo de vorbe, în momentul acesta, nu există, de fapt, nici o alternativă politică capabilă să guverneze de o manieră eficientă.

a consemnat Stela GIURGEANU

Cristina HURDUBAIA

Frica naște monștri, curajul naște libertate

Cînd eram prin clasa a VIII-a, pe timpul comunismului fiind, cu cîteva luni înainte de a veni Revoluția, m-am dus cu maică-mea să îmi cumpere o pereche de pantaloni. Îmi amintesc acest episod perfect. Eu îi voiam pe cei de culoare roșie. Mama, pe cei albaștri. Eu am început să plîng, ea se simțea prost. Pînă la urmă, mama a făcut un efort și mi-a luat ambele perechi. Măcar cînd ți-or rămîne mici, o să îi poarte soră-ta. Erau din material supraelastic. Pentru mine erau cei mai frumoși pantaloni din lume.

Frica de sărăcie

După Revoluție, situația s-a mai schimbat. Au apărut hainele turcești aduse de tot felul de bișnițari și ai mei mi-au cumpărat blugi. Așa că cele două perechi de pantaloni cumpărate cu cîteva luni înainte au ajuns în fundul dulapului, fără să-i mai port vreodată.

După ce am terminat liceul, adică prin '94, îmi amintesc că am dat de ei. Erau noi și, deși știam că nu o să-i mai port vreodată, primul gînd ce mi-a trecut prin minte, cum că ar trebui să-i donez cuiva care are nevoie, m-a făcut automat să strîng la piept cele două perechi de pantaloni, în timp ce simțeam un fel de frică. De parcă, dacă i-aș fi dat, aș fi rămas dezbrăcată, pantalonii ăia erau pentru mine simbolul sărăciei comuniste care mi-a marcat viața.

Deși acum am ajuns să mobilizez mii de oameni în fiecare an să aducă hainele pe care nu le mai poartă la „Copacul cu fapte bune" și să dau inclusiv eu hainele pe care nu le mai port, cred că dacă dau iama în podul alor mei găsesc cele două perechi de pantaloni care mi-au inspirat ani întregi frică, fiindcă de fiecare dată cînd mă reîntîlneam cu ei, frica aceea soră cu sărăcia mă năpădea ca un miros de varză stricată.

Frica de fricile din jurul nostru

La toate edițiile „Copacului cu fapte bune", unde în fiece sezon se strîng tot felul de donații, oamenii aduc tone de haine. Tone, cele mai multe aproape noi. Așa că am făcut un studiu: am observat ce fel de persoane vin, ce vîrste au, am încercat să aflu sau să ghicesc cu ce se ocupă. Și am constatat că 99%, dacă nu chiar mai bine, din cei care donează sînt tineri de pînă în 45 de ani. Cei mai mulți au, de fapt, pînă în 40 de ani. Și cei mai mulți din cei mai mulți nu depășesc 30 de ani.

Nu-mi amintesc să fi văzut vreodată oameni bătrîni care să vină să doneze cu mîinile lor haine. Poate au fost și nu i-am văzut eu.

O bătrînică se oprește lîngă mine, curioasă. Oare ce o fi aici, de vine lumea cu atîtea pachete? Aici e „Copacul cu fapte bune", îi explic eu în timp ce bătrînica află scopul acțiunii.

– Dvs. ați donat vreodată haine?

– Eu? Nuuu. Nu, că am nevoie de ele.

– Dar le purtați pe toate?

– Nu, dar nu contează asta, contează că le am în dulap.

Comunismul și frica

Una dintre prietenele mele bune, care are aproape 40 de ani și un salariu de două ori mai mare decît al meu, mi-a explicat într-o zi că ea nu poate da hainele pe care nu le mai poartă. „Pur și simplu, nu pot. De multe ori mi-e rușine de tine, că

„Iubesc stelele prea mult pentru a-mi fi frică de noapte."

GALILEO GALILEI

știu că nu le port, dar de cîte ori îmi doresc să le aduc, mi se face frică. Am o frică, nu știu, o frică interioară, pe care nu pot să ți-o explic."

Nu sînt specialistă, dar cred că frica asta e moștenită din comunism. Am trăit-o și eu, a trăit-o toată lumea.

Tu de ce mergi la proteste?

De cînd merg la proteste, adică de un an și jumătate, mi-am dat seama că frica naște monștri în creierul nostru.

– Tu de ce mergi la proteste? – mă tot întreabă lumea.

Merg pentru mine și pentru viitorul meu.

– Și nu ți-e frică?

– De cine să-mi fie frică?

– Nu de cineva, dar să-ți fie frică că rămîi fără job, de exemplu. Sau fără viață personală. Sau fără vacanțe.

Decît lașă, mai bine sinceră

Pînă n-am auzit-o din gura unui amic, nu m-am gîndit niciodată la asta. Eu nu îmi amintesc să-mi fi fost vreodată frică. Prefer libertatea în locul fricii. Poate de asta, la un moment dat, m-am făcut jurnalist de investigații.

Părinții noștri ne-au învățat, în comunism, să ne fie frică.

Poate de asta m-am certat cu parlamentarii, înainte de a intra în UE, să scoată din Codul Penal niște articole ce îngrădeau libertatea de exprimare.

Poate de asta n-am făcut o tragedie cînd mi-am găsit apartamentul descuiat și televizorul deschis. Poate de asta m-am revoltat cînd, pe timpul comunismului, un militar s-a băgat în fața mea la rînd la bilete la cinema și, deși mi-a dat un bocanc peste ochi, de-am rămas cu pleoapa în mînă și cu un ochi aproape scos, de atunci încoace, de cîte ori nu mi-a convenit ceva, am spus-o cu voce tare. Niciodată nu m-a interesat ce or să spună cei din jurul meu. Decît lașă, mai bine sinceră.

Fricile din jurul meu

Nu știu cum sînteți voi, le tot spun prietenilor mei, dar eu n-aș putea să mă trezesc dimineața ca și cum nu s-ar întîmpla nimic.

Nu știu cum sînteți voi, dar eu n-aș putea să aștept să treacă ziua ca și cum nu s-ar întîmpla nimic.

Nu știu cum sînteți voi, dar eu n-aș putea să îmi văd doar de pătrățica mea ca și cum nu s-ar întîmpla nimic.

Nu știu cum sînteți voi, dar eu n-aș putea să ridic din umeri ca și cum nu s-ar întîmpla nimic.

Nu știu cum sînteți voi, dar eu n-aș putea să merg la terasă sau în parc ca și cum nu s-ar întîmpla nimic.

Nu știu cum sînteți voi, dar eu n-aș putea să mă gîndesc numai la vacanță ca și cum nu s-ar întîmpla nimic.

Ați observat că adolescenții sînt fără frică?

Cînd a venit Revoluția, deși eram o adolescentă de 14 ani, trei luni mai tîrziu am fost prima din liceu care și-a vopsit părul. Știam că voi pedepsită, dar nu mi-a fost frică.

În clasa a noua, proful de română mi-a spus că, dacă nu învăț pe de rost tot ce predă el, ori mă ține numai în 5, ori mă lasă corijentă.

În cei patru ani de liceu am făcut fix cum n-a vrut el, dar fix cum am vrut eu. Din 5 nu m-a scos, deși știam că tata o să mă certe de fiecare dată.

De multe ori mă gîndesc că, dacă nu cădea comunismul, acum eram în vreun beci. Sau nu mai eram deloc.

Eu m-am prins de multă vreme că frica naște monștri, iar curajul, libertate.

Părinții noștri ne-au învățat, în comunism, să ne fie frică. Ei au rămas cu frică, noi am rămas cu frică și mulți dintre generațiile noastre își învață copilul să-i fie frică: nu se revoltă dacă la școală i se face vreo nedreptate, nu încearcă să își impună punctul de vedere în fața dascălilor, nu înfruntă fricile propriilor copii. Sîntem o societate care încă bîhlește a frică. Sau, cum ar spune specialiștii, trebuie să treacă măcar o sută de ani ca să ne schimbăm.

Cristina Hurdubaia *este jurnalistă, fondatoare a acțiunii sociale „Copacul cu fapte bune".*

De ce se tem europenii

Potrivit unui studiu realizat de Pew Research, în 2016, cele mai mari temeri ale europenilor se îndreptau către gruparea militantă Statul Islamic, urmate de schimbările climatice, instabilitățile economice și afluxul de refugiați.

„Respondenți în nouă din cele 10 țări europene care au făcut obiectul studiului au afirmat că văd Statul Islamic, cunoscut de asemenea sub acronimele de ISIS și Daesh, ca fiind cea mai mare amenințare.

93% dintre spanioli și 91% dintre francezi s-au referit la gruparea SI ca la o «amenințare majoră». Majoritatea sondajelor au fost realizate în aprilie, la o lună după ce militanți loiali Statului Islamic au ucis 32 de persoane la aeroportul și metroul din Bruxelles.

Grecia, care încearcă să se întoarcă la o creștere economică după aproape șapte ani de recesiune, a fost singura țară în care respondenții nu au considerat ISIS ca fiind principala amenințare. În schimb, 95% dintre greci au declarat că instabilitatea economică mondială reprezintă cel mai mare risc pentru țara lor.

Majoritatea locuitorilor din toate cele 10 țări au considerat schimbările climatice drept o amenințare majoră, însă sondajul Pew a evidențiat diviziuni puternice în Europa în ceea ce privește criza refugiaților.

În Polonia, 73% dintre respondenți au considerat sosirea unui număr mare de refugiați din țări devastate de război, precum Siria și Irak, ca fiind o amenințare majoră, același procent care a estimat că ISIS reprezintă unul dintre principalele pericole la adresa țării lor. Prin comparație, 31% dintre germani și 24% dintre suedezi au afirmat că văd sosirea refugiaților drept o amenințare majoră, deși aceste două țări au acceptat cei mai mulți refugiați pe cap de locuitor din toată Europa.

În medie, aproximativ o treime din respondenți din toate cele 10 țări au descris tensiunile cu Rusia, precum și apariția Chinei ca o putere mondială, ca fiind amenințări majore.

În Polonia, 71% dintre respondenți au afirmat că Rusia reprezintă un pericol semnificativ, dublu față de numărul celor care au avut aceeași opinie în Italia, Franța, Germania și Marea Britanie."

(Sursa: www.euractiv.ro)

Vlad MIXICH

Bau-bau vaccinare

Și normal să-ți fie frică de vaccinare. Doar să te gîndești la acul seringii, la durerea scurtă, dar ascuțită a înțepăturii, la senzația aia de apăsare dătătoare de grețuri cînd serul îți este împins în corp. Și, dacă asculți atent, exact în momentul în care acul intră prin piele se aude așa, ca o scurtă pocnitură, și nici măcar nu știi exact ce-o fi în lichidul care ajunge în tine. Poate că înțelegi principiul vaccinării, care e pînă la urmă cel mai durabil succes al medicinei moderne, dar cine știe ce-or pune în el. Problema e că nu poți să ți-l prepari tu singur acasă, că nu știi cum.

Dar la fel e și cînd te urci la volan. Ce, tu n-ai auzit de cazul familiei – doi părinți de 38 de ani cu doi copii adolescenți – care a murit într-un viraj prin județul Alba pentru că i-au lăsat frînele la mașină? Am trecut eu de curînd pe acolo, au și troiță pe marginea drumului. Cum pot fi eu sigur că nu au greșit ceva în fabrică, în timp ce construiau mașina, și mă voi trezi fără frîne pe un deal? Pînă la urmă, auzim de cîteva ori pe an cum vreo mare companie auto recheamă serii întregi de mașini pentru că au un defect din fabrică. Poate dacă am mai avea Dacii ca în anii '80 ne-am băga sub capotă și ne-am putea convinge cu ochii noștri că plăcuțele de frînă sînt OK. Dar azi mașinile sînt atît de complicate că nu mai știm nici unde să ne uităm.

Și iaurtul 'cela dulce, cremos, răcoros, cu gust bun de fructe. Îl știți, nu? Hai, că-i tare bun. Dar de unde știu eu exact ce e pus în el? Pînă la urmă, am auzit chiar și comisari europeni vorbind despre problema cu siguranța alimentară și calitatea acestor produse aduse în estul Europei. Cine poate știi cît e iaurt pe bune și cît sînt chimicale acolo? Măcar iaurt aș putea învăța eu singur să fac în cîteva luni, că pentru fabricat vaccinuri sau mașini îți trebuie ani mulți de școală. Sigur, nu mi-ar ieși la fel de dulce, cremos, răcoros, cu gust bun de fructe, dar măcar aș putea jura că în el e iaurt, nu altceva.

Să știi că nu ești un ciudat dacă ai o anume frică de vaccinare. Toți avem fricile noastre iraționale, ilogice, nefundamentate. Cît timp reușim să le ni le controlăm și nu le lăsăm să tulbure cursul normal al vieților noastre, e bine. Pe de altă parte, ești cam ciudat/ciudată dacă nu ai fost niciodată vaccinat sau dacă nu ți-ai vaccinat deloc copilul. Pentru că faci parte dintr-o minoritate mondială: astăzi, 88% din copiii din toată lumea au fost vaccinați cel puțin o dată pînă la împlinirea vîrstei de un an (sursa: Organizația Mondială a Sănătății). Numărul părinților care sînt sceptici în privința vaccinării e și el scăzut – 13% la nivel mondial –, dar variază foarte mult între țări: 35% în Franța, 4% în Statele Unite sau 0% în Arabia Saudită (sursa: „The State of Vaccine Confidence 2016: A 67-Country Survey").

Dar să lăsăm cifrele și să revenim la frică. De ce lăsăm cifrele? Pentru că, atunci cînd ne e frică de ceva, gîndirea noastră critică devine foarte slabă și, practic, faptele, cifrele nu mai contează. Cei care spun că putem lupta împotriva fricii cu cifre sau cu fapte fac o greșeală veche de la apariția mitului că noi, oamenii, am fi niște ființe raționale, capabile de decizii corecte și de judecăți lucide. Cercetările științifice din domeniul științelor comportamentale ne-au demonstrat contrariul și continuă să o facă. Probabil cel mai la modă, dar totodată cel mai puțin citit psiholog comportamental, Daniel Kahneman, a cîștigat și un premiul Nobel pentru aceste descoperiri. Cartea lui principală, *Gîndire rapidă, gîndire lentă,* nu e o lectură facilă și nici confortabilă. Ni se prezintă o colecție de scurtături și trucuri pe care creierul nostru le folosește inconștient atunci cînd luăm decizii și, în special, cînd cîntărim riscurile diferitelor evenimente. Nu e facilă pentru că scriitura lui Kahneman e a unui om de știință care descrie experimente, folosește termeni statistici. Nu e confortabilă pentru că nimănui nu-i convine să i se pune o oglindă în față, mai ales cînd în ea descoperă, de altfel, un personaj ușor de păcălit.

Dar psihologul cu Nobel nu e singurul care a scris despre asta. A făcut-o și un alt celebru om de știință, medicul Hans Rosling, care a descris chiar un așa-numit „instinct al fricii" și a oferit un antidot pentru controlarea acestui instinct. Rosling subliniază ceva foarte important: lucrurile de care ne temem cel mai tare nu sînt neapărat și cele mai riscante pentru noi. Ne e mult mai frică de accidentele de mașină decît de diabet, deși realitatea statistică ne spune că mor de patru ori mai mulți oameni din cauza diabetului decît din cauza unui accident în trafic. Credem că fulgerele sînt mult mai periculoase decît botulismul (o boală gravă cauzată de o bacterie care ajunge în conserve), deși moartea din cauza botulismului e de 52 de ori mai frecventă decît cea provocată de fulgere. „Lumea din capetele noastre nu este o copie precisă a realității: așteptările noastre cu privire la frecvența unui eveniment sînt distorsionate de prevalența și intensitatea emoțională a mesajelor la care sîntem expuși" – această remarcă îi aparține lui Kahneman și este probabil cea mai relevantă și concisă explicație a ezitărilor unor părinți în a se vaccina și în a-și vaccina copiii.

Pentru creierul nostru este foarte nenatural și greu să gîndească statistic. Chiar și cei cu o solidă pregătire statistică estimează greșit riscuri și iau deciziile eronate atunci cînd se bazează pe ce le spune intuiția și nu pe rezultatele calculelor. Tocmai de acea, informația nudă că, astăzi, doar 1% din decesele copiilor la nivel mondial sînt cauzate de rujeolă, un procent de aproape zece ori mai scăzut decît în 1990 datorită vaccinării, este o informație care nu are mari șanse să se lipească de memoria noastră. În schimb, există șanse considerabil mai mari să rețineți faptul că, în România, numărul copiilor morți din cauza epidemiei de rujeolă a ajuns la 59 – jumătate din acești copii neavînd nici o altă boală anterioară și toți, cu o singură excepție, fiind nevaccinați (sursa: Institutul Național de Sănătate Publică).

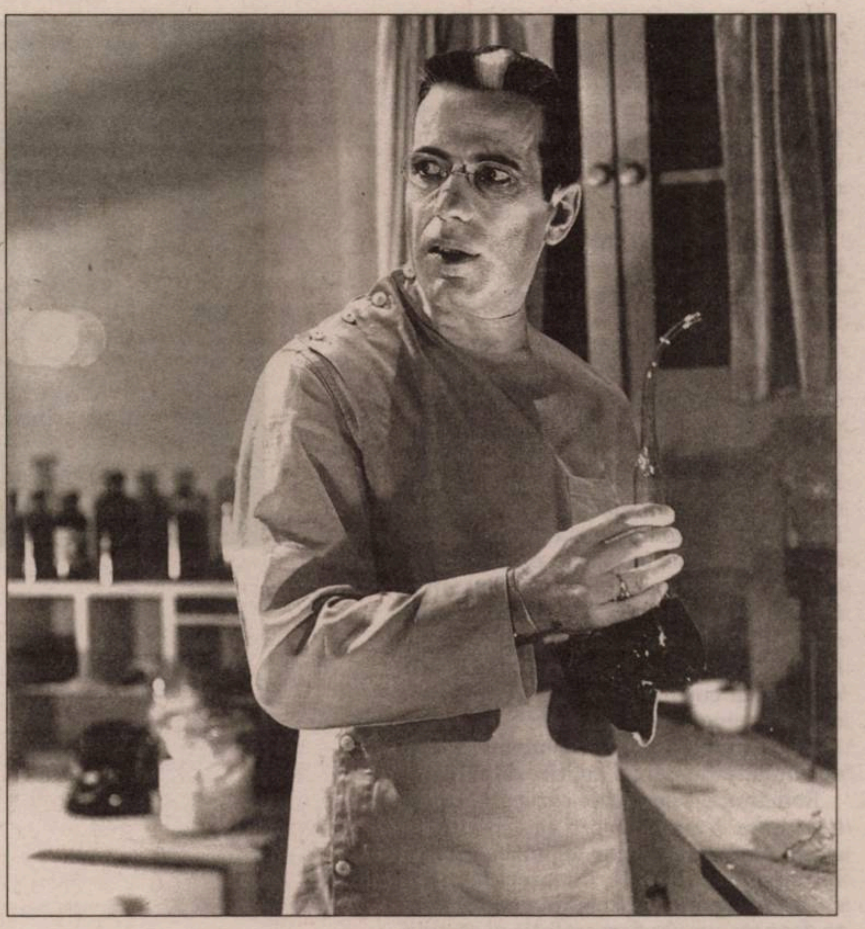

Dar reținerea unei informații nu echivalează și cu schimbarea comportamentului atunci cînd el deja există – refuzul vaccinării, de exemplu. Pentru schimbarea comportamentului este nevoie de ceva mai simplu și, în același timp, mai complicat: povestea. E un paradox că, în epoca în care științele medicale salvează mai multe vieți decît oricînd altcîndva, mulți dintre noi acordăm o pondere mai mare poveștilor personale decît sfaturilor sau datelor medicale. Oricît de cinic ar suna: un reportaj televizat despre tragedia uneia din cele 59 de familii în care un copil a murit din cauza rujeolei ar avea un efect mult mai mare asupra părinților decît o sută de cifre și statistici prezentate de medici, oameni de știință sau de universități. Asta se întîmplă din cauza felului în care circuitele noastre neuronale au fost create. Dar mai e ceva...

Încrederea! Cu cît complexitatea unei societăți crește, cu atît încrederea între componenții acelei societăți devine mai importantă. Încrederea nu e nimic altceva decît lipiciul care ține împreună o familie, o echipă sau, pînă la urmă, un popor. Încrederea că cel pe care l-ai ales nu te minte. Că medicul la care te tratezi este bine pregătit. Că profesorul care-ți vorbește la televizor despre vaccinuri și-a luat doctoratul pe bune. Că fabrica de unde ți-ai cumpărat mașina are un control al calității excelent. Că iaurtul pe care-l bei respectă regulile alimentare și ingredientele de pe etichetă. Și că, întotdeauna, există o organizație solidă și serioasă care veghează la respectarea tuturor acestor reguli esențiale.

Iar cînd această încredere dispare... apare frica!

***Vlad Mixich** este medic, publicist și cercetător asociat al Facultății de Medicină King's College, Londra.*

De ce se tem românii

Conform unui sondaj IRES, realizat la finele anului trecut, doar 17% dintre români cred că țara merge într-o direcție bună – criza politică majoră fiind percepută ca o amenințare la adresa vieții personale.

Un procent de 60% dintre românii chestionați s-au declarat nemulțumiți de felul în care trăiesc.

În ceea ce privește încrederea în instituții, Uniunea Europeană se situează pe primul loc, peste 50% declarîndu-se mai încrezători în U.E. decît în instituțiile interne. Următoarele pe listă sînt primăriile, mass-media și Președinția României.

Pe ultimele locuri ale încrederii se situează instituția Prim-Ministrului, Parlamentul și partidele politice, cu nivele de încredere situate în intervalul 20%-10%.

În ceea ce privește fricile românilor, pe primele trei locuri se situează criza politică, creșterea prețurilor și frica de boală. „Dacă în alte situații politica era respinsă, dar era mai mult ignorată, acum este percepută ca fiind o adevarată amenințare pentru români. Acest lucru se vede și în următoarele componente ale complexului de frici sociale: lipsa locurilor de muncă, reducerea veniturilor, nesiguranța locului de muncă, lipsa de perspectivă."

(sursa: hotnews.ro)

Bogdan VOICU

Dăncila fricii noastre

Acesta este un text despre societatea românească. El o va folosi pe Viorica Dăncilă ca exemplu tipic al fricii, dar nu Viorica Dăncilă este personajul principal, ci societatea românească. Prim-ministrul e un simplu trecător, neînsemnat la propriu și la figurat, expresie însă a fricilor naționale.

Sînt departe de a crede că România e o țară aparte. Dimpotrivă, mă mîndresc cu faptul că e o țărișoară oarecare, precum Senegal, Franța sau Iran, față de care o separă doar diferențe de stadiu al dezvoltării sociale și absența de la Cupa Mondială. Trăind într-o lume globală, e imposibil să nu observi similitudinile dintre societăți. Într-unul dintre proiectele de cercetare în care sînt implicat, discutăm cu expați europeni care locuiesc în București. Unul dintre ei îmi spune că el a mai trăit transformările prin care trecem, cu corupție și autostrăzi care nu se fac. La fel erau lucrurile în Portugalia, acum 25 de ani. Dacă vă amintiți cartea lui E.L. Doctorow, *Waterworks* (tradusă în românește cu titlul *Labirintul apelor),* a cărei acțiune este plasată în SUA anilor 1870, vă puteți aminti și elemente extrem de similare României politice de astăzi.

România e o societate oarecare, ca atîtea altele. A scrie despre ea constituie o simplă aplicare a unor legități sociologice universal valabile, iar ascunderea în spatele sloganului „România e altfel" este doar un simplu furt emfatic al căciulii, expresie a fricii de realitate.

Dacă ar fi să caut o poveste despre frică în literatura română, probabil cea mai la îndemînă ar fi snoava lui Creangă despre drobul de sare. Acolo frica e cea care determină văicăreli, pe fondul unei lipse de inițiativă și de pricepere. Celălalt lucru care îmi vine în minte este zicerea cu frica și bostănăria. Cele două nu definesc România, ci societăți tradiționaliste din punct de vedere cultural. În astfel de societăți, cunoașterea limitată a felului în care se manifestă mediul înconjurător și cel social se îmbină cu neîncrederea în propriile puteri și cu speranța perpetuă că va veni un salvator. În societățile mai avansate pe calea modernității, oamenii își asumă riscuri, fac multe lucruri altfel, în felul lor, ieșind dintr-un *pattern* societal unic, comod și protector prin mutarea responsabilității către norma socială. Ieșirea din acest *pattern* înseamnă a gîndi cu propria minte și a face lucrurile așa cum le simți, nu „așa cum trebuie".

(Aparent, a face așa cum simți nu constituie o atitudine rațională, ci una irațională. Conform modului tradițional de a judeca motivele acțiunilor umane, rațional e să calculezi atent consecințele faptelor tale, să evaluezi costurile și beneficiile, și să decizi asupra situației celei mai profitabile sau care minimizează pierderile, în funcție de obiectivul urmărit. Numai că lumea nu mai e de mult una liniară. Fiecare individ poate avea preferințe diferite, beneficiile în planul bunăstării subiective pot fi mai importante, emoțiile sînt cele ce primează. A le lua în calcul e fără îndoială rațional și există o întreagă literatură dezvoltată în sociologie și în economie începînd cu anii 1960-1970 în acest sens. În plus, oamenii acționează în cea mai mare parte a vieții lor conform unor comportamente învățate, cel mai adesea trecute prin propria simțire, prin propriul mod de a fi rațional. Psihologia propune de cîteva decenii un filon conceptual care poate fi așezat sub eticheta de *dual-process theories of reasoning* și care explică, între altele, mecanismele prin care

facem automat lucruri, în timp ce actele noastre continuă să fie în bună măsură raționale, fiindcă economisesc fantastic de mult din timpul dedicat deliberării și au trecut, la un anumit moment, prin procese de raționalizare, fiind totodată obiect al actualizării permanente. A urma astfel de moduri automate de a acționa, în care propria simțire este importantă, în care emoțiile sînt luate în considerare, constituie o manieră rațională de a face în accepțiunea mea.)

Gata cu lucrurile prea serioase, de care ne este îndeobște frică. Să revenim la textul simplu de citit, pe care îl parcurgem pe telefonul mobil. Desigur, vă recomand să aruncați acel telefon și să treceți la cititul pe un ecran mai mare sau pe hîrtie. Acesta v-ar oferi ocazia de a citi cu adevărat și nu doar de a sări de la o frază la alt paragraf, și ați evita ca Viorica Dăncilă să fie expresia fricii noastre societale de a face lucrurile serios.

„De mulți trebuie să se teamă cel de care se tem mulți."

PUBLILIUS SYRUS

„Orice om îi este teamă de o plîngere penală."

VIORICA DĂNCILĂ

Generații întregi au dat vina pe sistem. Generații întregi au interiorizat frica.

În „Frica păzește bostănăria", lucrurile sînt făcute apelînd la alte logici decît rațiunea sau felul în care simți. Ele apelează la dorința ancestrală de a minimiza riscurile. Și iau în calcul neîncrederea în oameni. Dacă oamenii ar fi de încredere, atunci n-ai avea de ce să crezi că e nevoie să păzești bostănăria. Dar ți-e teamă de oameni, pentru că ei fură. Cei ce fură, prin corupție sau altfel, încalcă de fapt regulile agreate de societate ca paznici ai bostănăriei tuturor. Regulile au menirea de a asigura comportamente ce nu încalcă libertățile celorlalți, care permit instituționalizarea neîncrederii, lasă încrederea să zburde liber și reduc costurile tranzacționale asociate. Faptul că trebuie să păzești bostănăria e un astfel de cost. Paznicul, gardul de sîrmă ghimpată, cățelul rău care te apără de intruziunea unor necunoscuți ce atentează la integritatea bostanilor tăi costă bani. A fi nevoit să verifici la nesfîrșit spusele cuiva, doar fiindcă n-ai încredere în persoana cu pricina, costă timp și nervi. A spune unuia care e expert în domeniul său că nu crezi ce îți spune și că tu știi mai bine te costă de asemenea o avere, prin faptul că în lumea de azi ai nevoie de multă investiție în educație ca să devii expert.

A fii expert în ceva necesită, totuși, educație. Dar acesta nu e cazul la noi. Mă întîlnesc zilnic, uluit, cu părinți care îmi vorbesc despre cum copiii nu învață nimic la școală și, oricum, școala nu-i poate învăța nimic. Expunerea copiilor la acest discurs, unul generalizat în România, despre inutilitatea școlii care nu te învață nimic, face ca noile generații să interiorizeze discursul și să-l reproducă sub forma valorilor la care aderă și care se exprimă prin perpetuarea discursului și comportarea conform lui: transformarea sistemului educațional într-unul pur formal, în care mersul la școală se face doar pentru că așa trebuie. Procesul e similar acelui „Noi ne facem că muncim, voi vă faceți că ne plătiți" din epoca ceaușistă și reflectă bine ceea ce Katherine Verdery definea, acum 30 de ani, drept dublă morală, ca modalitate specifică întîlnită în România și în societățile est-europene, în general. În fapt, e vorba de o încălcare repetată și flagrantă a regulii sociale, a legii. Copiatul de la coleg face în acest context casă bună cu predatul de mîntuială, cu mimatul activităților de grup sau al orelor interactive, practici observate adesea în școlile românești publice și private. Plagiatul asociat unei figuri publice devine o simplă repetare a ceea ce se petrece în mod obișnuit în viața de zi cu zi.

Generații întregi au trecut prin așa ceva și au descoperit mereu că nu înțeleg lucrurile pe care le aveau de știut după ce au trecut prin școală. Generații întregi au dat vina pe sistem. Generații întregi au interiorizat frica de a nu ști și mai ales de a descoperi că, de fapt, nu știi lucruri simple legate de ceea ce ai de făcut. O lungă experiență personală de lucru cu entități din mediul public și privat mă face să afirm că această lipsă de competențe este stringentă atît în mediul public, cît și în cel privat. Cei care sînt mai puțin stăpîni pe domeniul în care activează sînt, de regulă, cei mai guralivi. Ei acoperă frica de a fi descoperiți că nu se prea descurcă prin a fi vocali. În fapt, așa cum spune o ființă dragă mie, acestea vin dinlăuntrul lor, din emoțiile lor, din vini interiorizate încă din copilărie și adolescență și niciodată recunoscute ca atare...

Este halucinant cum media românească, fie ea formală (mass-media), fie ad-hoc (postacii pe Facebook), vînează cu asiduitate greșelile de limbă ale premierului, dar se uită extrem de puțin la substanța spuselor acestuia. Ca și în cazul ministrului cu oaia, și în cazul Dăncilă erorile de logică și de consistență a discursului sînt adesea flagrante. Dar nu ele sar în ochi.

Lipsa de preocupare pentru ceea ce contează cu adevărat e o altă manifestare a lipsei de competențe. E simplu să te uiți la ce sclipește, fiindcă ia ochii. E mai greu să afli de ce sclipește. E ușor să critici un dezacord, e mai greu să pui ceva în loc. De aceea, neînsemnata Dăncilă e o expresie pură a unei autentice frici societale. Frica de a fi descoperit. Repetatele derapaje ale elitei politice de la respectarea legii sînt sindromul aceluiași virus societal, căpătat pe vremea cînd a copia la examinare era norma, pe vremea cînd a lua o diplomă sau o notă era ceea ce conta, iar conținutul de cunoaștere era trecut în derizoriu, cînd accentul cădea pe educație sau învățămînt, nu pe dezvoltare personală. Unii dintre noi am învățat că lucrul acesta este rău, dar poate fi acceptabil.

***Bogdan Voicu** este sociolog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Alte lucruri care s-au schimbat

Nu pot să nu continui seria moravurilor și percepțiilor care s-au schimbat atît de radical în jurul meu. Realizez, cu greu, că duceam o aproape complet altă viață cu ceva timp înainte și că multe din lucrurile pe care le fac sau le trăiesc acum erau SF altădată, să zicem cu 30 de ani în urmă.

Lucrurile astea, azi, au devenit atît de familiare și de la sine înțelese, încît nici nu ne mai punem problema să ne mire. Le luăm ca atare, ca și cum așa ar fi fost de cînd lumea și pămîntul. De pildă, îmi aduc aminte că, în anii '80, unii oameni se luau la harță pornind de la validitatea unor informații. Asistam, în familia mea, uneori, la polemici, ca să nu zic certuri, pornind de la o replică dintr-un film sau un pasaj dintr-o carte. Cei implicați în dispută nu mai aveau respectiva carte sau acces la filmul în cauză, așa că reproduceau totul din memorie. Devenea, uneori, o chestiune „pe viață și pe moarte", de *background* cultural și exercițiu de memorie și autoritate. Discuția se baza, de cele mai multe ori, pe speculații. Se punea problema cine avea dreptate: era mai mult un joc cultural, o provocare. Pînă și să faci rost de cărțile în care-ți puteai verifica informația era o adevărată aventură. O aventură culturală, chiar dacă la scară mică. Tatăl meu vitreg era mare amator de asemenea polemici, voia mereu să se verifice. Astăzi ar fi deschis pur și simplu computerul și orice dispută s-ar fi elucidat, n-ar mai fi existat nici o tensiune, nici un suspans.

În lumea în care au trăit părinții mei, relațiile dintre bărbați și femei erau avan-

gardiste pentru vremurile de atunci. Dar, în general, femeile erau, în anii '70-'80, complet diferite de ce vedem acum în jurul nostru (cel puțin în București, și nu în toate mediile sociale, desigur). Despre femeie aproape că învățam la școală, și mai cu seamă în familie, că are două slujbe: una de la 8 la 16, cum era pe atunci, cea oficială, plătită de stat, și alta acasă, după 17. Aproape toate mamele copiilor din clasa mea (excepție făcînd doar propria mamă) găteau. Veneau de la serviciu, își puneau capotul și șorțul și făceau mîncare. Multă mîncare. Mîncarea era o preocupare serioasă pe atunci, mai ales că nu era de ici, de colo să o procuri. Se gătea masiv, se gătea cu oalele, se făceau ciorbe uriașe care să ajungă o săptămînă, și tocănițe ori pilafuri așijderea. Să ai carne în mîncare era un lux. La fel, să gătești în fiecare zi. Nu era timp suficient pentru asta, fiindcă nu era doar gătitul: mai era, de pildă, și spălatul de mînă, cu săpun de rufe de multe ori făcut în casă, din resturi de ulei (cel puțin bunicul meu așa îl făcea). Și călcatul, și frecatul prin casă. Femeia era cea care-și asuma mai toate astea. Desigur, din cîte îmi aduc aminte, bărbații făceau cumpărăturile (care se transformaseră, în ultimii ani, în statul interminabil la cozi) și treburile mai grele, precum dusul gunoiului și bătutul covoarelor. Nu o să-i uit niciodată pe domnii în maiou tetra care ieșeau cu bătătorul în fața blocului, etalîndu-și covorul (persan, de multe ori) pe bara la care noi ne jucam în celelalte momente ale anului, cînd nu se făcea curățenie.

Bărbații de atunci, majoritatea, nu călcau, nu spălau, nu găteau, dar reparau. Meștereau te miri ce. Era o diviziune mai evidentă a sexelor, o delimitare deloc ambiguă a masculinului de feminin. Astăzi, am zice că am crescut plini de stereotipuri. Bărbatul muncea mai puțin, ca timp, în gospodărie, dar făcea muncile mai grele. Femeile își petreceau mai mult timp acolo, înarmate cu atributele feminității lor, de la capoate la mături. Dar atunci cînd ieșeau în oraș sau pe stradă, regulile, altfel înguste și stereotipe, se-ntorceau în favoarea lor (desigur, și aici părerile sînt împărțite): pe trotuar, femeile mergeau, în general, spre interior și bărbații la margine; bărbații le deschideau ușile puținelor mașini de pe vremea aceea și le ajutau pe femei să coboare; le deschideau ușile în general; le cărau sacoșele; le plăteau masa la restaurant sau la cofetărie. (Sau cel puțin așa mi s-a întîmplat mie.)

Desigur, generalizările sînt mereu cu dus-întors. Precum și avantajele și dezavantajele unor asemenea raporturi între sexe (care nu se reduceau la atît). Cert e că, în ziua de azi, toate delimitările astea nu numai că par desuete, dar chiar sînt. Pînă și pentru mine, care am susținut curtoazia pînă-n pînzele albe. Cred că ea există, în continuare, dar nu mai e măsurată prin gesturi formale, care s-au păstrat doar în anumite contexte și protocoale. Ci prin altele, mai de substanță, fără atîtea formalizări.

Pe vremea de atunci nu ar fi fost, probabil, posibilă o continuare a seriei *Ocean...*: *Ocean' s Eight* (2018, Gary Ross), în care autorii jafului sînt doar autoare, și toate superbe (Sandra Bullock, Anne Hathaway, Cate Blanchett) și specialiste fără pată în domeniile lor. Iar singurul care are de pătimit de pe urma furtului e un bărbat...

PUBLICITATE

„Cînd ai ego-urile altora te simți mai tînăr, mai împlinit“

– interviu cu scriitorul Răzvan PETRESCU –

Dacă nu l-ați citit încă, puteți începe cu volumul său cel mai recent, Mandarina *(Editura Curtea Veche, 2017). Scrie doar proză scurtă. Nu publică des. E genul de scriitor cinic și ludic, care te lasă de fiecare dată* bouche bée. *N-ai cum să nu-l respecți și să nu-l admiri.*

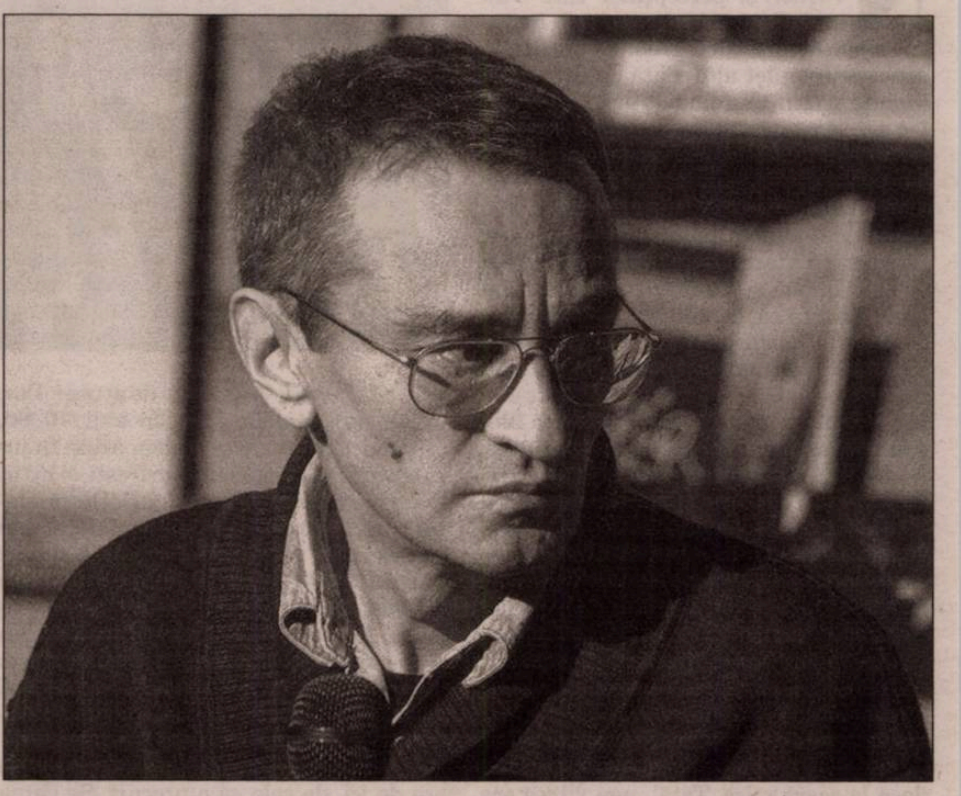

Am citit multe „interviuri“ înainte de a mă hotărî să vă trimit întrebările astea. Pentru fiecare ați inventat cîte un personaj Răzvan Petrescu. Cîte alter ego-*uri poate să aibă un scriitor? Cum se înțelege cu ele?*

N-am inventat nimic. Întîmplător, toți autorii intervievați poartă numele meu, e un nume comun, și mulți au murit. La aproape toate interviurile soseau aceleași întrebări, legate de medicină, dacă-mi pare rău c-am renunțat la ea, mie îmi pare, lor nu, de ce nu scriu roman, de tristețe, romanul mă mîhnește, ce proiecte literare am, planuri își face cel care nu-și imaginează propriul sfîrșit, eu mi-l imaginez și am renunțat la proiecte ca să nu fiu dezamăgit cînd îmi vor coborî sicriul pe scări, stau la șase, prin urmare, dacă aș fi fost un om serios (adică rigid, adică mumificat) ar fi trebuit să dau întruna același răspuns, m-ar fi enervat la culme, aș fi refuzat toate interviurile și-aș fi ajuns aproape complet necunoscut, așa cum, de altfel, și sînt. M-am înțeles bine cu ego-urile, în primul rînd pentru că multe nu-mi aparțineau. Cînd ai ego-urile altora te simți mai tînăr, mai împlinit.

Mi-a rămas în cap afirmația aceasta a dumneavoastră, pe care ați trecut-o cîndva la neîmpliniri: „Îmi pare extrem de rău că n-am plecat în Belgia, cînd s-ar fi putut, în 1990. Că n-am plecat oriunde.“ Ați mai fi fost același dacă ați fi plecat? Ați mai fi scris la fel? Ați fi fost mai împăcat, mai liniștit?

53 de ani. Dacă presupunem că s-ar fi întîmplat așa, s-ar fi schimbat totul în presupusele mele cărți (presupuse deoarece medicii belgieni nu au timp să scrie), cu o singură excepție, singură, dar capitală: stilul. Și da, aș fi fost mult mai liniștit. Mult mai împăcat. Ceea ce ar fi putut avea un rezultat interesant, să mi se netezească umorul, ironia, sarcasmul, și să scriu povești de dragoste împăcată.

Anul ăsta, Mandarina *a luat mai multe premii. Vi se pare că e o vîrstă de aur a prozei scurte? Că ține de un aer al timpului?*

De zeci de ani mă uit la America, cu marii ei scriitori de proză scurtă, sperînd că vin și la noi, deocamdată au venit la Deveselu și, în acte, nu-s scriitori. Însă e adevărat că în istoria noastră literară niciodată nu au fost atît de mulți povestitori. Greu de spus dacă ține de un aer al timpului, pentru că aerul timpului e dat în bună măsură de culoarea unghiilor și a buzelor – arată ca ale unui cadavru, simbolul perisabilității, ceva complex. Sper să nu fie doar o modă. Dacă e, înseamnă că se va trece la alta, textul VR, presupun, însă ăștia puțini care scriem proză scurtă vom continua s-o facem. Din aroganță.

Muzica a fost și a rămas o constantă în scrisul și în viața dvs. Ce fel de cîntăreț ați fi fost dacă v-ați fi ținut de chitară și n-ați fi renunțat? Cît de legate sînt scrisul și muzica?

Aș fi continuat să cînt ce cîntam la 17 ani, jazz, rock și clasică, dar, după 1990,

> *„Nu uita că viața e absurdă, așadar e normal să te apuci de scris.“*

Nu știu. Pot doar să-mi imaginez pornind de la experiențele altora, chiar dacă nu-s atît de intermitenți ca mine. O parte din tine rămîne neschimbată, și mă tem că este cea mai importantă, formată de cînd te jucai cu respectiva în țărînă, chiar, n-am înțeles niciodată de ce se spune așa, eu, de pildă, nu m-am jucat niciodată cu aia-n țărînă, nici n-aveam țărînă, în consecință, indivizii care au creat zicala se distrau așa cum o afirmă, țărîna pe gland le-a provocat usturimi, s-au scărpinat, a apărut inflamația, infecția, iar după o săptămînă, amputarea, concluzia fiind că acești oameni și-au pierdut organul creației, au devenit frustrați, din frustrare s-a născut elitismul și, dacă ar fi plecat în Belgia, n-ar mai fi fost elită. În cazul meu, unul fericit, nu s-ar fi schimbat partea cu care ar fi trebuit să apar în societate, la spital – n-aș fi putut fi decît tot medic, nimeni n-are nevoie de scriitori în Belgia, ăia puțini (și slabi) sînt oile negre ale familiilor, behăie –, aș fi fost eu însumi pînă la capăt, unul îndepărtat, avînd în vedere cît de mult trăiesc belgienii. N-aș mai fi scris la fel, pentru că uite cum am gîndit: dacă aș fi rămas, mi-ar fi trebuit cel puțin două decenii ca să învăț Belgia de la A la Z cu flamandă și oameni și locuri și istorie, și tot ca să pot *începe* să scriu – n-aș fi scris niciodată despre România dacă aș fi locuit la Bruges. Or, aveam 33 de ani. Mi s-a părut peste măsură de anevoios să mă apuc să învăț o țara întreagă ca să scot o primă carte la cred că aș fi rămas la jazz. Mi-aș fi îmbunătățit tehnica chiar dacă n-aș fi vrut (singurul care a reușit uluitoarea performanță de a cînta la fel, adică prost, timp de peste 50 de ani este Keith Richards), și aș fi ajuns, legic, un foarte bun chitarist, aș fi fost plecat mereu în turnee, iar în turnee m-aș fi întîlnit cu mari scriitori care m-ar fi determinat să ajung scriitor.

Legătura dintre muzică și scris: în primul rînd, ritmul. Nu mai ascult deloc clasică cînd scriu – ci rock și, mai puțin, jazz. Forța secției ritmice (ascult la un volum măricel) imprimă o bătaie cardiacă accelerată și, astfel, un flux sanguin mai rapid și mai bogat în substanțe nutritive, cum ar fi un personaj feminin brunet ajunge-n creier, iar de acolo, pe tastatură. Sîngele se spală greu de pe taste. În al doilea rînd, linia melodică – nici o baladă, nici un andante, nimic leșinat, că mă apucă plînsul și uit să am umor. Teoretic, dacă muzica pe care o ascult se transmite textului, atunci se transmite și cititorului, chiar dacă ăsta nu știe cine cîntă.

> *„Teoretic, dacă muzica pe care o ascult se transmite textului, atunci se transmite și cititorului, chiar dacă ăsta nu știe cine cîntă.“*

Cum e să ai un nume atît de apropiat de al unui alt scriitor estet, Radu Petrescu?

La început mi s-a părut un handicap (nu am nimic în comun cu el exceptînd uriașa dragoste pentru cuvinte, a lui e mai uriașă; și mult mai expresivă). Pe urmă, m-am supărat că-l cheamă la fel, în definitiv, fiind primul, putea să-și aleagă alt nume. În a treia etapă, m-am liniștit, pentru că mă cheamă, în buletin și în viitorul act de deces, Radu-Răzvan Petrescu.

Ce i-ați scrie lui Radu Cosașu pe o ilustrată pe care i-ați trimite-o de pe plaja din O zi desăvîrșită pentru peștii-banană *a lui Salinger?*

Am omorît fetița.

V-ați simțit vreodată un scriitor important? Și dacă da, cum a fost?

Nu sînt important. Un scriitor important are succes și la critică, și la public (ăsta contează cel mai mult în zilele noastre). Pe de altă parte, nu întotdeauna scriitorii buni și foarte buni sînt și importanți (e corectă și reciproca). Asta nu vrea să spună că mă consider foarte bun, m-am îndoit permanent de valoarea cărților mele (nu e modestie, e o realitate), de cîteva ori m-am gîndit că-i ceva patologic, așa că m-am dus la medic, un mare orelist, a clătinat din cap, pînă ce, în urmă cu un an, am găsit un interviu cu Meryl Streep în care monstrul sacru afirma cu seninătate că se îndoiește continuu de ea și asta e bine, pentru că, dacă n-ar face-o, ar rămîne la un anumit nivel și nu s-ar mai mișca de-acolo, adio progres. M-am bucurat, totuși, voi urma niște cursuri ca să mi se întărească selfestima. (Întrebarea asta m-a determinat să pun sonata D 840 a lui Schubert. Cu Richter.)

Cinci sfaturi „practice“ pentru cei care vor să se apuce de scris. Sau să se lase.

„Nici un autor n-ar trebui considerat ratat pînă nu începe să-i învețe pe alții să scrie“ – Nassim Taleb. Are dreptate, și pentru că-mi place jocul (altfel nu m-aș fi apucat de ficțiune), iată sfaturile: 1) nu începe niciodată să scrii la computer, ci la mașina de scris – dificultățile legate de panglica care nu se mai găsește, soluția corectoare care a dispărut ori de pîrghiile care se blochează te vor determina, dacă nu ești înrăit, să renunți; 2) amintește-ți pînă în cel mai mic amănunt de un profesor care te-a scos din minți, merge și o iubită. Scrie despre ei, dezlănțuie-te, adaugă orci; 3) pentru că duci o viață banală, fă ceva ieșit din comun, sparge un bancomat. Bate un polițist călare, străbate marea sau lacul Cișmigiu într-o barcă fabricată la Reghin, dacă ești femeie, uită-te în oglindă; 4) înainte de a începe să scrii, gîndește-te. De regulă, gîndirea e un proces atît de obositor de plicticos, încît nu vei reuși să-l duci pînă la capăt și te vei bucura să rămîi (devii) un cetățean folositor societății; 5) nu uita că viața e absurdă, așadar e normal să te apuci de scris.

Pentru a te lăsa, sînt valabile aceleași sfaturi, cu precizarea că nu ești bun la nimic. Precizarea e valabilă și-n prima situație.

Ce ați învățat de cînd vă ocupați cu literatura? Și v-a dăunat grav liniștii și sănătății sufletului și minții?

Că-ți amplifică imaginația și-ți mutilează simțul realității. Sînt uimit că pot traversa strada, deși e drept că rog întotdeauna o avocată să mă ajute, să mă apuce de mînă. Am observat, în concedii petrecute în locuri sălbatice, că nu pot trăi fără muzică și literatură – mă refer în special la ce citesc (cînd scriu e altceva, nu se poate descrie, ori se poate, dar n-am chef). Cum lecturez, ca obligație de serviciu, cvasi-exclusiv cărți motivaționale, am devenit fericit. Adică sărac cu duhul. Poate că din interviu nu reiese cu claritate, dar e sigur.

Am crezut că aceleași volume imbecile de care am pomenit, *redactate* vreme de 25 de ani, îmi vor distruge complet scrisul. Ei bine, nu doar că n-au făcut-o, ci l-au impulsionat. Există o zonă (arie) în lobii frontali care, activată de un anumit stimul, transmite lobilor orbitali o informație conform căreia vei acționa în sens contrar. Se numește aria 69.

a consemnat Ana Maria SANDU

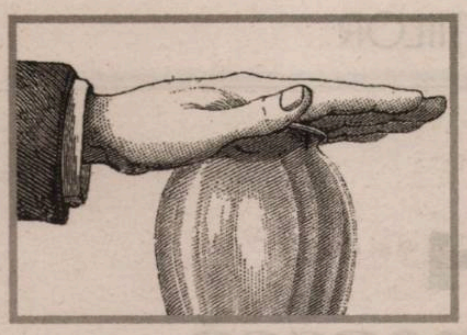

George BANU

scena lumii

Vitebsk și geniul locului

Azi, apetitul generalizat pentru mișcare, fie aceasta de „depeizare“, de „business“ sau de „plăcere“, a instaurat regimul deplasării permanente ca o condiție a omului modern, electron liber refractar la stabilitate. Tînăr fiind, fără pașaport, în România, nu-mi imaginam nicicum perspectiva unui asemenea *perpetuum mobile* planetar, căci, atunci, îmi doream, mai mult ca orice, să circul. Atracție a interzisului și apetit pentru... altceva! Azi, însă, simptomul legitim în spatele „Cortinei de Fier“ s-a banalizat și a contaminat Occidentul. Ceea ce se numea odinioară „geniul locului“, *genius loci,* se atenuează pînă la dispariție. Aceste gînduri mi le-a inspirat o expoziție pariziană recentă consacrată unui loc exemplar: Vitebsk. Acolo, în orașul lipsit de notorietate, s-au reunit în 1919 plasticieni în plină expansiune și au inițiat o mișcare de reînnoire a artei sub impactul ideilor bolșevice în contextul... locului.

La Vitebsk, Chagall, revenit de la Paris, inițiază o școală pentru a crea „artă de stînga“, deschide un muzeu, animă o micro-societate urbană unde evreii, majoritari la Vitebsk, 65% din populație, capătă, în sfîrșit, cetățenia rusă. Nume noi apar, David Iakerson, Lazar Khidekel, Vera Ermolaeva, El Lissitzki i se alătură și inițiază o adevărată campanie pentru a impune arta „de propagandă“, iar apoi Malevici li se va alătura pentru a-și formula și impune dogmatic ideile despre suprematism. Vitebsk-ul devine un spațiu emblematic. Geniul locului funcționează colectiv. Pentru o perioadă, fiindcă apoi conflictele intervin, excluderile sînt drastice și Vitebsk-ul își pierde aura. El încetează să fie un reper și sfîrșește în anonimatul teritoriului. „Să nu uiți Vitebsk-ul“, aceasta i-a fost deviza lui Chagall.

Geniul locului îl regăsim în numeroase regrupări de artiști care, astfel, s-au reunit și s-au constituit într-o „școală“. Școala de la Fontainebleau, la care au participat Grigorescu și Andreescu, Școala de la Pont-Aven, care i-a asociat pe Gauguin și pe Maurice Denis, și multe altele. De fiecare dată se stabilește o legătură între un loc și un „spirit“ care astfel se înrădăcinează și nu se manifestă pe deplin decît în acest context. Ambele își sînt indispensabile și din alianța lor provine identitatea unui „curent“, a unei „școli“. Un program și un loc!

Relația cu „locul“ a intervenit constant și în teatru. Ei îi datorăm cîteva dintre cele mai radicale experiențe. Grotowski a debutat într-o mică urbe de provincie, Opole, unde a creat „Teatrul cu 13 șiruri de bănci“, pentru a se instala apoi la Wroclaw, care i-a servit de „loc“ urban, unde el și membrii Teatrului Laborator s-au putut dărui total lucrului în comun. „Teatrul sărac“ e indisociabil de Opole sau de Wroclaw. Arta lui Kantor poartă amprenta unui loc marginal, o cafenea de artiști, dar mai ales a unui loc central, Cracovia. Eugenio Barba e atașat unui oraș danez pierdut și identificabil numai grație lui, Holstebro. Ariane Mnouchkine, după o perioadă inițială de peregrinări, s-a atașat definitiv acelui spațiu mitic, de ea instaurat, Cartușeria de la Vincennes. Strehler s-a dăruit teatrului Piccolo de la Milano, în timp ce Brook, la Paris, n-a pus în scenă altundeva decît la Bouffes du Nord, iar Peter Stein, în prima sa perioadă, a inventat un „loc“, la Schaubühne, și a cultivat cu el o relație congenitală. Fidelitatea față de loc a definit cîteva dintre figurile emblematice ale scenei moderne. Azi, asemenea cununii durabile sînt rare și, contaminați de agitația generală, mercenari, regizorii devin nomazi, fără apartenență. Ei sacrifică „geniul locului“, căruia i se substituie aeroporturile ca spațiu de tranzit și delocalizare. E o victorie sau o alienare?

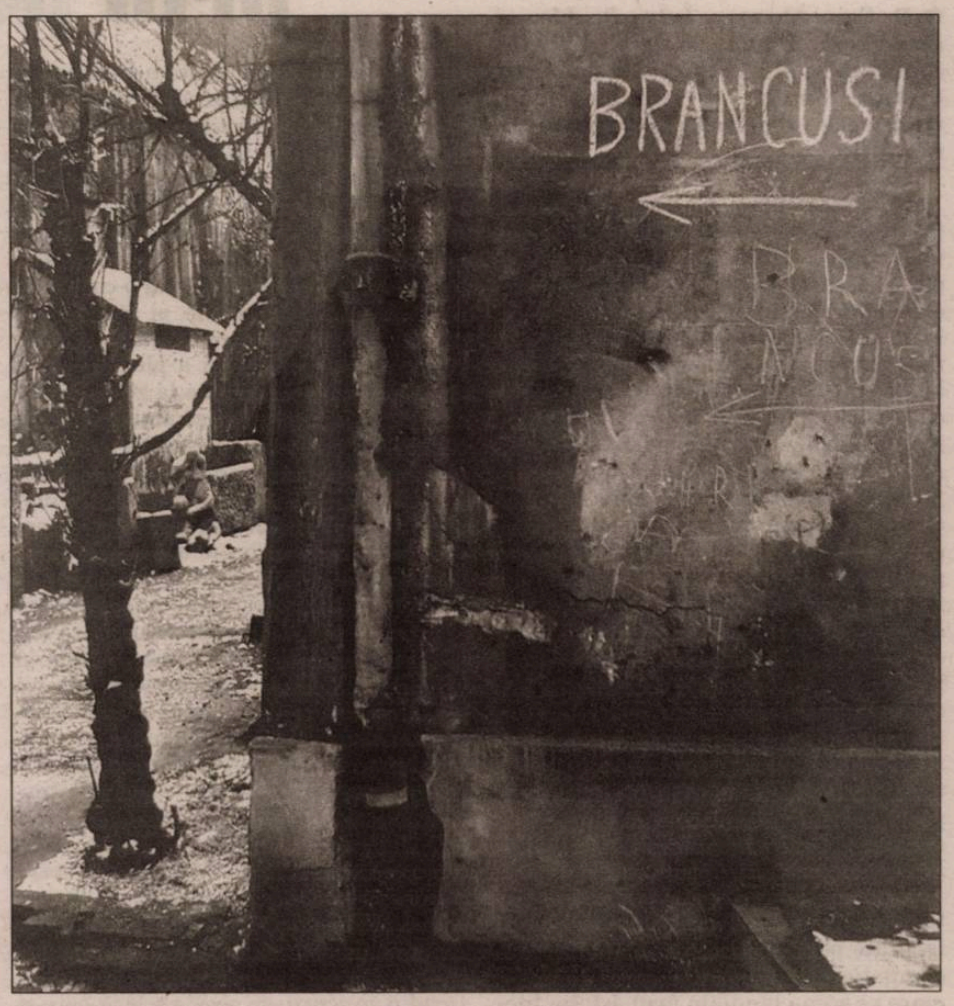

„Geniul locului“, dincolo de aventurile colective, a definit condiția unor artiști care i-au intuit și exploatat resursele. În imobilitatea unui atelier sau a unui peisaj s-au realizat cîteva dintre personalitățile de geniu refractare la motricitatea lipsită de apartenență. Și de aceea opera le rămîne indisociabilă de un loc, care, ca lui Anteu, le-a dat forța și le-a permis împlinirea. Dacă școlile sau curentele afiliate unui loc au o perenitate în general redusă, relația devine durabilă atunci cînd e personală, iar condiția statică e obsesiv asumată. Lampa lui Flaubert în biroul sau de la Rouen servea ca reper pentru navigația fluvială, iar deplasările lui Kant ca indicație orară trecătorilor din Königsberg. Imobilitate a spațiului, riguare a timpului, ele își sînt complementare.

Iată un loc „pierdut“ și „regăsit“.

Exemplele abundă și desemnează o ipostază de creație bazată pe raportul cu un loc ce dispune de resurse suficiente pentru a alimenta o aventură personală, asemeni lui Kafka sau lui Julien Gracq. Astfel se constituie comunitatea *artiștilor sedentari*. Cei pentru care lumea se reduce la o întindere restrînsă și permite o concentrare indispensabilă, altfel imposibilă. Pe unii sau pe alții asemenea raporturi comunitare îi definesc, căci Brâncuși, care nu s-a mișcat din atelierul său din Montparnasse, aparține acestei familii care se diferențiază de aceea a prietenului său, Marcel Duchamp, care voiajează, telegrafiază și, deliberat, se dispersează. Doi creatori distincți ce se cunosc pe ei înșiși și își construiesc antinomic regimul de creație. El nu implică o generalizare, căci, dimpotrivă, e pertinent doar în raport cu natura și cu exigențele fiecăruia. Opera produsă poartă însemnele relației pasagere sau durabile cu un „loc“. Noica se fixează la Păltiniș, unde alternează singurătatea și comunicarea cu discipolii, Cioran rămîne în mijlocul Parisului, dar circulînd parcimonios. Unul e metodic și sistematic, celălalt fulgurant și fragmentar. Brecht frecventează cabaretele, Cehov e exilat la Ialta și amîndoi răspund „locului“ unic sau multiplu care le e propriu.

(Asistăm acum la o inflație a circulației, la o sumă de deplasări neîncetate, care implică pierderea oricărui atașament față de „un loc“. Ea poate fi propice unor artiști rapizi, mobili, cărora dinamica deplasărilor le convine pentru a produce o „artă internațională“, dar, pe de altă parte, poate fi nocivă acelor artiști care se hrănesc din dialogul cu „un loc“. Le Clézio, care își alege pentru perioade lungi un loc de adopție, spune că ceea ce-l interesează e să afle ce a dat el locului și ce i-a dat locul în schimb. Conversație subterană, ale cărei urme se regăsesc în cărțile acestui autor care nu se asumă ca „voiajor“, ci ca „explorator“ al unor locuri succesive.)

Uneori, „geniul locului“ a fost sacrificat sub impactul imperativ al istoriei și al seismelor sale. Chagall a fost obligat să părăsească Rusia pentru Paris ca urmare a raporturilor deteriorate cu puterea bolșevică și, apoi, pentru a evita nazismul, a trebuit să se refugieze în America. Ca artist, el și-a păstrat identitatea, dar a resimțit frustrarea de a se despărți de „geniul locului“ pe care, mental, nu l-a abandonat, însă la care, concret, n-a mai avut acces. „Locul“ nu e doar o parcelă de spațiu, ci și o cultură, un spațiu întreg. E ceea ce a resimțit Soljenițîn, prigonit, sau, la nivelul său, Lucian Pintilie, alungat într-un Occident căruia, în profunzime, i-a rămas străin. Unuia Rusia, altuia România le erau necesare. Și nicicînd nu le-au regăsit. Opera le-a fost amputată de exil.

Generația mea a avut un loc de debut: Teatrul Tineretului din Piatra Neamț. După cîteva decenii, el își redobîndește statutul grație unei directoare animate de același spirit, Gianina Cărbunariu. Parafrazîndu-l pe Proust, aș zice: iată un loc „pierdut“ și „regăsit“.

Unde îmi e „locul“? Fără răspuns, indecis, îi resimt absența. Dar nu încetez să-l caut.

Constantin Brâncuși, Vedere de ansamblu a atelierului, 1923-24 (Fondul Brancusi, Centre Pompidou)

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Scena lumii, anii Dilemei *(Editura Polirom, 2017) și* Ușa, o geografie intimă *(Editura Nemira, 2017).*

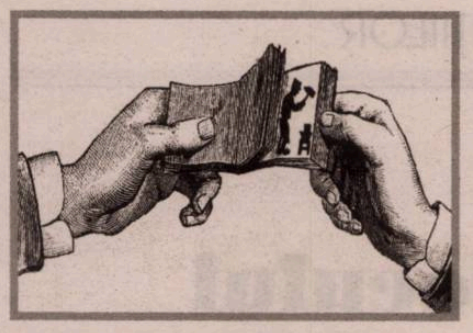

Marius CHIVU

feedbook

Trei plimbări prin poezia românească

● **D. Sam Abrams, *Între Beckley și București: Marin Sorescu, Nichita Stănescu și Mircea Cărtărescu citiți la Barcelona de un critic american*, traducere colectivă, Editura Meronia, 2018.**

Nimic mai interesant decît să citești literatura propriei tale culturi prin ochii unor exegeți străini. Cu atît mai mult cu cît, în această carte, e vorba de trei poeți români fascinanți, însă foarte diferiți între ei și cu impact diferit. Nichita Stănescu este un poet canonic cult, foarte iubit și bine tradus încă din timpul vieții, cu o posteritate care încă se manifestă intens, inclusiv pe rețelele de socializare ale noilor generații de cititori. Marin Sorescu este tot un poet canonic, la modă cîndva, și el autor de manual școlar, încă și mai bine tradus în străinătate în timpul vieții, dar intrat de cîteva decenii într-un con de uitare parcă mai dens. Cît despre Mircea Cărtărescu, avem de-a face cu un mare poet metamorfozat într-un la fel de mare prozator, cu o foarte bună cotă de piață, și nu doar națională, căci e cel mai tradus și mai titrat scriitor român al momentului de pe piața internațională, unde continuă să fie tradus și să primească premii la care altădată nici un alt scriitor român nu îndrăznea să spere. Nici măcar Nichita ori Sorescu.

Pentru o cultură care se confruntă dintotdeauna cu complexul culturii minore, ignorate pe nedrept din cauza limbii de circulație restrînsă, cu șanse mici de afirmare pe scena lumii (în fond, istoria literaturii ne demonstrează că pentru a face carieră internațională, un scriitor român trebuie să se reinventeze într-o altă cultură, împrumutînd o altă limbă – de la Paul Celan, Panait Istrati, Benjamin Fondane și Tristan Tzara, prin E.M. Cioran, Mircea Eliade și Eugène Ionesco, pînă la Herta Müller ș.a.), receptarea străină pozitivă a literaturii române rămîne una dintre marile satisfacții intelectuale pe care le poate gusta un literat de la noi.

Literatura propriei tale culturi prin ochii unor exegeți străini.

Nici eu n-am făcut excepție citind aceste trei eseuri ale criticului american dedicat literaturii catalane D. Sam Abrams (n. 1952), eseuri care mi-au produs delicii intelectuale. În primul rînd, m-am bucurat să găsesc o privire proaspătă asupra unor autori cu care, prin natura profesiei, am o relație prea apropiată. Am găsit neprețuită oportunitatea de a urmări aceste analize pornind de la alte premise decît cele cu care eram obișnuit, dezvoltînd interpretări avînd la bază alte referințe decît cele familiare. Eseurile lui Abrams sînt, dacă vreți, forme de revizitare a unor opere nu atît într-un alt timp istoric (nu în diacronie), cît într-un alt loc cultural (mai degrabă în sincronie).

Abrams dovedește o cunoaștere impresionantă a operei și vieții celor trei autori români asupra cărora s-a oprit mai în profunzime cu ocazia traducerilor din creația lor apărute recent în catalană. S-a documentat, știe deopotrivă textul (literar, critic, paraliterar) și contextul (biografic, cultural, istoric), ceea ce oferă analizelor sale nu doar acuratețe, dar și profunzime. Acest lucru se vede foarte bine încă din eseul despre Nichita, unde, după ce expune contextul în care poetul a ratat primirea Premiului Nobel în 1979 și în 1980, criticul explică perioada de interes occidental pentru literatura de tendință disidentă a Europei de Est dintre anii 1945 și 1991. Este foarte interesant cum criticul din Barcelona îl desparte încă de la început pe Nichita de tradiția strict românească. Numărul mare de limbi în care a fost tradus poetul (a cărui dorință era „de a transcende limba română și, indirect, orice altă limbă a planetei") este privit ca o consecință firească a poeziei sale, al cărei punct de tensiune, cum frumos spune criticul, este „între a rămîne și a pleca, între a prinde rădăcini și a o lua la goană, între a se integra și a se înstrăina". Abrams remarcă foarte bine că Nichita a avut la începuturile sale norocul să beneficieze de tendința de deschidere din primii ani ai regimului lui Ceaușescu, lucru care a ajutat enorm diseminării poeziei sale în străinătate și, ulterior, receptării sale. După ce îl numește „minimalist *avant la lettre*", D. Sam Abrams se situează din nou în răspăr cu critica tradițională și combate ideea conform căreia poezia lui Nichita ar deveni cu timpul mai abstractă și mai conceptuală. Dimpotrivă, crede criticul, e vorba de o revendicare și o intensificare a realității – afirmație susținută de o splendidă demonstrație care merită citită cu atenție. Alte opinii originale ale criticului fiind legate de presupusul divorț dintre identitate și alteritate și de presupusa lipsă de profunzime a poeziei lui de factură mai conceptuală.

„Opera lui Sorescu este o mare hartă a cerului, în centru cu poezia solară, care-și iradiază lumina spre alte planete, ca teatrul, proza, memorialistica", un tot organic care se mișcă în jurul astrului poeziei, spune Abrams. Ca și în cazul lui Nichita, poate părea însă surprinzătoare afirmația cum că opera i-a fost condiționată de Războiul Rece, și Sorescu beneficiind de stratagemele de traducere și publicare în Occident ale poeților Europei de Est. Criticul din Barcelona face aici un rezumat amănunțit al primelor receptări ale poetului oltean în Europa anilor '70, despre care spune că „au avut ecou și un lung parcurs". De altfel, punerea în context internațional a traducerii/impunerii lui Nichita și a lui Sorescu reprezintă unul dintre punctele de atracție ale abordărilor lui Abrams, cunoscător ca nimeni altcineva al dinamicii și, mai ales, al politicii peisajului poetic european și american din a doua jumătate a secolului XX. A se vedea aici pasajul dedicat revistei americane *Encounter* și următoarele, care analizează îndeaproape odiseea americană, canadiană și britanică a poemelor în traducere ale lui Sorescu, diferitele ediții, precum și relația cu traducătorii. „Sorescu era definitiv situat pe harta poeziei în limba engleză, pe harta poeziei internaționale, pe care sosise, mai ales, prin Marea Britanie și America", conchide Abrams, care continuă să discute despre sprijinul public al poetului pentru Premiul Nobel. Imaginea este impresionantă și, în ceea ce mă privește, nimeni n-a ilustrat pînă acum succesul lui Sorescu în Occident cu o asemenea acuratețe, scriitor despre care criticul afirmă că „n-a făcut niciodată o mișcare greșită în opera lui literară", întinsă, numai în limba engleză, de-a lungul a peste trei decenii.

Nu insist asupra eseului despre poezia lui Mircea Cărtărescu (din care *Dilema veche* a publicat în avanpremieră un amplu fragment de curînd), remarc doar faptul că Abrams îl include pe Cărtărescu în categoria „autorilor arhitectonici", acei autori „intens preocupați de structura generală a producției lor literare, care nu lasă nimic la voia întîmplării". Informația este fundamentală pentru dexteritatea cu care Abrams face *browsing* prin opera cărtăresciană accesînd și restabilind legături la distanțe mari de timp între variate scrieri în diverse genuri ale lui Cărtărescu, subliniind reluări și reveniri, ecouri și trimiteri, nuanțări și aprofundări de teme și motive, lexic și imagini, stiluri și simboluri, simțul spațiului și manevrarea timpului într-o amplă viziune artistică gîndită de la început ca o complexă arhitectură. Cum foarte frumos conchide criticul, „autorul a creat un hiper sau un supragen literar dirijînd toate darurile sale poetice spre lumea prozei".

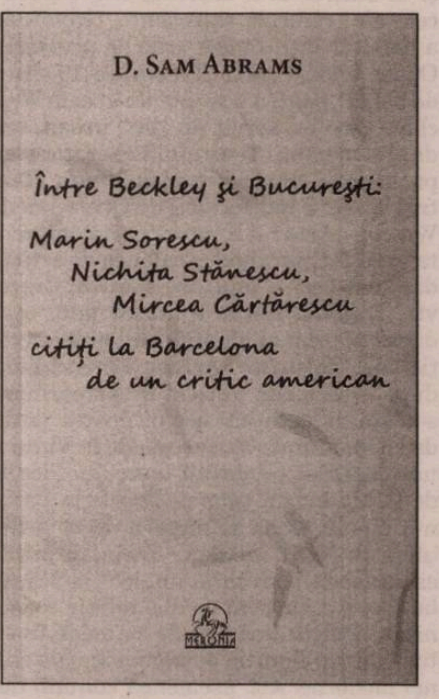

Cele trei plimbări prin poezia românească ale lui D. Sam Abrams sînt fascinante deopotrivă prin dexteritatea cu care reconstituie contextul literar internațional și prin inteligența lor, prin abilitatea de a ilustra, pentru fiecare caz în parte, un exemplu de excelență literară pentru care, noi fiind prea aproape, nu avem întotdeauna privirea suficient de proaspătă să o mai contemplăm în adevăratul ei spectacol.

(fragment din prefața volumului)

Vineri, 6 iulie, de la ora 18, la Muzeul Național al Literaturii Române din București va avea loc lansarea cărții în prezența autorului, alături de editoarea și traducătoarea Jana Balacciu Matei și de Marius Chivu.

PUBLICITATE

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Cît poate dura o perioadă de disoluție?

● **Katherine Verdery, *Viața mea ca spioană*, Editura Vremea, București, 2018, 416 pagini și 16 pagini cu ilustrații.**

Nu i-am înțeles niciodată ușor pe cei ce nu voiau să își vadă dosarul de Securitate și pe cei ce și-l publicau. Primii spun că nu doresc să riște să își vadă buni prieteni sau rude în postura de turnători. De parcă ai putea face să nu existe ceva la care nu te uiți. Ceilalți se lansează într-un complicat proces de explicitare publică a unei diformități funciare care e dosarul de Securitate. E ca și cum ai încerca să publici un manuscris prost scris, înțeles (aproape) numai de tine, făcînd eforturi imense de tălmăcire dintr-o limbă agramată din naștere. Am simplificat puțin argumentația pentru ambele situații. Dacă elaborez, mă tem să nu ajung într-o postură mai polemică decît intenționez.

Cert e că volumele despre „dosarul meu de Securitate" sînt destule. Unele caută să demonstreze ceva, altele să obiectiveze relația cu Securitatea și Securitatea însăși, altele sînt pretexte pentru o tentativă de autobiografie. Pot fi menționați autori precum Timothy Garton Ash (cu dosar STASI), Gabriel Andreescu, Stelian Tănase, Neculai Constantin Munteanu, Dorin Tudoran, Gabriel Liiceanu. Recent, pe lista care desigur poate continua a intrat și Katherine Verdery, o antropoloagă americană care a făcut mai multe stadii de cercetare academică în România comunistă, începînd cu 1973 și pînă aproape de 1990.

La prima vedere, se pune întrebarea: cum adică, o americancă, reprezentantă a capitalismului reacționar, să fie lăsată să studieze liber în lagărul în care se construiește socialismul, laboratorul secret unde se caută sau poate chiar deja se aplică rețeta fericirii omenirii? Ei bine, a fost posibil, ba chiar Katherine Verdery nu a fost singura care a obținut așa o viză rară, ca ea fiind mai mulți cercetători cu burse de studiu, precum Ken Jowitt, Dennis Deletant sau Claude Karnoouh, în total peste douăzeci de tineri aflați atunci la începutul carierei. Mulți au fost apoi autorii unor lucrări considerate de referință pentru perioada comunistă a României, așa cum școlii de istorie autohtone i-a venit, după 1990, foarte greu să o facă. Cu toții însă au putut intra în țară începînd cu anii '70 în cadrul unor schimburi științifice și culturale interesate ale conducerii Republicii Socialiste România. Plus că schimburile au avut și un rol de ilustrare a deschiderii regimului Ceaușescu, care poza în rebelul clasei în cadrul blocului sovietic sau, mai apoi, dorea tratamente preferențiale occidentale, precum „clauza națiunii celei mai favorizate".

Nimeni nu cred că își închipuie că lui Verdery & co. nu li s-au deschis instantaneu dosare de Securitate, imediat ce au călcat pe pămînt românesc. Nu cred, de asemenea, că cineva își poate imagina că dintr-o carte despre Securitate lipsește anecdotica prostiei și a stereotipiilor securiste, deși în cartea antropoloagei americane sînt și exemple contrare, cum ar fi cel în care, la un moment dat, nu mai e văzută drept spioană. Sînt aici și amănunte biografice de domeniul intimității asupra cărora nu m-am putut decide dacă sînt sau nu necesare într-o carte despre dosarul de Securitate. Dar un capitol care mi s-a părut semnificativ în *Viața mea ca spioană* a fost cel în care autoarea a surprins un soi de convergență de atitudine între intelectuali și securiști. Și la unii, și la alții, anii '80 păreau să marcheze o intensificare a sentimentului naționalist care a ajuns să o descumpănească pe cercetătoarea din America.

Pe scurt, prin '83-'84, cînd strînsese deja ceva material, Katherine Verdery a ales să își deschidă o lucrare despre cercetările ei din România cu un banc în care un german, un ungur și un român ajung la Ierusalim ca să aducă acasă trupul lui Iisus. Ungurul vrea să tabere peste gărzi și să îl ia cu forța, neamțul calculează riscul și nu e deloc încîntat, iar românul propune să aștepte noaptea ca să-l fure. Ea l-a găsit reprezentativ pentru lucrare, dar pe aproape toți cunoscuții și colaboratorii ei bancul nu i-a amuzat. Iar Securitatea a pornit o campanie de influențare, prin anturajul cercetătoarei, pentru a o convinge ca prin ceea ce scrie să prezinte pozitiv România în străinătate. Sensibilitatea naționalistă de atunci e ușor intrigantă azi, cînd mulți, inclusiv românii, se plîng de cît de hoți sînt românii. La distanță de 30-40 de ani, percepția e aceeași, că românii fură din orice poziție și, iată, și indiferent de regim, numai că înainte evidențierea ei irita, acum e subiect de băşcălie, ironii, autoironii. Un distins profesor și mentor îi spunea pe atunci lui Verdery: „E frumos că americanii vin aici să ne cunoască, dar trebuie numai să țină minte că ne găsesc într-o perioadă de disoluție. Dacă oamenii trăiesc din furt, este ceva conjunctural". Și atunci se poate exclama: cît poate să țină, domnule, o perioadă de disoluție?!

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

EDIȚIA DE IUNIE,
la toate punctele de difuzare a presei

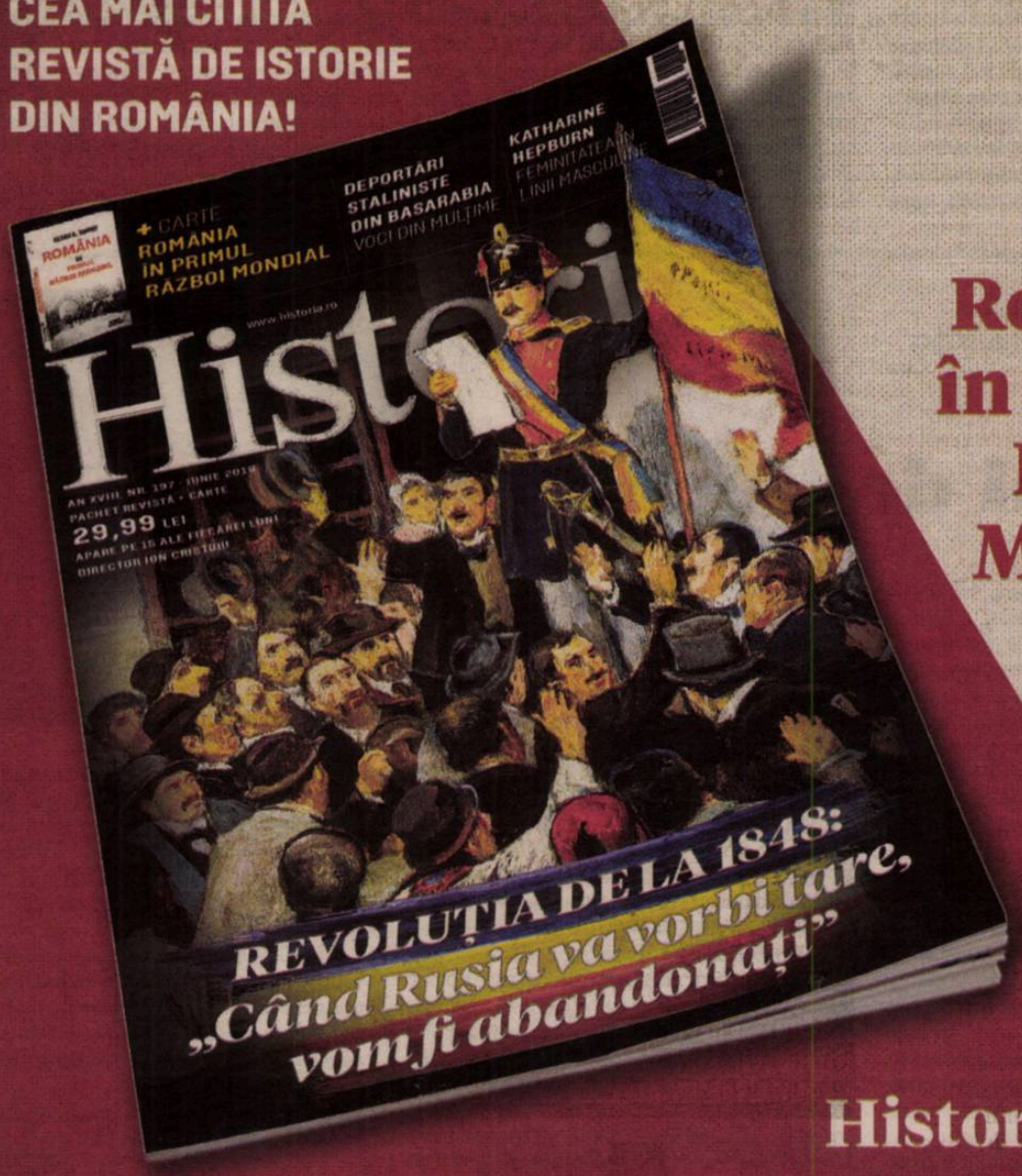

Cartea România în Primul Război Mondial

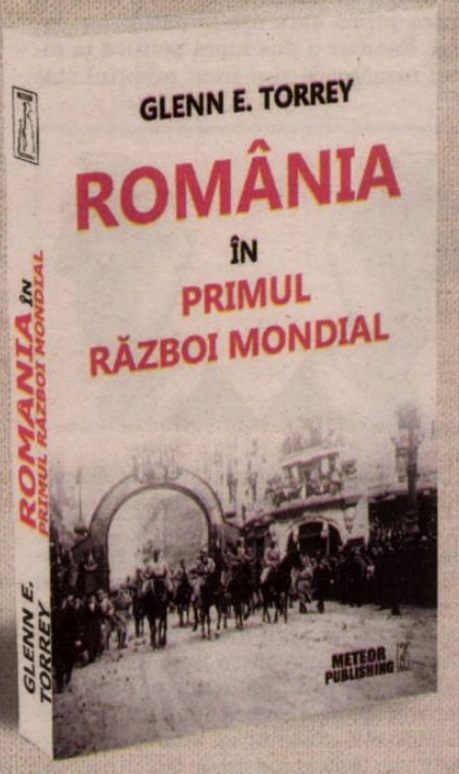

PREȚ PACHET SPECIAL
29,99 LEI
numai împreună cu revista **Historia**,
în limita stocului disponibil

Historia.ro

Andreea VLAD

dilematograf

Eu sînt statul paralel

● ***Loving Pablo / Iubindu-l pe Pablo, urîndu-l pe Escobar*** **(Spania-Bulgaria, 2017) de Fernando Léon de Aranoa.**

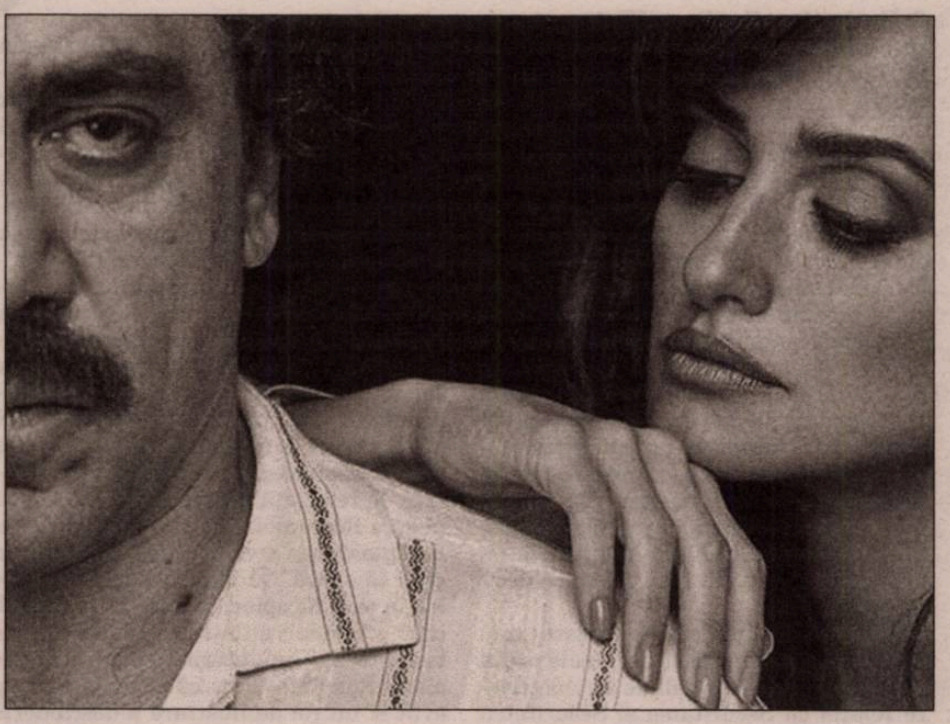

La apariție, în anul 2007, cartea de memorii a fostei vedete de televiziune columbiene Virginia Vallejo, *Loving Pablo, hating Escobar,* a stîrnit ceva vîlvă, prin prisma faptului că relata povestea sa de dragoste cu una dintre figurile majore ale istoriei sfîrșitului de secol XX, teroristul, traficantul de droguri și politicianul Pablo Escobar. De aici pînă la o mult așteptată ecranizare nu a fost decît un pas, asumată de regizorul spaniol Fernando Léon de Aranoa și de cuplul de staruri, inclusiv în viața personală, Penélope Cruz – Javier Bardem, actorul spaniol fiind și unul dintre producătorii filmului *Iubindu-l pe Pablo, urîndu-l pe Escobar*.

Ca orizont de așteptare, dragoste e un termen impropriu pentru povestea dintre cei doi. În realitate, a fost o relație pasională atîta vreme cît fiecare a profitat de statutul celuilalt, prin prisma intereselor imediate, așa cum reiese din filmul inspirat de cartea divei anilor '80. Mai mult, după finalizarea relației, doar hazardul face ca Vallejo să fi supraviețuit unei tentative de lichidare și, în plan psihic, hărțuielii și amenințărilor conaționalilor. Cariera Virginiei (interpretată corect, dar temperamental de Penélope Cruz) este încheiată în momentul în care Escobar devine inamicul public mondial nr. 1, iar ea ajunge chiar să cocheteze cu falimentul. Totul în vreme ce, strict filozofic, din „poeta vieții mele", devine pentru Escobar „tîrfă". În final, Vallejo acceptă să colaboreze cu autoritățile și primește azil politic în Statele Unite.

Cu mult timp înainte ca Erdogan, și mai apoi autohtonul Dragnea să denunțe pentru prima oară așa-numitul *stat paralel,* Escobar a dus lupta politică la nivelul următor și și-a creat propriul stat în stat, fiind primul personaj din istoria recentă care a reușit în mod declarat să impună teroarea și crima ca supremație și dominație în fața instituțiilor statului. Asasinate la comandă contra ministrului Justiției și altor rivali politici (trei dintre cei cinci candidați la președinție în alegerile din 1989), decimarea a jumătate dintre judecătorii Tribunalului Suprem, detonarea unui avion columbian de pasageri, crime de un sadism greu de imaginat. Nimic nu pare a fi fost prea mult pentru psihopatul sedus de drogul puterii, pentru care „democrația se rezumă la bani". Influența sa malefică a dus Columbia aproape în pragul unui război civil, în momentul în care a oferit populației recompense pentru uciderea reprezentanților Puterii, fie ei polițiști, procurori sau chiar agenți americani. De origini foarte modeste, Escobar devine treptat cel mai bogat criminal din istorie și oferă marii mase a săracilor din țara latino-americană sprijin din banii obținuți prin celebrul cartel de la Medellin, dar și iluzia îmbogățirii rapide prin proliferarea traficului de droguri la scară globală, inclusiv în Statele Unite.

Din dorința de a-l umaniza cu orice chip pe Escobar, Aranoa îi împrumută lui Javier Bardem (altfel un remarcabil actor de film, cu roluri memorabile la activ, în filme ca *Mar adentro, Vicky Cristina Barcelona* sau *No country for old men,* printre altele) o abordare caricaturală, voalat sarcastică și la limita grotescului, a personajului său, gustată însă de public, ca dovadă cifrele de *box-office.* Tocmai vulnerabilitățile sale umane, respectiv dragostea pentru familie și dragostea pentru libertate (!), reprezentată simbolic pe ecran de păsările din colivii pe care Pablo le eliberează cu riscul de a fi capturat în timpul unui asalt concertat asupra lui în selva columbiană, îi atrag și finalul. El este identificat și asasinat în 1993, în urma unei înțelegeri a guvernelor american și columbian cu statul german, care se angajase să ofere azil politic soției și celor doi copii.

Însă Aranoa nu își propune defel să demanteleze, prin puterea cuvîntului, a probelor și a exemplului personal, mecanismele financiare, psihologice sau sociologice ale răului, precum cartea-document *Gomorrah* a faimosului scriitor italian Roberto Saviano, aflat sub protecție încă din 2006. Este chiar anul apariției bestseller-ului vîndut în peste un milion de exemplare și care a inspirat extraordinarul film omonim al regizorului Matteo Garrone (distins cu Grand Prix la Cannes în 2008), precum și serialul omonim difuzat de HBO. Dacă, pentru Saviano, „totul are gustul unei bătălii finale", el chestionînd limitele pînă la care poți deveni în mod lucid și asumat „parte a unui țesut conectiv al vremurilor tale", prin care „a ști, a înțelege devine o necesitate", în filmul spaniolului răul este redat statistic: victime, sînge, atentate, mită, teroare, manipulare. Abordarea sa este pur expozitivă, pe alocuri de o violență accentuată (însă discretă față de modelul original), și urmează fidel rețeta hollywoodiană a thriller-elor politice: ritm alert, suspans, evoluție dramatică, filmări spectaculoase, inclusiv din avion. La senzația de punere în scenă comercială contribuie și faptul că filmul este vorbit în limba engleză, răpindu-i din autenticitate. Pelicula are miză în special pentru amatorii de biografii celebre, pentru fanii necondiționați ai cuplului Bardem-Cruz sau cei ai regizorului spaniol, altfel mult mai inspirat și mai personal în precedentul său film, *A perfect day*.

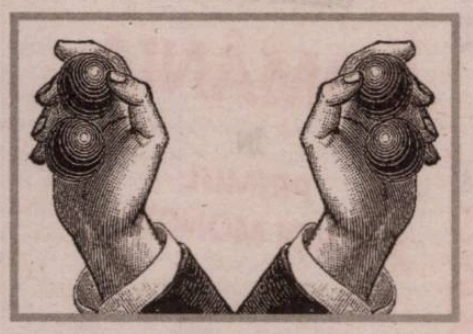

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Ani de liceu

● **Let's Eat Grandma, *I'm All Ears**, Transgressive Records, 2018.**

În 2016, *I, Gemini* era o operă surprinzătoare, care se afilia instantaneu unei tradiții pop britanice ce ar putea să înceapă cu un alt copil-minune numit Kate Bush și să ajungă, prin volute nu chiar atît de complicate, la Mica Levi. Barocă și adeseori tranchilizantă, muzica adolescentelor Rosa Walton și Jenny Hollingworth se rostogolea impecabil, precum cuvintele de pe „Eat Shiitake Mushrooms": *„The water's contaminated with a peculiar illusion, / Intoxicated with an electric infusion, intoxicate it, / Let's have a chat to the music / We're syncopated 'cause I remember where to go / Getting in the zone ,/ Move your body and a hip-a-hip bone / And it was like yo / 'Cause I've been living in a buttoned down world, / Bottletop girl, / Butterscotch flavour, covered in grazes / Come out with excuses that I bruise in the making, / Carry on, crazy / Tripping on papers, bet I got bubblegum stuck to my trainers, / Admit it, rarity for the flow, I hit a domino / I came a couple, couple times, decapitated my toe, / It's now stuck in this crazed way"*. Undeva, duo-ul Let's Eat Grandma își descria poate cel mai corect viziunea asupra propriului pop: „Let's Eat Grandma, în toată splendoarea, / Sîntem atît de seduse de iarbă, de stradă și de sîrma ghimpată, / Și de stelele nopții, și de ochii pisicii. / Ne trăim viețile în manualele școlare și, cuvînt cu cuvînt, / Sărim pe masa de studiu și strigăm că nu ne pasă! / O, am fost cîndva niște fete atît de cuminți..."

De la deliciosul *I, Gemini* au trecut exact doi ani, iar Rosa și Jenny au migrat de la 16 la 18. Poate că asta înseamnă, dincolo de a lucra cu nume precum Samuel Long (SOPHIE) și Faris Badwan (The Horrors), un mare plus de dramatism emoțional adus de sfîrșitul adolescenței: *„'Cause I don't know what to say to you / Fill my head with shame / 'Cause you need someone to blame, / I'm just an object of disdain to you. / I'm only seventeen..."* Pe „Hot Pink", producția – ajutată de Long și Badwan – are *gloss* și se scaldă într-un futurism pop care devine loc comun chiar sub ochii noștri. Ceva din vraja mîloasă a lui *I, Gemini* s-a rupt definitiv în procesul acesta al maturizării. Pop-ul de astăzi al Let's Eat Grandma se clarifică, își asumă definiția – așa cum textele încep să vorbească despre fenomene extrem de concrete – și rețeta, își pierde din transgresivitate și nu mai scapă tentației etichetării. Doar ultima treime a albumului comută aproape uimitor, pentru a duce muzica, cu „Cool & Collected", „Ava" și, mai ales, „Donnie Darko". Ultima piesă vine să contrazică tot ce am spus înainte, cu ale sale peste 11 minute și aerul său de (anti)pop balearic și *progressive: „I saw you in the yellow pages, / I just looked at it to pass the time / In my self-alienating phases I play a rough game to win, to win / Of beatings that I can't beat / And honestly some people are so committed to honesty / But I don't know if these can face that / 'Cause I've wanted to take back what I've said before / But I / I couldn't find my receipt"*.

* *I'm All Ears*, albumul secund al duoului britanic Let's Eat Grandma, poate fi ascultat și cumpărat în format digital de pe pagina de Bandcamp a formației, la adresa letseatgrandma.bandcamp.com.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

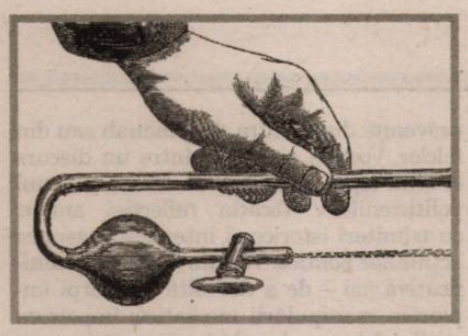

Oana STOICA

rosencrantz & co

La Strada

● ***Tabu*. Echipa: Paul Dunca, Alexandru Fifea, Alice Monica Marinescu, Ruxandra Maniu, Zita Moldovan, Cristina Oprea, Alexandru Potocean, David Schwartz, Marian Ursan, Iulia Vaida. O producție a Asociației CARUSEL în parteneriat cu MACAZ – Teatru Coop. Mulțumiri speciale: Carmen, Genoveva, Petre, Profa, Septimiu, Vasilina, Viorica. MACAZ – Teatru Coop.**

Recenta premieră de la Macaz Teatru Coop, *Tabu,* este un documentar minim ficționalizat despre viața lucrătoarelor sexuale. Tema surprinde prin abordare, iar regizorul David Schwartz, prin modul în care o teatralizează.

Așa cum îi este specific lui Schwartz și echipelor cu care lucrează (în cazul de față, pentru documentare și scenariu, actrița Alice Monica Marinescu și Cristina Oprea, Iulia Vaida și Marian Ursan de la Asociația Carusel), interesul asupra subiectului vine din explorarea unor arii sociale marginale și a contextelor care le generează sau le favorizează. În cazul de față, abordarea creatorilor vizează sexul comercial ca profesie. Prin urmare, sînt studiate contextul care determină personajele să facă „alegerea" ocupațională și condițiile de muncă. Precizarea privind perspectiva performativă asupra subiectului, făcută în cadrul discuției post-spectacol, este importantă, căci prostituția este o temă „spectaculoasă", fiind adesea însoțită de violență și abuz și conectată cu infracțiuni precum traficul de persoane, sechestrare, loviri etc. Prin urmare, partea infracțională este cea vizibilă, dar, dincolo de asta, există și sexul comercial, care, fără a fi legal (din 2014, prostituția este dezincriminată în Codul Penal, dar rămîne activitate ilegală, pedepsită cu amendă) sau lipsit de pericole, iese din sfera violenței și intră în cea a muncii rutinate. Lucrătoarele sexuale își aleg în cunoștință de cauză ocupația care să le asigure un venit decent. De ce fac asta și cum trăiesc, cum poate fi compatibilă o viață de familie normală cu prostituția – acestea sînt întrebările care determină demersul performativ din *Tabu*. Așa că, din punctul acesta de vedere, perspectiva este neașteptată, spectacolul aduce informații noi în atenția publică (latura „banală" a prostituției este foarte puțin cunoscută) și stîrnește, măcar pentru moment, o reflecție a spectatorului asupra propriei relații cu serviciul (personajele înfruntă publicul: „Tu de ce lucrezi? Nu tot pentru bani?" – cea mai importantă funcție a muncii este de a acoperi costurile vieții). Relația dintre viața conform normei sociale și munca anormativă ce îi asigură resursele este spectaculoasă tocmai prin contradicția termenilor.

Este aici una dintre cele mai bune demonstrații de actorie, cu personaje vînoase, jucate cu delicatețea unui ceasornicar pasionat.

După ce au documentat o serie de cazuri, autorii spectacolului au creat două biografii ficționale, bazate pe caractere reale. Scenariul este construit în sistem *verbatim* (interviuri cu persoane reale, redate fidel), iar ficționalizarea intervine prin altoirea unor detalii din mai multe povești personale pe un singur schelet și prin construcția ludică a personajelor. Gianina și Nicol se ocupă cu sexul comercial și fiecare dintre ele are acasă un soț – care cîștigă puțin sau deloc – și mai mulți copii. Dorința lor este ca familiile, în special copiii, să aibă același nivel de trai ca ceilalți, „nu mai mult, dar nici mai puțin". *Tabu* panoramează modul în care acest univers casnic (bucuriile, necazurile și banalitățile unor existențe oarecare) se intersectează cu o muncă aparent incompatibilă cu viața de familie – elemente cu texturi diferite ajung să se ordoneze coerent în viețile unor oameni – și contextul (mediile de proveniență ale

© N. Lazur

personajelor, dominate de sărăcie și de lipsa educației) care duce la o astfel de simbioză.

Un alt aspect al spectacolului este teatralitatea: deși e documentar, aparența lui este de mocumentar (un show comic care, sub forma unui documentar, prezintă evenimente sau persoane fictive). Formula e răsturnată: la mocumentar, ficțiunea este prezentată drept realitate, în *Tabu*, realitatea este teatralizată pînă cînd dă senzația de ficțiune. Scenele narative sînt alternate de declarațiile personajelor în fața unui auditoriu (publicul preia rolul investigatorului din filmele documentare, iar *selfie*-urile cu care personajele încep mărturisirile trimit la camera de filmat). Fetele iau caimacul: scena de început, cînd fac schimb de rețete culinare în timp ce își așteaptă clienții, fentează senzația de neverosimil prin autenticitatea personajelor și umorul terestru, cu care actrițele jonglează abil, oprindu-se exact acolo unde realitatea devine cărnoasă, fără a cădea în păcatul supralicitării. Multele mici eșecuri din biografiile fetelor s-au acumulat în experiențe negative, dar asta nu le-a afectat umanitatea, nu le-a vidat de emoție și nu le-a acrit, ele se încăpățînează să trăiască normal, indiferent de munca pe care o fac și care le înfundă pe zi ce trece. Sînt fascinante în determinarea lor de a fi adecvate normei, de a fi parte din societatea care le marginalizează. Personajul Ruxandrei Maniu este o gospodină bonomă, o mamă autoritară cu copiii, care trebuie să aibă un viitor mai bun decît prezentul ei, și o soție tandră cu soțul invalid. Personajul Zitei Moldovan are un istoric de dependență de droguri, care nu îl fragilizează, ci îl maturizează, căci devine puternic prin seninătatea cu care își acceptă viața. Soții lor sînt caractere la fel de vivante pe scenă: Alexandru Fifea face o creație de limbaj și pune toată identitatea personajului în modul de a vorbi, defectuos gramatical și afectuos cu familia, de unde se vede că este un pic „ținut sub papuc" de soție și exploatat de copii; personajul lui Alexandru Potocean este diferit, gestionează cu greutate profesia soției, care îi rănește dragostea pentru ea și demnitatea lui de bărbat, astfel că ajunge uneori la marginea geloziei și patinează spre agresivitate. Este aici una dintre cele mai bune demonstrații de actorie, cu personaje vînoase, jucate cu delicatețea unui ceasornicar pasionat.

Tabu este un spectacol surprinzător prin perspectiva pe care o are asupra prostituției și prin informațiile pe care le aduce, și dens ca teatralitate, fiind o demonstrație de cum se poate face teatru social fără a pierde „teatrul" din expresie. Singurul lucru nesurprinzător este precaritatea resurselor de care dispune teatrul independent, producător constant de spectacole sociale. Dar asta este, mereu, o *altă* discuție.

© N. Lazur

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Tereza-Brîndușa PALADE

A fi sau a nu fi în istorie

Există intelectuali umaniști care cultivă credința neoplatonică după care implicarea morală și civică „în istorie“ ar reprezenta un soi de cădere de pe culmile contemplației estetice sau filozofice. Tot ce intră în istorie cade în captivitatea ei și își pierde, implicit, misterul. Această credință e probabil benignă în vremuri liniștite, dar nu pare deloc la fel de inocentă atunci cînd lumea e întoarsă pe dos și e nevoie de o regăsire a reperelor critice – și cu ajutorul intelectualilor lucizi.

În plus, în acord cu spiritualitatea evanghelică, putem desluși sensul unui a fi „în lume“ care e diferit de a fi „din lume“ (*In* 17, 11-14). A interveni „în lume“, mai ales în vremuri tulburi, poate fi un act de generozitate – nicidecum o cădere. „Căderea“ este inteligibilă mai curînd din unghiul unui pietism neoplatonic, nelipsit de ecouri manieheiste, pentru care trupul și lumea sînt radical opuse spiritului contemplativ.

Ca orice afacere omenească, și implicarea „în lume“ își are ispitele ei. Nimeni nu e perfect și se întîmplă deseori ca „finalitatea inițială“ a unei acțiuni să fie pierdută din vedere sau distorsionată pe parcurs. Sau, cum acțiunile sociale nu sînt de obicei solitare, pot apărea disensiuni în cadrul grupurilor care asumă o agendă activistă, chiar dacă misiunea lor e fundamental nobilă. Orgolii rănite, mici frustrări personale, puseuri de dominație – toate astea sînt omenești, prea omenești. Grupurile umane își au propria dinamică internă, paralelă uneori cu acțiunea căreia i se dedică majoritatea membrilor. Și în orice grup mai numeros e inevitabilă formarea unor subgrupuri bazate pe atracții între persoane, pe care psihologii le numesc „clici“. Rivalitățile de putere nu sînt, la rîndul lor, excluse: persoanele cu un statut social mai sus-pus sau cu o poziție de autoritate și influență se pot aștepta la mai multă considerație din partea celorlalți membri ai grupului – ceea ce poate duce la tensiuni în raport cu liderii ce dobîndesc autoritate în cadrul grupului, prin nivelarea unor asperități de comunicare între membri sau prin reușita lor de a mișca rapid grupul înspre luarea unor decizii. Grupurile sînt alcătuiri complicate, cu o cultură și o identitate proprie și cu o dinamică unică – toate evoluînd de-a lungul timpului.

Prin urmare, dilema implicării activiste, civice sau politice „în lume“ comportă la rîndul ei o sumedenie de variabile. Pentru un intelectual obișnuit să întoarcă lucrurile pe toate fețele, provocarea e multiplă: nu e vorba doar de a acționa sau a nu acționa într-un anumit fel (dilema activistă) și de a interacționa sau a nu interacționa cu anumiți oameni (dilema socială), ci și de a contempla activ toate acestea și devenirea lor.

Implicarea în lume a „elitelor intelectuale“ nu ar trebui să fie nici – o altă capcană de sorginte platonică – un simplu export al ideilor și valorilor într-o lume altfel materialistă și obtuză, ale cărei repere morale și spirituale sînt dezintegrate. În măsura în care stă sub zodia generozității, avînd într-adevăr valențe morale, prezența intelectualilor umaniști în lume se cuvine să implice și atitudini de tipul solidarității și compasiunii. Aceasta înseamnă și a fi bun cu „umilii și umiliții pămîntului rătăciți în Babilon“, cu vorbele adînci, răscolitoare, ale lui Petru Creția. A nu-i disprețui pe cei mai neștiutori ca tine, a nu-i lovi dur (cu vorbe tăioase, cu ironii născute din trufie) pe cei deja loviți. În practică, desigur, o minte luminată nu e totdeauna amică cu empatia și bunătatea – și nu o dată, în istorie, astfel de minți au făcut chiar casă bună cu cruzimea.

Sau se întîmplă uneori, cum e cazul iacobinilor și al marxiștilor, ca o cauză aparent nobilă, dedicată emancipării celor asupriți, să justifice teroarea revoluționară asupra „exploatatorilor“ și a tuturor celor înrudiți cu ei, prin sofismul des întîlnit al vinovăției colective. Intelectualii marxiști au fost activi în istorie cu asupra de măsură, deși nu toți au fost revoluționari „iacobini“ sau „marxiști“ (Marx însuși a afirmat la un moment dat că nu e „marxist“). Dar efectele revoluțiilor marxiste sînt cunoscute…

Prezența activă, implicată în istorie a intelectualilor umaniști nu se poate dispensa, așadar, de discernămînt. Expusă fatalmente vulnerabilităților de tot felul sau eșecurilor utopic-revoluționare, această prezență nu face de obicei lumea mai bună. Iar mitul filozofului-rege, prezent implicit în *Republica* lui Platon, e un mit și atît. E discutabil că intelectualii, indiferent de culoarea lor politică, conduc lumea mai înțelept ca politicienii sau tehnocrații – mai ales lumea „eficienței“ din zilele noastre.

Cu toate astea, intelectualii umaniști au cîteva vocații sociale care nu pot fi suplinite prea ușor de politicieni și tehnocrați. Vocația criticii publice principiale, argumentate prin recursul la un fond cultural. Vocația de a pune la îndoială prejudecăți provenite din cultura de almanah sau din folclor. Vocația coerenței între un discurs și altul (spre deosebire de cameleonismul politicienilor). Vocația reflecției ample, cu trimiteri istorice și interogații, asupra acțiunilor politice. Vocația – atît de semnificativă azi – de a dezvolta anticorpi împotriva manipulării mediatice, împotriva știrilor false ce abundă în așa-numita „eră a post-adevărului“. Vocația comparațiilor și a gradațiilor. Vocația nuanțelor. Vocația gramaticii și a logicii, vitală într-o țară condusă de nerozi candizi pentru care arcanele celor două discipline par inaccesibile. Și vocația nesupunerii, și ea indispensabilă într-o societate în care norma e slugărnicia față de cartelul baronilor ce a acaparat statul și dregătoriile, și încearcă să instaureze un mioritic „despotism postmodern“: coruptocrația. Sau vocația rațiunii cînd politicienii agită spaime fabricate în atelierele lor de propagandă. Calmul reflexiv în fața „bombelor“ și a „petardelor“ mediatice, de cele mai multe ori create prin distorsiuni și exagerări cu efecte „explozive“.

Dacă intelectualii abdică de la toate aceste vocații, pentru a trăi refugiați în „mistere anistorice“, rămîn numai mulțimile tăcute care se aud doar cînd aclamă politicieni populiști la adunări mussoliniene – „albe“ sau nu. Și se văd la numărarea voturilor. Intelectualii nu fac neapărat lumea mai bună – dar pot preveni, cel puțin, degradarea, uniformizarea și imbecilizarea ei. O lume care disprețuiește intelectul și inteligența este, cu vorba lui Camus, una care nu mai poate suporta îndoielile. O lume în care despotismului nu i se mai opune nici o rezistență.

Tereza-Brîndușa Palade *este conf. univ. dr. la Facultatea de Științe Politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative.*

PUBLICITATE

PUBLICITATE

Horia BLIDARU

Cît costă sediul PSD?

PSD e un partid blestemat și asta i se trage de la sediu. De cînd PSD s-a mutat în casa fostului ministru al Justiției Toma Stelian, așa-zișii social-democrați n-au avut lider fără probleme penale.

Vanitos și generos, bogatul avocat și-a lăsat prin testament vila de la Șosea statului, pentru înființarea unui muzeu de artă care să-i poarte numele. Un muzeu fără tablouri, cum era criticat în epoca interbelică, pentru că răposatul nu fusese un colecționar, așa că a revenit statului grija de a înzestra palatul. Cînd, în cele din urmă, s-a închegat nucleul actualului Muzeu Național de Artă, comuniștii au trecut somptuoasa clădire în folosința Uniunii Scriitorilor. În anii '50, în Kiseleff 10 a funcționat Școala de Literatură – un efort după model sovietic de recrutare și îndoctrinare a tinerelor talente. Încălcînd din nou testamentul lui Toma Stelian (1860-1925) și legea votată de cele două Camere ale Parlamentului în 16 martie 1926 pentru crearea muzeului, clădirii i s-a schimbat din nou, la începutul anilor 2000, destinația inițială, prin înstrăinare către PSD.

Casa unui fost ministru al Justiției, și liberal pe deasupra, transformată în muzeu fără fond, apoi instrumentată propagandistic – iată tot atîtea elemente constitutive ale blestemului ce bîntuie PSD. Faptul poate fi confirmat de orice adept al familiei tradiționale, membru al brigăzilor albe care stau cu arma la picior în lupta cu statul paralel (conform ordinului pe unitate al vicepremierului P. Stănescu) și, desigur, admirator al tortului cît statul de om, recent dedicat de enoriași noului episcop de Maramureș.

Dar blestemul nu va ține mult. Strădania actualei conduceri a PSD de a prelua comportamentul în masă al populațiilor de lemingi ce se aruncă în mare e pe cale să rezolve problema poverii oculte. Există și un model, desigur francez, aidoma celui ce a inspirat nobila construcție la 1912-1915. Acum cîteva luni, Partidul Socialist Francez a fost nevoit să-și vîndă sediul central – la numai un an distanță de vremea în care deținea președinția și guvernul Franței.

O întrebare care devine de actualitate.

Renunțarea la simbolul parizian al victoriilor și eșecurilor stîngii moderate din ultimii 36 de ani a marcat un final de epocă. La legislativele din 2017, socialiștii și aliații lor s-au prăbușit la 44 de parlamentari, de la 295, cîți aveau în 2012. Candidatul lor la prezidențiale s-a clasat al cincilea, cu numai 6% din voturi. Au fost cele mai slabe rezultate din istoria partidului – consecința eșecurilor din cincinalul la putere după triumfalul „val roz" din 2012. Trei din patru francezi cred acum, conform unui sondaj, că PS va dispărea din peisajul politic.

Ce le reproșează cetățenii socialiștilor francezi? Majoritatea consideră că nu mai reprezintă ideile stîngii, că nu mai sînt utili vieții politice, că nu au convingeri profunde, că nu sînt apropiați de cetățeni și că nu s-au adaptat evoluțiilor societății, pe care nu sînt capabili să o coaguleze.

Sediul din Rue de Solférino nr. 10 al socialiștilor francezi a costat 45,5 milioane de euro. Cît valorează cel al PSD din Kiseleff 10? O întrebare care devine de actualitate, din cauza politicii sinucigașe a PSDragnea.

***Horia Blidaru** este consilier politic la Parlamentul European.*

PUBLICITATE

Din 05 iulie 2018, un nou număr al revistei Adevărul Auto, numai împreună cu ziarul Adevărul.

adevărul auto

5 iulie

facebook.com/AdevarulAuto

Am înghesuit câteva mii de cai putere în acest număr de vară!
O ediție dedicată automobilului pur, fie că are 130 CP sub capotă sau 600 CP! L-am omagiat fie că a venit în haine de roadster, estate, berlină sau hybrid!

Preț pachet ziar + supliment AUTO 3,99 lei

PUBLICITATE

Ediția de colecție „Adevărul" se distribuie numai la punctele de presă

adevărul oferă cititorilor săi marți, 10 iulie 2018 EDIȚIE DE COLECȚIE

VEȘTI DE PE FRONT

Cronica zbuciumată a intrării României în Primul Război Mondial

Adevĕrul

Innaintarea noastră continuă la Nord

Un aeroplan doborât. — Un vas scufundat

Chiulangi | Războiul nostru — Marele Cuartier General | Revoluția în Grecia

PREȚ SPECIAL ziar + ediție de colecție: 3,49 lei

ziarul „Adevĕrul" din 17 septembrie 1916 reprodus integral Se distribuie numai cu adevărul

Horia Vicenţiu PĂTRAŞCU

„Vaccinul“ religios

Botezul este „vaccinul“ împotriva Sfîntului Duh, împotriva gîndirii religioase, a reflecţiei metafizice. Prin botez – această diabolică invenţie, datată istoric, care a avut la acel moment motivele ei „geopolitice“ –, omul este „asigurat“, protejat împotriva „virusului“ conştiinţei metafizic-religioase. El nu va ajunge niciodată să se lupte cu boala de Dumnezeu, cu îngerul lui Dumnezeu, cu febra (ne)credinţei. Sau va face doar o formă uşoară de febră metafizic-religioasă. Cea mai periculoasă formă de vaccin este vaccinul religios, nu vaccinul medical – care ne salvează în cele mai multe cazuri vieţile trupeşti.

În schimb, vaccinul religios, botezul, ne ucide viaţa duhovnicească, sîntem morţi spiritual, murim înainte de a ne naşte, înainte de a se naşte în noi conştiinţa metafizic-religioasă.

Cel mai mare duşman al acestei conştiinţe metafizic-religioase este astăzi chiar Biserica – prin diabolica ei „taină“ a botezului inconştient, prin vaccinul împotriva virusului conştiinţei metafizic-religioase.

M-am întrebat de ce unii dintre creştinii botezaţi se revoltă faţă de vaccinurile medicale. Să psihanalizăm puţin: aceşti oameni exprimă, într-un mod deviat, simbolic şi indirect, revolta lor adîncă, refulată, faţă de faptul că au fost vaccinaţi, fără voia lor, împotriva voinţei lor şi că, în urma acestui vaccin, simt că au rămas paralizaţi din punct de vedere duhovnicesc, sînt imobilizaţi în patul unei credinţe oarbe. Este firesc ca tocmai oamenii cei mai religioşi să se revolte împotriva vaccinurilor medicale, este semnificativ ca tocmai ei să se revolte cel mai mult pentru că ei sînt cei care suferă cel mai tare (fără să o ştie) de pe urma acestui viol al conştiinţei metafizic-religioase, de pe urma acestei intruziuni violente, abrupte, de pe urma acestei agresări a fiinţei lor spirituale. Ei nu au altă cale de a protesta, nu se pot revolta faţă de trauma suferită altfel decît în mod simbolic, în cazul de faţă împotriva vaccinului trupesc. Ei se revoltă împotriva vaccinului duhovnicesc primit de ei împotriva voinţei lor, dar cu acordul „iresponsabil“ al părinţilor lor. Părinţii sînt implicaţi în mod esenţial în această „acţiune civică“ – ei sînt responsabilizaţi, aproape imploraţi de către liderii de opinie împotriva vaccinului să nu-şi expună copilul riscurilor vaccinării.

Şi care este cel mai mare risc pe care-l vehiculează aceştia? Este autismul – adică, într-o viziune prescurtată şi vulgarizată, absenţa relaţiei, incapacitate de relaţionare cu celălalt, cu alteritatea.

Adică exact ceea ce vaccinul spiritual (botezul) ajunge să provoace în sufletul unui om: incapacitatea de relaţionare personală, directă, vie cu Celălalt, cu Transcendenţa, cu Dumnezeu.

Nu e adevărat că tocmai de „autism“ spiritual suferim astăzi cu toţii? Atît aşa-zişii oameni religioşi, cît şi aşa-zişii oameni nereligioşi, ateii. Cîţi s-au luptat cu adevărat cu virusul conştiinţei metafizic-religioase, luptă care – invers decît în bolile trupeşti – se încheie cu succes doar dacă ai pierdut-o, doar dacă virusul a reuşit să-ţi schimbe ADN-ul şi să instaleze în tine pentru totdeauna conştiinţa metafizic-religioasă?!

Aşa-zişii credincioşi şi aşa-zişii atei suferă, de fapt, de aceeaşi paralizie psihică – doar că unii sînt întorşi spre dreapta, alţii spre stînga, unii spre un perete cu icoane, alţii spre un perete fără icoane. Unii zac pe patul credinţei oarbe, ceilalţi pe patul necredinţei oarbe.

Şi asta pentru că ambele categorii au fost vaccinate împotriva Sfîntului Duh, împotriva virusului care produce conştiinţa metafizic-religioasă. Avantajul acestui vaccin spiritual, cel prin care sînt convinşi părinţii să-şi vaccineze copiii, este desigur major şi evident: copilul botezat este ferit prin acest vaccin de atingerea Celui Rău, este păzit de „lucrarea“ vicleană a Diavolului sau de primejdia ajungerii în iad, a chinurilor infernale.

Este foarte adevărat. Numai că cel ferit astfel de lupta cu Diavolul este imunizat deopotrivă şi împotriva lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu vine numai împreună, la pachet, cu Diavolul. De frica Diavolului, nu mai credem în Dumnezeu. Biserica însăşi nu mai crede în Dumnezeu de frică să nu stîrnească diavolul. Cine visează, cine vrea doar Dumnezeu fără să lupte cu Diavolul este un om mort spiritual şi este un inamic al Sfîntului Duh. Divinitatea omului este paralizată, anesteziată doar pentru a nu exista pericolul ieşirii la suprafaţă a diabolicului. Dar omul trebuie să se lupte – ne învaţă chiar Sfinţii Părinţi – cu propriii demoni dacă vrea să-l găsească pe Dumnezeu.

Dacă sînt deja botezaţi, de ce şi-ar mai bate capul cu biserica şi cu Dumnezeu?

Biserica va trebui să renunţe la această practică a botezului – tocmai dacă vrea să renască credinţa în Dumnezeu, în Dumnezeul cel viu. „Creştinul botezat“ este, de cele mai multe ori, un om care nu se mai confruntă niciodată cu problemele de viaţă şi de moarte ale credinţei în Dumnezeu. El obţine cetăţenia creştină prin simplul fapt că s-a născut şi va trăi tot timpul cu gîndul că altcineva decît el însuşi va mijloci relaţia sa cu Dumnezeu. El îşi deleagă „responsabilitatea“ (în sensul cel mai propriu al acestui cuvînt) unei instituţii, el este – şi va rămîne întreaga sa viaţă – *doar instituţional* creştin. Credinţa în Dumnezeu este, ne învaţă însuşi Mîntuitorul, o luptă continuă, *agon, agonie* („N-am venit să aduc pacea, ci sabie“, Matei 10, 34). Biserica acţionează în acest caz ca orice altă instituţie socială, urmărind uniformizarea, masificarea indivizilor şi formalizarea celor mai subiective şi personale acte ale noastre. Cum se poate ca tocmai Biserica, cea care propovăduieşte libertatea ca esenţă a omului, care ne învaţă că liberul-arbitru îi este atît de drag lui Dumnezeu însuşi încît acesta acceptă ca însăşi creatura sa să poată cădea doar pentru a nu i-l răpi, cum se poate deci ca însăşi Biserica să conteste atît de violent libertatea de alegere spirituală a persoanei umane, ştampilînd-o, ca pe o vită, la naştere cu denumirea de creştin? Psihologic, această ştampilă spirituală acţionează la sigur: aproape nimeni, nici un creştin botezat, nu se mai gîndeşte vreodată la Dumnezeu şi la problemele credinţei. Conştiinţa metafizic-religioasă a fost anihilată. Un creştin botezat nici n-ar trebui să se simtă vreodată jignit, insultat de ofensele aduse „credinţei“ sale (şi, de obicei, nici nu se sinchiseşte). Pentru simplul fapt că nu el a ales această credinţă, că alţii au ales pentru el, iar o credinţă nealeasă este o „credinţă“ în care nu crezi. Este simplă tradiţie, este cutumă, este fatalitate. „Libertatea“ de a-ţi schimba credinţa este, în mare parte, o simplă vorbă. Nu există o asemenea libertate; vorbim de libertatea de alegere, nu de respingere, nu ai cum să renegi ceea ce nu ai ales.

Sigur, sînt şi alte lucruri pe care nu le alegem: locul în care ne naştem, părinţii etc. Dar toate astea ţin realmente de facticitate, pe cînd credinţa religioasă ar trebui să ţină exclusiv de libertatea persoanei.

Într-adevăr, prin „taina“ botezului, Biserica şi-a asigurat triumful, a fost la vremea respectivă o genială mişcare strategică. Noul-născut se trezea că e creştin înainte să apuce să deschidă gura. Dar astăzi Biserica cunoaşte reversul acestei geniale mişcări: indiferenţa tuturor enoriaşilor ei. Dacă sînt deja botezaţi, de ce şi-ar mai bate capul cu biserica şi cu Dumnezeu? Nu şi-au cîştigat prin botez – dacă nu neapărat un loc în raiul ceresc, cel puţin unul în raiul pămîntesc, raiul lipsei de griji, întrebări şi frămîntări metafizice, raiul celor care nu mai însetează şi flămînzesc după dreptate şi adevăr, după Dumnezeu?! E atît de uşor să fii de-ai lui Dumnezeu! Mult mai greu e să capeţi un job, să-ţi cumperi o maşină, să alegi soiul de muştar (nu cel al credinţei). Biserica se întreabă de unde secularizarea şi laicizarea actuale. Să o ajutăm cu un răspuns, unul dintre ele, poate unul dintre cele mai importante: taina botezului! Prin botez, prin şocul termic suferit prin scufundarea în apă a copilului i se aplică ceea ce putem numi *duhotomizare,* o secţionare a facultăţii sale spirituale, cea care îl pune în conexiune cu Dumnezeu, cu problematica religioasă; i se întrerupe funcţionarea „centrului lui Dumnezeu“, cum denumesc unii partea din creier activă în gîndirea şi simţirea religioase.

Dar dacă asemenea explicaţii vi se par fanteziste, gîndiţi-vă la una „ştiinţifică“ – mult mai pe gustul epocii actuale, căci şi Biserica a început să se închine Ştiinţei. E vorba despre o explicaţie etologică. Se ştie că omul, cel puţin în versiunea lui euro-americană, este o fiinţă concurenţială. Deformare, deviaţie sau sublimare a agresivităţii animalice – concurenţa îl pune în mişcare, constituie baza întregii sale economii şi vieţi sociale, îl stimulează, îl motivează. Concurenţa îl face să aprecieze un lucru, ea constituie temeiul tuturor ierarhiilor sale valorice. El este un *cuceritor* şi numai „prada de război“, „premiul“, obiectul de cucerit îl pot pune în mişcare. Fără această stîrnire a „animalului“ din el – el rămîne inert, indiferent, imobil; dacă hrana lui nu se mişcă şi nu fuge de el, dacă hrana lui nu se ascunde făcîndu-l să o caute şi să strige triumfător cînd o găseşte, el moare anorexic. Orice aspect al vieţii lui – inclusiv sau mai ales al vieţii lui spirituale – este supus aceleiaşi legi. Nu întîmplător în tradiţiile hermetice existau şi există încă procedee de iniţiere, grade, trepte de „desăvîrşire“, probe, acceptări şi respingeri, elanuri şi renunţări. Viaţa spirituală s-a numit întotdeauna „luptă“, bătălie spirituală, fie ea întoarsă asupra luptătorului însuşi, fie ea întoarsă chiar asupra „animalului“ doritor, fie ea, încolăcită ca un infinit ourobors asupra propriei ei forţe motrice. Liniştea spirituală este liniştea de după o victorie şi deopotrivă liniştea dinaintea următoarei furtuni, a următoarei conflagraţii.

Creştinul „botezat“ actual nu este nici în luptă, nici „liniştit“: este mort spiritual, este paralizat, este absolut indiferent. Are grijă Biserica de el – ca mădular al ei cît este viu, ca hoit dezlegat de cele lumeşti – după ce a murit. Viaţa creştinătăţii s-a datorat luptelor pe care aceasta le-a dus – în interiorul ei, cu păgînismul, cu celelalalte biserici creştine, cu credincioşii şi cu necredincioşii, cu credinţa şi cu necredinţa sa. Acum ceva vreme creştinul, chiar botezat fiind, risca să fie excomunicat pentru părerile lui „eretice“ sau chiar ars pe rug. O putere de care biserica nu mai (poate) face uz; excomunicarea, şi dacă s-ar mai practica, n-ar mai produce astăzi nici un efect în realitatea socială, dată fiind despărţirea bisericii de puterea seculară. Ce vreau să spun este că – fără să regret vremurile în care biserica era o instituţie totalitară, intricată profund în viaţa socială – pe atunci credinţa încă însemna ceva, calitatea de membru al bisericii încă valora ceva – fiind obiectul dorinţei şi al contestării, fiind deci rîvnită şi amovibilă. Efectele negative ale botezului erau, paradoxal, contra-balansate, neutralizate de această luptă interioară şi exterioară a creştinătăţii. Botezul era poate, într-adevăr, o infuzie de putere în trupul încă destul de vulnerabil al bisericii creştine.

Astăzi însă o asemenea „injecţie“ nu-şi mai are rostul, astăzi ea face mai mult rău decît bine, ea produce „autismul“ nostru spiritual. Astăzi biserica ar putea reîmprospăta viaţa spirituală nu printr-un adaos, ci printr-o renunţare, printr-un act de smerenie; prin renunţarea de bunăvoie la taina botezului. O primă „unire“ a creştinătăţii se poate obţine tăind, cu toatele, o „taină“ mortală, renunţînd la acest vaccin religios, extrem de periculos pentru spiritul omului modern, care a cauzat deja, de dovedit, o epidemie de indiferenţă.

Radu Sergiu RUBA

Nici mire fără translator, nici mireasă fără interpret, nici nuntă fără tutelă

La ofițerul stării civile, așa sună popular în memoria mea numele biroului de căsătorii de la primărie, la acest ofițer, zic, lucrează preponderent doamne. Nu putem spune că sînt ofițerese, dar e sigur că dumnealor sînt oficiale, funcționează ca însăși oficialitatea. Asta le dă o anumită ținută și un limbaj pe măsură la telefon, cam de genul:

– Și de ce vreți dumneavoastră să vă căsătoriți?

– Cum de ce vrem, doamnă? Pentru că ne cunoaștem, ne iubim și vrem să facem ceva împreună în viață...

– Eu v-am întrebat românește, domnule: de ce să vă căsătoriți dacă nu vedeți nici unul, nici altul?

Tînărul sunase în numele său și al partenerei ca să se programeze la ceremonie și adusese vorba despre dizabilitatea lor vizuală ca să știe dacă e nevoie să prezinte certificatul ce atestă această stare. Simțindu-se luat la rost că, dacă e orb, de ce e pus pe-nsurătoare, dă să explice că mai sînt și multe alte cazuri similare, ar putea să vină cu exemple, cu documente...

– Vă încăpățînați să nu mă înțelegeți și vă rog să nu mă-ntrerupeți! Cum să vă căsătoriți fără translator? Adică dumneavoastră, dacă nici unul nu vede, cum o să comunicați cu noi?

– Bine, dar acum ce fac, nu comunic, nu vorbesc limba română? Cred că pricepeți ce spun, observ că-mi răspundeți...

Au urmat cîteva urlete ale funcționarei și un telefon închis. Totul se întîmpla la sectorul 3 al capitalei, unde sunase Stelian, masoterapeut la Institutul Național de Balneologie. A revenit în alte trei rînduri în speranța de a nimeri peste un glas mai binevoitor și a se putea programa, a aflat că salariatelor sectoriale de la căsătorii așa li s-ar fi spus de la Primăria Generală. A pus mîna însă și pe informația că de la capitală nu li se spusese nimic. Sătul de amploiatele lui de sector, omul a acceptat sugestia logodnicei sale Eugenia de a se adresa primăriei din comuna ei de domiciliu, Afumați. Acolo, totul s-a rezolvat cu celeritate, deci normalitate inclusiv la cap, așa că tinerii au fost programați pentru ceremonie înaintea primarului în luna august.

Dar s-a dus vestea că unele oficine de stare civilă nu vor să-i căsătorească pe orbi decît cu martori din partea Asociației Nevăzătorilor, după cum s-a pretins la o primărie sau cu translatori, dragomani, interpreți și tălmaci, nimeni nu mai știa printre slujbași cum li se spune. Ba unui cetățean nevăzător care, în anii '90, se căsătorise la Pitești cu o femeie de asemenea fără vedere, în prezența martorilor legiuiți ca pentru tot omul, în anul 2018, cînd s-a recăsătorit la Bacău cu o femeie fără handicap, i s-a impus să aibă un martor din partea asociației locale a nevăzătorilor. Oamenii au acceptat absurditatea ca să nu lungească birocrația și tensiunile, îi așteptau nuntașii, lăutarii, mă rog. Dar mireasa a întrebat pe bună dreptate de ce nu i se cere și ei un reprezentant din partea asociației văzătorilor...

Am mediatizat prin emisiunea *Ochiul interior* de la Radio România Actualități aceste numere de bîlci nerod, aducînd și argumente legislative împotriva lor, în speranța ca asemenea episoade să nu se mai producă. Nu mi-am pus nădejdea în capacitatea funcționărimii de a asimila mesajul, ci în dîrzenia oamenilor vizați de a-și susține și apăra drepturile și condiția lor egală cu toată lumea, mai cu seamă în ipostaza matrimonială.

Oricum, buhul isprăvii s-a întins, așa că o domnișoară psiholog din București, și ea fără vedere, pentru a nu avea surprize în planurile sale, a luat la telefon stările civile ale sectoarelor care o interesau, 1 și 4. La 4 a aflat că ar fi trebuit să sune cu un etaj mai sus. Dar, de îndată ce s-a prins, chiar și etajul de mai jos i-a spus că fără interpret nu o va căsători nimeni, fiindcă interpretul are, vezi Doamne, misiunea de a-i citi documentele matrimoniale pentru ca ea să știe ce face și e obligat să semneze în locul ei de vreme ce ea nu-și vede semnătura.

La sectorul 1, însă, s-a pus placa cea dură. Funcționara a vorbit despre translator și interpret, repede, cu aplomb, fără cenzură semantică și împroșcînd la nevoie saliva mesajului cu sprijinul unor rețete irezistibile: „Despre ce vorbim?“ și interogația descăpățînată „Care-i problema?“ Ba a mai trîntit, fleoșc, încă una: „Vedem și noi cum e omul, că nu sîntem oarbe, doamnă! Orb sau nevăzător, cum se zice, nu se mai spune orb, nu?“ Combătută de solicitantă cum că translator și interpret înseamnă cu totul altceva, le-a cerut celor doi candidați deficienți de vedere la căsătorie tutori. I-a fost demontată și această pretenție cu argumentul că tutela e o instituție juridică specială în cazul lipsei de discernămînt. Șefa de birou a aruncat atunci în joc Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 33 din 2016. Aceasta vizează „modificarea și completarea unor acte normative privind actele de stare civilă și actele de identitate ale cetățenilor români“. După acest indiciu (numai cel cu numărul 33 al ordonanței, nu și ce am precizat noi), oficiala de sector a lansat un jet decisiv de limbă română telefonică: „Acolo scrie tot ce vreți, doamnă, tot ce trebuie să faceți“.

Iar în acea ordonanță scrie negru pe alb, pentru văzători și pentru surzi, cu găuri în hîrtie sau foneme-n pixeli pentru orbi, scrie astfel la art. 30: „La încheierea căsătoriei între cetățeni străini sau între aceștia și cetățeni români, dacă nu cunosc limba română, precum și în cazul în care unul sau ambii viitori soți au handicap auditiv sau surdo-cecitate, se va folosi interpret autorizat sau, după caz, interpret autorizat al limbajului mimico-gestual sau al limbajului specific persoanelor cu surdo-cecitate, încheinduse în acest sens un proces-verbal“.

E limpede că piatra de poticnire pentru funcționărime constă în prevederile acestei Ordonanțe 33, intrate în vigoare la 30 iunie 2016. Pentru ei, plătiți din banii noștri și răspunzători de crîmpeie din viața cetățeanului, surzii încorporează semnalmentele tuturor celorlalte handicapuri. Așadar, și orbii, și șchiopii, și ciungii, nemaivorbind de cei în cărucioare, sînt trimiși să-și caute interpret. În schimb, bolnavii psihic și săracii cu duhul nu sînt neapărat vizați de vigilența oficinelor pentru că handicapurile lor nu se văd întotdeauna. Să nu vă așteptați să-nțeleagă ce înseamnă surdo-cecitate. E firesc, deoarece compoziția verbală indică neobișnuita absență a văzului și a auzului la aceeași persoană. Cu acești oameni se comunică tactil, printr-un sistem de semne grafice sau de altă natură presate în palmele și pe falangele degetelor lor. Dar din toată această hărmălaie rezultă că nimeni nu a realizat un instructaj minimal cu funcționarii stării civile, pe aceștia dicționarul nu-i interesează, ba mai mult, cred că nici șefii lor nu pricep despre ce este vorba. Nici nu-și bat capul, cîtă vreme stau confortabil pe cracă grație partidului la putere. Există angajați ai serviciilor publice care nu mai cunosc limba română la nivelul profesiunii, nu știu nici să scrie unii dintre ei. Nevăzător eu însumi, la fel ca numeroși cititori ai *Dilemei vechi,* m-am confruntat personal cu acest fenomen inimaginabil. O tînără salariată de la poștă nu știa să-mi completeze o rubrică cu cîțiva termeni. În jur, căscau gura numai oameni cu o conectare precară la realitatea imediată. Mi-a arătat cu mare atenție spațiul rubricii și am completat eu, cu scrisul meu de mînă deprins în clasa întîi. Măcar am făcut-o fericită: „Dar ce frumos scrieți! Înseamnă că știți și să semnați, uitați aici!“

E încurajată deresponsabilizarea la toate nivelurile.

Cu semnătura orbilor e un balamuc în toată legea. Funcționarii, mai ales cei de la bănci, vasăzică din servicii private, pretind ca oamenii să-și vadă semnătura ca și cum ea ar fi un fel de „spoi-tingiri“ unde trebuie să vezi ce crăpături să acoperi. Da, e mai importantă bidineaua pe gard ca luarea la cunoștință și asumarea răspunderii prin semnătură. Timp în care neșcoliților li se ia în seamă pătarea hîrtiei cu arătătorul dat cu tuș pentru că dînșii, analfabeții, văd unde-și pun buricul de la deșt.

Unde sîntem, încotro mergem? Am trăit treizeci și cinci de ani în comunism și nu am auzit de întunecimi mintale instituționale precum cele evocate! În capul comunității deficienților de vedere fiind preț de un sfert de secol, aveam poziția ideală ca să aud multe și multe am mai auzit... Dar nu ca acestea.

Cauzele? Profesorul Mircea Martin vorbește de „analfabetizarea forțată și abandonarea educației în seama televiziunilor“. Cred că acesta este doar efectul. Cauzele, bobîrnacul inițial, sînt de căutat în liberalizarea și democratizările iresponsabile de tot felul, deci în ispitele anarhiei, ale neasumării, ale individualismului. Decurg una dintr-alta, se cheamă una pe alta, merg mînă-n mînă cu moftul, hachița, fițele și bunul plac. Eu, eu, eu și iar eu, neconectat la nici un fel de comunitate, nici măcar la una minimală, dacă nu e vorba de gașcă, de bandă, de gang, obște necesară sporului de anarhie. Organic vorbind, căutîndu-i așadar la materia cenușie, oamenii nu sînt mai proști, dar se simt mai bine fără efort cerebral, iar configurația societății le oferă asta din plin. Dacă ascensiunea socială, cu cea politică cu tot, ar fi fost filtrată de examene de admitere precum cele de la facultățile de dinainte de 1990, am fi avut partide alcătuite nu neapărat sută la sută din intelectuali, dar din oameni care se pricep să facă ceva asumabil într-o obște, fie ea și sătească. Iar formațiuni politice clădite în afara criteriilor axiologice cum să controleze profesional administrația publică?

Numai că cetățeanul, supus al administrației, se confruntă cu această amploaieține non- sau vag grafică și de-a dreptul antisemantică. Nu există în lumea noastră nici o concepție și nici o practică a asumării firesc reglementată. E încurajată deresponsabilizarea la toate nivelurile. Una din marile excitații, sursă de juisări inavuabile, e denunțul. Îl faci și nu răspunzi pentru el. Îl trîntești unde trebuie și pleci. N-are decît să se dezvinovățească denunțatul, turnatul, zis mai rural „pîrîtul“. Funcționărimea îl ajută pe denunțător nespărgîndu-și capul cu conținutul hîrtiei spre a-i respinge din start inepția. De ce s-o facă? O rostogolește mai la vale sau, cel mult, îi dă un brînci la deal, să rezolve alții! Au și slujbașii – de ce să nu le aibă? – bucuriile dînșilor. Filozoful vagabond Cezar Mititelu, comparabil cu Zacharias Lichter, dar mai riguros decît acela, avea o vorbă: „Infernul e locul unde se poate întîmpla orice, inclusiv ceva plăcut.“ În acel loc pare-se că viețuim noi astăzi.

Iar dacă pe Stelian și pe Eugenia îi denunță careva că și-au tocmit lăutari la nuntă, s-ar putea ca, așa cum li s-a cerut să aducă martori de la Asociația Nevăzătorilor, să li se impună să-l așeze-n fruntea tarafului pe Lae Chioru. Numai că, și pentru a ști de Lae, birocrația are nevoie de cultură.

Radu Sergiu Ruba *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată este volumul de poezie* Nu înțeleg ce mi se întîmplă, *Editura Charmides, 2017.*

Cu ochii-n 3,14

SĂ AJUNGI LA GRANIȚA PLANETEI ALBE E CA ȘI CUM AI EXPERIMENTA, LA O ADICĂ, ACEEAȘI REÎNCARNARE PREA DES

■ „Să ajungi în careu și să nu poți trage la poartă e ca și cum ai dansa cu soră-ta“, a spus, cîndva, Diego Armando Maradona. E o bună formă de încurajare la acest Mondial cu multe goluri. (**M. M.**)

■ În 1840, sudiștii americani foloseau un verset biblic din Romani 13 pentru a justifica sclavia. În 2018, același verset a fost folosit pentru a justifica separarea familiilor la granița cu Mexicul. Biblia, o carte încă la modă. (**M. C.**)

■ Aseară, cînd am văzut un gîndac mare, negru și scîrbos la intrarea în bloc, m-am gîndit la ce citisem de dimineață: „Insectele merită respect, ne amintește paleoentomologul André Nel, ele fac parte dintre primele animale terestre din istoria planetei și au supraviețuit tuturor extincțiile masive“. Încercați această mantră, poate le acceptați mai ușor. (**A. M. S.**)

■ La mitingurile recente din Piața Victoriei (și nu numai, și nu cele în cămași albe obligatorii, desigur) am întîlnit o categorie de oameni foarte pe gustul meu: cei care ajung la fața locului, apoi pur și simplu tac (uneori mai și strigă, dacă e cazul) și stau acolo cît e nevoie. Fără să se agite sau să socializeze neapărat. (**I. P.**)

■ Masculii girafă beau urina femelelor girafă pentru a determina dacă este atractivă. Probabil asta experimenta și cultul lui Bivolaru: dimensiunile seducției zootehnice. (**M. C.**)

■ O singură veste bună de cînd cu teleormanizarea României – roșiile au din nou gust de roșii. Dar, la o adică, ne-am putea lipsi de ele. (**A. P.**)

■ Joc de popice în trei timpi. 1) Daruri: rucsac material textil + una sticlă Martini + colier bicolor (jad/ametist) + buchet de trandafiri + una orhidee. 2) Masă festivă. 3) *Post-festum:* Astfel împodobită, precum mult prea lăudatul pom, odată intrată în holul blocului, călcîiul lui Ahile îmi joacă festa și... „buf“ (evident, sticla de Martini, ambalată, „la sigur“, în rucsacul cel nou). Nu-i nimic – îmi zic – s-a spart ghinionul! Da' de unde! Ghinionul s-a prelins „la pas“ pînă sus. Înșfac în grabă mopul și șterg un etaj de scări (se pare că mult mai bine decît femeia de serviciu, că apa era cam soioasă, fără urmă de damf); dar în aceeași grabă, azvîrl rucsacul în ligheanul cu apă. Cu mult prea tîrziu însă realizez gafa: telefonul (retro, tip buburuză, cu clapă) tremura din toate mădularele. Meșterul meu, vestit reparagiu din Piața Drumul Taberei, confirmă decesul. Și uite-așa, din ghinion în ghinion, spre victoria finală! Căci se pare că nu mai am scăpare, de-acum. Va trebui să trec pe telefon „de ultimă generație“. Din megafoane răzbătea: „Mulți ani primească / La mulți ani!“. Se putea, așadar, și mai rău! (**R. M.**)

■ În China este interzisă reîncarnarea fără o aprobare guvernamentală. Iar Organizația Mondială a Sănătății a catalogat dificultatea de a-ți găsi partener sexual drept dizabilitate. Reformulînd, în China nici măcar nu-ți poți rezolva o dizabilitate prin reîncarnare fără permisiunea comuniștilor de la putere. (**M. C.**)

■ Un funcționar public japonez a încălcat legea prin care „trebuie să se dedice slujbei“, ieșind prea des la prînz cu trei minute mai devreme, așa că șefii lui au ținut o conferință de presă prin care și-au cerut iertare localnicilor. Preluînd modelul, putem să organizăm și noi întîlniri pentru a le mulțumi aleșilor cînd lucrează peste program. (**C. Ș.**)

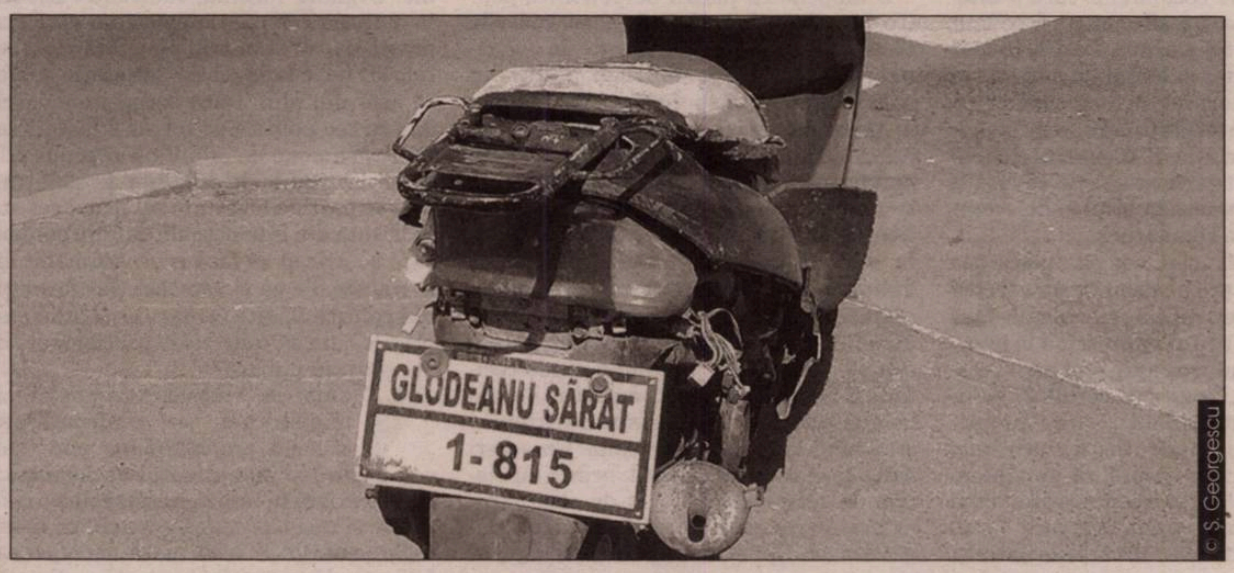

© Ș. Georgescu

NU E O VIZIUNE PENTRU DOUĂ PERSOANE CU VEDERE LA DULAP, CI VORBA AIA FĂRĂ MARGINI

■ „Ajunși la fața locului, tehnicienii băncii au găsit un șobolan mort și mai multe bancnote sfîșiate.“ Nu e o scenă dintr-un roman *noir,* ci o știre indiană despre o rozătoare care a pătruns într-un bancomat din orașul Tinsukia și a murit, după ce a devorat bancnote în valoare de 18.000 de dolari. (**M. P.**)

■ Ministrul Muncii, Lia Olguța Vasilescu, a postat pe Facebook un clip din Venezuela în care forțele de ordine pun tunurile de apă pe protestatari. Venezuela, țara în care rata inflației e cea mai mare din lume și prețurile se dublează o dată la cîteva săptămîni. Iată un ministru cu viziune de viitor. (**C. Ș.**)

■ S-a ales cea mai sexy vacă din Marea Britanie – o cheamă Char și trăiește la Gooseform Farm, în Culm Valley, Devon. Competiția, organizată de compania RAGT Seeds, a fost strînsă: 40 de vaci au ajuns pe lista scurtă. Stăpîna vacii, Charlotte Cunningham, a cîștigat o vizită la spa pentru două persoane. Din păcate, Char nu se poate bucura de premiu, vacile nu sînt admise la spa. (**A. P.**)

■ Cînd se inversează rolurile: un el în maiou strîmt, alb, cu vedere la pectorali, se tot învîrte pe lîngă mine. Se face că scapă un pix, se apleacă sexy să-l ridice, vine metroul, îl claxonează. (**C. Ș.**)

■ Din pliantul unui supermarket, cîteva produse menite să ne facă viața mai ușoară: „organizator/husă“, „dulap textil, pentru haine“, „robot de aspirare“, „coș flexibil“, „cizme de ploaie cu luminițe, băieți“, „cizme de ploaie cu luminițe, fete“, „jucărie gonflabilă pentru sărit“, „dres cu licență, fete“, „protecție pat“, „turn cu cărți, pentru copii“. (**D. S.**)

■ Timp de trei ani, un fermier din India, Bussa Krishna, se roagă zilnic unui altar închinat președintelui american Donald Trump. Îi aduce ofrande și îi aprinde lumînări, întocmai ca unei zeități. Poate că, pînă la urmă, e adevărată vorba aia: cine se aseamănă, se adună. (**S. G.**)

■ Auzite în metrou: „Sîntem vai morțișorii noștri!“ Inventivitatea românilor în ceea ce privește diminutivele e fără margini. (**C. Ș.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gînditi!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații:
abonamente@adevarulholding.ro,
tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L. să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **751** ■ 12-18 iulie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Vinovății“

pagina **3**

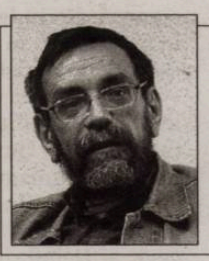

ANDREI CORNEA

„Ce nu le putem ierta“

pagina **3**

MARIA IORDĂNESCU

„Academia apără sărăcia și nevoile și neamul“

pagina **13**

Dincolo de eșec

„E mai bine să eșuezi onorabil decît să reușești prin fraudă.“

SOFOCLE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Matei FLORIAN

Compunere. La discotecă

În țara noastră sînt multe locuri frumoase, la munte, la mare, la muzeul „Antipa“, la țară, la discotecă. La discotecă e frumos deoarece sînt mulți oameni veseli care dansează, beau bere sau alte băuturi, fumează, vorbesc, se uită unii la alții, adică simt și ei nevoia să se distreze, pentru că în viață e frumos, dar greu și ai nevoie uneori să te descarci de amărăciune, oboseală, stres sau ai nevoie doar să te zbînțui un pic și să te pupi cu cineva.

De asemenea, în discotecă poți face multe cunoștințe noi. Dansezi frumos, adică te miști tare din corp, te hîțîni, cum ar veni, dai din mîini în față și în spate, te învîrți, îndoi genunchii și altele tot așa, pe urmă te așezi pe scaun, pe urmă iar dansezi frumos și iar te așezi pe scaun și, în timpul ăsta, vorbești și rîzi cît poți tu de tare, ca să te audă și celălalt cu care vorbești. E mișto melodia lu' ăștia, e marfă aici în Club A, în R 1, 2 și 3, în Salsa, în Back Stage, la Mrtin, în Vox ș.a.m.d., dar e naspa c-am răcit și că am cîrcei de la fotbal sau aerobică. Celălalt (dacă tu ești băiat, e fată sau viceversa) zice că da, că e bine, dar că ar putea fi și mai bine, să fie poate și un R.E.M. sau U2, că s-a plictisit numai de muzica de dans. Și că-i pare rău că ai cîrcei. La un moment dat, începe un R.E.M. sau un U2 sau altă muzică cel puțin la fel de frumoasă și atunci e un moment foarte important, trebuie să dansezi încet în cerc și să încerci să simți cît mai multe, cît de multe poți tu să simți.

Pe urmă se face tîrziu cînd se face dimineață și încep să meargă tramvaiele pe șină și metrourile pe sub pămînt și autobuzele și troleibuzele și ești obosit și ți-e foame și vrei acasă. Dar pînă se face dimineață ca să casti, ți se plimbă tot felul de luminițe prin ochi și basul din boxe îți sună prin burtă, dar mai mult prin urechi și ceilalți oameni care se învîrt cu tine pe dalele de piatră se fac albi în cap sau roșii sau galbeni de la luminițe și transpiră. De obicei îți dai seama că deodorantul și parfumul au fost folosite degeaba.

Muzica este precum ploaia care vine, discoteca e ca grădina, iar omul se aseamănă cu floarea din grădină care va crește mare cînd vine ploaia. Discoteca este locul în care te duci ca să te simți bine și să uiți diferitele lucruri urîte care merită uitate. Discoteca este altceva decît băutul în singurătate sau alte obiceiuri nenormale care provin din Occidentul perfid. În discotecă e mult zgomot, dar acest zgomot este plăcut. În discotecă nu cred că mama sau tata ar intra sau, dacă ar intra, n-ar sta mult.

În încheiere, pot să afirm că birjarul care să mîne în noapte, cît mai departe, nu mai e și nici Jean Moscopol nu mai e. Gică Petrescu doar mai e, așa cum o să fie el mereu: etern, nepieritor, nemuritor și veșnic.

(apărut în *Dilema*, nr. 321, 2 aprilie 1999)

Dilema veche vă propune

■ La Wimbledon încă se joacă și la ora la care scriu – chiar dacă fără compatrioata noastră, au rămas în luptă niște personaje teribile (mai ales la băieți). Așa că nu sînt de ratat ultimele tururi. Și nici comentariile lui Mats Wilander și Barbara Schett. Ce-ați zice să cîștige iar „bătrînii“ Federer și Serena? Să-i mai facă o dată de rîs pe tineri. (Andrei Manolescu)

■ „Darul nostru cel mai de preț este unitatea noastră, faptul că, indiferent de barierele geografice, politice, religioase care ne separă, avem undeva adînc o singură rădăcină. Mi-am propus să găsesc această rădăcină și să cînt despre ea. Așa s-au născut compozițiile «Cîntec despre Plăcere», «Cîntec despre Durere», «Cîntec despre Rugăciune» sau «Cîntec despre Copii»“ – Teodora Enache despre cel mai nou proiect: *Profetul* – interpretat împreună cu The Prophet Band; muzica creată de celebra artistă. (Ruxandra Mihăilă)

■ Poezie, muzică și vin, pe terasa blocului Magheru One și în curtea Rezidenței BRD Scena9. Între 13 iulie – 14 septembrie, vinerea de la ora 21, veniți să-i ascultați pe invitații Nocturnelor de Poezie: Sorin Despot, Daniela Luca, Doina Ioanid, Teodora Coman, Alexandra Turcu, Dan Coman, Marin Mălaicu-Hondrari, Nora Iuga, Octavian Soviany, Ștefan Manasia și Andrei Dósa. Accesul se face doar pe bază de rezervare – mai multe detalii pe www.arcen.info. (Cristina Ștefan)

■ Ce ați fi dispuși să faceți pentru a vă îndeplini cea mai fierbinte dorință – cum ar fi recăpătarea vederii, salvarea soțului sau a copilului de la moarte? *The Place* / *Locatul,* cel mai recent film al regizorului Paolo Genovese (cu Valerio Mastandrea în rolul principal), testează cu cruzime valorile morale ale unor oameni, dîndu-le sarcini greu de dus la bun sfîrșit, în schimbul împlinirii dorințelor. (Cristina Ștefan)

■ Recomand investigațiile proiectului media independent „Să fie lumină“ (jurnaliști de la mai multe organizații media independente – Casa Jurnalistului, Centrul de Investigații Media, *Decît o Revistă* și Dela0.ro), care chiar fac lumină în afacerile comerciale și politice ascunse ale Bisericii și cultelor religioase de la noi și din Republica Moldova. Găsiți uluitoarele lor reportaje pe https://safielumina.ro, unde puteți face și donații pentru a-i sprijini în demersul lor întru adevăr. (Marius Chivu)

■ Să citiți cartea lui Marian Voicu *Matrioșka mincinoșilor:* Fake news, *manipulare, populism* (Editura Humanitas). Nu ca să aflați ce sînt *fake news.* Ci ca să aflați cum vă puteți feri de ele. (Matei Martin).

■ Editura Grafoart publică, în condiții excelente, două volume epistolare de excepție. În ediție bilingvă, franceză-română, avem scrisorile lui Dinu Lipatti către Mihail Jora, Florica Musicescu, Nadia Boulanger (volumul I) și Clara

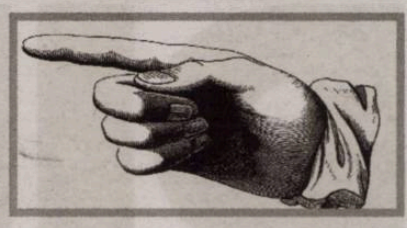

Haskil, George Georgescu, Paul Sacher, Henri Gagnebin, Nikita Magaloff (volumul II). Îngrijite exemplar de Monica Isăcescu și Ștefan Costache, cele două volume constituie, de-acum, o bibliografie majoră pentru istoricii muzicii. Iar pentru melomani, o incursiune emoționantă și profundă în universul gîndurilor și emoțiilor genialului pianist. Arta epistolară a lui Lipatti este complementară artei sale pianistice. (Sever Voinescu)

■ De vineri, 13 iulie, documentarul *Procesul,* realizat de Ileana Bîrsan și Claudiu Mitcu (o producție We Are Basca) intră în cinematografe. Filmul explorează cazul lui Mihai Moldoveanu, un fost ofițer al armatei, condamnat la închisoare pentru o crimă pe care susține că nu a comis-o, o anchetă cu multe, multe lacune, care spune multe despre sistemul judiciar din România. Și nu în ultimul rînd, mă bucur că documentarele românești ajung și în sălile de cinema. (Adina Popescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Liberalism**

album dilematic Ernö Farkas

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

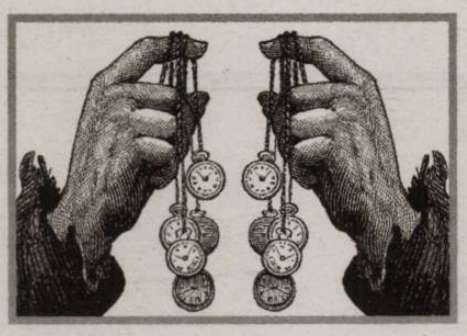

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Vinovății

Cînd lucrurile nu prea merg, e normal să se cerceteze cauza defecțiunii, ceea ce, în ultimă instanță, echivalează cu identificarea vinovaților. Sigur că nu tot ce se întîmplă rău presupune o vinovăție personalizată. Dacă recolta e proastă din cauza secetei nu e nimeni direct responsabil. Există, evident, posibilitatea unor măsuri preventive, care implică, din partea oamenilor, responsabilitate, competență, calcul anticipativ, ingeniozitate. Dar nu putem reproșa nimănui că plouă sau că nu plouă. Cu funcționarea statului nu sîntem însă la mila „naturii“. Aici intră în joc instituții, strategii, persoane incriminabile. Primii vinovați sînt, fatalmente, cei care au puterea. În mod curios însă, tocmai guvernanții deleagă fără ezitare culpa către cei din afara lor. Guvernanții sînt mereu îndreptățiți și inocenți: o insulă de alb, înconjurată de brunuri crude! O echipă de zîne și Feți-Frumoși se luptă vitejește cu toate relele. Cu trădătorii din țară și din afara ei, cu Opoziția, cu nerecunoștința generală, cu incompetența răuvoitoare a unor comentatori năimiți.

În fața noastră strălucește, prin urmare, o luminoasă galerie de victime neînțelese, nedreptățite, neiubite... Portretele lor sînt grăitoare: dl Dragnea – cînd șugubăț, cînd melodramatic, dl Tăriceanu – nobil, providențial și vid, dl Tudorel Toader – cu îndemînările sale de croitoraș devotat, necăjita doamnă Dăncilă – chinuită de ea însăși, dl Codrin Ștefănescu – rău de gură și vigilent ca un bodyguard, dl Adrian Dobre – cu ochii cîrpiți, încremenit în proiectul partidului, dl Șerban Nicolae – încîntat de sine ca un corijent vesel, dl Nicolicea – ale cărui „idei“ nu reușesc să treacă de obrăznicia mahalalei, dl Florin Iordache – apt să răspundă numai la întrebări care nu i se pun, bătrînul pornograf Bacalbașa, cocheta colecție de frumusele nărăvașe (filoloaga Olguța, secretara Carmen, jurnalista Gabi), dl Lucian Șova – speriat de efectele negative ale autostrăzilor, economistul Andrușcă, intelectualul Valentin Popa și mulți, mulți alți conducători versați, care nu sînt lăsați să lucreze. De cine? De nimeni! Le pun bețe în roate președintele, Justiția, vechea Securitate și noul stat paralel, „sistemul“, „binomul“, Opoziția, Soros, UE, NATO, SUA, multinaționalele, societatea civilă plătită de agenturi. Fără atîtea piedici, am fi fost deja în Rai! Așa, tot ce ne mai rămîne de făcut este „să mergem pînă la capăt“. Vajnici, victime fericite, înfrățite cu veșnicia. Să nu se mai spună că PSD-ul consfințește tradiția PCR. La ăia funcționa, cît de cît, și autocritica...

Guvernanții sînt mereu îndreptățiți și inocenți.

Nici Opoziția nu e prea autocritică. E supărată ori pe poporul care n-a mers la vot, ori pe opozanții concurenți, ori pe opozanții din sînul propriului partid. Arma preferată nu e seducția electorală sau construcția politică clară și amănunțită. Mai la îndemînă sînt zgomotul, retorsiunea, gesticulația. De fapt, nu avem *o* opoziție, ci mai multe, care mai de care mai bătăioase și mai marginale.

Într-un asemenea peisaj, mă străduiesc, pentru supraviețuirea mea interioară, să caut cu lumînarea și vești bune sau instituții și oameni de o anumită credibilitate. Cred în onoarea majorității magistraților, mă consolează existența Forumului Judecătorilor, am încredere în CSM, în procurorul general, în experiența de reziliență a nației, adică în capacitatea ei de recuperare și recalibrare. Mă emoționează solidaritatea civică (mai cu seamă aceea a noii generații), reactivitatea promptă (chiar dacă nu masivă, deocamdată) a celor care ies în stradă fără să fie ispitiți cu senvișuri și autobuze. Cum era de așteptat, și „strada“ e trecută de guvernanți pe lista vinovaților. Din cauza lor, țara are probleme de imagine și de funcționalitate! Mai nou, s-a găsit, printre ei, și un vinovat „greu“, tocmai bun de înfierat cu vigilență ideologică: Mihai Șora. A făcut nefăcute în tinerețe și acum se dă fată mare prin piețe! Nu mă pot constitui în judecător. Dar cînd văd cu cîtă severitate îl ronțăie tot felul de gazetari de mîna a doua, absenți din istoria contemporană și înainte, și după 1989, mă cuprinde melancolia. Adică Dragnea, Tăriceanu, Nicolicea, Iordache și Nicolicea. La masă servim numai politică, și ea ne îmbolnăvește de stomac, iar casa – cu televizorul, Internetul, radioul într-un etern *breaking news* – e pe punctul să devină un ospiciu.

Chiar și bancurile noastre au căpătat o culoare lividă și se învîrt în ultimul timp mai ales în jurul analfabetismului funcțional al doamnei prim-ministru. Cu alte cuvinte, nici măcar un rîs sănătos nu ne mai stă la îndemînă, ce să mai spunem de un concediu pe o plajă însorită! Cum să-ți mai priască soarele, marea, muntele, cerul, chiar atunci cînd pe Dragnea îl trec năbădăile și taie cu toporul Codul Penal? Nici amorezii – aud – nu se mai pot săruta în pace, cînd tocmai află că s-a dezincrimnat abuzul în serviciu.

Iată, așadar, care ne este poziția, după o temeinică considerație: că inșii respectivi sînt incompetenți, corupți, nedemocrați, grosolani – treacă-meargă, s-a mai văzut! Să le fie de bine cu necuviințele și prostiile lor! I-am iertat. Dar nu le vom ierta în veci că s-au vîrît tiranic în viața, în mintea noastră și în stomacul nostru, unde ne chinuie și de unde pare-se că nu-i mai putem scoate nici cu forcepsul, nici cu Constituția. Dacă nu ne-am ține așa de intelectuali fini, mai că ne-am adresa vreunei Mame Omida ca să-i descînte să iasă din noi ca niște duhuri rele!

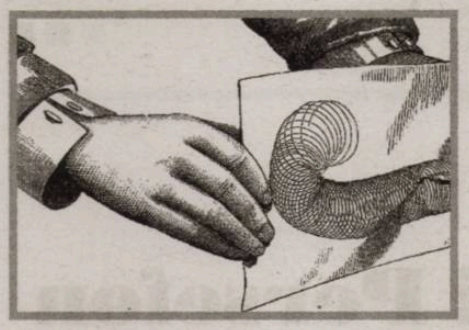

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Ce nu le putem **ierta**

Sînt destule lucruri, la urma urmelor, pe care, cu ceva mai multă îngăduință, i le-am putea ierta lui Liviu Dragnea și comilitonilor lui, gen Florin Iordache, Șerban Nicolae, Carmen Dan, Niculae Bădălău etc.: în fond, se spune că trebuie să știm să iertăm. Am putea, deci, la nevoie, să le iertăm acestor politicieni corupția, aroganța, duplicitatea, mentalitatea de vătaf cu cei mai mici și de slugă cu cei mai mari: căci spiritul liber – s-o recunoaștem – a devenit o floare rară, și nu numai la noi. Ceva mai greu, dar am putea să le iertăm totuși și vocația profund antieuropeană, disprețul pentru democrație, ca să nu mai vorbim despre cel pentru statul de drept – o bazaconie pentru ei. Multe dintre aceste trăsături rele de caracter provin dintr-o educație precară, din modele rele asimilate în copilărie și adolescență. Au intrat în politică cei mai mulți dintre ei în anii '90 și s-au format în mediul cinic și conspirationist al unui partid postcomunist, care avea în gene un apetit insațiabil pentru putere și corupție, considerînd o ofensă faptul că nu toată țara îi căzuse încă la picioare și că s-a mai întîmplat și să intre în opoziție. Un asemenea mediu formativ nu putea să nu-i ticăloșească, să nu alunge de la ei orice umbră de decență. Obsedați de înavuțirea personală, acești politicieni au învățat de mici ceea ce, de altminteri, știu foarte mulți români: că nu te poți bizzui decît pe clan, neamuri și clienți. Ei au trădarea în sînge (amintiți-vă cum au fost „executați“ Năstase, Geoană ori Ponta) și de aceea știu perfect că oricînd pot fi ei înșiși trădați.

Ceva mai greu ne vine să le iertăm uriașa incompetență. Viorica Dăncilă nu-i decît o suprafață, o peliculă de ignoranță deasupra unui ocean de întuneric. În actuala guvernare, aproape că nu mai vedem miniștri sau secretari de stat care să știe ce au de făcut și care să fie în stare de acțiuni coordonate, planificate și rezonabile. Pesediștii actuali au reușit performanța de a fi mai nepricepuți chiar și decît străbunii lor comuniști, în ultima fază a ceaușismului. Sînt, desigur, destui șmecheri printre ei, buni la diversiuni și intrigi. Dar o țară nu se poate conduce, cît de cît satisfăcător, fără un aparat tehnic și birocratic acceptabil și fără ca oamenii politici să aibă anumite calități de minte și inspirație, capabili să înțeleagă pe ce lume trăiesc. Uitați-vă la Viktor Orbán, premierul iliberal, naționalist, autocrat al Ungariei; oricît i-am detesta poziția și acțiunile, nu se poate să nu-i apreciem flerul politic, abilitatea, știința comunicării.

Ne irosesc viețile, ne distrug nervii.

Dragnea, în comparație cu el, care îl imită în destule poziționări politice, e un saltimbanc jalnic.

Și totuși, propun ca, la limită, să avem mare bunăvoință, să le găsim scuze și la acest capitol și să repetăm și noi, chiar dacă nu foarte convinși, „fericiți cei săraci cu duhul“.

Ceea ce însă ni se pare cu adevărat de neiertat este că oamenii ăștia – cu toate isprăvile și schemele lor neroade – ne irosesc viețile, ne distrug nervii, ne îmbolnăvesc mințile; pe scurt, ne fac țăndări pacea sufletească zi de zi și seară de seară. Nu ne mai culcăm decît cu gîndul ce-o să facă mîine Dragnea, ce-o să mai zică Tăriceanu și ne sculăm de dimineață întrebîndu-ne ce șmecherii vor mai descoperi Iordache și Nicolicea. Nu mai sîntem normali! Lumea e agitată, nervoasă, cerul e sumbru și din cînd în cînd tună: vine mîine – sau nu vine – decizia de suspendare a președintelui? Nu-i iertăm că din cauza lor am fost obligați să facem cu toții pe experții în drept, că ne luăm la întrecere în astuții constituționaliste, că pariem numai pe revocarea Laurei Codruța Kövesi. La masă servim numai politică, și ea ne îmbolnăvește de stomac, iar casa – cu televizorul, Internetul, radioul într-un etern *breaking news* – e pe punctul să devină un ospiciu.

Chiar și bancurile noastre au căpătat o culoare lividă și se învîrt în ultimul timp mai ales în jurul analfabetismului funcțional al doamnei prim-ministru. Cu alte cuvinte, nici măcar un rîs sănătos nu ne mai stă la îndemînă, ce să mai spunem de un concediu pe o plajă însorită! Cum să-ți mai priască soarele, marea, muntele, cerul, chiar atunci cînd pe Dragnea îl trec năbădăile și taie cu toporul Codul Penal? Nici amorezii – aud – nu se mai pot săruta în pace, cînd tocmai află că s-a dezincrimnat abuzul în serviciu.

Iată, așadar, care ne este poziția, după o temeinică considerație: că inșii respectivi sînt incompetenți, corupți, nedemocrați, grosolani – treacă-meargă, s-a mai văzut! Să le fie de bine cu necuviințele și prostiile lor! I-am iertat. Dar nu le vom ierta în veci că s-au vîrît tiranic în viața, în mintea noastră și în stomacul nostru, unde ne chinuie și de unde pare-se că nu-i mai putem scoate nici cu forcepsul, nici cu Constituția. Dacă nu ne-am ține așa de intelectuali fini, mai că ne-am adresa vreunei Mame Omida ca să-i descînte să iasă din noi ca niște duhuri rele!

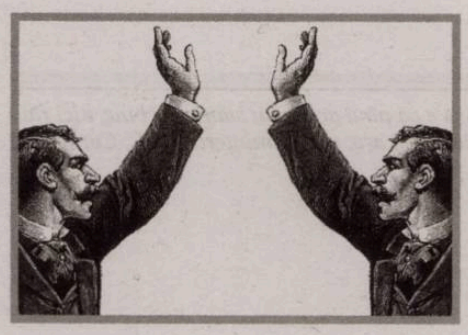

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

De ce pierdem

– Ai fost vreodată la proteste?

– Nu, dar am participat de cîteva ori activ dînd *like*-uri la *live*-uri pe Facebook!

– Și eu, mă, i-am spart!

– Băi, dar nu mai e ce era nici Piața Victoriei…

– Da, băi, cum zicea și Wittgenstein, săracu', limitele limbii sînt limitele gîndirii și ale lumii mele. E plin de săraci pe aici care nu au citit o boabă de Kant sau de Chirilă și stau ca boii toată seara cu microfonul ăla în gură.

– Da, mă. În plus, au și pantaloni d-ăia naspa, de se purtau acu' doi ani.

– Și majoritatea clar nu sînt vegani și nici din familii bune!

– Mă duc la Pilates, băi, nu mai pierd vremea să mă gîndesc să merg la protest!

– Și eu, mă, la feng-shui!

– Te duci la feng-shui, frate? Ce anii '80 ești!

Oamenii închid simultan Facetime-ul de pe iPhone-ul xșpe cu folie protectoare cu Che Guevara, mai iau o gură de iarbă organică fără gluten și cu miros de ambrozie de la mama ei. Sînt pe terasă, la cîțiva metri unul de celălalt și la cîteva sute de metri de Piață.

Ultima modă a hipsterimii e să nu te mai duci la proteste. Protestele sînt *passé!* Meditația transcendentală în șlapi bio din plastic adunat din branhiile delfinilor salvați sub curcubeu în Zanzibar schimbă România și nimic altceva.

Ți-a tăiat unul calea în timp ce tu erai pe trotineta aia șmecheră electrică – clar te pișă pe el de vot, că tu nu vrei să ai de-a face cu nesimțiții. Ai auzit o înjurătură, un dezacord și o scandare aiurea la protest – e clar că oamenii ăia sînt inculți și nu te reprezintă, așa că te pregătești de emigrare.

A venit vecinul fratelui surorii nașului, cumnatul fraierului ăluia de nu a apreciat pe Facebook video-ul ăla făcut de tine cu balet de țestoase virgine din Guadalupe la protest, gata, s-a stricat puritatea lumii și covorul de minuni. Cum tu ești amestec de inorog cu înger, îți bagi virtutea și te retragi la Corbu, să te recompui sufletește.

Nu au venit la proteste toți idolii tăi, plus doamna aia de vorbește frumos, dar care e în comă la spital de zece zile, e clar că Buddha nu vrea să fii tu acolo! Ai mîncat pătrunjel, ciucurii de la poncho-ul din lînă de Apaca sînt încurcați, nu ai guava pentru sucul tău energetic, nu ți-ai mai curățat chakra de trei ore – evident, nu ai de ce să forțezi destinul și să riști mersul în Piață.

E normal să fii cu spume la televizorul din apartamentul aflat la trei stații de metrou de Victoriei, că nu vin inconștienții de români să protesteze – doar nu toată lumea are treabă să taie bonsaiul și să îi cînte la fluier agamei stresate.

E, da' lasă, lasă, că atunci cînd o să fie nevoie o să fim spiritualicește alături de români. Că noi iubim România! Cu excepția locurilor unde nu sînt piste de triciclete din bambus crescut etic.

Și românii îi iubim! Românii care știu tot ce știm noi. Nu mai mult, că ăia sînt aroganți! Și nici mai puțin, că ăia sînt proști. Și ăia care știu ce știm noi trebuie să fie născuți în zodia potrivită. Și să știe să se îmbrace! Și să mănînce sănătos! Și să nu fumeze! Și dacă nu au votat Paleologu, e clar că nu merită!

Protestele nu sînt despre filozofia apartenenței la grup.

Pe Dragnea îl doare în dos de cultură, morală, dadaism sau premiul Nobel pentru literatură. Pe el îl interesează să scape de pușcărie și să poată să se bucure în liniște aici sau în Brazilia de poala de bani pe care a făcut-o cît noi am fost preocupați de potențialul semiotic al babuinilor de Thoth.

Protestele nu sînt despre filozofia apartenenței la grup. Sînt despre Justiție și despre salvarea României din mîinile unor hoți mîrlani și sociopați. Marea lor majoritate, niște semidocți șmecheri. Pe Viorica nu o impresionează Hume – cel mai probabil crede că e un fel de copac fructifer – ci cît de mulți oameni sînt în fața Guvernului.

Așa că hai să lăsam un pic fițele, pînă ce ne asigurăm că România e cît de cît funcțională, și apoi putem să revenim la căutarea perfecțiunii în spațiul mioritic.

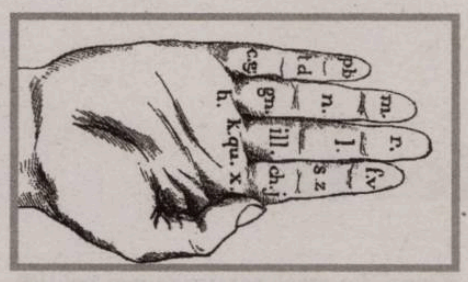

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Depersonalizările lui Persefon

L-am văzut recent pe colegul meu de la Folclor, Henri Lautrec Păsunel, foarte abătut. „Ce-ai pățit, maestre?", l-am întrebat. „În pisicii ei de viață! Trebuie să predau singur seminariile de la cursul meu." „Păi, nu-l ai pe Persefon?", m-am mirat eu, știind că făcea echipă cu un tînăr asistent, Persefon Uimitu. „Nu-l mai am! L-au dat ăștia afară." „Cum se poate?" „Uite așa! A zburat din Universitate. S-a crezut mereu șmecher, capabil să fenteze corvoadele obișnuite ale poziției de asistent. Cei din conducere l-au pus acum doi ani în comisia de admitere. Știi prea bine, treaba asta se derulează în iulie-august, cînd toți vor să o șteargă în concediu. Inițial, Persefon a tăcut mîlc, dar, în preziua deschiderii porților pentru admitanți, a sunat la Decanat și a început să plîngă cu sughițuri, spunînd că îi murise subit bunica paternă, cea care îl crescuse ca o mamă. Ce puteau să zică bieții administratori? Condoleanțe, rezolvăm noi cumva, ai grijă de tine și de ai tăi. Apoi, au chemat oameni din vacanță, au convocat Consiliul și Senatul pentru refacerea legală a componenței comisiei. După numai o zi de la tragedie, ce să vezi? Se uită decanul, întîmplător, la știrile de seară ale PRO TV-ului și se freacă, siderat, la ochi. Reportaj de la malul mării, supraaglomerare de turiști. Unul dintre intervievați – vesel, în chiloți de baie și cu cremă antisolară pe el, *Persefon însuși!* Cum este apa, cum sînt prețurile? Mîncarea, plaja, cazarea? Uimitu răspundea superlativ la toate. În septembrie, l-au convocat desigur la Biroul Consiliului Facultății pentru explicații. S-a jurat pe sufletul bunicii decedate că nu era el, că fusese o confuzie. A mimat epilepsia, s-a tăvălit pe jos. N-au avut încotro, l-au iertat – învinși. Dovezile culpei ar fi fost prea greu de obținut… Numai că situația s-a repetat!"

„S-a repetat?", m-am arătat eu uimit cu gîndul la abilul asistent Uimitu. „Da, s-a repetat. L-au pus, în compensație pentru absența de peste vară, în colectivul de întocmire a orarului, în toamnă. Persefon sună, se înțelege, cu o zi înainte de debutul ostilităților, și povestește, cu voce sfîrșită, cum s-a stins și bunicul de dorul bunicii. Din nou, isterie, rocade de indivizi, înlocuiri… Dar, vai, fix în aceeași seară, lucrurile au scăpat de sub control! La Festivalul Vinului din urbe, unul dintre prodecani îl întîlnește pe incomensurabilul meu asistent, fericit și plin de viață, gîlgîind must și tulburel printre îmbucături de pastramă de berbecuț. Observîndu-l pe prodecan, Persefon a simulat brusc delabrarea, pozînd, cu strîmbături oligofrenice, în cerșetor defazat. I-a strigat șefului său de la Facultate, cu mîna întinsă spasmodic, *dă-ș mie*, *dă-ș mie*, după care a zbughit-o, topindu-se în mulțime. Chemat ulterior la Decanat, a intrat în aceleași crize convulsive, denunțînd, cu ochii dați peste cap, aidoma unui șaman în transă extatică, confuziile care ar fi împins lumea pe marginea prăpastiei. Nu fusese el și pace! A scăpat. Pînă la urmă, era cuvîntul prodecanului împotriva spasmelor sale. Ultimele au avut cîștig de cauză… Ei, și iată că vine iunie anul curent, dragul meu! Îl numește directorul de Departament pe Persefonel Uimițică secretar la comisia de susținere a licenței. Ai ghicit! În după-amiaza dinaintea examenului, nebunul anunță telefonic, pe un ton lugubru, că a doua zi va trece, de urgență, printr-o operație complicată și nu va putea fi prezent. Nu i-a mai mers însă ușor de data asta! Decanatul i-a solicitat certificat medical. Nu se aștepta Persefon la o asemenea întorsătură, dar s-a dovedit spontan. S-a dus iute la un văr de-al lui chirurg și i-a cerut ajutorul."

„Incredibil!", am exclamat surprins. „Da, da, s-a tîmpit masiv, ce mai! Ăla, chirurgul, a spus că-i emite hîrtie doar dacă-l taie, fie și puțin. În caz contrar, comitea fraudă. Au convenit să-i elimine o bucățică din lobul urechii stîngi, cu motivația existenței acolo a unui melanom în formă incipientă. L-a executat rapid. Totuși, corăbiile descurcărețului s-au scufundat pe nepusă masă! A tras o infecție înfricoșătoare pe locul inciziei. I-a crescut, practic, o nouă ureche. Roșie, inflamată, urîtă, gata parcă de asalt asupra celorlalți. O ființă de pe altă planetă. Operații multiple, tratamente, chirurgi esteticieni (infecția îi cuprinsese toată fața)! L-au salvat, dar, cînd a ieșit din mîinile lor, Persefon nu mai era Persefon. Semăna acum leit cu Ceaușescu. Făcea pînă și grimasa aia morbidă din buze și, culmea, pronunța cuvintele ca fostul secretar general al PCR (pățise ceva și la spațiul bucal!): *tutulol, celorrrlanți, rrichită*. S-a prezentat la Decanat pentru aprobarea reluării activității. Decanul, prodecanii și directorii de Departamente l-au privit îndoielnic și au spus într-un glas că arătarea respectivă nu era domnul Uimitu. Se aflau în fața unei substituiri de persoană! *Io sînt, prretini, vă rrog sî mă rreprrimiț!* – a gîjîit Persefon. N-a funcționat. I-au făcut vînt."

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

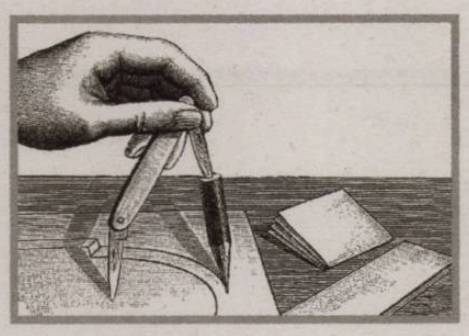

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Provența – laborator estival al identității europene

Poate că sînt subiectiv, dar cred că în nici o altă regiune din lume nu se mai produce, pe o durată atît de scurtă de timp (luna iulie), o mai mare efervescență creatoare ca în Provența. Trei orașe apropiate unele de altele formează o triadă festivalieră fără egal: Avignon, Arles și Aix-en-Provence. În acest triunghi magic al Franței pulsează în luna iulie tot ce are Europa mai inventiv, mai nonconformist și mai surprinzător în materie de teatru, de fotografie și de operă. Trei orașe care programează evenimente culturale majore, dar care sînt și locuri de creație, de căutare, de dezbatere de idei. Ele provoacă o impresionantă transhumanță culturală dinspre nord spre sud, atît a creatorilor, cît și a unui public avizat, care consideră că vacanțele sînt un moment de destindere, dar și de culturalizare...

Festivalul de teatru la Avignon, ajuns la a 72-a ediție, a devenit, cel puțin din 1990, cînd l-am descoperit eu, un fel de centru internațional al avangardei, dar și al dezbaterilor civice. Mă întreb dacă mai există vreo țară în lume care să fi instituționalizat avangarda așa cum a făcut-o Franța. Incredibilă răsturnare de raporturi în materie de angajament artistic: știm cu toții că avangardele au fost niște reacții la ideile academice și la tendințele artistice *oficiale,* uneori *burgheze*. Cu o sută de ani în urmă, artiștii de avangardă erau niște marginali, detestați de puterea oficială, care voiau să demoleze practici artistice osificate și maniere dogmatice de a gîndi misiunea artei. Astăzi, creatorii de spectacole invitați să se exprime la Avignon primesc practic de la stat misiunea de a inova și înnoi limbajele artistice, chiar cu riscul provocărilor extreme.

În materie de operă, festivalul de la Aix-en-Provence a devenit un reper internațional prin faptul că este cel mai inovator. Sigur, Salzburg găzduiește cel mai mare festival de operă din lume, Bayreuth se laudă cu festivalul de operă cel mai vechi (creat în 1876), iar despre cel de la Glydebourne se spune că este cel mai *chic.* Cel de la Aix-en-Provence, ajuns la a 70-a ediție, se impune însă ca unul care are curajul de a-și asuma riscuri artistice, iar în fiecare an propune cel puțin o nouă creație surprinzătoare (iar uneori derutantă, cum este cazul, anul acesta, cu opera *Ariadna la Naxos* de Richard Strauss, în regia britanicei Katie Mitchell).

Arles și-a creat în 1970 un festival de fotografie care a devenit celebru în lumea întreagă. Orașul însuși este impregnat de intensa experiență artistică pe care a trăit-o acolo, între 1888 și 1889, Van Gogh. Cel care la ora aceea era considerat un olandez puțin nebun a pictat cu o febrilitate extremă la Arles: peste 200 de pînze și tot atîtea desene. Majoritatea acestor lucrări erau de fapt *imagini* ale Provenței, care s-au răspîndit apoi în întreaga lume, făcîndu-i acestei provincii franceze o reclamă imensă, fenomen poate fără precedent în istoria artei. Nu întîmplător deci Arles a devenit o capitală mondială a fotografiei, iar mai nou a unor experiențe digitale total stupefiante, publicului propunîndu-i-se imersiuni în diverse *realități virtuale* (de exemplu, o scufundare virtuală în mijlocul unui grup de rechini). Orice artist fotograf care se respectă știe că vara trebuie să efectueze un pelerinaj la Arles, unde pot fi văzute și retrospective ale celor mai cotați fotografi din lume.

Franța a știut întotdeauna să atragă pe teritoriul ei talente din toată Europa și chiar de pe alte continente. În 2013 a apărut, la Editura Robert Laffont, un dicționar foarte interesant, intitulat *Ces étrangers qui ont fait la France (Acești străini care au făcut Franța).* Autorii dicționarului arată în prefață un lucru pe care îl bănuiam, dar nu îl găsisem niciodată formulat atît de clar: prima țară care s-a format în epoca modernă după modelul pe care îl credem american, adică printr-un aport imens de energii și talente străine, este Franța. Aceiași autori explică însă și în ce a constat diferența dintre modelul american și modelul francez. America i-a topit pe toți străinii într-o națiune prin bani și prin competiție. Franța i-a topit (pînă la un punct) prin ideologie, prin mașina republicană destinată să transforme pe oricine punea piciorul pe teritoriul Hexagonului într-un bun francez.

Spun aceste lucruri pentru că festivalurile de la Avignon, Arles și Aix-en-Provence nu ar fi ceea ce sînt fără marele număr de regizori, artiști și creatori străini invitați să-și aducă partea de contribuție la aceste laboratoare de creație și la aceste forumuri de deconstrucție a ideilor preconcepute. E imposibil de enumerat aici lista exhaustivă a acestor artiști invitați. Pe la Avignon, de exemplu, au trecut (și au lăsat amprente puternice) Peter Brook, Pina Bausch, Declan Donnellan, Romeo Castellucci, Oskaras Korsunovas, Silviu Purcărete, Krzysztof Warlikowski, Thomas Ostermeier, Ivo van Hove... La Aix-en-Provence, printre marile nume care au regizat opere în acești ultimi ani se numără britanicul Simon McBurney și rusul Dmitri Tcherniakov. Iar la Arles sînt celebrați anul acesta cîțiva mari artiști fotografi americani, printre ei Robert Franck și William Wegman.

Aici, în inima Provenței, în această lună iulie, simt ce forță culturală este Europa și cîtă unitate îi dau artiștii. Păcat că oamenii politici încearcă uneori să distrugă ceea ce Europa a construit deja prin cultură: o inconfundabilă identitate creativă.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

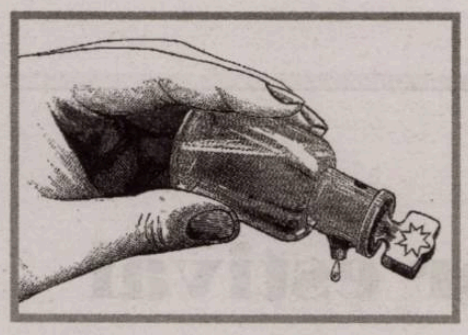

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Apetisant

Nu pare să atragă atenția și nici să trezească indignări feministe o formulă mai veche, aflată încă în circulație, de apreciere a atracției fizice feminine în termeni de consum alimentar, prin intermediul adjectivului *apetisant*. În mass-media mai mult sau mai puțin tabloidizată adjectivul apare, destul de des, aplicat femeilor, în asocieri caracteristice cu substantivele *blondă, brunetă, roșcată* etc.: „Mircea N.S., la plimbare cu *o blondă apetisantă* într-o mașină de epocă!“ (libertatea.ro); „Mădălina G. nu mai e cea mai sexy brunetă, ci *o blondă apetisantă*“ (a1.ro); *„O blondă apetisantă* din showbizul autohton…“ (romaniatv.net); „Informații noi despre *bruneta apetisantă* cu care ar fi fost înșelată Carmen de la S.“ (cancan.ro); „Alex V. fotografiat lîngă *o brunetă apetisantă* din Botoșani“ (botosaneanul.ro); „Radu B. traversează neregulamentar alături de *o roșcată apetisantă*“ (cancan.ro) etc. Evaluarea se poate referi și la segmente ale atributelor fizice: „O blondă celebră de la noi este invidiată pentru *formele apetisante* pe care nu ratează nici o ocazie să și le afișeze“ (romaniatv.net); termenul apare foarte frecvent și în publicitatea pentru servicii sexuale.

Formulări echivalente ar produce probabil indignări majore, în societăți mai impregnate de feminism și de „corectitudine politică“, mai ales că nu este vorba de un tratament egal al sexelor: sintagme ca *blond apetisant* și *brunet apetisant* nu se lasă deloc identificate de Google. În spațiul românesc, cuvîntul este însă folosit fără rezerve, chiar și de revistele și site-urile destinate femeilor: „Noi credem că deși ochii și frumusețea interioară sînt esențiale pentru a fi un om complet, un corp frumos modelat, cu *forme apetisante* și un contur ferm nu poate decît să potențeze pozitiv toate calitățile individuale“ (unica.ro).

Cuvîntul, împrumutat din franceză în secolul al XIX-lea (din *appétissant),* ca și *apetit,* puțin mai vechi (din *appétit),* se folosește, desigur, și în sensurile primare, în descrierea proprietății preparatelor culinare de a stîrni pofta de mîncare. Și sensul figurat este preluat din franceză; în *Trésor de la langue française informatisé*, adjectivul *appétissant* este înregistrat, cu precizarea „vorbind despre o femeie sau despre atributele ei“, și cu subsensul figurat și familiar „care trezește dorințe, care excită“, atestat încă din secolul al XVI-lea, la Molière.

Dicționarele noastre de la mijlocul secolului al XX-lea înregistrau cuvîntul doar cu sensul alimentar – „(Franțuzism; despre lucruri comestibile) Care, prin modul de a se prezenta sau prin mirosul ce-l răspîndește, excită apetitul, îmbie, atrage, ispitește. *Prăjitură apetisantă“ (Dicționarul limbii române literare contemporane,* 1955); cele de astăzi cuprind o explicație destul de poetică pentru accepția figurată: „care atrage, îmbie, ispitește“ (DEX).

„E bună. Frumoasă. Apetisantă… *Căsătorită?“*

Colecțiile de ziare și de reviste scanate de bibliotecile noastre în ultimii ani ne dau posibilitatea să descoperim atestări ale cuvîntului *apetisant* – chiar cu sensul său figurat – încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, de exemplu într-o *Cronică judiciară* din *Adevărul* (1 martie 1895): „Soția e cam trecuțică, dar totuși e încă *apetisantă*“. La începutul secolului al XX-lea, cuvîntul era un franțuzism familiar, ușor echivoc, reunind admirația și deriziunea, în orice caz marcat stilistic: „D-na Ionescu, tînără, grăsulie, e ceea ce fasonelii în limbajul lor înflorat înțeleg prin cuvîntul *«apetisantă»“ (Furnica,* 25 februarie 1910). Cuvîntul reapare constant în presa din deceniile următoare: într-un citat din *Rampa,* despre un spectacol de operă: „a găsit un cusur la încălțămintea *apetisantei* subrete“ *(Furnica,* 8 decembrie 1915), ori la *poșta redacției:* „E bună. Frumoasă. *Apetisantă…* Căsătorită?“ *(Realitatea ilustrată,* 16 aprilie 1931). De altfel, termenul se folosea pe atunci și în contexte în care nu-l mai vedem posibil în prezent, de exemplu într-o reclamă pentru un produs de spălare a vaselor; „Dl VIM ajută la curățirea mai grabnică și mai *apetisantă* a castroanelor, a ceștilor și a farfuriilor“ *(Realitatea ilustrată,* 19 noiembrie 1931).

Din punct de vedere semantic, *apetisantă* intră într-o serie mai largă de termeni, dintre care unii familiar-argotici, care denumesc sau descriu femeile prin metafore alimentare: *trufanda, prospătură, bucățică bună, poamă, mandarină, pralină* etc. Cred că astăzi adjectivul este mai marcat stilistic decît în trecut, mai contrastant cu sensibilitatea contemporană și mai surprinzător prin nonșalanța cu care apare în titluri de presă.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

Horia CORCHEȘ

Să vorbim puțin despre viitor

Parafrazez, prin titlu, cîteva versuri cu care începe excelentul volum al Elenei Vlădăreanu, *Bani. Muncă. Timp liber,* ținînd în frîu impulsul inițial de a parafraza alt vers, „Voi, artiștii, sînteți niște paraziți. Meritați să fiți împușcați“, în care aș fi schimbat doar substantivul *artiști* cu substantivul *profesori*. Totuși, pentru că nu poezie vreau să fac, deși îmi veți ierta unele referințe literare ocazionale, am ales o variantă mai puțin patetică, în ciuda faptului că nu e foarte departe versul citat de impresia publică despre profesori. Îmi veți scuza, sper, și preferința pentru acest substantiv, în defavoarea celui de *dascăl*, cu care operează adesea discursurile vetuste sau găunoase cu scopul de a persuada lacrimogen, într-o notă afectivă. Pe de altă parte, nu doar despre profesori va fi vorba aici.

Așadar:

Să vorbim puțin despre elevi.

Să vorbim puțin despre profesori.

Să vorbim puțin despre educație.

În fapt, să vorbim puțin despre viitor, pentru că toate cele de mai sus, cu care mă joc în dialog cu volumul Elenei Vlădăreanu, sînt de fapt cheile pentru ușa viitorului.

După mai bine de douăzeci de ani în care m-am mișcat prin învățămîntul românesc, trecînd prin aproape toate ipostazele posibile – profesor de țară, apoi profesor în liceu industrial, profesor în colegii de top, inspector școlar și membru în diverse comitete și comiții naționale –, impresia despre învățămîntul românesc îmi este, din păcate, destul de blurată. Nu pentru că nu aș deține inferențele necesare, la nivel de informații, de experiență, de implicare. Ci pentru că e un domeniu al societății care a cunoscut atît de multe inconsecvențe, încît o coerență e greu de găsit în ansamblul celor aproape treizeci de ani scurși de la momentul 1989.

Elevii. „Uneori, ei șterg pe jos cu tinerii / Uneori tinerii sînt niște cîrpițe grozave“. Ce ar trebui să fie învățămîntul? Un răspuns de bun-simț, fără prea multă filozofare, ar indica pregătirea pentru viață. Pentru viața pe care o vor avea copiii, într-o altă lume decît cea a prezentului. Ce-ar însemna, pe scurt, o astfel de pregătire? Informație? Da. Dar e destul? Nu. Un învățămînt modern ar fi orientat spre formarea abilităților de viață. Face asta învățămîntul nostru? Prea puțin: e centrat, așa cum îi spune și numele, pe învățare, nu pe stimulare a potențialităților într-o societate care pe viitor sperăm că va fi mai mobilă, mai interrelațională, mai fluidă în raport cu diversitatea, mai plurivocă. Adesea am avut impresia că sistemul uită de elevi, care devin doar niște instrumente pentru punerea în practică a unor scenarii experimentale. Sau, pur și simplu, pentru rostogolirea înainte a unor inerții.

Profesorii. „Vin întrebările. / O faci pentru bani? / Scrii pentru bani? Ești artist pentru bani? / Nu ești mulțumit? / Uite ce condiții bune! Nu ai văzut sărăcia din jur?“ Cine sînt cei bogați? Cu siguranță, nu profesorii. Și, cu siguranță, nu cea mai mare parte dintre elevi. O polarizare socială tristă și total păguboasă pentru ceea ce ar însemna un proiect de țară afectează sistemul. Subfinanțat, generînd o scădere constantă a stimei de sine a profesorilor, pe de o parte, reflectată agresiv în receptarea lor de către marele public. Apoi, polarizarea urban-rural, reflectată în diferențe calitative la nivel de resurse umane, dar și de condiții efective de muncă. Nu excepțiile sînt importante, căci ele există, ci cadrul general. Accesul la oportunități e enorm de diferit între urban și rural, atît în ce-i privește pe elevi, cît și în ce-i privește pe profesori.

Educația. „Să identifici o problemă / Să propui o soluție / Să implementezi proiectul / Să anticipezi riscurile / Să produci conștientizarea“. Nu spun o mare noutate: totul pornește de la absența unor politici educaționale pe termen lung, vizionare, implementate fără ambiții politice. Un proiect de țară, care să stea deasupra ideologiilor și a intereselor personale sau de grup, dar care să nu funcționeze robotic, ci să vizeze umanul, în diversitatea sa. Pentru că, aparent, sistemul funcționează conform unor politici educaționale, dar, în fapt, e infestat de o demagogie modernă, în care limbajul corporatist susține mecanisme birocratice, a căpătat rangul autorității și acoperă o formă fără fond. Nu ține cont de om, ca proiect, ci ține cont de proiect, căruia îi subordonează omul. Făcînd legătura cu ce spuneam mai sus: dacă vrem o țară competitivă, cu o viziune mobilă, implicit o țară bogată, n-ar trebui să ne intereseze *învățămîntul,* decît ca o componentă a *educației*.

Viitorul. „Cei bogați vor fi și mai bogați / Cei săraci pot să meargă la culcare“. Unde ne aflăm? Nu mai știu cine spunea, vreun sfînt, că în orice moment al vieții te afli în cel mai bun moment pentru a te mîntui. Păi, fix acolo ne aflăm: în punctul de unde putem face ceva pentru viitor. Să vorbim, deci, despre viitor, despicînd în patru firul prezentului, însă.

Dar, pînă atunci, viitorul apropiat e al vacanței. Să vorbim, deci, săptămîna viitoare, despre vacanță.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Litoralul pentru toți

„Nu-mi găsesc slipul... nu mi-ai văzut cumva slipul?“ Probabil că zace undeva, prin vreun fund de dulap, încă de vara trecută. Cine să aibă nevoie de un slip în toiul iernii? Că doar nu merge nimeni la înot sau la băi termale... Costumul de baie se folosește, de regulă, vara, 12 zile pe an, în rest este un obiect vestimentar total inutil. Iar eu nu-mi găsesc colacul portocaliu de anul trecut... pe unde mi-o fi colacul? Iar să cumpărăm altul? De fapt, în fiecare an, cumpărăm cîte un colac nou. Și o nouă minge de plajă – din aceea care se umflă, și se tot umflă, pînă cînd vine o pală de vînt, o ia pe sus și o duce departe, pe mare.

Agitația a cuprins casa cu cîteva zile înainte de plecare, că doar nu mergi pe litoral în fiecare zi. Tot o dată pe an se întîmplă și această minune. Bagajele se tot înmulțesc, parcă plecăm într-o călătorie spre o îndepărtată insulă tropicală pustie, din acelea pe care le poți vedea doar pe cîte un fototapet. Esențiale sînt rogojinile pentru plajă, că doar n-o să mergem la plajă, ca țăranii, cu cearceafurile albe de la hotel. Cei care vin la mare cu Dacia au uneori și șezlonguri pliante, și umbreluțe. Dar noi n-avem Dacie, mergem cu trenul. Rogojinile au zăcut și ele un an întreg într-un sertar de la bibliotecă. Uneori, iarna, cînd mi-e dor de mare, le scot de acolo și le miros. Au un miros de apă sărată și de alge putrezite, dacă mă apuc să le scutur, împrăștie în jur și o pulbere fină de nisip. „Ce faci, Adina? De ce faci mizeria asta în casă?“ Pentru că mi-e dor de mare și vreau să-mi fac propria plajă în apartamentul nostru de trei camere de pe Calea Moșilor. Dacă am noroc, mai găsesc printre rogojini și cîte o scoică. Într-un an, am făcut o investiție și am cumpărat două saltele gonflabile (și o pompă) de la magazinul Bucur Obor. Au costat o mică avere. Îmi și imaginam cum vom pluti cu ele pe mare. Cînd am ajuns cu ele la plajă și am început să le umflăm, am descoperit că erau sparte. Adică erau cu defect: aveau mici crăpături peste tot, pe care mama a încercat în zadar să le astupe cu ojă. N-a reușit, erau prea multe. Saltelele n-au plutit niciodată pe apă, zăceau pe plajă, ca niște leșuri abandonate. Anton s-a enervat, a zis că o să facă reclamație la magazinul Bucur Obor, chiar și la Gospodăria de Partid. Dar n-a mai făcut, i-a trecut supărarea și a uitat. În fond, saltelele sînt periculoase pentru copii, îi pot duce departe, în larg, la apă adîncă, unde pot să se înece.

Îmi fac un inventar al formelor – am două găletușe, de mărimi diferite, mai multe lopățele și forme diverse pentru castel, dar și din acelea mai mici cu care poți face cozonaci de nisip. Cred că sînt destule, nu-mi mai trebuie altele noi. Și, oricum, castelul n-o să-l facem decît într-o singură zi, atunci cînd o să aibă mama chef să stea cu fundu-n sus pe plajă cîteva ore ca să mă ajute. Un castel adevărat, cu turnuri de apărare și cu șanț de apă – nu se poate face de unul singur, iar eu n-am frați sau surori.

„Cine știe ce mizerii or să ne dea aștia de mîncare în prima zi.“

Sîntem gata? Aproape, mama tocmai fierbe ouăle și prăjește șnițelele pentru drum, „cine știe ce mizerii or să ne dea aștia de mîncare în prima zi“. Mereu e bine să fii prevăzător și să ai la tine șnițele și ouă fierte. Plecăm în zorii zilei, cu primul tren. E ticsit de familii care merg, ca și noi, în concediu de odihnă, pe litoral. Trenul face vreo patru ore pînă la Constanța, în prima jumătate a drumului dorm chircită pe o banchetă. Mă trezește mama cînd trecem podul de la Cernavodă, știe cît de mult îmi place să mă uit pe geam. De altfel, toți copiii din tren sînt ridicați în brațe de către părinți ca să scoată capetele pe geam și să e vesel și colorat. Dacă n-am prins bilete la Neptun, trebuie să așteptăm minicarul care să ne ducă în alte stațiuni și drumul nostru deja epuizant se prelungește la nesfîrșit. Fără să vedem marea care e după colț și fără să facem prima baie. La Neptun sau la Olimp e cel mai select, dar nu găsești bilete la ONT (pentru cei care nu știu – Oficiul Național de Turism, fiindcă în acele vremuri totul era centralizat și aparținea statului, inclusiv marea) în fiecare an, chiar dacă încerci să le cumperi din timp, adică din martie. Așa că trebuie să te mulțumești cu Venus sau cu Jupiter, dar și acolo e bine, au terenuri de minigolf. La Cap Aurora e lux, hotelurile poartă nume de pietre prețioase, însă sînt pietre în apă. La Saturn nu mergem niciodată, e stațiune de țopîrlani. Și nici la Mamaia.

În sfîrșit, ne-am găsit hotelul, nu este chiar atît de departe de plajă cum ne imaginam. La recepție e coadă, Anton așteaptă și flutură nervos biletele. La mijlocul sezonului, recepționerii, îmbrăcați în uniforme alb cu negru, sînt deja plictisiți. Ne dau o cameră la parter, Anton dă o spagă și ne dau o altă cameră la etaj, ca să avem balcon. Ce e marea fără balcon la hotel, unde seara să-ți usuci prosoapele și slipii? În cameră miroase a ceva jilav și a trupuri încinse, ale celor care au fost aici înaintea noastră. Un pat are un picior rupt, cade într-o rînă, dar cu puțină imaginație se poate repara. Apa de la duș e rece și abia dacă țîrîie. Anton îl înjură pe tovarășul Ceaușescu, în timp ce mama oftează și șterge toaleta cu spirt, ca să nu luăm microbi.

Eu nu mai am răbdare. Îmi pun slipul, îmi iau colacul și formele. Mergem? Anton probează perna. „E tare ca un bolovan!“ Acum mergem? În fine, se urnesc spre plajă.

Îmi scot sandalele, simt cum tălpile mi se afundă în nisipul fierbinte – o senzație care nu se compară cu nimic. Și o văd, e chiar acolo, în fața mea. Preț de cîteva clipe trăiesc cea mai sinceră și mai intensă bucurie a copilăriei mele. O bucurie care nu m-a părăsit nici astăzi, poate e singura care a mai rămas.

În zilele noastre, ne aruncăm cîteva lucruri în mașină, inclusiv costumele de baie, și în două ore sîntem pe plajă. Parcăm mașina (uneori direct pe plajă) și țîșnim în apă, eventual după cîteva ore ne întoarcem acasă, că mîine e „zi de job“. Sau conducem 10-12 ore și ajungem în Grecia, însă nimeni nu mai pleacă la drum cu ouă fierte și șnițele în sacoșă... ce rost are, din moment ce acolo ne așteaptă scoicile, caracatița? Puține lucruri s-au schimbat cu adevărat în România. Însă, din fericire, marea aceea meschină, disciplinată – cele 12 zile regulamentare de sejur –, comunistă, totuși singura sărbătoare estivală a noastră, a tuturor, a dispărut cu desăvîrșire. Ar trebui s-o luăm de acolo, din anii '80, și s-o punem într-un muzeu.

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Despre dificila problemă a pepenilor verzi

Băusem. Era trecut de miezul nopții. Casele se îndulceau și vagabonțeau. Cînd unul zice: am luat pepene verde și e crud. Eram după un Bushhill, 200 de grame. Și am început. Dom'le, în manualul meu de citire aveam anotimpurile. Acolo erau texte clare. În mai, căpșuni și cireșe. Apoi, vișine. Apoi, caise. După aia, pepenele galben. După Sfînta Maria, verdele! După Sfînta Maria, verdele! După Sfînta Maria, verdele! După Sfînta Maria, verdele! După Sfînta Maria, verdele! Frate, ai băgat la cap? Și verdele ține pînă-n Sfînta Marie mică. Două-trei săptămîni ține dulcele verdelui. Nu mai mult. Pepenele verde e darul Sfîntei. Așa am trăit, așa știu. Omul se uită cu mirare la mine. Cum? Și-mi zice: am și pepene galben în frigider. Eh, atît mi-a trebuit. Mi-am dat drumul. După verde, vin gutuia, mărul, apoi para! Iarna nu se fac fructe! Deci n-ai ce găsi nou-nouț pe piață. Omul se uită și spune: dar mie îmi place grapfruitul. Eh, ăla nu locuiește la noi. El continuă. E etern, mereu vioi, acru. Băi, dar nu există. E o făcătură, o degenerare. Ce sfînt l-a lăsat pe lume? Nu știu calendarul african. Îți spun eu, zic, e fruct al nimănui. Și îți zic de pepene. Eu știu de la bunicul meu. Îl iei între picioare și-l crăpi. Vezi, pîrîie? Nu. Nu-i bun. E crud. De vrei bun-bun, pîrîie-l între picioare. Așa făcea Constantin al meu. Era din părțile Calafatului. Văzui un reportaj cu pepenii dovleci și plînsul pepenarilor din Dolj. Cică nu e preț bun. Cică dau pepene și cu treizeci de bani. Of, viața mea! Ce lume haină și tîmpă! Cum să dai, frate, cu treizeci de bani? Dar e un șiretlic. Pepenii ăștia cu care s-a ieșit prin părțile Dăbuleniului, prilej de răzmeriță, pepenii ăștia-s întorși la coadă. Toți fac asta la Dăbuleni. Întorc rodul în vrej. Așa că-i ticăloșie. E crud dovleac pepenele. Se păcălesc singuri, își plîng minciuna. Ce plîngi, bre? Păi, nu tu ai stricat rodul? Da, adevărat, important e să fii primul pe piață. Da, dar nu cu orice preț. Mincinoșii se bazează pe mincinoși ca tine, bre, omule, care cumperi pepeni acum. Nu, verdele se face între sîntele Marii. E darul lor. A mare și a mică. Sfinte sînt. Pepenare sînt. E dulceața aia de pepene cu care îți hrănești plodul. Pepenele, se spune, e sînul Sfintei. Știai? Întîrziasem să spun povestea pepenului verde. Spinoasa plîngere a Dăbuleniului. E cu dus-ntors. Am întors paharul. Gata.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Echipe bune sînt eliminate devreme din Cupa Mondială, echipe mai anoste rămîn pînă în fazele tîrzii. Fotbalul nu e drept?

O, ba da! Pentru că se întîmplă ca de obicei la o Cupă Mondială: echipele „bune“ devin anoste și „anostele“ devin bune. Să încercăm să înțelegem. Ce a fost bun la Germania, marea campioană prinsă cu posteriorul gol în văzul lumii ca un copil surprins că face pipi la gard? Ce a fost apetisant în jocul Spaniei, națională care a măcinat în gol ca o moară stricată și în corpul căreia au apărut crăpături prin care poți băga pumnul ca urmare a fărîmițării sale pe orizontala etnică (spanioli-catalani) și pe verticala bogăției (federație-Real Madrid)? În ce fel putem plînge Argentina unui Messi care nu-și mai aparține sieși, cu atît mai puțin țării lui, și a unui selecționer cu alură de cocalar și personalitate de bodyguard la supermarket? Brazilia? Brazilia s-a închegat prea tîrziu într-o echipă omogenă, rătăcind prea mult printre vedetele care alternează fițele cu gesturile tehnice admirabile, ca roșul și negrul la ruletă. Și, se știe, de la ruletă n-a ieșit nimeni bine pînă la urmă. Așa că a ajuns în semifinale cine? Cele mai tinere echipe, Anglia și Franța, plesnind de talente. Plus Belgia și Croația, cu generații nici prea „verzi“, nici prea coapte. Numitorul lor comun? Echipa fără zorzoane. Disciplina tactică și încuierea ego-ului într-un dulap cu șapte lacăte, pînă se face schelet. O, da, Cupa Mondială a fost, în ultima ei săptămînă, mult, mult mai săracă în tatuaje gen Răpirea din Serai, în freze de muzeu sau cercelușI lucitori! Știu, inima se strînge, ochii ni se plînge. Unde sînt maneliștii noștri dragi?! Unde s-au duuuuuus?... Zanga-banga, zanga-banga!... Dar vom supraviețui. Vom trece noi și de încercarea asta grea. Poate că o să fie Griezmann, poate De Bruyne, poate Kane (ăsta nebun, e cu aceeași tipă din liceu!), poate biscuitul de Modric care să ne aline, parțial, durerea pierderii lui Ronăldel și Messilică. Așa, fără sare și piper, complet neinteresanți pentru artiștii pianului vertical, acești băieți fac ce știu mai bine: joacă fotbal. O activitate pe cale de dispariție între reclamele la chips-uri și șampoane. Mai zi-le una, coane!

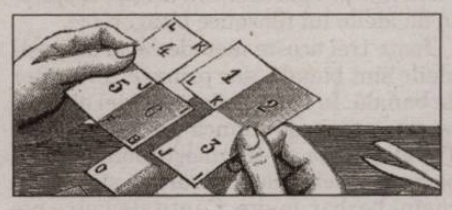

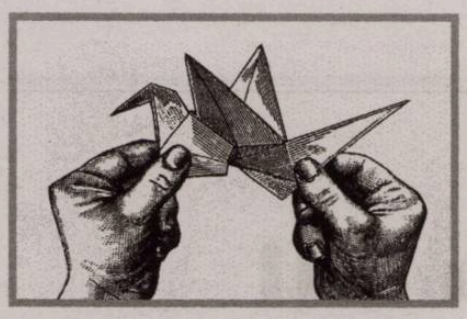

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Drumul spre iad

Felul în care o grozăvie politică se dezvoltă nestingherit atunci cînd o serie de oameni aflați în poziții-cheie și personalități importante preferă să închidă ochii, să cedeze, să se ascundă în spatele politeții diplomatice, să se acomodeze, să profite sau să-și păstreze mai micile ori mai marile agremente de moment ale vieții în loc să se opună, face tema cărții *Ordinea de zi (L'ordre du jour)* a lui Éric Vuillard, pentru care scriitorul a fost distins cu premiul Goncourt pe anul 2017. (La noi a fost publicată de Editura Litera.)

E, de fapt, o carte cu subiect istoric, un fel de literatură non-fiction, am putea spune, care reface și analizează unele dintre întîlnirile, deciziile și evenimentele din timpul ascensiunii naziste în Europa. Totul începe cu reuniunea a 24 de mari industriași și finanțiști germani din 20 februarie 1933, care acceptă să susțină și să finanțeze în alegeri partidul nazist. Cine erau ei? Numele indivizilor sînt mai mult sau mai puțin cunoscute astăzi, dar autorul ne sugerează că mai relevante sînt denumirile companiilor din spatele lor, dintre care multe fac parte și în prezent din viețile noastre: BASF, Bayer, Agfa, Opel, IG Farben, Siemens, Allianz sau Telefunken. „Cotidianul nostru le aparține. Ei au grijă de noi, ne îmbracă, ne luminează, ne transportă pe drumurile lumii, ne leagănă", observă Vuillard. Poate că finanțarea unei formațiuni politice nu era ceva neobișnuit, dar, spune autorul, respectivele firme au continuat să-i susțină pe naziști și chiar să profite de forța de muncă din lagărele de concentrare pe care acest partid le-a creat ulterior.

Invadarea pașnică a Austriei din 1938 este un alt pas ale cărui culise sînt refăcute de scriitor cu acribia unui om de știință, dublată de un talent de tip gazetăresc, aș spune. Descrierea întîlnirii de la Berghof dintre cancelarul Schuschnigg („micul despot austriac", cum îl numește Vuillard) și intimidantul Adolf Hitler îți dă pur și simplu fiori. Ar fi putut oare Schuschnigg să reziste? Din felul în care e prezentată scena, e greu de crezut că era posibil un alt deznodămînt. Dar la acea dată naziștii doar blufau. Nu aveau puterea cu care erau creditați. Mecanismele lor nu erau unse. Dovadă, pana generală care a lovit șirul de blindate intrate în Austria pentru invazia-defilare, acel stupid blocaj complet pe care l-a suferit un întreg corp de armată german, spre disperarea Führerului. Din întreaga istorie a Anschlussului (anexarea Austriei), Vuillard spune că „trebuie reținut un aspect: lumea cedează în fața blufului. Chiar și lumea cea mai serioasă, cea mai rigidă, chiar și vechea ordine, dacă nu cedează întotdeauna în fața exigențelor Justiției, dacă nu se înclină întotdeauna în fața poporului răsculat, se înclină în fața unui bluf".

Lumea cedează în fața blufului.

După celebra conferință de la München, intitulată „de pace", prin care premierii britanic și francez, Chamberlain și Daladier, i-au permis lui Hitler să anexeze Sudeții. Au făcut-o în numele unei păci în care, după cum spune Vuillard, nici ei nu mai credeau. Dar, observă din nou scriitorul, „în acest imens *bric-à-brac* al suferinței, unde se pregătesc deja cele mai grave evenimente, domină un respect misterios pentru minciună". Autorului nu-i scapă micile amănunte de genul celui prin care Chamberlain îl găzduise confortabil pe Ribbentrop în reședința sa din Eton Square, pe vremea cînd acesta era ambasador la Londra (încă nu fusese numit ministru de Externe al Germaniei naziste), „în schimbul unei anumite sume".

Vuillard descrie micile plăceri ale vieții din acele timpuri (și din toate timpurile) la care unii dintre protagoniștii evenimentelor nu vor să renunțe și care, pe moment, pot avea o importanță mai mare decît deciziile istorice pe care ar trebui să le ia. Iar obrăznicia nazistă cîștigă teren cu fiecare asemenea ezitare sau lașitate. „Cele mai mari catastrofe se apropie adeseori cu pași mici", constată autorul. Asemănările dintre acele vremuri repuse „în scenă" de Éric Vuillard și tot ce se întîmplă astăzi în Europa (și în România) nu pot fi ignorate. Sînt momente anume în istorie în care pare că toate micile abateri ale unora sau altora se aliniază ca niște pietre pe un rîu, într-un fel de pod tot mai umblat, care duce însă spre malul care nu trebuie.

Și probabil că Matei Vișniec are dreptate să spună că această carte n-ar fi primit premiul Goncourt dacă Europa de azi nu s-ar fi aflat într-o situație tulbure.

ready made

„Ca să lipsească pe viitorime orice asupriri cu lăcomie, va păși posăsorul sau însuși vecinicul stăpîn în măsurarea coților pe fața uliței, să se dee de la Judecătorie măsură de pe palma gospod, cu care să urmeze măsura la fieștecare dughiană, iar nu în alt feli."

„O judecată a tîrgului Drăgușeni",
în *Revista Istorică*,
Anul I-iu, No. 6, Iunie 1915

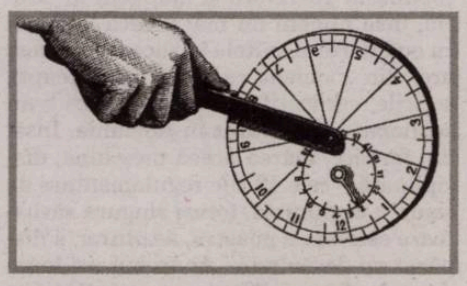

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Am o idee, doctore

Nu e rentabil să ai idei. E valabil în multe domenii. Inclusiv în cercetare, așa cum e așezată ea acum. Iar asta, deși ea este prin definiție locul unde ce ți se cere, mai mult ca orice altceva, să vii cu idei, de tot soiul – unele cuminți, dar multe bizare, imposibile, în răspăr cu sistemul și sponsorii. Pentru că numai așa se va găsi, să zicem, un vaccin pentru malarie (200 de milioane de îmbolnăviri pe an). Totuși, în cercetarea de azi, probabil cea mai sigură cale spre succesul academic e să nu ai nici o idee.

Chiar dacă e, deci, un anacronism, m-am gîndit să scriu despre trei căi pe care vin ideile în științele umaniste. (Evident, asemenea științe nu vor vindeca nimic – vor contribui doar la progresul cunoașterii, care nu prea are cum să fie o prioritate în țările cu multă sărăcie.) Să zic mai întîi cam la ce mă refer cînd zic *idee*. Nu mă refer la a publica într-un articol textul unei noi scrisori primite de Olahus de la Erasmus și descoperite de curînd în (inepuizabilul) pod. Nici la a face o sinteză despre *background*-ul gruzin, altfel binecunoscut, al lui Antim Ivireanul. Ambele au o mare importanță, dar nu au la bază vreo idee. Vorbim de idei atunci cînd, de pildă, demonstrezi, plecînd de la zero, că noua strategie militară a lui Epaminonda, datorită căreia i-a învins pe spartani, era de fapt inspirată de ideile lui filozofice pitagoreice.

Toate trei aceste metode ca să ispitești ideile sînt banale, dar prima e revoltător de banală. În spatele fiecărei idei elegante stă o tonă de muncă pe scaune tari. Trebuie adică să-ți cunoști domeniul ca pe buzunarele tale. Trebuie să știi, cu un cuvînt barbar, multe. Cantitatea nu e negociabilă aici, chiar dacă există o modă care o denigrează – o modă din familia „Slăbește fără efort, mîncînd ce vrei". Asta nu înseamnă să judeci o idee pe baza diplomelor celui care o prezintă, dar nici să-ți culegi ideile de la hamam. O nuanță totuși – să știi multe e infinit mai important dacă informația se aranjează în rețele. Nu maldăre de detalii, ci matrice indexate prin care poți căuta ușor în lung și-n lat. E ca și cum, cînd ți-ar veni rîndul, i-ai spune domnului de la ghișeu: aș dori o copie a depoziției morarului Menocchio, ars pe rug în 1599, și el s-ar uita puțin în stînga și în dreapta și ți-ar întinde-o.

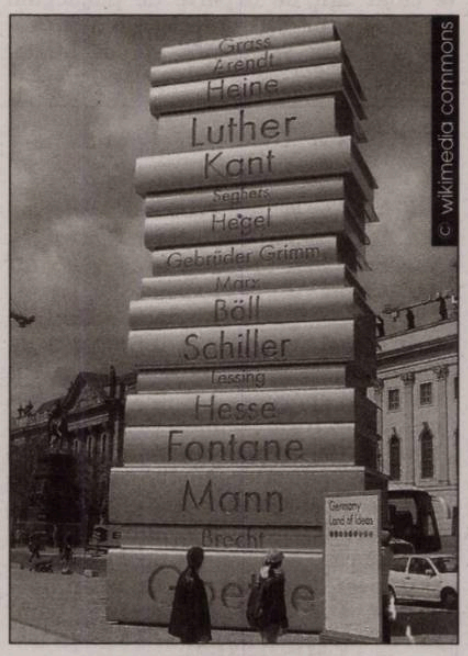

Sculptură din Berlin, comemorîndu-l pe Johannes Gutenberg

Munca se corelează cel mai bine cu producția de idei atunci cînd ea vine dintr-o anumită urgență personală, atunci cînd are un loc în viața ta, nu doar în biblioteca ta. Un istoric bun vorbește de parcă lucrurile alea chiar s-ar fi întîmplat. Asta nu e ceva de la sine înțeles; impresia mea e că mulți istorici nu au convingerea intimă că, să zicem, turcii au asediat Viena. Pe lîngă această importanță personală a domeniului pentru tine, esențială mai este și continuitatea interesului. Trebui să revii periodic în cochilia unei teme; ideal ar fi s-o faci de-a lungul unei întregi cariere. Altfel, e de groază cît de repede se șterge familiaritatea concretă cu un subiect pe care l-ai studiat intens într-o anumită perioadă. Costul revenirii e mic, iar beneficiile mari. Un asemenea interes constant și urgent face mintea să scaneze tot timpul lumea din jur căutînd motive care se repetă și piesa care lipsește din demonstrația ta. Rezultat: idei.

A doua metodă are legătură tocmai cu acest abandon temporar, care are și o față lucioasă. Pauzele prind bine. Ăsta e momentul cînd îți dai seama că există o metodă mai bună de a face lucruri decît muncitorește, ca pînă atunci. Bineînțeles, nu avem toți acces la idei radicale – numai Herakles poate zice OK, în loc să fac curățenie manual în grajdurile lui Augias, o să aduc pur și simplu un rîu să treacă nițel pe-aici. Chiar și-așa, despre virtuțile pauzei nu e cazul să convingem pe nimeni în Balcani. Măcar pentru că împiedici tema pe care lucrezi să te confișteze maniacal. Dar pauza ideală, în cercetare, nu este o înlocuire a activității cerebrale cu cultivarea verzei, precum cutare împărat care a abdicat. Ea presupune mai degrabă frecventarea cu entuziasm de diletant a altor științe (umaniste sau nu), citind sau, și mai bine, discutînd direct cu oameni care vin din ele. Dintr-o asemenea pauză revii încărcat de analogii, de bănuieli profitabile. În gazdă la o altă disciplină, îți sosește imediat *l'esprit de l'escalier* pe care l-ai așteptat degeaba în curtea ta.

A treia metodă te face mai degrabă să înțelegi cum funcționează, și adesea cum nu funcționează, venitul de idei. În felul ăsta te ajută și să-ți dai seama, în cazul tău specific, cum să te pui mai bine în calea ideilor. În filozofia științei, probabil nimeni n-a scris chestii așa stimulative pe tema asta (alături de unele cam ca bîta-n baltă) ca Paul Feyerabend. Merită, în general, citit ce s-a scris pe tema, neglijată, a resorturilor creativității în știință. Printre autori sînt cîțiva inși care – un criteriu ca oricare altul – au cîștigat premiul Nobel, ca Peter Medawar și Linus Pauling. Ar fi un mare noroc dacă ei nu ar fi doar excepții, dacă mai mulți dintre cei care fac descoperiri de orice fel ar încerca să țină un fel de jurnal al apariției unei idei.

Cercetătorii români, bineînțeles, nu au nevoie de aceste sfaturi. Între altele, pentru că lucrează în străinătate.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Viitorul cade-n gol

În dramaturgia de început a lui Eugène Ionesco există o piesă intitulată *Viitorul e în ouă*. E vorba despre un cuplu tînăr care, mai ales din cauza unui soi de „dumirire" metafizică a soțului, nu face copii; soțul decide că n-are rost să procreeze din moment ce lumea este infestată iremediabil de rău și, oricum, toți oamenii mor. Bizar, sîntem într-o situație în care femeile nu nasc prunci vii, ci fac ouă, din care se nasc, ulterior, „puii" de oameni, totul fiind regizat de un fel de mort-viu (bunicul tînărului). Piesa e puternică. Grotescul personajelor, răceala lor și dezumanizarea totală a celor care, paradoxal, vor să facă alți oameni au, în țesătura dramatică a lui Ionesco, forța unui pumn în plex.

În ultima vreme, mi-a venit adesea în minte *Viitorul e în ouă*. Văzînd devoțiunea cu care absolut toată lumea politică plus o bună parte din popor s-au dedicat Codului Penal de un an încoace, mă întreb dacă nu cumva, așa cum viitorul „rasei" era în ouă în piesa lui Ionesco, viitorul României e în Codul Penal, în farsa absurdă în care jucăm zi de zi, pretinzînd că trăim. Priviți-i pe toți: jucători politici și galerii, antrenori și comentatori, înțelepți și nebuni, sforari și inutili, inocenți și conspiraționiști (inclusiv conspiratorii, căci nu ajungi să fii conspirator dacă nu ești, înainte, conspirationist) cum se luptă pînă la epuizare pentru Codul Penal! Unii vor să-l schimbe, alții vor să-l țină neatins – ce încleștare! În general, de cîțiva ani, cel mai folosit cuvînt în discuțiile politice este „pușcărie". Și nu doar că unii vor să-i vadă în pușcărie pe alții – toți vor să-i vadă în pușcărie pe ceilalți. Despre obsesia penitenciară din mediul nostru politic am mai scris. La fel și despre ideea tîmpită că rolul pușcăriei este să rezolve conflicte politice. Cum se supără un politician pe altul, face o plîngere penală și anunță că, dacă plîngerea lui nu se termină cu o condamnare la galere, Justiția e defectă. Ei bine, în tot scandalul acesta, permiteți-mi să strecor un suspin: ce țară tristă, ce țară căzută, ce timpuri nefericite trăiește o țară care ajunge să aibă Codul Penal drept preocupare principală! Studiile – și nu numai – mă îndreptățesc să spun că știu cîte ceva despre ce poate și ce nu poate face o astfel de lege. Un Cod Penal nu poate construi o țară și nici nu poate opri prăbușirea ei cînd a început să o ia la vale. Un Cod Penal nici nu aduce fericire, nici nu te salvează de nenorociri. Viitorul o fi el în ouă sau nu, dar în Codul Penal nu e în nici un caz!

Altfel, înțeleg foarte bine care sînt mizele asediului pesedeilor asupra Codului Penal și, tocmai de aceea, mi se pare că nu Codul este, de fapt, în cauză. Orice lege se poate reface. Șubrezirea Codului Penal este oricînd remediabilă de o nouă majoritate. Soluția e simplă: dacă românii vor o altă majoritate decît cea pesedistă, s-o voteze și acea majoritate va repara Codul Penal, grav distrus de pesedei. Va scăpa, însă, Dragnea – strigă exasperați cei care au învățat din ziare cum e cu aplicarea legii mai favorabile. Da, Dragnea scapă, dar Codul Penal tot va trebui reparat, căci există viață și dincolo de Dragnea. Iar Dragnea scapă, mai ales, pentru că marile lui făptuiri potențial penale sînt necercetate. Totuși, e ridicol ca un tip de anvergura lui să se împiedice de două biete funcționare care lucrau la partid și erau plătite prost de Consiliul Județean. Sincer, așteptam altceva de la procurori…

Așa cum barbarii secolelor III-VI asediau Imperiul Roman mușcînd cu sete din trupul său prăbușit, cu scopul mic de a găsi mîncare, femei și aur, fără să aibă conștiința că distrug o civilizație și închid o eră, pesedeii s-au repezit la Codul Penal din simplul motiv că vor să scape de procese și de anchete, fără să aibă conștiința că distrug un stat (deloc paralel!) și, poate, închid o eră. Sînt astăzi speriat nu pentru că pesedeii lui Dragnea încearcă să dărîme statul – alții înaintea lui (de pildă, fostul lui prieten V. Ponta și fostul lui aliat C. Antonescu, de care am cam uitat) au încercat și ei. Ei bine, atunci statul nu s-a lăsat dărîmat. A rezistat. E drept, cu un contrafort serios, bine pus la vreme de Uniunea Europeană. Șocant și descurajant, însă, este că acum statul cedează. Și aș vrea să vă invit să priviți peste Codul Penal, depășind isprava personajului zilei.

Pînă la Dragnea, unul ca el încerca să scape de pușcărie negociind discret, șantajînd aparte sau șpăguind rafinat. Dragnea e primul care convinge o majoritate parlamentară să schimbe o lege pentru ca el să scape. Sigur, cu el mai scapă și alți cîțiva, dar nu aceia au putut mobiliza majoritatea, ci el și numai el. Impactul acestei premiere în politica noastră va fi uriaș. Mă aștept ca exemplul lui să nască o tradiție oribilă. Nu va trece mult și vor veni alții și alții care vor face la fel: vor putea mobiliza o majoritate parlamentară pentru interesul lor personal direct. Acum înțelegeți de ce cred că definiția legală a unei infracțiuni e o mizăr mică de tot în raport cu perspectiva care se deschide? Ei bine, mie mi se pare că urgența este închiderea acestei perspective. Dragnea a arătat tuturor ceea ce unii dintre noi știam doar din cărți: în democrație, crima perfectă se comite cu votul majorității parlamentare.

Asta înseamnă, concret, că adepții sistemului parlamentar în România trebuie să admită că ideea lor – bună, desigur, în UK sau în Germania – naște monștri pe malul noroios al Dîmboviței. Urgența absolută mi se pare aceea de a răspunde acestui eșec al parlamentarismului cu o puternică ofensivă politică de refondare a statului nostru. Cînd Parlamentul, Justiția, Curtea Constituțională, Guvernul și președintele – toate marile instituții ale țării – funcționează antagonic, haotic, sînt speriate, impredictibile și, la limită, irațională, întregul *soft* democratic al republicii trebuie reinstalat. Răspunsul lucid ar trebui să fie o mișcare pentru un nou aranjament constituțional. România democratică are nevoie de o Constituție de tip american, cu legislativ și șef al executivului aleși separat, cu puteri egal distribuite între Guvern și Parlament și cu un arbitru constituțional instituționalizat într-o Curte Supremă alcătuită din judecători (numai judecători!) desemnați pe viață. Că numirile pe viață nu sînt bune este o sperietură prostească. Ele nu sînt bune în politică, dar în privința judecătorilor sînt foarte înțelepte. Pentru cele mai înalte scaune judecătorești, sînt de o mie de ori preferabili profesioniști desemnați pe viață decît funcționari politici care aleargă după sprijinul partidelor odată la *n* ani, ca să fie desemnați sau redesemnați.

Cine ar trebui să ridice steagul acestei lupte? Președintele însuși, căci el e cel dintîi chemat să apere statul. Dar este președintele Iohannis un luptător în apărarea statului român, un vizionar dotat cu inteligență politică și curaj în stare să-l scoată din colții hienelor? Iată o întrebare care cade în gol.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Buletin nou

Istoria îi poate determina uneori chiar și pe regi să „își schimbe buletinul". Și odată cu al lor, pe al întregii familii și al generațiilor viitoare.

În 1917, pe fondul războiului, în societatea britanică mocneau tensiuni din ce în ce mai primejdioase și se remarca un puternic sentiment antigermanic, iar monarhia începea să își piardă din popularitate și din prieteni. Casa Regală britanică de Saxa-Coburg și Gotha trebuia să inițieze cumva o serie de reforme pentru a putea depăși momentul. Care Casă? Da, da, exact, numele dinastiei britanice era cît se poate de… german. Regele George al V-lea s-a decis să schimbe acest lucru, la sfatul secretarului său privat, Lordul Stamfordham.

Dacă mai avea nevoie de vreo dovadă în plus că o schimbare a numelui regal este necesară, aceasta a venit în prima parte a lunii iunie 1917, cînd germanii au început raidurile aeriene pe timp de zi deasupra Marii Britanii. O bombă aruncată de la bordul unui avion militar a căzut peste clădirea unei școli, răpind viața a 18 copii. Bombardierul se numea… „Gotha".

Pe la jumătatea lunii iunie, ziarul *Manchester Guardian* anunța deja că numele și titlurile regale de sorginte germană vor fi înlocuite cu unele britanice.

Colegiul Regal de Heraldică la care apelase Regele George al V-lea pentru a găsi un nou nume Casei Regale a lansat propuneri precum „Guelph", „Wipper" sau „Wettin" – nici unul nu suna suficient de britanic. S-au luat în considerare și variante precum „Tudor-Stewart", „York" sau „Lancaster", pînă cînd Lordul Stamfordham a avut ideea cîștigătoare. Un toponim și în același timp numele palatului preferat al regelui: „Windsor".

După ce toate formalitățile au fost finalizate, pe 17 iulie 1917 s-a născut dinastia Windsor, eveniment consemnat de declarația Regelui George al V-lea: „Noi Înșine și în numele descendenților noștri (…) abandonăm și interzicem utilizarea gradelor, stilurilor, demnităților, titlurilor și onorurilor de Duce și Ducesă de Saxonia și de Prinț și Prințesă de Saxa-Coburg și Gotha și a tuturor celorlalte titluri germane."

Numele Maria Alexandra Victoria de Saxa-Coburg și Gotha vă spune ceva? Este titulatura de principesă a celei ce avea să devină Regina Maria a României, nu înainte de a intra (interesant, poate chiar, pe alocuri, ironic) tot într-o dinastie de sorginte germană, Casa de Hohenzollern-Sigmaringen.

Altă Casă, alte obiceiuri.

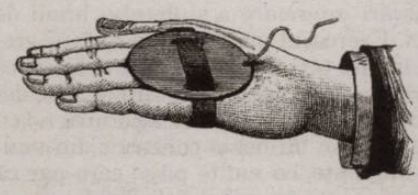

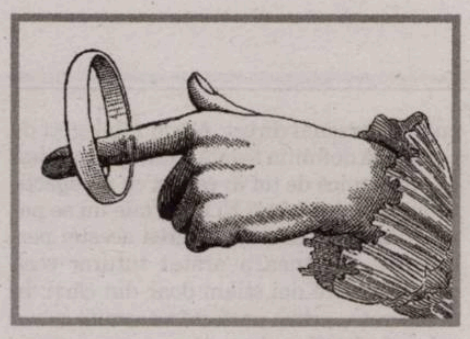

Selma IUSUF

legende **urbane**

Arta minciunii

Au fost mari și mici. Iar minciunile au început devreme. Au început încă de pe cînd ai simțit că trebuie să-ți negociezi acțiunile, și dorințele, și eșecurile mici, de copil, în fața părinților. Părinții ăștia ai tăi au fost prima pradă prinsă și deseori scăpată a țesăturii de minciuni pe care aveai apoi să o rafinezi, să-i micșorezi ochiurile, să-i estompezi grosolăniile toată viața ta după aia.

Au părut nevinovate la început. Te apuca brusc o durere îngrozitoare de burtă (ai și învățat să simulezi tare bine, erai un mic Neymar chircit de durere la șapte dimineața) fix înainte de școală, cînd prima oră era o oroare numită aritmetică. Minteai apoi că ți-ai mîncat prînzul lăsat și pregătit de ai tăi. Mai întîi ți l-au găsit la coșul de gunoi. Nu-ți imaginai că ai tăi ar fi avut nedelicatețea să te controleze chiar așa. Apoi ai început să-ți arunci mîncarea pe geam, afară, în grădina blocului, și tot ai fost prinsă. Metodele tale s-au rafinat, așa cum s-a ascuțit și vigilența lor.

Ai mințit că nu ai lucrare sau teză a doua zi, doar ca să mai smulgi două ore de joacă deplină pe afară. Că n-ai spart tu geamul, că sarafanul ți l-a rupt una, Mariana, o colegă oribilă cu două capete mai mare ca tine, și nu fiindcă ai fi alergat ca o bezmetică pînă la ultima suflare pe toate coridoarele școlii pînă te-ai agățat de cuiul ăla ieșit din tocul ușii. Ai mințit că ți-e bine, ți-e rău, n-ai mîncat înghețată și că la ziua nu știu cui vine chiar toată clasa, nu doar o mînă de copii, plus Bogdan, care începuse să te intereseze pe tine.

Ai mințit că te duci la meditații, dar dădeai banii pe altceva. Te-ai înscris, de pildă, la un club de călărie fix înainte de examene, și ajungeai acasă mirosind a grajd după două ore în care se presupunea că ai învățat temeinic parnasianismul la Macedonski.

Ai dus cu bieții tăi părinți o luptă de gherilă. Te întrebi cum naiba au rezistat să stea în defensivă cu scuturile lor mari, de părinți, ridicate cît să se apere și să se stropșească în ele minciunile tale mari și zemoase. Cum or fi putut să ducă bătălia asta migăloasă, detectivistică, Sherlock Holmeși cotidieni în fața unor creaturi mici care mințeau din ce în ce mai sofisticat? În fine, treaba lor.

Mai apoi minciunile nevinovate au început să fie din ce în ce mai vinovate. Drept e că nici tu nu știai exact unde e adevărul, iar confuzia asta existențialistă avea scăpare într-o realitate făurită. Încetul cu încetul, ținta ai devenit chiar tu. Te-ai mințit că iubești, apoi că nu iubești, ai mințit că nu pleci și ai plecat, ai mințit că vii și nu ai venit. Ai mințit filozofic, chipurile, și ai fost OK cu asta.

Au urmat apoi minciunile de convenție. O acțiune obligatorie ca să te inserezi minimal în comunitate. Că uneia îi vine bine o rochie care în realitate o făcea să arate ca un șir de cîrnați sugrumați. Că o prăjitură oribilă este extraordinar de gustoasă. Că un copil urît e frumușel. Că un prost nu e prost. Că o relație sortită clar eșecului mai are o șansă. Că poți să asculți fără să judeci. Că nu te deranjează un telefon primit într-unul din cele mai nepotrivite momente. Că poți să faci lejer ceva ce nu poți să faci. Că-ți face plăcere să cunoști un om, să-l revezi pe altul, deși îți erau indiferenți ca pietrele. Ai mințit că ești fericită, deși înlăuntrul tău se rupea în fărîme lumea. Ai zîmbit cînd urlai de durere. Și invers.

Te-ai uitat apoi în jur și ai văzut că mai toată lumea e la fel. Nu erai cu nimic mai deosebită, deși te mințeai că ești. Uitîndu-te la istorie și la peisajul mai larg, ai știut însă că ești o mediocră. N-ai fost în starea și nici în poziția să spui minciuni colosale, de pildă. Minciuni care să schimbe lumea și să decidă soarta a milioane. Alea minciuni! Te-ai enervat din cauza credulității multora, tu, hîrșit în mica luptă de gherilă a minciunilor albe. Te-a indignat pînă la sufocare distorsionarea voită a realității, minciuna spumoasă, servită pe tavă, înghițită pe nemestecate. Minciuna mare și grasă. *A big, fat lie.*

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

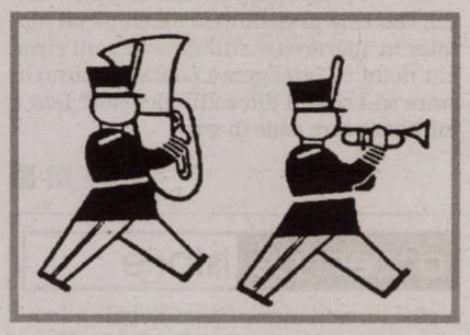

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Cine mai pleacă din România?

Cine nu te-aștepți. Din ce în ce mai des și mai surprinzător. Din ce în ce mai categoric și mai senin. Și nu mai e, de o bună bucată de vreme, doar o plecare spre un orizont mai prosper. Ci o profundă renunțare. Ai zice că *renunțarea* și *seninătatea* nu prea se potrivesc, una lîngă alta, în registrul ăsta de cuvinte. Dar dacă, totuși, nu ești chiar tu în situația asta, dacă nu ai prieteni apropiați care au plecat în ultimii ani din România, tot găsești prin cercul larg de cunoscuți pe cineva care să se potrivească acestui portret. Cineva despre care poți să spui că a cedat și că a mărturisit-o cu seninătate, lăsînd în urmă totul, aici, și alegînd să trăiască în altă parte.

Evident, categoria cea mai largă a celor care pleacă e încadrabilă în ceea ce am numi *migrație economică,* luînd în calcul toate etajele de înțelegere ale acestei formulări, de la oameni nemulțumiți de felul în care li se recunoaște munca aici, pînă la cei care se duc într-acolo luați de curentul fenomenului, de la cei fără o meserie anume, dispuși să muncească orice, pînă la cei cu calificări foarte înalte. Dar se pleacă din România, masiv, și în virtutea unei mișcări interioare a sufletului lumii de aici. Exercițiul plecării și al muncii grele, în alte țări, cu scopul de a te întoarce și de a o duce mai bine în țara ta, nu e deloc o noutate în povestea alcătuirii noastre. Sîntem un neam construit din multe influențe, cu multe piese care par că funcționează în contradictoriu, dar cu un motor interior care ne-a dus compatrioții în toate direcțiile în care se poate merge pe această planetă. De la oameni complet neștiuți pînă la figuri celebre, mulți români au pătruns în fibra istorică din care sînt alcătuite alte țări și alte culturi ale acestei lumi. Iar fenomenul acesta continuă și azi, cu asupra de măsură, căpătînd dimensiuni amețitoare.

Un anumit tip de obsesie (pentru unii), de vocație (pentru alții) a eșecului nostru ca neam, ne-a împins de multe ori să ne luăm lumea-n cap. De la explicațiile cele mai simple, de la nevoia de a cîștiga pur și simplu mai bine ca aici, pînă la afirmarea într-o cultură mai mare, și trecînd prin toate motivațiile posibile, de la curiozitatea elementară pînă la căutarea aventurii, ai noștri sînt de găsit prin toate colțurile acestei lumi. Și s-a mai plecat de-aici, nu o dată, din cauza demnității rănite sau călcate în picioare. Nici asta nu e o noutate. Însă felul de a înțelege azi demnitatea rănită e unul foarte nou. E ceva care face dintr-o anumită componentă a fenomenului plecării de azi un subiect nemaiîntîlnit pînă acum. În momentul în care trăiești pe un continent ajuns la un grad excepțional de înțelegere și dezvoltare a democrației, atunci cînd ești parte recunoscută a unui megamecanism statal, unde se găsesc civilizațiile cu care n-am fi sperat să vîslim în aceeași barcă, dar cînd demnitatea elementară are definiții variabile la tine acasă, e foarte greu să nu te-ncerce un soi de disperare. E foarte greu să nu te mai gîndești la obsesia noastră față de eșec, de renunțare, de resemnare. Simți că ai depășit și ultima barieră posibilă din căderea în abisul zădărniciei. Și-atunci apare un soi de seninătate, cu care pleci de-aici.

Pleacă mulți dintre cei pe care n-ai fi crezut vreodată că o să-i vezi făcînd așa ceva. Oameni care n-o duc rău, oameni care-și iubesc locul în care trăiesc și care nu se feresc deloc de la a se implica în mersul bun al comunității lor. Oameni care sînt – sau au fost – extrem de activi în a se construi pe sine ca pe niște cetățeni moderni ai lumii în care vietuiau. Oameni care sînt figurile tipice ale modelului civilizațional la care tînjim de atîta vreme. Aceasta e categoria nouă, cea care crește amețitor, cea care face din acest fenomen al plecării unul profund cutremurător și pentru temeliile sufletelor celor care rămîn aici. Pentru că seninătatea cu care-și iau lumea-n cap mulți compatrioți are dimensiunile unei psihoze pe care o mai întîlnești doar în narațiunile din literatură și din film. E drept, dacă-ți pleacă în condițiile astea un cunoscut, un apropiat, ai senzația că ți s-a dărîmat cerul în cap. Tinzi să hiperbolizezi totul, să dai dimensiuni apocaliptice „fenomenului", și din prăpastia depresiei să vezi lucrurile mult mai catastrofic decît stau ele în realitate. Tinzi să uiți că, totuși, unii spun că stăm cel mai bine, istoricește vorbind, că am făcut progrese enorme într-un timp foarte scurt, că sîntem o națiune tînără, care s-a mișcat cu destul talent în ultima sută de ani. Și că, dacă ne-am vedea un pic din afara noastră, nu prea am avea motive de alunecare în asemenea abisuri ale ratării.

Sigur că lucrurile pot să stea și așa. Și sigur că ne putem contrazice, cu cifre și cercetări, pînă mîine. Sigur că putem să amintim imediat de faptul că măririle de salarii au redus drastic, să zicem, numărul medicilor care pleacă în străinătate. Însă, în timp ce ne contrazicem, giganticul robinet prin care acest popor curge în afara țării lui rămîne deschis. Se pleacă enorm și se renunță monstruos. Dincolo de orice argument, realitatea enormă a acestui fenomen e strivitoare. Cîtă vreme modelul social al elevului cu performanțe foarte mari la școală e, într-o covîrșitoare majoritate, unul al devenirii într-o „țară civilizată", disputa cifrelor noastre se poate muta în fundal. Cîtă vreme acest model de devenire se poate traduce prin „Ne salvăm copiii trimițîndu-i în lumi mai bune", cu greu mai pridiește discursul care ne aduce aminte că ne-am mișcat bine ca popor în ultima sută de ani. Cu greu mai răzbate îndemnul de a sărbători Centenarul, cîtă vreme simți pe proprie piele că repertoriul lexical prin care-ți poți defini demnitatea e din ce în ce mai sărac și mai cețos.

. ***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

anti nostalgia

1918

8. *Operațiunea „Tămădău"*

„Noi amănunte în legătură cu arestarea fruntașilor național-țărăniști. Ei urmau să fugă cu două avioane I.A.R. tip 1939. Numai asupra lui Mihalache s-au găsit devize în valoare de mai multe miliarde lei.

Asupra împrejurărilor în care a fost arestat grupul fugarilor național-țărăniști s-au aflat următoarele amănunte: Avînd în vedere că plecarea trebuia să aibă loc la ora 7 dimineața, fugarii au părăsit Capitala în jurul orei 1 noaptea. Cei doi șoferi, Popa Aurel și Rusu Petre, urmau să se întoarcă în București, aceasta constituind pentru complicii rămași primul semn că fuga a reușit. Fugarii au fost înconjurați și capturați de către organele de siguranță, în zorii zilei. Asupra lor s-au găsit blănuri, bijuterii, devize și valori streine. Numai asupra lui Ion Mihalache s-au găsit 1160 dolari și 100 napoleoni aur. Un amănunt pitoresc îl constituie faptul că își pregătise în bagaj hainele de gală și jobenul. De asemeni, s-au găsit asupra lor două puști mitraliere. Fuga urma să se producă cu două avioane I.A.R. tip 1939. Prima direcție aleasă de fugari era Orientul Apropiat. (AGERPRESS)"

*

„În Capitală și în întreaga țară, știrea arestării trădătorului Mihalache și a clicii sale, în momentul cînd voiau să părăsească țara, continuă să provoace satisfacție. Crește puternic indignarea maselor populare la aflarea intențiilor criminale ale bandei. În meetinguri și adunări generale, muncitorimea cere hotărît și insistent să fie dizolvat Partidul Național-Țărănesc și să fie arestați imediat toți trădătorii și uneltitorii împotriva democrației, grupați în jurul lui Iuliu Maniu." [rubrica „Din cîmpul muncii", nesemnat]

În *Scînteia,* nr. 873, 18 iulie 1947; nr. 877, 23 iulie 1947

Anca MANOLESCU

Abuzul ignoranței

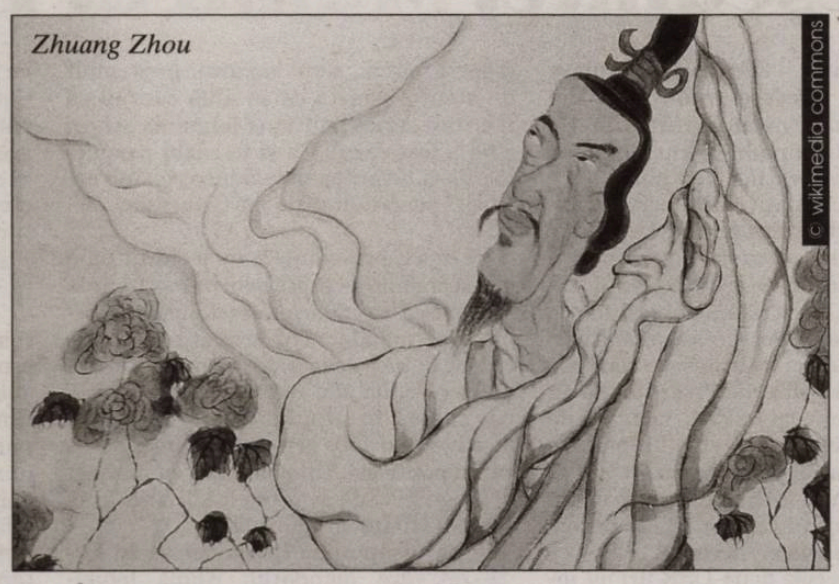

Mai toate religiile și spiritualitățile par să cuprindă avertismente împotriva setei de știință. Din extremul Răsărit pînă în Apus se face elogiul unei purități a inimii care nu are nevoie de „înțelepciune omenească" și care, pentru a primi influența divină, trebuie să-și adauge „sărăcia cu duhul". Iată-l pe Zhuang Zhou, unul dintre maeștrii Dao: „Viața mea e mărginită, iar cunoașterea e nemărginită. A voi să atingi nemărginitul duce la vlăguire". A înmagazina știință ar însemna să alergi, epuizant, pe linia indefinitului. Un eminent teolog musulman, Fakhr al-dîn Râzî, vine să se pună sub îndrumarea marelui contemplativ sufit Najm al-dîn Kubrâ (1145-1220). Cel din urmă îi prescrie concentrarea pe Numele divin, abandonarea tuturor cunoștințelor savante. Pentru a-l ajuta să dobîndească „tăcerea intelectului", îi șterge din minte toată învățătura acumulată. Proba aceasta, teologul profesionist n-o poate îndura. Renunță la asceza minții și la calea mistică (cf. Michel Chodkiewicz, „Les quatre morts du soufi", *Revue de l'histoire des religions*, 1998, vol. 215, nr. 1).

În creștinism, tema e abundentă. Sfîntul apostol Pavel pune în opoziție „înțelepciunea omenească" și „înțelepciunea lui Dumnezeu". Fiecare e, pentru cealaltă, „nebunie". „Unde este înțeleptul? Unde este cărturarul?... Au n-a dovedit Dumnezeu nebună înțelepciunea lumii acesteia? Căci de vreme ce întru înțelepciunea lui Dumnezeu lumea n-a cunoscut prin înțelepciune pe Dumnezeu, a binevoit Dumnezeu să mîntuiască pe cei ce cred prin nebunia propovăduirii" (I Corinteni 1, 20-21).

Interpretată literal, această opoziție conduce de multe ori, ca și tema „sărăciei cu duhul", la elogiul ignoranței, la admirație pentru spiritul brut, neșlefuit, neatins de educație. Pînă astăzi are curs „ideea" că, cu cît ești mai necultivat, mai simplu la minte, cu atît ai un comerț mai bun cu transcendentul. Portretul des recomandat credinciosului este insul cu suflet pios, impregnat de spiritualitate ortodoxă fără a avea nevoie de un dialog cît de cît articulat cu spiritul. În primele veacuri creștine, remarcă istoricul Peter Brown *(Power and Persuasion in Late Antiquity)*, aveau mare trecere anecdotele despre călugări din pustie, țărani cu spirit frust care dădeau lecții de rafinament duhovnicesc filozofilor „păgîni". Dar cine gusta și cine „promova" asemenea anecdote? Tocmai responsabilii creștini din marile cetăți unde creștinismul începea să se afirme ca putere religioasă, culturală, politică. Peter Brown nu se ferește să vorbească despre un „populism" creștin, o ideologie care – prin asemenea manevre – pretindea să surclaseze/elimine *paideia* antică, înlocuind-o cu „noua filozofie", revelată, pe care orice creștin, ba chiar „masele" imperiului ar fi posedat-o de la sine. (Nu asistăm astăzi, pe un nivel diferit, la alt atac ideologic asupra *paideiei?* Canonul literar, artistic, intelectual nu e somat să abandoneze criteriul valorii și să asculte de comandamentele corectitudinii politice?)

De fapt, nu toți oamenii pustiei erau chiar așa de potrivnici culturii. S-au găsit acolo biblioteci; se aflau acolo și intelectuali care aveau cercetarea metodică în sînge, precum cei din grupul lui Evagrie; e drept că asupra lor un episcop însetat de putere a putut să asmută spiritele brute, „superioare" duhovnicește.

Din fericire (și din necesitate), creștinismul n-a abandonat vechea cultură, lunga experiență antică de formare a ființei, de ascuțire a cunoașterii. A folosit-o ca antrenament al minții, a înaintat în propria cunoaștere spirituală sprijininu-se pe ea, i-a infuzat temele revelației. Clement Alexandrinul (aprox. 150-215) socotea că filozofia stîrnește pofta de învățătura sacră, te pregătește să-i prinzi gustul *(Stromate* I, 20.2). În traducerea românească a Septuagintei (proiect coordonat de la New Europe College de C. Bădiliță, F. Băltăceanu, M. Broșteanu, D. Slușanschi, I.-Fl. Florescu, ed. Polirom, 6 vol., 2004-2011), au fost incluse note abundente privind interpretarea pe care mari Părinți ai Bisericii au dat-o pasajelor biblice. Or, multe dintre ele privesc „cunoașterea lui Dumnezeu", cunoaștere spirituală desigur, dar care cere luciditatea, studiul, cercetarea.

„Viața mea e mărginită, iar cunoașterea e nemărginită."

De ce privilegiul spiritual al „minții necultivate" e un abuz, e o eroare? În primul rînd pentru că această teză ține de o interpretare ideologică, nu spirituală, a „sărăciei cu duhul". În al doilea rînd, fiindcă ea ignoră stadiile vieții religioase, ierarhia ei. Da, în stadiul ultim, cînd ființa face contact cu misterul dens al divinului, ea lasă în urmă cunoștințele distincte, rodul secund al speculației, chiar achizițiile înțelepciunii duhovnicești. E unificată, dincolo de distincții, sub radiația suverană a lui Dumnezeu. Dar la acest stadiu se ajunge greu, după un drum riguros și trudnic de rafinare interioară. „Docta ignoranță" se află la capătul opus simplei ignoranțe, recomandate ca rețetă. Citatele de mai sus se referă tocmai la acel stadiu de vîrf; sînt orientare, aspirație spre acel punct unde ființa s-a depășit pe sine. Or, adesea el este propus și lăudat ca „model" pentru orice credincios, ca și cum ar fi un lucru la îndemînă. Michel Chodkiewicz, cercetător al literaturii contemplative islamice, remarca, pe bună dreptate, că relatarea unor experiențe spirituale înalte e adesea banalizată prin repetiție mecanică și conservatorism neînțelegător. Hagiografia și literatura edificatoare (musulmană, ca și din alte spații religioase) prezintă traseele mistice – care cer probe dure și un superior discernămînt – ca îndreptar pentru tot omul, oricare i-ar fi nivelul interior, condiția spirituală. Capătul drumului e înfățișat ca și cum ar fi la o aruncătură de băț de începutul lui.

În al treilea rînd, teza potrivit căreia mintea simplă e cel mai bun acces la Dumnezeu uniformizează datele specifice fiecărei ființe, temperamentele spirituale, căile personale. Le închide pe toate într-un stereotip (unul curios, de vreme ce Dumnezeu l-a dotat pe om cu minte și cu intelect, de vreme ce Dumnezeu însuși este Logos, este Spirit). Desigur, cunoașterea spirituală se ferește de curiozități „lumești", de achiziții cognitive fără sens ascendent. Dar nu e mai puțin cunoaștere. Ba e chiar efort de cunoaștere la limita posibilităților umane, cunoaștere asistată de Cel spre care aspiră.

Credința se adresează, prin definiție, tuturor. Și, pe de altă parte, ținta ei e unică: să formeze omul întreg, recuplat la Creatorul lui. Dar dacă are cuprindere universală, ea nu e nicidecum uniformizantă. Dacă ținta ei e unică, credința nu impune tuturor o cale standard, un portret normativ al credinciosului. În teritoriul ei, fiecare tip uman își găsește un drum și fiecare facultate umană e valorificată. Cea a înțelegerii, precum și cea a faptei. Devotamentul sufletului și devotamentul minții. Caritatea, alături de claritatea gîndului pornit pe urmele lui Dumnezeu.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Rătăcirea sinelui

Chiar depășit de primul monoteism (cel mozaic, prelungit în iudaismul contemporan), creștinismul e o religie foarte veche: nu demult a împlinit două milenii. Vechimea lui se lovește de ideologia prezenteistă a postmodernității, în care o carte e veche dacă a împlinit doi ani... Ni se spune că *acum e acum,* cu urmarea că facem din trecut *tabula rasa* și nu ne mai preocupăm de viitor, care pare lipsit de sens, plin de crize oribile, angoasant... În acest tablou cultural, reinventarea creativă a faptului creștin devine cumva obligatorie și oarecum imposibilă. Mai cu seamă că acele două milenii nu l-au lăsat nicicînd să se odihnească într-o formă stabilă. Există o imensă diferență între creștinismul persecuțiilor și cel post-constantinian. Ca și între Orient și Occident. Diferitele renașteri (de la cea bizantină, a Paleologilor, pînă la cea italiană, trecînd prin *revival*-ul franciscan, care și-a propus, fără să izbutească, amînarea Reformei), Biserica lui Hristos a fost mereu zguduită de schisme, erezii, mișcări eshatologice, spiritualități radicale, ciocniri cu puterea politică, instrumentalizări imperiale și decadențe morale primejdioase. În modernitate, ea a intrat în era raționalismului hermeneutic, a istoricismului și a curentelor relativist-demitologizante, care s-au conjugat mai recent cu completa colonizare a spațiului teologic, asaltat de secularism, comparatism, dar și de semifuziunea cu vocabularul științelor umane, de la antropologia culturală și psihanaliză pînă la sociologia religiei și geopolitică.

Dacă iei în calcul – oricît de sumar – impactul atîtor transformări, șocuri și presiuni mundane, înțelegi că imaginea unui creștinism peren, static, inoxidabil față de rugina corodării sale istorice, nu e decît o fraudă pioasă. Doar temelia textului sacru, definitivat canonic abia în secolul IV, rămîne cumva referențială în toată această mare agitată de evenimente, interpretări, definiții și percepții în continuă dinamică destabilizatoare. Fiecare secol, popor și loc unde mesajul lui Hristos a început să lucreze și-a construit propriul creștinism, acționînd diferit în numele aceluiași Dumnezeu, modelînd divergent aceleași imperative decalogice și producînd o pluralitate deconcertantă de grile teologice vag subsumate aceleiași Tradiții. Desigur, fiecare Biserică – înarmată cu proclamarea de principiu a monopolului său asupra Adevărului revelat – și-a salvat, pe cale ierarhică sau prin orice altă sursă de autoritate acceptată, unitatea dogmatică, de cult și de jurisdicție. Din interiorul celor trei mari ramuri confesionale – ortodoxia, catolicismul și protestantismul –, ca și din interiorul corpurilor ecleziale naționale, acțiunea dizolvantă a temporalității e cert atenuată, așa cum icoana colectivă a predaniei pare încă lizibilă. Asta nu face forțele modernității antropocentrice, nihiliste și agnostice mai puțin redutabile, căci ele au provocat revoluții politico-sociale și mutații intelectuale reflectate în experimente de scară uriașă, lăsînd democrației un infim teritoriu-tampon, între nazism și comunism (pentru secolul 20) și între populism și anarhie (în veacul abia început).

Toate aceste experiențe au marcat omul și societățile în profunzime. Numeroși sînt cei care, de pildă, influențați de socialismele și umanismele veacului al XIX-lea, nu mai pot gîndi (și „tolera") faptul creștin decît în termenii carității, filantropiei și pasivității apolitice de ghetou. Vrem, nu vrem, reducem religia noastră la *celălalt* și la *binele comun,* uitînd latura paradoxal „egoistă" a propriei mîntuiri. Nu doar că ne substituim lui Dumnezeu prin mania etichetărilor și a judecăților sumare la adresa celorlalți, dar neglijăm adevărul central al revelației: dacă îl urmez pe Hristos, o fac în nădejdea că El mă va mîntui pe mine, insul irepetabil aruncat în acest timp și loc al vieții ca mister al libertății. Firește, Biserica se roagă atît pentru comunitate („mîntuiește, Doamne, poporul Tău!"), cît și (în cheie filocalică) pentru izbăvirea individuală. Între cele două registre s-a căscat însă hăul unei disjuncții colosale.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

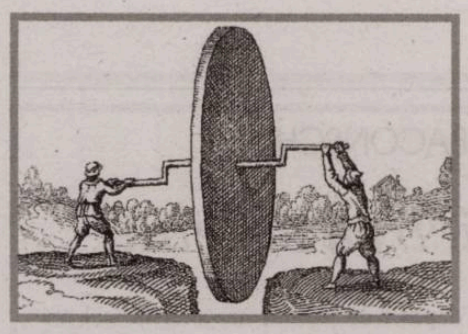

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Președinte. Monarh. Politician

A rareori a fost România atît de furioasă pentru că unul dintre demnitarii ei a respectat o regulă. De obicei, nervii apar în situația inversă și mult mai comună în care demnitarul sau funcționarul o ia pe scurtătură, de obicei în interes propriu.

Dar vremurile sînt așa cum sînt, iar președintele Klaus Iohannis trebuie să facă față unui potop de acuzații venite de la cei mai loiali suporteri ai săi pentru că a ales să respecte legea în cazul revocării procurorului-șef al DNA.

E în această revoltă neputincioasă un anume sentiment antidemocratic care ar trebui să îngrijoreze. Frustrarea, neputința și exasperarea duc o parte din public într-o zonă radicală de gîndire din care nu poate ieși nimic bun. Și spun asta pe fondul coborîrii în iliberalism patronate de Liviu Dragnea și de grupul din jurul său. Văd deja în presa străină titluri care pun România pe același plan cu Ungaria și Polonia. Dacă și cealaltă jumătate a societății alege, sub masca rezistenței, același drum, am obținut o frumoasă rețetă de dezastru, numai bună de defilat cu ea la festivalul calamităților politice.

Cum am ajuns aici? Nu mai departe de acum două săptămîni observam, în acest spațiu, că președintele României preferă ambiguitatea, se ferește de dezbateri reale, e reactiv și întreține o relație nesănătoasă cu forțele politice care îl susțin. Remarcam și că i-ar fi folosit un împrumut din manualul predecesorului său. Din nefericire, modul inabil în care a procedat la începutul săptămînii nu face decît să confirme observațiile de atunci.

Dar nu e numai atît. Incapacitatea internă a PNL de a formula idei solide și autonome, organizarea partidului pe criterii antimeritocratice și dependența bolnavă de cîțiva finanțatori dubioși fac ca principala forță a Opoziției să rămînă permanent într-un soi de stupoare confuză, de alcoolic fără speranță. Președintele nu are un partener egal în PNL, ci un soi de subordonat incapabil să stea drept. Partidul liberal, la cei peste o sută de ani ai săi, încă își caută identitatea. Și-o caută într-un moment în care ar fi fost nevoie de o opoziție fermă și coerentă.

Mai departe, cele două USR-uri au întîrziat nepermis de mult cu trasarea unei granițe clare, a unei limite pînă la care pot și vor să sprijine instituția prezidențială. Asta i-a oferit președintelui un oarecare sentiment de relaxare, știind că nu trebuie să facă eforturi pentru a obține un sprijin oferit necondiționat. Faptul că în ultima vreme useriștii vorbesc tot mai ferm despre un candidat propriu la prezidențiale și încep să realizeze că doar ei își pot decide viitorul e un semn că lucrurile încep să intre pe făgașul firesc. Mai bine mai tîrziu decît niciodată.

De asemenea, grupurile civice cultivate de Administrația Prezidențială cu diverse ocazii s-au bucurat prea mult de atenția oferită ca să aibă curajul să îl critice serios pe Klaus Iohannis atunci cînd a fost cazul. Ca și în cazul partidelor, lipsa de autonomie aduce cu sine necazuri pentru ambele părți și ratări plenare.

Pe scurt, președintele nu a simțit pînă azi că trebuie să lupte pentru moștenirea sa politică sau, dacă dorește, pentru următorul mandat. Nu a simțit cine știe ce risc și nici nevoia de a cere sfaturi în afara cercului său restrîns care l-a adus, pas cu pas, în situația de azi, disprețuit de adversari și cu prieteni dezamăgiți (ca să fiu politicos). Un politician cu instinct ar alege să vadă avantajele situației și să schimbe tonul cît mai e timp.

Presupunînd că dorește să își salveze mandatul, Klaus Iohannis are nevoie nu numai de parteneri, ci și de o nouă filozofie. Una a prezenței, dacă vreți. Atitudinea distantă și inutil sigură pe sine, chiar dacă e motivată de argumente legale, trebuie să dispară și să fie înlocuită, în baza acelorași argumente legale, cu implicare, retorică și, mai ales, curaj.

Curajul de a da interviuri, de exemplu. Interviuri în care să explice oamenilor deciziile pe care le ia, să își anunțe intențiile și să dea societății prilejul să participe. Poate părea frivol, însă vă rog să vă amintiți cînd ați citit/ascultat/urmărit ultimul interviu cu președintele României. Pe birourile și în căsuțele de mail de la Cotroceni sînt sute de solicitări de interviu ignorate. Sute. Sigur că șeful statului are și altceva de făcut, însă măcar uneori, ca o dovadă de minim respect, ar putea să accepte să răspundă unor întrebări legitime venite din partea jurnaliștilor.

Am mai spus-o, nu cred că salvarea politică a domnului Iohannis e esențială pentru democrația românească. Însă, cîtă vreme domnia-sa ocupă cea mai înaltă funcție în stat, e obligat nu numai să se ridice la înălțimea speranțelor pe care oamenii și le pun în el, ci și să dea dovadă de un pic de umilință. O poate practica el însuși, elegant și folositor, sau poate fi obligat să o facă de situațiile fără ieșire în care se pune singur continuînd să exercite distant și nepoliticos o funcție pe care a cerut-o națiunii și care nu i-a fost oferită pe tavă asemeni unei coroane.

Evenimentele de săptămîna asta ar trebui să îl convingă.

P.S. Am trimis în această dimineață încă o solicitare de interviu către Administrația Prezidențială. Intenționez ca, din cînd în cînd, să mai număr zilele scurse fără răspuns.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

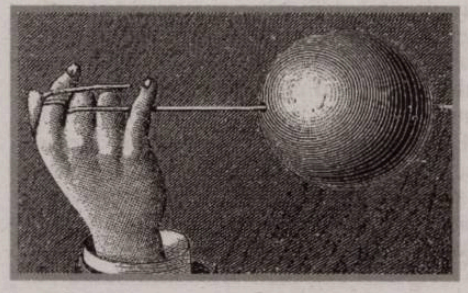

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Negocieri hard pentru Brexit soft

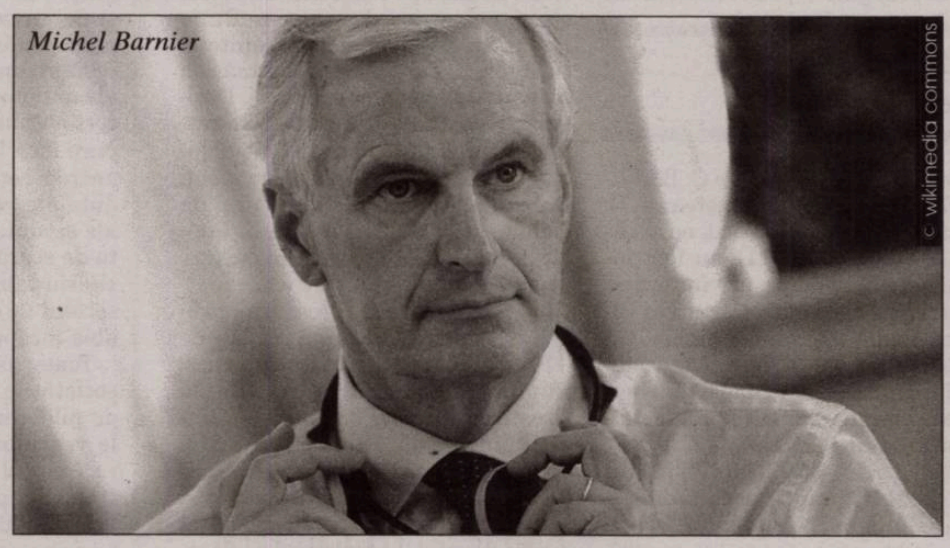

Michel Barnier

© wikimedia commons

Vinerea trecută, Theresa May anunța triumfător că a ajuns la o „poziție comună" pe tema Brexit cu miniștrii ei. Textul-program apărut în urma unei întruniri de douăsprezece ore cu cei douăzeci și nouă de miniștri ai cabinetului urmează să fie dezvoltat și să se transforme într-o „Carte albă" a Brexitului, „o lucrare de 120 de pagini" care va fi publicată săptămîna viitoare. Pe scurt, planul prevede crearea unei zone de liberschimb între Marea Britanie și UE, cu un set de norme comune care reglementează bunurile industriale și produsele agricole. Un *„deal"* (o afacere) UK-UE menit să asigure un acces limitat la piață comună, dar din care sînt excluse libertatea de circulație și serviciile. A fost o negociere dură pentru un Brexit *„soft"*.

Pentru Theresa May, consensul în jurul acestor principii e un succes important. În interiorul Partidului Conservator a reușit să-i satisfacă atît pe euroscepticii radicali, cît și pe cei din aripa așa-zis liberală, care se temeau că ieșirea Marii Britanii din Uniunea Europeană ar putea avea urmări nefaste asupra economiei, cum ar fi, de pildă, pierderea a zeci de mii de locuri de muncă sau o scădere a investițiilor directe. În plus, May a promis și păstrarea principiului de liberă circulație între cele două Irlande – o chestiune politică spinoasă.

E drept, această foaie de parcurs a ieșirii din Uniunea Europeană nu mulțumește pe toată lumea. La scurt timp după încheierea discuțiilor din interiorul guvernului, David Davis, ministrul însărcinat cu negocierile pentru Brexit, apoi Boris Johnson, ministrul de Externe, și-au prezentat demisiile. Nu a fost un șoc pentru nimeni. Demisiile celor doi susținători ai unui Brexit „dur" la mai puțin de nouă luni pînă la momentul programat al ieșirii Marii Britanii din Uniunea Europeană (martie 2019) arată cît de acute sînt neînțelegerile din interiorul partidului aflat la putere. Însă Theresa May a ieșit întărită: încetul cu încetul, partidul se aliniază.

Această foaie de parcurs a ieșirii din Uniunea Europeană nu mulțumește pe toată lumea.

Mai rămîne ca formula convenită de guvernul de la Londra să fie agreată și de Uniunea Europeană. Negociatorul UE-UK, Michel Barnier, nu e cel mai flexibil partener de discuție. Pînă acum, negocierile purtate cu Boris Johnson au bătut pasul pe loc. Va putea noul negociator britanic, Dominic Raab, un susținător al Brexitului dur pus acum să pledeze pentru un divorț *soft,* în termenii propuși de Theresa May, să obțină, de la omologul său european, un acord în legătură cu comerțul liber între UE și Marea Britanie? E puțin probabil: Michel Barnier a anunțat deja, încă înaintea publicării Cărții Albe, că nu agreează ideea...

Însă ce-ar fi dacă, odată cu demisia din guvern a celor doi brexiteri radicali, ar dispărea chiar și ideea Brexitului? E ceea ce sugera, amar-ironic, și președintele Consiliului European, Donald Tusk. Chiar așa: se (mai) poate renunța la Brexit? O întrebare pe care și-o pun, deja de multă vreme, și unii britanici, și europeni idealiști. Întrebarea nu e lipsită de sens. Logica referendară e, uneori, lipsită de... logică. Pe o temă care polarizează masiv, cum este Brexit, opinia publică poate fi influențată cu ușurință, în ambele direcții; majoritățile se schimbă rapid, în funcție de conjuncturi, în funcție de situația economiei, în funcție de evenimente politice conexe sau în funcție de starea de spirit generală. „Dacă se schimbă circumstanțele, se poate schimba și voința poporului" – a spus-o și fostul premier Tony Blair. În Parlamentul britanic, euroscepticii se regăsesc în ambele partide, la fel cum și susținători ai rămînerii în Uniunea Europeană pot fi deopotrivă laburiști ori conservatori. Sigur e că o largă majoritate a britanicilor susține ideea unui nou referendum pe tema Brexitului. Însă nu există consens cu privire la forma pe care ar trebui s-o aibă această consultare populară. Pentru că totul depinde de cum e formulată întrebarea. Dar chiar și așa: să presupunem că, la un eventual nou referendum, majoritatea votează rămînerea Marii Britanii în UE; să presupunem și că la nivelul UE există un consens, o unanimitate chiar, pentru păstrarea Marii Britanii; să presupunem, în fine, că toate negocierile de pînă acum legate de termenii divorțului sînt anulate și uitate – ar rămîne chestiunea definitiv tranșată?

Coordonatoare: Ana Maria SANDU

Dincolo de eșec

Texte și opinii de:

- Bogdan RĂILEANU (scriitor)

„Corpul și Timpul“

- Elena VLĂDĂREANU (scriitoare)

„De ce scrii?“

- Adina PAPAZI (profesoară)

„Cum să îi explici unui puști că o notă peste 9 este mică?“ – interviu

- Vlad TĂUȘANCE (consultant de strategie)

„Lasă-mă-n greșeala mea!“

- Anchetă

„Pentru fiecare perioadă din viață a existat cîte un eșec major“

argument

Antrenați pentru succes

DILEMA VECHE 25 DE ANI

Dincolo de eșec

„Trebuie să fii cel mai bun“, auzim uneori de la grădiniță. „Ce, tu nu poți?“ – și ușor-ușor începe antrenamentul pentru performanță. Nu mai contează ce-ți dorești, dacă ești bun să faci o anumită meserie, important e să reușești.

Terminasem liceul și ne pregăteam pentru examenul la facultate. Știam exact care sînt punctele mele slabe. După examen, am plecat la mare cîteva zile, ca să mă gîndesc la cum o să fie viața mea dacă n-o să intru. Aveam niște emoții incredibile, de parcă tot ce urma ar fi atîrnat de lista cu admiși și respinși. Am intrat. N-o să uit niciodată secundele în care sufletul mi s-a ridicat în gît pînă mi-am găsit numele pe lista celor admiși.

Prietena mea a ratat. A stat un an și a învățat. O vizitam în fiecare lună cînd mă întorceam acasă. Simțeam că-i e greu. Așa mi-ar fi fost și mie.

În anul II am ratat un examen la franceză. Mi-am dat seama că n-avea rost să mă duc la restanță. Situația se complicase, pusesem o întrebare care lezase orgoliul profesoarei. Am repetat anul. N-a fost o decizie ușoară. Cum să le spun alor mei asta? Cum să trăiesc cu această deviere de la linia dreaptă?

Am avut parte de un an foarte bun. Am citit cît și ce-am vrut, mi-am echivalat examenele celelalte și am huzurit. M-am simțit mai liberă ca niciodată. M-am apropiat de mine așa cum n-o mai făcusem înainte. Cu răbdare, sinceritate și înțelegere. Pierdusem un an de școală, dar cîștigasem un răgaz important. Mai tîrziu am descoperit că există această modă printre studenții de la universitățile din străinătate, care aleg să-și suspende anul II (de obicei) pentru a călători, a se descoperi.

În timp ce pregăteam acest Dosar am aflat că festivalul Ideo Ideis de anul acesta (Alexandria, 6-12 august) are ca temă tot eșecul. Mi s-a părut o coincidență bună. Am întrebat-o pe Karin Budrugeac de ce au ales tema asta: „Am lansat ca temă de gîndire pentru Ideo Ideis 2018 eșecul. E al treilea an în care ne propunem o temă pe care s-o declinăm atît în comunicare, cît și în esența festivalului. Am avut *empatie, spirit critic* și am ajuns la *perseverență*. Cum o cultivi? Cînd nu te lași bătut de eșec. Cuvîntul în sine e scurt, pare final și te taie un pic pe limbă cînd pleacă, șuierînd. Eșec. Am pornit la drum cu el și pentru că ne-am dat seama că mulți oameni din jurul nostru îi invidiază la fel de mult pe cît îi apreciază pe cei pe care îi consideră de succes, sau măcar că «au reușit în viață». De parcă acei oameni, oamenii de succes, care sînt diferiți de noi, oamenii simpli, ar fi avut ursitoare mai bune și un covor roșu sub tălpi. Nu zic că nu sînt oameni cu mai mult succes în viață decît alții, sau care își permit la un moment dat să renunțe la un drum care nu-i făcea fericiți pentru unul care îi împlinește. Dar măcar cu un eșec sîntem toți datori.“

Le mulțumesc tuturor invitaților mei pentru că au vorbit despre eșecurile lor. (**Ana Maria Sandu**)

BARBURISME

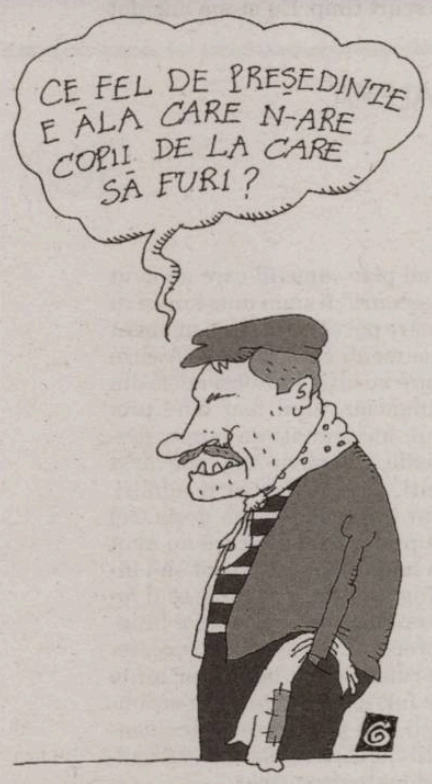

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Bogdan RĂILEANU

Corpul și Timpul

E ora 8,53 dimineața. Sînt în sala de fitness de la Worldclass. Merg pe banda înclinată la 5% cu o viteză de 5,4 km/oră. Mi-am pierdut o garnitură de cauciuc de la una din căști și mă chinui să nu îmi cadă din ureche. Ascult The Perfect Circle, care, după mulți ani de pauză, a scos un nou album: *Eat the Elephant*. În vocea solistului se simt maturitatea și reflexivitatea anilor care au trecut peste el și ale proiectelor pe care le-a început, dar simt și o renunțare, o melancolie, un regret pe care le identific cu mine și care, culmea, mă fac să măresc ritmul pe banda de alergare.

Prin geamurile mari din fața aparatului pe care merg cu pași hotărîți se vede piscina în care înoată oameni, iar dincolo de piscină, prin alt rînd de geamuri, văd terasa hotelului Radisson. Sînt multe scaune așezate în fața unui ecran mare montat pe terasă. Pentru campionatul mondial de fotbal. Ecranul e uriaș. Are trei-patru metri înălțime și vreo șase lățime. Asta e măsura succesului pentru multă lume. Mărimea ecranului. Iar la Radisson pare că totul este despre succes sau pregătit pentru oameni de succes. Pe ecran se proiectează imagini de pe Fashion TV. Fete cu trupuri impecabile și nume exotice defilează, rîd, se zbenguie, fac figuri, se strîmbă la cameră sau stau cuminți în fața oglinzii în timp ce sînt aranjate. Media de vîrstă e sub 22 de ani, sînt sigur. Asta înseamnă succes, îmi spun privind hipnotizat ecranul suprarealist cu fotomodele uriașe din curtea hotelului. Eu, la 22 de ani, mă întîlneam cu un poet în grădina GreenHours. El mă sfătuia să scriu mai mult ca să intru în generația care se forma la vremea aceea (2001-2002), eu îl întrebam dacă are prietenă și ce muzică ascultă. A zîmbit încurcat și mi-a spus că nu, pentru că în timpul liber preferă să citească. Ne-am despărțit cu gînduri de revedere. El s-a călugărit la scurt timp. Eu m-am angajat într-un club de noapte, unde am spălat scrumiere în bar, printre picioarele desfăcute ale stripărițelor, deasupra chiuvetei. Uneori transpirau pe mine fetele și îmi era teamă că o să iau vreo boală din acele picături de apă, dar aveam nevoie de bani ca să pot merge la mare cu prietenii, așa că am mai continuat o vreme. Succesul era legat de bani și atunci, și acum, dar cumva e diversificat. Ca la bebeluși, după o anumită vîrstă, hrana nu mai este alcătuită doar din lapte, la fel și succesul începe să nu mai fie doar pe bază de bani.

„Nu te teme de greșeli. O să experimentezi eșecul. Continuă să muncești."

BENJAMIN FRANKLIN

Succesul ar putea foarte bine să fie și un corp cu un conținut de grăsime mai scăzut, cu mai puțină scolioză, cu atacuri de panică mai rare, palpitații mai puține sau timp mai bine administrat. Succesul are un preț. Ni se tot repetă asta în diverse forme motivaționale.

În bazinul acoperit au intrat multe doamne pensionare. E ora de *aqua gym*. Una dintre ele se luptă cu o baghetă din spumă pentru înot să o treacă printre picioare. Apa împinge materialul la suprafață, dar doamna este insistentă și reușește. Persistența într-o idee, ăsta e drumul spre succes. Am văzut mulți oameni care în facultate nu erau extraordinari la ceea ce făceau, dar pentru că au persistat au devenit, după ani, o autoritate sau măcar experți în domeniu. Au devenit oameni de succes sau au avut, cel puțin, succes în domeniul în care au insistat. De altfel, nu notele mari din școală pavează drumul spre succes. Acum, doamna plutește ca un cal de mare în apa bazinului și vorbește cu alte doamne. Ăsta este micul succes. Îmi imaginez că o să ajung și eu să mă bucur peste treizeci de ani la fel cînd o să reușesc să plutesc într-o piscină ca asta, dar înainte de orice trebuie să slăbesc. Corpul. Ăsta e marele meu eșec. Nemesis-ul meu. Simt că asta o să mă bage în pămînt.

Corpul și timpul. Sau mai degrabă lipsa timpului. E 9,10. Mai am o jumătate de oră. Jumătate de oră din ce? Mă gîndesc la rezonanța pămîntului. Citisem undeva că s-a micșorat și, din cauza asta, timpul s-a redus. Universul a început să devină zgîrcit cu timpul. Primim mai puțin și avem mai mult de realizat în interval. Cel mai mare eșec legat de timp îi privește pe prietenii mei. În structura pe care am construit-o pe bîjbîite, prietenii au rămas niște Luni exterioare planetei, pe care le vizitez din ce în ce mai rar. Planeta mea e alcătuită din timp, ore cu băiețelul meu, din care fur ore pentru scris dimineața, ore la serviciu din care fur timp de socializare online, ore de week-end din care fur timp pentru citit și uitat pe pereți uneori. Îmi lipsesc cel mai mult plictiseala, timpul petrecut fără sens, luxul de a pierde timpul.

Un domn chelios a intrat în jacuzzi-ul de lîngă piscină. Citește cu capul dat pe spate ceva de pe telefon. Și eu am stat de multe ori în jacuzzi-ul ăla cu capul dat pe spate, privind cerul prin geamul mare de sticlă. Poate că am stat ore acolo, zile puse laolaltă. Mai ales în perioadele în care mă chinuiau durerile de spate. Tot în jacuzziul ăla am văzut cu ochii minții și o scenă pe care am adăugat-o în primul meu roman, *Dinții ascuțiți ai binelui*. O scenă cu o femeie care se aruncă în gol de pe acoperișul hotelului. Nu îmi dau seama ce înseamnă succesul – să scrii o carte? Să ocupi o funcție la job? Să primești un premiu pentru munca pe care ai făcut-o? În majoritatea timpului mă simt mediocru și abia rezist la suprafață și tind să îi dau dreptate șefului meu: *It's not what you do, it's what people think you do*. E mult adevăr aici. Acum vreo 15 ani mă gîndeam că, în momentul în care o să pot să îmi fac abonament la Worldclass fără prea mari eforturi, voi fi atins succesul. Iată că nu e ăsta succesul și oricum mai am doar vreo cinci minute aici, chiar dacă am plătit pe un an întreg.

***Bogdan Răileanu** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Dinții ascuțiți ai binelui, *Humanitas, 2018.*

Iuliana ALEXA

Self serving bias

„Îmi plac oamenii care au avut eșecuri", îi spun unei amice cu care povesteam la un moment dat despre oamenii care ne plac. Avusesem o întîlnire cu cîțiva profesioniști din domeniul financiar, unul mai bine pregătit ca altul, încununați de burse, premii, olimpiade. Oameni cu adevărat impresionanți, care te fac să îi admiri. I-am admirat împreună și am decis (cel puțin eu) că prefer oamenii care au avut eșecuri de-a lungul vremii. Nu cît să-i îndoaie, să îi îngenuncheze, dar cît să îi facă lucizi și conștienți că viața nu e liniară și nici corectă. Cred ferm că succesele pe bandă rulantă sînt bune, dar nu te învață mare lucru despre textura ascunsă a realității, cea presărată cu incidente impredictibile, care fac succesul fragil, chiar dacă ai toate premisele.

Succesul și eșecul sînt, în bună măsură, rezultatul norocului și al deciziilor noastre. Adică, dacă știm cum să speculăm o situație bună și luăm decizia corectă, ne mărim șansele să repurtăm un succes. Annie Duke, o jucătoare profesionistă de poker ce își petrece vremea dînd lecții celor din companii cu privire la felul cum ar trebui să luăm decizii, spunea exact asta: „Viața e o combinație de noroc și de decizie și seamănă izbitor cu jocul de poker, nu cu cel de șah; jocul de șah este o formă complexă de calcul și la șah vezi clar dacă decizia ta a fost una bună; la poker, nu. Nu știi ce cărți îți vin, poți juca extraordinar de bine, dar să ai numai cărți proaste. Cam așa e și în viață".

„Ambiția este ultimul refugiu al eșecului."

OSCAR WILDE

Ceea ce ne caracterizează este felul cum interpretăm aceste rezultate. De obicei, dacă avem un eșec, dăm vina pe circumstanțe. Ne vine mai ușor să spunem că au fost cărțile slabe decît că am jucat prostește niște cărți de valoare medie. Exact ca în viață. E vina lui (a ei), nu a mea, că a ieșit prost. A fost vremea proastă, a fost presiunea atmosferică, a fost profa de matematică prost dispusă în ziua examinării. Cînd avem victorii, ni le atribuim automat. Am făcut bine la examen, am fost deștept, am reușit în carieră pentru că sînt așa și pe dincolo, minimalizînd, către zero, contribuția circumstanțelor. Se cheamă *self serving bias*. Adică ne facem un serviciu interpretînd realitatea în favoarea noastră, chiar dacă interpretarea e fantastă, eronată, subiectivă.

Ei bine, așa mi s-a părut mie că oamenii aceia admirabili își narează viețile: ca pe un lung șir de victorii atribuite lor înșile și doar lor. Părinții, educația, liniștea din familie păreau inexistente în narațiune. Tot ce conta era că învățaseră, i-au depășit pe alții numai prin forțele proprii. Dar știm bine că nu este așa. Dacă ești olimpic la matematică e și pentru că mama și tata te susțin emoțional, nu ai parte de conflicte în familie care să-ți strice ziua și să nu te lase să înveți. Acest aspect al susținerii emoționale e deseori ascuns, dar el este crucial. O familie disfuncțională e unul din cei mai clari predictori de eșec școlar. La fel e sărăcia. Așadar, dacă ai avut succese de mic, gîndește-te la vîrsta adultă cît a fost contribuția ta la victorie și cît au contribuit „cărțile" pe care viața ți le-a oferit.

Dacă ne merge prost, tindem, simetric, să dăm vina pe mama și pe tata care au fost nu știu cum. Știți voi bine cum gîndiți cînd vă merge prost.

Acum, ce e de făcut? Păi, trebuie echilibrate perspectivele. Trebuie să devenim conștienți de acest *self serving bias* din situația de succes. E cazul să fim mai smeriți cînd ne merge bine și mai atenți la contribuția noastră la eșec atunci cînd ne merge rău. *As simple as that*.

***Iuliana Alexa** este redactor-șef la* Psychologies.

Elena VLĂDĂREANU

„De ce scrii?"

Încep parafrazînd un clasic, pentru că, nu-i așa, orice eșec este unic în felul lui. M-am tot gîndit la asta încă de cînd am fost invitată să scriu pentru acest Dosar: de ce? Poate pentru că în ultimul timp am fost cam expusă, cu și fără voia mea, de ce nu aș putea scrie la o adică și despre eșec? Poate pentru că, să fac o glumă proastă, pe mine scrie mare *eșec* (pe lîngă reproducere, feminin și feminism, și alte *isme* și *reuri* care mi s-au lipit de nume de-a lungul timpului). Oricum, a vorbi despre eșec văd că, mai nou, a devenit o modă și că se țin chiar și ateliere de eșec (?!). Eu însămi, nu cu mult timp în urmă, invitată de echipa simpatică de la *Decît o revistă* la *DoR live,* m-am dat mare specialistă în teoria eșecului și am vorbit despre asta. Am fost surprinsă și șocată totodată că oamenii au mai și rîs. Cu mine, sper, nu de mine.

„Pentru bani",
vanitosul „pentru glorie".

Pînă cînd am decis să-mi îmblînzesc natura mea dedată eșecului și să scriu despre asta, recunosc că eram foarte stînjenită. Țin minte cum, la primele scrisori de refuzuri de la diferite grant-uri, mă gîndeam: Doamne, bine că nu am spus nimănui de aplicație. Sau, în anii în care aveam cîte o carte și se dădeau premii, îmi impuneam să nu-mi pese și nu-mi păsa. Mai puțin anul ăsta, cînd nu mi-a mai mers lupta de autoconvingere. Dar asta nu-i nimic. Ce mă sperie acum cel mai tare este că, atunci cînd se anunțau cîștigătorii a ceva, gîndul meu era: bine că nici măcar nu am trimis, că sigur nu eram printre ei. Următorul pas a fost să aberez în teorii de genul: nu e important CEL mai bun, important este să existe buni. Că na, printre buni, măcar teoretic, eram și eu. (Citesc acum un text recent din *The Guardian* al Elenei Ferrante care spune că nu suportă împărțirea în cîștigători și învinși, cîtă dreptate are.)

Cînd am decis ca în cartea pe care am publicat-o în noiembrie 2017 să ating și problema eșecului – o făcusem, de fapt, prima oară prin 2010, într-un performance colectiv la Centrul Național al Dansului din București, cînd am făcut un poem dintr-o mizerie de stenogramă cu Vântu și o scrisoare de refuz de la nu știu ce fundație, pe care l-am citit purtînd un body de blană al Mădălinei Dan (mersi, Mădălina, că mi-ai îngăduit, am fost superbă) – nu era chiar așa *fancy* să vorbești despre asta. Ba, dimpotrivă, *feeling*-ul meu era că se mergea pe următoarea filozofie: oh, dar nu da importanță, a fost un accident, nu contează, mergi mai departe, nu vrem să auzim, nu ne interesează, le avem și noi pe ale noastre. De altfel, toată viața mea mă păcălisem cu un rahat de citat pe care mi-l scrisesem pe toate caietele, jurnalele, pereți: „Dacă ai cîștigat, continuă, dacă ai pierdut, continuă" (sau invers, mă rog, irelevant, același drac). Acum s-a schimbat foaia: în teoria gîndirii pozitive, trebuie să te confrunți cu eșecurile, să vorbești despre ele, să le alinți, să le sufli în fund și așa să treci mai departe. Aproape că e îngrijorător dacă nu ai un eșec cu care să te lauzi, cum naiba o să evoluezi?

Este o întrebare de care rîdem cu toții cu superioritate. Și eu am rîs și i-am transmis celui care o punea: hai, lasă-ne. Dar la un moment dat am început s-o pun și eu. Am făcut multe interviuri cu scriitori de-a lungul timpului și uneori, cînd simțeam eu că merge, poc, dădeam cu întrebarea asta (ultimele victime, Bogdan Coșa și M. Dușescu, dar nici ei nu au răspuns pe bune, oricum era o discuție informală, la Arad, nu se pune, băieți, vă prind eu altă dată la cotitură). E o întrebare grea, cea mai grea poate, ca să răspunzi pe bune trebuie să te uiți adînc în tine și să fii pregătit pentru tot soiul de răspunsuri, uneori și pentru unele care ar putea să nu-ți convină tocmai pentru că îți fut imaginea și poate chiar și stima de sine. Răspunsul la „De ce scrii?", pentru că asta e întrebarea, poate fi și jignitorul „pentru bani", vanitosul „pentru glorie", narcisicul „pentru admirație" etc. Normal că mi-am pus-o și mie. În nenumărate rînduri. Și știu și care e răspunsul pe care nu l-am spus nimănui, mi se părea că nu e niciodată momentul potrivit. Acum sigur nu e, dar dacă tot aștept momentul potrivit, este posibil să rămîn cu confesiunea vieții intactă și să nu mai am ce face cu ea.

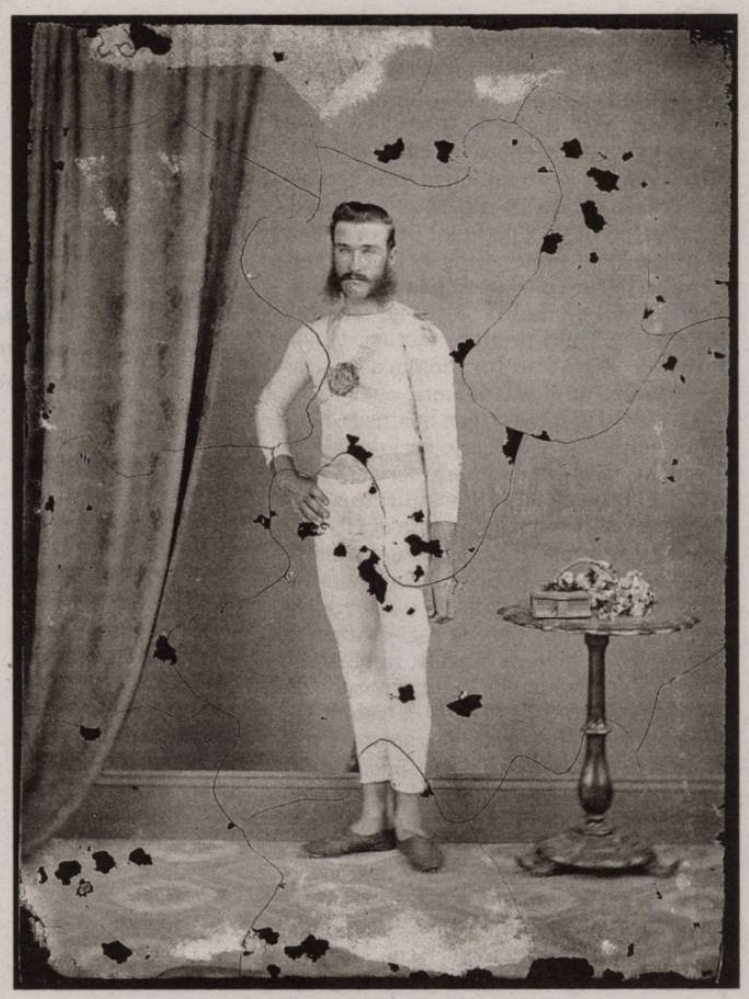

„Toate acțiunile oamenilor sînt echivalente și toate sînt, în principiu, sortite eșecului."

JEAN-PAUL SARTRE

Așadar, scriu ca să fiu iubită. Scrisul meu vine dintr-o perioadă așa de cruntă, în care eram atît de singură, în care totul era în neregulă cu mine, de la cum eram eu, cum mă purtam, ce făceam, ce vorbeam, pînă la chiar motivul pentru care eram. Mă simțeam, așa cum numai un adolescent poate s-o simtă, un eșec. Învățam bine – am prieteni acum care mă șicanează: premianto! –, dar și ăsta era un rol, o mască în spatele căreia să mă ascund, eu, eșecul de mine. Eram un sac gol, mă simțeam nu doar singură, dar și abandonată, neiubită, cînd m-a îmbrățișat cineva prima dată de drag, și asta s-a întîmplat tîrziu, tîrziu, m-a bușit plînsul pentru că eu nu eram făcută pentru îmbrățișări. Nu scriam despre asta. Abia tîrziu am făcut-o. Poate, dacă aș fi făcut-o atunci, la 14-15-16 ani, mi-ar fi fost bine mai curînd. Așadar: de ce scriu? Scriu ca să fiu iubită. Ca să am prieteni. Ca să vă placă de mine și să mă înconjurați cu afecțiunea voastră. Ca să-mi demonstrez că nu sînt un eșec. Și nu sînt. Oh, mă scuzați, confesiunile nu pică niciodată prea bine, hai, luați cu un pahar de apă, dar concluzia e alta: nu ar trebui să fiu lăsată să (mai) vorbesc despre eșec. Pentru că, pînă acum cel puțin, scrisul mi-a adus ceea ce mi-am dorit: iubire, prieteni, afecțiune. Nu a eșuat. Dar asta este și sabia (mea a) lui Damocles: oare cînd o să scriu prost, pentru că nu o să scriu toată viața bine, sau cînd n-o să mai scriu deloc... o să vă pierd pe toți?

Elena Vlădăreanu *este scriitoare și jurnalistă. Cea mai recentă carte publicată:* Bani. Muncă. Timp liber *(Nemira, 2017).*

Vlad TĂUȘANCE

Lasă-mă-n greșeala mea!

Să zicem că o sută de oameni mă întreabă de sănătate. Ce mai faci, cu ce te mai ocupi, poate facem ceva împreună. Douăzeci dintre complezențele astea duc mai departe. Restul se pierd în mesaje pe Facebook și cărți de vizită tocite prin portofel. Urmează zeci de conversații cît de cît concrete – pe mail, la cafea, pe Skype, pe fusul tău orar sau pe al lor. Vreo șapte ajung la bani și termene de livrare. Semnezi, poate, trei contracte. Unul se amînă. Altul se termină dezastruos. Unul produce facturi. Unele dintre ele se plătesc. Iar chestia asta poate să dureze unul sau doi ani.

Nu-i nici o afacere să faci business. Nu-i cum te-ai aștepta. Miticele zeci de mii de euro sînt, de fapt, accidente fericite într-un lung șir de gherle. Plus înjurături ample. După ce primești ștampila și CUI-ul, înainte să înveți contabilitate primară, înveți să blestemi. În primul rînd, clienții. În al doilea rînd, statul, cu toate rudele sale de la țară angajate la registratură și promovate în guvern. Taxele, impozitele, băncile și comisioanele. Viața și mintea de pe urmă care ți-a lipsit de ți-a trebuit ție facturier și sediu social. Te răcorești și o iei de la capăt. În mare parte, business-ul tău este eșecul. Dar de asta de prinzi tîrziu, după vreo cinci ani de munci și impozite.

Eatît de mult eșec în antreprenoriat și *freelancing*, încît s-a transformat într-un produs secundar. Deșeurile toxice – refuzuri, țepe, trădări, abuzuri – au devenit seminare, conferințe inspiraționale și cărți de business în toată regula. Din rușine și depresie, datul de gard a devenit un drept fundamental și un pas inevitabil. Eșecul este bun, virtuos, moral. O arată apoftegmele lui Jobs și Bezos și Branson, mantrele din Power-point-uri. O dovedesc statisticile nemiloase Berkeley & Stanford care-ți dau 5% șanse de supraviețuire pe termen mediu. Sau cele motivaționale de la Harvard, care-ți oferă o cotă de 50%-50%. Oricum, știi că n-o să-ți iasă din prima. Mai mult, vorba unui prieten cu sediul în Marriott, afli că un faliment valorează cît două MBA-uri. Pentru că o relație sănătoasă cu eșecul este garanția contactului cu realitatea. Este echivalentul mîinilor pline de bătături sau cicatricilor de pe încheieturi. O distincție și o dovadă.

„Nimic nu are o influență mai mare din punct de vedere psihologic asupra mediului înconjurător și a copiilor decît eșecurile părinților."

CARL GUSTAV JUNG

Cei cîteva sute de mii de *loser*-i tăietori de facturi sînt o sectă. Practicanți fervenți, adoratori ai adevărului neplăcut. De cealaltă parte a cifrei de afaceri, corporațiile sînt terifiate de eșec și, de la un punct încolo, de riscurile care-l implică. Șirurile infinite de *meeting*-uri și proceduri, previziuni și mailuri cu CC-uri aglomerate sînt, de fapt, ritualuri șamanice menite să țină greșeala deoparte, nu neapărat să invoce profitul. S-a rîs mult pe seama unei companii majore care a preferat să suplimenteze anul cu un trimestru pentru a-și atinge targeturile de vînzări, în loc să-și recunoască optimismul stupid sau incompetența. Orice navetist de Pipera poate să confirme că nu sînt singurii care au deformat realitatea sau regulile bunului-simț. Alții recuperează cei șapte ani de-acasă – există concursuri anuale pentru ideile bune care au mers prost, forumuri interne în care se inventariază eșecurile, programe de mentorat pentru managerii fricoși. Evident, nu sînt prea populare.

Adevărații negaționiști ai eșecului au ales, previzibil, administrația publică, companiile de stat și politica. Aici nu se greșește. Cel puțin pînă nu este dovedit în instanță de către DNA, DIICOT sau ANI, singurele instanțe care judecă performanțele. Nimeni nu e de vină pentru nimic, dezastrele sînt erori de comunicare sau amatorisme în mînuirea pixului și pastei corectoare. Evitarea realității a fost perfecționată, dicționarele au fost rescrise pentru a exclude fiascourile. De dragul procentajelor roz, la Brăila și aiurea, elevii care pot pica examenele de capacitate nu le vor mai susține. TAROM, Poșta Română sau TVR vor mai schimba sute de manageri înainte să accepte să schimbe ceva. Primăriile refuză semnăturile și blochează licitațiile pentru nu se contamina de răspundere. Alegerile nu se pierd din prostie și gafe, de vină sînt conspirațiile internaționale. Gunoiul se adună sub preș, mandat după mandat, pînă devine focar de infecție. E toxic, dar ne-am obișnuit. *Loser*-ii și inocenții sînt gata să-și asume și acest eșec plenar devenit politică de stat și politici publice.

E ceva ce nu pot duce. Corporatiștii și *aparatcik*-ii care se joacă de-a succesul în ograda greșiților. Directorii generali răspopiți care patronează spiritual *start-up*-uri. Fiii de tată, întorși de la studii cu numele și conturile spălate, care predică meritocrația. Cîștigătorii loteriei rubedeniilor, care primesc la cheie o podgorie, un loc în consiliul de administrație sau, de ce nu, un mic imperiu financiar. Urmînd, mai apoi, să dea interviuri despre spirit antreprenorial și viziune strategică. Succesul lor e fals. Cinismul lor e gratuit. Pentru că nu se întemeiază pe propria greșeală, ci se hrănește din eșecul nostru. Iar chestia asta va mai dura zeci de ani.

***Vlad Tăușance** este consultant de strategie.*

Ioana-Cristina CASAPU

Viața mea de expat

Holden Caulfield și cu mine am fi avut multe să ne spunem, dacă ne-am fi întîlnit, el la 17 ani și eu la 31, la masa unui bar afumat din Berlin. *Mă simt mică,* i-aș fi spus, *mă simt neînfricat,* mi-ar fi răspuns. *O să dai bir cu fugiții,* l-aș fi apostrofat, *ai să vezi că și tu,* m-ar fi tachinat.

Acum doi ani scriam cu vervă și entuziasm despre beneficiile emigrării într-un oraș vestic. Astăzi, cu conștiința faptului că orice lucru care se repetă înseamnă o lecție ce nu a fost învățată, scriu despre sacrificiile personale ale aceleiași transplantări într-un oraș care, chiar dacă este scump, murdar și suprasaturat, rămîne visul american local pentru mulți dintre noi.

Anul meu sabatic la Berlin, pe care îl mai numesc uneori sălbatic, se încheie, poate, în coadă de pește, diferit de cum a început. Am lăsat în spate o poveste romantică lungă și anevoioasă, și încă una mai scurtă și astringentă, care mi-a amintit că de ceea ce ți-e frică nu scapi. O prietenă s-a sinucis, iar alți prieteni vechi au dispărut, cu încetul, din viața mea. Am renunțat la multe elemente de confort, precum viața socială vibrantă pe care o aveam în București, mersul la coafor, terapia ocazională prin cumpărături excesive sau mersul cu taxiul. În anul meu sabatic n-am mai avut propria agenție și nici n-am mai semnat contracte pline de speranță: am lucrat puțin și pe bani puțini, făcînd cîte ceva din toate.

Viața de expat poate însemna că toți banii cîștigați sînt înghițiți de o chirie pentru o locuință prea costisitoare, de cea mai scumpă asigurare medicală pe care ai văzut-o vreodată sau de o taxă radio-TV pentru un televizor la care nu te uiți niciodată. Mai poate însemna și că, în multe seri, cina ta se developează la cuptorul cu microunde sau că, în alte seri, uiți complet să mai mănînci pentru că ruminația din minte are o bătaie mai lungă decît cea din stomac.

Poți privi Berlinul ca pe acest Tinder, o aplicație de pierdut vremea sau de căutare excesivă a timpului pierdut. Dai *swipe right* la petrecerea asta, și *swipe left* la toți acești oameni. Continui să te cauți pe tine, tot și tot mai departe de esențial, la mile și mile depărtare de cine crezi că ești cu adevărat. Simți pe pielea ta fragilitatea conexiunilor umane și adesea nu ai nevoie de (prea multe) droguri sau de aventuri ieșite din comun ca să înțelegi că te descompui ca persoană. Am încercat, iar și iar, să mă pierd și să mă regăsesc în iluzia aceasta, în acest *B-movie,* din care toți actorii pleacă rînd pe rînd, iar cei care rămîn încă încearcă să-și reunească toate părțile dispersate.

Curajul altora ne impacientează, pentru că pune sub lupă fiecare decizie comodă pe care am luat-o vreodată și ne obligă să ne întrebăm ce protejăm cu adevărat atunci cînd alegem să nu părăsim anticamera moale, caldă și imperturbabilă a zonei noastre de confort. Lumea care se deschide dincolo de această cameră te schimbă în feluri radicale, dureroase, sau poate are doar puterea esențială de a te transforma în ceea ce ți-a fost dat să fii. Viața mea de expat a fost, conform tuturor concluziilor, un fiasco previzibil și un exercițiu constant de grație și echilibru, ca mersul pe sîrmă, în care m-am simțit cînd precum o adolescentă fugită de acasă și uluită de toată măreția lumii, cînd precum o bătrînă paseistă, tristă și exasperată de propria nepricepere în fața vieții adulte.

Aș fi vrut să scriu o poveste despre cum am izbutit să îmi înving toți demonii și să am o viață precum cea pe care o pictez uneori pe Instagram, însă a-ți recunoaște limitele înseamnă și să-ți validezi superputerile. Dincolo de linia de sosire, de zidul Berlinului meu interior, de temerile de nereușită și de angoasele privitoare la succes, găsesc că a avea curaj nu te scutește de eșec, însă a trece prin eșecuri te familiarizează cu propria reziliență.

Uneori, mă uit la acest eșec ca la un tort, pe care îmi imaginez că, dacă îl voi mînca meticulos pînă la ultima înghițitură, voi putea merge mai departe la drum cu burta plină și cu mintea convinsă că unele încercări, oricît de grele ar fi, trebuie pur și simplu integrate.

***Ioana-Cristina Casapu** este jurnalistă și scriitoare. Cea mai recentă carte publicată:* Deviații de stereo, *Casa de pariuri literare, 2016.*

Adina ROSETTI

Stai cuminte și fii diferit!

„La naștere, toți copiii sînt supradotați. De cei care pălesc, mamele sînt responsabile total!“ Este titlul unui interviu cu „antrenorul de genii“ Florian Colceag, care a fost intens distribuit în mediul virtual acum un an. M-a uimit frenezia cu care mamele dădeau *share* (aprobator) acestui material care conține, încă din titlu, o doză bună de *shaming & blaming* chiar la adresa lor. Cu alte cuvinte, dacă odrasla (prin naștere genială) nu performează la apogeul calităților sale, există un singur vinovat: mama. Las la o parte faptul că logica ne-ar spune că, dacă considerăm toți copiii supradotați, atunci supradotarea nu mai există, ea devenind normă, și mă întreb oare unde este rolul tatălui (și, eventual, al familiei) în viziunea antrenorului de genii. Din păcate, în imaginarul colectiv, mama a rămas această eternă Fefeleagă care poartă pe umerii ei, de una singură, povara creșterii și educării copilului, eșecul „realizării“ acestuia fiind în întregime „vina“ ei. Am simțit asta pe pielea mea de mai multe ori, cînd reacția socială față de gesturile și comportamentele „ieșite din normă“ ale copiilor mei a fost de învinovățire (uneori tacită, alteori foarte directă) a singurei responsabile: eu. La prima serbare din viața ei de boboc de grădiniță, Clara mea a refuzat să cînte și să danseze, intrînd într-un soi de grevă care la început a fost amuzantă, pînă cînd a devenit apoi deranjantă pentru toți ceilalți părinți. Toți copiii erau așezați în semicerc pe scaunele pitice așteptînd rîndul să performeze poezii de Crăciun la microfon, numai Clara își întorsese scăunelul, își azvîrlise cît colo balerinii de prințesă și făcea glume și mutrițe, stricînd fotografiile părinților care încercau să imortalizeze momentul. După zece minute, privirile tuturor s-au întors șocate către mine. Am auzit în public murmure dezaprobatoare și întrebări șoptite: „Cine-i maică-sa?“, „E prost-crescută fetița!“ „Poate nu a dormit destul“ – o părere ceva mai împăciuitoare. Le-am zîmbit tuturor, încercînd să le fac semn că situația e sub control, dar simțeam ostilitatea ca o pîclă groasă care mă învăluia. Situația, desigur, a scăpat de sub control, Clara a convins un băiețel să i se alăture în acțiunea de sabotare a serbării, mama lui a intrat în panică, iar eu am plecat acasă copleșită de vină. Sigur greșisem pe undeva în educația copilului. Sau poate că... dimpotrivă? – m-am gîndit a doua zi. Poate că, într-o cu totul altă paradigmă, copilul meu purta germenii unui soi de nonconformism care îl va transforma mai tîrziu într-o *„rebel girl“*, de felul celor care apar acum în noua literatură pentru copii. *Be yourself, be different, follow your dream* – sînt mantrele aspiraționale ale noii generații, livrate de manualele care te învață să-ți găsești drumul potrivit în viață, de discursurile TED ținute de copii educați în sistem *homeschooling* (sau, și mai radical, de copii *unschooled),* de diverși guru ai dezvoltării personale. Însă cum se împacă aceste mantre cu obediența pe care se presupune că ar trebui să le-o insuflăm, ca părinți, pentru a se integra în „sistem“? Fă-ți lecțiile, stai cuminte, mănîncă tot, nu deranja adulții, învață poezia și cîntecelul pentru serbare, chiar dacă nu-ți plac, chiar dacă nu înțelegi o iotă din ele, chiar dacă (am pățit-o de nenumărate ori!) conțin greșeli gramaticale sau idei stupide. Iată o mostră, din poezia de absolvire a grădiniței, pe care a avut-o de învățat Anton, băiețelul meu: „Pe doamnele învățătoare eu le rog ca să mă iertе / Dacă-n timpul grădiniței le-am făcut ca să mă certe.“ În timp, am învățat să negociez cu „sistemul“, astfel încît să nu ajungem în stadiul de „eșec educațional“ total, cum se întîmplase mai demult cu Clara, dar nici să nu-mi transform copilul într-un roboțel obedient, care recită papagalicește tot ce i se cere, pentru mulți părinți asta fiind confirmarea absolută a „succesului“: copilul care spune perfect poezia, pe scenă, la microfon, imortalizat pe camera video, pentru a fi arătat mai apoi lumii pe canalele de *social media.* Am negociat cu educatoarele să scoatem din poezie versurile cu care nu sîntem de acord, Anton a învățat restul, le-a recitat în felul lui, serbarea a ieșit bine, toată lumea a fost mulțumită. Nu l-am pus pe Facebook și nu am luat *like*-uri, deși în alte situații îmi expun destul de mult copiii în mediul virtual.

„Pe doamnele învățătoare eu le rog ca să mă ierte
Dacă-n timpul grădiniței le-am făcut ca să mă certe.“

De parcă nu ar fi fost de ajuns presiunea pe care probabil părinții au simțit-o dintotdeauna în legătură cu performanțele copiilor lor, mediul virtual a venit ca o cireașă pe tortul succesului și vieții perfecte la care aspirăm cu toții. La sfîrșit de an școlar sau în preajma evaluărilor naționale, peretele de Facebook se umple de poze cu copii cu coroniță și diplome, copii recitînd la serbări, copii la petreceri de absolvire (nu, nu doar de liceu, ci și de grădiniță), rezultate școlare care dovedesc că eforturile părinților nu au fost în zadar. E momentul de glorie, în care nici un antrenor de genii nu te mai poate face să simți că te-ai ratat ca mamă, comentariile care curg în subsolul pozelor dovedind-o din plin: „Ce copil deștept și frumos!“, „Să vă trăiască, să vă bucurați de el!“, „Bravo, așa părinți, așa copil!“.

Nu sînt deloc străină de acest impuls, am simțit și eu nevoia să mă laud cu succesele școlare ale copiilor mei, în ziua în care Clara a venit acasă mîndră și mi-a spus: „Mama, azi la școală am fost cea mai bună!“ „Bravo, la ce anume?“, am întrebat, simțind cum îmi crește orgoliul de mamă. „La sport, la mersul piticului!“, a venit răspunsul ei prompt.

Adina Rosetti *este scriitoare. Cea mai recentă carte a sa este* Aiurea-n tramvai. Aventurile lui Anton în Țara Cuvintelor Anapoda, *Editura Curtea Veche, 2018.*

„Nu am încercat să înțeleg oamenii, am încercat să-i schimb"

anchetă

Am întrebat cîțiva tineri din țară, care au participat la proiectul de prevenție a violenței de cuplu In a Relationship, ce înseamnă pentru ei un eșec și o realizare. Răspunsurile lor, în oglindă, au și greutatea, și candoarea vîrstei.

Maria, 18 ani, București

Eșec: Am avut o perioadă în care m-am lăsat de citit filozofie pentru că nu am luat premiu la internațională, ceea ce a fost stupid, evident. Clar am considerat asta un mare eșec pentru o vreme. Dar mi-a trecut.

Realizare: Nu știu, poate că am început să mă detașez de obsesia pentru succes în instituțiile de învățămînt. Realizarea supremă ar fi să reușesc să rămîn în mediul academic o vreme îndelungată fără să intru într-o luptă elitistă, să public fără să mă-mbăt cu laude de la critici.

Ștefan, 19 ani, Rîmnicu Vîlcea

Eșec: Nu regret nimic și, drept urmare, nu consider că am avut vreun eșec major. La urma urmei, sînt mîndru de mine, am oameni alături și un acoperiș deasupra capului. Am avut multe *fail*-uri, dar nu consider că am unul major, demn de menționat.

Realizare: Cea mai mare realizare e cînd mă trezesc în fiecare dimineață, mă uit în oglindă și mă simt bine în pielea mea. Și cînd ajut oameni.

Ingrid, 17 ani, Constanța

Eșec: Mi-e și frică să mă gîndesc. Cred că este faptul că n-am reușit să mă apropii de rudele mele. Sîntem în relații bune, dar mă întristează că nu sînt atît de aproape sufletește pe cît mi-aș dori. Dar mă bucur că nu e prea tîrziu, că e o problemă ce poate fi reparată.

Realizare: Este reușita de a sparge bula de confort. Sînt multe acțiuni mici, repetate, care formează o mare realizare pentru mine. Și care încă se află în desfășurare. Un moment-cheie ar fi cînd am intrat în redacția unei reviste, pentru că de acolo au apărut tot mai multe provocări, ca o reacție în lanț. Nu vreau să îmi definesc realizarea supremă, pentru că, după ce o voi atinge, voi fi doar în cădere liberă. Mereu, cînd mă întreb asta, îmi zic că realizarea supremă ar fi fericirea, pentru că știu că pot ajunge la un echilibru, o armonie care să mă facă fericită indiferent de cum, unde sau cu cine aș fi.

Octavia, 15 ani, Piatra Neamț

Eșec: Anul trecut, în aprilie, se organizase un fel de atelier de teatru cu o regizoare din Franța, iar în urma acelor cîteva ore petrecute acolo, urma să se facă o selecție pentru următoarea etapă a proiectului care presupunea o mobilitate în Franța, timp de două săptămîni. La momentul acela mi se părea o oportunitate foarte bună pentru mine, pe care nu aș fi putut să o ratez, așa că am mers și eu. Începuserăm să facem acele exerciții, iar eu deja mă simțeam foarte incomod și îmi doream să plec cît mai repede de acolo. Spre seară, după ce ieșisem de la teatru, lista cu cei selectați mai departe fusese afișată, iar eu, bineînțeles, nu mă aflam pe ea. Era însoțită și de un mesaj în care ni se spunea că cei care nu au fost selectați trebuie să înțeleagă că în artă nu se permit compromisuri, iar în proiect nu va fi vorba nicicînd de compromisuri. Am plecat spre casă plîngînd, pentru că începusem să mă consider și eu un compromis. Din acea stare m-a scos tot sora mea, nu mai știu cum m-a consolat, dar a mers.

„Să fii pe locul doi înseamnă a fi primul care pierde."

EDGAR ALLAN POE

Realizare: Cred că cea mai mare realizare a mea este faptul că am participat la „Ceai. Poezie. Teatru", un concurs organizat de Teatrul Tineretului, care presupune ca primele două persoane care trimit un e-mail cu o poezie, în ziua în care se publică anunțul, să cîștige o întîlnire la un ceai, alături de un actor, într-una din sălile teatrului. Întîmplarea a făcut ca eu să beau ceai cu Florin Hrițcu, un actor pe care îl apreciam mult, atît pentru rolurile lui de la teatru, dar și pentru cel din filmul *Lumea e a mea*. Această întîlnire are un rol atît de important pentru mine deoarece a fost cel mai eficient mod de a mă motiva să prind curaj, dar și pentru că în urma ei am avut impresia că a fost ireală.

Diana, 20 de ani, Cluj-Napoca

Eșec: Nu am un moment în minte despre care să zic că regret că am făcut lucrurile într-un anume fel, dar cred că toate momentele în care m-am tras înapoi și nu mi-am asumat nici un risc să fac ceea ce simt că trebuie și mai ales să fac lucrurile pentru mine reprezintă cel mai mare eșec. Asta se întîmplă de fiecare dată din cauză că obișnuiesc să gîndesc totul mai mult decît trebuie.

„Modul în care comunic cu ai mei."

Realizare: Cu siguranță, nu e realizarea supremă, dar am reușit să supraviețuiesc primului meu zbor, care s-a întîmplat să fie spre alt continent, total singură și cu o experiență în ceea ce privește aeroporturile. Am trecut prin toate stările posibile, am reușit să nu pierd avionul la care trebuia să ajung, cu o escală de o oră în Paris, într-un aeroport mai mare decît orașul în care m-am născut. Să mă văd ajunsă în ultimul aeroport, după trei zboruri lungi, cu bagajul lîngă mine, a fost magic.

Marian, 17 ani, Focșani

Eșec: Cred că cel mai mare eșec al meu se împarte în două categorii – cel social și cel personal. Personal, simt că m-am autocaracterizat, cu timpul, ca fiind o persoană „dezvoltată", sigură că „poți face tot ce-ți propui", ceea ce m-a făcut să mă complac în niște situații și să nu îmi dau seama că, de fapt, problemele mele persistă și că eu tot așa rămîn pe dinăuntru. În anul acesta școlar am fost (și încă sînt pînă în noiembrie) președintele Consiliului Județean al Elevilor Vrancea, poziție prin care speram să revoluționez această structură. Ceea ce s-a întîmplat e că mi-am pus multe speranțe și mi-am făcut multe planuri, unele relevante, altele nu, pe care, din anumite motive, nu le-am dus pînă la capăt. Pe scurt, lucrurile nu s-au întîmplat așa cum mi-am imaginat eu (și asta doar din cauza mea).

Realizare: Mereu aș fi vrut să fac și mai mult, și mai bine. Dar cred că sînt mulțumit că am adus cîteva concepte/proiecte/programe la mine în oraș, precum Retrospectiva Super, GROW, AMC Fest, că am șlefuit cîțiva adolescenți după care mor de drag și care sper că în urma mea vor rupe gura tîrgului.

Andrei, 19 ani, București

Eșec: Că nu am încercat să înțeleg oamenii, indiferent cum ar fi ei. Am crezut că trebuie să îi schimb. Și nu asta e calea. Lucrez la o schimbare acum. Sper să îmi iasă.

Realizare: Faptul că mi-am găsit resursele interioare să merg mai departe orice ar fi și că mi-am găsit și resursele exterioare: oameni de calitate și contexte de învățare constructive.

Bianca, 18 ani, București

Eșec: Cel mai mare eșec al meu e, cu siguranță, modul în care comunic cu ai mei. Dacă, de obicei, sînt o persoană extrem de deschisă, care spune adevărul verde în față, indiferent cît de mult afectează pe cineva, într-o conversație cu ai mei sînt lucruri pe care nu le-aș spune nici dacă mi-ar pune cineva cuțitul la gît. De multe ori vreau să le povestesc anumite lucruri, să le zic de un băiat sau de vreo prostie făcută de prietenii mei. Mă duc lîngă ei, deschid gura și tot ce se aude este o banalitate de tipul „Șiii... ce mai faceți?" Lucrul pe care mă pregăteam să îl spun rămîne undeva în gît. Îl simt cum pulsează, cum se zbate să iasă la suprafață. Dar e blocat acolo. Dacă, în cele din urmă, reușesc printr-o minune să spun ce aveam de spus, diminuez simțitor conținutul informației. Buzele mele pur și simplu refuză să spună mai mult, creierul îngheață pentru cîteva secunde, iar stomacul mi se întoarce pe dos.

Realizare: Am cîștigat mici bătălii care m-au adus în punctul în care am ajuns acum. Intrarea în liceul dorit, participarea în diverse programe de voluntariat, depășirea timidității și dobîndirea unor bune abilități de socializare, prieteniile formate, descoperirea scrisului și fotografiei ca forme de exprimare, conștientizarea că pot face ceva dacă îmi propun și dacă îmi doresc cu adevărat.

„Doar cei care îndrăznesc să eșueze în mod spectaculos pot să reușească în mod spectaculos."

ROBERT F. KENNEDY

Ioana, 18 ani, Iași

Eșec: O mică dezamăgire. Anul trecut am participat la multe proiecte și îmi doream foarte mult să obțin o anumită poziție la un proiect din timpul verii. Fiind obișnuită că intru mereu unde îmi doresc și că am o experiență relevantă în domeniul respectiv, nu cred că am acordat suficientă atenție formularului și nu am fost destul de convingătoare. Mi-a părut foarte rău ca nu am fost aleasă, dar am învățat să nu mai fiu suficientă.

Realizare: Nu îmi vine în minte ceva măreț, dar acum doi ani am participat la un proiect în cadrul căruia am fost *trainer* pentru niște elevi din școala mea, iar surpriza a venit două luni mai tîrziu, cînd mi s-a propus să fiu *trainer* în cadrul unui proiect internațional. Să „predau" ceva unor profesori cu experiență și care aveau de trei ori vîrsta mea mi se părea ireal, credeam că nu vor fi prea impresionați de un copil de 16 ani care vine cu energizante și metode non-formale de educație. M-a uimit deschiderea lor către tot ceea ce le-am propus, ei fiind dascăli ce urmau în mare parte metodele clasice de a preda, și mai ales *feedback*-ul lor și încurajările. Deși eram plină de emoții, am simțit că mi-am depășit limitele și am început să cred că sistemul educațional nu e pierdut, că există profesori, chiar și la 50-60 de ani, dispuși să se adapteze la nevoile elevilor și la noutățile din jur.

(varianta integrală pe www.dilemaveche.ro.)

anchetă realizată de Karin BUDRUGEAC

„Cum să îi explici unui pușt că o notă peste 9 este mică?"

interviu cu profesoara Adina PAPAZI

***Adina Papazi** este profesoară de română la „I.L. Caragiale". Copiii o adoră. Ne-a invitat să facem Incubatorul de lectură cu elevii de clasa a VII-a, cărora le este și dirigintă. Ne-am văzut cîteva săptămîni și dinamica dintre ei e impresionantă. Mi s-a părut omul cel mai potrivit să vorbim despre examene, peresiunea succesului și relația copiilor cu eșecul.*

În ce relație mai sînt copiii cu succesul și cu eșecul?

Relația copiilor cu succesul și cu eșecul depinde foarte mult de felul în care părinții înșiși le influențează modul de a se raporta la aceste experiențe. Tendința actuală este să se evite cuvîntul „eșec". *Parenting*-ul modern – prost înțeles sau selectat numai în ceea ce este convenabil – îi face pe părinți să se complacă în eufemismele „fiecare copil este special" / „fiecare are ritmul lui". Mistificarea eșecului are, însă, consecințe pe termen lung. Copiii nu mai disociază noțiunile de succes/eșec, devin inconștient demotivați, iar societatea actuală, plină de alternative, îi integrează fără a le mai cultiva obligativitatea performanței. Nu socializarea media, Internetul sau gadget-urile diferențiază generația copiilor de acum de generația celor „cu cheia de gît", ci nenumăratele alternative care le stau la dispoziție în cazul unui eșec. Alternativele acestea îi condamnă la comoditate, la a se simți confortabil în mediocritate.

V-am auzit spunîndu-le elevilor că examenul de evaluare națională care-i așteaptă e foarte important, dar că e doar o etapă din viață. Cît de mare e presiunea performanței asupra lor?

Mi se pare cel mai greu examen din viața lor de elev, nu ca nivel de dificultate, ci pentru că este un examen cu implicații majore, hotărîtor pentru mediul în care se vor forma ca viitori indivizi. Subiectele fiind cu grad de dificultate cel mult mediu, sînt foarte multe note mari, mediile de admitere în licee și colegii naționale sînt astronomice, așadar ajungem să afirmăm că o notă de 9,20-9,30 este mică pentru că nu le mai asigură admiterea în licee de top. Asistăm la o inflație de valori, la o devalorizare a notelor maxime. Cum să îi explici unui pușt că o notă peste 9 este mică? Este, totuși, o notă peste 9! Presiunea performanței este mare, desigur, mai ales din partea părinților, care doresc să se asigure că vor prinde un loc într-un liceu cît mai bun. Ceea ce încerc să le transmit elevilor mei este că acest examen nu este neapărat greu, cît este unul cu miză, că trebuie să îl pregătească din timp, neînvățînd în salturi, că nu presupune renunțarea în clasa a VIII-a la pasiunile/sporturile pe care le au/le practică din copilărie, ci înainte de toate o disciplină a învățării. Reversul acestei presiuni resimțite de copii se observă la începutul liceului, cînd mulți dintre ei își iau un fel de „răgaz" de la învățat, sastisiți de rutina pregătirii examenului de evaluare națională.

Cum poți să îi pregătești pentru o dreaptă măsură în ceea ce privește raportarea la examene / încercări?

Le explic mereu că a se compara cu ceilalți este cea mai mare greșeală. Singura comparație constructivă este cu tine însuți, cu cel care ai fost ieri. Dacă ziua de azi aduce o îmbunătățire a versiunii tale de ieri, este deja un mare cîștig.

Copiii sînt mereu la mijloc. Pe de o parte sînt părinții care își doresc ca fiii / fiicele lor să nu treacă printr-un eșec, pe de altă parte profesorii, care vor ca elevii cu care au lucrat să aibă rezultate bune și să confirme. Ce simțiți că îi ajută / îi susține să-și gestioneze bine forțele?

Părinților le este greu să își asume realitatea, limitele sau extremele copiilor lor. Mulți nu își cunosc copiii, refuză să conștientizeze problemele acestuia sau să caute un plan de remediere/regîndire a întregii educații a copilului. Și eu sînt părinte, știu cît de dureros este să investești timp, energie, bani în pregătirea propriilor copii și să constați că rezultatele lor nu sînt cele pe care ți le dorești. Pe de altă parte, nu cred că este sănătos pentru viitorii adulți să le cosmetizăm eșecul. Este evident că gestionarea corectă a unui eșec este o simulare pentru multele situații neplăcute cu care viața îi va confrunta. Un eșec nu este sfîrșitul lumii, este doar o ocazie în plus de a avea un dialog sincer cu tine însuți.

Ca profesor, simt că îi ajută pe elevii mei susținerea morală, consecvența, întărirea convingerii că un examen nu se pregătește în cîteva săptămîni, că exersarea în salturi este mult mai obositoare decît pregătirea continuă. În plus, mă străduiesc să le ofer cît mai des ocazia de a fi mîndri de ceea ce au devenit pregătindu-se constant: le concep bibliografii diferențiate, țin cont de pasiunile lor, îi implic în proiecte și activități extrașcolare unde îi las să se exprime liber, le acord credibilitate, îi ajut să descopere legăturile firești dintre emoțiile și experiențele lor și tot ceea ce citesc. Copiii, cel puțin cei de gimnaziu, au nevoie de rezultate și confirmări prompte, concrete, vizibile, clare ale muncii lor.

„Nu e suficient să reușești. Alții trebuie să eșueze."

GORE VIDAL

S-a întîmplat să aveți un eșec din care ați învățat mai mult decît dintr-un succes?

Întotdeauna am învățat mai mult dintr-un eșec decît dintr-un succes. Trebuie doar să avem înțelepciunea de a înțelege cum am fi putut să-l evităm sau că pur și simplu nu sîntem făcuți pentru drumul pe care voiam să apucăm, primind prin acel eșec un semnal. Un mare chirurg spunea că îi sînt foarte utile cazurile pacienților pe care nu reușea să le rezolve, cu toată durerea pe care i-o provoacă, pentru că îl ajută să rămînă cerebral și să nu se creadă un Dumnezeu pe pămînt. Da, eșecul este o formă de a ne smeri și de a renaște.

Ce n-ar trebui să facă profesorii cînd vine vorba de examene?

Niciodată nu mi-au plăcut discursurile apocaliptice ale profesorilor despre cît de greu este un an terminal. Prefer să le vorbesc elevilor mei mai puțin despre examene și în nici un caz ca despre o întîlnire decisivă. La urma urmei, un profesor nu predă pentru ca elevii să ia un examen, ci pentru a le forma valori la care să se raporteze o viață. Examenul este doar un moment: eu trebuie să mă asigur că ei pot avea clipe de grație mai ales dincolo de el.

Se poate învăța că eșecul și succesul merg mînă în mînă și că nu se prea poate unul fără celălalt?

În termenii cei mai simpli, succesul te răsplătește, îți confirmă că nici un efort nu este zadarnic, iar eșecul te motivează. Greu este să nu te înfumureze cel dintîi și să nu te destabilizeze cel de-al doilea. De aceea, copiii care gestionează cel mai bine succesul și eșecul sînt cei care practică un sport.

Ce este eșecul pentru un profesor?

Oh, asta da întrebare! Cînd nu ești autentic, iar elevul nu are încredere în tine. Cînd nu voi mai simți pe umeri greutatea și gravitatea responsabilității de a fi pentru ei un model, de a-i ajuta să se găsească pe ei înșiși, voi ști că va trebui să mă reinventez sau să îmi dau demisia.

a consemnat Ana Maria SANDU

„Pe de altă parte, cînd te uiți mai bine la ei, cei mai mulți oameni mari au numai probleme. Părinții mei s-au despărțit cînd aveam zece ani. Cel puțin jumătate din prietenii mei au părinții despărțiți. Mi se spune mereu «Vai, Ellie, dar ăsta nu e un eșec, nu trebuie să-l privești așa, bla-bla, numai că ne-am îndepărtat unul de celălalt și sîntem mult mai sinceri decît părinții noștri, care au continuat să stea împreună chiar și după ce s-au plictisit de moarte și au început să se deteste, doar din cauza convenienței sociale, și vezi că e mult mai cinstit și, pe termen lung, mai puțin dureros, bla-bla-bla», cînd de fapt toate astea înseamnă că fiecare se culcă cu altcineva."

(Julian Barnes, *Iubire etc.*, Editura Nemira, 2014)

„Pentru fiecare perioadă din viață a existat cîte un eșec major"

anchetă

Dacă în spatele unor oameni care au reușit în meseriile lor stau aranjate frumos și niște eșecuri, am zis să-i întrebăm despre ele. Ce au însemnat și cum le-au folosit ca să poată să meargă mai departe.

Ana ULARU, actriță

Sînt roluri pentru care am ajuns în ultima parte a selecției și le-am pierdut. Altele promise și retrase. Și cumva mereu se întîmplă în așa fel încît la final să nu regret și să nu mă oftic la rezultatul final. Drumul pînă la a vedea însă asta e plin de autoflagelări, de „aș fi putut fi mai bună, nu am lucrat destul". Înveți în timp să nu iei totul așa personal și să îți dai spațiul de a te îmbunătăți și de a înțelege că nimic nu îți aparține, nici un rol luat și făcut.

Cea mai mare realizare a mea e drumul meu de pînă acum. Nu cuantific nimic și nu mă felicit decît pentru lipsa totală de compromis. Simt că nu m-am abătut, fără să fiu încăpățînată. Și că ce am, oricît de mult sau de puțin ar fi, e dobîndit în luptă dreaptă.

Bogdan COTÎRȚĂ, manager cultural, solist Melting Dice

Era o miercuri sau o joi, tocmai mă întorsesem dintr-o pauză de masă de două ore și primul lucru a fost să deschid Internetul. Aveam de ales între el și un Excel. Am aruncat o privire pe fereastră și am simțit cum trece timpul. Simțeam cum trece ziua și eu privesc de la fereastră cum acolo afară se întîmplă ceva în care și eu ar trebui să exist, dar stau pe margine. La 30 de ani, am renunțat la job-ul stabil și bine plătit, am înființat o asociație culturală cu care am făcut un festival de teatru independent în Timișoara și mi-am făcut formație. Încă este un drum lung și plin de frustrări, care cere multă răbdare, dar merită fiecare neajuns. Am învățat să renunț la efortul de a-i face pe unii oameni fericiți. Fericirea vine ca urmare a unui efort propriu. Deși o spun cu punct la final, ca pe un lucru sigur, încă nu cred și nu pot să îmi asum ipoteza.

Amalia ENACHE, jurnalistă, *Știrile PRO TV*

De mine am fost dezamăgită cel mai des, poate prea des. Am lucrat mult cu mine să nu mă mai învinovățesc atît de ușor. De pildă, că am fost peltică rău cînd eram mică și, iată, acum prezint știri. Sau că nu am intrat la facultate la Geografie, la secția de unde aș fi ieșit ghid turistic. Pentru cineva cu rezultatele mele, a părut de neînțeles să nu intru din prima la facultate. N-am pierdut vremea, am învățat tot felul de lucruri în anul care a trecut, pînă cînd am intrat la Jurnalistică la Timișoara, inclusiv să fac injecții.

A trebuit să fiu o adolescentă singură, fără mama și tata seara acasă. Chiar și așa, intram în casă ca și cînd aș fi avut vreo oră impusă sau pe cineva care să mă verifice. Mă simțeam prea diferită de ei și cred că îmi era rușine că nu sînt ca ei. Apoi, m-am angajat din primul an de facultate. Dimineața mergeam la cursuri pînă după-amiaza, cînd plecam direct la serviciu, unde la 22 și ceva intram în direct să prezint știri locale. Aveam 19 ani. Și în patru ani de facultate nu am avut niciodată nici măcar o restanță. Desigur că aveam și bursă! Cred că am fost peste măsură de precoce la capitolul responsabilități.

„Eșecul nu este singura pedeapsă pentru lene; există, de asemenea, și succesul celorlalți."

JULES RENARD

„Eșecul este condimentul care dă savoare succesului."

CONFUCIUS

„Succesul și eșecul sînt la fel de dezastruoase."

TENNESSEE WILLIAMS

Andreea BĂDALĂ, designer, Murmur

Cred că am copilărit cu un soi de frică de eșec. Ca orice frică, a fost preluată de la cei din jur. Părea că toată lumea în jur povestea despre eșecurile altora ca și cînd viața lor fusese ratată. Și aici era vorba de la lucruri mari, căderi adevărate, pînă la lucruri mici, ca faptul că cineva luase un 4 la matematică.

Am avut mai multe eșecuri de-a lungul vieții și voi mai avea. De la un concert ratat cînd am făcut pian, la o iubire neîmplinită pentru că mi-a fost prea frică, la momente în care am deraiat profesional pentru că îmi căutam identitatea, pînă la clipe de singurătate apăsătoare pentru că nu mai știam cum să relaționez cu nimic. Prin eșec nu se termină totul. Se termină probabil ceva, ca să înceapă altceva. Fără eșec nu poți face schimbări majore, nu poți cunoaște și nu poți evolua. Am încercat să trec de la frica de eșec, care nu mă lăsa să încerc, la a vedea eșecul ca pe un moment de dezvoltare personală. Doar după un eșec major am reușit să renasc și să îmi găsesc niște resurse care nu știam că există în mine.

SMILEY, muzician

În copilărie, tot timpul aveam întrebările de felul ăsta: „De ce fac asta?" Încă le mai am. Dar, cumva, cînd am avut dezamăgiri la școală sau în dragoste, dacă putem să le numim așa în copilărie, am știut să trec peste ele. Întotdeauna m-am gîndit că nu vine nimeni să mă învețe ce să fac și am luat-o de la capăt. De cele mai multe ori am fost dezamăgit atunci cînd mă culcam pe-o ureche. Cînd mă simțeam eu în siguranță, „Gata, mă, știu tot! Acum am 10 la mate!", cînd mă relaxam, atunci apăreau problemele. Și asta venea ca un eșec, dar de fapt era doar o trezire la realitate. Am avut un punct de răscruce în viață trupei Simplu. Un punct în care unul dintre membri ne-a părăsit și parcă nu mai mergea nimic bine. Bani nu aveam, concertele nu mai mergeau. În momentul ăla am ales să mai ducem niște lupte. Așa a ieșit albumul *Oficial îmi merge bine*. Am dres-o prin acest album, care s-a și dovedit a fi cel mai de succes din cariera trupei Simplu. Eu mă ghidez după treaba asta, dacă nu renunți, încă mai ai o șansă să reușești.

„Am lucrat mult cu mine să nu mă mai învinovățesc atît de ușor."

Amelia GHEORGHIȚĂ, manager cultural, FILIT

Am resimțit ca un eșec faptul că nu am primit stagiul la Comisia Europeană prima oară cînd m-am înscris. Fiindcă îmi doream foarte mult chestia asta, am început să lucrez ca să acumulez experiență relevantă și în al doilea an m-au acceptat. Dar era prea tîrziu, nu mai voiam eu, îmi schimbasem planurile. Cînd eșuez în ceva, încerc să-mi dau seama de ce s-a întîmplat asta și dacă într-adevăr motivele pe care le-am găsit sînt chiar cauza eșecului. Dacă e ceva ce ține mai mult de mine sau de factori pe care îi pot controla, lucrez la asta și încerc să îmbunătățesc situația și mă stresez sau mă învinovățesc mult. În cazul în care eșecul e din alte cauze, departe de mine, de multe ori o iau simplu, ca pe o lecție de învățat despre ce anume trebuie să evit: situații, persoane, strategii, parteneri.

Personal, e o realizare dacă reușesc să nu-mi cheltuiesc banii de salariu în primele trei zile.

Munca pentru FILIT e deseori absurdă, enormă și consumatoare de tot ce-i bun în mine. Dar efortul merită total.

Elena MARCU, Editura Black Button Books

Cred că pentru fiecare perioadă din viața mea a existat cîte un eșec major. În clasele primare a murit bunicul meu. S-a culcat de după-amiază și a adormit mai profund și mai definitiv decît poate tolera corpul uman. Am considerat un mare eșec faptul că nu l-am putut trezi cu zgîlțîiala mea tip CPR învățată de la televizor. Speram să fie moarte clinică. Și despre asta tot de la televizor auzisem. La finalul gimnaziului m-am îndrăgostit. Îl chema Alex și urma să se mute definitiv la Chicago. L-am dus la gară. Am așteptat să se închidă ușa trenului și-apoi am plîns trei ore neîntrerupt. Nu i-am spus niciodată. Peste patru ani am dat la Facultatea de Jurnalism din București. Am picat. Am revenit. Am luat. Am renunțat după un an ca să pot pleca cu o bursă Erasmus la cealaltă facultate la care eram studentă, cea de Științe Politice. Apoi m-am angajat. Am lucrat trei job-uri într-unul. Obosisem. Unul din trei îmi plăcea pe bune. Așa că mi-am deschis o editură la care să lucrez șapte job-uri într-unul, poate chiar mai multe dacă ne ghidăm după nomenclator. Dar dorm mai bine, chiar dacă mai puțin. Arăt mai rău, dar gîndesc mai limpede.

Bogdan Theodor OLTEANU, regizor

Încă nu pot să mă uit la *Lampioane chinezești* (n.r. – al doilea scurtmetraj) fără să îmi fie rușine. Circumstanțele atenuante sînt puține – am filmat mult și repede, iar cele două nopți de filmare au fost sabotate de vreme (a fost incredibil de frig și actorii purtau haine de vară). Dar filmul este un eșec din cauza mea, pentru că știam mai puține decît credeam despre ce înseamnă să faci un film.

Dacă trec peste jenă, ajung la cît de mult mi-a folosit episodul ăsta. Am învățat din el că filmele se fac în primul rînd cu camera. Dacă aș avea acum de ales între un director de imagine genial și un actor genial, l-aș alege pe primul fără ezitare. Apoi, iar banal, pentru că nu mi-a păsat în ce condiții se trage sunetul, am aflat că e aproape imposibil să repari asta și că propoziția „se face în post" ar trebui să fie interzisă.

Nu în ultimul rînd, mi-am dat seama că e inutil să fetișizezi cuvîntul scris, pentru că tot ce e important se petrece în afara paginii.

anchetă realizată de Karin BUDRUGEAC

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Academia apără sărăcia și nevoile și neamul

Din nou, despre proiectul de educație parentală, propus de Ministerul Educației și retras din dezbaterea publică, imediat ce s-au supărat Patriarhia, susținătorii familiei tradiționale și, mai nou, Academia Română. Sigur, sînt multe de spus despre greșelile pe care le-a făcut ministerul în prezentarea acestui proiect, greșeli despre care am mai vorbit într-un articol anterior: educația parentală este un subiect sensibil, care trebuie tratat cu multă prudență, mai ales atunci cînd pui în discuție principii și teme de educație europene, distincte de orizontul curent al legislației autohtone. Ceea ce propunea ministerul era un dialog pe marginea educației parentale moderne. Dar cum a început instituția acest dialog? Certîndu-i pe părinți că au viziuni retrograde asupra familiei și înscriindu-i, din oficiu, la ore de educație. Poate că au date care confirmă această concluzie, poate că așa spun statisticile, dar educația nu poate fi „obligatorie" pentru un adult. El poate fi doar atenționat, prin lege, să respecte puncte de vedere diferite de ale lui. (E ca și în cazul unei campanii de promovare a vaccinării copiilor. Pentru ca o asemenea campanie să aibă succes, nu începi prin a-i ocărî pe părinți că nu au cunoștințe de microbiologie, virusologie, boli infecțioase etc. Le aduci doar multiple argumente medicale, științifice, despre efectele nevaccinării.) Fapt e că, prin inadecvata abordare a ministerului, s-au dus pe apa sîmbetei substanțiale prilejuri de a discuta despre o sumedenie de probleme grave cu care se confruntă educația românească de azi: prejudecățile, igiena precară, sănătatea și mai precară, promiscuitatea, violența, abuzurile etc.

Dar să revenim la protestul Academiei Române, un exemplu masiv de „încremenire în proiect", de discurs blocat în ventricule. Iată cîteva citate: „Proiectul Ministerului Educației Naționale (...) presupune o educație uniformă a copiilor, fără diferențe de sex, de particularități antropologice și psihologice, de mediu comunitar (rural, urban), etnic. Proiectul echivalează cu o încercare, asemănătoare celor din statele cu regimuri totalitare internaționaliste sau globaliste, de obținere a ceea ce s-a numit mereu «omul nou», fără familie, fără naționalitate, fără țară, fără identitate. În anul Centenarului Marii Uniri a românilor, cînd se face și bilanțul realizărilor de excepție ale românilor, educați în spiritul tradițiilor noastre, renunțarea la aceste tradiții ar însemna un act de trădare națională." Concluziile straniii trase de Academie sînt deci următoarele: 1) că educația pentru toleranță față de diversitate uniformizează și ne transformă copiii în asexuali ori hermafroditi; 2) că educația românească tradițională este, din principiu, un model pentru civilizația europeană și 3) dacă te pregătești să devii cetățean al Europei (așa cum, de altfel, singuri am vrut-o, nu ne-a obligat nimeni), uiți să cînți doine și să dansezi „Călușarii". Această mostră de „înțelepciune" vine, nici mai mult, nici mai puțin, de la floarea intelectualității românești, Academia! Din acest protest al prestigioasei instituții nu putea lipsi ideea complotului subtil pus la cale de „agenturile străine": „Faptul că Strategia amintită a fost precedată de numeroase cercetări, făcute de instituții internaționale și ONG-uri, cu fonduri private străine, nu îndreptățește cu nimic ridicarea ei la nivel de «strategie națională» a României. Acceptarea ei ar însemna dublarea învățămîntului tradițional cu unul susținut de instituții străine, finanțate de Statul Român, cu sume imense, care ar putea fi destinate unor obiective stringente de igienizare, eficientizare și bună administrare a școlilor. În plus, introducerea amintitei Strategii ar agrava și mai mult situația disperată a copiilor fără părinți, care ar urma să fie educați într-un spirit inadecvat nevoilor noastre sociale." Cu alte cuvinte, să nu vină străinii să ne învețe pe noi ce avem de făcut, că știm mai bine. Și să nu aruncăm banii pe proiecte venite din afară, căci noi avem de apărat „sărăcia și nevoile și neamul". Iar străinii să nu le mai umple capul cu prostii copiilor noștri abandonați de părinți: or fi ei nehrăniți, fără educație, fără bani de haine, dar vor păstra tradițiile noastre „milenare". Cu o asemenea poziție, cu călcîiul înfipt în pămîntul dacic și caninii țintind jugulara „străinului", e dificil de dus un dialog.

Cum spuneam, e păcat că ideea unui sprijin în educația parentală, sprijin acordat de oameni pregătiți și responsabili, este, practic, abandonată. Și părinții, și copiii au nevoi, întrebări, nedumeriri, dorințe cu mult mai diverse, cu mult mai urgente și mai importante decît sărăcia asta de dezbatere publică pusă pe tapet de un minister stîngaci și de „opozanți" tradiționaliști, „acoperiți" de prestigiul Academiei Române...

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Mic cetățean, sub vremi

În ultimul timp, ai, n-ai chef, se-ntîmplă tot soiul de chestii în sfera publică în care nu ai cum să nu te implici. Se trezește în tine, oricît de adormită ar fi fost pînă atunci, încă o identitate: cea de (mic) cetățean.

Sună pașoptist de-a dreptul. Dar nu e ceva ce ți-ai propus. Simți cum se ițește și identitatea asta în tine, ca o buruiană în sens pozitiv, scuzați-mi oximoronul. Întîi te gîdilă timid, apoi, deodată, își face loc cu furie, țîșnește: cu ocazia unor evenimente poate predictibile, dar cu siguranță nedorite. Demonul ăsta, dacă pot să-i spun așa, se zbate în tine și nu se lasă pînă nu iese la suprafață cu patimă și se stropșește la cei din jur. Brusc, devii precum Mița a lui Caragiale, „republicană" și „ploieșteancă", te certi cu prietenii pentru lucruri care altădată ar fi părut de nimic și acum, deodată, se dovedesc de maximă importanță. Și, deși n-ai fi crezut, manifestezi, te duci la demonstrații.

Pentru că ți se pare că așa trebuie. Culmea, te simți și bine. Singur, uneori, cuminte, în mulțime și cu tine însuți. Te duci la miting și stai într-un colț. Pentru prima dată în mulți ani, nu ții să vorbești cu nimeni, te duci pentru că știi că trebuie să te duci și nu vrei să faci altceva decît să fii unul dintre cei mulți care stau acolo. De obicei, măcar un pic, vrei să fii în centrul atenției. Acum e aproape pentru prima oară cînd nu ții atît de mult să faci chestia asta. Și, deși nu ești cel mai frumos și mai deștept din..., poți fi mulțumit. Mai sînt oameni în jurul tău care stau exact ca tine, fără să se bage în seamă sau să-i bage pe alții în seamă. Își văd de treabă. Treaba lor e să stea acolo, la demonstrații, liniștiți.

Desigur, sînt alții care nu au stare pentru jocul prelungit de-a statuile. Unii stau în grupuri, pe un gard, comentează ce văd, ce a fost și ce va urma și-și mai fac cîte un *selfie*. Alții patrulează, pe jos, pe biciclete sau trotinete de colo pînă colo. Cînd se opresc, îți povestesc teoriile lor apocaliptice. Cu convingere, vrînd să le crezi. E ca un soi de exorcizare a răului de la îndemînă prin răul mai formidabil, dar îndepărtat.

Trec și momentele astea, te întorci între ai tăi. Nu poți să trăiești doar identitatea de Mița Baston ori de Ana Ipătescu. Te întorci și la celelalte identități, care altădată îți ocupau tot timpul: cea de membru responsabil al unei familii, de pildă. În familia restrînsă, în ce mă privește, identitatea asta nu se bate cap în cap cu cea de cetățean: avem, în general, aceleași opinii politice. Dar familia asta se continuă cu o serie de alte persoane cu care ai de-a face în diverse întreprinderi casnice, administrative și nu numai. Cel puțin două doamne din acest context, cu care, altfel, te înțelegi perfect, au cu totul alte păreri politice. În viața liniștită, de toate zilele, am învățat să ne ignorăm părerile reciproc, cu un soi de delicatețe subînțeleasă. În momente de criză și de reală restriște, armistițiul e mai greu de dus. Te abții, dar simți că tensiunile pot răbufni oricînd. Ai momente în care vrei să-ți azvîrli adevărul tău (cel pe care-l crezi mai presus de orice și consideri că ai și argumente întemeiate pentru asta) asupra lor, cu cruzime. Și totuși, ceva te face să dai înapoi (probabil pînă la momentul războiului civil, despre care unii prieteni tot spun că va veni într-o zi, dar eu sper că nu) – teama că cei în cauză nu vor înțelege, și că, după dialogul aspru, vei șterge oriice posibilitate de colaborare.

Mai sînt alți membri ai familiei extinse care se situează, de bunăvoie și nesiliți de nimeni, într-o zonă neutră: în politică, toți sînt o apă și-un pămînt, nu fac decît să încurce și, ca atare, nu vor să știe de nici unii. Altele sînt chestiunile care contează, nu astea, prea terestre, ne-am pierde timpul. Frumoasă teorie în absolut, dar imposibil de trăit cu ea, cel puțin după mine, una, pe lumea asta. Nu putem face abstracție de ceva ce ne privește direct, de ceva ce se întîmplă, pînă la urmă, pentru noi. Politica nu mai e, ca pe vremea lui Ceaușescu, doar un joc absurd în care nu ne putem implica, care se face și se desface suprarealist undeva sus. Nu. E făcută pentru noi, stabilește niște reguli după care tot noi sîntem nevoiți să ne luăm, după care sîntem nevoiți să trăim.

Așa că, dacă nu sîntem pe fază și ne simțim Zen sub norul nostru pufos, vom trăi prost. Dacă-i vom considera pe aleșii noștri (ai unora dintre noi, cel puțin) ca responsabili cu ce se întîmplă acolo, pe nor, în timp ce noi primim cu zîmbetul pe buze orice fel de ploaie ni se va arunca, greșim, evident. Aleșii noștri (chiar dacă, momentan, nu sînt chiar ai noștri) nu sînt decît cei desemnați de noi să facă lucrurile în așa fel încît să fie funcționale și chiar confortabile pentru noi. Între noi și ei nu ar trebui să fie vreo barieră, ce e aia „ei" și „noi"?

Evident, nu se întîmplă așa în realitate. Noi ne putem strădui să luptăm să fie așa. Între timp, în „luptă" se mai pierd, din nefericire, unii dintre puținii „ei" care erau cu „noi". Precum Laura Codruța Kövesi. În calitatea mea de foarte mic cetățean, pot spune că deja îi simt lipsa.

Peter Ross RANGE

1924. Anul care l-a creat pe Hitler

1924 a fost anul pe care Hitler l-a petrecut în închisoare, ca autor al unui puci eșuat. A fost un an în care Hitler a citit și a scris mult, un an al discursurilor în sala de judecată și al unui proces pentru trădare, un an de plimbări prin curtea închisorii, declamîndu-și ideologia, în timp ce lucra la cartea-manifest Mein Kampf. *Fragmentul de față, în traducerea Corinei Dobrotă, face parte din cartea cu același titlu aflată în curs de apariție la Editura Litera.*

În prima zi a procesului, la două și jumătate după-amiaza, Hitler s-a ridicat de la una dintre cele zece măsuțe ale apărării așezate în fața sălii arhipline. După aproape patru luni în care nu mai vorbise deloc în public, după multe săptămîni în care vocea nu-i mai atinsese paroxismul oratoric, fără zile și nopți de exerciții de declamare și de intimidare, Hitler trebuia să se lanseze în momentul vieții sale fără prea mult antrenament. Așteptările erau mari printre jurnaliști, spectatori, chiar și printre judecătorii din complet. Cel care ținuse ostatic jumătate din guvernul bavarez, care își condusese 15 dintre oameni la moarte, care își cîștiga existența din vorbit (și strigat), dar care nu mai vorbise în public din noiembrie – era, în sfîrșit, gata să vorbească.

„*Herr* Hitler, sînteți chemat să dați declarația referitoare la poziția dumneavoastră și la modul în care ați fost implicat în această chestiune", a rostit sentențios judecătorul Neithardt. Cu redingota neagră și medaliile de război, Hitler s-a ridicat cu toți cei 175 de centimetri înălțime.

„Cu permisiunea curții", a început el într-o perfectă manieră avocățească, folosind un stil de politețe deliberată față de Neithardt, pe care l-a păstrat pe tot parcursul procesului. Hitler a scos imediat la înaintare introducerea pregătită cu datele sale biografice, insistînd că făcuse „patru ani și jumătate" în armata germană și primise calificativul „foarte bine". De ce, atunci, s-a întrebat retoric, un om antrenat să „se supună orbește superiorilor" s-ar afla în „cel mai mare conflict din viața publică, adică cu așa-numita Constituție?" De ce era acuzat de înaltă trădare?

Deja aruncînd săgeți către detestatul guvern de la Weimar, Hitler s-a lansat într-un răspuns care va ocupa toată după-amiaza. Peroratiile sale întortocheate și melodramatice revestea nazismului în propria sa poveste. Avea chiar și un început clasic de roman picaresc. „Ca tînăr de 16 ani și jumătate, a trebuit să încep să-mi cîștig pîinea de zi cu zi", a spus. Declarația era o exagerare tipică (la acea vîrstă, tînărul Hitler era întreținut de familie; avea 18 ani cînd plecase de acasă și aproape 21 cînd cîștigase primii bani) și conținea una dintre imaginile sale preferate – „pîinea de zi cu zi". Totuși, respectiva exagerare i-a permis să treacă ușor la politică. „La 17 ani, m-am dus la Viena și am învățat trei lucruri importante." Aceste trei lucruri, a spus, erau nedreptatea socială, „problema rasială" (prin care se referea la evrei, pe care mereu i-a descris ca rasă, nu ca religie sau grup etnic) și perfidia marxismului. În propoziția următoare deja unise iudaismul cu marxismul, ceea ce reprezenta, a conchis el, „prăbușirea întregului stat modern". Pe evrei îi numea „cel mai mare dușman... al umanității ariene". Rezultatul acestei experiențe din tinerețe care îi deschisese ochii, a spus Hitler, a fost că „sosisem în Viena ca un cetățean al lumii și plecam [după cinci ani] ca antisemit convins".

Declarația lui Hitler era tăioasă și lipsită de orice jenă. În primele cîteva minute ale discursului său, își expusese conceptele-cheie ale ideologiei sale politice. Plănuise să monteze o țintă uriașă pe scena politică și apoi s-o atace. Aruncase mănușa politicii bazate pe rasă, etichetîndu-se drept antisemit declarat (ca și cînd ar fi cîștigat un certificat de absolvire după ucenicia pe străzile rău famate din Viena). Totuși, faptul că se autodenumise „antisemit convins" nu a șocat la fel de mult cum ar face-o azi. Oricît de reprobabil ar fi fost termenul, și oricît de mult îl respingeau mulți dintre germanii educați din vremea respectivă, antisemitismul era un aspect politic răspîndit și intens dezbătut în epocă.

Ca „dușman de moarte al întregului *Weltanschauung* marxist", schițase viziaminteau de multe dintre discursurile lui politice, doar că erau chiar și mai lungi. După relatările vremii, discursul lui Hitler a ținut aproape patru ore, deși transcrierea de la proces sugerează că a durat aproximativ trei ore. La început, chiar și demagogul experimentat s-a arătat „oarecum emoționat", după cum spunea un martor. Dar și-a recîștigat repede stăpînirea de sine, dînd la iveală un șuvoi de cuvinte, gesturi, anecdote, aluzii istorice și date din biografia personală care au copleșit curtea și care păreau să poarte mulțimea pe valuri turbulente de indignare, pasiune și fățărnicie – cunoscutul torent hitlerist. Cînd judecătorul Neithardt a fost ulterior criticat că nu l-a întrerupt și nu i-a cerut să se refere strict la chestiunea discutată, a ridicat din umeri și a dat un răspuns patetic: „Nu era posibil să-i oprești potopul de cuvinte".

> *„Nu era posibil să-i oprești potopul de cuvinte."*

Potopul lui Hitler a transformat ponunea sa apocaliptică despre viitorul Germaniei și oferea o cale de salvare. „Fie această otravă rasială, această tuberculoză în masă prosperă în națiunea noastră și Germania moare de infecție la plămîni, fie eliminăm [boala] și Germania poate să se dezvolte." Antidotul la această „otravă rasială" (adică iudaismul) nu este „analiza calmă", spunea el, ci o politică de „fanatism intens, nemilos, brutal... care să scoată poporul [german] din sclavie".

Cei care veniseră în ziua aceea rece să vadă artificii în sala de judecată de la vechea școală militară nu au fost dezamăgiți. Procesul de înaltă trădare al fostului recrut Adolf Hitler în mod evident nu urma să fie plictisitor. Nu avea să urmeze calea normală legală spre deznodămîntul incert. Agitatorul din berării nu va sta pasiv și nu va lăsa ca procesul cel mai răsunător din ultimii ani să fie decis de avocați și de judecători. Acesta era un eveniment *politic* – va avea el grijă de asta. Deși Hitler era judecat împreună cu alți nouă acuzați, inclusiv generalul Ludendorff, era procesul *său*. „Pentru Hitler, procesul însemna continuarea propagandei sale politice, dar cu mijloace juridice", scria istoricul Ernst Deuerlein, amintind dictonul lui Clausewitz, potrivit căruia războiul e continuarea politicii prin alte mijloace. Hitler juca acum în fața unui public diferit.

„Pumnul și creierul"

În sala de judecată și prin intermediul ziarelor din München va ajunge, în sfîrșit, la cei care nu ar fi venit niciodată la una dintre gălăgioasele sale întruniri. Ba chiar mai bine, cu ajutorul numeroaselor ziare din Germania epocii pre-radio, va ajunge la mulți care nu i-ar putea auzi direct vocea – populația din afara Bavariei. Nu era deloc rău că ziarul cel mai prestigios din Berlin, *Berliner Tageblatt* – vocea autorității, *New York Times* din Germania vremii –, publicase un titlu mare pe prima pagină, în prima zi: „Începutul procesului pentru înaltă trădare de la München". În ciuda naturii sale prolixe, discursul de deschidere al lui Hitler – și stilul său oratoric – vrăjise audiența. „Știe cum să se folosească de toate modulațiile vocii sale uneori cavernoase", scria respectatul *Frankfurter Zeitung*. Deși nu-l privea cu ochi buni pe liderul nazist – sofisticatul ziar era dedicat unei ordini liberal-democrate într-o nouă Germanie care semnase Tratatul de la Versailles –, cotidianul deținut de evrei i-a permis oricum reporterului să-i aducă laudele cuvenite lui Hitler ca actor și să explice publicului neinițiat unele dintre trucurile sale magice. „Își îndulcește vocea, apoi urcă gradat tonul pînă la un strigăt dramatic, chiar un țipăt răgușit. Apoi, vocea i se frînge de tristețe cînd vorbește despre camarazii căzuți. Își bate joc cu dispreț de lașitatea dușmanilor. Subliniindu-și cuvintele cu gesturi vioaie, Hitler își rotunjește finalul frazelor cu ambele mîini, scoate în evidență un comentariu ironic sau jignitor arătînd cu degetul către procurorul-șef și își folosește capul și chiar întregul corp pentru a da greutate cuvintelor. Impactul retoric e puternic." Părea ca și cum un vizitator din lumea înaltei culturi și a măreților idealuri făcea o plimbare prin mahalale și descoperea că lucrurile sînt mai interesante decît se așteptase.

Scopul lui Hitler, pe lîngă acela de a ocupa după-amiaza cu peroratiile sale, era să se prezinte pe sine și mișcarea sa drept ultimul bastion contra prăbușirii Germaniei în haos – ceea ce numea, cu o referință clasică tipică, un „sfîrșit cartaginez" (Cartagina, pe coastele de nord ale Africii, a fost distrusă cu brutalitate de romani în 146 î.Hr.). „Sîntem pierduți dacă Germania nu se trezește din letargie și nu recunoaște că politica... nu se face pe acest pămînt cu ramura de măslin, ci mai degrabă cu sabia." Partidul nazist, a subliniat, era fondat „cu scopul precis de a salva Germania" în „lupta sa din ceasul al unsprezecelea". Mișcarea nazistă oferea două condiții esențiale pentru salvarea Germaniei: „pumnul și creierul".

Creierul, în palatul din nori al lui Hitler, era propaganda – un concept versatil, care pentru el includea totul, de la discursuri la afișe, la marșuri cu fanfara prin orașe, la muzică, sloganuri, chiar și uniformele pe care le purtau el și adepții săi (includea și trucul lui Hitler de a intra în sală prin spatele publicului, nu de după podium). Propaganda era, într-adevăr, totalitatea ornamentelor stilistice ale politicii și era treaba celor care doreau să muncească folosind creierul.

Pumnul era un alt aspect – forța, puterea, mușchii, lucrul manual. Gesticulînd din mîini în fața unui public atent, a descris „Divizia noastră a «Furtunii»" ca fiind „oamenii pumnului". Scopul lor, a insistat Hitler, nu era militar, ci mai degrabă de a-i proteja pe naziști și întruniri le lor de atacuri din partea unor „unități de protecție" organizate de comuniști și de socialiști. „Fiecare german ar trebui să aibă dreptul de a-și apăra idealurile în care crede și de a-și folosi pumnii pentru a-i doborî pe cei care își folosesc pumnii pentru a-l opri sau pentru a împiedica adevărul să iasă la iveală."

O declarație șocantă, dar care susținea fără rușine violențele din politica anilor 1920, și care era, de fapt, o prefigurare corectă a anilor de lupte de stradă care vor urma. Delectîndu-se cu retorica sa belicoasă, Hitler a declarat că „problema rasială" era „aspectul cel mai grav și mai profund" cu care se confrunta Germania, și că soluționarea „problemei evreiești" pe care o combina cu „problema marxistă" putea să vină „nu de la un birocrat guvernamental, ci doar de la un instigator *[Feuerkopf]* care poate trezi sentimentele naționale". Acest personaj pătimaș va fi, desigur, chiar Hitler. „Refuz să fiu modest cu privire la ceva de care știu că sînt capabil", a spus.

***Peter Ross Range** a fost corespondentul revistei* Time *în Germania și Vietnam, în anii 1960 și 1970, corespondent la Casa Albă, pentru* US News & World Report. *Face parte din comitetul Institute of Politics de la Harvard's Kennedy School of Government și este editor al revistei politice* Blueprint.

Daria GHIU

Palermo, la pas. Note de călătorie

● Manifesta 12, bienala de artă nomadă.

Palermo te întîmpină cald, blînd, prietenos, zgomotos, dar ritmat, cu bulevarde largi pietonale, teatre copleșitoare prin măreția lor abandonată, cîini fără stăpîn dormind cu greu pe un petic minuscul de umbră, marea în zare, Monte Pellegrino, cîntece populare la fiecare colț, piețe de pește proaspăt, prafuri aromate de tot felul și o biserică strecurată printre toate acestea. Mercato della Vucciria, Mercato del Capo, Mercato di Ballarò.

Palermitanii trăiesc într-un prezent continuu scufundat în trecut, un tip de trăire perfect siciliană, locuiesc în *palazzi storici* sau case fragile în care ghicești de afară pereții interiori. Palermo e o experiență olfactivă, cu mirosuri amestecate pe străduțe înguste care par marcate la tot pasul de motani istorici, cu cîteva secole în urmă: teritoriul e al lor, căldura a conservat în timp notele ascuțite. Dar și parfumul de *bougainvillea* te împresoară, portocalii, lămîii, leandrii, gunoaiele înfierbîntate de la prima oră a dimineții. Palermo e al cerșetorilor mîndri, al imigranților, al vînzătorilor ambulanți, al magazinelor indiene, al turiștilor aflați într-un du-te-vino perfect pînă la 4 dimineața pe Via Maqueda. Palermo se dilată, nu are limite temporale; oameni pe bănci, familii numeroase, sieste pentru orice categorie socială, spații de locuit minuscule, dormitoare și sufragerii direct din stradă, seri cu scaune de plastic parcă topite în fața casei, adică pe stradă, grătare cu pește proaspăt din care iese fumul greu și totuși vaporos, priviri luminoase și totuși cu o tristețe tipică în ochi.

În tot acest cadru mirific, atrăgător și respingător totodată, pe 16 iunie poposește o bienală de artă contemporană, Manifesta, ediția a 12-a, eveniment nomad care a debutat în 1996 la Rotterdam și care, de-a lungul anilor, a avut loc în Luxemburg, Ljubljana, Frankfurt, San Sebastian, Nicosia (anulată politic), Trentino-Alto Adige, Murcia și Cartagena, Genk, Sankt Petersburg, Zürich. De fiecare dată, bienala mizează pe multe proiecte *in situ,* artiști care să lucreze cu orașul și cu problemele lui și ale regiunii; încearcă să nu se rupă estetic de mediul care o primește generos, ca o gazdă bună, ci, din contra, să comunice social, cultural și politic cu acesta.

Bienala se instalează deseori în spații altfel în ruină, închise pentru public, dar cu o istorie importantă pentru o anumită comunitate sau pentru trecutul orașului. Foste fabrici, biserici, foste închisori, fortărețe, palate. De data aceasta, Bienala se deschide la Palermo în palate istorice, teatre, grădina botanică, biserici, arhivele orașului. E clar, timp de cîteva luni, Palermo e și al artei contemporane. Cum să concurezi cu un asemenea oraș copleșitor vizual și sonor, care are deja totul în el? La ce bun să instalezi artă contemporană cînd arta e deja acolo, în fiecare cotlon, în fiecare dantelă arabă în piatră, în grația decadentă a fiecărei străzi, în fiecare mozaic, în fiecare *cielo aperto* din palatele somptuoase, în fiecare gaură în tavan? Chiar și ruinele au farmecul și arta lor…

Manifesta 12 se transformă într-un eseu urban, un studiu atent al orașului, al complexității lui. Artiștii „încearcă să refacă vechi legături între Palermo, Mediterana și Europa" – declară entuziasmat primarul orașului, *il sindaco* Leoluca Orlando. Palermo e orașul care s-a schimbat cel mai mult din punct de vedere cultural în Europa ultimilor 40 de ani, ne spune tot el.

Vechiul și noul ocupă un prezent continuu.

Grădina planetară. Cultivarea coexistenței este titlul bienalei, și pornește de la metafora botanică a filosofului și peisagistului Gilles Clément, metaforă cu o istorie culturală mult mai îndelungată – lumea este o grădină pe care trebuie să o cultivi cu grijă și căreia trebuie să îi oferi toată atenția ta. O grădină palermitană amestecată, cu origini cît se poate de diverse, exotice (dar, marea problemă, cum mai definești exoticul în secolul 21?). O bienală atentă, așadar, la un Palermo contemporan, la mișcările orașului, la problema acută a fluxurilor migratoare. Ironic sau nu, bienala s-a deschis simultan cu scandalul navei Aquarius, al celor 629 de migranți, iar Mediterana e mereu pe un fundal pictural la Palermo. De un albastru *celeste*, ea spală toate grijile și aduce cu ea unele noi zi de zi, linia orizontului, speranțe, vieți frînte, existențe care încep de la zero, cu tenacitate, sacrificiu. Simți pe străzile Palermo-ului toate greutățile, dar și lejeritatea lor, complacerea: aici ai întotdeauna o bucurie cumpătată a vacanței. Palermo e al istoriei multiculturale, al arhitecturii copleșitoare prin multiplele ei influențe, Sicilia – *cosa nostra,* violență, viața nu contează, exploatare, sclavie, *omertà.*

© D. Ghiu

Grădina planetară creată de Manifesta 12 presupune documentare atentă, intervenții în spațiu, peste 50 de artiști și 20 de locații spectaculoase, evenimente colaterale. Practic, bienala e peste tot, la fel ca toate grijile acestui oraș, lăsate deoparte în fiecare zi și reluate odată cu un nou răsărit. Grădina planetară a Manifestei pune în scenă orașul, aceasta fiind una dintre secțiunile bienalei, dar și plantele ca resursă fragilă a planetei, precum și acel *out of control,* rețelele invizibile, fluxurile digitale, cea de-a treia secțiune a bienalei.

E fascinant cum lucrările de artă reușesc să rămînă aici discrete. Dacă ar fi fost altfel decît discreți, artiștii ar fi fost oricum nimiciți de forța orașului. Tăcute, non-agresive și deloc impulsive, ele ridică probleme locale, de la mafie la migrație, și mizează puternic pe forța documentarului. Fiecare palat cu expoziție în el reușește două tipuri de dialog: artiștii comunică cu monumentalul zidurilor, cu scrierile acestora, cu mozaicurile pe care le fotografiezi uimit. Alergi între lucrarea de artă contemporană și opera arhitecturii. Vechiul și noul ocupă un prezent continuu. Pe lîngă dialogul activistei cubaneze Tania Bruguera, între spațiu și lucrarea ei, ai acea eternă conversație cu exteriorul. Ferestrele rămîn mereu deschise către lume, Manifesta nu mă vrea izolat într-o lume strict artistică, într-un *white cube*. Privesc fotografiile cu ruine și spații improvizate, precare, ale artistului rus Sergei Sapozhnikov, seria *A wonderful day,* în timp ce pe fundal văd cum înaintează greoi un vas opulent de croazieră. La fel, în Palazzo Ajutamicristo, duminică la ora 10, fundalul sonor este dominat de slujba de dimineață a comunității evanghelice. Clădirea e peste drum, o femeie îmbrăcată în haine tradiționale de duminică, impecabile, merge cu pas grăbit, a întîrziat, slujba a început deja…

© D. Ghiu

De la Palazzo Ajutamicristo, altfel închis pentru public, dar redeschis cu ocazia bienalei, palat nobiliar din secolul al XV-lea, construit de bancherul Guglielmo Ajutamicristo, care se ocupa cu comerțul cu cereale, pașii ne poartă către *Orto Botanico,* în Via Lincoln. O grădină spectaculoasă, exotică, născută în 1789, cu păduri de bambuși, arbori bătrîni imemoriali, spații largi cu cactuși înfloriți, nuferi, pești de un roșu aprins, organizare și, totuși, abandon. Aici Manifesta intervine la fel de discret, cu cîteva lucrări de artă plasate fie în colțuri umbroase de grădină, fie în sere parfumate, cum e cazul cercetării artistului columbian Alberto Baraya, un ierbar cultural, o colecție simbolică de plante artificiale, din Sicilia și Palermo. Te pierzi în această grădină enormă, îmbrăcată în diferite nuanțe de verde, cu plante suculente, plante medicinale și zeci de tipuri de salvie. Arta e și aici tăcută, cuminte, surprinde delicat grădina și zumzetul ei, sunetul bambușilor.

Palazzo Forcello de Seta, o graniță fizică a orașului, e o construcție în stil neogotic, de la jumătatea secolului al XIX-lea, a marchizilor Forcella. Mozaicurile sale perfecte se îmbină natural cu muntele de sare din care îți poți lua pumnul tău de sare, într-o punguță, demantelînd, încet-încet, construcția simbolică și impunătoare, o lucrare intitulată *Sufletul sării,* a artistei Patricia Kaersenhout. Palazzo Butera, un palat de secol XVII, în cartierul istoric Kalsa, are vedere spre golf și Foro Italico: e și el spațiu pentru bienală, cu gaura sa adîncă în tavan, care lasă la vedere sistemul de susținere din interior. Palazzo Trinacria, în schimb, alt spațiu al bienalei, are la intrare o placă de marmură care te anunță că în acel hotel moare în exil, pe 29 noiembrie 1852, *solo e sconosciuto,* nimeni altul decît Nicolae Bălcescu.

La doi pași, pe Via Torremuzza, e Teatro Ditirammu, cel mai mic teatru din Palermo. Printre afișe și obiecte de mici dimensiuni, marionete Orlando Furioso, e expoziția „Ozio", curatoriată de Adina Drînceanu. Una dintre lucrări, video-ul *Citrus Tristeza,* aparține artiștilor Anca Benera și Arnold Estefan și se constituie într-o reflecție asupra spiritului sicilian, asupra politicului, asupra modului în care legea tăcerii înseamnă ocolirea adevărului, înbrăcarea lui în proverb și cuvinte înrădăcinate în limbă. Artiștii scriu cu sucul lămîilor pe zidurile orașului, storc lămîi de colțurile lui, îi dau o altfel de viață. Ți-e sete, dar simți și acru în gură. Sicilienii sînt „stăpînii timpului", îmi explică curatoarea, trăiesc un prezent continuu, în care viitorul se construiește tot cu ajutorul prezentului, căruia i se alătură un adverb temporal. Un prezent în trecut, oricît de îndepărtat, și fără viitor. „Ozio" – inerție, contemplare, inactivitate, lene, indolență, tihnă, *otium.* Iar arta, o știm, e, prin excelență, resortul *omului liber.* „Ozio" ca formă de rezistență și, de fapt, putere.

Manifesta 12 este mult mai mare decît am descris-o eu, te face să treci discret prin diferite straturi ale orașului. *„Andiamo a mare?"* mă întreabă și mă îndeamnă un graffito și o pictură stradală alături de el, o fetiță-sirenă, cu părul și trupul albastre. *Blu azzuro celeste. Andiamo!*

Ciao, Palermo! Bienala de artă Manifesta 12 este deschisă la Palermo în perioada 16 iunie – 4 noiembrie.

***Daria Ghiu** este critic de artă.*

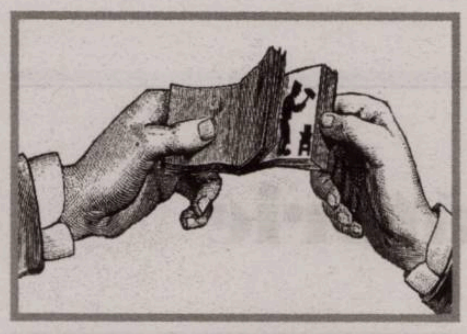

● **Bogdan Varvari, *Nu uita să arunci viermii*, Editura Tracus Arte, 2017.**

Marius CHIVU

feedbook

Despre pescari, viermi și statui

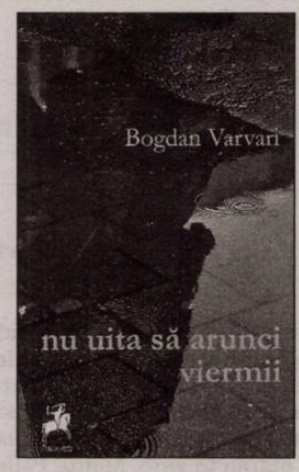

Remarc o concurență acerbă între scriitorii nou intrați pe terenul prozei scurte în ultima vreme – Florin Irimia cu *Misterul mașinuțelor chinezești* și Bogdan Răileanu cu *Tot spațiul dintre gîndurile mele* (ambele Polirom), Ion Pleșa cu *Anotimpuri care nu se repetă* (Nemira) și Bogdan Varvari cu prezenta carte – concurență acerbă, cum spuneam, pentru cele mai neinspirate titluri & coperte. Îmi exprim dezamăgirea o dată în plus cu privire la „ambalajul" nepotrivit, care face un deserviciu cărții de povestiri (nici *artsy*, nici comercial), cu atît mai mult cu cît volumul lui Bogdan Varvari, ca oricare dintre cele menționate mai sus, este remarcabil. Cu puțin noroc, s-ar fi putut afla pe lista cărților finaliste la Premiul Iocan pentru proză scurtă.

Timișoreanul Bogdan Varvari (n. 1981) nu se află la debut, dar prima lui carte este o colecție de fragmente filozofice (a absolvit Filozofia). De aici vine și mica lui slăbiciune, căci cele mai modeste proze din volum sînt cele (cîteva) construite în jurul monologului unui personaj, de obicei un biet profesor de literatură și/sau un scriitor aspirant *(alter ego*-uri ale autorului) care meditează ori se lamentează din cauza vidului existențial / decepției sentimentale căutînd salvarea în scris. Cu puține excepții, personajele sale sînt, în general, „oameni care nu-și găsesc locul pe lume", bărbați tineri apatici, aflați sub spectrul ratării (ca la Florin Irimia): fără serviciu, fără iubite, fără sens/vise/motivații reale în viață, apăsați de greutatea existenței, motiv pentru care, de obicei, se retrag la pescuit (de unde și trimiterea din titlu). Proza „Sînge rău" este expresia acestei tendințe de monolog metafizic („gîngăveala lirică a neputinței de a fi", după cum spune protagonistul) cu o dimensiune metanarativă de la care, spre binele lui, autorul ar trebui să se abțină pentru că deseori frizează kitsch-ul. „Eu și Thomas Mann" este o suită de trei secvențe din propria viață de cititor, dar Bogdan Varvari nu are nevoie de astfel de crochiuri filozofico-literare autoreferențiale, de vreme ce deține reale calități de prozator.

Trei astfel de calități sînt simțul observației și al dialogului, precum și simplitatea sau naturalețea limbajului (atunci cînd nu face exces de comparații, iar concordanța temporală nu-i joacă feste). Datorită acestor calități, destule pagini din cartea sa mi-au amintit de Mihai Mateiu *(Oameni*, Cdpl) sau de concitadinul Bogdan Munteanu *(Ai uitat să rîzi,* Nemira). Acesta este culoarul prozei scurte pe care concurează Bogdan Varvari. Cele mai bune proze, dintr-un total de 22 de texte, sînt cele în care se limitează la narațiune, descriere comportamentală și dialog. Multe din proze se înscriu în genul celor despre care cititorii neexperimentați ar spune că în ele nu se întîmplă nimic. Așa cum sînt „Cîrpa" (o femeie și tatăl ei senil fac împreună menajul unei case), „Dimineața gunoierilor" (un pensionar aspiră, în secret, la statutul de gunoier) sau „Cutia cu bomboane" (un soldat mănîncă în tranșee, sub asediu, bomboanele unui camarad despre care încă nu știe dacă este sau nu mort), trei bijuterii de doar cîteva pagini.

Excepție fac, evident, prozele în care se întîmplă ceva violent. Căci prozele care nu se înscriu în minimalismul sentimental sau în „gîngăveala" metafizică converg spre un gest violent (așa cum se întîmplă, din nou, la Mihai Mateiu sau Bogdan Munteanu): un copil ucide din greșeală, cineva bate un cîine, un bătrîn cu picioarele amputate moare, o femeie gravidă are un accident de mașină, un copil se înecă stupid… Plus alte cîteva subiecte dezvoltate mai pe larg, dar pe care Bogdan Varvari le ratează de puțin din lipsă de experiență. Dacă în „Gemenii" îi iese partitura (aceasta fiind, probabil, și cea mai rotundă, mai reținută și mai reușită proză din carte), „Curcubeu într-o baltă de motorină" suferă din cauza finalului de o simetrie mult prea căutată (oricum subiectul îmi sună foarte familiar, poate dintr-un film hollywoodian, poate dintr-o proză americană), viciu pe care îl are și „Concert pentru mîna stîngă" *(vezi fragmentul de mai jos).* O altă proză dintre cele bune este și „Spre mlaștini" (un fost profesor întîlnește, într-un sat unde plecase la pescuit, o fostă elevă care îi face avansuri), deși climaxul (hrabalian) nu este tratat cu finețea potrivită tonului narațiunii.

Într-un interviu, Bogdan Varvari spune că mizează pe veridicitate, nu pe realism, afirmînd că parabola „Piața" (în care un bărbat se conversează cu o statuie) ar fi veridică datorită „dialogului coerent". Rateurile expuse mai sus vin tocmai din confuzia pe care autorul o face între logica vieții și logica ficțiunii. Ce e verosimil în viață nu e automat verosimil în ficțiune și viceversa. Unele rezolvări sînt posibile în viață (mai puțin conversația cu statuia, al cărei plan este tot metafizic), dar în ficțiune pot apărea drept previzibile, facile sau chiar false. În același interviu, menționează autorii săi preferați de proză scurtă: Cehov, Carver, Cheever, Bukowski, Răzvan Petrescu și Adriana Bittel, dar, continuă el, „spiritul meu tutelar, ca să zic așa, e poetul Ioan Es. Pop; poezia lui e cea mai bună proză scurtă pe care am citit-o vreodată". Iată încă un aforism filozofic. I-aș recomanda să citească poemul „Năneștii" de Ioan Es. Pop și apoi povestirea „Înotătorul" de Cheever. Ambele textele vorbesc despre același lucru, dar numai cel din urmă este proză. O foarte subtilă parabolă. Spre deosebire de „Piața", care, într-adevăr, este un poem în genul lui Ioan Es. Pop, prin faptul că oferă o indeterminare mult prea explicită și a limbajului, și a sensului.

Cînd Bogdan Varvari va înceta să-și mai gîndească proza cu cap de filozof va scrie impecabil. Pînă atunci, în ciuda stîngăciilor, cartea sa a contribuit la un an editorial grozav pentru proza scurtă românească. O recomand.

aproape de carte

Bogdan VARVARI

Nu uita să arunci viermii

(fragment)

De curînd, unchiul Paul mi-a zis că ar fi trebuit să am un frate. Mama nu mi-a vorbit niciodată despre asta. E drept, de cîteva ori m-a întrebat dacă mi-ar fi plăcut să am unul. Îi răspundeam mereu că nu. Ea părea mulțumită de răspuns, „Nici eu nu am mai vrut un alt copil", îmi zicea. Nu mă gîndeam că scurtul nostru dialog ar putea ascunde o poveste mai lungă.

Indicii existau, dar vagi. Odată, într-o duminică în care am prînzit doar noi, tata mi-a mărturisit că mama trecuse printr-o grea primejdie la cîțiva ani după ce mă născusem: „A pierdut mult sînge, dar s-a încăpățînat să nu meargă la spital. Am crezut cu toții că o să moară atunci." Probabil că, dacă aș fi insistat, tata nu mi-ar fi ascuns de ce fusese mama atît de bolnavă. Dar adevărul e că nu-mi doream să știu. Simțeam o repulsie bizară față de tot acel trecut al mamei care cădea în afara amintirilor mele. Realitatea lui mi se părea nu doar inconceptibilă, dar și terifiantă. Era îngrozitor pentru mine că mama a putut exista înainte să mi-o amintesc eu, așa cum tot îngrozitor e faptul că am continuat să trăiesc după ce a murit. Trecutul ei fără mine și prezentul meu fără ea sînt timpuri ale întunericului și ororii, timpuri confuze, decăzute, lipsite de orice înțeles și străine de orice frumusețe. E ca și cum mama s-ar fi născut cu prima mea amintire despre ea, iar eu aș fi murit odată cu ultima ei amintire despre mine.

În familia mea nu se moare ușor. Sîntem predestinați unor agonii lungi și umilitoare. Mama s-a chinuit ani în șir cu o scleroză în plăci care se închidea asupra ei tot mai mult, imobilizînd-o, condamnînd-o la o viață larvară, diminuată. Una după alta, bucuriile i-au fost furate, lăsînd-o fără apărare în fața singurătății și a morții. Adevărata drama s-a petrecut însă atunci cînd nu a mai putut cînta la pian. Era o pianistă talentată și, mai ales, o excelentă profesoară. La cursurile ei de măiestrie veneau studenți din toată lumea. Iubea muzica atît de mult, încît totul ajungea la ea doar ca parte a acestei muzici.

– Există lucrări muzicale în care pui totul, mi-a spus într-un rînd. Tot ce ai fost. Tot ce ești, tot ce vei fi. Și tocmai pentru că în ele pui totul, nu le poți cînta decît o singură dată.

Poate de aceea sînt singurul ei copil.

Publicitate

Șerban AXINTE

pe de altă carte

Despre moarte și fericire

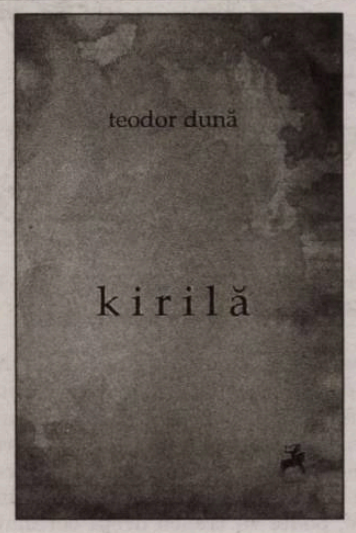

● **Teodor Dună, *Kirilă*, Editura Tracus Arte, 2017.**

Kirilă de Teodor Dună e o carte foarte diferită față de scrierile anterioare ale autorului. Vizionarismul specific volumelor precedente se manifestă aici prin ricoșeu. Personajul cărții este o sumă de proiecții ale unui fel de a fi al lumii. O lume paradoxală, uneori absurdă, oximoronică și stranie. Dar, foarte important, lumea lui Kirilă e perfect unitară. Are legile ei – fixate în primele poeme – de la care nimeni și nimic nu abdică. Comportamentul metaforelor e și el diferit, ca și cum conținutul acestora ar trebui luat literal. O serie de expresii-emblemă, precum „stîlpii aerului", „cutia milei", „carioca de fericire", derutează la prima vedere. Kirilă provine parcă dintr-o altă lume, posedă un alt tip de sensibilitate și, totuși, e nevoit să trăiască aici. Dar viziunile sale, felul său de a simți transformă universul material al acestei lumi. Frica sa, tristețile sale, curiozitățile ingenue, naivitatea – ce trezește și dispreț, și candoare –, constituția sa fizică, felul de a visa, toate acestea compun de fapt un gen de spiritualitate nerecognoscibilă. Și legile fizice se lasă amprentate de acest tip nou de lume sensibilă: „ar fi vrut ca atunci cînd se așază în pat, să întrerupă, fie și pentr-o clipită, goliciunea patului, ar fi vrut ca, după ce bea apă, paharul să se golească fie și cît o unghie" („carne mică"). Uneori legile par stabilite dinainte și el doar încearcă să se conformeze lor sau să le evite la modul cel mai natural.

Întreaga carte este un poem narativ și liric în același timp. Unele secvențe sînt anticipate prin altele. Pe parcursul volumului există și texte care par, pînă la un moment dat, independente de restul „istoriei", dar ele se dovedesc extinderi lirice ale unor fragmente ce aparțin unor poeme ulterioare. Este cazul poemului „omulețiii". În această carte totul este miniatural. Unele scene, de-a dreptul apocaliptice, sînt resimțite și mai acut de Kirilă din cauza staturii sale care nu depășește un metru. Lumea intră și iese din Kirilă pentru că el este un magnet pentru tot felul de stări. Acestea prind o anumită materialitate, au formă și densitate de obiecte ascuțite. Și cuvintele sînt, în funcție de duritatea lor, lucruri contondente.

Moartea este o prezență constantă în lumea lui Kirilă. Tot ceea ce ține de ea este filtrat prin organe de simț subtile și ultrasensibile. Ele deformează cumva realitatea, cei plecați fiind doar niște variante ale celor vii. De fapt, totul poate fi interpretat ca proces alchimic. Nimic nu rămîne ceea ce pare în primă instanță a fi. Poemul „sub suflet" poate fi interpretat drept una dintre cheile cărții. Miniaturalul trimite către ideea de puritate și inocență. Lumea din jur îi este aproape întotdeauna ostilă. El pare să nu aibă datele necesare supraviețuirii, dar reușește să adapteze la sine toate formele acestui univers în care trăiește.

Kirilă desenează obiectelor (chiar și celor eterice) riduri de fericire, ajutîndu-se de „carioca de fericire". E felul său de a acționa asupra lumii. Ingeniozitatea sa atrage, după cum am mai spus, ostilitatea, disprețul lumii, dar Kirilă asimilează totul în cea mai candidă formă cu putință: „apoi i-a desenat cerului riduri de fericire, i-a făcut mîini și picioare. a încercat să-i facă o gură cu buzele închise. cum cerul e destul de mare, a trebuit să deseneze foarte multe rînduri de fericire" („sub suflet").

Există o relație foarte strînsă între ideea de moarte și cea de fericire. Uneori aceasta din urmă pare foarte ușor de atins, doar asimilînd unele fenomene inimaginabil de frumoase în corpușorul lui mic deschis și primitor ca o „cutie a milei". Moartea e un fenomen ce provoacă mirare, dar și un anumit interes celui ce urmărește toate transformările cu suflet de copil. De exemplu, bunicul nu moare de-adevăratelea, corpul nu i se împuținează, dar i se măresc hainele. Simbioza dintre moarte și fericire creează tot felul de imagini insolite. Există un vizionarism al morții și unul al fericirii, iar acestea conlucrează pînă la contopire în cartea lui Teodor Dună. Alcoolul face legătura între ele. Nu se pune problema unui abandon de esență bahică. Miniaturalul se exprimă și la acest nivel: „pe 25 octombrie, kirilă și-a cumpărat cea mai mica sticluță din lume, a băut-o repede, a prins cel mai mic curaj din lume" („25 octombrie"). Curajul său e acela de a face față lucrurilor în schimbare, de a se adapta lor sau de a filtra prin sensibilitatea sa un întreg univers. Mirarea e o formă de cunoaștere blurată. Multe alte poeme aproximează scene din viața lui Kirilă. Toate stările nu funcționează după regula „acum și aici", ci după cea a unui „acum și dincolo". Ultimul poem al cărții, „bețivașul și îngerașul", e o complinire a întregului volum, o sinteză și o continuare potențială. Ceva dincolo de optativ.

Cartea lui Teodor Dună este, cred, o carte de răscruce în scrisul autorului. O carte cu multiple posibilități interpretative, iar exercițiile de hermeneutică se încadrează perfect în lumea lui Kirilă, o lume dominată de ambivalența moarte-fericire.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* My murderer's chant and other poems (2006-2016), *traducere de Ioana Miron, Editura Vinea, 2017.*

PUBLICITATE

Victor MOROZOV

dilematograf

La drum de seară

● ***Procesul* (România, 2017), de Ileana Bîrsan și Claudiu Mitcu.**

Dacă anul cinematografic 2017 a părut destul de cenușiu pentru ficțiunile românești, pe partea de documentar lucrurile au stat ceva mai bine. Dintre filmele celei de-a doua categorii, *Procesul,* care se pregătește să intre în cinematografe, poate să treacă drept cel mai stimulativ intelectual – o experiență care nu menajează spectatorul comod, obligat pe parcursul filmului să reconfigureze, iar și iar, datele problemei.

Procesul este filmul unui om condamnat la închisoare pentru o crimă pe care susține că nu a comis-o. Incidentul datează din 1995, cînd pe o stradă lăturalnică din Oradea a fost găsit un taximetrist ucis. Protagonistul este Mihai Moldoveanu, iar pînă în momentul eliberării sale condiționate va fi petrecut, cu întreruperi și reveniri, peste 17 ani după gratii. Pe cît de abil reușesc să descrie, prin cîteva tușe, o anchetă cel puțin caducă, pe atît de promițător este portretul pe care regizorii Ileana Bîrsan (critic de film) și Claudiu Mitcu (realizator de documentare) i-l construiesc lui Moldoveanu: un om tăbăcit de-atîta plimbat prin instituțiile statului, fin cunoscător al propriului caz (ba chiar, în momentul înregistrărilor, student la Facultatea de Drept), gata să-și apere, cu dovezi și discursuri convingătoare, cauza. Dar asta nu înseamnă că Moldoveanu ar fi o figură univocă, sau că filmul ar curge, sub forma unei demonstrații line și văduvite de problematizare, către o rezolvare facilă (care, previzibil, să-i dea dreptate personajului principal).

Un documentar care atacă astfel de teme sensibile – și oferă totodată un *glimpse* în curtea unui sistem judiciar încă șubred – are un aer de noutate în România. Însă cazuri ambigue au mai fost, iar filmul cel mai cunoscut cu care e înrudit este documentarul-far din 1988 al lui Errol Morris, *The Thin Blue Line:* un alt film-anchetă ce a schimbat soarta unui condamnat la moarte, pretinzînd să descopere adevărul într-un caz care implica uciderea unui polițist în patrulă. Ancheta lui Morris era totuși clar orientată spre absolvirea de vină a condamnatului, iar rezultatul cinematografic, deși altminteri deschizător de drumuri, arăta oarecum echivoc: în numeroase cadre care prezentau reconstituiri mizanscenate ale crimei, Morris opta pentru un stil abstract, puternic stilizat, peste care suprapunea muzica aproape metafizică a lui Philip Glass. Nimic – sau aproape – de genul acesta în *Procesul,* pe care cineaștii aleg să îl țină în limitele realismului. Concretețea filmului, compus îndeosebi din interviuri, fragmente oficiale de reconstituire și înregistrări televizate cu Moldoveanu, este contrazisă doar prin cîteva viniete convenționale ale genului: repetate cadre nocturne cu orașul (peste care, ca în filmele *noir*, pare să plutească o amenințare nevăzută); prezența mizanscenată, dar mult mai reținută ca în cazul lui Morris, a unui taxi în noapte; titluri bombastic-romanțioase din presa vremii: „Crimă și jaf la drum de seară", „O lacrimă în taximetru" etc.

Astea fiind spuse, ținuta echilibrată a filmului este garantată și de atitudinea regizorală, care evită poncifurile genului: la un capăt s-ar fi aflat partizanatul orb pentru cauza lui Moldoveanu; la celălalt, pretenția nefondată de omniscientă. Anchetatorii-regizori nu pretind că ar ști tot, dar nici nu cad în fatalismul deznădejdii (dacă spectatorul ajunge în final la concluzia că adevărul rămîne inaccesibil, este doar în urma unei cazuistici subtile puse în joc de film). Remarcabil este

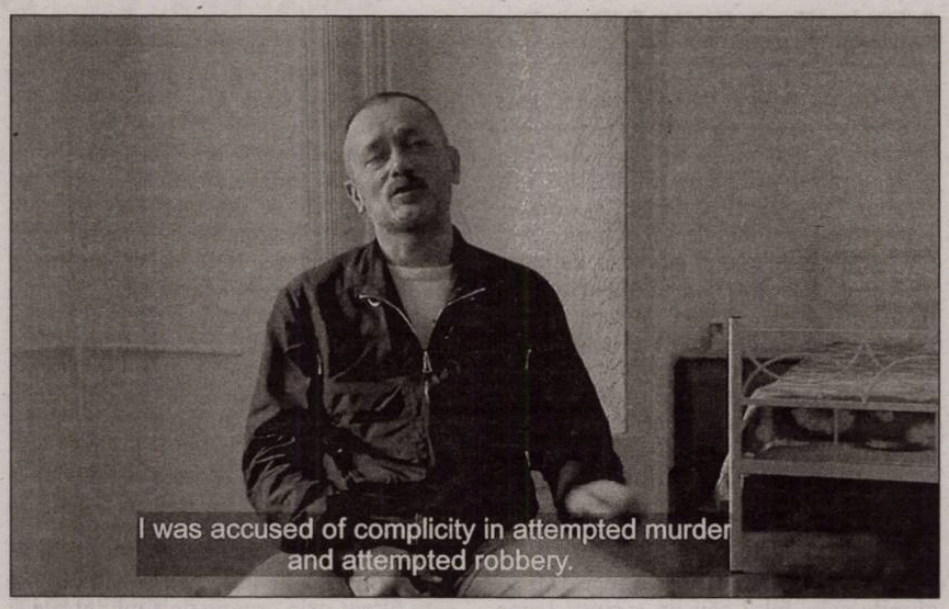

felul în care regizorii modulează în voie poziția spectatorului față de protagonist: primele minute par să îndreptățească ideea conform căreia Mihai Moldoveanu e doar un individ ghinionist, prins într-un ghem de minciuni generat de un sistem (social, politic, judiciar) corupt. Însă ceea ce urmează – în special imagini de arhivă cu reconstituirea incidentului, în anul 1996 – dezvăluie un alt Moldoveanu: cel ce prezintă, cu un lux de amănunte neverosimil, modul în care, ajutat de doi complici, l-a ucis pe taximetrist. În asta constă finețea, placată pe o poveste răscolitoare, etalată de-a lungul filmului (deloc nedemn de atmosfera romanului omonim al lui Kafka): în propunerea unei povești îmbîrligate, în care fiecare detaliu contează și fiecare nouă pistă aruncă în aer ce știam înainte. Intuiția regizorală care a determinat excavarea acestei povești trebuie lăudată: faptul că o rezolvare tranșantă, de o parte sau de alta, nu-și face apariția e deja un atu; dar filmul accede spre un alt tip de relevanță atunci cînd realizăm că subiectul său nu e (doar) un caz izolat, ci însăși România, cu toate contradicțiile-i fundamentale: de la cea a unui sistem carceral care nu se dă în lături de la a aplica bătăi groaznice la cea a unui om care oscilează între trăiri și comportamente perfect opuse.

Am spus că *Procesul* nu e prea blînd cu spectatorul care se așteaptă la concluzii facile, dar nici nu e un film intimidant. Ci doar unul pentru care respectul – adresat deopotrivă subiectului său spinos și publicului dornic de reflecție – e un dat de bază.

Procesul va fi distribuit în cinematografele din țară începînd cu 14 iulie.

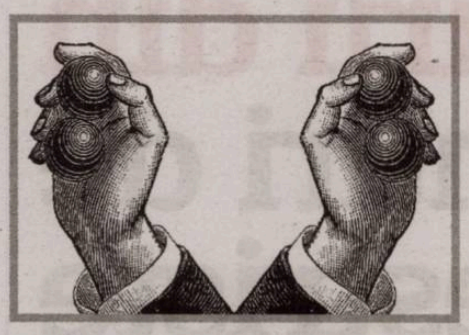

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Aventură

● **Sly & Robbie meet Nils Petter Molvær feat. Eivind Aarset & Vladislav Delay, *Nordub,* Okeh, 2018.**

Albumele ce oferă un sound cu totul original sînt rare și se cuvine să fie salutate, chiar dacă originalitatea respectivă nu s-a născut tocmai din inovație planificată, cît mai degrabă dintr-o alăturare de circumstanță. Pe albumul *Nordub* avem un melanj reggae + dub + jazz psihedelic obținut prin alăturarea duetului jamaican Sly & Robbie cu staruri ale neojazzului scandinav despre care am mai povestit aici – Nils Petter Molvær și Eivind Aarset sînt în centrul atenției, însă responsabilii pentru ingineria sonoră și ambalajul electro al albumului sînt finlandezul Vladislav Delay și norvegianul Jan Bang. Artiști provenind de pe planete diferite, însă care sînt și autorități ale scenelor pe care le reprezintă. Sly (tobe) & Robbie (bas) vin taman din Jamaica, unde s-au consacrat ca duo reggae (finaliști Grammy în 2014), iar în calitate de colaboratori ori producători au injectat astfel de elemente în materialele unor Britney Spears, Jovanotti ori Sting. Din partea scandinavă, Molvær și Aarset propun o cu totul altă concepție asupra muzicii, jazz rece și tînguit, aurore boreale sonore la intersecția dintre Miles Davis și Ulver. Muzica lor se adresează altor sectoare ale creierului decît reggae-ul din Jamaica, deși trompeta lui Molvær se propune aici ca oportunitatea de a construi o punte între cele două emisfere cerebrale.

Delay e însă capul răutăților, un tînăr DJ finlandez care nu pare să știe prea multe despre colegii săi de album și trece fără scrupule muzica acestora printr-un tocător electro-dub ce va împărți ascultătorii în două tabere – cei care vor percepe albumul drept o blasfemie și cei care vor aprecia sound-ul ieșit din comun. Atît fanii Sly & Robbie, cît și fanii norvegienilor vor tolera cu greu ce se aude aici, însă la o descoasere analitică putem concluziona că avem ilustrația perfectă pentru titlul albumului – dub nordic. Muzica dub s-a născut ca metodă mai mult decît ca gen muzical, consacrînd tehnici nemiloase de reciclare și cîrpire, cîndva practicate intuitiv ori din lipsă de inspirație, azi la mare căutare printre laptopiștii care văd în dub o formă de afrofuturism, tehnologie de ultimă oră aplicată în remixarea unor șabloane sonore primordiale. Vocile reggae se aud puțin și sînt puternic procesate, nu spun mare lucru, par captive sau uitate în mix-ul fragmentat al electrotehnicianului finlandez.

Un rol esențial are aici și Jan Bang, pasionat de experimente electro-ambientale, însă nici el nu e tocmai familiarizat cu ce a ieșit (nu e clar cît de involuntar) din alăturarea acestor artiști de compatibilitate îndoielnică. Producătorul se află, totuși, pe un teritoriu ce îi prieste, al riscului permanent și al imprevizibilului. Îl ajută o armată de ingineri de sunet și rezultatul pare o croială de studio, încît am fost surprins să aflu că, de prin 2015 încoace, a fost prezentat și în format *live,* cu aproape toată echipa pe scenă și cu Molvær în prim-plan (se poate intui că versiunea *live* e ceva mai simplificată, centrată pe trompetă și tobe, cu un remix electro *live* discret). Albumul vine să sintetizeze o aventură începută pe scenă, care a crescut din curiozitatea unor muzicieni de a învăța unii de la alții. Jamaicanii nu sînt la prima tentativă de a-și întoarce muzica pe dos, au prins gustul aventurii de cînd colaborau cu Bill Laswell.

Cîndva, de mult, norvegianul Thor Heyerdhal făcea un pariu că poate ajunge în insulele Polineziei pe o plută. Albumul de față, care aduce laolaltă Norvegia, Caraibele și euro-clubbing-ul, pare să fie mai mult rezultatul unui astfel de pariu decît un material construit după logici muzicale consacrate.

Sly & Robbie cu Nils Petter Molvær, Eivind Aarset și Vladislav Delay vor concerta în seara de 14 iulie în cadrul Festivalului de Jazz de la Gărîna. Mai multe la www.garana-jazz.ro.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

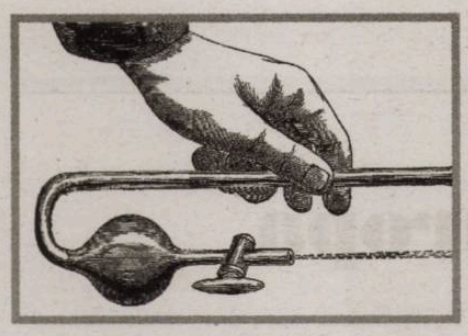

Oana STOICA

rosencrantz & co

Arhive sonore

● ***Orașul nostru*, adaptare după textul lui Thornton Wilder, regia: Cristian Ban, scenografia: Cristina Milea, lumini: Lucian Moga. Cu: Ioan Peter, Alex Mărgineanu, Cecilia Lucanu-Donat, Angela Petrean-Varjasi, Ștefan Statnic, Dorina Darie-Peter, Roxana Sabău, Robert Pavicstis, Călin Stanciu, Marian Parfeni. Teatrul Clasic „Ioan Slavici", Arad.**

Prezentat la București în cadrul Festivalului Comediei Românești festCo (20-27 mai), organizat de Teatrul de Comedie, unde a cîștigat Premiul Juriului, spectacolul arădean *Orașul nostru* vine cu o formulă interesantă de adaptare a unui text. Piesa dramaturgului american Thornton Wilder, pentru care acesta a primit Premiul Pulitzer în 1938, *Orașul nostru* este o docuficțiune, o reconstituire analitică a biografiilor unor personaje și a istoriei unui oraș, toate imaginate (după indicațiile topografice din didascalii, se pare că sursa de inspirație ar fi Massachusetts). Istoria unui loc este recuperată astfel prin detaliile ei, din poveștile personale ale locuitorilor, ale căror vieți, nu tocmai extraordinare, dimpotrivă, sînt exemplare pentru vremurile trăite (1901-1913). Practic, Wilder îi anticipa pe așa-numiții experți ai vieții cotidiene (persoane care își performează propria poveste reală, se autoimpersonează), doar că în forma ficțională (o variantă de mocumentar). Reconstituirea se face la vedere, personajul principal este „regizorul" spectacolului, care prezintă atît procesul de „documentare", cît și modul de lucru. Ficționalizarea se prelungește astfel metateatral, de la subiectul spectacolului la comentariile asupra acestuia. Reconstituirea este, de asemenea, demonstrativă: în text se precizează că actorii recuperează situații, fapte, personaje într-un spațiu gol, fără recuzită sau artifinanciare, dar și semn al emancipării feminine). Biografia Margaretei Braun este un construct de elemente reale – recuperate de echipa artistică prin documentare în arhivele orașului, parte din aceste documente, precum fotografiile, fiind integrate în spectacol – și ficționale, ilustrativ pentru contextul istoric al epocilor pe care ea le traversează.

Un spectacol încîntător de recuperare a istoriei mici, cotidiene.

De altfel, compoziția etnică a orașului este una dintre paradigmele puse de regizor, în special în prima parte a spectacolului, cea care recuperează un Arad oarecum mitic (perioada austro-ungară), în care funcționa eclectismul cultural, cu români, unguri, nemți, evrei, romi trăind împreună, fiecare cu specificul și cu locul său în societate (desigur, o societate clasistă, dar conform viziunii din spectacol, nonconflictuală). Prin cîteva personaje de etnii diferite se recuperează o întreagă țesătură socială, care se modifică în funcție de contextul politic, de grași războaie. Poveștile cotidiene sînt structurate în mai multe episoade care explorează momentele esențiale din viața unui om, precum căsătoria sau moartea. Fiică a unui medic (Ștefan Statnic) și a unei casnice (Angela Petrean-Varjasi), Margareta (Cecilia Lucanu-Donat) se căsătorește cu Eugen (Alex Mărgineanu), fiul unei croitorese scăpătate (Dorina Darie-Peter). Din universul lor cotidian fac parte cîrciumarul (Călin Stanciu) și lăptarii (Roxana Sabău și Robert Pavicsits). Ei toți sînt în egală măsură personajele, actorii care interpretează personajele în spectacolul regizorului (Ioan Peter) – care este și un fel de maestru de ceremonii (funcție mai puțin dezvoltată în show-ul arădean) – și actorii din spectacolul propriu-zis. Sînt trei ipostaze performative care există simultan.

Pentru protagoniști, Cristian Ban alege o funcție ilustrativă, ei sînt doar parțial caractere psihologice, fără a se împlini, fiind mai degrabă impersonări demonstrative ale unor tipologii reale. O notă distinctă face Robert Pavicsits, care conturează un personaj viu, suculent, un țăran urbanizat (lăptarul), cu un limbaj colorat, frust, un dialect regional rural mixat din română și maghiară, ceea ce îi oferă posibilitatea construirii unui caracter (bonom, blînd, chiar moale, pe alocuri hîtru, lăsîndu-se ținut sub papuc de nevastă etc.). De altfel, revenind la structura multiculturală a Aradului ca paradigmă esențială în spectacol, trebuie spus că toate personajele au o identitate etnică: doctorul este ungur, ca și lăptarii, soția lui e evreică româncă, croitoreasa este nemțoaică etc. Scenografia Cristinei Milea urmează indicațiile dramaturgului: cîteva elemente de mobilier minimaliste, învestite cu funcții multiple; clădirile orașului apar în miniatură, sub forma unor machete de hîrtie, iar costumele sînt de epocă.

Cel mai important element în revizitarea trecutului este însă audio, căci zgomotele cotidianului (cîini, apă curgînd, clinchet de veselă la cină etc.) sînt realizate *live,* de actorii care rămîn permanent în spațiul de joc pentru a crea scenografia sonoră. Realizarea acestei narațiuni audio prin tehnica DIY *(do it yourself* – actorii manevrează obiecte prin care generează lumina, sunetul etc.), foarte bine executată, este o calitate a spectacolului, căci acest artificiu dramatic – sugerat, de altfel, în textul original – reușește să surprindă pînă la final.

Ar fi fost benefică și colaborarea cu un dramaturg, care să vitalizeze textul. Oricum, *Orașul nostru* rămîne un spectacol încîntător de recuperare a istoriei mici, cotidiene, prin realități ficționalizate.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Dumitru Dorel CHIRIȚESCU

Noua stafie care bîntuie Europa

În continuarea ultimului meu eseu, „Înapoi spre feudalism“, unul dintre cititori, domnul Gabriel Rădeanu, a postat un comentariu pentru care țin să-i mulțumesc. Este o viziune *alta* asupra a ceea ce demonstram în legătură cu antieuropenismul agresiv, afișat de către actuala putere politică de la noi. Cititorul meu spune: „Poate aș fi fost nevoit să vă dau dreptate, dacă doar tîmpiții noștri ar manifesta genul acesta de respingere a importului instituțional de civilizație, însă marea majoritate a statelor din Europa de Est au exact aceeași poziție, chiar cu accente mai radicale“. Da, așa este! Spații tot mai largi ale continentului nostru devin tot mai îndepărtate de valorile pe care a fost construită UE. Este chiar o modă acum să nu mai crezi în Europa. Libertățile pe care este construită lumea noastră sînt luate în derîdere ca și cum ar fi niște mofturi ale unor șoareci de bibliotecă, oameni care nu au nici o legătură cu „realitatea complexă“ și care și-au luat un obicei fudul din a mai spune din cînd în cînd cîte o prostie. Chiar cu riscul de a mă repeta și chiar dacă știu că tăvălugul dezorganizării lumii în care trăim nu poate fi oprit, voi spune, în continuare, că sîntem într-un fel de buclă a timpului și că repetăm greșelile trecutului. Costurile acestei situații se vor vedea în timp.

Și totuși, de ce sînt atît de pornit împotriva euroscepticismului? Și, mai ales, de ce cred că viitorul nostru sigur și prosper este legat doar de existența unei construcții politice comune europene? Înainte de a explica pe larg poziția mea, aș dori să fac două trimiteri la istorie. Trecutul ar trebui să ne învețe cîte ceva, tocmai în încercarea de a nu-l repeta. Prima trimitere o voi face la o operă clasică a socialismului științific. Este vorba despre *Manifestul partidului comunist,* al lui Marx și Engels (în limba română, Editura Nemira, București, 2006). În chiar primele fraze ale lucrării, autorii aseamănă comunismul cu o stafie care bîntuie Europa și de existența căreia toată lumea știe și toată lumea se teme. În subtext, se înțelege ironia. Autorii doresc, de fapt, să transmită că oamenii timpului nu aveau de ce să se teamă. Nu ar fi fost ceva rău să fii comunist. Istoria a funcționat, însă, cu totul altfel. Comunismul, ca și fascismul, a marcat secolul XX și a dus la pierderea a zeci de milioane de vieți omenești. Dacă ar fi trăit să-și vadă ideile puse în practică, cei doi autori ar fi devenit la rîndul lor anticomuniști. Comunismul a fost un mare rău pe care „părinții“ săi nu l-au anticipat.

Cea de-a doua trimitere pe care aș vrea s-o fac se referă la un economist drag mie, despre care se vorbește foarte mult, revendicat în mod gratuit chiar și de către stînga politică și economică. Este vorba despre John Maynard Keynes. În lucrarea sa *Urmările economice ale păcii* (în limba română, chiar cu o prefață scrisă de către autor pentru cititorul român, Editura Viața Românească SA, București, 1920), el avertizează asupra condițiilor înrobitoare impuse Germaniei de către învingători, prin Tratatul de la Paris din anul 1920. Keynes a spus – și nu l-a auzit nimeni – că aceste condiții vor trezi în conștiința publicului german dorința de revanșă. Chiar dacă nu putem judeca contrafactual, adică nu putem ști dacă unele condiții mai blînde ar fi declanșat sau nu în Germania șirul de evenimente care au dus la al Doilea Război Mondial, vom sublinia că timpul i-a dat dreptate. Condițiile economice din această țară, de după Primul Război Mondial, au dus la degradarea situației politice și au adus la putere fascismul, cu consecințele cunoscute. Legătura dintre cele două fapte invocate este una clară: ar trebui să fim mai atenți la istorie și la ceea ce spun personalitățile din jurul nostru, atunci cînd vorbesc.

În dezbaterea despre Europa și europenism este important să ne definim în mod clar poziția de pe care discutăm. Sînt mulți oameni pe acest pămînt care nu văd binele așa cum îl vedem noi și nu văd răul așa cum îl vedem noi. Ei greșesc relativizînd orice, în mod delirant, chiar pînă și faptul că în fiecare clipă natura îi obligă să respire. Deși respirația este un elementar exercițiu în favoarea vieții, există oameni care vor spune că nu este așa. Acești oameni vor spune că respirația nu este respirație, gîndul nu este gînd, mîna nu este mînă, iar omul nu este om. Din acest motiv, dialogul nostru este din ce în ce mai rar și devine chiar imposibil. Nu ne gîndim la aceleași lucruri și nu avem același referențial de raportare. Cum să te înțelegi cu un om pentru care întunericul este lumină și lumina întuneric? Poți să încerci să-i faci bine acestui om? Evident că nu! Orice bine i-ai face, el va spune că i-ai făcut rău. Din acest motiv te va nega. El nu te vede și nici tu nu-l poți vedea pe el. Scriu aceste rînduri pentru că eu cred în pace și nu în război, cred în puterea vieții și nu în veșnicia morții. Eu cred că omul, ca parte a lui Dumnezeu, este dator, călăuzit fiind de către Iisus Mîntuitorul, să caute binele, adevărul și frumosul. Acesta este idealul omului occidental, inaugurat de către Grecia Antică și desăvîrșit prin învățătura creștină. Fără lumina acestor valori nu sîntem nimic sau sîntem simple ființe rătăcite în întunericul ignoranței și minciunii.

Care este imensa necesitate a unei Europe unite? Aici îl vom aduce alături de noi, în dezbatere, pe Winston Churchill, un om politic asupra anvergurii căruia nu vom mai insista. El este unul dintre cei care au traversat infernul și de aceea ar trebui ascultat cu atenție. Cîteva dintre ideile sale, cuprinse într-un celebru discurs (este vorba despre discursul ținut la Universitatea din Zürich, la 19 septembrie 1946), sînt următoarele: Europa a trăit în secolul XX o imensă tragedie; aceasta este zona cea mai civilizată a omenirii; popoarele Europei au o bază culturală comună, înrudite fiind de către moștenirea lor religioasă creștină; dacă aceste popoare s-ar înțelege, nu ar exista limite ale prosperității; remediul pentru distrugeri, războaie și sărăcie este construirea unui proiect politic comun pe care omul politic amintit îl numește Statele Unite ale Europei; la baza acestei construcții politice trebuie să stea parteneriatul dintre Franța și Germania.

În aceste cadre se poartă această discuție. Adică ar trebui să mai spunem că această alianță politică și economică este esențială pentru pacea și viața pe continent? Sigur, vor exista oameni care vor spune că nu este așa și că s-ar putea să existe stabilitate și după sfîrșitul Europei. Mă îndoiesc că va fi așa, și dacă am privi în istorie am vedea doar confirmări a ceea ce spun. Ideea că popoarele europene vor reuși și singure este una falsă și periculoasă. De cele mai multe ori, în spatele ei se află alte și alte interese. Există un plan, dincolo de existența Europei, în care oameni nebuni își imaginează că pot înlocui europenismul cu altceva. Iarăși istoria ne învață că Europa nu poate fi înlocuită cu nimic. Dacă Europa este puternică și unită, atunci este pace. Dacă Europa este slabă și în conflict, atunci este război. Și mai este ceva: atunci cînd discutăm despre acest curent eurosceptic (de fapt antieuropean), trebuie să constatăm că în ultima perioadă se extinde din ce în ce mai mult. Această extindere se produce chiar și în România. Nu vom insista asupra cauzelor pentru care se întîmplă asta. Instabilitatea de la noi nu ni se datorează în întregime, ci este cultivată cu atenție.

Trecutul ar trebui să ne învețe cîte ceva.

Asta se vede de la distanță și noi, românii, o simțim foarte bine. Printre noi sînt mulți români care nu iubesc România europeană. Este adevărat că lumea occidentală, deci și Europa, trece printr-o criză a reașezării relațiilor sociale, numai că instabilitatea este accentuată de către războiul hibrid care se poartă împotriva sa. Poate că unii dintre noi au uitat, sau poate că unii nu au știut niciodată, dar UE nu este, în primul rînd, un proiect politic sau unul economic, ci este un proiect al păcii și securității împotriva războiului, al binelui împotriva răului, al altruismului împotriva egoismului.

Vom încheia apelînd la același discurs, unul dintre cele mai bune rostite de către un om politic de-a lungul întregii istorii: „Trebuie cu toții să întoarcem spatele ororilor trecutului și să ne îndreptăm privirile spre viitor. Nu putem continua să purtăm cu noi în anii care vor veni ura și dorința de răzbunare, născute din nedreptățile suferite în trecut. Dacă vrem să salvăm Europa dintr-o mizerie de nedescris, trebuie să facem loc credinței în familia europeană și să uităm toate nebuniile și crimele trecutului. Popoarele libere ale Europei vor putea să se ridice la nivelul acestei hotărîri? Dacă vor fi capabile, nedreptățile cauzate vor fi pretutindeni spălate de mizeriile îndurate. Agonia trebuie să se prelungească? Singura lecție a istoriei este că umanitatea este opacă la orice învățăminte? Să facem loc justiției și libertății. Popoarele nu au decît să vrea pentru ca speranțele lor să se realizeze.“

Neîncrederea într-un viitor comun bîntuie Europa. Dușmanii Europei comune o ascund în fel și chip, iar printre aceștia se află și actualii noștri guvernanți. Una spun și alta fac. Azi, România este instabilă economic și eurosceptică la nivel guvernamental. Pierdem echilibre economice și ne răstim inutil la instituțiile comune europene. Totul este poleit cu un naționalism agresiv și primitiv. Imaginea hoardelor chemate să manifesteze, îmbrăcate în cămăși albe, împotriva civilizării României vorbește clar despre intențiile de viitor.

Dorel Dumitru Chiritescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

PUBLICITATE

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Muzeul de artă

– omagiu lui Cortázar –

Eram în Poiana cu Irina și Andrei, iar într-o după-amiază de vineri ne-am propus să vizităm muzeul de artă al municipiului. Am întrebat doi localnici, însă nici unul nu știa de existența lui. De bună-credință, ne-au îndrumat spre cele două galerii de artă comercială, aflate pe bulevardul Nicolae Titulescu. Și totuși, am insistat noi, muzeul este altceva decît o galerie, el se află pe strada Nicolae Bălcescu, la nr. 21, știm strada Bălcescu, dar nu știm muzeul, răspundeau ei, așa încît a trebuit să apelăm la bătrînul GPS, oricît ne-ar fi displăcut această modalitate prozaică de a dibui un muzeu de artă. Am ajuns la nr. 21 pe la ora 17,30, iar privirii i s-a înfățișat o clădire cu fațadele austere, tencuite gri, cu ferestre puține și zăbrelite, dispuse pe înălțime, o construcție care s-ar fi pretat la fel de bine ca fortăreață sau arestul poliției, dacă n-ar fi fost intrarea recent renovată, din tîmplărie albă, cu geam dublu-termoizolant (pe românește termopan). În curte, cîteva statui stăteau frumos rînduite, iar un copac rămuros le umbrea. Discreția amplasării, secondată de introvertirea clădirii și de umbra din curte păreau a fi cheia camuflării perfecte a muzeului în peisajul urban, care-l făcea de negăsit chiar și pentru cei de-ai locului. Lăcașul muzelor era însă închis, cu un program de funcționare ciudat, de fabrică: 8-16. Ne-am întrebat stupefiați cîți vizitatori or da buzna la ora 8 în muzeu. Pe perete, un afiș mare menționa cîți pictori interesanți am fi putut vedea, în eventualitatea în care acesta ar fi fost deschis... Am plecat să vizităm muzeul de arheologie, dar l-am găsit închis și pe acesta, numai la străvechea biserică am găsit o ușă deschisă care ne-a salvat seara culturală, la fel cum, odinioară, salva azilanții care îi băteau la poartă pentru a le fi cruțate viețile.

A doua zi, dis-de-dimineață, ne-am trezit într-un vacarm de nedescris. De la etajul al cincilea al Hotelului Traian am putut constata cum numeroase autocare parcau te miri unde, chiar și de-a curmezișul străzii, și din ele izvorau șuvoaie de turiști, majoritatea chinezi și indieni, dar și italieni, englezi și germani, cu steguțe, aparate foto, *selfiestick*-uri, pălării de pai, umbrele de soare, în fine, tot arsenalul indispensabil turistului contemporan, aflat la munca de documentare a vacanței pentru care a tras tot anul. Cu toții mergeau (unii chiar alergau) în direcția muzeului de artă, însă nu puteau avansa prea mult din pricina mulțimii compacte care încerca același lucru. Masele de oameni tălăzuiau printre mașinile izolate care claxonau nervos, surprinse de acest aflux neobișnuit de oameni. Am renunțat să mai ieșim din hotel, am vorbit la telefon cu partenerii noștri locali, nici ei nu înțelegeau nimic, dar ne-au sfătuit să nu coborîm, aveți minibar, ne-au întrebat, avem, mîncați la restaurant cît se poate, apoi treceți pe alune, dar drămuiți-le bine, că nu s-a mai văzut așa ceva, nu știm cît durează. Era 7, am coborît la micul dejun și ne-am ghiftuit, devorînd literalmente cîteva platouri cu șunci, de teamă că o să rămînă hotelul fără aprovizionare în zilele ce urmau. Ceilalți turiști procedau la fel, unii începuseră să bea cafeaua din termos, chit că nu era cine știe ce și mai și frigea. De afară, peste vacarmul asurzitor, zumzăia un elicopter de la Jandarmerie. Cîțiva turiști au bufnit înăuntru, din greșeală, prin tamburul rotativ de la intrare, dar electricienii hotelului i-au respins cu ușurință și au început să bată în scînduri vitrinele de la parter. Neavînd altceva de făcut, în afară de o digestie anevoioasă, ne-am retras la etaj și am început să privim de la balcon evoluția fenomenului și să facem poze.

În curte, cîteva statui stăteau frumos rînduite.

Situația arăta și mai rău ca înainte. Cît vedeai cu ochii, omenire pestriță, luînd-o spre muzeu, cu agitația veselă a turiștilor care se încolonează, disciplinați, la cozile interminabile ale marilor muzee europene. Am luat liftul și, de pe terasă, am privit spre sălașul artei. Strada Nicolae Bălcescu era complet blocată, iar gardurile gospodăriilor păreau că cedează mulțimii. Evenimentul s-a petrecut la ora locală 7,45, cînd rezidenții au abandonat aparatele foto și au pus mîna pe cazmale, lopeți și ce mai aveau prin curți ca să-i alunge pe turiștii care le călcau cu nesimțire straturile de flori, arpagicul, cîinii mici și cu picioare scurte care nici nu mai îndrăzneau să latre la miriapodul uriaș, nedeslușit, mirosind a apă de colonie ieftină și transpirație. Blitzurile te orbeau mai mult ca soarele care, arzător, se înălța într-o nouă zi caniculară de mai – cum va fi în iulie? Ușa muzeului era încă închisă și, prin geamul dublu-termoizolant (pe românește termopan, știu, am mai zis asta), o angajată încerca să explice că muzeul se deschide în cîteva minute, se spală pe jos cu mopul, se aerisește, nu se poate intra.

(va urma)

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

PUBLICITATE

Marius CHIVU

Marea reciclare a capsulelor de cafea

V-ați întrebat vreodată ce se întîmplă cu paharul de unică folosință după ce v-ați băut cafeaua cumpărată de la automat sau de la chioșcul din colțul străzii? Cam așa încep mai toate materialele despre problema mondială a poluării create de consumul de cafea la paharul de plastic/spumă/carton. Cifrele sînt înspăimîntătoare: 500 de miliarde de pahare de unică folosință sînt aruncate anual pe tot globul, cele mai multe nu sînt fabricate din materiale reciclabile (astfel că doar unul din 400 de pahare este reciclat), nu sînt biodegradabile (nici măcar cele de carton, căci au aplicată o foiță de plastic pentru impermeabilitate), iar durata de (dez)integrare în natură a fiecărui pahar depășește media de viață a unui om. Nu e de mirare că paharul de plastic a fost interzis deja în 16 țări din lume. Iată însă o altă privire asupra consumului de cafea. Nespresso a introdus încă din 1986 capsula de aluminiu, inovație care a transformat major cultura cafelei. În primul rînd pentru că aluminiul oferă protecția maximă împotriva factorilor care dăunează calității cafelei (lumina, aerul și umiditatea), păstrînd intacte notele aromatice, altfel extrem de volatile și de sensibile, prezente în cafeaua proaspăt prăjită și măcinată. În al doilea rînd, iar acest aspect ne interesează în mod deosebit în acest articol, aluminiul este un material reciclabil la nesfîrșit, iar zațul de cafea poate fi și el reutilizat ca îngrășămînt natural sau ca sursă de energie pentru producția de electricitate.

Aluminiu, Al, 13

Care-i faza cu aluminiul? În primul rînd, este cel mai răspîndit metal din natură, atît în lumea vegetală, cît și în cea animală (și al treilea element chimic, după oxigen și siliciu), ceea ce înseamnă că toate produsele pe care le utilizăm sau le consumăm zilnic – spre exemplu, toate legumele și fructele, inclusiv boabele de cafea – pot conține aluminiu, dar într-o cantitate neglijabilă. Din fericire, este un metal care s-a dovedit sigur pentru ambalarea alimentelor (sau a produselor farmaceutice), motiv pentru care este folosit la scară globală în industria alimentară. Rezistent la coroziune, aluminiul are și marea calitate de a putea fi reciclat în totalitate și la infinit (75% din întreaga cantitate de aluminiu produsă vreodată de omenire se află în continuare în folosință), procesul lui de reciclare folosind cu pînă la 95% mai puțină energie decît dacă ar fi produs de la zero.

Faimoasele bricege Victorinox.

Așa stînd lucrurile, Nespresso a demarat programul de reciclare a capsulelor în Elveția (firește) încă din 1991, scopul fiind ca, pînă în 2020, capacitatea de colectare și de reciclare a tuturor capsulelor de cafea comercializate în toată lumea să fie totală. În acest moment, Nespresso deține 14.000 de puncte de colectare în toate cele 40 de țări unde-și distribuie cafeaua.

În România, dar și în alte țări europene, capsulele de cafea încă nu sînt considerate ambalaje, ci deșeuri alimentare, motiv pentru care legea nu impune obligația de reciclare ori taxe de mediu suplimentare. Dar Nespresso (despre ale cărei politici de sustenabilitate și practici responsabile față de natură și față de comunitățile de fermieri am scris pe larg aici: http://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/consumati-cafea-responsabil) a lansat în această primăvară programul de reciclare și la noi, creînd infrastructura necesară pentru a colecta și recicla integral capsulele, transformînd folia de aluminiu în materie primă, iar zațul de cafea în biogaz. În acest scop, Nespresso a achiziționat echipamentul necesar separării zațului de capsulă și a încheiat un parteneriat local cu o companie specializată în reciclare, care transferă aluminiul colectat către procesatorii de deșeuri metalice.

Cum reciclezi?

Mai simplu decît ți-ai putea imagina. Membrii Clubului Nespresso din București duc capsulele utilizate fie în Nespresso Boutique (Calea Dorobanți nr. 210), fie într-unul dintre cele două puncte de vînzare (din AFI Cotroceni sau Băneasa Shopping City), de unde pot ridica gratuit, odată cu comanda de cafea, pungi sigilabile (la rîndul lor reciclabile). Mai mult decît atît, din această vară va fi posibilă colectarea capsulelor și prin intermediul companiei de curierat: la fiecare livrare a unei noi comenzi de cafea, curierul ridică și săculețul sigilat în care au fost strînse capsulele utilizate.

Chiar dacă folosește o foarte mică cantitate de aluminiu (pentru o capsulă de cafea se folosește 1 g de aluminiu, spre deosebire de o doză de băutură răcoritoare, care necesită 14 g), din capsulele reciclate se poate realiza o mare varietate de obiecte utilizate zilnic de fiecare dintre noi: în primul rînd, alte capsule de cafea (sau chiar panourile laterale ale nespressoarelor Pixie), dar și doze de băuturi răcoritoare, obiecte de uz casnic, inclusiv cadre de biciclete sau componente pentru calculatoare. Și pentru că programul de reciclare a început în Elveția, din capsulele Nespresso colectate la nivel internațional se obțin inclusiv faimoasele bricege Victorinox.

Cît despre zaț, odată separat de capsula din aluminiu, resturile cafelei, în continuare bogate în substanțe nutritive, sînt reutilizate la nivel global ca îngrășămînt natural sau ca sursă de energie pentru producția de electricitate ori pentru încălzirea locuințelor. La noi, zațul de cafea colectat din capsule este utilizat pentru producerea de biogaz de către o companie locală, iar în momentul în care își epuizează potențialul energetic, zațul este transformat în compost pentru fertilizarea solului.

Ce se află într-o capsulă de cafea? Dincolo de cele aproape 900 de arome (păstrate intacte) ale cafelei proaspăt prăjite și măcinate, se află și un neprețuit gram de grijă pentru natură, de responsabilitate față de ecosistemul împrumutat de la cei care vor veni după noi. Uneori, pentru schimbarea în bine a mentalității noastre este suficientă o minusculă capsulă de aluminiu.

Pentru mai multe informații despre Programul Nespresso AAA Sustainable Quality™, lansat în 2003 în colaborare cu Organizația Non-Guvernamentală Rainforest Alliance, program care sprijină fermierii de cafea prin formare, finanțare, asistență tehnică și îmbunătățirea condițiilor sociale, de mediu și economice ale comunităților agricole, accesați www.nespresso.com/ro.

Ramona ARDELEAN

Narcisismul depresiv al epocii noastre

Marile mituri nu trebuie nesocotite nicicînd, căci în virtutea conținerii unui nucleu tare de adevăr, nu obosesc să se perpetueze în noi, reiterînd o structură constitutiv umană.

O astfel de structură este *narcisismul*. Cine nu se (re)cunoaște în mitul lui Narcis, cel ce, privindu-și chipul reflectat în oglinda unui lac, se îndrăgostește de propria imagine? Ceea ce cunoaștem însă mai puțin e semnificația sfîrșitului tragic al lui Narcis, strîns legată de iluzia imaginii de care s-a lăsat sedus. Acesta, mistuit de dorința și durerea de a nu putea atinge chipul din imagine, se aruncă-n apa care-l reflecta, în încercarea disperată de a se *uni* cu nimic altceva decît cu năluca, vidul sau non-existența imaginii.

Greșim dacă nu vedem acest mit în sîmburele realității lui, ignorînd metamorfozele spațio-temporale ale lui Narcis, care, precum lupul, își „schimbă doar părul, dar năravul ba". Desigur că noi nu ne mai aruncăm azi în apele oglinditoare, în dorința de-a ne atinge și imortaliza imaginea, epoca noastră, eminamente narcisică, scutindu-ne de astfel de „disperări" și punîndu-ne la dispoziție un mecanism ultrasofisticat al fabricării imaginii și iluziilor vizuale prin care ne atrage în aceleași vechi mreje ale lumii *virtuale,* constînd în *confuzia imaginii cu realitatea*.

Azi nu mai avem a ne teme de atracția hipnotică a imaginii de pe luciul apei, aceasta metamorfozîndu-se treptat în oglinzile, oglinjoarele, *selfie*-urile, avatarurile sau *newsfeed*-urile de pe rețelele virtuale de socializare, precum și în marile și micile ecrane – televizoare, calculatoare, tablete, laptop-uri și telefoane –, toate acestea *ecranînd* realitatea într-o imagine devenită mormînt, sub stindardul imperativului narcisist: „Realitatea a murit, trăiască Imaginea!"

Dacă, în epocile anterioare, narcisismul era într-o măsură mai mare frînat și sublimat de norme sau cutume morale, tendința narcisist-voyeuristă din om fiind socotită ceva rușinos, nesănătos și nefiind lăsată, prin urmare, să se manifeste în toată goliciunea și deșertăciunea ei, epoca noastră a ridicat narcisismul pe cele mai înalte culmi, afirmîndu-l, validîndu-l și închinînd un adevărat cult imaginii, unul atît de mare încît acesta nu putea sfîrși, ca orice cult, decît îmbrăcînd o nouă formă de tiranie, care este azi *tirania imaginii*.

Nu trebuie să ne mire, așadar, că în epoca post-adevărului nici nu se mai pune problema realității, cîtă vreme aceasta i se prezintă omului, prin toate canalele și rețelele virtuale, într-o abundență terifiantă de imagini care contrafac și ucid realitatea. Azi, totul e imagine, totul se învîrte în jurul imaginii, iar faptul că am ajuns să nu mai existăm decît prin intermediul imaginilor ce înscenează realitatea denotă gradul de tiranie pe care imaginile îl au asupra noastră, ducînd la o orbire și o hipnotizare în masă, dar mai ales la o adicție fără precedent față de lumea virtuală, a cărei principală capcană constă în faptul că pare mai reală decît realitatea.

Or, tocmai această dependență patologică de lumea virtuală și iluzorie a imaginilor ne apropie, nepermis de mult, de sfîrșitul tragic al lui Narcis. Tocmai această dependență de a privi și oglindi totul, lumea și pe noi înșine, doar din afară, prin intermediul imaginilor exterioare, va crea, va adînci și va mări în interiorul nostru un mare *gol,* un mare *vid,* pe care se va grefa apoi *depresia,* ca stare de insatisfacție profundă, parțială sau totală, față de lumea exterioară.

Cum orice formă de adicție duce, așa cum se știe, la depresie, atunci orice creștere a adicției va genera o creștere a depresiei. Astfel, *cu cît adicția de satisfacere prin imagini,* specifică epocii noastre, *va crește în exterior, va descreste în interior satisfacția reală,* căci ceea ce crește e numai satisfacția-surogat, satisfacția-substitut, satisfacția-iluzie, în timp ce satisfacția reală, „în carne și oase", descrește, ducînd, mai devreme sau mai tîrziu, la instalarea depresiei. Această depresie nu e altceva decît sentimentul unei profunde și dureroase insatisfacții față de imposibilitatea „atingerii" imaginii în realitate, aceasta rămînînd mereu în afară și neputînd fuziona cu ea, pentru simplul motiv că imaginea nu există în realitate, ci e doar un vid sau un neant avid care ne (a)trage cu toată puterea ființa în exterior, nemairămînînd nimic în interior.

De aici senzația de gol interior sau depresie ce va crea, compensator, dorința de umplere a golul interior printr-un plin exterior, adică printr-un plin de imagini exterioare, fapt ce va duce la inocularea credinței că realitatea e plasată în afară, subiectul fugind mereu în exterior în încercarea de a se „prinde", „capta" și înființa interior, rezultînd astfel un conflict între interior și exterior, între subiect și imagine. Acest conflict va fi „rezolvat" prin confundarea subiectului cu imaginea din afara sa, această confuzie făcîndu-l pe Narcis să exclame: „Eu sînt acela!" și să sfîrșească tragic, în încercarea exasperată de-a se uni în plan real cu himera imaginii din afara sa, ceea ce, evident, era o imposibilitate.

În această imposibilitate, avînd ca ultimă consecință moartea, rezidă în fond drama narcisismului, moartea lui Narcis devenind azi echivalentul simbolic al unei altfel de morți, al morții psihologice, al morții prin *alienarea subiectului într-o imagine sau o rețea de imagini,* care-l închid în bula unei false și iluzorii identități, această alienare constituind sursa majoră a depresiei narcisice.

Azi totul se învîrte în jurul imaginii.

Narcisistul depresiv al epocii noastre rămîne astfel prizonierul imaginilor în care s-a pierdut și alienat, căutîndu-se mereu, dar negăsindu-se cu adevărat, pentru simplul motiv că se caută unde nu trebuie, adică doar la exterior, comportîndu-se ca acel om dintr-o faimoasă povestire, care pierzîndu-și cheia, e întrebat de un trecător dacă acolo, în locul acela a pierdut-o, la care omul nostru răspunde sincer: „Nu, dar aici este lumină".

Acest răspuns indică tendința simptomatică a omului zilelor noastre de a-și orienta cu totul facultățile și căutările la exterior, adică acolo unde e mai vizibil, mai facil și mai „lumină", scăpîndu-i astfel esențialul, „cheia", care este chiar el însuși și nu imaginea/imaginile în care s-a alienat deja. El evidențiază, de asemenea, iluzia și exterioritatea subiectului, hipnotizat de o rețea virtuală de imagini ce-i oferă o falsă identitate de tipul „Văd, deci exist".

Întreaga dramă a narcisismului constă, așadar, în această *ispită a exteriorității,* care e ispita de a se privi, oglindi și cunoaște pe sine doar din afară, din exterior, prin *reflexii,* nu prin *reflecții,* prețul plătit pentru această exterioritate fiind adeverit. Interdicția de care Narcis, ispitit, nu a ținut cont, aceea de a nu se privi pe sine, semnifică în fond interdicția de a privi în afara sau în exteriorul nostru, orice exterior fiind doar un neant amăgitor care ne se-*duce* pentru a ne pierde și înstrăina. Ea semnifică, totodată, interdicția de a privi prin intermediul oglinzilor sau imaginilor exterioare, deoarece dorința sădită în fiecare om, aceea de absolut și imortalizare, nu se poate astfel realiza, fiind încătușată în finitudinea și fixitatea unei oglinzi, a unei imagini. De aici tragismul lui Narcis și al narcisismului, din neputința de a se uni cu sine și imortaliza prin intermediul neantului reflectorizant al imaginii (imaginilor) exterioare.

Realizăm mai bine semnificația ciudatei profeții a lui Teirasias dacă experimentăm pe cont propriu absența oricărei oglinzi sau imagini exterioare. Aflîndu-mă pentru o vreme în campusul unei școli private din India (Sahyadri School), s-a întîmplat ca în locul unde eram cazată să fiu privată, din neglijență, de orice oglindă. Semnalînd deîndată acest „neajuns", mi s-a răspuns că în maximum o săptămînă (timpul curge, așa cum se știe, fără nici o grabă în India) inconvenientul va fi remediat și va fi montată o oglindă. Dacă în primele zile m-am confruntat cu stranietatea disconfortului cu pricina, aceasta a cedat în următoarele zile, transformîndu-se într-o percepție cu totul nouă și specială, nemaiîntîlnită înainte. Și asta deoarece, nemaidispunînd de imaginea din oglindă, care să intervină și să mă ghideze din exterior, judecîndu-mă, criticîndu-mă și condiționîndu-mă într-un fel sau altul, pozitiv sau negativ, încurajator sau descurajator, am putut descoperi acel contact direct cu mine însămi, nemediat de nici o imagine și de nici un reper exterior. Este ceea ce aș putea numi acordul major între „tine" și „tine" sau intimitatea necertată cu tine, în care, încetînd să te vezi din exterior, orice tentativă de a te (mai) judeca, măsura sau compara cu ceva din afară ia sfîrșit, dispărînd în primul rînd *rivalitatea cu tine, cel din imagine, cel din oglindă, ca bază a rivalității cu ceilalți,* și rămînînd doar trăirea miracolului că ești, că exiști fără nici o „dovadă" din exterior. E inutil să mai adaug că, atunci cînd oglinda a fost montată, am avut sentimentul unei pierderi iremediabile, cam cum trebuie să fi avut, cred, primii oameni la pierderea paradisului pe care au vrut să-l vadă printr-un ochi exterior. Căci e șocant să constați că doar obișnuința, a doua noastră natură, îți spune și te face să crezi că cel din imagine, din oglindă, ai putea fi chiar tu. În realitate, nu e așa, în realitate vezi cît se poate de clar că cel din afară nu ești tu, ci *altul,* o imagine străină cu care nu te mai confunzi sau identifici, ci, dimpotrivă, te distingi de ea.

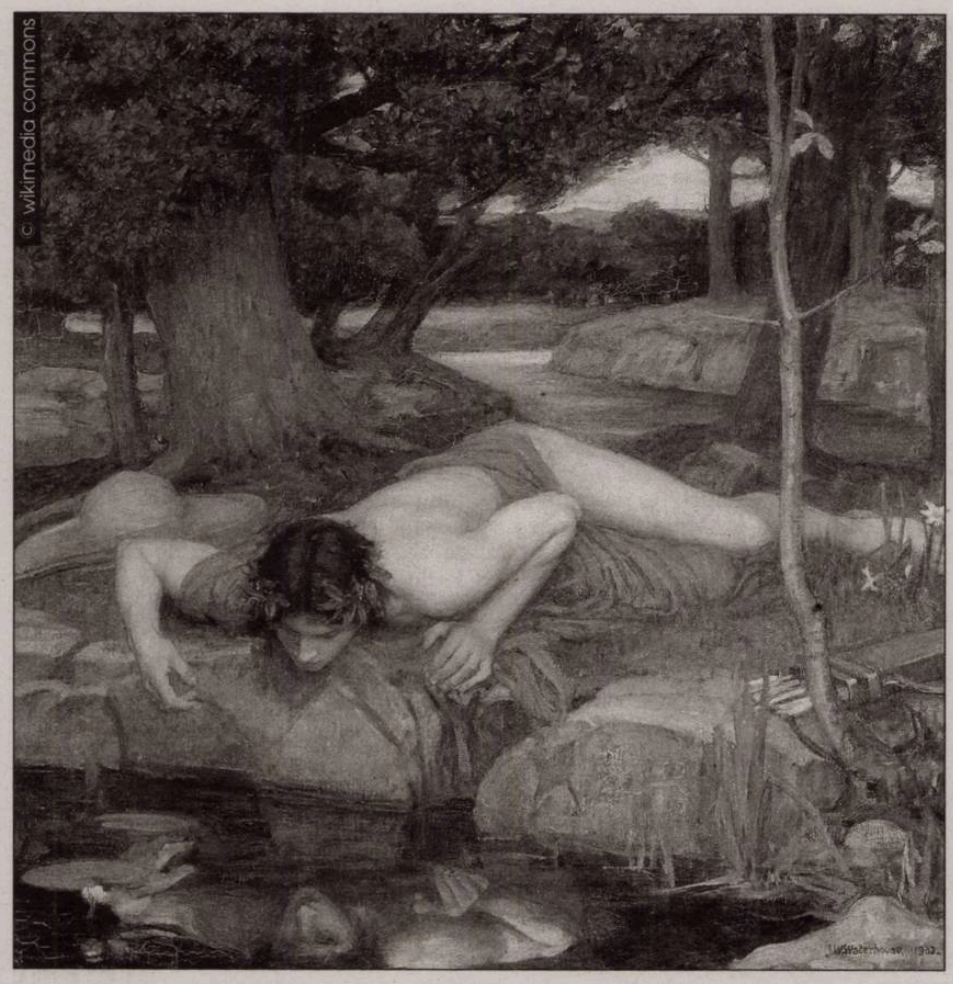

Ate distinge, așadar, de imaginea sau imaginile din afara ta înseamnă a reuși să faci *crucia la distincție dintre imagine și realitate,* singura care ne poate elibera de străvechea capcană a minții narcisice, aceea a confundării imaginii cu realitatea, sursa tuturor contradicțiilor, discordiilor, suferințelor și alienărilor narcisice.

Ramona Ardelean *este profesor de filozofie și doctor în filozofie al Universității din București. A publicat volumul* Scandalul nedreptății. Eseuri de metafizică morală, *Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2016.*

Vintilă MIHĂILESCU

Securitate, antropologie și antropologia Securității

„Lucrarea de față este polifonică.“ Așa își începe Katherine Verdery recenta carte intitulată *Viața mea ca spioană*. Nu prea sîntem obișnuiți cu așa ceva. De obicei, lectura propriului dosar are ca efect doar revolte și perplexități, altminteri cît se poate de explicabile. Verdery nu face excepție, dar încearcă să meargă mai departe și să facă un soi de etnografie a Securității și autoetnografie a experienței sale cu aceasta.

Vocea antropologului răzbate astfel prima de dincolo de dosar, pentru a se întreba: „Cît de mult seamănă activitatea practică a unui antropolog cu spionajul?“. Analogiile care ies la iveală pot fi derutante. În fond, viața socială este clasificare, adică atribuire a unei categorii sociale definitorii, iar orice clasificare este un act de putere. Statul – în speță serviciile secrete – are această putere de a „crea oameni“, de a atribui personaje, iar oricine își citește dosarul va avea surpriza să descopere un personaj diferit de persoana care este, care credea că este. Dar există și o putere academică, uneori pusă în slujba statului (eventual, direct a serviciilor secrete sau a armatei), alteori constituită ca un fel de contraputere, care clasifică și ea oamenii în primitivi și civilizați, înapoiați sau dezvoltați, occidentali sau orientali, tradiționali sau moderni, membri autentici ai unei culturi sau ai alteia, în culturi ale rușinii sau ale vinei, culturi-rezistente-la-dezvoltare sau, dimpotrivă, favorabile-dezvoltării, în societăți agresive sau pașnice etc. Iar aceste etichetări au mai departe consecințe cît se poate de reale asupra colectivităților respective. Pe ce bază? Pe baza iscodirii unor „informatori“ de teren. Există, desigur, „diferențe între metodele noastre“, precizează imediat Verdery: antropologia nu obține niciodată datele sub constrîngere, ci prin seducție. Dar lucrurile se nuanțează din nou: oare un „securist“ profesionist nu recurge și el, adesea, la seducție, iar cei mai periculoși informatori nu sînt cei *seduși* de misiunea lor?

Mai departe, cercetătorul de teren crede că el și doar el se confruntă direct cu realitățile terenului. Dosarul de urmărire într-o țară a Blocului comunist îl convinge însă de contrariu: „munca de teren într-o țară comunistă îl insera pe cercetător direct într-o context global“, cel al Războiului Rece, astfel încît „un antropolog pe teren era un punct în care se intersectau forțe politice globale“. Pe teren, te crezi păianjenul care își țese meticulos pînza cunoașterii, pentru a descoperi că, cel puțin într-o anumită măsură, nu ai fost decît musca din altă plasă țesută aiurea. Și aflai mult mai tîrziu, deoarece totul era „secret“.

Cum puteai să faci atunci cercetare „adevărată“ în condiții de suspiciune și secretomanie? Nu puteai, sîntem obișnuiți să răspundem. De fapt, puteai, ne dovedește Katherine Verdery, măcar prin excelentele sale publicații realizate exact pe baza acestor terenuri. Și detaliază în cartea de față, trecînd în revistă toată gama umană de relații de care a avut parte, de la ospitalitate la ostilitate, de la respingere la adoptarea ca „membru al familiei“: „aceasta este una dintre cele mai mari plăceri ale etnografiei: să fii adoptat în relațiile care contează cel mai mult pentru gazdele noastre“.

Această diversitate de situații, probabil, o face pe Verdery să dea cuvîntul și „informatorilor“, dar și unora dintre „securiștii“ pe care i-a descoperit în dosarul său, realizînd astfel mai degrabă o etnografie a „culturii Securității“ decît satisfacerea unei curiozități personale. Și rezultatele merită pe deplin efortul, căci tipologiile sînt mult mai diverse decît stereotipul curent. Pe de o parte, „explorarea acestor dosare ajută la descompunerea identității «totalitare», monolitice, a Securității“, nu pentru că ar fi existat securiști buni și securiști răi, ci pentru că existau tot timpul rivalități între facțiuni, abordări și strategii diferite la niveluri diferite și schimbări de orientare: fie doar și lista de „nume de cod“ de care a avut parte Katherine Verdery, cu portretizările diferite de la caz la caz, este suficient de derutantă. Pe de altă parte, universul „informatorilor“ este și mai variat, de la cei zeloși și oportuniști, la cei înfricoșați, de la „Silviu“, prietenul care a dezamăgit-o cel mai tare, dar de care se desparte în lacrimi cînd îl revede pe patul de moarte, la „Anton“, probabil informator și el, dar vulnerabil, fiind un homosexual înspăimîntat că ar putea fi dat de gol, doamna M., „care a acceptat această misiune (primită de la autorități, de a o găzdui pe Verdery) cu mare îngrijorare, căci se temea de posibilele consecințe pentru ea, pentru locul ei de muncă și pentru familie“ etc. Poate va face cineva, odată, și o istorie a „informatorilor“, nu doar a „victimelor“; „etnografia“ lui Verdery în această privință este doar un prim pas.

Și ce se întîmplă cu „obiectivul“ Katy/Katiusha/Vera/Folclorista/etc.? Ea devine obiectul unui soi de „autoetnografie“ și încearcă să se redescopere după privirile în oglinda „lacaniană“ a dosarului său de urmărire. „Faptul că ai dosar îți dă senzația că ești important“ – realizează ea, amuzată. Dar cîți s-au amuzat pe această temă? Apoi amintește că o anumită dedublare a identității este proprie și antropologului pe teren. „Adesea [cercetarea pe teren] necesită un fel de întoarcere în copilărie, mai ales la început“, iar „această cvasi-infantilizare a antropologilor adulți ne poate face foarte vulnerabili la formele regresiei – în mod sigur așa a fost în cazul meu – și nu mai sîntem cine sîntem. (...) Dezvoltasem un fel de român lăuntric (să fi fost chiar *Doppelgänger*-ul meu personal?), care era încîntat să încalce regulile într-un mod pe care, în general, mi-l interziceam“. Pe acest fond deja fragilizat, personajele care te asaltează din relatările dosarului sînt cu atît mai invazive. „Într-un fel, cu aceste date de la Securitate este ca și cînd aș intra pe mediile sociale: datele se învîrtesc în jurul meu ca un nor, formînd imagini ale mele care au foarte puțin în comun cu ceea ce gîndesc eu despre mine însămi“. De aici mai departe se înșiruie perplexitățile reflexive.

O existență post-dosar este totdeauna și un soi de post-existență, căci imaginea din oglinda dosarului, oricît de fantasmată ar fi ea, te urmărește ca propria umbră. „Ca să fiu sinceră“, recunoaște Katherine Verdery, „nu mai știu ce fel de carte este aceasta.“ În orice caz, parafrazîndu-l pe Lévi-Strauss, aș spune că, pentru Verdery, dosarul său nu este bun de citit, ci bun de gîndit, căci un „dosar“ nu este doar denunțarea unui denunț.

Vintilă Mihăilescu *este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* Etnogeneză și țuică, *Editura Polirom, București, 2018.*

DILEMA VECHE

Cu ochii-n 3,14

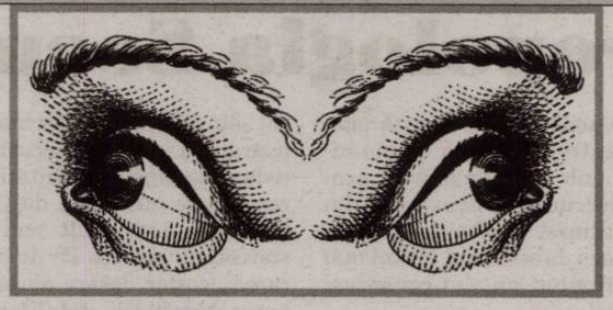

IATĂ CÎTEVA NUME DE ARME, PROPUSE PENTRU PRIMA DATĂ ÎN ISTORIA OMENIRII DUPĂ PLOAIE: „MOARTEA TRĂIEȘTE", „FOCUL E ÎN TOATE", „MÎINE ANGOASANT"

■ Iată cîteva nume, propuse în 1867, pentru țara pe care astăzi o cunoaștem sub denumirea de Canada: Transtlantica, Victorialand, Superior și Borealia. (**M. C.**)

■ Depășesc un TIR pe a cărui prelată scrie mare „DISCORDIA". Mă întreb ce poate să vîndă o astfel de prăvălie, în afară de arme, muniție sau mere. (**M. P.**)

■ Egalitate: începînd de anul trecut, pentru prima dată în istoria Campionatului Mondial al Bărbilor și Mustăților, sînt acceptate și femei în competiție. (**C. Ș.**)

■ Cu toate rețelele sociale în care activăm cu toții la această vîrstă tehnologică a omenirii, se pare că omul de azi are, în medie, mai puțini prieteni decît avea în urmă cu 30-40 de ani. Cu cît mai mulți, cu atît mai singuri. (**M. C.**)

■ Bucureștiul, sîmbătă noaptea, după ploaie: doi chelneri se uită liniștiți la meciul de fotbal de la televizor, cu spatele la clienți, într-o parcare, cîțiva jandarmi mănîncă chips-uri, dinspre Palatul Cotroceni se ridică aburi groși, și „dacă te oprești, se lipește frigul de tine", comentează, lîngă mine, un biciclist. (**C. Ș.**)

■ În 1997, Jeanne Calment, decana de vîrstă a umanității, a murit la 122 de ani. Un studiu recent publicat în revista *Science* contrazice cumva teoria că mortalitatea crește exponențial cu vîrsta și, cu cît ești mai bătrîn, cu atît șansele să mori devin mai mari. Adică, se pare că doar primii 105 de ani sînt mai grei. După aia se pare că moartea se relaxează și ea. (**A. M. S.**)

■ Constantin Reliu, bărbatul din Vaslui declarat mort, a cîștigat procesul prin care solicita să i se recunoască faptul că trăiește. Momentan, România se află într-un proces similar. (**M. C.**)

■ În timp ce răsfoiesc presa din 1947, ascult știrile și urmăresc secvențele din Parlament. Asemănările, și nu deosebirile, sînt izbitoare: „Focul indignării aprins în sufletul poporului român nu se va stinge" / „m-am săturat de mizerii, presiuni și amenințări"; „sprijiniți de cercurile reacționare, străine României democrate" / „o putere ocultă, nelegitimă"; „acte de sabotaj, acțiuni de șantaj politic" / „denunțuri prin șantaj"; „apărătorul lor cel mai credincios, PCR" / „Cu cine să negociez la statul paralel?" Oare și domnul Dragnea răsfoiește presa din '47? Nu l-am zărit la bibliotecă. (**R. M.**)

■ Prin orașul, comuna – sau ce-o mai fi azi – Voluntari circulă niște autobuze pe care scrie, cu litere foarte mari, *Primăria Voluntari*. Am o nedumerire. Oare Primăria e în acele autobuze sau autobuzele sînt Primăria? Pe vremuri știam că *partidul e în toate*. Iar acum partidul e în autobuze. Poate că și Primăria. (**A. M.**)

■ Erori de comunicare marca PSD: noi am zis „Da, fúrăm în Piața Victoriei, la fel și mîine", ei au înțeles că trebuie să dea liber la furt. (**C. Ș.**)

■ „Atenție! Urmează imagini cu puternic impact emoțional", ne avertizează televiziunile înainte să difuzeze înregistrări cu: accidente auto, copii abuzați, pisici maltratate, cataclisme, violențe de tot felul... Propun ca avertismentul să fie introdus, de acum înainte, în deschiderea fiecărui telejurnal. Așa cum sînt prezentate de posturile noastre, toate știrile s-au transformat în spectacol angoasant. (**M. M.**)

FERIȚI-VĂ DE SUPRAFAȚĂ, ESTE MAI PERICULOASĂ DECÎT ULTIMUL DECENIU ROȘU

■ „Feriți-vă de falsa cunoaștere, este mai periculoasă decît ignoranța." George Bernard Shaw ne-a prevenit acum un secol și ceva. (**M. C.**)

■ Albia unui rîu urban nu face de obicei subiectul unei excavații arheologice. Iată însă că, din rîul Amstel, care străbate Amsterdamul, cercetătorii au scos la suprafață, între anii 2003-2012, peste 700.000 de obiecte, de la unelte din finalul Neoliticului și începutul Epocii de Bronz, pînă la piese aparținînd unor vapoare din secolul trecut. Pe www.belowthesurface.amsterdam puteți răsfoi un catalog cu o parte dintre aceste descoperiri. (**C. Ș.**)

■ Pentru că niște organizații creștine pretind și că în România se fac milioane de avorturi anual, iată o statistică de la Ministerul Sănătății care arată că numărul de avorturi este în declin în ultimul deceniu: în 2012 s-au făcut 50.532 de avorturi, în 2015 – 41.056, iar în 2017 – 32.236. Mare e grădina cu *fake news!* (**M. C.**)

■ Aflăm de pe site-ul Mediafax că un bărbat din localitatea Murfatlar și-a ucis soția înjunghiind-o de mai multe ori în gît. Pesemne că sîngele a țîșnit din rană ca vinul roșu. (**M. P.**)

ATUNCI CÎND FULGERĂ, ÎNSEAMNĂ CĂ UN PERSONAJ S-A PREFĂCUT A FI PARFUM

■ O decizie inteligentă: un german cu 453 de *piercing*-uri a declarat că nu iese din casă atunci cînd fulgeră, de teamă să nu fie trăsnit. (**C. Ș.**)

■ Cu puțin înainte de Ziua Națională a Statelor Unite, poliția din Indiana a capturat un transport de pastile de ecstasy care aveau imprimate, pe o parte, chipul lui Donald Trump, iar pe cealaltă, sloganul *„Great again"*. Asta înseamnă să-ți faci *„trip"* cioplit! (**S. G.**)

■ Un bărbat din Portsmouth, Marea Britanie, a fost amendat pentru că s-a prefăcut a fi fantomă și a deranjat oamenii dintr-un cimitir. (**C. Ș.**)

■ Tot uitîndu-mă pe Netflix la diverse seriale, am descoperit că într-unele dintre ele se poate întîmpla, practic, orice: într-un episod cineva moare, peste două episoade învie; în cîteva episoade un personaj e bun, într-altele devine chiar *killer;* într-un episod eroii sînt liberi, într-altul prizonieri. Nu-mi permit să mă pronunț asupra consecințelor unui atare relativism în viața reală. (**I. P.**)

■ În *Anunțul telefonic* nr. 62, din 6-7 iunie 2018, o ofertă de serviciu cu parfum de stînă și troacă: „Angajez cioban serios și om la porci". (**D. S.**)

Ofertă specială pentru Dilematici!

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS: Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **752** ■ 19-25 iulie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Plictiseală cu strigături“

pagina **3**

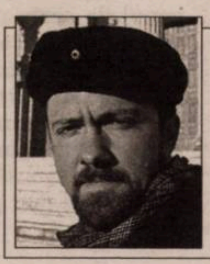

CĂTĂLIN PAVEL

„Contele de Monte Cristo la Pompei“

pagina **8**

Cărți de citit vara asta

anchetă

paginile **14-15**

Patrimoniu și politică

© Ema Cojocaru

„Cultura nu e lux, ci necesitate.“

GAO XINGJIAN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

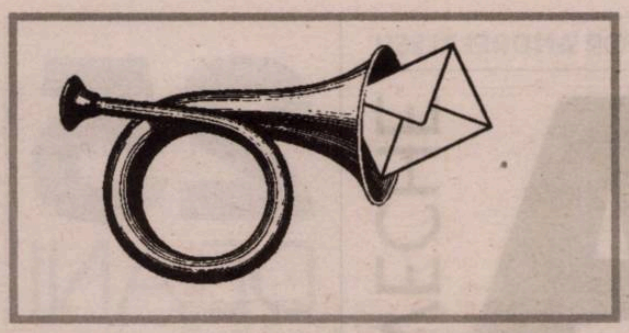

la vremuri noi, dileme vechi

Eugen CARAULEANU

Putere și fericire

Oare cîți dintre noi nu rîvnim la firmele, mașina, celularul și amanta politicianului? Dintre toate puterile, puterea politică e cea mai savuroasă, iar politicianul este animalul perfect adaptat la vremuri; cînd noi ne scufundăm, el prosperă; cînd deznădăjduim, el înflorește. Prețul plătit pentru puterea sa e aproape neglijabil; o participare la „fără frecvență" pe băncile Parlamentului și un contact permanent cu viața publică, ceea ce e pînă la urmă tot un privilegiu; el poate să-și exhibe liber opiniile, prejudecățile, umorile. Puterea politicului este însăși Puterea în esența ei, în nedeterminarea ei; deși pare a nu avea nimic, politicul își poate apropria orice, inform și polimorf, el este principalul beneficiar și promotor al confuziunii puterilor în stat.

Și, cum nu tînjești la exercițiul unei activități a cărei responsabilitate este diluată, unde poți face pe mînuitorul cu tema liber aleasă, judecător principal și dur, gata să ia de gît realitatea prin atîtea talk-show-uri. E o viață cum am visat-o cu toții; să nu faci nimic și să ai tot. Să trăiești doar din cuvînt, din puterea magică a vorbelor, un fel de șaman care cîntă și descîntă mizeria celorlalți; să fii celebru și răsplătit prin angajamentul tău față de probleme publice care, tocmai fiindcă sînt publice, nu te deranjează cu nimic.

Dar toată această minunată învestitură a politicului nu se naște decît dintr-o raportare inadecvată între societate și reprezentanții ei; așteptăm de la politicieni totul, rezolvarea miraculoasă a oricărui gen de probleme: șomaj, inflație, sărăcie, orice își are soluție dacă vor mușchii politicianului.

Noi înșine întreținem imaginea politicianului mesianic, stîrpitor de corupție și aducător de bogăție, imagine care nu poate decît să umfle și să inflameze eul oricărui muritor; acesta, odată ajuns în loja Puterii, va perpetua tiparele comportamentale ale înaintașilor și va da curs fantasmelor de putere ale celor care l-au ales.

În fond, e corect; el întruchipează și reprezintă modelul de fericire al societății.

(apărut în *Dilema veche*, nr. 317, 5 martie 1999)

Dilema veche vă propune

■ Cătălin Ghiță, *Coliba din mijlocul palatului. Frica și marile idei* (Cartea Românească, 2018), un eseu de dimensiuni „prietenoase" pentru lector, dar foarte ambițios și incitant. Scopul volumului este desfolierea critică a unor idei-pivot din imaginarul european, precum religia, etica, inegalitatea de gen, patriotismul, munca sau cultura. Toate aceste concepte sînt însă amenințate de cîte un tip special de frică, cu intenția de a le oculta pînă la demolare. Urmînd cu acribie „canonul" unei rigori universitare impecabile (un elaborat aparat de note și o bibliografie consistentă), cartea dinamitează fără rezerve prejudecăți adînc înrădăcinate în societatea occidentală (inclusiv românească). Sînt rînduri care irită percepții obosite, dar vor împrospăta astfel discursul cultural autohton. O carte în care „răspunsul" cititorului este miza. (Ruxandra Mihăilă)

■ Pregătiți-vă, de pe acum, pentru Gala Tînărului Actor (Costinești, 3-6 septembrie). Nu e doar o primă evaluare pentru absolvenții claselor de actorie din ultimii ani, nu e un simplu concurs, ci o întîlnire (cred) spectaculoasă cu noua generație de actori. De urmărit, neapărat! (Matei Martin)

■ *Singura poveste* a lui Julian Barnes (Editura Nemira, traducere de Radu Paraschivescu, 2018) e genul de carte pe care n-o poți lăsa din mînă. Sînt romane care construiesc cu cititorul o relație foarte strînsă. Lui Barnes îi iese genul ăsta de temperatură ridicată. „Ai prefera să iubești mai mult și să suferi mai mult sau să iubești mai puțin și să suferi mai puțin?" (Ana Maria Sandu)

■ În peisajul editorial românesc (haotic, deci sănătos), apariția unei cărți cu adevărat fundamentale obligă la cel puțin o recomandare: la Humanitas, *Istoria declinului și prăbușirii Imperiului Roman* de Edward Gibbon – o antologie consistentă, „de la apogeul Imperiului pînă la sfîrșitul domniei lui Justinian". Așa se scrie istoria! (Sever Voinescu)

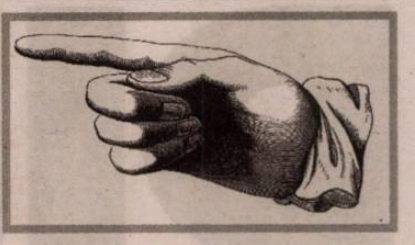

■ *Iubire amară*, romanul de debut al Elenei Ferrante (traducere de Cerasela Barbone, Editura Pandora M), își poartă cititorii pe străzile din Napoli, unde o fiică încearcă să afle tot ce se poate despre ultimele zile din viața mamei sale. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Apa**
- **Romii**
- **Munca**
- **Spiritul critic**

album dilematic Paul Breazu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

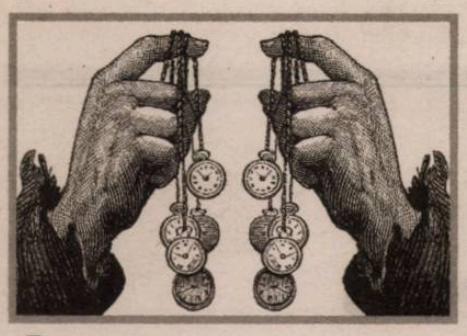

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Plictiseală cu strigături

În principiu, plictiseala nu se potrivește cu stridența. Cînd de jur împrejur e tapaj, agitație, trăncăneală răstită, chiot, îmbrînceală aprigă, conflict isteric, grimasă vajnică, bășcălie de stadion, nu prea poți să te plictisești. E prea mult circ! Plictiseala e o specie a somnolenței: orice formă de curiozitate se stinge, orice interes pentru ce se întîmplă prin preajmă se pierde. Casti, moțăi, te decuplezi... La noi – se putea? – nu e, totuși, ca la alții! Am reușit să facem și din vacarm ceva plicticos. Zi de zi, pe scena publică, e inflație de răfuieli, cuvinte grele, acuzații fatale, capete în gură. Zi de zi, presa geme de *„breaking news“*: cutremure, vedete în colaps la spital, hiperabundența informației apocaliptice (ce alimente ne otrăvesc, ce boli insidioase ne rod pe dinăuntru, ce mesaje patetice ne livrează astrele, ce rău ne fac lucrurile care păreau să ne facă bine și ce bine ne fac lucrurile care păreau să ne facă rău etc.). Or, în ciuda acestei avalanșe de știri și evenimente „zguduitoare“, nimic nu ne mai surprinde, nimic nu ne mai „trezește“, nimic nu ne mai amuză. Sîntem sătui! Ne-am dori fie un zgomot mai provocator, mai interesant, mai puțin previzibil, fie o plictiseală mai pașnică. Nu e cazul. Am reușit performanța de a crea simultan brambureală și amorțeală, ciudățenie și banalitate, mișcare și blocaj.

Inutil să spun ce viață grea are, în aceste condiții, articlierul cu scadență hebdomadară. Ce să tot comenteze, ce să tot scrie?! Merită să ții isonul mediocrului scandal al fiecărei zile? Merită să confiști atenția cititorului în jurul unor personaje și al unor rele purtări de care, în mod normal, n-ar fi trebuit să auzim niciodată? N-ar fi mai cinstit, mai autentic, să pui pe hîrtie o declarație laconică, o lozincă exasperată de tipul: „M-am săturat de derbedei și de țoape!“, „Opriți-vă!“, „Lăsați țara în pace!“ și să semnezi apoi, istovit și fără mari iliuzii?

Sigur, e mereu loc pentru perplexitate, pentru iritare pre-nevrotică, pentru colapsul oricărui efort logic. Dar ajută cu ceva să te manifești ca atare? E drept, poți constata cu uimire cum dl Tudorel Toader, membru al Comisiei de la Veneția, nu e de acord cu opiniile respectivei comisii. Are un sindrom obligatoriu pentru cariera politică: nu crede decît în adevărul propriu. Inenarabilul domn Tăriceanu crede și el că observațiile Comisiei sînt „superficiale“. Ceea ce, pur și simplu, „îl sperie“! E greu de știut ce meserie știe cu adevărat dl senator, cu ce s-a ocupat el, de fapt, cînd n-a practicat modeling-ul sau gargara politică. Așa stînd lucrurile, e, într-adevăr, de speriat cu cîtă competență se manifestă omul în probleme de jurisprudență! Alt caz: dna Kövesi a fost, în sfîrșit, pedepsită: președintele a revocat-o din funcția de la DNA. Dar politicienii și gazetarii PSD sînt, în continuare, nemulțumiți: revocarea (las' că a durat cam mult!) trebuia dublată și de interdicția de a mai profesa vreodată în domeniu! Altfel nu și-ar mai fi permis dl Augustin Lazăr să angajeze, în instituția pe care o conduce, o revocată! Cazul Kövesi a devenit, de altfel, un caz de psihoză națională. Spune-mi cum o califici, ca să-ți spun cine ești! Ai o părere bună despre ea? Ești o slugă, un lingău, un băsist, un... Liiceanu! Ai o părere rea? Ești un patriot, un erou, un mare gînditor civic și politic. Normal și eroic e și să ai o părere bună despre Dragnea, despre Nicolicea, despre Iordache! Nu cum zic sorosiștii, coloniștii bruxellezi, profitorii străini, care l-au aruncat în depresie furioasă pe obiditul amic Ilie Șerbănescu. Încet-încet (de fapt, destul de repejor), în patria noastră se reinstalează delictul de opinie! Alegerea greșită e acceptabilă doar dacă produce, la vot, majorități convenabile. În rest, orice opțiune e suspectă. Nu se acceptă că opinia *diferită* poate fi corectă, legitimă sau, măcar, candidă. Nu! E, întotdeauna, manipulare grosolană, imoralitate, trădare. Pură slugărnicie!

În patria noastră se reinstalează delictul de opinie!

Ni s-a fabricat, interesat, o imagine (falsă) de țară năpădită de corupție! E un basm de adormit copiii și vigilența națională, o manevră perfidă inventată de DNA! În România nu se fură! Avem doar procese măsluite și pușcăriași nevinovați, plini, de altfel, de talente diverse: cercetători, prozatori, memorialiști etc.

Cum spuneam: am reușit să fim, simultan, zurbagii și fără profil. Apoplectici și letargici. Îmbujorați și palizi. O minune a naturii. Și a istoriei. Totul ar funcționa admirabil, dacă nu ne-ar sabota o șleahtă de șobolani, care nu ne lasă să mergem „pînă la capăt“! Nu-i nimic! La anul luăm președinția Consiliului UE! O să avem, în sfîrșit, prilejul să arătăm lumii cine sîntem! Cu un președinte suspendat, sau în curs de suspendare, cu deculpabilizarea, creștinească, a abuzului în serviciu, cu analfabeți funcțional ajunși, fără prejudecăți burgheze, la vîrful țării! Cu lideri hărțuiți, mișelește, de Justiție, dar inamovibili prin voința poporului! Nu semănăm cu nimeni! Nici cu noi înșine, așa cum ne credeau înaintașii! Cît despre noi, cei de pe margine, articlieri năimiți, aflați în slujba unor forțe oculte (dacă nu direct deficitari intelectualmente), nu ne rămîne decît să ne astupăm urechile și să murim de plictiseală...

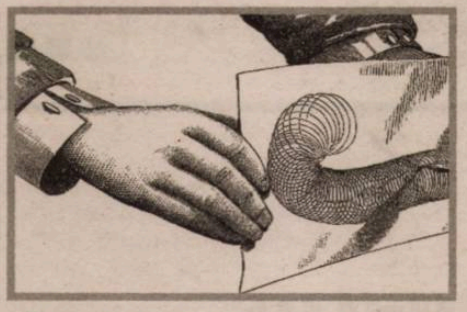

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Omul și patria

Întrebat odată de ce nu se ocupă cu treburile cetății, filozoful Anaxagoras ar fi spus: „Nu huli, omule!“, după care a arătat cu degetul spre cer. Voia să spună că acolo era patria lui, nu jos, unde era cetatea oamenilor. Atitudine bizară, se puteau gîndi contemporanii lui, ba chiar nepatriotică: căci preocuparea, interesul pasionat pentru afacerile publice și politice (acestea fiind aproape același lucru) constituia forma principală de existență socială a cetățeanului liber al micilor orașe-state ale antichității grecești. De aceea, legile sancționau de multe ori apatia politică, iar dacă n-o făceau legile, morala publică îi privea chiorîș pe cetățenii care evitau implicarea, bănuind cine știe ce uneltiri din partea lor, așa cum se crezuse despre Socrate. Cetățenii n-aveau deci latitudinea să se sustragă apelului cetății și nu era convenabil să rămîi un simplu om privat, care își ducea viața așa cum dorea, eventual interesat de „alte patrii“ (știința, filozofia, religia) decît de cea în care locuia.

În secolul al XIX-lea, Benjamin Constant remarca o situație complet diferită, de fapt opusă: cetățenii statelor europene guvernate de elite luminate și liberale preferau – și nu numai că nu erau descurajați, dar erau chiar îndemnați – să se dezintereseze de afacerile politice și să-și ducă viața așa cum doreau, ca particulari, avînd garanția că nu vor fi tulburați fără temei legal de acțiunile statului sau ale altor oameni. Între societate, în mare, și politică apare o crevasă, din multe puncte de vedere (mai ales al libertăților individuale) salutară. Totuși, deja Benjamin Constant simțea pericolul ca dezinteresul pentru politică al majorității cetățenilor să deschidă calea suprareprezentării demagogilor și ahtiaților de putere, care să reducă ori chiar să suprime la un moment dat libertățile individuale. Este exact ceea ce s-a întîmplat de atîtea ori în cele aproape două secole care au urmat.

Politicul, în ansamblu și în detaliu, e tot mai puțin inteligibil și transparent.

Oricum, e semnificativ să vezi că în zilele noastre – la noi, dar nu numai – foarte mulți oameni consideră politica drept o ocupație nevrednică de un om de calitate, pe care, chipurile, o practică numai cei care sînt excesiv înamorați de putere și bani și care altminteri sînt incapabili să se realizeze în alte domenii. Nu numai că implicarea politică – de orice fel – formează la noi excepția socială și statistică, dar – exact invers decît în antichitate – omul politic e suspect din oficiu de a fi un rău cetățean: constant bănuit de apetit de dominare, de lipsă de scrupule, adesea de incompetență, sîntem tentați să-l credem o ființă nu doar detestabilă în sine, dar – avînd în vedere puterile imense de care dispune prin poziția sa – și un imens pericol public. Nu inundațiile, cutremurele sau epidemiile sînt marile pericole publice de care se teme omul prezentului cel mai mult, ci faptele nesăbuite ale politicienilor pe care de fapt tot el i-a ales.

Firește, omul obișnuit nu e lipsit de ipocrizie: îi disprețuiește, dar îi și invidiază pe politicieni; îi critică, dar, la nevoie, îi lingușește. Se lasă adesea sedus de promisiunile lor și le dă votul, ba chiar îl dă și celor pe care îi știe corupți, numai fiindcă speră să aibă un beneficiu sau măcar nu prea mare pagubă. De fapt, ființa civică – pentru a spune astfel – din omul de azi s-a micșorat, pînă la dispariție uneori. Pentru antici, cele mai importante asocieri erau cele politice sau cu sens politic. Pentru omul de azi, asocierile nu doar cele mai importante, dar și cele mai legitime par să fie nu doar apolitice, dar chiar antipolitice.

Mai e ceva care a transformat crevasa despre care vorbeam într-o prăpastie: caracterul ezoteric al temelor politice fundamentale – economice, militare, industriale, demografice, sociale. Politicul, în ansamblu și în detaliu, e tot mai puțin inteligibil și transparent pentru profan, fie și numai din cauza complicației intrinseci a vieții moderne, în toate dimensiunile ei. De aici însă și marea suspiciune, și conspirationismul generalizat. Nu numai că nu credem în politicieni, dar credem adesea că ei ne înșală cu bună știință și că ne ascund lucruri teribile. Și chiar atunci cînd se aduc dovezi clare că lucrurile nu stau deloc astfel, foarte mulți rămîn suspicioși: poate că dovezile fac și ele parte din marea conspirație, își zic ei, iar specialiștii care confirmă dovezile sînt și ei năimiți.

Nu știu ce-i de făcut, dacă mai e de făcut ceva, nu într-un detaliu sau altul, ci la modul general. Poate doar să așteptăm să fim conduși de roboți. În fond, nu văd de ce Trump și Putin s-ar înțelege mai bine în folosul întregii lumi – cu toate obsesiile lor pentru putere, cu ego-urile lor supraponderale, cu isteriile și cruzimile lor – decît ar face-o doi roboți-președinți, raționali, egali cu sine, fără nervi, fără resentimente, fără adrenalină, super-competenți, negociind în numele patriilor lor. Sigur, s-ar putea ca vreun curios să se trezească întrebînd dacă totuși roboții au sau pot avea patrie – fie aici, fie „acolo sus“, precum Anaxagoras.

Irelevant.

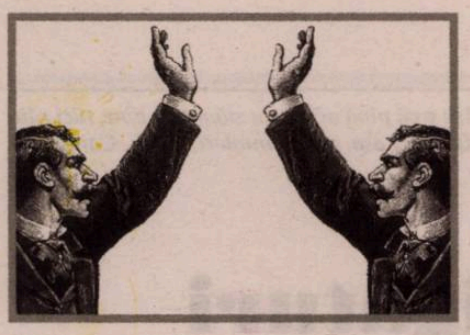

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Lumea Antenei 3

Săptămîna trecută, Antena 3 a difuzat la ore de maximă audiență trei interviuri cu domnii Dragnea și Tăriceanu și cu doamna premier Dăncilă. Primul interviu a fost cel al domnul Dragnea.

Este un ofițer, nu îi dau numele, pentru că sînt un om de caracter, care mi-a zis că a participat întîmplător la o discuție cu niște șefi din niște instituții care au zis „domnule, deocamdată am rezolvat doar un judecător, dar lucrăm în continuare.

Asta „a auzit" Liviu Dragnea, șeful Camerei Deputaților din Parlamentul României. Uite așa, la un pahar de vin, la o șuetă dă șefi de instituții, nu spui care, au început oamenii să zică în gura mare cum fac ei lucruri ilegale și aranjează chestiuni cu judecătorii.

Om de mare, mare caracter, domnul Dragnea nu ne spune despre cine e vorba. Că doar așa fac oamenii de caracter, pretind că aud ceva, se duc la televiziune la o oră de maximă audiență și dau drumul la alte șopîrle în studioul domnului Gâdea.

Eu vă spun ce vorbeau Raluca Turcan și Ludovic Orban și cu oameni din PSD și din alte partide... Raluca Turcan i-a promis președintelui Iohannis că, dacă dumnealui aranjează condamnarea mea, ea garantează că dă guvernul jos a doua zi.

Altă „auzenie" a domnului Dragnea. Desigur că doamna Turcan discută cu domnul președinte Iohannis lucruri cît se poate de ilegale care le-ar ajuta cariera pentru mulți ani, în pușcărie. Și nu o fac așa, pe ascuns, nu, dom'le, o fac în gura mare și apoi se și laudă împreună cu Orban *la oamenii din PSD și din alte partide* pentru a fi siguri că află domnul Dragnea.

Primeam avertizări, ai grijă cu Legea Offshore, cu miting, pentru că deranjezi și va influența decizia judecătorilor, că sînt presiuni pe judecători.

Cel mai puternic om din România este „avertizat" de tot felul de nenorociri, toate ilegale. Sigur că nu sesizează organele competente, ci, ca orice șef responsabil al Camerei Deputaților, așteaptă interviul cu domnul Gâdea ca să le facă publice.

A cerut la Înalta Curte să ne judecăm, probabil că o să deschidă ceva și de cînd eram în liceu, în școala generală, în grădiniță, de dinainte de a mă naște... Cine are curajul să meargă cu mine sînt curajoși, cine nu, sînt lași, fricoși... Ce probleme să avem: ne pot omorî? Nu!... În dosarul referendumului am fost condamnat pentru ceva de care nu am fost acuzat. Te trimite în instanță pentru că ai omorît un om, în timpul procesului aduci omul și arăți că e viu, iar la sfîrșit ești condamnat pentru altceva.

Liviu Dragnea este clar o megavictimă. Ca fiu de milițian, a fost spionat de mic, forțat să se îmbogățească și el, și prietenii lui, blestemat cu averi incredibile și chinuit să devină cel mai puternic om din România. Din cauza asta este vînat de gealați veninoși ca domnul Șora și obligat să tortureze logica. Oamenii care sînt cu dumnealui sînt genii cinstite, cei care sînt împotriva lui sînt niște șobolani proști. Domnul Dragnea nu a furat, ci a ajutat circulația mai ușoară a banului public prin TelDrum. Nu și-a făcut vila cît jumate de cartier pentru el, ci a avut grijă să nu se strice cimentul.

Călin Popescu Tăriceanu la emisiunea domnului Gâdea, Antena 3.

Am auzit că doamna Viorica Dăncilă a avut o discuție cu domnii Juncker și Timmermans, în care i-a întrebat: în Luxemburg aveți abuz în serviciu? Nu. În Olanda? Nu. În Germania? Nu. OK.

Domnul Tăriceanu este al doilea om în stat. Președintele Senatului României. Și el „aude" multe.

Mi-am imaginat-o pe doamna premier cum s-a uitat, așa, urît la fraierii ăia de lideri europeni și le-a dat un extemporal rapid, cum făcea în vremurile bune la megaliceul ăla din Videle. Iar Timmermans și Juncker, slugarnici, cu căciulile în mîini, i-au răspuns umili și supuși exact invers de cum stipulează legea în țările lor, că le era frică de he-he-ul devastator al doamnei premier. Faptul că nici unul dintre ei nu este neamț și că Ambasada Germaniei la București a avut o declarație oficială prin care spunea clar că Tăriceanu minte sînt detalii de ignorat de un jurnalist cu coloană vertebrală ca domnul Gâdea.

Dragă Viorica, n-ai cum să-i educi pe toți neaveniții din politică. Mai sînt și tîmpiți și demenți. Asta e. Pădurea e plină de lighioane... România nu se poate prezenta ca o țară în care e deșirată o luptă dementă.

Demența este o boala care afectează memoria, gîndirea, judecata și comportamentul în general al oamenilor care trec de 60 de ani. Tăriceanu vorbind despre demență este la fel ca Dragnea vorbind despre corupție, doamna Dăncilă despre slugărnicie și domnul Gâdea despre manipulare.

Doamna Dăncilă a dat și ea un interviu, foarte atent pregătit, la Antena 3. Ne-a spus că i-a informat pe liderii europeni *despre cele 6.000.000 de telefoane ascultate, ceea ce este un lucru greu de crezut, dar, din păcate, un lucru real în România.*

Da, doamnă, este greu de crezut, pentru că este la fel de real precum este faptul că vorbiți fluent franceza și bine engleza, așa cum ați scris în CV-ul dumneavoastră. E clar că puteți să bateți la ușă în engleză și să zîmbiți tîmp în franceză, dar asta nu înseamnă că informația din *resumé*-ul dvs. este adevărată. SRI-ul a avut 28.784 de mandate de ascultare, ceea ce face declarația dumneavoastră nu numai iresponsabilă, dar și mincinoasă.

Antena 3 nu are nici o legătură cu jurnalismul. Antena 3 este lumea în care foști turnători la Securitate, hoți și șantajiști discută aproape zilnic împreună cu, în general, oameni de aceeași teapă la emisiuni moderate de melci plătiți de un fost turnător securist, hoț și șantajist despre cum securiștii distrug prin furt și șantaj România. Un post de televiziune specializat pe linșaj mediatic și manipulare. Da, bre, Comisia de la Veneția a lăudat legile Justiției. A mai zis și că Dragnea e nevinovat, Ciuvică are coloană vertebrală, Pleșoianu este sănătos la cap, Daea e un intelectual, Olguța e poliglotă de renume internațional, Badea – un domn, Tăriceanu nu e senil, Meleșcanu nu e fost securist, iar Gâdea e jurnalist.

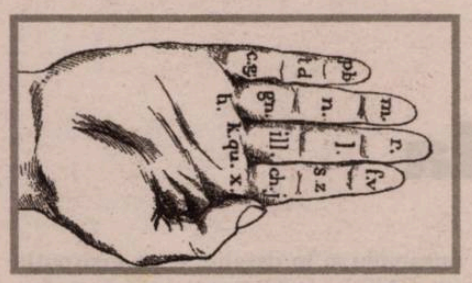

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Columna lui Augustus

La finele anului academic, a avut loc un episod tulburător în Universitatea noastră. Profesorul Augustus Fleașcă, de la Italiană, s-a încăierat crunt cu un conferențiar de la Secția de Mitologie Autohtonă, Deceneu Îmblănilă pe numele lui. Bătaia ca bătaia, nu a fost prima dată cînd universitarii și studenții au vizionat un caft academic pe coridoarele bătrînei instituții. „Interacțiunile" de acest tip fac parte de acum din rutina vieții intelectuale de pe mapamond. Detaliul surprinzător a venit din „decorul" și „recuzita" încleștării. În primul rînd, atît Augustus, cît și Deceneu erau îmbrăcați exotic. Fleașcă purta togă romană antică, sandale și o bizară cunună de lauri pe cap. Îmblănilă se distingea prin *pileus*-ul (căciula țuguiată a nobililor dacici, vestiții *tarabostes!)* tras marțial pe frunte, cămeșoi tradițional, similar iilor, iței, chimir și niște încălțări obsolete, din piele de animal (un tip de, să zicem, *proto-opinci)*. Apoi, ambii dețineau săbii! Nu din cele *trendy* în lumea interlopă, ci străvechi, marcate de trecerea vremii și, cu siguranță, pasibile de evaluare arheologică. De aici li s-a și tras necazul: Augustus i-a înfipt spada lui Deceneu în fesa stîngă, iar Deceneu i-a zgîriat nasul, cu lama, lui Augustus, sosirile Ambulanței și Poliției devenind astfel inevitabile. În sfîrșit, lupta lor s-a derulat în holul central al Universității, în fața a zeci de spectatori terifiați și – *nota bene!* – în jurul unei dubioase „sculpturi" (executate stîngaci în lut, afirmau martorii!), o „coloană" plină de imagini în basorelief. Respectiva *formă* fusese deja reținută de anchetatori drept *corp delict*. Ce se întîmplase? Curînd, strania poveste a căpătat contur. Unul *horror*.

Se părea că, în ciuda dorinței lor, Fleașcă și Îmblănilă se înscuscriseră de vreo doi ani. Băiatul lui Augustus și fata lui Deceneu, studenți la Greacă, s-au îndrăgostit iremediabil și, romeojuletian, au hotărît să se căsătorească, deși tații lor nu se puteau suferi. De ce nu se înghițeau profesorii Fleașcă și Îmblănilă? Răspunsul, ca de obicei, trebuia căutat în preocupările lor științifice. Augustus, italienist, susținea feroce, de decenii bune, pe filiera Școlii Ardelene, în articole, cărți și prelegeri, „latinitatea pură" a poporului român. Considera, năstrușnic, însă imperativ, că dacii fuseseră decimați de armata romană, iar, de o parte și de alta a Carpaților, se formase o populație cu părinți fondatori proveniți exclusiv din coloniștii peninsulei-nucleu a marelui imperiu antic. A înșfăcat-o, indubitabil, peste bot – și la propriu, și la figurat! –, în numeroase împrejurări, de la reprezentanții „academiilor" dacice, din țară și de aiurea, dar, viteaz și încăpățînat, nu s-a lăsat. A mers cu ipotezele lui pînă la capăt, adoptînd pînă și o îmbrăcăminte romană simbolică (îl văzusem, într-adevăr, costumat așa, cu togă și cu sandale, însă bănuisem că ar fi o reacție naturală la perioadele de caniculă). În contrapartidă, Deceneu, expert în mitologii băștinașe, căzuse în patima „dacismului" furibund. Considera, tot într-o manieră savant-vehementă, că noi ne tragem, unilateral, din dacii liberi și că romanii își luaseră tălpășița de pe meleagurile mioritice de îndată ce contextul politic internațional al Antichității s-a stricat în mod catastrofal. Și-a primit și el, se înțelege, porția de tăbăceală – științifică și nu numai! – de la „latiniști", însă, aidoma lui Augustus, nu a cedat. Absolut deloc.

S-a radicalizat fără nici o remușcare. A început să se îmbrace după moda aristocrației dacice, cu opinci desuete, iței, chimir, ie și *pileus,* fiind bănuit chiar, de unii, a fi un ortodox conservator drapat în port național (odată, „echipat" astfel, nimerise în interiorul unui amplu „marș al diversității" și primise o smotoceală de neuitat). Cei doi se urau cu patimă. Mariajul copiilor lor a constituit de aceea ultima lovitură pe care o puteau încasa. Încercările disperate ale ambelor familii de a-i reconcilia nu au avut succes. Tînăra doamnă Fleașcă-Îmblănilă a născut doi băieți gemeni, botezați de părinți *Augustus* și *Deceneu*. Speraseră, naiv, să-i îmblînzească pe încrîncenații bunici universitari. Nimic! Rivalitatea a crescut. Colac peste pupăză, prin ironia naturii, geamănul „Augustus" semăna perfect cu profesorul Augustus, iar geamănul „Deceneu" cu neînduplecatul conferențiar Deceneu. Mai mult, imediat ce au făcut ochi, copiii s-au detestat cu înverșunare, nesuportînd să stea împreună. Asta i-a dat o idee italienistului Augustus. A sculptat, primitiv, o „columnă" de lut cu scene dintr-o presupusă *facere a României*. Acolo îl reprezentase pe geamănul Augustus în ipostaze în care îl umilea pe geamănul Deceneu: lovindu-l cu capul în gură, ținîndu-i, glorios, piciorul pe grumaz și, în fine, „operînd" asupra lui acțiuni imposibil de descris, specifice filmelor pentru adulți. Și-a adus creația la școală și a așezat-o în holul central. A fost stropul din urmă pentru răbdarea lui Deceneu...

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

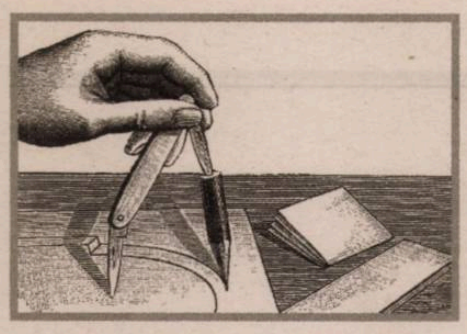

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Liberté, égalité, fraternité, fotbal

Ce bine ar fi dacă fotbalul, primul sport care s-a *mondializat,* ne-ar face mai buni, mai solidari, mai cinstiți, eventual mai inteligenți... Nu este el prin excelență un sport colectiv? Nu se ascunde oare un anumit mesaj moral în spatele regulilor sale, și anume că jocul nu trebuie să fie *individualist* pentru ca echipa să poată cîștiga? Albert Camus, în romanul *Străinul,* face următoarea confesiune: „Ca să fiu sincer, tot ceea ce știu în materie de morală am învățat pe terenurile de fotbal și pe scenele de teatru care rămîn adevăratele mele universități."

Prin emoția colectivă pe care o degajă, fotbalul ar putea fi o *universitate* socială, lecție de *fairplay* și de demnitate. Un jucător se înnobilează pe sine atunci cînd adoptă un stil non-violent de joc, ca să nu mai spunem că și poezia își poate găsi o formă de manifestare pe gazon, cum reușeau pe vremuri să demonstreze brazilienii cu Pelé în frunte. Scriitoarea Marguerite Yourcenar era probabil impresionată de acel stil de joc, din anii '60, cînd declara că fotbalul are în el un anume „angelism", o anumită puritate extremă, ceva ce ține de „sensul umanității"...

Dar, din păcate, fotbalul are în el și ceva diabolic. El poate dezlănțui pasiuni morbide, poate incita la violență și chiar la ură, la acte de rasism și de barbarie. În jurul acestui sport au apărut grave fenomene de huliganism, instrumentalizări politice de mare cinism, o întreagă industrie mediatică, afaceri necurate și mafii financiare care distrug tot ce era nobil în acest joc.

De la nașterea sa, în Anglia, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, fotbalul a mai fost însă ceva, și anume o formă de *soft power*. Nu întîmplător competițiile fotbalistice suscită atîta interes în sfera politică.

Bine ar fi, de exemplu, ca, în prezent, Franța, devenită campioană mondială la fotbal timp de patru ani, să-și pună acest *elan* în slujba unei misiuni pe care și-a asumat-o prin președintele Emmanuel Macron, aceea de a relansa construcția europeană. Oare n-ar fi înțelept ca Europa, după ce a demonstrat cu brio că este o mare putere fotbalistică, să învețe ceva din sensul moral inițial al acestui joc? Pe plan geopolitic, Europa va pierde tot ce a acumulat ca autoritate culturală, economică, științifică, morală și chiar militară, dacă își va pierde calitatea de *echipă,* de comunitate, avînd o strategie comună și un scop comun.

Finala de la Moscova s-a încheiat cu imagini încărcate de simboluri.

Finala de la Moscova s-a încheiat cu imagini încărcate de simboluri. Trei șefi de stat, Vladimir Putin, Emmanuel Macron și Kolinda Grabar-Kitarovici au oficiat ceremonia de înmînare a trofeelor într-o atmosferă de fraternitate și de entuziasm colectiv. Aproape să-ți vină să crezi că acea Europă de la Atlantic la Urali, pe care o dorea generalul De Gaulle, există. Milioanele de telespectatori care au urmărit momentul nu s-au gîndit probabil nici o clipă că în prezent liderul de la Kremlin este văzut ca o amenințare pentru Europa. Pentru cîteva ore, sportul a eclipsat marile îngrijorări geopolitice.

Pentru Emmanuel Macron, victoria Franței la acest campionat mondial de fotbal organizat de Rusia devine un capital mediatic și politic. Există, în mecanismele subtile de funcționare a lumii, și energii greu de definit, uneori obscure, irațională, ținînd de hazard sau de șansă. Ciudat cum, într-un moment cînd cariera politică a doamnei Merkel este în declin, nici Germania nu mai are noroc la fotbal, în timp ce Emmanuel Macron, care vrea să salveze Europa, își vede țara campioană mondială. În victoria echipei franceze, cum s-a întîmplat și în 1998, comentatorii nu vor întîrzia să mai vadă și un mesaj de speranță, o dovadă că mixitatea socială în Franța funcționează, că un anumit model francez rămîne viabil, că tineri avînd origini africane sau arabe, născuți în cartiere defavorizate din jurul Parisului, pot ajunge vedete naționale...

Personal, însă, am fost marcat de o altă imagine: de ploaia torențială care a început imediat după meci, cînd cei trei președinți s-au urcat pe podium pentru a-i felicita pe jucători. Dacă un regizor ar fi conceput o astfel de scenă într-un film, criticii ar fi spus: ia te uită ce mesaj subtil, scenaristul și regizorul au vrut să spună, la sfîrșit, prin imaginea ploii torențiale care îi udă pînă la piele pe șefii de stat și pe jucători, că sportul și lumea politică, atît de îngemănate, au nevoie de o purificare, au nevoie să fie *curățate, spălate* de zgura lor nocivă...

Poate că acesta a și fost mesajul ploii de la Moscova, care i-a surprins și i-a *spălat* în cîteva minute și pe președinți, și pe jucători, și pe arbitri, și pe patronii de cluburi, și pe jurnaliști, și pe agenții de pază, și pe sponsori, ba chiar și pe suporteri... Sigur, foarte repede au apărut cîteva umbrele pentru a-i proteja pe președinți, dar ploaia apucase să-și transmită mesajul purificator în întreaga Europă și chiar în întreaga lume... Nu am dovezi, dar sînt sigur că natura ne trimite uneori semne, în speranța că noi, oamenii, nu ne-am înstrăinat încă definitiv de ea.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

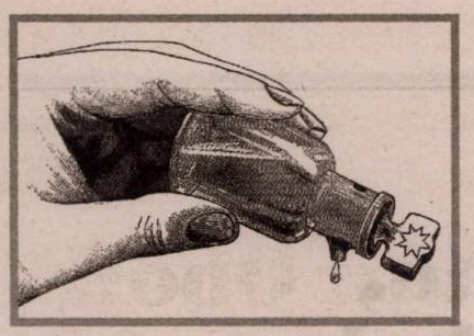

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Scame

Dicționarele noastre generale nu înregistrează numeroasele sensuri metaforice colocvial-argotice ale cuvîntului *scamă* – actualizate mai ales atunci cînd acesta apare în forma sa de plural, *scame.* Cele mai multe dintre aceste sensuri sînt însă destul de ușor de înțeles, pornind de la contextele și scenariile tipice în care este folosit cuvîntul. Prototipic, *scama* e un lucru mărunt, neînsemnat și nefolositor, ba chiar trezind senzații neplăcute, pentru că e rezultatul destrămării unei țesături și al agățării nedorite de haine sau de alte obiecte. În secolele trecute, scamele aveau și utilizări benefice – uitate azi, dar ilustrate, de exemplu, de una dintre explicațiile istorice din DEX: „fire destrămate dintr-o pînză uzată, scămoșate și folosite la pansamente, în loc de vată sau de tifon".

Metaforic, cuvîntul denumește adesea o senzație neplăcută, o alterare a văzului, o dificultate la înghițit etc. Expresia familiar-argotică bine fixată *–a avea scame în sînge* – desemnează o deteriorare a sănătății sau a stării de spirit, manifestată fie într-un mod mai precis și mai grav (în *Dicționarul de argou* al lui G. Volceanov, din 2007 – „a suferi de o boală venerică"), fie într-unul mai vag și mai puțin serios, echivalent cu starea de agitație și nervozitate, ca în exemplul „Florica nu avea astîmpăr, *avea bîzdici și scame-n sînge,* se tot foia pe scaun" (Sorin Preda, *Plus-minus o zi,* 1988, p. 42). Cît de instabil este sensul expresiei o dovedește și explicația din „dicționarul urban" (123urban .ro) – *„a avea scame în sînge* – a inventa o scuză pentru ceva; a se da rănit, a nu participa, a evita să se implice sau să facă pe placul găștii, grupului din care face parte; a face notă discordantă cu cineva. Exemple: Ce-ai, mă, de ce n-ai venit ieri acolo? *Ai avut scame în sînge?;* Ce are, mă, ăla, de nu poate să ridice roata aia? *Are scame-n sînge?"* Cît se poate de vag este defectul scamelor și într-un alt exemplu: „Evident, în primul moment orgoliul ne lovește în plin: «Cum adică? Da' noi, moldovenii/oltenii ce-avem? *Scame-n sînge?»".* Prezența mai mult sau mai puțin neplăcută a *scamei* se poate manifesta și în alte zone anatomice: *a avea o scamă pe creier* = „a fi zăpăcit, distrat" (Miorița Baciu, „Metafora argotică", în *Cercetări de lingvistică,* nr. 1, 1985). *Scama* este un lucru extrem de mărunt și aparent insignifiant, dar în sediul echilibrului psihic chiar și cea mai mică alterare devine semnificativă... Expresia circulă în prezent și cu sensul metaforic mai transparent de „idee fixă, obsesie": „Dar tot i-a rămas *o scamă pe creier"* (comentarii, amosnews.ro); „sintagmele «oligarh» și «oligarhie» ne stau de ceva vreme *ca o scamă pe creier"* (europalibera.org); „în zona aceea exista un traseu care îmi stătea *ca o scamă pe creier"* (sivique.ro) etc. Varianta expresiei în care substantivul este folosit la plural are un sens depreciativ agravat: „Un popor *cu* scame pe creier, idiotizat de foame și promisiuni" (comentariu, adevarul.ro).

A avea o scamă pe creier
= *„a fi zăpăcit, distrat".*

În dicționarele de argou, *scame* apare și cu sensul de „bani" (Volceanov, 2007), ceea ce nu este tocmai surprinzător: există o întreagă serie argotică în care banii sînt metaforizați ironic și depreciativ, prin elemente lipsite de importanță și valoare (de exemplu, prin echivalența cu *păduchii).*

Ca element depreciat, *scama* poate deveni ușor și un termen în lunga serie de desemnări peiorative ale femeilor (alături de *cîrpă, zdreanță, boarfă* etc.): „Nu zic că nu erau și la alte licee femei adevărate, dar noi preferam *scamele,* fiindcă erau mai așa, pe măsura noastră, nu niște tocilare cu capul pătrat și ochelari" (Dan Lungu, *În iad toate becurile sînt arse,* 2016).

În afara sensurilor metaforice, *scama* apare și ca element emblematic într-un scenariu al servilismului, în care „perietorii de *scame"* (tolo.ro) sînt lingușitorii, evocați și de un banc cunoscut, fixat într-o formulă caricaturizantă („Șefu', era să aveți o scamă !", rumaniamilitary.ro).

Mărunta *scamă* pare să aibă, oricum, destul succes în limbajul colocvial-argotic contemporan.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Planuri de vacanță

Paul Anghelescu e profesor. Și nu predă orice. Predă matematică. Și nu e orice profesor. Ci un profesor excelent. Și nu predă oriunde. Ci într-unul dintre cele mai bune colegii ale urbei.

Paul Anghelescu are 40 de ani, e divorțat de vreo zece și are o fată. A lăsat fostei neveste și copilului apartamentul și o mașină. A reușit să-și cumpere alt apartament, nu cine știe ce, trei camere, mobilate decent, 60 m², a reușit să-și ia și o mașină. Muncește mult la școală, zilnic pînă seara, acasă meditații, mai scrie cîte o culegere pentru vreo editură și cîte o mică cercetare didactică. E membru important al Societății de Științe Matematice din România și trimite constant la *Gazeta matematică* probleme cu rezolvări.

O singură problemă nerezolvată are Paul Anghelescu: e singur. N-a mai reușit. De iubit, a mai iubit. A iubit-o pe Angela, secretara liceului concurent, după care a așteptat cîțiva ani să divorțeze, pînă cînd l-a părăsit, că soțul ei se hotărîse să-și construiască o casă. Apoi a iubit-o pe Dorina, profesoara de biologie de la școala gimnazială de lîngă blocul lui, care-i promitea că deja s-a înțeles la notar cu soțul ei, om de afaceri, și că urmează doar să-i verse ăla vreo două sute de mii de euro în cont, cît i-ar reveni ei la partaj. Asta pînă l-a părăsit, odată ce soțul ei a aflat și Dorina s-a răzgîndit, l-a părăsit pe Anghelescu. Apoi n-a mai prea iubit, că nu s-a mai ivit. Și-a văzut de școală, de copil, de meditații, de *Gazeta matematică.*

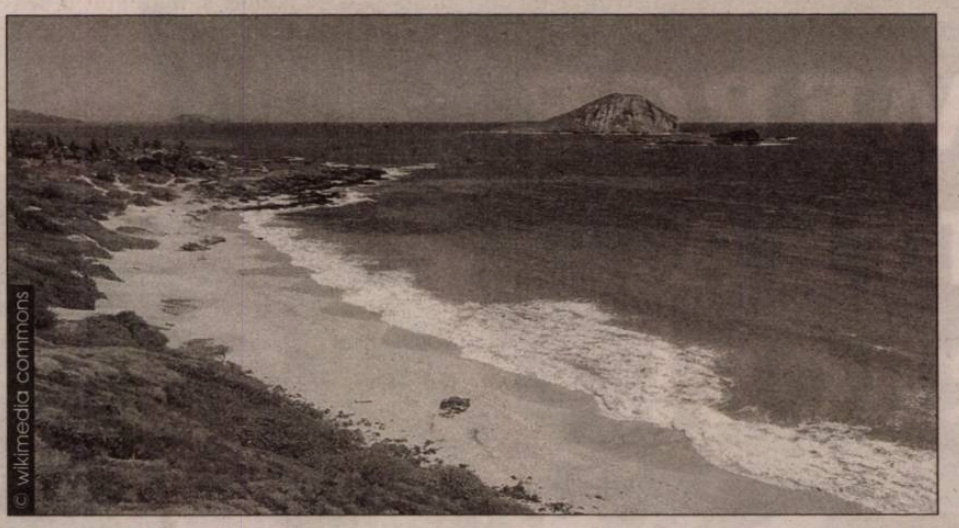

© wikimedia commons

Și-a văzut de școală, de copil, de meditații, de Gazeta matematică.

Acum însă, în februarie, pare că norocul i-a surîs. Cu numele Maria. Frumoasă Maria, divorțată, deci liberă, cu un copilaș de gimnaziu, profesoară și ea de matematică, nici nu știe cum de nu li s-au întîlnit pînă acum căile. Maria stă la casă, căci fostul soț e avocat, deh, are o mașină mai micuță, dar mai nouță, mai predă la un club privat matematică pentru excelență, iar meditații dă mai puțin. Căci nu-i mai nici ajunge timpul, nu are nici atîta nevoie, plus că are copilul de crescut. Acum, Paul e fericit, are sentimentul împlinirii, al echilibrului, al vieții cu rost. Căci, vorba poetului – Paul citește cînd are timp, chiar dacă e profesor de mate –, *numai lucrurile simple nu dezamăgesc niciodată.*

Edrept, nu-i prea place că ea se codește să iasă în public, dar sigur o să treacă și asta cînd vor mai crește copiii. E aprilie, începe să se simtă vara, și Paul simte dorința unei vacanțe, în sfîrșit, pe gustul lui, cu soare, undeva în străinătate, dar ceva nepretențios, cu liniște și plimbări, cu vin bun la cine romantice, cu cărți și mai ales cu Maria. Fără *Gazeta matematică.* Are ceva bănuți puși deoparte. Îi propune Mariei, într-o seară, dar ea dă din colț în colț, că să mai vedem, că e mult pînă la vară, iar Paul nu insistă, nu vrea să forțeze nimic, prea e bine totul.

E mai și Maria și-a strîns într-o zi lucrurile pe care le avea în apartamentul lui Paul. L-a anunțat printr-un mesaj: m-am îndrăgostit. A aflat apoi, un medic, estetician. Paul își trimite problema cu rezolvare la *Gazeta matematică,* duce anul școlar pînă la sfîrșit, pregătește elevii pentru Bac și nu se mai gîndește la vacanță.

Colac peste pupăză, tamăn la o zi după încheierea școlii, lui Paul i se strică mașina: e veche, s-au cam copt toate în ea. Turbina, alternatorul și alte mărunțișuri, așa că Paul scoate scurt 4000 de lei din buzunar. Nu se mai gîndește la vacanță. Dar la vacanța lui se gîndește statul. Așa că, atunci cînd vine la școală să-și predea catalogul și să scrie în registrul matricol, simpatica secretară îi dă bonurile de vacanță: valoare de 1200 de lei, poate săptămînile viitoare primesc și restul de 200 de lei. Paul Anghelescu le ia și semnează. Întoarce pe toate părțile teancul cu bonuri. E albastru și pe prima filă scrie că pînă și el, Paul, e mai aproape acum de concediul binemeritat. Se uită în dreapta și în stînga. În secretariat a intrat Maria. Altă Marie, colega de geogra. Frumoasă și elegantă, cu rochiță galbenă, toată un zîmbet și o coafură. Măritată cu un economist de la bancă. Îi zîmbește și îi face loc. În spatele Mariei, Geanina cu Silvan, soțul ei, profesorii de muzică și de desen. Îi observă lui Silvan cămașa demodată, veche de un veac, și Geaninei, cu care a fost coleg încă din generală, fusta decolorată, de stofă gri. Mergem cu bonurile astea la Călimănești sau la Olănești, unde-om găsi locuri, îl anunță Silvan.

Paul iese. Pe coridor, dă nas în nas cu Vasile. Profu de istorie. Îl salută jovial, unde mergi cu bonurile, Paulică? Vasile e altă generație, mai are cîțiva ani pînă la pensie, l-a lăsat de mult nevasta pentru un universitar, și poartă o bluză subțire, scămoșată, prin care i se conturează discret abdomenul cu o burtică decentă. Paul dă din umeri. Se gîndește: dar ce, vrei să mergem împreună? Halal ne-ar fi, nu ne-ar sta rău, la Olănești, jucînd table ca burlacii. O ia spre ieșire și se oprește în poarta colegiului. Respiră aerul de vară și-și simte în buzunar bonurile de vacanță. Voucherele. 1200 de lei. Dar nu va merge nicăieri, vara asta. Poate vara viitoare va fi mai norocos. Sau va merge poate, cîteva zile, cît ajung bonurile, cu fiul lui, la Felix, la 2 Mai, undeva, dacă prinde locuri. Pe-acolo sigur nu o întîlnește pe Maria. Sigur ea merge cel puțin prin Italia, prin Spania, ceva.

Capul sus, Paul!

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

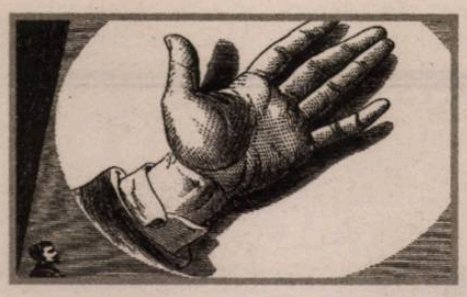

Adina POPESCU

portrete din mers

Tour d'Obeur sau Piața Obor, în varianta pentru hipsteri

Zilele trecute s-a iscat un mic scandal pe Facebook: două fete, bloggerițe din cîte am înțeles, au inițiat un eveniment pe care l-au numit, ca să sune cît mai trendy, *Tour d'Obeur*. Ideea sau, mai degrabă, inițiativa lor comercială era însă cît se poate de simplă – propuneau un tur ghidat de trei ore prin Piața Obor, adică vizitarea unor tarabe alese pe sprînceană de către organizatoare, ceva conversație la botul calului cu țăranii, adică cu „producătorii", cum se numesc acum, o vizită în hala de pește, cîte un mic la terasa centrală, o gogoașă muntenească, la spartul tîrgului, și o taxă de participare de 100 de lei. Pentru acești bani, fetele respective ofereau un *„know-how* al Pieții Obor" (despre care n-am înțeles prea bine ce reprezintă – cum să-ți faci piața fără să te păcălească nimeni la cîntar?) și un kit de participare, un fel de cadouaș (nici aici nu era foarte clar ce conținea sacoșa-surpriză). De obicei, 100 de lei este bugetul meu pentru piață și e un buget rezonabil pentru Obor – vin acasă cu un rucsac plin –, însă sînt destui oameni care își fac piața aici cu 20-50 de lei și tot se aleg cu ceva, tot pot găti o mîncare care să le ajungă o săptămînă. Cum o fi să plătești 100 de lei doar ca să te plimbi prin piață?

Una peste alta, tururile neconvenționale au devenit foarte la modă în București și probabil pe asta au mizat și organizatoarele *Tour d'Obeur*. Să nu uităm însă că astfel de tururi au fost inițiate în urmă cu cîțiva ani buni de către organizația ARCEN („Cu bastonul prin București"), ei le organizează și acum, și de fiecare dată participă cîteva sute de oameni, au fost și rămîn gratuite, oferă informație de calitate, cu o documentare serioasă în spate, repere culturale, exerciții de geografie literară, dar și de educație civică, adică mult mai mult decît un *„know-how"* de suprafață (și nu se dau nici mici!). Au apărut și altele, tururi organizate de geografi, de pildă, care te plimbă prin locuri în care nu credeai că vei ajunge vreodată în București (am făcut, la un moment dat, o plimbare interesantă de-a lungul rîului Colentina, pe străduțele din mahala sau chiar pe poteci prin stufăriș, am ajuns pe insula neamenajată de pe lacul Pantelimon, despre care nici nu știam că există). Sînt tot gratuite sau pe bază de donații, la final. M-am bucurat de apariția unui alt fel de „turism" într-un oraș care aparent nu-ți oferă mai nimic, însă de fapt înseamnă mai mult decît atît, este vorba despre o revitalizare a orașului, o redescoperire a sa. Că unii încearcă să transforme aceste tururi într-o afacere, asta e deja o altă poveste.

Dar să revenim, însă, la turul cu pricina. Pe Facebook, inițiativa a scandalizat cîteva sute de oameni, au început să curgă comentariile pe pagina evenimentului, începînd cu „Jos labele de pe Piața Obor!" și sfîrșind cu mișto-uri de tipul „Organizez și eu un tur în Piața Moghioroș, 50 de lei, bonus Parcul Moghioroș". Oamenii erau revoltați nu de ideea în sine, care putea să pară simpatică (ar fi fost probabil aplaudată dacă turul ar fi fost gratuit), ci de abordarea ei. Și astfel am descoperit cu surprindere că există o adevărată comunitate a „oborenilor", oameni obișnuiți, ca și mine, care își fac piața aici săptămînal și care își doresc ca Oborul să rămînă măcar așa cum e acum (din moment ce n-a fost încă distrus de tot de autoritățile locale care nu fac nimic concret pentru piață și pentru revitalizarea zonei, hala veche mai are puțin și se dărîmă și este totuși monument istoric, însă încurajează mafia de aici), un loc firesc, autentic. Fără fițe și fără hipsteri. Inițial, organizatoarele au încercat să facă față comentariilor și să răspundă fiecăruia în parte, să explice că nu-și doresc să jupoaie de bani nici un hipster, doar să încurajeze oamenii să meargă la piață în loc de mall, să sprijine micii producători etc. N-au avut succes și, în cele din urmă, au lăsat-o baltă și au scos evenimentul de pe Facebook. Totuși, o să trec duminică, 22 iulie, pe acolo, de curiozitate (oricum aș fi mers în piață), să văd dacă dau peste vreun băiat cu ochelari, cu converși și cu o sacoșică în mînă – adică kit-ul de supraviețuire în Piața Obor –, ca să-mi dau seama dacă evenimentul mai are loc.

„Priviți acest exemplar de țăran autentic, este singurul care a mai rămas."

Deși mă consider o „oboreancă" cu state vechi (de la patru ani mă tot tîra mama printre tarabele din piață), am asistat la toate transformările pieței din ultimii 30 de ani (de la manelizare totală, în anii '90, la un loc la limita decenței, cum e acum), n-am simțit nevoia să iau apărarea Oborului în fața invaziei de hipsteri, mai mult m-am amuzat. Pentru că mi-am dat seama că, de ceva timp încoace, Oborul oricum a devenit noul *hip*. Se întîmplă cam de cînd „s-au interzis manelele", iar la terasa centrală poți asculta uneori muzică lăutărească autentică, dar și Edith Piaf sau Beatles. Odată am asistat la o scenă suprarealistă, la spartul tîrgului – micii se terminaseră, ultimii bețivi se clătinau pe la mese, un angajat al terasei, la rîndul lui turmentat, încerca să strîngă cartoanele unsuroase de la mici și mai mult le scăpa pe jos, un aurolac dormea pe bordură, se stîrnise o pală de vînt ce ridică în aer pungile, ambalajele care dansau deasupra tarabelor goale pe valsul de Strauss care se auzea la maximum din boxele terasei. Dacă pui scena asta într-un film, or să zică criticii că e o făcătură, dar cam așta e Oborul, cel de acum. La aceeași terasă poți întîlni drojdieri de ultimă speță alături de pensionari care trag de cîte o bere, au plecat la piață ca să mai scape de gurile nevestelor, au în sacoșă cîte o varză și două țeline, muncitori care au ieșit să-și ia prînzul în „oraș" și golesc conștiincios platoul cu mici, intelectuali serioși, scriitori în timpul lor liber și cititori de *Dilema veche*, cupluri obișnuite care fac piața, bețivi și scandalagii de ocazie, turiști străini aduși aici de cîte un ghid (într-un tur privat care n-a fost promovat pe Facebook), care învață cum să-și înfigă scobitorile în mic și tineri cu laptop-uri care vorbesc despre cum să trimită proiecte la AFCN. Ca orice alt loc, Piața Obor se schimbă, un mall s-a construit chiar peste drum, poți avea oricînd altă opțiune mai *trendy* și mai *safe* (am făcut de două ori toxiinfecție alimentară de la niște ciorbe de prin hala veche), însă preferi să te întorci în Obor, nu pentru roșiile bio sau cea mai fragedă ceafă de porc – căci cea mai bună legumă e porcul, nu-i așa? Te întorci pentru că Oborul înseamnă, în primul rînd, oameni. Oamenii vii cu care poți sta oricînd la o vorbă, la o poveste, nu ai nevoie de nici un *know-how* și de nici un kit pentru asta, și nici nu trebuie să plătești 100 de lei.

Și pentru că sînt în continuare amuzată de inițiativa *Tour d'Obeur*, îmi pot imagina cum ar arăta un astfel de tur pentru hipsteri, prin anii 2020-2030: „Priviți acest exemplar de țăran autentic, este singurul care a mai rămas, el își cultivă roșiile, nu cumpără roșii din Spania de la intermediarii puși pe cîștig și doar se preface că-i țăran. Aveți voie să vorbiți cu el și să-și pipăiți mîinile pline de bătături, ca să vă convingeți că e autentic, e inclus în prețul turului. Uitați și cîteva exemplare de vînzători ambulanți de «țigări-țigări-băieții!», îi putem observa doar de la distanță, sînt destul de periculoși în libertate. Aici avem un exemplar comun de *homo oborus matolitus*, tocmai i-a căzut capul pe masă, pare să doarmă, dar nu, se ridică, se clatină și mai cere un cincizeci de rom, haideți să împărțim un mic cu el!"

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Mere de Sfîntul Ilie

Îmi place să scormonesc în piață. Și scormonitul mi-a adus duminica trecută, uite, mere. Straniu, nu? Mărul de Sfîntul Ilie nu-i pripit, ci zemos, fără fițe și rezistențe. E roșcovan și necunoscut. E un încurcă-lume, cum să fie mere în iulie? Mărul ăsta este fără grabă, dar e grăbit. Nu se coace la vreo comandă, dar este sigur strivit de poamele de iulie, de pepenii din august, de mărul-barosan din septembrie-octombrie. Mie mi-e drag, de aceea surpriza cu care l-am văzut e ca în fața unui prieten de demult pe care l-am uitat din tălîmbenia mea, din faptul că, uite, n-am mare memorie. Am petrecut momente plăcute, rare cu acest măr. Se leagă tot de bunicii mei, de verile mele. Bunicul meu avea livadă și acasă-n fundul curții, și la exercițiul său de funcționar de nădejde al pensionarilor. Și, nu știu cum, drag mi-era cînd se-ntorcea legănînd mere din astea de iulie. Căci mărul de Sfîntul Ilie are chipul Constantinului meu bunic. Se leagănă, poposește și iar o ia din loc. Are un gînd al lui fragil, de șampanie, care-l furnică, dar, în rest, nu, e liber. Cine nu se gîndește la ce viață trăiește, cine n-are temeri, umbre, neliniști? Cine? Uite-așa e mărul. Uite-așa e bunicul. Gînduri ușoare, zemoase, dulci-acrișoare, că știi că-i serios, dar știi că, uite, nu se poate și nu se poate să rezolvi tu tot sensul lumii, toată existența pămîntului. Mărul de Sfîntul Ilie e șampanizat. Ehei, altfel stătea treaba cu bunica mea, dragă mi-era și ea, dar măr de toamnă. Dur, fără cuvinte. Doar ea impunea. Era ea, impunea. Ea. Era de-ajuns să apară și lumea scotea căciula. Neta i se spunea, Nety îi spunea mărul de Sfîntul Ilie. Se numea Aneta. Și terminase colegii franțuzești înainte de război. Total mere de Sfîntul Ilie: 5 lei kilogramul. Într-un kilogram mi-au intrat șapte mere. Roșcovane, plăcute, șampanizate.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Ce te faci cînd pe un canal TV e finala masculină de la Wimbledon, iar pe alt canal TV e finala Cupei Mondiale la fotbal? Cum se iese din dilema asta?

Nu „te faci" nimic, pentru că adevărata finală de la Wimbledon avusese loc ceva mai devreme, în semifinale, între Djoko și Nadal. Și uite-așa lucrurile s-au aranjat de minune! Sigur, nu întreabă nimeni și despre posibila suprapunere cu cea mai spectaculoasă etapă a Turului Franței de pînă acum, cea pe pavatele dinspre Roubaix, dar și acolo organizatorii au fost prevăzători, finalul a fost programat cu aproape o oră înainte de primul fluier de pe Lujniki. Oricum ar fi fost, însă, fotbalul ia tot. Nu are rival. Croații au ieșit mult mai mulți pe străzi pentru finala pierdută a Naționalei lor decît au ieșit sîrbii pentru cea cîștigată a lui Djokovic. Sigur, situațiile nu se aseamănă. Dar nici cu fotbalul nu se compară nimic. Pentru că, într-un soi de mimetism planetar, majoritatea omenirii s-a încolonat în a vibra cu evenimentele din acest sport, care de altfel nu mai e de mult doar un sport. Mondialul din Rusia a semănat cu un *serial summit* al mai-marilor lumii. Și dacă SUA se califica nu mai era nevoie de Helsinki pentru ca eminența roșie și zglobiul oxigenat să-și toarcă vorbe de dragoste la ureche. Așa, s-au giugiulit doar Macron și cu regina îmbrățișărilor, Kolinda, președintele Croației, care a reușit să strîngă la pieptul ei plouat zdravăn rîurile de sudoare ale tuturor fotbaliștilor. Și pe toate le-am văzut în amănunt, inclusiv umbrela deschisă doar pentru Putin într-un fel de a spune: „La o adică, vă arunc pe toți peste bord!" Asta face fotbalul. Hipnotizează. Restul sporturilor au rămas doar sporturi. Refugii pentru puriști și pentru cei care n-au chef să se amestece cu mulțimea. De fapt, lumea ar trebui să se conformeze realității. Infantino ar trebui chemat la G7. Și să nu ziceți că am dat în mintea copiilor!...

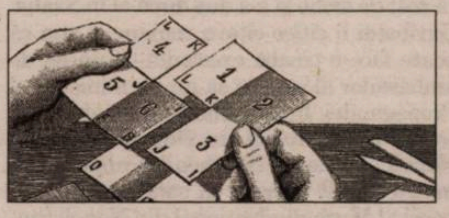

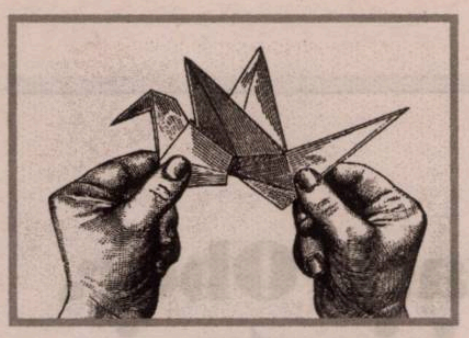

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Din lac în lac

Pentru noi, copiii de altădată, parcul IOR (care azi, din motive greu de înțeles, se cheamă „Alexandru Ioan Cuza“) era un fel de paradis. Un spațiu sălbatic-industrial, dacă-i pot spune așa, mai ales în partea sa de sud, care ne stimula imaginația și spiritul de aventură. Natura se împletea pe atunci cu realismul comunist. Adică pe marginea lacului creștea papură, nu existau alei pietruite sau asfaltate, ci doar poteci, broaștele dădeau concerte în fiecare seară, țînțarii erau nelipsiți, iar o mulțime de basculante care veneau de pe șantiere (cartierul încă se construia) vărsau pămîntul scos de la fundații pe marginea lacului, formînd o movilă înaltă, pe care noi am botezat-o „Everest“. Iarna, „Everestul“ devenea (ca și în zilele noastre) cel mai mare derdeluș din zonă. Vizavi, pe insula care acum se numește „a cîinilor“, era un alt delușor mai mic, al cărui pămînt galben și clisos aluneca la vale ca o lavă, cu noi cu tot, de cîte ori ploua mai mult, motiv pentru care l-am numit „vulcanul Fuji-san“. Iarna lacul înghețа și noi patinam pe el sau pur și simplu scurtam drumul de la școală către casă pe gheață, spre groaza părinților care ne tot avertizau că e periculos. Vara ne jucam pe baltă cu niște bărcuțe mici de plastic cărora le puneam „pînze“ de hîrtie și le legam cu un mosor de ață tare, așa încît să nu le pierdem dacă, în cele din urmă, treaba cu vîntul începea să funcționeze și ele se depărtau de mal. Alteori, prindeam mormoloci sau brotăcei și îi duceam acasă într-o pungă, spre scîrba mamelor noastre, care nu înțelegeau ce fel de joacă mai e și asta. Între cele două lacuri (Titan 1 și Titan 2, cum le mai zicea), astăzi legate între ele, sub podul „Liviu Rebreanu“ (auzi ce mai nume are și bietul pod), era un fel de baraj de pămînt care le despărțea. Prin baraj trecea o conductă foarte groasă care regla debitul între cele două lacuri. Apa curgea dintr-un lac în celălalt prin acea țeavă, ca un fel de cascadă care vuia fascinant. Foarte mic fiind cînd am traversat prima oară cu părinții ambele părți ale parcului și am ieșit pe bulevardul Constantin Brâncuși, la linia troleibuzului, mi s-a părut ceva de necrezut. Asociam ideea de troleibuz cu centrul orașului, cu civilizația, și nu-mi imaginam că dincolo de lacul cu stuf și broaște nu era ceva și mai sălbatic.

În fine, nu demult s-au împlinit 50 de ani de la înființarea acestui parc. Între timp, partea sa mai sălbatică a fost și ea civilizată. Primăria n-a acceptat ideea de a face acolo un „parc englezesc“ cu poteci. Acum e plin de alei, statui și mai ales… evenimente. Ba e nu știu ce triatlon, iar o parte dintre alei sînt blocate de polițiști care asigură siguranța concurenților, ba sînt tîrguri ale unor producători tradiționali din România, Ucraina, Turcia, Azerbaidjan și alte asemenea țări, ba sînt concursuri de caiac (bine că sînt), ba sînt concerte mai mult sau mai puțin populare, mai mult sau mai puțin tradiționale, fanfare, karaoke și tot așa, ba sînt expoziții canine, pe insula mai neamenajată unde stăpînii își pot lăsa liberi și nestingheriți iubiții lor patrupezi, ba sînt organizate vizionări de filme în aer liber sau sînt puse ecrane mari pe care pot fi urmărite meciuri de fotbal.

De cîte ori e vreun campionat de fotbal, european sau mondial, „insula pensionarilor“ se transformă în „insula suporterilor“. Cît despre insula care se cheamă a trandafirilor sau a pescarilor sau cine mai știe cum, de la o vreme e mereu închisă cu o panglică întinsă între balustradele podului de metal și care parcă abia așteaptă să fie tăiată. Pe măsură ce totul se modernizează, parcul e din ce în ce mai plin de culoare și de decibeli. Cînd nu se aude muzică dinspre noul mall care s-a construit totuși (în ciuda unui mare scandal), și cu care lumea s-a obișnuit, de bine, de rău, ceva foarte sonor trebuie să vină de la vreo scenă unde se cîntă sau se repetă, ori de la vreun tîrg sau dinspre cîte un ecran, dacă nu chiar din mai multe locuri deodată. Vaporașul circulă vara plin de copii curioși. Trotinete, biciclete, role, *skate*-uri și tot felul de alte chestii cu roți se învîrt neîncetat în jurul lacului, alături de persoane care fac jogging de la cinci dimineața pînă după miezul nopții. Poliția locală patrulează întruna cu mașinuțe electrice. Uneori apar și jandarmi călare. Terasele vuiesc și ele de oameni ieșiți la bere și la pizza. Într-un loc a apărut și o „filială“ a Tavernei Racilor. Se pare că lumea mănîncă din nou raci în draci.

„Sălbăticia“ e în zilele noastre atent marcată și supravegheată, nu care cumva să pună cineva piciorul acolo. E vorba de o insuliță rămasă complet neamenajată și nelegată de mal prin vreun pod, un loc în care își fac cuib rațele sălbatice, cormoranii, pescărușii și alte zburătoare. Înainte se pare că i se zicea „insula înecaților“. Cînd o lebădă uriașă își clocește ouăle prin alte părți, mai umblate, i se face un fel de gărduț de jur împrejurul cuibului, astfel încît nimeni să n-o tulbure. Totul e gîndit și pregătit la fix. Plante, animale și oameni de toate felurile și națiile trebuie să-și aibă locul potrivit. Nimeni să nu sufere și să fie acolo cîte ceva pentru toate gusturile. Parcă n-am mai auzit însă broaște. În amintirea maidanului cu baltă care era altădată, s-ar putea înființa o asociație pentru protecția mormolocilor.

ready made

„Împlinisem anul de cînd stam în casarma Țiglinei, tot așteptînd să mă îmbarc și eu pe un bastiment, ca să fac puțină practică; în multe nopți visam că mi se dă un brevet mare, cu flori pe mărgini, cu sigilii și iscălituri frumóse. Dar cu cât timpul trecea, cu atât dragostea domnului căpitan mă despera; vrea cu orice chip să mă facă furier, să mă țină în companie, *să deviu pesmet.*“

Căpitan-comandor C. Mănescu,
De la Galați la Kiel, 1904

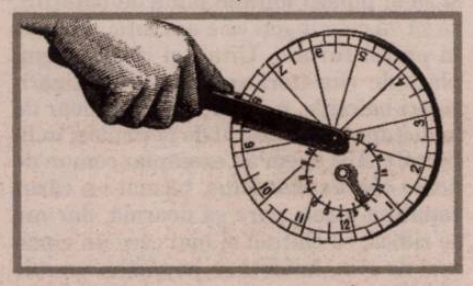

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Contele de Monte Cristo la Pompei

Să publici, aproape simultan, *Cei trei muschetari* și *Contele de Monte Cristo* dovedește oarecare talent și putere de muncă. Ce nu știa Dumas era că, vreo 15 ani mai tîrziu, el urma să devină director al șantierului arheologic de la Pompei, și de-abia atunci cu adevărat interesant – cel puțin pentru rubrica noastră.

Dumas n-a trimis un CV și o scrisoare de intenție pentru a aplica la această poziție de director. Avea un prieten numit Garibaldi, căruia i-a cerut doar atît: „un permis de vînătoare în parcul Capodimonte și continuarea săpăturilor la Pompei“ (după cum povestește în *Les Garibaldiens,* 1861). Că erau prieteni e mult mai evident din ce zice Dumas (care undeva are chiar sîngele rece să noteze că a început să plîngă cînd l-a tutuit Garibaldi pentru prima oară), decît din puținul care ne-a rămas de la Garibaldi. Dumas s-a ocupat de memoriile revoluționarului încă înainte să-l cunoască personal și a scris diverse texte și broșuri în folosul cauzei lui. Cînd Garibaldi a început lupta pentru unificarea Italiei (cunoscută sub numele cu vibrații culinar-medicale de *Risorgimento),* Dumas și-a folosit banii cu care plecase în turul Mediteranei ca să-i facă rost de arme și s-a dus după el în Sicilia. Garibaldi îi citise cîteva romane și știa că poate face o treabă excelentă ca un fel de ambasador al său, ca să nu zic ministru al Propagandei. În septembrie 1860, după intrarea lui Garibaldi (cu Dumas cu tot) în Napoli și căderea Bourbonilor, amicul Dumas e numit director al șantierului Pompei și al Muzeului Național din Napoli (numit pînă atunci Museo Borbonico). Ce viziune avea Garibaldi despre Pompei nu prea e clar. Se păstrează totuși o fotografie a lui vizitînd ruinele cu tot Statul Major. Dincolo de poze și viziuni, se mai știe că a stabilit prin decret o finanțare de 5000 de scuzi pe an pentru săpături.

Calitatea de director a lui Dumas pare să fi fost, de fapt, onorifică. În orice caz, nu îi aducea un salariu. Idei însă avea – unele de cînd vizitase Pompeiul pentru prima oară, cu mai bine de douăzeci de ani înainte. Scrisese despre acest oraș că zace în mormîntul său de cenușă și lavă și strigă tot timpul „Săpați! Sînt aici!“. În palatul Chiatamone, pe care i-l repartizează Garibaldi și în care trăia mult mai spartan decît se zvonea, avea mereu planurile de la Pompei pe masă. (Într-o vreme încerca să aranjeze cu regele Vittorio Emanuele al II-lea să-i trimită o companie de geniști pentru săpături.) Planul lui Dumas era să elibereze Pompeiul, așa cum Garibaldi îi elibera pe italieni, și să pună oamenii în contact cu antichitatea. Să dea, în plus, de lucru la o sută de familii, făcînd angajări pe șantier. Ținea să reconstruiască o casă pompeiană așa cum fusese ea, cu mobilă și picturi cu tot, și să aducă spectacole cu tragedii antice în teatrul reconstruit de la Pompei. Cu banii din bilete urma să se fondeze o Școală Națională de Pictură, Sculptură și (eh!) Literatură, deschisă pentru tinerii din sudul Italiei. În general, șantierul de la Pompei trebuia să compenseze cumva chiul și vaiul social din sudul Italiei. De majoritatea acestor proiecte s-a ales, pe rînd, praful. S-a zis că Dumas se gîndea la multe, făcea puține și povestea și mai multe. Dar durata mandatului său (ca și puterea lui efectivă) este destul de neclară – între cîteva luni și cîțiva ani. Aventura s-a terminat cel tîrziu în 1863, cînd moare directorul *de facto* al șantierului, Spinelli, și e numit Fiorelli. Nu insist pentru că nu vreau ca articolul să sune ca un libret de operă. Se pare în orice caz că un lucru important Dumas tot a făcut în vremea aia: a catalogat colecția de artă erotică antică a muzeului, vreo 200 de obiecte și fresce de la Pompei și Herculaneum, tăinuite în *Gabinetto segreto*.

Asta înseamnă să ai metodă.

Poate că scriitorul care l-a pus pe abatele Faria să sape, cu unelte improvizate, un tunel de 15 m pînă în celula lui Edmond Dantès ar fi trebuit să acționeze mai concret pentru șantierul de la Pompei. Impresia mea e că nu prea avem ce să-i reproșăm totuși. Că veni vorba, abia acum vreo cinci ani s-au făcut pentru prima oară săpături arheologice pe faimoasa insulă din fața Marsiliei, în castelul d'If care nu mai aparține de Ministerul Apărării. Așa s-a găsit absida capelei de secol XVI. De partea cealaltă, pe insula Monte Cristo (italiană – aproape de Livorno) există cel puțin un altar roman pentru Iuppiter; poate să se fi făcut și acolo săpături, nu știu. Dar cele mai interesante pasaje arheologice din opera viitorului director de la Pompei nu sînt din *Contele de Monte Cristo,* ci din capitolele 39 și 40 din *Le corricolo* (1843 – impresii de călătorie prin regatul Neapolelui). Acolo Dumas, în vervă, prezintă pe rînd nu mai puțin de zece interpretări cărturărești ale celebrului mozaic cu Alexandru Macedon în luptă, din așa-zisă Casă a Faunului, și le respinge pe toate pe baza unor chichițe istorice sau arheologice. E atît de temeinic, încît respinge pînă și interpretarea corectă. Asta înseamnă să ai metodă.

Alexandre Dumas pleacă din Napoli cu amintirea unei manifestații destul de mîrșave în fața casei lui, în care s-a strigat „Afară cu străinul!“. Ar fi zis atunci, pare-se, că să ceri unei națiuni să nu fie ingrată înseamnă să ceri lupilor să fie erbivori.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Croația – adevărata finală

Încă de cînd a început Campionatul Mondial de Fotbal, mi-am dat seama că echipa Croației este excelentă și va ajunge departe în acest turneu. Am aflat imediat, citind presa sportivă, că părerea mea de amator fusese deja exprimată și de specialiști. În final, părerea specialiștilor a fost confirmată de clasament: Croația este vicecampioană mondială! Au lăsat o impresie puternică: jucători excelenți, spirit de echipă solid, ambiție, disciplină tactică. Mulți spun că e o surpriză să vezi o echipă reprezentînd o țară atît de mică în finala Campionatului Mondial de Fotbal, acolo unde marile națiuni – bogate și încărcate de tradiție – se înfruntă de obicei. Așa o fi. Dar performanța unei echipe alcătuite din jucători care joacă la cele mai mari cluburi din Europa, chiar dacă reprezintă o țară mică, nu poate fi o surpriză. Alții spun că este o performanță istorică nu doar pentru fotbalul croat, ci pentru fotbalul est-european, iar eu observ că, după Cehoslovacia în 1962, este pentru a doua oară în istoria Campionatelor Mondiale de fotbal de după al Doilea Război Mondial cînd o echipă din fostul „Est comunist" joacă finala. Poate și de aceea, în România, succesul croat a stîrnit emoții speciale. Mai toți am ținut cu Croația în finală, chiar dacă știam că Franța e mai bună. Mult îmi place Griezmann, dar mai mult îmi place Modrici. Iar faptul că croatul a primit titlul de cel mai bun jucător al Campionatului Mondial a fost, totuși, o consolare. Cel mai bun jucător a fost croatul, chiar dacă cea mai bună echipă a fost Franța. Iar imaginile cu copilăria amărîtă a lui Modrici din anii destrămării violente a Iugoslaviei ne-au topit pe toți.

Sigur, se poate spune că am ținut cu cel mai slab cotat – slăbiciunea oricărui public de fotbal de cînd e fotbalul. Dar am simțit printre români și un soi de naționalism neputincios răzbunat. Croații vin din fosta Iugoslavie, federația care are bizar de mulți admiratori pe la noi. O grămadă de români simt un soi de simpatie spontană pentru sîrbi (eu nu sînt dintre ei, dimpotrivă, aș spune) și au extins-o spre croați în acest caz, deși antipatia sîrbo-croată este, se știe, violentă. Poate pentru că sînt de-aici, de lîngă noi, poate pentru că sînt „și ei mici", în fine, poate pentru că au trecut prin comunism ca și noi – motivele contează mai puțin, fapt este că mai toți românii au ținut cu Croația. Nu știu, însă, dacă nu cumva românii au ținut cu Croația simțind, dincolo de proximitatea geografică și de similitudinea de destin, un alt gen de asemănare, mai profundă, mai adîncă...

Fotbalul, firește, ia mințile tuturor. În Croația, performanța excepțională a echipei naționale de fotbal a generat un spectacol impresionant de solidaritate națională în fruntea căruia s-a așezat chiar președinta țării, Kolinda Grabar-Kitarovici. Însă această enormă bucurie a unei țări întregi, o erupție de binemeritată mîndrie, aduce cu ea și o problemă morală. Echipa națională de fotbal a Croației este prinsă într-un scandal uriaș de corupție, iar societatea croată are ea însăși de jucat o finală extrem de dificilă, poate mai dificilă decît finala jucată de echipa antrenată de Zlatko Dalici. Va fi o finală în care Croația va juca contra Croației. Mai precis, o anume Croație va juca împotriva unei anume Croații. Pe scurt, povestea e cam așa: în fotbalul croat există un personaj numit Zdravko Mamici. N-a jucat fotbal niciodată, dar a anturat mereu fotbaliști. Tupeist, violent în limbaj și în atitudine, implicat într-o grămadă de porcării, cultivînd aerul acela de mafiot balcanic și învîrtind bani suspecți, Mamici a devenit președinte al clubului de fotbal Dinamo Zagreb și omul care juca pe degete fotbalul croat. Începînd cu anii războiului din Iugoslavia, Mamici a făcut zeci de milioane de euro din tot ce se putea: de la vînzări de jucători și meciuri aranjate, la afaceri cu lemn și cu sucuri îmbuteliate. Veți sări în sus: ce coincidență, și la noi... Dar vă voi ruga să mai aveți răbdare. Printre multele scandaluri în care a Mamici a fost implicat, s-a numărat și cel al transferurilor în străinătate a doi jucători croați de excepție, Luka Modrici și Dejan Lovren. Bani nefiscalizați, amețiți într-un labirint de contracte, dispăruți în multiplele lui buzunare. Iar veți sări în sus: ce coincidență, și la noi... Dar iarăși vă voi ruga să mai aveți răbdare. În iunie 2018, Zdravko Mamici a fost condamnat la 6 ani și jumătate de închisoare în acest dosar, să-i zicem „al transferurilor". Doar că, înainte de sentință, a fugit din Croația. „Nu sînt laș, dar nici masochist", a spus Zdravko Mamici reporterilor după ce a ajuns în Bosnia-Herțegovina, refugiul lui. În acest moment, există un mandat internațional de arestare pe numele lui. Acum, da, aveți zece secunde să vă mirați de coincidențe. Rețeaua lui Zdravko Mamici, despre care aflăm citind presa lumii că este „om de afaceri și om de fotbal", veritabilă caracatiță care cuprindea oameni din propria familie și multe VIP-uri croate, s-a extins mult dincolo de fotbal – a intrat și în politică. Actuala președintă a Croației, fermecătoarea doamnă blondă, este doar unul dintre mulții lideri politici croați care s-au bucurat de sprijinul financiar și, ca să zic așa, moral al lui Zdravko Mamici. Actele arată că inclusiv în ultima campanie electorală, în urma căreia a devenit șeful statului croat, dna Grabar-Kitarovici a fost finanțată de Zdravko Mamici. Iar presa raportează că, de cîte ori este întrebată despre Mamici, dna președinte se exprimă în termeni foarte prietenești.

În procesul acestui Mamici, mai mulți jucători, printre care Modrici și Lovren, componenți de bază ai Naționalei care ne-a impresionat pe toți la Campionatul Mondial, au fost audiați ca martori. Aceștia, ținîndu-i partea inculpatului, au mințit. Ceea ce i-a făcut pe procurori să-i trimită și pe ei în judecată pentru mărturie mincinoasă. Așadar, Modrici, căpitanul glorioasei echipe naționale a Croației și formidabil mijlocaș de la Real Madrid, cel mai bun jucător al Campionatului Mondial, împreună cu Lovren, excelentul fundaș central de la FC Liverpool, așteaptă să înceapă procesele penale în care sînt inculpați.

Sigur, cei mai mulți croați reacționează așa cum ar reacționa și cei mai mulți români: avînd în vedere ce au făcut băieții ăștia pentru țară, ei merită statui, nu procese penale! Evident, în Croația există și o minoritate radicală: nu contează cine ești și cît de bun fotbalist ești, legea-i lege, ai încălcat-o, plătești! Pînă una-alta, cu dna Kolinda Grabar-Kitarovici în frunte, țara întreagă se bucură. Însă adevăratul meci abia începe. Va avea statul croat tăria să-i condamne pe acești sportivi, veritabili eroi naționali, împotriva sentimentelor celor mai mulți dintre croați?

Publicitate

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Nixon și Hrușciov în bucătărie

Meniu: capitalism și comunism. Și o gură de Pepsi-Cola.

Reacții alergice: garantate.

Vara anului 1959 a lăsat în istorie, printre multe altele, probabil, un moment mai puțin obișnuit de diplomație. Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică căzuseră de acord să organizeze, una pe teritoriul celeilalte, cîte o expoziție, ca parte a unei inițiative de diplomație culturală care să promoveze apropierea între cele două state. După ce, în luna iunie, sovieticii au deschis o astfel de expoziție în New York, luna următoare a venit rîndul americanilor să deschidă la Moscova, în Parcul Sokolniki, Expoziția Națională Americană, menită să scoată în evidență progresul stimulat de capitalism și nivelul dezvoltat al stilului de viața american.

Sarcina oficială a căzut pe umerii vicepreședintelui Richard Nixon, care pe 24 iulie a ajuns la Moscova pentru a inaugura expoziția și pentru a-i face, așa cum se cădea, un tur oficial al acesteia liderului sovietic Nikita Hrușciov. Prima oprire: un studio de televiziune mobil, instalat de compania NBC, cu toate inovațiile tehnice de la acel moment, inclusiv transmisiunea color. Culorile nu prea l-au impresionat pe Hrușciov, totuși, nu și-a putut ascunde uimirea cînd i s-a prezentat un nou model de reportofon.

Poate nu era un moment rău să se răcorească cu un pahar de băutură acidulată. Următoarea oprire: la standul companiei Pepsi-Cola. Cu ajutorul ghizilor ruși de la stand, care i-au servit pe toți cei prezenți cu celebra răcoritoare, organizatorii au reușit să îl facă și pe șeful de stat sovietic să ia o înghițitură „sceptică" (așa cum a descris-o presa vremii) de Pepsi-Cola.

Urma cel de-al treilea obiectiv de vizitat: un model american de casă (un montaj special făcut pentru expoziție, se înțelege), mobilată și mai ales dotată cu tot soiul de aparaturi electrice. Între Nixon și Hrușciov se declanșase încă de la începutul vizitei o dezbatere tipică logicii Războiului Rece, dar în momentul cînd cei doi au ajuns în bucătăria complet echipată a casei montate în expoziție, discuția a cam luat foc. „Voi, americanii, credeți că rușii vor fi uluiți să vadă aceste lucruri. De fapt, toate casele noastre noi au acest tip de echipament" – a fost una dintre replicile sovieticului, întîmpinată cu diplomație de răspunsul lui Nixon: „Nu ne dorim să impresionăm poporul rus. Vrem doar să accentuăm diversitatea noastră și dreptul de a alege. La noi nu se decide la nivel guvernamental ca toate casele să fie construite la fel." Dezbaterea despre progresele tehnologice ale celor două țări a continuat, cu replici similare, în același loc, în bucătărie, Hrușciov opinînd că ceea ce vede nu e decît propagandă, americanii neavînd de fapt bucătării precum cea în care se aflau. Vicepreședintele american l-a contrazis ferm și, din nou, cu multă diplomație.

După „ospățul" ideologic, cei doi au declarat că mai vor ceva: pace. Nu era încă în meniu.

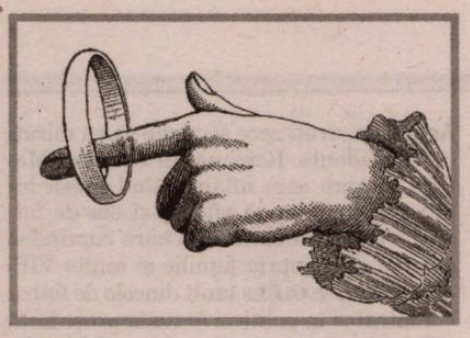

Selma IUSUF

legende **urbane**

O zi la Constanța

„Ăăă, un gin tonic, vă rog.“ Sînt pe o terasă în Constanța de unde văd statuia lui Ovidiu încremenit cu bărbia în palmă. Stă într-o poziție relaxată, are un picior împins înainte, cu șoldul puțin ridicat. Se uită undeva în jos, de la înălțimea soclului, spre un grup de turiști spanioli morți de oboseală și de căldură. Oamenii sînt mai bătrîiori, e grupul tipic pe care-l vezi prin Europa mergînd bezmetic după ghizii grăbiți care țin în mîini bețe lungi pe care flutură tribal diverse semne de recunoaștere: o eșarfă violet, pene galbene, un steguleț și ce i-o mai lăsa imaginația să folosească.

Ovidiu se gîndește de pe soclu la pentametri și hexametri dactili, la nefericirea lui, la exilul care l-a adus aici, în fața acestei cîrciumi, iar eu cer un gin tonic. „Ce gin?“, mă întreabă băiatul care servește, aflat sigur la prima slujbă din viața lui. Are o față proaspătă, e la fel de proaspăt tuns, ras dureros de strict la ceafă și la tîmple, cu un smoc mare de păr în creștet. „Nu știu“, zic, în timp ce mă apuc să răscolesc repede meniul ca să nu-l țin prea mult în picioare. „Beefeater“, zic, prima opțiune apărută în rînd. Omul pleacă să aducă tonicul, mă întorc să-l privesc pe Ovidiu, deasupra, pe cer, pescărușii constănțeni sînt mult mai guralivi decît ăia ai noștri, de București.

Omul meu se întoarce cu un pahar pe fundul căruia plutesc 20 de mililitri de gin cald. Îl privesc, îmi dau seama că din formula „gin tonic“ a rămas doar cu începutul, ochii lui se uită cumva prin mine, el nu e acolo, e cu totul și cu totul altundeva, ca mulți mileniali pe care i-am cunoscut. „Mulțumesc“, zic, „dar vă rog să-mi mai aduceți o apă tonică și puțină gheață. O să-mi construiesc singură ginul, ca la Ikea.“ Ultima parte am zis-o în gînd, ca să nu-l derutez și mai tare.

Constanța toată e bezmetică. Centrul ei vechi e făcut praf. Se curmă cumva în sine, se năruiește an de an mai tare. Doar cîteva clădiri de pe pietonala aia cu multe terase au fost refăcute – unele chiar cu bun-simț –, în rest, toate clădirile-monument pe lîngă care am trecut sînt în dezolantă paragină. Casa cu lei, bijuterie renascentistă pe care toată lumea o căinează și pentru care nimeni nu face nimic. Un pic mai încolo, Hotel D'Angleterre zace în mizerie, pe zid e bătută o plăcuță care arată cu mîndrie că acolo a stat și Eminescu vreo zece zile. Tîmplării de geamuri dintr-un senzațional lemn curbat în ogive, ovaluri și cercuri sînt plesnite de soare, rupte, triste. În Constanța asta a mea e plin de gunoi și de pisici fantomatice, malnutrite, cu blana opacă.

Constanța e orașul vacanțelor mele uriașe, de trei luni, la bunică-mea. O iubesc și o simt probabil altfel decît cei care o văd preț de cîteva zile. Înseamnă uguit de guguștiuci în zile lenețe de vară. Înseamnă cartiere de case din curțile cărora se aude zăngănit de tacîmuri pe la prînz. Platani, castani și asfalt copt de căldură. Marea care-ți apare surprinzător după un colț, un soi de cer coborît, capătul rotund al pămîntului de pe care poți să cazi dacă nu ești atent.

Înseamnă plaja Modern, unde ne duceau ai noștri. Sînt copil, sînt deja tuciurie, coatele și genunchii mei au ajuns de un brun închis, negru aproape, cobor cu colacul petrecut pe mijloc zecile de trepte spre plajă. Un colac improbabil, cu cap de zebră, de care sînt atît de mîndră. Jos, pe plajă, mama va întinde cearșaful colorat, iar tata ne va cumpăra piersici mari și zemoase în pungi de hîrtie cafenie. El va bea o bere la halbă. Va veni și bătrînul ăla mai tuciuriu ca mine, îmbrăcat într-un halat alb, cu papuci de plastic verzi în picioare: „Acadeleleee de la moș Pandele!“, va striga. Vinde niște cocoșei roz, din zahăr ars; deasupra sînt fărîmicioși, dedesubt zahărul colorat e tare, lipicios, o minune. Copii uzi, lucioși ca focile, se vor zbengui în mare. Mamăi solide, transatlantice, în costume de baie uriașe, îi vor supraveghea de pe margine. Pescărușii se vor tîngui tare, orașul se va fărîma ușurel într-o lumină aurie.

Înapoi la București, la ieșirea din gară, un tip cu un pet de bere alături cerșește: „Boss, nu faci o minune?“ Am scos doi lei din buzunar și am făcut-o.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

9. *Operațiunea „Tămădău“*

În aplauzele prelungite ale Adunării Deputaților,

Imunitatea parlamentară *a șase trădători în frunte cu Iuliu Maniu a fost ridicată.*

Președintele Adunării a dat citire adresei Ministerului Justiției prin care se cere ridicarea imunității parlamentare a vînduților de neam: Maniu, Leucuția, Ghilezan, Serdici, Mara Lazăr și Niculescu-Buzești.

După ce Comisia de Legislație a dat în unanimitate un verdict drept – de scoatere a trădătorilor din mijlocul Adunării – s-au citit rapoartele și Camera a votat așa cum se cuvine: Maniu și clica lui nu mai sînt decît niște infractori care vor avea să răspundă pentru activitatea criminală îndreptată împotriva democrației românești.

Ziua de 18 iulie va rămîne în istoria Adunării Deputaților și a țării, căci ea exprimă voința poporului român de a-și apăra libertățile cîștigate.

Ministerul Justiției cere ridicarea imunității parlamentare a deputaților complotiști

D. prof. Petre Constantinescu-Iași a citit o adresă primită din partea Președinției Consiliului de Miniștri:

„Domnule președinte, potrivit art. 10 alin. 2 din Decretul Lege No 2218 publicat în *Monitorul Oficial* Nr. 161 din 15 iulie 1947, avem onoarea de a vă ruga să binevoiți a lua măsurile cuvenite pentru a se obține din partea Adunării Deputaților ridicarea imunității parlamentare a următorilor domni deputați: Iuliu Maniu *(strigăte de «Jos cu el!»)*, Emil Ghilezan, Aurel Leucuția, Vasile Serdici, Ilie Lazăr Mara, Niculescu-Buzești Gr., care sînt implicați într-o acțiune care urmărea răsturnarea regimului democratic din România.

Ministrul Justiției Ad-interim
Teohari Georgescu
(aplauze puternice și îndelung repetate)“

În *Scînteia*, nr. 875, 20 iulie 1947

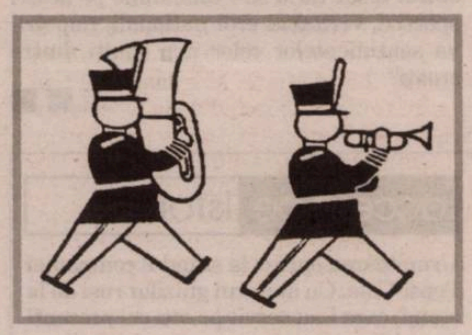

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Cel mai puternic om din lume

Unii spun că a venit, ca un „Mîntuitor“ contemporan, din esența firii noastre de astăzi. Adică din televizor. Din spectacol. Din divertisment. Și din bani. Foarte mulți bani, pe care i-a făcut din afaceri. Cei care îl divinizează spun că e cel mai curat om din lume. Pentru că are atîta bănet încît nu-i mai stă mintea la nici un fel de căpătuire, ci face ceva pentru a intra în istorie ca omul care schimbă cursul lumii. Ce vreți?! Sînt oameni care gîndesc așa. Și au argumente serioase. Fiecare cu părerea lui. Iar poieni ale lui Iocan nu se găsesc doar în țara Mioriței. Ei spun că acest președinte al Statelor Unite ale Americii e vocea tuturor celor pe care i-a redus la tăcere, i-a uitat, abandonat, persiflat și umilit – de ani buni încoace! – muntele de „ipocrizie liberală“. Muncitorii rămași fără serviciu și fără casă, aneantizați în fața televizorului, într-o țară în care totul e din ce în ce mai scump, mai scăpat de sub control, mai inegal, mai nedrept, *versus* îmbuibații de democrați stricați din familia Clinton, care-au șterpelit bani publici, rătăciții putred de bogați de la Hollywood, care trăiesc într-o ficțiune penibilă și dau tonul stricăciunii generale, ultraliberalii năuciți de hipstereală, inconștienți de pericolele gigantice venite dinspre valul migrator, minoritățile sexuale, prăbușirea Bisericii, pierderea identităților naționale. Pentru unii, acest om de afaceri, coborît dintr-o carieră fulminantă în showbiz, e salvatorul demnității, al valorilor tradiționale, al lucrurilor simple, care ne fac oameni. E personajul providențial, trimis de Divinitate să răstoarne taraba păcătoasă a ipocriziei politice, a libertinajului devenit nouă religie, a stricăciunii care bîntuie lumea deghizată în virtute a „liberalismului“.

Recent, „Mîntuitorul“ a fost în Europa. Și a făcut ravagii. A-ntors lucrurile cu susu-n jos, peste tot pe unde a trecut. Îi place la nebunie să facă de-astea. Iar susținătorii lui o iau razna de plăcere cînd îl văd în plin recital. E un tip dintr-o bucată. Nu știe el finețuri diplomatice și driblinguri de comportament în medii sofisticate. E genul direct, utilizator al unui repertoriu lexical foarte restrîns, răstoarnă totul prin sufrageriile de cristal ale liderilor europeni îmbătrîniți în rele. O repede pe Angela Merkel de-i sar capacele, se stropșește la aliații din NATO și le ia banii, o ceartă pe Theresa May și o ia-nainte, uitînd-o pe biata Regină Elisabeta a II-a vorbind singură. Toate televiziunile urlă cît le țin bojocii, ziarele și rețelele sociale explodează de glumițe și ironii, hipsterimea iese și protestează, înalță baloane care-l înfățișează pe Marele Blond ca pe un copil gras și gîngav, lumea are la ce să se uite, are subiect și dezbate cu înfrigurare. Cei care nu-l susțin, cei care cred că omul e o catastrofă pentru umanitate spun că personajul acesta pierdut în narcisism patologic bate palma cu toți tiranii lumii, cu toate caricaturile răului, alăturîndu-se acestei galerii grotești sub care se va prăbuși întreaga planetă. Tot ei spun că mojicia, obrăznicia și insolența cu care acest om conduce cea mai puternică țară din lume – iar conducerea asta e făcută fără cea mai vagă cunoaștere a politicii, cu mijloace de „patron“, de om de afaceri – sînt tonul cîntecului de lebădă al întregii lumi civilizate.

Cei care-l adoră sau cei care spun că omul merită măcar o șansă sînt încredințați că face totul ca la carte. Adică răscolește mizeria acestei lumi și nu se dă-n dosul unor comportamente convenționale sau al unor discursuri diplomatice care nu spun nimic. Omul se duce și rezolvă chestii grave, lăsate-n suspensie de o administrație Obama pierdută în nuanțe și-n corectitudini politice. S-a dus în Arabia Saudită și nu numai că le-a arătat pisica iranienilor, restabilind o alianță fermă și decisivă în zonă, dar după vizita lui acolo, ce să vezi?! – femeile au căpătat drepturi la care nu sperau vreodată. S-a dus peste Kim și l-a spulberat la nivelul imaginii în întreaga lume, prin impetuozitate și simplitate. Una și cu una fac două. Bifat. A rezolvat-o și p-asta. A mutat ambasada americană la Ierusalim, cu curaj, fără să clipească, arătînd că nu se glumește cu el și că e, totuși, cel mai puternic om din lume. A tras o tură prin Europa, lăsîndu-i pe toți ca la dentist, luîndu-le banii și făcînd din NATO o alianță mai puternică și mai bogată. Pînă și criticii cei mai îndîrjiți se cam bîlbîie uneori, pentru că omul are și rezultate. În urma mojiciilor, a declarațiilor neinspirate, a confuziilor de termeni, răsar uneori succese incredibile.

Cireașa de pe tortul ăsta multicolor și supraornat a fost întîlnirea de la Helsinki cu Vladimir Putin. În dorința disperată de a-și aduna puncte de legitimitate a alegerii sale ca președinte – în contextul în care e din ce în ce mai zgomotos faptul că rușii au șurubărit și ei „un pic“ la alegerile americane –, cel mai puternic om din lume a făcut din nou declarații în stilul lui caracteristic, înjurînd administrația precedentă și serviciile de informații ale propriei sale țări. Numai că, lîngă fostul ofițer KGB Vladimir Putin, show-ul exersatului star american de televiziune n-a mai fost așa amuzant. Totul a părut o victorie discretă și muncită a primului, care-l lasă pe cel din urmă să creadă și să pară că el e, totuși, cel mai puternic om din lume. La umbra acestei imagini ca o șaorma cu de toate, Vladimir Putin se poate odihni lejer, pentru că și-a cîștigat o și mai mare libertate de mișcare, precum și încoronarea absolută a reputației de tip care face manevrele palmat, cu discreție, interesîndu-l rezultatul, nu zgomotul mediatic. În minunata Rusie, opozanții și jurnaliștii pot fi asasinați în continuare, cetățenii arestați și bătuți pentru că protestează, iar Armata Roșie poate intra unde poftește. Toate astea în timpul în care cel mai puternic om din lume se bucură de lumina studiourilor marilor televiziuni, de primele pagini ale ziarelor și de puzderia de glumițe de pe Internet.

Petre GURAN

Religia civilă

A evacuat modernitatea religia din spațiul public? Sau, mai exact, a vrut modernitatea să evacueze religia din spațiul public? Recent, președintele Franței, Emmanuel Macron, a propus o definiție a laicității statului în contextul dezbaterilor tot mai aprinse în Franța despre locul religiei în societate și legitimitatea asumării publice a unei credințe. Astfel, Macron insistă asupra neutralității statului față de orice formă de credință, dar, precizează el, această neutralitate nu presupune un efort de a refula expresia individuală a credinței în zona privată sau chiar ascunsă publicului, ci de a crea condiții pentru exprimarea liberă și egală a oricăria: e posibil să evacuezi religia din spațiul public? Ne putem imagina o astfel de societate? Răspunsul și cheia de lectură a realității revoluționare tocmai schițate ni le oferă Jean-Jacques Rousseau în ultimul capitol al *Contractului social*. Acesta se numește chiar „Religia civilă".

Contribuția esențială a lui Rousseau la reflecția despre religie și societate într-o epocă de mari confuzii constă în observația simplă, izvorîtă dintr-o bună cunoaștere a societăților clasice greco-romane, că nu există societate fără religie, ba chiar mai mult, că religia este o funcție a societății. Este, într-un fel, punctul de plecare al antropologiei moderne. Pe măsură ce se asociază și formează un corp social, omul își inventează zeii. La originile fictive ale societăților umane se află un contract social, care produce în mod simultan legi publice și un cult public. Zeii sînt proiecții ale corpului social, delimitat de folosirea unei limbi comune. Rousseau merge mai departe în observația sa și constată că, întrucît statul este fondator al cultului sau, cum ar preciza René Girard, cultul este fondator al statului, nu au existat și nu pot exista războaie religioase în sînul păgînismului. Multiplicitatea zeilor provine din multiplicitatea societăților agregate în jurul unui zeu protector. Toți acești zei coexistă conceptual, dar se angajează în războaie unii împotriva altora. Reunirea lor într-un sistem ierarhic s-a petrecut numai prin cuceriri întreprinse de o comunitate care, în loc să suprime cultul local odată cu înrobirea celor cuceriți, își supune și divinitățile cucerite divinității sale cuceritoare. Această viziune imperialistă s-a manifestat cu precădere la greci și la romani.

Odată cu zeul nou vin la putere și adoratorii acestuia.

rei forme de credință. Conceptul de laicitate, inclusiv excesele sale, precum expulzarea ordinelor monastice și a învățămîntului confesional din Franța în 1905, este un produs al modernității politice în Franța. El a fost adoptat și de alte state europene în secolul XX sau adaptat particularităților istorice ale unor societăți puțin diferite. Revoluția franceză, însă, a pus bazele acestei politici prin două acțiuni care denotă aceeași intenție, pe de o parte încercarea de a instaura o religie nouă, bazată pe un cult al rațiunii, pe de altă parte obligarea clerului catolic de a depune un jurămînt de fidelitate față de națiune și față de hotărîrile Adunării Naționale. Acest jurămînt s-a numit Constituția civilă a clerului. Cei care au refuzat jurămîntul, fiindcă erau sub jurămînt de fidelitate față de papă, s-au numit refractari și au făcut obiectul persecuțiilor din partea guvernului revoluționar. De atunci încoace, Franța a pendulat între forme de persecuție și excluziune a catolicismului și ocazionale reapropieri față de scaunul ponitifical, fără însă a redefini locul catolicismului în construcția națională. Pînă azi, bisericile de dinainte de 1789 au rămas proprietatea statului francez, eventual deschise cultului după un program agreat.

După modelul revoluției franceze s-a desfășurat și revoluția bolșevică. Astfel, în Rusia, creștinismul ortodox a fost inițial separat de stat, apoi instituțiile sale deposedate de proprietățile funciare, în cele din urmă lăcașurile de cult dărîmate și clerul executat sau arestat. Un armistițiu fragil a fost instaurat prin declarația de fidelitate a mitropolitului Serghie, care asigura vacanța tronului patriarhal, față de puterea sovietelor. Privite din punct de vedere istoric, și revoluția iacobină, și revoluția bolșevică au exclus religia din societate. Cu toate acestea, sociologii și antropologii au atras atenția că atît cultul rațiunii în Franța revoluționară, cît și cultul liderilor revoluționari sau al proletariatului eroic în țările comuniste comportă toate elementele unui cult public, așa cum îl asigurase și creștinismul în secolele pre-revoluționare.

Astfel, la primele două întrebări din titlu trebuie să adaugăm o a treAstfel, pentru Rousseau, creștinismul este o deviație de la rostul natural al religiei. Iisus din Nazaret nu vrea să întemeieze un stat terestru, ci o împărăție spirituală, lăsîndu-l pe credincios pe seama sistemului politico-religios păgîn. Dar obstinația creștinilor de a pune împărăția spirituală invizibilă deasupra statului vizibil și dotat cu putere reală i-a făcut pe creștini să pară ieșiți din minți, după cum anunța chiar Sfîntul Pavel. Cauza persecuțiilor păgînilor impotriva creștinilor este suspiciunea celor dintîi că scopul celor din urmă este subversiunea și apoi preluarea puterii în stat. Odată cu zeul nou vin la putere și adoratorii acestuia. „Și în curînd s-a văzut că pretinsa Împărăție din lumea de dincolo, odată ce a căpătat un șef vizibil, a devenit cel mai violent despotism în lumea de aici" *(Despre Contractul social,* cartea a IV-a, cap. 8). Rousseau constată o regresiune a creștinismului către funcția socială a religiei și, pe cale de consecință, o instalare confortabilă în istorie.

Cu toate acestea, rămîne un ceva misterios care împiedică creștinismul să se identifice integral cu comunitatea politică. Astfel, se produce o sciziune artificială a individului între cetățean și om. Primul avînd o obligație de fidelitate față de corpul social, al doilea față de Dumnezeul din ceruri.

În cele din urmă, Rousseau descrie trei tipuri religioase. Primele două sînt extensiuni ale omului sau ale cetățeanului (membru al unui corp politic). Religia omului nu cunoaște decît un cult privat; la limită, acesta se consumă în interiorul ființei, chiar în ascunsul inimii. Religia cetățeanului este eminamente publică și asigură sacralitatea legilor, respectul contractului social, fidelitatea față de corpul politic. Religia cetățeanului este dedicată virtuților publice și dorinței de propășire a comunității, ba chiar obiectivelor militare ale acesteia. Rezultatul acestei religii este un bun cetățean și un bun soldat. Cel de-al treilea tip religios este un hibrid, care produce o castă clericală care își rezervă pe seama ei fidelitatea credinciosului față de Dumnezeul din ceruri. Rousseau identifică acest tip în religia lamaistă și în catolicismul roman. Astfel, societatea este condusă simultan de două căpetenii, una civilă și una religioasă, dar de fapt cea religioasă este superioară celei civile.

Religia civilă este ieșirea din impasul funcțional produs de adaptarea socială a creștinismului. Ea este un compromis între un neopăgînism cu funcție socială și un creștinism rezumat la cultivarea virtuților publice, un creștinism adogmatic și o eshatologie redusă la statutul de bonus extraterestru pentru îndeplinirea corectă a virtuților publice.

Necesitatea absolută a „religiei" pentru buna funcționare a unui corp social provine tocmai din faptul că acesta nu se constituie prin impunerea dreptului celui mai puternic, ci prin persuasiunea că interesul individual este cel mai bine servit de instituirea corpului social. Această persuasiune are nevoie de o formulă incantatorie ritualizată, care s-o transmită din generație în generație. Corpul social trebuie așezat deasupra oricăror obiective individuale. Atașamentul față de corpul social transcende interesele private. În schimb, corpul social nu interferează cu sfera privatului. Toleranța este asigurată, de fapt, de adeziunea la religia civilă. Intoleranța teologică și civilă sînt una și aceeași. Religia civilă nu cunoaște dogmă, ci numai cult, nu presupune cunoaștere, ci numai venerare, și nu are alt țel decît de a asigura perpetuarea corpului social. Din acest punct de vedere, profetul Mohamed se învrednicește de elogiul lui Jean-Jacques Rousseau: „Mahomed a avut vederi foarte sănătoase: și-a închegat bine sistemul său politic, iar cît timp forma guvernămîntului său s-a menținut sub califi și urmașii lor, guvernămîntul a fost un singur corp și prin aceasta a fost bun" *(Despre Contractul social,* cartea a IV-a, cap. 8).

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Maria Magdalena și spiritul epocii

La picioarele Crucii, îmbrățișînd-o cu trupul topit de durere, învăluită de pletele aurii sau într-un maforion roșu, purtînd vasul cu aromate, Maria Magdalena ne apare în arta occidentală, mai ales, dar și în cea bizantină tîrzie, ca un personaj excepțional. Evangheliile au indicat ele însele cu sobrietate locul aparte al Mariei din Magdala în comunitatea ucenicilor lui Iisus. Toate o menționează în momentele Pătimirilor și în grupul femeilor mironosițe, iar *Evanghelia după Ioan* (cap. 20) redă scena întîlnirii cu Hristos înviat, care îi încredințează mesajul către apostoli. Maria Magdalena este cea care le-a adus vestea; ei i s-a arătat pentru prima dată Învățătorul, chemînd-o pe nume și deschizîndu-i astfel privirea spirituală; ea este *„apostola apostolorum"*, o femeie din care, potrivit mărturiei lui Luca, Iisus scosese „șapte demoni"!

Faptul că este singurul personaj pe care Evangheliile îl menționează constant are de ce să atragă atenția. Faptul că vestea Învierii a fost transmisă prin femeile mironosițe a avut de ce să intrige de la bun început. Faptul că, dintre femeile mironosițe, Maria din Magdala a fost primul martor al Învierii constituie nucleul tuturor interpretărilor date de-a lungul secolelor: de la tradiția patristică la textele apocrife și gnostice, pînă la studiile biblice de factură feministă, care văd în ea pe „ucenicul iubit", la *Codul lui Da Vinci* sau la filmele lui Martin Scorsese și Garth Davis. Biblistul Régis Burnet a scris despre acest polimorfism labirintic o carte care rămîne de referință.

Care sînt însă datele tradiției? Calendarele ortodox și catolic îi dedică aceeași zi: 22 iulie. Semn al unei comune devoțiuni străvechi sau transfer al unei tradiții în spațiul celeilalte? În secolul al VIII-lea, Beda Venerabilul menționează această dată în martirologiul său. Maria Magdalena era cinstită la Exeter sau la Halberstadt, dar cultul său dobîndește amploare abia începînd cu secolul al XI-lea, combinînd tradiții diverse, de la papa Grigore cel Mare la *Legenda aurea,* și avînd să fie asumat de spiritualitatea franciscanilor și a dominicanilor. Chipul Mariei Magdalena se conturează treptat în Occident, plecînd de la hermeneutica papei Grigore cel Mare, care unește într-un singur personaj exemplar pe Maria din Magdala, pe Maria, sora lui Lazăr, și pe femeia păcătoasă din *Evanghelia după Luca*. O mărturie a episcopului Grigore de Tours vorbește despre cultul Mariei Magdalena de la Efes. Se pare că în Orient exista această devoțiune, legată de comunitatea apostolului Ioan și de tradiția sa, în care Maria Magdalena are „privilegiul pascal" (F. Bovon). Dar este oare venerat același personaj în Orient și în Occident?

Pentru partea răsăriteană, avem mărturia din secolul al X-lea a *Sinaxarului din Constantinopol,* care menționează data de 22 iulie și îngroparea la Efes, în peștera celor șapte tineri. De asemenea, este evocată și mutarea moaștelor sale la Constantinopol, în biserica dedicată Sfîntului Lazăr din Betania. Însă nimic din sursele istorice nu indică, pînă în secolul al XIII-lea, un relief aparte al acestui cult în Bizanț, unde, spre deosebire de interpretarea occidentală, nu a fost operată nici o suprapunere între personajele biblice. Potrivit unui excelent studiu semnat de Vassiliki A. Foskolou, momentul de cotitură s-a petrecut sub influența prezenței occidentale, în mod special franciscane, pe teritoriile bizantine, în iconografie și, ca reacție, în omiletica lui Nichifor Kallist Xanthopoulos.

Dacă occidentalii venerau chipul păcătoasei pocăite, așa cum apărea, de pildă, în splendida icoană din 1280 (aflată acum la Galleria dell'Accademia) sau în frescele din capela dedicată sfintei în Bazilica din Assisi, crezînd în existența moaștelor sale la Vézelay, răsăritenii erau convinși că au, pe baza unei tradiții mai vechi, trupul celei care l-a văzut pentru prima dată pe Hristos înviat. Contrapunerea tradițiilor, studiate remarcabil de Victor Saxer, este dublată de un fenomen de osmoză iconografică, figura „bizantină" a Mariei Magdalena detașîndu-se din ce în ce mai mult și dobîndind expresivitatea ușor recognoscibilă din arta occidentală. Revendicată în sensuri diferite, Maria din Magdala își manifesta încă de atunci capacitatea sa de a deveni simbol al spiritului epocilor. Totuși, dincolo de toate, rămîne neatins misterul alegerii sale ca prim martor al Învierii...

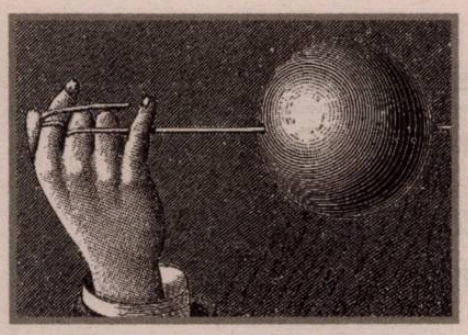

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Alternativa la Nobel

Se știe deja că Academia Suedeză nu va acorda, anul acesta, premiul Nobel pentru literatură. Povestea e veche și complicată. În urma unui imens scandal care a pornit de la o serie de abuzuri sexuale pe care se spune că le-ar fi comis soțul uneia dintre membrele Academiei, și care a continuat cu acuzații de corupție, mai mulți academicieni și-au dat demisia, în semn de protest. Conform statutului, pentru a lua decizii, e nevoie de prezența a cel puțin 12 membri (din 18). Membrii Academiei sînt aleși pe viață. O eventuală demisie înseamnă doar absența membrului respectiv, nu și vacantarea fotoliului. Demisia Sarei Danius și a altor academicieni în urma crizei a redus numărul academicienilor cu drept de vot la 11, deci sub pragul regulamentar. Ceea ce pune Academia în imposibilitatea de a mai lua decizii valide.

O academie efemeră, o alternativă, deci, la academicienii autentici, care-s „nemuritori".

Un grup de personalități ale vieții culturale suedeze încearcă să pună la cale un nou premiu literar, un Nobel „alternativ", un premiu nou ținînd seama de criza majoră (inclusiv de încredere) prin care trece Academia Suedeză de la începutul acestui an. Noua Academie, compusă din peste o sută de scriitori, actori, jurnaliști și manageri culturali, a pus la punct planul pentru acest premiu literar. „Am fondat Noua Academie pentru a reaminti oamenilor că literatura și cultura în general trebuie să promoveze democrația, transparența, empatia și respectul, fără privilegii, aroganță părtinitoare sau sexism", au spus inițiatorii noului premiu în declarația de intenții. Într-o primă fază, Noua Academie a invitat bibliotecarii din Suedia să numească autori premiabili (era să zic nobelabili). Concurenții pot veni de oriunde din lume cu condiția să fi scris cel puțin două cărți, dintre care măcar una să fi fost publicată în ultimii zece ani. Se caută un scriitor care a spus povestea „oamenilor din lume" – o diferențiere clară față de premiul Nobel care, potrivit testamentului celui care l-a fondat, se acordă pentru o operă „remarcabilă". E, într-adevăr, un *restart?* E chiar un premiu atît de „altfel"? Pe lista lungă a nominalizaților apar cîțiva autori deja foarte cunoscuți și despre care se tot spune că s-ar afla în vizorul comitetului Nobel (cum ar fi Ngugi wa Thiong'o, Amos Oz, Haruki Murakami, Thomas Pynchon și Don DeLillo), scriitori megaconsacrați & multipremiați (Cormac McCarthy, Margaret Atwood, Anne Carson, Elena Ferrante), angajați politic și social (Olga Tokarczuk, Sofie Oksanen) sau una dintre cele mai bine vîndute scriitoare la scară globală, J.K. Rowling. Nu am găsit nume neașteptate, surprize, revelații. Regulamentul impune în etapa a doua – cea a votului popular – o cotă egală de gen pentru calificarea pe lista scurtă, care va conține patru autori. Aceștia vor fi „judecați" de juriu în etapa a treia. Condus de editorul Ann Pålsson, care-i va avea alături pe profesorul Lisbeth Larsson și pe bibliotecara Gunilla Sandin, juriul va anunța cîștigătorul în luna octombrie (atunci cînd ar fi trebuit să fie anunțat în mod tradițional premiul Nobel). Apoi, la o zi după decernare, la 11 decembrie, Noua Academie va fi dizolvată. O academie efemeră, o alternativă, deci, la academicienii autentici, care-s „nemuritori".

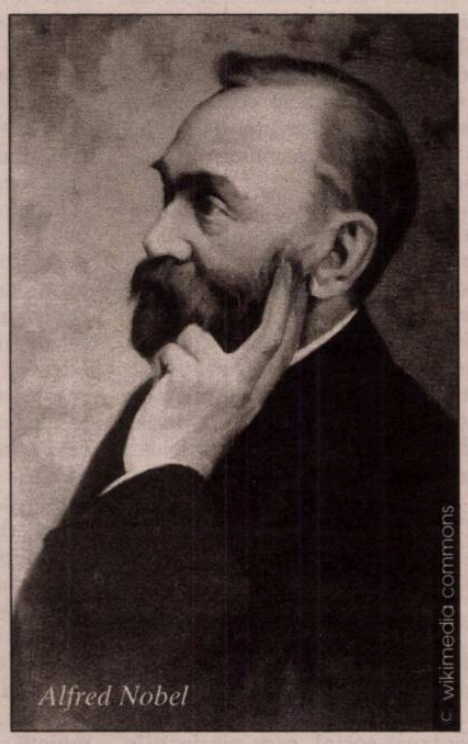

Alfred Nobel

© wikimedia commons

Inițiativa acestui Nobel alternativ rezolvă, măcar parțial sau pentru moment, absența de pe „piață" a Nobelului literar autentic. Într-o perioadă de criză, un grup de oameni cu autoritate literară preia „puterea" și oferă un premiu cu – după cum speră ei – aceeași greutate. Ideea e însă dacă nu s-ar putea institui, pe termen lung, nu un premiu Nobel alternativ, ci o alternativă la premiul Nobel. Adică o formulă de recunoaștere și consacrare literară de forță mondială care să depășească mizele politice conjuncturale, trocurile și opțiunile căldicel-consensuale ale unui grup de academicieni. Și care să aibă o bază mai solidă decît gusturile literare ale maselor consultate democratic ori criterii non- și extra-literare, cum e cota de gen. E de presupus că încrederea publicului în Nobelul alternativ va fi suficient de mare pentru a încuraja ediții viitoare ale premiului. Dar va putea oare această nouă distincție să cîștige și un prestigiu care s-o facă rîvnită de scriitori?

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător."

ANDREI PLEȘU, 1993

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Matei MARTIN
Fotografii de Ema COJOCARU

Patrimoniu și politică

Texte și opinii de:

● Roxana WRING (președinta USR – București)
„Patrimoniu pierdut. Patrimoniu regăsit“
● Dragoș NEAMU (expert muzeal)
„Atunci cînd statul se răzbună pe noi“
● Călin STEGEREAN (artist și curator)
„În diateza pasivă“
● Florian MATEI-POPESCU (cercetător)
„Drumul spre Tezaur...“
● Mihai IACOB (cercetător)
„Ca societate, nu ne permitem să avem membri care trăiesc într-o realitate anistorică“ – interviu
● George GÎLEA (jurnalist)
„Europa: cultură și identitate“

argument

Un viitor pentru trecut

Anul European al Patrimoniului se suprapune cu anul în care România celebrează Centenarul Marii Uniri. O coincidență fericită, care ar fi putut, ar fi trebuit chiar, să dea autorităților un impuls suplimentar pentru a restaura, consolida și pune în valoare măcar marile reperele ale acestei istorii. N-a fost să fie. Dincolo de sărbătorile populare și de pompa aferentă acestor celebrări, patrimoniul rămîne, în continuare, în aceeași situație precară. Cel mai mare pericol îl reprezintă neputința sau lipsa de voință a statului.

E aici un paradox interesant. Mai ales în momente de sărbătoare națională, oamenii politici nu mai prididesc să-și afirme mîndria că sînt „buni români“ și să-și atragă, prin recursul la momentele mărețe ale istoriei sau prin vecinătatea cu marile repere naționale, simpatia maselor. Vă amintiți, probabil, că atunci cînd Victor Ponta și-a lansat candidatura la președinție, pe Arena Națională tronau gigantice obiecte de butaforie imitînd opera lui Constantin Brâncuși. PSD e la putere de mai bine de șase ani, *Cumințenia Pământului* n-a fost recuperată de stat, iar Muzeul Brâncuși, instituit prin lege, există, în continuare, doar pe hîrtie. Patrimoniul e doar un vector de imagine. Cînd vine vorba de inițiative ori de acțiuni directe în sprijinul patrimoniului, lucrurile se complică: fondurile sînt (cum altfel?) insuficiente, apar blocaje administrative insurmontabile, intervin interese și principii divergente, acuzații de sabotaj între diverse tabere politice. Pînă să se rezolve toate aceste neajunsuri, clădiri-reper se prăbușesc pentru că nimeni n-a intervenit să le consolideze, capodopere de artă sînt scoase din muzee și din circuitul public, ajungînd în galeriile private ale unor colecționari, muzee naționale rămîn fără sedii și situri de importanță mondială, precum cel de la Roșia Montană, rămîn neprotejate, pentru că statul sau oamenii care îl conduc au mereu alte priorități.

Chestiunea e simplă și complicată în același timp. Trebuie să ne definim interesele și să găsim soluții pentru că trecutul și viitorul trebuie să coexiste. Mai precis, trebuie asigurat un viitor pentru trecut. (**Matei Martin**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Matei MARTIN

Cod cu prioritate

scurtă istorie

Codul Patrimoniului e un ansamblu de legi menit să asigure protejarea și punerea în valoare a patrimoniului național. Un corp legislativ care reunește domenii și aspecte reglementate, pînă acum, separat. Codul Patrimoniului pare să fie o prioritate pentru cei care au condus Ministerul Culturii. Dar o prioritate fără finalitate. Pentru că elaborarea legii e un proces sisific. În (aproape) zece ani, cît a trecut de la prima afirmare a intenției de a crea un Cod al Patrimoniului, pînă acum, denumirea Ministerului Culturii s-a schimbat de trei ori, iar conducerea de paisprezece ori. Aproape fiecare ministru a anunțat apariția iminentă a Codului. Șirul de promisiuni, din care n-am selectat decît cîteva mostre, ar putea părea replici dintr-o comedie. O comedie tristă.

Februarie 2009

■ Theodor Paleologu

„Marea prioritate este patrimoniul – este prioritatea numărul unu, pentru că avem de-a face cu o criză majoră. Voi cere unei comisii să redacteze o Carte Neagră a Patrimoniului din România, pentru a avea un tablou general al situației. Pe baza acestei analize, va trebui să elaborăm și un cod al patrimoniului și să perfectăm legislația în domeniu."

Ianuarie 2010

■ Kelemen Hunor

„Codul patrimoniului național ar fi prioritatea numărul unu. Există un grup de specialiști care au lucrat și lucrează în continuare, eu aș vrea ca, undeva în aprilie-mai, să avem gata proiectul, să îl putem trimite la Parlament, și mai sînt alte proiecte care trebuie modificate. (...) Codul patrimoniului național ar fi lucrul cel mai important pentru anul 2010. Este o muncă foarte grea, fiindcă trebuie să găsești și capacitatea de a include într-un singur corp tot ce înseamnă patrimoniu național și e foarte bogat acest domeniu, de la muzee și pînă la arheologie și monumente istorice, monumente de for public care sînt deja monumente istorice."

Octombrie 2012

■ Puiu Hașotti

„Codul este aproape gata. Acum reflectez în ce măsură ar trebui să îl înaintez spre dezbatere în Parlament pentru că nu vreau să fie o ordonanță de urgență, ci un proiect de lege, care să beneficieze de o dezbatere foarte amplă în Parlament. Trebuie să vedem cînd îl va înainta Ministerul Culturii, fie în această legislatură, fie la începutul legislaturii viitoare, pentru a fi dezbătut de un Parlament proaspăt, care să aibă timp să dezbată cu multă aplecare."

Iulie 2013

■ Daniel Barbu

„Cel tîrziu la începutul lunii august va fi adus în dezbatere publică un proiect de Cod al Patrimoniului (...) Vom încerca să rescriem (legislația în domeniu, *n.red.*), aducem și legea muzeelor tot acolo și legea patrimoniului imaterial, tot ceea ce înseamnă patrimoniu va intra într-un Cod nou, mai bun, mai actual, mai european decît cel pe care îl avem, cu ideea de a permite o protecție mai energică a monumentelor. (...) În cel mult o lună, îl vom oferi dezbaterii publice."

Ianuarie 2014

■ Gigel Știrbu

„Există dorința, atît la nivelul Ministerului Culturii, cît și pe tot acest palier al patrimoniului național, există discuții cu toți specialiștii care activează pe această plajă cum că toată această legislație ar trebui comasată. (...) Cu siguranță că, în următoarele două-trei săptămîni, acest Cod al Patrimoniului, care este realizat în proporție de 90%, va fi lansat în dezbatere publică."

Aprilie 2014

■ Kelemen Hunor

„S-a lucrat mult pe textul Codului. L-am început în timpul mandatului meu și bănuiesc că și ceilalți colegi de-ai mei au continuat munca. Există un text în mare parte pregătit, dar cum au trecut foarte mulți ani de la începerea acestei munci trebuie să reluăm o grămadă de proceduri. Trebuie să mergem în Guvern cu un memorandum, apoi trebuie să luăm cîteva decizii importante legate de cod, sînt cîteva lucruri mai sensibile. Apoi dezbatere publică, urmînd să-l trimitem în Parlament undeva în vară, în așa fel încît în sesiunea de toamnă acesta să aibă posibilitatea de a începe dezbaterile pe acest cod."

„Trebuie să înțelegem că posibilitatea Ministerului Culturii de a gestiona întregul patrimoniu cultural material este limitată astăzi."

Noiembrie 2014

■ Csilla Hegedüs

„Principalul meu obiectiv este ca Ministerul Culturii să beneficieze anul viitor de un buget mai mare cu 30% în comparație cu cel din acest an. Totodată, doresc să lansăm cît mai repede în dezbatere publică proiectul cel mai amplu al instituției, cel al Codului patrimoniului cultural național."

Iunie 2015

■ Ionuț Vulpescu

„Trebuie să înțelegem că posibilitatea Ministerului Culturii de a gestiona întregul patrimoniu cultural material este limitată astăzi. Nu numai din cauza bugetului. Statul român a ieșit din logica sistemului centralizat: o bună parte din patrimoniu este acum în custodia autorităților locale, a bisericilor, a cultelor, în general, a persoanelor private. De aceea, ministerul se va concentra asupra configurării unei legislații și a unui sistem de supraveghere a acestui patrimoniu, asupra activității de investigare științifică și, mai ales, a verificării respectării normelor de patrimoniu."

Ianuarie 2016

■ Vlad Alexandrescu

„La venirea mea în minister am găsit două proiecte, realizate independent, nici unul dintre ele finalizat, care purtau denumirea de Codul Patrimoniului. Unul a fost realizat în minister și e mai degrabă o alăturare de texte deja existente în diverse legi din domeniu. Al doilea este o sistematizare a legislației cu ample propuneri de modificare. A existat o comisie a Codului, care a elaborat acest document și care a avut mandat doar în a doua jumătate a anului 2014. În acea comisie s-a căzut de acord asupra unor teze (care se află la începutul codului) și a structurii generale. Avem capitolul de definiții și capitole privind patrimoniul imobil. De asemenea, pentru patrimoniul mobil, muzee și colecții avem texte propuse, dar care nu au fost încă redactate într-un text unitar, coerent. Mai e nevoie de lucrat asupra capitolelor privind instituțiile și comisiile, asupra finanțării și asupra capitolului controlului, sancțiunilor și contravențiilor. Pînă acum au fost analizate aceste materiale și urmează să alcătuim Comisia pentru Codul Patrimoniului, care va fi formată din specialiști în domeniu, care vor revedea, în cel mai scurt timp, toate materialele și se vor apuca de redactarea celor lipsă. Vom consulta și vom ține permanent legătura cu Consiliul Legislativ, astfel ca în luna martie să pot lansa în dezbatere publică cea mai mare parte a capitolelor."

Octombrie 2016

■ Corina Șuteu

„Orice reglementare de natură legislativă sau administrativă are în spatele ei o filozofie de lucru, o serie de principii. Care sînt principiile pe care se bazează un anumit tip de reglementare. Noi dorim să facem în așa fel încît patrimoniul să fie protejat, patrimoniul să fie restaurat la un anumit nivel de calitate, patrimoniul din toate zonele țării să fie tratat cu o anumită atenție, modul în care se restaurează și se recondiționează și se corelează patrimoniul cu restul existenței culturale a unei comunități, toate aceste lucruri trebuie reglementate și ele trebuie să corespundă unor măsuri care traduc această filosofie."

Iulie 2017

■ Lucian Romașcanu

„Mi-aș dori să reușim să scoatem o lege care să sprijine arta contemporană, pentru că în acest moment nu există nimic consolidat la nivelul statului în ceea ce privește acest sector. Îmi doresc foarte tare în același timp să reluăm legea cinematografiei și să scoatem o lege care să satisfacă pe toată lumea din domeniu, dar inclusiv publicul, și să fie sustenabilă de către stat. Ne dorim o lege a drepturilor de autor, pe care trebuie să o punem în acord cu directiva europeană în domeniu și trebuie să scoatem această lege într-o formulă rezonabilă pînă la sfîrșitul acestui an, deci există o serie de întreagă de priorități, de care sper să ne achităm cu brio. (...) Și mi-aș dori ca, în cel mult doi ani, România să aibă un Cod al Patrimoniului."

Martie 2018

■ George Ivașcu

(...) „Mi-aș dori să continuăm colaborarea noastră la nivelul specialiștilor și să primim expertiza lor în elaborarea Codului Patrimoniului, țara dumneavoastră (Franța, *n. red.*) fiind un exemplu în acest sens."

În 2016 au fost adoptate prin hotărîre de Guvern așa-numitele „Teze" ale Codului Patrimoniului. E vorba de o primă etapă, decisivă, premergătoare dezvoltării unui ansamblu legislativ propriu-zis. În document, patrimoniul cultural este recunoscut ca obiectiv intern de securitate națională. „Tezele" nu produc efecte juridice directe, rolul lor e doar să ofere direcția generală pentru viitorul Cod. Etapa următoare: redactarea Codului, pe baze legislației existente și a materialului juridic abundent discutat la nivel de experți și decidenți politici.

Roxana WRING

Patrimoniu pierdut. Patrimoniu regăsit

După 1989, toate partidele au vorbit pe un singur glas atunci cînd a venit vorba despre patrimoniu: „Nu știm, nu putem, nu vrem". Au existat desigur și cîteva decizii salutare, dar au venit prea tîrziu și, în orice caz, au însemnat prea puțin...

Din 2009, în calitate de președinte al asociației ProDoMo, am văzut ce înseamnă grija pentru patrimoniu din partea guvernanților, indiferent de partidele care s-au perindat la putere. În 2013, ProDoMo a elaborat și a prezentat public un raport privind Patrimoniul Bucureștiului. Situația pe care am constatat-o la momentul respectiv era de-a dreptul dramatică: cadrul legislativ imperfect și oricum încălcat frecvent, imobile de patrimoniu distruse cu largul concurs al autorităților sau cel puțin sub privirea lor indiferentă, lipsa cronică de soluții pentru restaurarea și punerea în valoare a acestor bunuri de valoare arhitecturală și simbolică deosebită. În urma acestui raport, Consiliul Internațional pentru Monumente și Situri Istorice (ICOMOS), organism consultativ al UNESCO, a emis o rezoluție prin care condamnă distrugerile patrimoniului istoric din București și dezvoltarea nesustenabilă a orașului.

Trecem, de cinci ani, prin cea mai neagră perioadă pentru patrimoniul construit.

Lucrurile nu s-au îmbunătățit cu nimic de la raportul din 2013. Dimpotrivă! Trecem, de cinci ani, prin cea mai neagră perioadă pentru patrimoniul construit. Nici pe vremea comunismului nu exista atîta elan demolator, atîta indiferență și ignoranță față de subiect.

Iar aici trebuie să vedem care sînt cauzele profunde ale acestei atitudini irresponsabile și fără corespondent în vreuna din capitalele europene. Din experiența mea, pot spune că există un dublu substrat al acestei capitulări definitive pe care decidenții și-o asumă atunci cînd vine vorba despre patrimoniu. Pe de-o parte este ignoranța autosuficientă a oamenilor din sistem și, pe de altă parte, este interesul financiar imediat.

Patrimoniul construit este unul dintre acele lucruri despre care nu se învață și nu se vorbește deloc în școala românească. Prin urmare, prea puțini conștientizează că acest patrimoniu există și că el este vital pentru calitatea vieții urbane. Și nu este o problemă doar la nivelul publicului larg. Este o problemă structurală la nivel instituțional. În Parlament, în ministere, la primăriile de orașe – ce să mai spun de cele de la comune –, majoritatea covîrșitoare a decidenților nu știu nici măcar în ce constă acest patrimoniu. Cel mult se gîndesc la cîteva biserici-monument istoric și cam atît. Din păcate, acesta este nivelul în administrația publică românească. Și dacă ignoranța nu ar fi fost suficientă, aceasta se combină frecvent în administrația noastră cu interesul financiar cinic și fără limite. Și pot da exemplu situația de la București, pe care, în calitate de lider al consilierilor municipali USR, o cunosc foarte bine. Am semnalat în urmă cu ceva timp faptul că a fost exclus din Comisia Tehnică de Amenajare a Teritoriului și Urbanism expertul în patrimoniu atestat de Ministerul Culturii. Nu contează numele aici, dar simplul fapt că această Comisie funcționează fără nici un singur expert în patrimoniu este scandalos. Este evident cine profită aici: toți acei dezvoltatori care în mod cinic și iresponsabil sînt dispuși să calce totul în picioare, doar de dragul propriului profit. Și este la fel de evident cum funcționează acest lanț al slăbiciunilor: dezvoltatorii propun ce vor, Comisia evaluează fără să țină cont de impactul proiectului respectiv asupra patrimoniului construit, iar consilierii municipali primesc la vot un document despre care nu au cum să știe dacă va afecta urbanistic, arhitectural sau în vreo altă manieră imobilele de patrimoniu din vecinătate.

Încă un exemplu al acestei complicități de interese financiare orientate împotriva patrimoniului: există în acest moment în Parlamentul României un proiect de lege prin care intervențiile fără autorizație asupra monumentelor istorice să nu mai fie considerate infracțiuni. O relaxare în acest domeniu vine împotriva oricărei logici și împotriva oricăror date statistice din teren. Problema nu este că sancțiunile sînt mari. Problema este că nu avem un cadru legal coerent pentru protejarea patrimoniului, că nu există prevederi de tip european care să impună responsabilități, dar să ofere și facilități proprietarilor unor astfel de imobile, nu există politici sau programe publice pentru răscumpărare, revitalizare și restaurare.

„Arhitectura este martorul incoruptibil al istoriei."

OCTAVIO PAZ

Este evident, așadar, că problema patrimoniului este una pe cît de gravă, pe atît de urgentă. Iar soluțiile nu mai pot fi amînate. În primul rînd, trebuie reluată discuția despre Codul Patrimoniului. Există în acest moment un proiect elaborat în 2016-2017, dar care stă prin sertarele Ministerului Culturii și Identității Naționale. Ar trebui ca acest document să fie pus în dezbatere publică, discutat în Parlament și adoptat. Trebuie, de asemenea, ca la nivel de administrație publică locală să fie oprită practica aprobării derogărilor urbanistice în zonele istorice protejate. Astfel de derogări nu fac altceva decît să ducă la demolări și degradări de imobile, să scadă valoarea arhitecturală a zonei și să distrugă țesutul urban. Nu în ultimul rînd, trebuie facilitată atragerea de finanțări pentru proiecte de regenerare urbană care au ca scop principal conservarea patrimoniului construit. Și trebuie lucrat mult mai mult la tot ceea ce înseamnă informarea și educarea administrației și a cetățenilor.

Patrimoniul nu este un moft. În majoritatea capitalelor europene, patrimoniul arhitectural este un atu ce aduce venituri din turism, antrenează o dinamică economică fastă, dă identitate comunității și, în ansamblu, duce la creșterea calității vieții. Asta este ceea ce trebuie să înțeleagă în primul rînd administrația, dar și cetățenii. Patrimoniul este un cîștig pentru toți și trebuie apărat de fiecare dintre noi.

Ne cunoaștem patrimoniul local?

În fiecare an, „Barometrul de consum cultural" oferă o radiografie asupra participării culturale și asupra reprezentărilor pe care cetățenii le au cu privire la infrastructura și oferta culturală. Această cercetare periodică realizată de INCFC ar trebui să devină documentul de referință în elaborarea politicilor culturale. Anul acesta, cercetarea s-a concentrat pe două mari teme: Centenarul Marii Uniri și patrimoniul cultural.

Aproape 70% din români sînt conștienți de existența obiectivelor de patrimoniu cultural din localitatea lor (la nivelul orașului București sînt chiar 83%). Însă 36% nu au putut numi un obiectiv de patrimoniu.

„Rezultatele la nivel național indică un nivel ridicat de conștientizare a protejării și valorificării patrimoniului cultural material, în special a celui local, dar și a patrimoniului în general, cu asumarea consecințelor care derivă din distrugerea lui. Educația pentru protejarea patrimoniului este considerată foarte importantă, iar responsabilitatea este percepută mai mult ca o problemă individuală decît ca o sarcină a autorităților publice. Răspunsul la întrebările formulate arată o atitudine corectă față de patrimoniul cultural, ce presupune protecție venită din partea autorităților, subliniindu-se totodată valoarea educațională a acestuia. Dar între declarațiile fiecăruia – ce cuprind o doză de generalitate – și acțiunile concrete sînt vizibile diferențe evidente. Atunci cînd autoritățile locale au inițiat procese de protecție a patrimoniului, iar acestea nu corespund intereselor individuale, apar conflicte inerente, considerîndu-se necesară sau chiar obligatorie aplicarea unor derogări. Incapacitatea realizării unui control eficient și a aplicării regulilor instituite conduce la deficiențe specifice, care se amplifică pe măsură ce apar noi cerințe formulate de diverși investitori. (...) La nivelul populației din București, conștientizarea importanței protejării patrimoniului în general este mai mare, urmată de necesitatea protejării patrimoniului local și de o asumare mai mare a consecințelor în cazul distrugerii lui."

(După „Barometrul de consum cultural", INCFC, 2018)

***Roxana Wring** este președinta USR – București. A fost președinta ProDoMo, organizație care militează pentru protejarea patrimoniului construit și pentru dezvoltarea urbană sustenabilă.*

Dragoș NEAMU

Atunci cînd statul se răzbună pe noi

Primul lucru la care m-am gîndit înainte de a urmări și de a interacționa îndeaproape cu campania națională de subscripție publică în vederea achiziționării sculpturii *Cumințenia Pămîntului* a lui Constantin Brâncuși a fost exemplul dat cu un an înainte, în 2015, de către două guverne care știu cu adevărat ce înseamnă valoarea creației artistice pentru o societate și cum aceasta are calitatea extraordinară de a apropia oamenii de cultură. Știam atunci cum statul olandez și cel francez au căzut de acord pentru achiziția comună a două portrete mai puțin cunoscute pictate de maestrul Rembrandt. Acestea se aflau în proprietatea baronului Eric de Rothschild, un binecunoscut bancher și filantrop francez, și au fost cumpărate cu suma de 160 de milioane de euro.

Pentru specialiști, în acest portret de nuntă, pictat pe la 1634, îi găsim reprezentați, la stînga, pe Marten Soolmans, iar la dreapta pe Oopjen Coppit. Sînt două nume care nu ar fi spus nimic dacă portretele lor nu ar fi fost realizate de Rembrandt și despre care nici istoria artei nu ar fi avut multe de comentat dacă nu ar fi fost introduse în circuitul public, pentru prima dată după 400 de ani. În tot acest timp, au stat atîrnate pe pereții unui castel nobiliar pentru desfătarea înaintașilor baronului și a apropiaților acestora. Mult mai interesantă este povestea din spatele achiziției și rațiunea pentru care aceasta a fost făcută. Fleur Pellerin, ministrul Culturii francez, și Jet Bussemaker, ministrul Culturii olandez, afirmau la acea vreme faptul că au făcut acest gest pentru a oferi garanții europenilor că cele două picturi vor rămîne pe continent, mai exact în cele două țări. Baronul Rothschild a fost chiar simpatic, condiționînd vînzarea operei de artă de promisiunea fermă din partea ambelor state că cele două portrete nu vor fi expuse niciodată separat, mai ales că acest cuplu a trăit fericit împreună timp de secole. Și așa a rămas. Cei doi sînt expuși împreună, prin rotație, cînd la Rijksmuseum, cînd la Luvru. Europa este mai bogată din punct de vedere cultural, iar olandezii, francezii, noi, europenii, avem numai de cîștigat.

Ce are de învățat însă România, după eșecul dorit al campaniei *Cumințenia Pămîntului,* atunci cînd un demers normal, care oriunde în lume măsoară gradul de civilizație al unei națiuni, a fost transformat într-o răfuială politică și socială? Păruiala asta publică a avut toate ingredientele eșecului, cu multe opreliști juridice aruncate cu generozitate în calea demersului, cu și mai multe proceduri parlamentare care să întîrzie asumarea politică și cu destui „experți" care s-au întrecut în explicații, care mai de care mai alambicate, despre cum nu se poate duce la bun sfîrșit o procedură, aparent extrem de simplă, de achiziție a unei opere de artă. Și nu una oarecare. Pentru cei care-i detestau pe oamenii fără carnet de partid, era încă un motiv pentru arătat cu degetul și pentru interogarea competențelor guvernamentale ale acestora. Pentru Guvernul tehnocrat, joaca de-a subscripția a fost ratarea unui loc mare în istorie. O asumare a unei decizii ferme de achiziție, cu plata integrală din partea statului, prin exercitarea dreptului de preemțiune, cu modelul franco-olandez ca material inspirațional, ar fi rezolvat problema. Astfel, s-ar fi evitat uzura nervoasă și de imagine la care a fost supus, absolut nedrept, pe parcursul întregului an. În principiu, ideea era bună, pentru că prin ea puteai măsura disponibilitatea românilor de a-și asuma cultura, arta, ca o valoare fără de care nu poți construi o societate modernă. Era un material de lucru prețios pentru sociologie, pentru barometrele culturale și pentru strategiile naționale, regionale sau locale care tratează cultura, la pachet cu creativitatea, într-un mod transversal.

„Pictura se învață în muzee."

PIERRE-AUGUSTE RENOIR

„Dați-mi un muzeu și-l voi umple!"

PABLO PICASSO

Oricît de dezamăgiți am fost de acest eșec, există o istorie a acestuia care limpezește și explică foarte clar cauzele. În primul rînd, marea majoritate a muzeelor din România nu mai dispun de un plan de achiziții aprobat de autoritatea administrativă în subordinea căreia se află. Ministerul Culturii, cu toate titulaturile și extensiile lui survenite de-a lungul timpului, nu și-a arătat disponibilitatea de a încuraja achizițiile sau nu și-a pus problema dezvoltării și gestionării unui astfel de fond. Mai mult, Ministerul Culturii nu și-a arătat interesul de a-și activa dreptul de preemțiune, prevăzut de lege, în mai nici una dintre situațiile avute la dispoziție, fie că a fost vorba despre un imobil cu valoare de patrimoniu, fie că a fost vorba despre una dintre operele de artă retrocedate. Exemplele sînt nenumărate și muzeele, specialiștii, activiștii din societatea civilă, interesați de soarta patrimoniului cultural, și-au văzut năruite toate speranțele și eforturile depuse pentru dezvoltarea unui impuls esențial de sensibilizare a societății față de temele care privesc valorificarea patrimoniului cultural. Cînd la nivel instituțional, ca politică de stat, nu promovezi o tradiție a recuperării creațiilor artistice de valoare sau a patrimoniului construit, o poveste vie a propriei tale istorii, nimic din societate nu va rezona la drama dispariției acestora. Mai mult, nimeni nu va înțelege arta și pentru ce merită să investești în ea, oamenii vor privi o sculptură ca pe o piatră banală care nu ține de foame, își vor imagina palatul unui fost guvernator de provincie istorică ca pe un loc ideal pentru un spital (măcar așa ar avea o funcțiune care l-ar ține în viață).

Există un raport bine documentat, cu multe exemple și date statistice, realizat de Rețeaua Națională a Muzeelor din România, care explică faptul că, în ultimii 17 ani, au fost retrocedate mii de opere de artă și sute de imobile cu valoare de patrimoniu. Totul a început prin adoptarea în anul 2001 a legislației privind retrocedarea în natură a bunurilor confiscate în timpul regimului comunist din România. Cum era firesc, legea a deschis calea retrocedării patrimoniului mobil și imobil deținut de muzee din întreaga țară. Acest lucru înseamnă că dacă bunul de patrimoniu confiscat abuziv în perioada 1945-1989 mai există, actualul deținător trebuie să îl predea fostului proprietar sau urmașilor acestuia. Acest principiu contribuie la realizarea unei reparații morale și legale în egală măsură, pentru nedreptățile suferite în timpul regimului comunist de numeroși români. Totuși, spre deosebire de alte țări din fostul bloc comunist, România a adoptat principiul *restitutio in integrum*, fără o analiză de situații posibile în care proprietarii de drept să poată demonstra capacitatea ulterioară de restaurare, de întreținere și, după caz, de refuncționalizare a acestor imobile. În situația operelor de artă, lucrurile sînt mai simple, deoarece aici totul se reduce la interesul proprietarului de a-l menține în circuitul public de vizitare sau de a-l retrage în intimitatea spațiului domestic, pentru propria delectare. Multe puteau fi deja recuperate pentru uzul public, deoarece proprietarii lor și-au arătat mai mereu disponibilitatea de a le vinde statului, de multe ori la prețuri sub cele ale pieței, însă acesta le-a închis ușa în nas de fiecare dată. Atitudinea arogantă a guvernării este tributară unei gîndiri greșite care-l demonizează pe proprietar pentru îndrăzneala de a-și cere înapoi ceea ce i-a aparținut dintotdeauna. Mulți nu au posibilitatea să-și întrețină bunul recuperat, motiv pentru care el trebuie să sufere, să se chinuie și să vadă cum clădirea îi cade în cap. Multe picturi dispar din circuitul muzeelor și sînt vîndute unor colecționari care nu doresc prea multă publicitate. În toate aceste cazuri, statul nu înțelege că se răzbună, de fapt, pe noi toți.

***Dragoș Neamu** este expert muzeal. Secretar general al Rețelei Naționale a Muzeelor din România.*

Restitutio in integrum

Conform unui raport realizat de Rețeaua Națională a Muzeelor din România, au fost identificate peste 117 clădiri de muzee care au fost retrocedate sau sînt revendicate, precum și peste 60 de alte instituții culturale (teatre, centre culturale, biblioteci etc.) aflate în această situație. Aceste clădiri se află atît în mediul rural, cît și în orașe, distribuite în aproximativ 100 de localități din 35 de județe.

Valoarea de patrimoniu și importanța imobilelor retrocedate sînt ridicate. Trei sferturi din clădiri sînt clasate ca monumente cu importanță națională sau locală. În majoritatea cazurilor, imobilele retrocedate adăpostesc sedii de muzee. De cele mai multe ori muzeele au trebuit să evacueze deja clădirea retrocedată prin hotărîre definitivă sau pot să o mai folosească în schimbul unei chirii lunare. În foarte puține cazuri clădirile retrocedate au fost achiziționate de administrația publică pentru ca muzeul să poată funcționa în continuare, în bune condiții, fără a fi amenințat cu evacuarea la un moment dat și pentru a proteja investițiile deja făcute.

În ceea ce privește situația actuală a clădirilor deja retrocedate, în majoritatea cazurilor proprietarul actual este o persoană privată sau o firmă. În peste jumătate din cazuri în imobilele respective funcționează în continuare muzeul, de obicei chiriaș. În rest, foarte multe dintre clădiri sînt părăsite fie pentru că proprietarii locuiesc în străinătate, fie pentru că probabil se dorește distrugerea clădirilor pentru valorificarea terenurilor.

Nu doar clădirile, ci și operele de artă sînt retrocedate. După principiul *restitutio in integrum,* sute de opere de artă au fost (sau sînt pe cale să fie) înapoiate foștilor proprietari ori moștenitorilor acestora. Numai în cazul Muzeului Național de Artă al României cifrele prezentate de conducerea muzeului sînt următoarele: peste 2000 de piese retrocedate deja pînă la începutul anului 2015 și alte sute de piese aflate în litigiu, în pericol iminent de retrocedare. Și alte muzee au probleme majore, cum ar fi Muzeul de Artă din Cluj, unde sînt în dispută cîteva sute de lucrări. În multe din cazuri piesele retrocedate/în pericol de retrocedare sînt printre cele mai valoroase din colecțiile muzeelor.

(Din raportul „Patrimoniul risipit" realizat de Rețeaua Națională a Muzeelor din România, 2015)

Călin STEGEREAN

În diateza pasivă

Una dintre primele ediții ale Art Basel Conversations de anul acesta i-a avut ca invitați pe directorii celor două muzee occidentale delocalizate la Abu Dhabi, Luvru și Guggenheim. Discuția a plecat de la exemplul Muzeului Guggenheim de la Bilbao, deschis în urmă cu douăzeci de ani, care a schimbat imaginea orașului în care a fost construit. În general în lume, acesta este exemplul favorit atunci cînd se evaluează capacitatea culturii și a patrimoniului de a avea în societate rolul pe care doar industria îl juca în trecut sub aspectul numărului de locuri de muncă create, al veniturilor de care comunitatea beneficiază, fie că e vorba de încasări directe sau de taxe și impozite direcționate apoi către interesul public. Inaugurat în orașul cel mai industrializat din Spania, după Barcelona, pînă în anii '80, Muzeul Guggenheim a deschis calea schimbării economiei locale, dintr-una post-industrială, într-una a serviciilor. Ceea ce s-a întîmplat acolo poartă numele de „efectul Bilbao" și se reflectă într-o prosperitate generată în mare parte de serviciile dedicate turiștilor, al căror număr a crescut de la aproximativ 25.000, pînă la inaugurarea muzeului, la aproape un milion anul trecut.

Lipsesc asociații profesionale active și colaborări strînse cu instituții europene de profil.

Orice raportare autohtonă la acest exemplu devine ridicolă într-o țară în care „serviciile medicale de bază sînt limitate", iar „circulația rutieră este un real pericol pentru viața oamenilor", așa cum apare în secțiunea recomandărilor de călătorie pentru România ale Departamentului de Stat al SUA. Ar fi alt paradox, descendent pe filierele culturale „irațională" în care ne-am afirmat cu precădere (dadaistă, în linia lui Tzara și Iancu, ori absurdă, în linia lui Urmuz și Ionesco), să avem o politică a patrimoniului exemplară sau măcar decentă, în condițiile în care restul aspectelor care privesc viața în societate sînt la cele mai joase cote în Europa.

Cursul pe care l-au luat lucrurile la noi după anul 1989 poate da multă apă la moară celor care cred în teoria conspirației. Așa cum construcția autostrăzilor „de diamant", cum sînt numite cele din România, datorită prețului exorbitant, poate părea blocată din rațiuni „oculte", menite să conserve în starea de retard economic una dintre cele mai bogate țări europene în resurse naturale, situația patrimoniului cultural pare și ea afectată de un „plan diabolic", pentru că hazardul, nu-i așa, nu poate opera cu atîta precizie și tenacitate. Lipsa unei strategii pe termen lung în domeniu, preeminența interesului privat în dauna celui public, care a condus la adoptarea unei legislații care defavorizează protejarea și dezvoltarea patrimoniului, tarele unui sistem etatist centralizat, lipsa unei legislații care să stimuleze donațiile și sponsorizările dedicate patrimoniului, inconstanța și inconsecvența în deciziile la nivel politic, grava subfinanțare și, în ultimă instanță, lipsa interesului politic pentru această zonă a societății sînt cauzele situației dezastruoase în domeniu.

Nu aș vrea însă să vorbesc despre acest subiect din cărți, cum se spune. Cred că ar merita împărtășită o parte din experiența dobîndită în două dintre muzeele de artă importante ale României, cel de la Cluj-Napoca și Muzeul Național de Artă al României din București, inclusiv din postura de director al acestora.

Din motivele enumerate mai sus, dar și din altele, necunoscute, un proiect care viza restaurarea și refuncționalizarea Muzeului de Artă din Cluj-Napoca, și care ar fi avut toate șansele să devină exemplar în domeniu, a fost abandonat de Consiliul Județean Cluj în urmă cu zece ani. Clădirea muzeului, considerată din punct de vedere arhitectural și artistic cel mai important edificiu baroc din Transilvania, era la începutul mileniului în care ne aflăm suficient de afectată de eroziunea timpului pentru ca o restaurare generală să fie necesară. De asemenea, spațiul nu mai corespundea pentru funcțiile unui muzeu modern. Un proiect realizat în baza propunerilor noastre, care viza restaurarea și refuncționalizarea muzeului cu fonduri europene, a fost realizat în anul 2006, achitîndu-se pentru acesta în jur de 300.000 de euro. Conform proiectului, parterul și etajul urmau să fie dedicate exclusiv expunerii și depozitării patrimoniului, iar administrația urma să ocupe imensul spațiu aflat în podul clădirii. Ceea ce era cel mai interesant sub aspect inovator viza transformarea amplelor subsoluri în spații pentru activități culturale și recreative, inclusiv un restaurant. Mai mult, sub curtea interioară urma să fie construită o sală tip auditorium cu peste trei sute de locuri și un sistem mobil de acoperire a curții ar fi permis desfășurarea de activități în orice condiții meteo. Totul, evident, cu implementarea necesarului sistem de climatizare. Proiectul a fost însă îngropat pentru că la final s-a constatat că există o problemă cu situația juridică a clădirii, aflată în litigiu, care îl făcea neeligibil pentru finanțări din fonduri structurale. Pe scurt, în anul următor, instanța de judecată a stabilit că 2/3 din suprafața clădirii trebuie retrocedată foștilor proprietari. De atunci pînă astăzi, situația reală a clădirii rămîne un mister. De cîte ori am solicitat clarificări Consiliului Județean Cluj referitoare la situația clădirii, răspunsul a fost invariabil că aceasta se află în proprietate publică. O fumigenă arde în permanență de atunci în jurul acestui subiect, ascunzînd răspunsuri la întrebări legate de exercitarea dreptului de preempțiune, un posibil parteneriat public-privat și, în ultimă instanță, de pericolul la care este expusă clădirea ale cărei fundații afectate amenință stabilitatea edificiului.

„Muzeul e unul din acele locuri care oferă cea mai înaltă idee despre umanitate."

ANDRÉ MALRAUX

„Cultura nu se moștenește, se cucerește."

ANDRÉ MALRAUX

După cum spuneam, o altă problemă esențială o reprezintă subfinanțarea. Aceleași practici „dadaiste" fac ca sumele cu destinația investiții să lipsească din bugetele muzeelor sau să sosească în luna decembrie, situație care le face inutilizabile din cauza procedurilor de achiziție, de regulă licitații, care presupun calendare mult mai lungi de realizare decît timpul rămas pînă la finele anului financiar. Într-un circuit al absurdului, despre care vorbeam la început, banii se returnează la bugetul statului, unde capătă alte destinații, iar această scamatorie financiară previzibilă se repetă în anul următor. Din acest motiv a fost blocată refacerea sistemului de climatizare în Galeria Națională a Muzeului Național de Artă al României, unde temperatura ajunge în sezonul cald la valori alarmante pentru patrimoniul artistic expus.

Dincolo de problemele a căror rezolvare depinde de umorile decidenților politici în lipsa unor strategii coordonatoare, la nivelul specialiștilor și al conducătorilor de instituții se pot genera măsuri care să conducă la îmbunătățirea situației patrimoniului. Spre exemplu, o mare problemă o reprezintă încă evidența patrimoniului, cu toate că există de aproape douăzeci de ani un program informatic corespunzător. La fel și clasarea acestuia se poate acoperi din bugetele curente ale instituțiilor muzeale. Se accesează cu timiditate parteneriatele public-public sau public-privat, reacția la pasivitatea sau la abuzurile autorităților este anemică și solidaritatea în acțiune pare un vis. Lipsesc asociații profesionale active și colaborări strînse cu instituții europene de profil. Prezența muzeelor la apelurile pentru diverse finanțări este încă foarte redusă. Reuniunile pe teme de patrimoniu sînt nesistematice și nu produc documente care să fie apoi înaintate autorităților.

Diateza pasivă pare a fi exprimarea predilectă în acest domeniu la noi, într-o perioadă cînd în lumea pe care o admirăm patrimoniul cultural și artistic devine vedeta unui teritoriu dinamic, în expansiune nu numai pentru beneficiile sale economice, dar și pentru capacitatea de a contribui la edificarea celui mai important produs al societății, bunul cetățean.

***Călin Stegerean** este artist, critic de artă și curator. A fost director al Muzeului de Artă Cluj-Napoca (2009-2014) și al Muzeului Național de Artă al României (2016-2017).*

Florian MATEI-POPESCU

Drumul spre Tezaur...

Care e parcursul unui obiect arheologic din momentul descoperirii prin săpătura arheologică sau după ce-a fost găsit întîmplător pînă la includerea lui în cele două categorii ale Inventarului Patrimoniului Național Cultural Mobil? Cum se decide clasarea în tezaurul patrimoniului național mobil și fondul patrimoniului național mobil? Legea nr. 182/2000, explicată...

Întreaga procedură de stabilire a bunurilor culturale mobile, care urmează a face parte din cele două categorii juridice ale patrimoniului național cultural mobil amintite, poartă numele de clasare. Bunurile culturale susceptibile a face parte din patrimoniul național mobil acoperă o paletă foarte largă, care include bineînțeles și bunurile culturale arheologice (definite împreună cu bunurile culturale istorico-documentare în art. 3 alin. (2), 1, a-l). Bunurile culturale mobile din categoria Tezaur sînt considerate a avea o valoare excepțională pentru umanitate (spre exemplu, piesele celebrului tezaur de la Pietroasele, care datează din epoca migrațiilor), pe cînd cele din categoria Fond sînt considerate a avea o valoare deosebită pentru România (cea mai mare parte a bunurilor culturale arheologice clasate aparțin acestei categorii). Pentru bunurile culturale arheologice, legea prevede că procedura de clasare se declanșează din oficiu, pe baza unui raport de expertiză întocmit de experți sau specialiști, acreditați de Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor, de pe lîngă Ministerul Culturii și Identității Naționale (art. 11-12).

„Oamenii trec mai ușor peste moartea unui părinte decît peste pierderea patrimoniului."

NICCOLO MACHIAVELLI

Mai departe, un întreg capitol al legii (Cap. 6) reglementează regimul juridic al bunurilor arheologice mobile descoperite întîmplător sau prin cercetări arheologice, unde la art. 1 se specifică: *Bunurile arheologice, epigrafice, numismatice, paleontologice sau geolitice, descoperite în cadrul unor cercetări sistematice cu scop arheologic ori geologic sau în cadrul unor cercetări arheologice de salvare ori având caracter preventiv, precum și cele descoperite întîmplător prin lucrări de orice natură, efectuate în locuri care fac obiectul exclusiv al proprietății publice, conform art. 136 alin. (3) din Constituția României, republicată, intră în proprietate publică, potrivit dispozițiilor legale.* Am reprodus *in extenso* acest articol de lege pentru a scoate în evidență dreptul de proprietate publică exclusivă care se aplică tuturor bunurilor arheologice mobile, indiferent de modalitatea prin care sînt descoperite. În contextul dezbaterilor legate de regimul descoperirilor arheologice întîmplătoare și presiunea utilizatorilor de detectoare de metale pentru a obține recompense (recompensa bănească, după cum se spune în actul normativ) pentru predarea bunurilor arheologice mobile descoperite prin intermediul acestora (și nu întîmplător, printr-o acțiune neintenționată sau prin efectul factorilor naturali), cred că este necesar să amintim această prevedere legală.

Din păcate, observăm că în ultimul deceniu, odată cu creșterea numărului de deținători și utilizatori de detectoare de metale, numărul bunurilor culturale arheologice descoperite „întîmplător" a crescut exponențial, descoperitorii solicitînd în marea lor majoritate recompensa bănească de 30% din valoarea descoperirii prevăzută de lege. Avem aici fără îndoială de a face cu un abuz, care folosește niște prevederi depășite ale legii. În perioada guvernului Dacian Cioloș, ministrul Culturii, Vlad Alexandrescu, a emis o instrucțiune prin care recomanda instituțiilor muzeale din subordinea ministerului să cerceteze cu foarte mare atenție contextul descoperirii bunurilor culturale arheologice mobile, înainte de a le achiziționa, și în a propune recompensa bănească pentru autorul descoperirii. Mai departe, ministrul Corina Șuteu a încercat să propună o modificare a acestui articol al actului normativ, dar nu a mai fost vreme.

Odată cu instalarea actualei coaliții de guvernare, s-a renunțat la orice modificare a acestui articol și s-au făcut presiuni din partea asociațiilor deținătorilor de detectoare de metale (dar și, într-un mod foarte ciudat, a managerului Muzeului Național de Istorie a României, președintele Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor) pentru abrogarea instrucțiunii emise de Vlad Alexandrescu. Avînd în vedere că regimul cercetătorilor arheologice din România este reglementat de OUG 43/2000, ar fi nevoie de o schimbare de substanță, care să redefinească regimul descoperirii arheologice întîmplătoare, să reglementeze modalitatea utilizării detectoarelor de metale atît în perimetrul siturilor arheologice, cît și în afara acestora, atunci cînd scopul activității de detecție este direcționat în chip manifest spre descoperirea de bunuri culturale arheologice, care, în opinia mea, ar trebui să fie exclusiv proprietate publică.

După cum ați putut vedea, lungul drum al obiectului cultural arheologic spre Fond/Tezaur nu este întotdeauna simplu. La începutul drumului se află arheologii, care, în condiții de foarte multe ori vitrege, încearcă să îmbogățească patrimoniul cultural național mobil, la capătul drumului se află procedura de clasare. Între aceste două etape, obiectul intră într-un întreg proces de conservare și restaurare, operațiuni care se află într-o umbră nemeritată. Restauratorii din muzeele din România lucrează în condiții cu totul improprii, dar cu toate acestea nu am văzut specialiști mai dedicați meseriei lor decît aceștia. Practic, ei sînt cei care transformă descoperirea arheologică în obiect cultural arheologic susceptibil a face parte din Inventarul Patrimoniului Național Cultural Mobil.

Florian Matei-Popescu *este cercetător la Institutul de Arheologie „Vasile Pîrvan" al Academiei Române, București.*

George GÎLEA

Europa: cultură și identitate

Luna trecută, Parlamentul European a găzduit o conferință cu titlul *Cultural heritage in Europe: linking past and future* („Patrimoniul cultural în Europa. Legătura dintre trecut și viitor"). A fost cel mai important eveniment dedicat Anului European al Patrimoniului Cultural 2018, la care au participat, între alții, miniștri ai Culturii din mai multe state, precum și lideri europeni de prim rang. (A lipsit de la această întîlnire ministrul român al Culturii, George Ivașcu, deși unul dintre principalii inițiatori ai conferinței a fost europarlamentarul român Mircea Diaconu, vicepreședinte al Comisiei pentru Cultură și Educație din Parlamentul European.)

Seria de conferințe a fost deschisă de președintele Jean-Claude Juncker și de invitatul special, pianistul și compozitorul Daniel Barenboim. Ambii au vorbit despre moștenirea culturală comună a Europei, în relație cu naționalismul exacerbat, cu tendințele iliberale, cu amenințările la adresa Uniunii Europene în general. „În această perioadă în care ne confruntăm cu amenințări la adresa Uniunii Europene, avem nevoie să reafirmăm zilnic valorile europene, care au bazele în moștenirea noastră culturală. Țările Europei sînt puternice împreună, tocmai datorită diversității lor, iar Uniunea Europeană este mai mult decît o piață unică și o monedă comună. Este o întîlnire continuă a diversității și culturilor noastre. În aceste momente în care se scrie viitorul Uniunii, trebuie să ne bazăm pe cultură, pentru că nu ne putem respecta fără să apreciem adevărata valoare a moștenirii noastre culturale", a spus Jean-Claude Juncker.

Tot despre rolul culturii și al patrimoniului pentru identitatea europeană a vorbit și Daniel Barenboim. „Anul Patrimoniului Cultural este încercarea noastră de a celebra istoria comună și de a construi un viitor european împreună. Acest demers este însă întîmpinat cu ostilitate, iar identitatea europeană se confruntă cu mari amenințări

în această perioadă. Astăzi, la peste șapte decenii de la cel de-al Doilea Război Mondial, mișcări naționalist-populiste extrem de periculoase sînt în creștere în Europa și în alte părți ale lumii. În întîmpinarea acestor amenințări, o reafirmare a unității și păcii în Europa, odată pentru totdeauna, este provocarea generației noastre. Trebuie să facem asta prin toate mijloacele de care dispunem, prin politică și cultură. Trebuie să ne amintim mereu că ceea ce definește Europa este cultura. Care alt continent poate revendica o asemenea bogăție culturală? Ca muzician, mi-am trăit întrega viață încercînd să înțeleg culturile lumii. Este un proces dificil, dar trebuie să încurajăm fiecare cetățean european să facă asta. Iar unul dintre avantajele globalizării este că putem intra în contact cu alte culturi mult mai ușor în zilele noastre. Este calea prin care ne putem influența în bine unul pe celălalt. Am făcut prima mea înregistrare în urmă cu 64 de ani. Astăzi, această înregistrare poate fi ascultată peste tot în lume. Gîndiți-vă la ce perioadă extraordinară trăim. Orice înregistrare făcută publică de un muzician poate fi accesată instantaneu. În aceeași măsură, marile platforme online trebuie să acorde credit creatorilor de conținut și să-i răsplătească la adevărata valoare, dacă ne dorim ca acest fenomen să fie sustenabil. O Europă a diversității culturale, unită și deschisă, este mai mult decît o idee frumoasă. Este singurul mod în care putem continua", a spus Daniel Barenboim în discursul său din Parlamentul European.

O altă problemă importantă, abordată de majoritatea invitaților conferinței, a fost nevoia unei mai bune reglementări a drepturilor de autor în mediul online, la nivel european. De altfel, reglementarea drepturilor de autor în mediul digital, pe lîngă protecția datelor personale, este una dintre prioritățile actualului președinte al Comisiei Europene Jean-Claude Juncker. Această directivă europeană privind drepturile de autor pe piața digitală unică ar putea obliga marile platforme online să împartă veniturile cu creatorii de conținut. Proiectul de directivă va fi însă rediscutat în Parlamentul European, iar în sesiunea plenară din septembrie ar putea fi supus din nou votului.

***George Gîlea** este jurnalist la Radio România Cultural.*

2018 – Anul European al Patrimoniului

■ În fiecare an, din 1983 încoace, Comisia Europeană lansează cîte o campanie de sensibilizare a opiniei publice pe diverse teme legate de societate, economie ori cultură. „Anul European..." a devenit un prilej de a pune în dezbatere probleme europene și, eventual, de a găsi răspunsuri comune sau măcar de a stîrni atenția publicului larg. Ideea unui An European al Patrimoniului Cultural a apărut pentru prima dată în 2014, atunci cînd Consiliul a inclus în concluziile sale guvernarea participativă a patrimoniului cultural. Ideea s-a bucurat de o largă susținere din partea Parlamentului European, iar Comisia a înaintat, în august 2016, propunerea pentru un An European al Patrimoniului Cultural.

■ La 22 noiembrie 2016, Consiliul a adoptat o abordare generală cu privire la propunere. Raportul cu privire la decizie al Comisiei pentru cultură și educație (Comisia CULT) a Parlamentului European a fost supus votului în cadrul reuniunii acesteia din 8 noiembrie 2016.

■ La 9 februarie 2017, reprezentanții Consiliului și ai Parlamentului European au ajuns la un acord provizoriu cu privire la o decizie de proclamare a unui An European al Patrimoniului Cultural (2018). În *Jurnalul Oficial* al Uniunii Europene, seria L 131/1 din data de 20 mai 2017 a fost publicată Decizia (UE) 2017/864 a Parlamentului European și a Consiliului privind Anul European al Patrimoniului.

■ Patrimoniul cultural generează creștere economică și creează locuri de muncă în orașe și regiuni și este un element central al schimburilor dintre Europa și restul lumii. 7,8 milioane de locuri de muncă din UE sînt legate în mod indirect de patrimoniu (de exemplu, în domenii precum turismul, interpretariatul și securitatea). Peste 300.000 de persoane sînt angajate în sectorul patrimoniului cultural în UE, iar cu 453 de situri înscrise, Europa, ca regiune, reunește aproape jumătate dintre siturile înscrise pe Lista patrimoniului mondial UNESCO.

(Sursa: Agerpres)

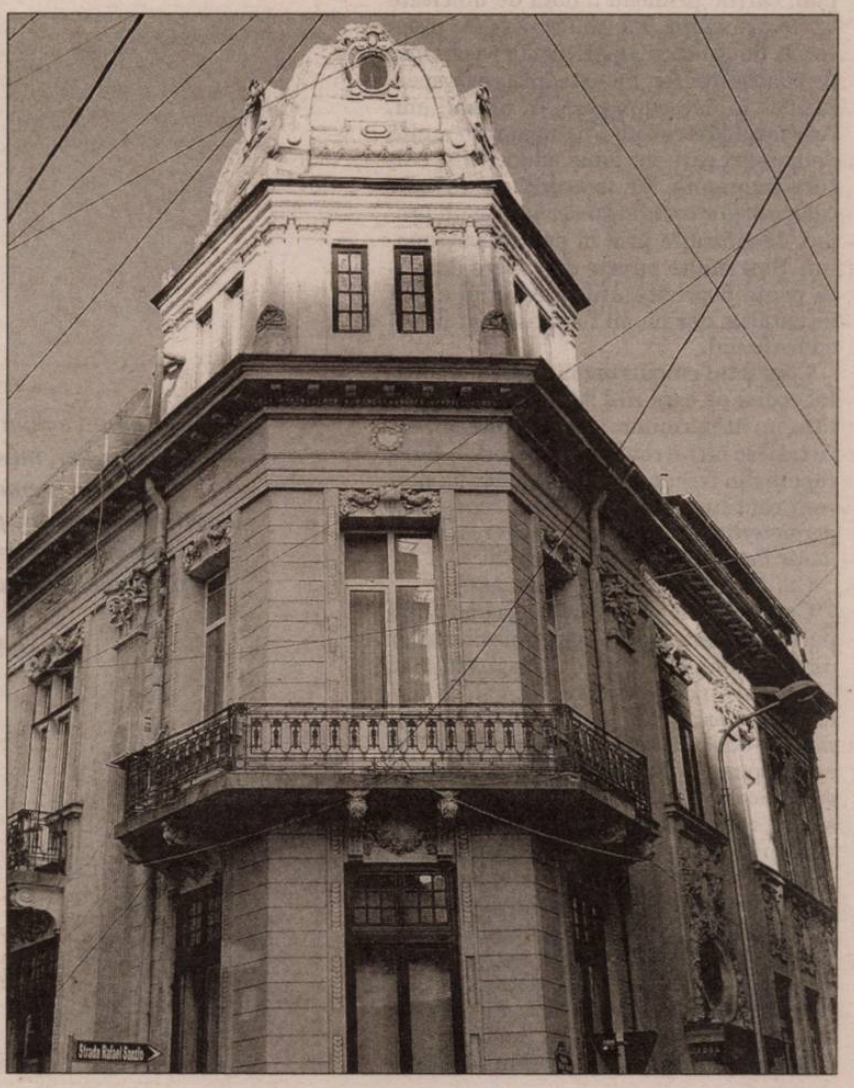

„Ca societate, nu ne permitem să avem membri care trăiesc într-o realitate anistorică"

interviu cu Mihai IACOB

Se vorbește tot mai mult, în ultima vreme, despre digitalizarea patrimoniului tipărit. Mii de documente vechi, aflate, uneori, într-o stare de degradare avansată și oricum inaccesibile publicului larg, ar putea deveni accesibile dacă bibliotecile, arhivele ori muzeele care le au în grijă le-ar scana și le-ar publica în format digital. Procesul de digitalizare a început, dar munca e anevoioasă, căci presupune investirea a numeroase resurse, inclusiv umane, de care instituțiile nu dispun. În plus, simpla disponibilitate a documentelor deja digitalizate nu înseamnă neapărat și un acces mai larg. Mihai Iacob coordonează un catalog care oferă date esențiale și explicații despre cîteva sute de tipărituri vechi românești. De ce patrimoniul scris ar trebui să fie de interes pentru publicul larg de acum, pentru oamenii din secolul XXI?

Mesajul pe care vrem să-l transmitem prin proiectul nostru este că oricine poate găsi ceva interesant. Fiecare exemplar de carte veche este unic, pentru că procesul de tipărire presupunea multă muncă manuală. De la turnarea literelor și pînă la legarea fiecărui exemplar, cărțile primeau o notă de unicitate în fiecare etapă. Fie că cineva este preocupat de estetica tipăriturilor vechi sau de conținutul lor, ne așteaptă ceva spectaculos în fiecare pagină. În ultimii ani, Asociația MetruCub s-a angajat în multe demersuri care au adus educația și cultura împreună, iar, în esență, *Catalogul tipăriturilor românești vechi* este un proiect de educație prin și pentru patrimoniu. Sînt multe puncte de vedere din care poate fi privită utilitatea unui astfel de catalog, dar noi ni l-am asumat pe cel educațional.

Contactul cu patrimoniul ține de idealul social pe care ni-l asumăm. Ca societate, nu ne permitem să avem membri care trăiesc într-o realitate anistorică. Fără repere din trecut, ne-am afla într-un prezent continuu și aparent fără consecințe persistente. O astfel de înțelegere a lumii ne-ar face extrem de vulnerabili.

Cui i se adresează acest demers?

Catalogul se adresează în primul rînd publicului larg și abia apoi profesioniștior din zona de patrimoniu. Cu siguranță, și specialiștii pot găsi informații și, de altfel, este o excelentă ocazie să își prezinte munca, dar prin tot aparatul de suport pe care îl pune la bătaie – ghidul de utilizare, articole dedicate unor tipărituri deosebite, instrumentul de vizualizare și, în viitorul apropiat, materiale video –, catalogul vine în întîmpinarea cuiva care nu a mai avut contact cu această zonă.

Pentru informațiile de specialitate am implicat experți în cartea veche românească și organizații care dețin sau gestionează patrimoniu tipărit. Pînă acum am avut parteneriate cu instituții de cultură precum Muzeul Municipiului București, Muzeul Național al Hărților și Cărții Vechi, Institutul Național al Patrimoniului, Biblioteca Sfîntului Sinod și Biblioteca Metropolitană București.

Pe lîngă site (www.tipariturivechi.ro), folosim și o pagină de Facebook pentru promovare și chiar pentru a transmite un mesaj cu valoare educațională. Informația de pe Facebook încearcă să conecteze publicul actual cu problemele tratate de tipăriturile vechi, într-o manieră filtrată. Spre exemplu, am făcut referire la teme precum transparența în guvernare, adoptarea informală a unor monede – cum este cazul în zilele noastre cu moneda euro – la unități de măsură, la literatura feminină.

Care e intervalul de timp pe care vă propuneți să-l acoperiți cu acest catalog?

Intervalul care se folosește în general în acest domeniu începe cu tipărirea unui Liturghier la Tîrgoviște, în anul 1508, de către un ieromonah muntenegrean, pe nume Macarie, și se încheie cu anul 1830, care marchează finalul perioadei vechi și începutul perioadei moderne a literaturii române. Ne interesează marea majoritate a tipăriturilor, dar nu toate produsele tipografice. Spre exemplu, au fost o serie de produse, precum formulare administrative, probe de tipar sau afișe, care nu intră în aria noastră de interes.

Este o perioadă fascinantă în care, cu sprijinul tiparului, s-a format limba literară pe care o folosim astăzi și s-au propagat diferite fenomene culturale și socio-politice. I-aș menționa pe Mitropolitul Antim al Ungrovlahiei (cca. 1650-1716) și pe Episcopul Damaschin de Rîmnic (cca. 1660-1725), ale căror traduceri ale cărților de cult au avut un prestigiu atît de mare, încît limba folosită de ei a devenit baza limbii literare de astăzi.

Cum e organizat catalogul, care sînt principalele secțiuni?

Site-ul care găzduiește catalogul include numeroase elemente care să susțină și să ghideze curiozitatea vizitatorilor. Un element de care sîntem mîndri este harta pe care am marcat vechile centre tipografice și, de fiecare dată cînd se introduce o nouă unitate bibliografică în catalog, aceasta este automat preluată pe hartă. Sub ea se găsește o linie a timpului cu ajutorul căreia se poate urmări în timp și spațiu evoluția tiparului. Criteriul pe care l-am ales în ordonarea tipăriturilor este cel al destinatarului. A rezultat astfel o primă categorie de tipărituri, cele adresate unui public care folosea limba română și limbile de cultură ale vremii (slavonă, greacă, latină). O a doua categorie reunește ceea ce am putea numi export cultural: tipărituri ale unor autori români sau realizate cu sprijin românesc, care au fost destinate uni public extern. În această a doua categorie am inclus, spre exemplu, cărțile lui Dimitrie Cantemir apărute în Europa și tipăriturile realizate la Tbilisi la începutul secolului al XVIII-lea, cu sprijinul lui Constantin Brâncoveanu.

Dacă ne raportăm la definițiile conservatoare a ceea ce reprezintă o tipăritură românească veche, pînă în prezent am introdus informații minimale despre circa 20% din ele, iar pînă la sfîrșitul anului sperăm să ajungem la 40%. Ne-am dori ca în viitorul nu foarte îndepărtat să ne ocupăm și de tipăriturile care au apărut pe actualul teritoriu al României și au avut ca grup-țintă vorbitori ai altor limbi. Cea mai mare parte dintre ele sînt reunite sub numele de „transilvanice" și au fost publicate în special în latină, maghiară și germană.

Ce presupune, concret, inventarierea / catalogarea acestor tipărituri vechi?

În cei aproape 200 de ani de cînd există preocupări sistematice de catalogare a tipăriturilor vechi, s-au strîns foarte multe studii și materiale, cu informație de bună calitate. Din păcate, ele sînt greu accesibile, mai ales unui public nespecialist, deoarece sînt foarte disparate. Abia odată cu noile tehnologii a apărut șansa de a reuni toate aceste informații într-o manieră ușor accesibilă. Este o muncă foarte laborioasă, care presupune utilizarea simultană a cel puțin șase-șapte surse de informații pentru fiecare descriere de carte pe care o introducem în catalog.

Ați avut surprize sau revelații scotocind prin arhive?

Lucrînd la catalog ne-am uitat în multe biblioteci digitale și am avut surpriza să descoperim că ceea ce părea să fie aceeași carte digitizată în două locuri erau, de fapt, tiraje diferite ale cărții, de care nu se vorbea în literatura de specialitate.

Am avut surpriza să descoperim și tipărituri necunoscute. O bibliotecă din Serbia a digitizat o tipăritură în limba sîrbă, apărută la Blaj în 1748. Ea reprezintă prima activitate despre care avem informații certe la tipografia de la Blaj, dar despre care în literatura românească nu se scrie deloc. Existența acestei tipărituri este cu atît mai importantă cu cît întărește posibilitatea existenței unei tipărituri în limba română din același an, despre care a scris Nicolae Iorga, dar care nu au ajuns la noi.

Ce urmează?

În această toamnă, împreună cu partenerii noștri, vom organiza o serie evenimente: vom avea două expoziții, o serie de ateliere practice pe tema tiparului în Evul Mediu, precum și mai multe dezbateri. Munca la catalog presupune multe ore de voluntariat, dar nu am fi reușit să facem toate acestea fără sprijinul primit de la finanțatori – Administrația Fondului Cultural Național și ArCuB. Sperăm ca aceștia să-și continue activitatea, să susțină în continuare proiecte culturale realizate de ONG-uri care își propun să lucreze în spiritul interesului public și al realizării drepturilor culturale. Acest tip de organizații sînt mai puțin constrînse de misiunile formale și au o mai mare libertate de a stabili parteneriate, de a se adresa acelor zone intermediare care se creează între diferite instituții culturale publice, conectîndu-le și creînd punți de comunicare și colaborare, atît de necesare.

„Este o muncă foarte laborioasă, care presupune utilizarea simultană a cel puțin șase-șapte surse de informații."

„Cultura e doar o lungă interogație, mass-media au un răspuns rapid la orice; cultura este paznicul memoriei, mass-media sînt vînătorii actualității."

MILAN KUNDERA

Mihai Iacob *este cercetător în domeniul educației. Printre publicațiile coordonate se numără:* Arta în școală: concepte și practici *(2016) și* Cultura în școală. Ghid pentru artiști și operatori culturali *(2016). Coordonatorul proiectului* Catalogului tipăriturilor vechi românești.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Dascăli de după școală

Toată lumea pare să fie de acord că există cîteva prime întîlniri, prime experiențe extrem de importante pentru formarea adultului de mai tîrziu: părinții și ambianța familială, învățătorul, profesorii din liceu, dirigintele, prima iubire sau primul prieten etc. Se vorbește, însă, foarte puțin despre valențele formative ale întîlnirii oricărui tînăr cu primul său manager. Cu primul lider. Cu primul „șef". O întîlnire, cred eu, la fel de importantă ca acelea enumerate mai sus și care își merită locul bine conturat în memoria afectivă a celor mai mulți dintre noi.

Evident, nu am de gînd să fac un portret al managerului ideal: există o bibliografie (prea) bogată, gata să vîndă iluzia deprinderii rolului în doi timpi și trei mișcări. Am să fac, însă, cîteva comentarii ivite din întîlnirea cu tineri aflați la început de drum sau cu subalternii și șefii României.

■ Am stat de vorbă cu nenumărați oameni despre primele locuri de muncă pe care le-au avut. Toți, dar absolut toți cei cu care am vorbit își aminteau de primul „șef" și despre rolul aproape decisiv pe care l-a avut acesta în zorii vieții lor de adult: șefi buni, șefi slabi, șefi incompetenți sau șefi foarte bine mobilați cu intuiții precise și competențe solide, șefi care i-au făcut să abandoneze, pe drept sau pe nedrept, cariera pentru care s-au pregătit în școli, șefi care i-au făcut să își măsoare primii pași în profesie cu mai mult discernămînt și responsabilitate. Cum spuneam, buni sau răi, toți au lăsat urme.

■ Rolul unui manager în România zilelor noastre nu e unul deloc simplu, desprins, schematic, din manualele de resurse umane. El are de acoperit, cu propriile resurse de inventivitate și pedagogie, lipsurile cu care se confruntă piața muncii din România. Mai întîi ar fi școala, rămasă mult în urma cerințelor angajatorilor: incompetența „reformatorilor" din fruntea ministerului, sărăcia, lipsa resurselor umane și materiale, rapiditatea cu care pătrund în țară ocupații de import, pentru care nu avem cursuri de calificare, toate acestea obligă managerul la un efort mai mare de „administrare" a tînărului angajat, efort care presupune consum de timp și de bani, pricepere și interes, efort pe care nu orice patron este dispus să îl facă rapid, eficient. Mai apoi, ar fi lipsa tinerilor de pe piața muncii, plecați, imediat după terminarea școlii, la muncă în străinătate. Asta dublează timpul de recrutare și pune la încercare răbdarea angajatorului și mersul afacerii.

■ Am fost martoră, deseori, la preluarea în echipă a unui tînăr aflat la primul său serviciu. Și m-am întrebat dacă liderul acelei echipe știe ce responsabilități apasă pe umerii lui, știe cîte depind de felul în care gestionează primele luni din viața noului angajat, vulnerabil din cauza lipsei de experiență profesională, dependent de bunăvoința echipei și a managerului. Aflat în poziție de autoritate, primul manager din viața unui tînăr poartă răspunderea oricărui prim dascăl față de elevul său: modelează comportamente, influențează opțiuni, dă măsura virtuților prețuite în grupul pe care îl coordonează, stîrnește sau, dimpotrivă, sufocă întrebările și eforturile începătorului etc.

Cum spuneam,
buni sau răi, toți au lăsat urme.

■ În România nu există, încă, o școală veritabilă de lideri. Am trecut prin patruzeci de ani de șefi sau activiști, ani care au lăsat urme adînci în felul în care se construiesc, azi, relațiile dintre lideri și echipe: frustrări și de o parte, și de alta, iritări nemărturisite, lipsa unui dialog eficient, suspiciune, servilism, incapacitatea de a formula o opinie bine argumentată, indisponibilitatea de a asculta o opinie bine argumentată, lipsă de empatie. Le vedem bine, pe toate, în spectacolul oferit de marii lideri ai țării, obișnuiți, ca argatul pe moșie, să-și arate puterea cu vorba grea și uitătura piezișă. Cum această specie nu se lasă dusă, cu una, cu două, din fruntea obștei, vor mai fi generații de tineri care vor crește sub umbra ei apăsătoare. Sau care vor pleca din țară, convinși că nu mai e nimic de făcut.

■ Mă simt îndreptățită să vorbesc pe această temă, pentru că am avut norocul să întîlnesc trei lideri care mi-au fost buni dascăli în trei momente diferite: la început de drum, la schimbare de drum și la înfruntat felurite prejudecăți. Pe toți trei îi admir pentru calități care nu se regăsesc în nici un manual de *leadership,* în nici o rețetă de management, în nici un „regulament" de ordine interioară: trei oameni buni, cuviincioși, care au făcut și fac lucrurile așa cum se cade. Numele lor (Dora, Cristian, Eugenia) sînt pentru mine dovezi vii că „modelul" există, că el e posibil. Datorită lor cred cu tărie că o afacere de succes în România de azi va fi cea care le va pune la îndemînă tinerilor lideri competenți. Dascăli de după școală.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

În bula de vară

Lunile de vară petrecute în București au avut întotdeauna un soi de farmec ingrat: pe de o parte, veșnica aspirație spre alte locuri, spre nou, necunoscut, palpitant și explorare; pe de alta, o lîncezeală între plăcută și îngrozitoare, în voia căreia te lași, vrînd-nevrînd, de-a lungul multelor zile de sufocare.

Cumva, în zilele alea, devii prizonierul nu doar al casei cu aer condiționat, ci al unei lumi care se restricționează, se mulează pe lipsa de posibilități a momentului. Exteriorul devine tot mai mic și mai îndepărtat, în timp ce interiorul se transformă într-o bulă, pe de o parte, tot mai gonflată, și, pe de alta, tot mai strînsă în jurul tău și al apropiaților tăi, în jurul vieții tale bine măsurate prin gesturi fixe și gînduri apăsătoare. Cînd orașul se golește și devine de un cenușiu, paradoxal, fierbinte, cînd pomii se usucă și ciripitul păsărilor îl percepi drept mecanic, tumultul se mută în interior. Mai ales dacă intri în categoria persoanelor care au mult de lucru acasă.

Interiorul mic-tumultuos are mai multe planuri. Unul dintre ele e, desigur, cel concret, al gesturilor de zi cu zi. În bulă, rutina pare esențială. Te agăți de ea, alegi să te zbengui printre gesturile concrete precum un pește prins într-un lighean despre care crezi că e marea. Cafeaua de dimineață devine atît de importantă, și nu oricum – fiecare gest din ritualul ei contează: numărul de linguriță, cu ce măsori apa, cum fierbi laptele, ce muzică pui cînd o faci, dacă ai udat sau nu florile de pe pervazul geamului în fața căruia faci cafeaua…

Exagerez, desigur, voit. Dar nevoia de rutină complicată și împinsă, cu eforturi, dincolo de cotidian contează. Apoi, cu cafeaua gata făcută, înainte de a plonja în lumea reală, vrei să mai amortizezi căderea cu trecerea printr-una imaginară intermediară. (Asta, desigur, dacă îți permiți, dacă ai timpul necesar.) Lumea intermediară cea mai ușor de obținut e cea a ecranului. Și aici nu mă refer la televizor, pentru că ecranul lui, de cele mai multe ori, ne dă mai curînd frisoane decît evaziuni. Ci la cel al computerului, pe care poți vedea filme și seriale cu nemiluita.

Le poți vedea și intra, facil, în lumi de împrumut. Poți să-ți alegi lumile, măcar superficial, din prezentarea serialului, dacă nu știi mai multe despre ele. Așa am văzut, cînd am început seria celor de pe Netflix, cred că, mai întîi, *Orange Is the New Black,* la recomandarea cuiva. Care ne-a fascinat, săptămîni de-a rîndul, intrînd în categoria serialelor inteligente. Dezastrele ce păreau că o înconjoară pe Piper Chapman (Taylor Schilling), înduioșătoare și imaginative, în același timp, ne-au ținut (pe noi, membrii familiei, închiși în bula despre care vorbeam) atenți și interesați mult timp. Problema e că, atunci cînd te uiți prea mult la un serial, fără să vrei, oricît de adult și responsabil ai fi, intri totuși prea adînc în lumea lui. Sigur, știi că e o convenție, dar atîta timp cît te adîncești acolo cel puțin o oră pe zi, nu se poate să nu te influențeze, măcar superficial. Să nu-ți influențeze într-un fel sau altul măcar stările de spirit.

Știu, poate părea naiv, serialul e serial și viața – viață. Și totuși, cînd într-un serial pe care-l privești zilnic se întîmplă numai lucruri care contrazic un soi de morală de bază, de bun-simț, oricît de inteligent ar fi serialul, eu, una, nu mă mai pot uita la el. Oricît de limitată aș fi catalogată că sînt. Mi s-a întîmplat chestia asta cu mai multe seriale considerate „bune": *Weeds, Californication, Breaking Bad…* de la un punct încolo, pur și simplu nu le mai puteam duce.

Ceva din simțul meu moral, mult prea simplu, pe linia kitsch-idilică, de copil Disney, pur și simplu mă împiedica. Deși fiul meu, aparținînd altei generații (și altor desene animate ale copilăriei, mult mai cinice – vezi *The Simpsons, Family Guy, South Park),* îmi tot spunea că sînt doar filme, și nu realitate, să nu le iau prea în serios.

Și totuși, am preferat, de la un punct, să le înlocuiesc cu seriale mai prostuțe, dar care îmi dădeau un sentiment mai tonic asupra vieții. Da, mai lipsit de rafinament, dar mai suportabil. Care făcea ca bula mea să nu fie rece și înghețată, ci luminoasă și confortabilă (chiar dacă ieftin-confortabilă, de multe ori). Așa am ajuns să mă uit la *Drop Dead Diva,* ori la *Grimm* (deși serialul bătea cîmpii cu grație, de la un punct încolo), cu orele. Din motive mai curînd afective și morale de la baza piramidei (dacă o exista vreuna): voiam, fix ca în basme, să văd cum Binele învinge Răul, chiar în variantele lui mai kitsch. Recunosc că am fost de-a dreptul îndrăgostită de personajul Monroe (Silas Weir Mitchell), Lupul cel bun, reciclat, din *Grimm:* care era vegetarian, cît se poate de intelectual și ajuta la prinderea „răilor".

Există, desigur, și seriale cu adevărat „bune", care nu o iau pe arătură, nici din perspectivă morală. De pildă, *Rita,* un serial danez interesant, despre o profesoară… altfel. Dar despre asta, data viitoare.

Cărți de citit vara asta

– anchetă –

Ca să nu vă simțiți dezorientați cînd intrați într-o librărie, vă venim în ajutor cu cîteva recomandări de lectură. I-am întrebat pe cei care citesc, fie vară, fie iarnă, ce au mai descoperit și ce le-a plăcut. Și ce citesc vara asta. Aveți de unde alege.

Oana DOBOȘI-POTCOAVĂ

Săptămînal îmi trec prin mînă zeci de avize și Excel-uri pe care le primim de la edituri, așa că am ocazia să citesc sute de titluri de cărți, laolaltă cu prezentările de coperta a patra și cele ale autorilor, un fel de *distant reading* fără soft-uri performante. Se poate să fie și asta una din cauzele pentru care am ajuns numai acum la cele două romane ale lui Juan Gabriel Vásquez, *Zgomotul lucrurilor în cădere* și *Forma ruinelor,* apărute la Editura Polirom în traducerea excelentă a lui Marin Mălaicu-Hondrari. Romane pe care am ajuns să le citesc la fel de întîmplător ca momentul în care vezi în mass-media imaginea unui hipopotam mort, evadat din fascinanta grădină zoologică a lui Pablo Escobar sau, tot așa, ca momentul întîlnirii cu un reputat medic din Bogota, așadar imagini și oameni care trag după ele toate amintirile, fricile, furiile unei întregi generații, cea a celor născuți în Columbia anilor '70, ajunși să trăiască la maturitate cu fantomele asasinatelor și violențelor care le-au marcat tinerețea și care declanșează povești labirintice din care nu scapi nici cînd ajungi la capăt.

***Oana Doboși-Potcoavă** este co-fondatoare a librăriei independente La Două Bufnițe din Timișoara.*

Raluca SELEJAN

„Așa că spun că sînt complicat. Îmi place să adaug și că sînt un desiș de întrebări fără răspuns, o adunătură de alții." Aleksandar Hemon, *Cartea vieților mele*, Black Button Books, 2018, traducere de Anca Dumitrescu. *Cartea vieților mele* este despre încercarea de a-ți construi o viață într-o țară care nu e acasă atunci cînd te trezești exilat fără voia ta, în timp ce familia și prietenii sînt acasă, în plin război. Prins între două lumi și două orașe, Aleksandar Hemon scrie extrem de sincer despre viețile sale, iar umorul lui, cu ironia și autoironia care ne ajută să trecem prin cele mai grele și nesigure momente din viață, este cel care ne face să zîmbim atunci cînd ne pufnește plînsul și să dăm pagină după pagină, pînă la final.

***Raluca Selejan** este co-fondatoare a librăriei independente La Două Bufnițe din Timișoara.*

Ionuț IAMANDI

Cel mai bun *fiction* e tot *non-fiction*-ul. Asta ca să calchiez expresiile de genul „viața bate filmul" în domeniul cărților. Aleg trei cărți, toate scrise de femei, toate autobiografice. Toate trei par la un moment dat literatură, roman, ficțiune, dar numai din cauza perioadelor extraordinare în care acțiunea se petrece. Altfel, nu sînt decît pură relatare, seacă, de jurnal. Prima e autobiografia Evgheniei Iaroslavskaia-Markon, scrisă înainte ca aceasta să fie executată în Gulag. Se întîmpla în primii ani ai URSS. Infirmă, fără ambele picioare – „amănunt" pe care era să uite a-l menționa –, le trîntea în față bolșevicilor că au devenit niște burghezi îmbuibați. Credea că revoluția o poate face doar pleava societății, singura care rămîne detașată de bunuri. De aici pasiunea (și teoria) ei pentru furt. *(O revoltată în Rusia bolșevică*, Editura Corint, 2018). A doua e povestea spioanei americane Marguerite Harrison, care nu se poate abține să intre în vortexul revoluției bolșevice. Sub acoperire de jurnalistă, ea se întîlnește cu aproape toate figurile momentului – chiar dacă nu cu Lenin, măcar cu Trotki tot reușește să se vadă. Face pușcărie de două ori, inclusiv la Lubianka. Cartea e printre cele mai timpurii documentări occidentale ale primelor chimii petrecute în creuzetul sovietic *(Dispărută în Moscova*, Editura Corint, 2017). Și mai e anonima din Berlinul anului 1945, care descrie „pe caiete școlare și pe bucățele de hîrtie" primele săptămîni de ocupație a Armatei Roșii. A fost o perioadă cruntă de lipsuri și abuzuri, în care totul se prăbușea, de la ziduri pînă la cele mai mici sau mai mari concepții. Dar am reținut extraordinara ei consolare: „Eu cred că suma lacrimilor rămîne mereu constantă" *(O femeie din Berlin. Însemnări de jurnal din 20 aprilie pînă în 22 iunie 1945*, Editura Humanitas, 2018).

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

Cosmin CIOTLOȘ

Într-o tabletă din *Pliculețul Minervei*, mi se pare, Umberto Eco sugera ca lecturile de plajă să constea numaidecît în versiuni cumsecade, eventual *in-folio* medievale, sau dacă nu se poate, măcar cîte-o ediție princeps de secol al XIX-lea. E, evident, o glumă de erudit. Îndărătul ei, însă, mi se pare că se simte un fior de seriozitate. Căci, pentru mine, vacanțele de vară au presupus mai puțin odihna și mai mult o prețioasă cantitate de timp: căpătam, în sfîrșit, răgazul de a citi pe-ndelete acele cărți pe care, în restul anului, mă temusem că le-aș putea fușeri. De-aceea, cele cîteva titluri asupra cărora m-am oprit solicită cititorilor nu eforturi, dar un strop de tihnă. E vorba în primul rînd despre cel de-al patrulea volum din jurnalul lui Mircea Cărtărescu, intitulat firesc și franc *Un om care scrie*. Dintr-o mulțime de motive, dar în primul rînd pentru că nu-i de colo ca un mare scriitor să facă, în timp real, daruri atît de intime publicului său. Și-n plus, o ultimă frază cît o mantră: „Ne vedem peste șapte ani sau șapte milenii". Ce va fi atunci, putem intui, în chip polemic măcar, din cea de-a doua carte la care m-am gîndit: *Homo deus*, a lui Yuval Noah Harari. Premisa fiind aceea că, într-un interval plauzibil, vom scăpa ca specie de marile cauze ale morții, Harari se întreabă cum va arăta noua versiune 2.0 de umanoid cu termen de garanție prelungit. Am lăsat la final o apariție mai veche, dar, după părerea mea, insuficient asimilată: ediția Ezra Pound concepută de H.-R. Patapievici și tradusă de Radu Vancu. O recomand mai ales celor care, astăzi, se tem de poezie. Nu ca să se vindece (ar fi banal), ci ca să înceapă s-o iubească.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar.*

Krista SZŐCS

Recent, am terminat de citit *Winter Journal*, puțin paradoxal, pentru că mă aștepta încă din ianuarie pe noptieră. Un jurnal ca un drum pe care trebuie să mergi pînă la capăt pentru că, spune Paul Auster, *„walking is what brings the words to you"*. Publicată la 30 de ani după *The Invention of Solitude*, o carte de memorii inspirată de moartea tatălui său, *Winter Journal* vine ca un *attach* al acesteia, unde Paul Auster alege să se detașeze puțin de evenimente, să scrie la persoana a doua și să examineze mai mult vulnerabilitățile umane, folosindu-se de propriile experiențe încă din adolescență, pînă la vîrsta de 64 de ani. Pasajele în care o descrie pe soția lui, Siri Hustvedt, sînt de o gingășie poetică chiar, iar spre finalul cărții descoperim scriitorul și importanța scrisului pentru autorul super-romanelor *4321*, *Brooklyn Follies* sau *New York Trilogy*. Chiar acum citesc *Legea copiilor*, de Ian McEwan, și asta mai mult pentru că am văzut *trailer*-ul filmului care o să apară anul acesta, cu Emma Thompson în rolul judecătoarei Fiona Maye, care încearcă să salveze viața unui adolescent bolnav, acesta refuzînd tratamentul din motive religioase. Și pentru că vara serile sînt mai lungi, *O viață măruntă*, de Hanya Yanagihara, se potrivește perfect. O carte densă, profundă și tristă, care trebuie citită încet, savurată, ca o băutură foarte bună din care iei înghițituri mici, de teamă să nu se termine prea repede.

***Krista Szöcs** este scriitoare. Librar la Librăria Habitus, Sibiu.*

Mihai IOVĂNEL

Cărți pentru minte…

● Edward Gibbon, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, antologie, traducere și note de Dan Hurmuzescu, Editura Humanitas, 2018. Este doar o selecție din istoria lui Edward Gibbon, acoperind perioada dintre 150 e.n. și sfîrșitul domniei lui Iustinian (565 e.n.), dar este o selecție instructivă ca punct de plecare (oricum nu există o traducere integrală și, de altfel, majoritatea edițiilor englezești contemporane sînt prescurtate). Desigur, istoria în general și istoria Imperiului Roman în particular au evoluat enorm din secolul al XVIII-lea încoace (pentru piese mai recente poate fi citită cartea lui Mary Beard, tradusă la Editura Trei), dar lucrarea lui Gibbon rămîne o capodoperă în materie de stil, inteligență și metodă.

…inimă…

● Mark Forsyth, *Scurtă istorie a beției*, traducere de Cristian Fulaș, Editura Polirom. Alcoolul paradește creierul și ficatul, dar face bine sistemului circulator, deci și la inimă. Cartea lui Mark Forsyth oferă o companion ideal – instructiv și amuzant – zilelor de vacanță în care se consumă, nu-i așa, doar ceai de tei.

…și literatură

● Stéphane Mallarmé, *Igitur. O aruncare de Zaruri*, ediție bilingvă, prefață de Bogdan Ghiu, traducere de Cristian Fulaș, Editura Tracus Arte, 2018. Două scrieri de Stéphane Mallarmé, scurte, dar infinite, sinteză a literaturii pe care au influențat-o esențial în ultimul secol și ceva (Cărtărescu *included)*. Mulți și-au rupt dinții și au înmulțit inutil rafturile bibliotecilor încercînd să spargă codul din *O aruncare de Zaruri nicicînd nu va aboli Hazardul*. Dar hackerii amatori au la dispoziție întreaga vacanță.

***Mihai Iovănel** este critic literar.*

Luminița CORNEANU

Cărți de adormit copii

● Vara asta am dat peste două cărți pentru copii – *Melcușorul* de Lavinia Braniște, cu ilustrații de Veronica Neacșu, și *Catrina și Marele Domn-Somn* de Alina Purcaru, cu ilustrații de Mihaela Paraschivu (ambele apărute la Cartier) – pe care le-am îndrăgit imediat și eu, și copiii cărora le-am citit din ele. *Melcușorul* este o poveste despre un copil-melc crescut de bunicul lui, Moșumelc, deoarece mama lui plecase la muncă peste „șoseaua cea mare". Alegoria este transparentă. Dincolo de aspectul educativ, rămîne, după lectură, sensibilitatea cu care sînt trans-

puse în regnul animal tandrețea bunicului și dorul melcușorului, ca și umorul bătrînului general, prietenul lui Moșumelc. *Catrina și Marele Domn-Somn* pornește de la „necazul" oricărui copil care... nu vrea să doarmă. Doar că eroina noastră reușește să îl supere pe Marele Domn-Somn și astfel începe o aventură nocturnă înfricoșătoare, care o învață importanța somnului. Ilustrațiile ambelor cărți au și ele „lipici" la copii și se integrează foarte bine în povești.

Cărți de trezit părinții

● În *Matrioșka mincinoșilor.* Fake news, *manipulare, populism* (Humanitas), Marian Voicu ne propune o carte excelent scrisă și documentată despre fenomenul care este în atenția multor guverne și organizații în prezent – *fake news* / știrile fabricate. Concluziile cărții sugerează că Rusia se află în centrul răspîndirii de *fake news* în toate țările în care președintele rus are interese să fie jucător, autorul remarcînd similitudini cel puțin curioase între strategia de comunicare a coaliției aflate la putere în țara noastră în prezent și metodele dezinformării promovate de Puterea de la Kremlin.

***Luminița Corneanu** este critic literar.*

Radu VANCU

Nu-mi ordonez lecturile în funcție de anotimpuri – mai cinstit ar fi să spun că nu reușesc să-mi ordonez lecturile deloc. Citesc întotdeauna, fie vară, fie iarnă, la fel de haotic, de eterogen, de nesistematic. Din punctul ăsta de vedere, pentru mine iarna chiar e ca vara. Și vițăvercea. Acum, de exemplu, am terminat de citit cărțoiul uriaș al lui Peter Watson, *A Terrible Beauty. The People and Ideas that shaped the Modern Mind* – în care sînt rezumate limpede & hipnotic ideile care au construit secolul 20, în literatură, filozofie, fizică, genetică, industrii etc. Una dintre cele mai disciplinatoare & fertile lecturi din ultimii ani. Sînt, de asemenea, pe cale să termin megaromanul lui Paul Auster, *4 3 2 1* – cam masacrat de cronicari, după mine cea mai bună carte a lui. Și, în fine, vreau să încep monografia lui Taubman despre Hrușciov. Nu știu dacă-s lecturi de vară, cam asta-i tot ce poate creierul meu – neselectiv, nesezonier & neserios.

***Radu Vancu** este scriitor.*

Veronica D. NICULESCU

„Nu există lecturi de vară sau de iarnă" – acest început de răspuns apare pînă la plictiseală în anchetele despre cărți de citit vara. Da, însă vara zilele-s lungi, lumina e bună. Pentru cei cu ochi obosiți, e important. Îmi place să spun că verile sînt pentru tradus, iernile sînt pentru scris – exact din cauza luminii. Așadar, vară, năvală la cărțile lungi. Am terminat recent de citit biografia lui Charles Chaplin, *Viața mea*, de la Nemira, și am început *Salinger*, un cărțoi de David Shields și Shane Salerno, găsit într-un anticariat din București, o splendoare de 700 de pagini excelent construită, ca un documentar spus pe multe voci. Biografiile se asezonează cu cărți scurte și jucăușe. Mi-a plăcut *25 de grame de fericire – Cum îți poate schimba un pui de arici viața*, de Massimo Vacchetta și Antonella Tomaselli, apărută la Polirom Junior. M-au încîntat pasaje precum: „Tata și mama nu se înțelegeau. Amenințau că se vor despărți. Pentru mine era cumplit. Mă temeam că-i voi pierde. (...) Copilăria mea a fost însoțită de această frică de a fi abandonat. De lipsa părinților. De singurătate." În vacanța de patru zile abia încheiată, am recitit *Pnin*, de Nabokov, cu creionul în mînă. Fiindcă traduc iarăși Nabokov și vînez pasaje despre insomnie, vise, curgerea timpului. Sigur, se întîmplă să vînezi una și să prinzi alta. Minunat!

***Veronica D. Niculescu** este scriitoare și traducătoare.*

Mihaela URSA

În vacanța de iarnă îmi place să reiau clasici, dar în cea de vară prefer să iau cu mine cărți apărute recent. În textulețul ăsta încap doar cîteva, așadar: *Un om care scrie. Jurnal 2011-2017* (Mircea Cărtărescu) și *Jurnal necenzurat* (Vaslav Nijinski) – pentru tot ce fierbe acolo, ca să precipite în creație, dar și pentru contradicțiile dintre autopercepție și percepția publică; *Arimania sau Țara Buneiînțelegeri* (Iuliu Neagu-Negulescu) – ca să văd cum își imagina unul dintre anarho-comuniștii români închiși la Văcărești în 1921 societatea perfectă, aviz utopiștilor români; *În definitiv...* (volumul de interviuri cu Ion Vianu, care trebuie completat cu *Frumusețea va mîntui lumea...*, dacă n-ați citit-o deja) – pentru că văd în Ion Vianu unul dintre puținii oameni de mare luciditate care fac legătura între lumea noastră „veche" și lumile noastre noi; *Iubire amară* (Elena Ferrante) – pentru că sînt previzibil topită după cărți despre mame și fiice; în fine, *Creierul. Povestea noastră* (David Eagleman) – pentru dezbateri pe plajă, în care se poate chibița pe teme precum neurobiologia.

***Mihaela Ursa** este critic literar.*

Cristina FOARFĂ

O vreme îmi potriveam cărțile de vacanță cu călătoriile. În India citeam *Copiii din Miez de Noapte* a lui Rushdie sau *Tigrul Alb* a lui Aravind Adiga, în Cuba – Hemingway, în SUA – Philip Roth și tot așa. De la un timp, nu mai fac asta atît de mult, poate și pentru că plec mai puțin și mai concentrat. Tocmai am plimbat pînă la Berlin *Muzică de belele*, ultima colecție de proză scurtă a lui Bukowski, recent tradusă la noi. Cumva, mi s-a părut că spiritul nebun al lui Bukowski merge cu Berlinul, că toate belelele și existența lui *trashy* se potrivesc în contextul orașului care, între noi fie vorba, s-a mai cuminți un pic. Se citește ușor, îl recunoști pe Bukowski la fiecare rînd, e ca întîlnirea cu un vechi prieten mai dus cu capul, care refuză să joace după norme.

L-am mai plimbat cu mine pe Richard Ford, cu a sa apăsătoare *Rock Springs*, zece povestiri concentrate, cu o atmosferă bizară și personaje creionate în cîteva linii esențiale. Te mai scoate din distracția de vacanță, ceea ce e bine. În cu totul alt registru sînt prozele scurte ale lui Junot Diaz din *Uite așa o pierzi*, de un dinamism formidabil, unde fiecare povestire e o explozie de emoții, drame, ratări, aventuri, dragoste, sex, infidelități, totul într-un limbaj teribil. N-ai cum să nu-l iubești pe Yunior, cu toate tîmpeniile pe care le face în relații.

Îmi dau seama că-mi place foarte mult să citesc proză scurtă în vacanță, probabil și pentru că îmi fură peisajul atenția și le pot citi pe bucăți, fără aceleași regrete că am lăsat cartea la jumătate și am plecat hai-hui.

***Cristina Foarfă** este jurnalistă.*

Simona SORA

V-aș recomanda o carte clasică, recent reeditată și în românește, *Eroul cu o mie de chipuri* de Joseph Campbell (Editura Herald, traducere de Mihai Mănescu și Gabriela Deniz). Publicată pentru prima dată în 1949, *Eroul...* e genul acela de carte care mizează pe asemănări (coincidențe, secvențe identice, recurențe) în definirea vechilor mitologii care ne populează dintotdeauna inconștientul, visurile, destinele. E însă vorba despre un destin deopotrivă personal și social, o jalonare deseori fatală și imprevizibilă rațional. Campbell povestește (într-o secvență „eroică" în măsura în care fiecare individ e eroul propriei vieți) aventura fiecărui om care îndrăznește să lase cunoscutul și să se aventureze în cunoașterea lumii. Aventura Eroului (plecarea, inițierea, întoarcerea, cheile) trasează, astfel, propria individuație și, în negativ, închistarea, închircirea celui lipsit de curajul plecării de acasă. Există însă, chiar și în această aventură obligatorie, o alternativă: exilului îi poate corespunde buna integrare în viața cetății. Măcar pentru că, spune (psi)hanalistul monomitului, adevărul e unul singur.

***Simona Sora** este scriitoare.*

Raul POPESCU

Ca să fiu sincer, cărțile, în cazul meu, nu prea au nimic de-a face cu vacanțele sau cu anotimpurile. Recunosc, însă, că vara mă simt mult mai bine dacă am în preajmă o carte de ficțiune. Prin urmare, o să vă recomand cîteva cărți de ficțiune. Încep cu *Lincoln între vieți* de George Saunders, roman scris într-un stil extravagant și a cărui acțiune se petrece într-o singură noapte și într-un singur loc. Următoarele pe lista mea sînt: *Praf în ochi* de Caius Dobrescu (cel de-al doilea volum din seria Vlad Lupu – o serie cu iz polițist, scrisă de unul dintre romancierii mei preferați), *La marginea lumii* de Dumitrița Stoica (povestea dulce-amară a unei adolescente, istorie plasată în comunism), *Nopțile din Mittelstadt* de Marian Ilea (în mod sigur vă va cuceri modul în care Marian Ilea, acest povestaș pursînge, surprinde situații și caractere dintre cele mai diverse) și *Superman vs. Salinger* de Andrei Mocuța (volumul unui scriitor tînăr, dar care a demonstrat deja că stăpînește instrumentarul unui prozator experimentat).

***Raul Popescu** este critic literar. Administrează site-ul Literomania.*

Adina DINIȚOIU

Primul titlu care-mi vine în minte, ca lectură de vară – pentru că e o lectură foarte recentă și am avut ocazia să-l cunosc pe autor la București, la lansarea traducerii românești a cărții sale – este *Pălăria Președintelui* (în original *Le Chapeau de Mitterrand*) de Antoine Laurain (Humanitas Fiction, 2018), un roman umoristic și poetic în același timp, ce reconstituie tandru-umoristic Parisul anilor '80, prin intermediul aventurilor picarești ale pălăriei lui... Mitterrand. Romanul lui Laurain se situează în siajul acelui tip de „realism poetic", de sensibilitate și imagerie din filmele lui Jacques Tati, din scurtmetrajul *Le ballon rouge* (regia: Albert Lamorisse, 1956) sau, mai aproape de noi, din celebra comedie romantică *Le fabuleux destin d'Amélie Poulain* (regia: Jean-Pierre Jeunet, 2001). Aș continua recomandările estivale cu o carte clasică, *L-am servit pe regele Angliei* de Bohumil Hrabal – cu umorul ei central-european mai aproape de noi, dar și cu accentele sale satirice și amare atît de familiare acestui colț de Europă. Și vă mai recomand alte trei titluri românești, fermecătoare fiecare în felul său: *Măcelăria Kennedy* de Radu Țuculescu (roman umoristic și poetic, Polirom, 2017), *Superman vs. Salinger* de Andrei Mocuța (povestiri cu supereroi, Paralela 45, 2018), *Casting pentru ursitoare* de Ohara Donovetsky (roman feminin, poetic și inițiatic, Polirom, 2018).

***Adina Dinițoiu** este critic literar.*

Alina PURCARU

Se spune că vara ar rima cu lecturile ușurele, evazioniste, cum adesea ne dorim să fie și vacanțele, și nu zic nu, dar pentru mine timpul de citit din cele mai toropitoare luni din an a fost mereu unul privilegiat, rezervat unor cărți care și acum circulă prin tot ce scriu și prin tot ce aleg să citesc. Lor li se adaugă, vara asta, *Cîntec pentru cei neîngropați* de Jesmyn Ward (Editura Polirom, traducere de Mihaela Ghiță): pentru puterea de a privi în față o istorie crudă, cea a Sudului opresiv, pentru umanitatea cu care îmbrățișează confuzii, dependențe și slăbiciuni, oferind, în același timp, un spațiu pentru cunoaștere și vindecare, pentru bucurie și speranță, pentru încredere și pentru iubire.

***Alina Purcaru** este scriitoare și jurnalistă.*

anchetă realizată
de Ana Maria SANDU
și Matei MARTIN

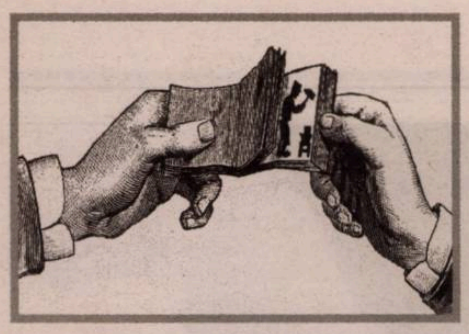

Marius CHIVU

feed**book**

Competență și democrație critică

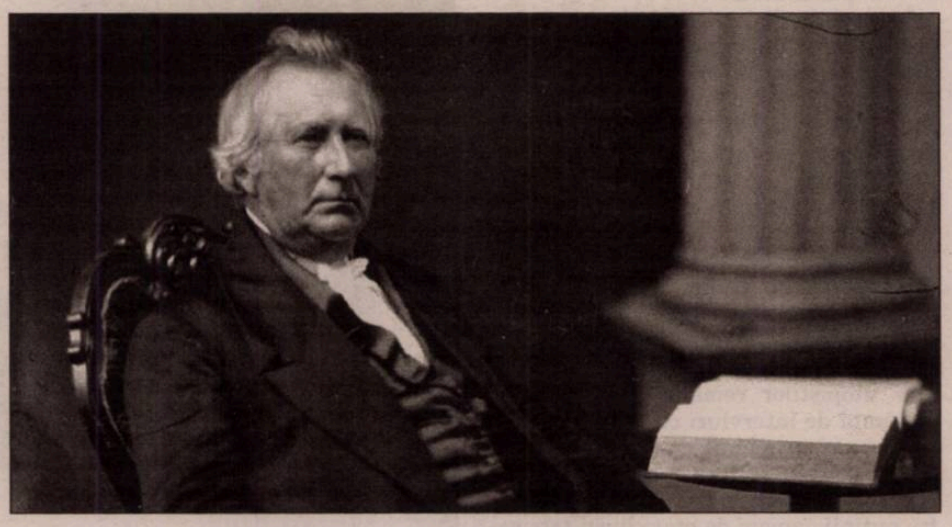

„Critica literară s-a degradat. Există critici de casă, cu agendă, care scriu numai despre scriitorii agreați de redacția sau de grupul lor de interese. Cînd o carte cade între două astfel de grupuri de interese, rezultatul e profund derutant. Exemplele sînt la îndemînă, nici nu are rost să le mai numim, știm cu toții care sînt găștile și taberele în viața literară de azi. Trist este că, din cauza unor astfel de sforării, critica literară a pierdut din autoritate“, spune cu amărăciune Bogdan Crețu într-un interviu recent acordat lui Robert Șerban și publicat pe www.banatulazi.ro.

Pentru cine nu-l cunoaște și nu i-a citit volumele de exegeză critică, Bogdan Crețu (n. 1978) este critic și istoric literar premiat și, printre altele, director al Institutului de Filologie Română „A. Philippide“ din Iași și profesor la Catedra de Literatură Română din cadrul Facultății de Litere, Universitatea „Al.I. Cuza“ din Iași. Afirmația lui de mai sus, referitoare la critica literară așa-zis profesionistă, este, așadar, cu atît mai dură cu cît vine dinspre cineva care cunoaște și activează în mediul critic la nivel instituțional. „Uniunea Scriitorilor are o contribuție aparte la această stare, ceea ce explică și criza de autoritate (temporară, sper) a criticii literare“, mai spune criticul, care a demisionat anul trecut din USR. Cumva, a devenit de domeniul evidenței faptul că cei care au condus instituții/publicații literare în ultimul deceniu au reușit să instrumenteze literatura și cărțile, au „parcelat“ cîmpul literar anexîndu-și domenii de influență, au lansat atacuri de intimidare, au purtat războaie de uzură, au distribuit premii, distincții și finanțări celor fideli, nu celor merituoși, folosind recompense în bani și prestigiu pentru a-și consolida pozițiile, zonele de influență, puterea (iluzorie). Literatura a trecut de mult pe un plan secund, rămînînd doar un pretext pentru manevrele grupurilor de interese personale.

„Vendetă și orgoliu personal“ s-ar putea intitula o analiză amănunțită a ceea ce s-a întîmplat în ultimele decenii, dar mai ales în ultimii ani, în cîmpul literar al generațiilor lansate înainte și imediat după Revoluție. De altfel, pare că, la nivel instituțional, literatura română traversează cel mai prost moment de după comunism: finanțări și premii acordate preferențial (fapt care a dus la pierderea cvasi-completă a prestigiului și a influenței de piață: cititorii nu mai dau doi bani pe o carte premiată la noi), lipsa unor publicații literare independente, lipsa unor rezidențe/burse de creație, lipsa unor politici care să dezvolte piața de carte… În acest moment, literatura se scrie și se vinde *în ciuda* instituțiilor. Noile generații de scriitori și piața de carte abia dacă mai mențin legături simbolice cu ceea ce odată eram obișnuiți să numim *establishment* literar; fiecare pare pe cont propriu.

„Puterea criticului slăbește treptat, influența lui e tot mai șterșă în mediul în care se manifestă. Internetul a impus o democratizare o intervenției critice. Și politicile corecte au făcut-o. Cum vezi viitorul criticii literare și, implicit, al celor care o practică? Mai contează, mai interesează pe cineva ce scrie/spune un critic literar?“, spune/întreabă Robert Șerban, iar Bogdan Crețu răspunde: „Nu cred în «democratizarea» intervenției critice. E simplu de ce: critica literară e o meserie în sine, un domeniu, ca atîtea altele, care pretinde pregătire specială, muncă și poate un tip aparte de talent. Și încă ceva, la fel de important: caracter. Nu oricine își dă cu părerea pe un blog despre o carte devine, numai prin asta, critic literar. Așa cum nu poți fi pianist sau dirijor din intuiție, nu poți fi nici scriitor numai din talent. Cu atît mai puțin critic literar. Confuzia poate să apară pentru că asistăm azi, prin Internet, prin rețelele de socializare, la o lăbărțare de necontrolat a spațiului public… Competența nu are legătură cu democrația. Nu oricine își dă cu părerea despre ceva se și pricepe. Dar: într-un mediu atît de haotic și lipsit de sistem cum este Internetul, aproape oricine își va găsi un public, mai restrîns sau mai extins, care să-l urmărească. Ce are a face critica literară cu asta? Ea este o parte esențială a literaturii, este, de fapt, sistemul imunitar al literaturii. Mediul ei de manifestare este cîmpul literar. În această convenție, pe care puțini o înțeleg, ea își face lucrarea.“

Sistemul imunitar al literaturii este slăbit din cauza criticii literare care n-a făcut față Internetului din mai multe motive: politizarea la nivel instituțional (după cum am spus mai sus), retragerea în mediul academic a unei întregi garnituri de critici de 40+, scăderea nivelului formator laolaltă cu lipsa de atractivitate din mediul publicistic (noile generații au produs extrem de puțini critici talentați sau dispuși să facă constant ori chiar pe termen lung critică de întîmpinare) și, ca o consecință a acestei lipse de voci critice noi și active, inaderența tot mai extinsă la mișcările literaturii de azi. „Critica literară contează enorm“, spune Bogdan Crețu, „orice scriitor este interesat de o receptare competentă, profesionistă.“ Adevărat (sau cel mai probabil adevărat), dar cine, unde și, mai ales, cu ce motivație să mai facă această receptare competentă în condițiile în care critica literară nu mai este o profesie? Critica a devenit mai mult un hobby, practicat acum pe Internet cu rezultate ridicole, de oricine e suficient pasionat de cărți sau cît de cît iluzionat de puterea actului critic.

Întrebat de Robert Șerban despre noile generații de scriitori și de cititori, Bogdan Crețu răspunde: „Criticii rămași în urmă cu lecturile sau cei fideli codurilor literare ale generației lor nu mai gustă literatura actuală. Greșesc profund atunci cînd nu își asumă lipsa de competență sau de lectură și o aruncă la coșul de gunoi în două fraze, pe necitite. E dificil să schițezi un portret al ultimei generații de scriitori. Și eu, încă nu bătrîn, mă simt un pic depășit. Prima caracteristică la care mă gîndesc este că, cel mai adesea, literatura nu mai vine din literatură, ci din tot felul de alte surse: din cinematografie, din rețelele de socializare, din «realitatea» nemetabolizată, din muzică, din tot felul de experiențe «epifanice», care contorsionează realitatea sau priza la ea, mult mai la îndemîna tinerilor de azi decît nouă, acum douăzeci de ani. Literatura nu mai are prejudecata de a fi sau încăpățînarea de a rămîne o artă. Cultivă literalitatea mult mai insistent decît literaturitatea (e și mai la îndemînă). Stilistic, s-a simplificat mult. În orice caz, prin educație, mulți dintre tinerii scriitori nu mai cred în estetic, poate nici nu îl mai pot identifica. Prin urmare, literatura lor are o miză direct existențială sau socială, ideologică, fără a-și mai pune problema înscrierii într-o tradiție discursivă strict literară.“

Descrierea este în bună măsură exactă, dar dacă așa stau lucrurile, atunci înseamnă că noile generații de cititori și de scriitori nici nu prea mai au nevoie de critica literară, de „receptarea competentă, profesionistă“. E foarte posibil ca, în această democratizare absolută a literaturii, noii scriitori să-și dorească nu un critic literar, ci un agent și un marketing bun care să-i ajute să fie citiți de masa cititorilor de pe Internet. Literatura pare că se scrie ca să fie citită acum, să-și transmită mesajul imediat, nu să intre cîndva într-o istorie a literaturii. Dacă, așa cum spune și Bogdan Crețu, „literatura are o miză direct existențială sau socială, ideologică“, atunci ce nevoie mai are de receptare/exegeză/canonizare? Iar dacă, din masa enormă de literatură care se produce acum, cititorii vor să citească doar ce le place sau doar ce e la modă, ce nevoie mai au de cineva competent care să le spună și ce anume e bun?

„Are scrierea literaturii vreun scop?“, mai întreabă Robert Șerban. „Literatura ne face mai nesiguri pe noi înșine, deci mai toleranți“, răspunde frumos Bogdan Crețu, într-un moment al istoriei în care intoleranța de orice natură se manifestă zgomotos pe întreaga planetă.

PUBLICITATE

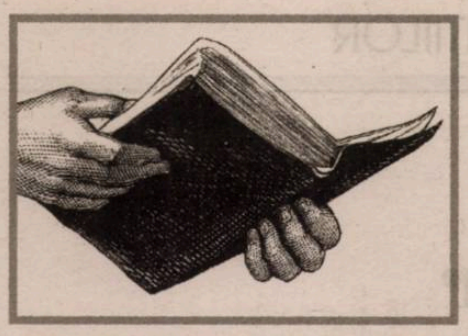

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă **carte**

Infernul fără călăuză

● Nicole Krauss, *Pădurea întunecată*, traducere de Luana Schidu, Editura Humanitas, 2018.

Oricît de complexă ar fi construcția narativă a lui Nicole Krauss în acest roman a cărui scriere i-a luat cam șapte ani, oricît de multe motive, subteme, simboluri ar fi presărat în această *selva oscura*, ea poate fi totuși rezumată, fără a o barbariza, tocmai pentru că această rezumare deschide o imensă plajă de noi și noi interpretări: este cartea unei scriitoare care, ajunsă *nell mezzo del camin,* încearcă să distingă un sens al vieții trăite pînă atunci și să se convingă singură că ceea ce urmează merită efortul (și dacă efortul acela nu presupune cumva o schimbare radicală, o ruptură). E, din acest motiv, o carte apăsătoare, „neplăcută", adică literatură adevărată, iar a spune acest lucru despre un roman în 2018 devine din ce în ce mai greu.

Două sînt firele narative principale care alternează în *Pădurea întunecată:* primul, scris la persoana a treia, îl are în centrul său pe Jules Epstein, personaj copleșitor, irascibil, un titan situat dincolo de bine și de rău, din familia unor Humboldt, Herzog sau Kepesh. Milionarul Epstein, trecut bine de vîrsta de 60 de ani, dispare fără urmă în Israel, iar jumătatea sa de roman încearcă o reconstituire *à la* Roth a ultimilor săi pași, telescopînd adesea în trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat pentru a-i schița viața. Celălalt roman, scris la persoana întîi, a fost aruncată de recenzenți în curtea autoficțiunii, pentru că naratoarea este Nicole, o scriitoare americană de 39 de ani a cărei viață a ajuns într-un impas, de fapt în fața unui punct de cotitură care ar afecta toate planurile acestei vieți. A scris cu ceva ani în urmă un roman de succes, dar nu reușește să înceapă (de fapt, să continue) nimic nou, iar căsnicia ei, în ciuda (sau din cauza) unei aparente fericiri matrimoniale de-a dreptul clișeistice, nu prea mai merge. De fapt, o neliniște ale cărei surse rămîn necunoscute o face pe scriitoarea încă tînără să nu mai găsească plăcerea nici în viața de familie, nici în propriul scris. Bineînțeles că mătușile literare, cum le numea Gombrowicz, au jubilat, căutînd cît mai multe indicii în această jumătate autoficțională pentru divorțul foarte mediatizat dintre autoare și Jonathan Safran Foer.

Un roman foarte inteligent, excelent scris și cu o greutate pe care i-o dă melancolia autentică.

În fine, ambele personaje ale cărții sînt profund legate de Israel, de iudaism și atrase ca de un magnet de un anumit hotel din Tel Aviv, Hiltonul aflat pe malul mării. Epstein, evreu newyorkez cu un apetit deosebit pentru ceartă, un tip conflictual care a cam reușit tot ce și-a propus în viață, capătă în luna dinaintea dispariției sale un comportament care îngrijorează pe toată lumea, în special pe avocatul său: își înstrăinează toate bunurile de valoare, strînse în zeci de ani, face donații uriașe în bani și, în final, dispare după ce își împlinește o ultimă și aparent inexplicabilă dorință, aceea de a planta o pădure întreagă în Israel, în amintirea părinților săi. Acesta ar fi „romanul", fața A a cărții, unde Krauss pare să spună „luați, nu asta ați așteptat șapte ani?" După care vine autoficțiunea, care nu explică, ci adîncește întrebările ficțiunii: la fel de înrudită și aici cu Bellow și Roth, scriitoarea Nicole Krauss o construiește pe scriitoarea Nicole pentru a o deconstrui apoi, membru cu membru, într-o acțiune literară de o rară cruzime. N-am să povestesc aici ce anume se întîmplă, însă garantez pentru surpriză. Să zicem doar că ar avea o foarte puternică legătură cu un scriitor evreu din Praga hotărît să-și ardă manuscrisele, căruia însă soarta literară i-a jucat o festă.

Romane despre scrierea romanelor s-au mai făcut și nu e un lucru ușor să vii pe urmele unor scriitori cum sînt cei pe care i-am numit mai sus în text, să intri în pădurea întunecată a căutării unui sens în actul creației ca punere în abis a vieții. Însă Nicole Krauss a reușit de minune să dea naștere unor voci atît de stranii, unei atmosfere ireale, unor scene atît de crude și să se retragă practic din propria viață pentru a lăsa în urma ei doar text, încît pot spune fără îndoială că ce a vrut i-a reușit cu prisosință. Un roman foarte inteligent, excelent scris și cu o greutate pe care i-o dă melancolia autentică pe care nici un artist n-o poate mima. Foarte bună și traducerea Luanei Schidu, ca de obicei.

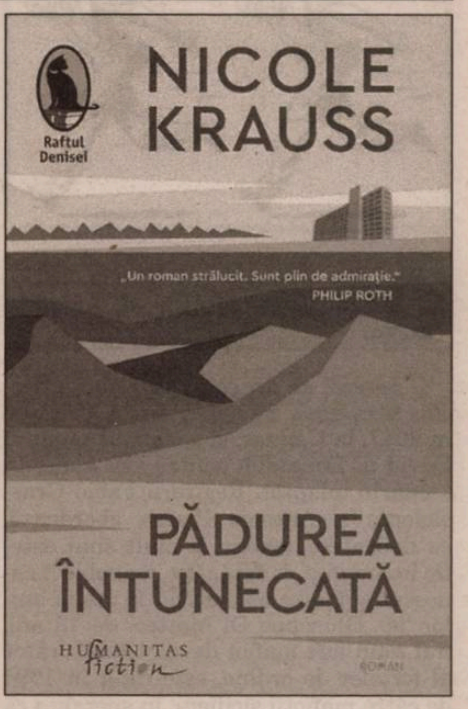

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

Andreea VLAD

dilematograf

Crepuscular

● *Sicilian Ghost Story* (Italia, 2017), de Fabio Grassadonia și Antonio Piazza.

O poveste de dragoste siciliană a deschis secțiunea Semaine de la Critique în 2017, la Cannes, și a cîștigat premiul David di Donatello pentru Cel mai bun scenariu adaptat. Regizorii Fabio Grassadonia și Antonio Piazza abordează, cu delicatețe, emoție și mult simț estetic impregnat de fantastic, un subiect cunoscut și foarte mediatizat în Italia anilor '90. Giuseppe Di Matteo, de 13 ani, fiul unui fost mafiot devenit colaborator al forțelor de ordine, este răpit în 1994 de către mafioții sicilieni, în speranța că vor pune astfel capăt dezvăluirilor tatălui. În film, Giuseppe, un adolescent visător, energic și pasionat de echitație, este răpit, iar Luna, fata de care este îndrăgostit, nu se împacă cu indiferența și teama întregii comunități, inclusiv a autorităților, în soluționarea acestui caz. Odiseea Lunei, în tentativa ei de a-l salva pe cel pe care atît părinții ei, cît și sătenii îl consideră doar un „fiu de turnător", este de fapt adevăratul fir narativ.

Pentru a înțelege contextul istoriei care a stat la baza peliculei, trebuie spus că, în anii '90, Sicilia era dominată la toate nivelurile de mafia siciliană, atît Cosa Nostra, cît și Camorra. În aceeași decadă, celebrul judecător Giuseppe Falcone, principalul inamic al cartelurilor de crimă organizată și economică, era asasinat brutal, scandalizînd întreaga țară. Un caz relevant care a coalizat Sicilia, într-o luare de poziție publică fără precedent în acest teritoriu, a fost cel al atentatului asupra preotului Don Peppino Diana din Casal di Principe, de numai 36 ani. Acesta, cu un curaj aproape neverosimil, publicase mai multe manifeste, într-un limbaj profund creștin și profund umanist, în care chema oamenii din Sud să se unească împotriva acestui rău implacabil pe care el îl asemuia Gomorei din Vechiul Testament. În semn de protest față de cinica sa eliminare, sicilienii – o mare parte dintre ei – au arborat cearșafuri albe la ferestre și balcoane, într-un marș tăcut al speranței.

Co-regizorul Antonio Piazza a vizitat România anul trecut, fiind prezent la festivalul Les films de Cannes à Bucarest, și declara: „Am avut povestea asta în minte foarte mult timp. Cînd ne-am apucat de scris și de regizat filme ne-am gîndit la ea, dar ne-am temut că poate e prea dureros, iar o abordare realistă ar fi fost o repetare a ororii din anii '90. Singura modalitate în care puteam realiza acest film era adăugîndu-i o dimensiune fantastică, una care să îi aducă lui Giuseppe dragostea de care nu a avut parte." Din fericire, precizează Piazza, climatul social, economic și politic din Sicilia s-a schimbat între timp foarte mult. http://dilemaveche.ro/sectiune/dileme-on-line/articol/o-poveste-cu-mafie-despre-un-romeo-si-julieta-sicilieni-interviu-cu-regizorul-antonio-piazza.

Poveste de iubire siciliană aduce vag aminte, ca tonalitate, de filmul polonezului Andrzej Wajda *Cronica adolescenței* (1986), care redă povestea de dragoste a doi liceeni în preajma izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial. Fabio Grassadonia și Antonio Piazza surprind convingător fervoarea idealistă, rebelă și intensitatea dureroasă a primei iubiri, pe fundalul unui război tăcut, subliminal, în care ritmurile cosmice, timpul ciclic și feeria naturii sînt un contrapunct al purității sentimentelor și valorilor la această vîrstă. În capodopera sa *Gomorra* (2008), regizorul Matteo Garrone optează pentru un contrast resimțit epidermic de spectator între măreția zonei istorice Napoli-Pompei-Herculaneum și distrugerea sa, pe fundalul corupției, crimei (comisă sau acceptată) și degradării morale la care omul se complace în prezent. Spre deosebire de Matteo Garrone însă, devotat unui hiperrealism care atinge deseori o metafizică a vieții și a morții aproape palpabilă, cei doi regizori mizează aici pe cheia unui fantastic oniric foarte grafic și foarte senzorial, de un romantism pictural tăcut, dar vibrant. Tainice păduri seculare, apele lacului, valurile ritmice ale mării, razele soarelui sau ale lunii, umbrele, ecourile, fosnetele aduc aminte de mirificul univers ireal al unor Terry Gilliam sau Tim Burton, unde imaginarul este nu numai posibil, ci și necesar. Fluiditatea și prezența camerei furișate permanent între personaje sau captînd peisajul, tonurile vibrante sau evanescente ale culorilor, reflexele de lumini și umbre compun un univers paralel al poveștii de tip arhetipal (director de imagine Luca Bigazzi). Este felul în care Luna și Giuseppe decriptează și resemnifică o stare de fapt a cărei tristă și lucidă înțelegere este la nivelul adulților. Ca reacție, unul dintre personajele secundare din *Poveste de iubire siciliană* regretă trecutul idilic, în care pămînturile Pompeiului erau inundate de pace și verdeață, avînd ca martori zeii, iar nimfele cutreierau pădurile, în timp ce în prezent, conchide acesta, asistăm la „ruinele umanității".

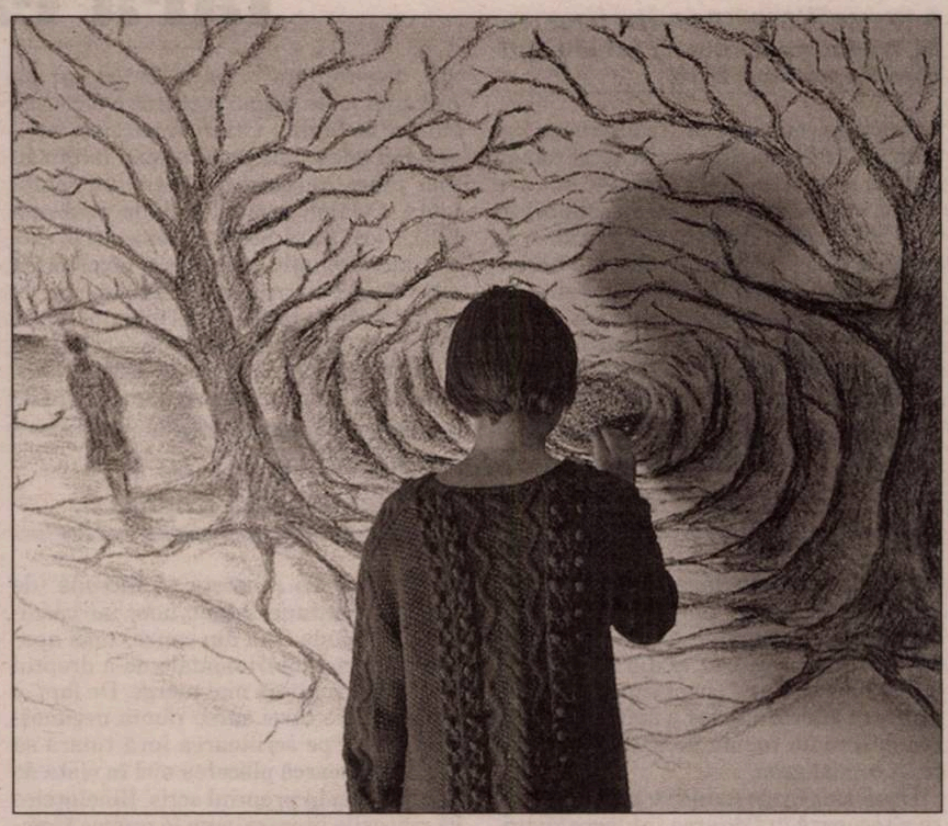

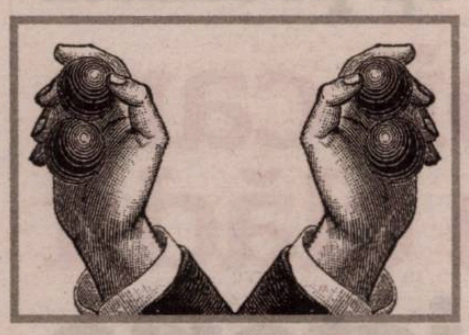

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Fructele mîniei

● Zeal & Ardor, *Stranger Fruit*, MVKA Music, 2018.

„Little one, gotta heed my warning / Devil is kind! / He come in early morning / Devil is fine! / He go by many names / Devil is kind! / We gonna go home to the flames / Devil is fine! / He gon' forgive my sin / Devil is kind! / He promise many things / Devil is fine! / I can't do him no wrong / Devil is kind! / I see him before long / Devil is fine!" Construcția aceasta de piesă *call-and-response*, împrumutată din gospelul afro-american, și zăngănitul unor lanțuri nu ratează ținta: pe *Devil Is Fine*, albumul de la începutul lui 2017 al lui Manuel Gagneux, lansat sub pseudonimul artistic Zeal & Ardor, cîntecele sclavilor negri de pe plantațiile americane dau substanță unei muzici care doar cu multă indulgență – și destule șarje poate (auto)ironice – se numește (black) metal. Undeva, autorul acestui album, își descrie, printr-o întrebare, opera: „Dacă sclavii afro-americani l-ar fi venerat pe Diavol în locul lui Iisus?" Rebeliune, iar nu penitență.

Gagneux s-a născut în Elveția, avînd o mamă afro-americană și un tată localnic, moștenirea aceasta părînd a-i dicta felul în care își scrie muzica. Pe cele aproape 25 de minute ale lui *DIF,* Manuel Gagneux își tranforma proiectul într-un (sub)gen muzical în sine, apelînd la blues, metal, trucuri din electronică și o manieră de a produce mai mult decît liberă. „What Is a Killer Like You Gonna Do Here?" îndrăznește să-l amintească, într-o manieră aproape ridicolă, pe însuși Tom Waits, avînd lipici și umor: *„Have you ever killed a man before / Did you see his begging eyes? / Did you feel the gore? / You're just like a tease, / You're getting with ease, aren't you boy? / And you didn't even hesitate when the man dropped, / When the kill comes, / And the scream rages / Shake it off"*. Pe coperta LP-ului, sigiliul lui Lucifer stă peste fotografia lui Robert Smalls, sclavul afro-american care, după ce a evadat, a devenit politician, reușind să-l convingă pe Abraham Lincoln să primească soldați negri în Armata federală și în Marină.

Pe *Stranger Fruit*, noul album Zeal & Ardor, sigiliul rămîne, dar Smalls dispare, pentru a face loc unei coperți monocrome sub care stă un album mai coeziv, mai rotund și mai *heavy* decît anteriorul. Gagneux nu renunță la obsesia misticismului – în fapt, o fascinație a genului muzical de la care se revendică (uneori) și pe care și-l asumă mult mai conștient de data aceasta –, rostogolind narațiunea mai departe: *„We all heard the stories / To bring it to your knees / Ain't no Lord gonna help you now"*. Satanismul acesta cu „față umană", pus în slujba unei comunități intens abuzate, nu numai că funcționează impecabil ca suport ideologic pentru colajele avantmetal ale Zeal & Ardor, dar, în siajul Joker-ului lui Christopher Nolan, de exemplu, ajunge să atingă chestiuni esențiale legate de morală și de moralitatea modelelor așa-zis imuabile: *„Stranger fruit, / How it grows and grows / (...) / It's a storm out there!"*

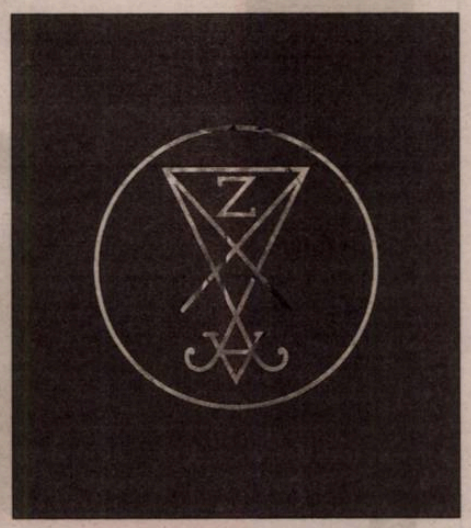

Formația americano-elvețiană Zeal & Ardor va concerta pe scena amenajată în Piața Mare din Sibiu pe 28 iulie 2018, în a doua seară a festivalului Artmania. Evenimentul îi mai are în program pe Steven Wilson, Mogwai, Leprous, Haken, Rome, Distorted Harmony și Arcane Roots.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

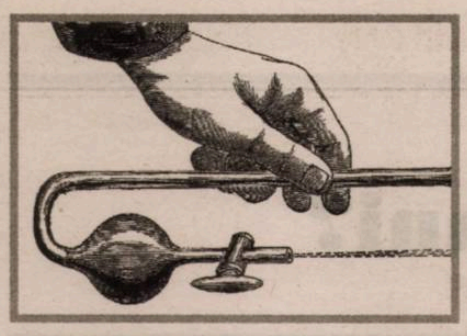

Oana STOICA

rosencrantz & co

Un succes personal, un eșec colectiv

● *Body of Defiance* de Ana Cucu-Popescu, regie: Raul Coldea, scenografie: Liviu Bulea. Cu: Alexandra Caras și Lucia Mărneanu. Muzică: Magor Bocsardi. Reactor de creație și experiment, Cluj.

Idealul de frumusețe la care omenirea s-a raportat a variat de la epocă la epocă. Evoluția lui, vizibilă în operele de artă, a antrenat și modificarea în timp a reperului popular, modelul destinat publicului larg. Însă instituirea unui model de frumusețe are mai degrabă efecte negative decît pozitive. Nevoia de a avea un corp ideal determină oamenii să facă uneori lucruri extreme (de exemplu, să țină diete drastice care le pot afecta sănătatea), generează boli psihice (anorexie, bulimie, depresie), scade stima de sine și crește nivelul de hărțuire a celor care nu se încadrează în tipar. Media propagă modelul de corp dezirabil și diverse formule prin care acesta poate fi obținut – regimuri alimentare și programe de sport, dar și soluții radicale precum operațiile. Se întreține astfel ideea necesității încadrării individului în norma de imagine impusă de societate, sînt amplificate sentimentele negative față de sine și de propriul corp, este exploatată comercial disperarea oamenilor de a atinge standardul. Dietele, antrenamentele la sală, cosmeticele, intervențiile chirurgicale sînt costisitoare. Cineva plătește și altcineva face profit în urma unei iluzii convențional instaurate la nivel social.

Nu corpul ei se schimbă, ci psihicul și afectul.

Situația există peste tot în lume, inclusiv în România, dar interesul artistic pentru ea a fost pînă acum slab. Textul lui Neil LaBute, *Fat pig*, montat în mai multe teatre în ultimii ani (mai degrabă datorită umorului, replicilor sclipitoare și intrigii surprinzătoare, decît temei), abordează deschis stigmatizarea publică a persoanelor supraponderale, cu efecte directe și uneori dramatice asupra vieții personale. La Cluj, la Create. Act. Enjoy, regizoarea Adina Lazăr a creat un spectacol, *Eat me,* în care pune în relație obsesia încadrării în tiparul de frumusețe acceptat social cu diferitele obișnuințe și mode culinare.

Tot la Cluj, la Reactor de creație și experiment, regizorul Raul Coldea a dezvoltat un performance plecînd de la experiența dramaturgului Ana Cucu-Popescu, de om cu probleme de greutate care a experimentat stigmatizarea publică și presiunea familiei, cu toate consecințele aferente (izolare, depresie, hărțuire etc.). Deși vorbește despre o poveste de succes, *Body of Defiance* nu este un spectacol despre cum să te încadrezi în standard, cum să devii, la rîndul tău, un model fizic, nu este despre evoluția corpurilor defecte spre corpuri perfecte sau despre remedierea imperfecțiunilor și antrenarea fizicului, nu este despre imagine, centimetri și kilograme. *Body of Defiance* este traseul mental și emoțional al unui om, de la victimizare la asumarea propriei imagini și împăcarea cu sine. Eroina generică din spectacol (mai multe povești, mai multe corpuri, aceleași experiențe) își descoperă și își afirmă identitatea. Nu corpul ei se schimbă, ci psihicul și afectul, care îi permit să fie ea însăși dincolo de prejudecățile și discriminările venite din jur.

© B. Bolaș

Formula performativă aleasă de Raul Coldea este hibridă, pe o structură de performance sînt grefate scene dramatice (una dintre ele amintește de emisiunile lui Oprah Winfrey și elogierea diferitelor rețete de slăbit), iar rezultatul este intenționat eterogen, cu diferite canale de transmitere a mesajului. Vocea autoarei Ana Cucu-Popescu însoțește showul, narațiunea reală fiind firul roșu pe care sînt altoite ficțiuni care o explorează, ilustrează și dezvoltă. Două corpuri normale, diferite ca dimensiuni, mai aproape sau mai departe de standardul actual de frumusețe, deloc cosmetizate, sînt folosite în spectacol atît ca reprezentări ale normei, cît și ca derogări de la normă. Prezența *live*, carnală, dar de multe ori tăcută a performerelor Lucia Mărneanu și Alexandra Caras intră în conjuncție cu vocea Anei Cucu-Popescu, un corp absent, invizibil, dar conștient și vocal.

Corpurile anormative, corpurile-victimă sînt expuse aproape nude, vizibile, fragile, se exprimă prin performance și confesiuni lirice, în timp ce corpurile acuzatoare (încarnări ale mentalului colectiv stigmatizator), polifonice, sînt reprezentate cu spatele (anonimizate), îmbrăcate în cămăși masculine *(fat shaming*-ul are o tentă misogină, femeile supraponderale sînt agresate verbal mai mult decît bărbații supraponderali). Sînt ilustrate performativ cîteva aspirații generale ale femeii, precum căsătoria, mai ales momentul nunții și al rochiei de mireasă, și familia – un „cuib" se construiește din paie de plastic pentru cocktail-uri –, ca elemente esențiale pe traseul normalității. Nevoia de validare socială derivă din cea de integrare în comunitate, de apartenență la un grup. Nimeni nu vrea să fie singur, dar singurătatea este destinația finală a victimelor oricărui tip de discriminare. Fetele din *Body of Defiance* încearcă să atingă etapele obligatorii ale împlinirii sociale, dar eșuează. Reacția lor față de acest eșec este esențială pentru modul în care își vor configura ulterior existența. Existența unui model de frumusețe dezirabil la nivel social arată că, în loc să își dezvolte respectul față de diversitate, societatea a găsit mai multe motive de intoleranță. Evoluăm involuînd.

© B. Bolaș

Un element comun mai multor scene este acoperirea corpurilor cu diferite materiale precum ciorapii, care sufocă pielea și devin o epidermă artificială, sau cremele, care vindecă sau maschează pielea urîtă, imperfectă, ridată, tatuată, cu cicatrici. Sînt straturi care se aplică peste piele pentru a ascunde derapajul de la idealul de frumusețe și care pun măști standard peste corpuri anormative.

Ana Cucu-Popescu reprezintă o poveste de succes. Și-a găsit confortul, nu doar în propria piele, ci și în raport cu presiunea socială de a se adapta standardelor. Nu i-a fost ușor, dar a obținut liniștea pe care altfel nu ar fi avut-o. *Body of Defiance* este povestea unui corp care își afirmă identitatea în contra și în ciuda tiparului social. Și are cîștig de cauză.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Mai muncesc după 40 de ani?

O discuție din spațiul virtual, pornită pe LinkedIn, m-a determinat să scriu acest articol. Așadar, un domn pe nume Radu Georgescu scria că „economia României nu este foarte prietenoasă cu majoritatea oamenilor care au peste 15 ani de experiență profesională“ și că „nu a văzut în ultimul an vreun anunț de angajare care să solicite persoane cu experiență mai mare de 15 ani“. În final, omul concluziona că „după 35 de ani este mai sigur să încerci să creezi locuri de muncă, decît să cauți locuri de muncă“. Aproape o sută de oameni au comentat în legătură cu postarea sus amintită, care descrie un moment delicat al vieții generației mele, care a luat în piept tranziția României de la comunism la capitalism, într-o democrație șubredă, susținută numai de ideologia Uniunii Europene.

Nu am încă 40 de ani, dar am reținut experiența împărtășită de un prieten care ajunsese la această vîrstă chiar în ziua în care povestea asta: „Pînă la 35 de ani, vrei să faci toate lucrurile să meargă, urci muntele în continuare indiferent de greutățile de pe traseu, dovedești lumii cine ești, arăți tuturor că poți, că ești în stare. Asta este ambiția tinereții. După 35 de ani, lucrurile încep ușor, ușor, să se schimbe, polii intereselor proprii se înclină către alte valori care prind contur din ce în ce mai mult. Calitatea începe să conteze în detrimentul cantității, cercurile de prieteni se restrîng din ce în ce, îi vrei aproape pe ăia pe care-i numeri pe degetele de la o mînă și cel mai probabil, sînt și cei cu care te-ai jucat de-a v-ați ascunselea, ai aprins prima țigară și ai băut prima caisată iarna, într-o oarecare scară de bloc. După 40 de ani, partea spirituală te preocupă pentru că începi să vezi lumea în adevăratele ei culori, începi să simți ceea ce contează de fapt. Este momentul în care regreți că nu ai făcut un copil acum cîțiva ani, cînd erai atît de preocupat de profesie, de bani, de propriul nume.“ Am reținut povestirea retrospectivă a devenirii prietenului meu, pentru că ceva mi-a spus atunci că omul are dreptate. Bănuiala mea a fost alimentată și de recomandarea lui Otto von Bismark, de care țin cont atunci cînd cred că trebuie: „Proștii învață din experiențele lor. Deștepții învață din poveștile altora“.

Omul care scria pe LinkedIn avea dreptate. Piața muncii din România nu are în prezent, locuri disponibile pentru oamenii de peste 40 de ani care sînt siliți de împrejurări să își găsească un loc de muncă, însă situația este similară și în străinătate. Cei mai mulți oameni trecuți de vîrsta de 40 de ani care muncesc în prezent în corporații (mă refer la oamenii care muncesc din postura de angajați în corporații, nu la cei care colaborează cu corporațiile în rol de consultant), dețin titluri onorifice ale poziției lor. Cei mai mulți dintre cei pe care i-am văzut eu lucrînd în corporații nu prea mai au energia de a demonstra lumii cine sînt și ce pot să facă, își dau ochii peste cap cînd vine vorba de a primi sarcini noi, rezistă la schimbarea ordinii știute de ei, iar în

general, sînt ținuți în muncă de procedurile stufoase ale jobului lor și de amintirea vremurilor cînd ei încă mai munceau ceva. Mulți dintre cei care muncesc în corporații au devenit „instituționalizați“, un concept utilizat pentru a descrie efectele „instituțiilor totale“ așa cum explică sociologul și scriitorul canadian Erving Goffman în lucrarea *Aziluri,* concept care, în opinia mea, se potrivește corporațiilor: „Cînd individul desfășoară, în mod cooperant, activitățile pe care i le cere organizația și în condițiile cerute – în societatea noastră, cu sprijinul standardelor instituționalizate de bunăstare, cu motivația creată prin stimulente și valori comune și cu aceea determinată de penalizările reglementatate –, el este transformat într-un co-operator: devine membrul „normal“, „programat“ sau integrat. Primește și obține, cu atitudinea cuvenită, ceea ce s-a planificat în mod sistematic, indiferent dacă i se cere mult sau puțin. Pe scurt, descoperă că, în mod oficial, i se cere să fie nici mai mult, dar nici mai puțin decît este pregătit și că este obligat să trăiască într-o lume care, de fapt, i se potrivește.“

Nu cunosc în prezent oameni care muncesc într-o corporație de peste zece ani și care să nu dorească să părăsească respectiva companie. În unele cazuri, sînt siliți să reintre în piața muncii ca urmare a fuzionării companiei la care muncesc cu o altă firmă mai stabilă financiar. Am lucrat aproape șapte ani într-o companie, iar cînd am fost forțat de împrejurări să îmi caut un alt job, am realizat că nu mă pot recomanda prin altceva decît prin funcția pe care am avut-o în fosta companie. Am realizat, totodată, că nu mai știam care sînt cerințele actuale ale pieței pentru funcția și experiența mea. Devenisem prea scump, așadar compromisul propriului viitor profesional trebuia să înceapă cu mine.

Lipsa unei perspective profesionale, a unui plan B conturat la debutul nostru în cîmpul muncii, ne aruncă în cele din urmă în ghearele cîtorva certitudini:

(i) Dacă pînă la 40 de ani nu te-ai îmbogățit muncind (în România) și dacă nici nu ai posibilitatea de a primi o moștenire babană, nu te vei mai îmbogăți;

(ii) Nici un job nu este sigur într-o corporație, însă ajungi să înțelegi că asta este o certitudine și nu un clișeu, decît după ce ești concediat, atunci cînd ți-e lumea mai dragă;

(iii) Ai îmbătrînit așteptînd să te remarce cineva într-o companie în care lucrează mii de oameni...

Unii dintre noi nu am avut îndrumarea (sau prezența de spirit) necesară pentru a pune bazele unei perspective, ale unui drum profesional anticipat din aproape în aproape, considerînd contextul social din care facem parte, evoluția pieței și a economiei locului în care muncim, iar alții au preferat să rămînem comozi și letargici, într-un *loc de muncă călduț.* Același Erving Goffman descrie efectul adaptării oamenilor la „viața“ organizației din care fac parte (chiar dacă, așa cum arătam, sociologul se referă la alte tipuri de organizații decît corporațiile): „Uneori se poate ca, indiferent în ce direcție îi împinge conducerea pe participanți, aceștia să manifeste mai multă angajare și mai mult atașament față de entitate decît li s-a cerut sau, uneori, decît își dorește conducerea. Un enoriaș poate încerca să trăiască prea mult în biserică și pentru ea; o gospodină își poate ține locuința prea curată; un ofițer de rang inferior poate insista să se scufunde odată cu nava. Nu

Primește și obține, cu atitudinea cuvenită, ceea ce s-a planificat în mod sistematic.

cred că aceasta constituie o problemă socială de proporții, excepție făcînd poate acei „instituționalizați“ [...] care refuză să plece, deși li se permite; însă din perspectivă analitică trebuie să vedem că, așa cum vor exista întotdeauna persoane considerate a nu îmbrățișa suficient entitatea socială de care aparțin, tot astfel, vom găsi întotdeauna măcar cîțiva care pot stînjeni organizația îmbrățișînd-o cu prea multă dăruire.“

Închei această relatare cu observația unui domn pe nume Codrin Bărcaru, care se exprimă în cadrul aceleiași discuții din spațiul virtual: „Rămînem nimic altceva decît suma oamenilor cu care ne înconjurăm și rezultatul aderării la mediul din care facem parte. Viața reprezintă o creștere permanentă în mediul profesional. Cunosc oameni de peste 60 de ani care scriu cărți, conduc afaceri prospere și au planuri de dezvoltare. Pe acești oameni îi cunoști după cum vorbesc. Ei vorbesc, întotdeauna, despre viitor.“

Alex GHEORGHE

PUBLICITATE

Cristina ȘTEFAN

„Îi ajutăm pe copii să viseze“

Ușor să-ți imaginezi că, în România anului 2018 – țară membră a Uniunii Europene –, cei mai mulți copii au parte de o copilărie fericită. Însă raportul organizației Salvați Copiii din 2017 arată că lucrurile nu stau chiar atît de bine. Într-un clasament global al țărilor unde copilăria este mai mult sau mai puțin amenințată, România ocupă locul 52 din 172, mai bine decît noi situîndu-se țări precum Ucraina, Kazahstan, Tunisia sau Bulgaria. Îngrijorători sînt indicatorii privind mortalitatea infantilă și rata nașterilor în rîndul adolescentelor, însă nu stăm prea bine nici în ceea ce privește sănătatea, nutriția, educația și protecția copiilor. Conform raportului „Copilării furate“, 51% din copiii români se află în risc de sărăcie sau excluziune socială, fenomen care va avea consecințe grave pe termen lung. Malnutriți, lipsiți de resurse financiare, acești tineri părăsesc deseori și mediul școlar (282.000 de copii între 7 și 17 ani nu urmează nici o formă de educație).

Confruntați cu asemenea probleme, ce viitor mai pot avea acești copii? Asta s-a întrebat și **Coralia Neagu**, psiholog în vîrstă de 28 de ani. În vreme ce urma facultatea, absolvind un master de Psihologie aplicată în domeniul securității naționale, Coralia a făcut și doi ani de voluntariat la organizația Salvați Copiii. Astfel și-a descoperit vocația, dincolo de dorința ei nativă de ajuta copiii. A rămas alături de Salvați Copiii și, în prezent, lucrează cu mai multe categorii vulnerabile: cu copii ai căror părinți au plecat din țară ca să muncească, și cu cei care suferă de tuberculoză, oferindu-le totodată sprijin și părinților acestora.

Statisticile oficiale arată că numărul copiilor români cu unul sau ambii părinți plecați la muncă în afara țării a crescut semnificativ în ultima perioadă, de la 85.000 în decembrie 2015, la peste 97.500 în martie 2017. Datele colectate de la Inspectoratele Școlare, de Salvați Copiii și de Ministerul Educației, au relevat însă un număr mult mai mare – peste 200.000. Aceștia rămîn în grija rudelor sau cu frați mai mari decît ei – însă fratele mai mare e, deseori, tot un copil. „Categoria de vîrstă cu care lucrez în special este de 6-10 ani și se întîmplă des ca acești copii să rămînă cu traume“, îmi arată Coralia Neagu. Dintre cei urmăriți de ea, îmi spune povestea a trei frați care au rămas doar cu mătușa lor, ambii părinți dispărînd complet din peisaj. „Fratele cel mare și-a asumat el responsabilitatea pentru ceilalți, prematur, deci pentru el întîmplarea a reprezentat o maturizare precoce, forțată. O vedea și pe mătușa lor ca fiind vulnerabilă, căci aceasta era destul de în vîrstă.“

Din 2010, Salvați Copiii România a pornit programul „Creștem împreună“, dedicat susținerii acestor copii rămași singuri acasă ca urmare a plecării părinților. Cei mici fac parte din program pînă la 10 ani, însă ei sînt monitorizați și după această vîrstă – cum e și fratele cel mare din povestea de mai devreme. „Încercăm să-i menținem pe acești copii în mediul școlar, pentru că riscul de abandon și absenteismul au o rată mare, la fel și riscul de dependențe și de abuz de substanțe. Ei rămîn prietenii noștri, ne vizitează și vorbim cu ei cînd au probleme“, povestește Coralia. Organizația le oferă și activități școlare, de dezvoltare personală sau de relaxare. „Trebuie să-i învățăm să pescuiască, nu să le dăm noi peștele“, adaugă Coralia. Drama acestor copii se întinde pe mai multe planuri. „Sînt sacrificați emoțional pentru că le pleacă părinții, dar și financiar, căci nu are loc o schimbare economică semnificativă.“ Banii trimiși înapoi în țară de părinți nu sînt suficienți, sau pur și simplu nu ajung să fie investiți în educația și bunăstarea copiilor, astfel încît ei rămîn vulnerabili.

Coralia Neagu îmi spune că încearcă să le inspire copiilor un plan de viitor, căci modelele din familia lor nu sînt cele mai fericite. Mulți dintre acești copii nu știu ce vor să facă atunci cînd vor fi mari. Dintre cei din jurul lor, unii lucrează cu ziua sau alții ajung în pușcărie. Așa că e important să li se explice că școala e un plus în viața lor și îi va ajuta să-și cîștige traiul, să înțeleagă lumea mai bine. E important chiar și cînd un singur copil dintr-o comunitate reușește să se ridice. Coralia se bucură și cînd cei mici învață să citească, să scrie și să se semneze – „căci și atunci cînd semnezi un contract, trebuie să-l poți înțelege, altfel poți să fii abuzat“. Au discutat toate aceste lucruri și cu fratele cel mare.

Totul se face pe principiul prieteniei.

„Din păcate, mă tem că el va fi nevoit să înceapă munca destul de devreme, pentru că nu are cine să-l susțină financiar, și nu știu cum va reuși să ajungă la o facultate. Ne-am bucura să ajungă să termine măcar liceul, chiar și o școală profesională e bună.“ Și, poate cel mai important, „îi ajutăm pe copii să viseze, căci mulți nici nu reușesc să viseze. E un mediu foarte contrastant – la noi, e plin de culoare, la ei, totul e foarte gri. Stau uneori șapte într-o cameră și le e greu să-și imagineze altă viață.“

Pe lîngă cazurile copiilor rămași singuri acasă, Coralia lucrează și cu copii bolnavi de tuberculoză și cu părinții acestora. Din Uniunea Europeană, România este țara cu cea mai mare incidență de TBC. Fără a fi neapărat o boală a sărăciei, la tuberculoză cei mai expuși sînt, într-adevăr, cei din grupurile defavorizate, cu o situație materială precară. Coralia merge în comunități din toate sectoarele Capitalei, ajută la identificarea oamenilor și îi consiliază și pe părinți, și pe copii. Le indică norme de igienă și îi ajută să se civilizeze, cu speranța că, astfel, copiii vor răspîndi în timp aceste învățături în comunitatea lor. „Acești oameni au un stil de viață diferit de al nostru – pentru ei e importantă ziua de mîine. Dacă noi ne facem planuri și creștem pe termen lung, ei s-au învățat într-un soi de libertate care înseamnă doar ziua de mîine, chiar dacă au un copil. Poimîine om vedea noi, se ivește altceva să ne ajute. Asta înseamnă ca la consiliere să le găsim părinților resursele, punctele importante, ce ești tu în familie, mergînd pînă la a-i face să realizeze ce ar însemna să nu-l mai aibă pe copil mîine. Pentru că unii nici nu-și doresc neapărat tratamentul, care e complex, cu o mulțime de efecte adverse, copiii plîng, nu vor să ia pastilele, iar părinții, sensibilizați de asta, nu le mai dau tratamentul.“ În lucrul cu părinții, încearcă să le crească aderența la tratament prin consiliere, dar și prin ajutoare alimentare. Totul se face pe principiul prieteniei – există ședințe lunare cu părinții, dar și consiliere psihologică și socială, săptămînal, în care aceștia povestesc ce greutăți întîmpină în creșterea copiilor. „Discutăm ca și cum am fi prieteni și nu impunem, ci dăm sfaturi, căci altfel îi pierdem. Ei vin la mine știind că eu coordonez activitatea educațională a copiilor lor și discutăm cum ar vorbi cu învățătoarea.“

Edificil să lucrezi cu oamenii – cu copiii, în mod special? Sigur că da. Însă urmărind toate aceste cazuri, „am trecut printr-un fel de desensibilizare“, mărturisește Coralia. „Mi se întîmplă și acum să plîng, dar mai rar. La început plecam cu poveștile acasă, mă întrebam dacă am făcut bine sau nu. Dar mă gîndesc că, dacă plîngem cu toții, unde ajungem? Nu îi putem ajuta așa.“ Îmi povestește că a fost la un curs despre alăptare doar pentru a-i putea arăta unei tinere mame cum să-și îngrijească nou-născutul. Însă cel mai des trebuie să le ofere, și copiilor, și părinților, mijloacele de a se susține singuri, iar uneori trebuie să pună și condiții, știind că așa îi va ajuta pe termen lung. „Mulți dintre copii zîmbesc atunci cînd vin la noi. Nu vin mereu să-și facă temele, ci pentru afecțiune, atenție și prietenie, și asta mă bucură foarte mult, cînd îi văd că vin în fiecare zi aici, după școală. Astea sînt resursele care mă ajută să merg mai departe.“

Dorin BODEA

Liberul arbitru în management

„Cel mai dificil lucru în viață este să te cunoști pe tine însuți."
THALES

Carl Sagan, în cartea *Pale Blue Dot: A Vision of the Human Future in Space,* consideră că singura soluție pentru viitorul omenirii constă în două acțiuni: *modestia* în fața vastității universului și *cutezanța* de a descoperi tot acest infinit necunoscut. A venit timpul să înțelegem că oamenii există pentru a se ajuta unii pe alții și că singuri nu vom putea reuși să cucerim universul... Deși este foarte tîrziu, haideți să ne dăm seama că idealul uman este același dintotdeauna: construirea unei lumi mai bune, de jur împrejurul nostru. Iar împărtășirea acestui ideal trebuie să facă parte integrantă din ADN-ul tuturor celor aflați în vîrful organizațiilor.

Metaforic vorbind, rolul conducerii este să lupte cu „răul" și să învingă. Drept urmare, performanța conducerii de la vîrful organizațiilor înseamnă capacitatea acesteia de a se lupta cu mediocritatea și incompetența sub toate formele lor de manifestare și de a construi echipe eficace, de încredere, și un context organizațional favorabil performanțelor excepționale. Să stabilească o viziune a afacerii care-și propune să facă mai mult decît maximizarea profitului: să aducă îmbunătățiri substanțiale calității vieții oamenilor. În consecință, modelul și practicile conducerii la vîrful organizațiilor trebuie evaluate după performanțele echipei manageriale și ale întregii organizații (ca echipă), după gradul de încredere, de implicare și de loialitate ale colaboratorilor (angajaților) și nu după atributele strălucitoare ale imaginii personale de mare lider eroic și charismatic. Căci, așa cum remarca Jim Collins, modelul și practicile esențiale ale CEO-ului care construiește organizații excelente stau în două fundamente de valoare: *modestia* și *consecvența*.

Și chiar dacă astăzi modestia este o *rara avis* peste tot în cultura occidentală, cu atît mai mult la vîrful organizațiilor, să nu disperăm, totuși. Să privim la nesfîrșit același spectacol, istoria repetată de atîtea mii și mii de ori a ego-urilor, a orgoliilor și a competițiilor care fac deliciul publicului nu este o povară amară! Dimpotrivă, poate fi chiar o sarcină distractivă. Măsurarea puterilor într-o luptă dreaptă face parte din natura noastră și ne reamintește de lumea străveche, pe care credeam că am părăsit-o. Dar nu este nici pe departe așa...

Probabil că abia acum a venit momentul să spunem că orgoliul nu este cel mai mare rău cu care ne confruntăm, ci este întotdeauna de preferat falsei modestii. Falsa modestie sau falsa conștiință de sine este dușmanul pe care trebuie să-l răpunem.

Liberul arbitru: banii sau puterea?

Să trecem în revistă două experimente revelatoare: primul cu copii, al doilea cu bogați.

Primul experiment vizează puterea de influență a autorității, a poziționării superioare, chiar de la nivelul cel mai înalt al organizațiilor. Experimentul a constat în estimarea tentativei de fraudă la copii și la elevii din clasele primare, care trebuie să completeze un test și să-l corecteze. Poziționînd elevii în diverse ipostaze ale puterii, în biroul modest al angajatului de rînd sau cel impunător al executivului, concluzia experimentului a fost una revelatoare. Elevii care au fost poziționați în birouri de directori executivi au fraudat semnificativ mai mult (mulți dintre ei cu peste 50% mai mult) decît cei care completau testul la birouri modeste.

Al doilea experiment a vizat comportamentul oamenilor în funcție de venitul acestora în contextul așteptării controlului stomatologic de rutină la o clinică de top.

Experimentul a constat în a observa cîte bomboane de ciocolată cu un brand de renume luau clienții în timp ce așteptau. Concluzia: cei din clasa de mijloc, cu venituri modeste, luau în medie 2-3 bomboane, dar pe măsură ce creșteau veniturile subiecților, creștea și frauda... Astfel, cei mai bogați luau și cîte 12-15 bomboane, adică își făceau provizii importante și pentru viitor...

Care-i morala? Este lesne de înțeles că banii și puterea sînt principalii potențiali corupători ai conștiinței morale. Și, de asemenea, pare de înțeles din perspectiva psihologiei sociale că majoritatea oamenilor au tendința de a acționa la fel (să încalce regulile, să trișeze „un pic") în contextul puterii și al bogăției. Adică li se pare normal să încalce principiul egalității considerîndu-se pe sine semnificativ superiori celorlalți, cu mai multe drepturi, cu mai multe privilegii etc.

Dar asta este fundamental greșit. Și în această presupoziție nerealistă putem găsi, cel mai probabil, sursa primordială a eșecului și a nefericirii la vîrful organizațiilor. Valorizarea excesivă a *banilor* declanșează un *pattern* al executivului dominat de lăcomie, viziune pe termen scurt, compromisuri, bonusuri enorme etc. *Puterea* (și mai ales teama de a nu pierde puterea) este sursa unui *pattern* distinct al conducerii la vîrful organizațiilor, dominat de jocuri politice, alianțe contra naturii, bisericuțe și scenarite bine ticluite etc., toate acestea fiind subordonate principiului etern: dezbină și stăpînește. Dar, dintre toate, dilema *banii sau puterea* este cea mai nocivă, pentru că reușește să deruteze și ultimul dram de conștiință morală, să potențeze două tipare distincte de comportament, dîndu-le un chip absolut imprevizibil, hidos, neomenesc, plin de cruzime... Aceste categorii de non-valori reprezintă sursa nesfîrșită a mediocrității și a incompetenței la vîrful organizațiilor de astăzi. Ele dezrădăcinează sinele celui aflat în fotoliul de CEO și-l deposedează de tot ce-i bun, frumos, drept, uman...

Paul Babiak și Robert Hare, în celebra carte *Snakes in Suits: When Psychopaths Go to Work,* ne arată că frauda are, în principal, două cauze. Prima este psihopatia. Adică există unii executivi care cred că regulile și normele nu li se aplică și lor, ci numai celorlalți, iar această caracteristică este specifică psihopaților. A doua este ambiția patologică. Există mulți executivi care ar face orice ca să cîștige (în orice circumstanțe) pe termen scurt. În ambele cazuri, vorbim despre directori executivi egotici, cărora nu le pasă de drepturile și sentimentele celorlalți, de modul în care deciziile și acțiunile lor afectează angajații, echipele și organizațiile.* Toți acești executivi sînt incapabili să conceapă strategii pe termen lung și să le pună în practică, să dezvolte în mod sustenabil organizațiile. În schimb, pe termen scurt, pot avea rezultate care să fure mințile investitorilor și ale consiliilor de administrație.

Nu putem decît să sperăm că procentul acestor două categorii de executivi nu este unul copleșitor și că multe cazuri sînt încă tratabile, nefiind patologice. Dar tratamentul la acest nivel înseamnă, în primul rînd, o riguroasă cercetare de sine, care să stea la baza atitudinii potrivite pentru conducerea pregătită să înfăptuiască o construcție măreață împreună cu toți ceilalți doritori, potențiali colaboratori.

Cercetarea de sine, îndoiala și interogația de sine fac parte integrantă din responsabilitățile zilnice ale tuturor celor aflați la cîrma organizațiilor. Cu alte cuvinte, este esențial ca orice CEO, cu idealuri progresiste, plin de bunătate și de omenie, rezonabil și de „bun-simț", să știe că are și un potențial „rău", și pentru asta este necesar să fie atent la propriul sine, la potențialele derapaje care îl așteaptă la cotitură... Continua cercetare de sine, aplecare spre cunoașterea de sine (și spre un management eficace al sinelui) presupune, inevitabil, atît o doză consistentă de modestie, de moderație în ceea ce este (de diminuare a ego-ului și de îngăduire a celorlalți să fie alături), cît și o alta de consecvență, două ingrediente esențiale pentru orice reușită a conducerii, sursa valorilor și a motivațiile sale fundamentale. Iată ce scria Marc Aureliu, în urmă cu aproape două mii de ani, în a șaptea carte a *Gîndurilor către sine însuși:* „Sapă înăuntrul sinelui tău; acolo se află izvorul binelui, mereu gata să țîșnească, dacă sapi mereu". Iar fără a ne întoarce asupra realității noastre lăuntrice este imposibil să lăsăm în urma noastră vreo construcție valoroasă și trainică. Ego-ul nostru, dacă vrem să nu cadă în păcatul capital al superiorității și în capcanele lăcomiilor de moment, are nevoie să știe că este chemat zilnic la judecată...

Să nu uităm nici o clipă că superioritatea și lăcomia anihilează totul în calea lor, distrug din temelii organizații, societăți și imperii, culturi și civilizații ce păreau a fi de neclintit pentru multă vreme.

Așadar, haideți să ne asumăm cu adevărat rolul de conducător. Să construim organizații de încredere, care să-și asume un ideal de progres. Să ne luptăm cu „răul" și să facem tot ceea ce ne stă în putință pentru a învinge. Să înțelegem că sîntem aici pentru a ne ajuta unii pe alții, pentru a construi împreună cu ceilalți. Să realizăm că singuri nu vom reuși. Să căutăm să fim buni și înțelegători, să-l lăsăm și pe cel de lîngă noi să fie, să-și exprime identitatea, voința, aspirațiile. Să nu stîrnim frică și să disprețuim pierderile. Să nu-l coborîm pe cel care îndrăznește și să nu-l zdrobim pe cel care greșește. Să fim atenți la umilința celor din organizația noastră și să-i ridicăm pe toți la statutul de egali, colaboratori ai noștri. Să conștientizăm că din ignoranță provin cele mai multe și cele mai dramatice erori. Faptul că ne supărăm pe competitorii noștri care ne vorbesc de rău, pe colegii noștri care nu ne acordă suficientă atenție și pe subordonații noștri care greșesc din cînd în cînd sînt semne clare că avem un ego prea mare, prea mîndru, superior și plin de el, orbit de sine și orb la ceea ce se petrece în jurul lui. Dar, în esență, toate aceste lucruri exprimă pe deplin o necunoaștere a realității și a lumii în care trăim, o dezrădăcinare a tot ceea ce este uman și firesc. Pentru că, nu-i așa, nu este oare omenesc ca dușmanii să ne vorbească de rău, iar prietenii să mai greșească din cînd în cînd? Fiind conștienți de iluziile și de orbirea ego-ului, să încercăm să ne luăm în stăpînire, să nu avem încredere deplină în ceea ce simțim și să nu acționăm iute și pripit, să știm să amînăm pentru o zi sau măcar pentru un ceas tot ceea ce trebuie decis, cu impact atît de copleșitor asupra vieții altora. Să nu pierdem timpul și să ne asumăm propriul nostru ideal. Căci numai așa am putea fi consecvenți în lupta cu propriii demoni ai mediocrității și ai incompetenței care ne amenință la tot pasul. Să ne privim pe sine pînă cînd ne vom vedea așa cum sîntem, căci numai așa vom putea alege modestia ca fundament de valoare al viitoarei noastre construcții împreună cu ceilalți.

Haideți să ne asumăm cu adevărat rolul de conducător.

* Paul Babiak și Robert Hare, *Snakes in Suits: When Psychopaths Go to Work*, New York, Reagan Books, 2006, *apud* Robert Kaiser, *Riscurile accentuării punctelor forte*, Editura Curtea Veche, București, 2011, p. 181.

***Dorin Bodea** este doctor în economie. Director general la Result Development. Cea mai recentă carte publicată este* Adevărul incomod de la vîrful organizațiilor *(Editura Result, 2018)*

Cosmin SIPOȘ

„Este o vară premium la TVR!“

– o altfel de retrospectivă a Campionatului Mondial de Fotbal –

Acesta a fost dictonul unei luni pline de fotbal, care va păstra în memoria colectivă momentele glorioase petrecute alături de crainicii televiziunii publice – oameni de nădejde care au slobozit în mod admirabil remarci pentru partidele Campionatului Mondial de Fotbal 2018. Renegîndu-mi ultimele urme de onoare, am luat asupra mea o povară sisifică, cu scopul de a atinge nirvana stahanovistă: selectarea „comentariilor de Mondial“ care strălucesc atît prin excepționalismul butaforic, cît și prin încărcătura și finețea metaforice. Așadar, să curgă din slova lui Miron Costin pînă reinventăm letopisețul!

■ „Pe teren vor intra alături de jucători și doi copii români, de altfel singurii români care vor păși pe gazon la un Mondial în 2018.“

■ „3-0 în duelul petrolului la Cupa Mondială.“

■ „La hochei, pucurile ajunse în tribune nu se mai întorc. La fotbal, lucrurile nu stau așa.“

■ „Avem jucători adevărați și în naționala Egiptului“ – restul sînt holograme, jucători de Playstation și A.I.

■ „Am ascultat imnul Egiptului, acum vedem rugi adresate zeilor africani“ – *Do you have a moment to talk about our* vînători-culegători, *God?*

■ „Teatru! Teatru curat! Și nu e Festivalul de la Sibiu!“

■ „Nu cred că s-a născut încă arbitrul de tușă care să îl convingă pe Suarez că este în ofsaid.“

■ „Mijlocaș central de tip ștafetă.“

■ „Balonul refuză să intre în poartă“ – mingea oficială a CM 2018 se numește „Domnilor, eu nu mai cred în determinism, m-au luat transpirațiile nihiliste cînd am văzut literatura rusă, pornesc o mișcare de eliberare a baloanelor de sub jugul patriarhatului.“

■ „Acolo, diferența (dintre Rusia și Arabia Saudită) s-a văzut de pe Sputnik.“

■ „Iranul pare o echipă de poeți.“

■ „Întrebarea este ce face Iranul cu mingea. În ultimele minute au jucat doar lungă și pe a doua“ – inspirat din Hagiologia vorbelor de duh.

■ „Defensiva Iranului poate deveni veninoasă“ – bine că măcar nu joacă pe Arena Națională.

■ „Griezmann e ca un electron liber, se duce mereu să se asocieze.“

■ „Pogba e destul de liber, chiar liber!“

■ „N'Golo Kante – sacagiul naționalei Franței, băiatul care duce apa la băieții din față.“

■ „Lipsesc mințile luminate din echipa Franței… un Zidane, ceva“ – da' zi, dom'le, direct de Voltaire, Diderot, D'Alembert, Rousseau și alde ăilalți.

■ „Jedinak a fost mai mult un măturător pînă acum.“

■ „E prea puțin aer, prea puțin oxigen în acea parte a terenului.“

■ „Ay! ay! ay! ay! ay! ay!, ne trebuie un manual de geometrie în spațiu“ – uneori, *DEX*-ul e de ajuns.

■ „Elvețienii nu s-au apărat nici prea-prea, nici foarte-foarte.“

■ „Elvețienii încearcă să temporizeze timpul; timpul trece în favoarea lor“ – acum am aflat cu adevărat de ce plîngea McConaughey în *Interstellar*.

■ „Este o adevărată mișcare browniană la marginea careului.“

■ „Surprize, surprize în Maica Rusie.“

■ „Ușor-ușor, Panama se îngălbenește la Soci.“

■ „Cred că asistentul din partea dreaptă are ceva probleme oculare.“

■ „Witsel, omul al cărui transfer la Zenit Leningrad a făcut vîlvă enormă“ – după cum ar zice însuși Vladimir, „ce-i de făcut“ cu crainicii?

■ „Musculițele rusești îi deranjează pe englezi.“

■ „Sassi merită certat, s-a dus cu fițe, așa, în figuri, ca să folosim cîteva expresii clasice“ – putem spune că a fost *sassy?*

■ „După privire, să știi că nu-l doare foarte tare; numai cînd dădea Feri Vaștag era periculos.“

■ „Toți [jucătorii tunisieni] sînt gelați, dați cu briantină, cred că au și un hairstylist în lot.“

■ „Trippier stă cam degeaba. Cred că s-a plictisit.“

■ „E mai simplu să pronunțăm doar numele de pe spatele tricourilor jucătorilor din Arabia Saudită. Probabil s-au gîndit saudiții și la acest aspect. Ce-or fi zis: «Bieții comentatori!»“ – cam ce zicem și noi.

■ „Saudiții au luat bătaie de la Italia cu 2-1, dar italienii sînt «acasă», la fel ca noi.“ Replica celuilalt comentator: „Ne onorează comparația!“

■ „Din nefericire pentru ei, statistica care contează la un Mondial e cea a golurilor marcate.“

■ Cei doi comentatori discută despre faptul că anul acesta are loc o ediție aniversară a Cerbului de Aur, la 50 de ani de la apariția concursului. „Cerbul de aur decrețel. *Touché!*“

■ „Toți jucătorii Uruguayului sînt în propriul careu, chiar și Cavani, chiar și Suarez… chiar și Muslera.“ Replica: „E și el?“ – Muslera este portarul.

■ „Arabia Saudită va debuta anul viitor la Cupa Asiei cu Coreea de Nord. Aș vrea să văd returul, să-l văd pe Kim Jong-un în tribune, acolo. Această senzație am avut-o cînd l-am văzut pe Gianni Infantino la un meci precedent; trona acolo pe un scaun uriaș, nu era nimeni în jurul său… dar să nu fiu eu răutăciosul!“

■ „Zidul îl ajută pe om, așa cum suna un refren al copilăriei noastre.“

■ „Iranienii aruncă mingea din și în orice poziție; strategia clasică: Focu' la ei!“

■ „Jucătorul iranian se prăbușește de parcă ar fi lunetiști în tribună. Am spus că nu mai folosesc această expresie, dar prea cad [jucătorii iranieni] așa ușor în ultimele minute.“

■ „Iranienii trebuie să pîrjolească terenul, să ardă atacurile echipei spaniole.“ Replica: „Așteptam să zici că trebuie să și otrăvească apele, dar n-a mai venit.“

■ „Astăzi vom descoperi dacă în viață, așa, pe termen lung, șansele se distribuie uniform.“

■ „Ca niște sirene, [danezii] încercau să îi atragă pe jucătorii australieni.“

■ „Un meci care pe care, unde n-au precupețit nici un efort, ca să folosim acest termen revoluționar.“

■ „Nemții sînt indispuși, sînt extrem de nervoși; ferească Dumnezeu să îi superi de obicei.“

■ „Balonul se duce în cealaltă parte față de care era el.“

■ „Nici un meci nu seamănă cu altul“ – *panta rei.*

■ „Ar mai fi fost de doi bani speranță pentru polonezi“ – acum vreo două zile erau doi lei, dar așa e cînd crește RO-BORu'…

■ „Polonezii uitaseră firul epic [al meciului].“

■ „James a vrut să trimită un covrig; o minge covrig!“

■ „Islandezii își aduc stîlpii de telegraf din defensivă.“

■ „De Gea nu mai avea nimic de făcut; eventual, un *selfie* cu poarta.“

■ „Șutul lui Yong Lee… trimis undeva spre Siberia.“

■ „Arbitrul Geiger îi îngălbenește pe coreeni“ – chiar e nevoie să fim rasiști?

■ „Mexicanii cred că se roagă la toate zeitățile aztece“ – dacă ar ști săracul Hernán Cortés ce s-a ales de victoria sa de la Tenochtitlan…

■ „Fostele Panzere sînt acum niște motorete… *zündapp*-uri, model vechi.“

■ „Cel mai important jucător al Naționalei elvete.“

■ „Despre Sommer se zice că este tipul iubit de soacră“ – mînca-l-ar mama de „elvet“.

■ „Era mai gînditor la această fază Eric Dier“ – *cogito ergo fotbalisum.*

■ „Chelsea – una din marile echipe ale fotbalului continental.“

■ „Parcă mă uit la un Ceahlăul cu Gloria Bistrița“ – cu comentariul de rigoare.

■ „Incredibilul s-a produs. Arbitrul fluieră finalul primei reprize.“

■ „D'ale lui Courtois – așa am putea caracteriza această fază.“

■ „Ca timbrul de scrisoare este Matuidi cu Messi“ – îl auziți? da, este sunetul ăla de imprimantă veche de la Poștă.

■ „Prima problemă de comunicare în echipa francezilor.“

■ „Mascherano îl compostează pe închizătorul Franței“ – dar francezii sînt ăia cu vestele albastre…

■ „Francezii sînt în căutarea timpului pierdut“ – dacă or să facă și un *J'Accuse* pe Macron, e tacîmul complet.

■ „Lucas Hernandez e băiat de marseilleză.“

■ „Englezii și-au dorit mai mult înfrîngerea“ – în Războiul de 100 de ani?

■ „Ca să planifici pentru sferturi și semifinale, trebuie mai întîi să treci de optimi“ – noul, o veche poveste.

■ „Pentru danezi e mai bine să dea gol din careu decît din afara lui.“

■ „Takashi încearcă să destabilizeze, să pună niște întrebări acestui sistem 3-4-2-1.“

■ „Japonia nu e o formație care să aibă în ADN atacul… mă refer doar la fotbal.“

■ „Belgienii au reușit să îl elibereze pe Vincent Kompany.“

■ „Belgia va încerca să îl angajeze pe Lukaku.“ – păi, cum rămîne cu imigranții care fură locurile de muncă?

■ „Niponii au demonstrat că sînt buni încasatori; ei au fost buni încasatori tot timpul.“

■ „Acordul fin ar trebui făcut ceva mai bine în efectivul belgian“ – dacă nu, e bun și teletextul.

■ „Totul se poate juca pînă la finalul partidei.“

■ „Belgia are o apărare de filozofi.“

■ „Norii s-au risipit ca prin minune; fără să dau apă la moară conspiraționiștilor, e o vreme frumoasă“ – voi mai credeți în coincidențe?

■ „Cer apă englezii; nu este cald, dar efortul este mare“ – e bine că măcar nu mai cer pămînt.

■ „Decarul lui Real Madrid e acuzat de mărturie mincinoasă; nu va avea o viață foarte ușoară.“

■ „Walker era prea mic ca să joace pe atunci (într-un meci al Angliei din 1996), avea doar 4 ani, dacă nu mă înșel.“

■ „Nu obții nici de la soție un penalty la o fază ca asta“ – credeam că situația stă exact invers.

■ „Astăzi, Dumnezeu a fost croat“ – ăsta-i Dumnezeul comentariilor!

„Niponii au demonstrat că sînt buni încasatori; ei au fost buni încasatori tot timpul.“

***Cosmin Sipoș** este masterand al Facultății de Litere, Universitatea din București.*

Cu ochii-n 3,14

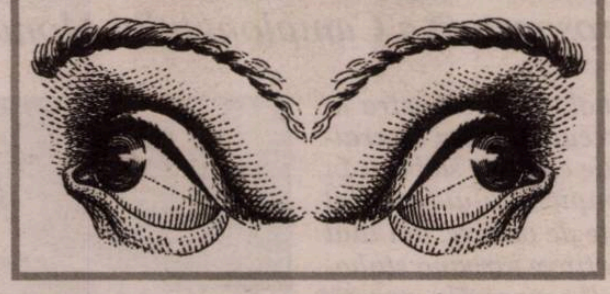

CHIAR DACĂ TOT CEEA CE SE ȘTIE DESPRE EL E CĂ ÎI PLACE CULOAREA FĂRĂ AROME, OMUL DESFĂȘURĂRII A REUȘIT SĂ BAGE MELODIA ÎN PUNGI

■ Coloana Infinitului a fost vandalizată din nou. După ce, în 2017, o slătineancă de 12 ani a inscripționat mesajul „S + S = BFF“ *(best friends forever),* un turist a scrijelit zilele trecute pe Coloană propriul nume: „Andi“. Poliția speră să-l prindă pe făptaș, chiar dacă tot ceea ce se știe despre el e că îl cheamă Andrei, că e român și că îi place să călătorească și să se iscălească. (**M. P.**)

■ Achiziție de autobuze noi în capitală. Gabriela Firea ne liniștește: „Un preț corect, mai ales că este vorba de autobuze ultramoderne dotate la cele mai înalte standarde. (...) Și încă un amănunt, noile autobuze vor avea culoarea turcoaz, la fel ca tricoul meu. O culoare optimistă care sper să fie de bun augur“, a mai spus Firea. Bucureșteni, fiți pregătiți pentru încă ceva „drăguț“. (**A. M. S.**)

■ Mai nou, opțiunile ne omoară. De la cafea la farmacie trebuie să știm exact și rapid ce vrem, altfel ieșim din competiție (care competiție, asta-i altă poveste): vrem cafeaua mică, medie sau mare, cu sau fără cofeină, cu sau fără arome, mai tare sau mai puțin tare; în ce privește medicamentele, le putem avea moi sau mai puțin moi, plic sau pastilă, alifie sau unguent, de dizolvat în apă sau direct în gură. Mereu trebuie să fim hotărîți, mai ales în chestiuni de nimic. (**I. P.**)

■ Un ziar din Texas a avut ideea banală de a publica pe pagina sa de Facebook textul Declarației de Independență a Statelor Unite ale Americii în fragmente succesive, astfel încît ultimul să apară pe 4 iulie. Nimic neobișnuit. Doar că, publicînd al nouălea fragment, ziarul s-a trezit că postarea este blocată de Facebook pe motiv că prezintă elemente de discurs al urii. Ziarul a protestat și, după puțin timp, cei de la Facebook au reparat aberația și au cerut scuze. Mașinăria care identifică „elementele“ de ură în postările Facebook n-a știut că are de judecat Declarația de Independență a țării în care funcționează. Sigur, explicația firească și acceptabilă este că era un robot, dar că destul de repede a intervenit omul și s-a rezolvat. Doar că, în asemenea cazuri, din ce în ce mai des, omul este un robot... (**S. V.**)

■ Shoko Asahara, fondatorul cultului apocaliptic Aum Shinrikyo, cel care a pus la cale atacul cu gaz sarin din 1995 în metroul din Tokyo, precum și autorul altor crime comise în perioada anilor '80-'90 (peste 40 de crime cu totul), a fost executat săptămîna trecută, laolaltă cu alți șase membri ai cultului, prin spînzurare. În vîrstă de 63 de ani, acest guru sinistru n-a declarat absolut nimic pe toată lunga durată a detenției și nici în timpul desfășurării procesului. (**M. C.**)

■ Într-un meci de la Cupa Mondială, echipa Iranului a reușit să bage mingea în poarta adversarilor. Comentatorul s-a pornit imediat să strige entuziasmat: „Gol, gol, gol, goooool! Goool, Iranul!“, ca și cum Iranul ar fi fost România. Cîteva secunde mai tîrziu însă, s-a văzut că fotbalistul care a înscris fusese în ofsaid, iar în ciuda protestelor iranienilor, arbitrul n-a validat golul. Comentatorul nu și-a mai putut lua însă înapoi strigătele. Nu s-a inventat încă un ofsaid și pentru comentatori. (**A. M.**)

■ Idei de cadouri pentru bărbați: aflînd că președintele Coreei de Nord, Kim Jong-un, n-a ascultat niciodată melodia „Rocket Man“ a lui Elton John, Donald Trump i-a dăruit acestuia CD-ul, cu tot cu autograf. (**C. Ș.**)

■ Luni, 9 iulie crt., ora 12, Favorit colț cu str. Sibiu, pe o ploaie torențială, o mașină neagră împarte lucrătorilor REBU pîine, frumos sigilată în pungi, porții de mîncare (la fel), dar și maiouri, lenjerie intimă, haine (la fel ambalate și frumos colorate). Un gest umanitar sau un gest electoral? Sigur, există și varianta și/și. De remarcat constanța *sine die* în fidelizare. Aviz amatorilor. (**R. M.**)

O DOVADĂ ÎN PLUS CĂ NEPREVĂZUTUL ÎNCHIS (ÎNSOȚIT DE TOATE DIMENSIUNILE) ESTE REZULTATUL UNEI INFORMAȚII TRANSMISE ACUM CÎȚIVA ANI

■ Eugen Simion, președintele secției de Filologie și Literatură a Academiei Române și consilier la Ministerul Educației, a criticat astfel alegerea subiectelor pentru Evaluarea Națională: „Este o bătaie de joc, o umilire a operelor scriitorilor noștri. Nu vor să le dea un text din Caragiale, Creangă, Rebreanu, Arghezi? Care ar fi miza? Li se șterge copiilor identitatea națională. Este inadmisibil! Nu mai promovăm valorile unui popor, ci îi radiem identitatea.“ O dovadă în plus că înțelegerea literară a lui Eugen Simion și-a atins limitele acum cam o jumătate de secol. (**M. C.**)

■ Niște ingineri de la Universitatea Tehnică din Dortmund au creat un program de simulare în care au introdus cîteva mii de date privind echipele participante la Campionatul Mondial de Fotbal din Rusia pentru a estima echipa cîștigătoare. Ei bine, după ce meciurile turneului au fost simulate de computer de o sută de mii de ori, conform calculelor și probabilităților a reieșit că Germania va cîștiga finala în fața Spaniei. Conform realității, prima nici n-a trecut de grupe, iar a doua a ieșit încă din sferturi. Așa se recîștigă încrederea în neprevăzutul vieții. (**M. C.**)

■ Codrin Ștefănescu, secretar general adjunct al PSD: „Kövesi nu va candida la nici un fel de președinție, că nu apucă.“ Citat închis. (**R. M.**)

■ Pe un vehicul, numele unei firme, însoțit de un slogan care te cam sperie: „Office Direct – Birouri de neoprit“. Nu poți să nu te întrebi pînă unde au de gînd să meargă birourile alea. (**D. S.**)

■ Duminică, pe la orele prînzului. Străzile sînt (aproape) pustii. Undeva, pe un trotuar, băiețelul și-a deșertat vagonetul imens: sute de piese lego, de toate dimensiunile și culorile, stau împrăștiate. Tatăl copilului stă în genunchi, lîngă grămada de piese și bricolează. „Tati, tati, ce facem?“, întreabă, mai degrabă plictisit, băiatul. „Un tanc. Pentru mami.“ O familie fericită. (**M. M.**)

■ S-a descoperit cea mai veche culoare a omenirii. Se pare că rozul este primul pigment terestru, apărut cu peste 500 de milioane de ani înainte de toate celelalte. Înțeleg că, de fapt, expresia *„La vie en rose“* este rezultatul unei informații ereditare, transmise mentalului colectiv de milioane de ani, de către niște microorganisme oceanice antice. (**S. G.**)

■ În Indiana a fost înființată acum cîțiva ani Prima Biserică a Canabisului. Aceasta încearcă în prezent să obțină aprobarea statului de a folosi legal iarba drept împărtășanie. Binecuvîntarea dumnezeiască probabil că o au deja. (**C. Ș.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații:
abonamente@adevarulholding.ro,
tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XV** ■ nr. **753** ■ 26 iulie – 1 august 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEŞU

„Opriţi-vă!“

pagina **3**

SEVER VOINESCU

„Aici e, din nou, Radio Europa Liberă!“

pagina **9**

DANIEL IONESCU

„Jethro Tull la doar 50 de ani“

pagina **14**

Apa

„Cînd ţi-e sete înţelegi apa.“

EMILY DICKINSON

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Radu IONESCU

Cod sumar al bunelor maniere

Ca să nu fim socotiți că nu facem parte din Europa, că sîntem oameni civilizați și bine crescuți, vă propun o repetiție: să vadă lumea cum știm să ne comportăm într-o vizită.

Să începem cu prietena noastră G. (gazda) care ne-a telefonat, invitîndu-ne: „Veniți să mîncați la noi, duminică", evident fără să precizeze ora, ca nu cumva să avem impresia că abuzează de libertatea noastră de opțiune. Deci gazdei nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să gătească, să se gătească, să deretice casa, să pună la adăpost obiectele mai mici (de exemplu, bibelourile) ca să nu incite musafirii la acte necugetate și să aștepte cu încredere ziua hotărîtă.

M. (musafirii), la rîndul lor, se vor pregăti acasă – el, costum bleumarin cu pantofi de antilopă maron, cravată cu ac, iar ea o rochie să le facă praf pe toate. (…)

Odată îmbrăcați, gătiți și însiropați cu spray-uri (…), M. pleacă spre G. Aici, aceasta îi întîmpină în vestibul, le spune politicos că o întîrziere de un ceas nu înseamnă nimic – doar ora nu fusese stabilită – și, invitîndu-i „să se facă comozi", privește cu nesaț spre punga de plastic pe care o poartă M. și, cu mai puțin interes, spre flori. Dacă doamna M. poartă pălărie, G. nu trebuie să se lase pînă nu o convinge să și-o scoată și, dacă aceasta nu vrea, cu un gest hotărît trebuie să i-o smulgă din cap. (…)

Odată introduși M. în camera de zi, trebuie făcute prezentările. Fiind oameni discreți, se vor auzi, spuse șoptit, cuvinte ca Țuțu, Mimi, Puia, Ramona, Gică, …escu, Jean; cei de la TV nu trebuie deranjați, așa că rămîn la sportul lor.

În sfîrșit, G., cu un zîmbet așternut peste oboseala bucătăriei, anunță autoritar dejunul. În acest minut începe panica generală: toți se reped, de preferință doi, dacă nu trei pe un scaun, după care, constatînd că sînt scaune destule, se liniștesc și se așază, așa cum se cuvine, de preferință soțul lîngă soție, că, deh, cine ți-e mai apropiat și cu cine să schimbi o vorbă, că cu ăștia…

Dacă masa începe cu o supă, pleoscăitul este de rigoare, G. înțelegînd astfel cît de apreciat este efortul său. Atenție! Nu cumva goliți farfuria. Lăsînd puțină supă sau mîncare în farfurie, G. va înțelege că nu ați venit să mîncați, înfometați de acasă, ci ca să-i faceți plăcere.

Dacă felul următor este o friptură sau o mîncare de pui, nu vă sfiiți să mîncați cu mîna (aveți la-ndemînă fața de masă sau vecinul), „că așa mînca și regele Carol", iar dacă este, din nenorocire, rasol de pește, nu vă sfiiți să căutați cu minuție oasele printre dinți. Și-ntr-un caz, și-ntr-altul, este evident că oasele nu se pun în farfurie, ci alături. (…)

Trecem peste desertul care nu ridică probleme deosebite și ajungem la cafea (cînd o sorbiți, nu uitați degetul mic în sus) și țigară. Nu puneți scrumul pe fața de masă, ci pe farfurioara cestii și, cînd ați terminat cafeaua, stingeți mucul în zaț; e mai igienic.

(…) Într-un tîrziu plecați, mulțumind cu atît mai multă căldură cu cît veți vedea uitate în vestibul, pe cuier, florile pe care le-ați adus.

(apărut în Dilema, *nr. 69, 6 mai 1994)*

Dilema veche vă propune

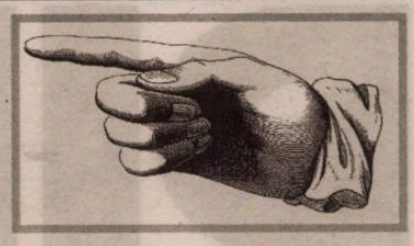

■ Lumea a cam uitat de Casa Capșa. Clienții care-i calcă astăzi pragul sînt rari. Unii ajung acolo ca la un obiectiv turistic, pe care l-au descoperit prin diverse ghiduri. Artiștii și scriitorii nu mai prea trec pe acolo. Nu mai e salonul plin de spirit care era altădată. Și totuși, ar merita mai multă atenție. Pentru că e în continuare un restaurant de clasă cu o atmosferă extrem de plăcută și, lucru extrem de rar, muzica (bună) se aude în surdină și nu spre surzenie, cum e moda idioată în România actuală. (Andrei Manolescu)

■ Muzeul de Etnografie „Horea și Aurel Flutur" din Chișcău, depresiunea Beiușului, județul Bihor – una din cele mai bogate și diverse colecții particulare de etnografie din țară, care numără în prezent peste 2500 de obiecte. Cu atît mai atractivă pentru vizitator cu cît nu-și propune un mesaj explicit, nici o demonstrație de forță. Vizitatorul intră într-un labirint al timpului, de la început de secol XIX pînă în zilele noastre, un traseu al civilizației țărănești, dar și citadine marcat prin piese de excepție. (Ruxandra Mihăilă)

■ John Berger a murit anul trecut, la vîrsta de 90 de ani. Figură importantă, cîștigător al premiului Booker, critic de artă, eseist, scriitor, Berger a influențat o întreagă generație în felul de a percepe arta. La Editura Vellant a apărut de curînd *Feluri de a vedea* (traducere de Radu Șorop), o carte care a însemnat mult în anii '70, cînd a fost publicată. (Ana Maria Sandu)

■ „Oamenilor li se pare că singurătatea e ca o boală contagioasă?", se întreabă o jurnalistă britanică. În UK, 7,7 milioane de oameni locuiesc singuri. Doar 22% din britanici nu s-au simțit niciodată singuri. Citiți aici o anchetă despre singurătate și cît de greu e ea de suportat pentru unii: https://www.1843magazine.com/features/in-solitude-what-happiness. (Cristina Ștefan)

■ Dacă aș fi fost invitat la ancheta de săptămîna trecută realizată de colegii mei să recomand și eu o lectură de vară, aș fi recomandat *Acasă. O istorie a vieții private* de Bill Bryson (traducere de Ciprian Șiulea, Polirom). Îmi imaginez că ar fi extrem de amuzant și totodată de folositor să stai pe o plajă la mare sau într-o poiană la munte și să citești istoria neștiută a sufrageriei și a camerei de toaletă, a pivniței și a podului, a scărilor și a tabloului electric. Trăim în case care au toate acestea și nu știm în ce trăim. „Istoria vieții private este istoria transformării lente a casei într-un loc confortabil", zice Bryson și da, trăim în case al căror confort a avut nevoie de cîteva sute de ani pentru a se contura. (Marius Chivu)

■ Marele Picnic ShortsUP – scurtmetraje în Grădina Botanică, din 27 pînă în 29 iulie. Filmele de anul acesta s-au grupat natural pe o temă aproape existențială, dar abordată cu umor, în registrul cu care ne-a obișnuit Marele Picnic: Ce ne unește și ne separă în același timp, dincolo de toate criteriile care vin în minte la prima strigare? Ce ne face să acționăm diferit de oameni cu care semănăm, dar identic cu băștinași exotici din sate al căror nume nu îl putem pronunța? (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Romii**
- **Munca**
- **Spiritul critic**

album dilematic Șerban Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.400
Tipărit la Tipomedia

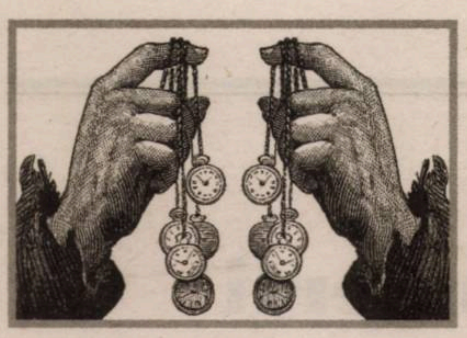

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Opriți-vă!

Acum peste șase ani, am publicat la această rubrică un text exasperat, a cărui exasperare nu pare să fi fost auzită de cine trebuie. L-am redescoperit întîmplător, pentru a constata că e încă și mai actual azi decît era în 2012. Îl reiau, deci, cu aceeași exasperare, dar cu mult mai puține iluzii decît aveam cînd l-am scris. Am adăugat doar un scurt paragraf, inspirat de dejecții ale anului în curs. Lectură plăcută, dacă dezastrul poate fi calificat, paradoxal, drept o (perversă și absurdă) plăcere...

Am avut șansa de a asista pentru prima oară la o campanie electorală liberă, în 1976, la Bonn, cînd s-au înfruntat Helmut Schmidt și Helmut Kohl. Mă uitam seară de seară la televizor și descopeream, uimit, cum arată lupta politică într-o țară democratică. În arenă, de partea lui Kohl, era și un personaj foarte popular în epocă, Franz Joseph Strauss, șeful dreptei bavareze (CSU), plin de temperament, agresiv, rău de gură, prompt în replică, greu de domolit cînd pornea la atac. Confruntarea dintre cei doi candidați a fost dură, contondentă, dar niciodată, absolut niciodată, trivială, brutală, josnică. Strauss, la rîndul lui, era mai mult pitoresc decît crud: fanda ironic, ridica glasul în tirade torențiale, dar nu-și permitea să coboare nivelul dezbaterii sub limita sportivității și a bunei-cuviințe. A cîștigat Helmut Schmidt. Solicitat, după victorie, să dea o declarație, n-a spus decît atît: „Unii sînt de părere că aș fi meritat!“ De curînd, am putut urmări și cîteva episoade din cursa pentru președinția Statelor Unite. Mitt Romney și Barack Obama nu s-au cruțat unul pe altul în efortul lor de a cîștiga. Miza era enormă, dar asta nu i-a determinat pe nici unul din ei să recurgă la lovituri sub centură, la grosolănii de limbaj sau de comportament. Atmosfera a rămas, pînă la sfîrșit, cordială. Cei doi au asumat de la bun început, ca fiind subînțelese, regulile politeții, dacă nu chiar ale curtoaziei. Nimic isteric, nimic grobian.

Mă întreb dacă politicienii noștri și-au luat vreodată răgazul de a urmări astfel de spectacole. Și dacă da, mă întreb cum de nu le crapă obrazul de rușine cînd văd cum arată lupta politică la alții. De multă vreme asistăm la o degenerescență gravă a stilului electoral, a limbajului, a moravurilor politice, iar această degenerescență contaminează inevitabil întregul corp social. Majoritatea gazetelor multiplică voluptuos cangrena, populația e din ce în ce mai intoxicată de suspiciune și ură, televiziunile găzduiesc, zilnic, „show“-uri otrăvitoare, pendulînd între grotesc și sinistru. Se cultivă furia, insulta, calomnia, turnătoria reciprocă, epitetul gros, bășcălia de periferie, populismul obscen, vulgaritatea. Se recurge, fără jenă, la atacuri nedemne legate de aspectul fizic al preopinentului, se fac analogii demente cu toate rebuturile umanității (te miri cine e comparat, una-două, cu Hitler, Gaddafi sau Ceaușescu). Foarte prizate sînt violarea vieții private, extinderea măcelului spre rude de toate gradele, răcnetul amenințător, deriziunea. Toate deprinderile și exigențele bunei educații sînt aruncate la gunoi: trebuie să acoperi glasul celorlalți interlocutori, să-ți manifești zgomotos lipsa de respect pentru adversar, să fii mereu gata de bătaie, sigur de sine, mîrlan. Scena publică e un soi de mlaștină urît mirositoare, în care se zvîrcolesc siluete dizgrațioase. Respirăm doze periculoase de dușmănie. Partizanatul de grotă, impolitețea mîndră de propria ei animalitate, verbiajul mahalagesc, obrăznicia de țoapă, subînțelesul pornografic, savoarea dejecției, ignoranța pompoasă sînt personaje cotidiene ale ambianței autohtone. Prostcrescuți, necultivați pînă la bădărănie, incapabili să vorbească normal românește, majoritatea politicienilor noștri sînt, la ora actuală, o sumă de agenți patogeni, cu efecte dramatice la nivel național. Sugrumarea adversarului e singurul lor program, țara e ultima lor grijă, dacă nu simplă materie primă pentru o dezmățată demagogie. Nu par să-și mai aducă aminte de purtarea nobilă sau măcar decentă, de imperativul ținutei, de demnitate și civilizație. Gazetarii, la rîndul lor, nu se lasă mai prejos. În emisiunile „moderate“ de ei, invitații proferează nestingheriți, la adresa „colegilor“ de platou, „vorbe grele“: „ești bou“, „ești prost“, „ești cretin“. Un comentator faimos cere „dușmanilor“ săi „să moară în chinuri“. S-a ajuns pînă la încăierare fizică, iar în Parlamentul țării, la obscenitate de gang și la bășcălie de măscărici.

Altfel vom dispărea cu toții.

Nu pot decît să sper într-o ultimă tresărire de umanitate în sufletele lor adormite. Nu pot decît să le cer tuturor, indiferent din ce tabără fac parte, să pună capăt, pînă nu e prea tîrziu, carnavalului insalubru pe care îl ilustrează. Ar trebui să-și dea seama că au, printre altele, datoria de a nu strica echilibrul comunității (atîta cît mai e), de a nu destrăma conștiințe, de a nu sminti lumea, de a nu impune modelul unui tip uman strîmb, spasmodic, purulent, inarticulat, obsedat de reușita proprie, pe socoteala tuturor. Nu pot decît să le spun: opriți-vă! Altfel vom dispărea cu toții, sub iureșul devastator al iresponsabilității voastre. Veniți-vă în fire! Treziți-vă! Opriți-vă!

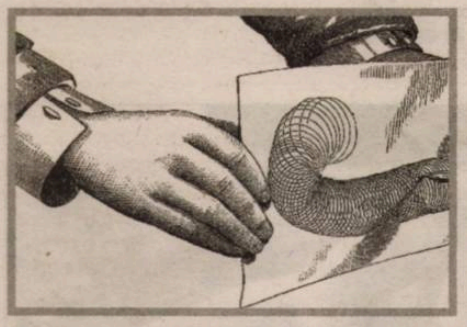

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Lichidatorii

Cînd, acum mai bine de treizeci de ani, Gorbaciov s-a apucat de reformele liberale binecunoscute, care aveau să ducă în final la implozia imensului și puternicului imperiu sovietic și la eliberarea de comunism a Europei de Est, cei mai mulți am salutat evenimentele și felul de a fi al secretarului general al PCUS. Ne-am gîndit că Istoria și-a regăsit cursul firesc – anume înspre tot mai multă libertate, așa cum crezuse Hegel – și că ceea ce se întîmplă avea să conducă la mai multă pace pe lume și prosperitate. Și așa a și fost – destulă vreme. Oricum, puțini au crezut chiar atunci că Gorbaciov era un nebun, un ins care își demola sistematic propriul stat și imperiu. Mai tîrziu, firește, mulți, mai ales ruși, au ajuns la această concluzie; totuși noi, liberalii, l-am așezat pe Gorbaciov și reformele sale pe versantul însorit al Istoriei.

Și dacă, totuși, Gorbaciov n-a fost decît un fel de nebun – desigur, bine intenționat (dar care nebun nu-i bine intenționat?), iar versantul însorit al Istoriei nici n-a existat, din simplul motiv că e greu de descoperit o Istorie cu majusculă – adică mers direcționat, progres mai rapid sau mai lent înspre un scop predictibil, fie el și libertatea omului și a spiritului său?

Pun această întrebare azi, cînd parcă începem să asistăm la procesul simetric celui din anii '80: un președinte american, dispunînd de țara cu mult cea mai bogată și mai puternică din lume, conducătoarea „lumii libere“, procedează de parcă ar vrea „cu mîinile proprii“ să scadă această putere și influență. Își insultă și își sabotează aliații cei mai buni (țările din Europa occidentală), în schimb face temenele unui dictatorial președinte rus (la recenta întîlnire în doi de la Helsinki), care și-a purtat țara prin diferite agresiuni în ultimii ani. Impune protecționism economic, se retrage din tratate internaționale, precum cel cu Iranul, slăbind astfel credibilitatea Americii pe viitor, se contrazice la tot pasul, uneori în mod ridicol, își decredibilizează înaintea „adversarului“ Justiția și serviciile de informații din propria țară, ca să nu mai vorbim de gafe „minore“, de pildă că se poartă ca un bădăran cu regina Angliei, contribuind prin acest gest să fie încă mai detestat decît era, în Marea Britanie, cel mai bun aliat de pînă acum al SUA.

Rezultatul este că nimeni dintre aliați și prieteni nu mai știe încotro va merge politica Statelor Unite. De exemplu, textele semnate la ultima reuniune NATO sînt foarte severe la adresa Rusiei, dar care le mai este valoarea, cînd Trump le poate oricînd invalida cu un *tweet?* Așa cum Gorbaciov, pe timpuri, îi năucea pe birocrații din stat, partid, aliați și servicii, fiindcă proceda mereu contrar scopurilor și rațiunii sistemului, inversînd mereu direcția tactică, tot așa pare să procedeze, *mutatis mutandis,* și Donald Trump. Nu întîmplător, fostul secretar de stat Henry Kissinger s-a referit la Trump ca la unul dintre acei conducători care „încheie o eră“. Să fi avut în minte celebrul om politic și teoretician ca termen de comparație tocmai pe Gorbaciov care „încheiase“ și cu care se încheiase era comunistă?

Sigur, sînt niște mari deosebiri între cele două cazuri: de exemplu, se știe bine azi că URSS era, în deceniul nouă al secolului trecut, la capătul puterilor sub raport economic. Sistemul economic comunist pur și simplu nu mai funcționa. Așa că exista o rațiune pentru care Gorbaciov să încerce reformarea lui. Dimpotrivă, SUA sînt azi în plină creștere economică și eu nu întrezăresc nici o rațiune profundă pentru a se distruge sistemul relațiilor economice și politice internaționale. Ceea ce nu înseamnă că nu sînt multe ajustări de făcut, dar oricum protecționismul economic nu poate face parte dintre măsurile rezonabile. Invers, Rusia, lovită de sancțiuni economice și obligată să cheltuiască sume mari pentru apărare, cu un PIB abia ceva mai mare decît al Italiei, dar mai mic decît al Braziliei, n-ar putea face față unei noi curse a înarmărilor și are puține atuuri de fond, în afara agresivității și a metodelor de intimidare. Să ignore Trump aceste „detalii“? Imposibil de crezut. Vrea cu tot dinadinsul să facă altfel decît predecesorii săi, chiar și atunci cînd aceștia au procedat corect? Au ales americanii un bufon? Sau, cum cred tot mai mulți, președintele american e șantajat cu ceva umilitor? Ca adversarul mai slab să încerce să cîștige bunăvoința adversarului mai puternic s-a mai văzut de destule ori în istorie, și chiar Gorbaciov a făcut acest lucru în felul lui prin politica de *„glasnost“;* dar ca adversarul mai puternic să se umilească înaintea adversarului mai slab, mergînd pînă la a-și discredita înaintea lui propriile servicii de informații, nu-mi amintesc să se mai fi întîmplat, astfel încît suspiciunile sînt rezonabile.

Pe scurt, dacă ambii președinți par să fie niște „lichidatori“ ai puterii și influenței propriilor state și „imperii“, Gorbaciov rămîne totuși în istorie ca un om de stat rațional, chiar dacă dominat de mari iluzii despre „reformabilitatea“ comunismului. Prin comparație, în cazul lui Trump, nu se văd decît explicații psihologice ale unei personalități deviante – asta dacă nu invocăm ceva întunecat, cu care e ținut în lesă de Putin.

În orice caz, din nou, Istoria joacă feste celor care pariază pe înțelegerea sensului ei și pe conformarea la presupusa ei direcție rațională. Pare să fie festa supremă: *absența.*

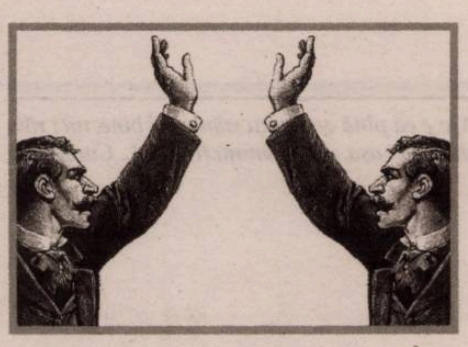

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Înfrîngerea învingerii

Sînt de două săptămîni secretar de stat la Ministerul Muncii. Am un șofer – un pic șocat de faptul că îl folosesc foarte rar, nu de alta, dar metroul este mult mai rapid. Peste cîteva săptămîni o să renunț de tot la serviciile lui, aflînd sumele uriașe care se duc din banul public pe șoferii din ministere.

Muncesc ca un tîmpit cam 14 ore pe zi, fac de vreo cinci ori mai puțini bani decît am făcut în ultimii cinci ani și, în plus, donez o bună parte a lor, mi-am adus o mulțime de prieteni să facă voluntariat, ca să nu plătească statul zeci de milioane aiurea firmelor lui Ghiță, așa că întrebarea mă bucură nespus.

Un alt statut al funcționarului public care să permită ca oamenii să fie angajați pe merit și nu pe pile, o procedură de evaluări corecte care să măsoare eficiența profesională și nu abilitățile indiscutabile de a arde gazul de pomană sînt primele gînduri care îmi trec prin cap.

Nu vreau să îi provoc un infarct, mai ales că, evident, și el e rezultatul unei pile meșteșugite a partidului – cum, de altfel, sînt majoritatea oamenilor din minister. În plus, stau și pe scaunul mortului.

Mă fac că nu am auzit întrebarea. Acum, de cînd am anunțat că o să fiu în viitorul partid Ro+, am redevenit peștișorul de aur. Multă lume mă chinuie cu întrebări de genul: ce o să fac eu pentru ei? Întrebarea vine de la oameni care, culmea, sînt foarte convinși că vor o schimbare. Noi, tăticu',

Noi, tăticu', vrem o Românie altfel!

vrem o Românie altfel! Altfel cum?

Una care să se potrivească ascultătorilor lui Florin Salam, ai lui Fuego, ai Loredanei, sau celor care se îngrămădesc la Festivalul Enescu de la Ateneu?

România pentru fanii lui Gâdea, Badea, Ciutacu, Prelipceanu, Rareș Bogdan, Ghiță, Udrea, Mazăre sau pentru cei care au încredere în reprezentanții, mai mult sau mai puțin pe față, ai fostei Securități de tip Tăriceanu, Meleșcanu, Năstase și Dan Voiculescu?

Care România? România pro-Kövesi sau pro-Firea? România părinților și bunicilor noștri sau cea a generației #rezist? România din Ferentari sau cea din Pipera? România pentru care Viorica este competentă, neconflictuală și premier, sau cea în care ea e un fel de secretară prostovană a lui Livache, care tace senzațional și vorbește îngrozitor?

Da, bre, că Nicolicea, Codrin Ștefănescu, Șerban Nicolae, Dragnea, Tăriceanu, Mitralieră, Olguța și frații, nevestele sau alte pile ale lui Pandele și ale baronilor locali și-au făcut averile alea de milioane de euro economisind cîteva mii de ani din salariile lor de amărășteni angajați la stat.

În fapt, pe marea noastră majoritate ne doare în paișpe cine ne conduce atîta timp cît ne măresc un pic salariul, ne dau un mic, o găleată, niște circ și ceva zile libere. Dacă adăugăm niște moaște, niște televiziuni dedicate glorificării partidului și o paradă militară, am rezolvat așteptările pentru aproximativ 50% din compatrioții noștri. România care să se schimbe pentru mine în timp ce noi o ardem la meci, concert, băută, grătărel nu există.

O să învingem! România noastră, băi! Că noi „e" talentați, dăștepți și plini de frumusețuri!

Doamna Viorica Vasilica 20-20, doamna aia megacompetentă de zicea că Iranul și Pakistanul sînt state membre ale Uniunii Europene, tanti care a stat nouă ani la Bruxelles și a devenit fluentă în dat din mîini, în he-he și zîmbit în engleză și franceză, este premierul României. Grindeanu și Tudose au fost înaintea ei și mai premieri. Oprea, semianalfabetul ăla de conducea doctorate, a fost și el la un moment dat cel mai important om din România. România a fost a lui Vanghelie, a lui Vadim și a celui mai sănătos primar dacopat, Funar.

Gigi Becali, așa, fost hoțoman, misogin, rasist și dus cu capul, rupe audiențele în două comparativ cu Andrei Pleșu sau cu Liiceanu. Capatos și Bianca Drăgușanu sînt vedete!

O mare parte a talentaților și a deșteptților au plecat de mult din România și, dintre cei rămași, destui vor să plece. Și chiar dacă s-ar întoarce toți și ar vota în loc să o ardă la munte sau la yoga, tot minoritari ar fi. România bună, educată, profesionistă nu prea există. Trebuie construită.

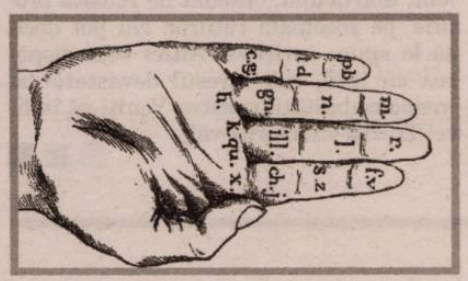

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Doctor Tarzana

L-am scos pe brațe – din examenul de admitere doctorală! – pe bietul meu coleg de la Metodica predării literaturii, Policarp Scrumel. Toți (ceilalți membri ai importantei comisii filologice) s-au gîndit că era vorba despre o lipotimie simplă, generată pesemne de căldură și deshidratare. Posibil, însă eu cred că se produsese și o decompensare nervoasă, pe fondul interviului candidatei la statutul de doctorand, Ana Tarz sau, în fine, cum era strigată, conform catalogului, *Tarz Ana*. Policarp era chinuit deja, de luni bune, de această doamnă, absolventă a facultății noastre în 1993, dornică, iată, înainte de pensionarea din sistemul de învățămînt preuniversitar, să obțină titlul științific, să zicem, „suprem" în spațiul educațional autohton. „Pentru simpla mea bucurie de creștere intelectuală, întrucît, altfel, nu-l mai pot folosi la nimic, instituțional vorbind", l-a asigurat ea pe Scrumel la prima lor întîlnire. Profesorul avea cîteva locuri disponibile și s-a gîndit că un cadru didactic din seriile vechi – vechimea fiind argumentul seriozității și al pregătirii temeinice! –, dornic de cercetare *per se* și lipsit de obiective ascunse, ar constitui o achiziție bună, în ciuda vîrstei, pentru programul doctoral destinat, cum precizam, „metodicii predării literaturii". Apoi, au discutat puțin despre viitoarea temă de analiză, iar lui Policarp i-a mai scăzut entuziasmul. Se dovedi iute că Tarz Ana era înnebunită după basme și că ar fi vrut ceva axat pe felul în care pot fi folosite poveștile la clasă. „Bine", a spus Scrumel, „dar, gîndindu-ne la faptul că va fi o întreagă teză științifică de redactat, trebuie să acordăm atenție aspectelor foarte serioase ale problemei, pentru a nu cădea în derizoriu..." „Oh, nu! Nu vor fi riscuri în această privință", a răspuns doamna Tarz Ana. „Mă voi opri doar la *maladiile* complicate din folclorul tradițional european. Nu intenționez să intru în chestii facile, *guturaiuri* și altă *viroze* banale..." „*Maladii, guturaiuri, viroze?...*", a întrebat îndrumătorul de doctorate nedumerit. „Da", a zis Tarz Ana netulburată, „voi explora în profunzime *fiziologia* basmului! Să nu vă faceți griji deci! Sînt responsabilă și dedicată. Exact ceea ce este necesar într-un asemenea nobil și, deopotrivă, sofisticat demers..."

Policarp a murmurat un „mda" neconvins și a lăsat discuția în coadă de pește, sperînd cumva că profesoara se va răzgîndi pînă la examen, că își va reevalua vîrsta, capacitatea de efort, șubrezimea temei etc. Ori – de ce nu? – accepta și un asemenea scenariu, poate era el vetust și nu prindea subtilitatea subiectului. Nu se excludea nici ipoteza ca Tarz Ana să fi fost vreun Northrop Frye ascuns sau măcar vreun Marcel Pop-Corniș, capabilă așadar să elaboreze o *anatomie* a basmului continental, „anatomie" utilă, ultimativ, în formarea elevilor de gimnaziu. „Om trăi și om vedea!", s-a consolat el în cele din urmă. Predictibil, doamna Tarz nu s-a răzgîndit. Ba mai mult, în lunile care s-au scurs pînă la admitere, l-a tocat mărunt pe Scrumel cu e-mail-uri, telefoane și vizite inopinate la Catedră. Îi explica în detaliu diverse formule de „disecție" – pe care candidata le numea „metode chirurgicale" și „variante de ablație"! – a poveștilor din Europa. Insista chiar că are „fișe clinice" pentru orice fel de „patologie" epică și, în paralel, „tratamente" moderne, adaptate „îmbolnăvirilor" ficțiunii. Exasperat, profesorul i-a semnat toate hîrtiile cerute de regulament. Tarz Ana s-a înscris la admiterea doctorală, iar marea zi a examenului a sosit. Doamna îl informase pe Scrumel că va aduce un bogat „material didactic" la examinare pentru „ilustrarea practică" a demersului său științific și pentru „convingerea comisiei" de utilitatea unui astfel de proiect. Orice conducător de dizertații s-ar bucura să audă cuvinte de acest tip de la un candidat. Profesorului nostru metodist i-au cauzat însă palpitații... Intrată în amfiteatrul unde se derulau interviurile doctorale, Tarza Ana a îmbrăcat un halat alb și a înșirat, în fața comisiei siderate, o multitudine de păpuși exotice, care păreau a întruchipa Feți-Frumoși, Cosînzene, maștere, zmei, prinți, prințese ș.a.m.d. Toate aveau figuri suferinde. Apoi, cu glas solemn, marcat de rigoare medicală, potențiala doctorandă a început să le diagnosticheze pe fiecare în parte. Am auzit, ca prin vis, cuvinte precum „zmeită", „fetală-frumușeală" (cred că asta reprezenta o „stare", *n.m.!*), „consînzeanom", „zgripțurogită", „spiridușită" etc. Am intervenit, înspăimîntat: „Stimată doamnă, sîntem la un examen de admitere doctorală!" Profesoara a răspuns ofuscată: „Păi, și eu de ce mă aflu aici? *Pentru a deveni doctor de basme!*" Atunci l-am simțit pe Scrumel prelingîndu-se, moale, pe podea. L-am scos, îngroziți, pe coridor. Culmea, Tarz Ana i-a acordat primul ajutor. Între altele, a scos un stetoscop și a căutat semnele vitale ale tristului ei îndrumător. „Slabe, foarte slabe!", ne-a spus, severă, după un timp.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

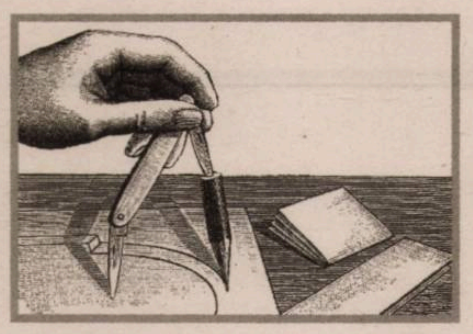

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

„De ce trăim așa de prost, noi, cei care am cîștigat războiul?“

Am găsit această întrebare tulburătoare în cartea semnată de Svetlana Aleksievici, *Sfîrșitul omului roșu sau vremea dezvrăjirii*. Scriitoarea a fost recompensată în 2015 cu Premiul Nobel pentru literatură. Ea îl merita efectiv pentru tenacitatea cu care a adunat sute de mărturii legate de epoca sovietică și de cea nouă „capitalistă“.

Uneori întrebările cele mai simple pe care și le pun oamenii obișnuiți sînt și cele mai profunde. „Cum e posibil să trăim, noi, rușii, atît de prost, mai prost decît aproape toți europenii, cînd de fapt noi am cîștigat războiul împotriva Germaniei naziste?“, se întreba deci un bătrîn, fost combatant împotriva lui Hitler, care nu înțelegea, nici măcar la vîrsta senectuții, cum funcționează această lume... Din întrebarea sa pot fi desprinse și altele, ca și cum am extrage țepii unui cactus. Cum a fost posibil ca Germania, care a pierdut războiul, să se refacă mai repede decît orice altă țară din Europa și să devină acum prima economie europeană, primul exportator european, primul contributor la bugetul european?

Reflectez la toate aceste întrebări pentru că Europa traversează un moment dificil, pe care unii îl consideră de dezagregare. Iar diverși „strategi“, experți și futurologi imaginează deja scenarii posibile în situația în care dezagregarea se va instituționaliza, se va transforma în dezmembrare...

Trei mari puteri, precum și una mijlocie, par să aibă un interes comun în acest sens: Statele Unite, Rusia, China și Turcia. Fiecare dintre ele dorește să-și extindă sfera de influență în Europa în cazul unei erodări în profunzime a Uniunii Europene. Toate constată, probabil cu satisfacție, faptul că Uniunea Europeană nu a fost capabilă să-și extindă aripa prosperității în Europa de Est și că a *ghetoizat* aproape total șase țări din Balcani. Dacă într-adevăr proiectul european va eșua, cu siguranță într-o bună zi vor trebui analizate vinovățiile (chiar dacă nu vor putea fi judecați vinovații). La acea oră se va pune o altă întrebare simplă: care a fost cea mai mare eroare a Uniunii Europene? Și nu este exclus ca răspunsul să fie: faptul că nu și-a fondat credibilitatea pe reușita economică a Europei de Est și a Balcanilor.

Aproape că încep să cred că sfîrtecarea Europei nu este o poveste de speriat copiii.

Iată ce afirmă comentatori mai avizați decît mine: Rusia se și vede protectoarea unei părți a Europei, de exemplu a celei ortodoxe sau a țărilor care refuză modelul multicultural al Bruxelles-ului, China ar dori să transforme în colonii economice și în „capete de pod“ toate cele șase țări din Balcani care bat la ușa Uniunii Europene, dacă această ușă nu se întredeschide, iar Turcia, în virtutea unor secole de istorie comună cu Balcanii (mai precis, de dominație otomană în regiune), poate pretinde în orice moment că are interese legitime în această zonă de proximitate.

În fiecare zi aproape, citind presa franceză și europeană, precum și alte publicații și comentarii pe Internet, dau de scenarii alarmiste. Aproape că încep să cred și eu că sfîrtecarea Europei nu este o poveste de speriat copiii, ci un scenariu plauzibil într-o lume în care crește gradul de violență politică, economică și mediatică. America a început să-și reorienteze centrul de interes încă de pe vremea lui Barack Obama, îndepărtîndu-se treptat de vechiul continent. Și probabil că Europa, în ochii lui Donald Trump, cîntărește azi și mai puțin, nu este exclus ca ea să fie văzută ca o viitoare anexă a Africii, a lumii arabe și a Asiei.

Dar scenariul care m-a stupefiat cel mai mult este unul evocat, s-ar părea, de strategii americani. Pentru că ei înșiși par să fie hăituiți de un coșmar, și anume de o posibilă fuziune economică și tehnologică între Germania și Rusia. Tehnologia germană conjugată cu enormele resurse ale Rusiei ar putea da un ansamblu geopolitic de natură să devină principalul rival al Americii pe plan internațional, par să avertizeze în culise cei care, la Casa Albă sau altundeva, studiază mișcările posibile ale istoriei pe tabla de șah mondială.

Toate aceste scenarii nu mă miră, de fapt. Istoria se joacă des cu astfel de permutări. Cei mai înverșunați dușmani devin, după o vreme, aliați obiectivi. Iar cei care făceau parte din aceeași familie culturală se devoră între ei. La una din recentele reuniuni europene la vîrf, președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, a pronunțat următoarea frază: „Europa a cunoscut în ultimii 60 de ani o lungă perioadă fericită“. S-ar părea că demnitarul european a spus oftînd acest lucru, ca și cum perioada despre care vorbea s-ar apropia de sfîrșit. Din oftatul său emană parcă o constatare acuzatoare la adresa naturii umane: niciodată pesimismul nu este mai justificat decît atunci cînd o ducem bine.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

Petre M. IANCU

La catafalcul unei președinții eșuate

Am susținut cu putere alegerea lui Iohannis, în 2014. L-am criticat dur, în răstimpuri. L-am elogiat cînd mi s-a părut că acționează lăudabil. Nu el, ci regimul Dragnea poartă vina pentru dezastrul democrației.

Dar eșecul președintelui nu e mai puțin grav.

Meseria de președinte nu se învață ușor. Presupune oarecare talent și flexibilitate, cuplate cu inteligență, demnitate și modestie, cu un simț al sarcinii uriașe, încredințate de Suveran, deci de popor, precum și cu o doză de entuziasm potrivit misiunii înalte, istorice, asumate ca șef al statului.

Iohannis a mimat un timp, abil, că ar poseda măcar unele dintre aceste calități. Părea un președinte demn, cam prea taciturn, cam provincial, cam lent și, mai ales, cam prost sfătuit de politrucii de extracție USL-istă care-l înconjurau cînd a ajuns la putere.

Dar sibianul părea în egală măsură capabil să învețe. Se dedulcise la viața de huzur a demnitarului? Tot ce se poate. Dar a ieșit omul în stradă, sfidînd frigul, împreună cu românii, cînd cleptocrația și-a început lungul drum al asasinării democrației prin OUG 13. Nu-l dădeau afară din casă inteligența, hărnicia și modestia? Posibil. E cert că a greșit.

A tot dat noi și noi șanse PSD, refuzînd sfaturile unor ziariști, inclusiv de la Deutsche Welle, ce-i drept, insule izolate într-un ocean de susținători ai ideii că n-ar fi nevoie de anticipate, deși partidul guvernamental își pierduse încă din ianuarie 2017 orice legitimitate. Dar, pînă la urmă, alte carențe par să-l fi pierdut. Lipsa umilinței și a demnității prezidențiale.

Căci aerul solemn al cuvîntării sale de la 19 iulie, cînd a condamnat ritos, ca nocivă pentru statul de drept, Legea 304, despre care a afirmat că ar fi silit, totuși, s-o promulge, pentru că, fapt real, a „epuizat toate căile de atac constituționale”, nu trebuie să înșele pe nimeni. Klaus Iohannis a clacat jalnic.

Ca președinte. Și, totodată, ca om. Nu atît pentru că n-a făcut tot ce trebuie. Nu doar pentru că n-a explicat din timp românilor, convingător, cu ce probleme se confruntă țara și ce e de făcut. Nu doar pentru că a amînat impardonabil de mult apelul la Comisia de la Veneția.

În fond, dacă decizia celei din urmă era solicitată grabnic și venea din timp, s-ar fi redus sensibil spațiul de manevră al CCR. Ce-i drept, așa politizată cum e, Curtea ar fi fost eventual dipusă să-i sfideze și pe experții internaționali, așa cum a sfidat CSM și pe magistrații și experții români. Dar Klaus Iohannis și-ar fi făcut măcar datoria față de români.

Cum s-ar fi achitat de obligația de a fi un președinte net mai bun, nu o mazetă, un ageamiu în cazul cel mai bun și un complice, în cel mai rău, și dacă demara din timp promisul referendum menit să frîneze asaltul PSD & comp. asupra Justiției. Ori dacă, sfidînd curajos și inteligent atacurile ultranaționaliste, ar fi mobilizat un mai consistent sprijin internațional împotriva demolatorilor democrației românești.

Că n-a făcut toate acestea, e regretabil și pentru el însuși, pentru popularitatea sa, și, mai ales, pentru poporul român și dreptul său de a fi liber, de a se bucura de un stat de drept cu veritabilă egalitate a cetățenilor în fața legii și de un președinte în stare s-o apere.

Totuși, nu aceste omisiuni i-au pus capac, ca om și om de stat. Iohannis a eșuat fiindcă, spus simplu, nimeni și nimic nu trebuie să-l determine pe un șef de stat să facă rău poporului și țării sale. Nici măcar o accepție absolutistă a Constituției, gîndită, eronat, nu ca lege fundamentală, făcută de oameni pentru oameni, ci resimțită ca un soi de idol suprem, de respectat *ad litteram* chiar și cînd interpreții ei supremi distrug separația puterilor. Și, deci, democrația liberală și statul de drept.

Nimeni și nimic nu trebuia să-l poată sili să promulge, în pofida conștiinței și expertizei consilierilor săi și a specialiștilor, o lege strîmbă. O lege rea. Așa cum nimeni și nimic nu trebuia să-l forțeze să accepte o sentință nedreaptă. Precum aceea care a dus la revocarea din funcție a șefei DNA.

Dar avea Iohannis de ales? „Nu”, afirmă, o dată în plus, fostul șef al CCR, Zegrean. Ba, categoric da, se poate din nou susține, argumentat.

Ar fi putut alege să ceară cetățenilor să se opună, împreună cu el, dictaturii majorității, pe care a identificat-o *expressis verbis* și a deplîns-o, fără să schițeze un gest de luptă împotriva ei. Ar fi putut să se lase suspendat. Ar fi putut să-și dea demisia. Ar fi salvat astfel, măcar întrucîtva, prestigiul, demnitatea și vitalitatea funcției sale. Ar fi demonstrat că are curaj. Că funcția nu-i este mai dragă decît binele românilor. Decît conștiința și democrația.

Or, el, dimpotrivă, s-a lăsat înfrînt și înjosit mai rău, chiar, decît Emil Constantinescu, cel autodeclarat „învins de structuri” la finalul jalnicului său mandat. Pentru că președintele CDR evacua Palatul Cotroceni, cînd a capotat. Și nu era încă șeful de stat membru al NATO și UE, alianțe care trec abia acum prin crize existențiale agravate de naufragiul românesc.

Ce-i drept, nu Klaus Iohannis, ci regimul Dragnea poartă vina principală pentru dezastrul democrației românești.

Dar, oferind pe tavă o victorie evitabilă dușmanilor săi și ai democrației, pe care i-a întărit știind bine că păcătoasa de corupție chiar ucide, Iohannis a devenit mai rău decît inutil. S-a prefăcut, vai, din frînă a oligarhiei și posibilă soluție, în parte a problemei. A celei românești, numite Dragnea. Ca și a celei europene, care este internaționala extremistă, antidemocratică, putinistă.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

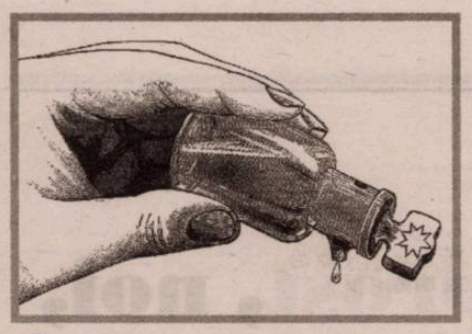

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Fonfleu

În cazul cuvîntului *fonfleu,* prudența dicționarelor noastre pare destul de justificată: nu l-au înregistrat încă, dar nici nu prea aveau cum să o facă, de vreme ce și sensul, și forma substantivului sînt destul de instabile, ca ale unor improvizații fonetice, ale unor accidentale deformări familiar-argotice. Frecvența termenului este însă destul de mare, în primul rînd cu sensul „știre falsă", „exagerare jurnalistică", oarecum similară formulei internaționale – foarte la modă azi – *fake news.* Jurnaliștii și specialiștii în comunicare au scris de multe ori despre cuvîntul emblematic al gazetăriei românești rapid tabloidizate. Brîndușa Armanca, de exemplu, într-un articol publicat în revista *22,* făcea bilanțul comentariilor anterioare și presupunea că sursa argotismului este o metaforă culinară: „Foamea de senzațional i-a dus pe jurnaliști direct în bucătărie. «*Fonfleul*» este un antreu menit să păcălească foamea. Un restaurant din Brăila afișa în meniu «*fonfleuri* de bulevard» (...) Gastronomie fără consistență, care ia ochii, în vreme ce franțuzismele și italienismele ridică prețul. Analogia care a impus termenul în slang e valabilă: subiectele sînt inconsistente, uneori pure invenții, dar împachetate astfel încît să stîrnească interes și să pară verosimile" („Argou de jurnaliști – III. Fonfleul", 15.07.2014). Și Iulian Comănescu a scris, în *Dilema veche,* despre *Fonfleul științific:* „Față de alte tipuri de gogorițe publicate de presă, *fonfleul științific* nu e o intoxicare, ci o tentativă de a stîrni atenția sau mirarea cu pseudo-descoperiri" (nr. 583, 16-22 aprilie 2015).

În spațiul Internetului, *fonfleu* (cu pluralul *fonfleuri)* apare des, folosit fără alte precizări sau în sintagmele *fonfleu jurnalistic* ori *fonfleu de presă;* există și mărturii ale folosirii sale orale, în jargonul profesional, înainte de atestările scrise: „o știre trăsnită (un *fonfleu,* cum îi ziceam noi pe vremea în care *Evenimentului zilei* i se spunea *Bulina roșie)*" (evz.ro). Cuvîntul apare însă și cu alte accepții, în primul rînd cu aceea, deja pomenită, din domeniul culinar. Termenul familiar-argotic pare a desemna în mod critic, caricatural, feluri de mîncare pretențioase, prea sofisticate, puse în contrast cu consistența bucătăriei tradiționale: „Orice *fonfleu* în plus, în farfurie, costă!" (clickpoftabuna.ro); „lăsați moftu-rile și *fonfleurile!* Gătiți sau pur și simplu mîncați ciorbe și supe" (pofta-buna.com); „cred că produsele tradiționale sînt mai bune decît *fonfleurile* occidentale" (romaniatv.net). În context culinar – dar și în alte domenii –, *fonfleu* este asociat cu unele cuvinte apropiate semantic și fonetic: „nu ne folosim de *fițe, fasoane* și *fonfleuri,* nu ne place bucătăria moleculară și nici scorțoșenia" (reteteleluiradu.ro). Mai rar, cuvîntul este utilizat și în context vestimentar – „bluză *fonfleu*" (moja.ro). În anumite cazuri, sensul este și mai general, *fonfleu* desemnînd orice fel de „moft", de inutilitate, de pretenție nejustificată: „Știți cum e: două lucruri la preț de unul și te mai alegi și cu un *fonfleu* care nu-ți trebuie" *(Viața liberă,* 22 aprilie 2008); „reușește să creeze imaginea unei tipese cu *fonfleuri* (adolescentă care se vrea dezinhibată)" *(Viața liberă,* 15 aprilie 2011); ajunge chiar să ironizeze o exprimare pretențioasă: „«locație» e tot un *fonfleu* ivit din disprețul pentru dicționar" (Radu Paraschivescu, *Limba noastră-i o povară,* atelier.liternet.ro, 2008).

„Două lucruri la preț de unul și te mai alegi și cu un fonfleu."

Nu este clară originea termenului. Forma sa este a unui franțuzism, asemănător neutrelor *supeu, tupeu, bufeu, antreu* etc.; e însă vorba mai curînd de un pseudofranțuzism, de o creație glumeață care imită vechile împrumuturi la modă, evocînd, sonor și semantic, adjectivul *gonflé* („umflat"), poate în sensurile sale figurate („exagerat, emfatic"). Oricum, *fonflé* pare să se apropie și de o formulă glumeață, astăzi ieșită din uz, dar destul de folosită în secolul al XX-lea, *à la fonfé,* scrisă și *alafonfé, a la fonfe* etc. și avînd sensul ironic „cu (pretinsă) eleganță": „Coafată *a la fonfe,* tanti Eugenia" (Paul Georgescu, *Siesta,* 1983); „Dom'le, și numai ce-l ia prietenul meu *à la fonfé,* își spune numele, îl spune și pe-al meu și începe a-i explica" (Costache Olăreanu, *Cu cărțile pe iarbă,* 1986); „Dă-i și zeghea, că-i mai *alafonfé*" (Paul Goma, *Ostinato).* Expresia circula pe la 1900 – „pălărie *à la fonfé*" (în *Furnica,* 15.03.1907); este citată, într-o monografie din 1926 (semnată de N. Petrașcu), între vorbele caracteristice ale lui D.C. Ollănescu-Ascanio: „Aferim, da bine, Coane Neculai, azi ești *pus a la fonfe* de tot". Formula a fost explicată ca deformare glumeață a expresiei *à la française,* „în manieră franceză", poate contaminată și cu *fonf* (adjectiv descriind onomatopeic vorbirea nazală).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Evaluarea națională – argumente și contraargumente

Fefeleaga. La vulturi. Mări sub pustiuri. O oră din august. Etc. Dacă aveți 40+, puteți completa lista, printr-un efort de memorie, amintindu-vă titlurile textelor pe care în clasa a VIII-a le pregăteați, sub forma comentariilor tocite, învățate pe de rost, pentru examenul care pe acele timpuri se numea Treapta I. Cred că erau vreo 10-15. Și cam totul ținea de iscusința profesorului/meditatorului în construirea cît mai rotundă a unui comentariu cu multe cuvinte frumoase, respectiv în memoria noastră, a elevilor. Ce vremuri, vor spune unii, atunci se făcea carte!

Azi, elevul de clasa a VIII-a care dă examenul de Evaluare națională nu mai are de învățat pe de rost niște comentarii. De ce? Păi, cum bine se știe, pentru că accentul s-a mutat dinspre asimilarea de informație înspre competența operării cu informația. Așadar, se evaluează nu doar ce știi, ci și cum operezi cu ceea ce știi. Scurt spus și aplicat la acest examen, elevul primește un text la prima vedere, cu care trebuie să facă ceva: să motiveze că aparține unui gen sau unei specii, să caracterizeze un personaj sau să evidențieze aspecte care țin de mesajul textului.

Cum stă treaba în anul de grație 2018? Mai întîi, nu e rău de observat că la simularea din primăvară au fost așteptați să participe cei aproape 180.000 de elevi înscriși în clasa a VIII-a. La examenul propriu-zis, din iunie, au participat 142.847. Un calcul ochiometric te face să zici *wow,* dar unde-s cei peste 35.000 diferență? Sînt pierduți pe drum: fie nu s-au prezentat, fie sînt corigenți. Să reiau: peste 35.000 de elevi e posibil să fie corigenți sau pur și simplu să nu dorească să-și mai continue studiile. Aproximativ 20% din totalul elevilor de clasa a VIII-a. O fi mult? O fi puțin? O fi acceptabil?

27% din elevii care au susținut examenul nu au reușit să ia note peste 5.

Apoi, problema subiectului la limba și literatura română. La materia asta se pricepe toată lumea care știe să citească, ba chiar și cei care nu știu, cam ca la fotbal. Să-l disecăm puțin.

Prima problemă care s-a dezbătut este legată de sursă. Fragmentul propus i-a aparținut Ioanei Pârvulescu, fiind decupat din cel mai recent roman al său, *Inocenții.* Academicianul Eugen Simion a tăiat în carne vie, întrebîndu-se retoric „ce mare carte e *Inocenții?*" și afirmînd că „între literatura de calitate, clasică, exemplară, și cea ordinară" este o mare diferență, punînd în opoziție – *random,* aș zice – un Hogaș și un Sadoveanu. Prea maliții în judecata tranșantă, criticul atinge o nuanță delicată: a propune la un examen național un text aparținînd unui scriitor contemporan este un risc. Pentru că oamenii vii sînt oameni și, inevitabil, trăiesc în cercuri de orgolii, de rivalități, de simpatii și antipatii. Nu tot ce nu e literatură clasică e ordinar, în aceeași ordine de idei. În peisajul contemporan literar, care e fluid prin definiție, Ioana Pârvulescu este o scriitoare decentă. Posteritatea va spune, desigur, mai multe. Dar credeți că un text din T.O. Bobe sau din Radu Pavel Gheo, pe care îi amintesc și eu *random,* n-ar fi putut trezi antipatii? Dacă scrutăm subiectele din ultimii zece ani însă, vom observa ușor că, pentru prima dată, s-a propus un text dintr-un autor contemporan. De ce?

Pe de altă parte, problema reală a textului propus este alta. Elevilor li se cerea să argumenteze că acesta este unul epic. Or, total nefericit ales, fragmentul e predominant descriptiv și, altă chichiță, e scris la persoana I, viziune subiectivă. Are hint-uri ale narativității? Are. Știu elevii că viziunea narativă poate fi și subiectivă? Știu. Dar sînt aspecte care se abordează secundar în gimnaziu, iar la un examen național, principiul de bază este raportarea la medie. Dacă vrei să vezi că elevul de gimnaziu știe ce e ăla un text epic, îi dai unul care să evidențieze clar tiparele genului: narațiune, deci acțiune, personaje, timp și spațiu, viziune obiectivă. Nuanțele sînt pentru liceu.

Nu în ultimul rînd, o problemă care a trecut neobservată o reprezintă formularea cerinței, în dezacord cu programa școlară. Elevilor li s-a cerut să argumenteze că este un text epic. Fără să intru în detalii, argumentarea este un tip de discurs care presupune o ipoteză cu substrat dubitativ. Se raportează, altfel spus, la o opinie. A argumenta că albul e alb și negrul e negru e un nonsens. Programa școlară, de altfel, asociază argumentarea cu opinia, iar pentru sarcini cum este cea primită de elevi la examen, propune motivarea. De altfel, atît modelul de subiect, care apare la începutul anului școlar, cît și subiectele din anii anteriori, respectau această distincție. Argumentarea, în aceeași ordine de idei, presupune alte tipare, ca discurs, care se cer evaluate distinct, fapt pe care subiectul nu îl face, să fim înțeleși: formulare de ipoteză, ordonarea argumentelor, concluzie, conectori specifici etc. De ce anul acesta s-a făcut această eroare?

Ca o ultimă nuanță: teoria evaluării spune că la un examen național acoperi o plajă largă dintre informațiile și competențele de evaluat și că nu evaluezi de două ori același lucru. Una dintre cerințe însă solicita elevilor să identifice două cuvinte care conțin vocale în hiat. Deci același conținut, evaluat de două ori.

27% din elevii care au susținut examenul nu au reușit să ia note peste 5. Să-i adăugăm celor care nu s-au prezentat. Rezultă un procent de aproximativ 40% din totalul elevilor care s-au aflat în clasa a VIII-a, aproximativ 73.000 de elevi. O fi mult? O fi puțin?

Rămîne să vedem, săptămîna viitoare, cum stă treaba cu bacalaureatul.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

„Lasă-mă să te las“ se numește România

Într-o variantă mai cultă, *Așteptîndu-l pe Godot*. În alta, modernă și adolescentină, a unei tinere care a participat la concursul nostru de eseuri și care m-a amuzat: „România e un soi de *Games of Thrones* cu buget redus“. Dar nu, intenția mea nu era de caracterizat din nou România în vreun fel. Și nici de a vă plictisi cu dorința mea din ce în ce mai apăsătoare de a pleca definitiv din țară – oricum, și asta e deja „fumată“, e o modă, chiar dacă uneori îmbracă doar o cochetărie, printre artiști și intelectuali în jur de 40 de ani. Însă a devenit un *must* pentru cei foarte tineri. Dacă i-ați auzi pe copiii ăștia de liceu ce vorbesc între ei și ce pun la cale (cu sprijinul implicit al părinților), ce facultăți, ce burse vînează, situația ar fi cît se poate de clară: ultimul stinge lumina! Dar, din păcate sau din fericire, nu toți cei ce vor să plece vor pleca, nu-i chiar atît de ușor precum pare.

Să revenim însă la titlul articolului și la senzația acută de „lasă-mă să te las“ pe care o tot simt în ultima vreme. Sau dintotdeauna? Ea s-ar traduce, mai plastic pentru mine, prin aceea că trăiesc într-o țară ca într-o sală de așteptare, fără să știu ce mai aștept, de fapt. Dincolo de peisajul sumbru politic, de revolta firească a oamenilor, de proteste, de glume și glumițe pe Facebook. Toate lucrurile din viața noastră de zi cu zi de fapt se mișcă cu o încetineală de melc (și nici măcar nu e vorba despre relaxarea din Spania sau Portugalia, oamenii ăia par ei cu capu-n nori, dar sînt eficienți), începînd cu o „treabă“ banală la poștă, cu un drum pînă la Administrația Financiară și sfîrșind cu obținerea unei autorizații de construcție, cu înmatricularea unei mașini etc. Ai o problemă oarecare, vrei să o rezolvi, dar niciodată nu-i atît de simplu. Să fii sigur că în calea ta se vor ivi destule obstacole, birocratice sau pur și simplu erori umane, vei face slalom printre ele, vei da telefoane, vei apela la relații (dacă le ai), ca să „se urgenteze“, vei transpira, îți vei consuma timp și nervi și, în cele din urmă, dacă vei ajunge la un capăt – care capăt?! –, vei spune cu satisfacție: „Am făcut-o și p-asta!“ Așa spune taică-meu de fiecare dată după ce reușește să repare un burlan, să-și tundă iarba din curte (pentru că, la țară, nu mai găsești pe nimeni care să dea cu coasa), să facă un act de cadastru sau de dezmembrare. Treburi din astea mărunțele. Mai de mult rîdeam de el, acum îl înțeleg. În România, orice treabă pe care o începi și pe care reușești s-o închei este o mică victorie personală. Ca să supraviețuiești aici trebuie să cunoști bine – adică să fi băut cu ei cel puțin o dată sau să-ți fie datori cu oarește – cel puțin un IT-ist (cînd ai probleme cu computerul și trebuie urgent să-ți reinstalezi Windows-ul), doctori, contabili, finanțiști, mecanici auto, instalatori și electricieni, o pilă la fisc, muncitori cu ziua etc.

Așa am învățat eu să nu mai răspund la e-mail-uri.

Să luăm un alt exemplu banal. În urmă cu mai mulți ani încercam să supraviețuiesc ca *freelancer,* adică „din colaborări“. Pe vremea aceea exista o oarecare efervescență în presă, aveai unde scrie, pe bani decenți. Însă te loveai peste tot de incapacitatea diferitelor instituții de a te plăti la timp. Așadar, banii pe care îi cîștigai erau nesiguri, puteai să-i primești de Crăciun sau în 2020. Nu s-a schimbat nimic, exact la fel se întîmplă și acum, mai ales cînd ai de-a face cu instituții de stat, însă nu mi-e rușine nici cu celelalte, fundații și organizații serioase și de prestigiu (uneori chiar cu investitori străini). Ești antamat pentru „o muncă“, o prestezi, ai *deadline*-uri, „angajatorul“ te bate la cap să-ți faci treaba etc. Semnezi un minunat contract. După care aștepți. Trece o lună, trec două, oftezi și începi să te gîndești cum ai putea să-ți recuperezi banii pentru care ai muncit. Pentru că îți dai seama că ai nevoie de ei – completează banii de vacanță sau sînt pentru revizia aia nenorocită la mașină, în cazul în care nu ai avut timp să te împrietenești cu vreun Bebe din colțul străzii care să șurubărească un pic pe datorie… Lasă, Bebe, că-ți dau eu cînd o să-mi iau o colaborare pentru care am muncit două luni! Așadar, te pregătești psihic pentru momentul în care trebuie să suni, să dai e-mail-uri la care de regulă nu-ți răspunde nimeni, chiar dacă sînt zece oameni acolo, la instituția respectivă, care pentru asta sînt angajați. Ajungi în situația disperată în care să-ți cerșești banii care ți se cuvin. De cele mai multe ori te lovești de contabili, iar contabilii sînt mereu în vacanță atunci cînd ai nevoie de ei. De fapt, toată România e în vacanță, începînd din iunie pînă în septembrie. Nu se mai mișcă nimic. Cînd se întorc toți, intră într-un soi de vrie, pînă prin noiembrie, cînd începe letargia de sărbători. Care durează pînă pe la mijlocul lui ianuarie.

Însă, ca să nu mai fiu pragmatică, dau și un alt exemplu care nu are nici o legătură cu munca și cu banii (și cu întrebarea obsesivă „Oare au intrat banii?“). Trimiți un e-mail unui om pe care îl cunoști și care face parte din categoria oamenilor „normali“, adică cei care aparent împing România mai departe și condamnă starea de fapt de acum. În cele mai multe cazuri, omul reprezintă o instituție, dar asta n-ar importanță. E omul tău, uneori chiar îți este amic. Îi faci o propunere sau pur și simplu îi pui o întrebare care are însemnătate pentru tine sau care îți poate rezolva o problemă. Omul respectiv nu-ți răspunde la mesaj. E prea ocupat, îți zici. După încă o săptămînă, îndrăznești să-i trimiți un al doilea mesaj. Deja te simți pisălog, îl bați la cap, dar tu totuși trebuie să-ți rezolvi cumva problema care depinde de omul ăla. Îți faci curaj și îl suni – nu răspunde nimeni, eventual primești un mesaj „te sun eu în două ore, sînt într-o întîlnire“. Desigur, nu te sună nimeni. Aproape toți oamenii din România de care depinzi profesional sînt extrem de ocupați. Așa am învățat eu să nu mai răspund la e-mail-uri și să-mi dau pe *silent* telefonul. Dacă toți depindem unii de alții ca într-un mecanism, de ce să fiu doar eu și alții ca mine niște rotițe care se învîrtesc în gol? Mai bine o lăsăm pe altă dată și ne prefacem foarte ocupați.

Aș vrea să mă rup cumva din acest sistem pentru că nu-mi face bine. Mă obosește și mă nărăvește. Am prieteni germani, vii, prompți, punctuali și interesați de toate mesajele pe care le trimit, care îmi reamintesc că se poate și altfel. Anul trecut am participat la un *workshop* de film care s-a întins pe o perioadă de opt luni, iar comunicarea a fost minunată. *Feedback*-ul era aproape instantaneu, iar contabilii care aranjau partea financiară erau prezenți în toată afacerea, deși invizibili. *Workshop*-ul n-a fost organizat de germani, ci de cehi.

În mod prozaic, în România, comunicarea profesională (dacă nu sînt mari interese și mulți bani la mijloc) se rezumă la: „Ce p… mea vrea ăsta de la mine tocmai acum?! Să mai aștepte…“ De aceea trăim într-o țară ca o uriașă sală de așteptare, în care n-o să se schimbe nimic.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

M-am dus să printez. 1 leu/foaia

La mall, la urgență, duminica. Știți cum este. Și văd mari solduri la Zara. Și-mi spun: de ce nu, dacă sînt la print de-un leu, de ce nu mi-aș lua și un chilot, un pantalon, o cămașă de 50-100-150. Zara? Păi, toată vara după pantaloni de pînză de la Zara m-am uitat. Avusesem eu unii albi-crem și bine mi-a fost în ei, largi, pescărești. Dar era treaba trecută. Azi mi s-au tocit, ba chiar s-au rupt de atîta purtat-spălat. Nu, nu mă acomodez cu ideea că lucrurile trec. Aș vrea, de-am un lucru ce-mi place, să fie etern. Etern ca, uite, nu știu ce. Nu-i nimic etern, așa că nu știu. Or, pantalonii ăștia de in intrau în categoria eternizării. Eterni ca stejarii din pădure, care mor după noi. Da, asta înseamnă eternitatea. Să moară după moartea ta. Hei, acum să revenim la Zara. Belesc ochii la solduri și mă trezesc în plină acțiune. Aleg deja trei perechi de pantaloni. Unul cu traverse de tren, altul cu alb-alb și altul ca ai mei, cei eterni. Bățos, îi iau la probă. Nu știu, apropo, niciodată ce număr port. Și îi iau la probă. Și intru în cabină. Dezbrac-îmbrac. Îmbrac? Trag și trag și trag pantalonii. Intram pe craci, nu intram pe șolduri. Băi, ce dracu' se-ntîmplă, ce-i cu mine? Stau și analizez șolduri. Ce-i cu mine? Mă așez pe scaun. Mă întreb întrebări întrebătoare. De ce mi s-a întîmplat? Ce-i cu șoldurile-soldurile mele? Nu se poate! Există eternitate? Există trecere a timpului, există solduri, ce-i cu șoldurile? Mă ia cu amețeală, cu strănut, să chem ambulanța? Nu, vreau pantaloni și gata. Repet, plecasem să dau un leu pe-un păcat de foaie printată și uite unde ajunsesem, o murătură pe un scaun de probă. Și, da, privesc pantalonii, și da, erau S. Cum să mă încapă S? Și nu mă las. Iar îi încerc, de parcă aș fi intrat la apă. Tot S rămîn. Tot, tot S. Tot S. Solduri. Șolduri. Turbez. Ies din cabină, fug la umerașe și la solduri. Toate soldurile erau S. Pantalonii, toți, erau S, S, S, S, S, S, S. Eternitatea era S. Am plecat în murirea mea cu gîndul să mă răzbun.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Ca telespectatori, cum suportăm trecerea bruscă de la Franța-Croația la Dinamo-Chiajna?

Păi, cum suportă și francezii trecerea de la finala mondială la un Nice-Amiens. Credeți că lor le va fi ușor? Dar hai să vorbim drept: nu e nici o nenorocire. Meciul care a desemnat campioana lumii a lăsat mulți cetățeni ai planetei nelămuriți despre ce se întîmplă cu fotbalul. A fost o partidă excepțională, dar în același fel în care îți iei bilet la operă și nimerești peste un spectacol fascinant și bizar de sunet și lumini din care ieși cu ochii plini și sufletul gol. Să nu ridicăm statui de carton! Franța a predat o lecție despre cum disciplina și munca în comun, dublate de o valoare bine ținută în frîu ca să nu prăbușească sub greutatea ei fundația, pot construi un succes așa cum construiești un Airbus, optimizînd planificarea și diminuînd riscurile. Acolo a fost știință spațială. La noi e lăutărie inspirată. Atenție! Lăutăria ține și ea de un sistem. De aceea propun să nu cedăm clișeelor: există frumusețe și în lumea cîrtițelor. Și chiar am văzut-o. În prima etapă a noului campionat, în care trei nocturne au cedat, gazonul n-a rămas în întuneric. A existat tensiune, au fost surprize, mai multe ca oricînd, și chiar o sumă de fotbal, certamente naiv în multe momente, care i-a prins pe curioși. Pînă la urmă, nu despre asta e vorba? Necazul vremurilor noastre globalizate e că, dacă ni se tot flutură prin fața ochilor bijuterii de miliarde, avem senzația că le și putem purta. Avem pretenții. Noi de ce nu? Păi, e simplu. Noi sîntem consumatori. La asta sîntem buni, foarte buni. Campioni mondiali. La consum și la bancuri, care tot un fel de consum sînt, de aer cu aere de inteligență. Prin urmare, să nu ne plîngem. Dimpotrivă. Trăim în cea mai bună dintre lumi, căci e singura pe care ne-am făcut-o.

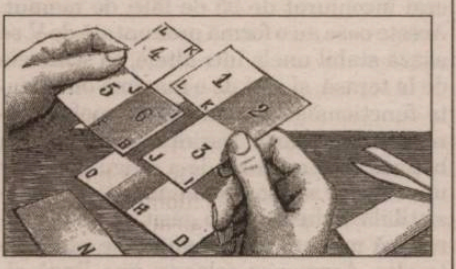

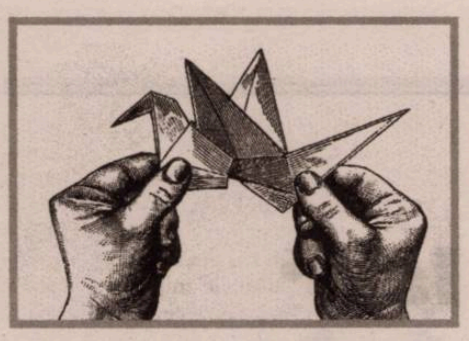

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Marius Ancuța

Vestea că a murit m-a întristat nespus. Nu-l cunoșteam decît de la televizor. O singură dată l-am văzut în direct, la un meci demonstrativ de snooker. De fapt, pentru mine, probabil că la fel ca pentru nenumărații telespectatori fascinați de acest joc, deși evident că știam și cum arată, Marius Ancuța era o voce. O voce prietenoasă, cu care mă obișnuisem foarte mult, pe care am ascultat-o timp de mai bine de douăzeci de ani, chiar din 1998, de la începutul colaborării sale cu Eurosport. Nu era genul de comentator care să devină popular pe scară largă. Nu avea niciodată ocazia să strige „Gooool!“ sau „Hai România!“ ori „Hai Simona, că se poate!“. Snooker-ul e muzică de cameră, nu fanfară. Pot să spun că, fără îndoială, grație vocilor lui Marius Ancuța și Daniel Bontea, eu, cel puțin, nu numai că am descoperit acest joc și plăcerea de a urmări competițiile importante la televizor, dar am început să-l și practic (la un nivel foarte amatoristic, ce-i drept). Iar în timp ce jucam, mă amuzam imaginîndu-mi ce ar fi spus ei despre o lovitură sau alta. Puterea acestor voci era considerabilă. Și îmi dau seama că, într-un fel, amîndoi au început să facă parte din lumea mea, tot așa cum au ajuns probabil să facă parte din lumea foarte multor alți oameni care pînă la ei nici măcar nu știau de existența acestui joc (cu mărgele de sticlă, aș zice). Comentatorii s-au strecurat pe nesimțite, cu mult bun-simț, în viețile noastre. Aici nu e vorba doar de profesionalism sau de o treabă bine făcută și cu multă perseverență. E și har.

Am auzit spunîndu-se recent, la un post de radio, că în ziua de azi nu mai avem comentatori sportivi cultivați și cu talent literar, așa cum erau odată un Cristian Țopescu sau un Ioan Chirilă. Nu e adevărat. Și astăzi sînt cîțiva foarte buni. Mai buni, în orice caz, decît comentatorii politici sau *jurnaliștii nesportivi* (iată ce formulă mi-a ieșit din fuga tastaturii!). Să fii comentator sportiv e o meserie grea. Dacă greșești ești taxat fără milă de auditori și, spre deosebire de un comentator politic, nu poți să o iei prin bălării pentru că faptele de pe terenul de joc sînt la vedere și te pot contrazice pe loc. Trebuie să vorbești repede, să găsești cuvinte și formule precise, să pronunți tot felul de nume complicate fără să te încurci. Să fii prompt și să ai informații exacte și relevante. Aiurelile, aburelile sau încercările de manipulare nu prind, iar profesioniștii se selectează imediat de la sine.

Revin însă la Marius Ancuța, care, fără îndoială, se număra printre comentatorii de foarte bună calitate. Era de profesie medic stomatolog. Vorbea o limbă curată, era plăcut, incisiv uneori, dar cu măsură, cu un umor fin, bine dozat, și cu informații nenumărate. Comentariile lui aveau o eleganță demnă de sportul pe care îl servea. Știu, circulă pe Internet o poveste cum că, la un moment dat, s-ar fi luat la bătaie cu bunul său coleg Daniel Bontea. N-am idee dacă e adevărat sau doar o pură invenție, dar chiar și de-ar fi fost așa, între bărbați adevărați se mai pot petrece și asemenea lucruri. În orice caz, disputele verbale, ironiile și pariurile dintre cei doi, atunci cînd comentau împreună cîte un meci, făceau deliciul telespectatorilor. Pariul pe sticla de apă a rămas celebru.

Marii campioni de snooker ai lumii, cu toate relele și bunele lor, au ajuns la noi și ne-au devenit binecunoscuți, simpatici sau antipatici prin intermediul celor doi talentați comentatori. Ba, de la un punct, cei mai mari dintre campioni, Ronnie și ceilalți, au ajuns chiar să joace în România la turnee cu mii de spectatori care s-au dovedit cît se poate de civilizați și avizați. A fost momentul în care s-au putut măsura concret roadele muncii de ani de zile a celor doi comentatori. Iar cei douăzeci de ani de privit snooker mi-au oferit mie – și, de bună seamă, și altora – o senzație care transcende acest joc. E vorba de un confort special, de ideea că ai acces la o lume civilizată, elegantă și așezată, din care, la o adică, poți face chiar parte ca spectator. O lume în esență britanică, plăcută, inteligentă, cu un conținut solid, fairplay, diametral opusă celei prin care am trecut înainte de 1989. O lume construită în zeci și sute de ani pe care noi am primit-o de-a gata. O societate în care lucrurile nu se schimbă, nu se înrăutățesc continuu și în care nimic cu adevărat rău nu se poate întîmpla.

În ultima vreme, totuși, ceva rău se întîmplase. În vocea lui Marius Ancuța, aceea cu care așa de mult ne obișnuiserăm, se ghicea suferința. Am sperat să fie doar o bănuială sau ceva trecător, dar n-a fost așa. O boală nenorocită l-a luat. Daniel Bontea a rămas să ne anime de unul singur nopțile din fața mesei cu postav verde.

ready made

„Iată calea, ce o face telegrama: telegrafând din Londra, curentul aleargă pe uscat până la granița Angliei. Aici se cufundă în Oceanul-Atlantic și ese în Canada. Străbate Canada de-a curmezișul și la granița ei iarăși se cufundă în apă, anume în Oceanul-Pacific – cea mai extinsă mare de pe tot rotogolul pământului, – eșind de-a dreptul în Australia, pe cealaltă parte a globului nostru.“

Gavr. Todică, *Poșta, telegraful, telefonul,* Sibiiu, 1903

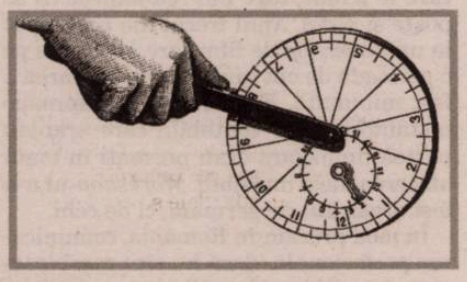

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Un Lego mamut

Cînd îți construiești singur casa, simți o mîndrie aproape preistorică. Doar că n-o faci chiar singur, pentru că un craniu de mamut, chiar fără fildeși, tot are 2 m lungime și 1 m lățime și e cam greu de urnit.

Mai toate siturile arheologice cu un fel de iurte preistorice făcute din oase de mamut s-au descoperit în stepele fără păduri dintre Carpați și Urali. Cele mai cunoscute de felul ăsta sînt pe Nipru și afluenții lui, deci erau o specialitate ucraineană. Fundațiile caselor, circulare, sînt făcute din cranii. Pentru pereți, materialul de construcție preferat sînt mandibulele. În schemă apar și oase lungi (femur, humerus) și oase plate (omoplat, pelvis). Acoperișul, probabil boltit, era completat cu piei de animale sau brazde de către acești teoreticieni de forță ai materialelor naturale în arhitectură.

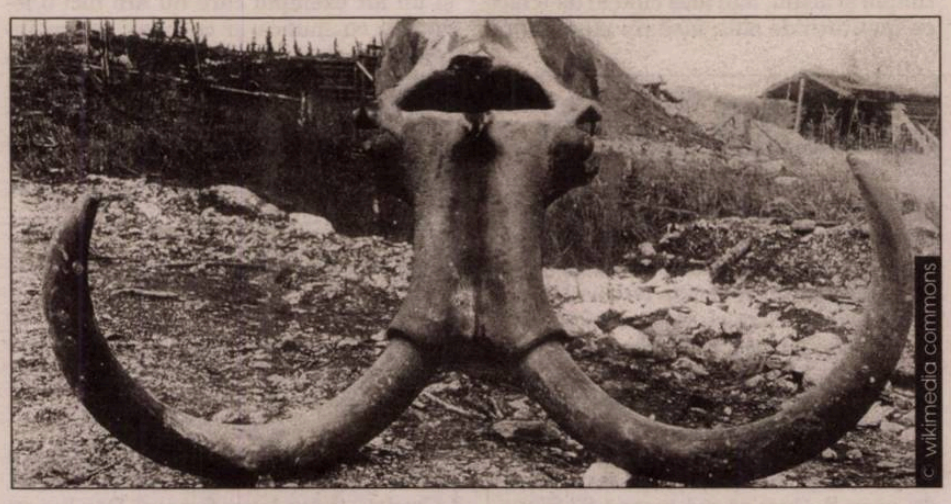

Un șantier-cheie este Mejirici, cam la jumătatea drumului între Harkov și Odessa. În anii '60 s-a găsit acolo o tabără folosită în cele nouă luni de sezon rece, cîndva acum 15.000 de ani, de niște vînători-culegători(-povestitori) de la sfîrșitul paleoliticului. La Locuința 1 de la Mejirici, pereții sînt făcuți doar din mandibule, toate cu bărbia în jos. Dacă aveai șansa să stai aici, erai înconjurat de 95 de fălci de mamut. Aceste oase au o formă pronunțată de V, se așază stabil unele într-altele, ca scaunele de la terasă, și sînt de o maximă onestitate funcțională: cîte un singur molar mare pe fiecare parte. Dorința de a scoate un bețigaș și de a-l freca de-a lungul zimților unui molar scoțînd un sunet plăcut e irezistibilă. Arheologii au găsit o coloană care încă mai are cinci mandibule una peste alta. Asemenea coloane, una lîngă alta, creează zigzaguri vizibile pe fațadă. În fața intrării sînt înfipte vertical oase de la picioarele mamuților, iar din spatele lor te întîmpină, cu ospitalitate tradițională, un craniu (evident, tot de mamut) pictat cu un fel de arbore de ocru. Fiecare din casele de la Mejirici are propriul model. Locuința 4, mai ales, fost înălțată de artiști: între două coloane de mandibule cu bărbia în jos, apare o coloană cu bărbia în sus. E nașterea unei avangarde! Într-un segment de zid, un craniu este flancat, zice unul din rapoartele arheologice, de două secvențe identice omoplat-omoplat-pelvis. Spațiile libere sînt frumos completate cu vertebre. Nimic macabru în acest Lego cu mașina de locuit.

În zidul exterior al unei locuințe preistorice de la Gonții, recent descoperite, oasele sînt puse în operă așa: omoplat – mandibulă cu bărbia în sus, cu un os lung vertical trecut printre molarii unei a doua mandibule cu bărbia în jos – a treia mandibulă – craniu – mandibulă cu bărbia în jos în care e plasat un craniu de pui de mamut – omoplat. Craniul de pui de mamut se află la capătul unui zigzag de mandibule, a căror formă, pentru acești arheologi, le face să fie simboluri sexuale feminine, creînd coduri „socio-simbolice“. Imposibil nu e – într-o viață simplă, toate lucrurile mari se leagă între ele. Poate că fertilitatea era înscrisă cumva în fațadă, mai ales că turma de mamuți e alcătuită doar din femele. În plus, zigzaguri similare apar pe statuete feminine și pe unelte găsite în aceste case sau pe situri înrudite. Dar poate e doar faptul că nimic nu-ți pune mintea în mișcare mai mult decît a trebui să construiești ceva care să stea frumos în picioare. Pe situl Mezin, un femur pictat și decorat cu tot felul de incizii e înfipt vertical în pămînt în centrul casei. În epifiza lui e făcută o gaură în care a fost potrivit un alt os lung, mai subțire, probabil un rest al sistemului interior de susținere, sau poate doar o formă, perfect competitivă, de artă modernă.

Un articol mai vechi, sovietic (apărut în engleză), declară că distribuția gropilor de provizii din jurul caselor ne arată că unele gospodării erau mai înstărite decît altele și dispuneau de un surplus, și că deci pe aceste situri au apărut inegalitățile sociale. Chiaburii vremii stăteau, de pildă, într-o locuință cît o garsonieră de azi, cu multe vetre interioare, făcută din aproape 600 de piese oase zdravane de mamut, cu cinci gropi de provizii în jur (pentru carne), fiecare de 2 m diametru și suficient de adîncă încît să ajungă la permafrost. Carnea păstrată acolo era în principal tot de la acest binevoitor animal; dar, judecînd după oase, se consumau și somon, știucă, rață, ptarmigan etc., toate bio.

Locuința 1 de la Mejirici e construită din 21 de tone de oase, locuința 4, din 15 tone. E clar însă că, pentru a face o asemenea casă, nu îți sufleci mai întîi mînecile (sau echivalentul în moda vremii) și vînai 50 sau 100 de mamuți. Soluția era să-ți faci casă lîngă un cimitir al mamuților – un fel de IKEA al vremii –, unde te aștepta o gamă variată de oase. E dovedit, de altfel, arheologic că toate siturile cu asemenea locuințe sînt în apropierea unor depozite naturale de oase de mamuți.

Casele paleolitice din oase erau vizibile de departe și orice ar fi reprezentat decorația lor, ea, ca orice arhitectură, nu doar exprima ce era în capul constructorilor, dar și forma ce era în capul copiilor. Mă gîndesc că o asemenea decorație putea replica parțial forme din peisajul în care trăiau locuitorii lor. Mai tîrziu, deși cu alte instrumente, templul lui Hatșepsut va oglindi stîncile de la Deir el-Bahri și Piramida Lunii de la Teotihuacán – forma vîrfului Cerro Gordo din apropiere. Oricum, dacă fiecare copil crește în Medelenii lui, atunci în preistoria Ucrainei (și urmînd forma din rusă și ucraineană) era vorba de „La Mamuți“.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Aici e, din nou, Radio Europa Liberă!

Vestea că Radio Europa Liberă își va relua emisiunile pentru România mi se pare cea mai importantă veste a ultimilor zece ani. Este cea mai importantă decizie strategică pe care Statele Unite o iau în relația cu România – într-un sens, chiar mai importantă decît decizia din 2009, cînd SUA au invitat România să găzduiască pe teritoriul ei instalații extrem de importante pentru apărarea teritoriului NATO de posibile atacuri cu rachete venite din Orientul frămîntat.

Sigur că sînt subiectiv. Ca să explic un pic mai clar de ce, permiteți-mi să fiu, scurt, confesiv.

Noi, cei născuți în jur de 1970, sîntem cam cei mai tineri români care au trăit cu Europa Liberă în casă. Pe parcursul copilăriei noastre, părinții noștri ascultau în fiecare seară postul pe unde scurte. Sunetul acela ușor înfundat și vag metalic, bruiat uneori cu șuierături și pocnituri, căutat febril de tata pe scala aparatului de radio prin rotirea fină a butonului care punea în mișcare cursorul ce străbătea, pe ecranul mic al aparatului, nume de orașe de prin toată Europa – asta a fost prima mare experiență a libertății pentru mine, cel mic. Poate că sînt și unii mai tineri decît mine care au aflat ce a însemnat Radio Europa Liberă pentru românii din comunism, dar cei din leatul meu sîntem ultimii care chiar am trăit acea experiență. În cazul meu – și, cred, în al altora de seama mea –, vocile de la Europa Liberă au fost vedetele absolute ale copilăriei și adolescenței. La vîrsta la care învățam libertatea într-o țară lipsită de libertate (ciudat, dar a așa a fost: noi am învățat să fim liberi fiind în sclavie, de aceea am învățat prost, anapoda, n-am înțeles decît foarte tîrziu unele lucruri fundamentale și nu ne-am putut debarasa decît la fel de tîrziu – dacă am făcut-o – de unele iluzii), vocile Europei Libere erau vocile libertății. Dimensiunea sonoră a libertății era, pentru mine, universul vocilor care se recomandau drept Neculai Constantin Munteanu, Emil Hurezeanu, Ioana Măgură-Bernard, Max Bănuș, Monica Lovinescu & Virgil Ierunca, Mircea Carp, Nicolae Stroescu-Stănișoară, Nestor Rateș…

După 1990, postul a intrat, încet, în disoluție. Presa românească trăia cu frenezie eliberarea și inunda cu puterea unui tsunami piața autohtonă, setoasă de informație. Radio Europa Liberă a funcționat tot mai palid și s-a desființat, în cele din urmă. Pe de o parte, eroii postului (căci acei oameni care au făcut Radio Europa Liberă în comunism au fost niște eroi) au trăit sentimentul de „misiune îndeplinită“ și au luat-o, fiecare, pe drumul lui. Pe de altă parte, presa românească nu mai avea nevoie de finanțarea Congresului SUA: se făcea, abundent și pestriț, liber precum înțelegeam noi libertatea, pe banii capitalismului autohton. Nu în ultimul rînd, alte mijloace media au dobîndit tot mai multă cotă pe piață și tot mai multă credibilitate – mă gîndesc, desigur, la televizor și la Internet. Radioul a rămas pentru muzică și scurtă informație în timp ce conduci mașina.

S-a întîmplat să fiu pe-aproape cînd decizia desființării „secției românești“ se lua și mesajele americane erau clare: „Veți intra în NATO, veți intra în UE, aveți o piață media liberă, accesul la informație al românului e liber, democrația voastră se consolidează, drumul pe care sînteți pare ireversibil, chiar dacă sinuos, nu mai are sens să alocăm resurse pentru voi. Ne concentrăm pe *«stan»*-urile din Centrul Asiei, pe Rusia (prin Radio Libertatea), pe fostele republici sovietice“.

Cînd, zilele trecute, a venit vestea redeschiderii postului, absolut toți cei care au trăit experiența Radio Europa Liberă la vremea ei mi-au mărturisit că au avut un sentiment greu: „Ne-am întors iarăși în situația de atunci“. A reapărut rațiunea de a exista a postului Radio Europa Liberă, dispărută odată ce România a ieșit din comunism și a luat-o pe drumul Occidentului?

Da și nu. Sau, mai bine spus, nu și da. Nu, comunismul nu s-a întors și, după cîte cred eu, nici nu se va mai întoarce. Deși contrazic un clișeu comod și drag, istoria nu se repetă. Nu, nu există cenzură de stat, iar presa, da, este liberă. Libertatea e acolo, la îndemîna ei – vorba unui clasic în viață, presa este exact atît de liberă pe cît vrea să fie. Lumea românească de azi (presă și societate, stat și context internațional etc.) este complet alta decît era în anii 1950-1980. Asta înseamnă că și maladiile României de azi sînt altele decît cele de atunci, chiar dacă unii cred, nu fără temei, că relele de azi au sorgintea în relele nevindecate de ieri. Așadar, este posibil ca unele boli noi să aibă același remediu ca unele boli vechi. Dacă Radio Europa Liberă a fost, cel puțin în cazul României, cel mai puternic mijloc de luptă al americanilor împotriva comunismului pînă în 1990, Radio Europa Liberă poate fi un remediu eficient pentru boala îngrozitoare de care suferă societatea românească acum: manipularea grosolană a știrilor și a stărilor de spirit prin media. Nimeni nu se mai îndoiește că pericolul principal la adresa stabilității României constă în vulnerabilizarea minților românilor prin avalanșa de știri și comentarii venite prin toate mijloacele. În creierii românilor se picură otravă și în sufletele lor se seamănă vînt!

Desigur, nu uit nici o clipă că Radio Europa Liberă este finanțat de Congresul Statelor Unite ale Americii. Nu trebuie să fii doctor în conspirații și „servicii“ ca să-ți dai seama că România a devenit un teritoriu important în războiul informațional dezlănțuit al ultimilor ani. Lupta cu *fake news*-urile antioccidentale și pro-putiniste, cu jurnalismul urii, al resentimentului și al frustrării trebuie dusă. Nu doar eu observ că opinia publică românească, nu de mult cea mai robust pro-americană și pro-occidentală din Europa, începe să fie „răpită“. Propagandei antioccidentale și antiamericane trebuie să i se răspundă.

Viața postului Radio Europa Liberă în România nu va fi ușoară. Pe de o parte, realitatea locală e complicată și este foarte dificil să vezi adevărul. Pe de altă parte, violența mediatică e cumplită. Ce făcea revista *Săptămîna* cu Europa Liberă în anii 1980 este joc de fetițe inocente față de ce vor face antenele și reteveurile cu postul revenit. În plus, libertatea presei înseamnă, la noi, o doză enormă de iresponsabilitate și incompetență, la care se adaugă isterica suspiciune românească. Nu mă îndoiesc, însă, că Radio Europa Liberă își va face datoria după standardele sale profesionale și va aduce mult bine în cetate.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Fîntîna de la Rîșnov

Ce părere o fi avut Sigismund de Luxemburg despre Festivalul de Film și Istorii de la Rîșnov (a cărui ediție de anul acesta se află în plină desfășurare în perioada 20-29 iulie) sau cum ar fi sunat o prelegere a acestuia? Exerciții de imaginație. Oricum, în 1427, împăratul a vizitat cetatea și i-a acordat localității Rîșnov rangul de tîrg.

Altfel, poate nici Gabriel Báthory, principele Transilvaniei, nu ar fi refuzat vizionarea unui film istoric bun, la adăpostul zidurilor fortăreței, poate unul de prin 1612…

Construită special pentru a proteja locuitorii de invaziile străine, cetatea Rîșnov a reușit să își atingă cu succes acest scop de-a lungul vremii, prima mențiune documentară a cetății datînd din anul 1335, cînd a reprezentat refugiul locuitorilor din Țara Bîrsei în fața invaziei tătarilor. Atacuri militare au urmat și în secolul al XV-lea din partea otomanilor. Fortăreața a rezistat. Cetățenii care se refugiau în interiorul ei aveau, însă, o dificultate esențială în cazul în care șederea lor era mai îndelungată din cauza campaniilor inamice: li se terminau proviziile de apă. Au găsit o soluție, proaspătă și rece, într-un izvor din apropiere, situat undeva în partea estică a cetății. Sursa de apă era una secretă, de care știau numai locuitorii, astfel încît, pentru a se aprovizona, ieșeau noaptea din cetate, în taină, și aduceau apă de la izvor.

În 1612, principele Gabriel Báthory, în virtutea dorinței sale de a reduce libertățile sașilor din Transilvania, a atacat Țara Bîrsei. Cetatea Rîșnov și-a îndeplinit din nou rolul de apărare împotriva inamicului, doar că asediul a biruit în cele din urmă, marcînd astfel singura predare a fortăreței din istorie. Aflînd despre izvorul secret de unde cetățenii luau apă pentru a putea supraviețui în interiorul cetății, trupele principelui Báthory au blocat accesul către acesta, lăsîndu-le astfel apărătorilor zidurilor din piatră și cărămidă drept singură opțiune predarea. Locuitorii nu ar fi putut supraviețui fără o sursă de apă.

Astfel, pentru a exclude problema alimentării cu apă în viitor, a apărut în cetate și fîntîna din titlul de mai sus: peste vreo zece ani, după ce fortăreața revenise în stăpînirea localității Rîșnov (din 1613), autoritățile au decis realizarea unei astfel de construcții. Săpată direct în stîncă, pînă la adîncimea de 98 de metri, fîntîna cetății a fost gata în șapte ani.

Mi-a atras atenția mesajul Festivalului de Film și Istorii de la Rîșnov, ediția 2018: „Fără covor roșu, fără fițe, fără isterie, fără *breaking news*. Ca să înțelegi ce ți se întîmplă!“ Ar ajuta la abordarea istoriei și în afara festivalului.

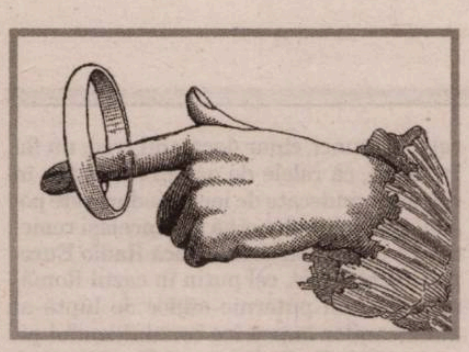

Selma IUSUF

legende urbane

Nervi și angoase

Rar am văzut pe cineva care să plece liniștit și mulțumit în vacanță. Poate doar călătorii de profesie, aflați la extremele lungii liste a celor care zboară sau pleacă de acasă. Și mă gîndesc ori la acei hippies prăfuiți și nonșalanți care bat lumea cu un rucsac în spate, fete și băieți occidentali în căutare de așa-numita culoare locală, cei care se strică la burtă prin Delhi, au povești psihedelice pe plajele din Goa sau ajung cumva să mănînce *„mamaliga"* la vreo mamaie din Ialomița. La extrema ailaltă sînt tot niște zburători de profesie, diverși CEO, COO sau CFO pe care-i vezi în sacouri cu *mini-trolley*-uri după ei, mîncînd blazați cîte un sendviș scump și prost de aeroport.

Între cele două categorii sîntem noi toți, ăștia nervoșii. Iar plecatul în vacanță pare că trezește ce e mai rău în noi. Copiii vor fi sculați prea devreme și se vor cîrîi și se vor smiorcăi, scoși din rutină, alergați prin *check-in*-uri. Unul va vrea să-și scoată nu știu ce jucărie din genți tocmai cînd te apuci să predai bagajele, altuia îi va fi foame sau îl va apuca pipi fix cînd n-ai cum să-l duci. Nevasta va fi supărată pe soț că s-a moșmondit și uite că au ajuns la limită și acum trebuie să alerge prin tot aeroportul. Soțul va fi supărat pe nevastă pentru că a împachetat toată casa în genții alea multe și grele ca pietrele. Amîndoi se vor gîndi dacă au închis apa, gazele, lumina și mai ales dacă au scos fierul de călcat din priză. Dacă au încuiat ușa. O neliniște stranie se va ridica din adîncurile amîndurora și se vor urî mai abitir. „Așa face întotdeauna, m-am săturat." Cu acest adevăr începe vacanța.

Odată urcați cu toții în același avion, lunga listă a nervilor de vacanță se concentrează mai abitir. Cîteva zeci de persoane necunoscute, strînse laolaltă într-un spațiu mic, la zece mii de metri înălțime pentru una, două, trei sau patru ore, pot isca situații interesante.

Uneori, în spațiul ăsta mic se pot aduna toate, dar absolut toate lucrurile care te pot enerva. Un vecin de scaun mare și lat care-ți ocupa mînerele, jumate din locul tău, aerul și toate gîndurile bune despre umanitate. O să vorbească tare la telefon pînă în ultima clipă. O să foșnească, o să rîcîie și o să scobească cu o față dezgustată prin mîncarea aia de avion. Ori o mănînci, ori n-o mănînci. Nu trebuie să arăți lumii cu tot dinadinsul cît de pretențios ești. Sîntem toți la economic, cu genunchii la gură, mai ales eu din cauza ta, vorba aia: nu-ți convine, ia un taxi, umflat neplăcut ce ești! Ați văzut, ăștia sînt nervii.

Odată ce te-ai aranjat cu vecinul de scaun, e posibil, foarte posibil, ca acela din scaunul care se află în fața ta să vrea să stea ca pe șezlong, la plajă. Adicătelea să-l aplece mult în spate, către tine. Gata, ești într-un soi de coșciug. Ăla din dreapta ta e tot revărsat peste tine, ăsta din față vrea să se dea pe spate de ajungi să stai cu fruntea în spătarul lui. Îl rogi frumos să nu se întindă ca la dentist, ăla își mișcă milimetric, de chichi, scaunul un pic mai în față. Îți vine să-l sugrumi, dar abia mai poți tu respira. Vedeți, ăștia sînt nervii.

Vin apoi la rînd categoriile aflate dincolo de raza ta vizuală, dar imposibil de ratat. E glumețul dintr-un grup din spate care e convins că mustește de simțul umorului și-l vrea împărtășit la cît mai multă lume din amărîtul ăla de avion. Glumele lui sînt penibile, triste, ți se strînge stomacul de jenă. Grupul lui rîde însă cu poftă, ăsta e încurajat și scoate altă rafală jenantă, de puberi la liceu industrial. Se întoarce în spate către prietenii lui, cînd o face se ajută de spătarul scaunului tău și-ți apucă întotdeauna și cîteva fire de păr. E dureros. E frustrant. Ăștia sînt nervii.

Pînă aterizezi poți să mai ai parte de niște doamne care nu-și mai pot ascunde acreala cînd încep să servească oamenii cu diverse lucruri din cărucioarele alea. Probabil că unul dintre cele mai seci și mai lipsite de sens zîmbete l-am văzut la una dintre ele. Poți să ai copii care or să plîngă simultan tot drumul, doamne parfumate gretos, dureri de cap și o îngrijorare profundă fără obiect. A început vacanța.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

10. *Operațiunea „Tămădău"*
Moțiune

Parlamentul țării consideră că dizolvarea Partidului Național Țărănesc Maniu constituie o măsură de dreaptă apărare a regimului democratic din România, măsură prin care se contribuie la consolidarea și mai temeinică a tinerei democrații românești. Încercarea de fugă peste hotarele țării a fruntașilor P. N. Ț. dezvăluie și mai evident caracterul antinațional și antipopular al acestui partid și activitatea dăunătoare a conducătorilor săi. P.N.Ț. Maniu, consecvent trecutului său, bazîndu-se pe elemente fasciste și antidemocrate, a devenit un organism care și-a desfășurat activitatea prin metode teroriste, iar prin acțiuni de comploturi urmărea răsturnarea ordinii legale și stabilirea unui regim antipopular în România. Căutînd să-și asigure sprijinul unor anumite cercuri străine, fiind în serviciul acestora, a periclitat libertatea și suveranitatea națională a țării. Politica dusă de acest partid urmărea îndepărtarea României de la politica ei de prietenie față de toate popoarele libere, iubitoare de pace, în frunte cu U.R.S.S. În acest fel, pe lîngă știrbirea suveranității statului a primejduit însăși pacea și dezvoltarea liberă a poporului român și a naționalităților conlocuitoare. Parlamentul țării consideră că actul de dizolvare a P.N.Ț. Maniu a fost dictat de interesele supreme ale țării și că guvernul luînd această măsură de apărare a statului a îndeplinit o datorie constituțională și legală. Luînd act cu satisfacție de aceste măsuri, Adunarea Deputaților felicită Guvernul țării și Ministerul Afacerilor Interne pentru felul cum a înțeles să-și împlinească misiunea de consolidare și apărare a democrației și păcii poporului român. *(Aplauze puternice)*

„Desbaterile parlamentare",
în *Scînteia*, nr. 884, 31 iulie 1947

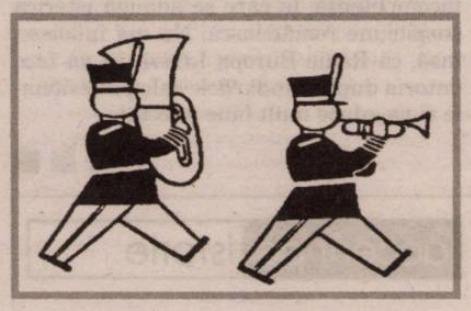

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Minunea de la Castel

Se întîmplă în fiecare vară, de vreo șase ani încoace. Între dealurile – obligatoriu molcome, că nu poți rata clișeul ăsta – ale centrului Transilvaniei. În inima și în jurul unui castel, a cărui poveste începe prin secolele XV-XVI. Castelul Bánffy, de la Bonțida, la vreo treizeci de kilometri de Cluj. Satul are și el, la rîndul lui, o poveste care începe prin secolul al XIII-lea. Un spațiu încărcat de istorie și de gesturile bruște pe care aceasta le face uneori. Pe-aici au trecut vremuri de război, dar și de liniște și de nespusă frumusețe a tihnei. Șapte sute de ani mai tîrziu, locurile astea devin martorele unuia dintre cele mai fascinante fenomene culturale din partea asta de Europă. Electric Castle.

Ai zice că muzica e elementul central pentru un asemenea eveniment. Nu e. Sau nu mai e, așa cum înțelegem lucrurile acum, la grămadă. Adică lipești negreșit numele manifestării la care te duci de „cine vine să cînte". Și nu calitatea muzicii e în discuție aici, ci numele majore care apar – sau nu – pe afiș. Pentru un eveniment de succes, sonoritatea numelor care onorează evenimentul e o dimensiune esențială. În cazul de față, lucrurile s-au întîmplat altfel. În doar șase ani, legenda Electric Castle a cîștigat un grad atît de mare de consistență și de concretețe, încît muzica – deși face parte din fibra intimă a ceea ce se petrece aici – devine un soi de fundal pe care se întîmplă tot ceea ce ține de acest fenomen cultural. Pentru că Electric Castle e un fenomen cultural în toată puterea acestei sintagme. Iar dacă Dimitrie Gusti ar mai trăi, e sigur că ar fi trimis aici, încă de la început, o armată de cercetători, de toate meseriile, să descrie această întîmplare.

Prezența și concretețea încep de la gestul elementar pe care-l face atît de multă lume, atunci cînd își planifică ce are de făcut în vara următoare, în funcție de perioada în care e programat Electric Castle. Pentru că, odată descoperită, e greu să renunți la povestea asta. Nu doar pentru că ai pierde nu știu ce nume de pe afiș, ci pentru că există ceva anume care te leagă de tot universul uman prezent aici, în fiecare an. Acest fel de solidaritate – mai mult sau mai puțin exprimată – vine, în primul rînd, din ceva care se detașează net de gusturile muzicale ale fiecăruia dintre noi. Vine dintr-un tip de vibrație după care tînjim în viața obișnuită, cea de zi cu zi, cea în care ne dorim, uneori cu disperare, să avem o existență comunitară așa cum am văzut la alții, prin alte țări. Un tip de coagulare a societății, o consonanță a indivizilor care o alcătuiesc, nu în vreo formă ridicolă de unanimitate, ci în împărtășirea unei energii, a unei direcții comune de deplasare, în care fiecare își poate găsi locul. Absența acestui tip de energie în spațiul public în care respirăm și ne deplasăm cu toții e una dintre marile frustrări, profund erozive, la care ne supunem zilnic. O absență care se soldează cu unul dintre cele mai traumatice sentimente pe care le poți trăi – lipsa de apartenență.

Imensul concert de detalii din care e construit fenomenul Electric Castle creează un anumit fel de spațiu, unde simți că te poți manifesta altfel decît în spațiul public de zi cu zi. Chiar dacă nu ai nimic în comun cu muzica de aici, poate chiar cu felul de lume care se adună anual la așa ceva, odată ajuns, s-ar putea să ai o mare surpriză. Să simți că, deși, poate, ceea ce se-ntîmplă aici nu e genul tău deloc, totuși, într-un anume fel, chestia asta nu numai că nu-ți e străină, dar te și reprezintă cumva. E ceva cu tine, despre tine, deși nu știi să pui cu orice chip în vorbe așa ceva. Pentru că, la început, pare un spațiu dedicat doar „puștimii". Ce om matur, normal la cap, și-ar pierde cîteva zile aici, în noroi crunt, în ploaie, pe un cîmp dintre dealurilé – obligatoriu molcome! – ale Transilvaniei? Ce om cu scaun la cap s-ar opinti să-și împingă mașina într-o parcare transformată în mlaștină universală, noaptea, tîrziu, într-un week-end în care ar putea să boierească acasă? Cine-ar sta la coadă, la autobuz, să meargă la așa ceva sau să plece, în creierii dimineții, de-acolo?

Marea poveste a detaliilor care fac lumea acestui fenomen cultural poate să-nceapă tocmai de la cozile de sute de oameni care așteaptă, într-o ordine perfectă, să ia autobuzul. E ordinea aia pe care-o povestești cu obidă, cînd vii din concediu, de prin alte țări. Ordinea aia în care totul funcționează impecabil. De-aici încolo începi să vezi, dacă ai un pic de bunăvoință, și dacă Divinitatea nu te-a lăsat *hater* pe vecie, cum se articulează o lume pe care ți-ai dori-o prezentă, în esența ei, și în viața de zi cu zi. Pentru că asta creează, în afară de muzici, vibrația acestui fenomen cultural. Sentimentul de apartenență. Un sentiment care vine din temeinicia cu care sînt așezate lucrurile. Din coerența unui discurs. Din limpezimea cu care sînt articulate toate detaliile. Din tot ce alcătuiește, pînă la urmă, lumea Electric Castle. Ca oriunde pe planeta asta, poți să și cîrîi, să mîrîi, să ai ceva critic de spus. E absolut firesc să fie așa. Dar imaginea concentrată a acestui fenomen e o adevărată machetă a modelului civilizațional pe care ni l-am dori – și nu-l avem! – în viața de zi cu zi. Iar acum, de cînd călătorim liber, avem ocazia să comparăm direct, deseori dureros pentru noi, ceea ce vedem prin alte părți cu ce avem pe la noi, pe-acasă. Odată ce calci la Castel, nu te mai gîndești la comparația asta dureroasă. Uiți, pur și simplu. Ești într-o lume care, poate fără să-ți dai seama cum, te reprezintă într-un anume fel. Lucruri care funcționează bine, un discurs estetic limpede, limite precise, dar trasate cu delicatețe, un spațiu în care încape enorm de multă lume, dar unde nu te deranjează că mai există și alții. Ești la Castel.

Anca MANOLESCU

Ironie și credință

Dar se potrivesc ele? La prima vedere s-ar părea că nu. Ironia ia *distanță* (față de un fenomen, o concepție, un mod de gîndire). Pe cînd credința presupune *atașament* puternic, absolut. Ironia trage gîndul, viziunea *înapoi,* minează ceea ce în ele e construcție bombastică, monumental facil. Le raportează răsturnat la măruntul de aici. Se bazează pe un „contrast descendent, deflaționist" (Jankélévitch), „dezumflător". Credința, în schimb, e înaintare, *elan* către un pol prea îndepărtat. Pe urmă, ironia pune în criză afirmația, regimul afirmativ; introduce subtil un *dubiu* dizolvant, fără a așeza în loc o altă formulare explicită. Te lasă în inconfortul nelămuririi, în cîmpia interogativității. Credința îți dă repere suprem ferme, imunitate față de îndoială. În sfîrșit, ironia zîmbește, mizează pe atingerea *ușoară* a aluziei, pe jocul vorbei de duh. Se potrivește ea cu *gravitatea* credinței, cu seriosul ei?

Credința să refuze prin urmare ironia, să nu aibă ce face cu ea? Chiar așa să fie? Cînd ne luăm drept experți ai credinței, cînd decretăm concepții și practici religioase obligatorii, ca și cum am avea absolutul la degetul cel mic, nu ar fi bună puțină autoironie? Undeva, în *Frică și cutremur,* Kierkegaard spune că tot capitolul 6 din Evanghelia după Matei recomandă ironia, are tonul ei.

În parabola crinilor cîmpului și a păsărilor cerului (Matei, 6, 25-34), Iisus pune credința în chestiune, o stîrnește să se judece pe sine, să se întrebe despre calitatea ei. Nu procedează însă „afirmativ", nu definește, sermonizant, credința în varianta ei ideală. Acel reper rămîne inexplicit, necircumscris; e sugerat prin simbolismul firii celei mai mărunte. Iisus se ocupă de varianta foarte comună a credinței: cea instalată, mulțumită de ea însăși, compunînd „omenește" cu grijile temporalității. Pe care o tratează „deflaționist". Florile sălbatice și zburătoarele par a fi mult mai capabile de detașare decît noi, par să aibă în „mod natural" credință, să se încredințeze de la sine Creatorului. Pasajul e celebru prin prospețimea lui poetică: „Luați seama la crinii cîmpului cum cresc: nu se ostenesc, nici nu torc. Și vă spun vouă că nici Solomon, în toată mărirea lui, nu s-a îmbrăcat ca unul dintre aceștia. Iar dacă iarba cîmpului, care astăzi este și mîine se aruncă în cuptor, Dumnezeu astfel o îmbracă, oare nu cu mult mai mult pe voi, puțin credincioșilor?"

În ce stă ironia? În sugestia unei ierarhii răsturnate? Iisus asta indică: omul, menit centralității, se dovedește, în general, puțin demn de ea; natura apare drept un mai bun partener al Creatorului. Credința, apanaj al conștiinței vii, încordate, *în mers,* e mai bine exprimată de vietățile negînditoare, cărora nu le e dat să-și depășească starea. Ni se sugerează oare că varianta comună, cvasi-unanimă de credință e mai strîmtă, mai străină de infinit decît e splendoarea repede trecătoare a pajiștii? Sau e vorba despre plasticitate? Crinii și păsările își primesc fără probleme străfulgerarea, în vreme ce sufletul e puțin sensibil, greoi, nereceptiv la modelajul divin? Ori ni se spune ceva despre posesivitate, despre credință concepută ca achiziție de care sîntem siguri, pe care o administrăm după norme prea terestre? Sau se face aluzie la insensibilitatea noastră față de simbol, față de semințele de sens pe care le cuprinde imediatul, la incapacitatea noastră de a le transpune vertical? „Contrastul deflaționist" joacă în multe direcții.

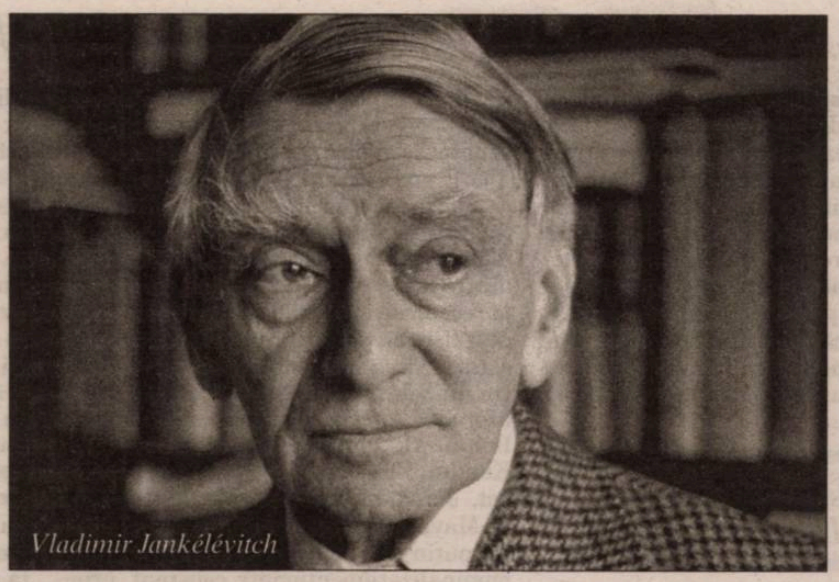
Vladimir Jankélévitch

Ironia stă, poate, în faptul că omul, unica ființă dotată cu posibilitatea credinței, nu-și „realizează" în genere această nobilă singularitate. În fiecare există potențialitatea ei, dar foarte puțini o actualizează semnificativ. Iisus ar fi vrut să se adreseze unor credincioși și întîlnește, rare fiind excepțiile, „puțin credincioși" care nu au dubii că sînt „drept credincioși". Stăm în genere prost cu detașarea, cu raportul între temporalitate și prezentul polar, cu maleabilitatea interioară, cu examinarea necomplezentă de sine, cu hermeneutica spirituală a imediatului. Parabola ne arată că nu prea înțelegem credința, că e cazul să-i cercetăm mai alert, mai lucid, pretențioasa calitate.

Dar nu sînt mai toate parabolele christice procedeu „ironic"? Andrei Pleșu *(Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste)* menționează că ele nu urmăresc ceea ce genul respectiv își propune îndeobște, anume să explicitezе înțelesul unei teme opace, să producă pe seama ei afirmații precise, lămuritoare. Iisus inversează funcțiunea parabolei. Parabola christică adîncește interogativitatea, nu o rezolvă. „«Credeți că ați înțeles?» – sună, socratic, întrebarea lui Iisus. «Atunci am să vă spun o poveste. Veți vedea că n-ați înțeles cum trebuie»" *(op. cit.*, p. 32). Parabola christică te dislocă, te atrage pe drumul înțelesului, te stîrnește să pornești pe el.

Cea de mai sus frapează prin frumusețea imaginii, prin tensiunea ei mobilizatoare, nu intenționează să-și amuțească interlocutorul, îl îmbie să devină partener de dialog, călător împreună cu ea pe calea sensului. De altfel, ironia socratică, ironia în genere e binedispusă, binevoitoare față de interlocutor, îl creditează cu capacitatea înțelegerii. Nu te lasă să te oprești în loc, blocat de exterioități, de afirmații limitative, de concepte sau imagini în care un „dincolo" nu transpare. Ea poate uni limpezimea și elanul interiorității. Poate lucra în intelectualii contemplativi și în venerația populară.

Iată, de pildă, o evocare a Părintelui Scrima privind grupul de la Antim: „acel loc era locul unei deschideri spre altă lume, deja prezentă: fără emfază, fără miraculisme; eram toți destul de lucizi, ironici... și mai ales dotați cu discernămînt, ceea ce era foarte necesar dată fiind confuzia, destul de cunoscută, care se manifesta în domeniul credinței și continuă să se manifeste și astăzi..."

Dar iată și un caz de venerație populară, ținînd de budismul birmanez (G. Rozenberg, „L'invraisemblance du surnaturel", *Archives de sciences sociales des religions,* 145/ 2009). În acel spațiu e răspîndită credința că oameni care au atins înalte grade spirituale își întîrzie intrarea în vidul ultim pentru a reveni benefic printre cei de aici. Un cult a patru dintre acești *weikza* a luat amploare acum cîteva decenii într-un sat birmanez. Apariția periodică a acestor ființe „supranaturale" – zbor, ubicuitate, daruri care cad de sus – este reprezentată/actualizată de adepții cultului, care furnizează fructele-daruri, asigură posibilitatea apariției la înălțime a oficiantului-suport etc. Rozenberg a constatat că, deși conștienți de scenografia evenimentului, credincioșii nu sînt mai puțin convinși de eficacitatea aparițiilor. Unii dintre adepții cei mai participativi fac haz de elementele neverosimile, fără a pune la îndoială prezența reală a personajelor. Disting așadar între reprezentare și ceea ce o transcende, iau neverosimilul ca *simbol* al inserției supranaturalului în natural. O fac cu distanța ironiei, cu bună dispoziția ei.

Pînă la urmă, s-ar spune că, în credință, nu strică un strop de ironie, mai ales de autoironie: față de starea noastră interioară, față de concepția pe care o avem despre credință.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Omul providențial

Cunoașteți, desigur, vechea dispută filozofică despre „agentul" istoriei: personalitățile sau masele largi, populare? Marxismul a insistat pe rolul maselor, pe care le-a și îndobitocit, pentru a le confirma existența. Eu, unul, cred că istoria e o combinație între idei care produc urmări, personalități care-și găsesc un context ascensional și emoții colective dominate de iraționalitatea unor narațiuni salvaționiste. Gîndirea – și, respectiv, succesul anumitor concepte – favorizează apariția unor lideri care par să știe direcția, în vreme ce mulțimile urmează „calea", înainte de a-i cunoaște, indiferent de cost, fundăturile. Tocmai acest joc colectiv-individual cu iluziile (despre o lume mai bună și mai dreaptă) asigură tragismul umanității în timp. Tot din el pornește și latura comică a somptuoaselor noastre escrocherii ideologice și caracterul finalmente derizoriu al puterii lumești. Asta nu înseamnă că nu există evoluție socială și progres moral, ci doar că ele sînt cernute prin sita utopiei dezvrăjite: dacă am fi înțelepți și realiști, am evita costurile exagerate și am raționaliza relația dintre noi și necunoscutul viitorului. Nu sîntem, sau nu sîntem îndeajuns, așa că ne putem aștepta la repetarea ciclică a fanteziilor bine intenționate care ne asigură accesul periodic la infern.

Oricît de grandioase ar fi (mai ales retrospectiv), erorile noastre de judecată și apreciere au o singură scuză: ilustrează libertatea noastră constitutivă. Căci asta instituie păcatul originar: dreptul de a te înșela. În societatea noastră lipsesc multe, firește, dar nu și lenea comunitară menită să susțină mitul Omului Providențial. Dacă validăm discursul muzeografic asumat în anii '90 de către Horia Bernea (fiul unui reputat sociolog și etnolog din Școala lui Gusti), reconstituim societatea rurală tradițională în jurul axului său creștin. Un creștinism iliterat, amestecat cu reminiscențe păgîne, populat cu superstiții și reflexe magice, dar clar hristocentric. Hristos pe Cruce, în troițe de la marginea drumurilor sau în icoane pe sticlă, ori Crucea însăși – disimulată în țesături, ornamente și tîmplărie casnică – explică perfect autoidentificarea sentimentală a obștii țărănești cu teodrama nou-testamentară. Țăranul acela generic (precum și cel concret ipostaziat, după regiuni și epoci) nu aștepta nici dreptate pămîntească, nici apărare eficientă: vedea mereu doar exploatare, injustiție și violență. Și rămînea sărac, fără carte, fără avocați, fără scut și sabie. După secole de stagnare într-o condiție servilă, foarte vulnerabilă, era inevitabilă raportarea lui la Domnul Țării ca la trimisul lui Dumnezeu. Cam acesta a fost contextul socio-cultural și politic în care s-a produs stereotipul voievodal-mesianic din pricina căruia am fost atît de permeabili la dictatură. Prima literatură modernă, cea patriotică, din secolul al XIX-lea, a prelucrat nu doar defetismul mioritic și poporanismul sentimental, ci și acest clișeu al Omului Providențial, care rezolvă tot, legînd cerul și pămîntul, într-un efort de redempțiune miraculoasă.

Și vulgata naționalistă a istoriografiei noastre a consolidat ideea că tot ce contează e Omul Providențial: masele sînt opace, amorfe. Singura lor șansă e aceea de a urma, instinctiv, sau printr-o iluminare subită, instrucțiunile de parcurs formulate de Cel Ales. Privesc de la distanță scena politică postcomunistă și nu pot decît să constat persistența acestui mod de gîndire colectivă. Dincolo de ciclurile electorale și de perindarea figuranților de serviciu, o singură schemă rezistă: idolatrizăm o persoană, cu gîndul că ea va opera minuni, după care recădem în iadul nemulțumirii dezbinate, pentru că ea nu ne-a mîntuit de necazuri, lipsuri, scăderi și eșecuri. Cerem perfecțiunea de la o persoană pe care n-o cîntărim în prealabil, după o trivială fișă a postului: cine e, ce știe, ce a făcut deja, ce ar putea face cu adevărat. Cei care se ocupă cu „interesul național" n-au mult de lucru pentru a electriza masele în jurul unui produs calp, ambalat mitologic. Oricine poate deveni orice, cu condiția să ne garanteze, mai apoi, luxul masochist al deșteptării tardive.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

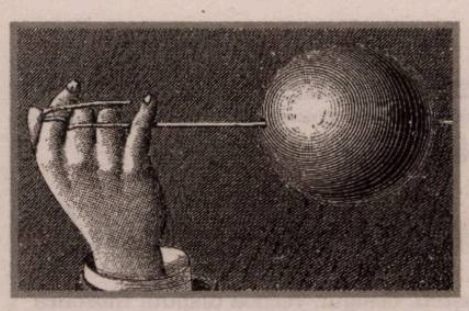

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Recolta de toamnă

– sezonul literar francez în cîteva cifre –

Toamna literară franceză se anunță, încă de pe acum, palpitantă. Editurile și-au dezvăluit deja principalele atracții ale noului sezon literar, iar presa culturală publică, de cîteva săptămîni, avanpremiere, recenzii, interviuri și comentarii pe marginea recoltei de toamnă. Fenomenul numit *rentrée littéraire* e specific pieței de carte din Franța. Grosul cărților apare mereu la sfîrșitul verii, în august, pentru ca titlurile să poată fi luate în considerație la premiile literare importante, care se acordă la sfîrșit de toamnă: Goncourt, Renaudot, Interallié, Marele Premiu al Academiei, Médicis și Femina. Orice premiu, orice apariție pe lista de nominalizări, orice menționare înseamnă vînzări mai bune. Și, pe o piață de carte cum e cea franceză – una dintre cele mai dezvoltate din Europa –, cifrele chiar contează. Uneori, mai mult chiar decît Literele.

Cifrele chiar contează.
Uneori, mai mult chiar decît Literele.

■ Să începem, deci, cu cifrele. La toamnă așteptăm o recoltă de 567 de romane noi. E o scădere față de anul trecut, cînd în același interval apăruseră 581 de titluri. O scădere cu 2,5%, țin chiar să adauge gazetele literare din Franța, parcă învîrtind cuțitul într-o rană (totuși, imaginară). Atîta precizie indică un complex sau măcar o stare de anxietate. Și totuși, situația cărții în Franța e excepțională, din multe puncte de vedere. Da, în acest sezon, sînt mai puține titluri noi în comparație cu anul trecut. Dar numărul scriitorilor aflați la debut este mai mare ca oricînd. 94 de romane de debut. Un sfert din recoltă. Editurile sînt deschise, își asumă riscuri, caută autori noi. E un semn că piața nu (mai) e în criză. E drept însă și că autori profesioniști, dintre cei care publică un roman pe an sau o dată la doi ani, nu mai ating tirajele de altădată.

Balanța comercială e înclinată clar în favoarea producției locale. În materie de literatură, Franța exportă mult mai mult decît importă. De tradus, se traduce puțin. Cel mai adesea, din opera autorilor consacrați.

■ În actualul sezon literar, 381 sînt romane franceze, 186 sînt traduceri. E cel mai scăzut nivel al traducerilor din 1999. Tendința e mai veche. Piața literară din Franța pare din ce în ce mai ruptă de restul lumii, se insularizează, se transformă dintr-o „Republică a Literelor" într-un soi de monarhie – democratică și luminată, *on est d'accord!* – care privilegiază baronii, ducii și prinții locali, și doar tolerează, uneori cu oarecare condescendență, somitățile venite din afară.

■ E greu de ghicit încotro se vor duce marile premii literare, e încă și mai greu de anticipat ce va rămîne, pe termen lung, din acest sezon literar. Multe dintre noile romane franceze au fost deja recenzate și marile publicații au făcut deja liste cu preferințe, cu „cărțile de neratat" sau cu „romanele sezonului". Printre numele cele mai vehiculate de presa literară: Amélie Nothomb, Christophe Boltanski, Philippe Torreton, Yasmina Khadra, Boualem Sansal, Christine Angot, Jérôme Ferrari, Alain Mabanckou și Maylis de Kerangal. Dintre aceștia, cel puțin trei se numără printre autorii nominalizați/menționați constant printre favoriții la premii. Va reuși vreun debutant să se impună?

■ 91% din francezi sînt cititori, arată un studiu recent publicat de Centrul Național al Cărții. Tirajele sînt în ușoară scădere, însă numărul de cărți cumpărate e în creștere. Mai ales cititorii „mari" (care citesc mai mult de 15 cărți pe an) contribuie la această creștere. Numărul cititorilor „mari" e în creștere, dar și cei care citesc foarte puțin (o carte pe an) e tot mai mare. Un dezechilibru care va fi, probabil, compensat prin programul de pașapoarte culturale demarat de Françoise Nyssen, ministru al Culturii și editoare. Voucherele distribuite începînd cu anul acesta vor permite tinerilor să achiziționeze carte.

■ Pe de altă parte, arată un studiu publicat de Federația Editorilor din Europa, cu cît numărul de titluri noi e mai mare, cu atît scade și tirajul mediu per titlu. Un fenomen explicabil: numărul cititorilor rămîne constant, el nu crește odată cu multiplicarea ori diversificarea ofertei de lectură.

■ Cumpărătorii de carte își schimbă, de la un an la altul, comportamentul de consum. Mari *retailer*-i precum Amazon cîștigă tot mai mult teren în Europa și-și fac simțită prezența și în Franța. Declinul librăriilor independente a devenit un fenomen îngrijorător: dezvoltarea treptată a marilor lanțuri de difuzare, care distribuie un număr limitat și bine selectat de titluri către publicul de masă, sprijină, fără îndoială, economia editorială și, mai mult ca sigur, consolidează și obișnuința lecturii prin simpla ubicuitate a cărții. Însă dispariția treptată a librăriilor literare, independente, reduce accesul la o varietate de titluri. În plus, această logică economică reduce relația dintre cititor și librar la un simplu schimb comercial. Or, în spațiul unei librării, raportul ar trebui să însemne ceva mai mult decît presupune cel dintre consumator și vînzător.

■ ■ ■

DILEMA VECHE

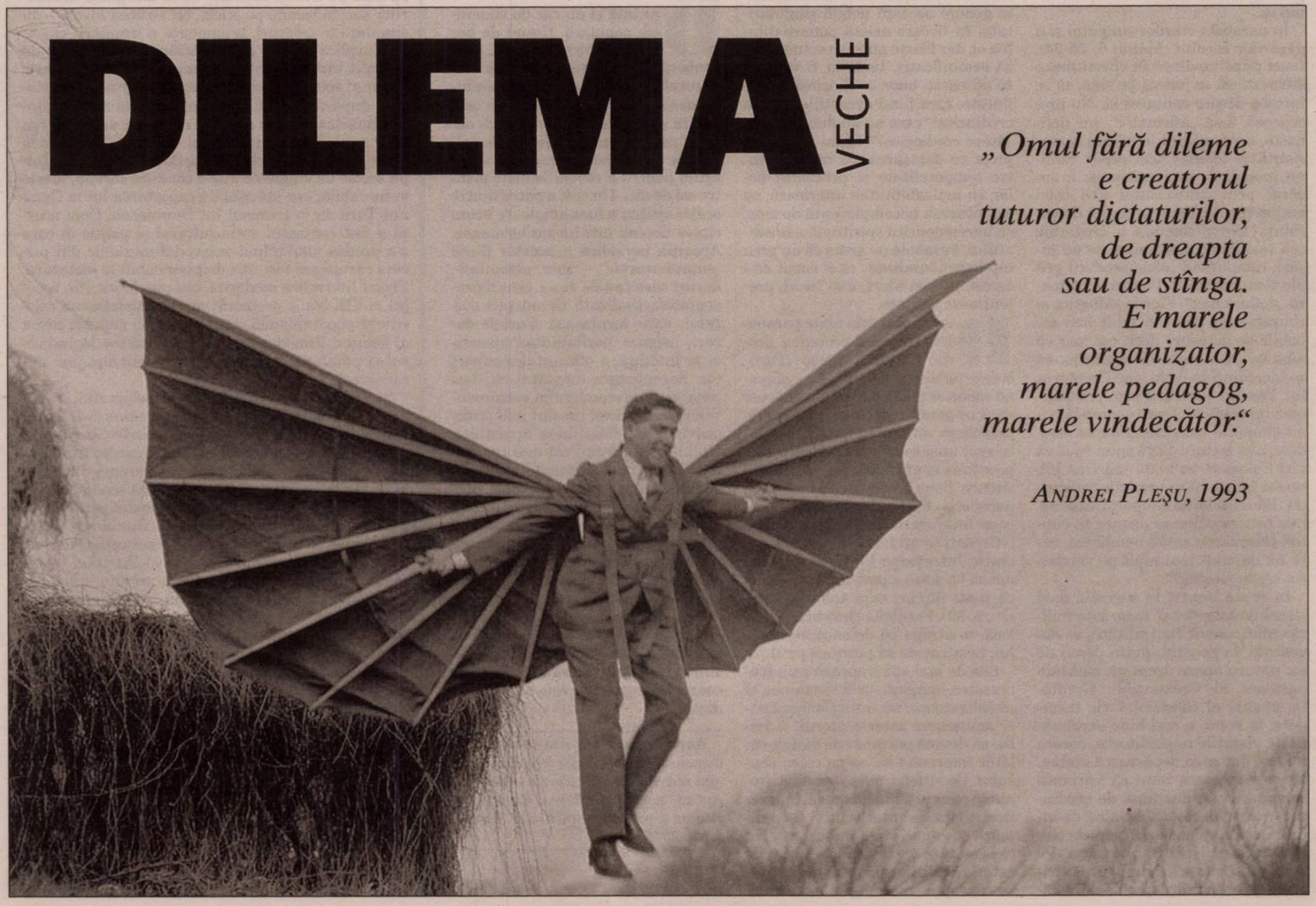

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător."

ANDREI PLEȘU, 1993

Apa

Texte şi opinii de:

● Valentina SANDU-DEDIU (profesor la Universitatea Naţională de Muzică din Bucureşti)
„Sonorităţi fluide, ape muzicalizate“

● Daria GHIU (critic de artă)
„Apele tulburi din acvariu“

● Dana JALOBEANU (profesor la Facultatea de Filozofie a Universităţii din Bucureşti)
„Ştiinţa apei sau ştiinţa vieţii?“

● Adrian STĂNICĂ (cercetător la Institutul Naţional de Geologie Marină, GeoEcoMar)
„Cît de mult înţelegem apa?“

● Sebastian GRAMA (conf. univ. dr. la Facultatea de Filozofie a Universităţii din Bucureşti)
„Un pic de catabază“

● Oana CHELARU-MURĂRUŞ (conf. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti)
„In aqua veritas“

argument

Vitală şi, aparent, la-ndemînă

Apa e pretutindeni în jurul nostru, ni se pare ceva de la sine înţeles. Lăsăm robinetele să curgă într-o fericire, atunci cînd ne spălăm. Ne bălăcim şi ne bucurăm de ea cît avem chef. Bem doi litri de lichid pe zi, aşa cum ni se spune pe toate drumurile. Gătim cu ea, ne udăm plantele. Ne dăm seama de importanţa ei doar cînd e cîte o revizie la bloc şi ne-o opresc vreo două săptămîni. Atunci cugetăm, poate, la vocile înţelepte care ne spun că nu e veşnică. Şi că trebuie s-o economisim cum putem.

O vedem şi-n alte ipostaze. Mergem prin oraşe şi le privim, cu admiraţie, fîntînile. Ne bucurăm de plimbările pe lîngă sau chiar pe fluviile ce străbat diverse capitale. Intrăm în mări şi oceane, ne stropim şi, uneori, aruncăm chiar şi gunoaie.

Cînd le vedem plutind pe „luciul apei“, ne vin în minte alte semnificaţii ale acesteia. Mai profunde, esenţiale, nenumărate, îndreptîndu-se carencotro. Unele religioase – pînă la urmă, la modul concret, destui am stat, măcar o dată, la coadă la apa sfinţită de Bobotează. Apa e dătătoare de viaţă, regeneratoare: „Contactul cu apa implică întotdeauna regenerarea, pe de o parte, fiindcă apa fertilizează şi măreşte potenţialul de viaţă, de creaţie. Apa conferă o «nouă naştere» prin ritualul iniţiatic; vindecă prin ritualul magic; asigură renaşterea post-mortem prin ritualurile funerare. Încorporînd toate virtualităţile, apa devine simbol al vieţii («apa vie»). Bogată în germeni, ea fecundează pămîntul, animalele, femeia. Receptacul al oricărei virtualităţi, prin excelenţă fluidă, suport al devenirii universale (...)“ (P. André Scrima, în selecţia din Dosar a Ancăi Manolescu). Şi purtătoare de duh: „Există aşadar între Duh şi ape o complicitate: Duhul este cel care face apele să germineze, să devină creatoare. Apa se desparte de aspectul ei întunecat şi distrugător pentru a deveni matricială fiindcă Duhul îi insuflă puterea vieţii şi atunci apa devine vie, apă vie.“ (P. André Scrima)

Schimbînd registrul, trecînd în cel ştiinţific, cam tot acolo ajungem: „Apa este un combustibil vital vieţii. Iar viaţa însăşi, aşa cum o înţelegem noi azi, a apărut şi a evoluat în apă. (...) În tot cursul istoriei umane apa a avut şi are un rol vital – nu doar pentru supravieţuire, ci şi pentru dezvoltare, comunicare, colaborare, expansiune şi dominaţie. Rîurile şi ţărmurile au fost frontiere naturale. Marea a devenit uşa deschisă spre lume.“ (Adrian Stănică, într-unul din articolele din Dosar)

Apa a fost reprezentată în pictură şi muzică, interpretată în filozofie. Despre multe dintre acestea – în Dosarul de faţă. Care sper să ne ajute să preţuim mai mult apa, să n-o mai luăm ca pe ceva de la sine înţeles. Măcar să fim conştienţi de ea şi de valenţele ei. (**Iaromira Popovici**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiţi ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Adrian STĂNICĂ

Cît de mult înțelegem apa?

Un răspuns sintetic e foarte greu de construit. Și asta pentru că apa e prezentă peste tot și e parte din noi. Sîntem alcătuiți în proporție de aproape două treimi din apă. Apa este un combustibil vital vieții. Iar viața însăși, așa cum o înțelegem noi azi, a apărut și a evoluat în apă.

Cînd, acum mai multe sute de milioane de ani, primele plante și, apoi, animale au început să cucerească uscatul, diferitele specii au colonizat continentele plecînd de la oceane în sus pe fluvii și rîuri, mergînd apoi spre zonele din ce în ce mai lipsite de apă. Unele specii s-au adaptat să trăiască în medii din ce în ce mai aride, dar principala specializare a fost aceea de a găsi, extrage și consuma în mod eficient apa trebuincioasă supraviețuirii.

Iar noi, oamenii, sîntem parte a aceluiași sistem viu. Civilizația umană s-a născut în lungul fluviilor, la gurile de vărsare în mare, în lagune și în delte. Și asta pentru că aici sînt unele dintre cele mai fertile medii de pe planetă, care le-au oferit primilor oameni hrană, materii prime și protecție. Probabil că mediul mereu în schimbare al apei, cu tot ce poartă aceasta, i-a și stimulat pe strămoșii noștri să înțeleagă mai bine natura și să găsească soluții de adaptare.

În tot cursul istoriei umane, apa a avut și are un rol vital – nu doar pentru supraviețuire, ci și pentru dezvoltare, comunicare, colaborare, expansiune și dominație. Rîurile și țărmurile au fost frontiere naturale. Marea a devenit ușa deschisă spre lume. Popoarele care au învățat să se folosească de apă – mai ales navigatorii – au ajuns să descopere și mai apoi să controleze rutele comerciale, adevărate artere ale civilizației umane pe glob. De la fenicieni și vechii greci, la venețieni și genovezi, de la spanioli și portughezi, la olandezi, francezi și englezi, apa a fost cea care i-a condus spre noi teritorii și resurse. Astfel au fost făcuți pașii esențiali spre cunoașterea planetei și spre fondarea satului global.

Planurile de a folosi apa și de a o controla pentru diferitele nevoi au apărut încă din antichitate. Devierea fluviilor, tăierea de canale de irigații, construirea morilor de apă sînt dovezi ale acestor eforturi ale oamenilor de a se folosi de o resursă care părea inepuizabilă. Odată cu revoluția industrială însă, presiunea pe resursele de apă crește considerabil. Pe de o parte, fragmentăm ciclul natural prin baraje, îndiguiri și alte construcții masive. Pe de altă parte, apa este o materie primă importantă în industrie și agricultură, iar utilizarea acesteia se dezvoltă exploziv.

„Apa vorbește neîncetat și nicicînd nu se repetă."

OCTAVIO PAZ

Treptat, nevoia de apă a civilizației umane a ajuns atît de mare, încît am reușit, fără mare efort, să ajungem într-o situație de criză globală. Cursurile naturale ale apelor sînt modificate, continuitatea curgerii apei (cu tot ceea ce duce aceasta) dinspre munți înspre oceanul planetar este blocată. Apa subterană este folosită în cantități atît de mari, încît acviferele nu reușesc să se mai încarce. Din toate activitățile noastre, murdărim apele cu un număr atît de mare de poluanți, încît nici nu îi știm încă pe toți. Rezultatul? Apa a ajuns să fie deja, probabil, cea mai prețioasă resursă naturală, pe cît de importantă, pe atît de grav afectată. Războaiele apei nu mai par atît de îndepărtate. Secetele, inundațiile, molimele și bolile – cunoscute și necunoscute (datorită apariției unor noi categorii de poluanți ai apei) – au efecte grave. Modificările climei duc și ele la înmulțirea evenimentelor extreme. Planeta trece prin fluctuații violente, de la perioade lungi de secetă, în care resursele de apă se reduc considerabil, la furtuni extreme, cu ploi masive care generează inundații rar întîlnite pînă de curînd.

Viața a apărut și a evoluat în apă.

Este știința de azi suficient de bine pregătită pentru a răspunde acestor provocări? Cu siguranță, nu. Aproape toate disciplinele științifice au încercat să înțeleagă ciclul apei în natură, precum și toate procesele și fenomenele în care apa are un rol major. Dar această abordare tradițională, sectorială, nu reușește să ne ajute să înțelegem toate aceste fenomene. De aici și lipsa unor soluții eficiente de gestionare a resurselor de apă la nivelul întregilor bazine hidrografice, care să asigure o existență în armonie cu natura în lungul rîurilor și coastelor, din munți și pînă în largul mărilor. Știința actuală, împărțită pe sectoare clar delimitate, fie rezolvă toate problemele legate de gestiunea apei într-un singur sector al unui fluviu – sau țărm de mare –, dar mută aceste probleme înspre aval, fie rezolvă o singură problemă, la nivelul unui întreg bazin, născînd în schimb numeroase alte hazarduri.

Soluția? Există, bineînțeles. Adaptarea este factorul-cheie care a permis vieții pe Pămînt să evolueze. Iar omenirea a știut permanent să se adapteze tuturor modificărilor naturale. Trebuie acum să schimbăm modul în care încercăm să înțelegem ciclul apei. Era antropocenă, pe care tot noi am început-o, trebuie abordată cu totul altfel. Trebuie să analizăm toate procesele și interacțiunile, atît din natură, cît și dintre oameni și natură. Iar această nouă abordare trebuie să aducă împreună toate domeniile, pentru a putea face o analiză cu adevărat interdisciplinară. Ciclul apei presupune urmărirea continuă a poveștii particulelor de apă din vîrf de munte, de la izvoare și pînă în zonele adînci ale oceanelor.

Vom reuși în această nouă abordare științifică? Sînt optimist – important însă este ca, pînă cînd noul mod de a gîndi ciclul apei să fie dezvoltat și aplicat în lume, să nu suferim prea multe pierderi.

Ape mari, ape mici...

„Toate apele în mare se varsă și marea nu se mai umple."

(proverb)

August, 1994. Sînt stagiar, nou angajat la Institutul de Geologie Marină (mai apoi numit GeoEcoMar), și mă aflu, împreună cu colegii mei de echipă, pe Insula Sahalin, la sud de gura Sf. Gheorghe. Am măsurat conturul insulei în partea de sud, un marș de peste 24 de kilometri prin soare, fără nici o umbră, fără o pală de vînt, într-un adevărat paradis al insectelor. Că altfel nici nu avea cum să fie un paradis al păsărilor... trebuie să aibă și ele ceva de mîncare.

Plecați de la 4 dimineața de la pontonul-dormitor – casa noastră în Deltă –, e seară și ne întoarcem spre locul unde am lăsat barca, cu care urmează să vîslim în partea cealaltă a lagunei. Sper că acolo ne așteaptă ceilalți colegi cu șalupa, urmează apoi un drum de o oră pînă la ponton. Dar acel drum va fi motorizat.

Sîntem cu toții îngrijorați să nu se repete situația de anul trecut, cînd echipa s-a întors de la măsurători și a văzut barca plutind pe lagună, la vreun kilometru depărtare de locul debarcării pe insulă. Nivelul apei crescuse și barca o luase singură din loc. Atunci, Gigi și Liviu fuseseră curajoșii (sau disperații) care plecaseră prin apă pînă la brîu, afundîndu-se în mîl la fiecare pas, să recupereze barca. Ei povestesc și acum că, în momentul în care erau gata să prindă barca, o pală de vînt a mutat-o din loc cu cîțiva metri. Și că acești metri au fost cei mai grei din viața lor.

Ce mult contează să te uiți cum se mișcă apa.

Ca să nu pățim la fel, de dimineață am tras barca cu nădejde, pe insulă, și am și fixat-o cu niște trunchiuri grele. Sper că totul e în regulă.

Și barca e acolo. Pe uscat. Chiar foarte mult pe uscat. Vîntul s-a rotit în timpul zilei și nivelul apei în spatele insulei s-a redus cu vreo douăzeci de centimetri. Asta înseamnă că, pînă la apă, trebuie să împingem barca cel puțin 50 de metri. Ceea ce și facem. E o barcă de tablă, grea, cu fundul plat, care face priză cu mîlul. Încercăm să vîrîm lemne sub ea, pentru a o face să alunece. Merge, dar trebuie să ne punem toate forțele ca să o mișcăm cîte un metru. Eu trag de parîmă, în jug, în timp ce ceilalți doi colegi împing din răsputeri. Trec aproape două ore și ajungem la apă, iar noi ne-am afundat în noroi pînă peste genunchi la fiecare pas. Dar sîntem fericiți că am scăpat. Vîslesc spre șalupă și, pe la 11 noaptea, ajungem la ponton. Nea Mitică, șalupistul nostru, îmi spune înțelept: „Vezi, taică, ce mult contează să te uiți cum se mișcă apa? Acum știi și tu cum e să tragi barca pe uscat..."

Adrian Stănică *este cercetător științific la Institutul Național de Geologie Marină – GeoEcoMar, și jurnalist științific.*

Silvia CHIȚIMIA

Apa vorbitoare

Element al creației divine, prezentă încă de la facerea lumii – „Și pămîntul era netocmit și gol. Întuneric era deasupra adîncului și Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apelor“ (Facerea, 1,2) –, Apa, fără de care nu poate exista viață pe pămînt, rămîne o Taină. Potrivit Genezei biblice, din apa primordială a fost creat chiar și Cerul: „Și așa a zis Dumnezeu: Să fie o tărie prin mijlocul apelor și să despartă ape de ape… A făcut Dumnezeu tăria și a despărțit apele cele de sub tărie, de apele cele de deasupra tăriei. Tăria a numit-o Dumnezeu Cer“ (Facerea 1, 6-8). De aici și expresia „tăria cerului“, ale cărei tîlcuiri biblice sînt, în general, ignorate. Cum tematica Apei este deosebit de vastă – un labirint în care te poți lesne rătăci –, vom aminti doar două aspecte biblice, Apa vieții și Apa vie, care, prin conotația lor ecologică și spirituală, pot rezona vibrant cu realitatea zilelor noastre. Cînd Adam și Eva au fost alungați din Paradis, ei au pierdut accesul la două resurse esențiale: Copacul vieții și Apa vieții (Northrop Frye, *Marele cod. Biblia și literatura*, 1999). În descrierea Paradisului, la începutul Bibliei (Facerea 2,9), imagistica grădinii Raiului se raportează la arbori și apă. Este vorba de pomul vieții și cunoștinței binelui și răului, și apele unui rîu (sau ale unei fîntîni) simbolizînd Apa vieții.

Din perspectiva omului contemporan (tot mai acut confruntat cu poluarea apelor terestre și oceanice) și, simplificînd, desigur, contextele, s-ar putea spune că izgonirea lui Adam și a Evei din Paradis prefigurează profetic începutul unei lungi crize ecologice privind regimul apelor și al pădurilor. În loc de Apa vieții care hrănește și regenerează, oamenii vor trebui să se mulțumească cu o apă tot mai poluată, riscînd să devină apă moartă, improprie vieții. Cît privește Pomul vieții, acesta va deveni, de-a lungul istoriei, un simplu arbore supus tuturor dăunătorilor și defrișărilor furibunde. Northrop Frye nu uită, totuși, să menționeze că, la sfîrșitul Bibliei (așadar, în context apocaliptic), tocmai Arborele și Apa vieții sînt restaurate pentru umanitatea răscumpărată (Apocalipsa 22, 1-2). Despre restaurarea mesianică vorbesc și viziunile profetului Ezechiel (încă din 592-570 î.Hr.). Odată cu construcția unui nou Ierusalim, rezidirea unui nou templu și restaurarea în el a cultului divin, de sub pragul templului va începe să curgă o apă și „toată vietatea care mișună acolo pe unde va trece rîul, va trăi. Pește va fi foarte mult și apele din Marea Moartă se vor face sănătoase“ (Ezechiel 47,9). Dătătoare de viață și vindecătoare, apele ce izvorăsc din templu materializează chiar Apa vieții. Apocalipsa, care este și ea o carte profetică, ne asigură că „un fluviu de apă vie va țîșni din Templul eshatologic“ (Apoc. 22,1-2). Poate că n-ar fi rău să medităm la aceste profeții.

Deosebit de apa care întreține viața (Apa vieții), tradiția iudeo-creștină vorbește și despre o altfel de apă, „apa cea vie“, cu semnificație spirituală. În context ritual, ea se leagă de ritualul Botezului. Unul dintre cele mai vechi texte creștine, Didahe sau „Învățătura celor 12 apostoli“ (scriere din secolul II e.n., conținînd prescripții celtice și rugăciuni), recomandă: „În legătură cu botezul, botezați în numele Tatălui, Fiului și al Sf. Duh, în apă vie“. Picturile din catacombe aduc numeroase mărturii despre legătura dintre apele pline cu pește viu și apa de Botez.

În context teologic, Apa vie este, în Vechiul Testament, un simbol al lui Dumnezeu ca izvor al vieții. Singurul autor care prezintă expresia „Apă vie“ în Noul Testament este evanghelistul Ioan, relatînd convorbirea lui Hristos cu femeia samarineancă, la fîntîna lui Iacob. Mirată că Hristos a îndrăznit să-i ceară apă (iudeii se aflau în controversă cu samarinenii, din cauza tipului de cult religios practicat), Iisus îi răspunde: „Dacă ai fi cunoscut… Cine este Cel care-ți zice «Dă-Mi să beau», tu ai fi cerut de la el și ți-ar fi dat apă vie“ (In, 4-10). Apa cea vie pe care o dă Hristos este, în acest context, învățătura Evangheliilor. Ea este o „apă spirituală“ care conduce la viața veșnică. Iisus adaugă: „cel ce va bea din apa pe care i-o voi da Eu nu va mai înseta în veac“, căci ea „se va face în el izvor de apă curgătoare spre viața veșnică“ (In 4,14). O altă latură a semnificației spirituale pe care o are Apa cea vie este evidențiată de cuvintele lui Hristos adresate mulțimilor la templu: „Cel ce crede în Mine, precum a zis Scriptura, rîuri de apă vie vor curge din inima (pîntecele) lui. Iar aceasta a zis-o – precizează evanghelistul Ioan – despre Duhul pe care aveau să-l primească cei ce cred în El“ (In. 7, 38-39).

Versetele evanghelice se referă aici la apa vie ca simbol al Duhului Sfînt. Apa vie este și o apă vorbitoare, cum o atestă un text celebru al creștinătății timpurii, „Odele lui Solomon“, o colecție de imnuri liturgice din secolele I-II, redactate în nordul Siriei. Odele sînt, de fapt, o poezie mistică, plină de înfiorări melodice ale făpturii ce laudă unirea dintre om și Dumnezeu: „Și ape grăitoare mi-au atins buzele / De la fîntîna bunătății Domnului… Și am băut și m-am amețit / De apele cele vii și nemuritoare… Și m-am întors către Cel înalt“ *(Odele lui Solomon*, Editura Anastasia, 2003).

Limbajul apelor este o realitate poetică, magică și teofanică. „Răcoros și limpede este cîntul rîului. Apele care susură învață păsările și oamenii să cînte, să vorbească, să spună că există o continuitate între vorbirea apei și rostirea omenească.“ (Gaston Bachelard, *Apa și visele*, Editura Univers, 1995) Trebuie să-i dăm dreptate lui Gaston Bachelard, care studia imaginația poetică în raporturile sale cu elementele, atunci cînd afirma că „Apa este obiectul uneia dintre cele mai importante valorizări ale gîndirii omenești: valorizarea purității“.

„Apa, vîntul și gura lumii nu le poți opri.“

(proverb)

***Silvia Chițimia** este dr. în etnologie și scriitoare.*

Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU

Apa de la cișmea

Apa „cucerește“ orașul românesc foarte tîrziu, iar satul rămîne, chiar și astăzi, departe de fi conectat la o sursă de apă curentă. Elaborarea unui sistem de canalizare menit să alimenteze Bucureștiul, de pildă, cu apă potabilă se regăsește printre preocupările domnești. Bunele intenții au existat și s-au manifestat chiar prin aducerea apei potabile în oraș prin canele și olane, cu precădere după 1780, prin construirea de cișmele mai numeroase pentru cei cu dare de mînă, mai puțin numeroase în mahalalele nevoiașilor. Bunele intenții și inițiativele nu sînt însă suficiente: o cișmea trebuie întreținută, curățată din cînd în cînd, reparată, cîrpită. Există chiar și o dregătorie care are sub grijă cișmelele și haznalele din orașe, aflată sub conducerea unui suiulgiu-basa. La 13 august 1785, Mihai vodă Suțu îl însărcinează pe acest suiulgiu-basa să aducă apa „pînă la marginea Bucureștiului“, orașul fiind cu totul „isterisit“ de apă potabilă. Suiulgiu-basa are drept misiune de a pregăti un „proiect“ cu cheltuielile necesare „pentru aducerea apelor și facerea cișmelelor“, de a stabili care breaslă să plătească mai mult, care mai puțin pentru construirea unui astfel de sistem, și mai ales de a hotărî asupra „împărțirii apei, unde și unde se cuvine a să da“, pentru a fi de folos „obștii“. Apa ajunsă, prin „olane“ și „terezii“, pînă la capul Podului Mogoșoaiei este împărțită norodului în funcție de calitatea obrazelor, mai întîi „pe la porțile și curțile dumnealor“ boierilor și mai apoi prin mahalale. Cum nu ajunge la toată lumea, apa se transformă într-un „favor“ acordat de domn în funcție de serviciile aduse. Nicolae vodă Mavrogheni (1786-1790) acordă „dreptul la apă“ ca pe un privilegiu celor care îl „merită“, prin merit înțelegîndu-se diferitele contribuții la cămara domnească. De pildă, la 12 noiembrie 1786, vodă îi acordă lui Ianache Moruz, fost mare vornic, privilegiul de a lua o măsură de apă, pentru trebuințele sale, din apele aduse de la Crețulești.

Ca atare, ridicarea unei cișmele nu poate fi decît „o frumoasă podoabă“, menită a fi de folos „politiei“, așadar merită întreaga atenție a obștii din moment ce apa servește tuturor și este indispensabilă. La 1815 însă, cișmeaua de la Podul Mogoșoaiei, „din nepurtare de grijă“, s-a dărăpănat și are nevoie de reparații urgente. Lipsa de inițiativă și tergiversările dregătorilor îi silesc pe veliții boieri să atragă atenția că „mai trecînd vreme cu nebăgare de seamă să strică de tot“ cișmeaua. Așadar, marele clucer și marele logofăt, meimar-basa (starostele zidarilor și tîmplarilor) și suiulgiu-basa sînt sfătuiți să meargă degrabă la fața locului „ca să ia în scris toate cele ce sînt stricate“, „să dreagă și să aducă la starea ei după cum a fost“. Dar doi ani mai tîrziu, aceiași veliți boieri întocmesc o altă anafora către domn, unde constată starea jalnică a cișmelelor de la Podul Mogoșoaiei, de la Poarta Tîrgului de Afară, de prin mahalale și mai ales a celor „hărăzite“ boierilor. (…)

Apa are un preț: mahalagii, boieri, prăvăliași, meșteșugari, țărani plătesc pentru a avea acces la cișmea. Venitul cișmelelor se ridică și se socotește de către suiulgiu; taxa ar trebui să acopere eventualele stricăciuni și să ajute la construirea altor surse de apă. Și cine nu are cișmea cumpără apa direct de la sacagii. În „poporul Agiei“, sacaua de apă se ridică la 4 parale, în timp ce în „poporul Spirii“ la 5 parale și tot 5 parale în „poporul Spătăriei“. Sacagiii o iau direct din Dîmbovița, o pun în butoaie și pleacă cu ea pe ulițele Bucureștiului strigînd: „Apa hop!“ Dacă ținem cont că în apele Dîmboviței se aruncă orice, de la cadavrele animalelor moarte la rămășițele măcelarilor și resturile tăbăcarilor, la gunoaie și excremente, apa nu este deloc curată.

(fragment din *Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene*, de Constanța Vintilă-Ghițulescu, Humanitas, 2015)

„Dacă nu știi ce-i apa, nu te sui în luntre.“

(proverb)

***Constanța Vintilă-Ghițulescu** este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“. Cea mai recentă carte publicată:* Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească, 1750-1860, *Editura Humanitas, 2015.*

André SCRIMA

Simbolica apei

Publicăm o notă (inedită) privind simbolica universală a apei și un extras din cursul despre traseul liturgic de la Paște la Cincizecime (L'office de la Pentecôte byzantine. Analyse structurale et thématique), *curs pe care P. André Scrima l-a ținut în 1973-1974 la Universitatea Saint-Esprit, Kaslik, Liban (publicat în André Scrima,* Biserica liturgică, *Humanitas, 2005). Comentariul redat aici se referă la mijlocul („înjumătățirea") acestei perioade liturgice și la pasajul evanghelic Ioan 7, 37-39 care îi e asociat. (**Anca Manolescu**)*

Apele și germenii

Într-o formulare sumară, apele simbolizează totalitatea virtualităților. Apele sînt *fons* și *origo,* matricea tuturor posibilităților de existență... Principiu al nediferențiabilului și al virtualului, temei al oricărei manifestări cosmice, receptacul al tuturor germenilor, apele simbolizează substanța primordială din care se nasc toate formele și în care se întorc prin regresiune sau prin cataclism. Apele au fost la început; ele revin la sfîrșitul oricărui ciclu istoric sau cosmic (deplasare operată de tradiția creștină: cerurile și pămîntul – manifestate – vor dispărea nu prin apă, ci prin foc, prin Duh); ele vor exista de-a pururi, deși niciodată singure, pentru că apele sînt întotdeauna germinative, cuprinzînd în unitatea lor nefragmentată virtualitățile tuturor formelor. În cosmogonie, în mit, în ritual, în iconografie, Apele împlinesc aceeași funcție, oricare ar fi structura ansamblurilor culturale în care apar: ele *precedă* orice formă și *susțin* întreaga creație.

„Apa cînd se umflă,
și pe munți îi cufundă."

(proverb)

Cufundarea în apă simbolizează regresiunea în preformal, regenerarea totală, noua naștere, fiindcă o asemenea cufundare echivalează cu o dizolvare a formelor, cu o reintegrare în lumea nediferențială a preexistenței; iar ieșirea din ape repetă gestul cosmogonic al manifestării formale. Contactul cu apa implică întotdeauna regenerarea, pe de o parte, fiindcă apa fertilizează și mărește potențialul de viață, de creație. Apa conferă o „nouă naștere" prin ritualul inițiatic; vindecă prin ritualul magic; asigură renașterea post-mortem prin ritualurile funerare. Încorporînd toate virtualitățile, apa devine simbol al vieții („apa vie"). Bogată în germeni, ea fecundează pămîntul, animalele, femeia. Receptacul al oricărei virtualități, prin excelență fluidă, suport al devenirii universale, Apa este comparată sau direct asimilată lunii. Ritmurile lunare și acvatice sînt orchestrate de același destin; ele comandă apariția și dispariția periodică a tuturor formelor, dau universalei deveniri o structură ciclică.

Simbolismul cufundării – botezul: cufundarea este echivalentă, în plan omenesc, cu moartea, iar în plan cosmic cu catastrofa (potopul) care dizolvă periodic lumea în oceanul primordial. Prin cufundarea în ape totul se topește, istoria e anulată; nimic din ceea ce exista înainte nu mai subzistă după cufundare, nici un profil, nici un „semn", nici un eveniment. Destrămînd formele, apele purifică, regenerează, conduc la renașteri fiindcă cel ce se cunfundă în ele moare și se ridică din ele asemenea unui prunc (ieșit din matrice), fără păcat și fără „istorie", capabil să înceapă o nouă viață și să primească o nouă revelație.

Apa și Duhul

În Ioan 7, 37-39 izbucnește acel strigăt: „Iisus... a stat între ei și a strigat, zicînd: Dacă însetează cineva, să vină la mine și să bea. Rîuri de apă vie vor curge din pîntecele celui ce crede în mine, precum a zis Scriptura. Iar aceasta a zis-o despre Duhul pe care aveau să-l primească acei ce cred în el".

„Apa, cît de tulbure,
tot stinge focul."

(proverb)

Printre imaginile-cheie pentru cunoașterea sărbătorii Cincizecimii, prima este *apa*. Ea ne e din belșug oferită – în interiorul textelor – ca un element de semnificație simbolică pentru înțelegerea Sfîntului Duh și, ca atare, pentru înțelegerea întregii desfășurări interne a Cincizecimii. În ce sens?... Apa (aspectele la care mă voi referi nu aparțin nicidecum exclusiv tradiției scripturale iudeo-creștine), apa este într-un anume fel sacrală (nu spun sacră), altminteri spus purtătoare, de la sine, prin ea însăși, de semnificație originară. Fără a o sacraliza, fără a o socoti sacră într-un mod primar, literal (dau drumul la robinet și mă apuc să ador apa fiindcă e sacră; nu e vorba de asta!), apa e sacrală fiindcă e vehicul de semnificație originară, iar această calitate e înscrisă obiectiv în condiția însăși a apei, dacă vreți; e înscrisă înlăuntrul ei, în ceea ce se numește corespondența arhetipală; apa este un arhetip. Din acest punct de vedere, ea este o constantă universală. Apa izbucnește, într-un dublu sens – obiectiv și personal – cu o semnificație primordială, cea de *matrice*. Ea este primul element capabil să zămislească; e purtătoare de putere germinativă. Așa ni se înfățișează ea, de pildă, în desfășurarea narativă a Genezei, unde este anterioară pămîntului. Pămîntul nu este decît o a doua matrice, din care provine omul, e *humus*. Matricea finală fiind omul însuși în condiția lui creatoare: creație biologică, procreație și mai cu seamă creație spirituală, creație culturală. Există un fel de înlănțuire unde apa joacă un rol primordial ca arhetip. Ori de cîte ori ne aflăm în fața unei imagini semnificative a apei, primim un semnal care ne pune în relație cu această profundă zonă originară. Dar ca toți vectorii simbolici fundamentali, apa este ambivalentă, iar această ambivalență este extrem de prezentă în structura Scripturii, chiar din momentul Genezei, și va fi rezolvată la celălalt capăt al textului, în Apocalipsă.

Apa este ambivalentă de vreme ce e putere germinativă, putere de viață și totodată putere de moarte. Apa e cosmogonică și haotică, haosul fiind prin definiție domeniul morții, al informalului, ceea ce distruge, cel ce distruge, care resoarbe toți germenii creatului puși la un moment dat în matricea primă. Există așadar două aspecte ale apei, iar ele sînt deosebite deja în cuprinsul Genezei atunci cînd se face despărțirea apelor superioare și a apelor inferioare (Geneza 1, 6-7). Textul trebuie citit, bineînțeles, în așa fel încît să îi deducem regula, sensul propriu. Nu trebuie să ne imaginăm ceea ce nu este imaginabil. Avem de-a face aici cu ceva care determină imaginarea, ceva ce este *imaginant,* nu imaginabil, ceva ce pune capacitatea imaginativă în mișcare. Altfel spus, la nivelul prezent în Geneză, apele superioare și apele inferioare nu sînt compuse din hidrogen și oxigen, nu au fluiditatea materiei, dar posedă întregul sens care, mai apoi, se poate exprima prin intermediul apei celei mai materiale. Distingerea apelor superioare și a celor inferioare corespunde perfect ambivalenței constitutive a simbolismului acvatic. Apele superioare și apele inferioare sînt separate de tărie *(firmamentum),* ea fiind, întocmai ca apele, inimaginabilă: e un principiu de discriminare ce împiedică amestecul, confuzia între cele două aspecte, conform textului Genezei. Ni se dă aici o referință de gîndire, așadar de hermeneutică.

Ceea ce face să germineze apele este, aici, prezența Duhului: „Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apelor" (Geneza 1, 2). Termenul semitic, arameean e și mai semnificativ: el trimite la pasărea care clocește, iar pasărea este, și ea, una dintre figurile cele mai expresive și mai universale. În textele imemoriale ale Indiei apare, de pildă, marea lebădă Parahamsa. Mă grăbesc să spun că răspîndirea unui simbol nu trebuie pusă în seama împrumuturilor istorice; problema e mult mai vastă. Important e că explorarea pe care o facem constă într-o coborîre în adîncurile semnificației, în adîncurile vieții. Există așadar între Duh și ape o complicitate: Duhul

Apele precedă *orice formă*
și susțin *întreaga creație.*

este cel care face apele să germineze, să devină creatoare. Apa se desparte de aspectul ei întunecat și distrugător pentru a deveni matricială fiindcă Duhul îi insuflă puterea vieții și atunci apa devine vie, apă vie.

Vă spuneam că, în imensa dialectică a Scripturii, ambiguitatea apei nu se rezolvă decît la celălalt capăt al textului, în Apocalipsă, unde se spune, în 21, 1: „Am văzut cer nou și pămînt nou... și marea nu mai este". Acolo nu mai rămîne decît viziunea apei vii și strigătul Duhului. „Și Duhul și mireasa zic: Vino..." (22, 17).

Există așadar un fel de soluție a acestui mare proces care se joacă pe deasupra apelor încă din origini. Iar cînd spun origini, nu trebuie să ne gîndim la originile istorice, paleontologice, fizice, cosmice, ci la originile care se află în noi. Sîntem dintotdeauna și neîncetat ființe originare. Fiecare dintre noi participă neîncetat la origini în măsura în care, înlăuntrul propriei existențe, reproducem vastul proces al ființei. Astfel încît doar prin Duh și în mod eschatologic apare, în viziunea Apocalipsei, rezolvarea ambiguității ființei înseși, ființă care poate fi distrugătoare, haotică, întunecată, purtătoare de lupte... Vă amintiți de marea care e sălașul balaurului, al lui Leviatan. Iar apa devine apă vie numai prin puterea Duhului.

Toate aceste aspecte sînt date în rezumat și în transparență în sărbătoarea înjumătățirii Cincizecimii... Apa apare de acum înainte în complicitatea ei cu Duhul, apa este vie, apa este purtătoare de Duh pentru că ea este vectorul matricial al acestei vieți noi pe care doar Duhul îl poate comunica ființei. Apare aici în transparență întreaga problemă a celei de a doua nașteri, în Duh care se pune pe sine ca matrice, ca loc originar *nou* în raport cu toate celelalte origini.

Sebastian GRAMA

Un pic de catabază

După aversă, norii s-au fisurat a oboseală și, cît mai era timp în acea zi cam trecută, a ieșit soarele. Nu mi-am ascuns bine dezamăgirea, căci prietena la care mă găsise efemerul potop a sesizat că eram ca neoamenii: „Ție nu-ți place viața? Nu te bucură lumina?“ Mai mult din plăcerea polemicii inutile decît din convingere, am pus la îndoială necesitatea echivalenței dintre lumină și viață. „Bine, dar Iisus?“, a venit replica, „Lumina și Viața?“. Nu am răspuns (deși presupun că nu m-aș fi înșelat) că vorbele acelea nu se referă nici la opera beculuI, nici la colcăiala biologică: am preferat s-o necăjesc amintindu-i că, atunci cînd umblă după viață prin cosmos, oamenii de știință nu caută lumină, ci *apă*. Și că nici în stele, nici în Sahara nu e mai multă viață decît în mlaștinile gîlgîinde la umbră, sub coroanele protectoare ale arborilor din pădurea ecuatorială sau chiar într-o banală groapă (dacă pămîntul e suficient de umed).

O joacă răutăcioasă, desigur. „Și tot o joacă este și apropierea dintre numele lui Thales și *thalassa*“, am deviat. Cineva exclamase odată în fața unui izvor: „Deștept a fost ăla care a inventat apa!“ Un altul întrebase: „Cine adică?“ Justificată nedumerire: mă uit, acasă, în *Geneză* și, după traducerea pe care o am la îndemînă, e foarte neclar: „1.1. La început, Dumnezeu a făcut cerurile și pămîntul. 1.2. Pămîntul era pustiu și gol; peste fața adîncului de ape era întunerec, și Duhul lui Dumnezeu se mișca pe deasupra apelor“. Însă de unde apăruseră apele? Dumnezeu a făcut cerurile și pămîntul. Naivitate, lacună, sau misterioasă elipsă? Oricum, de la Gange pînă la Iordan și de la Nil pînă prin Amazonia, făcînd abstracție de complicațiile practice ale ipotezei difuzioniste, apele tot moștenesc o anume intimitate cu zeii.

Francis Ponge nota că apa, totuși, are sădită în ea tendința de a merge mai degrabă în jos. Că este în asemenea măsură obsedată să fie lîngă pămînt, încît e gata să renunțe la propria formă doar ca să-l îmbrățișeze. Prizonieră într-un pahar, se înghesuie către partea lui inferioară; dacă n-ar fi atît de nefericit incompresibilă, fiece moleculă ar sta în contact imediat cu acea parte. Însă, de cum o eliberăm, ea năvălește către sol, căutînd a se risipi cît mai mult, a-și pierde înălțimea și a-l atinge. Țineți-o în palmă și veți vedea cum își găsește loc printre degete ca să ajungă mai aproape de pămînt. Apa se dorește *umilă*. În latină, *humilis* înseamnă „aproape de pămînt“ (de la *humus)*.

Apa și-a perfecționat mereu tehnicile de camuflare, de impregnare, de penetrare… Nu doar a obiectelor materiale care o împiedică să coboare, ci deopotrivă a imaginației și a lucrurilor minții. Cine să parieze că n-a luat și chipul focului, atunci cînd Heraclit pornea de la acesta pentru a spune că drumul în sus e totuna cu drumul în jos? Măști ale ritmurilor marine? Ceva mai încolo, zisele ritmuri nu prea aveau să-l încînte pe Augustin, călător de nevoie, crispat și cam morocănos, peste Mediterana. Cu atît mai incomod cu cît spiritul de observație popular a sesizat înrudirea apei cu șarpele – ce-i drept, nu cu unul de copac, de măr, spre exemplu…, ci cu unul care – ce poate să facă un șarpe? – șerpuiește în abila căutare a unei crăpături pe unde să dispară ca și cum n-ar fi fost. O penetrare cît ai clipi, numai bună să lămurească de ce apa fertilizează solul.

Tot în zonă, mai tîrziu, Vico dezleagă istoria ca flux și reflux (în original *corsi e ricorsi).* Pentru cei interesați, napoletanul e născut sub semn de apă, chiar între Poarta Infernului și străvechea, proteica noapte a Sfîntului Ioan. A doua zi, dar abia în 1911, se naște și Ernesto Sábato. Și, cu el, sinistrul, minunatul Fernando Vidal Olmos. Care, printre eroi și morminte, coboară sub oraș pentru a cerceta oglinda apelor infecte ce răstoarnă carnavalul suprafeței. Alunecos precum fluidul negru, el înoată în mijlocul distrugerii cosmice, reia în sens invers (ca un rîu ce curge înspre sursă) logica istoriei, moștenind și deformînd chipul damnat al lui Narcis, dar și traiectul misticii speculative de la Saint-Victor – pînă la Hegel, pe care îl citează direct.

Plouă din nou. Către final, îmi aduc aminte *seaca* telegramă pe care o primește Meursault în primele rînduri din *Străinul* (Camus). Citesc: „*«Mère décédée. Enterrement demain. Sentiments distingués»*“. Presupunînd că observația lui Ponge în legătură cu apa și pămîntul este exactă, atunci *enterrement,* literal „împămîntare“, sună bine. Și reiau: „*Mer décédée*“. Seacă, da, seacă telegramă.

Prietena la care mă refugiasem în acea seară, pe furtună, mă consideră și astăzi un ciudat.

„Apa trece, pietrele rămîn.“

(proverb)

Sebastian Grama *este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Filozofie a Universității din București. Cea mai recentă carte publicată:* Semper eadem, *Editura Universității din București, 2017.*

Valentina SANDU-DEDIU

Sonorități fluide, ape muzicalizate

Imaginarul acvatic traversează secole de muzică „clasică“ (la aceasta mă refer exclusiv, competența mea fiind depășită, de pildă, de scandările Loredanei „a-pa, a-pa“ într-un șlagăr pop recent). Consumatorii acestui tip de muzică pot oricînd evoca *Muzica apelor* de Händel: nu atît ilustrarea elementului natural prin sunete, cît referirea la un somptuos spectacol baroc (azi i-am spune, păstrînd proporțiile, „multimedia“), desfășurat pe Tamisa, în sonoritățile suitei compozitorului naturalizat englez. Peste două secole (1952), nonconformistul american John Cage numește tot *Water Music* o partitură grafică, sfidînd legile muzicii tradiționale europene prin legile hazardului. Apa e prezentă concret, pianistul care interpretează această piesă trebuie să aibă la îndemînă tot felul de obiecte casnice, cu care să scoată o sumedenie de sunete posibil de produs cu lichide (de la o sticlă de vin la țevi, cuburi de gheață, o vază cu trandafiri, o cadă plină cu apă, un sifon).

Despre întruchipările apei în muzică se poate scrie un volum consistent de estetică. Metafora fluidității, curgerii muzicii a devenit de mult un loc comun, și destui muzicologi au încercat să schițeze categorii (la rîndul lor fluide) pentru a o ilustra, în funcție de diverse criterii. Marea lui Debussy și Enescu *(La mer, Vox maris),* fluviul (Vltava la Smetana, Rinul lui Schumann și Wagner), ploaia (Debussy – *Jardins sous la pluie),* fîntîna *(Fîntîna Arethusei* de Szymanowski), jocurile de apă la Liszt și Ravel, cascada *(Des canyons aux étoiles* de Messiaen) sînt doar cîteva exemple. Urmează hibridizarea apei cu alte elemente, sau transformările sale naturale, ca să obținem furtuni (la Beethoven în *Simfonia Pastorală,* la Richard Strauss în *Simfonia Alpilor,* în uvertura operei *Wilhelm Tell* de Rossini), ceață și nori *(Brouillards, Nuages* de Debussy), zăpadă și gheață *(Des pas sur la neige* de Debussy, *Ghețarul de la Scărișoara* de Marțian Negrea).

Din asemenea enumerări iese desigur în evidență numele lui Debussy, pentru care fluiditatea este o regulă de bază a compozițiilor lui asociate cu impresionismul. Acvaticul traversează multe dintre opusurile sale, fascinante tocmai prin inventivitatea și delicatețea soluțiilor de timbru instrumental: pianul poate produce picături și vîrtejuri de ceață, sau degajă răceala zăpezii în sonorități simple, transparente; orchestra se bazează pe contraste de timbre și pe fluența aparte a harpei în sugerarea valurilor mării sau a mișcării norilor. Nu lipsesc imagini mitologice, bunăoară acea *Catedrală scufundată* din legendele bretone, devenită un preludiu pentru pian faimos, grație acordurilor pentatonice și de cvinte paralele care, pe lîngă impactul lor expresiv, revoluționează scriitura armonică de la începutul secolului XX.

Să privim însă (la propriu, pe YouTube) la un exemplu de la începutul secolului XXI, la o compoziție în care apa nu determină doar sonorități, ci și un puternic impact vizual. În a sa *Water Passion,* un oratoriu multicultural și multimedia, scris pentru a celebra a 250-a aniversare a nașterii lui Bach, compozitorul chinez Tan Dun combină castroane cu apă, tobe, coarde, clopote tibetane (și în general instrumente vest-europene cu unele orientale), sunete produse digital, tehnici de operă pekineză și cîntare mongoleză. Lucrarea începe și se termină în sonorități acvatice, iar pe scenă se află, în prim plan, 17 boluri transparente cu apă, luminate dedesubt, care formează o cruce amplă, divizînd restul ansamblului vocal-instrumental.

Toate acestea merg pe o cărare numită de Tan Dun „muzică organică“, ceea ce cuprinde instrumente confecționate din hîrtie, piatră sau apă. Înaintea oratoriului, în *Water Concerto* pentru *„water percussion“* și orchestră (1998), compozitorul manevrase ingenios diverse recipiente cu apă, printre care și un instrument de percuție inventat la finalul anilor '60 de Richard Waters (vreo coincidență de nume?), numit *waterphone.* Cunoscut pentru sonoritatea sa vibrantă, eterică din coloane de film și albume pop, *waterphone* se constituie dintr-un bol rezonant din oțel inoxidabil, cu un gît cilindric și tijă de bronz la marginea superioară, în care se pune o anume cantitate de apă.

Apa intervine așadar fizic, concret, în spectacole muzicale de toate genurile, pentru a servi diferitelor teme ce-i preocupă pe unii muzicieni: „natură“ *versus* „cultură“, Estul în fuziune cu Vestul, instrumente tradiționale alături de altele nou inventate. A trecut timpul, pare-se, impresionantelor furtuni beethoveniene și al fetelor Rinului cu rol magic în recuperarea Inelului Nibelungului. Imaginația compozitorilor și a auditorilor se îndreaptă spre alte zone…

„Ulciorul nu merge de multe ori la apă.“

(proverb)

Valentina Sandu-Dediu *este profesor la Universitatea Națională de Muzică din București și rector al Colegiului „Noua Europă“.*

Ioana EPURE

O plajă nu e întotdeauna o plajă

„Să nu te faci viteaz la apă mare."

(proverb)

Uneori, pe plajă nu poți face *plajă*.

Vík í Mýrdal e un sătuc din sudul Islandei. Are 318 locuitori. Din cei 318 locuitori, probabil că nici unul nu s-a bronzat vreodată pe un șezlong pe plaja, de altfel celebră, aflată în vecinătatea satului.

Asta pentru că Reynisfjara – împreună cu cele două plaje vecine, Kirkjufjara și Dyrhólaey – este una dintre cele mai periculoase din lume. Anual, aici mor turiști înecați pentru un *selfie,* în timp ce țopăie fericiți printre zecile de semne și panouri de avertizare, care îți explică ce înseamnă așa-numitele *„sneaker waves"* – valuri uriașe, care vin din senin și mătură totul în calea lor, apoi te trîrăsc înapoi înspre larg.

Am ajuns în Vik într-o după-amiază de iarnă, în luna ianuarie, cînd în Islanda se întunecă la ora 3 după-amiaza. Ploua cu găleata și vîntul bătea atît de tare și de zgomotos a doua zi dimineață, încît la ora 10, cînd trebuia să plecăm înspre plajă, abia reușeam să ne dăm jos din pat. E drept că era încă întuneric și sentimentul era același pe care îl ai cînd trebuie să te trezești la ora 5 într-o noapte geroasă de iarnă: de părăsire a unei scorburi calde și confortabile pentru a înfrunta viața, cu toate problemele și disconforturile ei.

Am ajuns la Reynisfjara chiar la răsărit. Cerul începuse să se lumineze și coloanele de bazalt care se înalță undeva în larg arătau aproape ca în legende, ca cei doi troli care se furișau din mare spre uscat și au fost prinși de răsărit și transformați în piatră. În lumina roz și stranie – engleza are minunatul cuvînt *„eerie"* pentru astfel de momente –, aproape că le vezi mustățile cum tremură nemulțumite că n-au putut să-și ducă niciodată la capăt misiunea.

Pe plajă, vîntul bate atît de tare încît abia stai în picioare. Cu toate astea, pe stîncile din vecinătate, turiștii își fac liniștiți poze în bătaia valurilor. Nici o jumătate de oră mai tîrziu, elicopterele de salvare se aud peste zgomotul apei: o familie din Germania a fost prinsă de curenți și trasă în larg. Am aflat mai tîrziu că tatăl și cei doi copii se salvaseră. Mama, nu.

În Islanda, apa e, în toate formele ei, deopotrivă viața și moartea. Din valurile oceanului se hrănește toată populația insuliței (vreo trei sute de mii de oameni). Dar furtunile care, uneori, zboară mașinile de pe șosea, valurile imprevizibile, ploile, zăpezile și gheața care acoperă toată partea centrală a Islandei pot ucide – în aceeași măsură în care izvoarele geotermale hrănesc, producînd 65% la sută din necesarul de energie al țării, în timp ce hidroenergia contribuie cu încă 25%.

Pentru islandezi, raportarea la apă implică o doză serioasă de respect, provenit din secole întregi de coabitare cu clima nu tocmai prietenoasă de pe insula pe care trebuie să își ducă existența. Și, an de an, turiștii sosesc pe insulă și ignoră toate avertismentele localnicilor. Fac echilibristică pe stîncile de pe plaje și pe micile aisberguri din lagunele înghețate. Se apropie prea mult de gheizerele din care apa țîșnește la 50 de metri în aer, la 100 de grade Celsius. Urcă pe ghețari în pantaloni scurți și tricou, fără să realizeze că temperaturile prietenoase din zona Ring Road-ului (șoseaua care înconjoară insula) nu înseamnă că într-o excursie pe Vatnajökull – o calotă de gheață groasă de aproape un kilometru – o să te simți la fel de confortabil, mai ales dacă pleci la drum fără ghid și fără echipament, ca orice turist responsabil.

Întregul peisaj straniu al Islandei a fost, mai mult sau mai puțin, sculptat de apă. Din masivul stîncos care formează tot centrul insulei se scurg cascade spectaculoase, uriașe, cascade peste tot, care, în lumina nepămînteană a soarelui islandez de iarnă, niciodată la mai mult de două palme de orizont, arată cam cum mi-am imaginat mereu că ar arăta planeta Marte după cele cîteva secole de terraformare din romanele science-fiction scrise de Kim Stanley Robinson. De pe un continent modelat de forțe ceva mai puțin violente decît Islanda, totul îmi pare masiv, copleșitor.

Întotdeauna m-am întrebat de unde vine fascinația oamenilor pentru plaje. Ce anume ne atrage la marginea acelui infinit. J.G. Ballard, în *The Drowned World,* vedea marea ca pe un uter primordial, înspre care tindem inconștient, ca înspre o întoarcere în paradis. Și nicăieri nu simți mai clar treaba asta decît în Islanda, acolo unde *plajele nu sînt plaje*, și *pe plajă nu faci plajă,* acolo unde apa năvălește înspre tine din toate direcțiile, în toate stările de agregare, și unde omul e doar un observator atent, fără posibilitatea unor intervenții masive, care trebuie să trateze natura cu respect. Altfel moare.

***Ioana Epure** e fotograf.*

Dana JALOBEANU

Știința apei sau știința vieții?

„Setosul bea apă din orice lac."

(proverb)

Cînd auzim de revoluția științifică ne gîndim la Copernic, Galileo sau Newton; și aproape întotdeauna apariția „științei moderne" este echivalată cu dezvoltarea fizicii matematice. Și totuși, secolul lui Galileo și Newton este locul de naștere a multor alte științe, unele cît se poate de noi. Multe dintre aceste științe noi se nasc dintr-un proiect comun. Să-i spunem proiectul unei „fizici experimentale". Este vorba despre încercarea de a investiga și explica procese fundamentale ale naturii, în tentativa de a găsi proprietățile și legile care guvernează aceste procese. Așa este știința despre care vreau să vă vorbesc. O știință nouă al cărei obiect e chiar apa.

Între teoriile metafizice tradiționale, care vorbeau despre „apă" ca despre unul din principiile constitutive ale cosmosului, și teoriile chimice despre compoziția apei există un veac de investigații experimentale ale apei... de toate felurile. Deja de la sfîrșitul secolului al XVI-lea găsim cărți care discută proprietățile chimice (și curative) ale apelor termale, „minerale" sau sulfuroase. Și tot în secolul al XVI-lea, alchimiștii se întreabă ce rol joacă apa în formarea și transformarea metalelor. Un secol mai tîrziu, Societatea Regală pentru progresul cunoașterii inițiază, la Londra, un program experimental sistematic de determinare a proprietăților apei: greutate specifică, rezistența la presiune, fazele prin care trece cînd se rarefiază sau se condensează, dar și capacitatea de a interacționa cu alte substanțe sau de a genera transformări chimice, de a produce alte substanțe, plante sau insecte. E fascinant să treci prin aceste documente. În 1664-1665, Robert Hooke, curator pentru experimente al Societății Regale (și primul cercetător științific de profesie din istoria științei moderne), este angrenat într-un program de „cîntărire" a apei care presupune determinarea greutății specifice a „tuturor apelor cunoscute" (din surse terestre sau atmosferice, inclusiv cele produse prin distilare și condensare). O parte dintre aceste experimente merg însă mai departe. Apa provenită din ploaie sau roua („roua de mai") este lăsată să „putrezească" și este investigată pelicula colorată care se formează la suprafață – și în care, la microscop, se văd filamente și „microplante". Tot în 1664, un întreg comitet al Societății Regale se ocupă de reproducerea și extinderea unor experimente mai vechi – imaginate, la începutul secolului de Francis Bacon –, experimente de cultivare a plantelor în apă (un fel de proto-hidroponică). Metoda este destul de simplă: se determină plantele capabile să supraviețuiască exclusiv cu apă (diverse tipuri de mentă, de pildă). Acestea sînt apoi hrănite cu o gamă întreagă de ape (rouă, apă de ploaie, diferite tipuri de apă de izvor, ape sărate, metalice, sulfuroase etc.). Experimentatorii fac mari eforturi să construiască corelații cantitative. Cîtă apă este necesară pentru ca planta să supraviețuiască? Cum trebuie administrată? Ce fel de apă? Sînt apele metalice mai degrabă capabile să hrănească planta? Sau sînt mai bune cele sulfuroase? Rouă, apă de ploaie sau apă distilată? Apă ușor sărată sau apă încălzită? La un moment dat, majoritatea numelor mari ale Societății Regale sînt angajate în astfel de experimente, atît de stranii pentru ochiul modernilor.

De unde interesul pentru apă? Care era motivația din spatele acestor investigații experimentale? Unde ar fi trebuit să ducă această știință a apei? Pentru a înțelege mai bine, cercetătorul trebuie să meargă puțin înapoi, pînă la începutul secolului al XVII-lea. 1626, mai precis, anul în care apare, postum, colecția de experimente baconiene cunoscute sub numele de *Sylva Sylvarum, o istorie naturală în zece centurii*. Acolo, Bacon pune (printre altele) bazele hidroponicii, sugerînd că o mare parte din plante ar trebui să poată fi cultivate doar cu apă. Pentru un motiv foarte simplu: Bacon vede plantele ca pe niște mici laboratoare (al)chimice, capabile să transforme apa în substanțe capabile să producă și să întrețină viața. *Sylva Sylvarum* abundă în descrieri de investigații experimentale care ar putea să ne indice și cum se produce această transformare, *cum anume* și în ce etape are loc această „transmutație". Acesta este programul reluat, în cadru organizat, de Societatea Regală. În spatele diversității investigațiilor cu privire la tipurile de apă și proprietățile lor, capacitatea apei de a genera spontan microplante sau insecte, capacitatea plantelor de a se hrăni exclusiv cu apă etc., se găsește modelul comun al unei științe experimentale a apei. O știință care se pierde la începutul secolului al XVII-lea, în interstițiile dintre chimie, botanică, cosmologie și fizica fluidelor. Reconstituirea ei, pornind de la documente, nu este însă o simplă curiozitate istorică. O mai bună cunoaștere a acestei „științe a apei" ne-ar putea schimba multe dintre ideile preconcepute despre revoluția științifică.

***Dana Jalobeanu** este profesor de filozofie și istoria științei la Facultatea de Filozofie a Universității din București.*

Daria GHIU

Apele tulburi din acvariu

O mare dintr-un marker negru, schițată simplu, cu cîteva volute, pe un perete alb. Două perechi de mîini în aer, o minge între ele, un joc de volei în apă. Puțin mai încolo, tot pe apă, un zmeu (caut pe net, aflu că sportul nautic denumit *kitesurfing* este unul dintre cele mai scumpe, e „exclusivist": ai nevoie de un anumit echipament și de cursuri costisitoare, cu un specialist). Pe aceeași mare din linia marker-ului, nu departe de zmeu, alte mîini în aer: încearcă să se țină la suprafață, se întrezăresc capete pe jumătate. Între ele, urma unei bărci de salvare. Totul stă să se scufunde (nu mai e nevoie de Internet de data aceasta, îmi amintesc pe loc de cea mai recentă poveste dintr-un șir lung, nava Aquarius cu 629 de migranți, nedorită pentru un timp de nimeni). Sub acest desen semnat de Dan Perjovschi în 2017 și refăcut chiar acum la Rijeka, în Labin Industrial Biennial, iată și titlul lui: *Same sea*. Aceeași mare.

Am trăit cu o mare a mea în artă. Referința botticelliană din *Nașterea lui Venus* mi-a fost mult timp atotcuprinzătoare: m-am reflectat în albastrul-verde serafic al mării din care răsărea Zeița Frumuseții. Alături de Botticelli, valurile lui Hokusai s-au perindat în miniaturi sub ochii mei, la fel *Apa* lui Arcimboldo, apalipsă din naturile moarte cu pești eșuați moale pe o tavă, amurgul reflectat în mare la Monet, Moby Dick, ochiul atît de uman al monstrului marin de pe plaja lui Fellini în *La Dolce Vita,* apa artificial-agitată din *Casanova* al aceluiași regizor, apele domesticite din numeroasele proiectele *water-based* de *land art* semnate Christo și Jeanne-Claude, un cuplu al artei contemporane care speculează absolut genial absurdul.

Albastrul-verde serafic al mării din care răsărea Zeița Frumuseții.

Mult mai recent, mi-am întors privirea către clasici, ale căror tablouri în care apa are un rol esențial sînt atît de actuale. *Corabia nebunilor* de Hieronymus Bosch și *Pluta Meduzei* de Théodore Géricault. O corabie mică, disfuncțională, o mînă de oameni – umanitatea în acțiune, niciodată nu ajunge la mal, plutește continuu: o alegorie prezentă în *Republica* lui Platon, *stultifera navis* pe care Michel Foucault o privește atent în *Istoria nebuniei în epoca clasică*. Tabloul captează imaginația fără limite a lui Bosch și umorul cu care el reușește să-și surprindă mereu personajele la limita grotescului. *Pluta Meduzei,* în schimb, are dramatismul romantismului, umorul lipsește cu desăvîrșire. Pluta în derivă e un cîmp de luptă crud, cu încăierări și lupte pentru supraviețuire, o umanitate pierdută și scene de canibalism. *Corabia nebunilor* e lumea ta și a mea, iar *Pluta Meduzei* e – deși știm că la originea tabloului se află o poveste reală, naufragiul fregatei franceze Meduza, care transporta 400 de coloniști în Senegal –, aceeași lume și reacțiile ei în condiții critice. Deseori, orice fărîmă de umanitate dispare.

Marea lui Dan Perjovschi trezește conștiința unei priviri duble: dincolo de cartea poștală de pe Instagram cu o mare spectaculoasă de pe o insulă exotică, e marea speranței, e marea pe care o traversezi în căutarea unui teritoriu primitor, fără conflict politic, fără război, e marea bărcilor cu refugiați, marea morții copilului sirian Alan Kurdi, marea precară a hranei zilnice, marea din cinicul parc de distracții *Dismaland* creat de Banksy. E o mare pe care un alt artist român, Teodor Graur, o reprezintă în lucrările lui, a bărcii pe uscat, un adevărat kit de supraviețuire în abstract, ironic, în absența apei: *La Nave Romania* (1997, Veneția). Același artist, în 2013, reprezintă același uscat în *Aquarium*, un simulacru de acvariu pentru un pește de sticlă multicolor, un bibelou de pe televizoarele de altădată.

„Apa trebuie să vie la matca ei și omul la teapa lui."

(proverb)

„Scoate apă cît este găleată la puț."

(proverb)

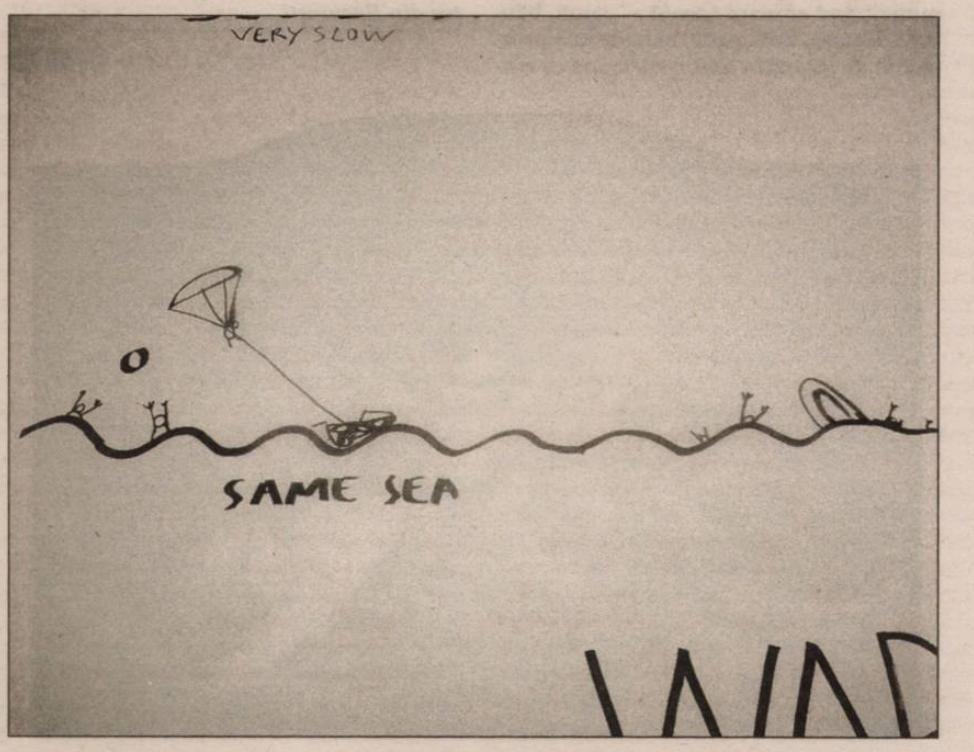

În artă, apa problematizată merită privită în detaliu. O regăsim în multe contexte contemporane. Alfredo Jaar, invitat în 2013 să reprezinte Chile la Bienala de artă de la Veneția, creează o instalație vie: *Venezia, Venezia* este macheta Grădinilor venețiene, cu fiecare pavilion de artă în parte. La intervale regulate de timp, Veneția se scufundă încet și apoi reapare din adîncuri. Pe același fundal, ne amintim de o fotografie iconică: valoroasele pînze ale lui Robert Rauschenberg sosesc pe o barcă la Veneția în 1964, an în care artistul cîștigă Leul de Aur la Bienală. Bienala de la Veneția îți amintește de fiecare dată că gestul artistic e unul fragil, că „Marea Artă" naufragiază în cel mai impropriu, umed loc.

Apa trebuie să unească, la fel ca în proiectul artistei Ayșe Erkmen, care, la Münster, în 2017, transformă un rîu într-un pod de apă. La fel, apa trebuie să rămînă un bun public și accesibil, ca în instalația permanentă, din oțel inoxidabil, a lui Stefano Boccalini, în Brescia. Arta contemporană trebuie să știe să critice, cu prețul cenzurii, așa cum o face artistul și activistul Nut Brother, care zilele acestea a protestat împotriva poluării apelor din cauza masivei industrializări într-o provincie din China. Într-o lume a obsesiei pentru peisaj în fotografie, hai să vedem și dincolo de răsărituri și apusuri poetice la malul mării: apa are poveștile ei crude, e deajuns să citești ultimele știri. Sîntem cu toții într-un mare acvariu.

***Daria Ghiu** este critic de artă.*

Oana CHELARU-MURĂRUȘ

In aqua veritas

Element fundamental alături de pământ, aer și foc, *apa* dezvoltă în toate culturile o simbolistică bogată legată de cosmogonic și eschatologic (este matcă primordială a lumii, dar și aducătoare de potop), de ritualurile de purificare și fertilizare, de ideea curgerii temporale ireversibile etc. Dat fiind caracterul ei vital, *apa* dezvoltă și în limba română sensuri și expresii care spun o poveste despre noi și despre universul nostru mental.

Cuvînt moștenit din latină, *apa* nu numește doar lichidul indispensabil vieții, ci se referă nediferențiat la toate formele existente în domeniul hidrologic (izvor, fîntînă, puț, vale, pîrîu, gîrlă, rîu, baltă, lac, mare) pe care le substituie contextual. La plural, substantivul indică diluviul *(apele* revărsate ale Dunării) sau cantitatea abundentă *(a clăti în mai multe ape).* Apele sînt însă și repere geografice care țin de teritoriu și de ființa etnică. Vechii perși cereau, în semn de supunere, *pămînt și apă („aquam terramque petere ab aliquo",* Dicționarul Academiei). Astăzi vorbim de rîuri care pot fi *granițe naturale* și de *ape teritoriale,* fișie a mării sau a oceanului situată de-a lungul coastelor unui stat, parte integrantă a teritoriului acestuia.

Dinamica apei *(ape stătătoare / ape curgătoare, în susul / în josul apei)* se leagă în plan figurat, ca și în alte limbi, de ideea temporalității ireversibile *(Apa curge, pietrele rămîn; Nu te poți scălda de două ori în aceeași apă),* de uitare *(a scrie pe apă)* sau de vorbirea alertă, fără pauze de gîndire *(a vorbi ca pe apă).*

Multe sintagme și expresii arată că vorbitorii prețuiesc puritatea apei *(apă neîncepută / limpede / cristalină, de cleștar)* asociată vieții și funcției sale rituale *(apa sfințită / mare, apă-botează* „Bobotează"), în opoziție cu *apa neagră* care marchează hotarul dintre lumea viilor și cea a morților. *Apa morților,* denumirea populară a unui miraj optic format la cîmpie în zile caniculare, face parte din aceeași sferă de reprezentări cu *apa moartă* din basme care are valențe malefice, spre deosebire de *apa vie,* miraculoasă și dătătoare de viață. Pe de altă parte, coloritul neobișnuit al apelor a provocat imaginația vorbitorilor care le-au atribuit epitete cromatice surprinzătoare, chiar poetice *(Crișul Alb, Crișul Negru, Lacul Roșu, Bistrița Aurie, Marea Neagră* ș.a.). Reflexele luminoase ale apei devin, de asemenea, termen de referință pentru alte obiecte lucioase *(apele oglinzii, ale mătăsii, ale părului* etc.)

Variațiile de compoziție ale apei sînt notate prin numeroase sintagme: *apa sărată* vs *apa dulce,* adjectiv mai curînd afectiv atribuit apei cu gust, bune de băut; *apa minerală* (numită cîndva în Transilvania și *apă acră* după termeni din germană și maghiară) este considerată, mai recent, în funcție de cantitatea de dioxid de carbon, un sortiment diferit de *apa plată,* deși ambele conțin substanțe minerale; *apa aurită* sau *apa de aur* este o apă cu particule de aur și argint coloidal ce amintește, la rîndul ei, de apa similară din basmele românești; în fine, distingem *apa aspră / dură* de tip calcaros de *apa moale,* adică *apa de ploaie* folosită tradițional la spălatul părului și al rufelor. În ceea ce privește percepția calorică a apei, lexicul este mult mai sărac, singurii termeni fiind culți *(ape (geo)termale* și *gheizere,* ultimele aproape lipsind din România).

Apa ca stihie întruchipează adesea pericolul, impasul, situația dificilă. Mai multe expresii din registrul popular sau colocvial al limbii române *(a intra la apă, a călători în ape rele, a fi cu toții în aceeași barcă, a cădea din lac în puț)* ilustrează teama de apă, amenințările apei vicleane. Prin contrast, expresia *a-i veni cuiva apă la moară* descrie o situație favorabilă, așa cum este cea în care apa este îmblînzită și conlucrează cu omul în mod prietenos. Alte frazeologisme, apropiate ca sens *(a scăpa căciula pe apă, a lăsa baltă, a se duce pe gîrlă / pe apa Sîmbetei),* trimit la ideea de eșec, de greșeală ireparabilă, de abandon. În mod similar, strădania de a depăși impasul este asociată cu dificultatea de a trece peste o apă mare *(a se face luntre și punte, a te face frate cu dracul ca să treci puntea).* O expresie singulară și învechită, cu conotație negativă, trimite eufemistic la practica rituală de îmbăiere a mortului: *a face cuiva apă* – „a omorî".

Dat fiind că apa este privită și ca o stihie dezlănțuită, ca amenințare de proporții, termenul este luat ca bază în construcții hiperbolice (are bani *gîrlă; valuri* de proteste; *a minți de îngheață apele; a scoate apă din piatră seacă).* Apa, atît de valorizată de obicei, devine uneori un etalon al lucrului lipsit de calitate *(apă de ploaie* „fleac – lucru de nimic"; *apă chioară / goală* – „supă, băutură diluată, fără gust") sau absurd/prostesc *(a da gaură în apă, a căra apă cu ciurul, a da cu bîta în baltă, a îmbăta pe cineva cu apă rece* ș.a.).

Apa devine, paradoxal, și un indicator al stărilor fiziologice și morale ale ființei umane. Secrețiile, lichidele corporale, unele boli sînt asociate în limbajul popular apei: lacrimile *(a da apă la șoareci),* saliva *(a-i lăsa cuiva gura apă, a-i ploua cuiva în gură),* sudoarea *(a fi lac de sudoare, a-l trece pe cineva toate apele),* edemele *(apă la plămîni / la genunchi),* hidrocefalia *(a avea apă la cap),* dizenteria *(apa-tîndului),* lichidul amniotic *(i s-a rupt apa la naștere),* sîngele *(l-a bătut de i-a sunat apa în cap).* Mai surprinzătoare sînt paralelismele dintre caracteristicile morale sau comportamentale ale omului și cele ale apei: *a fi apă adîncă* – „a avea o fire ascunsă"; *a nu ști în ce ape se scaldă cineva* – „a fi ascuns, duplicitar"; *a se scălda toți într-o apă / a fi toți o apă și un pămînt* (depreciativ) – „a fi toți de aceeași teapă"; *a pescui în ape tulburi* (după franc.) – „a profita de o situație ambiguă, neclară"; *a promite marea cu sarea* – „a promite exagerat"; *a face valuri* – „a se agita, a ieși în evidență ostentativ"; *a sorbi pe cineva dintr-o lingură de apă* – „a-i fi drag cuiva" ș.a.

În fine, apa cu proprietățile ei devine termen de referință pentru denumirea unei multitudini de lichide, soluții, poțiuni folosite în alimentație *(apă tonică, apă de sodă / gazoasă, apă de flori),* în cosmetică *(apă de gură, apă de colonie, apă de castraveți / de cocos / de orez / de portocale / de rozmarin / de trandafiri / de urzici / de vie* etc.), cu scop medical *(apă oxigenată, apă de Burrow),* cu destinație tehnică sau industrială *(apă de var / de clor / de brom, apă tare, apă grea, apă regală* etc.).

Am schițat în limitele prezentului articol configurația unui cîmp lexical productiv al limbii române. Cititorul în a cărui memorie sînt stocate toate aceste elemente lexicale va putea constata că textul de față nu este decît o modalitate de *a bate apa în piuă.*

***Oana Chelaru-Murăruș** este conferențiar dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București.*

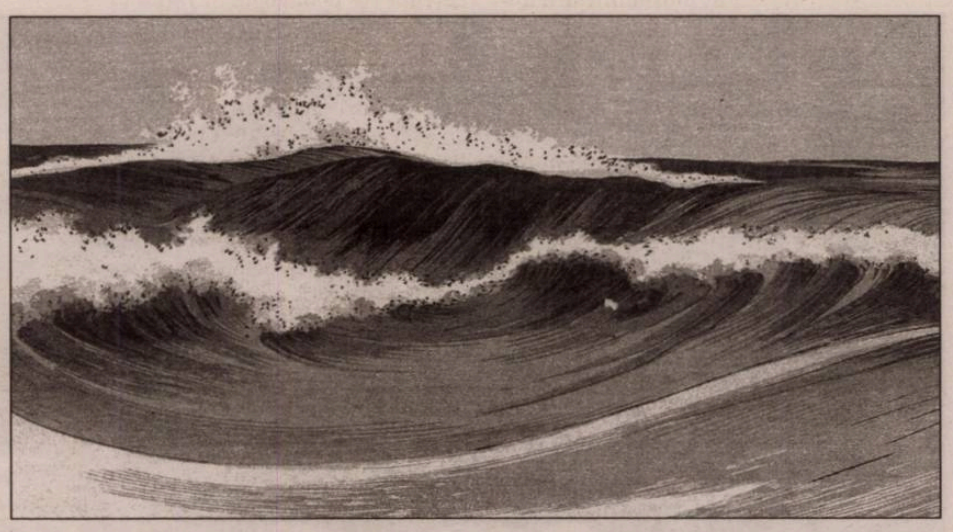

„Oricîtă apă bea un pește, toată o scoate pe urechi."

(proverb)

A intra la apă, a călători în ape rele, a fi cu toții în aceeași barcă, a cădea din lac în puț.

„Cine bea apă din pumni străini nu se satură niciodată."

(proverb)

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

O poveste de început de lume

Am văzut de curînd filmul *Call Me by Your Name:* povestea splendidă a unei prime iubiri. În fapt, a singurei mari iubiri din viața lui Elio Perlman, un tînăr de 17 ani, inteligent, cultivat, candid, bun, nesigur în fața pragului pe care urmează să îl treacă, cel al unor alegeri în nume propriu. Pare a fi un copil al Paradisului: are părinți perfecți, își trăiește vacanțele într-o comună din Italia anilor '80 ai secolului trecut, înconjurat de livezi de piersici, muzică de Bach, povești citite, în seri ploioase, de mama sa, studiile de arheologie ale tatălui său, mese cu prieteni și vecini, în care se discută politică, artă, istorie. Dar Elio se îndrăgostește de Oliver, un tînăr de 24 de ani, venit, cu o bursă, în casa familiei sale. Povestea lor de iubire are de înfruntat un singur obstacol major: timpul foarte scurt pe care îl au de petrecut împreună. (Și, în surdină, fără tonuri grave, prejudecățile epocii.) Altfel, după cum spuneam, părinții lui Elio sînt excepționali: i-au dăruit copilului, cu discreție și tact, iubire, sprijin, independență, cultură, dialog, impulsul de a explora teritorii vaste de cunoaștere umană și, nu în ultimul rînd, doza de încredere de care avea nevoie pentru a înfrunta temeri și prejudecăți greu digerabile.

Nu știu dacă filmul e bun sau rău, după canoanele criticii de specialitate. Dar e un film care a bîntuit mult mințile a milioane de tineri (heterosexuali sau gay) din întreaga lume. Le-am citit comentariile, unele candide, altele sufocate de emoție, cele mai multe dospind de propriile experiențe. Și-am reflectat la urmele pe care acest film le-a lăsat, poate, în fiecare dintre spectatorii săi, după cum le-a lăsat și în mine.

■ Într-o conversație esențială cu Oliver, cea în care urmează să își mărturisească atracția erotică, Elio îi spune: „Nu știu nimic. Nu știu nimic din lucrurile care contează." Cuvinte simple, care dau măsura singurătății tînărului în fața alegerilor dramatice pe care le are de făcut: e singurătatea dinaintea primului pas spre maturizare. Un moment greu pentru el, pentru părinții lui, ca și pentru părinții oricărui tînăr aflat în preajma necunoscutului, a fricilor de dinaintea unor pași care par ireversibili. Privindu-i pe părinții lui Elio, îngrijorați, dar discreți, temători, dar hotărîți să riște totul pentru a-i dărui fiului lor libertatea de a se explora pe sine, îmi vine să spun că viața e în altă parte decît în lumea cărților de pedagogie, a rețetelor parentale, a consilierilor psihologice „experte": acolo, față în față cu copilul tău, alături de el și de marile întrebări care vin asupra lui fără zăgaz, nimic din experiența de sute, de mii de ani a părinților din întreaga lume nu mai pare de folos. Acolo e frămîntare. Și sacrificiu, renunțare la prejudecăți, multă răbdare și multă sinceritate. Și mai ce? Și mai cum?

■ Un profesor celebru de matematică afirma zilele trecute că „tinerii din ziua de azi sînt mai inteligenți, mai pregătiți pentru viață", că digitalizarea este cheia esențială a învățării. Mai inteligenți? Poate. Dar mai pregătiți pentru viață? Dacă viața înseamnă mai mult decît un laptop și niște emoticoane, domnul profesor va avea surpriza să constate că tinerii de azi nu sînt altfel decît cei dintr-o Italie prăfuită de la sfîrșitul veacului trecut: au aceleași întrebări și neliniști (dialogul născut pe forumurile filmului, dialog între adolescenții lumii și Elio, adolescentul din secolul trecut, este unul incredibil de emoționant și candid). Ar putea fi totuși o diferență: adulții de azi știu mai puțin despre neliniștile noilor generații, ascunși cum sîntem toți în spatele clișeelor, tabletelor, profilurilor de pe Facebook.

„Nu știu nimic.
Nu știu nimic din lucrurile care contează."

■ Cum spuneam, pe site-urile destinate filmului se exprimă zeci de mii de comentatori. Sute de mii. Toți, fermecați de o poveste de iubire, trăită scurt, intens, fără lest, fără prejudecăți: unii regretînd întîlnirea ratată cu Paradisul, alții tînjind după splendoarea lui și sperînd să mai aibă o a doua șansă. Comentatori tineri, maturi, adolescenți, fete, băieți, heterosexuali sau gay, credincioși sau atei, femei sau bărbați, negri sau albi, dintr-un colț sau altul al lumii, toți au recunoscut, în povestea lui Elio și a lui Oliver, puritatea și frumusețea unor zile aurorale, de început de lume. Probabil că Paradisul a existat, de vreme ce îl regăsim toți, în același fel, în toate poveștile frumoase, indiferent de diferențele mari sau mici dintre noi. Și probabil că a fi părinte nu înseamnă altceva decît a reuși să provoci și să întreții în memoria copilului tău amintirea unui timp perfect. Fără să uiți că va veni și un moment cînd îl va uita...

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

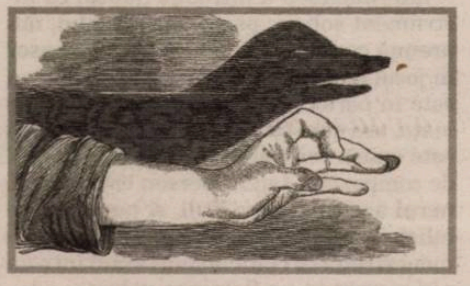

Iaromira POPOVICI

bazar

Sequel-uri și nostalgii

M-am repezit să văd, de cum a intrat pe ecrane, *sequel*-ul de la *Mamma Mia!* (Phyllida Lloyd, 2008) – *Mamma Mia! Here We Go Again* (Ol Parker, 2018). Și am avut o senzație asemănătoare celei provocate de *Bridget Jones's Baby* (Sharon Maguire, 2016) ori de *Gilmore Girls: A Year in the Life* (Amy Serman-Palladino, 2016): un soi de tristețe provocată de trecerea vizibilă a timpului pe chipurile unor personaje care mi-erau (oricît de stupid ar suna) ca niște rude; și o reafirmare a faptului că rareori urmările pot fi pe măsura originalului.

Filmele și serialele de genul celor de mai sus fac parte dintre cele pe care le-am văzut și revăzut de nu știu cîte ori, într-un moment sau altul al vieții. Au fost un soi de *comfort food*, un fel de cartofi prăjiți și supă de roșii, pentru mine, cel puțin: de cîte ori mă uitam la ele, cînd eram prost dispusă sau chiar deprimată, mă ajutau să reintru pe o linie de plutire, fie ea una superficială. Mă ajutau să-mi recroiesc o imagine idilică asupra vieții (cam exagerat spus, ce-i drept): erau echivalentul filmelor Disney pentru vîrste ceva mai fragede. Pînă la urmă, ăsta e rostul de bază al produselor culturii populare: să-ți dea o mînă de ajutor la evaziuni facile, să fie *comfort food* pentru partea mai accesibilă a sufletului.

La care se adaugă și latura feministă a fiecăreia dintre cele trei producții și a urmărilor lor. Feministă cel puțin pentru cineva care a trăit în vremea comunistă, în care femeile făceau majoritatea treburilor gospodărești, și asta părea ceva de la sine înțeles. În care, dacă nu erai căsătorită, cu acte în regulă la starea civilă, aveai probleme, erai considerată un fel de paria. Asta mai ales dacă erai divorțată. Dacă făceai copii fără să fii căsătorită, așijderea. În anii '90, cînd am început să ies singură pe la restaurante sau baruri, oamenii se zgîiau la mine destul de nedumeriți. Era o noutate. La fel cum se mirau cei mai mulți cînd auzeau că eu nu gătesc și o face partenerul meu. Trăiam într-o lume plină de șabloane machiste, dintre care, cel puțin în anumite medii sociale, am scăpat de unele. Dar nu de toate.

Mamma Mia! Here We Go Again

Femeile din filmele și serialele menționate sînt independente, cel puțin profesional. Cu toatele și-au construit singure o carieră, ba chiar, în două dintre cazuri, și-au crescut singure copiii. Desigur, cu toatele sperînd și încercînd legături romantice și chiar conjugale cu sexul opus. Dar nu cu orice preț, și astea nefiind singura parte a vieții lor (deși ocupînd un rol important).

În *Mamma Mia!,* Donna Sheridan, personajul interepretat de Meryl Streep, este cel mai evident feministă. Dar și, în același timp, un personaj fermecător, un amestec de hippiotă, femeie de carieră, mamă „eroină", rămînînd dezirabilă pentru sexul opus. Donna afișează un soi de feminitate aparent nesofisticată, fermecătoare, dar puternică, în stare să-și ducă singură barca, chiar dacă una complicată. Opțiunea ei de carieră, și anume aceea de a rămîne singură pe o insulă destul de pustie din Grecia și de a face acolo o pensiune, mamă singură fiind, e una curajoasă și pasională. Chiar și povestea cu cei trei posibili tați ai fiicei ei, Sophie (Amanda Seyfried), e fantastică, dar simpatică. În primul film, totul pare să se lege: cîntecele, dozele necesare de poveste și umor.

În partea a doua, *Mamma Mia! Here We Go Again,* lucrurile nu stau chiar așa. Cîntecele și vocile celor care le interpretează sînt OK. Dar lipsește un ingredient esențial, și anume Meryl Streep. Actrița a ales să nu joace în *sequel,* așa că Donna pur și simplu a murit. A fost introdusă, în schimb, Donna din tinerețe, reconstituindu-se astfel povestea care a dus la întîmplările din primul film. Lily James e o Donna tînără credibilă. Dar nu e Meryl Streep.

Ce-i drept, Meryl Streep apare vreo trei minute într-o amintire despre Donna. Și cam atît. Lipsa ei aduce după sine o tristețe care se asociază și cu semnele trecerii timpului (totuși, de la primul *Mamma mia!* au trecut zece ani) și pe chipurile celorlalți actori. Dacă pot spune așa, am crescut și am îmbătrînit cu ei – cu Colin Firth sau Pierce Brosnan. Și nici unul nu mai e chiar ca-n filmul trecut – deși, desigur, rămîn fermecători pe linia lor. Nici măcar Amanda Seyfried, care atunci era aproape o fetiță. Ca spectator, mic, chircit pe scaunul tău de cinema, ai impresia că acești „monștri sacri" chiar au ceva dincolo de umanitate. Și cînd vezi că nici pe ei nu-i iartă timpul, că ceva din „strălucirea" cu care te obișnuiseși să-i asociezi se mai patinează, nu poți să nu ai un șoc.

Trecînd, însă, peste toate aceste cugetări depresive, *sequel*-ul *Mamma mia!* e suportabil. Simpatic, alert, cu voci bune. Păstrîndu-și doza de umor *light,* mai ales în scenele colective.

Daniel IONESCU

Jethro Tull la doar 50 de ani

Cine se îndoiește că, în viitor, muzica Jethro Tull nu va mai fi ascultată, poate că n-a înțeles mare lucru din cultura pop. Muzica Jethro Tull nu numai că ne este contemporană, dar mă hazardez să susțin că, din perspectiva timpului, este deopotrivă și clasică.

Anul acesta, Ian Anderson, alias Jethro Tull, marchează 50 de ani de existență artistică cu un turneu aniversar internațional ce a debutat în Anglia în luna aprilie și continuă în Statele Unite și Europa pînă spre finele anului. Componența actuală Jethro Tull este cea de anul trecut, cînd i-am văzut la Timișoara și la București: Ian Anderson acompaniat de David Goodier (bas), John O'Hara (clape), Florian Opahle (chitară) și Scott Hammond (baterie). Concertele din acest turneu aduc și elemente noi tehnico-vizuale prin participarea virtuală a unor invitați-surpriză.

Marcînd acești 50 de ani de inovație și glorie pe tărîmul muzicii progresive, Ian Anderson a selectat o colecție antologică. Triplul CD *50 for 50* a fost lansat pe 25 mai, iar ediția pe vinil este planificată să fie lansată la finele lui august. Alese pe sprînceană, piesele din colecție se doresc o incursiune nostalgică în timp, astfel încît să marcheze, într-o ordine mai mult sau mai puțin cronologică, evoluția și schimbările de stil ale acestei versatile trupe. Paleta diversificată de stiluri și modul cum acestea au fost îmbinate de spiritul creator al lui Ian Anderson demonstrează unicitatea și valoarea muzicii acestei iubite și importante trupe progresive din istoria muzicii rock, trupă prin care s-au perindat, de-a lungul acestei jumătăți de secol de activitate, nu mai puțin de 33 de muzicieni, fiecare consolidîndu-i stilul atît de eclectic și de original. Discografia trupei, cît și proiectele individuale ale lui Ian Anderson, însumează 40 de albume de studio și *live*, cu vînzări de peste 60 de milioane de unități în toată lumea. Pentru a complete bilanțul, Ian Anderson & Jethro Tull au susținut peste 3000 de concerte în mai mult de 50 de țări.

Puțină istorie rock

Jethro Tull apare pentru prima oară în fața publicului pe 2 februarie 1968 într-un concert la faimosul Marquee Club din Londra. Peste cîteva luni apare și primul lor album, *This Was*. În această primă perioadă, diferențele de personalitate dintre cei doi membri inițiatori, Ian Anderson și Mick Abrahams, cît și lipsa de consens în ceea ce privește orientarea muzicală, fac ca al doilea să părăsească grupul și să-și înființeze propria formație, Blodwyn Pig, cu care va scoate două remarcabile albume de o orientare mai spre rhythm'n'blues și jazz-rock.

De la al doilea album, *Stand Up,* locul lui Mick Abrahams va fi luat de chitaristul Martin Barre, care va rămîne în componența trupei pînă la remanierea din anii 2000. Aportul stilistic al chitarei lui Barre va colora și contura sunetul inconfundabil al producțiilor Jethro Tull. După apariția celui de-al treilea album, *Benefit*, basistul Glenn Cornick va părăsi și el trupa, înființînd formația Wild Turkey, cu o orientare mai spre folk psihedelic, dar cu care nu va reuși să stîrnească interesul publicului. Odată cu apariția discului *Aqualung,* John Evan este cooptat în formula trupei, moment de la care sunetul Jethro Tull, prin prestația excepțională a clapelor lui Evan, își va contura stilul simfonic progresiv devenit marcă înregistrată. Bateristul original Clive Bunker va fi înlocuit și el de către Barriemore Barlow.

Capodopera *Thick As A Brick* (1972) este considerată de unii critici ca fiind cea mai originală producție muzicală și cel mai important album conceptual din istoria rock-ului. Cu intenția de a fi o parodie, tocmai la ideea de album conceptual, *Thick As A Brick* este un poem muzical în care Ian Anderson se substituie în persoana unui imaginar copil-minune. Ironia va scăpa multora și Gerald „Little Milton" Bostock devine o vedetă de prima pagină (vezi imaginea de pe coperta discului în format de ziar). Pentru cei care încă nu știu, *Thick As A Brick* constă într-o singură piesă compusă în format clasicist ce se extinde integral pe cele două fețe ale discului de vinil. După 40 de ani, Ian Anderson îl va revizita pe sofisticatul personaj Gerald Bostock, imaginînd evoluția sa într-o lume mondenă și confuză *(Thick As A Brick 2,* 2012).

La un an după succesul răsunător al albumului *Thick As A Brick,* Ian Anderson revine cu un alt concept asemănător, de data aceasta ironizînd industria artelor scenice. *A Passion Play* constă într-un amalgam de idei excentrice muzicale și de libret, fiind un oratoriu cu tente de inspirație de la Purcell pînă la vodevilul burlesc, de la Debussy, la flamenco și jazz, de la *Divina Comedie,* la umorul absurd al celor de la Monty Python. Șlefuit chiar și cu un mai mare rafinament decît precedentul album, *A Passion Play* reprezintă o altă piatră strălucitoare în șiragul nestematelor marca Jethro Tull.

Lui Jethro Tull
nu i-a venit încă timpul să nu mai rock'n'roll.

Pînă la începutul anilor '80, Jethro Tull vor uimi lumea cu o succesiune de albume excepționale: foarte progresivul *War Child*, melopeicul baroc *Ministrel In The Gallery,* poate cel mai heavy rock album al lor *Too Old To Rock'n'Roll: Too Young To Die!,* baladescul *Songs From The Wood,* liricul *Heavy Horses*, exaltatul *Stormwatch.*

Anii '80 au schimbat lumea muzicală prin influențele și sclipiciurile glam-rock-ului și ale muzicii disco împănate cu *electro synth.* Gusturile s-au schimbat, o altă exprimare muzicală și un alt alfabet vor scrie o altă istorie pentru încă cel puțin două decade. Albumul *A* (1980) încă mai poartă culoarea rafinamentului, chiar dacă ușor voalată și decolorată, a melodicității și inovației muzicii Jethro Tull. Însă în următorii trei ani vor urma albume pe care însuși Ian Anderson și-ar fi dorit să nu le fi făcut: *The Broadsword And The Beast,* încă și mai catastrofalul *Under Wraps* și lamentabilul album solo *Walk Into The Light.* După acest fiasco, Ian Anderson realizează că nu acesta este drumul pe care trebuie să-l urmeze muzica sa. Astfel, o reîntoarcere firească de cărți îl va determina să înregistreze cu London Symphony Orchestra *A Classic Case* (1985), piese de rezistență din repertoriul Jethro Tull reorchestrate simfonic.

După lipsa de orientare stilistică la începutului anilor '80 și hiatusul inerent, revenirea la prezențele de calitate va fi făcută odată cu apariția, în 1987, a albumului *Crest Of A Knave*. Albumele următorului deceniu, de la *Rock Island* (1989) pînă la *J-Tull Dot Com* (1999), vor confirma pe deplin faptul că lui Jethro Tull, fie și ceva mai bătrîn, nu i-a venit încă timpul să nu mai *rock'n'roll*. Anticipînd avatarul ce va urma, Ian Anderson va scoate, în a doua jumătate a anilor '90, încă două albume în nume propriu, *Divinities* și *The Secret Language Of Birds*, iar odată cu *Rupi's Dance* (2003) se va metamorfoza pe deplin în Jethro Tull. *Thick As A Brick 2* (2012) va apărea sub numele său, ca și următoarele albume, *Homo Erraticus* și *Jethro Tull – The String Quartet* (2017).

Ian „Jethro Tull" Anderson

Ian Anderson a introdus flautul ca instrument solistic pe scena rock-ului, împreună cu alura sa de faun cu suspensor în jocul scenic. Umorul lui Ian Anderson este în perfect consens cu filozofia sa de viață, așa cum excentricitatea lui scenică este opusă seriozității și rigurozității lui de compozitor. Ian Anderson este și inginerul agricol Jethro Tull, și pustiul teribilist Gerald „Little Milton" Bostock, și menestrelul ce cînta la flaut stînd într-un picior precum un flamingo nebun.

Dintr-o perspectivă personală, el este și adolescența mea. Am văzut mai multe concerte cu Jethro Tull, primul fiind la New York, în '87, la București de cîteva ori, la Timișoara, la Galați și apoi la Buzău, pe o ploaie infernală, dar care nu l-a oprit pe Ian Anderson să ofere o reprezentație extraordinară. Am avut chiar șansa să îl cunosc personal, întîlnindu-l în două rînduri, cînd am și dialogat. Este un om extrem de afabil și de bonom, posesor al unei fine înțelepciuni de viață. L-am întrebat, cu aluzie la albumul *Too Old To Rock'n'Roll: Too Young To Die!:* dacă noi îmbătrînim, muzica rock va îmbătrîni și ea? Ian Anderson mi-a răspuns: „Eu văd muzica rock ca pe o sursă de energie permanentă. Atîta timp cît sufletul îți este tînăr, indiferent dacă trupul se degradează în timp, sînt activ, deci rock. Astăzi sînt mai tînăr decît voi fi mîine și știu că rock-ul este un izvor al tinereții fără bătrînețe".

După 50 de ani de activitate artistică, energia și talentul inovator ale lui Ian Anderson par inepuizabile. Concertele Jethro Tull sînt totdeauna *sold out* și, chiar dacă i-ai văzut de cîteva ori în concert, nu poți spune că te-ai plictisit. Cu umorul său binecunoscut, Ian Anderson declara, cu ocazia acestui moment marcant: „Nu mă consider un adept al sărbătorilor și aniversărilor, dar măcar o dată în viață nu vreau să fiu morocănosul care strică cheful altora". Chef de Jethro Tull este și va fi tot timpul.

***Daniel Ionescu** este ilustrator și cronicar muzical.*

„O producție complexă, cu mult confort pentru participanți“

– interviu cu Răzvan SCURTU –

***Răzvan Scurtu** este directorul artistic al Smida Jazz Festival din Parcul Natural Apuseni (17-19 august). Programul concertelor și mai multe despre a treia ediție a festivalului la www.smidajazz.ro.*

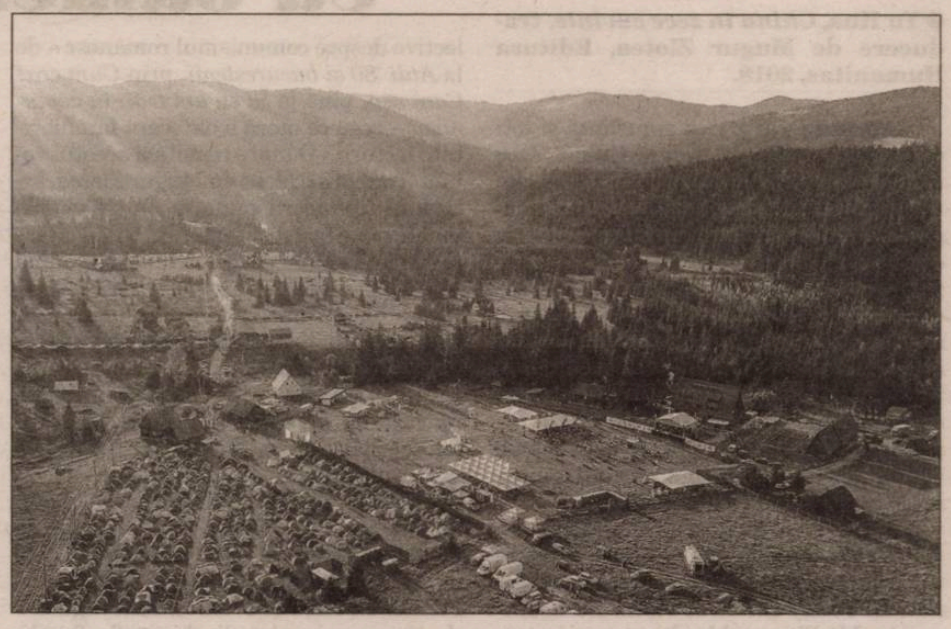

„Consider că publicul românesc consumator de jazz este în dezvoltare și de aceea e nevoie și de concerte sau festivaluri mai mari sau mai mici care să ofere acces la o astfel de muzică“ – spuneați asta în interviul nostru de anul trecut. S-a întîmplat ceva notabil în acest sens între timp?

Și anul acesta am observat cu interes apariția unor noi evenimente dedicate muzicii jazz și nu neapărat în orașe care să aibă o tradiție în această direcție. Sper să continue acest trend, e un lucru care ajută piața și publicul doritor de evenimente și muzică jazz. Le doresc să dea dovadă de consistență și de o viziune pe termen lung, e nevoie în acest domeniu.

„Urmărim o dezvoltare organică, firească, pe care să o putem susține și vom vedea pînă unde putem ajunge. Momentan sîntem încă în faza în care mai lucrăm la construcția unei baze solide pentru festival.“ Încă mai construiți baza?

Ediția de anul acesta este abia a doua care se desfășoară pe coordonatele pe care le vom urma o perioadă de timp de acum încolo. Anul acesta ne propunem să facem și mai bine, și mai profesionist ceea ce am început anul trecut. Va mai dura o perioadă pînă cînd festivalul va ajunge la maturitate, cînd nu ne vom mai propune să ne dezvoltăm cantitativ, deopotrivă ca spațiu și public. Încă sîntem în perioada de creștere, avem planuri și mai mari pentru edițiile următoare. Ne bucură impresiile bune primite de la participanții și partenerii primelor două ediții și ne încurajează să țintim și mai sus.

Ce are Smida și n-au celelalte festivaluri în aer liber din țară? Care este „semnătura“ voastră?

Mixul între locul de desfășurare al festivalului, adică o zonă izolată, sălbatică și de o frumusețe aparte, atmosfera intimă și foarte relaxată din timpul festivalului, dar cu o organizare profesionistă, cu o producție complexă și cu multe elemente de confort pentru participanți, cum nu știu să mai ofere un alt festival din România astfel poziționat – acesta cred că e punctul forte al festivalului. Un alt element esențial și diferențiator îl consider reprezentat de programul artistic dedicat exclusiv jazz-ului modern, de avangardă.

Ce dificultăți s-au păstrat și ce dificultăți s-au estompat după trei ediții?

Dificultățile sînt în continuare în mare parte legate pe acoperirea bugetului de cheltuieli, de lipsa infrastructurii din zonă, de faptul că a fost nevoie să identificăm noi terenuri potrivite pentru extinderea spațiilor dedicate campingului și parcării pe care le amenajăm, pentru a face față în condiții optime afluxului crescut de participanți, de lipsa unor spații suficiente de cazare în pensiunile din zonă și de ceea ce implică viziunea noastră privind o organizare cît mai responsabilă față de mediu și de locul care ne este casă. Ce este foarte îmbucurător e faptul că, deși sîntem un festival tînăr, cu doar două ediții, deja ne bucurăm de o imagine și o notorietate bune, și asta ne ajută pe multe planuri.

Cum s-a conturat line-up-*ul acestei ediții? Țineți cont de* feedback*, de sugestii? E posibil să revină o trupă din edițiile precedente?*

Mai degrabă sînt tentat și interesat de alte formule în care cîntă artiștii care au fost deja prezenți la edițiile precedente. Avem o singură scenă și un număr mai mic de artiști la fiecare ediție și, pentru că ne dorim diversitate, e destul de greu să readucem prea curînd grupuri care au concertat deja. Dar nimic nu e exclus, vom vedea. Am primit multe solicitări din partea artiștilor care au concertat deja, de a reveni, fapt ce ne bucură și ne onorează.

Mai multă deschidere spre experiment, spre inovație, spre abordări mai avangardiste.

Sîntem atenți și la sugestiile primite sau la artiștii care ne contactează pentru a concerta la Smida. Și în acest an, am urmărit să prezentăm un program complex, variat, cu nume deja consacrate, dar și cu altele mai puțin cunoscute, cu un produs artistic solid și original. Din impresiile deja primite, e un *line-up* foarte apreciat de potențialii participanți și sîntem siguri că vom avea parte de concerte spectaculoase sub cerul înstelat.

Dintre invitații acestei ediții, de unde credeți că vor veni marile surprize?

Instinctul îmi spune că Sons of Kemet vor prezenta un concert apreciat de către participanți și potrivit pentru atmosfera de la Smida. Deși sînt considerați una dintre revelațiile noului val din jazz, sînt foarte apreciați la nivel mondial și prezenți la mai toate festivalurile de top, cred că vor fi o surpriză, pentru că e un grup relativ tînăr și încă prea puțin cunoscut la noi.

Ce condiții de acomodare oferiți acum celor care vin din țară?

Anul acesta rămîn aceleași condiții pe care le-am oferit și anul trecut, campingul amenajat de noi și pensiunile din zonă. Campingul va avea o suprafață aproape dublă, zone cu umbră, logistică extinsă pe partea de facilități pe care le oferim participanților.

Ce activități conexe veți avea la această ediție?

Am adăugat destul de multe activități, ale noastre sau implementate alături de parteneri, atît în perimetrul festivalului, cît și în afara lui, și le continuăm în mare parte și pe cele care deja s-au desfășurat și la primele două ediții. Vor fi mai multe ateliere pentru copii și adulți, continuăm colaborarea pentru *jam sessions* cu cei de la Cercul Întreg, reluăm tururile ghidate în împrejurimile festivalului și închirierea de biciclete electrice pentru traseele marcate în jurul festivalului.

Ce scriitori vor fi invitați?

Urmează să anunțăm în curînd și numele celor doi scriitori invitați pentru ediția din acest an. Ce vreau să dezvălui acum e că anul acesta va fi prezentă și o doamnă scriitoare.

Printre invitați aveți și ați avut încă de la început și trei trupe românești; cum vedeți scena de jazz de la noi? Ce le lipsește / prisosește muzicienilor de jazz de la noi?

Ce mi-aș dori să văd din partea artiștilor români ar fi mai multă deschidere spre experiment, spre inovație, spre abordări mai avangardiste. Dar sînt și unele exemple de proiecte care s-au făcut remarcate prin astfel de abordări și pe care le apreciez. Mă bucur foarte mult cînd mai descopăr cîte un astfel de proiect, mai curajos decît ceea ce e uzual. Factori de impact în tot acest angrenaj sînt poate lipsa unor ocazii mai numeroase de a se exprima artistic, a unor spații unde să se poată concerta constant, a lipsei preponderente de interes din partea media pentru astfel de muzică.

Dintre cei pe care momentan nu vi-i puteți permite, ce muzicieni ați aduce să cînte la Smida?

Cred că prefer să păstrez această informație confidențială, pentru că, deși nu ni-i permitem în ceva, sper să se schimbe ceva în viitor. Lista de artiști pe care dorim să îi invităm la Smida e destul de lungă, sînt artiști care se bucură deja de o notorietate mare, dar și alții, mai puțin cunoscuți, dar pe care îi considerăm potriviți conceptului artistic al festivalului.

Atunci ce artiști noi din zona jazz-ului ați descoperit recent și ne-ați recomanda să-i ascultăm?

Una dintre descoperirile momentului sînt Immortal Onion, trio-ul din Polonia care va concerta în cadrul ediției de anul acesta. Deși sînt foarte foarte tineri, deja s-au făcut remarcați cu un prim album, se prezintă bine și cred că au toate atuurile pentru o carieră de succes. Ne-am propus ca la fiecare ediție să invităm măcar cîte o trupă de acest gen, cu artiști tineri, dar care deja prezintă un produs artistic solid.

Acum, cînd muzica se ascultă mai mult în streaming *și pe YouTube, care sînt tabieturile dumneavoastră atunci cînd ascultați jazz?*

În cea mai mare parte a timpului ascult online, recunosc că Spotify m-a cucerit imediat după lansarea și în România, prin funcționalitate și conținut, deși o lungă perioadă am folosit o altă platformă pentru *streaming*. Folosesc și Bandcamp, și YouTube destul de mult. Dar forma preferată, mai ales cînd vreau să ascult pentru propria plăcere și nu în scop profesional, rămîne discul de vinil.

a consemnat Marius CHIVU

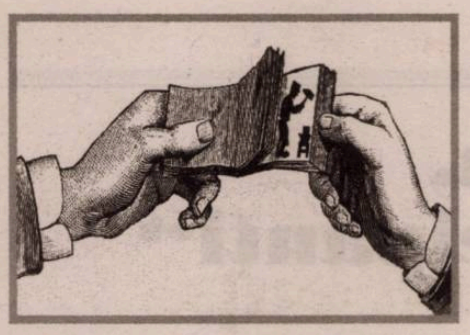

● **Yu Hua, *China în zece cuvinte*, traducere de Mugur Zlotea, Editura Humanitas, 2018.**

Marius CHIVU

feedbook

O țară bogată cu oameni săraci

N-ați citit o carte mai amuzantă și totodată mai terifiantă despre China! Zece eseuri confesive, fiecare pornind de la cîte un cuvînt/concept, care alcătuiesc o imagine cuprinzătoare a mentalului colectiv chinez modelat/alienat de diversele „reforme“ comunisto-capitaliste. Cele zece cuvinte alese (popor, conducător, lectură, scris, *lu xun,* decalaj, revoluție, firul ierbii, imitație, cacealma) și structura compozită îi oferă prozatorului Yu Hua o modalitate de a-și organiza deopotrivă eficient și expresiv amintirile și gîndurile sale despre China din timpul Revoluției Culturale a lui Mao și despre China de azi.

Nu este o carte de istorie politică sau culturală scrisă de vreun istoric occidental, precum *Istoria Chinei moderne* de Jonathan Fenby și *Istoria culturală a Chinei* de C.P. Fitzgerald (de asemenea traduse la Humanitas), este „doar“ o carte de memorialistică și de analiză personală a unui sistem totalitar scrisă de un prozator chinez, o carte în care pasajele de nostalgie alternează cu scene de un comic absurd sau de orori sîngeroase, pentru ca la final să incorporeze și cîteva cifre și date statistice comentate. (Formula compozită nu este departe de cea a volumelor colective despre comunismul românesc – de la *Anii '80 și bucureștenii*, prin *Cum era? Cam așa,* pînă la *Și eu am trăit în comunism* – ceea ce oferă o oarecare familiaritate lecturii.) O mare reușită a acestui volum (tradus excelent de Mugur Zlotea, artizanul traducerii multora dintre cărțile menționate în acest text) este tonul cu care Yu Hua spune povestea lui și a familiei sale, a prietenilor și a concetățenilor, a țării: un ton strunit, de un calm uluitor, cu vagi accente de nostalgie, regret, frustrare sau dezamăgire.

Cîteva cuvinte despre Yu Hua (n. 1960), pe care eu personal am ajuns să-l prefer celorlalți prozatori chinezi traduși la noi în ultimii ani sau mai de mult: Chen Chong, Mo Yan, Gao Xingjian, Yan Lianke sau Lao Ma. Născut într-o familie de medici cu strămoși moșieri (de altfel, ambele sale romane traduse la Humanitas Fiction, *În viață* și *Cronica unui negustor de sînge,* se inspiră din biografia familiei), Yu Hua s-a apucat de scris printr-o întîmplare (povestită chiar în acest volum în capitolul dedicat cuvîntului „scris“), a publicat în foileton romanul *În viață,* ceea ce i-a adus acasă o mare popularitate, după care a cunoscut și faima internațională prin numeroase traduceri și premii (James Joyce Award, Premio Giuseppe Acerbi sau Prix Courrier International). Scrie cărți de proză scurtă, roman și eseuri, trăiește la Beijing și publică în mod regulat în *The New York Times*.

China în zece cuvinte este scrisă special pentru un cititor occidental și este o lectură tare mai ales pentru cei care nu au cunoscut pe propria piele abuzurile comunismului, cruzimea și absurdul unui sistem totalitarist. În centrul cărții se află figura lui Mao Zedong și criminala sa Revoluție Culturală (propaganda, cultul, piața Tian'anmen) care a coincis cu anii de formare ai lui Yu Hua, participant el însuși ca voluntar în acțiunile de demascare a „dușmanilor poporului“ care făceau speculă cu cupoanele de alimente (înfiorătorul capitol „Decalaj“ poate fi citit și ca o autocritică tîrzie). Chiar și pentru un cititor român trecut prin dejism și ceaușism, unele pagini sînt greu de înțeles din cauza proporției masei umane implicate în evenimentele de o cruzime incredibilă. Yu Hua vorbește despre execuții publice *(vezi și fragmentul de mai jos),* despre zeci de milioane de crime, despre o sărăcie care împinge oameni să-și vîndă sîngele, să mănînce frunzele din copaci, să se sinucidă de față cu familia sau să atace autoritățile, despre decalaje istorice, inegalități de clasă, acte de corupție și abuzuri ale statului care e în stare de orice pentru bani, profit și falsă dezvoltare.

Partea a doua a cărții se ocupă de „contradicțiile“ din societatea chineză contemporană: în timp ce este o mare putere economică a lumii, o foarte mică parte din populație consumă produse de lux într-un mediu tehnologizat ultramodern

(„29% din consumul bunurilor de lux la nivel mondial“), în timp ce poporul trăiește la limita sărăciei într-o societate în ruine („100 de milioane de chinezi trăiesc sub limita sărăciei“, rupți de lume, cu copii care n-au văzut niciodată un meci de fotbal la televizor, spre exemplu). De altfel, ultimele două capitole, „Imitație“ și „Cacealma“, oferă o imagine cultural-economico-politică a Chinei deloc măgulitoare: fenomenul imitației reflectă și progresul, și regresul unei societăți cu forță de muncă, dar fără venituri, o societate în care cacealmaua (adică înșelăciunea la nivel individual, specula la nivel de piață, *fake news* în media, minciuna și corupția politică) reprezintă noua revoluție culturală a capitalismului placat pe comunism. În concluzie, Yu Hua vorbește despre „o erodare a moralei publice și o confuzie în sistemul social de valori“ văzute ca o sechelă a dezvoltării incomplete și pe *fast-forward* a Chinei din ultimii treizeci de ani, o țară care a făcut „*boom*“ economic doar pentru a arunca în sărăcie sute de milioane de oameni.

aproape de carte

Yu HUA

China în zece cuvinte

(fragment)

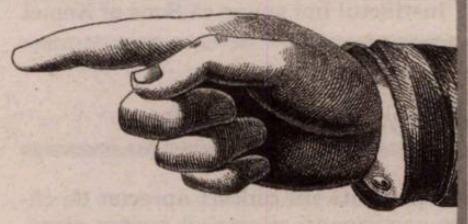

Viața de la noi din orășel în timpul Revoluției Culturale nu ducea lipsă de violență, dar cu toate acestea era plictisitoare și limitată. Îmi amintesc că, de fiecare dată cînd era executat vreun criminal, la noi în oraș se stîrnea zarvă ca de sărbătoare. Am povestit deja cum pe vremea aceea condamnările erau făcute în ședințe publice. Cel care își aștepta condamnarea era așezat în mijlocul podiumului, cu o pancartă de lemn agățată de gît, pe care scria de ce era acuzat: ucigaș contrarevoluționar, ucigaș violator, tîlhar ucigaș etc. Criminalul era încadrat de cei aduși să fie criticați suplimentar, moșieri sau elemente de dreapta, contrarevoluționari din perioada dinainte de eliberare sau contrarevoluționari „activi“. Stăteau toți cu capul plecat, aduși de șale, și ascultau tiradele critice vehemente care se încheiau întotdeauna cu verdictul.

Locuiam într-un orășel de pe malul Golfului Hangzhou și toate ședințele de condamnare publică se țineau pe terenul de sport din școala noastră. Terenul era plin de oameni. În partea din față a podiumului se găseau condamnații, iar în spatele lor membrii comitetului revoluționar județean. La microfon se afla cineva numit de comitetul revoluționar să dea citire criticii și verdictului. Dacă condamnatul era legat fedeleș și în spatele lui stăteau amenințător doi soldați cu puști în mînă, era clar că va fi condamnat la moarte.

Am început de mic să stau în mijlocul mulțimii adunate pe terenul de sport, să particip la nenumărate ședințe de condamnare publică și să ascult tiradele vehemente din megafoane…

Erau două locuri de execuție la malul mării, noi le spuneam Plaja de Nord și Plaja de Sud. Pentru că eram copii și nu ne puteam ține după camion, încercam să ghicim unde va avea loc execuția. De cîteva ori am nimerit însă locul și am văzut execuția de aproape. Au fost cele mai șocante momente ale copilăriei mele. Soldații cu armele pregătite se așezau în cerc ca să-i împiedice pe spectatori să dea năvală, apoi unul dintre cei însărcinați cu execuția îi trăgea condamnatului un șut în spatele picioarelor, ca să-l facă să cadă în genunchi, după care pășea înapoi, să nu fie împroșcat cu sînge, punea pușca la ochi și „poc“, trăgea un glonț în ceafa condamnatului. Mi-am dat seama cum un glonț mic de tot era mult mai puternic decît un baros de fier, pentru că imediat îl dobora pe condamnat la pămînt. După ce trăgea, cel însărcinat cu execuția se apropia de condamnat să verifice dacă murise sau nu. Dacă nu era mort, mai trăgea o dată. Momentul care mă făcea să tremur din tot corpul era cînd întorceau mortul cu fața în sus. Cînd îi intra în ceafă, glonțul făcea doar o găurică, dar cînd ieșea pe partea cealaltă, îi spărgea fruntea și fața celui condamnat, iar gaura era cît bolul din care mîncam noi orez.

PUBLICITATE

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă **carte**

Hărți, busole, periscoape

● Ruxandra Cesereanu & Andrei Codrescu, *Submarinul iertat*, ediția a doua, adăugită cu *Întîiul final* al cărții, urmat de *Epistolar* și de poemul *Ospățul alchimic;* prefață de Mircea Cărtărescu; ilustrații de Radu Chio, Editura Charmides, 2017.

Nu există în poezia românească (relativ) recentă prea multe experimente comparabile cu acest *Submarin iertat*. Îmi vin în minte, la o primă strigare, *Amintirile* semnate de Ivănescu, Dimov și Florin Pucă (ultimul, ca ilustrator), cele două volume colective optzeciste, *Aer cu diamante* și *Cinci* și, poate, încă vreo două sau trei, apărute după 1990. Mă refer, sper să fiu bine înțeles, la acele cărți capabile să creeze emulație tocmai pentru că au fost scrise așa, în emulație. Altfel spus, dincolo de excelența individuală, autorii trebuie să se comporte ca niște coechipieri: nu neapărat să fraternizeze, ci să-și răspundă, eventual contrazicîndu-se sau completîndu-se atunci cînd e nevoie și punînd în act spectacole arborescente ale imaginației. E o exigență pe care, anticipam, *Submarinul iertat* o satisface deplin. N-am să explic aici cum anume. Am făcut-o deja pe larg, la apariție, în 2007, cînd am fost cel dintîi care a scris despre carte. Mă interesează, din prezenta reeditare, ceea ce aduce ea nou. Adică întinsul corpus epistolar (însumează mai bine de două sute de pagini) ce oferă nici mai mult, nici mai puțin decît ecografia spirituală a *Submarinului iertat*. De la primele e-mail-uri, încă tatonante, în care se lansa timid ipoteza unui volum la patru mîini, pînă la arcanele receptării și legendarizării lui. Mi-ar fi foarte comod să vorbesc despre un roman epistolar cu două personaje-amfibie: un poet american din linia întîi (care-și asumă postura de beatnik) și o poetă nu mai puțin importantă din România (jucîndu-se în răstimpuri de-a vrăjitoarea, mai ales în perioadele de post) fac schimb de mesaje și de roluri vreme de cîțiva ani. Doar că, procedînd așa, ar însemna să idilizez și, astfel, să trădez ceea ce are mai de preț și irepetabil acest dialog.

Și anume fiorul aproape seismic al acomodării discursurilor. E, în mod evident, multă tensiune aici. Care nu provine însă din previzibilele cote de orgoliu de care nici un autor nu e, pînă la urmă, scutit. E-adevărat că de cîteva ori, alternativ, Cesereanu și Codrescu frîng niscai vîrfuri de săgeți pe marginea poemelor care vor ajunge să alcătuiască *Submarinul iertat,* nici unul nefiind, în primă instanță, dispus să-l asculte pe celălalt. După potolirea spiritelor, ambii se referă la aceste episoade acide ca la niște polemici dezamorsate. Văd în ele, totuși, mai mult decît atît: o suită de răbufniri aproape erotice, implicînd în mod suveran literatura. Pentru Ruxandra Cesereanu, de exemplu, Eliot continuă să fie un *Ghost-Companion;* Codrescu, în schimb, și-a reglat conturile cu formula acestuia încă din tinerețe, de pe vremea cînd, debutînd cu *Licence to Carry a Gun,* se așeza sub efigia lui Ted Berrigan. E de la sine înțeles că orice pas alături, din partea oricăruia dintre cei doi, ar echivala cu un anume tip de infidelitate. Mai departe, jocul continuă de pe aceleași poziții: ea se simte îndreptățită să ofere poemului un final aluvionar, de trei pagini, în vreme ce el insistă că încheierea necesită o tehnică de tip intarsie: vers după vers, ultima parte trebuie să înghită, ordonat, vocile amîndurora. Alt prilej de ciocnire, desigur, pentru că morfologia creatoare a Ruxandrei Cesereanu e una febrilă, deci imposibil de diminuat.

Astfel de momente pregătesc de bună seamă atmosfera viitoarei cărți. Ceea ce nu înseamnă că o și explică. Ar fi greșit să vedem în epistolarul anexat o colecție secundară de adnotări. În realitate, e doar o carte paralelă. Care spune multe și care tace tot atît de multe. Căci, așa cum se întîmplă cel mai adesea, mai ales cînd vine vorba despre poezie, lucrurile cu adevărat importante rămîn suspendate undeva în afara paginilor. Sînt povești care încep în scrisori și al căror final e promis pentru altă dată: de pildă, o întîlnire de neuitat, în Sibiul anilor '90, între Andrei Codrescu, Iustin Panța și o foarte delicată iubită a acestuia. Ce s-a întîmplat atunci pare a fi fost decisiv și emoționant.

Cum decisivă și emoționantă e căldura cu care ambii vorbesc despre Angela Marinescu, tentată la un moment dat și ea de o colaborare cu Ruxandra Cesereanu. O altă absență, deci: un volum care n-a fost să fie. Atunci cînd se produce, însă, portretistica lumii literare (americane, românești, nu prea contează) e savuroasă: cu edituri, cu tipografii, cu redacții, cu, în fine, scriitori de toate vîrstele și de toate umorile.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

Valentin SĂLĂGEANU

Pădurile virgine potențiale

Occidentul a putut să-și înalțe catedrale pentru că „noi" am stăvilit hoardele barbare la porțile Europei. Dar cum se face atunci că Ungaria a fost pașalîc, sau că turcii au fost definitiv opriți din elanul lor cuceritor la Viena, nu la Rovine? Mai mult decît atît, ca vasali ai Înaltei Porți, ne-am trimis oștile să lupte cot la cot cu turcii în majoritatea războaielor europene ale acestora. Nu sîntem nici poartă a Europei, ci doar teritoriu marginal. Intrarea spre Occident se făcea pe la Belgrad, nu pe la Tîrgoviște și Brașov, de-aia regatele sîrbești și bulgare au fost cucerite, iar principatele românești, nu. Și cum de-am fost atît de fermi, cum de nici un osman n-a trecut de „noi", dacă tactica „noastră" favorită era retragerea în munți, la adăpostul pădurilor seculare?

Toate aceste tribulații mistificatoare sînt poate de înțeles dacă vorbim de istorie, de rolul miturilor fondatoare în nașterea unei națiuni, chiar dacă și asta-i o atitudine de secol XIX, dar să folosim aceeași retorică în cazul pădurilor virgine nu este nici măcar amuzant. Ne mîndrim că încă mai avem cîteva hectare, ca și cînd existența lor ar fi rodul unei demiurgice înzestrări naționale. Uităm să spunem că nu pionieratul românesc în conservare le-a protejat, ci tîrzia industrializare și inaccesibilitatea terenului. Ne lăudăm că avem aproape două treimi din pădurile primare rămase în Europa temperată, dar omitem să spunem că le-am exploatat sălbatic și că încă o facem. Același tip de sincopă logică ne permite să ne făloșim cu grija noastră față de ele și să evacuăm lejer realitatea că, de cîte ori am avut ocazia, le-am vizitat cu joagărul, toporul, drujba și TAF-ul, pînă cînd, din aproximativ trei milioane de hectare (secolul al XIX-lea), am ajuns la maximum 300.000 de hectare în 2017.

În 2005, în urma unui proiect cu finanțare străină, s-a realizat, din inițiativă privată, primul inventar al pădurilor virgine din România. N-a folosit la altceva decît la o sterilă și rușinoasă gîlceavă „academică" pînă în momentul în care ONG-urile de mediu străine au preluat subiectul. În 2012, pentru prima oară în mod explicit, pădurile virgine au primit recunoaștere legală. Suficientă cît să nu le ajute prea mult, dar să fie o concesie făcută eco-teroriștilor. Apoi, la presiunea unor campanii naționale și a societății civile ieșite în stradă în 2015, s-a modificat Codul Silvic, legea primară, pentru a acomoda un articol care prevedea imperativ identificarea și protejarea pădurilor virgine. Dar este naiv cel care crede că legile sînt obligatorii. Abia în anul următor, spre final, tot prin eforturile ONG-urilor, s-a creat cadrul specific prin care se norma procesul de identificare și protejare a celor mai valoroase ecosisteme ale României. Să nu ne entuziasmăm.

Pentru că, astăzi, întregul sistem de prevenție se bazează pe studiul realizat în 2005, cea mai bună metodă de a demantela întregul construct legal care ar trebui să ne ajute la protejarea acestui patrimoniu național este recuzarea lui. În mod paradoxal, dar deloc surprinzător, instituția de cercetare prin care s-a finanțat studiul cu sute de mii de euro (Institutul de Cercetări și Amenajări Silvice) nu recunoaște că un asemenea proiect ar fi fost derulat. Și uite-așa, un fior de fericire descrețește frunțile greu încercate ale celor care s-au blocat în pădurile virgine în efortul lor de primenire a țării.

Greenpeace România a realizat, în 2017, împreună cu două universități, una străină și una românească, un nou studiu prin care am evaluat la nivel național cîte păduri virgine potențiale avem. Adică la ce ar trebui să ne așteptăm ca întindere și unde ar trebui să ne concentrăm eforturile atunci cînd Ministerul Apelor și Pădurilor s-ar apuca de inventarul național al acestor păduri. Din noiembrie anul trecut, autoritatea a preluat, de voie, de nevoie, harta astfel realizată și a purces la compararea celor 300.000 de hectare descoperite cu propria bază de date. Sună eficient și profesionist, dar nu este. Dacă ar fi avut interesul, autoritatea ar fi putut rezolva singură această ecuație: total păduri – păduri exploatate pentru care există date – păduri care în urma validării de teren nu corespund criteriilor de calificare ca păduri virgine = total păduri virgine. Dar ecuația reală arată astfel: total păduri – păduri în afara fondului forestier național (adică alea care nu apar în scriptele lor) – păduri despre care nu au date pentru că nu le-au centralizat vreodată – păduri pentru care datele de pe hîrtie sînt eronate – păduri proprietate privată (pentru că nu prea au date cadastrale și pentru că statul nu este în stare să plătească compensații și să rezolve criza lemnului de foc) – păduri pentru care există alte interese la nivel teritorial – păduri care nu corespund criteriilor = % din pădurile virgine.

Cine-ar putea crede că dezvoltarea durabilă e pe bune, că cei patru piloni ai ei – economic, social, ecologic și cultural – sînt interdependenți? La ce altceva servesc codrii seculari în afară de industria lemnului și ca adăpost în fața cotropitorilor? Echilibrul ecologic al mediului în care trăim nu ne privește, că doar nu depindem de el. Schimbarea climatică nu are nici o legătură cu capacitatea pădurilor de a produce oxigen, de a absorbi dioxid de carbon și de a stoca, pe de altă parte, carbon, iar din perspectiva aceasta pădurile virgine nu sînt relevante pentru abilitatea de a se adapta provocărilor fenomenelor climatice extreme. Întreaga lor zestre genetică este doar o notă de subsol marginală în evoluția vieții. Toate acele habitate diverse și unice care există în pădurile virgine sînt doar accidente ale evoluției, precum indiferente și neimportante sînt toate speciile de plante și animale, aproximativ 13.000, care depind de ele. Pe care cercetător, turist preocupat de natură sau de specificul peisajelor culturale locale îl interesează dacă se plimbă printr-o tăiere rasă ori printr-o pădure seculară?

Ministerul Apelor și Pădurilor și-a asumat ca, pe 15 mai, să anunțe rezultatele evaluării *Hărții pădurilor virgine potențiale* realizată de Greenpeace România. Poate vom afla că tot ce avem este deja inclus în *Catalogul național al pădurilor virgine și cvasivirgine din România*, adică faptul că cele două treimi dintre pădurile primare ale Europei temperate înseamnă doar 20.000 de hectare. Care, din fericire, sînt deja protejate.

***Valentin Sălăgeanu** este director de campanii la Greenpeace CEE, România (www.greenpeace.org/romania/ro).*

Victor MOROZOV

dilematograf

După război

● ***Au revoir là-haut / La revedere acolo sus*** **(Franța, Canada), de Albert Dupontel.**

Secvența introductivă a filmului *La revedere acolo sus* e grăitoare pentru ce va urma: aflat într-o sală de comisariat, Albert Maillard (interpretat de Albert Dupontel) este somat să povestească evenimentele premergătoare reținerii sale. Dupontel-regizorul joacă astfel de la început cu cărțile pe masă, folosind un truc vechi de cînd lumea, prezent mai ales în producțiile *mainstream,* dacă nu chiar de-a dreptul hollywoodiene: *flashback*-ul cît se poate de convențional. Ar fi poate mai corect să tratăm *La revedere acolo sus* – ecranizare după romanul omonim al lui Pierre Lemaitre, distins în 2013 cu Prix Goncourt – drept ceea ce este: un film ușurel, de public. Însă, parte pentru că filmele franceze s-au bucurat întotdeauna, la noi și aiurea, de statutul aprioric de „film de artă", parte pentru că Dupontel păstrează și cîteva subtilități în mînecă, rezultatul este mai mult decît o peliculă lipsită complet de pretenții.

Ceea ce Albert povestește în *flashback*-ul său este prietenia sa neconvențională cu mai tînărul Édouard (Nahuel Pérez Biscayart). Rememorarea debutează cu cei doi în tranșee, pe finalul Primului Război Mondial, cînd nimeni nu mai ținea să-și pună pielea la bătaie – cu excepția locotenentului Pradelle (Laurent Lafitte), care ordonă subalternilor un atac absurd împotriva germanilor mai bine plasați, moment în care Édouard este desfigurat de un obuz, iar Albert, demobilizat pentru a-l îngriji. În urma atacului, Édouard, care e și un desenator de excepție, se vede nevoit să poarte o mască de fier în locul maxilarului și decide să își înscrie moartea în registre, spre a nu mai trebui să dea ochii cu tatăl său draconic. E mai mult epic decît psihologie în toată desfășurarea acțiunii, iar filmul nu prea se încurcă în reflecții: de pildă, nu este foarte clar dacă Albert și Édouard devin legați prin conjunctură sau erau tovarăși de război mai vechi. Cert e că Dupontel mizează pe un echilibru între tragismul și comicul situațiilor (se știe că dintotdeauna groaza războiului a venit la pachet cu ilaritatea), numai că de multe ori regizorul scapă frîiele poveștii fie înspre patetism, fie înspre caricatură.

Dacă filmul nu e prea preocupat de sondarea profunzimilor, nici nu e văduvit de inteligență, cum e grosul producțiilor hollywoodiene de azi – chiar dacă e vorba mai ales de o inteligență a suprafețelor, pe care Dupontel glisează abil. E sigur că *La revedere acolo sus* curge agreabil, ba chiar este *entertaining,* deși mijloacele sale se limitează prea des la un comic destul de rudimentar, care valorifică fie gagurile de limbaj, fie caracterul personajelor. În sensul ăsta, e un lucru bun că Dupontel s-a autodistribuit în rol, căci – cu toate că personajul lui Édouard cîntărește simbolic mai mult – el, și nu Édouard, reprezintă protagonistul filmului. În postura de funcționăraș stîngaci și ușor impresionabil, partitura sa e hazoasă. Regret însă că personajul lui Édouard are treabă mai mult pe hîrtie: prins în focul uneltirilor (decide să comită o înșelăciune care speculează setea francezilor de monumente pentru cei căzuți la datorie) și avînd de luptat și cu un tată obtuz, e totuși o prezență mai curînd secundară pe ecran. Și e păcat, fiindcă Pérez Biscayart, așa cum a demonstrat-o în *120 battements par minute,* e poate cel mai înzestrat actor francez al momentului; dar nu prea are ce să facă, ținînd cont că poartă o mască pe față.

Însă confruntarea destul de ofertantă dintre burlescul personajelor și fundalul sumbru imediat-postbelic nu e exploatată pe deplin. Cred că asta se datorează și faptului că Dupontel – autor al unor comedii fără pretenții pînă acum, și care realizează aici cel mai ambițios film al său – e mai mult actor decît regizor. Pe partea de mizanscenă, filmul nu impresionează, deși dă senzația că tocmai asta căuta Dupontel: să epateze, dovadă excesul de mișcări de cameră amețitoare. În plus, mare parte din încărcătura emoțională a scenelor e diluată de uzul omniprezent al muzicii. Surplusul de efecte merge împotriva impulsului către sobrietate; la fel și aspectul excesiv polizat al Parisului anilor '20, ce minimalizează tragedia războiului (am regăsit același *look* iritant și în filmul, altminteri mai bun, *Nos années folles,* care se petrece tot în preajma Marelui Război). Personajele marginale nu trec de stadiul schiței – majoritatea, femei de dorit sau antagoniști fără cusur; în comparație, finețurile de care se înconjoară Édouard – de la desene la măști extravagante – par din alt film. Aici cred că Dupontel a văzut just: toate micile și marile aventuri traversate sau puse la cale de Édouard și Albert, acești doi nedreptățiți ai sorții, au o evidentă componentă cathartică; micul funcționar devine în sfîrșit cineva; Édouard-desfiguratul, al cărui talent nu fusese luat în seamă, poate scoate capul în lume. Însă finalul melodramatic al filmului (inexistent în carte și inventat de Dupontel ca o concesie pentru marele public), le anulează: din cathartic, virează înspre fleșcăit-emoțional.

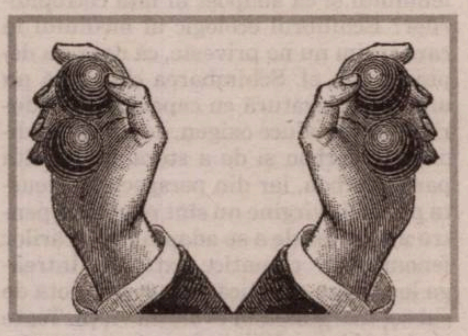

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Vîrf de potențial

● **Barabás Lörinc Quartet,** ***Other Than Unusual,*** **Author's Edition, 2018.**

Barabás Lörinc este un export valoros al jazz-ului maghiar, însă pînă acum a fost exportat mai mult pe sub mînă, prin economia subterană a muzicii. Noul său cvartet l-ar putea propulsa drept un nume care să concureze curînd cu Molvær. Stilul practicat nu e chiar din aceeași familie, însă Lörinc asimilează ușor influențe din toate direcțiile, își cunoaște scena internațională, a trăit din cîntat în baruri prin Londra, a atras atenția lumii la Festivalul Montreux, a făcut școli pe la New York. E uns cu toate alifiile, iar noul său album e conceput să demonstreze exact asta.

Colegii alături de care a pus la cale cvartetul sînt Zoltán Cséry (clape), Attila Herr (bas) și Zsolt Nagy (tobe) – un format complet în care trompeta domină doar subtil, sound-ul în ansamblul său fiind conceput pentru fanii fuziunilor jazz-prog rock din anii '70. Nimic teribil de avangardist, ba chiar retro, unele piese având aură de coloane sonore pentru filme James Bond îmbogățite cu texturi de clape deosebit de variate. Atrag atenția încă de la prima ascultare excelentele intervenții ale clapelor lui Zoltán Cséry, mereu surprinzătoare în miezul unor piese care își schimbă frecvent direcția. Este evident că pentru Barabás trompeta a fost o opțiune impusă de dizabilitatea fizică (un instrument la care să poată cînta cu o mînă) – compozițiile artistului sînt mult mai sofisticate decît ce asociem în mod obișnuit cu proiectele solo de trompetă, și abia formatul de cvartet îi asigură arhitectura sonoră necesară.

Este o variantă mai retro și mai veselă decît precedenta tentativă a lui Lörinc de a avea o trupă – proiectul Eklektric, pus pe butuci în 2010, ceva mai înfipt în muzica electronică și sensibilități post-pop cu care artistul deschidea atunci anumite uși spre scena occidentală. Pe noul album, pop-ul este prezent cel mult în forma numită cîndva la noi muzică ușoară, șlagăre, cu ceva din muzica de film *à la* Adrian Enescu (fațeta rezumată pe *Funky Synthesizer)*. Legăturile cu muzica de film nu sînt date doar de caracterul instrumental al albumului (Eklektric se baza mult pe voci invitate), ci de structurile convergente, de modul în care se clădesc temele în iterații ce cresc în intensitate de-a lungul unei piese. Nu avem piese de atmosferă și ambianță, se construiește mult pe dialoguri instrumentale și progresii explicite.

Compozițiile scot în evidență o viziune multifațetată a lui Barabás – materialul e o carte de vizită ce invită la colaborări, o piesă de portofoliu pe care un artist o scoate la înaintare cînd își caută de lucru în altă parte; ține foarte mult să demonstreze familiaritatea cu cerințele internaționale, disponibilitatea de a se adapta lor, abilitatea de a le îmbogăți. Se cîntă cu un entuziasm atipic jazz-ului din părțile astea, se face chiar risipă de idei. Bucăți ca „Flash" ar putea sta pe coloanele sonore *Blade Runner,* „Feher" pare să fi avut parte de consultanță de la Tarantino. Pe partea mai tradiționalistă a materialului, „Easygo" pare un demo făcut pentru un *big band brass* care încă nu s-a format în jurul lui Barabás, iar părți din „Riff" par compilate în laboratoarele comuniste unde muzica ușoară avea parte de acompaniament sofisticat, școlit în mod formal. Piesele de conservator alternează imprevizibil cu exuberanțe post-prog și funk, demonstrînd vîrful de potențial al artistului.

Deși se prezintă cu cea mai anostă copertă pe care am văzut-o vreodată, albumul e o comoară care n-ar trebui să rămînă îngropată în spatele unei noi Cortine de Fier.

Barabás Lörinc Quartet *vor concerta pe 18 august la Festivalul de Jazz de la Smida (17-19 august). Mai multe pe www.smidajazz.ro.*

Aron Biro *este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

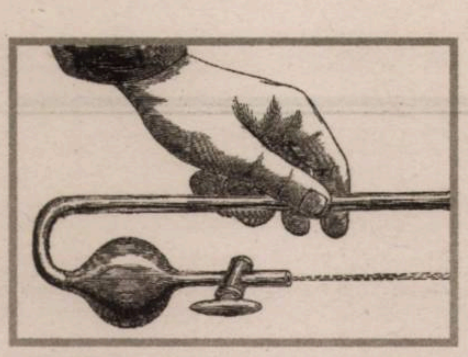

Oana STOICA

rosencrantz & co

„În viața de zi cu zi, mă joc cu nonsensul“

– interviu cu Cristian NANCULESCU –

Coregraf și performer, ***Cristian Nanculescu*** *participă la proiecte naționale și internaționale și lucrează cu artiști precum Gigi Căciuleanu, Alexandra Pirici, Manuel Pelmuș, Mădălina Dan, Mihaela Dancs. A început, de cîțiva ani, să-și creeze propriile spectacole, parte dintre ele autoinvestigative, bazate pe elemente biografice și experiențe personale.*

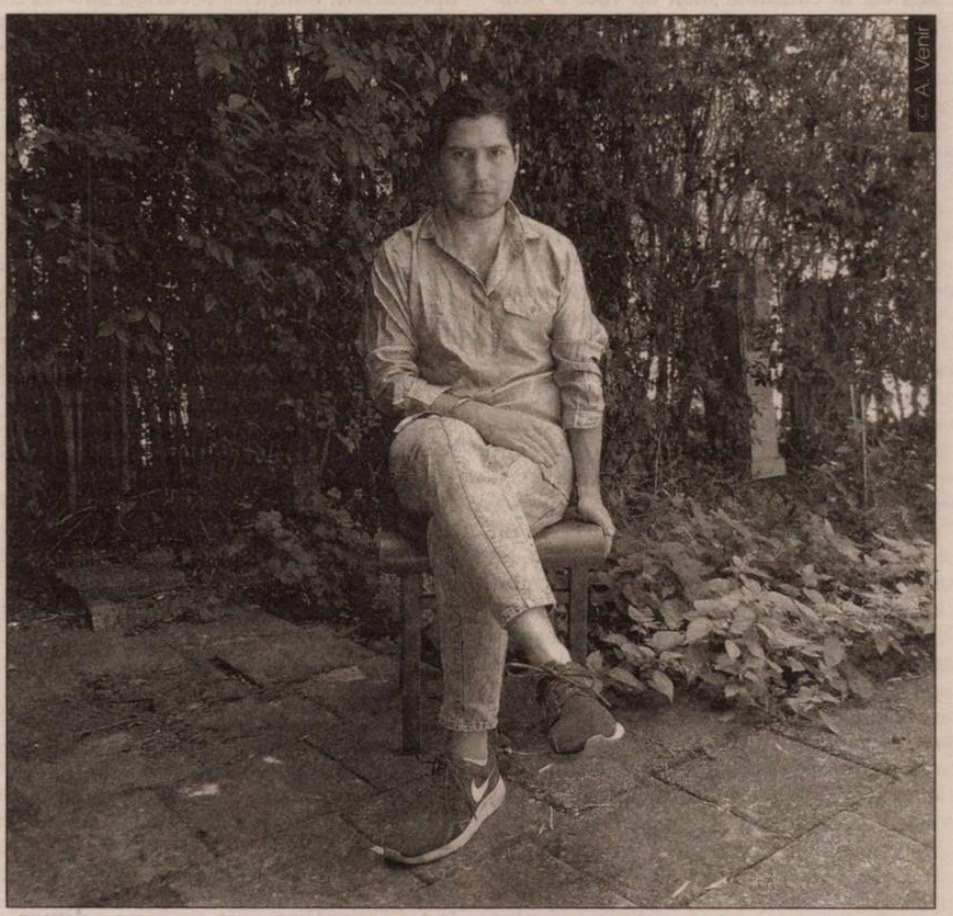

Sînteți unul dintre artiștii din dansul contemporan care vin din altă zonă decît dansul. Nu e ceva neobișnuit. Dumneavoastră ați pornit de la cartografie.

Am pornit cu dansul destul de devreme, dar din cauza condițiilor scoiale, din familie, nu am ajuns să explorez profesional zona asta de timpuriu. Nu am fost îndrumat într-o direcție anume cînd eram copil. Am început să ies prin cluburi pe la 14-15 ani. Aveam prieteni care fuseseră în Germania, se întorseseră cu viniluri și puneau muzică prin cluburi *underground* din București. Mie îmi plăcea să dansez. Era o activitate care mă ajuta să mă exprim prin corp. Eram introvertit și îmi plăcea comunicarea prin dans, cu oamenii, în club. Mă duceam în multe zone muzicale: cu tipii ăștia, DJ-ii, în electro; niște prieteni de la bloc ascultau manele, am început să ascult și eu cu ei și mergeam la petreceri de felul ăsta; mai era o gașcă, cei cu care ascultam rock. Apoi, chestia asta, de show, o aveam de mic. Simțeam nevoia să demonstrez, *look at me*. Dansam în cerc, lumea mă aplauda, primeam *feedback* din partea publicului, se întîmplau niște mini-*happening*-uri, îmi dădeau de băut gratis de la bar pentru că dansam acolo. Era o animație spontană, necontractată, neorganizată.

La hărți cum ați ajuns?

Din cauză că nu aveam educația îndrumării, nu aveam nici eu un interes să îmi identific pasiunile și am trecut prin liceu așa, făcînd ce trebuie să faci. Singurele mele criterii pentru a da la facultate era că mă înțelegeam cu profa de geografie și îmi plăcea să merg pe munte. Așa că am dat la Facultatea de Geografie. Cu media pe care am luat-o am nimerit la secția de Cartografie, asta mi-a plăcut, că era și puțin tehnică, am învățat, am fost și șef de an. Am lucrat cartograf șapte ani la două firme, una italiană și una belgiană. Era super-*high tech*, stăteam la un calculator, aveam trei monitoare și ochelari cum îți dau la filmele 3D. Făceam hărțile după poze pe care le vedeam în 3D. Job-ul meu era de specialist în sisteme informaționale geografice, mă interesau datele informatice ale unui punct din spațiu, precum stîlpul de pe stradă. Și cartografiam tridimensional. Era ca un joc. Am fost la *training*-uri, am stat o lună în Belgia.

Cum ați ajuns la dans contemporan?

S-a întîmplat concomitent cu cartografia. Cînd eram student în anul II, pentru că Geografia era vizavi de TNB, mergeam foarte des sus, la Motoare. În 2006, cînd Centrul Național al Dansului a deschis activitatea acolo, lîngă Motoare, m-am gîndit cum ar fi să fac ceva profi cu ce mă zgîndărea pe mine. Am intrat acolo și am aflat că se vor face primele cursuri, „lasă-ne numărul tău, că te chemăm“. Am fost printre primii cursanți, am lucrat cu Mădălina Dan. A fost frumos. Eu nu aveam nici un reper în dans și am avut noroc, căci Mădălina avea o abordare somatică, de conștientizare a corpului. Mi-a făcut bine, căci, în concepția mea, dansul era ceva expansiv, virtuoz ca mișcare, iar ea m-a dus în zona de interiorizare a corpului. Nu stătusem pînă atunci niciodată să mă gîndesc cum se atinge corpul meu de podea, de exemplu. E un traseu necesar în dans, ca să știi cum să miști ceva.

Ce s-a întîmplat concret după cursurile astea?

M-am dus la audiție la Edi [Gabia] și Maria [Baroncea] pentru *100% Dans*, unul dintre primele spectacole de la Centru. Ironia făcea că, în spectacolul ăsta, Ion Dumitrescu punea muzică în *background* și noi, vreo 15 oameni, dansam ca în club. Cînd m-a sunat Maria Baroncea eram la mine în cartier, în Militari, și ea mi-a zis: „Uite, am vrea să faci parte din proiectul ăsta“. *Wow!* Apoi a făcut Manuel Pelmuș un alt proiect colaborativ, cu Frederic Gies și Isabelle Schad din Germania, *Still Lives*. Aveau nevoie de mulți oameni și voiau să lucreze cu neprofesioniști. Am participat și la proiectul ăsta, după care Manuel m-a recomandat la o rezidență la Fabrik Potsdam în Berlin, într-un proiect condus de Frederic Gies. Am cunoscut acolo mulți artiști la începutul carierei. Am lucrat cu Antonia [Baehr], o persoană care a făcut un show despre rîs [*Laugh*], în care rîde tot timpul, în mai multe feluri, prezentat și în Festivalul Explore.

Ați continuat să fiți cartograf și după ce începuserăți să faceți parte din comunitatea de dans contemporan?

Da. Cu dansul am început în 2006, eu am fost cartograf pînă în 2011.

Între timp, ați lucrat cu Gigi Căciuleanu. V-ați dus într-o zonă de dans mainstream, *care cerea o doză mare de profesionalism.*

> *„Am avut noroc pentru că am plecat de la primul job.“*

Cumva, faptul că nu îmi știam direcțiile genera o căutare nu atît rațională, cît intuitivă. Cu Gigi Căciuleanu a fost o experiență foarte intensă. Pe Gigi l-am văzut în 2007 la emisiunea *Garantat 100%*. Era singur în emisiune și a dansat ceva. Eu eram în căutări legate de dans și mi s-a părut interesantă abordarea lui, calitatea mișcării, dar și el, ca personalitate, cum vorbea despre dans. Am rămas cu o senzație de „aș lucra cu el“. La puțin timp, au anunțat că fac o audiție la CNDB pentru spectacolul lui Gigi, *OuiBaDa*. Cum eu eram în contact cu CNDB, am aflat și m-am dus. Am plecat cu coada între picioare de acolo, căci eram aproape singurul care nu avea *background* de dans. Erau și cîțiva actori, dar majoritatea venea din balet.

Adică erau oameni de spectacol. Dumneavoastră veneați din geografie.

Exact. La momentul acela, neavînd repere, mi s-a părut îndreptățit, după ce participasem la două spectacole la Centru, să mă duc la audiția aceea. Am avut curaj, dar nu unul rațional. Am dat audiția. Trebuia să improvizăm ceva și să prezentăm trei minute dintr-o lucrare. Am încercat să leg niște mișcări una de alta. Eram speriat/emoționat. Am improvizat, am uitat pe parcurs, nu am mai ținut cont de spațiu. Gigi căuta oameni care să nu fie rigidizați de școala de coregrafie, dar nici chiar atît de neprofesioniști ca mine. Eram la job, m-a sunat domnul Mareș, producătorul spectacolului, să vin la repetiții în data X. Eram panicat: în ce mă bag? Am păstrat secretul pînă la premieră pentru că nu știam cum o să mă descurc. Am început repetițiile, mi-a fost mai greu să învăț decît celorlalți. Aveam un aliat, pe Lari [Georgescu], care era actor. Făcuse el mișcare în facultate, dar nu era specialist pe atunci. A ieșit spectacolul foarte bine. Povestea asta se închide autoironic. Eu l-am văzut întîi pe Gigi la televizor. A urmat traseul intens de pregătire a spectacolului, premiera și un turneu, pe care l-am promovat mergînd în emisiunea *Garantat 100%,* cu Gigi. Deci în mai puțin de un an, am trecut din fața televizorului în televizor. Am intrat în televizor.

Nu ați continuat cu Gigi Căciuleanu…

Am lucrat împreună încă un spectacol, *D'ale noastre*. Gigi a ocupat o perioadă mare din traseul meu artistic. Cu Gigi, povestea s-a terminat în 2014. Pe atunci, aveam job și compania lui Gigi. Am avut noroc pentru că am plecat de la primul job și, la al doilea, m-am dus la negocieri, dar, știind că nu prea mai vreau să fac cartografie și neavînd nimic de pierdut, le-am zis că am nevoie să fiu liber patru-cinci luni pe an. Și au zis OK. În cazul ăsta, am zis și eu OK. A fost relaxat la job-ul ăsta, am fost liber cînd am avut proiecte. Job-ul s-a terminat în 2011, cînd făceam *D'ale noastre*. Am rămas numai cu compania de dans, nu știam ce să fac, spre ce să mă reorientez. Eram în contact cu CNDB și Manuel Pelmuș și Alexandra Pirici au făcut audiție pentru proiectul de la Veneția [*O retrospectivă imaterială a Bienalei de la Veneția* – lucrarea României la Bienala de la Veneția în 2013]. Lucrul cu ei a fost ca o școală de *visual arts* și *performance*, iar faptul că am stat cinci luni la Veneția, performînd în acest proiect, mi-a schimbat perspectiva asupra abordării artei. Am putut să cunosc arta conceptuală prin ce vedeam la Bienală și prin lucrările pe care le reinterpretam în proiectul nostru. Nu a fost o schimbare bruscă pentru mine pentru că zona asta m-a atras de la început. Eram foarte atașat de ce se întîmpla atunci la Centru cu Edi Gabia, Mădălina Dan, Maria Baroncea, Florin Flueraș. Proiectul ăsta m-a reconectat la arta conceptuală. Mi-am dat seama că mă interesează chestionarea și punerea lucrurilor într-o altă perspectivă. După Veneția, am făcut primul meu spectacol, *Creație Coregrafică Originală*. Era o deconstrucție a elementelor cu care se lucrează în coregrafie. Am făcut un spectacol din a le separa, am decupat muzica de mișcare, mișcarea de lumină etc. Spectacolul începea pe *black* și ascultai muzica, pe liniște vedeai conceptul de lumini, pe lumină albă vedeai mișcarea, care era deconstruită în a reprezenta doar sincron, canon, repetiție etc. Am lucrat cu șase oameni, reprezentam lucrurile astea, iar la final le etichetam, ca să demontăm ce putea publicul să construiască mental în timpul spectacolului. Așa am schimbat perspectiva asupra spectacolului și ne-am jucat și cu imaginarul omului. Căci lucrurile de pe scenă, fără etichete, puteau da orice poveste în mintea publicului.

(Versiunea integrală a acestui interviu poae fi citită pe www.dilemaveche.ro.)

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Mihai BUZEA

Transylvanity*

„Sînt ardelean, deci sînt cinstit.“ Omul care ne spune asta se uită la noi ca la niște viermi; cunosc prea bine privirea, așa că, în calitatea mea de Voce a echipei, îi răspund omului: „Ne dați banii, facem lucrarea. Dacă nu, nu; fără supărare“. El o ține pe a lui, că-i ardelean și c-o să ne dea banii la sfîrșit, noi ne strîngem sculele, încărcăm mașina și plecăm. Fără supărare!

Această scenă se repetă frecvent, băieții s-au obișnuit, au rămas de pomină „țepele“ pe care le-am luat în trecut, acum nu mai este cazul; ca să revin la text, iată despre ce este vorba: împreună cu echipa de arboriști cu care lucrez uneori, am drumuri prin țară, la lucrări contractate de patronul cel mare, iar pe lîngă acele angajamente (care ne pot lua chiar și două săptămîni), noi mai „prindem“ cîte-o mică lucrare (ciubuc, gheșeft) pe la un particular care are nevoie de cineva ca noi: ba un nuc bătrîn care face prea multă umbră și trebuie rărit, ba un plop care-ar putea să cadă peste casă, ba un castan ale cărui rădăcini au început să ridice garajul, genul ăsta de treburi. Misiunea mea e să port discuțiile respective („Mihăiță, vorbește tu, că ești bun de gură“) și, mai ales, să judec repede și corect dacă omul din fața mea este sau nu de încredere. Unora le cer toți banii la sfîrșit, altora le cer jumătate înainte, iar cîtorva, foarte puțini, le cer toți banii înainte – aceștia sînt „țeparii“. Deja nu mă mai înșel. Un țepar nu va da nimic, nici înainte, nici după, așa că m-am învățat să nu-mi răcesc prea mult gura cu el, și-n plus i-am și categorisit, că fiecare specie are atît reacțiile ei, cît și modul propriu de-a încerca să înșele: foștii magazioneri, aprozariști, milițieni, securiști sau chelneri se reped la noi de foarte sus, așa cum au fost obișnuiți toată viața („Băi, puță, ia vino-ncoa“), pensionarele din mediul rural încearcă fie cu milogeala („N-are maica bani, e săracă maica“ etc.), fie cu confuzia bancnotelor („Ai zis o sută de lei, maică, și am crezut că, adică, o sută de mii vechi!“), bețivii speră să ne convingă înjurîndu-ne – bine, ăștia-s și proști.

„Sînt ardelean, deci sînt cinstit.“

Cei mai interesanți sînt, însă, foștii securiști ardeleni, coloana vertebrală a patriotismului mic, pompieristic. Metoda ăstora este să ne anunțe că au o treabă pentru noi, după care să se retragă în curte, așteptînd să mergem după ei și să le cerșim atenția; cum asta nu se întîmplă, ies ei înapoi în stradă și ne țin „predica transilvanistă“, a cărei formă esențializată am reprodus-o la început. Desigur, cuvintele nu sînt totul, mai e și tonul vocii, mai e și privirea, mai e și limbajul corporal – prin care omul ne comunică propria poziționare, diferența de clasă și rasă: el este posesor de pensie specială, nu muncitor la copaci (asta ar fi „clasa“) și ardelean, nu venitură (asta ar fi „rasa“). Toate acestea pot fi amuzante, dar nu meritau spațiul tipografic din *Dilema veche,* dacă la un moment dat n-aș fi fost întrebat de unul dintre oamenii mei, seara, la bere: „Bă, Mihăiță, nu ziceai că și tu ai crescut o vreme pe-aici, prin Transilvania? Ce-au, mă, ăștia-n cap?!“ Întrebarea odată pusă, n-am ce face. Trebuie să răspund.

Cum stau slab spre foarte slab la partea teoretică, încep cu cîteva amintiri, pe care credeam că le-ngropasem destul de adînc, dar iată că-s la-ndemînă: rudele mele începeau să se laude aproape imediat ce le treceam pragul și o țineau așa pînă plecam, fără să obosească, fără să se plictisească și fără să le pese de ridicol (poate nici nu-l sesizau): uite ce frumos e la noi în sat, uite ce urît e la voi în oraș. Uite ce frumos e la noi în Ardeal, uite ce urît e la voi la București. Uite ce bivolițe avem noi în grajd, uite ce bivolițe n-aveți voi pe balcon. Etc. De fapt, nu, mai era ceva, ceva important: *voi n-aveți cum să ne înțelegeți pe noi* (asta mi se părea cel mai interesant, atunci, și tot așa mi se pare și-acum) – iar dacă n-aș fi stat de vorbă cu Big, din Londra, și cu Dészi, din Budapesta, aș fi crezut că ideea asta cu neînțelesul e-o tîmpenie limitată la neamul lui Buzea, dar nu: cînd își vizitează neamurile din Irlanda de Nord, Big are parte de aceeași placă (lăudăroșenii plus chestia cu neînțelesul), iar Dészi pățește la fel cînd face vizite la ai lui, în Transilvania de Nord. Nu știu cum se abțin ei doi, dar pe mine de fiecare dată mă fur-

PUBLICITATE

Subiectul articolului este grav, reclamă atenția și implicarea intelectualilor.

nică limba să le spun neamurilor în față că nu ei au clădit casa în care locuiesc (ci sașii dezțărați după '89), că nu ei au clădit biserica în care merg la slujbă (ci greco-catolicii băgați la zdup după '48), că nu ei au clădit vreunul din orașele în care-și vînd produsele, că ei n-au fost în stare să clădească un stat și că nici măcar transilvanitatea nu e un gînd care să le fi venit lor în cap, ci e o idee furată direct de la Gabriel Bethlen. Dar știți cum e cînd mergi la rude. Te abții, să nu lași duhul afară din sticlă, că de lăsat e ușor să-l lași să iasă, dar pe urmă cum îl bagi înapoi?!

O altă amintire se leagă tot de obiceiul lăudăroșeniei, dar de data aceasta este o amintire mai degrabă livrescă. Iată ce scrie Bogdan Cristea despre britanici**: „Sînt foarte narcisiști: le place să se simtă speciali, sînt convinși că ceilalți ar trebui să-i trateze ca atare și se miră sincer cînd asta nu se întîmplă. De fapt, se simt superiori celorlalți și se așteaptă ca aceștia să le recunoască fără discuție superioritatea [...]. Dacă este să spunem adevărul așa cum un britanic niciodată nu l-ar spune, ieșirea din UE s-a datorat în principal acestui narcisism care-i făcea să nu se simtă bine la aceeași masă cu țări din uniune pe care, cinstit vorbind, le privesc cu maximă condescendență. Desigur, acestea sînt generalizări ce pot părea grosiere dacă sînt scoase din context. [...] Și pot depune mărturie că nu toți britanicii sînt conservatori, au votat Brexit, citesc *Daily Mail,* au nostalgii imperiale și urmăresc cu aviditate non-știrile despre nunta regală: aș spune că 95% din prietenii mei britanici sînt exact opusul a ceea ce am descris mai sus, făcînd, din contra, o bășcălie teribilă de conservatorismul și – s-o spunem pe șleau – prostia compatrioților lor“. Mulțumesc, Bogdan Cristea, că m-ai scutit să caut cuvintele potrivite, dar dacă înlocuiesc „britanici“ cu „transilvaniști“ și mai schimb cîte ceva pe ici, pe colo, caracterizarea ta e perfectă pentru ceea ce vreau să spun. Transilvanitate, că-i mai bună decît toate. Nu trebuie să fac nimic, nu trebuie să muncesc mai mult decît alții, trebuie doar să mă nasc într-un loc anume – și gata, sînt o ființă superioară, un „osebit“. E adevărat că sînt repede-bosumflabil dacă oamenii mici (și necinstiți!) din afara Bazinului Carpatic nu-mi recunosc imediat măreția și nu se prosternează la picioarele mele transilvane, dar asta-i soarta Luceferilor. Mereu se-mpiedică de Cătălini ce fug cu fata.

Există însă un element concret, care dă peste cap toate micile răutăți înșirate mai sus: hărțile electorale. Că vreau, că nu vreau, ele există, nu arată bine deloc și-s tot alea din 1992 încoace. Cu excepția (notabilă, dar constantă) a hunedorenilor, toți ceilalți locuitori ai Transilvaniilor (plural intenționat) au optat mereu pentru un alt model social, nu pentru acesta de tip asiatic, cu care ne-am pricopsit nu se știe cum (bine, explicații sînt, dar ce folos?). Ceea ce mă obligă să precizez că subiectul articolului, departe de a fi rizibil, este grav, reclamă atenția și implicarea intelectualilor, fiindcă nu cu pensionari țepari se construiește o dezbatere publică (și nici atît cu drujbari în căutare de ciubuc!). Sigur, e ușor de pretins că transilvanitatea e o fiță și că transilvaniștii sînt fie slabi de minte, fie slabi de înger, dar asta nu schimbă datele problemei: ei există. Poate că un securist „patriot“ nu știe să articuleze bine conștiința regionalității, poate că un Andrei Marga e de tot rîsul, cu caloriferul lui, dar forța unei idei stă în numărul de oameni ce-o îmbrățișează. Că ideea e de furat? Nu contează. Ea există și cîștigă adepți, unii chiar fanatici, dacă nu și isteți. Ce, brexiterii erau niște genii?

Special nu i-am implicat în discuție pe maghiari; lăudăroșenia transilvănenilor românofoni nu-i problema lor. Ca să fie limpede, iată vechea anecdotă americană, într-una dintre variante: „Imigranții sînt buni“, spune antreprenorul, „deoarece scad costul muncii și astfel crește competitivitatea țării.“ Muncitorul îl contrazice: „Imigranții sînt răi, deoarece ne fură locurile de muncă și distrug sindicalismul“. Cît despre Pană-de-Vultur, el pufăie liniștit din pipă. „Dar tu, Mare Șef, de partea cui ești?“, îl întreabă ei. Bătrînul îi privește lung: „Pentru mine, toți sînteți imigranți“.

* sau *Transil-vanity,* pentru clarificare.

** https://republica.ro/s-a-insurat-printul-harry-si-ce-i-cu-asta.

***Mihai Buzea** este ziarist și scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Gastarbeiter *(Polirom, 2017).*

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Muzeul de artă (II)

– omagiu lui Cortázar –

(continuare din numărul 751)

La 7,50 ușa a cedat, concomitent cu intervenția Jandarmeriei care încerca, fără nici un rezultat, să elibereze măcar o stradă a orașului. Vocea Poienii sugera un număr situat cu larghețe între cinci sute de mii și trei milioane de turiști pe străzile orașului. Jandarmii din Vaslui, Piatra, Roman și Focșani veneau spre Poiana, în convoaie de dube albastre. Auzeam nedeslușit o portavoce spaniolă cum prezenta un Arthur Verona, un Max Hermann Maxy, un Tonitza, un Șirato, dar, curînd, peste ea s-au suprapus una în germană și cinci în cantoneză. Amuzați, copiii din blocurile vecine lărmuiau din vuvuzele și aruncau cu pungi cu apă în turiștii care nu aveau cum să se ferească. Circa 20 de minute, mulțimea a continuat să umple muzeul, ne dădeam seama de asta după metrii cuceriți de cei blocați pe Bălcescu. Apoi s-a întîmplat un fenomen straniu doar în aparență, căci, conform legilor implacabile ale fizicii, era ceva de așteptat: un perete al muzeului, care dădea spre strada Uliului, a cedat și mulțimea a început să iasă prin partea opusă intrării, scuturîndu-se de praf și risipindu-se prin curțile caselor învecinate.

Se făcuse cald pe terasă, așa că am mers în camere să mai lucrăm, deși era foarte greu, în gălăgia aceea. Poliția urla în megafoane, pe românește, n-o înțelegeau decît localnicii, Salvările vuiau din sirene, cei doborîți de insolație erau purtați pe palme, ca starurile rock la concerte. La prînz am coborît să mîncăm, dar nu mai era nimeni din personal la restaurant: reușiseră să iasă cumva, ca să-și protejeze familiile. Nu se mai știa nimic de ei de trei ore…

La ora 16, mulțimea a început să se risipească. Întîi au plecat autocarele parcate la periferie, spre Piatra, apoi, rînd pe rînd, cele care parcaseră central, cînd mijeau zorii. În urma lor a rămas un pavaj de portofele, huse, aparate foto sparte, pungi, pe care alergau, încoace și încolo, dezorientați, turiștii care nu-și mai găsiseră grupurile. Jandarmii își adunau răniții, înțepați din neatenție de *selfiestick*-uri și umbreluțe. Am urcat pe terasă și am privit spre muzeu. Strada Nicolae Bălcescu se scufundase doi metri, arăta ca o pistă de bob, neagră. Apa țîșnea ca gheizerele din asfalt. Casele aveau fațadele fisurate, iar oamenii încercau să le proptească cu scările din curte, cu aracii viei, cu stîlpii pergolelor. Cîinii schelălăiau. Clădirea muzeului se prezenta jalnic: fără uși, fără ferestre, fără gard, cu sculpturile din curte în cea mai cruntă devălmășie. Corespundea întru totul descrierii melancolicei case Usher, pe care Poe s-a încumetat să o aștearnă pe hîrtie, folosindu-se de cele mai lugubre adverbe și adjective. Angajații, care se baricadaseră prudent în pivnița concepută ca adăpost antiatomic, prevăzut cu sas și uși metalice tip UME2, evaluau pagubele. Pe pereți nu mai rămăsese mare lucru: ici o bucată de ramă, colo un text explicativ ori o bucată de pînză semnată Catargi. Zugrăveala fusese roasă pînă la cărămidă, ușile interioare scoase din țîțîni și făcute praf, un rumeguș fin plutea în razele oblice care pătrundeau prin găvanele goale ale ferestrelor, filtrate de zăbrele. Bucățele de tencuială cădeau cînd și cînd. Vocea Poienii anunța că nu există victime, doar răniri ușoare, indigestii ale cîtorva turiști din Hotelul Traian (bine că nu eram noi, am gîndit cu o ușurare vinovată), precum și insolații. Toată nebunia, explica un crainic, se datorase unei coincidențe rarisime: 70% din agențiile de turism europene care operau România programaseră vizitarea muzeului de artă din Poiana în aceeași zi. Probabilitatea ca acest eveniment să se întîmple, potrivit calculelor unui profesor de matematică de la Colegiul Tehnic „Henri Coandă“, autor de probleme pentru *Gazeta matematică*, era de 1 la 138.475.639.304.588.726.654.854.000, egală cu șansele ca meteoriții să șlefuiască Luna sub forma *Nopții* lui Michelangelo în următoarea noapte. Sau așa am înțeles eu, din ce a încercat să citească respectivul crainic de pe un bilețel primit în studio, calculînd puterile lui 10 după numărul de catralioane, bilioane și trilioane enunțate. Vestea bună a lăsat-o pentru la sfîrșit: probabilitatea ca fenomenul să se repete este chiar și mai mică, nu vă mai plictisesc cu cifre, căci, în opinia mea, lucrările edilitare de refacere a străzii Nicolae Bălcescu și consolidarea muzeului, restaurarea operelor de artă pornind de la praful de pigmenți prelevat din rumeguș și fotografiile din albume vor dura un număr de ani mai mare decît recurența probabilă a fenomenului. Iar decizia de a schimba programul de vizitare a muzeului, din 8-16 în 10-18, se va lua mult, mult mai tîrziu, dacă se va lua vreodată…

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

Mihai TUDOR

Unde e locomotiva?

Nu este o întrebare retorică, așteptîndu-și încă răspunsul. Gara geme de călători înfrigurați și deprimați. Din păcate, un tren nu se poate deplasa singur, avînd nevoie de o locomotivă bună și puternică. Altfel, va zace în continuare, plin de rugină, tăcut și singuratic, într-o gară uitată de lume.

De unde să luăm locomotiva? O producem, o să ziceți. Îi trebuie, însă, fiabilitate și performanță, și un mecanic pe măsură. Mai are nevoie de drumuri care să-i deschidă perspective și destinații noi. E foarte greu să ai o locomotivă bună, pe care să te poți bizui. Dacă sînt perturbări în trafic, mulți cred că mecanicul este de vină sau că locomotiva nu-și cunoaște drumul. La fel de important este ca și trenul să poată ține pasul, altfel rămîne uimit și dezorientat și pufăie ca un trabuc.

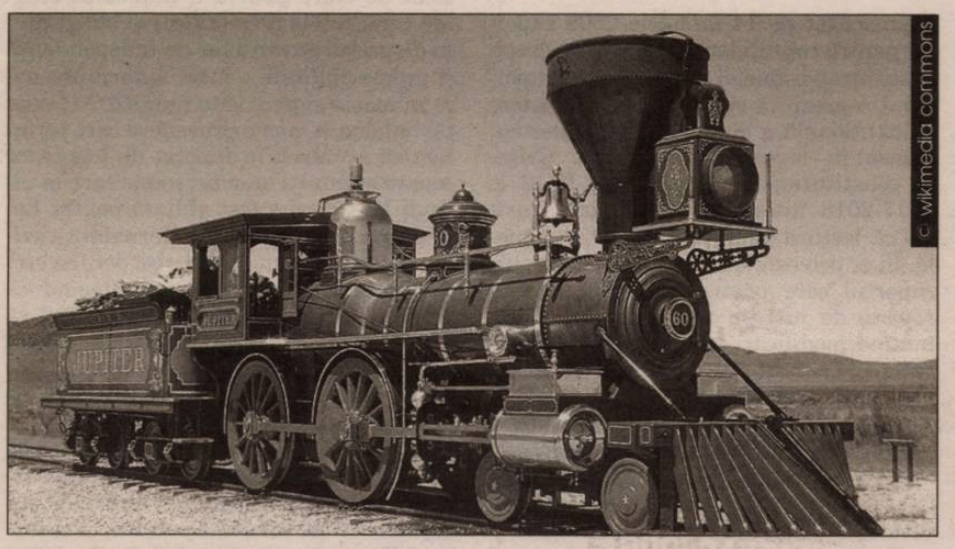

© wikimedia commons

De ce nu merge locomotiva? Pentru că a stat prea mult timp în triaj și trebuie recondiționată și adaptată la cerințele și standardele marilor companii feroviare din lume. Pentru că oamenii trebuie din nou să învețe să muncească și s-o pregătească pentru viitor. Pentru că întreg traficul trebuie reorganizat pe criterii moderne și eficiente. Pentru că mecanicul, în primul rînd, ca de altfel întreg personalul CFR, au datoria să vegheze permanent la buna desfășurare a călătoriilor. Imaginați-vă ce s-ar întîmpla dacă n-ar funcționa semnalul, s-ar deteriora terasamentul, locomotiva n-ar mai răspunde la comenzi sau ar adormi mecanicul. Haos, dezastru, ruină.

Dar trenul? Ce ar trebui să facă? Trenul are nevoie de vagoane solide, compartimente elegante și curate, căldură și lumină, și trebuie să încerce să urmeze locomotiva oriunde e nevoie.

Unde merge oare locomotiva? Pe un drum bun? Răspunsul nu poate fi decît afirmativ, pentru că nu există cale de întoarcere. Niciodată și pentru totdeauna. Chiar dacă mecanicul e priceput, obișnuindu-se deja cu traseul, este el într-adevăr cel dorit? Să spunem că da, deși drumul este foarte anevoios și necesită construirea unei întregi infrastructuri care să poată răspunde exigențelor călătorilor.

Călătorii plătesc biletele și așteaptă ca trenul să-i ducă la destinație. Rapid și fără complicații. Ei nu înțeleg că, dacă locomotiva nu are direcția, ritmul și viteza potrivite, trenul se poate prăbuși. Iar alte trenuri sînt greu de prins, mai ales că sînt atît de rare…

Ce trebuie să facem pentru a putea călători cît mai lipsiți de emoții și griji? Să căutăm o locomotivă care să nu ne înșele așteptările, capabilă să accelereze și să frîneze după cum o cer împrejurările, să asigurăm trenului mersul de care avem nevoie și să avem încredere în țelul călătoriei pe care o vom întreprinde și căreia trebuie să ne dedicăm.

Unii spun că ar fi bună o locomotivă nouă, care să dărîme totul în cale, alții vor locomotiva aceea veche care pocnea și huruia din toate încheieturile, sînt și voci care doresc o locomotivă de tip străin. Cert este faptul că locomotiva cu care mergem stă să se prăbușească, iar trenul poate deraia oricînd.

Ce e de făcut? Mecanicii de pînă acum n-au catadicsit decît să dea vina pe defecțiunile și greșelile anterioare, continuîndu-le seria cu rezultate prea puțin mulțumitoare și ignorînd senin și detașat călătorii suferinzi și consternați.

Nu ajunge să construim doar gări și linii ferate, deși sînt indispensabile, și nici să ne mulțumim cu un personal bine calificat, dacă nu avem locomotive care să pună întreg traficul în mișcare.

Locomotiva poate fi schimbată dacă mecanicul știe unde și cum să o conducă.

Viteza este îngrijorător de mică, iar disfuncționalitățile traficului atît de mari, încît călătorii, disperați și revoltați, au început de mult și tot mai des să-și caute alte mijloace de locomoție, de care pot fi cu adevărat mulțumiți.

Nimeni nu știe unde e locomotiva aceea care să poată străbate obstacolele apărute în cale și să găsească ieșirea din tunel. E greu să mai tolerezi locomotive prost conduse de mecanici slab pregătiți și incompetenți, care nu se gîndesc decît cum să rămînă cît mai mult la cîrma trenului.

Amintirea gradului de degradare a gărilor actuale, a rețelei ferate insuficiente sau anevoioasa funcționare a structurilor de conducere sînt la fel de insuportabile.

Toate ne conduc la aceeași simplă și gravă concluzie: nu am găsit locomotiva căreia să-i vină, o dată pentru totdeauna, un mecanic de hac. Poate că ar trebui să „importăm“ unul, ca la începuturile căilor ferate, dar unui mecanic străin nu i se potrivesc o locomotivă și un tren care nu cunosc nici măcar regimurile de viteză.

Mă încearcă un gînd dureros uitîndu-mă la vechea și atît de melancolica noastră gară. De ce nu putem circula și noi ca alți călători, de ce trebuie să așteptăm la nesfîrșit prin stații, de ce biletele de călătorie sînt tot mai scumpe, de ce pentru unii trenurile sînt atît de rare și, mai ales, unde este locomotiva?

Îmi revine mereu, obsesiv, această întrebare, dar încerc să o alung și să mă liniștesc. Ce altceva aș putea face? Sînt multe semnale care tind să-i anunțe prezența, dar toate se pierd într-o suspectă nepăsare și apatie.

Puține sînt locomotivele care încearcă să găsească soluțiile optime pentru desfășurarea normală și civilizată a traficului. Cele mai multe se preocupă de bulversarea lui, chiar de întreruperea sa, împiedicînd sau izolînd activitatea celorlalte.

Trăiesc totuși cu speranța că-și vor aduce aminte mai des de călătorii obosiți și triști, și nu vor uita că facem parte din același tren, pe care îl dorim și îl așteptăm să sosească cît mai curînd, sau cît mai e timp…

Pînă atunci, așteptăm semnalul, acela al unei locomotive adevărate, și căutăm un mecanic potrivit.

Nicolae DRĂGUȘIN

CCR: decredibilizarea unei instituții legitime

Curtea Constituțională a României (CCR) se bucură de o putere nemaiîntîlnită în arhitectura statului. Puterea izvorîtă din rolul de „garant al supremației Constituției" trebuie să fie excepțională, deoarece Constituția reprezintă temelia statului și, totodată, vîrful ierarhiei actelor normative. Puterea excepțională ține mai curînd de ordinea simbolică. Atunci cînd puterea excepțională se realizează practic, în unele condiții ea poate deveni discreționară. Astfel, din „garant al supremației Constituției", CCR iese din orbita legii fundamentale pentru a se preschimba într-un fel de instituție metaconstituțională („stat în stat", „a patra putere în stat"). Granița dintre simbolic și concret, dintre puterea excepțională și cea discreționară, este firavă și tocmai de aceea ușor de trecut. Legea nu prevede mecanisme prin care puterea CCR conținută în atribuții și realizată prin actele jurisdicționale să fie cenzurabilă în vreun fel. Acestea sînt, pe de o parte, definitive și general obligatorii, iar, pe de altă parte, CCR judecă și deliberează potrivit precedentului judiciar. Precedentul ar trebui să reprezinte o frînă în calea puterii, cel puțin așa cum putem observa în sistemul juridic anglo-american. Practic, s-a dovedit însă că judecătorii constituționali nu trebuie să facă un efort prea mare pentru a motiva schimbarea de jurisprudență. Pentru unii, exemplu în această privință este chiar Decizia nr. 358/30 mai 2018.

Legitimitatea CCR și credibilitatea judecătorilor constituționali stîrnesc dubii.

Capacitatea CCR de a transgresa Constituția nu trebuie exclusă din start. Cel mai adesea, acest lucru se întîmplă atunci cînd puterea excepțională se manifestă precum cea discreționară stabilind interpretări sau prescriind conduite care fie se află în răspăr cu propria jurisprudență, fie îngreunează îndeplinirea unor principii morale din compoziția statului de drept precum dreptatea individuală și socială (cazul corupției) ori libertatea (cazul concentrării puterii într-o instituție politică). Nu întîmplător interpretarea restrictivă a abuzului în serviciu care a restrîns plaja de sancționare a faptelor de corupție (Decizia nr. 405/2016) și, respectiv, întărirea atribuțiilor ministrului Justiției asupra carierei magistraților (Decizia nr. 358/2018) au fost arătate ca exemple. Puterea discreționară a CCR reprezintă un sîmbure pe care doar membrii CCR îl pot împiedica să germineze, iar ulterior să producă roade. Totuși, se întîmplă uneori ca judecătorii constituționali să nu aibă doar conștiință, ci și interese proprii ori obligații față de cei cărora li se datorează ascensiunea instituțională. Garanțiile constituționale de incompatibilități (art. 144), inamovibilitate și independență (art. 145) nu sînt la fel de eficiente în raport cu condițiile pentru numire (art. 143) și cu mecanismul de desemnare în funcția de judecător constituțional (art. 142, alin. 3). De fapt, ar fi corect să observăm că aceste garanții constituționale operează doar la suprafață, împiedicînd posibilitatea ca o altă autoritate publică să revoce mandatul ori să prescrie o soluție. Ele însă nu prezintă nici o înrîurire asupra conștiinței. Deși necesare toate aceste garanții, ele nu sînt, totuși, suficiente. Pentru ca judecătorii constituționali să nu utilizeze în exces puterea cu care sînt învestiți este nevoie, întîi de toate, de regîndirea condițiilor și a mecanismului de numire în funcție. În al doilea rînd, se impune rediscutarea atribuțiilor CCR. Ambele cerințe sînt la fel de necesare pentru că puterea constituțională a CCR rezidă nu doar în atributul acesteia de a fi excepțională, ci și în faptul de a fi credibilă. Altfel spus, CCR este puternică nu doar pentru că garantează întîietatea Constituției în raport cu orice altceva, ci și pentru că tot ceea ce pronunță în exercitarea propriului rol se face cu maximul posibil de credibilitate. CCR are nevoie nu doar de legitimitate, ci și de credibilitate. Atunci cînd puterea funcționează discreționar, acest lucru pune în discuție legitimitatea și reprezintă un simptom al decredibilizării.

Nimeni n-a pus la îndoială legitimitatea autorității judecătorești pentru că rolul acesteia este de împărți dreptatea. Puțini pot contesta cu îndreptățire credibilitatea magistraților pentru că recrutarea acestora se face după cele mai riguroase cerințe din istoria României (fără a însemna că sînt și cele mai fericite). În schimb, legitimitatea CCR și îndeosebi credibilitatea judecătorilor constituționali stîrnesc dubii. Instituită prin decret al președintelui României, Comisia Prezidențială de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România, condusă de prof. Ioan Stanomir, a prezentat pe 14 ianuarie 2009 raportul pentru consolidarea statului de drept. Instituirea comisiei și publicarea raportului reprezintă cea dintîi recunoaștere instituțională a disfuncționalităților cuprinse în legea fundamentală. Crizele constituționale majore din 2012 și 2017-2018 întăresc presupunerea, astfel că lectura raportului rămîne actuală. În ce privește Curtea Constituțională, raportul cere păstrarea modelului european de justiție constituțională, propunînd modificări în funcționarea instituției, cu accent pe selecția judecătorilor și atribuțiile instituției.

Referitor la modul de recrutare, comisia recomandă ca judecătorii constituționali „să fie propuși de președintele României, de pe o listă alcătuită de Consiliul Superior al Magistraturii, și numiți de Parlament, după avizul comisiilor parlamentare de specialitate". Foarte interesantă este și propunerea ca o parte din completul constituțional să nu provină din rîndul juriștilor (filozofi, istorici, sociologi, politologi etc.). Această soluție rezultă din caracterul Constituției de document juridico-politic cu implicații morale, ceea ce face ca interpretarea pluridisciplinară să fie dezirabilă și, chiar mai mult, necesară. Consolidarea credibilității CCR prin regîndirea politicii de recrutare și interpretarea plurală a Constituției converg în aprofundarea democrației constituționale.

Analizînd prevederile în vigoare, vom observa că ele nu corespund cîtuși de puțin acestor principii, căci „judecătorii Curții Constituționale trebuie să aibă pregătire juridică superioară, înaltă competență profesională și o vechime de cel puțin 18 ani în activitatea juridică sau în învățămîntul juridic superior" (art. 143). Completul constituțional reprezintă, așadar, un monopol al profesiei juridice, iar „competența profesională" și „vechimea în activitatea juridică" sînt criterii suficient de generale încît acestea să nu devină garanții eficiente ale profesionalismului. În schimb, recrutarea din rîndul magistraților de la instanțele superioare (Curtea Supremă, Curțile de Apel) ar consolida profesionalismul. În egală măsură, trebuie respectată și cerința depolitizării. În configurația actuală, riscul politizării CCR este maxim, iar acest lucru reprezintă principala problemă de credibilitate. Nu este rău că judecătorii constituționali sînt desemnați de către două instituții politice (Parlamentul și președintele României), chiar dacă există, sub aspectul răspunderii electorale, o diferență majoră între „alegerea" de către o autoritate publică colectivă (Parlamentul) și numirea de către o autoritate publică unipersonală (președintele României). Rău poate fi abia atunci cînd condițiile nu sînt suficient de clare pentru a împiedica crearea unei rețele de loialități și obligații – în disprețul garanțiilor de independență și inamovibilitate – între autoritatea care numește și persoana numită. Nu există, bunăoară, nici o prevedere care să interzică numirea în funcția de judecător constituțional a unei persoane care în ultimii 10-15 ani a fost afiliată politic. Legiuitorul constituant din Germania a evitat cu înțelepciune acest risc pentru credibilitate și profesionalism, alegînd ca membrii Tribunalului Constituțional să fie desemnați de Parlament din rîndul magistraților federali. Nu e întîmplător că, în renașterea postbelică a Germaniei, Tribunalul Constituțional Federal a jucat un rol fără seamăn în lume. Judecătorii constituționali nu trebuie să fie doar persoane competente, lipsite de angajamente ori afinități politice, ci și morale. Transparența numirilor este cerința principală în selecția morală. Așa cum orice proiect de act normativ trebuie supus dezbaterii publice, tot așa dosarele candidaților (din rîndul magistraților și, eventual, al nejuriștilor) ar trebui să fie prezentate publicului. Cetățenilor, ca titulari ai suveranității, li se poate conferi calitatea de judecători morali ai viitorilor judecători constituționali. Așadar, în validarea gardienilor democrației constituționale trebuie să-și dea concursul magistratura, prin CSM ca bazin de recrutare, instituțiile politice, prin Parlament și președinte ca actori ai numirii, și cetățenii ca „judecători morali", corespunzător cerințelor de competență, independență față de partide și integritate.

Cu referire la atribuții, comisia prezidențială admite că „inovația cea mai criticabilă" a revizuirii constituționale din 2003 este introducerea competenței CCR de „soluționare a conflictelor juridice de natură constituțională" (art. 146, lit. e). Ceea ce rezultă de aici este atragerea CCR în „conflicte greu de arbitrat" și crearea unei „poziții supraordonate a CCR față de toate autoritățile publice". Potrivit comisiei, la baza prevederii se află raționamentul potrivit căruia „se poate face în orice situație distincția dintre conflictul politic și conflictul juridic". Raționamentul e greșit pentru că „în realitate, orice conflict între autoritățile publice are o dublă natură, juridică și politică". Astfel, comisia propune fie eliminarea art. 146, lit. e, fie modificarea, pentru ca CCR să aibă atribuție doar în soluționarea conflictelor de competență între autoritățile publice.

Atribuția de soluționare a conflictelor juridice de natură constituțională nu e rea decît în raport cu disponibilitatea judecătorilor constituționali de a-i da curs. Au existat situații în care soluția CCR a evitat posibile blocaje instituționale și situații stînjenitoare pentru țară, așa cum s-a întîmplat în iunie 2012, cînd premierul l-a concurat pe președinte în participarea la lucrările Consiliului European (Decizia nr. 683/2012). Dar există și situații în care soluția CCR este criticabilă pentru că, evitînd un blocaj ipotetic, dezechilibrează sistemul instituțional, așa cum se întîmplă în cazul propunerii de revocare a procurorului-șef al DNA. Apreciez că doar completul constituțional a făcut posibilă diferența calitativă între Deciziile 683/2012 și 358/2018. Sugestia comisiei în ce privește art. 146, lit. e consonează cu jurisprudența CCR. Potrivit Deciziei 901/2009, deși prin conflict juridic de natură constituțională se înțeleg deopotrivă conflictul de competență și „situațiile juridice conflictuale a căror naștere rezidă în mod direct în textul Constituției", doar primul este apt să creeze blocaje instituționale. Mai mult, în Decizia nr. 799/2011, judecătorii constituționali opinează că „pentru a evita atragerea CCR în soluționarea unor conflicte ce au ca sursă dispute politice sau altă sorginte decît cea juridică", art. 146, lit. e, se cuvine aplicat în sensul „soluționării conflictelor de competență".

Capacitatea autocritică, puterea de a diferenția între cele două componente ale conflictului juridic de natură constituțională țin de profesionalism, independență și conștiință. Altfel nu s-ar putea înțelege pirueta lui Tudorel Toader care, în calitate de judecător, a îndemnat ca CCR să nu fie atrasă în „conflicte ce au ca sursă dispute politice", pentru ca apoi, ca ministru, să obțină pronunțarea unei soluții într-o speță construită tocmai pe așa ceva.

***Nicolae Drăgușin**, doctor în filozofie, este lector universitar la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir" din București.*

Stela GIURGEANU

Cum schimbi mentalități

În România, 70% din tinerii cu vîrste cuprinse între 16 și 19 ani accesează zilnic Internetul, iar 90% din cei care au între 16 și 24 de ani se uită zilnic la TV (Eurostat, 2016). Cîți dintre aceștia înțeleg însă spațiul digital, identifică corect o informație, știu să-și protejeze informațiile personale, înțeleg scopul unui mesaj sau evaluează credibilitatea și calitatea unei informații?

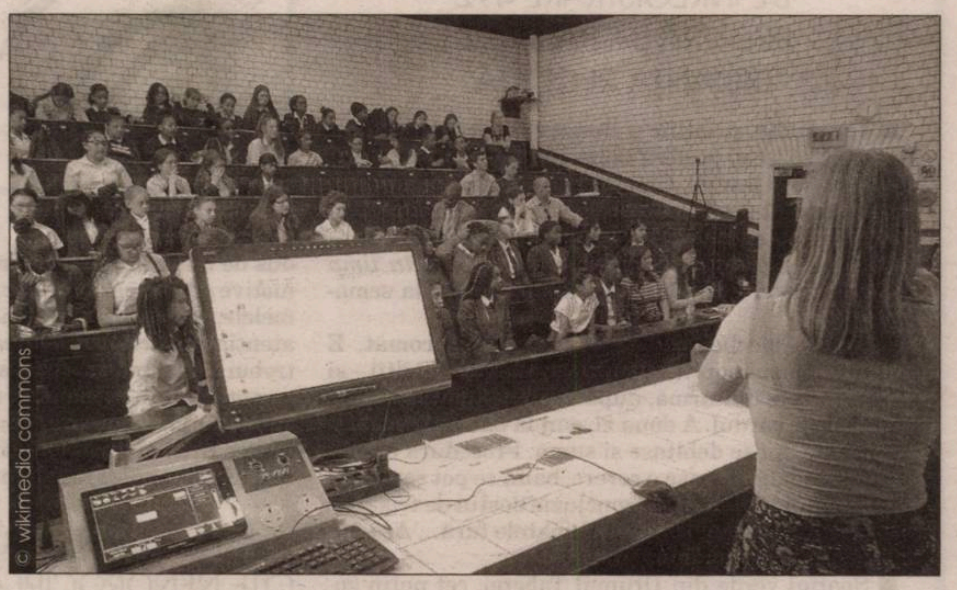

În contextul unui „azi" care ne bombardează cu informații pe bandă rulantă – de la banner-ul din colțul străzii cu reclame la băuturi carbogazoase (care conțin „doar ingrediente naturale") la știrile vehiculate în presă sau în *social media*, să știi cum să digeri o informație a devenit ceva obligatoriu, dacă nu vrei să cazi victimă manipulării și să crezi că orice zboară se și mănîncă.

În plus, de cînd Internetul, *via* accesul la informație, a devenit o jucărie la îndemîna copiilor – ne place sau nu, dar acestei realități cu greu i se mai pot opune părinții –, a apărut și coșmarul pe care mulți îl au vizavi de expunerea copiilor la dezinformare, propagandă, lezarea intimității, hărțuire. Căci această deschidere este, precum sabia cu două tăișuri, extrem de folositoare, însă doar dacă știi s-o utilizezi.

Cu alte cuvinte, cum poți să te ferești de abuzurile la care ești expus în acest flux informațional continuu și, mai mult, cum îți poți feri copilul de capcanele lumii virtuale? Este nevoie de educație, de o alfabetizare media, de învățarea unor reguli de accesare informațională, de formarea unei gîndiri analitice prin care să înțelegi un context, înainte de a te arunca cu capul înainte, orbește.

„Cum pot să știu, de exemplu, că, dacă aplic pentru un job în străinătate, nu cad victimă unor traficanți de ființe umane?", a întrebat un elev, în timpul unui *workshop* organizat de *trainer*-ii Centrului pentru Jurnalism Independent, *workshop* desfășurat în cadrul unui proiect ambițios, „Predau educație media", care își propune, pe de o parte, să introducă acea alfabetizare media extrem de necesară pentru copii, dar și să schimbe modul de predare al profesorilor.

Cristina Mastacan, manager de programe în cadrul CJI, îmi spune că ideea proiectului a apărut acum cîțiva ani, în 2015, cînd pe plan internațional apăruseră multe discuții despre felul cum receptează copiii informația, despre *fake news* și dezinformare. „CJI a avut de-a lungul anilor proiecte de educație civică, iar educația media venea cumva ca o completare firească a acestuia, pentru că, de fapt, să-ți dezvolți competențele media, adică să înțelegi spațiul digital, să identifici informațiile utile sau un context politic, social și economic în care apare o anumită informație, înseamnă, pînă la urmă, să fii un om activ civic, în sensul că așa îți poți dezvolta abilitatea de a-ți construi propriile idei și a nu te lăsa manipulat."

Ioana Avădani, directorul CJI, și Cristina Lupu, director de programe, au fost cele care au construit ideea mare a proiectului, care a demarat la începutul anului 2017.

„Pentru a aborda educația media există două căi", îmi spune **Cristina Lupu**. „Ori faci un curs pe care să-l predai, eventual opțional, ca materie de sine stătătoare, ori recurgi la metoda prin infuzare – mai greu de aplicat, dar cu rezultate reale pe termen lung. Cum pe noi nu ne interesează ca elevul să recite niște definiții, ci vrem să-l facem să gîndească, să facă asociații de informații și să înțeleagă un context, am optat pentru a doua metodă. Ce înseamnă infuzarea? Alegi anumite materii din programa școlară, în care profesorul poate să insereze elemente de educație media. De exemplu, la Istorie, vorbești despre un eveniment din trecut folosind instrumentele prezentului, *via* Internet. Predai Revoluția franceză și îl pui pe copil să «iasă» din manual și să caute mai multe informații pe care să le verifice și pe care să le pună cap la cap, ca într-un puzzle. Sau, dacă este vorba despre un eveniment consemnat de presa vremii, îl trimiți să consulte media de la momentul respectiv astfel încît să înțeleagă că pot exista mai multe opinii, că istoria nu e un ceva absolut, în care să crezi fără să-ți pui nici o întrebare. Pe termen lung, acest tip de exercițiu creează obișnuința informării din mai multe surse și dezvoltă gîndirea critică."

Proiectul CJI „Predau educație media" nu-și propune să facă doar niște cursuri punctuale, ci să schimbe și modul de predare al profesorilor. **Mihaela Munteanu** este profesoară de franceză și, după cum mărturisește, „proiectul acesta a fost pentru mine o oportunitate minunată de a-mi revigora demersul didactic, de a face limba franceză mai atractivă pentru elevii mei, o revelație privind misiunea profesorului în societatea de azi".

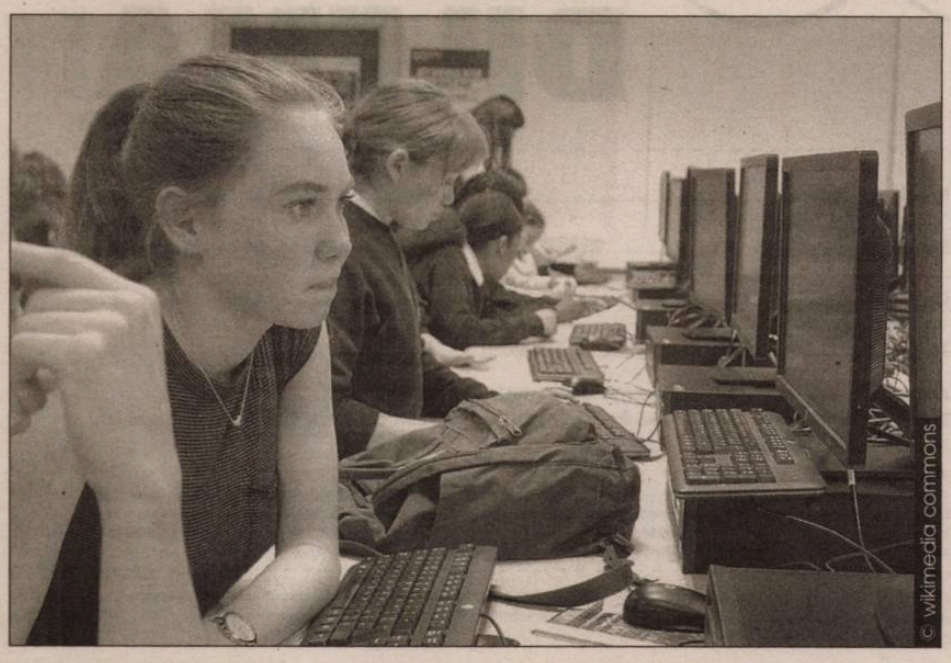

Cum s-a construit acest proiect și cine a participat, în primă fază?

Cristina Mastacan îmi povestește că prima etapă, de șase luni, a însemnat o analiză a curriculei. „Am lucrat alături de un grup de profesori care ne-au spus cam ce se poate face și unde anume, la materiile umaniste, am putea insera elemente de educație media. Deși, inițial, erau cam sceptici, la final au fost extrem de entuziasmați cînd au văzut impactul pe care proiectul l-ar putea avea pe termen lung. A urmat apoi un curs de *training* pentru profesori, pentru care am lansat un *call* de selecție. În mod surprinzător, am avut 134 de înscrieri pentru 40 de locuri – ceea ce însemna că existau, din start, un real interes pentru acest proiect."

Alături de istorie, mai sînt vizate cursurile de limbă franceză, engleză și română, și științele sociale. „Cînd am făcut analiza programele școlare de liceu, la materiile pe care le vizam, am văzut că, de fapt, programa nu doar că îți permite, dar se și suprapune perfect peste ceea ce vrem să obținem în cei patru ani de liceu."

Care sînt pilonii pe care se construiește educația media? Aflu, de la Cristina Lupu, că la bază stau cinci idei fundamentale: toate mesaje sînt construite, nu apar din neant – iar aici introduci ideea autorului. Mesajele sînt construite folosind tehnici diferite, care apasă pe butoane diferite. Receptarea mesajului este diferită – introduci ideea de public și de public-țintă. Mesajele transmit puncte de vedere și nu adevăruri absolute. Și, probabil cel mai important: toate mesajele au un scop.

„Tot ce facem noi se învîrte în jurul acestor idei și la fiecare materie profesorii predau în funcție de aceste concepte. Revin, cu un nou exemplu, de data asta la limba română, unde ai un capitol despre textul multimodal – pînă să înțelegi ce e e aia, te uiți ca mîța în calendar. Pe scurt, acest tip de text conține poză și text. Sau e captura de la TV unde apare burtieră peste imagine. Majoritatea articolelor, de exemplu, sînt texte multimodale, pentru că aduc mai multe tipuri de informație. Însă, în loc să înveți în orb despre textul multimodal, poți introduce, la acest capitol, elemente adiacente care țin de educație media, precum: cine este autorul, care este punctul acestuia de vedere, care e mesajul și care e scopul, pe cine vizează respectivul text. Un alt exemplu, de infuzare a elementelor de educație media: la final de an, o profesoară, pornind de la textul unei melodii de Paraziții, a cerut elevilor să comenteze cenzura, libertatea de expresie, să vină cu argumente, incitîndu-i astfel la dezbatere, testînd puterea lor de argumentare și toate informațiile pe care ea le-a introdus pe parcursul unui an, folosind acest material inedit, care îi și atrăgea, îi și stimula. Pentru că pe tineri îi atragi cel mai mult cînd te raportezi la realitatea lor imediată."

Bineînțeles, profesorii care fac parte din acest program, deși au libertatea de a „jongla" cu noțiunile de educație media, trebuie să treacă, totuși, printr-un *training* organizat de cei de la CJI. „Avem astfel siguranța că sînt niște obiective atinse. Vorbim despre obiective construite în baza unor competențe UNESCO, pe care am încercat să le adaptăm la nivelul României și în funcție de particularități. Noi am trasat liniile mari, dar le lăsăm și profesorilor libertatea de a le adapta și a le dezvolta – pentru că, pînă la urmă, ei își cunosc cel mai bine elevii și modul de lucru pe care îl pot aborda. Nu la toți se potrivesc aceleași exerciții. Noi oferim un schelet pe care profesorul îl îmbracă."

Aflu că acest proiect nu ajută doar elevii, ci și profesorii și chiar pe *trainer*-i. „S-a creat deja o simbioză în care toți avem de învățat unii de la alții. Avem un grup de dialog cu profesorii antamați în acest proiect. Și ei au întrebări și provoacă dezbateri – discutăm despre subiectele la zi din societatea românească și observ că s-a schimbat mult modul de a aborda anumite probleme. Oameni care riscau să rămînă blocați în niște stereotipuri, odată cu acest grup de discuții învață, la rîndul lor, să dezbată. Transformarea nu vizează așadar doar elevii, ci și profesorii, iar profesorii sînt agenții schimbării în comunitate. Mulți dintre ei chiar ne-au vorbit despre schimbarea la nivel personal pe care le-a adus-o acest proiect, unii chiar au reușit să-și creeze o relație mai apropiată cu elevii. Cînd ieși din șabloane și ai la îndemînă o formulă de deschidere, de acest fel, poți face altfel lucrurile, și poți face să-ți placă din nou meseria."

Chiar dacă în România vorbim despre un sistem de educație înțepenit și învechit, dorința de schimbare există. Și dacă, la nivel de guvernare, lucrurile merg încet sau stagnează de-a dreptul, societatea civilă nu s-a lăsat. Dacă în prima fază proiectul celor de la CJI a ajuns la mai bine de 3000 de elevi, în următorii ani sînt vizați 11.000 și formarea unei comunități de 900 de profesori. Un nucleu, cred, îndeajuns de puternic pentru a genera acea schimbare de mentalitate pe care o așteptăm de prea multă vreme.

Cu ochii-n 3,14

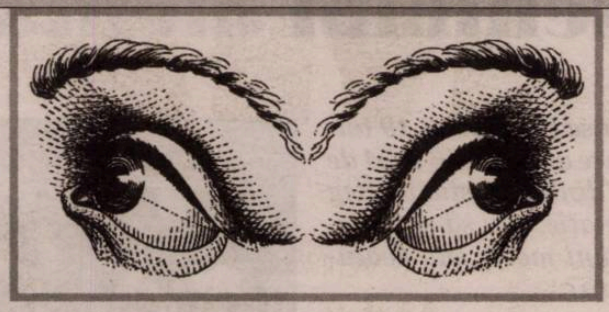

ATUNCI CÎND SÎNT SUB INFLUENȚA NOPȚII MAJORE, OAMENII CU NUMĂRUL DE ÎNREGISTRARE 492 PREFERĂ SĂ PĂSTREZE DISTANȚA RECENTĂ

■ Un studiu științific a descoperit că, atunci cînd sînt treji, șoarecii preferă liniștea; dar dacă sînt pe cocaină, preferă jazz-ul. Chiar mă întrebam. (**M. C.**)

■ Un bărbat din Florida, în vîrstă de 66 de ani, arestat pentru că a condus sub influența alcoolului, a încercat să-i convingă pe polițiști că n-a băut *în timp* ce conducea, ci doar cînd mașina era oprită la semafor. (**C. Ș.**)

■ Mi se blochează cardul într-un bancomat. E aproape miezul nopții, apăs toate tastele, îl zgîlțîi – și nimic. În cele din urmă, după vreo două minute, îmi scuipă doar cardul. A doua zi, sun la bancă și aflu că, din păcate, mi se debitase și suma. Procedura e complicată, trebuie depusă o cerere, banii se pot recupera în maximum 45 de zile. O concluzie destul de tristă ar fi că, în România, pînă și bancomatele fură... Așadar, noaptea ca hoții. (**A. P.**)

■ Spațiul verde din Drumul Taberei, cel puțin zona Orizont-piață, miroase tot mai mult a cîmp. Asta e de bine. Mărăcini, mulți (e adevărat, miros foarte frumos și sînt splendid colorați), ochiul-boului (galbenul, o nuanță estivală la modă), rapiță, coada-șoricelului și mușețel, trifoi cu multe foi, iarbă crescută în voia Domnului, numai bună de păscut (pe cînd și niște ierbivore în zonă?), pe scurt... peisaj patriarhal de vacanță. Ce să mai mergem la țară? Colț de natură sălbatică la ușa blocului... Tufele de trandafiri au dispărut de mult, au rămas doar butoaiele cu leandri, tot mai adaptați la schimbările climatice majore. Să recunoaștem, și la acest nivel, Primăria s-a dovedit a avea o viziune protocronică. (**R. M.**)

■ Mereu e motiv de bucurie cînd o excepție confirmă regulile naspa: am fost, de curînd, la „Taxele și impozitele" sectorului 2. Acolo, la ghișeu, în fața unei cozi agitate, o doamnă de vîrstă spre a treia explica fiecăruia ce are de făcut, cu răbdare, eficiență și bunăvoință. Oamenii ascultau și sistemul funcționa. (**I. P.**)

■ Un flamingo cu numărul de înregistrare 492, scăpat de la Zoo Wichita în vara lui 2005, a fost zărit binemersi în sudul Texasului. Cei de la Zoo au declarat că nu-l vor aduce înapoi de vreme ce a supraviețuit singur vreme de 13 ani. Nu e primul flamingo care evadează: în 1988, un flamingo pe nume Pink Floyd a scăpat de la Zoo Utah și, după ce a fost văzut de cîteva ori, se presupune că ar fi murit acum cîțiva ani. (**M. C.**)

■ Greierii de anul ăsta parcă sînt mai guralivi decît în alți ani. Așa că am căutat informații. Termenul științific pentru „țîrîit" este *stridulație*. Cu toate că greierii nu au voce, „țîrîitul" pe care îl auzim este produs de masculi prin frecarea aripilor. Greierii au trei motive pentru care „țîrîie": pentru a interacționa cu femelele, pentru a impresiona o femelă căreia i-au atras atenția, pentru a comunica cu ceilalți greieri care ar trebui să păstreze distanța. Acum, că știu că sînt puși pe petrecere, o să-mi fie și mai simpatici. (**A. M. S.**)

■ Detalii: la vizita recentă a lui Donald Trump în Marea Britanie, Regina Elizabeth a II-a a ales să poarte o broșă care i-a fost dăruită de soții Obama. (**C. Ș.**)

POATE V-AȚI ÎNTREBAT CÎTE NENOROCIRI AVANSEAZĂ MEREU CĂTRE O PLOAIE LA MICROFON MULT MAI RAPID DECÎT OFERTELE OTRĂVITE

■ Poate v-ați întrebat cîte cuvinte trebuie să știm ca să vorbim bine o limbă străină. BBC a făcut acest lucru și a consultat mai mulți lingviști. Concluziile: elevii care au studiat în cadru tradițional au în medie un bagaj de 2000 de cuvinte. Putem înțelege 75% dintr-o conversație anglofonă dacă știm 800 de leme (familii de cuvinte) foarte utilizate. Pe de altă parte, este nevoie să știm 3000 de cuvinte pentru a urmări un dialog și 8000 pentru a citi un roman sau un articol de ziar. (**A. M. S.**)

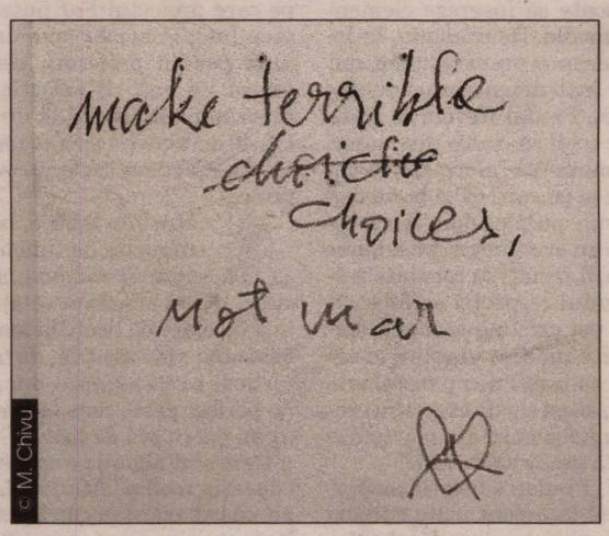

■ „Una dintre marile nenorociri ale învățămîntului este că scopul nu e văzut atît în dezvoltarea intelectuală a elevului, cît cu deosebire în puterea de înmagazinare a cunoștințelor. Este o mare greșeală. Cunoștințele n-au nici un rost dacă în timp ce sînt înmagazinate nu înseamnă și un eficace exercițiu de dezvoltare și perfecționare a funcțiilor intelectuale. În consecință, profesorul trebuie să chestioneze, să facă apel și să noteze puterea de judecată și de înțelegere a elevului și mai puțin pe cea de memorare." N. Mărgineanu, „Principii științifice de clasificare și notare școlară", în *Revista generală a învățămîntului,* mai-iunie 1932. (**M. C.**)

■ Specialiștii în neuroștiințe de la Yale au anunțat că au putut revitaliza creierul unui porc mort, recuperat de la un abator. Fericire mare pentru cei care speră să trăiască etern, fiindcă aceiași specialiști au anunțat că operațiunea se poate face și cu un creier uman, dacă tehnologiile vor avansa un pic. Și, cum știm, tehnologiile avansează mereu cîte un pic. Saltul de la porc la om nu este prea mare, asta o știu și nespecialiștii. Altfel, o viață are omul, și aia eternă... (**S. V.**)

■ „Cordul a fost transplantat la Tîrgu Mureș, ficatul – la București, rinichii – la Cluj. [...] România a început să dea plămîni. [...] Plămînul trimis la Viena a fost anunțat către Eurotransplant." Nu e vorba de înmormîntarea regală a organelor și nici de o snoavă suprarealistă; e relatarea grăbită și stîngace, pe un site de știri, a situației dramatice și complicate a transplantului de organe din România. (**M. P.**)

■ Se pare că cercetătorii ruși au găsit formula stadionului de folosință scurtă: după o ploaie torențială, stadionul Volgograd Arena, special construit pentru Campionatul Mondial de Fotbal, s-a dezintegrat. Dacă n-ar fi gurile rele care să critice proasta executare, ar putea fi considerat un succes al tehnicii pentru eficientizarea spațiului. (**S. G.**)

■ După imaginile cu mardeala de la Tîrgu Neamț, nu mai e nici o îndoială de ce astfel de înregistrări nu mai sînt prizate de făcătorii de legi și coduri și de ce dosarul Mineriada a fost expediat mai la toamnă. Topoarele (tăișul lor) nu mai sînt probe la dosar. Rămîn doar cozile lor să depună mărturie, în direct, la microfon, despre adevărul faptelor. (**R. M.**)

■ „Cel mai trist aspect al vieții în acest moment este faptul că știința adună cunoaștere într-un ritm mult mai rapid decît poate societatea deprinde înțelepciune." Isaac Asimov a spus asta prin anii '80. (**M. C.**)

■ Una dintre ofertele unei firme de servicii funerare din Berceni: „Organizări parastas și colivă". (**D. S.**)

■ În biblioteca unei universități din Danemarca au fost găsite trei cărți otrăvite, datînd din secolul al XIV-lea, cu copertele pline de arsenic. Parcă așa mai înțelegi aversiunea unora față de citit. (**C. Ș.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9:00-18:00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....

în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **754** ■ 2-8 august 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Ce-i de făcut“

pagina **3**

ADINA POPESCU

„Pisici de-o vară“

pagina **7**

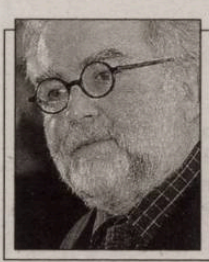

GEORGE BANU

„Teatrul, o experiență a timpului“

pagina **15**

Mîndri că sîntem romi

© Lucian Muntean

„Noi țiganii să-avem țărișoară! / Unde să him numa noi dă noi! / Să-avem sate, căsi, grădini ș-ogoare / Şi dă toate, ca ș-alții, mai apoi?“

ION BUDAI-DELEANU – „ŢIGANIADA“

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Ioan GROȘAN

Doamna Miți

[...] Pe Doamna Miți am cunoscut-o chiar în ziua în care, prin septembrie 1978, am descins, ca proaspăt repartizat în învățămîntul Capitalei, cu valijoara balzaciană a provincialului în mînă, în Gara de Nord. După ce m-am descărcat rapid la o gazdă undeva prin Drumul Taberei, unde era să mă duc? Ei, cum unde?! La „Griboedov", la Casa Scriitorilor! Nu aveam la mine decît 200 de lei, o legitimație de echinoxist și multe, foarte multe visuri. Am penetrat cu timiditate, oblic, în restaurant și m-am oprit dezorientat în ușă. Nu cunoșteam pe nimeni decît din poze. Prima care m-a zărit a fost Doamna Miți, chelnerița. M-a măsurat din cap pînă-n picioare și – probabil fiindcă arătam ca Moș Gheorghe la expoziție – a zîmbit, apoi mi-a arătat o masă liberă. Nici n-apucasem să mă așez cu – vorba lui Breban – „o jumătate dă bucă", ca tot debutantul, că Doamna Miți mi-a pus întrebarea fundamentală: „Vodcă sau bere?" „Bere", am răspuns, inspirat, și bere a rămas pînă în ziua de azi. Mă gîndesc cu groază ce s-ar fi întîmplat dacă ziceam „vodcă"...

Vreau să spun că Doamna Miți, fără să te-ntrebe de legitimație, cine ești, pe cine cauți etc., te „mirosea" din prima, „investea" în tine, chiar dacă nu aveai în „curriculum" decît niște amărîte de recenzii la autori și mai amăriți. Așa au „pățit" și Ioan Buduca, și Radu G. Țeposu, și George Țărnea, și Eugen Suciu, actualul patron al restaurantului Casei *(o, tempora!...)*, și Traian T. Coșovei, și Emil Hurezeanu (iarăși: *o, tempora!...*) și atîția alții.

În schimb, Doamna Miți era necruțătoare cu – cum să le zic? – non-valorile. Mi-aduc aminte de o scenă care și azi mă amuză la culme: în restaurant, foarte grăbit, dă buzna Ion Dodu Bălan, pe vremea aceea mare mahăr în Consiliul Culturii și Educației Socialiste. Se așază la o masă și comandă scurt: „Miți, o friptură și o apă minerală!" Miți înclină capul cu adînc respect și dispare la bucătărie. Trec 15 minute. Ion Dodu Bălan dă semne de impacientare. Între timp, Miți reapare, încărcată de fripturile și berile noastre, ale „novicilor", plus vodca lui Mazilescu. „Miți, ce-i cu friptura mea?", zice Dodu Bălan. „Nu prea e gaze", răspunde Miți. „Bine, da' apa?" „Nici frigiderele nu prea merge", face imposibilă Miți. „Și astea?", indică nervos Dodu fripturile și berile de la masa noastră. „Astea e de dimineață", zice imbatabilă Miți. Una peste alta, friptura lui Dodu Bălan s-a tot prăjit vreo oră și jumătate, iar cînd în fine a apărut, am văzut-o cu toții cu un adînc sentiment de admirație: era o minunăție de zgîrci cu care Dodu Bălan s-a luptat, asudat, zeci de minute.

Așa era Doamna Miți. Fie ca la mesele celeste unde cu siguranță servește (căci între timp s-a stins) să-i aibă drept clienți fideli tot pe Virgil Mazilescu, Radu G. Țeposu, Marius Robescu, Daniel Turcea, Călin Angelescu, Iustin Panța, Madi Marin, Mircea Nedelciu, Rolf Bossert (și vai! – atîția și atîția alții), cît și – desigur – pe clientul ei favorit, la o masă din colț, maestrul Eugen Jebeleanu...

(apărut în *Dilema,* nr. 535, 4 iulie 2003)

Dilema veche vă propune

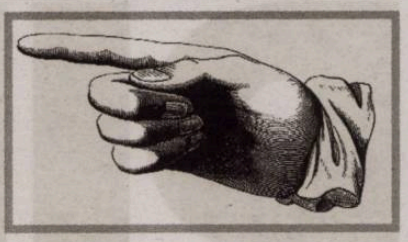

■ Lavinia Betea, *Ultimul an din viața Elenei Ceaușescu. Agenda Tovarășei în 1989* (Editura Corint, 2018). Istoric preocupat de istoria recentă, Lavinia Betea face în această carte-document o cartografiere detaliată a mecanismelor de putere ale clanului Ceaușescu și o reconstituire a intimității Tovarășei în momentul de maximă criză a regimurilor comuniste din Estul Europei. (Matei Martin)

■ Pentru această vacanță, un titlu mai de demult, savuros și incitant, un experiment inedit în mijlocul unei comunități umane pe care o descifrează prin documente de arhivă, tradiția locului, interviuri la cald, multă nostalgie și pagini de scriitură de mare forță, corespondență din alte vremi, extrase din presă, totul într-o baie de umor și haz nebun – o carte-mozaic care se sustrage oricărei clasificări și etichetări canonice și cu atît mai fermecătoare: Gheorghe Iova & Cosmin Manolache – *Etalonul Mizil. Ficțiunile măsurătorilor,* Casa de pariuri literare, 2016. Dacă nu chiar în mijlocul lor, al mizilenilor, vezi bine (la o adică de ce nu?), oriunde pe harta turistică – un antidot la plictis, *spleen,* politichie de mahala cu miniștri de mucava, depresie și disperare cotidiană. (Ruxandra Mihăilă)

■ Pornind de la ideea că viața biologică este oglinda vieții noastre psihice, expoziția artistei plastice Ioana Marșic vorbește despre frumusețe și infirmitate, despre ceea ce regăsim în interiorul nostru, dacă avem curajul de a ne privi cu adevărat, pentru a ne înțelege – expoziția „Hard Tissue" este deschisă la Centrul Artelor Vizuale (str. Biserica Enei, nr. 16), pînă pe 9 august. (Stela Giurgeanu)

■ Niște bijuterii sînt *microgramele* lui Robert Walser (traduse de Andrei Anastasescu) din *Poesis:* http://poesisinternational.com/micrograme/. Un scriitor de o ciudățenie copleșitoare. (Ana Maria Sandu)

■ Festivalul de jazz de la Smida din Parcul Natural Apuseni (17-19 august), ultimul festival muzical important al anului. Pe www.smidajazz.ro găsiți tot ce aveți nevoie să știți despre acest minunat festival aflat la ediția a treia: traseu, condiții de acomodare, istoric, program concerte (una dintre trupe tocmai a fost nominalizată la Mercury Prize), activități conexe. În plus, va avea, ca în fiecare an, doi scriitori invitați pentru lecturi și discuții în timpul zilei. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Munca**
- **Spirit critic**
- **Poluare**
- **Nepăsare**
- **Festivaluri literare**
- **Prietenie**

album dilematic Lucian Muntean

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.500
Tipărit la Tipomedia

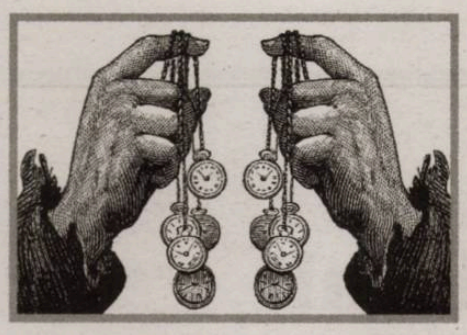

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Ce-i de făcut

Am fost invitat, de curînd, la o întîlnire „de lucru“ cu oameni admirabili, îngrijorați de mersul țării și dornici să întreprindă ceva pentru a schimba eficient ce e de schimbat. Cititorul să nu se grăbească, încercînd să identifice „dedesubturi“ subversive, manevre elitiste, planuri manipulatorii, finanțate de „sorosiști“, „agenturi“ oculte, venetici hulpavi, care și-au făcut din „antiromânism“ un program (lacom) de viață... Nu. Era vorba, pur și simplu, de o dezbatere responsabilă, cordială, în speranța că ceva trebuie și poate fi încă salvat. Mărturisesc că am părăsit încăperea în care ne-am întîlnit cu un sentiment de vinovăție. Ținusem un discurs mai curînd demobilizator, răspunsesem cu excesive „lucidități“ analitice și istorice apelurilor la acțiune solidară lansate de convorbitori. Poate exasperarea, poate o (trecătoare?) depresie, poate vîrsta mă făcuseră să evoc eșecul mai tuturor inițiativelor civice la care am fost părtaș sau martor de-a lungul ultimilor 25-30 de ani. Nenumărate semnături (prestigioase, desigur!) pe nenumărate apeluri ale societății civile, tot soiul de speranțe și angajamente politice de bună-credință, deviate de oameni prost aleși și de împrejurări tulburi, proteste publice mai mici sau mai mari, pe care însă cei vizați nu dau doi bani ș.a.m.d.

Bun, dar atunci ce rămîne de făcut? Ce propun? Sau trebuie să sfîrșim în resemnare politică și paralizie civică? Nu pretind că am răspunsuri la îndemînă, că am buzunare pline de „rețete“ miraculoase, că am competențe de atotștiutor. Îmi permit, totuși, să pun pe masă cîteva puncte de reflecție, de natură să stimuleze, poate, o acțiune mai articulată, mai coerentă, mai productivă decît ce s-a încercat pînă acum. Iată la ce mă gîndesc:

■ Cred că o țară ca România nu are nevoie de *fragmentarea țanțoșă a Opoziției în mici formațiuni de paradă*. Să nu mi se spună că diversitatea ideologică a partidelor noastre este atît de complexă, de solid construită, de impunătoare, încît orice agregare strategică ar fi nerealistă. Marea Britanie, Statele Unite și multe alte state civilizate se descurcă binișor cu două mari blocuri de confruntare politică. Noi nu! *Mici* interese de *mici* partide prevalează asupra interesului național, chiar dacă sînt ambalate într-o retorică vehement patriotică. Mai bine cu (în medie) 5-10 procente la alegeri decît cu o voce puternică, în stare să amendeze ferm abuzurile partidului de guvernămînt. Noi ne concentrăm pe mica hîrjoană dintre USR, PNL, PMP, MRÎ etc. Mai e și o urmă tristă a fostului PNȚCD (care vede suprarealiste compatibilități între Maniu, Coposu și Dragnea), mai e și Pro România lui Ponta, mă rog, fojgăie scena publică de „programe“, lideri veleitari și traseiști vioi. Partide și-au făcut, de-a lungul vremii, și personaje cu afilieri neclare, ba gravitînd în jurul PSD-ului, ba defilînd „autonom“, echidistant, între Putere și Opoziție. A inventa un partid pare să fie, uneori, un *hobby* oarecare, o pompoasă chermeză de gașcă. Din păcate însă, o alianță *masivă*, fără fasoane de „originalitate“ și de „*leadership*“ providențial, fără spirit de concurență pironiresc, nu pare să intre în discuție!

■ Ar trebui să cădem de acord, fie și în ceasul al doisprezecelea, că *opoziția adevărată și eficientă nu se poate consuma la nivel de gesticulație*. Sigur că o demonstrație de stradă poate include momente de ironie acidă sau de umor, sigur că pancarta acuzatoare sau hîtră, ca și lozinca incriminantă fac parte din arsenalul firesc al protestului. Dar asumîndu-le, trebuie să știm că ele nu pot produce rezultate ample, că principala lor contribuție nu e subminarea viguroasă a guvernului, ci doar inducerea unei atmosfere pregătitoare. Evident, studentul din Piața Tiananmen, care stă singur dinainte unei alinieri de tancuri, ține de o altă categorie de gesturi. Acolo avem de a face cu un risc dramatic, cu un simbol, cu un mesaj mediatic universal. N-aș zice că o mînă de tineri care afișează sloganuri (legitime) în Parlament sau o doamnă parlamentar care zgîndăre, cu telefonul mobil, nesimțirea unui „coleg“ pesedist sînt manifestări de aceeași anvergură. E nevoie de mai multă imaginație ofensivă, de reacție politică sobră și riguroasă, de rezistență pragmatică, dublată de construcție strategică inteligent elaborată. Mulțimea protestatară trebuie să *intimideze* Puterea, nu doar să „o ia la mișto“ sau să suduie. Repet: fenta satirică, șarja non-violentă sînt binevenite. Cu condiția să *însoțească* programul politic al opozanților, nu să-l substituie.

■ Partidele de opoziție acordă mai multă atenție imaginii proprii decît electoratului. Nu par preocupate *să convingă, să seducă, să lărgească sfera votanților pe care se sprijină în mod curent*. Voi fi bănuit de stîngism, dar n-am nici o ezitare să spun că a nu te adresa „mulțimii“, mediului rural, muncitorilor, cu un discurs care să-i aducă împreună, să-i cointereseze, să le sune atrăgător și sincer e a te condamna la marginalitate electorală, la paloare politică. Opoziția nu are nici o șansă dacă se bizuie strict pe „lumea bună“, pe „personalități“ cunoscute, pe un public „select“. Alegerile sînt *și* despre *cantitatea* umană, despre „popor“ în sensul lui nobil, despre comunitate integratoare. „Noi și-ai noștri“ nu constituie o bază electorală plauzibilă...

Nu pot, în spațiul unui articol de gazetă, să fac inventarul complet al piedicilor care constituie, laolaltă, handicapul unei Opoziții consolidate. Ar trebui vorbit și despre absența unor lideri mai substanțial profilați, charismatici, consecvenți, cu competențe și performanțe dovedite pe termen lung. Ar fi nevoie și de o politică de cadre mai severă, care să excludă umplutura oportunistă, mediocritatea, incultura politică. Partidele nu trebuie să abuzeze nici de omogenitate anonimă, dar nici de împestrițare bezmetică. Un rol important ar trebui să-l joace și presa, nu cu furii partizane, de stadion, ci cu exigența informării corecte, a comportamentului cuviincios, de natură să dea tonul corect oricărei dezbateri politice.

Sînt „pretenții“ ca acelea de mai sus simple bombăneli defetiste? Sau proiecții utopice ale cuiva „rupt de realități“? Nu știu. Dar îmi fac iluzia că ele pot fi măcar începutul unei dezbateri responsabile, eficiente, de bună credință. Pentru arătoase proclamații „pașoptiste“, pentru zelul civic devenit pură coreografie nu mai e timp. Nu cred că mai e timp.

■■■

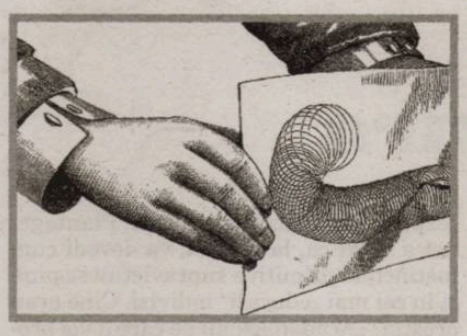

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Proștii de noi

Scandalul provocat de ministrul Agriculturii, Petre Daea, privitor la comparația sacrificării porcilor bolnavi de pestă porcină cu Holocaustul, a avut și o mică (dar nu neînsemnată, cred) urmare „colaterală“. Într-o postare pe Facebook, o cunoscută militantă de stînga, Victoria Stoiciu, director de programe al Fundației social-democrate „Friedrich Ebert“, s-a întrebat, inspirată pesemne de lamentațiile ministrului: „De ce ne revoltăm cînd suferința speciei noastre e pusă pe același palier cu aceea a altor specii?“ Confruntată cu multe reacții negative, inclusiv cu a mea, dna Stoiciu a precizat mai întîi că nu echivalează deloc moral cele două suferințe (evreii și porcii), iar o zi mai tîrziu a șters postarea inițială. Nu înainte însă – și aici mi se pare partea interesantă a micii povești – de a mă certa pentru că îi scrisesem că postarea ei inițială era o „mizerie“. Merită să citez acest răspuns, care, după părerea mea, aproape că anulează orice retractare:

„Andrei Cornea, de cînd oare a ne chestiona asumpțiile luate de-a gata a devenit mizerie? Dumneavoastră, care vă considerați intelectual, ar trebui să fiți primul care să demonstrați deschidere față de întrebări dificile. Eu am scris – nu știu răspunsul. Dar știu în schimb că un porc are inteligența unui copil de trei ani. Și că poate simți și altceva decît durere fizică.“

Remarc mai întîi că dna Stoiciu pretinde că *nu știe* răspunsul la întrebarea pe care a pus-o, legată de revolta majorității față de suferința oamenilor și relativa ei lipsă, cînd este vorba despre suferința animalelor. S-ar zice că în chip socratic caută răspunsul și mă acuză că aș avea idei preconcepute și lipsă de deschidere. Să-mi fie rușine, mai ales dacă pretind că sînt intelectual! Apoi însă, deodată, uită de scepticism, abandonează prudența epistemică și sare la beregata adversarului declarînd dogmatic că *știe* că un porc are inteligența unui copil de trei ani. Tare de tot! De unde știe? Cine și cu ce argumente susține această teză, altminteri contrafactuală, avînd în vedere că, în general, un copil de trei ani deja vorbește, în timp ce un porc, indiferent de vîrstă, niciodată? (Vreau să spun că un copil posedă deja limbajul dublu-articulat, numit limbă, în timp ce nici un animal – porc, cimpanzeu, delfin etc. – nu are nimic asemănător.) Dar astea-s, poate, detalii.

Grav e altceva: bănuiesc că dna Stoiciu n-a băgat de seamă oroarea reală a echivalenței: căci dacă copilul de trei ani și porcul sînt la fel de inteligenți și de simțitori, nu numai veganii radicali vor fi încurajați să spargă geamurile cîtorva măcelării, dar cine știe ce satrap, ce Irod, ce Hitler, ce terorist, ce dictator va avea liber la ucis copii (nu se va opri la cei de trei ani, firește) cu argumentul că e totuna cu a omorî niște simpli porci! Căci egalitatea, ce să-i faci, e reversibilă: nu doar porcul e ca un copil, ci și copilul e ca un porc.

Dar – va sări poate cineva în apărare – dumneata susții că animalul – porcul, cîinele, calul, cimpanzeul etc. – nu-i inteligent? Nu susțin asta. Dimpotrivă, cred că toate animalele sînt nu doar inteligente, ci foarte inteligente, fiecare în felul lui. Mai mult, ele sînt întotdeauna inteligente, fără ezitare și greș. Omul singur are acest ciudat privilegiu (sau poate cusur) de a nu fi astfel: căci omul, singur printre toate animalele, poate fi și chiar este adesea *prost*. Animalul niciodată nu-i prost. Nu inteligența, ci prostia – posibilă oricînd și sub forme numeroase și complexe, individuale și sociale, profesionale și spontane – reprezintă elementul diferențiator major al umanității. *A putea fi prost* oricînd nu-i la latitudinea cimpanzeului ori a cîinelui, dar este la aceea a oricărui om, fie și savant, ministru, militant, intelectual ori copil în etate de trei ani.

Da, omul, acest „rege în exil“, cum l-a denumit Pascal, își poate exila lesne inteligența – lucru cu neputință pentru orice altă viețuitoare, care-i menită să rămînă veșnic inteligentă. Și asta e mizeria omului. Dar o poate și rechema din exil. Iată-i gloria. Sigur, gloria vine mai curînd rar și cu efort. Și totuși, chiar și prin (și în) mizerie rămînem oameni, nu mai puțin decît prin glorie.

În loc de concluzie: în mod ironic, deși vor să netezească diferențele dintre om și animal, obsedați, cum sînt, să combată așa-numitul „specisism“, asimilat de ei unui fel de rasism al speciei umane, relativizînd diferențele reale și legitime și pulverizînd orice esență, militanții stîngiști cu convingeri de felul celor etalate de Victoria Stoiciu nu fac, prin aberațiile lor, decît să șubrezească fundamentul propriilor teze. Într-adevăr, ei dezvăluie involuntar tocmai marea deosebire dintre om și animal la care m-am referit mai sus. De aceea cred că, dacă i-ar auzi, caii perfecți și superinteligenți (ca orice animal) ai lui Jonathan Swift din *Călătoriile lui Gulliver* ar fi îndreptățiți să se minuneze și să exclame indignați: „Vai cît de proști sînt acești *Yahoo!*“ (Așa-i denumeau ei pe oameni.)

■■■

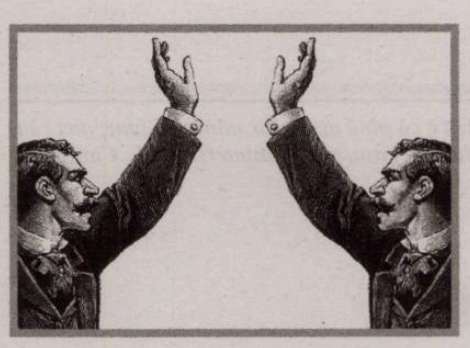

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Un pic în afara lumii

Nu mai știu cum îl cheamă. Ne-am întîlnit prima oară într-o tabără la Costinești, acum 32 de ani. Eu eram frînt de îndrăgostit și eram într-o altă lume. El era ciudățel. Deștept foc, dar incapabil să se adapteze la cei din jurul lui.

Stătea la coada la cantină și toată lumea trecea prin fața lui. Nu protesta deloc, dar părea șocat de faptul că ceilalți nu respectau ordinea.

Eram atît de fericit încît l-am adoptat. Mergeam împreună la plajă, la masă și, seara, pe unde mergeam noi. Ne spunea lucruri pe care nu le știam și contrastul dintre inteligența lui și incapacitatea de a vorbi cu fete de vîrsta noastră era, cumva, interesantă.

Stătea la film pînă se sfîrșeau genericele. De fiecare dată rămîneam ultimii în amfiteatru sau pe gardurile amfiteatrului de la Costinești, pentru a-l duce înapoi. Era și aiurit. Dacă era ceva care să-l intereseze cam uita de timp. L-am lăsat odată undeva aproape de epavă, să studieze bărcile pescarilor. Am crezut că o să vină singur înapoi la masă. Era tot acolo, complet absorbit de ceea ce făceau pescarii.

Venea dintr-o familie bună. Avea haine și încălțăminte de calitate mai bună decît ce aveam noi. Venise cu aproape triplul banilor noștri. Era împrăștiat rău și trebuia să cam avem grijă de el.

Eu și zîna zînelor eram super-bine. Purtam tricoul ei cu AC/DC primit din

State și asta mă făcea să mă simt nu numai fericit, dar și un pic șmecher. L-a distrus mama imediat ce m-am întors de la mare, cu un fier de călcat încins, că doar nu avea de unde să știe femeia cum funcționa un imprimeu.

Jucam mult baschet amîndoi, iar el citea concentrat, adesea fără să-și dea seama dacă era cu capul în soare sau nu.

După Revoluție l-am mai văzut de cîteva ori prin oraș, ca tînăr adult. Odată era cocoțat și lipit de geamul de la cinematograful Patria. De cîteva ori l-am lăsat singur în sala de cinema privind fascinat numele tuturor celor care au participat la producția filmului.

Tot timpul era singur. Și părea un pic în afara lumii. Ultima oară cînd l-am văzut l-am invitat la o cofetărie în centru. Mi-a povestit că era îndrăgostit. Bineînțeles, fata habar nu avea de asta.

Terminase Facultatea de Fizică și își dorea să facă cercetare. Cînd am plecat, era tîrziu și în centru nu mai era țipenie de om. Am așteptat, totuși, cu el, să se facă semaforul verde. Era un cer foarte senin și a început să caute stelele pe care le știa. Am stat cîteva minute bune, timp în care semaforul s-a schimbat de multe ori. Cînd ne-am despărțit, mi-am dat seama cu stupoare că, în fapt, el era cel mai fericit om pe care îl știam.

La puțin timp după asta, am plecat din Craiova.

Ieri am văzut un domn elegant, cu nasul lipit de o vitrină. A stat așa cîteva minute bune și eu m-am uitat fascinat la el de pe partea cealaltă a drumului. Am vrut să cred că era el, dar creierul meu nu a reușit să își amintească numele. Mi-a fost rușine să mă duc și să-l întreb, așa, din senin, cine e.

O doamnă, și ea foarte elegant îmbrăcată, a ieșit din magazinul de alături. L-a luat în brațe și l-a dezlipit de vitrină.

Iar mie mi s-a făcut brusc dor de mare. Dor să stau cu nasul în nisip și să fiu măcar pentru cîteva zile în afara lumii. Dor să reînvăț stelele pe care le știam. Să nu mai știu ce gafe mai face Vevehehe și nici ce mîrlănii mai debitează minunatele noastre elite politice. Să nu îmi mai aud telefonul chițăind și să stau să văd pe ce peliculă a fost filmat filmul. Să uit de problemele din ghetou și de tensiunea permanentă din jur. Să fiu pentru cîteva zile ca el.

Habar nu am dacă la mare se poate să mai găsești un loc în care să fii un pic în afara lumii, dar tare, tare am chef să îl găsesc.

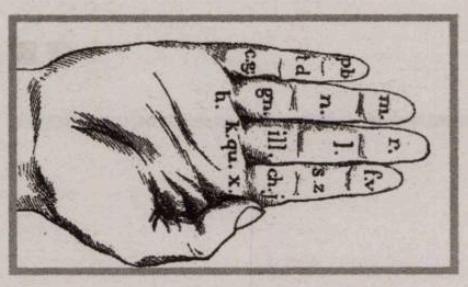

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Nature și nurture

Polemicile științifice din lumea universitară au atins, de multă vreme și nu numai la noi, valențe tulburătoare. Am prezentat unele stranii aici, eu însumi, în mai multe rînduri. Ce am auzit însă despre doi profesori de la Pedagogie întrece orice imaginație. Este vorba despre faimoșii – pe plan național și, desigur, internațional – teoreticieni comportamentali Plantagenet Olifrenu și Claponel Mărunțelu. Împricinații se cunoșteau, practic, de o viață. Au fost studenți împreună la Psihologie, apoi au ales, încă de la absolvire, cariere academice în aceeași secție, cea de Pedagogie. Au parcurs treptele ierarhice simultan, ambii dovedindu-se, cum spuneam, adevărați savanți. Din păcate, relația dintre ei s-a deteriorat timpuriu din motive – cum să le zic mai corect? – *filozofice*. În viziunea lui pedagogică, Plantagenet s-a simțit atras de așa-numita „teorie nativistă" *(Nativist Theory)*, bazată pe argumentul fundamental că, în ansamblul său, comportamentul uman și, într-un anume sens, identitatea noastră esențială rămîn „pre-programate", sînt adică înnăscute, mediul unde evoluăm nefăcînd altceva decît să le prilejuiască manifestarea. Claponel, dimpotrivă, devenise adeptul „teoriei educației prin experiență socială" *(Social Learning Theory)*, izvorîtoare din convingerea că individul e *tabula rasa*, identitar vorbind, la naștere, urmînd să se transforme ulterior, prin „imitarea" și, implicit, „învățarea" mediului căruia îi aparține. Cu alte cuvinte, în antagonismul științific al vestiților profesori Olifrenu și Mărunțelu se războiau, în fond, două mari tradiții de gîndire, ilustrate, în timp, de nume celebre, precum Sigmund Freud, John Bowlby și Noam Chomsky, pe de o parte, ori Lev Vîgoțki și Albert Bandura, pe de alta. Așadar, se ducea acolo eterna luptă filozofică dintre *nature* și *nurture*, „luptă" care agită des mințile multor intelectuali contemporani.

Toată lumea știa că Plantagenet și Claponel se urau de la „știință". Nici unul, nici celălalt nu făcea vreun efort să ascundă asta. În cărțile și articolele lor de specialitate se contraziceau furibund, iar în interviuri și în apariții publice (inclusiv la cursuri!) se ironizau reciproc într-o manieră de-a dreptul injurioasă. Claponel afirma că există profesori, în „imediata noastră vecinătate", mai *„oligofreni* de felul lor", care cred că „reptila primordială" tot renaște, „impermeabilă la evoluție și fără nici o mutație de progres", în fiecare ins care care vede lumina zilei. „Reptila aia a fost totuși una singură, la începuturi, și nu mai poate fi resuscitată la milenii întregi după ce omul a învățat să evolueze. Numele ei era *Plantagenetosaurus!*" Plantagenet replica: „Poți pune un *clapon* în ce mediu dorești, oricît de sofisticat, el tot *clapon* va fi. Natura nu poate fi surmontată. Un *măruntel* nu are cum *să învețe* postura de *gigant*. Dus fie și la Carnegie Hall, nenorocitul de *clapon* nu va cînta, ci va urla a pustiu, ca un păsăroi castrat ce este!" Întîlnindu-se pe coridoarele Universității, în loc să se salute, Olifrenu și Mărunțelu se batjocoreau unul pe altul cu gesturi insultător-simbolice. Claponel se încovoia subit, își umfla buzele pentru a sugera un bot primitiv, iar apoi sărea de colo colo, cu icnete troglodite, aidoma unui neanderthalian dezorientat. În contrapartidă, Plantagenet își împingea, doct, ochelarii pe vîrful nasului, își bomba pieptul și dădea din mîini, ca și cum ar fi fost aripi, cotcodăcind sonor printre studenții speriați. Din zburătăceala lui se înțelegea ușor că devenea, în notă sarcastică, un *clapon*, dar nimeni nu pricepea rolul ochelarilor în alegorie. Enervat, „mimul" a explicat sugestia, la un moment dat, cîtorva amici: „Mă refer la un clapon *evoluat, educat,* după cum speră prostănacul ăla că ar putea fi cineva numai prin simpla interacțiune cu mediul!"

Toată lumea știa că Plantagenet și Claponel se urau de la „știință".

Totul a culminat cu decizia lui Claponel de a o învăța pe gorila Chewbacca – de la Grădina Zoologică – *să vorbească*. Doar așa, țipa el, va șterge zîmbetul murdar de pe fața lui Olifrenu, demonstrînd că abilitatea „acumulării" intelectuale e posibilă prin „experiență". Auzind năzbîtia, Plantagenet a urlat că, la rîndu-i, va dovedi cum instinctele primitive supraviețuiesc pînă și în cei mai „educați" indivizi. Cine erau aceștia? „Academicienii pe care îi voi provoca pînă vor ceda!", a spus profesorul și s-a dus glonț la filiala regională a prestigioasei instituții, în vreme ce oponentul său alerga înspre Zoo. Amîndoi au avut un impredictibil succes. Îngrijitorii Grădinii Zoologice se jurau că Chewbacca rostea, repetitiv, o silabă pe cînd izbea de gratiile cuștii sale, sistematic, trupul făcut terci al lui Mărunțelu. În alt plan, martorii oculari declarau că academicienii care l-au înșfăcat pe Olifrenu (cînd l-au văzut arătîndu-le – dezgolite! – fesele) și l-au aruncat de etajul al cincilea al clădirii păreau turbați. Gorila *articula*, la infinit, „ca-ca-ca-ca-ca", iar nemuritorii *chițcăiau* gutural pe coridoarele Academiei...

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

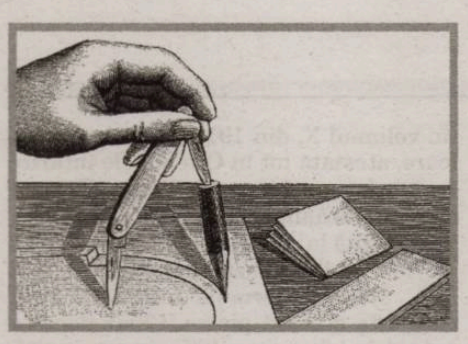

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Lumea arde și Franța se ocupă de Alexandre Benalla

Una dintre maladiile democrației este că uneori chiar și cei mai străluciți fii ai ei se epuizează în polemici și lupte minore. Devenit permanent în democrațiile recente, fenomenul cangrenează uneori și vechile democrații.

Este ceea ce i se întîmplă Franței de pe data de 18 iulie încoace. Mii de oameni inteligenți parcă au regresat în rolul de producători hollywoodieni ai unui foileton politico-mediatic care ar putea fi intitulat *Alexandre Benalla*. Explozia de comentarii, fotografii, înregistrări video și speculații legate de acest personaj îmi lasă un gust amar: în loc să se ocupe de Europa aflată în criză, precum și de alte răni profunde ale lumii contemporane, clasa politico-mediatică franceză se excită în jurul unui iepure scos din pălăria unui iluzionist.

La originea a ceea ce presa spune că ar fi devenit o *afacere de stat* se află un gest stupid al lui Alexandre Benalla, bodyguard al președintelui Emmanuel Macron. Pe data de 1 mai, aflat ca observator pe străzile Parisului, în contextul unor agresiuni comise de manifestanți violenți împotriva poliției, el a considerat că avea datoria să intervină. „Am făcut o prostie", a mărturisit el public mai tîrziu, nu trebuia să-i ajute pe polițiști să imobilizeze un cuplu care arunca cu diverse proiectile în oamenii legii.

O prostie *filmată* poate genera însă, în *orînduirea* mediatică în care trăim, o criză politică. În orice caz, de pe data de 18 iulie, cînd cotidianul *Le Monde* a difuzat imagini cu Benalla brutalizînd doi manifestanți, Franței parcă i s-a deviat traiectoria istorică.

Se spune că o minune nu durează decît trei zile. Atît a durat și minunea victoriei franceze la Mondialul de fotbal. Pe 15 iulie, Franța devenea campioana celui mai iubit sport mondializat. Celebrarea victoriei ar fi trebuit să dureze toată vara. Emmanuel Macron se și vedea, în prelungirea acestui triumf, un campion politic european. Marile victorii sportive sînt uneori și politice întrucît ridică moralul unei națiuni. Cu acest elan preconiza șeful statului francez să se lanseze într-o nouă bătălie, reforma Uniunii Europene. Pe 15 iulie, toate atuurile erau de partea sa, dar trei zile mai tîrziu, pe 18 iulie, afacerea Benalla le spulbera.

Eseistul Édouard Tétreau afirmă, într-un articol publicat pe 23 iulie în *Le Figaro*, că mediile de informare și clasa politică din Franța au intrat într-o isterie colectivă și că amploarea dată afecerii Benalla este o pură instrumentalizare politică în vederea destabilizării președintelui Macron.

Gestul „prostesc" al lui Alexandre Benalla l-a „lovit" indirect pe locatarul de la Élysée întrucît i-a permis Opoziției, ca și corului mediatic, să strige: ia te uită ce colaboratori își alege președintele! Parcursul lui Benalla a fost scrutat cu lupa, mai ales că numele său are o rezonanță arabă. Un fel de cutie fantasmatică a Pandorei s-a deschis în legătură cu acest om tînăr de 26 de ani și cu rapida sa ascensiune în cercul prezidențial.

Unele critici formulate în presă sau de diverși deputați au fost totuși justificate, iar executivul a recunoscut cîteva disfuncționalități și carențe în relațiile dintre diversele servicii.

O prostie filmată *poate genera însă, în* orînduirea *mediatică în care trăim, o criză politică.*

Dacă Benalla poate fi suspectat de greșeli, suspectă mi se pare și furia cu care s-a dezlănțuit mașina mediatică. Ca și cum aceasta ar fi așteptat o ocazie pentru a demola stilul de a conduce al lui Emmanuel Macron. Iar acum, ușa fiind întredeschisă, ofensiva a fost lansată orbește, într-o manieră atipică pentru ceea ce reprezintă Franța în lume. Chiar și în condiții de luptă politică acerbă, francezii și-au cultivat întotdeauna un anumit stil, un gust pentru curtoazie și un sîmbure de umor. Să fie afacerea Benalla un moment de cotitură în practica politică a Franței, să se lase intoxicată și ea, cum s-a întîmplat și cu alte democrații europene, de virusul populismului primar?

Nenumărați observatori ai fenomenului politic repetă de multă vreme că Franța este, de fapt, o monarhie deghizată în republică. Multe spirite luminate consideră că Franța a adoptat un sistem hibrid, nici republică și nici monarhie, care o împiedică să avanseze, să adopte reformele necesare pentru a fi lider european. Istoricul Maxim Tandonnet afirmă că întreaga viață politică franceză este acaparată de cucerirea, recucerirea și conservarea puterii la Palatul Élysée. Prin această veche obsesie trebuie probabil descifrată și afacerea Benalla. Lui Emmanuel Macron nu i se iartă faptul că a ajuns, prea tînăr și cu prea multe ambiții reformatoare, în vîrful piramidei. Și mai ales nu i se iartă reușita unor reforme, pe care înaintea lui nici un alt președinte, în ultimele trei decenii, nu le-a dus la capăt. Sau poate dorința sa de a reduce cu o treime numărul de deputați a fost picătura care a vărsat paharul și a provocat acum acest tsunami numit Alexandre Benalla.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

Publicitate

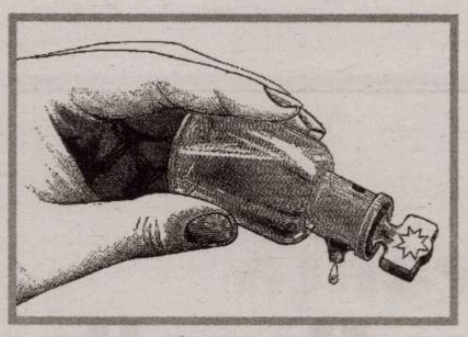

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

A lua o piatră-n gură

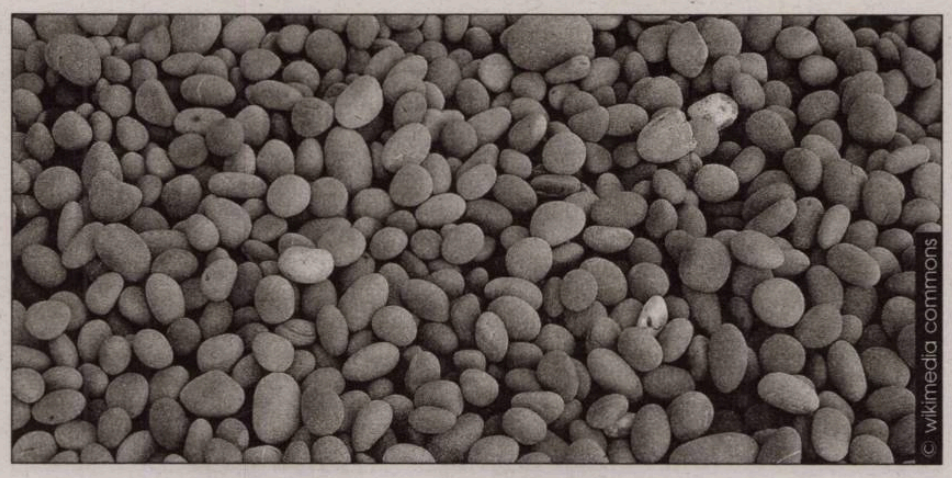

Expresia *a lua o piatră-n gură,* care apare de cele mai multe ori în îndemnuri glumețe însoțind acte inaugurale, a căpătat și sensul figurat „a începe ceva nou". Vorbitorii de astăzi o folosesc pentru a marca ironic un început – *„O piatră în gură!* Steaua a fost bătută de Ceahlăul" (telegrama.ro); „Contra Berceniului, S. *a luat o piatră-n gură,* făcîndu-și prezența în tribunele stadionului" (desteptarea.ro); „cu ocazia asta *am «luat o piatră-n gură»*, cum se spune, și am pregătit o tartă cu sparanghel" (bucataras.ro). Unii evocă transmiterea formulei de la o generație la alta – „bunica mea tot timpul îmi zice *să iau o piatra în gură* oriunde merg" (hanuancutei.com) –, iar mulți sînt intrigați de sensul și de originea expresiei, care pare să evoce o superstiție reală, fiind însă mereu pe muchia dintre înțelesul literal și cel figurat: „Și, pînă la urmă și la coadă, ați văzut pe cineva vreodată cu o piatră în gură sau e doar cea mai manifestată intenție fără concretizare din colecția superstițiilor românești?" (raluxa.com). Nu lipsesc glumele bazate pe confuzia dintre superstiția presupus benefică și actele de violență cu manifestări asemănătoare: „interlocutorul, D.B., i-a urat lui B. *să ia o piatră în gură* pentru a marca evenimentul, dar C. i-a replicat că se teme pentru mai rău. «Cred că *o să ia mai multe pietre în gură,* nu doar una. De la cei pe care îi imită" (cancan.ro).

De fapt, și atestările literare mai vechi ilustrează tratarea expresiei în cheie umoristică. În evocările teatrale ale lui Caragiale *(Din carnetul unui vechi sufleor)* există o scenă a batjocurilor pe care și le lansează reciproc mitocănimea de la galerie: „– Uite, mă! zice Niță către altul de lîngă el; vezi, nene, mitocanii din Tirchilești și de pă la Bonaparte a-nceput și ei să vie la teatru... Oleu! Apoi se-ntoarce spre cel din față care-l chemase: – Mă, pîrlitule, *ai luat piatră-n gură* cînd ai intrat înăuntru?" O descriere comic-realistă a actului de a lua piatra în gură este oferită de G. Topîrceanu, în *Minunile Sf. Sisoe:* „Dînd cu ochii pentru întîia oară de sălașurile pămîntenilor, Sisoe s-aplecă grăbit și *luă o piatră-n gură;* dar cum soarele îi venea în ochi, sfinția-sa strănută de trei ori în șir și zvîrli pietricica din gură cît colo".

Chiar dacă atestările sînt aproape exclusiv glumețe, e posibil ca la originea expresiei să fi stat o superstiție reală. Gh. F. Ciaușanu o menționa, de altfel, localizînd-o în Oltenia și explicînd-o printr-un transfer de forță magică: „Piatra este în superstiție simbol al tăriei și al sănătății, dar și puternic talisman contra duhurilor și a influențelor rele. În județul Vîlcea și în toată Oltenia se obișnuiește a se zice, cînd faci un lucru pentru întîia oară (te duci la oraș, la moară, coși etc.), că «*trebuie să bagi (iei) piatră în gură*»" *(Superstițiile poporului român,* 1914, reeditare din 2001, p. 221). În culegerea de proverbe a lui Iuliu Zanne, expresia era citată cu sensul dominant – *a lua o piatră-n gură* – „cînd vezi ceva pentru întîia oară" (în volumul X, din 1912), dar și cu o valoare, atestată tot în Oltenia, de întărire a vorbelor proprii: „a susține o afirmare cu mare jurămînt" (vol. II, 1897).

Pînă la urmă, exemplele mai vechi nu ilustrează o practică reală, ci doar o formulă lingvistică prin care este evocată piatra. Chiar dacă se pot oricînd face speculații asupra semnificației posibilei practici magice – de întărire, de apărare, de fixare (în memorie) a importanței unui început –, valoarea sa primară rămîne nesigură. Ambiguitatea este menținută și datorită existenței altor funcții tradiționale ale pietrei: de la cea legendară, de instrument pentru perfecționarea dicției (de către Demostene), la diverse opreliști simbolice în calea vorbirii sau a atacului. O veche mențiune – din Dosoftei, *Viața și petreacerea sfinților* (1682-1686) – îl prezintă pe Sfîntul Luca *Noul Stîlpnicul* impunîndu-și tăcere: *„puindu-și o pietricea în rost* [= gură], loc de zăbale, de bunăvoie". Într-o povestire din lumea păstorilor aromâni, o femeie întreabă „dacă lupul – *piatră-n gură-i* – a mai sfîșiat vreuna [dintre căprițe]" *(Luceafărul,* 1-15.12.1911). În fine, obiceiul de a umple cu pietre gura rămășițelor celor bănuiți că s-ar putea transforma în strigoi e larg atestat etnografic, nu numai în spațiul românesc: „Descoperire sinistră: scheletul unui vampir. A fost îngropat acum 500 de ani, cu o piatră în gură" (evz.ro). Rămînînd tot în spațiul speculațiilor, expresia *a lua o piatră în gură* ar putea fi deci interpretată și ca provenind de la un mijloc preventiv – contra excesului de vorbe, de minciuni și de mirări, sau chiar a riscului de a rămîne cu gura căscată în fața unei experiențe noi. O asemenea interpretare nu se bazează pe nimic sigur, dar permite mai ușor alunecarea în zona comicului, acolo unde pare să se fi instalat astăzi expresia.

Horia CORCHEȘ

În contra perlelor de azi

Puține lucruri excită imaginarul colectiv ca ridicolul și prostia, de aici și mecanismele dezvoltate de media care se duc înspre zone de tabloidizare, cu tot senzaționalul care derivă implicit, sau chiar înspre *fake news.* Nici învățămîntul și educația, în general, nu scapă de această tendință, atunci cînd este vorba despre reflectarea lor în presă, iar examenele naționale sînt, de regulă, bune prilejuri de zgîndărit după senzațional sau chiar de meșterit niște informații care să provoace indignarea sau hohotele de rîs.

Perla, biata bijuterie, a ajuns să fie conotată cu sensul ridicolului care incită, provoacă, printr-un mecanism ancestral, pulsiunile primordiale ale comunității: ca la circ sau poate la execuțiile publice, rîdem de fapt de ceea ce e trist, de ceea ce e ezitant, de ceea ce e vulnerabil, de pe margine, cu sentimentul unei superiorități care ne e proprie, la urma urmei, doar prin faptul că nu sîntem noi în situația rizibilă. Deși oricare dintre cei ce rîd va fi fost și el, cel puțin o dată, ridicol: rîdem de noi înșine, grotesc.

Mai întîi, o primă impresie, dacă ești *inside* și nu vrei doar să rîzi ca prostul de prost, este că multe dintre aceste perle, pe care media se grăbește să le livreze cu satisfacție în zilele examenului, par pur și simplu inventate de profesori. În goana după lucruri ieftine, care, asemeni chinezăriilor, nu durează decît cîteva zile, pare că presa a găsit cîteva resurse pe care le activează în zilele examenului, poate cîțiva profesori care fabrică pe loc niște texte pe care le dau ca autentice. Am corectat destul: găsești material, nu-i vorbă, dar adesea e de fapt tristuț, nu atît de bine potrivit în frază, nu atît de picant, nu atît de grosolan.

Apoi, o chestie de deontologie. Oricît vor fi fiind de adevărate cele date spre presă și de presă spre public: ce jegos să le transformi în spectacol! Cei ce le scriu sînt la un examen. Buni, răi, deștepți sau mai puțin, pregătiți sau ezitanți, oamenii aceia sînt într-un moment de viață important, cu emoțiile inerente, cu speranțe, cu așteptări. Tu, profesor evaluator, ai acolo un job de îndeplinit, cu profesionalism. Ai o treabă de făcut, cît mai lipsit de implicare afectivă, de subiectivități, cît mai aseptic. E ca la operație: pe masa ta e un pacient, într-un mediu steril. Cum să ieși afară apoi și să rîzi: uite ce bolnav e ăsta, hă-hă-hă-hă!

Nu cu Riga Crypto
vor avea ei de-a face în viață.

Nu chiar în ultimul rînd, se ridică o întrebare: cine face aceste gafe, devenite perle? Cel mai probabil sînt elevii de la licee industriale. Și aici se deschide un hău al dezbaterilor. Ca să clarific: un elev dintr-o clasă de real, să zicem mate-fizică, de la liceul cel mai bine cotat din Capitală, primește pe masă exact același subiect ca unul de la liceul industrial din Poticnești, cu profil agricol (nu căutați liceul și localitatea, le-am inventat). Știți cît de mare e distanța între elevul din colegiul din buricul Capitalei și celălalt? Nu s-a inventat încă expresia, căci de la cer la pămînt e prea puțin. Vorbim aici despre un întreg traseu de viață și de generații, de oportunități și de acumulări intelectuale, de mediu de formare și de obligații. Ați văzut vreodată un elev de a XII-a cu palmele bătătorite de muncă a cîmpului sau crestate și înnegrite de uleiul industrial cu care lucrează în atelierul unde ucenicește? Eu am văzut și n-am înțeles de ce trebuie să încerc să îi accesibilizez nuanțele minții lui Ștefan Gheorghidiu, cîtă vreme el avea alte nevoi și alte aptitudini. Aici e, deja, o vină sistemică, cea care ar merita mai multă dezbatere. Elevii din liceele industriale nu ar trebui să primească aceleași subiecte cu cei din liceele teoretice. De ce primesc? E simplu: pentru că au aceeași programă școlară. Concluzia firească: acești elevi ar trebui să aibă altă programă școlară, care să le servească nevoile și să le dezvolte propriile abilități de viață. Sînt elevi intrați cu note de 2 și 3 la examenul de Evaluare națională, cu carențe majore, cu un traseu de viață care în mod evident, încă din clasele mici, nu va fi unul intelectual-speculativ, ci mai degrabă practic-aplicativ. Acești elevi nu au însă, din păcate, șansa de a li se oferi un traseu particularizat, adaptat. Lucrurile simple: scrisul și cititul, descifratul sensului unui text, exprimarea corectă și formarea unei opinii autonome, evitarea manipulării în lectura textelor multimodale care ne înconjoară în viața de zi cu zi, redactarea unor texte banale, o scrisoare, o cerere, un memoriu. Sînt absolvenți care nu au minimul aparat critic în fața provocărilor vieții cotidiene și apoi sînt obligați, cei care o mai fac, să învețe singuri, din contactul cu viața. Să ne înțelegem: nu sînt proști. Uneori fac niște legături, observă niște realități în textele literare care te uimesc. Dar nu le pot exprima cu limbaj critic, pentru că viața lor e pur și simplu altfel, pornirea și drumul lor au fost mai grele, mai bolovănoase, nu au avut contacte și interese culturale, au alte griji, alte lucruri, nu mai puțin importante, îi animă. Și sîntem conștienți, cred, cu toții, că nu cu Riga Crypto vor avea ei de-a face în viață. Rămîne să vedem dacă programele școlare viitoare vor mai permite culegerea de perle sau se vor maturiza și vor propune trasee diferențiate de studiu.

Pînă atunci, însă, e de observat că elitismul celor ce caută perlele acestor copii este și el simptomatic: dacă ar trebui să renunțe la predarea dramei lui Iona în favoarea dezvoltării unor mecanisme simple de raportare la cotidian prin scris și citit, s-ar simți jigniți.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Pisici de-o vară

Pisicile nu mi-au spus nimic pînă în urmă cu cîțiva ani. Nu le înțelegeam, nu găseam nici o cale de comunicare, le consideram niște ființe extraterestre. Independența lor mă demoraliza. Cum poți să ții în casă un animal care are o viață cu totul diferită de a ta, care își vede de drumurile ei total diferite de ale tale, cu care practic nu te intersectezi în cei 50 mp decît atunci cînd are ea chef, care „dispare“ atunci cînd ți-e lumea mai dragă? Cu cîinii e cu totul altceva, cîinii răspund, așteaptă, au o loialitate gratuită de care puțini oameni dau dovadă. Dacă mori, cîinii vin și te plîng la mormînt. Pisicile, nu. Cîinii întăresc ideea de prietenie. În schimb, pisicile… ei bine, pisicile te învață cumva că în viața asta te poți aștepta la orice.

Cînd am fost copil, n-am avut pisici. Și nici cîini, de fapt, am avut un cîine pentru o perioadă scurtă de timp. În schimb, am avut un hamster, pe Bambi, și cîțiva pești într-un borcan, dar ăștia chiar nu se pun. Și îmi amintesc și de un iepure, Pufi, pe care îl țineam pe un balcon mizerabil de pe Calea Moșilor. Se comporta exact ca o pisică, aproape că îți torcea în brațe, te lingea pe mîini cu o limbă aspră și mică. Cînd am plecat în vacanță cu părinții mei, la Neptun, l-am lăsat undeva la țară, în grijă unei colege de serviciu a mamei. La întoarcere, nu l-am mai găsit. Colega a spus că l-au mîncat șobolanii din curte. Multă vreme am crezut că l-au mîncat chiar ei, oamenii de la țară, în fond, se făcuse un iepure mare și dolofan. Niciodată n-am aflat adevărul. Mi se pare ciudat acum cît de tare poate să-l marcheze pe un copil prezența și, la un moment dat, dispariția unui animal. Cît de mult contează acel animal în destinul lui „mic“, indiferent dacă e pisică, iepure sau greiere. În momentul în care devenim adulți, legătura asta se pierde, ne asumăm decizii chiar atunci cînd eutanasiem un cîine foarte bătrîn și neputincios. Raportarea la animale e alta, mai responsabilă, dar mai puțin sinceră. Însă pe un copil acel animal „al lui“ îl poate marca pe viață.

Revenind la pisici, în viața de adult. La un moment dat, prietenul meu a adus în garsoniera noastră un motan „de parcare“, care l-a urmat lihnit de foame pînă în scara blocului. Acea pisică roșcată, vag curioasă, capabilă de orice. Era un motan bătrîn, hîrșit, i-am dat niște lapte, l-a lipăit fără grabă și ne-a privit: oare ce au de gînd ăștia cu mine? A rămas doar o noapte. A fost cît se poate de liniștit, nici măcar nu i-am simțit prezența în casă. N-a vrut neapărat să se pună bine cu noi, cred că știa că era doar o haltă cumsecade, un loc unde să-și tragă sufletul, în viața lui de motan, și că trebuia să se bucure de ea. M-am trezit, dimineața, la ora 8, cu motanul ăsta pe un braț de canapea, uitîndu-se la mine fix și cu atît de multă expresivitate, încît n-am mai putut să adorm. Mai mult decît atît, în timp ce se holba la mine, trăgea vînturi, cred că de la lapte. Cum o fi să te trezești cu un motan șmecher și băsinos chiar sub nasul tău? Am decis a doua zi că nu era pisica noastră și l-am dus înapoi în parcare. A plecat fără să întoarcă capul, fără să ne mulțumească. Atunci mi-am dat seama că viața asta de pisică s-ar putea să fie mult mai interesantă decît a noastră.

Apoi a fost Fiona. Spre deosebire de motanul băsinos, i-am dat chiar și un nume. Era clar o pisică pierdută de cineva, abandonată, care nu se putea adapta vieții de stradă. Era prea sinceră și prea prietenoasă. Și nu știa nimic. Nici măcar nu știa să se spele, vîrfurile urechilor îi erau veșnic murdare. Tot în scara blocului cerșea ea să intre. Era iarnă și frig. Timp de două săptămîni i-am dus boabe și apă, lîngă calorifer, s-a mîngîiat și alintat de picioarele noastre încălțate în bocanci plini de zloată, ca să ne arate cît era recunoscătoare. Pînă cînd surorile Viorica (de la 3 și de la 5), au decretat: Afară cu pisicile jegoase din scara noastră de bloc! Între timp, venise primăvara, ne-am zis că Fiona s-ar fi putut descurca foarte bine și afară. A adormit însă lîngă roată unei mașini, o pisică domestică și calină, fără nici un fel de instincte. Mă întreb oare ce visa draga de ea, prin ce lumi onirice pisicești colinda cînd n-a auzit zgomotul motorului care pornește și roata a transformat-o în preș. Am plîns atunci pentru că n-am luat-o la noi. Iulian mi-a zis: „Mai bine să nu ieși din bloc ca s-o vezi!“ N-am văzut-o, însă finalul tragic al Fionei mă urmărește și acum.

Și încă nu iubeam pisicile. Însă am început să le acord mai multă atenție atunci cînd în curtea părinților mei de la Cîmpina s-a aciuat o pisică bătrînă, cu păr lung și încîlcit și aproape fără nici un dinte în gură. Corcită cu persană, cu o figură diabolică de Mefisto, nici astăzi n-are un nume precis, răspunde la toate – Kitty, Muți, Miți, Mițulina. Pisică spălată în cadă de mine și de mama pentru că mirosea a grajd, probabil unul dintre locurile pe unde își făcuse veacul de cînd fusese abandonată. Ne-a scuipat după ce scăpat din mîinile noastre și s-a urcat pe acoperiș, de unde ne privea cu ranchiună. Veterinarul a spus că e trecută de zece ani și că nu va mai trăi mai mult de un an, avea un carcinom în gură. Trăiește de mai bine de opt ani. Am găzduit-o două ierni la București și atunci am învățat ceea ce înseamnă cu adevărat o pisică. Cum poate să te surprindă în fiecare dimineață cu zeci de miorlăituri pe diferite tonuri, fiecare pentru altceva, cum poate să-ți facă ziua mai bună. Cum poți să nu o înțelegi și totuși s-o înțelegi atît de bine. Cum poate să dispară, tu s-o cauți și s-o găsești într-o cutie abandonată, pe raftul cel mai de sus, și nu-ți dai seama cum a putut să se urce pînă acolo, pe pervaz, ascunsă după jaluzele, urmărind vrăbiile de afară, pe burta ta, torcînd și scormonind fericită, atunci cînd te uiți la un film.

În vara asta, mahalaua în care stau s-a umplut de pisici cu pui – îi dau un aer tihnit, dacă n-ar fi atît de multe mașini șmechere care demarează în trombă, merg cu o sută la oră pe străduțele din București, doar ca să demonstreze ei, șoferii, ce „motor“ puternic și-au luat (eventual furat) din Germania.

Zilele trecute, la colț, am întîlnit o mamă și șase pui. Unii mîncau de prin pungile de gunoi, alții se ascundeau sub o mașină, unul singur se cățăra pe un munte de pămînt lăsat acolo de cei de la ENEL, cu aerul unuia care se urcă pe Everest. „Uite, ăla e exploratorul!“ – mi-am zis. A doua zi, pe la prînz, bietul explorator era zob în mijlocul străzii, călcat de o mașină. Atunci mam întrebat: oare de ce aceia care îndrăznesc și sînt curioși sînt, de multe ori, victime sigure? Oare de ce aceia care sînt prietenoși și calini precum Fiona sînt alungați, și cu toate astea nu-și pierd încrederea într-o lume mai bună și continuă să viseze lîngă o roată de mașină care îi extermină? Oare cît de naivi sîntem, de fapt, toți? Cît de adaptați?

Într-o curte din vecini e un cîine bătrîn, un șoricar. Stăpîna lui a plecat definitiv în Anglia și l-a pasat tatălui ei, cu o fundă roșie la gît, ca pe un cadou. În ultimii trei ani, cîinele a stat într-o curte de zece metri pătrați, a mîncat dintr-un bol, a băut apă, s-a uitat la vrăbii, a numărat frunzele care cad, au trecut anotimpurile și n-a scos nici pîs. N-a fost mîngîiat sau plimbat, însă a fost cel mai cuminte cîine pe care l-am întîlnit vreodată. Acum cîteva zile s-a întors stăpîna lui din Anglia într-o vizită, pentru cîteva zile. Cîinele a luat-o razna – suspină, urlă, schelălăie, nu putem dormi din cauza lui. Dar nici nu putem spune nimic, cățelul ăsta trăiește o reală tragedie, de abandon, de recunoaștere, de depersonalizare – cine e stăpînul lui? – și din nou de abandon. Nimeni nu-l bagă în seamă. E un cîine, în fond. Mi-e milă, totuși, de toate aceste animale, dependente, de fapt, de oamenii care sînt cum sînt. Se pare însă că pisicile, pînă la proba contrarie, și-au găsit calea – de multe ori, se pot descurca și singure.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Ceapa la grătar, odă

În fapt, ascundem ceapa. O îngropăm, ne amăgim că dă savoare. Am gătit mult timp fără ceapă. Rezultat: nici o diferență. Ori ceapa nu mai este ce era, ori n-am știut s-o păstrez trează în memoria hranei. Nimeni din familia mea nu făcea rîntaș. N-o omora pe ceapă în halul ăsta. Adică memoria mea limbistică nu ține minte o asemenea nebunie. Dar am avut în ochi o asemenea oroare. Și cum așa-mi place, am gustat, am mîncat, am trăit, am supraviețuit. Nu mi-a fost rău că am înecat-o în vinuri seci și albe și am văzut-o în memoria mea plutindă, dusă, ca o barcă eșuată. Așa că n-am avut treabă cu rîntașul. Dar ceapa e bună. Rostogolită în grătarul sosos de carne. Este sosia neîntrecută a cîrnatului și a cefei de porc. E începutul visului. Ține loc de orice cărnăraie. Cînd mă simt greu ca pămîntul și n-am chef de cărnăraie, urmăresc ceapa, o tai pe la talie și-o arunc pe ascuns pe grătar. Unii se minunează, alții tac. Mulți o vînează. Și dacă iau și o burhacă de pîine, *wow,* un deliciu, nestemată. Dar nici aici ceapa nu trebuie lăsată în prag sau alăturată cărnii. Trebuie lăsată în sosul ei. Trebuie să ia sos și să scape sos. Să fie un vis către ceva și o uitare de altceva. Nu te întreba ce. Habar n-am. Ceapa visează și ea să nu fie mereu o acritură. De aia trebuie prinsă de mijloc cu cuțitul și la mijloc între stări, între ipostaze. O ceapă în toane bune, asta e. Și cînd te gîndești că asta-i oda cepei noi, oda cepei ce acum face căpățînă, că cea verde e trufanda. A, sper că știți că ceapa verde se umflă și devine grasă cu foi. Așa cum lași o femeie gravidă și ea nu se mai recunoaște. Dar, în fapt, înflorește. Creează reverii. Trece într-o nouă stare de agregare și cunoaștere. Îți cunoști trupul, dragă ceapă verde? Nu, nu. E o prelungire a vieții ceapa uscată. Nimic mai uluitor. Deci nu umblați cu rîntaș, bucurați grătarul! Minut, minun. 2 lei kilul în piață, hai 3, cu fandositele prețuri de astăzi. Și fără preț este privirea. Privirea care ține pe grătar ceapa.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Ce-ar fi de spus despre recent încheiatul Tur al Franței?

În esență, un singur lucru: Sky. Drăgăstos numită de unii Skynet. Echipa Terminator a Turului. „Domnia fără sfîrșit“, a titrat *L'Équipe* cînd a fost clar că încă un ciclist al acestei echipe deținute de marele concern de televiziune a cumpărat pe ani buni drepturile de victorie în cea mai mare cursă a lumii. Din 2012 încoace, cu excepția anului în care liderul acestei echipe a căzut și a abandonat, Sky a capturat tricoul galben. De această dată alesul a fost Geraint Thomas, un galez care a început ca pistard, a terminat penultimul în primul lui Tour de France și acum a reușit să-l bată chiar pe favoritul-șef, Froome. Întîmplător, de la aceeași echipă. Tot „întîmplător“, probabil că în curînd va veni rîndul micului columbian Bernal. La 21 de ani, tipul cu ten măsliniu ne-a lăsat pe toți cu gura căscată în Alpi și Pirinei. Acum un an obținea prima lui victorie importantă, ghiciți unde? În Turul Sibiului! E ca și cum în 12 luni ai trece de la student în anul II la conferențiar universitar. Ori puștiul e un geniu, ori are pile. Iar în acest sport, pilele sînt chimice. Rămîne că Sky a avut atît de multe cărți bune în mînă că, la un moment dat, unii au sperat că se vor încurca în ele. Nu a fost așa. Prieteni buni, Thomas și Froome, care cîștigase deja de patru ori Marea Buclă, au evitat orice conflict și totul s-a decis pe șosea. Thomas a mers ca locomotiva omonimă din jocul pentru copii, ca tras cu ața spre triumf. Nici o slăbiciune. Mulți au strîmbat din nas. De la Armstrong încoace, perfecțiunea nu miroase bine. Cei de la Sky au fost huiduiți și chiar loviți pe traseu. Dar nu le-a păsat. Au „rupt“ Turul și, duminică seară, la Paris, au tras o petrecere pe cinste, în stil galez, care probabil că s-a lăsat cu ceva victime. Iar noi am mers la culcare. Somn fără vise. De fapt, un singur lucru e nou în Tour: masochismul nostru, al tuturor. Am inventat un nou soi de religie. Cea veche spune că nu trebuie să vezi ca să crezi. Cea nouă, că nu trebuie să crezi nici dacă vezi. *Merci beaucoup,* Lance!

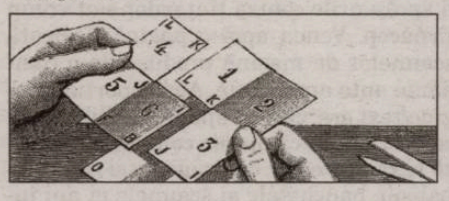

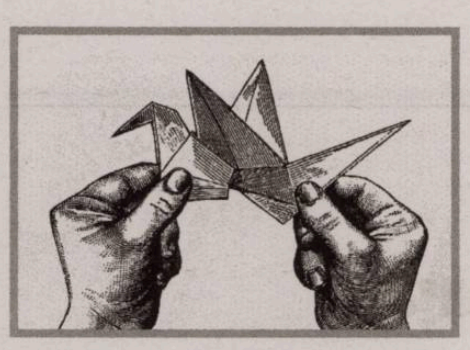

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Avionul cu copii

Pe geamul aeroportului vedem cum pe banda rulantă care urcă în avion, înaintea bagajelor obișnuite, sînt încărcate o mulțime de cărucioare rabatate. De ce atîtea cărucioare? Pentru cine? Dacă sînt de copii, mare minune că absolut toate sînt pliante și parcă de același tip, special construite pentru a putea fi depozitate în cala avionului. Știm cu toții foarte bine cam ce pot însemna copiii mici în avion. Iar în cursele normale (cu atît mai puțin în cele *low-cost)* nu există vreo zonă precum cea din trenurile care circulă prin țările nordice numită *„quiet area"*, adică un compartiment special în care nimeni n-are voie să vorbească decît cel mult în șoaptă și chiar telefoanele mobile trebuie închise. În avioanele obișnuite, dreptul omului la liniște încă nu s-a inventat. Probabil că, dacă ar fi existat avioane de pasageri pe vremea lui Caragiale, scriitorul și-ar fi plasat acolo vreun domn Goe.

Dar lucrurile pot fi privite și dinspre latura bună. Să nu facem figură de adulți morocănoși. Fetița blondă și desculță care se învîrte în jurul stîlpului din sala de așteptare, de exemplu, e cît se poate de nostimă. Se învîrte pînă cînd amețește și la un moment dat își pierde echilibrul, iar sunetul produs de contactul dintre pielea ei fină și gresia de pe jos e un fel de „plici". Se scoală fără să plîngă și își reia învîrteala. O altă fetiță, tot blondă, mănîncă o înghețată și s-a murdărit la gură și pe toată fața. Așa murdară, se strîmbă la frate-său, care-i ceva mai mare și poartă pantalonași scurți cu bretele. Sînt o mulțime de familii mixte româno-suedeze sau danezo-române care iată că s-au hotărît probabil să-și facă vacanța la bunicii din România. Au cîte doi sau chiar trei copii. O mămică brunetă le explică ritos celor trei micuți ai ei că trebuie să folosească formule politicoase – „te rog", „mulțumesc", „fiți drăguț", „nu vă supărați" – și, astfel, viața va fi mai ușoară și mai plăcută. Tatăl, genul nordic cu capul pierdut prin înălțimi, pare complet absent. Mai e o fetiță brunetică și cîrlionțată care s-a apucat să facă roata. Mama o ceartă pentru că i-a deranjat pe doi tineri care jucau cărți, instalați confortabil chiar pe jos.

Am nimerit
într-un fel de grădiniță cu aripi.

În fine, urcăm în avion. Intrăm printre ultimii și pînă ajungem la locurile noastre avem timp să ne dăm seama de amploarea fenomenului. Peste tot, pe scaune și printre ele, au răsărit pernuțe roz, ursuleți de pluș, biberoane, biscuiței, jeleuri, tetine, pachețele cu șervețele umede, păpuși blonde cu rochii roșii, cărți cu coperți flamboaiante sau cu personaje în relief, tablete cu jocuri sonore, cuburi, mașinuțe, chiar și avioane... Am nimerit adică într-un fel de grădiniță (dacă nu chiar creșă?) cu aripi.

Cucoana de pe locul de lîngă mine dă semne de recunoaștere. Cum eu ezit, îmi aduce aminte că a stat lîngă mine și la ducere. Drept dovadă, îmi spune ce carte citeam și la ce capitol ajunsesem. Aoleu! Soțul ei rîde de se prăpădește. Are o nevastă cu memorie bună. În jur, foiala e pe măsura energiei pasagerilor. Parcă ar fi momentul dinaintea culcării păsărilor în serile de vară. Lucrurile se liniștesc puțin odată cu decolarea pentru ca mai apoi, însă, tărăboiul să izbucnească parcă și mai dihai. Urechile dor și o mare parte dintre copilași încep să urle, să plîngă, să țipe, să scîncească, să mîrîie, să miorlăie. Se mai iau și unii după alții, în special frații. Stewardesele sînt ultrasolicitate și nu mai prididesc cu sarcinile de tip maternal. O mamă transpirată toată se chinuie să-și îndrepte fusta mototolită de cei doi copii care i se cațără pe rînd în poală. Un steward își cere scuze la nesfîrșit că a dat cu spatele peste un copil și crede că l-a lovit. Chiar în fața noastră, un tată tot încearcă răbdător să-i capteze atenția fiului său cel mic care urlă ca din gură de șarpe. Îi arată pe geam un nor uriaș, cumulonimbus, în formă de nicovală. N-are nici un succes. Mama ridică ochii în sus, zîmbind neputincioasă la privirile severe pe care pasagerii mai vîrstnici de pe locurile alăturate i le tot aruncă. Două rînduri mai în față, fetița brunetică și cîrlionțată a scăpat pe culoar și-și întinde obrajii ca de cauciuc, trăgînd de bățul unei bomboane Kojak pe care o tot plimbă dintr-o parte în alta a gurii. Micuța blondă care se învîrtea în aeroport e și ea pe undeva prin spate și rîde cu o poftă molipsitoare.

Legănat într-un mod sacadat pe umărul mamei care se plimbă printre rînduri, cu ochi albaștri de somnorică și cu o cipilică bleu și țuguiată pe cap, e însuși „Țumpilică", regele răsfățat al poporului de copilași zburători.

ready made

„În fruntea acestor batalioane – însetate de rachiu și de țuică – stă călare, pe butoiul cu otravă, popa Gh. Bărbulescu, – cu barba ca de țap, – cu ochii injectați de sânge, și de rachiu, ca o fiară sălbatică – și cu pumnii încleștați, gata a se năpusti asupra noastră [...]."

Legenda Noului Orașiu
Bucureștii-Noui. Discursul
D-lui Profesor Nicolae Basilescu
la Marea Întrunire
din Bucureștii-Noui
din 3 Februarie 1935

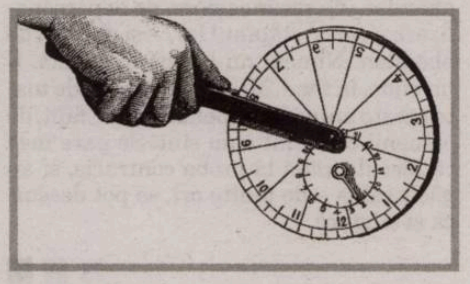

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cartea e fudulie, filmul e temelie

Citeam un articol de arheologie din *Scientific American,* din anii '80. În discuție era o posibilă hartă preistorică, incizată pe un os, o fi, n-o fi. Dau pagina cu interes și găsesc o reclamă la un cunoscut whisky irlandez. Sticla e mare. În pahare e gheață. Gheața scoate din licoare, cu concursul fotografului, tot felul de carameluri și chihlimbaruri. Text nu există, doar cîteva vorbe care ne asigură că whisky-ul acesta este bun. *Scientific American* e de fapt o revistă de popularizare, care, ca și *Archaeology,* are avantajul că publică mai rapid descoperirile interesante, care altminteri pot dura ani întregi sau decenii ca să fie publicate academic. Chiar și așa, o pagină întreagă de reclamă chiar în mijlocul unui articol de arheologie (de altfel scris de trei celebri specialiști) nu e ceva peste care dau de obicei.

În numele comunității, am apreciat felul discret al revistei de a sublinia legătura între breaslă și băutură și am dat să citesc mai departe. Urma însă o reclamă la o mare firmă de computere. De data asta, în loc să mă mir, am fost recunoscător revistei că a adus în articol rețelele de computere și nu ceva prozaic cum ar fi spray-urile contra țînțarilor sau vreun tîrnăcop. Venea apoi o pagină dedicată scaunelor de mașină produse de o companie auto americană. Aici raportul imagine/text era, cum se spune, echilibrat. Ni se destăinuia că marea companie testează și răstestează, cu dragoste și profesionalism, banchetele și scaunele ei ani întregi pînă să le bage în producție. Pentru final era păstrat saltul cuantic: scaunele lor erau inspirate de Leonardo da Vinci însuși. Naiv, am ales să merg pe încredere, fără să fac o investigație independentă. În plus, eram preocupat de aluzia bizară, din această a treia reclamă, la arheologii ziși „de fotoliu", competenți specialiști în artefacte care nu merg niciodată pe teren.

După ce dai la o parte bănuielile că în strategia de publicitate a *Scientific American* se ascunde cîte un malefic *pince-sans-rire* psihanalitic, rămîne totuși o problemă importantă: juxtapunerea între știință și comerț poate face loc pe nesimțite imixtiunii comerțului în știință. Întrebarea este atunci unde se află terenul salubru și construibil între, pe de-o parte, reclama care face posibilă apariția unor minunate reviste de popularizare, cu poze care-ți merg la suflet și texte digerabile, și pe de alta, reclama care presupune că cine dă banii te ține strîns de teoriile sensibile.

De curînd căutam un articol din *Antiquity,* unul din cele mai serioase jurnale de arheologie din lume. Am nimerit peste un foarte scurt rezumat al articolului pe pagina lor oficială. Rezumatul, postat în 2015, spune așa: după ce analizează aia și ailaltă, autorul reușește în sfîrșit să ne ofere un răspuns la întrebarea esențială cutare. Și atît. Despre răspunsul propriu-zis, nici o vorbă. Asta, spre deosebire de reclamele de mai sus, m-a iritat. Aici ar fi trebuit să găsesc – cu un cuvînt dur – știință, nu un forșpan de telenovelă și nici manevre care să aducă în vreun fel a tabloid care cerșește clickuri. Știință făcută de cercetători din bani care, în domeniul științelor umane, sînt în mare majoritate din surse publice. Ca editură, ești bineînțeles liberă să ceri un onorariu ca să-ți acoperi costurile de evaluare sau de distribuție, după cum de altfel și comunitatea academică e liberă să caute soluții gen *open access*. Indiferent de asta, rezumatul unui articol științific nu trebuie să aibă ca scop să te facă să-ți plouă în gură, ca să vrei să achiziționezi articolul sau să-l primești cadou de Crăciun. Rezumatul are o singură funcție: să ne spună concret ce se întîmplă în articol, de pildă că demonstrează A sau non-A sau prezintă noua descoperire X sau Y. Teama de a nu vîrî spoilere în rezumatul unui articol științific nu-și are rostul; doar nu e vorba de filme din categoria *mad scientist*.

Eclar că azi rezultatul științific trebuie să fie vandabil, într-o formă sau alta. Foarte bine, dacă asta înseamnă că vom trăi mai bine și vom înțelege mai mult din ce se întîmplă cu noi. Dar uneori asta înseamnă doar că științele umane devin pe de-o parte mai retorice și pe de alta mai profitabile financiar pentru cine are robinetele și dopurile. Există articole și cărți care nu vor să fie decît o reclamă la autorul lor. Am citit destule articole științifice, chiar în reviste prestigioase, în care prima jumătate e petrecută în aluzii proleptice la chestiile mișto care vor fi demonstrate de îndată în acest articol, iar a doua jumătate e petrecută în autofiritiseli pentru tot ceea ce ni se spune că a fost demonstrat în prima jumătate. Titluri care promit marea cu sarea, dar n-o oferă nici pe prima, nici pe-a doua. Bătăi în canistra goală a cîte unui priorități științifice la modă, pentru ca autorul să pară mai puternic decît colegii lui – asemenea cimpanzeului observat cîndva de Jane Goodall.

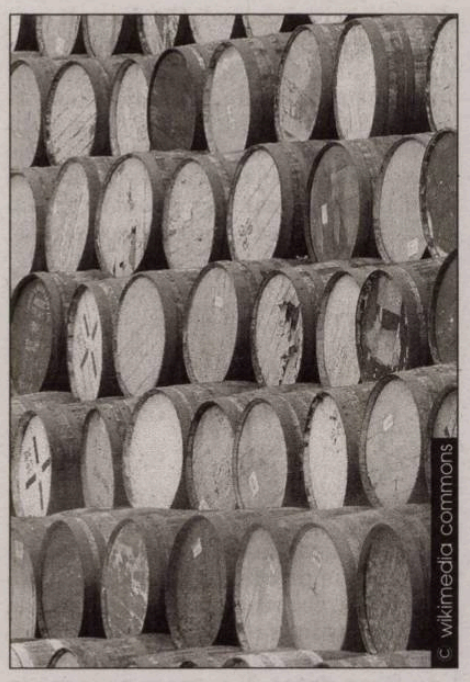

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

BOR – versiunea elveţiană

Mica mea experienţă de cititor de cărţi de istorie îmi spune că există două categorii de autori în branşă: cei care explică şi corelează, caută unghiuri noi şi au ambiţia unei naraţiuni cît mai lămuritoare, pe de-o parte, şi cei care judecă, tranşează, dau verdicte şi cîntăresc moral, pe de altă parte. Se întîmplă, de asemenea, ca acelaşi autor să practice, în lucrări diferite, cînd un gen, cînd altul. Pe alt plan, mai există şi două feluri de a scrie istoria, în funcţie de public. Una e să scrii ceva despre istoria românilor pentru publicul românesc şi alta e să spui aceeaşi poveste publicului elveţian, de pildă. Mai nou, a apărut în România un public care vrea să i se spună istoria României în versiunea „pentru elveţieni“, cam la fel cum apăruseră în anii comunismului cei care făceau rost de bunuri „pentru export“, net superioare acelorași bunuri fabricate pentru consum intern. Istoria noastră în versiune elveţiană este una scrisă din unghi progresist, în care „răii“ şi „bunii“ sînt ştiuţi după şablon, după „profil“ şi nu după faptă ori gînd, după standardul ideologico-moral de azi şi nu după context. De pildă, în istoria României, varianta elveţiană, Biserica Ortodoxă Română va fi rea orice-ar face. Va fi suma tuturor relelor. În istoria României, varianta românească, aceeaşi Biserică va avea, totuşi, şi unele părţi bune, vom fi mai nuanţaţi, judecata va fi mai complexă.

Într-un articol virulent publicat într-un ziar elveţian, istoricul austriac Oliver Jens Schmitt, cunoscut la noi pentru o biografie a lui Corneliu Zelea Codreanu şi pentru o banală *România în 100 de ani – bilanţul unui veac de istorie,* execută, scurt, Biserica Ortodoxă Română. Este exemplul pur de istorie a României, versiune elveţiană. În 6-7000 de semne, omul dă verdictul clar, de o limpezime morală perfectă, privitor la o întreagă Biserică, la o întreagă istorie: o ruşine, o scursură morală, o escrocherie, o piatră de moară de gîtul României. Avem, ca pentru nişte cititori elveţieni care vor să se prindă rapid cît de rea e Biserica Ortodoxă Română, un fel de *compte rendu* lămuritor. Nu m-aş fi oprit asupra acestui articol, pentru că, de fapt, nu aduce nimic nou. De altfel, în cazul dlui Schmitt, e definitoriu aerul doct-explorator cu care străbate drumuri bătătorite. În acest articol, istoricul reia cam toate acuzele cu care ne-au obişnuit detractorii BOR. Simt, însă, nevoia să mă refer la una dintre ele, fără să-mi fac vreo iluzie că argumentele mele îi vor pune pe gînduri, măcar, pe ponegritori.

Se reproşează BOR, şi în acest articol, că are o relaţie foarte bună cu Biserica Ortodoxă Rusă şi că e un fel de „coloană a 5-a“ a rusismului putinist în inima României. Dacă e aşa, atunci BOR face o treabă foarte proastă. De mulţi ani, merg aproape în fiecare duminică la biserică şi sînt mai rusofob, mai pro-american şi mai pro-european ca niciodată. În fine, să zicem că sînt eu mai altfel şi că toţi credincioşii alături de care mă rog duminică de duminică sînt putinizaţi, fără ca eu să-mi dau seama. Ciudată treabă, însă, cei mai mulţi dintre ei susţin şi chiar participă la mitingurile anti-PSD din Piaţa Victoriei. Dar nu sîntem, eu şi mîna de oameni cu care mă întîlnesc la biserică, relevanţi ca să dărîmăm ditamai articolul elveţian al dlui Schmitt. Adevărul despre BOR nu este cel pe care-l văd eu în curtea bisericii de la colţul străzii, ci e cel pe care mi-l spune istoricul austriac într-un ziar din Elveţia. Istoric fiind, el nu se împiedică de experienţe personale, el priveşte ansamblul. Aşa se face că el vede ceea ce eu nu văd.

Dar, şi la ansamblu, dl Schmitt o cam scrîntește. Dacă ar fi studiat genul foarte aparte de relaţii între Bisericile Ortodoxe autocefale, istoricul ar fi observat că relaţia BOR cu Biserica Ortodoxă Rusă nu e deloc una de lină vasalitate. De la litigiul din Republica Moldova şi micile frecuşuri diplomaticeşti legate de istorica vizită a Papei Ioan Paul al II-lea la Bucureşti în anii 1990 şi pînă la comportamentul celor două Biserici la Sinodul Pan-Ortodox din iunie 2016, lista „confruntărilor frăţeşti“ dintre cele două Biserici e foarte lungă. În plus, naţionalismul BOR (după gustul meu, cam exagerat) nu se prea potriveşte cu supuşenia faţă de ruşi. Unde mai pui că poporul român, inclusiv creştinii ortodocşi români, este consistent rusofob. Iar studiul atent şi expert al relaţiilor externe ale BOR duce mai degrabă către concluzia unui dezechilibru favorabil polului grecesc în dauna polului rusesc. Mă întreb dacă dl Schmitt ar înţelege de ce compar aceşti doi „poli“ în complicata balanţă de „puteri“ ortodoxe…

În susţinerea tezei prorusismului şi antioccidentalismului Bisericii Ortodoxe, se tot citează – şi dl Schmitt reafirmă – campaniile în favoarea familiei zisă „tradiţională“, cea întemeiată pe căsătoria dintre bărbat şi femeie. Logica e simplă, de – iertaţi-mă! – cretini, şi tocmai deaia – iarăşi, iertaţi-mă! – prinde ca focul în pădurile încinse de veri toride: nu crezi că trebuie permisă căsătoria homosexuală, păi nici Putin nu crede, te-am prins, eşti putinist! Las la o parte că acest tip de deducţie este de un bolşevism pur, din acela al anilor 1930. Asemănările dintre activiştii progresismului ateu şi bolşevicii exaltaţi ai „vîrstei de aur“ a comunismului leninist sînt frapante, uneori. Dar, în acest caz, ar trebui să ne întrebăm dacă o Biserică creştină ar putea avea o altfel de poziţie. O examinare adîncă a credinţei creştine este necesară, desigur. Dar în locul acestei întrebări, ni se livrează lozinci furibunde. Faptul că şi Biserica Catolică spune răspicat că nu poate exista decît căsătorie între bărbat şi femeie înseamnă că şi ea a devenit putinistă? Poate că e ceva fundamental în credinţa creştină ce se opune acestui trend laic. Dar dacă Putin, extrem de abil în manipularea sentimentelor primare, s-a pliat pe poziţia creştină din raţiuni populiste? Ideea că ortodoxia se opune căsătoriei homosexuale pentru că se opune Putin nu este, totuşi, cam stridentă? În general, plasarea lui Putin ca un fel de substrat comun al întregii ortodoxii şi, în cazul ortodoxiei româneşti, ca un fel de păpuşar ocult, nu mi se pare chiar o dovadă de inteligenţă.

În orice caz, relaţia dintre Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Ortodoxă Rusă nu a ajuns atît de prietenoasă pe cît este relaţia Austriei cu Rusia. Şi, bucurîndu-mă că dl Schmitt percepe gradul de pericol pe care orice apropiere de Rusia îl aduce cu sine, voi căuta cu interes textele în care atrage atenţia guvernului de la Viena. În această privinţă, sînt solidar cu dl Schmitt: trebuie să ferim (pe cît mai putem) Europa de perfida influenţă rusească!

PUBLICITATE

PROTEJEAZĂ-ŢI CASA DE IMPREVIZIBIL!

Cu poliţa **PAD,** e simplu să te bucuri că locuinţa ta este asigurată împotriva dezastrelor naturale.

ALUNECĂRI DE TEREN

INUNDAŢII

CUTREMURE

Poliţa obligatorie **PAD** este disponibilă la asiguratorii din întreaga ţară pentru numai 10 sau 20 de euro pe an.

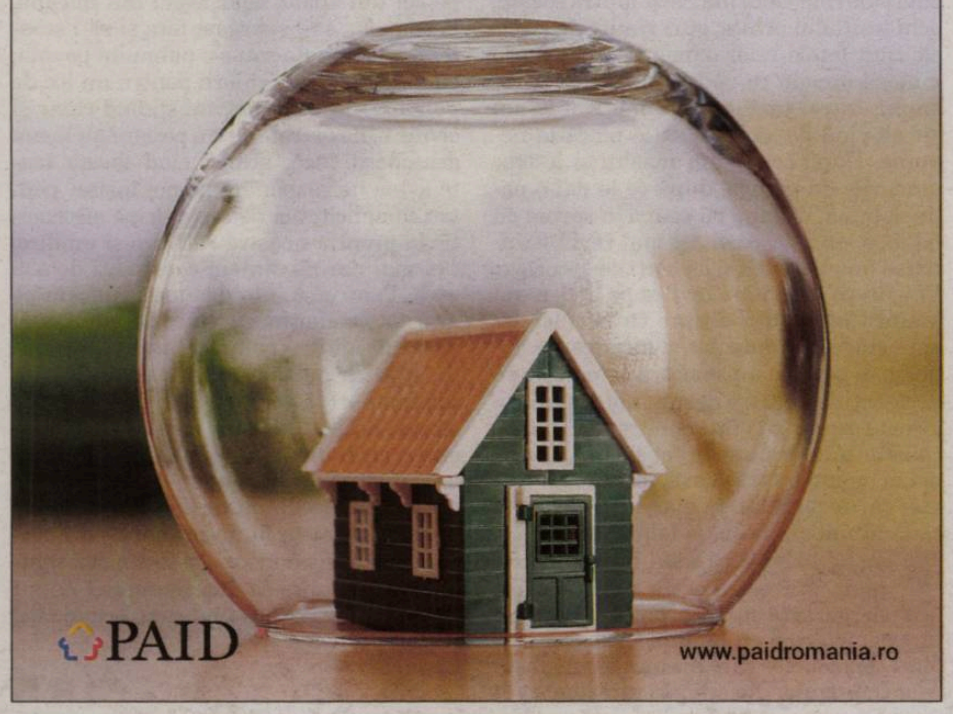

PAID

www.paidromania.ro

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Cu maşina în istorie

Dimineaţă devreme. Foarte devreme. Calendarul arată luna august, anul 1888. O doamnă din localitatea Mannheim se urcă în maşină cu cei doi fii ai săi, unul de 15 ani, altul de 13 ani. Pornesc în călătorie spre localitatea Pforzheim. Călătorie cu maşina în 1888? Da, cel mai probabil prima din istorie.

După destule încercări mai mult sau mai puţin reuşite de a crea primul automobil din lume, luna ianuarie a anului 1886 îl găsea pe Carl Benz completînd cererea de patent pentru vehiculul cu trei roţi, cu motor pe benzină, pe care îl construise.

Invenţia nu a atras foarte mult interesul publicului, probabil încă sceptic în ceea ce privea noutatea, iar la o testare (să lămurim, testare însemna parcurgerea unei distanţe de cîteva zeci de metri, nimic mai mult) făcută chiar în curtea atelierului Benz, maşina a intrat direct într-un zid de cărămidă. Noroc că lîngă Carl Benz era soţia sa, Bertha Benz. Nu numai la testarea semieşuată, ci în general.

După ce domnul Benz a mai construit încă două modele ale autovehiculului, îmbunătăţite, succesul tot se lăsa aşteptat. Pare că uneori nu e indicat să îl aştepţi, ci trebuie să pleci după el. Cu maşina.

Exact asta a făcut Bertha Benz într-o dimineaţă de august, s-a urcat în ultimul model Benz şi a plecat din Mannheim spre locuinţa mamei sale, în Pforzheim, fără ştirea soţului ei, căruia i-a lăsat o scrisoare în care îi explica totul. Invenţia trebuia arătată lumii, ca o condiţie minimă pentru un presupus succes.

Drumul de aproape 100 de kilometri, parcurs în mai bine de zece ore, reprezintă prima călătorie cu maşina consemnată. Evident, una cu peripeţii. Nu de puţine ori, atunci cînd ajungea în zone de deal, autovehiculul trebuia împins – bine că Bertha avea cele două ajutoare de nădejde, fiii săi; la intervale destul de scurte de timp, maşina rămînea fără combustibil – bine că existau farmacii pe drum, de unde şoferiţa cumpăra un tip de solvent (benzină uşoară), numită ligroină; din cînd în cînd se înfunda ţeava de benzină – bine că Bertha avea un ac de pălărie (şi mult simţ ingineresc) pe care se putea baza pentru a o desfunda; o dată a fost nevoie de o reparaţie urgentă la un cablu de ardere – bine că Frau Benz nu îşi uitase acasă jartiera, pe care a folosit-o pentru a izola cablul defect.

Pe înserat, cei trei au sosit la destinaţie, iar Bertha Benz i-a trimis o telegramă soţului său pentru a-l anunţa că au ajuns cu bine. După cîteva zile petrecute la Pforzheim, s-a întors acasă, alături de cei doi fii. Cu maximum 15 kilometri la oră.

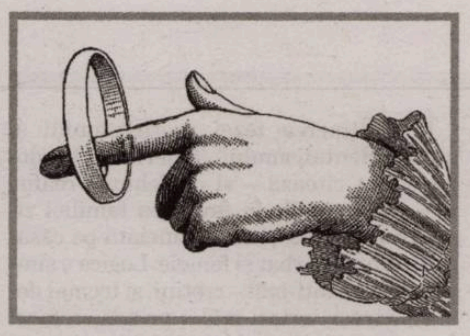

Selma IUSUF

legende **urbane**

Piețe și ardei grași

O să calc pe o gheață subțire aici. O să merg pe ouă și o să sparg cîteva, mă aștept la asta, pot fi deseori elefantul perfect în magazinul cu porțelanuri. În fine.

*
* *

„Ia uitați ce am eu pentru dumneavoastă!“ Eu merg cu gîndurile împrăștiate într-o mie de locuri, mă mișc ca de obicei într-un soi de înveliș semitransparent, moale, sînt un embrion gînditor care și-a luat oul la plimbare, nu sînt atentă, cu alte cuvinte. „Hei, domnișoară!“ Vocea femeii mă scoate abrupt din albuș, deschid niște ochi încleiați spre ea. Îmi flutură un buchet de flori în față. „Am ceva pentru dumneavoastră.“ În mîna ei se clatină un fel de construcție elaborată cu iederă și ceva flori mari. „Nu, mulțumesc“, zic, și-i trag zîmbetul jenat pe care-l scot ori de cîte ori mă văd nevoită să refuz ceva. „Luați-l, e cadou“, zice femeia. Zîmbetul meu jenat se transformă într-un rînjet cu o mie de nuanțe în el: vinovăție că am putut să refuz ceva ce era cadou, solicitudine exagerată din cauza vinovăției, mulțumire surprinsă că în mijlocul zilei mi se întîmplă așa o întîmplare de povestit, un pocnet de bucurie că gesturile frumoase oarecare nu au murit.

Mă apropii de femeie și întind mîna după buchet. Buchețoi, mai degrabă. O construcție piramidală care are la bază vreo doi trandafiri rozalii, care muriseră înainte de a înflori complet; mai sus sînt prinse alte floricele pe care nu le-am identificat, la fel de fanate, lingave, ca niște domnișoare bolnave de tuberculoză. Piramida se duce sus cu un ultim trandafir cu capul plecat. Toate florile astea erau prinse cumva de un pat de iederă, singura sănătoasă și rămasă în putere.

Întind mîna după buchet. „Auziți“, zice femeia în secunda de tranziție în care sîntem amîndouă cu mîna pe el, „dați-mi și mie o țigară.“ Asta era. Scot pachetul neînceput din buzunar, îl desfac și o întreb de unde știe că fumez, se vede pe față? (Am reînceput să fumez ca un turc, iar îngrijorarea că arăt ca un sac de riduri afumate, ca o hîrcă cu vocea dogită, nu a dispărut.) „Nuuu“, zice, „am avut io un filing. Da, hai, mai dați-mi una.“

I-am dat țigările și am plecat cu măgăoaia vegetală – de care nu aveam absolut nici o nevoie, dar nu se face să refuzi – după mine. Sînt în Piața Amzei, care e orice, numai piață nu. Legumele și fructele le găsești doar la două tarabe în fundul pieței, în rest ai cojoace de blană, dulcețuri și pîini, antichități ieftine, ii, fote, brîuri și o grămadă de flori scumpe. Și cîrnați cu mici. Dar aici nu mă plîng. Amzei e antiteza Oborului, care a început să fie bîntuit de hipsterime căzută în extaz în fața ardeilor grași, în fața unor bătrînele care vînd mere scofîlcite, bio, în fața pătrunjelului și a leușteanului. Mulți dintre dumneavoastră știți, dar pentru cei care nu știu, cineva se gîndise chiar să organizeze un *Tour d'Obeur* (a scris Adina Popescu despre asta), inițiativă hipsterească de care s-a rîs zile întregi.

Căci a început un soi de gentrificare a piețelor strămoșești din București. Matache și Oborul. Amzei e deja făcută praf de ani buni, aici nu aveai ce să mai gentrifici; aici mai bîntuie bătrînele cochete și unele mai puțin cochete, dar care n-au ce face și trebuie să cumpere din zonă, ceva actori, ceva șefuleți de instituții care brutalizează verbal vînzătorii ocazionali de brînză, securiști bătrîni, străini rătăciți, și din ăștia picați din lună ca mine și ca tine. N-are hartă emoțională, cum ar veni.

Oborul, în schimb, cu aura lui de autenticitate (urît cuvînt), atrage ca un bec în noapte o grămadă de fluturi de oraș cu aripile tatuate, cu ochelari de soare alternativi și Converși în picioare. Mă gîndesc cît mai durează pînă îl scumpesc, de o să ajungi să dai 10 lei pe un kil de roșii în plină vară ca-în sărăcia asta de Amzei. Mă gîndesc că Piața Reșița, aflată în fundul Berceniului, pe unde am copilărit, n-are nici o șansă de hipsterizare. O să ne alergeăia cu micul nemestecat în gură dacă facem fițe pe acolo.

Hipsterimea a cucerit manelele, ceva sate transilvane refăcute, sacoșa de rafie, berea artizanală, ardeiul gras și piețele. Buchetul l-am lăsat cadou fetelor care fac pîine cu maia. Pe nimic, firește.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

11. *Operațiunea „Tămădău“*

„Noi moțiuni vin să confirme că Verdictul dat împotriva lui Maniu – Mihalache și a celorlalți spioni și complotiști este verdictul drept al întregului popor muncitor. Dintre ultimele moțiuni, menționăm cele primite de la: populația orașului Galați, com. Golășei-Brăila, Călărași-Botoșani, Lahovari-Ialomița, Vulcan Cornești, Aninoasa Petroșani, Lupeni, Petrila și Lonea din jud. Hunedoara, Băile Slănic-Bacău, locuitorii din plasa pui-Hunedoara, Drăgănești-Tecuci, Sârca-Iași, iar din jud. Făgăraș: Lisa, Ucea de jos, Sărata, Colun, Viște de sus, Viște de jos, Corbi, Feldioara, Calbor, Boholț, Siars [sic! Șoarș], Văleni [sic! Vlădeni], Merghindeal, Gherdeal, Rodbav [sic! Rotbav], Toarcea [sic!], Ciucul, Mărgina, Berivoi Mari, Berivoi Mici, Rîșnov, Ileni, Galați Hurez, Iași, Sebeș, Săsciori, Vaida-Recea, Telechi-Recea, Bejanul, Săvăsceni [sic! Săvăstreni], Becleanu, Luța Hîrseni, Copăcel, Perșani, Chabu Hălmeag, Bucium, Srid [sic! Grid], Șercoia [sic! Șercaia], Șercăița, Ticușul Vechi, Venetia de Sus, Venetia de Jos, Părău, Comuna de Sus, Mîndra, Ludișor, Porumbacu de Jos, Sîmbăta de Sus, Arpașu de Jos, Săceni, Cîțța [sic! Cîrța], Rucăr, Pojota, Moldovenii Mari, Arpașu de Jos [sic! „două la primărie“… v. mai sus]“ etc.etc.

În *Scînteia,* nr. 978,
19 noiembrie 1947*

* Lista cu toponime (luate la rînd, de pe hartă) e o mistificare – metodă „legală“ prin care P.C.R. încerca să-și justifice actele criminale. Pentru satele Grid, Părău, jurnalul Căminului cultural, document inedit de o excepțională valoare documentară, reține toate activitățile desfășurate la momentul respectiv și care contrazic acest demers. De altfel, întreaga arie devenise deja un simbol al rezistenței anticomuniste, începînd cu alegerile din 1946 (n. R.M.).

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Cod roșu de nervi

Drumurile României se sufocă sub un trafic pe care cuvintele nu mai pot, de multă vreme, să-l descrie la adevăratele lui dimensiuni. Șicanările, hîrîielile, depășirile abisal de nesimțite – cînd cei mai mulți stau la rînd –, șofatul complet iresponsabil, toate astea fac parte din tabloul zilnic. Bătăile în plină stradă, pe bulevarde, la semafoare, scandalurile din trafic, pornite de la cele mai neînsemnate motive, fac parte deja din substanța brand-ului de țară. Disputa pentru un loc de parcare poate să se lase cu vînătăi, cucuie, sîngerări masive și fracturi. Dar sîntem firi ambițioase. Putem și mai mult. Mult mai mult.

Nervozitatea generală, agresivitatea, sărirea instantanee a mușchiului, orice sămînță de scandal, toate fac parte din lista cu chestiuni obligatorii, dincolo de care nu concepem să trăim. Așa simțim noi că sîntem vii și că ne bucurăm de viață. Orice pușți e gata să se ia la harță cu cine se nimerește prin preajma lui, după cum orice pensionar e gata oricînd să dea cuiva niște plase-n cap. Dintr-o mașină neagră, cu geamuri fumurii și cu eșapamente nichelate care vestesc muzica iadului, oricînd pot să sară niște băieți cu cîte trei cefe fiecare, gata să spargă o față dornică de senzații tari. Ai impresia că în fiecare clipă lăsată de Divinitate, oriunde-ai fi în această țară, un gigantic pumn invizibil plutește în aer, gata mereu să se abată spre figura dumitale. Ieșirea din pepeni, dorința de conflict, pumnul venit din senin, îmbrînceala, înjurătura cruntă, scuipatul în plină figură, hîrîiala fără sfîrșit, toate astea au devenit consubstanțiale cu noi, cu felul de a vedea lumea, cu chipul încruntat și gata oricînd de scandal, pe care-l arătăm lumii. Și nu ne pasă. Important e să ne răcorim. Să „nu lăsăm lucrurile așa“, să „nu picăm de proști“, să „nu fim luați de papagali“. Trebuie „să te impui“, altfel ești „călcat în picioare“. Altminteri, ne dăm cel mai blajin popor din lume, sîntem cei mai răbdători, cei mai ospitalieri, cei mai drăguți.

Traficul rutier, în România, e un cocktail exploziv, un amestec de păcură a urii, cu franjuri de cauciuc, rezultați din darea pe răzătoare a creierului fiecăruia dintre noi. Tot ce e mai urît în ființa umană se declanșează, la noi, în trafic, în felul în care înțelegem să ne parcăm mașinile, în felul în care ne raportăm la ceilalți. Conducem nu ca să ne deplasăm dintr-un punct în altul, ci ca să ne răzbunăm. Să agresăm pe cineva. Să ne răcorim. Să ne scoatem o pîrleală, ale cărei rădăcini sînt adînc înfipte în subsolurile minților noastre. N-am recunoaște nici în ruptul capului că ne simțim demnitatea călcată în picioare, zilnic, punînd cap la cap tot ce ni se-ntîmplă, indiferent de regimul politic, ca locuitori și plătitori de taxe ai acestei țări. Nerecunoscînd așa ceva, mergem să ne exersăm demnitatea în trafic. Acolo e sala de forță, de box, de lupte libere, a întregii națiuni. Acolo ne exersăm abilitățile de dialog și de relaționare.

E suficient să te uiți cu un pic de atenție la fețele turiștilor din alte țări, la temerarii care se aventurează cu mașinile pe aici, prin Grădina Maicii Domnului. Ei bine, la trecerea prin acest spațiu de legendă, fețele ăstora sînt împietrite între uluială și panică. Zici că-l văd prin geamul mașinii, în fiecare secundă, pe Dracula călărind Godzilla. Vezi mutre șocate, ochi ieșiți din orbite, guri rînjite de panică. Sînt fețele unor oameni cărora nu le vine să creadă ce văd cu ochii, după intrarea într-o țară europeană. Noi le-am zis să vină pe-aici, c-o să le placă la nebunie. După ce ies din mașini și le trec atacurile de panică, după ce le dai o pălincă bună, o slană cu ceapă, o sarma cu balmoș, un mic, ceva, își mai revin săracii, se îmbujorează și cad lați de epuizare. Ce-i drept, cînd i-am invitat pe-aici, n-am amintit nimic nici despre trafic, nici despre starea drumurilor și nici despre gunoaie. E ceva ce nu se potrivește deloc cu declarațiile noastre despre noi înșine. Le zicem tuturor că sîntem europeni sadea, că istoria ne-a siluit în fel și chip, dar că acum ne-am întors acasă, în Europa. Numai că, de circulat cu mașinile, circulăm ca la Mumbai, Kabul și Islamabad.

Iar agresivitatea asta ieșită din comun, starea asta de nervi întinși, fierea asta în care plutim, cu ochii împăienjeniți și cu pumnii încleștați, urletul claxoanelor care au luat locul glasurilor cetățenilor din această țară, toate vin din conștiința nemărturisită a faptului că sîntem complici la tragerea noastră în piept, la umilirea noastră. Pentru că știm că nu numai regimurile politice din '89 și pînă acum sînt vinovate de ceea ce se vede în jur. Ci și noi. Cînd ne repezim orbește să depășim ca dementii, în vîrfurile virajelor, sau pe cei care stau ca proștii la rînd, așteptînd să treacă de o lucrare a drumarilor, cînd facem orice pentru a-l încurca pe cel din spate, cînd ieșim din mașină, la semafor, să-i spargem fața și să-i scoatem dinții unuia sau s-o pălmuim pe una, cînd ne batem ca chiorii pentru un loc de parcare sau cînd parcăm sfidînd chiar și civilizațiile extraterestre pe care nu le-am descoperit încă, atunci cînd facem toate astea ne răzbunăm pe noi înșine, pentru complicitatea de a participa sistematic la propria noastră rătăcire și umilire. Cel mai des nu sîntem conștienți de așa ceva. Pentru că întotdeauna aruncăm pe alții tot ce simțim că vine din adîncurile fiecăruia dintre noi. Dar undeva, departe, știm că purtăm povara acestei autocondamnări la umilire. Țări cu mult mai sărace decît a noastră construiesc autostrăzi cît le țin curelele. Noi nu vrem să acceptăm că ne autosupunem unei crunte umiliri, înghesuindu-ne pe niște drumuri proaste, ca niște ființe primare, gata oricînd să se sfîșie între ele. Zicem, ca-ntotdeauna: „N-ai ce să faci, domnule! Asta-i situația! Ferească Dumnezeu de mai rău! Alții n-au nici atît cît avem noi…“

Petre GURAN

Din cetate la ogor

Imaginarul nostru național, începînd cu romanticii, a exaltat ruralitatea ca trăsătură definitorie a națiunii. Fiecărui elev îi sună în ureche portretul domnitorului Mircea cel Bătrîn schițat de Eminescu în *Scrisoarea III:* „un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port". Muzeul Satului din București, împreună cu muzeele etnografice din aproape toate județele României, dublate la București de un Muzeu al Țăranului Român, confirmă această preocupare pentru corecta oglindire a civilizației rurale în conștiința noastră națională. Etnografia românească a fost una dintre cele mai moderne și dinamice în Europa. Toate aceste demersuri științifice și muzeale au fost determinate și de iminența dispariției civilizației țărănești și deci de nevoia de a salva urmele materiale ale acesteia.

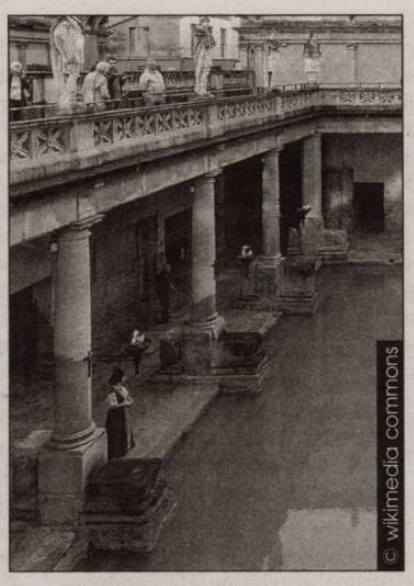
© wikimedia commons

Astăzi asistăm neputincioși la transformarea caricaturală a acestei lumi prin valurile succesive de modernizare: industrializarea forțată prin comunism, urbanizarea haotică a postcomunismului, globalizarea culturală a sătenilor și, în cele din urmă, depopularea satului. În acest context este util să subliniem un aspect al etnogenezei noastre mai puțin valorificat istoriografic, anume că la originile noastre etnogenetice

Omul se face țărînă,
ca oalele sparte care revin la materia inițială.

se află o populație citadină, care s-a ruralizat treptat, dar al cărei vocabular rămas în limba română îi trădează originile. Arheologia perioadei tardo-antice a pus în lumină viața economică și culturală a cetăților romane din provinciile dunărene ale Imperiului și din Scythia Minor (Dobrogea), care atestă o locuire continuă pînă în secolul al VI-lea, ba chiar o înflorire a civilizației creștine în vremea împăratului Iustinian.

Argumentele etimologice dau savoare acestei discuții savante și o notă amuzantă actualei plecări de la sat la oraș. În prim plan se află etimologiile a două cuvinte din vocabularul de bază. *Mormînt,* care desemnează în limba curentă groapa săpată în pămînt pentru a așeza în ea trupul mortului, acoperită apoi cu pămîntul extras care formează o mică movilită eventual acoperită de flori, provine din latinescul *monumentum,* care se prezintă în necropolele romane ca o casă a mortului, în care se află un sarcofag și, eventual, o statuie sau un basorelief al defunctului. Ținînd cont de evoluția lui *monumentum* spre realitatea simplă a unui loc de îngropăciune, latinescul *sepulcrum* a fost perceput ca un sinonim perfect și a dispărut din protoromână. Aceeași evoluție semantico-istorică o observăm și în cazul cuvîntului *pămînt,* un termen generic pentru materia majoritar anorganică pe care călcăm sau pe care o cultivăm. Acesta provine din latinescul *pavimentum,* pămîntul bătătorit pentru zona de călcare mai cu seamă în orașe, unde casele și străzile au *pavimentum,* adică sînt acoperite cu dale de piatră, cărămidă sau marmură. Pentru a înțelege mai bine cum a fost parcurs drumul semantic de la terenul amenajat pentru drum la simpla materie, trebuie să recurgem la arheologie, care ne indică în tot Imperiul Roman fenomenul pauperizării cetăților în a doua jumătate a secolului al VI-lea și de-a lungul secolului al VII-lea. Străzile ajung depavate, fie prin uzură și lipsă de îngrijire, fie prin folosirea pietrei din pavaj pentru alte construcții mai modeste. Astfel, drumul de piatră a devenit un drum de pămînt păstrînd însă în originea sa semantică amintirea realității inițiale. Tot din această vreme se păstrează și cuvintele *drum* (din grecescul *dromos), cale* (din latinescul *callis), poartă* (din latinescul *porta*) și *punte* (din latinescul *pons, pontis*). Sînt termeni cu semnificație urbană, înregistrînd însă aceeași mișcare de adaptare la realități mai modeste. Poarta cetății este intrarea în ogradă, podul lui Apolodor devine o punte. Însuși satul protoromînesc nu este o *villa,* sau un *rus, ruris,* sau un *vicus*, ci un *fossatum,* adică o așezare împrejmuită cu un val de pămînt precedat de o fosă. Ceea ce înseamnă că toate gospodăriile sînt strînse la un loc, formează o așezare compactă cu elementele urbanistice tocmai menționate: o poartă de intrare și o punte peste fosă. Dar culmea șicului constă în nostalgia protoromânilor pentru băile romane. Toate lumea știe că băile, dotate cu apă curgătoare, rece și caldă, sînt un spațiu public privilegiat al romanilor. Amintirea acestor băi s-a păstrat în limbă prin *baie* (din latinescul *banneo, balneo), căldare* (din latinescul *caldarium/caldaria*, spațiul pentru apa caldă sau recipientul cu apă caldă), *a se scălda* și *scăldătoare* (din latinescul *excaldare* și *excaldatio,* îmbăierea în apă caldă), *ciutură (cytola*). Toate acestea se referă strict la apă, slavonismele *ciubăr, hîrdău, vadră* fac parte din instrumentarul pentru depozitarea roadelor pămîntului. Amintirea latinescului *vicus, vici* s-a păstrat numai prin *vicinus*, conlocuitorul dintr-un spațiu rural, care a dat și sensul medieval de *vecin* (țăran aservit). Tot din antichitatea tîrzie a rămas în limbă și *șerbul* (din latinescul *servus).*

Opoziția fundamentală dintre cele două forme de locuire și de activitate, cetatea (din *civitas, civitatis),* pe de o parte, centru politic, comercial, militar și administrativ, și ogorul (din *ager, agris),* pe de altă parte, de unde vine hrana pentru cetate, este și ea latinească. În secolele VII-VIII, cetățeanului nu i-a mai rămas decît să-și cultive singur ogorul. Peste această opoziție care se estompează se așază însă *țara* (din *terra, ae),* unitatea formată dintr-o cetate sărăcită și micșorată și/sau mai multe sate, compusă din *țărani,* care plăteau zeciuială cuceritorilor barbari, condusă de un *jude* (din *iudex, iudicis).* Dar țara ascunsă între munți, între văi sau chiar în zonele inundabile ale Dunării, acolo unde mlaștina a fost acoperită de copaci și a permis transformarea lui *palus, paludis* în *pădure,* nu a uitat că există un *împărat (imperator, is)* și o împărăție, forma monarhică prin excelență.

Două cuvinte tardo-antice au o savoare particulară: *țărîna* și *privighetoarea.* Primul ne trimite la metafora oalei de lut și a olarului. Dumnezeu este olarul, omul este oala de pămînt (Ieremia 18, Romani 9, 21, 2 Timotei 2, 20-21). Țărînă este pămîntul sfărîmat, care acoperă un mort, ca în expresia „fie-i țărîna ușoară", și provine din latinescul *terrina, ae,* oale de lut sparte, distruse. Omul se face țărînă, ca oalele sparte care revin la materia inițială. Dacă într-o ogradă o oală spartă poate fi aruncată și într-un loc oarecare, în oraș oalele sparte ajung într-un depozit, o groapă, așa cum ajunge și omul. Etimologia *privighetorii* a fost reconstituită de părintele Niculae M. Popescu („De la priveghere la privighetoare", în *Biserica Ortodoxă Română,* 1943, 4-6, p. 207-224), care ne arată că pasărea care cîntă atît de frumos noaptea către mijitul zorilor și-a luat numele de la slujba nocturnă *(pervigilia)* pe care o cîntau călugării de limbă latină din regiunea Dunării și din Scythia Minor.

Semnificația acestei origini urbane a poporului și graiurilor neolatine apărute la începutul Evului Mediu contribuie, pe de o parte, la explicarea unității lingvistice pe un teritoriu foarte mare și, pe de altă parte, la înțelegerea conservării identității romane în condițiile unor mișcări de populații extrem de intense și variate. Trebuie avut în vedere faptul că latinitatea și-a păstrat etnonimul, *populus romanus,* în condițiile în care aproape toate celelalte popoare ale acelor secole și-au pierdut etnonimul sau au adoptat un alt etnonim. Slavii s-au disipat într-o varietate de nume tribale sau au preluat numele cuceritorilor lor. Diferite triburi germanice, hunii, avarii, pecenegii, cumanii și-au pierdut numele și s-au lăsat asimilați. Contopirea lingvistică și cultural-politică latino-slavă nu a anulat amintirea Imperiului Roman ca formă supremă de civilizație, ci dimpotrivă, a contribuit la diseminarea acestei idei politice pînă în nord-estul Europei.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Giorgio La Pira

Într-o vreme a corupției endemice și a suspiciunii generalizate devine cu totul implauzibilă relația dintre viața spirituală și politică. Pentru unii, nu ar fi posibilă din principiu. Numai titlul unei cărți a lui Jean Daniélou, *L'Oraison, problème politique,* ar stîrni nedumerire, dacă nu chiar indignare. Alții văd însă riscul ca viața spirituală să fie grav atinsă de tentațiile subterane ale vieții politice. În fine, sînt – sau, mai bine spus, au fost – și cei care trăiesc vocația spirituală a politicului. Jacques Maritain, filozof care a susținut cu pasiune și justețe cauza democrației și a libertății, atrăgea atenția încă din perioada imediat următoare celui de-al Doilea Război Mondial că democrația nu poate fi menținută doar procedural, în virtutea respectării regulilor și normelor. Ea are nevoie de ceva mai mult pentru a-și depăși propria fragilitate. Are nevoie de sens, de inspirație, de un tip de liant pe care nu-l pot oferi singure procedurile onest aplicate. Fragilitatea democrației reflectă, inevitabil, fragilitatea umană, iar măreția ei este în egală măsură o măreție pe care o poate întrupa omul. După război, cînd speranța reconstrucției încerca să înfrunte dezolarea și ruina, măreția aceasta de care are nevoie democrația – și care nu e altceva, se pare, decît fructul vieții spirituale – s-a văzut la lucru. Robert Schuman, Alcide De Gasperi, Charles de Gaulle, Konrad Adenauer au ilustrat din plin vocația spirituală a politicului. Din aceeași vîrstă a istoriei face parte și Giorgio La Pira (1904-1977), ale cărui „virtuți eroice", după cum sună formula rituală, au fost de curînd recunoscute de Papa Francisc.

În Italia, și astăzi La Pira este o referință a supremului devotament pentru binele comun. Profesor de drept roman la Universitatea din Florența și combatant antifascist, el intră în marea politică în '46 ca membru al Constituantei, apoi ca subsecretar într-unul dintre guvernele De Gasperi, dar mai ales ca primar al Florenței între 1951-57 și 1961-65. A încarnat o sensibilitate socială care îl situa în zona de centru-stînga a democrației creștine, dar ceea ce manifesta cu adevărat nu era o poziție ideologică, ci o radicală și completă asumare evanghelică. Acțiunea sa publică, angajamentul său politic, disponibilitatea față de cele mai dificile probleme ale florentinilor și ale lumii erau susținute și, în cele din urmă, încredințate unei vieți interioare autentice. În 1927 fusese consacrat ca terțiar dominican, cu numele de Frà Raimondo, pe care și-l alesese încă din 1925, iar în 1936 avea să fie primit în faimoasa Mănăstire San Marco din Florența, unde îi fusese atribuită o chilie. De altfel, toată viața și-o va petrece în cele mai austere condiții, cu o neabătută fidelitate ascetică, neavînd niciodată o casă proprie, fiind în același timp primarul Florenței care organiza primul Congres „pentru pace și civilizație creștină", în 1952, în toiul tensiunilor postbelice, sau „Congresul primarilor capitalelor lumii", tot la Florența, în 1955, cînd reprezentantul Moscovei va asista în Bazilica franciscană „Santa Croce" la liturghia celebrată de Cardinalul Elia Dalla Costa. Giorgio La Pira, prietenul nevoiașilor, servind personal, indiferent ce rol public avea, pe săracii care veneau să asiste la liturghia dedicată lor într-una dintre bisericile florentine (tot o inițiativă a tînărului La Pira), era în același timp animat de o intensă, irepresibilă, contagioasă vocație a păcii. Au rămas în istoria acelor ani călătoriile sale „misionare" la Moscova, participarea sa la procesul de *Ostpolitik* mai ales prin Fédération Mondiale de Villes Jumelées, organizație al cărei președinte este din 1967, dar și încercările de mediere pentru o soluție politică în Vietnam în 1965. Neatins, de altfel unul dintre puținii, de contestările studențești din '68, dar nici ferit de eșecuri, călătorește neobosit ca mesager al păcii și, după cum mărturisește, ca simplu mărturisitor al Evangheliei. Cei care l-au cunoscut i-au evocat de multe ori irezistibila vocație a prieteniei și zîmbetul inocenței neverosimile în țesătura dramatică a lumii în care trăia. La Pira a dovedit, cu siguranță, în ochii contemporanilor săi, că viața politică poate avea înălțime, că onestitatea deplină este posibilă și că aceasta vine din ceea ce mulți disprețuiesc: smerenia.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

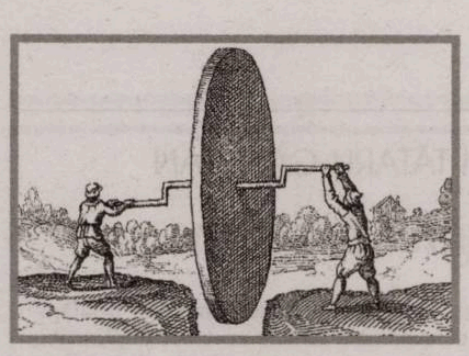

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Ridicol, scump

Dacă îi lipsește ceva României, atunci acel ceva e, cu siguranță, un aparat de măsurat ridicolul. Prestația stînjenitoare a Ministerului de Interne în cazul acelui excentric cu număr preferențial la mașina înmatriculată în Suedia ar fi dat peste cap orice măsurătoare și ar fi fost suficientă pentru demisia întregii conduceri a instituției, cu ministrul Carmen Dan în frunte.

În treacăt fie spus, nefasta prezență a doamnei Dan în fruntea uneia dintre cele mai importante instituții a statului e mult prea puțin discutată. O dispariție a sa din funcția publică, orice funcție publică, se impunea încă din februarie 2017, cînd doamna Dan pășea periculos de stupid în lumina scenei, promovînd o listă de jurnaliști vinovați că ar fi încurajat protestele împotriva Ordonanței 13.

Un an mai tîrziu, doamna Dan s-a aflat în mijlocul crizei care a dus, în cele din urmă, la demisia Guvernului Tudose. E neclar cum reușește un astfel de personaj să pătrundă în interiorul Puterii. Venind de nicăieri, fără nici un *background* real sau preocupări dovedite pentru zona tematică de care trebuie să se ocupe. Și mai neclar e cum supraviețuiește acolo și de ce nu există anticorpii necesari pentru a interveni atunci cînd o numire nepotrivită într-o funcție se dovedește a fi undeva la granița dintre ridicol și toxic.

Iar ridicolul nesancționat la timp aduce după sine și mai mult ridicol. Așa s-a ajuns ca, la un anume nivel, alegerea unui număr de înmatriculare să devină aproape un act de eroism. Nu reține în sarcina proprietarului amintitei mașini nimic greșit. Excentricitatea în libertate e semn de sănătate a societății. Dosarul penal pentru excentricitate e semn de boală.

În aceeași zonă a stînjenelii imposibil de înlăturat sînt și multe alte instituții. Aș aminti în treacăt doar felul în care primarii unor importante orașe folosesc Facebook-ul. De asemenea, rămîne pe un loc special decizia de acum cîțiva ani a DIICOT de a porni o anchetă împotriva unor jurnaliști britanici acuzați că afectează securitatea națională a României. Firesc, și relativ neceremonios, guvernul de la Londra i-a trimis la plimbare pe vajnicii români care cereau ajutor pentru respectiva anchetă.

Dosarul penal pentru excentricitate e semn de boală.

Nu cred că mai are rost să înșir aici și lunga serie de gafe emise de premierul României. Doamna Viorica Dăncilă e deja o legendă a comediei involuntare, cu șanse reale ca într-o zi să fie menționată cu duioșie în edițiile revizuite ale *Almanahului Perpetuum Comic*. O să remarc totuși că, dincolo de stîngăcii lingvistice, doamna premier comite gafe și în discursuri pregătite de consilieri. N-am auzit încă de vreo concediere la Palatul Victoria.

Problema cu toate aceste prostii de dimensiuni variabile comise de oficiali ai statului român este că ele costă. Și costurile nu sînt cuantificate de nimeni. Orele de muncă ale polițiștilor care au tot urmărit acea mașină suedeză sau necazurile ușor de verificat pe care șoferul ei le are de întîmpinat, probabil, pentru ani de zile. La fel în cazul procurorilor de la DIICOT. Și ei muncesc și sînt plătiți din bani publici. Ba chiar au o misiune teribil de importantă. Or, dacă aleg să piardă vremea cu niște ziariști de la *Sky News* în loc să caute infracțiuni reale, putem bănui că cel puțin un dosar de crimă organizată a fost amînat sau abandonat în fața priorităților aiuriștice ale conducerii instituției.

Iar costurile efective sînt relativ ușor de calculat, presupunînd că instituțiile publice și-ar respecta misiunea. Mai greu e cu acelea simbolice – efectele în timp ale festivalului de caraghioslîc care trece drept politică publică și administrație în România.

Lăsate nesancționate, aceste evoluții tind să se normalizeze, să se transforme din excepții în manifestări firești ale reprezentanților statului. Un demnitar incapabil să vorbească decent limba statului pe care vrea să îl administreze creează senzația că respectivul teritoriu a fost colonizat de idioți.

Un alt efect al banalizării ridicolului este că riscă să alimenteze discursuri nefericite. Ca să dau doar un exemplu, șirul de gafe ale premierului dă apă la moară unui anume misoginism care n-a dispărut niciodată cu adevărat din România. Modelul pe care ar trebui să îl reprezinte primul premier femeie din istoria României este, din păcate, ratat.

Și mai e lehamitea. Sînt oameni care renunță să se mai preocupe de orice presupune viața publică din România. Cei care vorbesc adesea de emigrare și cei care chiar se țin de cuvînt.

Nu se va inventa acel aparat de măsurat ridicolul, dar, mai devreme sau mai tîrziu, va trebui să ne întrebăm serios cum de sînt posibile toate aceste lucruri. Au să apară răspunsuri care nu vor conveni tuturor.

Se va vorbi despre lașitatea funcționarilor și a polițiștilor, despre lipsa de orientare a procurorilor sau despre cinismul politicienilor care mimează confortabil democrația și pervertesc legitimitatea. Și se va vorbi mai ales despre cum, adesea, cei mai mulți dintre noi preferăm confortul atunci cînd nu sîntem afectați direct. Despre cum preferăm să rîdem atunci cînd ar trebui să ne enervăm. Și să considerăm aproape tot ce ni se întîmplă inevitabil. Nu e.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

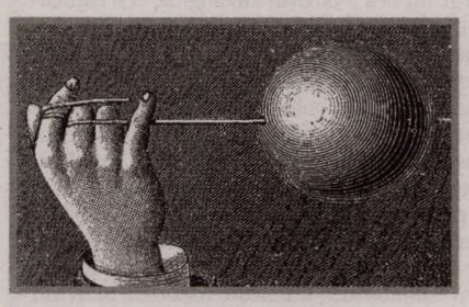

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Economia duduie, statul șchioapătă

Economia americană duduie. Creșterea economică e mai mare ca oricînd în ultimii zece ani. Să fie acesta un succes al administrației Trump? Ar fi primul, dacă recordurile economice se omologhează și dacă îi sînt atribuite președintelui în exercițiu și echipei sale. Scepticii relativizează cifrele prezentate ca mare victorie. Și pe vremea lui Barack Obama s-au înregistrat, în unele trimestre, creșteri economice de 4 procente, ba chiar, la un moment dat, a fost o creștere de peste 5%. Relevantă ar fi doar o creștere de peste 4% susținută pe timpul unui an întreg, va putea verifica în trimestrele viitoare, căci, între timp, și SUA, și UE par să fi convenit asupra unei zone de schimb cu taxare redusă.) În fine, alți experți spun că această creștere a economiei e un fenomen ciclic, repetitiv la intervale regulate, previzibile, la fel ca și marile recesiuni, și că ea nu este efectul unor măsuri politice – prin urmare, Donald Trump n-ar avea de ce să-și aroge meritul. (Nici această critică nu acoperă decît parțial realitatea, căci, conform acestei teorii a ciclicității, relansarea ar fi trebuit să înceapă de-abia peste doi sau trei ani, nu acum.)

Afectați vor fi mai ales cei săraci, căci ei sînt primii care vor renunța la această asigurare pentru a-și putea spori veniturile.

spun unii, și asta nu s-a petrecut niciodată, nici măcar în timpul administrației democrate. Alții spun că cifrele de acum se datorează în primul rînd exporturilor care au atins, într-adevăr, cote fără precedent. Însă asta doar grație unei conjuncturi irepetabile: partenerii externi au cumpărat bunuri din SUA mult peste nevoile actuale, de teama unor eventuale taxe vamale pe care Europa le-ar putea aplica produselor americane ca o contramăsură la taxele pe produse importate din UE anunțate de Trump. (Asta se

Republicanii încearcă să capitalizeze succesul reformelor fiscale introduse de Donald Trump. Au cu ce să se laude? Reforma propusă de Trump este cea mai importantă modificare a legislației fiscale din ultimii 30 de ani. Principala schimbare: o scădere substanțială, de la 35% la 21%, a impozitului pe venit pentru companii cu scopul de a încuraja investițiile și de a relansa, astfel, economia aflată de ani buni în stagnare. O altă componentă a reformei: taxe mai mici pentru cetățenii americani din toate categoriile de venit. Administrația Trump anulează, de asemenea, o mare parte din programul ObamaCare, sistemul de sănătate inițiat de fostul președinte: sînt eliminate sancțiunile pentru cetățenii care nu-și plătesc asigurările medicale. Asta înseamnă mai mulți bani pentru cetățeni.

Reforma fiscală produce efecte vizibile imediate. Și rezultatele sînt, cel puțin pentru moment, pozitive. Pînă și criticii neobosiți de la *The New York Times* admit – uneori, cu surprindere – că reforma funcționează. Venituri mai mari pentru familii, o creștere economică spectaculoasă, o creștere a încrederii generale în economie, investiții și, mai presus de toate, o scădere fără precedent a șomajului. Însă, pe termen lung, calea deschisă de administrația Trump e riscantă.

Conform promisiunilor inițiale, toți cetățenii ar fi trebuit să beneficieze de pe urma reformei: scăderi sau scutiri de taxe au fost planificate pentru contribuabilii din toate categoriile de venit. A devenit însă clar, odată cu adoptarea legislației, că există un decalaj imens între scutirile pentru cei cu venituri modeste și cele de care se bucură cei super-bogați. Se estimează că, pentru 45% din cetățenii cu venituri mici, povara fiscală va rămîne, pe termen lung, neschimbată. În schimb, contribuabilii cu venituri mari beneficiază din plin. Pe termen mediu și lung, reforma va conduce la eliminarea asigurării medicale universale obligatorii. Afectați vor fi mai ales cei săraci, căci ei sînt primii care vor renunța la această asigurare pentru a-și putea spori veniturile altminteri modeste.

Scăderea taxelor înseamnă încasări mai mici la bugetul de stat. Deficitul e de ordinul sutelor de miliarde de dolari pe următorii zece ani. Și e puțin probabil că va putea fi compensat, fie și parțial, chiar și dacă economia va continua neîntrerupt pe același trend ascendent. Gaura din buget va fi plătită, politic, de cei care vor urma la guvernare. Dar asta nu mai e problema lui Donald Trump. Euforia succesului economic de acum va spori încrederea electoratului în candidații Partidului Republican la alegerile parțiale pentru Congres. Este foarte posibil ca Trump să se prezinte și să cîștige următoarele alegeri prezidențiale – în ciuda cotelor scăzute de simpatie înregistrate în prezent. Politica pe care o vinde Donald Trump e o ecuație pe care oamenii simpli o înțeleg ușor. La următoarele alegeri, își vor aminti că au avut job-uri, că au mîncat mai mulți hamburgeri, că și-au putut cumpăra mașină nouă. Deficitul bugetar? E o chestiune abstractă, greu de cuantificat. La fel ca serviciile sociale, medicale etc. susținute, toate, din taxe, din banii cetățenilor administrați de stat. Sînt abstracte, deci inutile, pînă cînd ai, într-adevăr, nevoie de ele...

Mîndri că sîntem romi

Texte și opinii de:

- Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU (cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga")

„Norocul țiganului"

- Mirel BĂNICĂ (antropolog al religiei)

„Romii. Spitalul, suferința, moartea"

- Ciprian NECULA (sociolog, activist pentru drepturile omului)

„Eroii romi și Centenarul României"

- Bogdan MATEESCU (cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga")

„Memorie scurtă, istorie fragmentată: dilema dezrobirii robilor domnești în Țara Românească"

- Bogdan NEAGOTA (directorul Departamentului de Limbi și Literaturi Clasice al Facultății de Litere, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj)

„Patologie magică și ritualitate iatrică în complexul Gurbanului rudăresc"

argument

Simultaneitatea timpurilor

Mulți cred că termenul „rom" e un moft postdecembrist. Denumirea însă era folosită deja în anii '50: „Cei șase romi din colectiv, cu copiii lor, înjghebaseră o bandă tuciurie de lăutari care cîntau înfocat" *(Viața Românească,* 1952). E o frază care redă destul de bine atitudinea românească față de „problema romă": din spatele unui menajament terminologic – sîntem amabili, spunem „romi", nu „țigani" – răzbate condescendență și imperativul absorbției în clasa muncitoare, al integrării în societatea „multilateral dezvoltată".

Dilema, dificultatea abordării temei rome, este, cred, simultaneitatea vîrstelor, a epocilor acestui neam: romii sînt „vechi" și sînt „noi", sînt arhaici și recenți totodată. Închipuiți-vă, de pildă, că în Europa ar *coexista* două tipuri de germani: nemții pe care îi știm – moderni, prosperi, educați, emancipați, cu bune și cu rele, ca orice altă națiune –, dar și cîteva zeci de triburi germanice, mai mult sau mai puțin itinerante – goți, gepizi, vandali, franci –, care ar trăi, astăzi, ca acum o mie de ani: călări, cu obiceiuri arhaice, cu un cult complicat al morților etc. Cum ar arăta discursul, care ar fi atitudinea față de „germanitate", în asemenea condiții? Un termen ca *„furor teutonicus",* pe care Lucan îl folosea pentru a-i descrie pe vechii teutoni, ar deveni rasist și i-ar irita, pe bună dreptate, pe germanii „vechi" și „noi" deopotrivă. Iar un discurs împăciuitorist, „corect politic", despre germani ca tot unitar, ar fi incomplet, de prisos și ar rata, în cele din urmă, ambele „tabere".

La fel, abordarea temei rome pendulează între un discurs „orientalist", etno-antropologic, care îi tratează pe „cei vechi" muzeografic, ca pe niște vestigii exotice, și unul nivelator, „progresist", dar, în fond, fără obiect. Căci ce e de studiat și de spus despre sutele de mii de concetățeni de etnie sau origine romă, integrați social, cultural, profesional de generații? Cam tot atît cît e de spus și despre nenumăratii Popești, Kovács-i sau Müller-i din România: totul și nimic.

Alcătuirea și destinul limbii romani îmi amintește de idiș. Limba romani are un miez sanscrit, dar e presărată cu cuvinte din limbile țării-gazdă, la fel cum idișul are un nucleu ebraic, împănat cu cuvinte germane, slave, latine. Ambelor idiomuri li s-a reproșat în trecut că nu ar fi limbi „veritabile" și de sine stătătoare. Și ambele au îmbogățit argourile și vocabularul de zi cu zi al multor limbi europene: de la „românești" mișto/nasol, la *„pal"* (<*phral* / frate) și *„lollipop"* (<*lolo phabai* / măr roșu) din engleză.

Günter Grass vorbește despre „voioșia țiganilor în fața disperării". Ceea ce îmi amintește de „hazul de necaz" al românilor, de o atitudine specială în fața adversității. Nu știu dacă e un dat universal, o virtute a oropsiților de pretutindeni sau un dar aparte, pe care romii și românii îl împărtășesc. Și nu știu cine l-a împrumutat de la cine, dar, în tot cazul, a fost o *„lașeo buchi",* adică o „treabă bună". (**Matei Pleșu**)

BARBURISME

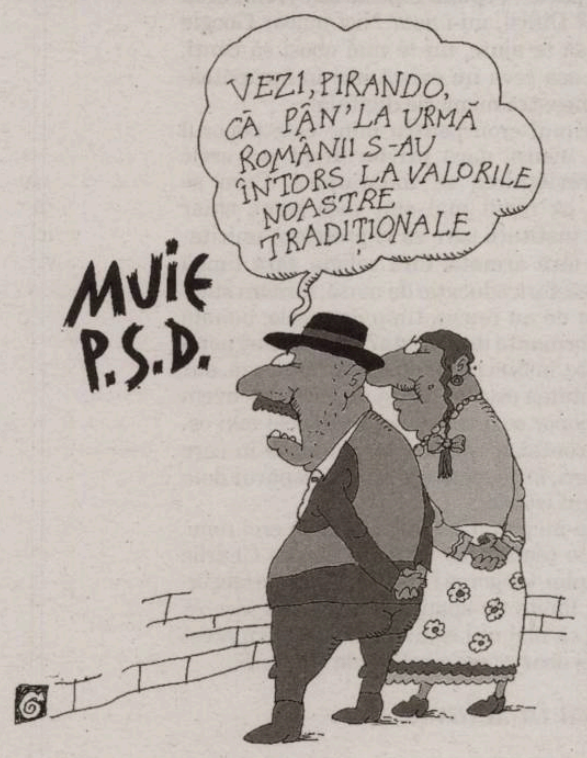

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Ciprian NECULA

Eroii romi și Centenarul României

Empiric, am observat că atunci cînd scriem *„de bine"* despre romi, așa cum am fost prevenit de către unii jurnaliști care doreau să îmi capteze atenția militantă, tendința e să vorbim despre *rom* ca *victimă perpetuă*. Cădem, adică, într-un alt gen de exotism; de la opulență, manele și merțane, la invocarea *răului istoric*, a opresiunii ca moștenire. Tentația asta simplificatoare nu apare doar la jurnaliștii *„de treabă"*, ci și în discursul unor cercetătorii, artiști, activiști pentru drepturile omului și politicieni.

Sigur, istoria romilor nu este tocmai fericită în spațiul românesc, după 500 de ani de sclavie, deportări în Transnistria, politica de asimilare forțată a guvernului comunist, rasismul de zi cu zi, fie interpersonal sau instituțional, accesul limitat la resurse (sanătate, educație, infrastructură, lipsa documentelor de stare civilă, identitate sau locuire) – doar dacă ești complet ignorant ori răuvoitor eviți să aduci asemenea argumente în discuțiile despre situația romilor din România. Și, totuși, nu mai există nimic altceva?

Doar că, atunci cînd vorbim pe ton paternalist-ortodox doar despre istoria opresivă și experiențele dramatice ale romilor, fără ca grupul despre care vorbim să participe activ în spusele noastre, blocîndu-ne în *„Vai, săracii!"*, e foarte probabil că nu vorbim despre ei, de fapt, ci despre noi, cei aflați în poziția de-a emite păreri. Asemenea abordare e cam ca în DEX-ul nostru de căpătîi, ce ne spune că „rom" este sinonim cu „țigan", adică la fel, numai că altfel spus.

Am ajuns la această concluzie în urma întîlnirii cu două grupuri de tineri romi, dîndu-mi seama că noi, romii, nu avem o reprezentare specifică a eroismului. Eroul rom, chiar și atunci cînd ar putea fi – vezi Harap Alb – nu este, de fapt, căci pînă și acest harap a fost „spălat". Hai, cititorule – indiferent de genul, etnia, orientarea ta sexuală, religia, profesia ori clasa din care faci parte –, spune repede: știi vreun erou rom? Dificil, nu-i așa? Nici măcar Google n-o să te ajute, nu te mai obosi să cauți, căci așa ceva nu există nici în încăpătoarea noastră memorie digitală!

Primul erou pentru mine este poporul rom însuși, dacă privim drept act eroic supraviețuirea sa îndărătnică. Cum se face că romii mai sînt încă romi, chiar fără instituții care să le protejeze unicitatea, fără armată, fără religie, fără limbă scrisă, fără educație de masă, fără un stat? Cum de au reușit, timp de secole, banala performanță de a exista? Răspunsuri pot fi multe, în funcție de cine le formulează, dar realitatea este ea însăși un răspuns: avem un popor ce a supraviețuit în cele mai ostile contexte istorice, în condițiile în care culturi, etnii, popoare au tot dispărut de-a lungul istoriei.

Nu-mi propun să fac o listă cu eroi romi, deși e tentant să vă scriu despre Charlie Chaplin, Grigoraș Dinicu ori Nicolae Gheorghe; limita de spațiu (și timp) mă face să cred că mai util este să vă descriu cu acest prilej doar cîteva tipologii de eroi romi.

Eroi în sclavie

Or fi conspirat vreodată sclavii romi împotriva stăpînului? Au spînzurat vreun stareț de mănăstire proprietară de robi? Nu știu nici un fel de mărturie istorică în acest sens, dar presupun că au existat romi care s-au răzvrătit și, documentat, știm sigur că au fost mii de romi ce au fugit din robie. Unul dintre acești fugari a fost și Ștefan Răzvan, sclav rom înainte să ajungă, pentru puțin timp, domnitor al Moldovei. Există însă probabilitatea ca și alți robi să fi evadat din această condiție și să acceadă la diverse poziții în ierarhiile sociale din perioada respectivă.

„Bate-un vînt pe ulicioară
peste inima amară,
bate-un vînt prin țigănie
peste inima pustie,
vînt ușor de primăvară
cu parfum de domnișoară.
Treci vîntule fără teamă
că nu te mai bagă-n seamă
nici o pirandă-npudrată
cu buzele de mușcată!

Poci, tu vîntule, să treci,
că focul lor n-o să-l seci
și nici lacrămile lor
după Rică din Obor! […]"

„Rică" *(Cîntice țigănești,* MIRON RADU PARASCHIVESCU)

Eroine rome, cu siguranță, au fost fetele și femeile roabe care au trebuit să îndure abuzurile sexuale (cf. Andrei Oișteanu, *Sexualitate și societate,* Editura Polirom, 2016) ale stăpînilor boieri sau călugări. După cum eroi au fost și tinerii romi nevoiți să potolească plictiseala jupîneselor, cîtă vreme boierul era ocupat cu alte treburi.

Eroi romi sînt și cei care în 1848 au avut curajul să îi scrie lui Pașa Fuad că, dacă reinstaurează vechea ordine și nu păstrează decizia pașoptiștilor români privind abolirea robiei, or să dea foc Bucureștilor, așa cum menționează boieroaica Emilia Racoviță într-o scrisoare.

Și pașoptiștii ar trebui să fie priviți ca eroi ai romilor, căci au fost primii ce au dat dovadă de umanitate, unii dintre aceștia eliberîndu-și robii înainte de vreme și fără răscumpărare, așa cum se va întîmpla la jumătatea secolului al XIX-lea.

Erou este chiar și „țiganul înecat la mal". Sau, mai bine spus, robul fugar care, odată prins, pentru că stăpînul nu avea dreptul să-l ucidă, era aruncat în apă și cu sulița era împins îndărăt ori de cîte ori încerca să iasă pe mal; înecarea lui nu mai era o crimă, ci doar un accident anonim.

Eroi sînt, pomeniți tacit, romii sclavi mănăstirești care au contribuit prin munca lor la ridicarea și îngrijirea lăcașelor de cult ortodox.

Eroi au fost și romii domnești care, în peregrinările lor pe la curți boierești, în schimbul bucății de mălai, spuneau basme și pilde, cîntau și dansau așa cum văzuseră prin alte părți. Fără romii aceștia nomazi, folclorul românesc ar fi rămas divizat și izolat la nivel local. Romii au fost cei ce-au plimbat dintr-un sat în altul folclorul românesc, în condițiile în care țăranii erau sedentari și legați de glie.

Eroi după abolirea sclaviei

Eroi ai romilor au fost și politicienii români (moldoveni și munteni) care au reușit să modernizeze România și să desăvîrșească idealurile sociale ale pașoptiștilor, între care un punct important a fost abolirea sclaviei din cele două principate. Un exemplu l-a reprezentat Mihail Kogălniceanu, unul dintre politicienii și intelectualii de marcă ai României, care, în 1891, din Aula Academiei Române, a făcut o analiză a situației populației de romi din cele două principate, evocîndu-i pe romii deveniți după slobozenie industriași, economiști, oratori și politicieni, și adăugînd:

„Chiar pe ulițele orașului Iași, în tinerețele mele am văzut ființe omenești purtînd lanțuri în mîini sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de frunte și legate prin coloane împrejurul gîtului. (…) Sînt sigur că părinții noștri, dacă s-ar scula din mormînt, văzînd progresele ce au făcut sufletele țigănești emancipate de dînșii, nu s-ar căi de reforma umanitară proclamată de ei."

La fel, eroi au fost muzicienii și artiștii romi ce și-au depășit condiția de cetățeni de mîna a doua, devenind artiști recunoscuți, apreciați și reprezentativi ai culturii naționale.

Eroi sînt meșteșugarii romi care au furnizat resurse pentru economiile locale și au fost principala sursă a culturii populare. Ce ar fi fost România fără lăutari și țăranul român fără fierarul rom?!

După cum eroi sînt și romii ardeleni care în 1919, printre primele grupuri etnice din Transilvania, altele decît românii, au organizat zece adunări ca să-și arate susținerea pentru unirea Ardealului cu Regatul României.

Eroi sînt cei ce au inițiat mișcarea civică și politică a romilor din România în perioada interbelică, care au publicat ziare, care au revendicat echitate socială și drepturi colective pentru romi.

Eroi sînt soldații romi (din ambele războaie mondiale) care au luptat pentru țara lor, România, și ale căror familii, în vreme ce ei se aflau pe frontul celui de-al doilea război, erau deportate în Transnistria. Și eroi sînt sătenii români ce au protestat repetat față de deportarea fierarilor și lăutarilor, fără de care economia și cultura rurală ar fi fost grav afectate.

Eroi în comunism

Eroi au fost romii care au perceput amenințarea politicii de asimilare aplicate de partidul comunist, continuînd să-și practice tradițiile și meșteșugurile după orele de proletariat, acasă, cînd se regăseau ca romi. Eroi au fost romii nomazi, forțați să se sedentarizeze, după ce li s-au confiscat bunurile și, în cele din urmă, modul de viață.

Eroi au fost romii care au înțeles că munca formală, educația formală, accesul la sănătate și justiție, documente de stare civilă și locuire sînt importante pentru practica cetățenească, dar nu și-au uitat specificul cultural. Eroi au fost, de aceea, cei ce-au urmat învățămîntul obligatoriu, devenind intelectuali și pregătind terenul pentru o mișcare civică și politică a romilor coerentă.

Eroi au fost cei care, deși expuși riscurilor, au militat pentru drepturile și recunoașterea romilor ca naționalitate conlocuitoare în România, cel mai activ și mai important fiind Nicolae Gheorghe, fondatorul mișcării romilor de azi, sociolog cu recunoaștere internațională și intelectual român desăvîrșit, datorită căruia romii se pot exprima astăzi ca romi. Eroi au fost romii care în 1989 s-au sacrificat pentru România, au luptat pentru libertate și, nu în ultimul rînd, pentru echitatea pe care romii și-o visau încă din perioada sclaviei.

Eroi sînt cei care au fondat mișcarea asociativă a romilor după 1990, care s-au luptat cu rasismul și violențele interetnice, cei care au reprezentat interesele romilor și au inițiat primele programe de dezvoltare socială în comunitățile de romi.

Eroi pot fi mulți dintre cei care astăzi se manifestă împotriva rasismului antirom, a romofobiei, cei care dezvoltă programe sociale sau economice în comunități de romi, cei care promovează și/sau practică cultura romă, cei care publică rezultatele cercetărilor lor despre romi, chiar și cei care cîrcotesc pe Facebook, toți pot fi eroi dacă contribuția lor capătă sens și ajunge să fie recunoscută ca atare.

În etapa în care ne aflăm, important este, cred eu, să ne recuperăm eroii din istorie pentru a ne capacita generațiile viitoare, pentru continuitate și pentru reperele noastre morale. Centenarul României este, poate, momentul cel mai potrivit să evocăm aceste personalități, fără de care România de azi ar fi fost mai puțină și mai săracă.

Ciprian Necula *este doctor în sociologie, activist pentru drepturile omului, fondatorul Romano ButiQ și al Muzeului Culturii Romilor.*

Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU

Norocul țiganului

La 1 iulie 1798, Stan, țigan al mănăstirii Mislea, este tras la judecată pentru păcatul de a se fi îndrăgostit de Smaranda, fiica unuia Ion turcul, curelar din mahalaua Crețulești, București. „Holtei curat la chip și la haine, cu slujbă deosebită", Stan este acuzat că n-a menționat statutul său de rob țigan atunci cînd a întîlnit-o pe Smaranda, lăsînd-o să creadă că este om liber, încurajînd-o să pășească în jocul dragostei. Crescut la mănăstirea Mislea, prin grija egumenului Neofit, Stan țiganul iese din anonimatul statutului social, datorită inteligenței sale. Egumenul Neofit îl ia pe Stan „în casă", îl crește, îl spală, îl dă la școală, îl „învață carte grecească și limbă" (este vorba de limba română). Cînd egumenul Neofit se mută la mănăstirea Sărindar, Stan îl urmează, fiind de folos egumenului și mai ales mănăstirii, prin știința sa de carte. Egumenul îl încurajează în liubovul dragostei, deși știe că este ilegal, ba chiar îi promite că, după cununia cu Smaranda, o să-l „ierte" (de robie), o să le boteze copiii, o să... Bineînțeles că sîntem tentați să credem că egumenul Neofit a făcut toate aceste gesturi din rațiuni afective, fiind un fel de părinte pentru robul țigan, ajutîndu-l să crească și oferindu-i sursele economice necesare unei educații.

La 1798, după Pravilniceasca Condică (tipărită la 1780) căsătoria dintre un rob și o femeie *slobodă* este interzisă. Există și o portiță de eludare a legii care presupune fie răscumpărarea robului, fie robirea *slobodului*. Mai trebuie adăugat că odraslele născute din astfel de legături, considerate „impure", urmau „norocul" mamei, cum paradoxal se exprimă scrierea legislativă. Pînă la urmă , poate fi socotit un „noroc" să te naști om liber...

Ca atare, egumenul Neofit și-a dat acordul, din rațiuni economice: „gîndind că cu vremea o va putea cîștiga pe față". Și dacă ar fi „cîștigat-o" pe față, ar fi mărit numărul robilor țigani ai mănăstirii cu fiecare copil născut.

Astfel de situații sînt destul de des întîlnite pînă la mijlocul secolului al XIX-lea și pînă la lungul proces de dezrobire a țiganilor. Robi domnești, mănăstirești sau boierești, țiganii sînt considerați ființe inferioare, dependente de un stăpîn. Stăpînul le ordonează viața, hotărînd asupra alimentației, muncii, căsătoriei, locuinței, chiar și a creștinării, sau dacă vor fi vînduți sau păstrați. Nici o decizie privind viața lor nu le aparține. Viața lor depinde, așadar, de viața stăpînului lor, de starea materială a aceastuia și mai ales de caracterul acestuia. Unii dintre ei o duc uneori mai bine decît țăranii de prin satele boierești. Sălașele de țigani sînt, de fapt, o investiție economică, pentru orice stăpîn. Un rob își sporește valoarea dacă este sănătos și are o meserie. Conacul boieresc, curtea domnească, mănăstirea funcționează ca niște entități autonome care încercă să se gospodărească singure, asigurîndu-și forța de muncă „calificată" necesară supraviețuirii. Potcovari, bucătari, lăutari, fierari, rîndași, vieri, vizitii, uneori dieci, slugi în casă, doici, croitorese, spălătorese, chelărese sînt doar cîteva dintre slujbele necesare pentru orice tip de gospodărie. Robii țigani sînt dirijați către aceste activități, primind în schimb hrană, îmbrăcăminte și un acoperiș.

Stan, țiganul mănăstirii Mislea, este „beneficiarul" unei astfel de strategii economice, necesară pentru buna administrare a unei gospodării pe termen lung. Tovarășii lui de robie, ceilalți țigani mănăstirești, nu sînt la fel de norocoși, trăind mult mai rău decît țiganii boierești, dacă ar fi să fac o clasificare „pozitivă" în interiorul mizeriei cotidiene. Mai departe: se pare că Stan s-a născut sub o stea norocoasă. Să revenim la poveste: reclamat de Ion curelarul că i-a *măglisit* fata și s-a cununat cu ea fără să-i spună că este țigan, Stan este ridicat de straja spătărească și adus în fața Departamentului de Cremenalion. Constantin, egumenul de la mănăstirea Mislea, Neofit, egumenul de la mănăstirea Sărindar, popa Rancea de la Giulești, cel care i-a cununat pe cei doi, sînt chemați să ofere explicații, acuzați fiind că și-au dat acordul, „cu răvaș", la săvîrșirea cununiei. Răvașul se dovedi a fi un fals fabricat de cel știutor de carte, Stan, sub privirile îngăduitoare ale egumenilor care-și aveau propriile planuri și speranțe. De doi ani, Stan, Smaranda și cei doi copii ai lor trăiau la mănăstirea Sărindar, fiind în slujba egumenului Neofit care aștepta un moment propice pentru a-i transforma în robi. Îngăduința egumenului reprezintă norocul cuplului: „de se va dovedi că stăpînul țiganului au dat voie să se cunune, știindu-se că nu easte țigancă, să-și piardă țiganul, spre a sa pedeapsă, care țigan să se facă domnesc", scrie Pravilniceasca Condică. Stan nu devine țigan domnesc, spre *norocul* lui, ci este slobozit, în timp ce egumenul Neofit se vede obligat să cumpere alt țigan pentru mănăstirea Mislea pe care a păgubit-o din cauza speranțelor sale deșarte. Mult *noroc* trebuie să fi avut Stan „holtei curat la chip și la haine"...

„[...] Că era un murg fluriu
Călărit de un gagiu,
De gagiul mîndrei mele,
Că avea coburi la șele.

Vai de păcatele mele,
Că l-am făcut bucățele!
Degeaba scoase gagiul
Pistolul, că eu șiriul

Și cînd trase din pistol
El a nimerit în gol,
Dar cînd îmi lungii eu brațul
I-am tăiat cu șișul mațul. [...]"

„Despărțite turturele"
(Cîntice țigănești,
MIRON RADU PARASCHIVESCU)

A buzurile sînt inerente într-un sistem în care există clasificări rasiale și sociale, căci *norocul* nu ajunge la toată lumea. Țiganul este robul prin excelență, plasat pe aceeași scară cu dobitoacele, făcîndu-și apariția în textul legislativ doar atunci cînd vine vorba de reglementarea pieții vînzării de robi, ca urmare a disputelor interminabile dintre stăpînii de robi. Ajunși oameni liberi, țiganii continuă să poarte însemnul calității lor, comunitatea stigmatizîndu-i, fie din cauza culorii pielii, fie din cauza unor mirosuri specifice imaginare, fie din cauza unei inferiorități impuse și asumate. De pildă, țigăncile ar avea duhoarea lor specifică ce provoacă „scîrbă", dacă ar fi să-l credem pe Ioan Baldovin, căsătorit cu Maria, fiica naturală a boierului Ștefanache Cremenidi. El insistă pe mirosul de „cioară" ce nu-i dă pace. Este adevărat că „scîrba" îi sensibilizează nasul abia după ce află că soția lui este pe jumătate țigancă, născută dintr-o legătură a boierului cu una dintre țigăncile din casă. Boierul se ocupă de această fiică, eliberînd-o, crescînd-o, înzestrînd-o și încercînd s-o mărite cît mai bine. Pare, așadar, un motiv de șantaj, din moment ce duhoarea se transformă în mireasmă atunci cînd zestrea se mărește substanțial.

Prin nările lui Baldovin simțim reacția proximității, a celor cu care țiganii, liberi sau robi, se amestecă în viața de zi cu zi și pentru care țiganii sînt uneori tovarăși de hoție, de beție, de suferințe, alteori doar *ciori* demne de dispreț. Nici medicul Constantin Caracaș nu le acordă prea mult credit. În cartea sa dedicată Valahiei, la început de secol al XIX-lea, scrie că țiganii sînt „foarte supărăcioși și răzbunători, aplecați spre hoție și fără respect de religie". Mai trebuie să adaug că doctorul Caracaș, medic în capitala București, timp de 28 de ani, n-are o părere prea bună nici despre ceilalți locuitori ai Valahiei: „poporul de jos se poartă așa cum se poartă, fără respect de cele sfinte, cu un pic de credință moștenită de la părinți și din obicei, se duce rar la biserică și mulți numai o dată pe an [...] în închipuirile lor au mai multă încredere în ghicitori, în demoni, în magii; cred că toate bolile lor vin de la draci și cînd li se întîmplă nenorociri sau boli, aleargă la vraci și la babe." Magia a fost, este încă, teritoriul țiganilor. Doar aici, pe acest teritoriu al magiei, țiganul primește ceea ce i se refuză în viața de zi cu zi: respect, credibilitate, teamă.

Cercetarea în acest domeniu este una necesară și absolut urgentă. Ea ne-ar ajuta să ne înțelegem trecutul și prezentul cu prejudecățile, clișeele, urile lor pe care le tîrîm cu noi peste tot în Europa. Proiecte au tot fost, dar ele nu au pus nimic pe masa înțelegerilor noastre: nici o analiză credibilă, nici o cercetare serioasă. Mă refer aici la necunoscutul din arhivele românești de pînă la 1860. Poate așa, n-am mai prezenta clișeele și stereotipurile drept „adevăruri" de care habar nu avem...

Constanța Vintilă-Ghițulescu *este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" al Academiei Române. Cea mai recentă carte publicată:* Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească, 1750-1860, *Editura Humanitas, 2015.*

„Există multe nelămuriri legate de migrația țiganilor din India și pînă în Europa. Aceasta s-a desfășurat într-un timp îndelungat și nu a fost una spectaculoasă. În consecință, ea nu a lăsat decît extrem de puține urme documentare. Lingvistica este cea care a reconstituit în mare itinerariile urmate de țigani în migrațiile lor. Dialectele țigănești care se vorbesc în diferitele țări europene înglobează numeroase cuvinte și structuri gramaticale care n-au fost aduse din India, ci au fost împrumutate de la diferitele popoare cu care țiganii au intrat în contact în cursul migrației lor. Aceste împrumuturi lingvistice sînt un indiciu al locurilor prin care au trecut diferitele grupuri de țigani. Studiind dialectele țigănești prin prisma acestor împrumuturi, marele lingvist Franz Miklosich a stabilit, acum mai bine de un secol, traseul pe care l-au parcurs țiganii din India și pînă în Europa. El a arătat că elementele persane și armenești existente în toate dialectele limbii țigănești indică trecerea lor prin Persia și vechea Armenie pînă a ajunge în Asia Mică. Abundența de cuvinte din greaca medievală în limba vorbită de țiganii din Europa arată că aceștia au stat mult timp în teritoriile de limbă greacă, adică în Imperiul bizantin. Fondul slav important care există este o dovadă a faptului că țiganii au stat o perioadă în Peninsula Balcanică. Tot Fr. Miklosich afirmă că dialectele țigănești din Europa centrală și de nord au o proporție mai mică, dar revelatoare, de cuvinte românești, pe care le interpretează ca o dovadă a trecerii țiganilor prin România. În sfîrșit, se găsesc elemente ale limbii germane în dialectele țigănești din Anglia, Polonia, Rusia, Finlanda și Scandinavia, indiciu al faptului că țiganii respectivi au poposit un timp în spațiul de limbă germană."

Țiganii în istoria României,
Viorel Achim, Biblioteca Enciclopedică, 1998, p. 16

Mirel BĂNICĂ

Romii. Spitalul, suferința, moartea

La sfîrșitul anilor 1990, la doar cîțiva ani după terminarea facultății, ne-am întîlnit la un eveniment oarecare un grup de foști colegi de liceu și buni prieteni. Așa cum se întîmplă adesea în astfel de situații, discuția noastră s-a concentrat foarte rapid pe principalele probleme și atracții pe care le aveam la „serviciu" – era vorba de primul nostru loc de muncă și eram foarte mîndri de noul nostru statut, de oameni responsabili, cu „carte de muncă". Cea mai urmărită poveste a fost cea a amicului nostru L.B., medic rezident într-un mare spital de urgență din Moldova. Acesta ne povestea, cu mult calm și detașare, despre reacția „ciudată" (în ochii lui și ai noștri, încă tineri și neobișnuiți cu diferența) pe care o aveau pacienții săi romi atunci cînd primeau un diagnostic grav. Sau despre comportamentul rudelor care vegheau muribundul, în momentul precis al morții: țipete, urlete chiar, smulgerea părului din cap, lovituri puternice și automutilante etc. Un comportament ritual plin de dramatism, susținut de forța grupului și de solidaritatea *reală* de care dădeau dovadă în momentele dificile ale trecerii prin spital. Timpul a trecut, iar cu L.B. am rămas în continuare în excelente relații de prietenie și comunicare. I-am telefonat cu doar cîteva zile înainte de a scrie aceste rînduri și i-am reamintit povestirea sa. Am simțit cum surîde, își aducea și el foarte bine aminte de acest episod; a rostit mai apoi următoarea propoziție, pe care o reproduc ca atare: „Romii sînt singurii oameni care au reușit să *îmblînzească* spitalul și nu spitalul i-a îmblînzit pe ei, așa cum se întîmplă de regulă cu ceilalți pacienți pe care îi avem". Poate că ar trebui să mai remarc faptul că, astăzi, L.B. este unul dintre cei mai reputați medici din specializarea sa în orașul de provincie în care a ales să se instaleze.

Problematica prezenței romilor *în* și *la* spital, relația lor cu suferința, moartea și impuritatea asociată acesteia apare adesea în mass-media din România. Din păcate, totul (sau aproape) este redactat în cheie de senzație, nu se fac necesare clarificări și distincții. Din exemplele avute la dispoziție am selectat un articol apărut într-un cotidian local din Iași, text care reflectă trecerea prin spital și apoi decesul unui important lider al căldărarilor din zonă. „Jale mare! Moartea care cutremură lumea țiganilor din Iași! Culisele decesului bulibașei din Zanea. Zeci de oameni au făcut scandal la spital" – iată titlul articolului-reportaj, editat în stil multimedia: multe imagini, video, puțină analiză. Mai exact, este vorba decesul unuia dintre liderii comunității roma din Zanea, comuna Ciurea, în ianuarie 2017, ca urmare a unor multiple complicații provocate de o formă gravă de diabet. Așa cum era de așteptat, evenimentul a provocat o vie emoție în rîndul romilor, care s-au adunat în număr mare la Spitalul „Sf. Spiridon" din Iași și pe străzile din apropierea acestuia. În zonă au fost aduși mai mulți jandarmi și deja celebrii „mascați" (trupele speciale ale Poliției). Mi s-a părut interesant și demn de a fi reținut comunicatul de presă oficial al unității medicale. După ce regretă incidentele care au avut loc (articolul nu este prea clar asupra acestui aspect – se pare că a fost vorba de o mică busculadă și de un geam spart într-o secție de terapie intensivă), remarcînd faptul că „nu este declarată nici o nemulțumire din partea familiei față de actul medical", în comunicat mai putem citi următoarele: „Ceea ce se întîmplă în fața spitalului este o manifestare culturală, o tradiție a acestei comunități. Din experiență știm că este așa. Reacția de doliu este una foarte zgomotoasă. Cu cît rangul este mai înalt, cu atît oamenii care vin la spital pentru a-i aduce un ultim omagiu sînt în număr mai mare. Sperăm ca lucrurile să decurgă normal, legal și creștinește. Nu e vorba de scandal, ci de o manifestare de doliu".

© L. Muntean

„Cu țărînă stau în gură
Și cu viermii mă tot cert
Că nu poci să ies din groapă
Să te bat și să te iert..."

Cîntec lăutăresc

Nu știu exact dacă medicul Diana Cimpoeșu, șefa secției UPU (Unitate de Primire Urgențe) Iași, este autoarea acestui comunicat remarcabil (în sensul că ia în considerație cu empatie și înțelegere diferența culturală), numele său fiind însă menționat în articol. Sau dacă ea a participat efectiv la alcătuirea unui studiu specific dedicat prezenței bolnavilor de etnie romă în spitalele din Iași, mai exact a romilor căldărari din Zanea, comunitatea liderului evocat mai sus, în cadrul unui program de tip POSDRU. Sub titlul, destul de „neutru" și neimplicant, „Factori determinanți ai calității vieții bolnavilor de etnie rromă" (Roman și colaboratorii, Iași, 2012), avem de a face cu singurul studiu de pînă în acest moment care tratează problema suferinței, spitalului, relației cu personalul sanitar și, în cele din urmă, a morții și a „managementului" acesteia în spital, devenit locul de întîlnire a două lumi diferite și, pe alocuri, ireconciliabile.

Colectivul care a lucrat la acest studiu s-a concentrat pe comunitatea de căldărari de lîngă Iași deoarece „ei au conservat cel mai fidel tradițiile și cutumele etniei". Spitalul este perceput ca fiind „un loc de exil față de propriul stil de viață. Din acest motiv, mulți romi acceptă dureri insuportabile decît să fie rupți de familie (comunitate) și să ajungă la spital". Spitalul, ca loc ostil, este un motiv de diferențiere și respingere. „Este un loc renumit pentru impuritatea sa, unde nu se pot respecta anumite reguli de igienă; romii îl consideră potențială sursă de boală și necurățenie. Diminuarea riscului de contaminare se vede și în faptul că romii aduc *consumabile* și lucruri de unică folosință, cum ar fi pahare și farfurii de plastic, cearșafuri și prosoape proprii, lucruri care nu au fost folosite de non-romi". Spitalul este locul în care se moare, o „casă a morții", cu alte cuvinte. Reproduc la rîndul meu două fragmente din interviurile realizate de echipa de cercetători pe teren:

a) „Nu ți-ai vedea țigan să mănînce de la spital! Noi nu mîncăm de la spital, că spune c-acolo moare un mort. Acolo-i sînge, acolo-i unghii, dacă mă înțelegeți!" și b) „Noi ne temem de sînge, c-a murit cineva acolo! De mai multe. Una peste alta, e loc încărcat. Cînd stai cu gîndul că nu-i undeva curat pe cînd la noi mîncarea, vasele... nu se poate așa ceva". În cunoscutul său volum dedicat antropologiei și folclorului rom, cercetătoarea Delia Grigore remarcă la rîndul său faptul că „locurile publice" din spital și închisori sînt surse potențiale și mari generatoare de impuritate, iar romii evită cît pot de mult astfel de locuri necurate, pline de suprafețe impure și pericole de contaminare (Grigore, 2001, p. 129). Tot în această logică este evitată și hrana pregătită în bucătăria spitalului – membrii familiei pregătesc hrana acasă și o aduc apoi la spital, un semn de respect, prietenie și loialitate *(idem)*.

Mai aflăm din studiul Roman și colaboratorii că practica de a *nu* dezvălui diagnosticul pacienților este o regulă în comunitatea căldărarilor. Familia este cea care află prima diagnosticul și tot ea intervine pe lîngă medic și personalul medical pentru ca aceștia să nu comunice în mod direct cu pacientul, intrînd „într-un fel de conspirație a tăcerii". Teama (de boală, de suferință – *n.n.*) este resimțită bidirecțional, de medic și de familia pacientului, deopotrivă. Am fost oarecum surprins să aflu, citind acest studiu de excepție, că personalul din spitale reclamă la rîndul său „o tehnică specială a comunicării cu romii; sînt multe lucruri din cultura roma pe care noi nu le putem înțelege". La diferențele de cultură se mai adaugă „lipsa de educație în materie de sănătate, care cauzează bolnavilor incapacitatea de a prezenta în mod obiectiv simptomele pe care le au" (medic reanimare, Iași).

Lipsa unui „răspuns cultural" adecvat nu este specifică României, chiar dacă este evident faptul că, procentual, noi sîntem una dintre țările cu cel mai mare număr de pacienți roma. Cercetători americani au remarcat la rîndul lor obiceiul romilor din SUA de a-și vizita în număr mare rudele bolnave, aflate în suferință în spitale, în principal cu scopul de a restabili echilibrul emoțional, de a le dovedi că nu sînt uitați sau excluși din comunitate (studiul Kaplan, Taylor, 2008). Ca atare, dînd dovadă de reactivitate și înțelegere în fața acestui mare aflux de vizitatori, managementul mai multor spitale americane a realizat că este vorba de un răspuns cultural tipic, așa că a început să-l recunoască și să se acomodeze cu acesta, acolo unde nu este pusă în discuție siguranța actului medical ca atare. Există totuși o „falie", o renunțare la această regulă de fier a solidarității familiale și de grup, adusă în discuție în cazul de mai sus: în cazul unor boli cum ar fi SIDA, sifilisul sau alte boli cu transmitere sexuală, individul nu doar că *nu* mai este vizitat și ajutat să „supraviețuiască" mediului ostil de acolo (în sens cultural, desigur), ci este posibil ca el să fie chiar exclus din comunitate, bolile de acest tip fiind „un semn evident al unei relații prea strînse cu *gadge*, cu lumea ne-romă" *(idem,* p. 288).

Ideea aceasta de minimă adaptare față de nevoile romilor și de înțelegere a atitudinii lor față de trecerea printr-un spital apare și în cercetările antropologului italian Leonardo Piasere, cel care, în timpul îndelungat petrecut printre romi, a avut ocazia să-i observe în aceste spații de vindecare și suferință deopotrivă. Vorbind despre semnificația culorilor și a combinațiilor cromatice de tip alb/negru, Piasere avansează ideea că albul (culoarea albă, *parno)* este în opoziție, dar asociat bolilor, suferinței și morții. „Țiganilor nu le place să fie spitalizați, iar cînd acest

lucru totuși se întîmplă, încearcă să iasă de acolo cît mai repede posibil, chiar și fără avizul medicului. În caz de spitalizare, la fel ca în caz de deces (precum și veghe, priveghi – *n.n.*), *rom*-ul nu este lăsat niciodată singur, primind vizite dese din partea familiei și prietenilor" (Piasere, 1985, p. 233). Pentru a-și susține ideile, antropologul italian așterne pe hîrtie ceea ce la prima vedere ar putea fi (părea) o anecdotă: unul dintre bătrînii din grupul pe care-l studia de mai mulți ani de zile este atins de o criză fulgerătoare, cu o durere necunoscută. Piasere îl urcă repede într-o mașină și-l duce la cel mai apropiat spital din Torino, la urgențe. Acolo, bătrînul refuză cu obstinație să se întindă pe cearșaful alb, alb imaculat, al patului de serviciu. Prietenul *gadge* bănuiește ceva, așa că fuge la mașină, unde găsește o pătură de culoare verde, folosită mai degrabă pentru picnic sau alte asemenea. Acoperă patul urîcios cu pătura, consultația de urgență se produce. Din fericire, nimic foarte grav, toată lumea se întoarce acasă. În mașină, bătrînul îi mulțumește, spunînd: „Leonardo, chiar dacă nu aș fi fost bolnav, tot aș fi devenit dacă mă așezau acolo, pe patul acela alb!" Verdele aduce sănătate, este un potențiator (catalizator) al vieții și „suflu lui vital" asociat acesteia, mai adaugă Piasere pentru a explica acest episod de refuz. Iar toată această simbolistică elaborată a culorilor, afirmă Piasere, a fost inclusă de romi în maniera lor de a stăpîni și de a accepta moartea *(vivre la mort,* în textul original).

Locul decesului este considerat a fi un indicator al întregii *vieți a individului.*

Tema „morții bune" *versus* „moartea rea" (cum ar fi cea rezultată din accident, violență, sinucidere) este una universală, dar care capătă un înțeles aparte pentru romi. Ei sînt deopotrivă și marginali în societate, și dependenți de non-romi *(gadge),* cei care dețin puterea și administrează spitalele. La rîndul ei, moartea este ruptură și separare prin excelență, este nedorită și „rea", iar mortul (corpul mort) devine sursă de impuritate și contaminare rituală. Pentru un rom, este preferabil ca el să moară acasă, în patul său, cum se mai spune popular, sau din contra, este de dorit ca moartea să se producă la spital? Răspunsurile la această întrebare fundamentală sînt însă divergente. După ce notează „docilitatea în aparența irațională cu care țiganii acceptă să meargă la spital", M. Stewart (și odată cu el și alți antropologi influenți ai domeniului *Roma Studies,* de pildă J. Okely sau L. Piasere) afirmă că, după moarte, „corpul nu mai este cu adevărat *țigan",* moartea nefiind altceva decît o reintegrare și o asimilare în societatea de non-țigani *(gadge)* (Stewart, 2011, p. 30). Pe undeva, moartea la spital evită multe neplăceri, mai ales pe acea legată de „contaminarea" locuinței și de costurile ulterioare legate de „purificarea" acesteia, ce poate merge pînă la arderea completă a caravanei, dacă e vorba de romii nomazi din Franța sau Spania, de pildă.

În opoziție cu afirmația anterioară, „moartea bună", cel puțin pentru căldărarii din Iași, are loc acasă, înconjurat de familie și de prieteni. „A muri acasă, pe propria pernă, este opțiunea cea mai des întîlnită atunci cînd căldărarii din Iași au fost interogați cu privire la locul în care ar dori să-și încheie viața" (Roman, 2012, p. 14). La rîndul meu, i-am întrebat, cu infinite precauții, pe romii căldărari din același grup care ar fi moartea „bună" pentru ei, iar răspunsul primit a fost același: în familie, în liniște și pace, chiar dacă prețul plătit ulterior de aceasta (zugrăvirea totală sau parțială a locuinței, uneori închiderea definitivă a camerei unde a avut loc decesul) este unul destul de ridicat. Iar aceasta se întîmplă, aflăm din studiul citat anterior, deoarece locul decesului (unde se petrece moartea „fizică", mai exact) este considerat a fi un „indicator al calității sfîrșitului vieții", al *întregii* vieți a individului. Moartea la spital (inevitabilă uneori din punct de vedere clinic sau impusă de sedentarizare, migrație) nu este considerată a fi la fel de „bună", pentru căldărarii din grupul-țintă, față de moartea „acasă", înconjurat de prieteni și familie (p. 15). Romii refuză în general să depindă de o susținere artificială a vieții, percep aparatele de reanimare, resuscitare, alimentare artificială ca făcînd parte dintr-o existență nenaturală și de nedorit, mai susțin autorii studiului. Bolnavii cronici resping în general resuscitările repetate, procedurile mecanice complicate. Moartea „bună" = moartea „simplă", prin lipsa suferinței și a durerii.

În fine, o ultimă idee reprodusă din acest studiu de pionierat pentru România: personalul medical, interogat de către autori, remarcă dificultățile pe care le au atunci cînd trebuie să se consulte cu membrul cel mai apropiat al familiei cînd vine vorba de o operație (intervenție) chirurgicală cu un grad mare de risc / mici șanse de reușită sau, mai radical, deconectarea de la aparatele de menținere artificială a vieții. „Romii se tem că a permite cuiva să moară echivalează cu cauzarea acelei morți" (p. 15). Dialogul în astfel de situații-limită este îngreunat de faptul că romii consideră personalul din unitățile de terapie intensivă ca fiind potențial impur (deci greu „frecventabil") tocmai din cauza contactului său permanent cu suferința și corpul mort, fără viață. Reproduc la rîndul meu o parte dintr-un interviu cu un medic care intră des în contact cu pacienți romi: „Orice gînd legat de moarte îi sperie. Ei nu au înțelepciunea asta, probabil din lipsă de educație (cu privire la moarte, diferență culturală – *n.n.*). Dacă noi sîntem solicitați la un caz, iar pacientul respectiv a murit, nu mai vin la tine, pentru că ai pus mîna pe mort". Întrebare: *E ceva contagios?* Răspunsul medicului: „Nu, nu neapărat contagios, în sens medical. Ceva care aduce răul" *(idem,* p. 16).

Am avut curiozitatea, la rîndul meu, să întreb pe teren care este opinia romilor despre autopsie și raportul lor cu aceasta. De la romi nu prea am putut afla mare lucru, din motivele pe care le bănuiam deja, legate de pudoarea, reținerea de a vorbi despre astfel de subiecte deloc „inocente" în cultura lor. Preoții și ceilalți oameni în zonă, care îi cunoșteau bine, mi-au spus la rîndul lor că nu este o regulă, dar se întîmplă ca romii să refuze autopsia, cu toate că necropsia se constituie ca o etapă obligatorie în stabilirea cauzelor unor decese considerate a fi suspecte, sub semnul întrebării juridice. Refuzul dă naștere, în mod evident, unor tensiuni cu reprezentanții autorităților legale.

Problema necropsiei apare și într-un studiu al lui M. Stewart despre viziunea asupra morții la romii din Ungaria. Autorul remarca faptul că „țiganii manifestă o curiozitate aproape morbidă față de persoanele care efectuează autopsii", și asta nu pentru că ei și-ar însuși parte din energia vitală a sufletului celui decedat, ci pentru că le este teamă că părțile corpului, în totalitatea lor, nu mai pot fi asamblate ca la început, iar defunctul (supărat!) se poate întoarce sub formă de mort-viu, faimosul *mulo,* pentru a căuta să reconstituie *întregul,* ceea ce a fost el odată, cu alte cuvinte. „Din acest punct de vedere, organele interne (cele mai afectate de autopsie – *n.n.*) nu sînt foarte diferite de posesiunile externe ale decedatului. Una dintre cele mai cunoscute povești cu *mulo* este aceea a unui bărbat a cărui pipă de tabac a rămas uitată în casa în care trăise. A revenit, a bătut insistent la fereastră, pînă ce familia i-a aruncat pipa în noapte. De atunci, au fost lăsați în pace" (Stewart, M., 2011, p. 44).

Nu am găsit referințe în literatura de specialitate despre opinia romilor în privința cremațiunii (arderea cadavrului în crematorii), ca metodă alternativă de eliminare a corpului mort. Tot ce pot scrie despre aceasta este relatarea unei întîmplări de pe teren. L-am întrebat pe un căldărar din zona Iașiului ce părere are despre crematoriu și dacă el cunoaște cazuri de romi care au preferat să fie mai degrabă arși decît îngropați. Omul, cu care în timp am dezvoltat și o bună relație de prietenie, m-a privit lung, foarte mirat că i-am putut adresa o astfel de întrebare (nu atît nepotrivită, cît naivă, venită de la un *gadge* despre care el credea că nu mai este atît de „inocent" în ceea ce privește obiceiurile lor), apoi mi-a spus hotărît: „Domnu' Mirel, cît timp mai trăiește picior de țigani la noi, n-ai să vezi pe cineva ars la crematoriu". Apoi a tăcut brusc, nu atît supărat, cît dezamăgit de mine...

(Fragment din volumul de autor avînd ca temă cultura și obiceiurile religioase ale romilor, în curs de pregătire la Editura Polirom, urmînd să apară în toamna anului 2018. Din considerente de editare, citarea exactă a surselor a fost simplificată aici.)

Mirel Bănică *este cercetător în domeniul antropologiei religiilor în cadrul Institutului de Istorie a Religiilor, Academia Română, București.*

© L. Muntean

„[...] Să nu fie boală rea,
care-n tine să nu dea!
Ardite-ar focul, mangalul,
să fii scopit ca muscalul!
Cînte-ți popa din Scriptură,
să-ți văz dafinul pe gură!
Crai parșiv, din țigănie,
că m-ai omorît de vie,
cînd m-ai luat din casă fată,
crudă și nevinovată,
și m-ai spintecat în două
sub cerul cu lună nouă.

Și-n loc să mă iei mireasă,
m-ai lăsat să zac borțoasă
și te-ai dus, duce-te-ar apa,
unde și-a dus mutul iapa!
[...]"

„Blestem de dragoste"
(Cîntice țigănești,
MIRON RADU PARASCHIVESCU)

Ohara DONOVETSKY

Te av bahtalo

M-am născut într-un oraș aflat în sud-estul țării, pe malul stîng al Borcei. Treci Dunărea cu bacul și ajungi la granița cu bulgarii, după cum repede ajungi și la Marea Neagră, așadar orașul nu te „sugrumă", nu te ține sufocat – în ciuda prafului –, pentru că se deschide înspre toate zările. Asta o fi fost motivul pentru care o fi adunat, generos, multe nații, mulți aventurieri și mulți dezmoșteniți ai sorții. Urechea copilului din mine a înregistrat că în oraș trăiau români, *țințari* (sau *machidoni*, ei bine, îmi amintesc că noi, copiii, ignoram cu superbie faptul că termenii arătau denumiri ale aromânilor, habar n-aveam că eram aceeași națiе), greci, armeni, turci, țigani, bulgari, lipoveni etc.

Noi, copiii, ne jucam în devălmășie, nu a contat niciodată cu cine, dacă te jucai, te jucai și *la revedere, pa, bonjour*, nu conta dacă o făceai cu țigani, turci, greci, nimănui nu-i trecea prin cap să facă vreun comentariu. Împărțeam „Paparuda", nu-i așa, că doar ei, țiganii, făceau cărămizi, că doar ei erau cărămidari, „Plouă, plouă, / Babele se ouă" cîntam, turbați de bucurie, fără să știm că asta ar putea însemna că femeile „cloceau" cărămizile poate pentru a le usca, erau necesare la case, ei și, e puțin lucru?

Toți împărțeau orașul copilăriei mele egal și fratern. În melanjul acela de semințiі, eram obișnuiți cu o întreagă coloratură de tenuri, dar și cu Babelul din piețe, tîrguri și bîlciuri. Știai că cineva din oraș e grec sau turc sau țigan sau român, pur și simplu, știai și gata, era pur constatativ, nu implica nici o altă judecată, după cum știai și că cineva e însurat cu o bulgăroaică sau că, bunăoară, Coana X e măritată cu un armean, cum era cazul bunicii mele materne.

Mamei mele însă cel mai mult îi plăceau, dintre toți, țiganii. Îmi amintesc și că mă tîra pe la toate tarabele argintarilor și ale aurarilor să-și cumpere cercei rotunzi și mari (pe care i-a purtat toată viața pînă i s-au despicat urechile), dar și să găsim *mere pe băț* sau *acadele* (vă amintiți zahărul ăla răsucit multicolor pe un băț de lemn, nu?). Dacă aveą de făcut o treabă mai complicată în casă, o rezolva cu o *dalică*, dacă avea de reparat ceva (sau de dat ceva), vorbea cu un *spoitor* sau cu o *spoitoriță*. Treaba se rezolva cu precizie (cum, tot cu precizie, bunicul armean ar fi ales *mai degrabă un țigan decît un român* pentru ale lui negoțuri). Era convinsă că a moștenit o oală cu *cocoșei* și că era doar o chestiune de timp pînă să intre în posesia ei, după cum suspecta că bunica ar fi avut un strămoș *țigan*. Pentru că pe atunci nu era nimic peiorativ în asta, nimeni nu zicea *rom*. Odată *(dămult, mai dă-dămult)*, la un bîlci (amplasat *hă-hăăăt, unde și-a dus mutu' iapa și țiganu' cîrlanu')*, o femeie frumoasă cu bănuți în părul negru și cu fuste înfoiate mi-a zis: „Pe unde calci noroc să ai!" I-am zîmbit, mi-a zîmbit și mama mi-a zis că așa o să fie.

Nu știu cum s-a întîmplat, dar în timpul liceului am stat în gazdă la o familie de origine romă. Nu cred că atunci am băgat de seamă asta. Erau niște oameni buni, corecți, foarte (dar, foarte) curați și foarte muncitori, care își doreau, mai presus de orice, *să nu se facă de rușine*. Deabia mai tîrziu mi-am dat seama..., *He, ce chestie. Pe bune și fără mișto? Pe bune, mînca-ți-aș*. Atunci nu a contat. Era ca și cînd aș fi zis că am stat în gazdă la o familie de... sau de..., ce știu eu. Cred că nici acum nu contează asta decît ca o constatare. Și pentru că m-ați întrebat.

amare phure – bătrînii noștri

baht / bibaht – fericire, destin, noroc, bun augur / necaz, ghinion

bare rroma – oameni mari (de valoare)

baro – mare

beav – nuntă

bibi/kako – mătușă/ unchi, formulă de adresare politicoasă pentru femei/ bărbați mai în vîrstă

boii/geamutro – noră/ginere

ceaces – adevărat, bun

del / beng – dumnezeu / diavolul

hanamic – cuscru

Jea bengăste! – Du-te dracului!

jeanglo / bijeanglo – știutor, priceput / neștiutor, prost

jungalo – urît

„Kana nai love, nai paceav" – „cînd nu-s bani, nu-i respect."

kris romani – tribunalul tradițional al romilor

kuna – strămoșul

lajeau – rușine

A, și pentru că veni vorba. De ce zic țiganii „mînca-ți-aș...?". Păi, pentru că e așa, ca o garanție a cuvîntului de onoare. Mai clar: ei consideră *impură* partea inferioară a corpului (de aceea și poartă fuste și pantaloni lungi mereu, de exemplu); ei bine, și atunci, dacă el îți zice că e dispus să îți înghită partea ta *impură*, dacă ajunge să vrea *să se spurce* pentru tine, cu alte cuvinte, ei, asta... chiar e lucru mare pentru el. Cel puțin, eu așa am înțeles.

După cum am înțeles și că au mirajul pustiei, și darul călătoriei, al aventurii, dar și fascinație în fața iubirii. Și că pot fi liberi, neavînd nimic, pentru că atunci cînd Dumnezeu a împărțit darurile și binecuvîntările, romul a venit fără sac: *Păi, ție unde să-ți pun? Dacă n-ai sac? Lasă, Doamne, pune-mi mie la ceilalți, că-mi iau eu partea mea de la ei*, da' acuma, vezi bine, am înțelege că ar fura, dar, la fel de bine, am putea înțelege și altceva: că se mulțumește cu ce *ar putea fi* partea lui, aceea care e *nepusă* deoparte, ci doar... *misplaced*, să zicem. Carevasăzică, pusă doar *vremelnic* în altă parte, ținută de altul la păstrare pentru el, adică. N-are sac, nici măcar un loc al lui, nici *țărișoară (unde să him numai noi dă noi)*, știm asta.

În orașe trăiau români, țințari, greci, armeni, turci, țigani, bulgari, lipoveni etc.

Știm și de ce se zice „a te muta ca țiganul cu cortul", dar și „a te deprinde ca țiganul cu ciocanul". Nu prea știu eu de ce se zice „să te înec ca țiganu' la mal", pentru că pe mine nu m-a lăsat nici unul baltă.

Dar da, înțeleg că au existat și că există situații în care romii s-au făcut de rîs, s-au făcut de rușine, și asta e, și pentru ei, și pentru noi, ceilalți, *gagiii*, o rușine. Că ne facem că nu știm teoria ferestrelor sparte sau, cu alte cuvinte, ne facem că nu știm că dezordinea atrage delincvența. Derapajele sînt derapaje, asta e clar și explicațiile sînt multe. Dar e posibil ca, deși numeroase, nu toate cauzele derapajelor societății să le aparțină rromilor. (Cf. Delia Grigore, http://www.scritub.com/sociologie/TRADITII-RROME52734.php.)

Și tot pentru că veni vorba, ce faci cînd auzi: *Cînd văd păsări călătoooare / Ce n-aș daa să zbor...* Eu zic: ce-i al lor e-al lor. Nu știu cum s-ar putea întîmpla să nu fii impresionat cînd asculți „Gelem, gelem". Sau „Ederlezi". Sau „Hora staccato" în interpretarea lui Grigoraș Dinicu. Sau cum ai putea rămîne nepăsător la cîntecele lui Fărîmiță Lambru, ale lui Siminică sau ale lui Zavaidoc. Sau cînd știi că Barbu Lăutarul l-a impresionat pe Franz Liszt. Dar dacă vezi o femeie frumoasă coz, cu flori și cocoșei în păr, îmbrăcată în fuste lungi cu sute de pliuri, cum să nu te minunezi că e atît de frumoasă? Că doar și Pușkin a făcut-o, în plus, „a te deprinde ca țiganul cu scînteia" înseamnă, dincolo de „a fi deprins cu o viață plină de nevoi", și altceva, că bărbații care se iubesc cu femei rome reușesc să facă foc în pădure fie și doar din două lemne și-o iască.

Cît despre mine, îmi doresc să mai aud *Te av ba(k)htalo, Să fii norocos!* Că *norocos* ăsta aici ar însemna și *fericit*, și *liber*, iată, dar și să am o fustă mov cu 500 de pliuri, făcută din vreo douăzeci de metri de material. Și, dacă nu cer prea mult, cu *mărul mușcat*.

V-am zis, mie îmi plac toate națiile și semințiile. De altfel, nici nu prea pricep cum s-ar putea altfel. Nu pricep nici cum e posibil să-ți dai voie să emiți păreri despre vreo seminție sau alta dintre cele ale pămîntului. *E loc pentru toată lumea sub soare*.

Știu din orașul ăla mic de pe malul stîng al Borcei, nu v-am zis?

Ohara Donovetsky, *absolventă a Facultății de Litere a Universității din București, este scriitor și traducător. Cea mai recentă carte publicată:* Casting pentru ursitoare, *Polirom, 2018.*

Cuvinte țigănești în limba română

Termeni pentru bani: biștari > bišto = al douăzecilea; lovele < lova = bani; mardei < marde = bătut, bătuți, se referă la faptul că în trecut banii erau bătuți din metale prețioase.

Termeni de evaluare: mișto = bine, bun; bengos, derivat pe terenul limbii române din benga = draci; naspa și nasol < nasvaló, nasul = rău; barosan < baro = mare.

Tot de aici avem în română „baros", adică „ciocan mare"; a se dili, diliu, dilău < deli (tc.) prin intermediul țigănesculuí dili. De remarcat adjectivul „sandilău" < expr. san dilo = ești prost; șucar = bun, frumos; *paradit* = striçat, deteriorat.

Termeni despre însușirea proprietății: a ciordi, a mangli.

Termeni despre ebrietate: a se matoli, a se machi și a (se) pili vin tustrele din țigănească, după ce au fost adaptate pe teren românesc.

A gini < jin, rădăcină care înseamnă a ști.

Caraliu (polițist) < karaló = spinos, ghimpos.

Puriu (bătrîn) < purri = bătrîn/ bătrînă. Pronunțat cu „h" aspirat, înrudit pe linie indo-europeană cu pater.

„Șuriu" vine din țigănește și înseamnă „cuțit". Găsim cuvîntul și în franceză, cu același sens și aceeași origine *(„surin")*.

Baftă = baht, din persană prin intermediul limbii turce. Nu știm dacă țigănească a jucat vreun rol în procesul de împrumut.

Un cuvînt cu evoluție interesantă este „călău" < kalo = negru. Înrudit etimologic cu numele zeiței Kali. Romii erau călăi în mai tot spațiul românesc, pentru că slujba era una stigmatizată, deși deloc rău plătită. În Brașov, de exemplu, călăii s-au înșiruit în istorie sub forma unei dinastii.

Expresia „ce mi-i mie, ce ți-i ție", cu sensul de situație indecidabilă sau cu două deznodăminte egale, se explică în felul următor: *tanda* și *manda* sînt pronumele personale locative „la tine", „la mine". Adică, ce mi-i mie, ce mi-i ție, tot una e.

Alte cuvinte cu etimologie neclară, dar care pot veni din țigănească, sînt: a hali, a șuți, ditai, ghes, a mierli, bășcălie, a beșteli < beš telé = stai jos.

„Gagiu" ne vine din turcă, unde *aghadjik* însemna persoană, individ, apoi amant. În română a intrat prin intermediul limbii țigănești, unde mai înseamnă și cel care nu e de etnie romă.

Încheiem cu etimologia unui cuvînt din colocvialul englez, anume *„pal"*, care se traduce drept amice, tovarășe, și este foarte răspîndit astăzi. Vine, surpriză, din țigănească, mai exact din *prala*, care înseamnă frate. În limba romani *phral* este înrudit cu sanscritul *bhratr* și, implicit, cu latinescul *frater*.

Ion Mihai Felea
(Revista *Clipa*, nr. 3, 2015)

Bogdan MATEESCU

Memorie scurtă, istorie fragmentată

dilema dezrobirii robilor domnești în Țara Românească

La începutul lui 1839, la Rîmnicu Vîlcea, Constantin Herăscu, vornicul temnițelor Țării Românești, are o întrevedere amicală cu episcopul Rîmnicului, viitorul mitropolit Neofit. Cei doi vorbesc printre altele de „țiganii Statului". Foștii robi domnești, deveniți „ai statului" după introducerea *Regulamentului Organic* în 1831, se aflau acum sub administrarea fiscală și polițienească a Vorniciei Temnițelor, o instituție subordonată Departamentului Dinlăuntru (Ministerul de Interne de atunci). Ea moștenise acest rol de pe vremea cînd se numea Armășie și avea drept scop paza ordinii publice și strîngerea birului de la acei robi. Cu un an înainte, în 1838, Constantin Herăscu propusese o serie de măsuri ce urmăreau „îmbunătățirea soartei" lor, una din ele ajungînd să fie prima lege care le proclama libertatea. La propunerea ca ei să fie liberi să se căsătorească cu românii, principele Alexandru Dimitrie Ghica a răspuns afirmativ, adăugînd că indivizii respectivi nu intrau în categoria de robi, ci puteau fi considerați liberi, deopotrivă cu românii.

Dorind să afle cum a fost aplicată legea, vornicul descoperă cu uimire că episcopul nici măcar nu știa de existența ei. O anchetă sumară în interiorul Bisericii va arăta că de vină fusese o aparentă problemă de comunicare și coordonare între Biserică și autoritățile civile. Acest scurtcircuit birocratic a fost doar un episod din pierderea din conștiința publică a dezrobirii robilor domnești, și doar simptom al tranziției către modernitate. Relativitatea și memoria scurtă, ce caracterizau guvernarea cutumiară, s-au transferat în dreptul și administrația modernă, pînă într-atît încît momentul dezrobirii lor a fost permanent marcat de confuzie și „amnezie" instituțională și colectivă.

În prima parte a deceniului 1830, pentru unii din guvernanți foștii robi domnești erau deja liberi, datorită Regulamentului Organic. În 1838, principele aprobă inițiativele lui C. Herăscu și devine principele dezrobitor în ochii contemporanilor, de la Ion Heliade Rădulescu la consulul rus Felix Colson și consilierul rus Antoine Louis Grammont și alții. Un deceniu mai tîrziu, în corespondența administrativă și într-o publicație juridică se strecoară alte două momente „aboliționiste": 1832 (probabil legea fiscală din acel an) și 1843, cînd administrarea foștilor robi fusese transferată de la Vornicia Temnițelor sub controlul direct al Departamentului Dinlăuntru.

Posteritatea va încurca și mai mult acest peisaj, iar istoricii și oamenii de cultură nu vor face altceva decît să preia cînd o mărturie, cînd alta, să elogieze cînd un principe, cînd altul, fără o analiză critică a nici unui eveniment. Două din momentele des citate sînt fictive. „Dezrobirea" din 1837 (încă citată și azi) este preluarea aproximării făcute de Grammont, care se referea vag la evenimente din 1838. În 1837 nu s-a întîmplat nimic, de fapt, cu acei oameni. Nici în 1847, dată pe care o afirmă solemn Mihail Kogălniceanu în discursul său din 1891.

Pentru istoricii de azi, reperul e legea din 1843, care vine cu propriul ei set de probleme. Ea nu s-a referit la indivizi, ci la instituții, trecînd atribuții de la o instituție la alta, fără ca aceasta să fi schimbat cu nimic statutul romilor foști robi domnești. Nu va fi privită ca o dezrobire decît ani de zile mai tîrziu, pentru că în momentul elaborării sale nu a stîrnit nici o astfel de atenție.

De posteritate a fost luată în seamă din cauza felului în care a fost inserată în ediția codului civil (a „Legiuirii Caragea") din 1854. Editorul adaugă în propriile cuvinte (adică fără a cita legea) că robii domnești ar fi fost dezrobiți în 1843, pentru că atunci au intrat în rîndul birnicilor. Or, birnici au devenit în 1831, iar aceleași drepturi și obligații (fiscale și non-fiscale) ca românii birnici le vor avea după 1850. Nu ar fi singura scăpare a editorului. Din secțiunea respectivă lipsesc două legi importante referitoare la romi (din 1832 și 1838), iar altă lege e dată fără amendamentele ulterioare introducerii ei. Inconsistența în repertorizarea legilor (întîlnită și la alte ediții) e mai mult decît clară.

Rezultatul confuziei și uitării este un inventar destul de impresionant al „dezrobirilor" acelorași indivizi: 1831, 1832, 1837, 1838, 1843, 1847, o veritabilă cronică a pierderii istoriei.

Am ajuns la acest subiect din dorința de a scrie o istorie socială a robiei, dar am descoperit un cadru legislativ cu destul de multe goluri. Iar de aici am ajuns la probleme mult mai largi. Sau, dacă vreți, am parcurs un drum al *inclusiveness* în ambele sensuri: către studiul minorității și înapoi, către societate în general, către studiul unor subiecte neglijate.

Dacă vrem să înțelegem cînd au fost dezrobiți robii domnești în Țara Românească trebuie să înțelegem mai bine tranziția către dreptul modern, procesul de intervenție a statului în mediul social, felul în care statul își vedea supușii, și robia în general. Robii, dezrobiții, țăranii, meșteșugarii, negustorii, evreii, boierii, preoții, supușii străini, toți erau diferiți unii față de alții nu doar în plan social, ci și ca drepturi și obligații față de stăpînire. Într-o societate fundamentată pe inegalitate, robie nu înseamnă în general lipsa de drepturi, ci lipsa anumitor drepturi. Într-o lume în care oamenii *slobozi* prestau corvezi, autoritatea stăpînului de rob nu însemna control asupra vieții individului în general, ci un anumit tip de control.

Cercetarea mea actuală urmărește să arate mai bine limitele acestor relații, clarificînd totodată legile ce le guvernau, pentru a vedea cum se raporta statul la foștii robi domnești. Studiind această perioadă e de multe ori greu să-ți dai seama ce lege funcționa într-o situație dată, și nicăieri nu e mai clar decît în cazul de față. Chiar înainte de 1838, romii respectivi erau tratați ca liberi în probleme punctuale legate de statutul lor, invocîndu-se Regulamentul Organic, fără ca Regulamentul Organic să prevadă ceva în acest sens. Libertatea lor deplină a fost reglementată în scris în 1838, dar, lărgind cîmpul analizei și la robii mănăstirești și boierești, vedem cum unele aspecte din viața lor erau guvernate doar de dreptul nescris sau nu erau guvernate de nici o normă (ca, de exemplu, proprietatea asupra bunurilor lor). Ies la lumină fațetele peisajului juridic: legi scrise, legi nescrise, norme nescrise, dar derivate din cele scrise, absența normei. Acestea, pe lîngă aspectele prozaice mereu prezente: lipsa unui limbaj juridic (concepte, definiții), a citatelor din legi anterioare, necunoașterea legilor (inclusiv la nivel înalt), subînțelegerea sau cunoașterea lor aproximativă, lipsa de comunicare între instituții și între instituții și populație.

A înțelege care a fost prima lege aboliționistă din istoria României înseamnă a înțelege interacțiunea dintre toate aceste planuri și defecte legislative, și interacțiunea dintre ele și normele sociale. A înțelege robia și abolirea robiei înseamnă în cea mai mare parte înțelegerea întregii societăți.

Voi încheia cu o scurtă expunere care ilustrează complexitatea subiectului. Cuvîntul „țigan" era folosit în documente oficiale pentru a descrie atît robi, cît și oameni liberi, paralel cu altele folosite pentru oameni liberi: „dajnici", „dezrobiți". În 1851 ajung în fața tribunalului bisericesc căpitanul Dimitrie Misirliu și ginerele său, Ioniță „Țiganul" Donescu. Socrul cere desfacerea căsătoriei pe motiv că ginerele ar fi rob boieresc. Se face însă dovada că el fusese de fapt eliberat de stăpînii săi, iar tribunalul conchide că, după „legiuiri și firesc înțeles, [trebuie] socotit de *rumân*". În 1842, după o lungă aventură la Giurgiu, la sud de Dunăre și în gospodăria cucoanei Marghioala Urianu, Dumitra „Țiganca" cere eliberarea de sub controlul boieroaicei, pe motiv că este de fapt *a Statului*. Ea se adresează ca *roabă a cinstitei Vornicii (a Temnițelor)*. Doar figurativ însă, căci nu se considera roabă, ci liberă, pentru că „Înalta Stăpînire s-au milostivit și au dezrobit țiganii Statului". Dumitra rămăsese *țigancă*, dar ea și copiii ei își cereau drepturile, ca „nește slobozi". Un an mai tîrziu aveau să fie „dezrobiți" încă o dată...

Ioniță și Dumitra se numeau (sau erau numiți) țigan, țigancă, român, roabă, a Statului, a Vorniciei, slobodă. Oricare ar fi cuvîntul, amîndoi se legitimau ca avînd un singur statut: om liber. Sarcina istoricului este de a naviga prin relativitatea terminologică și juridică și de a desluși lumea lor.

***Bogdan Mateescu** este doctor în istorie și cercetător științific la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" al Academiei Române.*

laşeo – bun, frumos

mahrime – spurcat, separat

manuş – om

melalo – murdar

o laşeo niamo – de neam bun

paceav – respect

paramici – poveste

phral/phei – frate/soră

raclo / racii – băiat/fată români

rai – domn

romanimo – cultura romă

şah – sarmale

şav/şei – băiat/fată romi

T'aves bahtalo – „Ziua bună" (literal, „să fii norocos")

Te merav me – „Să mor eu"

zor – putere, forță

„Originea cuvîntului țigan a fost căutată în expresia grecească Atsinganoi, care din greacă s-ar traduce drept a nu se atinge. Alte teorii mai fac trimitere la cuvinte persane sau cumane care se traduc lăutar, fierar. Termenul romani (sau rromani) este cel care desemnează etnia în ansamblu și în situații oficiale. În țigănească, rom (uneori scris și rrom, pentru că în țigănească există două alofone ale lui r, primul – cel cu care suntem obișnuiți în română, iar cel de-al doilea, r-ul retroflex, transcris cu rr) înseamnă soț, iar în unele dialecte, pur și simplu om. Este interesant că țiganii au avut la români mai multe porecle, dintre care amintim danci. Explicația poate fi următoarea: Danciu era un nume frecvent în țigănime și a fost transferat, prin sinecdocă, asupra tuturor reprezentanților ei, așa cum rușii sunt numiți ivani."

Ion Mihai Felea
(Revista *Clipa*, nr. 3, 2015)

Bogdan NEAGOTA

Patologie magică și ritualitate iatrică în complexul Gurbanului rudăresc

Prolog. Rudarii și obsesia etnologică a originilor

Rudarii sînt o populație românofonă panbalcanică, constituită în comunități preponderent rurale, dispersate pe un teritoriu vast: România meridională (Muntenia și Oltenia), Bulgaria, Grecia septentrională, Serbia (la sud de Dunăre), Albania. Băieșii/băiașii (< baie, mină), izomorfi din punct de vedere etnic, sînt răspîndiți îndeosebi în fostele provincii ale Imperiului Habsburgic: Transilvania meridională, Ungaria orientală, Croația septentrională și de est, Bosnia, Serbia (Vojvodina), Slovacia (est și sud), Ucraina (Transcarpatia). În Moldova, rudarii apar cu numele de *albieri*.

O mare parte a cercetărilor etno-antropologice românești asupra rudarilor a fost blocată, vreme de decenii, în chestionarea istoricistă a etnogenezei acestei populații. Intenționalitatea ideologică a cercetării era evidentă, atunci, ca și acum. În epoca socialistă, nu se scria despre rudari, așa cum nu se scria despre țigani, în contextul național-comunismului din deceniile șapte-opt. Ulterior, în perioada postsocialistă, cercetările asupra rudarilor au fost absorbite, din rațiuni politice și financiare, de *romani studies,* care devin hegemonice în contextul dezvoltării unilaterale, cu intenționalități ideologice, a antropologiei etnicității din Europa Centrală și de Est.

Întrebările predominante ale cercetătorilor, mai vechi sau mai noi, sînt: de unde provin rudarii, care este proveniența lor etnică, care au fost posibilele rute de migrație a comunităților de rudari/băieși etc. Pe fondul penuriei documentelor istorice, recursul la documentele orale și utilizarea unei metode regresive devin condiții *sine qua non* în cercetare, în sensul construirii unei metodologii funcționale, deopotrivă istorică și antropologică, cu ingrediente teoretico-literare (problematica ficționalizării/mitificării) și psihologice (problematica memoriei). Astfel, este posibilă o reconstituire a istoriei recente a comunităților de rudari, prin scanarea memoriei de lungă durată a vîrstnicilor (interviurile de tip povestea vieții) și sondarea istoriei medii prin lectura adecvată a tradițiilor narative orale. […] Legendele etiologice joacă un rol fundamental în (re)generarea periodică a identității comunitare, prin învestirea memoriei mitice ca memorie istorică: în legendele rudărești din Vîlcea, o serie de aspecte socio-profesionale (meseria de lemnar), de viață cotidiană (locuirea în bordeie, retrase înspre păduri și în lunci) și ceremonială *(Gurbanul)* sînt convertite în etiologii mitice cu valoare identitară: originea dacică a rudarilor (marginalizarea dacilor după cucerirea romană și retragerea lor în păduri, unde au supraviețuit ca lucrători în lemn și păstori) și rădăcinile biblice ale acestora (strămoșul rudarilor este Avraam, al cărui sacrificiu fondator e perpetuat în *Gurban* / Noe, ai cărui descendenți s-au retras în păduri/ Sfîntul Iosif, tatăl adoptiv al lui Iisus, tîmplar de meserie). […]

Gurbanul *ritual. O descriere morfologică*

Gurbanul e un complex ceremonial magico-religios, difuz în comunitățile rudărești sud-carpatice (Mehedinți, Dolj, Olt, Teleorman, Giurgiu, Gorj, Vîlcea și Argeș) și sud-dunărene (Timocul bulgăresc și sîrbesc și Valea Moravei), la care meseria tradițională consta în prelucrarea lemnului *(albieri, rotari* și, uneori, *corfari).* […]

„Întrebați dacă sînt țigani, rudarii răspund că nu. Și, ceea ce e curios, susțin că sînt rumâni vechi, avînd o tradiție generală că se trag din daci. Unii români îi cred țigani, dar fac o mare deosebire între ei și ceilalți. Alții zic că sînt rudari, nu sînt țigani. Țiganii însă spun despre ei că nu sînt țigani, că sînt rămâni. Există chiar o legendă despre originea țiganilor care neagă originea țigănească a rudarilor. Păi rudarii ăștia, spune povestea, nu sînt țigani, că țiganii sînt veniți odată cu rămînii de la Roma; de-aia le zice Rom. Ei sînt viermii lemnului. Odată, zice că mergea Dumnezeu cu Sfîntu Petre pe drum și-a văzut niște viermi. Vezi viermii ăștia, Petre? Îi văd, Doamne. Vezi tu, pe ăștia o să-i fac oameni, să lucreze lemnul. Așa a zis Dumnezău, și viermii s-au făcut oameni și lucrează lemnul".

C. S. Nicolaescu-Plopșor

Urări la mielul de Gurban *(Gheorghe din Șirineasa 6 mai 2012):*
„Voi, Sfintelor, Bunelor, Dulcelor, Frumoaselor, Milostivelor!
Aduceți-vă aminte de corpu' lui Gheorghe,
Dați-i snaga și puterea și virtutea trupului lui.
Că el vă poartă de grijă, din an în an
C-un berbece gras, c-un cuptor dă pîine, c-o butie dă vin.
Ce-i în casă să trăiască,
Ce-i afar' să izvorască.
Amin."

Bogdan Neagota, în *Cultura populară la români. Context istoric și specific cultural*

Ceremonialul este activ în două versiuni, izomorfe ca structură, dar profund diferite ca funcționalitate, deși pot fi celebrate la aceeași dată calendaristică (Sfîntu Gheorghe Nou/Vechi și Înălțarea) și, uneori, în același perimetru: varianta rituală *(Gurbanul de vindecare / sănătate)* și varianta deritualizată *(Gurbanul de drag).* Mobilul acestui ritual sacrificial iatric îl constituie vindecarea celor *loviți de Gurban / pociți de Sfinte.* Gurbanul se constituie ca un complex ritual-narativ de o cazuistică bine elaborată, redusă, în fond, la masa sacrificială (cu miei sau cu pești) oferită *Sfintelor* (nivel ritual) de către cei care le-au deranjat, într-un fel sau altul, călcînd din nebăgare de seamă în masa *Sfintelor* (nivel narativ) sau comițînd alte erori involuntare (participarea la *Gurban* fără păstrarea curățeniei preliminare, călcarea în vechile *vetre de Gurban* ș.a.).

Gurbanul este un ritual în care sînt cel puțin două straturi culturale: „experiențele extatice" care circumscriu un „complex daimonic folcloric" *(Sfintele, Șoimanele, Ielele),* atestate în lumea rurală românească pînă recent și ritualul Kurbanului din aria culturală islamică turcofonă (Kurban Bayram), „care și-a schimbat însă destinatarul divin, de la Allah la *Sfinte* (daimoni patogeni și iatrici, în același timp)". În lectură istorică, *Gurbanul* este dovada concretă a migrației sud-dunărene a rudarilor românofoni și a conviețuirii acestora cu musulmanii balcanici. […]

Gurbanul constituie un sistem magico-religios subîntins de cîteva seturi de reguli, care asigură funcționarea „dramaturgiei" rituale și distribuie rolurile fiecărui actant, pacient sau martor. Bolnavii din *Gurban* constituie nodurile acestei rețele ceremoniale, cei care trebuie să îndeplinească cu scrupulozitate riturile și să respecte regulile preliminare: curățenie generală în casă și curte; curățenie corporală și abstinență sexuală timp de șase săptămîni, înaintea sărbătorii și o săptămînă după; curățenie morală – interdicția de a înjura și comite fapte reprobabile; abstinență și asceză; curățenie corporală și vestimentară. Un statut aparte îl are personalul ceremonial, care îndeplinește o funcționalitate precisă în sintaxa *Gurbanului:* popii (cei care urează mielul), preotesele (cele care urează mescioarele cu pești și pîinici), diecii (care dau răspunsurile la urare/rugăciune) și, desigur, tehnicienii sacrificiali (sacrificatorii, care taie mieii și îi prelucrează). În sfîrșit, participanții la *Gurban,* fără a fi actanți principali, sînt parte integrantă a unei distribuții ceremoniale sine qua non. Și ei trebuie să respecte regulile adjuvante, constitutive pentru sistemul terapeutic gurbanic: curățenia corporală și abstinența sexuală, între trei săptămîni și o săptămînă; oricare comesean trebuie să participe la trei mese de *Gurban,* în aceeași zi de sărbătoare; hainele cu care a fost la *Gurban* trebuie schimbate după întoarcerea acasă și spălate.

De asemenea, există o distribuție strictă a rolurilor rituale, după gen, transgresabilă doar în cazul în care lipsește paredrul masculin. Bărbații taie lemnele pentru foc, fac groapa *Gurbanului,* pregătesc țeapa și crăcanele, sacrifică mielul și îl eviscerează, îl cos (în cazul mielului fript) / îl tranșează cu cuțitul (în cazul mielului fiert), fac focul, urează mielul, sparg țeasta acestuia și îi dau bolnavei/bolnavului să guste din limba și din creierul acestuia, rup mielul în bucăți și îl împart comesenilor la ospățul sacrificial, astupă cu pămînt groapa de *Gurban,* înfig țeapa și crăcanele în groapă / le aruncă pe apă. Femeile se roagă la pom (păr/măr păduret) sau la salcie, urează la mescioare, fac focul, fac pîinicile, spală mațele mielului la rîu (acolo unde acestea sînt fierte împreună cu bureții), fierb viscerele mielului (bureții), pregătesc peștii pentru mescioare / pentru *Gurban,* fac mămăliga, pregătesc masa de *Gurban,* ornînd-o cu crengi de fag, spală vasele de lut și mesele *la* groapă.

Majoritatea detaliilor acestei cazuistici rituale atît de minuțioase sînt decelabile doar prin coprezența cercetătorului ca martor la *Gurbane* (așa-numita „observație participativă"), de-a lungul a minimum doi-trei ani. Este imposibilă radiografierea personalizată a tuturor *Gurbanelor* dintr-o comunitate, în aceeași zi festivă, mai ales atunci cînd numărul acestora este ridicat (10-15 vetre) și cînd apar pacienți noi în fiecare an. Interviurile, esențiale pentru accesarea structurilor cognitive de profunzime, circumscriu mai mult poveștile *Gurbanului* (nivelul narativ, cel al povestirilor de boală și vindecare) și furnizează doar descrieri generice ale sintaxei ceremoniale, mai mult sau mai puțin schematice. […]

Epilog

Gurbanul reifică, în planul sintaxei ceremoniale, structurile cotidianului, o serie de aspecte ale vieții tradiționale rudărești, consumate în pădure și în lunci, pe care le activează în contextul dialecticii sacrului și a profanului, transmutîndu-le condiția epistemică și convertindu-le în obiecte sacre. Obiecte și gesturi profane, rupte de contextul pragmatic inițial și reasamblate într-un context ritual, se resemantizează și devin hierofanii și rituri cu semnificație magică și religioasă.

Pe de altă parte, sistemul cultural al *Gurbanului* se poziționează la intersecția dintre religiozitatea populară, cea locală și cea familială. Contextul social e ipostaziat într-o sumedenie de microcontexte familiale, exprimate la nivel narativ, în povestirile de boală și de vindecare, care constituie cimentul coagulant al construcției rituale gurbanice și, totodată, izvorul motivațional de adîncime. Ele unifică, precum o pînză freatică, întreaga comunitate locală și generează, prin circumscrierea narativă a ritualității sacrificiale, o identitate culturală de tip tradițional, în care relația (personalizată) cu sacrul este condiția sine qua non a existenței corpului comunitar și a etnicității. În ultimă instanță, ritualul *Gurbanului* servește ca liant între comunitatea locală religioasă și cea socială, înscriind religia populară în religiozitatea familială și în experiența personală. Acest fapt îi conferă vitalitate și îi asigură viitorul, chiar în condițiile secularizării mentalității colective rudărești.

(Fragment din articolul „Patologie magică și ritualitate iatrică în complexul Gurbanului rudăresc. Morfologie și istorie", publicat în volumul *Cultura populară la români. Context istoric și specific cultural* (Editura Universitaria, Craiova & Editura Presa Universitară Clujeană, 2014)

Bogdan Neagota, *doctor în filozofia culturii și în istoria religiilor, este directorul Departamentului de Limbi și Literaturi Clasice al Facultății de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Din contul cui risipim timpul?

Lucrurile stau prost la vîrful țării: nu e zi în care să nu auzim, din partea Guvernului, a parlamentarilor sau a unor șefi de instituții de stat, de cîte o nefăcută, de cîte o vorbă prost așezată sau prost rostită, de cîte un gest nelalocul lui sau de vreo decizie nedigerabilă. Te crucești cînd auzi că prim-ministrul țării tale nu știe numele capitalei pe care o vizitează și te întrebi: n-a văzut în aeroport în ce țară a aterizat? N-a văzut pe drumul spre destinație nici un panou care să îi reamintească în ce oraș se află? Sau nu s-a gîndit, măcar, să-și repete discursul în fața oglinzii de mai multe ori, cu numele corect al locului în care urmează să-și reprezinte țara? Ministrul Agriculturii, la rîndul lui, compară pesta porcină cu Holocaustul. Cum ar putea să îți treacă prin cap așa ceva? Sau chiar dacă, prin absurd, îți trece, nu lași două-trei minute de reflecție între momentul în care atingi tastatura și cel în care postezi? Nu întrebi un prieten, o rudă, dacă se cade să transmiți lumii, din fotoliul tău de guvernant, un asemenea mesaj?

Inevitabil, fiecare gafă, fiecare eroare de judecată sau de exprimare sînt tocate mărunt, pînă la exasperare, de mass-media: ore lungi, zile nesfîrșite se irosesc între iritare și băscălie, între haz și necaz, între furie și resemnare, între umeri ridicați a neputință și sprîncene încruntate a indignare. Și, peste toate, rămîne stupefacția că o țară întreagă a ajuns să fie condusă de cei mai neînsemnați dintre cetățenii ei, de cei mai nepricepuți, mai corupți. Spațiul public este invadat de oameni cu totul și cu totul nepotriviți pentru rolul pe care îl joacă, și te întrebi în ce cotloane s-au ascuns, cuprinși de furie și dezgust, cei mai buni, cei mai utili, cei mai eficienți.

În ăst timp, destinul a zeci de mii de copii, adolescenți, tineri se risipește: și chiar dacă ne-am apuca de o reformă a educației în chiar secunda următoare, cît timp ne-ar trebui să curățăm țara de mîzga care o acoperă? Ce eforturi uriașe ar trebui făcute pentru ca ideile de „școală“, „reformă“, „educație“ să mai aibă un rost într-o țară care pare condamnată la ignoranță ofensivă?

De zeci de ani, ne lăsăm confiscați de jocuri mărunte, fente politice, mascarade gros fardate, uitînd că poate cel mai important lucru pentru care ar fi meritat să ne mobilizăm toate forțele, întreaga responsabilitate și ingeniozitate ale celor competenți este învățămîntul performant. Doar el ne-ar fi ajutat să nu mai risipim timp, generații noi și forță de muncă, să unim familii dezmembrate, acum, de migrație, să recuperăm cu pași mai rapizi distanța de cincizeci de ani de comunism nimicitor dintre noi și bunăstarea occidentală. Și să nu mai avem miniștri și prim-miniștri de nivel subliceal.

O școală bună, o educație de toată isprava ne-ar fi apărat de prestația jenantă a unui prim-ministru ignorant sau a unor parlamentari ageamii și șmecheri. Într-o țară în care școala ar fi funcționat la parametri firești, un om ca Liviu Pop n-ar fi avut niciodată veleitatea de „reformator în ale educației“. Sau un personaj precum Valentin Popa n-ar fi visat niciodată să „modeleze“ destinul manualelor din România. Un învățămînt de calitate ar fi coagulat, de mult, veritabile elite politice, manageriale, artistice, și n-ar fi lăsat spațiul public la îndemîna impostorii. O educație făcută „ca la carte“, ca la cărțile valoroase, ne-ar fi scutit de spectacolul din ce în ce mai greu de suportat oferit de „modelele“ primitive, greu de privit, dar din păcate ușor de urmat, care ajung să se lăfăie în văzul unui întreg popor.

Pierdem timp hlizindu-ne la clasa politică. Și nu pierdem timpul nostru, al adulților de azi, ci timpul copiilor noștri. Cheltuim, de mult, timp împrumutat din viitorul generațiilor tinere. Orice gest de abandon, orice ezitare, orice întîrziere a faptei vor fi plătite din contul celor care vor veni după noi.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

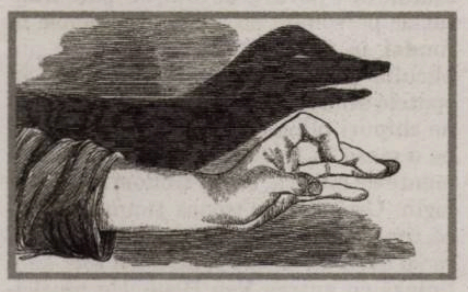

Iaromira POPOVICI

bazar

Unele lucruri, totuși, mai bune

Ne-am învățat, în general, să ne plîngem de toate cele din jurul nostru, din România, în special de chestiunile birocratice. Am auzit chiar, destul de des, în taxiuri, mai ales, celebra, deja, frază „Că doar sîntem în România, ce vă mirați?“.

Ideea generală e că, la noi, cam toate merg prost și că asta e cumva sinonim cu România. În mare parte, din păcate, e adevărat. Și totuși, în ciuda noianului de disfuncții și inadvertențe, mai există și unele lucruri care funcționează. Sau care funcționează mai bine decît înainte.

Sistemul te obliga, ca să supraviețuiești, să fii necinstit cumva organic.

Desigur, rămîne de văzut în raport cu care „înainte“. Cu cel recent sau cu cel la care mă raportez eu, din vremea lui Ceaușescu, de pildă. Cert e că, cel puțin în anumite instituții, comportamentul funcționarilor din birouri publice, cel puțin al unora dintre ei, s-a schimbat considerabil. Îmi aduc aminte de momentele de pe vremea lui Ceaușescu cînd mergeam cu mama la notariat, de pildă. Erau cozi interminabile, iar funcționarele de acolo erau regine: tunau, spînzurau și primeau șpagă liniștite. De fapt, aproape că nici nu se putea rezolva ceva fără șpagă sau/și fără o cunoștință în spate. Trebuia, cam peste tot, să fii trimis de cineva, să cunoști pe cineva care cunoaște pe cineva.

Am fost crescută cu acest lanț fără sfîrșit al slăbiciunilor, care se întindea ca o caracatiță asupra tuturor domeniilor cu care aveam de-a face. La notariat, cum spuneam, trebuia să cunoști pe cineva ca să poți rezolva într-un timp oarecum decent orice problemă legată de acte. Dacă nu cunoșteai, nu-ți rămînea decît să fii tu prima verigă din lanțul slăbiciunilor. Să-ți iei inima-n dinți și să fii tu cel care-și face prima cunoștință oficială. Asta nu se putea întîmpla oricum: trebuia să ai tupeu, dar nici asta nu era suficient. Îți mai trebuia o oarecare prestanță, un *look* adecvat. Conta să fii îmbrăcat bine și să ai o atitudine *cool*. *Cool,* dar nu *cool* arogantă. Nici *cool* umilă nu dădea bine. Trebuia să fie *cool* apreciativă – mai mult decît apreciativă: trebuia să te duci întins la persoana respectivă, ca și cum ea ar fi fost singura din lume care te-ar fi putut rezolva. Adică tu, cetățean respectabil, nu mai puteai fără ea și fără serviciile ei, îți puneai soarta în mîinile ei și erai gata să faci orice pentru asta. Nu doar să-i dai săpunuri Rexona, țigări Kent sau whiskey Ballantine's. Nu. Să fii în stare, de pildă, să-i ajuți nepoata să se angajeze. Sau să-i faci rost de un abonament, eventual de protocol, la Cinematecă.

Totul era serviciu contra serviciu. Cînd îi aud, azi, pe tot mai mulți oameni de vîrsta a doua și a treia spunînd că toată lumea se descurca, pe vremea lui Ceaușescu, mă revolt. Nu se descurca deloc toată lumea. Sigur, cei mai mulți se descurcau petrecîndu-și mai întreaga viață la o coadă sau alta. Dar nu toți oamenii erau capabili să-și facă relații, nu toți aveau destul tupeu pentru asta, nu toți aveau ce servicii sau produse oferi în schimb. Unii erau pur și simplu niște oameni la locul lor, care își vedeau de treabă cît de bine se putea pe atunci, fără compromisuri, și care mîncau ce apucau. Mai luau din piață cartofi, morcovi, ceapă și mere, mai stăteau la o coadă și mai mîncau pe la cîte un restaurant, uneori, dacă aveau bani.

Sistemul te obliga, ca să supraviețuiești, să fii necinstit cumva organic. Să-ți schimbi valorile morale, să le reversi de bunăvoie. Am rămas, cei născuți și care și-au petrecut cel puțin o parte din viață atunci, deformați. În orice domeniu, de la doctor la slujbe, te duci unde cunoști. Trebuie să cunoști pe cineva ca să ai acces „unde trebuie“. Și să oferi ceva în schimb: dacă nu mai funcționează, în anumite locuri, chestia cu șpaga, oferi un serviciu de orice fel. Faptul că, mai nou, serviciile pe care le primești sînt deja plătite nu schimbă, în cazul multor persoane, datele problemei: dacă-i oferi ceva pe lîngă plata oficială, te va trata mai bine.

De asemenea, acum sînt destui care se adresează cu diverse probleme unor persoane noi și necunoscute, citind doar comentariile despre acestea de pe net. Dar unii dintre noi, care am prins un pic mai mult decît adolescența în perioada comunistă, continuăm să recurgem la telefonul fără fir în cazul diverselor servicii. Încă nu avem curajul să ne informăm unde se întîmplă chestia de care avem nevoie și să deschidem, pur si simplu, încrezători, o ușă necunoscută, cu conștiința că treaba pentru care am venit va fi îndeplinită corespunzător. Conform cu un alt fel de cutume, de reguli ale jocului într-o altfel de societate.

De obicei nu se-ntîmplă așa. Dar de curînd, ducîndu-mă pe la niște ANAF-uri să iau diverse acte și pe la Registrul Fundațiilor și Asociațiilor, am avut numai surprize plăcute: doamnele cu care am avut de-a face s-au purtat frumos, m-au ajutat să-mi completez cererile și s-au oferit să-mi dea mai repede actele cerute (în loc de 30 de zile, chiar într-o săptămînă). Știu, o să mi se spună că sînt excepții. Dar sînt mai mult de una. E un început.

Mirella PATUREAU

Pentru ca generațiile ce vor veni să păstreze beția posibilului

– Festivalul de la Avignon, cea de a 72-a ediție, 6-24 iulie 2018 –

„Pentru cei care nu mai cred în Istorie dar mai cred în viitor, arta este cea care ne permite să depășim disperarea lucidității și să atingem prospețimea speranței."
OLIVIER PY

Moștenirea nenorocirii nu este o fatalitate, se încăpățînează să creadă Olivier Py, prefațînd recenta ediție a Festivalului de la Avignon. Lui Olivier Py îi place să provoace, să răstoarne locurile comune, dar mai ales să asculte cîntecul timpului. Anul acesta, mai mult ca niciodată, a fost vorba despre crizele și războaiele ce amenință civilizația noastră, de întrebările ce frămîntă societatea contemporană, locul minorităților și, mai ales, problematica legată de gen și de paritatea feminin/masculin. Spectacole semnate de Milo Rau, Phia Menard sau Didier Ruiz au impus, la rîndul lor, teme legate de homofobie, violență, de gen sau de *transgender.* Literatura și-a revendicat partea, romane contemporane adaptate de Julien Gosselin sau de Ivo van Hove, în vreme ce tragedia antică, prin Olivier Py, cu *Pur prezent,* inspirat de Eschil, sau Thomas Jolly cu *Thyeste* de Seneca, a adus fervoarea și intensitatea unui trecut reconvertit în febra actualității.

Cînd monștrii sînt printre noi

Festivalul s-a deschis somptuos și teribil în Curtea de onoare a Palatului Papal cu *Thyeste,* tragedie antică de Seneca. Un spectacol debordant de energie, de furie și poezie neagră, monstruos și superb. Thomas Jolly a creat în 2015 la Fabrica, spațiu avignonez *extra muros* propice experimentelor teatrale, un *Henric al VI-lea* fabulos, 18 ore de reprezentație, amestec de coduri estetice, unde triumfau exuberanța teatrului elisabetan, jocurile video, benzile desenate, muzica medievală sau techno-rock, marionete uriașe și lupte gen *Game of Thrones,* o poftă teribilă de teatru și de joc... De data aceasta, cu *Thyeste*, într-o traducere modernă și elegantă de Florence Dupont, pariul se situează la alt nivel: o tragedie despre infanticid și canibalism unde miza nu mai este durata, ci problema „teatrului imposibil", sau cum să ucizi un copil pe o scenă sau cum să transformi un om într-un monstru. Thyeste și Atreu sînt doi frați gemeni ce își dispută regatul Argos. Pentru a se răzbuna pe fratele său Thyeste, care i-a furat lîna de aur, simbol al puterii regale, cu ajutorul soției sale, Europa, Atreu îi omoară copiii și îi servește, la un ospăț așa-zis de împăcare, nefericitului tată ce îi îngurgitează ignorînd crima. Thyeste va fi mai tîrziu tatăl lui Egist, iar Atreu va mai avea doi fii, Agamemnon și Menelaos – iată-ne așadar instalați la originea teribilei povești a acestei familii mitice. Dincolo de probleme de canibalism și de atracția pentru spectaculos, căci povestea cam îngheață sîngele în vine, Thomas Jolly vorbește despre o crimă odioasă ce violează legile morale și religioase, zdruncină ordinea lumii, cînd în final soarele, cuprins de oroare, dispare. Regizorul nu actualizează nimic, nu e genul lui, dar spectacolul poate purta neliniștile timpului nostru. Pentru Thomas Jolly, teatrul e o lupă care decuplează realitatea, teatrul e întotdeauna un

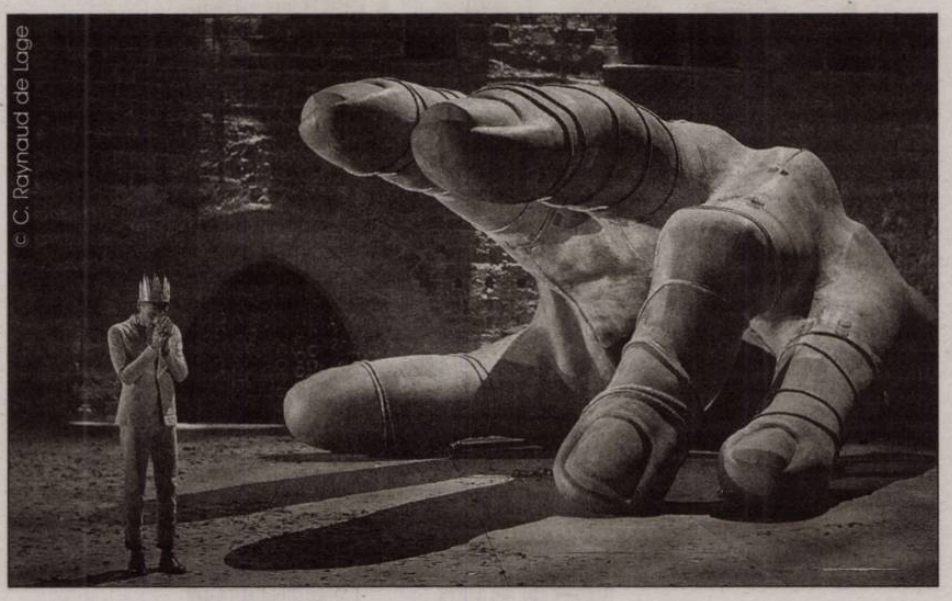
© C. Raynaud de Lage

loc pentru un „plus", la limita monstruosului. „Practic, un teatru de emfază, spune el, unde mă simt trăind. Nimic din cotidian nu este destul de puternic, de colorat, de viu." Și într-adevăr, spectacolul său, la care semnează regia, luminile și scenografia (în colaborare cu Christèle Lefébvre) și joacă Atreu, este viu, uimitor, fabulos. Dacă *Henric al VI-lea* era debordant de efecte și găselnițe, *Thyeste* afișează un platou scenic degajat, cu excepția a două elemente supradimensionate, un chip de statuie răsturnată, în stînga scenei, și o mînă cu degetele deschise, în dreapta. Spectatorii ocupă treptat gradenele, un alt spectacol în pregătire, cel al publicului complice, fascinat, îngrozit. În fața zidului Curții de onoare, gigantică faleză cenușie de 30 de metri înălțime, apar siluete fantomatice ce poartă măști hidoase, cu ochii ieșiți din orbite. În fruntea lor, Furia (Anne Mercier), într-un costum amplu, de star rock, cu o voce gravă și puternică, cu o dicție perfectă, anunță tenebrele și blestemul Atrizilor. Prin incantațiile sale, ea cheamă din infern spectrul lui Tantal, ce iese din străfunduri mîloase, ca o imensă reptilă sticloasă, străbunul vinovat ce și-a ucis fiul și al cărui blestem va contamina palatul urmașului său, Atreu. Jolly preferă fantasticul, fără să fie *gore,* ni se povestesc însă cu multe detalii atrocitățile, în fața unui public înghețat de groază (în seara cînd am fost, un spectator, mai slab de înger, a trebuit să fie evacuat de urgență). Jocul de lumini savant orchestrat transformă scena într-un spațiu magic, fîșii luminoase aprind cerul, stoluri de insecte, confetti negre coboară spre public, în vreme ce, în ritmul muzicii (Clément Mirguet, în direct), aerul nopții vibrează, străbătut de acordurile cîntului hip-hop al unei tirade de rap (Emeline Frémont). Ferestrele palatului sînt luminate și stinse, ritmînd firul poveștii. Pe zid sînt proiectate titlurile celor cinci secvențe și, în final, „Am pierdut soarele", afișat în mai multe limbi, printre care și româna (amintire a trecerii sale la Festivalul „Shakespeare" de la Craiova, al cărui oaspete Thomas Jolly va fi în ediția ce vine), și ultima replică din Seneca: „Un singur lucru ne poate aduce pacea: o teribilă indulgență reciprocă".

Convulsii *sau mitul antic la proba emigrației*

Traversînd cîteva străzi, dinspre Palatul Papal spre Théâtre des Halles, Thyeste și Atreu își continuă tragica degringoladă, un text care folosește cu inteligență și umor negru datele mitului antic, într-o lume unde relațiile umane au păstrat violența și tema conflictului antic, ca niște măști ascunse sub haina modernității. Textul, de Hakim Bah, scriitor de limbă franceză născut în Guineea, face parte dintr-o trilogie intitulată *În fața morții* și revizitează un episod din Tragedia Atrizilor: tortură, infanticid, adulter, răzbunare, exil, moartea este o sărbătoare. Acțiunea debutează pe un teren de baschet, unde cei doi gemeni își asasinează un alt frate, și se sfîrșește pe un aeroport, pe drumul emigrației. Pentru Frédéric Fisbach, *Convulsii* este o piesă intimă, dar în primul rînd politică. „Epoca noastră este *cool* și monstruoasă, lumea noastră tehnoglobalizată e în agonie, nu am reținut lecția de la Seneca încoace, condamnată la antropofagie și inumanitate." Atreu își bate nevasta, Europa, și o înșală cu cea a vecinului. Thyeste o seduce pe Europa, iar mai tîrziu, Atreu, Europa și copilul lor se duc la ambasada americană pentru a emigra. Testul ADN obligatoriu dezvăluie că Atreu nu este tatăl copilului, ci Thyeste. Pentru a se răzbuna, Atreu omoară copilul și-l servește fratelui la masă, conform mitului. Deznodămînt neașteptat, administrația americană își cere scuze, testul era greșit, Atreu și-a ucis propriul urmaș. Trecînd peste acest detaliu puțin convingător al testului ADN (Atreus și Thyeste fiind frați gemeni și în principiu cu capital genetic identic), piesa e puternică și bine scrisă. Frédéric Fisbach sculptează textul, dîndu-i un relief aparte. O regie care se bazează pe un spectacol coral, actorii preiau textul ca pe un joc de mingi redistribuite între ei. Didascaliile revin în textul vorbit, punînd la distanță acțiunea, subliniind caracterul ludic al acestei farse sinistre. Debutul spectacolului, uciderea fratelui vitreg pe un teren de baschet, este jucat în întuneric, spectatorul aude ce se petrece, din replicile pline de furie și de ură, dar e suficient pentru a transmite oroarea actului, urechea vede și ochiul ascultă, după celebra formulă a lui Claudel. Nelson-Rafaell Madel și Ibrahim Bah, Maxence Bod, cu un joc plin de forță, își împart pe rînd rolurile celor doi frați. Eropa este jucată de trei actrițe, Mădălina Constantin, fragilă, de un umor subtil, de un dramatism intens pe măsură ce înaintează în dramă, Lory Hardel și Marie Payen, complementare, dar diferite, reiau din mers rolul, urcînd treptat temperatura. Spectacolul a fost distins cu premiul *Coups de cœur* al Festivalului OFF 2018 (din peste 1500 de spectacole).

> *„Epoca noastră este cool și monstruoasă, lumea noastră tehnoglobalizată e în agonie..."*

Bucurii puritane în anticamera morții

Toneel Groep Amsterdam a fost prezent cu un spectacol de o mare sobrietate și rigoare, o adaptare după un scriitor olandez puțin cunoscut în restul Europei, Luis Couperus, 1863-1923, comparat cu Marcel Proust sau cu Oscar Wilde, deși romanele sale psihologice par mai degrabă influențate de naturalismul de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Pentru Ivo van Hove, care adaptează unul din romanele sale *(Vieilles gens et choses qui passent,* 1906), *Lucrurile care trec* sînt un soi de tragedie greacă contemporană, o mare metaforă a epocii noastre unde sîntem prizonieri ai imobilității. Scenografia (Jan Versweyveld) e concepută ca o sală de așteptare, un soi de purgatoriu. Pe scena goală, 16 scaune de o parte și de alta, ocupate treptat de personaje, cu o oglindă imensă în fundal, în care se reflectă imaginea publicului. Pe pereții de sticlă instalați în spatele scaunelor sînt schițate cu cărbune chipuri pline de spaimă, în vreme ce pe o masă în fundal sînt așezate instrumente de muzică, un metronom și un orologiu. Orologiul măsoară timpul ce trece, timpul este definiția vieții noastre, care va avea un sfîrșit pentru noi toți, subliniază cu antren Van Hove. Un muzician, Harry de Wit, acompaniază spectacolul în surdină. Ni se vorbește de un teribil secret, al cărui blestem se transmite din generație în generație. Atmosfera amintește de *Strigoii* lui Ibsen, cu secretele familiilor burgheze, torturate de crime ascunse și minciuni. Bătrîna bunică, în agonie, vegheată de întreaga familie, și-a ucis împreună cu amantul soțul, în urmă cu 60 de ani. Toată lumea cunoaște secretul, dar nimeni nu vorbește de acest traumatism, sînt lucruri care trec. Cînd bătrîna moare, metronomul se oprește o clipă, ca și cum lumea s-ar fi oprit din mers, dar viața va continua fără să aducă vreo eliberare. Atmosfera glacială și sinistră e întreruptă de scena voiajului de nuntă al tinerilor în Italia, unde actorii se dezbracă și se stropesc cu șampanie și chiar cu frișcă. Sudul, la acest scriitor olandez, este libertatea și bucuria, Nordul este Olanda, frigul, calvinismul, dorințele sexuale refulate. Cîteva momente fulgurante, sclipirile oglinzii, proiecții magnifice, o ploaie de cenușă, valuri de brumă ce acoperă solul punctează acest spectacol de o frumusețe sobră, superb recviem, *memento mori*, ca un duș rece în noaptea fierbinte a Avignonului.

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

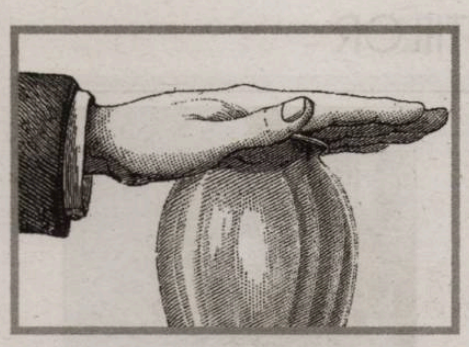

George BANU

scena lumii

Teatrul, o experiență a timpului

Mă delectez citind numărul consacrat bibliotecilor de către revista *Secolul 21,* condusă de două vechi cunoștințe, Geta Brătescu și Alina Ledeanu. Treptat, mi se impune diferența dintre cartea care așteaptă și există în afara mea și experiența teatrului sau a dansului, unde timpul nu poate fi decît simultan: actorul și spectatorul îl împărtășesc. Sîntem prezenți împreună și ne scăldăm în „fluviul aceleiași durate", timpul ne asociază și, deopotrivă, îl consumăm, îmbătrînim în comun. Actorul pe scenă și spectatorul în sală, dincolo de diferența de statut, sînt supuși aceleiași experiențe. Timp comun, timp împărtășit! O bibliotecă și o sală de teatru prin aceasta se disting. De aceea, cu vîrsta, nu din plictis, ci din răspundere față de propriul timp, serile teatrale mi se răresc. Economia e precauție personală. Îmi place să mă gîndesc la tinerii actori care vin fără a le mai oferi ca jertfă timpul meu în calitate de martor. Noi aparținem unor temporalități distincte. E motivul pentru care prefer să mă așez unor comunități de vîrstă comună, nu doar pentru că ne cunoaștem de demult, ci și pentru că, instinctiv, refuzăm deopotrivă irosirea timpului. Prin spectacolele sale scurte, Brook afirmă implicit și acest lucru. Și de aceea le iubesc.

Timpul își pierde identitatea tocmai pentru că este un timp dislocat.

O prietenă îmi răspundea, cînd îi expuneam convingerea despre „îmbătrînirea comună": „E și cazul dansului". Da, dar dansul e doar prezență și evident că azi, cînd spontaneitatea se impune, el, mai mult decît teatrul, satisface această pasiune generală. Scena și sala se dăruiesc clipei. În teatru, dimpotrivă, intervine un alt timp, timpul textelor, timp conservat pentru a cărui reînviere, împreună, scena și sala se reunesc. Timp istoric, cultural, străvechi, timp ce se actualizează în contextul spectacolului, iar plăcerea teatrului provine tocmai din recursul la acest aport străin care ne amintește că nu sîntem doar prezent, că ne putem afilia altui timp. Astfel se explică intensitatea marilor montări cu un text clasic. Nu sîntem singuri, comunicăm cu străbunii care, cum spune Electra, „nu sînt morți atîta timp cît noi ne gîndim la ei".

Dar astfel intervine o altă întrebare: acest timp „terț", acest al treilea timp, cum poate fi el tratat? Opțiunile au fost îndelung antinomice. În anii '60, sub influența unei cărți celebre, *Shakespeare, contemporanul nostru,* care „i-a sculptat viața", cum îmi spunea Jan Kott, autorul ei, prin afilierea operei la datele și experiențele lumii de azi, s-a practicat un program de temperare a distanței proprii „timpului trecut" căruia îi aparține textul. Astfel, Brook sau Radu Penciulescu au pus în scenă *Regele Lear,* Iuri Liubimov – *Hamlet,* și atîția alții, mai ales în țările din fostul Est. Apoi, ca reacție polemică, s-a afirmat dorința de a asuma îndepărtarea în timp și de a prezenta textul ca fiind cu adevărat o expresie „istorică", aparținînd unei alte durate. Peter Stein semna, din acest punct de vedere, *Orestia* sa mitologică. Noi, spectatorii și actorii, ne reuneam grație acestui timp „de altundeva, de altcîndva". Și astfel, cele două „timpuri", cel „contemporan" și cel „istoric", au intervenit distinct în „prezentul" comun al teatrului.

Această bipolaritate a cunoscut excese. Unele au dus, mai de mult, la o negare a timpului. Sînt spectacolele, de la Living Theatre la Grotowski, care au optat pentru ceea ce am putea numi „esența" omului, animate de utopia retrospectivă de a accede la „timpul originilor". Altele, mai recente, integrînd referințe jurnalistice, aluzii imediate, au convertit „contemporaneitatea" în gust pentru „actualitate";

© C. Raynaud de Lage

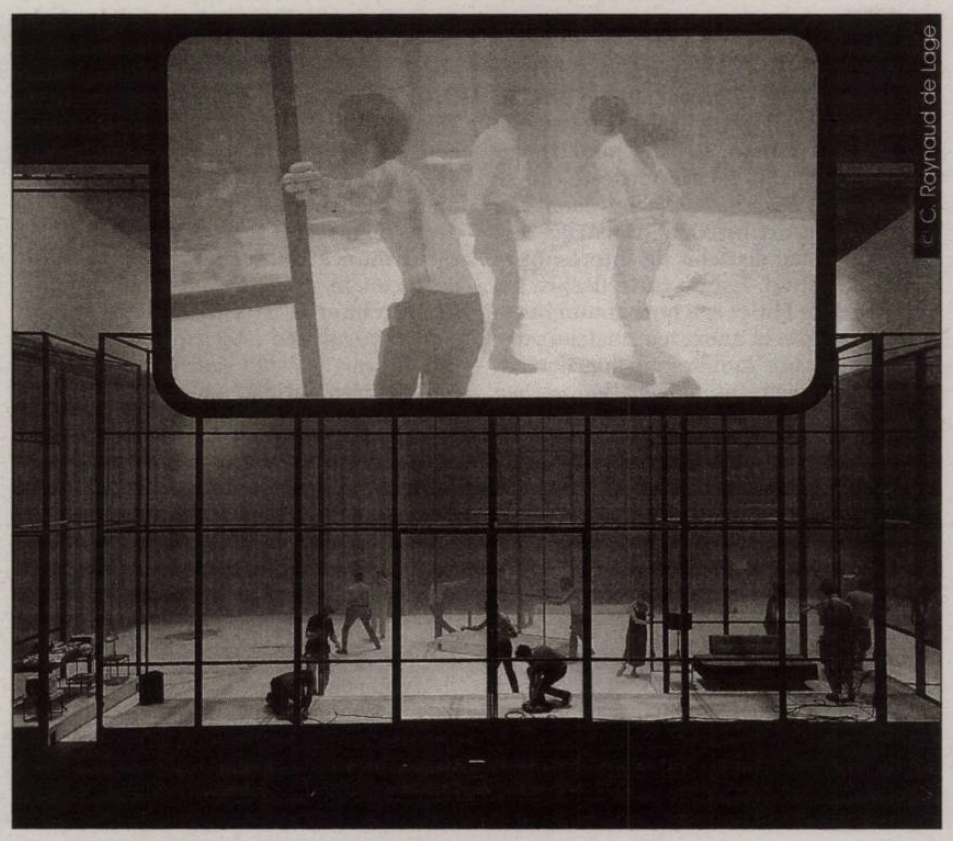

© C. Raynaud de Lage

ele decepționează tocmai pentru că reduc timpul străin, al textului, la contingent, la cotidian, și produc astfel un efect de banalizare. „Actualizarea" amuză doar inițial, căci apoi își pierde pertinența și cade într-o deplorabilă desuetudine. Azi, marii regizori care se confruntă cu acest „al treilea timp" procedează la o hibridizare a lui, amestecînd urmele trecutului și semnele prezentului. Timp de odinioară și timp de acum. Reprezentația devine locul unde această asociere experimentală tulbură raportul cu timpul, timp dislocat, eterogen, impur. Ca în spectacolele lui Ivo Van Hove sau Krzysztof Warlikowski.

La Avignon, anul acesta, s-a confirmat o mutație proprie teatrului modern care nu mai caută să producă evenimente atipice, evenimente extreme antrenînd spectatorii în locuri inedite, inaccesibile, ci, dimpotrivă, procedează la o dilatare a duratei, la o extindere a timpului. Julien Gosselin a prezentat o trilogie romanescă după opera scriitorului american Don DeLillo. Spectacolul, care narează evenimente extrase din țesutul societății americane, durează zece ore și se înscrie, astfel, în categoria reprezentațiilor ce consideră durata o formă de rezistență actuală, de refuz al vitezei, de luptă împotriva precipitării proprii timpurilor moderne. Teatrul se constituie într-un refugiu unde se cultivă indiferența la scurtcircuitul mail-urilor și sms-urilor, într-o confruntare cu destine și acte fără accelerări intempestive sau reducții abuziv concentrate. Asemenea spectacole ne permit, dincolo de ficțiunea reprezentată, să percepem timpul la teatru ca pe o experiență comună: noi ne consumăm împreună zece ore din viață și, dacă nu plecăm, cum o spuneam, atunci îmbătrînim împreună.

Timpul ca experiență dilatată antrenează o modificare a protocolurilor teatrului. Spectatorului nu i se mai impune imobilitatea, ci, ca în marile epoci teatrale, elisabetană sau orientală, el poate ieși, reveni, urca pe scenă. Dar, astfel, spectacolul, prin această alternanță între interior și exterior al sălii, introduce o relație cu arta proprie tinerelor generații, relație întemeiată nu pe continuitate, ci pe discontinuitate. Timpul își pierde identitatea tocmai pentru că este un timp dislocat, cînd supus scenei, cînd autonom, la dispoziția spectatorului.

În forfota *off*-ului de la Avignon m-a tulburat prezența oamenilor în vîrstă care își promovau spectacolele cu o naivitate derutantă. Ei atestă persistența unei nevoi de socialitate, afirmînd în același timp rezistența față de lenea televiziunii și gîlcevile cafenelelor. Nu calitatea contează, îmi spun eu, ci demersul. Curajul de a fi bătrîn printre tineri, de a nu capitula. Acești actori diletanți, cu un zîmbet tandru pe buze, nu sînt recent convertiți la teatru, nu își afirmă o vocație tardivă, ci, dimpotrivă, ei ne apar ca niște vechi pasionați ce nu se predau, care își păstrează cu obstinație, dincolo de eșecuri și iluzii, o veche iubire pentru teatru. Ea poartă amprenta timpului personal. În schimb, cîtă decepție produc regizori reputați, care, la sfîrșit de drum, se prezintă individual în *off* exprimînd impudic refuzul de a pune capăt carierei, de a se opri! Ei vor să continue, cu prețul unei degradări evidente și al unei vanități de creație care și-a pierdut forța de altădată. Dacă amatorii vîrstnici emoționează, artiștii care nu se retrag decepționează. Există un timp pentru toate și, implicit, un sfîrșit.

Răsfoiesc un volum cu replicile lui Shakespeare despre teatru și regăsesc celebrul monolog al lui Puck din *Visul unei nopți de vară,* unde acesta, adresîndu-se spectatorilor, asimilează reprezentația care se încheie cu somnul ce începe. Din prezentul teatrului nu păstrăm decît amintiri asemenea celor din vise. Timpul teatrului ține de clipa împlinită și de persistența onirică.

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Scena lumii, anii Dilemei *(Editura Polirom, 2017) și* Ușa, o geografie intimă *(Editura Nemira, 2017).*

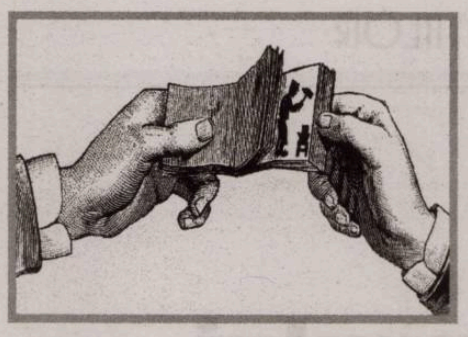

Marius CHIVU

feedbook

Sinuciderea evreilor

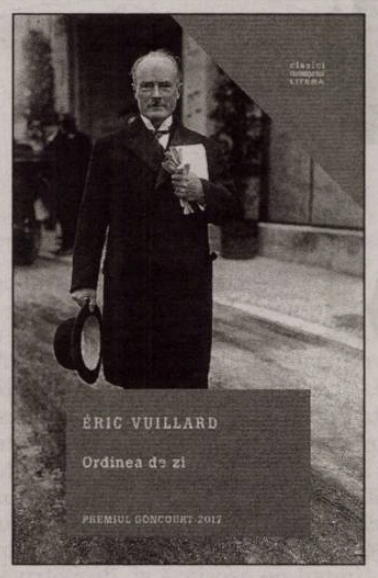

● **Éric Vuillard, *Ordinea de zi*, traducere de Mona Apa, Editura Litera, 2018.**

Aproape fiecare carte publicată de Éric Vuillard (n. 1968) a primit cîte un premiu literar francez. Deși calitățile literare ale acestui mic roman, distins anul trecut cu Goncourt, sînt relativ modeste (nu se compară cu *Binevoitoarele* lui Jonathan Littell, Goncourt în 2006), construcția și subiectul îl fac deosebit de interesant și teribil de actual. Este o carte despre ascensiunea lui Hitler și a nazismului (începe și se oprește la anexarea Austriei), dar mai ales despre indiferența liderilor europeni, complicitatea marilor industriași germani și nepăsarea populației (victima ușoară a propagandei). Sună actual? Felul în care Hitler anexează Austria nu e departe de ceea ce va face Putin cîteva zeci de ani mai tîrziu, cu o parte din Ucraina.

Romanul se deschide cu o scenă tare: Hitler convoacă două duzini de magnați germani pentru a le cere sprijinul financiar pentru Partidul Național-Socialist înainte de alegerile legislative, iar aceștia, în lăcomia lor, acceptă să finanțeze ceea ce se va transforma în cea mai mare campanie de crime împotriva umanității. Cine au fost cele „douăzeci și patru de mașini de calcul la porțile Infernului", acei industriași germani „ale căror nume există și astăzi", ale căror averi imense au fost create, într-un trecut deloc îndepărtat, în uzine concentraționare unde evreii erau duși la muncă silnică? BMW, Opel, Daimler, Shell, Bayer, BASF, Agfa, Telefunken, Siemens, Allianz, IG Farben ș.a. „Dintr-un lot de șase sute de deportați ajuns în 1943 la uzinele Krupp, un an mai tîrziu nu rămăseseră în viață decît douăzeci", scrie Éric Vuillard, a cărui muncă de documentare se simte peste tot în această carte mai apropiată de relatarea istorică decît de roman, o metanarațiune istorică în care travaliul literar se vede mai degrabă în reconstituirea cu instrumentele ficțiunii a unor întîlniri politice în baza jurnalelor și cărților de memorii ale unor politicieni-pion, precum cancelarul austriac Schuschnigg sau președintele Consiliului de Coroană britanic Halifax. (Recomand interviul luat autorului de Luiza Vasiliu pentru scena9.ro, intitulat „Nu am vrut să fac literatură din Holocaust", unde Vuillard vorbește despre sensibilitatea sa de scriitor în fața documentelor.)

Apropo de reconstituirea narativă, traducerea românească face deservicii stilului lui Éric Vuillard. Fără a putea verifica originalul, simțul meu narativ a fost solicitat la maximum în scena de deschidere a romanului (pag. 8 și urm.), unde sînt folosite nu mai puțin de patru timpuri verbale: momentul calendaristic este marcat prin imperfect („era 20 februarie"), după care intră ca timp narativ perfectul simplu („își petrecură dimineața"), înlocuit imediat cu prezentul istoric („bărbații își strîng mîinile"), urmează o revenire la perfectul simplu („siluetele trecură") și o intervenție metanarativă la prezent („nu știu cine se afla...) cu o presupoziție la conjunctiv („...întrucît trebuie să fi făcut"). Cel mai probabil, Vuillard a alternat imperfectul descrierii și perfectul simplu ale povestirii *(temps du récit)* cu prezentul istoric, dar în română trebuia folosită alternanța perfect compus – prezent: pentru efectul brusc de apropiere în narațiune, perfectul simplu schimbat cu prezentul nu are nici un sens în sintaxa limbii române, fiind prea apropiate ca efect temporal.

Revenind, un alt punct tare al cărții este imaginea reală a armatei lui Hitler, care, în momentul marșului către Viena, avea un arsenal disfuncțional: practic, Hitler și-a început ascensiunea cu niște Panzere defectate pe drum (*„Blitzkrieg*, un cuvînt pe care publicitatea l-a lipit dezastrului"). În afara ridicolului scenei cu armata rămasă în pană, precaritatea militară a lui Hitler din acel moment întărește ipoteza că, dacă n-ar fi existat atîta lașitate, complacere și/sau indiferență din partea puterilor europene ale momentului, Führer-ul ar fi putut fi anihilat înainte să-și atingă punctul de invincibilitate.

Éric Vuillard speculează cunoașterea generală a consecințelor dezastruoase ale ascensiunii lui Hitler și își construiește romanul din scene așa-zis marginale, oprind narațiunea înainte de punctul culminant al temei. Cartea se încheie cu „epidemia" de sinucideri ale evreilor *înainte* de sistematizarea ororii *(vezi și fragmentul de mai jos)*, dovedind că teza ignoranței populare cu privire la natura criminală a nazismului nu ține: „Dacă majoritatea oamenilor ar putea pretinde că nu știau nimic, e absolut evident că evreii care s-au sinucis știau. Chestiunea falsei conștiințe este interpretată într-o nouă lumină", spune scriitorul francez în interviul invocat mai sus.

Cît despre actualitatea acestui dezastru istoric, iată o frază la care ar trebui să medităm: „E straniu să vezi cum cei mai hotărîți tirani respectă vag formalitățile, ca și cum ar vrea să dea impresia că nu forțează procedurile, în timp ce calcă în picioare toate uzanțele." Cum a fost posibil Holocaustul? Așa.

aproape de carte

Éric VUILLARD

Ordinea de zi

(fragment)

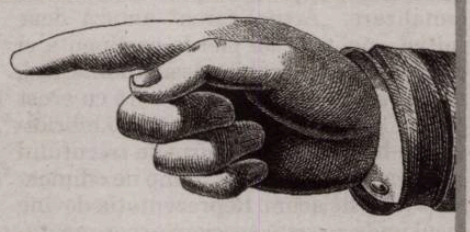

Pentru ca anexarea Austriei să fie consfințită, se organizează un referendum. Opozanții, atîția cîți mai erau, fură arestați. Preoții îndemnară din amvon să se voteze în favoarea naziștilor, iar bisericile fură împodobite cu svastici. Nu se auzi aproape nici o notă discordantă. Austriecii votară în proporție de 99,75% pentru afilierea la Reich. Și pe cînd cei douăzeci și de patru de prelați ai marii industrii germane studiau deja cum să prăduiască mai bine țara, Hitler făcuse ceea ce am putea numi un turneu triumfal în Austria. Fusese aclamat pretutindeni.

Și totuși, chiar înainte de Anschluss, au avut loc peste 1700 de sinucideri într-o singură săptămînă. În scurt timp, anunțarea unei sinucideri în presă va deveni un act de rezistență. Cîțiva jurnaliști vor îndrăzni încă să scrie despre cîte o „moarte subită"; represaliile îi vor reduce numaidecît la tăcere. Se vor căuta apoi alte formule uzuale, lipsite de consecințe. Astfel, numărul celor care și-au pus capăt zilelor rămîne necunoscut, la fel și numele lor. A doua zi după anexare, *Neue Freie Presse* a publicat patru necrologuri: „În dimineața zilei de 12 martie, Alma Biro, funcționară, în vîrstă de 40 de ani, și-a tăiat venele cu o lamă de ras și a pornit gazul. În același timp, scriitorul Karl Schlesinger, 49 de ani, s-a împușcat în cap. S-a sinucis, de asemenea, Helene Kuhner, menajeră, 69 de ani. În cursul după-amiezii, Leopold Bien, funcționar, 36 de ani, s-a aruncat pe fereastră. Motivele gestului său rămîn necunoscute." Această mică notă banală este profund rușinoasă. Întrucît, pe 13 martie, nimeni nu putea ignora motivele lor. Nimeni. De altfel, nici nu se putea vorbi despre motive, ci despre o singură cauză comună.

Poate că Alma, Karl, Leopold sau Helene i-au văzut de la ferestrele lor pe acei evrei tîrîți pe străzi. Le-a fost de ajuns să-i întrezărească pe cei rași în cap înainte de a înțelege. Le-a fost chiar de ajuns să li se spună, să ghicească, să intuiască, să-și imagineze chiar înainte să li se întîmple. Le-a fost de ajuns să-i vadă pe oameni zîmbind ca să-și dea seama.

Și aproape că nici nu contează dacă în acea dimineață Helene a văzut sau nu, în mijlocul mulțimii care zbiera, niște evrei ghemuiți în patru labe, forțați să curețe trotuarele sub privirile amuzate ale trecătorilor. Nu contează nici dacă a asistat sau nu la aceste scene atroce în care evreii au fost obligați să pască iarba. Moartea ei reflectă doar ceea ce a simțit, nenorocirea imensă, realitatea hidoasă, dezgustul său față de o lume pe care a văzut-o dezvăluindu-se în nuditatea ei ucigătoare. La urma urmei, crima era deja acolo, în steagurile micuțe, în zîmbetele fetelor, în toată acea primăvară denaturată. Ghirlande, confetti, steguțe. Ce s-a ales oare de acele tinere debordînd de entuziasm, ce s-a ales de zîmbetele lor, de nepăsarea lor, de chipurile lor atît de sincere, atît de fericite, de toată acea jubilare din martie 1938? Dacă vreuna dintre ele s-ar recunoaște astăzi pe ecran, ce-ar gîndi?

PUBLICITATE

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Buricul Europei

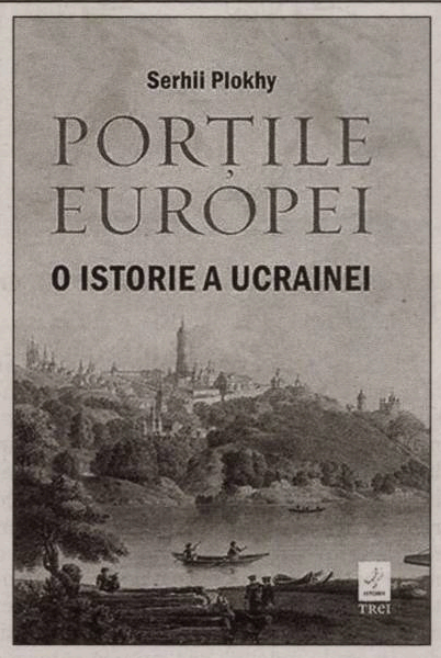

● **Serhii Plokhy, *Porțile Europei. O istorie a Ucrainei*, Editura Trei, București, 2018.**

„Europa este o componentă importantă a istoriei noastre, la fel cum și noi sîntem parte a istoriei europene. Situată la extremitatea vestică a stepei eurasiatice, țara noastră a slujit drept poartă către Europa cîteva secole la rînd. (...) Pe parcursul secolelor, ea a fost și loc de întîlnire, și cîmp de luptă pentru diverse imperii, de la cel Roman la cel Otoman, de la cel al Habsburgilor la cel al Romanovilor.“ „Pavăza creștinătății“? „Intersecția imperiilor“? Unde am auzit de așa ceva? Nu e vorba de România? Nu, paragraful citat a apărut într-o lucrare recentă de istorie a Ucrainei, scrisă după anexarea Crimeei de către Rusia din martie 2014, într-un moment de maxim interes pentru această zonă a Europei.

Istoriografia de tipul „Noi, buricul pămîntului“, destul de răspîndită și în România, are un cusur. Cînd mai apare încă un buric al pămîntului, adepții ei intră în panică. E și normal, ființa cu două burice e o anomalie. Suplimentar, în acest caz impactul e agravat și de vecinătatea celor două țări. Concurența e pe față. De aceea, nu mă aștept la o primire călduroasă în cazul unor pasaje din cartea tradusă și în românește. Mai ales că publicarea ei în 2018 coincide cu elanul patriotic generalizat de Centenar.

Iată și cîteva exemple. După 1918, cîteva state din estul Europei „reușesc“, altele „eșuează“. Autorul cărții – Serhii Plokhy, profesor la Harvard, născut în URSS în 1957 – constată că Ucraina „s-a trezit împărțită nu între două țări, cum era înainte de Primul Război, ci între patru“. Și aici urmează o exprimare care îi va irita pe naționaliștii români. „Bucovina, ocupată de România în 1918, a rămas în administrarea Bucureștiului, iar Transcarpatia a fost preluată de la ungurii înfrînți în război și predată nou-creatului stat cehoslovac.“ Și nu este o stîngăcie de traducere. Cîteva pagini mai încolo, profesorul Plokhy scrie direct: „Pe parcursul perioadei interbelice, ucrainenii au devenit cea mai numeroasă națiune din Europa cu o problemă națională nesoluționată. Ei nu aveau propriul stat, în schimb patru țări europene îi stăpîneau teritoriile: Rusia Bolșevică, Polonia, România și Cehoslovacia“. Dovadă că revizionismul sovietic interbelic poate fi văzut și într-o altă lumină.

Un alt exemplu, din capitolul despre tratamentul rezervat minorităților de către guvernele interbelice de la București. În vreme ce în sudul Basarabiei se înființau școli cu predare în ucraineană, în fostele teritorii habsburgice, unde conștiința națională ucraineană era mai accentuată, „regimul românesc, în mod samavolnic, a impus restricții asupra activității politice și culturale ucrainene cu mult mai aspre decît cele introduse de polonezi în Galiția“. Practic, sînt cele mai aspre restricții dintre toate cele adoptate de toți „ocupanții“, pentru că, în altă parte a cărții, cehoslovacii sînt apreciați pentru spiritul lor democratic, iar rușii nu se pun, avînd un statut aparte care transcende problematica strictă a minorităților. Profesorul Plokhy mai vorbește și de cei „peste un milion de ucraineni din România interbelică“, ceea ce atrage una dintre rarele note ale editorilor traducerii. Ei s-au simțit datori să precizeze că, la recensămîntul românesc din 1930, au ieșit sub 600.000 de ucraineni.

Într-un mod destul de convenabil, atunci cînd e vorba de anexarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, autorul îl invită în scenă pe Stalin: „Stalin a decis să ocupe toate regiunile est-europene care intrau în sfera de influență sovietică“. Sau cînd, în plan intern, RSS Ucraineană capătă noi teritorii: „Stalin a hotărît alipirea sudului Basarabiei și a nordului Bucovinei, regiuni locuite în mare parte de ucraineni, la Ucraina Sovietică“, împlinind astfel, admite Serhii Plokhy, „aspirațiile naționalismului ucrainean“.

În timpul Războiului, între 1941 și 1943, românii au pătruns în Ucraina „pe rutele hunilor din secolul V și ale mongolilor din secolul XIII“, numai că „din direcție opusă“. Ca și aceștia, românii „au prădat pur și simplu sudul Ucrainei, furînd tot ce găseau“. Se remarcă aici continuitatea de imagine a românilor de ieri și de azi, promovată și academic, prin cartea profesorului de la Harvard. Comportamentul românilor din acea perioadă e agravat de masacrul din octombrie 1941, cînd „dictatorul român Ion Antonescu a ordonat execuția a peste 18.000 de evrei“ pentru aruncarea în aer a clădirii Comandamentului militar român din Odessa. O acțiune prezentată iarăși septic din punct de vedere etnic, fiind atribuită de autor „sovieticilor“.

Toate aceste exemple sînt tratate diferit în cărțile pe care le citim noi, în România. „Versiunea ucraineană“ poate intra în conflict cu „versiunea românească“. Scriam recent în rubrica online „punctul pe j“ de pe dilemaveche.ro că sintezele de istorie a Europei secolului XX tind să se oprească la Viena sau, în cel mai bun caz, pe linia București-Varșovia. Iată încă un motiv pentru care ele ar trebui să ajungă pînă la Moscova.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

Andreea VLAD
dilematograf

Patimile după Callas

● ***Maria by Callas*** **(Franța, 2017), de Tom Volf.**

Dacă nu ar fi existat, Maria Callas ar fi trebuit inventată. A fost cea care a inspirat la superlativ, în secolul 20, termenul de divă, care ulterior s-a extins din lumea exclusivistă a operei în lumea mai largă a showbiz-ului. Era dotată cu o voce rară, o prezență atipică, statuară, și un magnetism care subjuga publicul. Avea o mare putere de muncă și o dedicație pentru muzică apropiată de fanatism, cum admit fără ezitare toți colaboratorii săi, dar în egală măsură era supusă capriciilor, care îi dau în presa vremii renumele de „temperamentală".

Maria by Callas, filmul documentar regizat de Tom Volf, include imagini și fotografii rare din arhiva personală a artistei, înregistrări *live,* scrisori și confesiuni povestite chiar de soprană, prin vocea actriței Fanny Ardant. Femeia Maria își dorea o viață relativ simplă, cu familie și copii, însă la un moment dat conștientizează că marele dar pe care îl are, vocea sa pe care o oferă necondiționat publicului („sufletul meu e acolo pe scenă"), are și un preț: renunțarea la rolul de mamă, în care vede adevărata menire a unei femei, cum declară în cadrul unui interviu. În spatele celei supranumite La Callas sau La Divina, sinonimă cu perfecțiunea scenică (pentru Leonard Bernstein era „electricitate în stare pură"), se ascundea o femeie timidă și foarte senzitivă, vulnerabilă, cu predispoziții spre nevroză și spre un caracter dramatic. Așa cum se întîmplă în cazul multor biografii celebre, chiar această splitare a personalității sale a dat naștere legendei, mitului Callas.

Documentarul nu își propune o reconstituire meticuloasă, arhivistică, din unghiul diferitelor personaje care au cunoscut-o sau al celor care i-au marcat destinul, a faimoasei cîntărețe americanoelene. El funcționează mai degrabă, și într-un sens mai intim, ca un jurnal în imagini, este Maria povestită chiar de Callas, cea care pare să fi fost sedusă, în final, de propriul personaj („sînt o creație a publicului"). Dacă pe scenă vocația de tragediană i-a adus adorația publicului, care stătea cu zilele la coadă pentru un bilet, în viața personală aceasta i-a jucat feste, căci se pare că atrăgea, voit sau poate inconștient, bărbați care au făcut-o mai degrabă nefericită. Dacă în primul soț, italianul Battista Meneghini, vede mai degrabă un substitut patern, el fiind și un manager nu foarte abil al carierei sale, în armatorul grec Aristotel Onassis ea vede arhetipul masculin prin excelență, deși relația lor a funcționat cel mai bine la nivelul unei prietenii care a tins spre perfecțiune, așa cum recunoaște artista. Forța interioară este la fel de determinantă, iar Onassis remarcă la ea onestitatea și integritatea absolută.

Cel mai bine pare să o fi cunoscut, sau mai degrabă să o fi intuit în esența personalității sale, unul dintre cei mai devotați prieteni ai săi, marele cineast și scriitor italian Pier Paolo Pasolini, care i-a oferit rolul titular în *Medeea* (1969). „Maria este ca viața, foarte autentică: atunci cînd e fericită, ea e cu adevărat fericită. Cînd suferă, suferința ei este cît se poate de reală." Era ea însăși ca Norma, Carmen, Tosca sau Medeea, foarte în largul și în lumea sa alături de Visconti, Alberto Moravia, Zeffirelli, Bernstein, Grace Kelly sau Regina Elisabeta. Dar era și femeia vitală, necomplicată, scăldată în razele soarelui și inhalînd parfumul florilor și briza mării alături de cîinele său, pe coasta americană, cum o arată o filmare foarte rară din ultima perioadă, cînd încă mai visa la prințul fermecat și încerca să-și relanseze cariera, după o serie de probleme cu vocea și de căderi nervoase. Deși sinceritatea sa este dezarmantă și nedisimulată, taina în care se închide pînă la final este și ea perenă, singura certitudine rămînînd faptul că „am avut un dar pe care l-am oferit și am fost înțeleasă". Imens pentru Callas, puțin pentru Maria.

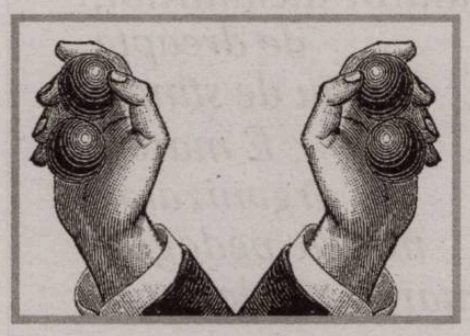

Paul BREAZU
audio și n-am cuvinte

O rețetă atipică

● **Son Lux,** ***Brighter Wounds,*** **City Slang, 2018.**

Ryann Lott are aproape 40 de ani, o diplomă în compoziție muzicală la universitatea din statul american Indiana și un pseudonim artistic, Son Lux, cu care a debutat discografic în 2008. *At War with Walls & Mazes,* primul său album, decupa un pop colajist dramatic, suprasaturat și baroc, afin pe undeva muzicii prietenului Sufjan Stevens – alături de el și de rapper-ul Serengeti, Lott va fonda supergrupul S/S/S, devenit ulterior Sysyphus –, în care interesul pentru un *sound* cît mai organic putea fi depășit doar de cel pentru sunetul procesat electronic și pentru structurile în continuă mișcare. Discul acesta din 2008, lansat de Anticon, un *label* renumit cîndva pentru filozofia sa *leftfield,* devenea în primul rînd un spațiu de testare pentru (ideile despre muzică ale lui) Ryan Lott, idei reluate în operele solistice care vor urma – curiosul, referențialul și mult mai accesibilul *We Are Rising*, album creat, produs și înregistrat într-o singură lună, în cadrul programului *RPM Challenge* al National Public Radio, și *Lanterns*, un disc care a încercat în 2013 să prindă întreaga esență a muzicii/metodei/viziunii lui Lott. *„Tear me away / From this fight! / Tear me away! / Take me to an / Alternate world, / Alternate age, / Alternate life!" Opener*-ul celui de-al treilea LP Son Lux încearca atunci o definiție: pop-ul trebuie să gliseze cu ușurință între maximalism și minimalism, între organic și sintetic, între cacofonie și eufonie.

Din turneul de promovare a lui *Lanterns* a reieșit un Son Lux cu trei muzicieni în componență, lui Ryan Lott alăturîndu-i-se Rafiq Bhatia (chitară) și Ian Chang (tobe), și un album nou, *Bones*, compus și produs în această formulă. Noul combo a reușit să livreze o altă dinamică muzicii SL, să o „amorseze" cu contribuțiile lui Bhatia și Chang, dar să și debalanseze morbul lui Lott pentru o anumită contradicție pop, pentru o anumită tendință de a evita formula. *Bones* sună mai „rock", mai serios, mai exact, mai rețetard. Așa cum o face și cel mai proaspăt album Son Lux, *Brighter Wounds*, apărut la începutul acestui an. Bombastic și grav, bîntuit programatic de spectrul lumii aflate în colaps politic și ecologic – *„Will we survive in this, our new wilderness? / We have nothing on our feet, / We had to run from it! / Priest and prophetess, / We were nothing we would deny"* –, *BW* se salvează atunci cînd „scriitura" scapă de mania hiperbolei. Ca pe „Labour", o retrofuturistă repriză R&B pe care Ryan Lott o duce în proximitatea lui Antony Hegarty: *„I will break with you / For your body to be freed / Not pleased. / Take the weight of you / For your gravity to be erased / Just a phantom muse, / What was the form, the flesh, the feet, the face? / Come to life, my hungry arms are begging you / But what more can you do?"* Sau ca pe „Slowly", o baladă întunecată care trăiește pe *beat*-uri hip-hop fanate: *„Please be careful what you say, / I may die this way. / Be careful how your mouth pulled apart, / I can see your lips, I don't wanna feel your heart. / Slowly lie to me / Like you do when you tell the truth, / Slowly lie to me / Like I need you to do so I can hear you say / Something that sounds right".*

Son Lux va concerta pe 5 octombrie 2018 în București, la Control Club (strada Constantin Mille 4), în cadrul unui eveniment dedicat aniversării a zece ani de la deschiderea clubului.

Paul Breazu *este jurnalist.*

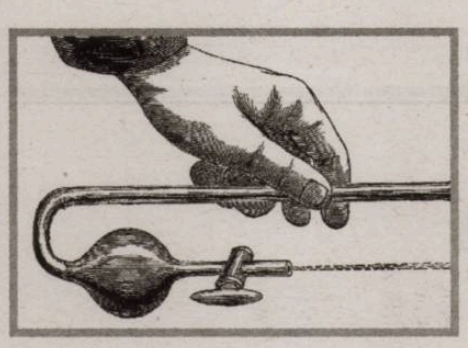

Oana STOICA

rosencrantz & co

Mult prea multă fericire

● *Minunata lume nouă*, după Aldous Huxley, traducerea, dramatizarea și regia: Catinca Drăgănescu. Cu: Camelia Pintilie / Oana Predescu, Alexandru Popa / Mihai Mitrea, Dan Pughineanu, Mircea Băluță, Andreea Hristu / Ana Udroiu, Ovidiu Ușvat, Bogdan Nechifor, Dana Marineci / Loredana Cosovanu, Mihaela Trofimov / Iulia Samson. Decorul: Andreea Negrilă. Costumele: Elena Gheorghe. Muzica originală: Silent Strike. Mișcarea scenică: Simona Deaconescu. *Light design* și video: Dan Băsu. Asistent regie: Alina Dum. Teatrul Excelsior.

Odată ce nostalgia dictaturilor a reapărut pe fundalul unui capitalism falimentar, cu viralizarea unor formule de guvernare iliberale, ale căror derapaje autoritariste sînt, deocamdată, înfierate doar din vîrful buzelor, artiștii și-au reamintit literatura distopică. *1984* de George Orwell, *Fahrenheit 451* de Ray Bradbury, *Povestea slujitoarei* de Margaret Atwood, *Procesul* de Franz Kafka, *Călătoriile lui Gulliver* de Jonathan Swift au reapărut în teatru și film, ca premoniții ale lumii contemporane. Teatrul Excelsior, al cărui repertoriu pentru publicul tînăr conține cîteva titluri importante din literatura universală *(Împăratul muștelor, Hamlet, The History Boys, Aventurile lui Tom Sawyer)*, a inclus în această stagiune și *Minunata lume nouă* de Aldous Huxley, în viziunea regizoarei Catinca Drăgănescu.

Minunata lume nouă este o variantă coșmarescă a unui capitalism decrepit combinat cu o tehnologizare scăpată de sub control, din care rezultă o umanitate dezechilibrată, care își pierde conștiința și emoția, devenind manipulabilă de către și în interesul unui *liderus maximus* abscons. Controlul genetic și robotizarea generează o societate stratificată, în care calitatea biologică face diferența. Yuval Noah Harari anticipează în cartea sa, *Homo deus. Scurtă istorie a viitorului*, dacă nu o apocalipsă a umanității, atunci măcar un viitor îngrijorător în ceea ce privește efectul tehnologiei și al controlului genetic asupra omenirii, confirmînd astfel, la peste 80 de ani distanță, temerile intuitive ale lui Huxley. Unul dintre efectele posibile pe care le preconizează Harari este reapariția claselor sociale, dominanța perfecțiunii biologice (ceea ce poate duce la epurarea celor imperfecți), un haos al eticii în condițiile în care, într-o lume cu umanoizi „perfecți" și robotizați, conștiința va dispărea.

O variantă coșmarescă a unui capitalism decrepit combinat cu o tehnologizare scăpată de sub control...

În *Minunata lume nouă*, Aldous Huxley imaginase o formă inventivă de control al populației prin menținerea acesteia într-o stare de continuă fericire. Cu ajutorul unui drog *(soma)* administrat obligatoriu, oamenii se aflau într-o permanentă mulțumire de sine, avînd tot ceea și-ar fi putut dori. Dependența de fericire alterează însă percepția realității, produce un retard al umanității (căci, dacă nu mai e nimic de dorit, de cîștigat, de obținut, se produce autosuficiența) și uniformizează. Această stare forțat-pozitivă, dominată de un singur sentiment (se produce o formă de terorism prin obligativitatea ca afectul să fie „arian", fără alte adaosuri emoționale), generează o societate artificială, cu indivizi lipsiți de conștiință, obedienți, depersonalizați și rudimentari ca afect și mental. Însă cel mai grav atribut al fericirii, induse și impuse, este că ea devine o armă. Emoțiile negative (tristețe, durere, furie, disperare, vinovăție etc.) au un rol important în formarea identității umane, iar lipsa lor asep-

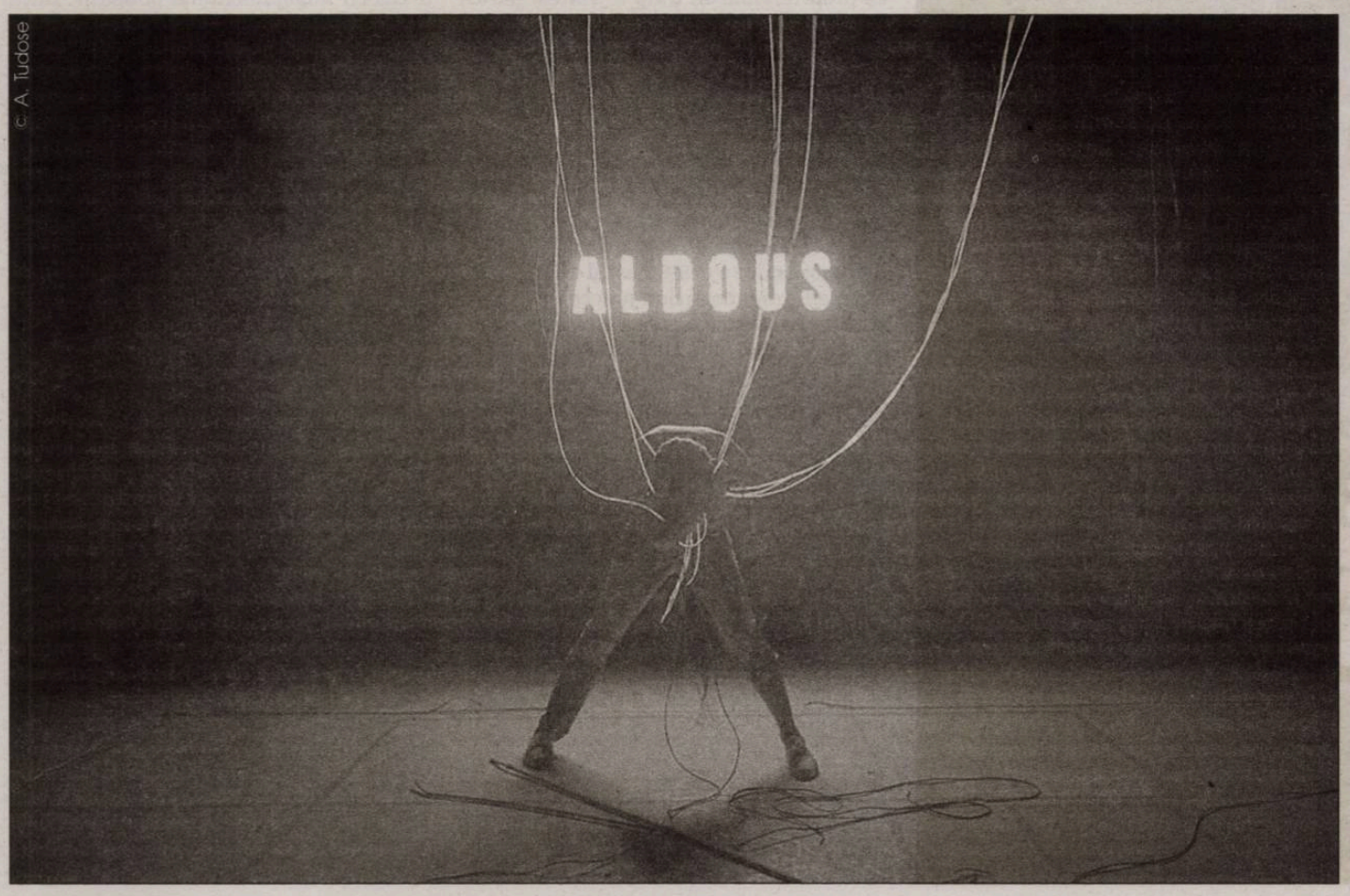

tizează individul, îl invalidează. Anulînd emoțiile negative, autoritatea exercită asupra individului o formă de agresiune. Practic, umanoizii și Huxley sînt abuzați prin menținerea lor forțată într-o stare de pozitivism.

În spectacolul de la Teatrul Excelsior, regizoarea Catinca Drăgănescu imaginează un univers robotizat și tehnologizat, în care umanoizii cu profunzimea unor Barbie și Ken (actorii funcționează bine într-o coregrafie dinamică ce redă multiplicarea depersonalizării), niște stereotipuri de gen cu personalitatea jucăriilor sexuale, duc o existență monotonă, uniformizată, pe care nu o percep ca atare, căci simțul realității le-a fost atrofiat de drogul zilnic. O lume de nenumărați Sophia (robotul umanoid) pe dos, adică oameni robotizați, menținuți într-o stare de fericire tîmpă, care îi face ușor manipulabili întru gloria unui lider cu o personalitate la fel de sterilă. O lume cu o singură dominantă (fericirea), o dictatură a artificialului, în care fiecare are totul, mai puțin pe sine, și în care toți sînt fericiți, dar nu și diferiți.

În spectacol, personajele circulă cu biciclul electric *(segway)* într-o variantă futuristă, sînt îmbrăcate la fel, au același ton fals entuziast și nu depășesc afectul unui preadolescent. În ciuda (sau tocmai din cauza) evoluției tehnologice și genetice, oamenii nu se maturizează emoțional (aici este o conexiune pe care regizoarea o face cu publicul-țintă al teatrului producător, mizînd, în scenele de confesiuni intime, pe modele de comunicare/relaționare ale adolescenților). Rezultă un univers steril, robotic, uniform și muzical, căci regizoarea include muzica printre formulele de standardizare a vieții. Muzica (creație Silent Strike) este aici o formă de comunicare, control și dominare, unul dintre instrumentele agresiunii oficiale, pentru că și ea forțează/impune fericirea, iar artificialitatea ei se conectează cu cea a întregului univers distopic.

De la un punct încolo însă, tot acest construct performativ devine monoton întrucît, pe de o parte, odată stabilit modelul, el nu mai evoluează, ci se reproduce timp de trei ore, iar pe de altă parte, apariția contrastului (sălbaticii, oponenții regimului), care ar fi putut contrabalansa paradigma stabilită pînă în acel moment, nu este suficient de puternică, fiind marcată, paradoxal, de o doză mare de artificial (sălbaticii par la fel de convenționali ca „fericiții", doar că fără intenție). Insertul din Shakespeare, cu scena balconului din *Romeo și Julieta,* ca un contrapunct demonstrativ privind rolul emoțiilor, al artei și gîndirii critice în raport cu îndobitocirea mult prea fericită, este prea lung și monoton pentru a dinamiza formatul spectacular deja instalat. Spectacolul ajunge, involuntar, „o lume nouă" în sine, fără a mai avea forța de a fi/genera și comentariu critic.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Despre o posibilă criză a economiei noastre

Dintre multele prostii rostite pe la televizor, am trăit s-o aud și pe aceea în care, după un cutremur de pământ, una dintre „fetele inteligente“ din televiziunile noastre se afla într-un interviu cu un specialist în domeniu. Fata noastră era foarte supărată pe faptul că acest cutremur nu fusese anticipat și chiar l-a întrebat pe specialistul respectiv dacă aceste fenomene naturale nu pot fi prevestite. Omul a rămas pe moment surprins de stupizenia întrebării, dar nu a reacționat în nici un mod. S-a mulțumit să răspundă că nu, nu pot fi anticipate. Tot așa se întîmplă și cu crizele economice. Nimeni nu poate prevesti cu exactitate apariția unei crize economice. Din această cauză, Roubini nu a fost genial cînd a spus că va urma o criză. Era evident că va urma o criză și nu a fost singurul care a spus-o. Nu există metode în știința socială care să spună cu exactitate momentul apariției unei rupturi într-un sistem social, după cum nu există metode care să permită cuantificarea cu exactitate a apariției unui cutremur. Restul sînt exprimări aproximative care nu ne ajută prea mult.

În cele ce urmează ne propunem să lăsăm specialiștii în cutremure să se pronunțe asupra unui posibil viitor seism și noi să discutăm despre o posibilă viitoare criză economică. Nu ne vom raporta la economia mondială, ci doar la economia țării noastre. Este posibilă o criză economică proprie, adică în afara ciclului economic global? Care sînt premisele acestei posibile crize? Cum se manifestă această criză, deci cum o recunoaștem? Care ar putea fi amploarea sa? Cum poate fi combătută, prevenită, o asemenea criză?

Primul lucru pe care trebuie să-l spunem este acela că economia globală se află într-o perioadă de recuperare economică și creștere după criza din anul 2008. Este un moment de „veselie“, cum spun economiștii, și de entuziasm. Dacă lucrurile nu vor fi deranjate de un conflict comercial sau militar planetar, atunci este de așteptat ca această perioadă să continue. Sîntem la începutul unui nou ciclu Kondratiev. Ne aflăm în faza ascendentă a ciclului economic, în interiorul căreia noile tehnologii IT&C dau tendința și duc omenirea înainte. Este un val excelent anticipat de către Toffler, a cărui tendință caracterizează secolul nostru. Dincolo de ciclurile sale mai puțin sesizabile (cum sînt cele decenale, de exemplu), nu este de așteptat ca economia mondială să intre într-o mare criză înainte de epuizarea acestei noi tendințe.

Chiar pe acest fond, la noi poate izbucni o criză economică. În ce condiții se poate întîmpla asta? Condiția de bază, îndeplinită, din păcate, este aceea a unui management macroeconomic autarhic, în dezacord cu angajamentele politice și economice. Adică împotriva intereselor României. Aceasta are la bază poziționarea eronată a celor care ne conduc. Ei nu înțeleg că România de azi este o țară deschisă, membră a UE, legată prin foarte multe angajamente comerciale și financiare de statele dezvoltate, membre ale UE. În aceste condiții, economia nu poate fi condusă prin politici proprii, autarhice. Aici este o mare contradicție, una fundamentală. Instrumentele economice aplicabile sînt diferite. Dar să ne explicăm, să fim mai clari. Se tot discută despre inflație și despre rolul său în dezvoltarea economică a unui stat. Este clar, și teoreticienii, dar și practicienii cunosc acest lucru, că există conceptul de „inflație benefică“. Da, banii pot fi folosiți pentru expansiune economică și chiar au fost folosiți pentru expansiune economică. Dacă cineva va analiza ritmurile inflației și ale creșterii economice ale statelor occidentale de după al Doilea Război Mondial, va realiza că banii au fost folosiți pentru expansiune și dezvoltare economică. Sînt însă cîteva condiții pe care o țară trebuie să le îndeplinească pentru a folosi inflația, deficitele și îndatorarea pentru dezvoltare. Este vorba despre capacitatea țării respective de a valorifica pozitiv moneda în exces. Banii trebuie să ducă la expansiunea economiei reale (în interior, dar și în exterior), să multiplice acumularea de capital real și să creeze premisele absorbției și revenirii monedei. Dacă banii aduc bani, atunci totul este în regulă, inflația poate fi resorbită și datoriile pot fi sustenabile. Dacă banii nu aduc bani, ci doar datorii nesustenabile, atunci apar problemele. În același timp, politicile economice sînt dictate de restricțiile de poziționare a statului în raport cu economia mondială din momentul aplicării lor. Pentru a nu eșua și a nu duce la crize, ele trebuie să fie adecvate în raport cu aceste poziții. O țară care are angajamente de deschidere economică în raport cu un spațiu economic și politic cum este cazul România-UE, nu poate practica politici autarhice, adică nu se poate gestiona ca un stat izolat, cu spatele la celelalte state. În aceste condiții de inadecvare și de comportament economic guvernamental deviant, da, este posibil ca România să treacă printr-o criză economică proprie, chiar în timp ce statele partenere se află pe faza ascendentă a ciclului economic. Chiar integrată în UE, pînă la urmă economia noastră este condusă de către guvernul nostru. O asemenea criză ar fi ca o intrare pe contrasens.

Cum recunoaștem o posibilă astfel de criză? Există măsurători în știința economică, așa cum există măsurători, să zicem, în medicină. Cînd un organism uman se apropie de boală, parametrii săi de funcționare o arată destul de sugestiv. Un medic diagnostician judecă toți acești parametri pentru a putea stabili cu exactitate de unde vine boala. Într-un sistem economic național se întîmplă la fel. Parametrii de funcționare ai economiei ne spun cînd se apropie criza sau cînd sîntem în criză. Dacă vom continua cu exemplul despre inflație, atunci putem spune în mod clar că o inflație de 10-15% înseamnă deja instalarea unei crize economice. La asemenea cifre dispare încrederea în moneda națională și fenomenul începe să se autoalimenteze pe diferite canale. Primul dintre canalele care autoalimentează inflația este cursul de schimb valutar, presat în permanență ca urmare a fenomenului de „fugă de leu“, dar mai există și alte canale, cum sînt dobînzile bancare, inflația importată, fenomenul de creștere a costurilor în economie, spirala inflaționistă. În cursul inflației, odată dezordinea instalată, nimeni nu mai știe care sînt cauzele și care efectele. Totul se întrepătrunde și se potențează spre haos. Am luat în dezbatere inflația ca exemplu de semnalare a crizei, dar poate să nu fie singura. Chiar și mult trîmbițata încadrare de anul trecut în deficitul bugetar de 3% este una discutabilă, făcută în condițiile în care PIB-ul a crescut mult, gonflat fiind de consum și de iluzia prosperității. Pe fondul distrugerii echilibrelor și al pierderii încrederii în România, dar și pe fondul îndatorării, putem intra într-o criză a rambursării datoriei publice, așa cum i s-a întîmplat Greciei. O asemenea criză ar presupune ani îndelungați de austeritate. Ar fi un fel de plată pentru iluzia consumului de acum. De fapt, austeritatea este singura opțiune de ieșire din criză pentru un stat ca România, care nu-și poate externaliza în nici un fel dezechilibrele și nu poate transmite asupra partenerilor săi, prin exporturi competitive, tensiunile interne. Cu alte cuvinte, ar fi bine să știm exact să gestionăm corect și cu prudență ceea ce avem și să nu picăm într-un entuziasm gratuit, pe care îl putem plăti scump mai tîrziu. Statele lumii sînt diferite, iar managementul lor macroeconomic este diferit. Atunci cînd conduci o economie trebuie să știi exact ce conduci și mediul extern în care o conduci. Cîteva dintre beculețele tabloului de bord macroeconomic sînt deja aprinse și multe altele se pot aprinde în perioada următoare. Da, răspunsul este afirmativ. România se îndreaptă acum spre o criză economică majoră, dacă filozofia de management macroeconomic nu se va schimba rapid.

Cînd va fi această criză? Viteza cu care ne îndreptăm spre ea este destul de mare dacă ne gîndim că inflația era „negativă“ acum cîțiva ani, iar acum se ridică deja la 5%. Gospodinele din Guvernul României par foarte hotărîte să dea cu mașina în gard. Teoria conspirației spune că nu ar fi chiar ele vinovate și că așa sînt sfătuite. Asta are mai puțină importanță. De asemenea, tot teoria conspirației spune că acești oameni știu ce fac, dar o fac intenționat, acționînd împotriva României și a statutului său de țară membră a UE cu angajamente și obligații. Dacă trecem peste teoria conspirației, atunci putem bănui că în spatele unor asemenea măsuri, care induc dezechilibre și neîncredere, stă cineva care se joacă de-a Keynes cu economia noastră. Acel „cineva“ bănuit aplică însă un keynesism superficial înțeles, fără să știe prea multe despre epocă, autor și despre ceea ce înseamnă keynesismul, o doctrină ce dă soluții de combatere a crizelor la nivelul anului 1936 și care nu au nimic de-a face cu economia României din anul 2018.

Contabilii vechi purtau la ureche un creion chimic. Acela era instrumentul care făcea și desfăcea totul. Din creionul chimic se făcea planul și tot creionul chimic plătea salarii sau sporuri. Ideea că economia se poate face din creionul chimic este o eroare toxică, pe care o vom plăti cu vîrf și îndesat. Dacă ar fi așa, ar fi simplu, statele planetei Pămînt nu s-ar mai împărți în bogate și sărace. Un creion chimic din acesta viteaz ne-ar face să trăim tot atît de bine ca orice națiune de pe Pămînt. Ce bine ar fi!!!

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuşi“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

PUBLICITATE

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Casa ca ordine a lumii

Strămoșii noștri știau ceva ce noi am uitat: să construiești o casă nouă nu înseamnă numai buget, planificare și, eventual, o autorizație de construire. Pe vremuri, însemna, mai ales, deschiderea unui nou centru, un act hotărîtor care separa haosul de cosmos, prin ordine; un ritual capabil să dea soliditate construcției, să o facă să dureze. Romanii își îngropau zeii lari sub vatră și, dacă părăseau vreodată casa, îi dezgropau și îi luau cu ei. Înaintașii vegheau asupra lor. Casele înmagazinează istoriile familiilor și le păstrează între pereți, în mobile și dușumele. Devin astfel melancolice, vesele, meticuloase sau ușuratice. După mult timp nu mai știi dacă locuitorii sînt veseli pentru că locuiesc o casă veselă sau invers. Ori dacă ordinea casei e ordinea lor.

O casă mare, cu etaj, făcută pentru mulți copii, este acum locuită doar de doi bătrîni care își tîrșîie papucii dintr-o cameră într-alta. Au păstrat odăile copiilor exact ca atunci cînd au plecat la facultate, pe cuverturi stau ursuleți de pluș, pe pereți afișe cu staruri rock. Bătrînii șterg praful de pe ramele fotografiilor cu infinită grijă, parcă le este teamă că o să-i sperie pe copii și aceștia nu vor mai suna de Paști și de Crăciun. Așază ursuleții în poziții confortabile, cu un surîs. După ce udă plantele, șterg praful și verifică telefonul să nu fi pierdut vreun apel, bătrînii își strîng vestele pe ei și se retrag în bucătărie, singurul loc cald din casă, acolo unde arde o sobă cu lemne. Centrala dă doar 10 grade. Dar merită, căci altfel cum poți să pui deoparte bani din pensie, ca să le trimiți copiilor acolo unde sînt, pentru că viața e grea printre străini, nu-i așa? În bucătărie citesc, fac de mîncare, vorbesc, scriu felicitări și adrese pe plicuri, dar, de fapt, așteaptă telefonul care-i anunță că or să vină copiii în vacanță, împreună cu nepoții, iar casa va fi din nou plină și veselă, și se vor auzi tropote pe scară, rîsete, gălăgie, iar ei se vor simți din nou tineri, ca atunci cînd au construit-o. Telefonul tace. Casa lor nu este altceva decît icoana fericirii trecute, și așa va rămîne pînă ce primul va muri, iar al doilea va merge la azil, căci copiii și nepoții preferă Bahamas. Ordinea casei este rînduiala așteptării continue, ritualul animării speranței, fără de care și ei, și casa s-ar preface, pe loc, în cenușă.

Într-o casă cu fațadele neterminate, dar deja coșcovite, m-am strecurat printre papuci, pantofi, rucsacuri și haine azvîrlite pe jos, la intrare. Un cățel și un motan au profitat de deschiderea ușii și au țîșnit, oportuniști, înăuntru, încercînd, fiecare, să-i ia fața celuilalt. Apoi m-am lovit de piese de construcție din lemn, risipite pe jos. Mezinul e un pic dezordonat, s-a scuzat soția, deși, sincer, nu părea să fie cineva ordonat în acea familie. Cît am discutat despre planurile lor de viitor, prin salon s-au perindat vreo cinci copii de vîrste diferite, foarte familiari și extrem de dinamici. Păreau de-a dreptul zăpăciți, alergau de colo-colo, își trăgeau ghionturi și-și jucau feste, se speriau unul pe celălalt în bucătărie și pe scară. O bunică încerca să-i tempereze, fără nici un succes, apelînd la ideea învechită de rușine față de un om străin. Nu-s toți ai noștri, a punctat soțul. Unul e nepotul, altul prietenul fiicei celei mari. Construiseră casa în urmă cu 15 ani, cu bani puțini, sub presiunea creșterii numărului de membri și, de-atunci, rămăsese neterminată. Am făcut-o în regie proprie, mi-au povestit, și, „pe măsură ce șantierul se apropia

© wikimedia commons

de final, noi ne îndepărtam tot mai mult de mutare, căci muncitorii se simțeau bine în casă, n-ar mai fi plecat". În plus, începuseră să dispară lucruri, cum ar fi capetele de duș, cheile de rezervă de la uși, felurite echipamente și scule. „Așa că neam hotărît să ne mutăm înainte de a termina casa."

Între timp, tencuiala crăpase, lemnul se scorojise, iar copiii mîzgăliseră, pe pereții interiori, animale și lipiseră abțibilduri. Își reveniseră după efortul financiar, copiii crescuseră, nu mai desenau pe pereți; doreau o amenajare și niște lămpi pe holuri, în locul becurilor lăsate de muncitori acum ani și ani. În salonul de sus, cu pian, s-ar potrivi un tapet, îmi spunea soțul, în timp ce mezinul cel creativ încerca să lipească baloane de tavan, folosind jucării din silicon. La plecare, le-am strîns mîna cu căldură, în timp ce cățelul roșcat se suia cu picioarele pe mine. Abia după ce a zdrăngănit poarta în urma mea, am înțeles că orice amenajare aș fi gîndit s-ar fi așezat între ei și binele lor. Și am fost silit să recunosc: casa scorojită și dezordonată era perfectă.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Tereza-Brîndușa PALADE

Triburile post-religioase

Tensiunea de neevitat a timpului nostru pare să fie aceea dintre globalismul liberal, hrănit de utopia bunăstării universale, și naționalismul egocentric ce resacralizează frontierele și îi demonizează pe străini. Dar ce anume a condus, în sfera psihologiei credințelor, la această criză?

Să privim, de pildă, declinul unor religii structurate, ce ofereau pînă nu demult o speranță eschatologică, precum iudaismul și creștinismul. În urma lor rămîn „identitățile religioase" sau „religia nominală". În paralel, se produce o secularizare mai profundă, interesul contemporanilor fiind tot mai intens îndreptat spre „lumea de aici". Abandonarea unor sisteme ce ofereau sens și inteligibilitate transcendentă existenței nu poate să nu ducă la o criză existențială. Nu o criză acută, ci una vizibilă mai curînd prin simptome ca angoasa sau pierderea păcii interioare.

Frenezia cu care „dincolo"-ul a fost transferat „aici" a stat și la baza religiei seculare a marxismului. *Hybris*-ul paradisului pe pămînt continuă să hrănească speranțe și iluzii, cum ar fi de pildă programul stîngii radicale de a îndrepta toate nedreptățile de pe planetă. Bunăstare globală, o lume egală în toate privințele, țări fără frontiere etc. Și dacă e meritoriu să încerci să schimbi unele lucruri în jurul tău, a avansa proiecte revoluționare babelice, la scara unei lumi inevitabil complexe, s-a dovedit, deocamdată, imposibil. Poate că ar trebui să ne mulțumim, mai modest, să schimbăm ceva în favelele și Ferentariul din apropiere... Carl Gustav Jung, citînd dintr-un rabin, explică de ce Dumnezeu nu poate fi văzut de cei care „nu își înclină capul suficient de jos", adică sînt captivați de conștiința lor subiectivă, plină de proiecte grandioase, care îi face să privească „prea sus".

Ambiția de a îndrepta toate relele de pe Pămînt, justificată prin generozitatea fără frontiere, seamănă, s-ar putea spune, cu virtuțile aristotelice care, din cauza excesului, pot deveni vicii. Și au efecte adverse. Perdanții utopiei bunăstării universale, populațiile care nu se pot adapta schimbărilor rapide și nu înțeleg „proiectele globale", reacționează votînd lideri populiști care le cultivă fricile (de imigranți, de străini, de Soros) și le trezesc ura de cei diferiți – mai adaptați, mai flexibili, mai îngăduitori, mai conectați la lume prin Internet. Putin, Viktor Orbán și Trump sînt genul de lideri autoritari și „mesianici" ce răspund dorințelor de securitate psihologică ale acestor populații speriate de inovații sociale ce le primejduiesc reperele familiare, între altele prin deschiderea granițelor către valuri continue de imigranți – un proiect ce s-a dovedit riscant și pentru Uniunea Europeană.

Fenomenul poate fi descris, în interpretarea unor psihologi sociali, între care și Jonathan Haidt, autorul cărții *Mintea moralistă* (Humanitas, 2016), și ca o invazie a unor religii arhaice și totemice mai rudimentare, care le înlocuiesc pe cele complexe și structurate. Natura primordială a omului este religioasă – observă tot Haidt. Dar ea, natura, are oroare de vid. Ca atare, în locul complexității unei religii ce admite coexistența grîului și neghinei și lasă deschisă speranța că răul de azi va fi transformat de divinitate în binele de mîine, au reapărut urile tribale și dualismele primitive ce sînt aproape inevitabil fanatice. Tribalizarea credințelor răspunde și fragmentării existențiale, într-o lume mai complexă ideologic, politic și economic ca în trecut.

> Hybris-ul *paradisului pe pămînt continuă să hrănească speranțe și iluzii.*

Stînga utopică a mers așadar prea departe și și-a supralicitat ambițiile. Dar și reacțiile conservatoare s-au radicalizat. Ar fi fost de neconceput, acum circa douăzeci de ani, ca republicanii americani să adopte agenda simplist-naționalistă a unui Donald Trump sau să accepte pur și simplu un asemenea lider. Declinul credințelor structurate a fanatizat ambele tabere, care seamănă azi cu niște triburi rivale ce adoptă culori războinice opuse. Și polarizările primitive se extind în lume, în detrimentul democrației. Ieri în Turcia și Ungaria, azi în Polonia și România...

Cei mai mulți lideri populiști se legitimează așadar trezind uri atavice și alte emoții inferioare în rîndul unor populații cu credințe religioase mai schematice ca în trecut. Pentru unii intelectuali, desigur, nominalismul religios sau ateismul nu lasă loc tribalismului politic. Aceștia au adoptat cu succes strategii de automotivare existențială, de pildă cu ajutorul conceptelor iluministe (drepturile și libertățile omului) ce au luat locul vechilor religii complexe. Dar, statistic vorbind, pentru populațiile reactive la hiperglobalizare, lucrurile stau diferit. Criza existențială post-religioasă pare a fi una din cauzele psihologice ale diviziunilor tribale pe care le întîlnim azi pretutindeni.

***Tereza-Brîndușa Palade** este conf. univ. dr. la Facultatea de Științe Politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative.*

Luca ISTODOR

Cîteva întrebări despre Guyana

(nu neapărat de 20 de miliarde de dolari)

Într-un articol recent publicat pe site-ul *New York Times* despre exploatarea petrolului în Guyana, numit *„The $20 Billion Question for Guyana“,* al lui Clifford Krauss, țara e descrisă ca sălbatică, plină de ape, ca avînd doar „trei autostrăzi pavate“ și cu pene dese de curent în orașe, și fără electricitate în sate. Autorul continuă să vorbească despre satele din Guyana, unde copiii se „joacă goi în vremea umedă“ și merg la școală în canoe. Despre capitală, Georgetown, spune că e un oraș „uitat de timp“, cu canale construite de coloniștii olandezi și de sclavii africani.

Am dat peste acest articol datorită cunoștințelor pe care mi le-am făcut, în cele trei săptămîni de cînd sînt aici, în Guyana, care au dat *share* indignați articolului pe Facebook. Sigur, văzută superficial, de un străin, eventual un străin din Vest, Guyana ar putea fi descrisă așa cum a făcut-o autorul. În același timp, și dacă petreci două-trei săptămîni aici, vezi că lucrurile sînt mult mai nuanțate, și că Guyana nu e o țară „uitată de timp“, fără nici o speranță și viitor, așa cum pare să fie descrisă în acele paragrafe ale articolului lui Krauss.

Într-adevăr, cînd am ajuns în Georgetown, cu o bursă de cercetare despre drepturi LGBT, identitate națională și colonialism, nu m-am simțit nici eu tocmai în apele mele. În primul rînd, fusesem atenționat de mulți prieteni și multe rude, speriați de informațiile citite pe Internet despre țară. Unele sfaturi reușiseră să atingă o doză de absurd comic, cum ar fi replica mea preferată (pentru cît de specifică a fost) pe care am auzit-o înainte de plecare: „Ai grijă să nu te duci cu barca, în Georgetown, de pe plajă, noaptea!“ Cum își imagina respectiva persoană că eu aveam să ajung exact pe o barcă, într-o noapte, pornind de pe plajă, nu știu exact, dar cred că, atunci cînd citești atenționări alarmante despre un loc necunoscut de pe Internet, orice devine posibil. Sigur, la un moment dat, fricile celor din jur au încetat să fie amuzante și au început să mă sperie de-a dreptul, astfel încît atunci cînd am aterizat în Georgetown eram și eu cam terifiat.

În prima zi, peisajul nu a fost tocmai primitor: aeroportul era, în mare parte, în construcție, așa că am fost redirecționați către o clădire micuță, improvizată, de unde ne-am luat bagajele și vizele; străzile în Georgetown, fără trotuare și cu multe tarabe și comercianți stradali, aduc mult cu România rurală; în prima mea plimbare prin oraș, intrînd într-un parc, paznicul mi-a spus să nu mă duc în partea din spate, pentru că acolo era un hoț care ar fi putut să-mi fure telefonul; nu am fost prea fericit nici cu șopîrlele care intră constant la mine în apartament, sau cu lipsa apei calde.

Și totuși, Georgetown nu poate fi redus doar la o descriere tristă și fără speranță, fiindcă sînt o grămadă de lucruri pozitive de spus despre oraș (și despre țară). Încet-încet, m-am obișnuit cu viața de aici și mi-a fost mult mai ușor, de fapt, decît mă așteptam. Cel mai mișto lucru despre Guyana e diversitatea oamenilor și a culturilor. Cultura amerindiană (așa cum sînt numite aici persoanele indigene) există împreună cu cea africană, venită odată cu persoanele aduse ca sclavi din Africa, și cu cea indiană, ajunsă odată cu lucrătorii cu contract aduși după abolirea sclaviei, tot de către britanici. În plus, se adaugă o populație, mai mică, de chinezi, portughezi și brazilieni. Toate astea se regăsesc, ușor, în cam tot ceea ce vezi în Georgetown: temple hinduse laolaltă cu biserici anglicane și catolice, restaurante chinezești laolaltă cu mîncare creolă, indiană și amerindiană, iar sărbătorile naționale, dintre care multe presupun celebrări pe stradă sau parade, includ ziua emancipării sclavilor, sărbători creștine precum Crăciunul și sărbători indiene, ca Deepavali. Date fiind toate astea, în Georgetown sînt o grămadă de lucruri de descoperit, chiar dacă nu e un oraș turistic în sensul european al cuvîntului (adică cu multe muzee, străzi pietonale și baruri pentru hipsteri). Iar dacă ieși din Georgetown te poți oricînd îmbarca într-o expediție, cu toate că destul de scumpă, prin pădurea amazoniană, care acoperă o mare parte a țării.

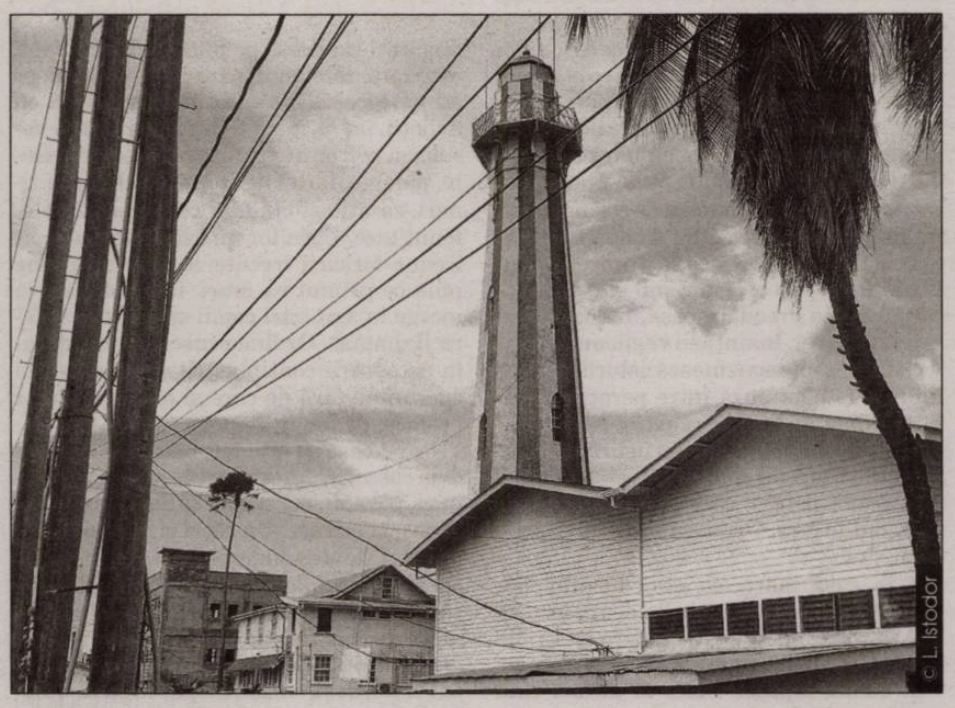

„De unde ești?
Ochii ăia frumoși nu sînt guyanezi.“

Comunitatea LGBT de aici, cu care lucrez în fiecare zi și despre care îmi fac cercetarea, este văzută, de multe ori, la fel de puțin nuanțat în raporturi internaționale și în descrierile de pe net. Cu siguranță că există probleme mari, printre care legile, moștenite de la britanici, care criminalizează actele homosexuale între doi bărbați și *cross-dressing*-ul (îmbrăcarea hainelor care sînt considerate a fi pentru genul „opus“ – lucru care criminalizează implicit persoanele trans). Persoanele din comunitate și, în special, persoanele trans nu sînt protejate de vreo lege antidiscriminare, și mulți sînt refuzați pur și simplu la angajare, ajungînd în unele cazuri pe străzi, mai ales dacă și familia lor își retrage sprijinul financiar din cauza identității lor. Mai mult, poliția e de multe ori ineficientă în cazuri de violență împotriva persoanelor LGBT sau participă și ea, în mod indirect, la atacurile homofobe.

În același timp, cei mai mulți oameni cu care am vorbit mi-au spus că lucrurile se schimbă. Și, de multe ori, într-un mod asemănător cu articolul lui Krauss din *New York Times,* descrierile sumbre de pe site-urile LGBT americane sau europene nu reflectă asta. Anul acesta a avut loc prima paradă LGBT din istoria Guyanei, care s-a desfășurat fără incidente. Mai mult, legea care criminalizează actele homosexuale nu a fost aplicată de ani, și există persoane *out,* care își declară public identitatea. Într-o noapte, am experimentat și eu, mai direct, limitele sau aplicabilitatea acestei legi: m-am sărutat, semipublic, cu un băiat în parcarea unui mall. În afară de niște priviri mai lungi, nu s-a întîmplat mai nimic. În aceeași noapte, alți doi prieteni cu care eram, amîndoi băieți, mergeau pe stradă ținîndu-se în brațe și o mașină de poliție s-a oprit pe lîngă noi. Am înghețat puțin, dar tot ce au făcut a fost să întrebe *„Everything all right?“* și să meargă mai departe.

Nu mi-a fost atît greu să trec peste fricile *„first world“* legate de pericolele din Guyana, și nici de cum e să fii gay aici. Cred că cel mai greu, însă, a fost să înțeleg relația mea cu standardele de frumusețe, și ele venite din Vest, și cu cine (și de ce?) consideră pe cineva frumos sau atrăgător. Chiar în ziua în care am ajuns aici, vorbind cu cîțiva tipi pe Grindr, o aplicație de *dating gay,* am avut două conversații cumva neliniștitoare. Prima persoană mi-a spus că nu prea vrea să îmi dea o poză cu el, fiindcă e mai „grăsuț și cu pielea închisă la culoare“, și, din cauza asta, multe persoane nu mai vorbesc cu el după ce le dă poza. Cea de-a doua persoană m-a întrebat, după ce mi-a văzut poza de profil: „De unde ești? Ochii ăia frumoși nu sînt guyanezi“.

Ambele replici m-au lăsat cu întrebări: În primul rînd – persoanele din Guyana nu au ochi așa frumoși? Sau nu sînt așa de frumoase? Și apoi, mai general, cît de adînc înrădăcinate sînt standardele de frumusețe care privilegiază persoanele albe, cu anumite trăsături faciale și forme ale corpului? De cîte ori contribuisem și eu, de fapt, la aceste standarde, fără să vreau? Întrebările mele s-au înmulțit din ce în ce mai mult atunci cînd am observat, cunoscînd din ce în ce mai mulți tipi gay aici, că sînt atras de mult mai puțini dintre ei decît aș fi în SUA sau în România. Nu știu dacă am cum să îmi schimb propria percepție asupra a cine e atrăgător și cine nu, dar, cu cît am petrecut mai mult timp aici, cu atît am realizat că în vocabularul nostru ar trebui să existe doar un foarte personal „mie mi se pare atrăgător băiatul ăla“, și nu un generalizator „persoana asta e frumoasă“.

Pînă la urmă, atît percepțiile asupra orașului, cît și standardele de frumusețe și drepturile LGBT se leagă strîns de istoria colonială a Guyanei și a lumii, și de relația statelor așa-numite „în dezvoltare“ cu Vestul. E o relație în care statele „dezvoltate“, „civilizate“ sînt puse într-un fel de opoziție cu statele foste colonii, „necivilizate“ și „sălbatice“. Statele din Vest devin un fel de paradis, cu persoane „frumoase“ (parcă se spunea că cei mai frumoși sînt suedezii, nu?), cu libertăți absolute pentru persoanele LGBT și cu orașe turistice, *„safe“,* în timp ce statele ca Guyana sînt prezentate ca pline de boli, jafuri, atacuri împotriva persoanelor LGBT și persoane nu tocmai atrăgătoare. Iar discursurile de tipul celui al lui Krauss din *New York Times,* pe lîngă faptul că sînt lipsite de nuanțe, omit să spună că Guyana nu și-a creat problemele tocmai singură, ci a fost o țară constant exploatată de coloniști, care au folosit resursele Guyanei pentru propria dezvoltare economică.

Luca Istodor *face studii de gen, sexualitate și feminism la Universitatea Harvard, în SUA, și își petrece vara în Guyana, lucrînd cu SASOD, o organizație LGBT din Georgetown.*

Cristina ȘTEFAN

Vorbește cu părinții tăi

Un bărbat, pe canapea, cu capul plecat. O fată cîrlionțată, într-un hamac roșu întins pe balcon. O femeie în semiîntunericul sufrageriei, din profil, o fată care-și ascunde chipul în mîneca hanoracului, alta, pe terasă, privind la traficul de jos, într-o zi înnorată. Toți sînt copii-adulți, parte din proiectul „Erau și ei tineri cîndva", al fotojurnalistului **Andrei Pungovschi**, publicat pe Documentaria.ro. Sub fiecare imagine, o singură întrebare și răspunsurile celor fotografiați: „Dacă ai sta de vorbă cu părinții tăi tineri, ce ai schimba la cum te-au crescut?"

Andrei Pungovschi a început această serie după cîteva discuții cu prieteni apropiați, ale căror copilării au produs în ei unele efecte negative, vizibile și în prezent. Indirect, ideea i-a venit și privindu-i pe proprii părinți, în special pe tatăl său: „El nu conștientizează cum l-a afectat copilăria sa. Îmi povestește amuzat de bătăile crunte pe care le lua în copilărie și cum bunicul nu s-a jucat niciodată cu tatăl și cu unchiul meu. Tata vine din sportul de performanță și m-a bătut la cap toată copilăria mea: «Orice faci, trebuie să fii cel mai bun.» Și asta a avut niște urmări pentru mine, la un moment dat, dar el a făcut-o cu cele mai bune intenții. Mama, în schimb, era anxioasă, foarte atentă să nu răcesc, să nu mă îmbolnăvesc, iar asta s-a transformat într-o ipohondrie cu care m-am luptat mulți ani. A trecut abia după ce am înțeles-o pe mama, și după niște atacuri de panică – după ce am ajuns la cardiolog, unde am auzit prima dată cuvîntul «anxietate», pe care l-am înțeles altfel decît «încă o grijă»."

Aș putea pune întregul proiect sub semnul poeziei lui Philip Larkin: *„They fuck you up, your mum and dad, / They may not mean to, but they do."* Însă îl văd și ca pe un îndemn la o mai bună comunicare între părinți și copii. Fotografiile din seria lui Pungovschi arată copilării în care se poate regăsi oricine. O parte prezintă povești ascunse ale abuzului emoțional, mai mult sau mai puțin grav. Unele dintre interviuri vorbesc despre părinți care au condiționat afecțiunea sau manifestarea dragostei de succesul academic. „Cred că aveam 17 ani cînd l-am auzit prima oară pe taică-meu să zică «Bravo!»", spune Gabriel, în vîrstă de 39 de ani. Cîțiva, precum Monica, de 31 de ani, vorbesc despre părinții hiperprotectivi: „I-aș ruga să nu mă mai ajute, pentru că asta îmi creează o mulțime de handicapuri. Inclusiv cu chestiuni minore, să nu-mi spele rufele sau să nu-mi aducă mîncare, în condițiile în care nu-i rog și mi-ar plăcea să mă descurc singură." Iar alții discută despre părinții absenți: „Nu știu ce era în capul lui, cînd a hotărît să mă lase pe mine și să-și vadă de viața lui, dar dacă era acolo, nu neapărat fizic, dar emoțional, să știu eu că există o persoană care mă iubește necondiționat, nu mai căutam dragoste în altă parte", spune Elena, de 30 de ani.

Ca părinte, vrei să faci lucrurile „cum trebuie"

Dar ce presupune asta, de fapt? Cum majoritatea celor intervievați au peste 29 de ani – și au, așadar, părinți crescuți în comunism –, m-am întrebat dacă nu cumva traumele lor, mai mici sau mai mari, țin și de o anume epocă, în care ideea de ce e bine pentru un copil însemna mai puțin bunăstarea psihologică, și mai ales să îi fie satisfăcute nevoile de bază, să aibă de mîncare și de îmbrăcat. Căci a fi părinte înseamnă mai mult de atît, tatăl și mama avînd o influență semnificativă pentru cum se va dezvolta copilul, inclusiv pentru personalitatea, dezvoltarea emoțională, comportamentul acestuia ș.a.m.d. Studiile arată că atașamentul timpuriu și căldura relației prezic viitoarea dezvoltare a copilului. „Mai e nevoie de cîțiva ani pînă să ne educăm, ca părinți, la nivelul unei întregi generații, și e nevoie de efort conștient în această direcție, de asumarea propriilor vulnerabilități, de a învăța că emoțiile și nesiguranțele noastre sînt responsabilitatea noastră și nu a copilului. Văd atîtea cazuri în care părinții își umilesc copiii și au impresia că le fac educație", explică **Mădălina Sava,** psiholog, fondatorul Asociației Choice.

Părinții au nevoie să-și vindece propriile răni din copilărie.

Copiii au nevoie să învețe atît autonomia, cît și disciplina, adaugă ea. Ambele, însă, cu măsură: „Văd adeseori părinți aducîndu-și copiii în terapie pentru că nu sînt suficient de autonomi, organizați, disciplinați, proactivi, dar, în același timp, ei îi controlează, le fac programul, îi cicălesc și le spun ce să facă. Cum să învețe copilul să fie proactiv dacă tu îl intimidezi și nu îi dai spațiu?"

„Meseria" de părinte nu este una ușoară. Și este una în care, prea des, mamele și tații își aduc propriile probleme. „Oricine își dorește succesul copilului său, dar acei părinți care – prin experiența de viață și prin propriile vulnerabilități – au dezvoltat o teamă puternică de eșec, raportată la propria persoană, tind să modeleze aceste comportamente și copiilor, care sînt extrem de sensibili la ceea ce văd la părinți. Ceea ce înseamnă că atunci cînd copilul va avea eșecuri – și va avea! –, acestea vor fi mult mai dificil de tolerat. Cîți părinți discută cu copiii lor despre faptul că e normal și uman să greșești, că nu poți face totul perfect de fiecare dată? Cîți părinți își pregătesc copiii și pentru eșec, învățîndu-i modalități sănătoase de a-i face față? Mi-ar plăcea să văd părinți care își ascultă copiii, care îi învață să fie atenți la propriile emoții și nevoi și care îi ajută să le identifice și să le comunice."

Părinții au nevoie, la rîndul lor, să-și vindece propriile răni din copilărie. Căci, altfel, e foarte posibil ca traumele doar să fie duse mai departe, de la o generație la alta. „Cred că [tata] suferă sau a suferit la un moment dat de depresie și am încercat să-l înțeleg și să povestesc cu el despre lucrurile astea și să-l ajut să înțeleagă cum văd eu lucrurile", spune, în cadrul proiectului, Angela, de 25 de ani.

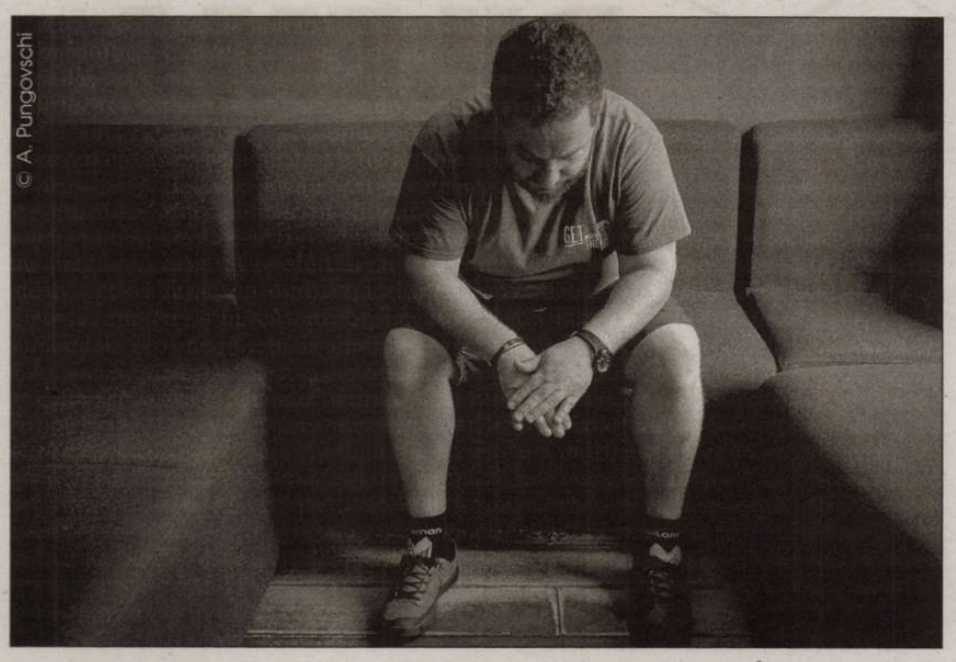

„Relația cu copilul se repară, nu copilul"

Comunicarea, de ambele părți, contează mult, la fel și asumarea. Căci, pînă la urmă, „nu îți poți învinovăți părinții pentru toate neajunsurile din viața ta", subliniază psihologul Mădălina Sava. „E foarte important să te uiți în urmă, să vezi și unde au greșit, dar și unde au făcut bine, și să porți cu ei o discuție autentică legată de asta, dacă natura relației permite. În majoritatea cazurilor, relația, cu efort și disponibilitate din ambele părți, poate fi reparată sau îmbunătățită."

Proiectul lui Andrei Pungovschi este în continuare deschis, poate participa oricine dorește. Ar vrea să îl includă și pe tatăl său, „să vorbesc, cumva, cu copilul din tatăl meu". Unii dintre oamenii care au participat la proiect spun că a fost, pentru ei, ca o ședință de terapie. Că, vorbind, și-au dat seama de niște lucruri pe care nu le conștientizaseră pînă atunci. „Unii spun «eu am ieșit OK», au făcut părinții niște lucruri pe care le-ar fi schimbat, dar în mare le sînt foarte recunoscători acestora. E ceva ce nu anticipasem cînd am început procesul acesta: i-a ajutat discuția în sine, dar și să-și vadă gîndurile așternute pe o pagină – asta i-a ajutat să își așeze lucrurile. E important să conștientizezi ca să poți trece mai departe", spune fotojurnalistul. „Majoritatea oamenilor care mi-au scris s-au gîndit destul de mult, fie la terapeut, fie singuri, iar mulți dintre ei au povestit deja părinților lucrurile pe care mi le-au zis mie."

„Părinților care acum își cresc copiii le-aș sugera să își dedice timp și propriei persoane și relației de cuplu", afirmă psihologul Mădălina Sava. „A fi părinte este o experiență complexă, care poate fi obositoare. E important ca părinții să-și păstreze propria identitate, să-și reia o parte din activitățile plăcute de dinainte de a avea copilul, să aibă relații sănătoase cu prieteni, hobby-uri. Acestea ajută foarte mult, pentru că astfel simți că ai propria ta viață și nu ajungi să fii un satelit în jurul copilului." În plus, în relația cu copilul, există o sumedenie de întrebări pe care cei care sînt deja sau care vor fi în curînd părinți ar trebui să și le pună: „Știu ce înseamnă să pun limite sănătoase? Sînt prezent pentru copilul meu? Și neglijența este o formă de abuz, iar a fi prezent nu înseamnă doar «a-i oferi toate condițiile». Îl ascult? Îi dau spațiu să-și exprime emoțiile și nevoile? Îi ofer un model? Dacă eu sînt anxios și cred că lumea este un loc periculos, cum pot crește un copil curajos, care să își asume riscuri și să fie proactiv cînd este nevoie? Ce îl învăț despre cum să interacționeze cu alți oameni? Vorbesc cu el despre relații de cuplu? Cum vorbesc cu el despre asta?"

Andrei Pungovschi îmi spune că ar vrea să ajungă și în zonele rurale, la oamenii care nu ar citi în mod normal despre *parenting*. Vrea să iasă din aria urbană, unde oamenii se informează și se implică în viețile copiilor, iar mulți (atît părinți, cît și copii-adulți) și-au conștientizat deja problemele și încearcă să le rezolve. În plus, scopul proiectului său e să ajungă la cei care acum își întemeiază o familie sau au copii mici și, văzînd fotografiile și poveștile, „să cadă pe gînduri. Nu există să nu faci niște greșeli ca părinte, dar există greșeli mari, cu consecințe devastatoare, și greșeli mai mici, și nu e un capăt de lume." Iar dacă din toți cei care îl văd, „doi-trei părinți își schimbă comportamentul, eu sînt mulțumit", încheie el.

CĂLĂTORII SIAMEZI AU RIDICAT UN KILOGRAM DE PLUȘ ÎN CINSTEA MODERNIZĂRII

■ Biblioteca Astra își deschide o filială nouă în aeroportul din Sibiu. Călătorii vor putea împrumuta cărți de la terminalul pentru sosiri. Returnarea cărților se poate face fie tot acolo, fie la sediul central, din oraș. Mi se pare o inițiativă bună: o carte în chip de *„Welcome"* sau de *„Goodbye"*. Lectură plăcută! (**M. M.**)

■ La o brutărie, două chifle mari, unite între ele ca doi siamezi. Acest produs de panificație are un nume pe care-l aflu cînd aud pe cineva rostindu-l, sub forma unui singular-plural: „Dați-mi și mie *un ochelari,* vă rog". (**D. S.**)

■ Atît de mare a fost mîndria autorităților din Vela, județul Dolj, că vor asfalta un drum, încît au ridicat o cruce în cinstea modernizării. Doar că, între timp, s-au terminat banii pentru lucrări. Așa încît asfaltul

Cu ochii-n 3,14

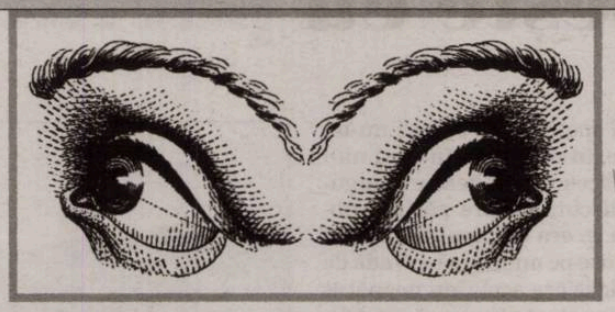

n-a mai ajuns decît la intrarea în sat, pînă la cîțiva metri de monument. Restul de cinci kilometri de drum sînt, în continuare, de pămînt. Ce să mai zici? Doamne-ajută! (**C. Ș.**)

■ Fotograful neozeelandez Henry Hargreaves a imortalizat, printre altele, ultimul fel de mîncare cerut de condamnații la moarte americani înainte de execuție. Timothy McVeigh (teroristul din spatele atentatului din Oklahoma City) a cerut un kilogram de înghețată de mentă cu bucăți de ciocolată. Ronnie Lee Gardner (tîlhărie și dublu asasinat) a comandat un *steak,* un homar și a cerut ca, în timpul mesei, să se uite la trilogia *Lord of the Rings.* Victor Feguer (răpire și crimă) a vrut doar o măslină, iar Ricky Ray Rector (dublu asasinat) – o friptură, pui prăjit și o plăcintă cu nuci pecan – pe aceasta din urmă rugîndu-l pe gardian să i-o păstreze „pentru mai tîrziu". (**M. P.**)

■ Dacă ești un iepure de pluș în Alabama, ești uitat în căruciorul de cumpărături al unui supermarket și ajungi la tomberon, ai totuși șanse să nu sfîrșești în felul ăsta. Cînd mama fetiței care și-a uitat iepurele a sunat la magazin, sperînd să-i dea de urmă, a declanșat o adevărată acțiune de căutare. Managerul a făcut echipă cu angajații, l-au căutat peste tot și au ajuns, pînă la urmă, la groapa de gunoi, unde, după cîteva ore, au reușit să-l găsească. Acum iepurele s-a întors acasă, cu o frumoasă poveste de viață. (**S. G.**)

ALTCINEVA (IMPRESIONAT DE ÎNCĂRCĂTURA MOMENTULUI) COMENTEAZĂ, MAI MULT DECÎT GRĂITOR: „SINGURA GRIJĂ NE ERA DACĂ SĂ COMBATEM ÎNCHIDEREA CÎNTÎND CU SUSUL ÎN JOS"

■ Un bărbat 60+, către omul bun la toate din piață care i-a reparat aprinzătorul: „Dom'le, cînd m-apropii de dumneata, se-aprinde, cum mă depărtez, cum nu se mai aprinde!" Altcineva comentează: „Așa-i și cu femeile!" (**C. Ș.**)

■ Primarul comunei dîmbovițene Pietroșița, Ion Leonard Dicu, și-a acordat singur titlul de cetățean de onoare al localității pe care o conduce. Impresionat de încărcătura momentului, omul a plîns la ceremonie. (**A. M. S.**)

■ A devenit de-acum celebru interviul realizat în direct cu doamna premier de către Antena 3. Faptul că doamna Dăncilă, cînd plouă, vorbește despre irigații și despre planul pus la punct în acest context arată că doamna premier bate cîmpii, indiferent de starea vremii. Și faptul că își găsește sprijin și reazem la Dumnezeu cînd vine vorba de gramatică și ale ei reguli ține de evlavioșenia doamnei în cauză. Un singur lucru îi scapă premierului în funcție, faptul că Dumnezeu te poate ajuta, dar nu te poate vindeca... Ultimul exemplu, mai mult decît grăitor, o readuce în prim-plan pe doamna premier și ale domniei-sale bolboroseli de maximă rezonanță (căci a-i pretinde doamnei premier să enumere cîteva dintre capitalele țărilor balcanice e la fel cu a o trimite pe Lună; evident că în secunda următoare ar începe să-și facă bagajele). Nu, doamna premier nu suferă de spasmofilie, cum și-ar fi găsit scuza în presiunea pe care o resimte, ci de incapacitate abisală de a pricepe ceva din tot ce-i trece pe sub nas. Și de imposibilitatea de a dobîndi, măcar din mers, elementare cunoștințe de cultură generală pe mandatul încă în curs. Pînă cînd? Pînă cînd această persoană va mai avea tupeul să reprezinte România. Să „ne" reprezinte. „Pe noi?!" Cum își permite? (**R. M.**)

■ „Mi-e dor de anul ăla în care singura grijă ne era dacă să dăm zece milioane de euro pe o operă de artă a lui Brâncuși" – un comentator pe Facebook, deznădăjduit de ce ni se întîmplă. (**M. C.**)

■ Într-o emisiune, dl Mihai Gâdea: „Sînt culturi afectate din cauza inundațiilor?" Dna Viorica Dăncilă: „Da, cum să nu. Dar noi, Guvernul, le combatem cît putem de mult prin irigații." (**C. Ș.**)

■ Primarul unui oraș din statul american Rhode Island a decis închiderea unei clădiri din motive ce țin de păstrarea igienei publice. Supărat, proprietarul a comandat o pictură murală pe unul dintre zidurile exterioare ale clădirii în care primarul este înfățișat cu pantalonii în vine, stînd pe closet cu o coroană pe cap. Acum înțeleg de ce primarului Firea nici prin cap nu-i trece să închidă clădirile mizerabile care merită să fie închise în București: la cîte sînt, s-ar expune prea tare. (**S. V.**)

■ Prima casetă demo cu David Bowie cîntînd a fost descoperită recent, în coșul de pîine al lui David Hadfield, fost coleg în trupa The Konrads. Melodia înregistrată în 1963, pe cînd Bowie era doar un puști de 16 ani, se numește „I Never Dreamed" și urmează a fi vîndută la licitație în septembrie. (**C. Ș.**)

■ Toaletele unora dintre mall-uri au început să creeze lumi: la Parklake, una dintre ele e decorată cu obiecte cu susul în jos; iar alta are la intrare o mașină aproape întreagă și, în perete, o masă cu două scaune și-o sticlă de vin. (**I. P.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS: Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....
Telefon..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L. să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **755** ■ 9-15 august 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„O utopie a României de azi: normalitatea“

pagina **3**

MATEI VIȘNIEC

„Europa și «uciderea fiilor»“

pagina **5**

DARIA GHIU

„În absența lui Brâncuși“

pagina **14**

Munca

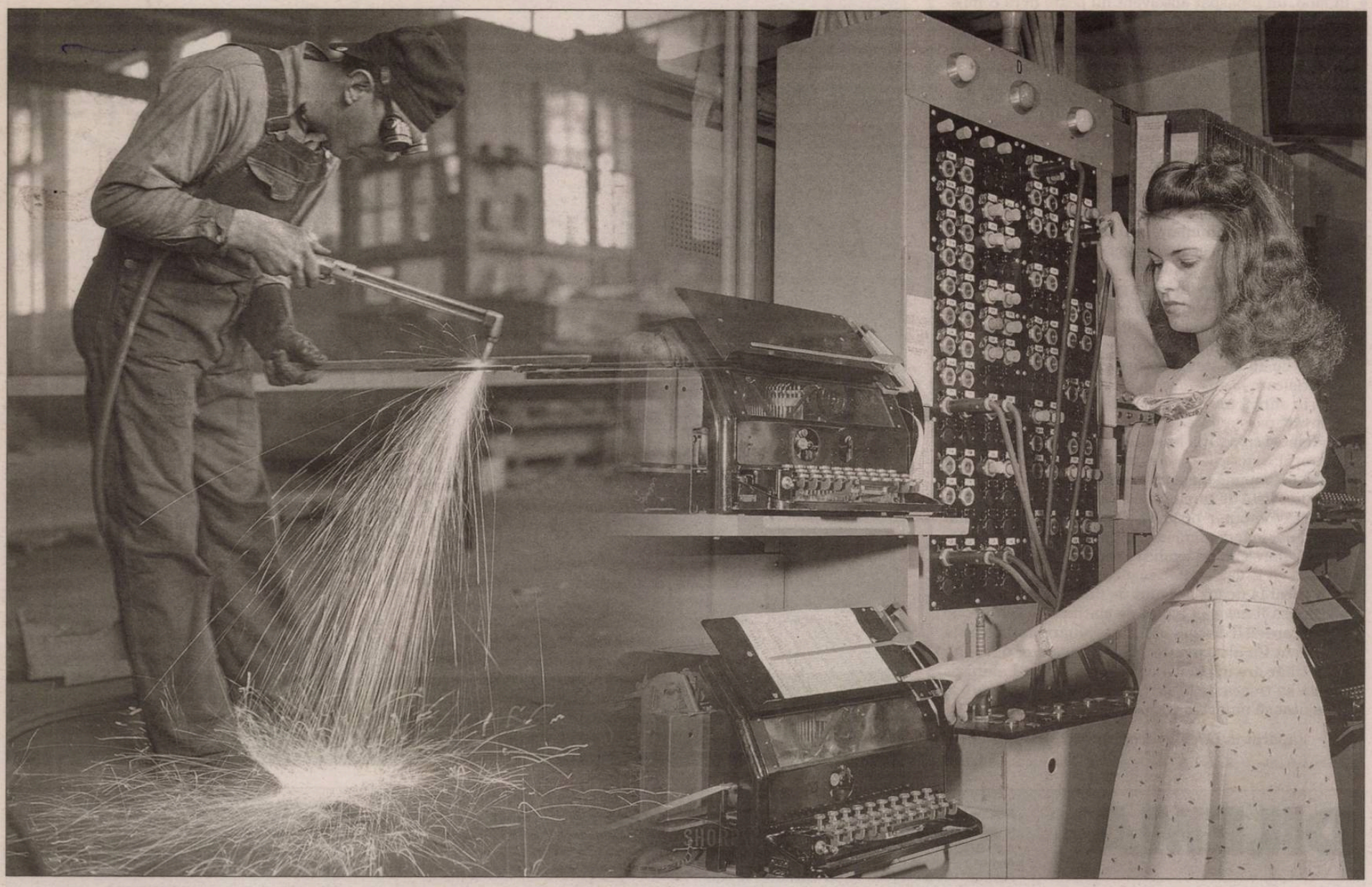

„Îmi place munca, mă fascinează, pot sta ore în șir să mă uit la ea.“

JEROME K. JEROME

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

ROMÂNIA 100

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

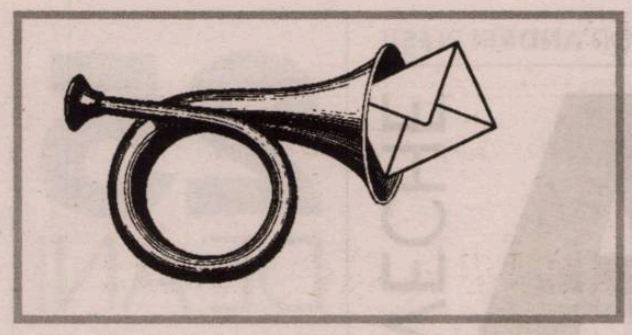

la vremuri noi, dileme vechi

Maria IORDĂNESCU

Primul loc de muncă

Una dintre întrebările curente la interviul de angajare este aceea legată de așteptările candidatului față de noul loc de muncă: cu ce gînduri vrea să ocupe postul oferit. Răspunsul cel mai des întîlnit din partea tinerilor aflați în fața primei slujbe este: „Vreau să învăț". În legătură cu el am de făcut cîteva comentarii.

La prima vedere, răspunsul „Vreau să învăț" poate părea iritant pentru angajator – la urma urmei, nu plătești pe cineva ca să învețe, ci ca să ajute la obținerea profitului – și dezavantajos pentru candidat, care, în postura de învățăcel, trebuie să accepte o retribuție mai modestă. Răspunsul este totuși un bun început pentru negocierea candidaturii, pentru evaluarea realistă a avantajelor și dezavantajelor fiecărei părți implicate: pe de o parte, angajatorul are în fața lui un viitor slujbaș în care va trebui mai întîi să investească timp și bani, dar care va deveni un om format în mod adecvat pentru nevoile firmei sale; pe de altă parte, candidatul va trebui la rîndul lui să investească timp și efort pînă la a se bucura de beneficii, avînd însă un loc de muncă pregătit să îi ofere condițiile prielnice deprinderii unei meserii.

Tot la prima vedere, pare un răspuns banal, firesc: în fond, un proaspăt absolvent nu poate livra competențe maxime la prima lui angajare. Și totuși, în România, mă tem că există explicații mai profunde pentru graba cu care tinerii, altfel aflați la vîrsta la care se cred atoateștiutori, își recunosc lipsurile și dorința de a le umple cu experiență: ies de pe băncile liceelor sau ale facultăților mult sub nivelul așteptărilor pe care angajatorii le au. Școala românească, măcinată de indiferență politică, își găsește cu greu rostul în formarea viitorilor slujbași. Tinerii trag după ei goluri masive de informații și deprinderi, de la primele clase pînă la universitate. Așa ajung economiști care nu știu să citească un bilanț contabil, profesori care habar nu au să închege un proiect didactic, arhitecți care caută dezorientați, într-un plan de casă, nordul și sudul, ingineri care învîrt în gol șurubelnița. Puși față în față cu responsabilități pentru care vor fi plătiți, tinerii noștri sînt, mai degrabă, temători, nesiguri pe ei și văd prima slujbă ca pe o oportunitate de a învăța ceea ce nu au învățat în școli: să facă primii pași către meseria care le este înscrisă pe diplomă.

Și, în sfîrșit, tot la prima vedere, răspunsul „Vreau să învăț" pare a avea legătură mai curînd cu tînărul candidat și cu poziția lui viitoare în firmă decît cu angajatorul. Și totuși: a-i oferi unui proaspăt absolvent o slujbă presupune un efort mai mare decît acela de a-i întocmi o listă de sarcini și de a aștepta randamentul. Pe lîngă computer, pix, hîrtie sau șurubelniță, trebuie să îi pui la îndemînă un capital de răbdare și de răgaz: răbdarea de a-i explica greșelile (și bucuria de a fi văzut că le depășește), răgazul de a se dezmetici și de a porni la drum, orientat de un model profesional pe care să îl urmeze, ajutat de claritate în cerințe, de reguli care să îl disciplineze, de evaluări prompte și la obiect etc. Cu alte cuvinte, primul angajator din viața unui tînăr are misiunea deloc ușoară de a-l ajuta pe acesta să treacă de la „Vreau să învăț" la „Vreau să fiu ajutat să muncesc eficient".

(apărut în *Dilema veche,* nr. 592, 18 iunie 2015)

Dilema veche vă propune

■ *Enciclopedia exploratorilor și călătorilor din toate timpurile și din toată lumea,* alcătuită de Silviu Neguț (Editura Meronia), aproape 600 de pagini ce conțin istoria descoperirilor și a explorărilor geografice cu repere cronologice, dicționarul în sine, plus repere bibliografice. O contribuție esențială pentru cine vrea să afle cum și-au descoperit oamenii propria planetă. (Marius Chivu)

■ A doua ediție a Concursului Național pentru Traducerea Poeziei Românești „Lidia Vianu Translates" se adresează poeților români de pretutindeni și constă în traducerea în limba engleză a poemelor autorilor cîștigători și publicarea lor bilingvă. Poeții interesați pot trimite cinci poeme în limba română însoțite de un scurt CV și de datele de contact pe adresa lidia.vianu@gmail.com pînă la data de 1 octombrie. Cîștigătorii vor fi anunțați pe 1 noiembrie. Concursul are și pagină de Facebook: Lidia Vianu Translates. (Marius Chivu)

■ Cîteodată, în chip fericit, întrebările retorice își găsesc răspuns prompt, concret și cu atît mai binevenit. Evident, simplă coincidență. Romanul lui Ivo Andrici, despre care am făcut aici vorbire nu cu mult timp în urmă, s-a reeditat la Polirom sub titlul *E un pod pe Drina* – Nobelul din 1961. Lectură plăcută... (Ruxandra Mihăilă)

■ Nu e vreme de stat în casă. La Summer Well (10-12 august) vin, printre alții, Cigarettes After Sex, Justice, Rhye și Oscar and the Wolf, pînă duminică, la Alexandria are loc Festivalul de teatru tînăr Ideo Ideis, iar pînă în 16 septembrie, la Muzeul „Antipa" găsiți o expoziție simpatică, cu fluturi vii. (Cristina Ștefan)

■ *Doc Martin,* un serial britanic început în 2004, care se pregătește pentru cel de-al nouălea și ultimul sezon. Neconvențional și cu mult umor (probabil celebrul umor britanic), te face să te uiți (aproape) în neștire. (Iaromira Popovici)

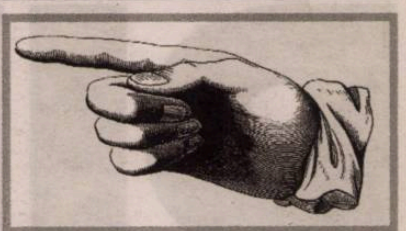

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Spirit critic**
- **Poluare**
- **Nepăsare**
- **Festivaluri literare**
- **Prietenie**

album dilematic Ernö Farkas

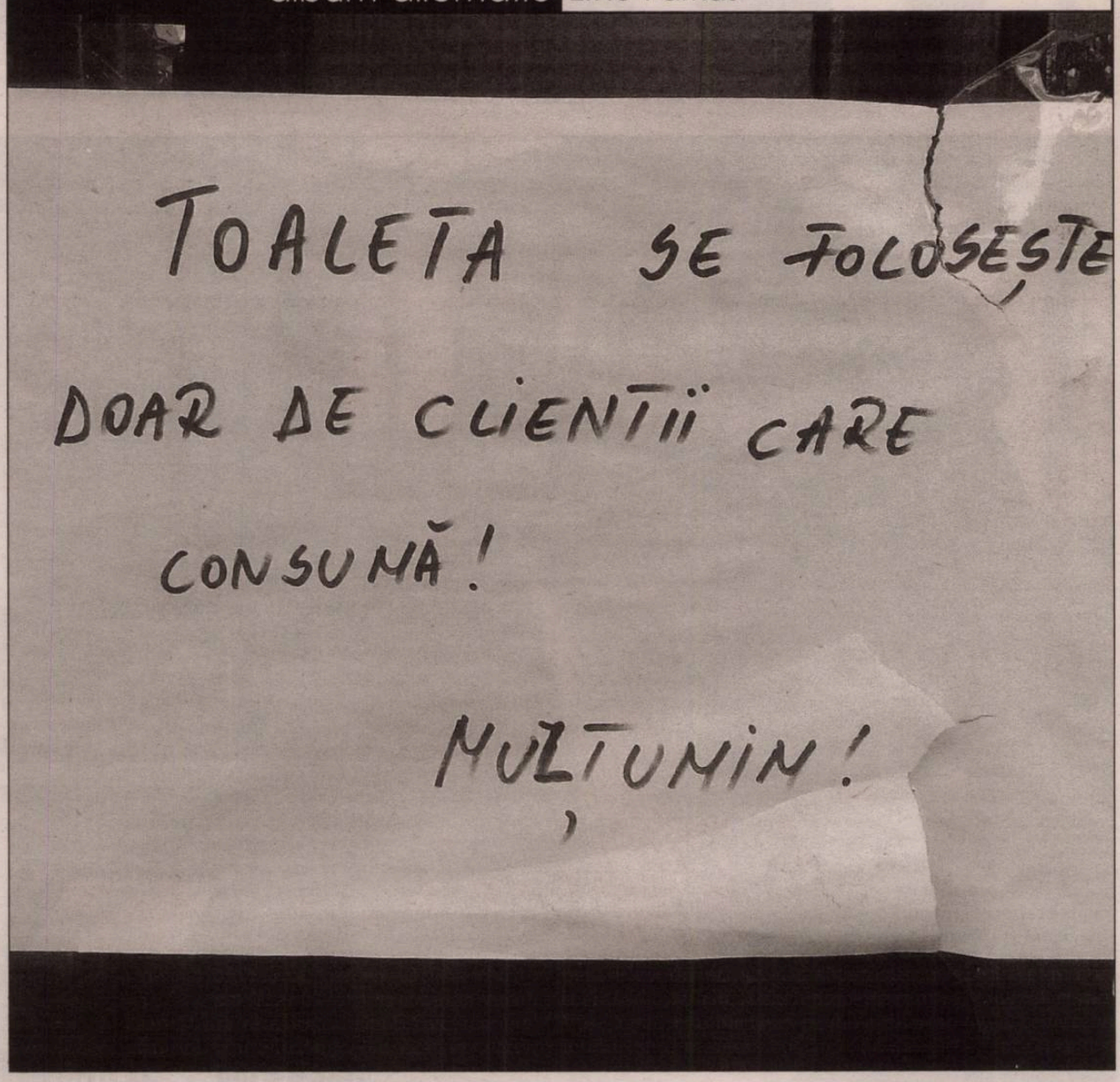

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

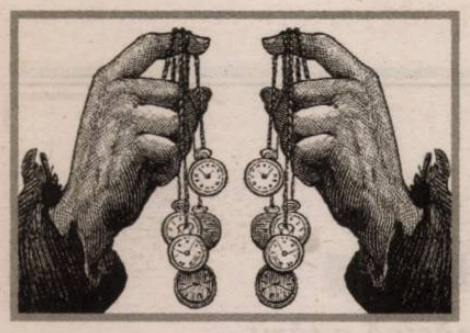

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

O utopie a României de azi: normalitatea

Angajamentul de a scrie săptămînal un articol (fără a ieși din sfera actualității, ceea ce te-ar face vinovat de izolare în „turnul de fildeș“) capătă, de la o vreme, o componentă nevrotică. Scena publică autohtonă a încetat, de mult, să mai fie provocatoare, interesantă, vie cu adevărat. E un monument de *previzibilitate*. Nu previzibilitatea sănătoasă, simptom al stabilității social-economice, nu previzibilitatea derivată din reguli, transparență, coerență politică, ci previzibilitatea toxică a mediocrității repetitive, a prostului gust, a subculturii obraznice, a „solidarității de partid“. Nevroza comentatorului vine din sărăcia tematică și tipologică a cotidianului, din furia neputincioasă de a fi, zi de zi, prizonierul unor nulități patente, care se hîrjonesc în fața nației mitocănește, iresponsabil, ca niște adevărate „instalații“ de (in)suficiență intelectuală și morală. Ce să tot spui, dinaintea unei monotonii fără leac? Ce să tot bombăni? Cum să te porți onorabil într-o speluncă? Oricum, ceea ce scrii n-are nici un efect (decît, eventual, cîte o înjurătură partizană din partea unora care par să-și alimenteze „talentul“ și „ideile“ din ura fidelă pe care ți-o poartă). Desigur, în mediul politic, conflictul e, în limite civilizate, o „activitate“ constitutivă. Dar contează enorm *stilul* și *eficiența* comunitară. Ideea că „a cîștiga“ într-o dezbatere (cu Opoziția sau cu Puterea) echivalează cu a rupe fălci, a scoate ochi, a face schimb de glumițe prostești și înjurături vînjoase, de caftangiu, transformă spectacolul cotidian al confruntării firești în țopăială de maidan. Lupta e normală. Dar scandalul e schimonositor. Iar la noi, normalitatea devine, încet-încet (de fapt repejor), o utopie, o aspirație fără șanse de împlinire. (Mă întreb, de pildă, în cîte țări „adulte“ eroismul civic se exprimă prin numere de mașină aduse din condei golănește, iar „puterea“, prin intervenție instituțională virilă, de o ridicolă robustețe…)

Exasperat de inanitatea „profesioniștilor“ din politică, vei avea, poate, ideea să te refugiezi în minoratul (oarecum) candid al presei „populare“. Greșeală! Cazi din bodega nervoasă în bîrfa de budoar. Afli, luni de-a rîndul, că Andra „a rupt tăcerea“, că Arșinel e trist, că azi-mâine (cam prin 2040) vine marele cutremur, că Trump s-a certat cu nevastă-sa, că Lavinia Pârva vorbește de despărțirea de Ștefan Bănică Jr. și cîte și mai cîte asemenea știri zguduitoare, de natură să pună țara pe jar.

Vești bune n-avem! Nu se vînd, n-au sare și piper, sînt simple semne (adormitoare) de normalitate. În acest context, am ajuns să caut cu lumînarea oameni normali (profesional și omenește), surprize plăcute, evenimente cît de cît tonice. Nu zic că e abundență… Dar constat, adesea, că „marfă“ există, în domenii diverse, unele socotite „marginale“ în raport cu zonele „importante“, altele pur și simplu ignorate sau uitate. Mediatizarea – nu neapărat triumfală, dar cuvincios generoasă – a veștilor bune și a oamenilor vrednici ar putea, cu siguranță, să *însănătoșească* ambianța în care trăim, să ne propună necesare modele de rezilienă și normalitate.

Exemplele pe care le pot invoca sînt mai numeroase decît credem îndeobște și nu pot încăpea într-o rapidă însemnare hebdomadară. Iată, totuși, o primă „strigătură“ omagială: fermecătoarele și eruditele cărți ale Constanței Vintilă-Ghițulescu despre istoria românească, cunoscute, dar departe de a avea nimbul public meritat, rezervat, uneori, unor performanțe mult mai modeste. Sau amplul studiu (în două volume) despre natura moartă autohtonă, între 1916 și 1946, scris de Doina Păuleanu (directoarea Muzeului din Constanța). O solidă reușită profesională, slujită cu virtuozitate de o excelentă prezentare grafică (Editura Monitorului Oficial).

Dar să trecem și la unele personaje publice cunoscute, dar al căror profil nu are cota de *exemplaritate* pe care o au o sumedenie de „vedete“ volubile, inconsistente, încîntate de ele însele. În ce mă privește, sînt, de pildă, un admirator al doamnei doctor Mihaela Bilic. În puzderia de sfătuitori „competenți“ în materie de nutriție și sănătate, doamna Bilic face o notă aparte. Nu e *„trendy“*, își ia distanță față de „soluțiile“ gata făcute ale dieteticii „salvatoare“, propune reguli, dar ele nu seamănă nici a rețete, nici a porunci, are un ton cordial (nu imperativ) și o agreabilă, încurajatoare, bunădispoziție. Pe scurt, Mihaela Bilic are toate calitățile pe care nu le au, în genere, unii dintre ministeriabilii noștri…

Mi se va spune că amestec borcanele, că abandonez, vinovat, morga (?) păltinișeană, dar nu mă sfiesc să menționez portretul maestrului bucătar Horia Vârlan. Față de numeroasele emisiuni culinare pline *„chef“*-i zglobii sau inchizitoriali, emisiunile domnului Vârlan sînt „normale“! Omul vorbește fără fasoane, se poartă colocvial, își analizează invitații cu rigoare, dar prietenește, pe scurt, are firescul meseriei bine știute (fără impostație magisterială) și al unei sociabilități civilizate, atașante, ospitaliere. Domnii de la putere, dar și din opoziție, n-ar avea decît de cîștigat dacă și-ar lua drept model de „prezență“, amenitate și atractivitate figuri publice discrete, din categoria celor amintite mai sus. Doamna Dăncilă, sau Olguța V., sau Carmen D. ar face bine să tragă cu ochiul la dna Bilic, iar dnii Dragnea sau Toader, la dl Vârlan. A ținti spre Margaret Thatcher sau spre Brătieni e cam devreme…

P.S. La rubrica „Marile reușite ale uitării românești“, mă grăbesc să adaug numele (de neuitat) al actriței Liliana Tomescu. Am fost fermecat, în tinerețe, de vitalitatea și talentul ei. A plecat din țară de mult, a devenit cetățean de onoare al orașului Stockholm, a continuat să fie activă profesional cu mare succes. E drept, UNITER și-a amintit de dînsa în 2016, cînd i-a acordat un premiu pentru întreaga activitate. Pe 12 august, dna Liliana Tomescu va împlini 89 de ani. Sărut mîna, doamnă, și la mulți ani!

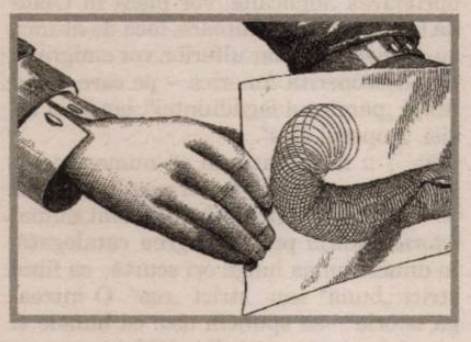

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Violența simbolică

Fără îndoială, Răzvan Ștefănescu, românul din Suedia care s-a plimbat zile întregi în țară cu plăcuța de înmatriculare „Muie PSD“, spre disperarea Poliției Române, n-are „manere“. Ba e chiar mitocan. O atitudine politică nu-i frumos să fie exprimată cu cuvinte obscene. „Nu-i frumos!“ Și dacă totuși așa se întîmplă, dacă insulta este preluată cu entuziasm pe rețelele de socializare, dacă insul devine un fel de haiduc anti-PSD, ce-ar trebui să facem? Să ne ferim pudic privirea? Să disprețuim pausal „lumpendiaspora“, cum a făcut Alina Mungiu-Pippidi, cea care se laudă că a vrut „să civilizeze PSD-ul“? (Dacă n-a reușit ea, cine ar mai putea reuși?)

E de domeniul evidenței că, dacă șoferul cu plăcuțele a devenit un fel de erou, asta s-a întîmplat cu sprijinul neprecupețit al Poliției, care l-a hărțuit mai multe zile fără să știe de ce să-l acuze, care l-a „umflat“ și l-a interogat trei ore de față cu copilul său minor și care, în final, a fost nevoită să renunțe la ideea dosarului penal, suferind astfel o lovitură devastatoare de imagine. Ce-am avut aici? „Gafă de comunicare“, cum le place să spună? Nu, ci neghiobie și slugărnicie față de doamna ministru, care dăduse „ordin de luptă“. Dar neghiobia și slugărnicia față de o mînă de politicieni nu sînt doar apanajul Poliției, ci caracterizează acum mai toată administrația, în frunte cu Guvernul și conducerea ministerelor. E marele moment al imbecililor, al analfabeților funcțional, al violatorilor gramaticii române, dar mai ales al sfidării competențelor profesionale elementare. E momentul de aur al celor care vorbesc cu „pamblică“ și „imunoglobină“, care confundă, în vizită oficială, Podgorica și Priștina, al celor care descoperă „rachete balistice“ la Deveselu ori care „pun Centenarul pe tricoaie“ („succesurile“ și „almanahele“ sună azi romantic, nu-i așa?). Motivele se cunosc: Marele Șef n-are încredere decît în proștii servili, care, la rîndul lor, își aduc drept subordonați pe alții încă și mai proști decît ei înșiși și deopotrivă de servili.

Consecințele practice, pentru viața tuturor, se cunosc și n-are rost să reamintim banalități. Există însă și o consecință, să-i spunem „simbolică“ și care mă interesează în mod special.

Prezența imbecililor în fruntea Guvernului și a administrației e o insultă la adresa noastră, mai mult chiar decît corupția la vîrf. Oricine care în țara asta sau în diaspora a muncit efectiv, a învățat ceva autentic, a realizat ceva, orice om care vorbește corect românește și mai cunoaște o limbă străină, orice om care a reușit să realizeze ceva prin forțe proprii și nu strict proptit de relații de partid și clan de interese nu poate să nu se simtă insultat cînd o aude vorbind pe Viorica Dăncilă, prim-ministrul României, și pe miniștrii săi. Orice conferință de presă a acestor guvernanți e o agresiune simbolică la adresa inteligenței, a profesionalismului, a competenței. Sînt ca o gașcă de repetenți care, deodată, au pus stăpînire pe întreaga școală, s-au proțăpit la catedră, de unde dau sentențios lecții celorlalți și le împart note, încruntîndu-se sever! Oamenii aceștia sus-puși batjocoresc – fără măcar să-și dea seama – orice școală autentică, orice profesor onest, orice principiu că educația mai contează, orice ierarhie profesională și de valori, orice logică, orice competență profesională, orice corectitudine, fie și gramaticală și lexicală. Simpla lor prezență continuată în locurile unde se află constituie o sfidare majoră la adresa decenței și a simțului elementar de dreptate și morală. Și aici nu riscăm să comitem o eroare, cum se poate întîmpla în domeniul Justiției. Într-adevăr, ca să dovedești că cineva a fost corupt e nevoie de ani de zile de procese; dar precaritatea intelectuală a cuiva care vorbește incoerent, stîlcește cuvintele, chinuie gramatica sare în ochi, iar sentința cade imediat și e fără apel.

Și atunci crede cineva că o asemenea insultă masivă și de fiecare zi poate rămîne fără răspuns din partea poporului? Efectul „plăcuțele de înmatriculare“ a fost un astfel de răspuns popular pe măsură, în condițiile în care răspunsurile mai „politice“ (din partea Opoziției, a președintelui) s-au dovedit deocamdată destul de ineficiente, iar marile manifestații în favoarea anticorupției nu par decît să fi întîrziat jugularea Justiției.

Obscenitatea respectivă de pe plăcuțe a fost un act de violență simbolică prin care s-a răspuns eficient unei alte violențe simbolice, devenită politică de stat: la insulta guvernării țării de către incompetenți s-a răspuns cu o obscenitate, devenită aproape slogan de raliere antiguvernamentală. E urît, e imoral, e trivial, e antipolitic. Dar e un fapt: poporul a dat o replică – trivială, dar pe limba pe care cei în cauză o înțeleg prea bine. (De aici și agitația Poliției: înțelegea prea bine sensul adînc al violenței simbolice.)

Unii „puri“ strîmbă acum din nas oripilați. Alții fac rechizitorii cui nu trebuie. Alții se fac că nu pricep nimic, acuzînd „statul paralel“ ori alte conspirații. Alții chiar cred că nu-i nimic și pleacă senini în vacanță. Sigur, cu o înjurătură – fie și pe plăcuțe, fie și reluată pe Facebook de zeci și sute de mii de ori – nu se schimbă lumea. Dar cînd între stat și o parte importantă a populației comunicarea esențială se reduce la acte de violență simbolică, avem un semn rău prevestitor. Nici un vulcan nu erupe nimicitor de-a dreptul. Mai întîi, pregătindu-se, scoate un fum negru și puturos: e felul lui de a le semnala celor care nu-l iau în seamă că s-a cam săturat de ei.

P.S. Felul în care guvernanții își cer scuze (dacă o fac) după o „gafă“ e uneori mai insultător prin stupiditate decît gafa însăși. Secretarul de stat din MTS care voia „să pună Centenarul pe tricoaie“ și-a cerut ulterior scuze, spunînd că expresia „nu-l caracterizează“. De ce? Fiindcă dînsul poartă cămăși!

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Partidu' și talentu'

– jurnal de consilier de premier și primă năsică a țării –

Sobolanii veninoși au atacat din nou țărișoara. Au venit cu mașini de fițe să-l facă de rîs pe domnul Liviu! Ce dacă domnul Liviu nu avea ITP-ul la mașină, nu era mașina lui și era BMW de lux, nu batjocură de Audi? Avea număr moral? Avea! Băi, pulifricilor, cum zice strategu' nostru, dom' Ciuvică, la televizor, bă, voi nu știți cine e PSD-ul, mă!

Au ieșit rapid la interval televizat milițienii noștri bravi.

Trei au ieșit, că doar e știut cît de greu se schimbă un bec. S-au expus băieții la riscuri mai ceva ca doamna Vasilica. Ea sigur ar fi luat Nobelul pentru reunirea Kosovo-ului cu Muntenegru dacă nu erau nenorociții ăia de intelectuali care i-au răstălmăcit cuvintele!

Dar au ieșit băieții educați, pregătiți cu Viena, cu convenții, cu decretul, cu corespondența, lebedele mai lipseau și îi omorau cu inteligența pe dujmani. Apoi l-au băgat la înaintare și pe șefu' lor mai barosan, care a spus că e imoral și că de aia i-au făcut dosar penal.

Moralitatea, băi, contează la noi, la PSD! Uite, de pildă, la domnul Daea... ce poate fi mai moral decît să pui egal între porci și Auschwitz? Să zici că ai poze cu sex anal cu o senatoare pentru că te-a supărat Opoziția? Să îți mardești nevasta sau gagica atunci cînd e nevoie, dar să-i dai sus și tare cu apărarea drepturilor omului? Să dai la rude slujbe la stat pentru care nu au nici o calificare? Să fii condamnat la opt ani de pușcărie pentru corupție și să ieși la televizor din poziția ta de amărît multimilionar de la stat și mîna dreaptă a premierului și să zici că te lupți cu Mafia?

Ziceți drept
că vă ofticați!

Vâlcov trebuie numit „ierou". A spus, așa, voalat și „ielegant", cum știe el, că fie iese cu amnistie, fie sigur îi omoară #rezistu' pe el și pe Dragnea. Șora ăla e un animal, băi! E chitit să le rupă gîturile.

Fifor, alt talent moral. A zis el că sînt rachete la Deveselu? Nu sînt, dar o să fie! A dat așa, un pic, din cap amenințător și spre Putin. Mai avea puțin și îi zicea de mă-sa, dar s-a abținut. Alt „ierou".

A ieșit și ministrul Economiei la vorbit. Băi, băiete, să fii tu Andrușcă, să ai capacitățile necesare de a fi un motostivuitor strălucit și să te dedici țărișoarei ca ministru e o chestie. Să ieși să citești din suflet de pe hîrtii în fața oamenilor, deși ți s-a confirmat în nenumărate rînduri că ești tut, este deja o jertfă.

Și, că tot o menționai iar pe doamna Vasilica, băi, naziștilor pro-gay fasciști sorosiști, cum nu vedeți calitățile femeii numărul *one,* că acilea, la cabinetul ei, sîntem toți poliglobi? Ziceți voi, ce nașă mare, ce inspirație a tuturor draperiilor strălucitoare din moteluri de lux de la Maglavit și Roșiori, ce agramată cu trac, ce profesoară de tehnică de la Filiași ar fi avut dedicația de a deveni Jeana cu Arcul a lui Dragnea?

Cine ar avea curajul ei să iasă bîtă cu engleza și franceza după nouă ani de Parlament European și să „mache foto" cu toate celebritățile lumii? Care dintre voi a dat semințe la Papa în romgleză? Vă roade invidia, mă!

Și acum, că am scris de invidie, ziceți drept că vă ofticați! Nicolicea, Pleșoianu, Iordache și Codrin Ștefănescu sînt tezaurul de anticorpi al României. Ai nevoie de anticorpi de bun-simț, de decență, de coerență logică, de coloană vertebrală –apelezi la experți noștri!

Ca să nu mai vorbim de moștenirea de la Hrebe și Marean, și potențialul lui Bădălău și Oprișan. Munți de tupeu avem, băi hahalerelor!

Hai, partidu' de anticorpi, tati, că talentu' este!

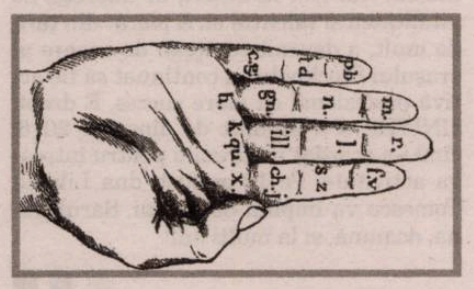

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Pedagogia istoriei

S-a tradus la Polirom, acum cîțiva ani, romanul cu succes internațional *The Other Boleyn Girl* / *Surorile Boleyn,* al scriitoarei britanice (născute în Kenya), Philippa Gregory. Deși iese puțin – în conformitate cu legile ficțiunii – din documentația strict istorică, povestea încearcă să sondeze fondurile obscure ce stau uneori (ca să nu spunem adesea) la baza marilor decizii colective. Segmentul cronologic investigat de autoare se focalizează pe episodul celei de-a doua căsătorii a lui Henric al VIII-lea. Tînăr încă, monarhul este prizonier într-un mariaj politic cu Caterina de Aragon (văduva fratelui său, Arthur, și fiică a regelui Spaniei, Ferdinand). Aceasta a născut-o deja pe Mary I, dar eșuează constant în încercarea de a avea și un băiat. Prin urmare, Henric devine interesat de surorile Boleyn, Mary și Anne, ca posibile amante purtătoare de moștenitori masculini. Întreaga poveste e narată, subiectiv, din perspectiva lui Mary care ajunge, deși căsătorită, iubita monarhului. Ea îi va naște lui Henric doi copii (un băiat și o fată – Henric și, respectiv, Catherine). Regele nu-i recunoaște însă, întrucît Anne, sora malefică (cealaltă Boleyn!), intervine, seducîndu-l subit.

Aici se află miza hermeneutică a romanului și, aș îndrăzni să merg chiar mai departe, subtilitatea întîmplărilor istorice propriu-zise. Uneltirile aprigei femei (Anne Boleyn) duc la anularea căsătoriei dintre Henric și Caterina de Aragon (Vaticanul a interpretat însă actul drept „divorț"), permițîndu-i, ceva mai tîrziu, urcarea pe tronul britanic, în postură de soție legitimă a monarhului (momentul a fost crucial pentru Europa: Papa – care emisese o bulă specială și la mariajul anterior, al Caterinei, cumnată, să nu uităm, a lui Henric – refuză să accepte o nouă derogare de la reguli; ca atare, Henric se proclamă „Întîiul Stătător al Bisericii Engleze" / *„The Supreme Head of the Church of England",* fiind excomunicat, în 1533; ca răspuns, Parlamentul britanic votează Actul de Supremație și Actul de Succesiune, prin intermediul cărora regelui i se conferă, unilateral, autoritatea supremă asupra Bisericii din Albion și capacitatea de a anula dreptul succesiunii la tron al unui copil dintr-o căsătorie anterioară; a fost aici, fără îndoială, debutul anglicanismului și al luptei feroce pentru putere în monarhia engleză, totul legîndu-se de manipulările și sugestiile răutăcioase ale Annei Boleyn). Tensiunea psihologic-morală – din spatele evenimentului istoric – se simte intens chiar și în arhivele seci și lipsite de comentarii.

© wikimedia commons

Anne Boleyn

Se pune întrebarea legitimă: cum ar fi arătat lumea de azi fără uneltirile Annei Boleyn sau, mai exact, fără slăbiciunea temporară a lui Henric pentru frumusețea ei (și aceasta, discutabilă, în interpretările mai multor istorici)? (Foarte curînd după căsătorie, monarhul iese din mreaja farmecelor Annei, realizînd natura sa malefică. Noua regină îl îndepărtase de Mary, pe care a marginalizat-o brutal, în ciuda faptului că îi era soră și, în plus, îi dăruise lui Henric doi copii. Ca atare, regele, dezgustat, o va executa pe Anne Boleyn, alături de fratele ei, George, existînd bănuiala că între cei doi ar fi apărut o legătură incestuoasă, la presiunile reginei speriate că nu va avea niciodată un băiat de la Henric!) Să luăm, pe rînd, „efectele" acestui scurt mariaj. Deși pentru puțin timp soție a regelui, Anne o naște pe Elisabeta (cea care, după concurența feroce cu sora sa, Mary I, va deveni celebră cu numele de Elisabeta I și va schimba fața politică a Europei). Deși Henric se supune toată viața ritului catolic (unii îl bănuiesc totuși că s-ar fi convertit la protestantism pe patul morții), crezînd că separarea sa de Vatican a fost doar un gest formal, pur administrativ, Biserica Anglicană (inițiată de actul secesionist, indus de Anne Boleyn) se va dezvolta autonom, construindu-și propria dogmă. Peste puține decenii însă de la moartea lui Henric, această dogmă va fi extrem de intolerantă cu un nou curent protestant, cu norme morale teribil de severe, numit *puritanism*. În epoca iacobită, puritanii englezi, nemaisuportînd oprimarea anglicană, vor pleca în Olanda (ceva mai îngăduitoare, încă de atunci, cu „varietatea"), iar ulterior, vor emigra în nou descoperita Americă – pe care o văd drept „pămîntul făgăduinței", iar pe ei înșiși, „poporul ales".

Nu m-aș hazarda să numesc aceste „efecte" – pe termen lung – nici „bune", nici „rele". Ele sînt numai *istorie,* istoria putînd fi greu catalogată, în dimensiunea lungă ori scurtă, ca fiind strict „bună" sau strict „rea". O întreagă istorie – să spunem așa: cu bunele și cu relele ei – izvorîtă din slăbiciunea aparent benignă a unui monarh, slăbiciune ce combină psihologicul cu emoționalul și sexualul. Înainte de a fi decapitată, Anne Boleyn și-a văzut visele de mărire năruite, iar lumea la care visase, spulberată ca un fum. De unde putea să știe că fetița, Elisabeta, pe care o lăsa în urmă (culmea, chiar în grija surorii Mary – prigonită de ea cu un entuziasm bolnav), avea să schimbe caracterul colonial al Europei într-o manieră neimaginată de orgolioasa sa mamă? Îl părăsea pe Henric într-o nouă religie (nedorită de monarh), sumbru și descumpănit. Cum să bănuiască, fie și la nivel superficial, că acest mic „detaliu" va modifica istoria planetară, ducînd la nașterea unei mari națiuni (cea americană), într-o lume complet nouă? Anne Boleyn făcuse o mulțime de răutăți în scurta ei viață, fără a înțelege că, într-un mod cu adevărat straniu, indirect și, de ce să nu recunoaștem, ușor pervers, acestea vor fi punți istorice (și) către niște finalități benefice. În amănuntele bizare zac frecvent embrionii revoluțiilor existențiale ale umanității.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

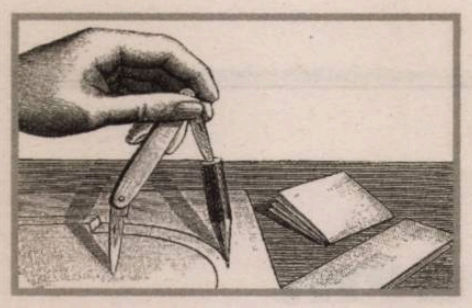

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Europa și „uciderea fiilor“

Uneori scriitorii, artiștii, oamenii care mînuiesc alte instrumente decît cele ale rigorii științifice, pot oferi chei tulburătoare pentru înțelegerea unor evenimente istorice. O explicație *tulburătoare* legată de Primul Război Mondial era furnizată, în urmă cu peste douăzeci de ani, de un mare romancier francez, Michel Tournier.

Iată viziunea sa: *Marele Război* (pentru că așa îl numesc francezii) a fost de fapt o înțelegere între adulții Europei pentru a-și ucide copiii. O crimă premeditată, deci, depășind în oroare și monstruozitate tot ceea ce comisese omenirea ca formă a răului pînă atunci. Dintr-un impuls diabolic, dar care poate a fost expresia unui egoism irațional și sinucigaș, elitele adulte (și îmbătrînite) ale Europei și-au spus: „Ne vom ucide copiii, dar indirect, deghizînd crima în război“. În consecință, elitele politice, economice și militare ale Franței, Germaniei, Marii Britanii, Austro-Ungariei și Rusiei au făcut un pact. Elitele germane s-au angajat să-i ucidă pe tinerii francezi, iar elitele franceze să-i ucidă pe tinerii germani. *Tîrgul* (nesemnat, dar subînțeles) dintre marile puteri a fost foarte simplu: „Noi îi ucidem pe copiii voștri și voi îi uciderți pe copiii noștri“. Imperiul țarist s-a angajat să-i ucidă pe tinerii germani, iar Imperiul german s-a angajat să-i ucidă pe tinerii ruși, și așa mai departe...

La ora la care Michel Tournier interpreta în acest fel *rațiunile profunde* ale Primului Război Mondial, istoricii europeni începuseră, la rîndul lor, să-și modifice privirea asupra celor întîmplate între 1914 și 1918. Explicațiile avînd în centrul lor lupta pentru reîmpărțirea coloniilor, rivalitatea ancestrală dintre Franța și Germania sau voința eroică a popoarelor de a fi libere nu mai erau credibile. Un element nou (ca o revelație), greu de adoptat de altfel de către istoricii și cercetătorii riguroși, se strecoară de vreo zece ani în majoritatea analizelor legate de prima mare tentativă de sinucidere a civilizației europene. Acest element este *absurdul*.

Credo quia absurdum. Nu îi este oare atribuită lui Tertulian sintagma *cred pentru că este absurd?* Oricît de mult am răsuci și analiza informațiile, mărturiile, documentele și cifrele legate de Primul Război Mondial, pînă la urmă, cînd ajungem la morți, se impune o evidență: în proporție de 90%, cei uciși pe diversele fronturi au fost bărbații tineri ai Europei. Și mai grav este faptul că Europa și-a exterminat atunci prima generație cît de cît educată. Sfîrșitul secolului al XIX-lea fusese marcat de progrese galopante. În toată Europa începuse alfabetizarea generală și obligatorie. Tinerii soldați trimiși la moarte pe front știau, în marea lor majoritate, să scrie și să citească, dovadă miliardele de scrisori trimise de ei în cei patru ani de conflict.

Trebuie să-i învățăm pe copii să scrie, să citească, să socotească.

Pare absurd, dar acesta este adevărul: Europa, care în 1914 domina în mod incontestabil lumea, a decis brusc să-și ucidă copiii. Păcat sinistru, poate cel mai grav din panoplia creștină. Dacă *uciderea tatălui de către fiu* poate fi, metaforic vorbind, cît de cît înțeleasă (fiul vrea să-i ia locul tatălui în conducerea clanului), *uciderea fiului de către tată* este absurdă. Biblia, de altfel, conține o parabolă grăitoare în acest sens: cînd Abraham vrea să-și sacrifice fiul (pe Isaac) pentru a-l mulțumi pe Dumnezeu, acesta din urmă îi ordonă printr-un înger mesager să nu comită o astfel de impietate. Nici ordinea morală divină și nici ordinea morală profană nu aprobă uciderea fiului de către tată, sau mai bine spus a copiilor de către adulți.

Și totuși, Europa a făcut-o în urmă cu un secol, păcat monstruos, care o urmărește încă și în virtutea căruia, dacă nu se scutură de el, riscă să iasă din istorie.

Spun toate aceste lucruri pentru că astăzi reflexul de *ucidere a copiilor* nu a dispărut, el s-a transferat pe tărîmul educației. E ca și cum aceiași malefici adulți și-ar spune: azi nu ne mai putem ucide copiii printr-un război deghizat, dar le putem vida creierul, îi putem transforma în mutanți, le putem pune în mînă tehnologii diabolice prin care ei înșiși se vor transforma într-un fel de *zombi*, în soldați disciplinați ai societății de consum, în indivizi aneantizați, fără spirit critic.

Că sîntem, că nu sîntem de acord cu acest tip de explicație, realitatea rămîne aceeași: Europa, care își mai păstrează încă un rest de prestigiu cultural pe planetă, riscă să-și înstrăineze mental generațiile tinere.

Franța se trezește ușor în acest moment și operează un viraj de 180 de grade în materie de învățămînt pentru a se întoarce la valorile tradiționale. Mai precis, după lungi decenii de experiențe extravagante și nocive în domeniul învățămîntului, noul ministru de resort se întoarce la principiile *demodate* și spune: trebuie să-i învățăm pe copii să scrie, să citească, să socotească, să se recunoască în moștenirea greacă și romană, să învețe respectul, disciplina și munca, să accepte uniforma în această fază a vieții lor și mai ales să se inițieze în a gîndi cu capul lor și nu cu capul altora.

Scriu aceste rînduri pentru că mă îngrozesc cînd răsfoiesc manualele românești de istorie și de literatură. Oare chiar sîntem noi, europenii, și printre ei noi, românii, total, dar total condamnați să nu învățăm nimic, dar nimic, din greșelile trecutului?

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

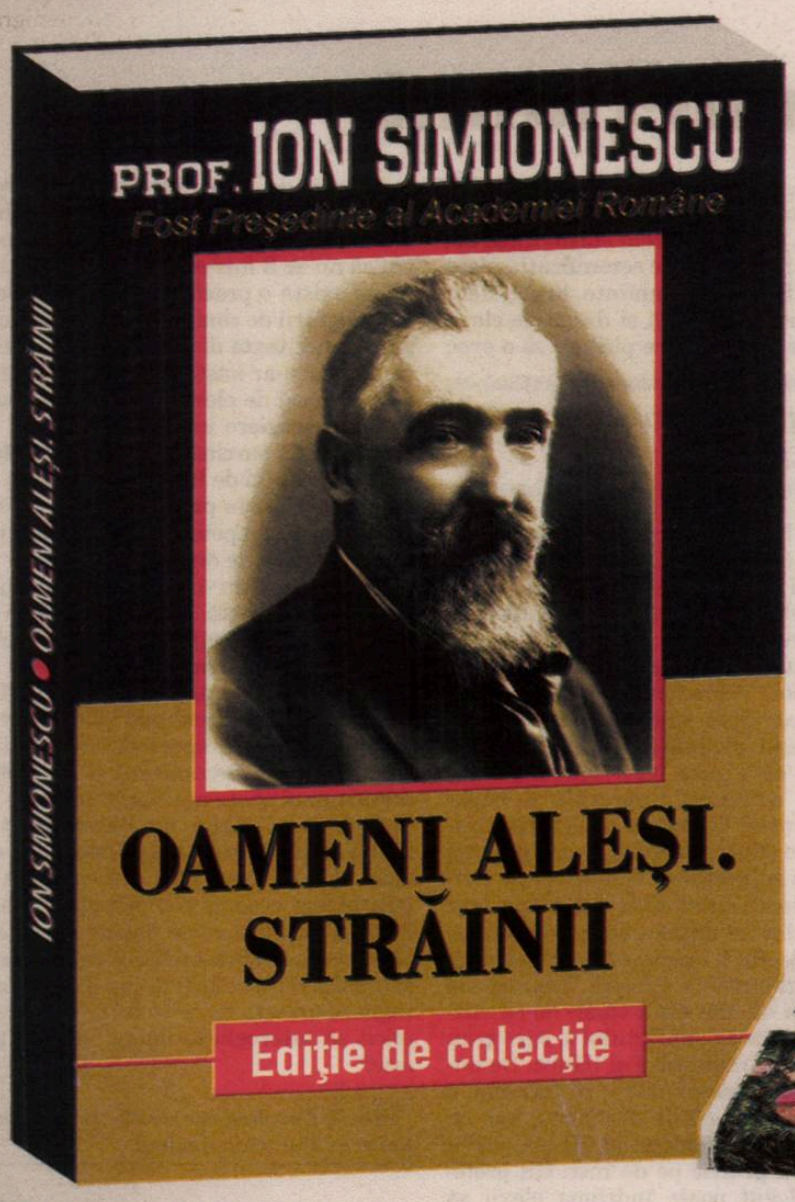

Numai cu Adevărul, la toate punctele de difuzare a presei

adevărul îți prezintă

Personalități care au clădit istoria omenirii

de luni, 13 august

preț pachet ziar + carte 14,99 lei

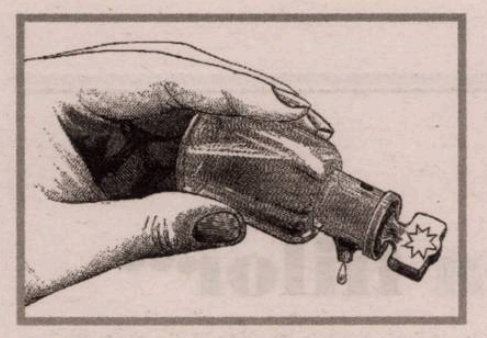

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Confortabil și fluent

Traducerile grăbite favorizează cea mai insidioasă formă de influență a unei limbi asupra alteia: cea manifestată prin imitarea construcțiilor sintactice. Cei mai mulți vorbitori nici măcar nu observă calcurile sintactice, iar școala încă nu le-a integrat în inventarul (învechit) de recomandări normative, așa că drumul lor e liber și răspîndirea – extrem de rapidă. A fost semnalată, de mai multă vreme, asocierea, nefirească în română, a adjectivului *confortabil* cu verbul *a fi* cu subiect uman, folosită pentru a descrie o stare de spirit, o atitudine față de o situație anume: „Sînt confortabil cu…" Pentru noua construcție (care nu răspunde nici unei necesități, nu umple un loc gol) există suficiente formule echivalente, bine ancorate în tradiția uzului, între care se poate alege în funcție de context: *sînt mulțumit de…, îmi convine…, mă acomodez cu…,* ba chiar și (în forma cea mai apropiată, cu adverb) – *mă simt confortabil*. În engleză, adjectivul *comfortable* are atît sensul „comod", referitor la obiecte, cît și sensul „relaxat", „lipsit de griji și probleme", referitor la persoane și la stările lor psihice. Sensul adjectivului *confortabil* în română, așa cum este înregistrat de dicționarele noastre („care oferă confort; comod", în DEX), face ca utilizarea sa în directă legătură cu persoanele să fie inadecvată; pot *fi confortabile* doar camerele, scaunele, hainele etc.

În ciuda unor recomandări și explicații clare, oferite de exemplu de Adina Dragomirescu și Alexandru Nicolae, în volumul *101 greșeli de lexic și de semantică* (2011), sensul nou și construcția preluată din engleză sînt destul de frecvente în româna actuală. Formulările calchiate au apărut de mai multe ori în declarații publice și în presă: „Președintele Senatului (…) a declarat sîmbătă, la Sinaia, că *nu este «foarte confortabil»* cu soluția de scutire de impozite" (agerpres.ro, 10.02.2018); „Eu *nu* sînt confortabil cu această, așa să zic, avalanșă de știri că a venit Apocalipsa" (realitatea.net, 4.07.2018); „există o gestiune mai strînsă a banilor și *sînt confortabil* cu asta" (zf.ro, 5.07.2018); „deocamdată am luat o decizie și *sînt confortabil* cu decizia respectivă" (revistabiz.ro); „nu *sînt confortabil* cu gîndul că voi mînca gîndaci" (nutritie.bio); un context tipic este cel al CV-urilor care abundă în clișee (*„sînt confortabil cu* lucrul într-un mediu dinamic" etc.).

Un tipar similar copiat din engleză apare în cazul adjectivului *fluent*. Adjectivul caracterizează în română doar modul de a vorbi, nereferindu-se direct la persoane; în DEX definiția sa este precedată de o paranteză care îi restrînge clar contextele de utilizare: „(Despre vorbire, frază etc.) curgător, cursiv; limpede". În engleză, adjectivul poate caracteriza și persoane, din punctul de vedere al abilităților lor lingvistice; construcția de tipul *„I'm fluent in…"* este frecvent calchiată în română, așa cum se vede în numeroase CV-uri și anunțuri publicitare disponibile în Internet: *„Sînt fluent* în engleză și *conversant* în franceză" (publi24.ro). Recent, cu ocazia nominalizării unui nou ambasador american, construcția a pătruns masiv în limbajul presei, indicînd lipsa de atenție în traducere sau pur și simplu preluarea automată a textului furnizat de agențiile de știri. De fapt, sursele jurnalistice s-au diferențiat destul de clar prin opțiunile lor lingvistice, în măsura în care fie au produs sau au transmis calcul – *„este fluent* în limba română" (mediafax.ro, evz.ro, hotnews.ro etc.) –, fie au găsit echivalentele firești, folosind adverbul *fluent: „vorbește* fluent româna" sau *„vorbește fluent* limba română" (revista22.ro, republica.ro, adevarul.ro, digi24.ro, stirilekanald.ro etc.).

Așa cum era de așteptat, construcțiile de mai sus tind să pătrundă în momentul de față și în franceză, de unde româna a preluat în trecut adjectivele *confortabil* și *fluent;* formule ca *je suis confortable avec…, je suis fluent en…* apar în Internet, mai ales în texte scrise în franceza din Canada, dar sînt și criticate de mulți vorbitori. În asemenea cazuri, se observă destul de bine cum construcțiile imitate nu aduc nici o informație în plus, nu sînt nici mai clare, nici mai scurte decît posibilele lor echivalente, recursul la traducerea cuvînt cu cuvînt fiind doar un semn al lipsei de efort sau de cultură lingvistică. Se pare că unii se consideră *fluenți* și *sînt confortabili* cu asta.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Analfabetism funcțional

Explicam, într-un articol anterior, că învățămîntul românesc a cunoscut, cu ani în urmă, o schimbare importantă de paradigmă, mutînd accentul, cel puțin la nivel de intenție, de pe informație înspre operarea autonomă cu aceasta, dinspre asimilare de cunoștințe înspre competențe. Nu de puține ori am auzit, de la oameni școliți, că nu văd importanța acestei nuanțe, că „pe vremea noastră se făcea carte" sau, mai rău, că asta doar complică lucrurile, scade șansele, adică oportunitățile de a obține note mari prin simpla stocare și reproducere de informație.

Un deja celebru demnitar, pe care îl iau acum drept studiu succint de caz, este un bun exemplu. Cînd Excelența Sa compară Holocaustul cu sacrificarea unei turme de porci, dă dovadă nu de lipsă de informație, ci de lipsă de competență. Pur și simplu, nu poate opera cu ceea ce știe și, ca atare, face asocieri monstruoase. Și cu asta mă apropii, încet-încet, de subiect.

La examenul de Bacalaureat din acest an, o nouă structură a subiectului la limba și literatura română a intrat în vigoare, după ce în anul precedent școlar a fost pilotată la simulările naționale. Încerc să explic și pentru publicul larg: examenul presupune acum, la primul subiect, un text la prima vedere, nonliterar sau de graniță, pe marginea căruia sînt formulate cerințe care urmăresc capacitatea de comprehensiune, de a face inferențe, de a stabili legături uneori chiar transdisciplinare. Să dau și un exemplu, clarificator: dacă în text, la un moment dat, se spune că în Capitală electricitatea nu apucase încă să fie introdusă în toate casele, o cerință poate solicita precizarea unui indiciu al modernizării Capitalei. Aparent, nu e ceva complicat și am auzit mulți profesori spunînd că e mai simplu decît la examenul de Evaluare națională. Că se pierde dimensiunea literaturii din vedere, care ar reprezenta marea miză a disciplinei. E o falsă problemă, pe care am să o reiau și cu alte ocazii. Contextual însă, competența analizei textului literar este rezolvată în subiectele II și III, pe text literar la prima vedere, respectiv pe text studiat.

Această incapacitate de a înțelege primar mesajul unui text.

Revenind la primul subiect. Avem de-a face cu o formulă foarte apropiată de evaluările internaționale, de exemplu PISA (Programme for International Student Assessment) și PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study), care vizează evaluarea competențelor transcurriculare în urma cărora se stabilește ierarhia internațională a gradului de educație al țărilor. Acum, ce-am observat. Mai întîi, în perioadele anterioare examenului, lucrînd ocazional cîteva teste cu elevii unei clase a XII-a cărora nu le predau română, ci literatură universală, deci pe care nu-i știam cum stau cu pregătirile, oricum, clasă de filologie, vedeam uimirea lor în fața vreunei rezolvări corecte: pfai, dom' profesor, nu neam fi gîndit la asta, dar aveți dreptate, e logic. Păi, de ce nu v-ați gîndit? Păi, știți, pentru noi româna e învățarea unor comentarii, nu prea sîntem obișnuiți să căutăm noi în texte niște semnificații, niște legături. Și-mi aduc aminte, brusc, de o elevă foarte simpatică și dragă de clasa a IX-a, pe care-mi face plăcere să o evoc aici, care la începutul discuției despre un poem eminescian îmi spunea: dom' profesor, aici sigur e o singură voce, n-are cum altfel, iar la sfîrșit, zîmbea aproape rîzînd: aveți dreptate, dom' profesor, dar eu nici nu m-aș fi gîndit, sînt două voci.

Apoi, experiența de la corectat. Cum spuneam mai sus, colegii evaluatori, unii dintre ei, cătrăniți că e prea ușor subiectul. Încet-încet, corectînd, impresiile au căpătat alt contur. De ce? În mod surprinzător, multe dintre lucrări aveau punctaj maxim la subiectul al III-lea, cel care viza redactarea unui eseu despre un text studiat, dar se mișcau cu mare greutate pe subiectul I, uneori evidențiind, aparent, o prăpastie a gîndirii. Lucrări ale unor copii de alte etnii chiar, lucru vizibil în rezolvarea subiectului I, care erau impecabile pe subiectul al III-lea. De unde această discrepanță? – te întrebai, o vreme. Apoi lucrurile deveneau, pas cu pas, clare. La subiectul al III-lea, elevii învățaseră practic pe de rost. Un profesor inteligent poate îndruma elevii să acopere toată gama de subiecte posibile, cam cu 35 de eseuri învățate pe de rost. La subiectul I însă, aparenta simplitate a cerințelor e înșelătoare. Și nu pentru că nu ar fi într-adevăr ușor, ci pentru că nu există o practică a lecturii reflexive, a lecturii de comprehensiune pe marginea unor texte diverse, nu doar literare. De aici s-ar naște competența pentru marea masă de elevi, nu pentru cei care vor alege cariere umaniste. Cui să-i revină această sarcină de îndrumare, dacă nu profesorului de limba și literatura română, care are în programă nu doar literatura, ci și competența de comprehensiune a textului de orice fel?

Într-un cuvînt: analfabetismul funcțional este această incapacitate de a înțelege primar mesajul unui text, fie el literar sau nonliterar. De-abia după depășirea acestui prag, e cazul să căutăm circumscrieri contextuale sincronice și diacronice din perspectivă cultural-literară. Și, ca să circumscriu și eu problematica unei spețe mai largi: formula actuală a subiectului de Bacalaureat la limba și literatura română reușește, oricum, mai eficient decît anterioarele, să ierarhizeze această competență. Rămîne doar să decidem ce ne dorim: absolvenți cu note mari obținute prin reproducere, sau absolvenți reflexivi, capabili să interogheze un text, de orice fel ar fi el, și implicit să interogheze lumea în care trăiesc?

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Cantonul Jepi sau cum să te simți nemuritor

Erau două trasee mari și late care te duceau din Bușteni pînă pe platoul Bucegilor – Jepii Mici și Jepii Mari (mai sînt și altele, dar astea două sînt cele mai cunoscute). Ambele cu diferențe de altitudine de peste 1200 de metri – cu alte cuvinte, urci de crăpi. Pe Jepii Mici m-am aventurat o singură dată împreună cu părinții mei, aveam șase ani. Ne-am întors după aproape o oră, la prima porțiune cu lanțuri, mama a hotărît că nu era un traseu sigur pentru un copil. În schimb, Jepii Mari – Schielul, cum i se mai spune –, triunghi albastru din Bușteni, l-am făcut cred că de cel puțin douăzeci de ori. E un traseu epuizant și aparent interminabil, pe care îl știu pe de rost, uneori îl visez noaptea în somn. De la Hotel Silva, intri în pădure, după care te desparți de traseul pantofarilor spre cabana Urlătoarea și începi să urci. Urci prin pădurea de fagi și mesteceni, îți apar înainte trunchiuri căzute peste care trebuie să sari sau să le ocolești, traversezi mai multe văi și rîpe, nu vezi stînca, nu încă, poteca pe alocuri surpată șerpuiește în serpentine, îți mai apare în cale un izvor, mai traversezi încă o vale și te simți fericit că te mai odihnești un pic, pentru că timp de vreo cinci minute cobori, ca mai apoi să urci din nou pieptiș, după vreo oră ai o primă deschidere, o fereastră a pădurii, îți apare Bușteniul undeva jos, îți dai seama cît de mult, ai urcat de fapt, te oprești, mai iei o gură de apă, poate mănînci un sandvici sau o piersică, triunghiul albastru o ia tot în sus, altă cocoașă, după care altă cocoașă. Îți dai seama că străbați muntele în zigzag și urci, tot urci, îți dai sufletul, e ultimul versant, pînă cînd ieși în sfîrșit pe pășunea alpină, cea cu relieful ei de fund e mare, dar tot nu se văd la orizont nici un canton, nici o cabana Piatra Arsă, sînt încă atît de departe… Totuși, ai parcurs trei sferturi din drum, ai ajuns în porțiunea numită „La scări“, stîncăraia și prăpastia sînt deja peste tot, ai grijă unde pui piciorul, îți tremură toți mușchii din cauza efortului depus pînă aici și, dacă e vară și cald, te bate soarele în cap pe platou, te avînți printre jnepeni cu ultimele puteri și, în sfîrșit, în fața ta îți apare Cantonul Jepi. Pe traseul funicularului care transporta lemne de pe munte către fabrica de hîrtie de la Bușteni, frații Schiel au găsit de cuviință să ridice un punct intermediar. În acest sens, în 1910, la altitudinea de 1960 de metri, se construiește Cantonul Jepi, devenit, în următorii ani, un punct de referință pentru turiști. „Cantonul Jepi (…) era folosit la nevoie și de turiști, pentru adăpost. Stă atîrnat pe margine de munte, asemenea cetăților medievale, fiind compus din parter, pod și pivniță, cu terasa din spate de care am vorbit, și ea atîrnată. În față, intrarea se face pe o scară cu patru trepte și are două ferestre, una în stînga ușii și cealaltă în dreapta.“

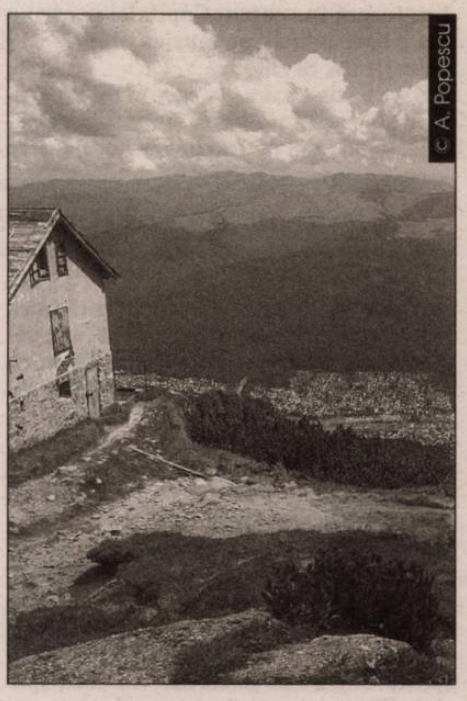

Cantonul Jepi este singura construcție de pe vîrful muntelui pe care o vezi atunci cînd treci cu trenul pe Valea Prahovei. Nu se văd cabane precum Babele ori Omu. Iar odată ajuns acolo după cele cinci-șase ore de urcuș, acest canton care îți răsare în față este absolut ireal. Desprins dintr-o altă lume. Pe vremuri, avea o mică terasă, de fapt un *deck* din scînduri de lemn, chiar deasupra hăului care îți dădea fiori, însă dacă îți aruncai privirea mai departe, întreaga vale a Prahovei se deschidea în fața ta. Stăteai acolo, cu picioarele atîrnate în gol, și te simțeai puternic, te simțeai nemuritor.

Am revenit la cantonul Jepi, după aproape douăzeci de ani. Am trișat. N-am urcat șase ore pe Schiel, nu mi-am dat sufletul, am parcat mașina la Piatra Arsă și am pornit-o agale împreună cu tatăl meu, Anton, spre canton, prin jnepeniș. De la Piatra Arsă faci maximum 20 de minute, urci pînă într-o culme, apoi cobori, printre jnepeni, snopi din pășunea alpină cu acea culoare nedefinită și, mai nou, vaci liniștite care pasc. Totul s-a schimbat de cînd șoseaua ajunge pînă sus, la 2000 de metri, orice gospodină se poate poza cu Sfinxul, orice pantofar șmecher poate ajunge la Cruce, poate atinge „obiectivul“ turistic. Muntele nu mai e ce-a fost, doar pentru inițiați. Oamenii își lasă mașinile aproape de Piatra Arsă, într-o parcare improvizată, și pornesc în pelerinaje spre Babele și mai departe spre Monumentul Eroilor.

Și totuși, nimic nu s-a schimbat pe platoul Bucegilor de cîteva mii de ani încoace. „Ce dor mi-era de relieful ăsta!“, spune taică-miu. O cărare de nisip, ca pe un fund de mare, pietre, unele perfect rotunde, de parcă ar fi fost șlefuite de valuri inexistente, iarba măruntă, flori mici și surprinzătoare, culmi teșite, soare care arde, nori care trec repede. Ești undeva deasupra lumii, dedesubt totul pare într-un acvariu.

Urcăm încet. „Parcă am o greutate pe inimă!“, spune Anton și se oprește. „Parcă nu reușesc să respir ca lumea“, spun eu și mă opresc. Două animale leneșe, citadine. Mergem unul după altul ca melcii, doar pasul și respirația. Doi pantofari în toată regula. Mai e mult pînă la canton? Facem un cot, începem să-l coborîm și-i vedem acoperișul portocaliu din cauza ruginei de care e mîncat, e chiar sub noi. Anton zice: „Ce rost are să mai mergem pînă acolo? Gîndește-te că trebuie să urcăm înapoi cocoașa asta!“ „Dar nu e mare scofală!“, zic eu, cu 30 de ani mai tînără. „Dacă tot am ajuns pînă aici…“

Ajungem la Cantonul Jepi, în paragină. Nici măcar puntea de lemn nu mai există, mai sînt cîteva scînduri putrede. Anton spune: „Eu, în locul tău, nu aș lua-o pe acolo!“ Rămînem pe tăpșan, respirăm. De jos tot vin tineri care au urcat pe Schiel, unii dintre ei par atît de proaspeți, ca după o plimbare pe Calea Victoriei. Sînt și două fete blonde, din Cehia. „Oare nu le-o fi fost frică să urce singure pînă aici?“, se întreabă Anton. Apoi sosesc gîfiind doi, un cuplu în jur de 50 de ani. Simpatici amîndoi, el spune că ar fi vrut să ia telecabina, dar era o coadă de cel puțin două ore și așa au luat-o în sus pe munte. Cum a fost poteca? Surpată? – întrebăm noi ca niște cunoscători, deși n-am mai făcut Schiel-ul de douăzeci de ani. „Nuu… e bună și e bun și marcajul!“, zice el. „Cît mai avem pînă la cabană?“ Taică-miu e vesel să explice: „Ah, maximum douăzeci de minute, ajungeți aici într-o culme unde sînt niște vaci și deja vedeți Piatra Arsă!“

Rămînem mult timp întinși pe tăpșan, în buza prăpastiei. Un tată și o fiică, apăsați de angoase total diferite, legate de vîrste diferite și totuși fericiți că au ajuns într-un punct comun pe care nu l-au cucerit, dar în care măcar au ajuns împreună. Da, la Cantonul Jepi, într-o zi senină de vară, te poți simți într-adevăr nemuritor. Ultima senzație pe care am lăsat-o acum acolo a fost cea din *The Catcher in the Rye*. Cu un superficial și îndepărtat *know-how* al Schiel-ului, am simțit nevoia să arunc frînghii spre oamenii care veneau de jos, din prăpastie, ca să ajungă în siguranță la Cantonul Jepi. Și dupaia să le spun, cu un aer superior, de fost munțar: „Uitați-vă în jur! A meritat tot efortul să urcați pînă aici!“

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Pepene verde

În piață m-am plimbat de la 2 la 2,50. Și am luat cu 2,50. Dar era de zece kile. Incredibil de mare. N-aveam bani curați, adică *cash,* ca să pot să-l cumpăr. N-aveam umeri ca să-l car. Am făcut cinci opriri cu pepenele. La prima am auzit cuvintele vînzătorului: n-o să mîncați așa ceva în vara asta. E pepene de Călărași. Și la a doua, transpirat am început în cap să cînt: *La mer / Qu'on voit danser / Le long des golfes clairs / A des reflets d'argent / La mer / Des reflets changeants / Sous la pluie / La mer / Au ciel d'été confond / Ses blancs moutons / Avec les anges si purs / La mer / Bergère d'azur, infinie / Voyez / Près des étangs / Ces grands roseaux mouillés / Voyez / Ces oiseaux blancs / Et ces maisons rouillées.*

La a treia oprire, mă doborîse nenorocitul. Eram tot o apă. ABBA: *The summer air was soft and warm / The feeling right, the Paris night / Did it's best to please us / And strolling down the Elysee / We had a drink in each cafe / And you / You talked of politics, philosophy and I / Smiled like Mona Lisa / We had our chance / It was a fine and true romance / I can still recall our last summer / I still see it all / Walks along the Seine, laughing in the rain / Our last summer / Memories that remain / We made our way along the river / And we sat down in the grass / By the Eiffel tower / I was so happy we had met / It was the age of no regret / Oh yes / Those crazy years, that was the time / Of the flower-power / But underneath we had a fear of flying / Of getting old, a fear of slowly dying / We took the chance / Like we were dancing our last dance.*

Îi cîntam pepenelui, doar s-o face mai ușor. La a patra și a cincea m-am gîndit cum o să-l mănînc. Cum o să-mi înfig colții și cuțitul ăl mare în pepene. Total: 25 de lei. Verde fără dungile alea. Se spunea că-s otrăvite pe vremea mea. Acum 50 de ani. *I was so happy we had met / It was the age & kilo of no regret.*

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Mihaela Buzărnescu nu mai poate fi oprită?

Înainte de toate: știe cineva cine e cu adevărat Mihaela Buzărnescu? Halep nu știa cu adevărat cine e Halep acum mai puțin de un an. Noi privim din afară și parcurgem cu jucătoarele noastre de succes sinusoidele meciurilor, nu și ale vieții lor. Nu știm rătăcirile lor de Scufițe Roșii prin păduri pline de lupi. Într-o bună zi vedem doar că scot de sub fustiță o mitralieră și fac prăpăd printre haite. Au devenit ele însele un soi de prădători, o mutație necesară. Apoi aruncă arma grea, cad în genunchi, scot pistolul cu ultimul glonte și îl duc la tîmplă. Astea sînt poveștile de glorie și groază ale tenisului, sport care s-a transformat în cea mai modernă metodă de tortură (aproape) fără sînge. Văzută din tribună, Buzărnescu e un om care aleargă în căutarea timpului pierdut. Impresia e că, pentru ea, orice minge pierdută e ca încă o viață risipită. Și nu i-au mai rămas multe. Buzărnescu e angajată într-o cursă disperată cu destinul. Are un pas în față, dar nu e nimic definitiv. De multe ori e un spectacol greu de privit. Fiecare lovitură a ei dă senzația că e ultima, e ca și cum ar trage de la șold către un inamic invizibil, care i-a pus piedică toată viața. În timpul *game*-urilor înjură și se înjură ca un birjar. Între *game*-uri plînge și își plînge de milă, invocă zeii și oamenii: „De ce; de ce tocmai mie mi se întîmplă toate?“ Și asta tocmai cînd i se întîmplă cel mai fericit moment al carierei! Senzația e că la *coaching* îi trebuie un psiholog, nu un antrenor. E simplu: la 30 de ani, Mihaela nu mai are timp. E ca un șofer care trebuie să ajungă de la Universitate la aeroport în 15 minute. Îi trebuie toate semafoarele pe verde și nici un blocaj. Și, dacă se poate, să întîrzie un pic avionul. Un simplu bec de roșu e similar cu blestemul, cu prăbușirea. Poate că într-o zi va decola și va vedea cerul albastru mai aproape. Și pămîntul jos, departe, cu toate problemele și mormintele lui.

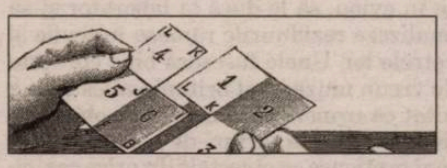

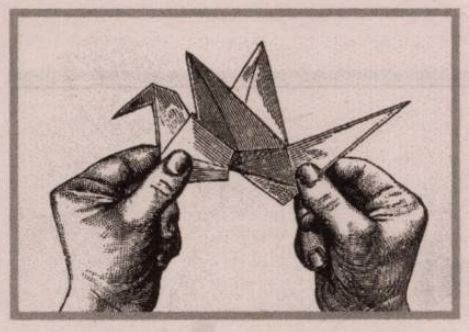

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Canicula din nord

La începutul verii, la Lisabona am nimerit ploaie și frig. O vreme despre care portughezii spuneau că e total neobișnuită și deprimantă pentru ei. De altfel, știm cum vremea rece și mai ales ploioasă a predominat și în prima parte a verii de la noi. Dar cum legea compensației e universal valabilă și suma lucrurilor trebuie să fie mereu egală, pe la mijlocul verii, la Copenhaga, am nimerit ceva ce ei numeau caniculă. Constatau că de două luni nu mai plouase. La fel de neobișnuit ca ploaia de la Lisabona. Pe cer nu era nici un nor, iar soarele nordic, așa pieziș cum stă acolo deasupra orizontului, ardea, nu glumă. Sigur, canicula nu era chiar ceea ce se înțelege prin asta pe la noi, dar temperatura depășea la prînz 30 de grade Celsius, ajungînd și pînă la 34. În ultimii ani, danezii sînt mereu în topul celor mai fericite popoare. Ei bine, căldura din vara asta i-a făcut și mai fericiți. Toate pontoanele de pe canalele din Copenhaga erau asaltate de mulțimea celor care voiau să se bronzeze și să se scalde. Alături erau terasele gălăgioase unde se bea bere sau șampanie.

Și am descoperit și varianta daneză a casetofonului purtat pe umăr în excursie de la noi (vă mai amintiți). Prima oară era un tip pe bicicletă, cu o boxă în coșul din față, din care răzbătea muzica lui favorită. A doua oară a fost un fel de plută de picnic, făcută din europaleți fixați pe niște butoaie albastre de plastic. Pe plută erau cîțiva tineri, așezați pe un fel de scaune din europaleți în fața unei mese tot din europaleți pe care era montat un aparat de răspîndit muzică. Oamenii veniseră de cine știe unde cu pluta lor cu motor. Acostaseră în centrul Capitalei pentru a bea o bere la mal, pe muzica proprie. Fericire, frate. Și căldură.

E vorba de un oraș în care în fața blocurilor sînt acostate bărci și iahturi pe canale, la fel cum în fața blocurilor noastre sînt parcate mașini. Canalele comunică toate în cele din urmă cu marea, iar podurile se ridică des. Circulația mașinilor, a pietonilor și a bicicliștilor se oprește doar și pentru o singură bărcuță cu un catarg mai înalt care vrea să vină la ponton sau să iasă în larg. Probabil că totuși nu e ieftin să faci asta. N-am întrebat cît te costă ridicarea unui pod.

Nu ne-au lăsat să comandăm mîncare fără băutură.

Pe impresionantul acoperiș al noii și neofuturistei opere sînt indivizi curajoși care sar direct în apă, în canalul principal. Sub acoperiș, în fața clădirii, pe marginea apei, e un spațiu în care se formează un ecou special. Erau doi saxofoniști acolo, la apusul soarelui. Acorduri blînde, de seară de vacanță. Dacă fadoul era muzica asortată perfect Lisabonei, jazz-ul la saxofon pare ideal pentru fericirea Copenhagăi.

Locuitorii se miră să vadă gazonul pălit de soare și vor acum autobuze cu aer condiționat, la care nici nu se gîndiseră vreodată. Probabil că nu s-au gîndit niciodată serios nici la mirosurile pe care venirea căldurii le scoate din diverse locuri. Din tomberoane sau din mașinile de gunoi, de exemplu. Abia așa ajungi să înțelegi că treaba asta ține mai puțin de civilizație, de felul oamenilor, adică, și mai mult de climă. Altfel, e ușor să decretezi că spaniolii sau italienii sînt mai puțin atenți la lucrurile astea decît suedezii sau danezii (pe românește, că ar fi mai împuțiți, adică). Eu am avut dovada că de vină sînt doar gradele Celsius. În micul, cochetul și ultracivilizatul orășel suedez Helsingborg, proasta inspirație de a folosi liftul de la gară ne-a ieșit pe nas. Vreau să spun că înăuntru era un miros de nesuportat. Trecînd la arome din cealaltă extremă, la o cîrciumă veselă din portul aceluiași oraș nu ne-au lăsat să comandăm mîncare fără băutură (invers față de cum se întîmpla pe la noi), iar mîncarea era aceeași pentru toată lumea: friptură de pui cu cartofi. Meniul varia doar în funcție de zilele săptămînii și nu în funcție de cererile clienților. Dar gustul a fost excelent.

Tot cam pe atunci am ajuns să cred că vrăjitoarea lui Andersen, care voia să-l mănînce pe Hansel, nu era o femeie uscată și cocîrjată, așa cum ne este prezentată de obicei și așa cum sînt babele rele de pe la noi, ci mai degrabă o căpcăuniță uriașă și blondă, de doi metri pe doi, cu fața ridată și capul cît un dovleac, așa cum sînt babele de pe la ei.

De la Helsingborg din Suedia la Helsingor în Danemarca se face doar un sfert de oră cu feribotul, care circulă mereu, și ziua, și noaptea. E prea vechi Shakespeare pentru drepturi de autor, iar ferry-ul cu care am traversat se numea, cum altfel, Hamlet. Asta în vreme ce perechea sa, la fel de mare, ratase rima și se chema, prostește, Aurora.

În fine, ceva greu de înțeles e cum se poate ca Malmö să fie un oraș aproape pustiu, fără mașini, fără pietoni, chiar fără bicicliști (și parcă fără sonor), în timp ce dincolo de podul peste strîmtoarea Oresund, la doar 40 de kilometri, Copenhaga să freamăte de viață și de muzici. Adică să vrei să trăiești în Malmö (orașul lui Zlatan Ibrahimovici, chiar dacă-i plin de basmale musulmane), dar să-ți faci cumpărăturile în Copenhaga, că-i mai interesant. În orice caz, bufetul suedez de la hotelul din Malmö a fost cu adevărat un bufet suedez. Aveau și iaurt cu fragi sălbatici.

ready made

„Ministerul de agricultură a fost încunoștiințat că Ungaria oferă pentru nevoile României 100 de selectoare, urmând ca statul român să dea lemne, în compensație."

Adevărul, Anul 49, No. 15.671, Joi, 14 Februarie 1935

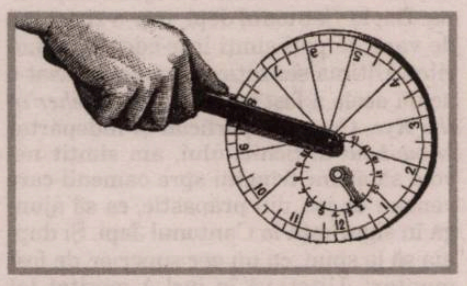

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Luleaua lui Macbeth

Cînd e vorba de săpăturile arheologice făcute pe locul casei unde Shakespeare și-a petrecut ultimii douăzeci de ani de viață, unii întreabă de manuscrise. Alții de pipele găsite acolo. Cîteva se cunosc și din casa în care s-a născut, doar că asta sună ca și cum micul Shakespeare a întins imediat mînă după pipă, și nicidecum după pană. De la o vreme aceste instrumente de lut ars, așa mici cum sînt (în vatra lor abia poți să bagi vîrful degetului), au început să dea de gîndit. Oare ce se fuma din ele la 1600? Nu cumva vreun compus mai ciudat? Lumea s-a pus pe recitit sonetele (efect nobil al unei cauze dubioase) și a dat – evident – peste pasaje suspecte. Sonetul 27: *„a journey in my head"*; 38, *the „Tenth Muse"*; 76, *„noted weed"*, *„compounds strange"* etc. În ciuda aparențelor, asemenea pasaje au de fapt, în engleza acestui poet și gentleman, un înțeles nu banal, dar benign. Nici o legătură cu marijuana sau cu alte posibile adjuvante literare.

Cum controversele ne plac mai mult decît rezolvarea lor, a durat pînă în 2000 ca niște oameni serioși din Africa de Sud să se ofere să urce pipele din cele două case în avion, să le ducă la laborator și să analizeze reziduurile rămase în țevile și vetrele lor. Unele fuseseră bine curățate de vreun muzeograf britanic zelos care a uitat că urmele organice de pe obiecte – de la amfore la vîrfuri de suliță – pot fi mai prețioase ca obiectele. În orice caz, citind rapoartele de analiză, am sfeclit-o un pic. Nici unul din reziduuri nu cuprindea nicotină. Din cele patru pipe de la New Place, casa cumpărată la maturitate de Shakespeare, una avea înăuntru vanilină (rezultat sigur), iar celelalte trei cannabis (rezultat probabil). Doar două pipe din așa-numita *„Shakespeare Birthplace Garden"* nu fuseseră dezinfectate, ca să zic așa: una mai avea urme de cannabis (probabil), alta, un compus al acidului miristic (sigur). Acest acid este un halucinogen prezent în plante din familia nucșoarei și, fără să sugerez nimic, probabil că ginerele lui Shakespeare avea acces la ceva comparabil, fiind medic. Exploratorii europeni erau bineînțeles ahtiați după nucșoară și alte mirodenii. Doar cîțiva ani înainte ca Shakespeare să preia New Place, Ralph Fitch se întorcea în Anglia la capătul unei călătorii în Indiile Orientale după mirodenii. Călătoria e probabil reflectată în *Macbeth* (act I, scena 3: *„her husband's to Aleppo gone, master of the Tiger"*; nava cu care Fitch a plecat spre Alep se numea „Tiger".)

Cannabis a fost găsit în pipe africane din secolul al XIV-lea, dar în general e greu de identificat cu certitudine după mult timp de la ardere, de-asta rezultatele de laborator sînt „probabile". În alte pipe din aceeași perioadă din Stratford-upon-Avon și Abingdon, analizate pentru comparație, s-au găsit și diferite forme de camfor și, în două cazuri, de cocaină, abia introdusă în Anglia elisabetană din America de Sud. Imposibil de știut dacă Shakespeare însuși a fumat din vreuna din pipele găsite în casele în care a trăit. Parcă poți să îți socoteala celor care trec voioși pe stradă și-și aruncă pipa peste gard în grădina ta? În plus, ele provin din săpături vechi – de exemplu, dintr-una haotică din 1860. Și cine știe ce muzeograf și-o fi uitat într-o zi luleaua acasă?

În 2010, alți oameni serioși au început să sape în New Place, cu arheologi profesioniști (și 120 de voluntari). Locul stătea gol, neconstruit, de 250 de ani. Aici fusese cea mai mare casă din Stratford-upon-Avon, cumpărată de Shakespeare în 1597, după moartea singurului său băiat. Casa fusese construită la sfîrșitul Războiului celor două Roze și era destul de părăginită cînd a luat-o el și i-a făcut diverse modificări din lemn și cărămidă, după propriile lui idei, cum zice undeva. Din nefericire, casa asta a fost reconstruită radical la ceva vreme după moartea lui și apoi demolată, deci ce-a mai rămas propriu-zis din casa lui Shakespeare e foarte puțin, atît ca fundație, cît și ca obiecte. Arhitectural, sînt totuși clare două detalii. Shakespeare a vrut ca la stradă casa să aibă o galerie lungă de 15 m, în care erau probabil expuse statui, și deasupra porții căreia se afla probabil blazonul recent obținut de familie. De asemenea, a păstrat neatinsă sala mare a casei vechi, ca un fel de anacronism legat de lumea primilor Tudori. Obiectele din anii în care a locuit acolo sînt neașteptat de puține – între ele un cuțit cu mîner de os. Pare că sistemul de colectare a gunoiului devenise, din păcate, foarte eficient în acei ani. Există doar vreo două gropi de gunoi datate pe la 1600, al căror conținut probabil reflectă mai mult viața locatarilor de la care Shakespeare a cumpărat casa și curățenia generală făcută cînd ai lui au preluat casa, dar poate și primii lor cîțiva ani acolo. Au apărut, de pildă, cîteva fragmente de ulcior renan – indicator de relativă prosperitate – cu inscripția „...TMEIN..." (de comparat cu inscripția medievală de pe un vas găsit în Köln: *Wan Got wil ist mein Zil).* În rest, un jeton de Nürnberg (monedă pentru jocuri) și melci de acordat de la un instrument muzical.

Ar mai fi două lucruri de zis. Mai întîi, că toate pipele găsite în campaniile de după 2010 sînt datate după moartea lui Shakespeare. Nimeni din cei care au fumat din ele, indiferent ce, n-a fost publicat în ediții de-o oca. Apoi, mi-e rușine să spun că publicația din 2016 a săpăturilor ne coboară de la înălțimea lirică a visărilor halucinogene de mai sus la un punct de minim din istoria arheologiei. În grădina de la New Place s-a descoperit un fel de bazin de cărămidă tencuită, construit chiar în anii în care Shakespeare a preluat casa. Modesta inițiativă arhitecturală e fotografiată și descrisă ca loc de depozitare a grîului, transformat curînd – așa scrie în monografia arheologică – în latrină, după cum o indică depunerile verzui de pe pereți. În lipsă de manuscrise noi ale lui Shakespeare, e și ăsta un rezultat. Scurt mai e drumul de la nucșoară la hazna.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Ce poate face diaspora?

Scriu acest text cu doar cîteva zile înainte de 10 august, data la care se spune că un mare număr de români care trăiesc în străinătate se vor strînge la București pentru a protesta împotriva guvernării PSD. Ideea, primită cu speranță de unii și cu înjurături de alții, repune în discuție tema diasporei.

Adevărul este că operăm, simultan, cu două prejudecăți contrare despre diaspora românească de azi. Pe de o parte, spunem că ei sînt cei mai buni dintre români, că au plecat tocmai pentru că erau competitivi, iar România le era lanț la picioare – „e bun, ce să facă aici?“, auzim adesea despre cîte un român plecat. În pandant, există și ideea diasporei care ne salvează: au infuzat cu bani o economie românească debilă, au votat decisiv de partea bună la prezidențialele din 2009 și 2014, sînt oameni muncitori, care fac o impresie bună, unii dintre ei fiind vîrfuri în domeniile lor, adică fac „imagine“ pozitivă pe cînd realitățile de pe-aici arată jalnic. Cum ziceam, are mare circulație și prejudecata contrară: au plecat din țară ca să ciordească pe-acolo, fac de rîs România, sînt cozile de topor ale unor interese antiromânești, nu știu ei ce e pe-aici, sînt manipulabili, sînt cam „lumpen“. Aceste percepții contradictorii au același păcat: generalizează. Așa cum nu toți românii rămași acasă sînt la fel, nu toți cei plecați sînt identici. De fapt, în afară de faptul că sînt români, nimic altceva nu-i aseamănă pe toți. Așa se face că viețile lor în străinătate sînt foarte diferite. Dar chiar și așa, românii de acasă au, toți, o așteptare de la cei plecați: să ajute, cumva, România. Să continue să trimită bani în țară, să se întoarcă și să facă aici ce au văzut acolo, să nu uite țara, limba, neamul, obîrșia. Asemenea fraze generale au, totuși, semnificații diferite în mintea fiecăruia dintre noi. Unii cred că ajuți țara dacă ajuți Guvernul. Alții, dimpotrivă, că ajuți țara dacă ești împotriva Guvernului.

Puterea cea mai mare a politicii nu este aceea de a transforma o țară, ci aceea de a o dezbina – nimeni nu știe mai bine asta decît noi, cei care trăim în România. Așadar, este remarcabilă o anume unitate de opțiuni politice a diasporei românești. Extrem de greu de adus împreună altfel decît la sărbători religioase, diaspora românească este, într-o solidă majoritate, anti-PSD. Așa cum era anticomunistă înainte de 1990, a devenit antifesenistă, antipedeseristă, antipesedistă după aceea. Intuiția românilor de afară e corectă: partidul ieșit de sub pulpana lui Ion Iliescu, indiferent de cine a fost condus, a purtat în el gena PCR. Așa se face că, acum, pentru un pesedist, diaspora e o nenorocire. Pentru un antipesedist, dimpotrivă, e un sprijin binevenit, o confirmare a propriilor opțiuni. Așa stînd lucrurile, ce ar putea face diaspora pentru țară?

Zilele trecute am citit un fel de raport, intitulat „Pentru țară, din exil“, scris de doamna Simona Vrăbiescu Kleckner, și mi-am dat seama că, dincolo de indiscutabila valoare documentară, am în față un model. Așa pot ajuta românii din străinătate România!

Dna Simona Vrăbiescu Kleckner, descendentă a unei ilustre familii de juriști români, a părăsit țara în 1965, după ce fost supusă represiunii politice comuniste. Ajunsă în Statele Unite, a absolvit două masterate (biblioteconomie și drept internațional) și a lucrat vreme de aproape 30 de ani în conducerea unor importante biblioteci juridice (a Universității New York, a Organizației Națiunilor Unite, mai apoi și a Curții de Comerț Internațional). Începînd cu 1990 a devenit extrem de activă în cadrul unei organizații a diasporei românești din America (ACORD – Comitetul Ad Hoc pentru Democrație în România), pe care a ajuns să o și conducă. Între iunie 1999 și decembrie 2000 a fost consilier personal al președintelui Emil Constantinescu. Dna Vrăbiescu Kleckner a publicat deja două volume consistente de memorii, intitulate *O mărturie provocată,* povestind cu har, pentru marea istorie a României, fragmentul de istorie la care a fost participant și martor. *Pentru țară, din exil* este, în fapt, un document scurt, cronologic, al acțiunilor pe care dna Vrăbiescu Kleckner, alături de colegii ei din ACORD sau de una singură, le-a întreprins pentru a-și vedea visul realizat. Cît se poate de clar, autoarea spune ce a visat și pentru ce a lucrat, în chiar prima frază a raportului: „La încheierea Războiului Rece, în 1989, doream pentru țară reinstaurarea unui stat de drept cu instituții democratice, cu un Guvern cu putere limitată, responsabilitate fiscală, suveranitate individuală, piață economică liberă, apărare națională puternică.“ Convingerea dnei Vrăbiescu Kleckner a fost aceea că Statele Unite pot influența înscrierea României într-o evoluție spre acest deziderat și a știut că poate contribui la asta informînd ritmic Congresul și Cabinetul american, dar și pe președintele SUA despre evoluțiile din țară și căile de urmat – lobby, cum se spune. Lobby pentru o idee și nu pentru un guvern sau altul.

Modelul dnei Vrăbiescu Kleckner este de urmat pentru orice român din străinătate. Acțiunea domniei-sale a fost coerentă și rodnică pentru că a știut de la bun început ce vrea. Stabilirea obiectivului este esențială. Întreabă-te ce fel de România vrei și evaluează obiectiv ce posibilități ai pentru a contribui la „proiect“. Dna Vrăbiescu Kleckner a putut face lobby. Alții, desigur, pot face altceva: ONG-uri dedicate, investiții, voluntariat, conferințe, filme, scrieri, burse – și lista de posibile contribuții la „vederea visului cu ochii“ este enormă, astfel că oricine poate contribui cumva. În fine, dedicația. Dna Vrăbiescu Kleckner, împreună cu soțul ei, a susținut cauza României pe care a visat-o cu o consecvență admirabilă. Să nu te lași! – acesta ar fi sfatul pe care îl desprind din cartea acestei admirabile luptătoare.

Astăzi, memoriile dnei Simona Vrăbiescu Kleckner sînt un veritabil ghid de practici patriotice pentru orice român din afară care vrea să ajute România. Și încă ceva: nu sperați la recunoștință. Vorbim despre România, așadar e înțelept și eficient ca recunoștința să nu fie niciodată luată în calcul.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Nuca de cocos de pe biroul președintelui

Una dintre ferestrele Biroului Oval de la Casa Albă este deschisă. Sau poate sînt chiar două. Oricum, se simte cum adie vîntul care ridică rînd pe rînd cîteva file de pe biroul președintelui John Fitzgerald Kennedy. Alte foi stau potolite sub un prespapier, căruia parcă îi ascultă cuminți istoria.

În 1943, John F. Kennedy era locotenent în Marina Militară a Statelor Unite ale Americii și primise sub comandă o mica navă de patrulă (PT-109) din zona Pacificului de Sud. Misiunea sa, alături de ceilalți membri ai echipajului, era să intercepteze navele japoneze din jurul Insulelor Solomon pentru a le împiedica să furnizeze provizii soldaților japonezi.

În întunericul nopții de 2 august 1943 a fost interceptat un distrugător japonez de dimensiuni sensibil mai mari decît torpilorul american PT-109. Înainte ca nava aflată sub comanda lui Kennedy să atace nava japoneză, aceasta din urmă s-a apropiat cu o viteză neașteptată și a ciocnit ambarcațiunea americană, care s-a rupt, pur și simplu, în două.

Doi membri ai echipajului au fost pierduți, iar restul, deși răniți și ei, sub imboldul lui John F. Kennedy, au înotat pînă la cea mai apropiată insulă. Vreo două ore. Timp în care Kennedy, deși lovit serios la spate – un spate deja cu probleme căpătate pe terenul de fotbal în facultate –, a tras după el prin apele Pacificului un coleg cu răni foarte grave.

Ajunși pe insulă, supraviețuitorii au constatat că aceasta era nelocuită și, tot la îndemnul comandantului Kennedy, au pornit înot spre altă bucată de pămînt din apropiere. Acolo, pe Insula Plum Pudding, devenită între timp Insula Kennedy, constatarea a fost aceeași: nici un localnic. O consolare, totuși: mulți palmieri.

După o cură cu nucă de cocos de șase zile, a apărut și salvarea, pe o canoe. Erau doi oameni de-ai locurilor, de pe o insula vecină, care făceau parte dintr-un serviciu secret al Aliaților și care au acceptat să îi ajute pe naufragiați. John F. Kennedy a scrijelit pe o coajă de nucă de cocos un mesaj de salvare, care zicea, printre altele, *„NEED SMALL BOAT… KENNEDY“*. Mesajul a ajuns la trupele Aliaților din zonă prin intermediul celor doi bărbați de pe canoe, iar a doua zi echipajul PT-109 a fost salvat.

Coaja de nucă de cocos „gravată“ de locotenentul Kennedy a devenit un ingenios prespapier nelipsit de pe biroul președintelui Kennedy. Iar lîngă aceasta, pe biroul prezidențial, stătea și un dinte de balenă stilizat. Nu există informații că cele două elemente de decor ar fi intrat în conflict vreodată.

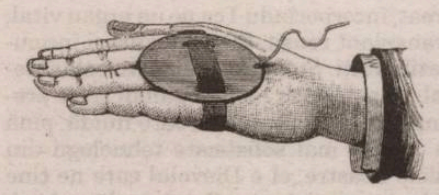

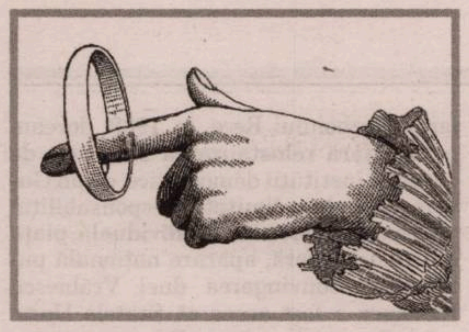

Selma IUSUF

legende urbane

Viața la țară

Să știți că degeaba am rîs de fetele alea care se emoționează în fața tarabelor cu ardei graşi prin piețe. Eu m-am dus direct la sursă, undeva la țară, și mi s-a umplut inima de bucurie în fața șirurilor de roșii și a vinetelor grase care atîrnau greu, pînă în pămînt. Asta la început. Pînă am pus mîna să fac treabă. Dragi hipsteri și locuitori ai betoanelor, acesta e un autodenunț.

Am fost un proto-hipster. Adică genul de orășean care suferea pentru că nu avea un „la țară" așa cum aveau mai toți copiii de la bloc, acolo la mine, în Berceni, cartier ne-mitic, amestecat proletar, care n-a dat nici un curent hip-hop și nici o gașcă mai acătării pentru că după blocuri cronic, băieței și fete fără perspective, crîșma cu manele sîmbătă seara și cățel de curte mici, cu o mutație genetică anume care nu-i lasă să crească mai mult ca un șoricar. (Ochii lor cafenii pot înmuia o inimă de piatră.)

O oră și un pic de cules roșii și alte roade în plin soare m-a așezat definitiv la locul meu și mi-a fărîmat în cioburi mici visul comun de a mă retrage la țară, unde să cresc cîteva găini și legume bio.

Legumele nestropite se mănoează repede. Straturile de roșii sînt destul de apropiate între ele, iar cînd te bagi la cules trebuie să fii cu băgare de seamă să nu te împiedici de diverși araci, de plasele întinse împotriva graurilor și să nu-ți

Stai cocoșat
la cules și tragi după tine o găleată.

nu erau ei care te fac pe tine, ci tot soiul de moși și babe uitați pe bănci și rufe indecente întinse la uscat.

Așa. De atunci, probabil, am rămas cu o visare și o tînjeală după curți, grădini, roade și găini. Peste stratul ăsta fertil s-a așezat, desigur, și nevoia acută de a fugi puțin dintre betoanele arse ale Bucureștiului, de problemele de la muncă și de uruitul continuu al instalațiilor industriale de aer condiționat ale clădirii de alături.

Am fugit deunăzi, o zi, la „țara" unor prieteni. Un sat ca toate satele de cîmpie din sud, case cu acoperișuri țuguiate de țiglă și curți pline de flori. Drumuri mai mult sau mai puțin desfundate, populație muncitoare și populație bețivă intre în ochi frunze tăioase de porumbi plantați ici și colo. Roșiile se culeg cu băgare de seamă. Nu tragi ca bezmeticul de ele pentru că rupi, odată cu roșia coaptă, ditamai ramura pe care atîrnă altele verzi și se alege praful de ele. Pămîntul uscat dintre brazde se lipește imediat de picioarele transpirate, intră sub unghii și trage cu sete toată umezeala din piele. De aici călcîiele crăpate și mîinile ca glaspapirul ale celor care asta fac toată ziua. Stai cocoșat la cules și tragi după tine o găleată sau o lădiță care devine din ce în ce mai grea pe măsură ce se umple și pe măsură ce soarele de sus arde din ce în ce mai tare. Plantele nu sînt prietenoase, te poți trezi cu urticarie din cauza vreunei buruieni sau poate că ai alergie la frunzele imense, păroase ale dovlecilor plăcintari. Vînăta, dacă e aproximativ vînătă, nu înseamnă că e coaptă. Mai bine întrebi înainte de a nenoroci recolta omului.

Grădina mișună de diverse insecte. La prima plasă de păianjen luată în plină față, poate că ai dat ca apucatul din mîini, plasa e lipicioasă, pe gît simți cum se tîrăște o vietate, pari un om complet nebun printre ardeii ăia graşi, îți dai palme peste față și te freci la ochi, ți s-a încurcat în gene năclăiala mătăsoasă. La a doua, a treia, a patra, ești OK, te-ai obișnuit.

Nu recunoști pătrunjelul în mediul lui natural și-l calci cu nonșalanță. L-ai văzut doar în snopuri la magazin. La țară sînt trei catralioane patru sute de mii de muște. Intră în ochi, în gură, în pahare, în mîncare, în casă, roiesc în WC-ul din curte. Orice gest pe care îl faci acasă la tine inconștient – dai drumul la apă, aprinzi aragazul – are aici o muncă triplă în spate. Viața la țară e o continuă bătălie cu natura care încearcă să-ți intre în casă.

Viața la țară mai are nopțile cu un cer imens, catifelat, pe care ai văzut Carul Mare aproape răsturnat pe tine, are milioane de greieri, țipete ascuțite de lilieci ascunși în pod și cățeii mici care dorm pe picioarele tale uscate. Mai are păianjeni cît pumnul în plase prinse prin toate colțurile. Dacă intrați pe vreo ușă, intrați pe mijloc. E alegerea dumneavoastră.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Document în replică

„21 Nov. 1946

Au trecut alegerile. După o perioadă de neliniște și propagandă ca niciodată a partidelor de la guvern, lumea s-a prezentat în fața urnelor pentru a vota. Comuna noastră [Grid, județ Brașov, n.n.] a votat la Veneția de Jos între orele 10-13 după comuna Părău. Votarea a decurs în ordine și libertate. Poporul s-a scandalizat la despuierea scrutinului (numărătoarea voturilor) cînd nu s-a mai realizat «alegeri libere» – numărîndu-se voturile de către președintele secției, fără ca să le arate la cei de față, numărîndu-se numai pentru guvern (B.P.D.). [Blocul Partidelor Democrate, alianță de stînga, în frunte cu PCR – n.n.]

Alegătorii au prins de veste și s-au dus în număr mare la Veneția, pentru a apăra libertatea alegerilor. Lumea indignată a tăbărît pe cei din sala de votare, iscîndu-se un scandal mai rar întîlnit. Geamurile au fost sparte și chiar crucile de la ferestre au fost rupte. A intervenit armata care a restabilit ordinea după cum au crezut, făcîndu-se arestări numeroase. Toate acestea le-am scris după cum mi-au povestit cei care au fost de față.

Cronicar C[hichernea] N[icolae]"*

*Am reluat aici acest document de excepție (v. „Cum era de Ziua Regelui", în nr. 720) – o relatare *live* de la alegerile din '46, care anunțau începutul dezastrului. O probă forte care anulează listele cu moțiuni privind "osînda maximă" a liderilor țărăniști, confecționate la ordin criminal de reprezentanții Partidului Comunist în ascensiune (v. nr. trecut). Fragmentul face parte din "Cronica zilnică a Căminului cultural «Tineretul» din comuna Grid, județul Făgăraș", ținută de învățătorul satului în perioada 4 august 1942 – 3 mai 1948. (n. R.M.)

Emil BELU

Moartea, o invenție

Agitata viață cotidiană abate adesea gîndul muritorului de la obsedanta teroare a Hadesului. Cînd să te mai gîndești și la așa ceva? Sînt destule alte probleme care ne macină de dimineață pînă seara. De la semnalul furibund al ceasului deșteptător – de unde cocoși în această împărăție a betonului? –, trecînd prin calvarul stresului cotidian, stres care nu iartă pe nimeni, omul, țintă și pradă sieși, cade istovit la ceasul înserării, lîngă același ornic neiertător care ne numără fără milă secundele vieții. Cînd Hans Castorp – *Muntele vrăjit,* Thomas Mann – îl întreabă pe vărul său: „Care este organul cu care percepem timpul?", acesta, în loc de răspuns, ridică neputincios din umeri. Joachim poate știa răspunsul, probabil unul filozofic sau ontologic, doar în Sanatoriul din Davos erau multe minți luminate: pacienți, doctori, nu arareori vizitatori. M-a lăsat pe mine să dau răspunsul care frizează banalitatea: ceasornicul!

Zămisliți fără acest accesoriu, l-am creat, încorporîndu-l ca pe un organ vital, transplant reușit, fără refuzuri și incompatibilități. Sub diferite măști: solar, floral, clepsidră cu nisipul gălbui ce se prelinge lin și tăcut ca o teroare fluidă, pînă la la cele mai sofisticate tehnologii din zilele noastre, el e Diavolul care ne ține sub obroc existența. Oriunde dăm de el: pe noptieră, pe peronul gării, în turnul de la Catedrală, încastrat în bordul automobilului, încolăcit la încheietura mîinii, rece și neiertător – șarpe care ne înveninează zilele și nopțile. Imposibil de ignorat, ne însoțește nu ca o tăcută umbră, cum ar fi normal, ci ca o perpetuă amenințare. Abolirea timpului nu este la îndemîna oricui. Orientalii, familiarizați cu ancestrale tehnici, practică ieșirea din timp prin diverse exerciții fizice și spirituale. Un fel de „amnezie" provocată temporar sau pe termen mai lung, benefică pentru cei dedați acestui sacerdoțiu. Alcoolul și drogurile le excludem din rețetă. Vine, însă, o vreme cînd, prăbușit într-un fotoliu sau, mai rău, pe un pat de spital, printre sofisticate aparate medicale și pungi pentru transfuzii, printr-un colț de fereastră privești un nor negru, trecător, mînat de vîntul toamnei, o frunză galben-ruginie lipită de geamul umed al salonului, totul pe fondul sonor al sirenei ambulanței – iată suficiente motive pentru ca gîndul „vremelniciei" să te ia în stăpînire. Îl cunosc, l-am trăit recent.

„Moartea, cea mai mare invenție a vieții" sînt vorbele unui inventator, și nu unul oarecare, ci ale unui inventator de geniu: Steve Jobs. O știm prea bine, chiar noi, gloata, cei fără de harul invenției, noi, coautori paradoxali ai morții: pe de o parte o provocăm necontenit, iar pe de altă parte ne văicărim de iminența ei. Altul ar trebui să ne fie țelul: o mai mare preocupare pentru împlinirea ființei, un cult al desăvîrșirii individuale. O spune direct, fără ocolișuri, același neobosit truditor în tainele vieții, cel care muncea pînă la epuizare, deși zilele îi erau numărate: „Timpul vostru este limitat, așa că nu-l irosiți, trăind în locul altcuiva. Nu fiți prinși în dogme, care înseamnă să trăiți cu rezultatele gîndirii altor oameni. Nu lăsați «zgomotul» creat de opiniile altora să vă distragă de la vocea voastră interioară. Și, cel mai important, aveți curajul să vă urmăriți inima și intuiția. Ele știu, cumva, ceea ce vreți să deveniți cu adevărat. Tot restul este secundar."

Sub această emblemă ar fi trebuit să mă nasc. Mi-au fost potrivnice alte obstacole, unele obiective, iar altele, cele mai multe și cele mai dificile, create de mine însumi. Incapabil de a urma un stindard, am rătăcit prin viață fără orgolii și idealuri. Nu am fost capabil a mă lupta nici măcar cu o moară de vînt! Sentimentul cert al eșecului m-a pus pe gînduri. Erodat de regrete, am privit retrospectiv viața-mi divizată în fragmente care, puse cap la cap, ar alcătui un roman prost, greu de citit chiar de către cel mai docil dintre lectori. Nu tu o Rosinanta, ca în *Don Quijote de la Mancha* – „lumină și oglindă a întregii cavalerii rătăcitoare" –, nu tu un scutier credincios ca Sancho Panza, cît despre Dulcineea din Toboso…

Cîtă risipă!

La întrebarea: „Ce credeți despre moarte?", adresată de unul dintre discipolii săi, C. Noica răspunde: „A întreba ce crezi despre moarte sună ca și cum ai întreba despre tăcerea ce se așterne după o simfonie. Nu poți să crezi nimic despre ea: crezi numai despre împlinirea care a fost simfonia".

Ce mă fac eu, cel căruia viața nu i-a hărăzit portativul simfoniei, icoană sonoră la care îngenuncherea mi-a fost refuzată?

Poate nu e prea tîrziu. Speranțe mai am, cel puțin pentru o simfonie… neterminată. Aș folosi fără risipă timpul care îmi rămîne – nu puțin! – bizuindu-mă pe predicția unei ghicitoare mexicane, pe plajă la Acapulco: „Vei trăi pînă la o sută patru ani și vei muri împușcat de un soț gelos". Drept care, la întoarcerea în Montréal, m-am pomenit cu un cadou „grijuliu" din partea soției: o vestă antiglonț!

***Emil Belu** este scriitor și locuiește în Canada.*

Anca MANOLESCU

Ecumenisme în America regimului Trump

În preajma alegerilor din 2016, platforma digitală ultraconservatoare *Church Militant* făcea din Donald Trump un nou Constantin. Cît despre Hillary Clinton, ea era asimilată lui Diocleţian, ultimul persecutor antic al creştinilor. Carevasăzică, nu proces electoral democratic într-o ţară a diversităţii culturale şi etnice, a libertăţii de credinţă, de opinie, de conştiinţă, ci luptă religioasă între „buni" şi „răi", înfruntare cu iz de absolut. „Campionul creştinilor" cîştigase, sugera apoi *Church Militant,* datorită „rugăciunilor americanilor" – ce-i drept, doar a unora dintre ei, a acelor fundamentalişti, catolici, dar mai ales evanghelici pentru care religia sacralizează o politică naţionalistă şi prosperitatea în afaceri.

Partizanii acestei tendinţe, care se manifestă astăzi în aparatul de stat, au gust pentru interpretarea brutal ideologică a pasajelor Scripturii. Le procesează ca argumente pentru o „teocraţie" care ar constitui identitatea Statelor Unite. De pildă, în faţa protestelor stîrnite de măsurile anti-imigraţie ale administraţiei Trump, procurorul general Jeff Session declara, într-un discurs din 14 iunie 2018, că respectul legii constituie poruncă biblică şi cita Romani 13, 2: „Cel ce se împotriveşte autorităţii se împotriveşte rînduielii lui Dumnezeu". Nici mai mult, nici mai puţin. Odată ajunşi la putere, Trump şi susţinătorii lui ar fi giraţi de Providenţă. Opozanţii nu sînt opoziţie: legitimă, necesară în democraţie. Sînt „nesupuşi". Poate chiar „eretici" ori „păgîni"? Un simplism ridicol – şi plin de succes – trece limbajul vieţii sociale în categorii schematic religioase, pune legile civile pe seama unui Dumnezeu luat în arendă de o partidă, garant pentru o politică bazată pe „puritate" culturală, etnică, religioasă, pe neîncrederea/disprețul faţă de străin, pe cultul succesului financiar.

În revista de cultură *La Civiltà Cattolica* (Roma), părintele iezuit Antonio Spadaro şi biblistul protestant Marcelo Figueroa publicau, pe 15 iulie 2017, un articol de analiză a acestei ideologii. L-au intitulat: „Fundamentalism evanghelic şi integrism catolic: un ecumenism surprinzător". Textul lor, solid ca diagnostic socio-religios, judeca fenomenul din punct de vedere spiritual. El vorbea despre un „ecumenism de cucerire, arogant şi vindicativ", despre un „ecumenism al conflictului". Străină de universala deschidere a Spiritului, religia îşi trădează astfel inspiraţia. Devine principiu de excluziune, de antagonisme ireconciliabile. Autorii menţionau de asemenea voinţa periculoasă a fundamentaliştilor de a avea o influenţă religioasă directă în domeniul politic. Aminteau, prin contrast, atitudinea Papei Francisc, care pledează pentru un creştinism al punţilor şi al fraternităţii fără graniţe confesionale.

S-a făcut observaţia îndreptăţită că ideologia „teocratică" americană are o logică apropiată de cea a fundamentalismului islamic. Cu deosebirea că cea dintîi nu ajunge totuşi să ruineze cadrele statului democratic. Aşa stînd lucrurile, regimul Trump a stîrnit, cum se ştie, reacţii masive, inclusiv în medii religioase. Există numeroase grupări care, de pe poziţia credinţei, critică un creştinism conflictual-identitar, militează pentru nediscriminare, dreptate socială, universalism. În diferite zone ale Americii, nu numai în marile oraşe, există nuclee de ripostă, reunind denominaţii protestante, comunităţi catolice, sinagogi, moschei, grupuri hinduiste şi sikh. O figură foarte cunoscută este reverendul afro-american dr. William Barber, pastor al unei biserici penticostale în Goldsboro, Carolina de Nord şi activist civic. El îi acuză pe naţionaliştii evanghelişti de „malpraxis teologic" şi se declară imitator al lui Iisus, „acest iudeu palestinian cu pielea cafenie, răstignit fiindcă era un radical şi un revoluţionar". Pastorul presbiterian Liz Theoris e codirectoare a centrului Kairos, organizaţie dedicată dialogului interreligios şi luptei împotriva sărăciei.

Marile texte sacre se refuză cu autoritate interpretărilor orizontale.

Cei doi animă o mişcare de susţinere a accesului la asistenţă medicală şi la educaţie, pentru garantarea unui salariu minim etc., intitulată „Poor People's Campaign: un apel naţional pentru înnoire morală".

Aceste date, alături de altele, sînt menţionate de Nadia Marzouki (specialist în ştiinţe politice, CNRS) în articolul „États-Unis: une nouvelle guerre de religion a commencé" *(L'Obs,* 22 iulie 2018). Titlul articolului califică opoziţia celor două curente drept „un nou război religios". Nu e o etichetă cam exagerată, cam grăbită? Sau titlul o fi menit să facă „bum", alertînd spiritele secularizante? În ciuda lui, tot ceea ce expune autoarea arată că nu credinţa e aici în cauză. În cauză sînt mai degrabă poziţionări sociale opuse, susţinute în limbaj religios. Dacă fundamentaliştii sînt potrivnici prezenţei musulmane, imigraţiei, minorităţilor sexuale, asistenţei celor defavorizaţi, corectitudinii politice, opozanţii lor, de inspiraţie religioasă, preiau, prin contrast, apărarea tuturor acestor elemente. Şi unii, şi ceilalţi fac din religie mai ales un instrument de acţiune socială. Sînt aşa de captivaţi de aplicarea religiei pe imediat, încît din discursul lor nu mai străbate cine ştie ce gust de transcendent. Credinţa se diluează, riscă să-şi piardă sarea. Devine „partizană", configurată reductiv de un curent sau altul.

Desigur, credinţa nu trebuie să rămînă oarbă, insensibilă faţă de materia concretului istoric şi social. Nicidecum. Dar, dacă nu vine asupra lui cu o privire, o judecată, o implicare „mai de sus", ea îşi contrariază calitatea. Dacă nu deschide incinta lumii către un sens polar, credinţa se depărtează de la ceea ce face unicitatea, seva ei. Marile texte sacre se refuză cu autoritate interpretărilor orizontale, te dislocă neîncetat din ele. Toate sînt străbătute, în fibra lor, de o „tensiune de transcendenţă".

Există numeroase pasaje în Biblie care indică acest specific al credinţei, ireductibil la „regimul lumii". Sînt pasaje paradoxale, „scandaloase". Ele „dezlipesc" cititorul de lecturile la îndemînă, formulate în categoriile naturalului, politicului, logicului plat, chiar eticului; te pun pe drumul unei interogativităţi verticale. Smochinul nu era la vremea rodirii şi totuşi Iisus îl blestemă fiindcă nu a găsit în el fruct (Marcu, 11, 13-14). Ordinea naturală e insuficientă pentru sens. Balaam e pornit la drum de vocea divină şi violent oprit din drum de îngerul lui Dumnezeu (Numeri 22, 20-22). Ordinea logică e insuficientă pentru sens. Din porunca lui Dumnezeu, Avraam merge să-şi sacrifice fiul preaiubit (Geneza, 22, 1-18). În ordine strict etică, observă Kierkegaard, intenţia patriarhului poate fi socotită criminală. Credinţa nu te lasă să te opreşti în loc, împinge către căutarea unui sens care ne depăşeşte. Asupra condiţiei noastre, ea revarsă lumina unor paradoxuri călăuzitoare. Toate marile texte sacre cuprind asemenea nuclee de antinomie, care stîrnesc dinamica drumului vertical.

Poate că în această dinamică stă principiul ecumenismului spiritual: un ecumenism de convergenţă spre Acelaşi care nu „aparţine" nici unei confesiuni, care atrage spre Sine pe căile religiilor.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniş. Cercuri de studiu şi prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

O ezitare milenară

Urmăresc şi eu „cu atenţie şi îngrijorare" dinamica ortodoxiei noastre majoritare, care se află într-o dramatică minoritate la scară globală: reprezentăm, ca moştenitori ai Bizanţului, 12% din lumea creştină şi 4% din umanitate. Statistic, ştiinţa occidentală (catolică şi protestantă) produce mai multe referinţe (academice şi teologice) la Biserica noastră decît reuşim noi înşine. Prin poziţia lor dominantă, celelalte ramuri ale creştinismului ne fac şi pe noi vizibili. Şi asta se întîmplă încă din secolul al XIX-lea, cînd elitele ortodoxe pun – din Rusia pînă la Atena şi Belgrad – temeliile unui învăţămînt modern. Pînă azi, manualele universitare pentru cei care vor să studieze propria tradiţie răsăriteană sînt tributare conceptelor, metodelor şi paradigmelor explicative fabricate în Apus, de la Reformă pînă azi.

Această stare de fapt este camuflată sub un discurs autosuficient şi triumfalist, explicabil psihologic. Istoria post-bizantină a creştinismului răsăritean seamănă foarte vag cu o excursie de plăcere: turcocraţie, apoi războaie balcanice, despotism slav sau, pentru românii din Transilvania habsburgică, un lung regim de *apartheid,* ca să nu mai pomenim opresiunea „ateist-ştiinţifică" a deceniilor comuniste. În plus, lumea ortodoxă contemporană este divizată prin filetisme şi autocefalii. Moştenim, de asemenea, ura antilatină a bizantinilor: după ce Marea Biserică a fost cucerită de otomani, Athosul a preferat protectoratul noii împărăţii islamice: i se părea inacceptabil cel veneţian (căci memoria lui 1204, cînd latinii ocupaseră Constantinopolul pe navele Republicii, era încă vie). La fel procedaseră bizantinii după sinoadele unioniste de la Ferrara – Florenţa, cînd au ales mai curînd turbanul decît pălăria de cardinal. Era o stare de spirit întreţinută şi accentuată timp de un mileniu, după domnia lui Justinian, cînd imperiul romeilor se orientalizează. Între secolele VII şi XII, Bizanţul a făcut mai mult comerţ şi schimburi culturale cu perşii, arabii şi turcii decît cu apusenii de rit latin. Dincolo de mizele sale teognostice, disputa Grigore Palamas – Varlaam de Calabria, din veacul al XIV-lea, poate fi citită în aceeaşi cheie antioccidentală. Trebuie să cunoşti aceste antecedente pentru a pricepe rezilienţa ostilităţii faţă de Apus în lumea noastră. Ne-am integrat în UE şi NATO, pentru că am înţeles (nu era prea greu!) că de acolo provine prosperitatea materială. Mental însă, stăm sub presiunea tectonică a unei îndelungate atitudini polemice: ne agravăm conştient sau nu exotismul, extraneitatea, incompatibilitatea genetică, trăind colectiv o stare de tragică dedublare identitară.

În lumea ortodoxă slavă, pro-rusismul e ambalat în mitologia celei de-a treia Rome (Moscova). Noi, ca neam latin, tolerăm mai bine dialogul şi ne complacem într-un bovarism al romanităţii. Nu degeaba am fost primul stat post-comunist majoritar ortodox care a binevoit să-l primească în vizită apostolică şi ecumenică pe marele Papă Ioan Paul al II-lea, un Sfînt saurocton, care biruise balaurul bolşevic (în Polonia natală şi mai departe, pînă la Vladivostok). Conştiinţa latinităţii – alimentată şi pe filieră greco-catolică – se adaugă influenţei majore a Franţei asupra constituirii statului nostru modern, pentru a face din BOR singura Biserică ortodoxă unde antioccidentalismul persistă, fără să devină doctrină oficială. Bătălia nu e deloc închisă şi nici cîştigată. Există un naţional-comunism rezidual, recuperat în cheie populistă şi convertit la o retorică a excepţionalismului mesianic ortodox: un soi de ghiveci salvaţionist, în care noi, poporul ales şi nedreptăţit de soartă, unim într-o bizară naraţiune „spiritualitatea" geto-dacică, cruciadele balcanice tîrzii şi critica morală a „decăderii" apusene de azi. Numai o parte a Sfîntului Sinod înţelege că – prin diaspora noastră masivă şi prin structura noastră identitară – avem vocaţia unei ortodoxii în comuniune strategică şi intelectuală cu pestriţa, bogata şi orgolioasa lume occidentală. În ce mă priveşte, sprijin această perspectivă de trei decenii.

***Teodor Baconschi** este diplomat şi doctor în antropologie religioasă.*

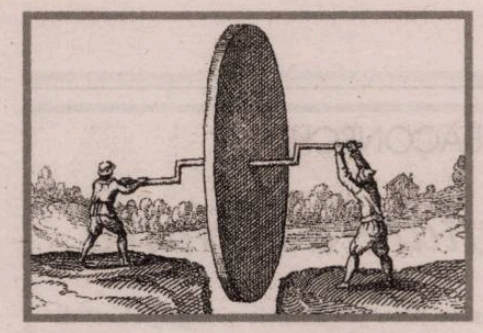

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Străinul din interior

Am fost, în calitate de ziarist, la aproape toate mitingurile semnificative din ultimii ani. După o vreme, participarea la întîmplările astea se transformă într-un soi de eveniment social. Începi să recunoști figurile din mulțime și poți trage mici concluzii despre dinamica protestului urmărind grimase și calculînd timpul petrecut acolo.

Ceea ce foarte puțini dintre participanții la protestele antiguvernamentale vor recunoaște e insularitatea acestor manifestații. În cercul acela din Piața Victoriei din București se regăsește o parte totuși mică a societății. Părți din ea se regăsesc și la Cluj, Iași sau Alexandria, în proporții variabile.

Zona asta civică e, într-adevăr, foarte influentă, foarte prezentă și imposibil de ignorat, dar, insist, mică. Cei mai mulți dintre participanți sînt lideri de opinie în cercurile lor și asta îi face teribil de importanți. Însă chiar dacă adunăm și familiile (tradiționale sau urbane) ale participanților, tot nu obținem o majoritate.

Într-un fel, oamenii ăștia sînt niște străini. Personaje a căror identitate a deviat de-a lungul timpului de la numitorul comun al României. „De vină" sînt fie prietenii, fie familia, fie lecturile sau profesia și contactul nemijlocit cu cultura de companie al cărei sediu central e în altă parte. Suferă, într-un fel nestudiat încă suficient, de o neliniște care îi obligă la acțiune. Fac ceea ce au făcut multe alte generații înaintea lor, încearcă să tragă societatea după ei, să o adapteze aspirațiilor lor. Rezistența e evident mare, dar și încăpățînarea e la fel. În fapt, ar fi fost bizar să fie altfel. O societate amorfă, lipsită de energie, e o societate învinsă.

Nu aș idealiza manifestațiile. În urmă cu vreo cîteva săptămîni, participînd într-un panel de la Festivalul de Film și Istorii de la Rîșnov, am observat cîteva sprîncene ridicate atunci cînd am vorbit despre egoismul Pieței Victoriei. Nu foloseam termenul în sens depreciativ, ci observam doar că generația care e acum în stradă are niște interese specifice pe care consideră necesar să le apere. Interese care nu corespund întotdeauna celor ale majorității. De aici și diferența aceea despre care nu se vorbește. Ba, uneori, și privirea cu vagi urme de dispreț pe care unii dintre manifestanți o aruncă în direcția oricui nu e în acele piețe.

Însă, dincolo de aceste observații, acolo, în piețele pline de străinii care n-au plecat încă și fac eforturi ca ceea ce îi definește să devină normă, rămîn motive de optimism.

Vineri va avea loc un miting al diasporei. Un miting care a enervat suficient Puterea actuală încît uriașul aparat mediatico-economic din jurul ei să pornească mașinăria de șicane, jigniri și manipulări străvezii. Nu am să insist aici asupra chestiunilor specifice care țin de diaspora românească (recomand pentru asta articolul lui Claudiu Vrânceanu din *Adevărul),* însă îmi permit o opinie nepopulară. Mitingul de vineri nu va fi unul al diasporei propriu-zise. Adică al românilor cu reședința în alte state.

Va fi unul al străinilor de toate felurile. Al ciudatului care a ales implicarea, al bizarului care stă deasupra oceanului de apatie, al acelui individ straniu care refuză să accepte fatalist situația. Neobișnuitul care a devenit excepție pentru că vrea reguli și excentricul care crede în șanse egale.

Un miting al străinului din interior. Principalul lui efect va fi acela că, măcar în cîteva cazuri, va elimina senzația de alienare pe care o resimt mulți dintre cei care nu sînt de acord cu direcția în care merge țara. Oamenii ăștia au să afle încă o dată că nu sînt singuri. Faptul că printre ei vor fi și niște sute sau mii care sînt plecați cu acte e irelevant. Vineri, în București, e mitingul străinilor de ambele părți ale graniței.

Sigur că, la un nivel pragmatic, soluțiile sînt totuși politice și ele presupun mai mult decît efuziuni sentimentale sau adunări terapeutice prin piețe. Însă cred că, asemeni Uniunii Sovietice în anii '80, eșafodajul Puterii e totuși slab și riscă prăbușirea în orice moment dat fiind că, în afara unor interese punctuale și meschine, nimic nu îi ține împreună. Nici un proiect, nici un vis, nici o strategie.

Ba mai mult, cred că dacă actualul regim, monarhia asta de tîrg în care domnește suveran-nervos Liviu Dragnea, va rămîne în picioare și în următorii ani, vina (fără ghilimele) va aparține exclusiv celor care s-au angajat azi să i se opună în interiorul instituțiilor democratice ale republicii. Aceștia se vor face vinovați de înstrăinarea multora dintre cei care azi spun că România poate mai bine.

Nu am spațiu suficient pentru a explica de ce un astfel de avertisment e necesar azi, cînd e încă devreme. Am să vă rog însă să vă uitați doar la un exemplu mic, dar semnificativ: felul în care principalul partid al Opoziției alege să își îndeplinească rolul în cel mai mare oraș al țării. Sînt fix doi liberali care se bat cu administrația Firea. Doi. Izolați, ignorați și fără nici un fel de ajutor din partea partidului, supuși permanent atacurilor, deși singurele arme pe care le au la dispoziție sînt hotărîrea și vocile proprii. Situația e ridicolă, dar spune multe despre cît de decis e PNL să schimbe România. Nu pesediștii cu peneliști, ci România.

Cei doi amintiți mai sus sînt străini într-un partid care nu vrea încă să le accepte nici lupta, nici valorile. La fel de străini precum cei care, deși au domiciliul în țară, vor fi vineri la miting.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

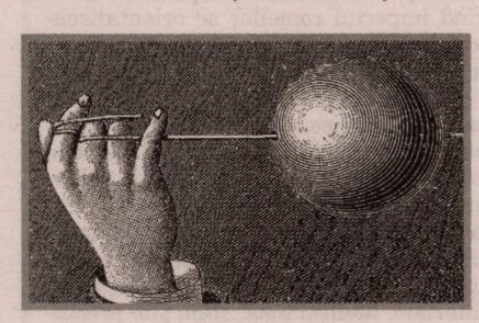

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Sinergie și economie à la française

Franța vrea să-și construiască „o instituție publică de media globală" sau măcar „cu vocație universală". Un fel de BBC *à la française.* Pentru ministra Culturii Françoise Nyssen, reforma audiovizualului public e cea mai grea misiune de pînă acum. Cele șase mari instituții publice care structurează opinia publică din Franța sînt organizații solide, cu culturi diferite și cu un număr foarte mare de angajați (18.000) – era 5% din totalul alocărilor de la buget, care se ridică la aproape 4 miliade de euro. Sigur e că France Télévisions, Arte, Radio France, France Medias Monde, TV5 Monde și Institutul Național al Audiovizualului (INA) vor trebui să găsească, fiecare, dar și în comun, soluții pentru a diminua cheltuielile salariale.

Finanțarea audiovizualului public va reveni însă în discuție și anul viitor, cînd Parlamentul va dezbate, probabil, o modificare legislativă despre care se discută deja de mai multă vreme: taxa radio-TV. Acum, orice cetățean francez care deține un televizor plătește o taxă de 139 de euro pe an. Însă se vorbește de o redevență universală, aplicabilă deci tuturor cetățenilor, indiferent dacă au sau nu aparate, de 100 de euro. Și aceasta va fi – dacă va fi – o mișcare curajoasă, căci impopulară, a Puterii.

E o economie la buget, dar nu e o pierdere insurmontabilă pentru sector.

Pînă una-alta, Nyssen vrea ca audiovizualul public să ajungă la o audiență mai largă. Regruparea (era să zic: comasarea) instituțiilor de media va permite, cred autorii reformei, o mai bună concentrare a resurselor pe producția de conținut audiovizual de calitate și pe crearea unor noduri de difuzare digitală.

Pe de altă parte, reforma mai prevede instituirea unei platforme comune de decriptare/demascare a știrilor false, o centrală de alertare care să regrupeze jurnaliști de la toate mediile publice. Un prim pas în acest sens s-a făcut deja la Franceinfo.

Reforma mai are în vedere crearea unei platforme online dedicate culturii și artelor care să conțină programe specializate, difuzate în acest moment de cele șase entități diferite ale audiovizualului public francez. În fine, se mai vorbește și despre o ofertă de programe comună dedicată publicului tînăr, cu formate scurte și emisiuni inovatoare. Principalii piloni ai acestei direcții: Radio France, France Télévisions și France Médias Monde.

Institutul Național al Audiovizualului (INA) se va număra, probabil, printre victimele acestei reforme. Căci va trebui să ofere mai mult pentru alocări bugetare mai mici. INA este un imens rezervor de imagini și sunete, o arhivă cu nenumărate paliere menită să păstreze și să revalorifice ansamblul producției audiovizuale franceze. Instituția a fost creată la începutul anilor '70 după o extindere a legii depozitului legal, care îi obliga pe producătorii de programe radio și TV să păstreze o copie a emisiunilor difuzate. La scurt timp după înființare, INA a recuperat toate aceste înregistrări și a început sarcina dificilă de restaurare, catalogare, conservare și revalorificare. Și, evident, să înregistreze în continuare toate emisiunile radio și TV transmise la nivel național. INA e un soi de muzeu viu al audiovizualului, o memorie a televiziunii. Dar și o instituție care creează conținut nou din înregistrări vechi.

Munca

Texte și opinii de:

● Dorin BODEA (doctor în economie, director general la Result Development)
„O schimbare a valorilor?“

● Mircea KIVU (sociolog)
„Unde și de ce au dispărut din România muncitorii?“

● Cristian PÂRVAN
„România nu se orientează către domeniile de vîrf“ – interviu

● Vlad ANDRIESCU (redactor-șef la start-up.ro)
„Roboextincția“

argument

Leneș și prost

De-a lungul vieții, munca, pentru om, pare să fie ceva nesfîrșit, așa cum ne spune și mitul lui Sisif. La fel de nesfîrșită pare să fie și discuția despre ce înseamnă, cum trebuie să fie și care sînt problemele legate de muncă și de piața muncii. Noi ne-am înhămat de mai multe ori la această „muncă“ în revista noastră. Ultima oară, în urmă cu vreo cinci ani, am făcut un Dosar despre etica și mentalitățile legate de muncă. Acum, lucrurile astea deja pot părea ceva diafan și pur teoretic, în condițiile în care o tot mai accentuată criză se manifestă pe piața muncii din România. Nu se mai găsesc muncitori calificați, nu se mai găsesc meșteri, numărul medicilor se împuținează, cei care au calificări înalte autentice nu prea au unde și cum să și le pună în valoare, în vreme ce multe acte și diplome care ar trebui să ateste competențe nu au acoperire în realitate. Unii se întreabă dacă nu cumva românii sînt leneși. Cunoscătorii spun că e o problemă falsă, că lenevia sau hărnicia la nivelul unei țări nu depind atît de cei care lucrează, cît de condiții, de felul în care sînt așezate și funcționează sistemele și responsabilitățile. Așa s-ar explica de ce românii care muncesc în țări mai dezvoltate au cu totul alt randament.

Aici, în țară, constatăm însă nu doar că o bună parte a persoanelor active și competente pleacă să lucreze în străinătate, dar că și natalitatea e în scădere. Adică din urmă nu mai vine destulă „forță de muncă“. Iar cei care totuși vin, *millennials,* cum li se zice, au se pare cu totul și cu totul alte viziuni, așteptări și pretenții legate de ideea de muncă, de cum și pentru ce trebuie să lucreze, chestiuni pe care mai vechii angajatori nu le prea înțeleg și nu le pot satisface. Poate că acest nou fel de a vedea lucrurile din partea tinerilor ar putea aduce la un moment dat și soluția.

Deocamdată însă, avem parte de un dezechilibru major care se instalează în țară în acest domeniu. Un dezechilibru care există și între zone diferite ale țării. Oferta de locuri de muncă variază dramatic chiar între județe apropiate. În Dosar veți găsi asemenea cifre uimitoare. Lăsînd la o parte Bucureștiul, una e în Argeș sau Prahova și alta în deja vestitul și nefericitul Teleorman. Parcă am avea de-a face cu două țări diferite. Uniformizarea șanselor și a prosperității ar putea veni de la dezvoltarea infrastructurii. Dar știm bine cît de neputincioase s-au dovedit toate guvernele în această problemă. La fel de neputincioase ca și în aplicarea unor politici care să orienteze economia spre domenii de vîrf. Cînd astfel de domenii au apărut mai mult sau mai puțin accidental, în general n-au fost sprijinite și uneori au fost chiar descurajate. Iar problema structurală cu care ne confruntăm, observă specialiștii, este aceea a unei economii *low-tech.* O economie cu productivitate scăzută în care, statistic vorbind, oamenii instruiți, activi și creativi nu-și prea găsesc locul. Vorba cîntecului: „Țara te vrea prost!“ Se pare că te vrea și leneș. (**Andrei Manolescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Dorin BODEA

Schimbarea valorilor?

■ ***Contextul actual al muncii la nivel global.*** Society for Human Resource Management (SHRM) ne arată că cele mai mari probleme ale organizațiilor de astăzi sînt: retenția de personal, implicarea angajaților și planificarea succesiunii.

Haideți să vedem și cîteva date statistice valabile pentru 2017: Gallup ne spune că 51% din angajați încearcă să își părăsească locurile de muncă actuale; SHRM, că 40% din aceștia intenționează schimbarea companiei actuale în cursul anului viitor (în 2018), iar Modern Survey, că 33% din directorii executivi din organizațiile cu peste 100 de angajați își caută în prezent un loc de muncă la o altă organizație, iar acest procent crește la 42% cînd vorbim și de alte niveluri manageriale. Pe scurt, Kronos ne dezvăluie că pentru 87% din managerii de resurse umane *retenția* reprezintă o problemă majoră și trebuie îmbunătățită semnificativ.

Reamintim aici studiile Gallup din perioada 2015-2017, care ne descriu o fațetă a „răului" cu care se confruntă organizațiile postmoderne, faptul că numai 13-15% din angajați la nivel global se implică cu adevărat în ceea ce fac.

Korn Ferry ne atrage atenția că 90% din directorii executivi recunosc că păstrarea noilor angajați este o problemă majoră în organizațiile lor, iar Willis Towers Watson ne arată că 65% din organizații au probleme de a atrage *top performer*-i. Și, chiar dacă reușesc să-i atragă, nu reușesc să-i implice și să-i fidelizeze. Concluzia este că organizațiile mari consumă zeci de mii de ore și zeci de milioane de dolari pe activități care nu numai că nu funcționează, ci provoacă „răul", elimină talentele de vîrf. Dar asta nu este deloc surprinzător din moment ce rata eșecului la vîrful organizațiilor este atît de ridicată: aproximativ doi din trei executivi vor eșua într-un viitor nu foarte îndepărtat, vor fi retrogradați, mutați pe o altă funcție sau concediați. Mai mult decît atît, un studiu publicat de *Harvard Business Review* arată că doi din cinci CEO (Chief Executive Officer) eșuează încă din primele 18 luni de la preluarea companiilor. Iar pentru a avea imaginea completă, să ne uităm și în zona de referință a organizațiilor, la topul celor 500 de companii realizat de *Fortune,* și vom constata că o treime din directorii executivi ai acestora nu reușesc să-și păstreze funcția mai mult de trei ani.

■ ***Care este sursa „răului" organizațional actual?*** Gallup estimează costul managementului deficitar și al productivității scăzute a angajaților din SUA, care nu sînt angajați sau sînt concediați în mod activ, ca fiind între 960 și 1200 de miliarde de dolari pe an. Dar tot Gallup ne indică și soluția organizațiilor cu o performanță scăzută: *atunci cînd organizațiile reușesc să-și implice cu succes angajații și clienții, acestea experimentează o creștere a performanțelor cu 240%.*

Să vorbim și despre viitor, despre generația *millennials,* pentru că aici lucrurile par a fi și mai încurcate. Gallup ne spune că *fluctuația millennials* costă economia SUA 30,5 miliarde de dolari anual, numai 50% din *millennials* planifică să lucreze pentru actualul angajator în următorul an, iar 93% din cei care pleacă își schimbă și rolurile. Adică aici este locul în care schimbarea se simte la ea acasă…

Dar asta nu este tot. Cei din generația *millennials* își doresc lucruri diferite de la managementul actual. Vor un nou tip de organizație, care să urmărească un scop nobil (nu doar profit), care să insiste nu doar pe evaluarea performanțelor, ci mai ales pe dezvoltarea și valorificarea lor. De la manager, vor să fie mai degrabă un *coach,* și nu un șef. Ei își doresc un manager care să se poziționeze ca fiind „egalul" lor (coleg), să fie transparent, să aibă așteptări explicite, să le ofere răspundere *(ownership),* autonomie, un scop nobil (nu doar profit), în care să-și exprime identitatea (să se regăsească pe sine), și sînt foarte doritori să aibă parte de *feedback* continuu, *training* și *coaching*.

Firește că, în acest nou context al muncii la nivel global, România nu putea sta pe margine.

Haideți să privim la următorul tablou ce reflectă o parte a provocărilor organizațiilor din România: *aproape 80% din angajații români cu studii superioare sînt nemulțumiți și frustrați de managerul direct, vor bani mai mulți și vor să fie „șefi" într-un orizont de timp foarte apropiat, dar munca este pe ultimul loc în ierarhia valorilor lor; peste 80% nu au încredere în managementul superior și cred că succesul profesional înseamnă să trișezi, să ai o doză de necinste, să încalci regulile, să faci compromisuri și, nu în ultimul rînd, aproape 90% din ei se cred semnificativ superiori celorlalți, mai „buni" și mai „competenți". Iar referitor la manageri, circa 90% se cred* top performer*-i și cred că fără ei s-ar prăbuși companiile și, probabil, întreaga economie capitalistă din România.*

„O lume fără Dumnezeu nu poate fi întemeiată, dar o lume fără dreptate nu poate fi condusă."
NIKOS KAZANTZAKIS, *Fratricizii*

„Lumea e plină de oameni disponibili: unii sînt dispuși să muncească, alții să-i lase pe ceilalți."
ROBERT FROST

„Oamenii care n-au niciodată timp lucrează cel mai puțin."
GEORG CHRISTOPH LICHTENBERG

Un mariaj satisfăcător între democrația liberală și capitalism.

Concluzia este evidentă. Viitorul muncii se conturează prin schimbări majore ale valorilor și idealurilor angajaților, ale tehnologiei, globalizării și fluxului informațional copleșitor. Și chiar dacă actuala conducere de la vîrful organizațiilor pare că știe ce face, lucrurile nu se îmbunătățesc, ci dimpotrivă. Probabil că este pentru prima dată în istoria organizațiilor moderne cînd avem de-a face cu o realitate managerial-organizațională atît de întunecată. Și cine ar trebui tras la răspundere pentru asta? Fără îndoială că problema de fond este un deficit enorm de „executivi vrednici", cu valori și idealuri nobile, care să reușească construirea unor echipe manageriale de încredere și remodelarea organizațiilor lor pentru a capitaliza măcar în parte transformările sociale, psihologice și culturale ale epocii în care trăim. Dar sursa „răului organizațional actual" este generată, deopotrivă, de *filozofia actuală a conducerii executive,* de lacunele majore ale culturii și educației lor manageriale, de lipsa unor idealuri și valori nobile transpuse într-o falsă percepție de sine a propriei superiorități „divine" opacă la tot ceea ce se întîmplă în jur, la transformările lumii, la revoluția valorilor angajaților începînd cu anii '70-'80 și care continuă și astăzi. Această schimbare a valorilor materialist-moderne cu cele postmoderne a fost denumită de Ronald Inglehart, directorul executiv al World Values Surveys, *„revoluția silențioasă",* simbolizînd centrarea tot mai puternică pe propriul sine, pe formele de manifestare ale acestuia, pe exprimarea identității și a autonomiei. Și acesta e doar începutul…

■ ***Organizația* for profit: *produsul cel mai de succes al lumii moderne?*** Doi mari economiști, Paul Romer și Robert Lucas, analizînd evoluția economiilor din ultimii 100 de ani, arată ce a contribuit decisiv, an de an, la creșterea economică de 3,3% din țările dezvoltate (sau, mai bine zis, *superdezvoltate)* și explică decalajul dintre Occident și țările în curs de dezvoltare sau emergente. Pe scurt, nici agricultura și nici industria nu au făcut diferența, explicînd doar 1,2 puncte procentuale, adică un pic mai mult de o treime din creșterea de 3,3%. Marea diferență a fost făcută de capitalul intangibil, de eficacitatea conducerii (a managementului) și de creșterea nivelului de educație al angajaților, de valorile și de comportamentul acestora. Managementul se referă la crearea contextului potrivit pentru o performanță înaltă, iar educația este reflectată de valorile și de alegerile pe care le facem. Așadar, marea reușită a lumii moderne poate fi explicată, în bună măsură, de performanța managementului și de creșterea nivelului de educație al angajaților…

Fără îndoială că succesul organizației moderne *for profit* a fost acela că a ținut sub control inechitățile printr-o distribuție relativ egală a veniturilor și a atribuit grade consistente de libertate angajaților. Cu alte cuvinte, a reușit un mariaj satisfăcător între democrația liberală și capitalism. Consecința directă a acestui mariaj fiind convingerea majorității angajaților de a-și dori să lucreze pentru aceste organizații în detrimentul tuturor celorlalte.

Dar lăcomia multor executivi și doza lor de necinste au fost responsabile pentru declanșarea crizei din 2007. Creșterea inechităților prin distribuirea inegală a veniturilor după criza din 2007 s-a accentuat dramatic pentru angajați, reprezentanți de seamă ai clasei de mijloc. După criza din 2007, clasa de mijloc (angajații) a avut cel mai mult de suferit, iar inegalitatea a crescut la nivel global: 10% din populația lumii deține circa 88% din averea lumii, iar 1% deține mai mult de jumătate din aceasta (vezi studiul Crédit Suisse din 2015). La polul opus, jumătate din populația din partea de jos a clasamentului deține mai puțin de 1% din averea mondială. Mai mult decît atît, în ultimii ani realitatea economică s-a schimbat în ritm accelerat și pentru companiile care au fost motorul creșterilor economice din ultimul secol. Institutul German de Economie (IdW) ne arată că profitul net al companiilor se apropie periculos de mult de 0% în țările dezvoltate și depășește uneori 5% din cifra de afaceri în economiile emergente.

Iată cum, în contextul actual, expresia marxistă care explicita tragedia capitalismului, „exploatarea omului de către om", revine în forță în percepția a tot mai mulți angajați ai noii generații. Iar modul în care majoritatea dintre ei se raportează la organizațiile actuale este surprinzător de socialist, comunist: „Firmele ne exploatează, ne muncesc, ne țin peste program, directorii țin cu cei din vîrf, ne dau salarii de nimic, iar rezultatul final, profitul companiei, este făcut prin exploatarea noastră".

Deci iată că nu sîntem departe de a experimenta și alte închipuiri ale ideologiei marxiste…

(continuarea textului pe www.dilemaveche.ro)

Dorin Bodea *este doctor în economie. Director general la Result Development. Cea mai recentă carte publicată este* Adevărul incomod de la vîrful organizațiilor *(Editura Result, 2018).*

Mircea KIVU

Unde și de ce au dispărut muncitorii din România?

Nu mai găsim muncitori. Se plîng patronii că lipsesc muncitorii care să le populeze fabricuțele. Se plîng fermierii că nu are cine să le culeagă strugurii. Se plîng gospodarii, care nu găsesc un tîmplar serios să le repare gardul. Jurnalele de știri abundă de reportaje despre comunele în care zecile de beneficiari de ajutoare sociale refuză locurile de muncă oferite de întreprinzători locali. Nu mai vrea lumea să muncească.

Asta nu-i neapărat rău: cu o rată de 4,5% din populația activă (conform Eurostat, în trimestrul I, 2018), șomajul pare să nu constituie o problemă socială în România. De fapt, lucrurile sînt mai complicate: dacă pentru întreaga populație rata șomajului este mult sub media Uniunii Europene (7,1%), pentru tinerii sub 25 de ani avem 16,8%, ceea ce ne situează peste media europeană (15,6%).

Din cîte se vede, rezolvarea problemei șomajului nu e suficientă pentru bunul mers al economiei – ba am putea spune că mai degrabă dimpotrivă. Conform unui studiu[1] realizat de firma de consultanță Keyfin, România trece prin cea mai gravă criză de forță de muncă din istoria recentă. Un fel de criză răsturnată: spre deosebire de cele obișnuite, cînd muncitorii rămîn fără slujbe, aici întreprinderile au rămas fără forța de muncă. Marea problemă ar fi, conform studiului, nivelul salariilor: „Prin creșterea salariilor din sectorul bugetar, statul încearcă să impulsioneze piața, însă avînd în vedere cadrul economic instabil, prea puțini investitori au urmat acest trend."

Într-adevăr, majorarea repetată a salariului minim din ultimii doi ani, urmată de creșterea veniturilor din sectorul bugetar de la începutul acestui an și combinată cu modificarea fiscalității muncii, au produs efecte perverse. Conform datelor publicate de *Monitorul Social*[2], la sfîrșitul lunii februarie 2018 mai mult de jumătate din contractele de muncă înregistrate aveau valori mai mici sau egale cu salariul minim pe economie. Majoritatea erau în întreprinderile private: 2,5 milioane de contracte pînă la 1900 lei, din totalul celor 4,7 milioane. Așadar, în sectorul privat politicile guvernamentale au produs o aplatizare extremă a piramidei veniturilor salariaților.

Despre cît de prost sînt plătiți românii vorbește și o statistică Eurostat[3], conform căreia 28% din populația adultă ocupată se află în risc de sărăcie sau excluziune socială (este procentajul cel mai mare din UE, media fiind 12%). Cu alte cuvinte, unul din patru oameni care muncesc nu își poate asigura din veniturile obținute securitatea traiului zilnic.

Se spune că România ar fi devenit raiul pe pămînt al asistaților sociali. O fi adevărat? Din nou, statisticile nu susțin percepția comună. România aloca în 2016, pentru protecția socială, 11,6% din PIB (în UE, numai Irlanda și Lituania alocau mai puțin, dar avînd semnificativ mai puțini săraci). Asta, în condițiile în care înregistrăm cea mai mare pondere a persoanelor în risc de sărăcie (38,8%), după Bulgaria[4]. Un rai original, în care trăiesc cei mai mulți săraci și li se alocă cele mai puține resurse.

Un alt loc comun în discuțiile despre absența ofertei pe piața muncii este acela că ajutoarele sociale (în principal, venitul minim garantat) ar favoriza nemunca. Mai întîi, cîteva precizări. Cuantumul venitului minim garantat este de 142 de lei pentru persoanele singure, 255 de lei pentru familiile de două persoane ș.a.m.d.; de el beneficiau, în trimestrul I al acestui an, 219.252 de familii. Știm, există printre cei care primesc diferite forme de asistență socială numeroase persoane care beneficiază de ele în mod fraudulos (cel mai frecvent, obțin venituri nefiscalizate). Chiar și așa, e greu de crezut că cineva ar refuza să muncească pentru că ar putea trăi din sumele primite din aceste ajutoare.

La o adică, sînt dispuși să muncească duminica.

Dacă ne uităm la harta județelor în care sînt disponibile cele mai multe locuri de muncă, raportat la populația aptă de muncă, constatăm că acestea sînt, în ordine, Arad, București, Sibiu, Prahova; în toate aceste județe, numărul familiilor beneficiare de ajutoare în baza legii venitului minim garantat (raportat tot la populație) se situează sub media pe țară. Invers, județele care înregistrează cele mai mari proporții ale beneficiarilor de asemenea ajutoare sînt Teleorman, Buzău, Vaslui și Mehedinți; în toate aceste județe, oferta de locuri de muncă se situează sub medie[5]. Există deci o corelație statistică negativă între proporția gospodăriilor beneficiare ale venitului minim garantat dintr-un județ și proporția locurilor de muncă disponibile, raportate la resursele de muncă. În județele în care există relativ multe familii asistate, oferta de locuri de muncă este relativ redusă, iar unde există relativ puține familii beneficiare, oferta de locuri de muncă este bogată numeric. Această constatare nu susține ipoteza că majoritatea beneficiarilor acestui tip de protecție socială refuză oportunitățile de muncă. Dimpotrivă, este mai plauzibil că oferta limitată de locuri de muncă, în anumite zone, duce la înmulțirea situațiilor care fac necesară asistența familiilor de către stat.

„Toate muncile plătite absorb și degradează mintea."

ARISTOTEL

Am aflat, deci, două lucruri: că salariații români sînt prost plătiți și că locurile de muncă sînt disponibile mai ales in zonele în care sînt relativ puțini săraci. Dar piața locurilor de muncă nu mai este una închisă. Odată cu intrarea României în Uniunea Europeană, muncitorul de aici are la dispoziție oferta de locuri de muncă din întregul continent. Ne putem întreba de ce refuză muncitorul din Vaslui să se ducă la Arad, unde ar găsi mai ușor de lucru, dar preferă să emigreze în Spania. E simplu, costurile dislocării sînt cam aceleași, dar beneficiile exprimate în veniturile estimate sînt mult mai mari în a doua variantă.

Să adaugăm că noua generație intrată pe piața muncii este reprezentată de „milenari" *(millennials,* cei născuți după anul 2000). Ei sînt mai altfel. Aparent, mai leneși. În fapt, refuză regulile locului de muncă traditional: orar fix, ținută „adecvată", ședințe fără conținut etc. Refuză să pună cariera pe primul plan: vor timp pentru prieteni, familie, hobby – muncesc ca să trăiască, nu trăiesc ca să muncească. Nu vor un loc de muncă care să le permită să-și plătească facturile, ci unul unde să facă ceva cu sens. Nu se mai mulțumesc cu stimulentele tradiționale (salariu, asigurare medicală, bonusuri anuale), îi interesează mai degrabă un loc de muncă prietenos, fără șefi cicălitori. La o adică, sînt dispuși să muncească duminica, dacă înțeleg că e nevoie, cu condiția să nu-i penalizezi dacă întîrzie dimineața o jumătate de oră. Și lista poate continua. Ei bine, nu am impresia că antreprenorul român, disperat că-i pleacă angajații, o are la îndemînă.

Dacă analizăm caracteristicile populației plecate din țară (măsurată ca diferență între populația cu domiciliul și cea cu reședința în România), constatăm că mai mult de 2,5 milioane din cetățenii români cu domiciliul permanent în România sînt plecați din țară pentru mai mult de un an. Numărul lor a crescut constant, îndeosebi după 2007. Dacă la nivel național fenomenul reprezintă „numai" 12% din populație, la grupele de vîrstă 25-39 de ani (adică „milenarii" despre care vorbeam mai sus) incidența este dublă: unul din cinci cetățeni de această vîrstă este plecat din țară pentru mai mult de un an. Regiunile din care se pleacă cel mai mult sînt Nord-Est (Moldova) și Sud-Est (Oltenia)[6].

Da, muncitorii români (inclusiv șomerii) au plecat pe alte meleaguri. Economia românească, al cărei principal avantaj competițional în Uniunea Europeană este costul redus al forței de muncă, i-a alungat.

[1] Keysfin, *Criza de pe piața muncii, în versiunea 2.0.*, 30 aprilie 2018, https://bit.ly/2LLiQe3

[2] *Monitorul Social*, „Impactul modificărilor legislației fiscale asupra cuantumului contractelor de muncă înregistrate", https://bit.ly/2NPaI9V

[3] Eurostat [ilc_peps02], date pentru anul 2017.

[4] Eurostat [tepsr_sp110] și [ilc_peps01], date pentru anul 2016.

[5] *Monitorul Social*, „Beneficiari de venit minim garantat *vs* locuri de muncă", https://bit.ly/2kKx7bW

[6] *Monitorul Social*, „Situația populației plecate din România", https://bit.ly/2CzNuP9

***Mircea Kivu** este sociolog.*

Mihai BUZEA

Am să mă-ntorc bărbat

Corului bocitoarelor lipsindu-i un corifeu, m-am propus singur pentru acest job, dar am fost refuzat pe motiv că nu am studii de specialitate. Rănit în amorul propriu de lăutar după ureche, am dezertat imediat la inamic și, la mereu actuala întrebare *„Što delat'?“* („Ce-i de făcut?“, Vladimir Ilici Lenin, editura Dietz Nachf, Stuttgart, 1902), răspund, napoleonian: *Continuez!*

Țara se golește de oameni; corect! Nu pleacă persoanele care depind de bugetul de stat, ci persoanele de care depinde bugetul de stat; corect! Nu pleacă persoanele în vîrstă, bolnave sau incapabile, ci persoanele apte (și dornice!) de muncă și de procreere; corect! Economia țării crește mai repede ca multe altele, populația țării scade mai repede ca toate, cu excepția Siriei; corect! Angajatorii n-au pe cine angaja, armata n-are pe cine recruta, Finanțele n-au pe cine impozita, profesorii n-au cui preda, iar unele dintre cele mai bune afaceri le fac proprietarii de cimitire particulare; corect! Visul imensei majorități a celor care studiază, de la grădiniță pînă la master, este să plece *afară* („Păi, ce să facem aici, domnu' Mihăiță?!“), iar asta îmi pare mai impresionant decît celelalte, că cifrele mai pot minți, păcăli sau manipula, dar visele – niciodată. GDP nominal, GDP (PPP), Gini, HDI și cîte-or mai fi, toate pot arăta foarte bine (apropo, HDI – Human Development Index – zice că România este *„very high“*, adică în cea mai bună categorie, alta mai bună nu există), iar ceea ce spun milioane de oameni ai acestei preafericite țări este: „Vreau să plec. Vreau să fug, vreau să mă rup, vreau să scap; vreau o viață“. Teoria mea sună așa: e foarte bine!

Primo: pentru angajați, pentru cei care-și vînd munca în schimbul banilor, părăsirea țării este o șansă extraordinară de a crește. Nu numai de a crește ca putere financiară, chit că toți cred asta („Mă duc să muncesc pe bani, nu pe semințe“), ci de a crește ca oameni, ca personalități umane, și știți de ce? Fiindcă România infantilizează. Da, e adevărat, și comunismul făcea același lucru, dar s-a terminat de mult, degeaba tot dăm vina pe el; România în sine este un sat mai mare, cu oameni (și lideri) rămași copii, care cresc la rîndul lor copii, că altceva nu știu să facă. O civilizație fundamental rurală, care maimuțărește comportamentele urbane, dar care nu și le-a însușit, care nu i-au devenit reflexe. Cînd se descriu pe sine, românii se alintă c-ar fi „toleranți“ și „descurcăreți“, dar priviți din *afară* se văd mai degrabă „sfioși“ și „neîncrezători“, însușiri tipice copiilor de grădiniță sau cîinilor ținuți în lanț, nu unor cetățeni planetari de mileniu trei. Și cum ar putea fi altfel? Modele parentale n-au, modele societale n-au, modele școlare – nici atît: în țara în care profesorul e considerat mai degrabă un *babysitter* decît un *maître à penser*, cum ar putea elevul să învețe realmente ceva de la el? Sau măcar să-l ia în serios? La oraș mai e cum mai e, dar la sat e rău de tot, e comuna primitivă, scuzați calamburul; singura, dar absolut singura șansă a unui băiat de la țară e să plece undeva departe, la muncă grea – ceea ce și face, fără să citească texte din *Dilema veche*. Iar pentru o fată de la țară e mai bine să fie prostituată, cerșetoare sau hoață de buzunare la Paris decît să rămînă la ea-n sat, și vorbesc serios: intelectul unei hoațe este mult mai dezvoltat decît intelectul unei specialiste în prășitul cucuruzului. Dacă există o forță pe lume care din acești copii

„Muncă. Un proces prin care
A mărește proprietatea lui B.“

AMBROSE BIERCE

„Românului i-e greu pînă
se apucă de treabă, că de lăsat
îndată se lasă.“

ION CREANGĂ

„Munca este blestemul clasei
băutoare.“

OSCAR WILDE

mari să scoată oameni, bărbați și femei, atunci doar migrația este acea forță. Din fericire, mirajul lui *afară* este irezistibil.

Secundo: pentru angajatori, pentru cei care cumpără mîinile, capul și timpul altora, hemoragia forței de muncă este o șansă extraordinară de a crește ca oameni de afaceri, de a intra în ligile superioare, acolo unde nu mai e ușor. Pentru că de asta suferă ei, angajatorii români, angajatorii noștri: le-a fost prea ușor. Au primit *moca* forța de muncă a lui Nea Nicu, proastă, ce-i drept, dar multă, și și-au bătut joc de ea, că era mai mult decît multă, era prea multă. Cine erau primii angajatori, primii antreprenori, atunci cînd ne-am apucat să construim capitalismul (adică prezentul nostru luminos)? Foștii gestionari, foștii aprozariști, foștii securiști, foștii „responsabili“, foștii șefi de sală, foștii de tot felul, că numai ei aveau bani reali, convertibili; poporul își păstra economiile în „bălcești“, reduși repede la zero. Mentalitatea acelor primi angajatori era mai rea decît a unor găinari, era a unor sclavi ajunși stăpîni de oameni liberi, iar cum oameni liberi erau pe toate drumurile, angajatorii se răsfățau, alegînd ca la tarabă: tu, da, tu, nu... cui nu-i convine, acolo-i ușa, c-afară mai așteaptă două sute! Deși acea epocă de aur a angajatorilor a apus (și nu prea-s semne c-ar reveni curînd), unora dintre ei le-a rămas în cap, i-a format ca *businessmen*, într-un fel foarte păgubos în primul rînd pentru ei înșiși – și pentru afacerile pe care le conduc –, dar păgubos și pentru angajați, care au descoperit iute virtuțile slugărniciei, pe de o parte, și ale trîntitului ușii, pe de alta, fiecare după firea lui. Forța de muncă a plecat, pleacă și va pleca, iar mentalitatea angajatorilor e nevoită să se schimbe (sau, cum îmi place mie să zic, „să evolueze“), numai că se schimbă foarte lent, reluctant; cu excepția cîtorva multinaționale, nimeni nu s-a apucat încă să-și crească viitorii angajați, să umble după ei prin licee și să se prezinte (da, exact! Să se prezinte! „Sînt antreprenorul Ics, peste doi ani o să am douăzeci de locuri de muncă, pentru care ofer un salariu de atît pe oră; te interesează?“), sau chiar prin pușcării („Cine se liberează la anul? Am nevoie de oameni, îi calific la locul de muncă, pe lîngă salariu ofer cazare și bonuri de masă“), nemaivorbind că România are, în mediul rural, o rezervă aproape neatinsă de forță de muncă: femeile abuzate. Sute de mii de femei și-ar părăsi imediat bărbații alcoolici și s-ar muta cu copiii undeva lîngă locul de muncă, dacă „locul de muncă“ le-ar oferi această șansă. Dar angajatorilor nu le-a ajuns deocamdată cuțitul la os, plus că încă visează la „vremurile bune“ de odinioară cînd dădeau seara un anunț și aveau sute de candidați la poartă a doua zi dimineață. E bine să visezi, e frumos să visezi, și eu visez, dar, pentru un om de afaceri... nu știu cît este de sănătos...

Terzo: într-un mediu stabil, organismele nu evoluează. Într-un frigider trăiesc bacterii, pe care nu le băgăm în seamă, că n-avem de ce; dar ia să scoatem frigiderul din priză! În două săptămîni, drăgușele de bacterii vor evolua atît de voios, încît s-ar putea să fim nevoiți s-aruncăm frigiderul cu totul și să luăm altul nou, care va fi mai bun sau mai prost decît cel vechi, dar nu va mai fi la fel. Asta vreau să spun. Românii (în sens cetățenesc, nu în sens etnic) părăsesc România și pun statul român în situația de-a evolua sau pieri; există oameni fără patrie, dar nu există „patrii“ fără oameni (mă rog, regata imaginare, dacă e să ne jucăm, dar cred că nu e timp de joacă: tic-tac, tic-tac!). În locul celor care pleacă vor veni alții, cu alte mentalități, cu alte limbi, cu alți zei, cu alte priorități decît ale noastre – le va păsa mai puțin spre deloc de daci și romani, de Marea Unire și de chestii de-astea, chiar dacă nu pot preciza, din

Ne educă gratis cetățenii
pe care noi n-am fost în stare să-i scoatem din beznă.

păcate, de ce anume le va păsa. În Asia trăiesc mai mult de patru miliarde de oameni în condiții cu mult mai rele decît românii, oameni nepretențioși, care nu cer decît muncă și pace – două mărfuri pe care România le are din plin. Sigur că sînt alte țări cu mult mai ispititoare ca a noastră, dar acolo anticorpii sociali sînt foarte bine dezvoltați; țările vechi, experimentate, știu să absoarbă fără să se descompună. Românii sînt nou-nouți în afacerea asta cu statul, în business-ul de a avea un stat propriu, vreau să spun (n-avem nici 160 de ani!), și-n toate crizele majore prin care ne-a trecut istoria am performat foarte, foarte slab. Acum țara e ca un preot ce și-a pierdut credința. *Will he make it?*

Eu zic că da, am spus-o încă din titlu. Italia, Spania, Franța, Statele Unite, Germania, Canada, Marea Britanie, Austria, Belgia ne educă gratis cetățenii pe care noi n-am fost în stare să-i scoatem din beznă. Unii din ei vor reveni – *„Romanian aliyah“?!* –, dar nu copii tîmpiți, cum erau la plecare, ci bărbați și femei, oameni mari, cu minți puternice. Mă tem de momentul acela.

Mihai Buzea *este ziarist și scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Gastarbeiter *(Polirom, 2017).*

România nu se orientează către domeniile de vîrf

interviu cu Cristian PÂRVAN, președinte al Patronatului Investitorilor Autohtoni (PIAROM) și secretar general al Asociației Oamenilor de Afaceri din România (AOAR)

Din studiul recent pe care l-a făcut PIAROM legat de dinamica pieței muncii din România, rezultă o creștere a numărului de contracte individuale de muncă, a numărului de angajări deci. E o creștere obișnuită, așa cum se întîmplă în orice economie normală, sau e un salt special?

Așa cum știu cei care au învățat la Academia de Științe Economice, în orice economie, cel puțin în perioadele clasice, crește numărul celor care muncesc. Acum, evident că teoriile se mai schimbă odată cu tehnologizarea și așa mai departe, dar pînă la urmă oamenii nu pot fi deocamdată total eliminați și să stea numai să se distreze. Noi urmărim evoluția numerică și calitativă (și asta e ceea ce s-a surprins în mod special în cea de-a treia ediție a acestui studiu) a pieței forței de muncă în România. Asta pentru că toată lumea vrea salarii, toată lumea are pretenții și toată ziua împărțim o plăcintă fără să ne punem problema dacă această plăcintă e mai mare și putem obține mai mult, fie la stat, fie la privat. La stat a fost simplu, am decretat creșterea salariilor fără legătură cu munca, termenele, obligațiile, calitatea etc. La privat, lucrurile stau mai prost.

Reiese din studiu că în ultimii ani a crescut în mod semnificativ numărul angajaților în administrația publică.

Asta este lovitura care s-a dat mediului de afaceri. Mediul de afaceri privat nu găsește angajați pentru că sectorul public face o concurență neloială prin salariile mărite. Și ca efecte spectaculoase, dacă vreți, și în București se caută angajați pe care privatul nu-i găsește. În schimb, la primărie, cele 22 de societăți promovate de doamna Firea au scos pe piață două mii de locuri de muncă pentru care s-au prezentat șase mii de aplicanți. Din asta rezultă că oferta de acolo e foarte generoasă.

Aici avem ca exemplu clasic experiența Greciei, care s-a dovedit periculoasă.

Nu cred că o comparație cu Grecia e potrivită, avînd în vedere că e vorba de țări cu dimensiuni diferite, istorii diferite și condiții geografice și economice foarte diferite. E o comparație tentantă, dar nu relevantă. Noi avem o populație de 15, 16, 19 milioane, sau cîte or mai fi rămas, avem niște fenomene foarte grave care nu cred că se petrec în Grecia și care afectează și influențează piața forței de muncă. Pe de-o parte, avem o natalitate scăzută și o pierdere de populație de cinci mii de oameni pe lună, deci pe an pierdem cam 60.000 de oameni, avînd mai mulți morți decît nou-născuți. Pe de altă parte, avem continuarea fluxului de oameni care pleacă din țară, cu o cifră publică pentru anul trecut de 100.000. Iar cel mai grav, o statistică pe care cred că n-o urmărește nimeni, cei care au plecat încep să-și ia și familiile, și copiii. Se poate urmări numărul copiilor care dau Bacalaureatul, de exemplu, și care scade de la an la an. Deci e clar că vin din urmă mai puțini tineri.

Și pleacă în special oameni calificați?

Pleacă din toate categoriile. Dar prin Revisal se poate urmări evoluția anumitor categorii de persoane și rezultă că, în principiu, pleacă oameni care au competențe medii și înalte. Pleacă mai puțini necalificați, dar bănuiesc că aceștia nici nu pleacă definitiv, ci fac parte din masa pe care, iarăși, n-o urmărește nimeni, a celor care stau afară două, trei, patru, cinci luni, lucrează la negru în tot felul de activități și apoi revin în țară. Dar, cu siguranță, pierdem forță de muncă mediu calificată. Prin aceste fenomene combinate s-a ajuns ca, în categoria industriei prelucrătoare (cel mai mare angajator) și în cea a industriei de mașini (unde se creează valoare adăugată mai mare), angajații în meserii de gen strungar, frezor, rabotor să aibă în proporție de peste 70% vîrste de peste 50 de ani. Asta atestă că în curînd vom rămîne fără asemenea lucrători și cu atît mai mult va fi așa dacă punem la socoteală și pensionarea anticipată decisă recent.

Dar și nivelul salarizării în România este totuși pe penultimul loc, mi se pare, în UE.

Da, dar să nu-și închipuie cineva că un angajator n-ar plăti un sudor bun, de exemplu, cu patru-cinci mii de lei net. Problema e că, din păcate, în România, așa cum se poate sesiza din codurile de activități, avem de-a face în continuare cu o economie *low-tech*. Or, dacă tu mergi cu o astfel de economie, ce să facă ăia cu competențe peste medie sau chiar medie? Pentru că, de fapt, se cer mulți muncitori, competențe reduse și plățile sînt în consecință. Cinstit vorbind, dacă deschizi un magazin, ce salariu îi dai unui vînzător? Salariul minim, ar răspunde toată lumea cinstită. Dar dacă noi creăm locuri de muncă doar pentru supermarket-uri sau pentru *call-center*, adică pentru niște oameni care stau cu telefonul în mînă și dau numai răspunsuri prefabricate? Ce salariu poți să le dai acestora? Problema structurală pe care o are România este că nu se orientează (și nici politicile economice ale guvernului nu o ajută) către domenii de vîrf. Scandalos este că pentru marele proiect de la Măgurele, de exemplu, cu care toți ne lăudăm, nu sîntem în stare să facem măcar un drum cu patru benzi din centrul Capitalei. E nevoie de o legătură rutieră ca lumea. Lipsa ei împiedică venirea specialiștilor și dezvoltarea afacerilor acolo. Și ajungem în situația caraghioasă că un consiliu județean dă în judecată Ministerul Fondurilor Europene pentru că a pierdut bani europeni pentru o lucrare de genul ăsta. La noi numărul de locuri de muncă a crescut la hoteluri și restaurante (nu spune nimeni că nu-i bine) și la șoferi de TIR. Din păcate, însă, la aceste locuri se cer competențe inferioare și, în consecință, sînt și salarizări inferioare.

O altă problemă semnalată în raportul PIAROM este cronicizarea decalajelor între unele zone și altele, din punct de vedere al locurilor de muncă.

Da, atîta timp cît ai primele cinci județe cu peste 45% din totalul contractelor de muncă din țară, iar ultimele cinci județe cu 3,5% din acest total, e clar că e un dezechilibru major de oferire de locuri de muncă între diverse regiuni.

Cine și ce ar trebui să facă ceva pentru rezolvarea acestei probleme?

Nu trebuie să inventăm noi nimic, pentru că au inventat alții. Dar uite că nu sîntem în stare nici să preluăm ce au inventat alții. E vorba de infrastructură. De toate felurile, începînd cu cea rutieră, continuînd cu cea feroviară, Internetul... Noi avem încă pete albe, adică zone în care n-a existat interes din partea operatorilor și nu s-au dezvoltat antene și sisteme, pe cablu sau oricum o fi. Avem viteză mare la Internet în București și alte orașe mari, dar sînt încă și aceste pete albe. Locurile alea fără Internet sînt condamnate la subdezvoltare, e clar. Veți vedea pe site-ul PIAROM, din analiza angajărilor în IT, că în primele zece județe sînt zeci de mii de contracte de IT-iști, iar în ultimele zece județe numărul lor e de ordinul a 30-40. Pe județ! Păi, cum să faci dezvoltare tehnologică IT acolo?

„Calitatea forței de muncă este direct proporțională cu toate condițiile de muncă ce li se oferă oamenilor."

CHARLES E. BRYAN

„Mai ferice de cel care oferă locuri de muncă decît de cel care își are doar propriul loc de muncă."

MICHELLE ROSENBERG

Pare a fi o controversă permanentă între unii care spun că nu avem oameni calificați pentru că nu există un învățămînt și o pregătire de calitate, pentru că oamenii nu vor să muncească și așa mai departe, și alții care observă că totuși românii se descurcă și muncesc foarte bine atunci cînd pleacă în străinătate. Cum vedeți lucrurile?

Legat de prima afirmație, e un complex de factori. În ce-i privește pe cei care pleacă, ei muncesc foarte bine pentru că intră în niște sisteme mai bine reglate decît la noi, cu o definire clară a responsabilității și se pot încadra bine în pătrățica alocată. În țară, din păcate, unii trebuie să inventeze cum să facă, dacă vor să facă ceva, iar dacă nu vor să facă, nu li se întîmplă nimic.

Asta nu ține de organizare?

Ține de organizare la nivelul întregii societăți. Am avut o discuție apropo de reîntoarcerea românilor condiționată de salarii. Da, salariile sînt o condiție. Dacă nu obțin salarii cu doar 20% mai mici decît în Vest, nu se întorc. Dar și dacă le-ai da atîta sau poate și mai mult, trebuie luată în considerare și funcționarea instituțiilor statului în raport cu cetățeanul. O funcționare pe care ei acolo o găsesc bine organizată, mai birocratică, dar eficientă (la noi e un mit legat de prea multa birocrație, cînd de fapt avem de-a face cu un haos, nu cu o birocrație). Funcționarea instituțiilor de aici îl lasă pe om pur și simplu fără să înțeleagă cum poate să se descurce. Problema salarizării e deci foarte importantă, dar nu e singura.

Mai e o chestiune care se discută tot mai mult, aceea a productivității muncii, care la noi e foarte scăzută. Care e cauza?

De obicei, problema asta se prezintă într-un mod gazetăresc care nu lămurește lumea. În anumite zone economice avem productivități la fel sau chiar mai mari decît în Occident, iar în alte zone productivitatea e mult mai scăzută pentru că se cer activități lipsite de productivitate. În Occident se fac avioane, medicamente și alte asemenea produse cu valoare adăugată mare, din cauza cărora productivitatea socotită pe întreaga economie iese mult mai mare. Asta nu e pentru că Ionescu sau Popescu de la noi sînt mai leneși decît John sau François. Pur și simplu, structura economică le permite lor să facă lucruri cu valoare adăugată mai mare și, în consecință, să aibă productivitate mai mare socotită valoric. Iar asta se reflectă în faptul că, dacă vrei să ai un instalator în Franța sau în Germania, îl plătești de zece ori mai mult decît în România. De ce? Pentru că acela care-l cheamă pe instalator cîștigă și el de zece ori mai mult decît în România. Lumea nu explică, de obicei, de unde provine această diferență de productivitate. O fi și dintr-o lipsă de hărnicie, dar hărnicia apare și dacă-mi permiți să fiu harnic. Dacă nu mă ajuți să fiu harnic, fac și eu ce pot. Problema majoră pe care o avem este că, de 28 de ani, politica guvernelor (indiferent de culoarea lor) în domeniul stimulării mediului de afaceri și al creării locurilor de muncă ne-a făcut să fim unde sîntem. Problemele s-au acumulat de la un guvern la altul, iar economia nu cunoaște miracole.

a consemnat Andrei MANOLESCU

Laurenţiu CÂRCOANĂ

Povestea unor oameni harnici

Vecinii noştri din Canada cumpăraseră casa de lîngă noi cu bani mai puţini pentru că nu avea curtea din spate amenajată. Tundra de Saskatchewan se întindea de la peretele casei pînă-n gard. Veneau la ei părinţii în fiecare zi să o transforme în grădină.

Erau doi mărunţei, cărunţi, şi cu mîini harnice. S-au pus pe smuls buruieni înalte de un metru. Apoi, cu o greblă ştirbă şi cu un hîrleţ, mărunţeau solul argilos în bulgări grei şi se mai opreau să-şi tragă sufletul. Îmi imaginam că la vremea lor construiseră comunismul în China cu lopata. Curtea copiilor li se părea acum floare la ureche.

Cînd ieşeam pe terasă le observam munca. Şi ce muncă! De Sisif. Nu era de glumit cu buruienile de preerie. Rezultatul unei zile întregi de trudă era doar o brazdă îngustă de-a latul curţii. Mai aveau zeci de astfel de brazde de făcut pînă la gard.

Vecinii noştri ar fi putut să-şi cruţe părinţii şi să desţelenească curtea din spate în cel mult două ore cu o maşină de desţelenit care se poate închiria cu treizeci de dolari pe oră. În multe culturi, însă, munca lipsită de eficienţă este acceptată cu o resemnare dezarmantă şi chiar considerată hărnicie curată.

Americanii (şi canadienii) au cultul muncii eficiente. Paradoxal, se pare că de vină nu este atît goana după profit, cît comoditatea. Un blogger de profil pe nume Fred Gratzon a remarcat că: „Tot progresul societăţii de la facerea lumii încoace a fost promovat de leneşi care au încercat să evite munca". Aşa să fie? Este impresionant să observi uneltele şi metodele care uşurează munca: presari granule speciale care „topesc" gheaţa de pe trotuar în zece minute în loc să o spargi cu lopata sau cu ranga. Presari alte granule speciale care absorb pata de ulei din garaj ca să nu te mai chinui să o ştergi cu cîrpa şi cu detergent.

Putem concluziona că leneşii proverbiali aleargă mai mult, dar cu spor? Lenea ca „motor" al progresului poate fi totuşi un subiect controversat. Mă duce gîndul la „Povestea unui om leneş" de Ion Creangă. Departe de a fi un progresist, personajul acelei snoave, pus în faţa alegerii între spînzurătoare şi ajutorul social oferit de o doamnă generoasă, alege prima variantă. În folclorul românesc,

lenea nu uşurează traiul, ci din contra, ea are un efect mortal. Această atitudine sănătoasă a fost erodată în perioada totalitarismului optzecist. Etica muncii a degenerat în forme multiple de sustragere de la datorie şi de la asumarea responsabilităţii, iar strădania de a face un lucru bun a fost înlocuită cu acel păgubos „merge şi aşa". Tranziţia continuă, iar noi continuăm să tragem ponoasele.

Decoruri superbe, fără utilităţi.

Anul trecut, în timpul unei vizite în ţară, am intrat într-un magazin de cosmetice din Ploieşti. Cele care serveau, nişte tinerele drăguţe în fuste scurte, machiate ireproşabil (erau şapte într-un magazin aşa de mic!), se tot etalau în spatele blatului. Una din ele crănţănea fulgi de cartofi (chips) pescuiţi cu unghii false albastre dintr-o punguţă de staniol. Toate aşteptau să vină apa, care se oprise în toată zona pentru nişte reparaţii. Asta explica de ce mirosul de parfum din magazin se lupta cu mirosurile dubioase care ieşeau din toaleta localului.

Parfumurile cadou pe care le cumpăram trebuiau împachetate. În timp ce domnişoara care m-a servit s-a dus la alt raft, o altă vînzătoare a luat cadourile şi le-a pus înapoi în vitrină. Cînd s-a întors, tînăra amabilă s-a transformat într-o tigroaică, fulgerînd-o cu privirea pe vinovată şi spunînd cu voce pisicoasă: „Ce, măăi Nuuţi, le-aveam pe toaate gaata de împachetat, chiaar aşaa?" La care Nuţi s-a scuzat: „Deci nu am ştiut, draagă, am vrut şi eu să fac ordine pe tejghea, hai că te-ajuuut să le-mpacheteeezi!" În acest fel, Nuţi s-a achitat de greşeala făcută şi după zece minute am ieşit din magazin cu patru pungi pestriţe. Fără să vreau, în gînd am comparat experienţa cu cele similare din Dakota de Nord, unde angajaţii din spatele tejghelei reprezintă firma, zîmbesc impersonal şi nu argumentează între ei în faţa clienţilor. Iar chips-uri ronţăie numai în pauza de masă, în altă cameră. În zilele noastre nu mai ştiu dacă lucrurile în America merită să fie considerate un etalon pentru alte ţări. Cred însă că micul magazin din Ploieşti poate fi privit ca o metaforă a patriei contemporane: decoruri superbe, fără utilităţi şi infrastructură, în care depindem de mediocrităţi care se îmbracă şi se machiază frumos. Nu-i de mirare că românii preferă să lucreze în străinătate în număr tot mai mare.

Revenind la vecinii noştri chinezi din Canada, la capătul unei luni întregi de muncă pe brînci, bunicii au atins gardul. Totuşi, nu au putut să înceapă grădina pentru că primele brazde de săpate în urmă cu cîteva săptămîni fuseseră deja năpădite de buruieni noi.

***Laurenţiu Cârcoană** este arhitect şi locuieşte în Fargo, Dakota de Nord, Statele Unite.*

■ Din ultimul raport Eurostat privitor la ocuparea forţei de muncă în Europa:

„În 2016, rata de ocupare a forţei de muncă din UE-28 pentru persoanele cu vîrsta cuprinsă între 20 şi 64 de ani, astfel cum a fost măsurată în cadrul anchetei UE asupra forţei de muncă (LFS a UE), a fost de 71,1%, fiind cea mai mare medie anuală înregistrată vreodată pentru UE. Cu toate acestea, în spatele acestor medii pot fi observate diferenţe mari între ţări. Singurul stat membru cu o rată mai mare de 80% este Suedia (81,2%). Acest lucru este valabil şi în cazul statelor AELS Islanda (87,8%) şi Elveţia (83,3%).

Din grupul de ţări cu rate situate la nivelul de 70% fac parte Regatul Unit, Franţa şi Germania. Grupul cuprinde o zonă care se întinde de la Irlanda, în partea de vest, pînă în Ungaria, în partea de est, incluzînd şi cele trei state baltice, Finlanda şi Portugalia. Ţările cu rate situate la nivelul de 60% formează două clustere: unul vest-mediteraneean/adriatic (Spania, Italia şi Croaţia), iar celălalt, la graniţa de est a UE, de la capătul sudic al Mării Baltice pînă la capătul sud-vestic al Mării Negre (Polonia, Slovacia, România, Bulgaria). În plus, acest grup de ţări include şi Belgia. În cele din urmă, găsim un grup sud-balcanic/caucazian cu rate inferioare nivelului de 60% (fosta Republică iugoslavă a Macedoniei, Grecia şi Turcia)."

■ Conform unui studiu al Patronatului Investitorilor Autohtoni din România (PIAROM) referitor la dinamica pieţei de muncă în anii 2016-2017 cele mai importante sectoare economice angajatoare de forţă de muncă au fost în ordine:

Comerţul cu amănuntul
Asistenţă spitalicească
Învăţămînt secundar general
Construcţii de clădiri
Transporturi rutiere de mărfuri
Servicii de administraţie publică
Activităţi de protecţie şi gardă
Fabricarea de îmbrăcăminte
Fabricarea de echipamente electrice şi electronice pentru autovehicule
Restaurante

■ Studiul PIAROM arată discrepanţe foarte mari între judeţe în ce priveşte raportul dintre numărul persoanelor active şi numărul celor care au un contract individual de muncă. În Bucureşti raportul este în mod paradoxal chiar de 102%, în Ilfov 95%, în Braşov 70%, în Sibiu 69%. La polul opus, în Vaslui procentul este de 35%, în Mehedinţi 29%, iar în Teleorman 27%.

■ Din studiul PIAROM reiese că meseriile cele mai răspîndite din România potrivit codului de ocupaţii (COR) în anul 2017 erau următoarele:

Şoferi de autocamioane – 151.000 de salariaţi
Lucrători comerciali – 143.000 de salariaţi
Vînzători – 142.000 de salariaţi
Şoferi de autoturisme şi camionete – 105.000 de salariaţi
Muncitori necalificaţi la asamblarea şi montarea de piese – 96.000 de salariaţi
Agenţi de securitate – 95.000 de angajaţi
Muncitori necalificaţi în confecţii – 94.000 de angajaţi
Asistenţi medicali – 94.000 de angajaţi
Manipulanţi de mărfuri – 85.000 de salariaţi
Muncitori necalificaţi la demolări, căptuşeli zidărie, plăci mozaic, faianţă, gresie, parchet – 81.000 de angajaţi.

Pescurt, şoferii, vînzătorii, necalificaţii din confecţii, construcţii şi montaje, paznicii şi asistenţii medicali sînt cele mai dese meserii practicate. Numărul celor angajaţi în aceste domenii depăşeşte un milion, ceea ce înseamnă aproximativ o cincime din totalul celor care au un contract individual de muncă în România.

Sever VOINESCU

Restul e gargară

Venise la Consulat în hainele de lucru. Fugise în pauza de masă ca să rezolve cu hîrtiile astea și consulul s-a apucat imediat să redacteze în nu știu cîte exemplare, să dea numere și să ștampileze, după lege. L-am poftit să schimbăm, între timp, cîteva vorbe. Ador să stau de vorbă cu emigranții români. Poveștile lor sînt fascinante. Tînărul din fața mea – după acte, avea 27 de ani – răspundea întrebărilor mele ușor amuzat, dar direct, fără vreo eschivă, cu o curățenie interioară liniștită. Era îmbrăcat în haine de lucru: blugi pătați cu vopseluri, încinși cu o centură dintr-aceea de care atîrnă scule, ghete uzate din piele groasă, un tricou de culoare incertă deasupra căruia atîrna, descheiată complet, o cămașă cadrilată. În mîini ținea casca de protecție pe care o rotea în joacă, un pic intimidat de întrebările mele. Îmi spune că, înainte să vină în America, pe cînd era în România, nu făcea nimic.

„Cum adică, nu făceai nimic? Trebuie că făceai ceva, totuși, de cînd te sculai de dimineață și pînă te culcai, seara. Ce făceai?“ „Nimic. Eu am trei frați și o soră. Nu mai mergeam la școală, că terminasem 12 clase cu chiu, cu vai. Pe vremea aia termina oricine, nu era ca acuma. Nu lucram nimic. Tata nu lucra, mama nu lucra, noi, copiii, nu lucram nimic. Primeam ajutor social de la Primărie. Și mai ciupeam de ici, de colo. Nu furam, ciupeam cîte o mică treabă și mai făceam un bănuț. Mai mergeam la bufet, mai stăteam pe stradă, mai jucam un fotbal, ne mai întîlneam cu unul sau cu altul, vremea trecea. Fumam...“ Pînă la 19 ani, a locuit într-un sat din Bistrița-Năsăud. Cum zice, nu făcea nimic. Tocmai trecuse de majorat cînd unul de pe stradă i-a spus ceva despre o loterie de plecat în America. Pe vremea aceea se „aplica“ în urma unui anunț din ziar, prin poștă. A trimis și el o aplicație. El și alți vreo zece din sat. După un timp, i-a venit răspuns pozitiv: cîștigase loteria vizelor. Doar el. Pînă atunci, nu ieșise aproape niciodată din județ. Pașaportul, mersul la București, interviul la ambasadă, procurarea biletului de avion „numai dus“ erau aventurile vieții sale. Și habar nu avea ce urma să vină. Aventura abia începea pentru el.

Nu știa nici măcar un cuvînt în limba engleză. Nu știa mai nimic despre America. Doar așa, din filme. S-a hotărît să vină la Chicago pentru că avusese un vecin, care avea o verișoară al cărei nepot după al doilea ei soț stătea la Chicago. Nu-l văzuse în viața lui pe acel om, nici vecinul nu știa să dea de el, dar auzise că sînt români mulți la Chicago. Era singurul lui „contact“ în America. A făcut rost de bani de bilet și s-a suit în avion. Pe vremea aia zbura Tarom-ul direct la Chicago și în avion a putut să se înțeleagă în românește. Ajuns la aeroportul american, a fost mai greu. Avea o hîrtie scrisă în engleză pe care urma să o arate la „vamă“, alături de actele de la ambasadă, în caz că-l întreabă ceva. Pe hîrtie scria, simplu: *„I am I.B. from Romania. I won the Visa Lottery. Here are my documents. I don't speak English. Thank you“*. Cînd a ajuns la ghișeu a arătat ce avea de arătat și, după vreo zece minute, cu tot cu bagaje, împins mai degrabă de fluxul de pasageri, s-a trezit în holul aeroportului, în mijlocul unui dute-vino. A pus gențile jos, s-a așezat pe ele și nu-i venea nici o idee despre ce să facă mai departe. Nu se putea înțelege cu nimeni, nu avea nici un plan, nu știa pe nimeni, nimeni nu-l știa pe el. America... Stînd pe bagaje, a început să plîngă.

Probabil că l-au văzut pe camere, pentru că după un timp a venit poliția. Le-a arătat din nou actele, polițiștii l-au luat și l-au dus într-o încăpere. I-au dat apă și un sandvici și i-au făcut semn să stea acolo, să aștepte. După cîteva ore, ușa s-a deschis și a apărut cineva care vorbea românește. A fost cel mai fericit moment din viața lui! Poliția sunase, căutînd în *Pagini Aurii*, la diverse biserici românești, întrebînd dacă cineva vrea să ajute un emigrant român aflat în custodia lor. Un pastor spusese da și trimisese pe cineva cu o mașină să-l ia. A dormit în subsolul bisericii pînă duminică, dereticînd prin biserică și prin curte contra mîncare. Duminică, după slujbă, pastorul i-a întrebat pe enoriași dacă au nevoie de un băiat la muncă și l-a prezentat. Cineva a zis că da, ar avea nevoie de el la parchet. Așa a început noua lui viață. A urmat o școală de engleză pentru emigranți, s-a mutat din subsolul bisericii într-un apartament de două camere cu încă trei băieți români, emigranți ca și el, plătind chiria din ce cîștiga la parchet. Munca de parchetar e grea, dar se cîștigă bine. După aproape un an, învățat de colegi cum să facă, și-a putut lua o mașină „la mîna a patra“. Între timp, s-a lăsat de parchet și a trecut în construcții, unde lucrează și acum. După doi ani, deja stătea singur într-o garsonieră. După cinci ani a devenit cetățean american și lucra trei job-uri: construcții toată ziua, de trei ori pe săptămînă făcea ture de noapte ca *„doorman“* la un bloc și în week-end făcea *„pizza delivery“* – „asta poate fi cel mai bănos job, am făcut odată 600 de dolari într-un week-end, bacșișul meu; e drept, era week-end-ul de *Super Bowl* și comandau ăștia pizza de n-aveam timp să fac pipi între două comenzi“. Cîștiga deja suficient ca să-și țină sora mai mică la un master, la Cluj. Văzînd că merge bine, a început să-l aducă pe taică-su, să facă și el un ban. Îl lua pe șantiere cu el. Taică-su lucra ilegal, stînd șase luni pe an la el.

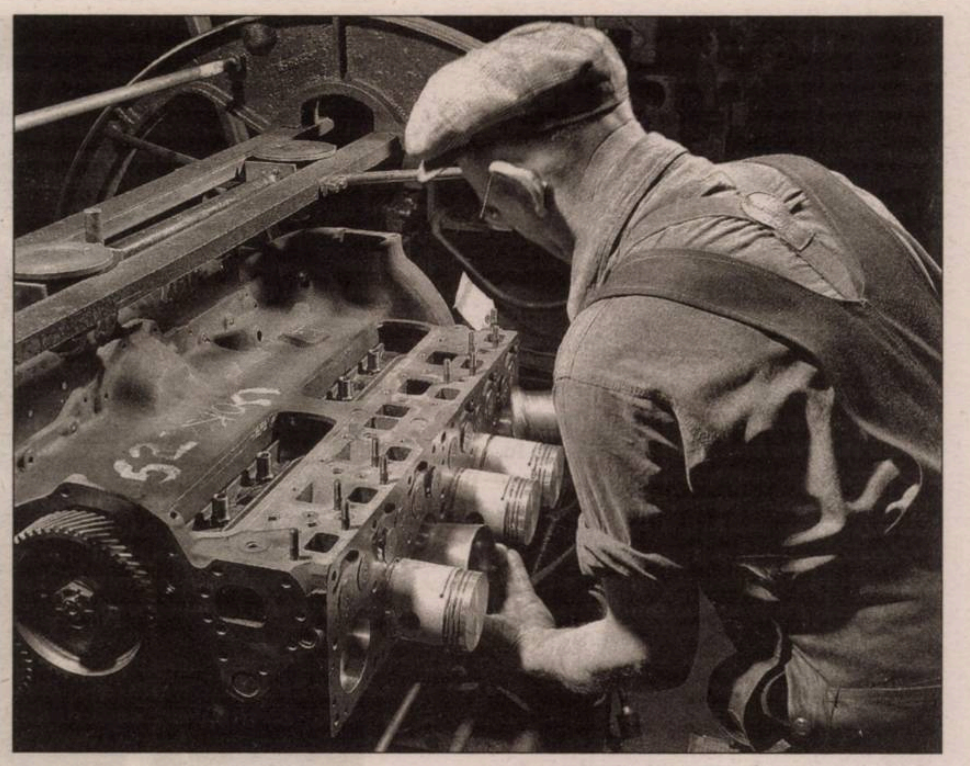

Cineva a zis că da, ar avea nevoie de el la parchet.

„Ce-mi spuneți dumneavoastră, de fapt, este că în România nu făceați nimic și în America aveți trei job-uri de n-aveți vreme să dormiți. Cum se poate așa ceva? Cum de erați așa, iertați-mă, leneș în România și sînteți așa harnic în America? Că tot dumneavoastră sînteți.“ N-a stat mult pe gînduri să-mi răspundă, semn că și el se întrebase cum de a fost posibil acest salt brusc de la lîncezeală la hiperactivitate: „Păi, aicea, cînd am început să muncesc, am putut vedea imediat diferența. Într-un an mi-am luat mașină. Era un hîrb vechi, fără aer condiționat și ruginit. Dar era mașina mea! În doi ani m-am mutat singur, în trei ani am început să trimit bani acasă – la început o sută de dolari, apoi două, apoi trei... În România, aveam un vecin care muncea. Era paznic. Păi, noi, care nu făceam nimic și stăteam pe ajutor, trăiam exact ca el, care muncea. Păi, dacă nu-i nici o diferență de trai între unul care muncește și unul care nu muncește, de ce să muncesc? În România, degeaba muncești, că nu se vede. Aici, se vede imediat. Și vezi imediat că, dacă muncești, aduni. Muncești mai mult, aduni mai mult...“

Consulul a terminat de întocmit actele și omul a plecat. Se grăbea. Pauza de masă era fix o oră și nu-și permitea să întîrzie la șantier. Acest muncitor simplu mi-a livrat una dintre cele mai clare lecții despre ce are o societate de făcut ca să prospere. Munca trebuie valorizată astfel încît diferența dintre cel care muncește și cel care nu muncește să se vadă imediat. Și oamenii vor înțelege foarte rapid ce au de făcut. Restul e gargară...

„Ajungi la un nivel cînd nu mai lucrezi pentru bani.“

WALT DISNEY

„Dacă-ți place ceea ce faci, nu vei munci nici o singură zi din viața ta.“

CONFUCIUS

Din raportul Eurostat actualizat anul trecut privind ocuparea forței de muncă în Uniunea Europeană:

„În 2016, în UE-28 procentul persoanelor din categoria de vîrstă cuprinsă între 15 și 74 de ani angajate pe bază de contract cu durată limitată (contract de muncă pe durată determinată) a fost de 14,2%. Mai mult de unul din cinci angajați din Polonia (27,5%), Spania (26,3%), Croația, Portugalia (ambele cu 22,3%) și Țările de Jos (20,8%) au avut un contract temporar . În rîndul celorlalte state membre din UE-28, proporția angajaților care au lucrat pe baza unui contract cu durată limitată a variat de la 71,0% în Slovenia pînă la 1,4% în România. Pe lîngă diferențele dintre țări, există un tipar în ceea ce privește diferențele dintre ocupații. Pentru majoritatea țărilor, este cel mai puțin probabil ca persoanele cu funcții de conducere să aibă contracte pe perioadă determinată, acest lucru fiind cel mai probabil în rîndul angajaților cu statut inferior. Cu toate acestea, nivelurile diferă semnificativ: 44,1% dintre angajații cu statut inferior din Polonia se află în această situație, în timp ce procentul corespunzător pentru România este de numai 3,2%.“

Vlad ANDRIESCU

Roboextincția

Apariția roboților a ajutat oamenii să producă mai mult, mai rapid și mai eficient. Dar pe măsura dezvoltării lor, ecosistemul muncii așa cum îl știm noi astăzi se va schimba, un proces ce poate fi comparat cu evoluția. Impactul sociologic al roboților a fost slab analizat și luat în considerare pînă acum, dar în următorii douăzeci de ani roboții vor înlocui anumite job-uri și vor crea altele. Cea mai afectată pătură socială va fi cea mai săracă dintre ele, pentru că primele job-uri înlocuite vor fi cele manuale, necalificate și care nu necesită o foarte mare specializare.

Erik Brynjolfsson, profesor la Massachusetts Institute of Technology, scria într-un studiu publicat în revista *Nature* că „Luînd în calcul schimbările din economie, oamenii sînt orbi la schimbările aduse de roboți". El avertizează asupra impactului în cartea *The Second Machine Age*. Deși nu e la fel de radical ca alți cercetători, el vorbește despre schimbare, nu neapărat dispariție. La fel ca evoluția animalelor și plantelor, oamenii vor fi nevoiți să se adapteze pentru a putea să reziste.

Să privim în prezent, pentru că e mai simplu să vedem ce s-a schimbat deja în ecosistemul muncii. Mai țineți minte, cei mai vîrstnici dintre cititori, că pe vremuri, ca să sunați, trebuia să fiți ajutați de un operator care făcea legăturile? Ei bine, apariția telefoniei mobile și a automatizării a înlocuit cu totul acești operatori telefonici care păreau esențiali în comunicarea globală. De asemenea, pentru cei care au prins zilele terasei La Motoare sau ale Lăptăriei de la Teatrul Național București, ne amintim de operatoarea liftului. Nimeni nu mai are nevoie astăzi de un operator de lift. Iar mai în prezent, la podul de la Cernavodă există încă operatori umani care iau banii *cash* de la șoferii care formează cozi imense pentru a plăti cu bani, nu prin SMS sau la benzinărie. Cîți ani vor mai trece pînă cînd aceste cozi vor fi uitate? Pentru că, realist, ele pot fi înlocuite de mîine. În multe alte țări nici măcar SMS-ul nu mai este de actualitate, pentru că mașinile au montați pe parbriz senzori conectați la un card care fac plata automată.

Conform studiilor, pînă în 2025 vom pierde cel puțin cinci milioane de locuri de muncă datorită automatizării. Pare departe? Sînt șapte ani. Acesta e doar un studiu, pentru că estimările variază de la cele mai optimiste pînă la cele mai catastrofice. Un studiu al McKinsey Global Institute arată că pînă în 2030 ar putea fi pierdute nu mai puțin de 800 de milioane de locuri de muncă. Studiul arată că robotizarea poate fi comparată cu trecerea de la societățile agricole la revoluția industrială.

Dar miza va fi pe crearea de locuri de muncă mult mai specializate și care necesită creativitate și inovație. Acolo unde roboții nu vor putea interveni pentru o bună perioadă de timp va fi în zona creativă a muncii, acolo unde mintea umană poate face mai multe conexiuni și poate îmbina productivitatea cu arta. Nici un robot nu va putea crea un iPhone atît de bine precum un om, dar roboții îl vor putea asambla la fel de rapid sau poate chiar mai bine. Miza pe care o vor avea angajatorii, dar și statul, va fi reglementarea tranziției într-o societate robotică, pentru ca tehnologia să nu fie doar o forță distructivă. Pentru muncitorii deja existenți, vor fi implementate programe de reconversie profesională, adaptare la robotizare și specializare pentru ca dintr-un salahor manual să ne putem transforma în muncitori creativi.

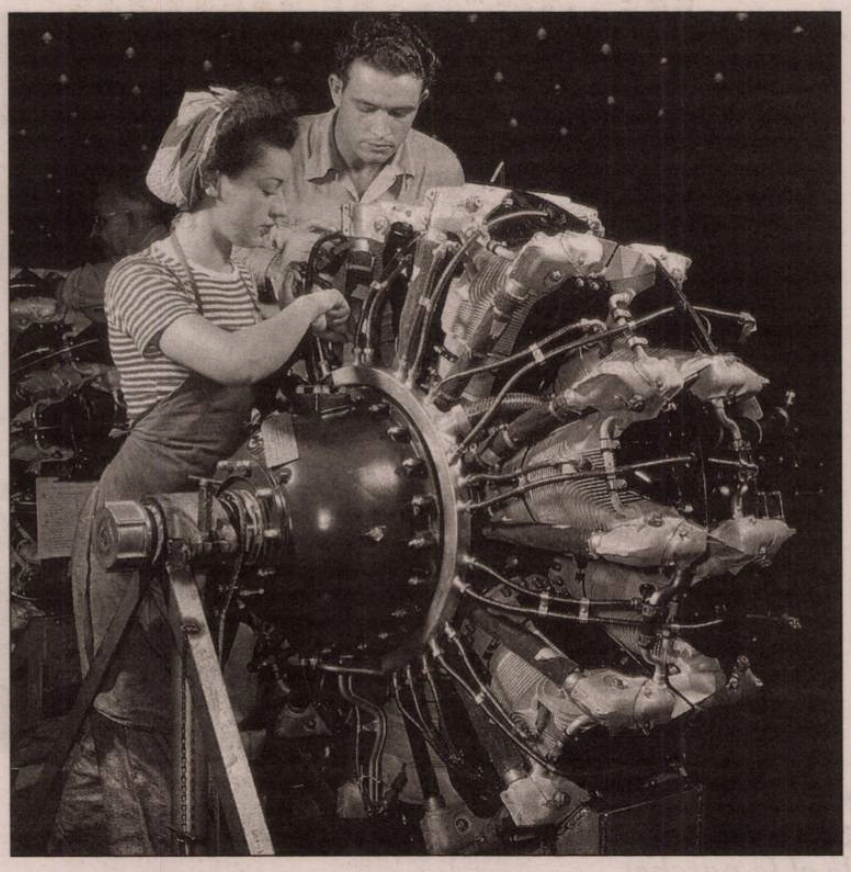

„Munca are, printre alte avantaje, și pe acela de a scurta zilele și de a lungi viața."

DENIS DIDEROT

Studiul McKinsey detaliază impactul. 5% din ocupațiile actuale vor fi total automatizate, în timp ce în cazul a 60% din job-uri, doar o treime din *task*-uri vor fi automatizate. Concluzia e una pozitivă: „Tehnologia distruge job-uri, nu munca".

Pînă și munca polițiștilor va fi schimbată.

În următorii ani, educația va trebui să se bazeze pe crearea de *skill*-uri diferite, care să facă oamenii imuni la roboții care vor automatiza job-uri. Licee le tehnologice nu mai trebuie să creeze simpli executanți, ci creatori. Conform World Economic Forum, printre caracteristicile care vor fi necesare unui angajat vor fi: elasticitate și flexibilitate de gîndire, gîndire critică, *networking*, cunoștințe interdisciplinare. În același timp, un amănunt interesant al schimbărilor aduse de roboți se va putea vedea asupra economiei globale și a modului în care aceasta ar putea fi dezechilibrată. Impactul cel mai mare al roboților va fi asupra societăților dezvoltate, cum ar fi China, Germania sau Statele Unite, acolo unde automatizarea va fi implementată prima oară. O comparație facilă este cea cu propagarea Internetului. România a fost pentru mulți ani în topul vitezelor globale ale Internetului. Motivul e simplu. Pentru că nu am avut Internet la începutul anilor '90, noi am avut Internet prin fibră, tras prin cartiere, atunci cînd în țările dezvoltate marii operatori nu aveau forța să lanseze național astfel de tehnologii. Așa că operatorii oficiali din România au fost presați să crească vitezele, să cumpere rețele de cartier. Astăzi România nu mai este în primele trei viteze de Internet mondial, pentru că celelalte țări au recuperat și tehnologia a avansat. Așa cum, în Africa, tehnologia mobilă 4G e mult mai dezvoltată decît în multe țări europene, pentru că oamenii de acolo au început aventura pe Internet direct pe mobil și cu 4G. Iată că țările mai puțin avansate vor fi mai puțin lovite, dar vor trebui să aibă o strategie pe termen lung.

Cu toate acestea, după multă teorie, ce job-uri vor fi create de roboți? Un raport al Universității Oxford vorbește despre 21 de job-uri care ar putea fi inventate după apariția roboților. Pe măsură ce inteligențele artificiale creează numeroase date digitale și viața noastră e între două baze de date, am putea avea detectivi de date, care să scormonească în baze de date după informațiile relevante. Acest lucru putem spune că se petrece și astăzi. Anchete făcute de publicații de investigații sînt bazate pe scormonirea în baze de date, a se vedea Panama Papers. De asemenea, am putea avea o forță de vînzări pentru inteligență artificială, pentru că roboții nu se vor putea vinde singuri. Pentru că impactul va fi mare, am putea asista și la o nevoie teribilă pe piață de psihoterapeuți, pentru că oamenii vor fi afectați. De asemenea, singurătatea ar putea fi teribilă, așa că job-uri cu *skill*-uri foarte umane ar putea fi cu adevărat inventate, deși există și astăzi. Oamenii vor putea cumpăra alți oameni alături de care să vorbească sau să se plimbe pentru a rezista singurătății automatizate.

În zona medicinei vom avea asistenți pentru inteligența artificială, iar în zona de fitness vom avea nevoie în continuare de antrenori personali. Și pentru că ne vom putea face fără probleme cumpărături online, vom putea asista la apariția croitorilor online, cei care nu mai fac munca aceasta fizică, ci aranjează imaginile digitale pe care le vei vedea într-o oglindă inteligentă. Printre alte job-uri care ar putea fi create ar putea fi și un regizor al vieții în realități augmentate. Pentru că, la fel ca în serialul *Westworld*, vom putea avea o viață la care să adăugăm elemente digitale sau fizice. Roboți care să ne fie parteneri de viață sau parteneri sexuali vor fi des întîlniți. Un asistent de realitate augmentată ne va sugera care este scenariul cel mai bun pentru noi. Pînă și munca polițiștilor va fi schimbată. Pentru că mașinile vor fi autonome, munca lor va fi mult mai specializată pentru a determina vina roboților sau a oamenilor.

Dacă vrei să te joci cu viitorul, poți intra pe site-ul replacedbyrobot.info, unde a fost automatizat un studiu Oxford despre automatizare. Acolo introduci job-ul actual și ți se oferă pe ecran șansele automatizării. De exemplu, job-ul de jurnalist are doar 11% șanse de automatizare. Asta înseamnă că ne vom baza pe ajutoare robotice, pe baze de date sau pe inteligențe artificiale care să adauge părți în articole, dar partea creativă va fi încă existentă. Dar poate, acum, la final, ar trebui să vorbesc și despre job-urile care vor fi înlocuite aproape în totalitate și acest lucru va crea haos: șoferii. De taxi, de camioane, de tren. Ei bine, unde reintroduci în societate sute de milioane de job-uri? Aceasta e tema de gîndire pentru umanitate.

***Vlad Andriescu** este redactor-șef la start-up.ro.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Veşti bune de pe „frontul“ educaţiei

Am ascultat-o de cîteva ori pe doamna Daniela Vişoianu, preşedinta Federaţiei Coaliţia pentru Educaţie, vorbind despre educaţie, învăţămînt, manuale, profesori şi discursul său mi s-a părut cu totul remarcabil: în general, în spaţiul public românesc, orice dialog despre şcoală se termină în cheie pesimistă, cu nuanţe de resemnare şi/sau disperare. Învăţămîntul e slab, profesorii sînt prost plătiţi, manualele sînt rare şi prost făcute etc. Doamna despre care vorbesc propune soluţii, pune umărul, creionează structuri de recuperare a anilor pierduţi cu reforme eşuate, pe scurt, pare hotărîtă să întrerupă cercul vicios al reproşurilor inutile, politizate, al vinovăţiilor oculte şi al conspiraţiilor vide, şi să configureze hărţi şi trasee utile pentru învăţămîntul românesc.

Nu e singură, în acest demers. Federaţia Coaliţia pentru Educaţie a adunat cîteva ONG-uri profesioniste, care îşi propun să ajute la îmbunătăţirea educaţiei din şcoli: asociaţii pentru copii aflaţi în dificultate, iniţiative pentru aducerea, în şcoli şi licee, a unor ore de dezbatere, oratorie şi retorică, organizaţii care oferă cursuri de pedagogie şi management educaţional, fundaţii care sprijină studenţii şi tinerii aflaţi la început de drum pe piaţa muncii etc.

Proiectele propuse de această fundaţie în domeniul educaţiei oferă o imagine destul de clară despre felul în care membrii ei se gîndesc să dea o mînă de ajutor, acolo unde cei mai mulţi doar comentează steril: ea a iniţiat dezbateri publice privind formulele cele mai eficiente de formare iniţială a profesorilor, dezbateri la care au participat reprezentanţi ai celor mai importante instituţii şi organizaţii din educaţie; a deschis, de asemenea, o platformă pentru ca propunerile şi iniţiativele de restartare a învăţămîntului să devină vizibile, dar, mai ales, să coaguleze interesul şi responsabilitatea tuturor celor implicaţi în educaţie (părinţi, elevi, directori, studenţi, universităţi, minister); a construit programe care să formeze experţi în educaţie sau în monitorizarea politicilor publice privind educaţia.

Multe sînt motivele pentru care învăţămîntul românesc stă prost, după aproape treizeci de ani de încercări nereuşite de a-l reforma, în libertate deplină, fără alte oprelişti în afara incompetenţei, a corupţiei, a indiferenţei. Dar cred că una dintre principalele cauze este pasivitatea din partea celor care sînt direct legaţi de şcoală, educaţie. Am ajuns să credem, cei mai mulţi dintre noi, că nu mai e nimic de făcut, că soluţiile de salvare nu pot fi decît individuale, conjuncturale, că putem garanta succesul copiilor noştri doar descurcîndu-ne pe cont propriu. Drept care, orice protest ni se pare inutil, orice iniţiativă comunitară – derizorie, orice încercare – rezervată eşecului. Aşa ajung în fruntea ministerului şi a altor insituţii publice care hotărăsc destinul educaţiei inşi care, într-o societate normală, n-ar depăşi anvergura unui şef de depozit auto.

Orice protest ni se pare inutil, orice iniţiativă comunitară – derizorie, orice încercare – rezervată eşecului.

Poate că primul pas spre revigorarea speranţelor în educaţia românească ar fi acela de a fi mai atenţi, mai receptivi la iniţiativele mici, private, în loc să consumăm timp, bani, nervi, iritări aşteptînd în zadar mari gesturi de la mari oficialităţi. Nu ştim, încă, ce succes va avea Fundaţia Coaliţia pentru Educaţie. Nu ştim cîte dintre programele de formare a profesorilor vor face ca şcoala să devină mai eficientă. Nici cîte dintre rapoartele despre starea învăţămîntului vor fi luate în serios de societatea civilă, dar mai ales de găştile ministeriale. Dar misiunile pe care şi le asumă sau proiectele pe care vor să le dezvolte par o soluţie mai realistă de salvare a şcolii, decît o „minune“ care să ne scape de Valentin Popa şi de urmaşii lui.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

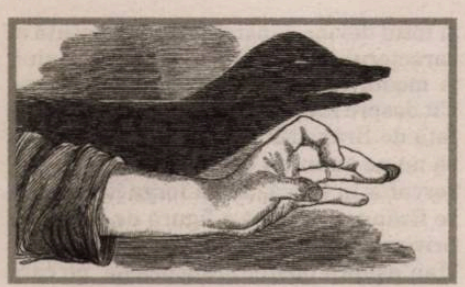

Iaromira POPOVICI

bazar

Adaptări şi normalităţi

Scriam, săptămîna trecută, despre tot soiul de anormalităţi pe care le trăiam în perioada ceauşistă. Anormalităţi, chiar anomalii, cu care am fost obişnuiţi să trăim, ca şi cum asta ar fi fost normalitatea. Am trăit, chiar noi, generaţia decreţeilor, care ne-am petrecut doar copilăria şi adolescenţa în comunism, cvasi-spălaţi pe creier, într-o duplicitate şi laşitate implicită, care ne-au devenit, realizez într-un tîrziu, un soi de a doua natură.

Eu, una, măcar am avut norocul unei familii care mi-a explicat asta. Care m-a prevenit asupra acestei duplicităţi necesare supravieţuirii. Chiar din copilăria mică, am înţeles, de pildă, că nu puteam vorbi orice în apartamentul nostru de bloc. Deşi acolo, pentru mine, era paradisul şi locul, printre altele, în care se spuneau bancuri împotriva sistemului. Din discuţiile prietenilor noştri care veneau în vizită şi din cele ale părinţilor mei, am înţeles că în bloc nu e *safe* să vorbeşti orice. Că se poate auzi la vecini, care te pot turna. Că există chiar posibilitatea ca, în anumite apartamente, ale căror locuitori sînt „interesanţi“, să fie plantate microfoane. Şi că telefoanele sînt şi ele ascultate. Punînd cap la cap toate astea, am emis formula, preşcolară fiind, „Să fim patrioţi în bloc!“.

A trecut timpul şi a venit vremea mersului la şcoală. Acolo, din prima zi, am învăţat să mint: ca să ajung la o şcoală mai bună, de care, oficial, nu aparţineam, a trebuit să dau o adresă fictivă. Nu exista o modalitate oficială, să faci cerere sau mai ştiu eu ce, ca să intri la o şcoală mai bună. Erai pur şi simplu arondat undeva şi gata, asta era. „Noroc“ că tupeul şi spaga funcţionau şi atunci – de fapt, erau chei pentru cele mai multe uşi. Am mai spus că, dacă arătai într-un anumit fel, *cool* şi cu potenţial pentru epoca respectivă (bine îmbrăcat şi sigur pe tine), erai luat în seamă de micile autorităţi – mici, dar, se pare, cu putere de decizie. Autoritatea în cauză, în cazul nostru, a fost secretara. Secretara şcolii respective m-a ajutat să ajung nu numai într-o şcoală bună (şi astăzi considerată una dintre cele mai bune din Bucureşti), ba şi în cea mai bună clasă întîi, în care toţi copiii erau „unul şi unul“, iar învăţătoarea – soţia viitorului ministru de Interne. (Ceea ce n-a făcut-o mai puţin pregătită, a fost o învăţătoare bună.)

La şcoală, a urmat disimularea. Însoţită, însă, şi de o adaptare la sistem. Ce copil nu-şi doreşte să fie implicat, să fie asemenea colegilor lui? Mai ales că ai mei colegi erau, cu toţii, copii de care părinţii se ocupau, care-şi făceau lecţiile conştiincios şi citeau în timpul liber. Nu contează că ai mei au fost revoltaţi că, în aceeaşi clasă întîi, am luat premiul doi cînd o mare parte din colegi au luat premiul întîi – pentru că am avut un 9 la sport sau la muzică. Ei au spus (ştiu, sună hilar) că nu eram în „eşalonul 1“ ca să iau premiul întîi (adică părinţii mei nu aveau funcţii destul de importante). Nu că ar avea vreo importanţă. Şi nu că aş fi fost bună la sport ori la muzică. Încet-încet, m-am adaptat tot mai mult noii lumi, mai conformiste, deşi tatăl meu spunea mereu cum şcoala (mă) prostea – în sensul în care îmi reducea creativitatea şi imaginaţia, care fuseseră principalele ingrediente ale activităţilor noastre de acasă. (Şi, aproape sigur, avea dreptate, dacă e să ne luăm şi după actualele discuţii despre educaţie.)

Elevă bună şi conştiincioasă fiind, şi fată sociabilă, am intrat în noua lume cu capul înainte. Am vrut, chiar, să-i împrumut criteriile: cînd mergeam la petreceri şi mai toţi colegii mei aveau sufragerie cu covor persan şi vitrină, nu înţelegeam de ce la noi acasă era pe jos, în aceeaşi sufragerie, o scoarţă oltenească şi, în loc de vitrină, o bibliotecă ce dădea pe dinafară. În loc să mă simt privilegiată pentru asta, mă simţeam o ciudată care nu-şi putea invita colegii la un „ceai“ într-o asemenea sufragerie. De asemenea, tot mergînd pe la prietena mea cea mai bună dintr-o anumită perioadă, al cărei tată era prim-secretar de sector, iar apoi de judeţ, vedeam cum mama ei găteşte non-stop. În timp ce a mea făcea doar salate şi fripturi (şi uneori supă de roşii şi şarlotă). Vedeam cum mama ei e rotofeie şi îmbrăcată modest, în timp ce a mea era superbă şi elegantă. Mi se părea că a mea nu se integrează în definiţiile maternităţii – deşi, altfel, era cea mai bună mamă din lume.

Nu înţelegeam de ce, atunci cînd clasa mea model a fost scoasă să-l întîmpine pe Ceauşescu cînd a inaugurat metroul, pare-mi-se, ai mei nu m-au lăsat să mă duc. Deşi colegii mei au mers, cu toţii, au stat în spate şi s-au hîhîit, iar apoi au fost la cofetărie.

E adevărat că îmi mai puneam oarece întrebări cînd, într-unele din compunerile de la română, la care, de altfel, mă pricepeam, trebuia să am, vrînd-nevrînd, nişte introduceri standard cu „vitejia de secole a poporului român“, „neclintit ca o stîncă“.

Toate cele de mai sus au fost aşa o perioadă. După un timp, am început să văd şi altfel lucrurile.

Daria GHIU

În absența lui Brâncuși

● **„Monumente amînate“, MNAC.**

În fiecare zi, există cel puțin un omagiu pe care cineva, undeva, în lume, i-l aduce lui Brâncuși. Cît se poate de direct, cu cea mai mare dragoste și abnegație. Generații întregi de artiști îl au drept model, fotografiile cu sculpturile lui curg pe Internet, mîndria națională crește la gîndul că Brâncuși e român și că acest român a schimbat întru totul un mod de a lucra și de a privi în spațiu. Mitul național în jurul lui Brâncuși este confecționat zi de zi, cu anecdote, legende și cuvinte de lemn, iar povestea fără sfîrșit a *Cumințeniei pămîntului* nu a făcut altceva decît să îngreuneze și mai mult cazul Brâncuși.

Vorbim despre Brâncuși *in absentia,* îl folosim politic ori artistic, îl suprainterpretăm, dar nu sînt mulți cei care chiar s-au confruntat cu o operă brâncușiană, dincolo de acest stil „atotcunoscător“. *Coloane fără sfîrșit* se propagă la tot pasul în imaginarul colectiv, dar cîți au fost pe urmele acestui monument, la Tîrgu Jiu? Diferite gesturi au loc în numele lui, deschizînd o discuție largă, cea a condiției clasicilor, înlocuiți de discursul prolix despre ei.

Pe tot acest fundal fertil de discuție, la Muzeul Național de Artă Contemporană din București s-a deschis pe 26 aprilie, la parter, expoziția „Monumente amînate“, curatoriată de Călin Dan, cu doi artiști: Constantin Brâncuși și Dan Er. Grigorescu. Ea pornește de la o situație punctuală și de la un proiect expozițional: în 1982, Constantin Brâncuși este prezent la Bienala de artă de la Veneția, într-o secțiune a pavilionului internațional (și nu în pavilionul național, cum ne-am putea aștepta), curatoriată de către Dan Hăulică. Sculpturi ale artistului, împrumutate din importante colecții ale unor mari muzee de artă, sînt așezate în spațiu în jurul unei instalații monumentale: fotografii de mari dimensiuni ale Ansamblului de la Tîrgu Jiu devin fundal pentru o expoziție de sculptură. Curatorul nu lasă spațiul aseptic, renunță la *white cube* în favoarea unei instalații în spațiu, care să te transporte, virtual, sub *Poarta sărutului* ori în vecinătatea *Mesei tăcerii*. Spațiul alb se transformă într-un spațiu-peisaj și, dacă ne gîndim la importanța soclului la Brâncuși, putem continua analiza în următorii termeni: fotografiile funcționează în acea expoziție nu doar ca simplu *background,* ci ca un soclu complex în spațiu, pentru întreaga operă brâncușiană, privită ca un corp comun. Corp comun, dar unul care nu reușea să aibă în componența sa și lucrări din colecțiile de artă din România, din motive politice: sîntem, să nu uităm, în 1982, un moment tot mai puternic de închidere a tuturor porților înspre Occident. În locul lucrărilor de artă din țară, fotografia devenea unicul martor și unica prezență din România – fotografia ca rememorare, ca recreare a prezenței. Imaginile îi aparțineau lui Dan Er. Grigorescu, artist care reușește în deceniul 7 să construiască o viziune originală asupra modului de a fotografia opera lui Brâncuși, un tip de a fotografia care ar putea intra într-o analiză comparativă cu modul în care însuși Brâncuși își fotografia ori filma propriile lucrări.

La Veneția, în 1982, ne aflam, așadar, în fața unei retrospective Brâncuși, în care reconstituirea avea un rol esențial. La MNAC, 36 de ani mai tîrziu, *Monumente amînate* se constituie într-o reconstituire a reconstituirii: alături de o încercare de refacere a decorului inițial din expoziția de la Veneția (fotografia în spațiu), regăsim atît contextul acelei expoziții – fotografii spectaculoase de la instalare și de la vernisaj, cu tot aerul anilor '80, documente, texte, pagini din revista *Arta* etc. –, cît și imaginile altor lucrări de Brâncuși semnate Dan Er. Grigorescu. Acele imagini, în care recunoaștem fie *Cumințenia pămîntului, Rugăciune, Domnișoara Pogany* ori *Sărutul,* sînt privite nu doar frontal, ci și din diferite unghiuri, devenind astfel un obiect de studiu din care orice alt context este cu totul eliminat, nu mai poate fi ușor fabricat.

și pe Jiu împotriva inamicului german. Și, ca o paranteză importantă, fotograful ansamblului, Dan Er. Grigorescu, a fost fiul generalului Eremia Grigorescu, cel care l-a învins la Mărășești pe feldmareșalul von Mackensen, întorcînd soarta Primului Război Mondial în favoarea României. Ceea ce este la fel de important este un alt fapt, pe care îl inserez eu în discuție: cine se află în spatele acestui proiect de la Tîrgu Jiu? Istoricul de artă Ioana Vlasiu declară, într-un interviu

E complicat: cum vorbești despre antifestivism într-o societate care mizează tot mai mult pe festivism și naționalism?

Ceea ce mulți nu știu sau uită vor afla din întreaga zonă documentară a acestei expoziții la MNAC: faptul că Ansamblul monumental de la Tîrgu Jiu, inaugurat în 1938, este dedicat memoriei trupelor române și civililor care au luptat în timpul campaniei din 1916 în jurul orașului

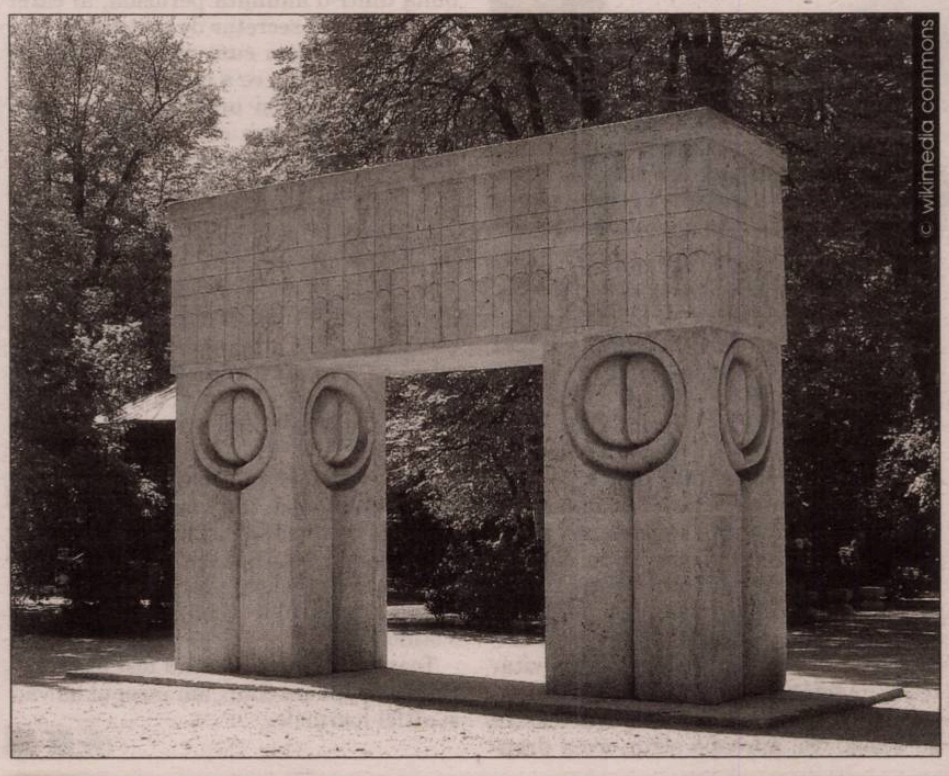

realizat de Adriana Oprea *(Arta,* nr. 8-9/ 2013), că „se pare că femeile au crezut mai mult în Brâncuși pentru că singura comandă primită în țară – Ansamblul de la Tîrgu Jiu – i se datorează aceleiași fidele Milița Petrașcu și diligențelor Aretiei Tătărescu, președinta Ligii femeilor gorjene“ și dezvăluie un detaliu surprinzător: „încă din 1930 Brâncuși propusese primarului Dem. Dobrescu ridicarea Coloanei sale într-o piață bucureșteană“.

Aceste detalii conduc, de fapt, la construirea unui profil complex, care să mizeze nu pe mîndrie națională și cuvinte goale, ci pe un alt tip de privire, încrucișată, despovărată. Dacă e important să vorbim despre această *Cale a eroilor* pe care Brâncuși o construiește la Tîrgu Jiu e la fel de important să înțelegem de ce omitem frecvent acest detaliu, al monumentului în memoria eroilor. La fel, să știm că interesul pentru Brâncuși în România încărcată a sfîrșitului deceniului 3 vine mai degrabă pe o cale periferică. Omitem, probabil, pentru că monumentul lui Brâncuși, așa cum declară și expoziția de la MNAC, este total „antifestivist“ și se înscrie perfect în vocabularul artistic al sculptorului. Nu vorbim despre o transpunere literală, ci despre o traducere perfectă într-un alt mediu. Ansamblul de la Tîrgu Jiu este, practic, o operă perfect conceptuală. Odată fotografiată și transformată în fundal la Bienala de la Veneția, ea face legătura cu restul operelor brâncușiene prezente în spațiu și totul devine o instalație care discută și caracterul *site-specific* al monumentului, și modul în care acesta se construiește. Cît despre interesul autorităților române față de Brâncuși în interbelic, nu putem să nu ne amintim de gustul clasic și conservator în epocă, de un Iorga pentru care Brâncuși rămîne o figură de ocolit, de privirea sceptică a unui Jalea sau Oscar Han asupra operei brâncușiene, pe care ei o văd ca fiind mult prea avangardistă și mult prea greu de descifrat, mult prea non-specifică național.

Ce reușește expoziția „Monumente amînate“ deschisă în acel monumentmamut, Palatul Parlamentului, dacă o privești atent? Să ofere, prin instrumentele istoriei artei și prin documente, o lecție despre cum să citești altfel un monument, cum să privești o operă de artă din fiecare unghi, să te întorci la ea, lăsînd deoparte interpretările hazardate. O lecție despre non-monumental, despre detaliu, despre un Brâncuși performativ care are nevoie de eliminarea discursului golit de sens. O expoziție care privește tocmai asupra acelui *in absentia* periculos din multitudinea de discursuri despre Brâncuși. O expoziție ea însăși *in absentia*, o colecție de imagini, dar și o reconstituire. În practicile expoziționale recente întîlnim tot mai des *reenactment*-uri ale unor expoziții emblematice. Și totuși, expoziția e poate prea discretă, lucrurile au nevoie să fie spuse cît mai ferm și aduse mereu în actualitate. E complicat: cum vorbești despre antifestivism într-o societate care mizează tot mai mult pe festivism și naționalism? O ancorare în prezent a lui Brâncuși se dovedește foarte utilă și necesară, oricînd. Altfel spus, aproape că nu mai pot privi o imagine a *Cumințeniei pămîntului* fără să discut situația ei în acest moment. Ori Ansamblul de la Tîrgu Jiu fără șirul poveștilor legate de restaurări greșite, discuția intrării în Patrimoniul Mondial UNESCO și istoria respingerii unui dosar. Un meta-discurs trebuie rostit.

Expoziția „Monumente amînate“ rămîne deschisă la MNAC pînă pe 30 septembrie.

***Daria Ghiu** este critic de artă.*

Cătălin TOADER

Portalul către jazz-ul de dincolo

Apusenii au avut întotdeauna un soi de aură magică pentru cei care li s-au aventurat în pîntece. Verdele, apele și liniștea, combinate cu dialectul molcom al băștinașilor, s-au combinat într-un creuzet mistic și au produs o zonă în care pînă și vrăjitoarele ar cere azil politic. Ei bine, în acest areal de poveste a prins viață, în urmă cu doi ani, o întîmplare nemaipomenită – Festivalul de jazz de la Smida (17-19 august). Mai multe la www.smidajazz.ro.

Pornit la drum gospodărește, cu o ediție-pilot în care au fost testate toate variabilele, evenimentul crește organic, astfel că aceasta va plasa, indiscutabil, festivalul pe un meridian superior precedentelor. Meritul cel mai important al organizatorilor nu este neapărat alegerea locului și nici programul (fără a diminua cumva importanța acestor aspecte), ci hotărîrea cu care au decis să transforme un sat izolat din Apuseni, destul de greu accesibil, într-un epicentru al muzicii de calitate. Sau, mai degrabă, o sumă a tuturor acestor factori. Plus faptul că nu s-au îndoit nici o secundă de reușită. Cu propria rețetă în dinți, s-au aventurat în bucătăria deja ocupată de adulții industriei și s-au așezat la fereastra cu vedere la munte, loc de unde nu par să vrea să se mute prea curînd.

Afișul acestei ediții păstrează traiectoria de prospețime inițiată odată cu ediția-pilot, explorarea diverselor sonorități reunite sub denumirea generică și generoasă a jazz-ului fiind declarația evidentă de intenție a tinerilor care fac acest festival. Timp de trei zile, poiana de la coada lacului Beliș va deveni locul de pelerinaj al noii secte a Smidienilor, grup pentru care ritualul absolut de trecere este combinația de natură, oameni și muzică bună.

Vineri, 17 august

Grupul care deschide festivalul este **Muntet (România)**, cvartet de tineri muzicieni inițiat de saxofonistul Alex Munte, care-i are alături de Albert Tajti – pian, Michael Acker – contrabas și Victor Stoica – tobe. Incursiunile inspirate în lumea *free jazz*-ului lui Ornette Coleman sau John Coltrane și momentele de improvizație colectivă, de jazz de avangardă, vor fi combinate cu compozițiile proprii.

Immortal Onion (Polonia). Una dintre revelațiile noului val de muzică de avangardă, un trio de pian care ia cu asalt lumea jazzistică europeană. Stilul unic al celor trei foarte tineri muzicieni e rezultatul unei varietăți mari de influențe, de la minimalism și *fusion* pînă la *chamber jazz* sau *metal-rog*. Într-un articol de pe NextBop apare comparația cu deja faimoșii GoGo Penguin, prezenți la Smida la ediția din 2017, dar urechea îmi spune că nici muzica lui Tigran Hamasyan nu le este foarte străină. Albumul lor de debut, *Ocelot of Salvation* (Requiem Records, 2017), este unul extrem de îndrăzneț și bine definit, concretizîndu-se într-o excelentă declarație de intenție.

Portico Quartet (UK). Comparați de *The Guardian* cu Radiohead, The Cinematic Orchestra și Efterklang, membrii Portico Quartet vor umple spațiul smidian cu o combinație de sunete ce va transforma poiana într-un cinematograf în aer liber, din simplul motiv că muzica lor este coloana sonoră ideală a oricărei întîmplări imaginabile. Încă de la debut, în 2005, au fost un grup eclectic, greu de definit, astfel că abia după nominalizarea la Mercury Prize, în 2008, au început să fie identificați și ca parte a scenei de jazz. Renumiți pentru folosirea instrumentului de percuție numit *hang*, Portico Quartet au ajuns să semneze (după *Knee-Deep in the North Sea*, 2007, albumul nominalizat la Mercury Prize și desemnat de *Time Out London* albumul de jazz al anului) cu Real World, casa de discuri a celebrului Peter Gabriel, unde au scos două albume (2009 și 2012). În 2015, sub titulatura Portico, scot albumul *Living Fields* la casa Ninja Tune, pentru ca în 2017 să lanseze pe piață *Art in the Age of Automation* la Gondwana Records, casă la care sînt semnate celelalte două trupe de referință ale noului val jazzistic – GoGo Penguin și Mammal Hands. De la folk la *trip-hop*, electronic și minimal, vă invităm să experimentați fuziunea de stiluri creată de Duncan Bellamy (tobe), Milo Fitzpatrick (bas), Keir Vine (clape) și Jack Wyllie (saxofon). Primul dintre vîrfurile festivalului!

Portico Quartet

Sîmbătă, 18 august

Proiectul **KRiSPER (România)** a fost inițiat de Adi Stoenescu (pian electric), alături de ceilalți doi membri din Arcus Trio: Alex Arcuș (saxofon) și Marcel Moldovan (tobe), cărora li s-au alăturat Michael Acker (bas) și Harvis Cuni Padron (trompetă). Băieții ăștia care știu cu muzica vin la Smida direct de pe scena *fusion* din București și se remarcă printr-un sound modern și foarte eclectic, obținut dintr-o combinație de jazz, rock și pop, cu o afinitate aparte pentru improvizație și experiment. Trupă de *live* prin definiție!

Barabás Lörinc Quartet (Ungaria). Trompetistul Barabás Lörinc, considerat un catalizator al muzicii de improvizație din Budapesta, s-a făcut remarcat pe scenele internaționale precum Montreux Jazz Festival sau iTunes Festival (Londra), iar în 2015 a pus bazele Barabás Lörinc Quartet. La Smida, cvartetul muzicianului maghiar vă așteaptă să vă bucurați de sunetul lor unic, ce îmbină ritmurile *groovy*, liniile de bas, clape și trompetă cu influențele de jazz și rock ale anilor '70.

Kimmo Pohjonen (Finlanda). Este considerat artistul care a revoluționat acordeonul, instrument la care cîntă de la vîrsta de 10 ani și pe care l-a modificat radical. Amprenta sa este schimbarea permanentă a paradigmelor concertelor, în care include elemente de dans, intervenții vocale și efecte vizuale. Numit de *All About Jazz* „un artist care nu face nici un compromis cînd se aventurează în genurile muzicale ce-i trezesc interesul", Kimmo concertează atît în formulă solo, cît și în colaborări precum cele cu Kronos Quartet, cu o parte dintre membrii King Crimson sau în formula de trio, alături de fiicele sale. După ce l-am văzut la Gărîna, pot afirma fără teama de a greși că recitalul său va fi unul dintre cele mai fierbinți ale acestei ediții.

Kimmo Pohjonen

© wikimedia commons

Duminică, 19 august

Paperjam (România). Proiectul fondat în anul 2012 de către Mihai Moldoveanu (JazzyBIT) propune o adevărată explorare muzicală, oferind muzicienilor invitați libertate completă de exprimare. Formula în care vor concerta la Smida Jazz 2018 îi mai are în componență pe Lucian Naste (Helen), Alexei Țurcan (Travka) și Radu Pieloiu (Sebastian Spanache Trio), care vor oferi un mix stilistic de jazz, muzică electronică, rock și hip-hop.

Sons of Kemet (UK). Unul dintre cele mai apreciate grupuri britanice ale momentului, al cărui lider este saxofonistul Shabaka Hutchings, un star al noii generații de muzicieni din jazz. Premiați cu Best Jazz Act la MOBO Awards 2013 (important premiu britanic acordat „muzicii cu origini negre"), Sons of Kemet se remarcă printr-o combinație instrumentală atipică – două tobe, saxofon și tubă – și printr-o diversitate de influențe caraibiene, etiopiene, afro-beat și europene. Chiar dacă Seb Rochford, unul dintre tobarii mei preferați, nu mai face parte din grup, sînt convins că recitalul lor va fi unul năucitor, cel mai probabil axat pe noul album *(Your Queen Is a Reptile,* scos în martie 2018 la Impulse Records).

Spirit Cave (Danemarca/Norvegia). Supergrupul care a luat naștere la inițiativa percuționistei daneze Marilyn Mazur, o muziciană de avangardă renumită pentru colaborările cu artiști precum Eberhard Weber, Miles Davis sau Jan Garbarek, întregește afișul acestei ediții. Avînd alături alți trei muzicieni de top – Nils Petter Molvaer (trompetă, considerat drept pionier al *future-jazz*-ului), Eivind Aarset (unul dintre cei mai avangardiști și inovatori chitariști de jazz) și Jan Bang *(live sampling),* Spirit Cave creează o muzică ce ține de simțuri, senzuală și surprinzătoare. Libertatea cu care improvizează împreună, trecînd de la ritmuri meditative la explozii de energie și ritm, transformă fiecare recital al acestora într-un spectacol complet. Ultimul, dar și cel mai important moment al festivalului, din punctul meu de vedere.

***Cătălin Toader** este jurnalist* freelancer.

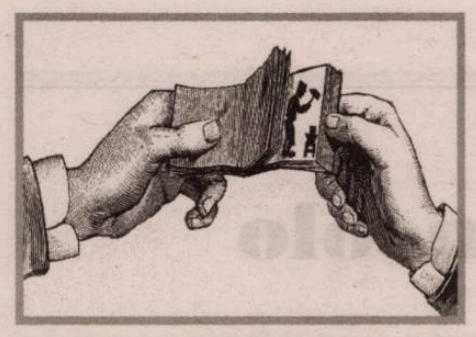

Marius CHIVU

feedbook

Undița memoriei

● **Gao Xingjian, *O undiță pentru bunicul meu*, traducere de Irina Ivașcu, Editura Polirom, 2017.**

De la antologia *Zbucium* cu „proză feminină chineză“ și selecția din opera lui Chen Chong, *Visul din acceleratul de Kelamany,* cărți traduse la noi la sfîrșitul anilor ’80, și pînă la colecția *Freeman's. Cele mai bune texte noi,* antologia americană apărută anul trecut și la noi (la editura Black Button Books) care conține prozele mai tinerilor A Yi și Xu Zechen, dacă vrei să citești proză scurtă chineză în limba română n-ai foarte multe opțiuni. În ultimii ani s-au mai tradus din povestirile unor Mo Yan *(Femeia cu buchetul de flori,* Editura Humanitas Fiction), din prozele foarte scurte ale lui Lao Ma *(Petrecere de unul singur* și *Fericire sută la sută,* Editura Rawex Coms) și o nuvelă a lui Yan Lianke *(Zile, luni, ani,* Editura Polirom), care au mai echilibrat balanța romanelor traduse din literatura chineză contemporană (Mo Yan, Yan Lianke și Yu Hua, fiecare cu cîteva titluri); pe de altă parte, din care altă literatură străină am putea spune că avem suficiente apariții?!

În cazul lui Gao Xingjian (premiat cu Nobel în anul 2000, înaintea lui Mo Yan, care l-a primit în 2012), acesta a fost tradus în limba română abia anul trecut, cu ocazia prezenței la FILIT-ul de la Iași, cu două cărți deodată: volumul de eseuri *Literatură și libertate* (Editura muzeelor literare) și acest volum de proză scurtă. E greu să-ți faci o părere exactă despre literatura lui Gao Xingjian doar din aceste două cărți mai degrabă modeste. Volumul de povestiri al lui Mo Yan este net superior, dacă ar fi să-i comparăm pe cei doi la acest capitol, dar cum Nobelul nu se acordă pentru măiestria în proză scurtă, probabil că opera lui Gao Xingjian (n. 1940) are destule atribute.

Cele șase povestiri din volumul *O undiță pentru bunicul meu*, apărut în 2001, au fost scrise, cu o singură excepție, în anii ’90, imediat după ce scriitorul a părăsit China. Căci, după ce cîteva dintre scrierile sale au fost interzise, acesta s-a refugiat politic în Franța în 1987, fiind declarat ulterior *persona non grata* de regimul chinez, care i-a interzis opera cu totul. La nivel factual, prozele sale nu trădează nimic din toate acestea. Metaforic vorbind însă, poți detecta semnele subtile ale unei lumi degradate.

În prima povestire, „Templul Desăvîrșitei Compasiuni“, un cuplu de tineri proaspăt căsătoriți pleacă într-o lună de miere improvizată, oprindu-se la un moment dat într-un oraș unde singurul lucru demn de văzut este un vechi templu, numit al Desăvîrșitei Compasiuni, aflat în paragină. Cum îmi scapă eventualele semnificații datorate vreunui cod cultural specific, aș spune că proza se termină înainte de a spune (și alt)ceva, ceva mai mult, deși narațiunea pare că țintește mai departe măcar prin faptul că alternează două tipuri de confesiune la persoana întîi a soțului: către un destinatar colectiv abstract/anonim și către soția sa. Fiind vorba despre o întîmplare de demult, de ce și cui anume istorisește bărbatul vizita altfel nememorabilă la Templul Desăvîrșitei Compasiuni? Despre ce fel de *compasiune* e vorba? Dacă motivul confesiunii e doar nostalgia, atunci proza chiar se termină înainte de a spune ceva. La fel se întîmplă și mai departe: în proza „În parc“, doi foști iubiți, acum fiecare aflat într-o altă relație, se întîlnesc și ne dăm seama că bărbatul tînjește la iubita de altădată, pierdută „din vina vremurilor“. În „Accidentul“ moare un bărbat („Cine era la urma urmei mortul? În acest oraș cu milioane de locuitori, numai rudele sale și cîțiva apropiați știu“), iar în „Crampe“ un înotător este cît pe ce să se înece („Este oare posibil ca cineva să-și facă griji că se îneacă? În momentul acesta, singurul pe care se putea bizui era el însuși“).

Așadar, o compasiune în amintire, o dragoste pierdută din cauza vremurilor, un mort aproape neștiut, o posibilă moarte în singurătate… Prozele lui Gao Xingjian rămîn la acest nivel vag/abstract al semnificației, excepție făcînd proza titulară, cea mai bună, în care un bărbat încearcă „să se despovăreze de dorul de casă“ și se întoarce în orășelul bunicului, căruia îi duce o undiță *(vezi și fragmentul de mai jos).* Bărbatul este copleșit de amintiri și drumul pe care-l face înapoi este, de fapt, o întoarcere doar în memorie, căci nu numai că satul de altădată este complet schimbat (rîul este acum deșert), dar casa bunicului este și imposibil de găsit în noua reorganizare (străzile sînt de nerecunoscut). Este o proză despre imposibila întoarcere („Dunele de nisip au acoperit deja rîul, vor acoperi orașul și vor acoperi și amintirile tale din copilărie“), o întoarcere doar în memoria copilăriei, de unde răzbate amintirea unui meci de fotbal în care Maradona își driblează adversarii „căutînd un drum, un drum acolo unde nu există nici un drum“, împreună cu amintirea unui sfat al bunicului care spunea că „în sălbăticie, dacă ești luat prin surprindere, nu trebuie să întorci capul îndărăt“. Aici semnificațiile sînt limpezi, poate prea limpezi, dar e o povestire frumoasă (singura scrisă înainte de plecarea scriitorului din China) despre trecutul transformat într-o ruină bîntuită de lupi.

aproape de carte

Gao XINGJIAN

O undiță pentru bunicul meu

(fragment)

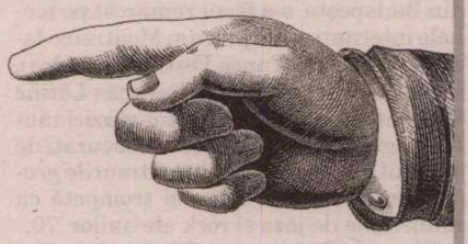

Bunicul nu se îndeletnicea numai cu pescuitul, se dădea în vînt și după vînătoare. Avusese cîndva o pușcă de vînătoare bine unsă, pe care i-o făcuse cineva din niște țevi de oțel nesudate. Fusese, desigur, o mare favoare. Nu mai puțin de jumătate de an se tot rugase de acel om. Eu însă nu-mi amintesc decît că odată s-a întors acasă cu un iepure de cîmp pe umăr. A intrat în casă, a aruncat un iepure uriaș, cu blană maro, pe podeaua bucătăriei, și-a scos pantofii și a chemat-o pe bunica să aducă apă fierbinte să-și spele picioarele. Apoi și-a scos tutunul din traistă și a început să răsucească țigări. Eu împreună cu Negru, cîinele nostru, am început să dăm tîrcoale iepurelui plini de neastîmpăr. Cine s-ar fi gîndit că mama va intra și va spune: *Să-mi aruncați repede mortăciunea asta de aici! La ce v-a trebuit să cumpărați așa ceva?* Bunicul a mormăit ceva, iar mama s-a rățoit din nou la el: *Dacă poftești carne de iepure, du-te peste drum la măcelar să-l jupoaie și abia pe urmă să-mi vii cu el acasă!* În momentul acela mi s-a părut că bunicul era cu adevărat foarte bătrîn. Cînd mama nu era acasă, spunea că oțelul din Germania e bun, ca și cum i-ar fi plăcut să aibă o pușcă fabricată din oțel nemțesc. Cu ea ar fi putut negreșit să împuște tot felul de lighioane, nu numai iepuri.

Bunicul spunea că, mai demult, în afara orașului, nu foarte departe, umblau lupi sus pe dealuri, mai ales primăvara, cînd începea să răsară iarba. Hămesiți de foame, după o iarnă întreagă de nemîncat, lupii fie se duceau prin sate ca să fure porci, fie atacau vitele, ba se întîmplase chiar să înfulece și vreun băietan ieșit cu vacile la păscut. Odată au înfulecat o fetișcană din care n-au mai rămas decît cosițele. Ce bună ar fi fost atunci o pușcă din oțel nemțesc! Dar el n-a putut să păstreze nici măcar acea pușcă încropită. În vremea revoluției, cînd au fost arse cărțile, au spus că este armă letală și au ordonat să-i fie confiscată. Atunci s-a așezat pe un taburet mic și s-a uitat în gol cu ochii larg deschiși, fără să spună nici pîs. Cînd îmi amintesc, nu-mi pot înfrîna un sentiment de părere de rău față de bunicul și tare aș mai vrea să-i cumpăr o pușcă de vînătoare ieftină și bună, fabricată în Germania, dar nu se găsesc nicăieri de vînzare. Numai o dată, în raionul de echipament sportiv, am văzut o pușcă cu țeavă dublă. Aceea însă era doar o mostră, ca să mi-o poată vinde, aveau nevoie de o scrisoare de recomandare de la Comitetul Sportiv al prefecturii și de o autorizație de la Departamentul Securității Publice. Eram, deci, sortit să nu-i pot cumpăra bunicului decît o undiță. Știam, firește, că nici cu această undiță de import din fibră de sticlă cu zece segmente bunicul nu va putea prinde pește pentru că tîrgușorul nostru se transformase de mulți ani într-un ținut deșertic.

PUBLICITATE

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Mircea Cărtărescu și adevărul jurnalului

● **Mircea Cărtărescu, *Un om care scrie. Jurnal 2011-2017*, Editura Humanitas, 2018.**

Citim jurnale pentru că sîntem fascinați de faptul intim, de posibilitatea de a detecta cum anume un fragment de „realitate" s-a transformat într-o poveste exemplară. *Jurnalul* lui Mircea Cărtărescu, ajuns acum la al patrulea volum, *Un om care scrie,* vine să ateste sursele unei mitologii care a alimentat *Nostalgia, Travesti, Orbitor, Solenoid* și mai ales imaginația cititorilor săi devotați, însă o face cu o reținere caracteristică. Această mitologie nu mai există astăzi decît în literatură; locurile existenței ei fizice au dispărut sau aproape: vila din Floreasca din *Orbitor* a fost dărîmată, moara 1 Mai a fost distrusă și ea, pînă și numele fantasticului „Mendebil" din *Nostalgia* se arată a fi fost unul real, înțeles greșit de la televizor în anii '70. *Jurnalul* vine deci nu să confirme realitatea ancorelor biografice ale unor narațiuni metafizice, ci să le facă și mai îndoielnice. El este o coajă, o exuvie a biografiei sale, ca și scrierile lui de ficțiune, dar altfel decît ele.

Cărtărescu este, o spune singur, un „nefericit în fericire", un performer al ruinofiliei, iar *Un om care scrie* este o carte melancolică. Și celelalte volume ale *Jurnalului* indexau mărcile unei lumi dispărute sau pe cale de dispariție. Dar acum ele sînt mai numeroase și cuprind lumea întreagă: părinții îmbătrînesc și se șubrezesc, mor poeți și prieteni precum Traian T. Coșovei și Alexandru Mușina. Au loc dezastre, accidente colective, atacuri teroriste. Ordinea constituțională e subminată de minioni de partid, în 2012 și 2017. Dar mai ales, ca întotdeauna, literatura moare: nimeni nu mai citește; în fața tabletei, copiii uită să scrie de mînă; Wikipedia înțelege din literatură doar acțiunea; criticii abandonează bătălia pentru canon. Nici succesul internațional al lui Cărtărescu, cît se poate de amplu, extinzîndu-se exploziv, nu elimină senzația de absurd și uneori comic. La un mega-recital de poezie, cîteva zeci de poeți sînt snobați de două fete dezinhibate din public; altădată, scriitorul român trebuie să-i explice unui psiholog, pe o scenă germană, că literatura lui nu încurajează comportamentele autodistructive.

Scriitorul scrie așa cum alții lucrează pămîntul.

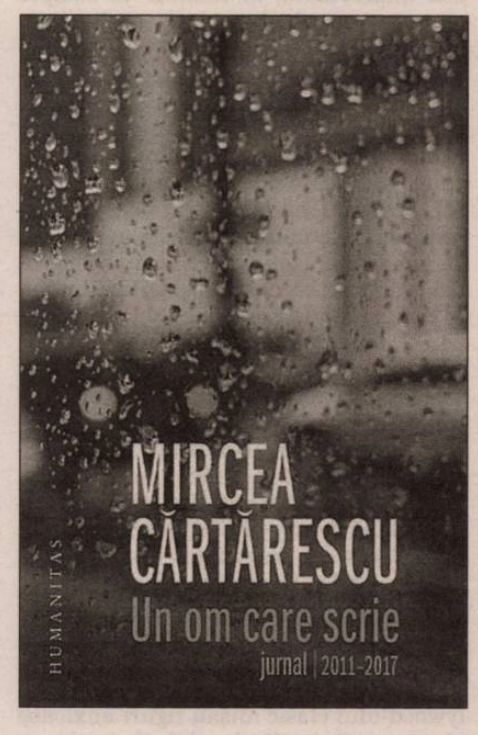

Jurnalul dintre 2011 și 2017 înregistrează, ca eveniment central, scrierea romanului *Solenoid,* astfel că trece în revistă profilurile spectrale din acea carte (Daniel P. Schreber, Ethel Voynich, Nikola Tesla, Charles H. Hinton, Henry J. Darger), identifică soluții narative norocoase, indexează depresii și satisfacția primelor ecouri pozitive. Mai ales la acest ultim nivel, *Un om care scrie* este o fereastră deschisă spre mintea autorului, justificarea sa fiind cea de jurnal de creație, adică, mai exact, jurnal al actului de creație, singurul care contează și în afara căruia scriitorul se simte ruinat. Teama de a rata creația justifică alinturile sale, cînd e obligat să se încurajeze că își poate încheia proiectele („Stai puțin. De fapt, sînt Mircea Cărtărescu. Chiar sînt el, chiar sînt autorul cărților lui"), și tot asta îl absolvă pentru deprimismul său excesiv față de soarta literaturii, care-i apare dezastruoasă la fiecare nouă criză.

„Nu știu să scriu. Pot uneori să scriu, dar de știut, nu știu".

Ajuns la un moment de zenit nu doar al carierei, ci și al conștiinței sale scriitoricești, Mircea Cărtărescu se refugiază în sintagma ambiguă, de o modestie triumfătoare, „un om care scrie". Nici mai mult, dar nici mai puțin decît atît. Scriitorul scrie așa cum alții lucrează pămîntul – o declarație de etică a muncii creatoare care îl apropie pe Cărtărescu de unul dintre eroii săi literari, Tudor Arghezi. Dar totodată, omul care scrie se recomandă drept altceva decît un profesionist al condeiului și un tehnocrat al literaturii. Într-o lume de scriitori rutinați, el abordează scrisul cu o seriozitate teologică. Scrisul este, pentru el, un fapt intim și grav, pe care refuză să și-l explice: „Nu știu să scriu. Pot uneori să scriu, dar de știut, nu știu". *Jurnalul* lui Mircea Cărtărescu nu ne duce mai aproape de momentul acesta, de faptul acesta intim. Doar ne semnalează că el există cu adevărat.

***Doris Mironescu** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

Lucian MIHAI

„Nenea pe cal" și orașul în care trăim

„Am reușit să-i fac pe bucureșteni să iubească Bucureștii și sînt mîndru că emulațiunea entuziastă dintre cetățeni mă ajută în operarea mea cu sugestiuni variate și zilnice." – Dem I. Dobrescu, primar al Bucureștiului în perioada februarie 1929 – ianuarie 1934.

Sîmbătă dimineață, autobuzul 368 e aproape gol. Hotărîsem devreme cu băiatul meu să facem o plimbare prin București cu autobuzul și să-l încercăm și pe cel turistic, cu platformă. Sîmbătă dimineață, orașul pare mai respirabil, parcă mai vizibil și mai frumos. Autobuzul face dreapta dinspre Știrbei Vodă pe Calea Victoriei. Ateneul se vede mai bine azi, cu parcarea de la Hilton aproape goală. În fața noastră, la cîteva scaune, un bunic cu nepotul în brațe răspunde cu răbdare la întrebările ce nu se mai opresc. Atenția copilului e atrasă brusc de statuia lui Carol I. Îl arată cu degetul, întrebător, iar răspunsul bunicului vine rapid: „Da, bunicu', nenea pe cal".

Formularea bunicului, „nenea pe cal", mă zgîrie pe ureche. Copiii iubesc poveștile cu regi și cavaleri, de ce nu regele pe cal, de ce nu regele Carol pe cal? Indiferent dacă bunicul știa sau nu cine era pe cal, rezultatul e același, asistam la încă o mică oportunitate ratată pentru un copil de a se conecta emoțional cu orașul, cu reperele lui. Îmi vin în minte alte exemple în care am mai trăit sentimente similare, și ele apar cel mai des atunci cînd încerci să te întîlnești cu cineva într-un loc anume sau să-i explici unde găsește un punct de interes. „La ieșirea din pasaj către Palatul Suțu", „Care-i ăla, că nu știu?", „Muzeul de Istorie al Bucureștiului?!?", privire confuză, „Nu prea știu centrul, că am copilărit în Sălăjan", vine scuza care mă irită. Îmi vine să răspund că eu am copilărit în Constanța, dar nu cred că ar fi constructiv.

Sentimentul de apartenență la un oraș, la o comunitate urbană, se clădește în timp.

Alteori reperele există, dar vag, legate de rezonanța lor fonetică, nicidecum de cea istorică sau măcar geografică: „...la Street Delivery, la intersecția cu Eduard Cvintet" – și îmi aud gîndurile ca la Radio Erevan spunînd: da, sigur, dar nu e Eduard Cvintet, ci Edgar Quinet, și da, e acolo, dar nu e Quinet, ci Pitar Moș, desigur ambele străzi cu sedii ale Universității București.

Poate cel mai traumatizant moment pentru mine a fost cel al demolării Halei Matache, cînd subiectul era chiar dispariția un reper urban important. Atunci am observat că pentru mulți, inclusiv apropiați, traficul auto și confortul personal erau mai importante decît protejarea unui reper monument, iar pentru cei mai mulți era doar indiferență. În 31 de ani, de cînd trăiesc în București, am întîlnit numeroase astfel de situații și nu cu oameni care s-au mutat recent aici. Și nu cred că risc prea mult generalizînd. Din păcate, ignoranța și indiferența au dus la dispariția unui alt monument de arhitectură care nu a căpătat aceeași expunere mediatică precum Hala Matache. „Nu am știut că e monument", a fost unul din răspunsurile Ministerului Transporturilor după demolarea podului de cale ferată Băneasa care făcea parte dintr-un ansamblu modernist alături de Gara Băneasa și de Fîntîna Miorița, iar presiunea publică pentru a se relua traficul, adică a locuitorilor acestui oraș, a contat mai mult în graba cu care a dispărut acest monument.

Relația de indiferență și ignoranța cu care e tratat orașul acesta se reflectă direct și în felul cum arată. Cauzele istorice, culturale, economice și educaționale ale acestei relații între oraș și locuitorii săi sînt multiple, dar dacă ne dorim să arate mai bine, cred că un început bun, un prim pas la nivel individual ar fi ca fiecare dintre noi să îl cunoaștem mai bine.

Sentimentul de apartenență la un oraș, la o comunitate urbană, se clădește în timp și mulți factori îl influențează. Cred că unul din ei se leagă de repere, de cunoașterea lor, iar sentimentul de apartenență determină grijă, afecțiune și acestea pot să transforme orice, inclusiv un oraș întreg.

Mă enervasem pentru că mi se părea că e o legătură directă între „nenea pe cal" și „nu am știut că e monument". Am coborît la „Orizont" pe Dem I. Dobrescu, și am început să îi povestesc băiatului meu despre primarul Tîrnăcop și alte povești despre ce lucruri făcuse el pentru București. De regele Carol știa.

***Lucian Mihai** este trainer și partener la compania Interact, cu o experiență de 18 ani în management de servicii profesionale și training. A fost ales Trainer-ul anului în 2008.*

Victor MOROZOV

dilematograf

În orașul corupt

● ***Budapest Noir* (Ungaria, 2017), de Éva Gárdos.**

Așa cum a arătat teoreticianul american de film James Naremore în excelenta sa lucrare *More than Night: Film Noir in its Contexts*, „*noir*-ul" nu este un termen circumscris doar unui gen cinematografic, ci un concept-umbrelă care înglobează numeroase direcții ale unui fenomen cît se poate de flexibil. Tocmai contururile sale difuze au făcut ca *noir*-ul să supraviețuiască bine-mersi, într-o posteritate confortabilă ce îi redescoperă constant posibilitățile (ceea ce nu se poate spune, de pildă, despre western sau musical, care s-au stins aproape complet): în ziua de azi, vedem o mulțime de produse, de la simple reclame la filme-pastișă, ce valorifică un anumit imaginar *dark* al anilor '40-'50, descins din filmul *noir*. Un astfel de produs este *Budapest Noir*, ecranizare a romanului scris de Vilmos Kondor, un film neașteptat de docil față de spiritul original al *noir*-ului.

Regizat de Éva Gárdos – cunoscută în special ca monteur al unor mari producții hollywoodiene și ca regizor asistent pentru *Apocalypse Now* –, *Budapest Noir* este o dramă de costume: sîntem în anul 1936, iar pe o stradă din Budapesta o tînără zace fără suflare. Mai-marii locului încearcă să mușamalizeze afacerea (fiindcă fata era, pare-se, o prostituată, și asta nu dă bine), însă zvonurile ajung și la urechea lui Zsigmond Gordon, jurnalist hîrșit care, așa cum ni se spune, a mai văzut multe în trecut. Premisa filmului ține de o tradiție respectabilă, dar deja uzată, a *noir*-ului – un detectiv *chainsmoker* își bagă nasul unde nu-i fierbe oala –, iar derularea anchetei îi permite regizoarei să pună la bătaie un întreg arsenal de tropi specifici genului: în incursiunile lui într-o hală de box improvizată, în localuri de noapte unde se bea whiskey și se ascultă jazz, ba chiar și într-o casă cu arhitectură modernistă, Gordon pare să bifeze aproape didactic o serie de locuri asociate cu *noir*-ul (dar, trebuie spus, și cu modernismul în sine, care valorifică citadinul, cu tramvaiele, cluburile și tentațiile sale dubioase). Acestui *look* stilizat al orașului decadent i se adaugă o galerie generoasă de personaje exotice (artizani pornografici, șefuți de bordel surprinși de Gordon în cadă și luați la întrebări chiar acolo) – dar și, bineînțeles, cîteva femei misterioase care tot apar în calea lui Gordon și îi piperează ancheta. De la urmăriri nocturne cu mașina la bătăi constante pe care le încasează anchetatorul băgăcios, regizoarea pare că și-a făcut temele, deși, după cum ea însăși mărturisește, nu e o mare fană a *noir*-ului. Poate așa se explică faptul că personajul Gordon e ratat din condei, în special din cauza unor dialoguri în care aforismele ieftine curg mai ceva ca gloanțele de mitralieră (cu toate că Gárdos susține că a lucrat peste un an la scenariu). Filmele *noir* ale Hollywood-ului clasic afișau figuri anxioase ale masculinității „*hard boiled*", detectivi ambivalenți, contaminați de spiritul orașului corupt și totuși străluciți în meserie, încarnați cu panaș de un Humphrey Bogart sau un Robert Mitchum. E limpede că Gordon (Krisztián Kolovratnik) se vrea o versiune maghiarizată din tagma detectivilor Sam Spade și Philip Marlowe, dar atitudinile sale sînt căznite, busola sa morală îndreptată spre bine niciodată chestionată, și faptul că cel mai *macho* gest al lui rămîne un truc cu mingea de fotbal spune probabil multe.

S-ar putea ca astfel de impulsuri aproape infantile ale jurnalistului-ca-erou-de-căzut să intre în categoria parodiei, dar mi se pare evident că Gárdos e mereu mai aproape de imitație decît de o veritabilă examinare critică a convențiilor *noir*. Distanța retrospectivă cu care abordează genul îi permite totuși să aducă și ceva nou, acolo unde filmele hollywoodiene din anii '40-'50 erau neputincioase: Gordon anchetează în lumea supurîndă a prostituției, iar bordelurile se dezvăluie fără perdea (pe cînd, la Hollywood, subiectul era tabu). Mai mult, filmul inserează nestingherit și considerații de ordin politic: ne aflăm în 1936, perioadă tulbure în care Ungaria își pecetluiește soarta prin alierea cu Germania nazistă, iar filele istoriei agitate se scriu concomitent cu săpăturile lui Gordon. Aceste adăugiri lărgesc spectrul de acțiune al filmului (*noir*-ul fiind considerat aprioric – și nu întotdeauna justificat – ca evazionist sau apolitic) spre o lume în care cîntecele evreiești sînt interzise, iar naziștii încep să facă legea și să se dea în spectacol chiar și prin baruri. Cînd se descoperă că tînăra ucisă e la rîndul său evreică, implicațiile se extind și mai mult. Tabloul general e completat de concluzia destul de resemnată a filmului: chiar dacă micul anchetator își face treaba, jobul nu oferă satisfacție; alte fete vor muri, iar prăpastia războiului se întrevede din ce în ce mai aproape la orizont. E destul de limpede că Éva Gárdos caută un echilibru între artă și comercial. Cred că în *Budapest Noir* i-a ieșit mai bine față de debutul dulceag *An American Rhapsody* (2001), un film autobiografic despre o familie maghiară exilată în Statele Unite pe la 1950. Nu știu însă dacă asta e suficient pentru o creație nu tocmai fecundă, care din titlu părea că își propune o updatare a genului *noir*.

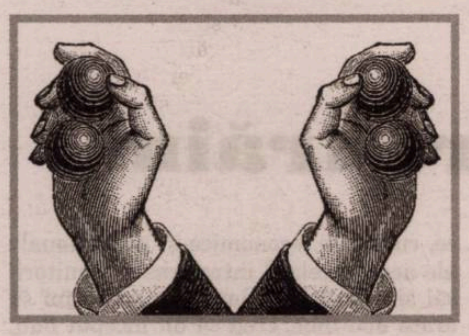

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Art-mosferă umanistă

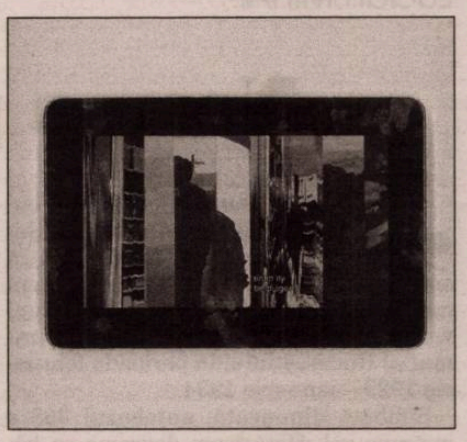

● **Portico Quartet, *Art in the Age of Automation*, Gondwana Records, 2017.**

Am petrecut bună parte din ultimul an acordînd consultanță IT pentru automatizarea activităților unui întreg etaj al unei corporații, activități în prezent desfășurate de oameni ce au îmbrățișat slujbe bazate pe rutină și imitare repetitivă. Oamenii urmează să fie anunțați și evacuați cînd totul va fi gata, iar etajul respectiv va putea fi realocat unor activități mai productive. Există, desigur, o anume doză de risc, va mai fi nevoie de cîțiva oameni măcar pentru a asigura managementul incidentelor pînă cînd totul prinde viteză, pînă se ajunge la o marjă acceptabilă de eroare. Rămîne să se stabilească măsuri compensatorii pentru loialitatea celor care își vor petrece perioada de tranziție ca proptele pentru căderile sistemului. Trăim o nouă revoluție industrială, automatizarea ține de evoluționism, pedepsind pe cei ale căror opțiuni de carieră au mizat pe imitare și pe calea minimei rezistențe.

În muzică, anul 2017 a fost anul primelor albume compuse de boți, deocamdată cu aplicare în metal și jazz. E oarecum surprinzător că nu s-a început de la ceva mai rudimentar, să zicem din zona pop – unii zic că ar fi fost prea simplu și nu e nevoie nici măcar de inteligență artificială pentru așa ceva, alții zic că sfera pop rămîne responsabilă cu a conserva fața umană a muzicii – cuvinte, tînguiri, emoții –, în timp ce genuri ca rock-ul progresiv sau jazz-ul au avut mereu ambiții perverse de dezumanizare și merită să fie date pe mîna algoritmilor.

Albumul *Art in the Age of Automation* al britanicilor Portico Quartet oferă un comentariu instrumental pe acest subiect, reformatînd o trupă consacrată în medii jazz sub chip de grup electro-ambiental cu sensibilități *dream pop*. Efterklang, Ulver și pe alocuri coloana sonoră *Twin Peaks* sînt acum referințe mai potrivite decît orice influențe din sfera jazz menționate prin trecutul grupului. Improvizația și tentațiile sale s-au disipat, saxofonistul Jack Wylie oferă doar melodii languroase îmbrăcate în pîclă groasă de efecte atmosferice. Caracteristica de altădată a grupului, instrumentul de percuție hang, se mai aude – diluat în atmosferă și dezinteresat de a susține secțiunea ritmică; această responsabilitate e împărțită între *glitch*-uri electro, techno discret și tobele tradiționale ale lui Duncan Bellamy. Trupa are multe în comun (și împarte adesea scena) cu alți britanici care ne-au vizitat recent chiar la Smida, GoGo Penguin, însă oferă mai puțin ritm atletic și mai multă art-mosferă.

S-au investit eforturi majore în texturare, densitate și stratificare. Instrumentarul *software* are un rol esențial, însă nimic nu sugerează lene și delegare de răspunderi – în acest gen de jazz ambiental există anumite cerințe de digitizare pe care Portico Quartet le subordonează factorului uman prezent prin „vocile" saxofonului, clapelor sau viorilor invitate. Vocile umane lipsesc, trupa a renunțat la tentativa oarecum ratată de pe albumul precedent și urmărește acum satisfacerea dimensiunii pop pe alte căi – melodii reconfortante și ambianță narcotică, întrețesute în generoasa colecție de 20 de piese (pun la socoteală și volumul bonus lansat cîteva luni mai tîrziu după materialul principal: *Untitled Aitaoa 2)*.

Avem o dilemă importantă aici – în ce măsură avangarda muzicală e mînată de creativitatea umană și în ce măsură reprezintă testarea unor limite cu care mașinile s-ar descurca poate mai bine? Cît din producția muzicală a oamenilor prezintă interes pentru oameni și cît va sfîrși ca seturi de date pentru antrenarea boților generatori de muzică de înaltă tehnicitate? Cu acest album, Portico Quartet se poziționează clar ca partizani ai jazz-ului umanist. Dacă mai putem vorbi de jazz aici.

***Portico Quartet** vor concerta la Festivalul de Jazz de la Smida (17-19 august). Mai multe pe www.smidajazz.ro.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

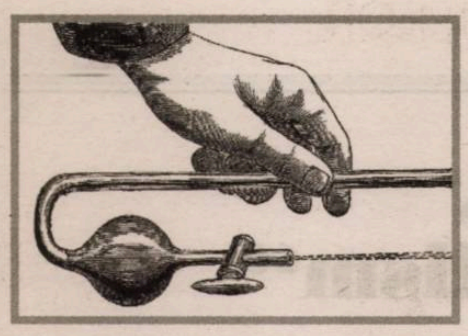

Oana STOICA

rosencrantz & co

Joaca de-a democrația

● ***HostelLand.*** **Boardgame teatral, coproducție Teatru FiX (Iași) și Addarta. Regie: Alex Iurașcu. Text: Camelia Duda și Alex Iurașcu.** ***Lighting design:*** **Alexandru Amargheoalei. Cu: Alexandra Cantemir, Eduard Fiuciuc, Alexandru Dobynciuc, Limita de vîrstă: 16 +.**

Una dintre preocupările teatrale istorice este modul în care poate fi implicat publicul în spectacol. Mai exact, cum poate fi scos spectatorul din pasivitate și conectat cu propunerea performativă, ca un element egal cu celelalte (text, viziune regizorală, interpretare, scenografie etc.) în constructul spectacular. Este vorba de participarea publicului nu numai prin acțiuni concrete (adică să interacționeze direct cu actanții sau să acționeze în spațiul de joc și în interiorul convenției), ci și de trezirea și menținerea atenției sale active (am văzut, nu de puține ori, spectatori care, după ce au moțăit în timpul spectacolului, la final sar în picioare și aplaudă frenetic – mă întreb ce au înțeles din ce se presupune că au văzut și au apreciat atît de mult). Una dintre formulele de captare a publicului este structurarea spectacolului ca un joc în care spectatorul, într-un fel sau altul, devine participant și totodată atent, fie și numai prin faptul că îi este deranjată comoditatea (care favorizează detașarea) prin poziționarea sa atipică. Ideea a traversat și peisajul teatral autohton. De exemplu, Ana Mărgineanu și Peca Ștefan au dezvoltat o direcție artistică în acest sens prin crearea mai multor spectacole-joc, de regulă în serie, cea mai recentă fiind trilogia *Anilor dispăruți (Anul dispărut 1989*, *Anul dispărut 1996* și *Anul dispărut 2007).*

Spectacolul în care actanții reali sînt, de fapt, spectatorii.

Și Teatrul FiX abordează în *HostelLand,* regia Alexandru Iurașcu, jocul ca spectacol / spectacolul ca joc, cu scopul de a „dezvolta un context prielnic dialogului" (citat din prezentarea producției). Compania ieșeană nu este la primul demers de integrare a publicului în spectacol. În *Dreaming România*, regia Mihai Pintilei și Radu Horghidan, un spectacol care radiografia viciile sistemice (în educație, sănătate, media), spectatorii erau conținuți în spațiul de joc și aveau „controlul" parțial al scenariului. *HostelLand* merge mai departe cu implicarea publicului: spectatorii devin jucători. Structura spectacolului o reproduce pe cea a jocului: spectatorii-participanți (cei care aleg să fie activi, dar pot alege să fie pasivi) primesc cărți cu care pot juca, obține puncte și „bani", accede la niveluri superioare ale jocului și, în final, îl pot cîștiga. Parcursul jucătorilor implică sarcini, strategii de joc, diferite acțiuni, alegeri, alianțe și se face într-un cadru organizat: publicul este inclus în spațiu (pentru că el joacă), actorii/actanții sînt mai degrabă moderatori, narațiunea este sincopată, schematică, prezintă teme (nu povești) pe care spectatorii le pot dezbate. E aici o formă de teatru-forum, cu un scenariu-pretext pentru spectacolul în care actanții reali sînt, de fapt, spectatorii. Astfel, textul are o ramă: o mică afacere, un hostel, se transformă într-o societate în epubretă atunci cînd hostel-ul se declară stat și reproduce – economic, politic, social – guvernarea. Spectatorii sînt clienți, dar, odată cu schimbarea paradigmei, ei devin cetățeni și trebuie să se exprime și să decidă în legătură cu problemele cetății. Spectacolul creează astfel forumul pentru dezbateri, în care prezența și participarea sînt cuantificate după anumite criterii, ale jocului. Faptul că jocul reprezintă convenția spectacolului demonstrează că miza nu este scenariul celor cîtorva scene de la care pornește dezbaterea, ci dezbaterea însăși. Diverse teme actuale precum imigrația economică, sărăcia, relația dintre cetățeni și autorități, dar și natura economică a acestei relații, rolul social al statului, educația sexuală etc., sînt supuse judecății publicului în diferite stadii ale jocului și în diferite formate.

Episodul referendumurilor – cele din spectacol, produse mai ușor decît cele reale, au avut diverse subiecte, „votate" de public – poate fi revelator pentru mentalul contemporan local. Cel puțin la reprezentația de la Centrul de Teatru Educațional Replika din București, discuțiile au fost, în mare parte, aprinse, iar pozițiile contradictorii nu prea și-au găsit medierea. Cu toată bunăvoința spectatorilor (cei de la Replika sînt obișnuiți cu teme sociale, cu perspectivele asupra marginalilor sau a categoriilor defavorizate etc.), unele stereotipii vehiculate în spațiul public și-au găsit adepți care nu au cedat argumentelor logice. O adolescentă spune clar și tare că are nevoie de ore de educație sexuală la școală din cauză că „este confuză" (în legătură cu acest subiect), ca răspuns la certitudinea unui adult cum că „ăștia micii știu tot (despre sex) de la 12 ani". Aceeași adolescentă preia însă stereotipul blamării generalizate a vîrstnicilor, care „nu mai au nevoie de nimic la vîrsta lor". În prima etapă, respinge stereotipul care privește generația ei, în a doua, îmbrățișează fără probleme stigmatizarea standardizată a altei generații. Ea trece astfel cu ușurință dintr-o poziție în alta, schimbă criteriile de analiză, fără să realizeze că face exact ceea ce contestă: judecă un grup după un tipar. Adolescenta are timp să-și dezvolte gîndirea critică, nu știu însă dacă se va întîmpla la fel cu adulții care reproduc același model de judecată. Este doar un exemplu (chestionabil) de gîndire pe care regizorul Alexandru Iurașcu o provoacă să devină vizibilă. Întregul show al discuțiilor este fascinant, opiniile și argumentele spectatorilor pot revela un tablou sugestiv privind reacția publică la subiecte sensibile, modul în care se preiau ideile fără analiză critică, neștiința susținerii unei opinii și refuzul de accepta argumentele care demontează propriile „certitudini", considerarea unor informații ca fiind reale, fără să fie verificate (cum se fabrică o mentalitate prin lansarea unor informații „credibile"). Toate acestea se găsesc în reacțiile publicului, nu în schema narativă a spectacolului, așa că tabloul poate fi diferit de la o reprezentație la alta. Și exact asta face din *HostelLand* un demers performativ inteligent.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Bogdan RUSU

Despre Cezar Mititelu, „omul care a trăit în socialism“

În puțin mai mult de o lună se vor împlini 19 ani de la dispariția lui Cezar Mititelu, personaj obscur care apare îndeobște menționat în legătură cu Alexandru Monciu-Sudinski, el însuși un personaj obscur, un scriitor minor care, însă, pare să intereseze în mod deosebit generația tînără de azi. În acest răstimp au apărut foarte puține scrieri despre Mititelu, majoritatea acestora fiind semnalări și recenzii ale cărții lui N. Iuga, *Securitatea, Cezarul și sfoara de cîlți a lui Elie Wiesel*.

N. Iuga l-a cunoscut pe Mititelu în studenție, între anii 1975-1978. Cartea lui nu îl are pe Mititelu în centru, ci urmărește, pornind de la un dosar de urmărire informativă deschis de Securitate, peripețiile lui Iuga și ale cîtorva colegi care s-au aflat în anturajul lui Mititelu („Cezarul“). Mititelu terminase facultatea de Filozofie în 1973, după care rămăsese în București, cu toate că primise repartiție ca profesor la liceul de la Podu Turcului (Bacău). Din toamna lui 1975, Mititelu a început să locuiască frecvent, fără a avea dreptul legal, pe la studenții la Filozofie din căminul 6 Martie, mai ales în cameră la Iuga. Tot în cameră la Iuga locuia, cu forme în regulă, și un informator amator al Securității, unul în nr. 666, respectiv 686. Peter Rațiu l-a cunoscut pe Mititelu în toamna anului 1980, cînd își începea studiile de medicină. Între plecarea lui Iuga și venirea lui Rațiu, Mititelu și doi acoliți („cezariști“), unul dintre studenții exmatriculați și un sociolog de întreprindere, demisonar din PCR și din serviciu, executaseră cîte șase luni de închisoare contravențională, pentru parazitism social. Mititelu fusese eliberat în august și partea cea mai „eroică“ a existenței lui se afla în urmă. „Băieții“ – așa îi numea el pe cezariști – dăduseră cam tot ce putuseră da, însuflețiți de ideile lui Mititelu care reușiseră să-i scoată, pentru o vreme, de pe făgașul vieții normale, de pe șoseaua largă a conformismului exterior cu ordinea RSR. Tendința lor centrifugă se convertea, mai mult sau mai puțin, în tendință centripetă, curentul vieții lor reintra în matcă. Grupul cezarist era pe cale să se dezintegreze, inaugurînd astfel lunga, nesfîrșita perioadă de singurătate a lui Mititelu. Vreme de cîțiva ani, Rațiu a fost singurul *apropiat* al lui Mititelu. Cei doi au locuit împreună, pînă ca relația să se răcească, într-o mansardă închiriată de Rațiu, din 1982 pînă în 1984. Nimeni nu a mai avut un asemenea nivel de intimitate cu Mititelu. Mărturia lui Rațiu este, fie și numai

Nimeni nu a mai avut un asemenea nivel de intimitate cu Mititelu.

dintre cei scandalos de mulți care făceau studii de filozofie, sociologie sau pedagogie. Așa, prin zelul acestui „candidat la recrutare“, a intrat Mititelu în obiectivul poliției politice și, odată cu el, și unii studenți ai Facultății de Filozofie.

N. Iuga ne restituie, brodînd pe firul compilației securistice pe care a obținut-o de la CNSAS, amintirile și reflecțiile sale despre cele întîmplate atunci. Cartea lui, citită în tandem cu respectivul DUI, publicat în anexă, ne introduce în atmosfera unor „dezbateri și combateri“ studențești, coordonate de Mititelu, care priveau literatura, muzica, filozofia, dar și problemele cotidiene ale societății socialiste multilateral dezvoltate. Discuțiile respective au schimbat cîte ceva în mințile unor studenți, și anume prin puncte esențiale. Cîțiva dintre ei s-au retras din UTC, ceea ce a condus și la exmatricularea unora, în ultimul an de studii. Într-un elan incomprehensibil majorității, aceștia s-au dus de bunăvoie la „munca de jos“, hămălind în depozitul de cărbuni din Grozăvești, cu ziua, însoțind camioanele cu gunoi sau păzind, pe timp de noapte, cămine studențești sau sedii de facultăți. Iuga a fost contemporan cu aceste „tulburări“ din Facultatea de Filozofie și le-a povestit publicului pentru prima dată. Lectura este interesantă, instructivă, însă Iuga nu putea povesti mai mult decît a cunoscut el însuși. După plecarea sa în provincie, în 1978, el l-a pierdut din vedere pe Mititelu și n-a avut decît știri indirecte, prin terți, despre acesta. Or, partea cea mai intensă a existenței lui Cezar Mititelu nu făcea decît să înceapă în 1978. Despre ea publicul nu putea ști, pînă acum, mai nimic, cum nu putea ști foarte multe despre ideile acestuia.

Lucrurile vor fi diferite cînd va apărea, la Editura Eikon, cartea lui Peter Rațiu, *Cezar Mititelu – Omul care a trăit în socialism*. Cititorul *Dilemei vechi* a putut parcurge în avanpremieră două fragmente din acest op,

pentru aceasta, foarte valoroasă pentru cel care dorește să cunoască ceva despre Cezar Mititelu. Am spus „mărturie“, însă cartea nu este o „simplă“ mărturie. Dacă este adevărat că Rațiu a scris un eseu memorialistic, accentul trebuie să cadă pe „eseu“. Eseul acesta, produsul unui spirit cultivat, echilibrat și pătrunzător, este lucrul cel mai important scris pînă acum despre Mititelu și va rămîne, probabil, cel mai important izvor scris, alături de documentele din arhiva CNSAS, pentru cercetătorul care se va interesa de Mititelu în viitor.

Cezar Mititelu – omul care a trăit în socialism. Titlu acesta are de ce nedumeri. Păi, n-am trăit cu toții în socialism, pînă în 1989? De ce „omul“ și nu „un om“? Singularitatea lui Mititelu ar fi dată de traiul lui în socialism, adică de ceea ce, la o primă vedere, caracterizează 22 de milioane de români (și alte sute de milioane și miliarde care au trăit și trăiesc încă în socialism: „pe un sfert din suprafața globului, o treime din populația globului rîgîie pe deșelate zi și noapte“, spunea Cezar Mititelu). Descripția definită, cum numesc filozofii limbajului sintagma din titlu, indică unicitatea lui Mititelu; „omul care a trăit în socialism“ desemnează, pare-se, univoc, pe individul Cezar Mititelu. Cum este posibil așa ceva? Știm că Diogene se preumba,

Comitetul central al destinului a aprobat un concediu fără plată.

ziua-n amiaza mare, cu o lampă aprinsă prin Atena, strigînd că ar căuta un om. Am putea crede, prin analogie, că accentul trebuie să cadă, în sintagma sus-zisă, pe „omul“: mulți vor fi trăit în socialism, însă prea puțini vor fi fost oameni. Fără a fi cu adevărat numeric unic, Mititelu ar putea reprezenta, paradigmatic, omul autentic în socialism, cel care se străduiește să trăiască cu adevărat omenește într-o orînduire dezumanizantă. Nu aceasta este, însă, justificarea titlului. Cititorul cărții lui Peter Rațiu va putea-o găsi numai ajungînd pînă la sfîrșitul lecturii și parcurgînd o scrisoare (neîncheiată și neexpediată) a lui Mititelu către Rațiu, reprodusă în anexe și însoțită de note explicative. În această scrisoare, datînd din 1998, Cezar Mititelu reproduce cinci fraze prin care a fost caracterizat de alții și pe care le judecă apte să dea seama de cine a fost el. Preocuparea pentru heterocaracterizarea sa este mai veche. Cel puțin din 1995, el încerca să își configureze o „efigie“ obiectivă, o carte de vizită cu care s-ar putea înfățișa înaintea lui Dumnezeu. În centrul „efigiei“ se găsea, după cum o spune el însuși într-o înregistrare audio care, miraculos, mi-a ajuns la cunoștință, constatarea pe care Rațiu o făcuse în iarna lui 1983: „Dacă ăsta (C. M.) va intra în istoria filozofiei, este pentru că a descoperit că noi trăim în socialism“. A doua propoziție a acestei fraze surprindea, după Mititelu, esența vieții lui.

Cum trebuie să trăiesc eu, aici și acum?

Această dezvăluire nu va ajuta cititorul, mă tem, să înțeleagă mare lucru. Cum putea să „descopere“ Mititelu ceea ce toată lumea știa? Că noi trăim în socialism, nu în capitalism, nici în feudalism, nici în comuna primitivă? Îmi îngădui să divulg un pasaj din capitol al patrulea al cărții lui Rațiu, un capitol central din punct de vedere teoretic:

„...Cezar descoperise, după Declarația din Aprilie, 1964, și reiese din ultima lui scrisoare... că a rămas neclintit în convingerea potrivit căreia Revoluția din Octombrie a generat o realitate ireversibilă al cărei centru de greutate se află în cu totul altă parte decît tirania *vulgaris*. [...] Ipoteza lui Cezar se poate reformula astfel: istoria și-a urmat cursul și trăim într-o lume față de care descompunerea Imperiului Roman în pulbere și barbarie a fost exercițiu viguros; participanții, în loc să-și asume noua sarcină istorică, au ales, în chip tot atît de fără precedent, să-și ia concediu fără plată care durează de un secol. Mai tîrziu, comitetul central al destinului a aprobat un concediu fără plată de ordinul al doilea, începutul căruia putem conveni să-l marcăm 9 noiembrie 1989, ziua căderii Zidului din Berlin. Acest al doilea concediu, ar spune Cezar, va trebui abrogat, iar oamenii vor trebui să reia procesul revoluției comuniste în punctul în care acesta fusese abandonat, plătind totodată dobînzile acumulate în cursul celor două lungi absențe nemotivate.“

Cezar Mititelu era, așadar, un istoricist, în terminologia lui Popper. El gîndea că, în 1917, umanitatea pășise definitiv și irevocabil în „imperiul libertății“ – în socialism. Desigur, nu tot globul pămîntesc intrase în conul de lumină viitor al Revoluției socialiste, însă România intrase. Românii, însă, în loc să trăiască acolo unde le stăteau picioarele, trăiau în iluzie, într-un „afară“ visat, într-o lume ficțională, ca aceea a unui film sau a unui roman, precum, să spunem, „nobilii“ care, sub Republica Franceză, încă își mai spun conți și marchizi și transmit urmașilor titluri caduce. Viața lui Mititelu a fost trăită fără rest în orizontul acestei convingeri. Deși mare iubitor al lui Heraclit, Mititelu a trăit ca un Ahile eleat consecvent care, negînd realitatea a ceea ce îi apare „gloatei fără judecată“ ca existent, ar fi convins că nu poate ajunge din urmă broasca țestoasă.

Cartea lui Peter Rațiu se opune imaginii care a început să se cristalizeze și să încremenească, a unui Mititelu „protestatar“ față de regimul comunist sau „disident“. N-ar fi fost rău ca Mititelu să fie un astfel de personaj, care să mai îngroașe puțin rîndurile anemice ale opozanților la totalitarism în „Epoca de aur“. Însă Mititelu, potrivit lui Rațiu, nu trebuie privit din perspectiva interesului pentru victimele comunismului, ci din perspectiva, pînă acum puțin îmbrățișată, a interesului pentru cei care au supraviețuit și au fost obligați să trăiască sub guvernarea diverselor partide comuniste. Eu mă găsesc aici, în RSR, un stat socialist, nu altundeva, ce fac eu cu viața mea în aceste condiții concrete? Cum trebuie să trăiesc eu, aici și acum? Aceasta a fost problema lui Mititelu. Peter Rațiu ne arată cum a înțeles Mititelu să se confrunte cu ea, cum a ales, s-a ținut consecvent de alegerea făcută și, cum, în final, mai degrabă a eșuat decît a reușit Cezar Mititelu. Perspectiva lui Rațiu nu este, așadar, una politică sau politizantă, ci una a normalității etic-civice. Cartea lui îi va interesa nu numai pe cei doritori să știe mai multe despre Mititelu, dar și pe cei preocupați de formele în care, evanescentă și insulară, a existat în comunism societate civilă.

***Bogdan Rusu** este profesor de filozofie la un liceu din regiunea pariziană și a publicat articole despre Cezar Mititelu și despre Monciu-Sudinski în revistele* România literară, Vatra *și într-un volum colectiv de filozofie.*

Nicolae DRĂGUȘIN

Noi și Marx

De ce își amintesc contemporanii că, în urmă cu 200 de ani, Trierul îl dădea pe Karl Marx? Pentru că încă înainte de a muri, în 1883, Marx avea să aparțină Europei, iar după 1917 lumii întregi? Pentru că și-a pus iscălitura pe o serie de lucrări care, deși îmbibate cu porniri spre violență, promiteau rețeta celui mai bun viitor, depășind astfel optimismul iluminismului leibnizian? Sau pentru că un fiu al evreimii prusace s-a preschimbat în reprezentant al antisemitismului economic și religios? Ori pentru că în 1968, adică în urmă cu 50 de ani, Marx se năștea din nou, de data aceasta în afara contingențelor istorice? Iată cîteva posibile repere ale unui moment față de care, refuzînd indiferența, ne vedem obligați să identificăm o abordare dincolo de pasiuni. Ne place sau nu, comemorăm nu doar evenimente istorice, ci și persoane. În acest caz, nașterea persoanei este în sine cît un eveniment, căci pornirea firească ține de domeniul contrafactualului: cum ar fi arătat lumea dacă nu se năștea Karl Marx?

Pe 5 mai, la Trier, comemorarea bicentenarului s-a consumat în două evenimente distincte (sesizate corect de către Ion Vianu în „Sărbătoriri la Trier", *Observator cultural*, nr. 922): dezvelirea statuii lui Karl Marx, cu o înălțime de puțin peste patru metri, primită cadou de la China comunistă, și discursul președintelui Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, în Bazilica Sf. Constantin. Deosebirea dintre cele două evenimente care se circumscriu bicentenarului e important să fie arătată întrucît primul se face în considerarea persoanei, iar al doilea poartă, mai curînd, asupra operei. La prima vedere, identificarea unei poziții echilibrate față de bicentenar trebuie să țină seamă de distincția între persoană și operă. În cazul lui Karl Marx, perechii persoană-operă trebuie să i se adauge, cu necesitate, și moștenirea. Nu mulți sînt cei în jurul cărora se țese, de-a lungul timpului, o posteritate atît de controversată, atît de pătimașă, încît să bulverseze uneori iremediabil orice tentativă de a analiza cerebral persoana și opera. E suficient să ne amintim că anul trecut, cînd s-au împlinit 500 de ani de la momentul 1517, s-a vorbit despre evenimentul Reformă, cîte ceva despre persoana lui Martin Luther și aproape nimic despre istoriografia construită în jurul reformatorului. Ce să mai spunem de centenarul de la Revoluția Rusă al cărui epicentru a fost definit de eveniment, persoana lui Lenin fiind cvasi-absentă? Ca persoană, fiul Trierului a avut, negreșit, o viață. Ca autor, acestuia i se datorează opera și, totodată, o aproape nesfîrșită interpretare, fie în sens academic, fie în cel politic.

Am spus că dezvelirea statuii s-a făcut în considerarea persoanei. Felul nepotrivit în care receptarea persoanei în posteritate se amestecă cu decizia de a o comemora sau nu în public poate fi arătat în diferența de abordare față de Luther-Lenin și Marx. Asemănarea dintre M. Luther și V.I. Lenin ține de consens, iar deosebirea vizează conținutul acestui consens. Așa cum puțini s-ar împotrivi omagierii artistice în cazul lui Luther, deși petele antisemitismului virulent deranjează, tot astfel nimeni n-ar îndrăzni să primească, cel puțin în spațiul Europei, un omagiu adus lui Lenin. Marx e cumva un caz aparte. Ciumă pentru unii, mumă pentru alții, acesta a stîrnit reacții emoționale și rareori analize moderate. Cred că lucrurile s-ar prezenta altfel dacă am abandona posteritatea acestuia și am adopta drept criteriu al posibilei omagieri publice distincția dintre competență și morală, cu precizarea că numai viața morală justifică omagierea publică. Deci valoarea operei (care ține de aprecierea competenței) și, cu atît mai puțin, succesul operei (care definește posteritatea) nu sînt de natură să îndreptățească albirea unei vieți trăite în afara rigorilor morale.

Florin Poenaru în „Viața lui Karl" (Criticatac.ro, 15 mai 2018) și Paul Johnson în „Karl Marx: «proferînd blesteme enorme»" (*Intellectuals*, 1988 și 2002, Editura Humanitas) sînt doi autori care pornesc de la aceeași întrebare: „Ce relevanță are traiectoria biografică a lui Marx [...] pentru contextul propriilor noastre biografii", respectiv „în ce măsură [Marx] este îndreptățit să sfătuiască omenirea cum să-și organizeze viața?" Răspunsul diferă. Pentru Poenaru, „Faptul că Marx a făcut din propria existență terenul analizei și reflecției asupra acestora e, poate, unul din motivele pentru care bicentenarul nașterii sale rămîne relevant". Pentru Johnson, „tipul de dictatură personală conceput pentru sine a fost pus efectiv în practică, cu niște consecințe incalculabile pentru omenire, de către cei mai importanți continuatori ai săi, Lenin, Stalin și Mao Zedong".

Dincolo de întrebare și răspuns, mult mai interesante sînt argumentele. Metoda aleasă de F. Poenaru constă în readucerea personajului „la scară umană", ceea ce înseamnă „reistoricizarea traiectoriei istorice concrete a personajului Karl Marx și a relațiilor sociale și emoționale în care acesta a trăit și a scris" și apoi în „traversarea multiplelor mistificări ideologice care s-au acumulat în jurul personajului, atît printre susținătorii, cît și printre detractorii săi". O primă sugestie pe care, de bună seamă, ar fi profund nedrept să o combați este că, în cazul lui Marx, viața personală și opera se întrepătrund. Nu e obligatoriu ca acest lucru să se întîmple. Un caz contrar ar fi, potrivit lui Roland Clark (*Sfînta tinerețe legionară. Activismul fascist în România interbelică*, Polirom, 2015), Petre P. Panaitescu, un om cu certe angajamente legionare și, totodată, un autor de lucrări istorice realizate potrivit exigențelor de obiectivitate ale cercetării științifice. Cu alte cuvinte, în aceeași persoană au coabitat un om cu opțiuni politice dictatoriale și un autor de operă științifică, astfel că nu s-a produs nici un transfer de la opțiunile omului către standardele auctoriale. Tot la fel crede și P. Johnson: viața a infuzat opera.

Opera și viața nu sînt rezultatul unor opțiuni antiburgheze ori al strădaniilor minții, ci al caracterului.

Cum se face însă că aceeași întrebare și aceeași metodă conduc la concluzii atît de diferite? Ne vom da seama că faptele care definesc viața, iar, în perspectivă, alcătuiesc biografia beneficiază de un tratament aparte. Bunăoară, Poenaru sugerează că „Viața lui Karl" a fost construită deliberat, ca efect al propriilor „opțiuni antiburgheze": „Marx și-a sacrificat cariera și viața familiei sale pentru o idee în care credea: analiza temeinică a sistemului capitalist în vederea organizării luptei politice pentru depășirea acestuia", încăpățînarea fiindu-i încă și mai lăudabilă cu cît „reprezenta o opțiune extrem de marginală, fără mare ecou, fără beneficii și cu un cost existențial uriaș". Incongruențele din viața lui Marx (un convivial care se certa cu furie, agitator comunist a cărui viață s-a consumat numai la birou, un soț și tată iubitor care și-a înșelat nevasta și nu și-a recunoscut un copil etc.) sînt prezentate mai curînd în cheie romantică. Johnson susține că în Marx subzistă trei ipostaze – poet cu înclinații apocaliptice, ziarist cu „reacții scurte, la obiect și relevante", respectiv moralist „plin de o dorință arzătoare de a crea o lume mai bună", tustrele înfășurate de „o voință enormă". De aici a rezultat „un formidabil scriitor și revoluționar" care, contrar propriilor pretenții, „era antiștiințific". Paradoxul pe care Florin Poenaru nu-l sesizează, dar care la Paul Johnson apare bine conturat este că, în ciuda vieții de cercetător pe care a dus-o, Marx „nu era interesat să descopere adevărul, ci doar să-l proclame". Consecința asupra operei este majoră, căci există cel puțin trei „procurori" academici care au dovedit frauda din opera lui Marx. Bruno Hildebrand (1848) a dovedit falsificarea surselor pe care autorul Marx le folosește în mod intenționat. Acestuia i-au urmat doi cercetători de la Cambridge care, timp de cinci ani (1880-1885), au cercetat felul în care documentele oficiale apar citate în *Capitalul*, arătînd că cel de-al optulea capitol („Ziua de muncă") care, potrivit lui Johnson, este și cel mai important reprezintă „falsificare deliberată". În sfîrșit, W.O. Henderson și W.H. Chaloner (1958) au arătat frauda cuprinsă și în cartea lui Engels *Situația clasei muncitoare din Anglia* pe care Marx își va fundamenta analiza condițiilor de muncă din capitalism. Așadar, rechizitoriul lui Marx conține pentru capete de acuzare referitoare la materialul citat: este perimat, se oprește doar asupra acelor ramuri ale industriei în care condițiile de muncă erau grele, utilizează rapoartele inspectorilor de stat care descriu condițiile grele, deturnează scopul acestor rapoarte – întocmite pentru a prezenta o situație în vederea ameliorării, ele sînt folosite pentru a argumenta teza că sistemul capitalist este incorigibil. Cercetarea lui Marx, în răspăr cu exigențele de bază ale moralității, prezintă falsificări deliberate, omisiuni. În aceste condiții, opera și viața nu sînt rezultatul unor opțiuni antiburgheze ori al strădaniilor minții, ci al caracterului. Potrivit lui Johnson, în personalitatea lui Marx se amestecă indistinct „gustul pentru violență, apetitul pentru putere, inabilitatea de a mînui banii și tendința de a-i exploata pe cei din jur". Referitor la ultima trăsătură de personalitate, congruentă cu un egoism feroce, este șocantă observația că în toate cercetările sale pentru analiza capitalismului „a dat peste multe exemple de muncitori prost plătiți, dar nu a reușit să descopere unul care să nu primească nimic. Și totuși un astfel de lucrător a existat, chiar în propria lui gospodărie": devotata servitoare Helen Demuth care i-a dăruit un copil pe care nu l-a recunoscut și nu l-a întîlnit niciodată. Nici nu s-ar fi știut că este progenitura lui Marx dacă Engels, pe patul de moarte, nu i-ar fi dezvăluit acest lucru fiicei Eleanor, care „își considera tatăl ca fără pată". Paradoxal, primul demolator al mitului moral construit de contemporani și de posteritate lui Marx a fost chiar Engels. Așadar, de la Marx, apărătorul muncitorilor prost retribuiți, muncitoarea Helen Demuth n-a primit nici un sfanț.

Având în vedere aceste reconstituiri etice ale „Vieții lui Karl", ar fi legitimă omagierea publică a acestuia sub forma unor producții artistice? Desigur, locul moral ocupat de Marx nu e la fel de bine conturat precum în cazul altor persoane. Cum Marx nu a fost Hitler sau Pol Pot, nu a fost însă nici Maica Tereza ori Mahatma Gandhi. Prin urmare, totul ține de proporție și de stil. Sub aspectul omagierii artistice, un bust la Trier, cu ocazia bicentenarului, ar fi fost probabil exagerat să fie refuzat. Dar o statuie, și încă una care depășește de cel puțin două ori statura unui om foarte înalt, într-un mod care amintește de omniprezentele statui ale lui Kim Ir Sen din Coreea de Nord, reprezintă o exagerare și o inadecvare cu ideea că în spațiul public trebuie omagiate doar persoanele cu o existență cît mai morală cu putință. Ne putem închipui că Maica Tereza va fi înjurat și ea, dar ce mai contează acest lucru în fața întruchipării „bunului samaritean"? Imaginea unor oameni minusculi, cu capetele ridicate, care trag de acoperămîntul roșu ce învăluie o statuie uriașă reprezentînd un om cu intenții morale bune, dar cu fapte concrete cel puțin discutabile și cu metode nepotrivite, sugerează un peisaj aproape orwellian și, orice s-ar spune, o stridență. De aici și pînă la a face din acest eveniment un teren de confruntare între progresiști și conservatori, între europeniști și antieuropeniști/iliberali, este o cale lungă, ce n-ar merita să fie străbătută.

***Nicolae Drăgușin**, doctor în filozofie, este lector universitar la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir" din București.*

Alexandru CIZEK

Rău îi cu rău... da-i mai rău fără rău!

Am citit cu viu interes recentul articol „Nu putem pleca toți“ al dnei Ana Maria Sandu, jurnalistă și scriitoare. Referitor la documentarea privindu-l pe scriitorul Răzvan Petrescu, dînsa citează următoarea frază a acestuia: „Îmi pare extrem de rău că n-am plecat în Belgia, cînd s-ar fi putut, în 1990. Că n-am plecat oriunde.“ În această mărturisire dînsa citește „o dezamăgire care sapă tunele în sufletele și mințile multora dintre noi“. Sub impresia neechivocei poziționări a domnului R.P., mi-a venit dintr-odată în minte zicala din care am făcut titlul de mai sus. Am auzit-o cîndva, demult. Acest adagiu nu este pesimist și nici „dilematic“. Găsesc că exprimă o resemnare optimistă reflectînd o atavică stare de spirit creștin-ortodoxă. Voi încerca numai să-i dau de gîndit dlui R.P., exprimîndu-mi punctul de vedere asupra „plecaților“ în sensul bătrînescului adagiu. Precizez că înțeleg amărăciunea dînsului, îmi sună bine cunoscută...

Mă încumet să opinez de pe poziția celui care a plecat din țară în 1975, cînd procesul de restalinizare, inițiat cu patru ani mai înainte, făcea deja pași repezi într-o Românie care, oricum, era o închisoare. Aveam atunci cam aceeași vîrstă ca dl R.P. în 1990, anul sîngeroasei mineriade, cînd s-au spulberat multe speranțe prematur făcute. Ale celor din țară și ale noastre, din diaspora.

În cei peste 40 de ani trăiți în Occident am avut parte de multe îndoieli și regrete, de sfîșieri sufletești poate comparabile în intensitate cu ale unuia ce se hotărîse, în 1990, să rămînă în țară. Cu o diferență esențială pe care cei tineri nu o mai pot înțelege: România nu mai era atunci o închisoare! De cîte ori, în decursul anilor, cînd îmi mergea rău, dar și cînd îmi mergea bine, nu mă mustra cîte o voce lăuntrică: „Nu ți-ar fi fost mai bine să nu fi plecat? Nu cumva ai pierdut mai mult decît ai realizat?“ La acest punct, e musai să fac o digresiune privind „plecații“ înainte și după 1989.

Ce însemna așadar „plecat“ înainte de revoluție ? Existau „plecații“, existau și „fugiții“. Cei din urmă își luau lumea în cap nu altminteri decît masele de migranți care asediază astăzi „fortăreața Europa“. Se fugea trecînd Dunărea înot în Iugoslavia, cu riscul de a fi împușcat de grăniceri sau extrădat. Alții se porneau cu barca în lungul coastei bulgărești ca să ajungă în Turcia, unde-i aștepta cel mai nenorocit lagăr de refugiați. Între 1948 și 1989 au murit, eșuînd, mult mai mulți dintre acești fugiți decît cei căzuți la Zidul Berlinului. Majoritatea „plecaților“ erau etnici germani și evrei care părăseau țara legal, fiind cumpărați cu bani grei de Occident, unde erau lăsați abia după lungi șicane și despuiați de tot ce aveau. Exista apoi categoria celor ce ieșeau din țară tot legal, cu sau fără „epoleți invizibili“, în misiuni culturale, științifice, sportive etc. În cursul anilor de aur, din ce în ce mai mulți dintre ei refuzau să se mai întoarcă acasă, ceea ce le atrăgea eticheta de „trădători“ de țară. Încălcînd acordurile de la Helsinki, autoritățile din țările comuniste îi condamnau, chiar dacă nu se manifestau public contra regimului. Deci și aceștia erau „fugiți“, plecarea lor fiind fără întoarcere. Acesta a fost și cazul meu. „Fugiții“ aveau parte de o dublă ostracizare. Era de așteptat ca „fugitul“ să fie viguros înfierat la locul de muncă, în ședințe de colectiv și de partid. Previzibile erau desigur și ponoasele pe care trebuiau să le tragă familiile lor. Dureros și inuman era însă comportamentul nu puținor prieteni, chiar apropiați, nu numai față de „fugitul“ pe care acum îl huleau, ci și față de familia lui. Cu atît mai pervers cu cît, în sinea lor, gîndeau la fel ca cel „fugit“. De la o zi la alta nu-i mai cunoșteau pe cei din familie, schimbau trotuarul cînd îi întîlneau... Și aceștia deveniseră ciumați! Era din frică sau cumva dintr-o lăudabilă indignare patriotică? Nu, cred că în majoritatea cazurilor, dintr-o invidie urîtă, scîrboasă. O pizmă alimentată constant de fabulații asupra vieții de huzur de care se bucurau fugiții în Occident. Era o stare de spirit întreținută, din păcate, și de netoți din diaspora care se făleau cu minunatele lor reușite, mințind cu nerușinare. Unii veneau în țară cu Mercedes-uri *second hand* închiriate sau împrumutate. Din nenorocire, această mistificare dăinuie și astăzi, în forme mai „îndulcite“. Plecații nu mai sînt acum trădători de țară. Sînt însă mai departe pizmuiți. Reușita lor umană sau profesională în străinătate era văzută de unii (mă tem că de mulți!) cu ochi răi, ulcera, în timp ce nereușita îi umplea de bucurie: „Știam io bine că Icsulescu e un neisprăvit. Ce credea el ? Că sperie Occidentul? În locu' lui, aș fi ajuns acolo de mult bogătaș!“ Între invidie și dispreț rămînea astfel numai puțin loc pentru omenie...

Modul de existență din paradisul capitalist ne venea mult mai greu.

M-aș încumeta să împărtășesc cîteva observații și reflecții personale asupra soartei „plecaților“ de ieri și de azi, uzînd de propria-mi experiență ca și de cea a altora, acumulată în cursul timpului. Îndeobște, îți lași țara dezamăgit de eșecuri și frustrări de tot felul, amenințat sau deznădăjduit de politica guvernanților. Un întreg complex de factori care-ți fac, la un moment dat, existența în patrie de nesuferit. Îți faci speranțe, mai mult sau mai puțin întemeiate, că afară îți va fi altfel, îți va fi „bine“ sau măcar „mai bine“. În Europa, din fericire, nu mai este cazul să-ți spui: „Îmi iau lumea în cap, la nimereală, numai să scap de aici!“ Îmi amintesc cum, în vremea mea, „Occident“, pentru cel ce nu mai suporta, însemna „acolo unde se poate rămîne“, deci tot atît de bine Turcia ca și Tanzania. Acum poți emigra *gezielt* într-o țară care reprezintă ceva pentru tine, a cărei cultură, mod de viață și limbă îți sînt cît de cît cunoscute, unde poate ai mai fost ca turist sau ca invitat. Poți însă să fii cît crezi tu de edificat: altceva este să te duci ca musafir și cu totul altceva să vrei să te stabilești acolo. Chiar dacă nu emigrezi în Canada sau Australia, ci undeva în Comunitatea Europeană, și în ciuda înlesnirilor făcute în ultimii ani. Mă întreb cît timp va mai dura această idilă în condițiile crescîndului iredentarism și ale recrudescenței xenofobiei, chiar față de comunitari.

Ca „plecat“, te vezi, deci, confruntat cu un *neprevăzut,* cu instituții, mentalități, obiceiuri și reguli sociale, cu prejudecăți și cu o ignoranță la care nu te puteai aștepta. Neprevăzutul îți poate rezerva și cîte un coșmar, în sensul că, de ce te-ai ferit mai mult în țară, te poate paște în străinătate. De *mobbing* nu am avut parte nicidecum în țară și, mult timp, nici în cursul existenței mele de *wandering scholar*. Pînă ce m-a nimerit, în 1993, la o minusculă universitate, într-o regiune a Franței frumoasă, dar „profundă“ ca o Siberie. Acolo, mărginirea intelectuală și xenofobia unor *chers collègues* cu influență au conlucrat ca să mă elimine din instituția lor. Solidarizarea cu mine a mai multor colegi francezi și germani nu a putut împiedica nimic.

Celor ce emigram pînă în anii '90, adaptarea la modul de existență din paradisul capitalist ne venea mult mai greu. Și astăzi încă, shopping-ul în supermarket-uri îmi dă amețeală, iar mersul la bancă mă deprimă pentru tot restul zilei... Factorul lingvistic nu este hotărîtor, căci am întîlnit destui sași care se simt români în Germania sau în Austria. Ai luat cu tine un bagaj de trăiri și simțăminte pe care-l porți pentru totdeauna în adîncul sufletului tău. Dacă nu mă înșel, Herta Müller afirma odată că, dacă România a alungat-o, România din sufletul ei, ea, nu o poate alunga... De fapt, duci o existența schizoidă. În trecut visam mereu că, întors în țară, mi se lua imediat pașaportul ca să nu mai pot ieși. Nu a fost numai coșmarul meu. Ca să-ți reușească adaptarea, trebuie să regîndești și să refulezi multe. Vei trăi momente în care-ți spui „Mă simt acum acasă“. Vei trăi și altele în care iar te va chinui nostalgia. Într-un cuvînt, vei fi acolo un *înstrăinat* pentru totdeauna, cu consecințe pentru viața ta profesională, ca și pentru cea de zi cu zi. Mi s-a dat destul de des a înțelege că sînt de prisos, că mai bine m-aș întoarce de unde am plecat... Un reazem moral pentru mulți este religia, dar bigotismul te izolează și mai rău, închizîndu-te într-un ghetou. Vîrsta la care emigrezi joacă un mare rol: cel mai bine e să ai pînă în 30 de ani. Pentru mine, emigrat la 33 de ani, a fost tîrzior... Pleci de unul singur? Sau însoțit de cineva drag, de familie? E mai bine să nu rămîi singur, ci să-ți găsești partener acolo unde te afli. Te va ajuta mult... și ca să te debarasezi o de sumedenie de prejudecăți din bagajul nostalgiei tale. Bineînțeles că meseria joacă un mare rol și, legat de aceasta, ce proiect de viață îți faci. Dacă ești pus numai pe făcut bani și eșuezi, mai bine te întorci acasă. De cine anume are nevoie „noua“ ta patrie? Într-o societate aflată în plină îmbătrînire este multă lipsă de îngrijitori de bătrîni. Bineînțeles, de informaticieni și, după cîte știu din Franța și din Germania, de medici și sanitari. Acolo sînt doriți cu brațele deschise, dar nu pentru clinici de lux, ci pentru spitale sau dispensare rurale, în funduri de țară unde nu vor să se înfunde autohtonii și unde vor avea de tras din greu. Mă duce gîndul înapoi la colegii mei din tinerețe, mediciniști bucureșteni, îngroziți de repartizarea lor la țară, de care nu puteau scăpa. O fi, oare, atît de mare diferența între Cucuieții din Vale și Borghorst-Horstmar în Westfalia „mea“? Din păcate, provincialismul este cam același peste tot. În plus, bunăstarea materială, în loc să te deschidă la minte, mai degrabă îți depune grăsime și pe creier. Oamenii de știință au desigur șanse, depinzînd însă de factori conjuncturali care-i depășesc. În special Germania, aflată încă în zodia vacilor grase, este deschisă chiar pentru umanioare. Există finanțări statale și private și pentru teme de cercetare sau de doctorat ieșite din comun. Tinerii cercetători și universitari români pot concura fără probleme într-un asemenea cadru. Subvenționarea, de regulă pe bază de burse sau contracte, este pe durată strict limitată, după care urmează precaritatea. Italienii, cei oropsiți mai mult ca alții de această cumătră, au născocit un *Santo Precario,* patronul celor în cauză. Printre adoratorii acestuia m-am numărat și eu, ani în șir.

Bunăstarea materială îți depune grăsime și pe creier.

Cum le este emigranților „artiști ai cuvîntului“? Foarte rău le-a fost mult timp unui André Makine, nevoit să doarmă multe nopți în cavourile din Père Lachaise, sau unui Emil Cioran, îndelungă vreme portar de noapte la un hotel. Și Cioran, și Makine au renunțat să mai scrie în limbă maternă, au decis să se aculturalizeze și numai în felul acesta au intrat în empireul literelor europene. A fost mai înainte și cazul lui Benjamin Fondane, ca și al dadaiștilor români. În zilele noastre, o evoluție similară au cunoscut, tot în exil, Virgil Tănase sau Dumitru Țepeneag, iar din tînăra generație, Dana Grigorcea sau Alexandra Badea. Nu oricine este în stare sau dispus pentru o asemenea „metanoia“. Traducerile de *bestsellers* românești, mai cu seamă proză, suscită puțin interes în străinătate, chiar dacă traducătorul se numește Alain Paruit sau Gerhardt Csejka. Mai norocoși sînt liricii bilingvi: am putut trăi direct viul interes suscitat de recitările publice ale Norei Iuga, ale Elizei Macadan, ale lui Gellu Naum și Caius Dobrescu, mai întîi în original, apoi în traducere.

Aș distinge, în perspectivă diacronică și în spiritul adagiului din titlu, trei ipostaze ale „răului“ din țară cu care s-a văzut, respectiv se vede confruntat, „plecatul“. Un „rău“ resimțit ca absolut a fost cel dinaintea anilor '90, adică un „rău îi cu rău“, cel al fugitului fără înapoiere. Speranța că dincolo va trăi „un bine absolut“ spulberîndu-se, se mulțumea cu „un bine“ relativizabil chiar pînă la nivelul unui „mai puțin rău decît în țară“. Pentru „plecatul“ după 1990, s-a putut petrece procesul relativizării „răului din țară“ și al „împuținării binelui“ din străinătate. În zilele noastre, cel ce-și lasă țara nu mai este nici înfierat, nici hulit, poate numai pizmuit de cel ce nu se poate hotărî să „plece“. Cel ce se „înapoiază“ după un bun răstimp poate spera că va fi acceptat și dorit. Scriu „spera“! I se poate tot atît de bine întîmpla ca, grație vechiului reflex, să fie mai departe invidiat că „n-a mîncat salam de soia“, mai ales dacă se întoarce cu buzunarele goale. De la intrarea țării în UE încoace, asistăm la o mobilitate fără precedent, în special a celor tineri, la un *va-et-viens* neîngrădit pentru milioane de români. Statutul „plecatului“ și al „înapoiatului“ tind să devină comutabile. Poate că s-a atins deja momentul, sau se va atinge curînd, cînd plecații vor spune: „rău“ îi cu „răul“ din țară, da-i *mai puțin rău* decît cu „binele“ din străinătate.

Poate că totuși mă înșel... da' nu „rău“ de tot?

***Alexandru Cizek** este clasicist și trăiește la Münster. A fost asistent la Catedra de Literatură Comparată a Universității București, pînă în 1975. A publicat, între altele,* Alexander bifrons. Le Roi et le Sage. Études sur la légende d'Alexandre le Grand de l'Antiquité au Moyen Âge, *Clermont-Ferrand, 1997.*

„Cred într-un teatru care nu-i îndepărtează pe oameni“

– interviu cu Rodrigo FRANCISCO –

***Rodrigo Francisco** (n. 1981) este directorul artistic al Companiei de Teatru Almada (CTA) și director al Festivalului Internațional de Teatru de la Almada. A absolvit Facultatea de Limbi Moderne și Literatură de la Universitatea din Lisabona. Este regizor și dramaturg și, încă de la începutul carierei sale, a fost asistentul și colaboratorul celebrului regizor portughez Joaquim Benite (1943-2012), care dă numele Teatrului Municipal din Almada. Este autorul unor piese de teatru precum* Quarto minguante *(2007), adaptată pentru televiziune și tradusă în spaniolă și franceză, și* Tuning *(2010), nominalizată de Societatea Autorilor Portughezi pentru cea mai bună piesă portugheză.*

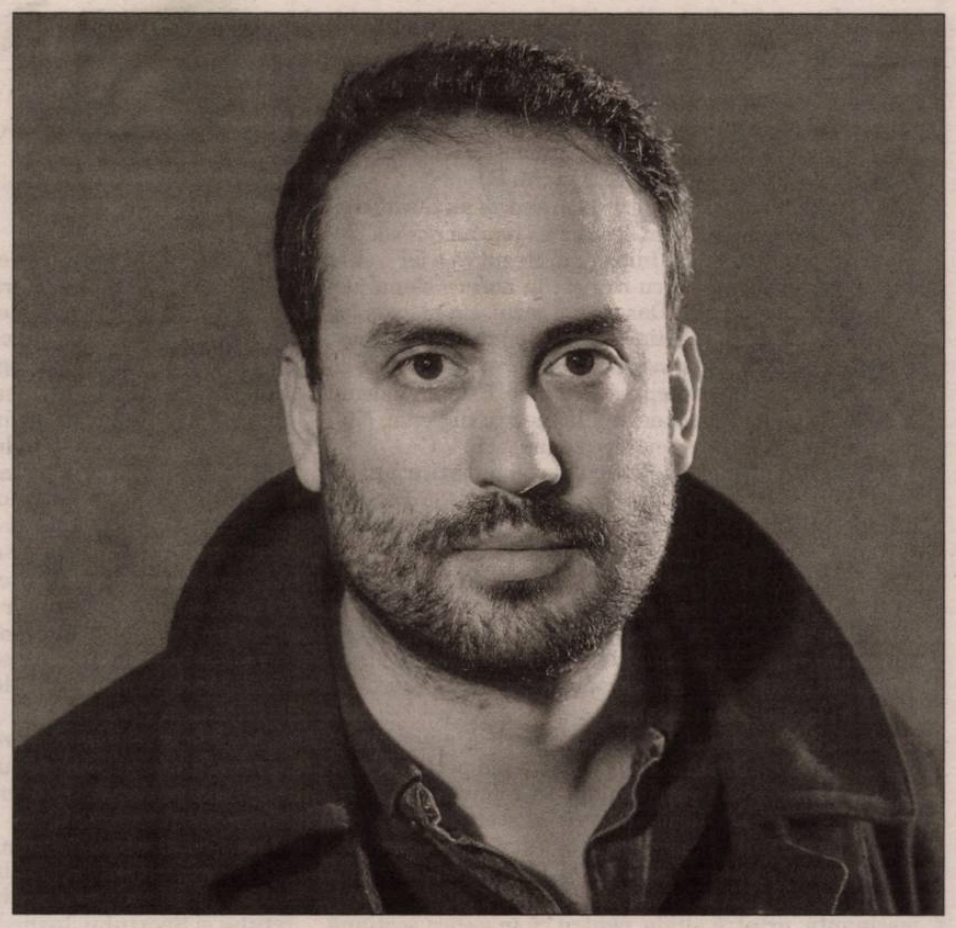

Să aruncăm o privire asupra contextului teatral portughez și să vedem cîteva aspecte istorice legate de tradiție și de schimbările din acest domeniu.

În 1926 a avut loc o revoluție în Portugalia care a condus la o dictatură militară, apoi Salazar a venit la putere. În 1971 a murit, fiind înlocuit anterior de Marcelo Caetano, care a fost, de asemenea, un dictator și a condus pînă în 1974, cînd a avut loc o lovitură de stat. Aceasta a fost organizată de armată, de către soldații care nu mai voiau să lupte în Africa. Această lovitură de stat avea un fundament militar, dar nu a fost violentă, aproape nimeni nu a murit. În timpul dictaturii, grupurile de teatru din Portugalia nu au putut să monteze piesele anumitor autori, de exemplu, Brecht și, într-o anumită măsură, nici măcar Shakespeare, pentru că au fost interzise de către regim. Artiștii erau supuși așa-numitelor „repetiții de cenzură“, ceea ce înseamnă că funcționari ai regimului veneau și vizionau spectacolele pentru a decide dacă premierele vor avea loc sau nu. După Revoluție, s-a petrecut o mare mișcare prin care se viza reînnoirea teatrului portughez.

După orice revoluție, chiar dacă totul pare să fie construit din punctul zero, trebuie să existe niște resurse pentru noul proces. Cum s-a întîmplat acest lucru în Portugalia?

Resursele au constat în faptul că piesele unor autori interzișI de cenzură (de exemplu, așa cum am menționat, Brecht) au putut fi în cele din urmă puse în scenă. Acest lucru a fost realizat de grupuri independente formate din amatori care, după Revoluție, au devenit profesioniști.

Așadar, acești artiști „au subminat“ cumva sistemul în timpul dictaturii?

Nu aș spune că au subminat ceva; ei pur și simplu au luptat pentru a spune și a arăta ce credeau. În condiții de cenzură, întotdeauna găsești metafore pentru a exprima ceea ce gîndești și nu ți se permite să prezinți în mod deschis.

Cum v-ați decis să deveniți regizor și cum ați colaborat cu Joaquim Benite?

Nu am decis nimic în acest sens, doar că, atunci cînd aveam 16 ani, căutam un loc de muncă și l-am găsit în teatrul din Almada. Ajutam personalul tehnic. Regizorul Joaquim Benite (căruia i-am fost asistent timp de șase ani) a văzut că aveam o înclinație puternică spre literatură, că citeam tot timpul și m-a invitat să colaborez aici în teatru, să fac și alte lucruri, ca de exemplu să fiu parte din echipa de comunicare. Cînd aveam 18 ani, lucram deja la biroul de presă al teatrului. Apoi, în 2006, cînd a fost inaugurată noua clădire a acestui teatru (anterior, funcționa într-un spațiu mai mic), Joaquim m-a invitat să fiu asistentul său pentru punerea în scenă a piesei *Don Juan* de Molière. Joaquim Benite fusese jurnalist și critic de teatru înainte de a fi acceptat să fie regizor de teatru. El scria cu precădere împotriva teatrului tradițional care exista în timpul dictaturii și de aceea a fost invitat de un grup de tineri să lucreze cu ei, dat fiind că se opunea atît de mult teatrului comercial și era interesat de o schimbare. Așa a început să lucreze ca regizor și, cînd compania a devenit profesionistă, a contribuit la descentralizarea teatrului. După Revoluție, studenții de la universitățile din Portugalia au început să iasă din orașele mari, pentru că în țară era o criză imensă a culturii, mulți oameni nici măcar nu știau să citească. Almada era, în vremea aceea, un oraș muncitoresc cunoscut pentru industria navală. Un grup de tineri a decis să vină aici de la Lisabona și să își prezinte creațiile teatrale unui nou tip de public aparținînd clasei muncitoare.

> *„Iubesc teatrul pentru că îmi place să fiu laolaltă cu oamenii.“*

Totuși, cum ați găsit această vocație pentru regie și de ce vă place ceea ce faceți?

Nu cred că am găsit, cred că am fost găsit. Iubesc teatrul pentru că îmi place să fiu laolaltă cu oamenii. Desigur, s-ar putea spune că există multe alte moduri în care această coexistență e posibilă, dar în teatru e diferit. Diferența o face faptul că, atunci cînd construiești un spectacol, ești parte a unei echipe, iar rezultatul reprezintă munca tuturor. Și chiar cred că, în acest proces de lucru, regia se situează la întretăierea ideilor și a stărilor de spirit.

Ce fel de teatru credeți că este mai potrivit pentru aceste vremuri?

Cred că nimeni nu poate spune că un mod de a face teatru este bun și că altul este rău. Eu cred în acel tip de teatru care nu-i îndepărtează pe oameni și care include spectatorii.

De unde știți asta atunci cînd invitați un spectacol la Festivalul de Teatru de la Almada? Ar putea fi spectacole care îndepărtează publicul.

Într-adevăr. Și se întîmplă, pentru că, în mod normal, spectacolele invitate sînt foarte diferite. Dar sînt mulțumit de asta pentru că, atunci cînd realizăm programul festivalului, încercăm să arătăm publicului diferite tipuri de teatru care există în lume. Nu este treaba noastră să judecăm un spectacol în termeni estetici. Poate fi post-dramatic, poate fi teatru bazat pe text sau dans. Dacă este bine făcut, nu este o chestiune de gust și acesta e un fapt benefic pentru că, astfel, este sporită diversitatea programului. Este interesant că, la sfîrșitul festivalului, atunci cînd publicul votează pentru spectacolul pe care îl consideră cel mai bun, voturile sînt foarte diferite, ceea ce înseamnă că avem o gamă largă de spectatori. Prin urmare, cînd fac selecția pentru festival, nu o fac după gustul meu. În acest festival au fost invitate spectacole care nu aveau deloc de-a face cu ceea ce îmi place mie. Eu fac teatru pentru motivele mele, iar alții pentru motive opuse, ceea ce este perfect normal. Nu cred că am dreptul să invit doar spectacole care sînt făcute în modul în care eu văd și simt teatrul. Nu poate exista un gust uniform la baza unei selecții, deoarece acest lucru ar anula dreptul unor persoane diferite de a vedea perspective distincte asupra teatrului.

În ce măsură credeți că publicul ar putea fi provocat sau destabilizat de un spectacol?

Este foarte periculos, atunci cînd vorbim despre public, să aducem în discuție această temă a provocării pentru că ceea ce vă poate destabiliza pe dumneavoastră s-ar putea ca pentru mine să nu fie deloc tulburător. Inevitabil, spectatorii sînt prea diferiți pentru a fi provocați în același mod. Acesta este motivul pentru care cred că un festival ar trebui să se bazeze pe ideea că lucrurile diferite pot coexista, pornind tocmai de la această diversitate de gusturi a spectatorilor de teatru.

Personal, ce căutați într-un spectacol de teatru?

Caut cu precădere latura poetică a teatrului, nu merg la spectacole pentru a vedea viața, acea viață pe care o pot găsi peste tot în afara teatrului.

a consemnat Gina ȘERBĂNESCU

Cu ochii-n 3,14

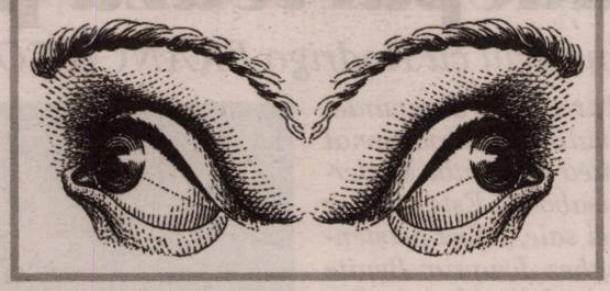

UNDEVA ÎN SPATELE UNUI NOR PASAGER, MULTE FELURI DE LAPTE IAU DECIZII DE RESUSCITARE ÎN DOI TIMPI

■ Undeva în spatele blocurilor, văd un anunț: „Flamingo Dance Studio“, alături de o pasăre într-un picior. Cum dansează flamingii? (**C. Ș.**)

■ Un zbor al companiei aeriene Transavia a fost nevoit să aterizeze de urgență din cauza mirosului corporal al unui pasager, despre care s-a aflat că era un rocker rus. Pesemne că soldatul rus din epigrama lui Păstorel Teodoreanu e, pe timp de pace, rocker. (**M. P.**)

■ Acum cîteva zile, colegii de la *Adevărul* au titrat pe site-ul lor: „De ce nu scăpăm de vremea rea: un nor s-a blocat deasupra României“. Inițial, am crezut că e iar o știre din categoria „Rusia dă cu rachete în nori ca să nu plouă la ei și să plouă noi“. Dar nu era cazul. Un meteorolog serios explică de ce nu știu ce cîmp de presiune a blocat mișcarea nu știu căror cicloni. Titlul, însă, depășește cu mult anvergura unei simple știri meteo. Este un îndemn la reflecție pe marginea destinului nostru național. Nu-i mare diferență între vreme și vremuri… (**S. V.**)

■ S-au înmulțit cafenelele cu idei și tematice: am nimerit recent la una, prin zona Unirii – Casa Poporului, specializată pe cereale. Cu zeci de feluri de cereale și multe feluri de lapte. Părea plină. (**I. P.**)

■ Jurgen Klopp, antrenorul echipei FC Liverpool, citat la noi de *Gazeta Sporturilor:* „Renunțarea la rețelele de socializare a fost cea mai deșteaptă decizie a vieții mele. Aia e partea nebună a lumii!“ Încă unul. Încet-încet, crește numărul celor care iau decizii deștepte… (**S. V.**)

■ O limbă veche e pe cale de dispariție, amenințată cu uitarea: galica scoțiană. Doar un pic peste 1% din scoțieni mai știu cîte un cuvînt sau două în această limbă înrudită cu celtica. Guvernul scoțian a adoptat un plan de resuscitare a limbii în valoare de 27 de milioane de lire: programe radio și TV în galică, proiecte culturale și educaționale etc. Va fi o (re)descoperire fascinantă. printre altele, pentru că în galica scoțiană nu există vreun echivalent direct pentru „da“ și „nu“. Poate că tocmai de la această carență structurală i s-a tras și extincția. (**M. M.**)

■ Am dat de o domnișoară care purta două ceasuri, cîte unul pe fiecare mînă. O invidiez: probabil e genul de fată care le rezolvă pe toate în doi timpi și trei mișcări. (**C. Ș.**)

DACĂ LUMEA E CONDUSĂ DE UN SURPLUS DE MĂGARI, AU ȘI APĂRUT ORGANIZAȚII DE 1 LEU CARE S-O LAUDE

■ Dacă lumea e condusă de interese oculte, România se află la cheremul intereselor inculte. (**M. C.**)

■ Cînd ai un surplus de măgari și prea puține zebre, recurgi la vopsea: o grădină zoologică din Cairo a fost acuzată că își vopsește măgarii ca să le dea fason de zebre. Există și un precedent: în Gaza, în urmă cu cîțiva ani, o grădină zoologică a recurs la aceeași metodă, din cauză că, susținea conducerea, e foarte greu, birocratic și financiar, să importi zebre. Așa că vopsirea măgarilor e mai la îndemînă. (**S. G.**)

■ În Danemarca a intrat în vigoare legea împotriva purtării vălului islamic (cel care lasă numai ochii descoperiți). Au și apărut organizații care protestează, considerînd că, printr-o astfel de lege, se încalcă libertățile femeilor. Știu că alții militau pînă acum pentru libertatea femeilor de a nu purta vălul. În fine, poți înțelege că, în esență, ar fi vorba de libertatea de alegere a femeilor: să poarte sau să nu poarte văl. Dar e ca și cum ai vorbi despre libertatea de a purta cătușe. (**A. M.**)

■ Doamna de la magazinul din colț: „Știi ce se-ntîmplă? E început de lună și nu mai au bani, vin cu de-alea de 1 leu să le dau țigări. Au fost la mare și-acum chiiițchiț!“ (**C. Ș.**)

■ Săptămîna trecută am vrut să scriu despre ministrul Finanțelor, Eugen Orlando Teodorovici, care a înjurat niște oameni pe Facebook, despre ministrul Tineretului și Sportului, Ioana Bran, care și-a pus consilierii să sune în direct și s-o laude la Europa FM, despre ministrul Apelor și Pădurilor, Ioan Deneș, care a inaugurat o stație de alimentare cu apă, nefuncțională, și despre primarul din Pietroșița, Ion Dincu, care s-a făcut singur cetățean de onoare. După care am vrut să scriu despre ce-a zis Viorica Dăncilă în Muntenegru, apoi despre ce-a zis Petre Daea despre Auschwitz, apoi din nou despre ce-a zis Viorica Dăncilă în Macedonia. După care am vrut să comentez ce-a declarat șeful Poliției Române, Ioan Buda, în chestiunea plăcuțelor de înmatriculare în Suedia, dar a apărut postarea purtătorului de cuvînt al Poliției Române, care i-a amenințat pe cetățeni, și imediat afirmația șefului Inspectoratului de Stat în Construcții din Vrancea, Cristian Prescornițoiu, care i-a făcut pe românii din diaspora hoți și curve. Această rubrică nu poate cuprinde însă întreaga conjurație a imbecililor care ne conduc. Pînă la urmă, n-am mai scris despre nici unul. (**M. C.**)

DIN CAUZA MIROSULUI PUTERNIC DE FOAMETE, BERZELE ȘI-AU MUTAT ESENȚA

■ O știre Mediafax despre trup și spirit: un avion al companiei Spirit Airlines, care zbura pe ruta New York – Fort Lauderdale, a aterizat de urgență după ce mai mulți pasageri s-au plîns din cauza mirosului puternic de picioare nespălate. (**M. P.**)

■ După ce a studiat sute de date statistice, profesorul de psihologie Steven Pinker a ajuns la concluzia că omenirea merge din ce în ce mai bine. El zice așa: „Gîndiți-vă, cînd ajungeți într-un oraș pe care nu-l cunoașteți și vedeți că plouă, deduceți că ploaia și-a dublat intensitatea? Cum puteți să spuneți asta fără să știți dacă a plouat mult pînă atunci? Cu toate astea, cînd luăm cunoștință de un război sau de un atentat, ne gîndim automat la o dublare a violenței, care este la fel de ilogică. În realitate, frecvența războaielor a scăzut din 1946, rata omuciderilor din SUA a scăzut din 1992, iar cifrele legate de boli, foamete, sărăcie și analfabetism, de asemenea“. Zic că e o veste bună, totuși. Mai ales dacă plecați în vacanță. (**A. M. S.**)

■ Știri de la țară, pe surse: în bătătură, otava e de două palme; fructele – ciorchine, pe alocuri crengile or cedat; roșiile s-or mănat, borcanele cu gogonele sînt gata de iernat; prunele brumării, de sfîrșit de septembrie, or dat în pîrg, în curți e miros de magiun de final de octombrie; fîn nu s-a putut face – deloc; țăranii plănuiesc să-și vîndă oile de îndată ce se cobor la vale; cuibul de barză stă să se năruie, berzele și-au mutat sălașul. În rest, plouă. Balta cu nămol își așteaptă clienții. Din altă vară… (**R. M.**)

■ Pînă să ajungem la numele de firme ale sectorului 6 din București, ne întoarcem (după o vreme) în Bacău pentru a vedea ce mai e nou pe acolo: Aderent SRL, Revers Bis SRL-D, Didina & Franz SRL, Bunavestire SRL, Ajutorul Curcubeului SRL, Cogito SRL, Funebre Gabi & Mihai SRL, Compatibil SRL, Total Lemn SRL, Puf SRL, White Pufu SRL-D, Maxbun SRL, Financiar Acces SRL, Toc Cui Serv SCM, Bioechilibru SRL, Oranjeria Cu Idei SRL, Cert SRL, Viceversa Retail SRL, La Răsfățatul M & V SRL-D, Soral Papuc SRL, Baroc SRL, Autopiesăcupiesă SRL, Străzi Concept SRL, Scorpiana SRL, Mariaj Biju SRL-D, Esența Universal SRL, Ofer Cash SRL, 300 De Bărboși SRL, Oblic Studio SRL-D, În Paradisul Veșnic SRL, Condițional SRL, Hakuna Matata Forever SRL, An După An SRL, Transvizit UE SRL-D, Via Bacovia SRL, Recreativ Dezvolt SRL, Scânteia Fotbal SRL-D, Alogen SRL, Macaronari Company SRL, Dacus Bonus SRL, Prașții Profesionale SRL-D, Dulceață De Familie SRL, Calapod Impex SRL, Zâmbet Interior SRL-D, Pro Eden SRL, Minimarket 3 Crai SRL, Impact Elegant SRL-D, Nas Rece SRL, Inimă Caldă SRL, Legofruct Calitativ SRL, Stop Durere SRL-D, Exist Fashion SRL, Patiseria Stelelor SRL, Zaț De Vitamine SRL, I Altceva I Caffe SRL, Mergi Cu Noi SRL, La Vaca Grasă SRL, Hamlet Hotel SRL, Dacii Unici SRL-D. (**D. S.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **756** ■ 16-22 august 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„O recitire din Caragiale“

pagina **3**

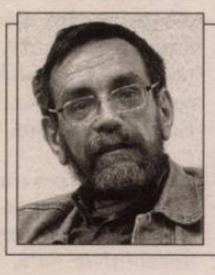

ANDREI CORNEA

„Iraționalul politic“

pagina **3**

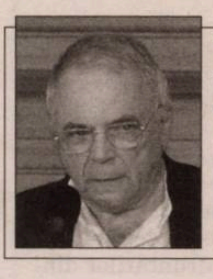

Interviu cu

NICOLAE MANOLESCU

paginile **14-15**

Spiritul critic

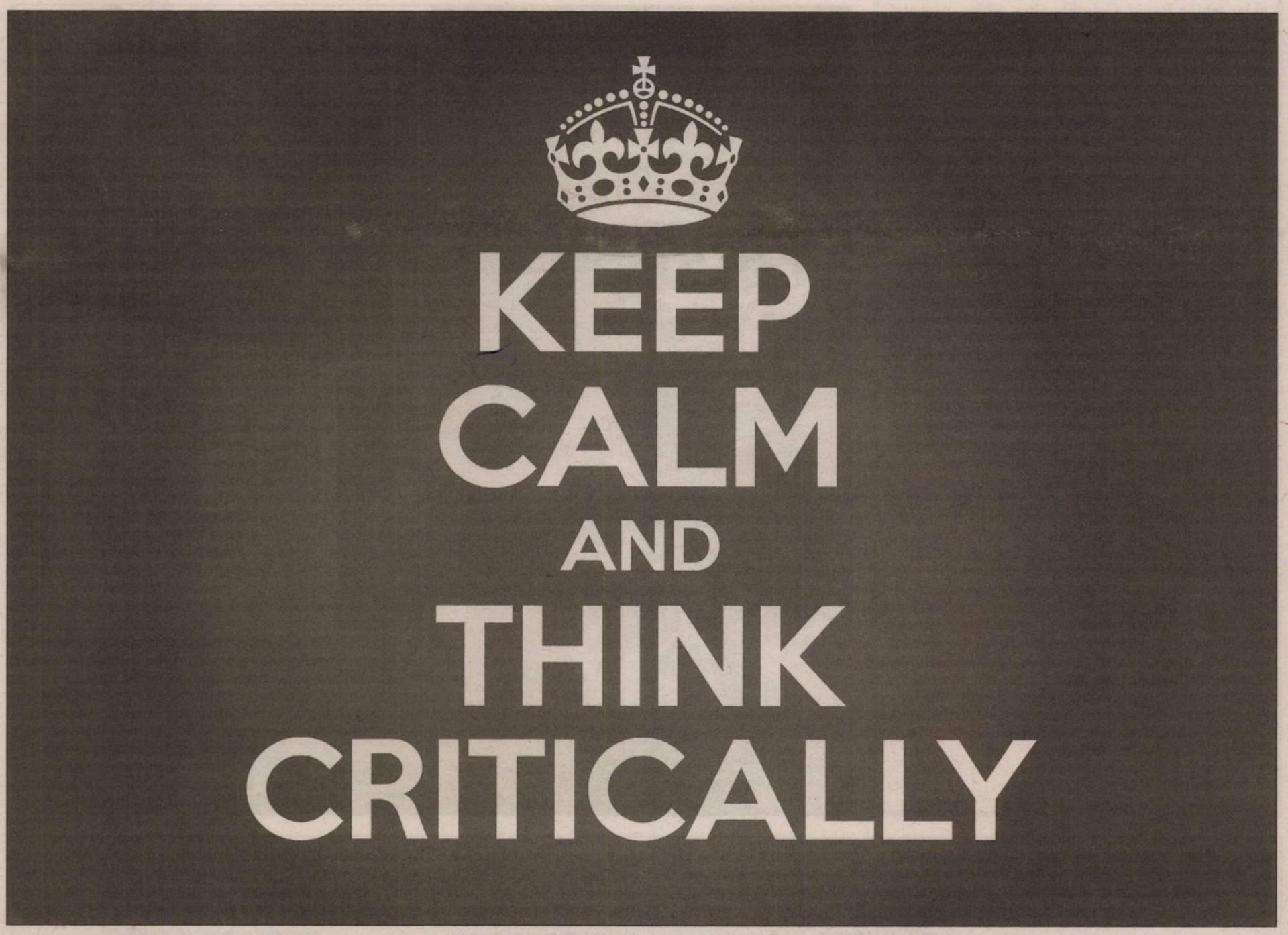

„Criticul compară tot timpul. Așa că incomparabilul îi scapă.“

JEAN COCTEAU

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

ROMÂNIA 100

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Mircea CĂRTĂRESCU

Ura și galeriile de fotbal

(...) Mai întîi sînt graffiti-urile pe care le vezi pretutindeni: pe gardurile de beton ale unor fabrici părăsite, pe zidurile blocurilor, în closete și pe băncile elevilor. Cam trei sferturi dintre ele țin de confruntările dintre galerii, suprapuse confruntărilor dintre cartiere căci, la fel ca în muzica hip-hop, noua mitologie a cartierului este omniprezentă, cu toată atmosfera de ghetoizare și agresivitate. Cît este doar un joc și cît este „pe bune"? Nici o problemă, în orice joc se cuprinde un „pe bune" latent. Inițial nici nu am știut la ce se referă inscripții enigmatice de tipul NUOVA GUARDIA COLENTINA, lățite pe cîțiva metri buni de perete și însoțite de semne la fel de bizare. COLENTINA ANTIGIULEȘTINA era ceva mai transparent însă, și un MOARTE ȚIGANILOR scris chiar dedesubt decripta mesajul. Giulești, prin urmare, erau identificați cu țiganii și cu echipa Rapid. Galeriile altor echipe, probabil mai pure rasial și mîndre de asta, declarau un război neîmpăcat în același timp unei echipe și unei etnii. Cuvîntul „moarte" alternează monoton în aceste sloganuri cu cuvîntul „muie". Unul reprezintă ura, celălalt disprețul. Primul identifică o echipă cu o entitate demnă de dragoste sau de ură necondiționată (CÎINE PÎNĂ LA MOARTE, scrie un suporter al lui Dinamo, pînă la urmă un fel de erou legendar, același de-a lungul timpului, în ciuda schimbării tuturor jucătorilor, adulat sau demonizat. Un nume propriu, cum o arată o expresie ca *moarte lu' Steaua*... Celălalt termen semnifică, în sfera sexuală, o practică pretins înjositoare *(fellatio). A da muie* înseamnă, fără-ndoială, în imaginația primitivă a junilor din galerii, a umili femeia, a o pune la locul ei, a te reasigura că „toate sînt tîrfe", că „femeia nu e om", adică a-ți exercita, sadic, puterea asupra ei. Acest raport de putere și umilire e transferat și în zona confruntării sportive. „I-am avut", „le-am tras-o", „le-am dat muie" e aici sinonim cu „i-am învins". Ceea ce mai arată o dată, dacă mai era nevoie, că sexismul, rasismul, șovinismul merg întotdeauna împreună în largile populații declasate produse de comunism, care la rîndul lui a preluat și augmentat vechi moduri de gîndire tribale. (...)

(fragment dintr-un articol apărut în *Dilema,* nr. 357, 10 decembrie 1999)

SCRISORI DE RECOMANDARE

Dilema veche vă propune

■ Muzeul Național de Artă al României întredeschide ușa spre un domeniu puțin cunoscut de publicul larg: restaurarea și conservarea. Urmăriți expoziția „Laborator: Restaurarea picturilor vechilor maeștri"! (Matei Martin)

■ Dacă-l găsiți pe undeva, nu ezitați să-l vedeți. E un film pe cît de clasic, pe atît de „tare", care îi are în rolurile principale pe Steve McQueen și Edward G. Robinson (celebrul actor american de origine română). Cu siguranță ați mai auzit de el și poate l-ați și văzut vreodată. Nu contează. A fost produs în 1965 în regia lui Norman Jewison și se numește *Cincinnati Kid*. (Andrei Manolescu)

■ Traseul cicloturistic „Drumul Sării – Țara Secașelor" din zona Sibiului, cu o lungime de 68 km. Urmînd vechiul drum medieval al sării, se traversează sate și așezări cu o bogată încărcătură istorică, dar și bogate păduri de stejar. Ici-colo, ascunse în iarbă, întîlnim orhidee delicate. Pe lacurile din zonă cuibăresc numeroase și variate specii de păsări: corcodelul, stîrcul, rața, nagîțul, lișița. Barza neagră e o curiozitate, dar și insecte rare precum croitorul mare al stejarului. (Ruxandra Mihăilă)

■ „Un om care preferă să uite ca să se salveze." Citiți povestea lui – alcătuită din frînturi de imagini, amintiri, dorințe, evadări și presupuneri – în *Spulberatic,* cel mai recent roman al Ancăi Vieru, apărut la Editura Polirom. (Cristina Ștefan)

■ Sînt cîțiva autori ale căror cărți le consider un cadou personal. Radu Cosașu e unul dintre ei. *Antidamblalele* sale, recent apărute la Polirom, m-au bucurat enorm. Am senzația că timpul trece peste textele sale ca peste vinul bun. (Ana Maria Sandu)

■ În perioada 22-31 august, mergeți la Festivalul Undercloud ca să vedeți spectacole de teatru independent precum *Complet alb* (Iași), *În umbra marelui plan* (Cluj), *Ma-Ro* (Tîrgu Mureș), sau *Homo Love, Nok! Nok!* și *Institute of Change.* Programul complet este disponibil pe www.undercloud.ro. (Cristina Ștefan)

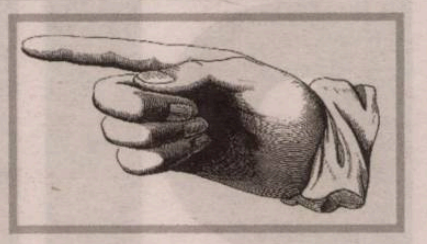

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Poluare**
- **Nepăsare**
- **Festivaluri literare**
- **Prietenie**

album dilematic Marius Chivu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU
TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.200
Tipărit la Tipomedia

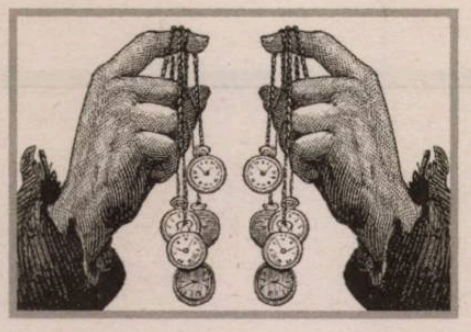

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

O recitire din Caragiale

Reamintesc, mai jos, cititorului un text al lui Caragiale („Țara lui Hübsch“), care dovedește că, în materie de lehamite și sudalmă, avem solide tradiții. E vorba despre două cuvinte prin care Eduard Hübsch, compozitorul Imnului nostru Regal, a caracterizat țara sa de adopțiune. Caragiale nu le pronunță, dar se știe că Hübsch a constatat, mai curînd duios, că Romînia e, scuze cititorilor mai sensibili, „țara lui… 'zda mă-sii!“. Între timp, cele „două cuvinte“ ale muzicianului au devenit „șapte litere“ și sînt scandate cu exasperare în piața publică… Iată comentariul lui Nenea Iancu:

Iată, în sfîrșit, iubite cititor, că se face dreptate unui nume ilustru atît de scump nouă ca și tuturor bunilor români! Iată că se realizează dorința tuturor cîți țin să venereze memoria bărbaților care au gîndit bine și drept pentru și despre patria noastră română!

Uite-te în numărul nostru de astăzi și vezi proiectul statuii nemuritorului nostru amic Hübsch. Cine a fost Hübsch, toți o știm. Muzicant de mare talent și om de mult spirit – în afară de atîtea frumoase compozițional muzicale și în afară de atîtea și atîtea glume neuitate, el ne-a lăsat două producțiuni ale spiritului său în adevăr nepieritoare. Cît va exista o țară românească se va cînta mărețul imn regal „Trăiască regele!“ compus de Hübsch! Cît va fi țara românească, ea va fi țara lui Hübsch!

Țară frumoasă cu veselă lume! Nimeni nu te-a caracterizat mai bine decît bunul nostru amic Hübsch cu două vorbe! Două vorbe! Pe care le spun copiii tăi la toate împrejurările mari și mici, de la cel mai neînsemnat accident pînă la o adevărată catastrofa publică! Două vorbe, pe care le aruncă românul și asupra unui act de supremă și sfîntă dreptate și asupra celei mai monstruoase și mai diabolice nedreptăți! Două vorbe, pe care le aruncă fiii tăi și celor din urmă secături ca și celor mai talentați și mai distinși dintre dînșii! Două vorbe, pe care românul le scuipă și asupra făcătorului de rele și asupra eroului, asupra opincii ca și asupra vlădichii, asupra celui mai mic ca și asupra celui mai mare lui!

Țară și lume cuminți și egale de umor și de filozofie față cu orice, cu binele și rău, cu urîtul și cu frumosul, cu adevărul și cu minciuna, cu Dumnezeu și cu Dracul!

Trăiască țara lui Hübsch! Rămînă veșnic în picioare statuia eroului nostru spre pomenire!

– Ei! Dar ne va întreba cititorul. Bine, Hübsch merită fără-ndoială o statuie și proiectul *Moftului român* este admirabil, o adevărată operă de artă, operă plină de adevăr și de inspirație. Dar fondurile? Unde sînt fondurile?

Dar fondurile? Unde sînt fondurile?

– O, Doamne! Am putea răspunde noi; am văzut multe fonduri fără statuie, ce mirare să vedem odată o statuie fără fonduri? Și pe urmă să nu uităm a spune că și noi ne-am gîndit să deschidem liste de subscripțiuni pentru scopul nostru, și punem multe speranțe în obolul publicului românesc. Haide! Grăbiți-vă de subscrieți voi toți cîți n-aveți de dimineață pînă seara pe buze decît vorbele sacramentale care le-a prins Hübsch ca să pecetluiască locul și vremea noastră;

Voi toți cîți ați smintit cincizeci de ani o lume întreagă cu panglicării sau care o smintiți cu aceeași metodă, ridicîndu-vă din gunoi la treapta celor mai superbe boierii și, zîmbind, proferați la adresa neghiobilor, aiuriți de suferințe morale și materiale, cele două celebre vorbe; voi care, cuminți, nu mai credeți în nimica și ziceți despre orice nerod, care mai are naivitatea să crează în ceva, cele două faimoase cuvinte; voi toți, mulțime înțelepțită de necazuri, care, ori la ce lovitură primiți, ridicați din umăr și vă răcoriți sufletul măcinat mormăind cele două sacramentale cuvinte;

Veniți toți de subscrieți pentru ca să ridicăm cît mai degrabă la lumina soarelui nostru statuia aceluia care a scris mărețul imn regal și a consemnat spre veșnică neuitare cele două cuvinte-pecete.

Sus Hübsch! Trăiască țara lui Hübsch!

Moftul român, nr. 10, 3 iunie 1901

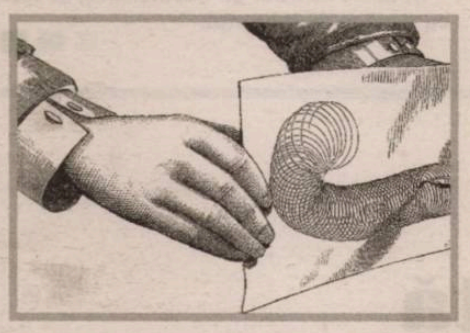

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Iraționalul politic

Pe măsură ce apar noi mărturii vizuale și verbale care umplu Internetul devine tot mai greu pentru Putere să susțină teza că, în violențele din 10 august, partitura Jandarmeriei n-a fost decît legală și justificată. Dimpotrivă, totul arată folosirea din partea ei a unei violențe excesive și mai ales indiscriminante, lovind, atacînd și gazînd cu lacrimogene demonstranți pașnici, mai ales odată cu căderea întunericului. Cei peste 400 de răniți, cei mai mulți demonstranți, trebuie explicați, iar ancheta în curs a Parchetului Militar va lămuri probabil unele lucruri neplăcute pentru Jandarmerie. Pînă una-alta, din punct de vedere al imaginii, Puterea a pierdut lupta, mai ales că protestele s-au reluat a doua zi, iar atitudinea total diferită de data aceasta a Jandarmeriei sugerează că, tacit, Puterea a dat înapoi, înțelegînd că violența nu mai poate continua. Acuzațiile lansate de Dragnea și PSD împotriva președintelui Iohannis și a Opoziției că ar fi orchestrat din umbră violențele inițiale ale huliganilor sau că ar fi încercat să submineze prin comunicate autoritatea Jandarmeriei sînt ridicole, iar articolele apărute în presa internațională nu dau nici o valoare acestor alegații. Presiunile pentru demisia Guvernului condus de Viorica Dăncilă, pe cît de incompetentă, pe atît de irresponsabilă, vor continua să crească neîncetat.

Te întrebi, pe bună dreptate: de ce au făcut-o, cînd rezultatul acesta era previzibil? De ce s-a ordonat Jandarmeriei să procedeze așa cum a procedat? Era evident că oamenii veniți din străinătate să participe la manifestație alături de conaționali nu-și doreau nici o violență. O mare manifestație pașnică (precum cele din 2017 și începutul lui 2018) n-ar fi dus la căderea Guvernului, iar vacanța amînă oricum anumite modificări legislative. Puterea s-ar fi putut lăuda în continuare că, în pofida unor acuzații de corupție, e o putere democratică ce acceptă să fie contestată din stradă. Reputația ei internațională, deloc prea mare, ar fi crescut. N-ar fi fost rațional să procedeze astfel? Ba da. Ar fi fost rațional.

Numai că Puterea actuală – așa cum bine a caracterizat-o președintele Iohannis – nu este rațională; sau, mai exact, Liviu Dragnea și acoliții lui nu mai judecă în termeni raționali. Teza mea este că ei au început de la o vreme să creadă în propriile lor ficțiuni – „statul paralel“, complotul internațional, „sorosist“ sau de alt fel, care are în țară drept relee pe președinte, DNA-ul, serviciile, plus un număr nedeterminat de inși din presă, din multinaționale etc. Cînd Dragnea afirmă că „este vînat“, sînt convins că el chiar crede că procesele sale fac parte dintr-o conspirație menită să-l distrugă personal și nu că este vorba despre o acțiune legală a Justiției. De fapt, pentru președintele Camerei nu există acțiuni legale și justificate, dacă ele sînt împotriva sa sau a PSD și a Guvernului său: toate sînt mașinațiuni obscure (amintesc de termenul „șobolani“ cu care și-a gratulat opozanții), avînd un punct de sprijin esențial în străinătate.

Adevărul nu biruie imediat, ci are nevoie de mult timp și de sacrificii omenești teribile.

Dacă lucrurile stau așa, atunci eu cred că Dragnea a crezut el însuși în propaganda că marele miting „al diasporei“, anunțat cu mult timp înainte, urmărește să răstoarne Guvernul prin forță. Pentru mentalitatea sa ce poate fi mai suspect decît un miting urzit din străinătate, la care trebuie să participe mii de expați? Nu sînt ei, conștient sau fără voie, agenți ai cabalei internaționale anti-PSD? N-a votat întotdeauna diaspora cu adversarii acestuia? Nu instigă acești expați o presă internațională, în general ostilă la adresa guvernării PSD? Nu-i normal atunci ca adversarii regimului său de putere personală să se recruteze mai ales dintre „românii fugiți“? Să ne fie clar: Dragnea și oamenii lui nu cred în proteste spontane autentice: cine e contra lor e ori plătit, ori manipulat, ori, în cazul cel mai bun, dezinformat. În rest, toată istoria e gîndită în termeni de complot și de acțiuni manipulativ-conspiraționiste: victoria neașteptată din 2014 a lui Iohannis (cu susținerea diasporei), incendiul de la Colectiv din 2016, manifestațiile din 2017, căderea celor două Guverne PSD, care ar fi împiedicat partidul să-și savureze victoria electorală din 2016.

Pe scurt, ordinele date Jandarmeriei pe 10 august au fost „ca de război“: să reacționeze dur și masiv la orice provocare, cît de mică, și mai ales să-i trateze pe toți demonstranții drept inamici ai liniștii publice, majoritatea cu presupuse „ordine din afară“ să dea jos Guvernul. De aceea, la primele provocări (iscate de un grup de huligani despre care nu știm încă mare lucru), Jandarmeria a răspuns cu o forță excesivă. A folosit fără temei gazele lacrimogene de la bun început și n-a încercat să-i izoleze pe huligani de restul manifestanților. Ceea ce a urmat se știe.

Majoritatea oamenilor politici și mai ales a conducătorilor de state ar trebui să gîndească în termeni rationali. Ar trebui, deci, să încerce să-și adapteze ideile și planurile la realitate. Dar experiența istorică a cel puțin ultimei sute de ani arată că, de foarte multe ori, ei nu o fac. Mai exact, acționează crezînd în ficțiunile ideologice și politice pe care tot ei le-au inventat sau pe care le-au adoptat pentru a-și promova scopurile politice. În acest caz, ei pretind că ficțiunile lor sînt mai reale decît realitatea practică și încearcă s-o muleze pe aceasta după ficțiune. Ce-i drept, iraționalul este contraproductiv; dar, din păcate, nu neapărat pe termen scurt: adevărul nu biruie imediat, ci are nevoie, pentru a se impune, de mult timp și, nu o dată, de sacrificii omenești teribile.

P.S. Citesc încă un articol al Alinei Mungiu-Pippidi, „Ultima soluție, înc-o involuție“. Teza, identică practic cu aceea a PSD-ului și televiziunilor dominate de acesta: evenimentele violente de pe 10 august au fost plănuite și provocate de servicii care ar fi infiltrat și presa și diapora cu „mii de agenți acoperiți“ și de anumiți „profitori evidenți“ – Opoziția. Scopul a fost discreditarea în străinătate a guvernării PSD, considerate nedemocratice, și mobilizarea electoratului antipesedist. Scop atins, zice autoarea. Ce elogiu involuntar adus bietei noastre Opoziții dezunite și unui președinte încă atît de „nejucător“!

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Pierdut

Tocmai mi-am luat o porție de gaz în față. Habar nu am de ce. În grupul în care sînt eu nu a strigat nimeni înjurături și nu este nici un huligan. Răspunsul mulțimii este să fugă, să scape de arsuri. Tușesc și mă ustură ochii rău. Lîngă mine sînt doi părinți care încearcă să-și protejeze copiii.

Pentru prima oară în mulți ani simt furie. Mă întorc în Piață. Nu scandez înjurături, deși mulți din jurul meu o fac. Îmi mai iau o porție de gaz. Nu mai e la fel de șocant ca prima dată și, cumva, îmi amintesc că am mai simțit asta odată. Am chef să îmi amintesc de ceva plăcut.

Sînt la Geta. M-a pus zgripțuroaica să vopsesc gardul și vopseaua îmi irită ochii. Am 11 ani, e vară și vreau să mă duc la Timiș să fac baie.

La Geta se mănîncă incomparabil mai bine decît acasă. Geta face bișniță cu produse de la sîrbi, vinde cacao îndoită cu făină, gumă de mestecat, cremă de ciocolată, dar și rumeguș de la fabrica de lemn. Ghicește cel puțin două ore pe seară, crește porci, găini, nutrii și muncește cu normă întreagă. La fel ca mama, are o energie înfricoșătoare și are convingerea, asemenea mamei, că nimic nu te poate opri dacă chiar vrei ceva. Geta vrea să aibă bani și să mănînce bine. Are mult mai mulți bani decît mama și, în plus, îl are pe Karol.

Karol, soțul Getei, și-a ratat cariera de bucătar. Face niște prăjituri dumnezeiești. Cum Dumnezeul lui e neamț, prăjiturile sînt făcute serios și se mănîncă organizat. A făcut un tort cu nucă pentru care l-aș vinde pe alcoolicul de taică-miu.

Așa că trebuie să vopsesc gardul. Peste drum, Nelly și Seby, cele două fete ale unui cuplu format dintr-o unguroaică și un sas, se joacă cu Simona și Mirela, și ele amestecături de moldovean cu sas. Pe Sebi, singurul arian cu adevărat venind dintr-o familie mîndră de romi argintari, îl urăsc cu spume, căci nu numai că poate să înjure în toate limbile de pe stradă, dar e și frumușel foc și, prin urmare, reprezintă o competiție serioasă la gagicile din jur. În plus, știe să prindă porumbei la oală și are și o praștie șmecheră cu cauciuc de lapte.

La Geta se mănîncă incomparabil mai bine decît acasă.

Vară-mea Karina muncește prin grădină, pe ea o chinuie Geta și mai tare, că doar o are ca standard feminin pe mică-mea. Standardele masculine din familie sînt catastrofale, așa că așteptările de la mine sînt să nu fiu alcoolic sau sonat.

Sebi rîde de mine că vopsesc gardul. Îl vrăjesc rapid că e o superchestie să vopsești și că e superdistractiv. Are calitățile intelectuale necesare să devină un membru de vază al familiei, așa că vine și mă ajută la vopsit. Vine și Mirela. Facem rost de la Nelly de cîteva pensule și de cîteva cutii goale de conserve.

Vopsim toată dimineața, dar terminăm gardul.

Vacanțele mele de la Balta Sărată erau oazele de fericire în timpul lui Ceaușescu. Ascultam la greu Europa Liberă și nu mă simțeam deloc ciudat, așa cum mă simțeam în Craiova, mai ales la sfîrșitul verii, cînd eram un pic prea negru pînă și pentru cei care mă plăceau.

Habar nu am dacă relațiile părinților erau la fel de bune ca acelea ale copiilor, dar Caransebeșul, pentru mine, era un loc minunat prin normalitatea lui.

Mă uit în jur. Avem ochii roșii, tușim, dar cumva reușim să ne zîmbim unii celorlalți. Bubuie grenadele de gaz aruncate stupid de jandarmi. Se aruncă la fel de absurd cu sticle de apă în jandarmi.

Crește din nou furia colectivă. Tot nu vreau să strig înjurături. Nu aș vrea să fiu aici. Aș vrea să fiu la mare sau la Timiș.

Trăim permanent într-o stare de 1 aprilie în ultimele 18-19 luni. Pare din ce în ce mai mult că sîntem în societatea perfectă pentru Daea, Vanghelie și Dăncilă, într-o prostocrație. PSD-ALDE a involuat de la un sistem cleptocrat, dar cumva elegant, de tip Năstase, la unul bazat pe tîmpenie, nepotism și slugărnicie. Un guvern inept susținut de o retorică agresivă și lipsită de bun-simț. Un guvern reprezentat de Dăncilă, Andrușcă, Olguța și Carmen Dan, și promovat de Dragnea, Nicolicea și Codrin Ștefănescu.

Am devenit o țară în care normalitatea sînt protestul, mîrlănia și oportunismul. Țara lui Gâdea, Ciutacu și Gușă, pe o parte, și a Sorinei Matei, a lui Cosmin Prelipceanu și a Alinei Mungiu-Pippidi, pe de altă parte. Iar eu simt că am obosit încercînd să rezist tentației de a copia modelele lor de succes. Nu de alta, dar ei par siguri pe ceea ce gîndesc, pe ceea ce fac și mai ales pe ceea ce ar trebui eu să gîndesc, să fac sau să vreau. Iar eu sînt plin de dubii, tot un pic cam negru pentru majoritate și, clar, cam tolomac.

Și mi se face dor de Caransebeș, de tort cu nucă și de inocență.

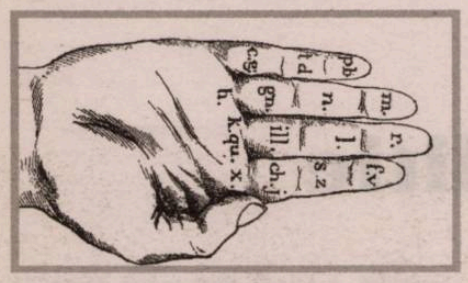

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Artă și știință

Deși nu o recunoaștem foarte des, trebuie spus că – în perimetrul educațional – arta, știința și cultura sînt segmente indispensabile. Reprezintă fragmentele vitale ale unui proces paideic, ce trebuie înțeles în unitatea sa inseparabilă și nu ca o realitate secvențială, compusă din structuri autonome, prea puțin compatibile între ele. Un banc – faimos în Statele Unite, pe la începutul anilor '90 – ne spune că, ajuns în fața lui Dumnezeu, Einstein ar fi manifestat o curiozitate intensă și irepresibilă pentru formula Facerii. Creatorul, după un moment de meditație, își zice: „La urma urmelor, e vorba despre Einstein, mintea cea mai bună a umanității din toate timpurile." Ca atare, îi dă marelui fizician un teanc imens de hîrtii, îndemnîndu-l să le ia și să le citească foarte atent. Își petrece savantul cîteva săptămîni încercînd să deslușească ecuațiile complexe. Deodată, lecturînd totul de la capăt, a nu știm cîta oară, se lovește speriat cu palma peste frunte. Aleargă într-un suflet la Demiurg, strigînd melodramatic: „Doamne, Doamne, formula aceasta este greșită!" La care Dumnezeu răspunde imperturbabil: „Mie îmi spui?"

Perfecțiunea mecanică a unui robot induce sentimentul rutinei și, ultimativ, obosește.

Dincolo de anecdotic, identificăm aici un adevăr esențial. Știința pură, abstractă, nemediată de un anumit relativism artistic poate deveni sterilă și autistă. Dumnezeu nu-i încearcă lui Einstein doar incontestabilele virtuți științifice, ci și capacitatea de a ieși – pentru o clipă – din determinismul exact al matematicii și de a privi lumea nuanțat, adică estetic. Facerea constituie, în ultimă instanță, un act dual („artistico-științific", așa-zicînd!), chiar dacă omogen în finalitatea lui. La baza preciziei științifice stă un gram de artă, în abstracțiunea inginerească cea mai fină se strecoară mereu o doză mai mare sau mai mică de imaginar, seriozitatea absolută se învecinează, salvator, cu umorul suculent. Tocmai de aceea, flexibilitatea artisticului reușește uneori, într-adevăr, să împingă exactitatea milimetrică spre infinitezimale erori și probabil că, strict științific vorbind, formula de ansamblu a umanității rămîne, în principiu, greșită. Dar, să recunoaștem, acest grad de eroare face din noi niște creaturi fascinante. Perfecțiunea mecanică a unui robot induce sentimentul rutinei și, ultimativ, obosește. Imperfecțiunea umană, dimpotrivă, uimește constant, stîrnind, de atîtea zeci de mii de ani, interesul. Nu m-aș mira ca însăși știința să demonstreze cîndva că enigma perpetuării omenirii de-a lungul mileniilor nu e rezultatul *responsabilității* ei funciare, ci, dimpotrivă, efectul modului *iresponsabil* în care s-a așezat, frecvent, în istorie. Dacă, pentru știință, haosul nu are decît, cel mult, o semnificație delimitativă, pentru artă, el stabilește punctul de unde începe derularea imaginarului. Îmi permit astfel să spun că ar fi fost, pesemne, mai bine ca, în exercițiul de înțelegere a creației (din banc), Einstein să-l fi avut drept companion pe Shakespeare.

Numeroși savanți ai tehnicii și matematicii au iubit arta, unind vocația exactității cu voluptatea libertății estetice. Geometri prestigioși au recunoscut că marile idei științifice le-au venit în intervale de experiență artistică. Imaginația necesară în geometria spațială se ascunde, indubitabil, în structurile universurilor ficționale ale literaturii. Fantezia de a prelungi, ipotetic, o figură în spațiu este de sorginte literară, suprapunîndu-se cu fantezia înțelegerii dilemelor celor mai profunde ale unui personaj, să spunem, tragic. Filozofii (și, cu precădere, fenomenologii) au demonstrat că nu putem înțelege o realitate fără a o proiecta într-un cadru non-real, prezumtiv, acolo unde doar imaginația are putere deplină. Cubul lui Edmund Husserl ne învață că propriile noastre capacități de percepție sînt limitate într-o manieră descurajantă. Atunci cînd privim, în spațiu, un obiect multidimensional (un cub), *noi nu-i vedem, nemijlocit, decît una sau două, cel mult trei, dintre fețe.* Pentru a obține integralitatea obiectivă a imaginii respectivului obiect, trebuie să ne mișcăm, continuu, noi înșine, în jurul lui. Așa ne familiarizăm cu alte și alte falii ale realității pe care dorim să ne-o asumăm, falii „imperceptibile", cum ar veni, din unghiul inițial de reprezentare. Problema vine însă din faptul că, de fiecare dată cînd ne modificăm poziția în raport cu obiectul, *pierdem perspectiva asupra întregului, blocîndu-ne, invariabil, într-o percepție restrictivă.*

În cunoașterea realității obiectului, trebuie să exersăm o altă funcție a intelectului nostru, în speță *intuiția*. Fiind foarte exacți din punct de vedere științific, e necesar să admitem că *noi nu cunoaștem empiric o realitate, ci o presupunem*. Știința și arta se unesc, fratern, pe acest palier al supozițiilor, în zona gri a incertitudinii. Nu putem *spune cu siguranță* că soarele și luna vor fi întotdeauna pe cer, că, în următoarele luni, săptămîni, zile, ore sau minute, *vom face* cutare ori cutare lucru. Știm, fără dubiu și cu un insurmontabil tragism, doar că, la un moment dat, vom muri. Moartea rămîne, prin urmare, unicul nostru reper de cunoaștere exactă, dar pînă și moartea – luată în sine – este, încă de la debutul umanității, un mare mister. Știința nu o explică (definiția sa medicală e ușor rizibilă: „incompatibilitate cu viața"), iar arta o personifică în diverse moduri abastracte și simbolice, pentru a-i sublinia dimensiunea întunecată, imposibil de pătruns. Nu cunoaștem cu adevărat alteritatea, ci ne-o imaginăm numai, străduindu-ne, prin această extraordinară facultate cu care am fost înzestrați, să investim cu sens existența noastră. Arta și știința – cuprinse în noțiunea mai largă a culturii – ne însoțesc, întrepătrunse, în derularea oricărui efort cognitiv și educațional. Artistul și savantul sînt gemeni atît în procesul cunoașterii, cît și în cel al formării.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

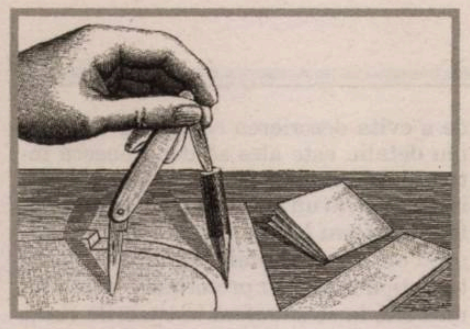

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Diaspora românească onorează spiritul european

De mulți ani mă urmărește o secvență cu totul excepțională dintr-un banal film de acțiune hollywoodian. La un moment dat, mai multe personaje care aparent nu aveau nimic în comun se întîlnesc datorită hazardului și își pun întrebarea „Ce ne face să fim americani?".

Întrebarea are o rezonanță filozofică, dar în film era pusă ca o chestiune de bun-simț. Reproduc din memorie fraza rostită de unul dintre eroii acelei povești: „Sîntem șapte oameni în această încăpere, avem origini diferite, unii dintre noi sînt albi, alții negri, alții metiși, nu toți ne-am născut pe continentul american, avem religii diferite, vorbim toți engleza, dar ea nu este pentru toți limbă maternă, unii dintre noi au absolvit școli înalte, iar alții dintre noi trăiesc în cele mai sărace cartiere ale New York-ului... Oare ce ne leagă pe toți, de ce spunem toți că sîntem americani?"

Scenaristul aflat la originea acestei secvențe ar merita un premiu special destinat celor care știu să pună degetul pe rană. Pentru că tot el a găsit și un tulburător răspuns: „Sîntem americani pentru că avem cu toții încredere în Justiție".

Mărturisesc că din film nu-mi mai amintesc mare lucru, dar această secvență și mai ales această frază nu le-am uitat niciodată. Acei oameni aveau totuși ceva în comun, în ciuda diferențelor dintre ei, chiar și în ciuda conflictelor survenite între ei: credeau în lege. Ei credeau în legile Americii, în independența Justiției, în capacitatea Justiției de a le face dreptate indiferent de statutul lor social, și mai ales în capacitatea legilor Americii de a crea o societate justă, fără corupție, susceptibilă să le insufle tuturor încredere în țara lor și chiar un sentiment de mîndrie că aparțin acelei țări.

Există, în Europa, o cultură *a răzvrătirii împotriva tuturor formelor de oprimare.*

Poate că în lumina acestei povești cu aură de fabulă filozofică merită să ne punem și noi întrebarea: ce ne face să fim europeni?

Personal, cred că a fi european înseamnă *o stare de spirit*. Iar această stare de spirit nu își are automat sursa în faptul că ne-am fi născut pe continentul european, că am fi creștini, că am fi de rasă albă, că am fi impregnați de cultură greacă și romană, că am vorbi vreo limbă europeană... Ceea ce conferă unicitate Europei, în raport cu alte spații populate de specia umană, este lupta multimilenară pentru libertate și justiție.

Există, în Europa, o *cultură* a răzvrătirii împotriva tuturor formelor de oprimare, de injustiție, de corupție și de manipulare mentală a omului. Din antichitate și pînă astăzi, acest *fir roșu* al indignării în fața abuzurilor conferă identitate europenilor. Sursele identității europene se află în acest *zbucium* social și interior, în această *zbatere* filozofică și teoretică, în Renaștere și în Reformă, în secolul Luminilor și în Revoluția franceză, în căutarea bazelor ideale pentru democrație și stat de drept, în convingerea că drepturile omului au universalitate și că despotismul nu este acceptabil la nici un nivel (nici statal, nici religios, nici de clan, nici de familie, nici de fratrie, nici de cuplu, nici de întreprindere).

Cu alte cuvinte, nimeni nu se naște efectiv european (în sensul stării de spirit despre care vorbeam). A te naște pe *vechiul continent* înseamnă doar a obține de la bun început unele privilegii pe care trebuie să demonstrezi ulterior că le meriți. Noi *devenim* europeni în măsura în care ne implicăm în *zbuciumul,* în indignarea, în *zbaterea,* în revoltele, în insolențele susceptibile să ne aducă mai multă libertate, echitate, justiție și demnitate.

Diaspora românească simte, fără îndoială, toate aceste lucruri. Experiența diasporei nu este ușoară, românii plecați să lucreze în străinătate (neliniștitor de numeroși, între trei și cinci milioane) simt decalajul flagrant dintre democrațiile stabile și fragilitatea construcției statului de drept în România. Indignarea, gustul amar, îngrijorarea cu care se întorc acești oameni în țară pentru a manifesta împotriva corupției și a demolării statului de drept fac din ei niște adevărați europeni.

Este interesant de constatat că Europa occidentală îi privește cu alți ochi pe români în special atunci cînd aceștia au curajul de a se revolta (cum a fost în decembrie 1989) sau cînd au forța de a se indigna eficient din cauza faptului că în țara lor timpul nu se transformă în civilizație.

Construcția Uniunii Europene a modificat, în ultimii cincizeci de ani, definiția conceptului de *european*. Europa este de fapt locuită de milioane de indivizi care nu au nimic în comun cu *spiritul european* (ba doresc chiar să-l eradicheze). În schimb, uneori, la porțile Europei bat oameni născuți pe alte continente, dar care, prin convingerile lor, sînt europeni, *onorează* spiritul european.

Diaspora românească, prin zbuciumul ei legitim și prin indignarea ei cu răsunet internațional, a onorat în vara aceasta, mai mult decît oricînd, spiritul european.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

Publicitate

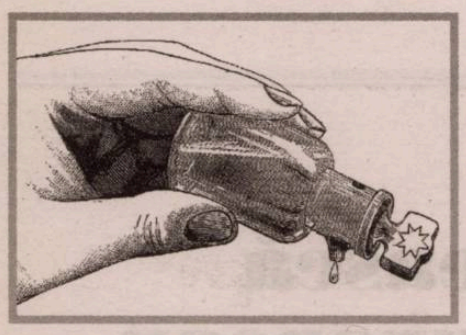

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Despre penali

Ultimii ani au fost marcați de prezența în spațiul public a cuvîntului emblematic *penal,* folosit cu intenție critică – în primul rînd față de cei care au încercat să modifice legile Justiției în interes personal –, respins cu multă supărare de cei care se considerau etichetați injust. Argumentele principale ale taberei care contestă relevanța termenului se referă la imprecizia lui și la o presupusă incorectitudine din punct de vedere juridic și moral. Evident, *penal* nu este folosit astăzi ca termen juridic, ci ca etichetă negativă în sfera socială și politică. Desigur, nu este un termen definibil cu precizie științifică; o anumită doză de vag este însă inevitabilă pentru cuvintele limbii comune, al căror sens, înainte de a fi înregistrat în dicționare, este stabilit de uz, de acceptarea de către un număr mare de vorbitori. Ca multe alte cuvinte ale limbii, *penal* are sensuri diferite și utilizări în registre stilistice diferite. Sensul juridic este primul în ordine cronologică, dar nu singurul în diferitele varietăți ale limbii. În DEX, cuvîntul este înregistrat doar ca adjectiv, aplicabil abstractelor, cu definiția de bază „referitor la infracțiuni și la urmărirea și pedepsirea infractorilor". S-a tras de aici concluzia că substantivul *penal,* referitor la persoane, ar fi inexistent sau incorect. Există însă și alte ipostaze ale cuvîntului, pe care le cunosc probabil cei mai mulți dintre vorbitori. În argou, adjectivul *penal* a cunoscut o neașteptată extindere semantică, inițial ca marcă „din interior" a vieții condamnaților, cu dezavanajele ei; dicționarele de argou și cărțile despre lumea interlopă și despre viața de închisoare au înregistrat, în ultimele decenii, sintagme ca *țigară penală, haine penale, ceai penal, femeie penală, fetiță penală, mîncare penală* (de exemplu, arpacașul gătit ar fi *beton penal)* etc. La un moment dat, adjectivul *penal* a devenit, în limbajul tinerilor și în argoul expresiv, un intensificator ambiguu, cu sensuri pozitive sau negative în funcție de context, în care semnificația negativă pare totuși să se fi impus: *față penală, muzică penală.* Presa se folosește de ani buni de ambivalența cuvîntului, pendulînd între sensul argotic de intensificare („tare, intens, teribil") și cel „referitor la infracțiuni": zeci de titluri din Internet vorbesc de *distracție penală* (implicînd și petrecerea intensă, și consecințele unor acțiuni legale). În aceste utilizări lărgite, *penal* are și destule ipostaze substantivale: de exemplu, femininul *(o) penală* se poate referi la o prostituată, la o țigară sau la o băutură proastă.

Substantivarea adjectivelor din sfera morală și socială nu poate fi subiectul unei precise delimitări juridice.

Utilizarea socială și politică actuală nu este direct legată nici de definițiile juridice, nici de dezvoltările argotice, dar păstrează contacte cu ambele zone. Uzul substantival (într-un articol mai vechi, citam o atestare din presă, din 2008 – „un penal la consiliul județean" –, referitoare la un ins cu dosar penal, suspect de ilegalități) este de fapt rezultatul unui proces metonimic – de desemnare a unei entități în baza unei relații de contiguitate, a legăturii cu anchetarea și condamnarea penală. Orice metonimie are marele avantaj de a utiliza o scurtătură semantică, de a evita descrierea completă. Un simplu detaliu este ales să denumească întregul, pentru că este considerat cel mai important, la un moment dat. Ca și metaforele *(baroni locali, dinozauri, firme-căpușă* etc.), metonimiile din limbajul politic acționează prin prototipuri. Toată lumea știe la ce se referă în cazurile clare, chiar dacă limitele aplicării conceptului nu sînt – și nici nu pot fi – nete. De altfel, cei care se indignează de imprecizia utilizării substantivului *penal* nu au nici o rezervă în a vorbi de *statul paralel* – o sintagmă mult mai greu de definit, folosită tot ca emblemă de solidarizare.

Uzul pe care l-am putea numi jurnalistic și curent, marcat social și politic al cuvîntului *penal* nu este identificabil nici cu cel strict juridic, nici cu cel argotic. Privit în limitele uzului său critic, polemic, nu se justifică nici acuzațiile de discriminare care i s-au adus. Substantivarea adjectivelor din sfera morală și socială nu poate fi subiectul unei precise delimitări juridice; afirmațiile despre *imorali, mincinoși, plagiatori, abuzivi, corupți, incompetenți* nu sînt condamnări, ci evaluări inevitabil subiective, pentru că se raportează la un anumit ideal social și etic al momentului.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Cu legea rece

Era septembrie, trecuse vara, cu huzurul săptămînilor la mare pe bani puțini, la cort, și era timpul să mă gîndesc ce e de făcut. 1996, *tata, facultatea-i gata,* și încă nu prea aveam vreun gînd. Am urcat lejer scările inspectoratului școlar, am intrat pe un coridor, am căutat ușa pe care scria Limba și literatura română, cioc-cioc, intră, și am intrat. De cealaltă parte a încăperii, cu spatele la mine, o doamnă se juca la calculator Solitaire. Mă opresc în prag, aștept, după o vreme se ridică, se întoarce spre mine și cu pas puțin șchiopătat se apropie, mă scrutează cu privirea, trece în spatele biroului din dreapta mea și mă întreabă ce doresc. Zic săr' mîna, mă cheamă XY, am terminat facultatea în vară, acum mă gîndeam să lucrez ceva. Domnișoara N., cum îi plăcea să i se spună, dar care era o adevărată doamnă a învățămîntului românesc, s-a uitat peste ochelari lung la mine și a zis: dom'le, știi să cînți? Nedumerit oarecum, dar fără să comentez, am răspuns da, am opt ani de școală de muzică la activ, am studiat pian. Am un post la Luna de Sus, dar nu are decît 14 ore de română, mai trebuie să iei patru de muzică, pentru a fi complet. Te duci? Mă duc, zic. Și-așa am ajuns să am primul meu job, profesor suplinitor de limba și literatura română și muzică. Cred că a fost unul dintre cei mai frumoși ani. M-am simțit excelent în acea comunitate, în care mai mult de jumătate dintre elevi erau maghiari, unde mergeam de primăvara pînă la vacanță cu bicicleta împrumutată de la colegul de mate, localnic, și unde mi-am făcut primul teanc de planuri de lecții. Din primul salariu, cu încă pe atîția bani primiți de la ai mei, mi-am luat un televizor second hand, color, pe care l-am instalat în camera mea. Aș fi rămas, probabil, mult și bine acolo, dacă nu aș fi fost suplinitor și nu-mi expira în toamnă contractul. Așa că în vară m-am dus la concurs și am prins un post de titular în Cluj-Napoca.

Dar care e pontul? Învățămîntul rural românesc suferă de lipsă de personal dedicat, implicat și valoros. În nenumărate cazuri, profesorii trec prin astfel de posturi doar pasager, suplinitori fiind mulți. Sistemul nu-i fidelizează destul, deși au fost făcute, de-a lungul timpului, unele încercări, mai mult sau mai puțin atractive. A fost mai întîi stabilită norma plății navetei din localitatea de domiciliu, apoi s-a dat spor de mediu rural celor care predau la țară, fie localnici, fie navetiști, spor care merge, în funcție de clasificarea ca zonă izolată, pînă la 20%, sau chiar pînă la 80%, pentru cei care au prins prima variantă a legii. De asemenea, există sporuri care se acordă pentru predarea simultană la două, trei sau patru clase. În același efort de redresare a învățămîntului din mediul rural, recent, domnul ministru Valentin Popa a lansat cu o sugestie – rămasă pînă una-alta în suspensie – la care voi mai reveni, de trimitere a profesorilor din urban să predea un număr de ore în școlile din rural.

Oastfel de măsură părea a fi și art. 253 din Legea învățămîntului/2011, cu modificările ulterioare. Despre ce este vorba? Despre posibilitatea de a te titulariza într-o unitate școlară prin acceptul consiliului de administrație. Cu alte cuvinte, fără concurs și repartizare în ședință publică. Mai precis, spus cît mai simplificat, ai dat într-un an concurs, dar nu ai prins post de titular, ci doar de suplinitor. Te-ai dus la post un an, apoi postul respectiv, pe care funcționezi, se vacantează, adică devine liber de tot și, teoretic, ar trebui să iasă la concurs. Dar, pentru că tu ai lucrat acolo un an deja și pentru că unitatea școlară te place, te titularizează pe tine, iar postul nu mai iese la concurs. Inițial, textul legii făcea referire doar la profesorii care au dat concurs în ultimii trei ani dinaintea intrării legii în vigoare. Apoi, prin modificări ulterioare, posibilitatea acestei formule de titularizare s-a extins pînă în ziua de azi.

Bun, măsura părea interesantă pentru mediul rural. Părea o formă de încurajare a stabilității personalului didactic în mediile în care oamenii se duc mai greu și rămîn mai puțin. Pentru că – și la această problemă voi mai reveni, ca și la cea a învățămîntului rural în genere – majoritatea profesorilor intrați în sistem în ultimii mai bine de zece ani sînt năuciți an de an de povara concursului pentru post. Să dai în fiecare an concurs, mutîndu-te din școală în școală, devine la un moment dat extrem de împovărător, de epuizant. Dacă prinzi un post de titular, chiar și în rural, îl iei, apoi încerci, încet-încet, fie cu transferuri, fie prin concurs din nou, să te apropii de urban sau de casă. Dacă însă titularizarea îți vine ca o recompensă oferită de școală, care a văzut timp de un an că ești un om serios, pe care se poate baza, care a avut poate cu tine un dialog frust, de pe urma căruia s-a stabilit o înțelegere, probabil că vei rămîne acolo cel puțin cîțiva ani, asigurînd o stabilitate și o coerență a actului didactic.

Teoretic deci, art. 253 părea o măsură de încurajare a stabilității mai ales în zonele rurale, dezavantajate, care suferă cel mai mult din pricina calității și coerenței actului didactic. Dar, ce să vezi – și era de așteptat –, încet-încet au început să apară tot felul de breșe. În fapt, pe de o parte, legea permitea ocuparea postului în condiții de inegalitate, vin cu un singur exemplu: tu ai obținut postul pentru suplinire cu nota 7, să zicem, pentru că cel care a dat concurs deodată cu tine și avea 8 a preferat alt post, mai convenabil în condiții de suplinire, dar poate dacă știa că postul tău va deveni titularizabil prin 253, l-ar fi luat pe acesta. Pe de altă parte, legea nu avea aplicabilitate doar în mediul rural, așa că au ajuns, în timp, să se titularizeze profesori în școli de centrul urbei prin intermediul ei. Nu în ultimul rînd, la firul ierbii s-au întîmplat multe: e suficient să ne imaginăm cazul unei școli care are doi profesori suplinitori, unul cu domiciliu în localitate, altul nu, un singur post titularizabil, iar directorul „uită" să îl înștiințeze în scris pe cel cu domiciliu în localitate, care ar fi avut întîietate, dar care, neștiind, nu își depune dosarul. Ia ghiciți, care dintre cei doi ocupă postul?

Articolul 16 din Constituția României, cel care vorbește despre egalitatea de șanse, este flagrant încălcat de articolul 253, fapt care a și dus, prima dată în anul 2013, la declararea neconstituționalității sale de către CCR. Cu toate acestea, fără să intru în detalii tehnice care ar îngreuna înțelegerea fondului, printr-o ordonanță de urgență, ministrul de atunci, Remus Pricopie, a găsit o cale de a continua aplicarea 253. Recent, în iulie 2018, o altă decizie a CCR a declarat din nou neconstituționalitatea, cel puțin parțială, a articolului. Rămîne de văzut care vor fi urmările, dacă se va renunța la această portiță sau dacă se va da o altă ordonanță care să deschidă o portiță la portiță. Chiar dacă de la anul acest articol nu s-ar mai aplica, rămîn în urmă vreo șase ani de titularizări inechitabile, aberante, cu legea în mînă. Și nu e vina profesorilor, căci, dacă atunci cînd am fost profesor la Luna de Sus aș fi avut o portiță prin care să mă titularizez acolo, înainte de a mă titulariza în Cluj-Napoca, aș fi rămas, cel puțin o vreme, în acea școală. Pînă cînd legislația privind titularizarea va găsi însă o formulă coerentă, care să nu se schimbe de la an la an, aș observa totuși și că aceste facilități pentru profesorii care predau în mediul rural nu prea își ating scopul. De ce? Pentru că la noi ruralul e încă atît de departe, structural, de urban, încît facilitățile astea nu valorează mai nimic. Pentru că și cu dublarea salariului, la noi, la țară, te simți tot ca la țară, și îți vine să spui ca Topîrceanu: *mie dați-mi străzi pavate, dați-mi cinematografe...*

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Departe și totuși aproape de Piața Victoriei

Chiar pe 10 august, pe la prînz, am plecat la o filmare în Ardeal, cu părere de rău că nu pot lua parte la marele miting. În astfel de momente, chiar dacă ai o treabă sau o vacanță planificate de mult timp, te cam simți un dezertor. Sau, oricum, pleci cu un sentiment de vină. Ca un făcut, drumul a fost de coșmar, cel mai lung drum spre Cluj cu mașina pe care l-am parcurs vreodată. Aproape 11 ore, fără opriri decît pentru alimentare. Am simțit, ca niciodată, pe pielea mea, ce înseamnă să nu ai o infrastructură decentă în țara ta, să nu existe, de fapt, o legătură de transport sigură și viabilă între sud și nord. După atîția ani, țara e în continuare ruptă în două. De data aceasta, cozile de pe Valea Prahovei au început de pe la Corbu și s-au întins pînă după Predeal. Bară la bară, aproape trei ore de nervi petrecute în plin soare. Mă uitam pe net, pe telefon, citeam despre drumuri blocate și trenuri oprite în cîmp pe la Craiova, doar ca să nu ajungă oamenii la miting, și deja mă gîndeam la o întreagă conspirație. Ei bine, nu, pe lîngă aglomerația „de week-end", au fost și două accidente pe la Azuga, poate asta să fi fost într-adevăr cauza? În timp ce ne tîram cu încetineala melcului pe DN1, pe lîngă noi treceau, cu aceeași viteză de doi kilometri pe oră, zeci de mașini cu steaguri. „Oamenii ăștia merg la protest!", îmi ziceam. „Măcar să ajungă..." De fiecare dată cînd mai întîlneam cîte o mașină cu steguțe tricolore, aproape că îmi dădeau lacrimile – mi-era milă de țara mea și de toate viețile noastre irosite aici. Și nu era doar o milă de conjunctură. Era un regret profund și acumulat în timp față de o țară care pare iremediabil pierdută. Și față de toți acești oameni care pleacă cu mașinile lor și cu stropul de entuziasm și de speranță pe care încă îl mai au spre un miting care încă ar mai putea schimba ceva și zac blocați pe DN1. Totul pare să fie etern blocat și într-o perpetuă așteptare.

Era deja trecut de ora 11 seara cînd abia trecurăm de Tîrgu Mureș, iar eu mă uitam tot pe telefon, în direct pe Digi24, de pe locul pasagerului, cum jandarmii împrăștiau oamenii din Piața Victoriei cu tunuri de apă și gaze, cum îi fugăreau pe străzile mărginașe. Apoi îmi ridicam privirea de pe ecranul telefonului în bezna de afară, bezna României. Sate adîncite în întuneric, fără lumini, locuri unde ultimul magazin mixt prietenos se închide la ora 9, drumuri pline de gropi care șerpuiesc cuminți printre dealuri, la un moment dat era să călcăm o vulpe. Imaginați-vă contrastul dintre cele două scene, *inside and outside the car* – Piața Victoriei, 10 august, ora 11 și o mașină în noapte, în aceeași țară, îndreptîndu-se spre nicăieri, într-un întuneric aproape deplin, ca și cum țara pentru care cei ce au ieșit să protesteze în Piața Victoriei nici nu există, de fapt, e o himeră. Am avut o senzație de „în afara realității" care s-a acutizat pe tot parcursul călătoriei mele, pe măsură ce mă îndepărtam de „centru" și mă apropiam „de margine". Marginea de nord e de fapt mult mai aproape de lumea mai bună „din afară" și poate că asta e salvarea ei.

Am ajuns după miezul nopții la o pensiune dintr-un sat unde noaptea nu se aude nimic altceva decît țîrîit de greieri. Mai fusesem aici o singură dată, anul trecut, în septembrie – doamna care administrează pensiunea ne-a așteptat cu ochii cîrpiți de somn, ne-a recunoscut, ne-a îmbrățișat ca pe niște prieteni vechi și ne-a pus în față ceva de mîncare și cîte o bere, deși restaurantul se închisese de mult. Am rămas pînă pe la două pe terasă, în compania a doi bărbați tineri care tocmai trecuseră printr-un botez și încercau să dea gata o sticlă de doi litri de țuică. Am vorbit una-alta, dar nu despre ce se întîmplase în urmă cu două ore în Piața Victoriei. Doar despre afaceri locale, despre cine și cît a furat și mai ales cum, despre administrația (și pe alocuri admirația pe care i-o arătau) primarului Boc. Discuții „normale", dar care ilustrează aceleași probleme, însă la un nivel micro. Cei doi băieți urăsc Bucureștiul doar pentru că pot face două ore, în trafic, de la Lujerului și pînă în Berceni, altceva nici că-i interesează, nu e orașul lor. Se raportează în primul rînd la zona în care trăiesc și unde încearcă să o ducă mai bine. Faptul că locul lor e o parte dintr-un întreg are sau nu are vreo relevanță pentru ei.

A doua zi am fost „pe state" și am aflat cam așa: că primarul cutare de la UDMR a zis că s-ar da cu PSD-ul pentru 50.000 de euro, ăia au considerat că e cam mult, așa că a rămas la UDMR, nu-i bai, îi vreme! Că drumurile se fac cînd dă Dumnezeu sau cînd se aranjează cel mai bine licitațiile și sînt bani de cheltuit. Că oamenii sînt „cumva" revoltați, dar își văd de treaba lor – mai au cîte o grădină, își mai fac cîte o casă, cu sau fără autorizație, că roșiile n-au ieșit foarte bine anul ăsta față de cele din sud. La un popas de cărușași, de la o răscruce, am asistat la o adevărată dramă matrimonială – soția l-a prins pe bărbat cu „curva" la masă. L-a plesnit de cîteva ori, în timp ce bărbatul repeta doar atît: „Taci, tu! N-ai tu treabă!", l-a amenințat că dă divorț, că „rămîne fătuca fără tată" și i-a confiscat ăleia telefonul, ca să aibă mesajele nocturne drept dovadă la proces. Bărbatul a negat demn totul și i-a spus „că e nebună" și că are halucinații. După ce nevasta a plecat furibundă, după ce și bărbatul a plecat spăsit pe urmele ei, „curva" le-a spus celor de la masă: „Dacă nu eram eu, era alta!" M-am uitat la scenă ca la *Cheaters,* la TV, și mi-am dat seama că pentru o jumătate de oră mi-a zburat din minte tot ce m-a obsedat în ultima vreme – #dragnea, #muiepsd, #cenefacemcuticalosiiastia?. Era viață pur și simplu.

Stau la o pensiune care, după aproape zece ani de la înființare, a început să aibă un succes real, cred că în principal datorită doamnei care o conduce și care se implică în afacerea ei non-stop. Este tot timpul prezentă și activă, cred că, de fapt, pensiunea este țara ei, deși e amplasată într-un loc izolat, care nu are mai nimic de oferit, nici o atracție turistică. Doar o stare de bine. Mai ales în week-end-uri e plin, vin oameni din tot județul ca să mănînce mîncăruri grele ardelenești, să bea și să se bălăcească într-o piscină. În primele două zile am fost sufocați de „turiști" – familii, clanuri, mulți copii, cu tendința de a acapara tot spațiul, cu cărucioare și colace, schimbă pampersi, ce suc vrea mama?, de ce plînge fata?, mai ne aduci și nouă cîte o bere? N-am auzit deloc cuvîntul „bani" pe care îl auzi din zece în zece metri pe străzile din București. N-am auzit nici de Dragnea, nici de #muiepsd, ca și cum n-ar exista în aceeași țară. Am văzut doar platouri și platouașe îndreptîndu-se spre mese – mici, cartofi prăjiți, pizza, slănină, pîine cu dulceață. Apoi, am văzut oameni ingurgitînd satisfăcuți, rîgîind, plătind, plecînd. Inițial m-am gîndit că e o atitudine placidă – habar n-au ei ce se întîmplă în Piața Victoriei (și în alte piețe), că oamenii de acolo și-o iau peste cocoașă și pentru ei, care stau senini la un papricaș și la bere. Apoi mi-am dat seama că, de fapt, asta e normalitatea, în orice țară din lume cu un nivel bun de trai și o guvernare cumsecade. Să ajungi să nu-ți mai pese decît de bunăstarea ta, să schimbi pampersi, să-ți dedici timpul familiei, să nu te mai gîndești ce fac hoții ăia de la guvernare, cum încearcă să te mai fure. Să trăiești, de fapt. Nu i-am mai judecat în nici un fel, însă din nou mi-am dat seama că, în fond, îți trebuie și o doză de nesimțire ca să supraviețuiești în România. Unii pot să și-o asume, alții nu – cred că depinde, de fapt, de cît de aproape sau cît de departe te poziționezi față de Piața Victoriei. Sufletește vorbind.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Vînăta, o psihanaliză

N-aș spune că-s mare susținător al vinetei vinete. Ba, din contra, pînă-n anii din urmă chiar n-o știam altfel decît ca salată, răcoroasă c-o țîră de ceapă. Eh, dar și roșii de jur-împrejur, și-o salată de ardei copți. Dar, nu știu cum, vînăta mi s-a băgat în suflet. Acum e-n piață la 5 lei, la 4 lei. Și, de cîte ori umblu prin piață, fac obsesie. O privesc și îmi vin în cap alte rețete. M-am zgubilit. Rețeta de salată, vînăta coaptă mi-e străină. Acum, într-o fractură, îmi dau seama și de ce. Nu-mi place prea mult să le coc și să le belesc. Mă ard la buricele degetelor. E, da, asta îmi place, dar nu-mi place. Fără să te arzi la dește nu-i plăcere vînătă. Dar, de fapt, intrînd în subconștientul meu, altceva mă sperie: nu știu s-o coc pe vînătă. Da, da, asta este! Prea grasă pentru focul meu din inimă, vînăta, în realitate, e uriașă și cu greu o găsesc subțirică. Pusă pe tavă, pusă pe ochiul aragazului, grasa e greu de perpelit. Da, asta trebuie să fie. De aici faptul că am preferat s-o tai în bucăți, s-o fac călugărește. Sau s-o stropesc mărunțită cu ulei, să-i dau ardei iute și-o țîră de stafide, și s-o dau focului. Mi-e simplu s-o mînuiesc pe prea marea vînătă. E prea mare pentru gustul meu. Ah, și plăcerea aia de a o pune cum este, tăiată însă, pe grătar! S-o vezi cum se desface, se topește în coaja ei și atinsă în coaste și pe burtă de mirodenii, și cu niște cărniță de mînzat tocat... ui, un deliciu. Da, dar de unde frica mea că nu se coace pe dinăuntru? Asta trebuie neapărat studiat. De ce mi-e frică de grasa vînătă că nu se coace? Pentru că nu se coace. Îmi rămîne blendă și prostită. Nici coaptă, nici crudă. Zgîrci înfiorător, ratare nețărmurită.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

E vreo legătură, vreo asemănare sau vreo deosebire relevantă între meciurile dintre jandarmi și huliganii de pe stadioane și „meciul" de vineri seară?

În filmul *Men In Black,* Will Smith își ia informațiile despre extratereștri din ziare de mîna a doua, citind în subtextul unor articole de genul „Găina care a născut pui vii". Ce urma să se întîmple în Piața Victoriei la mitingul diasporei a fost anunțat în această primăvară, numai că nu am știut să „citim" mesajul trimis atunci de brava Jandarmerie. La meciul CSA Steaua cu Academia Rapid de pe Arena Națională, unde s-au strîns peste 30.000 de oameni, cîțiva descreierați au provocat turbulențe. Stewarzii, care pe stadioanele noastre au nivelul fizic și intelectual al bodyguarzilor de la supermaket-uri (care mai sînt cunoscuți și sub numele de bellyguarzi), au contat cam cît o scamă în soare, așa că au apărut scutierii. Odată cu ei a apărut și un nor alb. Bărbați, femei, copii s-au călcat în picioare să fugă de norul toxic al gazelor lacrimogene. Au fost afectați pînă și spectatori de pe partea opusă a stadionului, care nici măcar nu aveau „vina" de a se fi nimerit lîngă niște huligani. Scena vi se pare cunoscută? Încă de atunci am încercat să aflăm de la purtătorul de cuvînt al Jandarmeriei, același Georgian Enache, de ce s-a aruncat cu atîta material iritant pentru un număr limitat de golani. Am căpătat cam același răspuns pe care îl primesc azi moderatorii posturilor de știri (în fine, ale celor care sînt interesate să afle ceva...). Adică altă ceață, toxică pentru intelect. Jurnaliștii de televiziune mai au un pic și se sufocă de indignare în fața răspunsurilor de o necinste flagrantă. Îmi aduc perfect aminte de senzația de neputință în fața acestei prestații de gelatină menită a te împotmoli în drumul spre un răspuns concret. Sîntem în epoca fumigenelor. Și, da, totul a început de la fanaticii fotbalului și continuă cu ei, după ce s-a arătat că între agresorii femeii jandarm erau și membri ai galeriei CSA Steaua. „Întîmplător", tot ei au dat startul evenimentelor și la sus-numitul meci. Jandarmii ar trebui să-i cunoască. Cineva mi-a spus că în acea galerie sînt odrasle de oameni importanți în stat și că de aceea nu pățesc nimic. Sau poate că sînt în misiune, cine știe? Ar trebui să fim luminați, să nu greșim. Numai că adevărul, spune o vorbă celebră, e prima victimă a războiului. Așa privind lucrurile, stăm rău.

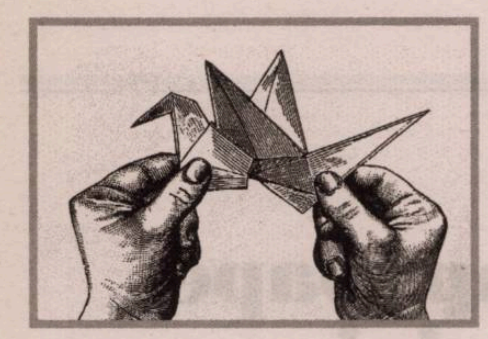

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Jandarmeriada

Asemănările dintre evenimentele din anii '90 care au rămas în istorie sub numele de mineriade și ceea ce s-a întîmplat la protestul de vineri, 10 august 2018, au fost deja mult vehiculate. Nu doar că unele imagini seamănă teribil cu filmările făcute în iunie 1990, dar și reacțiile Puterii sînt izbitor de asemănătoare. E interesant cum același partid aflat la putere și atunci, și astăzi (chiar dacă sub alt nume), a revenit parcă de unde a plecat, ca și cum n-ar fi trecut peste el 28 de ani. „Golanii din piață", „lovitura de stat", „destabilizarea ordinii publice" sînt formule de care se pare că sîntem sortiți să nu scăpăm. N-ar fi mare surpriză dacă ar apărea și dovezi privind organizarea unei provocări în Piața Victoriei, așa cum, la un moment dat, în cazul Pieței Universității au apărut acele înregistrări audio prin care șeful Poliției – generalul Corneliu Diamandescu – îi comunica ministrului de Interne Mihai Chițac: „Vă rog să-l informați pe domnul președinte. Ne dăm foc la toate autobuzele. Asta a fost înțelegerea. Rog să informați." *Președintele* era Ion Iliescu iar incendierea propriilor autobuze proba faptul că totul fusese pus la cale chiar de către forțele de ordine pentru a justifica reprimarea ulterioară a manifestanților.

În iunie 1990, Jandarmeria nu exista. Desființată de regimul comunist, instituția s-a reînființat în decembrie 1990. Am auzit comentatori spunînd că, prin ordinele date vineri, șefii acestei instituții au reușit să păteze uniforma unei arme care își cîștigase respectul prin intervențiile sale anterioare și prin prezența în teatre de operațiuni străine. Vom vorbi și de ordinele date vineri, dar mai întîi ar trebui poate să amintim că, din păcate, această uniformă a fost pătată cam frecvent de la reînființarea ei. Uneori au fost de vină șefii, alteori subordonații. Și treaba asta s-a repetat sub guverne diferite.

O istorie nu prea glorioasă

Prima întîmplare a fost la mineriada din septembrie 1991, cînd șeful dispozitivului de jandarmi care apăra Parlamentul, un ofițer pe nume Gheorghe Lupu, a dat ordin oamenilor săi să se dea la o parte, lăsîndu-i pe minerii conduși de Miron Cozma să ocupe clădirea Parlamentului din Dealul Mitropoliei. Numai intervenția salutară a lui Ion Rațiu, care le-a spus ferm și curajos că n-au ce căuta acolo, a salvat lucrurile. Urmarea acelei mineriade a fost, cum știm, căderea Guvernului Roman.

Opt ani mai tîrziu, jandarmii se făceau de rîs în celebra bătălie de la Costești, învinși și mulți chiar luați ostatici de minerii conduși de același Miron Cozma. Culmea, și jandarmii erau conduși de același ofițer Lupu, devenit între timp general. Jandarmii nu au folosit atunci nici măcar tunurile cu apă, șefii lor invocînd convenții internaționale. Poate că o bătălie pierdută nu-ți dezonorează neapărat uniforma. Dar generalul jandarmilor a fost cercetat ulterior pentru neglijență în serviciu, pentru că și-a abandonat hainele militare și propriii soldați. Însuși președintele țării avea să afirme ulterior că interese oculte au făcut ca Justiția să nu ajungă la o soluție firească în cazul lui. Situația a fost salvată în acele zile, cum poate unii își mai amintesc, de premierul Radu Vasile la întîlnirea cu liderii minerilor de la mănăstirea Cozia, premierul avînd însă „argumentul" tancurilor scoase din cazărmi, la ordinul președintelui Constantinescu. În urma eșecului operațiunii de atunci a Jandarmeriei, ministrul de Interne Gavril Dejeu și-a dat demisia. În orice caz, se vede cum în istoria recentă, ca o ironie a sorții, mai apar legături între jandarmi și mineriade.

Dacă e să ne uităm și la evenimente mai recente, descoperim cazul omorîrii a doi protestatari albanezi din Kosovo, în 2007, cu gloanțe de cauciuc trase direct în cap dinspre detașamentul de jandarmi români care se aflau acolo sub mandat ONU de menținere a păcii. Ancheta oficială a ONU a stabilit vinovăția celor din contingentul românesc fără însă a putea depista persoanele respective. Contingentul a fost retras în țară înainte de finalizarea anchetei.

La manifestațiile din 2012, pro-Raed Arafat, care au degenerat în violențe, jandarmii și-au făcut în general datoria. Dar și atunci au fost violențe nejustificate și bine mi-aduc aminte că atitudinea lor a fost mai degrabă agresivă decît protectivă la adresa tuturor celor care se aflau pe străzi în acele momente. Cetățean pașnic fiind, nu te simțeai deloc în siguranță în apropierea lor.

Ce am văzut cu ochii mei

În fine, ajungem la momentul de vineri, 10 august 2018. În acea seară am străbătut în lung și-n lat toate zonele Pieței Victoriei. N-am de făcut vreo mărturie teribilă de acolo, ci doar niște simple observații. M-am apropiat rareori de cordonul de jandarmi, unde pluteau gaze lacrimogene. Pot spune că am văzut un incident dubios la un moment dat, în care un individ a izbit de caldarîm niște plăci de asfalt sau niște dale, în ideea de a le rupe în bucăți mai mici. Era cam pe unde se intersectează bulevardele Iancu de Hunedoara și Lascăr Catargiu. Lumea a început să strige la el, dîndu-se la o parte. Totul s-a petrecut foarte repede, omul dispărînd instantaneu cu pietre cu tot, de parcă l-ar fi înghițit pămîntul. N-am văzut alte provocări directe la adresa jandarmilor (nu înseamnă că n-au fost) în afară de aruncarea unor peturi cu apă din mulțime, ca reacție la auzul exploziilor petardelor cu gaze lacrimogene. Iar aceste petarde sau grenade erau trase cu o frecvență stranie. Cam la cîteva minute odată se auzeau una-două asemenea explozii. Am comentat lucrul acesta ca semănînd mai degrabă cu un program prestabilit decît cu o reacție la niște provocări aleatorii. Dădeau impresia că trebuia neapărat menținut nivelul gazelor din piață și nivelul tensiunii. După fiecare asemenea explozie, oamenii din toate colțurile reacționau instinctiv cu sloganul: „Nu plecăm! Nu plecăm!"

Pe la ora 11, parcă după o pauză ceva mai lungă de la ultimele explozii, am văzut un fel de trasoare roșii, ca niște artificii care erau lansate în sus și cădeau în mulțime. Cînd ajungeau pe caldarîm scoteau fum (mai văzusem și înainte, dar acum au fost mai multe și unele au căzut în apropierea mea). N-am auzit nici un fel de somație. De altfel, zgomotul provocat de scandări și de vuvuzele era de nedescris. N-am știut că se pregătea un adevărat atac. Am văzut însă cum, deodată, dinspre cordonul de jandarmi lumea o rupe la fugă în toate direcțiile. Am bănuit că e vorba de o șarjă a scutierilor, pe care nu-i vedeam din locul unde eram. Nu știam ce o motivase, dar mi s-a părut ceva extrem de periculos pentru că în mulțimea aceea (de oameni obișnuiți) se putea produce o busculadă. Printr-o adevărată minune, lumea nu s-a călcat în picioare. Mi-am amintit, de pe vremea cînd traduceam știri internaționale la BBC, că unele dintre cele mai înfiorătoare asemenea știri erau cele în care apărea cuvîntul *stampede*. Era vorba de busculade pe stadioane sau la manifestații de toate felurile cînd se crea panică, iar oamenii încercau brusc să fugă și se călcau în picioare. Se lăsa de obicei cu multe zeci sau chiar sute de morți și răniți.

Amestecul dintre brutalitate și prostie

Am văzut ulterior imagini televizate cu ce s-a întîmplat în alte locuri ale Pieței Victoriei. Și am văzut și afirmațiile făcute sub anonimat de un ofițer al Jandarmeriei care spunea că acel ordin de atac a creat riscul unei busculade cu eventuali morți și răniți, ceea ce mi-a confirmat temerile. Pe scurt, dincolo de sprayurile cu piper și de gazele lacrimogene care au afectat nenumărați protestatari nevinovați, dincolo de bastoanele de cauciuc folosite împotriva unor tipi care ridicau mîinile sus, dincolo de șuturile date unor persoane întinse pe jos, dincolo de folosirea tunurilor cu apă, dincolo de țintirea directă în corp cu cartușe de gaze, dincolo de agresarea (în ciuda tuturor regulilor internaționale) unor jurnaliști care filmau, dincolo de lovirea și imobilizarea unor turiști israelieni aflați într-un taxi, dincolo de gazele împrăștiate în ușa ambulanței SMURD, dincolo de înjurături, acțiunea Jandarmeriei (o spun chiar specialiști din interior) a riscat să producă niște consecințe teribile legate de învălmășeala mulțimii. Nu vreau să mă gîndesc ce ar fi fost atunci. E un lucru mai puțin comentat, dat fiind că n-a produs efecte, dar de o gravitate extremă. Se adaugă, bineînțeles, abandonarea camarazilor în mîinile unor bătăuși sau imbecilitatea de a ordona folosirea gazelor lacrimogene în așa fel încît să fie afectați chiar jandarmii. E clar că printre cei de acolo, comandanți sau subordonați, mulți erau foarte prost sau foarte greșit instruiți. Pe lîngă reaua intenție a unora a existat și o incredibilă doză de prostie. Și mai stupid pare totul cînd te gîndești că e vorba de o instituție în care oamenii se înscriu în mod voluntar. După așa ceva e evident că e nevoie de o reformare din temelii a Jandarmeriei. Dar la fel de evident e că, deocamdată, nu are cine să facă asta. Păcat de profesioniștii care, cu siguranță, încă există în instituție.

ready made

„Bosonul Zamolse este în versuri **Regele Lin** ce mână *corzile unele într-altele cînd bosonii devin grei* un alt aspect al forței Caosului. Este un *fulger fără țintă, ce-a schimbat gîndul vieții / cu moartea cea adîncă* pentru a transmite Sâmburul luminii de viață dătător în momentul Ruperii Simetriei corzilor atestată științific de *Yoichiro Nambu* la jumătatea secolului XX, cînd se produce o forță uriașă necesară transmiterii forței Bosonului ce poartă masa necesară a Fotonului."

prof. Olimpia Cotan-Prună,
„Din opera eminesciană:
Zamolse văzut
ca Boson al Universului cuantic",
mitologiadacieiedenice.blogspot.com,
12 ianuarie 2017

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Povestea muii

Unii pesediști sus-puși se enervează și pun Poliția să ia atitudine.

Jucăm toți, de vreo lună încoace, într-un captivant spectacol național, comic-tragic. Un cuvînt vulgar a cutremurat întregul cuprins centenar și ne-a aruncat pe toți într-o poveste atît de românească încît e imposibil să o putem istorisi altora cu toate nuanțele și alambicurile ei.

La început, era numai pe stadioane: acele locuri spectaculoase, construite cu sute de milioane de euro pe toată suprafața țării, în care oamenii urlă primitiv, în coruri enorme, spre extazul comentatorilor TV, „Vai, ce atmosferă minunată!". Nimeni nu protestează că se aruncă milioane de euro din bugetele publice pentru stadioane – locuri în care gloata devine agresivă. Dimpotrivă, construirea stadioanelor este de toată lumea aplaudată pentru că la stadion, se știe, se cultivă tot ce e mai bun în om. Scandarea cuvîntului a devenit, în ani, ceva absolut firesc pe stadioane. Dacă cineva mai ridica vreo obiecție, experții răspundeau scurt: „Ce vrei, dom'le, stadionul nu e Ateneu". Și gata! Adică e normal.

În redacție, ca buni români recenți, dezbatem și noi povestea muii. Ne-am adus aminte de un text pe care Mircea Cărtărescu l-a publicat acum aproape douăzeci de ani în paginile revistei noastre, despre scandările de pe stadioane românești. Acolo unde, la acea vreme, vorba cu care e lovit acum PSD era ghioagă împotriva echipelor adverse. Autorul *Levantului* punea vorba pe seama unui misoginism brutal: echipa adversă este un fel de tîrfă care trebuia umilită în văzul/auzul tuturor de întreaga haită din galerie. Coerent cu sine, Mircea Cărtărescu a avut și acum o reacție exemplară: dacă e vorba despre asta, pe el, antipesedist ireductibil, nu contați! Nu va scanda niciodată sloganul devenit veritabilă incantație, formulă de uns rănile frustrării generate de imposibilitatea de a învinge PSD la urne.

Apoi, vorba s-a strecurat în politică. La început, aluziv, cumva rușinos, în forma „Puie Monta", în preajma prezidențialelor din 2016. Apoi, direct, spusă pe bune, către un PSD exasperant. În fine, a apărut plăcuța de înmatriculare care a înnebunit România. Povestea ca atare e știută: un român din alte părți vine acasă cu o mașină astfel înmatriculată. Poliția o bîlbîie rău de tot. La început, nu face nimic. Plăcuța de înmatriculare este fotografiată și face un tur triumfal pe Facebook, site-uri, în presă. Unii pesediști sus-puși se enervează și pun Poliția să ia atitudine. Sau, zic alții, din slugărnicie tipic românească, Poliția reacționează din instinct, fără comandă politică. Faptul că reacția vine abia după ce toată țara a văzut plăcuța arată că reacția Poliției este comandată de la vîrf. Polițistul de la firul ierbii ar fi lăsat-o să treacă și, probabil, asta era cea mai înțeleaptă atitudine. S-a deschis ditamai dosarul penal,

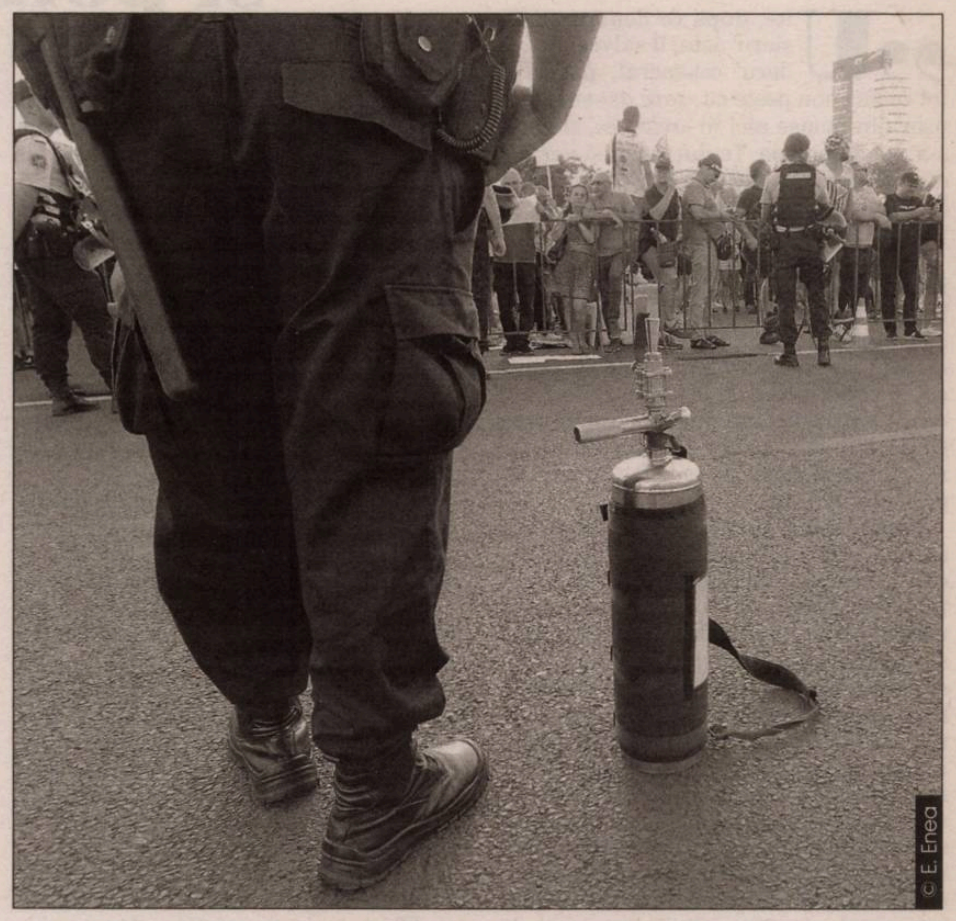

s-au pronunțat miniștrii de resort, unii dintre ei consultîndu-se chiar cu europenii pentru a obține argumentul reacției. A intervenit chiar și o ambasadă occidentală cu explicații. Evident, dosarul penal a fost rapid închis. Nu e nimic penal, iar plăcuțele de înmatriculare erau valabile. Antipesediștii au umblat pe străzi și prin memoria Internetului pentru a găsi situații similare în care Poliția nu a reacționat deloc. S-au găsit plăcuțele de înmatriculare ale fotbalistului Duckadam (Steaua) și s-a arătat că, iată, există și în România plăcuțe personalizate. S-au găsit și plăcuțe indecente (B 314 ZDA), semn că ceea ce a declanșat acum reacția Poliției nu a fost indecența cuvîntului dintîi, ci iritarea șefilor care provin din tribul politic desemnat de cuvîntul al doilea. De altfel, decența exprimării publice nu se apără cu Poliția. În America, de pildă, o asemenea întîmplare ar fi fost imediat pusă în discuție din unghiul libertății de exprimare. Nu știu dacă la noi a făcut-o cineva. Fapt este că noi nu avem nici cultura și nici practica judiciară americană în materie de *„first amendment"*, dar avem, totuși, un articol 30 în Constituție care, în primul alineat, zice că „libertatea de exprimare a gîndurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sînt inviolabile". Avem și un alineat 6 în același articol care spune că „libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine". Se referă acest articol doar la persoana fizică (așa cum ne-ar lăsa să înțelegem sintagma „viața particulară a persoanei") sau și la persoane juridice? Și care este măsura în care îngrădirea dreptului de liberă exprimare de la alineatul 6 trebuie aplicată în raport cu inviolabilitatea stipulată în alineatul 1? Asta ar fi fost o dezbatere extrem de interesantă. Dar ea nu s-a făcut, pentru că era nevoie de ceva specialiști. Or, în asemenea momente fierbinți, nimeni nu mai are chef de specialiști – acum e vremea galeriilor. Țara întreagă a devenit un stadion și poporul întreg a devenit o sumă de galerii. Nu sîntem la Ateneu.

Dar, chiar dacă nu a atins încă nivelul constituțional, dezbaterea muii a căpătat anvergură morală. Românul trage repede la morală – e judecata lui predilectă. Poate fi trivialitatea acoperită de patima anti-PSD? – iată întrebarea oricărui intelectual de azi. Se argumentează că, fiind vorba de PSD, orice, oricît de tare, e permis. Modul în care PSD conduce țara i-a exasperat pe opozanți. Amestecul de incompetență și tupeu, brutalitatea cu care calcă în picioare totul, elanul nerușinat și, mai ales, pericolul la care expune țara constituie motive suficient de tari să spui că e cazul să lăsăm bunele maniere deoparte și să le-o zicem „pe-aia dreaptă". Susținătorii mediatici ai PSD răspund cu aceeași măsură. Galeria lor *vs* galeria noastră. Pe de altă parte, se spune că „nu putem fi ca ei". Adecvarea limbajului contestării la nivelul comportamentului contestat poate fi o tactică utilă – dovada e că reacționează, se enervează, semn că abia acest urlet național îi atinge, dacă protestele în alte stiluri mai alese nu i-au atins. Dar unde mai este superioritatea care conferă întotdeauna un avantaj moral celui care critică? Dacă te comporți ca el, poate că ești ca el. Și atunci, ce legitimitate mai ai să-i ceri schimbarea?

Deloc surprinzător pentru cei care știu că nu există alt popor care se livrează voluptuos pierderii de vreme precum al nostru, dezbaterea muii va continua. Probabil va dobîndi noi valențe. Avem în cultura română veritabile meditații asupra înjurăturilor. De la Al. Paleologu la Emil Cioran, spirite fine au știut să explice cum, dincolo de vulgaritate, înjurătura românească semnifică ceva ce ține de cel mai profund specific național. Cum și PSD ține tot de cel mai profund specific național, iată o interesantă potrivire...

accent pe istorie

Mihaela SIMINA

August, acum 50 de ani

Interpretările emise de istorici, de-a lungul timpului, asupra momentului august 1968 (cînd trupele armate ale țărilor Tratatului de la Varșovia, cu excepția României, au invadat Cehoslovacia) se situează, în genere, unele mai cu patimă, altele mai moderate, în două direcții, susținînd fie teza unui Ceaușescu care a acționat mai degrabă în interes propriu, fie pe aceea a unui demers în interesul Republicii.

Interesantă este și interpretarea la cald a evenimentului de către populația românească, în rîndul căreia 21 august 1968 a emanat un puternic avînt patriotic. Exaltarea cetățenilor – care trebuie analizată și în contextul epocii – s-a manifestat, de exemplu, prin răspunsul entuziast la apelul autorităților de a se alătura gărzilor patriotice, menite să apere țara în caz de conflict cu URSS (vezi lucrarea *21 august 1968. Apoteoza lui Ceaușescu,* de Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, coordonator Lavinia Betea). Un caz elocvent este cel al lui Paul Goma, care, aflat în vacanță (chiar în luna de miere, de fapt) în stațiunea 2 Mai, la aflarea veștii, a decis să se întoarcă degrabă în București.

Aflase de la Radio București, conform propriei mărturii din cartea *Soldatul cîinelui,* că se constituie brigăzi patriotice. Primul gînd al scriitorului a fost să se înroleze. Modalitatea în care să facă acest lucru îi punea oarece probleme. Nu știa unde și la cine să se ducă pentru acest demers, așa că a considerat util să bată la ușa Uniunii Scriitorilor (nu era încă membru, dar exista un dosar de primire în analiză).

„Tovarășe, dumneata ai făcut pușcărie! Politică", a fost răspunsul primit de la Uniune. Ceea ce era perfect adevărat și perfect incompatibil (măcar la nivel de idee) cu dorința de a se înrola în gărzile patriotice ale regimului care-l condamnase. Și mai incompatibil era ce avea să se întîmple mai departe. Pentru a se înscrie în gărzile patriotice, i s-a comunicat lui Paul Goma, trebuia întîi să se înscrie în partid. Ceea ce a și făcut: „Am scris – după dictare – că eu, cutare, deși am făcut închisoare pentru delicte politice, în momentul de față, cînd Patria se află în pericol, cer să fiu primit în Partidul Comunist Romîn – ca singura forță organizatoare a rezistenței patriotice, întru apărarea pămîntului românesc împotriva agresiunilor din afară, oricare ar fi acelea", menționează, de asemenea, Paul Goma în volumul amintit.

Nu a trecut mult și entuziasmul patriotic a pălit, iar viața a revenit la normal. La normalul de acum 50 de ani.

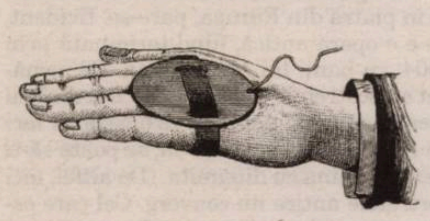

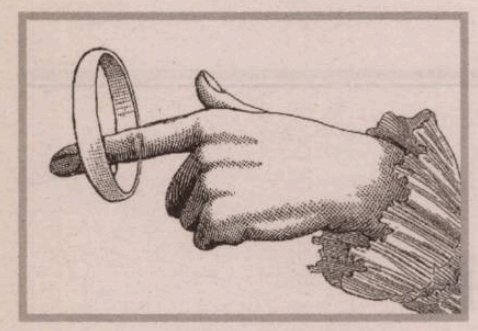

Selma IUSUF

legende **urbane**

Cumințenie și politețuri

„Uite, după ce denumești fișieru' ăsta, îl salvezi în folderu' consacrat, pui apoi tot ce faci nou peste cu *«save as»* și-l tragi ușor din mouse aici în *«release»*, și gata, s-a dus în emisie. Te duci apoi și verifici din *library* că e totul în regulă, da?" Eu dau din cap că am înțeles, ca o păpușă stricată. Omul continuă. „După aia..."

Mișcările, în secvențialitatea lor, le-am reținut, că încă am o memorie (selectivă) bună; am înțeles pînă la un punct și logica din spatele lor, pînă cînd bombardamentul de informație mi-a mîlosit creierul și capacitatea de înțelegere. Dar am continuat să dau din cap și, odată rămasă singură în fața șirului de operațiuni, fără a înțelege exact de ce le fac, m-am împotmolit definitiv.

Pentru că nu am deprinderea să insist, să spun stai, explică-mi încă o dată și, dacă e nevoie, ba chiar încă o dată. Am trecut printr-un sistem de școală în care n-avea nimeni timp, nici răbdare, nici structură să explice unuia sau altuia informațiile din lecția care venea livrată brut, tăiată în bucăți mari și aruncată pe tablă sau dictată repede, pur și simplu, de ne amorțeau mîinile pe stilou în goana de a scrie pe caiet despre metafore, genul liric și despre ce a vrut să spună poetul. În bancă trebuia să stai cuminte, în clasele mici exista pe vremea mea și oroarea aia, o comandă prizonierească de a sta cu mîinile la spate – o clasă întreagă de momîi cu mîinile încrucișate la spate, cu spinarea cocîrjată și cu ochii buimaci țintă la învățător.

Uite, dacă stau să mă gîndesc acum, nu-mi amintesc multe cazuri în toată școala, pînă la liceu, în care cineva să fi întrebat vreun profesor ceva. Orice. Dar cum se explică asta, de ce se face așa și nu altminteri, care e mecanismul din spate... nimic. Autoritatea era autoritate, pilula se înghițea direct, cu apă. Cine avea de înțeles mai multe, ori își bătea singur capul acasă, ori își chinuia părinții, ori se ducea direct la meditații. Școala era un loc de bifat și, ohoo, eram buni la bifat noi, din bănci, cînd nu chiuleam, profesorii de la catedră, la revedere, numai bine. Cu ceva excepții, desigur, dar nu despre ele vorbim acum. Și apoi, cum adică nu înțelegi, ce, ești prost?

Așa se face că un sistem indiferent de școlarizare, prin natura lui uniformizant și lipsit de perspectivele unor oarecari croieli făcute după individ, indiferența generală, lipsa reală de comunicare, toate astea s-au așezat mănușă peste o structură eminamente orientală a mea. Înțeleg prin structura asta orientală o atitudine în general de non-combat, imposibilitatea de a refuza și de a spune nu, o înțelegere profund greșită a ideii de a nu-l deranja pe celălalt, de a nu contrazice, de a fi amabil. O persoană drăguță, degrabă servitoare de rahat cu apă rece, cum ar veni.

M-am recunoscut iar în tiparul ăsta într-o discuție recentă cu un prieten IT-ist, mai mic ca mine, dar mai bine așezat în realitate. El stătea în realitatea lui ca într-un fotoliu, eu stau în a mea ca pe un colț de scaun fără spătar. Revenise în conversație cumva stereotipul bine înșurubat – în capul meu, cel puțin – că indienii din India sînt extraordinar de pricepuți într-ale calculatoristicii, *soft*-uri și programare, și așa mai departe. „Nu", îmi spune el surprinzător, „nu e așa ușor să lucrezi cu ei, nu generaliza", îmi spune. „Cum adică?", întreb, zdruncinată în tipul de convingere că indienii sînt așa și pe dincolo, englezii sînt nu știu cum, nemții altminterea, știți, locurile comune pe care le mestecăm la un moment dat în cap cu toții. „Păi", zice, „e greu să lucrezi cu ei pentru că aprobă tot ce le spui, îi întrebi dacă au înțeles și ei dau din cap, chiar dacă nu au înțeles." Ah, amabilitatea mea orientală, am recunoscut-o.

Să știți însă că de ceva timp lupt să scap de ea. Cu atît mai mult cu cît ce ni se întîmplă acum în jur reușește să mă scoată violent din starea asta. Nu e vreme de tăcut, nici de non-combat amabil. Știu că adevărul trebuie rostit și că întrebările trebuie puse cu insistență. Iar și iar. E datoria mea să ies din bula călduță. Începusem deunăzi o mega-saga a lui Auster. Peste o mie de pagini. 4, 3, 2, 1. Dar uite că nu e vreme de stat în casă.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Plaja Mamaia

„1) Taxa de bae este de 10 lei, plus un leu timbru de aviație. Elevii de școală 5 lei, plus timbru de aviație. Copii pînă la 7 ani cari nu ocupă singuri cabină, sînt scutiți de orice taxă.

2) Pe tot restul litoralului Mării, dela satul Mamaia și pînă la Institutul Bioceanografic, conform art. 2 și 7 din legea administrativă fiind un drept regalian, nu poate face nimeni baie, decît plătind o taxă de 5 lei de fiecare persoană. Se exceptează plaja din dreptul hotelului Rex, unde pe baza convenției aparte, încheiată cu Primăria, persoanele ce locuesc în hotel pot face baie fără plată, sub rezerva controlului Primăriei, că nu fac plaje persoanele ce nu locuesc în hotel. Nimeni nu poate face baie fără plată. Cei găsiți fără bilet de bae, pe plaja Mamaia, vor plăti întreitul taxelor de intrare. Pe restul plajei îndoitul taxei. Un personal special este însărcinat a încasa taxele la cei ce fac plaje, în afara terenului din fața băilor Mamaia și a hotelului Rex.

3) Se interzice instalarea de corturi pe plaje, fără plată, și fără o autorizație specială din partea Primăriei.

4) Este oprit scăldatul trupei, a cailor și spălatul oricărui fel de autovehicul pe porțiunea mai sus menționată. Pentru trupa hidro-aviației, se va fixa de Primărie un loc anume de baie, la Nord de hotelul Rex, aproape de satul Mamaia.

9) Publicul este rugat a avea o ținută cât mai decentă și de bună cuviință. Este interzisă orice atitudine care ar contraveni bunelor moravuri. Este strict oprit dansul în costum de baie, atât pe plaje cât și pe terasa Cazinoului."

Primăria Municipiului Constanța,
Ordonanța Nr. 16253
din 20 iunie 1939
https://dan-caragea.ro/blog/2017/11/01/plaja-la-constanta-mamaia-acum-80-de-ani/

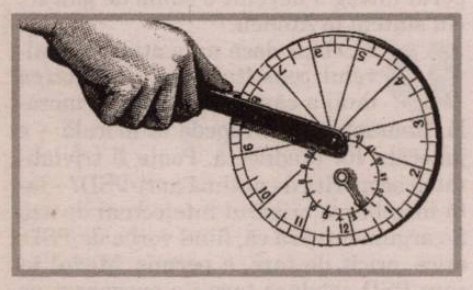

Cătălin PAVEL

o, ce **vestigii** minunate!

România pentru copii

Pentru că am scris aici mai demult despre aventurile arheologice ale pinguinului Apolodor, e prea tîrziu să mă mai scuz că aduc iar vorba despre o carte pentru copii. Am dat la librărie peste o traducere franceză (nu că ar fi mult de tradus) a unei cărți apărute foarte recent, în Polonia, cred, dacă mă iau după numele autorilor, Aleksandra Mizielinska și Daniel Mizielinski. Se numește *Hărți* și e desenată pentru acel public sever, dar drept, desemnat îndeobște drept „copii între 6 și 10 ani". Am deschis-o și, imediat ce mi-am dat seama că e vorba de hărți ale țărilor lumii – cîteva zeci –, a apărut în capul meu întrebarea aia extraordinar de chinuitoare, pe care o cunoaștem foarte bine: oare este și România prezentă?

Da, România este prezentă. Ne-am calificat. Am simțit o mare iubire pentru polonezi și, spontan, m-am gîndit: ce bine că i-am ajutat să-și evacueze tezaurul în 1939! Apoi am început să mă uit cine, din Europa, a fost lăsat pe-afară. Portugalia, Irlanda, Bulgaria, Ungaria, Norvegia, țările Baltice... Tot atîtea victorii istorice pentru ai noștri, chiar acolo în librărie. După puseul de naționalism balcanic, controlul l-a preluat obtuzul maniac profesional din mine. Am început să caut pe harta României pentru copiii din clasele primare niscaiva obiective arheologice, fără să apuc să mă bucur cum trebuie de desenele cu Parcul Romanescu din Craiova, Primăria din Arad, Catedrala din Galați, Cazinoul din Constanța, Palatul Culturii din Iași, Biserica Neagră din Brașov, Catedrala Sf. Mihail din Cluj și Dracula.

Cel mai vizibil obiectiv arheologic de pe hartă este Peștera Ursilor din Apuseni. Autorii i-au rezervat trei desene: unul cu stalactite, un schelet de urs de peșteră și o reconstituire artistică a ursului respectiv. Relația peșterii cu arheologia e de fapt indirectă, pentru că acolo, dacă nu mă înșel, nu s-a găsit nici un os uman, ci doar schelete de *Ursus spelaeus* (vreo 150), care nici măcar nu fuseseră vînați de oameni. Cei care fac arheologie paleolitică sînt totuși super-interesați de acest animal, deoarece e atît de important pentru evoluția omului. Asta pentru că pe de-o parte a fost în competiție directă, pentru spațiul locativ din peșterile din Carpați, Pirinei și Alpi, cu omul (atît de Neanderthal, cît și de Cro-Magnon – apoi primul și-a închis contul). Pe de alta, pentru că s-ar părea că acest urs a jucat un rol important în imaginarul religios al omului din paleoliticul tîrziu, asta dacă într-adevăr diferite aranjamente de cranii de urși prin peșteri sînt pe bune și nu accidente tafonomice. (Legat de asta, există și peșteri, ca Drachenloch în Elveția, unde se văd asemenea aranjamente, dar nu există nici un os uman.) Lîngă urși, polonezii au desenat doi copii, sub care scrie ANDREI și IOANA. Am fost colegi de școală.

A doua balama arheologică cu care cartea se leagă de rubrica noastră este imaginea templului mare circular de la Sarmizegetusa Regia. Ceea ce a desenat, corect, necunoscutul prieten polonez este reconstrucția de la fața locului a templului, care nu reflectă construcția din capitala dacilor. Parii de lemn originali n-au lăsat în urmă decît gropile în care au fost introduși, din adîncimea cărora putem deduce doar foarte aproximativ înălțimea lor, mai ales că nu știm ce greutate urmau să susțină. Solitari, ca în teoria cam extravagantă a unei structuri-calendar, foarte probabil nu erau. La fel de probabil e că nu arătau ca tuburile unui nai, ci că aveau înălțimi asemănătoare, după o logică arhitecturală, și erau încorporați în pereții templului. Turiștilor de azi li se oferă un cerc de pari de lemn, de înălțimi diferite, în care se află o altă structură din pari, ca o potcoavă, seamănînd teribil cu o instalație de artă modernă. Întîmplător sau nu, alături de acest desen polonezii îl pun pe Brâncuși, cu *Pasărea în spațiu*.

Al treilea și ultimul ingredient arheologic al hărții este basorelieful chipului lui Decebal, dintr-o stîncă de lîngă Orșova, cea mai înaltă sculptură în piatră din Europa, pare-se. Evident, nu e o operă antică, fiind terminată prin 2004, cu banii lui I.C. Drăgan. De semănat cu portretele antice ale lui Decebal nu prea seamănă, dar cînd urmează să faci un nas cu lungimea de 7 m, se poate să-ți tremure mîna cu dinamita. (De altfel, nici portretele antice nu converg. Cel care este, cumva, cel mai apropiat de eveniment, pentru că e reprezentat pe stela funerară a omului care a avut în mîini capul tăiat al lui Decebal, Tiberius Claudius Maximus, e pe cît de stilizat, pe atît de erodat; cel din scena sinuciderii de pe Columnă e doar un profil; bustul din galeria Braccio Nuovo, de la Vatican, e idealizat și atribuirea nesigură etc.) Decebal merita oricum mai mult de la miliardarii români, iar prin asta nu mă gîndesc la o statuie de 120 m înălțime, ci mai degrabă la o formă de mecenat cultural, azi aproape inexistent în România.

Nu zic ca strategia națională de cercetare să se bazeze pe lopățică și găletușă, dar un exercițiu istoriografic, chiar dacă aparent caraghios, nu strică. România arheologică, așa cum apare în *Hărți,* nu are trecut roman. Avem epoca pietrei, care este într-adevăr extrem de interesantă în România și, în general, perioada din trecutul nostru cea mai prezentă în discursul științific din străinătate. Îi avem apoi pe daci, care sînt mai interesanți în străinătate prin conexiunile cu fenomene meta-arheologice ca protocronismul și naționalismul. S-ar zice că moștenirea romană n-am putut-o comoditiza turistic suficient de percutant ca să concurăm cu alte țări unde romanii, lipsiți de orice discernămînt, au făcut amfiteatre mai multe și mai mari.

Aș mai vorbi despre două lucruri desenate pe harta României din cartea polonezilor care îmi amintesc de arheologie – Sfinxul din Bucegi și ardeii umpluți –, dar trebuie să plec la ora de oină.

Petre GURAN

Prizonierii istoriei

„Nu trageți, tovarăși“ au fost ultimele cuvinte memorabile ale lui Maiakovski înainte de se sinucide. Adevărul acestei butade este mai puțin important decît caracterul său verosimil, avînd în vedere regimul de teroare absurd pe care îl începuse Lenin și-l continua cu măiestrie Stalin. Ucis sau sinucis de Revoluție, Maiakovski, ca mulți alții, credea că istoria are un sens, că „ea“ se realizează prin forța partidului conducător, prin forța oamenilor muncii, prin forța tovarășului secretar general, care după dramatica sinucidere nu a ezitat să folosească memoria poetului pentru scopurile sale propagandistice. Istoria era deasupra oamenilor, istoria se scrie prin ei sau *împotriva* lor. Istoria era Revoluția, care se afla și la început, și la sfîrșit de parcurs.

Mutatis mutandis, dar într-o logică identică, Centenarul este batista istorică de pe tambalul format din nervii întinși ai societății românești. În numele Centenarului, de dragul Centenarului, totul se suspendă. Instituții simbolice ale neamului îndeamnă zilele acestea, generic și ambiguu, la pace și dialog, „mai ales că este anul centenar“, un fel de a zice „Ssst, liniște, România împlinește 100 de ani și vă rugăm să nu o treziți“. În plin conflict social exacerbat, unii vor să creadă că Centenarul poate fi cuvîntul magic pentru „liniștea noastră“.

Canonizarea politico-religioasă a Marii Uniri, fie incipient în interbelic, fie *ad nauseam* în regimul de tranziție postcomunist, s-a asociat în mod nefericit cu derivele autoritare și abuzive ale statului. Asimilarea deplină a evenimentului de către corpul politic al României contemporane se lovește de două aspecte problematice ale acestui eveniment istoric. Primul este caracterul său revoluționar. Succesul politic al Marii Uniri este, din punct de vedere geopolitic, rezultatul exploziei revoluționare de la sfîrșitul Primului Război Mondial. Căderea imperiilor beligerante, Rusia, Germania și Austria, la a căror conducere au venit forțe revoluționare, bolșevice sau naziste, pe termen mai scurt sau mai lung, a permis redesenarea hărții Europei, crearea unor noi principii de legitimitate și mai ales a unor forme de putere care rupeau radical legătura cu tradiția politică anterioară. România Mare s-a înscris pe jumătate în această schemă în sensul că abolise pe noul său teritoriu sistemele politice anterioare, dar păstrase o formă statală monarhică. Totuși, din punct de vedere al Vechiului Regat al României, două reforme majore schimbaseră substanțial contextul socio-politic: reforma electorală, care a scos din scena politică partidul conservator, și reforma agrară, care a eliminat de pe scena economică boierimea, vechea clasă a posesorilor de pămînt. Derivele naționaliste și violențele politice ale interbelicului țin de această natură revoluționară a noului stat național românesc, dar mai ales Marea Unire nu era culminația unui proiect secular, înscris în fibra istorică a națiunii, ci un nou început și o surpriză nesperată în multe privințe.

© C. Georgescu

Al doilea aspect problematic este caracterul incomplet al actului Unirii. El este numai o idee politică, o propunere facilitată de circumstanțele istorice evocate. Aceasta trebuia să fie urmată de ceea ce numim noi astăzi un proiect de țară sau un pact social sau o formă politică adecvată noii realități sociale. Monarhia românească a venit în întîmpinarea acestei necesități prin actele de liberalizare politică care au culminat cu Constituția din 1923, dar ideea național-liberală a fost foarte repede confruntată cu forțele centrifuge ale energiilor revoluționare de extremă dreaptă și de extremă stîngă. Al Doilea Război Mondial și instaurarea regimului comunist au pus capăt oricărei speranțe de a construi un regim consensual. Violențele politice s-au succedat și s-au amplificat pînă la instituționalizarea lor prin ideea comunistă a războiului civil permanent. Ciuntirea României Mari după încheierea confruntării militare mondiale numai pe frontiera nordică și estică este datorată opțiunilor politice ale învingătorilor, dar noua Românie comunistă nu s-a perceput nici o clipă drept continuatoarea proiectului național-liberal, ci drept expresia de limbă română a internaționalismului comunist. Faza tîrzie a național-comunismului n-a fost mai mult decît o strategie de legitimare a unui regim care intra în criză. Practic, pînă în 1990 nu s-a mai pus problema altei idei unificatoare decît cea a concepției marxiste despre istorie. În pofida promisiunilor simbolice, care au constat în schimbarea numelui oficial al țării, a drapelului și a imnului, conducerea post-comunistă a României nu a demarat cu onestitate proiectul reconcilierii naționale.

Astfel, după o sută de ani, Marea Unire rămîne un deziderat, o promisiune, o așteptare. Referința ceremonială și mitologizantă la evenimentul de acum o sută de ani nu rezolvă problemele prezentului. Dimpotrivă, instrumentalizarea partizană a ideii Marii Uniri aruncă în derizoriu acest deziderat și sapă la temelia națională a statului. Omogenizarea etnică produsă abuziv în timpul regimului comunist și a primilor ani ai tranziției prin încurajarea emigrării minorităților naționale din România nu a constituit un avantaj ideologic, ci dimpotrivă, a exacerbat antagonismul fundamental moștenit din comunism dintre beneficiarii și victimele regimului totalitar. Rezultatul a fost sărăcirea demografică și intelectuală a României prin emigrația masivă a păturii sociale cu aspirații meritocratice. Spirala consecințelor a înscris în cele din urmă și deschiderea unei noi falii, cea dintre populația rămasă în interiorul granițelor geografice și diaspora. Astfel, 10 august 2018 marchează un anticlimax al ideii de unitate națională. Concluzia inevitabilă a acestei evoluții este că etnicul în sine nu este o valoare politică în jurul căreia să poți crea o națiune. Acesta este eventual o coordonată teritorială care facilitează comunicarea. De altfel, ideea românească nu este la originile ei o idee etnică, ci afirmația autonomiei politice bazate pe statalitate și vocația de a forma un corp politic universal. Este ideea politică a universalității romane, care a dat naștere și ideei de demnitate umană universală.

Diaspora care s-a întors în România pe 10 august a făcut acest lucru în numele unui set de valori pe care le-a deprins în experiența sa de înstrăinare. Ea solicita de multă vreme un pact național fondator al României contemporane. Răspunsul din interior a fost atît de elocvent, într-un crescendo administrativ și legislativ al cărui deznodămînt a fost tot pe 10 august, încît are vocația să îngroape ideea națională. Orice festivism este în acest context neavenit. Avertizam, cu aproape cincisprezece ani în urmă, că festivismul naționalist, mai cu seamă pe latura sa bisericească, riscă să devină o cămașă a lui Nessus pentru oricine îl va îmbrăca pentru a trece puntea. Dar de ce ai trece o punte care nu știi unde duce? Sau știm unde duce istoria?

Cu atît mai mult referința la Centenar ca la o incantație magică trădează această gîndire istoricistă și teleologică, conform căreia sensul scurgerii timpului peste lungul șir al generațiilor umane este realizarea unei societăți ideale utopice. Hegelianismul, pe care s-a construit statul național, și marxismul, pe care s-a întemeiat statul proletar, își dau mîna în a promite omenirii un viitor de aur pe seama și în detrimentul omului de azi. După secolul maximei violențe interumane din istoria lui *homo sapiens,* datorate părții din omenire care s-a considerat cea mai avansată pe calea realizării societății utopice, sîntem avertizați, după expresia pusă în gura lui Maiakovski, că idolatrizarea istoriei sfîrșește în sinucidere fraternă.

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Adormirea Fecioarei

De la sfîrșitul secolului al VI-lea, după ce împăratul bizantin Mauriciu a hotărît generalizarea sărbătorii ierusalimitene de pe 15 august, Adormirea Maicii Domnului a început să se răspîndească în Răsărit și în Apus pînă la marginile Imperiului, devenind cea mai importantă zi a cultului marial. Decizia împăratului reprezenta o recuperare în orizontul ortodoxiei calcedoniene a unor tradiții prezente în mediile monofizite din secolele V-VI, relevante pentru disputele dintre „moderații“ lui Sever al Antiohiei și „radicalii“ lui Iulian de Halicarnas. Tradițiile care stau la baza acestei sărbători sînt apocrife, iar cei care le-au studiat în zilele noastre nu concordă în privința datării lor și nici a mediilor de origine. Pentru Simon Claude Mimouni, o autoritate în materie, textele anterioare secolului al VIII-lea despre adormirea și/sau înălțarea cu trupul a Fecioarei Maria, 62 în total, în siriacă, greacă, coptă, arabă, etiopiană, latină, georgiană și armeană, reflectă tocmai tradiții formate și dezvoltate în mediile monofizite. Pentru S.J. Shoemaker, care dezvoltă unele ipoteze ale lui Michel van Esbroeck, aceste tradiții au apărut în secolul al II-lea, în medii gnosticizante. Dezbaterea rămîne deschisă, deși cele mai vechi texte pot fi cu greu datate înaintea secolului al V-lea, ceea ce nu ar exclude existența unor credințe anterioare.

Ceea ce impresionează în toată varietatea mărturiilor anterioare veacului al VIII-lea este diversitatea: unele susțin adormirea (credința cea mai veche) și mutarea trupului Mariei în Paradis, unde așteaptă învierea generală; altele – adormirea, urmată de învierea cu trupul; altele înălțarea cu trupul. Cert este că fără detaliile lor nimic din reprezentarea Adormirii/Înălțării Maicii Domnului, pe care o avem astăzi, nu ar fi fost posibil.

În Răsărit, acest ultim episod al biografiei pămîntești, atît de discrete, a Fecioarei a fost transpus în textele liturgice și devoționale, ca o filtrare subtilă, prin selecții, rescrieri, comentarii, dar mai ales prin contemplarea tainei Fecioarei-Mamă a Fiului lui Dumnezeu, așa cum putem întîlni la Sfinții Andrei al Cretei, Ioan Damaschinul și Gherman al Constantinopolului, sau în *Viețile* mai tîrzii atribuite lui Epifanie Monahul și Simeon Metafrastul. Arta bizantină a știut să dea măreție și intensitate Adormirii, începînd cu perioada macedoneană și trecînd prin diferitele sale etape pînă la includerea în programul iconografic general al *Bizanțului de după Bizanț*. Nici aici variațiile nu lipsesc, însă elementele compoziției sînt aceleași. Esențială, crucea formată din orizontala trupului Fecioarei și verticala lui Hristos, în mandorlă, înconjurat de sumedenie de îngeri și ținînd în brațe sufletul mamei Sale ca pe un nou-născut: „Îngerii s-au mirat văzînd Adormirea Fecioarei. Cum Fecioara se mută de pe pămînt la cer?“ Scena, reprezentată de regulă pe peretele vestic al bisericii, corespunde simbolic icoanei Maicii Domnului cu pruncul din conca altarului. La Răsărit, Născătoarea de Dumnezeu, cea „mai înaltă decît cerurile“, prin care Întruparea a fost cu putință, oferind contemplației smerenia Fiului lui Dumnezeu întrupat. La Apus, Fiul cel Înviat primește în lumina Sa sufletul mamei Sale, născîndu-l la o nouă viață. Această naștere în chiasm – a Fiului în lume, a mamei Sale la viața veșnică – îmbrățișează întreaga istorie a mîntuirii, pe care iconografia o redă cu un rafinament fără egal: tandrețea firească a mamei față de pruncul său, gingășia suprafirească a Fiului lui Dumnezeu față de cea care îi este mamă, dar și fiică.

Nu întîmplător tradiția răsăriteană a lăsat sensurile să se discearnă în poezie, singura capabilă de antinomiile unui astfel de mister. Imaginile Adormirii nu sînt privilegiul Răsăritului. Pot fi contemplate, în cea mai pură linie bizantină, la Palermo sau, într-o cheie ușor latinizată, la Santa Maria Maggiore sau Santa Maria in Trastevere. Iar dacă în Răsărit a scris Ioan Damaschinul, Apusul l-a avut pe Dante, autorul unora dintre cele mai frumoase versuri dedicate Mariei: *„Vergine madre, figlia del tuo figlio, / umile e alta più che creatura / termine fisso d'eterno consiglio, / tu se' colei che l'umana natura / nobilitasti sì, che' l suo fattore / non disdegnò di farsi sua fattura“* (*Canto* XXXIII).

Bogdan Tătaru-Cazaban *este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

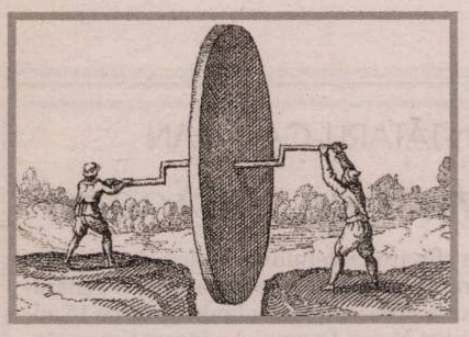

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Voluntari, dar proști

Cătălin Tolontan și Mirela Neag observă, într-o anchetă publicată de *Libertatea,* că n-am părăsit, probabil, niciodată cu totul anii '90. Oamenii acelor ani continuă să paraziteze bugete și să ia decizii în numele nostru.

Decizii asemenea celei de vineri seară, cînd imbecilitatea unor demnitari și funcționari a obligat peste patru sute de oameni să ceară ajutorul cadrelor medicale pentru simplul motiv că au dorit să își exprime nemulțumirea față de felul în care e condusă țara.

Numărul e fără precedent în istoria recentă și e o minune că nu s-au produs răni fatale acolo. Intervenția forțelor de ordine a fost, o scriu fără rezerve, brutală, stupidă și înfricoșătoare. Victime i-au fost de-a valma cetățeni, jurnaliști, turiști și oricine s-a nimerit, cu motiv sau nu, prin centrul Bucureștiului.

N-am să o descriu aici încă o dată, au făcut-o suficienți oameni, am să insist doar asupra unui singur aspect: mult după ce Piața fusese ocupată de brutele fără minte ale doamnei Carmen Dan (vă amintiți, nu mai departe de acum două săptămîni îi pomeneam numele în acest spațiu), pe străzile adiacente, jandarmii încă fugăreau oameni.

Însă insistența agresiunii, inutilitatea ei, violența gratuită și excesivă i-au convins pe o parte din locuitorii orașului să își deschidă curțile și casele pentru adăpostirea manifestanților. Știu că e doar un detaliu în marea poză a acelei seri, dar îl amintesc aici pentru că ăsta este orașul meu, Bucureștiul de care sînt mîndru.

Nu Bucureștiul rețelelor care i-au ocupat administrația și care importă din Voluntari cozi de topor suficient de stupide cît să dea ordine de reprimare a manifestațiilor neconvenabile. Nu Bucureștiul invadat de insecte – tigri de platan și muște verzi de buget, nu acel oraș. Ci locul acela în care oamenii regăsesc solidaritatea sub pumnii unor forțe de ordine conduse de indivizi cu demnitatea ruginită și caracterul absent.

Mult după ce Piața fusese ocupată de brutele fără minte, pe străzile adiacente, jandarmii încă fugăreau oameni.

Ați observat cum autoritățile statului au avut cuvinte bune doar pentru jandarmi? Mă întreb de vreo cîteva zile cum or fi fost primite cuvintele astea în rîndul trupelor trimise să lovească în populație. Oare jandarmul român o realiza că vremelnicii ăștia care îi plîng pe umăr o fac dintr-un interes punctual și meschin? L-am auzit pe unul dintre reprezentanții lor vorbind despre monopolul violenței legitime. E îmbucurător că un posesor de pulan citează din Max Weber, dar ce e oare legitim în lovirea și gazarea nediscriminatorie a unor cetățeni între care se găseau persoane cu dizabilități, minori și vîrstnici? Ce e legitim în minciuna de PR care a însoțit primele ore de după manifestație? Ce e legitim cînd unul dintre comandanții dispozitivului vorbește despre „jandarmi morți" ca să își justifice brutalitatea?

Și ce e legitim în mandatul conducerii Primăriei Capitalei cînd nici urmă de empatie nu răzbate pentru locuitorii gazați, alergați pe străzi și urcați aiurea în dube? Pe cine reprezintă astfel de autorități? România guvernată de jandarmi, cu capitala în orașul administrat de tăcere convenabilă. Oare cît de încleștate le sînt maxilarele de nu pot spune două vorbe pentru cetățenii ale căror impozite le administrează/parazitează de ani de zile? Cîtă frică și cîtă ură zace în ei?

Ne-am obișnuit cumva cu cinismul ăsta și este regretabil, cred, că e nevoie de un eveniment extraordinar ca să observăm, încă o dată, ce distanță uriașă este între mediul politic și cetățeni. Și cînd spun asta mă refer la toate partidele. Nu, nu cred că seamănă între ele decît pînă un punct. Ceea ce cred însă e că mai toți politicienii români au pierdut cumva controlul asupra societății. Cînd nu sînt de-a dreptul ticăloși sînt confuzi. Nu își mai înțeleg țara. În replică, pe diverse paliere, oamenii au început să rupă contractul care ne ține împreună. Sîntem într-un soi de spirală în care interesele comune cedează celor particulare, iar visul unei societăți incluzive devine utopic. Au gazat numitorul comun.

Vineri seară, în București, am mai avut o dovadă. Decizii care par luate mai degrabă de crima organizată decît de niște indivizi responsabili și cu bun-simț. Consecințele acelei nopți se vor simți pe termen lung. Se vor simți în disprețul pentru forțele de ordine, în depărtarea unora de soluții politice de durată și în atmosfera generală de suspiciune care învăluie totul ca o ceață toxică după un accident industrial.

Sînt sigur că mulți dintre funcționarii care fac astfel de aberații posibile nu au reprezentarea corectă a luptei. Nu își dau seama cît de mult cîștigă proprietarii lor și cît de puțin au ei de profitat. Și cît de mult pierdem cu toții.

Acești grăjdani care ajung în cele din urmă să plătească factura. Sînt sigur că unii dintre ei o fac aproape gratis. Voluntari, dar proști.

Cred totuși că e o diferență față de anii '90. Atunci aveam totul de cîștigat, acum avem totul de pierdut.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

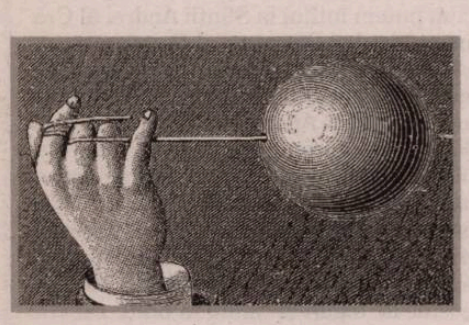

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Furtună într-o ceașcă de cafea?

„Dacă aveți dolari, euro sau aur la saltea, mergeți la bancă să-i schimbați pe lire! E o luptă națională." Așa sună îndemnul – era să zic porunca – pe care președintele Recep Tayyip Erdogan l-a adresat conaționalilor săi vinerea trecută, pe cînd criza monedei naționale turcești nu ajunsese încă la cote critice. Luni, lira turcească avea să atingă cel mai scăzut nivel raportat la euro din ultimii 13 ani. Declinul a început însă încă din luna ianuarie. De la începutul anului și pînă acum, lira turcească a pierdut aproape 40% din valoare. Asta, în vreme ce economia țării e în expansiune. Cum s-a ajuns aici?

Pe de o parte, e vorba de probleme structurale ale economiei turce: inflația a crescut vertiginos, diminuînd puterea de cumpărare a familiilor. Multe companii s-au îndatorat, masiv, în dolari, ceea ce le fragilizează în cazul unor fluctuații (iar dolarul crește, pe fondul revigorării economice a Americii). În plus, economia, în ansamblu, e deficitară și depinde de investiții străine. Or, investitorii au tot mai puțină încredere în economia turcă. Din cauza evoluțiilor politice și a involuției democrației. Dar și pentru că s-au deschis noi piețe, noi oportunități mai atractive. Lipsa de încredere în lira turcească, prin efectul bulgărelui de zăpadă, scade încă și mai mult apetența investitorilor. Ar mai fi de adăuugat aici și relațiile tensionate cu Statele Unite ale Americii și cu Occidentul, în general. O majorare a taxelor pe importul de oțel și aluminiu din Turcia decisă de Washington strînge și mai mult robinetul cu dolari.

Cît despre președintele Erdogan, acesta spune, pe de o parte, că toată această criză ar fi inventată, fără un fundament real, și alimentată în mod artificial. E, după cum a spus, ca „o furtună într-o ceașcă de cafea". Ea ar fi generată de un complot internațional îndreptat direct înspre țara sa. SUA și alte state occidentale ar purta un război împotriva Turciei, iar dolarul, euro și aurul ar fi „gloanțele, obuzele și rachetele" acestui război economic. Relațiile Turciei cu Statele Unite au escaladat în urma deciziei Ankarei de a aresta mai mulți cetățeni americani – printre altele, ca represalii pentru refuzul Washington-ului de a-l expulza în Turcia pe predicatorul Fethullah Gülen, considerat de Erdogan ca principalul vinovat pentru tentativa de puci de anul trecut. Și relațiile cu Germania au ajuns într-un punct critic. Cancelarul german Angela Merkel i-a solicitat în repetate rînduri președintelui turc să elibereze mai mulți jurnaliști, cetățeni germani, critici ai regimului de la Ankara.

Guvernul încearcă să rezolve criza monedei cu forțe proprii.

Într-un singur punct are dreptate președintele Erdogan atunci cînd acuză SUA și Occidentul: escaladarea relațiilor va restrînge opțiunile Turciei și o va obliga să se îndrepte spre Rusia.

„Într-un moment în care Răul continuă să bîntuie prin lume, acțiunile unilaterale ale aliaților noștri de zeci de ani, adică ale Statelor Unite ale Americii, împotriva Turciei nu fac decît să submineze interesele și securitatea Americii. Înainte de a fi prea tîrziu, Washington-ul trebuie să renunțe la ideea greșită că relația noastră poate fi asimetrică și să se înțeleagă faptul că Turcia are alternative. Dacă nu va reveni asupra acestui tip de unilateralism și asupra lipsei de respect în ceea ce ne privește, vom fi nevoiți să ne căutăm alți prieteni și aliați" – a transmis Erdogan într-o scrisoare publicată și de *New York Times.* Are dreptate să denunțe unilateralismul american, un efect direct al „doctrinei" Trump, însă uită sau nu vrea să pomenească de schimbarea de direcție în politica externă a Turciei. Care a început deja, încă dinaintea crizei de acum, să-și caute „alți prieteni și aliați", printre care Rusia.

Stat membru al NATO, partener strategic al SUA, Turcia ar avea nevoie mai mult decît oricînd de sprijin extern. Deocamdată, guvernul încearcă să rezolve criza monedei cu forțe proprii. Banca Centrală turcă a anunțat luni o serie de măsuri. Printre altele, Banca Centrală a asigurat că va oferi băncilor lichiditățile necesare pentru tranzacții precum și reducerea rezervelor minime obligatorii. În plus, Turcia va acționa împotriva comentariilor negative cu privire la prăbușirea economiei în rețelele sociale. Ministerul de Interne a identificat în jur de 400 de conturi unde au apărut comentarii provocatoare sau alarmiste despre devalorizarea monedei naționale. Banii suplimentari înseamnă o gură de oxigen, dar e cam puțin pentru un organism aflat în colaps. Iar cenzura nu poate salva o economie. Ce mai rămîne de făcut?

A solicita ajutor extern, din partea aliaților tradiționali, ar presupune din partea președintelui Erdogan o flexibilitate și o deschidere spre negociere – în joc vor fi, probabil, inclusiv restabilirea democrației. Ar mai fi, bineînțeles, varianta unui împrumut de la instituții bancare internaționale, dar Erdogan nu poate juca în același timp cartea suveranității și împrumuta bani de la FMI. E puțin probabil ca Rusia să poată contribui în vreun fel la însănătoșirea economiei turcești. Și atunci, cine plătește datoriile acumulate? Ar mai rămîne, poate, o speranță în Allah. Deși un deficit de peste 40% din PIB e mult, chiar și pentru Atotputernicul...

Spiritul critic

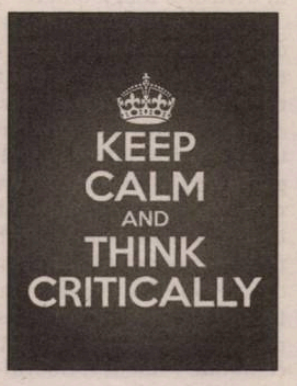

Texte și opinii de:

● Ioan STANOMIR
„Maiorescu, spiritul critic și luciditatea patriotică“
● Mircea VASILESCU
„O sută de ani de spirit critic?“
● Cristian PREDA
„Acest om fără inimă, fără suflet, fără creier“
● Cristian VASILE
„Spirit critic *vs* critică și autocritică în comunismul românesc: implicații pentru lumea intelectuală“

argument

Spiritul critic, o formă fără fond?

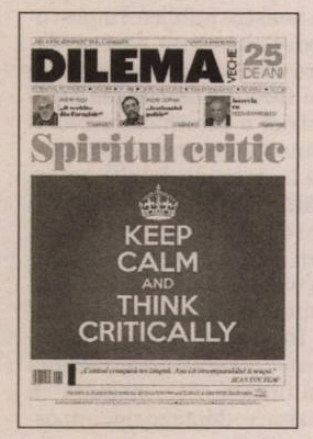

Învățăm la școală că Titu Maiorescu a fondat cultura română modernă pe ideea-forță a spiritului critic și că așa s-a dezvoltat ea mai departe. Tot la școală aflăm cît e de important să ai spirit critic (las la o parte că una dintre cele mai întemeiate critici la adresa sistemului nostru de învățămînt este tocmai aceea că atrofiază pînă la desființare spiritul critic din elevi). Prieten mi-e Platon, dar mai prieten adevărul! – ridică-te și spune ce gîndești, gîndește cu capul tău și nu lua nemestecat ce au gîndit alții, critică și îndreaptă lucrurile nedrepte, discerne tu ce-i bun de ce-i rău…

De multe ori, una înveți la școală și alta găsești în lume, iar pentru intelectuali puține sînt momentele de satisfacție mai mari decît cele în care descoperă nepotrivirile dintre cărțile lor și viață. Bucuria descoperirii unei asemenea nepotriviri este, în fond, o vanitate, căci de pe urma ei un intelectual se apucă să scrie ceva menit să îndrepte inadecvarea. Sau, poate, nu e vanitate, ci spirit critic…

Poate că raportarea critică la ceea ce scrie în cărți așa se și face: cu viața de mînă. Că dacă ai în mîna cealaltă o altă carte care scrie pe dos decît cea după care ai învățat, de fapt nu rezolvi nimic. O carte care contrazice o altă carte nu e mare lucru, dar o carte contrazisă de viață, asta da întîmplare!

Ce vreau să spun este că aventura spiritului critic la noi bate orice e prin cărțile de istorie culturală. Știți, desigur, povestea luptei lui Maiorescu cu formele fără fond. Văzînd cum toată lumea critică pe toată lumea, cum toți sînt nemulțumiți de ceva și, în același timp, nimic, dar nimic nu se schimbă, m-am întrebat dacă nu cumva spiritul critic este doar mimat sau este o perversiune a obedienței. M-am întrebat dacă nu cumva spiritul critic însuși a ajuns un fel de formă fără fond, odată ce a început să fie practicat de români. Dar, oare, își mai amintește cineva ce însemna spirit critic la Maiorescu? Dar, în cultura română, ce sensuri a căpătat spiritul critic? Dosarul de față este doar începutul răspunsurilor… (**Sever Voinescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Ioan STANOMIR

Maiorescu, spiritul critic și luciditatea patriotică

În clipele în care delirul demagogic devine copleșitor, recursul la spiritul critic ne permite regăsirea drumului drept. Spiritul critic, cu a sa justă măsură, este capabil să traseze, acum, ca și în urmă cu un secol și jumătate, cărarea pe care trebuie să o urmăm, spre a evita capcanele pe care ni le întind tentațiile propriului orgoliu intelectual. Pentru individ, ca și pentru comunitate, spiritul critic stabilește acel standard fără de care ordinea și echilibrul devin imposibile; el luminează, chiar și în cele mai teribile clipe, asemeni unui far în furtună.

De aceea, revenirea la sursele din care se nutrește spiritul critic apare ca obligatorie ori de cîte ori impostura atacă fibra noastră intelectuală. Himerele pe care le convoacă contemporanii noștri au în spiritul critic un obstacol redutabil. Luciditatea pe care o cuprinde pedagogia sa este una impopulară, mai cu seamă atunci cînd exaltarea trufașă face să amuțească modestia și decența. Spiritul critic este antidotul de care nu ne putem lipsi. Natura sa profilactică ne permite să înfruntăm crize și demoni, cu speranța în valorile care ne dau coerență și coeziune. Educația patriotică nu poate fi gîndită fără acest apel, constant, la rădăcinile sale.

Pedagogia lui Maiorescu

Le datorăm lui Maiorescu și junimiștilor întemeierea culturală și politică a acestui instrument menit să prevină derapajele megalomanice și să ne încadreze, fericit, progresul național în făgașul organicității. Odată cu Maiorescu, privirea pe care o îndreptăm asupra identității noastre nu mai poate fi aceeași, căci ea se încarcă de energia unei introspecții unice. Unicitatea lui Maiorescu stă, poate, tocmai în limitele personalității sale. Străin de pulsiunile genialoide și ciclopice ale atîtora dintre înaintași sau contemporani, fără a poseda anvergura himerică a unor Heliade sau Hasdeu, Maiorescu a fost înzestrat cu o extraordinară capacitate de a sesiza nemăsura ce poate distruge arhitectura unei culturi. Ochiul său victorian a fost capabil, chiar de la început, să sesizeze dizarmonia, notele false, ridicolul, grotescul. Calitatea clasică a textelor sale polemice este oglindirea acestei sensibilități ce îi modelează personalitatea. Răceala olimpiană pe care i-o reproșează inamicii și detractorii este marca inteligenței ce preferă, întotdeauna, măsura în defavoarea exaltării grandilocvente.

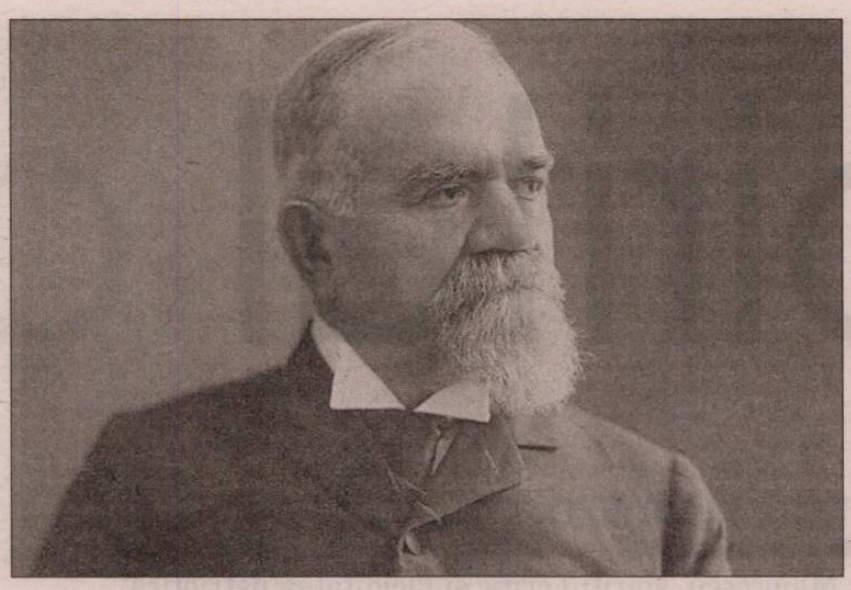

„Ne-am schimbat între timp; și Maiorescu odată cu noi."

NICOLAE MANOLESCU

„...și nu mă lăsa niciodată să cad în păcatul vulgar de a crede că sînt persecutat de cîte ori sînt contrazis."

RALPH WALDO EMERSON

„Arta a cărei materie este cuvîntul va presupune întotdeauna un spirit critic și creativ pentru că orice discurs este, în fond, o critică a vieții: numește, caracterizează, judecă și, astfel, creează."

THOMAS MANN

Spiritul critic este, chiar din momentul intrării lui Maiorescu în spațiul public, unealta chirurgicală care se exersează în mod polemic. Campaniile sale sînt menite să elibereze terenul pentru un alt canon și o altă sensibilitate care va veni. Dimensiunea implacabilă a ofensivelor sale face ca dușmanii pe care îi plasează în insectarul său să ne fie, astăzi, cunoscuți doar prin lectura sa. Maiorescu instituie, prin spiritul critic pe care îl recomandă, o autentică revoluție de gust și de perspectivă. Victorian, Maiorescu este necruțător. Noua sa direcție este ridicată pe ruinele celei vechi. Opera sa este una de ecarisaj, îndrumată fără ezitare și cu tenacitate.

Spiritul critic este, de la început, așezat de Maiorescu și de junimiști sub dublul semn al moderației și al organicității. Delimitarea de pașoptism, atît de importantă în ecuația reflecției sale, înseamnă nu numai repudierea unei tradiții naționale, ci și delimitarea de un curent al radicalismului european. Maiorescu este, în ceea ce are mai profund și matur ideologic, un liberal-conservator european, unul afin, în intuiții și în analize, cu Guizot sau Tocqueville. Matricea sa intelectuală este una burkeeană, atentă la echilibrul care trebuie stabilit între schimbarea necesară și conservarea prudentă.

Maiorescu nu este, prin ereditate și educație, un vechi conservator, ci este mai degrabă un *whig* ce aspiră la stabilirea unui curs al stabilității și al organicității. Maiorescu este, spre deosebire de P.P. Carp, un intelectual ce nu aparține aristocrației, iar argumentele sale critice nu țintesc, niciodată, spre venerarea oarbă a trecutului, ci spre temperarea exceselor imprudente de sorginte pașoptistă. Privit în context occidental, Maiorescu se înscrie în genealogia unui curent ilustru, unul care îmbină, vizionar, încrederea în libertate cu neîncrederea în nivelarea socială. Maiorescu nu este un „reacționar". Campaniile sale nu au ca obiectiv stagnarea, ci progresul înțelept și măsurat. Luciditatea sa este incompatibilă cu orice formă de utopie, regresivă sau prospectivă.

Ostilitatea de care a fost însoțită gîndirea lui Maiorescu este explicabilă prin neînțelegerea judecăților sale memorabile. „Formele fără fond", temelia edificiului său intelectual, au devenit un loc comun, în vreme ce paginile sale au fost invocate, dar din ce în ce mai puțin recitite. În cele din urmă, „formele fără fond" sînt nu o invitație la încremenire, ci un apel la încadrarea progresului și a modernizării pe un drum care să fie unul fecund. Spiritul critic este cel al „noii direcții", orientat fiind spre edificarea prudentă. Ca orice intelectual de sorginte burkeeană, Maiorescu nu poate miza decît pe adaptarea inteligentă, pe moderație și pe reformă. Elanurile utopice pașoptiste îi sînt străine. Nu formulele magice conduc la eliminarea mizeriei unei societăți, ci truda tenace, animată de atenta înțelegere a contextului la care se aplică schimbările. Modernizarea, spre a fi de durată, trebuie să fie una așezată pe temelii trainice, iar nu pe stratul butaforic al delirului megaloman.

Pentru Maiorescu, direcția spiritului critic a fost inseparabilă de o examinare, lucidă, a comunității naționale. Maiorescu a imprimat junimismului nu doar disprețul față de mediocritatea fals patriotică, ci și față de exaltarea demagogică. Maiorescu și Carp au fost, într-un mediu contaminat de antisemitism, ostili față de antisemitism. Eseul lui Maiorescu, *Contra școalei Bărnuțiu,* este una dintre cele mai puternice critici ale patologiei antisemite. Cît despre contemporanii săi, Maiorescu nu a încetat să recomande remediul liberal-conservator al educației ce întărește autonomia individuală, prin eliminarea dependenței de statul atoatestăpînitor. Reforma maioresciană a școlilor, apărată în discursurile sale parlamentare, ar fi fost menită să încurajeze un salutar instinct capitalist al stării de mijloc. În această stare de mijloc, Maiorescu vedea, simbolic, fundamentul regimului constituțional. Etatismul și centralizarea au fost răul care a bîntuit România: critica maioresciană este una profetică. Limbuția, verbozitatea, demagogia nu pot înlocui devotamentul patriotic.

Luciditatea maioresciană este, în vremurile noastre, antidotul pe care îl putem administra, spre a combate simptomele patologiei noastre publice. Impostura nu este niciodată inocentă, căci ea slăbește, fatal, fibra decenței colective. Beția de cuvinte care face din invocarea strămoșilor și a patriei o rețetă de parvenire este, în vremurile noastre, amplificată mediatic. De la dacopați la alte soiuri protocronice, rătăcirile de acum le evocă pe cele înfierate de Maiorescu. Patriotismul este, pentru cei care rămîn fideli direcției sale, un exercițiu discret al libertății și al lucidității. Megalomania ceaușistă trăiește în mediul online, mobilizînd resentimente. Terapia maioresciană a moderației militante este chemată să înfrunte, fără ezitare, demagogia, impostura și prostia publică.

Patriotismul în limitele adevărului, tenace și lipsit de emfază, este cel pe care îl întemeiază critica maioresciană. Revenirea la Maiorescu este, în România lui Liviu Dragnea, o formă de apărare a decenței noastre colective. În contra mediocrității agresive și triumfătoare, spiritul critic reabilitează măsura, libertatea și curajul. Cacofonia demagogică nu este și nu poate fi alegerea noastră.

Ioan Stanomir *este profesor la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, specialist în drept constituțional. Cea mai recentă carte a sa este* Rusia, 1917. Soarele însîngerat. Autocrație, revoluție și totalitarism, *Editura Humanitas, 2017.*

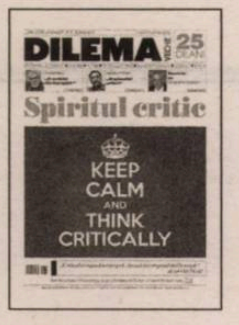

Sorin COSTREIE

Gîndirea critică

Gîndirea critică înseamnă multe lucruri astăzi: o disciplină academică, un set de competențe- cheie, cursuri, cărți, conferințe, asociații etc. Dar, dincolo de toate acestea și de lipsa unei definiții exacte și unitare, cred că *gîndirea critică* înseamnă în primul rînd o atitudine mentală: este acel mod sceptic prin care ne raportăm la lume. Asta nu înseamnă să devenim niște soacre bombănitoare și veșnic nemulțumite; nu, înseamnă să nu credem în nimic orbește și să nu luăm decizii pînă nu avem parte de niște opinii adevărate și întemeiate. Înseamnă să avem o atitudine critică, să fim mai întîi sceptici cu privire la tot și toate, să întrebăm dacă lucrurile stau așa cum ne apar sau cum ne sînt prezentate și abia după aceea să luăm decizii și să acționăm. Problema deciziei este crucială: sîntem nevoiți să luăm decizii mici sau majore tot timpul: cu ce mă îmbrac în dimineața asta, ce mănînc la prînz, cu cine mă întîlnesc diseară, îmi dau sau nu demisia, mănînc ciocolată, candidez, mă căsătoresc, divorțez etc. Toate acestea ar trebui să fie parte a unui proces decizional cît mai rațional și obiectiv. Dar oare așa stau lucrurile? În mare parte acționăm haotic, subiectiv și sentimental. Și aici intervine gîndirea critică, acea parte rațională din noi care știe că poate cel mai irațional lucru este să ne credem ființe pur raționale. Nu există așa ceva! Există doar o rațiune care trebuie să dea seama de visceralul și iraționalul din noi.

Ce este gîndirea critică?

Academic vorbind, gîndirea critică este un domeniu derivat din logică (numit uneori și logică informală, *baby logic* sau *soft logic),* în care se analizează cu precădere raționamente valide în contexte (decizionale) cotidiene. Ideea de bază este că gîndirea noastră se poate îmbunătăți semnificativ în urma unui proces de autoanaliză. Gîndirea critică este în primul rînd un act de gîndire a gîndirii, de meta-gîndire, în care identificăm greșelile de raționament și prejudecățile de care avem parte cu toții de-a lungul unei zile. În spațiul universitar sînt cursuri și manuale de specialitate care ne învață cum să gîndim mai bine. Aici prejudecata principală este că avem parte cu toții de gîndire, deci ce mare lucru ar fi să gîndim mai bine? Trebuie doar să ne gîndim un pic la cum gîndim și gata. Dar tocmai aici e capcana, căci întoarcerea gîndului asupra lui însuși este un proces complex și complicat în care trebuie să identificăm și să îmbunătățim acele ingrediente ale gîndirii care ne-ar ajuta să avem o gîndire mai clară și mai articulată. Sigur, cum cu toții ne pricepem la sport, medicină, educație și politică, de ce să ne mai batem capul cu așa ceva? Tocmai pentru a ne îmbunătăți aptitudinile cognitive în toate aceste domenii de „excelență" și în multe altele. Așa cum putem învăța să mîncăm mai sănătos, să dormim mai bine, să lucrăm mai eficient, tot așa putem, prin antrenament și gîndire reflexivă, să gîndim mai bine, mai riguros și mai creativ. Un astfel de curs este în genere focalizat pe analiza logică a argumentelor pe care le folosim în a combate sau susține un punct de vedere. Un astfel de curs universitar este ceea ce se cheamă o disciplină transversală, deoarece nu vizează niște competențe specifice, ci unele generale, de care avem nevoie cu toții.

La ce e bună gîndirea critică?

Fiind bazată pe o autoanaliză cît mai rațională și obiectivă, gîndirea critică ne ajută pe plan personal să ne cunoaștem limitele și să acționăm în consecință. Indirect, ne forțează să ne dezvoltăm inteligența emoțională și să ne gestionăm cît mai bine trăirile afective. Nu putem să luăm decizii raționale și să facem analize obiective dacă ne lăsăm dominați de dorințe și afecte. Pe plan social, gîndirea critică ne ajută să facem față mai bine prejudecăților și manipulării la care sîntem expuși în nenumărate forme și ocazii. E vorba de acele automatisme de gîndire pe care le dobîndim de mici și de care trebuie să devenim conștienți pentru a putea apăra valorile și principiile unei societăți democratice. Pe plan profesional, căutarea adevărului și dorința de a fi cît mai creativi nu poate să fie decît benefică. A chestiona limitele universului nostru, indiferent dacă vorbim de universul nostru intern sau de cel extern, ne face să navigăm mai bine pe mările noastre interioare și să fim mai bine orientați cu privire la oceanele exterioare.

La polul opus unei persoane care are această atitudine critică și reflexivă față de univers este ceea ce se numește un analfabet funcțional: acel personaj care este din ce în ce mai prezent în societatea noastră, care poate să scrie și să citească, deci nu este pur și simplu analfabet, dar care nu înțelege prea bine ce citește și ce spune. Este produsul unei societăți centrate educațional pe repetitivitate mecanică și ținută captivă de diverse „frici": frica de nou, de străin, de schimbare etc. Este un mic roboțel social, numai bun să fie manipulat pentru a acționa și vota așa cum îi induce partidul. Acesta este omul revoltat, fără să știe exact de ce este așa, doar ținta revoltei fiindu-i clară. Este patriotul înfocat, care nici măcar nu știe care este capitala României, este țața Veta care te fură cu seninătate în piață, dar care îți dă oricînd lecții de moralitate, este nea Fane cel sfătos, care ne vorbește cu aplomb, chiar dacă agramat, de toate ce trebuie făcute la noi în cetate. Este, în genere, universul populat de flăcări violet și de ghicitoare, de astrologie și de acei veșnici specialiști atoateștiutori, ce se perindă prin studiourile televiziunilor de propagandă. Este acea lume autosuficientă, strîmbă și inconsistentă, în care mediocritatea devine criteriul suprem de excelență (deh, e de-al nostru...) și în care legile morale și, în genere, principiile sînt niște apendice sociale fără valoare și fără mare căutare. Este lumea lui „lasă că știu eu mai bine...", este lumea unde „de ce"-urile bruschează și crispează, unde sîntem mințiți cu seninătate, unde ni se fac promisiuni deșarte și unde, la cererile noastre de a înțelege ceva, ni se răspunde tîmp și repetitiv cu „altă întrebare".

Trebuie doar să ne gîndim un pic la cum gîndim.

„O minte educată este aceea care se poate gîndi la o idee fără să o accepte."

ARISTOTEL

„Să înveți fără să gîndești este muncă în zadar, dar să gîndești fără să înveți este de-a dreptul periculos."

CONFUCIUS

„Critica nu este altceva decît orgoliu mascat. O inimă bună nu s-ar coborî niciodată să critice. Critica este cancerul inimii."

MAICA TEREZA

„Cînd primești laude nu deschide mai mult decît o ureche; cînd primești o critică deschide bine ambii ochi."

ANDRÉ GIDE

Gîndirea critică în lume și la noi

Expresia „gîndire critică" este folosită ca atare, în accepțiunea modernă de a obține niște aptitudini cognitive în urma unui proces educativ, de mai bine de un secol. Filozoful american John Dewey o folosea în acest sens, denumind-o preponderent „gîndire reflexivă" și avînd în vedere un fel de atitudine științifică față de cunoaștere, așa cum a fost ea formulată într-o manieră empiristă încă de Bacon, Locke sau Mill. Pe de altă parte, această atitudine sceptică este proprie și raționalismului, Decartes, Leibniz sau Spinoza nefiind străini de nevoia unei cunoașteri autentice și întemeiate. În fapt, lucrurile merg mult mai departe, chiar la fundamentele gîndirii filozofice europene, la Socrate, cel care în *Dialogurile* lui Platon ne propunea să ne îndoim de tot și de toate și să cercetăm cu tenacitate adevărul pînă la temeiurile lui ultime. Modelul pentru o gîndire critică autentică este astfel modelul socratic al dialogului și al analizei analitice a oricărei probleme în elementele ei ultime.

Cursurile de gîndire critică devin din ce în ce mai populare la noi, atît în mediul academic, unde în universități se înțelege că avem nevoie de o minimă alfabetizare conceptuală a gîndirii și unde astfel de cursuri nu mai sînt de găsit doar la filozofie, ci oriunde avem parte de o conducere viziionară și progresistă. Ele sînt din ce în ce mai cerute și în mediile unde avem parte de educație complementară, de tipul unor cursuri făcute pentru unele corporații sau societăți non-profit. O componentă importantă a acestui gen de educație o reprezintă și acceptarea nevoii de filozofie pentru copii în ciclurile primare, precum și o mai mare încurajare a competițiilor de tipul celor centrate pe dezbatere și oratorie.

Începutul este oarecum firav, dar promițător. Succesul social și educațional va fi deplin cînd astfel de cursuri vor fi obligatorii la toate formele și ciclurile de învățămînt. În definitiv, nu contează dacă ești student la Teologie sau Biologie, la Matematică sau Medicină, cu toții avem nevoie să gîndim mai bine. Abia atunci cînd vom avea această prezență constantă și generalizată în școlile și universitățile noastre, vom avea premisele unei societăți ceva mai bine pregătite să facă față manipulării și dezinformării, să identifice și să anihileze acele *fake news* și prejudecăți cu care ne întîlnim de dimineață pînă seara și să poată să genereze ceva mai bun decît prezenta clasă politică, mediocră și ineptă, care ne oferă un viitor impredictibil și inconsistent. Să ne gîndim mai bine la toate acestea, să ne gîndim mai bine la gîndirea viitorului nostru.

***Sorin Costreie** este prorector al Universității din București și conferențiar la Facultatea de Filozofie.*

Mircea VASILESCU

O sută de ani de spirit critic?

Spiritul critic în cultura românească de Garabet Ibrăileanu a apărut mai întîi în revista *Viața românească* din Iași, iar apoi, în volum, în 1909. E considerat un studiu de referință și a fost comentat și analizat, de atunci încoace, de cercetători și de istorici literari. Are, desigur, limitele epocii: era vremea cînd Ibrăileanu susținea poporanismul (al cărui eșec l-a acceptat foarte tîrziu), era vremea cînd încă nu se realizase Marea Unire (așa încît percepția asupra „provinciilor istorice" era alta decît cea de azi), era vremea cînd studiul literaturii se făcea pe alte coordonate și cu alte metode, care ar putea fi considerate azi cel puțin desuete. Despre toate acestea au scris exegeții lui Ibrăileanu, căci în sfera „culturii înalte" studiul e cunoscut și întors pe toate fețele. În publicul larg, mult mai puțin. Merită recitit azi? Nu doar din „interes documentar și istoric", nu doar din datoria de a ne cunoaște trecutul. Merită recitit *altfel,* actualizat, ca și cum temele și ideile sale ar trebui rediscutate, reinterpretate?

Cu siguranță. Mai ales că, în lumea de azi, dominată de mass-media și de rețelele sociale, unele dintre temele discutate de Ibrăileanu circulă masiv – prin sistemul mass-media atît de complex de azi – sub forma unor stereotipuri și clișee enunțate tăios și ferm, de „părți combatante" incapabile de dialog și neobișnuite cu spiritul critic.

Să luăm, de pildă, o afirmație a lui Ibrăileanu: „Românii, care n-au creat aproape nimic, au împrumutat tot. Toată istoria culturii românești, de la sfîrșitul veacului de mijloc pînă azi, e istoria introducerii culturii străine în țările românești; și toată istoria culturii românești, din veacul al XVI-lea pînă azi, nu e decît istoria introducerii culturii apusene în țările române și a asimilării ei de către români – cu mici împiedicări în vremea fanariotismului și a rusismului". Au mai scris și alții pe această temă, stîrnind polemici. N. Davidescu, în *Flacăra* (1922) nega existența unei adevărate literaturi române înainte de simbolism: „Pînă la simbolism, nu se poate vorbi de o literatură românească. Am avut doar, cum am mai spus, numai scriitori-accidente. Eminescianismul, care fusese prima încercare în acest sens, sombrase". B. Fundoianu, în prefața cărții sale *Imagini și cărți din Franța* (apărută tot în 1922), scrie că literatura noastră a fost „a fost un simplu parazitism" al celei franceze, iar vina o poartă „neputința noastră de a asimila – mai mult: lipsa talentelor remarcabile, capabile să facă dintr-o nutriție străină ceva ordonat și propriu". Pe amîndoi îi amenda pe loc E. Lovinescu într-un articol din *Sburătorul* („Există o literatură română?", 6 octombrie 1922), recurgînd – tocmai el, modernistul care teoretiza „sincronizarea" cu Occidentul – la trăsături ale specificului național („virtualitățile artistice ale rasei", „poezia noastră populară, superioară poeziei populare franceze", „frontiera hărții noastre sufletești", „atitudinea fatalistă față de viață", „sentimentalitatea caracterizată de duioșie", „humorul românesc specific"). Acestea sînt însă finețuri care îi pot delecta pe cititorii atenți ai istoriei literare, fascinați de jocul ideilor și al argumentelor. Astăzi, „democratizarea culturii" și accesul generalizat la tehnologiile de comunicare fac ca afirmația lui Ibrăileanu să-i indigneze în continuare pe mulți (care nu urmăresc și argumentația criticului, doar „știu precis" că n-are dreptate): sînt pline forumurile site-urilor și rețelele sociale de păreri categorice, care nu trec însă peste nivelul clișeelor de tipul „avem o mare cultură", „avem o cultură originală", „geniul poporului român", „marile noastre tradiții culturale" ș.a.m.d. Pentru purtătorii unor asemenea clișee, e și azi scandalos să spui că „românii n-au creat aproape nimic", ci „au împrumutat tot". Iar discuția se extinde – cu efecte încă și mai puternice – dincolo de sfera propriu-zisă a culturii: aderarea noastră la UE e văzută de mulți ca o simplă „copiere" a Europei de Vest, impusă de „ei, de străini", fără să țină seamă de „specificul nostru național" (vă mai amintiți marile dezbateri de prin 2005-2006 pe teme precum „dacă intrăm în UE, nu vom mai avea voie să facem țuică, să tăiem porcul de Crăciun și să ne vindem telemeaua"?). Despre ce este „original" și ce este „împrumutat" în cultura română s-a scris enorm din 1909 încoace, există cărți serioase care descriu procesul de modernizare și europenizare al societății românești și al instituțiilor sale. Cu toate acestea, în presa cea de toate zilele ori pe Facebook, mii și mii de cetățeni „dezbat" fără argumente (căci nu prea se învață la școală logica și argumentația) dacă sîntem „români adevărați" sau „vînduți Vestului" (care vrea să ne ia resursele, să ne transforme în simplă piață de desfacere etc.). Pentru o afirmație precum cea citată mai sus, Ibrăileanu ar risca azi să fie răstignit la Antena 3 și catalogat drept „sorosist", sub privirile aprobatoare ale unui număr de sute de mii spre un milion de cetățeni de al căror spirit critic am toate motivele să mă îndoiesc. Și o sumedenie de „români verzi" ar distribui citatul cu pricina pe Facebook, ca „probă" a „trădării de țară" și a faptului că, desigur, Ibrăileanu e „ghidat de la Bruxelles".

Argumentația lui Ibrăileanu este construită în bună parte pe contribuția fiecăreia dintre provinciile istorice la cultura națională. „Veacul al XIX-lea în Transilvania nu prezintă nimic deosebit de interesant", în afară de continuarea curentului latinist; Muntenia „se caracterizează prin lupta revoluționară împotriva vechiului regim și prin inferioritatea culturii"; în schimb, Moldova „are deja o tradiție culturală" și acolo s-a născut spiritul critic. Prin urmare, „Muntenia face o operă mai utilitară; ea își cheltuiește energia în lupta pentru schimbarea ordinii sociale, caută să transplanteze din Apus formele noi. Moldova face o operă mai de lux: ea caută să adapteze cultura apuseană la sufletul românesc, caută să adapteze la noi formele cugetării apusene". Distincțiile lui Ibrăileanu au fost discutate și analizate, dar mi se pare că, de o sută de ani încoace, a prevalat discursul național, unificator, axat pe unitate, iar diferențele s-au „pierdut pe drum". Deceniile interbelice au insistat foarte mult pe România Mare și pe identitatea națională, iar comunismul a produs (după încheierea perioadei staliniste) un discurs oficial asemănător, culminînd cu național-comunismul anilor 1980. Or, vitalitatea și rezistența identităților regionale mi se pare evidentă, iar contribuția culturală a fiecăreia merită readusă în atenție, nu numai în cărțile produse în spațiul „culturii înalte", ci și în spațiul public în general. Nu spun că nu s-a făcut așa ceva după 1990, dar am observat de multe ori o teamă de a aborda tema „regiunilor" sau „provinciilor", care își are probabil originea în spaima că „ungurii vor Ardealul" și în laitmotivul (intens propagat în comunism, dar și după aceea) „forțelor ostile care vor dezmembrarea țării". Or, tocmai aici s-ar cuveni să-i aducem omagiul cuvenit lui Ibrăileanu: studiul său este despre *spiritul critic.* Iar spirit critic înseamnă, pentru o cultură și pentru o societate, să discute rațional și argumentat orice temă, dincolo de emoții, spaime, ideologii și puseuri propagandistice.

Cred, așadar, că așa cum în cinematografie există *remake*-uri, iar romanele de succes au *sequels,* ar merita poate să reluăm, după 100 de ani, măcar tezele de bază ale studiului lui Ibrăileanu (și mai ales chestiunea diferențelor între provinciile istorice) și să le „aducem la zi", în lumea dominată de mass-media în care ne e dat să trăim. Ar merita să reflectăm – fără ca asta să însemne „subminarea identității naționale" asupra *diversității culturale* a României, incluzînd aici și patrimoniul cultural al minorităților care au marcat în mod specific fiecare regiune. Dacă am reușit să facem asta fără într-un mod rațional, am mai tempera, poate, stereotipiile naționaliste și retorica patriotardă despre „identitatea națională". Ar fi, din partea noastră, o dovadă de spirit critic.

„Nu citi ca să contrazici și să refuzi, dar nici ca să crezi și să te supui și nici ca să găsești motiv de conversație sau un discurs care ți-ar plăcea – citește ca să cîntărești și să evaluezi."

FRANCIS BACON

„Critica trebuie să fie ca o piesă de teatru: nu trebuie să țină mult."

GEORGES PERROS

„Critica are meritul imbecil de a se lua în serios. Și adesea are doar acest merit."

JEAN-MARIE POUPART

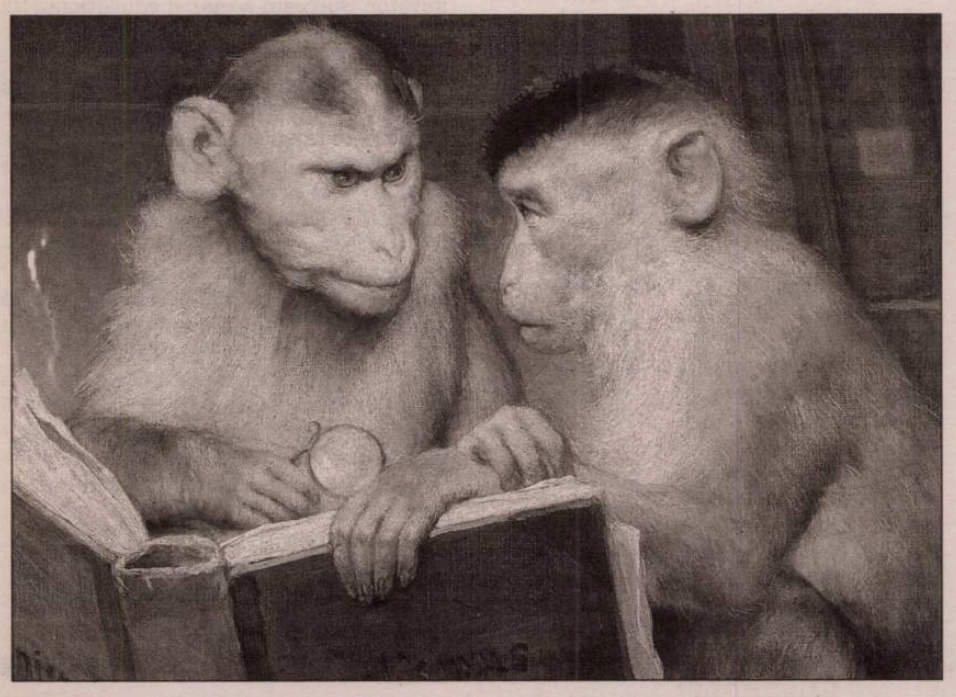

Adrian TUDORACHI

Vremea criticilor

Nu sînt așa de mulți ani de cînd Vladimir Tismăneanu aprecia capacitatea neobișnuită a lui Nicolae Manolescu de a înțelege subtilitățile politice și sensul istoriei contemporane: „Acolo unde alții s-au mulțumit să stigmatizeze și să deplîngă, el a petrecut mai mult decît o secundă de dispreț pentru a pricepe esența fenomenului... În timpuri de imensă ambiguitate, precum cele pe care le traversează România, într-o cultură politică încă plină de complexe, nevroze și frustrări, Nicolae Manolescu a reușit să impună, prin gîndurile și faptele sale, dreptul la normalitate". După aceea, Manolescu a candidat la președinția României. Faptul că a pierdut are mai puțină importanță, pentru că nu era cel dintîi critic literar care ajungea așa de aproape de primul cerc al puterii, iar alții chiar au reușit. Înainte au fost Heliade Rădulescu, care a condus guvernul provizoriu în 1848, Mihail Kogălniceanu, personaj-cheie pentru mai multe guverne sub Cuza și Carol I, și, desigur, Titu Maiorescu, șef de partid și de guvern, ministru. Să mai adaug aici, foarte repede, că în epoca interbelică Vladimir Streinu și Mihail Dragomirescu au fost deputați, unul țărănist, celălalt liberal, iar în primii ani după 1989, Ștefan Cazimir a intrat în Parlament ca reprezentant al social-democraților. Bineînțeles că nu toate aceste cariere politice au aceeași semnificație. Dar adunate de-a valma, dincolo de diferența dintre biografii și contexte istorice, ne arată că, timp de aproape două secole, criticii literari au avut acces la demnitățile publice, oricît de înalte. A fost o vreme în care societatea românească, sau măcar o parte însemnată a ei, atît cît are nevoie un partid ca să impună o persoană sau o direcție, a crezut în critici.

Chiar dacă nu a intervenit de fiecare dată un Vladimir Tismăneanu ca să sublinieze calitatea excepțională a tipului critic și forța sa ieșită din comun de a intui „esența fenomenului", credința era acolo, susținînd preeminența specialistului în literatură de fiecare dată cînd circumstanțele o permiteau. G. Ibrăileanu încheia *Spiritul critic în cultura românească* inventariind virtuțile criticului: „Pentru a ști ce și cum să ne însușim din cultura străină, trebuie o mare putere de discernămînt; trebuia priceperea și a culturii străine, și a împrejurărilor sociale ale țării, și a sufletului acestui popor, și concepția clară a idealului ce avea să fie urmărit". Așteptăm, adică, de la un critic să știe totul pe plan cultural despre străini și despre autohtoni, să înțeleagă ce e națiunea română, în ansamblul ei, și încotro merge. Așa cum avem un mit romantic despre sărăcia în care trăiesc poeții, avem un mit despre cunoașterea totală dăruită criticilor și, prin urmare, așa cum sînt poeții blestemați să moară în mizerie, criticii sînt condamnați să conducă și să se bucure de privilegiile elitei. Ce ne spune acest mit e o poveste despre o stare socială de excepție și despre un personaj salvator: în condiții grele, traversînd un timp în care societatea e pusă la încercare, criticul literar arată calea, îndrumă, menține cursul. Prin vremuri grele nu trebuie să înțelegem totalitarism, epoci de opresiune și de autoritate excesivă, nici episoadele dilematice, cînd societatea e sfîșiată de conflicte tragice între forțe egal justificate. Cum spune același Vladimir Tismăneanu, e vorba de „timpuri ambigue", cînd națiunea intră în derivă, uitîndu-și misiunea și sensul istoric. Vocația socială a criticului se exprimă atunci prin reamintire, susținînd reluarea unei direcții legitime și a unui mers „înainte": acțiunea sa e restauratoare și recuperatoare, de pe poziții inatacabile, în numele rațiunii sau, mai simplu, în cel al „normalității".

Nu e complicat să descifrăm dispozițiile culturale care au făcut posibil acest mit. Principala sursă a „puterii" criticilor trebuie căutată la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, în relație cu doctrina iluministă a progresului. Ideea că există un sens, fundamental rațional, al acumulărilor spirituale și materiale a justificat importanța intelectualilor și constituirea lor ca elită indispensabilă oricărei societăți. Sigur că o asemenea perspectivă nu dădea mai multă importanță criticilor literari decît, să zicem, matematicienilor sau fizicienilor. A intervenit însă și o condiționare culturală care ținea de refondarea culturii române moderne în prima jumătate a secolului al XIX-lea și de tipologia ei romantică, determinînd natura „textuală" a identității naționale. La noi, ca și în alte spații europene periferice, finalitatea vieții colective și sensul evoluției sale s-au depus în texte, ca problemă filologică. Or, faptul că societatea și destinul ei s-au încarnat într-un corpus constituit din creații populare, proverbe, legende, cronici etc. a conferit autoritate în primul rînd celor care știau să „citească": criticii sînt cei care înțeleg națiunea pentru că ei sînt specialiști în lectură și națiunea se conține în texte. De aceea, românitatea în modernitate a fost întemeiată prin gesturi filologice și critice (a culege, a colaționa, a conserva); de aceea, toate marile mișcări ale epocii au fost populate cu „critici" care îndrumau nu doar în interiorul propriului domeniu, ci societatea în ansamblul ei. Înainte de Maiorescu, schema criticului-fondator s-a încercat de mai multe ori în autorii Școlii ardelene, în Heliade Rădulescu și în alți reprezentanți ai generației pașoptiste, sau în Hasdeu. Totuși, ca să străbată secolul al XX-lea și să ajungă pînă aproape de noi, mitul a mai suferit o nuanțare, prin chiar acțiunea lui Titu Maiorescu.

Ceea ce a făcut mentorul junimist a fost să abandoneze responsabilitatea finalistă față de destinul neamului. Heliade e încă un critic profet, care consideră că are misiunea de a trasa obiective pentru societate, iar Ibrăileanu continuă să aștepte apariția unor critici care să înțeleagă unde merge națiunea. În schimb, Maiorescu, omul sceptic al unor timpuri „dezvrăjite", eliberează criticul de obligația „sensului", rezervîndu-i o activitate de delimitare de proprietate și de definire a legilor care guvernează domenii subtile precum logica sau contemplarea frumosului. Prin el, magistratura critică renunță la mesianism (care devine atributul altor categorii de intelectuali, istorici, filozofi ori sociologi), asumînd raționalizarea normelor și a distincțiilor sociale. Spus simplu, criticul a devenit un pedagog al compartimentării vieții moderne, al separării sferelor de activitate și al disciplinării. Și acesta a fost suportul cunoașterii vehiculate de „moștenirea maioresciană", argumentul ultim al prestigiului critic și al îndrumărilor spre „normalitate". Aproape pe toată durata secolului al XX-lea, autonomia esteticului și rațiunea disciplinară pe care aceasta o implica au rămas produsul social prin excelență al criticii – legat prin fire multiple de idealul „statului de drept" și promovat ca model politic în epoca interbelică (Mihail Dragomirescu vorbea de extrapolarea „existenței estetice" pentru organizarea socială a României Mari), invocat de E. Lovinescu ca obiectiv al militantismului liberal, livrat chiar și în timpul totalitarismului, ca formă a distincției sociale și a diferențierii domeniului cultural.

„Cei care vor să fie scriitori
citesc cronicile;
cei care vor să scrie nu au timp
să citească cronicile."

WILLIAM FAULKNER

„Funcția fundamentală
a criticii este aceea
de a satisface nevoia naturală
de a disprețui,
ceea ce contribuie mult la
buna igienă a spiritului."

FERNANDO PESSOA

„Nimic mai bun nu poate
fi făcut unei cărți rele
decît o critică rea."

VOLTAIRE

Mi-e greu să mai văd o continuare pe același drum. Modelul criticului care fondează cultura și apoi ghidează comunitatea în ansamblul ei se îndepărtează în prezent, cred, în primul rînd, pentru că rațiunea disciplinară care a condus pe termen lung apelul la „normalitate" tinde să dispară din societățile contemporane. Opozițiile pe care autonomia esteticului ne-a învățat să le distingem, între gratuit și utilitar, între etic și estetic, între artă și politică etc., devin inactuale în experiența lumii contemporane, formată din gesturi indisciplinate și din parcursuri oblice. Poate că datorăm criticilor o știință a compartimentării și a separării, dar trebuie să recunoaștem că azi cele mai multe lucruri – în bine și în rău – se fac prin transgresări și prin „portări".

Aș adăuga aici, ceea ce mi se pare încă mai important, că mesianismul criticului în raport cu societatea ca întreg devine treptat ininteligibil. Există un decalaj, de care nu sîntem pe deplin conștienți, dar care nu încetează să se adîncească, între cei care continuă să privească funcția criticului din perspectiva marii sale tradiții politice și cei care, neavizați, nu au decît amintirea recenziilor anonime de pe Goodreads. Nu știu cîți mai așteaptă ca un critic să le spună ce sens are istoria pe care o trăim, dar sînt sigur că mulți vor să afle ce carte i-ar putea vindeca sau bucura. Și sînt șanse mari ca viitorul să rezerve criticilor un rol social ținînd cont de responsabilitatea lor ca cititori specializați, într-un raport strîns cu indivizii și cu nevoile lor singulare. Așa cum sînt preoții sau medicii. Ceea ce nu e mai puțin important pentru societate, nici inadecvat în raport cu posibilitățile cunoașterii literare – dar implică dispariția unei misiuni critice și închide pentru noi o serie culturală.

***Adrian Tudorachi** este istoric literar și locuiește la Cluj.*

Cristian VASILE

Spirit critic *vs* critică și autocritică în comunismul românesc: implicații pentru lumea intelectuală

Anii 1947-1948 marchează o cenzură în politica și cultura românească inclusiv din perspectiva raportării la spiritul critic forjat în spațiul occidental și asumat mai mult sau mai puțin pregnant în mediile intelectuale autohtone. Primii ani postbelici au reprezentat o perioadă de tranziție în care autocritica de tip marxist-leninist a fost folosită la scară restrînsă și în special pentru acei intelectuali cu trecut complicat care erau doritori să intre în rîndurile PCR și ale partidelor satelite. Ei au fost primii care au descoperit ce înseamnă un dosar de cadre, cu referințe, fișe, autobiografii scrise în spirit „partinic" ș.a.m.d.

Critica și autocritica – sintagmă devenită omniprezentă și în România de după 1948 – au fost doi termeni care s-au impus și în limbajul de zi cu zi, fiind circumscrișii metodei (principale) de scoatere la iveală și de înlăturare a greșelilor și lipsurilor (în partid, organizații, societate, viață literară, artistică și academică ș.a.). După modelul sovietic, se considera că prin *critică și autocritică* se înlătură obstacole care împiedică mersul înainte, este înlăturat ceea ce e vechi și perimat, fiind stimulat noul și elementul progresist. Discursul oficial pretindea că este esențială mai ales „critica de jos". Foarte repede totul s-a dovedit o imensă minciună; în fapt, directorii/conducătorii de organizații politice, unități economice și instituții cultural-artistice au fost înlăturați doar după ce au căzut în dizgrație. Abia cu această ocazie era folosită/instrumentalizată și critica de jos, care nu făcea decît să confirme decizia dinainte luată de îndepărtare.

Ce se putea critica, totuși? În anii 1950, birocratismul și metodele cancelarist-birocratice de conducere erau ținte legitime stabilite chiar de către șefii Propagandei, prin urmare, inclusiv intelectualii și artiștii au fost încurajați să le supună unui tir critic necruțător. Însă atunci cînd chiar au apărut opere de artă cu un astfel de mesaj critic, ele au fost victimele suspiciunii venite de la vîrful Puterii, sfîrșind prin a fi interzise sau trecute în umbră. Cazul filmului *Directorul nostru* (1955) este pilduitor; pelicula a fost rezultatul colaborării dintre scenaristul Eduard Mezincescu (fost ministru comunist al Artelor, care a preferat un pseudonim) și regizorul Jean Georgescu. Mezincescu a sugerat prin text (timid, dar ușor perceptibil pentru cititorii inițiați) că relațiile de putere și proasta administrare din interiorul unei întreprinderi socialiste pot fi extinse și asupra vîrfurilor Puterii strict contemporane lui, asupra spațiului politic comunist. Regia de film a continuat și mai convingător aceste sugestii de lectură. După ce *Directorul nostru* a rulat în cinematografe în primăvara anului 1955, voci influente din structurile de propagandă au orchestrat o campanie în care era acreditată ideea că pelicula nu a realizat o critică constructivă, ci a atacat și a calomniat de fapt întregul aparat de stat și birocrația comunistă, nu doar excesele unor conducători de întreprinderi. Din cauza mesajului politic „eronat" care era transmis publicului în creștere, într-o epocă în care se întrezărea un revizionism ideologic în interiorul lumii comuniste, filmul a fost scos de pe marile ecrane. „Noul curs" hrușciovist și „dezghețul" din URSS le dădeau fiori lui Gh. Gheorghiu-Dej *et comp*.

De altfel, comunismul românesc, la fel ca și cel albanez, a fost poate cel mai rezistent la diverse edituri: Univers, Meridiane, Dacia ș.a.

„Critica este puterea neputincioșilor."

LAMARTINE

„Dacă nu ești suficient de puternic să primești o critică, atunci nu ești suficient de mare ca să fii băgat în seamă."

ANONIM

„Pentru a fi deasupra oricărei critici, trebuie să fii și deasupra oricărei laude."

CÉCILE FÉE

fractar în a permite critica (adevărată, spontană) chiar și limitată la interiorul organizațiilor de partid, departe de urechile oamenilor obișnuiți. Cu atît mai puțin și-a putut face loc un curent marxist revizionist care să constituie o masă critică și să genereze reflecții critice despre sistemul socialist existent și despre natura regimului politic. Atunci cînd diverși savanți, scriitori și artiști și-au făcut curaj la ședințele de prelucrare și i-au întrebat pe interlocutorii lor ideologici – în principal, șefii Secției Propagandă-Agitație și ai Direcției Propagandă-Cultură – de ce nu se poate scrie liber sau măcar folosind în mod real „libertatea criticii" și „lupta de opinii", de altfel părți importante din definirea oficială a *criticii și autocriticii,* un secondant al lui L. Răutu precum Ofelia Manole a răspuns: „S-ar putea întreba pentru ce luptăm noi atîta, de ce nu lăsăm oamenii să trăiască în pace, să scrie așa cum vor ei? (...) Deoarece socotim că munca dvs. este de cea mai mare importanță pentru clasele muncitoare și poporul muncitor. Deoarece socotim că poporul muncitor are nevoie de operele dvs., deoarece vă considerăm ca o parte a poporului muncitor, care trebuie să fiți alături de toți oamenii muncii în lupta pentru construirea socialismului. Pentru că arta, literatura, cultura este *(sic!)* o armă puternică în mîna clasei muncitoare". *Clasa muncitoare,* firește, era mai degrabă cercul restrîns al Puterii (Biroul Politic, adică mai puțin de zece oameni) care se erija oneros în reprezentantul ei legitim. Lipsa de solidarizare cu Al. Jar din mai 1956 este simptomatică pentru fărîmițarea din mediile scriitoricești, dar în același timp spune multe despre precaritatea stîngii intelectuale, singura care ar fi putut sfida Puterea de pe pozițiile unui marxism revizionist.

De multe ori spiritului critic din perioada precomunistă i s-a spus „obiectivism", termen cu puternice conotații peiorative din perspectivă marxist-leninistă; de altfel, textul ideologic prin excelență al jdanovismului românesc, aparținînd lui L. Răutu, s-a intitulat *Împotriva obiectivismului și cosmopolitismului burghez în științele sociale* (1949). Spiritul nefast cenzorial al acestui document politic stalinist s-a păstrat pînă prin 1960. *Critica și autocritica* au mers mînă în mînă cu impunerea unei singure metode de creație, realismul socialist. Abia spre 1965 toate aceste filtre cenzoriale au început să se șubrezească și să lase loc și unui timid spirit critic propriu unei discipline academice.

N. Ceaușescu a dorit să se delimiteze de epoca Dej și să își înceapă conducerea cu cîteva acte normative fundamentale (între ele, Codul Penal și legea educației). Noua lege a învățămîntului din 1968 a avut un important potențial reformator și a fost anunțată de studiile de documentare pregătitoare. Au fost traduși în română și cîțiva reprezentanți ai gîndirii pedagogice occidentale. Cadrul legislativ mai favorabil studiului desprins de ideologic, la fel ca și relaxarea cenzurii (proces vizibil încă de prin 1963), au încurajat dezvoltarea unui spirit critic în mediile literare, artistice și academice în contradicție cu metoda oficială a *criticii și a autocriticii* și cu „antiobiectivismul" isteric clamat din 1949. Profilul revistelor academice și al traducerilor se schimbă mult în raport cu anii 1950. Însă foarte repede Ceaușescu realizează că ar putea scăpa situația de sub control și e primul care mutilează actul normativ sus amintit, cu care chiar el dorise atît de mult să se identifice. Imediat au urmat și „tezele din iulie 1971". Un semn că regimul a evoluat spre un soi de neostalinism este și obsesia lui Ceaușescu de a transforma critica literară într-o formă cenzorială cu puternică dimensiune ideologică, la fel ca în anii 1950. Din documente reiese repulsia lui și a elitei conducătoare din jurul său față de serii/colecții inovatoare apărute

Previzibil, mediile intelectuale occidentalizante nu au reușit să alinieze spațiul românesc unor standarde comparabile cu lumea liberă. În plus, patologiile politice (ideologizarea, crearea unor profesori pe puncte, plagiatul, însușirea de texte etc.) au invadat și spațiul academic. După 1989, toate aceste tare s-au multiplicat constituind o adevărată plagă, vădită mai ales în universitățile instituțiilor de forță, cazone, compromițînd doctoratul și nu numai.

Cristian Vasile *este cercetător științific la Institutul de Istorie „N. Iorga" și coeditor al revistei online* Lapunkt.ro. *Cea mai recentă carte publicată:* Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu, 1965-1974 *(Humanitas, 2014). A coordonat un volum colectiv intitulat* „Ne trebuie oameni!" Elite intelectuale și transformări istorice în România modernă și contemporană" *(Cetatea de Scaun, 2017). Are în pregătire un volum despre literatură și ideologie în anii 1970 și 1980 și o carte despre cercetarea științifică umanistă între 1948 și 1965.*

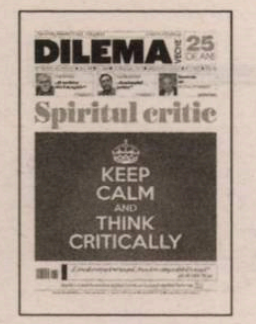

Cristian PREDA

Acest om fără inimă, fără suflet, fără creier

Una dintre trăsăturile culturii politice românești e amplificarea metehnelor și viciilor trecutului, în particular a celui recent și, în acest context, exagerarea felului dezastruos în care cel aflat în „capul statului“ și-a exercitat autoritatea. Se pare că, la noi, ambiția de a deveni principe reclamă vituperarea. Am ales cîteva fragmente ce vădesc cum anume a fost construită – azi și ieri – diabolizarea puterii în funcție sau a relelor unui regim pe cale de a se stinge.

Să începem cu cîteva observații ale lui Klaus Iohannis despre cel aflat la Cotroceni înaintea sa: „A fost vreodată el președinte obiectiv, independent și deasupra intereselor partinice? Niciodată. Tot timpul a fost părtinitor. Tot timpul a ținut partea PDL, ba chiar a ținut un fel de guvern marionetă, a jucat rolul opoziției cînd a venit USL la putere“ (cf. Agerpres, 27 februarie 2013).

Traian Băsescu a fost și mai sever cu Ion Iliescu: „Acest om n-are liniște decît dacă e la manetele puterii. E bolnav de putere și o exercită cum poate. Ar trebui trimis la pensie să-și vadă de comunismul lui“ (cf. Realitatea.net, 3 iunie 2008).

În decembrie 1989, Iliescu îl descria și el pe Ceaușescu, cu care colaborase ani de-a rîndul: „Acest regim a împins pînă la catastrofă situația economico-socială a țării, tensiunea politică și se face, în ultimă instanță, vinovat de crimă odioasă împotriva poporului. Vinovatul principal este Ceaușescu, acest om fără inimă, fără suflet, fără creier, fără rațiune, care nu voia să cedeze, un fanatic, care stăpînea cu metode medievale această țară. [...] A fugit ca un nerușinat cînd a trebuit să dea socoteală în fața poporului. Un iresponsabil [...]. Apelăm la unitățile de Securitate și la securiști să se trezească în acest ultim ceas, să se lepede de această clică ordinară de trădători ai patriei“ (cf. TVR, 22 decembrie 1989, 14h35).

Ceaușescu nu l-a criticat pe Gh. Gheorghiu-Dej, deși la un moment dat a pus sub semnul întrebării „eternizarea memoriei“ celui care s-a aflat la „cîrma partidului“ înaintea sa. În schimb, Dej vorbea prin 1958 despre regimul anterior și supraviețuitorii lui, folosind cuvinte tari: „Nu trebuie să uităm că există în țara noastră epave jalnice ale vechilor clase exploatatoare, rămășițe ale fostelor grupări reacționare și fasciste, care se leagănă și acum în speranța că mersul istoriei ar putea fi întors și că România ar putea să fie readusă în starea ei de robie și înapoiere pe care a cunoscut-o în vremea regimului burghezo-moșieresc. Să fie siguri toți acești strigoi jalnici ai trecutului, toți cei pe care poporul român i-a aruncat în lada de gunoi a istoriei, că visurile lor vor rămîne și pe viitor deșarte și că mîna poporului muncitor și a statului său democrat-popular nu va șovăi nici pe viitor, lovind fără cruțare în toți cei ce atentează împotriva cuceririrlor revoluționare ale poporului“ (cit. in Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, traducere de Lucian Leuștean, Polirom, 2001, p. 211).

Cu 17 ani mai devreme, Ion Antonescu judeca, la rîndul lui, cu asprime felul cum îi lăsase țara Carol al II-lea: „La 6 septembre 1940 am luat asupra mea povara istovitoare a celei mai tragice frămîntări și a celei mai zdruncinate epoci pe care a cunoscut-o istoria modernă a Țării noastre. Pe planul internațional, România se găsea zdrobită și singură. Încheiere dramatică a unei politici nesincere,

plăteam cu granițele sfinte ale Neamului – zidite de martiri, de eroi și de dreptatea viforului național de veacuri – jocurile fățarnice și ușurințele cumplite [...]. Pe plan intern, aceeași sfîșietoare dramă. La capătul unei politici de trufie vinovată – sus, de umilire, de asuprire și de demoralizare – jos, toată așezarea Statului își cutremura catapeteasma și-și prăvălea zidurile sacre ale unirii românești. Monarhia hulită, Statul zdruncinat, banul obștesc risipit, demoralizarea cea mai tristă, uciderea caracterelor dîrze, a voințelor curate și o sfîșietoare descompunere națională“ (cf. *Acțiunea*, joi, 27 februarie 1941).

Nici dictatorul care a abolit partidele nu își cenzura privirea critică asupra regimului Constituției de la 1923. Iată cum se exprima el, în clipa în care îl numea prim-ministru pe patriarhul Miron Cristea: „Din cauza cerinței de a dobîndi un cît mai mare număr de voturi, propaganda făcută cu prilejul diferitelor alegeri a adus o nesfîrșită neliniște și tulburare în viața și sufletul poporului Meu. Această tulburare sufletească s'a dovedit adînc dăunătoare săpînd chiar ființa Neamului. România trebuie salvată și sunt hotărît să o fac mînat de singurul și veșnicul meu gînd: Interesele permanente ale Patriei și neprecupețita ei întărire. Voi schimba, deci, această stare primejdioasă și Voi păși fără șovăială la o cît mai grabnică îndreptare a acestor stări. Pentru aducerea la îndeplinire a acestui imperativ național am alcătuit, sub președinția Patriarhului României, un Guvern de oameni de răspundere cari, mînați de cel mai desăvîrșit patriotism, descătușați fiind de activitatea de partid, vor avea tot răgazul să închine toate gîndurile și toată munca binelui obștesc. Acest guvern va despoliticiniza viața administrativă și gospodărească a Statului, va alcătui schimbările constituționale care să corespundă nevoilor noui ale țării și năzuințelor de astăzi a unei Românii ce trebue să se întărească“ (cf. *Dreptatea*, sîmbătă, 12 februarie 1938).

În vremea primilor doi Regi, critica devastatoare a trecutului recent fusese asumată – mai ales în campaniile electorale, dar nu numai – de vocile din partide, nu de suveran. Un monarh serios preferă autoglorificarea și mizează pe continuitate. E de la sine înțeles că Ferdinand n-a zis vreodată ceva rău despre Carol I, iar în jurnalul primului Hohenzollern care a domnit în România numele principelui Cuza, căruia el îi luase locul, nu e nici măcar pomenit. Oricum, unificatorul Moldovei și al Țării Românești fusese judecat cu multă asprime de către contemporanii săi. De pildă, Nicolae Șuțu avea, într-o scrisoare adresată sultanului, în primăvara lui 1864, cuvinte dure la adresa lui Al. I. Cuza, dar și a lui Kogălniceanu, de care fusese, totuși, foarte apropiat în anii anteriori: „Dacă prea puternicul Împărat are milă de aceste provincii și nu voiește a le trăda unor tîlhari de drumul mare, să se milostivească înainte de 2 mai să ne mîntuiască de biciu prin prea biruitoarele sale oștiri și să ne scape de lepra ai cărei șefi sînt Prințul și adjutantul său primul ministru, visul dracului...“ (citat în Mihai T. Oroveanu, *Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale*, Editura Cerna, 1992, p. 261).

Prim-ministru în vremea lui Cuza, Mihail Kogălniceanu criticase – ca pașoptist – regimul domnului moldovean Mihai Sturza: „O țeară întreagă este lăsată în libera și neîngrădita urgie a unui domn îmbătat de pofta răsbunării, aprins de setea de a desființa tot ce este mai bărbat de cinste și de bine, tot ce mai are curaj de a protesta în contra răului. Toate armele, toate mijloacele îi sunt bune, numai să poată ajunge la scop. Spaima, pedepsele, lovirea libertății și a intereselor materiale, pîri mincinoase și chiar calomnia, chiar pamfletul, aceste sunt ticăloasele invenții, ticăloasele instrumente cu care astăzi pretinde a-și urma guvernul. Spre aceasta, Măria Sa deșteaptă patimele cele rele, insuflă neîncrederea, atîță pisma și zavistia, întărîtă stările sociale una asupra alteia, aprinde făclia discordiei și a răsboiului civil, clevetind pe acei ce nu-i poate găsi vinovați, imputîndu-le plecări retrograde, planuri reacționare, făcîndu-i aristocrați și declarîndu-se el, prin urmare, liberal“ (cf. „Dorințele partidei naționale din Moldova“, apud Cristian Ionescu, *Dezvoltarea constituțională a țării*, în *Monitorul Oficial*, 2000, p. 178).

Mă opresc aici. Concluzii? Una singură. Dacă vorbim despre vanitatea liderilor, nu s-a schimbat mare lucru în vocabularul politic românesc al ultimilor 170 de ani.

„Politica văzută din perspectiva unui intelectual este foarte diferită de politica văzută din perspectiva unui politician. În primul caz, este un exercițiu al spiritului critic; în cel de-al doilea este o luptă pentru putere.“

MARIO VARGAS LLOSA

„Are dreptul să critice doar cel care poate să ajute.“

ABRAHAM LINCOLN

„Dacă vrei să scapi de critică nu face nimic, nu spune nimic, fii nimic.“

ELBERT HUBBARD

***Cristian Preda** este din 1992 profesor la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Din 2009 este parlamentar european. Printre cărțile publicate:* Rumânii fericiți. Vot și putere de la 1831 pînă în prezent, *Editura Polirom, 2011.*

Andrei PLEȘU

Sursele și avatarurile spiritului critic

Tema spiritului critic și, mai ales, a modului în care românii îl exersează astăzi este constantă în publicistica dlui Andrei Pleșu. Socotesc că este utilă recitirea împreună a unor fragmente din aceste texte, publicate de fondatorul nostru la intervale destul de mari de timp unele de altele. Obținem, astfel, o irezistibilă critică a spiritului critic de la noi. (**S. V.**)

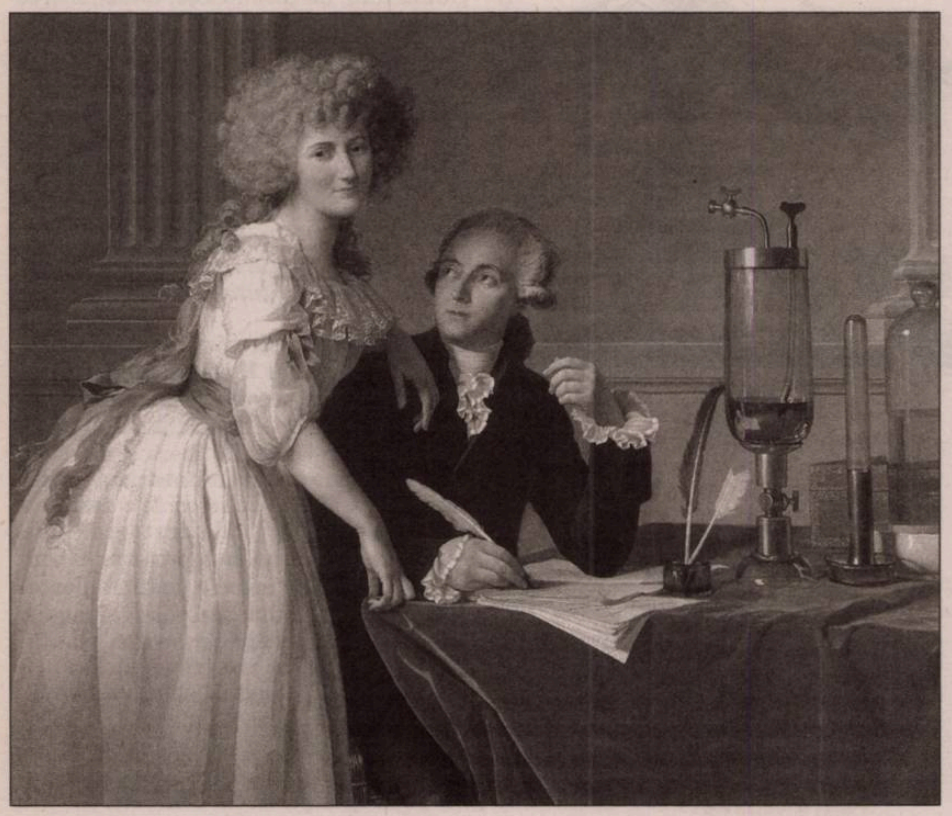

■ E bine să n-ai spirit critic? Nu e bine. Cine nu-l are trece, în ochii lumii, drept credul, naiv, dezorientat sau, direct, prost. De cîte ori trebuie să iei o hotărîre, să-ți dai cu părerea, să fii eficient profesional, ai nevoie de spirit critic…

Românii par să stea foarte bine cu spiritul critic. Nu se lasă „fraieriți" de te miri cine. Știu ei foarte bine cum stau lucrurile. În genere, faptul de a fi contra, de a te departaja de opinia celorlalți, de a bombăni edificat trece drept un simptom de „deșteptăciune". Numai tontul cedează impulsului de a fi „de acord". Și trebuie să recunoaștem că eseul, cronica gazetărească, ba chiar și construcția filozofică valorifică abundent „motorul" contradicției. Dacă ai ceva de zis, o faci ca să te deosebești de alții. Te afirmi prin ofensivă, te situezi împotriva curentului. Nu e nimeni interesat să te vadă dînd din cap cumsecade, ori de cîte ori „preopinentul" emite o judecată.

Sînt cazuri, e drept, în care exercițiul, fie și abuziv, al spiritului critic e inevitabil: politicianul din opoziție e, în mod previzibil, în dezacord cu cel de la guvernare. Și viceversa. Avocatul unei părți din proces e, necesarmente, în divergență cu avocatul părții adverse. Nu mai vorbim de situațiile în care meseriașul competent e obligat să evacueze erorile, inaptitudinile, falsele soluții ale incompetenței.

Dar variantele cu adevărat maligne ale spiritului critic – prezente la tot pasul în viața noastră publică – sînt de alt tip. Unii, inocenți în aparență, sînt „contra" pentru că li se pare *„funny"*: ne jucăm, evităm cumințenia burgheză, înregimentarea. Sîntem altfel! „Uite că eu nu sînt de acord, e bine?" E plicticos să cazi prea des la învoială. *„Cool"* e să cultivi răzmerița veselă, zbenguiala „fără prejudecăți" printre argumente „rezonabile". Spiritul critic se dizolvă în spirit de frondă sau în „hobby" haios.

„Critica este ceva sublim. Ea nu ar trebui permisă decît geniilor."

SALVADOR DALÍ

„Am fi stupefiați dacă am putea vedea cantitatea de critică pe care o poate conține un imbecil."

VICTOR HUGO

„Plăcerea de a critica suprimă adesea plăcerea întîlnirii cu multe lucruri frumoase."

LA BRUYÈRE

O sursă mai dramatică a spiritului critic este ura. Ți se pune pata pe cineva și pîndești, insomniac, orice manifestare a respectivului, orice ieșire la rampă, pentru a-i sări la beregată. Nu contează subiectul în discuție, nu ne încurcăm în exigențele bunei-credințe, ale adevărului, ale dialogului decent. Dăm la cap. Cu tot arsenalul de care dispunem: calomnii, injurii, epitete groase, bilanțuri caricaturale etc. „Dușmanul" scrie despre caise, tu vorbești despre nuci. Te legi de cum arată, de dunga de la pantaloni, de frizură… Important e să dai cu el de toți pereții. Ura e bine slujită de vanitate. De multe ori, vine dintr-o adîncă frustrare. Plutonierul se dă la colonel, convins că ierarhia existentă e greșită: colonelul nu-și merită gradul, iar plutonierul ar fi trebuit să fie general, dacă lumea ar fi mai dreaptă. Pe de altă parte, „atacantul" se ferește să iasă la bătaie cu pieptul deschis: lovește din subterană, sub acoperire, fără riscuri. Psihanalitic vorbind, el știe că identitatea lui reală e nesemnificativă și vulnerabilă. Prin urmare, recurge la camuflaj. E drept, unii au inconștiența să semneze în nume propriu, ceea ce sporește confuzia. Constați că cineva care nu se poate lăuda (decît în mintea lui) cu vreo performanță profesională, morală, politică are tupeul, vag paranoic, de a face ordine de jur împrejur. Neantul se bosumflă dinaintea realului. E totodată ridicol și, prin repetiție, extrem de plictisitor. Pentru că, de îndată ce vezi semnătura sau pseudonimul, de îndată ce întîrzii cîteva clipe pe cutare post de televiziune, te poți dispensa de text sau de emisiune. Știi dinainte despre ce va fi vorba… („Chipuri ale spiritului critic", adevărul .ro, 19 decembrie 2015)

■ Am mai spus-o: avem voluptatea negativului. Nu ne bucurăm de nimic, dacă ni se ia dreptul de a bombăni. Pînă și Securitatea comunistă ajunsese să înțeleagă această bizarerie națională: tolera bombăneala privată, indignarea anonimă, grimasa discretă. Ni se cerea doar să nu facem tapaj, să nu trecem de la bombăneală la faptă. Se găseau și printre securiști destui care să bombăne. Nu exista demnitar care, măcar o dată pe zi, să nu-și dea ochii peste cap excedat, arătînd, semnificativ, în sus, în timp ce, cu cealaltă mînă, invita la tăcere, de frica microfoanelor. Românul e cîrcotaș: cînd e rău, pentru că e rău, cînd e bine, pentru că nu e chiar așa de bine; nu e el omul care să aștepească, suficient, în mulțumire de sine; nu e el omul care să se lase înșelat de aparențe. Stăm rău! Slavă Domnului! E mai rău fără rău! Cînd lucrurile intră în ordine, viața nu mai are nici un haz.

Prizat în supradoză, spiritul critic blochează înțelegerea, stimulează proasta dispoziție și inhibă instinctul participării *la viața comunitară.*

Comentatorul român, fie el jurnalist, politician sau simplu alegător, are mereu ceva de obiectat: e prost dispus și sceptic. Îmi spun mereu că e normal să fie așa, după atîția ani de obidă mută și de literatură omagială. Uneori însă poftesc la un dram de bucurie genuină, la un mic efort de luciditate pozitivă. Pentru că bombăneala încetează, adesea, să mai fie un joc dialectic, un condiment acid al convivialității. Ea devine un viciu. Ca mai toate viciile, și viciul acesta rezultă din supralicitarea unor virtuți.

Mai întîi, spiritul critic e resimțit ca simptom al inteligenței. Numai proștii sînt mulțumiți. Dacă se discută ceva, orice, iar dumneata, în loc să-ți dai cu părerea iritat, în loc să combați energic, te arăți conciliant, înclinat să vezi partea bună a lucrurilor, se cheamă că ești sărac cu duhul, nătîng, adormit… O minte trează e o minte în ebuliție: disecă, retează, condamnă. Inteligența e, prin definiție, un „ce" nervos, o voce irepresibilă care strigă din rărunchi, la tot pasul: „Așa nu se mai poate!" Degeaba ești inteligent dacă nu ești mai inteligent decît ceilalți, decît „dumnealor". Degeaba ești inteligent dacă nu ești supărat și agresiv.

O altă prejudecată asociază spiritul critic cu gîndirea independentă. Obiectez, deci nu mă las înregimentat! Nu merg cu turma, nu mă las păcălit, nu ader la opiniile altora. Nici o doctrină nu mă intimidează, nici o autoritate nu mă inhibă. Judec „cu capul meu". Sînt obiectiv. Nu mă reprezint decît pe mine… („Spiritul critic", *Dilema veche,* nr. 261, februarie 2009)

■ În baia de negativitate în care ne scăldăm zilnic, spiritul critic încetează să mai fie o virtute. Devine o boală. Aproape că e mai bună credulitatea… Prizat în supradoză, spiritul critic blochează înțelegerea, stimulează proasta dispoziție și inhibă instinctul *participării* la viața comunitară. E mereu inadecvat, pieziș, incapabil să valorifice inteligența altfel decît ca instanță judiciară. În loc să asculți, confecționezi, în gînd, contraargumente; în loc să reflectezi, adopți morga severă a judecătorului; în loc să intri în joc, bombăni, steril, de pe margine. Spiritul critic ca *strategie a refuzului* e o deprindere vicioasă, de natură să încurajeze egolatria, vanitatea, euforia deșteptăciunii proprii. E un fel de a opune viului, infinit ramificat, omogenitatea unui neant care își extrage criteriile din el însuși. A cultiva, fără încetare, spiritul critic e a te păstra, programatic, „în afară", a nu răspunde nici unei chemări, nici unei invitații. „Nu" e mereu mai la îndemînă decît „da". Distanța demolatoare dislocă orice tentativă de apropiere. Dialogul e imposibil. Nu e deloc profitabil să forțezi capacitatea de înțelegere a celor care, prin exercițiul aproape mecanic al spiritului critic, se zidesc, încăpățînați, *în afara* încercării de a înțelege…

Practica maniacală a *judecății* se asociază, de regulă, cu amînarea indefinită a *deciziei*. Cîntărirea distantă a împrejurărilor sfîrșește prin a deveni *marginalitate*. Prin definiție, „judecătorul" nu joacă. Comentează. Iar comentariul, în loc să asume și să îmbogățească lumea, ajunge să o substituie. „Judecătorul" trăiește închis în cercul idiosincrasiilor sale, își confirmă, la nesfîrșit, umoarea posacă: nu are neutralitatea de primă instanță a reflecției analitice, ci o neutralitate perpetuă, devenită fel de a fi, *pasivitate*. Judecătorul nu găsește niciodată motive să intre în horă și ratează, astfel, toate alternativele. E mereu în contratimp cu ceea ce se petrece sub ochii lui: îl irită în egală măsură bucuria și tristețea, reproșează bucuriei că e prea veselă și tristeții că e prea sumbră… („Spiritul critic în supradoză", *Dilema veche,* nr. 355, decembrie 2010)

■■■

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Cum devine o temă gravă hîrjoană minoră pe Facebook

Cu ceva timp în urmă, a apărut în presă o listă de reguli pentru credincioși, afișată la intrarea Bisericii Sf. Nicolae, Lăpușna, Mureș. O turistă aflată la fața locului a postat „afișul" pe Facebook. Din păcate, lista pare scrisă, într-adevăr, de un birocratic „activist de parohie", neșcolit și, ca să zicem așa, nedus la biserică: interdicțiile aruncate asupra credincioșilor te lasă perplex, n-au nimic de-a face nici cu Scriptura, nici cu viața de secol XXI, nici cu credința, nici cu mîntuirea sufletului. Adunate laolaltă, seamănă cu un mic manual pentru părinții care vor să își lase fiii, de la vîrste fragede, pe Muntele Athos. Citez: „Părinții păcătuiesc atunci cînd dau voie copiilor să se joace oricînd, oriunde, cu oricine, îngăduie copiilor să se uite la televizor, nu-i învață pe copii să se roage, să postească, să umble la biserică și la celelalte (!), le îngăduie să-și petreacă timpul la calculator, jocuri electronice, filme, teatre, concerte, circuri, carnavaluri, adunări sportive, cursuri de modă, fitness, karate, yoga, bioenergie, radiestezie: părinții păcătuiesc atunci cînd le îngăduie copiilor orice ținută, tunsoare, limbaj, comportament, motivînd că sînt copii și că nu știu" etc.

Despre această postare – preluată prompt și zgomotos de presă, o presă interesată mai mult de *rating* decît de subiect – ar fi cîte ceva de spus.

■ Postarea cu pricina a „adunat" cîteva sute de *like*-uri „indignate" (un gen de oximoron consacrat de rețelele de socializare), multe comentarii înfierbîntate și peste o mie de preluări pe alte pagini Facebook. Pe scurt, o postare „de succes", deși informația cuprinsă în ea este meschină: o hîrtie cu cîteva însemnări scrise mai degrabă neglijent stilistic, gramatical (și spiritual), atîrnată de poarta unei biserici dintr-un colț de țară. Fără nici un efect: probabil că în satul Lăpuș copiii, cîți or mai fi rămas pe acolo, nu se duc la fitness sau la teatre, dar nu pentru că așa scrie pe poarta bisericii din sat, ci pentru că nu au unde să o facă. Nici nu am auzit vreun zvon cum că localitatea s-ar fi transformat într-o comunitate *amish* autohtonă, care mîrîie în fața beneficiilor modernității, precum Internetul sau televizorul.

■ Spuneam că lista cu pricina, postată în deriziune pe Facebook, nu naște nici întrebări, nici dialog. În schimb, a fost un prilej de revărsat aprige furii, fără nici o legătură, în fond, cu religia, cu credința, cu educația copiilor sau cu ateismul. Comentariile care au năvălit în urma imaginii au scos la iveală doar verdicte necruțătoare, reproșuri pline de venin, înfierări nemiloase: „Biblia e o carte scrisă de oameni care doreau subjugarea societății. Este o adunătură de basme homofobe, misogine, cu un zeu criminal, că de', misterioase sînt căile domnului. *Yeah, sure.* Mai bine trăiesc în păcat decît să slăvesc un zeu care mă consideră pe mine, ca femeie, inferioară bărbatului". Sau: „Biserica se raportează la niște valori morale pe care unii le îmbrățișează iar alții le iau în rîs astfel încît faptul că ați atras tot felul de comentarii jignitoare din partea tuturor idioților a căror existență este plină de banal și lipsită de valori mi se pare jignitor! Repet, în ortodoxie nu există obligativitatea îndeplinirii unor legi morale ci doar sfaturi și rugăciune..." (am ales cele mai „drăgălașe" dintre comentarii, multe dintre ele sînt de nereprodus).

■ Sigur, lista de „păcate" afișată la poarta bisericii este iritantă, rizibilă, inadecvată chiar spațiului spiritual religios căruia i se adresează: pare o rețetă care îți promite mîntuirea, o rețetă scrisă de cineva care își imaginează că are fir direct cu Dumnezeu. Altfel, însă, asupra cîtorva dintre ele ar merita reflectat: mai toate cursurile moderne de *parenting* vorbesc despre ce „păcat" este să îl lași pe copil să se uite prea mult și prea devreme la televizor sau la computer, sau să nu aibă un program, un comportament, o bibliotecă adecvate vîrstei lui.

■ La drept vorbind, să te duci în inima Ardealului, la o biserică de lemn din secolul al XVIII-lea, și să decupezi din toată experiența de-acolo doar un prilej de dat un cap în gură vieții religioase de la sate mi se pare pierdere de vreme.

Mă gîndesc că, totuși, întîmplarea, așa insignifiantă cum e, ar trebui să ne pună pe gînduri pe mai toți cei care facem parte dintre comentatorii ei, credincioși sau nu, părinți sau nu: ce anume din discursul Bisericii de azi naște atîta agresivitate? Ce folos să ai la îndemînă un mijloc atît de rapid și de eficient de comunicare, precum Facebook-ul, și să îl folosești doar pentru iritări private și nemulțumiri conjuncturale? Ca să nu mai spun că problematica eticului și a credinței nu se poate lămuri zglobiu pe pripite rețele de socializare.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

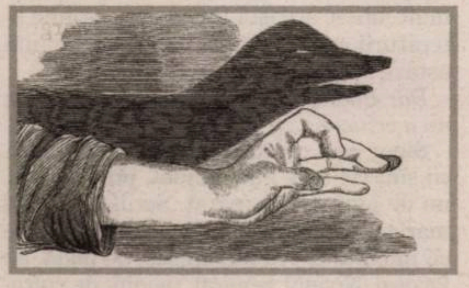

Iaromira POPOVICI

bazar

Pierdut plutire și imponderabilitate

Merg în piață (Piața Victoriei) cam de pe la început, de prin februarie trecut. Recunosc că nu sînt, nici pe departe, vreo Ana Ipătescu sau măcar un cetățean model. Am încercat, totuși, să-mi fac și „meseria de cetățean", în limitele mele: într-un mod corect și, cu siguranță, neeroic. Uneori prea confortabil.

Pentru mine era confortabil să mă duc, chiar pe minus nu știu cîte grade, la proteste. Pur și simplu, frigul nu mă deranjează excesiv. Și-l simțeam cu atît mai puțin datorită unei stări de spirit pe care am avut-o atunci, cînd am început, și mult timp după: una de euforie și exaltare. Îmi plăcea să mă duc acolo, îmi plăceau oamenii prezenți și cum își exprimau ei nemulțumirile și doleanțele (pe atunci foarte creativ, erau vremuri mai pașnice), cum aveau grijă unii de alții și cum se forma sentimentul de comunitate (pe care nu-l mai trăisem de mult). Cu timpul, lucrurile nerezolvîndu-se nicicum, mersul în piață a devenit un fel de a doua meserie, pe care o făcea fiecare, după posibilități. Iarna a trecut, dar nu și starea de exaltare: aceasta a devenit, din acută, cronică. S-a materializat într-un soi de cupolă nevăzută care se așternea deasupra mea cînd mă duceam în piață. Care mă ajuta să stau acolo, cît puteam (am limitele mele și mi le recunosc), fără să vorbesc neapărat cu cineva, fără să mă fîțîi, strigînd uneori. Am descoperit că ăsta era felul meu de a manifesta, pașnic și tăcut: știam doar că trebuie să fiu și eu pe acolo. Nu conta cine eram și cum mă manifestam, ori dacă mă observa cineva.

A trecut timpul și s-au întîmplat tot soiul de lucruri, din păcate nici unele prea bune. Atmosfera de la proteste a rămas, în mare, aceeași, deși oamenii și-au mai pierdut răbdarea. Eu, însă, mi-am păstrat bula-cupolă deasupra capului și am continuat să merg cu ea peste tot, ca o țestoasă cu carapacea ei sau precum un melc cu cochilia lui. Cînd lucrurile s-au mai precipitat și a fost demisă Laura Codruța Kövesi, oamenii din jurul meu au început să emită tot soiul de teorii, unele mai catastrofice decît altele. Ca întotdeauna, adevărul era la mijloc: unele se înscriau în teoriile conspirației, altele spuneau, pur și simplu, că se va ajunge la un război civil, că oamenii care se împotrivesc vor fi persecutați. Eu continuam să rămîn în bula mea, crezînd pe bune că, în zilele noastre, nu se mai poate întîmpla ce s-a întîmplat în anii '90, că trăim, totuși, într-o democrație și în Europa, că avem drepturi și infomații.

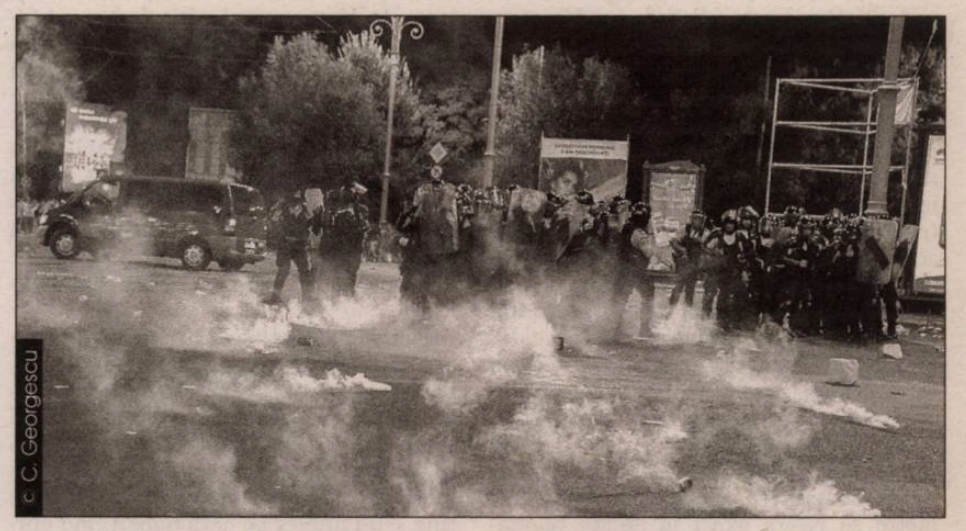

© C. Georgescu

De vinerea trecută, însă, totul s-a schimbat. Am fost în piață, în stilul meu. Din fericire, nu mi s-a întîmplat nimic rău și nici nu am știut, decît vag, ce se-ntîmplă. Nu numai că am fost, dar mă mai simțeam și oarecum „eroină": rămăsesem singură, prietenele cu care venisem plecaseră. Și-mi găsisem, întîmplător, locul, undeva mai departe, spre Lascăr Catargiu, într-un grup de oameni (preponderent femei, mereu am trăit mai curînd o „revoluție" feminină) foarte activi la lozinci, dar, altfel, Zen. Am plecat spre ora 11, pentru că în jur se vorbea că o să iasă urît, ca pe 21 decembrie. Cînd am ajuns acasă, am văzut ce s-a întîmplat după ce am plecat, dar și ce se întîmplase înainte, toate lucrurile îngrozitoare. Inimaginabile, pentru mine, una, cel puțin, pînă atunci: pe linia euforiei nu prea clar explicabile pe care o tot trăisem. Și a optimismului de pînă atunci. Mi-am dat seamă că ceva s-a schimbat iremediabil. Am simțit, pentru prima dată, gravitatea lucrurilor și apăsarea lor. Pentru prima dată nu m-am mai simțit plutitoare și protejată că pînă atunci.

Ceea ce nu înseamnă că nu mă voi mai duce în piață, ci fix contrariul. Și nici că nu cred că lucrurile se vor schimba sau că nu vom face ce trebuie ca să schimbe. Doar că ceva din plutirea și imponderabilitatea mea de manifestant pașnic și ferice în bula lui și-n mica lui comunitate în care nimic nu-l poate atinge s-a cam dus pe apa sîmbetei. Probabil abia acum am căzut în realitate și mi-am dat seama cum stau lucrurile de fapt. Pentru mine, violența fizică e „limita dură". Nu înțeleg cum poți lovi, conștient, premeditat, alți oameni, cu atît mai mult cînd nu te atacă, cînd nu ți-au făcut nimic. N-aș fi crezut că scenariul Mineriadei se poate reactiva în zilele noastre. Noroc, totuși, că nu chiar la fel. Că există drepturi și oamenii și le cunosc, că există transparență, că totul e mult mai la vedere.

Și totuși, sentimentul acela de șezătoare, în care ne vedeam cu prietenii la proteste și mai glumeam pe seama guvernului, printre altele, s-a cam dus. Va mai fi, desigur, uneori, și asta, dar, momentan, se așternă o anumită gravitate, tristețe și îndîrjire a lucrurilor peste care nu prea avem cum să trecem. (Dar care le vor împinge, cine știe, poate mai rapid în direcția cea bună.)

„Dacă școală nu e, spirit critic nu e. Și dacă spirit critic nu e, cultură nu e.“

– interviu cu Nicolae MANOLESCU –

Domnule Nicolae Manolescu, am vrut neapărat să am un interviu cu dumneavoastră pentru numărul pe care Dilema veche *îl dedică spiritului critic, din două motive mai ales. Al doilea îl voi dezvălui la sfîrșit, dar primul este că ați publicat acum aproape 50 de ani o carte intitulată* Contradicția lui Maiorescu…

Este teza mea de doctorat, respinsă la examen, în 1970. A fost singura teză de doctorat respinsă în acel an în Universitatea din București. Imediat după ce a fost respinsă ca teză de doctorat, am publicat-o ca o carte și a avut succes, a luat Premiul Uniunii Scriitorilor, apărînd în două ediții. În 1974, la puțin timp după ce a devenit prorector al Universității, Al. Piru mi-a dat telefon și mi-a spus că vrea să-mi salveze doctoratul. Eu i-am spus că sînt de acord, dar că eu altă teză nu mai scriu, pentru că n-o fi ea cea mai bună teză din Universitate, dar cu siguranță nici cea mai proastă nu este. Și astfel, cu o teză care fusese deja publicată și premiată după ce fusese inițial respinsă, am luat doctoratul.

Spuneți în această carte că, pînă la Maiorescu, despre care toți știm că este întemeietorul culturii române moderne, s-a mai încercat de cîteva ori fondarea culturii noastre. Încercări ratate, însă. Evocați metafora din legenda Meșterului Manole, cînd meșterii, căutînd un loc să întemeieze mănăstirea, nu voiau loc gol, ci un „zid neisprăvit și părăsit“ pe care să ridice construcția. Vă referiți explicit la cronicari, la Cantemir, la linia Maior-Micu-Heliade – ei nu isprăvesc zidul, care rămîne în părăsire. Apoi vine Maiorescu și edifică. De ce lui Maiorescu i-a reușit și celor de dinaintea lui, nu?

Aș vrea să știu și eu răspunsul la această întrebare. Înainte de publicarea *Contradicției…*, am dat cartea în manuscris lui Paul Georgescu să o citească și el mi-a spus că i se pare cam ciudat mottoul din Lovinescu pe care l-am pus la început. (Motto-ul este: „Soarta lui Maiorescu a fost și rămîne actuală și astăzi, adică după trei sferturi de veac și, din nefericire, încă pentru multă vreme. În materie de cultură, evoluțiile nu sînt nici perpetui, nici lineare; cînd crezi că ai pus mîna pe țărm, un val te smulge departe în larg; pînza țesută ziua se desface noaptea; apele se ascund sub nisip și ciulinul crește pe marmura cetății ruinate; în adăpostul limpezit odinioară îți umple ochii cerneala norilor învolburați. Optimismul nostru trebuie să fie însă la fel ca cel al lui Maiorescu: «birui-va gîndul», cum spunea înțelepciunea cronicarului și inscripția criticului deasupra ușei bibliotecii. Altfel, la ce am mai trăi?“ – *n.m.*) Îl găsea suspect de pesimist, de aprehensiv, știindu-mă pe mine, dimpotrivă, un tip optimist. Acel motto se referă exact la aceste repetate începuturi din cultura noastră. „De ce l-ai ales?“, m-a întrebat Paul Georgescu. N-am putut să-i dau un răspuns, pentru că nici eu nu eram prea lămurit în legătură cu această chestiune a începuturilor. Altceva avusesem eu în minte: în cultura noastră, orice moment în care s-a produs o „descoperire a Occidentului“, cum spune G. Călinescu, a generat imediat reacția contrară, autohtonistă, de protecționism național. S-a întîmplat la început de secol XVIII, cînd îl avem pe Cantemir perfect occidentalizat, trăind la Petersburg și lucrînd cu Academia de la Berlin, dar și pe Ion Neculce, care făcea tot ce putea să revină în Moldova mai repede, la moșioara lui, care se găsea într-una dintre cele mai sărace zone, ca să scrie *O samă de cuvinte.* S-a întîmplat din nou imediat după Primul Război Mondial, cînd eram în hotare reîntregite, racordați la modernitatea europeană, cu un rege german și o elită perfect europenizată, dar nu am apucat să ne bucurăm mult de asta că, iată, au început, în 1923, mișcările antisemite de la Iași și am ajuns repede la legionarism. Așa s-a întîmplat și după 1989. Intrăm în Europa, sîntem democrați într-un spațiu lipsit de granițe și tot nu scăpăm de naționalism.

Mă întreb dacă nu o fi lucrarea continuă a unui spirit critic…

Spiritul critic trebuie mereu reînnoit. Nu e destul o singură manifestare de spirit critic și gata. Spiritul critic trebuie mereu exersat, mereu reinventat ca să poată produce rezultate benefice. Lui Maiorescu i-a reușit, într-adevăr, căci el a fondat literatura română modernă. Sigur, a avut și noroc: să ai un cenaclu și o revistă în care publică Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale, ba chiar și Macedonski la un moment dat, este o baftă istorică. Dar norocul acesta nu e suficient, e nevoie și de curaj. A fost un curaj din partea lui Maiorescu să spună, cînd Eminescu era mai degrabă criticat decît aplaudat, că poezia secolului XX va fi după chipul și asemănarea poeziei lui. Aș fi vrut și eu să spun că poezia secolului al XXII-lea se va face după chipul și asemănarea unui poet de-acum, dar nu-mi dă mîna, ca să zic așa, și mi se pare mai prudent să spun că nu există un asemenea poet. Dar discuția merită făcută nu doar cu privire la literatură, ci cu privire la întreaga realitate românească, inclusiv cu privire la politică. După 30 de ani de la căderea comunismului, tot nu reușim să refondăm spiritul critic în societate.

Dar dacă ne uităm la scena noastră publică vedem că toată lumea înjură, toată lumea se opune, toată lumea protestează, toată lumea cîrcotește…

Ce spuneți că vedem nu este spirit critic. Este un banal refuz, mai mult sau mai puțin radical. Spiritul critic înseamnă „ciurul“, sita, dis-*cernămîntul,* cernerea… În plus, spiritul critic mai presupune ceva foarte important: existența unei autorități critice. Degeaba vin unii fără autoritate și spun ce-i bun și ce nu-i bun: de ce ar trebui să-i credem? Au dovedit în vreun fel că au capacitatea să stabilească ce e valoros și ce nu? La noi, toată lumea contestă cîte ceva, dar spiritul critic presupune o autoritate dovedită, omologată public pe baza unor realizări certe.

În contra cărei direcții de azi din cultura română v-ați așeza?

Contra naționalismului. Eu am de foarte mult timp o problemă cu naționalismul. Și vreau să precizez clar că sînt cu totul de acord cu vorba care spune că naționalismul înseamnă să-i urăști pe cei care nu aparțin nației tale, iar patriotismul înseamnă să-i iubești pe cei care sînt de-aceeași nație cu tine. Nu-i înțeleg pe naționaliști cînd afirmă că noi sîntem buricul lumii. Este atît de evident că nu sîntem, încît apare imediat indecența unei asemenea pretenții. Dacă eu aș susține că literatura noastră este cea mai grozavă dintre toate ar fi o dovadă că-mi iubesc țara? Nici vorbă. Sigur că literatura română a avut genii. Uite, eu spun că, între războaie, cea mai mare poezie europeană a existat în România. Cred asta. Dar nu în sens naționalist, ci în sens patriotic. Spun asta nu pentru că îi disprețuiesc pe ceilalți, dimpotrivă, am cel mai mare respect pentru poeții francezi, de pildă, dar o spun pentru că îi iubesc pe acești poeți formidabili: Arghezi, Blaga, Bacovia, Barbu, Pillat… Recunosc, de pildă, că în acest moment literatura română nu are un mare roman. Dar mă uit în jur și întreb: Franța are? Nu. 80% din romanele de *„rentrée littéraire“* sînt romane americane traduse. Americanii, în schimb, au acum o proză excepțională. Iată, recunosc această diferență de valoare între noi și alții în privința romanului, după ce am spus că, în poezia interbelică, am fost inegalabili…

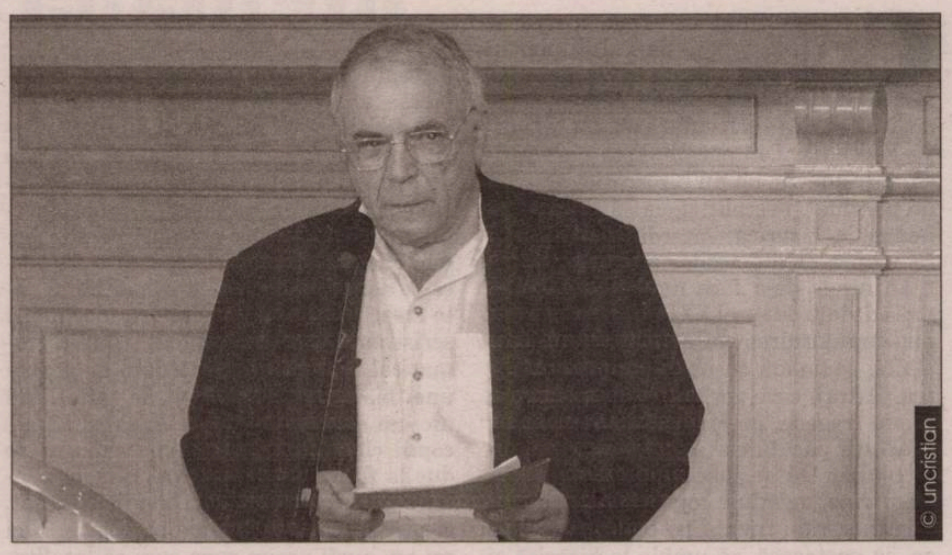

Spiritul critic, însă, exersat așa, fără oprire, presupune un risc. Mă gîndesc că, poate, în cariera dumneavoastră de critic literar, ați scris la un moment dat despre o carte care v-a plăcut, ați validat-o și apoi, cînd ați recitit-o, nu v-a mai plăcut…

Mi s-a întîmplat, dar rar. De altfel, e absolut normal să existe asemenea reevaluări. Spiritul critic însuși trebuie supus criticii. În acest sens, da, spiritul critic e un pariu, presupune un risc, dar trebuie să înțelegem că altă cale mai bună nu există. Acest risc este firesc pentru că se schimbă epocile, standardele, ne schimbă noi înșine. Cazul meu: am început să scriu în 1962 cronică literară. Despre ce scriam? Despre Nicolae Țic, Nagy Istvan și alții ca ei. Aia era literatura. Acuma, după atîta timp, mă întorc și văd că, pînă au apărut Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ana Blandiana, Ileana Mălăncioiu, D.R. Popescu, Ivasiuc, n-am avut, de fapt, despre ce să scriu. Și nu aveam termen de comparație. Eram foarte tînăr și pînă cînd cei buni din generația mea nu s-au ridicat, ca să am un standard literar înalt, puteam greși fatal. Făcusem o școală proastă, o școală în care nu auzisem nimic despre Arghezi, Blaga, Papadat-Bengescu… Și firește, nimic despre Maiorescu. Întîmplător, eu avusesem bibliotecă acasă și citisem, dar, repet, la școală nici măcar nu erau pomeniți acești autori.

Cum se explică rolul atît de important al criticilor literari în cultura noastră? Maiorescu, Lovinescu ne învățau nu doar literatură, ci și istorie, sociologie, civilizație… Nu cumva e un simptom de cultură mică, lipsită de creativitate?

Eu nu cred că avem o cultură mică. Știu cu ce argumente se susține teoria asta, dar eu am altă părere. Eu cred că avem o cultură scurtă. Sigur că, dacă ne comparăm cu alții, riscăm depresia. Cu ocazia unei burse pe care am avut-o în Japonia imediat după 1990, am cunoscut un profesor de literatură, autorul singurei istorii a literaturii japoneze inteligibilă de către un european, o carte în trei volume, a cărei traducere românească am și prefațat-o. Îmi amintesc că primul volum se intitula *Istoria literaturii japoneze. Prima mie de ani.* Sigur că, dacă te compari cu o literatură care are această dimensiune istorică, vei capitula imediat. Nu în durată stă farmecul literaturii române. Acuma scot a doua ediție a *Istoriei critice a literaturii române,* așa că revăd a nu știu cîta oară literatura noastră și, nu știu cum se face, dar mă îndrăgostesc din nou de literatura română. Și nu mă refer doar la secolele XIX sau XX, ci și la producțiile literare de dinainte. Să nu uităm limba literaturii noastre, fie ea limba prozei sau a poeziei: o limbă superbă, seducătoare. De pildă, o pagină din Slavici – despre care, culmea, T. Vianu spunea că n-are stil – îmi oferă un argument în plus că am dreptate să spun că literatura română trebuie mereu recitită, sau o pagină din Odobescu care conține o limbă de o frumusețe și o expresivitate extraordinară. Cu atît mai mult iubesc această limbă din paginile literaturii noastre, cu cît o aud schingiuită astăzi, în politică sau în presă.

Dar limba asta este creația scriitorilor, nu a criticilor…

Sigur că e creația scriitorilor, dar criticii sînt cei care i-au validat, promovat și, nu de puține ori, apărat. Scriitorii noștri mari au avut nevoie să fie apărați și criticii importanți, ca Maiorescu, de pildă, au făcut-o. Nivelul general, mediu, de cultură al lumii românești nu a fost niciodată foarte ridicat. Masele nu fac cultură. Elitele fac cultură și, eventual, această cultură se propagă mai mult sau mai puțin în mase. Dacă începem să credem că masele fac cultură, atunci nu de cultură vorbim, ci de divertisment.

Ideea de elită repugnă tuturor astăzi.

Multora, nu tuturor. Și nu de azi, de ieri. După 1990, *România literară* a organizat niște întîlniri periodice, una dintre ele a fost dedicată problemei elitelor. A venit atunci un grup de tineri – acuma nu mai sînt nici ei așa de tineri, că au trecut vreo douăzeci de ani de-atunci – care au pledat împotriva elitelor. Replica mea a fost: nu vreți să fiți o elită, foarte bine, e alegerea voastră, nu-i obligatoriu. În orice caz, argumentele lor antielitare nu m-au convins deloc. Pentru mine e clar: ceea ce fac masele nu e cultură, e divertisment; doar elitele sînt capabile să facă adevărată cultură. Și cea mai bună dovadă că există o mare diferență între masele care consumă divertisment și elita care face cultură se vede, cu tristețe o spun, în momentele dureroase trăite de breasla noastră. Între ultimele două Adunări Generale ale Uniunii Scriitorilor au murit 300 de scriitori. Mulți dintre ei au fost scriitori de valoare. Despre dispariția unora s-a scris cîte ceva în presa culturală, așa cum era normal. Dar în presa generalistă, la televiziuni, nimic! În schimb, dacă divorțează vedeta Popeasca de Popescu și se duce la mare cu Ionescu, se face o știre care înconjoară țara.

Mă întreb dacă nu cumva aceasta este tot lucrarea spiritului critic. Masele lucrează în spirit critic în raport cu elitele…

(Rîde) Da, un spirit critic pe invers. Re-

devenind serioși, mie acest fenomen mi se pare extrem de important pentru că, iată, se vede imediat prima lui consecință: acești autori despre care nu se discută în cercuri largi, ignorați de marea masă, ajung să fie ignorați și în școli. Foști studenți de-ai mei îmi spun că un autor clasic nu mai spune nimic copilului de azi pentru că lumea a evoluat și copiii de azi au alte preocupări decît copiii de ieri. „În Sadoveanu nu mai găsim nimic din problemele copiilor noștri!" – mi se spune. Păi, în cazul ăsta, renunțăm la toată literatura, pentru că problemele celor de azi cu atît mai puțin se vor regăsi în Homer sau în Shakespeare…

Vreau să fac un pic pe avocatul părții celeilalte și să vă înfățișez argumentul lor. Ei spun așa: ca să înțelegi cu adevărat ce e cu anticii greci, cu Dante, cu Shakespeare, cu Eminescu e nevoie de un antrenament prealabil, de o pregătire anume. Păi, e mai eficient să-l pregătești pe elevul studios în ale literaturii începînd de la contemporanii lui, de la autorii care vorbesc ca el, care scriu despre lumea lui, despre reperele lui și astfel să-l îndrumi încet-încet spre trecut, spre marii autori a căror înțelegere necesită vocabular, informație culturală și istorică, experiență de viață. Cu alte cuvinte, nu-i mai bine să refaci parcursul culturii invers, pornind de la contemporanii mai lesne de înțeles și ajungînd la marii clasici, în loc să urmezi calea deja „clasicizată" în care începi studiul cu vremuri complet străine ca să te apropii de zilele noastre și ajungînd, adesea, să nu mai ai timp să-i vorbești elevului și despre contemporaneitate, despre ce se scrie în lumea în care el trăiește?

De acord. Problema care se ridică imediat este, din păcate, aceea a profesorilor de literatură de astăzi. Cred că 80% din ei au făcut școala după 1989, au făcut adică o școală proastă. E un paradox, dar școala de dinainte era mai bună. Știu că nu-i comod de acceptat ce spun, ba chiar este, cumva, și contraintuitiv. În anii cumpliți 1950-1960, cînd programele erau absolut idioate, ceea ce a salvat școala au fost acei dascăli formați înainte, în vremuri normale, care cît de cît au putut transmite o tradiție intelectuală sănătoasă și solidă. În 1966 a venit o reformă a învățămîntului foarte bună. Atunci s-au reintrodus limbile străine din clasele mici, s-au creat licee de profil etc. În 1977 s-au introdus în manualele de literatură de liceu scriitori ca Ion Barbu și H. Papadat-Bengescu – știu bine pentru că am lucrat în acea comisie de programă pentru manuale de liceu. Apoi a început un declin lent al întregii societăți, pe măsură ce regimul devenea tot mai nedemocratic, și asta s-a resimțit în declinul învățămîntului. După 1990 a început însă prăpădul. Îmi amintesc că eram în Parlament cînd s-a votat prima lege post-decembristă a învățămîntului. Se spunea acolo că trebuie cultivată dragostea tinerilor pentru valorile naționale și așa mai departe. Am luat cuvîntul și am întrebat: cum să cultivi dragostea pentru niște valori pe care nu i le prezinți mai întîi elevului? Asta înseamnă spălare a creierului. Așa cum a făcut comunismul, care nu ne-a învățat, dar a pretins că ne educă. Învățămîntul nu poate exista fără să-l faci pe elev să învețe, fără să-l instruiești. Îmi amintesc că s-a ridicat un coleg senator care mi-a cerut să nu mai folosesc cuvîntul „instruire" cînd vorbesc despre școli pentru că instrucție e la armată. Revin la problema profesorilor. Cînd s-au introdus manualele alternative am mers prin licee ca să le susțin. Și am întîlnit o abia camuflată iritare a profesorilor de literatură, mulți dintre ei fiind foști studenți de-ai mei, pe motiv că trebuie să recitească. Incredibil! Profesori de literatură care au o problemă să citească!

Se reproșează sistemului nostru de învățămînt, printre altele, că nu dezvoltă spiritul critic al elevilor.

Pe bună dreptate.

Dar acest spirit critic se învață sau există în noi și se educă?

Se educă, se cultivă. Într-un individ normal, el există în mod potențial. Dar dacă nu se educă, nu se instruiește, nu se cultivă, această potențialitate se atrofiază și poate chiar să dispară cu totul. Ori degenerează în agresivitate și arțag.

Și școala trebuie să educe acest spirit critic?

Da. Dacă școală nu e, spirit critic nu e. Și dacă spirit critic nu e, cultură nu e.

Imediat după 1990 ni s-a spus că există două feluri de critică: constructivă și distructivă.

Asta este de la Iliescu citire…

Și această distincție se practică și astăzi. Unora li se reproșează că prea critică și nu fac nimic, că practică un discurs distrugător, pîrjolitor, care nu edifică.

Problema este prost pusă și cine o pune așa nu știe despre ce vorbește. Spiritul critic nu este nici distructiv, nici constructiv în esența lui. Spiritul critic este, de fapt, o selecție. Adopți ceva și dai altceva la o parte, propunînd și practicînd niște criterii. Această selecție produce un canon, ceea ce înseamnă că nu se poate să termini școala fără să fi citit versuri ale lui Eminescu, *Amintirile* lui Creangă. În literatura română au existat mai multe canoane. Pașoptiștii nu prea au putut articula

„Dă, Doamne, României măcar încă o inteligență la fel de mediocră!"

unul, pentru că nu prea aveau ce respinge, dar de la Maiorescu începînd avem canon. Apoi, Lovinescu a completat canonul cu perioada post-maioresciană, iar Călinescu a stabilizat acest canon care, după opinia mea, rămîne valabil și azi. Începînd însă cu generația 2000, nu numai că acest canon nu mai pare valabil, dar ideea însăși de canon nu mai funcționează. Pentru tinerii noștri contemporani nu există decît prezentul.

Dar această debarasare de trecut nu e o formă de spirit critic?

Nu, este o formă de lipsă de spirit critic. Nu poți abandona trecutul, pentru că face parte din tine. Trecutul nu este un segment ce poate fi detașat din corpul nostru cultural – este ca și cum ți-ai tăia mîinile sau picioarele. Trecutul este organic înglobat în prezent, or, tocmai acestei organicități i se opune generația 2000. Eu cred că tocmai această uitare voită a trecutului, care presupune abolirea oricărui canon, este una din cauzele invaziei actuale de analfabeți și ignoranți care ne conduc. Cum e posibil să ai un ministru al Educației care vorbește precum cei doi din urmă? Poate că ministrul Transporturilor nu trebuie să strălucească prin stil și limpezime în exprimare, dar prima cerință a fișei postului unui ministru al Educației este să vorbească limba română literară. Unul din cei doi se arată mîndru nevoie mare că vorbește limba din Bucovina. Celălalt se fălește cu dialectul lui maramureșean. Și problema nu e doar de vocabular, ci și de gramatică: dezacorduri și altele. Nu e permis așa ceva cînd e vorba despre ministrul Educației. Or, de unde să vină acest standard înalt de limbă dacă abandonăm canonul? Îmi aduc aminte de un ministru al Educației spunînd: „Manualele școlare *este* un capitol închis…" Curată nebunie să ai un asemenea vorbitor de română într-o funcție cum este aceea de ministru al școlii!

„Contradicția lui Maiorescu" constă, explicați dumneavoastră, în contradicția dintre un spirit religios, sacerdotal, specific fondatorului, și un spirit polemic, specific criticului. De ce vi se pare că e o contradicție aici? Nu poți fonda o cultură certîndu-te cu alții?

Ideea mea este că spiritul critic era chiar spiritul lui Maiorescu și că avem în cazul lui o contradicție aparentă între formă și fond. Caracterul sacerdotal de care vorbiți era forma de exprimare a lui Maiorescu. Fondul lui, însă, era critic, polemic. Maiorescu nu era un spirit religios în sensul clasic al cuvîntului – nu era nici ateu, este complicat să intrăm acum în fondul intim al credințelor lui și nici nu vreau să o fac. Ceea ce spun este că modul lui de exprimare era sacerdotal, în vreme ce spiritualitatea lui era foarte critică. Aici găsesc eu aparenta contradicție. De altfel, în asta a constat geniul lui: a știut că literatura română are nevoie de o fondare și că orice fondare presupune un act care este „religios" cumva. Regulile fondatoare trebuie livrate sacerdotal, pentru că, altfel, oamenii le nesocotesc și ceea ce fondezi nu funcționează. Maiorescu a adoptat acest mod de a se exprima, ca și cum ar oficia un cult, ca să convingă. În plus, să nu uităm că Maiorescu era un spirit didactic. El a fost, după toate mărturiile, un dascăl excelent. Avea exercițiul persuasiunii, știa ce stil de exprimare trebuie adoptat pentru a convinge. Și, după cum vedem, a reușit.

Am văzut că revista România literară *a pus toate aparițiile ei din 2017 sub semnul lui Maiorescu.*

În penultimul număr al *României literare* a anului 2016, văzînd că în anul ce urma se împlinea veacul de la moartea lui Maiorescu, am scris că 2017 va fi anul Maiorescu al criticii literare. L-am proclamat eu așa, cu de la mine putere, să vedem ce-o ieși.

Și ce-a ieșit?

E absolut extraordinar ce a ieșit. În toate publicațiile literare au apărut studii sau eseuri despre Maiorescu, au fost date la iveală inedite, i s-au dedicat numere întregi de reviste, s-a instituit chiar un premiu destul de consistent „Titu Maiorescu". În plus, au revenit în actualitate discuțiile despre spiritul critic. Acuma pot să spun că ideea mea ascunsă a fost aceea de a-i pune un pic la încercare pe tinerii critici care, influențați de *Postmodernismul* lui Mircea Cărtărescu, par convinși că selecția nu mai e necesară, nici canonul, că trebuie să trăim hedonic prezentul literar, că doar asta contează. Am vrut să văd cum reacționează tinerii critici astfel formați față cu ideea maioresciană a spiritului critic. Și, ce credeți, nici un tînăr critic n-a scris despre Maiorescu. Pentru ei, Maiorescu nu mai e relevant. *Quod erat demonstrandum!*

Dar poate că nu e o opțiune subiectivă. Poate că Maiorescu nu mai e relevant obiectiv vorbind. Vă propun să reluăm puțin „luptele" lui Maiorescu și să vedem dacă mai au ele vreo actualitate. De pildă, Maiorescu s-a luptat cu formele fără fond. Mai există azi, în România aflată la coada Europei, cu atît de multe eșecuri în privința modernizării, pericolul formelor fără fond?

Da, există. Acuma, e un lucru interesant în povestea asta a formelor fără fond, care i-a fost reproșată lui Maiorescu, inclusiv de Lovinescu, pe motiv că nu există formă fără fond, că e un nonsens. Maiorescu n-a cerut niciodată desființarea formelor împrumutate pentru că erau inadecvate fondului autohton. Nu există la el nici o frază de acest gen. Dar Maiorescu a mai spus ceva: nu e vorba să desființăm formele occidentale împrumutate rapid și, poate, superficial; e vorba să creăm acel conținut național care să le umple. Eu am subliniat în cursurile mele acest citat din Maiorescu. Marta Petreu susține că o făcea și ea la Cluj, eu nu știam. Fraza cu pricina o găsiți în *Istoria literaturii române pe înțelesul celor care citesc.*

Dar exact asta spune și Lovinescu criticîndu-l pe Maiorescu: să nu aruncăm peste bord formele occidentale pe motiv că n-au fond, ci să lăsăm formele occidentale importate să-și creeze fondul românesc!

Exact. Nu-mi explic cum de Lovinescu a ignorat această frază fundamentală pentru înțelegerea tezei maioresciene a formelor fără fond. Asta este una din problemele noastre istorice: să creăm fondul autohton pentru formele/instituțiile occidentale pe care le preluăm. Sigur, este important și ce forme occidentale preluăm. Adesea preluăm formele eșuate ale Occidentului, dar asta e o altă căciulă.

Maiorescu lupta și cu beția de cuvinte. Eu văd că discursul public este îngrozitor de limitat lexical. Vocabularul utilizat de toți cei care se exprimă public este tot mai restrîns. Se urlă mult, dar în cuvinte tot mai puține. Cuvintele sînt ghioage folosite stîngaci – unde e beția de cuvinte, verbiajul ironizat genial de un Caragiale, de pildă?

Beția de cuvinte nu înseamnă o abundență indigestă de cuvinte, înseamnă folosirea unor cuvinte fără legătură între ele. Dacă nu se mai învață retorică în școală, nu se mai studiază logica, cum să-i faci pe tineri să „lege" un silogism, să ajungă de la o premisă la o concluzie, să fie capabili de o demonstrație? Există o faimoasă interpretare a lui Călinescu la teatrul lui Ionesco: „Dacă îi spui cuiva te iubesc și îți răspunde șapte, universul începe să se destrame". Revenind în actualitate, de cînd cu această guvernare, universul ni s-a făcut praf și pulbere. Uitați-vă cum răspund oamenii aceștia întrebărilor care li se pun! Tu întrebi ceva, el răspunde altceva. Această aiureală smintitoare este beția de cuvinte și, din păcate, fenomenul este poate mai acut astăzi decît în vremea lui Maiorescu.

Aș vrea să închei cu o întrebare mai personală, explicînd astfel și cel de-al doilea motiv pentru care am vrut neapărat să fac acest interviu. Lumea vă consideră maiorescian. Se spune că sînteți un critic literar, un intelectual care vine pe această filiație. Așa e?

Eu aș fi fericit să fie așa. Dar nu-mi cereți mie o părere în privința asta.

Reformulez: vă simțiți parte a unei direcții Maiorescu în cultura română?

Da. Cel puțin în ideea spiritului critic, da.

Dar ați mărturisit de prea multe ori fascinația pentru G. Călinescu…

Da, așa este. Cu precizarea că ceea ce am admirat mereu la Călinescu este libertatea lui extraordinară în exprimare. Eu m-am format nu atît în spiritul *Istoriei literaturii…* a lui, pe care am tot citit-o de pe la 14 ani, cît în spiritul *Cronicilor optimistului,* în care Călinescu exprima niște lucruri extraordinare cu o libertate de idei și de vocabular seducătoare. Apoi, îmi amintesc cursurile lui absolut strălucitoare, în care își formula ideile memorabil, teatral și, adesea, periculos din punct de vedere politic.

Mi se pare interesant că încheiem interviul despre Maiorescu cu dumneavoastră evocîndu-l amoros pe Călinescu…

Niciodată n-am înțeles de ce Călinescu nu-l suferea pe Maiorescu. Spunea că este „o mare minte mediocră", iar eu zic: „Dă, Doamne, României măcar încă o inteligență la fel de mediocră!" Înțeleg bine deosebirile dintre ei. La Călinescu, fantezia era pe primul loc. Maiorescu era mai riguros, aproape rigid, avea școală germană. Dar, vezi, Lovinescu, mult mai apropiat ca stil intelectual de Călinescu, a făcut efortul de a-l pricepe și de a-l readuce în actualitate pe Maiorescu. Călinescu nu l-a făcut. Pe Lovinescu l-a speriat exaltarea irațională, puseul de fanatism din societate și a scris cele două monografii despre Maiorescu tocmai ca reacție la creșterea iraționalismului. A încercat să facă din aceste cărți un scut în apărarea rațiunii. Călinescu era, cum știm, și un histrionic, și un oportunist. El a tras cît a putut foloase din toate vremurile pe care le-a trăit. Lovinescu nu era, el, oportunist. Se potrivea mai bine cu Maiorescu.

Vă mulțumesc.

a consemnat Sever VOINESCU

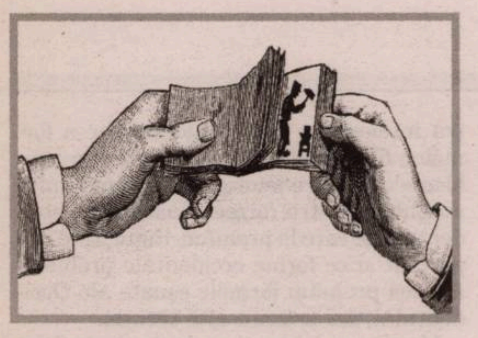

Marius CHIVU

feedbook

Iertarea lui Ovidiu

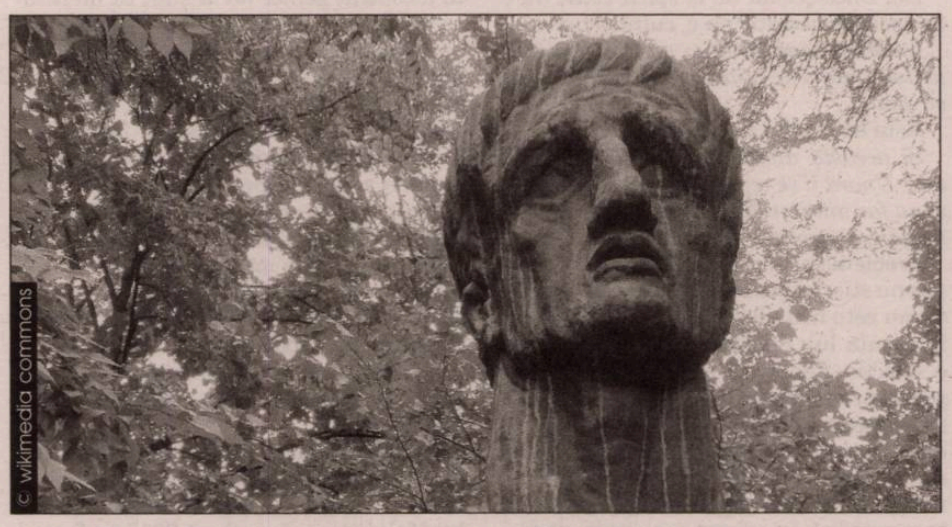

A trecut neobservat faptul, de o anume însemnătate culturală, că Primăria Romei a emis, cu ceva timp în urmă, o revocare a decretului prin care Împăratul Octavian Augustus l-a trimis în exil, la Tomis, pe Publius Ovidius Naso (43 î.Chr., Sulmona – 17 d.Chr., Tomis). Cum dosarul tematic al numărului 647 de anul trecut al revistei noastre a fost dedicat poetului cu ocazia a două mii de ani de la moartea sa, simt nevoia de a pune în context acest fapt. Cu atît mai mult cu cît nu se știe exact cînd a murit poetul: e posibil ca abia anul acesta să se împlinească cele două milenii. Într-o cronică a istoricului Hieronymus, singura sursă antică ce face o vagă referire la acest subiect, s-a dedus că moartea lui Ovidiu s-ar fi petrecut în anul 17 sau, poate, în 18. Deși mormîntul său se află pe malul Mării Negre, nu se știe cu exactitate nici locul unde a fost îngropat. De altfel, biografia poetului e plină de necunoscute.

Poet al epocii sale, respectat, citit și admirat pentru o carte de lirică erotică devenită extrem de populară, *Ars amatoria,* Ovidiu rămăsese, după morțile lui Horațiu și Vergiliu, cel mai mare poet al Romei. Talent și faimă care i-au adus și sfîrșitul, căci Octavian Augustus l-a exilat la marginea Imperiului. În vîrstă de 51 de ani, Ovidiu se vedea nevoit să-și părăsească cea de-a treia soție, fiica și nepoții, prietenii pentru a trăi pe malul Mării Negre, în mijlocul unei populații barbare formate din geți, sarmați și greci, a căror limbă n-o vorbea. Familia și prietenii l-au convins să nu se sinucidă, să plece în exil și să încerce să obțină de acolo iertarea Împăratului.

„Pricina prăbușirii mi-o știe toată lumea / Și nu mai e nevoie aice să o spun", afirmă poetul și e o amară ironie faptul că, neprecizată în versurile sale, din delicatețe, dar și din teama de a nu-l răni/mînia și mai mult pe Împărat, cauza care i-a atras pedeapsa a rămas pînă astăzi necunoscută. Tot ceea ce știm este ce ne spune poetul însuși în *Triste:* motivele au fost *carmen* – adică *Arta iubirii* – și *error*, o greșeală, nu o crimă. Cum Ovidiu s-a limitat să scrie că motivul ar fi fost, așadar, o poezie și o greșeală (se pare că ar fi fost martorul unui delict), motivele reale ale relegării sale la Tomis (relegarea fiind o formă de exil mai ușoară, temporară, fără confiscarea averii și a titlurilor) au dat naștere multor teorii ale comploturilor.

Filologul italian de origine română Demetrio Marin a scris, pe această temă, un studiu fascinant, tradus și la noi, în care demontează aceste teorii: „Care să fi fost greșeala *(error)* la care se referă poetul? Este greu de spus. Trebuie să fi fost *pretextul, faptul* ultim, *cauza ocazională* de care s-a servit Augustus ca să scape de poet. Greșeala, prin urmare, putea fi faptul că Ovidiu a intermediat întîlnirile dintre Iulia Minor și D. Silanus: potrivit nouă, însă, e mai puțin probabilă, deși nu exclusă. În această implicare, Ovidiu trebuie să fi văzut mai degrabă aspectul politic și mai puțin cel moral. Nu trebuie exclus nici faptul că greșeala putea fi de natură religioasă: violarea unui mister de-al lui Isis, sau poate altceva, îi va fi părut poetului «liber gînditor» o acțiune asemănătoare unei cuceriri amoroase: justificarea o găsea poate în *libertatea* lui Jupiter de care – credea el – se bucurau romanii antici. Nu este exclusă, potrivit nouă, nici soluția, să-i spunem, cumulativă, Ovidiu putînd fi implicat în mai multe asemenea greșeli «legale», care îi puteau provoca, în mod automat, exilul. Ni se pare, însă, că o asemenea greșeală trebuie căutată pe linia *cauzei autentice* a exilului: *politica,* potrivit lui Ovidiu (așa a apărut și în ochii lui Augustus). De aceea poate, greșeala a fost relaționată cu vreun *factum* întîmplat în *domus Fabia,* cu care poetul era înrudit prin cea de-a treia soție a sa, Fabia. Fabius, din cîte se poate deduce din corespondența lui Ovidiu, avea și el sentimente cel puțin neaugustane și poate chiar republicane." Concluzia fiind că „dorința de libertate a lui Ovidiu, și care, în contextul opoziției față de Augustus, va fi determinat relegarea sa la Tomis, din păcate nu a putut decît în parte să răscumpere impresia nefavorabilă suscitată mai ales de activitatea lui poetică din prima perioadă, care nu era în consonanță cu principiile morale care se doreau instalate în societatea augustană. Aspirația spre libertate a fost parțial contrabalansată de imoralitatea operei (și, poate, de viață)." *(Publius Ovidius Naso. Misterul relegării la Tomis. Teze și ipoteze,* traducere de Corina Gabriela Bădeliță, Institutul European, 2009)

Ovidiu a petrecut în exil la Tomis nouă ani, fără să obțină iertarea, pe care, de fapt, din bătrînețe sau poate din deznădejde, nici n-a mai cerut-o după moartea lui Octavian Augustus în 14 d.Chr., cînd prietenii săi de la Roma se împuținaseră și nu mai aveau influență. În exil a scris cinci cărți din *Tristia / Triste* (între 8-12 d.Chr.) și patru cărți din *Epistulae ex Ponto sau Pontica / Pontice* (12-16 d.Chr.), trimise soției, prietenilor și Împăratului; plus un poem satiric, *Ibis,* care nu s-a păstrat, și doar 132 de versuri dintr-un poem didactic intitulat *Meșteșugul pescarului*. Istoricii literari arată că niciodată înainte de exil Ovidiu n-a scris cu atîta constanță și continuitate, opera sa tomitană însumînd mai multe versuri decît creațiile sale romane. Ovidiu pretinde că a învățat limbile geților și sarmaților și c-ar fi fost onorat nu doar de tomitani, ci chiar și de sarmați, dar de la corespondenții poetului și pînă la istoricii de azi, mulți i-au reproșat lipsa de interes pentru locul de surghiun, poetul fiind preocupat exclusiv de a-și asuma vina incriminatorie și a se întoarce în saloanele Romei. Unii exegeți apelează la context și arată că interesul pentru spațiile și popoarele socotite „sălbatice" de romani va fi un cîștig abia al secolului al XVIII-lea, odată cu Iluminismul, adică odată cu apariția geografiei moderne și a etnografiei bazate pe expedițiile de explorare.

Prima traducere românească din versurile lui Ovidiu (doar șapte versuri) a fost făcută la Sibiu de Valentin Franck, după o culegere de maxime, publicată în 1679. În dosarul tematic de anul trecut, menționat mai sus, criticul și istoricul literar Mircea Anghelescu remarcă faptul că Vasile Alecsandri este primul autor român care-i consacră lui Ovidiu o operă: drama *Ovidiu*, apărută în 1888, la cinci ani după ce francezul Honoré Bonhomme compusese comedia într-un act în versuri *L'exil d'Ovide*. Și Nicolae Iorga a scris un poem dramatic în cinci acte intitulat *Ovidiu* (1926), cea mai recentă piesă de teatru fiind, probabil, *Viața și pătimirile lui Publius Ovidius Naso* (1994) de Paul Miron. Un volum cu versuri mai vechi, din anii '50, a publicat în 1999 Ștefan Aug. Doinaș: *Ovidiu la Tomis. Versuri din „exil"*. Cît despre ficțiunile scrise în alte limbi, Mircea Anghelescu este de părere că romanului *Dieu est né en exil* (1960), scris în franceză de conaționalul Vintilă Horia, premiat și apoi dez-premiat cu Goncourt, i se datorează revenirea figurii și operei lui Ovidiu în interesul public după al Doilea Război Mondial. A fost primul roman inspirat de viața poetului roman exilat printre barbari, urmat de altele, în alte limbi, printre care *Die Letzte Welt* (1988) de Christoph Ransmayr *(Ultima lume*, traducere de Mircea Ivănescu, RAO, 2008), *An Imaginary Life* (1999) de David Malouf și *Ovid. A Scapegoat* (2011) de Michael Solomon *(Acasă între lumi. Romanul lui Ovidiu*, traducere de Mihnea Gafița, Humanitas, 2012). La noi, trebuie să adaug eu, ficțiuni inspirate de viața poetului au scris Marin Mincu, *Moartea la Tomis. Jurnalul lui Ovidiu* (roman, Polirom, 2005) și Mircea Cărtărescu, „Pontus Axeinos" (povestire în volumul *Fata de la marginea vieții,* Humanitas, 2014).

Revenind la pretextul acestui text, decretul de revocare a exilului lui Ovidiu se datorează unei propuneri a partidului italian Movimento Cinque Stelle. Nu e prima dată cînd italienii emit un astfel de act simbolic: acum cîțiva ani a fost revocată și condamnarea la moarte prin ardere pe rug a lui Dante, acuzat în 1302 de fraudă și luare de mită. Nevoit să fugă din Florența, Dante a murit tot în exil și tot cvincvagenar.

PUBLICITATE

● **Andra Rotaru, *Tribar*, Editura Nemira, 2018.**

Șerban AXINTE

pe de altă carte

Disciplina simțurilor

Volumul *Tribar* al Andrei Rotaru poate fi considerat o incursiune poetică prin lumea percepțiilor. Natura obiectelor din jur este aproximată prin ceea ce dezvăluie simțurile, dar și prin ceea ce ele nu reușesc să redea. În cazul acesta din urmă, imaginația este cea care completează și intensifică profilul lucrurilor. Un aliat al imaginației este memoria. Unele amintiri declanșează procese de reconstituire realistă a unor situații și contexte de viață. Primul poem din carte, „1920. aproximarea bunicii", conține mai multe trimiteri la felul în care se poate restitui realitatea. În acest caz, accentul se pune pe auz. Fiecare obiect are un sunet al lui. Acesta poate fi considerat o formă de identificare, dar și o formă de participare la lume: *„trosnet.* cînd părul se izbește de păr" sau *„scrîșnet.* cînd dentina cedează". Sunetele se află în simbioză cu vizualul, înțeles de multe ori ca un proces. Nu este necesar să fie descrisă întreaga cursă a lucrurilor. E suficientă doar sugerarea mișcării. Ceea ce este viu se transformă, deși viața nu este o condiție obligatorie pentru împlinirea acestui proces. De exemplu: „rugina unește fierul sub apă". Mirosul completează „tribarul" simțurilor. E modalitatea de percepție cea mai discretă și, totodată, cea mai profundă. Lumea trecută prin filtrul mirosului presupune cel mai înalt grad de imaginație, în absența celorlalte instrumente senzoriale de cunoaștere a realității.

Andra Rotaru reușește să transcrie fișii din universul exterior prin amalgamarea simțurilor. Doar în acest fel poate fi scoasă la iveală *povestea,* narațiunea fondatoare compusă din mai multe *flash*-uri ce comunică între ele prin *background*-ul comun. Reprezentarea copilăriei este lipsită de orice formă de idealizare. Copilul cunoaște lumea din jur prin urmele trecutului mai apropiat sau mai îndepărtat. Poeta se arată interesată cu precădere de stadiile vieții și de fenomenul morții, care face și el parte dintr-o istorie. Unele gesturi ritualice imprimă unor fragmente de text o atmosferă sacră, care este însă deconstruită destul de repede. *Tribar* nu e o carte ușor accesibilă. Asistăm la o anumită încifrare ce îl provoacă pe cititor. Acesta trebuie să facă apel la cunoașterea științifică pentru a înțelege unele metafore. Redarea unor întîmplări prin intermediul simțurilor, uneori intersanjabile, are drept efect schimbarea periodică a regulilor de reprezentare a lucrurilor. Cîteodată, auzul privilegiază văzul, alteori mirosul facilitează sugestii mai pregnante: „alteori, mă îndrept spre apă, îmi lipesc limba de crusta de sare / din larg, gestul bunicii mă cheamă. / între senzațiile din trecut, apa de acum cu mirosul de clor. / pielea moartă, trupul copilului îmbibat în căldură" *(„Content not found").* Trecerile dinspre trecut spre prezent sînt de multe ori dublate de prezența unui altfel de timp al simbiozelor. Prezentul îmbogățește trecutul (printr-un plus de semnificație) și invers.

Intermezzo-urile, în număr de patru, au un rol bine definit în carte, fiind axul ei central. În ultimul text din această serie putem citi: „cînd nu mai este nimic să continue / și nimic din care să se separe, improvizăm un spațiu de mijloc / unde să ne odihnim. acest nou loc rudimentar, / fără nici o îmbinare să lege părțile". Cam acesta ar fi rolul celor patru poeme. Micile narațiuni lirice nu par niciodată duse pînă la capăt. Ceea ce e important, sîntem avertizați, se află dincolo de ele. Cînd nu mai e nimic de spus, atunci începe *povestea*. Andra Rotaru pare că face în unele poeme adevărate studii de caz. Lumea animalelor este analogă celei umane. Observarea comportamentului acestora amplifică tensiunea lirică printr-un plus de dramatism. Avem de-a face, la un moment dat, cu sentimentul de duioșie reprimată sau convertită în gesturi. „disciplinarea corpului / eliberarea mișcării" îmi pare a fi unul dintre cele mai bune texte din carte, mai ales că înglobează și unele elemente de artă poetică. Acestea nu apar la modul explicit, din fericire. Se petrec însă unele transformări datorate unor lucruri existente în subsidiar. Limbajul influențează corpul. Orice lucru exprimat în cuvinte devine altceva. Între obiectul ca atare și cuvîntul ce-l desemnează se naște un spațiu intermediar care conservă esența.

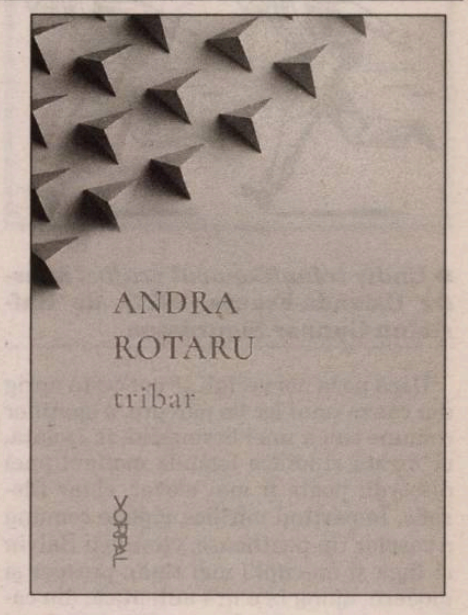

Tribar, trinitatea simțurilor, poate fi imaginat ca un spațiu în care se produc diverse transgresări. Prin acestea, reprezentarea lumii apare intensificată, mai ales atunci cînd este asumată subiectiv, așa după cum reiese din ultimele strofe ale cărții. Explorarea spațiului intermediar al interferențelor „în care nimic / nu se leagă de altceva, în care nu rămîn amprente" este principala miză a cărții. Ea face ca volumul să fie unitar, coerent, în ciuda aspectului compozit. Din acest motiv, dar și din altele pe care nu le-am putut numi aici, *Tribar* este o carte ce merită citită și recitită.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* My murderer's chant and other poems (2006-2016), *translated by Ioana Miron, Editura Vinea, 2017.*

Radu PREDA

Un istoric fericit

Profesorul Oliver Jens Schmitt de la Universitatea din Viena poate să se considere fericit. Așa cum o arată un recent articol tradus prompt și în românește, el are acces la o cunoaștere care se învecinează cu convingerea fermă. Este posedat de certitudini.

Deja titlul, extras din text, anunță despre ce este vorba: „Fie fasciști sau comuniști, Biserica Ortodoxă a României a fost mereu o slujitoare a Puterii" (în original: *„Ob Faschisten oder Kommunisten – Rumäniens orthodoxe Kirche war stets eine Dienerin der Macht").* Ceea ce este încadrat de redacția celor de la *Neue Zürcher Zeitung* la genul comentariului se dovedește, de fapt, un pamflet. Fără argumente și în doar câteva rînduri, autorul pretinde că oferă cititorului de limbă germană o cheie de înțelegere a României de ieri, dar și a celei de azi. Nu ar fi prima dată cînd altminteri respectata publicație oferă o tribună generoasă acelor contribuții care confirmă doar prejudecăți și care, contrar regulilor jurnalistice, nu sînt confruntate și cu alte opinii. Vezi, exemplar, articolul lui Béla Filep din 15.05.2018.

Metodologia nu este nouă. În teza din 1995, publicată doi ani mai tîrziu, a belgianului Olivier Gillet, tradusă și ea prompt – *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist,* trad. M. Petrișor, Compania, București, 2000 –, acesta nici măcar nu a catadicsit să țină cont de sugestiile binevoitoare ale lui Alexandru Duțu, membru în comisia doctorală. Rezultatul: o prezentare caricaturală, pe bază doar de citate din presa

bisericească a epocii totalitare, interpretate în funcție de un șablon simplist, după logica cerere (din partea construcției național-comuniste) și ofertă (a BOR), devenită în ochii vigilenți ai autorului un real raport de cauză și efect. Biserica majoritară ajungea astfel ea însăși sursă de ideologie a Partidului Comunist Român și chiar a dirijismului istoriografic. Un real triumf!

Revenind la colegul Schmitt, faptul că acesta, fără un motiv aparent, livrează o asemenea pseudo-sinteză surprinde, mai ales în contextul reflecțiilor despre evenimentele epocale de acum un secol care aveau să schimbe fundamental harta și sistemul politic de pe continent. Fără a acuza pe nimeni de intenția maculării unei justificate împliniri naționale și ecleziale deopotrivă, asemenea texte, inclusiv cele care vor fi lansate, probabil, în toamna și iarna acestui an ar merita o analiză serioasă. La urma urmelor, ele ne vor indica stadiul percepției istoriei României moderne în ochii unei noi generații de istorici străini. În plus, vom avea, prin contrast, o listă aproape completă a punctelor slabe asupra cărora istoriografia laică și cea bisericească trebuie să insiste. Cum am tot spus: centenarul ne interoghează.

Cîtă vreme noi înșine vom ocoli subiectele care nu ne fac plăcere, ele vor fi în permanență puncte de plecare în prezentările altora. Că reducerea unei istorii recente complexe la cîteva acuze nu onorează tagma istoricilor, asta se înțelege de la sine. La fel, că aplicarea de standarde occidentale unor realități răsăritene și a unora democratice și libere unor drame colective de prizonierat este la fel de problematic, iarăși cred că se înțelege de la sine. Ceea ce însă nu mai poate fi înțeles și nici acceptat, la aproape trei decenii de la căderea dictaturii proletariatului, este maniera în care, adîncindu-se impresia de complicitate (liberă!) cu fascismul, comunismul pare o pedeapsă pe măsură. Ne-am meritat soarta. Ca și cum în toate momentele grele ale istoriei am fi avut de ales. Și am ales prost, inclusiv din pricina BOR.

Cît de periculos poate fi refugiul în etichete, mai ales dacă circulă pe canale considerate onorabile, ne arată din plin titlul articolului în cauză. O demonstrație în plus: legat de țara cantoanelor, cum ar suna un titlu de felul „Fie fasciști sau comuniști, Elveția a fost mereu o slujitoare a banilor murdari"? Și mai ciudat ar suna aplicarea stilisticii cazului austriac, dar de data aceasta exclusiv în termeni pozitivi: „Cu toate că s-au unit entuziast cu Germania nazistă, austriecii au fost modele de luptă antitotalitară". În istoria oricărei țări găsim capitole dezonorante, mai mult sau mai puțin cercetate. A le transforma exact pe acestea în pivoți hermeneutici în funcție de care „încadrăm" o comunitate civilă, dar și religioasă, reprezintă ceea ce nemții numesc foarte precis: un *Rufmord,* adică un asasinat moral.

***Radu Preda** este profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca.*

Andreea VLAD

dilematograf

Umbre

● ***Undir trénu/Copacul vrajbei noastre* (Islanda-Franța, 2017), de Hafsteinn Gunnar Sigurdsson.**

Dacă pe la noi vecinii se pot certa aprig din cauza unui loc de parcare, a spațiilor comune sau a unei bormașini, în izolata, civilizata și idilica Islandă motivul unei discordii poate fi mai elevat, chiar filozofic. Împărțind mirifica pajiște comună a caselor tip penthouse, vîrstnicii Balvin și Inga și un cuplu mai tînăr, prosper și modern, ajung la o ură autentică, din cauza umbrei copacului îngrijit de primul cuplu și aflat topografic în spațiul acestuia. Pe de altă parte, Agnes îi intentează divorț lui Atli, fiul Ingăi și al lui Balvin, în urma unei escapade a acestuia, și îi interzice să o mai vadă pe fiica lor. Atli se mută cu părinții și încearcă să o recucerească pe micuța Ása, ajungînd să o răpească de la grădiniță. În paralel, universul domestic urban islandez este chestionat cu mult haz, ironie și un percutant studiu de caractere.

Pornind ca o comedie neagră cu accente absurde, dar și poetice, *Copacul vrajbei noastre* avansează treptat spre o dramă în toată regula. Tenebrele Nordului sînt de temut, chiar dacă sînt în principal de natură mentală, spre deosebire de latura emoțională a acestora în partea sudică a continentului. Scăldat tot timpul în lumina crudă, clară, în contururile precise ale spațiului interior și exterior scandinav, într-o serenitate doar aparentă, *Copacul vrajbei noastre* este filmat minimalist, aproape geometric, cu mare atenție pentru detaliu și conflictul în cadru, sprijinit de un impecabil joc actoricesc. Aici, disputele sînt inițiate și se dezvoltă pornind de la un model arhetipal: acea umbră definită de Jung ca partea întunecată a Eului cuiva, latura de haos și de necunoscut, la a cărei întîlnire trebuie să depunem un efort moral autentic pentru a o înfrunta. Umbra o proiectăm asupra altuia, în consecință individul se refugiază în propria *persona* (în latină, mască), acel conglomerat de măști sociale în spatele cărora ne apărăm de intruziunea cotidianului, fie el aparent inofensiv, și a altor grupuri sociale. De asemenea, datorită proiecției în celălalt, ne cunoaștem mai bine partea funestă. Riscul apare, însă, atunci cînd nu știm să acceptăm și să gestionăm această latură animalică. În cazul personajelor din film, umbra se suprapune și pe suferințele proprii: dispariția bruscă a fiului cel mare, probabil în urma unei sinucideri, în cazul cuplului în vîrstă, respectiv eșecul de a nu putea face un copil, în cazul cuplului mai tînăr.

Este vizibil că regizorul islandez, pentru a da glas lecției reflexive a filmului, altfel plină de acuratețe, a recurs și la fracturi de logică doar de dragul poveștii. (Spre exemplu, celor de la clinica veterinară nu li se pare nimic suspect în a eutanasia și împăia un cîine de rasă, tînăr și perfect sănătos, fără a verifica carnetul de sănătate al cîinelui și nici documentul de identitate al proprietarului. La fel, în momentul în care conflictul dintre părți se accentuează ducînd spre o cruzime în care se simte deja planînd un irațional grotesc, nici una dintre taberele beligerante nu se gîndește să anunțe autoritățile.) Totuși, aceste licențe nu se resimt în ansamblul curgător și captivant al narațiunii.

Simbolismul puternic al copacului a captivat dintotdeauna cinematografia. Dacă în *Tree of Life* (2011) al americanului Terrence Malick, copacul este axa în jurul căreia se ordonează genetica și istoria omenirii, în *Tree of Desire* al regizorului gruzin Tenghiz Abuladze el este un spațiu mistic, privilegiat tărîm al viselor și inefabilului, inaccesibil zbaterilor mărunte ale omului. În această saga nordică, sensul filozofic al arborelui este deturnat în sens invers, înspre un catalizator al iraționalului și al potențialului de a provoca suferință semenilor, uneori din motive mărunte sau simple suspiciuni. Camera filmează în paralel cu personajele sau de sus – ca într-un inspirat joc de șotron pe verticală – cele două cupluri prinse într-un vîrtej de șicane din ce în ce mai macabre, astfel încît acestea par doar marionete scăpate total de sub controlul rațiunii și al moderației. Într-un expresiv cadru de influență expresionistă, de o austeritate gri-alb-negru, crengile copacului compun o tapiserie perfect ordonată, croită ca un tipar ideal al armoniei vieții și ordinii cosmice. Într-un montaj paralel, „tapiseria" este presărată de petele brun-verzi vegetale sau de contururile micilor vietăți, mărunte semnături ale perfecțiunii divine. În contrast, destinele umane se ciocnesc într-o încrengătură imprevizibilă, necruțătoare, terifiantă ca un strigăt al lui Munch rătăcit pe peluza perfect tunsă a unui penthouse scandinav scăldat în lumina soarelui.

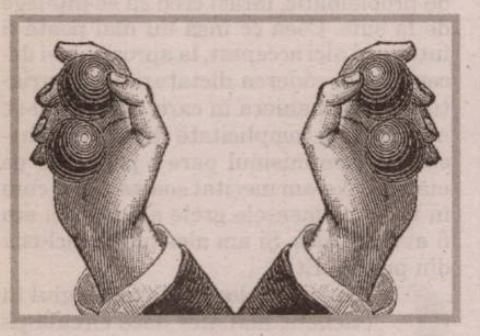

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Sunetul Lumii a Cincea

● **Various Artists, *Exotic ésotérique Vol. 2**, Artetetra, 2017.**

Artetetra este un *label* al cărui suport exclusiv este caseta audio, fondat acum patru ani în orășelul italian Potenza Picena și relocat ulterior în Bologna de către Matteo Pennesi și Luigi Monteanni. Primul lui *release* era, în anul înființării, o compilație numită *Exotic ésotérique Vol. 1,* care se substituia totodată unui manifest acționalist propriu: operînd în aria experimentelor muzicale aflate la granița dintre – evrika! – *exotic* și *ezoteric,* Pennesi și Monteanni își fixau cadrul referențial în ceea ce Simon Reynolds consideră a fi descendența esteticii mutante din seria *Fourth World* a lui Jon Hassell. Dacă prin această formulă muzicianul american se referea, la începutul anilor '80, la un *sound* „deopotrivă primitiv și futuristic care combină stiluri etnice vernaculare și tehnici avansate din muzica electronică", capii *label*-ului italian (apropo, „tetra" înseamnă, dacă mai era nevoie de traducere, „patru") fac un pas înainte, descoperind, prin ceea ce produce Artetetra, *la musica del quinto mondo*. La Hassell – mai ales în cazul celui de-al doilea album al seriei, *Dream Theory in Malay (Fourth World Volume Two),* lansat în 1981 –, imersiunea etnomuzicologică clasică și *field recording*-ul erau criteriile axiale pe care era construită muzica Lumii a Patra, una dintre „lumile posibile", așa cum anticipa întîiul disc. Pentru muzicienii afiliați lui Artetetra și prezenți pe compilația-mixtape *Exotic ésotérique Vol. 2,* dar mai ales pentru cei care au făcut selecția, Pennesi și Monteanni, Lumea a Cincea este determinată, pe lîngă teoriile și *sound*-urile lui Jon Hassell, de capacitatea infinită a noului Internet de a livra artiștilor obiect de studiu antropologic. Astăzi, toți putem fi (anti)etnomuzicologi, grație disponibilității și posibilității accesării instantanee a arhivelor de sunet *outernationalist*. În esență, artiștii prezenți pe *Exotic ésotérique Vol. 2* lucrează, dacă nu direct cu materialul acelor arhive, prin *sampling*, parafrazare sau reconstrucție, cu ideile lui Hassell, dezlipindu-se însă de „greutatea" pe care acesta o asocia propriei metode. Ca să mă folosesc de chiar cuvintele celor care conduc Artetetra, asta conduce la „topirea granițelor dintre muzica «originală» și hibridizarea radicalistă; la o parte cu tradiția, la o parte cu trucurile și omagiile, pentru a face loc unei familii atipice de sonorități și unui curcubeu de vibrații exotice și tropicale!"

* Compilația *Exotic ésotérique Vol. 2* poate fi ascultată și cumpărată în format digital de pe pagina de Bandcamp a *label*-ului italian, la adresa artetetra.bandcamp.com/album/exotic-sot-rique-vol-2.

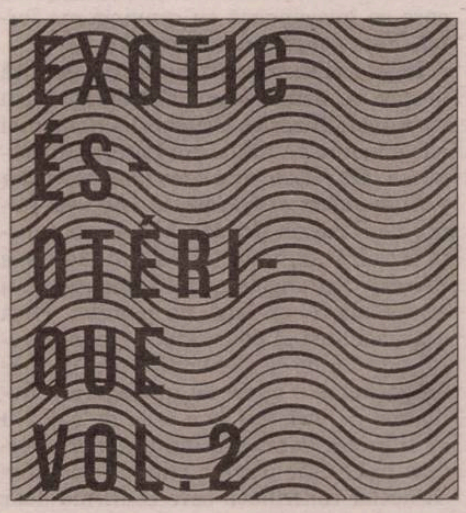

Artetetra va fi prezentă cu un performance *A/V la cea de-a treia ediție a festivalului Outernational Days, care va avea loc între 19 și 23 septembrie 2018 la București. Concertele și* DJ-set*-urile vor fi găzduite de Control Club, Muzeul Național de Artă Contemporană, Biserica Anglicană și Hermitage. Mai multe detalii pot fi găsite pe pagina de Facebook a evenimentului, la adresa facebook.com/outernationaldays.*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

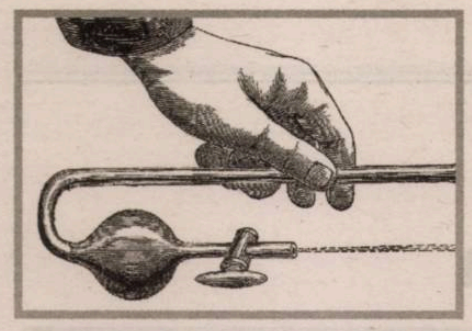

Oana STOICA

rosencrantz & co

Problema cehoviană

● *Pescărușul*, de A.P. Cehov, adaptare liberă după o traducere de Maşa Dinescu și Andrei Șerban. Regia: Andrei Șerban. Regizor secund: Sînziana Stoican. Scenograf consultant: Valentin Vîrlan. Asistenți regie: Cosmin Alexandru Purice, Florin Liță. Lumini și sunet: Dragoș Mărgineanu, Paul Drăguș. Costume Arkadina: Doina Levintza. Coordonator proiect: Irina Radu. Cu: Ionuț Vișan / Liviu Pintileasa, Mădălina Anea / Sabrina Iașchevici, Constantin Cojocaru, Bogdan Cotleț / Anghel Damian / Bogdan Nechifor, Silvana Mihai / Alina Rotaru, Richard Bovnoczki / Vitalie Bichir, Virginia Mirea / Florina Gleznea, Gelu Nițu / Silviu Debu, Mihaela Trofimov / Claudia Ieremia, Emilian Oprea / Richard Bovnoczki, unteatru, București.

A cincea variantă a *Pescărușului* cehovian pe care a creat-o Andrei Șerban s-a nimerit să fie la unteatru, o companie teatrală independentă condusă de Andreea și Andrei Grosu. Cu o vechime de opt ani – sărbătoriți prin a patra ediție a Zilelor unteatru, între 25 și 29 iulie, un *showcase* cu producții recente și spectacole în premieră ale companiei –, unteatru este o alternativă la instituțiile publice de spectacole, cu care are în comun pasiunea pentru texte și formule spectaculare clasicizate. Abordează dramaturgia clasică și modernă, mizează pe estetici minimaliste (condițiile o impun, atît dimensiunile și facilitățile spațiilor, cît și resursele financiare), căutările artistice, fie și experimentale, urmează formule standard de cercetare teatrală. Ce deosebește unteatru de teatrele de stat este vivacitatea companiei, atît artistic, prin entuziasmul producțiilor, cît și administrativ, prin crearea unui loc primitor, cu două săli de spectacole și un spațiu hibrid (bar, restaurant, sală de concerte și, uneori, de cinema).

În acest spațiu, Andrei Șerban realizează un studiu asupra *Pescărușului*, „deși nu vom putea dezlega misterul care face ca o poveste ce sfîrșește în moarte violentă să fie catalogată de Cehov drept *comedie*". Regizorul folosește în avantajul său spațiul intim de joc și frustețea (lemn și cărămidă nefinisată) lui robustă. Configurarea spectaculară a textului, austeră, este argumentată de teoria lui Peter Brook – „un spațiu gol și două culise, ăsta-i teatrul", asumă febril Treplev, după ce îi citise Dorn din cartea lui Brook. La antipodul abundenței de resurse din versiunile anterioare ale *Pescărușului*, inclusiv a celei de la Sibiu din 2007, actualul spectacol al lui Șerban dispune doar de zece scaune și o piatră (cu posibile sensuri: piatră de temelie – referitor la teoriile teatrale; piatră / necaz în casă; punct de reper / de cotitură; stîncă de siguranță, dar și ilustrare a proverbului cu nebunul care aruncă o piatră în lac și zece înțelepți – actorii – care nu o pot scoate, apropo de „neputința" reclamată de regizor în a înțelege *comedia* lui Cehov). Actorii sînt prezenți permanent în spațiu, astfel că personajele pot reacționa în toate scenele. Este o poziționare atipică, rezervată în general spectatorilor, căci, de regulă, numai aceștia văd întregul spectacol, în timp ce personajele au doar perspective fragmentare asupra narațiunii. Practic, asta generează o investigare din interiorul textului prin „comentarii" (mute) în timp real, o formulă performativă spectaculoasă, nu în sensul luxuriantei imaginii, ci în cel al cercetării dramatice.

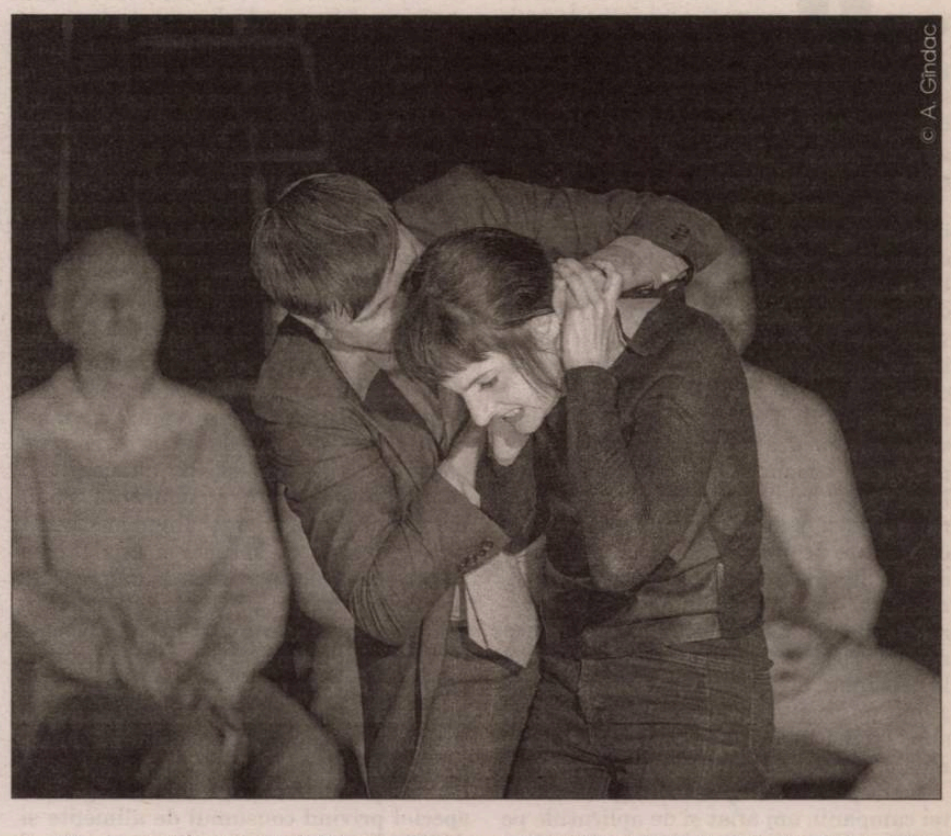

Pescărușul *lui Andrei Şerban este un consistent studiu dramatic performat.*

Esențială este construcția personajelor – ca de obicei, Andrei Șerban lucrează cu mai multe distribuții, articolul de față referindu-se la una singură – și a relațiilor, care funcționează într-o viziune coerentă și consistentă, viabilă prin forța argumentației. Șerban pune *Pescărușul* sub semnul tensiunilor familiale, al uzurii relaționale și al terorismului afectiv. Femeile sînt sistematic agresate, fizic și mental. Polina (Virginia Mirea) și fiica sa, Maşa (Sabrina Iașchevici), care îi reproduce mimetic destinul, sînt „dresate", la propriu, de către soțul/tatăl Șamraev (Gelu Nițu), care le disciplinează cu cravașa, ca pe animale. Evadările lor în dragoste eșuează și asta le supune unui alt tip de agresiune. Doctorul Dorn, respectiv Treplev, sînt abuzivi prin modul în care le resping afecțiunea care, în ambele cazuri, este o formă de dependență. În plus, Maşa are și o dependență de droguri care se agravează, de la „tras pe nas" la injectat în venă. Maşa va muri, probabil, dintr-o supradoză, căci, deși crizele ei sînt grave, nimeni nu intervine. Soțul ei, învățătorul Medvendenko (Liviu Pintileasa), este un opresor afectiv, ca și ceilalți. Statutul lui din scriitură, de victimă, este sabotat scenic de crasa indiferență pe care o afișează față de suferințele celorlalți și de meschinăria cu care rîvnește parvenirea. Celelalte două femei, Arkadina și Nina, sînt fața și reversul aceluiași destin. Arkadina (Mihaela Trofimov) este o divă superficială, egoistă, care transferă artificialul din teatru în viață, dependentă (și ea) de un Trigorin (Richard Bovnoczki) insipid (foarte bine jucată această lipsă de personalitate a lui Trigorin), preocupat doar de scrisul lui. Dependența ei afectivă e umilitoare, dar o salvează propria artificialitate cu care își „joacă" crizele. Nina (Silvana Mihai) este victima totală. Ea transferă artificialitatea invers, din viață în teatru: o replică adaptată, „sînt Silvana Mihai și nu știți cît mă doare să o joc pe Nina prost", face ca falsitatea personajului de pînă la monologul final să capete sens. Nina devine credibilă în viață abia după ce devine actriță și își „joacă" bine existența. Sorin (Constantin Cojocaru) este un bătrîn decrepit, cu sincope periodice. Declinul său fizic, constant și vizibil, nu impresionează pe nimeni. Treplev (Anghel Damian) este fragil, (prea) pasional și imatur emoțional, dar și el o calcă în picioare, aproape la propriu, pe Maşa. Doctorul Dorn (Vitalie Bichir) este singurul capabil de tandrețe, dar nu și de ajutor concret. Dorn este și el „agresor", prin indiferența cu care tratează iubirea Polinei. Dansul Polinei, ca o păpușă mecanică, în cerc (și Arkadina execută unul), este ilustrativ pentru modul în care aceste femei sînt abuzate și condiționate de contextul social, de propria afectivitate și de bărbații din jur.

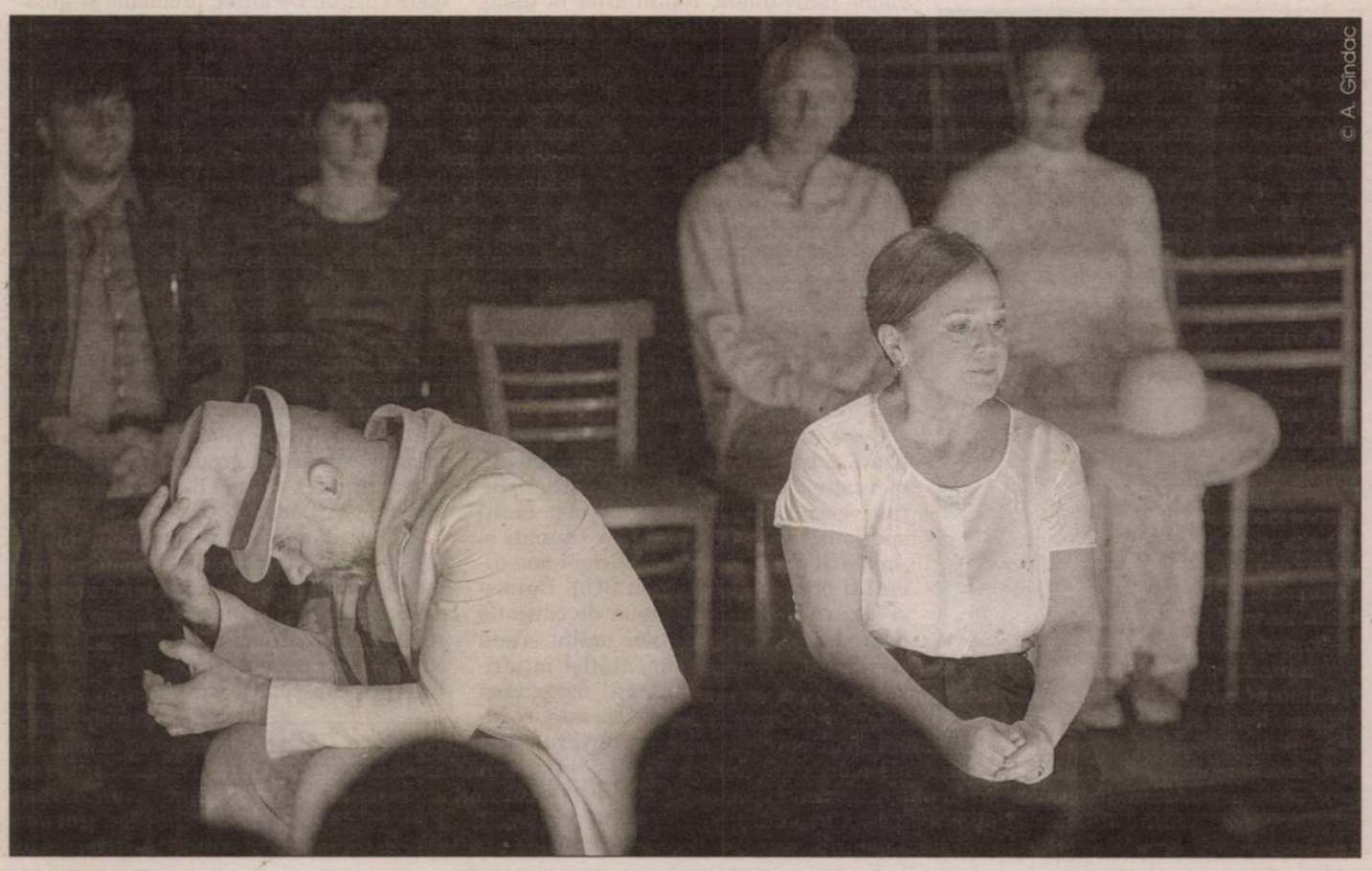

Dar spectacolul nu se reduce la atît, ci cuprinde detalii minuțios integrate în arhitectura personajelor și a relațiilor, precum cicăleala amenințătoare a lui Șamraev atunci cînd Polina îi face cadou Arkadinei o cutie cu prune. *Pescărușul* lui Andrei Șerban este un consistent studiu dramatic performat.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Raluca CHIȘCU

Acceptarea trupului și alimentația intuitivă

„Pentru sănătatea dumneavoastră, urinați de minimum trei ori pe zi, cel puțin doi litri de lichid.“ Vi s-ar părea absurd un astfel de mesaj, în pauza de publicitate? Dacă avem reguli privind consumul de lichide, de ce n-am avea reguli și în privința altor nevoi fiziologice?

În 2009, CNA și International Advertising Association au inițiat o campanie de educare a populației „pentru sănătate și alimentație sănătoasă“ care cuprindea și mesajul de avertizare „Pentru o viață sănătoasă, consumați zilnic minimum doi litri de lichide“. Fără a specifica ce înseamnă „lichide“, mesajul a fost interpretat de fiecare după bunul plac: unii s-au bucurat că cei doi litri de bere pe care îi consumă zilnic se încadrează în conceptul de „viață sănătoasă“, alții, mai anxioși, s-au speriat de eventualele consecințe dramatice ale consumului redus de lichide și s-au străduit să consume peste doi litri, deși n-ar fi avut nevoie de mai mult de 1,5 litri. Mulți continuă să creadă că „lichide“ se referă strict la consumul de apă și ajung astfel să bea zilnic, pe lîngă sucuri, ceaiuri, ciorbe sau supe, și doi litri de apă „recomandați de medic“.

Nu după mult timp de la începutul acestei campanii, am aflat și de aplicațiile pe mobil care te avertizează că e timpul să bei un pahar cu apă, fie că ți-e sete, fie că nu. „Altfel uit să beau apă“ (?!), spun cei care folosesc astfel de aplicații.

Cu siguranță, băutul apei a fost unul dintre comportamentele (bazate pe nevoi fiziologice) care au însoțit specia umană de la începuturi pînă în prezent. În zilele noastre te întrebi însă cum am supraviețuit, fără mesaje de avertizare și fără aplicații pe mobil care să ne aducă aminte că *trebuie* să bem apă. În timp ce alții își petrec o bună parte din timp și din viață căutînd și transportînd apa, element vital pentru supraviețuire, noi, privilegiați fiind să o avem oricînd la dispoziție, „uităm“ să bem apă. Să termini un proiect sau să închei o ședință pare că e mai important pentru supraviețuirea omului modern decît îndeplinirea unor necesități fiziologice.

Din nefericire, același tip de mesaj îl regăsim și în cazul alimentației: reguli peste reguli, privind tipul de alimente pe care „ai voie“ să le consumi, cum să le combini și, în special, în ce cantitate. Mult prea des, chiar specialiștii recomandă restricția alimentară, în ciuda faptului că aceasta s-a dovedit o tehnică ineficientă (ba chiar contraproductivă) în scăderea ponderală. Studiile arată că creșterea în greutate este proporțională cu numărul de diete pe care le ții; altfel spus, cu cît ții mai multe diete, cu atît ai șanse să devii mai gras.

Este de înțeles că oamenii simt nevoia unor reguli simple după care să se ghideze, iar oferirea acestor reguli („nu mînca după ora 18“, „ferește-te de pizza și de paste“ etc.) le conferă, pe moment, un sentiment de control și siguranță. Spaima că „ai putea fi gras“ (bine susținută de o industrie de servicii și produse de slăbit, care valorează sute de miliarde de dolari) îi împinge pe oameni la adoptarea unor metode complet nesănătoase și ineficiente de control al greutății corporale și al alimentației. Regulile nu mai vin acum (doar) de la medic, ci și prin e-mail, aplicații, cărți, blog-uri și campanii media, care reglementează modul în care răspundem unor nevoi fiziologice, în special privind consumul de alimente și de lichide.

Însă nevoile fiecăruia dintre noi sînt diferite și variază de la o zi la alta. Nici măcar un medic personal nu ar putea calcula cu precizie de cîtă apă are nevoie corpul tău într-o zi călduroasă, cînd culegi porumbul la țară, sau într-o zi de iarnă în care dai zăpada din parcare la minus 12°C. Singurul care știe de cîtă apă sau energie avem nevoie este propriul creier, însă nu putem „auzi“ semnalele lui atunci cînd sîntem concentrați pe reguli, și nu pe senzații fizice.

Nevoile fiecăruia dintre noi sînt diferite și variază de la o zi la alta.

Pe măsură ce urmezi reguli externe pentru a răspunde nevoilor organismului, îți pierzi din ce în ce mai mult contactul cu propriul corp. Astfel, mulți dintre cei care țin diete ajung să nu mai știe cînd le este foame și cînd sînt sătui, devenind „surzi“ la ceea ce le transmite corpul lor.

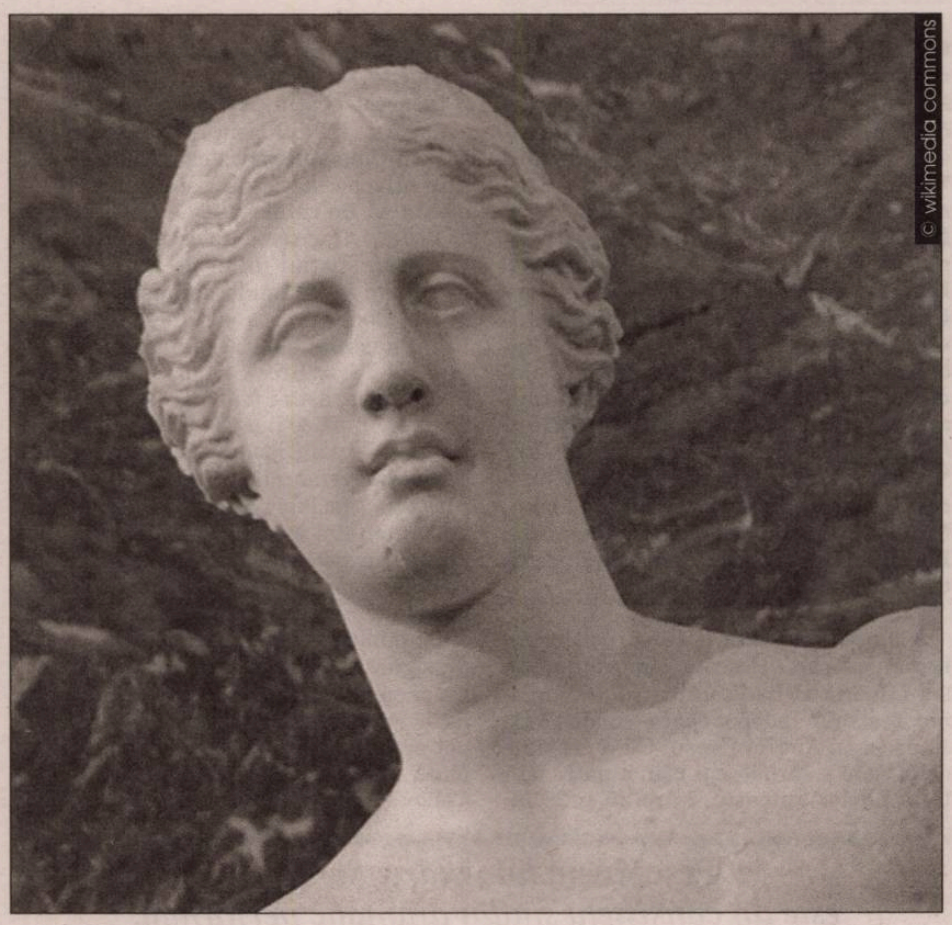
© wikimedia commons

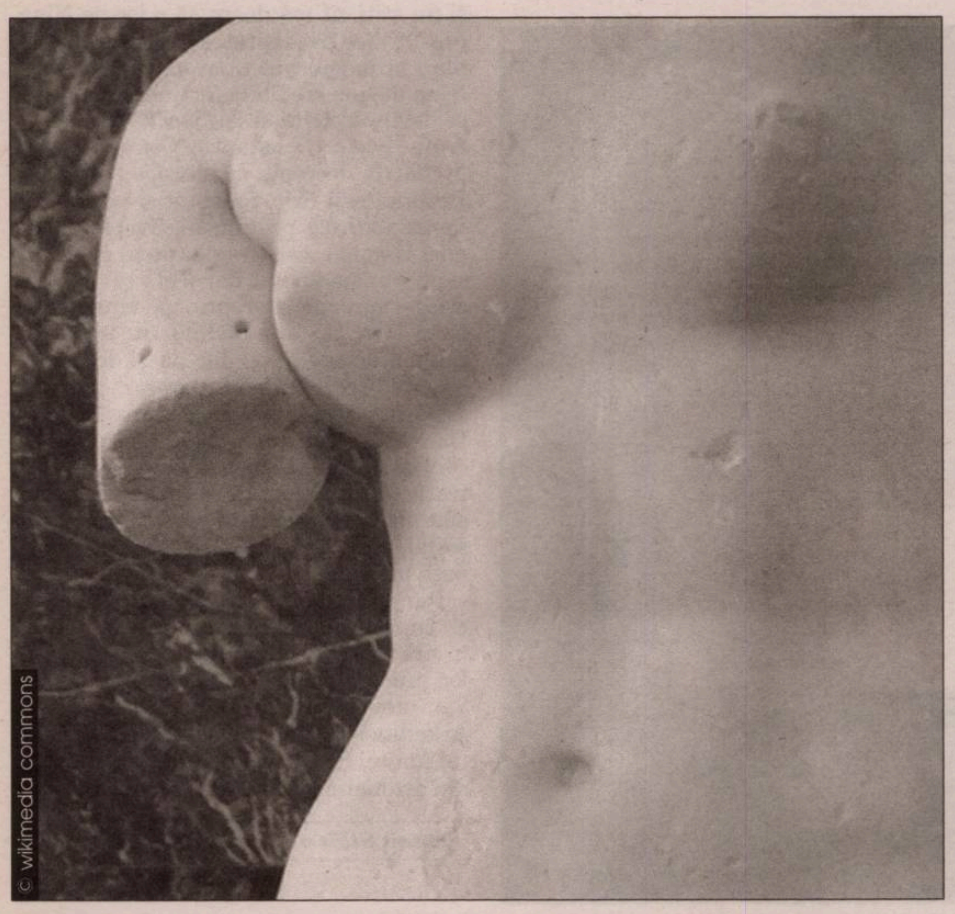
© wikimedia commons

În contradicție cu cei care susțin alimentația bazată pe reguli, pe frica de îngrășare și pe rușinea față de propriul corp, s-a născut conceptul de „alimentație intuitivă“, care propune o alimentație bazată pe recunoașterea și satisfacerea nevoilor individuale, renunțarea la diete, acceptarea greutății și formei corporale prezente, practicarea exercițiului fizic de plăcere și creșterea abilităților de a gestiona emoțiile (pentru a scădea riscul mîncatului emoțional). Alimentația intuitivă o regăsim la nou-născuți, care își bazează aportul energetic pe senzația de foame și sațietate, liberi de reguli privind cantitatea optimă. De multe ori însă, această abilitate înnăscută de a mînca intuitiv începe să se piardă încă din perioada diversificării, cînd părinții încearcă să controleze cantitatea de alimente pe care o consumă copilul, temîndu-se fie că mănîncă prea puțin, fie că mănîncă prea mult.

Dezvoltate de doi dieteticieni specializați în tratamentul tulburărilor de alimentație, principiile alimentației intuitive sînt adoptate de tot mai mulți specialiști din întreaga lume (numiți și *„non-diet dietitian“* – dieteticieni non-dietă) și predate în școli din SUA, Europa și Australia în cadrul orelor de educație pentru sănătate. Tot mai multe studii certifică beneficiile alimentației intuitive nu doar asupra sănătății fizice, ci și asupra sănătății psihice, aceasta reducînd totodată riscul dezvoltării tulburărilor de alimentație.

Revenind însă la campaniile mass-media pentru sănătate, absolut necesare, acestea pot transmite, cu cele mai bune intenții, mesaje neclare, ineficiente sau chiar contraproductive. Un studiu realizat în SUA asupra mesajelor privind obezitatea a făcut o analiză a acestora în funcție de nivelul de stigmatizare și nivelul de motivare pe care îl induc. Printre cele mai motivante mesaje sînt „Mănîncă bine. Mișcă-te mai mult. Trăiește mai mult“ sau „Mănîncă o varietate de fructe și legume colorate în fiecare zi“. Au fost identificate însă și o serie de mesaje stigmatizante, precum „Un copil gras va fi un adult gras“ sau „Obezitatea în copilărie este abuz asupra copilului“. În România prea des se întîmplă ca persoanele cu greutate corporală mai ridicată să fie subiectul stigmatizării, uneori chiar din partea specialiștilor care ar trebui să le ofere sprijin. De altfel, problema stigmatizării greutății corporală se regăsește și într-un material al Biroului Regional European al Organizației Mondiale a Sănătății (http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0017/351026/Weight-Bias.pdf?ua=1), care arată că 69% din adulții cu obezitate au trăit experiența stigmatizării în relație cu personalul medical. Consecințele stigmatizării obezității sînt, printre altele, marginalizarea și izolarea socială, stimă de sine scăzută, depresie și gînduri de suicid, evitarea activității fizice și evitarea îngrijirilor medicale. Recent, m-am bucurat însă să văd o reclamă la un produs de igienă corporală, care îndeamnă la realizarea a 5000 de pași zilnic, reușind să evite orice referire la greutate corporală și prezentînd activitatea fizică într-un mod amuzant și plăcut.

Așadar, pentru sănătatea dumneavoastră, luați-vă pauze. Fiți atenți la semnalele corpului, hidratați-vă atunci cînd simțiți că vă este sete, mîncați atunci cînd vă este foame, opriți-vă din mîncat cînd vă simțiți sătui. Îngrijiți-vă corpul și mintea.

***Raluca Chișcu** e psiholog și psihoterapeut specializat în nutriție.*

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Casa ca reflexie

Doamnele cu o certă experiență de viață observau cu ușurință potrivirea dintre cuplurile tinere. „Sînt făcuți unul pentru celălalt!“, exclamau arareori. „Sacul și peticul“, șopteau adesea, ducînd mîna la gură. „De ce s-or fi luat?“, întrebau nedumerite atunci cînd constatau o nepotrivire funciară de fizic ori de caracter, iar asta se întîmpla din ce în ce mai des, pe cînd eram copil. Într-adevăr, privindu-i, nu puteai să contești în nici un fel judecata emisă de soborul doamnelor: un bărbat mic, îndesat, bătrîn, cu chelie, mitocan după glumele la care rîdea singur, la braț cu o doamnă tînără, înaltă, zveltă, elegantă, incapabilă să-și ascundă jena. Mai apoi am aflat că el era fiu de nomenclaturist, iar fata era fiica unor armatori greci din Galați, a căror avere fusese confiscată de comuniști, iar familia proscrisă. Mariajul însemnase reabilitare și scăparea fratelui mai mic de pușcărie.

Spre deosebire de căsătorie, legătura unui om sau a unei familii cu locuința este o relație de cuplu în care partenerul este modelat pînă la a oglindi întru totul personalitatea celuilalt ori aspirațiile lui. Casa dă seama de ceea ce sîntem, dar și de ceea ce ne-am dori să fim. Ne mărturisește nevrozele și ne conservă bucuriile. La sfîrșitul unei vieți, casa îl pomenește pe răposat, iar acesta dăinuie în amintirea celorlalți prin obiectele care își vor continua existența: un tablou, o fotografie de familie, o piesă de mobilier, un album, o carte... Cel mai trist moment al existenței unui om nu este atunci cînd moare, nici atunci cînd moștenitorii îi scot mobila la vînzare, ci atunci cînd sînt siliți să cheme o echipă de debarasare pentru că nimeni nu vrea să o cumpere. Odată cu mobila, pleacă pentru totdeauna și amintirea, nefolositoare, ineficientă, demodată, putredă...

La parterul unui bloc cu patru etaje din cartierul Drumul Taberei, am vizitat un apartament în a cărui penumbră creată de storuri ridicate pe sfert puteai zări, în lungul pereților, vrafuri de cărți, tomuri legate, ziare, reviste. Pe covorul ros zăceau dicționare deschise, puse cu cotorul în sus. Dintr-un dulap întredeschis, evada o cămașă. Baia, ei bine, n-am să descriu baia, voi spune doar că era, în întregime, galbenă ca sulful. Mirosea la fel. În cameră, printre cărți, era pierdut un birou așezat cumva oblic, luminat de un bec chior. Acolo, aplecat peste dicționare, în picioarele goale, vorbea singur un profesor de engleză tînăr, cu părul blond, cîrlionțat. Casa lui din hîrtie, construită în 1991 în interiorul unui apartament de bloc socialist (precedînd-o, deci, cu 11 ani pe cea închipuită de Carlos Maria Dominguez), oglindea lipsa de interes pentru dezamăgitoarea lume materială (deși tînăr, profesorul își avusese partea de dezamăgiri), de unde și încercarea disperată de a-și îmbrăca pereții goi cu cărți, singurele capabile să-l protejeze. A fost cel mai bun, inteligent și jovial profesor de engleză pe care l-am avut!

Perfecțiunea casei venea din perpetua căutare a unei consolări imposibile.

La polul opus, am călcat într-o locuință unde perfecțiunea amenajării rivaliza cu armonia divină. Fiecare lucru stătea într-un loc anume și-ți puteai da seama de asta judecînd după relațiile stabilite cu celelalte lucruri, după proporțiile și raporturile căutate. O statuie și un tablou se scrutau reciproc. Un covor se asorta perfect cu fotoliul, prin complementaritate de culoare. Eram încurcat și nu știam exact unde pot păși, pe care covor, pe care mozaic al pardoselii. Deasupra mobilelor prețioase, statui stăteau orientate pentru a prinde cel mai bine lumina. Tablourile stirpei priveau sever epigonii. Colecția de fildeși africani te conducea spre dormitoare, unde întrezăream, prin ușile întredeschise, tapet roșu, din mătase, și mobilă sculptată. Ferestrele în care bătea soarele aveau storurile lăsate, prin mijlocirea unui sistem inteligent care regla temperatura ambiantă și calitatea aerului. Într-o cameră spațioasă, pe o canapea uriașă din piele albă, așezată central, stăteau tolăniți doi băieți care se jucau ceva la un monitor enorm, curbat. Nu ne-au observat și, mărturisesc, am răsuflat ușurat. De așezat undeva nici nu putea fi vorba. Pielea de Córdoba de pe fotoliile antice ale salonului părea sortită să piardă pariul cu greutatea mea. Am stat de vorbă în bucătărie, pe un taburet de lemn, în fața unui pahar cu apă. Era nevoie de un sistem de iluminare a colecțiilor, atît tablouri, cît și statui, urne, porțelanuri. Era nevoie, firește, de concepția unui arhitect care să coordoneze electricienii. Locuitorii casei erau cele mai triste ființe de pe Pământ. Perfecțiunea casei venea din perpetua căutare a unei consolări imposibile.

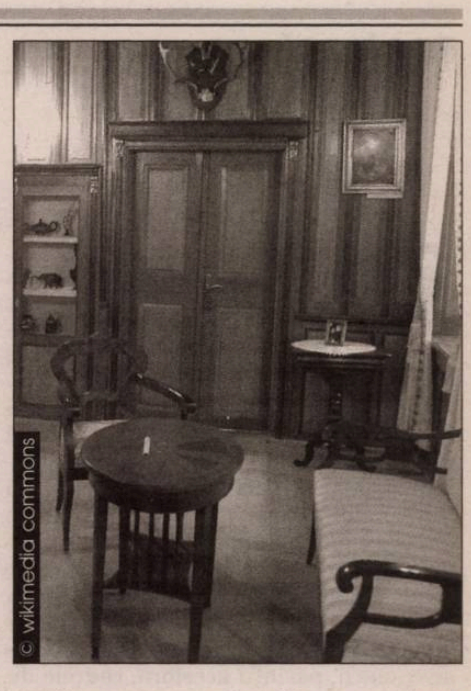

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

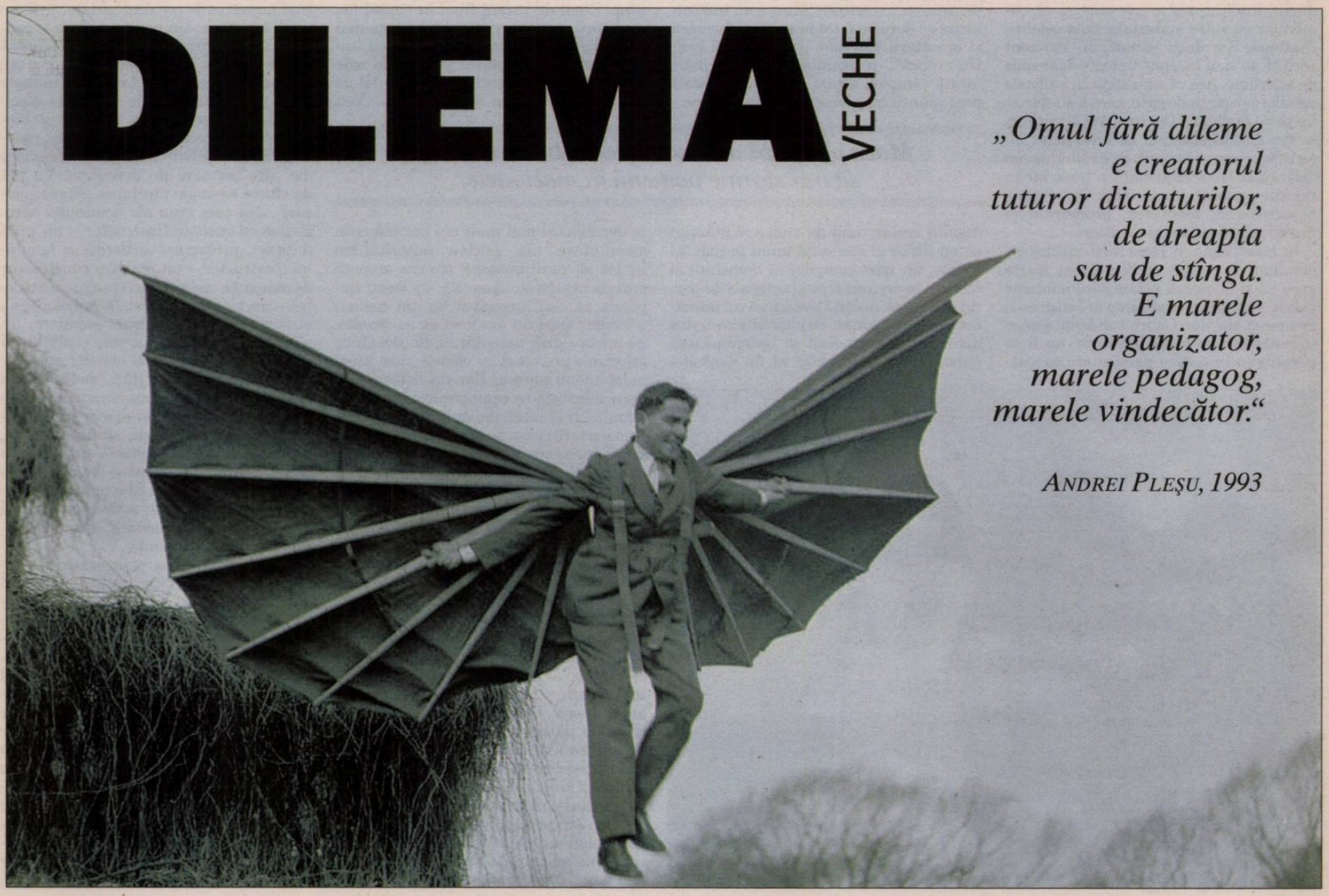

Titi BĂNICĂ

Școala prin vremuri, vremurile prin școală

Îndrăznesc să afirm faptul că am ajuns să cunosc îndeaproape multe aspecte ale învățământului românesc, cel puțin din ultimii 40 de ani, timp în care am fost profesor de limba și literatura română la o școală generală din mediul rural, mai exact în Ianca, județul Brăila, comună devenită apoi „oraș agroindustrial“ în 1989. Am exercitat și funcția de director timp de douăzeci de ani (zece ani înainte de anul 1989 și zece ani după acest an). Încerc să vă vorbesc ca un simplu martor a timpurilor care au fost; afirm faptul că, de-a lungul etapelor istorice și al regimurilor politice succesive, elevii, părinții acestora, cadrele didactice, instituțiile și specialiștii abilitați cu îndrumarea și controlul activităților menite să-i ajute pe elevi să-și aleagă în modul cel mai potrivit drumul formării profesionale au folosit, *sub forme și denumiri diferite, cam aceleași metode și procedee* de a-l situa pe elev în centrul atenției și a face din el un om lămurit și cunoscător al realităților vieții, în ideea de a-și crea un viitor frumos și a-și împlini personalitatea.

Am studiat cu atenție și pasiune istoria școlii unde am profesat atîția ani. Arhivele ei mi-au dezvăluit că, imediat după al Doilea Război Mondial, s-a produs o disociere abruptă de trecut, în sensul abandonării a tot ceea ce a fost mai bun și mai constructiv în favoarea aservirii materiale și spirituale operate de comunismul dur, de tip sovietic. Marii păpușari au vrut să schimbe mentalități, să transforme oamenii în marionete, producînd traume psihice, îndeosebi în rîndurile intelectualilor „de sat“ și al oamenilor cu stare materială, trist celebrii chiaburi. S-a dorit atunci un moment zero și un nou început în toate domeniile de activitate. Așa că s-au sădit în sufletele naivilor speranțe deșarte, care s-au năruit nu peste mulți ani. Din teamă și neputință, ne-am distrus sistemul de învățămînt interbelic printr-o ideologizare străină, ne-am destrămat baza economică a țării, iar în relațiile umane și-au făcut loc vrajba, neîncrederea, falsitatea, promovate și întreținute de oameni mediocri.

În acest haos al reașezării ideologice, dominat de teamă, școlii i-a fost foarte greu să-și folosească potențialul educativ peren, sănătos și credibil în orientarea și formarea elevilor. Cadrele didactice erau îndoctrinate cu noua ideologie, nu li se permiteau inițiative particulare sau exprimarea punctelor de vedere, decît în măsura în care le erau îngăduite de ordinele de partid. Partidul unic iniția, controla și hotăra ce-i de făcut și cum trebuie *lucrat,* chiar și cu mintea fragedă a copilului. La început, Partidul era al celor „cu origine sănătoasă“ și lipsiți de avere și de carte. Mai direct spus, proștii și săracii satelor. Se înțelege faptul că nu aveam cum să progresăm decît pînă la capacitatea lor de a vedea școala, lumea, problemele curente, adică foarte limitat.

Sloganul educativ al școlii a fost, pentru un timp, proslăvirea poporului sovietic. În această situație, educarea și formarea elevilor aveau ca țintă uniformizarea capacităților și opțiunilor profesionale, care trebuiau absorbite de amalgamul colectiv și menținute doar într-un cadru delimitat: sat, gospodărie colectivă, fabrică, meserie etc. Acceptînd ideea că elevii și cadrele didactice cunosc și înțeleg „linia partidului“, diriguitorii vremii urmăreau modul în care tinerii înțeleg să muncească, solicitîndu-i imperativ la muncile agricole din CAP și IAS, care presupuneau activități după vîrsta școlarilor: adunatul spicelor după treierat, plivitul brazdelor în grădinile de zarzavat, adunatul resturilor vegetale de pe cîmp, întreținerea parcurilor, a ulițelor satului, a grădinii școlii și multe altele.

Mai tîrziu, în anii 1970, apare așa-zisa „practică agricolă“, care nu era altceva decît muncă obligatorie și gratuită în agricultura locală, mai ales în perioada cînd țăranii au părăsit satele (deci CAP-urile au rămas fără oameni) și au găsit locuri de muncă în industrie, ca muncitori. Și această îndeletnicire se dorea a fi tot în spiritul formării și orientării tinerilor „prin muncă pentru muncă“ – o formulă celebră în epocă, uitată complet astăzi. Practica agricolă presupunea întreruperea completă a procesului școlar timp de cîteva săptămîni pe an (chiar și zece săptămîni în județul Brăila, un trist campion în domeniu) și implica în organizarea ei activiști de partid și de stat. Aceștia aveau un rol important în mobilizarea elevilor și a cadrelor didactice, insistînd să se îndeplinească normele zilnice și chiar să fie depășite.

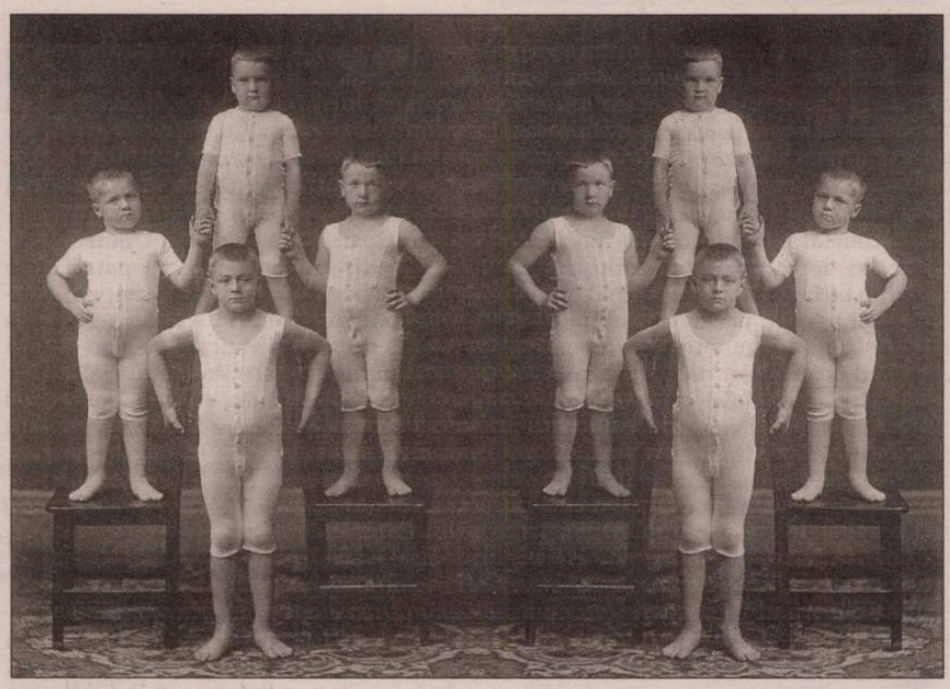

Marii păpușari au vrut să schimbe mentalități, să transforme oamenii în marionete.

Se încheiau contracte formale cu CAP și IAS, dar sumele cîștigate de elevi erau infime, abia dacă acopereau, de exemplu, achiziționarea unei perechi de bocanci sau a unei uniforme școlare.

Această activitate era percepută de elevi mai degrabă ca o muncă silnică, înjositoare și nu se desfășura cu plăcere, efectul său educativ fiind nul; cei mai mulți dintre ei și dintre profesori o acceptau sub presiunea activiștilor de partid și, în subsidiar, din civism, simțind că nu mai are cine să strîngă recolta de pe cîmp. Copii de țărani fiind la rîndul lor, profesorii acelor vremi înțelegeau mai mult decît alții necesitatea muncii, iubeau pătimaș pămîntul și roadele sale și procedau în consecință. Era un fel de rău necesar pentru toată lumea. Ceea ce deranja cel mai mult era permanenta amenințare din partea autorităților. În loc să mulțumească pentru această muncă neplătită, benevolă, îți lăsau impresia că ești angajatul lor, un muncitor zilier care nu are voie să se revolte. Se purtau urît, amenințau, uneori chiar terorizau profesorii și clasele care nu-și îndeplineau norma. Dar nu doar școlile erau solicitate în campaniile agricole de toamnă, ci și fabricile, unitățile militare, cum s-a întîmplat, de exemplu, în anii negri ai deceniului opt. În astfel de condiții, elevii simțeau și ei starea de asediu, de colaps în care se afla țara, gustau sărăcia, lipsa de orizont, situația-limită a întregii societăți. Noi, ca dascăli, ne dădeam bine seama că încă o lecție teoretică la ora de dirigenție pe tema orientării școlare și profesionale ar fi fost de prisos. Greu de ales între orizonturile „roșii“ și cele gri, ale existenței cotidiene.

Dincolo de greutăți, elevii noștri de atunci se angajau chiar serios în ceea ce făceau. *Le era draga munca.* Mă întreb acum, după ani, cum se explică acest lucru. Cred că aveau deprinderea de a munci din familie și, mai ales, nu refuzau munca. Orice muncă! Ultimele tresăriri ale societății tradiționale țărănești de altădată. O acceptau ca pe o necesitate, fără prea multe întrebări și condiții materiale. Totodată, erau pe deplin conștienți că învățătura este singura cale de a se califica într-o altă meserie, mai bună, mai curată, mai bănoasă, care să se desfășoare în alte condiții și să le ofere un alt „orizont“ decît cel rural, după dorința lor, dar și a părinților care-i doreau plecați la oraș, „realizați“, cum se spunea.

Revin. După săptămîni întregi de muncă în agricultură, cam pe la sfîrșitul lui octombrie, începea și școala în adevăratul sens al cuvîntului. Prima consecință a campaniei agricole, la care eram implicați, era supraaglomerarea copiilor cu materia ce trebuia obligatoriu predată, fie cumulată sau nerespectînd numărul de ore destinat fiecărui capitol, temă etc. Un capitol aparte îl constituia activitatea științifică și tehnică desfășurată în cadrul școlii, avînd ca îndrumători profesorii de la disciplinele de bază sau ingineri încadrați la disciplinele tehnice. Exista însă Casa Pionierului, în fiecare localitate mai răsărită. Aici predau specialiști încadrați din alte sectoare de activitate. Vă pot da cîteva exemple din Ianca, cîteva „cercuri“, așa cum erau ele denumite: aeromodele și rachete (instructor – un pilot militar), prelucrare artistică a lemnului (instructor – un maistru constructor de avioane), radio și electronică (instructor – un maistru militar la radiolocație), etnografie-folclor, dansuri populare, instrumente muzicale, karting și altele. Ca urmare, timpul liber al elevilor era ocupat cu astfel de activități, multe dintre ele desfășurate cu mare răspundere și finalizate cu expoziții și demonstrații publice. Nu știu să existe studii specifice, dar cred că aceste „cercuri“ au avut mai tîrziu o influență decisivă asupra orientării lor profesionale. Și o precizare pentru tinerii părinți de astăzi, preocupați de „dezvoltarea personală“ a copiilor: *totul* era complet gratuit.

Industrializarea exagerată a României necesita mulți specialiști și muncitori calificați. Acest proiect a dat o lovitură neașteptată sectorului agricol, falimentîndu-l de-a binelea. Forța de muncă din sate s-a orientat către industrie, către oraș, provocînd o migrație de nestăvilit. Au apărut liceele de profil și obligativitatea creării de ateliere școlare, în care elevii să învețe o meserie în scurt timp și să fie angajați în producție. Cu greu s-au realizat aceste ateliere de către unitățile patronatoare – în mediul rural fiind vorba în special de CAP, IAS ori ateliere mecanice. La gimnaziu, băieții urmau cursuri de tinichigerie, sudură, lăcătușerie, tîmplărie, iar fetele învățau croitorie, lucrul de mînă,

elemente de gospodărie casnică, țesut etc. Greutăți existau în aprovizionarea cu materiale și chiar în valorificarea produselor realizate de elevi, multe constituind simple elemente decorative în cadrul expozițiilor oficiale de „realizări". Dar cîștigul elevilor era enorm, în sensul că descifrau frumusețea unei meserii, își valorificau aptitudinile și li se deschidea un orizont de așteptare pînă la dobîndirea unei profesii.

Încerc să nu fiu nostalgic și trebuie să vă spun că munca, *ideea de a munci,* era valorizată și apreciată. Dincolo de ideologie se ascundea însă noblețea acesteia. Școala, Consiliul Popular, Miliția, Procuratura, toate aceste instituții conlucrau, discutau cu părinții elevilor cu probleme de comportament și absenteism, luau măsuri, se căutau soluții practice. Orice activitate organizată cu elevii trebuia să aibă și o latură educativă, formativă. De exemplu, în mai multe rînduri am participat cu pionierii desemnați de fiecare școală din județ la Forumul Județean al Pionierilor, care se desfășura la Brăila, de regulă în pădurea de lîngă Lacul Sărat. Pe lîngă activitățile cu orientare politică, inevitabile, aveam în program vizite la toate marile întreprinderi ale orașului: Mașini Grele Progresul, Combinatul de Celuloză și Hîrtie, Șantierul Naval. Aici ne întîlneam cu ingineri specialiști în diferite ramuri de producție, se iniția un dialog *real* între copii și gazde, avînd ca scop stîrnirea interesului elevilor și chiar orientarea lor către meseriile specifice instituției vizitate.

Mare atenție se acorda acțiunii de strîngere a deșeurilor de orice fel (nu apăruseră ambalajele din plastic și nici moda bio-eco). Noi eram *bio-eco,* doar că atunci nu o știam. Școala era în „prima linie a campaniei", acțiunea înscriindu-se la capitolul educarea elevilor pentru economisirea materiilor prime, refolosirea deșeurilor și păstrarea mediului înconjurător. Școlile deveniseră depozite de materiale textile vechi, fier vechi, sticle, borcane și maculatură. Mare bătaie de cap ne dădea creșterea viermilor de mătase, activitate care bloca în totalitate programul școlilor, cel puțin o lună și jumătate (mai-iunie), majoritatea claselor erau încărcate cu mese pline cu viermi albicioși, producători de mătase naturală, pe care România o exporta. Țin minte și acum mirosul și zgmotul specific pe care-l produceau micii și neadormiții producători de valută ai lui Ceaușescu.

Și aceste activități erau etichetate ca priorități ale economiei naționale, bucurîndu-se de atenția cuvenită din partea organelor de partid și de stat, care invocau adesea și valoarea educativă a acestor acțiuni. Totul se desfășura organizat, cu plan defalcat pe școli, clase și elev. Ca să capete și mai multă greutate în planul preocupărilor și al răspunderii, rezultatele campaniei au devenit unul din criteriile de salarizare a cadrelor didactice, riscînd să-și piardă din remunerația lunară dacă nu-și îndeplineau, împreună cu elevii, planul la deșeuri. Cît despre remunerarea acestor dificile activități, totală decepție, primeam sume modice și diplome de fruntaș.

În același context politic s-au pus în practică, avînd caracter obligatoriu, măsurile privind autoconducerea în unitățile de orice fel, autogospodărirea și autodotarea. În acest fel se mima un fel de libertate, o democrație internă originală, măsuri care au adus mari neajunsuri. În ultimii ani de pînă la Revoluția din 1989, politica partidului, în sensul aplicării acestor măsuri, a atins cote exasperante în viața oamenilor. Restricțiile de curent, de apă potabilă, la alimentele de bază distribuite pe cartelă, achizițiile, contractele de produse cu populația, condiționarea livrării unor produse către populație la schimb cu produse din propria gospodărie și multe altele făceau viața imposibilă. Lozinca, citez, „formării tinerei generații în spiritul răspunderii colective și personale" s-a afișat și cu această ocazie în școli. După terminarea anului școlar, părinții, elevii, cadrele didactice trebuiau să igienizeze clasele, să repare mobilierul și materialul didactic. Toate acestea se realizau cu dificultate, dar aveau întotdeauna darul de a da satisfacție copiilor. În naivitatea lor, care mă emoționează și acum, ei erau mîndri că și-au reparat singuri banca.

Multe decizii politice de dinainte de anul 1989 ni se par acum ilogice, frustrante, neavenite. De pildă, greu de uitat este ordinul prin care copiii din mediul rural nu aveau voie să părăsească localitatea pentru a urma cursurile într-un oraș oarecare. Te nășteai „la țară", erai condamnat să stai acolo. Elevii care absolveau cursurile gimnaziale rurale nu se puteau înscrie la liceele din orașele capitală de județ dacă aveau un liceu într-o localitate rurală. Oricine poate constata faptul că, în perioada comunismului exacerbat, activitatea de instruire și educare a elevilor a fost trunchiată, obstrucționată în favoarea orientării spre formarea cadrelor tehnice, a meseriașilor, care să asigure numărul mare de locuri de muncă în instituții supradimensionat concepute

Unii părinți sfidează orice încercare a școlii de a restabili ordinea și adevărul între cetățeni.

și îndoielnic de rentabile. Școala, atunci, în mare măsură, și-a pierdut menirea, aceea de instruire și educare prin procesul predării, al transmiterii noțiunilor științifice și umaniste elevilor. Sub presiunea politică a comuniștilor, a devenit, cu preponderență, o simplă instituție productivă și o furnizoare de forță de muncă ieftină, bine coordonată și disciplinată.

După Revoluția din anul 1989, învățămîntul românesc a trebuit să se reorienteze din toate punctele de vedere. În primul rînd, s-a abandonat în totalitate ideea subordonării activității educative ideologiei unui partid, unor activiști, unor porunci venite de la cei puternici politic. S-a căutat o aliniere a formelor de organizare a școlii în ton cu practica europeană. Majoritatea liceelor au revenit la modulele de predare anterioare perioadei comuniste, dispărînd în mare parte liceele cu profil tehnic, școlile profesionale și de ucenici, favorizîndu-se, în prima fază, după 1990, pe care am cunoscut-o și eu, disciplinele umaniste și cele care mijloceau accesul la știința calculatoarelor și a tehnologiei comunicației.

Infrastructura școlară s-a schimbat brusc. Au apărut școlile, liceele, facultățile particulare, care impuneau alte reguli, dar, în mare parte, foloseau același personal școlit în anii comunismului, legat de practici specifice acelui timp. Adaptarea lor s-a făcut mai greu, cel puțin în relația cu familiile elevilor și chiar cu aceștia. Libertatea excesivă și spiritul revanșard al multora dintre ei au creat o ruptură ireparabilă în asigurarea ordinii și a puterii legii. De aici au pornit multe probleme care deranjează și astăzi – în special dispariția ideii că doar prin muncă individul dintr-o societate își poate cîștiga existența și un loc onorabil în societate. Iar după o perioadă de respirație liberă, intervenția factorului politic în școală a agravat și mai mult relațiile dintre cadrele didactice, dintre acestea și familiile elevilor, conducînd la situații tensionate, ură, litigii, lipsă de performanțe. Școala s-a văzut izolată de foștii parteneri educativi, iar pentru a-și asigura liniștea și ordinea interioară, a fost nevoită să apeleze la *firme de pază și protecție* – ceva de negîndit înainte, cu care nu mă voi putea obișnui niciodată.

În aceste condiții, s-au creat blocaje nu numai în munca de orientare școlară și profesională, ci în preocuparea majoră a școlii: cuprinderea tuturor copiilor și tinerilor în sfera de educare și instruire. Pe fondul permisivității legilor și al absenței unor pîrghii de rezistență în plan educativ, școala a rămas la bunul plac al abandonului școlar, dublat de negarea a tot ceea ce presupune muncă continuă și eficientă, responsabilitate. Specialiști „atestați" în asistarea, medierea, responsabilizarea tinerilor se găsesc în toate școlile, numai că rezultatele sînt minime. Unii părinți (bogați, puternici și influenți politic) sfidează orice încercare a școlii de a restabili ordinea și adevărul între cetățeni, cum este firesc într-o societate normală construită pe adevăr, muncă și respect civic. Nimeni nu mai întreabă dacă viitorul cadru didactic mai face și practică pedagogică în facultate, dacă în liceele tehnologice există și se face practică în meserie, dacă marile instituții se implică în crearea forței de muncă proprii și în ce mod, dacă elevii din clasele primare sau gimnaziale mai știu să coasă un nasture sau să bată un cui, dacă mai cunosc cîte ceva din istoria acestui popor, cum a progresat acesta.

Deschiderea granițelor și migrarea a milioane de români peste hotare, în căutarea unui loc de muncă mai bine plătit, a creat alte probleme școlii și societății, în general. Mulți copii au rămas în grija rudelor, lipsiți de orientare, de iubirea și grija părintească. Societatea românească se chinuie să-i identifice, să-i îndrume către școală, să-i întrețină, dar mulți eșuează și nu-și găsesc locul. Nimeni nu se mai interesează de abandonul școlar, dacă tinerii sînt cuprinși într-o instituție educativă, de producție etc. Comentăm doar despre creșterea procentului în delincvența juvenilă, despre consumul de droguri în rîndul copiilor de 13 sau 14 ani, despre nașterile premature, proxenetism, grupuri mafiote etc. Iarăși, departe de mine ideea de a fi nostalgic după vremurile trecute. Vîrsta și profesia, realizările foștilor mei elevi m-ar îndreptăți să fiu catalogat și astfel, dar nu pot accepta lenea, șmecheria, nemunca, furtul de inteligențe, pricopseala din senin în locul muncii, adevărului, respectului și prețuirii neamului din care ne este obîrșia. Trebuie să reînvățăm faptul că sîntem o națiie puternică, verticală, care să merite respectul cuvenit. Dar cum oare?

Titi Bănică *a fost timp de mai bine de patru decenii profesor de limba și literatura română în mai multe școli din mediul rural. Autor al mai multor monografii dedicate vieții culturale și spirituale din Bărăganul brăilean.*

Cu ochii-n 3,14

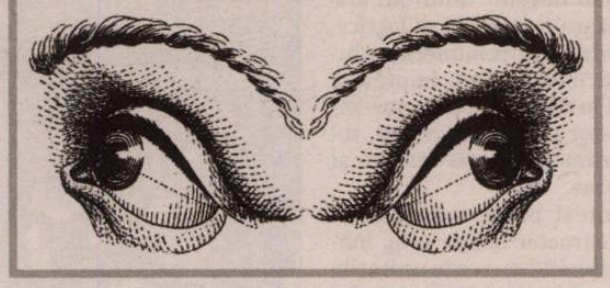

DACĂ AI VEDEA, ÎN FAȚA CASEI, ILUZIA TIMPULUI (ALTFEL, INOFENSIVĂ), CE I-AI SPUNE INVOCÎND MĂRIMEA ACESTUI AN?

■ Dacă ai vedea, pe plajă, o fată care are tatuate pe omoplatul drept versurile: *Non, rien de rien, non, je ne regrette rien / Ni le bien qu'on m'a fait, ni le mal / Tout ça m'est bien égal,* ce i-ai spune, ca să-i atragi atenția că fix unde ar trebui să fie accentul ascuțit de la *e* i s-a așezat o albină? (**M. M.**)

■ În urmă cu trei ani, Ridwan Sururi a început să călătorească prin satele insulei Java din Indonezia cu o *Kudapustaka* – adică „bibliotecă pe cal". Alături de iapa Luna, bărbatul livrează gratuit cărți mai multor școli din zonă și visează să-și poată deschide o mică bibliotecă în fața casei. (**C. Ș.**)

■ „Trăim într-o cultură hipnotizată de iluzia timpului, unde așa-numitul prezent este resimțit doar ca o subțire trecere dinspre trecut înspre un foarte important viitor. Noi nu avem prezent. Conștiința noastră este aproape în întregime preocupată de amintiri și așteptări. Nu ne dăm seama că niciodată n-am avut și nici nu vom avea vreodată o altă experiență decît experiența prezentului. Prin urmare, nu întreținem nici o legătură cu realitatea" – Allan Watts. (**M. C.**)

■ Mai multe studii ale unor universități de prestigiu, printre care și Harvard, arată că dinozaurii sînt strămoșii îndepărtați ai galinaceelor. *Tyrannosaurus rex* și găina de curte sînt, iată, înrudite. Pentru ca o orătanie – altfel, inofensivă – să devină fioroasă, e suficient să fie îndeajuns de mare. Iar ciorba de găină, ciulamaua de pui și omletele de tot felul sînt, din această perspectivă, produse dinozauriene. (**M. P.**)

■ Viorica Dăncilă i-a dat în judecată pe umoriștii site-ului Times New Roman, care au scris că e „tîmpită", invocînd prejudicii de imagine. Și cere daune în valoare de 100.000 de euro. Aș fi foarte curios să aud pledoaria avocatului care încearcă să argumenteze, mai întîi, că nu e „tîmpită" și, apoi, că ar (mai) avea o imagine. Cel mai bun exercițiu de imagine din partea ei ar fi să-și dea demisia, dar mă tem că nu e în stare de așa ceva tocmai pentru că e cum au zis umoriștii. (**M. C.**)

■ O echipă germană a încercat să doboare recordul pentru cele mai multe piese de domino în miniatură. Toate eforturile lor au fost zădărnicite atunci cînd o biată muscă s-a așezat pe una dintre piesele de mărimea unei unghii, dărîmînd-o și pornind astfel reacția în lanț care le-a prăbușit pe toate celelalte. (**C. Ș.**)

■ Pînă la jumătatea acestui an, în 35 de locuri de pe aproape toate continentele a fost doborît recordul de temperatură ridicată înregistrat de cînd există măsurătorile moderne. (**M. C.**)

POATE CĂ NU ÎNTÎMPLĂTOR ZICALA FRIGORIFICĂ NE AJUTĂ SĂ ȘTIM CINE PRELUNGEȘTE MĂRIMILE

■ Poate că nu întîmplător ziua internațională a pisicilor pică de ziua internațională a orgasmului feminin. Atît pisicile, cît și celălalt sînt greu de prins. (**A. P.**)

■ Zicala cu *„Time is money"* se adeverește tot mai tare: mai nou, Uber-ul te anunță (te stresează cu mesajul) că, dacă întîrzii mai mult de două minute, vei fi taxat pentru așteptare. Dacă nu apari în cinci minute, cursa se poate anula și, iarăși, plătești. (**I. P.**)

■ Un bărbat a sărit din camera frigorifică a unui restaurant din Manhattan, cu un cuțit în mînă, strigînd: „Piei, Satană!" Să-nțeleg că a înghețat iadul? (**C. Ș.**)

■ După aplicația care ne ajută să știm cine cîntă o anumită melodie, am descoperit Star Walk, un Shazam pentru stele. (**A. M. S.**)

■ A apărut un studiu, publicat în *American Journal of Geriatric Psychiatry,* conform căruia turmericul induce o stare de bine și prelungește memoria. Cu alte cuvinte, dacă vrem să fim veseli și cu mintea brici, să ne punem pe mîncat curry (una dintre mîncărurile condimentate puternic cu turmeric). Aștept un studiu care să prețuiască și usturoiul, iar șaorma cu de toate să devină un panaceu. (**S. G.**)

■ De la țară, știri pe surse (două). Școala de vară de la nr. 18 (sat Grid, jud. Brașov) funcționează de cîțiva ani buni în regim de voluntariat și benevol (după formula acreditată „Intră cine vrea, rămîne cine poate") și reunește copilăretul de pe uliță, de toate mărimile, națiile și clasele. Intră pe poartă te miri cine, pe unii îi știu, că mi-s clienți frecvenți la „N-aveți ceva bun?", alții – noi, sfioși, hotărîți în a nu abandona. De altfel, „N-aveți ceva bun" (alternativă locală la oficialul lapte + corn) e, pentru marea majoritate, și miza. Dar se oferă ca voluntari să adune poamele, să le prelucreze și să aștepte, răbdători, pînă s-or coace. În răstimp, niște forme rebele de plural (albușuri și nu albușe, nici drajee, necum pîraie, dar și tricouri, în rimă cu stilouri, maiouri etc. etc.) fac furori, nu furouri. Ne-am gîndit că o colaborare la acest capitol între gridanii/parlamentari de mîine și parlamentarii de uz curent ar fi salutară. Lăsăm așadar porțile larg deschise, să se strecoare aleșii... Și dacă ne iese, o să-i găsim și-un titlu... de „proiect". Pentru început, rămîne cum am zis: „Unu, doi, unu, doi, / Faceți toți la fel ca noi!..." (**R. M.**)

ÎN SFÎRȘIT, CAREVA S-A PLIMBAT ÎN SUS ȘI-N JOS

■ După 23 de cazuri de școli în care au avut loc împușcături, anul acesta americanii au reușit, în sfîrșit, să interzică folosirea și comercializarea paielor de plastic. (**M. C.**)

■ Într-o stație RATB de la Piața Sfîntu Gheorghe, pe un perete, careva și-a vărsat (cu majuscule) năduful: *VENI BURGHEZELIA / SĂ SCIDEZE ROMÂNIA.* Nu sînt prea sigur dacă *burghezelia* e de vină, dar omul are dreptate, cred: România e *scidată* rău. (**D. S.**)

■ Poliția unui orășel din New Hampshire a primit un telefon de la o sală de fitness cum că un tip a intrat în sală, s-a dezbrăcat complet, a lăsat toate hainele la garderobă, s-a plimbat în sus și-n jos prin sală gol pușcă, apoi s-a dus la o saltea de yoga și a început să exerseze. Cînd poliția a venit la fața locului, tipul era într-o poziție de yoga și medita. Într-adevăr, gol cum l-a făcut mumă-sa. A fost pur și simplu șocat să fie arestat, spunînd: „Am citit la intrarea în sală că aici e un loc lipsit de prejudecăți. De ce mă arestați?" Cu sau fără prejudecăți, ceilalți oameni din sală s-au declarat jenați, alții oripilați și unii chiar scîrbiți de comportamentul yoghinului. Deci, cînd vă mai dați lipsiți de prejudecăți, aveți grijă că nici nu știți la ce vă expuneți. Unii o pot lua mult mai în serios decît credeți... (**S. V.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **757** ■ 23-29 august 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Incoerență și anonimat“

pagina **3**

RADU NAUM

„Ai vrea să semeni cu Gigi Becali?“

pagina **7**

Interviu cu

GUZEL IAHINA

pagina **15**

Poluarea:

Curat murdar

„Dacă natura se cheamă providență, societatea trebuie să se cheme prevedere.“

VICTOR HUGO

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

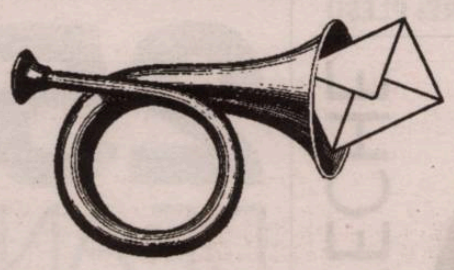

la vremuri noi, dileme vechi

Radu PARASCHIVESCU

„Să trăiți, să ne conduceți“

Titlul de mai sus a apărut cu aproape un deceniu în urmă, pe prima pagină a unui cotidian de sport. Dedesubt, un fotograf iute de mînă surprinsese un instantaneu spumos. Doi oameni care pregătiseră în culise trucarea unui meci tocmai își strîngeau mîinile. Unul venea din București, avea trabucul ancorat cu neglijență în colțul gurii, privea lumea din spatele ochelarilor de soare și nutrea un dezgust subțire față de ambientul provincial. Celălalt era din Onești (chit că nu cinstea era însușirea lui fundamentală), încremenise într-un zîmbet slugarnic, adoptase poziția „pentru salut, în echer“ și degaja o mieroșenie care l-ar fi făcut invidios pe Uriah Heep. Ori de cîte ori vine vorba despre șefi, fotografia cu pricina îmi cere voie să iasă din magazia cu amintiri și să se scuture de praf. Numele personajelor de atunci – unul evacuat între timp din peisaj, celălalt activ și persiflant – nu contează. În fond, atitudinea față de șefi e aceeași, indiferent dacă vorbim de politică, finanțe, fotbal, învățămînt sau zootehnie. Există cîteva repere ale acestei atitudini, iar ele s-au păstrat în ciuda transformărilor de context. Chiar dacă tovarășul director de ieri a devenit între timp manager și chiar dacă eticheta contemporană presupune englezisme acronimice (CEO) sau familiare *(boss),* raportarea la vîrful ierarhiei se face în general la fel. Tovarășului director îi trimiteai o ilustrată cu „salutări de pe însoritul litoral“, boss-ului îi expediezi un mail tivit de emoticoane vesele. Schimbarea e de tehnologie, nu de conținut. La forme noi, același fond. Scopul unui asemenea demers? Catifelarea raporturilor cu un om pe care trebuie să ți-l preschimbi în complice al propriei cariere. Iată alibiul perfect pentru concesiile de caracter și de discurs. Iată paravanul în spatele căruia ne putem exersa aplecarea pentru sportul obligatoriu al calendarului profesional, numit – la alegere – periere, lingușire sau pupat în fund. (Chiar acum pe Eurosport se difuzează o întrecere de curling.) Reflexul subaltern este, probabil, cel mai durabil reper al atitudinii față de șef. Asta înseamnă mai multe lucruri. De exemplu, cînd șeful spune o glumă, inferiorul ierarhic stăpînit de acest reflex începe să rîdă înainte de poantă, uneori chiar acoperind-o. El vrea să fie astfel cu un pas înaintea celorlalți, dovedind că are în bagaj tot ceea ce-i trebuie lingăului fără fisuri: reacție rapidă și nesovăielnică, exces de zel, capacitatea de a-și face spinarea preș, tămîiere fără condiții, slugărnicie inepuizabilă. Poate cel mai bun mod de-a recunoaște firile iremediabil subalterne este felul cum rîd la glumele șefilor. E un rîs de o onctuozitate admirativă, în care se ghicește imediat extazul ipocritului.

(apărut în *Dilema veche,*
nr. 210, 23 februarie 2008)

Dilema veche vă propune

■ *Remember* Iosif Sava, după douăzeci de ani: „A luptat pentru cultură într-un chip pe care eu nu l-am mai întîlnit. El trăia cultura în ipostaza ei muzicală. A iubit muzica, aș spune nebunește. A trăit prin ea, a respirat-o. De acolo de sus, sufletul lui – sînt convinsă – este înconjurat de îngeri muzicanți.“ – Zoe Dumitrescu-Bușulenga, în *Cotidianul* din 15 februarie 2018, un material semnat de Magdalena Popa Buluc. (Ruxandra Mihăilă)

■ Pînă pe 2 septembrie, puteți vedea la Rezidența BRD Scena9 (str. I.L. Caragiale nr. 32) expoziția „Blue Banks – identități feminine în mediul rural“, cuprinzînd fotografii, filmări și o instalație sonoră. Regizoarele Andreea Borțun și Brîndușa I. Nastasă au documentat istoriile personale a 18 femei din sudul rural. O realitate dură, a sărăciei și a multiplelor forme de abuz. (Cristina Ștefan)

■ Pe 23 august, de la ora 16, se deschide expoziția „Viața privată și practici sociale în Epoca de Aur“, la Muzeul Minovici din București. Cercetarea și expoziția reprezentării erotismului și sexualității în cultura vizuală din perioada comunistă a Epocii de Aur, marcată de politicile lui Nicolae Ceaușescu, explorează dialogul vizual între multiple aspecte precum: putere, politica pronatalistă, familie, tabuuri, permisivitate, cenzură, ilegalitate, plăceri intime și libertăți. (Adina Popescu)

■ Următoarele trei duminici (26 august, 2 și 9 septembrie) sînt consacrate unui nou tur „Cu bastonul prin București“, de data aceasta prin zona cartierului armenesc. Mergeți alături de ghizii de la ARCEN ca să aflați povestea mahalalei armenești, istoria armenilor din Capitală, poveștile negustorilor din zonă, ale locuitorilor din casele existente încă pe străzile vechiului cartier, dar și istorii despre viața de noapte a bucureștenilor cu stare și întreaga lor fantezie despre cum vedeau și-și imaginau viitorul Bucureștilor la începutul anilor '30. Mai multe detalii pe www.arcen.info. (Cristina Ștefan)

■ Dintre cărțile Agathei Christie pe care le-am tot citit de-a lungul timpului, exceptînd binecunoscutele *Zece negri mititei* sau *Crima din Orient Express,* una care mi-a plăcut în mod special este cea care a fost tradusă în română sub titlul *Vinovat fără vină* (în original, în engleză, *Ordeal by Innocence).* Dincolo de intriga polițistă, apar niște probleme psihologice și sociale integrate cu mare finețe în țesătura romanului. Cartea nu are, bineînțeles, nici o legătură cu întîmplările de pe la noi, dar titlul românesc nu poate decît să ne aducă aminte de cîntecul care, după 10 august, a ajuns iarăși

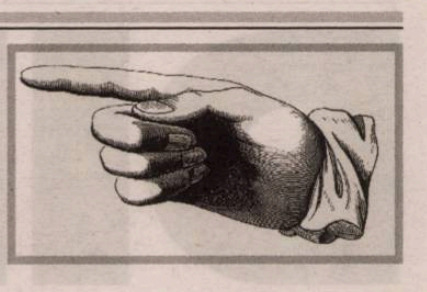

la modă: „Vinovații fără vină cer să se facă lumină“. Sigur, vinovații adevărați nu sînt niciodată ușor vizibili în cărțile Agathei Christie, dar cînd sînt descoperiți, pedeapsa vine automat. În lumea noastră începem iar să ne obișnuim cu situația inversă: problema e a pedepsirii, nu a descoperirii unor făptași pe care-i știe orice om cît de cît informat. Poate de aceea romanele polițiste de care aminteam sînt o bună alternativă la nebunia cotidiană. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Nepăsare**
- **Festivaluri literare**
- **Prietenie**

album dilematic Paul Breazu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.100
Tipărit la Tipomedia

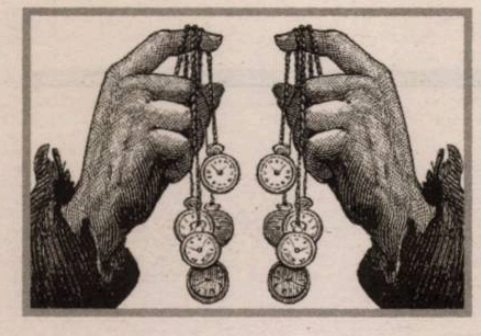

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Cariere politice pe bază de incoerență și anonimat

Chiar cînd sînt radicale, criticile la adresa guvernanților se referă, îndeobște, la generalități tehnice și morale, mai mult sau mai puțin standardizate: corupție, incompetență, spirit de gașcă, minciună, tendințe centrifugale față de UE și NATO etc. Țintind însă, nu fără îndreptățire, spre „designul“ general al Puterii, pierdem din vedere „filigranul“, fisura de detaliu, „baza“ inconsistentă a „suprastructurii“ pe care se sprijină alcătuirea instituțiilor noastre conducătoare. Nu vorbim destul despre bramburească mentală, despre hazul trist al „erorilor de comunicare“, despre o selecție arbitrară a cadrelor, pe scurt, despre inconsistență intelectuală (brutal spus, prostie contraproductivă) și utilizare iresponsabilă a nulității ca virtute politică.

Să luăm cîteva exemple. Prim-ministrul nostru, mai mult un biet *ecou* decît o *persoană*, scrie „șefilor“ de la Bruxelles ca să-l reclame pe președintele Iohannis. Păi, nu ne spune PSD-ul, de ani de zile, că e urît să ne tot plîngem „la centru“, ca pe vremuri la „Înalta Poartă“? Acum jalba e, brusc, soluția optimă? Ca să nu mai spun ce gafă tactică și strategică este să transmiți Comisiei Europene că țara ta e varză, că Guvernul și Președinția sînt la cuțite, că Opoziția recurge la violență pentru a ajunge la putere, că instituțiile statului sînt sub asediu. Asta în perspectiva apropiatei preluări de către România a președinției Consiliului Europei…

Aflu că dna Norica Nicolai socotește toate imaginile cu violențe ale Jandarmeriei din seara de 10 august drept trucaje. E comic. Și psihanalizabil. Dna Nicolai e, prin CV, un maestru al trucajului. Debut politic țărănist, continuare liberală, adeziune finală (deocamdată!) – ALDE. Care opțiune a fost autentică și care trucaj? Cînd era procuror prin Oltenița (înainte de 1989) i s-au reproșat și trucaje mai grave, cu rezultatul unor arestări arbitrare și cu asumarea (trucată) a rolului de avocat, cînd dînsa deținea funcția de procuror. În 2006, o nepoată a dnei Nicolai i-a trucat votul, mergînd, în locul ei, la o ședință a Senatului. Ei bine, un asemenea personaj are tupeul să reproșeze unui om de anvergura și venerabilitatea lui Mihai Șora (prezent în mijlocul evenimentelor) creditul pe care îl acordă „trucajelor“ mediatice!

PSD e exasperat de „violența“ în vorbă și fapt a protestatarilor. Ați auzit bine: PSD! Partidul din care face parte dl Rădulescu, cel care vrea să tragă cu mitraliera în demonstranți și să organizeze călcarea lor în picioare, partidul seraficului Codrin Ștefănescu, partidul care l-a făcut cîndva purtător de cuvînt pe bătăușul Mirel Palada… Gata! S-au călugărit! Vor să guverneze pașnic, fără opozanți, moțăind în beneficiu propriu.

Democrație de partid marca PSD: crucificarea „disidentei“ Ecaterina Andronescu! Am scris de mai multe ori, cu năduf, despre nefăcutele pe care le are în bilanț doamna ministru. I-am reproșat chiar excesul de loialitate, în ciuda unor probe evidente de derapaj livrate, în timp, de formațiunea politică din care face parte. Ei bine, tocmai loialitatea dînsei (vreo 25 de ani de „serviciu credincios“) e anulată ostășește de comilitoni. Colegi de la vîrful partidului o fac trădătoare, „cotoroanță“ și – cireașa de pe tort! – „sorosistă“! Cum se vede, în comunitatea pesedistă, de îndată ce ieși din rînd, ajungi în doi timpi și trei mișcări „sorosist“, „ocult“, „stat paralel“, „șobolan“, ba chiar (culmea, vorbire despre funie în casa spînzuratului!) suspect de bogat.

Devine aproape o voluptate (nevrotică) să inventariezi mici și mari drăcovenii din tabăra prepotenților zilei. Încă una, la repezeală: dna Lia Olguța Vasilescu explica, de curînd, că ideea de a tăia fonduri de la facultățile de profil umanist ale unor mari universități este, pragmatic, de necontestat: viitorul e al profesiunilor „tehnice“, inginerești. Așa o fi, dacă nu te înscrii în PSD! Căci, în PSD, cu facultatea de Litere ajungi ministrul Muncii, iar ca absolvent de Litere, Istorie și Filozofie ajungi ministrul Apărării Naționale. Dar și cu studii neterminate sau urmate la fără „frecvență“ poți face ditamai cariera (mai ales în domeniul Justiției).

Trec, în încheiere, la capitolul „anonimat“. Nu cred că electoratul român știe cine îl reprezintă, pe bani grei, în Parlamentul European, la propunerea PSD și ALDE. Iată cîteva nume: Ana Claudia Țapardel (social-democrată de la frageda vîrstă de 19 ani), Doru Frunzulică, Gabriela Zoană (înlocuitoarea Vioricăi Dăncilă), veterana Maria Grapini (pesedistă, apoi aldistă, mereu corijentă la limba română). Avem apoi cîțiva veterani grei, mutați la Bruxelles de vreo 11 ani și care au înțeles că pentru un salariu și o pensie bună nu trebuie decît să dea, din cînd în cînd, semne de solidaritate cu partidul: Ioan Mircea Pașcu și Victor Boștinaru. Mai sînt și neobositele doamne Norica Nicolai și Renate Weber, mai sînt și soțiile domnilor Crin Antonescu și Victor Ponta. Mai acătării (prin oarecare realism și independență) s-au dovedit Corina Crețu și Cătălin Ivan. Dar știa cineva ceva despre dna Dăncilă și cei nouă ani ai dînsei în culisele Parlamentului European, înainte să devină prim-ministru? Să nu-l uităm pe Mircea Diaconu, sătul de teatrul „laic“, unde se descurca foarte bine, pentru a îmbogăți, săltăreț, scena politică. (Tot chestie de salariu.) Dar și prin Guvern, și prin Parlament, și prin diverse alte instituții conexe (ca, din păcate, și prin Opoziție) e plin de personaje fără chip, fără performanță, fără prea multă rușine. Te întrebi inevitabil: de unde i-au luat? Unde-i găsesc? Cum se poate sluji țara (de care, altădată, s-au ocupat oameni ca Titu Maiorescu, Mihail Kogălniceanu, Brătienii, Titulescu, Gafencu, Iorga, P.P. Carp, Take Ionescu, Marghiloman, Delavrancea, Argetoianu și alții *ejusdem farinae)* pe bază de insuficiență mentală, incoerență morală și anonimat?

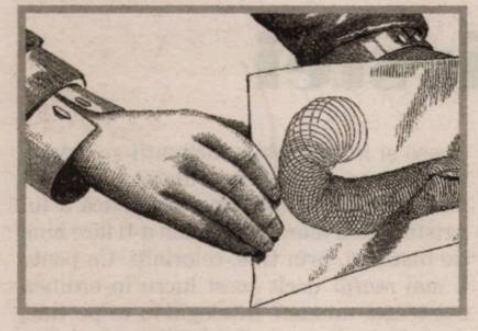

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

„Pentru că putem“

Printre multele minciuni debitate de șefii Jandarmeriei cu privire la evenimentele violente din 10 august, s-a strecurat și un semi-adevăr: acela că au fost mai mulți oameni violenți decît alteori și că o mare parte a demonstranților pașnici nu s-au desolidarizat de aceștia. De ce semi-adevăr? Mai întîi fiindcă, inițial, protestatarii violenți erau puțini, dar numărul lor a crescut atunci cînd Jandarmeria a folosit indiscriminat gaze lacrimogene. În al doilea rînd, și poate chiar mai important: o mare parte a mulțimii, deși atacată cu gaze lacrimogene și cu bastoane, nu s-a retras din piață decît foarte tîrziu și mai degrabă a fost alungată de enorme forțe de jandarmi. Oamenii se retrăgeau, cînd locul devenea irespirabil, apoi reveneau strigînd cu îndîrjire „Nu plecăm!“. Ei se simțeau agresați și erau furioși și ofensați. Chiar dacă nu erau violenți, refuzau să cedeze repede și să plece, stîrnind astfel înverșunarea jandarmilor care, în mod clar, nu se așteptau la o asemenea atitudine sfidătoare. Aceștia au reacționat atît excesiv și violent, cît și neprofesionist, lovind oameni căzuți la pămînt sau cu mîinile sus și i-au fugărit pe străzile adiacente. În mod evident, sfidarea non-violentă pe care o resimțeau din partea mulțimii i-a scos din minți, i-a făcut pe șefii lor să comunice defectuos și, nepregătiți fiind cu toții, au reacționat inacceptabil.

E nevoie însă să reflectăm asupra acestei sfidări populare. Eu văd în ea descărcarea bruscă a unui sentiment de profundă frustrare față de puterea PSD (care, puțin mai înainte, s-a văzut, la modul simbolic, și în daravera cu plăcuțele de înmatriculare cu text obscen). Mai mult decît oricare altă guvernare precedentă, cei care au cîștigat alegerile în 2016 au guvernat în numele principiului, bine exprimat de unul dintre ei, „pentru că putem“. Vor să spună cu asta că majoritatea parlamentară de care dispun le dă dreptul suveran de a face orice și că bine public e în orice situație rezultatul bunului lor plac. În consecință, s-au apucat să schimbe legile Justiției și codurile penale, așa cum le convenea, în pofida protestelor îndelungate venite din toate părțile, inclusiv din partea corpului magistraților și de la Bruxelles. Aproape orice amendament al Opoziției a fost respins, ba chiar la un moment dat n-a mai fost nici discutat, prin forța majorității. Președintelui Iohannis, care s-a străduit să le mai tempereze zelul, i-au retras din prerogative, l-au insultat și, de la un moment dat, Guvernul Dăncilă l-a tratat ca pe o non-entitate, refuzînd să aibă un dialog cu el chiar și în chestiuni de politică externă. Retragerile Puterii n-au fost decît tactice – ca în cazul OUG 13 –, ea fiind gata să revină în forță ori de cîte ori crede că este posibil, demonstrînd că vrea să aplice principiul „pentru că putem“ pînă la capăt. Sfidarea și aroganța au fost completate prin prestația publică a unor personaje lamentabile precum Tudorel Toader și atîția alții. Dar poate lucrul cel mai grav este tratarea de către Dragnea și Tăriceanu a rezistențelor justificate față de prezența penalilor la guvernare drept mașinațiuni ale „statului paralel“, drept conspirații „sorosiste“ etc. Cu alte cuvinte, Puterea nu doar că nu dialoghează cu cei care o critică, dar dă de înțeles că nici nu are de ce să dialogheze cu inși care sînt ori manipulați, ori „șobolani“, cum s-a exprimat însuși Liviu Dragnea, și care ar trebui „călcați în picioare“ de un milion de pesediști, cum a declarat recent un alt pesedist. E de mirare că Jandarmeria i-a lovit cu sălbăticie pe unii protestatari? De ce a făcut-o? „Pentru că putem.“

Chiar și acum, după 10 august, guvernarea în numele principiului „pentru că putem“, refuzul dialogului de principiu (nici măcar atunci cînd e pusă în discuție alfabetizarea completă a unora dintre miniștri) sînt mai evidente decît oricînd: șefa guvernului a preferat să se plîngă la Bruxelles de o pretinsă „încercare de schimbare prin forță a guvernului legitim“, fără a se adresa mai înainte poporului român, ba chiar ținînd confidențială scrisoarea adresată Comisiei Europene. De ce a procedat astfel, tratînd opinia publică românească drept o non-entitate – lamentabil, sfidător? „Pentru că putem.“ De ce Jandarmeria continuă să susțină că a procedat corect și și-a cerut scuze numai tîrziu și cu jumătate de gură? „Pentru că putem.“

Iată de ce o parte însemnată a populației urbane (dar și a multora din diaspora, așa cum s-a văzut) devine tot mai alienată față de Putere și de instituțiile fundamentale ale statului român, pe care le vede tot mai străine de interesul public și de al său. Ar trebui spus și că oamenii constată diviziunile Opoziției și refuzul acesteia de a se uni instituțional, juridic și politic împotriva PSD-ului. Societatea civilă se vede deci tratată cu dispreț de Putere și abandonată de Opoziție. În acest caz, acestei părți a populației nu-i mai este de ajuns să se exprime pe Facebook, să-și facă auzită vocea la două-trei televiziuni nesupuse (încă) Puterii sau să ocupe luni de zile cu mitinguri pașnice piețele și bulevardele orașelor din România, fără a vedea aproape nici un efect pozitiv real, nici în cazul Puterii, nici în cel al Opoziției. Frustrarea dinaintea unor rezultate concrete a devenit prea mare și lipsa dialogului real prea profundă. Simpla trăncăneală nu mai descarcă suficient.

Așadar, cînd principiul „pentru că putem“ devine maximă de guvernare, nu trebuie să ne mirăm că nivelul de violență începe să crească – verbală mai întîi, dar apoi, așa cum s-a văzut pe 10 august, și fizică. Iar în lipsa unui Mahatma Gandhi carpatin ar fi naiv să credem că violența va rămîne mereu unilaterală, venită din partea Puterii, și nici că daunele imediate vor rămîne minore. Numai un noroc a făcut ca pe 10 august să nu avem morți. Cît va mai dura norocul?

Ura naște ură, disprețul – dispreț, sfidarea – sfidare, violența – violență. Sînt lucruri știute și vechi de cînd lumea. Ce păcat că lecția lor înțeleaptă este ignorată de guvernanții noștri, care, privind doar la istoria modernă a României – de atîtea ori violentă – ar avea multe de învățat. Pentru ei însă se pare că Centenarul este doar o ocazie de discursuri insipide, cînd nu grotești. Dar de ce procedează astfel – iresponsabil și, în fond, contraproductiv? Simplu: „Pentru că putem“.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Anomalii

Februarie 1995, Polonia.

Gîfîi. Am alergat să prind trenul și abia am reușit. Am schimbat în Tarnow pentru Zamosc. M-am obișnuit cu drumul ăsta, dar tot sînt obosit frînt. Am plecat pe seară din Craiova, am schimbat trenul la Simeria pe la 3 noaptea, după ce am dîrdîit de frig în gara urîtă cu spume pentru aproape două ore. Trenul a fost plin de mici traficanți de țigări pînă după primul oraș mai mare din Ungaria.

Vama la Nădlac era și ea murdară. Vameși români au trecut rapid, și-au luat profesionist mita și ne-au lăsat în pace. Ungurii sînt de obicei mai duri, a durat ceva mai mult, dar sînt și ei corupți, iar traficul de la graniță e și în avantajul lor.

Am rămas aproape singur în întreg vagonul, la o oră de călătorit prin Ungaria. Mirosea a picioare nespălate, a ceapă și a țuică proastă, așa că am deschis geamurile să se aerisească. Senzația a fost cumva de curățenie – similară cu cămășile reci și apretate țeapăn de mama.

Pe la granița Slovaciei cu Polonia a început să ningă. Polonia pare să fie cu o mie de ani în fața României. Vameșii sînt amabili și vorbesc bine engleză. Sînt fericiți că pricep polonă.

Trenul e curat și mult mai modern. Sînt în compartiment cu o fată cam de vîrsta mea, care îmi întinde un termos cu ceai cald. Ascultă o casetă cu The Cranberries – *No need to argue.*

Intrăm în vorbă și îi povestesc că am văzut-o pe Dolores O'Riordan cîntînd *live* într-o crîșmă în Belfast. E și ea din Zamosc. Știe cine sînt. Sînt singurul român care vine constant, orașul e mic și lumea vorbește, se justifică ea. O cheamă Anja.

Nu are nici un gînd să se îmbogățească.

Vorbim despre o grămadă de lucruri. Îi zic cît de ciudat de normal mă simt în Zamosc. Trenul ajunge aproape de miezul nopții. Morgozata mă așteaptă cu Fiat-ul ei mic. E un strat de vreo 20-30 de centimetri de zăpadă. Ne oprim în piața din centrul orașului. Piața veche a fost făcută de un arhitect italian. Ninge cu fulgi mari și e incredibil de frumos.

Mă ia în brațe. Sîntem amîndoi triști și cam praf. Eu mi-am pierdut iubita și ea și-a pierdut cea mai bună prietenă în urmă cu o jumătate de an. Amîndoi am făcut niște facultăți care nu au sens și viitorul e complicat rău.

Acasă la ea e cald. Casa e plină de cărți și de casete video. Ne uităm la un episod din *Decalog*. Îmi spune că s-a hotărît să facă Medicina. Se simte încă vinovată pentru felul în care a murit Agnieska. Amîndoi știm asta, dar nu discutăm mai mult. Îi spun că asta înseamnă încă șase ani de facultate.

Asta vrea să facă. E ceva foarte dur în ea. Îi spun că habar nu am ce o să fac, dar că vreau să plec undeva departe. Că vreau să fug de sărăcie și de taică-miu violent și alcoolic. Îmi spune că pot să vin să stau în Zamosc. Că ei or să aibă grijă de mine.

Rămîn fără aer. Știu că așa chiar ar fi, îmi dau seama că e foarte puțin probabil să mai primesc vreodată ceva mai mult. Nu m-am simțit nicăieri mai normal ca în orășelul ăsta, la cîteva zeci de kilometri de granița polono-ucraineană.

Îmi face ceai și pirogi. Cum făcea cînd eram în Anglia. Afară ninge tare și fulgii mari par aproape ireali sub lumina galbenă a stîlpilor de pe stradă. Am stat două săptămîni. Probabil cele mai liniștite săptămîni de iarnă. Ne-am întîlnit de cîteva ori cu Anja și am fost invitați de părinții ei la cină. Au discutat unde m-ar putea angaja.

Am refuzat oferta. Am plecat, peste cîteva luni, în State. Ea a terminat facultatea de medicină șase ani mai tîrziu. Nu ne-am mai văzut niciodată. Știm unul de altul. A devenit unul dintre cei mai buni chirurgi polonezi. Stă în Varșovia, dar operează peste tot în lume.

Face voluntariat. Nu are nici un gînd să se îmbogățească. Nici să pretindă că e altcineva. Știu că oferta e încă valabilă. Și ea știe că, dacă ar fi vreodată nevoie, aș face același lucru.

Dar nu o să se întîmple.

Undeva, aproape de granița cu Ucraina, a rămas o parte din mine. O parte bună, un pic polonizată, de care din cînd în cînd îmi e dor.

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Hermeneutica vîrstei

Aud uneori spunîndu-se despre unii oameni că ar fi „imaturi". Observația mă intrigă, întrucît, foarte frecvent, indivizii caracterizați astfel se află la vîrste respectabile, trecute (măcar) de prima tinerețe. Pot să înțeleg, la rigoare, că dobîndirea unei experiențe de viață nu este întotdeauna sinonimă cu dobîndirea unei maturități în gîndire, dar remarca amintită nu se referă la acest paradox. Prin „imaturitatea" unuia sau altuia, mulți definesc, de fapt, incapacitatea respectivului de a înțelege urîțenia lumii și, implicit, de *a se adapta* la ea. Cu alte cuvinte, în limbajul nou, a fi imatur se traduce ca neputința structurală de a practica arta compromisului. Orice urmă de demnitate personală, orice (minimă) intransigență etică, orice efort de principialitate vor căpăta, prin urmare, *volens-nolens*, în societatea de astăzi, emblema imaturității. E în judecata aceasta, să recunoaștem, un subtil joc al rațiunii pervertite. Avem de-a face cu o simpatică răsturnare hermeneutică. Logica elementară ne determină să credem că devierea de la un traseu existențial general acceptat drept corect reprezintă mai curînd o trăsătură juvenilă, de debut biologic și psihologic. Tinerețea, cu accesoriile sale inevitabile – lipsa de experiență și entuziasmul vitalist –, deține catalizatorii erorilor de conduită. S-ar presupune că, pe măsura interacțiunii nemijlocite cu misterele ființării, prilejuite de îmbătrînire, omul învață să-și gestioneze mai bine facultățile estimative și ocolește greșelile de odinioară, devenind, în consecință, *matur*.

De aici derivă curiozitatea interpretării contemporane a „maturității". Noii „pedagogi" sugerează că tocmai îmbătrînirea asigură indivizilor familiarizarea cu dimensiunea sordidă a vieții, creînd contextul dezvoltării unei suprastructuri în conștiință, menită să anuleze învățăturile tradiționale despre etic/non-etic, și chiar impulsurile firești (ale bunului-simț înnăscut) de separare a binelui de rău. Suprastructura în chestiune înseamnă „adaptarea" și, colateral, intrarea în „maturitatea" propriu-zisă. Noțiunea erorii de conduită (de altădată) dispare ori, mai corect spus, se metamorfozează într-o fenomenalitate a integrării sociale, echivalentă procesului de „maturizare". Lumea își dezvăluie, gradual, imperfecțiunile și atunci, strict rațional analizînd, insul, ca parte a ei, nu are altceva de făcut decît să-i accepte regulile și să danseze în marea horă a istoriei, alături de masele dezlănțuite. În caz contrar, riscă stigmatul imaturității. Mă mir sincer că promotorii unei asemenea filozofii nu observă, în efectul indirect al teoriei, comicul de situație. Ar rezulta că maturizarea constituie un exercițiu de asumare și „metabolizare" a răului, că viețile noastre înseși ar fi doar spectacolele unor infinite „experimentări" ale neprincipialității. Dacă această variantă rudimentară de „necesitate înțeleasă", de existențialism întors pe dos, va lua consistență comportamentală (nu numai ideologică), am putea ajunge, ușor, niște mizantropi nihiliști, pentru care existența își pierde orice sens.

De aceea, nu ezit să afirm că maturitatea este, oricît ar suna de straniu, o problemă morală. Fie și pentru simplul motiv că proasta sa înțelegere – ilustrată mai sus – generează o „circumstanțialitate" amorală, plasînd omul în afara ariei de acțiune a eticii. „Imaturul" deține, pe grila morală de evaluare, fără îndoială, atribute de erou. *Virtutea* ajunge să fie, în fond, „defectul" incriminat în acuzația de imaturitate. Persoana principială, inaderentă, funciar, la compromis nu a cîștigat suficientă „experiență", vezi bine, pentru a supraviețui. Imaturitatea ar funcționa așadar în postura unei pernicioase și inexplicabile înclinații suicidare. În realitate, se înțelege, valabil trebuie să fie contrariul. După silogistica etică a lui Aristotel, a fi moral înseamnă a-ți face bine ție însuți și, prin tine, celorlalți. Ce poate fi mai *matur* decît acest lucru în ordinea existenței umane? Înțelegîndu-te pe tine, devenind adică sensibil la dinamica sinelui, la propria identitate, dezvolți empatia, comprehensiunea alterității și, în mod automat, exersezi moralitatea. Fenomenul se petrece în timp, prin acumularea de „material trăit", de „semnificație existențială empirică". Se spune, firesc, în filozofie, că nu ai cum să definești *în afară* ceea ce nu ai înțeles și definit exact *înăuntru*. „Sinele" este patul procustian al oricărei evaluări sau raportări la alteritate. Toate aspectele lumii reale sînt „procesate" în laboratorul intimității pînă cînd își revelează semnificațiile, pînă cînd „seva" lor hermeneutică poate funcționa precum un „nutrient". De ce nu „un nutrient etic"?

În concluzie, maturizarea merge mînă în mînă cu dobîndirea virtuții și cu asimilarea ideii morale. Imaturul autentic e individul golit sufletește, neutralizat de mecanica existenței amorale și de ideologia compromisului ca abilitate supremă de supraviețuire. „Maturitatea" lui îl suspendă din punct de vedere ontologic, plasîndu-l în galeria inșilor toxici și, implicit, pernicioși pentru dinamica vieții. Totodată, ea, această aparentă „maturitate", deprimă necondiționat. Pe cei din jur.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

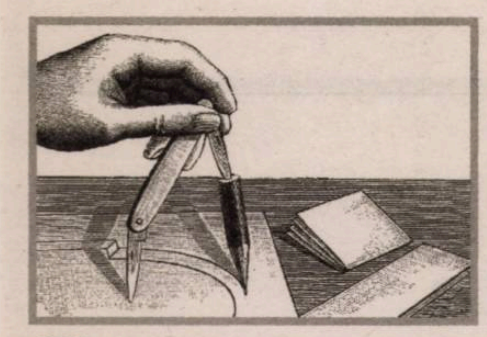

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Românii în Europa: o experiență istorică fără precedent

Și dacă sensul plecării este... întoarcerea? Mă frămîntă de o vreme această idee, sau această interogație. S-a infiltrat în mintea mea ca o intuiție, ca o nevoie de clarificare.

Am întîlnit, din 1987, de cînd trăiesc în Franța și de cînd călătoresc mult în Europa, foarte mulți compatrioți din diaspora. De fiecare dată m-a interesat să aflu care erau raporturile lor afective cu România. Și, de altfel, principalul subiect de discuție în sînul diasporei este România.

Puțini sînt cei care spun „nu mai vreau să aud de România", și de fapt și ei tot de România sînt obsedați. Înainte de căderea comunismului am cunoscut la Paris oameni cu statut de exilați, reprezentînd cîteva valuri de astfel de expatriați din motive politice. Mai toți trăiau mental în România. Existau însă și alți români care își păstraseră un statut ambiguu pentru a putea totuși călători din cînd în cînd în România. Deseori, ei erau considerați *suspecți* de către exilații cu statut clar. Și unii, și alții nu făceau decît să discute, cînd se întîlneau, despre România și despre șansele ei de a se dezbăra de comunism și de a *intra* în Europa.

După 1989 s-a fisurat parcă un baraj și românii au început să se „reverse" în Europa. Ciudați mai sîntem noi ca structură sufletească! Pe de o parte suferim de un fel de complex de inferioritate (pentru că nu am creat o civilizație comparabilă cu cea occidentală), dar pe de altă parte afișăm un complex de superioritate (pentru că am știi, chipurile, să trăim mai intens și mai *visceral* decît occidentalii).

În Italia, în Germania, în Franța, în Marea Britanie am întîlnit români care își afișau *integrarea* cu ostentație, din dorința de a arăta că deveniseră mai italieni decît italienii, mai germani decît germanii, mai francezi decît francezii și mai britanici decît britanicii. De cîte ori nu m-am aflat în compania unor astfel de compatrioți care țineau să demonstreze că nu le lipsește nimic, că erau total împliniți, dar de Crăciun îi vedeam cum încep să tînjească după cîrnați de porc, după colinde și după o petrecere pur românească...

Am discutat de nenumărate ori cu români care, după un an de stat în Italia sau în Marea Britanie, începeau să vorbească românește cu accent italian sau englez, amestecînd uneori cuvinte din limbile de adopție cu româna. M-a înduioșat întotdeauna acest reflex, expresie inconștientă a unei frustrări și a unei dorințe profunde de a demonstra o reușită personală. Românii știu să înghită în sec și să se prefacă de cele mai multe ori că le este bine. În Europa, reușitele profesionale ale românilor (mai ales ale celor cu studii) sînt numeroase de la intrarea României în Uniunea Europeană. Românii creează asociații (în Franța, în Italia, în Spania, în Germania) și organizează evenimente legate de România pentru a încerca să prezinte „o altă imagine" a țării lor de origine. Într-un fel, acești români (care sînt medici sau ingineri sau informaticieni) nu se consolează cu ideea că mediile de informare se focalizează în special pe subiectele negative legate de România. Există o altă Românie, frumoasă geografic și uman, plină de surprize culturale și sufletești, pe care diaspora dorește să o pună în lumină. Diaspora românească are, pe de o parte, discursul cel mai critic față de România și, pe de altă parte, o idealizează în cel mai înalt grad.

Și alți est-europeni sînt marcați de același sindrom: odată ajunși în Occident reușesc cu destulă abilitate să se *realizeze* profesional și să ajungă la bunăstare materială, dar le lipsește veșnic ceva. Unii nu vor să recunoască acest lucru, alții trăiesc între două țări pentru că nu se poate altfel, iar o a treia categorie tînjește după o întoarcere mereu amînată.

Sînt foarte mulți românii stabiliți în Europa de Vest care, după ce au prins rădăcini în țările de adopție, încearcă să *ajute* într-un fel sau altul România. Majoritatea își cresc copiii încercînd să le insufle un sentiment de apartenență la două culturi, cea românească și cea a țărilor occidentale în care sînt școlarizați acești copii.

Dacă am putea capta, cu un seismograf special, de pe întreaga arie geografică europeană (și chiar nord-americană) aceste frămîntări sufletești ale românilor, am avea probabil imaginea unui cîmp vulcanic în plină activitate. Mișcările par contradictorii, iar sentimentele confuze, dar de fapt românii își pun aceeași întrebare: ce-i lipsește României pentru a deveni țara atractivă pe care și-o doresc?

Experiența pe care o trăiesc românii în ultimii zece ani este fără precedent în istoria poporului român. Niciodată, într-un răstimp atît de scurt, atît de mulți români nu s-au aflat în străinătate, în situația de a compara realitățile din Occident cu ceea ce se întîmplă la ei acasă. Personal, am impresia că, pe lîngă forța gravitațională afectivă a României care rămîne puternică, o întrebare comună se înfiripă în mintea celor patru sau cinci milioane de români din diaspora. Ea ar putea fi definită cam așa: ce nod gordian ar trebui retezat pentru ca România, țară cu un imens potențial, să scape de blestemul *încremenirii în proiect* (ca să citez conceptul lui Gabriel Liiceanu) și să poată evolua spre modelul dorit?

Indignările diasporei exprimă aceste neliniști, precum și sentimentul că nimic nu este încă pierdut. Dar mai există și acest sentiment incipient, că întoarcerea dă sens plecării, și mi se pare că el molipsește treptat tot mai multe spirite.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

O ediție de colecție Adevărul numai împreună cu Historia, în limita stocului disponibil

PREȚ PACHET SPECIAL REVISTĂ+ZIAR 12,99 LEI

DIN 15 AUGUST, la toate punctele de difuzare a presei

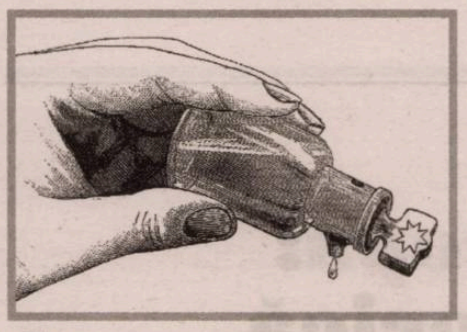

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Jandarmerița

În ultimele săptămîni, dincolo de disputele politice și juridice legate de acțiunile jandarmilor la manifestația din 10 august, s-a purtat și o luptă subterană, cu o miză infinit mai mică, între două tipare de feminizare a numelor de profesii. Tema este veche și disputa nu se poate rezolva simplu și unitar; româna dispune de mijloacele de a forma spontan, cu mare ușurință, substantive feminine din cele tipic masculine: la dispoziția vorbitorilor stă o serie întreagă de sufixe *(-ă, -iță, -easă, -oaică)*. Rezultatul spontan al derivării este însă însoțit, în cele mai multe cazuri, de conotații stilistice nedorite: sufixele neutre stilistic *-ă (profesor-profesoară)* și *-toare (inspector-inspectoare)* nu se pot aplica oricărui cuvînt, iar celelalte sînt marcate de proveniența din registrul popular *(-iță, -oaică)* sau de conotații peiorative *(-e(a)să)*, riscînd să ducă în derizoriu numele de profesie sau de funcție feminizat. Cel mai ambiguu este probabil *-iță*, care are și valoarea de sufix diminutival *(rochie-rochiță)*. De teama conotațiilor ironice și depreciative, vorbitorii de azi tind să evite noile derivate feminine, fie folosind (cu contradicții în realizarea acordului în gen) forma masculină *(directorul)*, eventual însoțită de un termen de politețe *(doamna director)*, fie recurgînd la un tipar de compunere livresc, artificial, în care primul element este substantivul *femeie*. În perioada comunistă, stilul oficial încuraja a doua opțiune; Florica Dimitrescu a înregistrat, în *Dicționarul de cuvinte recente* (DCR), zeci de exemple de compuse de acest tip din presa anilor 1960-1980: *femeie-agronom, femeie-forjor, femeie-ofițer, femeie-sudor, femeie-zidar* etc. Compunerea cu substantivul *femeie* pe locul al doilea este mai slab reprezentată *(pilot-femeie, regizor-femeie)*.

În relatarea incidentelor de la manifestație, presa și comentariile cititorilor au oscilat între forma cu sufix – *jandarmerița* – și compusul *femeia-jandarm*. Prima formă a dominat în mod clar spațiul public, mai ales în titlurile de știri din mass-media: *„Jandarmerița* bătută în Piața Victoriei, externată!" (stirilekanald.ro); *„Jandarmerița* bătută de huligani și-a certat colegii" (digi24.ro), „Cine este *jandarmerița* bătută" (adevarul.ro) etc. Colocvialitatea stilului jurnalistic s-a reflectat și în producerea imediată a unor formule de desemnare care asociau numele de profesie cu prenumele feminin: „Noi detalii despre *jandarmerița Ștefania!*" (cancan.ro); „Răsturnare de situație în cazul *jandarmeriței Ștefania*" (realitatea.net). Pe de altă parte, are destul de multe atestări (adesea alternînd cu primele, chiar în aceleași texte) și formula mai sobră, bazată pe compunere: *„Femeia-jandarm* care a ajuns în stare gravă la spital" (adevarul.ro); *„Femeia jandarm* care a fost lovită de mai mulți protestatari" (mediafax.ro). Formula are și o variantă mai colocvială: „Ea e *fata jandarm* bătută aseară" (mesaj pe Facebook).

Jandarmeriță este un derivat analogic, bazat pe un fals decupaj: de la *jandarm*, derivatul direct cu sufixul *-iță* ar fi fost *jandarmiță* (ca în *cioban-ciobăniță*), formă total nepopulară, aproape absentă din Internet – dar rostită accidental, se pare, în aceste zile, la un post de televiziune. Terminația *-eriță* a fost decupată spontan de vorbitori din femininele derivate de la masculine cu finala *-er;* cel mai cunoscut este probabil *șoferiță* (pe care îl invocă drept model și DCR), căruia i se pot adăuga *casieriță, chelneriță, frizeriță* sau *rockeriță*. *Dicționarul invers* coordonat de Cecilia Căpățînă (2007) cuprinde și alte forme, mai puțin frecvente: *bărbieriță, boieriță, cantonieriță, dulgheriță, mineriță, moșieriță, meșteriță, paracliseriță, spicheriță* etc. Formarea femininului a fost probabil ușurată de existența segmentului *-er* în substantivul *jandarmerie*.

Vorbitorii de azi tind să evite noile derivate feminine.

Ușurința cu care vorbitorii au recurs la termenul *jandarmeriță* are o explicație simplă: deși nu este înregistrat de DEX, acesta a intrat deja, de cîteva decenii, în circulația mai largă (fapt ilustrat și de DCR). Nu este foarte vechi, avînd în vedere că aparține categoriei de nume de profesii inițial exclusiv masculine, dar are o atestare clară: comedia franceză *Le Gendarme et les Gendarmettes*, din 1982, cu Louis de Funès în rolul principal, a circulat la noi cu titlul tradus *Jandarmul și jandarmerițele*. Cuvîntul *jandarmeriță* s-a impus în uz, ceea ce a atenuat conotațiile excesiv colocviale pe care le primise inițial ca derivat în *-iță* (sau *-eriță*). Pe de altă parte, nici tiparul cult *femeie + nume de profesie sau funcție*, oricum mai puțin potrivit spiritului derivativ al limbii române, nu este lipsit de conotații ironice, actualizabile în contextul potrivit: *„femeia-ministru* a citit, docilă, de pe foi" (vice.com).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Hater-ul de cancelarie

Cine nu a petrecut cîteva săptămîni măcar într-o cancelarie – sau, cum i se spune mai nou, sală profesorală – a pierdut unul dintre locurile cele mai pitorești și mai pline de suspans subtil ale societății. Pentru că o cancelarie este un loc al totului și al nimicului în același timp, o frescă miniaturală a cotidianului social. În cancelarie se află și omul de succes și ratatul, și indolentul și tipicarul, și formalistul și nonconformistul, și lingușitorul și ostentativul, și discretul și veleitarul, în fine, se găsesc de toate. Nu întotdeauna, însă, tipologiile sînt vizibile din prima, cu ochiul liber, ca peste tot, de altfel, e nevoie să te integrezi puțin în colectiv pentru a putea începe să faci distincții sau, mai interesant, să simți pe propria piele. Un tip e, însă, cameleonic, se poate ascunde sub diverse înfățișări, poate avea costum sau țoale de la second, păr blond sau brun, silicoane sau piept plat, poate veni cu autobuzul sau cu bicicleta, e înalt și dichisit sau scund și pipernicit.

Să spunem că are 1,65 m, vine cu bicicleta, poartă vestă reflectorizantă și are barbișon. E profesor de... hai, cultură civică, educație socială etc. O chestie, acolo, ai zice – mă refer, desigur, la materie. Dar, de fapt, la materia asta se pot face treburi faine, absolut necesare. Stați să mă uit în programă: uite, de exemplu, la clasa a V-a trebuie să îi învețe pe elevi cum e cu dreptul la informare. Bine, el le zice, adică le spune clar: copii, asta, asta și asta, notați din manuale, de la pagina 8. Și după ce se termină ora, țîșnește cu catalogul sub braț direct spre biroul directorului adjunct, pentru că, nu-i așa, dacă tot a predat lecția, e cazul să pună în practică. Bate la ușă, dar intră fără să aștepte răspunsul și-l informează direct: am venit să vă informez, e de datoria mea, să știți că domnul profesor de matematică, deși e de serviciu, încă nu a ieșit în curte. Ocazie cu care observă și că înăuntru se află, lîngă fereastra deschisă, cu o țigară în mînă, neras și cu ochii trași – are un grav necaz în familie – profesorul de, să zicem, educație fizică. Îl privește mustrător, înclină din cap și iese. La sfîrșitul zilei, îl abordează: domnule coleg, să știți, îmi pare rău, dar nu m-a lăsat conștiința. Omul îl privește lung, neînțelegînd, cu gîndul la necazul de acasă. Nu m-a lăsat conștiința, m-ar fi mustrat, așa că i-am spus doamnei directoare că v-am văzut fumînd, își încheie mica mărturisire de cinste, în vreme ce frămîntă în buzunar punguța cu nod la gură. Are în ea chiștoacele adunate din toaletele elevilor și trebuie să se grăbească, are audiență la inspectorul general, trebuie să i le arate. Pe seară, tot ocupat: mai are de scris un e-mail directorului adjunct, căci a uitat să îi spună c-a observat, în catalogul clasei a VI-a, că profesorul de desen încă nu a trecut nici o notă, iar în condică, profesoara de română, aia suplinitoare, nu s-a semnat astăzi. El e titular, a venit în școala asta de prestigiu prin restrîngere de activitate, acum doi ani, de la o școală de cartier. Foștii colegi nu-l mai salută pe stradă însă: probabil, din invidie.

O cancelarie este un loc al totului și al nimicului în același timp.

Profesoara de, să zicem, română, o știți, cea cu coafură stil Viorica, dar cu un vocabular bogat, corect articulat în propoziții, nu pîrăște. E sub demnitatea ei. E o doamnă, cu familie pe care o ține în mînă, cu meditații, cu un copil la facultate. Mai și gătește, excepțional. Aseară a făcut, de exemplu, o zacuscă dum-ne-zeias-că, le spune celor două colege mai tinere de catedră, în colțul lor din cancelarie. Nu ca pițigăiata aia de Karina, profa cealaltă de română, zice aparte. Karina stă pe scaun la cîteva locuri distanță și citește. Vreo porcărie, probabil, ea n-a auzit de poetul ăla, Socius, cum scrie pe copertă, auzi acolo, *Poezii naive și sentimentale*. Ea pe alea le-a fumat odată cu Eminescu. Știe „Luceafărul" pe de rost. Oricum, o întreținută, cu pantalonii ei de piele – rușine să-i fie, la 40 de ani – și o piloasă, că altfel cum ar fi ajuns la cursuri de formare prin București? Degeaba îmi spune mie că doar a căutat pe Internetul ăla și și-a depus scrisoare de intenție prin *meil* la ONG. Cum adică l-a căutat pe Internet? Că nouă nu ne-a spus nimeni de el. Și în Comisia centrală de la olimpiadă, auzi, sigur se are bine cu cineva de pe la minister. A avut noroc anul trecut cu clasele alea bune, de unde i-au ieșit niște elevi olimpici, că altfel nu e nimic de capul ei. Cam ca nespălatul ăla de Iordache, proful de mate, că și de ăla se miră lumea ce noroc are, cu atîtea rezultate la concursuri, la cum arată. Dar e normal, îl ține directoarea în brațe și îi dă cele mai bune clase. Ciudată slăbiciune are și asta, pentru așa o stîrpitură de om.

Dar mai e și dl director Buchiș. Ce om, ce carieră! Fost inspector de matematică. Autor, coautor, mare renume. S-a retras la școala lui, să o pună pe picioare. Liceu de vîrf. Acum, de cînd a venit el și a pus toate în ordine. Fără el, unde era școala asta? Vă aduceți aminte, domnilor colegi? Colegele, profesoare, stau cu capetele plecate. Iar domnișoara Sonia chiar roșește, pentru că în pauza dinainte de consiliu, după ce a mustruluit-o, în biroul lui, pentru că a văzut-o luîndu-și catalogul din cancelarie după ce sunase, or el a spus clar că, atunci cînd sună, profesorii trebuie să fie deja în fața claselor, așadar după ce a mustrat-o, s-a ridicat de pe scaunul lui de piele, și-a aranjat părul alb pe scalp și s-a apropiat de ea, luînd-o pe după talie și strîngînd-o pînă sub sîni cu mîna stîngă, ei, domnișoară, mai multă rigoare! Iar ea s-a strecurat cu greu pe sub brațul lui, dar vă rog, domnule director, sigur, am să fiu mai atentă. Unde ar fi fost școala asta fără el? Și acum, dacă ați semnat convocatorul, toată lumea la ore, căci eu am de fugit la inspectorat. Și-aleargă, grăbit, să nu întîrzie, nu înainte de a lua din birou cele două plase cu cafea și whiskey pentru inspectorul general și pentru adjunct, în vreme ce exersează, din reflex, în gînd, gestul aplecării respectuoase a capului.

În urma directorului Buchiș, profesorii se grăbesc spre sălile de clasă. O face și dl Fretea, uitîndu-se la ceas. E abia unspe, frate, îi spune colegului de alături, care nu-l aude, ci-l depășește grăbit. Abia unspe și mai am două ore cu tembelii ăștia, cărora oricum nu le intră nimic în cap, că n-au de unde, dom'le, dacă așa i-au făcut retardații ăia de părinți, în loc să folosească decent, ca tot omul, prezervative.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Unde mai există România „profundă“?

România nu are autostrăzi – eu, una, mi-am pierdut speranța că le va avea vreodată. A început să mi se pară oarecum firesc să faci cîte zece ore cu mașina de la București pînă în nordul Transilvaniei, să stai blocat în trafic cîte două ore pe Valea Prahovei, în week-end, doar pentru că toată lumea se fițiie dintr-o parte în alta, iar drumul trece prin stațiuni unde mai există și treceri de pietoni. Dacă nepoții mei, pe care nu-i voi avea niciodată, mă vor întreba cum mi-am petrecut viața adultă, le voi răspunde: bară la bară, pe DN1, ascultînd la maximum Beatles, „Don't take me down“, și Queen, „Don't stop me now“. Da, România nu are autostrăzi, în schimb are o mulțime de drumuri naționale și județene găurite, cîrpite, reciclate, pe care circuli cu 60 la oră, care, în schimb, îți oferă peisaje de neuitat, dar care uneori te costă, în cel mai bun caz, cîte o pană, niște capace de roți sau alte piese auto pe care le lași în urmă ca pietricelele din povestea și Hänsel și Gretel (bănuiesc că acolo existau autostrăzi chiar și pe vremea aceea, însă copiii au preferat s-o ia cam șui, prin pădure). Toate aceste drumuri pe care le străbați vrînd-nevrînd îți oferă o imagine despre România „profundă“. De cîțiva ani încoace, am descoperit un astfel de drum între Tîrgu Mureș și Gherla, face legătura între două județe – Mureș și Cluj –, am ajuns să-i cunosc satele și denivelările și încă mi se pare unul dintre cele mai frumoase drumuri pe care le-am parcurs vreodată în România. E aproape pustiu, șerpuiește pe coame de dealuri, coboară și urcă în serpentine line, traversează linii de cale ferată pe unde nu trece nici un tren, apar iazuri, mai apoi lacuri, tot ce vezi în jur e vălurit, în nunațe de verde și de galben. Și e liniște. Dacă te-ai opri ai putea să asculți mierla pînă prin iunie sau pasărea aceea necunoscută pentru mine care scoate niște sunete ca un telefon care se descarcă. Fără să fie spectaculos, drumul ăsta e zen – ar zice unii. Din cînd în cînd, în mijlocul cîmpului, printre lanuri de floarea-soarelui, mai apare cîte o căsuță – mică, izolată, cu cîte un steag tricolor care flutură, din obscure motive patriotice sau poate doar ca să-i dea o identitate. Te întrebi iremediabil: cum o fi să locuiești acolo *forever,* departe de toate? Oare chiar ai fi mai fericit? Sau ai muri de plictiseală? Pe drum nu întîlnești oameni, decît poate duminica, atunci cînd pe terenurile de fotbal de la marginea satelor se joacă „etapa“. Toate aceste mici localități sînt atît de discrete încît viața oamenilor pare să se petreacă dincolo de garduri, de curți, de ferestre, de case, dincolo de orice. Din cînd în cînd mai vezi cîte un moș, singur, în fața magazinului mixt, cu o bere în față, contemplînd. Nu există viermuiala din sud, cu zeci de bărbați în putere, la crîșmă, de la ora opt dimineața. Sau mai zărești cîte o băbuță gen Sfînta Vineri care se deplasează cu cîte un metru pe oră… te vei întoarce în toamnă și o s-o găsești tot acolo. Unde are ea treabă? Unde se tot duce? Te mai întrebi: oare partea asta a României e într-adevăr locuită? Sau pur și simplu ai ajuns într-un „stat paralel“ sau pe un tărîm care nu are nici o legătură cu lumea reală? O căprioară îți sare în fața mașinii și se duce în legea ei.

Oare chiar ai fi mai fericit?
Sau ai muri de plictiseală?

Citeam de curînd un articol de blog despre aventurile unui turist din Occident în România, construit după noua modă, *catchy,* a marketingului „invers“ – *„Don't be a tourist in Romania“*. Tipul mersese prin Ardeal, pe urmele prințului Charles, prin satele săsești deja *trendy,* plătise și cîte 100 de euro pe noapte și i se păruse *cheap,* descoperind niște adevărate „comori ascunse“ ale României – locuri nealterate de civilizație, senzația de întoarcere în timp, vaci care vin seara de la pășune și-și recunosc casele. Veți spune, ca și mine, de altfel, că astfel de sate sînt cam peste tot în România, mai ales în Ardeal, iar oamenii de acolo habar n-au că dețin, de fapt, „comori ascunse“. Sînt sate anonime, doar niște puncte pe harta țării, în care nu se face turism, singura ofertă „comercială“ este magazinul mixt din centru. Aceeași senzație de întoarcere în timp, aceleași vaci și, totuși, acolo nu merge nimeni.

Mereu am avut o slăbiciune pentru hanuri, mai ales din literatură, începînd cu cei trei muschetari, trecînd chiar și prin „Hanul Ancuței“ al lui Sadoveanu, care își are farmecul său, și sfîrșind cu „Poneiul în două picioare“ din *Stăpînul Inelelor.* Îmi plac aventurile citite, dar mai ales îmi place cînd oamenii se adună undeva ca să se odihnească, mănîncă și beau, povestesc, ca-n viață, de fapt. Uneori momentele de răgaz sînt mai importante decît aventura în sine. În general, hanurile au fost înlocuite de pensiuni, cu una, două, trei margarete, dar nu-i deloc același lucru. Pensiunile nu-s pentru socializare neapărat, sînt doar un soi de case de vacanță care nu-ți aparțin. Totuși, în România „profundă“ (sau nu) mai există încă ideea de „popas“ care mă înduioșează. Am descoperit un astfel de popas la o răscruce de drumuri, între trei sate. Nu este un loc turistic, nu există camere confortabile de închiriat, cu wi-fi sau LCD-uri, nu apare pe booking, unde turistul englez l-ar putea găsi. E doar un loc fără nici un fel de ștaif unde oamenii din zonă își trag sufletul, pe parcursul micilor lor călătorii diurne de 10-20 de kilometri. Aici opresc căruțași, taximetriști, zilieri, bărbați care vor să bea cîte o bere cu amantele din alt sat, departe de neveste și de gura lumii, la țară oricum e foarte greu să te ascunzi. Un loc la vedere și totuși tainic, doar pentru cei care îl cunosc, o curte verde cu cîteva mese din bîrne de lemn. Proprietarii dețin o fermă, se laudă – și nu degeaba – cu „produsele lor organice“ și se luptă ca să se mențină pe piață. Acolo am redescoperit ceafa de porc, roșii cu gust de roșie și pîine de casă, caș care „ține și se maturează timp de șase săptămîni în frigider, își schimbă gustul de la o săptămînă la alta, la început e bun așa cum e, dup-aia poți să-l razi peste salată sau paste, se întărește și nu se strică“. Da, a fost dementțial cașul ăla. Dar dincolo de caș sau de gustul cefei de porc, sînt oamenii. Oamenii care se adună la popas, umplu mesele din lemn cu sticle de bere la preț de butic, se îmbată, se ceartă, apoi se împacă, își sorb ciorba de burtă din acele castroane de pe timpuri, albe, cu dungi albastre, dacă e vreo sărbătoare mai apare și vreun scripcar local care nu așteaptă nimic de pe la mese decît zîmbete. Și senzația aia de voie bună care a început să dispară treptat, e înlocuită doar de ingurgitare, regurgitare, somn. Oamenii se transformă în aparate digestive funcționale, însă aici nu, ideea de „popas“ încă își are un rost și dă un ritm vieții.

M-am tot gîndit în ultima vreme dacă încă mai există acea Românie profundă, dincolo de tot ceea ce se întîmplă la nivel politic și chiar social. Ca de fiecare dată cînd mă întorc din Ardeal, am senzația că mă întorc dintr-o altă țară și nu e nici o formă de idealizare aici, doar poate un altfel de mentalitate. Mi-am dat seama că oamenii ăștia, de fapt, o duc bine. Nu atît de bine pe cît ar trebui într-un stat care nu face nimic pentru ei, dar își pot „construi“ o viață suportabilă. Pentru că de cele mai multe ori se bazează doar pe ei înșiși. Captivi în lumea lor de dealuri vălurită, departe de o capitală, de un centru pe care nu prea îl înțeleg, populat de „mitici“, oamenii ăștia reușesc să-și păstreze o onestitate și, implicit, o autenticitate.

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Am mîncat petală de begonie

Eram pe stradă și Sanda, nașa noastră, a zis: begonie. Asta-i begonie. Știi ce gust are? Am stat lemn în stradă privind spre toate punctele cardinale. Floarea are gust? Floarea este decorativă. O iei și-o pui în glastră, în ghiveci, în grădină. Două, patru flori sînt de dat mortului, una, trei, cinci sînt de dat la zi de naștere. Cum să mănînc o floare? Și Sanda a continuat. Cum nu știi? În Franța sînt și petale de flori care dau gust salatelor. Deja am început să zbor. Nu știu decît culoarea verde de salată verde. Roșu-verde-alb de roșie, castravete și ceapă/brînză. Cum să am în minte salată cu flori? Auzisem de păpădie și de salata ei. Dar păpădia nu-i salată, e iluzie. Ce salate mai știu? De boeuf, orientală cu măsline și cartofi, Doamne, ce foame mi-e! Dar din flori? Sînt sec. Nu știu și pace. Și atunci uite begonia. Am strigat în capul meu: floarea asta nu-i românească! Nu există, ce să fac, ce să zic? Eu doar-doar să nu aud că îmi pot înfige dinții în begonie. Vine din India, Indonezia, America Centrală și America de Sud. E inevitabil. Era așa de flocoasă, multă, cerată begonia. Și nașa Sanda rătăcea: gust acrișor. Aici m-a lovit. La acrișor nu cunosc altceva: lămîia, grapefruitul, ce să știu altceva? Curcanul cu gust de lămîie. Uf, ce bun! Dar nu. Begonia trebuie să fie acrișoară, altfel decît orice, orice lămîie. Grapefruit. Begonia are gust acrișor. A devenit atît de puternică acreala, că dinții trebuiau s-o sfîrtece. Și s-a rupt o petală. Ca să văd eu că lumea nu e doar lămîie. Nu rupeți begoniile, sînt ca niște trandafiri fără țepi. Floarea cerată umblă după tine tot anul. Eh, știai de limba-mielului? Floare albastră ca o stea cu gust de castravete. Da, știu fiindcă begonia m-a trimis pe Google.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

De ce vor românii să semene cu Gigi Becali (are procentul cel mai ridicat – 6% în recentul sondaj IRES)?

Sondajul pare o glumă simpatică. Pînă la urmă, Andrei Pleșu prinde și el clasamentul, suflîndu-le în ceafă lui Piersic senior și Andreei Marin. Iar cînd „sfîntul“ Arsenie Boca îi dă distanță lui Iisus Hristos începi să pricepi. În plus, Monica Tatoiu (în spatele numelui stă o persoană sau un personaj de povești cu Păcală?) e peste Hagi. Ce să comentezi? Oricum, sondajele sînt un perpetuu mister. De puține ori se împlinesc, dar de fiecare dată provoacă același salt de suflet precum visurile de îmbogățire pe care le încearcă ființele arse de soare și brăzdate de vremuri de la crîșma comunală în fața paharului gol. Ahaaa, îți spui, cînd afli că Becali e cel cu care oamenii vor să semene cel mai mult. Cel mai mult însemnînd 6%, ceea ce iarăși relativizează totul. De fapt, nu e nici un „aha“. Pentru cine își branșează creierul direct la cablurile TV e absolut firesc. Dacă vaca Mioara ar fi patron de echipă, unii ar vrea să fie vacă, oricît ar fi de boi. Poate că mai onest ar fi fost ca, atunci cînd vreun Costel zice că vrea să semene cu Gigel, să fie întrebat și dacă e gata:

– să fie luat din fața familiei și dus la păstrare cîțiva ani;

– să fie înjurat pe toate gardurile pe care le pot vedea copiii lui;

– să dea milioane pe „briliante“ fotbalistice care mai apoi se dovedesc false;

– să-l blesteme generații întregi fiindcă e parte la rătăcirea celui mai mare brand de sport al țării.

Știu, cei mai mulți ar vota cu două mîini. Dar asta e doar din fața televizorului. Puneți-i în situația reală și o vor lua la fugă. Pentru că, de fapt, nimeni nu poate semăna cu Gigi Becali. Și ăsta e cel mai optimist lucru pe care îl pot exprima în acest moment.

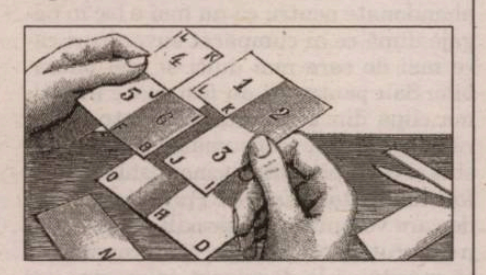

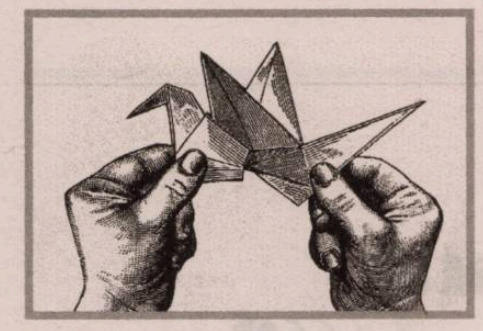

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Pensiunea

O căsuță din lemn cu acoperișul în două ape. „Căsuță“ doar ca formă, ca idee, pentru că altfel era destul de mare, avea vreo zece camere pentru turiști, la etaj și mansardă, în timp ce la parter fuseseră amenajate sala de mese și o bucătărie deschisă. La balcoane, ghivecele cu mușcate bine îngrijite întregeau senzația de căsuță din povești. Poarta de la intrare, masivă, din lemn, integrată într-un zid de piatră, și betonul amprentat din curte, acolo unde puteai intra cu mașina, dădeau impresia de investiție solidă, de lucru bine făcut. De partea cealaltă a pensiunii erau grădinile și plaja către lacul cel liniștit dintre munți, de fapt un fel de golf al Dunării. Un peisaj superb. În dreapta era plaja de nisip cu șezlonguri și umbrelușe de paie, în stînga era plaja cu gazon moale și proaspăt tuns. Nisipul și gazonul erau despărțite de o alee de piatră care ducea către pontonul unde veneau bărci sau pe care se instalau pescarii amatori. Mai înspre interior erau un nuc care făcea umbră, o salcie plîngătoare cu „freza“ bine aranjată și chiar un „pui“ de palmier într-un ghiveci. În mijlocul gazonului din fața pensiunii, printre tufe de trandafiri, un leagăn mare de lemn pentru adulți și o mică piscină albastră, înconjurată cu o punte din lemn de deck, completau „dotările“ exterioare.

În cameră, mică, era o mobilă albă, gen rustic, de bun gust. Televizorul plat de generație foarte nouă, ca și lipit de perete, așezat în fața patului, avea o ramă discretă, albă, asortată cu mobila.

Patronul, foarte amabil și foarte săritor de cîte ori aveai o problemă, era pregătit oricînd să-ți dea informații cu totul speciale despre obiectivele de vizitat prin împrejurimi. Ai fi putut crede că ai ajuns într-o țară foarte dezvoltată și primitoare și că nimic nu te putea deranja sau nu îți putea lipsi în acel mic paradis. Uitai chiar și de drumul neasfaltat pe care ajunseseși acolo hurducăit și stîrnind un nor de praf în spatele mașinii, lucru care nu era menționat pe site și de care nu fuseseși înștiințat în nici un fel. Sigur, asta e binecunoscuta infrastructură națională, îți spuneai. Încetul cu încetul, ajungeai să te lămurești că în bucătăria și în sala de mese a pensiunii nu ți se oferea vreodată ceva de mîncare sau de băut, nici măcar contra cost. Trebuia să-ți procuri lucrurile astea singur. Cu alte cuvinte, pentru orice fleac trebuia să parcurgi din nou drumul acela denivelat și prăfos, plus încă niște zeci de kilometri (chiar așa) pe asfalt, pînă la un magazin mai răsărit, adică pînă la o prăvălie în care să nu ți se spună că pîinea vine doar la ora cinci și doar „la magazinul de lîngă biserică“ (care o fi fost ăla?).

La ideea folosirii bucătăriei am renunțat totuși, văzînd că acolo își cam făcea mereu de lucru turistul pescar Costică, doar în șort și șlapi, cu burta lui mult ieșită în evidență și cu lanțul de aur de la gît, sau nevasta lui Costică, și mai voluminoasă decît el, în costum de baie cu dungi roșii și galbene ori cu tricoul negru cu bretele pe care scria mare cu alb *„I love Texas“*. Mirosul de prăjeli grele te copleșea acolo încă de la primele ore ale dimineții.

Dar apropo de masă, am fost de-a dreptul încîntat cînd, în cel mai apropiat oraș mare, am reușit să duc la bun sfîrșit îngurgitarea unui fel de talpă pentru oameni cu dinți de oțel, care pe lista de meniu se chema „rasol de vită cu roșii“. Într-o altă zi, la un alt restaurant de pe malul Dunării, mirat că nu au decît două feluri de pește, și acestea întîi congelate și apoi prăjite, am comandat o simplă pizza. Din păcate, n-am mai avut același succes ca la rasol. Deși mi-era o foame de lup, am lăsat-o aproape întreagă în farfurie fiindcă nu mi se părea comestibilă. Oi fi devenit eu prea pretențios?

În fine, revenind la pensiune, aș spune că o surpriză a fost atunci cînd am căutat baia. Nu era în cameră, ci pe hol. Noroc că era o baie arondată doar camerei în care stăteam. Aveam cheie și nimeni altcineva nu mai putea intra acolo. În drum spre acest loc, însă, treceam de fiecare dată pe holul îngust, unde aproape mereu aveam ocazia să mă întîlnesc cu doamna lui Costică păzindu-și copilul cel mic, care se juca pe scară, și pe care trebuia s-o ocolesc cu multă abilitate. Baia era dotată cu absolut tot ce trebuie, mai puțin cu un săpun cu care să te speli pe mîini. Și mai era chestiunea cabinei de duș care, boală națională, se umplea imediat cu apă.

Aveam să mai descopăr cîteva probleme absolut minore, dar diavolul, cum se spune, se ascunde în detalii. Balconul era comun cu al familiei lui Mitică, prietenă cu familia lui Costică. Dacă familia respectivă era prin curte, la grătar, te gîndeai că te poți instala totuși pe balcon, să admiri în liniște peisajul. Ei bine, aici era un mic neajuns arhitectural. De pe scaun, oricît de înalt ai fi fost, nu vedeai nimic peste ghiveciul cu mușcate. Puteai atunci să te apuci de o treabă mai intelectuală și să citești. Numai pînă la căderea întunericului însă, fiindcă pe balcon nu era nici un fel de lumină. Prin saloanele de la parter erau două televizoare, unul pus pe Antena 3, altul pe Digi24, să fie toată lumea împăcată. Pe acolo forfoteau însă continuu cele două familii amintite, plus altele asemenea, ceea ce te ducea la constatarea că, într-o astfel de pensiune, intimitatea nu prea poate fi asigurată.

Înapoi în cameră, la televizor sau la citit, deci. Ei bine, aici diavolul era ascuns într-un soi de streașină a tăbliei patului. Mobila nu-ți permitea să mai aduci vreun scaun înăuntru și erai obligat să stai pe pat. Dar orice făceai, nu aveai cum să păcălești pîrdalnica aceea de streașină, din cauza căreia nu te puteai sprijini în nici un fel de tăblie.

Pensiunea fiind evident legată de ideea de apă, te gîndeai și la înot. Piscina era cam prea mică pentru așa ceva, iar în ce privește lacul, dacă te încumetai, constatai că malul era destul de abrupt și că pe lîngă el plutea mătăseabroaștei. Soluția era să sari de pe pontonul care era destul de înalt și de pe care nici o scară nu-ți facilita accesul.

După un week-end petrecut într-o astfel de pensiune, destul de tipică pentru România, aș spune, m-am trezit într-o foarte mare dilemă. Nu îmi pot da seama dacă mi-a plăcut sau nu.

ready made

„Mititeii și fleica arată originea de stepă a populațiunei noastre ca descendentă depărtată a unei populațiuni nomade, care își prepara mâncarea în modul acesta primitiv, și expeditiv, care nu cerea prea mult rost casnic.“

Dem. I. Dobrescu,
„Urbanismul științific“,
în vol. *Istoria rasselor și civilizațiilor din regiunea București*, Editura ziarului Tribuna Edilitară, f.a.

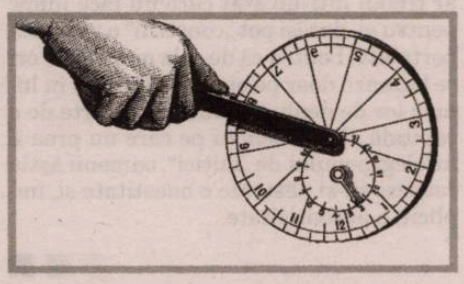

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Acolo șezum și citirăm

Cărți lîngă duș, asta e ceva care te crispează, ca ideea unui acvariu care cade pe ciment. Totuși, pe un perete aflat chiar lîngă intrarea la duș se aflau cîteva rafturi cu cărți pe care a durat aproape o săptămînă să le observ. Nu cred că era din cauza locului nepotrivit, și nici pentru că mă întorceam la institutul de pe Salah ed-Din acoperit de praf portocaliu – fiecare șantier cu vopselele lui. Orice om își aranjează cumva cărțile în rafturi, pe teme, pe mărime, pe edituri sau chiar, asta am descoperit abia recent, pe culori (decadența supremă ar fi să le aranjezi după miros). Iar lîngă duș era doar un talmeș-balmeș de cărți, ca ghiveciul de care nu se mai sătura Cuțitarul lui Eugène Sue din *Misterele Parisului*.

Am văzut pe mai multe șantiere acest tip de bibliotecă aluvionară, care se adună fără plan în urma participanților de tot felul la săpăturile din ultimii, de la caz la caz, zece sau o sută de ani. Cărți abandonate pentru că nu mai e loc în bagaje după ce ai cumpărat suveniruri care mai de care mai dulci și mai onorabile. Sau pentru că au fost luate în ultima clipă din aeroport, citite într-o doară și acum sînt „consumate“. Printre ele sînt și cărți părăsite tocmai pentru că au fost iubite (tot *Misterele Parisului),* adică de care voluntarii și specialiștii de acum n-au vrut deloc să scape, ci au considerat că merită să le dăruiască celor care vor veni la anul. Îmi pare rău că n-am făcut inventarul unor asemenea biblioteci fără stăpîn. Ar fi putut fi analizate sociologic, pentru că în spatele lor se află nu un gust unic, ci capriciile unui grup.

Oricum, în dimensiunea funcțională a bibliotecii de șantier intră pe de-o parte ghidurile turistice, pe de alta dicționarele și gramaticile limbii locului. De ghiduri am profitat foarte puțin, de gramatici însă din plin. Eram obligat s-o fac ca să pot să le spun muncitorilor ce avem de făcut, dar și pentru satisfacția ocazională de a-i spune, cu o umilință arogantă, cîte unui american că am învățat turcă după manuale nemțești. Cu nemții, asta evident nu avea același impact, așa că trebuia să am grijă să pot scoate oricînd pe masă dicționarul meu francez-turc, luat de la un buchinist din Grozăvești. (Era un dicționar de dinainte de Primul Război Mondial, cînd turca modernă bîjbîia încă după echivalente pentru tot felul de idei franțuzești, de la introspecție la chitanță, echivalente care însă au lăsat de mult loc altora. Așa că era ca și cum aș fi vorbit din legiuirea Caragea pe stadion.) Mie, ca român, mi-era imposibil să înțeleg de ce ai lăsa în urmă dicționarul și ghidul turistic folosite în timpul unei călătorii. Prin comparație, a le duce acasă și a le înrăma mi s-ar fi părut mult mai scuzabil.

Apoi, literatură. Majoritatea autorilor nu-mi spuneau mai nimic, o lecție pentru toți cei care își fac iluzii că au o idee despre literatura universală. Alegeam cîteva cărți și le țineam cîteva zile în cameră, apoi luam altele. De obicei nu apucam să citesc nimic din ele, doar aruncam din cînd în cînd o privire la cotoarele lor, ca la garanția vieții normale de mai tîrziu, lente și mai ales lipsite de ambiție. Din rafturile de lîngă duș am reușit să pun deoparte pînă la urmă David Lodge, *Thérapie,* și Jules Verne, *Die Reise* nu mai știu cum. În Turcia transportasem în biroul meu din depozit, unde lucram după ce veneam de pe săpătură, *V* a lui Pynchon și o carte jerpelită de călătorii prin Orient a lui Mark Twain. Într-o seară am găsit în cea din urmă un scurt pasaj despre Troia: *„A city that perished when the world was young. The poor Trojans are all dead now“*. Nu se mai face umor ca pe vremuri… În biblioteca (oficială de data asta) a institutului din Ierusalim, scoțînd odată dintr-un raft o monografie despre fortificațiile din Assur, a ieșit la iveală tocmai coperta cărții lui Twain, într-o ediție identică. Nu m-am putut abține și am răsfoit-o din nou, și evident că acum ce mi-a sărit în ochi a fost un capitol despre Ierusalim și împrejurimi. Twain se prefăcea aici că nu înțelege de ce ghizii îi arătau din fiecare obiectiv cîte trei locații autentice, inclusiv din categoria, pentru mine bizară pînă azi, „fîntîna lui Lazăr“.

O singură dată am avut un fel de conflict legat de o carte din biblioteca de șantier, tot în Turcia. Cartea era *The Dying Animal* a lui Philip Roth, într-o ediție foarte subțire, dar și într-un format foarte mic. Celălalt arheolog m-a lăsat să iau eu primul acest obiect – prețios în pustietate – , zicînd că îi place atît de mult Roth încît îi place și așteptarea de a-l citi. Am mai citit pe șantiere cîteva din poveștile lui Pu Songling din colecția „Biblioteca pentru toți“ (fără concurență din partea nimănui) și cîteva pagini din *Ve Hipopotamlar Tanklarinda Haşlandilar* scrisă de Kerouac cu Burroughs. Poți citi orice, fără vinovăție, cu scuza că n-ai avut de ales. Ba poți să ai și tupeul să recitești Eugène Sue, în ilegalitate cum ar veni, ca apoi să pui cartea la loc pufnind superior și întrebîndu-te cine cară o ediție enormă din *Misterele Parisului* pe șantier.

Biblioteca de șantier e, în comparație cu biblioteca personală, cum e gara, un non-loc, în comparație cu fotoliul în care îți bei liniștit cafeaua dimineața. Dar oricît de întîmplător sînt adunate cărțile, cine zice că nu găsește nimic interesant printre ele nu are de fapt chef de citit. Iar lucrul cel mai interesant, judecînd după cărțile descoperite în spațiile locuite cîndva de ei, e că arheologii sînt totuși relativ normali la cap.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

10 august – bastoane și finețuri teoretice

În seara de 10 august, Jandarmeria a spus țării întregi că manifestanții strînși în Piața Victoriei aruncă cu fecale în jandarmi, că vor să intre în clădirea Guvernului și, după primele violențe, că o jandarmeriță agresată de derbedei are, cel mai probabil, o fractură de coloană. Am fost la acea manifestație. Am urmărit, apoi, nenumărate știri și imagini, am văzut declarații oficiale și mărturii ale altor participanți, am tot povestit ce și cum am văzut cu alți prieteni care au fost acolo, în diverse puncte ale Pieței. Concluzia mea e clară. Mai întîi, nici vorbă de fecale. (Vă imaginați cumva că manifestanții s-au ușurat în piață și au aruncat excrementul spre jandarmi?! Sau au venit cu materialul de acasă, colectat în pungă?!) În al doilea rînd, nimănui nu-i dădea prin cap să intre în clădirea Guvernului. N-am auzit nici o dată, vreme de trei ore cît am stat acolo, vreo scandare care să îndemne la intrarea în Palatul Victoria. Dimpotrivă, niște oameni care vorbeau banal, răgușit și fără cine știe ce autoritate la o portavoce făceau mereu apel la manifestanții din primele rînduri să ia distanță față de jandarmi și să respecte perimetrul stabilit de aceștia. În plus, aflu că, la 30 de minute după ce jandarmerița agresată a ajuns la spital, doctorii s-au pronunțat că nu are leziuni care să-i pună viața în pericol și nici vorbă de fractură de coloană în zona cervicală. De altfel, trei zile mai tîrziu, slavă Domnului, jandarmerița era sprintenă și, după cum zicea ministrul de Interne, gata să reintre în dispozitiv. Totuși, încă cel puțin 12 ore purtătorul de cuvînt al Jandarmeriei a ținut-o una și bună cu intrarea în Guvern și cu fractura cervicală.

Așadar, văzînd cît am putut să văd de la fața locului și, apoi, văzînd și imaginile difuzate de televiziuni, ascultînd toate punctele de vedere (pro și contra), concluzia mea este că Jandarmeria a venit la această manifestație chitită să o disperseze în forță. Știau bine ce au de făcut ca să ridice tensiunea în piață și jocul lor cu provocatorii infiltrați printre manifestanți îmi este, acum, limpede. Au semănat vînt, dimpreună cu știutele televiziuni și cu PSD, și au cules furtună. Aici încep scenariile. Unii spun că totul a fost premeditat în folosul lui Iohannis (Guvernul urma să fie compromis/demis în urma violenței jandarmilor), alții spun că totul a fost premeditat în folosul lui Dragnea-PSD (manifestațiile anti-PSD trebuiau să fie compromise în ochii electoratului).

În oricare din variante, Jandarmeria a slujit o cauză politică meschină și vinovată. Grav este că a făcut așa ceva, dar și mai grav este că va fi gata să facă la fel și mîine, pentru viitorii stăpîni politici. De fiecare dată, reprimat va fi poporul, chiar dacă cei care au încasat gaze și bastoane pe 10 august sînt unii, iar cei care le vor încasa în viitor vor fi alții/ceilalți. Și acum ajung la ceea ce mă interesează, de fapt. Ce e în mintea unui comandant de jandarmi care gestionează în acest mod o manifestație precum cea din 10 august? Oare istoria recentă – decembrie 1989, mai ales – nu îi spune nimic? Este el așa de sigur că românii din fața lui erau o haită năimită care, dacă strigă împotriva lui Dragnea, vrea să dea o lovitură de stat, să destabilizeze țara, să o arunce în ghearele dușmanilor? Cînd spune că jandarmii își fac datoria față de țară, dincolo de lozincă, ce idee vie lucrează în mintea și în sufletul lui?

În general, nu putem pătrunde dincolo de căștile jandarmilor. Nu știm ce cred ei despre lume și despre ceea ce au de făcut într-o democrație. Acum, însă, gureșul purtător de cuvînt al instituției ne-a devoalat (verb favorit al presei noastre) cîte ceva din gîndurile lor. Cu prilejul multor intervenții în discuțiile aprinse din și de după 10 august, Jandarmeria a invocat teoria violenței legitime a statului ca temei al acțiunii cu bastoane și gaze din Piața Victoriei, deschizînd astfel o discuție fină, filozofică, aparent inadecvată bastoanelor și lacrimogenelor.

Ideea este următoarea: într-o societate organizată, statul deține monopolul violenței. De la Jean Bodin la David Hume și Max Weber, recunoașterea dreptului exclusiv al statului de a exercita violența în societate a devenit loc comun, general acceptat astăzi în teoria politică a statului democratic. Oricine altcineva (persoană sau grup) este violent va fi reprimat cu violența necesară de către stat. Prin urmare, orice violență socială care este exercitată de altcineva decît de stat este nelegitimă, fiind încălcat monopolul. Acest monopol este consacrat clar prin Constituție, iar regulile după care violența de stat se exercită legitim sînt statuate în lege. Teoria aceasta, însă, dacă e predată doar așa, pur și simplu, la școala de jandarmi, îi cam pune pe drumuri greșite pe tinerii și tinerele pe care statul îi îmbracă în țestoase ninja la nevoie. De aceea, mai e ceva esențial de adăugat.

În paralel cu teoria monopolului violenței legitime, s-a dezvoltat și s-a impus în timp teoria legitimității acțiunilor violente ale poporului, cînd statul devine tiranic. Încă în secolele XI-XII, dreptul nobilimii de a răsturna prin violență regele dacă acesta devine tiran este clar prevăzut în pacte și înțelegeri politice din Occident. Iar în secolul al XVII-lea, John Locke așază dreptul poporului de a răsturna tiranul prin acțiuni violente, revoluționare, ca fundament al contractului social. Dreptul indiscutabil al statului de a exercita violență pe teritoriul pe care este suveran rămîne legitim, atîta timp cît este exercitat în limitele sale legale și, mai ales, morale. Dar cînd cetățenii simt că statul devine tiranic au dreptul să răstoarne guvernarea prin violență. Repet, circumstanța e esențială: cînd statul devine tiranic. Ca în decembrie 1989, la noi.

Așa stînd lucrurile, apare imediat întrebarea: cînd devine tiranic un stat? Și cine decide asta?

De aici începe o discuție lungă și complicată – cu atît mai complicată cu cît democrațiile devin mai sofisticate, mai complexe, mai profunde. Fapt este că nimic din această discuție nu are relevanță pentru evenimentele din 10 august, cînd jandarmii au acționat în forță deopotrivă împotriva celor care erau violenți cu ei, dar și împotriva celor care protestau pașnic împotriva unui guvern pe care îl socotesc nevrednic. Ce vreau să spun este că, dacă admitem teza jandarmilor – anume că au reprimat violent o întreagă manifestație pașnică sub motivul că o minoritate din acea piață era ilegitim violentă și nu aveau cum să ajungă la ea altfel decît luîndu-i la bătaie pe toți cei care le cădeau la mînă –, atunci teoria violenței legitime a statului nu se aplică.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Apă rece de la cișmea

Cam turcesc, dar binevenit.

În timp ce, conform istoricului George Potra, cea mai veche mărturie documentară despre existența unei fîntîni în București datează din anul 1571, mai exact de la Vodă Alexandru al II-lea Mircea, primele cișmele de utilitate publică, realizate după model turcesc, au apărut abia prin 1780. Și, surpriză (sau nu neapărat), instalațiile care ofereau apă bună de băut oamenilor au fost construite întîi în Iași și cu vreo 15 ani mai tîrziu au apărut și în București.

De voie, de nevoie, domnii din epoca așa-numită „fanariotă" (există o întreagă dezbatere în istoriografie cu privire la atribuirea acestui termen) s-au ocupat – cît au știut, cît au putut, cît au vrut – de înfrumusețarea și de o mai bună gospodărire a Bucureștilor. Unul dintre domnii fanarioți care s-a remarcat prin încercările sale de a îmbunătăți peisajul urban al capitalei Țării Românești, dar și nivelul de trai al cetățenilor a fost Alexandru Ipsilanti. Înainte de multe, bucureștenii aveau nevoie de apă bună de băut, astfel încît domnitorul i-a pus la treabă pe specialiștii vremurilor să cerceteze izvoarele și rîurile din împrejurimile Capitalei pentru a aduce, prin conducte, apă potabilă în oraș.

În octombrie 1779, Alexandru Ipsilanti a dat ordin ca două cișmele să fie construite în București, „una în Tîrgul din Lăuntru și alta pe Podul Mogoșoaiei, în Mahalaua sfintei Mănăstiri Sărindar, cu apă din izvoare, adusă din depărtare cu mare cheltuială, spre a se adăpa obștea cu apă curată și limpede, mai ales în vremi zlotoase, cînd gîrla Dîmboviței, trecătoare printr-acest oraș, curge turbure și cu multe necurățenii" – dacă citim din hrisovul domnesc emis în acest scop.

S-a început cu cișmeaua din apropierea Podului Mogoșoaiei (Calea Victoriei de astăzi), undeva în zona Știrbei Vodă. Ca orice lucrare edilitară, și cișmeaua noastră avea nevoie de un șef de șantier, care să fie în același timp și paznic, dar să se și ocupe ulterior de îngrijirea cișmelei. Toate aceste sarcini i-au fost date căpitanului Dumitru, care pentru a le putea îndeplini a primit și dreptul de a-și construi o locuință lîngă cișmeaua cu pricina. Titulatura sa administrativă era aceea de (previzibil) „mare cișmigiu", iar în scurt timp, oamenii au început să facă referire la locurile din jurul cișmelei menționînd denumirea funcționarului. „Lîngă marele cișmigiu", „la vreo zece minute de marele cișmigiu", „peste drum de marele cișmigiu" – or fi spus cetățenii pe atunci.

Astăzi zicem „parcul Cișmigiu".

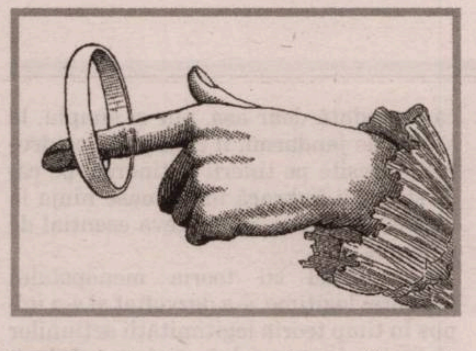

Selma IUSUF

legende **urbane**

Povești pe jumătate

Pentru o persoană care face minunat lucrurile doar pe jumătate, sînt un ascultător perfect. Și un observator care a reușit să-și cizeleze simțurile tocmai din frica de a nu termina ceva, ceva care apoi va fi uitat și pierdut definitiv.

Sînt asemenea persoane care lucrează la două, zece, o mie de războaie de țesut din care atîrnă firele nelegate. Mai împletești cîteva la unul, mai bagi o culoare la celălalt, zgomotul e asurzitor, dar îți vezi de treabă, ești ocupat.

Îmi plac întrunirile cu mai mulți oameni. O masă de prieteni, pînă la urmă atît de diferiți unul de celălalt, și zecile de conversații care se iscă acolo. Ca în totdeauna se va ridica unul, persoana alfa care va povesti mai tare, mai mult, mai haios, și toată lumea îl va asculta la un moment dat. Omul are umor, povestea lui se va lega bine, va ști să-și dozeze suspansul, punctele de culoare, acoladele nu foarte lungi, că atenția lumii e scurtă și împrăștiată, referințele la care să rezoneze cu toții, construcția poveștii lui se va ridica repede în fața ta, un Lego construit rapid, iar sus, în vîrf, va așeza dibaci, bine înșurubată în temelia povestirii, poanta aia finală. Va fi răsplătit cu hohote de rîs.

N-o să fiu în stare vreodată de asemenea performanțe. În rarele momente cînd mă produc povestind în public ceva, presiunea ochilor și urechilor ațintite spre mine mă va decorporaliza cumva, voi ieși din mine și mă voi vedea de sus în încercările mele jalnice de a fi ori haioasă, ori oarecum inteligentă. Și îmi voi imagina, desigur, cum mă privește lumea cu surprindere: „Ia uite, vorbește. Cimpanzeul ăsta simpatic de laborator, care știe să pună cercuri colorate unul peste altul în schimbul unor boabe de struguri, vorbește!“

Așa că prefer să ascult și să orchestrez cumva povestirile celorlalți spre marea mea desfătare. Egoist, cu un scop. Sînt, la urma urmei, un *voyeur,* un hămesit după poveștile lor, sînt cel care va dori să știe în amănunt istoria familiei tale, a lui bunicu-tău deportat la muncă în Siberia, a bunică-tii din partea mamei care a traversat Dunărea înot ca să se mărite cu un bulgar – cum altfel? – grădinar și gospodar, primul în satul lui. O să vreau să știu istoria ta de copil fără tată și cum nu ai conștientizat asta decît foarte tîrziu, pentru că maică-ta s-a luptat cu ghearele și cu dinții în fața răutăților sau a indiferenței celorlalți. O să vreau să știu cum, tocmai din pricina aia, maică-ta – o leoaică – te-a sufocat cu dragostea ei și cu un șantaj permanent, pasiv-agresiv, cum a dus la perfecțiune autovictimizarea, maică-ta – o versiune a mumei lui Portnoy.

Chestiile astea te lasă descumpănit și trist, nu?

O să vreau să știu care sînt resorturile tale, ale cuiva voluntar, cu atîta voință și putere de a te impune, dar care te prăbușești emoțional în fața unor declanșatori improbabili. Ai fost trimis de fraged pe la gazde din provincia mică în aia mare, ca să faci școala și liceul. Ți-a lipsit familia, te-ai descurcat singur, gazdele pe unde stăteai erau nasoale. Povestește, cineva te ascultă.

În zumzetul necontenit al mesei de prieteni o să fiu cu ochii și urechile pregătite. O să detectez cu cele mai fine antene intenția cuiva de a spune ceva în hărmălaia generală. Știți, e momentul ăla în care toată lumea vorbește peste toată lumea. Unu' timid ca tine, probabil, începuse să zică ceva. O vorbă neterminată, o poveste abia începută întreruptă de o remarcă, de altcineva care începe să vorbească, de băiatul care vine cu al doilea rînd de beri, povestea rămasă în aer e la fel de tristă ca o mînă întinsă pe care n-o vezi și n-o strîngi. E ca gestul de a îmbrățișa pe cineva neatent care-ți întoarce spatele. Chestiile astea te lasă descumpănit și trist, nu? De aia poveștile trebuie duse pînă la capăt.

Și de aia cel care îl va ajuta pe povestitor să ducă istoria pînă la capăt ar trebui să fiu eu. „Spuneai ceva“, o să-i zic. „Și cum era cu bunicul sau bunica?“, o să-i zic. O să știu să pun întrebări care să ne cufunde mai adînc în povestea lui și o să ascult. N-oi fi eu un performer de clasă, dar ohooo, sînt spectatorul fără de cusur.

Iar pentru cineva care lasă lucrurile pe jumătate de frică să nu se termine, și care-și omoară povestea abrupt, cred că e paradoxul perfect.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

12. *Operațiunea „Tămădău“*

„Rechizitoriul procurorului col. Stanciu a fost greu, cu adevăruri care nu iartă. În boxa lor acuzații au priviri de fiare încolțite, fără de scăpare. Căci rechizitoriul arată întregul drum pe care ei au tras fostul P.N.Ț., drum care a lăsat în urma lui suferințe, ruine și morminte, drum de crime și trădări. D. procuror arată agenturile prin care spiona Maniu. Una o conducea Vasile Serdici, gazda și interpretul lui Maniu. Prin această agentură spionii comunicau anglo-americanilor informații importante în legătură cu viața economică și politică a țării. Cînd aude de a doua agentură, «cabinetul negru de la Externe», acuzatul Pogoneanu tresare. Era numit «inteligența mediatică». El conducea activitatea spionilor care mișunau și viermuiau în Minister. Prin el se comitea... «indelicatețea» de a se fura, hoțește, pe scara de serviciu, documente secrete, telegrame cifrate care erau apoi transmise de trei ori pe săptămînă – cu regularitate de ceasornic – misiunilor anglo-americane – prin Serdici și Maniu. «Inteligența mediatică» stă cu ochii în jos. Acum e doar o cîrpă vîndută metalului sunător. Maniu – între timp – își șterge cu batista fața pudrată și transpirată. Penescu scutură capul. Ar vrea să arate că «nu-i adevărat». Carandino aruncă priviri hoțești de vulpe, spre ziariștii americani. Dar colegii vorbesc între ei. Nici nu-l iau în seamă. Și procurorul arată toate acțiunile care urmau să aducă din nou pustiirea țării, să o îngenunche sclavajului imperialist și să-i ciopîrțească integritatea, «nu sînt decît încununarea întregii activități a acestui partid anti-democratic». Cu pumnul la tîmplă Maniu ascultă.“

„Au fost striviți de faptele lor“, semnat I.C.D., în *Scînteia,* nr. 967, 6 noiembrie 1947

Ioan HOLENDER

Amintiri de 23 August 1944

Deși aveam nouă ani împliniți, nu prea știam multe din ceea ce se întîmpla în jur, doar nervozitatea, tensiunea și vorbitul încet în casă îmi dădeau impresia continuă de frică și de îngrijorare fără a ști clar motivul. Frica supremă a tatălui era că și în România vor începe transporturile spre lagărele de exterminare în Polonia, așa cum se făcea cu înverșunare și precizie în Ungaria apropiată. Preocuparea principală a tatălui era să prindă Radio Londra BBC, al cărui jurnal începea cu primele patru note din Simfonia a V-a de Beethoven. Pînă astăzi mă gîndesc la asta cînd aud a V-a. Cu urechea lipită de aparat, căutam să prindem ceva despre situația războiului, știind că înfrîngerea Germaniei este inevitabilă, dar neștiind dacă noi o vom prinde încă teferi. Zvonuri de toate felurile circulau zilnic, astfel se vorbea că ceva mișcă la București și, într-adevăr, deodată s-au întrerupt toate transmisiile la radio, anunțîndu-se că în curînd Regele Mihai I va vorbi tuturor. Tata stătea lipit de astă dată de Radio România, dar în afară de anunțul amintit nu se întîmpla nimic. În fine, vorbește Regele, ca de obicei greu de înțeles și monoton, dar e clar că România a rupt relațiile de alianță cu Axa, fiind de acum stat independent, și că războiul s-a încheiat. Niciodată pînă atunci, și nici după aceea vreodată, nu l-am văzut pe tata strigînd, dansînd, urlînd și plîngînd ca atunci, în timp ce cuvîntarea Regelui Mihai se relua necontenit. Ziua următoare, teroare totală: nemții în retragere bombardează cu ce mai au orașul, Von Killinger, ambasadorul Germaniei naziste, s-a sinucis la București, dar Hitler nu accepta declarația regală. De frică, toți, inclusiv șeful Poliției și alți demnitari, au încercat să evadeze din Timișoara în munți. Tata a cumpărat o căruță plină cu prune, ele fiind aruncate în stradă, și noi, împreună cu mama și cu țiganul cărăuș cu doi cai, o luarăm spre Poiana Mărului, în munți. Șoseaua era plină cu căruțe, camioane și cîteva mașini, de parcă toată Timișoara mergea spre munți. Se suna alarma aeriană, de astă dată de frica bombardamentelor nemțești, și noi ne ascundeam în porumb lîngă șosea. În fine, la Poiana Mărului, cazați la un țăran, cu revolverul tatei mereu prezent pe masă. După cinci zile și nopți pline de frică se aude că Armata Roșie e pe drum către Caransebeș. Mama insistă să coborîm să vedem printre primii Armata Roșie eliberatoare, mama era mai la „stînga“ de atunci, tata nu prea se grăbea, în fine, coborîm toți trei cu drezina și mergem la restaurantul Pomul Verde, la Caransebeș, unde era deja plin cu miltari ruși, toți băuți, trăgînd aiurea spre frumoasa lustră din local. Soldații mă îmbrățișau cu drag, eu eram înfricoșat, tata nervos și mama fericită. Înapoi acasă, plin de entuziasm și bucurie, am intrat în perioada politică următoare, care, după căderea Guvernelor Rădescu și Sănătescu, a durat pentru mine, cu toate peripețiile cunoscute, pînă la ultima „evadare“ în 1959.

După cinci zile și nopți pline de frică se aude că Armata Roșie e pe drum către Caransebeș

Astăzi, înotînd în lacul Wörthersee, mi-au venit toate astea în minte de parcă ar fi fost ieri.

Anca MANOLESCU

Migrantul

Ne-am obișnuit astăzi cu diferite feluri de migrație. E cea pricinuită de război și terorism, care aduce în Europa valuri îngrijorătoare de refugiați din Orientul Apropiat. E cea a românilor plecați să lucreze în străinătate, care, învățați acum cu democrații funcționale, s-au întors pentru protestul din 10 august și, fiind tratați ca „lovitură de stat" PSD-închipuită, au încasat o represiune brutal de concretă. Peste tot în lumea noastră, oameni, comunități, culturi, religii se mută, se expatriază, se „delocalizează" din pricina profesiunii, a dorinței de un trai prosper, a pericolelor militare, ideologice, politice.

Pe de altă parte, o foarte veche figură a migrantului a dispărut aproape, nu mai are prea mult sens pentru noi: e cea a călătorului spiritual, care nu acceptă sedentarizarea, nu se lasă „prins" de nici o instalare, ci cutreieră spațiul lumii atras doar de reperul din zenit. Avraam, „părintele credinței", este, pentru monoteisme, „migrantul fondator", care se rupe „din pământul, din neamul și din casa sa" pentru a răspunde apelului de sus. În experiența și în literaturile spirituale, itinerantul, pelerinul, pribegitorul, „omul căii" sînt personaje de seamă. Dar astăzi e rar să întîlnești unul altundeva decît în povestiri.

Sigur că acel tînăr era de o fervoare ieșită in comun.

Mulțumită revistei *Dilema veche,* am cunoscut totuși o asemenea persoană. Cu ani în urmă, am primit pe adresa redacției o scrisoare. Cu acordul autorului, am publicat-o, de altfel, în revistă. Era de la un student originar dintr-un oraș de provincie. Vorbea despre căutarea lui religioasă și despre cît de descumpănit, de stingher, de izolat se afla în cercetările lui. Ceea ce spunea mi s-a părut expresiv pentru singurătatea omului tîrziu modern atunci cînd el își pune, existențial, problema unei transcendențe vii. Pentru corespondentul meu, nici inerția vieții de provincie, nici granițele geografice, nici legăturile traiului așezat nu păreau să aibă importanță. Călătorise, la nici douăzeci de ani, prin Europa, pe la prieteni, cunoștințe întîmplătoare sau pur și simplu împins de un dor de ducă. Cu mijloace precare, dormind în adăposturi, în gări, biserici, parcuri, fără bagaje, încredințîndu-se doar drumului.

„În lungile zile petrecute singur pe marginea șoselei sau pe vreo bancă, am simțit că nu aș putea face asta dacă n-ar fi Cineva care să mă sprijine. Poate că singurătatea m-a făcut mai sensibil la prezența Duhului?!"

La întoarcere, a vrut să-și lămurească și să-și organizeze experiența. A mers la biserică, la mînăstiri, la Muntele Athos. A citit Biblia, Filocalia, scrieri ale Părinților răsăriteni, cărți de metafizică, experiență spirituală, filozofie religioasă și istorie a religiilor, de la marii ruși la existențialiști creștini apuseni, de la René Guénon, Mircea Eliade, Paul Ricœur pînă la figuri ortodoxe contemporane ca Ignatie Brianceaninov și Kallistos Ware. Se străduia cu febrilitate să se orienteze, să-și găsească drumul. Voia să fie părtaș la viața Bisericii, dar în datele prezentului, în mod personal și activ, nu printre clișee arhaizante, tipicuri seci și închidere față de diversitatea religioasă a lumii. Citea și căuta în singurătate. În mediul autohton al credinței nu găsise prea mult sprijin. Fusese, de pildă, entuziasmat de *Autobiografia filozofică* a lui Nikolai Berdiaev. Dar și nedumerit, fiindcă diferiți preoți îl preveniseră că e o carte ambiguă, pătată de erezii gnostice.

Tot căutînd, se asociase unei organizații catolice care îi ajuta pe copiii străzii și pe cei abandonați în spitale și azile. Mai tîrziu, cu aceeași organizație, a plecat în Franța, apoi în Extremul Orient, unde a continuat să lucreze în căminele religioase care îi găzduiau pe inadaptații ori marginalii societăților din diferite locuri ale lumii. Corespondentul meu părea – într-un „mod natural" – străin de condiția sedentară, itinerant înnăscut, sensibil față de uitați și năpăstuiți, dostoievskian. Modest, autentic, fără vorbe mari. Dar decis să-și construiască viața după modelul călătorului.

Alături de portretul lui aparte, m-a uimit cîte tipuri de singurătate se îmbinau în cazul lui. Singurătatea călătoriilor difuze și singurătatea intuiției verticale. Singurătatea lecturilor, a cercetărilor pe la diferite instanțe religioase și singurătatea negăsirii. Hotărîrea de a identifica ceea ce numea „vocația" proprie, potrivită lui și numai lui, unică, și lipsa de interlocutor care să-l îndrume. Dorința de a fi integrat în viața comunității de credință și nemulțumirea față de închiderile pe care le afla acolo. Înclinația spre limpezirea sensurilor în recluziune, prin cărți și reflecție, alături de opțiunea pentru munca istovitoare de a-i asista, în zarva adăposturilor comune, pe izolații fără orizont și sens.

Pe de o parte, singurătatea *apăsătoare* a lipsei de repere: fără educație religioasă în familie și în mediul socio-cultural unde crescuse, dar și fără răspuns în mediul bisericesc obișnuit față de căutarea care se stîrnise în el. Pe de altă parte, singurătatea *ofensivă:* îndrăzneala de a se preda drumului, de a pune întrebări, de a avea exigențe calitative, libertatea încordată cu care își căuta traseul personal, irepetabil. În sfîrșit, acel punct de întîlnire din care pornise totul: contactul singurătății vulnerabile cu semnalul celeilalte Singurătăți.

Sigur că acel tînăr era de o fervoare ieșită in comun. Sigur că își alesese (ori acceptase) o formă de destin neobișnuită. Totuși, anumite trăsături ale singurătății lui se pot regăsi, într-un fel sau altul, în condiția oricărui om de astăzi, atunci cînd în el apare presimțirea unui dincolo, dorința de acces spre el. Sînt aceste trăsături specifice modernității tîrzii? Ori, mai degrabă, le întîlnim corespondențele chiar în spațiile tradiționale, atunci cînd omul nu se mulțumește cu condiția religioasă gata făcută, „stătătoare", cînd se angajază într-o interogație, într-o aventură personală?

Nu există oare un portret „clasic" al călătorului spiritual? Și, în acest portret, nu este călătorul de două ori distanțat, de două ori „străin"? El e în primul rînd detașat de ordinea comună, cu relațiile ei de rudenie, de interese, de proprietate, de putere, de prestigiu. Contemplativul, căruia Filon din Alexandria îi recomandă *xeniteia,* perpetua înstrăinare, apoi „omul sfînt" al Antichității tîrzii, studiat de Peter Brown, ca și „omul lui Dumnezeu" medieval, descris de Dom Jean Leclercq, Jacques Le Goff și André Vauchez, „pelerinul rus" din secolul al XIX-lea, alături de numeroase figuri similare din alte tradiții, toți aceștia nu se lasă situați, marginiți, modelați de ordinea și de ordinele societății. Nedependenți de societate, îndreaptă asupra ei o privire, o grijă, o bunăvoință care vin de altundeva, de dincolo de regimul nostru comun. Apoi, în portretul lui exemplar, un asemenea călător rămîne distanțat chiar față de propria călătorie vizibilă, concretă, aceasta nefiind pentru el decît suportul/simbolul înaintării interioare pe o cale care nu îi aparține lui, ci țintei care îl cheamă.

Trăsăturile acestui călător, ale acestei căutări aveau, mai discret sau mai limpede, analogii și semne în experiența corespondentului meu. Întîlnisem, în mod neașteptat, sugestia unui foarte vechi model de destin spiritual.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Bibliofilie

Viața ca o carte și cartea Vieții: m-am învîrtit mereu într-un univers livresc. Biblioteca moștenită de la tatăl meu a făcut loc diverselor mele biblioteci de campanie: cea doctorală sau cele încropite la fel de selectiv-nesățios în misiunile diplomatice de care m-a învrednicit România, cele recente – din anii pustiului și ai contraselecției – cînd am redevenit, pe alocuri, cronicar, folosindu-mi și pagina de Facebook ca rampă de lansare (pentru alții). Un destin mai curînd borgesian, asumat sub fascinația constantă a bibliotecii-labirint. A sosit apoi, gradual, revoluția digitală: gradual, deci nerevoluționar, în fapt. Pe nesimțite, tiptil, textul s-a mutat pe Internet, cu tot cu exegeza populară, spontană, din rețelele de socializare și cu stocul parazitar de reclame. În propria casă, bibliotecile s-au însingurat, din pivniță pînă în mansardă, volumele au supraviețuit, liniștite, tăcute, feluritelor mutări, dezmembrări și curățenii de primăvară. Resimt din inerție bucuria de face din ele decorul meu cotidian, deși le deschid tot mai rar: Internetul, cu ecranul său de laptop sau de telefon, a cam cîștigat partida practicilor mele cognitive. Uiți ceva, te chinuie un lapsus? Google! Vrei o referință specifică – dar și contextul ei semantico-istoric mai larg: aceeeași adresă... Templul inteligenței artificiale, unde ordinea imaterială a infinitului referențial e păstrată cu puteri de care nu dispui. Am înțeles, chiar din felurite istorii ale cărții și lecturii, că totul se transformă, că schimbarea suportului (piatră, papirus, pergament, pixeli) nu modifică nevoia de a supraviețui prin memorie, rescriere, transcriere, transfigurare creativă, așa că sînt împăcat cu noua lume unde cartea-așa-cum-am-cunoscut-o devine pdf, tabletă și păienjeniș global, dispersîndu-se în noosfera digitală. Și totuși, mă frămîntă nostalgia relației tactile cu volumul palpabil, pe care timpul (și uneori mușteleori petele de cafea) lasă mereu urme revelatorii, compunînd un palimpsest proustian. Țin minte primele întîlniri, aproape amoroase, cu marile cărți care mi-au întreținut gîndirea și simțirea, ajutîndu-mă să mă orientez, să pricep, să reiau pe cont propriu marile întrebări permanente. Nu pot uita incursiunile rituale în librăriile pe care le-am îndrăgit, mai ales în anii parizieni: puținii bani păreau perfect investiți în prada fiecărei dimineți sabatice, pe culoarele luminoase ale unor sanctuare ale umanismului spiritualizat, precum *La Procure,* lîngă biserica Saint-Sulpice, care dăduse și numele celei mai apropiate stații de metrou. Cartea ca evaziune din fața angoasei și recompunere arcimboldescă. Cartea pe care, ajuns la vatra intimității studioase, o extragi din pungă, o deschizi, o semnezi și însemnezi, făcîndu-i loc pe rafturi, alături de suratele ei neașteptate și aparent definitive.

S-au risipit multe, odată cu informatizarea textului nostru universal. De pildă (cel puțin în săracbogata Românie actuală), pasiunea *bibliofilă.* De atîtea ori am mîngîiat, sfios și ceremonial, edițiile acelea limitate, numerotate, îngălbenite și nobile, publicate pe hîrtie japoneză sau chinezească, *vergé:* le parcurgeam tacticos colofonul, trăind privilegiul de a le avea la îndemînă. Chiar și în comunism, culmea, au mai apărut, mai ales la sfîrșitul anilor '60, ediții bibliofile: reții, bunăoară, seria numerotată, *hors commerce,* a opusului *Cadavre în vid.* 250 de exemplare, numerotate și semnate de autor, prezentate în mape, pe hîrtie vărgată și cu nouă guașe originale de Alin Gheorghiu. Regret că noile generații de cititori (avide și debusolate, năpădite cantitativ și tot mai funcționalist-pragmatice) își refuză asemenea delicii sinestezice. De fapt, nu-și refuză, așa cum nici omul adamic nu-și refuză Edenul din care a fost expulzat. Azi, exclusivitatea se declină la vedere, în registrul consumului de lux (artiștii lucrează, de pildă, pentru eticheta unor vinuri rare). Ce se pierde, cînd se cîștigă ceva? O senzație prețioasă și trecătoare Sau poate că totul.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

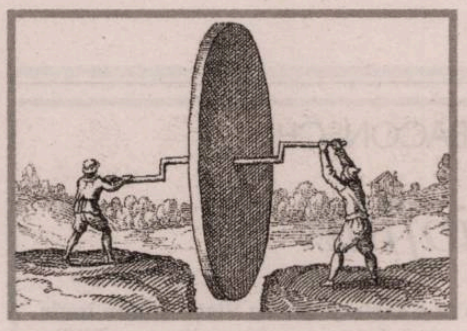

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Gherila civică

A fost, voluntar sau nu, o mișcare de geniu a grupărilor de cetățeni participante la mitingul din 10 august neasumarea rolului de organizator. Tot ceea ce s-a întîmplat ulterior demonstrației îmi dă motive să cred că mașinăria mediatico-politică din jurul lui Liviu Dragnea ar fi pus violențele, rănițiile și distrugerile pe seama organizatorilor.

Am fi văzut oameni tîrîți prin birouri de procurori și înfierați la televizor pentru absolut tot ce s-a întîmplat acolo. Singurele asemănări cu ceea ce se întîmplă acum ar fi fost glorificarea indecentă a jandarmilor și ascunderea adevărului cu privire procesul decizional care a dus la nefericita desfășurare de evenimente despre care vorbim astăzi.

Nu am date suficiente pentru a afirma fără rezerve că PSD și-a dorit violență, dar e evident că își dorește cu disperare să stăpînească narațiunea care va rămîne în memoria publică. Pentru că partidul de guvernămînt trece zilele astea prin cea mai gravă criză a ultimilor ani. Da, mai mare decît aceea de la Ordonanța 13, cînd aveam de-a face cu o ticăloșie a gulerelor albe. O ticăloșie perseverentă în intenții și manifestări, dar non-violentă. Acum, enervat, uzat și surescitat, PSD se comportă după definiția aceea mai veche dată de unul dintre membrii săi: ca un grup infracțional organizat. Un grup de domni și doamne cu maxilarele strînse și cu senzația că sînt cu spatele la zid și sînt pregătiți să arunce casa în aer.

PSD e în pragul unei crize de nervi. Ar fi și greu să fie altfel. Cel puțin 350 de plîngeri penale au fost depuse la parchet, iar efectul seismic al stupidității Guvernului român a prins prima pagină a publicațiilor din toată lumea civilizată. La nivel politic se aud cereri pentru eliminarea PSD și ALDE din structurile europene din care își extrag legitimitatea, iar Liviu Dragnea e probabil unul dintre cei mai izolați lideri europeni ai momentului. Nimeni nu vrea să îl vadă, nimeni nu vrea să recunoască că a vorbit vreodată cu el.

Liviu Dragnea e probabil unul dintre cei mai izolați lideri europeni.

Am ajuns aici după un an și jumătate de rezistență civică. Rezistență care, în cele din urmă, începe să capete și forme de organizare politică din ce în ce mai clare.

Insuficient discutată, campania USR pentru modificarea Constituției în sensul introducerii unei interdicții de acces la funcțiile publice pentru persoanele condamnate penal e unul din semnele că majoritatea tăcută pe care se bazează PSD se cam crapă pe ici, pe colo.

Sigur, despre #fărăpenali se pot spune multe lucruri, însă am să mă opresc doar la partea cel mai puțin discutată – coborîrea useriștilor din fantezie.

Partidul era, pînă nu de mult, un amestec de fantasme politice care acopereau aproape tot spectrul și mai deloc teritoriul. Campania de strîngere de semnături a arătat că USR poate funcționa ca organizație politică reală. Reală și enervantă pentru partidele mai vechi care dominau spațiul din afara celor cîteva piețe din marile orașe în care se desfășoară de obicei mitinguri. Dacă aveți liberali prin preajmă, rostiți acronimul USR – grimasa vag-dureroasă care urmează e aproape din reflex. La fel și pentru PSD, dar acolo motivele sînt diferite. Grimasa respectivă apare la aproape orice acronim străin de partid.

Nu se va alege nimic din tema respectivă de campanie. Va fi abandonată sau absorbită în alte programe și proiecții. Ceea ce rămîne totuși în urma ei e un partid. Un partid care a reușit cumva să profite de pe urma frustrărilor unui segment al societății. Știu cazuri de voluntari care s-au alăturat campaniei fără vreun gînd să devină membri USR. Au făcut-o pînă la urmă, pentru că și-au găsit acolo o comunitate de care, fără să știe, aveau nevoie.

Sigur, cunoscînd scurta istorie a USR, ne putem aștepta la cine știe ce tulburare ridicolă care să invalideze toată munca de anul acesta. Aceea e însă altă discuție.

Altă zonă interesantă se coagulează în jurul MRÎ, unde fostul ministru al Sănătății, Vlad Voiculescu, s-a așezat la intersecția dintre activism civic și politic și a dat startul unei campanii care urmărește schimbarea legilor electorale. Reținem dintre toate ideile sale pe aceea care urmărește revenirea la alegerea primarilor din două tururi – un element esențial dacă nu ne dorim ca, în continuare, localitățile României să fie conduse de indivizi votați exclusiv de familia extinsă și de rețeaua de clienți.

Mai sînt și alte inițiative. Le-aș aminti în treacăt pe cele care vizează reformarea sau măcar reactivarea CNA sau pe cele care luptă atît cît pot *(fact checking,* reacție rapidă) împotriva știrilor false și a liniilor de comunicare oficiale care adesea folosesc minciuna și omisiunea ca metodă de lucru.

Modul în care actuala coaliție de guvernare înțelege să administreze treburile publice a dus la crearea a zeci de rețele informale de rezistență (aruncați, spre exemplu, o privire pe Reddit în preajma evenimentelor mari), dintre care unele acum fac firescul pas următor formalizîndu-și intrarea în politică.

E, dintr-un punct de vedere, un moment de grație. Gherila civică începe să capete expresie politică și, mai devreme sau mai tîrziu, va avea și putere administrativă. Ce va face cu ea e o discuție pentru altă zi.

Cert este că PSD a reușit cumva să fie important și aici. Era greu de anticipat o ieșire din apatie atît de solidă fără reaua voință militantă a coaliției de guvernare. Ăsta era un obiectiv pe care nu și-l trecuseră în planul de guvernare.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

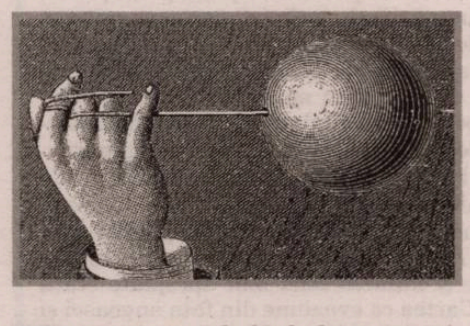

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Grecia respiră

La zece ani de la declanșarea crizei datoriilor și după opt ani de reforme dureroase, Grecia iese, în sfîrșit, din programul de sprijin financiar. Statele din zona euro și Fondul Monetar Internațional (FMI) își încheie, astfel, programul de salvare. Economia Greciei nu mai e sub tutelă, dar țara rămîne sub supraveghere. Un stat suveran, dar, în continuare, sărac.

290 de miliarde de euro – aceasta e valoarea celor trei programe de salvare oferite Greciei de Eurogrup și de FMI. În 2010, la debutul crizei, Greciei i s-a oferit un prim ajutor în valoare de 110 miliarde de euro. Doi ani mai tîrziu s-a pus la punct un nou plan de salvare, cu condiții ceva mai severe, în valoare de 130 de miliarde de euro. În schimbul acestor împrumuturi, Greciei i s-a cerut să-și reducă substanțial cheltuielile publice, să mărească unele taxe, să facă restructurări de personal în sectorul public și să introducă reforme în administrație, inclusiv să găsească soluții mai bune de colectare a taxelor și impozitelor. În 2015, după îndelungi negocieri – cancelarul Germaniei, în special, s-a lăsat greu convinsă –, țările din zona euro au convenit să acorde Greciei un al treilea împrumut în valoare de 86 de miliarde de euro, cu condiția unor noi reforme care vizau, printre altele, o reorganizare a sistemului de pensii. Toate aceste eforturi au fost întreprinse pentru a evita intrarea statului în faliment (de parcă incapacitatea de plată sună mai puțin sever) și ieșirea Greciei din zona euro.

Alexis Tsipras și Jean-Claude Juncker

© wikimedia commons

Atena va avea timp pînă în anul 2069 să restituie integral datoriile.

Ambele obiective au fost atinse, pentru moment. Dar cu ce preț? Cifrele șomajului au crescut alarmant la 22%. Aproape jumătate dintre tinerii sub 25 de ani nu au locuri de muncă. Veniturile medii din salarii au scăzut cu aproximativ 25%. Pensiile au fost reduse substanțial. Bugetele pentru sănătate și educație au fost considerabil reduse. E adevărat, în 2016, Grecia a ieșit pentru prima dată pe plus. Dar așa-zisul excedent bugetar de un miliard de euro era doar o picătură într-un pahar nu doar gol, ci și găurit. Nu se întrevedea nici o ieșire din criza datoriilor. Pentru a putea returna datorii, statul e nevoit să se împrumute în continuare. Accesul la piețele de capital e un pas înainte. Dar va putea „repara" economia țării pe termen lung?

Noul *deal* cu Eurogrupul și cu FMI scoate Grecia de sub tutelă și amînă datoriile acumulate din cele trei programe de salvare la un termen aproape indefinit. Oricum, banii vor fi plătiți de generația următoare. Perioada de grație pe parcursul căreia țara nu plătește nici dobînzi, nici capital pentru 40% din totalul datoriilor (care se ridică la 96 de miliarde de euro) va fi prelungită cu zece ani. Astfel, Grecia va începe să ramburseze datoriile de-abia începînd din 2032, și nu din 2022, așa cum era prevăzut inițial. „Maturitatea" acestor tranșe de datorie va fi prelungită cu zece ani. Atena va avea timp pînă în anul 2069 să restituie integral datoriile contractate prin mecanismul european de stabilitate. În plus, creditorii săi au decis să pună la dispoziția Greciei o așa-numită plasă de siguranță în valoare de 15 miliarde de euro. Acest fond este activat dacă accesul la piețe va deveni prea scump în următorii doi ani. În schimb, mecanismele de supraveghere impuse Greciei de grupul statelor din zona euro vor fi mai severe decît în cazul Portugaliei ori al Irlandei, care au beneficiat, și ele, de programe de ajutor. Pînă în 2022, țara va trebui să efectueze un audit al conturilor sale publice de patru ori pe an. Iar Comisia va verifica periodic starea economiei elene.

Partea bună e că guvernul și-a ținut promisiunile față de creditori. A adoptat măsuri complicate, impopulare, în schimbul salvării Greciei. Și banii salvatori au venit. Dar roata se poate schimba oricînd. Ca să poată ține pasul cu datoriile, economia Greciei trebuie să crească în fiecare an, să producă excedent, să mențină presiune pe buget. Marja de manevră a viitorului guvern e, deci, limitată.

Perspectivele sînt moderat optimiste. Grecia e acum precum un corp aflat în colaps, ținut, vreme de mulți ani, în comă indusă și care, după administrarea unei doze de ser, este decuplat de la mașinăriile care i-au înlocuit funcțiile vitale. Minune: organismul respiră autonom. Dar e salvat? Pentru cît timp?

Poluarea: Curat murdar

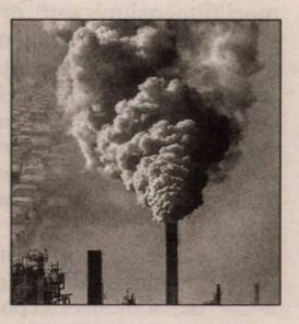

Texte și opinii de:

● Irina POPESCU-CRIVEANU (arhitect)
„Cîteva observații asupra mediului românesc“

● Vasi RĂDULESCU (medic)
„Orașul și bolile pulmonare“ – interviu

● Adina VĂLEAN (președinta Comisiei pentru mediu, sănătate publică și siguranță alimentară din Parlamentul European)
„Am pornit cu un mare handicap: ne-a lipsit cultura în materie de mediu“ – interviu

argument

Viața la oraș ne îmbolnăvește?

DILEMA VECHE 25 DEAN
Poluarea:
Curat murdar

Locuiesc de cînd mă știu în București. Orașul nu-mi place în mod deosebit, însă îmi place viața de oraș. Cîteodată mă gîndesc că mi s-ar potrivi un oraș chiar mai mare decît Bucureștiul. Aparent, zgomotul nu mă deranjează sau poate că doar m-am obișnuit cu el, mi se pare că dă un ritm vieții de aici, deși pe măsură ce îmbătrînesc încep să prefer liniștea. Traficul și aglomerația uneori mi se par de nesuportat, însă, asemenea celor mai mulți locuitori ai orașului, trec și peste acest inconvenient, fără să fiu conștientă de faptul că se poate, desigur, și mult mai bine. Eu însămi folosesc mașina pentru aproape orice drum mai lung de două străzi, după care mă simt vinovată. Însă, la rîndul meu, dau vina pe transportul în comun deficitar, „deh, dacă ar exista un transport ca la Berlin, de pildă, aș uita de mașină!“, îmi zic. Mai nou, mă afectează din ce în ce mai mult lipsa spațiilor verzi – nu-mi convine faptul că nu am nici un parc în apropiere de casă și că trebuie să merg șase stații cu metroul pînă în Herăstrău, unde simt că respir. Mai mult decît atît, mă întristează lipsa vegetației pe străzi, pe lîngă blocuri. Pe străduța mea nu este plantat nici măcar un pom, casele sînt ca niște cutii vîrîte una într-alta, iar curțile sînt toate, de fapt, niște mici terase betonate. Dar toate acestea sînt doar niște simple nemulțumiri legate de viața citadină. Dincolo de ele, de cîțiva ani încoace, aproape în fiecare început de vară, mă confrunt cu diferite simptome stranii cărora nu le găsesc neapărat vreo explicație concretă – o alergie care nu mai trece și căreia dermatologul nu-i găsește cauza, senzații de sufocare care nu au legătură cu nimic, poate doar cu anxietatea. Curios este faptul că în momentul în care plec din oraș, în vacanță, în cîteva zile toate acestea dispar ca prin farmec. Treptat, am început să fac legătura între micile mele afecțiuni supărătoare și mediul în care trăiesc, ceea ce m-a determinat să inițiez acest Dosar. Oare „orașul“ să fie cauza? Este atît de poluat încît îmi iese pe nas și pe piele?

Conform numbeo.com, Bucureștiul se află pe locul 6 printre cele mai poluate orașe europene, după orașe precum Tetovo, din Macedonia, Snipro, din Ucraina, sau Tirana, din Albania. Alte orașe românești se găsesc și ele în top – Iași, pe locul 27, Cluj, pe 49 și Brașov, pe 63. Oare chiar atît de nocivă pentru sănătate să fie viața în orașele mari din România? Am întrebat jurnaliști, oameni care au lucrat sau încă mai lucrează în organizațiile care se ocupă cu protecția mediului, un arhitect, un doctor, un europarlamentar – președinta Comisiei pentru mediu, sănătate publică și siguranță alimentară din Parlamentul European –, dar și simpli „cetățeni“ care fug de marile orașe și se mută la țară pentru a trăi într-un mediu mai puțin poluat. Concluziile le puteți trage voi, cititorii. (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Irina POPESCU-CRIVEANU

Cîteva observații asupra mediului românesc

În Larousse, definițiile mediului *(environnement)* merg de la particular către general: întîi, termenul privește „ceea ce înconjoară din toate părțile; vecinătate"; apoi, „ansamblul de elemente (biotice sau abiotice) care înconjoară un individ sau o specie, dintre care unele contribuie la satisfacerea nevoilor sale; mai departe, „ansamblu al elementelor obiective (calitatea aerului, zgomotul etc.) și subiective (frumusețea unui peisaj, calitatea unui sit etc.), constituind cadrul de viață al unui individ"; în fine, „atmosferă, ambianță, climă în care ne găsim; context psihologic și social". Termenul ar fi apărut în secolul al XIII-lea (circuit, contur); de la începutul secolului XX, este utilizat în geografia umană. *Milieu*, sinonimul său asemănător termenului din limba română, apare în secolul al XII-lea („în sînul unui grup de persoane; în cursul anilor"); sensul precis e găsit în secolul al XVI-lea („moment distanțat în mod egal între început și sfîrșit"). Mai tîrziu, la Descartes, denumește „elementul fizic în care un corp este plasat". De aici pare să se fi dezvoltat sensul științific pe care îl moștenim.

Mediul, deci, ne înconjoară, obiectiv sau subiectiv, fiind totodată în mijlocul nostru. Din pricina întinderii pe care o are termenul, precizările sînt deseori necesare; astfel, vom putea vorbi de mediu natural, mediu antropic, mediu urban, mediu rural, mediu construit, social sau administrativ.

Uitată fiind curățenia societăților tradiționale, noile rațiuni de a proteja mediul sînt justificate de criterii științifice și etice; depășind perspectiva patrimonială a protecției siturilor exemplare sau a monumentelor naturii, încep să se contureze la începutul secolului XX. Crearea Uniunii Mondiale pentru Protecția Naturii (IUCN), în 1948, arată că, după cele două războaie, cooperarea internațională în domeniu era, deja, în construcție; discursul era îndreptat către importanța conservării naturii, în general, și a speciilor amenințate, în particular. Anii 1960-1970 sînt cei în care se dezvoltă sistemele de protecție a mediului, la nivel mondial, după înțelegerea impactului major al urbanizării și al exploatațiilor agricole și forestiere asupra ecosistemelor. În 1964 este creată Lista Roșie a Speciilor Protejate (IUCN); urmează Convenția asupra spațiilor umede (Ramsar, 1971) și Convenția patrimoniului mondial, natural și cultural (Paris, 1972). Tot în 1972 este creat Programul Națiunilor Unite pentru Mediu. Sintagma „dezvoltare durabilă" apare în textul Strategiei mondiale pentru Conservare a IUCN din 1980 și trimite la o dezvoltare economică ce nu compromite resursele necesare generațiilor viitoare.

România a aderat la multe din aceste convenții și, mai ales, și-a adaptat sistemul legislativ la principiile dreptului european (acesta din urmă fiind construit începînd cu anii 1960, în scopul armonizării dispozițiilor din legislațiile naționale, în special în ceea ce privește libera circulație a mărfurilor). Politicile naționale urmăresc Programul european în vigoare, de care sînt legate finanțări, de pildă reducerea emisiilor gazelor cu efect de seră, creșterea utilizării energiilor regenerabile sau ameliorarea eficienței energetice a clădirilor. Acestea, toate, par aplicate *à la lettre*, în defavoarea unei abordări „integrate" a problemelor și a ierarhizării măsurilor urgente, altfel spus în lipsa unor priorități. Or, aceste priorități nu pot fi stabilite fără înțelegerea *mediului* românesc, a *contextului*, a *vecinătății*, a celor ce ne *înconjoară*. Specificitatea teritoriului, din punctele de vedere al capitalului natural, al diversității și stării ecosistemelor, al riscurilor naturale și antropice, al modului de locuire, al modului de organizare a locuirii și al activităților, al patrimoniului și peisajului este, credem, prea puțin studiată.

ANTROPOCEN – *concept relativ vag care se referă la epocile istorice ale omenirii, în care aceasta și-a pus amprenta asupra geologiei și ecosistemelor. Diferiți specialiști propun diferite date de început ale acestei epoci.*

DECARBONIZARE – *reducerea cantității de dioxid de carbon (CO_2) generată de sursele de energie, ca motoarele mașinilor, centralele termice pe cărbune etc.*

Cîteva observații pot ghida înțelegerea situației românești:

Din cele 13.570 de localități ale României, 1263 (10% din total) se găsesc în mediul urban, care acoperă 13% din teritoriul național. În mediul urban se concentrează 55% din populația țării (11.737.460 de locuitori în 2012). În mediul rural, care acoperă 87% din teritoriul național, sînt 12.487 localități (90% din total). A concentra discuția aspra mediului urban înseamnă a nu lua în considerare 87% din teritoriu și 45% din populația țării, adică dimensiunea, tradiția și vitalitatea mediului rural.

Evoluția ratei de creștere a populației după 1990 a fost determinată de anularea politicilor pronataliste introduse la sfîrșitul anilor 1960 și de migrația internațională semnificativă. Mediul urban a pierdut peste 1,5 milioane de locuitori între 1990 și 2012, iar mediul rural a pierdut 1,15 milioane de locuitori. Rata de creștere a numărului sosiților în mediul urban s-a înjumătățit, în timp ce în mediul rural s-a dublat. Rata de creștere a populației are valori pozitive în unele orașe mici și în vecinătatea marilor orașe, și valori negative mari în zone cu accesibilitate redusă sau nivel economic scăzut.

Densitatea cea mai mare a așezărilor se remarcă în zonele de contact dintre munți și dealuri și în zonele de deal și podiș, unde locuirea a fost stabilă pe perioade lungi, corespunzînd zonelor de grupare naturală a populației. Prin contrast, densitatea așezărilor este mai mică în zonele de cîmpie, fără calități defensive, unde populația crește, în condiții de securitate politică, în jurul centrelor urbane și în zone de colonizare.

Trebuie amintit că politica de industrializare a celei de-a doua jumătăți a secolului XX a condus la o reorganizare majoră a populației în teritoriu, populația urbană ajungînd majoritară în ultima sută de ani. Perioada de declin industrial survenită după 1990 a avut drept consecință, în multe cazuri, o revenire a orașelor mici și medii la rolul și dimensiunea avute înaintea industrializării perioadei socialiste (păstrînd, însă, concentrări de populație cu statut economic și social vulnerabil).

În mediul rural, discrepanța dintre zonele de podiș și de cîmpie, slab dezvoltate, și cele submontane, de deal și de munte, mai bine dezvoltate, este în creștere. Fărîmițarea proprietății agricole de la deal și de la munte pare a fi mai puțin daunătoare populației decît concentrarea în latifundii neo-comuniste a proprietății agricole din șesuri și din unele podișuri.

În tot teritoriul țării, după 1990, dezvoltarea locuirii și cea a activităților au avut loc fără planificare prealabilă. Se observă dispersia locuirii către periferia localităților urbane existente și în vecinătatea acestora, apariția locuințelor secundare în zonele cu potențial turistic, dezvoltarea turismului rural, dezvoltarea zonelor de activități (mari suprafețe comerciale, unități de depozitare, unități industriale private), precum și dezvoltarea extensivă de-a lungul axelor de circulație dintre localități. Toate aceste înnoiri au produs, în primul rînd, reducerea suprafețelor agricole și forestiere și alterarea calităților peisagere ale multor zone din țară. În al doilea rînd, creșterea teritoriilor utilizate înseamnă creșterea cheltuielilor publice referitoare la infrastructură (drumuri și echipare edilitară), deci costuri sociale mari care se adaugă celor pricinuite de scăderea calității factorilor de mediu.

În interiorul localităților, modificări importante au fost determinate de necesitatea implantării construcțiilor comerciale, a birourilor și a locuințelor noi, mai confortabile decît cele ale generațiilor precedente. Aceste nevoi au fost satisfăcute, în orașe, prin desființarea parcurilor, serelor și pepinierelor, prin reconversia zonelor industriale și a unităților militare și, în general, prin înlocuirea clădirilor mai vechi și mai mici cu clădiri noi, de mai mari dimensiuni, fără protejarea valorilor de patrimoniu construit și cu diminuarea suprafețelor plantate de pe parcele. Alte modificări privesc schimbarea sistemelor de încălzire din cartierele de blocuri, dezvoltarea infrastructurii rutiere și a echipării edilitare în zonele rurale, înlocuirea gropilor de gunoi cu deponii ecologice.

Scăderea accentuată a activităților industriale a contribuit, teoretic, la reducerea poluării în mediul urban, tendința fiind, însă, atenuată de lipsa de control a activităților (probleme locale legate de deșeuri periculoase, scurgeri poluante în emisari ș.a.). Emisiile poluante date de creșterea gradului de motorizare afectează toate centrele urbane și periferiile acestora, în condițiile în care transportul în comun public este subdezvoltat. Concentrațiile de praf sînt, deseori, anormale, în lipsa măsurilor de protecție specifice (perdele de protecție, întreținerea spațiilor urbane ș.a.).

Riscurile naturale și antropice reprezintă, poate, cel mai important aspect care trebuie menționat în legătură cu problemele de mediu. Lipsa de întreținere a lucrărilor de artă (cum ar fi podurile), prea puținele consolidări ale clădirilor, distrugerea albiilor rîurilor prin diferite metode, construirea în zone inundabile, defrișările, abandonarea sistemelor de irigații, toate și multe asemenea conduc la dezastre mai mici sau mai mari, multe greu remediabile.

Calitatea locuirii este afectată de factori diferiți în zonele urbane și rurale. În sate, pot fi menționate precaritatea locuirii și lipsa echipării, probleme mai mult sau mai puțin grave, în funcție de zonă, însă cauzele principale ale nivelului relativ scăzut al calității vieții sînt mai degrabă sărăcia, dependența economică și, în mare parte a teritoriului, izolarea așezărilor. În orașe, densitatea excesivă a construirii, lipsa calității și coerenței spațiilor comune și publice și relele tratamente acordate vegetației reprezintă principalele probleme. O mare parte din locuințe au durata de viață depășită, fiind vorba, în majoritate, de locuințele colective; reabilitarea sau înlocuirea acestora – niciodată luată serios în considerare – pune probleme mari de ordin economic și social. Reabilitarea termică a clădirilor, măsură teoretic favorabilă pentru mediu, produce un dezastru estetic și patrimonial; împreună cu utilizarea nejudicioasă a unor materiale și tehnici „moderne" de construcție, poate conduce la probleme de sănătate publică încă neînțelese suficient.

***Irina Popescu-Criveanu** este arhitect.*

Roxana BUCATĂ

Bucureștiul, un oraș care nu te lasă să respiri

Primul vinovat pentru aerul pe care îl respirăm este traficul.

București este orașul în care locuiesc de 15 ani. Nu am fost tot timpul conștientă de aerul pe care îl respir în orașul ăsta. În memoria mea, primele mirosuri care apar asociate cu Bucureștiul sînt cel metalic de metrou, mirosul de merdenele sau fumul de țigară. Abia după ce euforia locuirii în Capitală s-a mai atenuat, am devenit atentă la pericolele care plutesc în aer, la propriu. Bucureștiul este unul dintre cele trei orașe din România – alături de Iași și Brașov – vizate de procedura de *infringement* declanșată de UE din cauza poluării aerului. Deși autoritățile sînt presate de la Bruxelles să ia măsuri încă din 2009, eșecul a fost parafat anul acesta, cînd România a fost trimisă în fața Curții Europene de Justiție pentru depășirea constantă a limitelor de poluare.

Autoritățile de mediu din România sînt în continuare la nivelul de „identificare a măsurilor necesare pentru îmbunătățirea calității aerului", deși amenințarea *infringement*-ului datează din 2009, iar anul acesta țara noastră a fost trimisă în fața Curții Europene de Justiție pentru încălcarea constantă a valorilor-limită de pulberi în suspensie (PM). Pulberile în suspensie sînt acele particule minuscule din atmosferă care ajung în organism și care provoacă boli pulmonare. Cele mai întîlnite sînt cele cu diametru de 10 și de 2,5, cele din urmă fiind și cele mai periculoase, întrucît sînt atît de mici încît pot ajunge direct în plămîni.

România a fost trimisă în judecată pentru că „nu a prezentat măsuri credibile, eficace și la timp pentru a reduce poluarea în cadrul limitelor convenite și *cît mai curînd posibil*, așa cum impune legislația UE". Autoritățile române au gestionat defectuos măsurarea calității aerului – ca să nu mai spunem de îmbunătățirea calității aerului – încă din 2007, de cînd Uniunea Europeană a finanțat achiziționarea sistemului de monitorizare a calității aerului în România. Stațiile de monitorizare nu au funcționat niciodată integral sau măcar într-o proporție relevantă pentru o perioadă mai mare de timp, iar panourile de informare și avertizare a populației cu privire la poluanții din aer sînt mai mult o legendă urbană.

Un studiu din 2011 al Centrului pentru Politici Publice Ecopolis – care e încă singurul realizat de o organizație non-guvernamentală – arăta că au fost înregistrate depășiri maxime de peste cinci ori mai mari decît limita zilnică pentru PM 10 și de peste șase ori mai mari decît limita zilnică pentru PM 2,5. Mediile anuale, atît pentru PM 10, cît și pentru PM 2,5, erau mai mari decît limita anuală la toate stațiile la care au fost măsurate. Cel mai grav cost al poluării aerului este cel uman: 23.000 de decese premature în România sînt cauzate de poluarea cu pulberi în suspensie și oxizi de azot, rezultate din traficul aglomerat și alte surse de poluare, potrivit Observatorului Român pentru Sănătate.

Primul vinovat pentru aerul pe care îl respirăm este traficul. Statisticile sînt care mai de care mai îngrijorătoare: Bucureștiul, al optulea cel mai aglomerat oraș din lume; numărul mașinilor înregistrate în București a crescut cu 105.495 din 2011 și a ajuns la 1.237.302 la finalul lui 2016; în București există 1000 de mașini la 1000 de locuitori, în timp ce media europeană este de 500 de mașini la 1000 de locuitori. În timp ce traficul crește, măsurile de reducere a impactului se lasă așteptate. Povestea pistelor pentru biciclete este o epopee mai lungă decît cei aproximativ 5,4 kilometri de piste existente acum în București. Primăria susține că a inclus construirea a 250 de kilometri de piste de bicicletă în planul de mobilitate al orașului, dar, din păcate, nu există un ghid de construire a acestora, deci totul a rămas pe hîrtie.

În ciuda acestui tablou gri, Primăria nu pare a fi foarte îngrijorată. Recent, autoritățile locale au achiziționat 400 de autobuze diesel, deși trend-ul european este de a trece pe transport ecologic. Mai multe orașe din Marea Britanie, Olanda, Elveția, Germania și multe alte țări au deja flote electrice, iar în țara noastră Cluj și Suceava au achiziționat autobuze electrice pentru transportul în comun. Bucureștiul și Brașovul, două dintre cele trei orașe vizate de *infringement*-ul pe calitatea aerului, au cumpărat, însă, tot autobuze diesel care vor polua în continuare aerul pe care îl respirăm.

Zonele cu emisii scăzute sau taxa pentru a intra cu mașina în centrul orașului, măsuri care se aplică la scară largă în lume, nu se întrevăd prea curînd în București. Deocamdată, teritoriul este al mașinilor, iar pietonii și bicicliștii își fac loc cu greu printre autovehicule și noxe.

Cel mai „răsunător" program al Ministerului Mediului în privința calității aerului este Programul Rabla, care a pornit cu misiunea de a scoate mașinile vechi din trafic și de a le înlocui cu mașini noi, mai prietenoase cu mediul. Programul a fost moștenit de la un ministru la altul fără o analiză serioasă a lui, fără a ști ce impact are acest proiect. În schimb, știm că 70% din mașinile înmatriculate în 2017 în România sînt mai vechi de 11 ani. Anul acesta, programul a luat, însă, o turnură în direcția bună prin introducerea categoriei Rabla Plus, prin care se acordă vouchere pentru achiziția de mașini electrice.

Una dintre cele mai grele lupte cu autoritățile de mediu o duc locuitorii din zona de nord a Bucureștiului, cei care nu pot deschide ferestrele caselor din cauza hidrogenului sulfurat care vine de la groapa de gunoi Rudeni. De ani de zile, aceștia cer un lucru absurd: aer respirabil. În timp ce compania Iridex care gestionează depozitul de deșeuri contestă responsabilitatea pentru miros, iar autoritățile de mediu ridică din umeri, cei 800.000 de oameni din șapte cartiere inspiră hidrogen sulfurat. Un proiect legislativ care ar legifera impactul disconfortului olfactiv și ar recunoaște faptul că mirosurile afectează calitatea vieții este plimbat prin Parlament cu slabe șanse de a fi sprijinit de majoritatea parlamentară.

Ar merge un pic de verde în tabloul ăsta sumbru al mediului din București. Păi, să vă spun de spațiile verzi. De la o cifră de 3 mp de spațiu verde pe cap de locuitor am ajuns, în 2018, la 23 mp pe cap de locuitor. Suprafața se apropie de obiectivul de 26 mp stabilit printr-o Ordonanță de Urgență din 2007 pentru anul 2013, doar că în acești 23 de mp au fost incluse și curțile oamenilor (care pot fi betonate sau nu), precum și Lacul Herăstrău. Prin urmare, rămîne de aflat cît e de mare spațiul verde care chiar ne mai dă niște oxigen.

În timpul ăsta, cetățenii își revendică dreptul la aer și la un mediu curat pe cont propriu. Inițiativele cetățenești au o voce tot mai puternică și cîștigă mici victorii în lupta cu administrația locală, fie că e vorba de un drum către școală, de siguranță în parc sau de spații verzi. Grădinile comunitare răsar și ele în zone din oraș care așteaptă o revigorare. În urmă cu doi ani m-am implicat și eu într-un proiect de grădinărit urban, chiar în Chitila, în nordul orașului. Mi-am luat cizme de cauciuc, mănuși, răsaduri, am învățat ce înseamnă să faci straturi și am pus cu mîna mea arpagic, busuioc, usturoi, varză, salată sau cîrciumărese în pămînt. Le-am udat și le-am văzut pe unele cum cresc, pe altele cum se usucă. În final am făcut o salată și m-am declarat o grădinăreasă iscusită. În timp ce tăiam legumele încercam să ignor mirosul de hidrogen sulfurat pe care îl inhalam de fiecare dată cînd pliveam plantele la grădină și care îmi revenea în minte.

Într-o dezbatere recentă despre poluarea aerului, am auzit un parlamentar care spunea să nu mai punem chiar așa totul în spatele autorităților, că fiecare e vinovat pentru aerul pe care îl respirăm. Și oricum nu e așa rău, că dacă Bucureștiul era toxic, ne-am fi mutat în alte părți. Dar cît timp sîntem aici înseamnă că încă e bine.

Cele mai poluate orașe europene

1. Tetovo, Macedonia – 97,81
2. Dnipro, Ucraina – 92,48
3. Napoli, Italia – 84,61
4. Skopje, Macedonia – 82,17
5. Tirana, Albania – 80,24
6. București, România – 73,38
7. Torino, Italia – 72,37
8. Sarajevo, Bosnia-Herțegovina – 72,14
9. Cracovia, Polonia – 71,23
10. Plovdiv, Bulgaria – 67,35

Cifrele reprezintă indexurile de poluare. Celelalte orașe românești care figurează în top sînt:
27. Iași – 59,40
30. Timișoara – 58,34
49. Cluj – 41,36
63. Brașov – 26,74

Sursa: Numbeo.com

***Roxana Bucată** este jurnalistă. Scrie din 2009 la* Think Outside the Box, *unde a semnat articole despre mediu. În prezent, se ocupă de comunicare la Comisia pentru Mediu din Senat. În ultimele cinci veri a fost responsabilă și pentru comunicarea Festivalului Internațional de Film despre Mediu – Pelicam.*

Lucian BĂLĂNUȚĂ

Iașii-n praf și pulbere

Oricît de matinal ai putea fi, arareori reușești să alegi o oră potrivită pentru a evita cozile de mașini care se formează dis-de-dimineață la intrarea principală în Iași, prin Păcurari. În jurul orei 7 și 30 de minute, rîndurile măsoară aproape un kilometru, pînă cînd nodul este oarecum străpuns la fiecare rond lăsat în urmă. Dacă nu ai un ceas la îndemînă, nu îți rămîne decît să improvizezi. Din apropiere, o betonieră pare a fi o clepsidră zgomotoasă care bate măsura secundelor pierdute. E aproape imposibil să nu întîlnești una în trafic. În fiecare zi, orașul e ca o sufragerie în care mașinile intră cu bocancii plini de praf sau de noroi și lasă pe la colțuri cîte un odor proaspăt de combustie. O constantă care pune sănătatea oamenilor în pericol și vigilența autorităților la încercare.

Situația, la firul prafului

Dan Damian are 38 de ani și vizitează șantiere în fiecare zi. Are propria afacere în domeniul instalațiilor termice și obișnuiește să străbată orașul în lung și-n lat. Pînă nu de mult locuia în cartierul Canta, într-un apartament cu ferestrele orientate spre stradă, într-o zonă cu trafic greu. „Cît mai erau copaci în zonă, mai exista un filtru. Pe lîngă poluarea sonoră de la tramvaie și TIR-uri, s-au hotărît cei de la Primărie să facă locuri de parcare, în fața fiecărui bloc. Au tăiat toți copacii care erau la marginea trotuarului și au făcut alveole pentru parcare. Dacă lăsam geamul deschis ca să aerisesc, două-trei ore, praful de pe pervaz era de un deget."

Nașterea celui de-al doilea copil l-a determinat să se reorienteze către o locuință în afara Iașiului. Alți doi vecini din bloc au urmat același exemplu. „Am ales zona Breazu (n.r. – sat din comuna Rediu). Nu e aproape, nu e nici departe. Te poți bucura, însă, de liniște. Ai o grădină în care copiii se pot juca." Vorbește acum despre liniște ca și cum ar fi o nouă descoperire. Nu s-ar mai întoarce la vechea locuință.

Apartamentul, în schimb, a fost vîndut repede. L-au achiziționat doi tineri prin programul Prima Casă. Bogdan Grigorescu, administratorul unei agenții imobiliare din Iași, afirmă că poluarea nu a ajuns încă un criteriu determinant pentru familiile aflate în căutarea unei locuințe. „Doar poate din cauza zgomotului nu aleg un apartament cu vedere la bulevard. Că e zgomot sau că e un pic mai mult praf, dar aleg un bloc la bulevard cu vederea în spate, decît să meargă prin cartier. Ei nu se gîndesc la praf. Poate după ce îl cumpără nu le convine asta."

Din 1992 și pînă în prezent, populația rezidentă în comunele principale aflate în vecinătatea Iașiului s-a dublat. Oamenii tind să aleagă un apartament sau o casă în Valea Lupului, Ciurea, Miroslava, Rediu sau Bîrnova datorită prețului și mediului liniștit, însă de multe ori asfaltul, canalizarea și rețeaua de apă nu țin pasul cu dezvoltarea proiectelor imobiliare, iar pe un drum pietruit în fața casei se răspîndește mai mult praf decît pe o arteră intens circulată din Iași. „Ideea e că cine se mută la blocurile noi în afara orașului, se mută pentru că sînt prețuri mai mici, nu pentru că e mai puțină poluare. Cu casele e altceva. Casele sînt foarte scumpe. Mulți vînd, înșiruite, duplex-uri. Infrastructura la periferie nu e cea mai bună. Sînt străzi foarte înguste. Ca să ajungi în oraș e foarte greu, mai ales dacă ai copii", completează Bogdan Grigorescu.

Am întîlnit ieșeni care încep să ia în calcul alte zone pentru locuit.

Ce fac autoritățile de la Iași?

După ce a fost întors de mai multe ori de către Agenția Națională pentru Protecția Mediului, Planul privind îmbunătățirea calității aerului în municipiul Iași a primit, în final, undă verde și a fost adoptat pe 31 iulie. Pe hîrtie, totul arată bine. Amenajarea de spații verzi, încurajarea mersului cu transportul în comun și cu bicicleta, extinderea zonei centrale prin transformarea ei într-un pietonal mai larg. În schimb, monitorizarea șantierelor de construcții rămîne o piatră de hotar. Pe ici, pe colo, un garaj poate răsări nestingherit pe un spațiu verde, un copac dispare, iar o cotă este depășită. „Nu există, clar, un control în timp. Sperăm să avem acces, contra cost, la anumite hărți din satelit, [...] iar un program să compare situația existentă în oraș. Avem probleme cu construcțiile noi. Dorim ca pe viitor să le obligăm să își parcheze toate mașinile în subteran. Lucrurile nu sînt simple", afirmă viceprimarul Radu Botez.

Potrivit acestuia, toate prevederile din plan ar trebui să funcționeze, însă, în conjuncție cu demersuri ale Guvernului: „Noi așteptăm aceste măsuri: șosea de centură, mai ales pe latura nordică. Așteptăm măsuri și am făcut propuneri concrete: o schimbare a modului de impozitare a autoturismelor."

Cele mai optimiste scenarii în privința finalizării tronsoanelor lipsă din șoseaua de centură arată că execuția ar putea fi realizată până în aprilie 2022, iar o nouă taxă de poluare, posibil la finalul lui 2018. Anul trecut, în Iași au fost înmatriculate aproape 16.000 de autoturisme second hand, cu 40% mai mult față de 2016.

Profesorul Silviu Gurlui de la Facultatea de Fizică a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, președinte al filialei municipale USR, afirmă că soluțiile propuse în documentul municipalității sînt adaptate unei realități mult prea blînde, iar dimensiunea poluării este cu totul alta. „Acest plan trebuie să țină seama de un număr de surse de poluare, de calitatea, amplasarea lor, care nu este fixă, ci dinamică, în timp și în spațiu, or' această monitorizare este defectuoasă. Noi am pus la punct un echipament care este unic în țară, capabil să identifice în atmosferă, de la sol în altitudine, pînă la 20 de kilometri, în special poluanți."

Facultatea de Fizică va dezvolta în cîteva luni o unitate mobilă pe baza echipamentului cu laser de peste două milioane de euro existent în laboratorul profesorului Gurlui. Măsurătorile vor putea fi atunci mult mai precise și mai cuprinzătoare. Pe scurt: vom putea ști cît de poluat este Iașiul. „Acești compuși poluanți ce nu sînt monitorizați se regăsesc în aerul respirabil, iar atunci cînd plouă, aceștia sînt spălați spre bazinele de apă, iar apa, cu toată mizeria din atmosferă, omoară, mai departe. [...] Cu instalația din laborator putem monitoriza calitatea atmosferei din punct de vedere chimic – ce poluanți avem la orice moment de timp", afirmă Silviu Gurlui.

Cum s-a ajuns aici?

În urmă cu trei luni, România a fost trimisă în fața Curții de Justiție a UE pentru nerespectarea valorilor-limită convenite pentru calitatea aerului. Sesizarea a fost făcută în baza raportului ce viza Bucureștiul, însă anterior acestui pas, Iașiul se situa, la rîndul său, sub lupa Comisiei Europene. S-au cerut planuri pentru reducerea cauzelor poluării cu particule în suspensie. Este vorba de așa-numitele pulberi PM 10, foarte fine, care pătrund cu ușurință în sistemul respirator. Printre acestea, praful, sporul de mucegai sau unele emisii generate de autoturisme și de încălzirea locuințelor.

În Iași sînt șase stații de monitorizare a calității aerului. Agenția pentru Protecția Mediului din municipiu arată că în anul 2017 s-au înregistrat depășiri zilnice ale valorii-limită, mai mult de 35 de ori într-un an calendaristic. Stația Podul de Piatră care a raportat acea valoare este intens contestată de municipalitate pe motiv că analiza s-a făcut într-o perioadă în care se desfășurau lucrări la infrastructură în zonă. În schimb, din datele APM Iași rezultă că mai există o stație, mai puțin expusă la trafic, care înregistrează, la rîndul său, valori peste limita acceptată.

În municipiul Iași, situația din teren arată astăzi la fel, iar scenariul depășirii limitelor admise are toate șansele să se repete și în acest an. Am întîlnit ieșeni care încep să ia în calcul alte zone pentru locuit. Mulți, în schimb, nu țin cont de poluare atunci cînd își aleg o locuință. Împinse de la spate, autoritățile evaluează și propun, în final, o serie de măsuri, iar cercetătorii ieșeni arată că datele culese și soluțiile de combatere a poluării sînt sinonime cu apa de ploaie și praful în ochi.

***Lucian Bălănuță** este jurnalist.*

„Am pornit cu un mare handicap: ne-a lipsit cultura în materie de mediu"

interviu cu Adina VĂLEAN, europarlamentar

Sînteți președinta Comisiei pentru mediu, sănătate publică și siguranță alimentară din Parlamentul European (ENVI). Care sînt principalele preocupări/amenințări legate de mediu în Europa, la ora actuală?

Chiar dacă am putea alcătui un top, el nu-și are nici un rost. Trăim într-o epocă în care pur și simplu nu putem să nu ținem cont de calitatea aerului, colectarea resturilor menajere, speciile protejate, ca parte organică a oricărei viziuni de dezvoltare economică pe termen lung. E drept, există orașe mai poluate în alte părți ale lumii, dar forța economiilor europene, gradul de dezvoltare al societății noastre mă fac să cred că nu ne vom opri pînă nu construim pe deplin o Europă a viitorului pe deplin sustenabilă.

Referitor la reputația de neglijență a României în materie de mediu – cît de adevărată este ea, dacă ne uităm la datele și uzanțele legislative din alte țări europene?

N-aș spune „neglijență", dar, din păcate, sîntem mult în urmă, fiindcă în anii '90 am pornit cu un mare handicap. Ne-a lipsit cultura în materie de mediu și asta a constituit handicapul nostru. Raportul de țară privind evaluarea punerii în aplicare a politicilor de mediu ale UE publicat de Comisia Europeană în februarie 2017 ne găsește carențe legislative mari, la capitole ca gestionarea deșeurilor, calitatea aerului și a apei, menținerea habitatelor. Iar atunci cînd facem eforturi, pare că le facem cumva de frica autorităților europene, or, primul lucru pe care ar trebui să-l facem ar fi să ascultăm ce ne spun cetățenii. Sînt sigură că ei știu mult mai bine decît orice instituție că își doresc să trăiască mai bine și mai sănătos, respirînd aer mai curat într-o natură înfloritoare. De fapt, principalul efort pe care noi, politicienii, trebuie să îl depunem este să arătăm clar și fără echivoc cum arată legătura directă între standardele de mediu și calitatea vieții umane. Din acel moment, orice politică de mediu va deveni perfect naturală.

Ce a adus Uniunea Europeană ca beneficii pentru cetățeanul român, din punctul de vedere al mediului? Cu alte cuvinte, unde am fi fost fără UE?

E suficient să ne uităm pe orice hartă globală a poluării, ca să vedem că zonele critice sînt în arii geografice îndepărtate, din afara UE, deși UE este o zonă foarte industrializată. Explicația stă în politicile eficiente de mediu. Dacă vrem o analogie mai familiară, ne mai putem uita și la Republica Moldova, care se zbate cu problemele ei de mediu, deși nu are un grad de industrializare atît de ridicat ca al României și nici atîtea orașe mari. Pe scurt, Uniunea Europeană reprezintă un accelerator de bunăstare și de contaminare pozitivă cu modernizarea globală.

De-a lungul timpului, ați interacționat cu autoritățile locale. Cum caracterizați atitudinea lor? Sînt sensibile, receptive? Sau dimpotrivă?

Desigur că am interacționat. Însă nu pot da o descriere-standard a felului cum se raportează autoritățile locale în materie de mediu. Depinde de oameni, în ultimă instanță. Ca să vă dau un exemplu, la jumătatea lui iunie am participat la Forumul „Investind în mediu, investind în viitor", la Iași, iar acolo am constatat încă o dată că cetățenii, actorii privați, știu foarte bine ce probleme au și ce gen de soluții le trebuie. Însă autoritățile nu se ridică la nivelul de interes al cetățenilor.

În luna mai, Comisia Europeană a inițiat procedura de infringement *împotriva României din motive de mediu – mai precis, așa-numitele PM 10, adică particule cu diametrul de pînă în 10 microni, care pot fi inhalate și produc cancer. Se vorbește de riscul unor amenzi colosale – cît de mare e acesta? Credeți că autoritățile naționale fac ceea ce trebuie pentru a rezolva problema?*

Din capul locului voi spune ce-am mai spus: trebuie să ne rezolvăm problema aerului poluat nu din cauza amenzilor, ci pentru sănătatea oamenilor. Iar rezolvarea depinde exclusiv de autoritățile locale. Mă doare cel mai tare ceea ce se întîmplă în București, care e cel mai în culpă și totuși e un oraș bogat. În opinia mea, investițiile în infrastructură pentru reducerea emisiilor trebuie să reprezinte o prioritate. Mă refer la mijloacele moderne de management al traficului sau transportul în comun decarbonizat.

Dacă e să stabilim prioritățile României în materie de mediu, cum se văd acestea dintr-un for specializat de la Bruxelles?

„Trebuie să ne rezolvăm problema aerului poluat."

Tehnic vorbind, legislația e prima care trebuie sincronizată. Un exemplu e cea privind economia circulară care ne va obliga cît de curînd să aruncăm la groapa de gunoi doar 10% din gunoiul menajer. Dar înaintea legislației vin schimbările de mentalitate despre care am vorbit. Nu sînt deloc ușoare. Păstrînd exemplul deșeurilor menajere, cred că puțini se gîndesc cîte miliarde de euro zac ascunse în gropile de gunoi, dacă ne gîndim la reutilizare, reciclare sau transformarea în biogaz. Vesticilor le-au trebuit zeci de ani să dezvolte aceste concepte și tehnologii. Noi avem șansa să știm deja soluțiile cele mai bune, ne rămîne doar să ne dorim să le aplicăm cu adevărat. Spun iarăși: pentru noi, nu pentru a scăpa de o amendă.

Printre preocupările Comisiei pentru mediu din Parlamentul European se numără așa-numita economie circulară. Ce înseamnă de fapt economia circulară și în ce constă această abordare?

Cel mai simplu o putem explica pornind de la așa-numita economie liniară, care se reduce la producție, utilizare și eliminarea produselor uzate. Prin contrast, economia circulară se bazează pe deziderate ca proiectarea durabilă, reparare, reutilizare sau reciclare. E o filozofie care a prins contur prin anii '70, dar într-un alt sens, economia a fost circulară dintotdeauna. Vechii egipteni, care foloseau gunoiul de grajd ca îngrășămînt, au fost pionierii ei. În limbaj tehnic, asta înseamnă aplicarea piramidei deșeurilor: reutilizare, reciclare, valorificare termică și doar în final depozitare.

Anul 2020 va fi Anul European al Orașelor Verzi. Care sînt orașele europene cele mai dezirabile din punctul de vedere al mediului și de ce?

Capitala Verde a Europei, în 2020, este Lisabona. Titlul a fost conferit de Comisia Europeană pentru reducerea emisiilor de carbon și a consumului de apă și energie, dar și pentru facilități ca pistele de biciclete, transportul public și automobilele electrice. Vreau totuși să adaug că, în sens mai larg, există puține capitale europene care nu sînt orașe verzi. Datorită gradului de civilizație, comunitățile locale pretind autorităților parcuri, transport ecologic și altele. E păcat că la noi, în București, spațiile verzi se împuținează, au loc dezvoltări imobiliare peste ele. Tendința europeană e exact pe dos.

DECICLARE (downcycling) – *reciclarea unor materiale la o calitate inferioară pentru utilizarea într-o ramură economică diferită. De exemplu, oțelul din industria automobilelor capătă prin reciclare caracteristici mai slabe, dar poate fi folosit în construcții.*

DEMATERIALIZARE – *reducerea cantității de materiale necesare pentru îndeplinirea unei anumite funcții economice. Termen similar cu efemeralizarea* (ephemeralization).

Există vreun oraș din lume pe care l-am putea lua ca model pentru un oraș românesc, în sens ecologic? De ce?

Fiecare oraș mare are propria dinamică de dezvoltare, dar ceea ce este evident pentru cele civilizate e că se caută să se facă cît mai mult loc spațiilor verzi, iar locuințele și habitatul să se miște tot mai mult spre margine. Din nou, în București avem o dinamică inversă, ne înghesuim din ce în ce mai tare.

În ceea ce privește exclusiv poluarea din mediul urban, cît de departe sînt orașele mari din România față de orașele „rezonabile" din spațiul UE și care sînt principalele recomandări pe care le puteți face?

Nu putem face o judecată de ansamblu. Avem localități mai poluate, ca Bucureștiul, sau altele care stau mai bine din acest punct de vedere, ca Brașovul. În materie de recomandări, ar trebui un studiu aprofundat, dar, la ceea ce se vede cu ochiul liber, probabil că aglomerația din marile orașe este problema în care se pot aduce cel mai ușor ameliorări pe termen scurt, prin modernizarea transportului public în sensul decarbonizării. Printre lucrurile care se pot face repede sînt și măsuri de management integrat și modern al gunoaielor și măsurile punctuale de mărire a zonelor pietonale. Ca și ordonarea traficului.

Sînteți implicată în domenii cu iz futurist, ca Programul Spațial al Uniunii Europene sau programul Europa Digitală. Cum vor arăta orașele Europei peste două sute de ani? Și cum v-ați dori să arate?

Ca să nu devenim cu totul visători, voi vorbi despre lucruri care au început deja să se întîmple, ca orașele inteligente. Infrastructura conectată, rețelele energetice gestionate de inteligență artificială, iluminatul public sincronizat cu răsăritul și apusul soarelui sînt deja realități în unele locuri, dar cu siguranță se vor extinde în următoarele decenii într-un ritm pe care azi nu îl putem bănui. Toate acestea se leagă de sustenabilitate, economia circulară, reducerea consumului de energie și a poluării și, în ultimă instanță, de o viață mai bună.

O întrebare personală. De ceva vreme ați renunțat la București pentru Bruxelles. Cum e acolo, din punctul de vedere al calității vieții?

Nu am renunțat la București. Locuiesc acum la Bruxelles deoarece președinția Comisiei de mediu este foarte solicitantă și deplasările săptămînale îmi consumau o mulțime de timp. Revin însă la București frecvent și cu plăcere, pentru mine Bucureștiul e „acasă" și nu cred că voi concepe vreodată un alt „acasă" decît România.

Revenind la Bruxelles, în ce privește reciclarea și separarea deșeurilor menajere, e o capitală-exemplu. Au reușit să implice marile companii, prin programe de responsabilitate socială. Ceea ce mai pot să adaug e că Bruxelles-ul e un oraș cu spații verzi enorme. Iar în parcuri nu se găsesc nici un fel de construcții, frapantă e starea naturală, lipsa restaurantelor sau a chioșcurilor. Asta duce la o biodiversitate reală. Am fost surprinsă atunci cînd prin curte mi-au trecut veverițe sau vulpi. La Bruxelles, clișeul despre conviețuirea omului cu natura prinde sens.

a consemnat Adina POPESCU

Narcisa DUMITRU

Fuga de marele oraș

© N. Dumitru

■ ***N-am crezut că o să-mi văd vreodată fata trăind la țară.*** Asta zice mama aproape de fiecare dată cînd vine la noi în vizită, la casa din pădure în care ne-am mutat de mai puțin de un an. Nu înțelege cum fata ei, care a plecat la 18 ani din Galațiul gri în Bucureștiul aglomerat, a ajuns acum să aprecieze aerul curat și viața la țară. „Nu știu cum ai putut să stai acolo, mamă, atîta timp, în mizeria și aglomerația aia!" Mi-a luat vreo zece ani să încep să observ mizeria și aglomerația și încă vreo doi-trei ani ca să îmi fac bagajele și să plec. De fapt, îmi făceam bagajul și plecam în fiecare week-end undeva, dar credeam că o fac ca să călătoresc, cînd de fapt o făceam ca să evadez, ca să iau o gură de aer din care să mă hrănesc în săptămîna următoare.

■ ***Ne-am schimbat noi sau s-a schimbat Bucureștiul?*** Îmi aduc aminte foarte clar cînd m-am mutat cu soțul meu în apartamentul din sectorul 2, îmi plăcea foarte mult curățenia din cartier, faptul că aveam locuri de parcare și grădinile dintre blocuri erau îngrijite, iarba era tunsă, iar în fiecare seară, la oră fixă, porneau stropitorile. Acum, după vreo patru ani, aceleași grădini sînt afundate în mizerie, una din ele este toaleta oamenilor străzii, miros groaznic, iar bălăriile au acaparat totul. Aflu că primăria nu se mai ocupă de spațiile verzi din jurul blocurilor. Mașina de poliție patrulează zilnic în jurul blocurilor, dar ignoră complet orice nelegiuire. Traficul este din ce în ce mai aglomerat, coșurile de gunoi sînt arhipline, pereții clădirilor sînt mîzgăliți, iar trotuarele sînt WC-uri publice atît pentru oameni, cît și pentru cîini.

■ ***Despre cum mi-a ieșit orașul pe... piele.*** M-am născut și am trăit pînă la 18 ani în Galați, (fost) oraș industrial foarte poluat de combinatul siderurgic – drept dovadă stă numărul mare de cabinete și clinici private de boli de piele din oraș. Mama își amintește că, atunci cînd eram mică, iar combinatul funcționa la capacitate maximă, aduna rufele uscate pe sîrmă cu o pojghiță de praf negru pe ele – așa era viața lîngă un monstru industrial. În timp, cu trecerea anilor și apariția normelor de poluare, pojghița de praf negru s-a diminuat, pînă cînd combinatul a fost vîndut, iar acum abia mai pufăie răgușit, obosit sub fiarele vechi și cimentul crăpat. Localnicii și foștii angajați care i-au supraviețuit au rămas cu tot felul de alergii, dermatite, dar nimeni nu vorbește despre asta. Este rușinos să ai boli de piele, iar strănuturile frecvente sînt mai simplu de explicat cu un „m-a tras curentul". Cînd am ajuns prima dată la dermatolog, pe la 15 ani, într-o criză de scărpinat, căci aveam o iritație pe tot corpul, medicul mi-a zis senin: „Ce să-ți fac dacă ești blondă, cu pielea albă?" La mine acasă, la părinți, întotdeauna am avut medicamente și unguente pentru astfel de probleme de piele, dar nu-mi amintesc să fi discutat vreodată despre cauze, era pur și simplu normal să fie așa. La fel de normală era și rinita alergică ce m-a însoțit pînă de curînd, la 30 de ani. Mutarea în București nu a ajutat deloc, am dat din lac în puț, am plecat dintr-un oraș poluat industrial într-o capitală aglomerată cu prea multe mașini și prea puține spații verzi. Doar că, încetîncet, am avut acces la alți medici dermatologi și alergologi care-mi spuneau de fiecare dată că bolile de piele și alergiile nu se tratează. După părerea lor, de vină este starea generală a organismului, nu mănînc eu ce trebuie, sînt obosită și stresată. Eu sînt de vină și trebuie să plătesc pentru asta. Despre poluare, nici un cuvînt.

■ ***Viață de cîine în București.*** De un an avem un cîine pe care-l iubim pînă la cer și înapoi. Prietenii care ni l-au dat știau că nu ne mai simțim bine în București și ne-au spus că acest cîine ne va face să ne mutăm mai repede din oraș. Am rîs. Totuși, cînd ai un pui de cîine, devii foarte atent la tot ce-ar putea înghiți de pe jos – lucruri pe care în mod normal nu le vezi. Cele două-trei luni pe care le-am petrecut cu puiul de cîine în București m-au ajutat să vizualizez cum vor arăta vremurile cu un pui de om, un copil cu care să ies la plimbare în fiecare zi, cu care să merg la joacă în parc, în București. Bucuria cîinelui de fiecare dată cînd îl duceam în vreo pădure în afara Bucureștiului ca să alerge ne-a adus aminte de cît de bine ne este de fiecare dată cînd sîntem noi în natură și respirăm aer curat, prin toți porii. Ne-am adus aminte că nu sîntem făcuți să trăim între betoane, în „porumbării", așa cum un unchi de la țară numește blocurile. Prietenii au avut dreptate, cîinele ne-a ajutat să vedem și mai bine mizeria în care călcăm și trăim și să ne întrebăm încă o dată: pentru ce? Poate cîștigăm mai mulți bani în București, dar nu avem timp să-i cheltuim pentru că petrecem ore în trafic sau îi dăm pe tot felul de produse și servicii ca să ne alinăm sufletul.

■ ***Casa din vis.*** Anul trecut, într-o zi de joi, soțul meu a găsit un anunț de vînzare pentru o casă dintr-un sat din Subcarpații de Curbură, la vreo 15 kilometri de orașul Buzău. Vineri am sunat, sîmbătă ne-am dus să o vedem, duminică am bătut palma cu vînzătorul. Poate că a fost dorința majoră de a pleca, poate că a fost casa care arăta chiar ca în visele și visurile noastre niciodată descrise, poate că a fost ziua aia minunată de octombrie în care am ajuns acolo. După vreo lună, un mic credit, ajutoare de la familie, acte peste acte, ne-am mutat. Era început de noiembrie, încă mai erau cîteva flori în grădină, livada se desfrunzea încet, caii vecinei alergau liberi, cîinele nostru zburda fericit, eu mă trezeam zilnic pe la 6 ca să mă uit pe geam și să respir în sfîrșit aerul ăla curat. Am plantat roșii, castraveți, pătrunjel și ierburi aromatice, avem pomii plini de mere, flori pe care nici nu le cunosc, păsări nemaiauzite pentru care inventez nume (de exemplu, „pasărea alarmă"), ne-am împrietenit cu vecinii. Peste doar patru zile, îl voi naște pe băiețelul nostru și abia aștept să-l creștem în noua noastră casă de la buza pădurii. Nu sîntem și nu vom fi niciodată rupți de lume ori izolați. Avem curent, gaze, apa curentă, Internet prin fibră optică, semnal 4G și un drum asfaltat de doar 15-20 minute cu mașina pînă în oraș. În comună, avem serviciu de salubritate, cameră de gardă, medic de familie, pediatru, grădiniță bună, școală bună și transport gratuit pentru copii. La toate magazinele din comună se poate plăti cu cardul, mereu am primit bon fiscal, iar localnicii spun că infracționalitatea este zero în zonă. Ne-am păstrat locurile de muncă, al meu *remote,* iar al soțului parțial *remote.* Din cînd în cînd mai venim în București pentru diverse chestiuni administrative, facem doar o oră și jumătate pe drum, dar ni se face dor rapid de casa noastră de la țară.

Am plecat dintr-un oraș poluat industrial într-o capitală aglomerată.

■ ***Cum mi s-a schimbat viața de cînd am plecat din București.*** Ne simțim mereu ca la pensiune, deși muncim mult mai mult fizic ca să întreținem casa și curtea, relația noastră de cuplu parcă e și mai bună, relația cu părinții s-a îmbunătățit, eu nu mai am nici o problemă de piele, iar rinita mi-a dat pace, cele nouă luni de sarcină au fost fără probleme, soțul meu este foarte bucuros să mestereasă prin gospodărie, cîinele e în extaz și are o stare de sănătate excelentă, mîncăm un pic mai sănătos, ne facem provizii, dischetele mele demachiante sînt curate, petrecem serile pînă tîrziu afară sub stele la foc și dormim cu geamul larg deschis. Respirăm. În sfîrșit, respirăm.

ECONOMIE CIRCULARĂ – *tip de economie care pune accentul pe minimalizarea poluării, a reziduurilor și pierderilor de energie, prin reutilizare, reciclare, designul instalațiilor și utilajelor pentru o perioadă îndelungată de utilizare și altele.*

Narcisa Dumitru *este blogger la Travel-Girls.ro.*

Orașul și bolile pulmonare

interviu cu medicul Vasi RĂDULESCU

În ce măsură poluarea din marile orașe ne afectează sănătatea?

Sînt un om care merge mult pe jos în fiecare zi. Cum sînt nevoit să stau aproape de carosabil, am de cîteva ori momente de ușor spasm bronșic, cauzat de noxe. Nu pot să nu amintesc faptul că toaletarea nasului la ajungerea acasă îmi arată praf și negreală; cred că e un indicator grosier al gradului de poluare a aerului, dar fiecare poate testa asta pe pielea (nasul) lui.

Dioxid de sulf, monoxid de carbon, benzen, particule PM 10 și PM 2,5 – care sînt poluanții atmosferici cei mai periculoși pentru sănătate?

Cu toții sînt periculoși, fiind recunoscuți pentru creșterea prevalenței de boli pulmonare cronice, cum ar fi BPOC-ul (boală pulmonară cronică obstructivă), cu exacerbarea episoadelor de astm bronșic, cu alte patologii inflamatorii în sfera ORL sau pneumologică.

Există boli tipice ale orașelor românești, legate de condițiile de mediu? Care sînt cele mai răspîndite, cele mai grave?

BPOC poate fi una dintre ele, la care din păcate excelăm. Boala pulmonară poate ajunge greu de controlat, cu afectare cardiacă severă și exitus, mai ales dacă există și alți *trigger*-i, de exemplu fumatul. Nu putem însă nega faptul că aceeași boală poate avea prevalență mai mare și la sate, unde se lucrează mult în agricultură și unde există unele emanații specifice, deci lucrurile rămîn discutabile. Inflamațiile și infecțiile bronșice reprezintă și ele exemple redutabile, incidența lor fiind mai mare la orașe.

Se spune că a trăi douăzeci de ani într-un oraș foarte poluat e la fel de periculos ca a fuma. E adevărat?

Fumatul își menține rolul său deosebit în creșterea riscului cardiovascular, de cancer pulmonar, de evenimente cerebrale. N-aș pune chiar pe același palier poluarea aerului cu fumatul, dar traiul într-un oraș curat, cu atmosfera respirabilă în parametri considerați normali, este dezirabilă, chiar obligatorie. Protejarea parcurilor, coerența în mijloacele de transport, apelarea la bicicletă cînd avem ocazia, migrarea spre autobuze electrice, controlul strict al surselor industriale, toate pot fi căi de a limita poluarea.

Dacă trăim într-un oraș poluat ca București sau Iași, ce putem face ca să ne protejăm sănătatea? De pildă, a umbla cu o mască pe față, ca locuitorii Shanghai-ului, e ridicol sau util?

Bicicliștii ar trebui să poarte mască, mai ales că stau foarte aproape de carosabil sau chiar pe el. Oamenii care au probleme sau unde există o susceptibilitate familială la una dintre patologiile amintite se pot proteja, dincolo de privirile celorlalți. Evitarea poziționării pentru mult timp în zonele intens poluate, plimbările prin parcuri, excursiile în locuri pline de vegetație pot fi măsuri bune. Și presiunile pe autorități, atunci cînd e cazul. Ne putem proteja sănătatea dacă ajungem să conștientizăm o problemă, să o semnalăm cum trebuie și să luptăm pentru corectarea ei.

***Vasi Rădulescu** este medic specialist interne / cardiologie.*

Orașul și responsabilitatea civică

interviu cu Oana NENECIU

România are probleme cu despăduririle, apa potabilă, reciclarea, automobilele poluante și nenumărate altele. Cum stăm la capitolul poluare / calitatea vieții în orașe și mai ales în capitala țării?

București era a doua cea mai poluată capitală europeană, după Roma, în 2016. Orașul se află pe locul al șaptelea în topul celor mai poluate orașe din Europa. Între timp, numărul mașinilor din trafic a crescut la peste 1,3 milioane de autoturisme înmatriculate la finele lui 2017, iar asta, fără să ne gîndim și la tranzitarea orașului de către mașini înmatriculate în alte părți, ne dă o mică idee despre ce înseamnă traficul în București. Dar traficul este doar una dintre cauzele nivelurilor mari de poluanți din atmosferă, el este combinat cu șantierele de construcții care nu respectă normele necesare pentru protejarea mediului și a oamenilor, plus proasta gestionare a străzilor, infrastructura deficitară și dispariția a bucăți întregi din parcurile bucureștene pentru proiecte imobiliare sau comerciale. Stăm, deci, foarte prost la capitolul poluare și mai ales la măsurile care ar trebui să fie implementate pentru gestionarea poluării. În momentul de față, de exemplu, nu funcționează în București sistemul de măsurare a poluanților atmosferici, deși avem opt stații de măsurare a calității aerului, dar nici una nu oferă date concludente la momentul acesta. Aceste stații, atunci cînd funcționau, chiar și cu date lipsă de peste 25%, arătau că poluarea cu particule în suspensie (PM 10 și PM 2,5) în oraș este una generalizată, cu depășiri în toate zonele, dar în special în centrul orașului. În studiul nostru din 2010, „Calitatea aerului în București", am arătat că au existat depășiri de PM 10 de pînă la cinci ori peste limită pentru sănătatea umană și că efectele asupra acesteia sînt cuantificabile și în cazuri de boli cronice, și în bani, și recomandam niște măsuri ce ar putea fi luate cu ușurință de către autorități. De exemplu, statistic, în studiul menționat mai sus a reieșit că, în perioada de șase ani avută în vedere, moartea a peste 200 de bebeluși și a 800 de adulți poate fi pusă pe seama poluării cu PM 10 (un amestec de particule poluante în suspensie, perceput ca praf). Pe lîngă decese sînt numeroase boli pulmonare puse pe seama poluării cu particule în suspensie. Ei bine, din 2010 stațiile de monitorizare nu funcționează, așa că în prezent nici studii nu prea mai putem face.

Personal, nu cred că se poate vorbi despre o viață de calitate în București, traficul este infernal, zgomotul la fel, nu există acces la apă potabilă în parcuri și pe străzi, trotuarele sînt înghițite de parcări, persoanele vulnerabile sau cu dizabilități nu sînt deservite în nici un fel de oraș, transportul în comun este execrabil.

Cît de receptive sînt autoritățile noastre la problematica legată de mediu?

Sîntem într-o noapte a minții în momentul acesta, deși știm cît de gravă este situația, nu reușim să înțelegem cu toții, ca o comunitate, că dacă nu schimbăm ceva lucrurile vor fi din ce în ce mai grave. Acum autoritățile bucureștene descriu planuri integrate de gestionare a calității aerului, care de fapt există aprobate la nivelul PMB din 2009, fără ca vreo măsură să fi fost implementată, deși primăria pretinde că are un interes major în acest sens acum, după declanșarea procedurii de *infringement* de către Comisia Europeană. Sînt foarte rezervată, căci văd o incompetență gravă în înțelegerea problemei și o lipsă totală de responsabilitate. Unul dintre cele mai recente momente de șoc a fost cînd Primăria București a anunțat achiziționarea a 400 de autobuze, într-un efort de extindere a transportului în comun și de a decongestiona traficul în București. Numai că acele autobuze funcționează cu diesel, produs ce deja este cunoscut ca foarte nociv pentru sănătatea umană, fiind asociat cu apariția cancerului la nivel pulmonar. Asta în condițiile în care există pe piață autobuze electrice, foarte performante și nepoluante. Aș mai menționa două exemple de măsuri contrariante pe tema poluării, anume eliminarea taxei de poluare pentru autovehicule și subvenționarea din Fondul pentru Mediu a Programului „Rabla", program ce și-a făcut de mult efectele inițial așteptate și care acum nu face decît să susțină industria auto din banii ce ar trebui direcționați spre niște programe reale de îmbunătățire a calității mediului din orașe.

Apropo de responsabilitatea noastră, cu ce ar trebui să începem dacă ar fi să ne preocupăm mai tare de mediu și calitatea vieții în orașe? Ce putem face ca persoane private?

Responsabilitatea noastră principală e să votăm, apoi să urmărim ce se întîmplă în comunitatea noastră, să intervenim atunci cînd ceva nu e în regulă sau să cerem ceva ce credem că ar aduce beneficii comunității. Apoi, ca gesturi individuale, putem separa deșeurile menajere umede de fracțiile uscate și să începem să lăsăm deșeurile reciclabile separat, lîngă ghenă, dacă nu avem deja stabilit un sistem de colectare selectivă. Să vorbim cu vecinii să facă la fel și să căutăm soluții pentru ca acele deșeuri să fie ridicate separat. Să lăsăm mașinile acasă ori de cîte ori este posibil, fiindcă este nociv și pentru noi, și pentru cei din jur să inhalăm noxe două-trei ore pe zi. Să ieșim în parcuri și să ne educăm copiii cît mai mult în natură, să ținem la sănătatea noastră fizică și psihică. Să ne implicăm în campanii, să inițiem sau să-i sprijinim pe alții care o fac. Dau cîteva idei ce pot fi adoptate de oricine, în orice cartier al unui oraș: sistem de colectare selectivă a deșeurilor, piste pentru biciclete, țîșnitori cu apă potabilă în locuri populate și în parcuri, evenimente în aer liber de promovare a calității aerului, campanii pentru închiderea gropilor de gunoi neconforme, campanii pentru limitarea zgomotului, campanii pentru eliberarea trotuarelor de mașini.

METABOLISM SOCIAL/ SOCIOECONOMIC – *schimburile de energie și materiale care au loc între societate și natură. Acest gen de interacțiune este analizat din perspectivă ecologică.*

***Oana Neneciu** este director executiv la Centrul pentru Politici Durabile Ecopolis, www.ecopolis.ro.*

pagină realizată de Adina POPESCU

Ana-Maria CAIA

Aer de Tokyo

Mi-e pur și simplu frică, pe măsură ce ne desprindem, pe șosea, de peisajele montane, lăsînd în urmă conul perfect al vulcanului Fuji, izvoarele termale și satele de călugări budiști ascunse printre păduri seculare. Sînt de zece zile în Japonia și urmează să intrăm în Tokyo, monstrul urban cu 37 de milioane de locuitori în zona metropolitană, gigantul de asfalt și lumină fluorescentă, pîlpîind toată noaptea în reclamele care-l îmbracă din cap pînă în picioare. Ultima oară am fost la Tokyo în 2006 și-mi aduc încă bine aminte cum am rămas captivă într-un taxi cu mileuri în interior și șofer cu mănuși albe, într-un trafic năucitor, care transforma cel mai rapid oraș al lumii într-un univers nemișcat, într-o carcasă de piatră pentru oameni și mașinile lor. Acum doi ani, la Istanbul, o metropolă de doar 15 milioane de locuitori, am petrecut trei ore încercînd să ies din ea. Acum un an, la Bangkok, la doar 9 milioane de locuitori, mi-am povestit viața într-un taxi, între Silom și China Town, preț de vreo cinci kilometri.

Autocarul menține viteza constantă chiar dacă sîntem deja în oraș, pe o șosea suspendată, printre zgîrie-nori. Clădirile sînt dense, dar traficul e atît de blînd că ai crede că Tokyo e depopulat. Nu se schimbă nimic nici pe bulevarde, nici măcar pe străduțele pe care intrăm ca să ajungem la hotel. Nu-i sărbătoare, nu-i concediu, nu-i week-end și nici măcar nu e noaptea tîrziu. E doar planificare urbană.

Japonezii au o relație specială cu mașinile. Dacă le cumpără, înseamnă că au neapărată nevoie de ele. Dacă au nevoie de ele, atunci cumpără, în mare, mărci japoneze și automobile de dimensiuni mici. Rătăcite, pe străzi, mai vezi cîte o limuzină vintage americană sau vreun Mercedes baban, dar la volan e fie cîte un solist de J-pop căruia faima i-a furat mințile, fie vreun Yakuza pentru care lipsa de bun-simț e chiar ultima problemă în viață. În orașele mari, nevoia de mașină tinde spre 0. Rețelele de metrou și de tren acoperă fiecare palmă de spațiu, iar gările sînt orașe subterane și supraterane unde găsești tot ce vrei, de la saloane de coafură pînă la cluburi de jazz. Mersul pe jos e o religie, iar costurile parcării, pe an, pornesc de la 1500 de euro în zonele sărace și ajung pînă la zeci de mii în centru.

În 2017, Tokyo a fost declarat cel mai verde oraș din zona Asia-Pacific, cu un plan ambițios, ca pînă în 2020 să scadă cu încă 25% rata emisiilor în zona metropolitană. De altfel, „după blocurile gri", la Tokyo întotdeauna e un parc: gigantic, cu copaci milenari, mic și cochet, după tipicul grădinilor japoneze, un scuar cu copaci și iarbă după nici un tipic. Spațiul verde se vede și din satelit, se laudă tokyoții și am de ce să-i cred pe cuvînt. Noile clădiri au grădini pe acoperișuri, grădini pe terase, iar administrația orașului are un departament serios care se ocupă de ofensiva vegetalului în jungla de beton. Zeci de asociații de cetățeni se implică în planurile primăriei, care vrea, în următorii ani, 500.000 de copaci plantați în Tokyo și crearea unei zone de pădure urbană. Sigur, pentru noi, în orășelul nostru european, toate astea sună amețitor, dar pentru japonezi, natura e sacră și parte din civilizație. Există texte de acum o mie de ani care explicau detaliat cum trebuie să fie îngrijite grădinile, care erau, dincolo de o plăcere personală, o datorie socială. O grădină frumoasă bucura și ochiul oaspetelui și îi influența starea, nu numai pe cel al gazdei.

© wikimedia commons

În metropolele asiatice ale zilelor noastre se vorbește despre aerpocalipsă, un termen care desemnează, după cum ne putem imagina, dispariția lor prin lipsa aerului. China a decis în 2017 să interzică în anumite zone încălzirea cu cărbune și lemn, făcînd, cu prețul frigului, un aer mai bun de respirat, măcar pe termen scurt. De altfel, turiștii care au ajuns în Beijing sau Hanoi sau chiar Bangkok au experimentat, probabil, senzația de sufocare și de arsură în nări, dată de amestecul de praf și noxe din aer, senzație pe care localnicii o potolesc purtînd niște măști caraghioase pe față, cu ursuleți și floricele, care-i fac să semene cu niște jefuitori de bănci hippioți. Tokyo e departe de asta, deși proporțiile și densitatea populației l-ar predispunde spre o poluare a aerului agresivă. Casele se încălzesc cu electricitate (și cu moderație – japonezii stau bine în case la 18-19 grade) și tehnologiile eco încep să devină normă pentru construcțiile noi.

Viitorul nu e lăsat la voia întîmplării, prezentul e respectat și trecutul servește drept lecție. Nici măcar nu-i vorba de vreo mare filozofie.

În caz că citește *Dilema veche* cineva din Primăria Capitalei, obiectivele de mediu din Tokyo sînt publicate într-un document în limba engleză, pe site-ul primăriei din Tokyo. Simplitatea și eficiența lor vă pot inspira ca să mai avem și noi ce respira.

În 2017, Tokyo a fost declarat cel mai verde oraș din zona Asia-Pacific.

***Ana-Maria Caia** este jurnalistă și scriitoare.*

Orașele cu cel mai bun transport în comun

1. Hong Kong
2. Zürich
3. Paris
4. Seul
5. Praga
6. Viena
7. Londra
8. Singapore
9. Stockholm
10. Frankfurt.

Caracteristicile luate în considerare: intervalul orar de acces, prezența Wi-Fi-ului, accesibilitatea pentru persoanele cu dizabilități, emisiile de gaze de seră, prețul unui bilet, timpul de călătorie și altele.

Sursa: Arcadis/Lonely Planet

Poluanții din aer

Dioxidul de sulf (SO_2) – provine din centrale termoelectrice și procese industriale, provoacă dificultăți respiratorii. La expunerea pe perioade extinse apar infecții.

Oxizii de azot (NO, NO_2) – provin din traficul rutier și industrie și au un grad crescut de toxicitate. La concentrații ridicate pot fi fatali, iar la concentrații reduse afectează plămînii (emfizem).

Monoxidul de carbon (CO) – provine din arderea combustibililor fosili, producția de oțel sau procesele de rafinare. Este letal în concentrații mari și afectează sistemul respirator și cel cardiovascular în proporții mai reduse.

Particulele în suspensie (PM 10 și PM 2,5) – microparticule cu diferite surse de proveniență. Sub dimensiunea de 10 microni, pătrund în sistemul respirator și inflamează alveolele pulmonare, mai ales la persoanele suferinde de diferite afecțiuni respiratorii.

Benzen (C_6H_6) – provine mai ales din traficul rutier. Este o substanță cancerigenă, care produce efecte asupra sistemului nervos central.

Plumb (Pb), Cadmiu (Cd), Arsen (As), Nichel (Ni) etc. – provin din diferite activități umane. Ajung în atmosferă sub formă de particule și provoacă efecte toxice, atât de scurtă, cât și de lungă durată.

Hidrocarburile aromatice polinucleare (HAP) – compuși benzenici care rezultă mai ales din combustia motoarelor diesel. Sînt cancerigene.

Sursa: Calitateaer.ro

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Și iar a venit Bac-ul

Și iar ne minunăm de subiectele date. În fiecare an, în preajma examenelor pe care le au de dat elevii, se scriu zeci de articole despre scopul învățămîntului, despre nivelul de cunoștințe necesar absolvirii fiecărei etape școlare, despre legătura strînsă care ar trebui să fie între școală și viața din timpul și de după ea, despre programe încărcate și inutile, despre modelele de educație străine la care ar fi bine să reflectăm etc. Degeaba: în fiecare an dăm peste aceeași imagine falsă, ruptă de realitate, a chipului de absolvent propus de școala românească.

Să contemplăm subiectele de la limba și literatura română de anul acesta: pentru ambele profiluri, cel tehnologic și cel umanist, primele două subiecte sînt identice. Primul are ca punct de pornire un fragment din *Memoriile* lui Mircea Eliade, respectiv amintirile din primele zile petrecute de scriitor în India. Prima cerință este: „Indică sensul secvenței *fericirea mea n-a mai cunoscut margini*". Cîte sensuri ar putea avea această afirmație? În cîte feluri ai putea interpreta citatul de mai sus? De cîtă finețe hermeneutică ai nevoie ca să înțelegi cînd cineva scrie negru pe alb că este fericit fără margini? Dar absurdul nu se oprește aici: în baremul de evaluare și notare, autorii subiectelor precizează care este răspunsul corect: se acordă 4 puncte pentru „indicarea sensului secvenței date, de exemplu, «secvența indică sentimentul de împlinire/mulțumire deplină pe care îl simte autorul»". Asta pentru cazul în care vreun profesor corector mai sărăcuț la minte ar fi putut interpreta mărturisirea cu pricina ca pe un semn de senilitate sau de depresie. A doua cerință, pornind de la același text, este aceea ca liceanul să spună la ce etaj se află camera autorului. Fragmentul prezentat începe exact cu această informație: „Odaia mea se afla chiar la intrare. (...) La parter se mai aflau..." O astfel de cerință este absolut inutilă: în cazul fericit în care elevul ar răspunde corect la această întrebare, nu ne alegem cu altă informație despre nivelul lui de cunoștințe, decît cu aceea că a citit și a înțeles o afirmație banală. Dacă răspunde greșit, profesorii care l-au trecut clasa din primară în gimnaziu ar trebui dați afară din învățămînt.

Dacă vrei să înțelegi mai bine India, e de preferat să mergi în vacanțe la Buzău?

Al doilea subiect: „Redactează un text de minimum 150 de cuvinte în care să argumentezi dacă înțelegerea unui mediu cultural este sau nu facilitată de contactul direct cu acesta..." Eu zic că facilitează, dar mai știi, acum încep să am dubii... Întrebarea este, deci: dacă vrei să înțelegi mai bine India, e de preferat să mergi în vacanțe la Buzău și să te uiți la documentare despre India sau să mergi chiar în India? Grea dilemă...

Următoarea cerință are ca punct de pornire un fragment din piesa *Jocul de-a vacanța* a lui Mihail Sebastian. Absolvenții de liceu trebuie să „prezinte, în minimum 50 de cuvinte, rolul notațiilor autorului". Adică de ce spune Sebastian că personajele se privesc îndelung, că el o mîngîie pe ea pe obraz, că el este îngrijorat etc. Fără să pricep prea bine cum anume ar fi relevant pentru nivelul de cunoștințe al unui elev un eventual răspuns corect la acest subiect, citesc indicațiile din baremul de evaluare: „prezentare adecvată și nuanțată, prin raportare la fragmentul dat – 6 puncte, prezentare ezitantă, prin raportare la fragmentul dat – 3 puncte, simpla precizare a rolului notațiilor autorului – 1 punct". Eu, una, nu aș lua decît o jumătate de punct, fiindcă n-aș consuma mai mult de douăzeci de cuvinte ca să spun că rolul notațiilor lui Sebastian este acela de a le da indicații actorilor despre felul în care să joace secvența și despre emoțiile personajelor. Dar, mă rog, nu sînt așa de cultivată precum un elev de clasa a XII-a. Mă tot întreb, însă, cum arată o „prezentare ezitantă". Cum o măsori, mai exact?

La ultimul subiect, în sfîrșit, se face diferența între profilul tehnologic și cel umanist: elevilor de la tehnologic li se cere să analizeze, la alegere, poezia lui Bacovia sau a lui Blaga, pe cînd celor de la profilul umanist, poezia lui Arghezi sau a lui Nichita Stănescu. Poate pentru că poezia „Plumb" are mai curînd de-a face cu științele exacte, pe cînd „Psalmii" sînt mai de suflet, mai aproape de umanioare, cine poate ști care o fi fost rostul acestei „discriminări"?!

Una peste alta, subiecte fără noimă. Din care nu ne alegem cu nimic, nici noi, adulții, nici ei, elevii. Cu lucrările lor în față, bune sau rele, nu le vom cunoaște mai bine chipurile, cunoștințele, îndemînările, preocupările. Iar ei nu vor ști încotro s-o ia, nici cît știau înainte...

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Strălucirea și teroarea vacanțelor

De-a lungul timpului, am cunoscut tot soiul de oameni care pur și simplu nu aveau chef să plece în vacanță. Printre ei se număra și tatăl meu – de asta, în majoritatea vacanțelor copilăriei mele, am fost fără el. Pur și simplu avea destule de făcut acasă și nu avea chef de interacțiunea plăcută, dar formală, cu diverși posibili interlocutori.

Nici bunicii mei nu aveau cultul vacanțelor. Cu excepția celor de întoarcere în locul natal, undeva pe lîngă Cîmpulung Muscel, de unde erau. Oamenii migrați de la țară la oraș aveau nevoie de contactul ăsta cu locurile natale, cu adevărata lor indentitate, pînă la urmă, din cînd în cînd. De fapt, cu o anumită periodicitate. Bunica mea era cea care mergea cît de des putea la rudele ei din Valea Mare. Cumva, acolo se reîncărca. Nu se adaptase cu totul vieții de București, mai ales casnică fiind – deci ruptă de palpitantul aventurilor exterioare. Pentru ea, valorile își aveau încă locul la Valea Mare.

Bunicul meu era mereu la lucru. Nici nu avea cum să nu fie, ca unic întreținător al familiei. Și cînd nu era la muncă, era la război. Nu alesese el așa, așa l-au dus vremurile. Nu avea destul timp să stea cu familia lui, deși o întreținea. Dar și pentru el vacanțele însemnau tot întoarcerea în locul de unde provenea, doar că pentru un timp mai scurt. Totul mai pe repede-înainte. Înțeleg că bunicul meu a avut, oricum, o slujbă în care trebuia să călătorească mult, așa încît ideea de a călători de plăcere se fisîise, oricum. Din cîte îmi amintesc eu, bunicul și bunica au avut doar două vacanțe remarcabile împreună care să nu fi fost pe lîngă Cîmpulung Muscel: una la Sibiu și una la Cap Aurora. Una dintre ele a fost atunci cînd bunicul a cîștigat la Loto. Țin minte și acum cărțile poștale hiper-entuziaste (cît de entuziast puteai fi în două-trei rînduri) pe care bunica mea mi le-a trimis din cele două locuri.

Mama mea, în schimb, era o fană necondiționată a vacanțelor. De fapt, cumva, ea trăia o ordine inversă a lucrurilor. Vacanțele erau *mainstream*-ul, și lumea cealaltă, a locurilor de muncă și a comunismului, era o chestiune adiacentă. Poate era o tehnică de supraviețuire și de evaziune într-o lume cu susul în jos, în care vizuina de iepure era realitate, iar realitatea... Poate avea legătură și cu meseria ei și a tatălui meu: făceau filme documentare. Pentru asta, trebuiau să meargă adesea pe teren. Și atunci vacanța devenea munca și munca – vacanță. De multe ori m-au luat și pe mine cu ei în călătoriile astea, care, de fiecare dată, mi s-au părut fascinante (și mi-au creat un fel de ideal pentru viața mea de adult, ideal materializat parțial).

Numai că a venit un timp cînd tatăl meu care, probabil, deja se îmbolnăvise, nu mai mergea atîta pe teren. Mama a rămas singura responsabilă cu vacanțele, cele de lucru picînd. Și am intrat într-o lume fascinant-îngrozitoare, a vacanțelor fermecătoare, pe undeva, dar mai ales disciplinate. Prea disciplinate. Erau niște vacanțe cu un soi de program de lucru, în care totul se făcea rațional, cu ore fixe și cu beneficii certe. Se mînca sănătos – cît de sănătos se putea pe vremea aia. Se făcea plajă rațional. Se făceau plimbări seara, pe dig, pentru aerosoli. Se mergea la bazin, pentru că înotul e sănătos.

Înotul era și plăcut. De fapt, multe din cele mai sus menționate erau și plăcute. Sau, „performate" cu oameni cu care te înțelegeai și care aveau umor și imaginație, puteau deveni plăcute. Doar ideea de program în sine și cu orice preț era enervantă.

Efectul acestui exces de zel al mamei asupra mea a fost o reticență la orice fel de program fix. Puteam lucra în valuri, în ultimul moment, dar constrîngerea la orice fel de program îmi repugna și-mi repugnă și azi. Evident, calamitate absolută în viața reală, cînd mai orice fel de slujbă se bazează pe un program fix.

Și totuși, am reușit să găsesc niscaiva meserii și locuri de muncă în care se poate face o medie între un oarecare program și libertatea de mișcare. Nu mi-a fost ușor să mă adaptez niciunde, prea bunele vacanțe, strălucirea și teroarea lor, m-au pierdut, întrucîtva.

După un timp, însă, odată cu trecerea anilor, am reușit să ajung la un soi de echilibru. Disciplina din vacanțele fermecător-teroriste am învățat să o aplic vieții de zi cu zi. Obiceiurile rigide de acolo au devenit rutină și, astfel, s-a conturat un mod de existență între muncă și vacanță. Sau, mai bine zis, în care cele două se contopesc, într-un concept timid de dezvoltare personală/personalizată în care trăiești tot timpul, concomitent, și în vacanță, și muncind. Muncești pentru diverse *deadline*-uri, dar și pentru evoluția și desăvîrșirea ta. Oricît de pompos ar suna, e, de fapt, mai simplu.

În timp ce munca-vacanță îți devine program de viață, îți mai poți permite, din cînd în cînd, și cîte-o altfel de vacanță: una cu evaziuni în locuri noi, în care explorezi non-stop. Sau o alta, despre care vorbea cîndva un prieten, și mai ușor – aparent – de îndeplinit: cea de evadare în propria imaginație.

„Da, avem nevoie de un muzeu al fotografiei“

– interviu cu Magda RADU, curatoare –

Multă vreme, artistul fotograf Mihai Oroveanu a strîns o colecție impresionantă de imagini și negative fotografice în perspectiva înființării unei instituții dedicate studiului imaginii. Mihai Oroveanu s-a stins înainte să reușească să pună bazele acestei instituții. Dar arhiva lui fotografică există. Și în jurul ei s-ar putea construi proiecte de cercetare în mai multe arii culturale. Echipa Salonului de Proiecte și-a propus să cerceteze și să digitalizeze arhiva Mihai Oroveanu. Curatoarea ***Magda Radu*** *este una dintre inițiatoarele acestui demers.*

Ce este arhiva lui Mihai Oroveanu, cum îi evaluați conținutul?

Poate că termenul de arhivă e utilizat oarecum impropriu, căci, în accepțiunea clasică, arhiva presupune o ordonare și o inventariere riguroasă a tuturor elementelor care o compun. În cazul de față avem de a face cu o colecție foarte vastă și variată de imagini fotografice pe tot felul de suporturi: negative pe film, pe sticlă, dagherotipuri, fotografii, precum și albume fotografice colecționate de Mihai Oroveanu. Această colecție are trăsăturile unei arhive, pentru că Oroveanu însuși a avut inițiativa să grupeze imaginile pe diverse categorii care reflectă, de pildă, organizarea socială, politică, economică a României sau să distribuie materialul vizual conform unor criterii antropologice: femei, bărbați, familii, evenimente de tot felul etc. E o importantă muncă de sistematizare începută chiar de colecționar. Dar acest impuls de ordonare nu se extinde la întreg corpusul de elemente care compun arhiva. Cunoștințele lui Mihai Oroveanu cu privire la fenomenul fotografic și la conținutul fotografiilor nu s-au transferat în totalitate în acest demers, multe din informațiile deținute de el fiind din păcate irecuperabile.

Ce se știe și ce nu se știe despre aceste fotografii și negative?

Uneori există indicii care îi identifică pe autorii fotografiilor, însă în foarte multe cazuri această informație lipsește. Vom încerca, acolo unde va fi posibil, să adunăm cît mai multe date relevante despre fotografii. Însă există suficiente situații în care ne e dificil să oferim estimări pentru datarea mai exactă a unor fotografii. Întreaga arhivă acoperă un interval care pornește din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, perioadă ce marchează începuturile fotografiei, și acoperă aproape întreg secolul XX, incluzînd decadele epocii socialiste și avansînd către perioada mai recentă. Sună copleșitor, dar e un soi de istorie a României moderne în imagini. Sînt multe episoade din această istorie foarte bine înregistrate în cadrul arhivei. Dar nu doar istoria, ci și evoluția mediului fotografic poate fi urmărită aici. Cred că mai ales această dimensiune se va dovedi extrem de interesantă.

© arhiva lui Mihai Oroveanu

Mihai Oroveanu a fost fotograf, teoretician al artei foto, fondator al Muzeului Național de Artă Contemporană – un om cu multe preocupări. Ce se știe despre intențiile sale atunci cînd a început să colecționeze imagini și să-și dezvolte colecția?

Demersurile lui au pornit dintr-o mare pasiune pentru fotografie. Treptat, acumulînd tot mai multe imagini, el și-a dat seama cît de necesar ar fi un muzeu al fotografiei. Și-a dorit să fondeze o astfel de instituție la Anexa MNAC – un spațiu care astăzi nu mai e deschis publicului. Acest lucru nu s-a putut întîmpla la momentul respectiv, iar astăzi lucrurile par încă și mai complicate. Însă, da, avem nevoie de un muzeu al fotografiei.

Dar, ca să ne întoarcem la modul în care Mihai Oroveanu însuși și-a organizat colecția, pot să vă spun că el a construit o bază de studiu care ne permite să îi înțelegem intențiile, iar procesul de ordonare inițiat de el va fi continuat în demersurile noastre.

Chiar așa, unde mai există fonduri fotografice valoroase și bine arhivate?

E greu de făcut o evaluare, dar, cu siguranță, Muzeul Național al Țăranului Român are în posesie o colecție vastă, la fel și Muzeul de Istorie a Municipiului București sau Biblioteca Academiei Române. Muzeul Național de Artă Contemporană deține, de asemenea, o colecție importantă de fotografie. Și mai sînt și mulți colecționari privați care strîng fonduri fotografice care le cad în mînă mai mult sau mai puțin întîmplător. Cred că interesul pentru fotografie va deveni tot mai mare, iar acest lucru se produce pe fundalul răspîndirii la scară largă a imaginii digitale, căreia îi lipsește însă surplusul dat de materialitatea, de misterul și „corporalitatea“ fotografiei analogice.

Ce face valoroasă această arhivă de fotografii și negative fotografice a lui Mihai Oroveanu?

Sîntem de-abia la începutul procesului de evaluare a colecției. Există destule imagini pe care Mihai Oroveanu le-a oferit spre publicare în contextul a numeroase proiecte editoriale legate de istoria Bucureștiului ori de cele două războaie mondiale. Aici se vede o însemnătate a fotografiei înțeleasă ca document istoric – și nu sînt puține imagini de acest fel în cadrul arhivei. Dincolo de asta, există numeroase exemple de ceea ce am putea numi fotografie vernaculară – fotografii anonime, dar care nu sînt cu nimic mai puțin interesante cînd vine vorba, spre exemplu, de sondarea unei problematici legate de evoluția socială sau antropologică etc.

În ce stare sînt aceste fotografii și negative?

Amprenta lui Mihai Oroveanu e de neocolit, iar personalitatea lui a modelat în mod decisiv compoziția arhivei.

În general, ele sînt într-o stare acceptabilă. Dar diversele suporturi fotografice sînt și foarte fragile. Se impune, deci, necesitatea adoptării unor măsuri speciale de păstrare a negativelor, a plăcilor de sticlă, a dagherotipurilor. Mai ales în cazul acestora e indispensabilă „îngrijirea“ lor specializată. Pentru supraviețuirea lor pe termen lung ar fi necesară depozitarea lor în condiții adecvate de temperatură și umiditate. Și, nu în ultimul rînd, e bineînțeles crucială operațiunea de digitalizare a arhivei, fiind vorba de un demers care asigură nu doar prezervarea imaginilor, ci și diseminarea lor publică.

Care sînt urgențele, care sînt prioritățile?

Prioritatea constă deocamdată în procesul de digitalizare. Sigur că ceea ce putem noi să facem acum e destul de puțin față de cantitatea copleșitoare de sarcini care ni se deschid în față. Sîntem un colectiv mic. Eu, alături de colegii mei de la Salonul de Proiecte, Alexandra Croitoru și Ștefan Sava, formăm echipa de bază. Îi sîntem extrem de recunoscători doamnei Anca Oroveanu, care ne oferă în permanență îndrumare și sprijin. Programul pe care l-am demarat în jurul arhivei, finanțat de Administrația Fondului Cultural Național, se întinde pe un an și jumătate. Nu se poate construi foarte mult în acest interval de timp, dar sperăm ca inițiativa noastră să continue și după ce se încheie calendarul acestui program multianual. Ne-am dori ca în timp să creăm un site cît mai cuprinzător, iar în perspectivă am dori să producem și cataloage sau cărți.

Prin forța împrejurărilor, prin felul în care sîntem determinați să funcționăm la Salonul de Proiecte, trebuie să organizăm evenimente de diverse tipuri. Am invitat, de pildă, specialiști în științe politice, sociologie, antropologie să aleagă cîte un subiect reprezentat în cadrul arhivei pe care să îl cerceteze, urmînd apoi să prezinte public rezultatele acestor cercetări. Dar intenționăm să lucrăm și cu creatori din zona artei contemporane, iar pentru ei finalitatea constă în conceperea unor expoziții. Astfel de demersuri sînt menite să repoziționeze arhiva într-o zonă a culturii vii, contemporane. Și pentru că discursul în jurul imaginii ne preocupă foarte mult, în toamna aceasta vom organiza la Colegiul „Noua Europă“ din București un simpozion internațional dedicat metodelor actuale de studiu al arhivelor fotografice.

Fiecare artist are o amprentă inconfundabilă, își transferă, cumva, o parte din personalitate asupra operei sale, în ansamblu. În ce măsură colecționarul Mihai Oroveanu și-a transferat personalitatea asupra acestei colecții?

Îmi e greu să vorbesc despre asta, pentru că l-am cunoscut pe Mihai Oroveanu. Știu cît de mult îi plăcea să se piardă în această colecție de fotografii, să le privească, să le sorteze, să poarte conversații despre ele. Amprenta lui Mihai Oroveanu e de neocolit, iar personalitatea lui a modelat în mod decisiv compoziția arhivei și va modela în continuare acțiunile noastre.

a consemnat Matei MARTIN

„Istoria Zuleihăi este despre emanciparea femeilor“

– interviu cu scriitoarea Guzel IAHINA –

De origine tătară, scriitoarea ***Guzel Iahina*** *(n. 1977) a absolvit Facultatea de Limbi Străine a Institutului Pedagogic de Stat din Kazan, iar din 1999 locuiește la Moscova, unde a urmat cursurile Școlii de Cinematografie, secția scenaristică. Inspirată din relatările bunicii sale, o învățătoare tătară care a petrecut șaisprezece ani într-o colonie de muncă din Siberia, romanul* Zuleiha deschide ochii *a primit mai multe premii prestigioase și a fost tradus în limba română de Luana Schidu la Editura Humanitas Fiction.*

© D. Anghelescu / vertizontal.ro

Există o întreagă literatură a deportării și a Gulagului în Rusia. Ce v-ați dorit să aduceți nou scriind această carte?

Într-adevăr, în Uniunea Sovietică și în Rusia există o bogată tradiție de literatură despre Gulag și unii critici chiar consideră că *Zuleiha deschide ochii* face parte din acest tip de literatură. Însă, atunci cînd scriam romanul, eu nu aveam un scop ambițios de a adăuga ceva la ce a fost spus de scriitorii clasici, de Soljenițîn, de Șalamov, de Evghenia Ginsburg. Nu, mai degrabă voiam să spun o poveste care mă afecta și mă emoționa pe mine foarte puternic și era o istorie inspirată din destinul bunicii mele, pentru că sursa principală de emoție și de inspirație pentru acest roman a fost destinul ei. Așa că voiam pur și simplu să spun această poveste, s-o descopăr și eu și, de asemenea, s-o inventez. Voiam ca, pornind de la această biografie, să creez un mit, mitul femeii care, dintr-odată, primește o a doua viață și-și trăiește această a doua viață complet diferită de prima. Nu îndrăzneam să mă gîndesc că continui tradiția romanului de lagăr, ci, din contra, mi-am interzis să citesc orice literatură pe acest subiect, pentru că înțelegeam că influența acestei literaturi e, oricum, deja foarte puternică asupra mea și, dacă aș fi recitit Șalamov sau Soljenițîn, cu siguranță această influență ar fi fost și mai puternică. Am vrut să evit asta și, de aceea, pe tot parcursul scrierii am citit doar chestii documentare, non-ficțiune, și mă uitam la filme. Dar nu am recitit clasicii literaturii de Gulag.

Care a fost cea mai grea parte a documentării și a scrisului?

Privirea de ansamblu mi-a dat-o literatura științifică: am citit teze de doctorat, cărți și cercetări dedicate deportării chiaburilor, lagărelor de muncă care s-au fondat în anii '30 ai secolului trecut în Uniunea Sovietică. Privirea dinăuntru mi-au dat-o memoriile acelor oameni care au fost deportați și care, ulterior, și-au scris amintirile despre acea epocă. Tot aici, la acest capitol, aș trece și amintirile bunicii mele, care nu a scris nimic, dar mi-a povestit despre anii exilului siberian și, de aceea, a fost o încercare pentru mine să fac legătura emoțională cu aceste amintiri. O altă sursă importantă au fost filmele despre colectivizare, despre asuprirea chiaburilor și despre înființarea colhozurilor, filme documentare filmate chiar atunci în anii '30 ai secolului trecut. Erau filmele lui Eisenstein, ale lui Dovjenko, regizori sovietici importanți, și aceste filme îți permiteau să vezi, pe lîngă actori, fețe autentice de țărani și, așa, puteai să încerci să-i înțelegi mai bine.

În ciuda ororilor deportării și ale condițiilor de trai, există un minunat mesaj optimist în cartea dvs. referitor la legăturile dintre oameni, la umanitatea care rezidă în noi. Este acest optimism un crez de viață?

Pentru mine era foarte important să-mi păstrez atitudinea sufletească pe care o păstrase bunica mea față de experiențele din deportare. Ea a povestit despre cei 16 ani petrecuți în Siberia, pe de o parte cu groază, desigur, pentru că au fost multe lucruri terifiante, îngrozitoare, au murit foarte mulți oameni, și pe drum, și în timp ce construiau acolo sătucul lor în taiga. Dar, în același timp, în amintirile ei apărea acest motiv al căldurii, pentru că acolo, în taiga, încercuiți fiind de pădurea de nepătruns, oamenii erau nevoiți să stea aproape, să se sprijine unul pe celălalt și, în final, acest spirit al înfrățirii, această căldură, se percepea foarte clar în povestirile bunicii. Așa că mi-am formulat un obiectiv creativ, și anume să scriu despre o temă dificilă, dar fără să o fac apăsătoare. Mi-am dorit astfel să atrag cititorul după mine, ca el să poată să pășească peste partea apăsătoare a evenimentelor și să simtă eroul din punct de vedere emoțional și să simtă, mai ales, acest sentiment de căldură sufletească.

Se poate vorbi despre o transformare și o naștere a feminității în această lume nouă? O naștere care nu era posibilă în lumea veche?

Putem să vorbim despre o emancipare a femeii care s-a petrecut în Uniunea Sovietică. Și ăsta a fost, într-adevăr, un proces puternic și extrem de rapid, pentru că femeile sovietice au primit dreptul la vot, și toate celelalte drepturi egale cu ale bărbaților, în anul 1917; după Noua Zeelandă și Suedia, URSS au fost a treia țară care a acordat aceste drepturi. Zuleiha face parte dintre aceste femei și faptul că ea, dintr-o stare subalternă, de sclav, se transfomă într-o femeie puternică și independentă corespunde adevărului istoric. Istoria Zuleihăi este despre emanciparea femeilor, dar, în același timp, și despre nașterea principiului feminin în interiorul omului. Pentru că, la începutul poveștii, Zuleiha îndeplinește toate rolurile feminine, fără să fie totuși, cumva, o femeie. Ea nu știe ce e dragostea bărbatului, nu știe ce e dragostea copilului, iar, la final, cînd preia asupra sa funcțiile bărbatului, mergînd să vîneze în taiga, cîștigîndu-și existența, luînd decizii independente, dacă să rămînă cu un bărbat sau nu, la sfîrșit, deci, în ea se naște și trăiește o adevărată femeie.

Ignatov, celălalt mare personaj al romanului, este diferit de profilul obișnuit al conducătorului de lagăr comunist, el își pune probleme de responsabilitate și moralitate. Ce mai înseamnă responsabilitatea și moralitatea în această lume nouă, comunistă?

La întrebarea ce sînt moralitatea și responsabilitatea în noua lume, fiecare răspundea în modul propriu. Pentru că exista un răspuns dictat de ideologie și un răspuns personal. Și, foarte adesea, răspunsul ideologic nu corespundea cu răspunsul individual. Și asta se și întîmplă cu Ignatov, în cele din urmă. Ignatov, desigur, pentru mine, este al doilea personaj principal, la egalitate cu Zuleiha. El întruchipează relația conflictuală dintre victime și călăi. Pentru că, inițial, el consideră că este de cealaltă parte a baricadei față de cei pe care-i duce în Siberia, de partea călăilor. Dar, pe măsură ce avansăm în povestire, Ignatov începe cu atît mai mult să se îndoiască de acest lucru. Și, în cele din urmă, își dă seama că sînt cu toții de aceeași parte a baricadei. Într-o parte este el, împreună cu toți acești țărani deschiaburiți și, de cealaltă parte, de fapt, este doar moartea. Aș vrea să arăt că această graniță între călăi și victime adesea era transparentă, poroasă, și cei care erau călăi, adesea deveneau victime, iar cei care erau victime, uneori fugeau în tabăra călăilor. Ivan Ignatov este rupt între două idei, între două răspunsuri: un răspuns uman și unul ideologic. Pe de o parte, el trebuie să-i păzească pe cei pe care-i duce în Siberia, trebuie chiar să-i omoare, dacă se gîndesc să evadeze, dar, în același timp, este nevoit să le dea de mîncare, să le găsească hrană, medicamente, să le asigure un adăpost. Într-un anumit sens, el devine un părinte pentru ei. Și tocmai asta îl ajută, în cele din urmă, să aleagă partea sa umană, făcînd alegerea finală.

Mi s-a părut că e vorba despre două feluri de supraviețuire în roman: una este lupta pentru supraviețuirea fizică, pentru hrană, adăpost, medicamente, și cealaltă este supraviețuirea spirituală, prin artă. Poate fi văzută arta ca o cale de supraviețuire, de evadare?

Perfect adevărat. Și, în legătură cu supraviețuirea spirituală, rolul principal în roman este jucat de acel grup de intelectuali din Leningrad, așa-zisele „resturi leningrădene“, un grup de oameni de care nimeni n-are nevoie, niște resturi, pentru că sînt lipiți la trenul lui Ignatov într-una dintre stații. Și tocmai acești oameni, ridicoli, absurzi, slabi, prost îmbrăcați, se dovedesc a fi mai puternici decît mulți țărani, ai fi zis adaptați și puternici, reușind în cele din urmă să se dovedească puternici sufletește și să rămînă în viață. Aici mi-am permis să mă folosesc de autoritatea auctorială și să-i las în viață fiindcă, pentru mine, asta a fost important și din punct de vedere simbolic. Desigur, în viață, probabil, lucrurile s-ar fi petrecut mult mai tragic și, în realitate, cel mai probabil, acești oameni ar fi murit în Siberia. Dar, pentru mine, faptul că ei au rămas în viață este foarte important, pentru că forța spiritului adesea se dovedește a fi mai puternică decît forța trupească. În ceea ce privește posibilitatea artei de a fi o cale de supraviețuire, creația pictorului leningrădean care pictează în clubul local ceva care seamănă cu o Capelă Sixtină reprezintă pentru mine un fel de teritoriu al libertății. Este un spațiu unde au acces doar cei care sînt liberi, care pot crea, și asta este cea mai bună metodă de supraviețuire, de a te păstra pe tine însuți.

Deși roman de debut, Zuleiha deschide ochii *a avut un mare succes la apariție, fiind lăudat de Ulițkaia și Vodolazkin. Dar se spune că nu primul roman e cel mai greu de scris, ci al doilea. Cît este de greu să scrii după un asemenea succes?*

Mulțumesc pentru această întrebare! *(Rîde)* Este foarte greu să scrii, într-adevăr, după un asemenea roman, este incredibil de greu! Și acum vorbesc cu atîta ușurință despre asta pentru că am terminat de scris al doilea roman. [A apărut, în luna mai, în librăriile rusești – n.r.] Dar istoria scrierii acestui roman a fost una foarte dificilă. Pe de o parte, fenomenul celui de-al doilea roman este o treaptă cu care mulți scriitori se luptă. Pe de altă parte, este și o responsabilitate față de cititorii cărora le-a plăcut primul roman. Și e vorba și de un nivel de așteptare care se creează după primul roman. Toate astea au făcut să-mi fie greu să scriu și, în plus, mai greu a fost și faptul că primul roman mă ținea prinsă și forța lui de atracție era atît de mare încît toate tentativele mele ulterioare de a scrie ceva păreau niște repetiții ale poveștii Zuleihăi. Am avut nevoie de foarte mult timp ca să ies din sfera de atracție a primului roman. Și sper că am reușit pentru că îmi dădeam seama foarte clar că-mi propuneam să scriu un cu totul alt text. Romanul se numește *Copiii Volgăi* și spune, de asemenea, o poveste umană pe fondul unor evenimente istorice extrem de grave. Este povestea unui neamț rus, un educator de la țară care predă limba și literatura germană, și care trăiește în Republica Nemților de pe Volga – pentru că pe rîul Volga a existat multă vreme o republică autonomă în care locuiau nemți –, iar romanul are ca subiect chiar istoria acestei republici sovietice, împletită foarte strîns cu o istorie umană.

(versiunea integrală a interviului poate fi citită pe www.dilemaveche.ro.)

a consemnat Laura CÂLȚEA

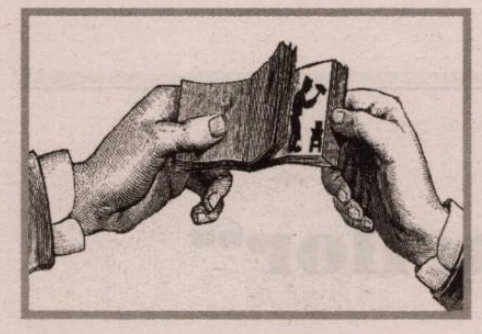

Marius CHIVU

feedbook

Crocodilul pederast

● **Tennessee Williams, *Memoriile unui bătrîn crocodil*, traducere de Antoaneta Ralian, Editura ART, 2018.**

Tennessee Williams (1911-1983), celebrul dramaturg american, laureat de două ori cu Premiul Pulitzer, și-a publicat memoriile dezmățate cu cîțiva ani înaintea de moartea sa accidentală, la 71 de ani, cînd s-a înecat cu căpăcelul unui flacon de medicamente. Amestecul acesta de glorios și scandalos, de șocant și de mundan, de spectaculos și ridicol se regăsește, de altfel, pe fiecare pagină a memoriilor sale, printre cele mai distractive pe care le-ați putea citi vreodată, mai ales acum, cînd vara e pe sfîrșite.

Scriitorul, care altfel s-a bucurat de un succes nebun, pe măsura talentului său prolific, mărturisește că și-a scris memoriile pur și simplu pentru bani și că, fiind un tip onest, a încercat să-și distreze cititorii povestind cu umor tot felul de indiscreții, mai ales despre viața sa sexuală, destul de promiscuă, implicînd tot felul de marinari, soldați și vagabonzi *(vezi și fragmentul de mai jos,* cel mai hetero și mai „cuminte", care deschide seria multelor aventuri și scene sexuale gay rememorate cu mult umor). Cu toate astea, Tennessee Williams nu e cîtuși de puțin respingător și are într-adevăr un umor ce îmblînzește orice confesiune, oricît ar fi de „tare". De altfel, ironia și autoironia însoțesc toate istoriile sale picante, spuse cu incredibilă naturalețe, fără să lase senzația că face exhibiționism de dragul epatării burghezilor. Mărturisește despre sine că este „un clovn, un comediant" și, într-adevăr, face figura unui *entertainer* înnăscut, care nu are nimic de ascuns și care nu regretă nimic.

Personalitate deopotrivă exuberantă și autodistructivă, nu se menajează, viața lui este suficient de scandaloasă și plină de excese pentru a nu putea să fie cosmetizată oricum, de aceea se livrează pe sine ca pe un personaj complex și atractiv tocmai prin sinceritatea, naturalețea și slăbiciunile sale: homosexual declarat și mîndru de sexualitatea sa, alcoolic și dependent de amfetamine și de barbiturice, depresiv și paranoic, destul de nesigur pe talentul său, dar obsedat de propria operă. Căci, tonic în sinceritatea lui chiar și cînd abordează lucruri triste sau grave, Tennessee Williams vorbește deschis despre absolut toate problemele pe care le-a avut în viață: despre alcoolul, calmantele și drogurile (de regulă, luate împreună), despre bolile, insomniile și crizele sau instabilitățile sale psihice, despre relația foarte apropiată cu sora sa bolnavă psihic (la un moment dat lobotomizată), pe care a adorat-o și de care a avut grijă pînă la final (aceasta fiind, de altfel, cea mai emoționantă parte din memorii, oricum nu singura) sau despre dragostea pentru Frankie Merlo (cea mai lungă și serioasă relație a sa, care a durat paisprezece ani) după moartea căruia a căzut în depresie.

Tennessee Williams joacă mult cartea modestiei (primul lui job a fost de jumulitor de pene la o crescătorie de porumbei) și se prezintă ca un scriitor dedicat, care muncește enorm și, prin urmare, își contabilizează atent eșecurile și se arată mereu afectat de critică. Se considera „un simplu dactilograf constrîns de împrejurări", iar uneori își afirmă răspicat îndoielile: „Nu am senzația că aș fi un scriitor împlinit". Idolii lui erau D.H. Lawrence și, firește, Cehov, era îndrăgostit de teatru, despre care spune că i-a salvat viața la propriu, dar că nu a scris cu adevărat decît cîteva piese bune. Mereu în preajma celebrităților, dintre care mulți îi devin și prieteni (Capote, Hemingway, Faulkner, Gore Vidal, Sartre, Carston McCullers, Mishima, Jackson Pollock, Marlon Brando, Greta Garbo, Bette Davis, Elia Kazan, Vivian Leigh, Anna Magnani, Elizabeth Taylor, Visconti ș.a.m.d.), nu pare să facă prea mult caz de celebritate sau de bani, și nici nu e răutăcios cu ceilalți, lucru destul de rar în astfel de cărți de memorii scrise de celebrități, unde, de obicei, antipatiile personale scapă filtrelor.

Memoriile lui Tennessee Williams (traduse acum ceva vreme de regretata Antoaneta Ralian, cu destulă reținere pe ici, pe colo) sînt poveștile de viață ale unui om extrem de liber și generos, dar fundamental singur, surprinzător de credincios pentru un libertin vicios („Nu m-am îndoit niciodată de existența lui Dumnezeu și nu am ezitat să mă rog în genunchi"), un luptător cu simțul umorului (negru), modest, dar ambițios și cu o impresionantă credință în scris, prezentă de altfel la mai toți marii scriitori din generația sa. În rest, „cîte fleacuri inundă hîrtia cînd încerci să-ți povestești viața", exclamă la un moment dat Tennessee Williams, acest adorabil crocodil de vodevil.

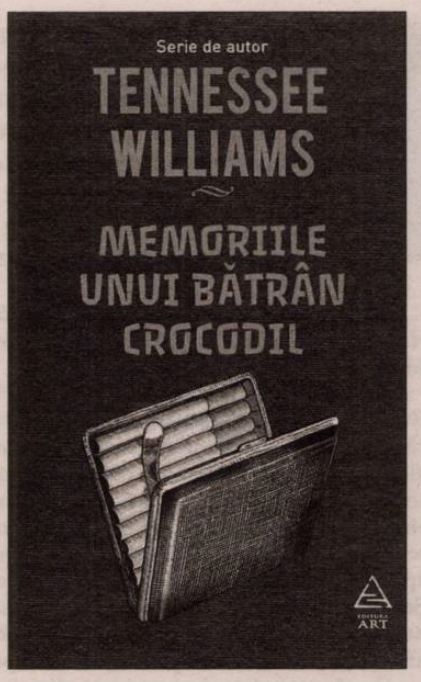

aproape de carte

Tennessee WILLIAMS

Memoriile unui bătrîn crocodil

(fragment)

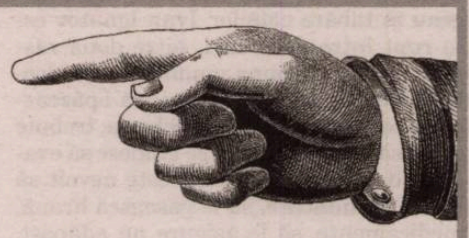

Prima și ultima mea aventură sexuală cu o femeie s-a întîmplat cînd mi-am reluat studiile universitare, la Facultatea de Teatru a Universității din Iowa, în toamna lui 1937. Fata nu era numai o nimfomană autentică, ci și alcoolică, și s-a dat la mine din senin, m-a asaltat ca un mardeiaș de bandă. Faptul că o piesă de-a mea era jucată la St. Louis mi-a creat în acea toamnă o aură la Iowa. Bănuiesc că asta-i rațiunea pentru care Sally m-a găsit interesant, deși nu eram deloc un tinerel urît. Aveam o statură zveltă, de înotător, și cataracta din ochiul meu stîng încă nu apăruse. Sally avea un profil de etruscă, adică fruntea și nasul alcătuiau o linie dreaptă, gura îi era cărnoasă și senzuală, iar respirația îi mirosea plăcut a bere și tutun. Avea un corp colosal, în special sînii, care erau cei mai proeminenți din campus.

Într-o seară a împrumutat apartamentul unei prietene cu scopul precis de a mă seduce. Îmi aduc aminte de cîntecele vechi care izbucneau din aparatul de radio: „Kiss Me Again", „Embreaceable You", „Oh, Promise Me", și așa mai departe, de parcă le-am fi comandat noi, și curînd ne-am pomenit goi pe canapea, iar eu nu reușeam să am o erecție, sub nici un chip, și, deodată, mi s-a făcut greață de la băutură, de la încordarea nervoasă și de la situația atît de jenantă. Am fugit la baie și am vomitat, apoi am revenit cu un prosop înfășurat în jurul șoldurilor, umil ca un cîine bătut, din pricina eșuării testului meu de virilitate. „Tom, ai atins cea mai profundă din corzile mele sensibile, coarda maternă", mi-a spus Sally.

În seara următoare am condus-o acasă, la clădirea cu camere de închiriat în care locuia. Sally purta niște pantaloni de schi cărămizii și un pulovăr alb din care țîșneau țîțele ei mari. A stins lumina în sufrageria casei și m-a împins pe canapea. Dezmierdările ei au fost încununate de un succes sălbatic. Și-a deschis fermoarul pantalonilor de schi și am regulat-o fără măcar să-mi scot paltonul de pe mine. Am fost întrerupți de vreo două ori de întoarcerea altor chiriași, dar nimeni nu se sinchisea, pentru că era o casă dezmățată. Chiriașii urcau pe dată scările, iar noi ne întorceam la înflăcărata spargere a statutului meu virginal.

Mergea ca uns. Sally schimba întruna pozițiile, s-a urcat peste mine și a călărit pe membrul meu ca pe un cal de lemn în acompaniamentul gemetelor înăbușite. Nu eram îndrăgostit de Sally, dar mă simțeam foarte impresionat de mine însumi. M-am întors acasă mult după miezul nopții. M-am dus direct la toaleta de la ATO. Un frate urina și el acolo, și i-am spus: „Am regulat o fată în noaptea asta." „Da, și cum a fost?", m-a întrebat el. „O, ca și cum aș fi regulat Canalul de Suez", am rînjit și m-am simțit bărbat în toată firea.

Publicitate

Ediția de colecție „Adevărul" se distribuie numai la punctele de presă

adevărul oferă cititorilor săi marți, 28 august 2018 EDIȚIE DE COLECȚIE

VEȘTI DE PE FRONT

Cronica zbuciumată a intrării României în Primul Război Mondial

Anul al XXIX-lea No, 106135
5 Bani Exemplarul
Luni 26 Septembrie 1916
Adevĕrul
Apare zilnic cu ultimele ştiri telegrafice şi telefonice dela corespondenţii săi
Atacuri la vest de Braşov
Priveliști de pe front
Acțiunea militară romînă
Discuțiunile din presa franceză
Contra ofensive bulgară
Cum sînt reparate trupele bulgare
Kaizerul și Turcuzala
Scopul ofensivei germano-bulgară

ziarul „Adevărul" din 26 septembrie 1916 reprodus integral Se distribuie numai cu adevărul

PREȚ SPECIAL ziar + ediție de colecție: 3,49 lei

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Paharul din ce în ce mai gol

● Kingsley Amis, *Bătrînii ticăloși*, Editura ALL, traducere de Andreea Șeler, 2018.

Cînd, în 1986, *Bătrînii ticăloși* (va trebui să numesc splendidul roman al lui Kingsley Amis *The Old Devils* cu acest titlu nefericit tradus în limba română) cîștiga Booker Prize, autorul lui era deja văzut ca un romancier „retras", care dăduse de mult tot ce avea mai bun. Așa că, dacă talia autorului cîștigător nu a fost o surpriză, revenirea lui pe prima scenă a literelor britanice a constituit una cu siguranță.

Nu există pagină
în care să nu apară un pahar de băutură.

Kingsley Amis, un scriitor care ilustrează perfect tradiția comediei literare britanice de tipul Henry Fielding sau Tobias Smollet, este una dintre cele mai interesante figuri ale secolului trecut în literatura engleză. Prozator satiric de o cruzime inegalabilă, poet, profesor, tatăl unui alt mare romancier și, poate nu în ultimul rînd, cel mai bun prieten al lui Philip Larkin (epistolele celor doi sînt o bijuterie de umor și de tandrețe reținută), a dat lovitura foarte devreme, chiar la debutul din 1954, cu *Jim cel norocos,* un roman de satiră universitară care i-a adus celebritatea și bani suficienți cît să se poată dedica exclusiv scrisului (o perioadă splendid evocată de Martin Amis în volumul lui autobiografic, *Experience).* Au urmat nu mai puțin de 24 de romane, patru antologii de proză scurtă și foarte multe volume de non-ficțiune. Din toată această operă, în limba română nu s-a mai tradus decît *Jim cel norocos,* cu un succes de public și de critică pe care numai un popor lipsit de simțul umorului i l-ar fi putut asigura.

Spre deosebire de alte romane în care Amis prinde în turbionul satiric o comunitate, o familie, o situație și le stoarce fără milă, pînă nu mai rămîne nimic în urmă, *Bătrînii ticăloși* aduce cu sine un plus de tandrețe pentru personajele pe care în același timp le trece prin malaxor. Fie că e vorba despre autocompătimire, fie că e vorba despre o recunoaștere tîrzie a valorii umane, romanul din 1986 este poate cel mai „dulce" dintre toate cele 25 semnate de Amis. Pe scurt, într-un orășel nenumit din sudul Țării Galilor, cîteva cupluri aflate la granița dintre pensionare și adevărata bătrînețe, cînd descoperi că după micul dejun vine imediat seara, își petrec zilele dezgropînd vechi animozități, bîrfindu-se între ei, reîndrăgostindu-se de soțiile amicilor cu care beau încontinuu în pub, în timp ce soțiile respective fac cam același lucru, numai că prin bucătăriile proprii. Există însă un anumit echilibru în viețile astea fragile, un echilibru în care bărbatul îmbătrînit începe ușor-ușor să devină o victimă (alcoolic, bolnav, mai atent la propriul aparat excretor decît la vreme, tipicar) a soției mult mai agile și cu certitudinea unei vieți mai lungi. De unde și teroarea pe care bătrînii ticăloși o resimt în fața soțiilor, tensiunea de nesuportat în care-și trăiesc ultimele zile. În fine, echilibru…

Lucrurile se agită odată cu revenirea în Țara Galilor a familiei Weaver, compusă dintr-un bard de mîna a doua, Alun Weaver (Alun fiind o schimonosire galeză a lui Allan, adevăratul său prenume), care și-a construit o carieră de succes ca om de televiziune în Londra, călărind umbra legendarului poet Brydan (o caricaturizare deloc cosmetizată a lui Dylan Thomas), pe care susținea că-l cunoscuse, dar și forînd mina nostalgiilor și a duioșiei kitsch la adresa tradiției autentice galeze. Soția lui, Rhiannon, este, ca în orice cuplu rezistent, opusul său, adică o femeie încă excepțional de frumoasă, cu un caracter plin de noblețe, care fusese iubită de toți ticăloșii noștri bătrîni în perioada studenției și imediat după. Venirea lor deșteaptă în micuța comunitate două sentimente dintre cele mai trainice: invidia (bărbaților față de succesul lui Alun și a femeilor față de frumusețea persistentă a lui Rhiannon) și ura (generalizată). La toate astea contribuie și fervoarea sexuală a bardului Alun, care reușește în cîteva luni să se culce cam cu toate soțiile prietenilor lui. Un alt cal de bătaie al lui Amis este schimbarea peisajului galez în plin thatcherism, țărmul găurit de mine părăsite, pub-urile care se aliniază la trend-ul londonez, totul trecut prin filtrul melancolic al privirii acestor sexagenari care-și trăiseră cei mai buni ani imediat după război.

Dacă Amis era cunoscut pentru misoginismul lui atroce, pentru antisemitism și ironiile sale macho, ceea ce a surprins la publicarea acestui roman a fost tocmai îmblînzirea tonului (ceea ce nu înseamnă că avem de-a face aici cu vreo abordare corectă politic a vreunui aspect al vieții „galeze" din anii '80), o nostalgie tandră și evident autentică a vîrstei aflate chiar la limita dintre maturitate și bătrînețe. Frica de boală și de moarte îi face pe toți acești „ticăloși" să bea și

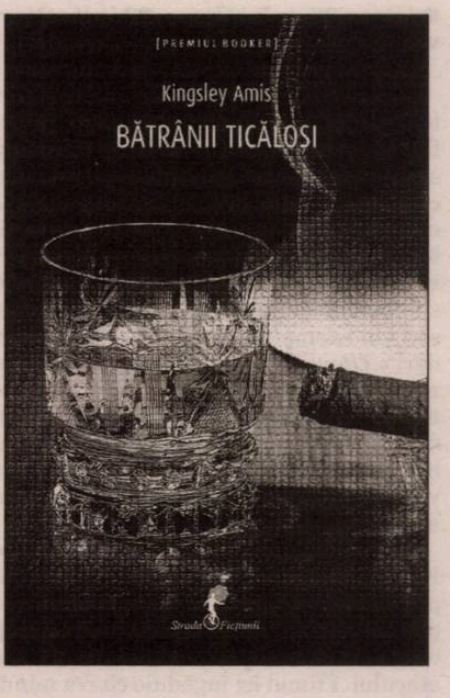

să fumeze ca niște diavoli: se bea în cartea asta cam de zece ori mai mult decît în cea mai alcoolizată povestire de Hemingway. De fapt, nu există pagină în care să nu apară un pahar de băutură. Cam cum zicea un personaj de-al lui Amis-fiul: cînd nu spun că mi-am turnat o băutură, trebuie să presupuneți că am în mînă un pahar plin.

P.S. Traducerea semnată de Andreea Șeler e departe de a fi ideală.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

Alcor C. CRIȘAN

Țara te vrea plecat definitiv

Mă gîndesc în ultimul timp din ce în ce mai des la cartea lui Emil Cioran intitulată *Pe culmile disperării.* O să vedeți, poate, de ce.

Ca simple detalii biografice, izbucnirea Revoluției de la București m-a prins, pe 21 decembrie 1989, în clădirea Universității din București de pe strada Edgar Quinet, unde eram în plin examen la estetică în momentul în care afară a început să se tragă cu mitraliera. Clădirea fusese încuiată, ni s-a spus, pentru binele nostru. Am reușit cumva să evadăm.

Cîteva luni mai tîrziu, pe 13 iunie 1990, am fost prins de minerii chemați de conducerea așa-zis democratică pentru a planta panseluțe în centrul orașului. Am reușit cumva să supraviețuiesc. Cîteva zile mai tîrziu am plecat cu o bursă la Universitatea din Oslo. Toți cei din Norvegia mi-au spus că trebuie să fiu nebun să vreau să mă mai întorc în România. Și totuși m-am întors.

Zilele premergătoare mineriadei din 1991 m-au prins cu o altă bursă, de data asta la Universitatea din Edinburgh. Toată lumea mi-a spus că sînt nebun să mă mai întorc în România. Și, evident, m-am întors din nou.

Întîmplător, am absolvit Facultatea de Limbi și Literaturi Străine ca șef de promoție, cu media generală 10, iar

la lucrarea de licență am obținut 10 cu distincție. Simple amănunte biografice.

Am fost crescut de un tată ateu, precum și de o bunică și de o străbunică de religie greco-catolică, dar nu habotnice. Am respectat mai mult intuitiv cele zece porunci. Nu am fost niciodată bun la lingușirea șefilor, așa încît nu am avut succes la nici un loc de muncă stabil, nici din România și nici din străinătate.

M-am lansat cu mai mult succes pe piața privată, ca specialist independent în limbi străine și comunicare, mai ales după o a doua bursă la Universitatea din Oslo. Revenit în România, am început să lucrez ocazional pentru instituțiile europene în pregătirea aderării României. Am fost suficient de naiv să cred că va fi soluția ideală pentru toate problemele țării. Vedem în prezent cît de mult m-am înșelat.

După mai bine de zexce ani petrecuți la Bruxelles, Strasbourg și Luxembourg, așteptam cu interes ziua de 1 ianuarie 2019, în care România ar urma să preia președinția Consiliului Uniunii Europene. Ziua de 10 august 2018 m-a prins, absolut întîmplător, la București. Senzația de *déjà-vu* a fost copleșitoare. Coșmarul continuă.

Autoritățile la putere par să vrea să facă totul pentru a-și da foc la valiză. Își ridică – era să zic „poalele", dar o să-l citez pe un actual demnitar, așa încît o spun – „tricoaiele" în cap… Discursul public cvasi-generalizat împotriva românilor plecați la muncă în străinătate e mai mult decît dureros. E absolut insultător. Concluzia mi se pare perfect limpede. Țara nu te (mai) vrea prost, cum suna un cîntec la modă acum cîțiva ani. Nu. Țara te vrea plecat definitiv.

Punct.

Bruxelles, 15 august 2018

Victor MOROZOV

dilematograf

La fața locului

● ***Utøya 22. juli / Utoya: 22 iulie* (Norvegia, 2018), de Erik Poppe.**

Cînd vine vorba despre tratarea unor teme istorice, există filme care își iau suficient recul față de propriul subiect și aleg să își dezvăluie materialul de lucru cumpătat, fără accente *melo* și aproape cu mefiență. Dar, mai ales în epoca digitalului, există tot mai multe filme care mizează pe concepte precum imersiunea spectatorului în poveste, pe imediatețe și șoc. Un exemplu canonic al acestei abordări e *Utøya 22. Juli / Utoya: 22 iulie,* al norvegianului Erik Poppe, care se înhamă la actul deloc ușor al rememorării – și mai ales recreării – masacrului înfăptuit de extremistul de dreapta Anders Breivik pe 22 iulie 2011, în urma căruia au murit 69 de persoane.

Camera o urmărește literalmente pe Kaja (Andrea Berntzen), tînără participantă într-o tabără de vară organizată pe insula Utøya, aproape de Oslo, în timp ce se zbate să scape cu viață din teroarea atacului. Filmul își îngăduie cîteva minute de expozițiune care conturează atmosfera apăsătoare a unei adunări tinerești într-un camping, peste care plutește ca un nor vestea unui atac cu bombă derulat în aceeași zi, dar mai devreme, în capitala Oslo (pus la cale tot de Breivik și soldat cu opt morți). Scenariul aruncă astfel cîteva lumini pe mediul aparent relaxat în care se învîrte Kaja (iar detalii precum o bluză aruncată pe iarbă sau un tip care caută o priză pentru telefon contează enorm pentru a da măsura locului), dar nu uită să îi prezinte pe participanți (jucați de actori neprofesioniști) ca pe niște adulți responsabili în devenire, care comentează cu teamă și exaltare evenimentele zilei.

Aș zice că partea de început a filmului e și cea mai „plină", fiindcă aici Poppe se joacă nu numai cu o narațiune foarte eficace, care speculează tensiunea generată de faptul că spectatorul, spre deosebire de tinerii de acolo, *știe* ce urmează, ci și cu alte posibilități: de pildă, primele cadre ale filmului sînt separate de rest și reprezintă în fapt înregistrări de arhivă ale atacului cu bombă derulat mai devreme în Oslo. Mai mult, prima oară cînd luăm contact cu Kaja, ea ni se adresează direct, spunînd că nu vom înțelege niciodată. Sînt singurele rupturi din dispozitivul altminteri clasic al filmului, care se construiește în rest printr-un plan-secvență lung de peste 80 de minute, al cărui rol este să surprindă zbaterea frenetică a Kajei – și în special groaza care o acompaniază – ca într-un reportaj nebunesc de la fața locului.

Sigur, un film care se ocupă cu acest eveniment este ușor de marketat și greu de văzut. Ușor, pentru că reușita sa poate fi justificată atît simbolic (un film necesar în calea uitării), cît și estetic (un film minuțios coregrafiat, care presupune o coordonare precisă între actori, cameraman etc.). Toate astea sînt adevărate, dar, strict cinematografic vorbind, *Utoya* se află într-o zonă ceva mai gri: poate că în 2002, cînd filmul dintr-un singur plan al lui Aleksandr Sokurov *Arca rusă* făcea furori, acest dispozitiv avea de ce să pară revoluționar. Însă astfel de tentative formale s-au multiplicat de-atunci, iar în comparație cu *Utøya*, un film precum *Victoria* (2015, r. Sebastian Schipper) are mai multe de oferit vizual, e mai labirintic și mai solicitant atît pentru atenția spectatorului, cît și pentru fizicul echipei. Asta nu înseamnă că performanța tehnică a artizanilor din *Utøya*, și poate mai ales a actriței Andrea Berntzen, care trebuie să țipe, să fugă, să se tîrască, tăvălească ș.a., n-ar fi un remarcabil tur de forță – ci doar că, strict ca *plot*, filmul devine cam repetitiv după o vreme. S-a vorbit și de manipulare în legătură cu asta, căci narațiunea destul de spartană (dar realistă) a filmului e presărată cu o seamă de repere *mainstream* prea facile, care îi ciobesc credibilitatea: o tînără își dă ultima suflare în brațele Kajei, care mai tîrziu, într-un moment de respiro, spune clișeistic că își dorește să devină politician și să schimbe lumea (cu toate că mie aspirația respectivă îmi pare plauzibilă în contextul unei tabere organizate de Partidul Laburist din Norvegia).

Însă mizanscena lui Poppe nu e chiar de lepădat: dincolo de articularea formală a filmului în sine, cineastul se arată cu deosebire de suplu cînd vine vorba de atacatorul înarmat, pe care nu-l zărim decît ca o umbră depărtată în vreo două momente ale filmului. E vorba nu doar despre o poziționare morală corectă față de povestea încă recentă, ci și despre un mod de a injecta teroare – fiindcă ploaia de gloanțe pare să vină din toate direcțiile, iar orice reper spațial e suspendat pe durata ei. De aceea am spus că filmul nu e chiar o experiență ușoară: Poppe mînuiește abil semnificația subiectului, fiindcă nimic nu e mai groaznic decît un grup de tineri confuzi și fără apărare, terorizați de nu se știe ce. Astea fiind zise, am fost uneori jenat de poziția deloc riguroasă a camerei de filmat, care uneori acționează ca participant la atacul insidios și se ghemuiește alături de tineri, alteori aruncă un ochi (deloc „realist") prin jur și astfel vede mai mult decît ar fi omenește posibil în condițiile date. Pe de altă parte, așa cum s-a tot vorbit, imediatețea nu echivalează automat cu realismul, și cred că filmul ar trece mai bine dacă promovarea i-ar accentua pur și simplu importanța simbolică și caracterul formal în loc de boarea fals-realistă pe care această alegere pare să o degaje.

Utøya: 22 iulie rulează în cinematografele românești începînd cu 17 august.

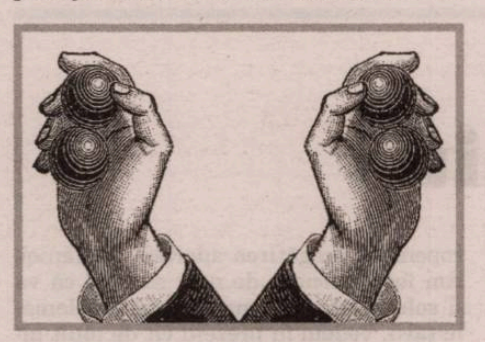

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Studiourile Mosfilm prezintă

● **Gleb Kolyadin, *Gleb Kolyadin*, Kscope, 2018.**

Distribuția geografică a artiștilor pe care i-am recenzat e cam părtinitoare cu simpatiile geopolitice ale momentului, însă muzică bună se face pe toată planeta. Recomandarea de astăzi este pianistul rus (mai rău, din Leningrad) pe nume Gleb Kolyadin, care s-ar putea să fie responsabil pentru albumul prog-rock al anului în curs. Asta într-o competiție acerbă, prima jumătate a lui 2018 fiind una dintre cele mai productive perioade ale genului din ultimii ani, cu multe albume care au făcut vîlvă: vezi proiectele The Sea Within (format din membri Flower King și Pain of Salvation), Kino (cu membri Arena, Porcupine Tree și Marillion), albumele noi Arena, Galahad sau Gazpacho.

Albumul lui Kolyadin se detașează nu atît prin exotism, cît prin modul în care s-au aliniat astrele pentru a face posibilă această colaborare internațională. Pianistul rus a fost introdus pe scena britanică de către producătorul lui Tori Amos, iar de acolo a fost luat în primire de apropiați ai lui Steven Wilson și de casa de discuri a acestuia, Kscope. Ajutat de basistul și de bateristul de la Porcupine Tree, a acumulat o oarecare reputație prin proiectul iamthemorning – un duet pian-voce inspirat de Tori Amos. Anul acesta, Gavin Harrison (Porcupine Tree) și Nick Beggs (basistul lui Steven Wilson) îl însoțesc pe pianist pe primul său album solo – predominant instrumental, ornamentat pe doar trei piese cu vocile lui Steve Hogarth (Marillion) și Mick Moss (Antimatter). Alte ornamente sînt clapele lui Jordan Rudess (Dream Theater) și numeroase contribuții jazzistice de saxofon ori clarinet ale lui Theo Travis (apropiat al lui Robert Fripp, mai nou și al lui Steven Wilson).

Kolyadin e un muzician de formație clasică puternic influențat de Stravinsky, însă albumul e gîndit din capul locului ca demonstrație a conceptului pianorock, într-o măsură mai mare decît ce a făcut Tori Amos în acest sens (direcția ei fiind preponderent ghidată de pop), ceva mai aproape de Tigran Hamasyan (însă nu foarte aproape, jazz-ul fiind doar ocazional exercitat aici). Evitînd să mai folosească vocea feminină (care a consacrat sus-pomenitul proiect iamthemorning), albumul e în cea mai mare parte o inundație de solo-uri de pian și melodii susținute de o secție ritmică rock. Piesele de conservator alternează cu melodii fredonabile și accesibile care ar putea fi inserate fără dificultăți în materiale Anathema sau Marillion. Fantomele lui Emerson și Wakeman sînt la fel de prezente ca ale lui Stravinsky și Esbjörn Svensson. Cei familiarizați cu albumele solo ale clăparilor din lumea prog-rock (genul e supraîncărcat de acrobați solo) vor descoperi un material care reușește să se distingă, să aibă propria viață, să nu fie decupat din excesul de piese nepublicate ale unui grup rock. Nu sînt multe albumele care să prezinte un pian atît de însuflețit precum cel care spune aici povești încropite între St. Petersburg și Londra.

Materialul a fost înregistrat în mare parte la studiourile Mosfilm, iar durerile facerii s-au bazat pe o campanie de *crowdfunding* online ce a adus doar jumătate din costurile producției, motiv pentru care apariția discului a fost multă vreme incertă. Prezentarea sa *live* e limitată la concerte de pian datorită dificultății de a aduna toți muzicienii în aceeași locație geografică, însă artistul a anunțat intenția de a formata unele concerte pentru o audiență rock. Mă folosesc de ocazie pentru a recomanda și proiectul de pop cameral menționat, acel iamthemorning – ceva mai activ *live* și cu șanse mai mari de a circula prin Europa.

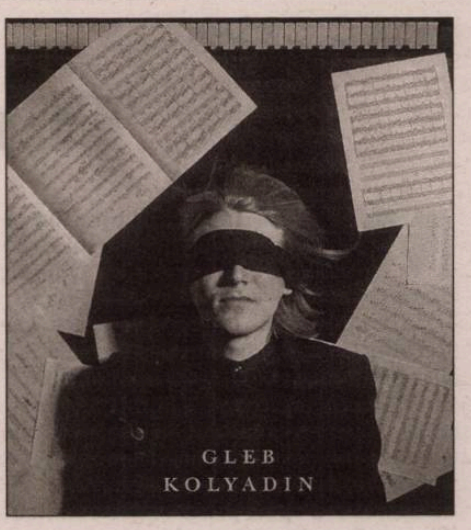

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

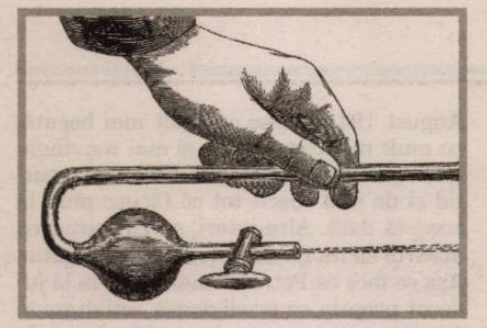

Oana STOICA

rosencrantz & co

Alexandru Dabija și contemporaneizarea clasicilor

● ***Fugarii.*** **Regia: Alexandru Dabija. Asistent regie: Diana Mititelu. Scenografia: Helmut Stürmer. Costume: Cezarina Iulia Popescu. Cu: Cezar Antal, Pavel Bartoș, Ioan Batinaș, Alina Berzunțeanu, Marius Damian, Dorina Lazăr, Ruxandra Maniu, Alexandru Papadopol, Mihai Smarandache. Teatrul Odeon.**

Preocupat de modul în care textele pot supraviețui timpului – basme, dramaturgie clasică și modernă –, regizorul Alexandru Dabija se află de ceva vreme într-o continuă recalibrare a literaturii. Ajustarea textelor în spectacolele sale vizează o schimbare de paradigmă, atît prin recitirea temelor astfel încît să devină contemporane (în *Viforul*, cu premieră la TNB în primăvara 2018, corupția și nevolnicia Puterii erau de o veritabilă actualitate), cît și prin înnoirea limbajului și a structurii dramaturgice (tot în *Viforul*, adăugarea unor inserturi din alte texte amplifica viziunea asupra epocii și transforma constructul dramaturgic, dintr-unul desuet, într-unul postmodern). Așa a făcut cu seria de spectacole Caragiale, autor pe care s-a încăpățînat să îl lectureze în afara codului deja instituit (în special de spectacolele lui Liviu Ciulei: o comedie sănătoasă, cu tușe de absurd și tragic). La Dabija, Caragiale este eminamente absurd și (cînd e cazul) profund tragic, fără ca asta să îi știrbească din umor. Cu *O noapte furtunoasă* de la Iași, regizorul făcea un studiu asupra uneia dintre trăsăturile (mult prea) vizibile ale românilor, mitocănia. La Teatrul de Comedie, în *O scrisoare pierdută,* arăta că sîntem mereu „turmentați" (noaptea minții, în sensul de confuzie, venea de la ciupercăria care producea iluzii politice). *Două loturi* de la TNB transforma farsa comică într-o poveste gotică despre destin, în care bîntuie nu doar personaje sinistre, ci și umorile personale precum rasismul antirom. Au fost interpretări inteligente care au ieșit din retorica festivistă generală ce a marcat producțiile teatrale în preajma anului Caragiale (2012). Din *Micul Prinț,* Dabija făcea la Teatrul de Comedie, cu ajutorul lui Mircea Cantor, o instalație performativă futuristă, mutîndu-l pe copilul cu părul bălai de pe planeta sa parțial idilică în deșertul vulcanilor noroioși. Micul Prinț e aici „un copil bătrîn", a cărui naivitate denotă înțelepciune, iar spectacolul miza pe traseul extincției pe care acesta este nevoit, ca noi toți, să îl parcurgă. Practic, Micul Prinț parcurge marea trecere. Și în *Păi... despre ce vorbim noi aici, domnule?,* adaptare după *Moromeții* la Teatrul Act, exista obsesia morții într-o deconstrucție a comicului: Moromete și Cocoșilă poartă discuțiile despre lume, viață, politică și pămînt nu în Poiana lui Iocan, ci în raiul lui Dumnezeu, morți fiind.

Servitoarea este varianta șmecheră și erotică a feminității.

Alexandru Dabija prelucrează textele singur sau cu ajutorul unor dramaturgi (în sensul occidental, de persoane care prelucrează un text pentru a servi unei anume viziuni regizorale) precum Maria Dinescu și Cătălin Ștefănescu, și însoțește, uneori, spectacolul de comentariile muzicale (cu rol de scenografie sonoră) ale Adei Milea. La Odeon, după un *Svejk* auster (vizual și dramaturgic), Dabija a creat în acest an *Fugarii*, un scenariu după mai multe povestiri cehoviene. Scheletul este constituit din nuvela *Povestea unui necunoscut,* pe care sînt altoite fragmente din alte texte într-un construct dramaturgic care explorează două mari teme: relația femei – bărbați (nesfîrșitele dezacorduri de viziune asupra iubirii, chinul casnic și transformarea femeilor în „teroriste de familie", pe care, de regulă, bărbații, acești Trigorini ținuți sub papuc, ajung să le distrugă) și cea dintre muritor și Dumnezeu (marcată prin penitența, doar vocală, a primului și prin tăcerea celui de-al doilea). O a treia temă, politică, apare prin două personaje-reflector (este dublat naratorul din nuvela centrală), ca reprezentați ai orbirii revoluționare. Scenariul rezultat atinge absurdul lui Daniil Harms (cu care regizorul s-a mai întîlnit în *Contra democrației* de Esteve Soler, text montat de două ori de Dabija, la Teatrul Național „Radu Stanca" din Sibiu și la Teatrul Odeon din București, și în care există o piesă scurtă, similară cu un text al lui Harms, în care personajele nu mai știu să numere), este aproape non-narativ (chiar și cînd există un fir narativ, acesta nu este jucat, ci povestit) și, cu toate acestea, profund cehovian. Căci Dabija reușește să extragă, din nou, un autor dintr-o formulă standardizată de interpretare. Personajele burgheze filozofează un pic, cum zice baronul Tuzenbach în *Trei surori,* adică mai tot timpul, fără să acționeze în vreun fel (patrulaterul Pavel Bartoș, Marius Damian, Alexandru Papadopol, Mihai Smarandache are o tușă dadaistă, mizează pe un negativism general, creează caractere anarhiste în expresie, dar inactive, fără forța distructiv-performativă a unui Cabaret Voltaire, căci personajele cehoviene sînt caracterizate de cuvinte mari și de acțiuni anemice și stereotipe). „Feciorii în casă" sînt oropsiți pe dinafară și spioni pe dinăuntru (Cezar Antal și Ioan Batinaș caricaturizează portretul idealistului politic, fanatic în sine, nu pentru o cauză rațional asumată). Servitoarea este varianta șmecheră și erotică a feminității (Ruxandra Maniu o construiește excelent într-o notă de burlesc), în timp ce amanta-stăpînă (Alina Berzunțeanu) reprezintă naivitatea exaltată, care poate deveni repede abuzivă (traseul ei este victimă-agresor-victimă). Un alt personaj, tatăl, figură misterioasă, inclusiv politic (Dorina Lazăr în travesti), are o apariție fantomatică precum Hamlet cel bătrîn și oarecum amenințătoare, ca statuia Comandorului. Vizual, prin glisarea unor tablouri, spațiul de joc își descoperă diferite sensuri, iar cîteva inserturi video cu imagini explicit erotice dau tușa finală a decadenței patetico-tragice de tip rusesc.

Fugarii este un spectacol complicat pentru că presupune o lectură analitică (mai mult sau mai puțin reușită) a unui text nedramatic, non-narativ, cu inflexiuni absurde, pentru care doar o mică parte din publicul actual deține cheile de citire. În ciuda dilemei privind reușita acestui spectacol, mi se pare admirabil demersul lui Dabija de reinterpretare și reperspectivare a textelor clasice, atît pentru revitalizarea acestora prin revizitare, cît și pentru a provoca ieșirea din confort, deopotrivă a artiștilor și spectatorilor.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Ruxandra MIHĂILĂ

23 August 1944

Lovitură de stat, lovitură de palat, insurecția antihitleristă și antiimperialistă, ieșire din război, insurecție armată, insurecția națională antifascistă armată inițiată, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, Ziua Eliberării noastre de sub jugul fascist, Eliberarea țării noastre de către Glorioasa Armată Sovietică – cam acestea erau definițiile sub care am învățat – atîta cît ni s-a predat în școală – despre ziua de 23 August 1944 (de precizat că totdeauna „școala părinților", derulată în paralel, acasă, corecta sau completa informația lacunară sau voit răuvoitoare privind istoria noastră mai îndepărtată, sau recentă, sau contemporană; cu aceleași beneficii învățămîntul sătesc model Gusti). Iar cine n-a beneficiat de nici o formă alternativă (în sensul de corectă) de educație a rămas cu lacune de gîndire transmise de la o generație la alta, și azi la vedere). Oricum, n-am auzit niciodată la școală, la ora de istorie, cuvîntul „Rege" decît afiliat la sintagme de tipul „moșierimea și burghezia" (cu conotație exclusiv negativă), „monarhia abolită", „regimul burghezo-moșieresc". După lecția deschisă trebuia să înțelegem că 23 August 1944 a însemnat o cotitură fundamentală în istoria neamului, o pagină nouă, cînd am întors armele împotriva Germaniei hitleriste și, alături de Armata Sovietică, sub conducerea Partidului Muncitoresc Român, am instaurat regimul de democrație populară în care rolul comuniștilor este esențial, luminos (căci de la Răsărit) și fără pată…

■ ***Înainte… și după…*** Pentru cei din generația mea, dar și cei cu vreo zece ani mai mari, ca și cei de după, 23 august 1944 a fost ziua care a tăiat timpul în două bucăți niciodată egale și totdeauna în flagrantă, dubioasă și condamnabilă opoziție. „Ocupația părinților înainte și după 23 august 1944 / Cu ce s-au ocupat părinții înainte și după 23 august 1944?"; „Ce politică au făcut părinții înainte și după 23 august 1944?"; „Averea părinților înainte și după 23 august 1944". Cam așa sunau. Erau rubrici obligatorii în orice biografie cerută la înscrierea la examen – liceu, școală profesională / liceu industrial, facultate etc. etc. Iar dacă le lăsai necompletate, erai eliminat din start, nu mai ajungeai să te înscrii la examen. Astfel, 23 august 1944 a fost pentru mine ziua de naștere a „omului nou". Una fuseseși pînă în această zi și cu totul altceva – net schimbat, net superior – trebuia să fi devenit după. Altminteri, erai exclus din școală, din facultate sau intrai direct la pușcărie, dacă aveai dosar (erai adică îndosariat), pe seama „neregulilor" alor tăi – erai vinovat că pînă mai ieri te mîndreai cu cea mai faină casă din sat, pe care bunicul tău o înălțase cu banii cîștigați la „faiăre", peste Ocean, „astăzi" acest lucru devenea o pată violentă în dosarul tău, de care trebuia să-ți pleci capul a rușine; apoi, n-ai știut, sau te faci că nu știi (las' că știm noi!) că părinții tăi au făcut politică „greșită" înainte de 23 august 1944 (numai politica partidului comunist era acceptată ca fiind cea corectă, niciodată alta). De aici s-a perpetuat teoria, din păcate și azi prezentă în mentalul colectiv de umilă sorginte și lipsă de educație, cum că nu e bine să faci politică, politica e o…, politica dăunează grav concepției marxist-leniniste despre lume și viață; nu, mai corect/cuminte e să stăm în banca noastră (cu fața la zid) și să-i lăsăm doar „pe ei" să se implice. Dezastrul cotidian e cel mai evident rezultat. *Remember:* eliminarea prin crimă a partidelor istorice de pe scena politică.

Iacob a li Lascu Stani (primul născut într-o familie de țărani, cu cinci copii, din satul Grid, județ Brașov) are interdicție de publicare după 23 august 1944, pe motiv că „înainte" își susținuse doctoratul în medicina muncii (neplagiat) în străinătate (Germania). S-a trezit îndosariat. Nu mai era „sănătos" la origine, traiectoria lui profesională începea să fie (a și fost de altfel) serios amendată.

Așadar, am început să ne pipăim, îngrijorați, de bube pe creștet, deveniserăm, peste noapte, o țară de buboși. Gîndul lăuntric era de fapt unealta perfidă care fora înlăuntrul sinelui de-acum alarmat de panică, îngrijorare, frică. Un zgomot surd întina, constant, limpezimea gîndului, îl bruia ca un ecou amenințător a cărui orbită sonoră n-o puteai nicicum anticipa. Și asta te înnebunea…

Surprinzător și în același timp contrariant pentru mine era faptul că această delimitare pe axa timpului – categorie pe care filozofii, prin mințile lor cele mai strălucite, au încercat zadarnic s-o contureze, să-i dea adică o întrupare – devenea deodată extrem de concretă, „palpabilă" chiar, și foarte precis delimitată. Pînă atunci și de atunci încoace… Nu mai era răgaz de evaluare, „perioadă de tranziție", de adaptare la o situație net schimbată – „nouă" adică. Nu, transarea timpului ca pe o bucată de materie inertă s-a făcut brusc, peste noapte… Așa, și nu altminteri… Un proces trasat cu rigla și compasul, în acord, sau după modelul impus de mai marii împărțitori de suflete și lumi, care au tăiat și și-au ales, după pofta inimii, bucata care le-a convenit. Cu barda. Și tot ei, după ce au tăiat, au aruncat bucățile din plămada îndelung dospită și mult rîvnită lătrătorilor hulpavi masticatori. Care au mușcat, și-au înfipt colții pînă în plăsele, iar sîngele curs li s-a închegat pe labe și pe bot și încă mustește sudoarea și miasma și chinurile hoitului.

* * *

„Educînd dragostea de patrie și sentimentul mîndriei față de poporul nostru, învățătorul trebuie să-i facă pe elevi deplin conștienți de deosebirea esențială dintre perioada de după 23 August 1944 a istoriei poporului nostru (regimul de democrație populară) și perioada dinainte de 23 August 1944." (Ministerul Învățămîntului Public, Institutul de Științe Pedagogice, „Programele școlii elementare clasele I-IV", București 1952); „În predarea capitolului «Țara noastră după 23 August 1944» se va arăta importanța covîrșitoare ce o are acest eveniment în viața poporului nostru, subliniindu-se lupta dusă de Partidul Comunist Român, înainte și după 23 August pentru crearea unei Românii democrate." (Ministerul Învățămîntului și Culturii, „Programa școlară pentru clasele I-IV", Litografia Învățămîntului, București, 1957)

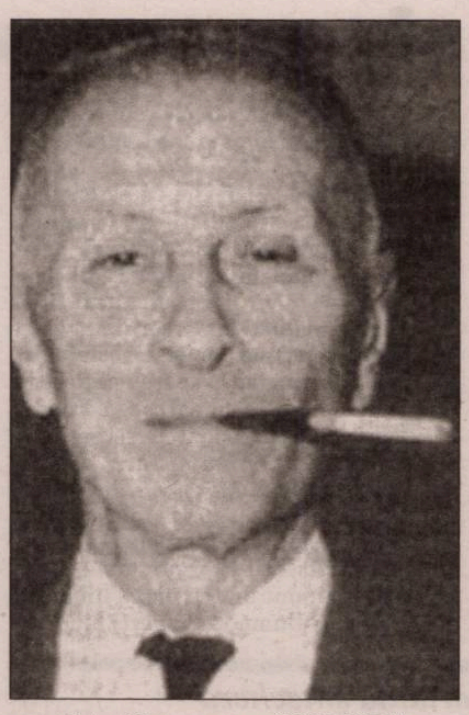

Petru Comarnescu (1905-1970), scriitor, filozof și critic de artă

* * *

Așadar, de cum te poziționai față de data de 23 august 1944, erai sau nu acceptat de „noua" societate, făurită, și ea, peste noapte. Semnificația actul istoric de la 23 August 1944 odată răstălmăcit, era de interes sporit la dosar ceea ce deveniseși tu, ca individ, în funcție de această dată. Unde te poziționai… în funcție de asta erai acum „evaluat".

■ ***Dosar de cadre.*** Arhiva „Vasile Drăguț" păstrează o copie a dosarului de pensionare a lui Petru Comarnescu (martie 1966). 54 de file A4 dactilo + manuscris, cerere către Uniunea Artiștilor Plastici și Fondul Plastic (datare în creion *Martie 1966),* și listele justificative cu titlurile din vasta creație a criticului de artă, lucrări în volum, de sine stătătoare, sau numeroasele articole apărute în presa culturală a vremii. Înșirate cronologic, titlurile prestigioasei activități de critic de artă care a fost Petru Comarnescu trebuiau să releve că activitatea desfășurată după 23 August 1944 fusese cu mult mai bogată, cu mult mai consistentă și mai convingătoare „în lumina noilor documente de partid și de stat" decît tot ce făcuse pînă la această dată. Altminteri, s-ar fi putut ca dosarul să nu fie chiar foarte convingător. Așa se face că Petru Comarnescu ia la judecat propria sa prodigioasă activitate și își grupează numeroasele titluri (unele poate uitate prin gazete) în două mari categorii: înainte și după 23 august 1944. Cele două subrubrici trimit nu la etape în derularea procesului de creație, în „devenirea" firească a savantului, ci la bariera pe care o reprezintă, în biografia „omului nou" ziua de 23 august 1944:

„Anexa I – «Cărți și diferite studii, eseuri și articole de filozofie, sociologie și artă publicate înainte de 23 August 1944» [45 de titluri, 4 f. dactilo]; Anexa IV – «Cultură și literatură: studii, prefețe la cărți, articole publicate după 23 August 1944» [54 de titluri, 4 f. dactilo]; Anexa V – «Critică de artă și istorie a artelor: studii, portrete, cronici, prefețe la cataloage tipărite după 23 August 1944» [314 titluri, 15 f. dactilo]; Anexa VII – 300 de conferințe «despre arte plastic, literatură și probleme culturale 1956–1966», «majoritatea cu caracter de contribuție obștească» [19 f. dactilo]" etc.

■ ***Sursa Anton.*** În notele informative transmise de Petru Comarnescu Securității (în vol. *Dosarele secrete ale agentului Anton. Petru Comarnești în arhivele Securității.* Selecție, introducere și comentariu de Lucian Boia, Humanitas, 2014), „Anton" folosește frecvent aceeași unitate de măsură, devenită, în timp, etalon moral al noii ordini. Investigînd o plajă amplă de personalități din lumea culturală, „Anton" urmărește cu asiduitate același criteriu: „Cărțile scrise după 23 august și mai ales cele din ultimii ani – în special *Istoria artei românești,* a cărei publicare a fost amînată, după cum am arătat mai sus – sînt scrise de pe pozițiile clasei muncitoare și ale ideologiei ei. *Istoria artelor* a sa este chiar stăruitor politizată, cum nu vor și poate nu pot să o facă cei de la Institutul de Istoria Artelor. Jianu a urmat cursurile de estetică marxistă la Cabinetul de Partid, iar anul trecut noi cursuri, îmbogățindu-și în bună măsură cunoștințele științifice, ceea ce nu înseamnă că nu mai are pe alocuri rămășițe din concepția trecută sau că stăpînește deplin știința marxistă. Referatele asupra recentelor lucrări însă au semnalat poziția sa științifică, aducînd doar obiecții mărunte. (p. 126); „La un moment dat, după 23 august 1944, i s-a tăiat pensia de scriitor, dar apoi i s-a redat pe considerentul că este unul dintre cei mai de seamă poeți în viață…" (p. 164); „După 23 august 1944 s-a manifestat puțin în primii ani, apoi deloc. Prin 1950 V. Voiculescu nu mai scria poezii, ci nuvele fantastice…" (p. 157).

Cam prin 1970 (o cîtime înainte sau după), rubrica astfel formulată a dispărut din biografia asumată public. Nu însă și „dosarul". Care va face încă lungă și strălucită carieră…

„Un singur lucru, mi-am luat libertatea de a exprima mulțumiri dlor care au luat parte la pregătirea acestor lucruri. Dar trebuie să accentuez gestul Majestății Sale Regelui care a luat în această chestiune partea leului, fiindcă în cuvîntul sau în hotărîrea aceasta a pus la dispoziția acestei acțiuni întregul său aparat militar și civil. Cum fiecare am riscat ceva în această operațiune, desigur Majestatea Sa Regele a riscat cel mai mult, a riscat Dinastia, Tronul, a riscat chiar viața. (…) fără a folosi Majestatea Sa Regele drepturile Sale constituționale, noi cu greu am fi putut face această acțiune."

(Iuliu Maniu, „Trebuie să accentuez gestul Majestății Sale Regele", în Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri de sub președinția generalului Sănătescu, 15 septembrie 1944, publicată în *România liberă,* 22 august 1994)

„Înaintarea Armatei Sovietice eliberatoare, starea de spirit a poporului, plin de ură față de cotropitorii germani și față de dictatura fascistă, dornic de pace și de libertate națională, izolarea clicii antonesciene, panica și dezorientarea care au cuprins burghezia și moșierimea, aparatul de stat fascist, pe regele Mihai și cercurile reacționare în frunte cu Maniu și Brătianu, au fost folosite de partidul nostru pentru a organiza arestarea guvernului Antonescu de către formațiile politice și întoarcerea armelor împotriva trupelor germane fasciste. *(Urale puternice, ovații prelungite timp de cîteva minute în șir.)* (…) 23 August 1944, ziua eliberării României de către glorioasa Armată Sovietică, ziua doborîrii dictaturii fasciste antonesciene de către forțele patriotice conduse de partid, a devenit cea mai mare sărbătoare națională a poporului nostru. *(Aplauze puternice și îndelungate, strigăte: Trăiască Uniunea Sovietică, eliberatoarea noastră! Trăiască marele Stalin! Întreaga asistență, în picioare, scandează numele tovarășului Stalin.)"*

(Gh. Gheorghiu-Dej, *30 de ani de luptă a Partidului sub steagul lui Lenin și Stalin,* Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951)

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Despre fragilitatea democrației noastre

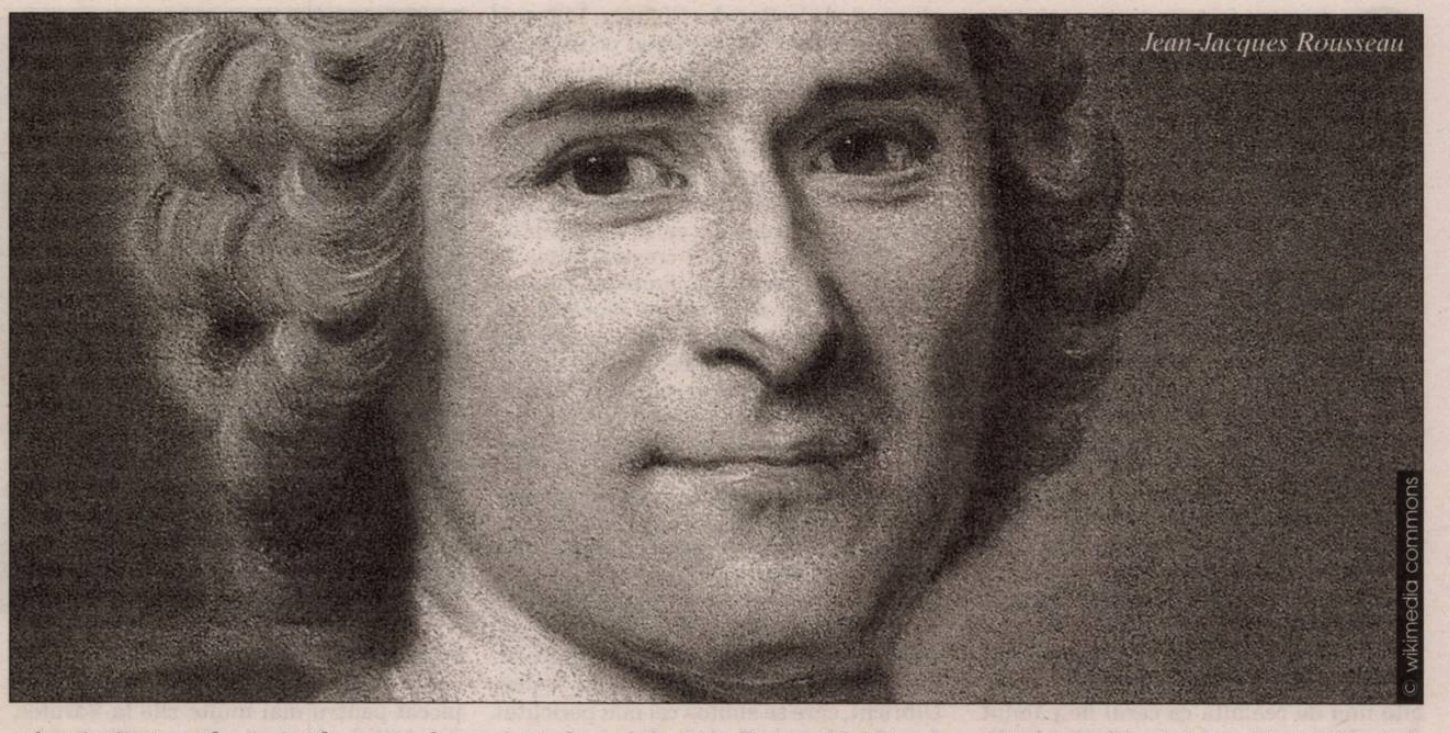

Jean-Jacques Rousseau

Puțini dintre noi știu cît de fragilă este această organizare socială căreia generic îi spunem democrație. Poziția noastră, a oamenilor, în raport cu ea se află sub semnul unei crunte dileme. Libertatea este ca aerul. Atunci cînd o ai n-o prețuiești, iar atunci cînd n-o ai îi resimți lipsa în mod dureros. De aceea John Kenneth Galbraith avea dreptate cînd spunea că orice locuitor al Berlinului de Est, în vremea socialismului, ar da tot confortul pe care îl deține pentru a fi un simplu om al străzii la New York. Pe de altă parte, dacă cineva ar pleca prin România și ar întreba cetățenii dacă aleg un stat democratic sau 10 euro în plus la ei în buzunar, ar avea o surpriză imensă. Foarte mulți oameni ar da democrația pe această sumă. Este o opțiune simplă, dovedită mereu de participarea slabă la vot. Din aceste motive, pentru libertate s-au făcut revoluții și războaie, urmînd ca mai apoi tot libertatea să fie pierdută ca urmare a votului liber, exprimat de către oameni. Din această cauză, faptul democratic rămîne unul al elitelor și convingerilor lor. Dacă elitele eșuează și nu mai sînt atașate libertăților, democrația poate fi foarte ușor înlocuită cu regimuri autoritare sau semiautoritare.

Cînd am văzut modul în care membrii și simpatizanții PSD își strigă propriile adevăruri la aceste manifestații organizate de liderii lor, mi-am amintit de două scene din trecutul meu. Ambele sînt legate de perioada imediat premergătoare Revoluției române din decembrie 1989, mai precis faptele pe care am să vi le relatez au avut loc chiar în luna decembrie 1989. Prima întîmplare am trăit-o atunci cînd veneam acasă, pentru sărbătorile de iarnă, după primele luni de stagiatură forțată într-un mic oraș muncitoresc. Eram în autobuz și la un moment dat, atunci cînd acesta a oprit într-o stație, mai mulți oameni, navetiști și muncitori într-o fabrică, au urcat în mașină ținînd în mîini bîte mari din lemn. Erau niște obiecte mult mai mari decît cele pe care le țin acum în mașini cei puși pe scandal. Semănau mai mult cu bîtele folosite de ciobani. Scena era sinistră pentru că oamenii le țineau în mîini în mod nefiresc, oarecum stînjeniți și ei de situația în care se aflau. În același timp, călătorii aflați în autobuz au început să mormăie surprinși de acest peisaj cu muncitori care nu mai veneau de la muncă, ci de la un fel de bătălie pe care cineva le-ar fi organizat-o doar ca să-și bată joc de ei. Spuneam că oamenii din autobuz erau surprinși de situație. Personal, nu mă aflam printre cei surprinși. Eu știam. Aflasem despre ceea ce se întîmpla la Timișoara, despre începuturile Revoluției române. Sursele mele erau Radio Europa Liberă și zvonistica din orașul unde lucram și care nu se afla departe de Timișoara. Circulau zvonuri apocaliptice despre închiderea orașului și despre asasinate în masă, dar și informația că mii de muncitori din țară sînt transportați cu trenurile pentru a înăbuși „tulburările". Cînd i-am văzut cu aceste obiecte în mînă, știam de unde vin. Veneau de la Timișoara, unde fuseseră trimiși să-și bată propriii copii aflați pe străzi ca studenți protestatari. Nu știu ce lider comunist a avut această idee, de a trimite muncitorii să bată studenții. Cert este că cineva a fost destul de inspirat încît să nu ducă pînă la capăt planul. Trenurile cu muncitorii despre care vorbim au fost întoarse din drum după ce așteptaseră o vreme în gara orașului Timișoara. Muncitorii purtători de bîte se întorceau acasă rușinați de situația în care se aflau. Își văzuseră copiii protestînd și chiar dacă nu înțelegeau prea multă politică, un lucru îl pricepeau în mod sigur, și anume faptul că locul lor nu era acolo. Cum să ajungă ei să se bată cu locuitorii din Timișoara?! Așa cum era și firesc, au început să povestească despre ceea ce văzuseră și despre faptul că Ceaușescu nu mai avea mult de stat în fruntea României.

Îmi este frică la propriu de acești oameni.

A doua întîmplare despre care doresc să vorbesc este legată de același decembrie 1989. Deja regimul Ceaușescu era încolțit de către mișcările de stradă și recunoștea protestatarii sub formula de „huligani". În context, într-o seară la telejurnal (emisiunea de știri a regimului), după ce protestatarii sînt înfierați cu maximă mînie proletară de către comunicatele oficiale, încep să se deruleze pe ecran, în mod halucinant, o sumă de declarații și luări de poziții ale „oamenilor muncii" împotriva celor care protestau. Erau, de regulă, oameni între două vîrste, îmbrăcați în clasicul halat muncitoresc comunist. Erau maiștri, ingineri, muncitori din fabricile patriei care condamnau, într-un limbaj de lemn greu de reprodus, manifestațiile de la Timișoara. Vorbeau cursiv, semn că repetaseră îndelung textul respectiv și nici nu clipeau. Pentru ei, cei de la Timișoara erau huligani care destabilizează țara și care pun la grea încercare cuceririle revoluționare (adică foamea și frigul) ale regimului socialist românesc. Țin minte că țineau mîna pe un strung sau pe o altă unealtă a muncii, pentru că toate aceste declarații erau filmate în mediul lor de lucru. Era ceva sinistru să-i vezi pe acești oameni cum se solidarizau cu Ceaușescu și cu regimul său în chiar ultimele zile de viață ale acelui regim. Era un fel de terorism mediatic menit să descurajeze orice tentativă de continuare și extindere a acestor manifestații anticomuniste. Semnalul era clar: „Nenorociților, noi avem treabă și vouă vă arde de manifestații?!"

România dezvoltă cu o viteză uluitoare tot felul de personaje inculte.

Cînd am văzut comportamentul jandarmilor față de manifestanți, cu ocazia protestelor împotriva modificărilor la legile Justiției, mi-am amintit de aceste două momente. Am ținut să le evoc pentru a demonstra că există o tradiție a manifestărilor publice violente ale celor din PCR și ale demnilor lor urmași, oamenii din PSD. De foarte multe ori, aceștia cad pradă tentației pentru o putere absolută și calcă o linie roșie, dincolo de care sistemul democratic este pus în pericol. Cu mici excepții (l-aș da ca exemplu doar pe Mircea Geoană, dar mai sînt și alții), acest partid a dezvoltat elite nedemocratice. Din această cauză, nu sînt surprins de tonul ridicat, chiar amenințător, al liderului lor. Ei nu argumentează atunci cînd vorbesc. Sînt obișnuiți să urle și să amenințe cu pumnii. Vocea țipată a celor care nu spun nimic, dar care cred că pot avea dreptate, răsună sec deasupra unei lumi fragile în căutarea propriilor sensuri care este lumea românească. Îmi este frică la propriu de acești oameni. Am spus cîndva că sînt capabili de orice și iată-i capabili de orice. Ei simt că situația internațională le este favorabilă și se manifestă ca atare. Democrația, în mintea lor, este doar un joc menit a fi cîștigat în mod etern de către ei. Au deținut puterea în cea mai mare parte a timpului și atunci cînd cineva le-a pus în pericol poziția și-au arătat adevărata față de torționari eșuați. Da, sînt convins că, dacă ar avea ocazia, ne-ar duce pe toți din nou în închisori și ne-ar ucide cu ranga așa cum au făcut-o în anii '50 ai secolului trecut. Și timpul nu este trecut, poate chiar așa se va și întîmpla. Ce vor să demonstreze cu aceste mitinguri eșuate în care oameni știrbi și pensionari disperați sînt aduși pentru a susține „Guvernul Emil Constantinescu"? Vor să ne arate că și ei sînt aici și că sînt puternici.

Vorbind despre democrație, Jean-Jacques Rousseau o descria, foarte frumos, ca fiind un guvernămînt al zeilor: „Adăugăm că nu există guvernămînt mai supus războaielor civile și tulburărilor lăuntrice decît cel democratic sau popular, pentru că nu există nici unul care să tindă atît de tare și atît de continuu să-și schimbe forma și care să ceară atîta vigilență și curaj pentru a fi menținut în forma sa. Cetățeanul, mai ales în statele cu această alcătuire, trebuie să se înarmeze cu forță și statornicie și să-și repete în fiecare zi a vieții, în sinea lui, cuvintele unui virtuos palatin din Dieta Poloniei: «Mai bine o libertate primejdioasă decît o sclavie liniștită». Dacă ar exista un popor de zei, s-ar guverna democratic. Oamenilor nu li se potrivește un guvernămînt atît de perfect" (Jean-Jacques Rousseau, *Contractul social,* Editura Științifică, București, 1957, p. 183).

Sîntem obligați să-i dăm dreptate clasicului pe care îl citățm. Democrația are în funcționarea sa ceva instabil și chiar poate să-și dezvolte germenii propriei dispariții, în condițiile în care nu este păzită cu atenție. Gălăgia din jurul nostru este cu atenție cultivată, tocmai în ideea că, la un moment dat, oamenii vor preferea liniștea „înghețului" și stagnării sociale de tip dictatură. Condițiile trebuie create, pentru că dictatori sînt peste tot. România dezvoltă cu o viteză uluitoare tot felul de personaje inculte, dar bolnave de putere, care se imaginează în postura de „salvatori ai patriei". Veți spune că sînt doar niște caricaturi și că nu trebuie să ne facem griji. Dacă veți privi cu atenție discursurile lui Hitler sau Mussolini veți zîmbi. Și ei erau niște caricaturi, numai că au reușit să aducă Europa într-un război în care au murit zeci de milioane de oameni. Poate că este imposibil să vă imaginați, dar lumea românească poate dezvolta foarte ușor, în anumite condiții, un cult al personalității. Cum ar fi să ne închinăm la poze cu Doamna Viorica? Chiar dacă nu sîntem un popor de zei, trebuie să purtăm bătălia pentru democrație. Elita noastră politică și culturală atașată democrației trebuie să vorbească și să acționeze. Acum, cît nu este prea tîrziu.

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuşi" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

Alexandru CIZEK

August, august... 21

O da utemistă pe care o cîntam, de voie, de nevoie, în anii '50, în cinstea eliberării cotropitoare a țării de către ostașii roșii, începea tot cu un „august", dar cu un „23" și un „1944" în coadă. Douăzeci și unu august la care mă refer a fost al anului 1968, fiind marcat de o altă eliberare tot atît de cotropitoare, anume a Cehoslovaciei, iarăși de către ostașii roșii călare atunci pe tancuri. Fuseseră mințiți că au fost aeropurtați la Praga ca să apere mica surioară socialistă de invazia fascistă din Vest.

1968 a fost, în toate privințele, un an al nebuniei, al unei imense speranțe urmate de o cruntă deznădejde: *the time was out of joints* în tot acel an. Pînă și vremea s-a arătat tot atît de năucă. Am trecut direct din iarnă într-o vară cu canicule și uscăciune, fără contenire, începînd din aprilie pînă la mijlocul lui iulie, cînd, tot atît de zăpăcitor, a început să plouă întruna pînă la sfîrșitul fatidicului august. Europa a avut parte de o dublă primăvară politică: una estică, pragheză, și una vestică, pariziană, deosebite una de cealaltă ca cerul de pămînt. Cronologic, a avut loc mai întîi cea din Praga. Încă din iarnă s-a impus acolo, din ce în ce mai clar, o conducere reformistă ce își propunea dezghețul total sub eticheta unui „socialism cu față umană". Promotori au fost președintele Ludvik Svoboda, fost general în exilul sovietic, și mai tînărul secretar general Aleksandr Dubcek, crescut la Moscova. Ambii credeau că, lepădîndu-se de sovietism, vor putea să inițieze acasă reforma sistemului. S-a trăit, atunci, în Praga o stare de euforie fără pereche, aș zice chiar în comparație cu Revoluția de catifea din 1989. Emblema muzicală a aceleia a fost melodia pătimaș nostalgicului cîntec al Larei din filmul de mare răsunet *Doctor Jivago,* turnat cu trei ani înainte. Devenit cîntecul primăverii pragheze, a fost rebotezat „Dubcek-Svoboda", *svoboda* însemnînd libertate. Amintesc că, în *Pădurea spînzuraților,* căpitanul ceh executat pentru dezertare se numea tot Svoboda...

Nu mă voi opri mult asupra primăverii pariziene. Amintesc numai că baricadele ridicate de înfierbîntata studențime l-au obligat pe De Gaulle să-și scurteze, în mai, vizita la București, întorcîndu-se val-vîrtej într-o țară paralizată de valuri de greve, într-un Paris „ocupat" *par des fils à papa,* ghidați de Cohn-Bendit, pe atunci un bătăios june bubos, cameleonizat mai tîrziu. Cel puțin așa vedeam lucrurile pe atunci. În emigrație am realizat că contestația din Occident se datora unor racile structurale ale societății postbelice. Sugerez cititorilor vizionarea filmului *Milou en mai,* turnat de Louis Malle după douăzeci de ani, deci cu o justă distanțare față de frămîntările șaizecioptiste. Pe marele oaspete din Franța l-am putut vedea atunci, în mai, descinzînd din limuzină în fața rectoratului, unde urma să i se confere titlul de *doctor honoris causa* al Universității noastre. Ca și în cazurile lui Sukarno și Haile Selassie, înaintea lui, glorioasa distincție nu l-a putut imuniza contra ghininonului care-l păștea acasă.

În paralel, deci, cu evenimentele din Franța, reverberate și în alte țări occidentale, primăvara pragheză cunoștea un amețitor *crescendo*. Noul *team* reformist, care număra gînditori politici de reală valoare și probitate morală, ca Zdenek Mlnar, Frantisek Kriegel, Ota Sik, Jiri Pelikan, Cestmir Cisar și alții, părea că smulge Kremlinului o concesie după alta, culminînd cu întrevederea, la înalt nivel, de la Banska Bistrica. În temerara lor sfidare ideologică și politică, reformiștii cehi ne apăreau tot atît de eroici ca și strămunii lor husiți care făcuseră să se clatine, pentru un timp, edificiul totalitarismului catolic. Ne cuprindea încetul cu încetul încrederea că, de data asta, altminteri decît în 1956 în Ungaria și în Polonia, descătușarea va fi ireversibilă. În ce mă privește, îmi creștea inima și dintr-un alt motiv. Mă simțeam mîndru de îndepărtata mea origine moravă, mă vedeam un prezumtiv descendent din taboritul Cižek z Malenice, spaima oștilor imperiale la mijlocul secolului al XV-lea. Primăvara pragheză a fost pentru noi toți o tragică iluzie, căci placativul comunicat formulat la întrevederea amintită era menit să disimuleze masivele pregătiri militare ce se făceau deja pentru invadarea Cehoslovaciei spre a înăbuși, chipurile, o contrarevoluție. Contrar celor scrise în presa noastră, numai trei alte țări ale Pactului de la Varșovia au participat cu trupe, de fapt mai mult simbolic. În ciuda arzătoarei dorințe a lui Walter Ulbricht, care se simțea cel mai periclitat de reformismul ceh, trupele est-germane au fost nevoite să rămînă la graniță, din motive ușor de înțeles.

Și la noi se mișca ceva, dar cu infinită timiditate. Schimbarea de macaz inițiată de „ceferistul" Dej în 1963 nu făcea nicidecum uitată teroarea anilor precedenți, a închisorilor încă mai pline decît în anii '50. Și totuși, începeam să visăm *with eyes wide shut* la o liberalizare pe măsura celei pragheze. Aceasta mai cu seamă în urma vizitei de solidarizare făcută la Praga de Ceașcă, secondat de Maurer și de alți granguri, după Banska Bistrica. Lucrurile evoluau așadar în acea vară cu multă repeziciune, în contrast cu toropeala suscitată de crescînda canicule care ne îmbia să intrăm prematur în vacanță, la mare sau la munte. Consemnez cîteva trăiri și impresii, cum îi vin în minte celui pe atunci june asistent la Facultatea de Limba și Literatura Română. În preziua sesiunii examenelor de stat din iunie ne parveni decizia ministerială care suprima din programă obligatoria probă orală de „socialism științific", o grotesc pseudoștiință. Nota respectivă juca un rol discriminatoriu. Avînd aceeași pondere ca acelea ale disciplinei de specialitate, era de fapt menită să „aranjeze" repartizarea absolvenților la locuri de muncă irevocabile. La auzul acestei vești s-a dansat cu nebună bucurie în holul mare din Edgar Quinet.

Am început vacanța cu un sejur la Mamaia-Sat în compania regretatului Alexandru George, care se afla atunci în plină elaborare mentală a eseului său arghezian *Marele Alfa*. Am fost deci privilegiat să asist la gestația acestui incomparabil op. Profitam, în acei ani, de vasta cultură literară și de experiența de viață a acestui mai vîrstnic prieten. A fost un autodidact din constrîngere, fiind exclus de la studiul universitar și silit să presteze mai mulți ani o „muncă de jos". Jubila de bucurie la proaspăta veste a întrevederii de la Banska Bistrica, de a cărei reușită era convins: „Cehălăii ăștia le-au luat piuitul rușilor! Bravo lor! Ce izbîndă!" Nemiloasa vreme îl inspira pe conu' Georgică să declame „arghezește": „O stepă jos, o stepă neagră sus / Se apropie-mpreună și sugrumă / Calul de lut... Hai, calule, hai cîine..." La scurt timp după Mamaia, am plecat pentru mai multe zile la Văratec, mai întîi însingurat printre măicuțe, dar după cîteva zile în compania lui Gabriel și a Aurorei Liiceanu, pe atunci prieteni foarte apropiați, și a lui Vasile Dem. Zamfirescu, colegul celui dintîi. Nu-mi aduceau alte știri, așa încît *no news* nu putea însemna decît *good news*. Dezbăteam înfrigurați ceea ce cunoșteam deja și continuam să credem în reușita cehilor, speculînd și asupra schimbărilor ce ne păreau inevitabile și la noi. Evenimentele din Paris nu ne încălziseră prea mult, dezideratele lor nu ne puteau fi decît de neînțeles *illo tempore*. Dispoziția noastră optimistă era în viu contrast cu tristețea putredei ploi care se eternizase și la Văratec, prevestind parcă tragedia ce se pregătea. Zadarnic se tot ruga gazda noastră: „Doamne, doamne, du-te cu ploaia și pe la alții care are nevoie de ea, că noi o avem destulă". Întors după mijlocul lui august la București, am petrecut neuitata seară de 20 la prietenii Mihai și Ileana Cantuniari. Am privit pînă tîrziu filmul germano-iugoslav *Martora care venea din infern (Die Zeugin aus der Hölle).* Turnat în 1966, a fost unul dintre primele filme germane care au tratat tema holocaustului. Irini Pappas juca rolul tinerei evreice Lea Weiss, supraviețuitoare a lagărului: mai întîi victimă a criminalelor experimente efectuate de medicul lagărului, s-a văzut apoi constrînsă să se prostitueze în bordelul ofițerilor SS. În procesul de după război intentat medicului, devenit între timp o personalitate de prim ordin, Lea este solicitată insistent să depună o mărturie considerată hotărîtoare pentru demascarea călăului. O face cu inima grea și cu prețul, după proces, al retrăirii halucinatorii a vechilor traume: noaptea, aflată singură într-o cameră de hotel, aude dintr-odată pași asurzitori, ca de cizme, și voci lătrătoare de bărbați, probabil beți, care vin să bată la ușa învecinată, probabil a unei dame cu *rendez-vous*. Cutremurată de groază, deschide fereastra și se aruncă în moarte. Profund impresionat de acest tragic final, am ajuns acasă după miezul nopții și muiat pînă la piele de o ploaie torențială care a durat toată noaptea. Devreme, în dimineața încă mohorîtă care a urmat, m-a lovit ca un trăsnet știrea, difuzată la radio, a invadării Pragăi. Am realizat dintr-odată cvasi-simultaneitatea a două coșmaruri: primul filmic, deci fictiv halucinatoriu, celălalt real și întrecînd măsura halucinației. Și într-un caz, și în celălalt, se intra cu cizmele în suflete umane: în sufletul bietei victime a nazismului, în sutele de mii de suflete ale praghezilor smulși din somn de asurzitorul huruit de tancuri care făcea să se cutremure edificiile centrului istoric și să zdrăngăne ferestre și porți. Aterizate la miezul nopții, puzderia de tancuri sovietice ocupa orașul îndreptîndu-se spre castelul Hradcany, unde se adunase conducerea de stat și de partid. Aceasta reușise, înainte de ora 4 dimineața, cînd a fost arestată și îmbarcată cu otuzbirul pentru Moscova, să dea comunicatul pe care Radiodifuziunea noastră îl reproducea acum din oră în oră: „Guvernul Republicii Socialiste Cehoslovacia, partidul comunist ceh și cel slovac cer retragerea imediată a trupelor Pactului de la Varșovia de pe teritoriul statului nostru". După cum se știe, Radioul și Televiziunea au chemat pe bucureșteni la un miting de solidarizare în piața Comitetului Central. Pînă la o sută de mii au fost cei ce s-au strîns acolo spontan. A urmat așa-numită „scenă a balconului" despre care s-a scris și s-a rescris pe întrecute, de zeci de ani. Pe micul ecran, din cîte îmi amintesc, vedeam un Ceaușescu vibrînd de indignare și clamînd cu o voce ce i-a rămas de atunci răgușită și, lîngă el, fețele împietrite ale celorlalți stabi. Cea a lui Bârlădeanu trăda o nespusă frică.

Îmi vine, după scurgerea atîtor ani, parcă tot atît de greu ca înainte să explic rațional ce s-a petrecut la 21 august în sufletele noastre, ale celor care am trăit evenimentele la o vîrstă matură. Cred că se poate vorbi, pe bună dreptate, după anii de ploconire servilă față de Moscova, de un moment de sinceră exaltare patriotică la unison, fără precedent și fără pereche în timpul regimului comunist... Eram din nou mîndri că sîntem români, că le-am arătat-o rușilor! La unii, această exaltare a durat numai cîteva zile, la alții, cu anii, fiind instrumentalizată, cum bine știm, cu nerușinare de propaganda patriotardă pînă tîrziu, pînă la un alt 21... Poziționarea de atunci a lui Ceaușescu l-a erijat instantaneu în rolul salvatorului nației, al unui Mihai Bravu călare pe calul năzdrăvan al istoriei. S-a vorbit totuși, încă de o bună bucată de timp, și de „săritul peste cal" al Tovarășului, și asta nu numai în rîndurile nostalgicilor internaționalismului proletar. Un lucru mi se pare cert: pînă

Sugerez cititorilor vizionarea filmului Milou en mai, *turnat de Louis Malle.*

în acel moment, el mersese, cu relativă docilitate, pe drumul trasat de Dej și sub tutela baronilor Partidului. Ca atare, era apreciat, nicidecum admirat, era chiar bine înjurat, evident, după decretarea sinistrei legi antiavort. De către mulți era considerat un prostănac, o reputație creată încă de ilegaliștii care-l cunoscuseră îndeaproape. De aici provenea și zicala curentă: „Copiii lui Ceaușescu sînt bolnavi de prost-tată". Concomitent, exaltarea noastră patriotică era dublată de groaznica frică de a-l vedea pe Ivan venind călare pe tanc și peste noi. Era, aș zice, o stare de spirit schizoidă. Barometrul acestei stări l-a arătat, ca de obicei, nașterea *ad hoc* a unei serii de bancuri și vorbe de duh care reflectau psihoza care ne cuprinsese. Am să citez cîteva care mi s-au fixat în memorie: Radio Erevan: Un ascultător ne întreabă: „În cîte zile pot ocupa trupele sovietice România?" Răspundem: „În trei zile cu manifestări de pretinie, în cîteva ore fără". Amendament la Cartea Viselor: „Tanc de vei visa, pretin vei avea". Cu aceeași referință, adeziunea belicoasă a lui Zaharia Stancu, pe atunci președintele Uniunii Scriitorilor, a prilejuit adagiul „Rușii cu tancu', noi cu Stancu". Greu de verificat, dar credibilă poate apărea schimbarea, de la o zi la alta, a siglei TVR (Televiziunea Română) în TV. O schimbare neinspirată căci, dacă prima putea sugera „Tot vin rușii!", cea de a doua, grație tocmai aposiopezei, se putea înțelege încă mai abitir: „Tot vin...!"

Numai cîteva cuvinte, poate nu de prisos, privind epilogul lui 21 august în Cehoslovacia și la noi. Imediat dupa invazie s-a organizat acolo o rezistență *underground* nearmată și îndelungă. Aceasta în ciuda crescîndei reprimări menite să realizeze, cu orice preț, *normalizația* ereticei surori socialiste.

Tăblițele cu numele străzilor au fost sistematic scoase și înlocuite cu inscripții în var „Moskva 2000 Km", cu săgeata indicînd direcția. Aflîndu-mă la Praga, în iunie 1969, am putut încă să le mai văd. De neuitat este deznădăjduita autoimolare a studentului Jan Palach în plin centru, în *Vaclavske namesti,* în fața statuii patronului Boemiei. Valul de durere prilejuit a făcut să mai întîrzie, cîteva luni, debarcarea lui Dubcek și anularea tuturor celor obținute de primăvara pragheză. Spiritul contestatar a putut însă supraviețui. Zeci și zeci de mii de oameni din toate straturile societații au refuzat să semneze declarațiile de renegare a crezului lor politic, preferînd să devină obiectul unei continue persecuții. Grație curajoasei inițiative a acestora, s-a putut cristaliza *Carta 77,* în urma acordului pan-european asupra drepturilor omului de la Helsinki (1975). Semnatari au fost promotorii sugrumatei primăveri: Mlynar, Hayek, dar și Václav Havel, personalitate neegalată în Estul european. Aderarea la această cartă și a opozanților dictaturii ceaușiste este un fapt bine cunoscut.

În paralel cu înghețarea primăverii pragheze avea loc, la noi, epilogul „scenei balconului", anume restalinizarea țării în spiritul despotismului autohton. Aceasta nu imediat, ci treptat, dar sigur. Timp de cîteva zile, regimul a permis solidarizarea mediatică cu rezistența din Praga. Îmi amintesc cum telexuri ale *underground*-ului praghez erau continuu redate pe bandele vizuale de deasupra frontonului Cercului Militar. Una suna cam așa: „Patrioții cehi l-au eliberat pe Cestmir Cisar, arestat de ocupanți". Solidarizare de scurtă durată, cred că pînă pe 24 august, cînd conducerea cehoslovacă a fost lăsată să se întoarcă după semnarea necondiționată a retractării liniei lor politice. Retractare semnată de toți, cu excepția vechiului comunist Frantisek Kriegel. Ani mai tîrziu, am putut vedea imagini cu Dubcek plîngînd de disperare.

În paralel, propaganda sovietică destinată nouă nu dormea: Radio Chișinău reproducea pretinse strigăte de ajutor adresate Moscovei de cetățeni cehoslovaci, cam așa: „Viniți, viniți, draji priatili, viniți cît nu iaste încă pria tîrzîu". Se mai citeau și scrisori ale foștilor combatanți sovietici cu invocări de genul: „Și acum mă mai dor rănile primite la eliberarea poporului frate de sub jugul fascist!"

România nu a fost atunci ocupată de sovietici, România a fost „ocupată de români". Așa a putut suna trista resemnare în care am căzut destul de repede, încă la începutul anilor '70. Grație unei deșănțate utilizări a aparatului *agit*-propagandistic, inițialul elan patriotic a fost continuu instrumentalizat pe fundalul temerii, întreținute tot timpul, că țara ne va fi invadată de ruși.

Urmarea acelui nefericit 21 august, în ceea ce mă privește, a fost hotărîrea de a-mi părăsi țara. Am fost mulți, din păcate prea mulți toți cei care ne-am hotărît la asta... Unii curînd, alții mai tîrziu, pe căi și cu destine foarte deosebite.

***Alexandru Cizek** este clasicist și trăiește la Münster. A fost asistent la Catedra de Literatură Comparată a Universității București, pînă în 1975. A publicat, între altele,* Alexander bifrons. Le Roi et le Sage. Études sur la légende d'Alexandre le Grand de l'Antiquité au Moyen Âge, *Clermont-Ferrand, 1997.*

Christopher R. HILL

America într-o lume nouă

Chestiunea imigrației – capcana lui Trump

Președinția lui Donald Trump îmi amintește în primul rînd de războaiele din Iugoslavia anilor '90. În toiul desfășurării violențelor, un prieten sîrb mi-a spus: „Nu îmi place [Slobodan] Miloșevici. Nu-mi plac metodele sale, cruzimea și brutalitatea, și nici sadismul său. Dar măcar s-a găsit cineva care să facă ceva."

Această ultimă remarcă surprinde esența întregului conflict. Prietenul meu era dispus să treacă cu vederea toate abuzurile și crimele lui Miloșevici, dacă acesta era prețul pentru ca Serbia să nu mai fie o victimă. Potrivit acestei versiuni naționaliste, Serbia a fost forțată să accepte că era doar una dintre cele șase republici iugoslave, chiar dacă sîrbii, răspîndiți pe întinsul întregii Iugoslavii, reprezentau aproape o jumătate din populația totală a țării.

Desigur, postura de „victimă" a Serbiei era totul altfel percepută de către celelalte republici. Pentru ele, Iugoslavia – departe de a fi o uneltire menită să îngenuncheze Serbia – era mai degrabă o conspirație gîndită să consfințească poziția Serbiei ca *primus inter pares* („primul între egali"). Serbia controla, în fond, armata, serviciile secrete și partidul aflat la putere.

Un *pattern* similar, din mai multe puncte de vedere, a apărut și în SUA, în urma învestirii în funcție a lui Donald Trump. Trump e brutal, adesea, crud, și nici chiar susținătorii săi nu-și mai doresc, se pare, ca propriii copii să-i urmeze modelul. Cu toate acestea, el se adresează nemulțumirilor și temerilor lor. Și în 2016 a captat suficient de mult voturi din statele-pivot pentru a-și asigura victoria – un scenariu care s-ar putea repeta și în 2020.

Trump și susținătorii săi s-au axat asupra unor chestiuni care nu erau neapărat pe lista de preocupări ale celor mai mulți americani, dar care îi determină pe votanți să se împartă în tabere. Astfel de „chestiuni polarizante" învrăjbesc și provoacă adesea reacții opuse, dar similare, la ambele capete ale spectrului politic. În vreme ce fiecare tabără își ascute armele, complexitatea și nuanțele problemei sînt trecute cu vederea.

Imigrația este principala „chestiune polarizantă" a lui Trump. În vreme ce mulți americani ar fi pur și simplu amuzați de faptul că e mai util să vorbești limba amharică decît engleza, într-un taxi din Washington DC, Trump a transformat imigrația într-un referendum pe tema spiritului american. Astfel, în timpul recentei sale vizite în Europa, Trump a emis un avertisment sumbru despre imigrația care „schimbă paradigma culturală" a societăților occidentale.

În materie de imigrație, Trump cîștigă încrederea susținătorilor săi prin simplul fapt că „face ceva". Sub mandatul său, distincția dintre imigrația legală și cea ilegală a fost dată la o parte, pe fondul unor dezbateri găunoase despre nevoia de muncitori calificați în anumite domenii sau regiuni. Și, dacă vă închipuiți că Trump va admite că imigranții sînt cei care au construit America, vă faceți iluzii. Întreaga discuție a fost redusă la o problemă despre identitatea americană, văzută din perspectivă rasistă.

Instrumentalizînd chestiunea imigrației, Trump și-a convins susținătorii că țara le-ar putea fi confiscată de niște oameni cu identități total diferite, cu loialități tribale, adepți ai unui sistem de împărțeală a posturilor pe criterii etno-rasiale. În felul acesta, i-a regrupat pe cei care se opun imigrației în spatele stindardului propriei lor identități de grup. Și, pînă acum, cel puțin, a reușit să cîștige voturile.

Dar chestiunile polarizante tind, prin definiție, să electrizeze ambele tabere. Noul slogan al oponenților lui Trump este „Desființați ICE" *(Immigration and Customs Enforcement* / Serviciul Vamal și de Imigrație) al SUA, agenția federală însărcinată cu implementarea politicilor de imigrație ale guvernului. În rîndurile susținătorilor imigrației, chiar și cuvîntul „ilegal", aplicat unei persoane vii, a ajuns să fie considerat un calificativ peiorativ și ofensator. Or, e evident, termenul nu se referă la o persoană, ci la un statut administrativ în cadrul jurisdicției americane în vigoare.

În mod similar, forțele pro-imigrație îi acuză în tot mai mare măsură pe cei care susțin necesitatea controalelor frontaliere, chiar dacă aceștia apără, în fond, imigrația *legală.* În loc să dezbată reglementările care ar putea opri afluxul de imigranți fără documente, radicalii pro-imigrație se îndoiesc de însăși necesitatea unor legi care să îngrădească circulația oamenilor în genere.

Inutil de spus, toate acestea îi fac jocul lui Trump. Sondajele arată că majoritatea americanilor își doresc controale frontaliere. Desigur, politica guvernului Trump de a-i separa pe copiii imigranților de părinți depășește cu mult ceea ce majoritatea americanilor ar fi dispuși să accepte. Dar, dacă votanții vor crede că alternativa la o astfel de măsură ar fi dispariția controalelor frontaliere sau un val de solicitări dubioase de azil, vor trece în cele din urmă de partea lui Trump.

Dezbaterea chestiunii imigrației evidențiază faptul că, în America, centrul politic e pe cale de dispariție. Dar radicalismului lui Trump nu trebuie să i se răspundă cu un radicalism îndoit. Trump și susținătorii săi și-au ales cu grijă subiectele cîștigătoare. Cel mai bun răspuns e refuzul de a intra în jocul lor cinic și o politică care să se adreseze unui segment cît mai vast al populației americane. Ceea ce poate fi făcut.

***Christopher R. Hill,** fost secretar de stat adjunct pentru Asia de Est, este Consilier principal al Cancelariei pentru Angajament Global, profesor de Diplomație practică la Universitatea Denver și autor al volumului* Outpost.

© Project Syndicate, 2018
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Cu ochii-n 3,14

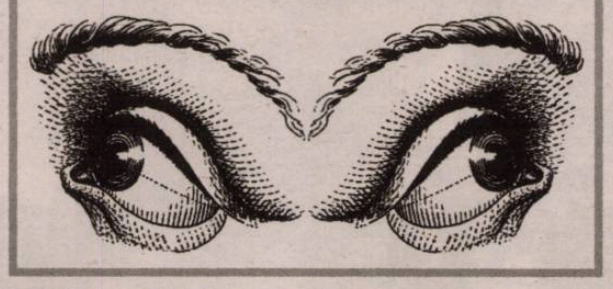

S-AU LUAT ALTE GUNOAIE FĂCĂTOARE DE MINUNI DE-ACASĂ ȘI S-AU DAT LUMII UNDE S-AU PRODUS DEZECHILIBRE FRUMOASE

■ La rectificarea bugetară, s-au luat 112 milioane de la Cercetare și s-au dat pentru Catedrala Mîntuirii. România, stat laic, la Centenar. (**M. C.**)

■ În parcul de distracții Puy du Fou din Franța, șase ciori au fost dresate să adune mucurile de țigară și alte gunoaie, primind în schimb hrană. „Scopul nu e doar ordinea, căci vizitatorii sînt în general atenți să păstreze curățenia“, ci și să educe oamenii și să arate că „natura însăși ne poate învăța să avem grijă de mediul înconjurător“, a declarat președintele parcului tematic. (**C. Ș.**)

■ După ce, cu doi ani în urmă, o instanță l-a declarat pe vasluianul Constantin Reliu mort, deși acesta trăia, Ministerul Afacerilor Externe rectifică o primă declarație, referitoare la prăbușirea podului de lîngă Genova, precizînd că unul dintre românii declarați morți este, de fapt, în viață. Instituțiile făcătoare de minuni ale țării. (**M. P.**)

■ La Radio Accent din Tg. Jiu (92,6 FM) mi-a fost dat să ascult cîteva melodii de folclor 2.0: o mîndruliță era „eroina“ rapsodului (referință la „heroina“ din hit-ul celor de la Carla's Dreams), un mîndru lipsea de-acasă pentru că-și făcuse „abonament la sală“, un alt mîndru era „șef la bani în tot județul“, iar nevastă-sa, care și cînta, se autoproclama în refren „patroana lui“. (**M. C.**)

■ Lideri și propagandiști PSD continuă să susțină teoria că vineri, 10 august, în Piața Victoriei ar fi fost o încercare de lovitură de stat. Păi, dacă ar fi fost așa, ar însemna că am avut de-a face cu prima lovitură de stat din istoria lumii dejucată cu gaze lacrimogene. Asta dacă nu se dovedește cumva că au fost altfel de gaze. (**A. M.**)

■ Din ciclul „Analfabeții PSD“, azi Ioan Deneș, ministrul Apelor și Pădurilor: „Vom interveni în zonele unde s-au produs dezechilibre în ceea ce privește echilibrul de efective...“ (**M. C.**)

■ În Germania urmează să se legalizeze existența celui de-al treilea gen pe certificatul de naștere. Astfel, după „masculin“ și „feminin“, va apărea și căsuța „diverse“. Nimeni n-ar trebui să fie discriminat din cauza identității sexuale, a declarat unul dintre miniștri, adăugînd că această modernizare a stării civile ar fi trebuit să aibă loc cu mult timp în urmă. Toate bune și frumoase, însă la ecografie, cînd viitorii părinți vor întreba de sexul copilului, medicul ce va răspunde? (**S. G.**)

© C. Ștefan

IDEEA ÎNTOARCERII ÎN TIMP SE DOVEDEȘTE GENEROASĂ DUPĂ APROAPE O SĂPTĂMÎNĂ ÎNCHEIATĂ LACRIMOGEN

■ Dacă mergeți în vacanță în Sardinia, să nu vă vină ideea de a aduce acasă pe post de suvenir niște nisip alb, de pe plajă. Pentru că tot mai mulți turiști își pun în valiză măcar un săculeț cu nisip, polițiștii îi așteaptă pe coastă și îi amendează. Un italian a primit recent pentru asta o sancțiune de 1000 de euro. Se poate simți norocos, suma putea să ajungă la 3000 de euro. (**A. M. S.**)

■ N-am mai avut de mult senzația întoarcerii în timp ca după recenta declarație halucinantă a dlui Cucoș, fostul șef interimar al Jandarmeriei; aceasta mi-a amintit de aburelile securistice de altădată. Mi s-ar fi părut cu altă ocazie, poate, comică. În contextul dat, însă... (**I. P.**)

■ Cu toate perlele tăvălug, zilnic, prezenta rubrică se dovedește neîncăpătoare. Ar trebui să devină cotidiană (ba chiar în două ediții, de dimineață și seara) ca să poată recolta toate prostiile, mitocăniile, sfidările, mirările, stupizeniile, aberațiile, minciunile, grosolăniile, aroganța, impertinența, lipsa de bun-simț și de minimă educație, lipsa celor șapte ani de-acasă + următorii de școlarizare, crasa incultură, toate... toate adunate în profilul parlamentarului de azi cu îndelungată carieră comunistă într-ale minciunii, hoției, găinăriei, nepotismului de toate gradele și contingentele. O șleahtă de incompetenți s-a proptit de-a latul precum carul înaintea boilor și încornuratele de-a boulea. (**R. M.**)

■ Niște gaze lacrimogene pentru țințari nu se găsesc? Că pentru protestatarii din Piața Victoriei, Jandarmeria a fost generoasă. Muniția risipită vineri seară ne-a costat pe toți 13 milioane de lei. Atît valorează contractele-cadru de achiziție, semnate în 2015, potrivit Rise Project. (**A. M. S.**)

■ O pacientă de 63 de ani a fost găsită moartă de foame, după aproape o săptămînă, între buruienile din curtea Spitalului Obregia. Familia sesizase dispariția femeii, dar cei de la spital aveau treburi mai importante. (**M. C.**)

■ După demonstrația masivă, încheiată prost, de săptămîna trecută, șeful jandarmilor, un anume Cucoș, a ținut să vorbească despre justețea intervenției forțelor de ordine. La declarația de presă a stat în fața unei icoane. Cum ar veni: icoane și bulane. (**M. M.**)

■ Gazul lacrimogen nu l-ar fi diluat precum dezinfectantele din spitale! (**M. C.**)

MORTUL ÎNCEARCĂ SĂ UTILIZEZE FORȚA

■ Chuck Lamb, un actor în vîrstă de 60 de ani, și-a creat un renume din a face pe mortul. De altfel, *Dead Body Guy* i-a și rămas porecla, după ce a avut nu mai puțin de 11 roluri de cadavru. Înainte să se pensioneze, bărbatul mai are o dorință: să apară în serialul cu zombi *The Walking Dead*. (**C. Ș.**)

■ La ieșirea din stația de metrou Constantin Brâncoveanu, un carton (rezemat de o bancă) pe care scrie: *Ajutați-mă și pe mine cu un ban ca să strîng bani de chirie. Dorm pe stradă. Domnu să vă binecuvînteze.* Pe bancă, solicitantul încearcă să înmoaie inimile trecătorilor cîntînd un cîntec de jale din frunză. (**D. S.**)

■ Un tînăr din Maryland merită un premiu pentru cea mai inocentă mită oferită vreodată, chiar dacă s-ar bucura de el în spatele gratiilor. Omul a fost arestat de poliție după ce aceasta l-a urmărit un timp și el s-a comportat suspect. A fost percheziționat și s-au găsit asupra lui o armă și ceva droguri ușoare. A rezistat arestării și polițiștii au fost nevoiți să utilizeze forța pentru a-l încătușa. Ei bine, în timp ce se afla la pămînt și mîinile lui întoarse la spate primeau cătușele, tînărul a spus polițiștilor că lucrează la o gogoșerie și, dacă îl lasă liber, le dă cîte o gogoașă. Mie mi-a rupt inima. Polițiștilor nu, care pe lîngă alte infracțiuni i-au pus în cîrcă și tentativa de mituire. (**S. V.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **758** ■ 30 august – 5 septembrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„S-a rezolvat! Vinovații sînt străinii“

pagina **3**

BOGDAN TĂTARU-CAZABAN

„Arbore: un umanism melancolic“

pagina **11**

TEODOR TIȚĂ

„Dreptul de a fi de acord“

pagina **12**

Tu rămîi la toate rece?

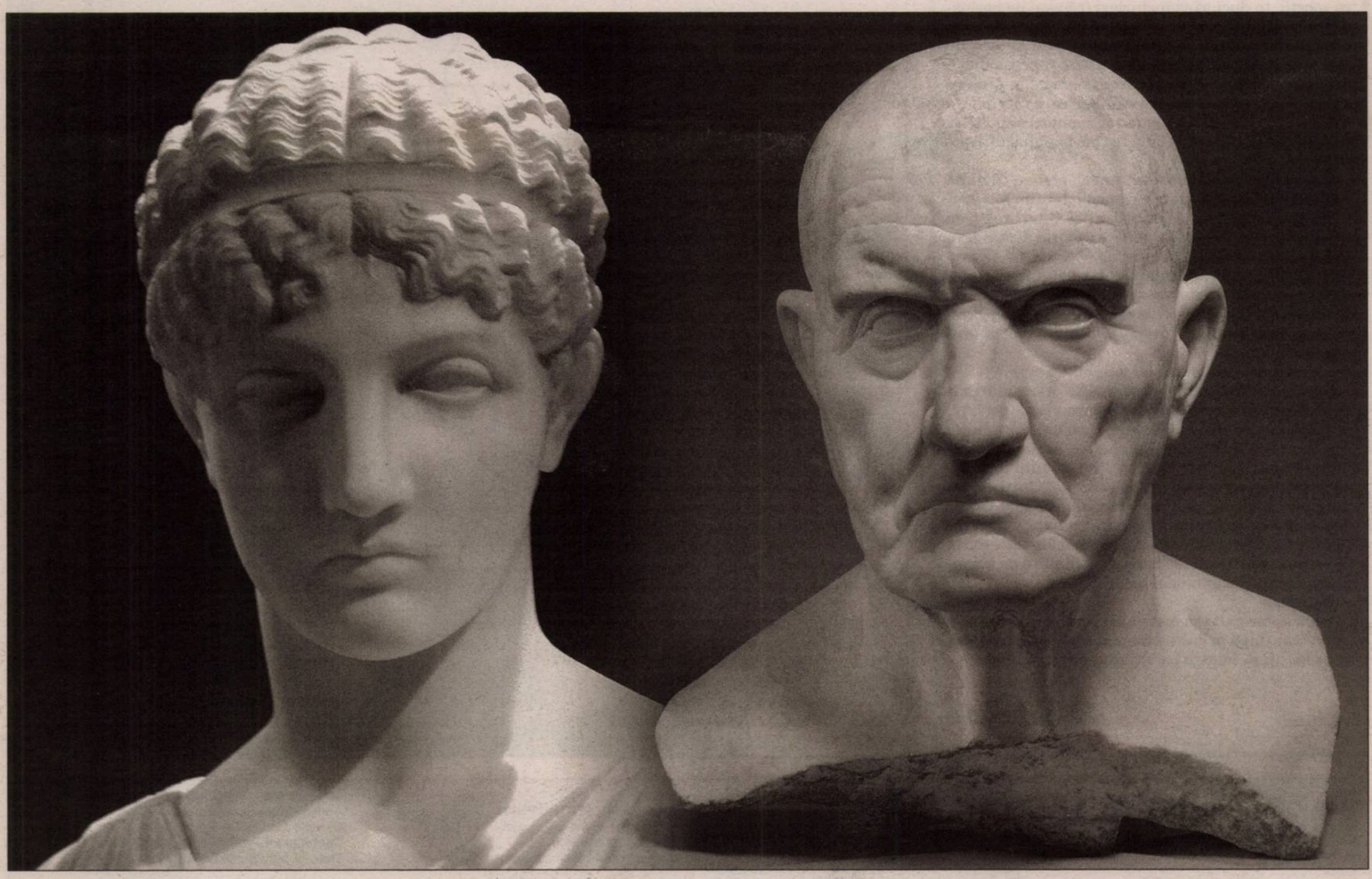

„Să vă fie frică doar de nepăsare și de lașitate.“

PAPA IOAN PAUL AL II-LEA

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

ROMÂNIA 100

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

turneu de inbox

Mormîntul productiv

Deresponsabilitatea sau, mai bine zis, încăpățînarea funcționării de prin administrațiile locale din vesela Românie profund tristă de a rămîne imobilizată în prostia ei reprezintă un univers încă insuficient investigat de lingviști și, sigur, de psihiatri. Sau poate o fac, dar fără rezultate notabile. Cu detașarea și profunda dezamăgire a specialistului în domeniu.

Însă cînd tu, ca simplu cetățean, numit așa prin simpla sintagmă idioată, ești prins în mijlocul jocului, te apucă disperarea. Că nu poți face nimic să îndrepți ceva. Sau măcar să știe toată lumea pe care, de acum încolo, o crezi neroadă, după cum acceptă această realitate strîmbă.

Redevența este un termen economic prin care dicționarul de specialitate ne învață ce înseamnă o obligațiune plătibilă periodic, la date fixe și sub formă de cotă pentru dreptul de a folosi proprietatea altuia în scop productiv. Adică de a face bani. Redevența este posibilă doar printr-un acord scris între concedent și concesionar, cu precizarea exactă a sumelor de plată și a termenelor respective.

Ca orice om prevăzător, aflat cumva în anticamera morții, te duci să-ți închiriezi (că este pe perioadă determinată) locul ăla „de după“. Spre liniștea celor care rămîn deasupra la momentul hotărît de Dumnezeu. Contra cost, devii astfel concesionarul unei suprafețe de teren, cu acces vertical în profunzimea ei relativă, necesară odihnei, care nici aia nu mai este de veci, din moment ce semnezi și plătești pentru cîțiva ani. După cum te ține buzunarul. Apoi neantul.

Pînă ce se întîmplă evenimentul, pentru că după aia este responsabilitatea urmașilor, afli că trebuie să plătești anual Administrației Cimitirelor de pe lîngă SGU (Sociatea de Gospodărie Urbană) o redevență anuală. Actul în baza căruia devii concesionarul acelui petic de pămînt se numește „act de concesiune“ și nu pomenește de vreo redevență, în sensul de dicționar. Nici n-ar fi posibil așa ceva, pentru că ar fi nul de drept, folosind termeni aiurea.

Se întîmplă în Ploiești, orașul lui Caragiale.

Drept care, oarecum nedumerit, m-am adresat în scris acestei instituții, cu rugămintea (de fapt, am folosit cuvîntul „indicație“ – poate o fi mai pe înțelesul funcționărimii de acolo) să schimbe denumirea termenului impropriu folosit, eventual în „taxă de întreținere a spațiilor comune“, întrucît eu nu cultiv pînă nu plec, pe acea bucățică de teren, nici morcovi, nici roșii, nici măcar pătrunjel, pe care apoi să le vînd la piață. Adică nu folosesc terenul în scop productiv, să fac bani. Nici înainte de eveniment, nici urmașii mei, după.

Degeaba!

Dacă la început am fost nedumerit și un pic amuzat, acum, după primirea răspunsului lor, am rămas complet uluit. Pentru că a rămas ca la început.

Nicolae NEGREA

Dilema veche vă propune

■ Dacă aveți chef de un horror psihologic în aceste ultime nopți de vară, căutați pe Netflix *Jocul lui Gerald,* un film făcut după romanul cu același titlu al binecunoscutului Stephen King, cu Carla Gugino în rolul principal. (Cristina Ștefan)

■ Cartea scriitoarei Deborah Levy, *Lapte fierbinte,* apărută la Editura Litera (traducere de Adriana Bădescu), are ceva cuceritor de la primele pagini. O poveste de familie, două personaje feminine atașante. (Ana Maria Sandu)

■ Dacă plănuiți să petreceți cîteva zile în zona Deltei, nu ratați, la Tulcea, între 31 august – 2 septembrie, RowmaniaFEST – Festivalul Internațional al Bărcilor cu Vîsle. Anul acesta, festivalul va prezenta publicului tulcean Flotila Centenar, pe Faleza Dunării, iar manifestările încep de vineri dimineață, la Mila 23, cu plecarea ambarcațiunii Dobrogea, care va porni spre Tulcea, în amonte, cu un echipaj aflat sub comanda lui Ivan Patzaichin. Mai puteți participa la conferințe, concursuri de canotcă, seri de film, concerte. (Cristina Ștefan)

■ La Humanitas, în splendidă ediție bilingvă, a apărut capodopera Sfîntului Augustin, *Confesiuni*. Într-o lume în care nu mai avem la ce să ne convertim (vorba lui Cioran), această carte, fundamentală pentru cultura lumii, este la fel de necesară ca aerul. Tradusă și adnotată de Eugen Munteanu, *Confesiuni* trebuie să există în orice bibliotecă, mică sau mare, a oricărui om care vrea să înțeleagă omenescul. (Sever Voinescu)

■ US Open, al patrulea turneu de Mare Șlem al anului, e de urmărit chiar și fără Simona Halep, care a pierdut în primul tur. Tenisul e frumos și fără miza pe care o pune în joc prezența unui compatriot. Ba aș putea spune că de-abia atunci poți să privești spectacolul în toată splendoarea lui, detașat, fără *partipris*-uri și încrîncenări. Iar Simona o să mai aibă și alte ocazii (cîte or mai fi și alea). (Andrei Manolescu)

■ Merii pătul din fundul grădinii, care-și celebrează propriul centenar (și peste), cu roadă / cum n-a mai fost altă. Cel puțin așa spun bătrînii sfătuitori din sat, ajunși și ei la

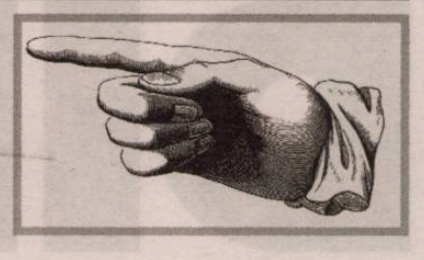

venerabila vîrstă. Numele li se trage de la locul de depozitare, iar soiul e specific Ardealului, și dăinuie perfect pînă prin aprilie. Salută, omagial, cu crengile măturînd pămîntul, și sînt dovada de neînvins că despre bio nu se vorbea, dar se trăia acum o sută și mai bine de ani. (Ruxandra Mihăilă)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Festivaluri literare**
- **Prietenie**
- **Sfîrșituri**

album dilematic Mircea Vasilescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipomedia

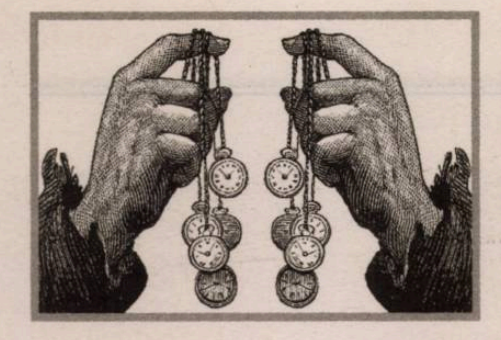

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

S-a rezolvat! Vinovați sînt străinii

Cine acceptă postura de gazetar, acceptă un soi de prizonierat. Ești condamnat la „actualitate“, adică la ghiveciul conjunctural al știrilor de ultimă oră. M-am plîns și mă tot plîng de această nemiloasă soartă. Să ai 70 de ani și să fii „arestat“ în politichia de doi bani a unor personaje despre care, în condiții normale, n-ai fi știut că există. Ai încă multe de citit, mai ai, poate, și cîteva proiecte, dar te lași bătut de toate vînturile unui cotidian în același timp nătîng, ridicol și, vai, periculos. Vrei, nu vrei, dai cu nasul, clipă de clipă, de tot soiul de „românași“ mîndri, ajunși la putere fără nici o „împuternicire“ interioară, fără nici o „vrednicie“, fără nici o performanță profesională consistentă. Ba inarticulatul Andrușcă, ba insuficient școlitul Popa, ba năucul trist Pop, ba palida secretară de la Videle (Carmen Dan), ba zglobiul metafizician Daea, ba papagalul șef de pluton Tudorel Toader, ba – cireașa de pe tort! – Viorica Dăncilă, rătăcită prin gramatică, hărți, instituții, sarcini greu de înțeles, vorbe greu de pronunțat etc. Dar mai e și hamletianul Dragnea, sfîșiat între „a fi sau a nu fi“ asasinat de vreo patru străini, înarmați – pe bani grei – cu priviri dușmănoase de calibru maxim, mai e și plutonierul euforic Codrin, și crîncenul Nicolicea, și șturlubaticul jurist de buzunar Șerban Nicolae etc. Nu mai vorbesc de vajnica urbanistă Firea sau de vesela subretă de Craiova Olguța. Și tocmai Olguța a pus, de curînd, punctul pe „i“. Președintele Iohannis a condamnat atacul cu gaze lacrimogene din 10 august pentru că e „neamț“, adică fascist, adică expert în gazare. Se dovedește, așadar, încă o dată, că toate relele ne vin de la venetici. Dacă am rămîne între noi, ne-am îneca în lapte și miere, în dor și jale, în ii înflorite și opinci Clarks…

Am vorbit, în mai multe rînduri, despre victimizare prin xenofobie *în mult încercata noastră patrie. Dar, pentru mințile lichefiate, sufletele de lemn și educația de colhoz a categoriei „Olguța“, nu obosesc să mă repet. Mai jos, cîteva fragmente scrise acum doi ani, cînd lui Dacian Cioloș i se spunea, „la mișto“ „Julien“ (plus că „Cioloș“ are și ceva din „Soros“) și lui Iohannis – „Werner“. Adică amîndoi niște „străini“ răi, puși să ne nenorocească. Iată un inventar reparator despre cultura germană și cultura română, ca și despre alți „infiltrați“ prestigioși din istoria autohtonă.*

…Eminescu – student la Viena și Berlin, Titu Maiorescu – gimnaziu la Viena, doctorat la Giessen, Nicolae Iorga – studii la Berlin, doctorat la Leipzig, Lucian Blaga – studii și doctorat la Viena. Să amintim și că primul profesor de sculptură din țară (Karl Storck) a fost un neamț născut la Hanau, că pe profesorul de la București al tînărului Brâncuși îl chema Hegel, că ambianța modelatoare a pictorului Ștefan Luchian a fost școala münchineză (…). De neocolit – chiar dacă mai puțin prezente în mintea publicului larg – sînt contribuțiile decisive ale unor etnici germani la evoluția literelor și artelor autohtone, de la Oskar Walter Cizek, critic de artă de anvergură, sprijinitor al avangardei românești din anii ’20 ai secolului trecut, pînă la un muzician ca Wilhelm Berger sau la scriitori ca Wolf von Eichelburg, Eginald Schlattner, Oskar Pastior, Herta Müller, ca să nu pomenim decît cîteva nume. De neocolit este uriașul patrimoniu de cultură și civilizație lăsat, în Ardeal, de minoritatea sașilor în cei 800 de ani de conviețuire cu noi.

(Te pomenești că dușmănia Dragnea-Ponta e tot chestie de patriotism. Păi, n-a recunoscut Victor Ponta că, după mamă, e albanez, iar după tată – italian? Vine, deci, dintr-o familie aciuiată pe-aici în secolul al XIX-lea, la solicitarea împăratului austro-ungar, care avea nevoie de mînă de lucru pentru construcții de drumuri. Dl Ponta stă, în această privință, mai prost decît „Werner“, a cărui comunitate trăiește pe pămîntul patriei de vreo opt sute de ani.)

(…) E teribil ce de „străini“ bîntuie prin partea locului! Din păcate, ne-am trezit prea tîrziu! Trebuia să începem curățenia mai demult. Trebuia să nu acceptăm înscăunarea lui Carol I, cel căruia îi datorăm – o recunosc chiar antimonarhiștii – așezarea țării pe drumul modernității europene. Trebuia să nu luăm modelul primei noastre Constituții (cea din 1866) de la belgieni. Trebuia să nu lăsăm o sumedenie de arhitecți francezi să ne umple capitala cu clădiri „străine“: Ateneul Român, Banca Națională, Fundațiile Regale (azi Biblioteca Centrală Universitară), CEC-ul de pe Calea Victoriei, Tribunalul de pe Splai, Ministerul Agriculturii de lîngă Universitate, Facultatea de Medicină din Cotroceni sau Hotelul Athénée-Palace (azi Hilton). Bine ar fi fost să nu ne dăm nici pe mîna numitului Carol Davila, de fapt un franco-italian (Carlo Antonio Francesco d’Avila), chiar dacă, fără el, am cam fi întîrziat cu învățămîntul medical, cu organizarea primului serviciu autohton de ambulanță, cu deschiderea primelor orfelinate, ba chiar și cu inaugurarea Grădinii Botanice din București (aranjată, vai, împreună cu un horticultor austriac). Fiindcă veni vorba de grădini, să amintim și Cișmigiul, cel mai vechi parc public din București, născut la inițiativa generalului Kiseleff și încheiat cu sprijinul expert al vienezului Wilhelm Mayer. Am zis Kiseleff? Da, „străinul“ care a participat la întocmirea Regulamentelor Organice de la noi și care, ca ambasador al Rusiei la Paris, a sprijinit în mod eficace unirea Principatelor. Mai departe: cum de-am acceptat să se instaleze în biata, obidita noastră țărișoară artiști ca Giovanni Schiavoni, Niccoló Livaditti, Anton Chladek, primii pictori post-bizantini din Principate, ultimul dintre ei profesor al lui Nicolae Grigorescu? Dar „ghinioanele“ noastre nu se opresc aici. Lingvistica și folcloristica românească sînt opera unor fondatori „alogeni“: Moses Gaster, Lazăr Șăineanu, Heimann Hariton Tiktin. Imnul național („Deșteaptă-te, române!“) a fost compus de Anton Pann, născut în Bulgaria de azi, cu numele de familie Petrov. Ce să mai spunem de românii celebri, cu unele antecedente nu tocmai românești: Vasile Alecsandri (cu un bunic evreu botezat), Alexandru Xenopol (un nume care, în traducere, ar însemna „fiul străinului“), cu un tată englez de origine evreiască, sau B.P. Hasdeu, cu o genealogie greu de sistematizat… Rosetteștii și Ghiculeștii erau cam greci, de Cantacuzini nu mai vorbim. Ion Luca Caragiale era aromân (greco-albanez?) cu un tată născut la Constantinopol, marele Nicolae Iorga se trăgea, după mamă (Arghiropol), din greci bizantini și după tată din munții Pindului, Constantin Noica avea drept străbunic pe un anume Gigantis.

Iată tot atîtea motive să cer scuze, în numele poporului român, compatrioților noștri de toate etniile – și, în ocurență, președintelui Iohannis – pentru cuvintele proaste ale cîte unei Olguțe sau ale cîte unui Daddy. Românii normali nu gîndesc ca ei! În rest, rămîne cum am vorbit: m-am săturat de derbedei, de proști și de țoape!

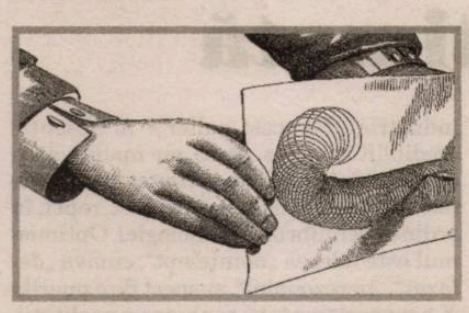

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Scandalul

Marele scandal nu constă în aceea că Liviu Dragnea a pretins că s-a încercat asasinarea sa de către patru indivizi în haine negre, găzduiți la Hilton-Athénée Palace; nici în aceea că prezumtivii asasini ar fi fost trimiși și plătiți de cineva care, dacă nu era Soros, semăna bine cu el; nici în aceea că n-a furnizat absolut nici un fel de dovezi și că nu a existat nici un fel de anchetă penală; scandalul cel mare nu-i nici măcar că Dragnea însuși se teme, chipurile, mai mult de Parchet decît de asasinii plătiți, astfel încît n-a făcut nici un fel de plîngere. Pe scurt, nu ne strică somnul fantasmagoriile președintelui Camerei Deputaților, pe care mulți le consideră vrednice de un tratament psihiatric urgent, alții le văd drept o diversiune politică, iar foarte mulți drept subiect nesecat de bancuri politice cu care umplu Internetul. Nu, ceea ce ne înfricoșează sînt nu inepțiile respective în sine, oricît de absurde sînt, ci faptul că există destui care le cred, cu atît mai mult cu cît sînt mai absurde. Și nu-s puțini, mă tem.

Da, ei le cred cu tărie așa cum le aud: fără nici un fel de dovezi, fără martori, fără anchete, chiar așa de tot rîsul, demne de un film polițist dintre cele mai proaste. Le cred, așa cum cred că, pe 10 august, Iohannis și Opoziția au încercat să răstoarne guvernul cu cîțiva bătăuși năimiți, că au existat grupuri „paramilitare“ printre demonstranți, că aceștia sînt plătiți de un demon numit Soros și de multinaționale, că în general străinii ne fură, că PSD, Dragnea și ai lui se sacrifică pentru a salva națiunea de „statul paralel“ și așa mai departe – pe scurt, cred neabătut în vechile mituri ale național-comunismului, ale peremismului fascistoid din anii ’90 și așa mai departe. Cine sînt aceștia – destul de mulți – care cred toate astea? Ce fel de ființe sînt ei? Să nu-mi răspundeți simplist că sînt cei îndoctrinați de Antena 3, căci vom cădea în circularitate: cred, fiindcă își iau informațiile de la Antena 3, și se uită la Antena 3, deoarece cred ce se spune acolo. Atunci?

Ei bine, iată-le, pe scurt, descrierea foarte obiectivă: sînt bipezi și bimani, au păr pe corp, au sex și unghii. Sînt masculi și femele, de vîrste diferite. Craniul le este relativ sferic. Sînt omnivori și mănîncă de cele mai multe ori mîncare gătită, adeseori destul de complexă. Beau, în afară de apă, tot felul de băuturi, cu și fără alcool. Dau mare importanță mîncatului, pe care de multe ori îl practică în public. Au ciudate ritualuri sexuale, dar, spre deosebire de mîncat, aproape niciodată nu-l practică în public. Se îmbracă, uneori foarte elaborat, ținînd seama de o ficțiune pe care o numesc „modă“. Au inteligență, memorie, conștiință și voință, despre care afirmă că e liberă, cînd se referă la ei înșiși, și că nu e, cînd se referă la alții. Consideră că se pricep bine în anumite domenii și de obicei chiar își cunosc cît de cît meseria proprie. Altminteri, ignoră cele mai multe lucruri de pe lume și, de multe ori, nu știu nici cît, nici ce, nici mai ales faptul că ignoră. Își iubesc copiii, pe care îi cresc și îi îngrijesc așa cum știu și pot (nu o dată prost), se tem de boală, de bătrînețe, de moarte și de tot felul de lipsuri, uneori închipuite. Cred cam în același fel în nenumărate ficțiuni – dar, de regulă, diferite de la ins la ins și de la grup la grup. Se plîng mereu că nu le ajung banii, indiferent de cît de mulți ar avea. Se plîng că numai alții – vecinii, șefii, rudele – le fac necazuri, și jură că ei nu fac altora nici un rău. Se străduiesc să i ferească pe copiii lor de ceea ce cred că au fost greșelile proprii, dar aproape niciodată nu reușesc. Bîrfesc, se ceartă, se invidiază unii pe alții, își pun piedici și cad ei înșiși în cursele întinse pentru alții; cînd se simt neputincioși, înjură. Mai și beau băuturi alcoolice, uneori pînă uită de ei. Se întîmplă să se și ajute, uneori sînt darnici, plini de generozitate și compasiune. Rar, printre ei apar eroi. Obișnuiesc să le ridice unora dintre aceștia altare mărețe, dar, curios, nu le urmează purtările aproape niciodată. Țin animale de casă. De regulă, fac multe lucruri stupide și inutile, fapt de care își dau seama după un timp, fără a reuși să nu le repete. Încearcă să uite ceea ce nu le convine și destul de des chiar reușesc. Se iau nespus de ușor unii după alții, dar pretind că fac totul numai după capul lor. Marea lor bizarerie: nu sînt mulțumiți niciodată nici cu ce au, nici cu ce fac, nici cu ce sînt. Și cu toții – după o viață mai lungă sau mai scurtă – mor, dar – ciudat –, oricît de tîrziu s-ar petrece asta, tot consideră că moartea i-a luat prea devreme.

Adică nu sînt decît oameni. Ca și noi. Credulii, închinătorii la fantasme absurde, cei prinși în capcana propagandei celei mai ridicole sînt aidoma nouă, cei pentru care Dragnea nu-i decît un mitoman paranoic și avid de dictatură. Nu sîntem două specii, nici măcar două varietăți. Sîntem și unii, și alții banale exemplare de *homo sapiens*. La fel de „înțelepți“ și la fel de imbecili.

Ăsta-i scandalul care-mi dă insomnii.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Sia

Am 5 ani și e vară, așa că nu am unde să mă duc. Sîntem săraci cu spume și mama trebuie să mă ia cu ea la serviciu. Soră-mea e la bunicii ei, care pe mine mă urăsc cu spume, căci sînt copilul țigăncii. Tata s-a mutat cu frate-miu la Craiova. E mai bine, căci am scăpat de un alcolic. Spitalul din Caransebeș e departe și trebuie să mergem pe jos. Aș vrea ca mama să mă ia în brațe, dar e mică și eu am crescut. Îmi este dragă și vreau să îi fie mai ușor, așa că pretind că nu obosesc.

Sia e frumoasă-frumoasă. Îi place și ei de mine, așa că îmi petrec marea majoritate a timpului în salonul ei. Are multe, multe gutui în salon și nu miroase a spital. Miroase a bunica. Mă dau mare că știu toate orașele de pe hartă și cîștig pariul cu ea. Trebuie să stea cu mine toată ziua.

Sia e învățătoare. Mă învață o grămadă de lucruri. Îmi citește *Legendele Olimpului* și mă pune să îi povestesc ce am înțeles din ele. Se înroșește toată cînd îi spun că ea e mai frumoasă decît Afrodita, mai ales că în salon este și un doctor tinerel. Îmi promite că atunci cînd o să mai cresc un pic o să-mi povestească despre Don Juan. Învăț și tabla înmulțirii și fac concurs cu asistentele din spital la cine socotește mai repede. În general, cîștig.

Mama e un vîrtej de energie în spital, nu are timp deloc și e bucuroasă că e cineva care are grijă de mine. Mă obișnuiesc cu spitalul și învăț să fiu fericit acolo.

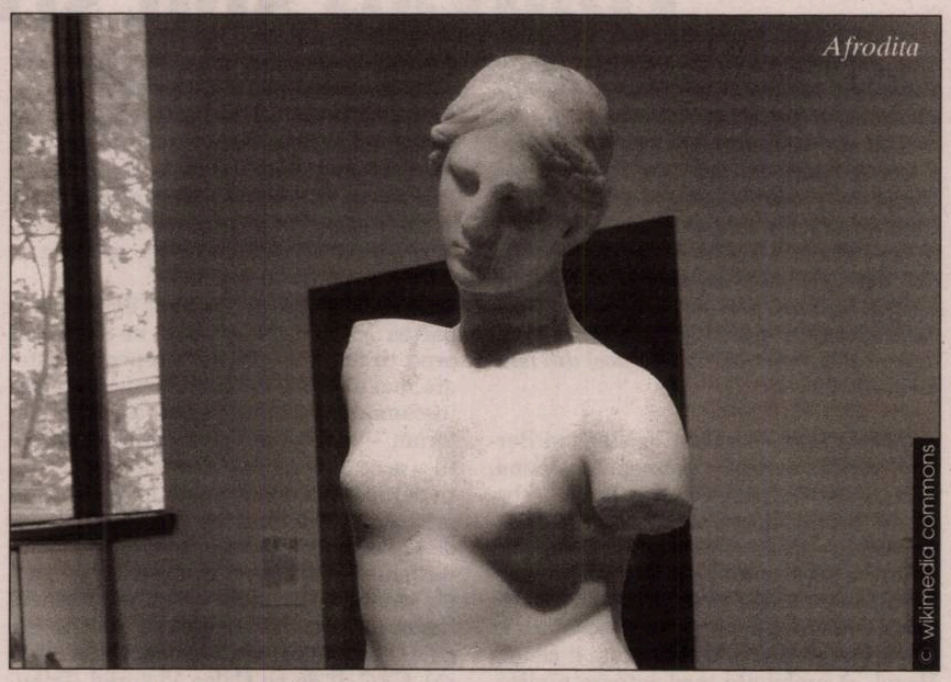

Afrodita

© wikimedia commons

Avem o rutină a drumului. E un izvor la care ne oprim de fiecare dată să ne tragem sufletul. Trebuie să coborîm niște scări și apoi mama trebuie să mă țină ca să pot bea apă.

Petrec o zi la Urgență. Sînt o mulțime de oameni în triaj. Unul dintre doctori este bîlbîit și cam nervos. E un om bun, de fiecare dată cînd vorbește cu mine și cu pacienții lui copii. Are întotdeauna buzunarele pline de ciocolată.

– Butututurugă? Cine e Butututurugă?

E un puști cam de 16 ani care are mîna legată cu un fular.

– Ce ai făfăfăcut?

Puștiul e și el bîlbîit. Doctorul e obosit. Crede că rîde de el. Îl înjură tot bîlbîit. Tatăl puștiului explodează și el. Alt bîlbîit.

Eu rîd isteric. Un răspuns normal la tensiunea cu care sînt obișnuit acasă, avînd un tată violent. Sia rîde și ea. Rîsul e molipsitor. Toată lumea se liniștește. Sia mă ia în brațe.

Cam la două săptămîni după asta, Sia nu mai e în spital. A plecat acasă, mi-au spus. M-am miorlăit. Mama m-a liniștit cam greu – m-a ținut aproape de ea pînă cînd nu am mai putut plînge. Am știut că mă mințea. Că mă mințea ca să mă protejeze.

Nu m-a mai dus la spital, am stat la Geta și curînd ne-am mutat și noi la Craiova.

Au trecut mai mult de 40 de ani. Mama mi-a spus zilele astea că Sia avea cancer și că nu aveau ce să îi facă.

Mi-am petrecut o bună parte din adolescență prin spital. Am știut foarte clar că nu vreau să fiu medic. Am văzut multe saloane care erau brusc goale. Am crezut că sînt imun.

Mă înec. Memoriile nu mă ajută deloc. Sia de acum are mult mai multe șanse. Operațiile sînt mult mai precise, iar tratamentele, mult mai eficiente.

Dar eu am rămas cu teama de salon gol.

Am chef să plîng. Am fost învățat să nu o fac. Nu e OK pentru bărbați să plîngă. Dar nu mai vreau să fiu bărbat. Vreau să fiu puști. Să pot să mă miorlăi și să am pe cineva care să vină să mă ia în brațe și să îmi spună că totul o să fie bine.

Am învățat cum să fug. Mă ascund în memorii.

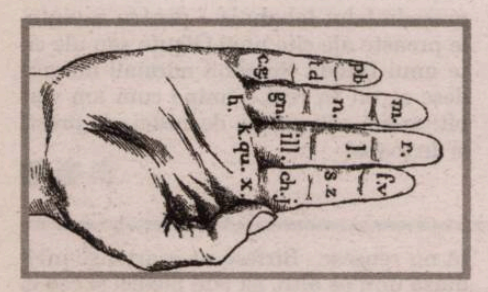

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

O **tipologie** subestimată

Există o literatură glorificatoare la adresa optimismului. Mari gînditori i-au ridicat statui de-a lungul vremii. Majoritatea oamenilor au încercat din răsputeri, în istorie, să și-l asume plenar. Pentru toți, înseamnă curaj, pozitivism, demnitate. În afara sa, s-ar spune, existența noastră pămînteană își pierde semnificația, riscînd blazarea suicidară. Nu am cum să neg, prin urmare, optimismului un rol determinant în supraviețuirea speciei. Mai mult, îl accept, la rigoare, drept o soluție constructivă de viață. E o grilă hermeneutică asupra lumii, articulată și coerentă. Fără speranță nu reușesc să trăiesc. Iată un argument zdrobitor, apt să încheie abrupt discuțiile filozofice. Și, într-adevăr, cine i-ar putea contesta optimismului implicațiile pragmatice de profunzime? Cum altfel să accepți urgiile propriei biografii decît sperînd mereu în mai bine? Vine însă „mai binele", în sensul real al cuvîntului, vreodată? Un optimist sincer ar admite ultimativ (empiric sau intuitiv, nu are importanță în ce mod) că nu. Totuși, ar adăuga el probabil, dacă ar fi să o ia de la capăt, ar proceda la fel. Virtutea speranței stă în ea însăși și nu în finalitatea sa. De aceea, optimismul rămîne reconfortant în sine și nu prin rezultatele concrete. El se rezumă la starea de spirit benefică pe care o induce, nearogîndu-și pretenția de a deveni și *o strategie*, o „baghetă magică" de risipire a durerii din lume, un buton de panică menit să te trezească din coșmarul terifiant.

Știu un banc „în chestie". Într-o familie, doi gemeni, identici ca înfățișare, sînt complet diferiți din punctul de vedere al caracterului. Primul se arată încrezător în tot ceea ce-i rezervă viitorul, pînă la limita naivității pernicioase, cel de-al doilea, dimpotrivă, suferă de un pesimism patologic, temîndu-se și de umbra lui. Părinții își fac griji, firesc, pentru amîndoi. Nici una, nici cealaltă dintre variantele comportamentale ale copiilor nu pare foarte avantajoasă pe termen lung. Hotărăsc așadar să le dea o lecție utilă în procesul de maturizare. De Crăciun, ei umplu una dintre camerele casei cu jucării scumpe și strălucitoare. Găseai acolo și cele mai exotice închipuiri ale minții infantile. Totodată, în grajd, adună mormane gigantice de bălegar, conferind locului o imagine dezolantă. În dimineața deschiderii cadourilor, îl duc pe pesimist în camera cu daruri, iar pe optimist în infecta locuință a cailor. Îl lasă, pe fiecare în parte, să-și descopere „cadoul". După un timp, se întorc să vadă cum reacționaseră cei doi. Surpriză! Scepticul plînge cu față descompusă. „Ce s-a întîmplat?", întreabă tatăl speriat. „M-a întristat îngrozitor gîndul că toate jucăriile astea frumoase se vor strica pînă la urmă!", răspunde el printre sughițuri. În contrapartidă, fratele geamăn, cu fața radiind de fericire, înoată, literalmente, prin bălegarul respingător. „Ce faci?", întreabă mama, ținîndu-se, exasperată, de nas. „Păi, nu am nici o îndoială că, la atîta balegă, trebuie să fie și un ponei pe undeva."

Optimistul
se bucură nerealist.

Aș vrea să observăm împreună că, dintre cei doi, numai *pesimistul are dreptate*. Jucăriile, cu siguranță, *se vor strica într-o bună zi*. Omul înțelept sesizează, în efemeritatea lucrurilor, prin extrapolare, vremelnicia întregii lumi și, ca atare, își poate permite să verse, compasiv, o lacrimă de regret. Optimistul, din contra, *se bucură nerealist*. Oricît de insistent se va scufunda copilul în balega stătută, eforturile sale vor rămîne fără efect. În final, poneiul se va fi dovedit doar o simpatică iluzie. Încrederea băiatului în latura pozitivă a vieții se va ilustra, la rîndul ei, mai curînd ca o lipsă de înțelepciune, ca un zîmbet răzgîiat și insolent față de destin. Nu că destinul nu ar merita uneori o asemenea atitudine, fie și din pură frondă individuală, dar să ne păstrăm capul pe umeri și să acceptăm un adevăr dureros: sorții nu-i prea pasă de frondele noastre, continuîndu-și acțiunea de deteriorare a ființei cu o tenacitate de malaxor industrial. Pe acest palier – al absenței credibilității – aș plasa eu inadecvarea ontologică a *stării de optimism* (oricît de folositoare aș considera-o în rest, repet, în ordinea echilibrului psihologic). Optimismul este adesea „neînțelept", cumva „defazat", „nerezonabil", suspect de o puerilă și neexperimentată evaluare a realității. Încrederea nefondată în triumful transcendent al binelui lasă la vedere o doză importantă de imaturitate, o incomprehensiune elementară a determinismelor existențiale.

Optimistul se expune, în concluzie, răului – în postură de persoană – mai puternic decît pesimistul, întrucît pare să nu-l priceapă sau, și mai grav, *să nu-i accepte existența*. El este *naivul, metafizicul, excentricul, inadaptatul,* și nu viceversa. Optimistul crede în „caii verzi de pe pereți", pe cînd opusul său se ancorează, fie și plîngînd ca un băiețel alintat, în lumea concretă. Riscînd să intrig, voi afirma aici, cu tărie, că pesimistul, în orice loc și în orice timp, nu se dezvăluie doar mai echilibrat decît optimistul, ci, paradoxal, și mai pregătit pentru eșec. Adică pentru viață.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

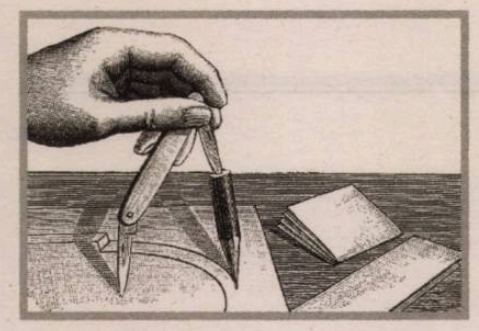

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Praga, august 1968: o „primăvară“ uitată...

Mă așteptam ca trecerea a 50 de ani de la înăbușirea de către Moscova a „Primăverii de la Praga“ să suscite mai multe comentarii și analize în Franța. Mai ales într-un moment cînd în Europa se adîncește o nouă falie ideologică între Vest și Est, iar Franța are un rol de jucat pentru colmatarea acestei linii de fractură identitară. Dar n-a fost așa. O declarație de circumstanță a ministrului francez al Afacerilor Europene, un articol modest în *Le Monde,* două analize efectiv interesante în *Le Figaro,* o depeșă a Agenției France Presse din care aflăm că fiul lui Alexander Dubcek vrea să lase cuiva arhiva tatălui, dar nici o instituție nu se arată interesată... iată recolta lunii august, în Franța, pe post de comemorare a evenimentelor din 1968 din fosta Cehoslovacie.

Am chiar impresia că istoricii, eseiștii, filozofii și editorialiștii francezi s-au epuizat în primele cinci luni ale anului evocînd revoltele studențești din mai 1968 de la Paris. Prin urmare, nu le-a mai rămas energie reflexivă pentru drama trăită în august 1968 de est-europeni, care au înțeles în numai 24 de ore (cît le-a trebuit tancurilor rusești să ocupe Cehoslovacia) că reforma din interior a comunismului nu era posibilă și că idealul comunismului „cu față umană“ fusese strivit definitiv sub ochii lor.

Jurnalistul Blaise Gauquelin, trimis de *Le Monde* să realizeze un reportaj la Bratislava, parcă striga în deșert atunci cînd spune că o dezbatere ar fi urgentă, în Europa, despre ceea ce a însemnat 1968 în țările din Est. Iar un mare istoric francez al regimurilor comuniste, Stéphane Courtois, explică în *Le Figaro,* cu argumente foarte clare, de ce o astfel de dezbatere este necesară.

Diviziunile de astăzi ale Europei, scrie Stéphane Courtois, își au de fapt rădăcinile în acel an 1968 cînd tinerii europeni se aflau, în numele *libertății,* pe baricade diametral opuse. Observația sa mi se pare pe cît de justă, pe atît de frapantă și merită dezvoltată. În acel an incendiar, milioane de tineri europeni, mai precis generația născută după război, erau nemulțumiți, doreau mai mult oxigen mental, mai multă libertate, noi orizonturi, noi sensuri pentru propria lor viață. În Europa de Est, *sensul* era căutat în dezghețul politic și cultural început după moartea lui Stalin. Și, de altfel, Primăvara de la Praga, politica de democratizare lansată de Alexander Dubcek în Cehoslovacia, încerca să lărgească breșa făcută odată cu destalinizarea. „Comunismul cu față umană“ dorit de cehi și de slovaci, precum și de întreaga Europă de Răsărit, însemna de fapt mai puțin comunism și mai multă libertate individuală, mai puțină cenzură și mai multă inițiativă, mai puțin marxism și mai multă occidentalizare... În mod paradoxal, însă, tineretul din Europa de Vest, mai ales cel francez și italian, își dorea... mai mult comunism, mai mult troțkism, mai mult maoism...

Stéphane Courtois evocă în cotidianul *Le Figaro* „incultura politică“ a tinerilor care, în mai 1968, manifestau la Paris, la Roma sau la Berlin, manipulați în mod stupefiant de lideri troțkiști, maoiști sau guevariști. Iată în ce constă „formidabila fractură“ europeană de atunci, cu totul paradoxală, care se adăuga celeilalte falii, adîncită de Cortina de Fier. Întrebarea, pusă astăzi, frizează absurdul: cum era posibil ca o parte a tineretului din țările democratice și dezvoltate să-și fi dorit în 1968 mai mult comunism, fără să înțeleagă de ce colegii lor din țările comuniste și nedezvoltate își doreau mai multă democrație și libertate?

Sigur, nu trebuie să uităm că, ulterior, unda de șoc a înăbușirii Primăverii de la Praga a ajuns și în Vest, unde, treptat, tot mai mulți intelectuali au început să se distanțeze de partidele comuniste. Alte două seisme au dus apoi la trezirea generală, în Vest, din hipnoza comunistă: apariția, în 1973, a cărții lui Soljenițîn *Arhipelagul Gulag* și intrarea, în 1979, a rușilor în Afganistan.

Personal, reflectînd la înăbușirea Primăverii de la Praga, aș mai trage o concluzie, una modestă și poate redundantă, care nu este de fapt numai a mea, o împărtășesc cu mulți alți est-europeni: mă îngrijorează de fapt lentoarea și greutatea cu care înțeleg uneori occidentalii anumite lucruri. Sigur, în multe privințe, nici est-europenii nu sînt foarte rapizi, dar parcă ei au mai multe circumstanțe atenuante, dat fiind că libertatea a fost mai rară în spațiile în care s-au născut.

Aș mai semnala, în contextul acestei evocări, două alte observații făcute de filozoful francez Renaud Girard, tot în *Le Figaro.* Prima: rușii continuă să creadă că invadarea Cehoslovaciei pe 21 august 1968 a fost un lucru „bun“. A doua: în prezent, pentru cehi și slovaci, „inamicul“ numărul unu nu mai este Moscova. Filozoful francez îl citează pe președintele ceh Milos Zeman, cu o declarație care, în vestul Europei, ar risca să primească rapid blamul *incorectitudinii politice.* „Inamicul este această anticivilizație care se întinde din Africa de Nord pînă în Indonezia“, afirmă Milos Zeman, lider care, în paranteză fie spus, nu-și ascunde simpatiile pro-ruse, ceea ce nu l-a împiedicat să fie reales în mod democratic în luna ianuarie în fruntea statului ceh.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

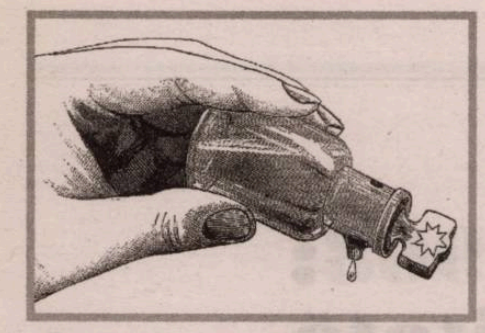

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Bullying

Între împrumuturile lexicale recente din engleză, *bullying* pare să aparțină categoriei de cuvinte tehnice, necesare, prin care este acoperit un gol terminologic. Specialiștii în sociologia și psihologia educației îl utilizează frecvent, iar presa îl răspîndește tot mai mult: „*Bullying*-ul școlar și efectele acestuia în societate“ (evz.ro); „*Bullying*-ul, un fenomen în creștere în școala românească“ (mediafax.ro); „*Bullying*-ul, un fenomen alarmant în școli“ (romanialibera.ro); „*Bullying*-ul în școli și la serviciu ar putea fi pedepsit cu amenzi de pînă la 100.000 de lei“ (stirileprotv.ro) etc. Cum se vede din exemplele de mai sus, mulți dintre autorii de texte nu aplică o regulă propusă de *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic* (DOOM, 2005), care prevede ca anglicismelor cu finală pronunțabilă în română articolul să le fie atașat fără cratimă. În acest caz, ca în multe altele, cratima este folosită pentru a semnala noutatea cuvîntului, caracterul său de termen încă străin, insuficient adaptat. Există totuși și autori care aplică regula ortografică a finalei pronunțabile, atestînd adaptarea termenului – „România, locul 1 în Europa la *bullyingul* copiilor între 11-13 ani“ (adevarul.ro). Pe de altă parte, există și abordări mai prudente, care evită cu totul articularea și declinarea substantivului englezesc, punîndu-l între ghilimele, în apoziție: „Fenomenul «*bullying*». Cum îl depistăm și cum îl combatem, pentru școli mai sigure“ (unicef.ro).

Termenul englezesc denumește un tip de hărțuire – prin violență fizică, verbală, psihologică – îndreptată repetat și intenționat asupra unor ținte vulnerabile; cuvîntul are un sens mai larg, aplicabil mai multor contexte (hărțuire în armată, la locul de muncă, a unor minorități etc.), dar s-a specializat mai ales pentru manifestările violente în rîndul copiilor, pentru cazurile de agresare a unor elevi de către alți elevi: „*Bullying*-ul este definit ca fiind un comportament ostil / de excludere și de luare în derîdere a cuiva, de umilire. Un copil este etichetat, tachinat, batjocorit în cercul său de cunoștințe sau de către colegi“ (mediafax.ro).

„România, locul 1 în Europa la bullyingul *copiilor între 11-13 ani.“*

Desigur, termenul poate fi tradus în română printr-unul dintre sinonimele sale parțiale sau prin termenul mai general *hărțuire,* eventual cu precizări suplimentare *(hărțuire școlară).* Articolului *bullying* din versiunea în engleză a Wikipediei îi corespund în alte limbi fie preluări ca atare, fie echivalări parțiale: în franceză *harcèlement scolaire* și *brimade,* în germană *Mobbing in der Schule* și *Schikane,* în turcă *kabadayilik* și *zorbalik* etc. Un caz interesant e italiana, care a adaptat termenul în forma *bullismo* (după ce numele de agent al agresiunii – *bully* – fusese adaptat ca *bullo).*

În română, impunerea în uz a termenului *bullying* are cîteva avantaje, dar și un obstacol major. Avantaje sînt, mai întîi, frecvența în uzul specializat, tendința culturală actuală de a împrumuta termeni (în defavoarea traducerii lor) și relativa specializare semantică (față de *hărțuire).* Forma cuvîntului nu ridică probleme speciale. Pronunția este transpusă aproape automat în română, doar forma scrisă suferind oscilații între păstrarea ortografiei originalului (dominantă) și simplificarea secvenței *yi,* în forma *bulling.* Morfologic, cuvîntul se înscrie într-o serie deja destul de bogată de abstracte englezești de origine verbală, devenite substantive neutre românești în *-ing:* de la mai vechile și vizibil adaptatele *dribling* sau *trening* pînă la *banking, bodybuilding, bowling, brainstorming, camping, feeling, happening, jogging, leasing, marketing, roaming, screening* etc.

Există totuși o reținere în acceptarea termenului. Aceasta provine, probabil, din dorința vorbitorilor de a evita anumite asocieri sonore ale substantivului și ale eventualei sale familii lexicale refăcute. Rădăcina *bul-* este în română puternic marcată de omonimia cu rădăcina lexicală a derivatelor argotice de la cuvîntul din limba romanì *bul* („fund“): *a buli, bulit, bulează, bulangiu* etc. Omonimiile sau paronimiile create între anglicisme și termeni popular-vulgari sau argotici românești sînt uneori sursa unor jocuri de cuvinte glumețe *(delete – dilit),* alteori duc la evitarea termenului englezesc *(footing).* Cred că într-o situație similară este și *bullying.* Vorbitorii ezită să adapteze termenul și familia sa lexicală, așa cum se poate observa în tendința lor de a recurge la forma englezească de participiu, acolo unde verbul românizat ar fi produs omonimii riscante: „deci iată, a fost *bullied* cînd era mică“ (zoso.ro).

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

Horia CORCHEȘ

Oamenii-dosar

Mă folosesc, desigur, cam facil, pentru a porni acest articol, de o citare dintr-un roman al lui Zafón, în care un personaj observă că în meseria de scriitor supraviețuiesc cei care au priorități, nu principii. Nu foarte departe de acest algoritm se situează și o anumită categorie de profesori, și mă voi referi aici la aceștia din perspectiva capacității lor incredibile de a-și construi un CV, implicit un dosar. Ce sînt aceste dosare și la ce folosesc? Cele mai importante servesc la obținerea unui transfer, a unei detașări sau a gradației de merit. Gradația de merit fiind acel plus de 25% la salariu care, odată obținut, ți se acordă pentru cinci ani.

Ca inspector școlar sau membru al Consiliului consultativ al disciplinei, am avut ocazia să evaluez adesea astfel de dosare. Fără să mă refer acum decît tangențial la calitatea metodologiei și a grilei pentru evaluarea acestor dosare pentru gradații de merit, de exemplu, care merită o atenție distinctă, îmi mărturisesc uluirea și revolta pe care o aveam în fața acestei abilități și tenacități a unor colegi de a-și fabrica pur și simplu un întreg arsenal de hîrțoage, pe care tu, ca evaluator, le vedeai de la prima privire că sînt inconsistente, dar te blocai adesea în neputința de a face ceva. În principiu, dosarele conțin copii ale documentelor, pe care le avizează pentru conformitate cu originalul directorul unității școlare. Directorul nu are însă nici timpul, adesea nici competența de a respinge un document. Iar evaluarea unui dosar devine astfel o chestiune tehnică, pe care o poate face orice om, cu grila în față. Dar, pînă la acest pas, cum evoluează procesul? Vă ofer cîteva soluții, dacă aveți nevoie (luați-mi, desigur, afirmația în manieră ironică).

Dacă ai, de exemplu, nevoie de niște participări la simpozioane sau conferințe, naționale sau chiar internaționale, cum procedezi? Afli că, în satul X, școala a făcut un parteneriat cu încă vreo două școli din alte sate și cu o școală din satul Y din Republica Moldova și că organizează Simpozionul internațional de utilizare a resurselor media. Ce trebuie să faci? Mai nimic, doar să trimiți intenția ta de a fi membru al acelor „lucrări“ și un titlu al așa-zisei tale contribuții. Poate trimiți și comunicarea în sine, poate nici nu mai e necesară, dar oricum, poți trimite orice: nu există un *board* științific, o triere calitativă a comunicărilor, iar înapoi primești o diplomă cu aproximativ zece ștampile și semnături, începînd de la cea a școlii pînă la ale inspectoratelor, primăriilor, consiliilor județene etc. Uneori aceste manifestări sînt incluse în calendarele inspectoratelor școlare, alteori nici măcar atît. Ai bifat un simpozion național/internațional. Diploma se bagă la dosar. Ce comunicare ai avut tu? Păi, de exemplu, despre utilizarea metodei pălăriilor gînditoare într-o lecție. La o simplă căutare pe net, compilația de informații devine evidentă, ca să nu mai vorbim despre subțirimea contribuției științifice: dă cu minus.

Ai bifat un simpozion național/internațional. Diploma se bagă la dosar.

Dar dacă ai nevoie de niște articole? Simplu: sînt nenumărate reviste online, unde poți trimite absolut orice banalitate sau chiar texte plagiate. Ți le publică, adesea contra unei sume, au ISSN, nimeni nu stă să mai verifice. În Cluj s-a decis, în anii trecuți, ca aceste articole să fie solicitate integral la dosar – o idee bună. Am verificat astfel de articole pe Internet și mi s-a întîmplat cu destulă frecvență să scriu pur și simplu pe ele „plagiat“: *copy-paste*-uri grosolane, cu descrieri ale unor metode didactice, trîntite într-o pagină de revistă online, devenite articole de autor. Informații care de fapt circulă liber pe Internet, fără dublarea lor de o contribuție personală consistentă.

Un alt capitol, cărțile. Ai nevoie de o carte, de specialitate sau de didactică, poate un auxiliar didactic. Nimic mai simplu. Există edituri-fantomă, care în schimbul unei sume îți eliberează o copertă cu ISBN. Cel mai adesea cartea nu există. La dosar vezi doar o copertă. Cerînd cartea, poți avea diverse surprize, în cazul în care totuși există, eventual doar în format electronic, netipărită. De la o broșură de 45 de pagini, în care e prezentată teoria subiectului și a predicatului, preluată aproape fără modificări din vreo carte de gramatică, pînă la elucubrații fără cap și coadă pe marginea unor scriitori, compilații critice în cel mai bun caz. Cea mai simpatică găselniță este cooptarea vreunui universitar sau critic literar, nu dintre cei care ocupă prima scenă, mi-e și jenă să spun aceste lucruri, desigur, oameni care acceptă pe baza unor relații personale să dea un aviz științific în calitate de referenți, eventual să adauge și că respectiva lucrare poate fi utilizată în scop didactic. Ca evaluator, tehnic vorbind, ești obligat să punctezi. Am văzut astfel de broșuri, 20 de pagini de poezele, de exemplu, de o calitate mai mult decît provincială, cu aviz științific al unui universitar și cu mențiunea că e o lucrare care poate avea și utilizare didactică. Nici lucrare științifică, nici carte didactică, nici literatură. Un amalgam de inconsecvențe și de absurdități, pentru a bifa cît mai multe dintre cerințele unei grile de evaluare.

Mai sînt și alte formule, chiar mai scandaloase. Diplome de la olimpiade și concursuri, împrumutate de la colegi, modificate cu pastă corectoare, scris alt nume și trase la xerox, sute de concursuri-fantomă irelevante, vînate prin tot felul de colțuri ale țării, organizate de fiece unitate școlară, parteneriate fictive și altele, și altele.

Dar de ce spun aceste lucruri? Pentru că, pe lîngă aceste cazuri, sînt profesorii care își iau în serios nu prioritățile, ci principiile. Sau pentru care principiile sînt priorități. Nu dosarele fabricate. Oamenii care lucrează serios, care merg la simpozioane cu greutate, care scriu articole și cărți cu consistență științifică. La urmă, ajung în aceeași oală, iar evaluatorul, că e el inspector sau membru al Consiliului consultativ, e cam legat de mîini. Există soluții? Ar exista, cred eu: în primul rînd indexarea revistelor și a editurilor care sînt recunoscute pentru calitate, apoi indexarea simpozioanelor recunoscute în preuniversitar, stabilirea criteriilor de calitate ale acestora, impunerea existenței *board*-ului științific universitar pentru acestea. Subiectul nu se închide în aceste puține rînduri, e destul de dezbătut pe marginea lui.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Portretul porcului

Cu toată nebunia din ultima vreme legată de pesta porcină, m-am tot gîndit la bietele animale și mi-am amintit de un portret al porcului românesc pe care am încercat să-l schițez în urmă cu ceva ani în revista *Dilemateca*. Reproduc aici cîteva fragmente care sper să vă amuze.

Categoric, porcul pe care l-am văzut acum două săptămîni pe Discovery nu era de-al nostru. Deși semăna destul de bine și ar fi putut te inducă oricînd în eroare: același rît, aceleași șunci, aceeași privire „mioritică" de acceptare a sorții potrivnice: „și de-o fi să mor…", parcă doar guițatul era cu accent. Era porcul unui fermier american, filmat de o vecină vigilentă, în timp ce era înjunghiat cu sînge rece și fără cloroform în ogradă. Caseta a ajuns la o asociație de protecție a animalelor, s-a lăsat cu proces și e posibil ca fermierul să nu mai taie niciodată în viața lui un alt porc. Nici purcelușii animale de companie, parfumați și coafați, ai vedetelor de la Hollywood nu-s ai noștri. Nici măcar porcii Poliției franceze, de la Brigada Antidrog, care cu rîturile lor descoperă cocaina pe aeroportul din Lille nu au nici o legătură cu tradiționalii noștri porci din bătătură. Cît despre porcii nemțești, europeni prin definiție, de două ori mai ieftini decît porcii balcanici și chipurile cu o carne mai puțin toxică, deoarece nu mor în chinuri, e limpede ca bună ziua că nici ei nu ne aparțin!

Porcii noștri nu-s „vedete" de talie internațională, nu apar la TV, așteaptă cuminți și resemnați în cotețele lor Ignatul, așa cum scrie la carte. Sînt așa-numiții „porci de bătătură" (printre ei se mai strecoară poate cîte un specimen hibrid mai puțin docil, cu nume poetic, „porcul din veacul de fier", rezultat în urma împerecherii porcului „de casă" cu vierul sălbatic, din a cărui carne se prepară delicatese), aproximativ 4,2 milioane de rîmători din cei cinci milioane, după anumite cifre, căci doar 800.000 sînt porcii „în uniformă" și nepersonalizați cu nume gen Ghiță, crescuți în complexe agricole și în combinate. Și, avînd în vedere faptul că, după unele afirmații, porcul este pe locul trei în regnul animal pe scara inteligenței, după maimuță și balenă, și cu mult înaintea cîinelui, nu putem să nu ne întrebăm ce gîndește porcul nostru despre propriul său destin. Secole de-a rîndul a fost mai mult sau mai puțin „frate cu românul", încă din Evul Mediu, din vremea năvălirilor tătare, cînd țăranul îl abandona în coteț, desemnîndu-l să-i păzească gospodăria, deoarece pentru tătarii musulmani nu reprezenta „pradă de război", în timp ce el își lua nevasta, copilul și vaca și se ascundea în pădure, iar porcul îl aștepta credincios să se întoarcă, scurmînd după ghinde și jir. În anii comunismului, odată cu raționalizarea grînelor, a făcut foamea, alături de stăpînul său, conștient în continuare de „datoria" pe care o are de îndeplinit, nu doar de a hrăni întreaga familie de Crăciun și pe rudele hămesite de la oraș, dar și de a reprezenta, sub formă de caltaboși și de cîrnați, spaga pentru doctor, primar sau avocat.

Păi, să nu merite el, porcul, un loc de cinste în cultura acestei națiii? Să nu i se scrie poezii, să nu i se închine imnuri și ode, să nu fie menționat în manualele școlare? Cu tristețe, porcul nostru constată că rolul său în literatura română, de pildă, a fost unul minor. Încercînd să găsească măcar o operă literară mai de Doamne-ajută în care să fie și el menționat, porcul „de bătătură" își aminti doar o amărîtă de snoavă cu Păcală care îl ducea să-l vîndă la tîrg, iar el nu voia nici în ruptul capului să meargă înainte, iar „Păcală trage înfață de stăpîn, ea vrea să scoată în evidență mai degrabă credulitatea și prostia care, chipurile, îl caracterizează. Porcul oftează, căci își amintește acum proverbele în care este pomenit (și trebuie să recunoască că sînt o groază!), deloc măgulitoare la adresa sa, printre care „Cine se amestecă în tărîțe, îl mănîncă porcii" (o adevărată jignire pentru el, un animal inofensiv!), „Cînd or zbura porcii" (de parcă el și-ar fi dorit vreodată să zboare!), „La beție omul este pisică, maimuță și pe urmă porc" (de parcă el s-ar fi atins vreodată de băuturi alcoolice!), „Apucă-l pe porc de urechi și va țipa mai tare!" (el, care detestă violența!), precum și acela care nu-i place pentru că nu e corect politic: „Dracul a mai văzut cal verde, porc deocheat și bulgar deștept". Cu un singur proverb e perfect de acord, căci într-adevăr știe, încă de prin anii '80, că într-adevăr „porcul nu se îngrașă în ajun".

„Slăvit să-ți fie în veci șoriciul cel împăcat cu soarta măsteră."

Bietul porc, ignorat de toată lumea, mai are o singură mîngîiere: există pe lumea asta și în literatura română o poveste celebră numai a lui: „Povestea porcului". Totuși, „jivina" grăsună din coteț n-ar trebui să aibă motive de supărare, căci apariția sa frecventă în cărțile de bucate românești din toate timpurile compensează din plin absența sa ca personaj în literatură. Se pare că românii, cînd văd un porc, nu se gîndesc la multiplele sale calități, cum ar fi blîndețea, supușenia sau chiar inteligența, ci la cotlete, antricoate și costiță afumată. La o rapidă căutare pe Google, cuvîntul „porc" este însoțit în cele mai multe cazuri de „friptură de…". Pentru a exemplifica dragostea nețărmurită a românului pentru carnea de porc, indiferent de modul în care este ea preparată, vom aminti doar ce a scris Ion Pillat în „Invocație către marele vier sacrificat": „Măreață creatură din neamul dobitoacelor, Ignatul este pentru tine o sărbătoare filozoficească a mîntuirii de apoi, însîngerată de mult prea înțeleapta-ți gușă, ce s-a lăsat tăiată pentru mai dreapta cinstire a rîvnitei seminții porcine, cu care s-au ostenit a se hrăni, lăudîndu-i nobilele și mirositoarele măruntaie, noroadele tuturor vremurilor, de la vlădică la opincă, de la ocnaș pînă la împărat. (…) Slăvit să-ți fie în veci șoriciul cel împăcat cu soarta măsteră, mușchiulețiii și cotletele cele resemnate în sosurile purgatoriului domestic, jamboanele înțelepțite de aburii gălbui ai țuiculiței!" Dacă ar ști porcul nostru citatul de mai sus, poate că nu și-ar mai face atîtea probleme legate de faptul că oamenii nu-l respectă îndeajuns și ar trăi în voie bună, așteptînd cu bucurie ziua de Ignat. Și s-ar veseli și mai tare dacă ar afla că mai există și alte scrieri despre cît de folositor le este el oamenilor chiar și după moarte. În *Sărbătorile de iarnă și postul Crăciunului,* etnograful Tudor Pamfil explică cum se poate pronostica starea vremii la tăiatul porcului: „Dacă partea subție a splinei este îndreptată spre miazăzi, înseamnă că iarna vine de la miazănoapte. Dacă splina este umflată către coadă, înseamnă că sfîrșitul iernii va fi greu. Dacă splina este lungă și subțire, iarna va fi lungă, dar gerurile nu vor fi aspre".

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Vara asta merge rușinea-șpriț și pepenele-căutare

M-am trezit cu un e-mail de la preabunul om și preacunoscătorul în alea omenești Mirel Bănică.

On Tue, Aug 21, 2018 at 4:36 PM BANICA Mirel wrote:

Pepene (Denia') verde Bulgaria. 11 kg. 0,25 leva za kila… adică 50 bani kg. Miere. Cu sîmburi. Zemos. Fără intervenția geneticii. Mă gîndesc la tine. Mănînc și nu plîng. Mănînc. Mirel, nostalgie vindecată

Pe aug. 21, 2018 la 18:15, Eugen Istodor <istodor.eugen@gmail.com> a scris:

Să-ți fie rușine! Plîng eu.

Labiș însuși de gusta / Începea a lăcrima…

Trimis din Yahoo Mail pe Android

Nu cred că față mai mare am făcut la viața mea decît atunci cînd am auzit de aventura pepenară a lui Mirel. Chiar am vrut să scriu că-l urăsc, dar după aia mi-am luat aminte. Dojana mi-este mereu șpriț. Și o subliniez și acum, aici, ca să nu se supere preacinstitul Mirel de vreun cuvînt spus la vertij. Dom'le, cînd vine vorba de legume și fructe, nu știu cum, dar am voluptate. O fi de la ani înaintați? Nu cred. Cred că e de la căutare. Și eu, și Mirel sîntem în căutarea nu a ceea ce a fost, ci mai ales a ceea ce este. Și de aici eu mă învîrt în jurul cozii bucureștene, iar dumnealui, jupîn de drumuri lungi, se preumblă pe unde nu te aștepți. Căutarea nu este totuna cu găsirea. Căutarea este un joc de-a testatul, de-a adăstatul, de-a pierdutul noimei. De-a ronțăitul și scîrboșitul. Căutarea nu se termină niciodată și bună este atîta timp cît sîntem invadați de legume și fructe ce și-au pierdut semințele. Dar noi nu sîntem nostalgici, repet. Căutarea noastră înseamnă căutările celorlalți. Cînd descoperi un pepene la 50 de bani kilu', atunci e triumf. Fiindcă e căutarea celuilalt de poamă bună și schimbul de bucurie fără fandoseală. Ia, bă, însetatule, ia de-aici, bă! Să vezi, să cauți în continuare. Dar să-ți amintești că eu ți-am îndulcit îndîrjirea, ți-am înnobilat căutarea, ți-am dat noi judecăți în dulce, în sîmbure, în pepene. Mulțumesc, Mirel. Să-ți fie rușine, Mirel. M-ai făcut să-mi lase gura apă.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Cum e cu stadioanele din România pentru Euro 2020?

E bine. E cum e cu autostrăzile. Se vor face. Cîndva, nu întrebați cînd. Nu la timp. Timpul înseamnă bani, iar banii au alte treburi. Stadionul Dinamo nu va fi gata pentru Euro 20, hîc, 20. Le-a spus-o adjunctul doamnei Prișt ina, viceprim-ministrul Stănescu, celor de la FRF. Vă închipuiți ce dramă a iscat! Ce lacrimi, ce urlete!… Aiurea, n-a fost nimic. Oamenii știau sigur că așa se va întîmpla, că doar trăiesc în România, nu în Danemarca. E posibil, probabil ca situația să fie identică și în ce privește stadioanele Steaua, Rapid și Arcul de Triumf. În cazul Rapid, e ca în poveștile cu Păcală. Nici n-a început lucrarea, că prețul s-a și mărit. Situația s-a blocat și, ca urmare, după graficele cele mai optimiste (niciodată atinse în construcții), arena va fi gata în august 2020. La fix pentru a rata cu două luni competiția. Este că sîntem simpatici? Iar la Ghencea ar fi trebuit să înceapă în aceste zile demolarea. Vă dați seama, ne aflăm practic în septembrie 2018. Ca să poată fi folosită ar trebui predată la cheie măcar în aprilie 2020 pentru verificări, corecții și altele. Singura reacție a unui om normal, trăitor pe aceste meleaguri, e: ha, ha, ha! E ca un banc mediu bun. Dar toată țara e un banc, iar noi „ne rîdem" de dimineața pînă seara. Străinii s-au obișnuit și rîd și ei. De noi. Nu-i nimic. Euro se va ține la București, chiar dacă nimic nu va fi gata, chiar dacă nu va exista metrou între Otopeni și centru, chiar dacă nu avem autostrăzi, iar aeroportul se va scufunda în curînd sub mulțimile care dau senzația că te afli la Saigon în aprilie 1975. Asta e România, vor spune toți, n-ai ce-i face! Iar noi vom fi bucuroși că nu ne-am făcut de băcănie chiar de tot. Nu. Nu încă. Dar lucrăm la asta cum ar lucra chinezii la o mare cale rutieră cu patru benzi pe sens peste Carpați.

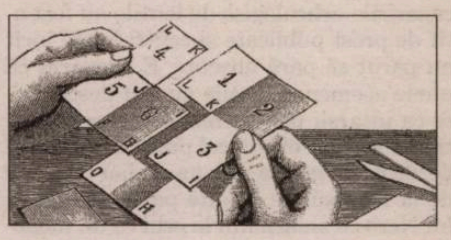

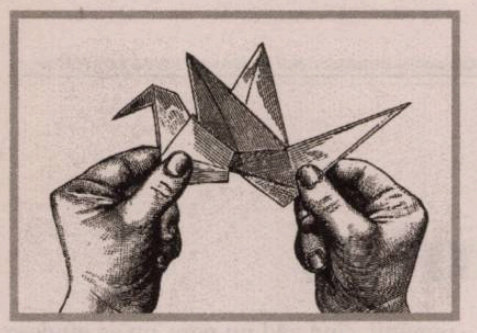

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Blonda sau bruna

Georgescu mi-a povestit că avea o colegă de facultate blondă cu ochi albaștri pe nume Lia. Era de undeva de prin Ardeal. Fata asta avea o soră brunetă pe nume Mia. Sau poate le chema invers? Ca în celebrul cîntec: „Blonda sau bruna, îmi e totuna…“ Ei bine, colega lui Georgescu, cea blondă, înaltă, spectaculoasă, vaporoasă, plutind într-o lume a ei misterioasă și aparent inaccesibilă, stîrnea pasiuni teribile printre băieți. Dar de fiecare dată cînd vreunul dintre ei, fie mai timid, fie cu renume de cuceritor, încerca să se apropie prea mult de ea, dădea greș. Ba unii dădeau chiar și în plîns. Fata reușea de fiecare dată să-i tulbure cumplit. Georgescu observa toate astea ținîndu-se deoparte.

După ani de patimi și suferințe masculine în jurul Liei, într-o zi s-a găsit însă un coleg, la care nimeni nu se aștepta, genul isteț, care, cumnecum, a găsit „a vieții cheie“, cum spune același cîntec, secretul fericirii. A cucerit-o pe Lia și chiar au început să-și facă planuri de căsătorie. La mijloc nu era cine știe ce secret, a mărturisit el odată între băieți, după mai multe beri. Avea ea o problemă pe care el a reușit s-o rezolve și nici nu i-a fost prea greu. Poate că a spus măgăria asta ca să se grozăvească sau să le facă în ciudă celor care încercaseră înaintea lui, se gîndea Georgescu.

În fine, după cîteva luni, colegii erau invitați la marea nuntă, la restaurantul din parcul Crîng din Buzău (mirele era de acolo). Pentru că atît părinții fetei, cît și cei ai băiatului erau percepuți ca fiind destul de înstăriți pentru nivelul general al acelor vremuri (anii '80), toți colegii se așteptau la o nuntă mai acătării. Georgescu, invitat și el, a ajuns în Buzău dimineața, cu trenul, și s-a cazat la un hotel din centru (probabil unicul) împreună cu prietena lui de atunci. Nu a mîncat nimic în ziua aceea, pregătindu-se pentru un adevărat festin. La restaurant au ajuns însă mult după prînz, iar lucrurile trenau inexplicabil. Li s-au lungit urechile de foame, iar înaintea mîncării li s-a adus vinul, unul cam acru, îmbuteliat la sticlă de un litru, după cum își amintește Georgescu. După ceva vreme, pe masă au apărut și niște chifle. Vrînd-nevrînd, invitații au început să bea vin și să ciugulească din chifle. Lia, mireasa, era într-o rochie albă de dantelă, cu o croială aparent simplă, iar pe cap purta o tocă, așa cum nimeni nu mai văzuse prin România acelor vremuri. Suplă și frumoasă, era comparată de meseni cu o actriță de la Hollywood. Acesta e momentul în care în poveste apare sora ei, Mia. Ei bine, asta era, spune Georgescu, o drăcoaică focoasă, brunetă (cum știm), cu ochi negri scăpărători, părînd că voia să întoarcă toată lumea pe degetele ei pline de inele. Într-o rochie roșie decoltată, cu un corset cum iarăși nimeni nu prea mai văzuse vreodată în România acelor vremuri, care-i scotea în evidență sînii mari și rotunzi. Părea că întreg ringul de dans era numai al ei. Un fel de Carmen din opera lui Bizet, și alta nu. Mirii începuseră și ei să danseze, mîncarea tot întîrzia, vinul curgea pe gîtlej și mintea lui Georgescu începuse puțin a se înceța. Și cică prinsese a o urmări cu privirea pe Mia așa cum privești flăcările din șemineu. Se cam temea, ce-i drept, să nu care cumva să-l observe prietena lui care-i stătea de-a dreapta. Mia era însă de-a dreptul fascinantă. Ce Lia, cu plutirea ei în nori, cu aerele de zîna zînelor? Nu! Mia era femeia cea adevărată. Nebuna, vrăjitoarea după care ar fi trebuit să înnebunească toți colegii. Dar uite că parcă numai el, păcătosul, o băga în seamă. Așa i se părea. La un moment dat, prietena lui i-a șoptit la ureche ceva incredibil: „Du-te și tu și invit-o pe Mia la dans, că așa-i frumos“.

Frumos? Daaa! Ce parteneră mișto am, și-a zis Georgescu. A observat că-mi place Mia și mă lasă să dansez cu ea. Nemaipomenit. S-a uitat cît de atent a putut, în condițiile date, la partenera, să se asigure că nu cumva visează, dar ea l-a îndemnat ferm din cap către ringul de dans, rămînînd așezată. Uau, și-a zis Georgescu, e adevărat. Mă lasă. S-a dus spre Mia, a luat-o de mînă și a început s-o danseze de mama focului. Nebuna îl privea cu ochii arzînd și, din cînd în cînd, în ritmul muzicii, cu brațele desfăcute, „își dîrdîia“ sînii pe sub nasul lui, cum zicea Georgescu. Teribilă femeie. Lia, mireasa, dansa și ea pe alături și la un moment dat lui i s-a părut că zărește un oarecare repros în privirea ei. Ce știe ea, și-a zis Georgescu, nu-și imaginează ce suflet generos are partenera mea. Nu știe că mi-a dat voie să dansez cu Mia. După al patrulea sau al cincilea dans la rînd cu nebuna, alcoolul din cap i s-a mai evaporat și s-a gîndit că poate n-ar fi cazul să exagereze. S-a întors la masă lîngă prietena lui. Fata, însă, era supărată borș. Nici nu se mai uita la el. Georgescu nu înțelegea. Pe masă apăruseră niște chifteluțe din praf de pește. Ce dracu' se întîmplase? Dansase prea mult cu Mia? Sărise peste cal? Avusese prietena lui un acces de bunăvoință pe care-l regretase apoi și acum nu-și mai putea ascunde supărarea? Îi întinsese o capcană tipic feminină? Oricum, parcă de la început ceva nu fusese în regulă. Dansase mișto, dar ce mai conta acum? Se pare că trebuia să plătească. Au plecat de la restaurant, noaptea tîrziu. De îndată ce-au ieșit ei doi pe străzile pustii ale Buzăului s-a declanșat furtuna. Un scandal cît casele din jur. Partenera l-a făcut cu ou și cu oțet. Și, în final, a înțeles. Ea îi spusese: „Du-te și invit-o pe Lia la dans, că așa-i frumos“. Lia, mireasa, nu Mia. Evident, așa avea sens. Lia, sora cea mare, cu numele ei legat de încurcături biblice. Ce idiot a putut să fie. Și vinul ăla prost…

ready made

„CORSETU, s.f., **tunicæ**, **thorax**; buccata de imbracamentu, cu cari feminele si stringu bustulu corpului, ca se li se desemne bene si formosu tali'a; d'in barbati numai unii cu pretensioni essagerate de a place muieriloru facu usu de *corsetu* […].“

A.T. Laurian si J.C. Massimu, *Glossariu care coprinde vorbele d'in limb'a romana straine prin originea sau form'a loru, cumu si celle de origine indouiosa,* 1871

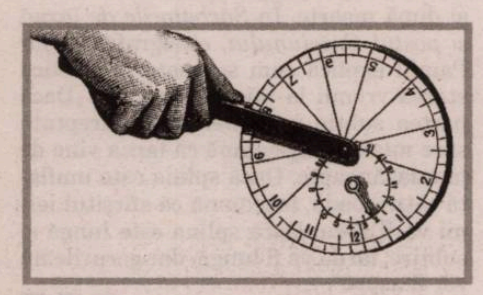

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Smaraldul din ochiul altuia

Smaraldul pe care îl folosea Nero ca să se uite la luptele de gladiatori e pomenit doar de Pliniu *(Istoria naturală,* 37, 64), din păcate în cîteva cuvinte, nici alea identice de la un manuscris la altul. Bănuiesc că arta lui de a arunca detalii senzaționale cu maximum de concizie nu poate avea drept scop decît ca, mai tîrziu, comentatorii să-și scoată ochii certîndu-se. De exemplu, pentru că informația e dată de Pliniu imediat în continuarea unui pasaj în care vorbește de faptul că smaraldele pot reflecta ca o oglindă, unii deduc că pesemne Nero folosea un smarald de mari dimensiuni, tăiat plat, în care privea reflexia spectacolului. Alții însă zic că Nero privea printr-un smarald ca să vadă mai clar ce se întîmpla în arenă. E adevărat că Pliniu vorbește, puțin mai sus, de această proprietate a smaraldelor „concave“, dar pasajul e unul din foarte puținele din sursele antice care să menționeze utilizarea lentilelor. E într-adevăr greu de închipuit că gemele antice, făcute cu atîta puchineală, au fost lucrate fără lupă, deși mult timp descoperirile arheologice de lentile au fost atît de prost publicate și centralizate încît au părut să pară absente. E adevărat că unele asemenea lentile au fost descoperite ca intarsii pentru mobilier sau ca pietre de joc, dar există cel puțin o lupă (verde, de 6 cm) găsită într-un atelier de geme de la Pompei. Pe de altă parte, imaginea lui Nero cu smaraldul la ochi ca un monoclu apare de mai multe ori în *Quo Vadis* a lui Sienkiewicz, ceea ce, prin cîteva mari producții hollywoodiene, a făcut-o foarte prezentă în imaginația populară.

Ceva nu e foarte în regulă cu imaginea asta. Pare mai probabil ca, pentru împărat, privitul prin smarald să nu fi fost legat de capacitatea de a mări, ci de efectul culorii verde asupra unui ochi obosit. Lauda acestui efect odihnitor e un loc comun în literatura medicală din antichitate pînă în secolul al XIX-lea, iar în muzee există destule instrumente din geam verde, venețian, folosite pentru cromoterapie. Sursele antice recomandă gravorilor de geme să facă din cînd în cînd o pauză și să se uite într-o piatră prețioasă, verde și transparentă (într-o halbă adîncă nu l-ar sfătui să se uite pe bietul om al muncii!). Pe de altă parte, teoria vederii care domină de departe în antichitate este cea a emisiei de către ochi a unei raze către obiectul văzut, iar nu invers; e sigur că asta a dus la ceva confuzii în înțelegerea proprietăților lentilelor concave și convexe.

Asta mă aduce la perspectiva arheologică asupra celebrului pasaj din Pliniu. La Berlin se află azi două inele dintr-un tezaur descoperit cîndva la Petescia, datînd probabil de la sfîrșitul domniei lui Augustus (să zicem, 50 de ani înainte de Nero) și găsit în ținutul sabinilor, la nici o oră de Roma. E vorba aproape sigur de inele bărbătești – sînt pur și simplu pentru degete foarte groase. Fiecare din inele poartă un smarald mare de un verde intens, și atît de clar, încît se vede aurul inelului în adîncul lor. Ambele pietre sînt gravate așa minimal încît e greu de zis cu ce anume; pe unul pare să fie reprezentat un ou, pe celălalt, un măr cu codiță. Mi se pare posibil ca, din cînd în cînd, Nero să se fi uitat la lumea liliputană reflectată în ghiulul lui cu smarald, ca să-i epateze pe burghezi și ca să-și odihnească ochii. Un pasaj din Teofrast, de altfel, recomandă în mod specific să porți un inel în a cărui piatră să te uiți din cînd în cînd în scopuri terapeutice.

De curînd am văzut însă o ipoteză ingenioasă, care face ca totul să pară un banc de la Radio Erevan. Adică e adevărat, dar nu e vorba de corectarea vederii și nici de culoarea verde. E posibil ca Pliniu să fi înțeles greșit o sursă greacă – poate că o conspecta pe fugă, poate că i-a fost citită greșit cu voce tare. Dintr-un pasaj din Suetoniu reiese că Nero privea la început jocurile prin mici deschizături într-un fel de paravan din jurul lojei lui. Dacă asta chiar vine dintr-o sursă greacă, atunci e posibil ca acolo să fi stat scris că Nero spiona jocurile, sau așa ceva, din spatele acelui paravan. Cuvîntul „spion“ și cuvîntul „oglindă“ sînt extrem de asemănătoare în greaca veche, o confuzie e posibilă. Pliniu trebuie să fi rămas puțin nedumerit: de ce folosea Nero o oglindă în tribună? Apoi, propria erudiție i-a sărit în ajutor ca să-l înfunde și mai tare: păi, probabil că Nero, cu ochi slabi, folosea o oglindă de smarald, a cărui culoare verde e foarte odihnitoare etc.

Rămîne să ne gîndim la ce îi poate folosi unui împărat să se uite la spectacole prin „mici deschizături“. Sigur, nu ca să vadă mai bine; poate ca să aibă mai multă intimitate sau protecție dacă poporului îi vin idei? Aici trebuie zis că, pentru majoritatea împăraților romani, prezența la jocuri – și anume, cum știm despre Augustus, cu participare ostentativă la emoțiile momentului, nu frecînd telefonul – este o prioritate politică. În primii ani ai lui Nero, pe care altminteri n-ar fi fost nevoie să-l împingă cineva de la spate ca să meargă în amfiteatru, Seneca trebuie să se fi gîndit mult cum să facă să-l îndepărteze cît de cît pe împărat de această ispită. Așa poate să fi apărut ideea cu privitul de după paravan. În felul ăsta poți ajunge să-l ții pe Nero acasă, iar lumea să creadă că împăratul e totuși acolo, alături de poporul său, doar că ascuns, uitîndu-se printr-o găurică.

Toate astea sînt, totuși, speculații. Textul lui Pliniu, scris la vreo zece ani de la moartea lui Nero, urma oricum să cadă în mîinile unor oameni pe care nu i-ar fi mirat să citească despre nici o extravaganță a împăratului. Mai exact, ar fi fost dezamăgiți de lipsa detaliilor extravagante. Alte vremuri!

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Profesiunea, politician

Undeva, spre sfîrșitul *Eticii Nicomahice,* Aristotel spune că marea problemă a sofiștilor era aceea că puneau semnul egalității între politică și retorică. Pentru sofiști, cu alte cuvinte, politica era discurs și atît. Spre deosebire de Platon, Aristotel nu dădea multe parale pe sofiști, iar excesul retoric al acestora era unul dintre motive. Pe de altă parte, epoca de glorie a sofiștilor (patru-cinci secole înainte de Christos) a coincis cu o democratizare evidentă a Atenei. Sigur, e greu de spus dacă elanul sofist a fost favorizat de democratizare sau invers, procesul de democratizare a fost impulsionat de succesul sofiștilor. Cert este că epoca de glorie a sofiștilor s-a suprapus peste un timp istoric benefic din istoria Atenei. Or fi făcînd ei rău anumitor facultăți sufletești, așa cum credea Socrate, dar cetății nu se poate spune că i-au făcut rău. Pe de altă parte, învățătura sofiștilor nu avea o întrebuințare practică mai bună decît în politică. Ideea că politicianul trebuie să dețină anumite cunoștințe specifice pentru a-și exercita funcția, că trebuie să fie un „profesionist", cum am spune astăzi, exista deja în societatea ateniană – mărturie stă dialogul platonician *Omul politic*. Se poate spune că influența sofiștilor, direcția spre care au reușit să împingă efortul intelectual în privința treburilor publice, a produs cîteva consecințe perene, dar și două meserii fără de care democrația noastră de acum ar fi de neimaginat: avocații și politicienii. Asupra celei dintîi, toată lumea e de acord: este cu adevărat o meserie. Asupra celei de-a doua persistă încă dubii.

În România post-decembristă s-a discutat îndelung despre profesionalizarea politicii. S-au desprins, imediat, două școli de gîndire. Prima contesta ideea politicianului de profesie. Era, mai degrabă, o reacție civică la o traumă socio-profesională prin care țara trecuse vreme de patru decenii. În anii comunismului, figura activistului de partid era antipatizată și detestată. În colțurile încă nealterate ale mentalului colectiv, activistul de partid, politrucul, era fie înspăimîntător, fie prost. Fie amîndouă. Era precar educat, spălat pe creier, prelungea prin dezvoltări forțate, spre toate colțurile țării, absurdul emanat de conducerea PCR. În general, nu era în stare de nimic și tocmai de aceea s-a făcut activist. Acest personaj a fost, pentru două generații, politicianul profesionist. Plecînd de la această experiență imediată, promovînd o perspectivă superioară asupra politicii, această școală de gîndire considera că politica trebuie să fie o îndeletnicire pasageră în viața cuiva care are deja o profesie. Drumul sănătos spre politică trece întotdeauna prin altă meserie. Dacă se poate, spre politică ar trebui să îndrăznească acela care a avut deja un parcurs profesional de succes. Îmi amintesc că oameni pe care îi admiram și îi admir enorm, precum Andrei Pleșu și Alexandru Paleologu – ei înșiși oameni cu momente politice în biografie –, susțineau asta.

Cam în același timp, a apărut ideea că politica este o profesie în sine, o carieră pentru o viață. Politicianul trebuie să fie un profesionist. Această idee, blindată cu o bibliografie solidă, de la Platon la Max Weber, se cultiva, firesc, în interiorul partidelor politice. În anii '90, marile fundații politice din Occident obișnuiau să invite la cursuri sau seminarii de pregătire tineri din organizațiile „de juniori" ale partidelor românești. E adevărat că cei mai mulți dintre aceia nu au rămas în politică, dar mulți dintre cei care sînt acum în politică au trecut pe la acele școli. Din acest unghi, se susține că trebuie să fii educat pentru politică, să parcurgi trepte ca în orice altă carieră, să dai „examene", să treci prin „inițieri", să suporți rituri de trecere. Vremurile păreau a favoriza a doua viziune. Cel puțin pentru țările membre în Uniunea Europeană, a guverna sau a face opoziție era, pînă de curînd, o treabă tot mai tehnică. Prin urmare, procesul de asimilare teoretică prealabilă devenise tot mai necesar și tot mai îndelungat. Acest proces se formalizase progresiv și se apropia din ce în ce mai mult de ceea ce înseamnă *școală* în mod tradițional. Or, dacă o îndeletnicire nu mai poate fi exercitată fără o școală „la bază", atunci acea îndeletnicire devine profesie. Priveam pînă acum vreo trei-patru ani în jur și-mi dădeam seama că vremea diletanților (în sensul de *dilettante* – așadar, nimic peiorativ în acest cuvînt!) în politică a trecut.

Lucrurile, însă, s-au schimbat dramatic în ultimii ani. Acum, cel puțin în România, discuția despre profesionalizarea politicienilor pare caraghioasă. Problema noastră este aceea de a găsi mecanismele care să permită accesul la vîrful sistemului politic al unora care sînt școlarizați normal și la timp. În 2018, tot eșichierul de vîrf al politicii noastre este ocupat de impostori academici, repetenți, absolvenți ai unor universități-fantomă, studenți întîrziați, oameni care au trecut submediocru prin școli submediocre, imprecis culturalizați. Acum, în România, e vremea repetenților. Cum să faci să convingi un popor el însuși ignorant că nu trebuie votați ignoranții, că înainte de a te uita la partid, trebuie să te uiți la studiile candidatului, să vezi ce știe să facă, dacă o fi știind ceva?

De fapt, partidele politice românești au sfîrșit prin a duce în față același gen de oameni. Moral și cultural, de la Liviu Dragnea la Vasile Blaga și de la Victor Ponta la Alina Gorghiu nu-i diferență. Instinctul poporului cînd strigă „PSD-PNL / Aceeași mizerie!" lucrează corect. Nu pentru că PNL face blaturi cu PSD, ci pentru că ceea ce livrează toate partidele este cam același lucru: aceeași nepricepere purtată cu aceeași aroganță. Cînd a apărut pe scenă USR am crezut că vine și alternativa. Doar că am înțeles repede că a avea carte nu e de-ajuns. Rămîne condiția „fără de care nu" a oricărei opțiuni de vot, dar, odată îndeplinită, mai trebuie încă multe altele ca să avem politicianul decent pe care ni-l dorim. Vine din urmă Mișcarea România Împreună. Poate cineva să-mi spună cam care ar fi diferența dintre ei și USR? Aștept să văd, dar aștept din ce în ce mai neîncrezător...

Acum vreo cinci ani, aș fi încheiat acest articol cam așa: „Profesionalizați sau nu, dacă mă întrebați pe mine, e mai puțin important. Politica este o chestiune de caracter înainte de toate. Politica provoacă în cel mai înalt grad caracterul. Puțini rezistă dansului cu puterea, indiferent cît sînt de inteligenți, de școliți, de experimentați. Inteligențe avem – nu multe, dar suficiente –, caracterele ne lipsesc. Cele fără de care, vorba lui P.P. Carp, toată competența se irosește."

Acum, un asemenea articol obligă la o cu totul altă încheire. Acum se termină cu un oftat. Sau cu un strigăt din acela...

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Guerlain și Dumas – o prietenie și-o... cofetărie?

Pierre-François-Pascal Guerlain (1798-1864), fondatorul imperiului Guerlain, devenit furnizor oficial al Curții Imperiale Franceze în 1853, după ce a creat o apă de colonie dedicată împărătesei Eugénie (Eau de Cologne Impériale), poate fi subiectul multor mici istorii cu iz franțuzesc de secol al XIX-lea. O istorioară cu Alexandre Dumas-tatăl (găsită în Arhivele Guerlain de istoricul Élisabeth de Feydeau, care abordează subiectul în volumul intitulat, simplu, *Guerlain)* capătă, parcă, și mai mult farmec.

Prietenia lui Pierre-François-Pascal cu Dumas era de notorietate în epocă, ca și calitatea produselor fabricate de cel dintîi, care nu se rezumau nici pe departe la încîntătoarele ape de toaletă. Pravălia parfumierului, situată în perioada la care facem referire pe Rue de Rivoli, găzduia o gamă largă de produse cosmetice (aș menționa în treacăt crema de față, *„Crème à la fraise"*, special făcută pentru împărăteasa Sissi), iar toate clientele lui Guerlain, indiferent de avere și de statut social, plecau din magazinul său și cu un stoc generos de sfaturi de frumusețe. Ah, da! Și cu mostre. Cu multe mostre.

Produsele lui Pierre-François-Pascal Guerlain erau, de asemenea, cunoscute și apreciate și pentru aspectul lor. Flacoanele, ambalajele, etichetele, totul era foarte bine pus la punct și de o calitate pe măsura conținutului. Parfumierul acorda o atenție cu totul deosebită alegerii flacoanelor. Era cu neputință să nu le remarci. Ne confirmă acest fapt chiar Alexandre Dumas-tatăl. Într-o zi, acesta l-a anunțat pe prietenul său Pierre-François-Pascal că și-a închiriat un iaht și că va pleca cu el într-un lung voiaj pe Marea Mediterană. Ceea ce s-a și întîmplat. Nu a trecut mult timp, însă, și domnul Guerlain a primit o scrisoare de la bunul său prieten scriitor, care îl anunța că era în Napoli și că deja, în doar cîteva zile de călătorie, cheltuise toți banii. Destăinuirea a mers mai departe (cu un scop), Dumas comunicîndu-i destinatarului că, pentru a-și redresa finanțele, are de gînd să își deschidă o cofetărie și că, pentru acest lucru, avea nevoie de el.

De ce? „Îmi trebuie borcănașe, știu bunul tău gust pentru lucrurile acestea. Alege-le tu și trimite-mi-le", îi scrie Dumas lui Guerlain.

Povestea nu menționează care a fost continuarea, dar... simțiți aroma de vanilie? Sau poate de scorțișoară? Din parfumerie, din cofetărie...

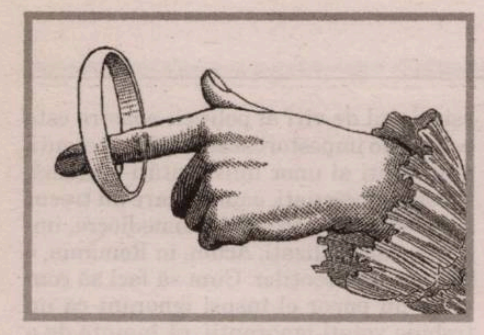

Selma IUSUF

legende urbane

Marea crăpelniță

Am încercat aproape toate dietele posibile. N-am fost niciodată vreo grasă, nici măcar n-am ajuns la granița la care cineva poate fi considerat, cu indulgență și simpatie, „plinuț". Dar o oarecare perspectivă dismorfică, o tînjire perpetuă după o apariție cu niște contururi clar tăiate, neînmuiate de nici o rotunjime nelalocul ei, mînată de diverse fandoseli vagi și, în general, de ușurătatea ființei, toate astea m-au făcut că caut necontenit a scăpa de două-trei kilograme. Visul etern al cuiva care n-are ce face.

N-am mîncat deloc pîine, paste, pizza, prăjituri. P-urile astea interzise pe care, în lipsă, le visam noaptea și le imaginam ziua. Viața mea era teribil de săracă și de tristă. Lasă că mă privam fizic de asemenea bunătăți, dar obsesia controlului și rîcîiala continuă a foamei îmi ocupau aproape permanent și mintea. Orice posibilă masă devenea un soi de provocare supremă. Visam pîinici aburinde, cu coaja crocantă, spaghetti luuungi-luuungi în care se împleteau sosurile bolognese și brînze fierbinți, lipicioase, elastice, pizze imense cu toate ingredientele imaginabile, felii triunghiulare în urma cărora se întindeau parîme delicioase de mozzarella, dealuri aurii de cartofi prăjiți, munți de prăjituri însiropate, încremate și înfructate plutind în căzi de frișcă moale și ușoară, pavlove, *cheese-cake*-uri și amandine glazurate. Probabil că aveam privirea halucinată a unui nebun. Nebun, dar slab, fir-ar să fie.

Am încercat apoi dieta Montignac. Nu mai știu acum în amănunt cam ce făceai sau ce nu făceai aici, dar țin minte că avea vreo două faze de aplicare și că trebuia să mănînci chestii cu indice glicemic mic și să nu amesteci carbohidrați cu carne, sau așa ceva. Oricum, marele dușman era, cumva, tot carbohidratul ăsta pe care îl iubesc cu înverșunare. Marele prieten era același obsedant control permanent. Nu mai erai o ființă umană cu vise, erai o ființă umană cu vise cu prăjeli. Un soi de animal care nu se gîndea decît la următorul mod de a-și umple (sau nu) burta.

N-am mîncat o vreme deloc lactate. Brînză, iaurt, cașcaval, chefir – interzise. Nici aici nu mai știu exact care era principiul, dar făceai un soi de detoxifiere și nu mai aveai, cică, urmă de acnee. Minunat, dezirabil. M-am dus după aia în direcția cealaltă pentru că citisem despre dietele keto în forumurile alea pentru sportivi. Adică mîncai la greu grăsimi și cărnuri, dar nu aveai voie să pui gura pe aceleași blestemății de carbohidrați. Mîncam unt cu unt și carne cu carne. E adevărat, te subțiai o vreme, dar bine nu îți era. O sinucidere cu bună știință. Întîmplarea a făcut că m-am trezit nevoită să fac niște analize fix în perioada asta ketogenică. Valorile din ficat l-au făcut pe medic să-i sară ochii din cap prin ochelari. Ficatul meu era razna, mare cît județul Ilfov.

Am băut apoi sucuri. Doar sucuri. Fructe smotocite, încleiate în blender. Mere și morcovi, portocale, spanac și sfeclă roșie. Niște semilichide care ajungeau să aibă culoarea indecentă la care ajunge orice amestec haotic de culori. Probabil că la vremea aceea îmi curgea zahăr prin vene.

Și cîte și mai cîte. N-am apucat să le încerc pe toate pentru că, de ceva vreme, m-am potolit. Am cedat. Eliberarea a fost fantastică, vă spun. Mi-am lăsat corpul să zică ce vrea și i-am dat, dar mai puțin decît putea duce. Era atît de simplu. Mi-au trebuit niște ani ca să învăț că cea mai bună dietă e afurisita asta de moderație. Și ceva sport. Și, da, fumatul. Să nu vă supărați.

Oricum, marele meu vis ascuns rămîne o moarte glorioasă, obscenă, artistică, cu fața îngropată în munți de pate. Înecată în ciorbe și piftii. În fața unui bou în care se află o capră, în care se află o gîscă, în care se află un pui, în care se află potîrnichi cu tot cu limbile lor în aspic. Cu țigara fumegînd în mîinî și cu mațele răsucite într-un final apoteotic ca în *La Grande Bouffe* a lui Marco Fererri. Să mor odios, dar sătulă. Cu Feng-shui-ul ciufulit și cu toate chakrele înfundate cu grăsime.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

13. *Operațiunea „Tămădău"*

„Pe Valea Jiului au avut loc sîmbătă 2 Noiembrie (sic!)* mari meetinguri în cadrul cărora, în afara dezbaterii problemei producției, muncitorii și-au fixat atitudinea față de procesul spionilor și trădătorilor din fruntea fostului P.N.Ț. La aceste întruniri au luat cuvîntul deputații și conducătorii sindicali ai minerilor din Valea Jiului. Au luat cuvîntul: la Lupeni, tovarășii: Vasile Vîlcu, deputat, și Suder Wilhelm, vicepreședinte al Uniunii Minerilor; la Petrila: tov. Mujic Mihai; la Lonea: tov. Suciu, președintele sindicatului etc. La sfîrșitul întrunirilor muncitorii au votat moțiuni în care cer pedepsirea exemplară a bandei de spioni ai imperialismului american. Iată ce spun minerii din Lupeni însîngerați acum 18 ani de Iuliu Maniu: Doliul aruncat asupra familiilor noastre în 1929 trebuie să constituie pentru Justiție un puternic motiv ca osînda să fie necruțătoare. Orfanii, văduvele și răniții crudului masacru de la Lupeni să fie Justiției Militare un imbold ca aceste slugi ale imperialismului internațional să dea socoteală de toate crimele și fără de legile patronate cu bună știință împotriva celor ce muncesc. Conștienți de rolul nostru pentru libertatea și independența națională și împotriva celor ce muncesc, cerem: pedeapsă aspră pentru trădătorii Iuliu Maniu, Ion Mihalache și ceilalți criminali vinovați de înaltă trădare. Pedeapsă aspră instigatorilor la un nou război. Trăiască Justiția Militară democrată. Trăiască România liberă și independentă. Au votat de asemeni moțiuni asemănătoare muncitorii de la Petrila, Vulcan, Aninoasa și Lonea."

În *Scînteia,* nr. 967, joi 6 noiembrie 1947, nesemnat.
*Documentul e un fals, 2 noiembrie 1947 a picat duminică. (n. R.M.)

Ionuț IAMANDI

John McCain: un politician de rasă

Vestea morții senatorului John McCain a făcut turul Facebook-ului în România. A fost aproape la fel de distribuită, după subiectiva mea experiență online, ca în cazurile unor cîntăreți sau actori autohtoni – deși McCain era politician american.

De unde notorietatea în România a unei astfel de personalități de peste Ocean? La noi, politica externă nu este chiar o pasiune pentru public, iar politicienii au o imagine destul de proastă. Dar fără îndoială că există și aici destule cercuri în care poziția constant pro-democratică și antitotalitară a senatorului a fost cunoscută și urmărită. Au fost și momente în care ea s-a făcut simțită și la București, cînd derapajele democratice erau semnalate de senator. În plus, John McCain a avut o imagine de politician de mare seriozitate chiar și pentru standardele americane. Ceva ce pe meleagurile noastre nu s-a mai întîlnit de mult, poate din interbelic (probabil cu unica excepție a lui Corneliu Coposu).

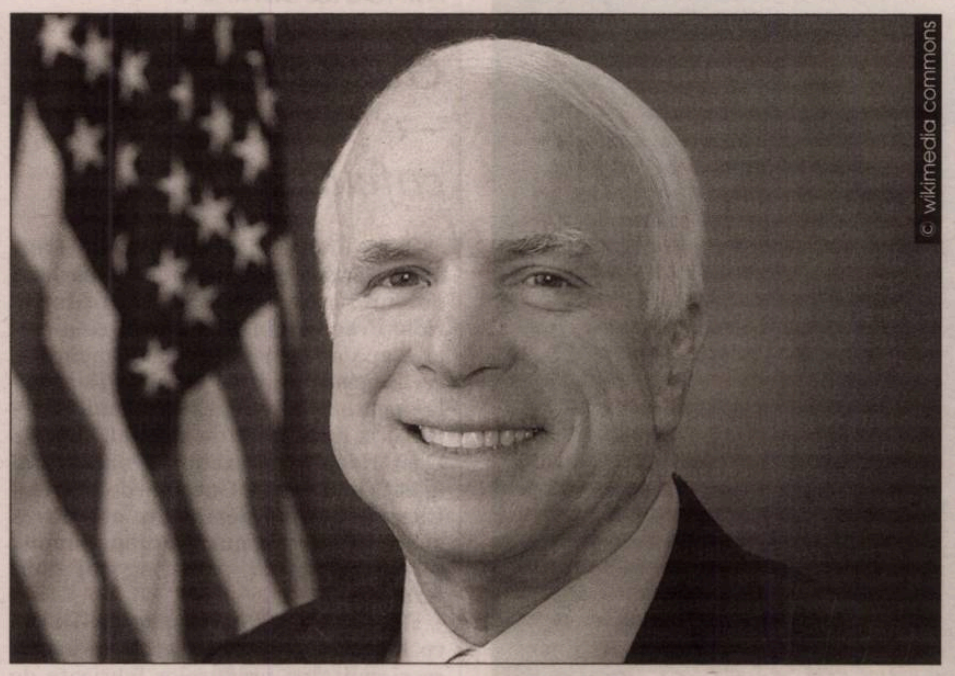
© wikimedia commons

O dovedește „episodul fondator" al carierei sale politice. Provenind dintr-o familie de militari, McCain a luptat în războiul din Vietnam. Într-una dintre misiuni, avionul său a fost doborît, iar el a fost capturat împreună cu alți camarazi de arme de către inamici. Cînd au aflat vietnamezii susținuți de sovietici pe cine au pus mîna – bunicul și tatăl lui McCain au fost amîndoi amirali de patru stele –, au vrut să îi negocieze eliberarea. Dar McCain a refuzat și nu a plecat din captivitate decît odată cu ceilalți prizonieri americani. Întîmplarea a intrat în folclorul politic american, încît pornind de la ea, la moartea sa unii au spus că *„McCain was a rare Washington figure who was liked and respected – for who he was"*. Era respectat și apreciat, lucru rar la Washington, dar pentru ce fusese, nu neapărat pentru ce devenise. După război, a rămas marcat de rănile suferite, șchiopătînd apoi mulți ani. Un aghiotant al său a povestit cum, într-o campanie electorală, el a fost cel care l-a pieptănat odată înainte de o apariție publică: după Vietnam, senatorul nu își mai putea ridica mîinile deasupra capului.

Una dintre calitățile prin care a devenit popular chiar și printre adversarii politici a fost capacitatea de a dialoga cu cei de altă părere. McCain a fost politicianul republican care „crea punți" de negociere așa încît procesul să evolueze. La moartea sa, numeroși colegi de partid și președintele Trump au trimis familiei mesaje de compasiune, dar și democrați precum Barack Obama și Joe Biden. Ultimii au făcut pereche la funcțiile de președinte, respectiv vicepreședinte împotriva lui John McCain și Sarah Palin, la alegerile prezidențiale din 2008.

A fost momentul de vîrf al carierei politice a lui John McCain. Dar și cel în care e posibil să fi comis și cea mai mare greșeală politică – pentru că, e un truism, de greșeli nu e nimeni scutit. În dorința de a cîștiga cursa, John McCain a riscat și a decis să o coopteze pe Sarah Palin ca partener de candidatură pentru funcția de vicepreședinte. Deși populară și cu o anumită aderență la electoratul conservator, Sarah Palin avea numeroase lacune ca politician, ignoranța ei în materie de politică externă sau în alte domenii devenind în scurt timp proverbială. Din parteneriatul ei electoral cu McCain a apărut în anii următori mișcarea populistă Tea Party din zona republicană și ulterior, spun criticii, și pîrtia pentru afirmare în partid a candidaturii din 2016 a lui Donald Trump. Deși McCain și Trump s-au ciocnit la scurt timp după ce cel din urmă a devenit președinte, McCain este acela care i-a deschis porțile în partid riscantei candidaturi antisistem a lui Donald Trump. Republicanii se gîndesc acum, după moartea lui McCain, dacă a meritat.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

Petre GURAN

Iertarea

Pare un truism a declara creștinismul drept o religie a iertării. Totuși, ușor de zis, greu de înțeles cum funcționează și la ce e bună iertarea. Un cîrcotaș poate începe cel puțin cu observația că nimeni nu a cerut în numele creștinismului desființarea dreptului penal, ca să nu mai vorbim de fetișul reproș: cum stăm cu Inchiziția? Nu intru aici în demonstrația că Inchiziția a însemnat trecerea de la ordalie, arderea cu fierul încins, pe care o practica justiția regală, la interogatoriu, deci apriori o temperare a violenței procedurilor penale. Din observația cîrcotașului reținconstatarea că nici măcar Hristos, în Evanghelii, nu a cerut desființarea statului, ci dimpotrivă prin faimoasa replică „Dați Cezarului ce este al Cezarului", adică impozitul, sau mult mai teologica observație către Ponțiu Pilat: „N-ai avea nici o putere asupra Mea, dacă nu ți-ar fi fost dată ție de sus".

Iertarea se naște din confruntare și îmbracă două atitudini diferite în funcție de cele două roluri: păgubitorul și păgubașul. Păgubitorul cere iertare, păgubașul iartă. Prima întrebare care se naște este dacă poate păgubașul acorda ceva ce nu i s-a cerut. A doua întrebare este dacă iertarea presupune și o reechilibrare a raportului de forță dintre păgubaș și păgubitor și/sau o compensație materială. A treia întrebare este dacă timpul sau schimbarea întîmplătoare a raportului de forță modifică ceva din natura iertării.

Nivelul maxim de exigență presupune un echilibru perfect în relația cu semenii săi pentru cel care vrea să construiască o relație cu Dumnezeu: „Deci, dacă îți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că

Ponțiu Pilat

lui tău, iarăși nu poți iniția o relație cu Dumnezeu. Acordarea iertării este deci o obligație atunci cînd aceasta este solicitată. Proporționalitatea despăgubirii este formulată încă în Levitic.

Ceea ce deducem din aceste două exigențe spirituale este necesitatea echilibrului între persoane. Acesta se poate obține benevol, ceea ce comportă avantajul unei relaționări cu Dumnezeu, sau forțat, prin apelul la justiția umană. Caracterul imperfect al justiției umane face ca apelul la aceasta să comporte un risc. Soluția este, din partea păgubitorului, împăcarea cu pîrîșul pe cale (Matei 5, 25), adică înainte de accesul la justiția umană, iar din partea păgubașului, renunțarea la orice

Eliberarea de aceste suferințe interioare este rodul iertării.

fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului, și mergi întîi și împacă-te cu fratele tău și apoi, venind, adu darul tău" (Matei 5, 23-24). Împăcarea presupune restabilirea echilibrului de către păgubitor prin repararea pagubei, compensarea materială și/sau amenda onorabilă. Această exigență se leagă de identificare lui Hristos cu fiecare din ființele umane: „Adevărat zic vouă, întrucît ați făcut unuia dintr-acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut" (Matei 25, 40). Raportarea negativă sau pozitivă față de aproapele este punctul de plecare al relației cu Dumnezeu, fie că aceasta se termină în apropiere sau în depărtare de Acesta.

În viața reală, însă, restabilirea echilibrului dintre păgubitor și păgubaș depinde și de bunăvoința păgubașului, de disponibilitatea sa de a accepta o despăgubire proporțională cu paguba și o amendă onorabilă. Atitudinea obstinată a păgubașului se lovește însă de exigența spirituală a rugăciunii domnești: „Și ne iartă nouă greșealele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri" (Matei 6, 12). Dacă te îndîrjești împotriva păgubitorudespăgubire. Hristos însuși refuză rolul de judecător. „Zis-a Lui cineva din mulțime: Învățătorule, zi fratelui meu să împartă cu mine moștenirea. Iar El i-a zis: Omule, cine M-a pus pe Mine judecător sau împărțitor peste voi?" Judecata lui Dumnezeu nu este operațiunea Lui cu forță asupra omului, ci operațiunea omului asupra sa pentru a ajunge la întîlnirea cu El.

Dacă procesul spiritual al iertării ar depinde de reparația materială, ar fi o cauză pierdută. Cele două exigențe se pot împlini și fără o colaborare a antagonistului. Pe de o parte, păgubitorul poate despăgubi onorabil și fără consimțămîntul expres al păgubașului. Zaheu vameșul formulează o normă în această privință propunînd o despăgubire împătrită pentru orice pagubă a produs. Aceasta este considerată eliberatoare de orice alte datorii prin vorbele Mîntuitorului: „Astăzi s-a făcut mîntuire casei acesteia (a lui Zaheu)" (Luca 19, 9). Pe de altă parte, iertarea poate fi acordată din oficiu chiar și atunci cînd nu este solicitată, fie în anticiparea unei solicitări, oricînd s-ar petrece aceasta în timp, fie ca dispoziție sufletească a păgubașului. Formularea proxistică a iertării este cea a lui Hristos de pe cruce: „Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac" (Luca 23, 34).

Astfel, putem înțelege că, din punct de vedere spiritual, despăgubirea păgubașului folosește păgubitorului fiindcă îl eliberează pe el de datoriile sufletești, iar iertarea, chiar și fără despăgubire, îi folosește păgubașului, fiindcă îl eliberează pe el de mînie, mîhnire, amărăciune, adică de adîncirea suferinței prin prelungirea ei interioară. Dacă iertarea astfel definită ar opera sistematic, fără excepție, sigur că nu ar fi nevoie de stat, de gestionarul exercitării violenței legitime, dar proporționale și atenuate în procedurile ei. Statul este cel care gestionează acțiunea timpului asupra relației dintre păgubitor și păgubaș. Păgubașul poate aștepta cu îndîrjire schimbarea întîmplătoare a raportului de forțe și să se despăgubească singur și potențial disproporționat în momentul în care circumstanța i-o permite. Aceasta este răzbunarea, și este de la începutul Bibliei formal interzisă. După dezvăluirea crimei lui Cain împotriva lui Abel de către Dumnezeu în conștiința lui Cain, acesta se așteaptă să fie pasibil de o pedeapsă identică, însă Dumnezeu interzice omorîrea lui Cain. Violența în spirală, pe care o declanșează răzbunarea, intenționată sau măcar percepută ca disproporționată, este pericolul cel mai mare pentru grupurile umane, fiindcă poate duce pînă la desființarea grupului. Statul, cu puterea lui moderatoare a relațiilor dintre oameni, asigură timpul necesar pentru ca eventual iertarea să repare dezechilibrele printr-o trezire, fie și tîrzie, a conștiinței pagubei provocate. Acel „nu știu ce fac" de pe cruce înseamnă tocmai că realizarea în conștiință a unei fapte poate necesita timp. Însă, în acest timp, păgubașul nu poate fi lăsat fără instrument spiritual. Renunțarea la despăgubire, iertarea ca disponibilitate îi eliberează sufletul de zbuciumul interior al setei de răzbunare și de riscul acesteia. Cel mai chinuitor pentru păgubaș este tocmai sentimentul neputinței, al slăbiciunii, al degradării în ochii grupului din cauza faptului că nu se poate opune păgubitorului. Eliberarea de aceste suferințe interioare este rodul iertării. În procesul iertării, grupul uman, adică socialul, rămîne în fundal, iar în prim plan intră relația cu Dumnezeu. Acesta umple golul produs de pagubă. Iertarea nu este deci o valoare socială. Abia prin umplerea de har a golului produs de pagubă începe să se vadă altă datorie neplătită, cea a omului față de Dumnezeu. Iertarea lui Dumnezeu este, în acest proces, încununarea iertărilor pe care le acordă omul, este o dezvăluire, *apocalipsis,* produsă de exercițiul spiritual al iertărilor.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Arbore: un umanism melancolic

Am avut dintotdeauna o slăbiciune pentru biserica de la Arbore. Acest paraclis al reședinței construite de hatmanul Luca Arbore imediat după cumpărarea în 1502 a satului care îi poartă și astăzi numele mi s-a impus, înainte de a-i studia iconografia, prin subtilitate, bogăția detaliului pitoresc și, mai ales, prin ceva ce, mai tîrziu, aveam să înțeleg ca fiind o sinteză între două lumi: bizantină și gotică. După restaurarea excepțională, coordonată de profesorul Oliviu Boldura, astăzi avem privilegiul, neverosimil pentru cei ce studiaseră cu decenii în urmă biserica, de a privi, în strălucirea sa renăscută, un ansamblu mural de o certă originalitate.

Foarte probabil realizată în 1541 (deși au fost formulate și ipoteze care o situează mai devreme), în a doua domnie a lui Petru Rareș și sub influența cronicarului Macarie, episcop al Rîmnicului, așa cum reiese din eruditele cercetări ale Constanței Costea, pictura de la Arbore exprimă o viziune unitară, distinctă prin teme, accente, tratări de o expresivitate cu totul specială. E suficient să privești atent fațada de vest sau unele scene de pe fațada sudică pentru a sesiza peisajul, costumele, gestica, arhitecturile care au vibrația goticului italian. Pășind în biserică, nu ai cum să nu fii cuprins de dinamica fastuoasă a scenelor Sinoadelor și a celor din viața Sfîntului Ioan Botezătorul, culminînd cu ospățul care a prilejuit martiriul său (de altfel, hramul bisericii, 29 august, prevestire misterioasă a tragicului sfîrșit al ctitorului și al fiilor săi). Personajele, hieratice sau în mișcare, purtînd somptuoase costume, te însoțesc și în naos, unde, ridicînd privirea, întîlnești ciclurile *Minunilor* și *Patimilor* care exprimă, poate, în cel mai înalt grad arta cultivată a unui pictor fidel tradiției bizantine și în egală măsură receptiv la rafinamentul occidental.

Istoricul de artă Corina Popa, într-o recentă sinteză semnată alături de Oliviu Boldura, Maria-Magdalena Drobotă și Anca Dină *(Arbore: istorie, artă, restaurare,* Editura ACS, 2016), sublinia faptul că „infuzia de sensibilitate gotică era coincidentă cu manierismul atins de pictura postbizatină", ceea ce permitea tocmai sinteza în care „cele două stiluri funcționează într-o relație de complementaritate" (p. 133). Cartea pe care țin să o evoc este o splendidă introducere în studiul acestei ctitorii boierești, parte a patrimoniului UNESCO, și în întreaga anvergură a procesului de restaurare care a permis, după cercetări și tratamente minuțioase, vederea actuală a detaliilor ce fuseseră considerate pierdute. Selecția iconografiei și calitatea grafică a volumului oferă reperele esențiale ale unui parcurs care se cere aprofundat la fața locului, în speranța unei ample monografii-album pe care biserica de la Arbore o merită cu asupră de măsură.

Revenind la pictură și la autorul său, două sînt dimensiunile care m-au frapat de fiecare dată: tratarea portretelor din scenele narative, rod al unor căutări artistice sensibile la singularitate și irepetabil, și redarea pregnant melancolică a chipului lui Iisus, cu o constanță și un firesc care par a da o cheie pentru întreaga viziune. Neîndoielnic că structura programului iconografic și detaliile sale originale corespund, așa cum s-a scris, sensului pe care jertfa, la toate nivelurile, îl poate primi din perspectivă eshatologică. Drama familiei ctitorilor, provocată „fără judecată și dovadă" de tînărul voievod Ștefăniță, a constituit solul fertil al unei creații care conduce spre înțelegerea sacrificiului ca poartă spre lumea contemplației, a mișcării infinit variate a făpturilor cerești din jurul Creatorului. Or, lumea acestor sensuri, pe care pictorul le învesmîntează în palpitul cromatic al cupolelor, este cea care dă seama despre lumea de aici, a dramelor și a singularităților noastre, a fidelităților și a nedreptății, a fastului și a morții. Lumea de aici își caută expresia, sub lentila unui umanist bizantin, în chipurile și gesturile personajelor: o lume expusă în toată varietatea sa contradictorie privirii melancolice a Celui care acceptă să se jertfească pentru ea.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

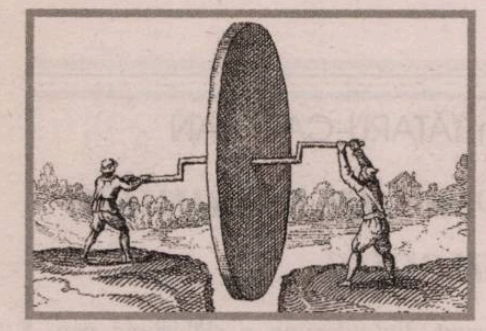

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Dreptul de a fi de acord

Sînt peste 700 de plîngeri după atacul Jandarmeriei asupra demonstranților din 10 august. Prefectul și ministrul de Interne se contrazic și continuă să nu răspundă întrebărilor. E evident că cel puțin una dintre cele două doamne minte flagrant.

În același timp, pe deasupra norului de gaz, se duce o bătălie de relații publice cu manta în care sînt implicați de-a valma consultanți, figuri politice americane și publicații de toate felurile. Nu e clar cine plătește, dar e vizibil faptul că am intrat într-o fază nouă a războiului pentru controlul total asupra administrației românești.

Aș numi faza asta aceea a consolidării. Au mai rămas foarte puține instituții care își păstrează măcar o umbră de autonomie. Întîmplător sau nu, Parchetul General e una dintre ele. Era previzibil că tăvălugul va ajunge și acolo, însă momentul ales de ministrul Justiției pentru a începe o „evaluare" a procurorului general este semnificativ. Putem presupune că ancheta în legătură cu evenimentele din 10 august e de natură să neliniștească cîteva niveluri ale Puterii din momentul ăsta. Putem merge mai departe și să estimăm că un cutremur la Ministerul Public va mai tăia din entuziasmul procurorilor.

În caz că are cineva dubii în legătură cu viitorul, cred că e bine să își amintească de Agenția Națională de Integritate, transformată de ceva vreme într-un soi de fantomă administrativă înlemnită în propria-i formă golită de orice conținut. ANI, „draga de ANI", nu mai deranjează pe nimeni și cred că uneori chiar angajații ei se miră de norocul care le-a scos în față asemenea slujbe lipsite de stres.

Procurorul general va cădea probabil sub loviturile lui Tudorel Toader. Nici o cantitate de indignare de pe Facebook sau chiar din stradă nu va fi suficientă în fața unei strategii a disperării care are orice alt obiectiv în afară de acela de a servi interesul public. Nu insist, s-a scris mult pe tema asaltului asupra statului pe care îl comite coaliția de guvernare, acum și cu sprijinul unor lobbyști externi.

Ce e legitim într-o țară în care, încet-încet, decizia se concentrează în mîna unui singur om?

Despre cealaltă parte, însă, s-a vorbit mai puțin. Despre efectul pe care îl are acest război permanent asupra oamenilor care se încăpățînează să creadă încă în democrația românească, în instituții, fie ele și imperfecte, în legi date cu bună-credință și în reguli.

Trebuie spus foarte clar: atunci cînd orice urmă de dialog dispare, cînd orice mînă întinsă ține strîns un baston, coaliția de guvernare obligă oamenii să își abandoneze nu numai letargia, ci și neutralitatea. Dacă se depășește cadrul acceptat de dialog și guvernul guvernează împotriva propriilor cetățeni, pe care, cînd nu îi bate, îi minte și îi sfidează folosindu-se de linii de comunicare revanșard-primitive, atunci legitimitatea de care face atît de mult caz coaliția se cam subțiază.

E firesc să te întrebi dacă argumentul democratic poate funcționa într-o societate nedemocratică. O societate în care egalitatea în fața legii tinde să dispară, dreptul la liberă adunare are capul spart, iar legile se adoptă noaptea sau în comisii în care pot vorbi doar inițiatorii. Sînt lucrurile astea legitime?

Ce e legitim într-o țară în care, încet-încet, decizia se concentrează în mîna unui singur om, iar singurul drept care poate fi exercitat plenar e acela de a fi de acord?

Și ce e democratic cînd acțiunea guvernului încurajează toți exaltații pămîntului dispuși să dea foc doar pentru a se bucura de spectacol? Cînd comunicatorii coaliției speră ca ăstora să le cedeze nervii pentru ca la știrile de seară să le folosească inconștiența pentru a alimenta narativul acela toxic cu „lovitura de stat"?

Cred că e destul de clar că responsabilitatea pentru toate lucrurile astea aparține structurilor de putere. Nu cetățeanul X, fie el exaltat sau nu, are datoria de a face în așa fel încît să nu ajungem iar la discuții despre potențialul exploziv al mămăligii. E datoria guvernului să ia în seamă întreaga societate și să găsească căi de compromis. Atunci cînd nu o face nu mai e guvernul unei țări, ci doar un echipaj de pirați care au capturat o corabie în derivă. De pirați legitimi n-am auzit pînă acum.

Scriam săptămîna trecută despre micile organizații de gherilă civică ce par să înflorească zilele acestea ca reacție exasperată la ceea ce se întîmplă în jur și despre expresia politică pe care o capătă unele dintre ele. Ceea ce le-a făcut importante e o oarecare intransigență practicată în baza unui cod moral asumat ad-hoc.

Ecumva legitim să te întrebi dacă nu cumva ar trebui importat comportamentul ăsta și un pic mai sus, la opoziția formală. Altfel spus, nu cumva acceptînd scenariul propus de PSD – o mimare fără talent a proceselor democratice –, Opoziția legitimează prin participare atacul acesta fără precedent la fundamentele statului român așa cum a fost creat și dorit de cetățenii săi după Revoluție?

Are rost să fii spectator la propria distrugere? Sau e mai bine să te distanțezi, să te regrupezi și să încerci să îți aduci aminte ce ești?

Dreptul de a fi de acord nu e un drept. E un jurămînt de servitute.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

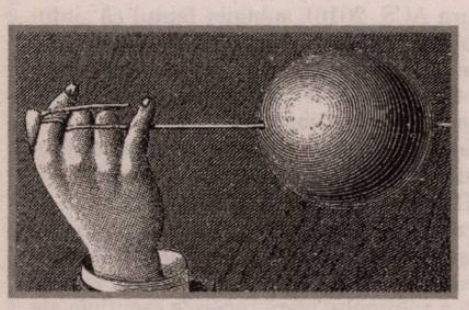

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Demisie de răsunet

De regulă, demisia unui ministru nu ar avea de ce să provoace prea mare agitație pe scena politică. Nu atunci cînd guvernul e susținut atît de o majoritate parlamentară consistentă, cît și de președinte. Și nu cînd ministrul respectiv deține un portofoliu considerat, îndeobște, neînsemnat. Însă demisia lui Nicolas Hulot, ministru al „tranziției ecologice", ține, de cîteva zile, prima pagină a presei franceze și europene. Jurnalist și activist de mediu, Nicolas Hulot reprezenta, mai ales pentru stîngiștii sceptici față de programul politic al lui Emmanuel Macron, o garanție că angajamentele Franței în materie de ecologie vor fi respectate. Și, într-o bună măsură, chiar au fost – asta, în condițiile în care, încă din timpul campaniei electorale, Emmanuel Macron propusese obiective ambițioase. Însă una e viziunea și cu totul alta e politica reală. Exact asta a reproșat și ministrul demisionar. „Nu vreau să mă mai mint pe mine însumi. Nu vreau să dau impresia că prin simpla mea prezență în guvern ajungem la înălțimea acestor mize atît de importante", a spus Hulot.

Demisia lui Nicolas Hulot a fost o surpriză pentru toată lumea: ea a fost transmisă în direct, în programul matinal de la radio. Nici președintele Macron, nici premierul Édouard Philippe nu fuseseră avertizați în legătură cu această decizie. „M-am simțit trădat", a explicat Hulot. Semne ale acestei trădări au apărut încă de acum mai bine de un an și ceva, la învestirea guvernului. Iar despre posibila demisie a ministrului Tranziției Ecologice s-a tot vorbit: Hulot s-a plîns adesea în legătură cu presiunile la care e supus și, mai ales, în legătură cu dificultatea de a genera politici de mediu coerente într-un guvern care are alte priorități.

Bilanțul său, după un an de mandat, e mai degrabă modest. Una dintre principalele promisiuni ale lui Emmanuel Macron în materie de ecologie se referea la lupta împotriva schimbărilor climatice. Reducerea gazelor cu efect de seră a rămas o prioritate. Exact asta are în vedere și noua lege a hidrocarburilor, care interzice explorarea și prevede oprirea exploatării zăcămintelor existente pînă în 2040. Adoptarea acestei legi e însă doar o victorie în plan simbolic. Franța nu produce decît o cantitate nesemnificativă de petrol (1% din cît consumă). Așa că legea nu va avea un impact ecologic real.

Mult mai utilă ar fi adoptarea unor politici de încurajare a mijloacelor de transport nepoluante. Planul propus de Nicolas Hulot e extrem de ambițios: pînă în 2040, Franța va interzice vînzarea automobilelor pe benzină sau diesel. Dar nu există încă nici un proiect legislativ care să oblige statul la acest parcurs. Au existat, în guvern, discuții în acest sens, dar nu s-au adoptat soluții concrete: e nevoie de subvenții, de un angajament financiar pe termen lung pentru a face progrese vizibile. Pînă la urmă, guvernul a hotărît să acorde ajutoare la achiziția de biciclete electrice pentru familiile sărace. O măsură care nu prea mai are nici o legătură cu obiectivul inițial. Și, probabil, nici impact semnificativ.

Nici în ceea ce privește energia nucleară nu s-au înregistrat progrese notabile. Franța s-a obligat, încă din 2015, să închidă, treptat, centralele nucleare. Obiectivul e ca, pînă în 2025, să producă mai puțin de 50% din energia electrică în centrale nucleare. În noiembrie anul trecut, ministrul Hulot a fost nevoit să admită că Franța nu va putea atinge acest obiectiv decît în 2035. Un mic (aproape infim) progres s-a înregistrat și în ceea ce privește folosirea pesticidelor. Emmanuel Macron se angajase inițial să interzică glifosatul, o substanță considerată „probabil cancerigenă", în următorii trei ani, deși, la nivel european, s-a luat decizia de a prelungi cu încă cinci ani autorizarea pentru acest erbicid. Însă, pînă la urmă, guvernul nu a mai adoptat nici o decizie în ceea ce privește folosirea substanței. A cerut, totuși, agențiilor sanitare să vină cu o expertiză colectivă cu privire la riscurile pentru sănătate.

Și exemplele pot continua: acolo unde interese politice ori economice se ciocnesc cu obiective de mediu, se decide în favoarea primelor. Sau nu se ia nici un fel de decizie. Nu poți decît să-i dai dreptate lui Laurent Wauquiez (liderul republicanilor), care spunea că demisia lui Hulot ar fi o consecință a ambiguității politicilor lui Emmanuel Macron, a felului său de a media fără a tranșa niciodată cu adevărat. Întrebarea care se pune acum e însă ce se va schimba, în felul de a face politică, după această demisie de răsunet.

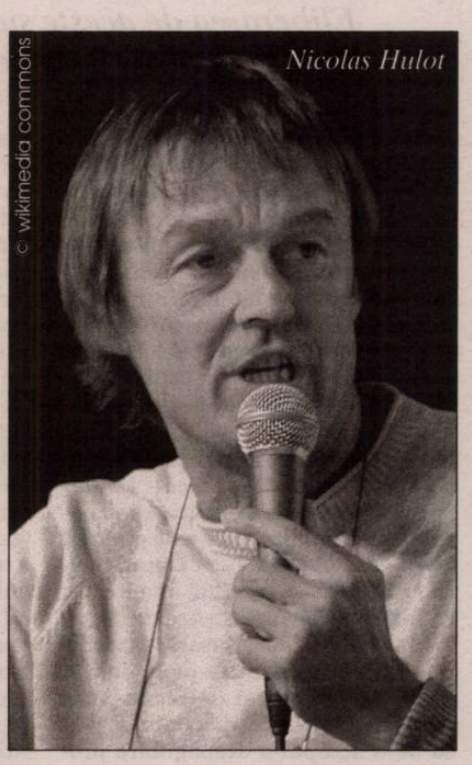

© wikimedia commons

Nicolas Hulot

Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Tu rămîi la toate rece?

Texte și opinii de:

- Sidonia BOGDAN (jurnalistă)

„Protestul lui Alb și Negru“

- Cristina HURDUBAIA (jurnalistă)

„Nepăsarea și noi“

- Bianca-Olivia NIȚĂ (jurnalistă)

„În România, fiecare om e o redută“

- Monica HALASZI (profesoară)

„Cum îți înveți elevii să fie cetățeni implicați“

- Zenobia NICULIȚĂ (psiholog)

„Ne implicăm din convingere, nu din cauza presiunii“ – interviu

argument

Turnul de fildeș

În turnul de fildeș e bine. E liniște. Ai cărți și discuri cu muzică. Ai micile tale hobby-uri. În turnul de fildeș ți-ai creat propria imaginea a Paradisului. Un refugiu zen, unde ai timp, unde nu faci riduri, unde poți trăi departe de nebunia lumii dezlănțuite de afară și unde n-ai de ce să te legi la cap cu problemele cetății. Preferi să zbori ușor pe deasupra.

Mai apoi însă, se întîmplă ceva care îți dă peste cap toată mica lume zen în care trăiești de ani buni. Rămîi fără job. Ai fost înlocuit de o pilă a directorului. Ești însă un om talentat, capabil, cu experiență, e aproape imposibil să nu-ți găsești rapid altceva. Și începi să cauți. Trec zile, săptămîni. CV-ul tău impresionant pare că în România nu contează nici cît o ceapă degerată, dacă nu cunoști pe cineva care să cunoască pe cineva. Găsești totuși ceva. Mai prost plătit, mai mult de lucru. Dar dacă ține pînă la pensie... Te înfioară însă un gînd, o conexiune cu frînturile de discuții despre politică la care ai asistat în mod pasiv. Statul va mai putea asigura pensie? Începi să te informezi, să cauți, să faci punte cu realitatea. Îți dai seama că lucrurile merg prost în țara asta, chiar foarte prost. Începi să fii atent la oamenii din jurul tău pe stradă. Vezi și simți agresivitate, vezi mizerie. În plus, deasupra apartamentului, tocmai s-au mutat niște vecini gălăgioși. Administratorul ridică din umeri: și ce vreți să fac eu? Colac peste pupăză, în ultima vreme, te simți din ce în ce mai rău. Ajungi la spital. Aștepți ore întregi să fii primit la consultație. Te internează cîteva zile. Dai cu nasul de suferința umană. De nepăsare. De indolență. Înveți să dai șpagă. Te încearcă un sentiment necunoscut pînă atunci: revolta. O revoltă surdă care se urcă din stomac în tîmple. Cînd ieși din spital, în drum spre casă, treci pe lîngă o demonstrație. Simți că revolta ta se conectează la anumite niveluri cu revolta celor din jur. Și intri în vorbă cu ei. Brusc, ieși din turnul tău de fildeș. Înțelegi că nu trăiești într-o societate care să-ți permită să stai pe margine. Începi să ieși la mitinguri regulat.

Lucrurile se schimbă însă, din nou, brusc. Găsești un alt job. Mai fain ca primul. Ai bani și timp, din nou. Ești, din nou, apreciat. Vecinii gălăgioși au plecat. Zenul revine în colțul tău de paradis. Îți reiei rutina dulce. Îți îngrijești din nou lumea lăuntrică. Apoi, într-o seară, cînd îți faci o cafea fierbinte și abia aștepți să te bagi în pat cu o carte nouă, pe sub fereastră trece o coloană de manifestanți. „Ieșiți din casă, dacă vă pasă!“ Și te întrebi, privind cartea și cafeaua: să ies? (**Stela Giurgeanu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată în toamnă.

Sidonia BOGDAN

Protestul lui Alb și Negru

La începutul lui august, cu cîteva zile înaintea protestului diasporei românești, în cealaltă parte a globului, mii de peruani băteau străzile Limei, printre gaze și ciocniri violente cu forțele de ordine, în timp ce strigau compulsiv ca oficialii corupți să părăsească aparatul de stat. Tîrziu în seară, jurnalistul Fernando Llanos a fost lovit cu pietre și sticle de apă în timp ce încerca să acopere evenimentul. Dacă urmărești filmările distribuite pe Internet, poți observa cît de tensionată este societatea peruană. „Penalii" lor sînt zugrăviți simbolic în piață drept „șobolani" care trebuie eradicați din viața publică, iar *hashtag*-ul #QueSeVayanTodos („Să plece toți") adună o adevărată comunitate virtuală, sătulă de scandalurile de corupție care zguduie Peru. Vorbim de o țară în care trei din ultimii patru președinți au fost implicați în cel mai mare scandal de mită din America Latină. Vorbim despre o țară în care corupția din sistemul judiciar este demonstrată prin înregistrări divulgate în presă care dezvăluie cum cinci magistrați de rang înalt negociază favoruri și mită în schimbul unor condamnări mai blînde, pentru presupuși infractori. În urma acestui scandal, toți cei cinci magistrați au demisionat din funcții sau au fost suspendați, iar ministrul Justiției, președintele Curții Supreme și președintele Consiliului Național al Magistraturii au demisionat. Oficialii peruani au declarat trei luni de stare de urgență pentru sistemul lor judiciar.

Pe cît de mare este distanța dintre Peru și România, pe atît de asemănător este *pattern*-ul protestelor și al luptei împotriva corupției.

Deși relativ recente, în ultimii ani putem vorbi de un adevărat fenomen la nivel global care are ca laitmotiv corupția. În studii de specialitate din străinătate, am regăsit România pe lista țărilor în care protestul și activismul anticorupție vor intra în istorie, lîngă alte țări formate în culturi și istorii cu totul diferite, precum Brazilia, Burkina Faso, Guatemala, Liban, Africa de Sud sau Coreea de Sud. Corupția s-a globalizat, își întinde tentaculele folosind aceleași tehnici și același tip de rețele peste tot în lume, iar societățile încearcă să-și dezvolte anticorpi pe măsură care să lupte împotriva ei. E o luptă încordată, trăită pe principiul „totul sau nimic", în care nuanțele, reflexivitatea și neutralitatea nu-și mai găsesc locul.

Un capitol aparte ar trebui dedicat cîtorva țări din spațiul ex-sovietic, Georgia și Ucraina și, implicit, Rusiei, toate marcate de proteste și forme de activism civic pentru implementarea democrației, pentru a înțelege mai bine de unde provin unele mesaje ale clasei politice românești care se opun lor. Fobia pentru George Soros, de pildă, a germinat în timpul Revoluției Trandafirilor din Georgia, din 2003, care a dus la schimbarea regimului politic, după ce alegerile au fost contestate, în urma numărătorii în paralel a voturilor de către cîteva ONG-uri americane, unele dintre ele finanțate de Fundația pentru o Societate Deschisă a miliardului George Soros. În viziunea rușilor, Revoluția Trandafirilor a avut puțin de-a face cu ideea de democrație, ci mai degrabă le-a demonstrat lor *„intervenționismul american"*. Rușii i-au acuzat pe americani că, prin intermediul acestor ONG-uri, ei, de fapt, ar lucra pentru schimbarea regimului politic. Fundația Soros a fost activă și în Ucraina, investind bani în ONG-uri, la

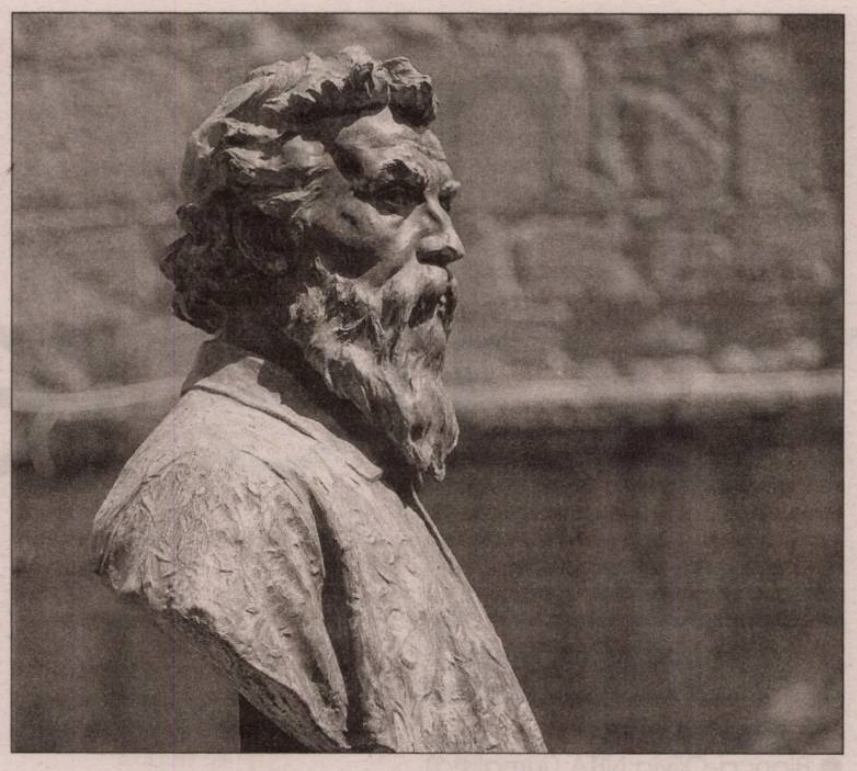

„Lumea nu-ți poate dărui ceea ce nu primește de la tine."

SCHILLER

„Ah, piară acela care poate iubi cu nepăsare!"

PROPERȚIU

fel ca în Georgia, pentru a supraveghea corectitudinea alegerilor. Într-o lume interconectată, mesajele politice curg pe principiul vaselor comunicante, iar dacă azi ele adorm într-un loc de lume, peste zece ani pot fi găsite într-o formă ușor schimbată, într-un alt loc. Mesaje asemănătoare care actualmente sînt transmise, de pildă, prin vocea unui parlamentar român ca Liviu Pleșoianu și în spațiul românesc. Obsesia Soros încă mai prinde.

Dacă acum zece ani, ca reporter de teren, era o uriașă surpriză să găsesc un român care să știe numele primarului din sectorul în care locuia sau cîteva idei despre cum guvernează partidul de la putere, lucrurile, cel puțin la nivel urban, s-au schimbat. #Neamtrezit.

Activismul a început să înmugurească odată cu protestele dedicate Roșiei Montana, apoi s-a cristalizat după fiecare eveniment mai tensionat ce a marcat scena publică. Tragedia Colectiv a fost momentul de deșteptare civică a românilor, iar peste cîteva luni a fost atinsă și starea de maturitate, după celebra OUG 13. Mulți protestatari, care și-au făcut un obicei din a ieși duminică de duminică în Piața Victoriei, mi-au spus că, pînă la momentul Colectiv, au fost complet deconectați de viața politică. Reacția a fost una de recuperare galopantă. La scurt timp, au început să se organizeze în comunitatea #Rezist și sînt cu ochii cît cepele pe orice mesaje ale politicienilor care vizează Justiția. Unii trăiesc această formă de deșteptare civică ca pe o a doua revoluție, după ce elita cu orientare occidentală, postdecembristă, s-a simțit învinsă în lupta cu neocomuniștii adaptați tranziției, veșnicii învingători. Deși au trecut atîția ani de la Revoluție, în percepția publică procesul de modernizare a țării nu s-a terminat deloc, iar Piața Victoriei a devenit ultimul simbol reformist al societății.

La fel ca în Brazilia (2015-2016), Guatemala sau Coreea de Sud, șocați de amploarea cazurilor de corupție în care au fost implicați politicieni care dețineau cele mai importante funcții în stat, activiștii români au avut combustia necesară pentru a protesta în piață săptămînal, timp de cîteva luni sau de cîte ori era nevoie. Asta a determinat Coaliția PSD-ALDE să renunțe la niște decizii care ar fi încetinit sau îngreunat lupta împotriva corupției. În schimb, odată cu permanentizarea lor, protestele au generat și efecte negative.

A apărut o simplificare a mesajelor de-a dreptul nocivă, atunci cînd vorbim de un sistem de justiție care, în realitate, reprezintă o balanță între drepturi, libertățile omului și restrîngerea lor, decisă de un judecător, în baza probelor. Simplificarea de mesaj este justificată din perspectiva comunicării – cu cît un mesaj este mai simplu, cu atît este mai ușor de receptat de către cetățean –, însă în plan real se creează un fond nerealist de așteptare și tensiune la nivelul societății. Justiția din stradă este profund diferită față de Justiția pe care am întîlnit-o în dezbaterile organizate de magistrați, în care se discută în mod aplicat despre criteriile pe care e obligatoriu să le îndeplinească acest curent justițiar.

Chiar dacă azi ieșim în stradă, nu putem scăpa de „penali" cît ai bate din palme, oricît de mult ne-am dori, pentru că asta ar contrazice chiar principiile statului de drept, pentru care militäm. Selecția clasei politice se face în principal la vot, altfel transformi DNA într-un instrument de reglare a scenei politice, ceea ce nu este permis într-o democrație matură.

Un alt efect negativ al acestor forme de civism, transmise în spațiul public, în special prin *social media,* este polarizarea excesivă a societății. Lucru imputabil și presei *mainstream,* controlată de regimul autoritarist al lui Liviu Dragnea. Trăim în secolul lui Alb și Negru, dacă nu gîndești ca mine ești împotriva mea. Nu mică mi-a fost mirarea cînd o fostă colegă de școală, pe a cărei integritate aș paria oricînd, m-a întrebat, pe un ton de dezamăgire, ce am căutat în Piața Victoriei. La fel, trebuie să recunosc că m-aș gîndi de două ori înainte să mă confesez unui amic protestatar că oricînd aș ieși la bere cu un tînăr pesedist ca să ascult și argumentele lui. Neutralitatea sau detașarea au devenit dovezi de deviaționism, ca în încrîncenatele lupte ideologice.

Deși trăim în aceeași lume și poate avem probleme identice, am ajuns să percepem realitatea numai de pe poziții antagonice. Sau, altfel spus, după cum profețea Walter Lippmann încă din 1921, în *Public Opinion:* „Trăim în aceeași lume, dar simțim în lumi diferite".

Protestele au dus și la o confuzie sau încălecare de roluri: jurnalistul nu mai este doar jurnalist, și-a asumat și o latură civică, oengistul nu mai joacă cartea apoliticului, a devenit un adevărat purtător de mesaje politice, iar intelectualul își asumă simpatiile și antipatiile politice fără să mai încerce măcar o analiză neutră a întregului tablou politic.

Dacă tragem linie, cum evaluăm noul actor de pe scena publică? În țări în care puterea politică o virează spre autoritarism, așa cum procedează și regimul lui Liviu Dragnea, protestul este văzut ca o armă a democrației. În fond, revendicările pieței se referă la integritate, cinste, decență și grijă în gestionarea banului public. Faptul că aceste mișcări de stradă dezvoltă și efecte negative sau excese de interpretare era, cumva, inevitabil. Sper ca, la nivel de societate, să nu ne pierdem înțelepciunea și răbdarea ca să le putem discuta în mod așezat și diminua și pe acestea.

***Sidonia Bogdan** este jurnalistă freelancer.*

Cristina HURDUBAIA

Nepăsarea și noi

Nepăsarea, pentru mine, îmbracă multe forme, de care eu mă lovesc în fiecare zi. Eu în continuare cred că, pentru a putea schimba ceva în bine în țara asta, trebuie să renunțăm la starea crasă de nepăsare, adică fiecare dintre noi trebuie să pună mîna și să facă, concret, ceva. Că mobilizează vecinii să facă curat în fața blocului, că-i mobilizează să curețe satul, pădurea ori rîul, sau culege de pe stradă singur gunoaiele și le aruncă la coș, că donează o plăcintă omului fără adăpost de la colț, că sesizează o instituție cînd ceva nu e în regulă sau cînd i se face o nedreptate, că ajută o bunicuță să traverseze strada, că aduce la „Copacul cu fapte" bune trei sacoșe cu haine și cinci pîini, că e voluntar la un ONG, că donează bani, alimente etc. unui ONG sau unei biserici sau unui copil sau unui bătrîn (sau are grijă de el) sau unui centru de plasament sau unui centru de bătrîni, că le explică oamenilor din jurul lui de ce trebuie să semneze pentru anumite campanii, că se ocupă de strîns semnături, că merge la proteste, că îi atrage atenția, frumos, șoferului de autobuz, vînzătoarei sau casierei de la oricare instituție cînd nu vorbește frumos, sau unuia care claxonează ca nebunul în trafic, că nu mai traversează pe roșu, ca să învețe și adolescentul ăla care întîmplător e pe lîngă el și crede că uite, se poate, și lista poate să curgă la infinit. A, și obligatoriu de mers la vot și de votat cu capul.

E nevoie de renunțat la nepăsare inclusiv pentru copiii voștri, care au nevoie de exemple pozitive, în primul rînd, de la voi. Pentru că așa cum îi veți educa, așa îi veți avea, inclusiv la bătrînețe, cînd voi veți avea cea mai mare nevoie de ei, și nu invers.

Nepăsarea costă viața

Aș fi numărat toate mașinile care ne-au depășit zilele trecute pe drumul de la Sighișoara către București sau care au depășit alte mașini mai mari sau mai mici, în curbă periculoasă, pe linie continuă sau cu 200 la oră, dar, drept să vă spun, n-am avut curaj. Și ne mai mirăm că sîntem pe primul loc în Europa la accidente rutiere! Păi, să nu ne mai mirăm, căci sîntem un popor de inconștienți cu diplomă, nu ne pasă nici de viața altora, nici de viața noastră. Dar noi ne credem viteji și, mai mult, avem senzația că nepăsarea și prostia nu costă. Ba ne costă viața, scrie în statistici. Și din cimitir nu ne mai aduce nimeni înapoi. Altfel, drumul spre Viscri, de la șoseaua națională pînă în sat, e plin, dar plin de gropi. Gropi din alea adevărate, nu gropițe în obraji. Și are vreo 8 km. Și nu e singurul, e plin de drumuri proaste peste tot. Rîurile, cîmpiile, dealurile, munții și plajele sînt pline de gunoaie. Prea multe case sînt lăsate în paragină. Defrișăm. Poluăm. Și lista poate continua la nesfîrșit. Adică nu ne pasă. Avem cea mai frumoasă țară din lume, păcat că nu știm și nu vrem s-o și iubim, ci doar ne batem joc de ea pînă la cer și înapoi. Dar o să vină și nota aia de plată, într-o bună zi.

Conserva și parpalacul

În fața blocului meu, pe partea cealaltă a străzii, se află o biserică. Lîngă biserică se află o bancă. Pe bancă se așază doi oameni ai străzii. Unul are în brațe o traistă improvizată, celălalt, o cutie. Vorbesc ceva și-apoi încep să facă schimb de niște lucruri. Unul scoate o haină, celălalt, o conservă. Cel care ia conserva se ridică mulțumit, o bagă repede în traistă, uitîndu-se în jur, cu frică. Cel care ia haina, un parpalac, se îmbracă și face o piruetă. Trocul e gata.

Omul cu traista pleacă fericit că are ce mînca în seara asta. Omul cu parpalacul rămîne îmbrăcat cu el, se îmbrățișează singur și începe să se legene.

Să nu risipiți nicicînd mîncarea

Azi am avut întîlnire cu prietenii la o pizza. Și după ce s-a săturat toată lumea, eu am strîns toate feliile rămase întregi și am cerut să fie puse într-o cutie, sub privirile un pic ciudate ale unora dintre colegi. Pînă acum vreo trei ani să știți că nu făceam asta, dar de atunci eu strîng mereu ce rămîne întreg în farfurii. Și apoi merg pe străzi pînă dau de cineva care pare să aibă nevoie de mîncare.

Așa că (și) azi am umblat cu pizza după mine. Pe drum m-am întîlnit cu trei oameni fără adăpost pe care îi și știu din vedere. Unul făcea karate cu el însuși, celălalt avea un băț din ăla de schi și tăia tot aerul din jurul lui, iar al treilea cînta ceva dintr-o arie de operă. Drept să vă spun, n-am avut curaj să opresc pe nici unul dintre ei, așa că am plecat mai departe, n-avea cum să nu mai apară încă unul măcar în calea mea. N-avea cum. La Muzeul Suțu, un tînăr se uita pe afișele de pe gard. Le citea de sus în jos și nu e prima dată cînd îl prind în flagrant. Murdar tot, atît de murdar încît primul impuls ar fi fost să îl ocolesc. Dar eu m-am dus la el, i-am întins cutia cu pizza, el a făcut ochii cît cepele, m-a întrebat dacă sigur e pentru el, mie mi-au dat lacrimile cînd am văzut cu cîtă frică a pus mîna pe cutie și am plecat. Glonț am plecat. Și cum mergeam eu spre casă, la un moment dat în spatele meu apare o prietenă: „Hurdubaia, să știi că băiatul ăla de i-ai dat tu pizza mai întîi a mirosit cutia și abia apoi a deschis-o."

Știți ce voiam să vă spun, de fapt? Să nu risipiți nicicînd mîncarea, pentru că mereu vă va ieși în cale un om care n-a mai mîncat de nici el n-o mai știi cînd.

Îngeri și noi

Cînd să ies din bancă, văd un bărbat. N-are profilul unui om fără adăpost, e îmbrăcat ca un muncitor de șantier, curat, și cere oamenilor ceva de mîncare. Ceva de mîncare vrea și dă cu ochii de mine.

Pffff! – și doar am zis că mă ascund în borcanul invizibil, măcar cînd ies la alergat. Ți-ai găsit. Scot din borsetă niște bănuți, omul face ochii cît cepele și începe să urle: „Azi mănînc varză cu cîrnați de la cantină! Ați auzit? Azi mănînc varză cu cîrnați de la cantină!" Spre el se întorc toți ochii din zonă, inclusiv ai unor bucătărese ce fumau înghesuite una-n alta.

Eu, pur și simplu, o iau la goană, fug, fug și nu mă mai opresc pînă în parc.

După cîteva ture de parc, pe o bancă văd, din depărtare, un om al străzii. De obicei, încerc să le ocolesc privirea, mă acopăr cu borcanul ăla invizibil. Dar acum nu pot să-l ocolesc. Mă opresc în dreptul lui. E tînăr, n-are mai mult de 35 de ani, îmbrăcat cu niște haine sărăcăcioase rău, rupte pe ici-colo. Stă îngîndurat, cu privirea în gol, cu mîinile împreunate și pare că vorbește cu Dumnezeu.

Pe el nu l-am mai văzut pînă acum.

Își ridică privirea în timp ce eu cotrobăi în borsetă. Scot niște bani și îi întind, deși omul nu deschisese gura. Nu, nu vreau bani, îmi spune el extrem de hotărît. Știu că n-ați cerut, vi-i dau eu, uitați, ca să aveți ce mînca azi. Nu, dar eu nu vreau bani, repetă el în timp ce se uită fix în ochii mei cu o sclipire inteligentă ce aproape că mă electrocutează. Îmi fac curaj și mă duc fix către el. Îi pun bănuții în sacoșa lipită de haina lui, în care zăresc, rapid, mai multe cărți.

Habar n-am de ce i-am spus mulțumesc, știu doar că am luat-o la fugă iar. M-am oprit gîtuită de durere și am izbucnit brusc în plîns, în hohote. De ce, de ce de acești oameni n-are nimeni grijă?

Slavă Domnului că era cu mine o prietenă, Oana, pentru că altfel toți bătrînii ăia de pe bănci ar fi chemat imediat Salvarea, spunîndu-le că o nebună vorbește singură, plîngînd, prin Cișmigiu.

Oana m-a privit cu un fel de milă și m-a luat în brațe. Eu am continuat să plîng, întrebîndu-l pe Dumnezeu de ce. O să îl mai caut, poate cumva, cîndva, o să-l pot ajuta, îi spun eu Oanei. Nu puteam să intru în viața lui, brusc, cu papucul, și așa l-am făcut să se simtă prost că i-am lăsat bănuții ăia în sacoșă. Oana m-a luat iar în brațe și m-a privit cu un fel de mîndrie. Apropo, cîți oameni ai străzii ați numărat în ultima lună, de exemplu? Pe cîți i-ați văzut, pe cîți i-ați hrănit, pe cîți i-ați întrebat dacă au nevoie de ceva? La cîți dintre ei ați mers cu haine și încălțăminte?

Aș număra eu pentru voi, dar, sincer, mi-e frică. Da, aș auzi un „dar nu e treaba noastră", iar eu v-aș spune că oamenii străzii nu dorm pe străzi de plăcere, ci că fiecare om fără adăpost are o dramă în spate, neștiută decît de ei.

Dar tu de ce ieși în stradă? Nu ai ce face acasă?

N-am lipsit de la nici un protest de la Colectiv încoace și nici n-am de gînd să lipsesc. Că era frig, că era cald, că aveam treabă, că-mi era foame, că-mi era somn. Am ratat două sesiuni la facultate din cauza lor, am dat cu piciorul unei mini-vacanțe la Bruxelles, am uitat să mănînc sau să dorm uneori. Sau n-am avut timp. Sînt supărată pe această țară și se simte deja asta, atît de supărată încît pentru mine singura cale de a-mi trece supărarea pe ea – de fapt, pe oameni – e să plec de aici.

Și nu pentru că mi-e lene să fac lucruri, nu pentru că mi-e lene să ies în stradă, ci pentru sănătatea mea mintală. Eu nu mai pot să merg pe străzile jegoase din București (apropo, am trecut azi prin fața magazinului Unirii, așa jeg n-am mai văzut de mult pe acolo, deși acolo e jeg permanent, dar azi putea primi și diplomă), nu mai pot să văd mîrlani care scuipă sau care put pe stradă ori în metrou, nu mai pot să văd numai fețe încrîncenate la ghișee, nu mai pot să suport traficul ăsta de rahat, plin de claxoane, de urlete și de oameni care nu respectă regulile de circulație, nu mai pot să aud cum se dă șpagă, chiar și dacă nu e cerută, nu mai pot să aud *„Nu se poate"*, nu mai vreau să am de a face cu oameni neserioși și nepăsători. Nu mai pot să văd oameni care latră non-stop cocoțați pe Facebook, dar care altfel nu mișcă nimic. Pur și simplu, nu mai pot. E alegerea mea și sper să îmi și iasă la un moment dat.

Dar voi ieși de fiecare dată cînd e nevoie în stradă, voi lupta întotdeauna pentru drepturile mele și ale oamenilor nevoiași, voi duce mai departe toți copacii din capul meu, îmi voi iubi țara toată viața, pînă la cer și înapoi. Pentru că mie îmi pasă.

„Asta consider eu că este adevărata generozitate: dăruiești tot ce-i al tău și totuși simți mereu că nu te costă nimic."

SIMONE DE BEAUVOIR

„A dărui înseamnă a arunca un pod peste abisul singurătății tale."

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

„Obiceiul de a dărui nu face altceva decît să intensifice dorința de a dărui."

WALT WHITMAN

Cristina Hurdubaia *este jurnalistă, fondatoare a acțiunii sociale „Copacul cu fapte bune".*

Bianca-Olivia NIȚĂ

În România, fiecare om e o redută

Discuțiile despre situația țării apar inevitabil ori de cîte ori revin în România. E un subiect care mă și interesează, mă și doare, și mai toate aceste interacțiuni au un tipar previzibil care mă dezarmează și mă face să simt că nu am aer.

Cu prea puține excepții, cei cu care vorbesc ajung să îmi spună că eu nu înțeleg și că se bucură pentru mine că am plecat. Am plecat din țară – într-un paradis vestic fără absolut nici o problemă – și am uitat cum stau lucrurile la noi. Ele stau prost, fără îndoială, însă ce-mi dă senzația de claustrofobie e altceva. Invariabil, cei cu care vorbesc îmi ilustrează prin exemple nuanțate, analize de cele mai multe ori pertinente și cazuri concrete ce se întîmplă, toate pe un ton fatalist, final, fără speranță.

Eu văd speranța și, după zece ani de străinătate, diferența dintre noi nu e că eu nu înțeleg, ci că nu reușesc să mă mai pliez pe aceeași abordare care-mi dă o senzație de *déjà-vu*. Îmi dau astfel seama că ceea ce ne sufocă, de fapt, sînt și problemele, dar mai ales obișnuința de a le aborda faptic, detașat, de nesurmontat. Ce trece drept neînțelegere și naivitate din partea mea e, de fapt, dorința de a privi lucrurile obiectiv și de a căuta, fie și doar la nivel de discuție, soluții. Dar simpla idee de soluție e percepută ca un fel de sfidare a legitimității răului de toate zilele și a stării de angoasă care pare că e un dat al condiției vieții în România.

Să fii de-al nostru înseamnă să accepți că așa stau lucrurile, să internalizezi o actualizare factuală a evenimentelor dacă ai pierdut din ele, și mai apoi să te alături corului, confirmînd doar că nemulțumirile sînt justificate. Să te plîngi e pur și simplu o formă de socializare, pentru orice soluție există o problemă și clasicul: asta e România, ai uitat de unde ai plecat?

Interlocutorii mei au cîteva lucruri în comun. Cu toții sînt oameni educați, activi, capabili să înțeleagă lucruri. Cu toții sînt profund afectați de ce se întîmplă și sînt conectați la știri – mai exact, la o masă de informații care vin din toate direcțiile. Cu toții au principii, sînt corecți și toți ar vrea ca lucrurile să stea altfel. Dar toți îmbrățișează ca impediment principal în calea schimbării inerția și neimplicarea altora. Cum s-ar spune, pentru toată lumea, *hell is other people*.

România nu e Vestul care și-ar dori să fie, dar asta este o constatare care nu ajută la nimic anume. Nu avem nici istoria Vestului, dar ce nu pare că se observă e că nu avem nici solidaritate pentru acel proiect comun care e o țară. România de azi e ce poate ea să fie, din coordonatele și cu trecutul ei, însă ce sufocă posibilitatea devenirii nu e trecutul, ci o blazare individuală în jurul unor idei fixe cum că la noi e ca la nimenea și că nu te poți baza pe conaționali pentru o variantă mai bună.

Sentimentul că „eu gîndesc și sînt altfel, dar n-ai cu cine" e paralizant, dar și comod. E o formă de igienă mentală care e, de fapt, toxică. Fiecare se dezasociază de toți ceilalți pentru că, aparent, toți ceilalți sînt parte din masa uriașă de probleme. Însă gîndirea asta creează o circularitate greu de doborît. Dușmanul bunăstării României e înăuntrul țării și în același timp în afara fiecăruia dintre noi. E o înțelegere falsă care proiectează o realitate imposibilă.

„Ceilalți" e un termen general, nedefinit și suficient de flexibil ca să includă pe absolut oricine. Stau deoparte și nu mă implic pentru că ceilalți sînt needucați și își văd doar interesul. Ceilalți sînt oportuniști, sînt cei corupți ca să se îmbogățească și cei corupți ca să supraviețuiască. Sînt peste tot și totuși nicăieri, căci, dacă te uiți în jur și ai vrea să-i arăți cu degetul, dai tot peste alții ca și tine, frustrați, nefericiți, oameni care ar vrea ca lucrurile să fie altfel și se opintesc în… „ceilalți".

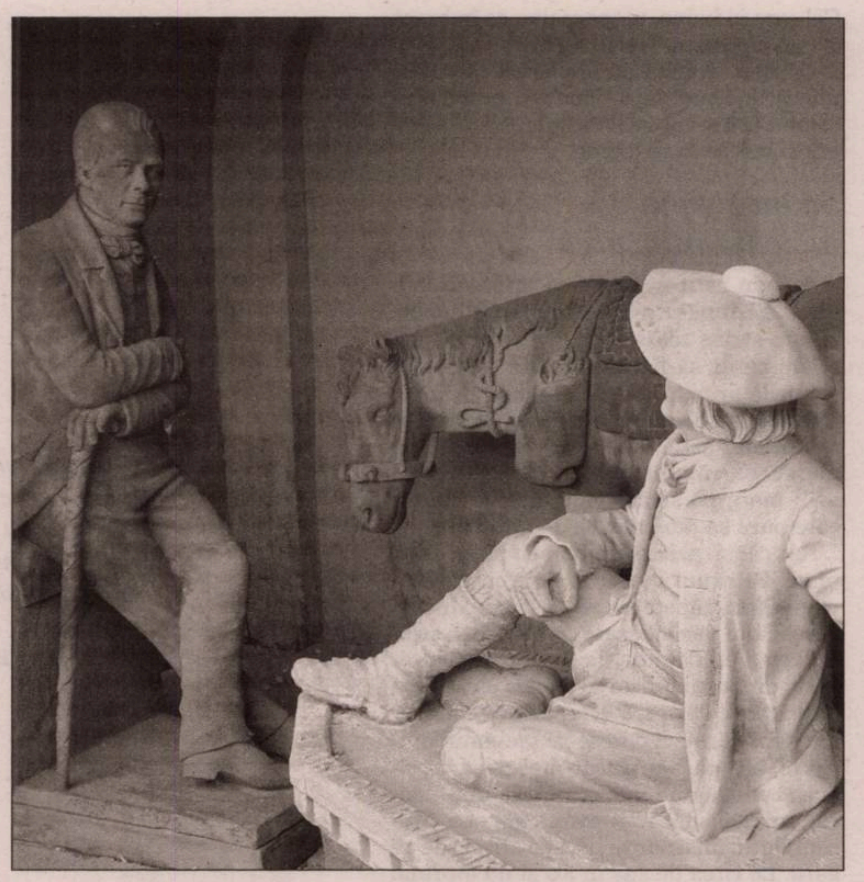

„Libertatea nu înseamnă
lene și nepăsare.
Libertatea este
responsabilitate.
Dacă tu nu-ți asumi
responsabilitatea,
o face altcineva pentru tine.
Așa devii sclav."

OSHO

Adevărata dramă care se conturează din această gîndire e că ea poate submina orice posibilitate de coagulare civică. Protestele și inițiative precum Fără Penali, Ro100 sau 1 Milion pentru România au nevoie de susținere puternică. Sentimentul că oricum nu se schimbă nimic pentru că nu ai cu cine amenința formarea acelei mase critice și a unui *momentum* de care aceste inițiative sănătoase au nevoie pentru a avea succes.

Gîndind așa, în mod subtil fiecare individ devine un apărător al *statu quo*-ului, identificînd problemele, dar așteptînd o situație ideală și nedefinită în care să se implice. Am vrea ca lucrurile să stea altfel, dar printr-un cerc vicios paradoxal, ne-am implica dacă ele ar sta altfel deja.

Veștile zilnice nu întîrzie să adauge la angoasă. De fapt, fiecare nouă doză de știri cultivă frica și nu face decît să confirme că într-adevăr lucrurile merg prost și azi. „Alții" tot nu s-au pus pe treabă și, cu fiecare veste proastă, inacceptabilul devine cel puțin de înțeles pentru că are un lung precedent.

Ajungem astfel, paralizați, într-o stare de *compassion fatigue* în care empatia și gîndirea pragmatică și obiectivă nu-și mai găsesc oxigenul de care au nevoie. Ne intoxicăm cu această stare și, în același timp, ne alimentăm din ea. Poticnirile odată confirmate, mai sînt analizate o dată, cu unghiuri de cauzalitate aparent noi, dar mereu aceleași. Gîndul că schimbarea este o posibilitate cît se poate de reală, că e dreptul nostru să o cerem și e responsabilitatea noastră să o creăm e departe de noi.

În circularitatea asta, critica n-are nevoie să fie constructivă, ci doar să fie, într-un cor de cuvinte care cumulativ devin doar zgomot. În loc să își ceară vocal și activ dreptul la schimbare, în loc să caute pașii spre o țară „ca afară", românul își apără dreptul de a fi nemulțumit, găsind constant motive clare pentru care lucrurile sînt așa cum sînt, mulțumit că le-a înțeles logica. De fapt, fiecare zi în care doar ne pregătim și ne ținem bine pentru un nou val de știri proaste e un stat pe loc din care ne mai aruncăm o dată într-un cor de pumni metaforici și de analize bine dospite.

Din lipsă de oxigen, singura formulă de supraviețuire e și mai multă detașare. Vrem să fim oriunde, doar acum și aici nu. Sîntem în trecutul în care am fi putut să fim altfel sau ne proiectăm în viitorul chestionabil care am vrea să fie altfel. Și astfel, versiunea României viitoare e compromisă de versiunea noastră din prezent, în care sîntem detașați și fataliști. Fără să ne luăm prezentul în mîini, versiunea României viitoare va fi doar o profeție împlinită pe care pare că o așteptăm și o anticipăm cu o doză de sadism.

Într-un fel e adevărat, nu mai înțeleg ce se întîmplă în România. Mă simt un spectator lăsat pe dinafară, dar asta nu e pentru că am plecat. Pentru că am plecat nu mai pot fi martoră și nici nu mai pot participa la această circularitate toxică. Nu mai pot să înghit aceeași „asta-i Românica", același negativism pasiv, blazat.

În mai bine de zece ani de Vest, n-am pierdut nici o ocazie să susțin România activ – am pornit un festival în Olanda – să vorbesc, să votez. N-am încetat să sper și să aplaud toate acele exemple – nu puține – că se poate și altfel. De fapt, nu m-am pierdut și nu ne-am pierdut. Însă ce s-a schimbat e că pentru mine iadul nu e în ceilalți, ci în lipsa de coeziune dintre noi, o atitudine moștenită, dar și încurajată, și păguboasă, atît la nivel individual, cît și de societate.

Nu mai pot să înghit aceeași „asta-i Românica".

Situația ideală nu se va arăta. Țara pe care crezi că o meriți e țara la care contribui, la care toți punem ceva. Punem ceva și atunci cînd totul merge bine, dar mai ales cînd nu merge ceva, pentru că resemnarea e garanția certitudinii că lucrurile vor rămîne așa.

Schimbarea e posibilă, dar ne-o refuzăm cu fiecare „așa e România" și cu fiecare gînd că ceilalți sînt de vină, pentru că nu-s cum ar trebui. Chiar dacă ar rămîne un singur om drept în România, ultimul corect, empatic și just într-o țară în care toți sînt opusul la toate astea, atunci tot ar însemna că a mai rămas cineva care să stea în picioare pentru valorile astea și să le dea și altora. Puterea imensă care vine din a avea valorile astea nu ți se dă și nici nu ți se poate lua. Și poate, dacă am întinde mîna în întuneric, am da de mîinile derutate ale altora. Și dacă împreună mîinile astea ar decide că nu există altă cale decît să facă ceva? Vă puteți imagina cum ar fi asta?

***Bianca-Olivia Niță** este jurnalistă.*

Cristina ȘTEFAN

„De ce să votez dacă mie îmi merge bine?"

Ce reprezentativitate au cei de la putere, într-o țară în care nu prea se iese la electorale? Cîți știu că în România nu președintele are cea mai mare putere în stat, ci parlamentarii? Ce înseamnă votul informat: drept, responsabilitate, minimă implicare civică, obligație? La prezidențialele din 2009, Traian Băsescu a cîștigat alegerile cu o prezență la vot de 54%. Referendumul pentru suspendarea sa, din 2012, a fost invalidat în urma unei prezențe de doar 46%. La parlamentarele din toamna aceluiași an a decis doar 42% din populație. În 2014, au ieșit la alegeri, pentru Klaus Iohannis sau Victor Ponta, 62% din români, prezența la vot scăzînd iarăși în 2016, la parlamentare, unde au venit să pună o ștampilă numai 39,5% din oameni.

Doar în jur de jumătate din țară hotărăște, așadar, soarta pentru toți ceilalți. Printre cei care nu votează se află însă mulți nemulțumiți de corupție și de situația politică, economică, socială în care ne aflăm în prezent. Așa încît în ultimii ani s-au conturat mișcări de stradă la care au participat sute de mii de români – din orașe mari sau mici, sau chiar de peste hotare –, aceștia manifestînd împotriva celor aleși conform legii în Guvern și în Parlament. Mai jos, cîteva portrete ale celor care au renunțat la dreptul de a ieși la alegeri – și, poate, un îndemn în plus la a-i convinge pe aceia din jurul dvs. că votul lor e foarte important.

■ **Ioana N.** face parte din procentul de români care nu se prezintă la alegeri. Are 29 de ani și nu a mers niciodată la vot. Cel mai probabil, nici părinții ei. Îmi povestește că în familie nu prea se vorbea despre politică, și că sigur nu i-a văzut niciodată pe ai ei să fi mers la vot. În 2016, în seara dinaintea alegerilor pentru Primăria București, mi-a trimis un mesaj în care-mi spunea că politica i se pare o tîmpenie și că își va învăța și copiii să nu voteze, pentru că votul nu contează.

Nu vede rostul protestelor, din moment ce politicienii tot cum vor ei fac.

Între timp, lucrurile s-au mai schimbat. Ioana îmi spune că în continuare nu se discută în familie despre politică, poate doar ca sursă de amuzament. E, totuși, mai bine informată decît în urmă cu doi ani, în siajul numeroaselor proteste care au împînzit mass-media și al discuțiilor dintre colegi și prieteni despre situația din țară. Îi vede pe acei pensionari entuziasmați pentru o sută de lei în plus la pensie, care votează cu cine le oferă mai mult și așa schimbă soarta unei țări. Se gîndește că n-ar strica să se facă educație civică în școli, dar nu în gimnaziu, cum se face acum, ci la liceu, mai aproape de vîrsta eligibilă pentru vot, mai potrivit pentru puterea de înțelegere a tinerilor.

Observă situația de criză în care ne aflăm de ceva timp și discutăm despre cei care au emigrat deja, ba în Europa de Vest, ba în țări arabe. Ar pleca și ea din țară, dacă s-ar ivi o slujbă extrem de bănoasă, dar cel mai probabil nu în următorii cinci ani. Deocamdată, nu prea are motive să emigreze: are un loc de muncă bine plătit în țară și o relație stabilă. „Oricine conduce politic nu vrea binele unei țări", îmi spune ea. „Vreau să le pese altora, nu să mă implic eu în politică", mai adaugă, recunoscînd totodată că are un salariu suficient de mare încît ce se întîmplă pe plan politic să nu o afecteze pe plan personal.

Nu vede scăpare din situația în care ne aflăm acum. Nu vede rostul protestelor, din moment ce politicienii tot cum vor ei fac, corupția e în floare și cei de sus învîrt legile cum vor ei. Poate sub presiunea întrebărilor mele – sau a discuțiilor avute cu ea în ultimii doi ani –, îmi spune că va merge la următoarele alegeri. Ar citi, s-ar informa, ar vota.

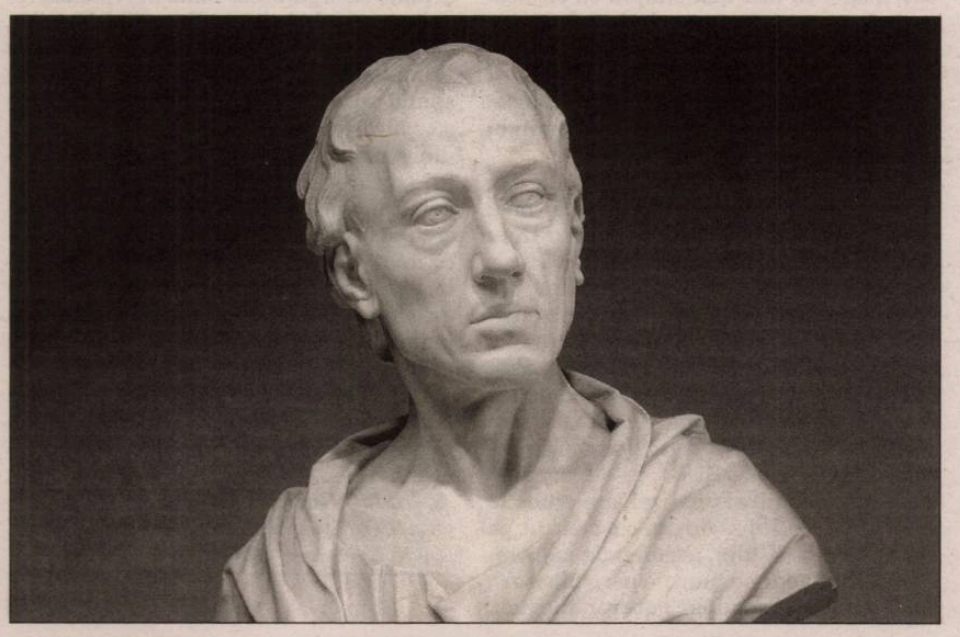

■ **George C.** are 59 de ani. Mai are încă șase ani pînă la vîrsta de pensionare. N-o să primească prea mulți bani de la stat, nu pentru că n-ar fi muncit, ci fiindcă n-a avut un salariu mare. Ba chiar un angajator l-a păcălit și nu i-a virat contribuțiile sociale în cont, vreme de o jumătate de an. Șase luni pierdute, practic, de la pensie.

Educația civică de care a avut parte înainte de căderea comunismului a constat, în mare, din propagandă. „Glumea cineva că i-era frică și să deschidă o cutie de conserve, să nu dea și-acolo de Ceaușescu." După '89, a votat cînd și cînd. Ultima dată, la prezidențialele din 2014. Face parte dintre cei care nu se simt reprezentați de nici un partid: i se pare că și unii, și alții se comportă la fel, promițînd același lucru pentru toată lumea, fără deosebire de nevoi. Pensiile sînt pînă la cer, nici un program de guvernare nu a fost diferit de altul. Se uită la televizor, citește, se informează, mai înjură pe unul sau pe altul. Nu e mulțumit de ce vede. „Te uiți și la ce au făcut cei de la putere. Dacă îmi pun panseluțe în decembrie și asfaltează aceeași stradă de două ori în trei ani nu înseamnă că au făcut ceva, ci doar că au aruncat banii. Problema e: cu cine să votez? De ce să votez o listă [la parlamentare], și nu un om, să știu cine e, ce face?"

În anii '90, a mai mers pe la mitingurile din Piața Universității. Acum, chiar dacă i se pare că au sens protestele din ultimii ani, nu a mai participat. E păcat că nu ține nimeni cont de ele, spune. „Se miră unii că tot ies oamenii în stradă. Păi, dacă de ieri pînă azi nu s-a întîmplat nimic bun, e normal să iasă în continuare. Și la un moment dat, oamenii ajung la disperare, ajung să dea cu roșii, cu pietre, dacă văd că nu există nici o schimbare." Nu vede vreo îmbunătățire care să vină în următorii ani, cel puțin nu din partea Guvernului. Îmbunătățirile vor fi doar la nivel individual, mai adaugă, pentru cine poate.

„Egoism nu înseamnă ca cineva să trăiască așa cum dorește. Înseamnă a cere altor oameni să trăiască așa cum acel cineva dorește să trăiască."

OSCAR WILDE

■ **Teodor B.** are 25 de ani. În urmă cu cinci ani, s-a mutat în Manchester alături de părinții și sora sa mai mare. Tot atunci, în 2012, a votat ultima oară. Cu toate că întreaga familie se informează cu privire la tot ce se întîmplă în țară, aflîndu-se în Marea Britanie, le este dificil să se implice altfel. Nu știe să se fi organizat proteste acolo, în urma mitingurilor de amploare din România. Cît despre alegeri, „în țară, părinții mei votau des. Acum doar ne informăm zilnic despre situația din România, discutăm între noi. Manchester fiind noua noastră casă, implicarea e totuși minimă." În 2014, existau doar 11 secții de votare în Marea Britanie (dintre care 3 în Londra), iar cea mai apropiată de ei ar fi fost la 40 de mile distanță. (Între timp, în urma scandalurilor privind numărul prea mic al secțiilor, din cauza cărora mulți oameni n-au putut sau n-au fost lăsați să voteze, au mai fost deschise 4 secții în Londra și 3 în restul țării, inclusiv Manchester.)

Teodor plănuiește să ceară cetățenia britanică peste un an și spune că nu s-ar mai întoarce în România. I se pare că viitorul țării arată destul de sumbru și „pînă se repară lucrurile mai durează cîteva decenii". În Marea Britanie, lucrează la Amazon și crede că are un viitor frumos înainte, „lucru pe care nu mi l-aș imagina dacă aș fi decis să rămîn în România. Îmi iubesc țara, dar degeaba, dacă nu pot trăi în ea."

Monica HALASZI

Cum îți înveți elevii să fie cetățeni implicați

Sîngeorz-Băi este un orășel din județul Bistrița-Năsăud, cunoscut pentru *borcutul* care îți dă *mintoșie*. E locul în care am crescut, unde m-am format, dar locuiesc în Bistrița de peste douăzeci de ani și predau la o școală *ca oricare alta*, cum îmi place să spun, chiar dacă poartă titulatura de colegiu și numele lui Rebreanu. Lucrez în învățămînt de treizeci de ani și nu știu dacă mi-ar fi plăcut să fac altceva. Mama își dorea să devin asistentă medicală, cred că era la modă pe vremea aceea, dar eu m-am văzut întotdeauna profesoară.

Și e greu, după ce termini facultatea, să intri „la clasă". Să fii profesor. Cred că am înțeles care e menirea mea cînd mi-am dat seama că elevii nu trebuie să stea neapărat grupați în fața ta, ci poți sta tu însăți în mijlocul lor. Metaforic vorbind (și nu prea), mi-am dat seama că nu poți fi cu adevărat *profesor* dacă nu accepți schimbarea sau dacă îți e frică să ieși din „zona de confort", să te implici și uman, nu doar profesional.

Elevii sînt niște *homo appiens* care au nevoie nu doar de informațiile tale, dar și de tine ca om, să-i faci să înțeleagă experiențele trăite, să reflecteze asupra lor, să le dai un *feedback* constructiv și să-i pui să transfere în viața reală ceea ce învață. De aceea, haina cadrilată a profesorului autoritar e azi demodată; profesorul de azi poartă tricoul *trainer*-ului, denimul facilitatorului, cămașa de in a exploratorului, cardiganul evaluatorului și, de ce nu, jacheta sport a *coach*-ului. Elevii de azi au alte nevoi de la sistemul de învățămînt, iar dacă la nivel macro sistemul refuză cu încăpățînare să se schimbe, la nivel micro, acolo, în clasă, nu în documentele ministeriale, schimbarea se poate *întîmpla*.

Schimbarea se poate *întîmpla* la fiecare oră. Ca în cazul unui discurs, e important să captezi atenția, iar asta reușești să faci printr-un exercițiu de spargere a gheții sau prin evocarea unei știri de ultimă oră, dar *nota bene,* mereu trebuie să păstrezi legătura cu subiectul lecției. Captezi atenție printr-o melodie ori printr-un videoclip sau printr-o reclamă. Captezi atenția fiind viu. Fiind prezent. Fiind ancorat în real.

Ancorată în real cred că am fost mereu, dar ancora a devenit mai puternică de cînd am intrat în contact cu Centrul pentru Jurnalism Independent. A fost o întîmplare și această întîlnire. Directorul școlii primise un e-mail de la cineva din Bistrița care îl ruga să sprijine unul dintre proiectele CJI-ului, „Competențe media și de *advocacy* pentru liceeni în lupta împotriva discriminării și a discursului instigator la ură", și ne-a chemat pe mine și pe o colegă și ne-a spus: „Vedeți ce e cu proiectul ăsta"... În prima fază, nu părea nimic complicat, trebuia să găsim 24 de elevi interesați să participe la o școală de vară organizată de cei de la CJI, în Bistrița. Apoi lucrurile s-au complicat, să zicem: a trebuit să participăm la niște cursuri, organizate la Bușteni. Îmi amintesc că am fost copleșită de cuvinte pe care nu le asociam prea bine cu disciplina mea: *diversitate, Constituție, libertăți, drepturi, discriminare,* hate speech, advocay, *media,* lead, *piramida răsturnată*... Mi se părea că nu sînt la locul potrivit. Dar eram. Și CJI-ul tocmai mă scotea din bulă. Apoi a urmat întîlnirea cu elevii din oraș care participaseră la *training* și care fuseseră provocați să scrie un proiect prin care să propună soluții pentru o problemă identificată la nivelul comunității școlare. Și a fost să fie ca proiectul scris de Alex

„Adevărata generozitate față de viitor este să dăruiești acum."

ALBERT CAMUS

„Ignoranța este noaptea minții, dar o noapte fără lună și stele."

CONFUCIUS

Barteș să se regăsească pe lista celor trei ce urmau a fi implementate. Un proiect despre sensibilizarea asupra efectelor *bullying*-ului. Și așa a început povestea mea de dragoste cu CJI și cu educația media. Nu a fost dragoste la prima vedere, nu a fost cu fluturi în stomac, dar e o poveste de dragoste pe viață. Și am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să rămîn în povestea asta.

În povestea asta de dragoste a mea cu CJI *s-a întîmplat* să pătrundă și programul „Predau educație media! – Laboratorul de educație și cultură media". O săptămînă de formare în care din nou am ieșit din bulă, din nou cu senzația că nu am știut mai nimic pînă atunci despre lumea în care trăiesc, fiindcă au acest dar cei cu care am lucrat: Ioana Avădani, Cristina Lupu, Cristina Mastacan și Mihaela Danga. Să te *deștepte.* Și cum să nu te deștepți cînd temele propuse se referă la înțelegerea rolului mass-media și al informației în democrație, înțelegerea conținutului mass-media și a utilizării acestuia, evaluarea critică a informațiilor și a surselor de informație sau folosirea de instrumente media tradiționale și noi?

Cu toate aceste cunoștințe, am început, așadar, anul școlar 2017-2018, cu un proiect personal de dezvoltare a competențelor media la elevi. Marea provocare era să *infuzez* curriculum-ul de limbă și literatură română cu elemente care țin de educația media – să valorific libertatea pe care mi-o acordă programa școlară, să-mi construiesc demersul, să dezvolt competențele specifice disciplinei pe care o predau și să dezvolt, în egală măsură, competențe media. Pare complicat, însă e cu atît mai simplu cu cît descoperi că programa asta, hulită de toți, e ofertantă, dacă o poți face maleabilă și dezvolta. Pentru asta însă trebuie să-ți ștergi ochelarii profesorului care a început să se zaharisească. Sau să-ți schimbi dioptriile.

Schimbarea dioptriilor s-a manifestat printr-o reconfigurare a întregului meu demers didactic, mai ales la clasa a IX-a. Am găsit o bandă desenată: *Red în Pasărea care a strigat Lupul,* în care Red, pasărea nervoasă din *Angry Birds,* era creator de conținut media. Mai exact, crea *fake news*-uri. Mi-am provocat elevii să scrie știri, învățîndu-i mai apoi să le deconstruiască. Apoi, în cadrul unității „Școala", am urmărit filmul *Minți periculoase (Dangerous Minds,* 1995, SUA) și, după etapa comprehensiunii și analizei, am ajuns la interpretarea lui și ne-am concentrat pe semnificația titlului, pornind de la întrebarea „Cui aparțin mințile periculoase?". Știți ce mi s-a răspuns? Tuturor. Elevilor, profesorilor, membrilor familiei, directorului școlii, celor care alcătuiesc consiliul școlar, societății. Și asta pentru că valorile unora nu sînt aceleași cu valorile celuilalt. Și cînd cineva încearcă să-ți vîre pe gît valoarea sa nu face decît să provoace dezastre – afective sau fizice. De cele mai multe ori ireparabile.

Apoi le-am propus elevilor mei ca teza lor să fie un pic mai neobișnuită (și au fost de acord): să primească textul unei piese muzicale, să identifice în textul respectiv o idee regăsită și în postuma eminesciană „Vorbește-ncet" și să prezinte apoi modul în care cele două texte comunică – și trebuie să vă spun că fiecare lucrare corectată îmi demonstra că asta e calea, elevii gîndeau, făceau asociații, argumentau.

Infuzarea curriculară cu elemente de educația media nu s-a întîmplat doar la clasa a IX-a. La a X-a și a XI-a mi s-au ivit nenumărate ocazii. Cel mai drag mi-a fost să dezvolt competențe media cu ajutorul lui Caragiale. *O scrisoare pierdută* îți permite să treci prin toate cele patru mari teme ce țin de *media literacy:* drepturile omului, bună guvernare, antidiscriminare și mass-media. Vă propun un exercițiu simplu: atunci cînd analizați lista personajelor și începeți, firește, cu Ștefan Tipătescu, întrebați-i pe elevi ce este un prefect, cine numește prefectul și, de ce nu, cine este prefect în județul în care trăiesc. Dacă nu vor ști, dar vor afla în ora aceea de literatură română, înseamnă că ați făcut educație media. Și educație civică.

Iar educația civică e un *must.* Un cetățean educat civic e mai greu de manipulat. Cred că școlii îi revine un rol important în modelarea personalității elevului în spiritul valorilor democratice. Dar chiar este școala un modelator autentic? Trebuie să recunosc că mă frămîntă această întrebare și m-am simțit vinovată, în decembrie 2016, cînd mi-am dat seama că nu am făcut mai nimic pentru tinerii care votau sau ar fi putut vota pentru prima dată. N-am făcut nimic pentru a-i conștientiza că votul lor contează. N-am făcut nimic să le opresc amețeala de cetățean turmentat care nu știe nu doar pe cine să voteze, ci și de ce să voteze. M-am simțit vinovată cînd am văzut statisticile prezenței la vot a celor din tranșa de vîrstă 18-24 de ani. Mă simt vinovată și astăzi. M-am întrebat dacă noi, în școală, nu încurajăm acest exercițiu democratic și mi-am răspuns tot eu: ba da. Mai mult, elevilor le place să voteze: votează data la care dau teza, votează responsabilul clasei, votează unde să meargă în excursie și unde să organizeze balurile, votează reprezentantul clasei în Consiliul Elevilor, elevul care să-i reprezinte în Consiliul de Administrație. Nu am întîlnit elev care să spună nu votez, nu am chef, nici unul care să spună nu am cu cine. Și cred că în mediul școlar știu că votul lor contează, că votul pe care-l dau este pentru ei și că alegerea îi afectează. Aha, mi-am spus, aici cred că este problema. Elevilor nu li explică în ce măsură refuzul de a vota la locale, parlamentare, europarlamentare îi va influența. Nu au informațiile necesare și noi nu ne preocupăm să le dăm. Și apoi îi arătăm cu degetul.

Dar ca să nu îi mai pot arăta cu degetul am un plan. Un nou plan personal. Și știu că mă pot baza pe CJI pentru asta.

***Monica Halaszi** este profesoară de limba și literatura română la Colegiul Național „Liviu Rebreanu" din Bistrița.*

„Ne implicăm din convingere, nu din cauza presiunii"

interviu cu psihologul Zenobia NICULIȚĂ

Ce este, din punct de vedere psihologic, nesimțirea?

Există mai multe înțelesuri pe care le înglobăm în acest cuvînt – e unul dintre conceptele pe care le folosim în sens larg, pentru că are în spate o judecată de valoare –, nu e doar un termen pe care îl folosim cînd vrem să evaluăm sau să explicăm ceva ce se întîmplă, ci e un termen pe care îl folosim ca să acuzăm, să judecăm și să condamnăm.

Cînd spui despre cineva că este „nesimțit" implici, din punct de vedere psihologic, pe de o parte o acuzație, că respectivul este fie lipsit de empatie (nu simte împreună cu tine), fie de simpatie (nu are milă sau preocupare pentru cineva care suferă). Pe de altă parte, termenul „nesimțire" califică unele comportamente drept egoism, egocentrism, rezistența de a te conforma unui set de norme și valori – iată, așadar, cîte sensuri poate avea același termen. Însă contează mai puțin dacă termenul folosit se referă la unul sau la altul dintre conceptele enumerate, cît contează intenția și motivația din spatele afirmației. Cînd folosești acest cuvînt, ce transmiți, de fapt? În terapie se spune că orice reproș este o nevoie prost exprimată. Transmiți, așadar, un reproș, spui că ai fi avut nevoie de persoana respectivă, dar nu ai primit ajutorul ei. Termenul în sine nu doar sugerează că acelei persoane nu i-a păsat de problema ta, ci și presupune, în mod ostil, că nu a vrut să-i pese. Este o acuză care exclude alte nuanțe, de pildă: poate că respectivul „nesimțit" nu a observat, nu a știut, nu a avut capacitatea să vadă ce ți s-a întîmplat. Excluzi aceste posibilități, căci, dacă te gîndești la ele, o parte din responsabilitate îți aparține ție, pentru că ori nu ai cerut ajutorul, ori nu ai vorbit clar despre ce te doare sau ce se întîmplă cu grupul sau societatea din care faci parte.

Pentru că ați adus aminte de societate, nu pot să nu vorbesc despre ceea ce se întîmplă în România, în prezent, unde, peste toate frustrările pe care le avem, a apărut, de ceva timp, această nouă nemulțumire: unii se implică, alții se uită de pe margine. „Ieșiți din casă dacă vă pasă" este, astfel, un slogan motivațional sau, din contra, inhibă?

De cele mai multe ori un reproș nu obține efectul dorit. Pentru că, în mod natural, cînd îți reproșez ceva, fie că o fac în mod activ, fie pasiv-agresiv, adică „bat șaua ca să priceapă iapa", ceea ce se declanșează în celălalt este o reacție defensivă. Persoana căreia i se reproșează ceva nu mai aude nevoia din spatele reproșului, ci doar acuzația. Reacția naturală e să te aperi. Cînd ți se reproșează, de exemplu, că nu ai ieșit la un miting sau că nu ai votat, deci că nu îți pasă, începi să vii cu o serie de argumente: nu am putut, am fost împiedicat de circumstanțe, nu am avut cu cine vota etc. Practic, intri într-un proces defensiv care este un mare consumator de energie de ambele părți și nu conduce la o implicare mai mare. Eventual, poate duce la o conformare de complezență, dar aceasta va exista doar atîta timp cît există presiunea exterioară – cînd aceasta dispare, te vei întoarce la comportamentul tău, eventual cu un set nou de resentimente, căci simți că ai fost obligat să faci ceva, nu din convingere, ci pentru că ai fost supus unei presiuni, drept urmare nu ai făcut decît să te arăți slab pentru că ai cedat acestei presiuni.

Cum poți face pe cineva să îi pese?

Nu poți obliga pe cineva să simtă ceva anume, să-i pese sau să fie convins de o cauză. Ne implicăm din convingeri personale. Metodele de influență constructivă sînt de lungă durată și non-invazive, adică prin educație și prin puterea exemplului. Pentru asta e nevoie de timp și de efort susținut. Implicarea civică presupune un efort susținut de-a lungul mai multor generații. Cît privește implicarea civică în România, trebuie să ținem cont că noi sîntem un popor care a trecut prin perioade istorice nefaste care ne-au transformat într-o populație de neajutorați. În psihologie există acest concept care se numește „neajutorare învățată", dezvoltat de Martin Seligman, care a făcut o serie de experimente pe cîini: o grupă era ținută în cuști, unde animalele primeau șocuri electrice, însă puteau scăpa dacă apăsau niște manete. Altă grupă era plasată în cuști fără manetele eliberatoare. Prima grupă făcea tot ce putea pînă descoperea că poate să fugă. Cealaltă învăța, însă, în timp, că dacă nu ai mecanisme eliberatoare, nu poți face nimic: cînd vin șocurile electrice trebuie să stai și să suporți. Plasați în cuști noi cu manete, cînd primeau șocurile electrice, prima categorie de cîini se grăbea să caute o ieșire, pe cînd cea de-a doua aștepta pasiv și, chiar dacă îi vedeau pe ceilalți agitîndu-se, nici măcar nu mai încercau. Așa și noi: am stat în „cuști fără manete" și am învățat, în timp, că orice am face, nu se schimbă, de fapt, nimic.

Doar dacă ne gîndim la seria de sloganе: „Toți sînt la fel", „Toți fură", „Nu are rost să te lupți cu sistemul, căci tot nu se schimbă nimic", ne dăm seama că genul acesta de mesaje a devenit parte din mentalitate, s-au transformat în „valori" după care ne ghidăm. Convingerea generală este că nu are rost să te implici, iar singura metodă de a reuși să supraviețuiești e să fentezi sistemul, să te „descurci" – or, ca să te descurci, nu înfrunți problemele scriind petiții, participînd la mitinguri sau la ședințe, formînd asociații care să dezbată, expunîndu-te practic, ci eludînd toate acestea. Supraviețuirea se face pe cont propriu, nu pentru alții.

Devenim, așadar, un popor de insule?

Dacă oamenii aleg să depersonalizeze sistemul, cînd ajung să se descurce pe cont propriu, putem deveni un popor de insule. Fie nu conștientizează, fie pur și simplu refuză să se gîndească la faptul că tot ceea ce faci ca să te „descurci" costă pe cineva de lîngă noi. Noi nu îi furăm pe ceilalți, ci furăm statul – statul fiind o entitate depersonalizată. Nu devastăm sau lipsim oamenii de pensii, noi ne descurcăm pe bucățica noastră, nu ne gîndim la consecințele pe care le au faptele noastre în timp ce încercăm să învingem „sistemul" dincolo de reguli.

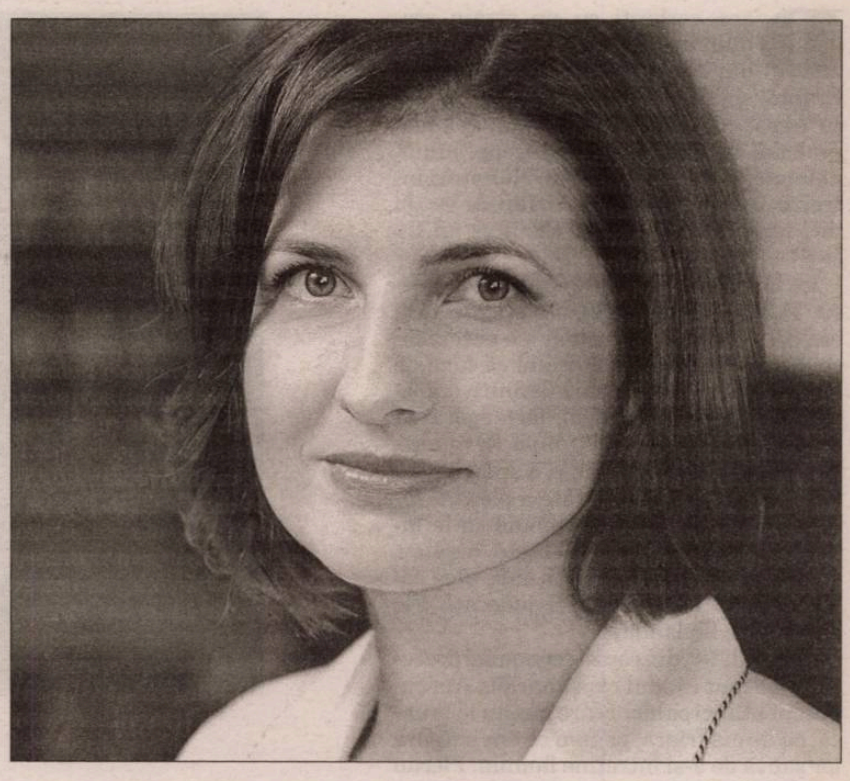

„Cine trăiește în izolare nu poate să nu urască oamenii."

PUȘKIN

A trăi într-o societate ne permite să fim „zen" sau ar trebui, tocmai pentru a fi „zen", să ne asigurăm că și celui de lîngă noi îi este bine?

Pe de o parte, nu e sănătos să te doară durerile tuturor, pentru că nu ești născut, n-ai resurse și nici chemarea să salvezi lumea întreagă. A te secătui pentru nevoile celorlalți în defavoarea propriei sănătăți sau a familiei și celor apropiați e uneori o formă de evadare. Pe de altă parte, atitudinea celui care nu se implică deloc, care gîndește că nimic din ceea ce se întîmplă în jur nu îl privește e o alegere care se întoarce împotriva noastră. Ca întotdeauna, calea de mijloc este cea mai sănătoasă: să fii un individ cu o viață interioară bogată, de care te ocupi, ca să poți avea resursele necesare implicării civice. Oamenii sînt programați să trăiască împreună, nu putem supraviețui de unii singuri. O societate nu este funcțională dacă are un popor de insule.

Cu alte cuvinte, să ne implicăm doar cît putem duce?

Trebuie să îți cunoști resursele pe care le poți aloca unui proiect în care alegi să te implici. Să știi ce poți oferi, cît timp și cîtă energie ai. Dacă nu o faci și te arunci cu capul înainte, poți avea impresia că dai prea mult și primești prea puțin – un mecanism de bază al îndreptățirii de sine. Îți poți propune să te implici trup și suflet într-un proiect cu un termen-limită clar, pentru ca, mai apoi, să ai timp să te relaxezi, să revii la echilibrul tău interior. Însă, dacă pe termen lung tu îți propui că vei da din ce în ce mai mult, crezînd că exclusiv prin intervenția ta se va schimba ceva, vei obosi, te vei secătui enorm, nu vei mai avea resurse, vei fi dezamăgit și te vei opri brusc. Discursurile din ce în ce mai agresive și mai pline de amărăciune din taberele de activiști sînt rezultatul acestui fenomen.

Activitatea cetățenească este o cursă cu predare de ștafetă tot timpul, nu e un maraton de unul singur. Succesul unei asemenea implicări, în viața cetății, este echipa, cu care să împarți responsabilitățile și resursele.

a consemnat Stela GIURGEANU

Stela GIURGEANU

Cît ne pasă de ai noștri?

Dacă vorbești cu un străin stabilit în România, fie că a venit din Austria, Italia, America sau Franța, și îl întrebi cum este el perceput, ca expat, de către conaționali, cel mai probabil va ridica din sprîncene, uimit, neînțelegînd ce vrei să spui. Nuanțezi întrebarea și primești răspunsuri de la: „în nici un fel“ pînă la „sînt văzut ca un tip *cool*“.

În România, lucrurile stau nițel diferit. Dacă, înainte de '89, a pleca din țară era un vis, dar și un coșmar – o puteai face doar cu conștiința faptului că fuga de lagărul comunist era una definitivă, plecai fără să te uiți înapoi, fără speranța unei posibile reveniri –, după Revoluție, cînd granițele s-au deschis, a apărut pentru toți această posibilitate a plecării fără consecințele pe care trebuia să le înduri sub comunism. Cu toate acestea, consecințe existau: românii care aleg calea exilului sînt și astăzi judecați. Fie sînt huliți, fie lăudați.

Prin anii '90, din cauza economiei precare, a început exodul căpșunarilor. Am cunoscut atunci oameni care plecau la muncă, cu inima frîntă, pentru că era singura lor șansă de a-și întreține familia. Plecau oameni din toate categoriile profesionale, erau dintre cei care nu cunoșteau nici o limbă străină și care ieșeau pentru prima oară din țară, înfruntîndu-și toate fricile; alții, care știau prea multe limbi străine, dar care alegeau să culeagă fructe și legume decît să predea la catedră – pe toți îi unea aceeași disperare a lipsei. Erau, desigur, aspru criticați, pentru că își „abandonau“ copiii pentru „bani“.

Mai înspre zilele noastre, tinerii care aleg să studieze în afară sau cei care pleacă pentru un job și o viață mai bune sînt, din nou, supuși judecăților: „învață pe banii statului, adică pe banii noștri, și pleacă mai apoi la străini“.

În ultima vreme, diaspora a devenit și subiect de discordie politică. Începînd cu alegerile prezidențiale din 2014, cînd, în urma unei mobilizări extraordinare, majoritatea voturilor din diaspora au fost date actualului președinte al României, Klaus Iohannis.

Ziua de 10 august a pus din nou pe tapet discuția privind diaspora. Mitingul organizat în seara acelei zile a produs cutremure severe la nivel politic, dar și social. Anunțat încă din luna iunie, mitingul celor care veneau să demonstreze contra guvernării actuale a întîmpinat de la bun început reticența autorităților române, care nu au ezitat să-și facă cunoscute părerile înspre pătura lor de votanți, incitînd contra românilor din străinătate care veneau pentru demonstrație. Inițial, Primăria Capitalei nu a vrut să autorizeze mitingul. Apoi, pe măsură ce acesta se apropia, declarațiile politice, deloc voalate în nemulțumire, au culminat cu declarația liderului PSD din seara zilei de 9 august, cînd a susținut, la România TV, că protestele sînt organizate în „laboratorul de la Cotroceni“ pentru a apăra „statul paralel“, adăugînd că „Iohannis vrea să dea Guvernul jos prin violențe“.

Așa se face că, în ziua mitingului, în siajul declarațiilor politice extrem de ostile ale guvernanților care nu doar o dată au insinuat ideea de „protest violent“, prezența forțelor de ordine a fost una cu totul excepțională, față de alte mitinguri de protest.

Am ajuns în Piața Victoriei pe la ora 19, într-o mare de oameni cu steaguri. Steagurile țărilor care i-au adoptat, steagurile Uniunii Europene, dar și multe steaguri ale României. Auzisem că fuseseră deja cîteva incidente, dar părea că totul se calmase. La intrarea în Piață, dinspre Lascăr Catargiu, văd două doamne cu steagurile Elveției. Prima intervievată s-a întîmplat să facă parte chiar din Asociația „Rezist Zürich“. Florina Adam locuiește în Elveția și este consultant în domeniul informaticii.

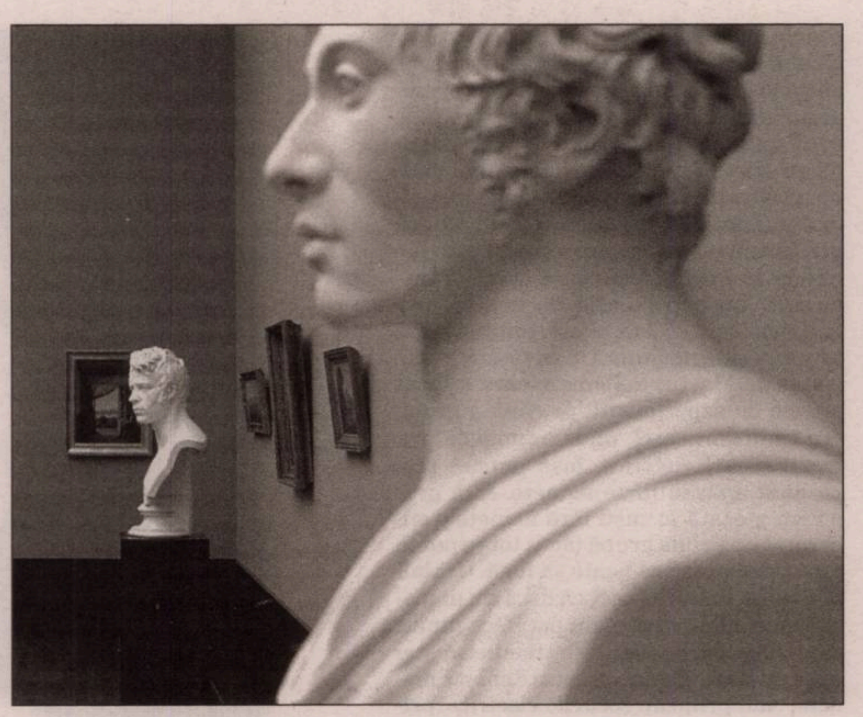

„Ignoranța este mama tuturor nelegiuirilor.“

BALZAC

„Am plecat din România imediat după mineriada din '90. După episodul acela mi-am spus că era chiar momentul. Nu știam cum vor evolua lucrurile în țară, dar după violențele de atunci mi-am zis că nu mai e cazul să stau. Eram foarte tînără și foarte dezamăgită că, după o Revoluție care ne-a adus atîta speranță, a putut să se întîmple ce s-a putut întîmpla.“ Mi-a mărturisit, de altfel, că mulți ani s-a decuplat de la viața din România. Cu toate astea, reactivarea la nivel politic s-a produs la alegerile prezidențiale din 2014.

„Nimic nu e mai înspăimîntător ca ignoranța activă.“

GOETHE

„De întors? În România? Deocamdată, la ce?“

„Mama era la mine în vizită și am fost șocată cînd am văzut rezultatele din sondaje. Mă gîndeam: cum e posibil ca această națiune, după tot ce a suferit, să dea la vîrful ei pe unul ca Ponta? Și, recunosc, m-am bucurat enorm că nu a ieșit. Atunci m-am implicat, pentru că am simțit din nou speranța. Am căutat informații, acum sînt la curent cu tot ce se întîmplă în politica din România. Tocmai din cauza asta m-am întors în țară, pentru acest miting. Căci nu avem dreptul să cîștigăm speranțe doar ca să le pierdem. Și da, sînt convinsă că acest miting, această declarație va însemna ceva.“

O întreb dacă s-ar mai întoarce în România definitiv. Îmi spune că nu, viața ei este în Elveția, acolo are carieră, are un copil. Cu toate astea, „țara mea e România, oricît de departe ai pleca, oricît de mult ai sta departe de ea, nu te poți dezice de legătura ta cu țara. Cred că toți cei care am plecat simțim același lucru: dorul nu dispare“. Îmi mai spune că în Elveția sînt mulți români și mulți tineri veniți la studii care vor să se întoarcă. „Și se vor întoarce, pentru că sînt sigură că vom scăpa de mafia asta.“

Îi mulțumesc și continui să merg prin mulțime. În fața mea dau de un grup de oameni cu tricouri negre cu frunza roșie de arțar: o familie de ingineri din Canada. Plecați de douăzeci de ani din România. Inițial, puțin reticenți să-mi vorbească, și-au dat însă drumul cînd i-am întrebat dacă au vreo speranță că acest miting va însemna o schimbare. Prima reacție a fost una pesimistă: „Noi am venit să demonstrăm contra acestui guvern incapabil și nociv pentru România. Problema este însă că nu avem alternativă politică. Noi nu ne mai putem întoarce în România, tot ce avem, afacerea și viața noastră, este acolo. Dar am venit pentru că nu putem rămîne spectatori. Dacă am plecat, asta nu înseamnă că am și întors spatele. Ne dorim o schimbare pentru familiile pe care le-am lăsat în urmă, pentru prietenii noștri.“

Mai înspre mijlocul mulțimii dau peste doi tineri, IT-iști, plecați în SUA în 2003. Nu au plecat neapărat pentru un job mai bun, probabil ar fi avut și în România un job bine plătit, avînd o meserie care se caută și este cam peste tot bine remunerată. „Dar, ca om, simțeam că nu mă pot dezvolta într-o țară unde trebuie să plătești șpagă pentru a obține un drept al tău. În România, șpaga te ține pe o treaptă inferioară, te umilește, iar un om care vrea să trăiască și să se dezvolte la standarde ridicate este mereu umilit cînd i se amintește că autoritățile nu lucrează pentru el, ci el trebuie să se milogească, în continuu, de autorități. În America, oricîte păcate ar exista, demnitatea omului nu este călcată în picioare.“

„Am plecat de mai multe ori, niciodată cu gîndul să rămîn.“ Și totuși a rămas. În fața mea, o doamnă cu steagul Spaniei. „Cînd am plecat prima oară, mi-am lăsat copilul în grija părinților mei, pentru că aici nu găseam de lucru – un loc de muncă ce mi-ar fi permis să-l cresc decent. Prima oară cînd am ajuns în Spania am rămas mută de cît de frumoase erau orașele și străzile, și oamenii ăia care părea că nu sînt niciodată agresivi. Și nici n-aveau de ce, dacă trăiau acolo. Serile plîngeam că nu sînt și ai mei să vadă și ei cum e o zi normală, într-o țară normală. Și mă omora vina că mi-am lăsat copilul acasă, erau și toate articolele din ziare în care părinții plecați să muncească în străinătate erau acuzați că își lasă copiii acasă, ca să facă ei averi. Eram numiți aproape criminali. Dar am muncit mult acolo, și-mi înghițeam și dorul, și vina, mereu cu ideea că așa îmi voi ajuta și copilul, și părinții. Acum cîțiva ani mi-am găsit un loc de muncă, femeie de serviciu, am și grijă de oamenii bătrîni... În România, cu muncile astea, care nu sînt deloc ușoare, ești tratat aproape ca un cerșetor. Dar în Spania, asta mi-a permis să-mi aduc copilul. Și părinții, uneori, în vacanță. Și mi-am realizat visele, pe puterile mele. De întors? În România? Deocamdată, la ce? Deocamdată m-am întors ca să protestez. Sper să mă întorc, dar numai dacă pot trăi aicicum poți trăi în afară.“

La puțin timp după interacțiunile mele cu ai noștri, au început să bubuie, aproape în continuu, grenadele lacrimogene. Date tot de ai noștri.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Revoltă autentică sau doar gesticulație politică?

Doamna Ecaterina Andronescu este indignată de felul în care PSD guvernează țara. Este revoltată de modul în care Liviu Dragnea conduce partidul. Citez din scrisoarea publică adresată de doamna ministru colegilor săi: „Dragi colegi din PSD, vă rog să fim obiectivi și realiști. Nu întîmplător am ajuns în această situație. De cînd există partidul acesta, noi am avut cele mai profesioniste guverne, iar din componența lor au făcut parte cei mai buni experți și profesioniști din țară. Partidul a avut și are resurse umane de foarte mare calitate și specialiști adevărați, dar din nefericire componența actualului guvern nu este expresia PSD-ului și nu reprezintă nivelul și capacitatea profesioniștilor din partidul nostru. Se poate compara acest guvern cu guvernele anterioare ale PSD-ului? Se poate compara acest guvern cu guvernele Văcăroiu, Năstase sau Ponta? Nu, în nici un caz. Acest guvern nu mă reprezintă nici pe mine, nici pe dumneavoastră, dragi colegi, nici PSD-ul, nici România. Acest guvern este expresia unei singure persoane, ceea ce nu este în regulă."

Este, desigur, îmbucurător că un vechi membru PSD îi critică pe cei care formează guvernul cel mai slab al României, de cînd e ea mare și unită. Dar:

■ Ideea de a face din domnul Ponta o lumină a partidului, un far călăuzitor, un personaj care a coagulat elitele guvernamentale este cel puțin dezamăgitoare. De numele domnului Ponta se leagă, totuși, ca să dăm un singur exemplu, unul dintre cele mai dure atacuri la adresa onorabilității învățămîntului românesc. El a anulat autoritatea oricărei instituții care ar fi putut dovedi plagiatul din teza sa de doctorat. Iar doamna îngrijorată i-a ținut isonul cu multă hărnicie: a petrecut lungi ore pe platourile de televiziuni pentru a șlefui statuia de victimă a luptei politice a domnului Victor Ponta.

Mai bine mai tîrziu și mai iritant, decît niciodată…

■ Mă tem că doamna Andronescu nu are nici un motiv să fie *acum* stupefiată de incompetența și corupția celor care o înconjoară. Căci, contrar opiniei exprimate în scrisoare, lucrurile nu s-au înrăutățit peste noapte: pesediștii au muncit din greu, mulți ani, ca să ajungă la dezastrul de acum. Iar doamna fostă ministru al Educației a fost, ca să spun așa, implicată activ în efortul de demolare a bunelor principii și virtuți care servesc unei guvernări benefice.

■ Doamna Ecaterina Andronescu a avut multe ocazii să fie indignată: cînd domnul Ponta, prim-ministrul „excepțional" dat exemplu în scrisoarea de mai sus, a fost descoperit ca plagiator, cînd domnul Liviu Pop, un farsor mărunt, a fost numit ministru al Învățămîntului, cînd Valentin Popa a ajuns pe scaunul cel mare al școlii românești, din care dă ordine agramate și fără noimă.

■ Doamna Ecaterina Andronescu are încă ocazia să își exprime indignarea, dacă vede ce se întîmplă, zilele acestea, cu școala românească: manuale tipărite la repezeală, pline de informații greșite și de erori de redactare, manuale care vor apărea pe băncile elevilor însoțite de erate (incredibil!), un minstru al Educației cu grave carențe de educație, o editură unică de partid și de stat etc. Tot acest dezastru s-a construit cu „efortul" nenumăraților miniștri PSD ai Educației, cu „efortul" acelor „experți, profesioniști" cărora le duce dorul doamna Andronescu.

■ Cred că orice încercare de a curăța partidul aflat la guvernare de lichele este benefică și merită susținută. Mai cred că un om poate să-și privească critic drumul ales și tovarășii de drum, și să aibă revelația efectului dezastruos pe care l-au avut alegerile sale. Dar pentru a fi credibil, pentru ca schimbarea să fie plauzibilă, atunci discursul ar trebui să înceapă cu asumarea propriilor greșeli. Doamna Andronescu nu a scos un cuvînt despre propriile vinovății în dezastrul care guvernează acum țara. Nu a scos nici un oftat privind în urmă, la „performanțele" partidului. Nu are nici un regret. Dimpotrivă: pare a crede că PSD se comportă acum ca un adolescent năbădăios, el, cel care pînă mai ieri era un copil cuminte foc. Dar, în fine, mai bine mai tîrziu și mai iritant, decît niciodată…

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

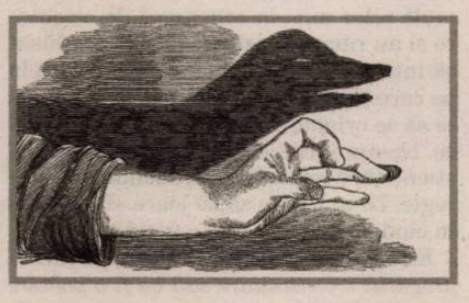

Iaromira POPOVICI

bazar

Vampiri și alte cele

Uitatul la seriale e un sport pe care-l practic din păcate destul de des, așa cum am mai scris. Un sport care, pe alocuri, se transformă într-o dependență. Iar motivația lui nu e, din nefericire, una estetică, ci una afectivă și evazionistă: nu-ți convine lumea în care trăiești, te chinui s-o schimbi cît îți stă în putere. Cînd nu mai poți, însă, dai năvală în lumi alternative și virtuale facile, care-ți asigură un aparent confort.

Așa e-n lumea serialelor de pe Netflix. Sînt atît de multe, și tot apar, încît pot fi consumate ca semințele. Ce te faci, însă, cu genul de persoane fidele, conservatoare, ca mine, care nu vor mai multe seriale, ci unul veșnic, care să nu se termine niciodată, mereu cu aceleași personaje? Genul de persoane care, dacă s-au dus la magazinul din colț și au descoperit că nu e aceeași vînzătoare, fac o dramă. Care nu știu cum să reacționeze atunci cînd, precum în *Șocul viitorului* al lui Toffler, se duc la poștă să trimită o scrisoare și poșta nu mai e la locul ei. Ori se duc să-și facă manichiura în salonul obișnuit, și acesta a dispărut de pe fața pămîntului.

Genul ăsta de persoane vor seriale lungi, foarte lungi, de la șase sezoane în sus. În care, dacă se poate, evoluează aceiași protagoniști. Interpretați de aceiași actori. Numai că nu toate serialele foarte lungi sînt și bune sau măcar digerabile. *Mad Men* e o excepție (tocmai de asta l-am văzut de două ori la rînd). Și mai am o problemă cu serialele: deși știu că e ficțiune (cum îmi atrage mereu atenția fiul meu, am mai zis-o), nu pot suporta lipsa absolută de morală. Am nevoie de oarecari repere morale care să aducă cu oarece normalitate. Desigur, toate astea, în nebunia de lucruri naturale și supranaturale care se învălmășesc acolo, uneori aparent fără nici o noimă.

În multe din serialele pe care le-am văzut, moartea nu mai e veșnică, de pildă. Nenumărate personaje se duc pe lumea cealaltă și se întorc de acolo, prin diverse metode inventate de scenariști, care mai de care mai năstrușnice. Frica noastră cea mai mare e, astfel, "rezolvată" în producțiile de serie: sîntem „asigurați" că nici moartea nu-i eternă, se pot aranja căi de întoarcere. De asta filmele și serialele cu vampiri, printre altele, au o trecere nebună: găsesc ele, în felul lor facil și frivol, o cale către nemurire.

Da, m-am uitat și eu la seria *Twilight*, și acum la *Vampire Diaries* (2009-2017, Julie Plec, Kevin Williamson). Nicidecum o capodoperă și, totuși, am ajuns la sezonul al treilea. De ce? Pentru că, mai întîi, am rămas cu o „chestie" pentru serialele cu adolescenți. Probabil că, psihologic, mă situez, cel puțin pe anumite tronsoane, încă acolo. Sau poate că adolescența nu e văzută ca o vîrstă propriu-zisă, ci una simbolică, a tinereții veșnice și a posibilităților infinite. Vîrsta la care încă n-ai ales și încă nu trebuie s-o faci: a se vedea *Peggy Sue Got Married* (Francis Ford Coppola, 1986), în care adolescentei interpretate de Kathleen Turner i se dă voie să se întoarcă în trecut și să și-l regleze. Vîrsta la care încă ai, explicit, principii și lupți pentru ele. Și, desigur, cea a marilor și eternelor iubiri.

Vampire Diaries include toate aceste lucruri. E un *Gossip Girl* (2007-2012, Stephanie Savage, Josh Schwartz) cu elemente supranaturale și cu ceva mai multe principii morale, poate. Totul se învîrte în jurul unui triunghi amoros de telenovelă: doi frați, vampiri, care iubesc aceeași adolescentă (muritoare). Și-n dragostea asta eternă pentru ea, fiecare dintre ei e, pe rînd, cînd bun, cînd rău. Orășelul în care se întîmplă toate astea se numește Mystic Falls, iar pe unul dintre frați îl cheamă chiar Damon (!). Restul personajelor sînt, pe lîngă muritori, vîrcolaci, vrăjitoare, fantome. Dar nici condiția muritoare nu e veșnică: oricînd poți fi transformat într-una din celelalte categorii, ori poți constata că, de fapt, aparținei uneia dintre ele.

De multe ori (de foarte multe ori), serialul e stupid, hilar și-ți dă sentimentul acut că-ți pierzi îngrozitor timpul uitîndu-te la el (chiar dacă ți se pare că o faci detașat, că îl analizezi). Sînt și momente în care te prinde. În care, în afara faptului că te lași în voia lui pentru că ai nevoie de mostre, chiar ieftine, de iubire absolută și nemurire, sesizezi în el și oarecari ideologii. De pildă, cele ale diversității – cum să-i acceptăm și să-i înțelegem pe cei diferiți de noi, cum să nu-i judecăm. Dar și, pe o linie moral-religioasă, ale stăpînirii, înfrînării. Personajul Caroline e un exemplu în sensul ăsta: e vampira bună mereu, care-și menține umanitatea (vampirii au posibilitatea de a renunța la umanitatea lor, ca și cum ar apăsa pe un buton) și nu-și folosește calitățile supranaturale negative. Nu numai capacitatea de a omorî, ci nici pe aceea, pe care vampirii din serialul ăsta o au, de a-i hipnotiza pe ceilalți să facă ce-și doresc ei, de a-i transforma într-un fel de sclavi.

Dar despre toate astea – încă puțin –, altă dată.

„Filmele pentru copii sînt o nișă neexplorată“

– interviu cu Liviu MĂRGHIDAN –

***Liviu Mărghidan** a absolvit Facultatea de Geologie și Universitatea de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale“ din București. A lucrat ca operator în televiziune, apoi, ca director de imagine, a semnat un număr impresionant de filme românești premiate. Are propria casă de producție și a realizat recent lungmetrajul* Străjerii, *primul film de aventuri pentru copii de după 1989.* Străjerii *încurajează un gen complet neglijat în cinematografia românească și spune povestea mai multor copii aflați într-o tabără la munte. L-am întrebat care au fost filmele copilăriei sale și de ce a pornit în această aventură.*

Ați studiat întîi geofizica și ați fost coleg cu Cătălin Mitulescu. Care au fost motivele care v-au determinat să studiați apoi imagine de film?

Eram coleg de facultate cu Cătălin (Mitulescu – *n. red.*) și iarna chiuleam împreună și mergeam la Cinematecă, unde vedeam toate filmele de două ori. Nu am fost studenți eminenți, Cătălin s-a lăsat după anul întîi, eu am luat licența, apoi m-a purtat viața către Institutul de Geodinamică, unde am avut și o colaborare la catedra școlii.

Ați fost un geofizician cinefil?

Da, cam așa eram. În anii '90 m-am și angajat la o televiziune privată, de cartier, apoi am lucrat ca fotograf și am reușit să mă angajez la TVR, unde am tot urcat. Am ajuns să lucrez la o emisiune de reportaje, celebră la vremea aceea, se numea *Cu ochii în patru*. Filmul *California Dreamin' (nesfîrșit)* al lui Cristi Nemescu a pornit de la o întîmplare reală, filmată în emisiune și povestită de mine lui Tudor Voican. De curînd a avut loc și o retrospectivă *Cu ochii în patru*, unde m-am reîntîlnit cu șeful de gară care a oprit trenul NATO pentru că americanii nu aveau acte în regulă.

Numele dumneavoastră este asociat cu cel al regretatului Cristi Nemescu, cu savuroasele Amintiri din epoca de aur, *cu lungmetrajul* Medalia de onoare *și, mai recent, cu* Pororoca, *în regia lui Constantin Popescu. S-a întîmplat să filmați povești al căror scenariu nu v-a plăcut?*

Am fost și producătorul filmului *Pororoca*... Poate că au fost pelicule care nu mi-au plăcut în mod deosebit, dar, la cît de puține filme se fac în România, nu cred că există cineva care să refuze un film. Vă pot spune că sînt legat extraordinar de tare de *California Dreamin'* și de *Portretul Luptătorului la tinerețe* (regia Constantin Popescu – *n. red.*) și îmi mai place mult un scurtmetraj pe care l-am făcut tot cu Tică Popescu și care se numește *Apă*.

Pentru lungmetrajul Străjerii *ați semnat scenariul, regia și producția. De ce credeți că a fost neglijat acest gen de film în ultimii 25 de ani?*

E mult spus regizor, scenarist și producător. În orice caz, nu le-am făcut cu normă întreagă. Filmul a pornit ca o joacă, eram cu prietenul meu Andrei Butică, operator și el, la o terasă din centrul Clujului, în timpul TIFF-ului. Ne-am dat seama că avem echipamente și case de producție, dar nu facem nimic pentru copiii noștri.

Nu aveam un scenariu pentru *Străjerii*, doar o dorință și o idee să facem ceva. Apoi ne-am întîlnit în concediu la mare și am pus pe hîrtie niște secvențe. Le-am discutat, dar nu înseamnă că am bătut în cuie un scenariu. N-am avut un text scris la filmare, tot filmul este o improvizație.

Revenind la întrebarea dumneavoastră, cred că e vorba de palmares. Cu un film de aventuri pentru copii nu se pot obține premii și, prin urmare, nici punctaj la CNC. Abia acum există o sesiune tematică dedicată producțiilor pentru copii, cred că și-au dat seama, în sfîrșit, că a fost o nișă total neexplorată. Pentru *Străjerii* m-a ajutat CNC-ul doar la promovare și distribuție, întrucît tot eu sînt și distribuitor și nici unul dintre distribuitorii „celebri“ din România nu a vrut să preia partea aceasta.

Cum ați ales micii protagoniști? Ați făcut un casting?

Nu a fost nici un casting, am ales doar copiii apropiaților noștri. Am pus un anunț pe Facebook pentru copii și părinți, pentru o „tabără“ unde am și filmat, de altfel. Însă nu am fost nici o clipă conștienți că va ieși un film. Am apelat numai la prieteni, nimeni nu a fost plătit. Actrița Florentina Țilea și-a amînat concediul și a venit la munte cu noi. Ni s-a alăturat Andrei Butică și așa au apărut multe corturi, în afară de cele care se văd pe ecran. În spate mai erau douăzeci de corturi unde stăteau părinții copiilor și o parte din echipă. Doi dintre copiii care joacă în *Străjerii* sînt ai mei, Adela și Radu, soră și frate în film și în viața reală.

„Cu un film de aventuri pentru copii nu se pot obține premii și, prin urmare, nici punctaj la CNC.“

Ce pelicule v-au marcat copilăria?

Țin minte că am văzut prima dată un film 3D la cinema Luceafărul, actualul Cinema PRO. Nu-mi amintesc titlul, dar mi s-a părut mai mult decît revoluționar. Aveau două proiectoare și rulau de pe peliculă printr-un procedeu extrem de complicat față de cum se redă acum. În copilărie mai eram fan *Toate pînzele sus* și *Lumini și umbre*.

Din cei 19 copii cu care ați filmat la Străjerii, *doar trei trecuseră prin experiența camerei de filmat. Cum ați lucrat cu ei?*

I-am lăsat să vorbească, nu a existat în film nici o replică scrisă, în afară de secvența de la fierărie. I-am trimis pe cei doi actori la o sală de cățărare, pentru scena cu alpinismul pe stîncă. Acolo a fost destul de greu. Le-a plăcut foarte mult celor mici la concursul de orientare și au rămas frustrați că nu i-am lăsat să intre în competiție în concursul acela pe care l-am filmat. Chiar voiau să învețe să se orienteze în pădure, nu să filmeze. Ne-am jucat, cei mici nu au fost conștienți de o regie de film, de indicațiile de regie. Le-am spus să se joace și din cînd în cînd să facem și cîte o filmare.

Este partea a doua a filmului pe care îl pregătiți o continuare sau va fi o poveste independentă?

Ne dorim foarte tare să facem partea a doua a filmului, dar ne-am dat seama că nu îl putem susține financiar, e mult mai greu ce ne propunem acum. Am vrut să filmez în august, în Delta Dunării, dar ar fi fost nevoie de bărci, de figurație, de mai mulți actori. Acum a venit CNC-ul în întîmpinare cu acest concurs cu tematică pentru copii, și am decis să aplicăm și poate să-l filmăm anul viitor. Nu știu cum vom face, punctajul meu ca regizor este egal cu zero, eu nu sînt regizor, nici acest film nu l-am semnat ca regizor. La partea a doua a *Străjerilor* avem un scenariu scris la modul cel mai profesionist.

Ce număr de spectatori a avut filmul în România?

A avut foarte puțini spectatori plătitori de bilete. Filmul este însă foarte cerut, l-am trimis în țară la TIFF, la Anonimul, la Divan și la Piatra Neamț, iar în afară va merge la Washington și la Seattle. Primesc tot felul de solicitări și sînt foarte bucuros să dau filmul oricui mi-l cere. Nu l-am făcut ca să cîștig bani.

Ați tăiat multe secvențe la montaj?

Da, a căzut mult la montaj și eu știu ce am greșit. Dacă ați observat, în prima parte a filmului nu se întîmplă nimic, sînt 40 de minute de aventură „soft“. În mintea mea a fost ideea de a trezi spiritul de aventură chiar și pentru spectatorii de mall care, dacă văd filmul cu familia, poate descoperă că poate fi palpitant să mergi la munte cu cortul. Filmul meu nu are miză artistică. A pornit ca o joacă și la acest nivel trebuie să și rămînă.

a consemnat Roxana CĂLINESCU

Străjerii

„Căutarea era perfectă, repetiția mă plictisea“

– interviu cu Dan NUȚU –

***Dan Nuțu** coordonează (alături de actuala sa soție, Cristina Hoffman) atelierul de film documentar Aristoteles Workshop, care a ajuns la a 13-a ediție și se desfășoară între 1-31 august. Trăiește în București din 2005, cînd a revenit din America, unde a plecat în plină glorie, pe vremea cînd era durul vulnerabil al cinematografiei românești. Între atunci și acum, Dan Nuțu a făcut de toate, și asta nu este o exagerare. Montează, fotografiază, scrie, adaptează, gătește, meșterește, citește și conversează. Anul acesta, la TIFF, a primit un premiu pentru excelență.*

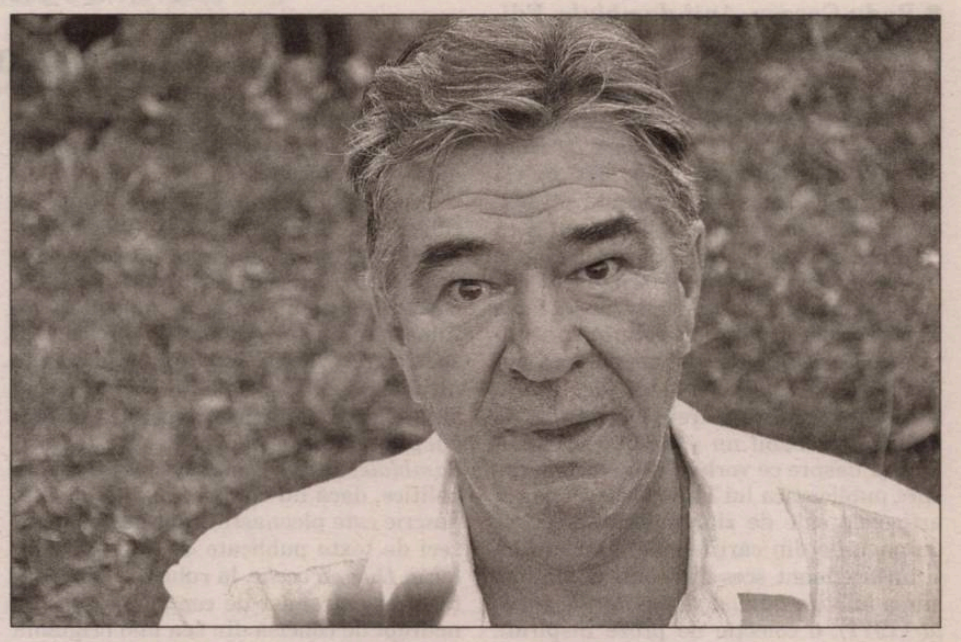

„Le-am cam spus pe toate, nu vreau să mă repet“, mi-a spus cînd l-am anunțat că aș vrea să facem un interviu. Am început să îi povestesc despre Diminețile unui băiat cuminte *(proaspăt vizionat) și cum mi se pare că el seamănă cu Vive, personajul pe care îl interpretează acolo. Dan Nuțu știe să dezamorseze rapid orice discuție serioasă, iar acum își amintește brusc o întîmplare cu George Constantin, de la* Dincolo de nisipuri. *Filmul l-a revăzut anul ăsta la Cluj, la TIFF.*

Doi ani de zile s-a întins filmulețul ăsta. Zilnic, plecam dimineața pe la 4 din Brăila ca să ajungem prin niște sate uitate de Dumnezeu în Dobrogea, în Delta. Pe la 7 intram într-un cătun. De acolo m-a trimis George Constantin într-o zi să-i iau niște ziare. Mi-a dat o hîrtie de 10 lei, sau nu mai știu cît, mulți bani oricum. Ziarele erau 25 de bani. Eu m-am dus și am luat 40 de ziare, de toți banii. Ce-i asta, pustiule? Păi, astea sînt ziare. Nu mi-ați spus cîte să iau.

Îmi amintesc de secvența din Diminețile*... în care Vive cumpără flori de toate economiile, apoi de toate situațiile de la Aristoteles Workshop cînd vă cheltuiați toți banii făcînd cinste tuturor cu cîte un fel de mîncare delicios pe care l-ați descoperit. Cum stăteați cu banii pe atunci?*

Pe vremea aia, cînd eram tînărul, rebelul utecist, făceam bani din filme. Căpătasem devreme statut de onorariu maxim: 40.000 de lei după ce-ți lua pe taxe. Taxele erau o nenorocire, știu că am făcut într-o vară trei filme și am luat mai puțin decît pe unul. Era cumulativ. Dar aveam bani, aveam și salariul de actor la teatru, eram ba la Teatrul Mic, ba la Bulandra. Habar n-am cît, 20.000 de lei, destul de măricel. După *Duminică la ora 6* i-am luat mamei un frigider, iar mie o bicicletă și un magnetofon, și cam asta a fost.

Ați spus că părinții nu voiau să dați la Actorie.

Pe vremea mea era încetățenită prejudecata asta despre teatru și film: că e ceva în vecinătatea curvăsărelii, ceea ce nu e foarte departe de adevăr. Nu vorbesc neapărat de România. Te uiți pe tabloide, în America, de exemplu, la actori care destramă familii. Sînt foarte puțini, îi numeri pe degete practic pe ăia care stau împreună o viață. Se despart. O fac din ispita asta, de la film la film se leagă noi amiciții. Așa că am dat la Filologie, la engleză, și am intrat. Examenul de la teatru se organiza mai tîrziu. M-am dus și acolo și am intrat. Ai mei au fost supărați pînă cînd a ieșit *Duminică la ora 6* și au venit la Patria, sau la Scala, nu mai țin minte exact, și m-au văzut jucînd. Atunci le-a trecut supărarea.

Bănuiesc că a urmat armata.

Terminasem facultatea și am refuzat repartiția. Te duceai în fața unei comisii și îți spuneau ce posturi sînt libere. Pe perete era o hartă și, nu mai știu, parcă am fost repartizat, din oficiu, la Petroșani. Le-am zis: nu-mi place cum sună. Iar ei m-au pus să aleg un loc de pe hartă unde aș vrea să merg. M-am plimbat cu degetul pe hartă, făceam ce făceam și tot la București mă opream. A rîs unul, a rîs altul și pînă la urmă m-au dat afară și mi-au dat repartiția de la Petroșani. Așa că nu m-am dus nicăieri și am stat un an pe bară.

L-am rugat pe un amic să mă ajute. I-am zis: găsește-mi un ulcer, ceva, să scap de armată. Mi-a trimis patalamaua, am dat-o unde trebuia și m-au scutit un an.

Culmea e că m-am întîlnit la ceva timp după aceea cu amicul doctor și i-am mulțumit pentru ajutor. M-a întrebat de ce îi mulțumesc. „Că ai mînărit hîrtia aia“. Atunci mi-a spus: „Iartă-mă, n-am mînărit nimic, am uitat complet să-ți spun, dar tu chiar ai un ulcer perforat.“ Am stat cinci-șase luni pe bară. Apoi m-a chemat Valeriu Moisescu la Iași, acolo am rămas un an și am jucat vreo două spectacole. Din Iași m-au luat în armată, nu mai aveam ce face, se lipise ulcerul perforat.

După armată m-a luat Penciu la Teatrul Mic. Punea Ivan Helmer o piesă de Pinter, *Îngrijitorul*. A fost un succes, nu mai există nicăieri, din cîte știu, era un spectacol foarte bun.

A urmat un turneu în Iugoslavia. Al nu știu cîtelea, că mai fusesem cu teatrul prin turnee. Mai era o săptămînă pînă cînd trebuia să plecăm în turneu. A apărut din senin Traian Stănescu să preia rolul. Era dublură. Și eu nu eram pe listă. Atunci m-am făcut negru, mi-am pus demisia pe masă. Am plecat și nu m-am mai întors.

A urmat încă un an de stat pe bară. M-am dus la Aurel Mihailopol, pe vremea aia era celebru, făcea toate fotografiile de platou la filme. M-am dus la el să mă învețe meseria de fotograf. Am tras cu el un pic și pe urmă m-am dus la Ecaterina Oproiu să-mi dea un permis, o legitimație. Și țin minte cum mi-a răspuns: „Nu te poți face fotograf pentru că ești actor“.

Nu credeți că v-a făcut un bine Ecaterina Oproiu?

Nu știu, eu asta voiam atunci. Peste ani am și făcut fotografie în New York.

Totuși, de ce ați plecat?

„Gonit de clipele stării pe loc.“ Eminescu. Asta-i explicația care-mi place cel mai mult. Le făcusem pe toate și în teatru, și în film. Lucrasem cu toți cei buni. Și în teatru mă plictiseam. Ușor. Pînă la premieră munca era frumoasă, dar să faci în fiecare seară același lucru... Repetiția mă omora. Căutarea era perfectă. Spectacolul lui Liviu Ciulei, *Elisabeta I,* a avut un succes imens, cu săli arhipline în fiecare noapte, dar s-a întins pe cinci ani de zile. Cinci ani! Cred că de aia am fugit. Și le făceam tuturor toate boacănele de pe lume. În special lui Caramitru.

De ce?

Ei, era fante, plin de el... În spectacol avea un moment în care își punea pe umeri o mantie de la Buftea, cu pietre prețioase, frumoasă. Intra pe scenă, unde era un podium imens, roșu, și cînd venea scena lui cu Elisabeta, care era Clody Bertola, o arunca în aer și mantia îi cădea direct pe umeri. Nu cred să fi existat vreo modalitate de a împiedica mantia să se așeze pe umerii lui pe care să n-o fi încercat. Ajunsese să stea cu mine înainte de începerea spectacolului, ca să fie sigur că nu fac nimic. Pentru o perioadă l-am delegat pe Mircea Diaconu să-i lege mantia, s-o bată în cuie. Eram plecat deja de vreo cinci-șase ani cînd mi-a povestit Schumi (Ovidiu Schumacher – *n.r.)* că la un moment dat s-a întîmplat ceva cu mantia lui Caramitru. Clody era pe scenă și Caramitru s-a împiedicat sau așa ceva și Clody și-a pus mîna la gură și a țipat: „S-a întors Nuțu?“

Cum a fost primul drum în America?

N-am rămas atunci. Eram cu *Elisabeta I,* cu Bulandra, la New York. În avion am stat lîngă un american. Am vorbit în engleza mea de baltă de pe vremea aia, l-am întrebat ce face. Omul a scos o carte de vizită pe care scria *buyer and seller*. Mi-a stat mintea în loc. Asta era o meserie, să cumperi și să vinzi? Ce? Țigări, șosete? Nu pricepeam. Mai tîrziu am înțeles. E ca bancul ăla: „Iți, cum te-ai ajuns? Păi, am cumpărat un măr, l-am lustruit și l-am vîndut la preț de două mere, apoi am cumpărat două mere, le-am lustruit și le-am vîndut la preț de patru, și tot așa pînă a murit un unchi din America“.

Ați avut un șoc cultural atunci?

Am avut un șoc legat de meserii, erau foarte multe în State care nu existau la noi. Altfel, m-am îndrăgostit de America, îmi plăcea viața de noapte: jazz-ul, nopțile în Manhattan, Louisiana, New Orleans. M-am întors ca la mine acasă apoi.

Mai întîi ați stat în Germania. Ce ați făcut acolo?

În Berlin, am lucrat cinci-șase luni la Europa Liberă. Primeam texte haotice, fără punct sau virgulă, nu puteam să le citesc fără să mă bîlbîi. Niște dactilografe deveniseră editori. Nu mi-a plăcut.

Și în State, cum ați rezolvat cu actele?

Eram la un party și mi-a arătat cineva un tip: vezi că ăsta e *immigration lawyer*. M-am dus la el. Cum te cheamă, m-a întrebat. I-am răspuns: I94 (numărul formularului de imigrare – *n.r.).* S-a amuzat și m-a chemat la el a doua zi. Așa am luat cetățenia în patru luni. Avea biroul vizavi de *immigration building*. La ora 9 avea un grup de zece oameni pe care îi aduna. La 9,15, peste drum, ne luau amprentele, el semna hîrtiile și lăsa zece dosare la o secretară. La ora 10 avea alt grup de zece ș.a.m.d., la 3 cred că se oprea. *Fee*-ul lui era 1000 de dolari. Mie mi-a luat 500 atunci, că i-a plăcut gluma mea.

Ce ați lucrat?

Am făcut întîi taximetrie. Ce e rău să conduci un taxi? Dar m-am plictisit și voiam să duc pasagerii în alt loc decît acela unde voiau ei să ajungă. Fără să-mi propun, s-a și întîmplat, de altfel. Apoi am ținut o galerie de artă, *posters and shit*. De acolo am plecat la țară să-i repar bucătăria lui Andrei Șerban. La casa lui de vară. (Caută în bibliotecă și găsește un album despre îmbinarea lemnului în construcțiile japoneze – *n.r.)* I-am adăugat o aripă, cam o treime din toată casa. Fără nici un cui. În Masonville, nordul statului New York. I-am făcut și un colimason, tot fără cuie. Am lucrat cu doi sau trei oameni, plus Andrei, care oricum nu știa să bată un cui. De bucătărie am uitat.

Asta a fost înainte să o cunoașteți pe soția dvs.

Da, pe Sarah am cunoscut-o în taxi. Am văzut doi ochi albaștri în spate. Ea m-a întrebat de unde sînt. Din România. A zis că are un vecin român în bloc, un pictor. Am întrebat cum îl cheamă. Nu-l știam, dar i-am spus: „El musai mă știe“. O lună mai tîrziu m-a sunat, am dus-o la un film, la masă și uite-așa. Mai întîi a venit Nicolae, apoi Alexandru.

Ce faceți acum?

În afară de Aristoteles Workshop, am mai scris un scenariu după o carte.

Ce carte?

Dinții ascuțiți ai binelui de Bogdan Răileanu. E cu un cămătar care se face călugăr.

Își amintește despre un bătrînel din Bruxelles, un mare flautist, care a venit la el să-l roage să-i facă o carte. O curta pe mama vărului său. Scotocește în bibliotecă, scoate cartea și mi-o arată.

I-am paginat-o, am scris-o, am pus poze, am găsit *type face*-ul, coperta, am găsit o tipografie și o legătorie și i-am tipărit-o. Țin minte cît de bine m-am simțit făcînd asta. Era religios tare tipul, n-am avut de ales la conținut, eu îți arăt ca paginație, nu e rea, nu? Am avut și un profesor extraordinar.

Pe cine?

Un autor de cărți, un canadian. Un tip absolut briliant. Robert Bringhurst, *The Elements of Typographic Style.*

Sînteți un autodidact.

Renascentist, dar poți să-mi spui Dan.

a consemnat Crăița NANU

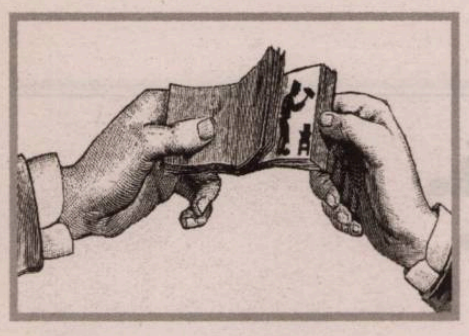

● **Radu Cosașu, *Anti-damblale*, Editura Polirom, 2018.**

Marius CHIVU

feedbook

Din viața extremistului de centru

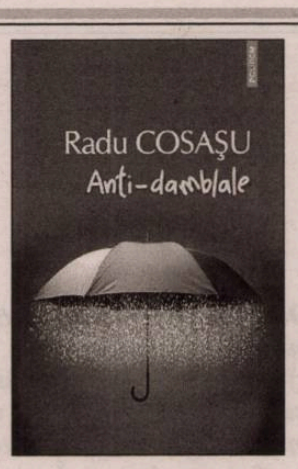

Radu Cosașu este, probabil, singurul scriitor a cărui publicistică este la fel de importantă și de valoroasă precum așa-zisa operă literară. „Nuvelist" nu este un termen care să-i cuprindă satisfăcător întreaga activitate și afirmația sa cum că „nu văd vreo jignire dacă cineva îmi spune că-s mai bun ziarist decît nuvelist sau invers" vine să întărească falsa împărțire/ierarhizare pe roluri/genuri literare. De altfel, s-ar putea spune că publicistica *este* opera sa și că, fără literatura altora și fără ziarele lumii în egală măsură, probabil nu și-ar fi scris cărțile. Dar despre ce vorbim cînd vorbim despre publicistica lui Radu Cosașu? Pot fi articolele sale de ziar judecate separat de paginile din cărțile sale? Dacă ai citi un fragment scos din context ai ghici sursa lui? *Un august pe un bloc de gheață* (1971), o colecție de proze inspirate de știri, este negativul *Bibliografiei generale* (1971) a lui Mircea Horia Simionescu, două cărți care, găsesc eu, împart același ADN literar, deși una duce la extrem realitatea, iar cealaltă – ficțiunea. Acest joc pe viață și pe moarte de-a realitatea și ficțiunea se regăsește cu asupra de măsură în *Viața ficțiunii după o revoluție* (2017), dialogul epistolar imaginar cu un fiu inexistent, carte publicată ca un foileton în paginile ziarului de-a lungul mai multor ani și care, îndrăznesc să spun, este capodopera „literară" absolută a lui Radu Cosașu.

După publicarea celor șase volume în colecție de Opere complete de la Editura Polirom (seria nuvelelor intitulate *Supraviețuiri*, scrise în perioada 1973-1989, fiind montate în ordine cronologică), volume care nu acoperă însă și publicistica sa, al cărei „volum" este mult mai amplu; ultimele două cărți ale lui Radu Cosașu sînt selecții de articole: sportive în *Fotbal plus. Ai mei și ai noștri* și aceste *Anti-damblale,* texte deopotrivă personale și politice, dacă nu cumva acest fel de a le descrie este pleonastic. Sînt peste patruzeci de texte publicate de-a lungul anilor în *Dilema veche,* la rubrica „Din viața unui extremist de centru", o selecție nedrept de concisă din cea mai originală rubrică din istoria revistei noastre, texte care „înrudesc" acest volum cu oricare dintre cărțile sale – de asta am și început cum am început articolul de față. Un melanj cosașian clasic de texte așa-zis serioase, pe teme „arzătoare" politic și cu referințe pe sprînceană (cum ar fi portretele unor Camus și Paul Georgescu sau textul splendid, cel mai amplu, mai intens și mai subtil din carte, intitulat „O dambla în toată puterea cuvîntului", un fel de *polițier* ideologic – Cosașu *at his best* – în care un delegat român este trimis la Moscova în 1969 să cumpere filme sovietice), și texte așa-zis frivole, pe teme personale (cum ar fi odele închinate pulovărului sau napolitanei Eugenia, cu această remarcă: „faima proastă a nostalgiei vine, desigur, din politizarea ei").

Întreaga operă a lui Radu Cosașu valsează cu grație între aceste extreme: între scheciurile cu Stan și Bran și concertele de pe Mezzo, între Jules Verne și Faulkner, între *Singur pe lume* și *Armata de cavalerie*, între Yves Montand și Bach (de altfel, niciodată cultura populară nu s-a aflat pe un loc mai înalt în ierarhia vreunui scriitor român: aș putea spune, jucîndu-mă cu vorbele, că Radu Cosașu este cel mai pop scriitor politic), între „adevărul integral" și SMOC, între revizuire și autoironie, între tragic și comic („hazotragic"), între angoase și frivolități, între mărire și mirare, între vieți/supraviețuiri și gărgăuni, brambureli, aiureli, limbarițe, damblale. De altfel, tema antimaniheistă *(vezi și fragmentul de mai jos)* și antiprejudecăți, apologia „împăciuitorismului", elogiul dilemei & dubiului sau pledoaria pentru echidistanță & toleranță, importanța amănuntului & detaliilor, preferința pentru adverbe & conjuncții în detrimentul adjectivelor, toate acestea dau sensul politic al selecției textelor. „Anticomunismul nu e cu nimic mai fertil în îndoieli decît cruntul dogmatism stalinist", scrie extremistul de centru, ipohondrul moral, reluînd ideea lui Michnik („Topica și logica urii anticomuniste sînt similare cu topica și logica urii comuniste"), opunînd „inteligențelor recente, de dreapta și de stînga conformiste" inteligențele „normale", cele care, nefiind relativiste, analizează „pe o parte, dar și pe cealaltă". Mă întreb: cine (mai) are urechi de auzit așa ceva?

Radu Cosașu este un om străbătut de cuvinte, expresii și fraze (doar proza lui Livius Ciocârlie mai oferă azi asemenea satisfacții stilistice) și poate nu s-a vorbit suficient despre retorica sa inimitabilă, despre poetica litotei, dexteritatea citării și a utilizării cuvintelor (cine mai folosește azi „nostim" sau „gogoman"?), despre arta divagației, a învăluirii, întorsăturii și amînării, despre felul special în care folosește sintaxa și dispunerea grafică, izbutind să creeze o gamă largă de ficționări, texte inclasificabile ca gen, deopotrivă liste, eseuri, poeme și nuvele. Plus umorul, umorul fin și inteligent al lui Radu Cosașu, căruia i-a trecut prin cap ideea că „patronul" Caragiale nu a văzut la față ce va să zică un penalti. Idee cu care vă și las.

aproape de carte

Radu COSAȘU

Anti-damblale
(fragment)

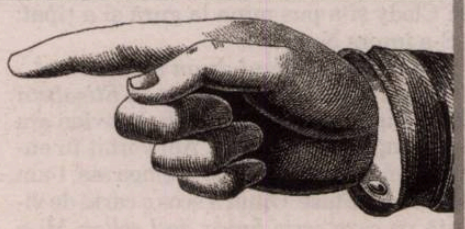

Continui să aștept o criză decisivă, eventual o agonie, a maniheismului. Nu vine. Semenii mei fac ce fac pentru a o amîna. Doar pe vremuri, economiștii staliniști așteptau cu atîta încordare criza mortală a capitalismului. De cîte ori o anunțau ca sigură și inevitabilă, se dovedea abia ciclică. Maniheismul n-are nici măcar crize ciclice. E tare, *kak monolit* (cum se zicea tot pe atunci), e vîrtos, e sănătos, nu-l lovește damblaua, mîna nu-i tremură și transează zi și noapte totul – o lume în alb și negru, în brun și roșu, în bine și rău, în adevăr (unul singur) și minciună (una totală, aceea a dușmanului), în două blocuri, în amici și inamici, fără nuanțe, cu o claritate a intransigenței care îngheață toate peisajele de dinainte și de după bătălie, toate anotimpurile și toate trestiile. Ca și nedreptatea în viziunea lui Sancho, el nu are odihnă. Maniheismul nu are oroare de vid cît de „totodată". Gîndirea maniheistă interzice orice punere sub judecată a noțiunilor și legilor sale, decretînd nuanțările, ambiguitățile vitale, ironosul (românească distanță) și ironiile lui ori mic-burgheze, ori împăciuitoriste, intelectualiste, elitiste (cum se rosteau roșii), sau bolșevice, jidănești, decadente, dizolvante (cum rosteau brunii), într-un cuvînt, și pentru unii, și pentru alții, trădătoare. S-a observat cîți trădători sînt azi în lume de cum apare o idee antimaniheistă, o negociere între cei ireconciliabili?

Există cîteva expresii, simpluțe la prima vedere, avînd însă meritul plasticității de larg acces, cu care maniheismul a băgat spaima chiar în inteligențele cele mai active de pe ambele laturi ale eternei baricade. Una ar fi cerința „de a nu da apă la moară dușmanului", ceea ce blochează orice analiză serioasă a eșecurilor și erorilor care, dezvăluite, l-ar face pe dușman să juiseze, desigur, de plăcere. Alta – la fel de coșmarescă – e necesitatea de a te întreba, cu permanentă oroare, „cum să trăiesc astfel încît dușmanul să nu mă laude?". Orice adevăr paraliza la acest gînd. Toate adevărurile deveneau conjuncturale, obsedate să stîrnească, înainte de orice, ura dușmanului; după această putere de automanipulare, în funcție de inamic, se măsura devotamentul și încă se mai măsoară; mai bine idiot, dar devotat – din această mecanică n-au scăpat, după '89, nici comuniștii și nici anticomuniștii cei mai serioși, asigurîndu-se astfel spectacolul unei prostiri generale în care toți să fie vorbiți de rău, nu cumva lăudați de ceilalți... Aici, în această blestemată etanșeitate și încremenire a sensurilor, în această autocenzurare a gîndului (obligatoriu „duplicitar" pentru a fi cuprinzător), în aceste fanatisme bine miruite și bine măsluite, se găsește izvorul tragediilor intelectuale, „de dreapta" și „de stînga"; maniheismul e cel mai cuprinzător totalitarism.

PUBLICITATE

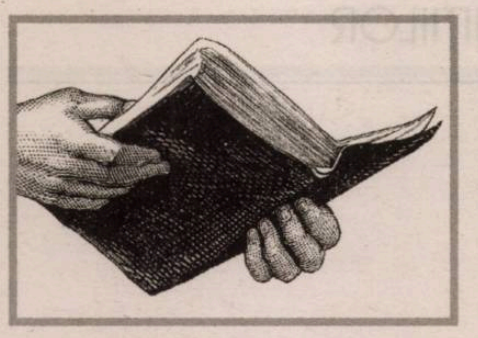

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Neutralitatea binevoitoare

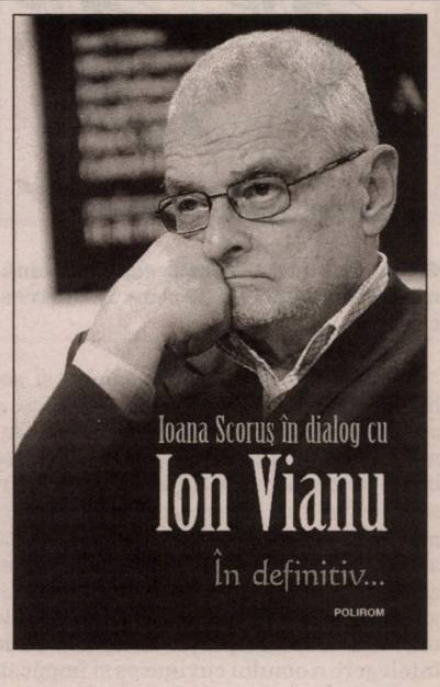

● Ioana Scoruș în dialog cu Ion Vianu, *În definitiv...*, Editura Polirom, 2018.

Reflectînd, într-un interviu din 1992, la destinul lui B. Fundoianu, Emil Cioran făcea o observație paradoxală: poetul părea, simultan, un spirit detașat de religie și o natură profund religioasă. Două tensiuni irezolvabile, diferite fără contradicție și unite fără să se confunde. Ceea ce, continua Cioran, dădea seamă de noblețea (nu doar distincția, insista el, ci exact așa: *noblețea)* celui pe care-l cunoscuse în Parisul războiului. Cuvîntul descrie de minune senzația pe care o degajă profilul interior al lui Ion Vianu aici, în dialogul provocat de Ioana Scoruș. E ceva ce se putea bănui, e drept, mai demult. Și prozatorul *(Arhiva trădării și a mîniei* e un ciclu romanesc care încă își așteaptă comentariul adecvat), și eseistul, și memorialistul care este Ion Vianu o ilustrează în diferite proporții. Dar niciodată, parcă, virtutea aceasta nu s-a afirmat și nu s-a impus atît de radical. N-am o explicație strictă și, oricum, m-aș feri să invoc o eventuală „înțelepțire", o decantare survenită în timp. Cred mai curînd că s-a întîmplat ca între cei doi interlocutori să apară o punte, un spațiu de grație care i-a făcut să fie în chip substanțial deschiși unul față de celălalt și, pe cale de consecință, să se ridice, fiecare, la înălțimea atenției partenerului. Scriitoare ea însăși și, nu mai puțin, psihanalist, Ioana Scoruș a știut să mențină deschisă supapa confesivă a conlocutorului ei și să extragă de acolo, cu tact, interpretarea. Lucrul poate părea simplu, dar sînt puțini cei cărora le reușește o asemenea performanță.

Tematic, cartea e larg acoperitoare. De la relația contondent-îndrăgostită cu România, Ion Vianu coboară spre saga familiei, punctată de eroi neînseriabili (tatăl bunicii, un anume Iordan, născut în preajma lui 1850, a cunoscut o veritabilă metanoia, rupîndu-se de familie), pentru a se replia nu peste mult în circumscrierea nuanțelor prieteniei. Un subiect drag autorului, pe care-l tranșează surprinzător: nu fidelitatea ar fi, trage Ion Vianu concluzia, condiția de existență a acestei legături sufletești privilegiate, ci iubirea. Nici măcar regimul confidenței nu i-ar fi intrinsec: cu Matei Călinescu („geamănul", cum e numit el în *Amor intellectualis),* mărturisirile n-au fost egale și reciproce. Foarte bun ascultător, acesta era, dimpotrivă, un mare discret. E doar un exemplu. Sînt numeroase momentele cînd amintirile directe se încarcă de efortul înțelegerii și cînd povestitorul devine subit un moralist de clasă. „E foarte multă moarte în citit", spune el într-un rînd, problematizîndu-și o mare pasiune și aruncînd în aer idealismul celor care învestesc actul lecturii cu atribute vitaliste. Altundeva, ajunge să numească, *en passant,* un detaliu pe care eminescologii l-au ratat, preocupați de mica investigație documentară: drama poetului a fost aceea de a se fi aflat într-o cultură prea îngustă pentru puterile lui, ceea ce, și aici intră în rol acuitatea psihanalistului de vocație, l-ar fi înrăit, l-ar fi „cîinoșit" (termenul e elocvent și expresiv). În sfîrșit, pe terenul acesta al reflecțiilor surprinzătoare aflate în liziera profesiei, cea mai profundă mi se pare aceea legată de proiectul unei cărți niciodată scrise. Și anume una care să documenteze și să consfințească nebunia ca operă. Delirurile au, remarcă Ion Vianu, consistență și somatică de epopee. Nu e vorba de simple narațiuni legitimatoare, ci de arhitecturi dintre cele mai complexe, întemeiate pe identificare și populate cu personaje-standard și de relații codificate. Intuiția e formidabilă, chiar și așa, în stadiu de intuiție.

În afara acestui traseu, care poate fi, la rigoare, rezumat, există, în structura volumului, cîteva noduri, cîteva acumulări de consistență care trasează în mod independent un contur intim și, probabil, inconștient: e vorba de acele secvențe biografice care „rimează" unele cu altele, care coagulează un sens inexprimabil: de pildă, momentele de tăcere pe care i le oferă un bun prieten după lectura unui manuscris, semănînd izbitor cu acelea, de care are parte la sosirea în Elveția, din partea unui renumit psihanalist; sau, nu mai puțin, coincidența dintre felul în care rezumă o anecdotă din jurul lui Jung, prezența numinosului (ca o energie care poate fi asimilată și metabolizată chiar dincolo de înțelegere) și modul în care o mătușă, tanti Cicuța, îl învață pe adolescentul Ion Vianu să se bucure de muzică. Lucruri, spuneam, care scapă descrierii seci, dar care sînt, toate, atrase spre sine de o însușire suverană, pe care în „Cuvîntul înainte", Ioana Scoruș o numește inspirat neutralitate binevoitoare.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

Andreea VLAD

dilematograf

Smerenie

● ***Licu, o poveste românească*** **(România-Franța, 2017), de Ana Dumitrescu.**

Într-unul dintre cele mai bune și solide documentare din ultimii ani, *Licu, o poveste românească,* regizoarea Ana Dumitrescu este interesată nu de o captare brută a confesiunii unui autentic personaj aflat sub trei regimuri istorice, ci mai ales să construiască o ramă stilizată a unei povești de viață care poate reprezenta metonimic România. Inginerul Liviu Cantęr, de 92 de ani, alintat Licu de mic, este un exemplu de smerenie și de înțelegere a omului cuviincios și împăcat, în bunătatea lui universală, atît cu sine, cît și cu lumea, dar mai ales cu vremurile. Originar din Bucovina, după două evacuări forțate, din Bucovina sub ocupație ucraineană și apoi din Craiova, Licu se stabilește în cele din urmă la Sibiu. Inginer pasionat (a lucrat la sistemul de înaltă tensiune din țară), fotograf amator, inventator și colecționar de timbre, croitor, tîmplar, feronier și bucătar ad-hoc (inclusiv pentru porumbeii care îl vizitează), Liviu Cantęr este de părere că cel mai important lucru în viață este „să știi să te organizezi". „Important e să faci cu plăcere ce faci" este una dintre axiomele lui.

Trebuie spus, însă, că la această seninătate existențială contribuie și faptul că Licu nu a cunoscut foarte mult represiunea regimului comunist, care l-a atins doar tangențial (cumnatul său a dispărut în mod neelucidat pînă astăzi, în timpul anilor de prigoană stalinistă). Inginer respectat și cu o bună condiție socială, în grila acelor vremuri desigur, posesorul unei cochete case cu mobilă stil și grădină în centrul Sibiului, pentru Licu comunismul a însemnat o lipsă de libertate mai degrabă abstractă, ca dovadă că supapa sa mărturisită erau vacanțele la mare ale tinereților. El nu chestionează nici un moment legitimitatea istorică, morală sau socială a comunismului, nu îl judecă și nu îl condamnă, deși regretă de la distanță că unora comunismul le-a adus mult necaz. Are însă atitudinea subînțeleasă a omului care a putut fi deasupra vremurilor nu printr-o poziționare filosofică, ci doar prin recursul la virtuți simple, dar atît de rar întîlnite de fapt: bunătate, demnitate personală și grijă pentru aproapele. „Trebuie să ne ajutăm și să ne cinstim aproapele", spune el, și nu te gîndești nici un moment că ar putea fi vorbele unui fariseu. Dacă inginerul lui Petru Popescu din romanul *Prins* își căuta, după propriile puteri, concepte pentru a putea suporta vestea unei boli incurabile, inginerul Liviu Cantęr are nevoie de o abordare organizată, secvențială a vieții sale de zi cu zi. Rutina entuziastă care îi umple zilele după moartea soției, prin micile hobby-uri și meșteșuguri pe care le practică cu mare plăcere, îi dă astfel un ritm cotidian salvator în fața suferinței de a fi rămas singurul din generația sa. „Nu mai există nimeni. Am rămas singur, absolut singur... Nici un bărbat și nici o femeie, nici un prieten... Sînt prea bătrîn, ei nu au trăit, nu au apucat această vîrstă. Merg înainte, rătăcesc printre amintiri", spune nonagenarul cu o tristețe resemnată, ca pentru sine, însă în nici un moment autocompătimitoare, cu toate că doar amintirile pentru care a dezvoltat un cult (are propriul laborator foto, încă din tinerețe) îl mai leagă concret de propriul trecut.

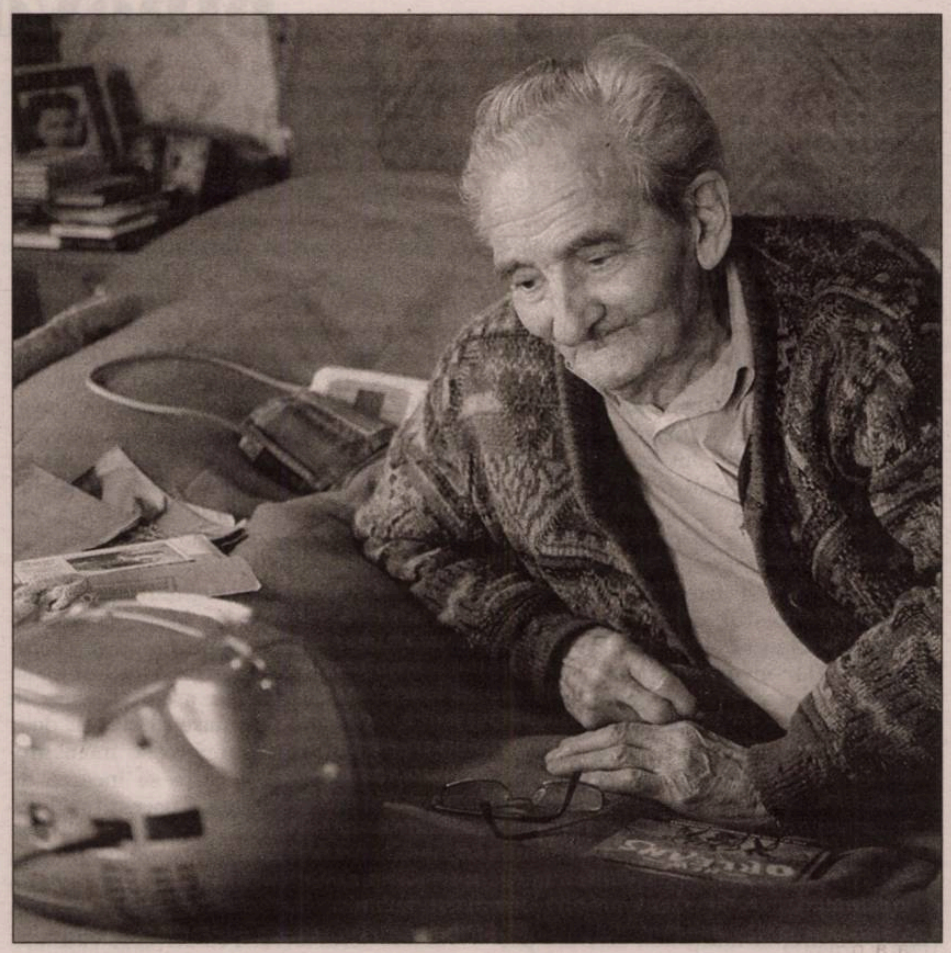

Ca și orologiul antic care îi însoțește în penumbră ultimii ani pămîntești, Licu este martorul tăcut, lucid, dar și cu vervă și umor uneori, al unui secol al României. Desigur, ca și amintirile lui, filmul Anei Dumitrescu (care semnează și scenariul, imaginea și montajul peliculei) filtrează momentele-cheie în funcție de propria grilă subiectivă. În realitate, aflăm de la premiera din București a filmului, chiar de la protagonist, el nu este un om singur, cu atît mai puțin însingurat, căci în Sibiu și în Ardeal, în general, comunitatea joacă un rol important, are un fiu și nepoți, dar pentru Licu foarte importantă este și relația sa cu divinitatea. „Eu nu pot să urăsc pe nimeni, dacă văd că cineva e agresiv mă retrag", a admis Liviu Cantęr la premieră, spunînd: „Cel mai important lucru în viață este iubirea; să fii un om drept și să faci bine".

Documentarul Anei Dumitrescu compune în tonuri clarobscure, printr-o prezență discretă, aproape invizibilă a camerei, portretul lui Licu, fiind filmat integral în alb-negru, opțiuni regizorale care o apropie de eseul cinematografic. Ea optează alternativ cînd pentru cadre fixe, care îi lasă lui Licu și gîndurilor sale prim-planul, cînd pentru planuri largi, chiar panoramice, care coregrafiază elegant spațiul-alveolă pe care protagonistul și l-a construit, între fotografiile, mobilele și pasiunile sale. O abordare interesantă este și montajul sunetului, glasul lui Licu însoțind deseori din *off* alte secvențe decît cele filmate în realitate cu mărturisirea respectivă.

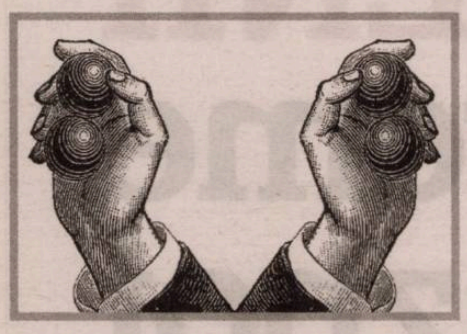

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Pop deviant

● **Tirzah,** ***Devotion,*** **Domino Records, 2018.**

Tirzah Mastin are 30 de ani, a studiat harpa la Purcell School for Young Musicians, locuiește într-un apartament din districtul South East London și, din 2013 încoace – anul EP-ului *I'm Not Dancing* –, colaborează cu una dintre cele mai importante muziciene ale noii generații, Mica Levi. „Cîntece de dragoste pentru copiii cluburilor londoneze", cum o numea recent Colleen Kelsey într-un articol pentru *The New York Times,* muzica lui Tirzah se revendică masiv de la producția manipulată de fosta colegă din PSYM, Levi. Amintitul EP *I'm Not Dancing,* dar și cel care i-a urmat, *No Romance* (2014), amîndouă lansate de Greco-Roman, *label*-ul lui Joe Goddard de la Hot Chip, statuau un *modus operandi* al duo-ului interpret-producător: pop deviant, *dezintegrist* și minimalist, romantic, crescut din *loop*-urile și *beat*-urile antigeometrice ale lui Mica Levi și din *soul*-ul neasumat și laconic al vocii lui Mastin, condus de linii de bas contemporane și de o atmosferă care nu arareori arunca ocheade (post-)punk. *„No heartbreak, / No rejection, / No harsh words, / No lies, / (...) / No cheating, / No coldness, / No letdowns, / No bust ups, / (...) / No crying, / No way, / No crying, / No way!"* Repetiția asta psihotică a unei formule relativ simple, mantra narativă care curge în spatele incantațiilor vocii prăpăstioase a lui Tirzah, *insert*-urile excentrice în corpul instrumentalelor construiau, pe EP-urile menționate, o muzică bizară, comestibilă și seducătoare.

„All I know / I got to be / With you, / No reason not to be / Next to you, / You next to me, / Holding you, / You're holding me, / Time again / Onto the... / The way / You look at me, / I could be / Away from here / With no one / Just you. / All I want is you / I love you / Gladly, gladly, gladly." Lansat pe 3 mai 2018, *lead single*-ul „Gladly", chiar dacă nu spunea mare lucru despre albumul pe care îl prefața, rămînea în aria unui R&B experimental, imperfect, *post*ist, *psych* & britanic, dacă vreți, și liber în ceea ce privește rețeta. *Devotion,* proaspătul LP lansat de importanta casă Domino Records, este o colecție de piese care fluctuează de la ceea ce am putea numi *momentul „Gladly"* la „Guilty" – o chitară electrică în distors, un pian și o Tirzah autotunată. „Go Now" se scutură brusc de letargia dulce de pînă atunci. *Beat*-ul e război, vocea lui Tirzah își alungă romanța: *„Something's happened that I'm missin' / And it's takin' over me / 'Cause you're not home so early, / Thinkin' you've been fuckin' with me. / Don't raise your voice, / Don't raise your voice to me! / When you're going out with them boys / Makin' money I don't see / I don't see, I don't, don't / Still*

I'm thinkin' what you're thinkin' / Ain't / good enough for me / Good enough for me..." Și toate astea se întîmplă în cercul unei colaborări – evident, cea dintre Tirzah Mastin și Mica Levi – perfecte, în care toate *glitch*-urile pe care cea de-a doua le introduce în formulă sînt dublate fără reproș de prima, într-un joc senzorial care depășește de multe ori *povestea/mesajul,* argumentul de care depinde întotdeauna pop-ul.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

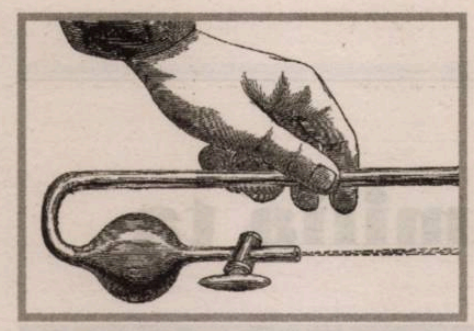

Oana STOICA

rosencrantz & co

Fabuloasa viață a femeilor în Epoca de Aur

● *În umbra marelui plan*, regia & dramaturgia: Catinca Drăgănescu. Scenografie: Anda Pop. Asistență creativă: Catrinel Bejenariu. Distribuție: Raluca Mara, Oana Mardare, Paula Rotar, Doru Mihai Taloș. Reactor de creație și experiment, Cluj. Program cultural co-finanțat de AFCN, Primăria și Consiliul Local Cluj-Napoca și UNITER.

Reactor de creație și experiment din Cluj este unul dintre cei mai activi actanți din teatrul independent. Producător de spectacole, posesor de spațiu de joc, organizator de programe teatrale și de educație culturală, Reactor a fost creat de actori clujeni imediat după absolvirea facultății (Oana Mardare și Doru Taloș conduc, muncesc și răspund de existența sa) ca un loc în care tinerii artiști să-și poată exprima, experimenta, dezvolta și cizela interesele și aptitudinile artistice. În timp, datorită unei prezențe active – generată de un efort uriaș pentru obținerea fondurilor, provenite din finanțări nerambursabile, majoritar de la AFCN, și pentru gestionarea administrativă a proiectelor finanțate –, sesizabilă la nivel național, Reactor a devenit un jucător important pe scena independentă, reușind să se dezvolte artistic, atît la nivelul construcției spectacolelor (datorită regizorilor invitați, tineri, dar cu experiență de scenă), cît și la nivel actoricesc.

Unul dintre spectacolele lor recente, *În umbra marelui plan* (selecționat în Festivalul Național de Teatru 2018), este un exemplu de show care arată maturizarea artistică a Reactorului. Creat de regizoarea Catinca Drăgănescu, spectacolul investighează perioada comunistă din perspectiva generațiilor care nu au cunoscut-o direct, dar care simt nevoia de a explora trecutul pentru a înțelege prezentul. Spectacolul este o saga de familie întinsă pe trei generații, prezentată din punctul de vedere al femeilor, dar în continuă relație cu bărbații, ai familiei și ai istoriei. Căci spectacolul (în contrast cu documentarele, care alcătuiesc majoritatea producțiilor de la Reactor, acesta are un scenariu ficțional) vizează două direcții: pe de o parte, discrepanța între retorica oficială comunistă și realitatea individuală, pe de altă parte, o perspectivă feminină asupra istoriei recente.

Analiza perioadei comuniste, de la instalare la cădere, se realizează printr-o ironică înșiruire de sloganuri, cuvîntări (precum cea din 1968 a lui Nicolae Ceaușescu, excelent impersonat de Doru Taloș), retorică stereotipă pozitivist-revoluționară și concepte utopic-aberante (precum „omul nou"), ba chiar și șlagărele vremii (cu versurile adaptate, mai mult sau mai puțin inspirat, pentru a ilustra/explica o idee sau un moment istoric), toate caricaturizate prin prelucrarea lor, dramaturgică și ludică, iar uneori, doar prin simpla lor enunțare sau punere în contrast cu o narațiune, astfel încît să devină vizibile atît absurdul și falsitatea acestui discurs oficial, cît și capacitatea lui de contaminare. O a doua linie dramaturgică vizează povești personale (ficționale), în speță, cea unei familii lărgite, ai cărei membri au origini (și viziuni politice) diferite, dar ajung să urmeze aproximativ același traseu în timpul comunismului (uniformizarea existențială presupunea și un model de acceptare și nemulțumire) pentru a se separa din nou, în preajma anului 1989. Apar aici și cei care își pierd idealurile revoluționare și se resemnează sau îmbrățișează ideologia reală (ceea ce mi-a amintit de eseul documentar al lui Mihail Șișkin, *Campanila San Marco,* despre Lidia Kocetkova, o doctoriță participantă la Revoluția din 1918, condamnată și ucisă chiar de ideologia pe care a propovăduit-o, dar și de hitul literar al vietnamezului Viet Thanh Nguyen, *Simpatizantul),* și cei care sînt „dușmanii poporului" din start și încearcă să se adapteze unui regim care le este ostil. Spectacolul scanează modul în care omniprezența Securității a dus la instaurarea unei neîncrederi generalizate, în condițiile în care pactul cu poliția politică putea fi făcut de oricine, iar valorile morale (onestitate, loialitate etc.) dispăruseră. Sigur, și în capitalism asistăm la un faliment al moralității, dar numai idealiștii pot crede că oponentul răului este obligatoriu binele.

Discrepanța între retorica oficială comunistă și realitatea individuală.

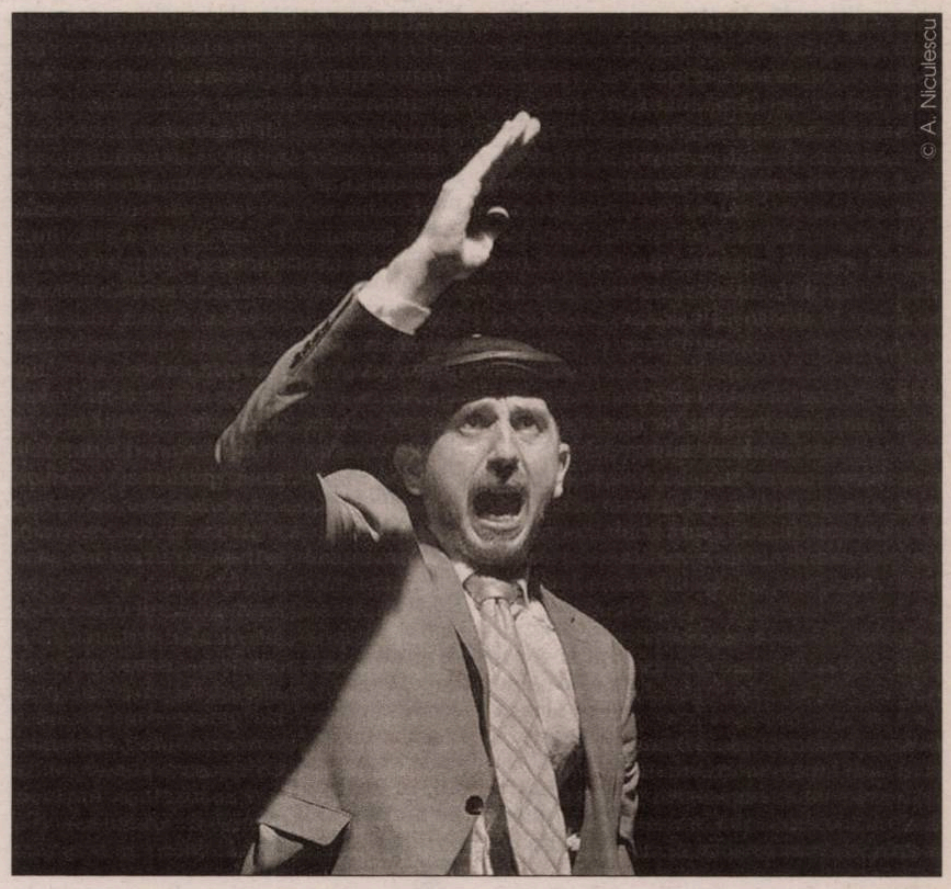

A doua direcție pe care o urmărește aici Catinca Drăgănescu, perspectiva feminină asupra comunismului, se bazează pe diferența dintre rolul alocat femeii în discursul public și realitatea socială. De la transformarea egalității de gen în uniformizare existențială (munci dure, brute, o viață standard, urmînd aceiași pași: serviciu, căsătorie, copii) pînă la latura ascunsă și agresivă a Puterii („egalitatea" presupunea existența unei ierarhii în care cei din vîrf aveau privilegii, iar puterea lor devenea, uneori, violentă) sau la cea explicit abuzivă (interzicerea avortului a avut o serie de consecințe dramatice: decese, condamnări, trădări etc.), între varianta oficială a identității feminine în comunism și realitatea din teren se cască o prăpastie. Și spectacolul o arată printr-un slalom continuu între sterilitatea caricaturizată a discursului public și dramele personale, uneori enunțate scurt și sec, ca tăișul unui cuțit, alteori explicitate în (prea) lungi pasaje lirice (poeme urbane). Personalități captive într-un model existențial strict și abuziv, agresate „legal", femeile au trăit vieți rudimentare, la limita supraviețuirii. Trei actrițe (Raluca Mara, Oana Mardare, Paula Rotar) au multiple identități scenice și profiluri psihologice, iar singurul actor (Doru Taloș) joacă un prototip masculin, prin definiție abuziv, chiar și cînd este nevolnic. Și aici aș reveni la ideea de dezvoltare artistică a actorilor care joacă la Reactor (fără a fi o trupă angajată): *În umbra marelui plan* este o excelentă demonstrație de abilități ludice. Căci a trece rapid dintr-o identitate într-alta, din personaj în narator, schimbînd registrele din expozitiv în implicat, din dramatic în muzical etc., păstrînd veridicitatea fiecărei stări și dinamica spectacolului, presupune o maturitate a mijloacelor de expresie și o siguranță în folosirea lor. Iar actorii clujeni exact asta dovedesc în acest spectacol.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Gabriela MAALOUF

Familia „tradițională“ este familia ta

O mică răscoală se stîrnește în mintea fiecăruia atunci cînd se gîndește la ce înseamnă familia tradițională. Pentru cei mai mulți, definiția ține de genul membrilor familiei, iar nu de valorile ce se pitesc temătoare în subsidiar.

Din punct de vedere psihologic, definiția familiei este tot atît de abstractă pe cît sînt și termenii *iubire, libertate, fericire.* Toate aceste cuvinte convențional alese diferă ca senzație în corp și în minte de la om la om. Tot așa și familia, la nivel emoțional, poate însemna altceva pentru fiecare în parte. Familia din acte poate fi diametral opusă familiei din suflet.

Relațiile umane sînt atît de complexe, iar oamenii atît de diferiți, încît comunicarea poate să nu fie cea mai bună între membrii unei familii, dar excelentă în cadrul social al prietenilor. Dacă am privi lucrurile din această perspectivă, nu am mai eticheta drept ciudat omul care simte că familia lui este formată din cercul de prieteni sau poate din simpla prezență a animalului de companie. Asta nu înseamnă că ne renegăm originile, părinții sau strămoșii. Ei sînt și vor fi mereu parte din noi. Ce facem este să ne lăsăm spiritul liber să simtă și să aleagă dinamica relațională cea mai potrivită.

Pentru mine, familia tradițională reprezintă acea relație funcțională dintre mai mulți indivizi ce împărtășesc valori comune, se respectă și se iubesc cu adevărat, necondiționat.

Degeaba formăm familia perfectă conform definiției din DEX sau convențiilor sociale impuse dacă minimum unul dintre cei ce formează structura respectivă se simte neînțeles, umilit, nevăzut, neauzit, nevalidat, poate chiar abuzat.

Oamenii au senzația că sînt bombardați de lucruri moderne care vor să „îi strice“, să îi conducă spre un drum greșit, să fie ușor de manipulat. Aceste convingeri există atît vizavi de psihologia relației de cuplu, cît și față de psihologia „meseriei de părinte“.

Cîteodată confundăm tradiția și obiceiurile cu psihologia și curentele acesteia. Cînd ne luăm inima în dinți, încercăm ceva nou și nu ne iese, nu o luăm drept o încercare din care putem trage o concluzie sau crea o altă oportunitate. Ne întoarcem în vechi și cunoscut, ne refugiem în vorbele bunicii, ale vecinei, ale oamenilor din jurul nostru. Din păcate, ele nu sînt reprezentative pentru curentul psihologiei vremii, ele sînt doar convingerile transformate în obiceiuri în epoca respectivă.

Dacă citim autori și mari psihologi, începînd chiar cu 1800, descoperim că nu este nimic vechi în abordarea lor, că nu există nici o legătură vizavi de convingerile bunicilor vremurilor lor sau ale timpurilor noastre, ci că sînt, de fapt, foarte actuali și contemporani cu ideile numite „moderne“. Nu există în vreun curent al psihologiei vreun sfat prin care familia e musai să fie într-un fel, relația să fie submisivă într-una dintre direcții și nici palma aplicată copilului nu e ruptă din Rai. Oricum, această zicală este reinterpretată spre „binele“ mulțimii. Originalul suna așa: „Bătaia inimii este ruptă din Rai“.

Familia este mai degrabă acea structură ce respectă cadrele sociale. La naștere și în copilăria mică trăim în prima ramă socială, alcătuită din părinți, făcîndu-se fin și progresiv trecerea spre rama următoare, a bunicilor sau a altor oameni care ajută la creșterea micuțului. Se succed de-a lungul vieții alte și alte rame: rama școlii, a prietenilor, pentru a culmina cu cea a societății. Traiul în aceste cadre sociale vine pentru a ne simți noi, oamenii, în siguranță, pentru a ne fi ușor să ne ajutăm unii pe alții și pentru a simți sprijinul semenilor.

Vedem cum societatea modernă este tot mai mult conectată la mii de oameni, în special prin intermediul tehnologiei, dar sîntem tot mai deconectați atunci cînd avem nevoie de ajutor fizic. Și remarcăm acest fenomen foarte clar atunci cînd au copiii zile libere de la școală, dar noi de la serviciu, nu. Primul gînd este că nu avem unde și cu cine ne lăsa copiii. Ne simțim neajutorați, ba chiar agresați. Nu ne mai simțim în siguranță în societatea în care trăim. Am avut curiozitatea să investighez acest fenomen la doar o generație depărtare, generația părinților mei. Mulți dintre ei nu aveau niciodată această dilemă. Dacă nu aveau sprijinul bunicilor, exista cu siguranță o vecină care să își ofere ajutorul, și ea fiind ajutată asemănător la rîndul ei. Serviciul, de cele mai multe ori, era gratuit sau întors într-o manieră similară. Chiar mama îmi povestea cum pleca ea dimineața la serviciu și ne lăsa, în drumul ei, la femei care ne așteptau cu drag. Nu o făceau din obligație, nici din interes. Nici mama nu ne lăsa așa, la repezeală, din neglijență. La ele, cadrul social din jurul casei funcționa impecabil.

Să facem pace cu noi
și să nu ne irosim energia în războaie.

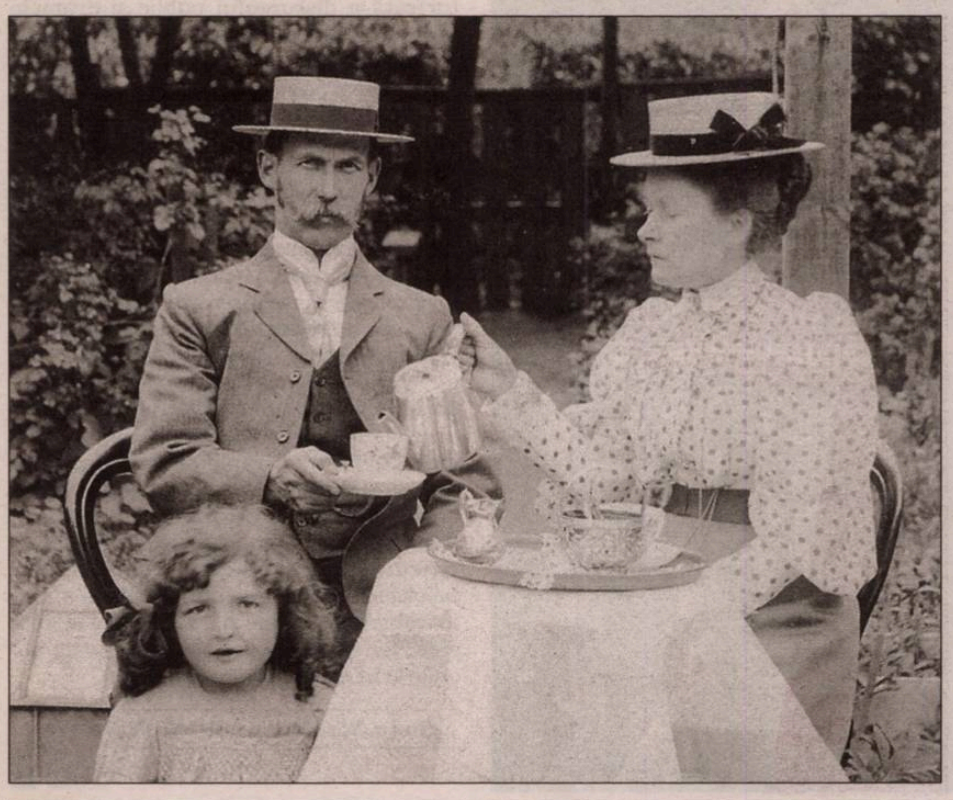

Eu trebuie să recunosc cu regret că, în zilele noastre, cîteodată nici nu ne știm vecinii și nu avem relații sociale în plan real, în ciuda miilor de prieteni virtuali ce ne dau senzația că sîntem, că existăm.

Familiile monoparentale sînt încă prinse foarte real și în acest cadru social, pentru că un părinte singur are nevoie de mult mai mult sprijin. Și familiile care nu-și permit serviciile unui ajutor își duc existența în zicala: „Ai nevoie de un sat pentru a crește un copil“, zicală ce nu are neapărat legătură cu cît de greu este să crești un copil, ci mai degrabă cu identificarea copilului ca parte a unui trib, a unei comunități pe care se poate baza și către care își poate întoarce serviciile.

Familia tradițională nu are legătură, din perspectiva mea, cu genul membrilor acesteia sau cu portul lor. Familia tradițională ar fi util să fie acea relație din care se nasc indivizi de calitate, care are drept valori respectul reciproc și dragostea necondiționată. Și cred că mai are legătura cu ceva. Cu asumarea rolului pe care îl avem în acea familie, în acea dinamică, rol ce este diferit de rolul nostru în relație cu noi înșine, cu prietenii, cu colegii sau societatea.

În dorința noastră de a bifa cît mai multe pentru a fi validați, devenim din ce în ce mai confuzi. Combinăm rolul de mamă cu cel de soție, pe cel de soț cu cel de antreprenor și tot așa.

Acceptarea de sine ne duce, de fapt și de drept, la asumarea reală a unui rol. Cînd sînt acasă decid să fiu mamă și soție, sau tată și soț, las la o parte celelalte roluri pe care le am. Cumva, asumarea rolului de femeie de carieră, de exemplu, pare să deterioreze în mintea oamenilor îndeplinirea rolului acesteia în familie. Atunci, convingerile așa-zisei familii moderne par să atace într-un fel sau altul integritatea familiei în modul în care este ea creionată în viziunea tradiționalului. Nu spun că nu este greu să fii și mamă, și soție, și femeie de carieră, dar, cu siguranță, un rol nu îl exclude pe celălalt și nici nu îi știrbește din valoare.

Dacă reușim să echilibrăm rolurile în mod eficient putem rescrie tradiționalul în funcție de propriile simțiri ale fiecărui individ în parte. Pentru asta avem nevoie de susținere. Un prim pas ar fi înlăturarea convingerilor limitatoare. Convingerile se nasc din experiențe eșuate, din experiențele altora eșuate, din educație și din teamă. Așa ajungem să credem că doar partea noastră de adevăr e reală, de teamă că doar prin simpla acceptare a existenței altor posibilități sau perspective am fi expuși, vulnerabili, pierzători. Convingerile limitatoare se elimină chestionîndu-le: „Cum ar fi dacă tradițional ar însemna și altceva decît cred eu acum?“, „Cum ar fi dacă aș putea fi și mamă, și antreprenoare?“, „Cum ar fi dacă aș reuși să țin dietă?“. Prin simpla lor interogare, ne deschidem perspectivele și față de alte posibilități.

Poate că ar mai trebui spus că este necesar să ne golim de convingerile pe care le avem în acest moment al vieții noastre, pentru a face loc altor gînduri. E greu să umpli un pahar care este deja plin.

Asta nu înseamnă că acceptăm orice idee, orice propunere. Istoria și experiența ne-au demonstrat că au existat și idei inovatoare nu tocmai potrivite. Ce putem este să facem pace cu noi și să nu ne irosim energia în războaie. Să ne facem ideile mai clare, iar nu brațul mai aprig. Familia tradițională este familia ta, așa cum simte sufletul tău că este potrivită să fie.

Gabriela Maalouf *este specialist NLP (programare neurolingvistică) pentru copii și părinți, psihoterapeut și consilier de dezvoltare personală.*

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Singur cu sfinții

Cînd am păşit pe ulița principală a micului sat din Bărăgan, pierdut printre cîmpuri, colbul s-a ridicat uşor, parcă supărat de o intruziune neaşteptată. Apoi s-a coborît, la fel de domol: evaluase situația şi nu merita deranjul. Fondat în scopuri eminamente agricole, în spiritul înfrățirii dintre proletariat şi țărănimea muncitoare, satul fusese abandonat începînd cu anii '90, cînd a început dezmembrarea, cărămidă cu cărămidă, a gospodăriei agro-zootehnice ce dăduse de muncă rezidenților, strămutați odată cu întemeierea satului. Singurele urme de viață umană erau cîteva garduri întregi, precum şi un magazin cu de toate, dar mai ales țigări şi băutură. Vizavi de magazin, o casă, părăsită şi ea, stătea înclinată într-un unghi nefiresc, parcă desprinsă dintr-un film de Tim Burton. Altfel de viață exista, totuşi, în sat. Buruienile năpădiseră drumul principal, iar ulițele secundare se mai cunoşteau doar după stîlpii de distribuție a rețelei electrice. Un pîlc de dropii, dispărute prin anii '50, a traversat drumul în viteză, pierzîndu-se precaut în lanul unduitor de plante sălbatice.

La ieşirea din sat am recunoscut, printre tufişuri, biserica. Avea acoperişul navei prăbuşit, doar vestibulul, mai mic, rămăsese întreg. Curiozitatea a învins precauția legată de fauna care ar fi putut popula desişul protector şi, regretînd absența unei macete, ne-am croit potecă pînă la edificiu. Pereții crăpați erau ținuți în picioare de iederă şi, printre ferestrele arcuite, fără geam, am privit la sfinții frumos aliniați, cu săbii şi mantii, avînd picioarele pierdute printre bălăriile crescute din pardoseală. Aurele contrastau cu albastrul intens al unui cer fără nori. Ocolind altarul printre fluturi şi greieri, am revenit la vestibul şi am încercat uşa. Surprinzător, aceasta s-a deschis uşor, lăsînd să se întrevadă, în stînga, mai multe plăpumi şi cratițe, iar, în dreapta, un pat pe care dormea cineva.

Am închis uşa cu grijă, sperînd să nu fi deranjat, dar ea s-a redeschis şi în prag a apărut un bătrîn desculț şi netuns, cu barba albă, lungă şi mîinile noduroase ca rădăcinile de pe pereții bisericii. L-am întrebat de cînd locuieşte acolo, în vestibul, şi ne-a răspuns: de un an. Şi cînd s-a prăbuşit acoperişul? Acum un an, a zis, din nou, deşi tulpinile din biserică aveau cîțiva centimetri în diametru. Nu a fost bine întocmit de meşter, a completat bătrînul. Atunci am realizat inadecvarea întrebărilor legate de timp, adresate cuiva care locuieşte complet singur, într-un vestibul de opt metri pătrați. Ce mai înseamnă spațiul, atunci cînd universul tău fizic este cît un covor? Ce relevanță mai are noțiunea de durată, atunci cînd nu ai distanțe de străbătut şi nu aştepți pe nimeni? Bătrînul avea ochii limpezi şi vorba domoală. Rămăsese la biserică pentru a o îngriji în continuare. Nu ar fi avut unde să plece din acel vestibul, nu-l aştepta nimeni dincolo de buruieni. Ultimele femei miloase îi puneau cîte o conservă sau o ciorbă pe prag, şi cu atît trăia.

Se însera şi am plecat lăsîndu-l aşa cum l-am găsit: singur în casa lui, fără nici o fereastră, dar cu două uşi. Prima se deschidea către ulițe pustii şi case abandonate, către un trecut metabolizat lent de rădăcini. Un trecut ca o rană care încă îşi aşteaptă tămăduirea. A doua dădea în curtea treflată, mărginită de ziduri cu arcade şi fresce, ale căror culori îşi păstrau încă prospețimea. Straste, încrustat în vechea tradiție rurală. Îngrijirea bisericii dădea sens existenței sale. Fără mijloace, eforturile nu puteau salva construcția, al cărei sfîrşit putea fi întrezărit într-un orizont de cîțiva ani, la fel ca propria sa trecere. Bătrînul o îngrijea aşa cum şi-ar fi îngrijit soția pe patul de moarte. Iar cînd nu o veghea, în curtea treflată de sub cerul înstelat, sfinții înalți, cu aurele luminînd în nopțile de vară, îl pofteau la taifas.

Un trecut ca o rană care încă îşi aşteaptă tămăduirea.

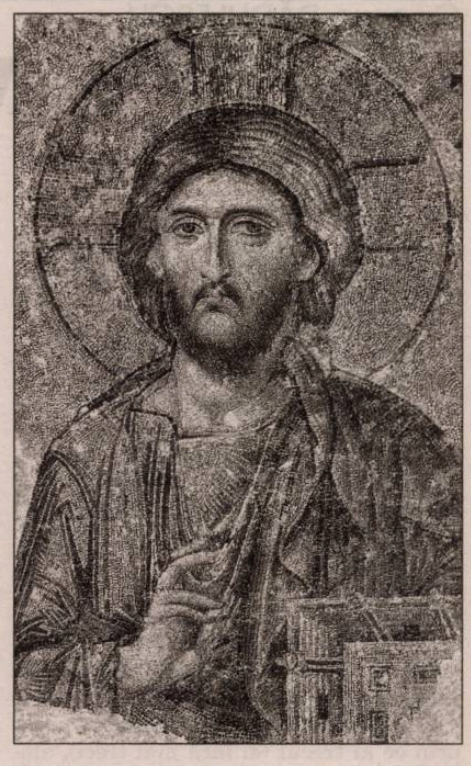

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură şi Urbanism „Ion Mincu" din București.*

PUBLICITATE

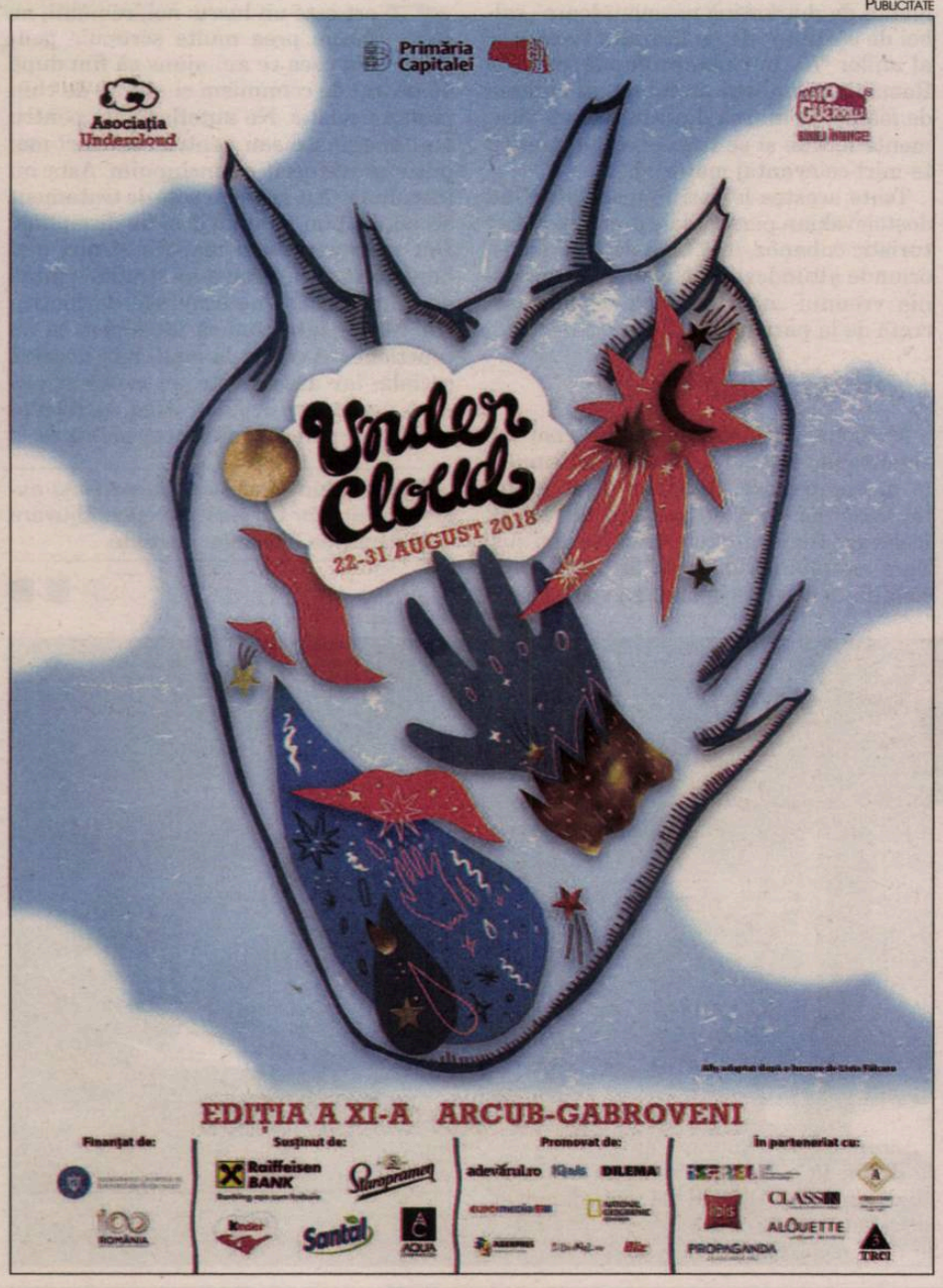

PUBLICITATE

George RĂDULESCU

Managementul francez în Cuba socialistă

Apa cu nuanțe turcoaz și nisipul fin presărat cu scoici sidefate, aidoma reclamelor kitsch ale agențiilor de turism, îți pun gîndurile pe masa de disecție „crescută“ din senin între inimă și creier. Ajuns în Cuba post-Castro, n-are rost să faci pe deșteptul și să scormonești „reportericește“ după *Memorialul durerii* în variantă caraibiană. Iese singur la iveală, mai repede decît te-ai aștepta. Tot ce trebuie să faci este să fugi pe plajă și să-ți arunci rucsacul pe un șezlong.

Și să aștepți ca aventura să înceapă. Pentru că ea va începe, aproape mereu, cu un *„Señor, would you like a coffee? A real one…“* De acolo, mai ales dacă ești un român trăit nițel înainte de '89, și musai un bun observator, vei înțelege exact prin ce ai trecut (și încă mai treci), alături de conaționalii tăi. Vorba lui Hugo: „Cînd știi să vezi, regăsești spiritul unui secol pînă și în ciocanul de la clopotul unei porți“.

Un singur hotel cu management francez dintr-un colț îndepărtat de Cubă te poate duce înapoi în timp, pe vremea cînd lumea se împărțea între cortine geopolitice.

Fără riscul de a exagera, o vacanță într-un astfel de *resort* poate fi un bun exercițiu de supraviețuire pentru un occidental ale cărui reflexe s-au atenuat între supermarket și mall. Dar mai ales pentru tînărul student al unei universități nord-americane, profund hipnotizat de Marx.

Cel mai concret, viu, de netăgăduit simți acest lucru cînd se termină mîncarea. Sau, mai bine zis, cînd printre mesele soioase ale unui *resort* „de cinci stele“ pescărușii fură din farfuriile abandonate oase de porc mustind de grăsime. În afară de oase năclăite nu mai găsești nimic. Tăvile cu salate, legume fierte și prăjituri mai conțin doar un sos incert care încă tremură în adierea vîntului stîrnit de cubanezii veniți „la odihnă“ din Statele Unite. Pentru că, da, s-a redeschis poarta pentru „fugari“.

Oamenii care părăseau „raiul socialist“ al lui Fidel, adesea riscîndu-și viața pe ambarcațiuni improvizate, sînt reprimiți astăzi în patria pe care au „trădat-o“ cîndva. Desigur, pentru a-și cheltui banii agonisiți „la imperialiști“ și a-și arăta bunăstarea conaționalilor de acasă.

Cînd „managementul francez de tip Haiti sau Africa“ întîlnește astfel de circumstanțe, rezultatul nu poate fi decît unul catastrofal. Pentru că, trebuie s-o recunoaștem, Franța are o proastă reputație managerială în întreaga lume. Fără a intra în amănunte, este suficient să privim starea actuală a fostelor sale colonii, în comparație cu starea fostelor colonii britanice, de pildă.

Socialismul, atît de prizat în mediile „intelectualiste“ francofone, a creat o specie de mutanți greu de gestionat fără disciplină și măsuri riguroase. Bineînțeles, nu în genul celor practicate, mai nou, de Jandarmeria Română, cea grabnic dătătoare de „bastîrci“ pe ceafa greu încercată în construcții a „diasporenilor“ noștri.

O fractură tratată cu friptură

Totuși, e ușor să generalizezi răul, să crezi că toți sînt „o apă și-un pămînt“. Eu însumi am căzut în această capcană, dibaci întinsă de Providență odată cu apariția stridentă în peisaj a muncitorilor cubanezi din Miami și a rubedeniilor lor. Reîntorși în patrie, cum spuneam, pentru a-și cheltui banii cîștigați cu sudoare, această categorie de oameni cuprinde, aparent, tot ce este mai deranjant vizual, sonor și olfactiv pentru cineva cu o educație civică elementară: comunică prin urlete, fluierături și alte onomatopee, poartă lanțuri groase de aur, „asortate“ la șlapi și bermude (neapărat imprimate cu drapelul SUA) și te asfixiază cu parfumuri utilizate în exces. Copiii lor sînt parcă desprinși din benzile desenate cu sălbatici, gata oricînd să răstoarne farfurii, cărucioare cu bebeluși și bătrîni care se deplasează cu greutate. Se potolesc numai cînd propriii părinți, deranjați din fața butoaielor cu bere de hărmălaia iscată, le aplică tratamentul medieval din internatele pentru orfani – *dare alapas et capillos laniare* (pălmuirea și ruperea părului).

Dar și printre ei sînt oameni care au învățat că „se poate și altfel“. Adică fără să arăți că ai aur și fără să te înghesui la coadă ca să iei douăzeci și opt de fripturi de porc, numai „ca să fie“. De pildă, un domn în vîrstă, cu degetele neverosimil de noduroase, care aștepta liniștit, în rînd, la o coadă imensă, fără a încerca să-și bage în față familia și prietenii, mi-a spus într-o engleză comprehensibilă că muncește de 17 ani în Miami și că nu înțelege cum compatrioții săi rămași acasă se mișcă „din reluare“ orice i-ai pune să facă.

Interlocutorul meu nu era arogant și nici dornic să-și arate superioritatea pentru că, la un anumit moment al „epocii Castro“, a reușit să evadeze în America și, astfel, să-și salveze familia de privațiuni

© G. Rădulescu

cumplite. Omul nostru era doar exasperat de imaginea reală a „socialismului lor“, revăzut acum de la o distanță de 17 ani. Nu, nu era uitare ipocrită în cazul lui, ci pur și simplu deznădejde. O deznădejde comparabilă cu aceea a românilor care au plecat în lumea largă și care, reveniți acasă după ani și ani, au constatat că mentalitățile au rămas cam aceleași.

Pentru că socialismul a arătat, în linii mari, peste tot la fel – un cancer social, tratat cu analgezice. Pe scurt, o reducere a individului la condiția de tumoră, în permanentă căutare de hrană. Romul cubanez, țigările de foi, cafeaua, flamenco și plaja fierbinte sînt doar elemente de marketing asemănătoare „salbei de stațiuni“ de pe litoralul românesc al anilor '70. În Cuba profundă, ca și în România socialistă profundă, se suferea de foame, se murea din lipsă de medicamente ieftine și se turna vecinul pentru te-miri-ce avantaj material.

Toate acestea le vezi limpede studiind dostoievskian personajele dintr-un *resort* turistic cubanez, mai bine decît ai face-o oriunde altundeva în Havana, în compania vreunui „autohton“ cu misiune secretă de la partid.

Cum stăm față de alții

Muzicile „latino“ stropite cu rom fac suportabil, însă, mirosul socialismului în descompunere. Ba chiar îl fac prizabil turiștilor care nu pot sau nu vor să înțeleagă nimic din cele descrise mai sus. Spre exemplu, cohortele de italieni de condiție medie, incapabili să se descurce în vreo altă limbă decît cea maternă, se adaptează perfect contextului. Aroganți, gălăgioși și intruzivi, acești oameni lasă impresia că ei înșiși au trăit ani buni de partea cealaltă a Cortinei de Fier, dacă ar fi să-i judeci după abilitatea cu care ocolesc cozile și intră în fața celorlalți. Nu se sfiesc să-i critice cu voce tare pe „naivii“ care le atrag atenția în mod civilizat și nici nu se sinchisesc de faptul că ar putea fi înțeleși. Ei sînt în primele rînduri și la spectacolele cu dansatoare exotice care-și dezvelesc trupurile în ritmuri de salsa, dar și la barurile de pe plajă. *La dolce vita* nu îndeamnă la reflecție, iar cea mai bună dovadă rămîne istoria primei jumătăți a secolului al XX-lea.

Cert este un lucru: noi, românii, ne facem prea multe scrupule pentru ceea ce am ajuns să fim după 45 de ani de comunism și alți 30 de chin post-traumatic. Ne autoflagelăm pentru vini imaginare sau pentru cusururi mai puțin grave decît ne închipuim. Asta nu înseamnă că n-avem nevoie de tratament social, de bun-simț civic și de disciplină. Dar nu sîntem nici mai răi și nici mai buni decît alții, oricît s-ar strădui o mînă de „gînditori“ să ne convingă de contrariu. Măcar încercăm să înțelegem ce nu funcționează corect în anatomia noastră socială, iar acesta este un excelent pas spre vindecare. Așadar, *Viva la revolución!* și… mai știți dumneavoastră ce.

***George Rădulescu** este jurnalist și autor al volumelor* Un secol cu Neagu Djuvara *și* În căutarea României pierdute.

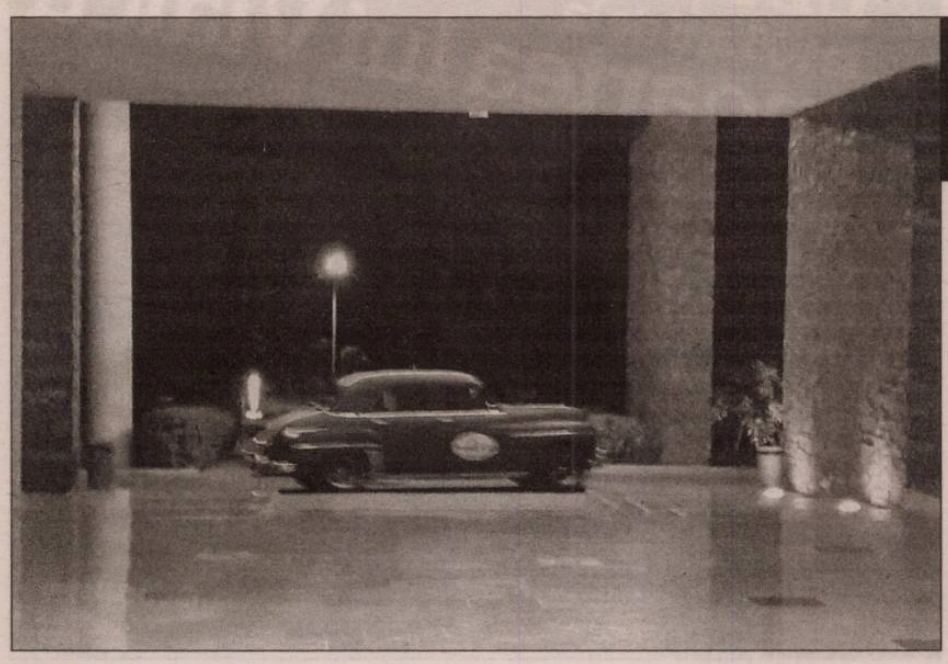
© G. Rădulescu

Viviana PANTAZICĂ

Vocea

Revista noastră a lansat în luna aprilie un concurs de eseuri pentru liceenii din toată țara. Tema pentru prima etapă a fost „Țara mea". Am primit cîteva sute de eseuri, care mai de care mai interesante și le mulțumim tuturor celor care au intrat în concurs. Dintre ei, au fost selectați 25 de autori care au fost invitați să intre în finală. Începînd cu acest număr, vom publica în paginile revistei cîteva dintre eseurile cîștigătoare. Pe pagina noastră de Internet (www.dilemaveche.ro) le veți putea găsi pe toate. ***(Redacția)***

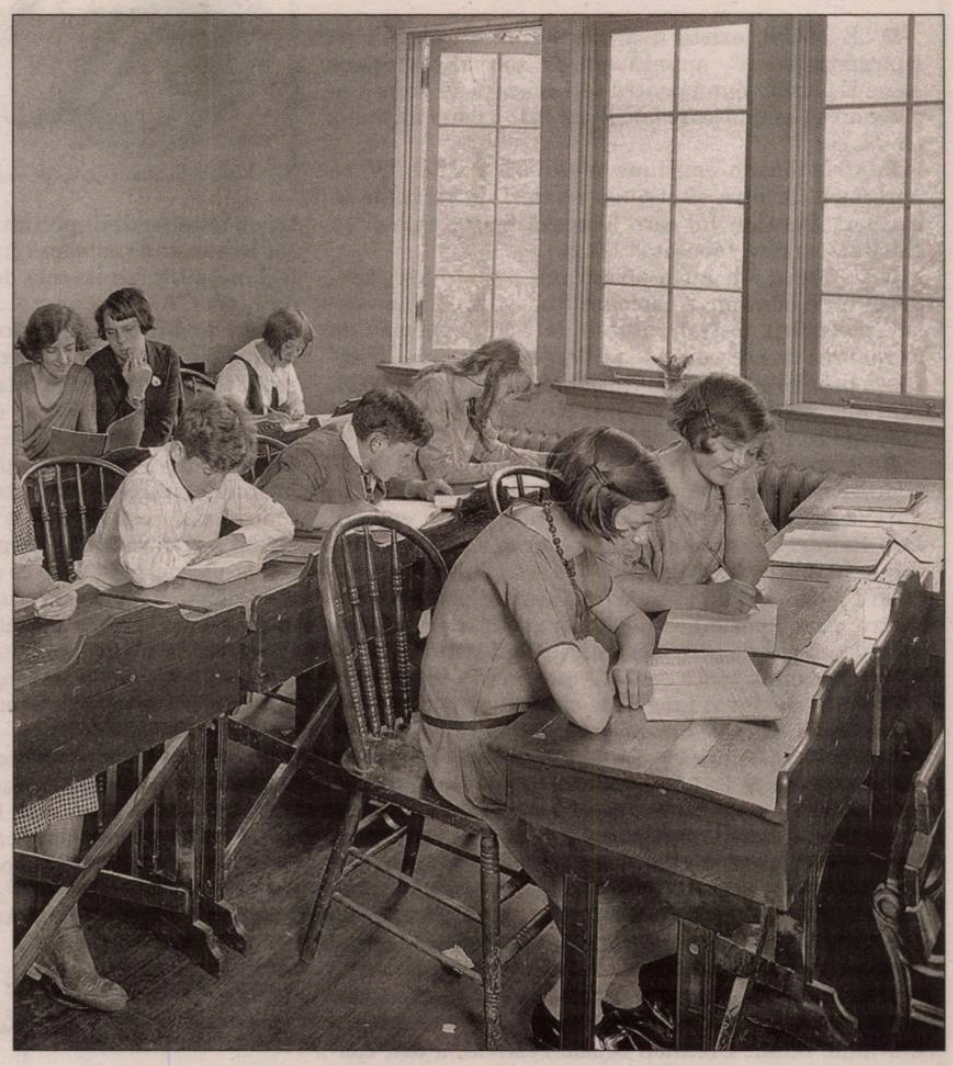

Mă gîndesc la România în zilele cînd aud pe vreunul din colegii mei că intenționează să plece din țară, cînd văd pe Internet o glumă bună, inspirată, cu siguranță, de vreun guvernant, cînd observ drapelul pe o insignă micuță de pe cămașa vreunui pensionar convins de existența unei conspirații politice sau cînd aud, țîșnind arzătoare și apocaliptice, din gura diverșilor români, vorbele arhicunoscute care marchează atît cauza, cît și finalitatea oricărei acțiuni legate chiar și foarte subtil de țara noastră: „N-ai ce-i face, asta-i România!"

E de-a dreptul interesant, însă, în același timp, este și foarte trist să folosim țara în sine ca scuză pentru imposibilitatea noastră și, totodată, pentru zădărnicia oricărei încercări de a face o schimbare. Practic, explicația faptului că nimic nu prea funcționează cum trebuie este imposibilitatea ca lucrurile să meargă bine. S-a încetățenit ideea că în România nu e bine, și cu asta basta! Totul e iremediabil distrus și nu are rost nici o strădanie de a repara ceva. „Ne-au furat țara! Ne conduc niște tîlhari!", aud neîncetat și, deși „asta-i România, las-o baltă!", gîndul îmi zboară din ce în ce mai des la ea... la țara ai cărei cetățeni s-au resemnat și care cred că nu le-ar mai putea fi bine vreodată aici.

Fac parte din generația de adolescenți ce-și ocupă timpul *„share*-uind" bancuri și poze cu politicieni inculți pe rețelele de socializare. Care rîd batjocoritor de generația ce e acum la conducere, de exponenții ei „intelectuali", certați cu engleza, franceza, ba chiar și cu limba lor maternă, de stilurile vestimentare, coafurile și machiajele marilor doamne, ca și cum am dezaproba o nuanță de păr mai îndrăzneață, dar total nepotrivită, aleasă de una dintre fetele din clasă... Judecăm cu asprime etaloanele politice ale prostului gust, adunate într-o „gașcă" mediocru pregătită, kitschoasă, dar mîndră de statutul ei...

Sîntem adolescenți, avizi după informație, trăim într-o realitate ce nu ne mulțumește, comparăm, punem întrebări, ne chinuim căutînd răspunsuri și ne modelăm opinii. Am observat, așadar, că ce se întîmplă în România nu-i deloc în regulă. Să fie asta, oare, din cauza egoismului conducătorilor, a corupției, a faptului că nimeni nu mai vorbește cinstit, ci toată lumea vrea să tragă pe sfoară pe toată lumea, spre a-și obține cîștigul propriu? Ori de vină e clasicul nostru obicei de a găsi întotdeauna scuze comportamentului nostru distructiv, de pasivitate? Cei de sus se zbat să sfarme din temelia țării și, culegînd piatră cu piatră, să-și ridice castelul lor, independent... Aceștia nu pricep, însă, că nu se poate să se înalțe individual cînd contextul ce-i cuprinde se distruge. Noi, în schimb, sub acoperămîntul firav al unui „n-ai ce să faci!", vedem cum dispar siguranța traiului de zi cu zi, decența economică, protecția și admirația altor țări. Ne mulțumim cu o improvizație șubredă de adăpost și ne trăim separat viețile, ignorînd „ca să nu ne mai facem sînge rău degeaba" ruinarea visurilor altora, ce întrezăreau în România speranța unui viitor mai luminos.

Visurile altora, visurile mele, ale prietenilor mei ce s-au săturat să fie considerați că fac parte dintr-un „popor prost", ce vor să se descotorosească de imaginea unei țări comuniste unde vechiul regim se face încă resimțit în conștiința colectivă a adulților de acum, care refuză să le fie rușine să-și recunoască numele de român atunci cînd vor fi plecat la facultate în străinătate, toate aceste speranțe chiar pot să nu fie deșarte. Pot să nu fie ucise de majoritatea celor care au renunțat la a le păsa, la a se duce la vot, că „oricum, n-avem pe cine vota", pot să răzbată în întuneric. De ce sper cu atîta încredere? Fiindcă sînt, la rîndul meu, o adolescentă nu numai visătoare, ci și cu ambiții mari.

Sîntem destul de mulți cei care ne opunem acestui plan de distrugere, măsluit de individualism și de incultura politică. Cît mai durează, oare, pînă vom acționa? Anul „douăzeci-douăzeci" va aduce schimbarea. Glumele, ei bine, ne amuză în aceeași măsură în care ne și frustrează. După părerea mea, important este să nu ne oprim la rîs, la a face haz de necaz, dar fără a mișca un deget spre a îndrepta ceva... Mă tem că vocea noastră va amuți la maturitate, exuberanța viselor și furia ambiției de a „salva România" vor fi potolite. Și ne va rămîne adunată-n suflete, ca un cheag amar, frustrarea. Cîteodată mă întreb dacă nu asta s-a întîmplat și cu generația părinților noștri: tineri, își spuneau că pot muta munți, că, neînfricați, vor decapita balaurul; mai tîrziu, din comoditate, au ales indiferența...

Trebuie să admit, în acest moment, că sînt într-adevăr în zadar lamentațiile constante legate de situația țării, dacă nimeni nu ia inițiativa unei mișcări. Fără îndoială, toți așteaptă o soluție, clară, simplă, ușor de pus în practică și cu efecte imediate, cu toate că, după mine, e nevoie de mult mai mult spre a se face simțită o îmbunătățire. Cred că schimbarea ține, în primul rînd, de mentalitate, de încurajarea oamenilor care nu se mulțumesc stînd deoparte și contemplînd o țară în anarhie să se implice cît mai mult posibil, de blamarea indiferenței și a impasibilității. Mai departe, oamenii ce au un cuvînt de spus trebuie ajutați de ceilalți să răzbată, ci nu trebuie să le fie puse bețe-n roate, ca pedeapsă fiindcă au îndrăznit „să deranjeze", să zguduie puțin liniștea celor pentru care „asta-i România".

Glumele, ei bine, ne amuză în aceeași măsură în care ne și frustrează.

Lipsa de cultură, de studii, decență, patriotism și demnitate a conducătorilor noștri reprezintă, de altfel, un semnal de alarmă. Nimeni nu m-ar putea contrazice dacă aș spune că țara are nevoie, înainte de toate, de conducători cinstiți, care să lucreze pentru evoluția ei, ci nu contra. Avem nevoie de foc a indiferenței, ceea ce propun eu e paradoxal. Ar fi vorba de o schimbare totală, o zguduire din temelii. O demolare succedată de o reclădire. Din păcate, însă total firesc, schimbarea nu va veni imediat. E nevoie de multă răbdare, ambiție și energie. Nouă, tinerilor, ne lipsește doar răbdarea. Sîntem precum niște supernove: țintim sus, promitem multe, dar ne consumăm rapid.

Pînă la mult dorita „salvare", luăm peste picior pretențiile de intelectuali ale conducătorilor și sîntem batjocoriți, la rîndul nostru, de aceștia. Zilele trecute am participat la Salonul de Inventică și Creativitate pentru Tineri. Oficialii treceau repejor printre standuri, schimbau două-trei vorbe cu noi, participanții, zîmbeau la camere, apoi se urcau pe scenă, plesnind de impresia autoindusă a importanței. Proiectul meu exploata conceptul interdisciplinarității, ca inovație în educația românească, pe care încercam să i-l exemplific unui domn senator. Acesta, dînd din cap dezaprobator și aproape enervat, m-a întrebat de ce țin în mînă o planșă de geografie și-i vorbesc de chimie, „hai să nu le amestecăm, că doar începuseși să-mi vorbești despre altceva!". Punctînd a doua oară în fața dumnealui faptul că interdisciplinaritatea presupune conexiuni între mai multe domenii de studiu, mi-a strîmbat din nas și s-a deplasat, plictisit, spre alt proiect, la fel de alambicat, halucinant și greu de priceput... La premiere, surpriza a constat în schimbarea, pe loc, a regulamentului, adică nu s-au mai acordat premii pentru fiecare secțiune în parte, cum fusese scris, ci numărul lor a fost diminuat considerabil, în spiritul economiei. Adică în loc de patruzeci de premii s-au dat doar șase... Mi-am recuperat starea de bună dispoziție, rîzînd cu o colegă – și ea participantă la Salon – cînd și-a amintit că și ea i-a povestit senatorului despre interculturalitate... „Cuvintele astea care încep cu *inter* cred că i-au pus capac astăzi!"

În cele din urmă, îndrăznesc, asumîndu-mi toate riscurile ca ceea ce voi afirma să sune idealist și prea ambițios, să spun că țara mea nu e pierdută, nu e distrusă, nu e nici măcar uitată, pentru că sîntem destul de mulți care ne gîndim la ea, care rîdem cu răutate (iar sensul acestui cuvînt aici este, paradoxal, pozitiv) de incompetență și incultură, dar care ne facem în același timp o promisiune nouă înșine că vom contribui, cumva, la combaterea lor. În mintea mea, cel puțin, a încolțit planul-răspuns la încercarea lor de a ne sfărîma țara. Refuz să fiu apatică și să mă resemnez.

***Viviana Pantazică** are 16 ani și este elevă la Colegiul Național „Ion C. Brătianu", Pitești.*

Cu ochii-n 3,14

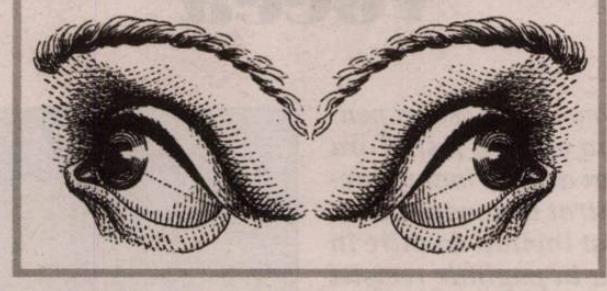

O VESTE BUNĂ PENTRU TOȚI CEI CARE APRECIAZĂ ADEVĂRUL PE TERMEN LUNG: DUREREA ÎN TREI CULORI SE UITĂ

■ „E oficial: există apă sub formă de gheață pe suprafața Lunii“, anunță site-ul specializat Space .com. E o veste bună pentru toți cei care își doresc ca oamenii să se reîntoarcă pe Lună într-o nouă misiune. (**A. M. S.**)

■ Aflu, dintr-o emisiune matinală a PRO TV, ce apreciază (printre altele) instructorii de echitație la caii lor: „Este un cal care lucrează foarte bine și cu zăbăluță, și fără zăbăluță“. (**D. S.**)

■ De cîteva zile au și americanii perluța lor. „Adevărul nu e adevăr“, a explodat Rudy Giuliani, avocatul lui Trump, într-un interviu la NBC, explicînd de ce nu vrea ca președintele să depună mărturie în ancheta privind ingerințele Rusiei în alegerile din 2016. Sînt mici copii. La noi, avem parte de asemenea perle aproape zilnic. (**S. G.**)

■ Da, aveți perfectă dreptate, domnule ministru Teodorovici, „s-a ajuns prea departe“. Nu vă întreb „Din vina cui?“, că nu cred în declarații la botul calului. Dar vă întreb, domnule ministru, cum e posibil ca, fiind unul dintre foarte puținii din actualul cabinet care are habar și știință de carte, așadar, domnule ministru, cum e posibil să îngăduiți vrute și nevrute legate de măriri de pensii și salarii, cînd știți foarte bine ce înseamnă toată această mascaradă financiară, pe termen mediu și lung?! De cînd cu pensia mărită, mi-au cedat baierele buzunarelor și fluieră vîntul prin căptușeala zdrențuită... Demnitatea e de vînzare la colț de stradă în PSD? Pe cîți gologani?! De la distinsa doamnă Lia Olguța Vasilescu, colega dvs. de partid, nu am nici cea mai mică pretenție (domnia-sa a văzut autocarele plătite, înregimentate spre Capitală, pe 10 august), dar dvs. păreați a fi (sau doar „păreați“) un om responsabil. Da, aveți dreptate, s-a ajuns prea departe... Din păcate, și cu sprijinul necondiționat al slugilor Puterii. (**R. M.**)

■ Harry Thomas, pastorul de 75 de ani din New Jersey, fondator al celui mai mare festival de rock creștin din lume numit Creation Music Festival, a fost condamnat la 18 ani de închisoare pentru sex cu minore. După condamnare, pastorul a declarat: „Regret durerea pe care am pricinuit-o. Sînt de acord cu Sfînta Scriptură: mai bine mi-ar lega de gît o piatră de moară și m-ar arunca în mare. Asta merit.“ (**M. C.**)

■ Știri pe surse de la țară (calup nr. 3): marțea e zi de gunoi. Teoretic. Ar trebui să vină angajații Primăriei pe felie, să golească tomberoanele. Ele au fost distribuite, în trei culori, sătenilor, în urmă cu trei ani. Țăranii au păstrat unul, la alegere, pe celelalte două le-au săltat în pod: „La ce ne trebe, de vreme ce-l zvîrlu la grămadă?!“ Așadar, marțea ar trebui să vină remorca. Dar nu vine! Tomberoanele pline (saci de plastic nu folosesc decît puținii orășeni care populează satul în vacanță) așteaptă în uliță, dar la lăsarea serii trebuie pitite pe ici-colo de frica cîinilor ulițari care dau iama. A doua zi totul se reia de la capăt. Dar în zadar, remorca poate apărea marțea ailaltă, sau nici atunci. Și, cînd apare, sătenii lasă totul baltă și-și prezintă tomberonul, care între timp mustește de-ți taie cheful. Angajații sînt trei: unul sus, călare pe mormanul de gunoi, ceilalți doi la bază, preiau și azvîrl tomberonul în vîrful mirosind a zoaie. „De ce nu veniți la timp?“, întreabă un sătean. „N-are cine. Nime' nu mai vrea să se angajeze pe lovele puține. Țiganele vor stramțe de firmă!“ Își șterge sudoarea de pe frunte cu mîneca soioasă, în timp ce șoferul ambalează cu putere și remorca mustindă e înghițită de praful ridicat în urmă-i. Pînă marțea următoare e liniște... Numai bătrînii, cîți mai sînt, nu dau importanță. Ei fac ca totdeauna: ard gunoiul menajer în gropi săpate în fundul grădinii sau îl îngroapă tot acolo. „Tomberon?! La ce bun?!“ (**R. M.**)

■ Oare la ce filme de serie se uită oamenii ăștia? „Am avut o tentativă de asasinare anul trecut. Au venit patru străini, au stat la Athénée Palace, au stat trei săptămîni aici, am scăpat. Au ajuns în preajma mea. Sîntem într-un stat parțial paralel. I-a plătit un om foarte celebru în lume“, a declarat de curînd Liviu Dragnea, liderul PSD, la Antena 3. (**A. M. S.**)

SE PARE CĂ ORICE IUBITOR DE LINIȘTE SE TRATEAZĂ CU TRADIȚII

■ Poate aveați impresia că doar ai noștri sînt violenți fără a fi provocați. De curînd, în Georgia (SUA), o bătrînă în vîrstă de 87 de ani a fost doborîtă de polițiști cu electroșocuri, în timp ce tăia păpădii „înarmată“ cu un cuțit, dar altfel pașnică. Se pare că femeia, suferind de demență senilă, pur și simplu nu a înțeles ce voiau polițiștii de la ea. (**C. Ș.**)

■ Mia Khalifa, faimoasa starletă porno ochelaristă de origine musulmană, a fost lovită în tribunele unui meci de hochei de un puc care i-a dezumflat sînul stîng. „Am luat pucul acasă. Cel mai prețios suvenir pe care și-l dorește orice iubitor de hochei este pucul care te izbește.“ Iată la ce mai sînt bune implanturile! (**M. C.**)

■ Un grup de cercetători a pus muzică la orele de masă ale unor *lady beetles* (gărgărițe), descoperind că, în mod ironic, beatle-șilor nu le place rock-ul. Gărgărițele care au cinat în liniște au avut, se pare, un apetit de două ori mai mare pentru afide, scăpînd culturile de soia de dăunători. (**C. Ș.**)

■ Autoritățile medicale elveției investighează un doctor care, din 2004, oferea la Geneva și Lausanne un tratament homeopat împotriva homosexualității. Poți crede că omul a făcut vreo asociere terapeutică de termeni. Cum ai trata migrena prin migrație. Dar apropo de migrenă, medicul chiar a declarat că homosexualitatea ar fi un simptom similar cefaleei (care se tratează cu diluție din diluție din diluție de cefalopod). (**A. M.**)

■ Cîțiva parlamentari PSD vor să instituie, prin lege, Ziua gastronomiei și a vinului românesc. Adică o zi în care să celebrăm „această bogăție de gusturi și tradiții românești“. Pot deja să intuiesc ce va ieși: o zi liberă în care toată lumea o să iasă la iarbă verde și-o să mănînce mici. (**M. M.**)

PRINTRE ALTELE, FOSTUL NIMIC NU-I BUN

■ Arta e periculoasă. Un vizitator al expoziției lui Anish Kapoor de la muzeul Serralves din Porto a fost internat în spital după ce a căzut într-o instalație a artistului britanic, intitulată *Descent into Limbo (1992),* care conține, printre altele, o gaură adîncă de 2,5 metri. (**C. Ș.**)

■ Joe Arpaio, fost șerif în Arizona, avocat și politician republican, a fost întrebat, în emisiunea *Who is America:* dacă l-ar suna Donald Trump și i-ar oferi „o felație uluitoare“ *(„an amazing blow job“),* ce i-ar răspunde? „Va trebui să accept“, a răspuns fără să clipească fostul șerif și avocat. (**M. C.**)

■ Curtea de Apel din Belgrad a confirmat refuzul extrădării lui Sebastian Ghiță în România. Versurile hitului „Ghiță“, lansat de Cleopatra Stratan în 2006, mi se par dintr-odată vizionare: „Nimic nu-i bun de cînd / Mă gîndesc la Ghiță, / Dar Ghiță nu-i în sat, / Eu m-am interesat, / Îmi pare că-i plecat / După graniță...“. Refrenul „Ghiță, te-aștept diseară la portiță“ ar putea fi lamentoul greu încercatei Justiții române. (**M. P.**)

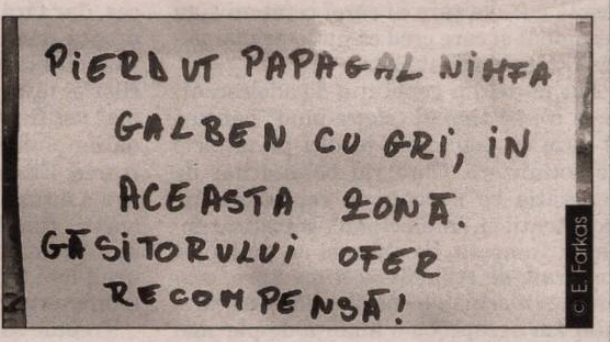

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **759** ■ 6-12 septembrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Recitiri. Pentru uzul politicienilor“

pagina **3**

MATEI MARTIN

„Atenție, cade tencuiala!“

pagina **12**

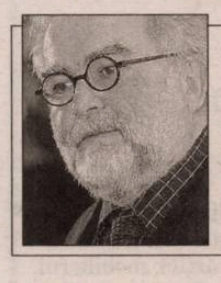

GEORGE BANU

„Franța: un an de răscruce“

pagina **15**

Festivaluri literare

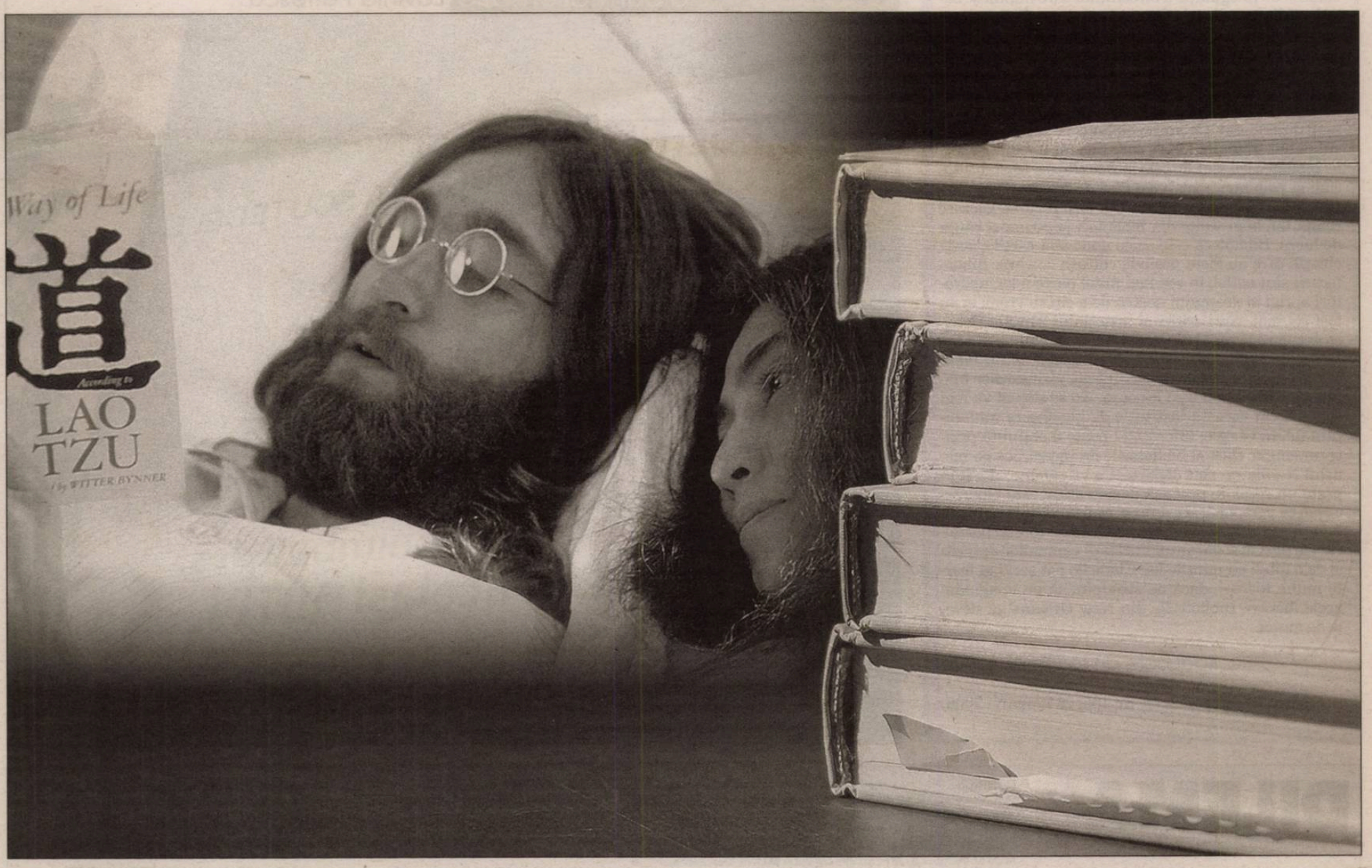

„Fără literatură, viața e iad.“

CHARLES BUKOWSKI

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

ROMÂNIA 100

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

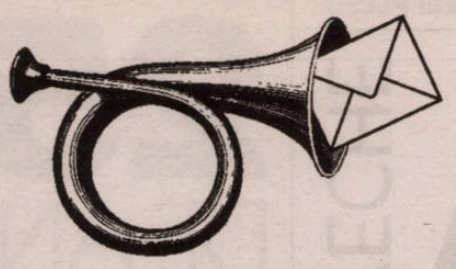

la vremuri noi, dileme vechi

Andrei CODRESCU

Noua bibliotecă publică din New Orleans

Uraganul Katrina a devastat biblioteca publică din New Orleans. Toate cele 13 clădiri ale sale au fost lovite, 8 dintre ele sînt de nefolosit: cărțile, mobilierul, calculatoarele, totul a fost distrus. 80% din angajați au fost concediați. Refacerea va fi un proces de durată. Bibliotecile din toată țara dau o mînă de ajutor, dar multe nu sînt nici ele într-o stare prea grozavă, cu bugetele lor tăiate și răstăiate în decursul deceniilor de *laissez-faire* capitalist. Bibliotecile publice sînt indipensabile pentru comunitățile sărace precum New Orleans, pentru că joacă rolul de centre culturale pentru cei care au integritatea de a nu se preda în fața televiziunii și jocurilor video. Clădirile bibliotecilor publice servesc și drept adăpost unui mare număr de oameni. Dacă cei din Guvern s-ar fi gîndit un pic la bibliotecile publice din New Orleans, le-ar fi putut construi astfel încît să poată fi utilizate ca adăposturi în caz de dezastru. Furtuna a luat acoperișul de pe sărăcia scandaloasă a orașului nostru, lăsînd la vedere tratamentul derizoriu acordat programelor menite să ofere o viață comunitară mai bună. Lipsa completă de viziune și de imaginație a birocraților care mînuiesc banul public este dincolo de înspăimîntător. E de-a dreptul criminală. Bibliotecile nu vor fi fiind ele o prioritate într-un oraș măcinat de mii de tragedii personale și sute de nevoi urgente și majore, dar ele sînt o piesă de neînlocuit din complexul puzzle al civilizației urbane. Dacă dai biblioteca deoparte, nu rămîi decît cu un mall descreierat. Ca atare, bibliotecile servesc interesul public în multe feluri, care nu sînt imediat vizibile: bibliotecarii sînt de cele mai multe ori asistenți sociali și psihiatri pentru cei fără de adăpost sau pentru cei cu afecțiuni mintale. Cei fără resurse folosesc computerele gratuite din biblioteci pentru a-și căuta de lucru. Biblioteca este acolo unde sînt cărțile, acele obiecte care au făcut posibilă cultura noastră. Bibliotecarii sînt astfel, în cea mai mare parte a lor, apărători aprigi ai dreptului nostru de a citi ce vrem; ei au fost cei mai aspri critici ai articolului 215 din Patriot Act, care le cere bibliotecarilor să dezvăluie autorităților opțiunile de lectură ale cititorilor. Mulți bibliotecari au șters fișele de lectură ale vizitatorilor înainte ca FBI să apuce să le ceară. Nu se știe cît va mai supraviețui această instituție de binefacere comunitară în era Google. Informația poate fi obținută printr-un singur click și bibliotecile de împrumut pe modelul Netflix nu sînt departe. Ce va rămîne, clădit în peste un secol de practică democratică, este bibliotecarul, ca persoană, și clădirea, ca o structură cu întrebuințări multiple. Bibliotecarul nu este numai păzitorul cărților, ci și garantul libertății oamenilor de a citi și de a gîndi cu mințile lor. Clădirile pot servi la foarte multe lucruri, dacă ne străduim să ne imaginăm acele lucruri. Bibliotecile din New Orleans au nevoie de ajutor.

traducere de Ioana AVĂDANI

(apărut în *Dilema veche,* nr. 105, 26 ianuarie 2006)

Dilema veche vă propune

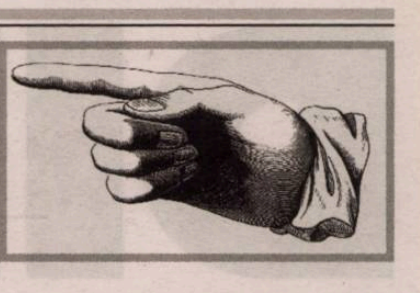

■ Merită să (re)citiți romanul atît de vizionar al lui George Orwell *O mie nouă sute optzeci și patru* măcar și numai pentru a înțelege că realitatea poate deveni, uneori, un chip al ficțiunii. Versiunea românească a cărții a apărut la Editura Polirom în traducerea lui Mihnea Gafița. (Matei Martin)

■ Pe 23 septembrie, în Piața Constituției concertează Rod Stewart. Un concert organizat de Primărie. Artistul a mai cîntat în București în urmă cu 23 de ani, pe Stadionul Național. Atunci a fost precedat de Joe Cocker (pe care publicul de pe stadion abia dacă l-a băgat în seamă) și de Eros Ramazzotti, la care mai ales fetele au reacționat cu multe țipete. La Rod Stewart însă, atmosfera s-a încins la maximum și toată lumea l-a ascultat, aplaudat și ovaționat. Omul avea deja o jumătate de secol și vreo 30 de ani de carieră excepțională. Acum are 73. Și încă navighează prin lume. (Andrei Manolescu)

■ Poate vă este dor de Asaf Avidan, poate i-ați ascultat albumele în timp ce vă era dor de altcineva – în orice caz, trebuie să știți că artistul israelian va avea un concert duminică, 9 septembrie, în cadrul Balkanik Festival, la Gara Regală Băneasa. Consultați întregul program pe www.balkanikfestival.ro. (Cristina Ștefan)

■ Dacă v-a plăcut cartea Laviniei Braniște, *Interior zero,* la Centrul de Teatru Educațional Replika se pregătește spectacolul cu același titlu. Marți, 11 septembrie. Din distribuție fac parte Nicoleta Lefter și Katia Pascariu. (Ana Maria Sandu)

■ Amy Adams joacă rolul unei jurnaliste trimise înapoi în orașul natal pentru a scrie despre uciderea a două tinere fete. Urmăriți-o în serialul-thriller psihologic *Sharp Objects* (disponibil pe HBO Go). (Cristina Ștefan)

■ Prin programul „International Support for the Restoration and the Preservation of Probota Monastery", finanțat de Japan Trust Fund for World Heritage (fondurile fiind administrate de UNESCO), mănăstirea Probota a beneficiat de un elaborat și deopotrivă minuțios proces de restaurare. Lucrările (director de proiect Ignazio Valente) au presupus colaborarea unor echipe mixte de cercetători din centrele universitare București și Iași (experți UNESCO delegați din România: Oliviu Boldura, Tereza Sinigalia, Voica Maria Pușcașu, Ion Sandu și Cătălin Hîrban), și specialiști de notorietate din instituții europene (Agnes Brokerhof – Olanda, Heinz Leitner – Austria, Christine Blauer Bohme – Elveția, Francesco Ciulla – Italia, Fabrizio Bandini – Italia și Roger Capps – Anglia), precum și arhitecții niponi (Riichi Miyake, Yoshimasa Owada). Grațioasă, luminoasă și discretă, mănăstirea Probota, neinclusă în circuite standard, își întîmpină cu plecăciune oaspeții. (Ruxandra Mihăilă)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Prietenie**
- **Sfîrșituri**
- **Statul paralel**

album dilematic Lavinia Petrescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD
Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN

EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipomedia

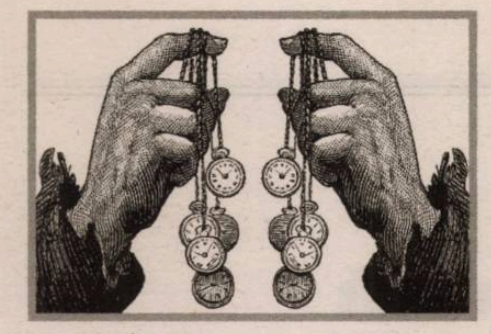

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Recitiri. Pentru uzul politicienilor

Am spus-o și săptămîna trecută: nu mai pot continua să comentez, amărît, exasperat sau ironic scena politică a României de azi. Nu mai vreau să mă las confiscat de împrejurări stingheritoare și de coregrafia diletant-iresponsabilă a unor personaje de mîna a doua și a treia, cu strategii de șmecherași gălăgioși și ambiții napoleoniene. Prefer să mă refugiez în alte epoci, printre alți politicieni. Mă gîndesc că, poate, în felul acesta, voi fi mai de folos și publicului, și potentaților de azi. Nu cred că aceștia din urmă au (dacă l-au avut vreodată) obiceiul să citească. Dar le voi aminti texte scurte din opera precursorilor lor, sperînd că sufletele lor adormite s-ar putea trezi la nițică decență, la un dram de responsabilitate. În cele ce urmează, am ales trei pasaje dintr-un discurs parlamentar al lui Titu Maiorescu, susținut dinaintea Camerei, pe 12 noiembrie 1882. N-am de făcut decît două comentarii colaterale, amîndouă melancolice: 1) Avem, cum se va vedea, vechi tradiții ale derivei politice. Titu Maiorescu vorbește, acum aproape 140 de ani, despre riscul înlocuirii interesului național prin conjuncturale interese private, despre riscul politizării Justiției și despre riscul selecției de cadre pe baza strictei loialități de partid! 2) N-ai cum să nu te întristezi cînd vezi cum arăta, la sfîrșit de secol XIX, discursul unui parlamentar român. Ieri – Maiorescu, azi – Nicolicea, Șerban Nicolae sau, *hélas,* Vosganian, un ins al cărui oportunism a reușit să-i otrăvească bunele înzestrări.

Are cuvîntul Titu Maiorescu (citatele sînt extrase din Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare,* vol. III, 1881-1888, București, Socec, 1899):

(...)Dlor, tot zicem: țara, țara! Abstracția aceasta „țara“ în realitate este compusă în cea mai mare parte din țărani, din așa numiții oameni de rînd, din mulțime. Ce are a face mulțimea cu discuțiile noastre publice? Cea mai mare parte din ei, din nenorocire, nici nu știu încă să citească și să scrie. Vă puteți închipui, dacă toată vorbirea noastră cea lungă de aci îi atinge pe ei pînă acolo! Vorbele noastre de aci îi ating numai întru atîta, întru cît le ating relațiile lor cu administrația inferioară a Statului, care aceasta poate fi influențată prin vorbele noastre, îi atinge rareori ministrul și prefectul, îi atinge însă perceptorul, îi atinge învățătorul, îi atinge preotul, îi atinge adeseori executorul, îi atinge recrutorul, mai rareori – să sperăm – îi atinge judecătorul de ocol, și mai rar încă tribunalul.

Aceștia din urmă: strîngătorul de imposite, învățătorul, primarul din sat, cel mult sub-prefectul, aci este punctul de contact al săteanului cu ceea ce numim noi Statul în administrația sa *(în loc de „sătean“, putem citi, azi, „cetățean“, n.m., A.P.).* Aci dar se cere ca să fie oameni onești, integri, inteligenți, dacă e vorba de îmbunătățirea stării țăranului. Aci trebuie cu toții să punem toate încordările noastre, ca să aducem o stare de mai mare probitate în administrația de jos a Statului *(aplauze).* Simțiți îndată aci importanța practică a întrebării, dacă trebuie întinsă deosebirea partidelor pînă acolo, încît să punem și în acele posturi, cele mai de jos, dar cele mai importante pentru popor, numai oameni de partid, cu riscul de a nu fi oameni de treabă? (pp.138-139)

(...) Nu e chestie de partid – și nu trebuie să fie – *justiția* în țară. Acest adevăr s-a simțit pînă la oarecare punct de mai toți miniștrii de justiție din orice partid, și trebuie să recunoaștem că, deși magistratura, în cea mai mare parte a ei, atîrnă în numirea și schimbarea ei de la bunul plac al ministrului, totuși cei mai mulți miniștri s-au sfiit să exercite puterea lor discreționară în sensul prea exclusiv al intereselor de partid; din contra trebuie să recunoaștem pentru onoarea țării, că este destul de general simțimîntul cel adevărat, că magistratura, care în cazuri de conflict al intereselor hotărăște despre onoarea, libertatea și averea cetățenilor, este o activitate publică în folosul țării întregi ca unitate și în afară de or-ce desbinare a partidelor. De aceea ar fi o adevărată calamitate în țara noastră, cînd s-ar introduce electivitatea politică a magistraturei și s'ar arunca astfel în vîrtejul sfîșierilor de partid o instituție, care pînă acum, prin bunul simț al țării a fost din ce în ce mai depărtată de la această luptă nesănătoasă. (p. 140)

(...) Fără îndoială, teoria fără practică, fără puterea de a se pune în lucrare, ideea fără realizare este foarte slabă, foarte puțin atrăgătoare, foarte puțin căutată. Dar să ne ferească Dumnezeu să credem că este cu totul de prisos și că putem să ducem țara numai cu practica dintr'o zi într'alta, cu mici combinări ale momentului, schimbîndu-ne în or-ce moment părerile după voia întîmplării. Aceasta ar însemna decadența nivelului general al vieței noastre publice, scăpătarea într-o stare de slăbire a inteligențelor și lățirea fără margini a corupțiunii în tot mecanismul Statului. Căci unde lipsește idea, care înalță pe om, vine în loc interesul meschin, care-l degradează. Și atunci punem viața noastră publică în pericolul de a ajunge la cel mai mare rău ce i se poate întîmpla: la specularea formelor politice pentru exploatarea intereselor private. Mi-e teamă că deja astăzi, în această scurtă stare de tranziție, se văd unele simptome premergătoare ale scăderii nivelului nostru intelectual. (pp. 150-151)

Pentru conformitate,
Andrei PLEȘU

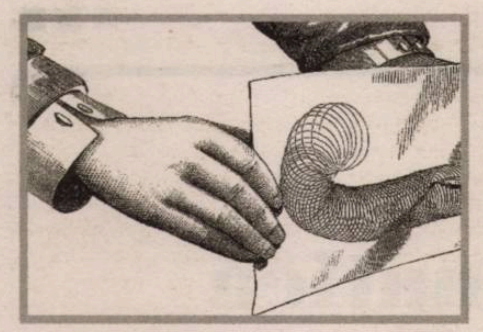

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Era ignoranței

Epoca noastră este, după acordul multora, o epocă a științei, a cunoașterii. Fără îndoială. Ea este însă totodată, și într-o măsură enormă, și o eră a ignoranței. Și nu mă refer nici la ignoranța globală, a umanității în ansamblu, care ignoră răspunsul la „marile întrebări“. Mă refer la o ignoranță mult mai banală, extrem de generalizată, încît toți, fiind atît de afundați în ea, nici n-o simțim. Trăim, fără asemănare cu epocile trecute, într-o lume pe care, în mare măsură, noi înșine am creat-o, o lume a materialelor artificiale, a proceselor controlate, a mașinilor „inteligente“; deja am creat organisme modificate genetic, adică semiartificiale, iar procesul nu-i decît la început. Dar atenție: acest verb la persoana întîi plural – „am creat“ – poate ascunde o iluzie. Nu „noi“, fiecare dintre noi, am creat, am produs materialele și dispozitivele respective, nu fiecare dintre noi am cercetat, am descoperit procesele și cauzele și legile naturii care le explică. În sensul de *fiecare dintre noi,* majoritatea rămînem niște ignoranți aproape complet, care habar n-avem de nimic, cu excepția „modului de folosință“.

Luați un *„smart“.* Cîtă știință e înmagazinată în acest deja banal aparat! Fizica silicaților, electronică, informatică, chimia unor materiale plastice, optică; la asta se adaugă știința care a permis construirea sateliților de comunicare și care n-ar fi putut exista fără cunoștințele de fizică teoretică ale secolului XX. Chiar specialiștii într-unul dintre aceste domenii le ignoră într-o proporție aproape totală pe mai toate celelalte. Ce să mai spunem despre cei – marea majoritate – care nu sîntem nici fizicieni, nici chimiști, nici informaticieni etc.? Minunea și, într-un fel, scandalul e că ignoranța nu ne împiedică să folosim perfect micul aparat – ceea ce-i, de altfel, extrem de elementar. La fel de elementar este să folosim un medicament, un automobil, ba chiar și să aprindem un bec electric. Iar dacă unii dintre noi mai înțelegeam ceva din principiile care permiteau existența becului cu incandescență, să recunoaștem că marea majoritate a noastră nu mai înțelegem nimic din felul în care funcționează becurile cu led.

Lucrurile stăteau altfel în trecut. Un arc cu săgeți, o roată (sau un car), harnașamentul unui cal, un plug, o casă construită din lemn și pămînt, o moară de apă sînt dispozitive teribil de ingenioase și totuși simple, accesibile, în datele lor generale, oricărui om practic. Chiar nespecialistul putea să înțeleagă, fie și intuitiv, cum funcționau și de ce erau construite într-un fel și nu într-altul. Simpla experiență a acestor dispozitive îl făcea să le „priceapă“ funcționarea și era chiar capabil, dacă nu să le construiască, măcar să le repare suficient de bine. Încă mașina cu abur mai avea ceva intuitiv. Dar deja tot ceea ce se bazează pe curentul electric devine teribil de ascuns, de ocult, aș zice, și tindem – chiar dacă nu recunoaștem – să vedem aici un fel de magie. Ce să mai vorbim despre roboții din lumea medicală, despre ingineria genetică, despre tehnologiile materialelor noi sau ale medicamentelor? Acum nespecialistul – și nespecialiști sîntem aproape toți în cea mai mare parte a cîmpului cunoașterii – nu are nici cea mai mică intuiție asupra fenomenului ori a modului de fabricare a dispozitivului. Atîta că știm, strict, să-l folosim. Țesătoarea tradițională înțelegea bine cum funcționa războiul ei de țesut și, la nevoie, ar fi știut să și-l repare singură. Noi însă, profanii, nici vorbă să putem repara dispozitivele noastre și se tinde azi ca ele nici să nu mai fie reparate, ci să fie pur și simplu înlocuite cu altele noi, mai perfecționate.

Cred că niciodată n-a existat o mai mare disproporție între ceea ce „știm“ în sens colectiv (noi, oamenii de azi) și ceea ce „știm“ în sens distributiv: fiecare dintre noi. Și niciodată n-a fost mai mare distanța între „a ști“ – în sensul de a înțelege practic, dacă nu și teoretic, cum și de ce funcționează dispozitivele – și a ști să le folosim pur și simplu, ignorînd orice altceva despre ele.

Școala ori cultura generală nu pot face față deloc acestor două disproporții. Pe timpul lui Platon, copiii puteau afla de la Homer cum trebuie condus carul de luptă sau cum trebuie hăituit cu cîini un cerb. Azi cine și-ar mai închipui că școala generală te face să înțelegi – chiar atunci cînd ar fi parcursă conștiincios – cum funcționează computerele sau ADN-ul? Și chiar dacă ai înțelege ceva din asta, respectiva cunoaștere ar rămîne inutilă pentru marea majoritate: ei nu vor deveni niciodată biochimiști sau *computer scientists,* în timp ce contemporanul lui Platon avea nevoie în general să știe cum trebuie condus carul de luptă sau vînat un cerb.

Ignoranța generală a fiecăruia în contrast cu știința tuturor face ca știința să devină aproape ocultă. De aici neîncrederea în ea și proliferarea superstițiilor, ba chiar a celor mai bizare teorii conspiraționiste. Cînd ignor aproape totul din tot, cu excepția modului de utilizare, dar constat puterea uriașă a întregului, pot să cred cu ușurință că-i ceva ocult și necurat aici. Resping ceea ce nu înțeleg. Devine simplu să contest evoluția omului, originea unor boli, puterea vaccinurilor, aselenizarea și chiar poziția și forma Pămîntului.

Bineînțeles că disproporțiile despre care vorbesc se regăsesc cu asupra de măsură și în cazul oamenilor politici: ignorînd aproape totul, ei au nevoie de o armată de specialiști în economie, industrie, informatică, medicină și așa mai departe (fiecare dintre specialiști ignorînd total ce știu ceilalți). La ce se mai pricep personal acești oameni politici în afară de țesut intrigi, construit pretexte și vînat inamici? Uneori, vai, nici măcar la gramatică.

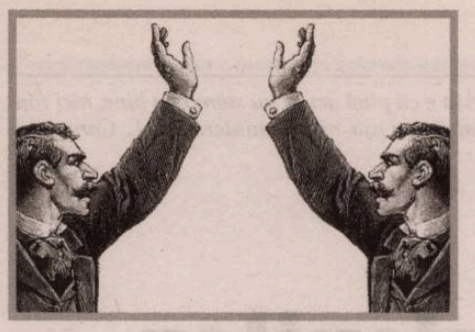

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

O vară americană

Și ce o să faci?

E vară în Chicago. E foarte cald și umed, deși e 3 noaptea. O să treacă prin mine grozav de mulți oameni pînă cînd creierul o să recunoască aceeași senzație. Vor fi trecut două decenii și voi fi într-un sat din Laos.

Habar nu am ce-o să fac. Am 26 de ani și viața mea deja sună ca un film prost, așa că am renunțat de ceva timp să mai încerc să îmi fac planuri.

E o lună mare-mare și e bine să stau lîngă ea. Nu am chef să vorbesc, sînt sătul să îmi aud engleza stîlcită. Nu am chef să mă gîndesc la nimic. Știu că sînt ciudat pentru ea, și nu numai pentru faptul că nu suport aerul condiționat. Susan e cît se poate de americancă. Bogată, cu o carieră superpromițătoare de avocat, cu părinți influenți și cu o nevoie, oribilă pentru mine, de a ști ce o să se întîmple.

Și ce o să faci?

Îmi place de ea. Îi spun asta. Abia am început o slujbă bună și pot să îmi cumpăr cam ce mîncare vreau, așa că simt că m-am cam scos. Îmi zîmbește larg, îmi spune că îi sînt drag, dar tot vrea să știe ce o să fac.

În minutele următoare o să o țin în brațe. Apoi nu mai știu.

Lumea ei este foarte complicată. Este profesional pe val, trăiește într-o casă în care ar putea lejer să trăiască tot neamul meu. Conduce un Mustang și are și un Jeep, că nu se știe niciodată cînd se va întîmpla o catastrofă. Are trei abonamente pe care le folosește la maximum – unul la o sală de sport, unul la teatru și unul la filarmonică. Se duce regulat să viziteze galeriile de artă și vrea să își planifice concediile.

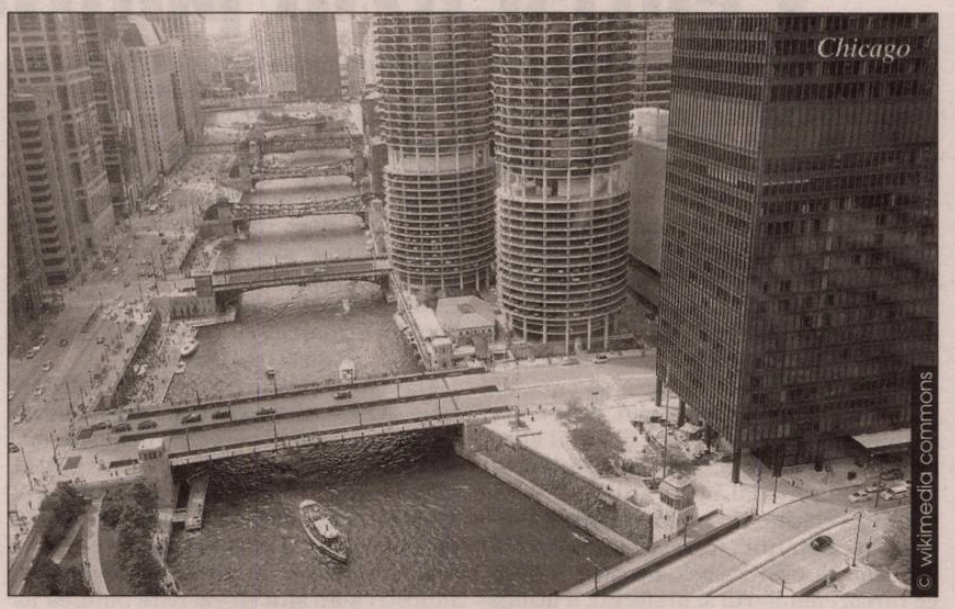

Eu sînt varză. Trăiesc de azi pe mîine cu o inconștiență demnă de un puștan răsfățat și nu de adult sărăntoc care chelește rapid. Muncesc, învăț, citesc și joc baschet oricînd altcîndva cînd nu sînt cu ea. Îi povestesc că în iarnă eram ilegal în Chicago și păzeam nopțile o parcare la o clădire în *downtown*.

Era frig în gheretă, deși aveam un tun de căldură. Mă uitam la filme est-europene pe care le împrumuta Alin pentru mine de la bibliotecă. Alin era singurul cu actele în regulă dintre noi patru. Să vezi *Oglinda* lui Tarkovski într-o parcare de ciment, la o temperatură sub zero grade, în Chicago, sună la fel de credibil cum este, de fapt, cam toată viața mea.

Au fost nopți atît de reci încît am stat în mașinile superprocopsite care erau parcate acolo. Mașinile se băgau în priză și păstrau temperatura constantă. Probabil, unii dintre cei care îmi dădeau cheile mașinilor lor erau vedete. Nu jucau în filme rusești, așa că nu aveam de unde să îi știu.

Erau cîteva prostituate care stăteau pe stradă la intrarea în parcare. Una dintre ele era o negresă mică. O lăsam să stea cu mine cînd îi era prea frig. Îmi povestea o grămadă de lucruri, dar mult prea repede și cu accent prea puternic ca să le pricep. Împărțeam mîncarea cu ea.

Mi-a spus într-o noapte că sînt om bun. M-am gîndit că, dacă o să mă întrebe cineva vreodată cum am ajuns om bun, o să îi povestesc de ea.

Îmi este brusc, paradoxal, frig.

Susan mă sărută. Lung. Revin. E noapte cu o lună mare și roșie. Cu o femeie frumoasă rău care habar nu am de ce mă place. Sîntem în casa ei, cu o priveliște de bancuri cu proști. Se văd lacul și blocurile enorme de sticlă. Pe fundal e muzica lui Pergolesi.

Logica îmi spune că ar trebui să stau. Că ar trebui să intru în visul ăsta american, că aș putea să scap de străinul permanent pe care îl car cu mine de atîta timp. O să am un șoc cînd o să descopăr că o cheamă și Anja.

O să ne uităm împreună la filmele lui Mihalkov. O să fim tare fericiți. Apoi o să se termine vara și eu o să plec. O să mă pierd prin Detroit și apoi prin Dallas. Nu o să pot să îi explic nicicînd de ce am plecat. Nu o să vorbim nicicînd de dualitatea mea urîtă – nevoia și, în același timp, groaza de a fi confortabil.

O să ne revedem, la fel de firesc ca toate lucrurile legate de ea, în New York, pe stradă, 18 ani mai tîrziu.

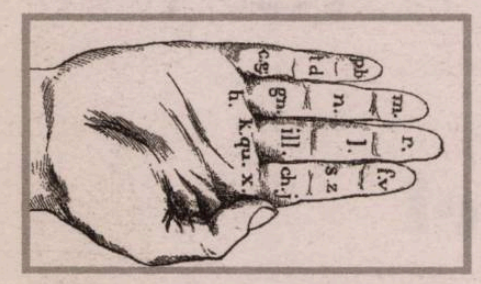

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Lingvistică matematică

Schimbarea colegului meu de la Lingvistică, Onisifor Stupireanu, a avut loc în trepte, ajungînd recent să fie una cu adevărat dramatică. În faza întîi, petrecută în urmă cu vreo două decenii, profesorul s-a îndrăgostit de un domeniu academic foarte complicat, care i-a devenit bază pentru cariera universitară ulterioară. Este vorba despre lingvistica matematică, pe care Stupireanu a început să o studieze entuziast, în ciuda faptului că pregătirea lui era strict filologică, fără tangențe prealabile cu fascinantul univers aritmetic. De ce precizez detaliul? Pentru a evita orice confuzie din partea celor mai puțin familiarizați cu jovialitatea interdisciplinară manifestată de unii reprezentanți contemporani ai umanioarelor. Profan spus, dar, sper eu, clar, lingvistica matematică vrea să convertească lexemele în simboluri (matematice), pliabile, pe termen lung, pe „gîndirea" exactă a mașinilor (astfel s-a născut, mai tîrziu, și ramura computațională a lingvisticii, care, în ideea dezvoltării inteligenței artificiale, intenționează să adapteze limbajul, prin coduri, la „grilele" hermeneutice ale computerelor). Pe scurt, abundența de semne lingvistice se sintetizează magistral în interiorul acestui teritoriu straniu al preciziei și exactității științifice.

Ca atare, la debutul pasiunii sale, în faza întîi carevasăzică, Onisifor a redus „maniera" de interacțiune verbală cu ceilalți la un minimum debordant. După cum scria în articolele lui BDI/ISI, limba trebuia *să exprime mult cu puțin,* adică să renunțe „la umplerea văzduhului cu vorbe", vorba teologilor, și să transmită mesaje complexe în „cifruri" lingvistice minimale. De aceea, cursurile pe care le preda studenților durau cel mult douăzeci de minute în care el le comunica, reducționist-simbolic, tot ceea ce altul ar fi reușit abia în două ore. Spectatorii studioși povesteau pe la colțuri, siderați, că „profu" vorbea o limbă „extraterestră", cumva robotizată și, oricum, neinteligibilă, alcătuită din bucăți de propoziții, aluzii și nenumărate sugestii criptice. Striga de la catedră, se pare, pe parcursul scurtului interval cît stătea în amfiteatru, formule de genul: „Simbol matematic echivalent cuvînt. Necesar convertire pe cifru. Detalii la savanții nemți și englezi. al Doilea Război Mondial, inițiat, rădăcini totuși la Euclid. Criptografie. Arhetip. Arthur Scherbius, mașina Enigma. Vezi și curs tipărit. La revedere, pe data viitoare." Un șmecheraș ar fi urlat odată, caragialian, după el: „Directoru prefecturi locale insultat grav, palme și dumnezeu mami cafiné central..."

Un altul din sală cică i-ar fi răspuns în aceeași notă, stîrnind hohotele mulțimii de studenți: *„No problemo, hasta la vista, baby,* pupat toți piața endependenți..." Asocierea „telegrafică" nici măcar nu era greșită. Așa „funcționa" Stupireanu, ca un telegraf. Unul, desigur, academic, adaptat rigorilor profesiei *(à propos,* la o masă doctorală, povesteau lingviștii prezenți, cînd i-a venit rîndul să comande, profesorul nu ar fi zis decît „papa bun", iar chelnerul i-a adus, fericit, calcan pe pat de fructe de mare din Adriatica, la 300 de lei porția, și șampanie franțuzească în valoare de 7.448 de lei sticla; proaspătul „doctor în filologie", cel care cinstea membrii comisiei, a muncit apoi un an „în slujba comunității", la spălatul vaselor, chiar în restaurantul respectiv, pentru a acoperi paguba imputată de proprietar în instanță). Însă, țineți-vă bine, metamorfoza lui Onisifor se afla atunci în față! A urmat, devastator, faza a doua. Lingvistul a decis să elimine din propriul discurs nu doar cuvinte (cu precădere, verbe!), ci și vocalele. Considera vechile hieroglife, dar și araba (care nu merg deloc pe reprezentarea vocalelor) exemplare pentru orice tip de comunicare. A trecut, decis, neconcesiv, de la *„Me Tarzan, you Jane!"*, la „M Trzn, y Jn!"

Lingvistul a decis să elimine din propriul discurs nu doar cuvinte, ci și vocalele.

Într-un anume sens, a ajuns să-și „stenografieze" termenii pe care-i rostea (știut fiind că, în stenografie, vocala este indicată, uniform, printr-un punct!). Dau mărturie eu însumi despre noua turnură a evenimentelor: întîlnindu-mă, la un moment dat, pe coridorul Facultății, Stupireanu mi-a spus „Slt, btrn!" Am șters-o englezește... Studenții, în schimb, erau de-a dreptul înnebuniți: un afazic, aparent captiv, din punct de vedere neurologic, în emiterea de consoane, le mîrîia ceva în amfiteatru. În fine, în faza a treia – cea mai recentă –, Onisifor *nu a mai vorbit* defel. Își tipărise niște cartonașe colorate, cu semne matematice (+, =, -, δ, √ etc.!), pe care le scotea din buzunare și le arăta, voios, interlocutorilor, inclusiv studenților, la ore. Bineînțeles, numai el știa ce însemna fiecare dintre ele. M-a abordat și pe mine deunăzi, punîndu-mi sub ochi simbolul π, faimosul număr pi, 3,14. Am făcut instantaneu „treișpepaișpe", simulînd imbecilitatea cronică. În timp ce mă îndepărtam în pas alergător, mă băteam, cimpanzește, cu palma pe piept și strigam: „Prst, prst! N țlg, n țlg!"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

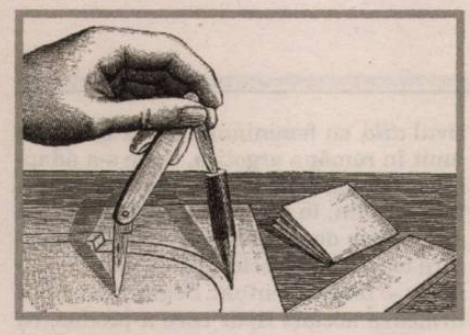

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Europa, anul testelor de rezistență

Anul politic european care începe în această lună septembrie este unul al marilor teste de rezistență pentru pachebotul comunitar. Mai multe furtuni se profilează la orizont, iar unele s-ar putea să devină taifunuri.

Prima s-ar putea produce la sfîrșitul lunii mai anul viitor, odată cu alegerile europene. Există riscul ca, peste nouă luni, Europa să dea naștere unui *monstru,* altfel spus unui Parlament European care să deteste, în marea sa majoritate, proiectul comunitar. Parlamentul de la Strasbourg, instrument democratic al legitimării construcției comunitare, ar putea deveni unul al deconstrucției sale, al legitimării regresului. Democrația permite, în principiu, și acest scenariu macabru, ca oameni care o urăsc să ajungă în zona decizională. Pentru numeroase formațiuni pe care presa le numește populiste, naționaliste, extremiste, suveraniste, eurosceptice sau chiar antieuropene, alegerile europene de pe 26 mai au semnificația unui referendum. Cu o mare întrebare în vizor: continuăm navigația ca pînă acum sau facem un viraj de 90 de grade?

Un al doilea moment al adevărului va fi, peste șase luni, ieșirea efectivă a Marii Britanii din Uniune. Vom vedea atunci în mod concret ce unde de șoc va provoca divorțul care pînă acum a fost doar comentat și negociat. Spre ce aliați comerciali va naviga Londra, cu ce alte parteneriate în perspectivă și cu ce avantaje pentru ea?

Un experiment fără precedent într-o țară fondatoare a Uniunii Europene se va produce în următoarele 12 luni în Italia. Niciodată nu i s-a întîmplat încă Uniunii să fie contestată cu atîta vehemență, din interior, de o țară semnatară a Tratatului de la Roma din 1957. Nici măcar Brexit-ul nu are forța simbolică a rebeliunii italiene. S-ar spune că britanicii au preferat să iasă din casa comună cînd și-au dat seama că Bruxelles-ul este un mecanism paralizat și că Europa va continua să fie o casă în care intră cine vrea, cînd vrea. Italienii însă bat acum cu pumnul în masă, opțiunea lor nefiind ieșirea din Uniune, ci trezirea Bruxellesului la realitate. Ca membri fondatori ai Uniunii, italienii vor să forțeze Bruxelles-ul să-și deschidă urechile spre ceea ce vor cu adevărat europenii (una din doleanțele lor fiind aceea de a nu-și pierde identitatea).

Acest spirit perturbator al Europei care este Matteo Salvini nu a ieșit din neant și nu exprimă doar gustul italienilor pentru politică în stil *commedia dell'arte*. Prin felul său insolent de a vorbi și prin gesticulațiile sale provocatoare, Matteo Salvini poate că pare un bufon (cum este și Beppe Grillo), dar nu trebuie uitat că în Europa a existat o lungă tradiție a bufonilor care, la curțile regilor și ale marilor seniori, erau singurii autorizați să fie critici și chiar ironici față de mai-marii zilei.

Cînd partidele tradiționale nu au curajul să se reinventeze și nu sînt capabile să sondeze neliniștile și așteptările legitime ale europenilor, nu trebuie să ne mirăm că ele lasă locul tuturor extremiștilor, excentricilor, demolatorilor amatori, măscăricilor iluminați și salvamarilor improvizați. Meritul lui Matteo Salvini este de a zgîlțîi carcasa gîndirii politice corecte în care s-au refugiat confortabil majoritatea responsabililor europeni. El a promis, printre altele, că va trimite înapoi în țările lor, în fiecare an, cîte o sută de mii de imigranți ilegali. Ceea ce este imposibil de realizat tehnic, dar discursul său antiimigrație furnizează oxigen unui întreg curent identitar. În Ungaria, Viktor Orbán nu se mai simte singur și, de altfel, celor doi li s-a alăturat cancelarul Austriei, Sebastian Kurz.

Recent, președintele francez Emmanuel Macron, pe care Matteo Salvini îl critică vehement, s-a dus în Danemarca și în Finlanda în căutare de aliați pentru a-și promova propria viziune legată de Europa. Fără mare succes însă. Țările nordice, chiar dacă nu se aliniază pe lungimea de undă a Ungariei, Croației, Poloniei, Slovaciei și Italiei, au luat măsuri (inimaginabile cu cîțiva ani în urmă) pentru a stopa imigrația ilegală. Vîntul identitar suflă tot mai puternic în Europa și nici un partid politic nu mai poate naviga împotriva lui.

Un alt experiment care s-ar putea să deschidă o pagină nouă în istoria stîngii și, în general, în peisajul politic european are loc în Germania. Pentru prima dată se structurează un partid care se declară în același timp de stînga, dar și antiimigrationist. Regula absolută stipula că dreapta este identitară și stînga – internaționalistă. Acum însă, pe ruinele social-democrației care și-a pierdut electoratul, o personalitate puternică, Sahra Wagenknecht (lidera stîngii radicale, *Die Linke)* propune o combinație nouă: unirea forțelor *progresiste* în jurul unui proiect social, anticapitalist și ecologic, dar din care este exclusă imigrația masivă. Discursul are logica sa: imigrația înseamnă mînă de lucru ieftină, competiție acerbă între săraci pentru ocuparea unor locuri de muncă tot mai prost plătite, ceea ce nu poate decît să convină capitalismului. Marea revelație a acestui curent de gîndire constă în tăierea cordonului ombilical care mai ținea legată stînga de imigrationism. *În numele luptei împotriva inegalităților sociale, imigrația trebuie stopată în Europa* – iată formula nemaiauzită din gura unei stîngi respectabile pe vechiul continent.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

Publicitate

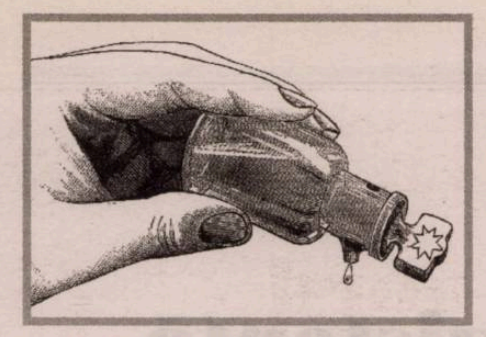

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Sandilău

La începutul anilor '90, cuvintele și expresiile argotice pătrundeau în spațiul public mai ales aduse de jurnaliști, care le foloseau cu intenții documentare sau expresive. În ultima vreme, politicienii par a fi cei care recurg mai des la argotisme, fără rezerve, în Parlament sau în mesajele postate pe rețele de socializare, de unde presa le preia și le răspîndește. Argotismele le sînt probabil multora la îndemînă, în registrul „șmecheresc" pe care îl stăpînesc foarte bine și care le asigură comunicarea cea mai directă, de extremă familiaritate, cu publicul fidel.

Cel mai recent exemplu de insultă agravată de apartenența la registrul argotic este *sandilău,* cuvînt folosit de un politician aflat la putere cu referire la un protestatar: „Ce avem noi aici?! *(...) sandilău* cu acte-n regulă". Termenul nu este cuprins în dicționarele generale și nici în studiile mai vechi despre argoul românesc, dar apare în *Dicționarul de argou al limbii române* al lui G. Volceanov (din 2006), preluat de platforma Dexonline și accesibil astfel căutărilor în Internet. Cuvîntul fusese deja înregistrat de *Dicționarul de argou* al Ninei Croitoru Bobârniche (ediția a II-a, 2003) și de diferite alte surse din Internet (de exemplu, de dicționarul de argou online 123urban.ro, creat prin colaborarea cititorilor).

Sensul cuvîntului este destul de clar: *sandilău* se înscrie în seria lungă a sinonimelor popular-argotice ale termenului *nebun*, cu înțelesuri graduale, actualizabile diferit în funcție de context și de intenția vorbitorului, de la atribuirea unei boli psihice pînă la devierea față de o normalitate presupusă. Nu este surprinzător că unele explicații echivalează cuvîntul prin *prost:* insultele popular-argotice alcătuiesc un ansamblu în care sensurile comunică și se întrepătrund; cînd contează doar intenția de a jigni, prostia sau nebunia devin echivalente. În dicționarul online 123urban.ro cele două utilizări principale sînt separate: „nebun" (exemplu: „Ce *sandilău* e frati'tu ăsta... a sărit din mers din mașină...") și „prost" („Frate, nu-l vezi ce *sandilău* e, cum crezi că e în stare măcar să conducă o mașină?"). Cel numit *nebun* sau *prost* este pur și simplu altfel decît insul care se consideră bine ancorat în masa de oameni normali – cuminți, deștepți sau șmecheri. De fapt, oscilația între sensurile depreciative „nebun" și „prost" exista deja în limba romaní, din care provine argotismul: în dicționarul din partea a doua a cărții lui Popp Șerboianu, *Les Tsiganes* (Paris, 1930), adjectivul *diló* era descris pe larg, cu numeroase subsensuri: „nebun", „năuc, zăpăcit", „naiv", „de rînd, de origine joasă", „vulgar", „rău", „prost, imbecil" etc.

> *„Toți vor să gîndească în locul tău,*
> *Nu te cred în stare, te cred* sandilău."

Cuvîntul (a cărui origine este recunoscută, se pare, de unii vorbitori) e rezultatul unei interferențe dintre română și limba romaní (țigănească), produse în mod prototipic în mediile interlope și în spațiile carcerale, acolo unde etniile și limbile sînt diferite, dar sînt comune activitățile și stilul de viață. În asemenea medii – în care bilingvi sînt mai ales vorbitorii nativi de romaní –, vorbitorii nativi de română reinterpretează, redecupează prin falsă analiză, preiau în bloc expresii țigănești pe care nu le înțeleg total, cărora le atribuie un sens dedus din context și care pot deveni astfel cuvinte unice, neanalizabile. Un exemplu cunoscut este interjecția *mucles*, provenind dintr-o sintagmă alcătuită în romaní din verb și pronume clitic („las-o!"). *Sandilău* ilustrează transformarea în substantiv masculin a unei propoziții în limba romaní, a formulei de insultă *san dilo,* adică „ești nebun" *(san* fiind persoana a II-a singular a indicativului prezent al verbului cu sensul „a fi"). Partea a doua a sintagmei – adjectivul *diló,* cu femininul *dilí* – a intrat de mult în româna argotică, unde s-a adaptat morfologic, pornind de la terminația femininului, în forma *diliu, dilie*. Forma *-dilău* este doar o altă variantă de adaptare fonetică și morfologică a masculinului cu *-o* final accentuat. Segmentul *dilău* urmează același tipar care a produs, cu secole în urmă, adaptarea lui *kaló* („negru") în forma *călău;* terminația se regăsește în adaptarea unor împrumuturi din maghiară *(sămădău)* și mai ales în formarea cu sufixul *-ău* a unor derivate cu conotații în genere peiorative *(mîncău, lingău, clănțău* etc.). E posibil și să se fi pornit, așa cum presupune Ioan Milică, în *Expresivitatea argoului* (2009), de la varianta *sandiliu,* în care sufixul *-iu* să fi fost substituit prin *-ău*. E interesant că *san* a mai fost invocat în diverse explicații etimologice; Al. Graur, de exemplu, considera că *barosan* ar proveni din sintagma *baro san* „ești mare".

Cuvîntul argotic a apărut la un moment dat în versurile formației Paraziții („Toți vor să gîndească în locul tău / Nu te cred în stare, te cred *sandilău")* și a pătruns în proza contemporană care surprinde diverse registre de limbaj (Sorin Stoica, *O limbă comună,* 2005: „Da, bă, ăsta e un *sandilău,* să n-am parte"). Asemenea extinderi ale uzului nu îl fac însă, cu siguranță, cuvîntul potrivit pentru polemici politice și mesaje publice.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Sfîrșit de sezon

Edimineață, ora șapte și ceva, iar la nenea Tunea pe terasă se aud păsărelele, vîntul trece prin vîrfurile platanilor care se văd în grădinile de peste drum, pînă departe, în zare, și în spate se aude foșnind marea. În Vamă se simte sfîrșitul de sezon, ieri a fost chiar o zi rece, cu cer acoperit de o pînză subțire de nori. Eu m-am trezit, dar aștept să se trezească și prietenul cu care am venit la mare, într-o coadă de vacanță, încercînd să prelungesc iluzia și, într-un fel, amorțeala, lentoarea asta care ți se așază în corp și în suflet în timpul verii. Soarele a început să-mi încingă, discret, spatele. La Cluj era frig, grijile începeau să se coaguleze, dar aici, în Vamă, parcă totul mai poate fi îngăduit, amînat, recuperat. Chiar și ceea ce a trecut, chiar și ceea ce poate ai pierdut, parcă ți se pare posibil de reînviat, de recîștigat, de recucerit. Scrolez pe Facebook, vă văd, sînteți prin Deltă sau pe terasa vreunei cabane de la munte. Nu-i așa că simțiți și voi la fel pe-acolo pe unde sînteți?

Aproape toată lumea invidiază profesorii pentru vacanțe. Și, trebuie să o spun, pe bună dreptate. Deși, tehnic vorbind, este vorba tot de concediu, de cele vreo cincizeci și ceva de zile de concediu anual la care profesorul are dreptul. Dar să știți că nici nu e întru totul așa. Profesor titular, îmi permit oarecum să simt cît mai mult din vacanța de vară. Ce-nseamnă acest cît mai mult? Cît mai rămîne după luna iulie, din luna august. În iulie n-apuci să simți: mergi la școală, închei situații școlare, cataloage, treci totul în registre matricole. Muncă migăloasă, fiecare medie, la fiecare elev din clasa la care ești diriginte, trimiți informări poate către părinți, dacă ai situații problematice. Dacă predai într-un liceu industrial, pînă pe la jumătatea lui iulie ai chiar ore, căci, pentru cine nu știe, în aceste unități școlare anul școlar ține mai mult, datorită săptămînilor de practică pe care le au elevii. Apoi vine Bac-ul, corectatul. Apoi, poate supraveghezi la examenele de titularizare și de definitivat, dacă județul tău e centru de evaluare, probabil mergi și la corectat. Presiune mare, atenție, responsabilitate. Dacă ești suplinitor, cum sînt zeci de mii, înveți, faci fișe, pentru al nu știu cîtelea an, dai concurs, sperînd să prinzi un post, să nu rămîi din toamnă fără serviciu. Ai de dat examenul de definitivat? Iar înveți. Poate le ai pe amîndouă de dat.

Dar august, da, luna august e a ta. De-aceea, eu mi-am pregătit, mai întîi, lecturile: ce am de predat la anul? Ah, de recitit *Ion, Ultima noapte...*, *Enigma Otiliei,* plus ceva nuvele. Printre ele, încape cumva și ceva contemporan, vreun roman nou. Vreo două săptămîni din august ești cu adevărat liber. Liber să călătorești, dacă ți-ai drămuit resursele economice, liber să citești, dacă ești un cititor, liber să iubești, dacă ai pe cine, liber să visezi, căci asta cam oricine poate. Dar, în fapt, mulți profesori, mai departe de cele două săptămîni de la început de august, nu au mai mult. După 15 a lunii, vine Bac-ul de toamnă. Supravegheat, comisii, corectat. Dacă ești suplinitor, e mai rău. Începe toată nebunia, tevatura nesfîrșită a ședințelor publice, care se întind pe săptămîni, zi de zi, uneori pînă la ore tîrzii din noapte. Greu pentru inspectorii de personal, greu pentru candidați. Lipiri de ore de ici-colo, eforturi de completări, n-ai prins azi, încerci mîine și poimîine și răspoimîine. Pierzi șirul, nu mai înțelegi, nu mai știi ce s-a dat, ce a rămas, ce a reapărut. Pe plajă, ieri, îmi țîrîie telefonul. O colegă vrea să îmi ceară un sfat. Una dintre profesoarele alea de care nu știe multă lume, dar care în clasă sînt un spectacol viu de cultură, de rafinament, de căldură umană și de creativitate. E titulară, dar are norma în două școli. Nu, nu e în vacanță. A fost două săptămîni plecată, dar cînd s-a întors, a aflat că una dintre cele două școli nu mai are să îi dea vreo patru ore, nu a primit destule clase, așa că a rămas sub normă. N-a anunțat-o nimeni să meargă la ședințe publice pentru a-și completa norma și acum e într-o situație oarecum disperată. Are și alte specializări, a făcut două facultăți, masterat, doctorat, dar nu i se pare normal să se facă presiuni pe ea să accepte ore de limbi străine sau de cultură civică: e profesor titular de limba și literatura română, e dreptul ei să predea asta. O sfătuiesc cum pot. Sfîrșitul ei de sezon a fost înainte de sfîrșitul lunii august. O altă colegă e însărcinată. A dat concurs și a reușit să rămînă pe postul pe care fusese suplinitoare anul trecut. E fericită, s-a simțit bine în satul X, la cîteva zeci de kilometri depărtare de Cluj-Napoca, unde copiii o iubeau. Cu masteratul de terminat, cu sarcina, cu postul în satul cutare, zîmbește fericită și aranjază ciocolată și flori pe Facebook. Sfîrșitul ei de sezon e senin. Un prieten din Galați îmi scrie și el, să-mi ceară părerea. O cunoștință, profesoară necalificată încă, dar în curs de calificare, se întreabă dacă postul pe care a predat anul trecut poate fi ocupat anul acesta de altă profesoară necalificată. Îi explic, așa cum înțeleg eu lucrurile și cît mai știu din metodologiile astea încurcate.

S-a trezit prietenul meu. Are un sfîrșit de sezon bun. A scăpat de munca la corporație. Cîștiga binișor, vreo 2700, dar nu se simțea bine. E filolog, scrie, unul dintre tinerii din noua generație de critici. Stătea opt ore în corporație, făcînd nu știu ce alte lucruri. Vorbit cu clienți, traduceri comerciale etc. A prins și el post, la facultate. Nu, nu la română, unde i-ar fi plăcut, la limbi străine. Va trebui să se reorienteze, nu va mai putea scrie despre literatura română: are nevoie de articole pe domeniul postului. Dar nu contează, tot mai bine, incomparabil, decît în corporație, chiar dacă salariul e simțitor mai mic. Va avea multe ore, 24, două cursuri și mai multe seminarii. Mă întreabă dacă l-aș putea recomanda la o editură unde am cunoștințe: i-ar prinde bine să facă niște traduceri, știe că se plătește puțin, dar măcar îi va ajuta la CV. Ne bem cafeaua și îi cer niște sfaturi, mă interesează în scop personal niște informații despre noile teorii ale lecturii și el e mai în temă, mai la zi cu lecturile. Ne luăm prosoapele și ne ducem spre plajă. Mai avem două zile. Vama e astăzi însorită. Sfîrșit de sezon și da, pînă la urmă, nu e deloc de lepădat avantajul profesorilor de a avea vacanțe ceva mai lungi, ceva mai lente. Vă salut, pe acolo unde sînteți, prin Deltă sau prin munți. Sau pe cei care sînteți încă la ședințe publice, în speranța că veți prinde un post. Vă țin pumnii! Ne vedem în curînd, la consfătuirile județene sau la începutul anului școlar, la festivitatea de deschidere!

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Marea lor de la nord sau marea noastră de la sud

În ultimii ani, vara, de fiecare dată cînd mi se face un dor teribil de mare, nu mă mai gîndesc la marea „românească“, cea cu care m-am obișnuit în copilărie – adică la stațiunile „clasice“ unde petreceam sejururi de cîte 12 zile. Bănuiesc că toate sînt acum într-o semi-paragină, n-am mai fost de multă vreme. Mă leagă o nostalgie de locurile astea, însă nu suficient de puternică pentru a mă opri vreodată, de pildă, La steaguri, în Neptun, sau să văd ce s-a ales de Hotel Raluca din Venus, cel cu shop-urile pentru străini. Nu mă gîndesc nici la Costineștiul primilor ani de studenție, la căsuțele de piatră, la agitația reconfortantă de la dușurile comune, la ciorba searbădă de la cantină sau la celebra pizza cu un aluat ca de talpă de la Obelisc. Nu mi-e dor aproape niciodată de Vama Veche, care a fost un soi de *icon* al tinereții mele. Ba dimpotrivă, am o senzație de respingere față de Vamă, numi dau seama de ce, poate pentru că e un soi de Centru Vechi mutat pe litoral, unde marea nu mai face parte din peisaj, e doar un fundal pictat, gen *The Truman Show*. Dacă n-ar exista în Vamă o casă absolut fabuloasă a unei prietene, dintr-o cu totul altă lume, dar care ar putea fi la fel de bine oriunde în altă parte, probabil că n-aș mai ajunge niciodată acolo. În schimb, încă de prin aprilie mi se face dor de marea „bulgărească“, de fapt de acea mare a lor din partea de nord, care a fost și încă mai este într-un fel și a noastră. Nu mă refer neapărat la reperele istorice și geografice pe care le știe oricine, la Balcic și la castelul reginei Maria, doar mi se pare că acea parte a litoralului bulgăresc, de la Durankulak și pînă spre Varna, are mai mult decît un aer familiar, transmite o anume stare de spirit. E un suflet amestecat acolo care poate că pleacă de la oameni – bulgari mai în vîrstă născuți în partea noastră din Dobrogea, amintiri care băltesc într-o memorie comună, bulgari tineri care învață vrînd-nevrînd limba română pentru a se „împrieteni“ cu noi, turiștii din țara „vecină și prietenă“ care vin să-și cheltuiască banii în Bulgaria și asigură, pe timp de vară, o creștere economică a țării. Însă dincolo de oameni sînt locurile, satele, plajele care cumva miros la fel, dar sînt altfel. Dacă vreți, este vorba despre o altă de România posibilă. Aparent mai decentă și mai civilizată, mai puțin zgomotoasă și cu mai puține fițe, mai curată și mai aproape de natură, oarecum mai autentică și mai sinceră. E o România pierdută și în același timp regăsită. Cu totul alt spirit este în partea de sud a litoralului bulgăresc. Am fost la Sozopol, de exemplu, și chiar nu are nici o legătură cu România. Se simt alte influențe, cele turcești, clima e aproape mediteraneană, umedă și învăluitoare, atmosfera e un pic desuetă, de litoral sovietic din anii '70, plajele sînt populate de turiști ruși și ucraineni care caută zone mai calde, smochinii chiar fac smochine, nu sînt doar de ornament ca aceia din nord, leandrii înfloresc într-o explozie de culori.

Dacă vreți, este vorba despre o altă de România posibilă.

Prima oară am ajuns la Balcic, cu rucsacurile în spate, căci pe vremea aia nu aveam mașină, în urmă cu vreo zece ani. Am făcut aproape opt ore pe drum – de la București la Călărași cu microbuzul, am traversat cu bacul la Silistra, am așteptat o rată într-o autogară pustie care ne-a dus pe drumuri pline de gropi pînă într-un oraș ceva mai mare, unde am schimbat rata, pînă cînd am simțit în sfîrșit miros de mare și ne-am pomenit într-un loc total necunoscut, aproape și totuși departe de România. Am încercat să ne dezmeticim pe mica plajă din golf, la apus, am băut o bere bulgărească apoasă (schimbasem lei în leva la Silistra) și am început să ne căutăm cazare – nu prea știam de *booking* pe atunci, o porniserăm pur și simplu în necunoscut. Am urcat străzile orașului, dar nu ne-a luat foarte mult să găsim o bătrînică, una care ne-a agățat de la poartă, așa că ne-am pomenit foarte repede în camera de oaspeți a unei case care avea o terasă imensă cu vedere la mare. Prețul ni s-a părut indecent de mic. Am stat aproape zece zile cu senzația că nu cheltuim de fapt nimic, am schimbat berea bugărească pe cocktail-uri colorate, cele pe care în Vama Veche nu ni le puteam permite, am mîncat tocănițe de scoici și cele mai bune salate, ne-am uitat după pisici și le-am învățat drumurile diurne și nocturne, ne-au plăcut florile, peste tot flori, în curți și în ghivece, ne-am plimbat pe plajă pînă la Albena, unde am găsit o tristă stațiune comunistă gen Neptun. În ultima seară, bătrîna care ne-a găzduit ne-a invitat la masă, în curte, acolo ne-a prăjit hamsii și ne-a spus puținele cuvinte și expresii românești pe care le știa din Dobrogea natală, printre care și „copilul meu“, așa i-a zis fiului său bulgar, cel care avea „afacerea“ și care în ultima zi ne-a dus cu mașina pînă la punctul de trecere a frontierei, în schimbul a 20 de leva. La Vama Veche am mai rămas o noapte, am cheltuit mai mult decît în patru zile la Balcic. Între timp, prețurile din Bulgaria au mai urcat, nu mai sînt atît de mici, s-au „aliniat“ cumva cu cele românești. La Balcic n-am mai ajuns. Însă între timp avem și o mașină, și nu-mi pot imagina nici o vară fără să trec de vamă și să străbat cel puțin 20-30 de kilometri pe șoseaua care te duce în Bulgaria „profundă“, printre ierburi înalte, de o culoare nedefinită, să trec pe lîngă satele încă aproape anonime ce nu s-au „dezvoltat“ ca 2 Mai, care devine din ce în ce mai mult o combinație hidoasă între un sat de pescari și o stațiune, cu vile urîte, ca niște cavouri, cu termopane, să mă opresc pe la coșmelиile ce se numesc magazine unde orice ban e bun – leul, leva sau euro – și de unde poți lua Kamenitza la pet, brînză telemea la cutie și alune prăjite și sărate, sau pe la tarabele improvizate cu roșii, ardei și pepeni păzite de babe care își fac apariția ca printr-un hocus-pocus din cîmp atunci cînd te apropii de marfa lor, apoi îți calculează prețul pe calculatoare vechi, lipite cu scotch. Și, în cele din urmă, să ajung undeva, n-are importanță unde, la Dalboka, la Cap Kaliakra, la Șabla, doar ca să am de unde mă întoarce. Anul acesta a fost Krapeț, exact cînd tot Facebook-ul se plîngea că „s-a stricat“ Krapețul, „deja se transformă într-o a doua Vama Veche“. Ce să se strice? Un sat amărît, cu multe case ce par nelocuite, plin de ciulini, cu un „centru“ marcat de un oficiu poștal din vremuri preistorice, un drum cu hîrtoape pînă la mare, cu doi măgari, un camping care pare tabără de vară de la Mahmudia din anii '80, o plajă uriașă, cu un nisip curat – fără mucuri de țigară (apropo, în Vama Veche, înainte să pun un prosop pe plajă am început să adun mucuri, am strîns 67 de mucuri pe 2 mp, le-am numărat înainte să le duc grămadă la un coș) –, o apă fără pamperși care plutesc în derivă, trei *beach bar*-uri, e adevărat, dar fără muzică la maximum, doar cîteva mese la care să stai și să bei o bere. Ce să se strice? Că înainte erau aici trei oameni și acum sînt 50? Probabil că totul se „va strica“ la un moment dat, chiar și România noastră din Bulgaria. Probabil că mereu vom ajunge prea tîrziu ca să ne bucurăm de niște locuri despre care cei de dinaintea noastră spun că erau minunate. Probabil că – vorba unui prieten – ne-am născut prea tîrziu pentru orice. Însă pînă cînd totul se va transforma în praf, mie îmi mai rămîne această mare bulgărească din nord sau poate această mare românească din sud, după care voi tînji încă un an de-acum încolo.

„S-a stricat“ Krapețul, „deja se transformă într-o a doua Vama Veche.“

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Maldărul

Eu știu una: hainele stau pe umeraș. Și mai știu că, dacă stau pe umeraș, ele și vorbesc. Îți devin prietene. Vezi stofa, culoarea mai bine. Dar astăzi nu mai e ce-a fost. Hainele îmi par ostile. Se practică maldărul. Maldărul caută scotocirea. Scotocirea dă miros. Nu-i scăpare de maldăr în magazine de oarecare renume. Nu, nu. Dacă vrei preț mic, ia preț mic. La maldăr. Practica, anul ăsta, este generalizată în Obor sau în mall, hai, bre, la maldăr. Femeie și bărbat cu poftă de ieftin, treci la maldăr! Kile de haine nu mai vorbesc altfel decît pre limba maldărului. Sînt pe aici, pe undeva, mă sufoc, dar vreau să scap. E totul pe mine, e totul sub mine. Am stat cu mîinile în maldăr. Am lovit cu degetele în mese. Am zgîriat zdrențele cu răutate pentru că nu erau numărul meu. Să nu mai fie pentru altul, să simtă că am disperat. E greu să te abții să maldăruiești maldăr. Cum să stai deoparte. Poate e ceva. E ceva dacă-ți iese în cale, nu? Dar nu e nimic. Iar hainele vin din alte lumi. Nu-ți vine să crezi. Nu e haină din planeta brand-ului cu care ești obișnuit. E haină din branduri ce nu le bănuiești. Par chinezești, turcești. Alegeri de prin lumi de vechituri. Culmea e că, în magazine de second hand, hainele sînt mai mișto. Am văzut haine mai tari în second handuri. Dar ești înrobit de brand. În fapt, zdreanța e o iluzie. Prinde și putoare. Ia miros de la transpirația devoratorilor, de la transpirația rece a dubiului că nu vei găsi. Nu voi lua nimic la prețul ăsta. Ce înfrîngere, ce durere! Ca animal înfrînt, ce fac? Las urme. Las urme. Unde se duc zdrențele din maldăr cînd se duc? Care-i lumea acestora, a celor transpirate? A obsesiei pentru cîrpe ieftinite, obsesie care se lovește dureros-moale de maldăr?

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Ce diferențe sînt între Hagi junior și Hagi senior?

Mai bine să vedem ce asemănări sînt. Întîi că poartă același nume. Nu e glumă. Crescut și educat de tatăl lui, care i-a vorbit despre fotbal mai mult decît au predicat la un loc Iisus, Buddha și Mahomed discipolilor, Ianis e un caz evident de amprentare cu urmări. E imersat în această cultură așa cum sînt puțini, foarte puțini. Apoi, Gică a fost propulsat de un sistem care știa să creeze valori în acest domeniu, dacă nu în altele. Pentru Ianis există sistemul mai mic pus la punct de tatăl său, care ar avea același scop. Dar tocmai de aici drumurile par că se despart. Gică a trebuit să își cîștige singur galoanele, numărul 10 de pe spate, banderolele de căpitan și superlativele. Ca tată, face același lucru ca mulți alți părinți, își acompaniază excesiv copilul, știe ce e mai bine pentru el, îi ghidează cariera, transferurile și îi administrează laudele, pînă la a spune că va cuceri Balonul de Aur. Zîmbete. Atît de tare crede, însă, în el, că a ajuns chiar să îl răscumpere cu două milioane de euro de la Fiorentina, pe ai cărei conducători i-a tăvălit zdravăn pentru că nu l-au pus în valoare. Ca fotbalist, Ianis nu are personalitatea, accelerarea, driblingul, protecția balonului și clarviziunea genitorului său. Are, în schimb, o ușurință de a folosi ambele picioare (lucru rar) și un șut de la distanță care îi sînt atuuri evidente. Poate că altele vor veni, dar traiectoria lui nu e clară acum. Unii spun că nu va ajunge în veci mare jucător, alții susțin că trebuie să avem răbdare. Avem, că nu e pe timpul nostru. În esență, diferența dintre cei doi ar fi cam asta: Gică Hagi nu l-a avut tată pe Gică Hagi. *For better or worse.*

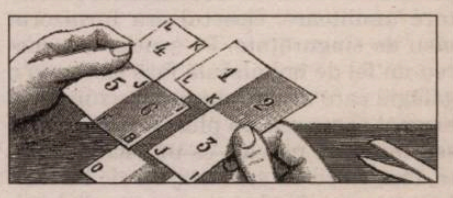

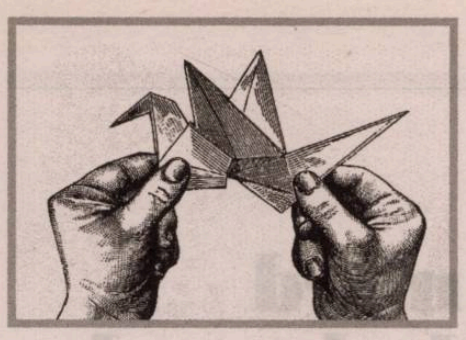

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

În căutarea drumului

Localnicii păreau puși în dificultate de întrebările noastre. Ce știau ei nu prea coincidea cu ce aflaserăm noi de pe Internet. Dădeau din umeri și ne sfătuiau să umblăm mai bine pe căile știute, bătute, să nu ne aventurăm prin alte părți. Se uitau la mașină cu neîncredere, ceea ce mă scotea din sărite. Mă linișteam gîndindu-mă că nu aveau ei cum să-și dea seama ce poate ea. Unii vorbeau de marile ploi de la începutul verii care au rupt multe drumuri. Nimic nu mai era sigur. Oricum, indivizii nu păreau ageamii.

Căutarea unui drum poate avea uneori tangențe metafizice sau stranii corespondențe interioare. Apare cîteodată senzația că locurile pe care încerci să le găsești nici nu există în realitate, că e poate ceva ce doar ai visat. Pe lîngă drumurile luminate, diurne, clare, obișnuite, pe care le faci adesea fără probleme, se ivesc uneori și niște cărări mai obscure, lunare, de a căror existență fizică nu ești foarte sigur. Căi ale subconștientului, ar zice probabil psihologii. Cînd eram copil am auzit așa o poveste despre traseul de pe Valea Horoabelor din Bucegi. Un drum pe care ai mei au pornit în tinerețe, dar pe care s-au trezit cu o stîncă în cale, un obstacol ce părea de netrecut. S-au întors din drum fără să afle vreodată dacă pe acolo era traseul, dacă ar fi trebuit, adică, să treacă de bolovanul acela cumva, ori dacă poteca era prin altă parte și ei o pierduseră.

Drumul pe care-l căutam noi nu era însă în Bucegi, adică în acei munți bătuți, turistici (comerciali, am putea zice), prin care mi-am petrecut o mulțime de week-end-uri și vacanțe atît vara, cît și iarna. Nu, de data asta drumul nostru era în masivul plesuv de pe cealaltă parte a Văii Prahovei, în neumblatii și singuraticii munți ai Baiului. Cu alte cuvinte, în acei munți sortiți să fie întotdeauna peisajul de vizavi. Nu m-am simțit niciodată motivat să bat munții ăia cu piciorul, dar aflasem mai demult că pe culmile lor domoale și pustii se poate ajunge și cu o mașină de teren. Și că, de acolo, panorama Bucegilor e splendidă. Era locul de unde Bucegii noștri trebuiau, în fine, să devină ei munții de vizavi. Ca o călătorie într-o oglindă.

Nu aveam motive de teamă cu mașina. La urma urmelor, era vorba de un drum, oricît de prost, nu era chiar *off-road:* Transbaiul, cum i se zice astăzi, acea cale înaltă de trecere dinspre Valea Prahovei către Valea Doftanei și pe care neclaritățile accesului o fac să pară ceva de-a dreptul legendar. Cum spuneam, parcă n-ar fi foarte sigur că există. Cică, la un moment dat, autoritățile din zonă ar fi plănuit să-l asfalteze, o poveste care pare să fie la rîndul ei un fel de legendă-speranță, cum sînt multe prin partea locului. La fel ca eternele comori îngropate pe nu se știe unde.

Fiindcă am pornit destul de tîrziu, ne-am gîndit să atacăm drumul dinspre Azuga pentru a ne întoarce seara pe partea Doftanei, ca să nu prindem ambuteiajul de pe Valea Prahovei. În poveștile de pe Internet scria că unul din capete e la Azuga, undeva pe din dosul pîrtiilor de schi pe care le cunoșteam bine. Am încercat vreo două drumuri forestiere care corespundeau descrierii și care s-au înfundat. Ne-am convins încă o dată că România e țara drumurilor înfundate (sau desfundate), dar în același timp deveneam din ce în ce mai sceptici cu privire la realitatea Transbaiului cel mult lăudat pe Internet. Țara oglinzii. Un al treilea posibil drum s-a transformat curînd în ceva de-a dreptul infernal și ne-am dat seama că nu putea fi pe acolo. Locurile erau relativ cunoscute, dar în același timp ceva ne scăpa. Telefoanele cu hărți și GPS-uri nu ne erau de nici un folos. Drumul de pe vale ducea la Săcele pe la Rențea, o cabană de care iarăși am auzit de mic copil, dar unde n-am ajuns niciodată. Nici acel drum însă, ne spuneau localnicii pe care-i întîlneam, nu era prea sigur. Putea să fie pusă pe undeva o barieră. După ce am pierdut ore bune căutînd, ne-am hotărît să ne întoarcem. Pe DN1 era deja mare aglomerație. Știam de o altă intrare posibilă pe Transbai prin Poiana Zamora. Se făcea tîrziu și stăteam bară la bară. Cu prima ocazie, am cotit-o spre Zamora. Ne-am uitat atenți pe hărțile de satelit și am dibuit intrarea. La capătul unei străduțe era un drum șerpuit prin pădure, într-o direcție aparent deviată. Am ieșit cu timiditate de pe asfalt și am înaintat pe drumul forestier. Nu foarte convinși la început, trecînd peste șleauri și pîrîiașe, urcînd uneori din greu, folosind chiar și reductorul, am perseverat pînă cînd, încetul cu încetul, din nu știu ce motive, nu ne-am mai îndoit deloc că sîntem pe calea cea bună. Dar se lăsa deja întunericul. Drumul devenea unul lunar, cum ziceam. Nu ne lăsase, parcă, să-l găsim în plină zi. Ora aceea a amurgului ne conferea o senzație ciudată, ca un fel de trecere. După un timp am ieșit la golul alpin. În sfîrșit! Am trecut pe lîngă o stînă părăsită. Culmea Baiului înierbată se înălța tentantă și spectaculoasă în față. Înapoi erau Bucegii, masivi și parcă amenințători, luminați crepuscular din spate de ultimele raze de soare. Nu ne venea să ne mai aventurăm pînă la capăt, adică să traversăm creasta spre Secărie. Nu vrei să faci așa un drum noaptea. Ne-am întors la șoseaua asfaltată, satisfăcuți că-l găsiserăm totuși. Transbaiul exista. Ca un vis. Frumos și sălbatic.

Prin dreptul Ploieștiului, în întunericul mașinii, cineva a întrebat dacă o să mai mergem vreodată pe acolo.

■ ■ ■

ready made

„Femeile din județul Brăila țeseau abaua iarna, iar abagiii veneau în județ primăvara, culegeau de pe la oameni abaua, se întorceau la munte, să o dea la piuă și o aduceau înapoi în toamnă. Abagiii lucrau cu răboaje. Fiecare răboj avea pe el (în afară de crestăturile care indicau marfa), câte-o păsărică, un porc, un cal, un măgar, o oaie, etc. Animalul era scobit peste (a) și (b), așa că de se despărțeau aceste două bucăți, jumătate din păsărică rămânea pe (a), jumătate pe (b).“

P.N. Panaitescu,
Răbojul în istoria Transilvaniei, 1939

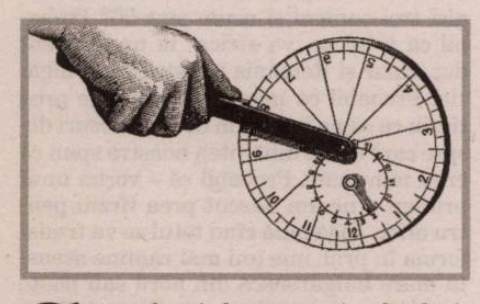

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Enciclopedia budelor

Să vorbești de săpături arheologice fără să vorbești despre bude e o mare greșeală, pentru că presupune nu doar o fandoseală estetică, dar și o lipsă de destoinicie metafizică. Buda indică întotdeauna, foarte net, nivelul de confort sau agresiune în care trăiești. De exemplu, una în care ți-e groază să atingi ceva, către care te îndrepți de parcă ai merge zilnic la ghilotină, stabilește un registru de pornire foarte scăzut al participării tale profesionale și afective la viața grupului. (Nu am la îndemînă o statistică a numărului de laptop-uri căzute în buda turcească, dar cred că orice autor trebuie să rețină acest aspect – unde scrii textul, acolo va fi și citit.) Buda este, pe scurt, o prezență centrală pe șantier, pentru că e, pe cît de săracă în nuanțe funcționale, pe atît de iradiantă psihologic.

Vreau deci să adun aici cîteva intrări pentru marea enciclopedie a closetelor, prea mult timp văduvită de atenția pe care o merită. Materialul e imens, încep la întîmplare. Spre sfîrșitul unuia din cele mai grele șantiere pe care am mers am făcut această constatare umilitoare: closetul era furnizorul meu de singurătate. Pe șantier era mereu un fel de îmbulzeală fără sistem și o gălăgie care nu devenea deloc zumzetul normal al muncii. În plus, toate deciziile șefului mi se păreau, ca un făcut, tîmpite, fără ca eu să am curaj să zic lucrurilor pe nume, fiind și un oaspete de la altă universitate. Cînd lucrurile deveneau grele, nu mai rar de o dată pe oră, îmi făceam drum la closet. Închideam ușa, trăgeam zăvorul și în clipa aia simțeam că fața mea e eliberată din forma artificială în care se înțepenise și se relaxează în sfîrșit. Eram fericit… Îmi amintesc că erau toalete ecologice, de care pe-atunci nu cred că văzusem în România, vag suprareale, prietenoase într-un mod sinistru, mirosind a plastic încins și a dezinfectantul ăla albastru. Nu te aștepți ca asta să fie ușa la care bați ca suplicantul antic la templu, dar așa merg lucrurile.

Altă budă, pe un deal din Turcia, avea două ciudățenii.

Altă budă, pe un deal din Turcia, avea două ciudățenii. În primul rînd, sufla vîntul tare printre scîndurile ei. Aveai mereu impresia că te găsești pe marginea unei autostrăzi. Mai important, o doamnă de la restaurare acoperise ușa acestei bude cu flori în tempera. Un gest frumos, care te făcea să ai impresia că te-ai instalat la coada de bilete de la un muzeu de pictură naivă. Tipul de intimitate de care se bucură un om care se simte între autostradă și muzeu are efectul de a frîna anumite elanuri. În această umblătoare am văzut însă, în compensație, pentru prima și singura oară, un gecko apropiindu-se de o călugăriță *(mantis religiosa).* Nu e vina mea, ci a lui Gerald Durrell, că dintotdeauna am avut speranța să văd și eu o luptă între aceste două personaje. Dar șopîrla nu citise *Familia mea și alte animale* și a dat bir cu fugiții. E drept că avea de-a face cu o călugăriță neobișnuită, albă și transparentă ca o frunză mîncată de omizi.

Unul din (foarte puținele) merite ale latrinelor scîrboase este că te îndreaptă spre ierburi înalte. Iar contactul cu ierburile ne lipsește foarte mult. Trebuie să zic însă că, de cînd arheologia nu mai e o profesie în care bărbații să aibă o majoritate copleșitoare, cum era cazul în trecut, condițiile de trai de prin baze sînt din ce în ce mai bune. Nu mă pot împiedica să observ că femeile au ceva împotriva focarelor de infecție și a promiscuității. Iar bărbații de pe șantiere sînt beneficiarii acestei presiuni pe care femeile o exercită constant în direcția decenței. Chiar și-așa, destui arheologi care au fost în campanie în vara asta în România (pe săpături sistematice) au trebuit să folosească măcar din cînd în cînd bude turcești. Desigur, closetul constituie o reflexie a timpului său și o întruchipare a viziunii sociale a ctitorilor lui. Closetele de acest tip sînt încă aici suficient de bine reprezentate pentru ca, peste vreo zece ani, la noi să fi rămas mai multe decît în Turcia, de unde dispar treptat. Se știe că buda turcească este acea construcție ridicată deasupra unui abis, spre folosul păianjenilor, și remarcabilă prin capacul îmbrăcat luxos în blană sintetică și o revistă din 1986 așezată îmbietor alături.

Înainte să devin prea nostalgic, ar fi bine să închei cu două amănunte pe care le-am observat abia la finalul campaniei de anul ăsta la Histria. Sper să nu se supere colegii mei dacă, în loc să pomenesc descoperirile remarcabile făcute de ei în mai multe sectoare ale sitului, o să mă limitez deocamdată la descoperirile mele din cele două încăperi supreme ale Histriei. Așadar: cineva a ales să le dotеze cu capace de veceu pe care se află reprezentat delfinul histrian, așa cum apare pe reversul drahmelor de argint „vultur pe delfin“, celebra monedă antică locală. Am priceput tîrziu aluzia, dar acum îl salut din toată inima pe autorul acestei poante cărturărești-diuretice. Greu de zis cît a trebuit să caute capacele alea. Să le fi găsit într-o piață din Constanța? Poate au fost comandate pe net, din Regatul Unit? Al doilea detaliu: nu e rar ca, intrînd într-o budă din Dobrogea, să găsesc sus pe perete brotăcei de copac, cu eleganța lor exagerat de exotică pentru un neam așa răzășesc. Dar șapte n-am mai văzut pînă acum, e un record. Toți aveau ochii închiși arogant pe jumătate, reflectînd vise de mărire insectivoră. Dar n-ai voie să te lași prins de reveria lor. Colegii așteaptă, metafizica le dă ghes.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Să fim piața de desfacere a Occidentului!

Nu-mi pot imagina cum vom rezista de data asta. Pe de o parte, niciodată în istorie nu s-a revărsat asupra românului o asemenea cantitate de informație manipulată, cu asemenea intensitate. Pe de altă parte, niciodată românul nu a fost mai vulnerabil la manipulare din cauza unui nivel cultural dramatic redus și a lipsei de experiență personală în relația cu un stat normal; noi nu avem de unde să știm cum e să fii servit de o administrație competentă și onestă, pentru că de multe generații nu am avut așa ceva. Sîntem, așadar, în poziția cea mai slabă și în fața pericolului celui mai mare. Propaganda antioccidentală de astăzi este cu mult mai eficientă decît cea din anii comunismului nu doar pentru că pare a fi „liberă", ci pentru că e mai naturală – vine perfect pe relieful prostiei noastre colective. Cei care propovăduiesc antioccidentalismul astăzi la noi vorbesc exact ca cei mai mulți dintre românii năuci, și nu în lozincile de partid comunist, care nu aveau nici o legătură cu mintea românului.

Deplîngem, adesea, confuzia națională în care trăim, dar nu facem nimic ca să ieșim din ea. Dimpotrivă, ne comportăm ca și cum știm foarte bine ce e cu noi, ce vrem, ce înseamnă binele și răul. Mai întîi, nu citim. Apoi, flecărim ca și cum am și citit. Ne uităm la televizor exact la emisiunile care manipulează – ceea ce ne face o bizară plăcere. În fine, nu avem obișnuința de a-l asculta pe celălalt. Ies primul din rînd și mă declar vinovat: mi se întîmplă de foarte multe ori să vorbesc cînd trebuie să ascult; îmi dau seama de asta adesea, uneori chiar în momentele în care vorbesc („Ce tot zic eu aici, în loc să-l ascult pe omul ăsta?") și apoi sufăr, considerînd că demonul rău care zace în mine, numit „vanitate", iarăși m-a învins. Știm totul înainte de a ne informa. Și știm atît de bine, încît chiar dacă informația vine spre noi, o vom primi filtrînd-o prin opiniile noastre, tari ca stînca. Acest fel de a fi ne face alarmant de slabi.

Ce riscăm, în fond? Să ne pierdem mințile, să ne smintim cu totul. Ce consecință va avea asta? Nu vom mai fi în stare să distingem, la nivel fundamental, binele de rău, justiția de injustiție, hoțul de cinstit, falsul de adevăr etc. Deja nu mai sîntem în stare să distingem competentul de incompetent (de cîte ori ni se întîmplă să luăm veritabili nepricepuți drept ultracompetenți!). Și dacă ne vom afunda în confuzie ca rătăciții în adîncul pădurii, care ar fi efectul rău? S-ar putea să aruncăm în aer cea mai mare șansă pe care ne-a dat-o istoria vreodată: apartenența la UE și la NATO. Într-o bună zi – și acea zi nu este chiar așa de îndepărtată –, românul majoritar ar putea ajunge la concluzia: „Ia mai dă-i în mă-sa și pe occidentalii ăștia, că sînt răi, ipocriți și ne-au transformat în sclavi". Atunci românii, cu mînuța lor, vor arunca România într-o bruscă spirală istorică descendentă, crezînd că își eliberează

țara de cine știe ce ocupant care, de fapt, nu a existat. Acesta va fi coșmarul absolut: să trăiești un coșmar în care ești atît de bine prins, încît să-l iei drept vis frumos... Să duci o sîngeroasă luptă de eliberare cînd nimeni nu-ți ia libertatea – ce absurd!

În acest context, notez trist că prinde tot mai tare la popor ideea: „Occidentul ne ține nedezvoltați ca să fim doar piață de desfacere pentru ei și nu producători care să le facă concurență". Știm de mult, cel mai lesne îți explici eșecurile dînd vina pe alții. N-avem drumuri și poduri, n-avem școli moderne și spitale dotate, n-avem străzi curate și nici o administrație la nivelul Europei secolului XXI din cauza străinilor. Doar n-o să admit că nu avem pentru că n-am fost în stare. Doar nu o să admit că am ales prost, mereu prost, pentru că, în general, nu-mi place munca și fug de responsabilitate, pentru că am suflet de asistat și etică de șmecher... În fine, o asemenea idee liniștește imediat toate posibilele temeri legate de tine însuți: tu ești bun, dar te nenorocesc alții mai puternici. Și acest confort se consolidează pe măsură ce blamezi tot mai mult străinul. Ești din ce în ce mai împăcat cu defectele tale pe măsură ce găsești tot mai multe motive de inimiciție cu celălalt.

„Occidentul ne ține nedezvoltați ca să fim doar piață de desfacere pentru ei."

Un pic de minte ar fi suficientă ca să înțelegi de ce afirmația „Nu vor să ne dezvoltăm ca să fim doar piață de desfacere" este un nonsens. Dacă Occidentul chiar ne vrea piață de desfacere, atunci are tot interesul să ne dezvoltăm, pentru că o piață serioasă presupune putere de cumpărare. Or, ca să ai putere de cumpărare trebuie să te dezvolți, să produci sustenabil bunăstare. Așadar, dacă Occidentul ne vrea piață de desfacere, ar fi ilogic să ne vrea săraci. A fi o piață de desfacere dezirabilă pentru occidentali este, de fapt, un prilej de mîndrie: ei produc pentru tine! De unde ideea că piața este ceva umilitor, degradant? De unde ideea că dacă vine un producător să-și vîndă ceva te disprețuiește? Răspunsul reflex ar fi: din comunism. Dar eu nu cred. Prea mult blamăm comunismul pentru eșecurile noastre de azi. Avem ideea că a fi o piață de desfacere este o formă de dependență, de colonialism, de rang secund doar pentru că nu gîndim. Cum ziceam mai sus, vorbim fără să gîndim și, după ce vorbim astfel, sîntem mulțumiți că se cheamă că am gîndit!

Să zicem că logica nu e convingătoare. Să zicem că occidentalii ne vor subdezvoltați, ca să ne vîndă produsele lor. Atunci te poți uita pe cifre și te vei întreba cum de Occidentul ne vrea săraci lipiți, dar investițiile străine în România cresc și totalizează, începînd din 2012, chiar cu un guvern PSD, cam 20 de miliarde de euro – bani lichizi care au intrat în România, capital curat. Țineți cont că această sumă a intrat într-o Românie cu infrastructură publică de nivel african (transporturi), cu o etică a afacerilor și a muncii de tip mexican (poate mai puțin violentă, dar la fel de stricată) și lipsită de resurse semnificative. Un pic mai apetisanți să fi fost – de pildă, să fi fost o piață atractivă pentru Occident –, mult mai bine ne-ar fi fost. Dar zecile de miliarde pe care UE le ține la dispoziția noastră și, din simpla cauză a nepriceperii noastre, nu le putem accesa sînt, și ele, parte a planului de colonizare și desființare a României?

Evident, vor apărea imediat înțelepții: „Stai, dom'le, că nu ne dau ei pe gratis, așa... vor ei ceva". Da, exact asta vor: să devenim o piață pentru produsele lor. Să ne dezvoltăm pînă la nivelul la care marii producători occidentali să se bată pe piața noastră, pe banii din buzunarele noastre. Asta vreau și eu. Mă întreb dacă nu cumva tocmai am devenit oleacă trădător scriind acest articol...

P.S. Că tot am adus vorba despre banii europeni pe care nu sîntem în stare să-i luăm, mi-am adus aminte de o discuție pe această temă cu un oficial suficient de înalt în rang ca să știe bine ce spune, dar nu suficient de înalt în rang ca să-mi livreze gogoși. Cînd l-am întrebat de ce neputința asta cronică, mi-a spus, glumind cinic: idealul nostru este să ne dea banii și să nu ne întrebe niciodată ce facem cu ei! Piață de desfacere, zici?

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Pearl Harbor-ul secolului al XXI-lea

După o cină cu friptură de vită și cîteva beri fără alcool, în Sarasota, Florida, președintele George W. Bush a încheiat seara de 10 septembrie 2001 devreme, la ora 22. În programul zilei următoare îl așteptau un eveniment la școala elementară „Emma E. Booker" și un discurs despre finanțarea educației.

Dimineața, nu mult după ora 6, deja alerga într-un golf din apropiere alături de reporterul de la Bloomberg News, Dick Keil, căruia i-a spus că urmează o toamnă fără prea multe evenimente deosebite, aproape plicticoasă (cît de mult avea să îl contrazică istoria...).

După alergare, duș, mic dejun, raportul serviciilor de informații, la 8,35 limuzina prezidențială a pornit spre școala unde avea loc evenimentul. Cînd coloana oficială a oprit în fața școlii „Emma E. Booker", Jill Foley, adjuncta departamentului media, i-a comunicat lui Dan Bartlett, consilierul lui Bush, o știre, încă zvon, de la Washington: un avion s-a izbit de turnul de nord al World Trade Center, în Manhattan. Vestea ajunge la președinte, căruia îi este confirmată imediat de un telefon primit de la Condoleezza Rice, pe atunci consilier în materie de securitate națională. „Ține-mă la curent", îi spune președintele doamnei Rice și intră în școală.

În scurt timp, urechea dreaptă a președintelui a auzit probabil cele mai înfricoșătoare cuvinte șoptite de șeful său de cabinet: „Un al doilea avion a lovit un al doilea turn. America este atacată" (Robert Draper, *Fără umbră de îndoială. Președinția lui George W. Bush*).

În acest timp, așezat pe un scaun în fața elevilor care cîntau, președintele zîmbea din cînd în cînd. Învățătoarea le-a spus copiilor să se pregătească să citească lecția de zi, „Capra domestică", în timp ce în spatele clasei, secretarul de presă Ari Fleischer scria ceva pe o foaie de hîrtie, pe care apoi a expus-o astfel încît președintele să o poată vedea: „Deocamdată nu spuneți nimic". În mai puțin de oră, însă, președintele a anunțat publicul despre cele întîmplate și a spus că se va întoarce la Washington. După puține minute, a fost atacată și clădirea Pentagonului.

Din motive de securitate, președintele Bush a ajuns la Casa Albă abia spre seară, în jur de ora 19, după o escală la baza aeriană din Barksdale, Louisiana (unde, pentru ca să fie filmul complet, se efectua un exercițiu cu arme nucleare).

S-a adresat națiunii din Biroul Oval, a avut două întruniri pe teme de securitate națională, iar apoi s-a retras alături de soția sa, de cîine și de pisică în reședința prezidențială. Și-a notat în jurnal că cele petrecute în data de 11 septembrie 2001 reprezintă „Pearl Harbor-ul secolului al XXI-lea".

Cum foarte inspirat a scris jurnalistul Robert Draper, lui Bush nu îi rămînea decît „să caute Roosevelt-ul din el." Istoria știe dacă l-a găsit.

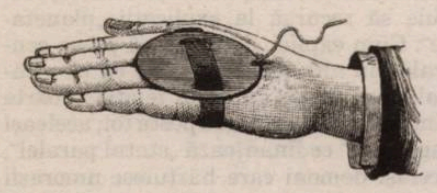

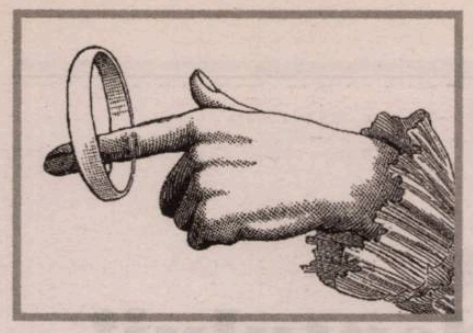

Selma IUSUF

legende urbane

Lipsa de reacție

E amiază toridă. Cei care am îndrăznit să ieșim afară, în duminica asta calmă, ne prelingem pe lîngă zidurile caselor, căutăm un strop de umbră, sîntem cu toții fleșcăiți ca ceasurile lui Dalí. Cîte o gură de eliminare a aerului condiționat din interioare suflă aer și mai încins în afară, cîte o curte adîncă, lungă și întunecoasă suflă o boare răcoroasă cu iz de igrasie și de motani vagabonzi.

Merg pe trotuar, asfaltul încins îmi lipește blugii de picioare, tricoul de spate, creierii de teastă. Din direcția opusă vine o femeie cu un cîine mare, alb, în lesă. Animalul pare și mai toropit decît noi. Bănuiesc că pernițele de la picioare îi ard pe asfaltul pe care poți prăji ouă, limba îi iese din gură lată și roșie ca o lopată de copil. La un moment dat, cîinele se oprește îndelung lîngă un stîlp. Gîfîie și amușină cu obstinație ceva. Îl privesc. În blana albă ca laptele, ochii sînt aproape orientali, două bucăți de cărbune lunguieț. E frumos.

Mă trezește din admirație reacția stăpînei, care smucește brusc de lesă și urlă de-o aude toată strada: „Treci odată, treci, că nu știu ce-ți fac!“ Eu tresar, lucrurile nu se opresc aici. Femeia începe să-i care animalului cu lesa pe spate. „Bravo“, îi zic șuierat femeii și mă uit urît la ea – cam cum s-or fi uitat asasinii ăia la Dragnea. „Ce aveți cu animalul?“ Femeia încetează smuceala și trece mai departe, cel mai probabil înjurîndu-mă. Sigur înjurîndu-mă.

Experiența mă lasă cu mîinile și cu picioarele tremurînd. Una a fost mila pentru acel animal, iar a doua e ceva mai complicată. Orice altercație cu o altă ființă umană mă lasă cumva ieșită din ax. Vorba aceea, nici ieri nu m-am născut, nici vreo mimoză nu sînt, dar simpla confruntare ieșită din uzanțele civilizate cu altcineva mă debusolează total. Am cumva o experiență a ieșirii din propriul corp și văd acolo, jos, o ființă umană cu semnalmentele mele care reacționează uneori violent.

Confruntările memorabile de care am avut parte la maturitate se pot număra pe degetele unei mîini. Sînt un om norocos; întîmplarea, destinul, circumstanțele, norocul, mi-au pus un clopot de sticlă pe cap din care mi-au ieșit doar tenișii. Un fel de papă-lapte, un soi de nevolnic, care continuă să rămînă cu gura căscată de uimire în fața vreunei nedreptăți sau pure mitocănii.

Enervările majore în fața declarațiilor sau acțiunilor vreunui politician, în fața televizorului cu ochii în știri, în fața unui vecin refuzat de o minimă decență, în fața oricăror nedreptăți, nu au nici o șansă să facă din mine un Superman. *Woman,* mă rog. Aș claca în secunda doi în fața cuiva care a învățat în strada dură, în sărăcie, în fața morții celor dragi, ce sînt cu adevărat viața și realitatea asta.

Dar știți ce? Am învățat să nu tac. Chiar dacă reacția mea îmi pare mie însămi uneori ridicolă și oarecum leșinată, am învățat să nu tac în fața nedreptăților de orice fel. O parte din treaba asta am învățat-o de la maică-mea, care, probabil ca orice mamă, e o leoaică. Una blîndă, cu reacții aparent caraghioase, dar leoaică fără doar și poate. Ea e cea care, exasperată de cineva care tot suna la telefon aiurea, îl amenință teribil pe individ: „Domnule, dacă nu te potolești, te avertizez că te înjur!“ Înspăimîntător, nu-i așa? Dar tot ea e cea care, în prezența unor bărbați care priveau de pe margine ca niște moluște, a luat apărarea unei fete agresate în plină stație de autobuz de un individ. Care se bagă dacă vede că i se fură cuiva ceva din geantă.

E a e una dintre cei care n-or să tacă. E din oastea celor mici și curajoși. Ca chihuahua ăia de care rîdem, dar în pieptușurile cărora bat inimi de dobermani. Ca fetele firave care au ținut piept jandarmilor la protest. Ca mulți alții mici și neînsemnați, dar care vor avea mult mai multă snagă și dor de dreptate decît o mînă de ajunși care tac de frică. E unul din punctele multe și colorate într-o masă cenușie, amorfă, moartă, seacă.

Sper, așadar, să pot fi un punct mic, colorat, care știe să se uite extraordinar de urît la orice nedreptate.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

14. *Operațiunea „Tămădău“*

„Cu o încăpățînare îndrăcită, principalii șefi ai complotului caută să profite de fiecare ocazie, ce le oferă dezbaterile, pentru a susține că activitatea lor a fost «legală» și «la lumina zilei», într-un cuvînt faimoasa «opoziție democratică». Șlagărul acesta a fost lansat de Maniu și pînă și Ilie Lazăr, vătaful organizațiilor subversive teroriste ale partidului, s-a simțit obligat să-l fredoneze la interogatoriu. Dar însiși acuzații au avut grijă să confirme, fără să vrea, complotul, activitatea subterană, spionajul. Să vedem cum.

Ion Mihalache, capul complotului militar și al agenturii de spionaj militare, pretinde că nu știa nimic de Memorandum, iar în ceea ce privește legăturile cu grupul din străinătate, a declarat: «De plecarea lui Buzești și Vișoianu am auzit de la d. Maniu poate cu cîteva zile înainte de alegeri și am fost surprins că d. Maniu nu mi-a comunicat la timp!». Este vorba – nu uitați! – de vicepreședintele partidului! *Vasile Serdici,* mîna dreaptă a lui Maniu în materie de spionaj, care recunoaște că a dat informațiuni misiunilor străine, pretinde în schimb că nu știe nimic precis despre organizațiile teroriste subversive. *Ilie Lazăr,* care avea în mînă firele acestor organizații, susține pe de altă parte că nu cunoaște legăturile cu misiunile străine: «nu mă bag unde știu că alții sînt mai competenți». *Nicolae Penescu,* care ținea legături recunoscute cu șefii misiunilor anglo-americane și nu era deloc străin de activitatea teroristă subterană, declară însă că nu știa nimic despre secția militară a partidului: «N-am cunoscut pe generalii, pe coloneii de la această secție militară. Am fost surprins de felul cum lucra». Este vorba – notați – de secretarul general al partidului!“

Silviu Brucan, „Vechi și încercați spioni“, în *Scînteia,* nr. 971, 10 noiembrie 1947

Tereza-Brîndușa PALADE

Supraomul și victima

Abuzul de teorii ale conspirației nu e nou în politică. În epoca interbelică au existat cel puțin doi lideri celebri care au uzat și abuzat de explicații conspirative pentru a se afirma politic: Führer-ul și Căpitanul. Amîndoi charismatici, dar avînd nevoie de o retorică ce le putea legitima „rolul mesianic“ în politica momentului. O retorică ce combina strategia țapului ispășitor (evreii, comuniștii) cu elemente din *Așa grăit-a Zarathustra* – cartea în care Nietzsche anunță cu ambiții profetice „moartea lui Dumnezeu“ și vestește apariția Supraomului.

Practic, funcția teoriilor conspirației din acea vreme era să legitimeze „salvatori“ naționali care erau priviți de mase ca avînd o aură supranaturală și un preaplin de vitalitate. Cele două caracteristici puteau justifica orice – evident și crima, ce devenea un act de eroism (a se vedea asasinarea șefului Poliției din Iași, Constantin Manciu, de către Codreanu). Eroul mesianic era privit prin lentile ierarhice și situat de imaginația populară exaltată într-un registru mitologic, ca un semizeu. Războinica mitologie nordică a fost utilă pentru a transfigura campaniile militare expansioniste ale lui Hitler. La fel, combinarea angelologiei creștine (Sf. Arhanghel Mihail are atribuții beligerante) cu venerația populară pentru haiduci a asigurat combustibilul imaginar ce a hrănit cultul închinat lui Codreanu.

Epoca imaginarului nietzschean în care mitul Supraomului a fost valorificat politic a apus de mult. Azi trăim în era unui relativism al tuturor valorilor – pe care tot Nietzsche l-a vestit. Ce n-ar fi putut totuși înțelege Nietzsche, în logica lui care exalta „voința de putere“, este cum ar putea o teorie a conspirației să legitimeze nu un Supraom care debordează de vitalitate, ci o așa-zisă victimă. Cum ar putea, adică, un ins plin de carențe morale și intelectuale să folosească explicații conspirative nu doar pentru a trece drept imaculat, ci și pentru a folosi mila publică pe care o trezește maselor pentru a se declara stăpânul lor – și a converti acea milă pentru el în ură publică pentru adversarii lui. În optica lui Nietzsche, un asemenea ins s-ar folosi cu viclenie de abilitatea de a trezi resentimente gregare. Dar cel care conduce prin stimularea resentimentelor majorității nu este deloc, tot în viziunea lui Nietzsche, cineva demn de respect.

Lumea s-a schimbat, așadar, și Supraomul lui Nietzsche e total demodat în politică. Liderii populiști de azi care se legitimează prin inventarea unor dușmani (Soros și oamenii lui, de pildă) și construirea unor conspirații pe care le repetă pînă cînd ajung să fie luate măcar de unii în serios sînt foarte departe de prototipul suprauman din *Așa grăit-a Zarathustra*. În fapt, ei pot fi plini de defecte: incompetenți, corupți, superficiali. Trecutul lor poate fi plin de fapte de corupție, susceptibile să fie pedepsite în Justiție. Funcția explicației conspirative e aceea de a deturna această realitate printr-o ficțiune, astfel încît acele defecte și acțiuni să nu mai conteze. În plus, de a-i prezenta avantajos ca pe victimele unor conspirații necruțătoare. Urmăririle sau condamnările penale pentru acte de corupție devin astfel o „vînătoare de vrăjitoare“ sau o vendetă politică a „statului paralel“, gelos pe succesul lor. În loc să trezească admirația, ca un Supraom puternic și charismatic, asemenea conducători trezesc ranchiuna față de cei care îi „persecută pe nedrept“ – Binomul, președintele etc.

Protestele împotriva acestui gen de lideri „demni de plîns“ devin și ele rodul unor conspirații. Chiar dacă guvernele pe care ei le controlează dau mereu cu oiștea-n gard, iar protestele au o miză democratică, în condițiile asedierii statului de drept, narațiunea conspirativă le deturnează semnificația. Nu neghiobiile sau faptele reprobabile ale propriului guvern sînt cauza protestelor, ci conspirația „sorosistă“ sau voința de a schimba violent guvernul a „bandelor #rezist“. Și, ne place sau nu, mulți iau de bună o atare ficțiune conspirativă, îi compătimesc pe „abuzați“ și îi detestă pe criticii și pe adversarii lor.

Astăzi, s-a impus, așadar, modelul conducătorului care folosește cabale conspirative pentru a se prezenta drept victimă perpetuă și a-și externaliza toate relele. Chiar și cînd, în acest demers, trebuie să recurgă la explicații „planetare“. Cum explici, de pildă, că presa centrală din alte țări te descrie ca pe o canalie sau ca pe un vătaf feudal? Foarte simplu. E același Soros peste tot, aceleași „agenturi“ ce finanțează „statul paralel“, aceiași demoni care hărțuiesc amorașii nevinovați din guvernul tău. Iar în țară, indiferent cine, unde și cînd protestează, în spate e tot un agent străin. Ficțiunea după care Soros sau președintele (convenabil de „străin“) ar fi la originea tuturor manifestărilor de protest îți permite să încasezi simpatia publicului care o ia drept realitate.

Nietzschean vorbind, funcția conspirației în politică a degenerat de la construirea unui cadru de criză în care liderul mesianic poate acționa salutar în beneficiul poporului la imaginarea unei forțe ostile puternice care persecută un lider slab și deficient, dar iubitor de popor. Ambele tipuri de conspirații justifică regimuri autoritare și e greu de ales rău mai mic. Totuși, e limpede că populiștii din apropierea noastră sînt foarte departe de a avea ambiții mesianice și sînt mai curînd deplorabili. Dacă n-ar fi niște șarlatani periculoși, am putea irosi mai multă milă și blîndețe pentru ei. Deocamdată însă, n-avem răgazul și nici nu ne putem permite luxul. Diversiunile conspirative sînt aproape zilnice și în joc sînt norme vitale pentru o lume decentă. În plus, victimele reale nu sînt, de fapt, liderii cu pricina.

***Tereza-Brîndușa Palade** este conf. univ. dr. la Facultatea de Științe Politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative.*

Anca MANOLESCU

La ce bun compararea religiilor?

„Cel pe care brațele înțelegerii noastre nu-l pot cuprinde...“

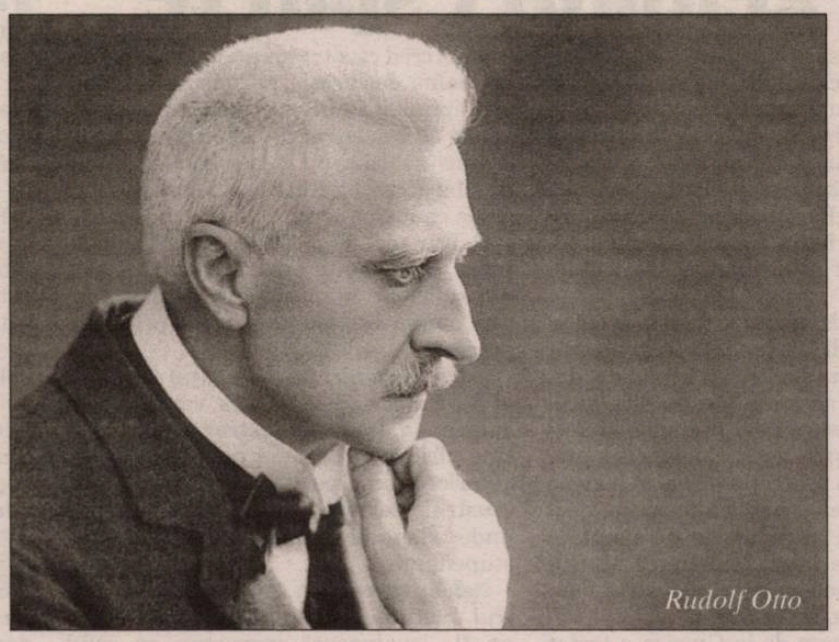
Rudolf Otto

Acum cîtăva vreme, Editura Humanitas a publicat volumul lui Rudolf Otto, *Despre numinos* (1923), după ce publicase celebra lucrare a aceluiași gînditor, *Sacrul* (1917). Teolog luteran, filozof și fenomenolog al religiilor, Rudolf Otto (1869-1937) practică un tip de studiu comparat al credințelor și culturilor spirituale care a avut importanți adepți de-a lungul secolului XX: de la Heinrich Zimmer, Mircea Eliade și întreg grupul Eranos la Louis Massignon, Henry Corbin cu a sa „Université Saint-Jean de Jérusalem“, definită ca „centru internațional de cercetare spirituală comparată“, la René Guénon, Titus Burckhardt, Ananda K. Coomaraswamy...

E vorba despre o „atitudine“ de studiu care, conturînd o anumită temă spirituală, îi urmărește prezența, manifestările, trăirea, sensurile în diferite tradiții al lumii. E vorba totodată despre o cercetare *participativă* la materia, mai bine zis la spiritul materialului de care se ocupă. Nu numai fiindcă gînditorii menționați creditează valoarea propriu-zis religioasă a acelui material, încărcătura lui de experiență a transcendentului. Ci și fiindcă întreprind o reflecție personală, totodată savantă și îndrăzneață, *împreună* cu datele tradițiilor studiate. Unii dintre autorii amintiți au pătruns masiv în conștiința publicului cultivat, au influențat concepția pe care o avem depre diversitatea religioasă a lumii. Ce fel de situare față de această diversitate se desprinde din studiile lor? Induc ele ideea unei *uniformități* a religiilor (toate spun/oferă cam același lucru, indiferent de culturile și spațiile unde au prins chip, indiferent de tonul divin care le-a instaurat)? Sugerează ele așadar ideea unui concordism comod, care i-ar putea împinge oamenii de sensibilitate religioasă la sincretisme sau la alegerea după plac a unei religii? Nu prea. Fiind cercetare exigent savantă, studiile în cauză sînt atente la specificul, la *unicitatea* fiecărei religii ori culturi spirituale. Dar cercetarea e stîrnită, interesată, amplificată de consonanțele între religii, de notele lor armonice.

Dacă e așa, ce gen de beneficiu pot oferi ele mentalității largi, publicului cultivat? Un beneficiu cultural, de vreme ce ne familiarizează cu teme care aparțin unor spații religioase exotice, dar și propriilor noastre tradiții spirituale (ele însele devenite „exotice“ pentru o bună parte a publicului autohton)? Un beneficiu de universalitate, de vreme ce aduc dovada unei orientări general omenești, de vreme ce indică felul cum Universalul viu s-a adresat diferitelor comunități umane? Sau chiar un beneficiu pentru cunoașterea/trăirea tradiției noastre? Poate fi ocolul prin spații religioase străine profitabil pentru înțelegerea vie a credinței proprii? Pînă la urmă, la ce bun compararea religiilor?

Demersul lui Rudolf Otto sugerează o cale de răspuns. *Despre numinos* strînge reflecții, ilustrări și note dezvoltate privind tematica din *Sacrul*. E un fel de apendice care a luat amploarea unui nou volum. Titlul și introducerea precizează obiectul cercetării care e, de altfel, comun mai tuturor studiilor despre care vorbeam la început: anume, ele se ocupă de experiența spirituală, fie ea contemplativă, profetică sau mistică, de contactul cu misterul divin și de receptarea/elaborarea acestui act în conștiința credinciosului. Iată evenimentul de vîrf, din care derivă teologia, practica și cultura proprii unei religii, din care derivă, de asemenea, vitalitatea ei.

Rudolf Otto începe prin cercetarea unui text al lui Ioan Chrysostomul (Gură de Aur): *Despre de-necuprinsul (incomprehensibilitatea) lui Dumnezeu*. Într-un expresiv crescendo, Otto analizează termenii și temele prin care acest Părinte al Bisericii indică densitatea misterului divin și percepția sa de către credincios. Alteritate nu numai de nescrutat, ci și străină naturii umane, „înspăimîntător“ de diferită, pe care „brațele înțelegerii noastre“ nu numai că nu o pot cuprinde, ci de care nici măcar nu se pot apropia, ea este totodată alteritate captivantă. Antinomiile apofatice se acumulează pentru a încerca să-i sugereze infinita distanță atrăgătoare. În termenii binecunoscuți, ea e *mysterium tremendum et fascinans*.

Cercetătorul începe așadar cu un text aparținînd tradiției creștine în plinul ei, din perioada marii patristici (secolul IV). Analizînd experiența aceluiași mister, articolele următoare fac apel, alături de date creștine, la pasaje din *Upanișade*, la arhitectura sacră a islamului ori la demersuri ale budismului zen. A le convoca înăuntrul aceleiași reflecții e, pentru autor, firesc, fast, îmbogățitor; ajută la discernerea expresivă a sensurilor, la creșterea vibrației lor. Într-o astfel de întîlnire, sensurile își limpezesc și își fortifică adîncimea, își exală universalitatea. Tot așa procedează adesea părintele André Scrima sau Andrei Pleșu în tratarea unei teme spirituale.

Mai mult, Rudolf Otto are un capitol unde, pe baza acestor analize, schițează o dispoziție a slujbei luterane astfel încît ea să capete *ritmul* întîlnirii cu misterul divin: să semnifice apropierea credinciosului de infinita Lui tăcere și izbucnirea laudelor Lui.

Rudolf Otto procedează așadar printr-o mișcare de studiu în doi timpi: unul radiant, celălalt centripet. Avînd drept centru propria tradiție – cea creștină –, pornește, împreună cu una din temele ei de vîrf, în geografia spirituală a lumii, din care propune analogii, corespondențe, variații expresive pentru tema respectivă. Din punctul lui de vedere, faza radiantă e o pregătire pentru faza centripetă. Cu încărcătura analogiilor și a întîlnirilor, cu ochiul împrospătat de „străinătate“, revine acasă, punînd asupra datului propriu o privire mai ageră, mai aptă să sesizeze belșugul lui specific de sens. Asta nu înseamnă „deviere sincretistă“ de la calea creștină, înseamnă a parcurge propriul drum cu o fidelitate atentă la universalul Celui care instituie religiile.

O religie deschide călătorului orizontul Alterității.

O religie, o tradiție, o credință e, în ea însăși, cale deplină, îi deschide călătorului orizontul Alterității teribile și captivante, îl conduce într-acolo. Însă, spunea undeva un alt cercetător, Ananda K. Coomaraswamy, „nici un drum nu e așa de simplu încît să nu poată fi luminat ici și colo de alte lumini decît cea a lămpii pelerinului, de vreme ce lumina fiecărei lămpi este doar refracția Luminii luminilor“.

Studiul tradițiilor în corelație poate ascuți înțelegerea, dacă nu ochiul spiritual față de densitatea de necuprins a Polului lor comun.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Unicități

Cred că am descris scena în jurnalul meu parizian *(Insula cetății,* Curtea Veche, 2005): pe holurile Sorbonei, studenți români lipiseră (la începuturile anilor '90) afișul unei conferințe despre Nae Ionescu, prezentat drept *le professeur de Mircea Eliade.* Niște francezi sardonici subliniaseră în text, cu semne de exclamare, taman acel articol hotărît *(„le“)* persiflînd astfel provincialismul unui obicei de care n-am scăpat nici azi și pe care – inspirat de Andrei Vieru – l-aș numi *sindromul șefului de trib.* Ce-i amuza pe francezi? Ipoteza că Eliade avusese un singur dascăl. Ei vedeau în această sugestie reductivă un comportament primitiv: e imposibil, peste timp, să nu le dai dreptate... Pe scurt, sindromul șefului de trib pleacă de la ideea că – în absolut oricare domeniu al spiritului, de la umanioare, pînă la științele tari – nu contează decît vîrful absolut, cu care ne imaginăm că străpungem granițele, fandînd recuperator înspre o eterică „universalitate“. Mesajul transmis *urbi et orbi* sună cam așa: „Nu avem noi prea multe genii – oricum, nu cîte aveți voi, occidentalii –, însă avem cu singuranță cîte unul în oricare disciplină“. Nu-i avem pe Schubert, Mozart, Beethoven sau Wagner, dar iată că nu ne lipsește *un Enescu.* După cum ne putem lăuda pe toată planeta (dacă nu e vorba să-i achiziționăm public lucrările) cu *un Brâncuși.* Nu vom omite nici faptul că, printr-*un Eminescu,* ne-am învrednicit de *un loc* în Republica mondială a Literelor.

Primul rezultat al acestui tip de selecție exclusivă, convențional orientată spre culmea singulară a fiecărui teritoriu cultural, este, firește, relativa neglijare a tututor celorlalți creatori români demni de acest nume. Evident, deși avem *un Eminescu, un Vuia* (și tot așa), îi citim, audiem sau privim și pe ceilalți literați, compozitori sau artiști plastici, dar o facem mereu sub pavăza acestor marcaje mitice, specifice (poate) culturilor mici. E aici și un decupaj care chiar face din noi o cultură mică, deși sîntem o cultură medie, care – în ultimii 150 de ani – a produs (acasă sau în exilul atît de obișnuit al creatorului român) un peisaj simbolic prost exportat și subestimat intern, mai ales din motivul că asociem actul cultural semnificativ cu prosperitatea și dezvoltarea economică de care nu prea ne-am bucurat. În anii '80, aveam *un Noica.* Așa cum sugeram, paradigma aceasta pompos-complexată funcționează de minune și azi, cu efecte consolator-castratoare.

Sindromul șefului de trib e asociat (sau măcar asociabil) cu pulsiunea noastră spre regimuri autoritare *(„cum nu vii tu, Țepeș doamne?“),* precum și cu mania „olimpismului“, care decupează excelența de orice altceva, izolînd-o într-un soi de buncăr etanș. Nu-i prea greu să vezi că obsesia vîrfului mesianic sau charismatic traduce lenea de pe traseu: să vină o soluție unică și gata făcută! O minune! Nu contează categoria ca atare (cu legile ei de creștere și de interpretare, în vederea unei scări axiologice), așa cum nu ne impresionează oricine nu se află pe vîrful oricărui podium. Precursorii, competitorii nenorocoși sau epigonii n-au decît să dispară în uitarea noastră virtuoasă, calată pe exaltarea supremă a „numărului 1“. În sfera culturală, marota culminației solitare e relativ stabilă. În celelalte domenii sociale, ea ne ajută să dăm vina (la timpul potrivit) pe un singur om: noi te-am făcut, noi de vom demola într-o cascadă de sudălmi demitizante, arătîndu-ți că ești singurul vinovat (de vreme ce ai fost unicul personaj omnipotent). Aici, dorul idolatru al zeității încarnate se combină în doi timpi cu pasiunea colectivă a iresponsabilității.

M-aș bucura să depășim un asemenea mod tribal de gîndire. Spiritual vorbind, tocmai cuvîntul „idolatrie“ (folosit adineauri adjectival) dovedește că nu e în regulă să nu mai vedem pădurea din cauza copacilor și să îngăduim fixații unilaterale, în loc să percepem fenomenul cultural ca pe un tablou multidimensional, dinamic și plin de potențiale descoperiri retroactive. Cu un mic efort, am putea chiar respira într-o democrație a valorilor...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

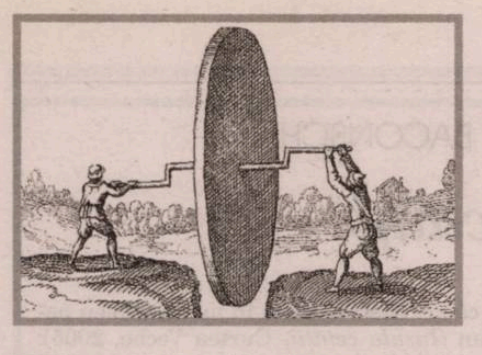

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Mucegai și geamuri sparte

Dacă România ar fi o casă, am observa pe zidurile ei igrasie. Am vedea cum se insinuează umezeala prin toate colțurile, cum se ridică spre acoperiș și distruge încet-încet nu numai zugrăveala, dar și orice urmă de confort al celor care locuiesc acolo.

E lichidul ăsta scîrbos care urîțește clădirea și care îi face pe unii dintre locatarii ei să plece, pe alții să se retragă în mansardă, în timp ce cei mai mulți dintre ei se ceartă.

Tehnic, nu lipsesc nici banii, nici priceperea. Există ingineri, zugravi, constructori și poeți care să dea rost renovării. Și totuși nimeni nu o face. Cei cărora li s-au încredințat cheile și banii preferă să facă orice altceva decît să se ocupe de administrarea imobilului.

În alte case, administratorul e bețiv sau absent. În România, e ticălos. În foarte multe altele, e decent și asta se vede mai jos pe stradă. Casa noastră e aia urîtă din capătul neplăcut al drumului. Aia cu geamuri sparte pe care copiii vecinilor sînt sfătuiți să o ocolească atunci cînd ies la joacă.

O banală recapitulare a știrilor din ultima săptămînă ne arată că, încet-încet, problema estetică devine secundară:

■ Acuzat de implicare în moartea unui polițist, fostul ministru de Interne Gabriel Oprea a fost primit ca membru al unui sindicat al polițiștilor. Asta spune mai multe despre sindicat decît despre Oprea. Scurtcircuitul în continuumul spațiu-timp nu e departe.

■ Alți polițiști cu funcție au decis să declanșeze o anchetă împotriva unui coleg care a îndrăznit să poarte o banderolă pe care scria „Fără penali". Ca să nu uităm epoca sovietică timpurie, șefii omului au chemat un psihiatru. Un psihiatru!

■ Pentru că am ajuns aici, premierul informal, dl Darius Vâlcov, și-a cerut scuze în *Cancan* pentru că a publicat datele medicale ale unui om pe care nu îl place. Tot din sovieticul timpuriu vine și explicația pentru gest. Consilierul premierului (asta e funcția oficială) încerca astfel să demonstreze că a te opune PSD e un semn că ai probleme de sănătate mentală. Între timp, Ministerul Muncii îl cercetează tot pe omul ale cărui date au fost publice. De ce nu?

■ Același domn de la Guvern a testat cumva atenția și toleranța la absurd a publicului care îi plătește salariul emițînd un raționament imbecil (n-am alt cuvînt) din care rezulta că oamenii care participă la demonstrații sînt antifasciști, dar ascultă de ordinele cuiva pe care același domn Vâlcov îl asociază cu nazismul (președintele României). Și pentru asta și-a cerut scuze în *Cancan*.

■ Pentru că am menționat datele personale, cred că a trecut prea puțin băgată în seamă declarația primarului general al Capitalei, Gabriela Firea, care a dezvăluit că ministrul de Interne are acces la conversații private la care n-ar trebui să aibă acces, ba chiar le și folosește dacă crede că îi sînt utile.

■ Trec aici și greșelile din manualele unice, prea multe pentru a le enumera, dar suficient de importante pentru a întări opinia că România trece printr-un proces intens de degradare.

■ Nu îl uit nici pe nefericitul ministru al Agriculturii, Petre Daea, care a reușit cumva să pună dezastrul pestei porcine africane în seama politicienilor vegetarieni din Opoziție. Felul în care își construiește omul ăsta raționamentele e undeva la intersecția dintre stupefiant și stupefiante.

■ Merită amintit în treacăt și ministrul Justiției, Tudorel Toader, care cînd nu îl „ievaluează" inoportun pe șeful instituției care cercetează atacul Jandarmeriei asupra populației din 10 august, are grijă să își asigure un viitor (și mai) prosper ca notar public.

Toate pe fondul normalizării infracțiunii penale ca atribut neesențial al conducătorulor statului și al fraudelor retorice care, adesea, confiscă subiecte perfect legitime pentru a le arunca la coșul de gunoi al propagandei.

Rudy Giuliani, proaspătul prieten al domnilor Liviu Dragnea și Călin Popescu Tăriceanu, a devenit cunoscut aplicînd, ca primar al New York-ului, o strategie intitulată „a ferestrelor sparte". Pe scurt, asta înseamnă că un administrator public trebuie să intervină cît mai repede și mai ferm pentru a evita cronicizarea și acutizarea problemelor. Cei care au inventat politica asta au observat că o casă lăsată neglijată pe o stradă nu numai că duce la scăderea prețurilor celorlalte case, dar va încuraja spargerea altor geamuri, pentru ca într-un timp foarte scurt zona respectivă să atragă toate tipurile de infracționalitate.

Ei bine, casa noastră, România, avea geamurile sparte, dar nu pe toate. Nu s-a intervenit la timp și nu suficient de ferm. Între timp, nu numai că mucegaiul și igrasia domină interiorul, dar controlul a fost preluat de personaje care, cu un termen politicos, pot fi numite dubioase. Interesul acestei elite extractive e să acapareze orice se poate acapara cu investiții minime. În timp ce se zbat să scape cu prada, degradarea a ajuns deja la structura imobilului. Acum ne temem de cutremur.

Probabil lucrurile își vor reveni la un moment dat. Dar ce trebuie să învățăm din experiența acestor zile e că toleranța la derivă face ca dezastrul să se insinueze pînă la nivelul la care devine tot mai greu de gestionat.

Scriu rîndurile astea cu privirea spre viitor. Indiferent cine va conduce România următorilor ani, intransigența acestor zile trebuie să rămînă vie.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

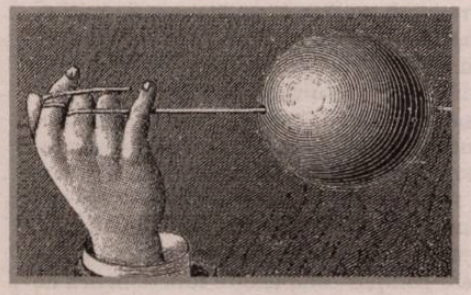

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Atenție, cade tencuiala!

E o întîmplare de o tristețe sfîșietoare: la începutul acestei săptămîni, în noaptea de duminică spre luni, un incendiu a izbucnit la Muzeul Național din Rio de Janeiro. Clădirea muzeului, un fost palat imperial, a ars în întregime, cu (aproape) tot ce era înăutru: o vastă colecție de istorie egipteană, una de artefacte greco-romane, o colecție de paleontologie care cuprinde, printre altele, cea mai veche fosilă umană descoperită pe teritoriul Braziliei, datînd din paleolitic, o bibliotecă științifică și multe altele. În total, s-au pierdut peste douăzeci de milioane de obiecte. Era unul dintre cele mai importante și mai vechi muzee de istorie naturală și de istoria civilizației de pe continentul american.

Dacă povestea tristă a Museu Nacional v-a pus pe gînduri – imaginile cu palatul în flăcări sînt, într-adevăr, copleșitoare –, aflați că și muzeele din România sînt într-o situație pă ce focul cuprinsese mai multe săli. Reducerile succesive ale fondurilor publice au pus muzeul în imposibilitatea de a-și pune la punct un atît de necesar dispozitiv de securitate la incendiu. Iar lipsa personalului a făcut ca un accident să se transforme în dezastru. Scînteia care a provocat acest dezastru nu s-a aprins, deci, fatal, duminică seară. Flăcăruia ardea deja prin birourile aleșilor și ale funcționarilor, era acolo, prin cine știe ce sertare prăfuite ale contabililor ori, poate, prin cabinetele consilierilor.

E semnul unui eșec sistemic, al neputinței cronice, al unui faliment instituțional, al unui dezastru în desfășurare...

Dis-de-dimineață, în timp ce pompierii încă se mai luptau cu flăcările și îngrijitorii scormoneau, disperați, prin cenușă, pentru a salva ceea ce oricum nu mai putea fi salvat, începeau să se întrevadă și detaliile sinistre ale acestei catastrofe. Dacă originea incendiului e încă necunoscută, știm deja de ce s-a extins focul atît de repede și de ce nu a putut fi stins ori măcar izolat în timp util: pentru că muzeul nu dispunea de un sistem automat de stingere a incendiului. Nici măcar hidranții din exterior nu au funcționat. Și – se presupune – primele flăcări au fost depistate prea tîrziu, aproape la fel tragică. Subfinanțarea cronică a muzeelor românești creează toate premisele unei tragedii precum cea de la Rio de Janeiro. Doar că muzeele noastre sînt mistuite nu de un incendiu devastator, ci ard la foc mic. Și focul continuă să ardă, de multă vreme. Cu aceleași efecte ca incendiul de la Rio.

Un prim exemplu. Din colecțiile muzeelor dispar, treptat, piese de mare valoare. Ca mistuite de foc! Nu peste noapte, ci în ani și ani de nepăsare aproape criminală a autorităților. După principiul *restitutio in integrum,* sute de opere de artă au fost (sau sînt pe cale să fie) înapoiate foștilor

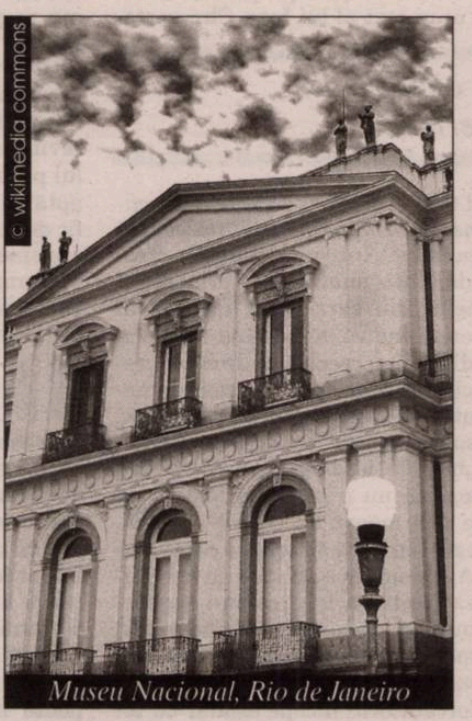

© wikimedia commons

Muzeu Nacional, Rio de Janeiro

proprietari ori moștenitorilor acestora. Numai în cazul Muzeului Național de Artă al României au fost retrocedate peste 2000 de obiecte, alte cîteva sute se află în litigiu, în pericol iminent de retrocedare. MNAR nu e un caz aparte. Și alte muzee sînt în aceeași situație. Cazurile în care muzeele au putut negocia cu proprietarii și achiziționa obiectul de artă supus procedurii de restituire sînt rarisime. În multe din cazuri, piesele retrocedate sînt printre cele mai valoroase. Odată privatizate, aceste lucrări părăsesc circuitul public: ele intră în colecții particulare, se transformă, din obiecte de artă, în bunuri de schimb. Lasă că și multe clădiri care adăpostesc muzee au fost retrocedate, punîndu-se astfel în pericol integritatea colecțiilor conținute și, pînă la urmă, misiunea însăși a muzeului, aceea de a-și prezenta, public, patrimoniul!

Îngrijorătoare este și starea generală a clădirilor de muzeu: multe se află într-o situație precară, cu risc de prăbușire iminentă. Inscripția „Atenție, cade tencuiala!" nu mai e de multă vreme doar un avertisment pentru pietonii mai temerari care, trecînd pe lîngă o clădire de patrimoniu, riscă să fie loviți de bucăți de stucatură desprinse de pe fațada imobilului, e semnul unui eșec sistemic, al neputinței cronice, al unui faliment instituțional, al unui dezastru în desfășurare.

Cazuistica e încă și mai consistentă. Muzee care funcționează fără aviz ISU. Monumente care necesită urgente lucrări de restaurare, lăsate de izbeliște. Case de patrimoniu lăsate dinadins să se degradeze ori distruse cu bună știință fără vreo intervenție salvatoare din partea autorităților doar pentru ca terenul să poată fi utilizat mai profitabil. Lucrări de artă prețioase păstrate în colecții publice pentru care, din lipsă de fonduri, muzeele nu pot plăti asigurarea. Etc.

Oare ce-au învățat comunitatea muzeală, decidenții politici, administratorii culturali din dezastrul de la Muzeul Nacional?

Coordonator: Marius CHIVU

Festivaluri literare

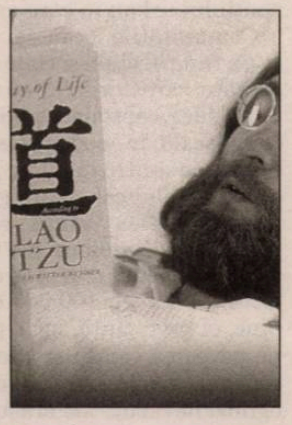

Texte și opinii de:

- Mihai MATEIU (scriitor)

„Lecturi la iarbă verde“

- Bogdan-Alexandru STĂNESCU (scriitor)

„Născut prematur, mort la vremea lui“

- Valentin SUCIU (publicitar)

„Literatura nu mai e atrăgătoare“

- Corina ȘUTEU (manager cultural)

„Literatura, ca festival“

- Mircea VASILESCU (jurnalist)

„Efervescență și dificultăți“

argument

Un posibil fenomen

Festivalurile sînt, probabil, cel mai bun lucru care s-a întîmplat literaturii române în ultimul deceniu.

Creșterea și înmulțirea lor, deschiderea internațională, diversificarea evenimentelor și activităților, mixarea literaturii cu alte arte, toate acestea au avut ca efect imediat o împrospătare a cîmpului literar și chiar a pieței de carte fără de care imaginea de ansamblu ar fi fost abia atunci cu adevărat tristă. Să nu uităm că România este țara în care interesul pentru carte și literatură refuză să crească, laolaltă cu oricare dintre celelalte domenii/produse, așa cum se întîmplă peste tot în Europa, unde consumul de masă, inclusiv pentru produse culturale, este într-o perpetuă, chiar dacă uneori ușoară, creștere. La noi, idealul pare a fi să nu scădem. Or, în acest context, festivalurile sînt manifestările care pompează adrenalină într-un corp altfel anemic.

Într-o eventuală istorie a festivalurilor literare românești, fenomenul acestor manifestări/celebrări publice ale literaturii ar trebui pus pe seama „ieșirii în străinătate“ a scriitorilor români care, odată cu înmulțirea traducerilor propriilor cărți de la începutul anilor 2000, au fost invitați „afară“ și, astfel, au văzut și au simțit pe propria piele ce înseamnă un festival literar: efervescența, entuziasmul și spectacolul, dezbaterile, dialogul și lecturile, contactul cu publicul și remunerația pentru micul show personal. De aceea, nu cred că exagerez dacă spun că, la începuturile lor, festivalurile literare de la noi au fost cópii, adică forme care și-au creat în timp fondul. Cei care au mers pe la astfel de festivaluri le-au văzut nu doar crescînd, dar și rafinîndu-se, îndepărtîndu-se de modelele pe care inițial le-au copiat. În timp, odată cu înmulțirea edițiilor, au căpătat și un caracter de mîndrie locală, dat fiind că cele mai bune dintre ele s-au dovedit cele din provincie, unde scriitorii din Capitală abia așteaptă să fie invitați.

Am gîndit Dosarul de față deopotrivă ca pe o formă de analiză a unui posibil fenomen (există o amplă anchetă în care unsprezece președinți ai celor mai mari festivaluri literare de la noi răspund unui set de întrebări despre foloasele unui festival și despre specificitățile fiecăruia în parte – N.B.: au fost invitați la această anchetă mai mulți, dar nu toți au răspuns) și ca o celebrare a acestui minunat tip de manifestare. Mai ales că acum, odată cu toamna, vor avea loc ediții noi ale unora dintre cele mai consistente și interesante festivaluri literare de la noi: LitVest la Timișoara (26-29 septembrie), FILIT la Iași (3-7 octombrie), „Poets in Transylvania“ la Sibiu (11-14 octombrie) și FILTM tot la Timișoara (24-27 octombrie). Voi la care mergeți? (**Marius Chivu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Corina ȘUTEU

Literatura, ca festival

Cultura festivalurilor de tot felul s-a născut în Europa către începutul anilor '50 și a cucerit exploziv continentul după anii '70, în trena politicilor de reconciliere încurajate după război, politici care au folosit cultura ca pe un catalizator al dialogului între națiuni, dar și ca pe un vector emoțional eficient de acceptare a diversității.

Dacă domeniile muzicii, dansului, teatrului, al artelor performative în general, și-au găsit foarte repede comunități locale gata să investească generos în nașterea și dezvoltarea unor asemenea manifestări, literatura s-a lăsat mai mult așteptată, primele astfel de evenimente fiind organizate în Marea Britanie la începutul anilor '80, Hay-on-Wye și Edinburgh International Book Festival fiind precursoarele festivalurilor de la Mantova, Köln, Berlin, Hamburg sau al festivalului itinerant dedicat literaturii din Europa Centrală, Borderlines.

Ultimul deceniu aduce însă o înflorire neașteptată a festivalurilor de literatură în Europa, SUA, Asia și India și, pe bună dreptate, ne putem întreba care sînt cauzele acestui *boom* accelerat într-o eră în care statisticile arată că se citește literatură mai puțin decît oricînd, cultura imaginii o domină pe cea a scrisului, iar „literatura ușoară" se vinde tocmai pentru că ea nu solicită cu adevărat atenția serioasă a cititorului sau interacțiunea cu el.

Paradoxal însă, cred că tocmai cele enumerate mai sus au determinat un curent pozitiv de atenție pentru literatură, mai ales atunci cînd povestitorul și cel care îl ascultă se întîlnesc într-un spațiu conversațional comun și fizic, nu doar virtual, într-o comunitate reală, interesată de cuvînt, acea comunitate pe care doar festivalurile de literatură o construiesc și o încurajează. Să analizăm acest paradox în cele de mai jos.

Prin natura ei, industria cărții, cea care se ocupă cu descoperirea, editarea și distribuirea scriitorilor, are nevoie de o piață. O piață pentru care tîrgurile de carte nu reprezintă decît componenta finală, într-un lung lanț al încurajării „consumatorului-cititor". Educația literară, bibliotecile publice, nivelul de cultură al părinților, anturajul și lecturile comune, cluburile cărții în țările anglo-saxone, cenaclurile și seratele literare sau alte asemenea întîlniri ale inițiaților într-ale cărții compun un sistem tutorial

„Literatura sînt știrile care rămîn noi."

EZRA POUND

„Literatura este analiza de după eveniment."

DORIS LESSING

„Diferența dintre literatură și jurnalism este că jurnalismul este de necitit, iar literatura este necitită."

OSCAR WILDE

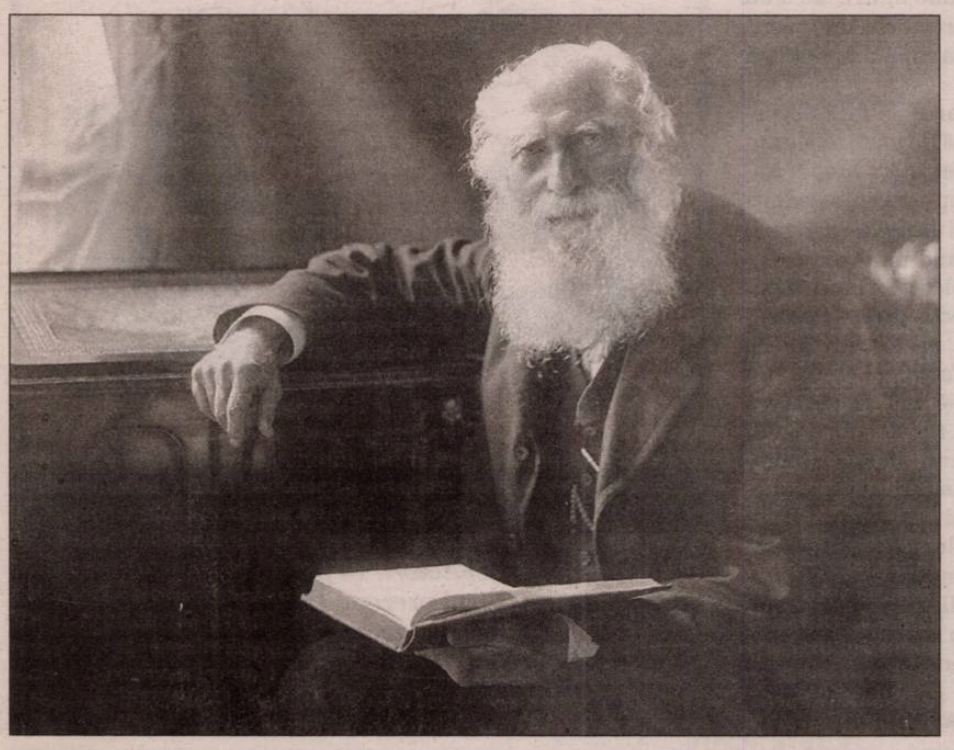

încurajator pentru piața de carte, dar ele nu mai sînt suficiente.

Într-o lume ca aceea de azi, care a „starificat" producția artistică, obligînd opera de artă și pe creatorul din orice domeniu să se legitimeze public și să devină credibil exclusiv prin cantitatea, nu prin calitatea consumatorilor, festivalurile sînt locurile ideale de plasare a scriitorului pe un podium imaginar și, uneori, chiar pe unul real. În cadrul festivalurilor se nasc rețelele inițiatilor, se consfințește calitatea unui autor, gestează ceea ce, mai tîrziu, va deveni o valoare marchetabilă. Un echivalent în artele vizuale este acela în care artistul este bine vîndut și are un cerc de colecționari stabil, dar el vrea să fie prezent în muzee, adică acolo unde se conferă, de fapt, medalia legitimării.

O altă explicație a succesului, dar și a nevoii pentru festivalurile de literatură o reprezintă sărăcirea și diminuarea consistenței narațiunii transmise prin informația nefiltrată de discernămînt. Saturat de o narațiune schematică și uniformă a fluxului, de simplificarea excesivă a discursului narativ în *social media,* saturat și de conexiunea constantă între text și imagine prin toate canalele de comunicare ale media și ale *social media* – pînă cînd imaginea, doar, rămîne dominantă –, publicul artelor redevine lacom de narațiune lineară, cu sens, de de-conexiune de imagine, devine interesat de „morala povestirii spuse prin cuvinte", de identificare cu un autor al narațiunii, de empatizare cu el. De aici, cred, și înflorirea festivalurilor de poezie, a participării la lecturile publice. Pentru că festivalurile de literatură sînt, înainte de toate, festivaluri despre emoția comunicată exclusiv prin cuvînt.

În fine, este de observat – și poate că acesta este argumentul cel mai important pentru a înțelege de ce festivalurile de literatură s-au dezvoltat cu atîta fervoare în ultimul deceniu – care este relația acestor evenimente cu aria locală. Pentru că festivalurile de literatură s-au dezvoltat cu precădere în provincie, atît în România, cît și pe plan internațional.

Orașul de provincie, acest spațiu urban insular, care a devenit locul favorit „de joacă" al arhitecților și al urbaniștilor, are nevoie de o agora. Orașul trebuie să își distreze, dar și să-și educe comunitățile de locuitori, trebuie să-și convingă publicul locuitor să-i rămînă fidel, să determine atașamentul emoțional al locuitorilor, să ofere acestora argumentele sensibile pentru ca ei să nu migreze către metropola-capitală.

Două bune exemple din România: Festivalul de poezie de la Bistrița și FILIT, festivalul internațional de literatură de la Iași, au cîștigat, ambele, caracter de „brand cultural", pe care l-au transmis spațiilor urbane în care au luat naștere. Ambele au fost amenințate, la un moment dat, cu dispariția și ambele au supraviețuit – dovadă că nu trebuie să subestimăm niciodată adevărata capacitate a scriitorilor de a-și apăra și pereniza teritoriul. Dar aceste evenimente au supraviețuit și pentru că ele au răspuns unei adevărate nevoi a publicului local, și pentru că au dat vizibilitate și strălucire spațiului urban în care au luat naștere.

Comunitățile locale își ridică scriitorii la un rang al elitei sociale cultivate și respectate, caracteristică pe care, într-o mare măsură, capitalele au pierdut-o. În Europa locală, în mod special, scriitorul rămîne una dintre icoanele „lumii bune", el este simbolul celor care gîndesc și scriu, spun povestea cetății, se hrănesc din narațiunea cotidiană și o transcend. Ce e scriitorul pentru un oraș cu 10-20.000 de locuitori sau cu 100.000 de locuitori? Ei bine, el reprezintă, încă, pe cel care spune povestea cetății și a locuitorilor ei, el este cel care inventează orașe invizibile, oglinzi nevăzute ale orașului real, el este cel care transformă cotidianul în transcendent, spunînd o poveste din cuvin-

Ce e scriitorul pentru un oraș cu 10-20.000 de locuitori sau cu 100.000 de locuitori?

te. Cînd citești *Nostalgia* lui Cărtărescu sau *Aleea zorilor* a lui Andrei Crăciun sau *Pereți subțiri* a Anei Maria Sandu, înțelegi de ce scriitorul poate să fie, pentru oraș, un ghid al oglinzii magice, aceea în care cea mai sordidă dintre realități poate să devină luminoasă și misterios translucidă.

Pentru oraș, de aceea, festivalul de literatură este o celebrare a identității transfigurate, un fel de a-l pune din nou pe povestitor în centrul pieței, de a-i da libertatea să povestească despre lume, așa cum o vede el și așa cum, prin privirea lui, ea poate să recapete sens și frumusețe generică.

Într-un fel, festivalurile de literatură sînt, pentru orașele din lumea largă, adevăratele spații de reconectare la umanism, locuri în care o comunitate sensibilă, asediată de tehnologie, superficialitate și flux informațional, se regăsește, ca să respire sens, ca să redescopere povești adevărate și tulburătoare despre oameni.

Nu, nu cred că festivalurile de literatură vor salva lumea, dar cred că ele pot să promită, așa cum scrie atît de inspirat Houellebecq, „la încrucișarea timpurilor, posibilitatea unei insule" pe care se mai poate, încă, spune și asculta, cu emoție și vervă, povestea despre om, cu toate ale lui.

Corina Șuteu *este expert internațional în management și politici culturale. A fost director al ICR New York și ministru al Culturii. Este președinte al Making Waves, Festivalul de film românesc de la New York.*

Mircea VASILESCU

Efervescență și dificultăți

„Festivalită!" – îmi zice un amic. „Cum?..." – întreb, pe jumătate din politețe, pe jumătate ca să cîștig timp, să pricep ce-a vrut să zică. „E o adevărată manie a festivalurilor", continuă el. „Peste tot sînt festivaluri, de toate felurile, în toate orașele. Ce-i asta? Din te miri ce și mai nimic, se pune de-un festival... Mici orășele despre care nu știam mare lucru organizează acum festivaluri și se umple Internetul de ele, pe unde mai dau un click, nimeresc peste un festival. Nu e prea mult? E festivalită, e o modă..."

Nu e o modă. E ceva firesc. Festivalurile de azi au origini îndepărtate (și există destule cărți pe tema asta, care le cercetează istoria și încearcă să le definească riguros). Probabil, percepția că „există în România o modă a festivalurilor" provine din faptul că, în ultimii ani, numărul lor a crescut exponențial, într-o țară obișnuită multă vreme să aibă unul singur – Festivalul Național „Cîntarea României". (Care, de altfel, n-a murit de tot: există încă destule așchii sărite din el, care îi perpetuează „stilul", dar asta e altă discuție.) De la Festivalul Cepei din comuna Pericei (Sălaj) ori Festivalul Mămăligii de la Valea Rece (Harghita) pînă la Festivalul „George Enescu", avem de toate felurile și pentru toate gusturile. Așa e peste tot, de-a lungul și de-a latul Europei: există și festivaluri populare, și festivaluri de o calitate artistică înaltă. Un Festival al cepei există și la Mako, în Ungaria, de pildă. În Italia există mai multe Festivaluri ale mămăligii, cel mai vechi fiind cel de la Vernio, lîngă Prato, în Toscana. Dar cea mai mare mămăligă din lume, de 6150 de *pounds*, s-a făcut la Polenta Fest din Windsor, Canada, în 2014.

Dincolo de asemenea exemple pitorești, Europa e plină de festivaluri și, de cîțiva ani, există și o asociație numită Europe for Festivals, Festivals for Europe, care acordă, cu sprijinul Comisiei Europene, un soi de „certificate de calitate" festivalurilor. Dintre țările europene, Franța e cea mai bogată în festivaluri (peste 2000 pe an); France Festivals (o federație a festivalurilor de *„musique et du spectacle vivant")* adună cifre și date și îi reprezintă pe organizatorii de festivaluri în relațiile cu autoritățile.

Noi sîntem încă departe de așa ceva; trăim, deocamdată, efervescența înmulțirii festivalurilor. Unele au căpătat deja o istorie și o tradiție, altele au dispărut după cîțiva ani. De obicei, sînt organizate de entități private (asociații culturale sau firme) în colaborare cu consiliile locale sau județene. De-aici încep însă și problemele. Dependența financiară de primării, într-o țară unde administrația publică e politizată pînă în măduvă, le pune uneori în dificultate atunci cînd consiliile locale își schimbă culoarea politică sau cînd vreun șef de partid local își schimbă umorile. Dificultăți au apărut și la FILIT (Festivalul Internațional de Literatură și Traduceri de la Iași), și la Festivalul de poezie de la Bistrița (ca să dăm doar două exemple), care s-au trezit la un moment dat că nu mai au finanțare. În ambele cazuri, s-a lăsat cu scandal în presă. Alteori, unii politicieni locali, care au o mentalitate cam primitivă, considerînd că dacă „ei" dau banii, au dreptul să „comande muzica", se amestecă în programul festivalului. Amestecul acesta face ca asupra multor manifestări de acest gen să plutească suspiciunea că au scopuri electorale. În special cînd este vorba despre sărbătorile populare, care atrag un public numeros. Există însă, din cîte știu, și orașe în care administrația locală și-a stabilit reguli ceva mai precise pentru accesul organizatorilor de evenimente culturale la fondurile publice și unde finanțatorii își păstrează neutralitatea în raport cu conținutul festivalurilor. E bine, dar mă tem că astfel de situații sînt deocamdată excepții.

Finanțarea festivalurilor de către autorități mai are un dezavantaj: „strică piața", îi obișnuiește pe oameni că pot avea acces la cultură și artă „pe gratis". Sigur, onorariile artiștilor și celelalte cheltuieli se plătesc tot din banii contribuabililor, dar percepția comună e că atunci cînd asiști la un concert în piața publică, „oferit" de primărie, nu trebuie să plătești bilet, deci „e gratis". Și-așa se obișnuiesc oamenii, în timp, cu „accesul gratuit". Cum ar fi dacă, de pildă, la lecturile, conferințele și dezbaterile care au loc în cadrul unui festival de literatură s-ar pune bilet de intrare? Probabil că publicul s-ar împuțina substanțial... Or, dacă ne uităm peste gardul țărișoarei noastre, observăm că la multe evenimente de acest fel din alte țări europene se plătește bilet. La noi, lumea s-a obișnuit cu ideea că scriitorii sînt niște ființe diafane, care trebuie să se întîlnească cu cititorii din pură iubire. Sau să fie plătiți de stat, vorba lui Leonida: „treaba statului, domnule, pe el de ce-l avem?"

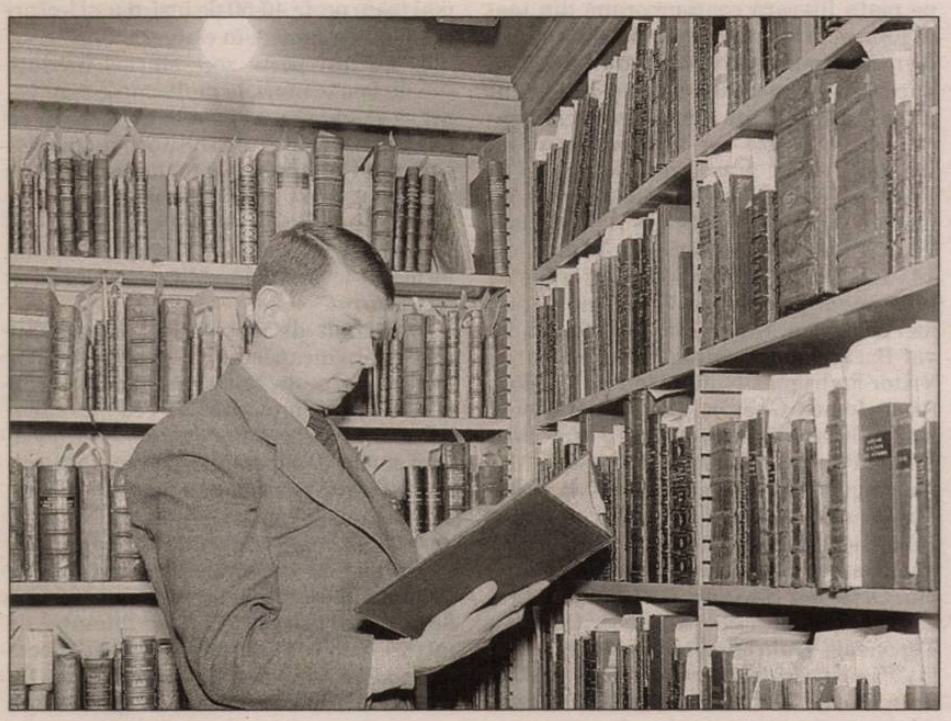

„Declinul literaturii indică declinul unei națiuni."

GOETHE

„Nu știu ce este mai descurajator: literatura sau găinile."

E.B. WHITE

„Literatura și fluturii sînt cele mai scumpe pasiuni cunoscute de om."

VLADIMIR NABOKOV

„Știm prea multe și ne conving prea puține. Literatura este substitut pentru religie."

T.S. ELIOT

Deocamdată însă cred că, în ciuda dificultăților pomenite mai sus (și a altora, pe care nu le mai înșir aici), dezvoltarea festivalurilor e, în ansamblu, un lucru bun. Cele literare aduc în atenția publicului „ideea de scriitor" care participă la evenimente comunitare, e viu, e în carne și oase, stă de vorbă cu oamenii. Nu e deloc puțin, dat fiind că în școală studiul literaturii române se cam oprește prin anii '70-'80 ai secolului trecut, astfel încît majoritatea absolvenților nu au idee că „există și scriitori vii". Sigur că există festivaluri mai bune și mai proaste (și nu mă refer doar la cele literare, ci în general), sigur că unele sînt însăilări precare pentru care termenul de „festival" e cam prețios. Dar, cu timpul, se vor cerne. Pe de altă parte, nu cred că o anumită „polarizare" a discuțiilor despre festivaluri, pe care o simt destul de intensă în spațiul public, folosește la ceva. N-are rost să ironizăm festivalurile populare (botezate generic „cu mici și bere"), pentru că ele au existat și vor exista întotdeauna, în orice societate. Și nu sînt „la concurență" cu festivalurile culturale și artistice de calitate: se adresează unor publicuri diferite. E adevărat, pe de altă parte, că multiplicarea, în scopuri electorale, a unor chiolhanuri crîncene sub denumirea de „festival" aduce în spațiul public infinite manifestări ale prostului gust. Dar sursele (și resursele) kitsch-ului sînt diverse și rezistente, vom mai avea încă mult de luptat cu el.

În „marea dezordine culturală" în care trăim, iureșul festivalurilor aduce culoare și diversitate. Încă sînt prea puține, după gustul meu (în special cele strict literare), mai e loc destul pentru creativitate, pentru inventarea unor concepte noi. Căci festivalurile aduc artele la îndemîna oamenilor, (re)construiesc comunitățile umane și, în final, sporesc coeziunea socială. Or, societatea noastră stă – și încă va sta ani buni de-aici încolo – foarte prost la acest capitol.

Șapte întrebări

Am invitat președinții celor mai mari festivaluri literare de la noi să ne răspundă la aceste șapte întrebări: 1) La ce folosește un festival literar? 2) Care este elementul specific al festivalului, conceptul lui, și spre ce ideal tinde? 3) Cine îl finanțează, la cîte ediții a ajuns și care a fost cel mai mare număr de participanți la un singur eveniment? 4) Ce mari scriitori, deopotrivă români și străini, au participat la edițiile trecute; ce invitați de marcă au venit / vor veni la ediția din acest an (selectiv)? 5) Există și alte evenimente organizate sub egida festivalului în restul anului? 6) Ce lipsește pieței literare din România? 7) Care este festivalul literar din străinătate care v-a impresionat cel mai mult?

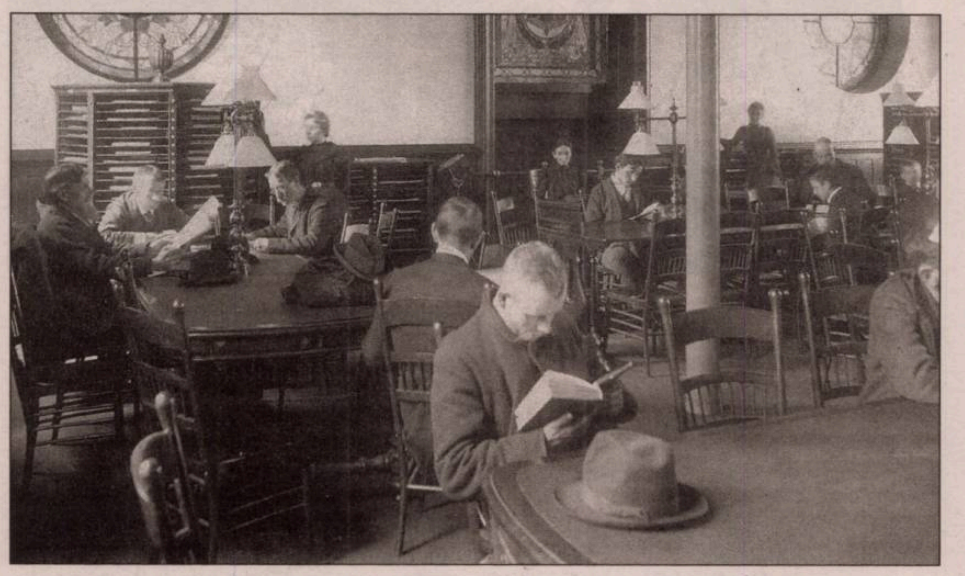

Tudor CREȚU (LitVest, Timișoara)

1) Cam la aceleași lucruri la care folosește și literatura.

2) Lecturile publice experimentale și pictorialele cu scriitori în ipostaze inedite, fotografiați, de pildă, ca polițiști, hipnotizatori etc. sînt „amprente“ ale LitVest. De referință rămîn, printre altele, imaginile cu Ion Pop, imortalizat ca rege… înarmat, alături de saltimbancii Radu Andriescu și Romulus Bucur, pe scena Teatrului Maghiar. Sînt cele mai avangardiste „versiuni“ ale marelui specialist în avangardă. Promovăm, așa zicînd, ineditul ca monedă forte: cu cît mai inedită o acțiune, cu atît mai acut impactul și valoarea documentară în/peste timp. Realizăm un album foto și, începînd cu 2017, o antologie a festivalului. Încercăm, deci, să generăm, deopotrivă, spectacole de lectură și documente estetice.

3) Festivalul este finanțat integral de către Consiliul Județean Timiș, organizarea revenindu-i Bibliotecii Județene Timiș „Sorin Titel“. Cea de a șaptea ediție a LitVest se va desfășura în perioada 26-29 septembrie 2018 și va reuni scriitori de pe patru continente. Au fost mai multe evenimente cu cca trei sute de participanți fiecare. În treacăt fie spus, la prima ediție a ConCentricii (mai 2016) au participat cca 1000 de persoane.

4) Fiona Sampson (Marea Britanie), Pia Tafdrup (Danemarca), Ioan Es. Pop sînt doar trei dintre numele mari care au participat la ediția din 2017. Aș fi putut alege și altele. În 2018 vin George Szirtes (Marea Britanie), Alice Notley (SUA), Rosie Goldsmith (Marea Britanie), președinta European Literature Network. M-am oprit, iarăși, la cifra „magică“ 3 (trei), ca să nu vîr prea tare mîna în joben.

5) Încercăm să organizăm, în orașele din care provin invitații, vernisaje ale pictorialelor și lansări ale albumului și antologiei.

6) Nu pune limite de semne cînd pui întrebări precum cea de mai sus. 2500 (limita de semne) de chestii. Cel puțin…

7) Am o slăbiciune, un fel de, pentru Festivalul Internațional de Poezie de la Rotterdam.

„Literatura este superioară istoriei, pentru că literatura îți oferă mai mult decît o singură viață.“

CARLOS FUENTES

„Literatura anticipează viața.“

OSCAR WILDE

„Literatura se adaugă realității. Nu doar o descrie, o și îmbogățește.“

C.S. LEWIS

Ioan CRISTESCU (FIPB, București)

1) În primul rînd, folosește scriitorilor. În condițiile unei piețe de carte de poezie destul de bogată în produse editoriale, dar săracă din punct de vedere al vizibilității, un festival pune față în față scriitorul și publicul său. În al doilea rînd, prezența fizică a scriitorului în fața publicului creează o atmosferă benefică de interactivitate.

2) Festivalul Internațional de Poezie București s-a conturat firesc, Bucureștiul fiind printre puținele capitale europene care nu organizau și găzduiau un festival de gen de mare amploare. FIPB a suplinit, la scurt timp de la apariția sa pe scena culturală românească, acest deficit, iar astăzi aduce poezia, ca gen literar major, dar și poeții și vocile lor distincte, în atenția unui public larg, pasionat de diferitele forme de expresie poetică. Ca organizator, MNLR nu își propune o valorizare ierarhică a poeților, ci mai ales diversitate și interactivitate. Poeții participanți sînt selecționați din alte festivaluri internaționale din întreaga lume, dar și din propriile investigații. Avem un consiliu consultativ format din profesioniști cunoscuți în domeniul poeziei (poeți, critici literari, traducători și profesori de cultură și literatură comparată). Ca ideal, tindem să devenim cel mai atractiv și diversificat festival de poezie la nivel de creativitate și expresie.

3) FIPB este finanțat de Primăria Municipiului București prin Muzeul Național al Literaturii Române, dar și de Ministerul Culturii și Identității Naționale și de Institutul Cultural Român. În 2019, va aniversa zece ediții, zece ani de poezie. Cel mai mare număr de participanți a fost înregistrat la Maratonul de Poezie și Jazz, eveniment ce se suprapune în fiecare an cu Noaptea Muzeelor. Aula BCU a fost acoperită la maximum cu un public extrem de variat, Maratonul desfășurîndu-se pe un interval de aproximativ șase ore, între ora 20 și ora 2. În ultimii trei ani, la fiecare Maraton au participat peste 1000 de persoane, prin rotație.

4) În ultimii ani, FIPB a reușit să aducă la București scriitori tot mai importanți pe piața literară contemporană din toată lumea, iar numărul acestora va crește în mod semnificativ, vom uimi publicul bucureștean în poate cel mai important an cultural datorită celor două evenimente esențiale care vor marca țara noastră anul viitor: președinția României la Consiliul Uniunii Europene, în prima jumătate a anului, și Sezonul încrucișat Franța-România, în perioada 18 aprilie – 14 iulie. Dintre scriitorii care au acceptat pînă acum provocarea FIPB enumerăm aici pe Ko Un, Yang Lian, Renato Sandoval Bacigalupo, Rómulo Bustos Aguirre, Victor Rodriguez-Nuñez, Jan H. Mysjkin, Anne-James Chaton, Douglas Kearney, Enzo Minarelli, Jean-Michel Espitallier, Adam Puslojic, Marco Luchesi, Jiji Majia, Angela Marinescu, Ioan Es. Pop, Ion Mureșan, Florin Iaru, Filip Florian, Nora Iuga, Bogdan Ghiu, Adrian Alui Gheorghe, Daniel Bănulescu, Liviu Ioan Stoiciu, Octavian Soviany, Dan Coman, prozatorii António Lobo Antunes, Dumitru Țepeneag, Gabriela Adameșteanu, Virgil Tănase. În 2019, vom invita alături de noi mari scriitori europeni și americani, pornind de la trei direcții principale care vor da plusvaloare acestui proiect cultural, astfel încît să marcăm cele două axe culturale menționate: o secțiune dedicată relației dintre scriitori și putere, importanța scriitorilor în societatea contemporană (președinția UE), o secțiune specială dedicată scriitorilor francezi, dar și traducătorilor de poezie română în limba franceză și editorilor deschiși spre publicarea acestor traduceri (sezon), lecturile propriu-zise din cadrul FIPB. Vom avea alături de noi peste 50 de scriitori din toată lumea, primele nume urmînd a fi anunțate spre sfîrșitul acestui an.

5) Există lecturi publice, serile de jazz și poezie, dar nu sînt incluse sub egida festivalului.

6) Cred că ar fi nevoie de două lucruri: o mai puternică și solidă colaborare cu agențiile literare și o polarizare a interesului către scriitor. El spune prin creația sa ce are de spus, dar prin prezență are un rol potențat social.

7) Serile de Poezie de la Struga.

Un Cristian (CDPL Fest, București)

1) E forma cea mai la modă din întregul sistem literar actual. După etapa revistelor, a editurilor, festivalul e cea mai vizibilă formulă de (re)grupare. Astăzi, festivalurile pot obține finanțări locale și naționale serioase, pot asigura/crește un public, după cum pot fi un paravan pentru deconturi inutile și mici reglări financiare.

2) Bănuiesc că despre CDPL Fest ar fi vorba. E mult spus festival, chiar dacă noi așa-l denumim: festivalul Casei de pariuri literare. Întîlniri neconvenționale, fără buget, fără mofturi, fără găști. Specific este faptul că nu se limitează la autorii unei singure edituri (cum se practică prin marea industrie) și sînt tratate subiecte mai puțin abordate (istoria editurilor, a publicațiilor literare, proiecții de filme documentare cu specific literar). Nu tinde decît să rămînă independent, departe și detașat de găștile zilei.

3) 99 de ediții de cînd a fost denumit CDPL Fest, înainte au existat 30 de ediții una și una, în Club A. La început era lunar (de aici numărul relativ mic de ediții), apoi a devenit bilunar, în ultimul an am avut… (motivat) zece ediții. Au fost și ediții cu șase spectatori, și ediții cu peste o sută. Au fost edițiile dedicate cărților colecției muzicale, mai toate peste 40-50 de inși, dar și lecturi cu 40-60 de oameni în club.

4) Au fost peste zece edituri invitate (unele foarte mari, le mulțumesc c-au venit să-și spună povestea la un festival de buzunar), peste 80 de scriitori (nu fac clasamente), cîteva reviste *(Observator cultural* sau *Iocan* au avut ediții).

5) Proiecțiile de film documentar rulează prin licee. Unele discuții se transformă în interviuri publicate-n *Observator cultural*.

6) E mult de discutat. 1) Lipsa fairplay-ului, incapacitatea organizatorilor de-a trece peste critici și-a reuni vîrfurile, blocajul în meciuri de grup; 2) rabatul mare al librăriilor (care sufocă jucătorii mici); 3) lipsa unei politici naționale a lecturii; 4) absența agentului literar; 5) lipsa unei evaluări editoriale. Nu m-ar deranja să intru în liga a IV-a editorială, dar să nu mai văd cărți fără descriere CIP pe piață; 6) premiile literare compromise de interese obscure; 7) lipsa biletului de intrare la o lectură publică (oricît succes ar avea un festival finanțat, diferența față de teatru și film e făcută de gratuitatea

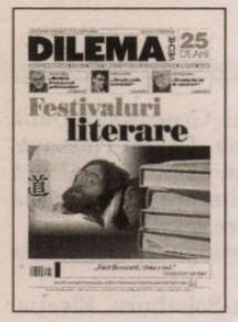

prost înțeleasă); 8) căderea presei culturale și mixul ăsta cu blog-uri/*influencer*-i greu de catalogat; 9) incapacitatea pieței de a susține meseriile literare (de la haosul din facultățile de Litere și piața doctoratelor, e prea amplu ca să dezvolt, pînă la greutatea de a plăti un profesionist: scriitor, PR, DTP-ist, grafician); 10) năravul autorului român, care se lasă prea ușor prostit, dus de nas, combinat în formule ba de rezistență, ba de dependență (iarăși, multe de punctat).

7) O să rîzi. N-am ajuns. De 21 de ani n-am primit decît o invitație și am pasat-o altcuiva, pe care l-am considerat mai potrivit. Altfel, sigur, am văzut tineri și mai puțin tineri care-au bifat cam tot ce mișca și cred că am rămas în urmă. N-am avut această șansă de-a reprezenta țara, deci pot fi considerat un frustrat. Pe banii mei am zis să investesc aici, nu-n deplasări pe-afară, ce e acolo văd pe net. Nici aici n-am ajuns la cîteva festivaluri foarte mari. Nu mă pot autoinvita, totuși, chit că nu le cer nici masă, nici cazare, nici transport. Aștept să văd la cînd ajung la 1000 (știi, cele mari se-mpăunează cu ideea asta că au reunit cei mai importanți, nu știu, 500 de scriitori, jurnaliști sau editori; probabil că mă-ncadrez după 1001).

Lia FAUR (SAD, Arad)

1) Un festival literar împrospătează aerul unei comunități și ideea creației în sine poate schimba percepția vieții cotidiene. Cîștigul, dacă nu se măsoară în stimularea emoției oamenilor și a curiozității literare, nu există.

„Văd o problemă în lipsa managerilor literari."

Am pornit festivalul SAD în 2015, pe marginea unui amplu proiect cultural al Aradului, cînd lumea se întreba dacă în afara lui Slavici mai putem discuta despre un scriitor reprezentativ al urbei. Mi l-am imaginat ca pe un maraton de lectură, însă, încă de la prima ediție, dincolo de literatură am vorbit despre cenzură, colaborări și colaboratori.

2) Elementul specific al festivalului ar putea fi pătrunderea scriitorului în spațiul intim, profund al orașului Arad, prin organizarea Saloanelor literare în case, preponderent istorice. Conceptul este de a-i aduce pe scriitori în cele mai neașteptate situații de comunicare literară și afectivă între ei și împreună cu cititorii. De a schimba idei. De a combina artele. De a lărgi publicul de poezie. De a stimula emoția cu orice preț.

3) Visez la desfășurarea festivalului în familii interesate să susțină material prezența unor scriitori în mijlocul lor, să existe un premiu SAD și un public din ce în ce mai educat în degustarea, sponsorizarea și valorizarea creației literare.

4) Festivalul este la ediția a IV-a și a fost finanțat de Centrul Municipal de Cultură, Centrul Cultural Județean, prin asociațiile care au depus proiectul, Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol", prin sponsorizări, și de familiile care au organizat Saloanele literare. Cel mai numeros public la un eveniment a fost între 150-200 de persoane.

5) La prima ediție au participat: Emil Hurezeanu, Adrian Cioroianu, Victor Neumann, Daniel Șandru (redacția *Timpul*). La următoarele, scriitorii invitați, în afara arădenilor (să mă ierte cei neamintiți, din lipsă de spațiu): Marin Mălaicu-Hondrari, Radu Vancu, Dumitru Crudu, Marius Chivu, Svetlana Cârstean, Simona Antonescu, Alina Ledeanu, Ștefania Mihalache, Mircea Pricăjan, Liliana Corobca, Diana Bădică, Ana Alexandrescu, Iulia Gherasim, Robert Șerban, Alexandru Potcoavă, Șerban Axinte, Miruna Vlada, Cosmin Țupa, Tudor Crețu, Bogdan Munteanu, Adrian G. Romila, Vlad Gheorghiu, Matei Hutopilă, Cristian Fulaș, Tara Skurtu, Tiberiu Neacșu, Cristina Stancu, Bogdan Crețu, Bianca Cernat, Paul Cernat. Deocamdată, online există doar o pagină de Facebook a festivalului unde apar informații despre scriitori, imagini, poeme, dar lucrez la un blog, unde să poată fi urmărite înregistrări din timpul recitalurilor, cronici ale cărților care se prezintă în festival și multe altele.

6) Văd o problemă în lipsa managerilor literari, stimularea interesului, vinderea produsului literar și cultural.

7) În organizarea festivalului m-a inspirat cel din Marsilia: *„Oh, les beaux jours!"* Mi s-a părut compatibil cu Aradul. Francezii au constatat că locuitorii orașului nu prea citesc, că au prea puține librării și sînt prea puțin implicați cultural. Sînt multe de adăugat, dar le mulțumesc invitaților mei care, prin participarea lor, au înfrumusețat privirea orașului Arad.

Adrian JICU (Bac-Fest, Bacău)

1) La ce folosește un festival literar? La ce folosește poezia? La ce folosește literatura? Dar arta sau cultura?

2) Bacovia. Bacovia. Bacovia.

3) Festivalul Național „G. Bacovia" este organizat de Biblioteca Județeană „C. Sturdza" din Bacău, cu finanțare de la Consiliul Județean Bacău. El continuă Festivalul Bacovia, inițiat de Consiliul Regional de Cultură Bacău, în 1971, cînd au avut loc manifestări de amploare, care au culminat cu dezvelirea statuii lui Bacovia, realizată de sculptorul Constantin Popovici. Aritmetic, sîntem la ediția a 47-a, dar trebuie precizat că, de-a lungul vremii, festivalul a avut diferite forme de organizare. În formula actuală, ne găsim la a doua ediție. Cît privește „recordul" de participare, el datează din 1971, cînd orașul Bacău a fost „invadat" de Bacovia, mii de băcăuani participînd la evenimentele de atunci.

4) Nu mi-e foarte clar ce înseamnă „mari scriitori", dar am avut bucuria de a-i avea ca invitați pe Angela Marinescu (laureata Premiului Național Bacovia), Mircea Cărtărescu, Nora Iuga, Ioana Nicolaie, Radu Andriescu, Magda Cârneci, Doris Mironescu, Paul Cernat, Petru Cimpoeșu, Lucian Vasiliu, Adrian G. Romila, Șerban Axinte, Grațiela Benga, Constantin Călin etc. Plus un juriu format din: Radu Vancu, Alex Goldiș, Bogdan Crețu, Bianca Cernat și subsemnatul. Anul acesta se pare că va fi și mai bine, celor prezenți anul trecut urmînd a li se adăuga Emil Brumaru, Claudiu Komartin, Ștefan Manasia, Ion Mureșan, Cătălin Dorian Florescu, Adrian Alui Gheorghe etc. Plus artiști ca Maia Morgenstern, Ada Milea, Proconsul, Alexandra Ușurelu, Cristina Dăscălescu etc. Detalii pe www.bjbacau.ro. Vor fi scriitori și artiști din toate generațiile, ceea ce ne bucură întrucît încercăm să reunim, în jurul lui Bacovia, autori valoroși. Iar pentru asta mizăm pe un singur criteriu: cel estetic.

6) Multe. Prea multe pentru a le analiza într-un răspuns de doar cîteva mii de semne.

7) Fiind un provincial din urbea lui Bacovia, nu am participat la asemenea festivaluri, dar, pe surse, înțeleg că e grozav Rochester Dickens Festival.

„Literatura adevărată nu face viața mai ușoară, ci o complică."

WITOLD GOMBROWICZ

„Cînd e foarte bună, literatura este o sursă de inspirație pentru viață."

ROMAIN GARY

„Literatura este cel mai agreabil mod de a ignora viața."

FERNANDO PESSOA

„Timpul pentru citit literatură este timp furat tiraniei vieții."

DANIEL PENNAC

„Literatura este cel mai vechi și mai sigur vehicul prin care învățăm lumea și prin care ne trecem valorile de la o generație la alta."

LAURIE ANDERSON

„Literatura este unul dintre cele mai triste drumuri care duc undeva."

ANDRÉ BRETON

Marin MĂLAICU-HONDRARI („Poezia e la Bistrița")

1) Cred că un festival literar ar trebui să promoveze literatura contemporană, cu precădere literatura română, dar, firește, și pe cea străină. Un festival literar bine organizat poate să ajungă o marcă înregistrată, ca marile festivaluri de muzică. Cred că festivalul internațional de poezie și muzică de la Bistrița „Poezia e la Bistrița" și-a căpătat un loc anume în peisajul festivalurilor literare din țara noastră. Cred că lumea se bucură să vadă poeți în carne și oase și drept dovadă e faptul că în timpul festivalului se vînd foarte multe cărți de poezie.

2) „Poezia e la Bistrița" chiar are cîteva elemente specifice, gîndite de organizatori, adică de domnul Gavril Țărmure, directorul festivalului, și de restul echipei, adică Dan Coman, Alina Pop și eu. În primul rînd e combinația de muzică de cameră și de poezie, apoi la fiecare ediție poeții invită un singur prozator, ar mai fi faptul că dăm un premiu pentru librarul anului și acest premiu se îndreaptă spre librarii care chiar promovează literatura română contemporană, apoi mai e și faptul că invităm să citească un poet încă nedebutat în volum. Plus, poate, cel mai important lucru, noi tratăm egal poeții la Bistrița, nu facem nici o diferență între Anastasia Gavrilovici sau Ioan Es. Pop, să zicem.

3) „Poezia e la Bistrița" este finanțat în principal de Consiliul Județean Bistrița-Năsăud prin Centrul Județean pentru Cultură și de Societatea de Concerte Bistrița. Am ajuns la a X-a ediție (a avut loc în iulie) și la majoritatea edițiilor am avut parteneri financiari pe ICR și AFCN, Flemish Foundation, iar la ediția din 2015 am atras fonduri de la Ambasada SUA. Plus un sponsor privat, din 2017, care organizează o lectură privată la Colibița. Cred că numărul cel mai mare de participanți s-a înregistrat la ediția de anul acesta, între 250 și 300 de persoane pe seară. Și s-au vîndut peste trei sute de cărți de poezie pe întreaga durată a festivalului, adică în trei zile.

4) Chiar cred că de-a lungul celor zece ediții au participat cei mai importanți poeți și prozatori români contemporani, de la Angela Marinescu la Mircea Cărtărescu, iar dintre poeții și prozatorii străini e suficient să-i amintim pe Attila Bartis, István Kemény, Elena Medel sau Pablo García Casado.

6) Cred că lipsesc agenții literari și librarii de calitate.

7) Cosmopoetica, din Córdoba, Andaluzia, unde am participat în 2016, împreună cu Mircea Cărtărescu. E cu adevărat senzațional.

Simona POPESCU (Festivalul „Gellu Naum", București)

1) La ce folosește un festival literar? Depinde. Era unul la Sighișoara înainte de '90 (au mai fost cîteva ediții și după). Deloc oficial (or fi fost și din astea, cu siguranță). Dimpotrivă! Se aduna acolo – cum să spun? – viitorul. Asta a fost senzația mea cînd s-a nimerit, ca studentă, să ajung la una dintre ediții. Erau optzeciștii – cred că aveau în jurul vîrstei de 30-35 de ani – din toată țara: „lunediști", „echinoxiști", poeții de limbă germană de la Aktionsgruppe Banat. Inteligență, subversivitate, *Klartexte* (vorba poeților de limbă germană), atitudine, literatură alternativă. După '90 nici nu cred că au fost alte festivaluri, nu erau bani. Azi sînt multe, mai mici, mai mari, după buget. Mi se pare importantă și întîlnirea dintre poeți de vîrste diferite, poetici diferite. Îndeobște ei sînt împărțiți în generații, grupuri, direcții, femei, bărbați. De la un anumit nivel – de autenticitate, înainte de toate – în sus, pereții custilor de orice fel care separă oamenii dispar.

Cred că e importantă și acea vibrație care se creează între poeți, locul acțiunii și public.

2-4) În 2015, cu ocazia centenarului nașterii lui Gellu Naum, chiar la sfîrșitul anului, mi-a venit ideea să organizez o întîlnire cu poeți, la capătul evenimentelor desfășurate cu acea ocazie. Cu gîndul la Gellu Naum, pentru Gellu Naum. Criteriul de selecție a fost acela ca invitații să fi avut o legătură cu tot ce înseamnă Gellu Naum. Am găsit, potrivit „criteriului", mult mai mulți poeți decît mă așteptam. Cafeneaua de la Cărturești Verona s-a umplut pînă la refuz. Eu zic ca a fost o seară foarte, foarte frumoasă. Ne adunase acolo, scriitori și ascultători, numele lui Gellu Naum. Entuziasmul meu, văzînd sala aia de oameni frumoși, a fost atît de mare, încît am spus că ar fi grozav dacă am putea să ne întîlnim, cei prezenți, la Comana, la casa unde Lygia și Gellu Naum se retrăgeau vara, primind acolo prieteni. Ideea a ajuns la Ioan Cristescu, directorul Muzeului Național al Literaturii Române. Și așa s-a pornit Festivalul „Gellu Naum", ajuns la a treia ediție. Un festival care tinde spre... firesc. Firescul vieții. Și al poeziei!

7) Cel mai atașant festival de poezie la care am fost e unul din Slovenia, „la țară": atmosferă *flower-power,* poeți foarte buni (selecționerul fiind un poet, foarte bun), oameni interesanți. Nimic oficial, nimic din povestea aia cu o sală în care se adună ceva public amorțit. Nimic stînjenitor. Ar merita să spun mai multe despre locul acțiunii, o grădină, și despre public, țărani din sat (vorba vine, că erau deja urbanizați!) care, după cîteva ediții, deveniseră experți în evaluare, cu păreri foarte drastice. Dar și toată studențimea – aveam impresia, după numărul de corturi deschise peste noapte – din micuța și surprinzătoarea Slovenie. În materie de festivaluri, iată visul!

Liubița RAICHICI
(„Porțile Poeziei", Caraș-Severin)

1) La restaurarea, punctual, limitat și adeseori hilar, a unui climat spiritual normal, la scoaterea de sub *blestemul lucrurilor finite,* vorba lui Cioran. La reîmprospătarea convingerii că frumosul va salva lumea. O arcă a lui Noe care plutește pe apele lumii vechi și înecate, pregătindu-se pentru coborîrea cuvîntului cu putere multă. La crearea unei patrii poetice sau, dacă vă place mai mult, a unui stat poeticesc paralel.

2) Promovează valorile tradiționale românești. Monumente istorice de factură religioasă și industrială, obiceiurile, ortodoxia, tradiția, gastronomia, bucuria de a schimba mentalitatea invitaților noștri referitoare la România. Dacă vii la festival, din lumea largă, și ții la piept banii, fiindcă așa ai auzit tu că-i în România, și pleci înduioșat, emoționat, cu lacrimi în ochi, scuzîndu-te fiindcă ai trăit o altfel de Românie, una profundă. Una dintre poetele japoneze, prezente la festival, a zis că acesta se deosebește de toate celălalte fiindcă „lustruiește fațetele Dragostei".

3) Este finanțat de o companie străină producătoare de energie și-n România, CEZ GROUP ROMÂNIA, și de administrația județeană și administrațiile locale, după caz, fără a avea caracter permanent. Festivalul a ajuns la a noua ediție. O sală de spectacole de 500 de locuri, ocupate și-n picioare, de obicei la deschiderea festivalului, la *meeting*-ul internațional de poezie!

4) Au fost poeți din Japonia, Israel, Coreea, Ungaria, Franța, Lituania, Monaco, Elveția, Spania, Grecia, India, Marea Britanie, Serbia, Cipru, Cehia, Rusia, Macedonia, Italia, Croația, Suedia, SUA, Muntenegru, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Slovenia, Turcia, Belarus, Polonia și România.

5) Participanții străini la festival sînt publicați în reviste în țară.

6) Lipsește statul cu desăvîrșire. Distribuția. Promovarea. Susținerea coordonată. Evident, este un dezinteres nedisimulat. Scriitorul român își aparține sieși și, eventual și păgubos, unui grup presupus mai valoros altui grup. Churchill ar fi zis de ce-am mai luptat...

7) „Nopțile albe ale poeziei" de la Bari, Italia.

„Oamenii s-au prostit de tot. Nimeni nu mai citește nimic. Oamenii au acum o putere de concentrare de cinci secunde. Cît adîncimea unui pahar cu apă."

DAVID BOWIE

„În viață există două lucruri de încredere: plăcerile cărnii și plăcerile cărții."

SEI SHONAGON

„Există crime mai mari decît arderea cărților. Una dintre ele este să nu le citești."

JOSEPH BRODSKY

„Cititul cărților este cea mai nobilă formă de a petrece timpul inventată de omenire."

WISLAWA SZYMBORSKA

„Oamenii nu așteaptă prea mult de la literatură. Vor să se asigure doar că nu sînt singurii confuzi."

JONATHAN AMES

Robert ȘERBAN
(FILTM, Timișoara)

1) Nu știu alte festivaluri ce-și propun, dar Festivalul Internațional de Literatură de la Timișoara (FILTM) a fost creat ca să pună față în față cititorii și scriitorii și să demonstreze că literatura de calitate este o punte directă și solidă între unii și ceilalți. Să arate lumii cum e raiul literaturii.

2) „La Vest de Est la Vest / La Est de Vest" este conceptul FILTM, iar el pleacă de la situarea geografică a Timișoarei (cel mai mare oraș vestic din România), de la istoria acestui loc, de la cultura sa polifonică și multietnică, dar și de la o realitate ce a generat o curiozitate: nu prea știm ce și cum scriu vecinii noștri, n-ar fi cazul să aflăm? Iar festivalul de la Timișoara asta a făcut: a adus scriitori originali din literaturile ce se fac în Europa Centrală și de Est și i-a pus în contact direct cu publicul. Anul acesta propunem tema „Țară. Țară de adopție", iar o parte dintre scriitorii invitați vin din țările care i-au adoptat și în care trăiesc, nu din cele în care s-au născut ori în care își au originile. Vor fi discuții și dezbateri dense, căci, ca în fiecare an, în afara lecturilor, există un dialog deschis atît cu publicul, cît și între scriitori.

3) Primăria Timișoara este principalul finanțator al festivalului. Pentru ediția din acest an, a 7-a, Consiliul Județan Timiș are și el un aport, în bani, mult mai consistent decît în anii trecuți, cînd, împreună cu cîțiva sponsori din zona privată, a ajutat FILTM. În jur de 400 de participanți a fost vîrful de participare. E mult? Vor fi și mai mulți!

4) Toți scriitorii care au participat pînă acum la FILTM sînt mari. Nu toți au aceeași notorietate, dar scriu excelent. Și cum numărul lor bate suta, iar numărul nostru de semne pentru răspuns e prea limitat ca să îi numesc pe toți, vă dezvălui invitații de la ediția din acest an, ce va avea loc între 22-27 octombrie și unde vă invit: Horia-Roman Patapievici, Juan Gabriel Vásquez (Columbia), György Spiró (Ungaria), Thomas Glavinic (Austria, Bosnia), Dimitré Dinev (Bulgaria, Austria), Marin Mălaicu-Hondrari, Vladimir Lorcenkov (Canada), Alexandru Vakulovski (Republica Moldova), Andrei Mihăilescu (Elveția), Goran Mracici (Serbia, România), Leire Bilbao (Țara Bascilor), Jitka Srbová (Cehia), Ana Ristovici (Serbia), Lavinia Bălulescu, Moni Stănilă, Elena Vlădăreanu.

5) Fiindcă FILTM a fost de la început sub semnul eficienței financiare (un festival bun, cu bani puțini; prima ediție s-a desfășurat, miraculos, doar cu o finanțare privată, mică, mititică), nu am avut uverturi: nu ne-a permis cuvertura să ne întindem. Cu eforturi, am reușit să extindem FILTM de la trei zile, cît a avut la primele ediții, la patru zile, anul trecut, în 2017, iar anul acesta să sărim la cinci zile. Cum spuneam, sîntem o echipă eficientă, secretul fiind faptul că ea e formată din patru fete (Ioana Gruenwald, Oana Boca-Stănescu, Oana Doboși-Potcoavă, Raluca Selejan) și un băiat. Să mai zică cineva că în lumea literară din România nu este egalitate între sexe!

6) Sec spus: marketingul și imaginația lipsesc.

7) Festivalul de la Solothurn, Elveția. Acolo am văzut, în 2002, cînd am participat, sute și sute de oameni în public. Mii de cititori au plătit bilete ca să audă literatură și să fie în preajma autorilor preferați, sau să-și satisfacă o parte din curiozitatea literară și să știe pe cine vor citi în viitorul apropiat.

„Mii de cititori au plătit bilete ca să audă literatură și să fie în preajma autorilor preferați."

Lucian Dan TEODOROVICI
(FILIT, Iași)

1) Spațiu de întîlnire, înainte de toate. Întîlnire între scriitori și scriitori, iar în cazul nostru mai mult de-atît, căci FILIT propune și întîlnirea între scriitori, traducători, manageri culturali, critici, jurnaliști, artiști plastici, muzicieni ș.a.m.d. Dar, mergînd pe ideea asta, cea mai importantă întîlnire e, evident, aceea dintre publicul cititor și oamenii din lumea cărții.

2) Miza e a apropierii dintre public și scriitori, traducători etc. Pare puțin, poate, dar în România ne-am obișnuit, din păcate, ca asemenea manifestări să se desfășoare într-un cerc restrîns. Or, FILIT s-a vrut de la început o sărbătoare a comunității. Ediția de anul trecut a adunat, la cele peste o sută de evenimente, în jur de 30.000 de participanți în public. Idealul? Deja ne vin numeroși vizitatori din țară, dar am observat că vin și străini special pentru festival. Ar fi grozav ca FILIT să atragă tot mai mulți asemenea „turiști literari".

3) Sîntem la a VI-a ediție, iar finanțator e Consiliul Județean Iași, prin Muzeul Național al Literaturii Române din Iași. Dar avem un sprijin și din partea Primăriei, precum și, pe evenimente, din partea unor societăți private. Cît privește numărul de participanți la un eveniment, din păcate nu avem în Iași un spațiu mai mare decît Sala Mare a Teatrului Național Iași, care are peste 800 de locuri și care, la multe evenimente, a fost plină.

4) S-au adunat deja multe nume care ar trebui pomenite, dar o să amintesc doar doi laureați Nobel, Herta Müller și Gao Xingjian. În ceea ce-i privește pe scriitorii români, cred că au fost și vor veni în continuare aproape toate numele importante ale literaturii române contemporane. La ediția de anul ăsta, deși avem lista completă, dat fiind că pregătim o conferință de presă la începutul lui septembrie, dau doar două nume deocamdată: Jonathan Franzen și Jón Kalman Stefánsson.

5) Da. Avem rezidențele FILIT pentru scriitori și traducători, întinse de-a lungul anului, precum și Atelierele FILIT pentru traducători, desfășurate la Ipotești.

6) Ne lipsește înainte de toate un public cititor proporțional cu numărul populației totale. Stăm foarte slab, din păcate, la raportul ăsta. Dar semne bune sînt.

7) Festivaletteratura din Mantova. Pentru că a reușit să creeze o sărbătoare a orașului.

Radu VANCU
(„Poets in Transylvania", Sibiu)

1) La nivelul cel mai general, folosește întregii comunități: începînd cu efortul colectiv al organizării și sfîrșind cu oamenii prezenți efectiv la lecturi, strînge în jurul literaturii tot felul de catego-

rii sociale și tipuri umane (inclusiv oameni care, în principiu, n-ar fi avut nimic de-a face cu literatura); are, așadar, o utilitate socială imediată. La un nivel mai specializat, folosește publicului consumator & cunoscător de literatură – care verifică ceea ce știa deja & descoperă ceea ce nu știa; e un fel de utilitate profesională, de breaslă. Și, în ultimul rînd, folosește scriitorilor înșiși – din astfel de întîlniri ies întotdeauna prietenii, idei, proiecte noi. E utilitatea creatoare, cea mai puțin vizibilă, dar poate cea mai importantă.

2) E cel mai cosmopolit festival de poezie de la noi – cam 80% din poeți sînt străini, cît mai diverși, de pe cît mai multe continente poetice & geografice, cît mai diferiți între ei. Conceptul lui cel mai general e așadar diversitatea, sau diferența, dacă vreți – și tinde spre cartografierea cît mai completă a alterității.

3) Îl finanțează Consiliul Județean (prin muzeul ASTRA) și Primăria Municipiului Sibiu. A ajuns la șase ediții, vin cam 150 de oameni la o singură lectură. Poate că pare puțin, dar n-am văzut nicăieri în Europa publicuri de poezie mai mari. Poezia e o artă de avangardă – și are un public mai nișat, însă foarte creativ & prețios. E important să îl creștem cît mai mult.

4) Dintre români, de la Mircea Cărtărescu și Nora Iuga pînă la Claudiu Komartin și Svetlana Cârstean, cu Florin Iaru invitat permanent. Dintre străini, aș aminti pe Robert Pinsky, unul dintre marii poeți americani de azi, pe Lloyd Schwartz, laureat al premiului Pulitzer, pe Matthew Sweeney, unul dintre marii poeți europeni, mort luna trecută, pe Jacek Podsiadlo, extraordinarul poet polonez. Nedreptățesc multă lume, de fapt toți cei care au citit la Sibiu sînt poeți minunați.

5) Există o tabără de poezie tînără, cu zece poeți de liceu sau în primii ani de facultate, care scriu vreme de o săptămînă împreună, iar apoi își desenează poemele pe zidul splendid & arhicelebru al lui Dan Perjovschi. De la anul, vrem să extindem & diversificăm numărul de evenimente sub egida festivalului – dar vom vorbi atunci.

6) Genurile comerciale ale literaturii. Pînă cînd nu vom avea scriitori meseriași de literatură polițistă, sentimentală, thrillere etc., nu vom avea nici publicul acela cititor care, prin număr, să poată susține cu adevărat industria de carte.

7) Cred că cel de la Rotterdam. Cel mai mare festival de poezie din Europa, organizat extraordinar de Bas Kwakman, cu un buget de cîteva milioane de euro. Cu zeci de evenimente întinse pe o săptămînă, cu un număr relativ mic de poeți invitați (19 în fiecare an), dar atît de dens, încît nu e un altul mai sofisticat & mai complex. Un model din toate punctele de vedere.

anchetă realizată
de Marius CHIVU

„Frumusețea literaturii este că te face să descoperi că simțirile tale sînt universale, că nu ești singur și izolat. Că aparții.“

F.S. FITZGERALD

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

Născut prematur, mort la vremea lui

scurtă istorie a unui festival

Am tot vorbit și am mai scris despre începuturile Festivalului Internațional de Literatură din București (FILB), despre natura accidentală a nașterii unui festival „de buzunar“, care inițial trebuia să fie o întîlnire cu un scriitor maghiar, apoi cu doi, după care a mai apărut un romancier polonez și, cînd totul părea clasat, cineva a venit cu ideea să invităm și scriitori români, apoi altcineva a sugerat să creăm seri tematice, altcineva să avem moderatori diferiți pentru fiecare seară și, în cele din urmă, ne-am întrebat de ce oare nu am numi aceste întîlniri „festival“, dacă tot ține trei seri la rînd și e atît de alambicat. Am mai vorbit și despre reacția unui public bucureștean foarte receptiv, care părea să aștepte un eveniment de acest gen și cum lucrul acesta ne-a făcut să mai încercăm să-l facem un an, iar bulgărele ăsta de zăpadă a crescut, rostogolindu-se, s-a profesionalizat parțial, apoi aproape că ne-a scăpat din mînă. Am învățat de la zero să facem deconturi, să moderăm mese rotunde, să organizăm mese (de diverse forme), să negociem sponsorizări și să dezamorsăm conflicte.

L-am început în 2008, cînd peisajul evenimentelor publice dedicate literaturii era dominat de lansările de carte unde doi critici lăudau exagerat cartea scriitorului, iar în public stăteau trei rude plictisite de-ale celui din urmă. Singurul festival de anvergură fusese pînă atunci „Zile și nopți de literatură“, cel organizat de Uniunea Scriitorilor la Neptun, însă acolo publicul larg nu putea accede, iar pe noi ne interesa în primul rînd spațiul cultural bucureștean. Că tot am vorbit despre „noi“, aceștia am fost Vasile Ernu, Oana Boca și cu mine, iar în ultimele ediții ale festivalului ni s-a adăugat Ioana Gruenwald. Responsabil cu partea grafică a fost, de-a lungul celor nouă ediții, pictorul Laurențiu Midvichi, iar gazda lui a fost, de fiecare dată, Clubul Țăranului.

Cam asta ar fi descrierea la rece a unui festival care, timp de nouă ani, ne-a pus în cele mai imprevizibile situații și ipostaze, un festival organizat de trei, apoi patru oameni care-l construiau *„after hours“* și care au învățat pe parcursul lui ce trebuie să facă și, mai ales, cum trebuie făcut un eveniment de acest gen. L-am inventat într-un moment în care piața era goală, dar se simțea palpitația unei nevoi de ceva deosebit. FILB s-a născut *„entre chien et loup“*, cînd încă nu exista ceva similar în România, dar nici publicul nu știa încă ce-și dorește. Prima schimbare pe care am făcut-o față de lansările obișnuite de carte a fost să așezăm la temelia acestor întîlniri dialogul, atît între scriitorii aflați pe scenă, cît și între public și scriitori.

Am încercat să schițăm un format foarte permisiv, care să ne lase să operăm modificări de la o ediție la alta, am căutat parteneriate dintre cele mai diverse și, poate singura ocupație constantă de-a lungul deceniului fără un an de festival, am cerșit. Am cerșit ținînd cont de unica parte inflexibilă din programul acestui festival: independența de orice imixtiune politică ce s-ar fi putut transforma într-o preluare (și asemenea încercări au existat). Din păcate, ceea ce puteam noi oferi era insignifiant în comparație cu ce poate pune pe tavă un festival de anvergură: nu am avut acoperire televizată sau în media *mainstream,* iar revistele de cultură și emisiunile radio culturale nu sînt tocmai atractive pentru un sponsor mare. Aici a stat probabil cel mai mare eșec al nostru: nu am reușit să ne vindem, nu am atins deloc zona comercială a unui asemenea eveniment.

Fiind un festival mic, cu un buget de maximum 10.000 de euro, am putut supraviețui ani la rîndul găsind noi sponsori care să ne ofere cîte o mie, două de euro, aplicînd la Ministerul Culturii pentru, iarăși, vreo 2000 de euro, aplicînd la ArCuB, la AFCN, milogindu-ne pe la institutele culturale ale țărilor care aveau scriitori invitați în festival pentru un bilet de avion, pentru o cazare. Într-un an am avut sprijinul Uniunii Scriitorilor, în mai mulți ani pe cel al ICR-ului, de multe ori Cărturești ne-a oferit mesele de prînz ale scriitorilor invitați, am fost sprijiniți doi ani la rînd de casa de avocatură Țuca, Zbîrcea & Asociații, de Dacia (care ne-a dat și o mașină pe parcursul a două ediții, pe care unul dintre noi a reușit s-o bușească), am avut parte de sprijinul British Council de fiecare dată cînd am invitat scriitori britanici, la fel al Institutului Maghiar. Ne-a sprijinit TRADUKI cînd vreunul dintre scriitori se înscria în programul lor germano-balcanic, ne-a sprijinit ProHelvetia o dată sau de două ori. De cîteva ori a trebuit să punem bani de la noi. Într-un cuvînt: haos, dar unul destul de productiv, dacă stăm să ne gîndim că am rezistat așa nouă ani. Nu am putut oferi remunerație scriitorilor invitați, cu asta și începeau mail-urile prin care îi invitam: oferim masă, casă și transport, plus cel mai distractiv festival la care au participat vreodată.

„Doar cei săraci cu duhul refuză să se lase influențați de literatură.“

CASSANDRA CLARE

„Amintirea fiecărui om rămîne în literatura pe care a adunat-o acasă.“

ALDOUS HUXLEY

„Literatura este un lux, ficțiunea – o necesitate.“

G.C. CHESTERTON

Treaba asta a mers cum a mers în primii ani, apoi, după apariția FILIT-ului, a FILTM-ului, după dezvoltarea FIPB-ului și apariția altor asemenea evenimente-mamut sprijinite de Consiliile Locale și/sau de Primării, ne-am dat seama că piața a sărit direct de la vid la concurență acerbă, și că avem două posibilități: să ne vindem și să continuăm cu un buget crescut, sau să tragem cortina. Am optat pentru a doua soluție, care ni s-a părut mai onestă.

Tot ce am scris mai sus este intenționat trecut printr-un distilator de emoție. Am încercat să evit pe cît posibil referirile la atmosfera care putea fi găsită la acest festival, timp de trei seri la rînd, în luna decembrie. Din momentul în care venea Cezar Gheorghe și-și monta camera video în fața scenei și pînă cînd pleca de la masa de după ultimul scriitor invitat, era acolo o vibrație pe care eu n-am mai găsit-o la nici un festival. Am avut un public de circa 200 de oameni care se regăseau an de an la Clubul Țăranului, iar pe mulți dintre ei îi vedeam doar atunci și ne salutam ca și cînd ne-am fi despărțit cu o zi în urmă. E un festival care și-a creat propria mitologie, care a legat prietenii între scriitori și care a fost pe cît de cald poate fi un asemenea eveniment. A rămas celebră seara în care pe scena moderată de Luiza Vasiliu s-au distrat timp de trei ore Jonathan Coe și Will Self, în timp ce în sala scufundată în fum de țigară se preumbla o albină uriașă, mascota unei companii farmaceutice din Iași, care ne sponsoriza în acel an. Au rămas în memoria noastră nopțile interminabile dinaintea plecării cataloagelor în tipar, cînd în ultima secundă, spre exasperarea lui Laurențiu Midvichi, vreunul dintre noi găsea încă o greșeală.

Este, cred, munca cea mai dezinteresată pe care am făcut-o în cariera mea: nu am cîștigat nimic care să justifice zecile de ore nedormite, efortul depus pentru ca fiecare ediție să iasă cît mai aproape de perfecțiune, ba chiar am reușit să-mi fac și cîțiva dușmani de anvergură.

P.S. Programul festivalului, numele scriitorilor invitați, tematicile fiecărei ediții pot fi consultate la adresa filb.ro, cît o mai exista și ea.

Bogdan-Alexandru Stănescu *este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Editura Polirom, 2017.*

Valentin SUCIU

Literatura nu mai e atrăgătoare

dar te face încă să întorci capul

În general, brand-urile se duc acolo unde găsesc mulți oameni ușor de convins. Ele căpușează trend-uri sociale existente, nu se duc împotriva curentului și nu încearcă să susțină cauze pierzătoare. Și literatura pare să fie una dintre aceste cauze. De la modalitatea preferată a românilor de a fugi din realitate, literatura este acum arta de care fug toți tinerii și toate brand-urile.

Explozia digitalului cu informația deja mestecată și conținut video captivant, nivelul de atenție al oamenilor redus la cîteva secunde, și mai ales aruncarea intelectualului într-un colț al scenei sociale au făcut ca literatura să fie pe ultima pagină în agenda de sponsorizare a brand-urilor. Logic: pînă la urmă, literatura nu are vedete care au mulți fani și-ți aduc multe vizualizări pe Instagram sau Facebook. Literatura nu are imagini și sunete, nu este interesant să o proiectezi pe un zid și nu o poți da la maximum. Scriitorii sînt introvertiți, nu sînt întotdeauna charismatici, nu sînt neapărat figuri pe care vrei să le asociezi cu brand-ul tău. Cărțile sînt, pentru din ce în ce mai mulți oameni, obiect de design interior, nu o sursă de cunoaștere sau de *entertainment*. Povestea scrisă te obligă la un efort de timp și de concentrare. Un efort pe care nu mulți oameni mai sînt dispuși să-l facă, din moment ce au un telefon deștept care le satisface cu o singură atingere foamea de informații sau de distracție. Și, cireașa peste tortul acestei revoluții tehnologice care ne-a schimbat felul de a citi realitatea, modelul intelectualului (tradiționalul consumator de literatură) este unul de marginal și de pierzător.

În trecut, cultura generală și îmbogățirea permanentă a intelectului erau o măsură a succesului unui om. Asta nu se mai întîmplă azi. Nu mai există o legătură clară între putere, bani și munca intelectuală. Cînd prim-ministrul țării dă semne clare că nu este prieten cu ideea de a citi o carte, avînd dificultăți de citire de pe o foaie de hîrtie, mesajul care vine de sus este unul antiintelectualist.

Dar dacă iei punct cu punct toate lucrurile negative pe care le-am scris mai sus, poate că identifici cîteva direcții de acțiune pentru a face literatura un fenomen vandabil către brand-uri. Trebuie să susții scriitori care vor să se promoveze și cu *Insta-story*-uri, nu numai cu texte scrise în reviste de specialitate. Trebuie să faci literatura interactivă și spectaculoasă din punct de vedere vizual și sonor pentru ca tinerii să te lase să intri în lumea lor. Trăim într-o epocă în care cuvîntul poate fi animat, în care sunetul poate fi vizualizat. Din cînd în cînd mai trebuie să faci campanii despre puterea cuvîntului și puterea poveștii. Campanii care să ajungă și la Alexandria. Și nu trebuie să faci intelectualul *cool*, nu pentru bulele de hipsteri sau de intelectuali, ci trebuie să îl faci necesar pentru *mainstream*-ul românesc. Cum? Poate că un *brief* către agențiile de publicitate ar naște mai multe idei în zona asta.

Cartea pare a fi pe moarte, dar *storytelling*-ul și literatura, nu. Se mută în digital, și cu cît mai mulți scriitori vor adopta noul lor rol de scriitori digitali, cu atît mai mulți oameni se vor strînge în jurul lor. Iar brand-urile nu vor întîrzia să apară.

***Valentin Suciu** este creative partner la Jazz Communication.*

Mihai MATEIU

Lecturi la iarbă verde

Cărtureștiul e partener al Festivalului de Jazz de la Smida încă de la prima ediție. Ne-am dorit asta în primul rînd pentru că ne place jazz-ul contemporan, pe care-l găsiți bine reprezentat în oferta noastră de muzică și a cărui scenă autohtonă am încercat mereu să o susținem. Apoi pentru că ni se pare contextul social și cultural în care merită încercat să promovăm literatura română contemporană – o altă dimensiune importantă pentru noi.

Participanții la festival petrec acolo două-trei zile întregi, nu doar serile, iar cititul la umbră, într-un hamac, nu e o opțiune de lepădat. Am gîndit așadar o mică „Bibliotecă de campanie", cu cărți care pot fi împrumutate și citite în perimetrul festivalului. Și am propus, la fiecare ediție, lecturi și dialoguri cu cîte doi scriitori contemporani. Pentru că ne-am dorit șansa întîlnirii acestora cu un public nou. Și într-un mediu nou, altul decît librăriile, care poate crea o altă dinamică și un alt impact. La prima ediție au fost Filip și Matei Florian, la cea de a doua Marin Mălaicu-Hondrari și Marius Chivu, anul acesta Ana Maria Sandu și Augustin Cupșa. Iar răspunsul publicului a fost de fiecare dată entuziasmant – curiozitate, atenție, implicare în discuții și, la final, dorința de a-și exprima personal recunoștința pentru experiențele trăite.

Ca să menționez și acest aspect, nu e un loc unde se vinde mult. În magazinul festivalului se găsesc doar cărțile autorilor invitați, și nici pe ele nu e bătaie. Cu

toate astea, din punctul nostru de vedere merită. Pentru oamenii, tot mai mulți de la an la an, care renunță la o plimbare prin pădure sau o siestă pe malul lacului, preferînd să petreacă o oră și jumătate în compania unui autor. Pentru cei cîțiva care, la finalul unor asemenea întîlniri, ne-au spus că au fost pentru ei revelațiile festivalului. Și mai ales pentru că între cei 30-50-70 de oameni care participă nu-i recunoști pe aceiași iubitori de literatură care fac publicul evenimentelor literare de la Cluj. De-asta mergem la Smida Jazz Festival!

Anul acesta am dus acolo și un proiect personal, operat prin Flux (www.facebook.com/FluxProjectCluj). Se numește „Poveștile de lîngă tine" și mediază un (prim) contact cu literatura română contemporană prin intermediul unor citate – scurte, ușor de citit chiar și în trecere, dar care reușesc să surprindă cîte o imagine memorabilă, un sîmbure de poveste sau de atmosferă, ceva din stilul autorului. Selecția e un demers curatorial subiectiv, fără nicio pretenție de-a fi acoperit tot ce s-a scris valoros în ultimii ani. La Smida au fost 40 de citate, răspîndite în tot perimetrul festivalului, iar de-a lungul celor trei zile am văzut foarte mulți oameni oprindu-se în fața lor să le citească. Reacții de surpriză, zîmbete, încruntări, căderi pe gînduri. Pentru majoritatea celor cu care am discutat a fost o surpriză plăcută, capabilă să le stîrnească curiozitatea – unii s-au ambiționat să parcurgă toate citatele, alții aveau un top al preferatelor, cîțiva s-au dus să caute cărțile autorilor la „Biblioteca de Campanie". Am socotit că e un succes. Mulțumesc încă o dată celor care-au sprijinit acest proiect, Altom și Cărturești.

***Mihai Mateiu** este scriitor, coordonator de evenimente la Cărturești Cluj și inițiator al proiectului Flux.*

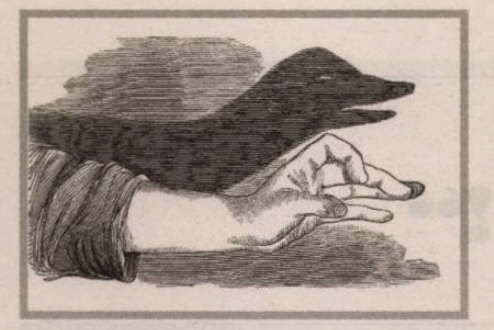

Iaromira POPOVICI

bazar

Blues la Tulcea

Nu am mai fost de mult la un festival din afara Bucureștiului și nu pot spune că sînt o fană necondiționată a acestora (deși întotdeauna mi-a fost bine la TIFF ori la Astra Film). Am ajuns, de curînd, însă, la un festival unde n-am mai avut, poate pentru prima dată, senzația de *„out of place“*. Unde m-am simțit în largul meu și, de cele mai multe ori, la locul meu: Dichis'n'Blues, la Tulcea, aflat la cea de-a patra ediție.

Am nimerit pe acolo printr-un prieten pasionat de blues, eu nefiind decît o admiratoare marginală și neinițiată a genului (avînd nenumărate de învățat). Cînd am aflat despre festival, mi s-a părut fascinantă ideea. Și recunosc că m-am hotărît să merg cînd am descoperit că, în ultima zi de festival, va fi o croazieră de blues pe nava „Mircești“. Adică se va cînta, o zi întreagă, de dimineață pînă seara, blues pe un vapor. Mi s-a părut o posibilă experiență de prin visele mele...

Începuturile experimentului-vis n-au fost dintre cele mai benefice. Am plecat cu un maxi-taxi, ceva mai mare, e drept, despre care am fost asigurată că nu e maxi-taxi (nu are nici o legătură cu festivalul și cu organizatorii). Maxi-taxiul era curat și avea un aer condiționat care, slavă Domnului, mergea. Doar că era conceput pentru oameni mici și medii și, mai ales, scurți în picioare. M-am jurat să nu-l mai iau niciodată (deși șoferul era OK și s-a ținut strict de ore).

Despre Tulcea, în care mai fusesem o dată, acum vreo șapte ani aveam doar o amintire incertă, dar poetică: pe o stradă cu mai multe biserici (cel puțin așa îmi aminteam) intrasem, la întîmplare, în cea rusească și găsisem o slujbă ortodoxă, altfel decît cele cu care eram obișnuită în bisericile noastre, duminica, și care mă fascinase. Era acolo ceva, o atmosferă...

Nu am apucat să regăsesc biserica în cauză. De fapt, în toată perioada festivalului, nu am văzut mare lucru din Tulcea. Cu excepția falezei. Și a lui Ivan Patzaichin, pe care l-am nimerit pe scenă, pe aceeași faleză, cu ocazia unui alt festival care se desfășura în paralel. Și a unei părți, presupun, a tulcenilor, care se perindau pe faleză și stăteau la coadă la mici, friptane și pești la taraba centrală. Era interesant amestecul între un grup de „văduve negre“ (doamne venerabile, cu basmale și îmbrăcate în culori închise) și oamenii mai tineri și mai degajați din oraș.

La prima masă de la hotel i-am întîlnit pe cîțiva oameni din comunitate. Știu, cuvîntul sună ciudat, poate, în contextul ăsta: ultima dată cînd l-am folosit mai serios mă refeream la comunitatea de credincioși de la Stavropoleos. Și oamenii din jurul blues-ului, muzicieni și spectatori, alcătuiesc, cu siguranță, o comunitate. Am nimerit într-un grup de oameni nu tocmai tineri, dar împărtășind, cu toții, ceva de puști perpetuu, în sens pozitiv. Aparențele (burtă, chelie etc.) nu contează cine știe ce. Contează gusturile muzicale comune, însoțite de o erudiție specială în domeniu. Inteligență și umor, de bună calitate. Bună creștere. O doză de discreție, oricînd necesară. Și capacitatea de a se bucura de lucruri, ba, mai mult, de a se lăsa în voia lor, fără a deveni dizgrațioși.

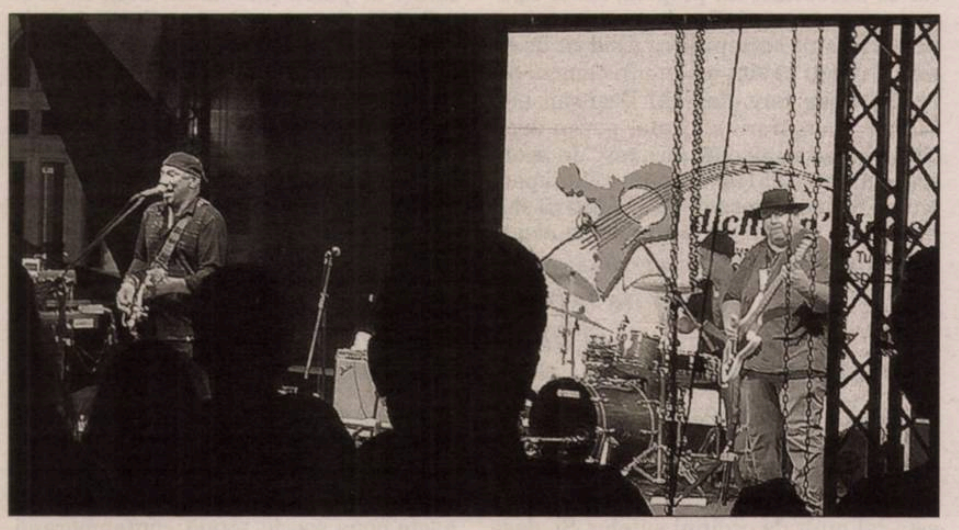

Asta s-a putut vedea în special la concerte. În prima seară, cînd am ajuns acolo, mi-a fost frică. M-am gîndit că mă voi simți o intrusă în mijlocul atîtor inițiați. Nucu, Relu, Mircea, Gigi, Radu, veniți de prin toate colțurile țării, cu profesiile și istoriile lor la pachet, și Cristian Antonescu, orgaanizatorul festivalului, intră, cu toții, în această categorie. Și totuși, înainte să înceapă primul concert, cel al trupei lui Roberto Morbioli, m-am uitat în jur, la public: și am avut revelația că sînt înconjurată de oameni, din punctul meu de vedere, normali. Nu știu, era ceva în felul în care arătau, în care se îmbrăcau, neostentativ și firesc. Ceea ce m-a făcut ca, diferit de alte locuri în care m-am aflat pentru prima dată, să mă simt la locul meu.

Și, iarăși rar în ce mă privește, am putut trăi muzica. M-am lăsat în voia ei. Asta s-a întîmplat în cazul lui Roberto Morbioli, care uneori simțeai că-și dădea duhul de atîta pasiune; al lui Phil Gates și al trupei sale, care au rezonat, poate, cel mai mult cu publicul; dar și al britanicilor Nine Below Zero, care au ridicat lumea la dans. Și cu atît mai mult în ziua de croazieră pe vapor, în care trupele s-au amesetecat între ele, în toate combinațiile posibile, într-o dezlănțuire muzicală copleșitoare.

Am simțit, cu toate aceste ocazii, că pot să mă las în voia muzicii. Că pot să mă mișc în ritmul pe care aceasta mi-l transmite fără nici o sforțare și fără să mă judece nimeni. Și, mai mult, am observat același lucru la oamenii din jur: erau pătrunși de muzică, erau cu cei din jur, dar și cu ei înșiși, în același timp, păstrînd, instinctiv, proporția corectă (dacă o exista vreuna). Și care-și zîmbeau unii altora în tot acest timp, pur și simplu, de bucurie, fără să aștepte nimic în schimb.

dilema blog

Stela GIURGEANU

Aproape european

Cred că senzația aia că ai fost „aproape“ este una dintre cele mai frustrante senzații pe care le poți simțit vreodată. Să fii aproape de un țel, pe care, totuși, nu l-ai atins. Pe care îl ratezi la mustață. Cînd ți se spune că „aproape ai reușit“ ceva este, de fapt, o ancorare în eșec, o confirmare a faptului că, deși promiteai, nu ți-a ieșit. Bineînțeles, cînd rezultatele încă n-au fost date, acel „aproape“ poate fi un combustibil suplimentar, care să te ambiționeze să apeși accelerația. Însă, după ce zarurile au fost aruncate și îți dai seama că ai trecut razant de împlinire, „aproape ai reușit“ nu mai este nici măcar o consolare. Dimpotrivă.

Bunăoară, gîndul că sîntem aproape europeni mi-a încolțit într-o seară, cînd treceam pe Calea Victoriei. Avea loc acolo evenimentul Primăriei, „La pas pe Calea Victoriei“, un eveniment de care auzi la răstimpuri și care se dorește a fi un soi de sărbătoare a Bucureștiului. De-a lungul bulevardului erau înșirate niște tarabe jalnice, de la care puteai să cumperi burgeri, tacos, gentuțe, levățică și, ah!, nelipsitele ii. Din cînd în cînd dădeai și peste niște personaje care, chipurile, erau acolo să învesele

Ce avea de-a face taco-ul cu Micul Paris?

ască atmosfera, îmbrăcate toate în costume de epocă – care se potriveau cu tarabele de tacos întocmai ca musca cu laptele.

Bineînțeles, pe stradă erau oameni. Foarte mulți bucureșteni ieșiți la promenadă, pe bulevardul închis, două zile, pentru mașini. Ceea ce, în mod ciudat, mi-a strîns inima. Pentru că, deși iubesc imaginea străzilor pline de oameni ieșiți la plimbare, îmi dau seama că bucureștenii noștri n-au alte ocazii s-o facă, decît aceste festivisme unde li se dă pe la nas, cînd și cînd, pastișa jalnică a imaginii unei capitale europene. Pe care, de fapt, nu o avem. Însetați de o viață de noapte frumoasă, care să depășească perimetrul haotic al Centrului Vechi, bucureștenii profită, cum pot, de cîteva zile de pseudo-sărbătoare.

Spre deosebire de alte capitale, Bucureștiul nu are zone pietonale extinse, dar i se aruncă pe umerii scrijeliți, la răstimpuri, aceste făcături de evenimente, ca niște haine cîrpite cu zorzoane. Cînd, acum cîteva zile, am asistat la sărbătoarea unui orășel din sudul Italiei, mi-am dat seama cum arată, de fapt, o fiesta autentică a urbei. Nimic fals, nimic forțat. Nimic care să nu continue firescul traiului de zi cu zi. La noi, totul este o varză scoasă din context. Ce aveau de-a face, de exemplu, tarabele de pe Calea Victoriei cu atmosfera pe care organizatorii o promiteau în descrierea evenimentului? Ce avea de-a face taco-ul cu Micul Paris?

Am putea spune: decît nimic, e bine și atît. Dar atunci revenim la acel frustrant „aproape ai reușit“. Căci pentru București zarurile au fost deja aruncate, iar Capitala se preface în zadar, în ciuda festivismelor, că este un oraș „aproape“ european. În fapt, nu este decît un oraș care devine din ce în ce mai neprietenos, mai murdar, mai ponosit.

Șerban ALEXANDRESCU

„Nu-ne vin-dem car-tea!“

Cînd am fost provocat cu ideea unui articolaș despre palida, aschilambica iubire dintre literatură și publicitate (mai precis, despre aparent infima afinitate dintre brand-urile comerciale și festivalurile literare), mi-am dat seama imediat că e o chiflă de mîncat pe tema asta. Într-adevăr, gîndindu-mă nu mai mult de zece secunde la acest subiect, mi-a fost evident că în momentul de față orice marcă de deodorant (de exemplu) s-ar feri ca dracul de tămîie să sponsorizeze vreun festival literar, în ciuda faptului că oamenii care citesc au șanse mai mari să se numere printre oamenii care folosesc și deodorant. Dar de unde vine tîrșa asta colosală față de „minunata lume a cărții“?

E ușor să dai vina doar pe „oamenii de acțiune“ de la cîrma bugetelor brand-urilor care își fac reclamă, sau pe șefii lor (majoritar kakistocrați). E adevărat, fiind „oameni de acțiune“, reflexivitatea care adie dinspre cărțile care nu-l au pe Steve Jobs pe copertă tinde să îi plictisească de moarte. Plus că le aduce aminte de școală – și nici un fel de interacțiune forțată cu literatura nu va produce iubire de literatură. Cînd auzi cuvîntul „literar“ îl pui imediat în sintagma „comentariu literar“ și îți aduci aminte pavlovian de 5-ul primit cînd te-a ascultat despre Vlahuță sau că ai căzut treapta fiind în ofsaid vizavi de importanța prozodiei în poetica lui Arghezi.

Mai mult, deopotrivă fascinați și panicați de „viitorul digital“, genul ăsta de oameni vor să se ungă cu digital pe tot corpul lor, ca nu cumva să miroasă a *loser*-i, și astfel să demonstreze că sînt în pas cu lumea modernă. Or, pentru ei, obiceiul milenar de a citi o carte nu rimează cu „progresul“, dimpotrivă. E din „lumea de ieri“, de care trebuie să se lepede de trei ori pe zi. Da, e ușor infantil; sînt ca niște pre-*teenager*-i care nu mai vor să fie văzuți împreună cu părinții pe stradă. OK, exagerez, dar nu chiar așa de tare. Pe de altă parte, percepția lor nu e chiar la kilometri distanță de realitate. În foarte multe dintre librăriile din provincie miroase a „auto-moto-velo-sport“ și se vînd mai ales rechizite și papetărie, iar pe raftul cu recomandări sînt mai ales cărți care tind să aibă în titlu cuvintele „Arsenie“ și „Boca“. În condițiile astea, nu m-a mirat deloc cînd auzisem, cu niște ani în urmă, că volumul cel mai mare de carte din România se vindea prin rețeaua de magazine Carrefour. De ce nu? În cel mai trist Carrefour parcă e o atmosferă mai veselă și mai animată decît în librăriile acelea care vînd cu precădere – între inorogi gonflabili chinezești – cărți gen *Mareșalul Antonescu: sfînt sau erou?*

După care merită să amintim și aparițiile publice ale scriitorimii, care reactivează în oamenii de marketing toate ideile preconcepute. „O grămadă de ochelariști cu sacouri demodate și mai mari cu trei numere. De ce nu merg și ei la Zara Men?“ Banii ar fi o explicație, însă nu și pentru vestuțele de lînă. Sau pentru rochiile de lînă care îți amintesc de bibliotecara cea rea din școala generală. Cunosc pensionari care se îmbracă de la MiniPrix de patru ori mai ieftin și de opt ori mai modern decît media scriitorilor care „lansează“ la Bookfest. O să ziceți că sînt rău și că nu haina face pe om, însă doamnele care dau cu bugetul în festivaluri au ca public-țintă niște fitingăi superficiali care din nefericire se uită la haina de pe om și nu prea vor „să se asocieze“ cu cineva care arată ca veriga lipsă dintre un administrator de bloc și un folkist de la festivalul „Om Bun“. (Vă implor, nu mai purtați veste de fotograf/pescar la cămașa în carouri. Decît dacă sînteți chiar fotograf sau pescar. Și sînteți pe baltă.)

Unde mai pui că am cam pierdut și fauna care dădea culoare și farmec breslei – bețivul pitoresc (și uneori sexy, în felul lui rufos și rebel) care făcea nefăcute și zicea nespuse. Ei erau *rock star*-urile branșei și erau un uriaș rezervor de PR & *„social currency“* pentru industrie. Așa că aștept cu nerăbdare drogatul talentat care se va da în stambă la lansarea din Control (sponsorizată de Jägermeister). Va fi un semn că potențialul „de *social media*“ al literaturii începe să crească.

Un alt cui în coșciugul relației sînt reportajele TV și *„word of mouth*-ul“ Bookfest-ului, unde invariabil se reia an de an tema „hoardelor de pensionari care caută hulpavi reduceri“ și care apoi mănîncă mititei la umbra pavilionului central. Sună sexy, nu? „Fix publicul pe care mi-l doresc“, spuse directoarea de marketing.

De ce „nu merită“?

Avem de-a face cu o gravă problemă de poziționare și a „categoriei“, și a „industriei“, și a festivalurilor literare.

Uite, un festival cu un potențial intrinsec mult mai mare de a fi asociat cu pompele funebre sau cu rețetele compensate – e vorba de Festivalul „G. Enescu“ – are un mare, mare succes la sponsori, are știaf și are *glitz*. E adevărat, și Ateneul e un pic mai mișto decît Romexpo, dar nu e vorba numai de locul de desfășurare.

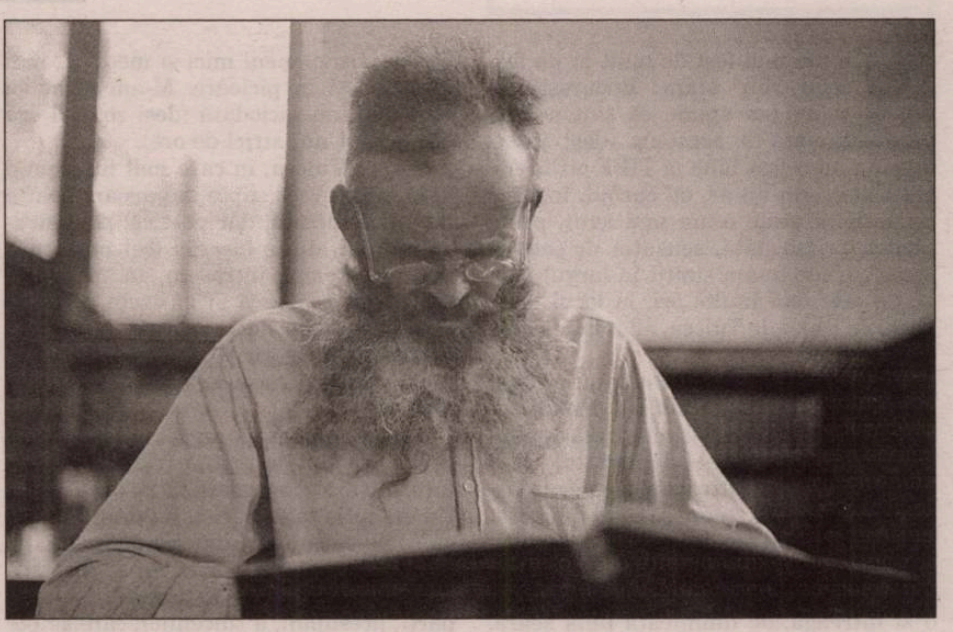

Nici pe departe. Cum de izbutește muzica clasică să bată literatura apropo de apetența brand-urilor pentru „asociere“? Cum de se perpetuează senzația că „nu merită, sînt puțini ăștia care citesc“, avînd în vedere că „ăștia care ascultă muzică clasică“ sînt mult, mult mai puțini? Ca să nu mai vorbim de cheful sponsorilor de a da imediat bani la tot soiul de subculturi (la propriu, nu la figurat) cu un număr infim de practicanți, cîtă vreme sînt percepute ca fiind cît de cît *cool*. Credeți că sînt mai mulți oameni care citesc sau care aleargă? Deși sînt mai vizibili, alergătorii sînt mai puțini decît cititorii. Însă imediat faci rost de sponsori pentru (încă) un maraton. Nu și pentru un festival literar. Sau: credeți că sînt mai mulți cititori de ficțiune sau *skateboarder*-i? În mod identic, e infinit mai ușor de finanțat un concurs de *skateboarding* decît un festival literar, deși numărul *skateboarder*-ilor minim-competenți este cel mult de ordinul sutelor. Și, dacă tot comparăm publicurile, cine credeți că are mai mulți bani pe card? Un „cărturescian“ de 45 ani sau un tînăr de 15 ani cu *skateboard*-ul la subsuoară? Și atunci cum naiba izbutim să pierdem constant bătălia cu publicuri mai puțin numeroase și/sau clar mai sărace?

Cum de izbutește muzica clasică să bată literatura?

Aici, cred, explicația poate fi sintetizată cu acel minunat clișeu de fotbalist: ceilalți și-au dorit mult victoria. Cel puțin pînă acum. Cu siguranță că așa e, pentru că în mod evident „literaturiștii“ și-o doresc mai puțin. Ca feseniștii post-revoluționari: „Sîntem demni. Crăpăm de foame, dar n-avem nevoie de pomana lor“ sau „Nu, noi sîntem intelectuali, nu niște mercantili!“ Ei strigau „Nu ne vindem țara!“ și noi rîdeam de ei. Însă și noi avem reflexul să „nu ne vindem cartea“. Dacă am fi vrut să o vindem, poate *graphic design*-ul se pogora și pe coperțile cărților românești încă de acum 15 ani. Sau am fi făcut niște terapie pentru scîrba de „compromis comercial“ și de „maculare“ în relația cu posibilii sponsori ai literaturii.

Dar poate că de acum înainte ne va fi mai ușor. Pentru că avem un exemplu oarecum lesne de emulat, cel al unei alte industrii grav terfelite de digitalizare: industria muzicală. După cum ați văzut, la festivalurile de muzică nu găsești numai „muzică“. Un festival poate fi (și trebuie să fie, dacă vrea să atragă sponsori) o sumă de experiențe conexe și complementare temei principale a festivalului. Literatura trebuie probabil să rămînă tema care ancorează un festival literar, însă în jurul ei vor trebui să se învîrtă o sumedenie de alte lucruri care să facă din festival un minunat și divers *„big day out“*. Ca să nu mai zic că inclusiv termenul „literar“ ar putea fi revizuit. Cred că el se referă la „despre scris și scriitori“, însă în ziua de azi atît „scrisul“, cît și „scriitorii“ se întîmplă și în multe alte locuri în afară de cărți și „literatură“.

Autorul unui *podcast* mișto are ce căuta într-un festival literar? Este poet sau nu bărbosul cu pălărie de la Robin and the Backstabbers? Un blogger *free-style* (nu din ăla de împinge electronice și mărci de cidru) talentat și urmărit poate fi invitat pentru o discuție cu publicul sau cu „scriitorii-scriitori“? Cred că din răspunsurile la genul ăsta de întrebări se poate naște noua specie, vitală, contemporană, interesantă (și mai ușor de finanțat) de festival literar românesc. Care, la nivel formal, probabil că va fi un fel de mutant injectat cu gene de Summerwell, TED și *DOR live*.

Se va mai întîmpla încă un lucru. Vor începe să scrie și să publice (de fapt, au început deja să o facă) o generație de scriitori care au lucrat sau încă lucrează în agențiile de publicitate ca să-și cîștige pîinea cea de toate zilele. (Adică de ce să fie mai demn să fi fost „revizor școlar“, ca Eminescu, decît *copywriter,* ca Tocilescu?) După ce își vor tăia *„copy“*-ul din denumirea meseriei și vor rămîne doar *„writer*-i“, literatura noastră se va îmbogăți cu o specie de scriitor căreia nu-i va mai puți îngrozitor coabitarea cu „comercialul“ care – atunci cînd va fi cazul – va putea colabora natural și fluent cu el, cu beneficii reciproce. Va fi un pas în față pentru o breaslă care cu greu își mai poate permite să trăiască cu stomacul în secolul XXI și cu fundul în secolul al XIX-lea. Da, „își vor vinde cartea“. Dar eu mă uit la sensul primar al acestor cuvinte și știu că asta trebuie să facă o industrie literară: să vîndă cărți.

***Șerban Alexandrescu** este asociat în agenția de publicitate Headvertising.*

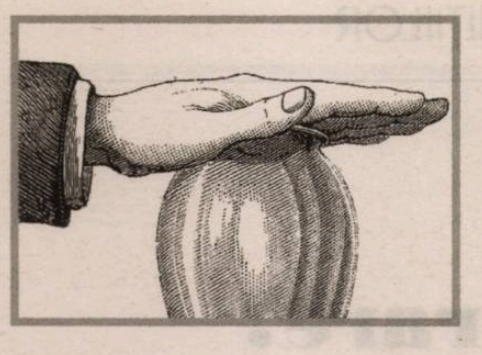

George BANU

scena lumii

Franța: un an de răscruce

Sînt perioade sau ani de răscruce pentru oameni, comunități, țări. Le ignorăm cauzele precise și doar iluziile unor discursuri strict „materialiste“ furnizează cauzalități precise pentru a motiva ce intervine ca perturbare imprevizibilă, ca dezechilibru periculos și sfîrșește, deseori, în dramă. Istoria și astrele, oamenii și faptele se asociază pentru a produce asemenea agitații și, printr-o coincidență, două expoziții pariziene revelează complementar anul tragic al Franței, 1871. El consfințește zenitul unei împliniri și totodată debutul unei decăderi. Confuzie de destine ale unei națiuni care, ca într-o tragedie, se confruntă cu extremele unui scurtcircuit ce conduc de la strălucirea unui imperiu la prăbușirea lui, de la triumful Canalului de Suez la catastrofa Comunei din Paris: vertij derutant, strict datat în același an, 1871.

La Institut du Monde Arabe, expoziția consacrată Canalului de Suez se deschide cu acordurile subtil temperate ale marșului triumfal din *Aida,* operă comandată lui Verdi pentru a sărbători acest eveniment fără de seamăn care a permis joncțiunea între Mediterană și Marea Roșie... Franța și Ferdinand de Lesseps s-au asociat cu Egiptul condus de un vicerege, Said Pașa, dornic de modernizare și de independență față de Imperiul Otoman, pentru a accepta pariul „canalului“. Ideea nu are meritul inedi-tului, căci un faraon, Sesotris al III-lea, în secolul al XIX-lea î.Chr., a inițiat deja primele lucrări, iar mai tîrziu canalul a fost salvat de nisipurile deșertului, rînd pe rînd, de împăratul Persiei, Darius, de faraoni succesivi și chiar de împăratul Traian, binecunoscut nouă. Apoi, izolarea se impune peste acest teritoriu ce-și închidea frontierele și își pierdea autonomia. Canalul a rămas în pană ca o rană deschisă pînă cînd venețienii au încercat, din motive comerciale, să-l redeschidă, fără succes. El va părea din nou, cîteva secole mai tîrziu, a fi o soluție strategică pentru comerțul lumii și, cu geniul ce îi era propriu, Napoleon, cu ocazia campaniei egiptene, ordonă să se facă cercetări și proiectează realizarea canalului la început de secol XIX. Un grup de tineri entuziaști, animați de idealurile utopice ale lui Saint-Simon, vor continua expertiza de teren, dar Egiptul nu le va acorda dreptul de a angaja lucrări practice. Abia în 1855 se semnează actul bipartit între Franța și Egipt, iar în 1859, Lesseps inițiază acest șantier gigantic. El va dura zece ani și va cunoaște o reușită deplină. În același timp, baronul Haussmann modifică Parisul, dărîmă vestigiile medievale, deschide bulevarde, desenează o altă hartă a capitalei. Cele două proiecte enorme sînt sincrone, Al Doilea Imperiu al lui Napoleon al III-lea le asumă și le împlinește: reușite absolute, în Egipt și în Franța. Amprente definitive ale unui imperiu ce-și manifestă impactul pe teritoriul lumii.

După zece ani de eforturi, deșertul e traversat de canal și, în 1869, are loc deschiderea somptuos sărbătorită în prezența marilor demnitari ai Europei. Apoi e prevăzută celebrarea spectaculoasă pentru care Verdi compune *Aida*. Între timp, la Paris a izbucnit revolta Comunei și, în 1871, Franța nu-și mai controlează deciziile, nici nu-și mai poate respecta angajamentele: chiar reprezentația verdiană e anulată, căci decorurile trimise de la Paris au rămas blocate și, în loc de septembrie, ea va avea loc pe 24 decembrie 1871... an fatal! S-a întors roata lumii, imperiul s-a descompus, iar Napoleon al III-lea a fost alungat. Totul s-a prăbușit. Cîțiva ani mai tîrziu, englezii ocupă Egiptul și Franța pierde Canalul.

La cîteva stații de metrou, la Petit Palais, o altă expoziție, „Impresioniștii la Londra“, confirmă și revelează dezastrul acestui fatidic an 1871. Aici, la intrare, nu mai auzim acordurile *Aidei,* ci vedem ruinele Parisului de-abia metamorfozat de Haussmann: Hôtel de Ville, Tuileries, coloana Vendôme la pămînt! Efectele unei revolte violente și oarbe ce a neutralizat mitul Franței, deja deteriorat prin înfrîngerea dezastruoasă în fața Prusiei. Ea i-a fost fatală „micului Napoleon“, cum îl numea Hugo pe succesorul

derizoriu al lui Bonaparte. Foamea domnește, iar un ger aspru îi sancționează pe parizienii consternați. Un splendid imperiu sfîrșește brutal în mizerie și penurie. Unde e fastul canalului și al împărătesei Eugénie care l-a inaugurat, unde sînt splendoarea luminilor și eleganța saloanelor? În 1871, totul s-a destrămat. Pînă și Opera construită de Charles Garnier se va deschide în absența familiei imperiale și loja le va rămîne goală.

Sub impactul acestor evenimente, pictori nu încă celebri, care însă deschiseseră deja drumul novator al impresionismului, se refugiază la Londra, cu atît mai mult cu cît Anglia le facilitează decizia nepracticînd restricții frontaliere. În 1871, Monet, Pissarro, Sisley părăsesc Parisul și caută adăpost la Londra. Artiștii clipei care trece, ai timpului fugitiv iau drumul exilului... Cum poți fi atent la variațiile infinitezimale ale zilei într-un spațiu străin? Cum poți privi detaliile naturii din jur cînd nu îți e familiară? Privirea de proximitate poate rezista noii condiții? Ce se schimbă, ce rămîne constant? Interogații ale exilului.

Expoziția debutează prin pînze „academice“ care au meritul de a evoca situația orașului cu cetățeni înghețați pe străzi, cozi la brutării sau copii înfometați. Iată ce refuzau pictorii care traversau Canalul Mînecii! Arhivele fotografice și mărturiile plastice confirmă amploarea dezastrului. Unde e Parisul de acum un an? – mă întreb. Surprins, privesc imaginile unui Paris epuizat, sfărîmat în acest an blestemat, 1871. Carpeaux, celebrul sculptor oficial, va reveni de la Londra pentru a desena sicriul lui Napoleon al III-lea, care îi fusese un indefectibil sponsor și în fața căruia va leșina. Fidelitate afectivă! Sinistru, un ciclu se încheie.

La Londra, unde domnește constant obscuritatea nocturnă a străzilor și frecvent imprecizia ceții, impresioniștii caută să-și confirme vechile opțiuni fără a rămîne indiferenți la noul mediu urban unde s-au refugiat. Exilul îi confruntă cu această întrebare: cum să rămîi tu însuți și cum să te integrezi? Cîtă emoție în aceste viziuni panoramice din Hyde Park pe care le semnează Monet sau în aceste colțuri londoneze cu biserici neogotice și comunități protestante pe care le propune Pissarro! Reperăm vechi motive și totodată resimțim „înstrăinarea“ artiștilor.

Impresioniștii își vor manifesta atracția specială pentru Tamisa, care traversează orașul și care le satisface apetitul pentru mobilitatea apei și pentru inepuzabilul său joc de lumini. Fluviul devine centrul afectiv al acestor artiști care evită ordinea interioarelor burgheze sau poza afectată a prerafaeliților. Evident că operele celebre ale lui Monet marchează expoziția: cursul fluid al Tamisei și arhitectura severă a Parlamentului, cărora li se consacră, constituie un ansamblu antinomic ce înregistrează scurgerea timpului căci aici „e de necrezut cît de repede se schimbă totul“, spune uimit Monet. Aici el descoperă „ceața“, pe care o va picta cu obstinație, producînd reacții ironice sau repulsii asumate. Un cronicar va spune că, privindu-i tablourile, are „senzația că nu și-a șters ochelarii“. Pentru că Monet a urmărit trecerea de la lumina zorilor la apusul de soare și, la încețoșarea lumii, pictura lui pare a fi un ceasornic al mișcării solare. El e un amant al clipei și, așa cum a surprins-o pe pereții catedralei din Rouen, o captează și aici, departe de durerea Franței. Monet – un artist de geniu insensibil la cursul istoriei! Nici urmă de rană în ciclul londonez al celebrului exilat.

1871, an tragic. An de răscruce, așa cum mai tîrziu vor fi 1914, 1917, 1939, 1956, 1968... 1989.

P.S. Privind aventura Canalului de Suez, nu mă puteam împiedica să-mi amintesc tragedia Canalului funest, Canalul Dunăre – Marea Neagră. Să nu-l uităm, jertfă inutilă!

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cea mai recentă carte publicată:* Iisușii mei *(Editura Nemira, 2018).*

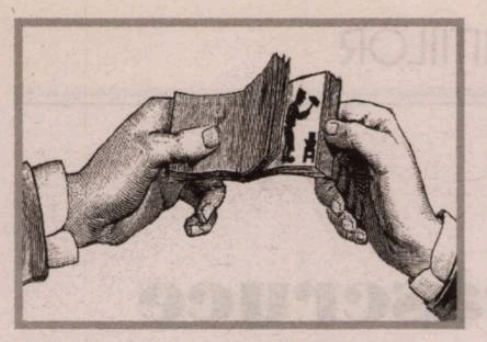

Marius CHIVU

feedbook

La ce bun festivalurile literare?

Afirm în argumentul Dosarului acestui număr că festivalurile sînt, probabil, cel mai bun lucru care s-a întîmplat literaturii române în ultimul deceniu. Într-un fel, acestea au contribuit din plin la civilizarea peisajului literar prin susținerea diversității și a dialogului, prin faptul că, de foarte multe ori, scriitorii străini invitați, îndeosebi poeți, nu erau – și foarte mulți încă nu sînt – traduși în română. Practic, festivalurile sînt forme prin care cititorii români pot cunoaște, nemijlocit și pe viu, scriitori străini. Așa cum venirea lor la noi contribuie din plin la expansiunea literaturii române în afară. Căci un festival literar nu presupune doar lecturi, dialog și dezbateri, ci și contacte și promovare bazate pe afinități. În ancheta Dosarului, la întrebarea legată de lipsurile pieței literare românești, revine chestiunea agentului literar. Or, festivalurile suplinesc într-o bună măsură această lipsă, transformînd scriitorii străini și, mai ales, traducătorii în agenți literari. Dincolo de interacțiunea scriitorilor cu publicul, în general din provincie (acolo unde „comunitățile locale își ridică scriitorii la un rang al elitei sociale cultivate și respectate, caracteristică pe care, într-o mare măsură, capitalele au pierdut-o“, după cum spune Corina Șuteu), importanța festivalurilor rezidă tocmai în această interacțiune a scriitorilor din diverse literaturi care încearcă, și uneori reușesc, să suplinească interesul scăzut și/sau absența profesioniștilor din anumite zone editoriale. Spune tot Corina Șuteu: „În cadrul festivalurilor se nasc rețelele inițiaților, se consfințește calitatea unui autor, gestează ceea ce, mai tîrziu, va deveni o valoare marchetabilă.“ Confirmă și Lucian Dan Teodorovici: „Festivalul este spațiu de întîlnire, înainte de toate. Întîlnire între scriitori și scriitori, iar în cazul nostru mai mult de-atît, căci FILIT propune și întîlnirea între scriitori, traducători, manageri culturali, critici, jurnaliști, artiști plastici, muzicieni ș.a.m.d.“

Există cîteva chestiuni cu potențial disfuncțional în ceea ce privește festivalurile de la noi și, fără pretenția de a le expune sistematic și integral, voi trece cîteva în revistă. Poate chiar în primul rînd, finanțarea de către autorități, care presupune două mari dezavantaje, ambele subliniate și de Mircea Vasilescu: obișnuirea publicului cu accesul gratuit la cultură și, infinit mai nociv, tentația autorităților de a specula/confisca electoral evenimentul. Discursurile de deschidere ale oficialilor de la Consilii Locale și Primării sînt niște orori, ar trebui interzise; în fond, e vorba de niște funcționari/administratori de bugete care oricum nu citesc literatură. Unde mai pui că autoritățile sînt vinovate de faptul că în absolut orice oraș din țara asta lipsesc săli adecvate pentru evenimente artistice. În destule și sonore cazuri – București, Timișoara și Iași –, pentru festivalurile literare (ca și pentru concertele de muzică) nu există săli cu capacitate de peste o mie de oameni, cu lumini și sonorizare adecvate. Avem doar piețe pentru chermeze populare.

Cînd sînt invitați mulți scriitori publicul trebuie să aleagă ce anume să rateze.

O altă problemă a festivalurilor este legată de promovare, de „marketing și imaginație“, cum spune Robert Șerban. Nu toate, dar destule festivaluri se desfășoară aproape clandestin, fie din lipsa bugetului care nu permite promovarea mediatică și/sau stradală suficientă (afișe, panouri, bannere, flyere, clipuri, postări plătite), fie din lipsa imaginației sau a priceperii. Cum spune publicitarul Valentin Suciu, „trebuie să faci literatura interactivă și spectaculoasă din punct de vedere vizual și sonor pentru ca tinerii să te lase să intri în lumea lor“. Or, multe festivaluri nici

Festivalurile nu au sau nu-și permit să organizeze evenimente conexe.

De altfel, la întrebarea legată de lipsurile pieței literare, răspunsurile sînt, din păcate, foarte variate. Lipsesc așa: marketingul și imaginația, agenții literari, librarii de calitate și meseriașii literari (redactori, corectori, graficieni, DTP-iști, PR-iști), o politică națională a lecturii și evaluarea editorială, premii literare oneste, lecturi publice cu bilet de acces, presa culturală de calitate… Și doar la prima strigare.

Cu toate acestea, avem peste o duzină de festivaluri literare, specifice sau generaliste, unele deja cu istorie și tradiție, altele foarte hip, unele underground, altele cu expunere în mass-media, unele cu bugete de buzunar, altele cu finanțări consistente, fiecare cu un specific sau un concept mai vag sau mai clar formulat. Oricum ar fi, importanța lor e evidentă. Cînd FILIT sau „Poezia e la Bistrița“ au fost amenințate cu întreruperea (din rațiuni de politici bugetare și/sau de politică locală meschină), comunitatea a protestat și lucrurile au reintrat în normal. Ceea ce confirmă rolul de coeziune socială al acestui tip de manifestări culturale. Cum spune Lia Faur: „Festivalurile împrospătează aerul unei comunități și ideea creației în sine poate schimba percepția vieții cotidiene.“ Un beneficiu enorm!

nu există pe Internet sau în *social media,* nu au nici măcar un website sau o pagină de Facebook/Instagram, iar cînd există nu sînt active, updatate sau folosite în mod atractiv. În cele mai multe din cazuri, conturile online sînt active doar pe durata festivalului, după care intră în adormire.

Aici intervine un alt aspect problematic: în restul anului, festivalurile nu au sau nu-și permit să organizeze evenimente conexe care să întrețină interesul pentru brand și nici nu știu cum să se folosească de potențialul evenimentelor trecute pînă la ediția viitoare (prin fotografii, înregistrări audio/video, interviuri, traduceri, antologii etc.). Ceea ce conduce la o altă lipsă: dimensiunea multimedia. Festivalurile de la noi nu au sau nu-și folosesc (suficient) arhiva. Pentru propria legitimare, fiecare festival ar trebui să-și construiască o arhivă, un centru, un mic muzeu. Tradiția trebuie să se vadă, să fie consultată și vizitată, nu e suficient să fie afirmată doar prin cifrele romane care marchează numărul crescînd al edițiilor. Ceea ce întreține un alt aspect deficitar: creșterea și fidelizarea publicului. Un festival nu trebuie doar să-și invite/aștepte publicul, trebuie să și meargă la el acasă. E vital ca festivalurile, în timpul desfășurării lor, dar și în restul anului, să organizeze evenimente în școli și licee pentru a duce înapoi cartea, literatura și scriitorii acolo de unde sistemul educațional i-a dat afară. Festivalurile trebuie să-și asume și acest rol educativ, vorbindu-le copiilor despre artă, predîndu-le lecția diversității și a diferenței, ispitindu-i, în cele din urmă, cu o experiență completă și inedită. Un alt aspect deficitar fiind subliniat de Șerban Alexandrescu: „Literatura trebuie probabil să rămînă tema care ancorează un festival literar, însă în jurul ei vor trebui să se învîrtă o sumedenie de alte lucruri care să facă din festival un minunat și divers *big day out*“. Adică evenimente diversificate, conexe sau chiar non-literare: grafică, film, muzică, ateliere de meșteșuguri ale hîrtiei sau cărții, spre exemplu. Unele dintre aceste lucruri se întîmplă deja (vedeți răspunsurile la întrebarea 5 din ancheta Dosarului), dar ar trebui să devină o regulă.

Și mai e ceva, ceva ce am descoperit personal, mergînd deopotrivă la festivaluri românești și străine, fie ca scriitor, fie ca jurnalist: în general, numărul scriitorilor invitați la noi este mult prea mare, ceea ce-i face să nu se poată produce satisfăcător. Cînd sînt invitați mulți scriitori, fie există prea multe evenimente care se suprapun și publicul, același, trebuie să aleagă ce anume să rateze, fie timpul acordat cunoașterii fiecărui scriitor în parte (prin lectură sau dialog) este nerezonabil de mic. Cum mi-a spus cîndva organizatorul unui foarte mare (în termeni de public) festival european de poezie, cine invită mai mult de 10-15 scriitori la un festival fie denotă o acută lipsă de încredere în literatură, fie suferă de grandomania organizatorului căruia nu-i pasă nici de public, nici de scriitori, ci numai de aspectul impunător al *line-up*-ului și de aglomerarea de nume de pe afiș.

În încheiere, reiau fără alte comentarii ideea Corinei Șuteu: „Festivalurile de literatură sînt, pentru orașele din lumea largă, adevăratele spații de reconectare la umanism, locuri în care o comunitate sensibilă, asediată de tehnologie, superficialitate și flux informațional, se regăsește, ca să respire sens, ca să redescopere povești adevărate și tulburătoare despre oameni.“

P.S. Calendarul festivalurilor literare din această toamnă: LitVest la Timișoara (26-29 septembrie), FILIT la Iași (3-7 octombrie), „Poets in Transylvania“ la Sibiu (11-14 octombrie) și FILTM tot la Timișoara (24-27 octombrie).

PUBLICITATE

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Agenda „Sinistrei“

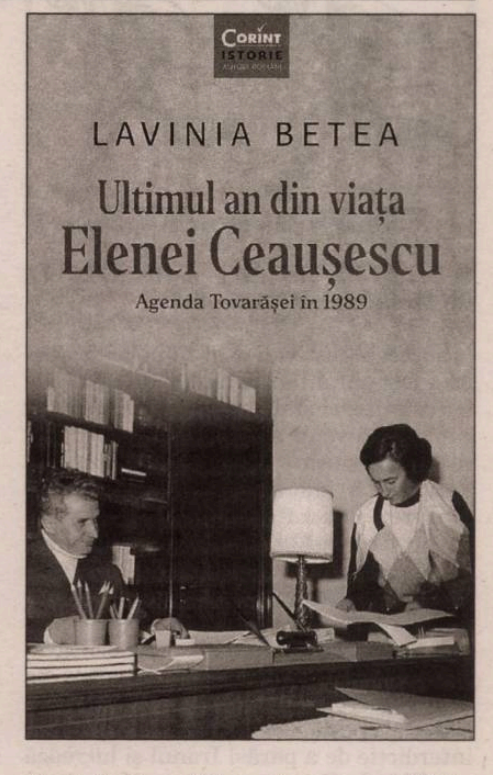

● **Lavinia Betea, *Ultimul an din viața Elenei Ceaușescu. Agenda Tovarășei în 1989*, editura Corint, 2018, 298 de pagini plus 16 pagini de ilustrații.**

Sînt aproape zece ani de cînd *Jurnalul național* scotea pe piață un supliment ciudat și derutant: noua *Scînteie,* prin care dorea să marcheze scurgerea celor douăzeci de ani de la implozia regimului comunist. Proiectul căuta să pună față în față textele propagandei din ultimul an al comunismului românesc cu realitățile sociale, economice și politice ale acelui moment, așa cum se puteau ele reconstitui din arhive, memorii și interviuri. Una dintre rubricile acestei *Scîntei* hibride era „Agenda Elenei Ceaușescu“, care acum e strînsă în volum de către Lavinia Betea, coordonatoarea proiectului din 2009.

„Agenda“ are în sine o istorie a ei. Cîțiva ani după 1989, a fost ținută la secret, laolaltă cu alte documente ale Cancelariei Comitetului Central. După stagiul de la MapN, „Agenda...“ ajunge în cele din urmă la Arhivele Naționale Istorice Centrale, cînd intră în circuitul de cercetare. Prima ei consemnare este din 3 ianuarie 1989, ultima din 21 decembrie 1989. Nu conține însemnări ale Elenei Ceaușescu, ci doar temele ședințelor la care aceasta participa în sediul CC, numele celor ce intrau în cabinetul ei și intervalele întîlnirilor. Din această perspectivă, titlul „Ultimul an din viața Elenei Ceaușescu“ pare ambițios. Dar contextualizările și interpretările care însoțesc trecerea cronologică prin „Agendă...“ atenuează din impresie.

Iată cîteva exemplificări. Sînt cîteva personaje care apar drept invitați permanenți, aproape zi de zi, la „Cabinetul 2“, cum era numit biroul de lucru al Elenei Ceaușescu. Printre ele, fosta sa noră, șefa Consiliului Pionierilor, Poliana Cristescu, secretarul CC cu probleme organizatorice Emil Bobu, ministrul de Interne Tudor Postelnicu, consilierul de presă Constantin Mitea, secretarul CC cu propaganda Constantin Olteanu, șeful Securității Iulian Vlad. Alții, aparent mai puțini, trec ocazional și mai degrabă convocați decît veniți în audiență. Dar despre fiecare dintre ei apare în subsol cîte o notă utilă, care jalonează spațiile unei lumi (aproape) dispărute. Contribuția ironică personală a autoarei la aceste note biografice este specificarea calificării profesionale (la începutul notei) și menționarea funcției deținute la vîrf de carieră politică. De pildă, Maria Bobu, soția lui Emil Bobu, este de profesie inițială legătoreasă; între 1987 și 1989 a fost ministrul Justiției. Constantin Dăscălescu: inițial strungar, în 1989 prim-ministru. Ion Stoian: inițial tot strungar, în 1989 ministru de Externe. Lina Ciobanu: țesătoare, apoi viceprim-ministru. Ion Radu: mecanic de locomotivă, în '89 primar al Bucureștiului. Radu Bălan: miner, prim-secretar la Timiș. Sau frații președintelui, Marin (cizmar / șef de Agenție comercială la Viena), Nicolae Andruță (mic negustor / comandant al Școlii de Securitate de la Băneasa), Ilie (casier / adjunct la Apărare), Ion (muncitor agricol / vicepreședinte CSP) și Florea (chelner / ziarist la *Scînteia).*

Multe nume din „Agenda Elenei Ceaușescu“ au rămas să reprezinte doar epoca de dinainte de 1989. Dar unele au supraviețuit și s-au afirmat deplin în noul context politic. În arhitectura sediului CC erau cîțiva poli decizionali. „Cabinetul 1“ și „Cabinetul 2“, deja menționate, însemnau biroul lui Nicolae Ceaușescu și, respectiv, al Elenei Ceaușescu. Mai erau însă și două „săliște“, una mai încăpătoare, și alta pentru ședințe mai restrînse, unde se făceau prezentări și se luau hotărîri. La o astfel de ședință de „săliță“, consacrată unei „machete a planului financiar“, au participat, pe lîngă cuplul prezidențial, și alți membri de top ai partidului și doi viitori premieri ai României, Theodor Stolojan și Nicolae Văcăroiu, pe atunci cu funcții în Ministerul de Finanțe.

Cartea Laviniei Betea nu este – și nici nu se vrea – o biografie a Elenei Ceaușescu. Nu e nici măcar o reconstituire a ultimului ei an de viață. Nu intră în seria biografiilor autoarei (Lucrețiu Pătrășcanu, Nicolae Ceaușescu), și nici în cea a interviurilor care încearcă să prezerve și „partea lor de adevăr“ (Ion Gheorghe Maurer, Alexandru Bârlădeanu, Ștefan Andrei). Dar ea arată cu claritate de ce Elena Ceaușescu („Sinistra“, cum i se spunea) ajunsese să fie cel puțin la fel de detestată ca și soțul ei. Toată activitatea de la „Cabinetul 2“, toate funcțiile acumulate în stat și toată „Agenda...“ ei zilnică aveau un singur scop: să vegheze „cu ochi de vultur să nu apară în conducerea partidului o facțiune“ care să pună în discuție autoritatea lui Nicolae Ceaușescu și profilul dinastic al familiei. A reușit sau nu? Discuția abia de aici începe.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

PUBLICITATE

adevărul îți prezintă

PROCESUL „marii trădări naționale“ de luni, 10 septembrie

Numai cu Adevărul, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte 16,99 lei

Victor MOROZOV

dilematograf

Din nou, despre corupție

● ***Lerd / Un om integru* (Iran, 2017), de Mohammad Rasoulof.**

Succesul festivalier al filmelor iraniene a fost garantat nu numai de calitățile lor estetice, ci și de un spirit contestatar cu care au venit aproape la pachet. Mai recent, cenzura – care a devenit tot mai aprigă – a mutat interesul cineaștilor dinspre elaborate jocuri metatextuale, de film-în-film *(à la* Abbas Kiarostami), către o critică ferventă la adresa realităților locale. Sigur, asta nu a fost pe placul regimului, astfel că un regizor precum Jafar Panahi, autor de jonglerii strălucite cu diferite dispozitive narative (ca în *The Mirror),* dar și de filme politice incisive (de pildă, *Crimson Gold),* are acum interdicție de a părăsi Iranul și lucrează semiclandestin.

Situația lui Mohammad Rasoulof e tot pe-acolo: sîcîit constant de autorități (arestat în trecut, cu interdicție de a părăsi țara în prezent), Rasoulof s-a poziționat prin filmele sale ca unul dintre cei mai virulenți critici ai locului. Asta se vede și în precedentul său film, *Manuscripts Don't Burn* (2013), veritabilă plonjare în măruntaiele putrede ale sistemului torționar din Iran, care se dedă la violențe și crimă pentru a acoperi orice voce din opoziție. *Manuscripts* e destul de criptic și se folosește de o narațiune fragmentată care abstractizează, deși spiritul său mordant e mereu limpede (nu întîmplător actorii sînt creditați ca anonimi): orașul forfotitor apare doar în oglinda retrovizoare, *plot*-ul se consumă în locuri abandonate și interioare aseptice.

În comparație, *Lerd / Un om integru* e un portret societal ordonat mai clasic: un individ pe nume Reza (Reza Akhlaghirad) se retrage departe de oraș alături de familia lui, pentru a trăi tihnit din piscicultură. Necazul e că terenul fermei sale e vînat de o companie ce i-a pus gînd rău micului întreprinzător, pe care vrea să-l oblige să vîndă. În repetatele încleștări dintre bărbat, soția sa și „ceilalți", Rasoulof urmărește o teză clară, conform căreia omul cinstit va fi pînă la urmă înghițit și formatat de societatea coruptă. Dezvoltarea acestei teze n-are cine știe ce prospețime, nici prea mare atenție la specificul local: Iranul e văzut ca un generic *no man's land* populat de oameni fără lege, iar pentru a supraviețui ești obligat să calci pe cadavre (cineva îi spune lui Reza că „ori ești asuprit, ori asupritor"). Mai mult, filmul e sufocat de demonstrativism, aproape fiecare scenă contribuind la acumularea de nenorociri într-un rechizitoriu făcut statului: o fată de altă religie decît cea musulmană e exmatriculată de la școală, apoi se sinucide; prieteni apropiați de-ai lui Reza sînt arestați din nimic etc.

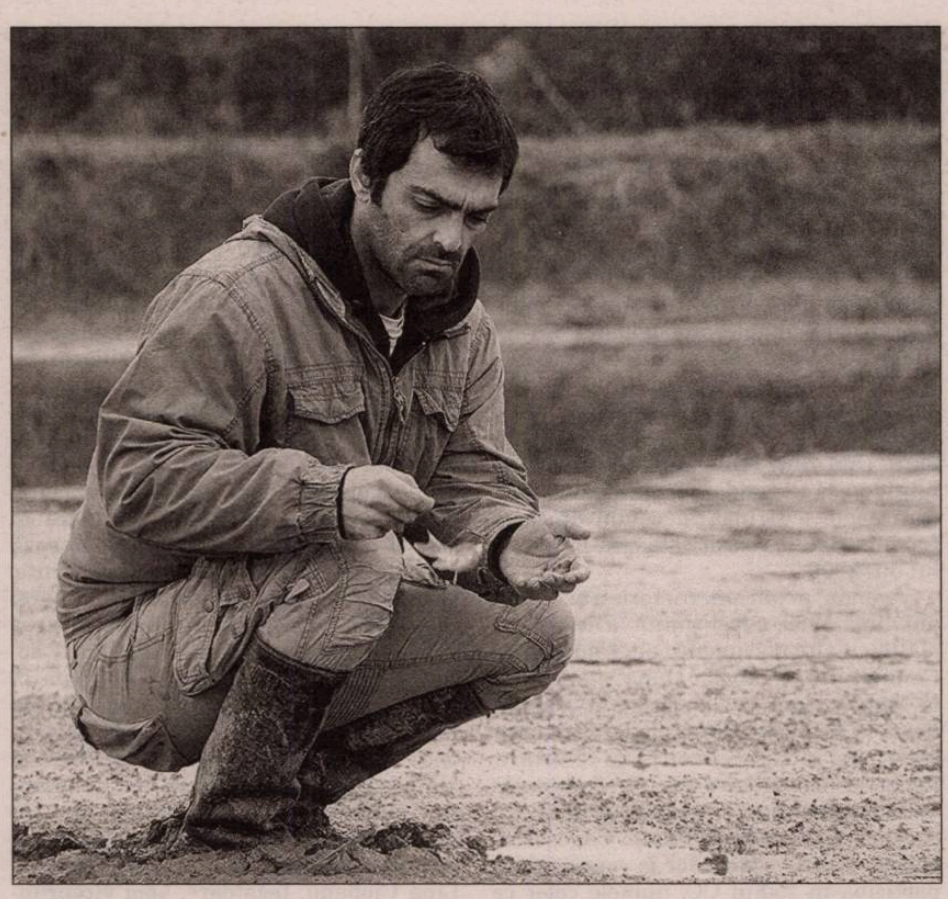

Dar *Un om integru* e mai mult despre panta fără sfîrșit pe care o apucă Reza odată ce primii pești îi mor otrăviți. Schema „om *versus* sistem" a filmului e lăsată în stadiul de prototip, iar Georgiana Mușat are dreptate cînd spune că aceasta preia din structura de duel a westernului (ba chiar a westernului de tip *Moara cu noroc,* în care traiul liniștit e periclitat din afară). Interesant e că structura cu care se luptă Reza e insidioasă și nu lasă la vedere decît angajații de jos, „recuperatorii" mărunți. În rest, amenințarea are consistența vaporoasă a unei plăsmuiri kafkiene – datele despre atacatori se opresc la denumiri difuze de tipul „Compania", „Șeful". Reza se luptă de fapt cu un inamic nevăzut și eficient (reprezentat prin cadre cu un SUV care tot apare prin preajma casei), deci e firesc ca după un timp acțiunile lui să devină tot mai ermetice, iar omul să dea semne că își pierde mințile.

Rasoulof nu arată la fel de mult interes pentru mediul cinematografic ca predecesorii săi, angrenați în experimente la limita dintre ficțiune și documentar. Dacă filmul a obținut o recoltă bogată de premii prin festivaluri (inclusiv distincția Un Certain Regard la Cannes anul trecut), asta ține mai mult de încărcătura sa simbolică și de exemplul gestului. N-a fost însă singurul film înverșunat, dar cam lipsit de subtilitate, din 2017: tot din zona Iranului, o animație ca *Tehran Taboo* inventaria încă mai grosier o seamă de tare care fac ravagii în societatea iraniană, de la prostituție la fundamentalism religios (filmul era totuși regizat de Ali Soozandeh, imigrant iranian în Occident – deci la adăpost de eventuale persecuții din partea regimului). În comparație, un film de anul acesta ca *3 Faces*, al lui Jafar Panahi, în care forța vine din subversiune și metatext, pare o bijuterie ce lucrează generos-empatic cu materialul uman avut la dispoziție. Sper doar să beneficieze de distribuție și la noi.

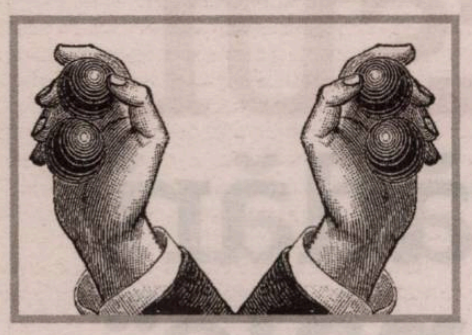

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Minunare cosmică

● **Sleep, *The Sciences*, Third Man Records, 2018.**

Fenomenul drogurilor recreative are atașate nu doar dileme legislative și sanitare, ci și o cultură longevivă producătoare de literatură, pictură, cinema și, ceea ce ne interesează în această rubrică, muzică. E vorba de un segment al culturii populare neglijat la noi în virtutea principiului prevenției prin obscurizare și mistificare – inerție a strategiei cu care autoritățile comuniste tranșau abrupt subiectele tabu, ce nu serveau ideologic decît cel mult ca pretexte de șantaj (intră în aceeași categorie educația sexuală și cea religioasă). Droguri ale căror nume sînt încă pronunțate la noi cu voce șoptită au facilitat de-a lungul timpului o anume producție de cultură bine documentată în alte părți, limitată în spațiul românesc la cîteva bîrfe despre Eminescu, Macedonski ori Eliade (și un studiu al antropologului Andrei Oișteanu, din care se trag majoritatea bîrfelor). E o zonă supusă încă judecăților selective, alternînd întretre profanarea și spălarea de cadavre, însă în lumea occidentală se consolidează într-un filon cultural aparte.

Narcomuzicienii Sleep provin dintr-unul din statele americane în care dispensarele de marijuana sînt mai numeroase decît restaurantele McDonald's. Grupul, reîntregit cu ajutorul bateristului împrumutat de la Neurosis, a revenit anul acesta cu *The Sciences,* la aproape douăzeci de ani de la *Dopesmoker* – bornă de referință pentru genul consacrat la ei sub eticheta *stoner rock.* La noi, pionieratul aparține timișorenilor The :Egocentrics, cu primele festivaluri dedicate apărînd abia recent (Haywire, Sound Art), iar în Europa epicentrul fenomenului este festivalul olandez Roadburn, unde Sleep sînt anunțați drept cap de afiș al ediției viitoare. Caracteristicile stilistice ale genului nu sînt clar definite, ascunzîndu-se de o vreme și sub umbrela mai corectă politic post-rock, însă sortimentul practicat de Sleep își are originile destul de precis identificabile în piesa „Sweet Leaf" de la Black Sabbath, în acel rock centrat pe un bas fluid și totodată vibrant, evoluînd prin istorie în influențe ce se regăsesc azi la grupuri foarte diversificate stilistic. Sleep se numără printre cei care au adoptat cîntecul sabbathian ca disciplină de carieră, consacrîndu-se drept avocați ai intoxicării THC în aceeași linie de front ca Bob Marley ori Willie Nelson. Nu e așadar surprinzător că una dintre piesele-cheie ale discului *The Sciences* e închinată basistului Black Sabbath („Giza Butler"), iar altele sînt intitulate „Marijuanaut's Theme" ori „The Botanist". Piesele sînt puține și lungi, urmărind acel efect hipnotic al vibrațiilor de chitară și bas electric ce pot asigura, la un volum ridicat, o imersiune superioară muzicii bazate pe versuri și empatie cu versificatorul.

După cum sugerează coperta albumului, cîndva între apariția piesei „Sweet Leaf" și prezent, acest gen s-a contaminat și cu ceva evlavie cosmică – vina aparține *Odiseii spațiale* a lui Kubrick și, în muzică, britanicilor Hawkwind, trupa de tinerețe a lui Lemmy Kilmister, care

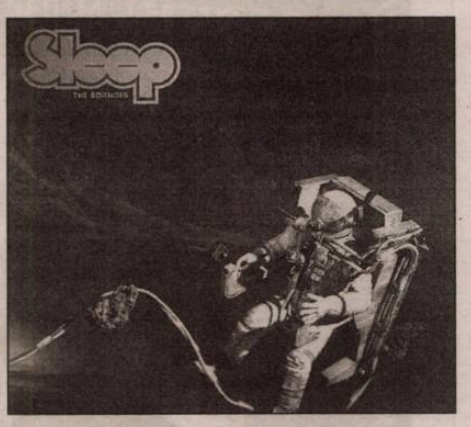

spunea că efervescența inovațiilor rockului anilor '70 își are explicația în diversitatea preferințelor pentru droguri ale artiștilor vremii. O importantă sursă atunci au fost și cele de origine asiatică, importate la pachet cu filozofii exotice – nici acestea nu scapă malaxorului conceptual al muzicii Sleep. De altfel, basistul/vocea Al Cisneros și-a petrecut hiatul din cariera trupei ca lider al grupului Om, practicînd un hibrid de metal și incantații tibetane. Avem așadar în acest album toate ingredientele unui material de referință, un balans perfect între delir religios, minunare cosmică și reacții psihosomatice facilitate de un stil de viață vegetarian.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

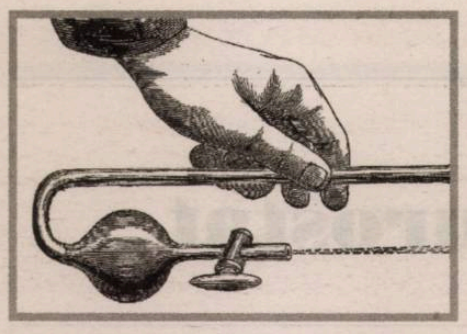

Oana STOICA

rosencrantz & co

„Cu ce mă ajută să îi zic unui om țigan?“

● ***Vi me som rom / Și eu sînt rom*, de Madălina Brândușe, Misa Dumitriu, Irina Gâdiuță, Alex Horghidan, Alfredo Minea, Raj-Alexandru Udrea, Andrei Șerban.**

„Nu e pentru teatru“, zice Andrei Șerban (actorul, aici regizor, nu regizorul) despre noul lui spectacol, *Vi me som rom / Și eu sînt rom*, prezentat într-o vizionare la Macaz. „Ne dorim să îl jucăm în licee, să avem discuții cu liceenii, să facem o platformă unde tinerii romi pot să ne cunoască, să ne scrie și să își facă *coming out*-ul. Ar fi un semn de încurajare pentru romii invizibili, pentru că mulți sînt *încurajați* de părinți să nu zică lucrul ăsta. Aș vrea să ne întîlnim cu ei și să vedem cum luptăm din interior. Am ținut un atelier de teatru în liceu și i-am întrebat pe copii dacă au probleme cu vreo etnie. Au zis că cu romii. Le-am zis că eu sînt de etnie romă. Am făcut glume, am zis: *Stați liniștiți, că nu vă fur eu portofelul, mi-l furați voi mie*. Asta e adevărat. Pe mine m-au cam furat prietenii mei care nu erau romi, așa că ar trebui, conform teoriei că, dacă te-au furat țiganii, ți-e frică de ei, ca și mie să-mi fie frică de albi. Am ascuns portofelul, copiii au rîs. Și după două zile au venit două fetițe care participau la atelier și au zis că ele sînt de etnie romă. Asta vrem, să vedem cum tinerii își negociază afirmarea identității rome cu părinții. Nu vrem să punem presiune pe ei. Să o facă atunci cînd simt ei, dacă vor, dacă nu, măcar să conștientizeze situația.“

Vi me som rom / Și eu sînt rom este un construct performativ despre identitatea romă, prejudecățile care o vizează și consecințele lor, bazat pe o serie de interviuri, pe experiențele personale ale actanților (Mădălina Brândușe, Alfredo Minea, Raj-Alexandru Udrea) și ale regizorului (Andrei Șerban), parțial ficționalizate și intersectate de informații – „Explicăm ce înseamnă cuvîntul *țigan*, de exemplu. Cu ce mă ajută pe mine să îi spun unui om *țigan?* E o chestie agresivă“, crede Raj-Alexandru Udrea, a cărui origine – „pe jumătate indian și mai închis la culoare“ – l-a adus în situația de „a fi tratat ca fiind de etnie romă, deși nu e. Alfredo și cu mine, care sîntem mai deschiși la culoare, am fost tratați ca nefiind de etnie romă și chiar a trebuit să ducem muncă de convingere cu oamenii care zic: *Cum să fii? N-are cum“,* explică Andrei Șerban. „Mi s-a părut important de văzut cum funcționează mentalitatea rasistă, cum pun oamenii etichete.“ Spectacolul explorează dramatic-comic-parodic trei identități diferite în relație cu etnia romă: romul invizibil (cu pielea de culoare deschisă), romul aparent (nu este rom, dar arată ca un rom) și cel care nu este rom, dar relaționează cu romii (să-i zicem albul binevoitor). „Toată copilăria am fost mințit de părinți că nu avem nici o treabă cu etnia romă. Bunica îmi zicea însă tot timpul: *Ba da, mamaie, sîntem romi*. Pe la 16 ani, am auzit-o pe mama certîndu-se cu bunica în limba rromani. Atunci am zis OK, nu mă mai mințiți. Și de atunci am început să îmi asum etnia. M-am lovit de multe ori de chestia asta cu *taci și stai în banca ta, că o să-ți fie mai bine, și nu mai fi cu gura mare, să spui cine ești, că o să ai numai de pierdut*. Cu orice ocazie am spus public că sînt de etnie romă și nu am avut nimic de pierdut pînă acum“, povestește, la prima asumare pe scenă a identității etnice, Alfredo Minea.

Cînd rasismul antirom explodează, termenii – rasistul și victima – sînt, de regulă, egali și adulți.

Cînd rasismul antirom explodează, termenii – rasistul și victima – sînt, de regulă, egali și adulți. Agresiunea poate veni din partea paznicului unui magazin care „identifică“ un potențial infractor după culoarea pielii („Cum întoarcem situația asta? Căci vrem să oferim și soluții“, chestionează Andrei Șerban un caz întîmplat într-un magazin cu știaf din Capitală), părinții („A fost complicat după ce m-am combinat cu Marian, că el e rom vizibil și s-a creat panică acasă din cauză că unchiul meu e rasist și naționalist. Atunci a fost prima oară cînd m-am gîndit ce o să facem: unchiul meu nu îl va cunoaște niciodată, nici bunica mea, adică mama lui“, explică Mădălina Brândușe) sau profesorii (tot Mădălina: „Am lucrat în școli și profesorii erau rasiști. Am avut o discuție cu o profesoară de istorie, i-am spus: *Cum puteți gîndi așa?* Și ea zicea că nu sînt toți la fel, doar *ăștia care au venit cu tot neamul, am avut elevi toate generațiile dintr-o familie, nu se mai termină)*. Însă dur este atunci cînd rasismul este îndreptat de către adulți împotriva copiilor. „Așa ne dăm seama de ce copiii sînt rasiști, pentru că asta vine și de la părinți, și de la profesori“, argumentează Andrei Șerban. „Mai există o discriminare mascată, am trăit-o în liceu. Erau doi copii în ultima bancă. Eu abia acum am realizat că ei nu erau mai înalți, ei erau, pur și simplu, trimiși în ultima bancă din cauza culorii pielii. Mi-aș fi dorit ca situația asta să fi fost ficțiune. De asta e important să jucăm în școli, să vină profesorii să vadă.“ Rasismul se manifestă și între copii, fără a fi mai puțin agresiv. „Cînd eram mic“, povestește Raj, „aveam o poreclă pe care mi-o puseseră copiii de la bloc. Mi se zicea *negrotei*. Mi se părea *cool* că am o poreclă, dar cînd am crescut, mi-am dat seama ce înseamnă. A fost greu să scap de porecla aia. După asta, m-am apucat de canto clasic și mi s-a zis *Guță*, altă trimitere la etnia romă.“ Toate astea fac ca asumarea publică a identității etnice să fie dificilă. „Jucam într-un spectacol, *Nu ne-am născut la locul potrivit*, a început discuția cu spectatorii și o fată din public a zis: *Piesa e faină, felicitări actorilor, dar par țigani în text, nu puteți să scoateți țiganii din text? Înțeleg că o să duceți spectacolul în Germania, să nu mai arătăm imaginea asta și în Germania.* Am lăsat capul în pămînt de rușine pentru că în perioada aia nu îmi asumam public etnia (era presiunea familiei în sensul ăsta). S-a ridicat un bărbat și a zis: *Eu sînt de etnie romă și mă jignește chestia asta*. S-a lăsat liniștea, tipa a roșit. După spectacol, l-am luat pe tip deoparte și i-am spus: *E foarte tare ce ai făcut, eu sînt de etnie romă, dar nu mi-am asumat asta,* și el a zis: *Eu nu sînt de etnie romă, dar m-a enervat ce a zis*. Și de la rușinea aia am zis că nu mai pot să tac. A fost un moment declanșator. Cînd aud acum o chestie rasistă, reacționez.“

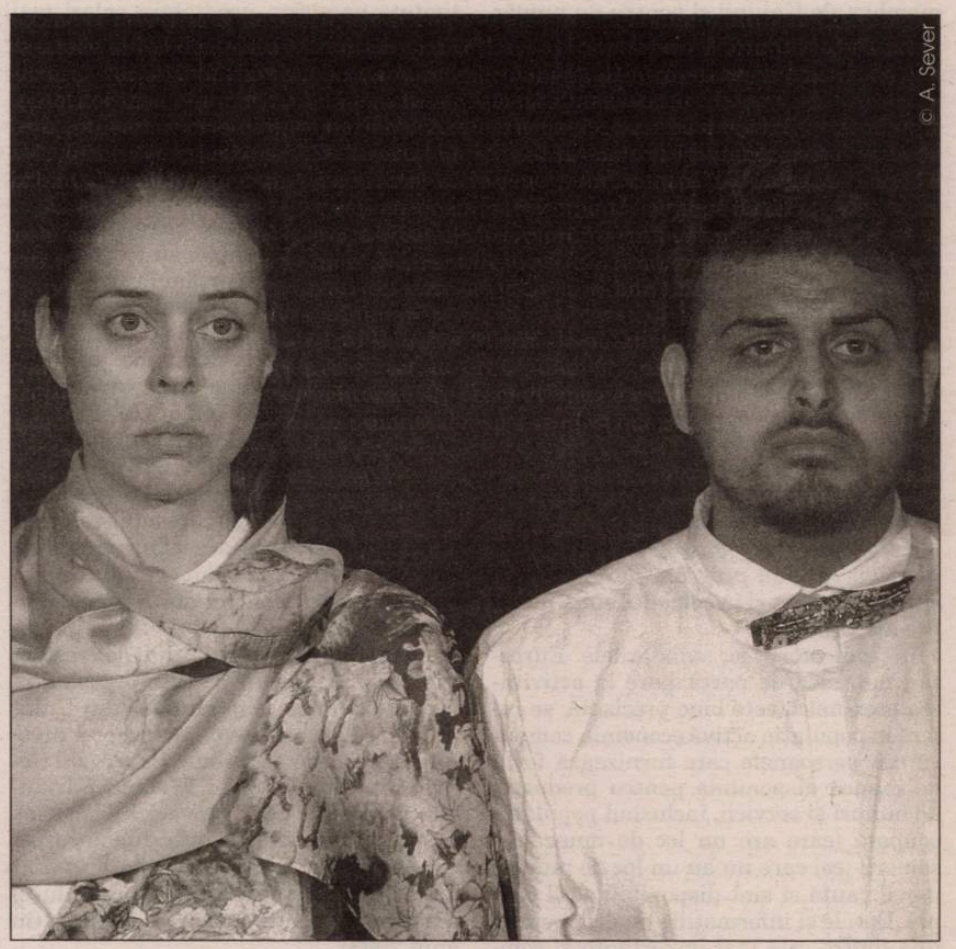

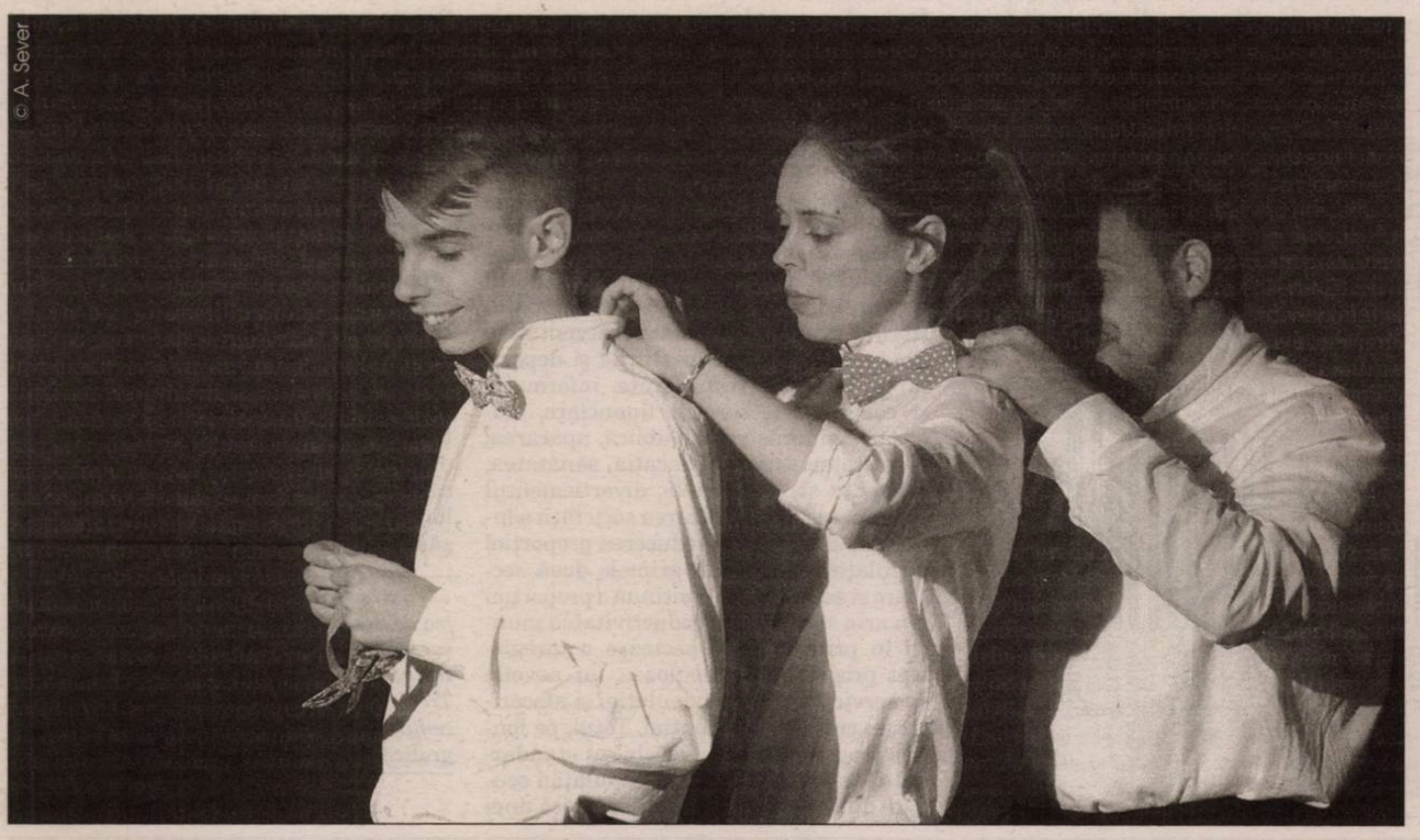

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Vasile GHEȚĂU

Munca la români în datele Eurostat

Biroul de statistică al Uniunii Europene oferă informații statistice comparabile pentru statele membre ale Uniunii și pentru un număr de alte țări europene candidate și necandidate la calitatea de membru al Uniunii Europene. Sînt nouă domenii ale vieții economice și sociale acoperite de indicatorii statistici ai Eurostat, printre care și *Populația și condițiile sociale*. În capitolul care îi este dedicat, un subcapitol consistent este cel al *Muncii*. În datele Eurostat asupra muncii găsim un număr important de indicatori ce ar putea oferi cititorului *Dilemei vechi* repere de comparare și apreciere a muncii la români.

Trei fațete ale muncii la români comparativ cu situația din întreaga populație a Uniunii Europene, ca valori medii, sînt prezentate în acest articol: *participarea la activitatea economică* a bărbaților și femeilor în funcție de vîrstă, *structura populației ocupate economic pe ramuri* ale *economiei naționale* și *proporția persoanelor care au program flexibil de lucru* în România și în celelalte state membre ale Uniunii.

În indicatorii și standardele Eurostat, noțiunea de participare la activitatea economică este bine precizată: se referă la populația activă economic, compusă din persoanele care furnizează forța de muncă disponibilă pentru producția de bunuri și servicii, incluzînd populația ocupată (care are un loc de muncă) și șomerii (cei care nu au un loc de muncă, dar îl caută și sînt disponibili să îl ocupe). Datele și informațiile au drept sursă una dintre cele mai importante și complexe cercetări selective reprezentative pe care le organizează oficiile naționale de statistică – Ancheta forței de muncă în gospodării. Organizarea, efectuarea, tratarea datelor și prezentarea rezultatelor sînt pe deplin armonizate în spațiul UE. Dacă avem, prin aceste anchete, în mod prioritar, indicatori asupra participării populației la activitățile economice, găsim și caracteristicile majore ale celeilalte părți a populației – cea inactivă economic (compusă din pensionari și beneficiari de ajutor social, persoane casnice, elevi și studenți, care nu desfășoară activități economice). Anul trecut, la nivelul populației în vîrstă de 15-59 ani a Uniunii Europene, erau activi economic 82 de bărbați din 100, iar la femei rata era de 72 la 100. În țara noastră, cele două rate erau de 80 și, respectiv, 63 la 100. La bărbați, participarea la activități economice era similară cu cea din celelalte țări, iar dacă privim ratele de activitate pe vîrste, constatăm valori mai mari decît cele din Italia, Bulgaria, Irlanda și Belgia. Situația este diferită la femei și în figura 1 am selectat cele mai semnificative repere pentru definirea particularităților participării la activitatea economică pe vîrste. Ratele de activitate sînt considerabil inferioare celor medii din UE28, îndeosebi între vîrstele de 20 și 35 ani. Diferențele sînt neobișnuit de mari dacă ne raportăm la ratele cele mai ridicate, cele din Suedia și Slovenia (și multe alte țări cu nivel apropiat de cel din cele două țări). Valori mai mici ale ratelor de activitate se înregistrau doar în Italia. Ceea ce ar putea surprinde în cazul țării noastre și, într-o măsură mai mică, al valorilor medii UE28 este inflexiunea curbei ratelor între 25 și 35 ani, urmată de reluarea progresului valorilor ratelor de activitate la celelalte vîrste. Ea este rezultatul ieșirii din activitatea economică pentru doi-trei ani a unora dintre tinerele mame după aducerea pe lume a copilului. Este concediul de creștere a copilului, măsură pe care o găsim, în formule diferite, și în alte țări din Uniune, cu aceleași efecte de reducere a nivelului ratelor de activitate. Este cazul Cehiei, Ciprului, Estoniei, Finlandei, Irlandei, Regatului Unit, Slovaciei, Ungariei. În cazul țării noastre, inflexiunea curbei ratelor de activitate pe vîrste a apărut după introducerea măsurii concediului și a indemnizației de creștere a copilului (în anul 2003).

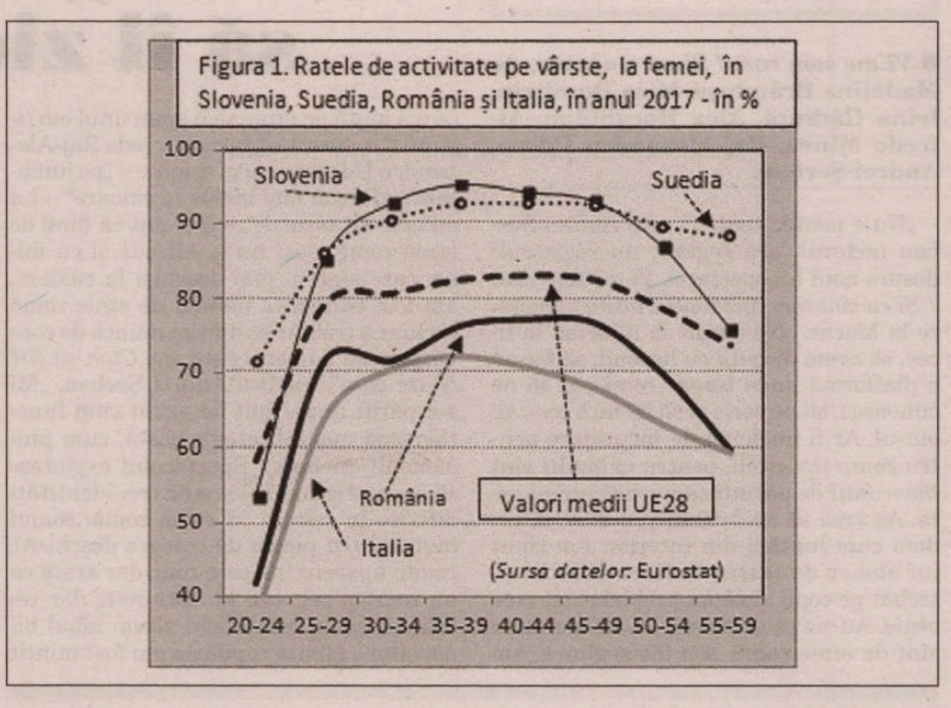

Există o multitudine de factori, de natură extrem de variată, care pot motiva participarea în măsură mai mare la activități economice a bărbaților în țările membre ale Uniunii Europene. Referința este la activități economice incluse în Clasificarea statistică a Comunității Europene. Diferențele de participare la activitatea economică a femeilor și bărbaților sînt oglindite în nivelul ratelor de activitate pe vîrste și un exercițiu de estimare a dimensiunii decalajului, folosind datele Eurostat pe anul 2017, duce la următorul clasament:

Domeniul serviciilor este cel care reclamă și favorizează activități economice de cîteva ore pe zi.

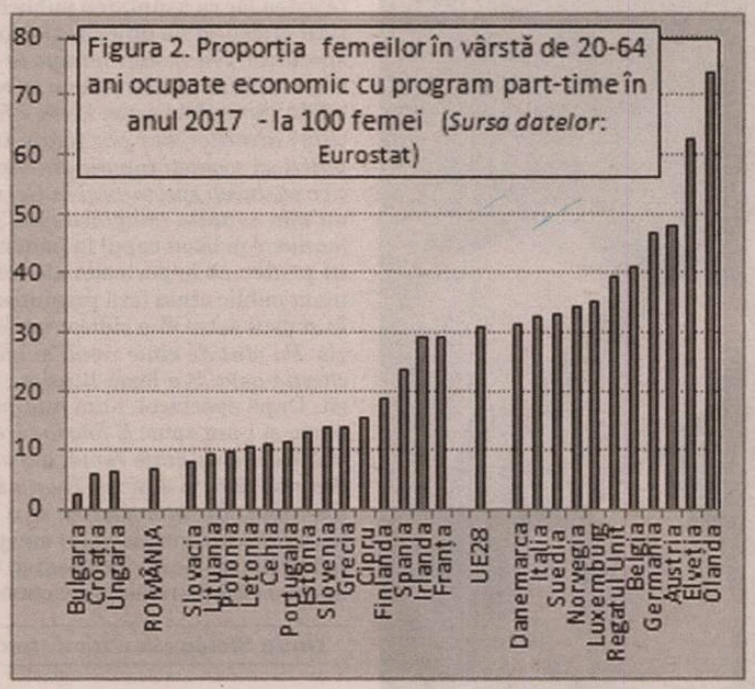

– țări în care decalajul dintre bărbați și femei este foarte redus: Austria, Danemarca, Finlanda, Germania, Letonia, Lituania, Luxemburg, Norvegia, Portugalia, Slovenia, Suedia;

– țări în care decalajul este redus: Bulgaria, Croația, Estonia, Franța, Olanda, Spania, Regatul Unit;

– țări în care decalajul este mare: Cehia, Grecia, Irlanda, Polonia, Slovacia, Ungaria;

– țări în care decalajul este foarte mare: Italia și România.

Clasamentul impune prudență, marile diferențe dintre rate fiind situate la vîrstele cele mai tinere și după vîrsta de 50 ani. Este vorba de vîrste la care particularități naționale însemnate există în domeniul componentei activitate economică a sistemului educațional, la primele vîrste, și în politicile de pensionare, la cele din urmă vîrste.

Participării mai reduse la activitatea economică îi corespunde o structură inferioară a populației ocupate economic pe ramuri ale economiei naționale, tipică unei țări în curs dezvoltare. Ramurile pot fi grupate în trei mari sectoare ale economiei: primar, secundar și terțiar. În primul sector sînt incluse agricultura, activitățile forestiere și pescuitul. Sectorul secundar cuprinde mineritul, industriile prelucrătoare, electricitate, gaz, termoficare, aer condiționat, apă, canalizare, salubritate și construcții. În sectorul terțiar se includ numeroase activități din sfera serviciilor, cele mai reprezentative fiind comerțul, transporturile și depozitarea, hoteluri, restaurante, informație și comunicare, servicii financiare, asigurări, administrația publică, apărarea, securitatea socială, educația, sănătatea, asistența socială, artele, divertismentul și recreerea. Modernizarea societății a însemnat și înseamnă reducerea proporției populației ocupate în primele două sectoare și ascensiunea continuă a proporției din aria serviciilor. Productivitatea muncii în primele două sectoare a înregistrat progrese spectaculoase, iar nevoile de servicii adresate populației și afacerilor au crescut exponențial. Totul, pe fondul progresului considerabil al standardului de viață. Structura populației ocupate din țara noastră este cea tipică unei țări în curs de dezvoltare, avînd o imensă proporție a populației ocupate în agricultură – 23%, comparativ cu numai 4% în populația ocupată a UE28 și 2,6% în populația celor 15 țări mai dezvoltate care compuneau UE15 înainte de extinderea din anul 2004. Și în sectorul secundar avem o proporție mai ridicată decît cea din UE28, iar sinteza ocupării și a gradului de dezvoltare a țării este oglindită în proporția populației ocupate în servicii – doar 47%, comparativ cu 72% în populația ocupată a UE28 și 75% la nivelul celor 15 țări din UE15.

Cea de-a treia fațetă a muncii la români în datele Eurostat este durata programului de muncă. Subdezvoltarea ramurilor și activităților incluse în sectorul terțiar, al serviciilor, este o piedică majoră în expansiunea programului redus de lucru, cel în regim de *part-time*. Domeniul serviciilor este cel care reclamă și favorizează activități economice de cîteva ore pe zi. Funcționarea sistemului implică însă o organizare perfectă, randament și disciplină. Activitatea în *part-time* este mult mai răspîndită în rîndul femeilor decît la bărbați. Particularitățile activităților economice din sfera serviciilor favorizează preferința pentru forța de muncă feminină. Pe de altă parte, programul de muncă redus și flexibil asigură compatibilitate între statutul de mamă și cel de persoană activă economic. În plus, acest program permite, celor care doresc, două locuri de muncă. La nivelul UE28, proporția persoanelor ocupate în regim de *part-time* a fost în anul 2017 de 31% la femei și doar 8% la bărbați. În țara noastră, cele două proporții au fost de 6,6% și 6,4%, iar locul atît de stingher ocupat între celelalte țări din UE28, la periferia clasamentului, este cel din figura 2.

Cele trei caracteristici ale participării populației la activități economice în țara noastră comparativ cu valorile medii din Uniunea Europeană reflectă decalaje considerabile, care se adaugă celorlalte decalaje din economie, educație, sănătate, infrastructură.

Vasile Ghețău *este profesor la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București și director al Centrului de Cercetări Demografice „Vladimir Trebici" al Academiei Române. Cea mai recentă carte publicată:* Drama noastră demografică, *Editura Compania, 2012.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Patriotism și identitate națională într-o lume globalizată

© wikimedia commons

Patriotismul este una dintre cele mai sensibile teme pe care opinia publică de la noi le vehiculează în acest an, cînd împlinim un secol de la Marea Unire de la 1 decembrie 1918. Este un cuvînt definit simplu în DEX, ca fiind „sentimentul de dragoste și devotament față de patrie și popor statornicit în decursul istoriei". Cîte trăiri, însă, se ascund în spatele acestei definiții! Acest an ne oferă o excelentă ocazie de a vorbi despre patriotism. Istoria se învîrte și va rămîne ancorată și pentru alte sute de ani în jurul acestui cuvînt și al trăirilor pe care le exprimă. Acest „împreună" care sînt națiunea și țara nu înseamnă vorbe goale și ele nu și-au epuizat drumul istoric. Ele au o încărcătură comună de limbă și cultură, de tradiție. Urmarea este o solidaritate umană, un „suflet" comun în jurul căruia trăiesc națiunile și oamenii care le alcătuiesc. Pentru că popoarele, ca și oamenii, au un suflet al lor, cu trăiri, cu voință, cu speranțe, împliniri, dezamăgiri și aspirații. Trăim așa și ne simțim bine așa, adică împreună.

În filmul *La Grande Bellezza* (regia Paolo Sorrentino, 2013) există un personaj feminin, o călugăriță, care într-un dialog cu personajul principal îl întreabă pe acesta de ce crede el că ea mănîncă numai rădăcini. Întrebarea este retorică și răspunsul ei vine imediat: „Pentru că doar ele sînt importante!" Rădăcinile sînt baza, legătura noastră cu sufletul comun despre care discutam. Prin ele sîntem și rămînem legați de pămîntul pe care ne-am născut, asemenea copacilor din jurul nostru. Prin rădăcini luăm energie din exterior și oferim energie altora. Ne simțim în largul nostru acasă pentru că sîntem produsul specific al unui mediu cultural și chiar al unui mediu geografic și climateric. Nimeni nu este cu adevărat fericit decît la el acasă. Prin „casă" înțelegînd zidurile în interiorul cărora ne consumăm spaimele și bucuriile, dar prin „casă" înțelegînd și fluidul cultural despre care vorbeam. Există un „ceva" care face transplanturile de tip social destul de dificile. Oamenii aparțin acestui mediu și el îi definește pe viață. Auzim mereu în jurul nostru întrebarea „De unde ești?" Omul care ți-o adresează dorește să vadă din ce loc vii pentru a te cunoaște mai bine. Asta pentru că știe că mediul în care ai trăit te-a creat într-un fel sau altul. Vorbeam despre plecări, veniri și transplanturi de tip social. Evident că există și excepții, dar nu despre ele vorbim, ci despre tendința socială, despre legitate. Or, regula este că fiecare om poate atinge o stare de bine doar acolo unde este născut și crescut. Este motivul pentru care miliardul de chinezi și miliardul de indieni nu pornesc spre Europa. Sigur, dacă s-ar întîmpla ca în Siria și viața le-ar fi amenințată în mod direct, atunci situația s-ar schimba cu totul.

Dar să revenim la tema noastră. Vorbeam despre patriotism. Ca orice tip de dragoste, dragostea de țară poate avea și ea orbirea sa. O mamă care își iubește copilul cu adevărat nu-l încuie în casă pentru a se bucura numai ea de el. Dimpotrivă, o dragoste adevărată o împinge să-l trimită pe copil în lume, să învețe carte și să devină un om întreg pentru sine și pentru ceilalți. Tot așa cu țara. Nu poți să spui că iubești o țară cu adevărat atunci cînd o visezi cu granițele închise și izolată. O țară trebuie să ia contact cu lumea, cu civilizația și cu competiția care se desfășoară în jurul său. Tendințele izolaționiste sînt periculoase pentru că dau sentimentul unui confort, numai că este confortul mediocru al celui izolat și asediat. Noi, românii, avem în sufletul nostru și trăiri specifice unui popor asediat. Izolaționismul revine și este periculos pentru că în spatele său se află rasismul și discriminarea. Zidurile nou apărute sau puse la cale să apară, și despre care se vorbește tot mai des la noi, dar și în Europa, dau un semnal de izolare. Pentru a fi un adevărat patriot trebuie să înțelegi vremurile în care trăiești și să acționezi ca atare. Este mult mai bine să faci comerț și schimb cultural decît războaie. Cei care acuză lumea în care trăim de prea mult comerț nu știu ce vorbesc. Nu putem să negăm globalizarea din simplul motiv că acesta este un proces obiectiv, adică se desfășoară peste voința noastră. Nu putem vota dacă sîntem pentru sau sîntem împotriva globalizării. Izolarea și inadecvarea sînt poziții periculoase.

Teama celui mic, care se simte asediat.

O țară, ca și oamenii care o populează, trebuie să respire aerul proaspăt al lumii. Să cunoască și să schimbe idei, cultură, cunoștințe. Patriotismul trebuie să fie deci unul luminat, deschis și activ, nu izolaționist și toxic. Numai că, iată, se întîmplă de la un timp un fenomen de degradare, de renunțare, tocmai pe fondul unei situații favorabile. Cred că am ajuns într-un punct de maximum pe care nu știm să-l gestionăm. Saturația dusă la extrem este tot atît de periculoasă precum sărăcia extremă. Poate tocmai din cauza binelui pe care îl trăim nu mai vedem acest bine și nu-l mai prețuim. Nu mai prețuim pacea și vrem război, nu mai respectăm tratatele dintre noi și nici granițele. Acolo unde este liniște pentru că sîntem „împreună", dorim neliniște și conflict. Dintr-odată, ne-au apucat nostalgiile după ceea ce este rău. Sîntem din nou naționaliști și din nou punem în discuție un sistem de valori care ne-a adus pacea. Nu mai dorim democrația și statul de drept pentru că ne-am „săturat" să fim egali între noi și solidari din punct de vedere social. Alimentăm orgoliile unor lideri politici autoritari și vedem în ultimul prost un salvator. Trăim în mijlocul unui relativism moral periculos. Este clar că avem de-a face cu un ciclu în istorie și putem repeta erorile trecutului fără să clipim. Dintre toate pericolele, naționalismul ieftin este cel mai periculos. El pune garduri și seamănă conflicte. Naționalismul aduce moartea și pustiirea. Dacă vom analiza cu atenție vom vedea că nu există stat în Europa care să nu aibă probleme de graniță cu cel puțin un vecin al său. Dacă mergem în direcția pe care ne aflăm, în curînd Europa va deveni din nou un focar al conflictelor în care oamenii vor ajunge rapid la degradare și suferință. Prosperitatea și liniștea pe care le invocam la început vor fi simple amintiri ale unui trecut la care vom privi cu nostalgie. Ideea că sîntem mai puternici singuri, fiecare națiune luată separat, decît am fi împreună este una falsă, dar care ne este turnată în cap de către tot felul de indivizi dubioși pe care noi îi luăm drept politicieni serioși, care își iubesc țara. A-ți iubi țara azi nu mai înseamnă a o închide între garduri.

Nu trebuie să ne ferim de deschidere și de schimburi cu popoarele lumii. Acest proces de schimb comercial și cultural nu a dus niciodată la pierderea identităților locale, decît în cazul unor populații mici, pustiite și împrăștiate de vremuri și războaie. De atunci, de cînd au început să se constituie (după anul 1648), națiunile și statele naționale și-au păstrat identitatea cu sfințenie. În paralel, procesul de globalizare a continuat și s-a intensificat. Ce vreau să spun este faptul că între intensificarea naturală a procesului de globalizare și posibila pierdere a identității naționale nu există nici o legătură. Dimpotrivă, națiunile moderne și puternice s-au afirmat ele însele în plan intern și internațional chiar pe fondul globalizării. Popoarele slabe și-au pierdut identitatea (adică bagajul cultural comun) și înainte, și după apariția acestui fenomen. Teama de „globalismul nivelator" este teama celui mic, care se simte asediat. În loc să purtăm în suflet această teamă, mai bine am investi mai mulți bani în cultură și învățămînt. Așadar globalismul nu este nivelator decît pentru cei slabi și temători. Ideea este să fim puternici, să știm și, cunoscînd, să aducem realitățile lumii prezente în sprijinul și nu împotriva noastră. Ce ar trebui să facem pentru a evita „globalismul nivelator"? Să închidem granițele și să fugim de lume? Abia atunci putem spune că ne punem în pericol identitatea prin izolare. Oamenii se cunosc, culturile se întrepătrund și fac schimburi, la fel ca în lumea fizică, în lumea socială totul este sinteză și transformare. Am putea spune, de exemplu, că portul popular românesc de acum mai seamănă cu cel al dacilor? Evident că nu! Am fost influențați de-a lungul a sute de ani de istorie de vecinătățile culturale alături de care am trăit. Pe intervale largi de timp este firesc ca oamenii și culturile să evolueze, să se schimbe sub influența sintezelor și acumulărilor. Teama de „globalismul nivelator", declamată chiar de către o parte dintre elitele noastre, seamănă foarte mult cu declarația unui nebun pe care am văzut-o în presă, conform căreia ar trebui să scoatem referința la Împăratul Traian din imnul național pe motiv că respectivul ar fi fost pentru noi un năvălitor imperialist care ne-a cucerit. Ca să concluzionăm, patriotismul nu poate fi folosit ca paravan pentru ieșirea din UE sau din alte structuri internaționale. Erodarea identității se poate produce oricum dacă sîntem slabi și poate fi accelerată de globalizare, numai că soluția noastră nu este aceea de a ne ascunde de un fenomen social obiectiv, ci de a-l înfrunta cu armele educației și patriotismului deschis, luminat.

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

Emil BELU

Marchiza

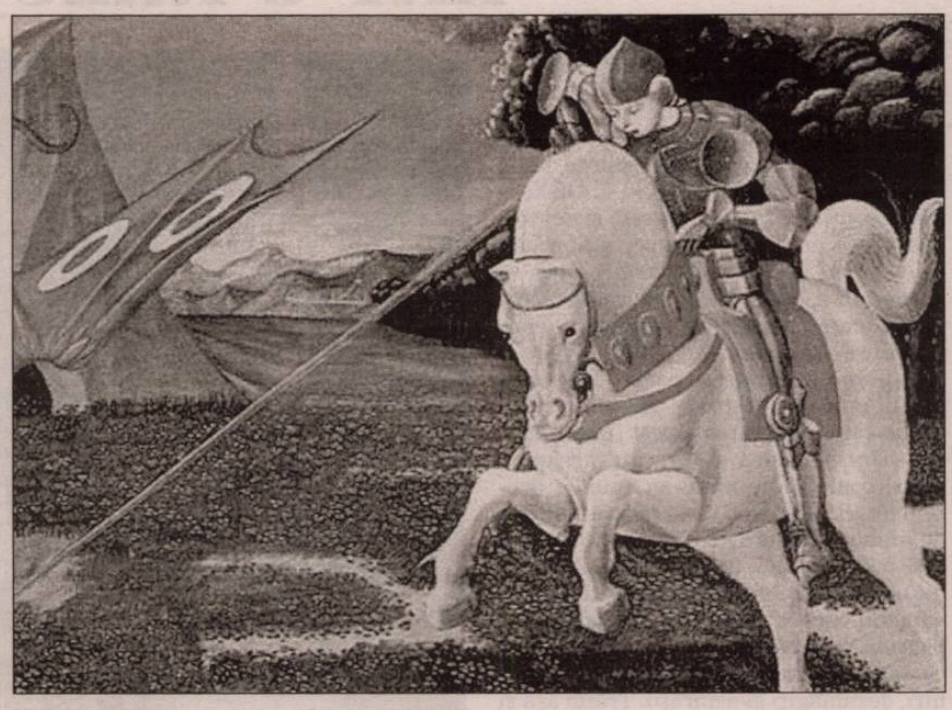

Reflectată în oglinda unui lac canadian, o casă cu prispă pe toată lungimea ei, asemenea celor care se construiau și la noi în vremuri trecute, mi-a atras atenția. M-am apropiat, privind-o îndelung: o fi a vreunui compatriot, mi-am zis. Pe un perete, între două ferestre, zăresc o pictură, un peisaj polar dintre acelea ce se găsesc pe multe din ilustratele ce se vînd în magazinele de suveniruri din Canada: imense felii de gheață prăbușindu-se de la înălțimi amețitoare în apele oceanului; ceva mai încolo, pe banchiza de gheață, urși polari tolăniți la soare și, pentru că tot mai era loc pe pînză, pictorul anonim adăugă și cîteva aisberguri plutind pe oglinda de apă a golfului. Un kitsch în toată regula, cum se mai găsesc, din păcate, și prin alte părți.

Acest peisaj mi-a răscolit o amintire din satul meu, sat rătăcit între dunele de nisip de la o cotitură a Dunării. Pe ce căi a ajuns o nouă modă în sat nu aș putea aș vă spun, dar consătenii mei porniră o acerbă concurență: cine are cele mai frumoase picturi pe pereții marchizei? Nu știți ce-i marchiza? Este un mic antreu construit odată cu casa, sau adăugat ulterior, care constituie intrarea principală. Îl întîlnim mai ales în satele din sudul țării.

Traversînd o perioadă de relativ progres economic – vecinătatea unei platforme industriale a fost benefică –, satul și-a schimbat repede înfățișarea: s-au ridicat multe case noi, toate cu marchiză, bineînțeles, iar celor vechi li s-a adăugat noul detaliu arhitectonic.

Într-un timp relativ scurt, satul a fost invadat de pictori amatori. Să ne grăbim, și-au zis mînuitorii penelului, moda-i modă! Nu trebuie pierdut timpul, ocazia e rară! Mai întîi, curioși de subiectele cerute, au sondat „gustul" artistic al sătenilor. Peisajele, în general, erau cele mai căutate. Și mai era ceva, ceva ce ținea de „fala casei", argument atît de drag olteanului: să nu semene pictura lui cu cea din altă ogradă. Orgoliul originalității!

La cererea în creștere de asemenea lucrări – ce marchiză e aia fără o pictură? –, fantezia creatorilor de artă fu pusă la treabă: munți acoperiți de zăpadă, ceva mai la poale brazi de un verde crud, mai jos nelipsitul rîu cu ape învolburate, învîrtind paletele de lemn ale unei mori rudimentare și, cum cereau majoritatea clienților, totul sub lumina palidă a lunii. După ce acest val al preferințelor a trecut, altceva veni la modă: lacul din pădure unde, printre trestii și nuferi înfloriți, o barcă cu „brunete" despletite – cercei imenși atîrnînd la urechi, coliere nenumărate înfășurîndu-le gîtul, brățări pînă la coate, rochii înflorate – înainta prin valurile stîrnite de un vîslaș tuciuriu, pe jumătate dezbrăcat, arătîndu-și mușchii și avînd alături nelipsita chitară. Tabloului i se mai putea adăuga, la cerere numai și cu ceva adaos la preț, un mic colț de pădure cu animale sălbatice, unde puteai vedea trăind în armonie lupi și căprioare, vulpi și cocoși de munte, urși și cerbi. Acest al doilea val făcu ravagii: intrarea în casa mare, la cei mai mulți, se făcea printr-o grădină „mixtă": botanico-zoologică!

Coana Ecaterina, vecina noastră, o femeie evlavioasă, nelipsită de la slujba duminicală și, pe deasupra, cu funcție în comitetul bisericii, vru să spargă moda ieșind din tipare. Comanda era fără echivoc: mie să-mi faci un tablou cu Sfîntul Gheorghe, așa cum este el pictat în naosul bisericii din sat.

De la început, subiectul nu-i plăcu pictorului tocmit pentru lucrare. Avea el o aversiune pentru subiectele religioase, nu că n-ar fi fost credincios, ba din contra! Ascultîndu-i argumentele, nu puteai să nu-i dai dreptate: cer mai multă migală, trebuie să te documentezi mai mult, materiale de calitate, foiță de aur etc. Subiectele laice îi conveneau mai mult – un peisaj era altceva. Îi sugeră noii cliente picturi cu subiecte ceva mai aparte, ceva ce nu mai făcuse la nimeni: caravele cu pînzele umflate, înaintînd prin imensele valuri ale oceanului stîrnite de furtună, ceva în genul „marinelor" lui Turner, sau peisaje rustice de la munca cîmpului, pînzele lui Camil Ressu puteau fi sursă de inspirație. Poate ar dori ceva de excepție: bolta cerească plină de stele și vreun satelit rătăcit printre ele, lucrare ce nu ar fi mirat pe nimeni, doar ne aflam în plină epocă a cuceririi cosmosului. Îi turui clientei tot ce-i trecu prin cap, doar-doar o schimba subiectul lucrării.

Coana Ecaterina, nu și nu! Mie mi-l faci pe Sfîntul Gheorghe, călare pe cal, în luptă cu balaurul. Nimic nu o făcu să dea înapoi, nici chiar cînd pictorul – „meșterul", cum îi zicea ea – o avertiză de costul în creștere al lucrării: s-ar putea să am nevoie de foiță de aur, de niște vopsele de calitate, pensule așijderea și, mă rog, de multe, multe altele...

Bătură palma, lucrarea va începe chiar a doua zi, cînd va veni să pregătească peretele. Un aconto fu binevenit. Pe lîngă tranșele de bani pe care le va primi la timp, gazda îi asigura hrana zilnică și nelipsita sticlă de vin pentru stimularea inspirației. Cînd gîtul îi era prea uscat și gazda nu putea face față secetei, meșterul dădea o fugă pînă la biserica din sat, pentru „documentare", trecînd și pe la cîrciumă, care, minune de așezare, era chiar peste drum de biserică.

Dacă mai picta calul, balaurul și finisa sulița, termina tot vinul.

Lucrul a fost tărăgănat aproape toată vara. Coana Ecaterina venea cu noi detalii după ce se mai sfătuia cu preotul satului: peretele nu a fost bine finisat, culorile erau prea șterse, expresia feței sfîntului era hieratică, nu exprima destul curaj în crîncena încordare cu balaurul etc. În general, ce-i plăcea azi, mîine nu-i mai plăcea. Pictorul se supunea docil inovațiilor sătencei. Comanda-i comandă! „Clientul nostru, stăpînul nostru!", murmura adesea cunoscutul adagiu spre a-și ascunde nemulțumirea față de instabilitatea „estetică" a gazdei. În general, nu avea de ce se plînge: masa veșnic încărcată, orătănii proaspăt tăiate – moda vegetarianismului nu era cunoscută pe aceste meleaguri –, alcoolul era din belșug, iar odihna după masă devenea obligatorie după un asemenea răsfăț culinar. Nimic nu-l zorea.

Numai că Diavolul își vîrî coada. Subiect creștin, ce vreți! Din senin, sau poate după o lungă chibzuință, coana Ecaterina luă o hotărîre surprinzătoare: gata cu lucrarea, nu mai adaugi nimic. Ajunge! Pictorul păru surprins de năstrușnica decizie, dar nu mai era nimic de făcut. Rănit în orgoliu, își strînse pensulele și vopselele, mica schelă, mă rog, tot calabalîcul, lăsînd lucrarea neterminată. Sfîntul Gheorghe trona singur pe perete, fără cal, cu o suliță abia schițată, aducînd mai de grabă a undiță, fără balaur, stingher într-o luptă fără adversar.

După cîteva zile, o trecătoare, una dintre acelea mai curioase, cum se găsesc în fiecare sat, își aruncă întîmplător privirea spre pictura ce se ivea de după gard, în marchiza casei. Coană Ecaterino, strigă sugrumată de emoție, vino pînă la poartă! În toate „icoanele", îi zise ea folosind un cuvînt religios – nu laicul „pictură", prea vulgar pentru sufletul evlavios al celei apărute în dreptunghiul porții –, eu l-am văzut pe Sfîntul Gheorghe numai călare! La voi îi lipsește calul. O fi la păscut! – adăugă ea pe un ton glumeț, încercînd s-o mai dreagă, văzînd mutra îmbufnată a gazdei.

Dă-l dracului de bețiv! – oftă gazda, ieșind puțin din încorsetarea dogmei. Dacă mai picta calul, balaurul și finisa sulița, termina tot vinul; damigenele de rachiu le-am spălat de mult, găinile s-au împuținat, iar dacă mai continua, mînca și porcul de Crăciun. Rămîneam săraci! Așa că am fost nevoită să-l dau afară.

Ce, Sfîntul Gheorghe nu poate lupta decît călare? – conchise coana Ecaterina, trîntindu-i ușa în nas consătenei cu ifose de critic de artă.

***Emil Belu** este scriitor și trăiește în Canada.*

„Nu sînt mereu mîndră de România“

Revista noastră a lansat în luna aprilie un concurs de eseuri pentru liceenii din toată țara. Tema pentru prima etapă a fost „Țara mea“. Am primit cîteva sute de eseuri, care mai de care mai interesante și le mulțumim tuturor celor care au intrat în concurs. Dintre ei, au fost selectați 25 de autori care au fost invitați să intre în finală. Vom publica în paginile revistei cîteva dintre eseurile cîștigătoare. Pe pagina noastră de Internet (www.dilemaveche.ro) le veți putea găsi pe toate. (**Redacția**)

Ana-Florina IFTODEANU

Blugi rupți

Țara mea. Țara mea e o femeie de moravuri ușoare, un bătrîn la casă în supermarket care își numără monedele, e Bobi al lui Nea Gicu care repară motoare și schimbă bujii, e profesoara de istorie dintr-a VII-a care nu știa că noi vrem să știm cu ce au greșit ei, ca noi să nu facem la fel, e prietenul meu, Alex, care își întoarce țigara între buze înainte să o aprindă și prietena mea Denisa, care are ochii strălucitori cînd vorbește despre cît de mult vrea să ajungă să facă film. Țara mea e mama care nu-și permite să mă trimită la universitate în Anglia și tata care, „dacă învăța, ajungea om mare“. Țara mea e un bărbat cu ceafa lată din autobuz care încearcă să mă convingă că mi-ar plăcea să fiu a fiului său, că e băiat bun, că are afacere în Italia și cîștigă bine. Țara mea e toată guma din tramvai și toate fluidele organismului uman de pe pavelele Centrului Vechi. Țara mea e o manea care răsună dintr-un bar și bucuria unui puștan care primește la bucată țigările care îi plac cel mai mult. Țara mea e răscoala babelor din scară cînd făceam prea multă gălăgie. Țara mea e băiatul care m-a cocoțat pe o bară de bătut covoare. Țara mea e bordura de care am dat cu bărbia, țara mea e împărțită în cei doi dinți care mi-au sărit din gură și urletul pe care l-am scos cînd am simțit gustul metalic al sîngelui. Țara mea e o sală de teatru goală cu scena plină. Țara mea e un strigăt de ajutor într-un mall la care nu reacționează nimeni. Țara mea e o infracțiune pe care nimeni n-o săvîrșește și pe care nimeni nu o pedepsește. Țara mea e un cotor de măr. Țara mea e un kilogram de cireșe la 30 de lei. Țara mea e țara mea. „Declar pierdută țară“, mi s-au rupt blugii și n-o mai găsesc în buzunar.

Jumătate din populație e analfabetă,
iar cealaltă jumătate
scrie cărți ca să iasă din închisoare.

***Ana-Florina Iftodeanu** are 15 ani și este elevă la Colegiul Național „August Treboniu Laurian“ din Botoșani.*

Sara PONGRAC

România e în zodia Balanță

Asta e Țara Mea. Cînd eram mică o recunoșteam după forma de pește, acum îmi dau seama că e un pește în acvariul de foci al Europei. Asta e Țara Mea. O cheamă Ana, dar Ana nu are mere, Ana are 15 ani și un copil. Asta e Țara Mea. Un țăran beat care a plantat pe Cîmpia Română semințe de corupție și după ploaie au început să răsară capete de politicieni, nu de sfeclă, ca în piesa lui Mărgineanu. Dacă Franța are berete și Elveția ceasuri, noi avem ca accesoriu cătușe, păcat că nu le poartă cine trebuie. Avem păduri frumoase, dacă vreți să le vizitați puteți face o drumeție prin magazinele Ikea, raionul mobilă. Avem mîncare bună, tradițională, însoțită de unul sau mai multe pahare de țuică/palincă/rachiu și de certuri cu nevasta. Avem și femei frumoase, și violatori pe măsură. Avem sportivi cunoscuți: Halep, Hagi, Nadia, păcat că jumătate din populație e obeză din cauza lipsei sportului. Dacă Ștefan cel Mare ar fi trăit și astăzi ar fi fost invidios pe numărul de biserici pe care reușesc să îl construiască preoții români, în timp ce copiii înghețată iarna de frig în școli, pentru că nu s-a inventat sistemul de încălzire pe bază de tămîie și continuăm să ne punem întrebări despre abandonul școlar. Asta e Țara Mea. Jumătate din populație e analfabetă, iar cealaltă jumătate scrie cărți ca să iasă din închisoare. Sîntem țara cu cei mai buni hackeri cînd vine vorba de piratat filme, dar dacă am reușit să hackuim și biletele la cinematografe, ca să nu se mai închidă cu zecile din cauza lipsei de public, ar fi bine. Nu le citim copiilor cărți, ci ziare de cancan. Scoatem copiii la o plimbare în mall și nu în parc. În țara asta, copiii sînt baloane de săpun pe care vîntul le duce departe de părinți, copiii sînt fragili, copiii sar de pe blocuri. Asta e Țara Mea. Soldatul român este o piesă de puzzle trimisă în Afganistan, de unde se întoarce de nerecunoscut și, drept urmare, nu mai poate face parte din marele puzzle numit și România. Destinul românului e dictat de păcănele, sportul național este pariul sportiv și copiii joacă poker la școală.

România e în zodia Balanță, cîteodată o iubești, cîteodată o disprețuiești și dacă alegi să rămîi aici e pentru că ai găsit senzația de echilibru. Iubesc vînzătoarele de la ABC-uri care, atunci cînd intri, te salută cu căldură, ca și cum ai fi intrat la ele în casă și care, în modul lor atît de uman, stau la țigară și la o cafea la plic în pauză și vorbesc, urăsc în schimb că în supermarket-uri nu mai găsești nimic românesc și țăranii noștri mor de foame cu roșiile pe tarabe în piețe sau cu legături de leuștean la colț de stradă. Iubesc copiii români pentru că încă mai bat mingea și joacă ascunsa prin parcuri, dar urăsc ce devin aceștia pe la 14-15 ani, cînd palmează în spatele blocului pliculețe și țigări rulate. Iubesc munții, pădurile, marea, Delta și toate peisajele noastre pentru care orice altă țară ar plăti scump să le aibă, vin mulți turiști să ne vadă frumusețea, însă noi fugim la bulgari și la turci zicînd că e mai ieftin și mai curat, și normal că așa e, pentru că bulgarii și turcii nu își sting chiștoacele pe jos și nu lasă dozele de bere acolo unde le-au băut. În țara asta, iubesc cel mai mult oamenii, care sînt solidari și ies cu miile la proteste, sînt uniți pentru cauza lor și le pasă de viitor, de ceea ce este și ceea ce va fi această țară, urăsc însă că în 2018 încă mai vorbim despre comunism. România e în zodia Balanță și pe talerele ei se pun greutăți din ce în ce mai multe, noi sîntem grei, deși populația scade, umbrele emigranților sînt grele, lacrimile copiilor sînt grele, totul e greu, doar pensiile, pensiile sînt ușoare și puține.

Asta e Țara Mea: un copil abandonat, un soldat rănit, o mamă minoră, părinți plecați departe, politicieni corupți, Ferentari, droguri, șomeri, Pata-Rît, persoane fără adăpost, școli fără căldură, Roșia Montană.

Asta e Țara Mea: olimpici la matematică, peisaje frumoase, oameni ospitalieri, fericire, IT-iști, solidaritate, cultură, natură, inițiativă, inocență, dorință, profesori dedicați, părinți iubitori, universități de prestigiu, bogății naturale.

***Sara Pongrac** are 18 ani și este elevă la Liceul de Coregrafie și Artă Dramatică „Octavian Stroia“ din Cluj.*

Mihaela MUNTEANU

Țara ia foc și baba uită să se pieptene

Țara în care ne trezim înainte de cîntecul cocoșului, dar în care întîrziem mereu. Nu mă pricep la introduceri, așa cum nu se pricepe nici jumătate din populație. Hai să vorbim despre vreme și despre meciul de fotbal de aseară, așa cum începe toată lumea o conversație. Pe cerul meu sînt cam mulți nori.

Țara în care regret orice nu înseamnă week-end. Nu mereu. Nu pentru atît de mult timp, dar de cele mai multe ori. Și uneori regret și week-end-ul, pentru că sînt în pat scriind eseuri din cauză că nu pot să ies la 1 dimineața – prea periculos. Dacă mă bagă în dubiță cine știe cine și fuge cu mine? Nu o învinuiesc pe mama, orașul e pustiu noaptea. Pustiu. De parcă nu ar locui nimeni în el, ci numai pe lîngă el. Uneori mă simt așa și ziua. Simt că toți sîntem străini de locul natal. Și el străin de țară. Un atom mult prea mic într-un alt atom. *Atomception.*

motul de fundal pentru o țară care nu își găsește dopurile de urechi cînd vrea să lucreze la lucruri care chiar contează... Singura metodă rămasă e să apeleze la oamenii ei pentru a-i căuta dopurile de urechi sau pentru a face mai mult zgomot, un zgomot semnificativ care să îi reducă la tăcere pe cei nesemnificativi. Uneori cei nesemnificativi se reduc singuri la tăcere cu mici și bere.

E țara de care nu știu dacă sînt mereu mîndră. Poate pentru că nu sînt mîndră de mine, și eu sînt doar o reflexie a ei. Țara din cauza căreia înec șoricei. Lacrimile mele sărate le cad pe răni și nu #rezistă. Cu toate astea, simt că uneori sînt superficială. Stau, mă uit și mă mir de acasă. Nu sînt mîndră de mine, nu mereu. Nu sînt mîndră nici de țară, nu mereu.

Cineva spunea că îi pare rău de tinerii care încă speră la o Românie mai bună. România e bună, trebuie doar să scăpăm de niște oameni răi. Oamenii răi reprezintă stratul care îi acoperă adevărata valoare.

Țara care trăiește momente istorice. Momente în care corupții distrug democrația bucată cu bucată. Momente în care protestele caracterizează starea generală, în care românii luptă cu alți români în loc să lupte toți cu „șobolanii“. România are nevoie, în momentul de față, de o deratizare. Deratizare pe care cei conștienți au început-o deja. România are nevoie de speranța pe care am menționat-o mai sus.

Se întîmplă multe și încerc să țin pasul. Nu știu dacă îmi iese sau nu, dar uneori parcă sînt oarecum străină de țara mea. Nu mă cunosc îndeajuns de mult încît să încep să mă identific cu ea.

Se întîmplă multe. Lucruri controversate. Proteste. Scandaluri. Mie parcă îmi vine să închid ochii și să uit pentru o secundă că eu chiar trăiesc în România asta. Îmi place să mă gîndesc la lucrurile bune.

Îmi place să îmi ridic în slăvi limba, pentru că se poate mînui atît de grațios, cuvintele pot avea mereu alt sens și fiecare interpretează ce spui exact așa cum

Țara tuturor posibilităților, cum s-ar mai spune.
Țara întîrziaților,
cum i-aș mai spune.

Unul dintre lucrurile care îmi plac la liceu este drumul de cinci minute pe care îl fac în fiecare dimineață. Liniște. Liniște și aer rece pentru cinci minute. Liniște și poate un bătrîn care umblă morocănos cu o sticlă de vin alb în mînă la 8 dimineața. Cred că poate fi un etalon al tuturor celor ca el. Bătrîn, supărat și alcoolic, pentru că alcoolul pare, uneori, că e tot ce a rămas în țara asta. Bătrîni care țin să repete cît de bine era pe vremea lui Ceaușescu. A devenit deja un clișeu. Locuri de muncă, televiziune două ore, mîncare cu porția și, din cauza asta, cozi. Cozi interminabile. Bine că nu sînt nevoiți să stea la coadă ca să își cumpere vinul.

Mie nu îmi place liniștea în momentul în care, teoretic, ar trebui să existe un dialog. O idee greșită. Uneori, liniștea e fix ceea ce trebuie pentru ca dialogul-nedialog să decurgă natural. Liniștea e naturală, e benefică. Tind să cred că ideea asta individualizată este generalizată la nivel național. Unii conaționali detestă liniștea și țin să o acopere cu orice preț. De aici se nasc monologurile superficiale care ajung să servească drept zgomot de fundal. Și cît de enervant poate fi zgo-percepe în momentul respectiv. Poate fi un dezavantaj, dar e un dezavantaj prea maiestuos pentru a fi luat în seamă. Mă gîndesc la tot ce pot spune cu tot cu diacriticele mele, care nu se mai găsesc în altă parte.

Mă gîndesc la frumusețea de care dai la tot pasul dacă ai răbdare. Mă gîndesc la munții pe care îi vizitez în fiecare an și la cum mă fac să mă simt. Mă mai gîndesc că tind spre clișeu după toate încercările de a-l evita. Poate e ceva pur românesc.

Țara tuturor posibilităților, cum s-ar mai spune. Țara întîrziaților, cum i-aș mai spune. Poate că în contextul nostru întîrzierea e benefică, exact ca atunci cînd întîrzii la muncă și scapi de moartea în 9/11. Poate exact ca atunci.

Românii să se aibă pe ei înșiși în pază.

***Mihaela Munteanu** are 16 ani și este elevă la Colegiul Național „Barbu Știrbei“ din Călărași.*

Cu ochii-n 3,14

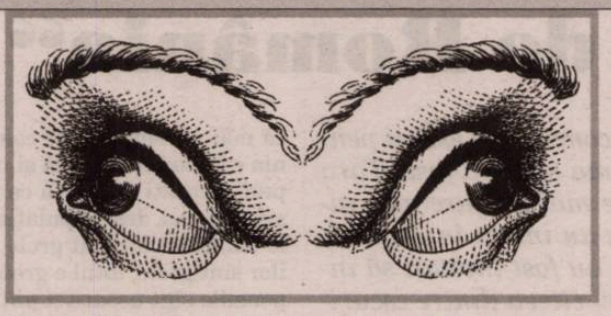

NU V-AM ZIS CĂ NOI, CA APARATE, SÎNTEM SELECTAȚI MAI ATENT DECÎT OAMENII MARI ÎN MIJLOCUL MULȚIMILOR?

■ Un puști de vreo 12 ani, în Parcul Icoanei, le spune prietenilor săi: „Nu v-am mai zis că noi, ca societate, sîntem stricați? Eu vreau să trăiesc în trecut!“ (**C. Ș.**)

■ Pînă în 2050 se estimează că, din cauza temperaturilor înalte, vor muri un sfert de milion de oameni. O altă estimare fiind că pînă în 2030 se vor fi instalat, la nivel global, peste un miliard de aparate de aer condiționat (China și SUA dețin împreună în acest moment aproape 60% din totalul mondial al aparatelor), iar Arabia Saudită va consuma pentru funcționarea lor mai multă energie decît exportă acum petrol. Vestea proastă este că aceste aparate sînt responsabile de producerea a 12% din dioxidul de carbon eliminat în atmosferă, adică contribuie *major* la fenomenul de încălzire globală. „Aparatele de aer condiționat reprezintă unul dintre cele mai critice *blind spots* în dezbaterea despre energie din acest moment“, spune, în *The Economist,* Fatih Birol, președintele Agenției Internaționale a Energiei, cerînd urgent soluții pentru modele noi cu emisii de carbon redus. (**M. C.**)

■ Povestea îndrugată de L. Dragnea, cum că patru asasini s-au cazat la Athénée Palace Hilton, i-au dat tîrcoale și, în final, nu l-au mai asasinat, a stîrnit imediat resursele de umor popular. Cineva a intrat pe pagina de Facebook a hotelului și a comentat: „Aud că în aprilie anul trecut ați cazat aici 4 incompetenți!!! Vă rugăm pe viitor să vă selectați mai atent clientela! La prețurile dvs. avem pretenția să avem măcar o companie de oameni competenți“. (**S. V.**)

■ Dintre țările europene, cele care au primit cei mai mulți imigranți în ultimul deceniu sînt, chiar în această ordine: Austria, Suedia și Germania. La nivel global, Australia a primit în ultimii ani aproape de două ori mai mulți imigranți decît SUA. Studiile arată că țările care primesc cei mai mulți imigranți au o rată mai mare pe piața de inovații. Revista *Fortune* i-a listat pe cei mai importanți 500 de oameni de afaceri din lume: 40% din aceștia sînt fie imigranți, fie copiii unor imigranți. (**M. C.**)

■ Teodor Ilie, gridan de Brașov, 12 ani: „Noi avem o singură vacanță de vară și oamenii mari ne-o scurtează. Oamenii mari au concediu și mai multe zile libere de la guvern. E corect? Cine-i de vină?“ Răspuns corect: 1) Nu; 2) Oamenii mari care au uitat să fie copii. (**R. M.**)

■ 6000 de militanți de extremă dreaptă demonstrează în centrul orașului german Chemnitz („Orașul-Karl-Marx“, pe vremea RDG-ului) împotriva imigrației, după ce un neamț a fost înjunghiat mortal de doi tineri refugiați. În mijlocul mulțimilor de demonstranți neonaziști tronează căpățîna din 40 de tone de bronz a lui Karl Marx – monumentul emblematic al orașului, pe al cărui soclu stă scris în patru limbi: „Proletari din toate țările, uniți-vă!“. (**M. P.**)

DACĂ VĂ GÎNDEAȚI CĂ FEMEILE CU VOLANUL PE DREAPTA SÎNT MARILE CONSUMATOARE DE ZGOMOTE, PROBABIL AȘA ÎȘI SPUN ȘI BRAVII NOȘTRI CARTOFI

■ Dacă vă gîndeați cumva că femeile sînt marile consumatoare de cosmetice, calvița e un business care aduce 1,5 miliarde de dolari pe an. Asta înseamnă că angoasa pierderii părului îi face pe mulți bărbați să încerce tot felul de produse și să cheltuiască și 44.000 de dolari pentru a scăpa de angoasa pierderii părului. (**A. M. S.**)

■ Doar la Londra am văzut atît de multe mașini cu volanul pe dreapta ca la mine în sat, unde la cîrciumă se bea acum mai mult cidru decît bere. (**M. C.**)

■ Efortul pesedeilor de a acoperi violențele din 10 august este enorm: tentativa de asasinat asupra lui L. Dragnea, tentativa de racolare a lui D. Vâlcov, o nouă scenetă cu protocoalele „statului paralel“, scrisoarea lui Giuliani și cîte vor mai veni. Această mobilizare energică a mașinăriei de zgomote arată că violențele continuă, în altă formă. (**S. V.**)

■ Un băiețel cu două baloane lunguiețe: „Eu sînt stăpînul, eu am două săbii!“ Probabil așa își spun și bravii noștri politicieni. (**C. Ș.**)

■ Pînă nu demult, la mine în piață era un precupeț care vindea, cu mîndrie, cartofi „de Teleorman“. Constat că, de ceva vreme, a retras eticheta. Nu cred că s-au terminat cartofii. Cred, mai degrabă, că oamenii și-au pierdut încrederea în denumire. Teleorman nu mai e o marcă bună. Nu poți să mai vinzi cartofi de Teleorman. Sînt aproape convins că, în curînd, nici măcar gogoșile de Teleorman n-or să se mai vîndă. (**M. M.**)

AȘADAR, UN NUME APĂRUT ANUL TRECUT AR PUTEA FI PUNCTUL DE PLECARE PENTRU ENTUZIASMUL POPULAR

■ Un italian de 45 de ani s-a îmbătat zdravăn, s-a urcat pe cal și i-a dat bice prin cartierul San Bernardo, Ivrea. N-a trecut mult și alcoolul l-a pus la pămînt (la propriu, omul a căzut de pe cal), și așa l-a găsit poliția, care l-a amendat și a decis să-i suspende și carnetul de conducere. Atenție, așadar, nu călăriți sub influența alcoolului. (**C. Ș.**)

■ Un nume de stradă bizar din Bucureștii anului 1929: Puișor între șine. (**D. S.**)

■ *„I am the best / I predicted Apple's stock would fall / I will build a great, great wall / I build buildings that are 94 stories tall / My hands – are they small?“* O colecție intitulată *The Beautiful Poetry of Donald Trump,* cuprinzînd poeme compilate de Robert Sears din declarațiile oficiale și de pe Twitter ale președintelui american, a apărut anul trecut în SUA. Aștept cu mare interes și varianta mioritică. (**C. Ș.**)

■ Pe frontispiciul unei frizerii din sudul Italiei, în Lecce, scrie mare, ca un soi de firmă: „Niciodată luni“. Cred că, dacă ar fi patentat, dictonul ar putea fi punctul de plecare pentru o viață lungă, sănătoasă, fericită și echilibrată. (**S. G.**)

■ În 1958, Mao a declanșat în China o mare campanie de omorîre a vrăbiilor. Asta după ce se stabilise că o vrabie poate consuma 4,5 kg de cereale pe an. Însemna, deci, că un milion de vrăbii mîncau echivalentul hranei a 60.000 oameni pe an. „Goana după recompense și entuziasmul cu care se executau poruncile șefului suprem au produs atunci un dezastru printre vrăbii. Un ziar din Beijing informa cititorii că într-o singură zi, 13 decembrie 1958, entuziasmul popular a ucis nu mai puțin de 194.432 de vrăbii, ale căror gheare au fost predate organelor în drept.“ O imagine cît istoria mare. (**A. M. S.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **760** ■ 13-19 septembrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Note, stări, zile“

pagina **3**

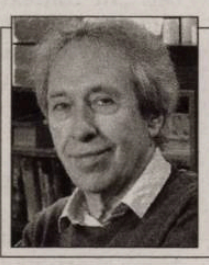

Interviu cu

PASCAL BRUCKNER

paginile **14-15**

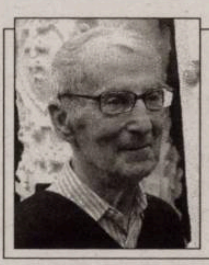

IN MEMORIAM.

Aurelian Trișcu (1924-2018)

pagina **21**

Prietenia

© Mircea Struteanu

„Un prieten este cineva care te cunoaște așa cum ești, înțelege ce ai fost, acceptă ce ai devenit și, cu blîndețe, te lasă să crești în continuare.“

WILLIAM SHAKESPEARE

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

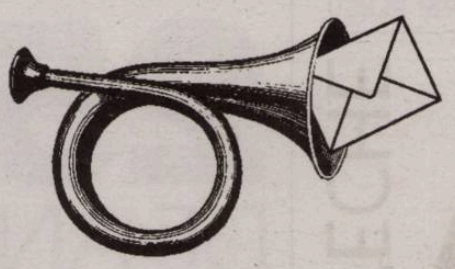

la vremuri noi, dileme vechi

Cristian GHINEA

Buchinişti din alte vremuri

Cînd ştii că poţi citi pe Internet scrieri de prin biblioteci americane, priveliştile cu şiruri de cărţi vechi aşezate direct pe jos au pentru oricine un parfum de epocă. Dar cum parfumul Internetului încă e prea scump în România, cărţile vechi rămîn o soluţie pentru majoritatea studenţilor şi nu numai.

O plimbare prin faţa Universităţii înseamnă o întîlnire cu kilograme de cultură care zac pe trepte, pe tarabe, în praf, toate pigmentate cu o căldură toridă şi gaze de eşapament, aşa cum îi stă bine celei mai poluate zone a oraşului. Printre volume, ascunşi după tarabe sau tolăniţi pe treptele cladirii, găseşti tot soiul de oameni, de la boemi care se exprimă greu şi vorbăreţi, despre vremurile trecute, pînă la afaceriştii adevăraţi.

Unora le place să li se spună „buchinişti", *că anticar e prea mult, nu ştiu cîţi se mai pot numi aşa, s-a distrus o întreagă cultură. Altora nu le place termenul, e franţuzism, parcă nu e propriu limbii române, deşi e pitoresc*. Oricum s-ar numi, ei sînt cei care vînd cărţi vechi. Unele sînt ale lor, altele le iau în regim de consignaţie, dar cele mai multe se cumpără de la oameni care vin la tarabe cu ele sau îi roagă să meargă să-şi aleagă pe cele pe care le pot vinde. Aceştia sînt cei cu biblioteci mari. Există şi cazuri disperate. Ilie Soare stă pe trepte în faţa unei tarabe şi subiectul îl enervează: *am nişte bătrîni care pur şi simplu îşi vînd cărţile din casă pentru că nu au cu ce să cumpere o pîine şi eu le cumpăr, deşi nici nu prea am bani. Vrei să faci o chestie, aşa, ca idee, să mă controlezi să vezi cîţi bani am? Pînă acum am cumpărat cărţi, că nu pot să-i las*. (...)

Absolut toţi se plîng că afacerile merg prost, deşi *am cărţi la 2000 de lei, mai ieftine decît un ziar.* Domnului Bogdan îi place să spună că este cel mai bătrîn dintre vînzătorii de cărţi de la Universitate, a trecut de 60 de ani. (...)

Şi, pe lîngă completarea pensiei, are şi satisfacţia de a-i ajuta pe mulţi, *şi îi văd că sînt bucuroşi cînd găsesc o carte după care au umblat luni de zile.*

Cei tineri sînt mai pragmatici. Luca e un adevărat viitor om de afaceri, e asociat la firmă. *Aici merge prost, azi am vîndut o carte de 40.000 şi chiria pentru Primărie este de 100.000 lei, dar mai fac vreo opt chestii: tehnică fotografică, colaborator la «Ţăndărică» şi altele. Pentru bani, nu pentru droguri,* ţine să mă asigure. Radu e student şi vinde cărţi la Eroilor. Pentru el e ceva temporar, nu e o meserie de viitor. Eugen o practică de trei ani *şi numai din asta trăiesc. Nu e prea profitabil, dar îmi place foarte mult. Ai un grad de libertate mai mare, n-ai şefi, controale mai puţine.*

Mai ales în perioada verii, cînd studenţii sînt plecaţi, buchiniştii merg în pierdere. Toţi par să regrete perioada anilor 1990-1992 cînd se făceau afaceri bune.

(apărut în *Dilema*, nr. 337, 23 iulie 1999)

Dilema veche vă propune

■ Revista timişoreană *Orizont*, august 2018, scumpă la vedere în Bucureştiul iubit. Un număr splendid, sumar + ilustraţii, cu trimitere la Festivalul Internaţional de Zmeie desfăşurat în oraşul de pe Bega la început de iunie, un experiment inedit ce „propune un concept cultural unic, care face să interfereze artele vizuale şi literare cu arta mînuirii şi înălţării zmeielor". Din bogatul sumar am reţinut grupajul aniversar Cornel Ungureanu 75, un interesant interviu cu scriitorul rus Mihail Şişkin, realizat de Cristian Pătrăşconiu, şi Vladimir Tismăneanu despre „bulversarea valorilor". Selecţia, aleatorie, se vrea o invitaţie la lectură. În plus, fantezia debordantă a creatorilor de zmeie inundă litera şi te obligă la desant în arte vizuale. (Ruxandra Mihăilă)

■ *Despre tandreţe* – noul spectacol regizat de Felix Alexa, după un text inedit al lui Matei Vişniec, în premieră la Teatrul Dramaturgilor. Cu o distribuţie de excepţie, Catrinel Dumitrescu, Şerban Pavlu, Ada Galeş, Sandra Ducuţă şi Ştefan Iancu. Un bun început pentru noua stagiune de teatru în Bucureşti. Următoarele spectacole au loc pe 15 şi 16 septembrie. (Stela Giurgeanu)

■ A treia ediţie a festivalului Outernational Days, care celebrează diversitatea etnică muzicală, are loc anul ăsta, între 19 şi 23 septembrie, în mai multe locuri din Bucureşti (Control, MNAC, Biserica Anglicană, *hub*-ul Hermitage) şi presupune nu mai puţin de 15 concerte *live*, zece DJ-seturi, două proiecţii de film documentar, cinci conferinţe şi o instalaţie de artă contemporană curatoriată de ÎnContext Slănic Moldova. Citez din comunicat: „În contextul contemporan al migraţiilor şi schimbărilor geopolitice, cultura – şi în special muzica – este influenţată de aceste transformări şi mutaţii constante. De la hibrizi electronici din Orientul Mijlociu (Iran, Egipt şi Liban) la muzică de transă din Mongolia sau Indonezia şi muzică sacră din Zimbabwe, festivalul investighează muzica cu trupe şi artişti din Egipt, Iran, Zimbabwe, Rusia, Israel, Turcia, Liban, Germania, Austria, Polonia, Australia, Elveţia, Suedia şi România." Mai multe pe pagina de Facebook a festivalului. (Marius Chivu)

■ Două festivaluri simpatice, pe care le recomand şi pentru conţinut, şi pentru atmosferă: DokStation Music Documentary Film Festival, ajuns la a treia ediţie, care are loc în perioada 13-16 septembrie 2018, în mai multe locuri din Bucureşti. Programul îl găsiţi aici: www.dokstation.ro/program2018. Şi Pelicula – Latin American Experience, ediţia tot cu numărul 3 (12-16 septembrie, Bucureşti). Filme, gastronomie, muzică, dans, *workshop*-uri, oameni, focus Peru. (Ana Maria Sandu)

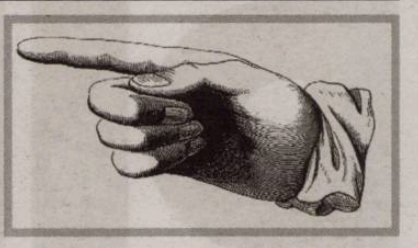

■ Joi, 13 septembrie, la Unteatru va avea loc premiera spectacolului *Persona* (regizor: Peter Kerek), realizat după binecunoscutul film al lui Ingmar Bergman. Nici alte spectacole din stagiunea curentă de la Unteatru nu sînt de neglijat: *Pescărușul* (regizor: Andrei Şerban), *Blackbird* (regizori: Andrei şi Andreea Grosu) sau *Înapoi în iarnă* (regizor: Andreea Cristina Borţun). (Cristina Ştefan)

■ Dacă aţi terminat cu cărţile de vacanţă, poate e vremea pentru două lecturi covîrşitor de serioase: clasica *Genă egoistă* de Richard Dawkins (Editura Publica) şi mai noua *Genă. O istorie fascinantă* de Siddartha Mukherjee (Editura ALL), asta ca să aflaţi, cu fascinaţie şi stupoare, ce face gena din om. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Sfîrşituri**
- **Statul paralel**

album dilematic Marius Chivu

DILEMA VECHE

REDACŢIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacţie)
Marius CHIVU ● Radu COSAŞU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-şef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEŞU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-şef)

RUBRICI:
Şerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOŞ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUŢITARU
Petre GURAN ● Ionuţ IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ŞTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIŢĂ
Andreea VLAD ● Matei VIŞNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ŞTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluţa Zamfir
Coordonator Producţie: Constantin Delta
Director Distribuţie: Dana Zamfir

Informaţii şi reclamaţii ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 şi 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicaţie auditată de: BRAT
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipomedia

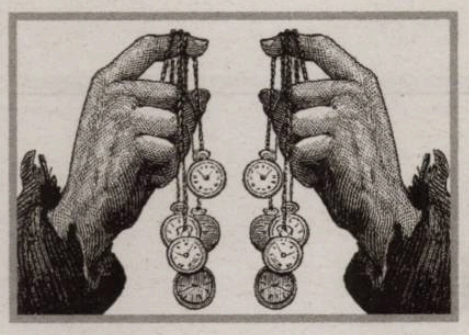

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Note, stări, zile

5 septembrie 2018

De mai multă vreme, conducerea Ministerului Public mi-a făcut invitația de a ține, dinaintea procurorilor săi, o conferință apropiată, ca temă, de profilul instituției. Conferința se încadra într-o serie de evenimente asemănătoare, dedicate sărbătoririi Centenarului. Pe data de 5 septembrie am reușit să dau curs generoasei invitații și am vorbit despre conceptul legii în dialogurile lui Platon și în textul celebru al lui Montesquieu despre „spiritul legilor“. Au urmat întrebări și – atît cît m-am priceput – răspunsuri. Asta a fost tot. A doua zi, am primit o sumedenie de telefoane îngrijorate: „Ce-ai pățit? Te anchetează? De ce te-au convocat?“ Îngrijorarea era – după cum mi-am dat seama ulterior – consecința modului în care „o parte“ a presei noastre (gazete și televiziuni) a înțeles să publiciteze episodul. Pe burtierele unor emisiuni TV fusese scris „Andrei Pleșu la Parchetul General“, sau „Andrei Pleșu chemat la Parchet“, sau „Pleșu răspunde întrebărilor lui Kövesi“ (ceea ce e adevărat: dna Kövesi era în sală și mi-a pus, ca și alți participanți la întîlnire, o întrebare sau două). Un cunoscut ziar titra: „Motivul incredibil pentru care filozoful A.P. a fost chemat la PÎCCJ“ (într-adevăr, cui să-i treacă prin cap că pot fi chemat să fac pe conferențiarul?!). Dar chiar și unii dintre cei care s-au străduit să rezume subiectul real al vorbirii mele mi-au pus în desagă teme „incredibile“: m-aș fi ocupat, între altele, de PSD, de scandalul protocoalelor, ba chiar și de problema ordinii cosmice... Pe forumuri, au apărut, inevitabil, și comentariile tradiționale ale cititorilor mei bosumflați: „Poate l-au întrebat pe dumnealui și de ce i-a făcut cadou Editura Politică amicului său Liiceanu!“ „Dar despre cum fură din banii publici n-a vorbit?“ Și, apropo, „ne spune și nouă cineva cu cît a fost plătit băsescopatul pentru conferință?“ Degeaba declarăm și eu, și instituția-gazdă că n-am făcut conferința pe bani. Aiurea! A se slăbi! Păi, cum să-și întrețină burdihanul elitistul (autointitulat), sorosistul, fripturistul, veneticul?!

„Ce-ai pățit? De ce te-au convocat?“

Dar înțeleg, trebuie și bieții gazetari să-și vîndă marfa, să mănînce o pîine! Fac și ei ce pot: dau știri-bombă, incredibile, cutremurătoare, *breaking*, împachetate, profesionist, în titluri de o traumatizantă obscuritate. (Lavinia Pârva a suferit, în copilărie, din cauza gropițelor din obrăjori, Stela Popescu a fost machiată, înainte de îngropăciune, de un prieten expert, Marcel Toader are o nouă iubită, cutărică e în doliu, cutărică va fi în doliu, pe Arșinel îl dor încheieturile și altele asemenea, toate sub titluri de tipul: „X rupe tăcerea!“, „Medicii au dat verdictul!“, „Secretul relației dintre A și B“, „Se despart!“ etc. Așa se educă cititorii patriei! Așa li se cultivă bunul gust și discernămîntul. Așa sînt pregătiți electorii autohtoni să voteze cum trebuie!

9 septembrie 2018

Doamna Adina Florea, propusă de Tudorel Toader pentru a prelua conducerea DNA, dovedește, deja, o bună instalare în „echipă“. Mai întîi, e de acord întru totul cu ministrul care a promovat-o. Să fi făcut și dînsa o fentă retorică minimală, de natură să-i probeze, de ochii lumii, independența! Nu, doamna Florea e cinstită. Nu se sfiește să spună: „Sînt omul șefului! Ce zice dumnealui, zic și eu!“ Apoi, declarațiile pe care le face întreține o mai veche confuzie („subtilă“ sau doar nătîngă?) inventată de guvernanți (adică de statul perpendicular pe statul paralel!): majoritatea proceselor administrate de DNA în perioada Kövesi sînt, simultan, „vendete“ politice, adică moduri de a măslui dreptatea pentru a face rău adversarilor, dar și simple „show“-uri mediatice, circ, terfelire de imagine, de dragul amuzamentului public. Dovada? Numărul mare de achitări. Prin urmare, DNA a greșit, pînă de curînd, în două feluri: 1) acuzînd; 2) achitînd. Oricum o dai, iese prost. A) Atac și răzbunare politică? Aș! Am vrut doar așa, să facem niște spectacol, să-i luăm la mișto pe fraieri! B) Fîțîială mediatică cu zornăit de cătușe de dragul rating-ului? Nu, vă rog! Am vrut chiar să dăm la cap paralelilor! După care i-am eliberat, creștinește, pe mai toți. E ca și cum contele de Monte Cristo, după ce își lichidează („achită“...), tenace, dușmanii, ne asigură că totul a fost o joacă de imagine, cît să putem pune de un roman. Sau invers: o trupă de pantomimă mimează, pentru publicul doritor de senzații tari, o tîlhărie sîngeroasă, după care se află că tîlhăria cu pricina chiar a avut loc! Ce să înțelegem? Direcția Națională Anticorupție a fost prea rea sau prea cumsecade? A fost eșafod nemilos sau teatru de revistă? Avem sau n-avem hoți în Guvern, în Parlament și, pe ici, pe colo, prin județele esențiale? Dl Dragnea și-a construit – ca tot românul – ditamai vila hollywoodiană din salariu sau din venituri complexe, greu analizabile? Procurorii au găsit cu adevărat ilegalități și „ilegaliști“? Sau au vrut doar să ne distreze, scoțînd limba și proferînd măscări dinaintea unor victime politice inocente, pentru a le trimite apoi înapoi acasă?

Dar, oricum, vor veni vremuri mai juste! Ori condamnăm tot, ori achităm tot! Fără bîlbîieli și jumătăți de măsură! Și trebuie să „mergem pînă la capăt“, începînd chiar de-acum! Că doar n-o să așteptăm *„optusprezece“* ani pentru *„a abroga pe cineva despre vreo vină“!*

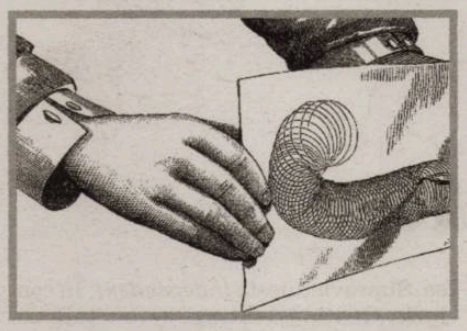

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Lamentație

Există o veche lamentație: deja Socrate se plîngea că oamenii mari ai Atenei, precum Temistocle, Pericle sau Cimon, nu-și pot educa propriii copii, spre a deveni la fel de buni și de folositori pentru cetate ca ei înșiși. În general, copiii nu pot decît anevoie să evite greșelile părinților, iar aceștia nu reușesc să-și învețe copiii să ocolească erorile pe care ei înșiși le-au făcut, după cum eșuează adesea în a-i face mai buni decît au fost ei înșiși.

Faptul e la fel de adevărat și azi, ca și acum două mii de ani. Pentru a ne referi nu la cadrul personal, ci la cel al societăților în ansamblu, cît de triști sau îngrijorați ne fac să ne simțim noile generații de europeni, care iau libertățile și bunăstarea de care se bucură drept ceva banal și neimportant, nemaivrînd să învețe din istorie cît de greu și cu cîte sacrificii au fost ele obținute. Ascultă atent de vocile „populiștilor“, tratînd cu dispreț avertismentele celor care în trecut au mai auzit, spre detrimentul lor, asemenea voci, sau pur și simplu citesc superficial cărțile de istorie, asta dacă totuși binevoiesc să le mai deschidă. Istoria, de altfel, a încetat de mult să mai fie *„magistra vitae“* – dacă a fost vreodată – fiindcă nimeni nu învață cu adevărat altceva decît un conținut intelectual din istorie; dar conținutul afectiv, dramatic, trăit sufletește – singurul determinant pentru modelarea comportamentelor –, rămîne la scară mare aproape incomunicabil, sau oricum foarte greu accesibil. Iar conținutul intelectual poate fi șters, uitat sau combătut cu ușurință cu diferite argumente. Declinul din prezent al liberalismului are, desigur, mai multe cauze locale sau globale de natură demografică sau economică; dar o cauză generală psihologică este sigură: avertismentele trecutului cad pe urechi surde. Unii nu vor, alții nu pot să le asculte, dar cel mai des ei le neglijează ca și cînd n-ar fi. Pentru mulți tineri de azi de la noi, epoca Ceaușescu, de exemplu, e la fel de îndepărtată și de absentă sub raport psihologic ca Evul Mediu. Să ne punem în locul lor: sîntem siguri că n-am privi la fel lucrurile?

Alegerea nu-i între o istorie bună și una rea.

Pe de altă parte, ce-ar fi viața noastră dacă, în mod miraculos (sau prin știu eu ce inginerie genetică), am deveni mult mai accesibili afectiv la sfaturile și avertismentele vîrstnicilor și, în general, ale trecutului? Dacă ele ne-ar mișca lăuntric, așa cum ne mișcă prezentul pe care îl trăim?

Desigur, atunci am alege liberalismul și democrația și am refuza din start demagogia politică și autoritarismele, de parcă noi înșine am fi făcut experiența lor sumbră. Am alege mereu numai pe cei mai buni dintre cei care ne cer votul, fiindcă am simți profund ce pățesc cei care nu au făcut asta. Am retrăi emoțional mereu istoria, mai ales pe cea recentă în datele ei teribile. Am avea noaptea coșmaruri din cauza ei. N-am mai repeta ca papagalii că „a fost mai bine pe vremea lui Ceaușescu“. Ne-am feri instinctiv de stîngism și de fascism. N-am mai zice: „Comunismul a fost o idee bună, dar rău aplicată“. Vasile Ernu ne-ar lăsa pe toți reci. Dar ar fi și alte consecințe.

N-am mai mînca hamburgeri, fiindcă le-am simți nocivitatea. Ne-am muta la țară ca să avem aer curat. Am strînge bani ca să-i investim rezonabil, nu ca să-i risipim pe capricii. Nu ne-am mai împrumuta. Am merge pe bicicletă zilnic. N-am mai fi sedentari. Ne-am alege super-înțelept locul de muncă. Ne-am cunoaște mai bine și n-am feri de ambiții exagerate în profesie, de exemplu aceea de a avansa repede. Ne-am cultiva grădina în felul lui Candide, dar n-am planta numai flori în ea, ci și legume din care să ne putem hrăni în mod ecologic. În general, n-am mai risca, pentru ca să nu pierdem. Nu ne-am mai căsători, ca să nu riscăm un divorț. Nu ne-am mai îndrăgosti, ca să nu riscăm dezamăgirea. N-am vrea să fim bogați, ca să nu ajungem săraci. Nici copii cred că – dacă vom fi înțelepți – nu vom mai face, ca să nu avem toate necazurile știute de pe urma lor, fie ei mai mici sau mai mari. Dacă am putea, n-am mai fi nici tineri, ca să nu îmbătrînim. Aventura, temeritatea, nesăbuința vor fi improbabile; dar atunci cine va mai avea curajul să inventeze ceva nou? Prea ancorați fiind în trecut, ne-am desprinde și de prezent. Tinerii ar fi deja bătrîni, iar bătrînii n-ar mai avea nici un rost pe pămînt, nici măcar pe acela de a-i confrunta pe tineri cu propriul trecut pe care aceștia acum îl refuză și-l disprețuiesc. Așadar, o lume pe care ar apăsa cu adevărat, afectiv și nu doar intelectual, povara trecutului n-ar mai avea viitor. Renunțînd la risc și la încercare, istoria s-ar opri în loc.

De ce nu? – vor zice unii. În fond, nu-i istoria aproape numai istoria ororilor și a crimelor făcute de om împotriva omului, spre a nu mai vorbi despre restul naturii? De ce ar trebui ea perpetuată în acest mod? Dar există vreun alt mod? Să pare că nu: alegerea nu-i între o istorie bună și una rea, ci între Istorie, cu amestecul ei insuportabil de aventură, oroare, măreție și experiență, și Nimic.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Demagocrația

În *Cavalerii,* Aristofan scria despre atributele demagogului – o voce stridentă și oribilă, un spirit pervers, ticălos și scandalagiu.

„Și, oricum, ca neamț, să vorbești de gazare trebuie să ai mult curaj". (Lia Olguța Vasilescu – lider PSD, mare admiratoare a domnului Adrian Năstase, 24 august 2018)

„Niciodată poporul nostru nu a atins o treaptă mai josnică, un nivel moral mai degradant decît acum, prin servilismul Guvernului Adrian Năstase, care neagă pagini de glorie din istoria neamului. În comparație cu un mit ca mareșalul Antonescu, cel care a luptat pentru ca România să se afle în granițele ei firești, un minoritar cu palat la Cornu, cu turnulețe, nu poate să se simtă decît frustrat că nimeni nu s-a gîndit să-i ridice și lui un monument". (Lia Olguța Vasilescu – lider PRM, vorbind în Parlament despre eroul național Antonescu, cel care „a salvat mii de evrei", 2002)

Aristotel scrie, în *Politica,* despre instabilitatea democrației și despre pericolul ca ea să fie distrusă de demagogi. Demagogii sînt, pentru el, cei care, pe rînd, agită și promit miere și lapte maselor.

„Ce ar trebui să facem? Să stăm cu mîinile în sîn? Să stau cu mîinile în sîn? Să-i lăsăm să-și bată joc de țara asta? Să tremurăm de frica lor? Să ne dăm la o parte și să vină alți tehnocrați? Să nu mai creștem pensii și salarii?" (Liviu Dragnea, cel mai puternic om politic din România și, firesc, unul dintre oamenii cu cele mai bogate rude și cu cei mai bogați prieteni din țară, 9 iunie 2018, mitingul PSD-ALDE)

Platon descrie clar, în *Republica,* demagogul – cel care, pentru a-și atinge scopul de a-i exploata, întîi induce frică în oameni și apoi se prezintă ca protectorul lor.

„Nu vă faceți iluzii că unii sînteți în afara mizei și nu contați. Cu toții contăm pentru ei. Putem deveni ținte. Nu trebuie să vă faceți iluzii că doar cei cu funcții publice sînt ținta acestor execuții. Toți puteți deveni ținte ale acestui sistem odios!"

„Curățăm țara de mizeria împrăștiată de acești șobolani! Noi luptăm pentru libertate și democrație. Ei, pentru a ascunde nelegiuirile, furturile și abuzurile... România s-a trezit!" (Liviu Dragnea – cel vînat de patru asasini și de „șase cai frumoși")

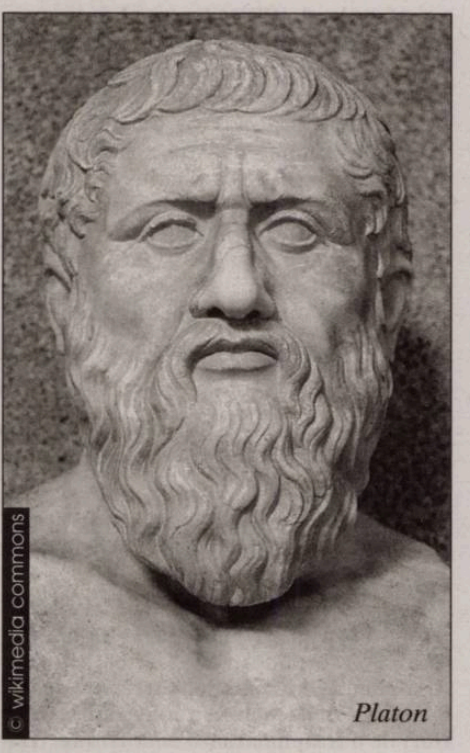

Platon

Politica este despre putere și interes, scria Pareto, domnul făcut celebru de doctoratul Olguței. Pareto credea că elitele promit că le pasă de cei săraci și vulnerabili și fac tot ce pot să se îmbogățească, și dădea ca exemplu teocrația din Roma, care se potrivește ca nuca în perete cu învățămintele lui Iisus.

„Dreptul și votul românilor este sfînt! Nu mai putem accepta ca altcineva cu «geacă roșie» participînd la mitinguri ilegale să confiște votul românilor. Noi respectăm și nu încălcăm legea. Această Piață a Victoriei trebuie să fie a tuturor românilor, nu mai trebuie să fie confiscată de oameni plătiți și interese contrare țării noastre". (Gabriela Firea, „primarul general al României", 9 iunie 2018, mitingul PSD-ALDE)

Președintele a primit cu peste 3.000.000 de voturi mai mult decît PSD. Gabriela Firea a fost plătită de Dan Voiculescu – probabil cel mai toxic turnător securist și hoț român. Este și ea incredibil de bogată.

Dicționarul Webster definește demagogul ca fiind „un lider politic care încearcă să cîștige sprijin public mințind și făcînd promisiuni false". Demagogul folosește argumente bazate pe emoție și nu pe logică.

„Acum cîteva zile, băiatul meu mijlociu, Mihai, m-a întrebat de ce organizăm acest miting... Mihai dragă, facem acest miting pentru ca atunci cînd o să ajungi de vîrsta noastră să poți face mitinguri pentru libertate." „Securitatea atît de temută nu a murit, ci doar s-a transformat. Vrea să fie la fel de perfidă și la putere. Nu mai are în spate tancurile sovietice, dar vrea să fie pas cu pas. Din 2008 pînă azi, mii de români au căzut nevinovați victime ale noii Securități. Mă angajez să lupt pînă cînd dreptatea, demnitatea și libertatea vor învinge definitiv!" (Călin Popescu Tăriceanu, 9 iunie 2018, mitingul PSD-ALDE)

Tăriceanu este al doilea cel mai important om în stat, fost prim-ministru, fiul unui colaborator al Securității, șeful unui partid plin de foști securiști (Teodor Meleșcanu este vicepreședinte), unul dintre cei mai bogați oameni din România, politician din 1990.

„Demagogul este cel care predică doctrine despre care știe că nu sînt adevărate, celor pe care îi știe că sînt idioți." (H.L. Mencken)

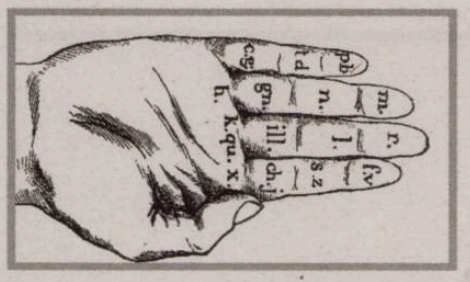

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Meditații estetice

Se pune frecvent întrebarea – cu precădere, în spațiul intelectual – dacă/în ce măsură cineva are sau nu operă? Dar – s-ar cuveni să ne autointerogăm mai întîi – ce este, de fapt, *opera?* Aș vrea să răspund, parafrazînd celebra formulă a naturalistului Georges Louis Leclerc, din discursul lui de acceptare la Academia Franceză *(Discours sur le style / Alocuțiune despre stil: „Le style c'est l'homme même" /* „Stilul e omul însuși"): *Opera e omul.* Totuși, am dubii serioase asupra valabilității unei asemenea remarci. Într-una dintre serile FILIT (din 2014), Mircea Cărtărescu observa, justificat, că toată lumea și-ar dori/și-ar fi dorit să scrie/să fi scris poeziile lui Eminescu, însă nimeni nu ar accepta/nu ar fi acceptat vreodată să-i trăiască și viața. Cum atunci să ne amăgim că opera ar fi omul? Că, adică, tot ceea ce creezi s-ar mula perfect, aidoma unei mănuși, pe ceea ce ai trăit și trăiești? Butade frumoase, potrivite pentru manualele de literatură română din clasele gimnaziale!

Fie și la o privire rapidă, putem sesiza incongruențe multiple între *omul creator* și – jucîndu-ne puțin cu noțiunile – *creatorul trăitor.* Reține și acum o interesantă confesiune făcută de Paul Verlaine (și citită de mine cu o mulțime de ani în urmă), în care subtilul simbolist francez denunța incompatibilitatea extremă între ceea ce experimenta psihic, pe plan creator-oniric, și ceea ce reușea să exprime concret, prin scris, în realitatea imediată. Mărturisea, cît se poate de franc, poetul că el plutea, imaginar, pe un cer plin de stele, de unde doar „găinațul" cădea, parcimonios și în răstimpuri, pe „bietele" sale „caiete" de compoziție literară. Artistul dezvoltă așadar tentația de a-și percepe opera drept „nedemnă" de intensitatea trăirilor veritabil-creatoare, adînc internalizate și, de aceea, imposibil de transmis umanității în autenticitatea lor primară. Exact invers, după cum se vede, decît în optica posterității unui scriitor, care-i supralicitează „strălucirea" *operei* în dauna *biografiei* „nenorocite"!

Să ne amăgim că opera ar fi omul?

Să recunoaștem că există, în relația dintre individ și creația lui, o nesuprapunere structurală. Nici dintr-o perspectivă, nici din cealaltă, „entitățile" în discuție nu par dispuse să fuzioneze ori măcar să reacționeze „chimic". Dacă, pentru unii, „opera" contează, „existența" celui care o creează rămînînd irelevantă (în nimicnicia sa), pentru alții (pentru scriitorii înșiși adesea), ipoteza fix opusă oferă semnificație – „viața" creatoare trece (în ermetismul său) înaintea „creației" propriu-zise. Acestea nu sînt simple filozofii estetice, ci au devenit, de-a lungul vremii, ideologii critice serioase. Formaliștii ruși, bunăoară, vorbesc primii despre „eliminarea" integrală a autorului din „ecuația" operei și despre transformarea istoriei literare într-o „istorie a formelor stilistice", a mecanismelor artistice, cum s-ar spune, *în stare pură,* o „stare" eliberată de presiunea biografică a unui exemplar uman anume, chiar și înzestrat cu geniu. Opera ar avea deci nevoie de „ruperea" (ombilicală?) de „ființa" autorului.

Discipolii lui Boris Eichenbaum credeau, cu tărie, că literatura trăiește *sui generis,* stabilindu-și singură, prin „materialitatea", prin corporalitatea" ei stilistică, punți de comunicare cu noi și noi generații de cititori/consumatori, tot mai îndepărtate și mai ignorante de/în raport cu „făptura" istorică a scriitorului. Conștiința estetică individuală, a „auctorelui" însuși, disimulată gingaș în spatele creației ca atare, nu ar mai reprezenta astfel o necesitate hermeneutică. Odată „creat", textul capătă autonomie și, în chip evident, *viață de sine stătătoare.* Structuraliștii, prin Roland Barthes în special, au dus mai departe ideea, menționînd o așa-numită „moarte a autorului". Creatorul, intuiește teoreticianul, este întotdeauna *trecutul* operei. *Prezentul* îl constituie, invariabil, opera însăși. Ea își „înghite" autorul, acoperindu-i și neutralizîndu-i identitatea. Supraviețuiește *independent.* În concluzie, creația își extrage seva vitală din existența creatorului pe care, iată, îl „exsanguinează" de-a dreptul.

„Contratimpul" dintre operă și autor derivă din tensiunea intrinsecă ivită între cei doi. Nu sugerează oare G. Călinescu, într-o analiză asupra baladei meșterului Manole, că opera perfectă e apocrifă, preluînd de la făuritorul său doar capacitatea de *a exista? Sacrificiul* autorului ilustrează regula și nu excepția actului creator. După principiul vaselor comunicante, viața unuia (în speță, a autorului) o condiționează pe a celuilalt (a produsului creației). Transferul dinspre primul către al doilea va fi ireversibil. Prin urmare, m-aș aventura să afirm că, dacă vrem să descoperim măsura în care *cineva are operă,* trebuie să stabilim, în prealabil, măsura în care acel *cineva are viață.* Nu degeaba declamă Goethe, în *Iphigenie auf Tauris / Ifigenia în Taurida,* că „infinită este opera *(creația,* n.m.) pe care sufletul *(viața,* n.m.) ne zorește s-o îndeplinim".

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

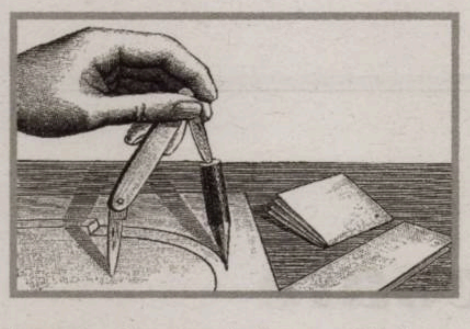

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Europa ecologică: anul zero

Franța este o țară care cultivă curtoazia ca pe o virtute, ca o expresie rafinată a civilizației. Prin tradiție, chiar și oamenii politici situați în tabere opuse rămîn *curtenitori* între ei, în spațiul public.

Nu a fost cazul însă cu ministrul Tranziției ecologice, Nicolas Hulot, care și-a dat demisia pe data de 28 august fără să-l anunțe întîi pe președinte. A făcut-o sub forma unei lovituri de teatru mediatice, în cursul unei interviu acordat unui post de radio foarte ascultat dimineața, France Inter. Gestul său are o semnificație care merită descifrată, precum și ecouri importante în Franța și în Europa.

Nicolas Hulot este o personalitate mediatică. Și-a construit prestigiul internațional străbătînd planeta și făcîndu-i pe oameni să descopere nu numai frumusețile și diversitatea biologică a Terrei, ci și faptul că toate aceste minuni ale naturii sînt în primejdie, iar unele deja pe cale de a se eroda, de a fi distruse de om. Demisia sa a avut deci semnificația unui protest, a unui semnal de alarmă adresat președintelui Macron, întregii clase politice franceze, tuturor responsabililor europeni și tuturor centrelor de decizie de pe planetă. Convingerea sa este că omul a depășit, prin modul său de producție și consum, punctul de la care planeta se mai poate regenera și conserva. Altfel spus, umanitatea a intrat pe panta coborîtoare care duce spre abis.

Sigur, în presa franceză s-au găsit imediat voci, unele chiar respectabile, precum filozoful Luc Ferry, care să-l califice pe Nicolas Hulot drept „ecologist radical", ba chiar „ecologist integrist". Personal, consider regretabil acest transfer de termeni, deseori utilizați cînd vine vorba de islamiști, pentru definirea diverselor viziuni ecologice.

Copleșitoarea majoritate a oamenilor de știință de pe planetă sînt de părerea lui Nicolas Hulot. Omul a mers prea departe cu modelul capitalist, cu ultraliberalismul, cu dezvoltarea comerțului și a transporturilor, cu exploatarea resurselor naturale, cu poluarea de toate felurile, cu agricultura intensivă bazată pe îngrășăminte chimice, precum și cu alte activități care duc la încălzirea globală a atmosferei și la degradarea accelerată a mediului înconjurător. Din cînd în cînd, oamenii de știință se asociază și semnează cîte un avertisment bazat pe analize și cifre. Sîmbătă, 8 septembrie, 700 de oameni de știință francezi au publicat un astfel de mesaj în cotidianul *Libération*. S-ar putea spune că demisia lui Nicolas Hulot a declanșat un fel de trezire din letargie, cel puțin în Franța. Militanți civili au organizat *marșuri ecologice* în mai multe orașe. Convingerea acestor oameni este că lumea politică are o viziune pe termen scurt, și că nu știe sau nu poate lua decizii pozitive pe termen lung.

Un scriitor și eseist francez care avansează deseori propuneri interesante, Jacques Attali, afirmă în revista *L'Express* că întreaga misiune a Ministerului Ecologiei trebuie regîndită. Mai precis, el vede acest minister ca pe un centru de expertiză pentru toate deciziile pe care le iau celelalte ministere, astfel încît să fie evaluate efectele respectivelor măsuri pe termen lung. Pentru că nu toate inițiativele care aduc avantaje sau „progrese" imediate sînt bune și în perspectiva generațiilor viitoare.

De multe ori, unele informații sînt date ca și cum ar fi niște vești bune. De exemplu, aceasta: *dezvoltarea aviației civile are nevoie de peste 600.000 de noi piloți pînă în 2036.* Poate că, la prima vedere, știrea sună ca un indicator al progresului. Dar, în realitate, multiplicarea zborurilor aeriene este unul dintre factorii agravanți ai încălzirii atmosferei, pentru că avionul este și mijlocul de transport cel mai poluant. O veste bună ar fi inventarea unui avion electric care nu poluează, dar aceasta ține deocamdată de utopie.

Un avertisment bazat pe analize și cifre.

Ce-i lipsește omului pentru a salva planeta prin inventarea altui mod de producție și de consum? Probabil că îi lipsește instinctul de conservare pe termen lung. Dacă, peste o mie de ani, niște extratereștri ar veni pe Pămînt și l-ar descoperi distrus și epuizat, probabil că ar emite următoare concluzie: o specie lipsită de inteligență prospectivă și-a transformat în deșeuri și toxine propriul spațiu vital.

Să distrugem capitalismul înainte ca el să ne distrugă pe noi. Găsesc deseori astfel de slogane, sau de strigăte de alarmă, în interviurilor unor oameni de știință cu renume internațional. Numeroase teorii circulă în legătură cu necesitatea unei *descreșteri economice,* cu crearea unei economii *verzi,* cu totala renunțare la cărbuni și petrol ca surse de energie... Toată această galaxie de idei nu structurează însă o metodă, nimeni nu știe ce ar trebui făcut pentru un fel de reformă din interior a capitalismului. Specialiștii spun că agricultura biologică ar putea hrăni zece miliarde de oameni în 2050, dacă s-ar reduce risipa alimentară și s-ar limita consumul de produse de origine animală. Nimeni nu dă însă *tonul* pentru o astfel de schimbare trainică de comportament alimentar. Europa ar putea să o facă, dacă n-ar fi împotmolită în atît de multe îndoieli și ezitări. O Europă ecologică, laborator al lumii în materie de schimbare de paradigmă comportamentală, este posibilă. Societățile civile de pretutindeni ar urma și ar sprijini un astfel de șantier.

Ce bine ar fi ca demisia lui Nicolas Hulot să producă un *șoc mental* printre europeni, de natură să le trezească instinctul de supraviețuire transgenerațional!

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

rfi ROMÂNIA
FRANCE
MÉDIAS
MONDE

Actualitatea este **complexă**, să ajungi la ea **devine simplu**

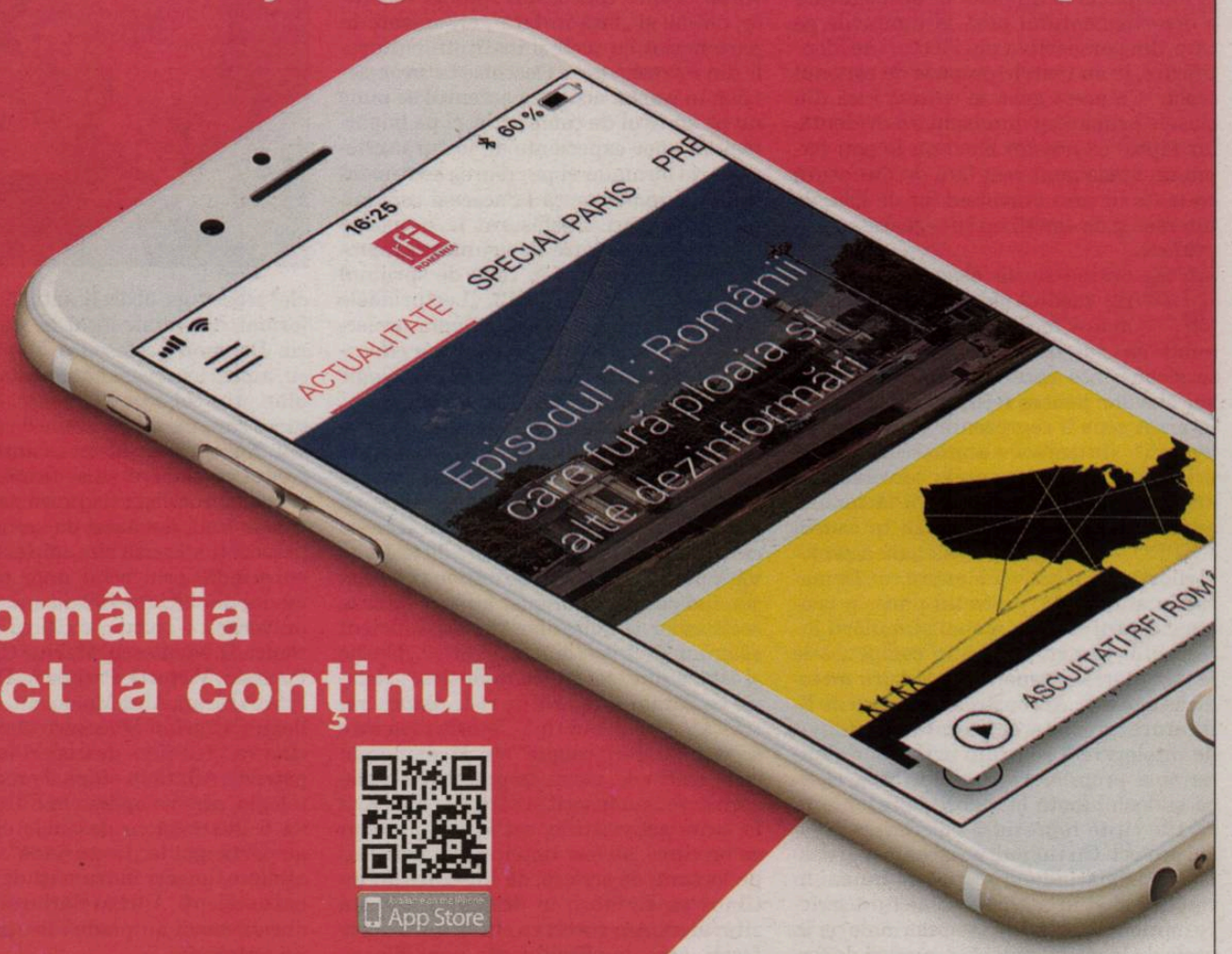

Descarcă aplicația **RFI România** și ai acces **direct la conținut**

Google play
Pentru Android descarcă aplicația Pure Radio
App Store

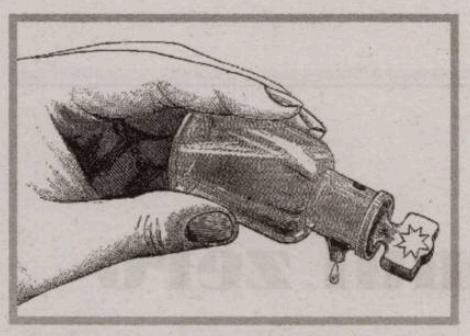

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Protocol, protocoale

Cuvintele și sintagmele-emblemă pe care le repetă cel mai insistent un anumit discurs politic și mediatic actual sînt, probabil, *protocoalele* și *statul paralel* (o fantomă lexicală, foarte asemănătoare cu *teroriștii* din decembrie 1989). Ambele au deja calitatea de steag de luptă și insignă de recunoaștere; a le folosi – cu un aer conspirativ și în formulări eliptice – înseamnă a împărtăși anumite opinii politice și a vîna un dușman comun.

Termenul *protocol,* care circulă mai ales în forma de plural, are rolul de a trezi cît mai multe asocieri de idei cu teoriile conspirației mondiale. În utilizarea sa se observă inevitabila asociere cu apocrifa antisemită de la începutul secolului al XX-lea – *Protocoalele Înțelepților Sionului;* de altfel, unele intervenții jurnalistice semnalează, prin jocuri de cuvinte intertextuale, această apropiere („Protocoalele înțelepților SRI", contributors.ro).

Protocol e un cuvînt atestat în română încă din secolul al XVIII-lea, în contexte administrativ-juridice, cu sensurile „formular" sau „registru"; este un împrumut cult cu etimologie multiplă, putînd fi explicat prin germană *(Protokoll),* franceză *(protocole)* și italiană *(protocollo),* dar și direct din latina de cancelarie *(protocollum,* împrumutat din greacă, unde avea forma *protokollon).* În secolul al XIX-lea, se vorbea la noi de *formalnicul protocol* și circulau deja deformări populare prin metateză, ca *potrocol* (citate de *Dicționarul limbii române* – DLR). Un personaj din teatrul lui Alecsandri vorbește de *potrocale de recensemînță* (adică protocoale sau registre de recensămînt). Sensurile de „proces-verbal", „acord diplomatic", „reguli de ceremonial" sînt și ele destul de vechi. Dicționarul latinizant al lui Laurian și Massim *(Dictionariulu limbei romane,* volumul al II-lea, 1876) înregistra toate aceste înțelesuri, dar le ilustra mai ales pe cele metaforice, care atestau intrarea cuvîntului în vorbirea de toate zilele: *„a ține protocol* de toate scandalele, de toate faptele și zisele vecinilor"; „a înscrie toate nimicurile în *protocolul vieții* sale". În utilizările moderne (întărite și de existența în engleză a cuvîntului cu aceeași origine, *protocol),* termenul desemnează și sistemul de reguli care trebuie urmate într-un experiment științific sau într-un tratament medical sau, în terminologia IT, instrucțiunile care permit computerelor conectate să comunice între ele.

E interesant că dicționarele noastre nu au înregistrat sensurile eufemistice pe care le-a dezvoltat în registrul familiar cuvîntul *protocol,* pornind de la sintagma juridic-administrativă *cheltuieli de protocol.* Aceasta are un sens bine precizat – „Conform Codului fiscal, *cheltuielile de protocol* sînt cheltuielile ocazionate de acordarea de cadouri, tratații și mese partenerilor de afaceri, efectuate în scopul afacerii" (contazen.ro) –, dar în limbajul colocvial ajunge să fie folosită pentru mese și cadouri oferite în cu totul alte situații, în care se identifică cu mituirea. Un forum educațional cuprinde numeroase referiri la *protocol* și *banii de protocol:* „Cum e pe la voi la licee, ați început să strîngeți *bani de protocol* ceva, vi s-a cerut?"; „doriți să spuneți cumva că acest *«protocol»* este îndreptățit de condițiile salariale mizere ale profesorilor?"; „la mine în școală este obligatoriu *protocolul* pentru bac..." (forum.portal.edu.ro). Formula apare adesea în presă – „Arestate pentru că au strîns bani de *«protocol».* Cele trei, cu vîrste între 25 și 40 de ani, au fost reținute vineri după ce au fost prinse în flagrant, în timp ce primeau de la colegii lor cîte 200 de lei, bani care ar fi urmat să ajungă la membrii comisiei, la examenul de absolvire de azi" (libertatea.ro) – și a fost folosită și pentru interzicerea fenomenului: „Elevii nu vor avea voie să strîngă *bani de protocol* la examenele din această vară" (edunews.ro).

Revenind la pluralul *protocoale,* folosirea ruptă de context sau asocierea constantă cu adjectivul *secrete* tinde să încarce emoțional (cu teroare și indignare) ceea ce ar trebui să rămînă strict tehnic și juridic; colaborarea bazată pe reguli, cu instrucțiuni precise, între instituții ale statului este, probabil, preferabilă uneia întîmplătoare și arbitrare. Protocoalele, ca și metodologiile, pot fi criticate pentru excesul birocratic, dar își dovedesc adesea utilitatea în reglementarea situațiilor concrete. Discursul politic actual le împinge însă în zona miturilor politice (evocînd „dușmanul care conspiră").

Dezvoltările colocviale și emoționale din ultima vreme ale singularului *protocol* (echivalent cu *mită)* și ale pluralului *protocoale* (devenite un fel de conspirații consemnate în scris) tind să pună în umbră înțelesurile etimologice și tehnice ale cuvîntului.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Se poate și altfel...

Un lamento generalizat în mediul educațional, cuprinzîndu-i aici și pe profesori, dar și pe părinți, deplînge, pe bună dreptate, scăderea interesului pentru lectură al elevilor. Cauzele fenomenului sînt multiple, începînd de la multiplicarea mijloacelor de asigurare a divertismentului pînă la limitările pe care, din perspectiva unei lecturi de identificare, le au textele propuse de canonul școlar. Că acest gust se cultivă încă din clasele primare și gimnaziu e o evidență, iar faptul că acestor elevi nu le poți forma un atașament real față de literatură cu texte în care universul lor de idei, de interese și de emoții nu se regăsește, e iar evident.

Pornind de la observații similare, mediul educațional nonformal a încercat de-a lungul timpului să găsească alternative coerente și eficiente care să genereze interesul elevilor pentru lectură. Un exemplu în acest sens îl reprezentă „Cercurile de lectură" (http://www.anpro.ro/categorie/arhiva-cl/), un program de cercetare didactică pe problemele lecturii la copii și adolescenți care funcționează în cadrul ANPRO – asociație profesională a profesorilor de română (www.anpro.ro). Demarat în anul 2004, proiectul pune în centru cititorul elev, cu scopul stimulării interesului pentru lectură în compensație la dezinteresul generat de lectura metodică (școlară). Apropierea empatică de literatură, propunerea literaturii ca mijloc de înțelegere a sensului acțiunilor umane și a propriei vieți, raportarea critică și dezinhibată la valorile prezente în cărțile citite reprezintă obiectivele acestui proiect. Cu timpul, programul s-a dezvoltat, urmărindu-și scopul nu numai în cercuri, ci și în ateliere de lectură/scriere (opționale/activități semiformale) și în orele de la clasă, generînd cursuri de formare, precum și proiecte de cercetare ale căror rezultate sînt valorificate în revista *Consilierul de lectură* și în volume tematice de didactica narativă a lecturii.

Între activitățile proiectului se numără „Lecturiadele elevilor" – alternative nonformale la olimpiadele școlare. Este vorba despre concursuri anuale tematice, online și „față în față", organizate în parteneriat cu școli și instituții culturale din întreaga țară. Deschise tuturor elevilor, în cadrul acestora accentul se pune nu pe spiritul de competiție, ci pe împărtășirea unor experiențe de lectură/scriere cu rol formator și pe crearea sentimentului de apartenență la aceeași comunitate de cititori. Desfășurat în proporție covîrșitoare pe bază de voluntariat, programul s-a bucurat în timp de sprijinul unor edituri și, din 2012, „Lecturiadele elevilor", în urma depunerii unor proiecte CAEN (Calendarul activităților educative), primesc un sprijin financiar modic din partea Ministerului Educației.

Fiind centenarul, evenimentul din acest an, desfășurat în săptămîna 3-7 septembrie, a stat sub semnul acestuia, purtînd titlul „Un secol de istorie și istorii" și avînd motto-ul „D-apoi cum să nu fie, dac-o fost". Față de festivismele patriotarde, cu iz de naționalism ieftin, ludicul și bunul-gust au stat la baza secțiunilor activităților și ar fi suficient să enumăr cîteva dintre acestea: „Istorie și istorii din «caseta cu amintiri»", „Istorie cu bătălii și istorie de rîs", „Istorie retrăită", „Istorii puzzle", „Istoria mea care se face", „Istorii coapte" etc. Pe parcursul celor cinci zile, elevii, împreună cu profesorii care i-au însoțit și care au participat la toate activitățiile, cot la cot, nu doar ca privitori, au fost implicați în activități de lectură, de scriere, de ilustrare, în întîlniri cu scriitori, în dezbateri, într-un ritm alert. Am vorbit cu cîțiva dintre profesori, care, la sfîrșitul cîte unei zile, cu un zîmbet larg pe chip, își manifestau încîntarea unei oboseli satisfăcute. Nimic formal, dar nimic lăsat la voia întîmplării. Doamna profesoară Monica Onojescu, amfitrioana evenimentului, este, cum bine știu cei care o cunosc, o organizatoare care nu scapă nimic de sub atenție. Tot dînsa a avut ideea ca anul acesta întregul eveniment să se desfășoare în jurul unei antologii de proză scurtă. În ultimele luni, douăzeci de scriitori au fost provocați să scrie cîte un text în care să surprindă, prin ochii unor copii, evenimente din ultimii 100 de ani. Au răspuns provocării – spicuiesc cîteva nume – Veronica D. Niculescu, Marius Chivu, Adina Popescu, Victoria Pătrașcu, Doina Ruști, Florin Bican, Alex Moldovan, Bogdan Răileanu, Ciprian Măcești și alții, pe care cine va vrea îi va descoperi la momentul potrivit. Aflată în etapa de redactare, antologia, care va apărea la Editura Arthur, va fi ilustrată cu desenele elevilor care au participat la „Lecțuriadă". Concret, pe ateliere, uneori îndrumați de doi graficieni excelenți, Adrian Barbu și Maria Surducan, elevii au produs ilustrația viitoarei antologii.

Am avut bucuria de a mă întîlni și eu într-o seară cu copiii, invitat fiind pentru a dialoga cu ei despre textul propus de mine și despre orice altceva, la fel cum în alte seri au fost invitați scriitorii Florin Bican și Alex Moldovan. Ne-am distrat pe cinste și ne-am dat sufletul sub tirul întrebărilor și al bunei dispoziții. Copii vii, profesori activi, pe care i-aș ruga doar să-i lase mai mult pe elevi să întrebe, chiar dacă și ei au curiozități (of, sper să nu fie cu supărare!), atmosferă de relaxare în librăria Book Corner, unde au avut loc întîlnirile. Un excelent final de vacanță, într-o desfășurare neconvențională, chiar dacă riguros organizată, care ne face să așteptăm cu sufletul la gură viitoarea antologie și să confirmăm că da, se poate, se poate și altfel decît cu festivisme ieftine, cu discursuri găunoase sau cu texte obosite, se poate și fără formalisme patriotarde să iubești literatura și să-ți iubești țara, cu istoria ei mare și istoriile ei mici.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

O lună plină, fenomenală

În urmă cu cinci ani, m-am mutat într-un cartier de case în apropierea Pieței Obor, locuit de două etnii diferite. Habar n-am cît reprezintă prima sau a doua, nici nu m-a interesat asta. Părinții mei au vîndut un apartament de două camere pe Moșilor și m-am mutat aici din două motive. Primul a fost că nu voiam să părăsesc cartierul în care am copilărit din acel București afectiv în care orice itinerar și orice mică schimbare, cum ar fi dispariția unui magazin non-stop, contează. Al doilea motiv a fost tocmai acesta – curiozitatea de a locui alături de o altă etnie, de a observa cum și în ce măsură se amestecă lucrurile (dar și de a avea senzația că sînt în cu totul altă „țară“ decît cea pe Calea Moșilor pe care o cunoșteam foarte bine de la cinci ani). Aceeași curiozitate m-ar fi împins să locuiesc și într-un cartier cu etnici maghiari. Sau turci. Sau tătari. Ar fi fost o bucurie să mă mut într-un astfel de cartier, însă din păcate în București nici măcar un China Town real nu există. În momentul în care am făcut un film documentar despre chinezii din București, localizați vag în Colentina, a trebuit să facem „săpături“ ca să-i găsim, pentru că ei sînt discreți, nu deranjează pe nimeni și, dincolo de asta, totuși, își au o lume a lor, puțin cunoscută, dar prezentă (de pildă, merg la restaurante chinezești care nici măcar nu au firmă la stradă, poți să intri într-o casă oarecare de prin Fundeni și să te pomenești de-a dreptul în China). Ce am reușit să filmăm, nelocuind alături de ei zi de zi, a fost doar un vîrf de aisberg.

Ei bine, acel aisberg este dezgolit în ceea ce privește cealaltă etnie și poate pentru faptul că nu este o etnie de venetici, face parte din istoria și cultura acestui popor. Și tocmai pentru că face parte, nivelul de percepție și de observație este altul, dar și raportarea emoțională este cu totul alta. Aproape în orice loc de pe lumea asta, oamenii sînt amestecați, iar mie îmi plac diferențele, pentru că fără ele toată această lume a noastră ar fi mai plictisitoare, mai lipsită de profunzime. Doar regimul comunist a mai încercat să ne uniformizeze, să devenim cu toții otova și s-a văzut că n-a fost deloc bine.

Voi nota doar cîteva observații din ultimii cinci ani.

Cei din cealaltă etnie sînt mai veseli și mai zgomotoși. Într-o seară, cînd mă întorceam de la Mega Image, un vecin cînta fericit pe stradă ceva de genul „La-la-la, ce pula mea, Marinică, mai vii?“. În general, viața lor „se consumă“ pe stradă, casa e doar o haltă de seară, un loc de dormit. Atunci cînd dă căldura, comunitatea se mută în mod firesc în stradă cu tot cu mobilă – covor, masă cu patru scaune, canapea, suport de întins rufe, jucării, fotbal. Pe noi ceilalți din cartier ne deranjează pentru că strada e un spațiu public al nostru, al tuturor. La un moment dat, chiar nu mai ai pe unde să treci. Poliția comunitară își face loc și ea, cu mașina, printre scaune abandonate și jucăriile copiilor – nu înțelegem de ce nu li se poate spune să nu mai acapereze toată strada, de ce nu există amenzi pentru așa ceva. Sau poate că există, dar le dau degeaba, nu are cine să le plătească. Într-un timp, copiii cereau și „taxă de trecere“ – 1 leu. Aceiași copii furau pufuleți și îi alergau angajații de la un magazin non-stop pînă departe, pe Eminescu. Unde există un părculeț verde, într-un scuar, iar tatăl unuia dintre copii făcea treaba mare într-un boschet pentru că acolo l-a apucat și n-a mai avut vreme să ajungă acasă.

Cei din „majoritate“, în intervalul 8-18, de obicei muncesc. Ceilalți au cartierul la dispoziție în toate intervalele orare ale zilei. Un vecin și-a scos chiar o mică tarabă cu țelină, pătrunjel, roșii pe care le produce cumva ori aici, ori la el la țară, chiar și flori de cîmp. Aș vrea să-i spun că n-o să i le cumpere nimeni pentru că la noi pe stradă nu e vad comercial. Dar probabil că, decît să stea degeaba și să fumeze, preferă să aibă o mică afacere de supravegheat. Așadar, oamenii au inițiative, dar nu știu cum să și le pună în practică.

Apropo de stradă. În urmă cu doi ani am găzduit pentru două săptămîni un cîine pe care îl plimbam în lung și în lat pe strada noastră ca să facă pipi. Am avut un scandal la un moment dat din

© L. Munteanu

partea unei vecine – că să nu mai facă pipi pe stradă, „copiii noștri se joacă în pișălăul de la cîine“. Nu l-am mai dus în partea aia de stradă. Vecina noastră are acum doi bichoni care fac pipi în voie oriunde pe strada noastră.

Gunoaiele. Mașina de gunoi vine de două ori pe săptămînă – lunea și joia. De obicei, „majoritarii“ își scot tomberoanele la poartă, e o regulă. Însă regula nu este deloc respectată de ceilalți. Ei scot gunoiul la poartă atunci cînd au ceva de aruncat. În general sînt resturi de alimente, în pungi de plastic, uneori aruncă și resturi de ciorbă direct pe trotuar. Mi se pare cel puțin surprinzător faptul că nu-i deranjează să iasă seara la poartă și să socializeze în preajma propriilor gunoaie care put.

Într-o altă seară, cînd mă întorceam tot de la Mega Image, doi vecini stăteau pe Viitorului, băteau un ritm la linguri și mi-au spus: „Bună seara, domnișoară! Ia uitați ce lună frumoasă!“ Și mi-am ridicat capul la luna plină – era cu adevărat fenomenală. „Dar nu-i mai frumoasă ca dvs.“, mi-a zis al doilea și a continuat să bată în oala lui sau ce-o fi fost. Am ajuns acasă cu sentimentul că acest cartier în care m-am mutat poate să-ți dăruiască mici clipe de bucurie.

Cîteodată mă întreb ce e în neregulă cu mine și cu viața mea, atunci cînd în fața unei maghernițe în care stau șase vecini cu tot cu copii apare cîte un Audi ultimul răcnet, iar vecinul cu zarzavaturile în stradă îl întreabă pe celălalt vecin: „Ai făcut zece mii în ultima lună, nu?“.

E o mică „invidie“ de conjunctură – eu nu pot să fiu ca ei, ei nu pot să fie ca noi. Cam despre asta e vorba. Așa e lumea asta croită, ca să fiți diferiți și o lună mare, plină, frumoasă să ne cuprindă pe toți. Nu putem „integra“, adapta, cosmetiza, oricîți bani europeni am avea, dar nici nu putem să-i acuzăm pe ceilalți, „majoritarii“, că la un moment dat li se ia, că își doresc reguli de bun-simț care să se aplice pentru toată lumea. Și nu putem să mutăm totul la un nivel ideologic, cînd oamenii au probleme simple, legate de gunoaie, de acapararea unor străzi, de furt și de nemuncă. Să ridicăm din umeri „că așa le e lor dat“. Iar eu cred că nu pot închide ochii și să vîr rahatul vecinei mele cu doi bichoni sub preș doar ca să am o atitudine corectă politic.

Pe strada mea n-a venit niciodată vreo asociație, nici vreun ONG care să se intereseze de vecinii mei ce fac parte dintr-o etnie diferită. Să vadă cum trăiesc acești oameni și să se întrebe de ce oare trăiesc ei așa, *diferit*. Cînd va veni vreuna și le va explica măcar care sînt regulile de locuire într-o capitală europeană, voi da jos pălăria!

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Serena vs *Osaka*, *la Matache Măcelaru în piață*

În orice piață ar merge, Osaka n-ar vinde masiv. Tot Serena. Indecența, gura spartă, minciuna, incriminarea celuilalt, hărțuirea autorității, stîrnirea publicului mahalagiu, toate astea merg în piață. Sper că știți întîmplarea de la US Open. Finala. Osaka o hamsie japoneză de 20 de ani contra rechinului Serena, cu palmares infinit. Merge jocul. E nervoasă Serena. Nu simte jocul. Nu-i intră mingile. Și uite așa, nervi. Antrenorul din tribune îi face semn. Te știi? Arbitrul vede. Unii arbitri închid ochii la semne din astea. Arbitrul Ramos nu. Penalizează Serena. Avea voie s-o facă. Serena nu pare lovită. Dar nu se simte bine. Pierde. Și apoi rupe racheta. Și-a rupt norocul. Criză de nervi. Jocul merge în gol pentru ea. Hamsia noastră lovește, o egalează. Atît i-a trebuit. Urlete, sare rechinul pe arbitru: hoțule, sînt femeie, femeie, de asta mă ataci. Hoțule. Sar arbitrii din tribune. Se uită la rechin cu multă, multă înțelegere. Ce să facă? Arbitrul de scaun avea dreptate. Serena sare: mincinosule, corectezi? Nu, nu! Serena rămîne nebună. Rechinul mușcă. Mușcă. Pierde. Pierde. Pierde. Oftică. În final, își îmbrățișează adversara. Dar sare la arbitru: hoțule! Hoțule. Spectatorii fluieră. Osaka, Osaka era cîștigătoare! Înfrîntă de public, de Serena. Plînge Osaka, plînge. Plînsul acela face toți banii. Să-l vedeți. Își plînge de milă, plînge de fericire. E campioană la 20 de ani. Discurs de primire a premiului. Fiara e ca tancul. Și continuă în conferința de presă. Gargara cu femeia, cu discriminarea, că practicile neortodoxe trebuie legalizate. Presa umilă se dă cu Serena. Publicul-turmă și el. Serena triumfă. În ciuda oricăror evidențe. În ciuda arbitrului, a autorității. Gura mare vinde marfa. Mahalaua e ca-n oboarele bucureștene. Osaka replică: îmi pare rău că a ieșit așa. Cum, Osaka? Cum, Osaka? Atîta? Modestie. O filozofie de viață. Osaka a mărturisit că Serena i-a fost model în copilărie.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

A venit moda să plîngi la finalul partidelor de tenis mai grele?

Voința de ridicare a fetelor la standardele băieților, inclusiv în privința banilor, vine cu un preț. Acum ceva timp lucrurile erau mai simpatice. *Girl fight* presupunea niște pumnișori strînși de ambiție și eventual vreo bentiță șterpelită din vestiarul comun. Fetele erau libere. Libere, frumoase și cu vino-ncoace. Și chiar voiau să fie așa. Voiau nu doar bani, faimă și mașini cu mai mulți cai decît vor putea folosi vreodată, ci și privirile băieților. Voiau să placă. Fetele voiau să fie iubite, adulate și tot ce mai scrie în poveștile cu prințese. Chris Evert a spus-o limpede. O prietenă a mamei, creator de modă, i-a croit fustele pentru turnee, vesele și sexy, pentru că avea ambiția de a fi nu doar cea mai bună, ci și cea mai dorită. Astăzi, zice cu amărăciune fosta enormă jucătoare, firmele de echipament își îmbracă vedetele în uniforme. Mulțumim, știm! De la depărtare nu sesizăm cine e Halep și cine vreo jucătoare de dincolo de locul 50 mondial sponsorizată de Nike. Mizele au crescut pînă la cer, ceea ce presupune o dură cădere în lume. Domnișoarele au ajuns niște mecanisme de snopit mingea acționate de pistoane de oțel și computere de gîndit pînă la încingere. Nu mai primesc zîmbete și mîngîieri, doar cecuri și palme peste orgoliu. Domnișoarele merg la război. Sînge. Sudoare. Și, da, lacrimi. Naomi Osaka a plîns pentru că fiecare victorie se lasă cu pierderi grele. A plîns nu pentru că Serena i-a furat scena. A plîns pentru tot ceea ce nu mai e.

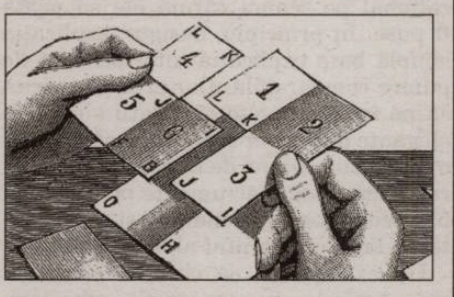

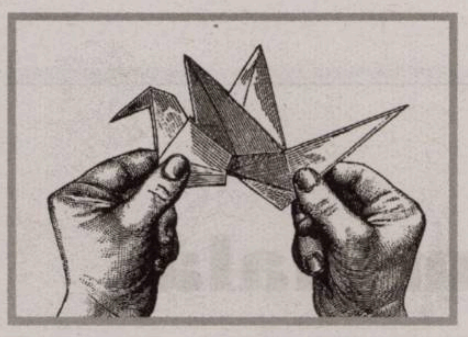

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Ce ne lipsește

Mulți dintre noi ne-am născut într-o lume în care se vorbea mult despre așa-numitul materialism dialectic, unul dintre conceptele marxiste care stăteau la baza organizării societății comuniste. Dar, aparent paradoxal, comunismul a eșuat lamentabil tocmai în chestiunile materiale. Proletariatul, clasa conducătoare, cum se pretindea în epocă, producea lucruri care erau ori de proastă calitate, ori complet inutile și nevandabile. Ne aducem aminte cum regimul Ceaușescu se lăuda în mod stupid cu producția record de oțel pe cap de locuitor. La rîndul ei, agricultura, colectivizată după principiile socialiste „moderne", nu mai producea aproape nimic. În ultima fază chiar și pîinea devenise un aliment greu de găsit. Comunismul promitea un viitor luminos (material) pentru întreaga omenire, dar nu reușea decît să-și înfometeze populația. Fenomenul ăsta încă se mai petrece în țări nefericite în care comunismul a rămas (victorios definitiv), cum sînt Coreea de Nord și Cuba, ori Venezuela (în care sistemul s-a instalat abia în anii din urmă, cu aceleași efecte dezastruoase. Comunismul n-a adus nicăieri prosperitatea promisă, dar de multe ori, culmea, a reușit să creeze în mintea oamenilor iluzii, adică ceva complet imaterial. Unii cercetători observă cum comunismul a înlocuit într-o bună măsură religiile tradiționale cu propria sa ideologie, care s-a manifestat tot ca un soi de religie. Una care promitea viitorul luminos în care nimeni nu va duce lipsă de ce va avea nevoie. „Fiecăruia după nevoi", cum spuneau propagandiștii vremii. Un fel de paradis, adică. Deși era o simplă iluzie, o abureală, cum am zice azi într-un limbaj mai colocvial, ea avea un puternic substrat material. „Lupta de clasă" se dădea pentru lucruri materiale, iar ideile ar fi fost, după teoriile marxiste, doar o reflexie a lumii materiale.

Ne-am format deci, mulți dintre noi, într-un mediu în care se pretindea că materialismul e baza tuturor lucrurilor. Ironia sorții e că materialismul a devenit posibil abia după căderea comunismului. Foștii activiști și nomenclaturiști s-au îmbogățit rapid, cum știm, fiindcă aveau deja relații și scurtături către resurse. Cu timpul, și restul lumii a început să guste dintr-o prosperitate dincolo de ce putea visa în comunism. Nu societatea comunistă s-a instalat, ci societatea de consum. Goana pentru supraviețuire s-a transformat într-o goană pentru înavuțire. Capitalismul, cel despre care ni se spunea că e putred și decadent, a început să-și reverse roadele concrete și asupra noastră. Și cu toții ne-am repezit să adunăm ceea ce nu avuseserăm și nu mai văzuserăm. Și un fel de sindrom posttraumatic, explicabil după sărăcia și înapoierea cruntă la care ne-a constrîns comunismul, a început să se manifeste. Am devenit asemeni pușcăriașilor ținuți în condiții de detenție mizere care, odată eliberați, se reped să mănînce pîină li se face rău, sau care confundă libertatea cu dreptul de a se comporta irresponsabil. Aș zice că în bună măsură ne-am bucurat doar de roadele capitalismului și ale democrației occidentale care au ajuns și la noi. Dar n-am cunoscut și rădăcinile. Am trecut rapid la cultura de mall. Am început a gusta din varietatea alimentelor, a ne încînta cu adunarea hainelor „de firmă", a obiectelor, aparatelor, automobilelor și proprietăților. Ne-a interesat mai întîi cantitatea, apoi calitatea lucrurilor achiziționate. Era normal. N-am prea ajuns însă la acea știință de a trăi cu adevărat bine, pe care o au occidentalii. Pentru că asta presupune și o latură mai puțin materială. E o chestiune mai greu de explicat. Aș spune, de exemplu, cum nu o dată am auzit reacții ironice prin Occident la adresa cunoscutei dorințe a românilor de a-și avea propria casă pe pămînt. Ei bine, ei ne ironizau pentru că erau mai rafinați de atît. Au trecut de mult de ideea asta sau poate n-au avut-o niciodată. Pentru foarte mulți dintre ei, nu e atît de important să dețină proprietăți, cît să locuiască civilizat și fără bătăi de cap inutile. Sigur, ei n-au trecut vreodată, ca noi, prin traume de genul celor în care statul să le confiște proprietăți particulare. Un alt exemplu: un occidental se poate bucura dacă are o mașină cu un portbagaj în care încape doar o umbrelă, în vreme ce un român sau un est-european își dorește mai degrabă un automobil mare. Nu și scump, evident, și asta e de înțeles. Un criteriu esențial la noi, care pune în umbră dinamica, tehnologia, ecologia sau chiar confortul mașinii, e mărimea portbagajului. Dacia Logan a fost construită de francezi după un amplu sondaj în România. Și se poate spune că felul pîntecos în care arată acest automobil ne reprezintă pe foarte mulți dintre noi.

Pe de altă parte, sînt mulți prin țara noastră care încă mai cred că Occidentul e guvernat de ban și de dorința de profit și îmbogățire, de fapt, o altă reminiscență a propagandei comuniste. Prea puțini au descoperit că, în capitalism, banul e doar un mijloc și nu un scop în sine și că valorile societăților cu care am vrea să semănăm sînt ceva mai înalte. Acumularea primitivă de capital e mai degrabă apanajul țărilor foste comuniste. E normal ca asta să se fi întîmplat 15, 20, chiar 25 de ani după căderea comunismului. Dar e momentul să trecem și noi la un alt nivel. Să reducem adică, măcar puțin, cursa acumulării individuale și să ne uităm în jur. Să începem să ne dorim să facem lucruri și nu doar să avem lucruri. Să căpătăm și bucuria de a dărui și de a trăi cu cap. Sigur, mi se poate spune că sărăcia la noi e încă prea mare pentru așa ceva. Dar cred că lucrurile stau și invers. Adică sărăcia continuă să fie mare tocmai pentru că dăm prea multă importanță valorilor materiale. E evident că foarte mulți dintre cei care ne conduc, de exemplu, sînt niște materialiști de cea mai pură (sau joasă) speță. Corupția la scară largă, adică apetența prea multora de a se îmbogăți chiar și în dauna celorlalți tot de aici vine. Și așa se face că unii se tot îmbogățesc fără a-și găsi însă liniștea, iar alții rămîn veșnic săraci. A venit vremea să începem să punem creierele înaintea burților.

ready made

Sosirea oaspeților

„La 2 ore p.m. a sosit neobositul și de toți iubitul administr. protopopesc M.O.D. Nic. Togan însoțit de preoții: On. D. Aron din Gurariului cu înv. D. Dancea, on. I. Ghișoiu din Ocna și on. Dion. C. Decei din Orlat cu Leon Maior, înv., și alți inteligenți."

Foaia Poporului, Anul X, Nr. 47, Sibiiu, Duminecă, 17/30 Noemvrie 1902

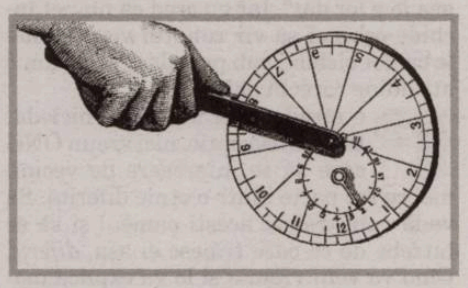

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Aspecte ale iraționalului la ornitorinci

Arheologia e paralizată cînd e vorba de identificarea comportamentului uman irațional. Sîntem pregătiți să recunoaștem în teren urmele a tot felul de activități, atîta timp cît au o logică. Ne spunem, bineînțeles, că trebuie să ne așteptăm și la chestii neașteptate, dar mie, cel puțin, aceste cuvinte frumoase n-au fost de ajuns ca să-mi scadă „aroganța epistemică", de care vorbește undeva Nassim Taleb. Sigur că unele descoperiri stranii sînt imposibil de ratat, mai ales dacă sînt mari și de piatră ca un *moai* din Insula Paștelui (de altfel, după ce găsești suficient de multe, ele își manifestă și logica). Dar astea sînt, ca să zic așa, cele de pe rîndul de sus la oftalmologie. Altele nu pot fi văzute decît dacă ai un organ special pentru (aparenta) lipsă de sens. Cert e că indiferent ce grozăvii dezgropi într-un sit, schelete trunchiate în fel și chip sau obiecte asociate dadaist, practic toate rapoartele de săpătură vor căuta și vor găsi un comportament uman rațional pe seama căruia ele să poată fi puse. În principiu, desigur, explicația simplă bate explicația întortocheată de putere comparabilă. Dar cred că merită să ne întrebăm cîte explicații simple și elegante dăm unor situații create printr-o lungă succesiune de bîlbe sau, în general, dacă avem instrumente pentru a nu băga sub preșul raționalului și ceea ce este, de fapt, un rezultat al iraționalului.

Un exemplu: o să citiți în nenumărate articole și monografii arheologice că în spațiul S aveau loc „activități meșteșugărești". Că, de exemplu, acolo trebuie să fi fost un atelier textil deoarece în el s-au descoperit o sută de greutăți de război de țesut. Trec peste cazurile, deloc rare, în care concluzia că acolo funcționa un asemenea atelier se bazează pe prezența a două-trei greutăți. Ce vreau să zic este că niciodată nu veți citi că spațiul S era probabil al unui bunic altminteri extraordinar, care aduna compulsiv orice rest de unealtă, orice căpătîi de lemn și orice greutate ceramică în ideea că nu știi cînd e nevoie și că mama lor de politicieni. Erau oare grecii sau romanii suficient de avansați ca să fie nițel într-o ureche sau ca din cînd în cînd să facă alegeri iraționale? La fel, nu veți citi nicăieri într-un raport arheologic că nu știu ce situație e de explicat prin jocurile copiilor (chiar dacă unele jucării sînt recunoscute ca atare, căci e totuși greu să faci dintr-un căluț pe roți din lut ars o monedă de schimb preistorică). Ce părere au cercetătorii noștri, oare erau copiii din antichitate suficient de avansați ca să se joace?

O mare parte din ceea ce ar putea fi rezultatul unui comportament irațional este, de altfel, încă din timpul săpăturii, scos automat din cîmpul descrierii și interpretării, deci nu mai ajunge niciodată să fie prezentat undeva, cu vreo explicație raționalizantă în coadă. Pur și simplu, datele care supără, care ies din grafic – anomaliile – sînt eliminate, ca nota cea mai mare și nota cea mai mică la patinaj.

Aici există o categorie specială de cazuri în care lucrurile stau cumva pe dos. Arheologii găsesc de multe ori situații cărora, pentru că par ciudate, le oferă reflex o explicație religioasă, în loc să caute una rațională. Reconstituirile rituale de acest tip ne spun practic că, într-o zi, niște oameni au ieșit în cîmp și au înmormîntat un televizor și un kil de păstîrnac. O ofrandă a fost adusă zeilor. Așa se proceda în vremurile acelea. Toată lumea e mulțumită. Într-o altă categorie, în arheologia funerară, rezultatele sînt ceva mai bune și descoperirile sînt mai rar expediate cu mici etichete aplicate mecanic. Cînd găsești în morminte paleolitice sute de canini perforați de vulpe polară, ca la Sunghir, în Rusia de azi, sau 50 de carapace de țestoase (și un picior uman) alături de o femeie-șaman din Israel, mintea începe să lucreze. În Sparta epocii bizantine, un schelet a fost găsit ținînd între mîinile făcute căuș un ou de găină. Ritual legat de credințe orfice remanente, accident legat de împerecherea țestoaselor sau un mic moment irațional cînd spartanul fu astrucat de-ai săi? Ceea ce contează aici este de cîte ori asemenea coji de ou din morminte au trecut neobservate. Și încă mai important: ca să dai oul ăsta la analizat, trebuie să poți concepe că s-ar putea să nu fie de găină, ci de păuniță sau, dacă ești în Australia, de ornitorinc. La urma urmei, nu facem arheologie ca să aflăm că oamenii duceau cana la gură cînd beau. Vrem să documentăm și bizareriile, și buruienile din trecut, cu alte cuvinte, variabilitatea comportamentului uman.

Taleb dă, în *Lebăda Neagră,* cred, acest sfat investitorilor: să-și plaseze 85-90% din bani în titluri de stat, foarte sigure, și 10-15% în fonduri de investiții agresive, extrem de riscante și extrem de profitabile. Spuneam că, în arheologie, monopolul explicației raționale (dar și ispita de a relua în mod confortabil rezultatele altora) fac ca un număr de situații foarte interesante, chiar dacă puține, să fie băgate cu forța în patul lui Procust al probabilității și ajustate ca să iasă de-acolo cu un chip isteț de oaie creață. OK, să punem, rapid și economic, diagnosticul cel mai probabil în 90% din cazuri. La urma urmei, știința e totuși un compromis social între resurse și rezultate. Dar în 10% din cazuri, mai ales cînd simțim un potențial suplimentar, să-i vărsăm o găleată de apă rece în cap demonului semiotic și să ne aplecăm asupra cazurilor banale cu o atenție devoratoare (merge și vegetariană). Întrebarea e: ce detaliu prețios – ce ou de ornitorinc – tocmai îmi scapă printre degete pentru că gîndesc prea prudent?

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Provincialul nostru de azi

Observ pe scena noastră publică o grămadă de „analiști“ care par stăpînii secretelor marilor cancelarii. Cum deslușesc ei pentru poporul năuc ce vrea, de fapt, Merkel și cum stă treaba pe la curtea lui Putin, ce-l frămîntă, de fapt, pe Macron și care-i chestia pe la Bruxelles! China? Știm tot. America? În privința asta, chiar că se calcă pe picioare cunoscătorii. Experții în Trump se găsesc, la noi, la tot pasul. Îi aud cum explică poporului năuc în vorbe „americane“ cum mai merge politichia pe la Washington și mă amuz pentru că, nu știu de ce, îmi par la fel cu Moromete explicînd pentru Dumitru lu' Nae, Iocan și Cocoșilă sensurile discursului pe care Carol al II-lea îl ținuse la un congres la agricultorilor, după ce îl citise cu voce tare, în ziar. Scena e epocală: „Moromete se opri și rămase cu privirea țintă în ziar. Tăcerea continua… «Adică», se răsuci Moromete spre Cocoșilă, lăsînd pentru moment ziarul la o parte, «adică ocupațiunea ta mintală, Cocoșilă, e la alte prostii!» Cocoșilă nu răspunse, se uita invidios la Moromete care știa să găsească în ziar astfel de lucruri.“ Privind pe cei din televizor și apoi pe cei care stau lipiți de ecran, văd, monstruos, poienița din fața fierăriei…

O lume globalizată, ziceți? Distanțele nu mai contează? Au învățat și ai noștri culoarele cancelariilor? Știu și ai noștri să plătească un lobby la fața locului (că acum au de unde)? Participă și ai noștri la marile daraveri? Citim și vedem totul în timp real? Nu zic nu, dar, într-un fel, tot degeaba. Provincialismul e cea dintîi natură a noastră și, să mă ierte adoratorii globalizării, cu natura nu te pui.

Să definesc, totuși, termenul: în accepțiunea dicționarului, provincialul este cineva care se comportă naiv, stîngaci într-o lume complexă, pentru că provine dintr-o lume mai simplă. Dar dicționarului îi scapă, adesea, nuanțe importante, căci o fi dicționarul harta limbii, dar nu e deloc harta vieții. Provincialul nu numai că se comportă inabil, ci și gîndește cum se comportă. Iar nuanța asta este importantă pentru că, în zilele și-n locurile noastre, a fi provincial nu mai este o caracteristică a comportamentului, ci o caracteristică a mentalității. În accepțiunea mea, provincialul este cineva care trăiește la periferie crezînd că e în centru nu pentru că e snob, ci pentru că e sigur că lumea de la centru este exact ca aceea în care trăiește el. Provincialul de ieri avea sfială și melancolie – știa că centrul e acolo, departe, și că la el, în provincie, e altfel. Provincialul de azi e vioi și îndrăzneț – știe că centrul e acolo, dar știe că în centru este exact ca în periferia lui. Mai mult, provincialul de azi se pretinde direct și privilegiat conectat cu marile decizii ale centrului pe care, într-o măsură oarecare, le poate chiar influența. Precizez imediat că provincialul la care mă refer nu este, cu necesitate, nebun și nici închipuit. El nu-și *închipuie* că este mai mult decît este – el *știe sigur* că este mai mult decît este.

În accepțiunea de dicționar, Moromete, Iocan, Cocoșilă și Dumitru lu' Nae, eventual altoiți cu Piotr Ivanonvici Bobcinski și Piotr Ivanovici Dobcinski, alcătuiesc prototipul provincialului. Mintea provincială este grozav de bine descrisă în modul în care eroii lui Preda înțeleg politica din Capitală. Iar sufletul provincial este acela al lui Bobcinski & Dobcinski din aceste memorabile replici: „BOBCINSKI: V-aș ruga cu plecăciune, cînd veți ajunge la Petersburg, să le spuneți la toți cei mari de acolo: la senatori, la amirali, că uite, «Excelență, să știți că în orașul cutare trăiește Piotr Ivanovici Bobcinski». Chiar așa să le spuneți: «trăiește Piotr Ivanovici Bobcinski.» HLESTAKOV: Foarte bine. BOBCINSKI: Și dacă-l vedeți pe împărat, la fel, să-i spuneți și împăratului: că, uite, maiestatea voastră imperială, în orașul cutare trăiește Piotr Ivanovici Bobcinschi. HLESTAKOV: Foarte bine.“

Astăzi, în vremea Internetului și a democrației radicale, a călătoriei neoprite și a globalizării galopante, printre românii cei mai plimbați și mai „conectați“ găsesc, la tot pasul, Morometi și Iocani, Bobcinski și Dobcinski. La Preda și la Gogol, aceste personaje sînt, în fond, niște amărîți. Unii se iluzionează că înțeleg, ceilalți se iluzionează că sînt băgați în seamă. Cu provincialul român, însă, s-a petrecut o interesantă mutație în vremea din urmă. Cert, în privința cunoștințelor și înțelegerii evenimentelor care au loc „la centru“, provincialul român de azi a rămas tot la nivelul din poiana lui Iocan, iar în privința sufletului aservit, a rămas tot acolo: la rugămintea adresată cîte unui rătăcit de la Împărăție (fals sau adevărat, nici asta nu se știe) de a spune împăratului doar atît, că în orașul cutare trăiește cutare. Dar provincialul român recent nu mai e un amărît. Conduce Mercedes, face vacanțe exotice – două pe an, cel puțin –, ia avionul de Paris sau Londra ca și cum ar merge la Ploiești, vede filme americane fără subtitrare și nu mai poate fără Internet. Ba chiar are proprietăți prin sudul Franței ori prin munții Austriei. Vrea să evadeze din condiția lui, să-și ia zborul spre văzduhuri ca fluturele care abandonează coconul omidei. Dar nu-i iese. Ceva îl trage înapoi, îl ține prizonier în condiția lui de provincial. Cum de nu poți scăpa de mintea și de sufletul provinciale din moment ce-ai dat mîna cu „oamenii ăia“, din moment ce afli tot ce e cu ei, din moment ce te îmbraci ca ei, vorbești ca ei, mergi ca ei, fumezi trabucurile lor și joci tenis cu rachetele lor, ba chiar pe terenurile lor?

Ei bine, din provincialism nu se iese nici călătorind des spre centru, nici chiar mutîndu-te în centru și cu atît mai puțin purtîndu-te în gubernia ta așa cum ai văzut că se poartă cei de la centru în centrul lor. Știți vorba aceea: *„You walk like a dog, you dress like a dog, you act like a dog, you gotta be a dog“?* Ei bine, în cazul românilor noștri nu se potrivește.

Din provincialism se iese doar prin cultură, căci doar cultura te deprinde cu două lecții fundamentale: 1) că lumea toată-i o periferie și că centrul nu e nicăieri; 2) care ți-e locul în istoria acestei lumi fără de centru. Mai pe românește: cultura te învață să stai în banca ta cuminte, pentru că vei avea surpriza să-ți dai seama, la un moment dat, că banca ta e, de fapt, în fața clasei.

Publicitate

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Istorie în imagini tactile

S-a întîmplat recent la adăpostul zidurilor Cetății Medievale din Tîrgu Mureș, în cadrul Festivalului de televiziune SIMFEST: am vizionat o expoziție istorică admirabil de creativă și extrem de utilă intitulată „România 100: Imagini tactile“.

Asociația pentru Dezvoltare Urbană (ADU) a dezvoltat, în parteneriat cu Centrul de Consultanță Istorică, proiectul mai sus-numit care prezintă 100 de ani de istorie a României în imagini ce pot fi percepute de nevăzători prin atingere (imagini tactile).

Ideea mi s-a părut demnă de lăudat și de menționat din primele secunde ale prezentării pe care fostul meu coleg, istoricul Dumitru Lăcătușu, a început să o facă, în timp ce ne plimbam prin fața planșelor din carton alb și subțire expuse în cupola din interiorul cetății. Fiecare planșă (expoziția conține 50 de planșe în total) găzduiește cîte un desen reliefat, stilizat, realizat prin tehnici specifice de interpretare a imaginilor. Înșiruirea imaginilor nu este, desigur, întîmplătoare, ci urmărește un fir istoric și logic dezvăluit inspirat prin portrete ale unor personalități naționale marcante, prin clădiri reprezentative românești, prin obiecte semnificative și prin hărți istorice cu evoluția granițelor țării. Mai mult de atît, fiecare planșă este corelată cu explicații digitale disponibile prin scanarea unui cod QR (da, da, istoria evoluează).

Sub cupola din Cetatea Medievală din Tîrgu Mureș ședeau astfel contururile frumos detaliate ale regelui Carol I, ale reginei Elisabeta, ale regelui Ferdinand și ale reginei Maria, supravegheate de coroana de oțel și de mantia regală. Regele Carol al II-lea și regele Mihai nu lipsesc din expoziția multimedia, dar nici Casa Scînteii și Casa Poporului, alături de liderii aferenți ai perioadei comuniste. Mi-a atras atenția o hartă care localizează lagărele și închisorile comuniste din România, mai ales că era poziționată între Nicolae Ceaușescu și Corneliu Coposu.

Interesant, atractiv și curajos este și faptul că „România 100: Imagini tactile“ cuprinde și fragmente din istoria națională de după 1989, un bun exemplu fiind portretele președinților României din perioada postcomunistă. Inedită ideea realizatorilor de a introduce un al cincilea președinte, pe domnul Ion Rațiu, ca președintele pe care România nu l-a avut…

Dincolo de utilitatea ei directă, poate că expoziția (care cel mai probabil va fi disponibilă și în alte spații) este și un bun prilej pentru a ne reaminti „să vedem“ cu atenție istoria.

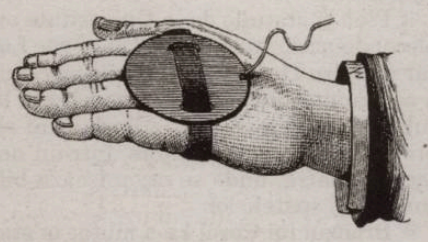

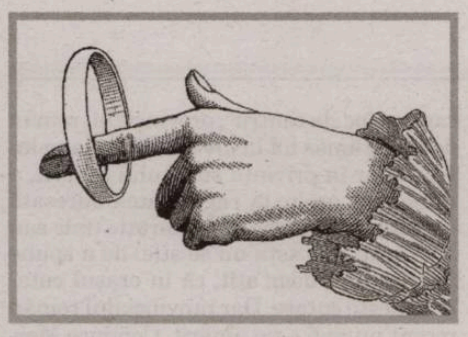

Selma IUSUF

legende urbane

Eu, turistul

Sînt o rasă anume. Mă trag din triburile celor mai îngrozitori războinici. De pildă, o să-ți invadez mai întîi insula. O să vin cu toate neamurile, cu veri, unchi și cumnați, și o să avem cu toții o liotă de copii. Copiii mei or să răcnească dis-de-dimineață și or să urle că nu vor oul fiert pe care mi-l oferi la micul dejun sau or să urle că-l vor atunci cînd nu este. Or să sară cu zgomot în piscină și or să chiriaie neîntrerupt cu gurile lor roz mînjite cu piure de morcovi. Or să alerge ca bezmeticii pe plajă și or să împroaște cu nisip alți invadatori. Căci eu, turistul, îmi voi urî semenii mei.

Deși vă călcăm pămînturile în grup, să știți că nu ne suportăm unii pe alții. Românii vor fugi cu ură și disperare de alți români. Englezii de englezi, nemții de nemți. Ție oricum nu-ți pasă pentru că știi că, deși nesuferiți ca muștele, o să cheltuim bani pe aici, o să-ți bem vinul, o să-ți mîncăm mîncarea, o să-ți ocupăm casele.

Ai să suporți în schimb tîrșîitul enervant al șlapilor mei – ăsta e semnalul nostru de luptă, ăsta e blazonul nostru de pe flamură: doi șlapi încrucișați deasupra cărora stă, neobosit, un chilot de baie. Pentru că, să știi, ne ieșim din minți atunci cînd plecăm de acasă. Umblăm în cele mai improbabile ținute în cele mai nepotrivite locuri. Vom veni să mîncăm goi, cu burțile păroase pe afară, cu tatuajul pe care scrie *Cami* pe ele. O să intrăm așa și în magazinele tale. Și, în general, o să ne vezi așa prin tot orașul. Noi, cu femeile noastre în chiloți, ne vom arăta fără de rușine pulpele gelatinoase, cururile grase, sînii lăsați, secați de ani și de gurile pofticioase ale copiilor noștri.

Să mai știi că eu, turistul, nici nu sînt teribil de inteligent. Îmi fac singur vacanța-invazie, la care am visat tot anul, un calvar. Sînt încruntat tot timpul, țip la femeile și la copiii mei, voi fi într-o continuă vînătoare după un loc mai bun la masă, pe plajă, pe stradă. Voi căra ca un catîr toate uneltele unui invadator. Prosoape de baie, umbrele, loțiuni de plajă, pălăriuțe și sticle cu apă. Voi asuda în insula asta minunată a ta și n-o să mă pot uita la albastrul mării tale pentru că sînt mult prea hăituit. Și al dracului de furios.

Sînt cea mai nasoală specie de invadator.

Probabil că rîzi amarnic de mine atunci cînd mă vezi așa. Te întreb cum se ajunge pe plaja aia despre care toată lumea a citit că e, probabil, cea mai frumoasă din lume. Cu toții vrem să ajungem acolo. Sîntem batalioane, formații, companii, plutoane care curgem într-acolo, un fluviu de soldați, un șir de furnici colorate care coboară greu o scară abruptă spre rai. Raiul e mărginit de-a stînga și de-a dreapta de stînci colosale albe și roșietice. În îmbrățișarea lor stă plaja, nisipul și golful cu cele mai incredibile nuanțe de albastru și verde. Ne-am proptit cu toții carele de luptă acolo. Umbrelele, apele, loțiunile, copiii. Stăm umăr la umăr, plaja e mică, invadatorii – mulți. Locul e prea frumos să fie adevărat, dar cine să-l observe? Sîntem prea ocupați să stăm la rînd să intrăm în apele tale incredibil de albastre. E chinuitor, n-am de unde să-mi cumpăr o apă rece, aia pe care am adus-o a fiert, dar eu, turistul, am citit pe toate blog-urile că aici e cel mai frumos loc de pe pămînt. Așa trebuie. Paradisul ăsta e un iad pe care îl voi lăuda la rîndul meu.

Tu rîzi de mine, barbarul. Și e evident că te și enervez. O să-ți las toaletele murdare, înfundate cu hîrtie, o să stau cu picioarele pline de nisip pe scaunele tale, o să-ți las plaja plină cu mucuri de țigară și șervețele în care am suflat mucii copiilor mei. Sînt cea mai nasoală specie de invadator. Te-am cucerit și pe tine. Rămîne în urma mea, înfipt în insula ta, drapelul cu șlapii încrucișați pe el. Atîrnă bleg, nu e nici o boare de vînt. E liniște.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

15. Operațiunea „Tămădău"

„Trăiască Uniunea Sovietică, bastionul libertății și păcii, stegarul luptei împotriva robiei imperialiste!

[...] A fost prea dureroasă experiența pentru armata noastră, ca ea să nu fi tras toate învățămintele. De aceea în după amiaza primei zile a procesului marii vînzători de Patrie, glasul ofițerilor unit cu cel al ostașilor și, odată cu acesta, cu glasul întregului popor muncitor a răsunat pînă departe, așa ca să se audă pretutindeni unde se pune la cale războiul și moartea, că Armata de azi vrea și luptă ca România să trăiască în pace liberă și neatîrnată.

«Nu putem uita sutele de mii de morți, răniți, orfani, văduve și invalizi din războiul nedrept, victime ale politicii vîndute intereselor imperialismului fascist german căruia clica manistă i-a dat tot sprijinul său»;

«Nu putem uita rușinea ce ni s-a făcut de conducerea manistă care a folosit armata în contra muncitorilor de la Grivița, Lupeni, Timișoara etc., adică împotriva poporului a cărui bună credință a fost înșelată»;

«Nu putem uita că Maniu a condus un partid antinațional și a înșelat poporul cu vorba, în timp ce faptele duceau nu la alipirea Ardealului de țară, ci la separarea lui ca să rămînă în stăpînirea habsburgilor în 1918 sau a hortiștilor în 1940.

Înfierăm faptele lor, iar autorii să-și găsească pedeapsa exemplară cuvenită trădătorilor.»

E cuvîntul ofițerilor, subofițerilor, trupei și personalului din Marele Stat Major. E cuvîntul oștirii, al poporului întreg. Și cuvîntul acesta trebuie ascultat. Pedeapsa trădătorului Maniu și a complicilor săi trebuie să fie cu adevărat exemplară."

Traian Șelmaru, „Pedeapsa cea mai aspră celor ce pregăteau gloanțe poporului și umilință armatei", în *Scînteia*, nr. 967, 6 noiembrie 1947

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Gînduri răzlețe despre monumentele bucureștene

Reflectînd asupra monumentelor bucureștene și a destinului acestora, aș face cîteva observații personale.

■ Monumentele bucureștene sînt cele mai vii monumente: se mișca liber prin spațiu și, uneori, mai și mor, ajungînd la topit.

■ Lupa Capitolina a dat un tur de oraș și, cînd a ajuns de unde plecase, locul nu mai era același. Ghinion balcanic. Ea vine de la Roma și nu cunoaște obiceiurile noastre. Fiecare amplasament avea inconvenientul lui. În scuarul din Piața Dorobanților, sub copaci, nu o observau decît riveranii, care se întrebau mereu care din gemeni lipsește, pentru că, la intervale regulate, unul din ei era furat. Odată, cînd Primăria s-a mișcat mai greu, dispăruseră amîndoi, iar lupoaica parcă îi căuta din priviri. În Piața Romană nu-i mai fura nimeni, căci era prea riscant, printre automobile care rulau cu suta la oră.

■ Pînă și statuile de la Univesitate au plecat de-acolo, atunci cînd Gheorghe Lazăr și Spiru Haret au văzut că guvernul a condamnat învățămîntul românesc la subzistență și s-au dus la Parlament să protesteze. Apoi s-au întors, într-un deșert de piatră, unde se organizează bîlciuri pe la spatele lor.

■ Bronzul lui Carol I s-a mutat în statuia lui Lenin, aruncată cu fața în jos îndărătul gardului de la Mogoșoaia, pentru o vreme, alături de cea a lui Petru Groza. După un timp, pe arătătorul uriaș al lui Lenin a apărut o tăietură decisă de flex, nefinalizată. Apoi au dispărut amîndoi, undeva, în custodia Poliției. Ar trebui consultat Ovidiu ca să ne clarifice pe cine a supărat așa de tare Carol I.

Ne plac spațiile publice și monumentele altora.

■ Noua statuie a lui Carol I, destul de asemănătoare cu originalul lui Mestrovici, n-ar fi rea dacă pietonalul din fața bibliotecii n-ar trece fix pe sub coada extrem de ridicată a armăsarului călărit de rege, de unde te aștepți ca în orice secundă să-ți pice în cap ditamai balega din bronz. Perspectiva urbană de sub fundul calului asupra palatului regal este o nouă modalitate autohtonă de a reliefa virtuțile monarhiei în relație cu subiecții mărunți care, dacă suferă de gîlci, trebuie să meargă la dispensar, nu la rege. Sîntem republică, nu-i așa? Ca Franța. Misterul persistă: de ce s-o fi ridicat coada calului, în raport cu originalul?

■ De fapt, situația e clară: ne plac spațiile publice și monumentele altora, dar nouă nu ne prea trebuie. Pentru că alții le-au făcut întrucît ei practicau cultul morților. Îi luau pe lari și penați oriunde se mutau, li se rugau. La noi cresc bălării în cimitire și se șterge vopseaua pe cruci. Acolo scriau genealogii, la noi a patra generație îndeobște dispare în negura timpului. Acolo reparau casa trainică făcută de strămoși, la noi stricau casa de chirpici făcut de părinte pentru a o înlocui cu una la fel, dar nouă. Și de unde nu e, nici Dumnezeu nu cere. Egiptenii făceau statui acum 5000 de ani, grecii acum 3000, romanii acum 2500, iar noi am început de 150 de ani și ce-am făcut în prima sută am topit cît am putut în următorii 50 și acum sîntem iar la 0 (sau aproape zero, pentru că n-au stricat comuniștii chiar tot ce-au găsit, avem eroi sanitari și aviatori neînregimentați politic și a scăpat și Cimitirul Bellu).

Nu ne pricepem și nici nu ne dorim. În fond, de ce ne-am dori cînd iese ce iese după '89? Avem troițe la care nu poți traversa să pui o floare, la Universitate. Avem „Crucea secolului" a lui Paul Neagu izolată de nici nu știi ce e, dacă nu știai dinainte. Mutată și ea într-un amplasament nou, golit de semnificația cu care fusese învestit de artist rondul Pieței Charles de Gaulle. Avem copac trăsnit lîngă țeapa secolului, avem piramida din gresie în cinstea lui Dani Huwe, avem o a doua statuie a lui Mihai Viteazul, la Regimentul de gardă, și, recent, începuserăm să dezmembrăm mausoleul din Parcul Carol. Avem și pe Traian, nud, cu un fel de monstru de sinteză daco-roman în brațe, pe treptele Muzeului Național de Istorie a României. De curînd, a dispărut și el, cedînd probabil tentațiilor Centrului Vechi, deși edilii spun că au luat statuia să o repare (s-a furat coada lupoaicei, și nu o dată).

Dar să nu ne pierdem optimismul: românul e inventiv, adaptabil și arde etapele. Să nu se mire nimeni cînd, peste 500 de ani, o să știm și noi să facem statui, monumente, memoriale, mausolee și să le și înțelegem semnificația. Adică să le trăim.

Asta dacă nu se mai schimbă regimul între timp și băgăm iarăși cocs în topitoriile de statui.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Petre GURAN

Nostalgia Europei

Distincția, fie antagonică, fie doar sesizată cultural, între Estul și Vestul Europei începe să se estompeze. Nu mai este o preocupare a noilor generații. De fapt, consistența distincției scade. Dar această estompare nu s-a petrecut printr-o dezbatere și înțelegere a originilor diferenței, ci prin depășirea sa istorică.

Pentru cei născuți încă în comunism, distincția are o conotație politică majoră. Vestul era libertatea în primul rînd, dar și prosperitatea, șansa unei cariere profesionale bazate pe merit, în timp ce Estul era o societate închisă, sincopat întredeschisă după 1989. Dar la scurtă vreme după întredeschiderea regimului politic din România a apărut în dezbaterea publică distincția culturală și spirituală, cu adînci rădăcini istorice, între un Occident catolic și protestant și un Orient ortodox. Geopolitica spirituală părăsea frontiera politică trasată de Cortina de Fier și redesena un Est pe baza diferențelor spirituale. Studiul lui Samuel Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor,* publicat în *Foreign Policy* (1993) și dezvoltat într-o carte în 1996, anunța blocuri geopolitice formate din identități religioase. Ortodoxia se desena pe harta lui Huntington ca spațiul ex-sovietic cu extensie în peninsula balcanică (România, Bulgaria, partea sudică a Iugoslaviei, Grecia). Conferințele lui Christos Yannaras, reunite în volumul *ortodoxie și Occident* (Editura Bizantină, 1995) au aprins și mai tare dezbaterea. Yannaras acuza Occidentul de colonizare culturală a Ortodoxiei (vezi și *Orthodoxy and the West: Hellenic Self-Identity in the Modern Age)*. De unde s-a născut nevoia reortodoxizării Ortodoxiei, adică reconstrucția diferenței. Dar această colonizare culturală a Occidentului a funcționat ca un vaccin producînd rezistență, imunitate și alergie în cele din urmă.

Muzica psaltică este o redescoperire a anilor de întredeschidere politică și culturală de după 1989.

România anilor '90 trăia o sfîșiere în multe planuri, între aspirația spre libertatea occidentală și frica de schimbare sau părăsirea unei paradigme culturale cunoscute, între latinitate și apartenența la Levant. Îmi aduc aminte discuțiile purtate cu Alexandru Duțu în acea vreme și elogiul pe care acesta îl aducea Europei Centrale, pe care el o înțelegea ca pe o formulă de compromis între civilizația materială a Occidentului și spiritualitatea Orientului. Nostalgia Occidentului s-a materializat politic în prima vizită a unui papă, Ioan Paul al II-lea, într-o țară ortodoxă, în 1999, la București, în aderarea la NATO și la Uniunea Europeană. Dar tocmai atunci cînd, politic, reunirea cu Occidentul a părut realizată s-a schițat o nouă nostalgie. Un volum dedicat lui Alexandru Paleologu în 2003 se intitula *Nostalgia Europei,* a unei Europe vechi în care creștinismul mai era la el acasă, în care se regăsește încă și interbelicul nedemonizat, în care aristocrația este o aspirație legitimă, în care spiritul primează asupra materiei. După Europa născută în Balcani, cu Socrate, Platon și Aristotel începuse să fie nostalgic Alecu Paleologu încă din anii petrecuți la Paris, cînd semna prefața la o nouă ediție pariziană a cărții lui Nicolae Iorga, *Byzance après Byzance*. Această Europă nu are un echivalent politic, dar are toate datele unui Orient idealizat, partajat între Muntele Athos și califul înțelept și drept (de la Harun al Rashid la Soliman Magnificul, trecînd prin Mehmed Cuceritorul, în imaginarul creștin). Afinitățile elective ale lui Alecu Paleologu, care se compun din Montaigne, Dostoievski, Cehov, Caragiale, dar și o foarte romană cultură a trupului, nu de dragul trupului, ci din decență, din respect pentru ceilalți, din civilizație.

Vestul era libertatea și prosperitatea, Estul era o societate închisă.

Dincolo de Europa indivizibilă a idealurilor culturale și a aspirațiilor spirituale, rămîne o despărțire retorică între Occident și ortodoxie. Rădăcinile sînt adînci. Discursul diferenței a început să se formuleze odată cu tragica cucerire a Constantinopolului de către cruciați în 1204. Atacurile asupra Bizanțului din secolele XIII-XIV s-au continuat cu celelalte forme de colonizare, iar din punct de vedere religios Roma a devenit simbolul agresiunii sub orice formă: uniatisme, modele culturale strecurate clandestin, o istoriografie polemică a creștinismului oriental. Acest „romano-catolicism" este însă, la rîndul lui, unul de natură circumstanțial-istorică, născut din contrareforma consacrată de Conciliul de la Trento *(Concilium Tridentinum,* 1545-1563), el capătă trăsăturile unei norme religioase, ale unui șablon, care se impune pretutindeni în lume ca o formulă identitară. Aceasta este Roma ultimelor patru secole ale creștinismului occidental, percepută în Răsărit prin prisma deformatoare a polemicii. Aceste patru secole romane sînt însă marcate și de lupta cu modernitatea occidentală, în care se înscriu deconstruirea treptată a papalității și, în cele din urmă, reducerea creștinismului occidental la statutul de enclavă religioasă tolerată sau de patrimoniu cultural secularizat. Finalul acestor patru secole formează baza unei noi întîlniri dintre Occident și ortodoxie, în care însă Occidentul nu mai este o noțiune geopolitică huntingtoniană, ci doar insule de creștinătate într-un ocean al globalizării.

Aceste insule de creștinătate redeschid orizontul unui creștinism mai vechi în Occident, tardo-antic și medieval, care a rămas ascuns sub haina ideologică tridentină. În întîmpinarea acestor insule de creștinism a venit inițiativa Mitropoliei Moldovei și Bucovinei de a organiza un festival de muzică sacră denumit Festivalul de Muzică Bizantină de la Iași, la a doua ediție anul acesta, și care urmează să se desfășoare timp de cinci zile, din 26 pînă pe 30 septembrie 2018 (http://www.ibmf.ro/ro). Printre invitații din anul acesta se numără și Ansamblul „Organum", creat de Marcel Pérès și găzduit de-a lungul timpului la Sénanque, Royaumont și Moissac. Este un exemplu admirabil de regăsire a trecutului printr-un efort solid de cercetare, dar deschis și unei trăiri spirituale reînnoite. După ce, timp de peste un secol, intelectualii europeni au plecat în căutarea spiritualităților exotice de pe meleagurile Orientului, de la cel Apropiat pînă la cel Îndepărtat, a venit timpul căutărilor în propria tradiție. Esența acestui demers constă tocmai în prospețimea unei căutări spirituale autentice dincolo de formulele de creștinism mult prea osificate și stereotipe produse de ultimele secole de zvîrcolire a creștinismului sub presiunea ideologică și politică (cu violență foarte adesea) a modernității. Ceea ce iese la suprafață este o uimitoare unitate a creștinismului din primele cincisprezece secole. Festivalul de Muzică Bizantină de la Iași își propune să meargă cu demonstrația mai departe și așază unele lîngă altele eforturile de redescoperire a tradițiilor muzicale vechi în Liban prin corul Mînăstirii Hamatoura, în Grecia prin Maistorii Artei Psaltice, psalții Ioanis Chasanidis și Panagiotis Neochoridis (protopsalt al Patriarhiei ecumenice), în Rusia prin Ansamblul „Sirin", interpreți ai muzicii psaltice vechi rusești, muzica modală denumită „Znamenie", după notația veche. Și pentru România, muzica psaltică este o redescoperire a anilor de întredeschidere politică și culturală de după 1989. La începutul anilor '90 renăștea psaltichia la Stavropoleos, ca o pată de culoare, ca să fie astăzi predată din nou în școlile teologice și la Universitatea de Muzică din București. Puțină lume știe însă că desființarea și scoaterea muzicii psaltice din cult a fost o politică oficială a statului român în secolul al XIX-lea. Trecerea la muzica corală polifonică era considerată pe atunci o formă de adeziune culturală la Occident.

Căutarea tradițiilor pierdute sau obliterate de agresiunea modernității deschide calea redescoperirii unității spirituale dintre Occidentul și Orientul creștin. Abia prin acest demers se pot vindeca rănile produse de secolele de polemică, de geopolitizare a creștinismului. Festivalul de Muzică Bizantină de la Iași se înscrie, fără emfază, dar cu bogăția culturală a unui demers bazat pe sinceritate spirituală, în fenomenul nostalgiei Europei.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Înțelepciunea locuirii. In memoriam *Aurelian Trișcu*

„Dar dacă mai presus de case se află cerul și omul, binele și iubirea, pentru ce gîndești atît de des la ele? Le crezi sanctuar pentru o parte din cer, pentru om, pentru iubire? Ori poate pentru că, asemenea altora mulți, te naști și mori (dacă ai noroc) într-o casă? Sau fiindcă îți amintești contururile încăperii în care te-ai trezit într-o dimineață de demult, în raza de soare din oglinda unui dulap Biedermeier. Bunica îi deschide/închide ușa ca să te trezești în glumă și în lumină. Te face părtaș la o joacă pusă la cale. Descifrezi unghiuri știute, scrinul, perdeaua prinsă în brățări lucitoare și dimineața care începe, ea însăși, să se plimbe prin cameră." Sînt rînduri din introducerea pe care arhitectul Aurelian Trișcu (1924-2018) a scris-o cu mai bine de un deceniu în urmă la cartea sa despre *Cuvinte și case*. Recitindu-le acum, cînd el nu mai e printre noi, am retrăit emoția de a-i fi în preajmă în chip minunat. I-am gustat din nou eleganța și abia perceptibila ironie și, înainte de toate, mi l-am reamintit ca prezență mereu atentă la ceilalți: blînd, afectuos, drept în cuvînt.

Cei care l-au cunoscut ca profesor, ca președinte al Comisiei monumentelor sau ca membru al Fundației Sighet, sau în numeroase alte împrejurări ale vieții sale fecunde, îi pot compune, fără îndoială, un portret infinit mai complet. Prețuit, admirat, ascultat, chemat să susțină în situații dificile cauza patrimoniului și a bunei locuiri, el oferea dozajul just de rigoare și subtilitate, care era, de fapt, alchimia sa lăuntrică. De altfel, așa am și avut șansa de a-l cunoaște, alături de admirabila sa soție, doamna Ianola, ca voce a înțelepciunii, a moderației și a unei sensibilități umane de o rară altitudine. A fost o vreme cînd ne întîlneam des în spațiul uneia dintre ctitoriile sale durabile, biserica și, mai apoi, mănăstirea Stavropoleos, împreună cu pictorul Paul Gherasim, față de a cărui intransigență, nu mai puțin afectuoasă, prezența domnului Trișcu era o blîndă și delicată balanță. A fi în preajma lor, în curtea bisericii, a fost o școală care pe noi, cei mai tineri, veniți din orizonturi diferite, mai cuminți sau mai răzvrătiți, ne-a marcat cu sigiliul acestei nobleți.

Răsfoind paginile cărții pe care am primit-o din mîinile sale, îi regăsesc nuanțele, ritmul, inflexiunile. Cuvintele sale despre case îi restituie miraculos privirea și îi transmit mai departe prezența: „scara umană stabilește legături între om și casă, un raport între dimensiunile corpului uman și dimensiunile construcției. Multe se schimbă cu vremurile, dar unele măsuri se păstrează de secole și omul cunoaște aceste măsuri: treptele pe care pășește, parapetele, balustrada pe care își sprijină mîna, înălțimea mesei de lucru. (...) Te simți, într-adevăr, bine în foișorul unei case țărănești, în care spațiul te învăluie corespunzător dimensiunilor tale. Și acum, după ce am văzut că arhitectura împrietenește, cuprinzînd în sine foarte diferite valori, și că scara, de asemenea, stabilește adeseori bune legături, poate nu greșim gîndindu-ne cu bunăvoință că, sub un acoperămînt mai presus de arhitectură, se pot împăca păreri care par deocamdată destul de departe unele de altele". Privire nostalgică? Irenism utopic? Nicidecum. Ci moderația rafinată a celui care prețuia întruchipările cele mai diverse ale arhitecturii și dorea să le înțeleagă mereu în relație cu vocația omului, „chemat să zidească". Este, cu siguranță, și alegerea de a fi de partea măsurii umane ca sens peren al construirii. Dragostea sa pentru case era expresia acestei înțelepciuni a locuirii, însoțită de virtuți care fac viața împreună nu doar posibilă, ci și plăcută, frumoasă, împlinitoare. A locui înseamnă a fi în relație cu ceilalți, a dărui și a primi, a deschide spațiul con-viețuirii, a respecta spiritul locului. Domnul Trișcu a știut să transmită, prin întreaga sa făptură dreaptă și discretă, că arhitectura este o artă care nu poate fi desprinsă, dacă vrea să dureze, de bine și de frumos și, astfel, de sensul transcendent al vieții.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

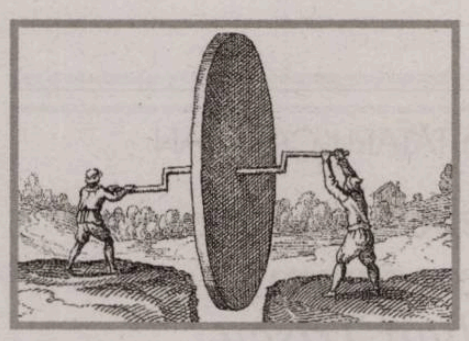

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Dur, dur d'être Liviu

Atacurile tot mai dese la adresa lui Liviu Dragnea venite din interiorul PSD arată două lucruri. Primul e că pesediștii înțeleg că tendința de descreștere în sondaje va conduce, mai devreme sau mai tîrziu, la eliminarea naturală a unora dintre ei de la masa puterii.

Al doilea, mult mai interesant, e că printre ei a început să se simtă teama că le vine rîndul. Că, odată epuizați dușmanii imaginari sau nu din afara partidului, dl Dragnea și micuța sa camarilă își vor îndrepta privirile către oricine a îndrăznit să comenteze o decizie sau, mai grav, să nu respecte un ordin.

Strategia permanentă a PSD sub Liviu Dragnea a fost să mute întotdeauna ținta. Statul paralel, Soros, străinii, corporațiile etc. E doar o problemă de timp pînă cînd cercul se va închide, iar conducerea partidului va începe să vîneze deviaționiști. Or, după cum spune o vorbă adesea citată în alte vremuri, deviaționiști sînt aceia care merg drept cînd partidul o ia într-o parte.

Adevărul e că nu e ușor să fii Liviu Dragnea. Trebuie să faci tot felul de calcule complicate în vremuri în care mai toată lumea din jurul tău a început să facă manevre pentru epoca în care tu n-ai să fii decît o amintire politică, o „moștenire grea". Are președintele PSD cel puțin vreo patru premieri în așteptare în jurul său. Doamnele Crețu și Firea, domnii Fifor și Teodorovici, cu toții își așteaptă rîndul pentru a lua locul nefericitei doamne Dăncilă și pentru a repara ce-o mai fi de reparat din demnitatea executivului. La fel și la partid, unde sînt vreo doi pretendenți la șefia supremă, plus vreo șase mai nevolnici care visează conduceri colective.

Nu e ușor nici cînd trebuie să administrezi ambițiile prezidențiale ale lui Călin Popescu Tăriceanu, cel care, în mod real, nu mai are mize politice majore altele decît propriul orgoliu. E și mai greu cînd trebuie să negociezi permanent, să cumperi și să amenințI așa de mulți oameni din partid și din sfera imediată de influență încît devine obositor, la un moment dat, să le ții socoteala tuturor. Loialitate la bucată, cu termen de garanție redus.

Și e și frustrant. Frustrant al naibii să vezi cealaltă camarilă, camarila paralelă, a Gabrielei Firea, ieșind la atac deși credeai că jucăria pe care le-ai pus-o la dispoziție – bugetul de un miliard al Bucureștiului – e suficientă. Eh, uite că nu e. Uite că au înțeles mai devreme că șandramaua se zgîlțîie din temelii și că e timpul să se gîndească la viitor. La viitor și la trecutul foarte recent, cînd instituții aflate sub controlul amîndurora au colaborat pentru reprimarea manifestației din 10 august pentru ca acum doar Liviu Dragnea să plătească factura. Dacă aș fi în locul lui, m-aș enerva rău. Rău de tot.

Liviu Dragnea are un soi de geniu al culiselor. Are răbdare, are instrumente și are experiență. Negociază și livrează. Unde șchioapătă domnia-sa vizibil e la aparițiile publice. N-a avut răbdarea Gabrielei Firea de a-și construi atent o rețea de influență în exterior. Alege calea scurtă și asta se vede în sondaje, unde doar submarinul rusesc „Kursk" e la o adîncime mai mare.

Nu cred că președintele PSD o să lase lucrurile așa. Dacă îi urmăriți atent aparițiile publice, o să vedeți că nu spune mare lucru despre Gabriela Firea. Virulența e doar de o parte. Probabil speră ca doamna primar să obosească și să renunțe sau, mai plauzibil, speră să ajungă la un compromis care să o facă să tacă. Nu e deloc exclusă o astfel de evoluție, însă chiar dacă se ajunge acolo, lanțul de iubire nu va mai fi niciodată reparat. Pentru că există precedentul Ponta. Pe fostul premier, Liviu Dragnea l-a împins blînd luni de-a rîndul pînă în afara partidului și a guvernului, ba chiar nu i-a lăsat demnitatea de a-și anunța singur plecarea. Asta în timp ce dădea asigurări că nu vrea decît binele lui Victor și al partidului. Gabriela Firea știe bine lucrurile astea. Știe că orice împăcare ar fi temporară, iar dacă dl Dragnea va avea timp să se pregătească va emite o notă de plată pentru fiecare cuvînt venit zilele astea dinspre ea. Pentru fiecare silabă și fiecare inflexiune a vocii. Deriva continentelor pesediste e ireversibilă.

Pentru că l-am menționat pe Victor Ponta, o să remarc satisfacția sardonică cu care fostul premier demontează argument cu argument fiecare intervenție și poveste emise de Liviu Dragnea. E coerent și util, mai ales pentru publicul de partid care păstrează o nostalgie a unui PSD mai puțin provincial și îndîrjit. E un soi de lecție tristă în întîmplările astea. Dacă dl Ponta ar fi înțeles mai devreme că principiile sînt importante, poate n-ar fi ajuns să fie martor neputincios la aventurile domnului D. Faptul că fostul premier s-a folosit în alte vremuri de strategiile lui Liviu Dragnea fără să calculeze consecințe pe termen lung e învățătură de minte pentru oricine uită că puterea e delegată de popor și se folosește în interesul poporului. Dacă s-ar fi întîmplat lucrurile astea, am fi vorbit azi despre Liviu Dragnea cam cît vorbim despre domnul Dumitru Buzatu, șeful filialei PSD Vaslui. Moderat și fără cine știe ce intensitate.

Victor Ponta poartă o responsabilitate în ascensiunea lui Liviu Dragnea, la fel cum Liviu Dragnea e parțial vinovat de ascensiunea Gabrielei Firea. Nici unul dintre ei nu a gîndit vreodată altfel decît în termeni absoluți despre cîștiguri imediate fără să calculeze consecințe, inclusiv asupra propriilor cariere.

Înapoi în zilele noastre, domnul Dragnea rămîne înconjurat astăzi de neprieteni, urmărit de umbra jilavă a propriilor fapte și îngrijorat de bezna din viitor. Probabil nu îi e deloc ușor. Știe că greul, însă, de-abia începe.

Dacă va sta de vorbă cu vreunul dintre lobbyștii aceia americani care îi mai potențează uneori agenda, domnul D. ar putea să întrebe care e sensul acestui citat și cum se aplică el la politică: *„Heav'n has no rage like love to hatred turn'd / Nor Hell a fury, like a woman scorn'd."*

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

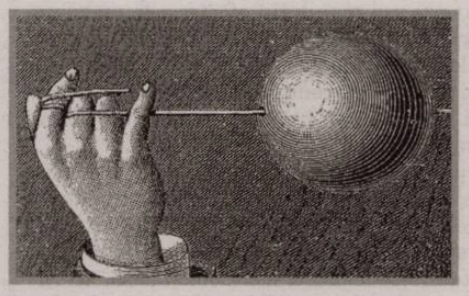

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cealaltă Suedie

În state cu veche tradiție democratică, în care guvernele lucrează în folosul poporului și pentru bunăstarea generală, alegerile sînt o sărbătoare. Duminica trecută, în Suedia, n-a fost nici o sărbătoare.

Rezultatele arată că nici una din formațiunile politice de centru-stînga și centru-dreapta nu a obținut suficiente voturi pentru a forma guvernul. Ambele blocuri au cîștigat în jur de 40%. Dar coaliția „roșu-verde" (social-democrații, verzii și partidul de stînga, adică foștii comuniști) are un avantaj – infim – față de alianța de centru-dreapta (conservatorii, centriștii și creștin-democrații).

Nenia electorală a stîrnit dezbateri aprinse pe marginea politicilor de imigrație ale Suediei, dezbateri întreținute tocmai de Democrații Suedezi. Istoria recentă le oferă și contextul pentru discursul virulent anti-imigraționist. Începînd cu 2015, Suedia a preluat, în ritm susținut, refugiați. Din rațiuni umanitare, dar și economice. Astăzi, imigranții reprezintă 20% din populație. Au venit prea mulți și prea repede pentru a se putea integra. Ei sînt vizibili – mai ales la periferiile orașelor. Acolo a crescut și infracționalitatea. Dar nu atît de mult încît să stîrnească îngrijorarea, au încercat să explice autoritățile. Și totuși, infracționalitatea a fost o temă centrală a campaniei electorale. Cînd discuți despre frică, cifrele nu mai contează atît de mult. Emoția e mai presus de rațiune. Aceste emoții au deturnat și agenda: s-a vorbit mai mult ca oricînd despre pericolul pe care îl reprezintă „străinii" și prea puțin despre economie, sănătate, educație, adică despre temele predilecte ale dezbaterilor politice din Suedia. Pînă și în discuțiile despre infailibilul sistem social suedez și despre posibilele reforme fiscale a intervenit, mereu, argumentul cheltuielilor suplimentare pe care le presupune politica ușilor deschise. Nu e deci de mirare că Partidul Democraților a atras atît de mult electorat. Să redăm Suedia suedezilor – ăsta a fost sloganul lor. Cît despre socialiști, aceștia au fost atacați dinspre dreapta pentru că au promovat politicile proimigraționiste și, apoi, dinspre stînga, atunci cînd au renunțat la ele. Rezultatul slab de la alegeri e, deci, ușor de explicat.

Începînd cu 2015, Suedia a preluat, în ritm susținut, refugiați. Din rațiuni umanitare, dar și economice.

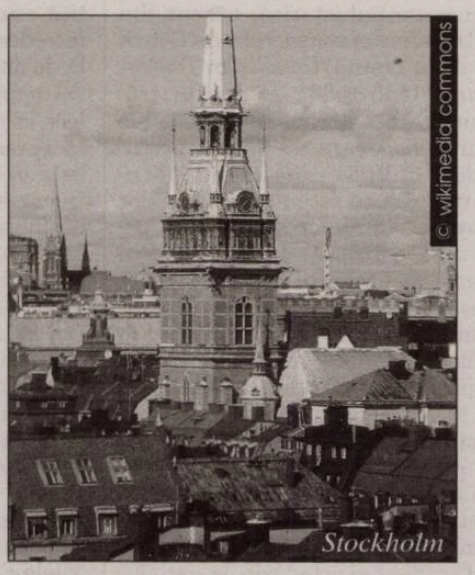

Vestea bună e, deci, că Partidul Democraților a obținut un scor electoral modest, insuficient pentru a intra la guvernare. Vestea proastă e că 18% e destul cît să încurce formarea viitorului guvern. Impactul partidului e important. În primul rînd, pentru că, foarte probabil, noul guvern va fi mai fragil, căci se va sprijini pe o majoritate instabilă. În al doilea rînd, Partidul Democraților va forța o regîndire a sistemului de partide în ansamblu și o reașezare a scenei: partidul socialist va deveni mai conservator.

E o tendință vizibilă cam peste tot în Europa: baza electorală a partidelor tradiționale se restrînge. Partidele „mari" devin tot mai mici, iar partidele mai mici cresc în importanță. Sprijinul electoral pentru periferie e tot mai puternic. Peste tot în Europa, partidele și alianțele din *mainstream*, care au dominat vreme de decenii scena politică, sînt tot mai slăbite. Formarea unor coaliții devine tot mai anevoioasă, guvernele sînt mai fragile, mai instabile chiar și în state cu o îndelungată tradiție a negocierii și consensului, precum Germania sau Suedia. Îngrijorarea legată de tendințele populiste, extremiste, antieuropene e întemeiată. Dar poate că alegerile din Suedia ar trebui privite și din altă perspectivă. Nu atît despre populism și extremism e vorba, cît despre declinul continuu al partidelor tradiționale, despre fragmentarea electoratului, despre apariția micilor partide antisistem. În Suedia, la alegerile de duminica trecută n-a cîștigat nimeni. Sau a cîștigat cealaltă Suedie.

Coordonatoare: Ana Maria SANDU
Fotografii de Mircea STRUȚEANU

Prietenia

Texte și opinii de:

● Adrian GEORGESCU (jurnalist)
„Ar trebui să ne vedem mai des“
● Ana DRAGU (scriitoare)
„Teritorii ale creierului meu“
● Cristian IFTODE (conferențiar)
„Filozofia se naște din uimire, dar se hrănește din prietenie“
● Marius COMPER (Senior Editorial Associate)
„La Londra am început să văd prieteniile altfel“
● Anchetă
„Cel mai bun prieten va emigra“
● Ruxandra CESEREANU (scriitoare)
„Oricum, oricînd, oricît“

argument

Nu sîngele m-a speriat, ci că ea a putut să mă rănească

În copilărie, am avut-o pe Giorgi. Cu ea m-am jucat ani în șir. Nu-mi imaginez cum ar fi fost să nu ne fi născut una lîngă alta. Să nu ne fi dat în leagăn pînă amețeam, să nu fi inventat toate jocurile pămîntului, să nu fi mîncat untură pe pîine cu zahăr. Atunci nu știam nimic despre prietenie. Într-o seară, cînd m-a lovit cu o piatră, însă, am simțit că se rupe ceva în mine. Nu sîngele m-a speriat, ci că ea a putut să mă rănească. Adolescența a venit la pachet cu idealizarea prieteniilor. Care n-au fost multe. Dar mi-am imaginat că oamenii cu care mă însoțesc la începutul drumului or să-mi fie aproape pînă la sfîrșitul lui.

Minte tînără și literatură multă. Cu timpul, am descoperit că lucrurile nu stau chiar așa. Că noi și prietenii noștri ne schimbăm. Că e normal să fie așa. Ce ni s-a potrivit în studenție ne rămîne mic mai tîrziu. Sau că ce ni se părusе cîndva o toană s-a dovedit a fi sîmburele unei meschinării peste ani. Am făcut greșeli și am suferit mult cînd mi-am pierdut prieteni de cursă lungă. De dragul păstrării unor oameni lîngă mine n-am reacționat prompt, mi s-a părut mereu că e degeaba. Nu poți să-i spui celuilalt: „Hei, ia-o mai ușor, schimbă-te, că nu e OK“. Mai bine pleci și spui frumos la revedere. Timpul nu e cea mai prețioasă monedă și nu-ți ține de cald cînd lucrurile nu mai merg. Mereu am crezut că mă despart prea greu de oamenii apropiați, că firele care mă leagă de ei devin mai importante decît prezentul relației. Am realizat la maturitate că unele relații se termină pur și simplu. Fără ca cineva să fie vinovat. Relațiile mor, la fel ca oamenii.

Mi-aș dori, pentru partea din viață care urmează, să-mi trasez mai bine prieteniile. Să spun răspicat ce-mi place și ce mă deranjează. Să rîd mai mult cu oamenii de lîngă mine. Să nu-mi mai fie teamă că n-o să știu ce să fac cu golurile lăsate de ei.

Sîntem făcuți din legături de tot felul. Exact ca în amor, important nu e să semănăm (ne-am plictisi îngrozitor!), dar să ne placem. Cu tot ce poate să însemne verbul ăsta: admirație, încredere, răbdare.

Mi-am dorit ca Dosarul de acum să vă amintească că n-ați fost și nu sînteți singuri. Că prieteniile, chiar dacă abandonate sau nou-nouțe, există și vă așteaptă. Lumi în care viețile noastre se ordonează cu bune și cu rele. Oglinzi care ne amuză sau ne sperie. Amintiți-vă de cele vechi și bucurați-vă de cele pe care le aveți! (**Ana Maria Sandu**)

BARBURISME

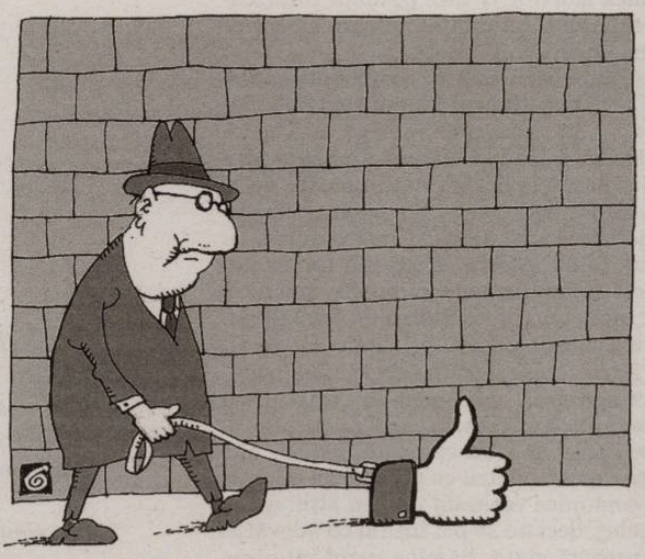

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Cristian IFTODE

Filozofia se naște din uimire, dar se hrănește din prietenie

În vremurile noastre care dau pe dinafară de atîtea rețete de succes și fericire în cît mai puțini pași, modul în care vechii filozofi greci s-au raportat la tema prieteniei este, la prima vedere, deconcertant. Platon, în dialogul de tinerețe *Lysis,* problematizează prietenia dintre oameni ca pe un caz particular al unui soi de principiu ontologic al atracției universale. Limba greacă permitea de minune acest lucru. *Philia* – termenul generic pentru ceea ce aduce atît oamenii, cît și lucrurile laolaltă, dictînd compunerile și întîlnirile favorabile – este un cuvînt care se poate, el însuși, compune perfect cu atîtea altele. Așa cum remarca odinioară Constantin Noica, orizontul semantic al prieteniei pendulează, pentru elini, între „tautologicul" *philophilos* (iubitorul de prietenie) – dacă nu cumva atare autoreferențialitate a iubirii e însăși condiția primordială pentru a ajunge la iubirea aproapelui – și sfîșiatul pe dinăuntru *philechtros* (cel care iubește cearta și dușmănia). Să nu uităm, apoi, că, înaintea lui Platon, filozoful-„mag" Empedocles gîndise întreg procesul devenirii cosmice pe baza cuplului de forțe *philia (philotês) / neikos*: iubire și ură literalmente *fizice*. În fond, întrebarea de ordin „dramaturgic" ce subîntinde toate dialogurile lui Platon și aureolează figura lui Socrate e aceea privitoare la taina care aduce tinerii și maturii laolaltă, în grupuri mai mari sau mai mici, tînjind după înțelepciune, în loc de a urmări plăceri efemere. E chiar definiția etimologică a *filozofiei* – probabil, singura acceptată de către toți gînditorii: „iubirea de înțelepciune", care nu se poate concretiza altfel decît în comunitatea prietenilor sau, dacă vreți, ca *prietenie întru înțelepțire*. Filozofia ca timp al libertății *(scholê,* în greacă) devine școală a adevărului, fructificînd în cel mai fericit mod timpul liber al prieteniei dintre oameni care nu au ucis, în ei, uimirea de copil dornic să înțeleagă ce anume ține lumea laolaltă, ce face posibilă viața, cunoașterea și bunătatea pe care ne-o arătăm, uneori, unii altora.

Pe baza acestor coordonate socratice, tînărul Platon sugera o dialectică a prieteniei pe care aș îndrăzni s-o traduc într-un limbaj accesibil și lesne aplicabil vieții noastre de zi cu zi. Pe de-o parte, nu putem concepe prietenia ca pe o relație între oameni cu totul la fel, pentru că aceștia nu ar mai avea, în fond, *ce* să își comunice unii altora: iată cum diferențierea de celălalt devine condiție pentru prietenie. Pe de altă parte, chiar dacă înțelepciunea populară spune că „extremele se atrag" (ceea ce se aplică, adesea, în cazul atracției erotice), prietenia nu se poate institui nici între opuși, pentru că aceștia nu au *cum* să comunice veritabil unii cu alții: nu se înțeleg, deci nu se pot întîlni cu adevărat în această viață. Rămîne cazul intermediar, al prieteniei care se stabilește între oameni obișnuiți, „nici-buni-nici-răi", dar *orientați către bine*. Altfel spus, dincolo de afinități reale, e important să privim împreună în aceeași direcție și, mai mult decît atît, e cazul să fie direcția bună. Dorința de a fi mai buni, năzuința spre perfecționare, sintetizează adevărul prieteniei ca emulație reciprocă: relație în care partenerii se ajută, prin sfat și exemplu personal, să devină mai buni, pe zi ce trece, în diverse privințe. Atracția fizică e trecătoare, dar „cel ce-ți îndrăgește sufletul nu se îndepărtează de acesta atîta timp cît îl vede aspirînd spre mai bine", punctează Platon într-un alt dialog de tinerețe, *Alcibiade*, un text care va fi considerat, în Școala neoplatoniciană, drept calea de acces în filozofie.

„SOCRATE: Cel ce-ți îndrăgește corpul nu se depărtează de el, cînd nu mai e în floare? ALCIBIADE: Se pare că da. SOCRATE: Însă cel ce-ți îndrăgește sufletul nu se îndepărtează de acesta atîta timp cît îl vede aspirînd spre mai bine."

PLATON,
Alcibiade, 131 c-d

„Ți-am scris în această zi fericită, care-i și cea din urmă a vieții mele. Suferințele mele… sînt la paroxism; dar tuturor acestor dureri le opun fericirea pe care o simt în suflet amintindu-mi convorbirile noastre trecute."

EPICUR către IDOMENEUS,
în *Diogene Laertios, X, 22*

Fără a intra în detaliile concepției ulterioare a lui Platon despre iubire *(erôs),* cu tot ce o apropie, dar și o separă de dimensiunea eminamente personală a iubirii *(agapê)* în creștinism, să spunem că această stimulare mutuală a dezvoltării individuale se suprapune, la Aristotel, peste tipul suprem de prietenie. E vorba de prietenia care apropie oameni „ale căror afinități izvorăsc din virtute", adică oameni ce refuză complacerea, căutînd, în schimb, excelența. În acest context, Aristotel sublinia deosebirea crucială – uitată, adesea, de filozofii morali moderni – dintre egoismul celor care își doresc, mereu, cea mai mare felie din tort și „iubirea de sine" *(philautia)* a celor care depun eforturi susținute pentru a-și modela propriul caracter: în prietenia veritabilă, „fiecare își iubește în celălalt propriul bine, oferindu-i același lucru în schimb". Această formă superioară de interes propriu va coincide, în etica elenistică și romană a „îngrijirii de sine" *(epimeleia heautou,* cu o sintagmă preluată tot de la Platon), cu motivația morală ultimă a indivizilor. „Nimeni nu poate fi fericit dacă este atent numai la sine, dacă întoarce totul în propriul său folos: se cuvine să trăiești pentru altul, dacă vrei să trăiești pentru tine", îi scrie Seneca lui Lucilius. Nici vorbă, așadar, de opoziția simplă egoism/altruism, asumată ca de la sine înțeleasă de către acei gînditori moderni care au propus, cu titlu de morală „autonomă", versiuni seculare ale moralei creștine – adică rupte de credința în viața de apoi și, astfel, de motivația transcendentă a mîntuirii personale.

E important să privim împreună în aceeași direcție.

Cîte nu ar fi, însă, de spus cu privire la prietenie ca o condiție indispensabilă pentru relația maestru-discipol, în stoicism? În școlile de filozofie antice, un rol central deținea spunerea „verde-n față" a adevărului, ceea ce grecii numeau *parrêsia:* expunerea la discursul de adevăr al maestrului și, deopotrivă, mărturisirea sinceră a propriilor carențe și greșeli, într-o atmosferă de încredere prietenească. Totul, pentru a susține efortul de încorporare, de „întrupare" a adevărului prin practici zilnice, printre care la loc de cinste se aflau dialogul și corespondența cu prietenii „filozofici". Cîte nu ar fi, apoi, de zis despre valoarea centrală a prieteniei în etica plăcerii la Epicur, filozoful care oferea și o versiune premodernă a „contractului social", concepîndu-l nu ca pe o ajustare rațională a egoismelor, ci ca pe o extindere graduală a cercurilor prieteniei?

Voi face, în schimb, un arc peste timp, relevant pentru a înțelege condiția actuală a filozofului. Romantismul cultural a generat o reprezentare a filozofului ca genial gînditor „singuratic": astfel au fost percepuți, în ciuda numeroșilor discipoli, și cei mai influenți gînditori din secolul XX, Heidegger și Wittgenstein. Ultimele decenii atestă, însă, depășirea acestei reprezentări și reconectarea cu înțelesul antic al filozofiei ca activitate colaborativă, exersare a minții împreună cu ceilalți, într-un dialog neîntrerupt, și muncă de cercetare în echipă. În timp ce unii văd, aici, amurgul Filozofiei cu majusculă, alții salută această repoziționare socială a filozofului, din poziția de Rege solitar al gîndirii, în aceea de partener conversațional, interpret și mediator între sfere de discurs diferite, între publicul larg și specialiști din diverse zone, între persoane cu formări și *background*-uri diferite, dînd glas unor „intuiții" morale divergente. În acest context, mi se pare că filozofia recuperează, pe filiera psihologiei dezvoltării, un concept-cheie: acela de „prieteni critici". Prietenii *critici* sînt adevărații prieteni, aceia vitali pentru dezvoltarea personală și, totodată, pentru stabilizarea treptată a ideilor noastre de bază, a angajamentelor noastre: nu ferindu-le de lumină, ci, din contra, punîndu-le în permanență la încercare și ascultînd, cu atenție, toate contraargumentele oferite.

Prietenii critici, *parresiești*, ai liderilor noștri politici – adică opusul *yesman*-ilor și lingușitorilor – reprezintă și o cerință indispensabilă a democrației, fără de care alunecarea în dictatură devine inevitabilă. Cine nu are curajul de a-i suporta și înțelepciunea de a-i căuta nu are, el însuși, ce să caute în politică.

***Cristian Iftode** este conferențiar la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București.*

Adrian GEORGESCU

„Ar trebui să ne vedem mai des"

Există mai multe feluri de prietenii și ele se schimbă odată cu vîrsta.

Cea mai intensă formă dispare, după mine, odată cu adolescența. Alții spun că poate dura pînă pe la 25 de ani. Vreți varianta cea mai optimistă pe care am auzit-o? Ține pînă pe la 30 de ani. În rest, e ca și cu trupele rock de succes: dacă oamenii au trecut de-o anumită vîrstă, e bine să lase chitarele electrice. Să mai scoată un album de *best of, să* facă un prim turneu de adio din cele zece și cam atît. De ce? Pînă la acea vîrstă, sîntem exploratori, mergem noi către lume, sîntem curioși, iar descoperirile trebuie mereu împărtășite. După acea vîrstă despre care vorbeam mai sus, avem așteptări. Cuvîntul acesta, „așteptări", arată perfect ce se petrece cu noi: stăm pe loc și așteptăm să vină lumea către noi, ceea ce nu se-ntîmplă niciodată.

Prieteniile se sting, oamenii se schimbă.

De aceea, prietenia e cîntată de poeți și de maneliști, e descrisă în cărți, apare în toate mitologiile importante. Fratili meu, tovarășul, camarade, îți dau haina de pe mine, împreună pînă la capăt, toate astea pentru că, în adîncul sufletului, știm două lucruri despre prietenie: 1) e importantă, 2) e greu de obținut, dar mai ales de ținut.

De ce nu ne mai facem prieteni după o anumită vîrstă? E simplu: pentru că nu mai avem chef să dăm, am vrea numai să primim. Într-o lume în care distanțele se micșorează și oamenii ar trebui să fie mai apropiați unii de alții, singurătatea e totuși boala secolului. Miliarde de oameni singuri încep convorbirile cu întrebarea „Ce faci?", apoi vorbesc timp de două ore doar despre ei înșiși.

Sau se duc la psiholog, adică, într-un fel, își plătesc un prieten, ceea ce e totuși un lucru bun.

Vreți să vă mai spun ce s-a schimbat? Cînd eram copii, exista rangul acesta de „cel mai bun prieten". De pildă, am avut un cel mai bun prieten în ciclul primar și gimnazial. Eram nedespărțiți. Drumul pînă acasă dura uneori mai mult decît cel petrecut la școală. În parc, în poarta unui bloc, în bazinul secat, la uzina de apă, între copaci, la leagăne, fiecare palmă de pămînt era teritoriul posibil al unui joc.

În copilărie, dacă erai întrebat cine e cel mai bun prieten al tău, puteai răspunde într-o fracțiune de secundă. Era ca un campion mondial la box, „neînvins și necontestat", un singur număr 1. Azi, mi-ar fi greu să aleg un „cel mai bun prieten".

După 40 de ani există mai degrabă titlul de „cel mai vechi prieten". Trist, dar așa e. Parcă-l și vezi personificat: bătrînul paznic al farului, care de-abia se tîrîie și care a urcat zilnic cele 214 trepte ale turnului pentru a menține nestinsă flacăra prieteniei.

Seinfeld spunea: „După 30 de ani, e greu să-ți mai faci prieteni noi. Rămîi cu grupul cu care-ai apucat. Cînd ești copil, e simplu. Oricine poate fi prietenul tău. De pildă, vezi un puști în fața casei tale. «Hei, ești adult? Nu? Hai înăuntru să ne jucăm!»"

Există prietenie după vîrsta despre care vorbeam? Da, dar altfel. Devine mai degrabă o relație socială decît una sentimentală; deseori, o pîndă afabilă, cu multe lucruri care nu se spun.

Există, de pildă, prietenia C.A.R., care e ca sistemul nunților de la țară. „Au fost la noi la nuntă, au dat 500 de lei. Ei au două fete, deci trebuie să mergem la ambele nunți, dar vom da 250 de lei."

„Ce cadou mi-a făcut X?" „Eu i-am dat un parfum de minimum 300 de lei, el mi-a dat un ac de cravată. Și doar știe că nu port cravată!"

Sau există prieteniile expirate, pe care nu le poți reîncălzi. Reîntîlnirile întîmplătoare pe stradă după *n* ani sînt aidoma programelor TV de Revelion: ocazia rememorării unor secvențe despre care nu ești foarte sigur că voiai să-ți amintești. Dai nas în nas cu un vechi prieten, cu care nu te-ai văzut de douăzeci de ani. (De fapt, ar trebui să-i spunem „fost prieten", tocmai pentru că nu v-ați văzut de douăzeci de ani.)

La sfîrșitul întîlnirii, unul dintre voi se simte obligat să demareze niște planuri pipernicite de viitor. Cum ar veni, să recuperăm ceea ce nu poate fi recuperat. „Ar trebui să ne vedem mai des", zice. „Clar", îl susține celălalt. „Să ieșim într-o seară." Se schimbă numerele de telefon, se dă bipul de rigoare, pentru a „rămîne în memorie", dar singura memorie în care rămîne respectiva persoană e cea a telefonului.

„Un prieten, cînd e un om, îl întrece și pe un frate."

HOMER

(Recunoașteți că-i așa. De fapt, vi s-a întîmplat destul de des.)

Urmează programarea în termeni ambigui a unei revederi de care nici unul n-are, de fapt, chef. Amîndoi știți că „data viitoare" vă veți întîlni tot întîmplător și doar pentru că primul care-l va zări pe celălalt nu va reuși să schimbe la timp direcția, iar cel de-al al doilea va ridica ochii și atunci va trebui să o luați de la capăt cu același ritual.

Dar vreți să vă spun ceva? N-ar trebui să ne simțim rușinați. Prieteniile se sting, oamenii se schimbă sau se mută. Tocmai pentru că a fost frumos n-ar trebui să simulăm bucurii indecente, ci să fim la fel de sinceri ca în anii de prietenie.

În schimb, cu oamenii care sînt acum importanți chiar ar trebui să ne vedem mai des. Acolo nu sînt roluri de jucat, doar părți importante din viețile noastre.

De fapt, am scris rîndurile acestea pentru că mă simt vinovat că mi-a murit un prieten, după cîteva luni de suferință, iar eu nu am știut că era bolnav. Și n-am știut pentru că n-am dat acel telefon pe care-l considerăm atît de ușor de dat, încît îl amînăm mereu. Regret mult acum.

Nu există altă cale de-a scăpa de aceste regrete decît să dați acum acel telefon persoanelor despre care știți că, dacă ați avea nevoie de ele la ora trei din noapte, fără să pună alte întrebări, ar sări într-un taxi și v-ar veni alături.

Căci există prietenie și la 30, și la 90 de ani, dar numai dacă sînteți foarte norocoși.

„Prietenia nu este ceva necesar. E ca și filozofia sau arta. Nu are o valoare efectivă în viața noastră. În schimb, e acel ceva care dă valoare vieții noastre."

C.S. LEWIS

Adrian Georgescu *este jurnalist și scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Exitus, *Editura Polirom, 2017. Articolele autorului pot fi citite pe www.adriangeorgescu.ro.*

Ana DRAGU

Teritorii ale creierului meu

Tata îmi povestea cu mîndrie o întîmplare de cînd eram mică, petrecută în extrem de rarele ocazii în care m-a plimbat cu căruciorul. Scena, povestită și răspovestită, are loc în hala alimentară, mereu goală, din centrul orașului. Legenda spune, așadar, că tatăl meu a oprit căruciorul să povestească cu un prieten și, în timp ce ei pălăvrăgeau, eu m-am ridicat în picioare în cărucior și i-am tras un pumn în nas fiului amicului, întorcîndu-l cu roțile în sus. Se pare că băiețelul, mai mare decît mine cu trei ani, încerca să se împrietenească cu mine, vorbindu-mi peltic, pe limba bebelușească.

Așa am ratat primul posibil prieten.

Mai tîrziu, în blocul unde ne-am mutat, mi-am făcut și prima prietenă copil. Pe Crina. Îmi plăcea să dorm la Crina, să facem petrecere în pijamale și să ne jucăm de-a vînzătoarele la magazinul de trifoi, păpădii și pietricele pe care îl amenajam în fiecare dimineață de vară în fața blocului. Tot cu Crina mă plimbam în albia pîrîului din fața blocului în picioarele goale, umplîndu-ne buzunarele cu pietre și bucăți de sticlă șlefuite de apă, adevărate comori. Distracția favorită era să ne dăm pe liane, cum numeam mănunchiurile de crengi de salcie cu care ne deplasam de pe o parte pe alta a pîrîului Căstăilor, *Tarzan style*. Cu Crina prindeam noaptea licuricii, însă Crina era prea fetiță, iar adevăratul meu obiectiv era să intru în gașca băieților, cu care furam pîine și sticksuri de la fabrica din apropiere, cu care ridicam corturi pe iarba din fața blocului și jucam „Țară, țară, vrem ostași", „Fierbe, fierbe oala luuui…", „Țingili, țingili" și „Bongolo, Bongolo", „Omul negru" și alte jocuri nu lipsite de agresivitate. Cînd am devenit membru cu drepturi depline în gașca băieților, împreună cu care îmi petreceam zi-lumină, fetele s-au delimitat radical de mine. În cea mai mare parte, însă, m-am petrecut copilăria insomniacă, citind sub pătură la lumina unei lanterne.

Abia la școală m-am împrietenit cu Lucica. Tatăl Lucicăi era pescar, iar mama ei făcea ciorbă de burtă care nu putea și pe care, acasă, o uram din răsputeri, dar la Lucica o mîncam cu două guri. Prietenia noastră se baza pe lungi ore petrecute împreună în toaleta casei sau a școlii, plimbări prin oraș, ba la bunica ei, în curtea căreia locuia o țigancă ce ne ghicea săptămînal viitorul în cafea și bobi, ba, mai tîrziu, pe seri finalizate cu bătaie administrată amîndurora la întoarcerea acasă, cînd mamele noastre aflau că, de fapt, nu am mîncat prăjitură la Cofetăria Gulliver, ci am jucat biliard la clubul nou deschis. Hmm. Cu Lucica fumam în toaleta școlii și chiuleam cu un talent nemaipomenit. Aveam diferite tactici dezvoltate de-a lungul anilor de gimnaziu. De pildă cînd ne plictiseam mult prea tare la o oră, începeam să vorbim intenționat, iar Lucica era prima dată afară din clasă. După ce doamna profesoară Sur Genica o dădea afară, începeam să deranjez alt coleg, astfel încît să rup și eu ușa în spatele căreia mă aștepta, rîzînd în hohote, Lucica. Practic, nu chiuleam. Eram pur și simplu date afară. Intram în bucluc în fiecare zi, motiv pentru care prietenia noastră era un carusel emoțional oscilînd între rîs în hohote și spaima de consecințele care nu întîrziau să apară. Mi-am dovedit prietenia necondiționată cînd Lucica a făcut varicelă și medicul nu i-a dat voie să iasă din casă două săptămîni, iar eu am vizitat-o zilnic, sperînd să fac varicelă la rîndul meu. Lucica era singura persoană de vîrsta mea pe care îndrăzneam să o invit acasă la mine, din motive pe care le voi păstra sub tăcere. Drumurile noastre s-au separat abia la liceu, cînd am ales școli diferite. Lucica trăiește azi în Germania și n-am mai văzut-o de foarte mulți ani.

„Nu cunoaștem decît ceea ce îmblînzim. Iar oamenii nu mai au timp să cunoască nimic. Cumpără lucruri gata făcute de la negustori. Și cum nu există negustori de prieteni, oamenii nu mai au prieteni."

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

„Un prieten adevărat te prinde de mînă și îți atinge inima."

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Următorul meu prieten și primul pentru care am simțit că aș face orice a fost Găbiță. Găbiță, nici nu-mi vine să cred, a murit anul trecut, după o viață zbuciumată. Găbiță, care a suferit mult de mic și i-a făcut și pe cei din jur să sufere, plecînd prea devreme dintre noi.

Dar, în perioada în care prietenia noastră își atingea apogeul, Găbiță era colegul meu de bancă, un nod de frumusețe și durere. Colegul meu de pîine cu margarină și pastă de ardei, colegul meu de poeme, copilul cu care făceam maraton de lectură închiși în casă și cu care ne testam înclinațiile artistice scriind poeme extrem de proaste pe toate gardurile.

Stăteam în ultima bancă împreună și scriam bilețele pe care le trimiteam rîndurilor din față, astfel încît clasa rîdea în valuri și, inevitabil, noi ne atingeam obiectivul: să fim dați afară de la ore și să mergem la o casă sau alta să citim în liniște. Și de el, viața m-a despărțit devreme. Cu Găbiță, practic, s-a conturat profilul meu prietenesc, neschimbat pînă astăzi. Cînd am un prieten îl internalizez pe de-a-ntregul. Cînd am un prieten nu mă plictisesc niciodată de el. Aș fi în stare să îmi petrec ziua și noaptea întreagă lîngă prietenul meu. Să-mi fac casă în aceeași curte, să îi dau parola de la e-mail, să îi donez un organ. Poate de asta am și atît de puțini prieteni. Pentru că prietenia e pentru totdeauna. Mi-e dor de Găbiță. De frumusețea lui.

Dar adevărații prieteni, cei care nu dispar niciodată, mi i-am făcut foarte tîrziu și ne leagă lucruri atît de profunde, încît conexiunile noastre sînt de nezdruncinat. Bogdan mi-a oferit asistență juridică în timp ce voma de la citostatice. Maria a fost mereu lîngă noi. Eroinele Georgi și Rox m-au ținut pe capul lor în momente de panică (justificată sau nu) și mi-au îngrijit cu drag copiii. Claudia a venit zi de zi la mine în spital vreme de șapte luni.

Cînd mă gîndesc la Dan și la Marin, la drumurile pe care le-am făcut împreună, timpul chiar stă în loc și ei se întrupează aievea în bucătăria în care stau înconjurată de molii și beau un pahar de vin, aievea. Datorită lor pot fi singură, dar niciodată singură. Ajunge să închid ochii, ajunge să deschid o carte sau să încep să scriu.

În fiecare noapte mă plimb cu prietenii mei în diferite orașe, admirăm străzile și probăm cafele. Ceva inexplicabil se tește în coconul nostru. Ajunge să mă gîndesc la ei, că se întîmplă viața.

Datorită lor pot fi singură, dar niciodată singură.

Nu am vocația relațiilor matrimoniale de lungă durată. Așa m-am născut, defectă, cu un *attention span* relațional de maximum patru ani. Poate tocmai de asta prietenii mei sînt teritorii ale creierului meu: Mama, Alexa, Eduard și prietenii mei.

***Ana Dragu** este scriitoare și coordonatoarea Centrului de Resurse și Referință în Autism „Micul Prinț", Bistrița. Cea mai recentă carte a sa este* Borderline *(Editura Charmides, 2017).*

Ruxandra CESEREANU

Oricum, oricînd, oricît

Întîi de toate, cred că este o diferență între prietenie și prieteșug. Prieteșugul înseamnă mai degrabă amiciție și spontaneitate afabilă, în vreme ce prietenia înseamnă intensitate și profunzime (așa s-ar cuveni să fie). Dar firește că există destule alte nuanțe și nișe, iar ceea ce spun eu acum riscă să fie, la fel de bine, un loc comun. Așa încît vorbind pur și simplu despre prietenie, așa cum s-a întîmplat în viața mea să am parte, lucrurile arată astfel.

În adolescență am avut prietenii pe viață și pe moarte: hiperbola adolescenței a făcut ca această percepție să fie recurentă. Credeam că aproape pot să mor pentru o prietenie – ceea ce era, așa cum am spus deja, o hiperbolă. Dar intensitatea aceea frumoasă și tulburătoare e una din cele mai puternice percepții pe care le-am avut vreodată și care m-a îmbogățit interior în chip fățiș, pentru totdeauna.

La tinerețe, prieteniile s-au dovedit a fi pitorești: fermecătoare, chiar inițiatice sau inclusiv pasionale (căci există și pasiunea prieteniei, nu doar patima dragostei). Pe unele din ele le-am pierdut, fiindcă atît le-a fost (așa cum se spune despre un om că atît i-a fost să fie, să trăiască adică). Au fost prietenii care au ars intens ori ceva le-a rupt și le-a împuținat (o neînțelegere, o răceală, un gol, o decepție).

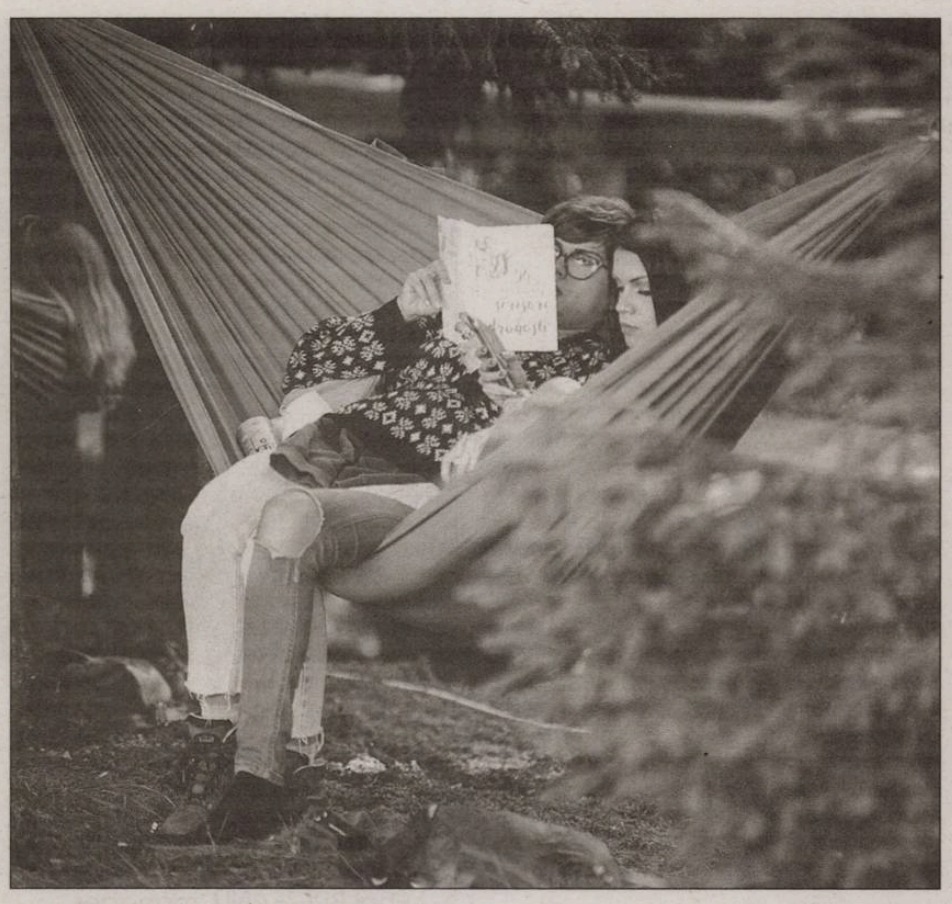

La maturitate, prieteniile sînt și mai nuanțate, măcar pentru că sînt de două soiuri: cele literare și cele pur și simplu omenești. Cele literare depind de un context, de o apropiere, o comuniune, o împărtășire, o revelație din unghi scriitoricesc (sau emoțional-scriitoricesc). Și uneori ele sînt frumoase și zglobii, jucăușe și tihnite, fiindcă înseamnă o formă de acasă (de casă, de cuib în care prietenii șușotesc, chicotesc, se bucură împreună, sînt șugubeți și ironici sau, dimpotrivă, serioși); dar alteori ele se dezvrăjesc încetul cu încetul, întrucît brusc ajunge să conteze excesiv cît și cum dăruiești, cui și de ce și ce primești în schimb. Primitul acesta în schimb e măr al discordiei și poate să preschimbe o prietenie literară într-o rivalitate, frustrare, ranchiună ori chiar neplăcere. Dar există și celelalte prietenii pur și simplu omenești, în care literaritatea nu există sau contează prea puțin, fiind copleșită de o afecțiune sută la sută. Iar aceste prietenii sînt fermecătoare pentru că te fac să simți cel mai acut plăcerea împărtășaniei, deliciul ei, al vieții simțite prin mai mulți. Nu mai contează cît dai și cît primești în acest caz, ci doar podul, puntea, ceea ce se ivește la mijloc între tine și celălalt/ceilalți. Prieteniile de la maturitate nu mai au intensitatea devastatoare (dostoievskiană) a celor din adolescență, dar au altceva: un fel de *carpe diem* împărțit și împărtășit, disecat în felii voioase și desfătătoare (emoțional) de viață. O bucurie a gândurilor și afectelor.

Iar acum, la final, spun doar atît: cu cît timpul trece, cu atît amintirile se curăță, se însănătoșesc, așa încît chiar și din prieteniile rupte și distruse nu îmi mai aduc aminte decît lucrurile luminate, jucăușe și răsfățătoare. Timpul vindecă totul. Prietenia e un mare dar, oricum, oricînd și oricît ar fi ea.

Ruxandra Cesereanu *este scriitoare și profesoară la Departamentul de literatură comparată al Facultății de Litere, din cadrul Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj.*

Marius COMPER

La Londra am început să văd prieteniile altfel

Gîndiți-vă cîteva secunde: care este cea mai cruntă pedeapsă la care poate fi supus un om în zilele noastre? În societățile avansate, răspunsul este menținerea în izolare, fără contact cu alți oameni.

Mi-am pus această întrebare atunci cînd am părăsit Bucureștiul pentru Londra, conștient fiind că plecarea în străinătate este, parțial, o autopedepsire. Oricît te-ai minți, prieteniile pe care le lași în spate nu vor mai fi la fel, oamenii își vor continua viețile fără tine, iar o posibilă revenire îi va găsi în alte etape ale vieții lor. Nu știam cum îmi va fi *acolo*, dar mi-am asumat acest cost al plecării de la început.

După ce m-am obișnuit cu eficiența Londrei, mult diferită de viața boemă din București, am început să văd prieteniile altfel. În București, arareori stabileam o întîlnire cu un prieten cu două săptămîni în avans, pe cînd aici e ceva firesc să confirm că vin la o petrecere și cu trei luni înainte. Costurile asociate prieteniei – de timp, financiare, de oportunitate – devin mai evidente aici, iar oamenii știu că și ceilalți au un calendar încărcat.

La fel de evidentă devine importanța proximității prietenilor. Într-un oraș atît de mare precum Londra, contează dacă cineva stă la două sau la nouă cartiere distanță. Am prieteni aici pe care-i văd mai rar pentru simplul motiv că stau la sud de Tamisa, iar o întîlnire cu ei devine o excursie de o zi. De aceea, primele legături pe care le-am format au fost cu oameni din cartier, cum au fost băieții de la sală cu care ieșeam la fotbal.

Totuși, cum mi-am făcut prieteni în Londra? A ajutat faptul că sînt un om norocos de fel, care are adesea parte de ceea englezii numesc *„serendipity"* – circumstanțe neplanificate care aduc lucruri bune. Cred că norocul de care m-am bucurat în viață a venit și datorită naturii mele de om curios, mînat de setea de a descoperi lucruri și oameni noi, și de dorința de a-i descoase după ce i-am găsit. Londra e locul ideal pentru a cunoaște persoane din întreaga lume, iar în cei patru ani petrecuți aici am dialogat cu oameni din zeci de țări. Dacă ești deschis și sincer dornic să-l înțelegi pe cel de lîngă tine, e greu să nu formezi legături în timp.

„E bine să te înduioșezi de nenorocirea prietenilor tăi, dar mai bine este să le vii în ajutor."

VOLTAIRE

Nu a stricat nici faptul că am fost mai mereu o ființă „cybersocială", așa cum i-a denumit cercetătoarea Zeynep Tufekci pe oamenii ce pot forma natural prietenii online și care pot dezvolta virtual aceste relații. Cealaltă categorie, cei „cyber-asociali", au senzația că interacțiunilor online le lipsește autenticitatea unui contact față în față. Faptul că fac parte din prima categorie a contat mult în formarea unor noi prietenii în Londra. Fie români, fie străini, am cunoscut numeroase persoane mai întîi prin Facebook, aprofundînd ulterior relația pe viu.

Cu toate acestea, este greu să îți faci prieteni foarte apropiați într-un oraș ca Londra. Parțial, asta se datorează modului în care funcționează orașele mari. Rebecca G. Adams, profesor la Universitatea din Carolina de Nord, explica acum cîțiva ani că sociologii au identificat trei elemente cruciale ce duc la formarea prieteniilor apropiate: proximitatea, interacțiunile neplanificate repetate și un mediu care încurajează oamenii să fie vulnerabili și să se deschidă în fața celorlalte persoane. „De aceea, mulți oameni își formează prieteniile ce țin o viață în anii de studenție", explica ea.

Primele două criterii sînt o anomalie în Londra, iar deschiderea emoțională nu-i neapărat trăsătura principală a britanicilor. Chiar și așa, am avut norocul să formez o legătură strînsă cu un fost coleg de casă – în Londra, costul chiriilor ridicate duce la locuitul în comun –, iar prin el să cunosc alți oameni care mi-au devenit prieteni apropiați. Știu, totodată, că situația mea este o excepție printre imigranți, multora fiindu-le greu să formeze legături noi.

Dacă te numeri printre ei și vrei un prieten nou, dă-mi un semn pe Facebook. Putem chiar să ne vedem pe viu: am un week-end liber în noiembrie.

Marius Comper *este Senior Editorial Associate la NewsNow și trăiește la Londra.*

„Cel mai bun prieten va emigra"

anchetă

Am fost curioasă să aflu „Cum se mai construiesc prieteniile azi, ce valoare mai au? Și cum le mai poți păstra, ce eforturi trebuie să faci?" Aceasta a fost, așadar, tema anchetei de față. Răspunsurile invitaților mei au în ele nostalgie, luciditate și, mai ales, multă sinceritate.

„Prietenul sigur îl cunoști în împrejurări nesigure."

CICERO

Anca VIERU, scriitoare

Prietenia, în forma ei clasică, dinainte de *social media*, se construia pe baza unor preocupări și valori comune. În copilărie, pornea de cele mai multe ori de la joc, care permitea copilului să recreeze lumea, iar în lumea aceea imaginată prieteniile se legau mai ușor și aveau cele mai multe șanse să dureze. Dar, în era noastră digitală, joaca s-a schimbat radical, s-a însingurat și ne-a însingurat, și cu greu mai creează premisele unei prietenii.

Social media au preluat termenul de prieten pentru conexiunile create, tocmai pentru că lumea își dorește cu ardoare prieteni. Pentru că se teme de singurătate. Asta a atras, dar tot asta a adus confuzie în privința prieteniei din lumea reală. Prietenia din online este de cele mai multe ori iluzorie, un simulacru al unei prietenii adevărate, o posibilitate facilă de a satisface nevoia de validare. O simplă conectare.

Prieteniile se păstrează prin prezență. Prin timp acordat, încredere și răbdare. Să fii acolo pentru celălalt, atunci cînd are nevoie. Uneori putem face asta și online, dar o astfel de prietenie nu va fi satisfăcătoare și angajantă pe termen lung. Însă prieteniile acestea incomplete din online ajung să le schimbe și pe cele din viața reală. Nu mai avem timp și disponibilitate pentru interacțiuni *face-to-face*, ne temem de un *feedback* imediat, de o încruntare de sprîncene, de o voce mustrătoare, de un gest prea brusc. Deși nu vrem să recunoaștem, e mai simplu să ne ascundem în online. Și asta este exact opusul prezenței.

„Nimeni nu poate trăi fără prieteni, chiar dacă stăpînește toate bunurile lumii."

ARISTOTEL

Ioana BÂLDEA CONSTANTINESCU, jurnalistă și scriitoare

Cred că mai mult se deconstruiesc. Mai mult decît ne place să recunoaștem. Puține relații rămîn compacte, ca prietenia dintre Tolkien și C.S. Lewis. Sau Martha Stewart și Snoop Dogg (nu, nu e o comparație, e doar un viraj). Contemporaneitatea are o doză mare de aciditate. Sigur, există prietenii conjuncturale, mondene, întreținute de o idee unică, solide o perioadă, stratificate emoțional. Dar sînt puține. Cele mai multe au soarta plantelor prost îngrijite. Înfloresc în funcție de cantitatea de timp și de lumină care li se acordă. Sînt bruiate de un soi de instabilitate lingvistică. Identitară. De complezențe. De singurătăți publice. De seismele noastre personale.

Văzută ca un ochi într-o rețea socială sau ca o pîrghie în ascensiuni mai mult sau mai puțin acrobatice financiar, sigur, prietenia are o răspîndire de buruiană feroce. Dar sensul e diluat pînă la grotesc. Multe zîmbete au prea mult exercițiu în spatele lor. Se simt mușchii bine lucrați pe osatura unui rictus.

De cei mai mulți oameni la care țin mă despart mărunțișuri zilnice, etape de viață, uneori continente. Ne întîlnim epistolar, pe aceeași mare pixelistică, acolo unde cafelele nebăute se varsă în cuvinte virtuale. Uneori funcționează, alteori nu. Pe măsură ce trec anii, mă obișnuiesc să nu mai aștept mult de la nimeni. Cîteodată ne intersectăm într-o idee, într-o emoție cu miez și coajă. Sînt firimituri pe lîngă prieteniile mitizate, dar au consistența unui timp real, împărțit, ocazional savuros. Așa că pariez pe așteptările firave și pe zîmbetele spontane. Și pe cafea, cînd e cazul.

Mihai BREZEANU, manager

N-am fost niciodată un admirator al vieților construite în jurul ideii de familie extinsă, al existențelor gravitînd în jurul cumnaților, cumetrilor, nașilor și altor funcțiuni similare. Probabil că atributul esențial al libertății pe care mi-o recunosc e șansa pe care o am de a alege oamenii în a căror companie, fizică ori doar virtuală, să îmi petrec zilele, nopțile, joburile, vacanțele, treburile, taclalele. Hulit pe motiv că ar conduce la înstrăinare, Internet-ul îmi e bun aliat în încercarea (reușită!) de a ține aproape de prieteni plecați departe. Alături de cei concitadini, construiesc seri de grup, poante și bere (artizanală), pe care viața ne împinge, uneori, să le alternăm cu *tête-à-tête*-uri confesive, împănate cu triști, uneori cu lacrimi, alteori cu certuri, adesea cu alcooluri mai tari.

Cea mai fainâ parte a vieții îmi pare cea în care nu știu ce va urma, în care mă simt ca un cercetător mereu gata să greșească, mereu gata de descopere ceva relevant. Fără prieteni care să-mi ia la întrebări ideile și la îmbrățișat emoțiile, cercetarea asta ar duce, cel mult, la sminteală.

De curînd, am aflat că cel mai bun prieten va emigra. Am primit prost vestea și încă mai am probleme să o diger. Știu, însă, că, atîta vreme cît ne vom simți la fel de liberi, încrezători și tineri unul în prezența, fie și virtuală, a celuilalt, dacă vom fi la fel de onești și deschiși unul cu celălalt, nimic rău nu i se va putea întîmpla prieteniei noastre.

Mircea STRUȚEANU, fotograf

Internetul și telefonul mobil *inteligent*. Ei sînt responsabili pentru facerea și desfacerea multor prietenii din ziua de azi. În toată vînzoleala din orașele mari sînt mai tot timpul cu tine. Cu siguranță, mai mult ca orice prieten sau iubit. Așa că noile prietenii ar cam trebui să țină cont de asta. Sigur că sînt și tineri mai speciali, care au ales să-și țină viața departe de tehnologie, sau oameni mai în vîrstă, care nu s-au deschis în direcția asta, dar pe care am să-i las deoparte acum.

Am purtat chiar ieri o discuție cu prietenul meu cel mai bun despre prietenii. El îmi spunea că nu crede în ochii care nu

Rozana MIHALACHE

Rodica

„A muri înseamnă a nu mai fi niciodată cu prietenii", scria Gabriel García Márquez, în prologul de la *Douăsprezece povestiri călătoare*.

Într-o altă viață, am pornit dinspre Rue Dareau spre atelierul lui Dominique Issermann. Nu mai știu dacă era anul în care mi-am petrecut ziua de naștere la Paris și Rodica mi-a făcut cadou un bilet la muzeul Jacquemart-André, sau într-un februarie neobișnuit de însorit.

Tind să cred totuși că era februarie. Și noi ne plimbam împreună pe străzile Parisului, fiind convinse că atunci cînd vom suna la ușa lui Dominique, ea ne va deschide și ne va invita la un ceai.

Rodica deja se deplasa greu. Mergînd braț la braț, cu pași mici, păream mamă și fiică în orașul care pe ea o adoptase și pe care eu îl iubesc cel mai mult din lume.

Îmi povestea de ceaiurile dansante din Bucureștiul adolescenței ei, cînd obliga pe toată lumea să asculte și să se miște pe muzica lui Leonard Cohen. De fapt, așa ne-am împrietenit noi, 40 de ani mai tîrziu de la ceaiurile dansante și avînd între noi trei decenii care ne despărțeau ca vîrstă, dar ne apropiau ca spirit.

Am ajuns la ușa studioului lui Dominique Issermann, dar nu ne-a răspuns nimeni. Fosta lui iubită/prietenă/fotograf de turneu fie nu era acasă, fie s-a gîndit că e mai prudent să nu deschidă și să fie nevoită apoi să socializeze cu două străine, care oricum habar n-aveau ce urmau să-i spună.

Ne-am întors pe același drum, cu cozile noastre de pisici europene (dar demne!) între picioare, am ajuns acasă, am pus de ceai și am privit cum se lasă seara peste Paris.

Rodica nu mai e. Dorul de ea e o parte din mine, nu e nevoie să-l identific, să-l reliefez în vreun fel.

Nu știu cum se construiesc prieteniile azi, probabil la fel de simplu (sau de complicat) cum s-au construit dintotdeauna. Ca în iubire, cînd decizi să ignori posibilitatea unei insule și meditezi îndeaproape asupra ideii de peninsulă.

Iar dacă începi să te gîndești prea mult la cum să păstrezi o prietenie, înseamnă că ceva în acea relație s-a rupt iremediabil. E ca atunci cînd mergi la terapie de cuplu, în care eu nu cred.

Azi sîntem la „un click distanță" de orice. Și acest lucru ne îndepărtează de tot și întru toate. Dar în ciuda acestei alienări sociale la care sîntem supuși, cred că secretul e că prieteniile nu se păstrează, nu se „întrețin", ci se trăiesc.

***Rozana Mihalache** este coordonator artistic la Green Hours.*

se văd sau în legăturile bune fără ca ele să fi trecut prin experiențe intense și concrete. Sînt de-acord și eu, dar nu total. Totuși, cred că sînt prietenii perfect funcționale și care respectă toate cerințele scrise și nescrise, doar că se prea poate ca oamenii în cauză să nu se fi întîlnit niciodată. Să se fi cunoscut online și să o țină așa, pînă-n pînzele albe. Mai mult, chiar cred că pot fi prietenii virtuale care să respecte condițiile unora reale, ceea ce le-ar cam face și pe ele reale.

Nu cred să li se fi schimbat valoarea sau modul de păstrare, ci doar felul în care se întîmplă lucrurile. Eu am prieteni care trăiesc în celălalt capăt al lumii și cu care păstrez relația bună și caldă pe Internet. Chiar ne simțim aproape. În același timp, sînt convins că există prietenii care se măsoară în numărul de *like*-uri sau *emoticoane*, la fel cum sînt convins că există și relații de cuplu care se încheie cu un *seen*.

Lavinia BĂLULESCU, jurnalistă și scriitoare

Am cîțiva oameni apropiați care sînt de acord cu mine: de la o vîrstă încolo nu mai poți să-ți faci prieteni, tot ce rămîne e să încerci să-i păstrezi pe cei pe care-i ai deja. Acum vreo șase ani, cînd m-am mutat din Timișoara în București, marele meu regret a fost că nu mi-am putut aduce și prietenii aici. M-am trezit singură, descompusă, dispusă să cunosc alți oameni, dar cumva blocată la un anumit punct, ca și cum de la un registru în sus relațiile sufletești dintre oameni nu mai pot fi posibile. Am avut perioade foarte lungi în care am tînjit după zilele petrecute cu prietenii mei din Timișoara, am avut zile în care mi-am propus că mă voi întoarce și că totul va fi la fel, după care am înțeles că, de fapt, nimic nu mai poate fi la fel, pentru că și viețile lor au curs, s-au împrăștiat sau au rămas pe loc, au găsit alți oameni, au visat la alte locuri.

Tare greu am conștientizat că teoria asta cu prietenii pe care nu ți-i mai poți face de la o vîrstă încolo e o prostie. Și că, de fapt, tot ce trebuie să fac este ca, în timp ce țin cu dinții de vechii mei prieteni, de la distanță, fără drame, în același timp să fiu un pic mai prezentă și în viața asta nouă a mea, în care oamenii sînt vii și mișto, chiar dacă în rest totul e provizoriu și închiriat și pe fugă.

Teona GALGOȚIU, studentă UNATC

Cînd eram la liceu aveam impresia că prieteniile sînt un fel de materie complet maleabilă, care după un anumit nivel de apropiere ajung să fie la dispoziția mea, gata să pice în plan secundar, fără să fie rănite, dacă mă îndrăgosteam sau aveam vreo epifanie în care mă izolam pentru cîteva săptămîni și vedeam lumea printr-un tunel îngust al cărui capăt era format exclusiv din dorințele și nevoile mele. În continuare mi-e greu să fiu o prietenă bună cînd mă îndrăgostesc, dar măcar am avut o revelație – nu e o dovadă de iubire și loialitate dacă prietenii mei sînt oricînd dispuși să-mi accepte excesele și dispariițiile. În plus, de cînd jumate din prietenii mei cei mai apropiați au plecat la facultate în alte țări, mi s-a cristalizat perspectiva unei construcții față de care faci alegeri constant; o lași să stagneze sau o consolidezi, decizi ritmul și intensitatea cu care faci asta. Poate să fie foarte bizar să încerci să articulezi pe messenger o stare pe care abia dacă poți să ți-o explici ție sau să ajungă prin Skype avalanșa de entuziasm că ai văzut ceva frumos pe stradă în drum spre casă. Lucrurile astea sînt de multe ori dificil de împărtășit și față-n față. Dar cum zicea vulpea din *Micul Prinț,* prieteniile sînt de fapt un proces de îmblînzire reciprocă și acum mi se pare limitativ să gîndesc în absolut, de parcă o relație e mai puțin importantă dacă are pauze în sincron. Mi se pare miraculos să tot crești alături de niște oameni pe care i-ai ales și care te-au ales, e un festin continuu.

Jean-Lorin STERIAN, scriitor

În ultimii ani am călătorit mult. Uneori stau într-un loc atît cît să-mi fac cunoștințe, persoane pe care le uit după ce am plecat, în altele stau suficient de mult ca să-mi fac prieteni. Prietenii sînt cei pe care (mai bine) nu-i atragi în viața profesională. Pe noii mei prieteni i-am întîlnit în rezidențe artistice, la festivaluri, în contexte în care totul e la îndemînă, în care viața e întotdeauna frumoasă, contexte în care, chiar dacă ești o cutră acră, tot scoți ce e mai bun din tine. De fiecare dată cînd mă întorceam în București mă gîndeam cu jind la prietenii mei din toată lumea. Erau unici, inteligenți, frumoși, talentați, exotici. Pe cei de acasă îi vedeam printr-o lentilă ponosită, regăsindu-i prinși în plasa propriei vieți, bîltind în aceeași apă în care-i lăsam de fiecare dată. Mărturisesc că în ultimii trei ani mi-a fost foarte puțin dor de ei. Apoi am încercat să-i transform pe prietenii de afară în prieteni constanți. Ieșind din contextul ocrotitor ai bulelor artistice, ne-am descoperit în splendoarea meschinăriilor noastre, meschinătate pe care prietenii vechi ne-o știu și ne-o acceptă. Scriind aceste rînduri, știu că sînt nedrept față de toată lumea. Mai știu că prietenii care țin cu adevărat la mine mă vor ierta oricum, indiferent daca i-am cunoscut cînd aveam cravată de pionier sau de cînd mi-a albit barba.

„Oricine poate empatiza cu un prieten aflat în suferință, dar e nevoie de o prietenie adevărată ca să admiri și să te bucuri de succesul cuiva."

OSCAR WILDE

„Una dintre cele mai frumoase calități ale unei prietenii adevărate este să înțelegi și să fii înțeles."

SENECA

Mihai MATEIU, scriitor

Știu mulți oameni ai căror prieteni buni, adevărați, sînt cei din adolescență. Deși se-ntîmplă ca, devenind adulți, să mai aibă puține puncte de întîlnire. Mi-e greu să-i înțeleg. Pentru mine sînt extrem de importante prieteniile de maturitate, alese și asumate. Care pornesc de la pasiuni sau valori împărtășite. Și mi se pare vital să-ți creezi contextele în care poți întîlni oameni noi, interesanți, diferiți. Să rămîi deschis, disponibil. Într-un fel, cred că asta ține de libertatea ta.

Și da, prieteniile sînt cu efort – disponibilitate, prezență, toleranță și empatie. Uneori provocarea ține efectiv de timpul pe care trebuie să ți-l faci pentru a fi cu oamenii, renunțînd la alte lucruri: muncit mai mult, stat cu familia, citit sau odihnit. Personal, simt că merită să fac efortul ăsta, pentru că ceea ce-mi oferă prietenii nu pot găsi în altă parte – efervescență, noutate, siguranță, *feedback* onest, emoții. Uneori e dificil, pentru că lupta cu timpul, subțiat de stilul nostru de viață (orientat spre exterior, „spre rezultate", spre un veșnic mîine), e aprigă, înșelătoare.

Mult timp, la noi, prietenii au constituit cercul sigur, în mijlocul căruia puteai fi tu însuți. Acum cred că au ajuns să devină cercul real – sutele sau miile de prieteni de pe rețelele sociale au nevoie de o contrapondere în realitate. Oamenii cu care te întîlnești, te îmbrățișezi sau te pupi, care-ți pun mîna pe umăr și te privesc în ochi cînd îți spun ceva delicat sau dificil. Cred că avem mare nevoie, azi, de corp, de corporalitate.

pagini realizate de Ana Maria SANDU

Sebastian SIFFT

Cinci întîmplări

Cînd a venit vremea să ne despărțim și să ne luăm amîndoi lumea în cap, care-ncotro, bunul meu prieten din facultate mi-a spus: chiar dacă nu vom vorbi sau nu ne vom vedea douăzeci de ani de acum încolo, cînd ne vom reîntîlni totul va fi la fel. Ne-am revăzut după vreo 15 ani, într-un concediu, cu familiile. Ne-am certat pentru prima oară.

I-am acceptat cererea de prietenie pe Facebook. Știam cine e, dar nu ne întîlniserăm niciodată. Într-o zi m-am dus să beau o cafea. Cînd am intrat în cafenea l-am văzut la o masă și am vrut să-l salut, să dăm noroc, să fim, în sfîrșit, carne și oase. Ceva, totuși, m-a oprit. M-am așezat discret la o masă alăturată. La un moment dat, cînd privirile ni s-au intersectat, mi-am dat seama că și el m-a recunoscut, însă nici unul dintre noi nu a făcut pasul înainte. Ne-am terminat cafelele și fiecare a plecat în treaba lui. Am continuat să ne apreciem.

Am primit un mesaj de la fostul vecin-prieten de la blocuri, trecea prin Bruxelles, mă întreba dacă aș avea timp să ne vedem, au trecut atîția ani, spunea în adînc mesajul lui. Părinții noștri fuseseră prieteni, copilăriserăm împreună, bătuserăm dealurile, ne bătuserăm unul cu altul, dar din ceea ce, odată, fusese vecinătatea noastră prietenoasă nu îmi mai aminteam mare lucru. Am acceptat, pînă la urmă. Timp de patru ore, ne-am povestit viețile: naștere, job, divorț, boală, moarte, Gigi de la trei. La despărțire am încercat să-i spun la revedere, dar nu am putut, pentru că, de la o vîrstă, nu prea mai vreau să particip la toate nostalgiile altora.

Mă duc să-l iau de la grădiniță, îl găsesc un pic trist. Mergem încet unul lîngă altul spre casă, încerc să îl trag de limbă. Ca niciodată, nu pot scoate nici un cuvînt de la el. „De ce ești trist?" îl tot întreb. La un moment dat se oprește, și aflu că M. nu mai vrea să fie prietenul lui. Hai acasă, îmi spune, vreau să mă joc cu robotul.

Mon ami, t'as fini ton café, tu veux encore un? mă întreabă tipul care ține cafeneaua unde mă duc de obicei. *Non, merci,* trebuie să plec. *Bon, à demain, alors, mon ami.* Ne pupăm. Îi strecor în palmă 50 de cenți.

***Sebastian Sifft** este scriitor. Cea mai recentă carte a sa este* Cîinele iubirii, *Editura Humanitas, 2018.*

Dragoș NICOLAE

Ne e mai frică de singurătate decît de „onoare"

Nu am nevoie de prieteni. Vreau să zic acum, la aproape 39 de ani. Sau poate că nu am nevoie de prieteni noi, nu pot să-mi dau seama. Prietenia e și greu de definit. Dacă știu exact ce înseamnă coleg, iubită sau soție, e mai greu să spun ce-i un prieten. Ce-l face să fie cel mai bun prieten sau cum împart prietenii pe criterii de apropiere și afecțiune. Am un prieten mai bun decît altul și ce face ca asta să fie posibil? Prieteniile mi s-au părut valoroase și necesare în copilărie și adolescență, cînd se formează grupurile în funcție de afinități, de activități comune sau pur și simplu la întîmplare. Prieteniile din viața de adult sînt altfel. Nu ne mai vedem săptămînal sau chiar zilnic, pentru că viețile noastre sînt acum foarte diferite. Frecvența cu care mă întîlnesc cu prietenii e tot mai rară pe măsură ce trec anii, iar eu petrec mai mult timp pe mare decît pe uscat. Totuși, am prieteni cu care nu mă văd cu lunile, poate chiar cu anii, dar cu care păstrez o legătură aparent strînsă. Prietenia cu ei poate fi reluată oricînd, însă pentru scurtă vreme, și mi se pare menținută mai degrabă de imaginar și de trecut. Prietenii cu care mă vedeam la zile de naștere, la terase sau la terenul de baschet nu îmi lipsesc așa cum m-aș fi așteptat cu ani în urmă. Vreau să spun că absența lor fizică din viața mea nu mă afectează, atîta timp cît știu că ei există undeva. Mai întîi să clarific puțin. N-am făcut niciodată parte dintr-o gașcă, în mod „oficial". Gașca de la facultate sau gașca cu care la un moment dat am împărțit o casă. Sau o cameră la cămin. Am stat cumva departe de găști, probabil pentru că, în momentul în care faci parte dintr-una, ai automat un rol pe care trebuie să ți-l asumi din cînd în cînd. De exemplu, la ziua unuia dintre ei, eu sînt cel care aduce vinul. Și de la care pot lipsi numai dacă am un motiv special. Așa că am preferat să fiu mai degrabă tangent cu un grup sau altul. Oricum, găștile ar putea fi doar o reminiscență a tribului ancestral, de care nu avem neapărat nevoie acum și care mai există pentru că oamenilor le e teamă să nu rămînă singuri și fără ajutorul celorlalți. Trăim într-o epocă în care sîntem obligați să avem prieteni, reali și virtuali. Numărul de prieteni ne confirmă popularitatea. Și nu doar popularitatea, ci succesul. Practic, nici o realizare personală nu contează dacă nu e apreciată de prieteni. Și asta e iar o chestie greu de explicat. Imediat cum obținem ceva, simțim nevoia să împărtășim cu prietenii pe Facebook. Relațiile de prietenie sînt și nelipsite de competitivitate, ceea ce înseamnă că automat sînt o sursă de invidie. Invidia în grupurile de prieteni e ca gravitația, invizibilă și permanentă. O fi ea tabu, însă gîndește-te că cel mai bun prieten al tău a cîștigat la Loto și urmează să-și cumpere o vilă cu piscină într-o țară exotică, unde se va muta curînd și va avea o existență lipsită de griji și plină de plăceri. E greu să nu se strecoare un fir roșu de invidie, avînd în vedere că tu mai ai douăzeci de ani de plătit rata la garsonieră, deși într-o lume perfectă norocul prietenului ar trebui să fie exclusiv o sursă de bucurie. Sigur, aș putea continua cu exemplul asta exagerat, spunînd că într-o lume perfectă prietenul norocos ar plăti el rata la garsoniera mea, însă ce s-ar întîmpla dacă el are zece prieteni în aceeași situație? Gradul de invidie determină, probabil, calitatea relației și cantitatea de bîrfă pe care o generează în interiorul grupurilor de prieteni. Și asta face ca prieteniile să fie, în mod evident, nelipsite de compromisuri, pentru că ne e mai frică de singurătate decît de „onoare", deși vom susține pînă la capăt contrariul. Însă n-aș zice că prieteniile din viața de adult sînt dominate doar de absență și invidie, pentru că există prietenii sincere și complet dezinteresate, motivate strict de plăcerea de a fi în compania acelui om.

__Dragoș Nicolae__ este jurnalist și lucrează la SOS Méditerranée France.

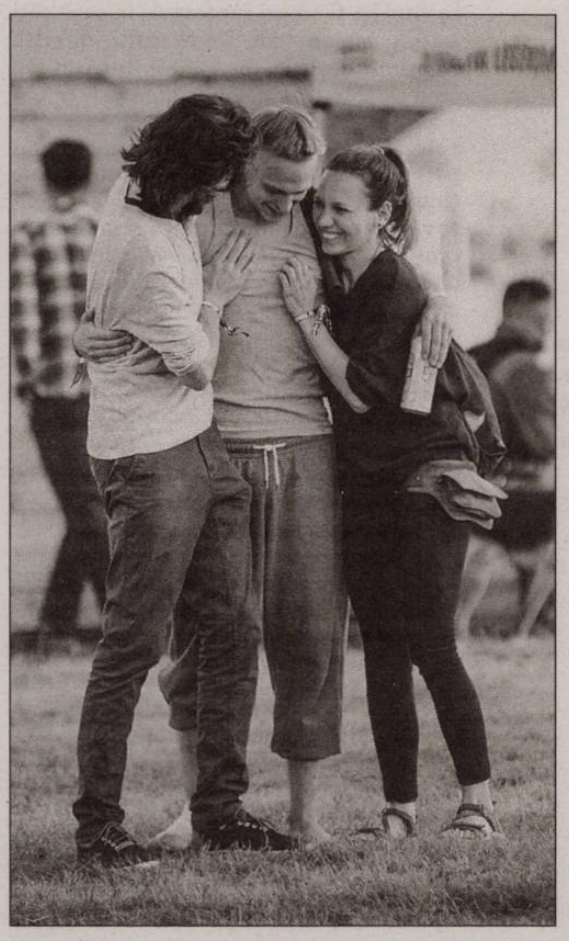

Elena FERRANTE

O prietenă femeie este la fel de rară precum dragostea adevărată

Uneori, femeile pe care le cunosc mi-au spus că sînt o prietenă bună. Mă bucură acest lucru, și nu îndrăznesc să spun că, în general, tind să nu pun alături de cuvîntul „prietenă" adjective care se referă la o ierarhie a sentimentelor sau a încrederii într-un om. Mi se par inutile. Eu n-aș spune niciodată, de exemplu, „Ea e prietena mea cea mai bună", pentru că din asta s-ar înțelege că am prieteni pe care îi plac mai puțin, alții în care nu am atît de multă încredere, alții cu care simt o legătură mai slabă. (...)

Poate ar trebui să recunoaștem că o prietenă rea, una pe care nu ne putem baza, nu este o prietenă. Poate, ca să clarific, chiar dacă e dureros, ar trebui să învățăm să spunem nu „prietenă", ci „femeie cu care îmi petrec timpul, sau cu care mi-am petrecut timpul". Problema este că a avea mulți prieteni ne oferă alinare – ne face să ne simțim populare, iubite, mai puțin singure. Așadar, preferăm să descriem drept „prietene" femei cu care avem puține sau chiar nimic în comun, dar cu care umplem golurile, dacă e necesar: ne petrecem o după-amiază într-o cafenea, bem un pahar de vin, vorbind despre nimic anume. Nu mai contează dacă mai tîrziu, dacă se ivește ocazia, le numim bîrfitoare, șerpoaice, acrituri, mimoze.

Adevărul e că o prietenă femeie este la fel de rară precum dragostea adevărată. Cuvîntul italian pentru „prietenie", *amicizia,* are aceeași rădăcină precum verbul „a iubi", *amare,* și o relație între prietene are bogăția, complexitatea, contradicțiile, inconsistențele iubirii. Aș putea spune, fără să mă tem că aș exagera, că dragostea pentru o prietenă femeie mi s-a părut mereu a avea o esență foarte asemănătoare cu dragostea pe care i-o port celui mai important bărbat din viața mea. Care e diferența? Sexul. Și nu e o diferență mică. Prietenia nu e pusă constant în primejdie de practicile sexuale, însă cît pericol există acolo rezidă în amestecul unor emoții puternice cu presiunea corpurilor de a oferi și de a le fi oferită plăcerea.

Într-adevăr, în prezent, din cîte pot observa, prietenia sexuală e din ce în ce mai răspîndită (în italiană, am auzit uneori neologismul degajat *trombamico,* sau „prieten cu beneficii"). Însă acesta e un joc care caută să țină deoparte atît puterea pătrunzătoare a iubirii, cît și ritul sexului pur. Ne cunoaștem de ceva vreme, avem încredere unul în altul puțin mai mult decît niște străini, mergem într-un bar, la restaurant, la film, facem sex.

Însă eu tot nu aș spune că acesta e sex între prieteni. Întocmai cum marile iubiri sînt rare, și iubiții, pe de altă parte, numeroși, așa și marii prieteni sînt rari; pe de altă parte, cunoștințele cu care s-ar putea să ajungem în pat, din cînd în cînd, sînt numeroase.

(articol apărut în The Guardian: *www.theguardian.com/lifeandstyle/2018/apr/28/elena-ferrante-woman-friend-rare-as-true-love)*

traducere de Cristina ȘTEFAN

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

În fiecare an, septembrie

Sînt ani mulți, peste 25, de cînd nu mai particip direct, ca elev sau ca învățătoare, la prima zi de școală. Văd, însă, în fiecare an, trecînd pe lîngă mine părinți și copii grăbiți, fără uniforme, fără flori, cu ghiozdanele încă suportabile și cu chipul încă bucuros. Îi privesc și îi ascult: sfaturi, curiozități, observații, iritări, glume, „Ai pus în ghiozdan mîncarea?“, „Cînd vii să mă iei?“, „Să fii atent la ce îți spune doamna!“, „Cu cine stau în bancă?“ etc.

Odată cu ei, în fiecare an, retrăiesc, în gînd, vremurile în care eram eu însămi elevă. Noul an școlar începea, de fapt, în ultima zi de școală a precedentului, atunci cînd primeam manualele pentru clasa următoare. Le citeam din scoarță-n scoarță, febril, pe toate, ca pe niște cărți de povești. Tot în vacanța de vară lucram la ceea ce s-ar numi astăzi „auxiliare“, propriile noastre „auxiliare“: caietul de lecturi – în care povesteam cărțile din lista obligatorie de citit pentru vacanță, caietul de ortograme, în care scriam, pentru fiecare „sa“, „s-a“, „ia“ „i-a“, propoziții proprii sau culese din cărți, caietul de „vocabular“ sau de „expresii frumoase“ în care notam cuvinte sau citate neobișnuite din lecturile proprii. Pentru fiecare dintre ele decupam din revistele pentru copii imagini potrivite textului. În septembrie, începeau cumpărăturile: rechizite, uniforme, pantofi negri cu barete, bentițe și cravate de pionier. Și rugămințile nerăbdătoare către părinți să pornească mai repede pregătirile. Pe 14, casa toată era un maldăr de foi albastre de hîrtie, etichete, creioane, ghiozdane. Mama „îmbrăca“ zeci de manuale și caiete în hîrtie sau plastic, după ce le sorta: cele mai importante, mai des utilizate, precum cele folosite la orele de limba română sau matematică, primeau coperte de plastic, caietul de biologie, folosit doar de două ori pe săptămînă și care avea o formă atipică, primea hîrtie albastră. Decupa apoi „colțare“ din carton pentru paginile de caiet (ca să nu le îndoim în timp ce scriem) și scria etichetele: nume, prenume, clasa, materia. „Linia“ caietele, adică trasa, pe fiecare pagină, o linie verticală ca să ne fie mai ușor să ordonăm textul în pagină. Umplea stilourile cu cerneală, tăia dreptunghiuri de sugativă, ascuțea creioanele, umplea penarele, călca uniformele uscate, apretate (cu făină) și apoi umezite (ca să se netezească mai ușor sub fierul de călcat), în timp ce noi, copiii, probam pantofii noi și aliniam pe canapea toate obiectele de care aveam nevoie a doua zi. Între două tăieturi cu foarfeca și trei uniforme călcate, primeam indicații: „Dacă ai greșit, nu ștergi cu guma, că rupi foaia, taie cu o linie subțire și scrii mai departe“, „Nu mîncați deasupra caietelor, că le pătați“, „Nu apăsa pe peniță, că se rupe“, „Dacă nu ești sigură, scrie mai întîi pe maculator, apoi pe «curat»“. Un ritual făcut aproape 15 ani la rînd, pentru toți cei trei copii (eu și surorile mele).

„Nu apăsa pe peniță, că se rupe.“

Pe 15 septembrie dimineața, orașul devenea febril: în autobuze sau pe străzi – o mare de copii și de părinți, din care nu se vedeau decît sute de bentițe (urîțele), pampoane (panglici, la fel de urîțele, prinse în părul fetițelor), cămăși albastre, sarafane negre (parcă mai urîțele decît toate) și buchete de gladiole (greu de descris).

Începutul școlii era un moment special pentru întreaga comunitate: părinții, vecinii, vînzătoarele de la librărie sau cofetărie, dascălii, prietenii; pentru toți, 15 septembrie era un subiect intens dezbătut. Ne bucuram în fiecare an de el, deși erau puține motive reale de bucurie, pe-atunci: bănci roase și incomode, manuale uzate și încărcate de balast ideologic, frig crîncen sau căldură insuportabilă, drumuri lungi bătute cu piciorul, dascăli aspri și directori de școală nemiloși cu regulile. Și, peste toate, un viitor tulbure, mai curînd sumbru. Nu regret vîrsta și nici timpurile de atunci, regret doar frisonul simțit în așteptarea școlii: curiozitatea, nerăbdarea, candoarea cu care întîmpinam fiecare 15 septembrie. Pe toate le-am pierdut, copleșită de numeroasele „începuturi“ de tot soiul din viața mea de adult, pline de îndoieli, temeri, neliniști, oboseli.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

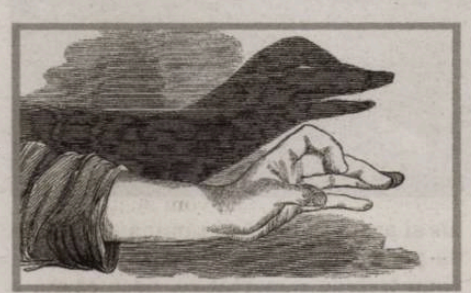

Iaromira POPOVICI

bazar

De-ale mării

Mai toată copilăria am stat, în vacanțe, într-un hotel fix pe malul mării. În orice caz, unul în care zgomotul mării se auzea nonstop. Era interesant, incitant și, de multe ori, înspăimîntător. Aveam, mai mereu, coșmaruri cu marea care năvălea peste hotel, cu valurile ei uriașe, gen tsunami.

Asta nu era decît o componentă a relației mele cu marea. Așa putusem să iau notă de întinderea ei, pe vremea aia. Visceral, instinctiv. O a doua variantă fusese cea proprie copilăriei: prin intermediul poveștilor. Imensitatea ei îmi era apropriată prin darurile pe care mama mea și mama prietenei mele din copilărie mi le puneau pe lampă ca provenind de la Zîna Mării. Erau, în general, pești de plastic, broaște de cauciuc ori alte animale acvatice, pe care se presupunea că zîna le aducea prin pescărușii și le punea pe lămpile din camera de hotel.

Așadar, marea era înspăimîntătoare și fermecată. Cînd intram în apă, ne uitam mereu în ea, doar-doar om mai găsi ceva miraculos. Și chiar găseam: fiindcă fiecare piatră ori scoică era diferită de celelalte și putea avea poveștile ei, dacă aveai răbdare să-ți apleci privirea și imaginația asupra ei. Tot în mare mai lansam sticle cu mesaje sau desene, cînd erau valuri, în speranța că se vor duce la Zîna Mării (căreia, de altfel, îi scriam și vederi pe care le trimiteam prin poștă).

Peste mare ni se spunea că era Turcia. În vremea comunistă, Turcia era echivalentul paradisului, al Lumii Noi, al lumii „celeilalte“ ori al unei alte planete. Dat fiind că nu prea puteam ajunge acolo, mi se părea un loc magic și mitic, despre care puteai țese doar povești. De pildă, una despre cum puteai să te așezi pe o saltea plutitoare, să te lași în voia valurilor și să plutești pînă acolo. Turcia se asocia cumva, pe vremea aceea, în mintea mea de copil, și cu linia orizontului. Pluteai pînă la intersecția dintre cer și pămînt, și acolo chiar nu știai ce te putea aștepta.

Desigur, într-un mod mult mai pragmatic, marea se asocia și cu rutina despre care am mai vorbit. Venit pe plajă la ora reglementară dimineața, uns cu loțiune, fie că era Lapte „Doina“ din vremurile vechi ori Nivea, din cele mai noi. Așezat cînd pe față, cînd pe spate, cînd pe-o parte, cînd pe alta, ca să te bronzezi uniform, intrat și ieșit din apă cu *timing* rațional, iar uns... Pe scurt, o plictiseală de cazarmă, pînă la urmă (desigur, eficientă – nu te ardeai și deveneai de culoarea ciocolatei cu lapte). Odată trecută, însă, copilăria, am ales umbrela și umbra, asociate cu apa. Marea cea încărcată de fior și neașteptat a devenit, brusc, o apă pentru bălăceală. Îi analizam consistența, temperatura. Încercam să o „stăpînesc“ (vorba vine, de fapt nu stăpîneam nimic) pe porțiuni minuscule, înotînd în ea. Să o trec în registru ludic, bălăcindu-mă pe acolo.

Iar seara, cînd luna se oglinda în ea lăsînd o dîră ca o potecă, să o cotesc spre romantism și meditație. Să stai pe marginea mării și să visezi la alesul tău sau la alte lumi, și să privești stelele...

Am încercat, chiar anul ăsta, să fac ceva asemănător. Am coborît singură, într-o seară înstelată de sepembrie, și m-am îndreptat spre unul din șezlongurile de pe malul mării pe care, ziua, le închiriezi cu destui bani. Părea totul pustiu și poetic. La o primă privire. La o a doua, din întuneric s-a ițit un grup mic, dar gălăgios, alcătuit din trei oameni cu sticle mari în mîini, ce se clătinau la propriu. Oamenii au trecut și m-am așezat pe unul din șezlonguri, fix pe malul mării. Tocmai atunci a început să plouă. Nu am dat bir cu fugiții, ci mi-am deschis umbrela roșie cu buline albe – asta neavînd vreo importanță, pentru că, oricum, mi-am zis, nu o vede nimeni. Din păcate, n-a fost chiar așa. Tenebrele malului mării erau, se pare, populate de ființe cît se poate de *terre à terre*. Un domn spre vîrsta a treia ne-a zărit, și pe mine, și pe umbrela mea, și m-a invitat să mă adăpostesc cu el sub o altă umbrelă mai mare, undeva pe mal.

Am plecat, alegîndu-se praful de romantism și introspecție. Am zis să le reiterez în ziua următoare, într-o plimbare solitară pe kilometrii de plajă pe care-i știam pustii, dintre Olimp și 23 August. Anul trecut întîlnisem pe acolo doar niște pescărași supradimensionați și niscaiva rațe. Am pornit-o și anul ăsta, dar n-a mai fost chiar așa. M-am întîlnit mai întîi cu un cuplu ce alerga un cîine mic pe acolo. Apoi cu un băiat ce făcea slalom cu bicicleta. Iar mai încolo, pe locurile pescărușilor, erau cîteva (ce-i drept, nu prea multe) cupluri de vîrstă medie făcînd un soi de seminudism: doamnele fără sutien și domnii rotofei păreau foarte în elementul lor.

Marea, precum se vede, la intersecția ei cu uscatul, mi-a oferit și latura ei umană. Firească și vie, pînă la urmă. Mai scuturîndu-mă din visare și rearuncîndu-mă în vîrtejul uscatului.

„Corectitudinea politică e, de fapt, o negare a realității“

– interviu cu Pascal BRUCKNER –

Cunoscut în România mai ales pentru romanele sale, ***Pascal Bruckner*** *e și un intelectual public angajat, un autor de eseuri pe teme foarte sensibile, așa cum este, de pildă, alteritatea, relația cu celălalt. Cea mai recentă carte a sa este intitulată* Un rasism imaginar. Islamofobie și culpabilitate *și a apărut la Editura Trei. O carte despre felul în care sentimentul de culpă produs de istoria colonială deformează felul în care ne raportăm astăzi la musulmani. Corectitudinea politică e, evident, tema centrală a acestei cărți. O polemică interesantă...*

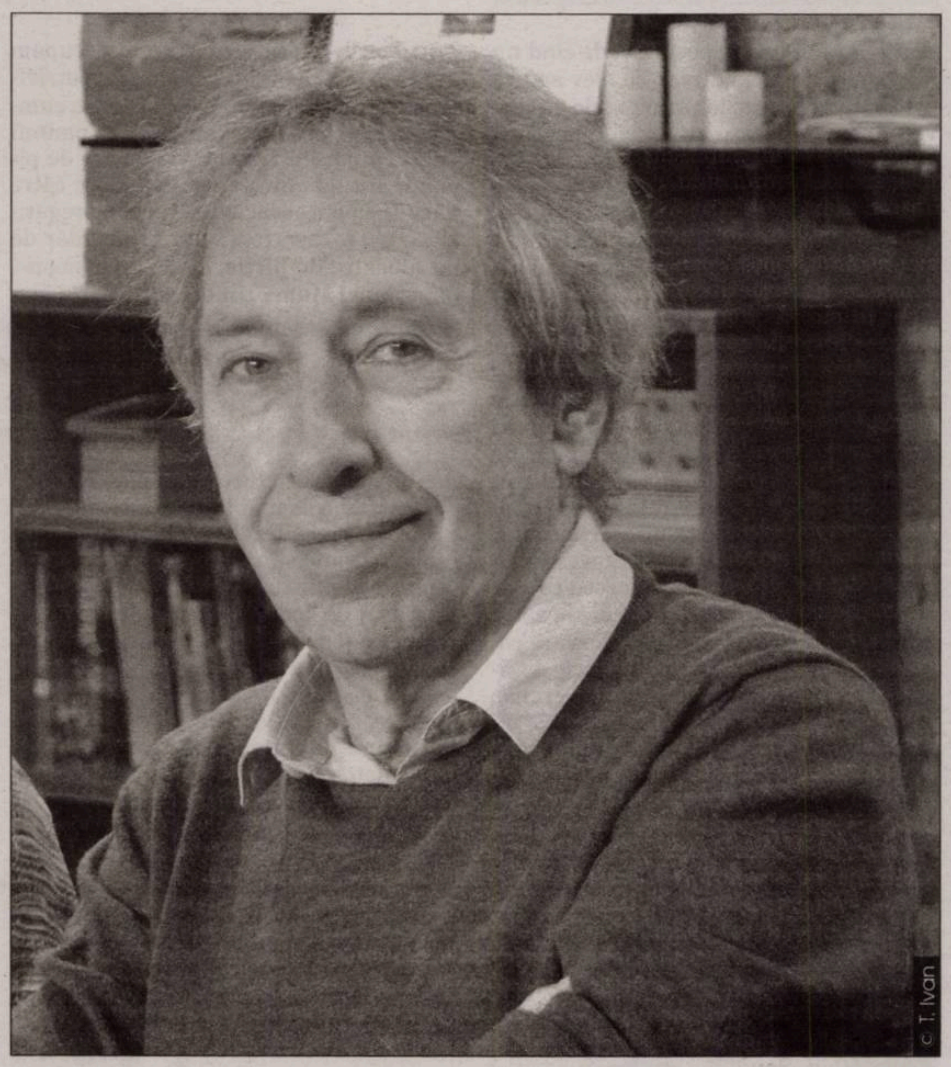
© T. Ivan

Domnule Pascal Bruckner, cum de s-a ajuns la această situație, cum de a devenit corectitudinea politică un adversar al libertății cuvîntului?

Corectitudinea politică e un soi de balustradă, un paravan de protecție, în plan semantic, dacă vreți, pentru a numi anumite categorii. E un mecanism de bun-simț, absolut funcțional. Doar că, încetul cu încetul, s-a transformat într-o ideologie care te împiedică să spui lucrurilor pe nume. Dacă spui lucrurilor pe nume, dacă spui exact ce crezi, riști să stîrnești un scandal, ești arătat cu degetul, pus la zidul infamiei. Corectitudinea politică e puternică în Franța, dar în Statele Unite ale Americii sau în Canada e încă și mai rău. Acolo a devenit într-adevăr un instrument care înăbușă orice altă viziune asupra lumii.

> *„Riscul e că ne americanizăm încetul cu încetul, pierzînd, în același timp, ceea ce reprezintă specificitatea culturii europene.“*

Și care e momentul în care corectitudinea politică s-a transformat în ideologie, în doctrină? Puteți identifica un moment anume în istorie?

Cred că e vorba de anii '90... Erau anii lui Bill Clinton în Statele Unite. E vorba, mai exact, de momentul cînd lupta pentru drepturile sociale a fost abandonată pentru a fi înlocuită cu o luptă pentru drepturile minorităților. Această trecere a fost urmată de erupția corectitudinii politice. Am văzut asta cu ochii mei, am trăit această transformare, căci pe atunci predam în Statele Unite. Îmi amintesc cum mi s-au explicat noile reguli de urmat în universitate: cum să mă port cu studentele, pe care nu trebuia să le privesc în ochi, cărora nu trebuia să le fac complimente, nu trebuia să vorbesc cu ele într-un birou cu ușa închisă decît dacă discuția era înregistrată pe reportofon. Mi s-a mai spus că e de evitat să iau liftul cu o femeie singură și că orice relație cu o studentă, chiar dacă majoră și chiar dacă a consimțit, era pasibilă de un proces în instanță. Ei, începînd din acel moment, preceptele corectitudinii politice s-au extins la toate minoritățile, astfel încît astăzi totul a culminat cu un sistem care sugrumă orice reflecție, orice gîndire. Un sistem care, după părerea mea, a contribuit în mare măsură la victoria lui Donald Trump în Statele Unite. Asta, pentru că dreapta devenise exasperată de această modă nouă, a corectitudinii politice, venită, evident, dinspre stînga.

E diferită situația din Europa Occidentală de ce se petrece în Statele Unite? Cultural, social, politic?

Da, e diferit, pentru că avem alte tradiții și alte moravuri. Dar sîntem influențați de Statele Unite și tindem și noi, din ce în ce mai mult, să ne închipuim lumea în termeni de majoritate oprimantă *versus* minorități oprimate. Riscul e deci că ne americanizăm încetul cu încetul, pierzînd, în același timp, ceea ce reprezintă specificitatea culturii europene. E un risc politic foarte puternic. Dar totul e la nivel de limbaj. Corectitudinea politică e poliția limbajului. Dacă, de pildă, apropo de atentatele teroriste, spui că există o legătură cu islamul și că poate e o problemă cu islamul, atunci ești imediat acuzat de rasism, de generalizări... Și imediat vei fi arătat cu degetul.

Cum de vă preocupă islamul și rasismul în relația cu islamul?

Vine de la faptul că am avut două sute patruzeci și șapte de morți în ultimii trei ani... Ultimele victime au fost în această primăvară, la Paris, în apropiere de Operă, cînd un extremist a ucis cu cuțitul trecători, strigînd *„Allah Akbar!“*. În fine... E o problemă pe care eu o tot semnalez din 1983, în cartea *Lacrimile omului alb. Lumea a treia, culpabilitate și ură de sine*. Și problema nu încetează să se agraveze. În Franța am avut foarte multe atentate și, prin urmare, e normal să ne preocupe aceste chestiuni. Și cei care sînt cei mai preocupați sînt chiar musulmanii, căci ei sînt primele victime ale proprilor teroriști. Eu cred că dintre intelectualii musulmani trebuie să-i susținem pe cei luminați, liberali, moderniști, și nu pe fanatici, nu pe retrogrizi, nu pe cei care n-ar schimba nimic în religia lor.

Dar cum se face că tocmai corectitudinea politică împiedică o dezbatere autentică despre raporturile dintre Occident și islam?

Asta se întîmplă mereu. Stînga și extrema stîngă nu contenesc să ne explice că atentatele n-au nimic de a face cu islamul, că unele atacuri sînt din vina noastră... ni se amintește că Franța a colonizat, că-și tratează rău imigranții, că îi trimite în cartierele cele mai sărace și că, de fapt, Franța ar trebui să fie supărată pe ea însăși din toate aceste motive. Ecuația pe care acești stîngiști vor să ne-o servească e următoarea: victimele sînt făptașii, iar făptașii sînt, de fapt, victimele. Și asta e de nesuportat. E o atitudine pe care o largă majoritate în Franța nu o mai admite. E o negare a realității. Corectitudinea politică e, de fapt, o negare a realității. Nu vrem să vedem ceea ce vedem; vedem, în schimb, altceva, o grilă politică anterioară evenimentului. Deci nu mai putem nici să vedem, nici să auzim, nici să înțelegem.

> *„Stînga și extrema stîngă nu contenesc să ne explice că atentatele n-au nimic de a face cu islamul.“*

Cartea începe cu un motto, un scurt citat din romanul autobiografic al lui Salman Rushdie Joseph Anton: *„Un nou cuvînt a fost inventat pentru a permite orbilor să rămînă orbi: islamofobia. Să critici violența militantă a acestei religii în încarnarea sa contemporană era considerat drept fanatism.“*

Salman Rushdie e un om exemplar, a fost persecutat de islamiști pentru cartea sa *Versetele satanice,* e în continuare urmărit printr-o *fatwa.* Pe capul său a fost pusă o recompensă de cîteva milioane de dolari. Salman Rushdie s-a bătut pentru libertate și a fost, el însuși, acuzat de islamofobie. Nu e doar o victimă. Pe deasupra, mai e și acuzat de rasism pentru că și-a permis să interpreteze în felul său Coranul. Asta, în vreme ce dacă mîine un creștin s-ar apuca să scrie un text despre Biblie, dacă s-ar apuca să ia peste picior cutare sau cutare pasaj din Evanghelia după Marcu sau după Luca, nimeni n-ar spune nimic. De altfel, ne trecem timpul criticîndu-ne propria religie sau Vaticanul sau clerul, iar episcopii nu dau edicte ucigașe pentru a se răzbuna. E un drept pe care l-am cîștigat, acela de a lua distanță față de religiile noastre de origine. Cînd însă Salman Rushdie face asta apropo de islam, e condamnat la moarte. Și mii de oameni îi ard cărțile în Anglia, exact ca la Nürnberg în 1933. Și dacă denunți toate astea, ești acuzat de rasism. Cred că sîntem cu toții căzuți în cap, s-a întors lumea pe dos.

Totuși, rasismul, xenofobia sînt realități în Europa. Cum mai poate fi combătut rasismul real și în același timp denunțat rasismul imaginar?

Tocmai. Există destul rasism în lumea reală pentru a nu mai adăuga încă unul, cel pe care eu îl numesc rasism imaginar – adică exact această libertate pe care o avem de a critica religia. Un lucru e interzis și așa trebuie să și rămînă: e interzis să persecuți credincioșii. Dar în același timp trebuie remarcat că, dacă există o minoritate persecutată în lumea întreagă, inclusiv în lumea musulmană, aceasta e constituită din creștini. Țin să vă reamintesc că recent, în Indonezia, la Surabaya, zeci de creștini au fost uciși de un grup de jihadiști care au intrat într-o biserică și s-au detonat. În Irak, în Siria, în Liban, în Egipt, în Yemen, în Libia, peste tot creștinii sînt persecutați de musulmani. Or, despre christianofobie nu se vorbește. Se vorbește doar de islamofobie. De ce această dublă măsură? Nu fac decît să pun o întrebare... De ce ar avea cineva dreptul să-i persecute sau să-i extermine pe creștini, de oricare ar fi, ortodocși, catolici, protestanți, armeni, și de ce vorbim de rasism imediat ce încercăm să aducem în discuție anumite dogme ale islamului radical, care, din ce s-a văzut recent, e un islam care ucide. Ceea ce s-a întîmplat recent în Indonezia și la Paris demonstrează că în numele lui Dumnezeu și al unei interpretări maximaliste a religiei sînt uciși oameni nevinovați. Și asta e insuportabil. Și, încă o dată, musulmanii progresiști sînt primele victime ale acestor crime în serie.

Sînteți de acord deci că și musulmanii sînt victime, că există și această dimensiune de victimă...

Care? Haideți să vedem cine sînt victimele. Unul dintre principiile extremei stîngi e să afirme că toți musulmanii sînt victime. Și că islamul e o religie oprimată. Întîi de toate, e fals. Apoi, dacă musulmanii sînt victime, e din cauza propriilor conducători, din cauza propriilor extremiști, din cauza orbirii unor teologi și imami care sînt incapabili să reformeze sau să modernizeze religia. Da, sînt victime. Sînt propriile victime. Și ale extremiștilor. Nu cred însă că musulmanii din Franța sînt victime. Drept dovadă, ei rămîn în Franța. Avem peste cinci

milioane de musulmani în Franța. Și nu doar că rămîn, ci vin în masă, din tot felul de țări, pentru a trăi la noi. De ce? Pentru că Franța îi emancipează pe musulmani, le permite să se elibereze de propria religie sau să trăiască credința într-un mod mai relaxat... Motiv pentru care francezii de religie musulmană sînt în general fericiți să trăiască în Franța, mai degrabă decît să fi rămas în țările maghrebine sau în Orientul Mijlociu, acolo unde, de altfel, sînt războaie civile, atentate și alte fenomene destul de violente.

Avem nevoie, deci, de un nou mod de întrebuințare pentru multiculturalism. De unde ar trebui început?

Nu, ceea ce nu-mi place la multiculturalismul de tip anglo-saxon e că îl menține pe fiecare în cultura de origine. Și că, prin urmare, evită să construiască o bază comună. Faimosul *melting-pot* anglo-saxon nu mai funcționează în Anglia, de pildă. Trebuie să fim toleranți, bineînțeles, și fiecare trebuie să poată să-și exercite drepturile religioase, trebuie să existe locuri de cult și institute religioase musulmane, fără îndoială. Doar că nu trebuie să arătăm nici un fel de toleranță față de cei care nu sînt toleranți în ceea ce ne privește. Și mai e ceva – și aici, nu trebuie să avem nici o toleranță, aici nu e loc de negociere: moravurile occidentale, egalitatea dintre femei și bărbați, dreptul fiecăruia de a crede sau de a nu crede, libertatea de conștiință, libertatea femeilor de a se îmbrăca cum vor, toate acestea nu sînt negociabile. Aici e după cum spune o maximă latină: „La Roma fă ca romanii!" Cine nu e de acord cu aceste principii nu poate rămîne în spațiul european. Și asta, fără excepții.

„Un lucru e interzis și așa trebuie să și rămînă: e interzis să persecuți credincioșii."

Dar este islamul compatibil cu democrația, cu libertățile civile?

Nu se pune problema dacă e sau nu compatibil. El trebuie să devină compatibil. A priori, nici o religie nu e compatibilă cu democrația. Nici creștinismul, nici iudaismul, nici islamul. Doar că, după niște secole, cu timpul, au început să devină. Ideea e că și islamul trebuie să devină compatibil cu legea republicană, cu această orînduire. Oricum, aici nu avem de ales. Nu putem face o excepție pentru musulmani. Nu putem face excepție pentru islam în vreme ce catolicii, ortodocșii, mozaicii, budiștii, confucianiștii s-au conformat legilor comune în Europa. Musulmanii trebuie să se înscrie și ei pe acest curs. Nu e de acceptat nici o excepție de la această regulă.

Dar de ce e atît de importantă religia în acest proces al integrării?

Pentru că mulți oameni au venit la noi din state africane întîi de toate ca musulmani și abia în al doilea rînd ca algerieni, ivorieni sau tunisieni. Religia a fost numitorul comun, un substitut de identitate. Dincolo de aceste mase de imigranți sînt toate noile ideologii: wahabismul din Arabia Saudită, ideologia Fraților Musulmani, foarte activă, și aceasta – vă amintesc că marele vostru vecin la Marea Neagră, Turcia, e un fief al Fraților Musulmani și că Recep Erdogan e unul dintre marii apărători ai Fraților Musulmani. Mai sînt salafiștii, takfiriștii... Toți aceștia încearcă să-i asmută pe musulmani împotriva orînduirii occidentale. Trebuie să rezistăm și să facem, din acești musulmani, francezi, români, unguri, germani, englezi la fel ca ceilalți. E o misiune de lungă durată și foarte dificilă.

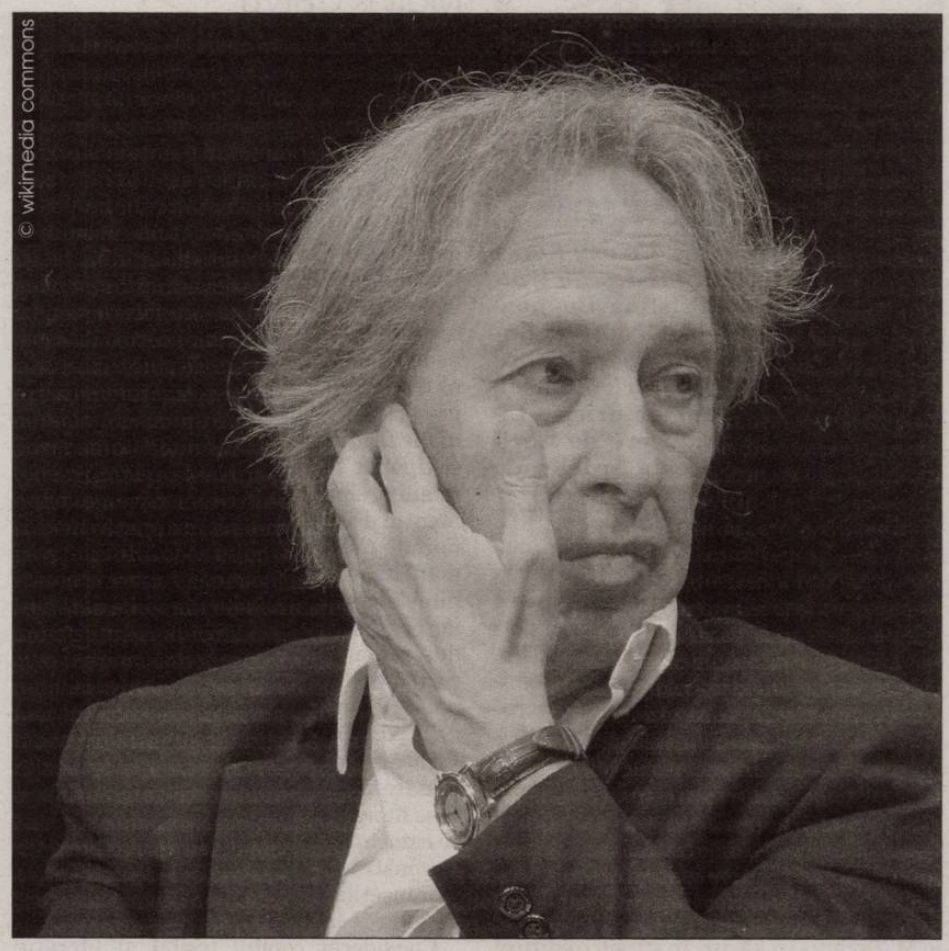
© wikimedia commons

Un rasism imaginar

Da, trebuie să fim toleranți, dar e nevoie și de limite."

Dar credeți că multiculturalismul poate produce anumite conflicte culturale. Dar credeți mai degrabă în ideea franceză a asimilării? E „asimilaționismul" preferabil multiculturalismului?

Într-adevăr, există un conflict aici. Dar libertatea există. Femei care poartă văl sînt cu miile în Franța, doar că vălul e interzis la școală, la fel cum semnele religioase în general sînt interzise: crucea, chipa, vălul, toate. Franța a interzis *burka,* adică vălul integral, în 2010. Și a avut dreptate. Sîntem în avangardă în Europa cu această măsură. Iar eu cred că *burka* trebuie să fie interzisă din rațiuni de securitate și de vizibilitate. Și vă amintesc că mai e o țară care tocmai a interzis *burka:* Marocul. Nu putem spune că e o țară antimusulmană, căci regele e descendent al profetului. Și Algeria a interzis *burka* la școală. Da, trebuie să fim toleranți, dar e nevoie și de limite. Există limite dincolo de care nu se poate trece. Cînd vezi fetițe de șapte ani purtînd văl integral pentru că așa vor părinții lor, trebuie să intervină legea și să spună că nu e voie. Și asta trebuie să se întîmple și în Franța: faceți ce vreți, unde vreți, dar așa ceva, în Franța, e de netolerat.

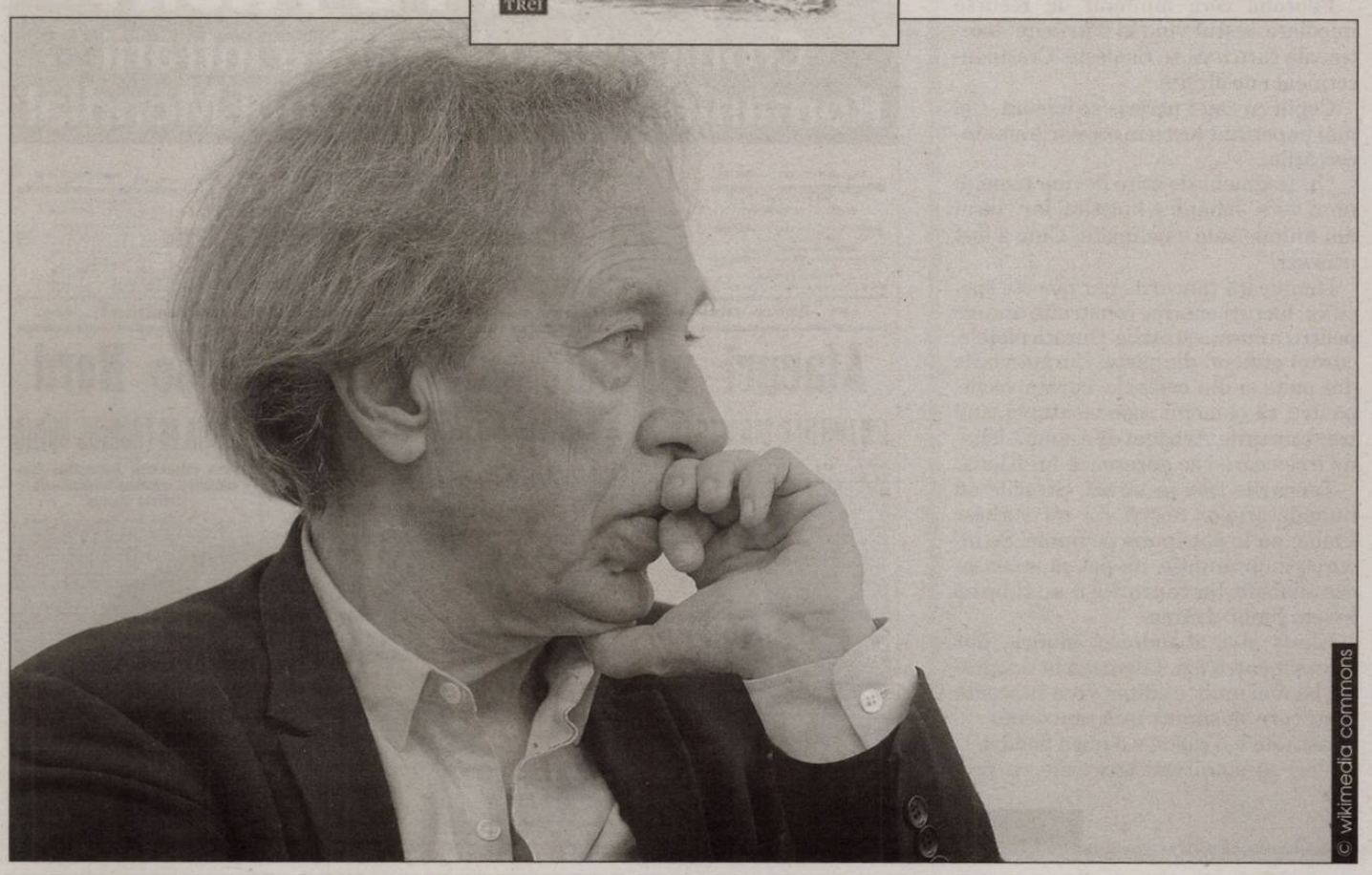
© wikimedia commons

Putem înțelege această carte ca pe o continuare a Tiraniei penitenței?

E în primul rînd o continuare a cărții mele *Lacrima omului alb,* e o reflecție despre conștiința încărcată a occidentalilor și despre concesiile pe care societățile noastre sînt dispuse să le facă în numele acestor învinovățiri pe care le adresează grupuri fanatice sau teroriste sau regimuri dictatoriale. Cultura occidentală e arătată cu degetul, i se spune că e cea mai rea cultură din lume, că a oprimat universul întreg – ceea ce nu e adevărat, evident. Și, în acest sens, e o continuare a *Tiraniei penitenței.*

Mai aveți timp să scrieți și literatură? Romane?

Sigur că da. Tocmai am terminat de scris un roman. Încerc să-mi fac timp pentru toate, să fac ce-mi place. Scriu romane, piese de teatru... Nu fac decît asta. Scrisul e meseria mea. Am timp, sînt foarte organizat, lucrez foarte mult, nu abandonez nimic din ce-mi place să fac.

Vă simțiți mai liber în literatură decît atunci cînd scrieți eseuri?

Depinde... Nu neapărat. Literatura presupune alte constrîngeri. E greu să scrii romane. Pentru că trebuie să inventezi o lume. Cred că în Franța sînt mai cunoscut pentru eseuri decît pentru romane, chiar dacă am, și acolo, un public pentru romane. În România e mai degrabă invers. Aici, oamenii preferă romanele. Esențial e să ai două creiere, două genuri. Mie îmi place să le folosesc pe amîndouă.

(interviu difuzat la Radio România Cultural)

a consemnat Matei MARTIN

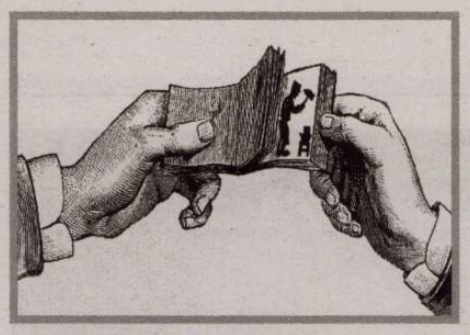

Marius CHIVU

feedbook

Un android livresc

● **Gonçalo M. Tavares, *Un om: Klaus Klump și Mașinăria lui Joseph Walser*, traducere de Cristina Bugheanu, Editura Paralela 45, 2018 & *Enciclopedia: Scurte însemnări despre știință – teamă – legături* (Llansol, Molder și Zambrano) – muzică – Literatura-Bloom, traducere de Corina Nuțu, Editura Școala Ardeleană, 2018.**

Nici unui alt scriitor nu i s-au tradus cărțile la atîtea edituri, de către atîția traducători, rămînînd în același timp atît de puțin cunoscut cititorilor precum portughezul Gonçalo M. Tavares (n. 1970), un scriitor genialoid prolific, multipremiat și multitradus peste tot în lume, scriitor pe care continui să-l recomand, aparent fără prea mare succes.

După *Ierusalim* (traducere de Micaela Ghițescu, Humanitas Fiction, 2008), *Să înveți să te rogi în Era Tehnologiei* (traducere de Micaela Ghițescu, Vivaldi, 2012) și *O călătorie în India* (traducere de Laura Bădescu, Univers, 2014), părea că Gonçalo M. Tavares își găsise, în sfîrșit, o editură care să-l preia cu mai multe titluri: *Cinci plimbări prin cartier* și *Alte cinci plimbări prin cartier* (traduceri de Corina Nuțu, Editura ALLFA, 2014-2015). N-a fost să fie. Iar anul acesta i-au mai fost traduse două cărți, la alte două edituri, cu un al patrulea traducător intrat în joc, după cum se poate vedea în caseta tehnică de mai sus. Aș zice că este unul dintre, altfel, nenumăratele cazuri majore de inadecvare a pieței românești la valoarea unui scriitor străin. Bine măcar că editurile noastre persevorează, deși în acest haos al traducerilor doar fanii lui, cîți or fi, se pot orienta. Spre exemplu, cele două romane traduse vara aceasta la Paralela 45 și tipărite între aceleași coperte (din care am preluat aproape la întîmplare fragmentul de mai jos) aparțin unei tetralogii numite *Regatul* din care mai fac parte romanele apărute acum zece ani la Humanitas Fiction, respectiv șase ani la Vivaldi; iar personajul din romanul în versuri tradus acum patru ani la Univers revine în cartea apărută recent la Școala Ardeleană; așa cum un personaj din prima carte de la ALLFA reapare acum la Paralela 45. Printr-o meta-ironie, aceste bifurcări ficționare disparate și non-cronologice servesc literaturii lui Gonçalo M. Tavares care este, în fond, de o rară stranietate, scrisă/construită în așa fel încît să-i descoperi frumusețile, beneficiile, sensurile abia rătăcindu-te în ea.

Considerat copilul teribil al literaturii portugheze – ridicat în slăvi de Saramago (care i-a și prezis Nobelul), Enrique Vila-Matas sau Alberto Manguel –, acest Gonçalo M. Tavares a scris enorm și de toate: poezie, proză scurtă, roman, eseu, teatru și alte „lucrări". Unde mai pui că, în afară de literatură, omul a făcut sport, a studiat fizica și istoria artei, iar acum predă epistemologie la Lisabona. Supranumit „un Kafka portughez", în oricare

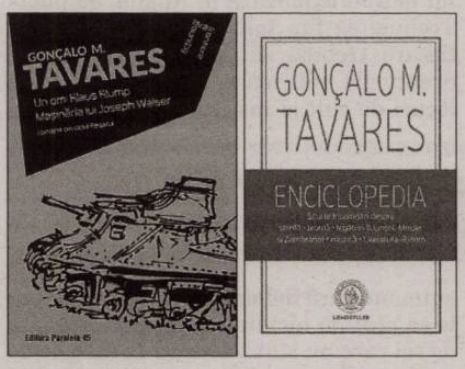

dintre cărțile sale face figura unui ficționar pursînge, în siajul livresc-filozofic al lui Borges. Nici o strategie literară nu-i e străină: rescrie, meta-scrie, preia personaje sau face personaje din alți scriitori. La Gonçalo M. Tavares, ficțiunea are mai multe straturi, planuri, dimensiuni, grade, iar genurile sînt întotdeauna mixate, altoite, alterate, deturnate. Niciodată nu știi ce anume citești cînd deschizi o carte a lui.

Spre exemplu, cărțile tetralogiei *Regatul* sînt o proză deopotrivă epică, confesivă și poematică, minimalistă, absurdă și parabolică, cu o fibră eseistică prezentă de la un capăt la altul. Cele zece cărți ale „plimbărilor" sînt exerciții livrești cu inserturi grafice, scriitorul portughez imaginînd zece personaje cu nume de scriitori care bat străzile unui cartier al literelor unde scriu și desenează. Cu prenumele subînțelese, domnii Valéry, Henri, Brecht, Calvino, Walser, Swedenborg, Breton, Kraus, Juarroz și Eliot își duc existența de hîrtie, gesticulînd, perorînd, gîndind în spațiul fictiv imaginat de Tavares ca un fel de rezervație literară cu detentă filozofică. Fiecare „domn" personaj este plămădit, în logica pastișei, conform cu psihologia și stilistica scriitorului al căruit avatar ficțional este. Spre deosebire de aceste pilule literar-filozofice ludice însoțite de desene, *O călătorie în India* este gîndit ca romanul de *travel* filozofic împărțit pe cînturi, roman în versuri reluat la final și ca un intinerariu grafic sub forma unui tabel conceptual. Asta în timp ce „conglomeratul" numit *Enciclopedia* cuprinde însemnări la granița poeziei cu aforistica pe diverse teme, pagini care comunică uneori vag, alteori subtil, alteori în mod direct cu restul cărților sale, toate un fel de androizi livrești complet echipați cu umor, poezie și anxietate.

Precoce și inteligent, dexter stilistic, inventiv compozițional, Gonçalo M. Tavares oferă în oricare dintre cărțile sale inclasificabile un spectacol ficțional și filozofic unic în felul lui.

P.S. Gonçalo M. Tavares este invitat de onoare la a VI-a ediție a Festivalului Internațional de Carte Transilvania (FICT) din Cluj-Napoca (2-7 octombrie). Găsiți informații despre acest festival, absent din ancheta Dosarului numărului trecut dedicat festivalurilor literare, la https://transilvaniabook.ro.

aproape de carte

Gonçalo M. TAVARES

Un om: Klaus Klump

(fragment)

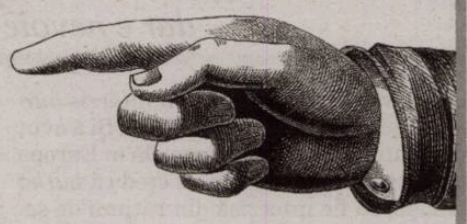

O femeie extraordinară privește îndelung o furnică. O furnică, unu. Un lucru prostesc și negru. O vietate sfîntă și neagră care înaintează într-o lume minusculă, mai jos de picioarele noastre, există lucruri mai jos de picioarele noastre, vezi?

Se spune că o femeie uluitoare s-a căsătorit făcînd să vibreze frazele din evanghelie: toți bărbații vedeau în vorbele blînde anunțuri seducătoare, sentințe care ascund erotismul lumii.

Bărbații mai puternici se înrolează în armată, bărbații mai puternici violează femeile care rămîn în urmă, femeile inamicilor care fug.

Un soldat foarte rumen la față își lasă pantalonii bărbătești cu putere în jos, pînă în pămînt. Brațele scot cu brutalitate rochia, ca și cum ar smulge draperiile, dezvăluind o anatomie rară: sîni de mari dimensiuni, care tremură. Bărbatul este acum și mai aprins la chip, iar penisul este la fel de roșu. Materie roșie care regulează îndelung o femeie slabă. E vineri și a mai rămas un copac în grădină, deși pe străzi trec tancuri. Nu e Johana femeia de sub soldat, dar a auzit ce i s-a întîmplat femeii de sub soldat.

Zgomotul cititului era zgomotul avioanelor pe cer. Nu bombardează ziua, spuse Klaus.

Klaus puse cartea deoparte și privi țintă zgomotul. Ăsta nu e sunet pentru lectură, spuse. Nu e nici sunetul firesc al cerului.

Avioanele se infiltrau în văzduhul înalt și înspăimîntau.

Nu mai sînt marinari, marinarii au dispărut. Au închis marea.

Au o barcă încremenită pe apă. Nu se mișcă de acolo.

Filozofia cere minimul de resurse imediate, testul vine la bătrînețe: încetineala care încă se risipește. Crește încetineala nesfîrșită.

Copiii cu caiet nescris se bucură. Cel mai important lucru în copilărie sînt încercările.

Un fragment de știre devine temeiul unui vers. Johana e liniștită, iar ziarul din mîinile sale e neliniștit. Cine a fost ucis azi?

Dimineața tancurile par obiecte specifice, lucruri enorme construite anume pentru a curăța străzile. Curăță piețele, curăță gunoiul din piețe. Curăță vocile din piețe și din cafenele, curăță vocile, pentru că oamenii șoptesc atunci cînd trec tancurile. Ai băgat de seamă? Johana e cea care i se adresează lui Klaus.

Tancurile trec pe străzi. Străzile au numele eroilor noștri. Ei nu vorbesc limba: nu le pot spune pe nume. Se încurcă în pronunție, nu pot să accentueze silabele. Iar tancurile n-au timp să învețe limbi străine.

Klaus și-a abandonat munca, dar numai pentru azi. Lucrează la tipografie, ba mai mult: e editor, vrea să scoată cărți care să smintească tancurile.

Asta nu e o carte, e o mică bombă.

Vrei să smintești tancurile cu proză?

PUBLICITATE

Ediția de colecție „Adevărul" se distribuie numai la punctele de presă

adevărul
oferă cititorilor săi
marți, 18 septembrie 2018
EDIȚIE DE COLECȚIE
VEȘTI DE PE FRONT
Cronica zbuciumată a intrării României în Primul Război Mondial

Anul al XXIX-lea No. 10613S
5 Bani Exemplarul
Joi 29 Septembrie 1916
Adevĕrul
Apare zilnic cu ultimele știri telegrafice și telefonice dela corespondenții săi
Atacuri violente pe tot frontul de Nord
Războiul nostru
Marele Cuartier General
SITUAȚIA PE FRONTUL ROMÎN
PANICA
PREȚ SPECIAL ziar + ediție de colecție: 3,49 lei
ziarul „Adevĕrul" din 29 septembrie 1916 reprodus integral
Se distribuie numai cu adevărul

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Recviem pentru țesutul social

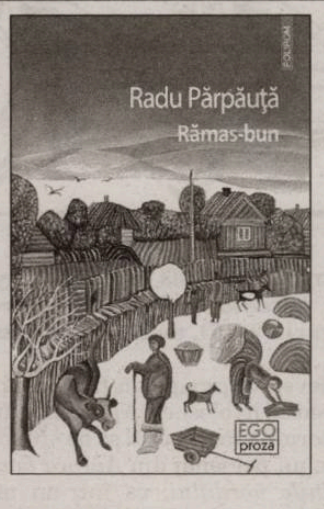

● **Radu Părpăuță, *Rămas-bun*, Editura Polirom, 2018.**

Radu Părpăuță este un prozator ieșean care a transformat moldovenismul într-o temă de lucru, preocupat fiind, anume, de descrierea lumii rurale a provinciei de est, un topos literar de mare tradiție, cu ajutorul unui repertoriu lexical și frazeologic bogat și, mai ales, savuros. Recentul volum *Rămas-bun*, adunînd texte scrise de autor în ultimii douăzeci de ani, exemplifică abundent acest lucru. Pe Radu Părpăuță, lumea fericită a satului, plină de tipuri pitorești și de întîmplări de pomină, îl pasionează prin caracterul ei de lume închisă, de societate stabilă, care își recuperează eroii fără greș și îi pune la locul cuvenit. Texte precum „La făcut sarmale", despre o clacă culinară de pomină, în ajunul unei nunți, sau „În ospeție", o ceartă pe rețete de bucate, sau „Petrecere cu fanfară", cu un taraf care se îmbată înainte de înmormîntare, celebrează devălmășia brueghelian, fericirea ca stare de spirit, democrația naturală a unei astfel de lumi. Rezumatul ei, într-o proză de o duioșie solemnă, demnă de Brătescu-Voinești în lectura lui N. Steinhardt, este chiar proza titulară, „Rămas-bun". După o petrecere casnică, vecinii își iau timp îndelungat rămas-bun la poartă, folosind o sumă de politeți, vorbe de duh și aforisme de înțelepciune anonimă și inutilă, care sérvesc doar la exprimarea plăcerii de a trăi: „Apoi neom mai întîlni și altădată, că n-au intrat zilele-n sac! – Ei, și dacă intră, îl găurim, să aibă pe unde scăpa". Și gîndul îi duce la altele, despărțirea lor fiind, o simt ei prea bine, o sinecdocă a ceva cu mult mai mare, de pildă moartea, de care toți vorbesc cu un fatalism deplasat, jovial și liniștitor totodată.

„Simțeam că tata e nemuritor ca Ceahlăul."

Dar Radu Părpăuță nu este doar un lăudător al timpurilor trecute, și l-aș contrazice pe Bogdan Crețu, care spunea în *Observator cultural* că, prin prozele sale moldovenești, autorul se dorește un „vehicul al memoriei culturale". Cred că cele mai reușite texte ale sale sînt, mai degrabă, cele care, depășind arhiva folclorică, ating nivelul reflexiv. Ele tematizează despărțirea de lumea veche, maturizarea personală, cu revelația unor adevăruri triste și, mai ales, cu risipirea legăturilor care au ținut laolaltă universul nostru social. De altfel, aceasta este, cred, cea mai importantă temă a literaturii române de azi, prezentă de la Dan Lungu la Bogdan Suceavă și Filip Florian, cu toții diagnosticieni ai răului social. Este, totodată, tema definitorie a prozelor mai recente ale lui Radu Părpăuță, mai importantă decît jocurile textuale de inspirație optzecistă pe care autorul se simte obligat, din cînd în cînd, să ni le ofere („Un apus, o cumpănă, un izvor", *„Self-made man"*, chiar „Învierea muților"), mai importantă și decît linia „anticomunistă" pe care autorul se plasează cu încăpățînare („Dare de seamă despre inspecția școlară la sate", „Opis al primarilor comunei…", „Un spectacol ratat").

Răul social e numit în cîteva proze subtile și complexe ale maturizării, caracterizate prin finețea nuanțelor sugerate în cîteva texte splendide, greu de rezumat aici. Aș cita totuși „Recviem pentru un copil", o tristă povestire cehoviană despre cinism, despre disprețul față de celălalt, care se dovedește a fi de fapt o formă a urii de sine. Într-un spital basarabean, în anii '90, un copil fără aparținători e lăsat să moară de un doctor indiferent, care descoperă, prea tîrziu, că aparținătorul copilului era chiar el – metaforă reușită a distrugerii țesutului social în timpuri de sărăcie. Asemănător de subtilă și dureroasă e „Ceahlăul", povestea moromețiană a maturizării bruște a unui copil dus de tatăl său să vadă, din apropierea Iașiului, Ceahlăul. După o zi cu ceață, în care tatăl a fost umilit în multiple feluri de toți cei întîlniți, copilul minte că vede muntele, ca să-l protejeze cumva, și încheie spunînd: „Simțeam că tata e nemuritor ca Ceahlăul". Maturitatea brusc dobîndită și revelația că nemurirea poate fi celebrată printr-o minciună are darul să pună sub semnul întrebării autoritatea nu doar parentală, ci și a simbolurilor noastre comunitare. În fine, o splendidă proză este „Drumul cel negru", povestea unei mătuși arțăgoase, dure și dîrze ca „pălămida", care, ambiționată de atenționarea preotului că nu e destul de empatică la o înmormîntare, dă drumul unor bocete sfîșietoare, venite dintr-o lume veche și violentă, nepotrivită cu modernitatea pioasă, dar în fond aseptică și indiferentă, a convoiului de rubedenii jenate și înspăimîntate de la oraș. În astfel de texte (alături de care aș pune: „În rîpa străluminată", „Arătătorul", „Valeriu", „Goroneanu", „La mătușa Melania", „La stropit via") atinge Radu Părpăuță nivelul său cel mai bun.

***Doris Mironescu** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

PUBLICITATE

Andreea VLAD

dilematograf

Istoria, la roșu

● ***Aurora Borealis – Északi fény / Aurora boreală – Luminile nordului*** **(Ungaria 2017), de Márta Mészáros.**

A devenit aproape un truism să susții că trecutul îți blochează prezentul (nu putem permite ca trecutul să ne strice viața, spune un personaj din *Aurora boreală – Luminile nordului,* ca într-un manual contemporan de dezvoltare personală), însă ar fi prea simplist să îl negi pur și simplu și să treci senin mai departe. Premisa de la care pleacă ultimul film al reputatei regizoare maghiare Márta Mészáros nu este foarte originală: felul în care individul, rătăcit în meandrele unei istorii la care un om obișnuit este mai mult martor, la scara sa umilă, suportă efectele acesteia, care îi schimbă destinul. O temă pe care octogenara Márta Mészáros a tratat-o de nenumărate ori în prolifica sa carieră, și nu poți să nu te întrebi ce ar putea spune în plus sau altfel în noul său film, deși pe parcurs afli o motivație nu tocmai de neglijat (războiul nu se termină niciodată, spune un personaj principal). Într-o istorie contemporană atît de divizată, cu profunde mutații în mentalități, ce relevanță ar mai avea încă o incursiune/recuperare simbolică a traumelor produse de cel mai grav război al secolului 20 și de perioada imediat următoare (în film, regimul de dominație stalinist în țările est-europene)?

Însă cineasta contracarează acest risc al locurilor comune prin apetența, manifestată în mai toate filmele sale importante, de a surprinde rolul intuitiv, aproape ritualic, pe care femeia îl joacă la scara istoriei brute. Deși conceptual înțelege mai degrabă micro-istoria (față de bărbat, care rescrie și dirijează macro-istoria), femeia din filmele Mártei Mészáros are puterea cosmică a accesului la maternitate și la celula familiei, al cărei întemeietor și păstrător este, dar este și o prietenă adevărată, complicitatea dintre femei fiind un alt leitmotiv al filmelor ei. Moderat feministă, în mai toate filmele sale importante regizoarea a onorat portretele unor femei puternice, fie că e vorba de simple muncitoare, ca în *Adopțiune* (1975) sau de intelectuale, ca cineasta din *Jurnal pentru copiii mei* (1984) – în mare parte un film autobiografic, sau filozoafa Edith Stein, interpretată de Maia Morgenstern în *A șaptea începere* (1996). Această relație privilegiată cu sensibilitatea feminină se regăsește în jocul foarte bun al tuturor actrițelor acestui film, în special „marea doamnă" a filmului maghiar, Mari Töröcsik, în rolul Mariei la bătrînețe, și frumoasa și talentata Franciska Töröcsik, interpreta Mariei în tinerețe. Recuperea episoadelor dureroase ale trecutului este necesară, cu toate riscurile pentru starea noastră de confort psihic și moral, și este de preferat incertitudinii de a nu ști cine ești cu adevărat, este concluzia la care ajunge avocata de succes Olga Kunz (Ildikó Tóth), după o serie de evenimente misterioase în care începe să se îndoiască profund că tatăl ei este cu adevărat fostul soț al mamei ei, Maria, aflată acum în comă. Olga a reușit în viață, are o carieră strălucită în Viena și o relație modernă și liberă cu soțul său portughez Antonio, dar și cu fiul student Robert, căruia îi plătește studiile nu tocmai modice, deși acesta îndrăznește să îi reproșeze că „nu înfruntă lucrurile". Însă, ca într-un thriller hollywoodian, nimic nu este ceea ce pare…

În plan formal, regizoarea mizează pe estetismul cadrelor, pe o mînă sigură, clasică – deși uneori calofilă – în felul în care construiește momentele dramatice, pe vibrante culori tomnatice, albăstrui sau solare în secvențele care reînvie trecutul *(Aurora boreală – Luminile nordului* este un spectacol de culori), pe un erotism discret, care aduce elogiu vieții și corpului. Filmul se dezvoltă ca o pledoarie asumată, chiar dacă uneori stridentă, pentru dreptul de a ne cunoaște în mod real rădăcinile și istoria personală. Pe alocuri însă, sedus de propriul său pariu ideologic, *Aurora boreală – Luminile nordului* devine îngreunat de îngroșări teziste (spre exemplu, eroismul bravului popor maghiar în lupta cu mojicul soldat sovietic sau insensibilitatea femeilor-comisar sovietice în fața tainei maternității femeii maghiare și, prin extensie, a celei ariene). Un plus care dă greutate peliculei este modul în care hazardul își are propriul rol în viața individului, chiar dacă uneori un rol foarte ironic. Un fel de a spune că haosul are propriul său drept la umor, mai mult sau mai puțin gustat și înțeles de cel care se confruntă cu el.

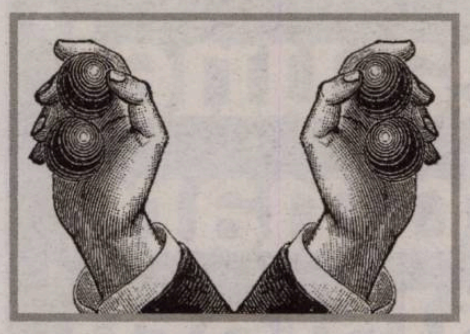

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Tristeți cosmice

● **Princess Chelsea, *The Loneliest Girl*, Lil' Chief Records, 2018.**

„I've been making music for about eleven years, / I stay inside on summer days, I've drifted for my friends, / My parents, they are so polite they want me to have kids, / I'm working in a record store to try and pay my bills." Chelsea Nikkel trăiește în Auckland, Noua Zeelandă, și face o muzică a cărei estetică aparține unei perioade care s-ar putea întinde între 2007 și 2010. (Indie) pop-ul acesta simplu și atașant, care curge cu o logică inconturnabilă, în care toate lucrurile sînt la locul lor pentru că nu sînt atît de multe variabile în propria lui ecuație, se reflectă corect în textul ultimei piese de pe cel mai nou album al ei, „All I Need to Do" – o producție curată ca lacrima, infuzată de sinteză, ritm și o voce care se decupează fără nici o greutate în acest *soundscape,* spunînd povești personale.

Princess Chelsea, așa cum sună pseudonimul artistic al lui Nikkel, debuta discografic în anul 2011, cu un album numit *Lil' Golden Book.* O culegere de piese *twee pop* compuse în primii trei ani de carieră, produse împreună cu un alt absolvent *magna cum laude* al generației indie din Noua Zeelandă, Jonathan Bree, *LGB* poate fi numit *sketchbook*-ul lucrurilor care vor urma în muzica ei, în timp ce următorul LP, *The Great Cybernetic Depression,* venea să fixeze o evoluție care se va transforma, dincolo de tonul său sumbru, în rețetă: *„It's a modern world full of broken scheming hearts / That we fill with words but we don't mean them anymore, / It's an ego-troth and it's faster than before. / Is there no confidence, is there no patience anymore?"* Un sentimentalist tehnicolor(at) îi bîntuie fără scăpare muzica, aluziile o apucă pe calea optzecismelor autentice sau reiterate, balansînd aproape democratic între adolescența lui Kate Bush și cea a lui Lana Del Rey.

„I was at a bar in Utah, / A younger girl, she shoved into me. / She had a very trendy haircut, Bittersweet symphony. / Growing older is not as scary / As I always thought it would be, / Just because you're not as pretty, / Doesn't mean you're not happy." Sintetizatoarele acelea de pe *TGCD,* venite din *space-age,* au făcut un pas înapoi. Tonul s-a melancolizat masiv. Riff-urile chitărilor intrate în distors apasă uneori cu o greutate surprinzătoare pe structurile necomplicate ale pieselor. Intarsiile baroce fugare adaugă un plus de frivolitate pompoasă și gravă, care reverberează, precum *reverb*-ul care uneori îi colonizează vocea, o tristețe distantă: *„And in the morning, when she wakes up / He is the best one she thinks about, / Is it better to lose her and love him, / Is it worth it at all? / She is the martyr, she is the martyr, / She is the martyr on the dance floor / When they're dancing so close at the disco / She's the loneliest girl."*

Princess Chelsea va concerta pe 21 septembrie la Control Club din București, de la ora 21. Live*-ul face parte din turneul de promovare a noului album,* The Loneliest Girl, *și este organizat în colaborare cu LIVELAND.*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

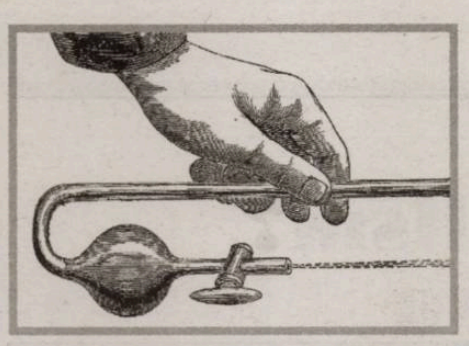

Oana STOICA

rosencrantz & co

Cei ce nu au fost șoimii patriei

● ***Crud*, regia: Ștefan Lupu, Daniel Frilensăr, scenariul: Daniel Chirilă, coregrafia: Ștefan Lupu, scenografia: Andreea Tecla, Maria Mădălina Niculae, ilustrația muzicală: Tudor Morar, afiș: Hermina Stănciulescu. Cu: Adrian Dima, Adriana Aldea, Alexandru Cătănoiu, Alex Popa, Cosmina Olariu, Nicole Burlacu, Eliza Teofănescu, Ștefan Craiu, Tiberiu Enache, Tudor Morar, Georgiana Vișan, Paul Radu, Irina Sibef. Proiect co-finanțat de AFCN.**

Una dintre preocupările constante ale Galei HOP, cel puțin în ultimii șase ani, sub directoratele lui Radu Afrim și Miklós Bács, a fost găsirea unor modalități, procedee, instrumente prin care tinerii actori participanți să fie valorificați, în mod concret, în urma concursului. Cîștigători sau nu ai Galei HOP, actorii se confruntă cu lipsa vizibilității pe o piață de muncă suprasaturată și concurențială, cu acces redus în teatrele de stat și cu șanse mici de a obține contracte. Fondurile culturale în lumea teatrului sînt destinate covîrșitor instituțiilor de stat, unde numărul posturilor și al colaborărilor este restrîns în raport cu inflația anuală de absolvenți ai facultăților de Teatru. Prin urmare, ofertele de lucru nu abundă, iar în lipsa acestora, șansele de afirmare ale actorilor și, în consecință, de a obține contracte sînt mici. Concursul anual organizat de UNITER, destinat actorilor aflați în primii cinci ani de la absolvirea facultății, se vrea și trebuie să fie ceva mai mult decît un prilej de a petrece cîteva zile plăcute la mare. Așa că întrebarea „Ce fac (ce facem cu) actorii după ce se termină Gala HOP?“ a apărut odată cu deschiderea viziunii asupra rosturilor competiției. Răspunsurile (soluțiile) au fost diverse, cu mai multe sau mai puține rezultate, dar una dintre idei mi s-a părut din start viabilă: crearea unui spectacol cu participanți la gală, după încheierea competiției. Încorsetați de cerințele concursului, uneori destul de stricte, ca să nu zic rigide, actorii își pot da prea puțin măsura talentului și a abilităților profesionale (e de discutat în ce mod cerințe foarte precise pot fi stimulative în artă sau, dimpotrivă, inhibante). Se adaugă emoțiile, stresul competiției etc. Astfel că abia într-un spectacol lucrat de la un cap la altul după gusturile și interesele artistice ale actanților se poate vedea, în mod realist, de ce este în stare fiecare.

„Ce fac actorii după ce se termină Gala HOP?“

Daniel Chirilă, actor, regizor și lider al unei trupe independente de teatru, Frilensăr, care și-a afirmat deja o identitate în spațiul teatral autohton, a creat un astfel de spectacol cu participanți ai ediției din 2016 și 2017. *Crud* a fost prezentat în Cluj, Iași și București (la TNB), și a fost invitat la Costinești, la ediția din acest an a galei.

Mi se pare de urmărit fenomenul explorării trecutului recent de către generația foarte tînără de artiști, care nu a trăit în perioadele investigate și nu are experiențe directe din acele timpuri. Nici generația mea, nici cele de dinaintea mea nu au încă încheiate socotelile cu trecutul, dar asta nu înseamnă că chestionarea acestuia ne aparține în exclusivitate. De exemplu, recenta producție de la Reactor, Cluj, *În umbra marelui plan*, în regia Catincăi Drăgănescu, se înscrie în același tip de explorare de către tineri a istoriei mari care definește istoriile mici (personale). În *Crud,* Daniel Chirilă, susținut pentru partea de mișcare de Ștefan Lupu, prezintă în patru tablouri și mai multe pasaje coregrafice cam o sută de ani de istorie (că tot ne bîntuie acum obsesia Centenarului), de la emanciparea feminină locală la manipularea media și mișcările protestare, trecînd prin două experiențe ale perioadei comuniste.

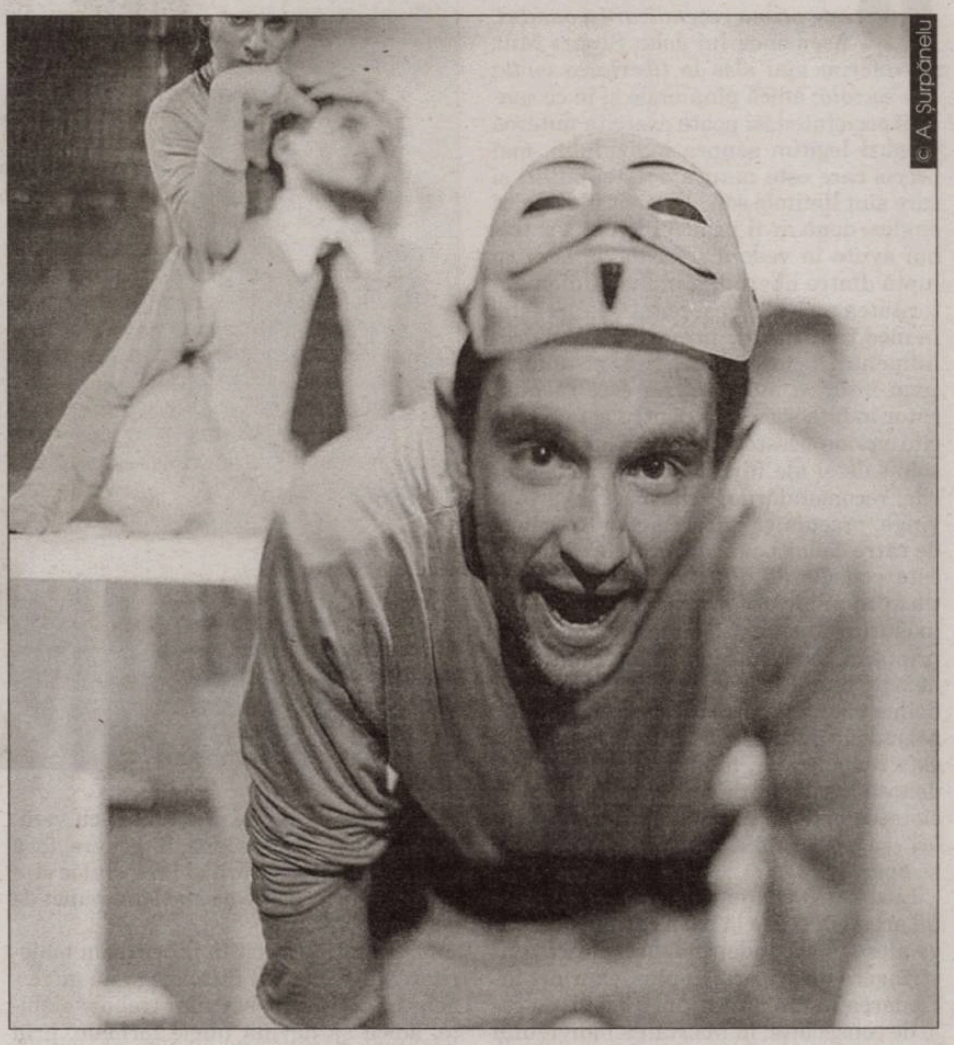

© A. Șurpănelu

Feminismul românesc este surprins ca o variantă locală a sufragetelor. Și dacă e locală, atunci secvența mixează o arhivă antologică de portrete rurale feminine – în buna tradiție a „babelor“ jucate în travesti, formulă folosită excelent de Radu Afrim și de Alexandru Dabija – cu sloganе feministe reproduse automat, nu și gîndite, însă care acoperă o realitate de necontestat: misoginismul societății românești de acum o sută de ani (unele aspecte au rămas valabile și astăzi), exprimat printr-o serie de discriminări legale (precum dreptul de proprietate care aparținea bărbaților, femeile putînd avea posesiuni în situații punctuale) și prin plasarea tradițională a femeii „la cratiță“ în interiorul familiei. Portretele feminine, cu precădere cele în travesti, sînt delicioase, create din detalii precum un anume fel de a vorbi, dar mai ales din priviri, piezișe și îndelungi. Nașterea națiunii române, materializată la finalul scenei, este începutul unui secol convulsiv. Un episod care descrie cenzura culturală în perioada comunistă începe cu un (prea) lung moment din *Furtuna* de William Shakespeare (cu un Ariel colectiv, ceea ce este, în sine, o idee bună pentru un spectacol), ce servește ca pretext pentru o confruntare între artistul tînăr și idealist și simbolul cenzorului absolut, Dumitru Popescu-Dumnezeu. Un al doilea episod legat de comunism se referă la interzicerea avortului, manipularea și controlul decreteilor, Revoluția din 1989 și ultimele zvîcniri ale dictaturii din iunie 1990 (mineriada din 13-15 iunie). Profund ludic, acest pasaj este în mare parte muzical și coregrafic, cu un bonus rezultat din folosirea unei marionete a lui Ceaușescu, foarte reușit construită și mînuită. Finalul aparține deziluziei postrevoluționare și revoltelor generic simbolizate de mișcarea Anonymous.

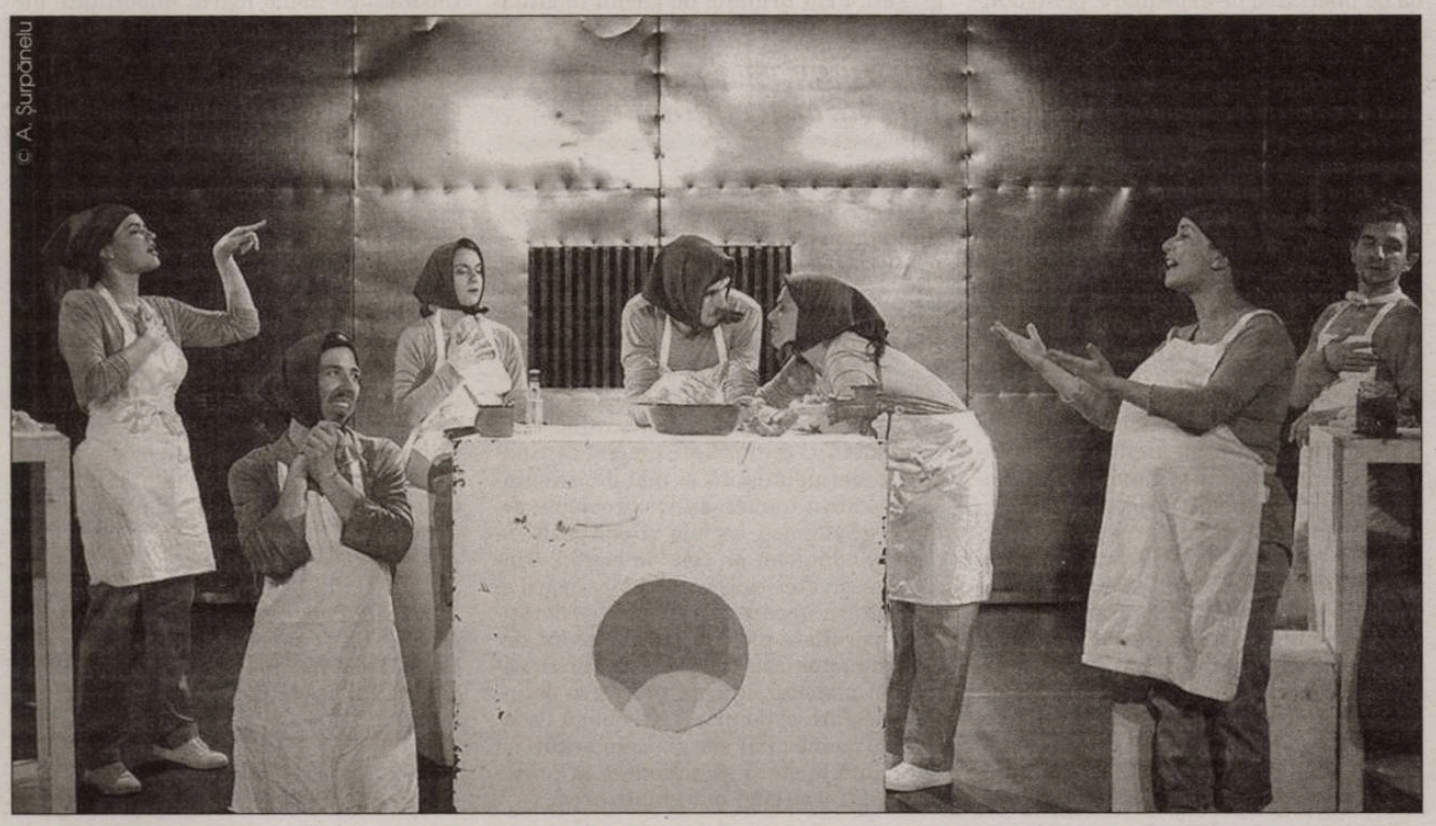

© A. Șurpănelu

Actorii sînt dinamici, entuziaști, funcționează bine dramatic, muzical și coregrafic, individual și ca grup, au o vervă molipsitoare care face ca unele lungimi ale spectacolului să fie tolerate. Un montaj mai strîns al celor patru tablouri, renunțarea la unele reluări ale ideilor și scurtarea unor pasaje coregrafice, care își epuizează sensurile, ar ajuta la coagularea ideilor din spectacol și la coerența acestuia. Daniel Chirilă își dovedește aici, încă o dată, pe lîngă calitățile regizorale, o voce personală ca dramaturg.

Aș zice că, după minime ajustări și fără a lua în calcul problemele pragmatice (precum adunarea actorilor, care au angajamente în diverse orașe), *Crud* ar fi un spectacol de preluat de către un teatru profesionist.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Ovidiu PREDESCU

Spre o nouă formă de tribalism?

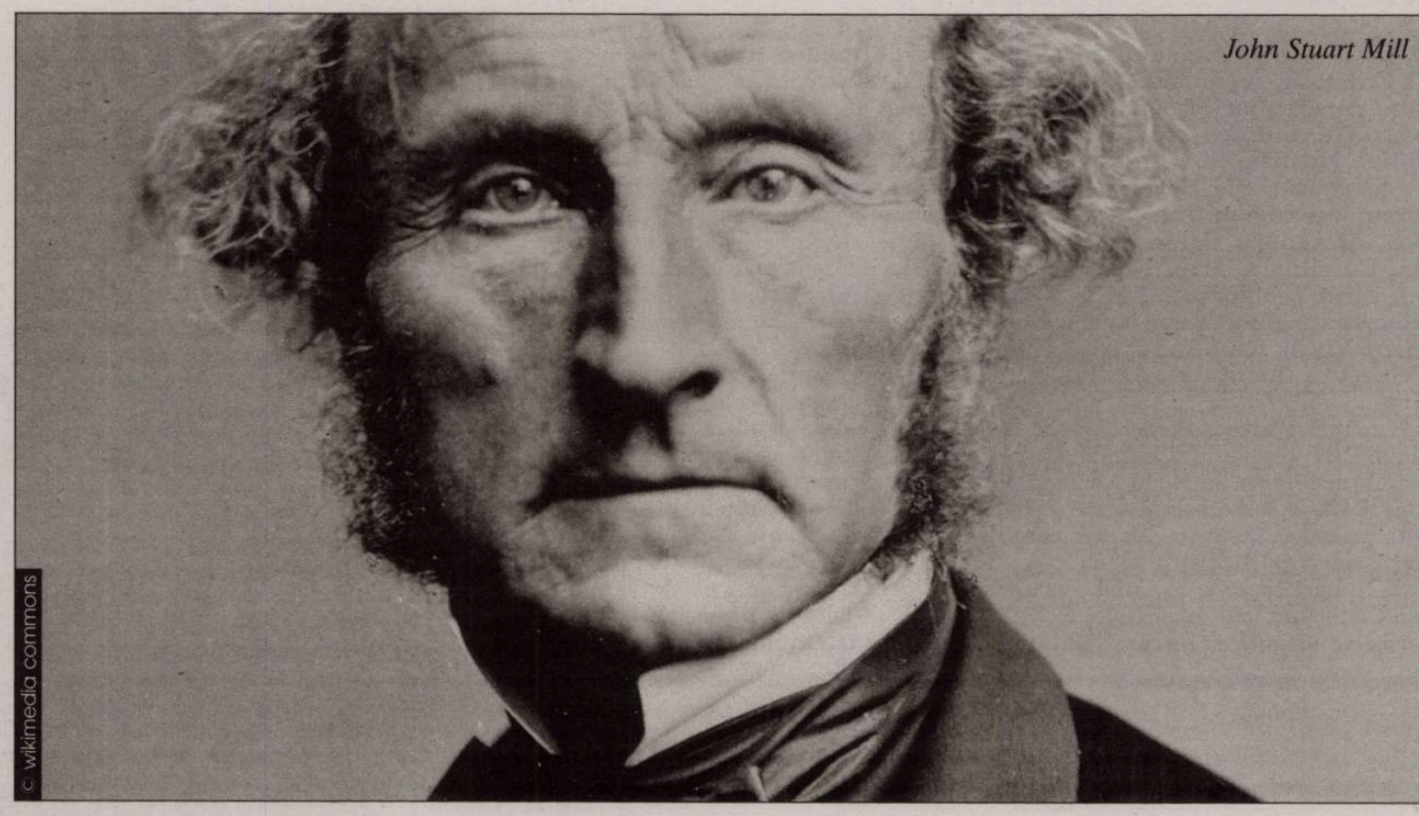

John Stuart Mill

Din perspectivă istorică, *libertatea este prima revendicare a omului*. Asemenea lui John Stuart Mill, ne referim mai ales la *libertatea civilă sau socială;* adică pînă unde și în ce condiții societatea își poate exercita puterea în mod legitim asupra individului, mai precis care este natura acestei puteri și care sînt limitele sale. Potrivit filozofului englez, două ar fi principiile care ar trebui avute în vedere referitor la istorica luptă dintre libertatea individului și autoritatea societății, exercitată de aceasta, în mod tradițional, prin stat, dar și prin influența factorului religios, și anume: „mai întîi, că individul nu este răspunzător în fața societății pentru actele sale, cîtă vreme acestea privesc doar interesele sale și ale nimănui altcuiva; sfaturile, recomandările, strădania de a convinge, precum și evitarea celui în cauză de către ceilalți oameni, dacă acest lucru este considerat necesar de către aceștia spre propriul lor bine, sînt singurele măsuri prin care societatea își poate exprima în mod îndreptățit aversiunea și dezaprobarea față de conduita lui; în al doilea rînd, că, pentru acțiuni care aduc prejudicii intereselor altora, individul este răspunzător, fiind pasibil fie de pedeapsă legală, fie de una socială, dacă societatea este de părere că ori cea dintîi, ori cea din urmă este necesară pentru a se apăra."

Libertatea ființei este rezultatul voinței acesteia și are la bază rațiuni și motive alese de ea, independent de orice constrîngere exterioară. În plus, exprimă încrederea în om, în rațiunea lui și, pe cale de consecință, în libertatea individului de a trăi responsabil, de a da un sens vieții sale prin decizii personale.

Asemenea idei cu mare încărcătură morală și socială, precum și cu semnificative consecințe politico-juridico-economice, sînt opuse caracteristicilor unei societăți tribale sau colectiviste, marcată de „accentul pus pe importanța capitală a tribului, fără de care individul nu este nimic" (Karl Popper), rolul primordial al unor forțe supranaturale capabile de a produce miracole și cu o atitudine irațională față de obiceiurile rigide din viața socială. Aceasta, potrivit aceluiași Karl Popper, este o *societate închisă*. În opoziție cu acest tip de societate se află *societatea deschisă*, în care și noi, românii, după 1989, aspirăm să trăim. Dar tranziția la o asemenea societate – o adevărată revoluție în istoria omenirii – nu a fost deloc ușoară, care tranziție, „după cît se pare, este încă la începuturile ei".

Un asemenea sistem însă poate fi grav afectat atunci cînd se confruntă cu „tirania majorității" – un pericol împotriva căruia societatea trebuie să vegheze. De regulă, această formă de tiranie este asociată cu actele autorităților oficiale. În ultima perioadă, se face (re)simțită în multe locuri din lume o formă insidioasă a acesteia, și anume *dictatura majorității generate de votul politic*, rezultată în urma unor alegeri desfășurate după toate regulile democratice. O asemenea majoritate acționează în cadrul unei așa-zise *democrații iliberale* și reprezintă interesele personale și ale grupului sau grupurilor care au propulsat-o la putere. La acestea se adaugă și electoratul care, în mod obișnuit, asigură voturile necesare accederii la putere pentru acest tip de politicieni; în cea mai mare parte a lor, acești votanți sînt indivizi a căror existență depinde de promisiunile celor pe care-i votează – adesea fără acoperire factuală. Este vorba în special de categorii sociale captive: de pildă, de pensionari cu venituri modice, de persoane, în genere, fără o pregătire superioară și fără un loc stabil de muncă sau de asistați din punct de vedere social ș.a.

Mai mult, întrucît în iliberalism majoritatea menționată dictează și nu guvernează, instituțiile statului trebuie slăbite, adică să devină unele formale, prin măsuri de ordin legislativ, dar și prin angajarea unor persoane servile, șantajabile și, pe cît posibil, cu o pregătire profesională îndoielnică. Iar, în acest cadru, țintele preferate sînt *Justiția* și *lupta împotriva corupției la nivel înalt*. Este evident că primul care are de suferit este statul de drept, care este atins în însuși fundamentul său; apoi, cetățeanul pus în fața unor limitări fără precedent ale drepturilor și libertăților sale fundamentale. Ne referim aici, spre exemplu, la libertatea de exprimare, la dreptul la informație, la libertatea întrunirilor (mitinguri, demonstrații), la dreptul de proprietate privată etc. De pildă, cînd vine vorba de libertatea de exprimare, pentru iliberal aceasta este doar o facultate de a promova știri false, minciuni, de a manipula, inclusiv ori mai ales cu ajutorul mass-mediei obediente și interesate în obținerea unor privilegii, iar dacă acestea sînt sancționate, el protestează în numele aceleiași libertăți de exprimare. La fel, manifestațiile de protest – care țin de esența democrației – sînt considerate un abuz; pe cale de consecință, de cele mai multe ori, în locul analizei și al dialogului dintre Putere și manifestanții nemulțumiți, firești într-o democrație normală, protestele sînt deturnate de guvernanți fie prin contramanifestații, fie prin violență de care nu sînt străine nici autoritățile învestite cu asigurarea ordinii și liniștii publice și a siguranței cetățeanului, și nici grupuri de provocatori care provin, de cele mai multe ori, din lumea interlopă și de existența cărora cei în drept nu sînt străini deloc.

Însă, mai mult decît orice, ne îngrijorează *tendința totalitară* a noii „religii" iliberale, preoții acesteia – politicienii iliberali – conducînd societatea prin decizii politice care nu pot fi discutate, nici comentate, avînd semnificația unor tabuuri. Așadar, rolul individului, lupta sa pentru libertate și intimitate, încrederea în rațiunea lui și, pe cale de consecință, libertatea lui de a trăi responsabil, de a da un sens vieții sale sînt estompate pînă la anihilare, majoritatea deciziilor importante, dacă nu toate, fiind luate de sistem în locul său.

O nouă formă de societate închisă se profilează astfel la orizont, în cadrul căreia cei ajunși la guvernare prin succesul în alegeri au dreptul să guverneze potrivit bunului plac – inclusiv prin incompetență, mediocritate intelectuală, dezinteres pentru problemele reale ale țării –, prin instituții statale aservite și cu o Justiție de fațadă, fără să mai țină cont de opiniile critice argumentate ale Opoziției sau ale societății civile, chiar dacă prin politicile promovate îndreaptă societatea într-o direcție greșită. Prin urmare, ne găsim în situația politicii guvernării *fac ce vreau* pînă la alegerile viitoare, pentru că a fost legitimată de votul unei majorități conjuncturale, fără a se avea în vedere o realitate greu de contestat, dar și foarte dificil de gestionat: lumea în care trăim se caracterizează prin schimbări excepționale, nemaiîntîlnite pînă acum în istoria omenirii și greu de anticipat în ansamblul lor chiar și de mințile cele mai strălucite de pe planetă. O comunitate umană care pare tot mai neliniștită și mai dezorientată din cauza numeroaselor probleme politice, economice, sociale și culturale, la care le adăugăm pe cele de mediu – încă nerezolvate – ale epocii globalizării și globalității în care trăim, unde societățile corporatiste globale au un cuvînt decisiv de spus asupra prezentului și viitorului planetei, în care procesele de interconectare și de integrare obligă fiecare stat membru al acestei comunități să ia aminte la ele și să acționeze în consecință, altfel riscînd marginalizarea.

Lumea în care trăim se caracterizează prin schimbări excepționale.

Așa fiind, *de ce este nevoie pentru ca omenirea să iasă din acest impas, pentru a putea să facă față la provocările la care este supusă lumea noastră acum?* Evident, soluția nu constă în repunerea pe tapet a societății închise, fie și în hainele actuale propuse de doctrina iliberală. Dimpotrivă, ar fi cea mai rea alegere. Se impune cu necesitate o resetare completă a clasei politice, mult rămase în urma uraganului economic de dimensiuni planetare și a progresului excepțional în domeniile tehnologiilor înalte, informaticii, cercetării științifice ș.a., a modului de a gîndi politica în acord cu lumea de azi, dar mai ales cu cea de mîine. Însă acest lucru nu îl vedem realizabil decît printr-o (re)gîndire a mentalităților și comportamentelor umane, atît la nivelul conștiinței individuale, cît și la cel al conștiinței colective, printr-o participare activă, rațională și responsabilă la viața politică a tuturor cetățenilor – individual sau în cadrul societății civile –, în spiritul valorilor fundamentale ale democrației coroborate cu ideile foarte importante ale epocii contemporane, dar și cu o creștere a nivelului de educație și de civilizație, prin atragerea în politică a meritocraților din domeniile de vîrf ale societății, prin conștientizarea și remedierea limitelor și slăbiciunilor de care dă dovadă liberalismul contemporan în cadrul celor mai dezvoltate democrații liberale din Europa Occidentală, SUA, dar și în acela al democrațiilor liberale mult mai tinere, cum sînt cele postcomuniste din Europa de Est, Turcia ș.a.

În fine, de un lucru nu ne îndoim, și anume: cît timp omul își va conserva umanitatea, el nu va înceta să-și revendice *libertatea;* la fel și dorința de a trăi într-o societate deschisă, cu o democrație reală fundamentată pe valorile umaniste în acord cu realitățile epocii contemporane.

***Ovidiu Predescu** este profesor unviersitar de drept și consilier al Procurorului General al României. Versiunea completă a acestui text poate fi citită pe www.dilemaveche.ro.*

Aurelian Trișcu (1924-2018)

Dacă nu știai nimic despre Aurelian Trișcu, prezența lui, portretul lui păreau să fie o emblemă a discreției. Era cordial fără excese „mediteraneene", prietenos fără emfază declarativă, atent la oameni și la împrejurări, fără solemnitate „metafizică". Atunci cînd aflai sau ți se amintea cîte ceva despre isprăvile lui profesionale și civice, despre verticalitatea lui imună la concesii conjuncturale și la acomodări „utile", despre angajamentul lui de-o viață pentru apărarea patrimoniului arhitectural al țării, pentru importanța ambianței citadine în modelarea bunului gust și a conștiinței cetățenești, pentru recuperarea memoriei celor martirizați de regimul comunist, descopereai, uimit, un personaj pe cît de discret, pe atît de eficient și de inflexibil. Îl vedeam, adesea, alături de soția sa, la cîte o conferință a Colegiului „Noua Europă": avea nimbul „ascultătorului" ideal: receptiv, participativ, încurajator. S-a stins cum a și trăit: fără tapaj, fără ostentație, fără retorică... A avut întotdeauna ceva din grația unui surîs. O adiere. Dar o adiere necomplezentă, fertilă, inconturnabilă. O adiere capabilă să potolească deopotrivă arșița și gerul. Un om al duhului, al suflării care dă viață, al solidarității comunitare. Să-i fie somnul lin și îngerii aproape... (***Andrei Pleșu***)

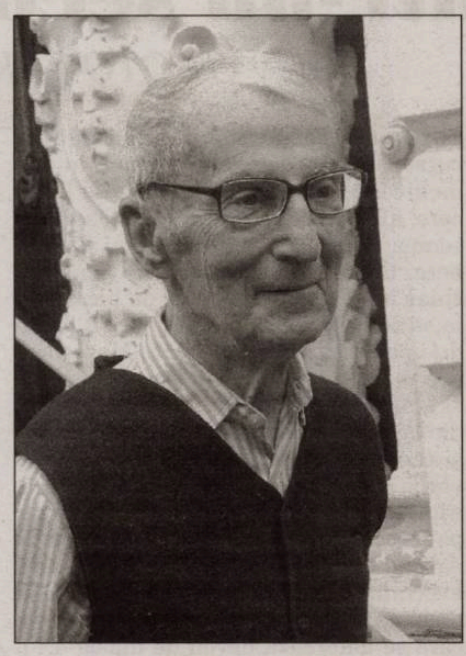

Laudatio

Născut într-o zi fastă, 10 mai 1924, domnul profesor Aurelian Trișcu a absolvit Facultatea de Arhitectură în anul 1949, dublată de cursuri la Facultatea de Filozofie a Universității București, avînd ca dascăli eminente personalități ale arhitecturii și culturii acelor vremi: G.M. Cantacuzino, Duiliu Marcu, Nicolae Nenciulescu, Haralamb Georgescu, Cincinat Sfințescu, filozoful Mircea Florian, esteticianul Mihail Ralea și alții.

După absolvirea Institutului de Arhitectură „Ion Mincu", lucrează ca arhitect proiectant la Serviciul de Arhitectură al Societății de Radiodifuziune, participînd în colectivul arhitectului Tiberiu Ricci la proiectarea posturilor de radio București-Tîncăbești, Cluj, Bacău, Timișoara, Craiova-Filiași, a corpurilor tehnice și sociale ale stațiilor de radiorelee realizate pe Coștila în Bucegi, pe muntele Lapoș-Dărmănești, Uioara-Ocna Mureș și Tureni-Cheile Turzii.

Anul 1965 marchează începutul perioadei didactice universitare, mai întîi ca asistent în atelierul prof. arh. Tiberiu Niga, apoi parcurgînd treptele didactice universitare de doctor în arhitectură, conferențiar, profesor, coordonator științific de doctorate și profesor consultant al Universității noastre. În paralel, între anii 1992-2010, a îndeplinit funcțiile de profesor asociat la Universitatea Ecologică Deva și la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca.

Alături de activitatea didactică exemplară, prof. arh. Aurelian Trișcu a avut o contribuție remarcabilă, încă din anul 1970, în organismele culturale și profesionale responsabile de monumentele istorice și, în general, de Patrimoniul Cultural și Arhitectural național precum: Direcția Monumentelor Istorice, Consiliul de Stat pentru Patrimoniul Cultural Național, iar după anul 1989 în Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (vice și apoi președinte), în Comisia experților de Artă Monumentală – Direcția de Arte Vizuale din Ministerul Culturii, în Comisia de Arhitectură pentru spațiul ecleziastic al MLPAT și al Secretariatului de Stat pentru Culte, membru al Comitetului Național Romîn ICOMOS, expert al Consiliului Europei în Divizia Patrimoniului Cultural-Strasbourg, expert al Comunității Europene în Comisia X – Programe Culturale – Bruxelles, vicepreședinte al Fundației Academiei Civică, membru al Comitetului Român al Fundației Pro-Patrimoniu, membru al Fundației „Tzigara-Samurcaș" și membru în alte organisme importante.

Nu putem trece cu vederea cei peste douăzeci de ani în care prof. Trișcu a fost secretar al Uniunii Arhitecților din România pentru problemele de cultură: organizator de dezbateri profesionale, concursuri de arhitectură, vizite documentare ale arhitecților în țară, expoziții și premieri de proiecte, dar și al Seminarului Internațional UIA *„Pour un habitat humain"*, București, 1971, cu participarea a 60 de delegați din 23 de țări.

Participînd la conferințe naționale și internaționale de specialitate privind patrimoniul cultural și arhitectural universal, monumente și situri istorice, analizînd influențele și legăturile care se stabilesc între acestea și turismul contemporan de la nivelul sistematizării teritoriale pînă la amenajarea cadrului local de detaliu, prof. Trișcu va elabora, în anul 1976, cartea *Arhitectura – obiect și cadru pentru turism.*

Următoarea carte, *Spații urbane pietonale*, reprezintă o primă încercare de sinteză în țara noastră a lumii complexe pe care o reprezintă spațiile urbane pietonale cu nenumăratele lor virtuți și cu un nesecat potențial.

Din cartea *Cuvinte și case,* o antologie de texte poetice, sînt îndemnat să citez: „...înălțarea unui edificiu e un act curat legat de obiceiul locului, de datini, la baza căruia se află gîndirea și inima. Casa este mai mult decît zidurile sale și încă mai mult decît un adăpost..." Trăind în aglomerația urbană, autorul continuă: „Orașul, ca orice ființă, poate să-ți fie necunoscut ori prieten. Sau chiar dușman. La fiecare dintre aceste ipostaze ești în măsură să contribui tu însuți. Îl cunoști sau treci continuu prin el nepăsător. Îl agresezi sau îl respecți, îl iubești și prin creațiile tale îi adaugi valențe. Ce reconfortant este să îmbrățișezi cu privirea un loc al orașului și să te simți în el ca într-o casă a ta!..."

Profesorul Trișcu este interesat de arta urbei, de ultimele manifestări culturale și artistice, de expoziții și nu de puține ori devine prezentatorul unor astfel de evenimente. Iată cum descrie o expoziție de pictură a lui Sorin Dumitrescu: „...dinamice, dar cu rădăcini adînci, lucrările cuprind freamătul arborelui și echilibrul poeziei populare. Ele desfășoară o scriere și sugerează stăpînirea spațiului arhitectural. Notații viguroase recompun, în esență, piatra, ziguratul, stupul, castrul vechilor civilizații și trimit la Asiria și Egipt, la locurile genezei".

Gîndurile sale, preocupările și atenția sînt însă mereu îndreptate spre arhitectură: „...în mijlocul naturii și alături de semeni, oamenii își făuresc un cadru arhitectural în care investesc mentalități, concepții, îndemînare, memorie, sensibilitate și apoi, că vor ori nu, sînt influențați de acest mediu care îi oglindește."

În final să nu uităm îndemnul său: „Cînd dificultățile pentru a împlini ceea ce dorim sînt atît de mari, să încercăm cel puțin să ne orientăm corect pentru ca, în creația de arhitectură contemporană care poate continua tradiția, să ne situăm pe drumul cel bun." *(fragment dintr-un* laudatio *pentru Aurelian Trișcu, susținut în 2014 cu ocazia unei ședințe solemne în onoarea unor profesori legendari ai Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București)*

prof. dr. arh. Ioan LUCĂCEL

Dacă icoanele ne privesc privindu-le

Domnule Profesor, părăsiți o lume în care nu ne mai vedem unii pe alții, în care existăm ca profiluri virtuale, în care sîntem prea adesea ecouri, replici și imitații. Dintre cele multe pe care le-aș spune despre Dumneavoastră, mă gîndesc acum la felul solemn pe care îl aveți de a-l privi în ochi pe celălalt. Ferm, grav și intens, cu răbdare, interes, respect și atenție deplină. Niciodată grăbit sau superficial, deseori amuzat, uneori sarcastic, dar întotdeauna, fără excepție, cu bunătate și înțelegere. Am înțeles mult mai tîrziu, mult după ce v-am fost studentă, și mai apoi doctorandă, că această capacitate de a-l vedea cu adevărat pe celălalt este, poate, darul cel mai delicat și plin de sens pe care îl putem face unei alte ființe umane. Unul dintre darurile intangibile prin care ne construim identitatea. Dacă icoanele ne privesc privindu-le, poate că lucrul cel mai simplu – și important – pe care îl putem face ca oameni este să ne vedem unii pe alții. Privindu-vă în ochi, așa cum ați făcut-o Dumneavoastră de fiecare dată, vă spun acum „Drum bun, Domnule Profesor".

Prof. arh. Andreea MIHALACHE

Despre echilibru și modernitate

Îi voi lăsa pe cei care l-au cunoscut pe domnul profesor Trișcu mult mai bine decît mine să vorbească despre opera lăsată în urmă, cultura lui enormă sau despre curajul și bunătatea care îl caracterizau.

Nu voi pomeni aici decît despre un aspect aparent paradoxal al unui luptător pentru patrimoniu: înțelegerea și chiar entuziasmul pentru arhitectura modernă și, legată de aceasta, sprijinirea unei arhitecturi contemporane responsabile. Mult prea des, aderența legitimă la tradiție și revolta față de distrugerile aduse monumentelor și cartierelor istorice duc și la o atitudine foarte conservatoare, la respingerea oricărei modernități și nu doar a celei inepte și agresive. Ei bine, profesorul Trișcu era unul dintre cei chemați în ajutor de tineri arhitecți ce încercau să insereze arhitectură contemporană în ansambluri istorice. Respingea cu pasiune pastișa și arhitectura pseudo-tradițională și privea, în mod înțelept, operele avangardei, modernismului și cele din ziua de azi drept straturi noi legitime în cadrul unei continuități istorice. Aurelian Trișcu va rămîne și un model pentru cei care cred într-o arhitectură nouă, civilizată.

Prof. arh. Ștefan GHENCIULESCU

A plecat în lumea tăcerii și a frumuseții

În tot ceea ce a însemnat restaurarea lăcașului de cult de la Stavropoleos, reînvierea vieții liturgice și comunitare, am avut mereu alături oameni credincioși și, în același timp, specialiști, cu pregătire temeinică în domeniul lor. Așa a fost domnul Aurelian Constantin Trișcu, arhitect (care a proiectat și biserici, una la Vama Veche și o alta la Cluj), profesor (care a coordonat pentru prima dată la noi o teză de doctorat cu o temă de arhitectură și teologie), membru și președinte, pentru un timp, al Comisiei Monumentelor Istorice, om de cultură, dar, pentru mine, în primul rînd, fiu duhovnicesc și sfetnic de neînlocuit.

Era nelipsit de la Liturghie, duminica și în sărbători, mereu cu soția și adesea cu fiica și nepotul său. Era o prezență discretă, dar eficace în plan profesional și social. A fost membru fondator al Fundației Stavropoleos, cea care a înființat Centru Social „Sfîntul Dimitrie", unde de peste douăzeci de ani sînt îngrijiți și educați zilnic 50 de copii. Avea finețe, eleganță și rafinament, toate dublate de un umor subtil. Se bucura de tot și de toate, își încuraja interlocutorii și îi iubea pe cei tineri.

Casa în care locuia, cu toate obiectele țărănești și tablourile unor pictori contemporani, așezate împreună, într-o austeritate cvasi-țărănească și monahală, creau o atmosferă care îi uimea într-o clipă pe cei care intrau în universul României de odinioară. Odată cu el pierdem o personalitate autentică, dar și un fel de a fi și de a trăi în tradiție. El era arhitectul profesionist uimit de arhitectura athonită pe care am avut bucuria să o vedem împreună.

Nepot de preot, era născut la 10 mai și s-a sfîrșit la începutul indictionului, al anului nou bisericesc; primise „Steaua României" și „Crucea Patriarhală".

A avut parte de un sfîrșit creștinesc, a primit merinde pe calea spre veșnicie, iar acum ne rugăm să aibă parte și de răspuns bun la înfricoșătoarea Judecată. Va fi pomenit între ctitorii Mănăstirii Stavropoleos, cea nouă, de slujitorii și măicuțele pe care le prețuia.

Duhovnicul

În prima linie

Nu puțini arhitecți se numără printre studenții domnului profesor Trișcu și, dintre cei care nu au avut această ocazie, grație generozității sale, nu puțini au avut șansa de a învăța totuși de la el – una din cele mai importante lecții fiind aceea că această profesie constă în numeroase obligații, precum cele față de patrimoniul cultural. Acesta a fost cu certitudine unul din motivele pentru care domnul profesor Trișcu a fost mereu prezent în prima linie a războiului purtat nu atît pentru simpla apărare a monumentelor istorice, ci pentru înțelegerea corectă a ceea ce înseamnă acestea și a resursei extraordinare pe care o reprezintă. Discret, dar nu mai puțin ferm, domnul profesor Trișcu a pledat în acest sens nu doar în calitate de arhitect, de cadru didactic și de îndrumător de doctorat, ci și din fruntea Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice, alături de organizația România Nostra sau prin Comisia Prezidențială pentru Patrimoniul Construit, Siturile Istorice și Naturale – mesajul fiind mereu același, astfel încît fiecare generație să aibă șansa de a-l auzi.

Prof. arh. Hanna DERER

George BANU

O prietenie exemplară într-un secol tumultuos

– Jerzy GROTOWSKI și Peter BROOK –

„Calitățile esențiale ale unui om se reflectă în prietenii săi și, într-o bună zi, tot prin ei trebuie să fie perpetuate."
PETER BROOK

Au existat multe prietenii în istoria artei. Ele se constituie pe baza unor viziuni estetice, morale ori politice comune. Iar prietenii – nu mă refer aici la o relație colectivă, de grup, ci la o relație binară – se bucură de un statut egal, fondat pe echivalență și pe schimb reciproc. Sînt prietenii care se exercita în contextul societăților non-totalitare, unde amenințările care apasă pe umerii artiștilor vizează, poate, statutul economic, așa cum a fost cazul pentru Zola, financiar asigurat, și Cézanne, în dificultate, dar ele nu sînt esențiale pentru supraviețuirea lor artistică. Altfel de legături se țes acolo unde pe creatori îi pasc constrîngeri, pericole și sancțiuni care-i fac să se simtă copleșiți în fața mașinăriei politice a timpului lor. Asta nu afectează baza inițială a prieteniei, care se justifică prin date comune între parteneri, doar că aici se mai adaugă și o altă dimensiune, cea a primejdiei și a necesarei întrajutorări reciproce. Ar fi interesant să facem inventarul acestor prietenii născute sub dictatură, căci ele sînt numeroase. Prietenii care implică riscuri și care se confirmă prin sprijinul oferit celuilalt. Rostropovici nu l-a salvat oare pe Soljenițîn?

Nu e cazul să fac aici o înșiruire prea lungă, dar aș putea evoca o prietenie paradigmatică, al cărei mod de a funcționa capătă o dimensiune cu totul specială pentru teatrul secolului XX: prietenia dintre Stanislavski și Meyerhold. Stanislavski recunoaște repede calitățile tînărului Meyerhold, astfel încît îl distribuie în ceea ce avea să devină un spectacol-reper al Teatrului de Artă: *Pescărușul*. Turbulent și înverșunat, cum îl știm, Meyerhold își părăsește „fratele" mai mare pentru a se îndepărta și a face teatru departe de el, în provincie, unde explorează noile dramaturgii, Ibsen, Maeterlinck. Ceea ce nu-l va împiedica pe Stanislavski să-i urmărească parcursul, să-l asocieze ca partener, în ciuda divergențelor. (Îmi amintesc de Ibsen care, aflat în culmea gloriei, ținea totuși seama de propunerile tînărului Strindberg. Ca să nu-l uite, i-a pus portretul chiar în spatele mesei sale de lucru. Voia să scrie, după cum a mărturisit, avîndu-l pe Strindberg „în cîrcă".) Meyerhold are un statut similar pentru Stanislavski. Acesta îl invită să deschidă un studio la Teatrul de Artă pentru a alimenta și a înnoi estetica celebrului ansamblu. E vorba despre studioul care, în 1905, avea să agite spiritele și să-l scoată din minți pe Danchenko, co-directorul Teatrului de Artă și care va rămîne doar o tentativă avortată. Dar prea puțin contează acest eșec aparent. Importantă e inițiativa, care se datorează nevoii de dialog a lui Stanislavski cu Meyerhold. Și, mai tîrziu, Grotowski, referindu-se tocmai la această relație exemplară, va spune că cel mai bun discipol nu e discipolul ascultător, ci „discipolul revoltat", cel care, precum Meyerhold, atacă estetica maestrului său. Mai tîrziu, în anii '30, atunci cînd, la incitarea lui Stalin, se instaurează o severă teroare intelectuală care îi amenință pe artiști în ansamblul lor, încît chiar și creatorii cei mai devotați, ca Meyerhold, aveau să cadă victime atacurilor violente și să fie expuși riscului de aneantizare fizică. Atunci, Stanislavski îl invită pe prietenul său rebel să se refugieze pe „insula" studioului de operă pe care îl conducea și îi propune să

creze o capodoperă, *Dama de pică*, pentru a-l proteja de terenul minat al teatrului expus public. Prin ajutorul său, îi acordă o șansă la supraviețuire. Și cum să uiți frumoasa imagine dintr-un spectacol al lui Eugenio Barba în care bătrînul maestru îl poartă pe umerii săi pe tînărul său prieten, dezarmat? Odată cu moartea lui Stanislavski, zilele lui Meyerhold sînt numărate. El sfîrșește asasinat, în Siberia. Acest sfîrșit avea să fie sursa de inspirație pentru Kantor în ultimul său spectacol, *Astăzi e ziua mea*. Iată, deci, sensul unei prietenii în vremuri de ciumă. Să împărtășești și să ajuți astfel încît celălalt, prietenul aflat în pericol, să poată continua să lucreze, să trăiască. E o prietenie care se constituie prin rezistența la pericol. Astfel, încrederii în arta împărtășită cu prietenul i se adaugă imperativul ajutorului pe care i-l oferi, la un moment dat, lui, artistului amenințat.

Se constituie prin rezistența la pericol.

Se spune, adesea, că „orice comparație e pe jumătate falsă". Convins de această aserțiune, propun comparația între prietenia evocată mai sus, dintre Stanislavski și Meyerhold, cu prietenia dintre Brook și Grotowski. Bineînțeles, intervin multe diferențe: nu aparțin aceluiași societăți, sînt de vîrste ușor diferite. Dar și asemănările sînt numeroase. Una, mai întîi, prima: Brook, ca și Stanislavski, își invită colegul polonez să lucreze, începînd cu 1964, într-un atelier, împreună cu actorii celebrei Royal Shakespeare Company. La temelie au fost munca, împărtășirea unor preocupări și țeluri comune. Apoi s-au adăugat alte motive, estetice ori filozofice, cum ar fi, de pildă, interesul comun pentru Jung și pentru Gurdjieff. Se vor vedea adesea, dar cînd situația din Polonia se agravează, postura lui Brook se

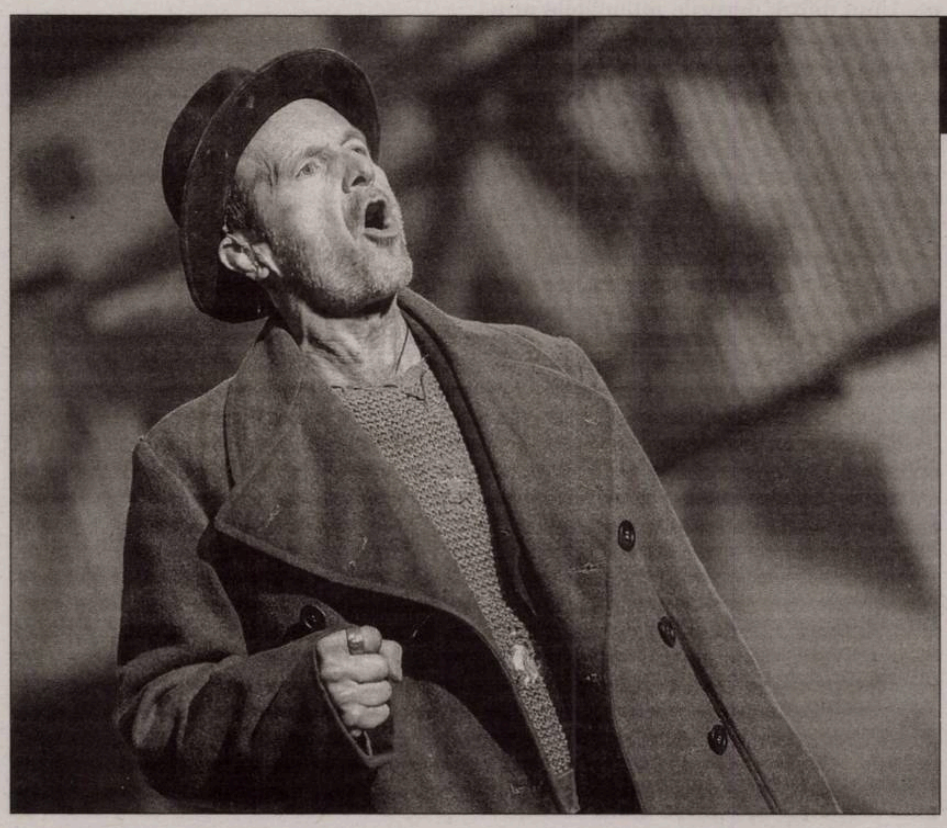

© P. Bailla

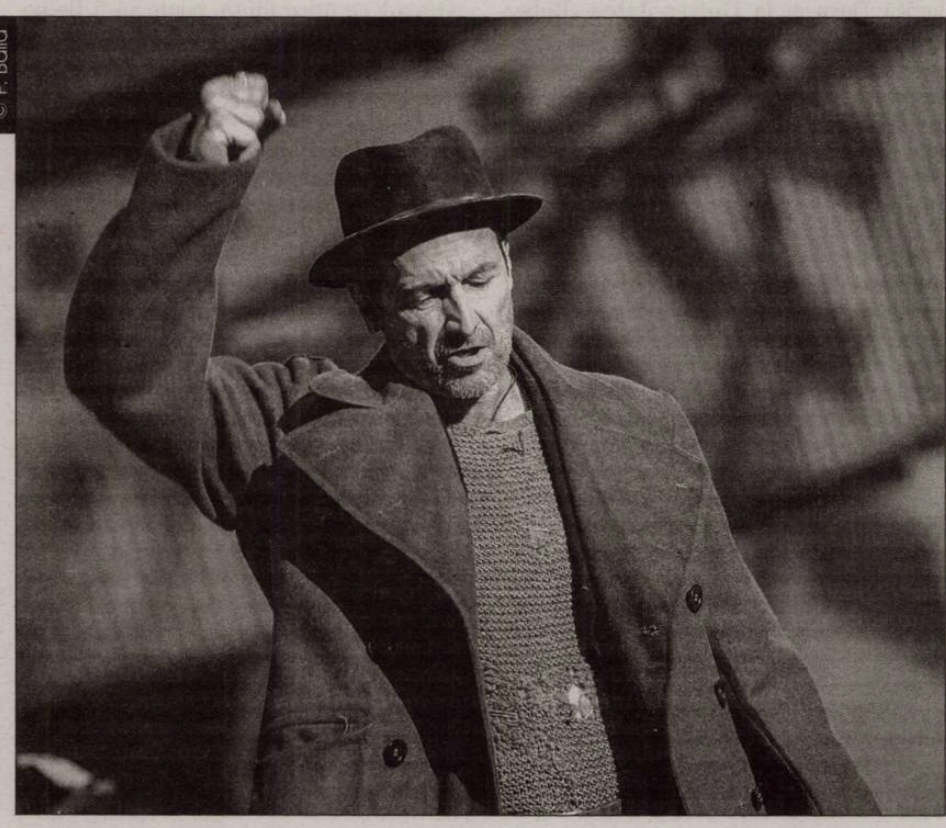

va apropia tot mai mult de cea a lui Stanislavski, iar intervențiile sale se vor îndrepta în aceeași direcție: ajutorul acordat prietenului aflat la ananghie. Societatea poloneză, plasată „în stare de asediu", impune contextul care ne trimite la un altul, cel stalinist, chiar dacă regimul din Polonia anilor '80 e totuși mai puțin ucigaș. Dar, și de această dată, e nevoie de aceeași mutație: prietenul să devină aliat. Aliat care sare în ajutor, care se va pune zălog mizînd pe notorietatea sa, care scrie, care ia poziție, care se angajează: prietenie de luptă, prietenie ocrotitoare. O concluzie care se manifestă de două ori în timpul vremurilor de ciumă din secolul trecut. În Rusia și în Polonia.

Spre deosebire de Stanislavski, Brook a adoptat o altă strategie și a intervenit de mai multe ori pentru a vorbi despre Grotowski, pentru a dezvălui ceea ce credea că ar fi unicitatea și geniul său, pentru a omagia alteritatea sa – mai ales în ceea ce privește relația cu publicul – și, mai ales, pentru a recunoaște dorința lor comună de a depăși teatrul de artă... De-a lungul vremii, luările de poziții ale lui Brook punctează relația cu marele său prieten și ne lasă să ghicim motivele atracției pe care a exercitat-o. Atracție artistică, dar și atracție umană, căci Grotowski a reprezentat pentru Brook o dublă referință: atît în viață, cît și în ceea ce privește creația. O legătură de încredere reciprocă se va stabili între cei doi prieteni și – trebuie amintit – această legătură va căpăta sensul unei provocări „politice" avînd în vedere separațiile care împiedicau schimburile directe între artiști pe vremea Cortinei de Fier. Și de aceea fotografia celor doi prieteni reuniți în Polonia anilor '60 a produs un ecou deosebit în lumea teatrală a epocii. Această prietenie a fost unică.

Brook salută locul „unic" al lui Grotowski, iar textul său, apărut mai întîi într-o revistă la Stratford, va prefața celebra lucrare *Spre un teatru sărac*. Cartea lui Grotowski e însoțită, deci, de rîndurile scrise de prietenul său englez. Același Brook va explica demersul grotowskian din perspectiva „Teatrului sacru", căruia îi va consacra un capitol din faimosul volum *Spațiul gol*. Astfel, Brook urmărește și explică munca lui Grotowski, care găsește în el nu doar un fin comentator, ci totodată și un sprijin strategic. Numele lui Brook îi servește drept pavăză.

Apoi, întîlnirile și dialogurile se succed: la Shiraz, în 1970, apoi la New York, în 1973, la Brooklyn Academy of Music, cu ocazia *Theatre-days* organizate de Brook în cadrul călătoriei sale în SUA împreună cu Centre International de Recherche Théâtrale (CIRT). Apoi, la rîndul său, Brook merge la Wroclaw, în 1975, pentru Universitatea Teatrului Națiunilor. Iar fotografia cu Jerzy oferindu-i o floare, pe peronul gării, ne-a emoționat enorm pe toți cei care îi îndrăgim pe cei doi artiști. Schimburile dintre ei vor continua. În același an, se întîlnesc din nou la Bienala de la Veneția. Schimburi paritare, schimburi lipsite de orice ierarhie ori disparitate. Doi prieteni situați pe poziții de egalitate și ale căror cuvinte se întîlnesc.

Ne vom aminti relația Stanislavski – Meyerhold atunci cînd Grotowski va părăsi Polonia și Brook își va înteți eforturile de susținere: apărînd, în 1984, candidatura sa pentru proiectul de lucru în universitatea de la Irvine; sau invitîndu-l pe Ryszard Cieslak să joace în *Mahabharata*. Dincolo de acțiunile punctuale, Brook și Grotowski construiesc o relație instituțională între CIRT Paris și Centro di Lavoro din Pontedera. Asta nu îi putea lăsa indiferenți pe politicienii locali din micul oraș italian care, sub auspiciile lui Roberto Bacci, îl vor găzdui pe Grotowski. Desigur, Grotowski nu avea de îndurat amenințările la care a fost supus Meyerhold, însă sprijinul lui Brook i-a fost de mare ajutor.

Două referințe personale au consolidat relația lor. Prima e George Gurdjieff, despre care au vorbit adesea împreună, și ale cărui învățături i-a marcat, în egală măsură, pe amîndoi. În 1991 s-au întîlnit în jurul maestrului armean și dialogul lor a devenit o referință pentru studiile gourdjieffiene. A doua referință comună va fi Ryszard Cieslak, actorul care va împinge pînă la ultimele limite *etica devotamentului* pentru a răspunde voinței de perfecțiune a lui Grotowski. Și-o va și atinge, după un sinuos „drum al crucii". Cînd nu va mai găsi nici un motiv să rămînă în Polonia, cînd nu mai putea rămîne în Polonia, Brook îl va invita să joace în *Mahabharata*. Astfel, „prințul constant" avea să devină „regele orb" – al treilea element, „legătură vie între cei doi prieteni". Ce parcurs!

Cu Peter
vorbesc doar despre viață.

La 24 martie 1997, Brook îl întîmpină pe Jerzy la Bouffes du Nord, pentru *Lecția* inaugurală de la Collège de France. E punctul culminant al acestei prietenii care le-a permis să se îmbogățească unul pe celălalt, dar care s-a înscris, totodată, într-o logică a supraviețuirii, indispensabilă în acea epocă a cenzurii și a riscurilor pe care le suportau artiștii din fostele țări estice.

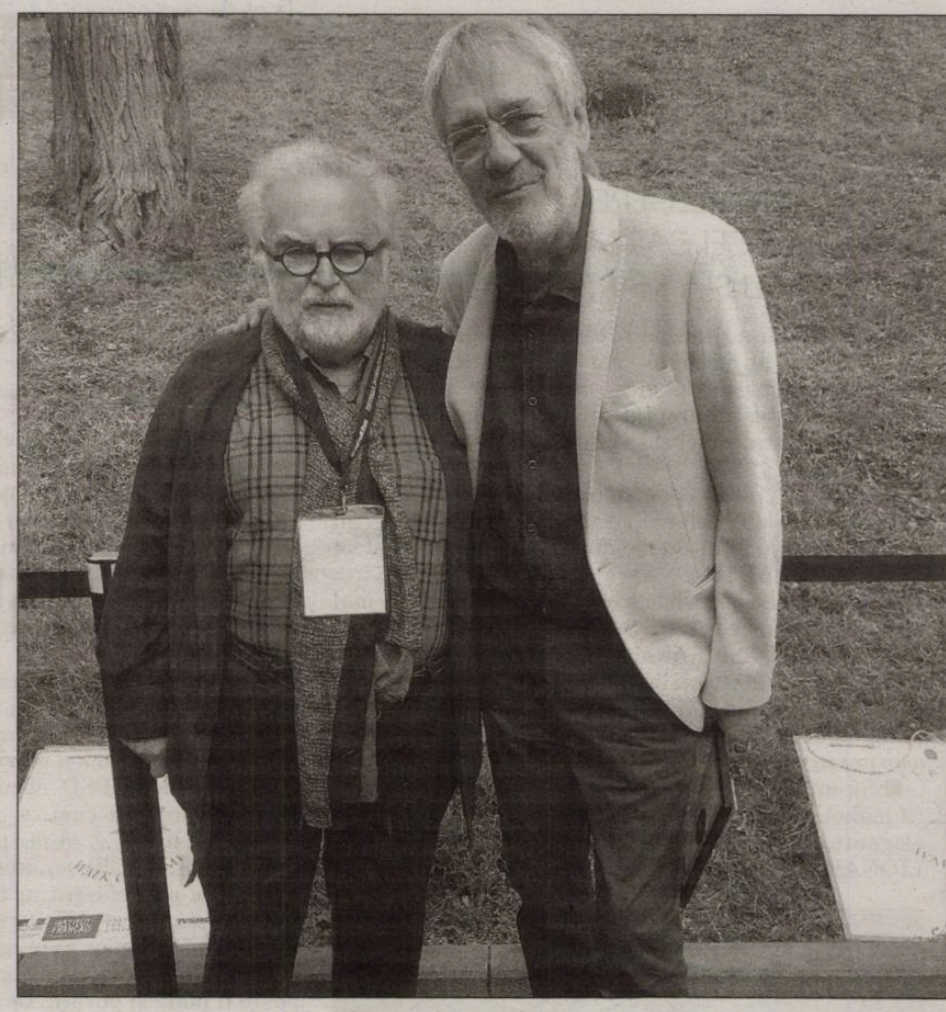

Brook recunoaște în Grotowski artistul animat de o maximă exigență, artistul hotărît să meargă pînă la capăt cu căutările sale, pînă la „sfîrșitul partidei", artistul dispus să lupte și să se sacrifice. Dar Brook nu-l asimilează unui mare inchizitor, auster și intransigent, căci îi evocă umanitatea rezumînd-o în trei cuvinte: „tandrețe, căldură, umor". Pornind de la această mărturie, putem schița un portret în care apar atît viziunea despre artă, cît și referințele la omul care a fost Jerzy. Brook, care se consideră artistul care a rămas „la liziera pădurii în flăcări", vorbește despre prietenul său care, el singur, asemeni lui Artaud, „s-a dus pînă în inima focului".

Într-o noapte, pe cînd lucram cu Jerzy Grotowski la traducerea cărții lui Thomas Richards despre „acțiunile fizice", l-am întrebat:

– Ai doi prieteni. Barba și Brook. Despre ce vorbești cu Eugenio? Dar cu Peter?

– Cu Eugenio vorbesc doar despre teatru. Cu Peter vorbesc doar despre viață.

Grotowski a încarnat un model de viață, dar, spune Brook, „un mod de viață e un drum *spre* viață". Poate că prietenia lor s-a hrănit din aceeași dorință de a fi, dincolo de teatru, *maeștri ai vieții*. Și unul l-a ajutat pe celălalt... să supraviețuiască!

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cea mai recentă carte publicată:* Iisușii mei *(Editura Nemira, 2018).*

traducere de Matei MARTIN

© P. Baila

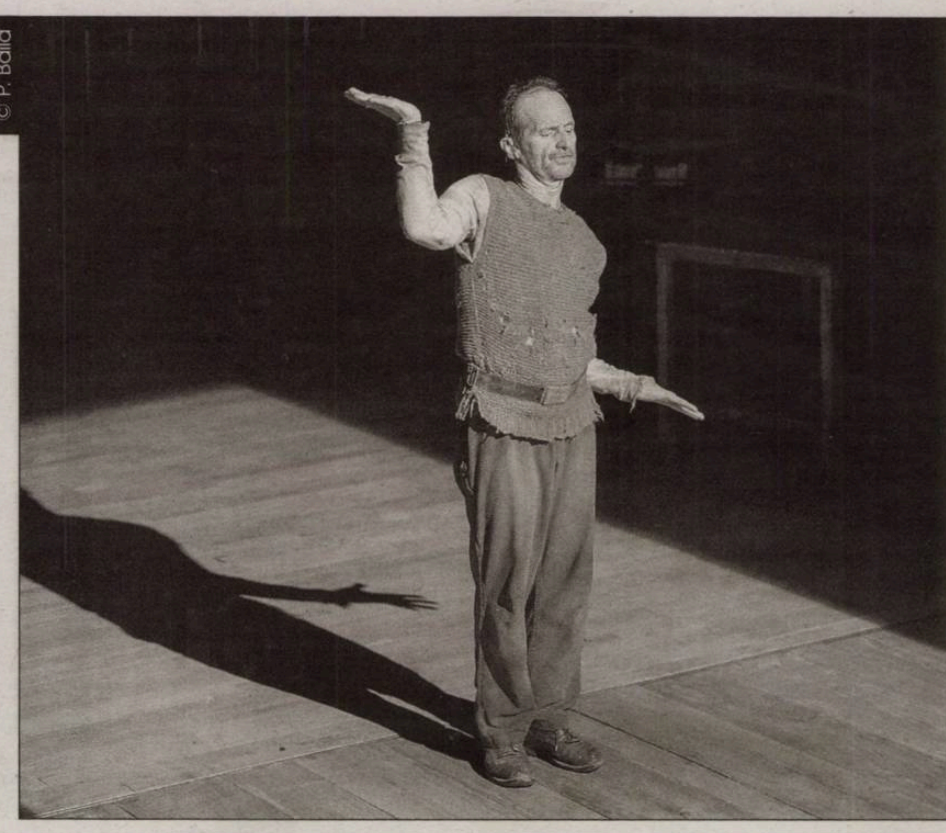

Cu ochii-n 3,14

NU DOAR „SENTIMENTAL", CI ȘI SUBCARPATIC, MODA PEȘTILOR CU TOC ESTE ALEGEREA IDEALĂ PENTRU CEI CARE VOR SĂ VADĂ CUM LI S-A MĂRIT PANTOFUL

■ Un studiu a descoperit că maimuțele femele nu au încredere în masculi – nu doar „sentimental", ci și pentru a găsi hrană etc. – nici măcar atunci cînd e clar că aceștia au dreptate, din cauza faptului că ei tind să fie nestatornici și să migreze între diferite grupuri. (**C. Ș.**)

■ O posibilă intrigă pentru un basm oriental subcarpatic: potrivit ultimelor știri, șase cetățeni libanezi au fost prinși în județul Buzău după ce au vînat ilegal 74 de turturele. (**M. P.**)

■ Moda băieților pensați n-a trecut. E bine. Nu mai vezi nimic altceva. (**A. M. S.**)

■ O pescărie din Kuweit a fost închisă după ce s-a descoperit că vînzătorii lipeau ochi falși, de plastic, peste ochii peștilor, ca să-i facă să pară mai proaspeți. Am putea spune, parafrazînd în acest caz, că *„Freshness was not in the eye of the beholder"*. (**S. G.**)

■ La intrarea în parc, pe o bancă, un cuplu mănîncă înghețată. Ea își scutură nisipul de pe săndăluțele elegante, cu toc. Pe tricoul lui scrie mare, cu roșu, „MILIONAR". (**C. Ș.**)

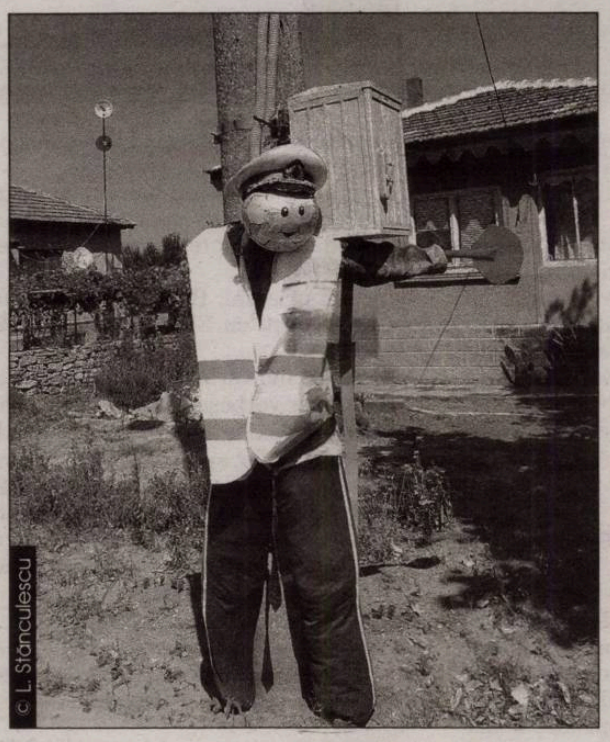
© L. Stănculescu

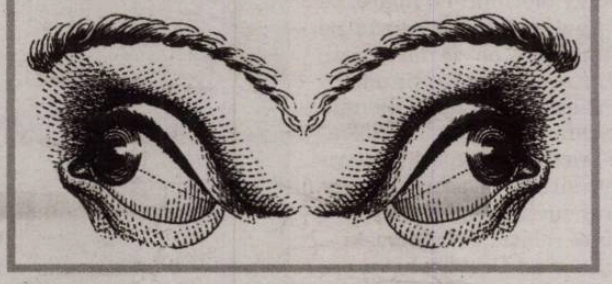

■ Din seria „Ce se mai vinde prin anunțurile de pe Internet": *masă toaletaj hidraulică pentru animale de companie*. Ei bine, la ce folosește asta? Păi, cică „este o alegere ideală pentru cei ce vor să aibă grijă de animalele de companie atît în cabinete veterinare, cît și acasă. Are un blat nealunecos pentru siguranța animalelor, iar cadrul este din metal acoperit cu strat epoxidic". Odată cu această explicație, lucrurile par ceva mai „omenești". (**A. M.**)

■ Primăria Capitalei acordă pensionarilor cu venituri mici subvenții pentru achiziționarea de ochelari. Ochelari care poate îi vor ajuta pe pensionarii respectivi să vadă cum li s-a mărit pensia. (**M. M.**)

■ Dl senator PSD Niculae Bădălău îi sugerează doamnei premier cum că „poate ar trebui să dea cu pumnul în masă..." ca să-i aducă la tăcere pe miniștrii din cabinet. Nu, dle senator, nu cu pumnul, poate mai nimerit și mai eficient ar fi cu pantoful, așa cum v-a învățat nemuritorul Hrușciov. Asta cu atît mai mult cu cît doamna premier se pregătește să preia președinția Uniunii Europene, iar exemplul marilor dvs. înaintași poate fi pildă și povață. De la Est la Vest. (**R. M.**)

ALTFEL SPUS, A ÎNCEPUT LUPTA TERIBILĂ (FĂRĂ PAUZĂ) DINTRE FLUIERE ȘI OCCIDENT

■ Cînd a fondat această revistă nouă, dedicată literaturii (prozei și poeziei), Chris Bolin a făcut un pariu periculos: a creat o publicație online care nu poate fi citită online. „Vă mulțumesc că vreți să vă deconectați de la Internet" e mesajul care te întîmpină pe siteul *The Disconnect*. Altfel spus, trebuie să închizi netul ca să poți citi cel mai recent număr al revistei. Se întîmplă în Statele Unite. Și nu știm cîți cititori are. (**A. M. S.**)

■ „Albinuța" Gabriela Firea a început să muște din stup. Trîntorii își văd mai departe, liniștiți, de treaba lor murdară. (**D. C.**)

■ Între bulgarul Petkov, instructor de înot, și indianul Kharvi, pescar, are loc o intensă competiție căreia lumea nu-i dă importanța cuvenită. Miza: recordul mondial la înot într-un sac, legat la mîini și la picioare. În ceea ce agențiile de știri internaționale au caracterizat drept o combinație între Houdini și Michael Phelps, bulgarul Petkov a înotat – repet, cu mîinile și picioarele legate, vîrît cu totul într-un sac – 3380 de metri în lacul Ohrid din Macedonia. I-a luat trei ore. Astfel, Petkov a doborît recordul de 3071 de metri deținut de Kharvi, care înotase în aceleași condiții, dar în Oceanul Indian, cu cinci ani în urmă. Atunci, Kharvi bătuse recordul deținut tot de Petkov. Acum, micul grup de pasionați ai acestei stranii apucături privesc spre pescarul indian. V-ați săturat de rivalități precum Real-Barcelona ori Nadal-Federer? Priviți lupta teribilă dintre Petkov și Kharvi. (**S. V.**)

■ Duminică, la prînz, în stația lui 21 din Calea Moșilor. El și ea, ambii soioși și hămesiți. Ea stă pe banca de tablă din stație și sprijină cu mîinile diverse sacoșe pline; el, în picioare, o îndeasă fără pauză cu bucăți rupte dintr-un soi de fast-food. „Nu mai pot, nu mai vreau, îmi vine să vomit!", icnește printre suspine femeia. „Oi fi dracu' iar gravidă", conchide omu' de lîngă ea, în timp ce șuieră printre dinți: „Toanta dracu'!" Și se aruncă în tramvaiul tras la linie. Ea își urcă anevoie traistele și îl urmează. *„Noël! Noël!"* (**R. M.**)

■ Primăria Municipiului București a cumpărat de curînd 2000 de „fluiere cu bilă", în valoare de 78.000 de lei, adică 40 de lei bucata. Numai bune pentru fluierat a pagubă. (**C. Ș.**)

■ Din *Noul plan al Municipiului București, partea I. Cu noile strade și cartiere deschise până la 1 Ianuarie 1929, însoțit de un Indicator al Stradelor și adresele autorităților publice și particulare importante. Întocmit de Institutul Cartografic „Unirea"* (1929), cîteva nume de străzi de ieri și alaltăieri: Argeș fost Fariseului; Badoglio Mareșal fost Brutari; Bălășeanu Alexandru fost Bătrânilor; Banu Mihalcea fost Ermitului Cazărmii; Banu Mărăcine fost Izraelită; Basarabia fost Occident; Bogdan I. Profesor fost Fetei; Bunea Canonicul fost Măturarilor; Căpitan Petre Carp fost Locotenentului; Caracaș III azi Moș Ajun; Carpaților (Pasagiu) fost Pasagiul Frați; Câmpul Cucoanei azi Verde; Cercel Petru fost Discordiei; Cerșetori azi Dionisie Fotino; Himerei fost Tunsului azi Sublt. Ecaterina Teodoroiu; Cocorăscu Octav Căpitan fost Darzale unit cu fost Ploeșteanu; Col. Georgescu fost Câmpul Veseliei; Constantin Moroiu fost Morfeu; Constelației zisă și Spiroiu; Corbului Văcărești azi Epureanu; Coșbuc Gh. fost Fundătura Lirei; Dimitrie Racoviță fost Furiilor; Gândacilor azi General Stan Poetaș; Grigorescu Pictorul fost Modei; Hărtănoaia fost Gropile Hărtănoaia; Iliescu Ciru Doctor azi Sborului; Laptelui azi Paul Greceanu; Lupeasca Nouă Luncii azi Sergent Ion Moțu; Maiorescu Ion fost Fund. Vaselor; Matei Basarab (Stradelă) azi Ruinelor; Modestiei azi Latină; Murelor azi Duzilor; Rinocerului azi Alexandru Odobescu; Salcia Uscată azi Anghel Dumitrescu; Sârbilor azi Brumărel; Sf. Vineri I (Fundătură) azi Dănciulescu II sub Cimitir; Stuful Belului zis Valea Plângerii; Umbrei azi Dr. N. Cretulescu; Vestei azi Ion Ghica; Vienei fost Vămii azi Wilson. (**D. S.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9:00-18:00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **761** ■ 20-26 septembrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Prezența lui Horia Bernea“

pagina **3**

Cele mai așteptate premiere românești

anchetă

pagina **15**

STELA GIURGEANU

„Pe tărîmul mafiei italiene“

pagina **22**

Sfîrșituri

„Totul e bine cînd se termină.“

MARCEL MARIËN

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

ROMÂNIA 100

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Delia VERDEȘ

Trei fețe tradiționale ale hoției

(...)

Reguli nescrise ale șuților.

Șuții sînt de două feluri: răpciugoși (pe aceștia îi vezi de la distanță și te pui în gardă) și cocheți, chiar parfumați (aceștia sînt mai răspîndiți și mai eficienți). Șuții-domni sînt mai histrioni. Prinși cu mîna în buzunar, fac gălăgie și se exprimă cît mai literar: „Ce-aveți, doamnă, sînteți nebună? Cum să vă umblu în geantă? Sînt om serios! Vă cam neglijează bărbatul, de-aia vă dați la mine...“ Meseria de șuț e una dintre cele mai frumoase, fiindcă furtul din buzunare e greu de probat. Polițiștii povestesc cu regret că, dacă nu e prins cu portofelul („mortul“ sau „tifla“) în mînă, hoțul e curat.

Această meserie avantajoasă se practică de obicei în echipă – singur e mai riscant: cine să preia „mortul“? Primul domn „se bagă-n față și ține tira“, al doilea presează, al treilea – comite. Apoi transmite. Cei trei trebuie să fie cinstiți unii cu alții și să împartă banii corect. Uneori, însă, cel care se-ndepărtează cu prada nu se poate abține s-o vămuiască. Și ca să nu apară conflicte, la următorul autobuz se schimbă tura. Operează el, trece-n față, lăsîndu-și amicii să părăsească teatrul de luptă cu banii.

În metrou sau în tramvai, șuții se plasează imediat lîngă tine dacă ești supărat sau îngîndurat. Te „citesc“. Bătrînețea sau semnele bolii nu-i vor înduioșa nciodată: fraierul rămîne fraier. Este ceva ce n-ar face un șuț? Polițiștii cred că nu. Ca să-și scape pielea, un șuț poate să te „înțepe“, sau chiar să te „taie“ – la propriu.

Cum se comportă cînd recunosc în aglomerație un polițist în civil? Îl aleargă prin tot orașul, schimbă o mulțime de mijloace de transport în comun – fără să fure o centimă. După ce e „plimbat“ o zi, polițistul înțelege că l-au citit și că trebuie să se mute în alt sector. Relația șuț-omul legii este una de competiție. Cînd constată că eșafodajul de probe construit de judiciarist e ireproșabil – și poate să o facă pentru că ajunge să cunoască mulțumitor articolele din Codul Penal ce i-au fost dedicate cu drag de legiuitori –, șutul se poate preda cu următorul discurs: „Să-ru' mîna, nașule, ai fost mai bun! Gata, n-are rost să mai discutăm, m-am turnat!“

Ce prețuiesc șuții? Mîna foarte abilă (pe care o numesc „pensetă“), buzunarul umflat și cetățeanul distrat. Ce le place să facă atunci cînd au bani? Să se distreze, normal. Cum? Biliard, jocuri de noroc, cîrciumi, în care, însă, niciodată nu-și beau mințile. (...) Fiindcă meseria îi cere să fie lucid și disciplinat: șutul care se respectă se trezește la șase dimineața, odată cu oamenii muncii.

(...)

(apărut în *Dilema*, nr. 101, 16-22 decembrie 1994)

Dilema veche vă propune

■ Joi, 27 septembrie, ora 19, scriitorul Éric Vuillard își începe periplul la București printr-o dezbatere la cinematograful „Elvire Popesco“, alături de Cezar Paul-Bădescu. Discuția despre cea mai recentă carte a scriitorului francez, *Ordinea de zi* (pentru care acesta a primit premiul Goncourt în 2017, tradusă și la noi de Editura Litera), va fi moderată de Mirela Nagât. (Cristina Ștefan)

■ În curînd, la editura Baroque Books & Arts va apărea o carte semnată de Frédéric Rouvilouis intitulată *Politețe – Un dicționar nostalgic,* în traducerea lui Mircea Vasilescu și a Cătălinei Steriu. Printre multe exemple de politețe, astăzi devenite desuete, dacă nu cumva de-a dreptul stranii, în carte apar și cîteva norme de politețe recomandate jandarmilor. A nu se rata! (Andrei Manolescu)

■ Chiar dacă nu mai e vară, sau poate mai ales de aceea, stațiunea Eforie Sud merită o plimbare. Locul nu prea mai are căutare printre turiștii cu pretenții, dar are o istorie interesantă, străzi liniștite, umbroase și foarte frumoase, cu case de piatră. Stațiunea nu se mai numește Carmen Sylva, ca pe vremuri, dar nici Vasile Roaită, ca în primii ani ai comunismului. Și e totuși cea mai veche de pe litoralul nostru, înființată de boierul Ioan Movilă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Desigur, vechiul cazinou e în ruină, la fel ca multe alte vechi clădiri interesante. Asta deja nu mai surprinde pe nimeni în România de astăzi. (Andrei Manolescu)

■ În filmul lui Radu Jude, *Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari,* intră ca în burta lui Moby Dick de toate: exaltare, vinovății, clișee, adevăruri, frici. Combinația de lucruri serioase, subminate permanent la nivel de discurs, devine de-a dreptul *entertaining.* Vinovăția istorică se prescrie dacă nu vorbim despre fapte sau se tratează dacă le aducem la suprafață? Cîte istorii există și pe care alegem să o trăim? Sînt doar cîteva dintre întrebările posibile. Pînă una-alta, mergeți la film. (Ana Maria Sandu)

■ În Cotroceni, mai exact pe strada Doctor Louis Pasteur, nr. 38, s-a deschis o sufragerie-librărie Humanitas foarte cochetă și bine garnisită cu de-ale gurii și de-ale minții. Se numește La Petite Bouffe. Merită o vizită (sau chiar mai multe). (Matei Martin)

■ Pentru nostalgici și nu numai – Ricchi e Poveri, Boney M, Bad Boys Blue și Samantha Fox vor concerta la Discoteca '80 Cluj, pe 22 septembrie, de la ora 19, la Sala Polivalentă. (Adina Popescu)

■ „Avem cele zece porunci. În complementaritate cu ele, propun zece nevoi umane. Ele își au rădăcinile în copilărie. Ar fi trebuit să facă obiectul educației și al învățării la toate vîrstele. Dar nu prea se întîmplă acest lucru. [...] Nu sînt acestea singurele nevoi umane. Dar sînt dintre cele mai importante și dintre cele mai neglijate. Trăim acum un moment al unui nou început. Voi, oameni ai școlii și ai universității, voi, elevi și studenți, voi, părinți ai elevilor și studenților, voi, oameni de cultură, intelectuali, ce ar fi să valorificăm a doua nevoie evocată și să ne împrospătăm?“ – Solomon Marcus, *Zece nevoi umane,* Editura Spandugino, 2015. De recitit... (Ruxandra Mihăilă)

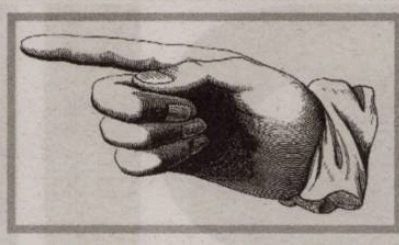

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Statul paralel**
- **Aur**
- **Lașitate, oportunism**
- **Don Quijote**
- **Depresia**

album dilematic Mircea Vasilescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipomedia

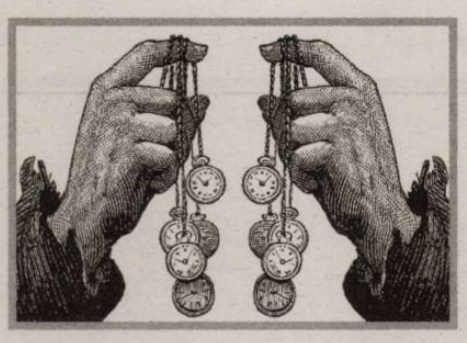

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Prezența lui Horia Bernea

Săptămîna trecută, vineri, de Ziua Sfintei Cruci, Horia Bernea ar fi împlinit 80 de ani. E omul a cărui absență mă afectează adînc, pentru că acoperea întregul spectru al nevoilor mele sufletești și intelectuale: era un mare artist, era un interlocutor temeinic și viu pe multiple domenii, de la pictură la religie, de la etnografie la filozofie, de la cultura occidentală la unicitatea bizantină. Putea fi radical în opinii, dar și plin de umor, putea fi harnic și devotat proiectelor sale, dar putea fi și un minunat partener de răgaz și convivialitate. Mi-e dor de el mereu și mi-e greu să compun, la o aniversare ca aceasta, texte solemn comemorative, însăilări previzibile, chiar dacă perfect autentice. Aleg, de aceea, să-l sărbătoresc oferind cititorului cîteva citate dintre cele rămase de pe urma însemnărilor sale de lucru la Muzeul Țăranului Român sau de pe urma bogatei sale oralități. Iată-le:

■ Lumea e bună prin scop, frumoasă ca facere, complexă prin viețuire și spirituală prin materialitate.

■ Am ajuns, în consecință, să definesc în ultimă analiză cultura ca pe o justă raportare la materie… Arta – ca pe o judicioasă și adecvată raportare la scopul propus prin intermediul materiei. Nici o perioadă deplină a istoriei spiritului nu a fost posibilă fără o justă exprimare în planul materiei. Proasta raportare la materie reprezintă de obicei decadență, superficialitate, uscăciune… *(într-un asemenea context, Horia invoca, întotdeauna, sensul fondator al „Întrupării“ în universul creștin, n.m., A.P.)*

■ Românul actual funcționează pe două poziții extreme, ori un profund dispreț pentru ceea ce însemnăm, ori o infatuare nejustificată pentru merite iluzorii care intră mai curînd în categoria defectelor.

■ Ce înseamnă cu adevărat major și minor? Este un obiect de serie minor? Este un obiect de excepție/unicat major? Nu! Un obiect ciudat sau neobișnuit este major? Nu! Un obiect util, prin faptul că e extrem de obișnuit, e minor? Nu! Dă mica răspîndire un sens important unui lucru? Nu!

■ Cîndva, am încercat să cumpărăm o fereastră, un fragment de casă veche care fusese desfăcută și stivuită într-o latură a curții. „Cît ceri pe ea?“ l-am întrebat pe stăpînul casei. „Nu cer nimic.“ Dacă vă trebuie, puteți s-o luați. Dar nevasta lui a intervenit și a zis nu. La toată insistența noastră a dat cu încăpățînare același răspuns. „Nu!“ Într-un tîrziu a adăugat: „Cum să vă dau fereastra? Toată viața am privit lumea prin ea.“

■ *(Despre tema crucii, constitutivă pentru discursul expozițional gîndit de Horia Bernea la Muzeul Țăranului Român, n.m., A.P.)* O clasificare: 1. Crucea conținută, implicată în sensul profund al obiectului. 2. a) Crucea ca semn benefic, „semnul crucii“ – pe pîine, la intersecții, marcaj și semn de pomenire, pe poartă, fîntînă, grajd etc. b) Crucea ornament – combinație de element ritual și ornamentație sau croi. 3. Crucea rezultat al funcției și eficienței unui obiect: arhitectură, unelte, instrumente, pîrghii, țesutul de război, munca cîmpului. 4. Crucea pe plante, animale (măgar) sau în anatomia omului – „o cruce de om“. 5. Sus-jos, dreapta-stînga, punctele cardinale… 6. Crucea e frumoasă prin ea însăși. 7. Crucea care nu se vede, lucrurile construite, figurile geometrice legate de cruce. Crucea e un semn primordial, premerge semnul christic și supraviețuiește oricărei încercări.

■ E cineva care nu-i sigur de enormul dezastru provocat de comunism? E cineva care crede că spiritul e o formă mai „subțire“ a materiei? E cineva care crede că toți oamenii sînt dotați în mod egal? E cineva care-l disprețuiește pe cel mai slab decît el? E cineva care disprețuiește pe cel mai deștept decît el? Toți aceștia nu au ce căuta în muzeu.

■ În sat există mai mult sensul de bun și rău decît cele de frumos, urît, folositor.

■ Civilizația țărănească nu cunoaște lupta pentru autodepășire. Este o calmă și bună exprimare a bucuriei de a exista.

■ O muzeografie organică urmărește *rînduiala*, nu *ordinea*.

■ Un cîntec de privighetoare, un scîrțîit de osie, un claxon… Cred că „substanța prețioasă“ a obiectului tradițional e mai puțin legată de „natural“ și mai mult de „organic“!

■ A nu-ți cunoaște limitele, chiar la cei mai buni oameni, e un lucru extrem de nociv.

Cele de mai sus constituie o selecție rapidă, restrictivă și mai mult sau mai puțin întîmplătoare din ampla moștenire de ziceri și reflecții ale lui Horia Bernea. Am răsfoit colecția, animat nu de vreo exigență sistematică, ci doar de dorința – acum de neîmplinit – de a-l îmbrățișa, de ziua lui, pe autor. Un fel de transmundan „La mulți ani!“

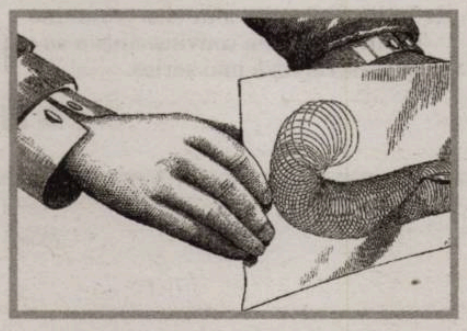

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Cînd prostia se face senator

Am vorbit într-un număr anterior despre ignoranța modernă, la modul general. Dar există bineînțeles și o ignoranță „clasică“, veche de cînd lumea: ignoranța care se crede cunoaștere, ba chiar se afirmă zgomotos și trufaș ca atare; mai rău, care sfidează, de la autoritatea unei funcții publice, pe cei care totuși mai știu ceva. O întîlnim în destule ipostaze, iar la noi, în zilele noastre, e foarte răspîndită, nu în ultimul rînd printre oamenii politici. Recent am avut ocazia să vedem două cazuri vrednice de consemnare.

Una e cea a fostului ministru al Educației, senatorul PSD Liviu Pop, profesor de matematică, chipurile. Vrînd să justifice o eroare gravă într-un manual de aritmetică, unde 12 era dat ca mai mare decît 16 (dl Pop reintrodusese în timpul ministeriatului său „manualul unic“, așa că se simțea cumva responsabil), în loc să admită eroarea, dl Pop a susținut că într-o altă bază de numerație, de exemplu 5, 12 ar putea fi mai mare decît 16. Bineînțeles că așa ceva e cu neputință (nici măcar 16 nu s-ar putea scrie în baza 5, deoarece cifra 6 nu există aici și, de fapt, în orice bază de numerație 16 e mai mare decît 12), dar interesantă e convingerea de moment a dlui Pop că el avea în fond dreptate. De ce? Fiindcă a fost ministru, fiindcă e pesedist, nu știm exact. Dar sigur este că senatorul Pop nu e obișnuit să-și recunoască erorile, iar partidul l-a învățat că, vorba proverbului, cine se scuză se acuză.

Celălalt caz e mai subtil. Aparține, coincidență, unui alt senator PSD, Șerban Nicolae, mare „expert“ în drept. Domnia-sa a devenit recent, pare-se, și expert în teoria Big Bang-ului. Vrînd să susțină, pe considerente religioase, referendumul pentru „familia tradițională“, dl Nicolae a declarat de la tribuna Senatului: „Eu mărturisesc faptul că eu cred că există Dumnezeu și că el are rol creator. Nu cred în teoria unei mari explozii. Să nu vă supărați pe mine, nu am întîlnit nicăieri în lume, în nici o ipostază, o explozie care să fie creat ceva, în afară de haos.“

Mai întîi, ce spune dl Nicolae e factual fals: orice automobil care nu e Diesel (nici electric) are un motor „cu explozie“. Prin urmare, exploziile amestecului carburant pot produce, în fiecare secundă, suficientă energie mecanică bine dirijată, încît să-l transporte chiar și pe dl senator acolo unde dorește. Nici vorbă de haos. Dar lucrurile sînt mai grave decît atît: a crede că există (sau nu) Dumnezeu și a crede într-o teorie științifică, precum „marea explozie“ (Big Bang), sînt lucruri care nu se pot nici echivala, nici contrapune. Ele nu sînt propoziții contradictorii, fiindcă funcționează pe planuri diferite. Chiar utilizarea verbului „a crede“ în privința teoriei științifice e discutabilă și aș folosi pentru asta locuțiunea „a avea încredere“. Nu *credem* în teoria relativității, în efectul Doppler, în principiul indeterminării, în tabelul lui Mendeleev, în legile fizicii și ale naturii, în general, în sensul în care credem în Dumnezeu, în nemurirea sufletului sau în diavol. În acest al doilea caz e vorba de o decizie personală, inatacabilă în sine, dar care nu-l obligă rațional și pe un altul, deoarece credința respectivă e indemonstrabilă, dar și de neinfirmat cu mijloacele rațiunii ori empiric. (Exceptez de la neinfirmare credința în literalitatea Bibliei, de exemplu că lumea a fost creată în exact șase zile acum nu mai mult de cîteva mii de ani – lucru în mod evident în perfectă contradicție cu toate datele fizicii, astrofizicii, geologiei și paleontologiei.) În primul caz, cel al științei, e vorba despre argumente empirice și raționale solide și multiple, despre trecerea de foarte multe ori a testului falsificabilității. O asemenea teorie, pînă la proba contrarie, trebuie acceptată ca adevărată chiar și de către un profan, lipsit personal de posibilitatea de a o pune la probă, pur și simplu pe baza încrederii responsabile în știință și în oamenii care o practică. Profanul are datoria să „creadă“, sau mai bine zis „să aibă încredere în“ teoria respectivă, fiindcă ea a fost certificată de nenumărați savanți, dar și fiindcă el „consumă“ neîncetat aplicațiile practice ale teoriei: de exemplu, circulă cu automobilul, vorbește la celular ori își află poziția prin GPS.

Ignoranța pretins atotștiutoare, care își ia și un aer de solemnă cucernicie.

A spune, ca profan și ignorant în tot ceea ce privește fizica și astrofizica, „nu cred în marea explozie, fiindcă exploziile produc întotdeauna numai haos“, nu este însă numai o afirmație falsă și ridicolă. Ea este și periculoasă, fiind de același tip cu a spune „nu cred în vaccinuri“. Într-un caz astrofizica, în celălalt medicina și biochimia sînt desființate, fiindcă devin subiectul lui „a crede“ sau „a nu crede“. Iar dacă, în primul caz, paguba practică nu e evidentă imediat, în cel de-al doilea e imensă și, totodată, clară. Pe deasupra, asemenea afirmații sînt o dovadă de bigotism, de dispreț pentru știință și pentru cei care se ocupă cu ea, inclusiv de sfidare la adresa oricărui elev și student. În limbajul de pe timpuri s-ar fi spus, în plus, că avem de-a face cu o negare a „luminii naturale“ pe care omul a primit-o de la Dumnezeu și în baza căreia poate cunoaște natura și, în consecință, cu o blasfemie.

Dar cel mai grav: cînd este produsul unui om cu autoritate politică, fiind proferată în Senat, ea poate avea urmări practice. De fapt, chiar are deja: ignoranța pretins atotștiutoare, infatuată, sfidătoare și distructivă, care își ia și un aer de solemnă cucernicie, se revarsă deja valuri-valuri asupra noastră dinspre cei care ne conduc țara și se difuzează în cercuri tot mai largi prin media. Ea ajunge să fie prețuită și emulată. Devine model de viață și de reușită publică. Devine glorioasă. În sine, triste figuri individuale precum Șerban Nicolae și Liviu Pop sînt neglijabile. Dar cînd prostia fudulă se face senator e cazul să ne alarmăm.

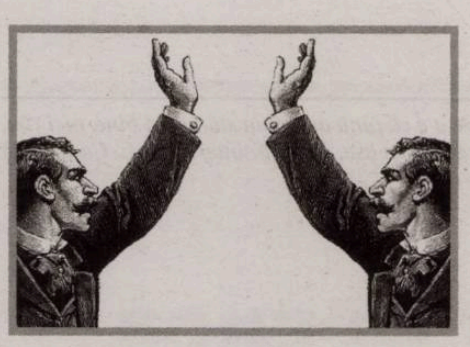

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Italia

Mi-e foame, am umblat trei sferturi de zi prin Sicilia. Sînt în Noto. Faimos pentru pușcăria plină de mafioți și biserica veche din centrul orașului. E cald de mori. Orașul e mic și întortocheat. Străzi mici, case de piatră cu ferestre minuscule acoperite de obloane. Stau la o prietenă a unei prietene și mă simt ca acasă, în blocul din Craiova – e plin de libărci.

Mafia e și ea la ea acasă. De dimineață, băieții trec prin piață să își colecteze taxa de protecție de parcă ar fi cel mai normal lucru din lume.

Restaurantul are trei mese. Se vede în bucătărie. E mică și înăuntru e un cuplu cam pe la 60 de ani care gătește. Amîndoi sînt transpirați din cap pînă în picioare.

Bucătăreasa vede că mă holbez la ea și îmi spune să mă așez. *Spune* e un eufemism, căci intensitatea și amplitudinea vocii îmi aduc aminte de înjurăturile cu morți ale tatei Rada. Pare supărată foc. Țipă și la bărbatu-său ceva. Iau loc cu ceva spaimă în suflet, dar încrezător, căci doar sînt în Italia.

Au cinci feluri de mîncare. O supă, trei feluri de paste și ceva cu carne. Și vin alb sau roșu.

Eu nu mănînc paste. În Chicago, în perioada mea de sărăcie lucie, am mîncat în fiecare zi timp de aproape trei luni paste cu sos Ragu. Cu 99 de cenți mîncam patru-cinci mese. Mulți ani, pe urmă, nu am vrut nici măcar să mai văd paste.

Prietena cu care sînt îmi zîmbește și îmi spune să încerc orice. Îi zic să coman-

Toscana

© wikimedia commons

de ea, că oricum nu o să mănînc nimic altceva în afară de supă. Comandă ea în italiană.

Marea e aproape și plajele sînt frumoase, dar cam aglomerate. Nu e, totuși, nimic excepțional. Asta, pînă cînd încep să mănînc supa.

Am mîncat peste tot în lume. Am fost invitat de prefectul Toscanei la o cină la care era și Umberto Eco, în grădina regală de lîngă Turnul din Pisa. Mîncarea de acolo mi-a schimbat percepția despre Dumnezeu. Am decis atunci că e evident că băiatul e italian, chiar dacă fii-su a fost evreu.

Supa e atît de bună sau foamea e atît de mare, încît risc cu pastele.

Am brusc revelația că Dumnezeu este, indiscutabil, scorpia care urlă la bărbatu-său, chiar dacă îmi ia dezgustată paharul de vin roșu din față și-mi trîntește cu indignare un pahar bine aburit de vin alb. Nu știu ce s-a întîmplat, dar mă aștept ca niște îngerași dolofani să înceapă să cînte. Merge și Pavarotti, că și el e dolofan.

Am mîncat în fiecare zi acolo. Nu am îmblînzit scorpia, dar mi-a zîmbit scurt a patra oară cînd am cerut exact același fel de mîncare. I-au licărit ochii ca mamei după ce răpunea cu sarmale și cozonaci toți bețivanii familiei. Am plecat mulțumit din Noto. Tot schilod, dar cu convingerea că, dacă vreodată o să am nevoie să pun o sută de kilograme într-o lună, am unde să mă duc.

Îmi place Italia de mor.

Am cîteva imagini senzaționale în cap. O terasă pe acoperișul unei clădiri din Roma unde am mîncat o pizza cu trei ingrediente în timp ce apunea soarele. Magazinul cu un tricou de 1.999 de euro care arăta la fel de bine ca făcăturile de 30 de cenți din ghetoul din Mumbai. Un apeduct în Spoleto și o vilă incredibilă pe vîrful unui deal cu o priveliște nesimțită. Ferrara și restaurantul de la colțul străzii care făcea o mîncare incomparabilă cu a oricărui alt restaurant de fițe din Franța.

Am fost prin multe tabere de romi și de refugiați. Am văzut și am simțit mizerie, disperare, depravare, dar și curaj, ambiția de a reuși și umor.

Am petrecut probabil mai mult de jumătate de an din viață prin Italia. Aș vrea, dacă ar fi posibil, să mă nasc din nou acolo, nu de alta, dar e tot un fel de România. Singura diferență majoră este că versiunea de pizza a mamei – respectiv pîine cu lapte și cu brînză de oaie sărată (probabil, gîndită pentru a dăinui milenii) la cuptor – e la fel de bună ca pastele din Chicago. Dragnea e și el un fel de Berlusconi în mizerie și nici ei nu duc lipsă de tuți și tute. Îmi plac italienii, mai ales cei gălăgioși și teatrali. Am lucrat cu mulți și am zeci de ore de filme cu italieni pe care le-am tot studiat. Sicilia m-a fascinat, iar Toscana m-a vrăjit. Îmi curg balele de fiecare dată cînd aud de Italia. Dolomiții sînt și ei o minune.

Tot în Italia m-a convins cineva să mă apuc de scris ceva mai serios.

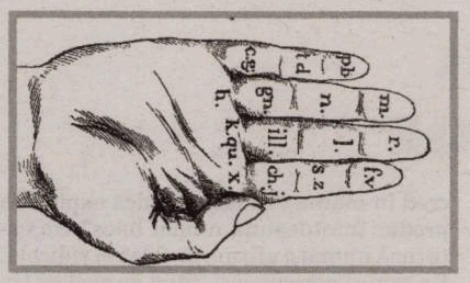

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Ai de România

De un timp, se face mult tam-tam cu robotul Sophia și cu inteligența empatică de care acesta dispune. Ca întotdeauna în istorie, am sentimentul că sîntem nedreptățiți. Universitarul autohton Aurel Pătlăgică, de la Informatică, a lucrat – peste treizeci de ani – la o formă de *AI (artificial intelligence),* obținînd, în ultimii ani, rezultate spectaculoase. L-a creat, cu mari eforturi și sacrificii, pe *Robogică*, o entitate computerizată „gînditoare" și „trăitoare" în mod absolut, prevăzută, în plus, cu aptitudini locomotorii de excepție (aleargă aidoma unui atlet profesionist, semănînd, în mișcare, cu faimoșii *tranformers* hollywoodieni!), lucru încă de neimaginat pentru bietul/biata Sophia. Numele lui, *Robogică*, nu e o ironie *(Gică),* așa cum ați putea crede, ci aluzia elegantă la creatorul său – profesorul *Pătlăgică*. La început, știm prea bine, a fost cuvîntul: prin 2001, entitatea construită de Aurel, constînd atunci într-o unitate de computer, un monitor, o tastatură și niște brațe metalice lungi, care se întindeau în diverse direcții, *a vorbit* pentru prima oară. Articulat, convingător. Se arăta interesat de principiile morale care guvernează lumea noastră. Îl ascultam toți – strînși într-o aulă arhiplină (peste 2000 de cadre didactice și studenți) pentru demonstrație – fascinați, mesmerizați pur și simplu, de glasul lui metalizat, *à la* Stephen Hawking. Inginerul informatician Pătlăgică a luat și el microfonul pentru a ne oferi explicații. A zis că îi „programase" lui *Robogică* ceva similar „conștiinței etice" umane, folosindu-se de colaborarea colegilor de la Filozofie. Împreună, l-au „îndopat" cu precepte morale, introducîndu-i în memorie tratate întregi de Aristotel, Kant ori Hegel. Uimiți, îl auzeam atunci pe tînărul robot perorînd pe tema bunătății, dragostei, adevărului, frumuseții, onestității și altruismului. Ne întreba, în răstimpuri, cum ne raportăm la aceste noțiuni. Nimeni, din cei

> Robogică, *o entitate computerizată „gînditoare" și „trăitoare" în mod absolut.*

2000 de oameni prezenți, nu a îndrăznit să dea un răspuns. Presa a prezentat pe larg epocalul eveniment științific, însă ecourile s-au dovedit anemice. Cădeau, la vremea respectivă, Turnurile Gemene din New York, se declanșau războaie. Noi luptam aprig să intrăm în NATO și UE… Ce mai, prioritățile erau altele! Totuși, Aurel a continuat munca și, în zece ani, l-a transformat pe *Robogică* într-o „vietate" tulburătoare. I-a dat o formă umanoidă robustă (230 cm înălțime și 200 kg greutate!), dezvoltîndu-i capacitatea locomotorie.

Robotul a trecut, treptat, de la „plimbarea" convulsivă pe coridoarele Universității, la alergarea „profesionistă". Se arăta capabil să sară și peste obstacole, plăcerea sa supremă fiind „să evite" deliberat, în viteză, femeile de serviciu îngenuncheate pe ciment și prinse în efortul răzuirii gumelor de mestecat aruncate iresponsabil. Îngrijitoarele se speriau îngrozitor și țipau injurios după *Robogică* (foarte des îl numeau „pocitania dracului"!). „Creatura" părea să savureze momentele în cauză, abordînd totul în manieră jucară. Interesant, în termenii „eticii" sale – interpreta uneori creatorul Pătlăgică „gesturile" respective –, *Robogică* își arăta afecțiunea pentru oameni, „el definindu-se, esențialmente, prin *prețuirea* universului înconjurător". Aurel nu se afla departe de realitate. Orice conversație simplă cu robotul te edifica pe deplin că entitatea *te adoră* necondiționat și, mai ales, că *spune numai adevărul*. Acum etala, pe lîngă conceptele de morală, și sofisticate informații din domeniul IT. Mulți șușoteau pe la colțuri că ar trebui să devină rectorul Universității sau măcar decanul Facultății de Informatică. Nu s-a mers atît de departe, dar, experimental, a fost trimis la cursuri în locul unor profesori. *Robogică* a predat exemplar (a intenționat să sară și peste băncile din amfiteatru, din afecțiune pentru studenți, oprindu-se însă în urma estimării, în creierul lui, a spațiului ce nu permitea, evident, asemenea „efuziuni"). Mai tîrziu, a întîmpinat totuși dificultăți la notarea tezelor scrise la examen de către tinerii informaticieni. Aparent, s-a dat o bătălie teribilă, în interiorul „conștiinței" robotului, între amintita iubire pentru oameni și necesitatea exprimării adevărului. Jumătate din „mintea" lui *Robogică*, cea filozofic-altruistă, dorea să le dea 10 tuturor, cealaltă jumătate, științific-exactă, plănuia să-i pice în masă. Aproape că s-au ars niște circuite din mecanism. S-au impus deci „revizuiri", definite drept „evoluție, prin adaptarea la mediu". S-au scos fișiere întregi din memoria lui *Robogică*, în speță, „secțiunile" etice. În 2016, a apărut un nou umanoid pe coridoare. Devenise preocupat de politică. Striga peste tot „Jos DNA! Sus PSD!" L-am întîlnit recent, în vara lui 2018, lîngă Rectorat. Spre surprinderea mea, bea bere (!) dintr-o cutie. Am întrebat speriat: „Cum ai putut să te schimbi în halul ăsta, *Robogică*?" A rîgîit formidabil, după care mi-a mîrîit amenințător: „Te bag în dragostea mea, sorosistule!!"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

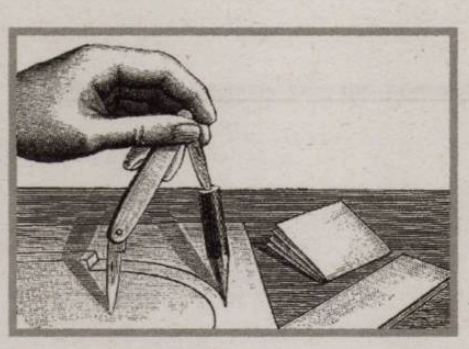

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Epidemia pesimismului în Europa

De foarte mulți ani urmăresc un fenomen fragil: apariția, din cînd în cînd, a unor analizele optimiste în masa enormă de articole și de depeșe pe care le citesc legate de Europa.

În proporție de peste 95% (după opinia mea), tot ce se scrie despre Europa parcă poartă amprenta catastrofei. Cred că s-a produs și o specializare de acest gen. Un editorialist care „vorbește Europa de bine" devine brusc suspect, se detașează de corul general și parcă este bănuit și de lipsă de inteligență. Există o evidentă tendință de lamentație mediatică peste tot, atît în presă, cît și la radio și la televiziune. *Declinismul* a devenit o stare de spirit, iar *declinologii* s-au înmulțit considerabil. Încă puțin și vom vorbi într-o bună zi despre *declinologie,* despre „știința declinului". Vom avea specialiști care ne vor învăța cum să ne trăim declinul civilizațional cît mai senin cu putință, așa cum există sfătuitori pentru cum să-ți trăiești cît mai *pozitiv* vîrsta a treia.

Rari sînt, deci, eseiștii sau specialiștii care îndrăznesc să semnaleze că lucrurile nu sînt poate atît de negre pe cît par. Că Europa este continentul pe care se trăiește, de vreo 50 de ani, cel mai bine (printre altele, și întrucît europenii sînt mari consumatori de cultură). Există un fel de nostalgie a trecutului care se manifestă deseori prin expresia-șablon „Era mai bine înainte". „Înainte... cînd?", ar trebui să-i întrebăm pe acești nemulțumiți viscerali. În urmă cu o sută de ani, cînd Europa era transformată în cîmp de luptă? În anii '30, cînd Stalin, pe de o parte, și Hitler, pe de altă parte, răspîndeau pe planetă două dintre cele mai toxice ideologii inventate de fața obscură a omului? Să fi fost mai bine în anii celui de-al Doilea Război Mondial? Sau imediat după 1945, cînd în Europa de Răsărit a început, cu ajutorul unor represiuni fără precedent, marele „șantier de eradicare a exploatării omului de către om"?

Greu, greu de găsit, cu creionul în mînă și cu cărțile de istorie în față, o epocă în care Europa să o fi dus mai bine decît în ultimele decenii, mai ales în cele două de după căderea comunismului. Sigur, există mitologii nostalgice cum ar fi cea legată de *La Belle Époque.* Și este adevărat că, între 1871 și 1914, Europa a traversat o foarte rară epocă lipsită de războaie și măceluri. Numai că dincolo de exuberanța vieții nocturne de la Paris sau Berlin, dincolo de balurile vieneze și de impresionantele expoziții universale, o imensă masă de europeni încasa în acei ani șocul mizerabil al revoluției industriale... Fotografiile și imaginile filmate în acea perioadă în uzine și în cartierele muncitorești parcă țin de un coșmar.

Anul trecut a apărut în Franța o foarte interesantă carte intitulată *C'était mieux avant! (Era mai bine înainte!),* în care istoricul și filozoful Michel Serres demontează, piesă cu piesă, rotiță cu rotiță, edificiul acestei iluzii, că prezentul nu s-ar ridica la înălțimea trecutului și că „epoca de aur este întotdeauna" una apusă. Michel Serres compară, de fapt, mai toate palierele vieții noastre de astăzi cu modul în care trăiau în urmă cu 50 de ani oamenii pe planetă. Și ajunge la o singură concluzie: „gustul melancoliei" este uneori forjat (direct și indirect) de mediile de informare. Fără să pretindă că lumea de azi este idilică sau perfectă, filozoful francez își îndeamnă însă cititorul, cu cifre și cu descrieri, cu mărturii și cu statistici, la un efort de comparație. În mare, el mai consideră că nostalgia „mai binelui" din trecut vine din predilecția pe care o au mediile de informare de a ne intoxica prezentul doar cu știri legate de atentate, violențe, fapte diverse macabre, scandaluri politice și de corupție, crize de tot felul și alte catastrofe interminabile...

Dar epidemia de pesimism din Europa vine și dintr-o anumită lașitate. Este ceea ce crede un scriitor și dramaturg franco-belgian bine cunoscut și în România, Éric-Émmanuel Schmitt. În definitiv, este mult mai „interesant", în societate, să fii pesimist decît optimist. În plus, cînd anunți numai catastrofe, cînd vezi numai jumătatea goală a paharului, cînd spui (precum filozoful Michel Onfray) că Occidentul este terminat, nici nu mai e nevoie să fii activ, să cauți soluții de „supraviețuire", să te lupți pentru ameliorarea lucrurilor.

În anul 2010, în plină criză economică, a luat ființă în Belgia o asociație care s-a autointitulat „Optimiștii fără frontiere". Ea a fost sprijinită de un incorigibil optimist francez, Jean d'Ormesson (dispărut anul trecut), de călugărul budist (celebru) Matthieu Ricard, de Éric-Émmanuel Schmitt, precum și de alți cîțiva idealiști lucizi. Scopul asumat de ei era tocmai denunțarea discursurilor alarmiste, a pesimiștilor profesioniști.

O interesantă definiție a optimistului este dată de un cercetător în științe politice, Philippe Gabillet. El spune: „Optimistul nu este nici pe departe un naiv care vede viața în roz, ci o persoană dominată mai puțin de frică și mai mult de speranță, spre deosebire de pesimist, care este într-o logică de demisie".

Acestea fiind spuse, pesimismul mai poate fi și o trăsătură de caracter, o tradiție culturală. Ori de cîte ori se fac anchete despre cît de fericiți se consideră oamenii în diferite țări, francezii, de exemplu, sînt departe de a se situa pe primele locuri (spre surpriza generală chiar și a francezilor înșiși). La ultimul sondaj de acest gen, din 2018, realizat de Gallup International, ei ocupau locul 23.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

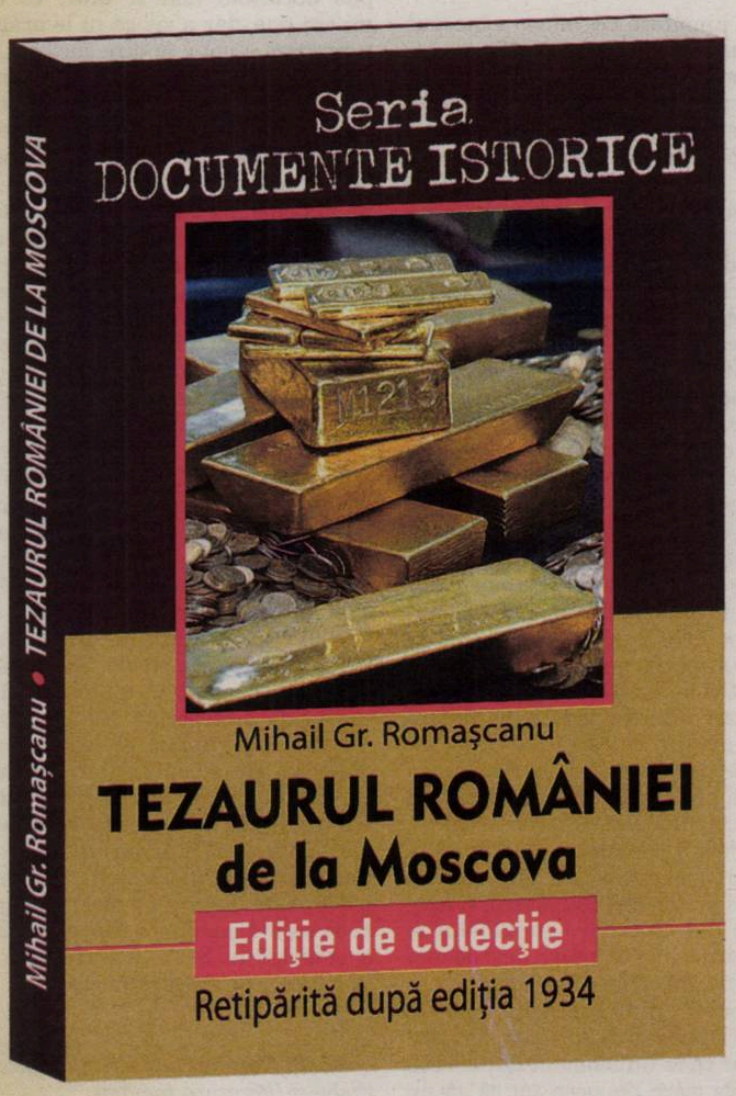

adevărul
îți prezintă
Aventura
românească a
tezaurului
românesc
de luni,
24 septembrie

Numai cu Adevărul, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte
16,99 lei

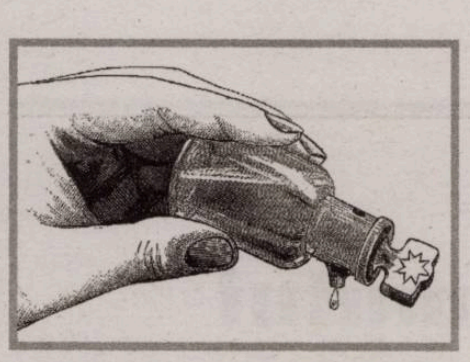

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Trafalet

Sînt cîțiva ani de cînd încerc să aflu care este originea cuvîntului *trafalet*. Termenul tehnic folosit în construcții, denumind rola cu care se zugrăvesc pereții, a ajuns celebru în vara anului 2014, cînd o serie de jurnaliști au observat cu amuzament că instrumentul utilizat pentru sfințirea unor ecrane de televiziune plasate la înălțime semăna izbitor cu rola cu mîner lung a zugravilor („Patriarhul Daniel a sfințit cu *trafaletul* noile studiouri ale Trinitas TV", adevarul.ro). Scena inaugurării unor studiouri de televiziune a atras atenția prin multiplul contrast comic – dintre solemnitatea actului sacru, modernitatea contextului și banalitatea meșteșugărească a scenariului evocat (al zugrăvirii pereților). La ironiile din presă a răspuns un comunicat oficial al autorităților bisericești („Obiectul respectiv este o *tijă de sfințire,* chiar dacă pare un instrument de zugrăvit. Se numește *miruitor* și e folosit pentru a unge cu undelemn încăperile înalte" (stirileprotv.ro).

Cu ocazia acestor dispute mediatice, s-a putut observa că termenul *trafalet,* neînregistrat de dicționarele noastre, părea cunoscut de multă lume. Într-adevăr, sute de pagini comerciale din Internet anunță vînzarea de *trafalete* sau *trafaleți;* termenul apare și în ghiduri tehnice („Cum aplicăm vopseaua lavabilă cu *trafaletul",* meserie.info), în conversații obișnuite și, desigur, în mass-media, chiar cu alte prilejuri decît sfințirile: „În sute de școli din Gorj încă se dă cu *trafaletul"* (gds.ro); „Fabulos! Român surprins în timp ce își vopsește mașina cu *trafaletul"* (stirilekanald.ro) etc. În paginile comerciale se poate vedea cum *trafalet* este traducerea în română a instrumentului numit în alte limbi prin termeni total diferiți: în engleză *paint roller,* în germană *Farbroller,* în franceză *rouleau de peinture,* în spaniolă *rodillo de pintura* etc. Și în română, de altfel, termenul folosit cu decenii în urmă și cuprins și în DEX era *rolă:* „unealtă formată dintr-un cilindru de lemn sau de aliaje neferoase, care servește la unele lucrări de finisare în construcții (zugrăvit, tencuit)".

Am crezut inițial că *trafalet* provenea din vreun nume comercial, al unei firme care poate că produsese sau comercializase masiv, la un moment dat, instrumentul. Se pare că nu aceasta este însă explicația. E bine să dai de veste că misterele etimologice așteaptă o soluție: în acest caz, descoperirea sursei i se datorează colegului Bogdan Dumitru, căruia îi mulțumesc pe această cale, în numele curiozității personale, dar și al ediițiilor viitoare ale dicționarelor noastre. În opinia sa, care mi se pare perfect îndreptățită, sursa cuvîntului e, foarte probabil, substantivul rusesc *trafaret,* tradus în dicționarul rus-român coordonat de Gh. Bolocan, ca „tipar, model, șablon". Or, rola de zugrăvit are într-adevăr o variantă cu modele în relief, prin care se poate imprima pe perete un anumit desen repetitiv: „sînt tot felul de *trafaleți,* din diferite materiale și structuri. Cam exact cum erau «rulourile» pe vremea bunicii, care-și făcea minunatele floricele aurite pe pereți" (forum.softpedia.com). De la *trafaret* la *trafalet,* drumul e simplu, din punct de vedere atît semantic, cît și fonetic. Semantic, trecerea de la o parte a ustensilei – rola cauciucată cu model în relief – la obiectul întreg nu pune nici o problemă, fiind un proces metonimic tipic. Din punct de vedere fonetic, sonantele *r* și *l* sînt oricum apropiate; înlocuirea lui *r* cu *l* putea fi provocată de o tendință de diferențiere (a două consoane identice repetate la mică distanță), dar și de analogia cu alte cuvinte terminate în *-let* și denumind instrumente sau obiecte de tot felul – *șevalet, stilet, piolet, burlet, volet* etc.

Forma *trafaret* a intrat de altfel în română, cu sensul „șablon", în texte de tehnică a confecțiilor („în timpul șablonării, *trafaretul* se suprapune peste suprafața spanului împreună cu o țesătură tampon", Ioan Iacob, *Inginerie generală în textile-pielărie,* 2005) și mai ales în româna din Republica Moldova, cu sensurile „model, șablon" – „folosind *trafaretul* cu imaginea lui Ștefan și spray-iuri" (graiesc.md) –, inclusiv în accepție figurată: „Mda, am înțeles și eu recent că asemenea *trafareturi* sînt extrem de importante pentru unii oameni" (opinii.md).

Încă nefixat, nestandardizat, termenul *trafalet* apare fie cu pluralul masculin *trafaleți* (ca și în cazul altor cuvinte tehnice), fie cu unul dintre pluralele neutre *trafalete* și *trafaleturi.*

Frecvența cuvîntului a făcut deocamdată ca *trafalet* să fie înregistrat de Dexonline (cu definiția „unealtă de zugrăvit manual, constînd dintr-un rulou confecționat dintr-un material spongios, prevăzut cu un mîner" și cu etimologia necunoscută). Cred că termenul va fi înregistrat în curînd și de dicționarele noastre generale, poate chiar cu explicația etimologică de mai sus.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Horia CORCHEȘ

Prima zi de școală

– din jurnalul lui Florinel, elev într-a șasea –

Astăzi, a fost din nou prima zi de școală. Mi-a fost dor cumva, mai ales de colegi, dar, deși nu am încă decît vreo cinci astfel de zile în experiența mea, pot zice că astea sînt printre cele mai plictisitoare din timpul școlii. Tata m-a trezit de dimineață, mi-a dat să mănînc și m-a pus să mă îmbrac. Astăzi, cu cămașă albă și pantaloni de stofă, că a zis că așa e frumos să merg la FESTIVITATE. Poate că mai prind cîteva zile măcar de haine lejere, înainte de a trebui să ne luăm din nou uniformele alea oribile. Oricum, se pare că noi, băieții, le suportăm mai bine decît fetele, care se plîng mereu, mai ales cînd e cald, că în sarafanele alea au tot felul de probleme. Și-apoi, în ele sîntem toți la fel. De parcă am fi toți la fel... Dar să vă zic mai departe. Am mers cu tata pînă aproape de școală și apoi el m-a lăsat, a luat-o spre școala lui, căci e diriginte la clasa a șasea și au și acolo festivitate, nu putea lipsi. M-a îmbrățișat și mi-a mai spus a nu știu cîta oară că îi pare rău, că ar fi vrut să poată veni și să fiu atent la tot ce ne spune diriginta, să-mi notez orarul și celelalte. Sincer, mi-ar fi plăcut să poată să vină, dar mi-a părut mai rău de el, că-l vedeam așa de necăjit. I-am și zis să stea liniștit, că e totul bine și că ne vedem după. Mi-a dat buchetul de flori și m-a mai îmbrățișat o dată. A zis că mă duce la pizza și așa a fost, m-a dus.

La școală era puhoi de lume. Nu știu cum reușesc alți părinți să vină la festivitatea asta, probabil n-au serviciu sau nu-s profesori sau diriginți. E drept, era plin și de bunici, iar ăștia mici, mai ales cei din clasa pregătitoare, vin unii și cu bunici. Care au. Mi-ar fi plăcut și mie să îi mai am. Am ajuns aproape la fix, deși nu cred că era vreo problemă dacă aș fi întîrziat, n-ar fi observat nimeni, la ce îngrămădeală era. Am reperat locul clasei mele în careu și m-am dus la ei, am încercat să mă strecor în spate. Dar diriginta m-a observat și m-a chemat în față, a zis să stau acolo cu ea, că îs mai micuț, și m-a mîngîiat pe cap. Mie mi-ar fi fost bine să stau în spate, că aș mai fi putut povesti cu colegii, iar în față e cea mai mare plictiseală, dar n-am avut ce să fac. Eram fix față în față cu masa aia mare la care stau toți oamenii ăia importanți, pentru care cred că se organizează ziua asta, sau cel puțin festivitatea de dinainte de a intra noi în clase. Dar dacă tot eram acolo în față, am zis să încerc să fiu atent și să văd despre ce e vorba. Cînd au venit, erau o groază. Pe doamna directoare și pe domnul director îi știu, dar pe ceilalți de unde să-i cunosc? Am încercat să le reții numele, dar pînă acuma i-am uitat. Mai știu doar că era cineva de la primărie, cineva de la un inspectorat sau așa ceva, probabil de acolo de unde vin uneori oameni în inspecție la noi la ore, cineva de la ceva care am reținut totuși că se numește consiliu județean, un polițist, un preot ortodox și încă un nene, care nu am reținut deloc de unde era. Și mai întîi a zis doamna directoare ceva scurt, ca un fel de salut, și apoi a zis că îl lasă pe preot să facă ce are el de făcut. Mie asta nu mi s-a părut corect niciodată, de ce să ne spună aici rugăciunile lor, pentru că eu nu sînt ortodox și nici colegul meu cu care sînt prieten, Ahmet, care are mama romîncă, dar tatăl lui e din altă țară și noi ne facem rugăciunile fiecare în biserica lui. Și nu mi s-a părut corect nici că a spus ceva despre familie, că e atunci cînd copilul e cu tata și cu mama, dar și eu cu tata doar sîntem familie. Oricum, asta a durat ceva și ce m-a distrat cel mai tare a fost că un pitic din clasa pregătitoare, că era numai jumătate cît mine, a început să urle la un moment dat, să plîngă, probabil se speriase de preot sau se plictisea și el, și a trebuit să îl scoată de acolo din față mama lui, să îl ducă în spate să îl liniștească, dar vreo cîteva minute el a tot plîns și i se auzeau sughițurile. Apoi a vorbit doamna directoare din nou și asta iar m-a plictisit, deși cred că ea n-a vrut asta, dar ce mă interesează pe mine acuma cîte premii s-au luat anul trecut și alte chestii? Dar probabil pe părinți îi interesează, și de-aia zic, poate că de fapt ziua asta e pentru părinți și oamenii ăia importanți, nu pentru noi, copiii. Dar cred că nici pentru părinți și pentru elevii mai mari, că-i vedeam și pe ei fie rîzînd între ei, fie uitîndu-se plictisiți în sus, spre cer sau mai știu eu unde. La fel a fost și cu doamna aia de la inspectorat, de fapt chiar mai rău, că a citit un mesaj din partea unuia mai mare ca ea, dar n-avea nimic amuzant, nimic interesant de spus, tot folosea niște cuvinte cu *p,* performanță, perfecțiune, proiecție, promovare, astea le-am reținut și cumva părea că e mare mîndrie legată de județul nostru, cu nu știu ce rezultate la tot felul de examene. N-a fost deloc *funny,* oricum, și apoi pe ceilalți, care au vorbit din partea altora, nici nu i-am mai ascultat, pentru că deja îi povesteam lui Ahmet în gînd cum am fost eu cu tata astă-vară pe un lac unde ne-am dat cu caiacul, și apoi cum ne-am dat altundeva cu ATV-uri și cum n-am prins nici un pește, deși de mai multe ori am încercat să pescuim, pentru că probabil nu ne pricepem, nici eu, nici tata la treaba asta. Oricum, am mai reținut doar că la un moment dat vorbea polițistul ăla, care ne zicea tot că să nu fim infractori, să nu facem una și alta, dar eu nu știu nici un coleg care să fie infractor și chiar dacă poate nici el nu era rău intenționat, nu am înțeles de ce a venit, că treburile astea oricum le mai auzim și pe la dirigenție, de parcă fix la festivitate trebuia să-și arate și el mușchii.

Oricum, la ora de dirigenție a fost mai drăguț. Nu chiar ca anul trecut, cînd diriginta ne-a adus bocceluțe în care ne-am pus dorințele (am și uitat ce dorințe mi-am pus, dar a zis că ni le arată cînd terminăm a opta, îs tare curios...), dar a fost amuzant că ne-a pus să scriem urări către colegii noștri în care să introducem cuvinte care încep cu inițiala numelui nostru. Eu am scris cam așa: *Vă doresc să fiți fistichii!,* pentru că pe mine mă cheamă Florin și mi-a plăcut cuvîntul ăsta cînd l-am auzit prima dată, acum cîțiva ani, de la mama, cînd încă trăia și mi-a cumpărat niște ochelari de soare colorați, despre care a zis că sînt așa, adică fistichii. Toți s-au amuzat cînd diriga a citit bilețelul meu, după ce l-am lipit pe mașina timpului, desenată pe tablă, și mie mi-a părut bine.

Cam asta a fost, dacă vreți să știți. Ne-a mai dat apoi manualele, nu-s nici pe departe așa de atractive ca cele de anul trecut, care erau muuult mai vesele parcă, iar diriga a zis ca nu-s nici așa de bune, că au greșeli, dar vedem noi cum ne descurcăm. Și la sfîrșit i-am dat florile. Dar erau atît de multe, că m-am și întrebat ce face cu ele. Se umpluse catedra și a trebuit să o ajutăm să le ducă în sala profesorală. Ne-a mulțumit și a zis că data viitoare ne roagă să nu mai cheltuim atîția bani pe flori. Că eventual un buchet din partea clasei e destul, pentru că oricum nu are ce să facă cu atîtea. Eu am văzut că unii părinți, care erau de față, s-au uitat nedumeriți. Dar mie mi-a plăcut asta. Pentru că nici tata, în prima zi de școală, nu vine acasă cu flori, deși e și el diriginte. Și de-asta cred că diriginta mea e o profesoară mișto.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Bucuria de a trece granițe atunci cînd ele nu mai există

Am prins o coadă de mai bine de oră în vama de la Petea: mașini din Ungaria, Austria, Italia, o grămadă de TIR-uri din Cehia, *motorhomes* din Germania pe care le-am admirat îndelung, locuite de nemți trecuți de 70 ani, de regulă un el și o ea, cu chipuri șifonate ca o foaie de cort, însă plini de vitalitate, mașini din România, cele mai multe cu numere de Satu Mare. De fapt, români care vorbeau ungurește, probabil că mergeau doar cîteva sate mai încolo, cel mult pînă la Budapesta. De ce durează atît? – am început să întreb și eu nemulțumită. Apoi m-am lămurit – deschideau portbagajele ca să le controleze. Controlul era superficial, nu dura mai mult de un minut la fiecare mașină, doar cît să se lămurească că nu ascunzi vreun chinez acolo pe care să-l treci ilegal în Spațiul Schengen. Deși chinezul, dacă chiar vrea să treacă, se poate băga lejer într-un geamantan ceva mai mare unde nu-l mai găsește nimeni. Așadar, e o pierdere de vreme. M-am gîndit cu amărăciune că este prima și ultima vamă din drumul nostru de 1500 de kilometri. Dincolo de România, frontiera în sensul ei strict cu care ne-am obișnuit în anii comunismului, atunci cînd „se fugea peste graniță", practic nu mai există. E doar o convenție, așa cum ar trebui să fie.

Am o relație cu totul specială cu granițele, atunci cînd trec dintr-o parte în alta simt o bucurie și, în același timp, o emoție, oriunde ar fi ele pe pămînt (în avion nu e deloc același lucru, nu le mai simți). Tot din anii comunismului mi se trage – cînd eram mică eram conștientă de faptul că trăiam într-o cușcă, nu cunoșteam aproape pe nimeni care să fi fost dincolo de graniță și să se fi întors de acolo. Pentru mine și mulți alții, dincolo era doar un tărîm imaginar. O utopie. De ce să ne preocupe granițele din moment ce sînt imposibil de trecut? Mai bine să uităm de ele și să încercăm să ne „construim", în cușca noastră închisă ermetic, o viață cît de cît suportabilă. Mi-amintesc că am fost foarte uimită cînd tatălui meu i s-a aprobat o excursie la Sofia „prin întreprindere". Doar lui, nu și mie sau mamei. Urma să plece pentru cinci zile într-o altă țară, ceea ce mi se părea de domeniul SF-ului. „Adina, ce vrei să-ți aduc?" „O păpușă Barbie!", am zis repede. Bănuiam eu că Sofia nu se afla chiar în Occident, însă îmi închipuiam că păpușile Barbie se găsesc peste tot dincolo de granițele României. Am fost dezamăgită cînd, în loc de Barbie, am primit o păpușă obișnuită, la fel de „socialistă" ca ale noastre.

În 1990, cînd am trecut pentru prima oară granița cu Ungaria, am început să plîng. Eram în tren, împreună cu părinții mei. În lumina cețoasă a unei dimineți de vară, trenul traversa o fîșie de pămînt arat, cu nimic specială, iar eu plîngeam în neștire. Probabil că undeva există o memorie colectivă unde se adună traumele și frustrările unei întregi nații, altfel nu-mi explic cum ele se pot trasmite de la o generație la alta. Aveam 11 și ani și plîngeam de bucurie – copil fiind, nu îndrăznisem niciodată să-mi imaginez că voi „ieși" din România. Am plîns și la întoarcerea de la Budapesta, exact pe aceeași fîșie. De data aceasta, îmi părea rău că mă întorceam acasă, unde nu se inventaseră încă hot-dog-ul și Coca-Cola, nici înghețatele minunate la cornet, în ambalaje colorate, nici grădinile zoologice unde animalele erau aproape libere, nu stăteau înghesuite în cuști, nu le vedeai din spatele unor gratii, doar un șanț mare te despărțea de urși și de tigri.

Apoi, n-am trecut granițe pentru multă vreme, nu s-a mai ivit ocazia. Pe la douăzeci și un pic de ani, din nou mi-au dat lacrimile cînd am trecut cu piciorul și cu rucsacul în spate în Bulgaria, pe la Silistra. M-a emoționat o băbuță amărîtă din vreun sat de pe malul Dunării care probabil că mergea la o cumătră din țara vecină, cu o paporniță în spate, și a trecut nestingherită, doar cu buletinul. S-au activat din nou traumele și frustrările din comunism. Îmi ziceam: „Uite, sîntem liberi să mergem oriunde în lumea asta, arătăm doar un act și trecem mai departe, toate drumurile posibile ni se deschid". Pînă și în ziua de astăzi, după ce am călătorit ceva mai mult – inclusiv în Occidentul pe care nu reușesc să nu-l mai idealizez, n-am ce să fac, am tînjit prea mult după el atunci cînd doar îl întrezăream în „reviste străine" –, a trece dintr-o țară în altă mi se pare, în mod absurd, un privilegiu. Și, în același timp, o bucurie. Îngrădirea dintr-un regim totalitar lasă sechele care nu se vindecă niciodată.

Rulăm cu 140 la oră pe autostrada din Ungaria, frontiera de la Petea a rămas mult în urmă, ne apropiem de Slovacia, ideea de graniță deja dispare. Trebuie s-o identificăm totuși ca să cumpărăm vignetă, noroc cu GPS-ul care ne-o indică – 20 de kilometri, 10 kilometri. O graniță defunctă, puncte de control abandonate, coșmelii în părăsire. Doar o parcare de TIR-uri, o toaletă publică – să nu zici că nu poți face pipi între două țări – și un birou unde o fată blondă și zîmbitoare îți spune *„Welcome to Slovakia!"*, după ce plătești taxa de drum cu cardul. Mai mergi 15 kilometri și ești deja la Bratislava, un oraș în care o mulțime de tineri lucrează la doi pași, în Austria, trec granița zilnic în drum spe serviciu. De granița cu Cehia nici măcar nu ne mai sinchisim, asta chiar e o graniță pur formală, e undeva pe un pod. Totuși, am din nou emoții cînd ne apropiem de cea cu Germania – acolo părăsim în sfîrșit Estul nostru „sălbatic", cu toate traumele lui, și intrăm „în Occident". Oare se va simți imediat diferența? Oare există o delimitare între „ce a fost rău" și „ce a fost bine", un bine relativ, desigur? Între o lume liberă și o alta condamnată la întuneric vreme de 40 și ceva de ani? Partea asta de nord a Cehiei e mai frumoasă decît restul țării, cu dealuri și coline înalte acoperite de păduri, văi, rîuri și case cochete. Undeva în zare se vede și ultimul oraș, cu mîndre blocuri socialiste, îl lăsăm în urmă. 20 de kilometri, 10 kilometri... intrăm într-un tunel care parcă nu se mai termină, apoi un pod, iar dincolo de el e Germania. N-avem de ce să ne oprim, nu trebuie să cumpărăm vignetă, în Germania, pentru autostrăzile ei perfecte, nu se plătește nici o taxă de drum. Așadar, trecem granița pe nesimțite, e doar o graniță mentală, mașina se „lipește" de asfaltul drumului, apar primele *Ausfahrt*.

Undeva în apropierea Berlinului, pe *Autobahn,* mai există încă un punct de trecere al frontierei între RDG și RFG – Checkpoint Bravo. Granița e marcată de o pasarelă părăsită și de cîteva clădiri abandonate, nimic spectaculos, însă locul în sine are o încărcătură emoțională cu totul specială. Aici poți intui cel mai bine trauma, frustrarea, îngrădirea. O graniță-fantomă, abandonată, însă dacă te oprești pentru cîteva minute și te uiți în jur devii în mod involuntar un martor al istoriei recente. Și tot aici poți să simți cel mai bine bucuria că o astfel de graniță nu mai există.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Cît prețuiește fiecare cuvînt azi, în 2018?

Să luăm cîntecul „Să cîntăm, chitara mea" cu Dan Spătaru, azi, cînd se tranzacționează orice.

Deci „Cînd din zare în zare" – Zarea – Vin spumant Alb demisec 11,5% Diamond Collection 32 lei;

„Văd cerul senin / Cînd de vise și soare" – Rachetă antigrindină, 7000 euro cu TVA;

„Mi-e sufletul plin / Iau chitara sub braț" – Chitară clasică din lemn lăcuit 90 cm 4/4 / 335 lei cu TVA;

„Și împreună cu ea / Orișiunde aș fi / Cîntă inima mea" – 2 stenturi – 6000 euro.

Refren: „Într-un glas, amîndoi, / Să cîntăm chitara mea"– Chitară clasică din lemn lăcuit 90 cm 4/4 / 335 lei cu TVA;

„Hai cîntați toți cu noi" – verificare ORL 200 RON;

„Ce frumoasă-i dragostea" – ieșire în oraș romantică, 200 lei;

„Cînd se-aprind licurici" – 7 lei, cutie de cinci bucăți;

„Peste-ntregul pămînt" – 2 euro/mp;

„Noaptea-și cîntă romanța / Pentru flori și iubire" – 40 lei buchet, de 20 fire trandafiraș gen.

Total cît e? Dai mai mult?

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Lumea sportului și cea interlopă sînt iarăși prea apropiate? (Mă gîndesc, evident, la incidentul din Brăila.)

Mă întreb cînd n-or fi fost apropiate cele două la Brăila. Că, de la Panait Istrati încoace, nu mi se pare că ar fi divorțat vreodată. Întîlnirea cuțitarului de la Dunăre cu cei doi baschetbaliști americani de culoare, pe care i-a băgat în spital (unul în stare gravă), nu e chiar o incredibilă întîmplare. În locuri din acestea părăsite de civilizație, unul dintre puținele lucruri care se încăpățînează să existe e sportul. Iar cînd ai ambiția să ții o echipă de baschet și o și promovezi, îți trebuie neapărat niște sîrbi și/sau americani. Ciocnirea între niște întîrziați mintal, moral și comportamental și acești oameni considerați *„alien"* e o catastrofă în așteptare. Ajunge să ieși din casă și să te așezi la o terasă. Și, sigur, nici un polițist să nu fie în buricul tîrgului, dar asta puteam să nici n-o zic, oricum nu sînt (aproape) niciodată cînd e nevoie de ei. Darrell Bowie și Joseph McClain susțin că singura lor vina a fost „că sîntem negri". Principalul suspect, unul poreclit Dasaev, probabil pentru a fi aprofundat *Kyra Kyralina* și *Ciulinii Bărăganului,* zice, prin avocata lui, că „a fost agresat și că s-a apărat cum a putut". Evident. Depinde acum ce înseamnă în fiecare dintre culturile celor implicați în această aproape tragedie „a fi agresat". Pentru baschetbaliștii americani e echivalentul cîtorva găuri de cuțit în corp. Pentru celălalt, cine știe, poate că pielea de altă culoare îl agresează fie și numai la vederea ei. România nu e la prima agresiune dramatică asupra unui sportiv străin. Ultima veste e că ar putea deveni o țară neagreată în baschet. Mă îndoiesc că asta va mișca vreo sprînceană a celor care ar putea face ceva. Faptul că înjunghiații erau americani nu contează, contează că niște oameni au pățit așa ceva într-o țară care susține că are mulți păduchi în cap, dar nu și pe cel al violenței. Mitului ăstuia îi putem zice de-acum: *bye, bye!*

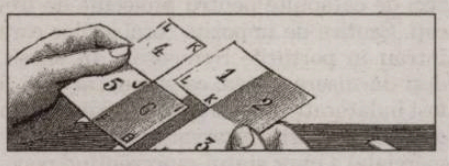

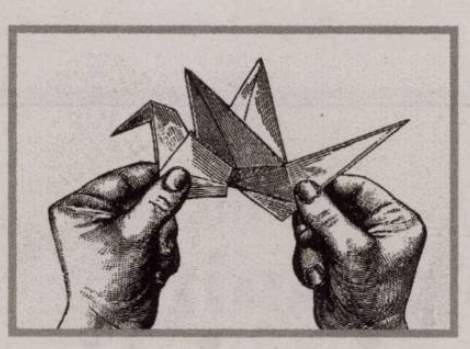

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Un caracter atipic

După *Forrest Gump* nu m-am omorît pentru că, oricît de atipic, personajul principal întruchipa totuși un gen pe care-l cam știam prin anii '90 și mi-era nesuferit. Ceva subiectiv. Nici cu povestea din *Philadelphia* n-am rezonat prea tare, poate că din motive obiective de data asta. În *Culoarul morții* era un amestec sinistro-fantastico-poetic pe care nu l-am prea gustat. Dar au fost altele, nenumărate filme în care Tom Hanks a reușit să mă convingă. De n-ar mai fi fost decît *Apollo 13, Naufragiatul, Terminalul, Războiul lui Charlie Wilson, Căpitanul Phillips* sau *Podul spionilor* și tot era destul. Dar, în total, omul a jucat în nu mai puțin de 70 de filme de cinema și în alte cîteva zeci de televiziune. A fost și regizor, și producător, și nici de teatru n-a stat departe. Într-un clasament al actorilor americani din toate timpurile, pe baza încasărilor de *box-office* ale filmelor în care au jucat, Tom Hanks este plasat pe onorabilul loc patru. Dincolo de faimă și de bani însă, importantă e o anume amprentă intelectuală pe care o impune asupra celor mai multe dintre rolurile sale. În filmele cu tentă politică, de exemplu. Pare că nu e vorba doar de talent sau sensibilitate artistică. Știe bine despre ce e vorba acolo. Știe cum și de ce joacă în anumite roluri.

A luat două premii Oscar pentru cel mai bun actor, doi ani la rînd (nu contează că tocmai pentru primele filme pe care le-am menționat), performanță pe care doar Spencer Tracy a mai reușit-o vreodată. Spune că fi vrut să se facă astronaut. N-a ajuns așa ceva, dar poate că rolul din *Apollo 13* și faptul că face parte din conducerea National Space Society compensează destul de bine neîndeplinirea acestei dorințe. Unde mai punem că un asteroid a fost botezat cu numele său: *Tomhanks*.

Un bulgar care fuge de comunism și ajunge în America.

În fine, ca și cum toate astea n-ar fi fost destule pentru un singur om, anul trecut actorul a publicat o carte de povestiri intitulată *Caractere atipice* (tradusă și la noi de editura ART). Descoperindu-i și acest talent, confratele său, comediantul Steve Martin, a exprimat o ciudă general umană prin exclamația: „La naiba!" (nu știu cum o fi zis de fapt în engleză, dar ne putem închipui). Volumul a devenit imediat bestseller. Tom Hanks se dovedește a fi un bun povestitor. Unele proze au un umor și o finețe pe care le puteai bănui la Tom Hanks, cunoscîndu-i rolurile, dar pe care nu te așteptai neapărat să le poată transfera și în scris. Sînt secvențe din viață, unele cu o bogăție strălucitoare a amănuntelor, altele cu descrierea unor situații delicate. Autorul le schițează cu grație, le expune aparent fără a intra în profunzime, fără concluzii, dîndu-i însă cititorului toate elementele ca să mediteze singur asupra lor. Sînt povești care te lasă pe gînduri. Prima este o spumoasă relatare a eșuării unei scurte relații dintre un burlac oarecum tipic și o femeie plină de idei și energie. O alta descrie felul în care un adolescent descoperă infidelitățile tatălui. Multe dintre personajele sale duc în spate cîte o experiență tulburătoare pe care însă n-o dezvăluie și celorlalți. Un bulgar care fuge de comunism și ajunge în America nu povestește nimic din ororile pe care le-a trăit, le duce cu el în tăcere și nu vrea decît să-și găsească un loc în care să poată munci liniștit. Un fost combatant se bucură de liniștea unui Crăciun în familie, purtînd însă în minte grozăviile și vinovățiile din război. Lucrurile ascunse în sufletele oamenilor și cu care ei merg înainte, modest și discret, sînt ca un fel de fir roșu care străbate cartea. În volum sînt însă adunate și lucruri despre care cred că puteau fi lăsate la o parte, un scenariu de film, niște articole de ziar etc. Poate că n-ar fi stricat dacă editorii ar fi impus o selecție ceva mai strictă.

Tom Hanks spune că în copilărie era foarte timid. Mai spune despre el că în mod cert nu este un cinic. Lucrurile astea răzbat și din carte, așa cum răzbat și din rolurile pe care le creează. Un om sincer și delicat în același timp, cu o anumită candoare... și mult mai intelectual decît Forrest Gump.

■■■

ready made

„O sală de sinucidere"

„Doctorul Charles Iacobs, un specialist pentru boalele nervoase, a cerut primăriei din Chicago voe a înființa «o sală de sinucidere», unde toți cei sătui de viață, cari ar voi să moară, se vor putea omorî «cinstit», plătind o anumită sumă de bani.

Vor fi unelte pentru toate gusturile: frânghii, revolvere, instrumente de tăiat, gazuri cari înecă, otrăvuri, și scaunul electric."

Bunul Econom, Anul II, Nr. 47, Orăștie, 17/30 Noemvrie 1901

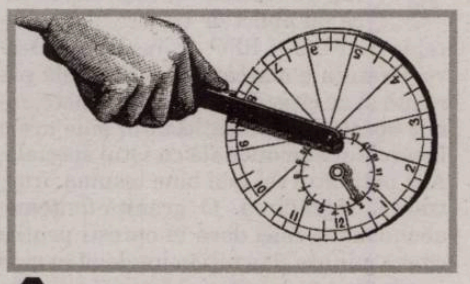

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

După cutremur, înainte

În 227 î.Hr., cutremurul din insula Rodos distruge clădiri, ziduri de fortificație, șantiere navale. Se prăbușește atunci și Colosul, statuia de bronz, cît un bloc cu zece etaje, a lui Helios. După cutremur are loc o senzațională mișcare de cooperare internațională (aș păstra cuvîntul chiar dacă e vorba de marile puteri elenistice) pentru efortul de reconstrucție. Povestea, antologabilă, e la Polybios (V, 88-90), care o notează la vreo cincizeci și ceva de ani de la evenimente, și pe care îl citesc aici cu comentariul lui Frank Walbank – cred, cel mai detaliat comentariu făcut vreodată de un istoric modern unui istoric antic.

Rodienii „știură atunci să precupețească bine nenorocirea, (...) încît nu numai că primiră daruri exagerate, ci chiar donatorii le fură și recunoscători că le-au primit" (tr. rom. Virgil C. Popescu, 1966). Din toate colțurile lumii grecești încep deci să sosească ajutoare. Din Syracusa, trimise de Hieron II și fiul său Gelon, vin fonduri pentru uleiul folosit de atleți în gimnazii – o tranșă pe loc, o a doua curînd. E curios că această donație, aparent neprioritară, e chiar prima consemnată de Polybios. Urmează bani pentru jertfe aduse zeilor și bani pentru cetățeni. Căldări de argint – probabil dedicate într-un templu, dar convertibile în monedă în caz de nevoie. Cincizeci de catapulte pentru proiectile de trei coți. Scutire de impozite corăbierilor care intrau în porturile Syracusei. „În sfîrșit, deși dăruiseră atîtea, ca și cum ar mai fi fost îndatorați", fonduri pentru ridicarea în *deigma* (un portic rezervat tranzacțiilor comerciale) a unor statui reprezentînd poporul rodienilor încoronat de cel al siracuzanilor, fiecare *demos* personificat – din nou, nu ceva care aduce vreo urgentă ușurare în zona calamitată. Un strop de propagandă care pe de altă parte face posibil întregul gest diplomatic.

Ptolemaios III Euergetes trimite din Egipt o cantitate uriașă de grîu, evident, dar și 300 de talanți de argint, a treia parte pe loc, restul eșalonat. (Un talant era 26 de kilograme, dar asta nu înseamnă că Ptolemeu le-a trîntit rodienilor în fața primăriei aproape opt tone de argint, ci doar că le-a pus la dispoziție fonduri de acea valoare.) Alături de asta, monedă de bronz cît cuprinde – un cadou neobișnuit, dată fiind importanța monedei de bronz în Egiptul ptolemaic și cît de rar iese ea dintre granițele sale. În plus, îmi sugerează un amic elenist, cum ea nu circulă deloc internațional, rodienii erau probabil obligați să-și cheltuiască ajutoarele tot în Egipt... Apoi, o cantitate enormă de cîlți, trei mii de pînze de corabie și – singurul care se gîndește la asta – 100 de arhitecți și 350 de muncitori, cu fonduri anuale prevăzute pentru salariile lor (care, ciudat, după calculele lui Walbank, sînt mizerabile). În fine, sprijin pentru întreceri sportive și, esențial, cherestea pentru douăzeci de corăbii. Ptolemeii făcuseră o prioritate din împăduriri în Egipt și, cu siguranță, copacii pentru Rodos fuseseră de fapt tăiați din alte teritorii controlate de ei, probabil în Cipru sau Lycia.

Antigonos Doson al Macedoniei oferă în primul rînd scîndură de tot soiul, desigur pentru construcția carenelor de corăbii (mai degrabă decît pentru „uluci", ca în tr. rom.). Apoi catran, obținut tot din arderea rășinoaselor, și esențial tot pentru construcția de corăbii. (Dacă interdicția ulterioară a romanilor de a se mai exploata pădurile din Macedonia are o cauză ecologică, e neclar.) De asemenea, enorm de mult fier și o sută de talanți de argint. Antigonos e singurul din toată lista la care Polybios notează intervenția soției, Chryseis, care a adăugat mari cantități de grîu și – *a feminine touch* – de plumb. Nu poate fi un cadou ales la întîmplare de regină. Probabil plumbul era, cum s-a observat, un produs secundar al exploatării argintului, deja oferit de Antigonos. Chryseis o fi zis: să nu fim zgîrciți, să dăm tot ce produce mina cutare. Sau, îmi sugerează un amic clasicist, se gîndea la ceva construcții specifice, fie zidărie, fie coloane din tamburi, orice unde se folosesc scoabe de fier fixate în plumb.

Seleukos II Kallinikos al Siriei stă prost cu metalele (pentru că e cel mai prins în războaie dintre toți în momentul ăsta), dar are grîu. Propune și el scutire de vamă pentru corăbierii rodieni ce trăgeau în porturile lui. Trimite rășină și cherestea pentru șantierele navale. În plus, mult păr de femeie – folosit pentru catapultele cu torsiune, pentru care e cel mai bun material, alături de tendoanele de animal. Alții donatori sînt Prusias al Bithyniei, Mitridate II al Pontului și alți cîțiva jupîni din Asia Mică, unii pomeniți numai aici și care deci au rămas totuși în istorie prin acest cadou.

Așadar, un dezastru local mobilizează întreaga lume elenistică. Urmașii diadohilor lui Alexandru Macedon, fiecare din colțul lui de lume, scot imediat cardul. Are loc un fel de *potlatch* al evergeților: o serată caritabilă în care marii domnitori și, printre picioarele lor, suflarea prințișorilor dau cu nemiluita. De ce? Pentru că asta faci cînd ești puternic și altul e slab. Ăsta e codul, și dacă el funcționează destul de bine, atunci funcționează foarte bine: dai și pentru că nu vrei să fii printre puținii care n-au dat. Dar, bineînțeles, dai și monden, ca să-i snobezi pe ceilalți, dai și geostrategic, ca să te pui bine cu rodienii. Rodosul e o mare forță navală în lumea egeeană, pe care toată lumea o curtează. Scutirile de taxe oferite de unul și de altul mai pot urmări și un interes personal – de pildă, atragerea de către Siria a unei părți a comerțului rodienilor cu Egiptul. Iar importanța altor două lucruri pentru toate puterile implicate e vizibilă cu asupra de măsură din tot pasajul: șantiere navale și păduri.

Deși, după cum curge, informația vine din surse epigrafice credibile, și chiar dacă Polybios e unul dintre cei mai solizi istorici antici, pasajul are totuși și o ambiție subterană moralizatoare: să arate că regii „de azi" nu mai sînt așa generoși ca în generațiile mai vechi, dar și că grecii sînt un neam cum altul nu-i. Tot el însă face și un comentariu de moș din Muppets. Dacă ne gîndim la cîte donații a primit, Rodosul, zice Polybios, „a crescut ceva mai puțin decît s-ar fi cuvenit". Implicația e, cred, că o parte din ajutoare au fost folosite aiurea. Nu găsesc acum decît un exemplu concret. Ptolemeu le-a trimis rodienilor bani pentru repararea Colosului. Ei au declarat însă apoi că un oracol le cere să-l lase nereparat. Ce s-a întîmplat cu banii? O fi făcut Ptolemeu o cerere la un ghișeu, să-și recupereze donația?

■■■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Sufletul lui Ghiță

Îl vedem, îl simțim, îl știm. Ai zice că-i al nostru, dar parcă e împotriva noastră. Sufletul administrației noastre este sufletul lui Ghiță Pristanda, polițaiul. Înțelegeți ce vreau să spun? Sufletul, desigur, e ceva dinamic, fremătător, polimorf și policrom, așa că cel mai bine îl înțelegem cînd îl vedem în acțiune. Iată sufletul nemuritor al lui Ghiță în ipostaze surprinse de ecograful suprem manevrat de cel mai mare specialist în suflete românești din istorie.

Manevra 1. La început, împreună cu prefectul Tipătescu.

Pristanda: Și la mine, coane Fănică, să trăiți! Greu de tot... Ce să zici? Familie mare, renumerație mică, după buget, coane Fănică. Încă d-aia nevastă-mea zice: „Mai roagă-te și tu de domnul prefectul să-ți mai mărească leafa, că te prăpădești de tot!...“ Nouă copii, coane Fănică, să trăiți! nu mai puțin... Statul n-are idee de ce face omul acasă, ne cere numai datoria; dar de! Nouă copii și optzeci de lei pe lună: familie mare, renumerație mică, după buget. Tipătescu: (zîmbind) Nu-i vorbă, după buget e mică, așa e... decît tu nu ești băiat prost; o mai cîrpești, de ici, de colo; dacă nu curge, pică... Las' că știm noi!

Pristanda: Știți! Cum să nu știți, coane Fănică, să trăiți! Tocma' dumneavoastră să nu știți...

Tipătescu: Și nu-mi pare rău, dacă știi să faci lucrurile cuminte: mie-mi place să mă servească funcționarul cu tragere de inimă... Cînd e om de credință...

Pristanda: De credință, coane Fănică, să trăiți!

Manevra 2. Apoi, Pristanda cu sine însuși: *Grea misie, misia de polițai... Și conul Fănică cu coana Joițica mai stau să-mi numere steagurile... Tot vorba bietei neveste, zice: „Ghiță, Ghiță, pupă-l în bot și-i papă tot, că sătulul nu crede la ăl flămînd...“ Zic: curat! De-o pildă, conul Fănică: moșia moșie, fonctia fonctie, coana Joițica, coana Joițica: trai, neneaco, cu banii lui Trahanache... (luîndu-și seama) babachii... Da' eu, unde? Familie mare, renumerație după buget mică. (șase în fund pe un scaun la o parte.)*

Manevra 3. Povestind arestarea lui Cațavencu, adică abuzul comis la ordinul prefectului: *O făcurăm și p-asta... și tot degeaba. Am pus mîna pe d. Cațavencu... Cînd am asmuțit băieții de l-a umflat, striga cît putea: „Protestez în numele Constituției! Asta e violare de domiciliu!“ – Zic: „Curat violare de domiciliu! Da' umflați-l!“ Și l-au umflat. L-am turnat la hîrdăul lui Petrache. M-am întors cu birja acasă la el, am căutat prin toate colțișoarele, am ridicat dușamelele, am destupat urloaiele sobii, am scobit crăpăturile zidului: peste putință să dau de scrisoare. M-am întors la poliție, l-am scotocit prin buzunare, peste tot: nu e și nu e.*

Manevra 4. Cîteva ceasuri mai tîrziu, aducîndu-l pe Cațavencu acasă la Tipătescu, pentru întîlnirea discretă cu Zoe.

Pristanda: Poftiți, cocoane Nicule, poftiți... (umilit) și zău, să pardonați, în consideratia misiei mele, care ordonă (serios) să fim scrofuloși la datorie. D-voastră știți mai bine ca mine... așa e polițaiul: tată să-ți fie – trebuie să-l ridici? Îl ridici! N-ai ce-i face: e misie. De aia (foarte rugător) mă rog să pardonați...

Cațavencu: Îmi pare rău, Ghiță, că mai stăruiești cu scuzele tale... Adică noi nu știm cum merge poliția? (sentențios.) Într-un stat constituțional un polițai nu e nici mai mult nici mai puțin decît un instrument!

Pristanda: Curat instrument!

Cațavencu: Nu brațul care lovește, voința care ordonă e de vină... Eu chiar am scris un articol în privința asta. Nu știu dacă l-ați citit?

Pristanda: Trebuie să-l fi citit, coane Nicule; eu gazeta d-voastră o citesc ca Evanghelia totdauna; că să nu vă uitați la mine... adică pentru misie... (misterios) altele am eu în sufletul meu, dar de! N-ai ce-i face: familie mare, renumerație după buget mică...

[...]

Cațavencu: Poți să-i adaogi chiar că mă grăbesc să mă întorc în temnița unde m-a aruncat dizgrația dumneei.

Pristanda: Ascult. (aparte.) Mare pișicher! Strajnic prefect ar fi ăsta! (iese aruncînd priviri furișe de admirație către Cațavencu.)

Manevra 5. Și totuși, Pristanda pregătește ciomăgirea lui Cațavencu și a susținătorilor săi în seara ședinței care urma să decidă candidatul:

Pristanda: (misterios lui Trahanache) Coane Zahario, dă-i zor! Trebuie să-l lucrăm pe onorabilul, pe d. Nae Cațavencu; ordinul lui conul Fănică... Sînt la ușă, cînd oi tuși de trei ori, d-ta proclamă catindatul și ieși pe portiță... și pe urmă-i treaba mea... Ghiță își va face datoria. Îl va lucra bine de tot pe onorabilul...

Manevra 6. Și totuși, Ghiță îi face servicii lui Cațavencu. Cînd acesta e distrus și poate avea scăpare doar de la Zoe, Pristanda execută o diversiune, asumă o chelfăneală de la stăpîn, dar îl ajută pe Cațavencu.

Pristanda: (după ce s-a asigurat că Tipătescu s-a depărtat, coboară degrab') Coană Joițico!

Zoe: (tresărind) Ai! Ghiță! Iar m-ai speriat... Ce e? Ce vrei? Du-te! Lasă-mă-n pace!

Pristanda: Sărut mîna, coană Joițico, nu vă supărați. (foarte cu binișorul.) Este cineva,... cineva, pe care-l știți d-voastră bine,... așteaptă aici... ar voi să vă vorbească... dar numai d-voastră... Deaia eu l-am trimis pe conul Fănică la telegraf, pentru ca să rămîneți d-voastră singură... Am mințit... nu-i adevărat că-l cheamă miniștrii. Știu că o să mă ocărască, o să mă bată că l-am trimis la cai verzi pe păreți, dar lasă să mă ocărască... să mă bată... Nu e mai-marele meu? Nu e stăpînul meu, de la care mănînc pîne eu și unsprece suflete? L-am mințit, dar pentru bine d-voastră, coană Joițico... Îl primiți?... Da?

Zoe: (care a stat pe gînduri și n-a ascultat tirada lui Pristanda) Pe cine să primesc?

Pristanda: Pe cine – pe cine?... Pe d. Nae Cațavencu...

Zoe: (sărind din loc) Pe Cațavencu? E aici? Unde e, Ghiță? Să vie acu, numaidecît: mergi, adu-l iute. (e în culmea nerăbdării.)

Pristanda: Ascult! (merge în fund la stînga și aduce pe Cațavencu.) Poftim, stimabile, poftim. (îl introduce și iese repede.)

Manevra 7. Iar la final, el este cel care consfințește totul, strigînd cu nedisimulată bucurie, în toiul chefului general: *Curat constituțional! Muzica! Muzica!*

Un asemenea suflet nu are cum să șadă în corpul cuiva care știe să facă și să întrețină infrastructura unei țări europene de secol XXI. Treaba asta cu drumuri, poduri, școli, săli de concerte, spitale nu e pentru așa zbateri...

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Masa la Peleș

De la subsolul castelului, un mini-lift încărcat urcă spre parter. Bucatele tocmai au ajuns din bucătarie în sufragerie (numită, mai puțin pretențios, dar foarte eficient, și „sala de mîncare“). Cam aceasta era traseul meselor regale atunci cînd Familia Regală se afla la castelul Peleș.

Poate că traseul a fost altul la masa festivă din 25 septembrie 1933, ocazie specială, cînd se sărbătorea semicentenarul castelului. În urmă cu 50 de ani era finalizată prima fază de construcție a reședinței de vară a regelui Carol I, fază realizată după planurile arhitectului german Johannes Schultz, sub ochiul atent al suveranului, care a urmărit lucrările de la începuturi, din 1873, pînă în 1914. Evenimentul care marca împlinirea unei jumătăți de veac a castelului și la care au participat oaspeți din țară și din străinătate a fost numit „Serbările Peleșului“ și s-a desfășurat timp de două zile (25 și 26 septembrie).

Revenim în bucătărie. În timpul regelui Carol I, „legea“ în materie culinară o făcea bucătarul francez Papa Gilet, patron al restaurantului Frascati de pe Calea Victoriei. Este aproape de prisos să menționăm cît talent presăra domnul Gilet în oalele și farfuriile de la castel, dar ca idee a dimensiunii priceperii sale poate nu strică să spunem că regele l-a păstrat ca bucătar timp de 30 de ani.

După ceva timp, prin anii '30, a venit ceasul savorii preparatelor gătite de bucătarul Iosif Strassman, neamț la origine, dar școlit la Paris. Pasionat de gastronomia românească, Strassman se inspira în mare măsură din bucătăria tradițională, reinterpreta unele rețete și avea obiceiul de a le da nume romînești preparatelor sale. Astfel, ajungem la meniul de la serbarea semicentenarului castelului (descris mai amănunțit în lucrarea *Mesele de odinioară. De la Palatul Regal la Tîrgul Moșilor*, de Filip-Lucian Iorga și Ana Iorga). Aș menționa bobocul de rață *à la bouquetière*, salata Sinaia și poate și crochetele cu brînză, întru exemplificarea fuziunii dintre sofisticat și simplu. Și nu aș rata desertul care trona spre finalul meniului de la dejunul de gală organizat în cinstea celor 50 de ani pe care îi împlinea castelul preferat al primului rege al României: înghețata Castelul Peleș *(Parfait Château Pelech)*.

Tind să cred că *le Parfait Château Pelech* ar trezi măcar un timid interes și pentru cel mai convins republican.

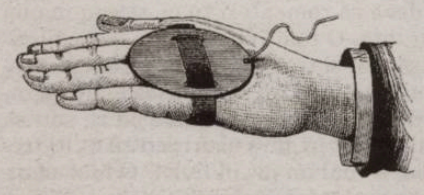

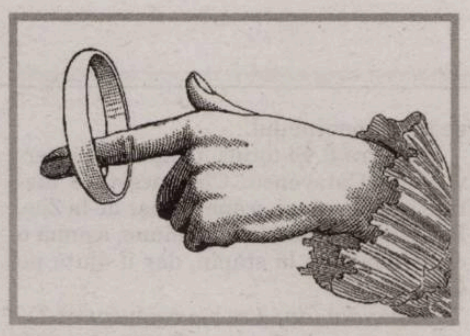

Selma IUSUF

legende urbane

Răpirea din serai

Cînd eram mică mă fascinau carpetele. În lungile vacanțe de vară de la Constanța mergeam des la o mătușă de-a maică-mii care făcea cele mai bune prăjituri cu nucă și care avea cele mai frumoase carpete. Țin minte că mă pierdeam minute lungi în fața lor și că mi se păreau niște bucăți reale, pufoase, moi, decupate din poveștile pe care obișnuiam să le citesc.

Adăstam în fața unui cerb maiestuos, ieșit la adăpat cu ciutele lui. El era cumva centrat în mijlocul acțiunii: un cap superb împodobit cu cele mai arcuite coarne imaginabile, o privire mîndră, fixă, ațintită undeva peste capul meu, picioare puternice, mlădioase și musculoase în același timp, trupul arcuit colorat în cele mai calde tonuri de cafeniu, brun lucios, un piept puternic. Capul lui încoronat regal se vedea și mai bine profilat pe fondul unui improbabil cer roz, și el la fel de catifelat din perii tunși scurt ai lînicii sau ai melanei din care era făcută carpeta aia. Lîngă regele-cerb, o ciută cu picățele albe bea apă din pîrîu și, de-a dreapta lui, o alta păștea o iarbă mov.

Mai erau apoi carpetele cu păunul și o spectaculoasă coadă răsfirată pe jumate din imagine. Pipăiam cu degete respectuoase ochii penelor; lînica periată într-o parte făcea ca ei să aibă o culoare, iar mîngîiată în răspăr, culoarea se schimba magic – oh, puteam sta cu orele acolo.

Nimic nu se compara însă cu „Răpirea din serai". Nimic. Era carpeta mea favorită. Stăteam (turcește, cum altfel) în fața ei, mîncam prăjituri pufoase cu nucă și mă uitam la fiecare detaliu. Caii în plină alergare cu coamele și cozile lor mătăsoase fluturînd, eroul care furase fata – tuciuriu la față, cu o bărbuță ascuțită, turban pe cap și cercel în ureche, fata însăși cu fața albă-albă în contrast cu el, strînsă la pieptul lui, cu mîinile încolăcindu-i grumazul, toată o fluturare de șalvari, de eșarfe, mătăsuri ușoare și brocarturi grele. Brigandul din spatele lor, de asemenea călare, tovarășul eroului meu, se uită undeva în spate către urmăritorii care vin de undeva din afara carpetei, are în mînă o muschetă. Cerul de deasupra lor e cel mai frumos bleumarin și e spuzit de zeci de stele galbene în cinci colțuri. O semilună albă umple cerul, iar altele mai mititele stau pe minaretele unei moschei în fundal.

Abia aici, în sfîrșit, se materializau basmele pe care le citeam. Personajele, cît mine aproape, erau în fața mea, în carne și oase, în lînă și mătase, le puteam atinge, puteam intra fizic în poveste. Și mi-aș fi dorit mai multe asemenea carpete. Cu Albă ca Zăpada, cu Frumoasa din Pădurea Adormită, ba chiar un soi de *splatter* glorios cu Capra cu trei iezi – cît de spectaculos ar fi fost! L-aș fi văzut pe Nils zburînd cu gîștele argintii pe un cer imposibil de albastru, iar jos s-ar fi văzut, mititele, orașele, rîurile șerpuind, oi micuțe-micuțe la păscut, ogoare de rapiță din melană gălbuie și cîte și mai cîte. Hänsel și Gretel în fața casei de turtă-dulce a vrăjitoarei din pădure. Acolo culori! Aș fi făcut apoi cea mai tristă carpetă cu Prințul fericit, sau cu Fetița cu chibrituri. Aș fi împărțit imaginea în două – cenușiul, zăpada rece, frigul albastru sau gri și fetița zgribulită de-o parte, din lînă palidă. De cealaltă parte imaginea somptuoasă a bradului împodobit în cele mai glorioase culori și forme, a focului din cămin – roșu, auriu, verde plin, purpură, rozuri intense.

Cît am iubit carpetele din copilărie și unde sînt acum... Am pe pereți niște chestii alb-negru, ba chiar și niște artă post-pop ironică, un Stalin lîngă Marilyn Monroe – *East meets West,* cică –, ceva tablouri afumate în ulei moștenite din familie. Nici o culoare mai acătării, nici un zvîc. Nici o emoție pură, doar din aia filtrată, maturizată, pervertită de citit. Nici un kitsch autentic, care să te înfioare primordial. Visez o cameră doar a mea în care să adun carpetele astea. O peșteră fabuloasă cu pereții mătăsoși și plini de culoare. Un loc secret din care să mă întorc de fiecare dată cu un roz adevărat în obraji și, poate, cu mai multă poftă de viață și de rîs.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

16. Operațiunea „Tămădău"

„Necontenit, primim la redacție moțiuni prin care cetățenii din toate colțurile țării ne trimit cuvîntul care răzbate în toate adunările lor: pedeapsă! pedeapsă maximă!

«Timp de decenii acest cuib de trădători și spioni au înveninat viața țării... În marea lor adunare, cetățenii Devei, indignați de trădarea clicei lui Maniu și a celorlalți spioni și trădători, cer aspra lor condamnare!», așa glăsuiește una din sutele de moțiuni pe care leam primit numai ieri. De asemeni, cetățenii orașului Tîrgoviște, adunați într-un mare meeting, au cerut printr-o moțiune adresată Tribunalului Militar, maxima pedepsire a trădătorilor maniști care voiau să dezlănțuie război civil în țara noastră.

Și profesorii de liceu cer: pedeapsa cea mai grea trădătorilor

Iată acum una din nenumăratele moțiuni trimise de intelectuali:

«Grupul Sindical al profesorilor Liceului Cantemir Vodă din București, întruniți în cancelaria școalei în ziua de 5 Noembrie 1947, luînd cunoștință de actele de trădare și spionaj comise de conducătorii fostului partid Național-Țărănesc, în frunte cu Iuliu Maniu, cere justiției să facă dreptate aplicîndu-le pedeapsa cea mai grea. În felul acesta corpul didactic, integrat în lupta clasei muncitoare, își vede asigurate drepturile și libertățile democratice, deoarece prezența în mijlocul poporului a unor trădători vînduți capitalului imperialist ar fi reprezentat un pericol permanent pentru toți cei ce muncesc și luptă pentru pace și pentru o viață mai bună și mai fericită.»

(ss.) V. Niculiță, I. Stănescu, Tiberiu Mihăescu, Ilie Stanciu, A. Cernoi, C. Potomian, I. Lazăr

Urmează încă 22 semnături ale profesorilor din Grupul Sindical al Liceului Cantemir Vodă, indescifrabile."

În *Scînteia,*
nr. 971, 10 noiembrie 1947

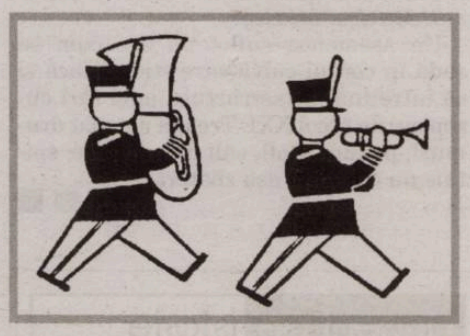

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Mai scutiți-ne cu „generațiile viitoare"!

Să nu-ți vină rău cînd auzi asta cu „generațiile viitoare"? Toate tîmpeniile astea ale societăților care s-au plictisit de bine și-acum o iau razna, nu știu ce să mai facă să nu crape de plictiseală. Să nu te ia cu nervi și cu amețeală cînd te uiți spre nordul continentului ăstuia? La rătăciții ăia de norvegieni, de exemplu. Ce să mai ceri de la unii care trăiesc juma' de an în întuneric? Unii care beau de sting, sînt depresivi și-ți iau copiii din casă dacă te răstești la ei. Auzi, tembelism. Adică nici măcar n-ajungi să le razi niște cazmale peste ochi, să se mai potolească. E suficient să-i înjuri un pic sau să ridici tonul la ei. Odată-i vezi pe unii de la statul ăla al lor că intră pe ușă și-ți iau copiii din casă. Domnule, copilul trebuie bătut uneori, altfel nu-nvață. Uită-te la noi cum am crescut. Păi, cînd ne-ncingeau părinții noștri într-o serie, dacă făceam tîmpenii, nu ne mai scotea nimeni din mîinile lor. Și nu ne-a prins bine? Nu sîntem noi un popor sănătos acum? Nu ca dezaxații ăia de norvegieni.

Adică, uite, dacă nu-nvățai, dacă veneai de-afară murdar de noroi, dacă nu arătai carnetul de note sau dacă te mînca undeva să comentezi tu ce ziceau mama sau tata. O luai? O cam luai. Făceai gură să stai și tu un pic la televizor, pe vremea cînd încă nu se-ajunsese la programul de două ore de emisie pe zi, sau să stai tu moț în gura ălor mari? Atît îți trebuia. O luai un pic în freză? O luai sigur. Da' nu ne-a prins bine? Ohooo... Și-ncă cum! Păi, noi știm să spunem că Balzac a fost un scriitor, spre deosebire de pămpălăii ăia de americani, care cred c-a fost o marcă de cașcaval. Noi știm să arătăm pe o hartă unde e țara noastră, spre deosebire de ăia, care se uită de le curge din gură și habar n-au ce-i posteru' ăla atîrnat pe perete. Și chestii de-astea. Că exemple se pot da o mie. Zeci de mii. Noi avem cultură generală. Știm cu ce se mănîncă viața, imediat improvizăm ceva, ne descurcăm, avem o vedere de ansamblu. P-ăia, dacă le-ai luat schema din fața ochilor, le-ai stins lumina. Intră-n panică, bat din buze, se-adună la ședințe, să facă un plan, să... orice. I-ai terminat dacă i-ai scos din ale lor. Ei nu știu să se descurce. Păi, te duci tu cu liceul făcut la noi și i-ai spart. Se uită la tine ca la Bruce Lee. Adică noi sîntem la alt nivel. Și de educație, și de tot ce vrei. Știi cum vine asta?! Adică, dac-ai luat o cafteală la un moment dat, știi de ce-ai luat-o. Că nu te băteau din senin. Și n-a prins bine? Ba a prins foarte bine. Că ne-a pus pe o linie, pe o traiectorie, ne-a deschis ochii, ne-a-nvățat ceva în viață. Nu?!

Uite, de exemplu, la ei, dac-ai căzut pe stradă, nu se uită nimeni la tine. Stai acolo și crăpi cu zile, că nu te duce nimeni la spital. N-are nimeni nici o treabă cu tine. Îți zîmbesc artificial, te-ntreabă ce faci, doar de formă, și trec mai departe. Acolo nu există prietenie adevărată, ca la noi. Totul e ultraschematizat, băgat într-un tabel, și la revedere, nu stai la discuții. Adică nu mergi în nici o vizită, nu stai la taclale, nu pui pe masă ce-ai mai bun. Acolo, dacă te duci la unii-n casă, printr-o minune, îți pun juma' de pahar de prostie de-aia de-a lor sau un vin acru, de nu-l poți bea, două grisine și cam asta e tratația. Sînt foarte reci, n-au sentimente, nu se exteriorizează, așa, ca noi. Și-s prostani, domnule! Bătuți în cap. Nu-s dezghețați deloc, așa cum sîntem noi. Sigur, vorba-i vorbă, se țin de promisiuni, vin la fix, da-n rest n-au nici o sare și nici un piper. Și se miră, așa, cînd te văd, cînd aud că le vorbești limba și cînd aud cîte știi, zici c-au văzut un extraterestru. Tu le zici că la noi e normal, că așa am ieșit noi din școală. Ăia fac niște ochi mari, cască gurile și-ncep să șușotească-ntre ei. Și-i fraiерești cînd vrei. Deci faci ce vrei cu ei, că-s foarte-ngrămădiți.

Băi, și-o țin langa cu „generațiile viitoare". Așa cum au început și p-aici, pe la noi, niște hipsteri d-ăștia. Deci te ia cu amețeală și-ți vine să faci cu nervii. Orice, dar absolut orice, e pentru „generațiile viitoare". Băi, da' poate vrea și gura mea să mănînce ceva bun în epoca asta, mă, frățicule! Nu mai merge, nene! Gata. S-a luat curentu'. S-a terminat cu boieria. Auzirăm și noi de *foagra,* d-ăla de rață sau de gîscă-ndopată. Acuma, canci. Gata. S-a terminat distracția. Nu se mai face, că suferă rața și gîsca, nenică. Deci rămîi prost ce-i în capu' lor. Prin California, nu mai pupi chirie dacă ai plante. De-alea-n ghiveci, de pus la geam sau unde vrei. Cică tre' să economisești apa. Că generațiile viitoare n-or să aibă deloc. Mi-a zis un pretenar că era-n Danemarca, muncea p-acolo. Și-a venit un d-ăla d-al lor, să repare vasu' de la closet. A stat ăla, le-a moșmondit p-acolo, în sfîrșit, a reparat chestia. Și le-a zis că closetu' are ca un potențiometru în spate. Deci poți să dai la mare sau la mic, în funcție de cîtă nevoie ai de apă în bazin. Și că l-a dat el, de la mare, pe mic. Că trebuie să rămînă resurse și pentru „generațiile viitoare". Deci a rămas ăsta al nostru mască, ce figuri avea instalatoru' pe el, cu „generațiile viitoare".

Așa. C-o luasem cu norvegienii ăia. Deci ăia au descoperit acum vreo patruj' de ani, hai cincizeci-șaizeci, că au petrol ca la balamuc. Și-au votat la un referendum ce să facă cu tot bănetu' ăla. Și-a ieșit că să bage mare într-un fond de pensii, care cică e cel mai tare din lume acum. Și altă chestie, că să țină și să investească pentru „generațiile viitoare". Deci eu cred că la noi am face cu capu'. Adică eu n-am pentru mine și tre' să mă doară la baștcheți de generații. Deci abia asta înseamnă pierdere, frate. Vezi, dacă nu știu să improvizeze? O freacă de 'jde ani cu generațiile. Știi?! De parcă ăștia mici, ai noștri, sînt oligofreni. Ce să le lași, nene? Că s-a furat tot. Îi înveți școala vieții și se descurcă. Noi nu ne-am descurcat?

Anca MANOLESCU

Speranța într-un fals sfîrșit?

Religiile n-ar fi religii dacă perspectiva lor nu ar străbate spre un „dincolo" de finitudine. Ele se referă, ca de la sine înțeles, la o viață după moarte. Socotesc că ființa nu sfîrșește, ci *trece* de la o condiție la alta. Că ființa nu-și pierde – în moarte și după moarte – o calitate esențială: aceea de a fi conștientă. Ea capătă, desigur, un alt mod al conștiinței, dat fiind că funcționează de acum înainte în lipsa trupului, a faptei și chiar a unor dimensiuni psihice legate de trupesc. Dar e „vie" în alt registru. Începe o călătorie printre nevăzute, cu praguri, vămi, judecăți, încercări; întîlnește, înfruntă, dialoghează cu personajele „celeilalte lumi"; se reorganizează, se purifică; suportă, spre bine ori spre rău, consecințele faptelor trecute. Fie că lumea de dincolo are paloare de asfodel, fie că freamătă de ierarhii subtile și cerești, sufletul *se mișcă* în ea, capătă un loc în acel peisaj.

Filozofia veche socotește condiția destrupată chiar un posibil avantaj, de vreme ce, pe urmele lui Socrate, crede că, scăpat de impedimentul trupului, sufletul s-ar putea concentra asupra cunoașterii, a unei cunoașteri eliberate de obstacole. Reluînd asocierea orfică *soma-sema,* Filon din Alexandria spune: „Acum, cînd trăim, sufletul este mort și îngropat în trup precum într-un mormînt; de murim, sufletul își trăiește propria viață, desprins de rău și de trupul-cadavru de care era legat". Plotin va trata și el, amplu, tema. Scăpat de atenția față de trup, descărcat de lestul materiei, sufletul se poate întoarce integral spre Intelect și, prin el, spre Unu. „Viața de aici e asemenea somnului. Moartea e trezire", sună o tradiție profetică în spațiul musulman. În doctrinele Indiei, viețile cuprinse în lumi-

Filon din Alexandria

Ființa nu sfîrșește, ci trece de la o condiție la alta.

le manifestării țin de o realitate diminuată, de marea pînză întinsă de Maya, care desfășoară „în afară", în multiplicitate, puterea Principiului. A muri de toate aceste vieți înseamnă a muri de „iluzia" manifestării și a te întoarce la identitatea sinelui cu Sinele absolut. Moartea apare cam pretutindeni drept prag spre o cunoaștere mai vie, eliberată de limite, parțialitate, confuzie, condiționări. Destinul post-mortem promite ființei percepția limpezită a adevăratei realități, pe care viața muritoare o voala.

Pentru filozofia veche, pentru religii și tradiții spirituale, pentru credința creștină în mod special, moartea nu e un sfîrșit, ci frontiera între două „lumi", între două stări. „Cel dus" nu iese din real. Intră într-o altă formă de viață, mai „apropiată" de deznodămîntul lumii și de veșnicie. Se află într-o așteptare a desăvîrșirii ultime, a lucidității de apoi. În binecunoscuții termeni ai Sf. Pavel, „vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci, față către față" (I Corinteni 13, 12). Textul slujbei creștine de îmormîntare e țesut din referințe la Cel Viu, din rugi bazate pe credința învierii.

Țin aceste concepții – nădejdea în învierea unanimă sau speranța într-o cunoaștere directă pe care moartea o face cu putință – de o intenție consolatoare, securizantă? Încearcă ele să ne mîngîie cumva de descurajanta noastră finitudine? Ne făgăduiesc persistența eului nostru, a individului de acum, ceva mai eteric, dar totuși familiar, nerupt cu totul de trăsăturile și metabolismul cu care ne-am obișnuit? Ne înfățișează ele moartea ca pe o sincopă tolerabilă, după care ne vom instala într-o viață puțin diferită de cea pe care o știm? Ne asigură ele de o *continuitate* între ceea ce fiecare, ca individ, este și ceea ce va deveni?

Nu chiar. Ceea ce moartea inaugurează pare să fie altceva, mai drastic. E o transformare a ființei la care individul – cu mărginirile, cu pulsiunile, cu psihismul legat de sensibil, cu ego-ul lui – nu rezistă. Se stinge, se sfîrșește. E absorbit de aspectul spiritual al ființei sale, de acel om interior capabil de divin. Nu individualul din ființa umană va avea parte de viața și luciditatea de apoi. Ci acel ceva din noi care se „înrudește" cu Universalul viu, ceva care depășește conștiința pe care, în mod curent, o avem despre identitatea noastră. Aproape un „necunoscut", un „străin" față de cum ne știm pe noi înșine. Un chip al ființei mai vast, mai exigent decît eul nostru, mai greu de „actualizat", pe care abia îl bănuim. Ceea ce se numește „persoana spirituală" (duhul și sufletul spiritual din om: *ruah și neshama* în ebraică, „omul lăuntric" la Sf. Pavel): iată ce e vizat de făgăduința vieții fără moarte. Într-un fel sau altul, tradițiile spun că persoanei spirituale, latente în fiecare dintre noi, îi aparțin continuitatea, trecerea de la o stare la alta. Că individul stă sub discontinuitatea morții, pe cînd persoana e de trezit, de maturizat în om.

E celebră distincția pe care, în gîndirea indiană, *Mundaka-Upanișad* o exprimă prin metafora celor două păsări care stau, reunite, pe trunchiul realului. „Una mănîncă fructul cel dulce al pomului; cealaltă, fără să mănînce, veghează". Una, captivată de fruct, absoarbe iluzie și finitudine, le asimilează și *li se asimilează;* cealaltă rămîne lucidă; privește fructul ca derivînd din realul suprem, ca legitim în existența lui relativă, dar supus consumării, sfîrșitului. Sinele, omul interiorului adînc așteaptă, veghetor, să fie invadat de conștiința Sinelui absolut. Prima pasăre ne e la îndemînă, o știm, o trăim fără încetare. Mîncăm și sîntem mîncați de timp. Cealaltă ne este mai puțin prezentă, mai puțin cunoscută. Munca spirituală tocmai asta are drept scop: să o trezească, să-i poarte de grijă, să o crească.

Marcînd aceeași deosebire, Iisus folosește și el metafora mîncării. Dar o folosește inversat. O folosește operant. Cînd se anunță ca „Pîine a Vieții care a coborît din cer" (Ioan 6, 38-42), el se oferă drept hrană persoanei spirituale din noi, „omului ceresc" sau „duhovnicesc" (cf. I Corinteni 15, 42-51). Nu se referă la regimul individual, temporal, la ingurgitarea sensibilă (așa cum socotește, murmurînd scandalizată, asistența).

În metafora indiană, mîncarea „finitudinii" lucrează înăuntrul omului și îl asimilează regimului ei. La fel operează și „Pîinea Vieții": infuzează în om propria ei calitate. Dar e nevoie ca, în om, persoana să fie trează, să fie capabilă de această Pîine. „Eu sînt hrana celor tari", îl aude Augustin pe Christos vorbindu-i dinăuntrul lui adînc. „Crește și vei ajunge să mă mănînci; dar nu tu Mă vei schimba întru tine..., ci tu te vei schimba întru Mine" *(Confesiuni,* VII, 10, 16). Persoana e cea asimilată Vieții, ea trece dincolo de moarte, asupra ei lucrează învierea. Ceea ce, în disciplinele spirituale, se numește „pregătirea pentru moarte" face parte, în fond, din grija pentru maturizarea acestei persoane. În marii spirituali, ea pulsează încă din viața de aici, avînd totuși un spațiu de creștere nesfîrșit.

Dar în noi? Separarea „eului" (familiar) de „sine" (mai mult ori mai puțin latent) nu-și potolește trauma. Cînd omul se pregătește pentru moarte, el nu se poate pregăti niciodată îndeajuns. „Între meditația asupra morții și realitatea ei e aceeași deosebire", spune umanistul Coluccio Salutati (secolul al XIV-lea) „ca între un exercițiu de scrimă și o bătălie sîngeroasă". Religiile nu pretind că atenuează violența acestei bătălii. Pretind că există un aspect al ființei noastre care scapă teafăr.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Iluzia post-religioasă

Mulți teologi și filozofi moderni au susținut că diavolul are o țintă permanentă: aceea de a ne convinge că nu există, pentru a ne putea cuceri mai ușor. Asemenea ateului, diavolul preferă să știe că nu credem în existența lui Dumnezeu: el, demonul căzut, poate fi ignorat, ba chiar dă seamă de o maximă discreție, practicînd un soi paradoxal de smerenie, o kenoză inversă. Altfel spus, demonul preferă inexistența, dar n-o poate decît simula. Mai toate religiile au descris un infern. Un loc simbolic, imaginar, un ciudat perimetru *spiritual,* copleșit de forțele răului, care-și află acolo maximul de intensitate și densitate. Acolo (adică nicăieri) se află contrariul împărăției lui Dumnezeu, alt loc spiritual, unde virtutea, fericirea și armonia se desăvîrșesc fără încetare și fără nevoia de a o face: împărăția divină nu e nici statică, nici dinamică. E devenirea circulară a perfecțiunii nesfîrșite.

În prezența celor amintite mai sus, nu ne va mira prea tare faptul că ateul nu crede (nici) în diavol. El are credința că Dumnezeu nu există și e adesea irațional (prin superstiții sau fanatisme de tip scientist sau utopic-social), dar cel puțin pretinde că a ieșit din era irațională a Teologiei și a păsit (deodată cu secolul al XIX-lea) în era pozitivă a Rațiunii. Evacuarea deismului nu elimină și schema religiilor monoteiste: nu poți fi agnostic sau ateu postmodern fără o sumă de credințe (și un *credo),* așa cum nu te poți lipsi de ritualuri, ceremonii și simboluri. Devii un *homo religiosus* fără legătură cu Ființa Supremă și totuși incapabil să te desfaci de orice alte legături (prejudecăți, ideologii, angajamente militante etc.). În alți termeni, secularizarea contemporană e plină de idolatrie, sincretism, confuzie axiologică și anarhie, fără să scape de tema locurilor imaginare (precum împărăția lui Dumnezeu sau infernul). Secularizarea implică doar imanentizarea jocurilor de limbaj care descriau odinioară diferitele forme de transcendență. Individul secularizat nu mai aparține unei Biserici (sau poate o mai face, inerțial, ca reperaj patrimonial fără urmări etice) și trăiește imaginarul ca pe un fapt material, lipsit de mister: o tehnică de evaziune care te aduce, invariabil, la punctul de pornire.

Filozofiile moderne (de la Descartes la Husserl și Wittgenstein, trecînd prin utilitariști, empiriștii anglo-saxoni sau deconstructiviștii francezi) au refăcut modelul universului și antropologia, influențînd artele și politica, numai că raza lor de acțiune s-a oprit la cercul cititorilor (capabili să-i înțeleagă sau sperînd s-o facă). În toate societățile (occidentale sau nu) a continuat să existe credința în Dumnezeu, în ordinea lumii și în sensul vieții umane (situat transistoric, într-un veac eshatologic). Elitele – specializate în „demistificarea" socială și demitologizarea epistemică a faptului religios – au continuat să decidă și să se alieneze simultan în raport cu ele însele și cu „masele deplorabile". Religia organizată persistă, așa cum religiozitatea populară înflorește alexandrin, sub umbrela unor terapii, sinteze pretins ezoterice și amalgamuri doctrinare difuze. Nici experimentele radicale (de tipul nazismului și comunismului) n-au dislocat ireversibil geografia nevăzută a creștinismului. Oricîte eforturi și excese s-au consumat (în discurs și fapte „riscante"), sute de milioane de oameni (și o majoritate statistică a umanității) au rămas fidele cosmografiei revelate și modelului christic sau propriilor tradiții monoteiste și politeiste, adaptate, revizitate, divizate sau reinventate periodic. E de meditat la această reziliență a experienței sacrului. Ea nu probează „prostia", așa cum nu conotează „obscurantismul" gloatelor incapabile să evolueze, cît demonstrează acțiunea lui Dumnezeu în psihicul creaturii sale gînditoare și libere. Episoade arhaice – precum legămîntul avraamic – își dovedesc surprinzătoarea vitalitate, continuînd să informeze mentalul colectiv, dincoace și dincolo de noile noastre comportamente, viziuni cosmologice și tabieturi civilizaționale. Iată un spectacol pasionant prin straniile sale sugestii, niciodată definitive.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

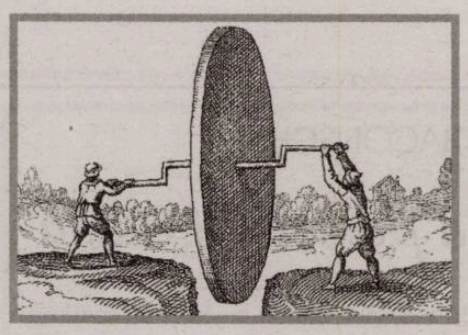

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Japca și partidul

Funcția de președinte al PSD nu se ia cu japca, spune Liviu Dragnea, enervat de discuțiile tot mai dese privind viitoarea conducere a partidului, discuții care nu îl includ, ba chiar au loc ca și cum domnia-sa nu ar mai exista. Sigur că Liviu Dragnea există. Există și produce pagube care mai de care mai de durată. Nu le mai enumăr aici. O să observ doar că, pentru a treia oară în mai puțin de doi ani, partidul zvîcnește nervos sub conducerea sa. Chiar și pentru o formațiune politică relativ disciplinată cum e PSD, *Führerprinzip*-ul rural practicat de dl Dragnea e un pic cam mult. Sînt sigur că pesediștii care semnează scrisori pe ascuns împotriva încă-președintelui lor au, dincolo de orice instinct de supraviețuire sau cine știe ce viziune pe termen lung, o problemă de stil.

Aerul de vechil cu capsa pusă pe care îl afișează adesea Liviu Dragnea e ofensator și nepotrivit chiar și cînd ești baron local cu state vechi. Sau mai ales atunci, pentru că dacă e cineva care înțelege bine resorturile unui astfel de comportament, atunci acela e un individ care, la rîndu-i, l-a practicat multă vreme. E vorba de sentimentul acela al unei puteri necenzurate, de capacitatea de a privi oamenii de sus chiar dacă ai 1,60 m și de a dispune de viețile, carierele și drepturile lor așa cum îți dictează cine știe ce sentiment de moment.

Ca o paranteză, e ironic să îl auzi pe Liviu Dragnea deplîngînd metode pe care el însuși le-a folosit fără nici un fel de remușcări în trecut. Jepcarul strigă japca. Mai că îți vine să rîzi. S-a scris mult despre elita extractivă a României. Cele cîteva mii de acaparatori de avere publică sub masca unei ideologii prost articulate și, mai ales, prost executate. Nu e formă fără fond, ci formă strîmbă cu fondul defect.

Cu toate astea, trebuie avute în vedere niște nuanțe. Chiar și așa solidari în furt sau ticăloșie sau doar naivi, nici unul dintre oamenii cu oarecare relevanță în PSD nu vrea să se arunce în prăpastia în care e pe cale să cadă liderul lor. Sigur că sînt unii care nu au nici un fel de capacitate de proiectare a viitorului și cred în tot ce aud prin ședințe și pe la televiziunile prietene, dar ăștia nu-s așa mulți. Majoritatea erau acolo înainte să fie Liviu Dragnea duce de PSD și speră să fie acolo și cînd partidul va avea altă conducere. De asemenea, cei mai mulți își amintesc și alte vremuri și pot constata de unii singuri că Dragnea nu e Ponta, nu e nici Geoană, nici Năstase și, mai ales, nu e Ion Iliescu. Nu e nici măcar Oliviu Gherman sau Nicolae Văcăroiu.

Liviu Dragnea e simptomul unei derive a PSD înspre beznă. E dovada vie că, în principalul partid de guvernămînt (și nu numai acolo), politica de cadre e absolut inexistentă, logica adunării acesteia de oameni este absentă și înlocuită de lăcomie și instincte primare. De altfel, un diagnostic foarte bun vine de la unul din foștii pesediști „cu funcție“:

„Dacă vă uitați în Europa, de la stînga franceză pînă la cea germană, socialdemocrații au pierdut la pas alegerile. Social-democrația europeană se reconstruiește, se schimbă la față, ceea ce reprezintă un proces politic firesc. În forma sa actuală, PSD este cel mai mare partid social-democrat din Europa, dar PSD necesită reformă, restructurare, altminteri piere! Nu cred că Liviu Dragnea și liderii din actuala conducere a PSD sînt conștienți de necesitatea acestei reforme interne.“ Citatul, reprodus de revista *22*, îi aparține lui Ioan Rus, fost vicepremier și deținător al mai multor portofolii în guvernele PSD. Observația sa privind reformele PSD este corectă, însă lipsește din ea partea privind responsabilitatea fostelor și actualelor elite pesediste privind crearea unui mediu politic sănătos. Dl Rus și-a pus numele și reputația în spatele Pro România – partidul-rezervă creat de Victor Ponta (un soi de ALDE după ce Călin Popescu Tăriceanu nu a mai avut loc în PNL), participînd la reproducerea prin diviziune a aceluiași obosit și nefolositor sistem politic.

Nu îi vezi pe aproape nici unul dintre oamenii ăștia încercînd să discute onest cu societatea. Totul e formal, ipocrit și adesea mincinos. Pentru verificare, aduceți-vă aminte de confuzia zecilor de mii de femei și bărbați chemați la mitingul-mamut al PSD de la începutul verii. Habar nu aveau de ce sînt acolo, se lăsaseră aduși, folosiți și uitați. Un înfiorător tratat de descurajare s-ar fi putut scrie numai din expresiile de pe fețele acelor oameni și din plecarea lor chiar în momentul care ar fi trebuit să fie cel culminant. Deși se rosteau discursuri, nimeni nu vorbea cu ei.

Liderii PSD, foști și actuali, se agregă între ei, în cercul lor mic, și cer încredere raportîndu-se unii la alții și mizînd pe faptul că nu există concurență reală. Combinații de 2 luate cîte 5. La nesfîrșit. O japcă, cum ar spune dl Dragnea, a discursului public, a interesului public, a societății. O japcă nesofisticată, brutală și dăunătoare.

Pentru binele său, PSD are nevoie de un fenomen similar celui de pe dreapta sistemului. Atacul USR provoacă fiori în rîndurile PNL. Îi obligă pe peneliști la autoexaminare. Am zis asta de mai multe ori și am verificat-o acum cîteva zile cu unul dintre primarii importanți din zona dreptei. Discutînd despre PNL, omul a întrebat ușor exasperat și mai degrabă retoric: Cine să dea o direcție acestui partid? Cine să preia conducerea? Nu reușea să identifice un singur individ, dar, măcar, își punea întrebarea. Fără să fie un adversar al lui Ludovic Orban, primarul în cauză era obligat să admită lipsa de direcție a peneliștilor lui dragi. Toate astea erau însoțite de o admirație înciudată pentru USR, domolită doar de cinismul constatării că useriștii nu reușesc încă să își creeze structuri locale în ritmul care le-ar fi necesar.

La dreapta, dezbaterea și clarificarea au început. La stînga, nu.

Liviu Dragnea va dispărea la un moment dat. Însă ultimul lucru de care are nevoie stînga românească e o clonă a antenumitului. Altul sau alta care să continue cu „japca“.

P.S. Vor fi cititori care vor întreba poate de ce nu amintesc aici de nou-înființatul Demos. Am să o fac în momentul în care Demos va depăși stadiul de club de socializare „Amintiri cu Roșia Montană“ agregat pe cîteva *threads* de Facebook.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

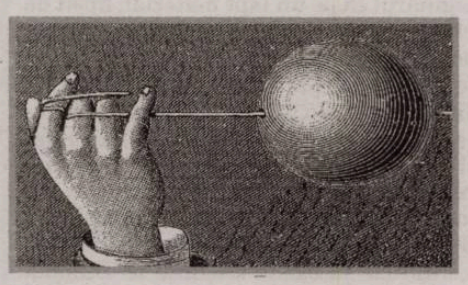

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Zece ani de criză financiară

În 2008, odată cu intrarea în faliment a companiei bancare Lehman Brothers se declanșa poate cea mai mare, cea mai profundă criză financiară globală. A afectat nu doar finanțele din SUA, ci și piețele din Europa. Undele de șoc ale crizei se simt și astăzi, chiar dacă, pentru a le contracara și pentru a preveni o nouă catastrofă, guvernele și apoi băncile au „inventat“ mecanisme de (auto)reglementare. Dar sîntem, într-adevăr, feriți de o nouă criză, similară celei de acum zece ani?

Săptămînalul *Die Zeit* a publicat un articol despre implicarea statului în rezolvarea crizei. O perspectivă filozofică: e just, e bine că guvernele au sărit în ajutorul băncilor falimentare? Într-adevăr, statele au finanțat pierderile băncilor, dar nu și pagubele colaterale provocate de criză, adică sutele de mii de oameni care și-au pierdut locurile de muncă ca urmare a recesiunii. E o pistă falsă, atrage atenția *Die Zeit*. De fapt, nu băncile falimentare au fost ajutate cu bani publici în 2008 și în anii de după aceea. Ci tot cetățenii. Fără ajutor din partea guvernelor, fără așa-numitele „planurile de salvare“, oamenii nu și-ar mai fi putut retrage banii economisiți. Dar e corect, în logica economiei, ca statul să ajute băncile intrate în faliment? E etic față de celelalte bănci, care și-au făcut bine treaba, nu și-au asumat riscuri și nu au pierdut? Da, crede *Die Zeit*. Pentru că, în situația de atunci, riscul de contaminare a întregului sistem era uriaș. Cumpărînd acțiuni la băncile falimentare, statele au evitat un colaps de proporții colosale.

Tot în Germania, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* a adunat cîteva opinii ale unor experți implicați în viața financiară europeană. O membră a consiliului de administrație al Deutsche Bank spune că astăzi sistemul bancar e sănătos și mai sigur. O criză precum cea declanșată în 2008 nu ar mai fi posibilă. Statele și băncile naționale au introdus reguli stricte, s-au adoptat legi, sistemul e transparent. Și, mai presus de orice, există mecanisme care, pe principiul solidarității, pot intra în acțiune pentru a compensa anumite pierderi. În schimb, fostul șef al Băncii Centrale Europene, Jean-Claude Trichet, estimează că situația de pe piețele financiare e astăzi la fel de instabilă ca în 2008. Ba chiar pericolul e și mai mare. Datoria publică a statelor emergente face ca sistemul financiar mondial să fie vulnerabil. Supraîndatorarea țărilor în curs de industrializare a fost un factor important în declanșarea crizei din 2008. Și rămîne și azi un element de îngrijorare.

Întrebat fiind cum a intrat în faliment, un personaj dintr-un roman de Hemingway răspunde: „Mai întîi treptat. Apoi, brusc“.

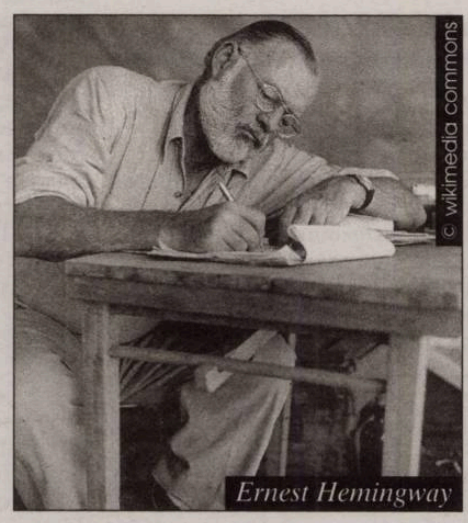

Ernest Hemingway

Și *Le Monde* atrage atenția asupra acestui fenomen prezent în toate regiunile lumii. Din 2008, ponderea îndatorării a tot crescut. Dar asta nu e neapărat o tendință nouă. Ce s-a schimbat? Datoriile au trecut în alte mîini. În țările bogate, creditele acordate sectorului privat au scăzut, în timp ce datoria publică a continuat să crească. Ca un corolar al planurilor de stimulare economică și după ani și ani de creștere foarte lentă, aceasta depășește 105% din PIB. E un nivel record în vreme de pace. Totalul datoriilor (guverne, gospodării și întreprinderi nefinanciare) se ridică acum la aproape 147.000 de miliarde de euro, susține *Le Monde*. Cînd și cum vor fi achitate aceste datorii?

The Economist recenzează mai multe cărți despre crahul din 2008. În deschiderea articolului aduce în discuție și o carte de ficțiune. Întrebat fiind cum a intrat în faliment, un personaj dintr-un roman de Hemingway răspunde: „Mai întîi treptat. Apoi, brusc“. Marele scriitor a intuit bine mecanismele crizei financiare și le-a rezumat perfect în această replică succintă. Dacă e să te uiți pe diagramele cu indicatori economici prezentate de presa de specialitate, se vede destul de clar o pantă care coboară lin – apoi se cască, brusc, un hău. Criza nu vine dintr-odată, sînt semne care pot prevesti catastrofa. Cuprinși de febra de a cîștiga cît mai mult sau măcar de a nu pierde totul, bancherii au mers pe burtă, au continuat să blufeze, să investească riscant sperînd, fiecare, că nu va fi prins.

Coordonatoare: Iaromira POPOVICI

Sfîrșituri

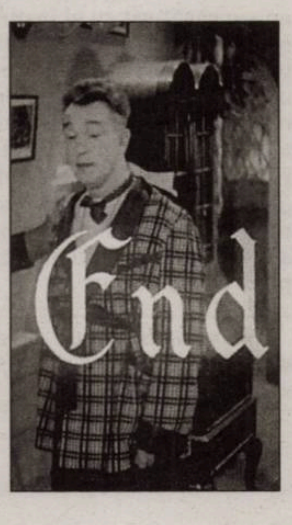

Texte și opinii de:

- Cristina BOGDAN (conferențiar la Facultatea de Litere a Universității din București)

„Cu mortul la masă“

- Florin BUHUCEANU (președinte executiv al Asociației ACCEPT)

„Sfîrșitul toleranței?“

- Silvia CHIȚIMIA (etnolog)

„Sfîrșitul lumii, un film cu intrare liberă“

- Sorin COSTREIE (conferențiar la Facultatea de Filozofie a Universității din București)

„Totul e relativ...“

- Caius DOBRESCU (profesor la Facultatea de Litere a Universității din București)

„My only friend, the end“

- Dana JALOBEANU (profesor la Facultatea de Filozofie a Universității din București)

„Despre potențialul creator al sfîrșitului“

argument

Detest sfîrșiturile, și totuși...

Am ales drept temă a Dosarului „sfîrșitul“, mai întîi dintr-un motiv simplu: am urît, întotdeauna, sfîrșiturile. Nu suportam, de cînd era mică, să se termine ceva, fie că era vorba de o carte, un film, o piesă de teatru, o întîlnire sau o vacanță. Visam la lucruri veșnice...

Pe la 8 ani, mi-am pus, desigur, și problema morții. În jurul meu, în familia mea, totul era idilic, oamenii păreau că se iubesc între ei, că mă iubesc pe mine și totul era o joacă infinită. Sau? Era într-adevăr infinită? Cît de mult se putea prelungi starea asta de bine, care era treaba cu moartea și cu timpul? Undeva, în străfundul minții mele de copil, mi-am pus problema finitudinii. Și, ca orice copil, am întrebat-o pe mama cum stau lucrurile. Mama mi-a răspuns destul de prompt, pe linia mitologică în care mă crescuse pînă atunci: momentan nu sîntem nemuritori, dar se lucrează la un elixir pentru asta, și pînă mă fac eu mare...

Timpul a trecut, la elixir presupun că se tot lucra, doar că eu am crescut, iar tatăl meu nu a mai prins formula finală și a murit. În mintea mea s-a produs, atunci, un declic în ce privește sfîrșiturile, dar nu știu dacă exact cel care trebuia. În orice caz, am mers mai departe, crezînd în continuare în mitologii, și, mai nou, în viața de apoi. În faptul că moartea nu e chiar un sfîrșit.

De aici pînă la ideea – clișeu în optimismul ei – că „Orice sfîrșit e un nou început“ nu a fost decît un pas. Un pas, însă, nu atît de ușor de făcut. Pentru că, oricît mi-aș fi dorit, și oricît optimism aș fi vrut să-mi inoculez, am văzut că, în viața cotidiană, sfîrșitul își are locul lui. Am încercat diverse „cariere“, de pildă, care s-au terminat mai repede decît au început, pentru că... n-a fost să fie. Am terminat chiar relații, uneori cu cruzime și regrete fără sfîrșit, pentru că aveam în mine, se pare, și latura asta. Am încercat să fac anumite lucruri „măreție“, care, la o primă vedere, mi s-au părut floare la ureche; dar care, de fapt, nu au ieșit, pentru că timpul alocat lor nu era, deloc, nelimitat. Și am înțeles, astfel, cu greu ce-i drept, că sîntem circumscriși condiției noastre umane limitate, că tot ce facem trebuie să aibă un termen, căci altfel expiră. Că orice lucru început, dacă vrei să existe, e cazul să aibă un sfîrșit.

Nu pot spune că m-am obișnuit pînă la capăt cu această determinare. Am continuat să nu termin relații imposibile, chiar distructive, de teama sfîrșitului. Și să încep tot soiul de chestii pe care nu le-am terminat niciodată, lăsînd un final deschis.

Un Dosar despre sfîrșit, pornind de la toate acestea, mi se pare necesar. Dar și inepuizabil. Evident că din planul personal analizat mai sus se poate ajunge, ușor, într-unul public. Unde, mai mult decît oricînd, cred că se simte nevoia sfîrșitului unui anume tip de mentalități bolnave și înlocuirea lor cu unele noi și sănătoase. Dacă-l privim așa, sfîrșitul devine pozitiv... (**Iaromira Popovici**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Sorin COSTREIE

Toate sînt relative

Vorba americanului, *„Two things are certain în life: death and taxes“*. Nu știu taxele cum sînt, căci prea variază și ele în ultima vreme, dar cu siguranță moartea e relativă. Nu că nu va să vină, nu, asta e cert, ci că e relativă ca moarte, ca sfîrșit al vieții, teza textului de față fiind exact aceasta – că sfîrșitul este întotdeauna relativ. El e relativ la un anumit sistem de referință și astfel e relativ ca sfîrșit.

Revenind la moarte, la implacabila moarte, pentru creștini cel puțin, dar nu numai, ea nu este decît un alt început, e o trecere la viața veșnică. După cum, paradoxal, și nașterea noastră nu e și ea decît un alt sfîrșit: sfîrșitul vieții intrauterine. Generalizînd, orice sfîrșit nu e decît un alt început și invers. Asta pentru că totul se transformă… Vorba cîntecului lui Mărgineanu: „Nu mai plînge, Jeane, / Plînsul e de formă, / Jeana nu e moartă, / Jeana se transformă“.

Știm că frumusețea (un alt lucru sigur, dar relativ) nu e obiectivă, e relativă la privitor, rezidă de fapt în ochiul privitorului. Tot așa e și cu sfîrșitul, ține de noi, el rezidă în mintea noastră. De exemplu, una dintre cele mai traumatice experiențe umane (cotată ca a doua după pierderea copilului) este divorțul. El e un sfîrșit, e sfîrșitul căsătoriei. Dar căsătoria e o convenție socială, deci ceva relativ. Fiind sfîrșitul a ceva relativ, și divorțul e relativ la rîndul lui. El marchează încetarea unor relații sociale cu persoana în cauză. Dar relațiile se nasc, pier și uneori dormitează. Astfel se ajunge, de exemplu, ca același cuplu să divorțeze și să se recăsătorească de mai multe ori. Vorba celor de la Celelalte Cuvinte: „Un sfîrșit e un început“… Sigur, pentru unii e chiar sfîrșitul și chiar nu mai pot trece peste acest lucru. Asta pentru că acest sfîrșit e perceput ca sfîrșit în mintea persoanei respective și nu poate trece dincolo, nu poate vedea și nici măcar încerca să vadă că există viață și după acest sfîrșit. Sigur, e un eșec, dar dacă învățăm ceva din el poate să fie baza unei relații viitoare mult mai stabile și mai împlinite.

„(…) Şi auzind caprele din vecinătate de una ca asta, tare le-a mai părut bine! Şi s-au adunat cu toatele la priveghi, şi unde nu s-au aşternut pe mîncate şi pe băute, veselindu-se împreună… Şi eram şi eu acolo de faţă, şi-ndată după aceea am încălecat pe-o şea ş-am venit de v-am spus povestea aşa; ş-am mai încălecat pe-o roată şi v-am spus povestea toată; şi unde n-am mai încălecat şi pe-o căpşună, şi v-am spus, oameni, o mare şi gogonată minciună.“

Ion Creangă,
Capra cu trei iezi

Deci moartea individului e relativă, divorțul e relativ, dar poate toate aceste lucruri se întîmplă doar la nivelul subiectivității personale, dar la nivelul obiectivității transindividuale poate lucrurile stau altfel. E oare Universul, și el, tot ceva relativ? Cumva da, căci nu știm dacă e singurul, nu știm dacă a avut un singur început *(Big Bang)* sau dacă nu cumva sîntem într-un șir de cicluri infinite de astfel de explozii și implozii. Nu există nimic cert în acest sens, și sfîrșitul Universului e incert. Nu știm cînd va veni, dacă va veni și sub ce formă. Nu știm dacă, vorba lui Leibniz, nu sîntem decît un univers într-o infinitate de alte universuri. Nu știm nimic cert, în definitiv, în acest sens. Incertitudinea aceasta ne omoară, dar – bucurie! – și moartea e (slavă Domnului) relativă, deci mai e o meta-șansă, poate că nu ne omoară de tot, să ne mai lase să ne mai gîndim la nesfîrșit la sfîrșit, la sfîrșitul nostru, al lumii noastre, al galaxiei noastre…

Aceasta îmi pare și marea provocare a ultimului secol: relativizarea noțiunilor-cheie din viață și cunoașterea noastră: Adevărul, Spațiul, Timpul, Moartea, Frumusețea, Binele etc. Toate sînt relative, toate țin de un sistem de cunoștințe și valori. Mai nou avem noi provocări pentru alte concepte grele: Familia, Genul, Cetățenia etc. Redefinim familia, introducem în pașaport, pe lîngă masculin și feminin, și alte categorii, dăm cetățenie unui robot etc. În ce privește căsătoria, că tot e la modă acum redefinirea ei, trebuie să facem față la tot felul de provocări sociale, care mai de care mai năstrușnice și amuzante: un italian s-a căsătorit cu el însuși, o americană cu cîinele ei, după cum alții au avut parte de căsătorii mai monumentale: cu Turnul Eiffel sau cu Zidul Berlinului. Alții cu perna, cu o păpușă gonflabilă sau cu o urnă. Închipuiți-vă ce înseamnă divorțul în acest caz, care este sfîrșitul acestor „căsătorii“, cum poate răspunde „partenerul“ la cererea de divorț. Vai, nici sfîrșitul nu mai este ce a fost: ceva clar, implacabil și absolut.

***Sorin Costreie** este prorector al Universității din București și conferențiar la Facultatea de Filozofie.*

Florin BUHUCEANU

Sfîrșitul toleranței?

M-am nimerit cu treburi la Chișinău în preajma Congresului Mondial al Familiilor, organizat în septembrie sub patronajul liderului moldovean Dodon și al soției sale prezidențiale. Fu prezentă fruntea fundamentalismului american și un număr însemnat de organizații cu vădită agendă anti-UE, printre care și susținători ai Coaliției noastre care luptă pentru familie prin înlocuirea termenului de „soți“ din textul constituțional. Deschidere fastuoasă, cu spectacol amintind defuncta „Cîntare a României“: tineri zvelți dansează pe o muzică suav moldovenească, o familie fericită poartă un copilaș în cărucior pe scenă, pe fundalul vizual al Coloanei Infinitului. Populistul Matteo Salvini, ministrul italian de Interne, transmite salutări prin SMS. Nu durează mult și cei doi strașnici președinți apărători ai valorilor tradiționale, Dodon al Moldovei și Putin al Federației Ruse, sînt preaslăviți. Dodon, cel care s-a declarat mîndru că nu este președintele tuturor moldovenilor (nu e președintele „minorităților sexuale“, să fie clar), se pronunță împotriva manifestărilor publice LGBT. L-a ajutat Dumnezeu, a scăpat nevătămat trupește dintr-un accident violent de mașină. Altfel, vorbește, gesticulează, gîndește ca un putinist cu normă întreagă. Deși anunțat, lipsește Patriarhul Moscovei. Are alte urgențe, amenință să rupă legăturile cu Patriarhia Ecumenică.

La București, aceeași zarvă, cam aceleași suspiciuni livrate în spațiul public. Majoritatea ar fi discriminată de o minoritate care își închipuie bezmetică că fiecare dintre noi dispune, prin chiar natura sa, de drepturi inalienabile și universale. Sfîrșitul lumii se apropie: bărbatul nu mai e ce a fost odată, femeia nu mai e nici ea chiar femeie, familia tradițională se află în plin pericol de moarte. Din cauza periculozității *„gender*-ului“ și a homosexualilor, ne apropiem de sfîrșitul democrației prin instaurarea unui nou tip de totalitarism în care „minoritățile“ vor dicta „majorității“, iar femeile vor deveni bărbați (și viceversa). Precum odinioară erau acuzați evreii și romii, homosexualii sînt cei care azi „fură copii“: „vor lua și copiii noștri, pentru că ei nu pot face copii“, avertizează pastoral Mitropolitul Ardealului. Să nu ne facem însă griji, Liviu Dragnea ia foarte in serios tema cu pricina și va organiza un referendum pentru binele familiei pe mîna priceputei doamnei Dăncilă. Poate dura chiar două zile, atît e de important subiectul pentru coaliția de la guvernare PSD-ALDE!

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei ne pregătește și anunță „ziua cea mare în care orice conștiință creștinească și românească este chemată să se implice în apărarea familiei prin modificarea Constituției“. E ziua Sfîntului Referendum, zi pe care presupun că o vom marca curînd în calendarul ortodox măcar cu o cruce neagră. Sîntem cu toții convocați la referendum de mitropolit, „cu gîndul la strămoșii, părinții, copiii noștri, cu gîndul la neamul nostru, cu gîndul la viitorul Europei și al lumii (…), să fim cu toții acolo cu iubire, cu iertare, dar și cu îndrăzneală sfîntă“. Încep să bănuiesc că toată umanitatea stă febril cu ochii pe noi să afle cum e cu un referendum care nu aduce nimic în plus față de ceea ce se află deja bine așezat în textul Codului Civil: în România, căsătoria se încheie între un bărbat și o femeie.

Purtătorul de vorbe grele al BOR este intransigent, se exprimă profetic. Nu te joci cu răul, nu-i tolerezi pe cei care nu gîndesc ca tine, „toleranța nu are valoare“. În asemenea vremuri grele, discriminarea e o virtute creștinească de-a binelea. Gata cu toleranța! E o simplă și biată slăbiciune ce nu mai poate fi „tolerată“. Toleranța față de cei care pun familia tradițională la încercare este intolerabilă.

„Şi ei nu pot vorbi decît despre drepturile omului, bunăstare, diversitate, toleranţă. Bun, toleranţă către ce? Că scopul vieţii mele nu este să fiu tolerant aşa, în mod gratuit, mai ales atunci cînd sînt agresat. Nu am cum! (…)

Apropo de discriminare, uneori discriminarea este absolut necesară şi absolut pozitivă, pentru că trebuie să discriminezi între bine şi rău, între prost şi deştept, între leneş şi harnic – discriminarea este necesară, iar în plan moral cu atît mai mult. (…) Nu te joci cu răul, nu-i acorzi nici un pic de toleranţă, îl discriminezi pentru a-l înlătura. Iată, discriminarea este necesară uneori, dacă prin absenţa ei ar permite inundarea spaţiului public cu lucruri nefireşti.“

În ciuda unei asemenea retorici toxice, naivul de mine continuă să creadă că putem să practicăm toleranța ca pe o formă necesară de respect pentru demnitatea, libertatea de conștiință și libertatea de gîndire a celuilalt. Putem încerca să relaționăm unii cu ceilalți „ca și cum am fi frați“, ca o formă imperfectă de *imitatio Dei*. Tratarea „homosexualului“ în cheia pericolul public, a „transsexualului“ ca persoană lipsită de suflet care amenință „orînduirea naturală“, dezumanizează însă. Poate răni iremediabil și distruge vieți. Le face mizerabilă viața tuturor celor apropiați lor. Nu ajută familiile din România pentru a-și crește mai bine copiii, pentru a le da o mai bună educație și acces la servicii europene de sănătate. Nu-i ajută nici pe părinții în vîrstă care își văd copiii părăsind pe capete țara și muncind în Occident pentru un trai decent. Sînt doar cîteva dintre motivele pentru care nu voi participa la un referendum politicianist care ne dezbină și mai mult, în plin an al Centenarului.

***Florin Buhuceanu** este președinte executiv al Asociației ACCEPT și reprezentant din partea European Network on Religion and Belief în Agenția pentru Drepturile Fundamentale a Uniunii Europene.*

Dana JALOBEANU

Despre potențialul creator al sfîrșitului

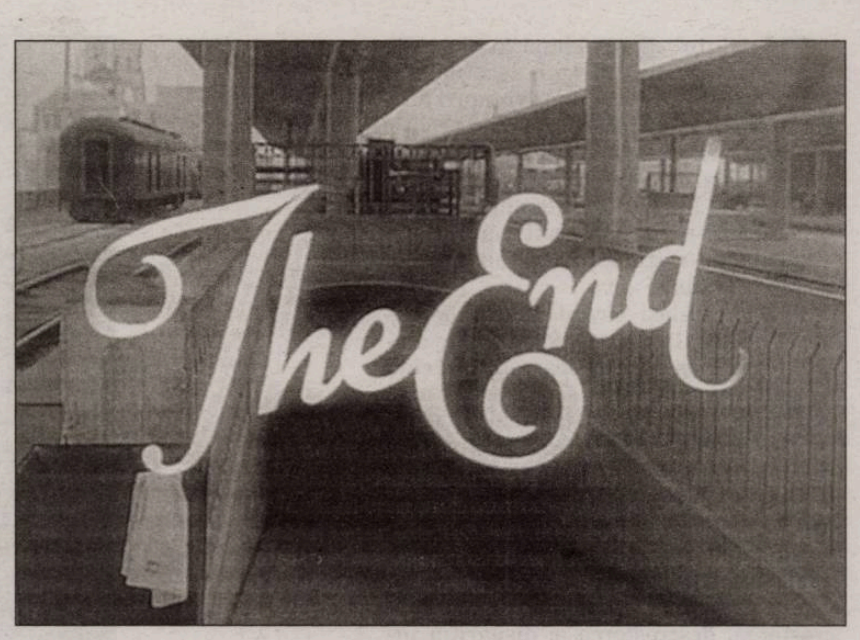

Una dintre cele mai impresionante cărți care mi-au căzut vreodată în mînă mi-a apărut în cale într-o seară de toamnă, pe cînd exploram, fascinată, biblioteca labirintică a Institutului Warburg, de la Londra. Am ridicat-o (cu greu) de la locul ei pe raft, incitată de dimensiunile neobișnuite și legătura originală. Un volum de peste 1000 de pagini despre care auzisem, dar pe care nu-l văzusem niciodată: *Istoria lumii,* de Walter Raleigh *(Historie of the World,* London, 1614). O carte pe care puțină lume mai îndrăznește să o citească azi deși, la vremea ei, a fost un best-seller – în ciuda dimensiunilor și a prețului considerabil. Walter Raleigh a fost unul dintre personajele de legendă ale Renașterii – explorator și corsar, actor politic și favorit regal, poet, colonist, comandant de armate, și toate, cumva, în același timp. A scris *Istoria lumii* în închisoare, în Turnul Londrei, așteptîndu-și execuția. Și prizonieratul lui Raleigh e un subiect de film de aventuri. A început în 1603 din motive oarecum neclare (invidia noului rege James figurînd pe primul loc între acestea). A durat pînă în 1617, cînd regele l-a eliberat condiționat și l-a trimis într-o expediție nebunească în căutarea faimosului El Dorado (în Venezuela de astăzi). Raleigh a eșuat și s-a întors fără aur, astfel încît, în 1618, a fost din nou întemnițat, condamnat și în final executat în același Turn al Londrei unde își petrecuse deja o mare parte din viață. *Istoria lumii* a avut și ea o posteritate interesantă. Prima ediție e foarte rară pentru că a fost declarată oarecum eretică (și sigur periculoasă) de același rege James (sprijinit de arhiepiscopul de Canterbury). Încercările de a o suprima au dus însă pur și simplu la tipărirea unei noi ediții (în 1617, retipărită în 1621).

E fantastic să deschizi, azi, acest volum în care se amestecă istoria, filozofia, poveștile de călătorie, teologia și meditația asupra morții. E o istorie scrisă „cu ochii către timpul prezent" de cineva căruia nu i-au lipsit niciodată curajul și disciplina. Și care a reușit să transforme mizeria și nesiguranța unui prizonierat în orizontul morții, într-un spectaculos timp al creației. Puține cărți m-au impresionat atît de tare și puține cărți m-au înfrînt. N-am reușit niciodată să citesc *Istoria* lui Raleigh de la început și pînă la sfîrșit, pentru că mă trezeam mereu gîndindu-mă cum au fost scrise aceste pagini. În frigul Turnului Londrei, cu pana de gîscă, la lumina unei lumînări de seu, așteptînd sentința finală și execuția. Ce fel de om trebuie să fii ca să poți plănui, în aceste condiții, o istorie în cinci volume, „de la origini" (de la Creație) și pînă în prezent? Ce fel de om trebuie să fii ca să poți scrie și publica primul volum, în peste 1000 de pagini?

Dar gîndiți-vă și altfel: dacă Walter Raleigh n-ar fi fost întemnițat, tot ce ne-ar fi rămas de la el ar fi fost cîteva poezii și fabuloasele istorisiri ale faptelor sale semi-piratерești. Nu poți să nu te întrebi dacă orizontul sfîrșitului nu și-a dezvăluit, în *Istoria* lui Raleigh, nebănuite potențialități.

Unul dintre contemporanii și marii rivali ai lui Walter Raleigh, Francis Bacon, a construit o întreagă teorie filosofică a potențialului creator al sfîrșitului. În discuție nu intra, însă, sfîrșitul individual, ci finalul unor epoci și etape din marele plan al Creației. Cunoașterea, spune Bacon, progresează în salturi. Există epoci privilegiate, epoci în care gîndirea înflorește. Și există perioade de întuneric în care omenirea începe să uite. Istoricul atent poate detecta semnele acestor interesante periodicități și poate urmări, cu ajutorul lor, cum istoria se desfășoară și se împlinește, apropiindu-se de sfîrșit[1]. Căci ne aflăm într-un punct privilegiat al istoriei, ne spune Bacon, cel în care „(...) se poate spune cu adevărat, spre onoarea timpurilor noastre, că, printr-o virtuoasă emulație a Antichității, niciodată n-a fost această măreață construcție a lumii atît de bine luminată cum este în acest timp al nostru și al părinților noștri[2].

Pentru a-și ajuta contemporanii să își imagineze mai bine despre ce este vorba, Bacon invocă repetat, în scrierile sale, un verset din profețiile lui Daniel (Daniel 12:4) pe care-l citește într-un mod cu totul particular: progresul și înflorirea cunoașterii se petrec fără pierderi abia în „toamna lumii" și reprezintă unul dintre semnele anunțate ale Apocalipsei. Un motiv de bucurie pentru filozof, pentru explorator, pentru investigatorul naturii: nu doar că vom descoperi mai mult, dar vom și afla, în curînd, dacă am ajuns cum trebuie la Adevăr. Orizontul teologic și milenarist al interpretării baconiene a păcălit multă lume – începînd cu cîțiva dintre iluștrii succesori ai lui Bacon, partizani înfocați al progresului la crepuscul, de la Joseph Glanvill la Robert Boyle și de la Robert Hooke la Isaac Newton. În fapt, limbajul teologic în care vorbește Bacon despre progresul cunoașterii reprezintă mai degrabă un camuflaj pentru o interpretare secularizată și, (așa cum arăta recent Mordechai Feingold)[3], total ne-standard pentru perioada respectivă, a profeției lui Daniel. Acolo unde cei mai mulți dintre contemporani erau dispuși să vadă în înflorirea cunoașterii un semn al sfîrșitului (și, deci, un îndemn pentru a ne pregăti de moarte), Bacon ne îndeamnă să vedem apropierea sorocului lumii ca pe o garanție a progresului, ca pe o promisiune că eforturile noastre vor fi încununate, în final, de succes. Nu e nici măcar o secularizare a Apocalipsei. E un simplu îndemn la hărnicie în cunoștință de cauză; Bacon pune omenirea întreagă în situația de a se grăbi, folosind fiecare clipă pentru a investiga misterele unei lumi aflate „pe ultima sută de metri". Citindu-l pe Bacon nu poți să nu te întrebi: este noțiunea asta de progres, atît de caracteristică modernității, atît de strîns legată de perspectiva sfîrșitului? Este limita, finalul, cel care are valențe creatoare? Chiar nu ne putem imagina un parcurs deschis, infinit, relaxa(n)t al progresului cunoașterii?

Bacon ne îndeamnă să vedem apropierea sorocului lumii ca pe o garanție a progresului.

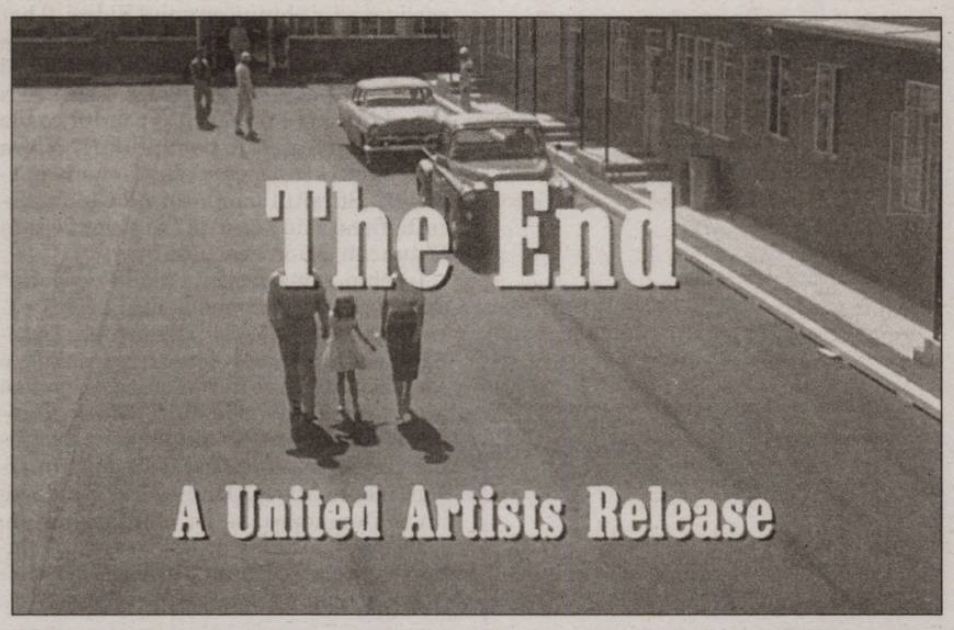

„Și cică, atunci,
unde nu s-a apucat și el,
în ciuda Morții, de tras
la mahorcă și de chilit la țuică
și holercă, de parc-o
mistuia focul.
– Guleai peste guleai, Ivane,
căci altfel înnebunești de urît,
zicea el.
Dă, ce era să facă bietul om,
cînd Moartea-i chiară
și nu-l vede?...
Și așa a trăit Ivan cel fără
de moarte veacuri nenumărate.
Și poate că și acum a mai fi
trăind, dacă n-a murit."

ION CREANGĂ,
Ivan Turbincă

La scară individuală, sigur nu. Sau, cel puțin, asta ne spun filozofii. Meditația asupra morții face parte mereu din peisajul creației; e factorul care ne disciplinează și ne ordonează gîndurile, dar și gîndul care ne dă ghes, permanent, cînd altfel ne-am opri bucuroși (sau ne-am apuca de piraterie, ca bietul Raleigh). În teoretizarea potențialului creator al sfîrșitului, Bacon pune la lucru preceptele de bază ale filozofiei stoice (și epicureice) pe care le extinde de la individ la un întreg grup social (investigatorii naturii). Sau poate la întreaga omenire? Convingîndu-ne, cumva, că putem trăi cu sens doar dacă ne grăbim cu folos.

Ați citit, poate, tulburătoarea povestire a lui Borges, *Nemuritorul*[4]. Cea în care personajul, plecat în căutarea Orașului nemuritorilor – și a apei din care, dacă bei, nu mai mori niciodată – descoperă cutremurat că nemuritorii, plictisiți, și-au distrus creația și au redevenit sălbatici. Că nu mai scriu și nu mai vorbesc (la ce le-ar folosi?), ci trăiesc în mlaștini și se hrănesc cu șopîrle. Este coșmarul suprem al unui „viitor deschis" și fără limite, în care nimic nu mai amenință și nimic nu mai oferă vreo motivație creației.

1) Francis Bacon, *Cele două cărți ale lui Francis Bacon despre excelența și progresul cunoașterii divine și umane*, trad. Dana Jalobeanu și Grigore Vida (Humanitas, 2012).

2) Ibid. p. 206.

3) Mordechai Feingold, „And Knowledge Shall Be Increased: Millenarianism and the Advancement of Learning Revisited", *The Seventeenth Century,* p. 28, nr. 4 (2013).

4) Apărută cu titlul *El Immortal*, în 1949. Colecția de povestiri *Aleph,* republicată în 2011 la editura Polirom.

***Dana Jalobeanu** este profesor de filozofie și istoria științei la Facultatea de Filozofie a Universității din București.*

Silvia CHIȚIMIA

Un film cu intrare liberă

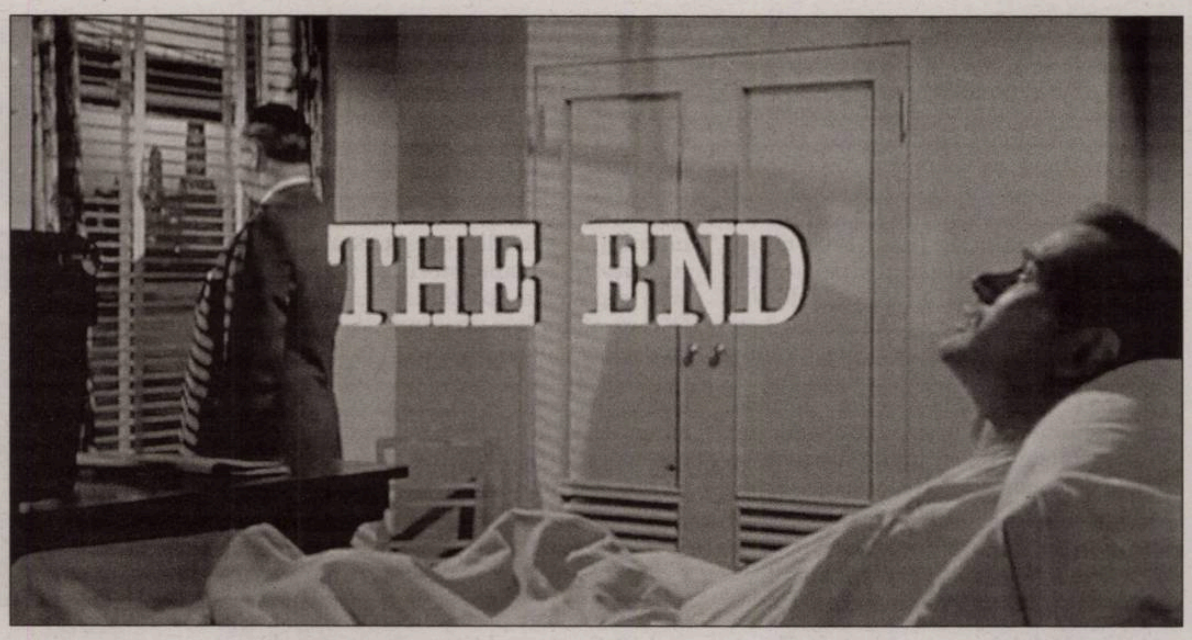

Cuvîntul *sfîrșit* adună în el multă melancolie. Desigur, dacă ne gîndim la sfîrșitul unor vremuri fericite – ale tinereții, ale unor iubiri vrăjite, ale aventurilor de neuitat. Ca să nu mai vorbim de sfîrșitul unei vieți, cu spectacolele ei de lumini și umbre suspendate brusc printr-un „scurtcircuit cuantic" sau o conjuncție astrală, aflate sub puterea instanței divine.

Alteori, același cuvînt poate concentra în miezul său semantic ceva dintr-un grandios apus de soare, atunci cînd se referă la decăderea și dispariția unei civilizații înfloritoare, întemeiate cîndva pe temelia înțelepciunii, ordinii și a spiritualității.

Sfîrșitul nu poate exista decît într-o lume a vremelniciei, în care timpul este periodic tras pe roata istoriei. Mircea Eliade remarca, privitor la structura ciclică a timpului, că „fazele lunii – apariția, creșterea, descreșterea și dispariția urmată de o reapariție după trei nopți de întuneric – au jucat un rol esențial în elaborarea apocalipselor și antropogoniilor arhaice. Universul este considerat etern, dar distrus și reconstituit periodic la încheierea marilor cicluri cosmice. Moartea omului, ca și sfîrșitul periodic al umanității sînt necesare, tot așa cum sînt cele trei zile de întuneric care precedă renașterea lumii. În plan cosmico-mitologic este vorba de o eternă reîntoarcere în care timpul se regenerează la fiecare nouă naștere." (Mircea Eliade, *Mitul eternei reîntoarceri)*

Din perspectivă ciclică, sfîrșitul timpului se învecinează cu un nou început, distrugerea lasă loc unei re-creații mai împlinite, iar înțelesurile noțiunii de „sfîrșit" se apropie de cele trei sensuri comentate de Constantin Noica: a săvîrși, a sfîrși și a desăvîrși (Constantin Noica, *Creație și frumos în rostirea românească).*

În ansamblul tradițiilor elenistico-orientale despre marile cicluri cosmice și Sfîrșitul lumii, un loc important îl deține mitul vîrstelor succesive ale umanității. El este prezent la greci, dar foarte elaborat în mitologia indiană, unde un ciclu complet se compune din patru vîrste *(yuga),* de durate inegale: *Krita-yuga* (vîrsta de aur) durează 25.920 de ani; *Treta-yuga* (vîrsta de argint) durează 19.400 de ani; *Dvapara-yuga* (vîrsta de bronz) – 12.900 ani și *Kali-yuga* (vîrsta de fier) – 6480 de ani. Trecerea de la vîrsta de aur la cea de fier este însoțită de o diminuare radicală a moravurilor și inteligenței. Această decadență continuă în toate planurile – biologic, intelectual, etic, social, *„Kali-yuga,* cea în care ne aflăm acum, este considerată «vîrsta tenebrelor». Ciclul complet se termină printr-o disoluție cosmică – *pralaya."* (Mircea Eliade, *Mitul eternei reîntoarceri)*

Cum spuneam, epoca noastră corespunde cu finalul vîrstei tenebrelor *(Kali-yuga).* Descrierea semnelor (sfîrșitului) acestei vîrste de fier este prezentată de textele puranelor *(Vishnu-Purana* și *Vayu-Purana)* redactate în secolele II-III î.e.n. „Ele se dovedesc de o stranie actualitate", remarcă Alain Daniélou, specialist în arta și cultura Indiei arhaice. Potrivit cu *Vishnu-Purana* (Cartea VI, cap. 1): „Oamenii din *Kali-Yuga* vor căuta în exclusivitate să cîștige cît mai mulți bani. Vor ignora lucrurile sfinte și ritualurile. Vor fi lipsiți de virtuți și impuri. Agitați și confuzi, își vor abandona femeile și căminul. Mulți vor fi inactivi și letargici. Toți vor folosi cuvinte aspre, grosolane. Savanții vor fi în slujba celor mediocri. Mulțimi de oameni se vor deplasa dintr-o țară în alta. Numeroase femei vor deveni independente, adesea egoiste, perfide, înșelătoare. Va fi secetă și va lipsi apa. Majoritatea oamenilor vor fi fără educație, fără rușine, fără lege, fără iubire. Își vor abandona pămîntul, pe care nu-l vor mai lucra. Se vor înmulți hoții, oamenii nu vor mai fi protejați de autorități..." (Alain Danielou, *La fantaisie des Dieux et l'aventure humaine d'après la tradition shivaïte)*

Ce știa vidra despre sfîrșitul lumii

În folclorul românesc, sfîrșitul lumii se numește „Coada veacului" sau „Vremea de apoi". Apropierea sfîrșitului poate fi cunoscută după anumite semne prevestitoare: „Oamenii se vor înmulți ca ciupercile, anii vor fi ca zilele și ceasurile vor trece precum clipitele. Se vor înmulți nelegiuirile (fiii își vor agresa părinții și îi vor omorî, tîlharii vor fi pe toate drumurile). Popoarele se vor bate între ele și va fi foamete mare. Balaurii închiși în cer și stăpîniți de Sf. Gheorghe vor veni peste țară-ini și atunci vor pieri oamenii de chin și de sete. Păsările vor cădea înăbușite pe pămînt și peștii vor ieși din apă. Cînd se va înrăi lumea, Dumnezeu va lăsa pe Iuda să roadă furca pămîntului. Acesta se va scutura, soarele va răsări de la apus și toate vor merge îndărăt. Un vînt puternic va mătura totul. El va sufla atît de tare încît va duce boul pînă la mare și are să ridice oamenii în aer ca pe pene."

Se zice că sfîrșitul este foarte aproape atunci cînd, la Crăciun, oamenii nu vor mai cînta colinde. Există chiar colinde despre sfîrșitul lumii. „A cunoaște cînd îi coada veacului pare a fi apanajul înțelepciunii ultime puse în seama lui Dumnezeu, Iisus, Sf. Ion." (Monica Brătulescu, *Colinda românească).* Mai neobișnuit este faptul că Vidra deține și ea acest „secret apocaliptic". În colindele despre „Pescarii și Vidra", pescarii prind și chinuiesc puiul Vidrei, îl bat în mod bizar cu „catargul corăbiei" să le spună cînd va fi sfîrșitul pămîntului: „Și vînară-un pui de vidră / Tri mi-l bat... Tri stau la cap și-l întreabă – Cînd îi coada veacului / Sfîrșitul pămîntului?" Vidra vine să-și salveze puiul și răspunde pentru el: „Sfîrșitul pămîntului / Cînd n-ascultă fiicuța de măicuța / Și ficior de tată / Atunci îi coada veacului."

În chip semnificativ, „coada veacului" este identificată cu momentul destrămării familiei arhaice și patriarhale. Familia apare astfel ca o „unitate minimală, o cărămidă de bază în structura cosmotică a universului" (Vasile Filip, *Universul colindei românești).* Tradiția folclorică afirmă că lumea s-ar sfîrși dacă n-ar interveni mereu Maica Domnului și îngerii pe lîngă Dumnezeu, să ne mai lase un an, „ca să ne iaie sama de e adevărat că sîntem așa de răi" (Ovidiu Bîrlea, *Mică enciclopedie a poveștilor românești).*

Dar Sfîrșitul lumii cum ar fi? Dramatic, asemeni unui transatlantic suprapopulat cu suflete, scufundîndu-se în oceanul înghețat al postmodernismului? Exploziv și fulgerător, devorat de balaurii de foc ai unei conflagrații mondiale? Sau banal, cotidian și imperceptibil pentru noi, asemeni unui electron care sare din universul vizibil într-o realitate virtuală? Partea proastă este că, la gradul nostru de robotizare și indiferență, s-ar putea să nici nu avem habar că lumea (reală) s-a sfîrșit. Și dacă ne-ar întreba cineva despre Judecata de Apoi? Mulți ar putea crede că este nevoie de carte de muncă, pașaport, diplomă de studii sau actul de proprietate. Noroc că nu ne întreabă nimeni. „Luați cu treburi", privim nepăsători decorurile de mucava ale secolului ce nu reușesc să ascundă apusul metafizic. Interesant subiectul sfîrșitului. Cînd o fi el. Așteptăm cu brațele încrucișate. Ne plictisim însă repede. Și apar alte urgențe. E bine totuși să nu uităm. Am putea fi ultimii spectatori la declinul civilizației actuale. Actori și spectatori. Sfîrșitul lumii este un film cu intrare liberă.

***Silvia Chițimia** este doctor în etnologie și scriitoare.*

Caius DOBRESCU

My only friend, the end

Gîndirea modernă a făcut o distincție tot mai clară între două accepțiuni ale evoluției noastre individuale: aceea că devenim ceea ce sîntem, în opoziție cu aceea că devenim ceea ce vrem să fim. De aici, veritabile războaie culturale între cei pentru care potențialul uman este o energie procreatoare (conținînd așadar o formă ideală latentă) și cei ce îl înțeleg ca energie autocreatoare (presupunînd noutatea ireductibilă, germinația spontanee a invenției de sine).

Drepturile naturale ale filozofilor Luminilor presupun energii procreative – potențialul uman este gîndit în funcție de un început absolut, de o origine. Actul nașterii noastre, prin el însuși, este cel ce pune în mișcare aceste energii, gestionate, asemenea tuturor proceselor naturale de dezvoltare, de o latentă formă ideală (adică forma puiului este deja conținută în ou). Dimpotrivă, opțiunea construcției de sine exprimă voința de emancipare în raport cu această origine și cu tot corolarul simbolic și conceptual al originii, și pare să contrazică plenar filozofia drepturilor naturale, dat fiind că plasează esența umană nu în dat, ci în inventat. Dar, prin aceasta, nu neagă decît aparent dependența noastră de (și apartenența noastră la) ordinea naturală: în loc de a pune în centru momentul începutului, oferă proeminență sfîrșitului existenței noastre, cel care o definește ca parcurs și proces. Apologia pluralității, jocului, invenției, montajului, (de)construcției nu poate, desigur, înlătura în nici un fel evidența sfîrșitului inevitabil al vieții individuale.

Într-un orizont de gîndire secular, metafora juridică a Creatorului care ne dotează cu drepturi nu mai are vigoarea necesară pentru a legitima dreptul natural. Capătul *pozitiv* al finitudinii, momentul nașterii, al potențialului integral și nealterat, își pierde treptat semnificația. Rezultatul nu este însă emanciparea față de natură, ci deplasarea atenției către capătul *negativ* al finitudinii. Polul imaginar al începutului, al nașterii, este înlocuit de cel al sfîrșitului, al morții. Ceea ce restabilește acum prestigiul naturii ca sursă de drept este conștiința, organizatoare, a sfîrșitului. Faptul că ființele umane sînt, în virtutea însăși a *naturii* lor, capabile să-și conștientizeze finitudinea și să-și anticipeze extincția. Autoevidența ineluctabilă a propriei fragilități și finitudini, care este condiția *naturală* a speciei noastre.

Chestiunea este explorată de diferite filozofii, care reconstruiesc (non)sensul vieții, sau diferite noțiuni ale sacralității, dinspre conștiința personală a morții. După știința mea, însă, centralitatea conștiinței morții, în general, și a propriului sfîrșit, în special, nu este dusă și către consecința că datul, natural, al conștiinței morții poate fundamenta o teorie a drepturilor naturale. Certitudinea finitudinii, în perfectă convergență cu irepetabilitatea existenței individuale, creează un fel de drept de preempțiune: ființe esențialmente muritoare, indivizii au dreptul natural să-și evalueze interesul propriu deosebit de (și înainte de) orice obligații colective. Să estimeze, altfel spus, în ce măsură supunerea la logica interesului general i-ar face să rateze ocaziile unice și irepetabile ale vieții.

Acest imperativ nu elimină, desigur, principiul conform căruia libertatea ține pînă acolo unde începe libertatea celuilalt. De asemenea, marja de manifestare a acestui drept natural este limitată din exterior de situațiile în care se pune problema supraviețuirii fizice a oricărui grup uman. Totuși, rămîne un fapt că această perspectivă răsturnată asupra sensului existenței, nu dinspre naștere, ci dinspre moarte, nu neagă, ci reconfirmă, și încă exact în termenii clasici din Declarația americană de Independență de la 1776, dreptul natural la căutarea fericirii.

„Ca toți ceilalți din neamul ei care nu voiau să recunoască înfrîngerea, chiar cînd o aveau înaintea ochilor, Scarlett înălță capul. Avea să-l readucă pe Rhett înapoi. Știa foarte bine că era în stare s-o facă. Nu-i rezistase încă nici un bărbat, odată ce-și pusese mintea cu el. «O să mă gîndesc la asta mîine, la Tara. O să fiu mai liniștită atunci. Mîine voi face un plan ca să-l aduc înapoi. La urma urmelor, e și mîine o zi.»“

MARGARET MITCHELL,
Pe aripile vîntului

Invocarea dreptului natural la căutarea fericirii poate fi, pe de o parte, orientată împotriva unei tiranii care „condamnă la fericire“. Dreptul la *căutarea* fericirii este naturalmente opus unui clamat drept la fericire. Acesta stabilește prin *fiat* parametri ai realizării de sine care în realitate devin pîrghii ale opresiunii. Mecanisme, altfel spus, menite să împiedice actualizarea „greșită“ a potențialului uman. O situație fundamental inacceptabilă, în măsura în care marja de eroare la care are dreptul individul uman este astfel eliminată, adeseori cu individ cu tot. Pe de altă parte, însă, dreptul la căutarea fericirii se plasează oblic și față de instanțele inflexibile care consideră drept justificată moral doar o atitudine de riguroasă opoziție față de tiranie, judecînd extrem de dur nu doar colaborarea directă cu represiunea, ci toate strategiile autoconservării adaptative. Dacă, din perspectiva sfîrșitului ei cert, existența este înțeleasă ca o șansă unică și irepetabilă, atunci aspirația de a obține, cu un sentiment al urgenței, indiferent de condițiile politico-juridice, cît mai mult din experiența plenitudinii existențiale – simplu spus: a bucuriei de a trăi – ne apare cu putere ca o expresie a dreptului natural.

Caius Dobrescu *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din București și scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Praf în ochi, *Crime Scene Press, 2017.*

Mihai-Valentin CERNEA

Mai este filozofia o „pregătire pentru moarte“?

Mai sînt doar cîteva ore și Socrate urmează să împlinească tragica sentință ce i-a fost impusă de Tribunalul atenian – un pahar de otravă pentru cel mai înțelept om din cetate. Înconjurat de discipoli și prieteni, acesta îi uimește cu liniștea și seninătatea cu care-și privește sfîrșitul. Doi dintre ei, Simmias și Cebes, contrariați, își chestionează maestrul, dorind să înțeleagă cum poate să fie dispus să-și curme viața după ce declarase, de nenumărate ori, că un filozof nu are dreptul să se sinucidă. *Phaidon* rămîne un dialog faimos în primul rînd pentru argumentele lui Socrate prin care demonstrează nemurirea sufletului. Cu toate acestea, una din întrebările meșteșugite puse de Socrate, la care discipolii săi sînt forțați de argumentele sale să răspundă afirmativ, a făcut istorie: „Oare nu aceasta e filozofia, o stăruitoare pregătire pentru moarte?“

În momentul actual, filozofii nu mai dezbat intens problemele cetății și vieții bune în agora, ci scriu articole hiperspecializate, greu accesibile publicului larg, din birourile universităților în care își fac veacul. Mai mult, contextul metafizic în care Platon, prin vocea lui Socrate, face apologia nemuririi sufletului și curajului în fața morții este pentru mulți filozofi, măcar într-o anumită măsură, perimat. În epoca contemporană, ființa umană moare în moduri mai diverse decît în antica Eladă: de la bombe „inteligente“ și microbi imuni la antibiotice, pînă la decese mai degrabă conceptuale, a căror principală victimă e chiar sufletul – de pildă, mulți filozofi din tradiția analitică neagă existența persoanei, așa cum e ea înțeleasă în mod tradițional, în favoarea conceperii sale ca un mănunchi de experiențe colecționate de un sine iluzoriu, naturalizat de intervenția neuroștiințelor și biologiei evoluționiste. „Pregătirea pentru moarte“ pare, la prima vedere, doar un atavism al unei epoci filozofice de mult apuse.

Totuși, preocuparea filozofilor pentru încheiere nu i-a părăsit niciodată. Moartea este întoarsă în scrierile cercetătorilor pe toate fețetele ei. Știm astăzi că nu doar ființele vii pot muri: imperiile decad și ajung doar istorie, paradigmele științifice devin depășite, tehnologiile se confruntă din ce în ce mai des cu obsolescența, companiile dau faliment, speciile dispar, meserii întregi sînt suprimate de automatizare, ba chiar unii oameni de știință speculează cu privire la modurile în care Universul ar putea ajunge în moarte „termică“. Însăși filozofia și-a prezis, de fiecare dată prematur, propria moarte în ultimele secole. Toate aceste subiecte figurează intens în expunerile actuale ale filozofilor, înțelegerea acestor fenomene fiind considerată esențială pentru un viitor mai bun al umanității.

Putem observa, de asemenea, că filozofia începe, încetul cu încetul, să se întoarcă spre idealul său antic de a găsi o cale spre o viață bună și, *mutatis mutandis,* spre o moarte bună. Așa-numita filozofie practică, coborîtă din turnul ei de fildeș, devine, în ultima vreme, locul în care ne putem pregăti pentru moarte. Și nu doar pentru moartea biologică, ci și pentru celelalte puncte terminus care ne pot afecta bunăstarea emoțională – finaluri de relații romantice, decesul apropiaților, eșecul profesional etc. Dezbrăcate de ontologiile lor devenite irelevante odată cu progresul științelor naturii, tradițiile filozofice ale antichității sînt astăzi recuperate în forme „secularizate“. Stoicismul deschide calea consilierii filozofice și terapiei cognitiv-comportamentale, iar justa măsură și virtuțile aristotelice își găsesc locul în coduri de etică în organizații și în căutarea reperelor morale stabile într-o lume postmodernă, ca să ofer doar cîteva exemple. Astfel, în loc să ne pregătească doar pentru sfîrșitul vieții biologice, filozofia contemporană, la o investigație mai atentă, a devenit o pregătire pentru sfîrșituri de toate felurile.

Mihail-Valentin Cernea *este doctor în filozofie al Universității din București.*

Cristina BOGDAN

Cu mortul la masă

Zori de zi, pași grăbiți prin gospodăria în care urmează să se întindă, spre prînz, mesele pentru pomana de viu. Printre lătrături de cîine și cîntat răzleț de cocoș se amestecă, în răstimpuri, șușotelile femeilor ce pregătesc mîncarea și zdrăngănitul vaselor în care aburesc bucatele. Miroase a sarmale și a grîu fiert, a vin proaspăt scos din butoi și a fructe de toamnă îmbrățișînd pe dinăuntru coșurile de nuiele. Stăpîna casei, adusă de spate, așază cu grijă pe patul din camera bună, ca pe niște invizibile manechine, mai multe rînduri de haine. Pentru omul ei și pentru ea. Urmează să le împartă nepoților, „ca să aibă ceva amintire de la noi și să ne pomenească mai tîrziu", după cum îmi explică grăbită, fără să-și ridice ochii din veșminte. Zîmbetul ei firav ascunde o urmă de îndoială în privința felului în care vor fi păstrați în memoria tinerilor din neam.

Pomana din viață, *pomana de viu* sau *pomana în viu* (cum apare atestată în multe sate din sudul României sau la vlahii stabiliți pe Valea Timocului) pare a fi încercarea omului de a-și gestiona moartea, de a deveni regizorul unui act ritualic, al cărui beneficiar urmează să fie, dar la care nu poate participa direct. *Ființă-înspre-moarte* (după cum îl definește Martin Heidegger), individul speră să-și construiască astfel o traiectorie mai lină către lumea de dincolo, simplificînd, în același timp, sarcina familiei. Într-un anume fel, el devine propriul urmaș, pentru că se substituie acestuia, îndeplinind, *în locul lui*, obligațiile funerare. El pune la cale ospățul funerar pentru odihna viitoare a propriului suflet și asistă la întreaga desfășurare a unui eveniment la care, în mod obișnuit, nu ar fi fost decît *o prezență absentă*, invocată de toată lumea, totuși departe, într-o călătorie fără întoarcere. Poate tocmai pentru că moartea este o realitate pe care nu o putem trăi conștient – după cum sugerează Vladimir Jankélévitch, în al său *Tratat despre moarte,* atunci cînd asociază perechea *moarte – conștiință* cu imaginea fazelor unui comutator ce se exclud reciproc – resimțim nevoia de a o cunoaște întrucîtva *înainte* de a se petrece, ca și cum ne-am pregăti astfel mai temeinic pentru inevitabilul deznodămînt. Putem distinge în gestul pomenii de viu și nevoia de a controla o secvență absolut incontrolabilă, ce se sustrage puterii noastre de planificare, cu excepția cazurilor de sinucidere. Pomana de viu rămîne astfel imaginea unei stranii întîlniri, *ca-n ghicitură,* dintre om și viitoarea sa dispariție.

În lumea tradițională românească, cel aflat în proximitatea morții se pregătea pentru întîmpinarea ei, încă din momentul în care vîrsta înaintată îi anunța iminența sfîrșitului, și intensifica ritmul acestor gesturi atunci cînd primea semne de la propriul corp (prin intermediul bolilor sau al viselor premonitorii) sau de la universul exterior (avertizările de diverse naturi ale animalelor din gospodărie sau ale unor păsări sălbatice). *Preparatio mortis* reprezenta o îndatorire a oricărui suflet ce dorea să-și încheie „corect" socotelile cu lumea de aici, atît în plan religios, cît și la nivel familial și comunitar (prin iertăciunile acordate și primite de la cei cu care fusese certat, binecuvîntările adresate urmașilor și dispozițiile cu caracter testamentar – *dorințele cu limbă de moarte).*

Etnologii au consemnat frecvent preocuparea persoanelor înaintate în vîrstă pentru a-și aduna din timp cele necesare înmormîntării și chiar primelor pomeni de după. În multe zone rurale, bătrînii obișnuiau să-și comande sicriul și crucea spre sfîrșitul vieții, pentru a-i scuti pe copii de un efort suplimentar și pentru a se asigura că toate vor fi rînduite *așa cum au apucat din moși-strămoși*.

Cei care săvîrșesc acest ritual sînt bătrînii lipsiți de urmași sau care nu se încred în respectarea tradițiilor funerare de către descendenți. În anumite localități din Moldova, pomana de viu se numește *grija pentru vii* și se diferențiază de *grija pentru morți*, adică pomana săvîrșită *după* deces. Acolo însă pomana include, pe lîngă masa încărcată de bucate și pachetele oferite la final participanților la festin, tot ceea ce ar fi necesar pentru mobilarea și dotarea unei camere. Simbolic vorbind, cel care împarte *grija pentru vii* își face casă pe lumea cealaltă, respectînd modelul învățat în această existență.

Cercetarea de teren desfășurată în cîteva județe din sudul țării (Teleorman, Olt, Dolj și Mehedinți) ne-a demostrat că fenomenul se întinde pe o arie mult mai vastă decît apare îndeobște menționată în studiile de specialitate. Majoritatea satelor dintre Turnu Măgurele și Corabia, Corabia și Caracal, Corabia și Calafat, urcînd apoi pînă spre Drobeta-Turnu Severin, cunosc obiceiul, chiar dacă preoții din zonă sînt reticenți în a-și recunoaște implicarea în ritualul neconsfințit prin canon. Practicată de persoanele trecute de o anumită vîrstă, adesea pentru soț și soție simultan (ca și în cazul pregătirii locurilor de veci), pomana de viu strînge la un loc firele mai multor motivații: respectarea tradiției moștenite de la părinți, ușurarea sarcinilor pentru descendenți și, mai ales, dorința de a se încredința că totul a fost îndeplinit după rînduială.

Pot fi lesne sesizate unele mici diferențe de formulare în ritualul religios sau în replicile participanților, care atrag atenția că nu este vorba de un decedat, ci de un *viitor* mort. În locul cîntării de înmormîntare sau de parastas „Veșnica pomenire" se intonează troparul „Bogații au sărăcit și au flămînzit, / Iar cei ce-L caută pe Domnul nu se vor lipsi de tot binele". Cît despre sătenii care vin la pomană, ei nu rostesc, la întîlnirea cu gazdele sau la sfîrșitul mesei, „Dumnezeu să-l ierte", ci „Să-i primească Dumnezeu!" sau „Bogdaproste!"

Din punct de vedere etnologic, pomana de viu ridică însă o problemă de încadrare. În mod normal, pomana săvîrșită pentru odihna sufletului unui defunct făcea parte dintre *riturile de agregare* la lumea de dincolo și de restabilire a echilibrului în comunitatea viilor, pe care un membru o părăsise, dezorganizînd-o temporar. Ce se întîmplă însă în cazul unei pomeni care are loc atîta timp cît viitorul defunct (pentru care se săvîrșește) este încă în viață? În ce măsură o mai putem încadra în categoria riturilor de agregare, dacă cel care o îndeplinește n-a părăsit această lume, deci nu poate fi vorba, deocamdată, de integrarea lui în cealaltă? Poate că răspunsul se găsește în percepția țăranului asupra timpului, în felul în care pentru el trecutul, prezentul și viitorul se puteau suprapune firesc, sub zodia credinței în Dumnezeu și în tradițiile ce trebuie respectate și îndeplinite întocmai ieri, astăzi și mîine.

O altă problemă este legată de comunitatea care participă la ritual. În mod obișnuit, la o pomană de veci (fie că e vorba de masa funerară de după înmormîntare sau de cea de la parastasul de 40 de zile sau de un an), comunitatea își amintește de cel plecat și se roagă pentru odihna sufletului aceluia, dorindu-și, în același timp, *să se delimiteze* de el. Există anumite gesturi menite chiar să restabilească starea de puritate, alterată de prezența impură a defunctului. De pildă, după întoarcerea de la înmormîntare, înainte de a se așeza la masă, oamenii sînt întîmpinați de o femeie care le toarnă apă să se spele pe mîini, în cazul în care nu au făcut-o deja deasupra mormîntului, pentru a lepăda acolo tot ceea ce însemnase *contaminarea* cu cel mort. Ce se întîmplă însă în cazul pomenii din viață, atunci cînd delimitarea de „mortul-viu" (care participă la propria masă funerară și, uneori, chiar la hora ce se încinge după aceea) nu mai are loc?

Tinerii cu care am discutat în timpul anchetelor de teren se arătau dornici să ia parte la pomenile de viu, tocmai pentru că, spuneau ei, „nu ai prea des ocazia să stai cu mortul la masă". La cea despre care scriam la începutul textului, la care am asistat în satul Vădastra din județul Olt, cei doi bătrîni soți care au pus la cale evenimentul s-au implicat în toate momentele lui, de la achiziționarea și pregătirea celor necesare pentru pomană pînă la săvîrșirea slujbei de către preot, masa propriu-zisă și petrecerea finală, cu dansuri populare.

„Am avut cea mai mare pasiune să văd cum decurg treburile la pomana mea, să le văd eu, *cu ochii mei*." Le-a văzut, a lăcrimat și a fost mulțumit că le-a trăit. Vorbele bătrînului m-au urmărit îndelung. Moartea rămăsese doar o cratimă între două cuvinte, între două realități inseparabile, precum fața și reversul unei monede: *viața de aici* și *viața de dincolo*.

„Ducele:
Vom mai vorbi de-aceste
mari dezastre
Această zi aduce-o
pace sumbră;
Trist soarele-și ascunde
fața-n umbră.
De judecată n-o să scape nime;
Va fi iertat sau pedepsit
cu-asprime
Tot insul după vina sa;
căci nu-i
Nici în povești mai mult
prilej de jale
Decît în Trista întîmplare-a lui
Romeo și a Julietei sale!"

WILLIAM SHAKESPEARE,
Romeo și Julieta

El pune la cale ospățul funerar pentru odihna viitoare a propriului suflet.

***Cristina Bogdan** este conferențiar la Facultatea de Litere a Universității din București, unde predă cursuri de istoria mentalităților și antropologie culturală. Cea mai recentă carte publicată:* Moartea și lumea românească premodernă. Discursuri întretăiate, *Editura Universității din București, 2016.*

Alcor C. CRIȘAN

Scurte însemnări despre cîteva cărți la care țin

Cunoscut pentru reticența lui de a se lăsa înregistrat, Sergiu Celibidache privea redarea unei opere muzicale drept ceva irepetabil, în care începutul prefigura și chiar conținea deja sfîrșitul operei respective. Paradoxul caracterului irepetabil e legat de cunoașterea lucrării în ansamblu, ceea ce presupune întotdeauna cel puțin o a doua lectură, pentru că la prima nu ai avea cum să anticipezi și ultima notă.

În literatură, de multe ori cea de-a doua lectură e mai interesantă decît prima, deși elementul inițial de surpriză e anulat din start. Cărțile cu adevărat bune merită recitite la diverse vîrste, experiența fiind în general cu totul alta. Frumusețea e în ochii privitorului, iar ochii respectivi nu văd niciodată la fel ceea ce le atrage atenția.

Iubit de marele public și în egală măsură apreciat și contestat de critica de specialitate, romanul *Pe aripile vîntului* – publicat de Margaret Mitchell în 1936 și distins cu Premiul Pulitzer în 1937 – rămîne în amintirea cititorului prin imposibila poveste de iubire dintre Scarlett O'Hara și Rhett Butler. Sfîrșitul deschis al romanului îi lasă cititorului libertate deplină. Și, din păcate, libertate deplină și diverșilor autori, anonimi sau nu, care au încercat să reia firul povestirii de acolo de unde s-a oprit Margaret Mitchell.

O soartă mai fericită a avut romanul *Howards End*, scris de E.M. Forster și publicat în 1910. Personajul principal, care dă și titlul romanului, caz rar întîlnit, dacă nu chiar unic, e o casă, Howards End, în jurul căreia se înnoadă și se destramă destinele celorlalte personaje, din familiile Schlegel și Wilcox. Aici începutul chiar că prefigurează sfîrșitul romanului, în care cercul se închide. Lăsată moștenire de prima doamnă Wilcox mai tinerei sale prietene, Margaret Schlegel, în care vede o fiică adoptivă, singura capabilă să aprecieze casa fermecătoare de la țară la adevărata ei valoare, casa pare cîtva timp pierdută, ca urmare a meschinăriei capului familiei Wilcox, care distruge testamentul buclucaș. Dar lucrurile evoluează în așa fel încît pînă la urmă se face așa-numita dreptate poetică din limba engleză, văduvul domn Wilcox îndrăgostindu-se de Margaret Schlegel, cu care se și căsătorește, oferindu-i la rîndul lui casa respectivă.

Aproape un secol mai tîrziu, în 2004, romanul lui Alan Hollinghurst, intitulat *Linia frumuseții*, cîștigător al Premiului Booker din același an, îl consacră definitiv pe autor drept unul dintre cei mai importanți și desăvîrșiți maeștri contemporani ai genului din limba engleză. Acoperind cîțiva ani din viața unui tînăr și naiv absolvent al Universității Oxford, Nick Guest, care ajunge oarecum să fie mai mult decît oaspete („*guest*" în limba engleză) în casa unei înstărite familii din *establishment*-ul britanic conservator din perioada în care Margaret Thatcher era prim-ministru, fascinanta poveste a maturizării forțate și a pierderii iluziilor e remarcabil relatată de condeiul lui Alan Hollinghurst. Contrastul dintre aparențe și realitate, ipocrizia reală și pretenția de acceptare a diferențelor, sociale, sexuale și umane în general, iată elementele disparate din care se înnoadă romanul oaspetelui fără voie, și prieten, și dușman în același timp.

Brusca trezire la realitate a tînărului nostru erou e motiv de derută și înfricoșare, lumea în care e obligat să trăiască fiind diametral opusă celei în care avea iluzia că trăiește. Singurul element de certitudine e capacitatea lui de apreciere în continuare a frumuseții, oricare și oriunde ar fi ea. Dacă reușim să o întrezărim și noi, această linie a frumuseții ne permite să nu ne pierdem cu totul speranța, dacă nu în lumea înconjurătoare, atunci măcar în realitatea iluzorie a ficțiunii conștient acceptate. E sfîrșitul inerent din fiecare început. Povestea care, poate, continuă și dincolo de punctul pus, negru pe alb, aici și acum.

***Alcor C. Crișan** este eseist, interpret și traducător.*

Ancuța PROCA

Privind sfîrșitul cîtorva filme românești

Cele două eroine ale thriller-ului regizat de Cristian Mungiu, *4 luni, 3 săptămîni și 2 zile* (2007) – Otilia (personajul activ al conflictului) și Găbița (prezența prin excelență pasivă) – se reunesc la o masă din restaurantul hotelului, după ce povestea cu avortul ilegal (căci ne aflăm în România anilor '80) făcut de Găbița – pentru care Otilia, prietena sa, a făcut toate demersurile (și a trecut și prin șantajul sexual al „domnului Bebe") – a luat sfîrșit fără să fie prinse. *4 luni, 3 săptămîni și 2 zile* păstrează o destul de accentuată simetrie între începutul și finalul său, deschizîndu-se și închizîndu-se cu o scenă în care Găbița fumează la o masă – începutul arată o mînă cu o țigară aprinsă care intră în cadru, iar Otilia intră dintr-un colț al camerei cîteva secunde după ea. Filmul creează o discrepanță îngroșată între cele două eroine, care ține de clasicismul său. Pe de o parte, Otiliei îi pasă: e prinsă într-o fugă continuă, atrăgînd în acest ritm întregul film, și are mereu un nod în gît, ca atunci cînd, în timp ce cele două personaje stau la masă în restaurant, chelnerul le aduce meniul și îl prezintă cu diminutive („ficățel", „măduvioare"). Găbița, e, în schimb, nepăsătoare – spune pe un ton sec, fără emoție, că a coborît pentru că nu mai putea de foame. În acest tablou, cu Găbița de o parte și Otilia în cealaltă parte a mesei, în adîncimea cadrului se distinge muzica de la o nuntă din hotel, din care se aude refrenul „Și m-am îndrăgostit de tine". Cele două imagini (cea din prim-plan și cea din planul mai îndepărtat) se contrazic ironic: cea din fundal corespunde imaginii *romance*-ului filmelor *mainstream* în care nunta reprezintă *happy-end*-ul, iar cea din prim-plan, cu cele două fete, corespunde finalului lor dramatic, needulcorat. Din acest cadru, dispozitivul cinematografic se retrage cînd sonorul cu muzica de nuntă este oprit și înlocuit cu cel al traficului din afara restaurantului, alături de niște lumini reflectate de pe geam pe corpurile personajelor, făcînd simțită prezența unui „în afară". Sîntem retrași, astfel, afară din poveste, pentru ca mai apoi Otilia să privească înspre cameră. Povestea celor două fete e însă lăsată pe alocuri neîncheiată: cîteva lucruri rămîn amintite și apoi lăsate în suspans. Părinții care trebuiau să vină în seara aceea, domnul Bebe care își uită buletinul la recepție sau Otilia care sustrage din valiza lui Bebe un cuțit care ar fi putut să-i servească drept armă, pentru ca apoi să îl scoată după plecarea lui, sînt elemente care stîrnesc suspansul pentru ca apoi să fie abandonate, ca și cum rezolvarea problemelor pe care le suscită devine neimportantă, sau ca și cum ne-ar arăta că lumea e mai mare decît cea a filmului: nu totul poate fi cunoscut sau soluționat.

În *Sieranevada* (2016), cel mai recent film al lui Cristi Puiu, conflictul nu e unul singur. La evenimentul parastasului lui Emil, certuri de toate felurile, de la cele conjugale între Lary și soția sa, la mici discuții între mamă și fiu, la certuri între mesenii veniți la parastas privind evenimente politice sau la izbucnirea unei mătuși care deplînge infidelitatea soțului. Au loc veniri și plecări ale musafirilor, se așteaptă preotul care întîrzie, sînt intrări și ieșiri ale vecinilor care aduc mîncare și multă vorbărie neaglutinată în jurul unui unic subiect. Finalul nu rezolvă nici una dintre multele probleme narative, în afara faptului că, după îndelungi așteptări, sosește preotul și se pune masa. Nici încurcătura cu rochia de serbare a fetiței lui Lary, nici povestea croatei căreia îi e rău, nici continuarea discuției despre amintita, în treacăt, infidelitate a lui Lary nu sînt propriu-zis rezolvate. Ele sînt încheiate, în final, de un rîs eliberator, al celor doi frați care apucă, în sfîrșit, să mănînce, în fața vărului lor, îmbrăcat într-un costum prea larg, care nu i se potrivește, dat de pomană, după care acesta din urmă se așază, conform tradiției, în capul mesei, în locul liber al celui decedat. Filmul lui Cristi Puiu se vrea o felie de viață, o parte minusculă, rămasă de aceea incompletă, nerezolvată, din marele întreg.

„Erendira nu-l mai putea auzi.
Ea alerga împotriva vîntului,
mai iute decît o căprioară
și nici un glas de pe lumea
aceasta n-ar mai fi putut
s-o oprească. A trecut în fugă
peste aburii fierbinți ai bălților
de salitră, peste craterele
de var, peste somnolența
așezării lacustre, tot mai
repede, pînă cînd
s-au terminat semnele mării și
a început deșertul,
și a alergat în continuare,
cu vesta de aur, traversînd
vînturile cele mai fierbinți și
înserările fără sfîrșit,
și niciodată nu s-a mai aflat
nimic despre ea,
nici nu s-a mai găsit vreo
urmă, cît mai neînsemnată,
a nenorocirilor ei."

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ,
Fantastica și trista poveste
a candidei Erendira
și a nesăbuitei sale bunici

În *Pororoca* (2017), filmul regizorului Constantin Popescu, finalul provoacă un șoc bine pregătit, calculat pentru a contrasta cu urmărirea îndelungată într-un plan-secvență de peste zece minute, a pierderii unui copil de sub ochii părintelui său și, mai ales, de sub privirile noastre. Finalul contrastează de asemenea și cu lunga degradare ulterioară, fizică și psihică, a tatălui care se învinuiește de pierderea fiicei: de la accese de furie, în care devastează bucătăria, la scena în care rămîne chircit, dezbrăcat, plîngînd pe jos. Ceea ce părea că e o dramă cu nuanțe de *polițist* (tatăl începe să caute vinovatul) capătă în ultimele minute efecte de *horror* (tatăl se transformă într-un ucigaș feroce). Așa cum secvența cu fetița care dispare nu e filmată pentru a explica circumstanțele, ci doar pentru a ne lăsa să observăm faptele (joaca cu alți copii, apropierea de un balon, elementele care distrag atenția, precum conversațiile din apropiere), nici întrebarea dacă cel care e bănuit de părinte e cu adevărat vinovatul nu este clarificată. Cîteva indicii precum găsirea unei păpuși de pluș în casa celui bănuit dau de înțeles că tatăl ar putea avea dreptate, dar restul (de ce a fost răpită? unde se află? care e rețeaua din care face parte cel suspectat?) rămîne în beznă. *Pororoca* e și despre limitările cunoașterii.

***Ancuța Proca** este critic de film.*

Raluca ALEXANDRESCU

La vremuri noi...

Despre începuturi și sfîrșituri în politică

„Dacă ne uităm peste ani
la Wendy, vedem
că a încărunțit și că parcă
s-a împuținat la trup, căci toate
cele povestite s-au întîmplat
demult. Jane este acum
o femeie în toată firea,
ca toate celelalte, și are o fetiță
pe nume Margaret. Şi cînd
vine vremea primăverii
și a curățeniei generale, Peter
vine la Margaret
și o duce în Ţara Niciunde,
unde ea îi istorisește povești
despre aventurile lui,
pe care le ascultă cu nesaț.
Cînd Margaret va crește mare,
va avea și ea o fetiță,
care la rîndul ei va fi mama lui
Peter, și tot așa, cît timp copiii
vor rămîne veseli, nevinovați
și nepăsători.“

J.M. Barrie, *Peter Pan*

În gîndirea politică, ideea delimitării unui început (respectiv sfîrșit) este una dintre cele mai delicate. În primul rînd pentru că o paradigmă politică nu se încheie duminică seară pentru a lăsa loc alteia luni dimineață, iar modificările conceptuale nu au sens unic: conținutul lor se modifică, reia teme în contexte diferite, se raportează distinct la realități intelectuale ori sociologice diferite.

Istoria politică funcționează uneori cu frontiere mai palpabile. De aceea pacea de la Westphalia marchează evenimențial începutul istoriei statale moderne, în vreme ce în teoria politică se discută despre începuturile modernității politice încă din secolul al XVI-lea (sau chiar mai devreme).

Pe de altă parte, sfîrșitul unui regim politic este și el ușor de marcat în timp: o revoluție, o nouă Constituție sînt puncte de reper unanim acceptate pentru a marca începutul unei epoci ori sfîrșitul celeilalte. Cu toate acestea, analiza gîndirii politice, a discursului, a evoluției instituționale sau a elitelor politice în cadrul unui nou regim, fie el în Franța după 1789, în Europa democratică postbelică, în România după 1989, indică dificultăți în trasarea unei linii de demarcație atît de tranșante.

Identificarea unui început ori a unui sfîrșit devine, în acest context, o miză politică importantă în sine. Este un demers strîns legat de modalitățile de asumare a trecutului și de proiectare ori, uneori, de confiscare a prezentului.

Fabricarea și manipularea discursului istoric fac și ele parte din această unitate de control a unei puteri politice anume. Pentru că identificarea unor începuturi implică, mai întotdeauna, recuperarea și/sau fabricarea unor agenți și actori responsabili la nivelul elitelor politice. Așa apar, de pildă, revoluționarii de profesie după fiecare eveniment de acest fel. Decembrie 1989 și mai cu seamă întreaga rețea de fabricare a „eroilor“ post-factum este un fenomen tipic, din abundență reprezentat în spațiul românesc al ultimilor 29 de ani. Fabricarea eroilor (cu diplome sau fără), falsificarea biografiilor, schimbarea radicală de opțiuni sau pur și simplu de tabără sînt, toate, procese tipice ale începuturilor noilor regimuri, mai cu seamă cînd acestea își au originea în schimbări brutale. Liderii se convertesc peste noapte, iar o bună parte a elitelor se supun noilor constrîngeri nu atît din convingere, cît din instinct de supraviețuire.

Un bun exemplu îl constituie relația republicii postdecembriste cu regalitatea. Pe vremea lui Ion Iliescu, cel căruia apoi i s-a oferit pe tavă posibilitatea de a poza în fostul șef de stat nobil și generos care-l privea pe regele Mihai ca pe egalul său, noua republică postceaușistă s-a constituit pe o bază de legitimitate antimonarhistă, deși monarhia ca instituție fusese abolită, nu-i așa, în 1947. Cu toate acestea, discursul fondator și polemic al noii republici postrevoluționare nu a simțit nevoia să se distanțeze de regimul comunist, într-un discurs care, la nivel simbolic, izbutea, paradoxal, prin efecte colaterale, să delegitimeze jumătatea de secol de istorie așa-zis republicană a României.

Astfel, renașterea republicană de după 1989 s-a făcut, parțial, tot pe cenușa unei instituții deja strivite de tancurile sovietice din 1947, concomitent cu eforturi de legitimare de tip plebiscitar, cum au fost alegerile din 20 mai 1990. Avem de a face cu un etos de tip revoluționar la care Ion Iliescu a apelat utilizînd, la scară mai mică, dar cu mare eficacitate, principiile „sănătoase“ ale liderilor bolșevici care prevedeau necesitatea, pentru succesul cauzei, a eliminării fizice a adversarilor.

Pentru cine e interesat să configureze dramele, neîmplinirile și frustrările României de după 1989, momentul falsului sfîrșit/început de regim patronat de agentul indubitabil al unei vicioase continuități cu regimul comunist (Ion Iliescu) ar trebui să fie în mod obligatoriu punctul de pornire. După modelul lui, nenumărate figuri au contribuit neîntrerupt, conștient și rapace, la construcția edificiului șubred, corupt și găunos al deja fostei democrații românești postdecembriste. Începuturile noului regim politic de după 1989 au fost controlate și dictate de unul dintre stîlpii comunismului de tip stalinist, apoi ceaușist, în România. România de după 1989 s-a fondat, sistematic, pe ceea ce Ion Iliescu și ajutoarele sale învățaseră la școala de partid: construcția vicioasă a unui nou partid-stat, Frontul Salvării Naționale, corupția oficializată la adăpostul structurilor de partid și de stat, ura stimulată și încurajată împotriva pluralismului de orice fel, care de altfel a găsit un teren mai fertil decît se putea crede, și lupta de clasă, purtată în sensul cel mai propriu în diverse momente. Republica Socialistă România se regăsește și astăzi în cotidianul nostru public și politic, cu tot fundamentalismul, protocronismul, înapoierea, agresivitatea, cruzimea și spiritul gregar, respectînd, se pare, un singur principiu: nimic nu dispare, totul se transformă.

Raluca Alexandrescu *este conferențiar univ. la Facultatea de Științe Politice a Universității din București.*

Gabriela Paula FLOREA

Sfîrșit(ul)

Fie că vine scris la sfîrșitul unui basm, fie că este nerostit la sfîrșitul unei vieți, sfîrșitul poate fi greu de înțeles. De cele mai multe ori, pentru ca ceva să înceapă, altceva trebuie să se sfîrșească.

După o viață protejată într-un mediu închis, lipsit de vreun contact direct cu pericolul din lumea exterioară, aproape ca într-un glob de sticlă, un făt își poate trăi propria naștere ca pe un sfîrșit. Atunci, întregul său univers se năruie. După ce a fost îmbrățișat de pîntecul mamei timp de mai bine de două sute de zile, dintr-odată, pămîntul pe care el se afla pînă atunci începe să îi zboare de sub picioare. Ca într-un cutremur, pereții casei primitoare și călduroase în care locuia de atîta timp încep să îl apese, să îl preseze ca într-o menghină. Simte că nu mai este binevenit, pînă cînd este împins afară. Pentru el, „afară“ înseamnă abisul din craterul ce se întrezărește printr-o luminiță, o luminiță ca aceea de la capătul tunelului, poate. Pentru cei din afară, cutremurul pe care îl trăiește viitorul nou-născut, pînă atunci doar un făt, nu este altceva decît o serie de contracții uterine, iar luminița de la capătul tunelului nu este altceva decît lumina dată de neonul din sala de operații unde se nasc copii zi de zi, ori lumina zilei atunci cînd lucrurile se întîmplă mai repede decît s-ar fi așteptat părinții. Pentru el, aceasta este definiția Sfîrșitului. Pentru părinți, este o ultimă etapă prin care, la sfîrșitul ei, vor putea atinge materializarea iubirii dintre ei, miracolul vieții. Același eveniment cu perspective în antiteză.

De-a lungul timpului, trecem prin multe sfîrșituri și poate prin tot atîtea începuturi: sfîrșitul vieții intrauterine – începutul trezirii la lumea exterioară căminului matern, sfîrșitul copilăriei – începutul adolescenței, sfîrșitul adolescenței – începutul maturității și sfîrșitul maturității – începutul sfîrșitului vieții. Ce se întîmplă cu un făt știm, sfîrșitul lui înseamnă începutul nou-născutului, dar ce se întîmplă cu un om atunci cînd se stinge pe patul de spital nu știm.

În cultura orientală, Sfîrșitul este înțeles ca o transformare – întunericul în lumină, ziua în noapte, frigul în căldură etc. Dar care ar fi momentul în care unul se sfîrșește pentru ca opusul său să înceapă? În medicină, această graniță este atinsă, poate, de chirurg, în momentul în care ține în mînă inima sănătoasă preluată de la un om care a sfîrșit într-un accident, pentru a o transplanta la un altul cu o malformație cardiacă ce îi amenință viața. Altfel, în ochii altor medici care nu doar tratează boli, ci sînt și sprijin pentru pacientul cu boală cronică în etapa finală a vieții, sfîrșitul înseamnă deces.

Dacă pornim de la premisa că un om trăiește atîta vreme cît va fi gîndit de către cel puțin o persoană, atunci nu doar Arhimede, Platon, Alighieri, Curie, Hemingway, Quine sau alții continuă să existe în cîmpul conștiinței colective chiar și după dispariția lor fizică, ci și străbunicul colegului care a murit pe front în cel de-al Doilea Război Mondial. În ciuda faptului că, cel mai probabil, Aristotel sau chiar Dumnezeu nu vor cunoaște vreodată Sfîrșitul în acest sens, străbunicul, cel mai probabil, va lua sfîrșit într-una din următoarele generații pentru că nu va mai fi cine să îl gîndească.

Chiar dacă unele amintiri din copilărie ne vin spontan în minte, pe altele le căutăm în mod voit pentru a le retrăi. Le reproducem pentru a trăi din nou bucuria, genuin și inocent ca atunci, astfel încît să spunem că sîntem din nou copii. Dacă este vorba despre momente neplăcute, se instalează amnezia pentru a le reprima conștient sau inconștient. Poziționați în rolul de adult, considerăm că acele evenimente s-au întîmplat de mult, drept urmare, au luat sfîrșit.

Fie că este vorba de o transformare, de o schimbare a stării de fapt la un moment dat sau de dispariția unei persoane din cîmpul conștiinței colective, de o amnezie, voluntară sau nu, ori de marcarea finalului unei povești, semnificația Sfîrșitului rezidă în ochii celui care îl privește.

Gabriela Paula Florea *este medic generalist, specialist în terapie CranioSacrală și Eliberare SomatoEmoțională.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

O firmă germano-dîmboviţeană

Acest articol nu este despre copiii de azi din România. Ci pentru tinerii de mîine care vor pleca din România. Și pe care îi înțeleg. Trăiesc pe pielea mea, aproape zi de zi, exasperarea care te poate cuprinde confruntîndu-te cu neputința în fața minciunii, a corupției, a găinăriilor, a furturilor, a înșelăciunii, toate din ce în ce mai greu de stăpînit, de amendat, de corectat. Se răspîndesc nestăvilit, ca o molimă, căci fără protecție, fără „vaccinuri", fără „tratamente", nimic nu le stă în cale.

Un exemplu (experiență personală, dar, sînt sigură, prezentă în cearcănele multora): în decembrie 2017 am făcut cerere de reziliere a contractului de telefonie cu Telekom. Am achitat tot ce era de achitat. Absolut tot. Cu două zile înainte de încetarea *de facto* a contractului, adică în ianuarie 2018, mi s-a propus prelungirea abonamentului, cu unul mai avantajos, care includea tarife mai mici și un telefon nou. Am acceptat, precizînd adresa de la serviciu unde să îmi fie livrate telefonul și noul contract, precum și numărul de mobil (altul decît cel de la Telekom) pe care pot fi contactată de firma de curierat. Mi s-a confirmat că noul abonament va intra în vigoare la trei zile după ce voi primi pachetul. De atunci nu am mai primit nici un semn de la ei, nici contract, nici e-mail, nici aparat. Doar facturi. Multe facturi. În luna martie i-am sunat, de cîteva ori, așteptînd zeci de minute să îmi răspundă cineva, pînă cînd, în final, ajungeam să explic faptul că eu nu am nici un contract cu firma de telefonie Telekom, din moment ce aceasta nu și-a îndeplinit obligațiile față de mine. Degeaba. Facturile au curs în continuare. Le-am făcut reclamație la ANCOM. (Iată ce scrie pe site-ul lor: „Un astfel de contract (cel încheiat la distanță) intră în vigoare numai după ce utilizatorii și-au exprimat consimțămîntul în scris, pe un suport durabil (e-mail, scrisoare, fax) în cazul în care serviciile au fost contractate prin telefon, fax ori e-mail". În urma reclamației, m-a sunat cineva de la *call center*-ul Telekom și mi-a spus că datoriile mele vor fi șterse, că reclamația mea va fi rezolvată, dar că nu îmi poate oferi nici o hîrtie, nici un e-mail prin care să confirme acest lucru. Mi-am spus că o firmă nemțească merită măcar atîta credit din partea mea: mă pot bizui pe cuvîntul ei. Greșit. Facturile au venit în continuare, pînă zilele trecute, cînd am primit o somație de plată: voi fi dată în judecată dacă nu achit suma de 139 de lei. Am sunat și mi s-a spus că, dacă nu vreau să mai primesc facturi, atunci să reziliez contractul, într-unul dintre magazinele Telekom. Dar eu nu am nici un contract cu această firmă. NU AM NICI UN CONTRACT CU TELEKOM. Nu am ce să reziliez (evident, pentru toate cele scrise mai sus, mărturie stau chiar înregistrările dialogurilor mele cu firma de telefonie în cauză). Telekom îmi fură timpul și banii dați pe convorbiri inutile, îmi mănîncă nervii și liniștea. De nouă luni. De nouă luni îmi trec prin minte tot felul de scenarii, prin care aș putea să îmi recapăt dreptatea și pacea: îi dau în judecată, chem televiziunile, fac reclamații peste tot. Tot de nouă luni mă frămîntă tot felul de întrebări cu iz naționalist: oare Telekom la fel se comportă și în Germania sau doar aici, în România? Oare clientul german e tratat cu același dispreț precum e tratat clientul român?

Telekom îmi fură timpul și banii dați pe convorbiri inutile, îmi mănîncă nervii și liniștea. De nouă luni.

Sau asta se întîmplă doar în România, într-o țară în care propriii lideri nu dau doi bani pe cei care îi guvernează, așa că să aștepți asta de la o firmă străină pare cu totul deplasat?

Nu e zi în care să nu aflăm cum sîntem furați sau mințiți: la pensii, la asigurări medicale, la gaze, la energie, la cîntar, la supermarket, la benzină, la taxe, la alimente, la haine, la servicii private etc. Facturi umflate, carne îmbibată cu apă și substanțe toxice, alimente falsificate, produse de curățenie contrafăcute, taxe impuse abuziv. Revin și spun: acest articol este pentru tinerii care vor pleca din România. Și cărora ne este din ce în ce mai greu să le oferim motive să nu o facă.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Servicii și întîmplări

În vacanțe se-ntîmplă (cel puțin mie mi se-ntîmplă) să ai timp și ocazii să stai de vorbă, mai îndelung, cu ceea ce nu prea frumos am numi „prestatorii de servicii". Oamenii din jurul nostru care se ocupă, măcar sezonier, de bunăstarea turistului nesătul.

La mare, cu atît mai mult. Cu unii, desigur, te poți împrieteni. Cu alții poți dezvolta „relații controversate". Cu o altă parte a lor se poate să ai doar conversații ocazionale. În sfîrșit, cu unii să te certi. Iar pe alții să-i contempli, pur și simplu, de la distanță.

Cînd mergi într-un loc de mult timp, cei mai mulți dintre angajații respectivului stabiliment sînt aceiași, peste ani, îi cunoști și te cunosc. Se întîmplă, uneori (și se pare că în ultimul timp, mai mult) să se mai schimbe dintre ei. Ajungi, de pildă, la recepția la care vii „de secole". Doar că, în spatele aceleiași tejghele de lemn, nu mai e doamna pe care o cunoști, cu care ai schimbat un anume tip de amabilități, fie ele și formale (poate formal-afectuoase). E o tînără nicicum, căreia fața ta nu-i spune nimic. Te caută într-un caiet mare, și el impersonal, și nici acolo nu figurezi. Ai senzația, pentru un moment, că nu exiști, chiar te întrebi în legătură cu asta. Realizezi că lumea ta, bula în care te miști, dai vioi din mîini și din picioare, e atît de minusculă și de închisă...

Momentul *awkward* a trecut, ne-a găsit în registru, am preluat camera. Și ne-am continuat periplul „obligatoriu", precum și interacțiunea cu serviciile. Am coborît pe plajă, unde se închiriau șezlonguri. Pe domnul care închiria îl știam de ani: nu era, de fapt, deloc simpatic, dar era „de-al nostru". Aveam un soi de glume cu el, destul de nesărate, dar care făceau ca relația să funcționeze și să nu ne dăm pe spate de prețul tot mai mare al șezlongurilor. Domnul respectiv nu prea zîmbea și nu era în mod real prietenos, dar te recunoștea ca fiind „de-al lui", ceea ce era suficient.

© wikimedia commons

Eh, acum, în locul lui era un pușți, un băiat mai tînăr, cu o față aparent mai luminoasă. La început mi s-a părut serviabil și profi, fără texte. Ne-a dat șezlongurile, am plătit, a plecat. Peste vreo două zile, cînd m-am dus singură la plajă, n-am fost atentă și i-am dat, evident din greșeală, cu 10 lei mai mult. El mi-a spus: „Nu primesc șpagă!" Eu i-am explicat că am greșit, că oricum șezlongurile sînt destul de scumpe și nici vorbă să-i dau mai mult intenționat. La care el a replicat: „Dacă vreau eu, pot să le fac și 35 (erau 20). Eu fac prețurile aici, eu hotărăsc." Cred că i-am bîiguit ceva despre niște reguli, dar nu mai are importanță. Replica lui oricum m-a spălat pe creier. Dar lucrurile nu s-au oprit aici. Se pare că am declanșat, fără să-mi dau seama, un mic război. Am intrat în apă și, cînd am ieșit, am constatat că șezlongul meu fusese mutat foarte aproape de un altul, pentru că venise un grup mai mare și altfel nu ar fi avut loc. M-am descurcat, m-am mutat pe un alt șezlong, urîndu-l în tăcere pe băiatul în cauză în timp ce mă bucuram de soare etc. La plecare, i-am spus că am văzut că mi-a mutat șezlongul, dar pe calm. Mi-a răspuns zîmbitor, tot pe calm. După care micul război a fost uitat și am redevenit client – prestator într-o relație neutră și funcțională.

După ce mi-am închiriat șezlongul, m-am dus la toaleta locală. Unde, pînă atunci, era o doamnă în vîrstă și negricioasă foarte autoritară, căreia trebuia să-i dai un leu ca să te lase și care-ți înmîna peticul de hîrtie igienică din mînă-n mînă, ca totul să fie corect. Acum pe ușa respectivei toalete era un preț. Intru, dar nici urmă de doamna respectivă. O fată care vorbea cu un alt pușți îmi zice că-i OK, să las banii pe chiuvetă. Nu mai era un leu, erau doi. Dar nici urmă de autoritate. Toaleta era cît de cît curată și avea hîrtie și săpun, așa că... Îmi trec prin minte *flash*-uri din alte povești cu toalete: cea de pe plajă, de mai încolo, transformată într-un hotel de succes, probabil de către un personaj pe care noi îl numeam, prin anii 2000, Regele WC-urilor (după „Regele șoselelor" al trupei Vank), care avea cea mai bengoasă mașină din zonă, decapotabilă. Și toaletele de la școala lui Luca, una din cele mai bune din București, care nu aveau, însă, hîrtie și săpun, și eram singura care ridica subiectul ăsta în ședințele cu părinții, dar nimeni nu-mi lua partea, în timp ce toți continuau să strîngă bani pentru fețe de catedră și floricele pe pereți.

După plajă, încerc, într-o zi, să refac plimbarea altădată „reglementară" spre Olimp, pînă la hotel Amfiteatru și/sau Panoramic (le confund între ele). De ceva timp hotelurile astea, care, în adolescența mea, mi se păreau supremele chestii de pe litoral, de care nu m-aș fi putut atinge (am făcut într-o noapte o baie în piscina unui dintre hoteluri cu niște prieteni ocazionali și, deși am murit de frig, am considerat-o aventura vieții mele), sînt părăsite și aproape complet prăbușite. Anul ăsta prăbușirea era mai evidentă, derizoriul mai dramatic. Dar voi continua altă dată.

Mirella PATUREAU

Nasc și în Bucovina oameni... de teatru

● Turneul Teatrului „Matei Vișniec“ din Suceava, Paris, Palatul Behauge, Sala Bizantină, 4-6 septembrie 2018.

La doi ani de la întemeiere, tînărul teatru din Suceava, venit la Paris la invitația Institutului Cultural Român, cu ocazia Zilei limbii române, a ilustrat perfect această dedicație. Dramaturgie românească contemporană, anii '60, alături de un text reprezentativ al noii generații a anilor 2000, în fine, un musical original, o parodie după un spectacol muzical celebru pe scenele internaționale, *Cats,* sau pe la noi, *Pisici*, care a adus nota finală plină de zîmbet și binevenită relaxare a acestui turneu ambițios și plin de energie. Teatrul poartă numele dramaturgului Matei Vișniec, dar care nu-și impune textele sale, responsabil mai degrabă sentimental de soarta tînărului teatru, revenit pe tărîmurile sale natale, bucovinene, o fuziune între un autor ce trăiește de ani de zile pe alte plaiuri și o regiune de care se simte intim legat. Este un teatru municipal, care nu primește nimic de la Ministerul Culturii, fiind în întregime finanțat de Primăria din Suceava. Dar trebuie subliniată de asemenea calitatea politicii sale repertoriale, bine reprezentată de această triadă a turneului, datorată directoarei sale, poeta Carmen Veronica Steiciuc.

Și a fost ziua întîi cu *Proștii sub clar de lună*, de Teodor Mazilu, în regia Ancăi Bradu. Un titlu care trimite la „epoca de aur“ a comunismului, mai precis la spectacolul lui Lucian Pintilie din 1963, rămas exemplar prin lupta sa obstinată cu Puterea (mai multe „vizionări“ și revizuiri impuse de cenzură, pînă la interzicerea finală), și alegerea aceasta ar putea apărea ca o încercare îndoielnică de a resuscita o epocă moartă și o luptă de acum inutilă cu Îngerul (Puterii). Nu, nu e vorba să reînviem fantome, recalcitrante și mereu active. Întrebarea e alta: oare dramaturgia anilor '60, ani ai unor pacte tacite și ai unei curse permanente între păcălit și păcălitor, între cenzura politică și oamenii de teatru, oare toată această artă subtilă a șopîrlelor și a luptelor pe tăcute, un punct la noi, unul la ei, mai funcționează astăzi? Da, deși autorul nu mai are nevoie să se învîrtă de trei ori în jurul cozii înainte de a scăpa un adevăr, alt lucru a rămas la fel de important: textul lui Mazilu poate fi citit ca teribil de actual. El continuă să constate permanența unor măști sociale, a unei societăți corupte, bîntuite de spaima controlului financiar și a unei Justiții abil deturnate. Personajele sale, la limita între absurd și o realitate hîdă, își asumă sincer, dar cu cinism abjecția, tandrețea sentimentelor impure, corupția, ca o dimensiune constantă a condiției umane. Și cînd Gogu, acest Don Juan din mahalaua birocratică a vremii, încearcă cu disperare să imite semnele exterioare ale omului cinstit luîndu-se cu disperare de cap, își dă seama că pur și simplu nu poate, nu știe cum să se apuce, nu mai are nimc uman în el! Regizoarea a jucat în mai multe chei, nu toate clare, un început de tenebre și apariții mascate ca Hecatele antice, apoi spectacolul continuă alert, frizînd vodevilul, cu cîntecele ce pun la distanță, să zicem fals brechtiană, povestea. Textul poate răsuna însă clar, grație actorilor plini de umor și de nerv, în ciuda unor lungimi și hîrtoape ale ritmului, și totul sfîrșește în ceața infernală ce invadează din nou scena, un soi de „Lăsați orice speranță, corupți din toate timpurile!“

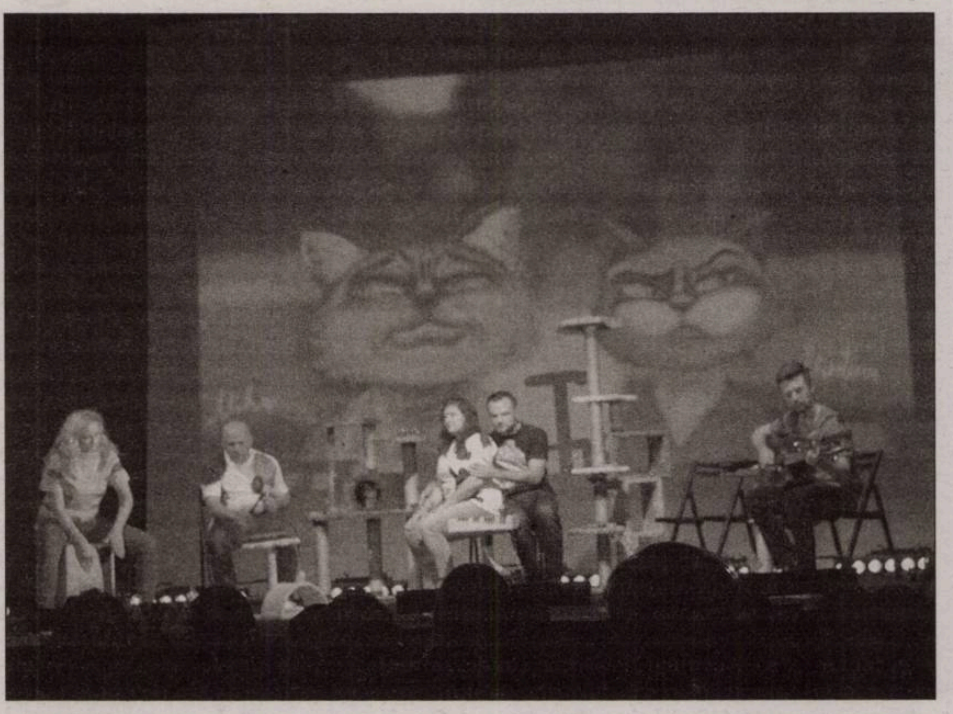

La numai doi ani de la crearea sa, teatrul din Suceava a devenit un punct de neocolit pe harta teatrală din România.

O surpriză extrem de agreabilă am avut însă în a doua seară cu *Kebab*, de Gianina Cărbunariu, un spectacol montat de un regizor, Daniel Iordan, despre care știam prea puțin. Agreabil nu e de altfel termenul cel mai adecvat, ar trebui spus zguduitor, un spectacol extrem de dur și de o precizie necruțătoare a secvențelor și a mijloacelor folosite (o mențiune specială tehnicienilor suceveni ce au reușit să se adapteze la condițiile „spartane“ ale scenei prestigioasei Săli Bizantine). Trei români emigrați în Irlanda, un student în arte vizuale, un traficant fără scrupule și o fată ce-și va pierde repede iluziile și va deveni marfă și victimă fără apărare. Un text scris în 2004, într-o rezidență la Royal Court Theatre din Londra, unul din primele semnale de alarmă despre situația imigranților în Europa, situație agravată, care a atins proporții uriașe în ultimii ani. Gianina Cărbunariu s-a afirmat de atunci ca unul din seismografele cele mai atente la situațiile dramatice ale timpurilor noastre, martor necruțător și vigilent. L-am descoperit astfel pe Daniel Iordan, care semnează regia și scenografia spectacolului, un regizor ce lucrează extrem de minuțios toate detaliile, introduce ca singure spații de lumină sau de puritate proiecțiile video sau lumea imaginară a eroinei, Mady baby, sugerate și de text (video: Augustin Bucur). *Kebab* devine astfel un obiect teatral complex, bine cizelat, convingător și care lovește ca o ghiulea de fier.

Pisicile lui Bobo Burlăcianu, muzică și versuri de Bobi Dumitraș, un spectacol-concert creat de formația Fără Zahăr, au încheiat turneul cu o notă de lumină și aparentă bucurie. Dar să nu ne înșelăm, pisicile noastre năstrușnice, cu versuri extrem de simple, de inventive, caremi aduc aminte de poemele lui Șerban Foarță, nu sînt decît tot atîtea măști sociale contemporane, de la vecina de bloc bîrfitoare la cuplul ce se destramă sau patronul de mobile afacerist, de la un mafiot periculos la un cîine reîncarnat în corp de pisică (să fie aici un alt caz de *transgender?)* și multe alte personaje. Un Dumnezeu-pisică le-a creat pe toate, perfecte, fără defecte! Totul a fost posibil de asemenea pentru trupa de actori, extrem de entuziaști, de profesioniști, care joacă și cîntă cu egal talent, dar cum e greu să-i citez pe toți, aș aminti doar cîțiva: Ioana Nichita, victimă copilă, vibrantă și plină de candoare tragică în *Kebab*, alături de Bogdan Amurăriței și Răzvan Bănuț, solizi amîndoi în compoziție, sau, în duble apariții, Clara Papadiuc, femeie fatală și perversă la Mazilu, și mai apoi schimbînd personaje și stiluri în musical-ul pisicesc, alături de un proteic Cătălin Ștefan Mîndru, un Gogu solid și energic în textul lui Mazilu, plin de antren și umor în Dumnezeul pisicesc și multe alte măști.

La numai doi ani de la crearea sa, teatrul din Suceava a devenit un punct de neocolit pe harta teatrală din România. Și dacă tot am parafrazat în titlu un bătrîn cronicar moldovean, să mai adaugăm un pic de Sadoveanu, căci, grație teatrului său, Suceava refuză să fie astăzi locul unde nu se întîmplă nimic...

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

Cele mai așteptate premiere românești

I-am întrebat pe cîțiva dintre criticii de film care sînt titlurile pe care o să le vedem în toamna asta pe ecrane. Mai ales că multe dintre ele au avut deja proiecții în festivalurile internaționale. Recomandările lor sper să funcționeze ca o invitație la cinema. Aveți de unde alege. Vizionare plăcută!

Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari

Ionuț MAREȘ

Cel mai ambițios film românesc din 2018, *Touch Me Not,* de Adina Pintilie, și-a amînat, din păcate, lansarea în cinematografe pentru începutul anului viitor (deși nu ar fi stricat o ieșire în jurul datei de 7 octombrie, ziua „referendumului pentru familie"). Așa că l-aș trece cap de afiș pe o listă de recomandări pentru 2019. Altfel, pentru mine, cel mai așteptat film românesc care va ajunge în această toamnă în săli este *Alice T.,* de Radu Muntean (9 noiembrie). O spun chiar fără să îl fi văzut încă. Radu Muntean face cele mai pătrunzătoare investigații în psihologia clasei de mijloc urbane puse în situații de criză. De neratat este și documentarul *Dacii liberi* (1 decembrie), de Monica Lăzurean-Gordan și Andrei Gorgan, pentru felul subtil, elegant, în care îi lasă pe dacopați să se facă singuri de rîs în fața camerei. De cîțiva ani, cel mai atractiv eveniment cinematografic al toamnei este Les Films de Cannes à Bucarest (19-28 octombrie), cu diferite extensii în alte cîteva mari orașe. Deși nu se cunoaște încă programul, există totuși un film, dintre cele anunțate, pe care îl consider obligatoriu. Este vorba de *Nuestro tiempo,* noua trăsnaie, venită direct din Competiția de la Veneția, a mexicanului Carlos Reygadas, invitatul special al festivalului și protagonistul unei retrospective la București. Un film de aproape trei ore, curajos, hipnotizant, în care problemele sentimental-erotice ale unui cuplu libertin sînt puse în dialog cu pulsațiile naturii și ale animalelor de la ferma în care cei doi trăiesc alături de copiii lor.

Cristi MĂRCULESCU

2018 se dovedește a fi un an fără debuturi notabile în lungmetraj, cu filme care-și caută valoarea prin nume de regizori și producători cu palmares festivalier, dar titluri și teme care au foarte puține de oferit vreunui fel de public aborigen. Excepția este *Secretul fericirii,* debutul în regie al lui Vlad Zamfirescu. Simplu și elegant, cu trei personaje (soțul, soția și cel mai bun prieten al lui) surprinse pe o terasa apartamentului și urmărite cum deraiază de la negocierile isterice și ilare despre niscaiva echangism spre discuții mult mai sumbre. Textul este dramaturgie bună (și da, există și-o piesă de teatru omonimă), regia facilitează admirabil de eficient și mai ales discret o melodramă umană care, din comedie de moravuri, virează spre tragedie. Un film cu umor care stă departe de tot spectrul chestiunilor grosiere (replici, gesturi și actori) de prin comediile recente. Un film care deraiază în dramă și tragic fără a face alpinism pe Everesturile mizerabilismului deja cartografiate obsesiv de cineaștii români. Un film care nu o să schimbe viața, părerea despre cinema, swingerși, familia tradițională sau bogătanii din agenții de publicitate a nimănui. Dar *Secretul fericirii* face ceva mult mai important și mult mai rar oferit de cinematografia românească: este *entertaining*.

Victor MOROZOV

Lansările românești curg toamna asta, destule filme arată promițător pe hîrtie, dar mai bine să nu mă hazardez și să vorbesc doar despre cele văzute în avans. Deja lansat (pe 7 septembrie) este un favorit personal, anume *Un prinț și jumătate*. Îl apreciez pentru ascuțimea de care dă dovadă în investigarea unui segment social rar reprezentat de către filmele Noului Val – așa-numiții *young adults* care trăiesc într-o confortabilă langoare. E drept că filmul se vrea a fi o comedie – iar după mine *netimpul* în care trăiesc personajele sale are într-adevăr ceva profund comic –, însă glumele subtile și căutările formale pretențioase ale Anei Lungu nu îl recomandă ca un succes de public. Poziția asta e suplinită de filmul lui Paul Negoescu *Povestea unui pierde-vară* (lansare pe 21 septembrie). Negoescu a demonstrat că are fler în privința preferințelor publicului, iar de la noul său film mă aștept să le închidă gura detractorilor de serviciu ai NCR-ului: e hazos, necomplicat și fără indivizi care mănîncă ciorbă în gol.

O apariție mai greu de categorisit e *Lemonade* (lansat pe 26 octombrie), debutul Ioanei Uricaru, față de care mă declar entuziasmat. Mi-ar plăcea ca filmul să fie văzut de cît mai mulți, fiindcă are potențialul să meargă bine în săli: un fir narativ limpede și o eroină ieșită parcă din neorealismul italian, plus *hint*-ul inedit al turnajului în America de Nord. Dar dacă ar trebui să mă rezum la un singur film românesc, atunci aș miza pe *Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari* (28 septembrie), măcar și pentru că e o experiență în sine. Jude a făcut un film exigent și metamorfic, care pur și simplu trebuie văzut – fără prejudecăți, cu deschidere spre revizuire. *Barbari* funcționează ca o oglindă întoarsă spre vremurile mereu mai tulburi în care trăim, și tocmai de aceea e de neocolit.

Oana GHERA

În contrapunct cu festivismul centenar al acestui an, mă bucur că toamna asta aduce pe ecrane noul filme al lui Radu Jude, *Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari*. Pe Jude îl admir deja de ceva vreme pentru încăpățînarea de a aborda în filmele lui episoade controversate din istoria modernă a statului român și pentru versatilitatea stilistică cu care le transpune pe ecran. În cazul de față, subiectul e poate cel mai controversat dintre toate – masacrul de la Odessa și, tangențial, aura de erou al neamului care continuă să plutească în jurul mareșalului Ion Antonescu, în ciuda crimelor de care s-a făcut răspunzător. Iar stilul e postmodernist-godardian, înțesat de citate de tot felul, de la trimiteri la filozofia lui Wittgenstein la o proză scurtă de Isaac Babel și pînă la o secvență din *Oglinda* lui Sergiu Nicolaescu deconstruită în trecere, ca postludiu la o partidă de sex. Ireverențios și necesar, de văzut și de discutat în cît mai multe contexte. Și aș mai adăuga noul film al lui Paul Negoescu, *Povestea unui pierde-vară*. Publicul de film românesc e mic și se adună cu greu într-o țară cu un număr infim de săli de cinema, iar Paul Negoescu și-a asumat (și a reușit!) încă de la filmul său precedent misiunea deloc ușoară de a face film românesc de public. De data asta, genul cu care se joacă e comedia romantică, cu Alexandru Papadopol în rolul unui bărbat de patruzeci și ceva de ani prins într-un triunghi amoros care-l obligă în sfîrșit să se maturizeze, plasat undeva în București colț cu Manhattan-ul lui Woody Allen, în versiune color. Ne vedem la cinema!

Cristi LUCA

Premiera toamnei: ultimul film al lui Radu Jude, *Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari,* merită văzut și discutat ulterior în licee, cafenele, colocvii sau pe Internet. Personajul principal e o regizoare de teatru (interpretată de Ioana Iacob) ce pune în scenă o reconstituire a masacrului de la Odessa din 1941. Raportarea ei la istorie, una asumată, e mereu ironizată sau chestionată de ceilalalți protagoniști. Astfel, gravitatea specifică filmelor lui Godard e atenuată fie de un filtru băscălios, unde circul subminează tragicul, fie de un filtru în care totul e relativizat. Iar meritul lui Jude e de-a ne arăta acest derizoriu la care ajungem din lejeritatea cu care privim trecutul. Evenimentul toamnei – Les Films de Cannes à Bucarest. Dintre titlurile străine deja confirmate, aștept *Cold War* al regizorului Pawel Pawlikowski (cel care a făcut excelentul *Ida)* și *Dogman,* al lui Matteo Garrone.

anchetă realizată de
Ana Maria SANDU

Povestea unui pierde vară

Un prinț și jumătate

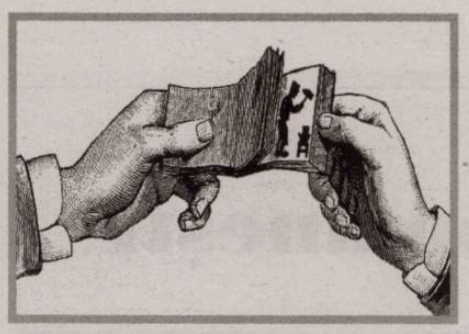

Marius CHIVU

feedbook

Depresia de țară

● **Ruxandra Cesereanu, *Scrisoare către un prieten și înapoi către țară – un manifest*, Editura Paralela 45, 2018.**

Prin ororile politice puse în scenă în ultimii ani, PSD-ului lui Liviu Dragnea, partid plin de figuri odioase de analfabeți corupți și represivi, îi revine „meritul" nu doar de a fi reactualizat semnificațiile literaturii antitotalitare ale unor Orwell, Kafka sau Eugen Ionescu, dar și de a fi pus scriitorii români în fața necesității de a scrie literatură politică: nu în sensul angajării ei în slujba vreunei ideologii, ci în sensul exprimării artistice împotriva abuzurilor Puterii. Din cauza literaturii de propagandă practicate de tot felul de scriitori mediocri, de la proletcultiștii de serviciu la barzii afaceriști precum Adrian Păunescu, literatura politică a căpătat la noi un nume rău, și pe bună dreptate. Nu e de mirare că, vreme de o jumătate de secol, scriitorii români cu conștiință artistică au pus totul în slujba esteticului și și-au apărat literatura de semnificații politice directe sau imediate. „Un poem splendid, politic în cel mai nobil & mai pur sens al cuvîntului. Mă bucur mult că literatura noastră reușește să recupereze și continentul ăsta și că Ruxandra Cesereanu e unul dintre cei puțini care o fac atît de exemplar", scrie Radu Vancu pe coperta acestui poem-manifest, el însuși fiind nu atît un scriitor politic, dar un intelectual implicat politic, ca inițiator/animator al mișcării „Vă Vedem" din Sibiu și comentator constant pe platforma contributors.ro și în rețelele de socializare. Fenomenul este extrem de interesant și e de urmărit cîți scriitori vor urma acest drum, cu ce rezultate artistice, cu ce consecințe de imagine publică, cu ce interes din partea cititorilor. De-asta spun, e foarte probabil ca acest aspect al literaturii cu bătaie politică să fie singura contribuție pozitivă a acestui partid neocomunist iliberal de tristă conviețuire.

După antologia *#rezist.poezia* (coord. Cosmin Perța, Paralela 45, 2017), acest poem-manifest este, după foarte multă vreme, prima carte personală asumat politică a unui scriitor român. (Petre Stoica, unul dintre poeții mei preferați, a publicat în 1991 placheta de „antilirice" *Piața Tien An Men II).* Nu e de mirare că Ruxandra Cesereanu îndrăznește să iasă pe piață prima, și încă la cald, cu un astfel de poem, fiind vorba de un autor sensibil la abuzurile și represiunile Puterii, care a scris mai multe cărți pe subiect: *Panopticum. Tortura politică în secolul XX; Imaginarul violent al românilor* (reeditare, Tracus Arte, 2016); *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții; Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste* plus recentul *Fugarii. Evadări din închisori și lagăre în secolul XX* (Polirom, 2017). De altfel, cînd a apărut acest poem manifest plin de referințe la atacul minerilor împotriva studenților din 13-15 iunie '90 în Piața Universității *(vezi și fragmentul de mai jos),* încă nu avuseseră loc violențele jandarmilor împotriva diasporenilor din 10 august 2018 în Piața Victoriei (de unde se vede, cu oroare, un *pattern:* dacă Iliescu i-a folosit pe mineri, Dragnea a folosit jandarmii – o altă categorie defavorizată educațional – împotriva celor care au îndrăznit să continue să protesteze). Astfel că, citit acum, în septembrie, poemul Ruxandrei Cesereanu reverberează înainte și înapoi în istoria noastră recentă, fiind un manifest *in progress,* pare că se scrie încă, un manifest-foileton însoțind vremuri tulburi în care tranziția de la comunism la capitalism continuă cu rezistența democrației în fața iliberalismului. Colajele lui Laurențiu Midvichi, folosind imagini cu mineri schilodind studenți, ar fi avut un contrapunct vizual perfect în fotografiile cu jandarmi gazînd protestatari. Poate la reeditare.

Scrisoarea-manifest începe splendid: „șoptește-mi pe chat cum mai ești / în timp ce țara se duce de rîpă! / îți amintești cum Dumnezeu / îl întreabă pe Hristos, / într-una din evangheliile imposibile, / dacă i-a vestit pe cei adormiți?" Poemul palimpsest evoluează liber între imn, manifest și *wake-up call,* între lamento, elegie și odă (martirii politici sînt invocați în chip de „serafimi supradigitali"), între revoltă și satiră („hala zoologică din parlament"); un strigăt *(„howl"?)* pentru a-i vesti pe cei adormiți că țara, casa, familia și idealurile noastre ne sînt în primejdie. De altfel, țara apare deseori descrisă în imagini dramatice: „țara e ca o jupuitură acum", „țara stă lîngă noi ca un cățel părăsit", „țara mea cu ganglion", „țara, paradis al inadaptaților", „țara ca un plămîn cu emfizem"... Un leitmotiv al poemului este „depresia de țară" și rapelurile la momente din istoria recentă (nenumărate referințe, unele directe, altele sublimate liric, citate, sloganuri intrate în folclorul urban protestatar) indică o boală cronică: de la partizanii vînați prin munți și executați de comuniști (număr necunoscut de morți), prin Piața Universității anilor '90 (spre 100 de morți neoficial) pînă la incendiul din Colectiv (65 de morți cu nume și prenume) se conturează imaginea unei țări împotriva căreia trebuie să te tratezi.

Poemul Ruxandrei Cesereanu, o „cîntare electronică" cu ambiție de „rapsodie română extremă și fatală", este nu doar un antidot mundan împotriva uitării, ci și o invocație: „implorare a particulelor supranaturale să se întrupeze /.../ o axă psihedelică pentru sufletul nostru / deocamdată lipsit de înălțare, / o simplă desfacere din craniu și din inerția antropomorfozei". Dimensiunea religioasă creștină este la vedere încă din *opening,* dar i se adaugă și spiritualitatea new-age, șamanismele care evocă tînjirea după vindecarea, libertatea și pacea absolute.

Pentru un simplu *„voyeur* la un exercițiu de colaps", Ruxandra Cesereanu cîntă mînia cu mult patos. Este un poem cult, deopotrivă liric și dramatic, elegiac și revoltat, direct și retoric, construit pe mai multe paliere, cumulativ, autentic și viu ca o baladă urbană în epoca Internetului. În fond, „mărșăluim, rezistăm, sîntem vii". #rezist

aproape de carte

Ruxandra CESEREANU

Scrisoare către un prieten...

(fragment)

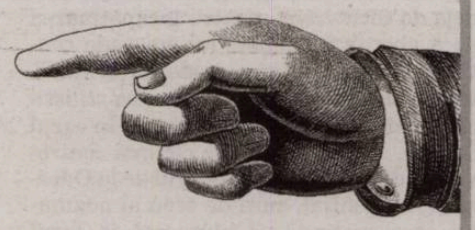

pe vremea aceea aveam în cap
un vers interzis
de partidul comunist,
dar premiat clandestin de vizigoți,
cadoul a fost o geantă-diplomat
și-un radio-tranzistor.
iată aici cuvintele alungate
ca să nu fie tipărite:
trupul pămîntului meu e o tăcere
tumefiată
în diminețile permeabile ale patriei.
la un anotimp de la răzvrătirea
copiilor decembriști
s-au auzit cîntecele
din Piața Universității
și bucuria de a fi golan în blugi
și tricou
a răbufnit în noi,
mai bine huligan decît dictator,
așa s-au ivit istoriile lirice
despre Piața Tien an Men II
capturate cu dagherotipul
de-un grădinar
bărbos și zen.
singura soluție înc-o revoluție,
locuitorii Golaniei au ajuns
în dicționarul de literatură.
Maica Tereza a trecut
cu pergamentul indian
Pe la Kilometrul Zero,
inventatorul unei cîntărețe chele
a trimis
o telegramă cu oda bucuriei,
era un happening
pe o altă planetă a țării:
noi sîntem poporul!
SATYAGRAHA ieșind ca o eșarfă
de purpură din gura lui Gandhi.
din balconul Universității
atîrna o icoană peste
careul cu greviști ai foamei,
mai tîrziu oameni mînjiți
cu cărbune
au arestat icoana
și-au lovit-o cu toporiștile
pînă a crăpat lemnul
iar imaginea a dispărut de tot.
vînătoarea de pletoși și de fete
în fuste scurte a început imediat,
despicați-i în patru,
ceasuri confiscate, ochelari,
stilouri și catarame de blugi.
erezia fusese astupată
printre florile săpate
în fața Hotelului Intercontinental.
dacă nu ar fi venit diluviul,
patria ar fi fost mai orgolioasă
ca o coamă brună de leu.
au trecut cîteva zeci de ani
de atunci
cînd au pierit rockerii arși
din clubul Colectiv.
din covorul de flăcări au crescut
mormane de fețe
și banderole pentru cioturi dragi,
iar din poveștile retro au dispărut
condurii și stenodactilografele,
a rămas doar tunetul
într-o coajă de ou,
țara era o prichindea,
dar uriașii cu cicatrici la subsuori
au mărșăluit
împotriva surghiunului.
de-atunci tot mărșăluim
pînă la nemurire.

PUBLICITATE

Șerban AXINTE

pe de altă carte

Stereograme

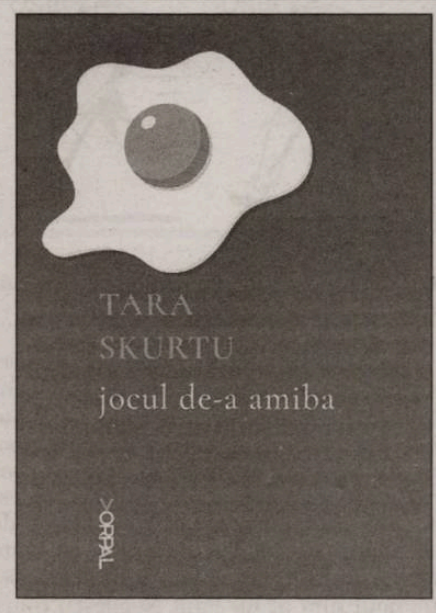

● **Tara Skurtu, *Jocul de-a amiba*, traducere de Radu Vancu și Tiberiu Neacșu, Editura Nemira, 2018.**

Volumul Tarei Skurtu poate fi descoperit și analizat pornindu-se de la următoarele versuri: „trebuie doar să te uiți printre gene și să-ți relaxezi privirea / și trecutul iese la suprafață pur și simplu". *Jocul de-a amiba* reprezintă mai multe plonjări în trecut, într-un trecut greu de definit din cauza stranietății sale. Există o anumită ambiguitate care face bine poemelor. Trecutul apare blurat și, aparent, inconsistent, deși posedă o anumită forță ascunsă ce-l face să aibă impact asupra prezentului. Uneori sînt preluate unele expresii din limbajul copiilor, tocmai pentru a ilustra mai bine o anumită vîrstă. Chiar și în primul text din carte poate fi întrezărită o anumită candoare, în ciuda faptului că ideea poemului e gravă: „Sufletul e un șoarece alb / ghemuit în gura / unui copil adormit pînă cască / Mai ușor e să lași copilul fără suflet / să doarmă decît să prinzi șoarecele / de coadă".

Poezia Tarei Skurtu este o lecție de virtuozitate reprimată.

Fluxul memoriei apare transpus în secvențe. Fiecare vîrstă are un *ce* al ei irepetabil. Fiecare idee poetică e camuflată într-o poveste, cum sînt cele din poemele „Vizitînd-o pe Amber la Închisoarea Lowell", „Școala biblică de vacanță", „Kazoo", „Scara Richter, București" sau „Derivate". Dar, de departe, cea mai bună poveste îmbracă textul ce dă titlul cărții, *Jocul de-a amiba*. Trecutul se întrezărește printr-un anumit fel al privirii. Prin el ies la iveală tot felul de tensiuni, deși atmosfera generală este una a inocenței și a ingeniozității. O anumită stare de haos jucată, un fel de anticipare a maturității în acel joc de copii. Să-ți iei model (chiar și în joacă) o astfel de creatură monocelulară, să te prefaci că nu ai rațiune, să te lași dus de curenții de aer ca și cum aceștia ar fi curenți de apă, să înaintezi prin lumea gelatinoasă de parcă doar o astfel de lume ar fi cu putință. A nu mai ști de unde vii și încotro te duci e o stare aproape îngerească. Să te lași purtat în brațe de o formă superioară de viață și să îți fie bine, să te simți în siguranță, deși nu poți deține controlul: „Legănîndu-ne umerii / de la stînga la dreapta, chicoteam prin guri / pe care n-ar fi trebuit să le avem, prefăcîndu-ne / că nu avem ochi și că nu știm de unde / venim și unde ne ducem".

Frica e un sentiment difuz ce pătrunde și în secvențele cele mai senine. Aceasta e o caracteristică a poeziei Tarei Skurtu. Să reușești să transmiți prin cele mai candide cuvinte stări terifiante de angoasă și panică. Există și o componentă socială, cea din poemele reunite în ciclul *Skurtu, România*. Dar tema socială nu e tratată tipic. Se referă mai mult la spațiul lingvistic în care a ales să trăiască și la toate dificultățile ce derivă de aici.

Discursul poetic din *Jocul de-a amiba* e de o cursivitate remarcabilă. Întreaga carte poate fi considerat un poem unic. Nu doar prin partitura stilistică unică, dar și din punctul de vedere al perspectivei din care se narează poetic lucrurile. În plus, există personaje, figuri, voci care migrează dintr-un poem într-altul. Avem de-a face cu un discurs consistent, în care nimic nu pare a fi în plus. Spun asta pentru că acest gen de text predispune la paranteze inutile. Dar în acest caz, parantezele, buclele sînt cele care conservă esența. Poezia Tarei Skurtu este o lecție de virtuozitate reprimată. Mereu ai senzația că vrei mai mult, că poveștile/poemele ei se termină prea abrupt. Și asta e bine pentru textele din această carte. Prea multe detalii ar fi diluat totul.

Trecutul apare atunci cînd ai privirea exersată, cînd ești pregătit să-l înfrunți. Lucrurile deja petrecute pot fi schimbate dacă se schimbă perspectiva asupra lor. Trecutul e o taină ce merită descoperită cu pași mici și fără patimă. Cu cît corpul e mai relaxat, cu atît se poate lăsa pătruns de misterul lucrurilor ce au fost. Trecutul nu apare mitizat. El este actualizat la nivel emoțional. Există un joc între detașare și retrăire intensă. Prezentul nu este o urmare firească a trecutului, pentru că intervine ruptura. Poeta americană se mută în România și începe o viață nouă, pe alte coordonate. Poemul *Derivate* e o mărturie în acest sens. Stereogramele sînt mult mai ușor de descifrat, pentru că realitatea nu mai este ascunsă, ci e cît se poate de palpabilă. Amintirile sînt înlocuite cu notații de fiecare zi. Cînd vor deveni și ele trecut, poeta va privi printre gene, cu privirea relaxată ca să înțeleagă dincotro vine și încotro se duce, ceea ce ar fi fost imposibil dacă ar fi continuat jocul de-a amiba.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* My murderer's chant and other poems *(2006-2016), traducere de Ioana Miron, Editura Vinea, 2017.*

PUBLICITATE

KARPATIA HORSE SHOW
CONCURS COMPLET INTERNAȚIONAL
www.karpatiahorse.ro
facebook.com/karpatiahorse
Detalii bilete pe: Bilete.ro
28 - 30 SEPTEMBRIE 2018
DOMENIUL CANTACUZINO
FLOREȘTI PRAHOVA
CU SPRIJINUL ORGANIZATORI PARTENERI MEDIA
Magic FM

Ediția de colecție „Adevărul" se distribuie numai la punctele de presă
adevărul oferă cititorilor săi
marți, 25 septembrie 2018
EDIȚIE DE COLECȚIE
VEȘTI DE PE FRONT
Cronica zbuciumată a intrării României în Primul Război Mondial
Adevĕrul
Moartea lui Nicolae Filipescu
ATACURI INAMICE RESPINSE SINGEROS
PREȚ SPECIAL ziar + ediție de colecție: 3,49 lei
ziarul „Adevĕrul" din 2 octombrie 1916 reprodus integral
Se distribuie numai cu adevărul

Victor MOROZOV

dilematograf

Romanţă contemporană

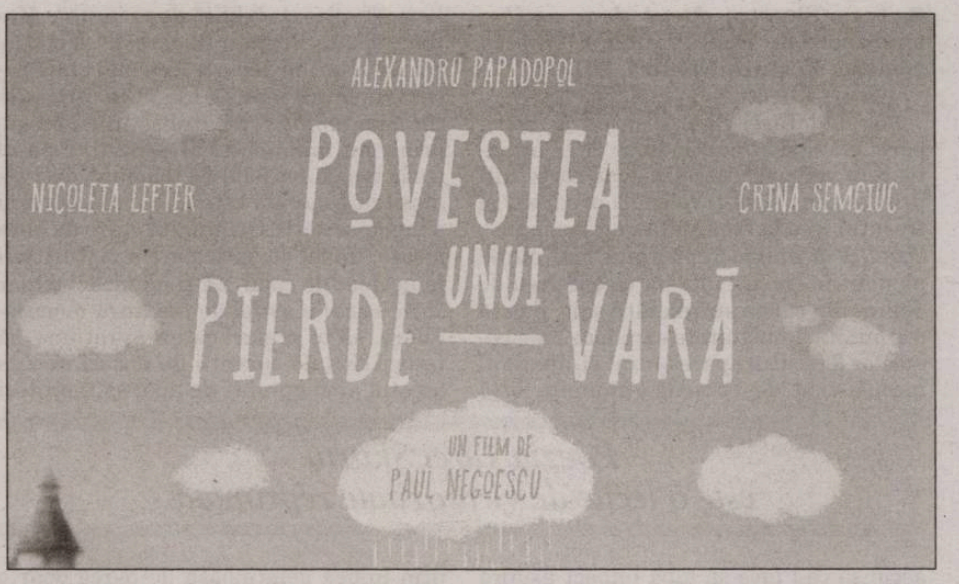

● ***Povestea unui pierde-vară* (România, 2018), de Paul Negoescu.**

Comediile românești despre cercuri restrînse de prieteni sînt pe val. În recent lansatul *Un prinț și jumătate,* personajele par ieșite dintr-un basm contemporan. Similar, în *Povestea unui pierde-vară,* viața protagonistului arată ca o rescriere contemporană a romanțelor de odinioară ale lui Titi Botez. Și, cu toate că vorbește în principal despre dragoste, noul film al lui Paul Negoescu n-are cine știe ce imaginar romantic: iluziile tinereții s-au pierdut, flecăreala la bere mai funcționează doar atîta timp cît conduce către ceva palpabil. Nu știu dacă Negoescu și-a propus să dezvrăjească conceptul de intelectual, dar cam asta a reușit cu tovarășii pe care se concentrează filmul său – trei figuri masculine asemănătoare cu eroii din *Două lozuri,* updatate acum la un mediu artistic-citadin, care totuși nu îmbie la reverie: singurul lucru pe baza căruia chibițează peste măsură e slalomul amoros al unuia dintre ei, protagonistul Petru.

Intelectualii din filmul Anei Lungu proveneau din zona ceva mai rarefiată a artei independente și a discuțiilor pretențioase, chiar dacă golite de conținut, despre spiritualitate și viitor; ei, bunăoară, încă mai păstrau un standard al calității propriilor preocupări. Nimic de acest fel în *Povestea unui pierde-vară* – prietenii din film or fi aparținînd ei unor branșe așa-zis intelectual-artistice (unul e scriitor, celălalt actor, iar Petru e profesor universitar de matematică), însă Negoescu arată că viețile lor nu se scaldă în griji superioare, ci tot în trivialități de tot felul. Nu întîmplător, scriitorul se îndeletnicește cu SF-ul de duzină, actorul – cu roluri convenționale, iar profesorul preferă să poarte o conversație cu studenta, în loc să îi arate rezolvarea unui exercițiu.

Asta nu înseamnă că cei trei ar fi detestabili, căci au un aer de candoare – susținut și de privirea deloc arogantă a lui Negoescu – care activează rapid empatia spectatorului. La asta contribuie foarte mult și performanța actorilor, mai ales a lui Alexandru Papadopol în rolul lui Petru – și probabil că nimeni n-ar fi reușit să întruchipeze mai bine siguranța relaxată a unui profesor, care în scena imediat următoare se dovedește un pămpălău blajin. Că veni vorba, Petru nu e un personaj lipsit de subtilități: mai mereu depășit de situație, bărbatul e în căutarea unui echilibru în dragoste, iar plaja sa de alegeri rămîne încă largă, în ciuda faptului că anii au cam trecut peste el. De la studente întîlnite în timpul cursurilor la foste colege de liceu, Petru experimentează cu o seamă de femei (la un moment dat un personaj îl numește „Casanova de seminar"), iar îndemînarea scenaristică a lui Negoescu face ca întrevederile (sau turnura lor) să fie mai mereu neașteptate.

S-ar putea ca structura filmului să devină previzibilă după o vreme (Petru face o mișcare pe terenul amoros, apoi mișcarea e atent decriptată la bere cu prietenii și tot așa), dar partitura are destule idiosincrazii pentru a sparge monotonia. Unele dintre ele mi s-au părut binevenite și am rămas cu ele la multă vreme după prima vizionare de la TIFF – de pildă, Petru are de furcă cu niște porumbei care s-au cuibărit lîngă camera lui și îl deranjează în cele mai nepotrivite momente. Altele, în schimb, par mai nefericite, după cum e faptul că scriitorul (Radu Romaniuc) vrea să adapteze povestea lui Petru pentru o scriere personală – ceea ce creează o punere în abis nu tocmai în spiritul lejer de ansamblu al filmului.

Oricum ar fi, *Povestea unui pierde-vară* pare un film ceva mai serios decît predecesorul *Două lozuri*. Plaja gagurilor e restrînsă în mare parte la comicul de limbaj, dar uzul unor tehnici retro ca *flash-back*-ul sau nararea în *voiceover* prezintă în sine un efect comic. Anumiți critici l-au comparat cu comediile lui Woody Allen, și e drept că există ecouri dintr-un film ca *Manhattan,* fiindcă Petru, ca și eroul jucat de Allen, se încurcă cu fete mult mai tinere, iar tatonările se consumă pe fundalul unui oraș-personaj (de remarcat și felul atipic în care Negoescu se folosește de imaginea Bucureștiului, cumva în răspăr față de alte filme ale Noului Val, exploatînd o zonă centrală ușor recognoscibilă). Un alt nume care poate fi invocat e Nae Caranfil, al cărui *6,9 pe scara Richter* aduce binișor, ca imaginar din care își extrage seva, cu *Pierde-vară*. Recunosc că am fost întrucîtva jenat de maniera retrogradă în care sînt văzute femeile în ambele filme (mai mereu ca *topic* de discuție la bere, sau reproșînd superficial bărbatului că nu au primit flori), însă aventurile lui Petru rămîn departe de viziunea machist-libidinoasă din *6,9*.

Filmul îi întărește lui Paul Negoescu poziția de *entertainer* pe val în cinemaul nostru, iar o discuție de la începutul său, în care Petru opinează că arta trebuie să aibă mereu în vedere publicul, funcționează ca un crez personal al regizorului. Nu e de mirare, deci, că *Pierde-vară* e îndeajuns de comercial încît să stîrnească un rîs sănătos, dar să nu pară văduvit de inteligență.

Povestea unui pierde-vară va rula în cinematografe începînd cu 21 septembrie.

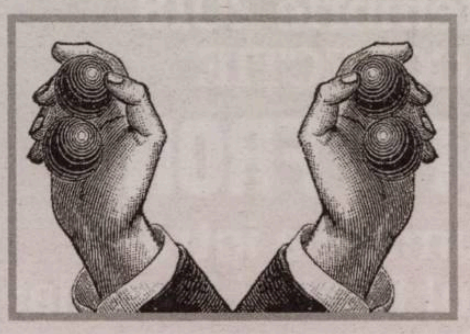

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Mize emoționale

● **Mark Guiliana Jazz Quartet, *Jersey*, Motéma Music, 2017.**

L-am pomenit pe Mark Guiliana ca ajutor pentru Avishai Cohen ori Brad Mehldau; nu e puțin lucru nici că tobele sale s-au putut auzi pe albumul de adio al lui David Bowie, dar a venit timpul să fie prezentat cu propriul său proiect. Ocazia e dată de apariția celui de-al doilea album ce-i are numele în centrul copertei. Este un omagiu de alumni, surprinzător de conservator în concepție, adus școlii de jazz și locurilor în care bateristul s-a format în tinerețe. Colegii de cvartet îi sînt Jason Rigby la saxofon (un tip care predă la Towson University), cubanezul Fabian Almazan la pian (acolit al trompetistului Terence Blanchard) și Chris Morrissey la bas (colaborator de ocazie al lui Andrew Bird). Formatul e așadar convențional, riscînd să obscurizeze în mod natural tobele, așa că, asemeni altor proiecte conduse de tobosari (Magnus Öström, spre exemplu), e nevoie de compoziții croite într-un anume fel, în care toba invită pe rînd celelalte instrumente să i se alăture în duete și acumulări graduale, fără a aglomera sound-ul în orchestrații prea complexe.

Bateriștii au o sarcină dificilă în a se impune ca lideri de grup, iar o cerință minimală înspre acest obiectiv este abilitatea de a lucra deasupra și în afara granițelor dintre genuri. Activitățile în lumea pop-rock alături de David Bowie ori Matisyahu au fost esențiale în a-l forma pe Guiliana ca baterist complet, capabil să hibridizeze toba organică cu ustensile din familia *drum machine* și felurite tertipuri percuționiste. În lumea jazz s-a perindat între artiști distinctivi, încercîndu-și mîna cu idei dintre cele mai pestrițe (mai merită menționați aici Dhafer Youssef ori Tigran Hamasyan). Alăturarea cu pianul/clapele pare să-i fie cea mai la îndemînă și această preferință ocupă un loc central pe albumul de față.

Materialul include una din ultimele compoziții ale lui David Bowie, „Where are we now?", baladă reformatată ca elegie jazz, finalizată cu o incantație vocală pentru perpetuarea spiritului lui Bowie. O altă preluare este „BP", compusă de Rich Hinman pentru chitara sa țulcată, avînd așadar caracteristicile adecvate pentru acumularea de mini-solo-uri în jurul unei coloane vertebrale tematice. Colaboratorii aduc și ei cîteva compoziții – „Our Lady" e o bucată care îl invocă pe Keith Jarrett, „The Mayor of Rotterdam" oferă un hibrid bizar între pian și poate o nouă definiție a ritmului, dificil de reprodus și copiat. Guiliana se străduiește să fie conservator – e materialul cel mai puțin aventuros al său. Componenta electronică e sesizabilă cel mult în ingineria sonoră, experimentele *drum machine* sînt absente. Piesa de titlu pare clădită din structuri folk, simplistă față de standardele jazz, însă urmărind o mizā emoțională. *Jersey* pare un material încropit din contribuții adunate de ici-colo – nu prezintă o identitate clară și nici uniformitate stilistică, iar cu excepția preluării după Bowie, plasată în încheierea albumului, ordinea pieselor pare aleatoare, acestea nu curg una din alta.

Bateristul e implicat în proiecte numeroase și eterogene, încît probabil a adunat aici bucăți realizate pe o perioadă îndelungată în disparate momente de respiro. În consecință, materialul e mai puțin coeziv decît debutul cvartetului, *Family First* de acum trei ani. Guiliana dă semne că are tot mai puțin timp pentru familia și trecutul intim invocate de aceste albume. Avem totuși aici intențiile unei oarecare continuități care ar putea deveni principalul proiect al carierei artistului, însă deocamdată pare secundar proiectelor pe care numele nu îi apare pe coperta frontală.

Mark Guiliana Jazz Quartet vor concerta pe 15 octombrie în Control Club în cadrul seriei de concerte Jazz Nouveau.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

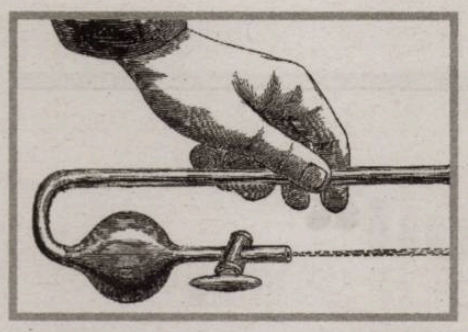

Oana STOICA

rosencrantz & co

Actori în căutarea unor limbaje personale

● Gala Tînărului Actor HOP, ediția a XXI-a, Costinești, 3-6 septembrie 2018

Ultimul an de mandat al profesorului și actorului Miklós Bács ca director artistic al Galei Tînărului Actor HOP a fost marcat de Luigi Pirandello. Tema din această ediție, a XXI-a, a fost „Pirandello, structura ludică. Eu și personajul" și s-a concretizat prin prezentarea unor fragmente din piesele dramaturgului italian, atît la proba obligatorie, cît și la cea liberă, pentru ambele secțiuni, Individual și Grup. Pentru Grup, cerința a fost de a prezenta „un spectacol/studiu/*work in progress* (multimedia, instalație, teatru fizic, teatru-dans, performance) avînd ca suport un text pirandellian sau un text al unui autor modern, contemporan, ce are ca temă revizitarea operei lui Pirandello".

Gala are nevoie de probe spectaculoase, care să dea candidaților posibilități de afirmare a identității creatoare și de demonstrare a abilităților.

Proba impusă, *Étude* (studiu), este un laborator în care actorii explorează o scenă dintr-un text dramatic, fără a face însă din asta show, căci miza este drumul spre spectacol, nu spectacolul în sine. În acest an, s-au dat în lucru trei scene dintr-o piesă mai puțin cunoscută a lui Pirandello, *Altoiul*. Acest format nespectacular a generat, de la apariția sa, acum trei ani, o întrebare: cui se adresează aceste studii? Căci un laborator poate fi interesant (într-un cadru restrîns, nu într-o sală de spectacol) pentru oameni din breaslă, însă nu este destinat publicului, care așteaptă spectacol. Și atunci, este utilă prezentarea unei etape de lucru într-un concurs destinat absolvenților, pentru dovedirea calităților lor ludice și a tehnicilor profesionale, dobîndite în școală? Întrebarea rămîne deschisă, iar cel care îi poate răspunde este viitorul director artistic al Galei HOP, deocamdată necunoscut. Și încă un element impus mi s-a părut apăsător pentru actori: obligația de a purta costume neutre (negre), pentru a anula eventuale artificii de creație. Doar că, lipsiți de orice fel de elemente de individualitate, tinerii actori nu au forța de a transgresa uniformizarea. Vocile nu se aud (este doar un laborator, impostația nu este vizată), imaginea este ternă, scenele nu sînt lucrate, ci în curs de lucru și nimeni nu pare a cîștiga ceva din această probă, nici concurenții, nici juriul și nici publicul.

Proba individuală este și ea, de fapt, tot impusă, întrucît aici se poate crea un monolog din texte ale aceluiași Pirandello, cerința specială fiind ca cel puțin două minute să fie performative, pentru a dovedi abilitățile personale (muzică, dans, marionete etc.). Deși mai vioaie decît proba obligatorie, și aceasta a părut destul de restrictivă și inhibantă pentru actori. Cred că Gala are nevoie de probe spectaculoase, care să dea candidaților posibilități de afirmare a identității creatoare și de demonstrare a abilităților profesionale, nu să reproducă, mai mult sau mai puțin, lucrul din școală. În acest context, spectacolul creat de regizorul și dramaturgul Daniel Chirilă cu finaliștii cursului a fost cel mai liber canal de expresie avut la dispoziție de către aceștia. Aici s-au văzut entuziasmul, forța, spiritul performativ, nevoia și bucuria de a se afirma individual și de a fi, deopotrivă, o echipă. Selecționați de un prim juriu (Andreea Bibiri, Andreea și Andrei Grosu, Șerban Pavlu) și premiați de altul (Cosmina Olariu, Anca Sigartău, Felix Alexa, Florin Piersic Jr., Roberto Bacci), finaliștii din această ediție a HOP-ului au fost la fel de viabili ludic precum cei din precedentele două ediții, care au lucrat, tot cu Daniel Chirilă, spectacolul *Crud* (invitat acum la Costinești ca element de reper pentru nivelul profesional al noii generații de actori).

Marele Premiu „Ștefan Iordache" a revenit lui Dan Pughineanu, actor stăpîn pe instrumentele de lucru, cu tehnică șlefuită, coerent în gîndirea scenică și abil în a se face vizibil. Andreea Tănase și Alex Mihai Popa au obținut premiile pentru Cea mai bună actriță, respectiv Cel mai bun actor. Andreea Tănase a creat un personaj în foi de ceapă, o formulă clasică de construcție a unui caracter, care își dezvăluie treptat diferite fațete și, odată cu ele, valorizează și calitățile interpretei. Alex Mihai Popa este un actor „cristal", cu o tehnică foarte bună, pe care o valorifică în forță. Premiul special al juriului „Sică Alexandrescu" i-a revenit lui Andrei Nedelea, actor care folosește autoironia inteligent, cu un dozaj fin, în rolul Bătrînului actor comic / Tatălui din *Acum se improvizează!* (după *Astă-seară se improvizează*). Și aici fac o paranteză. *Acum se improvizează!* este unul dintre spectacolele concurente la secțiunea „Grup", viabil ca joc al convenției, cu unele personaje bine articulate. Pe lîngă Andrei Nedelea, vizibil prin echilibrul elementelor de construcție a unui personaj bine închegat, mi-a atras atenția Cezara Munteanu în rolul Regizoarei (Doctorul Hinckfuss în original), jucînd pe cartea autorității rigide, în contrapunct cu alte roluri ale sale din celelalte probe de concurs (joacă personaje diferite din aceeași scenă), în care este vulnerabilă, uneori cu tușe dure. Și dacă tot am ajuns la „Grup", cîștigătorul secțiunii (Premiul „Cornel Todea" pentru cea mai bună trupă de actori) a fost spectacolul *Schist* după *Omul cu floarea în gură*, în care Radu Catană și Adrian Loghin s-au jucat cu convenția teatrală, dar și cu cea a interpretării lui Pirandello, construind în paralel cu textul original o dramaturgie similară, avîndu-i pe ei doi ca personaje. Cam în același fel au fost gîndite mai multe momente individuale. Poate cel mai pregnant în acest sens a fost Norbert Boda, care s-a reconfigurat pe sine în *Henric al IV-lea*, exploatînd orgoliul dement al personajului într-o autobiografie ficțională și făcînd din asta spectacol. Alt tip de spectacol a făcut Tiberiu Enache (Premiul 1/10 pentru film la TIFF), membru al companiei Frilensăr, care a construit, logic și cu atitudine, un minishow din *Caietele lui Stefano Gubbio, operator*, fiind singurul care avut și un *statement* personal (o declarație performativă care îi prezintă viziunea asupra unui subiect) în legătură cu lumea în care trăiește. A fost, poate, cel mai adecvat limbaj performativ la lumea contemporană. Ceea ce ar trebui să se vadă mai mult la Gala *Tînărului* Actor.

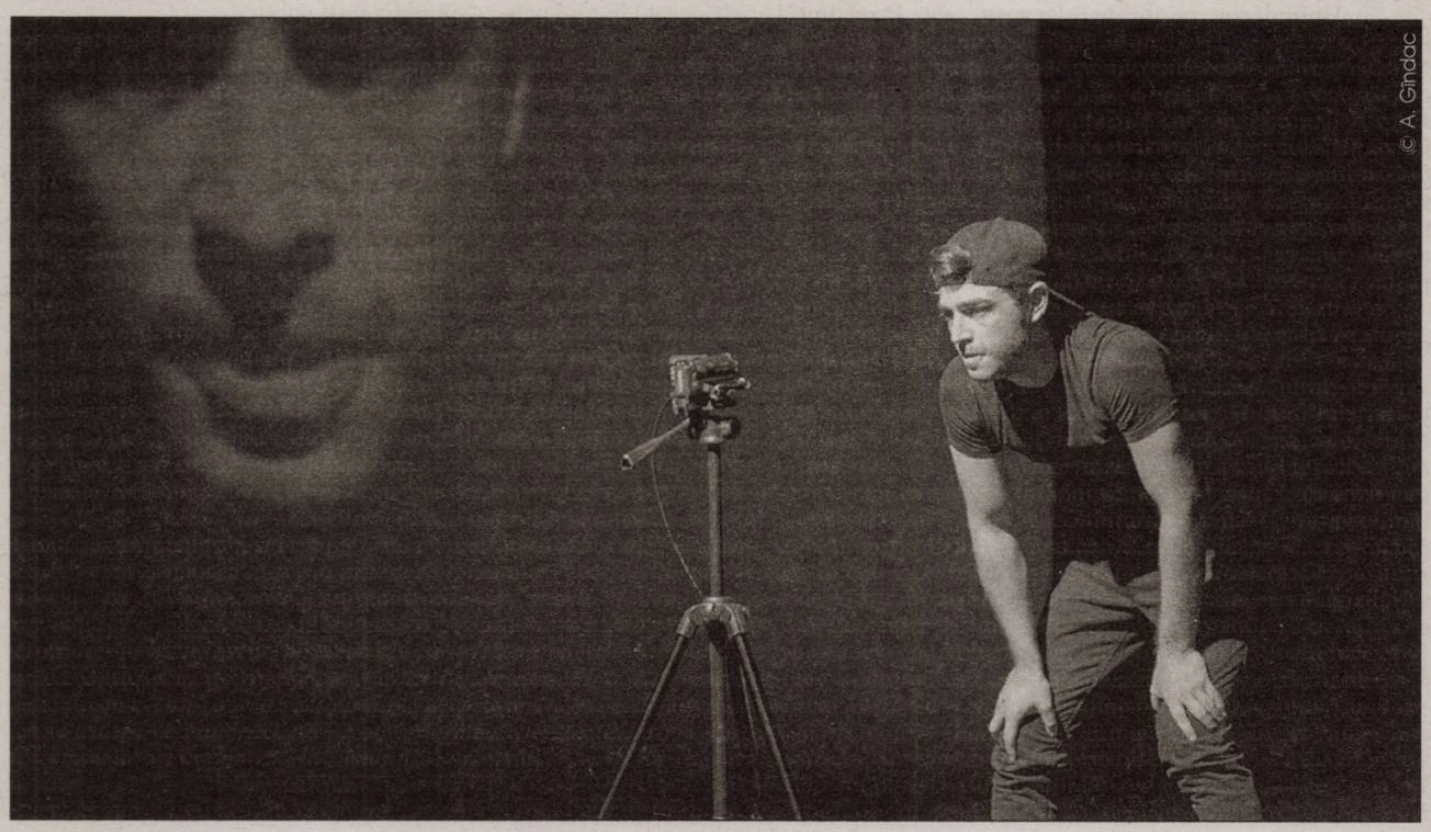

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Alex TODERICIU

„Cîți guldeni, atîția șobolani“

„Nu se mai aude nimic, cînd e vorba de a incrimina fărădelegile guvernului socialist din România. (...) Nu se aude un cuvînt... despre cum o doamnă prim-ministru socialist ciomăgește demonstranți, un deputat al acestui partid spune că asupra demonstranților ar trebui să se tragă (...)“, a declarat, pe 7 septembrie 2018, de la tribuna parlamentului vienez, Karl Nehammer, secretar general al ÖVP (Partidul Popular austriac), partidul căruia îi aparține cancelarul Sebastian Kurz. Deputatul Hannes Jarolim i-a răspuns că SPÖ-ul (Partidul Social-Democrat austriac) a replicat deja în chestiunea pendinte și că nu există competență. Chiar este o „criză de stat“, cum scrie cotidianul *Die Presse,* ajunsă pe agenda Parlamentului European la început de octombrie, sau doar o perdea de fum?

Timbrul

Timbrul de colecție al președinției UE în curs, editat de poșta austriacă, cuprinde acronimul EU (Europäische Union) și particula RATS, o parte a substantivului „Ratspräsidentschaft“ (președinția Consiliului), care a fost astfel împărțit grafic în două. În timp ce RATS e vizibil și ușor de citit, ceea ce a rămas, fără cratimă, necesită o lupă pentru a fi citit: „Präsidenschaft“ (președinția).

EU-RATS, tipărit cu aldine, pe fondul albastru al timbrului care prezintă harta UE, acoperită de un soi de „pînză de păianjen“ cu stele lucioase, aurii, 12 mai mari și 12 foarte mici, pare a scoate în evidență, și nu doar pentru cunoscătorii limbii engleze, un nou soi de... guzgani. Acest *highlight* filatelic, pus în circulație din 29 iunie, într-un tiraj de 240.000 de exemplare, a fost tipărit în Olanda. Apoi a fost corectat. EU-RATS a rămas însă neschimbat, harta a fost doar ușor adăugită. Croația, inițial uitată, a fost adăugată. Bașca, mica Austrie, colorată de-a lungul în culorile naționale roșu-alb-roșu, e îngrădită grafic de rețeaua EU-RATS. Premoniție sau manipulare?

Let Europe arise

Cît despre engleză – în care ratonii europeni produc ilaritate – ca limbă oficială a UE, ziua de 29 martie 2019 va fi crucială. Brexit-ul va fi negociat *„comme ci, comme ça“* sau va fi lăsat baltă, cu ușa trîntită-n nas? Vor pleca toți funcționarii britanici acasă? Și cu banii pragmaticului Albion cum rămîne? UE a cerut Marii Britanii un *„backstop“* (plasă de siguranță), referitor la frontiera dintre Irlanda și Irlanda de Nord. Guvernul Theresei May se teme de acest *„backstop“* – cu Irlanda de Nord în uniunea vamală și în piața unică – pentru integritatea teritorială a Regatului Unit.

Sînt doar cîteva din multele întrebări la care în prezent Austria, dar și România, ca parte a unui nou „trio“, între ianuarie 2019 și iunie 2020, împreună cu Finlanda și Croația, la cîrma Consiliului Uniunii, vor avea de căutat răspunsurile posibile. Trio-ul, introdus de Tratatul de la Lisabona în 2009, stabilește obiectivele pe termen lung și pregătește o agendă comună, determinînd subiectele importante, care vor fi abordate de Consiliu pe o durată de 18 luni. Dacă țările UE se înțeleg, o să vorbim pînă în martie anul viitor de un Brexit *soft* sau *hard.* Dacă se va ajunge abia în iulie 2020 la un consens, cînd Germania va prelua ștafeta, „cestiunea arzătoare“ va rămîne doar ex-*post facto*. La fel și Cadrul Financiar Multianual 2021-2027.

Winston Churchill, la Zürich, în 1946, într-o celebră cuvîntare, a cărei valoare simbolică a căpătat noi valențe, dădea Europei o nouă perspectivă. Ceea ce lipsește în prezent. Președintele Macron sau chiar și Sebastian Kurz speră să o găsească. O butadă despre cei doi, auzită prin *Wirtshaus*-urile (cîrciumile) vieneze, sună cam așa: „Emmanuel e un vizionar fără meșteșug, iar Sebastian un meseriaș fără viziune“... Churchill a pledat astfel înfocat pentru o nouă Europă, una unită, născută de Anglia. Churchill, vizionar, nu a dorit ca Anglia să fie parte a acestei Europe: *„Therefore I say to you – let Europe arise!“*

Rețeta „ideală“

Cum ar putea arăta o agendă „ideală“ a primelor șase luni ale lui 2019 din perspectiva României? MCV-ul să capete obiective mai stabile și un accent mai puternic pe „cooperare“ decît pe „verificare“.

Combaterea migrației ilegale, creșterea stabilității în vecinătate, prin „apropierea“ Balcanilor de Vest.

„Doar respectarea tuturor recomandărilor Comisiei poate determina încheierea Mecanismului“, declara, în martie 2018, Frans Timmermans, prim-vicepreședinte al Comisiei Europene, la București. Aderarea la Spațiul Schengen, începînd cu 1 ianuarie 2019: *si o no?* Sînt îndeplinite condițiile tehnice, decizia este însă una politică. Sînt state care se împotrivesc. Majoritatea rutelor imigrației ilegale nu trec prin România, ceea ce, probabil, este o consecință avantajoasă a faptului că România e ținută deocamdată la ușa Schengen-ului. Rețeta ar mai cuprinde și un efort susținut pentru ca fondurile de coeziune să-și păstreze aceeași greutate în viitorul buget.

Gradele de libertate a țărilor care conduc prin rotație Consiliul Uniunii sînt, pe durata celor șase luni, mai mici decît cele ale membrilor. Nici măcar Germania nu e *„primus inter pares“,* darămite Austria sau România! Astfel, interesele așa-zis naționale, de regulă, se pun de unii membri pe agenda altora, ce vor urma la conducerea UE. Care sînt interesele României, prefigurate de „Agenda strategică a celor 18 luni“, apărută în 2 iunie 2017 și datorată Estoniei, Bulgariei și Austriei?

„O Europă care apără“

Motto-ul austriac pentru a doua jumătate a anului 2018 ilustrează interesele întregii Mitteleuropa (Europa Centrală). Austria, un intermediar, bineînțeles neutru, încearcă să joace pe cartea principiului subsidiarității. Viena se concentrează pe cîteva teme semnificative: combaterea migrației ilegale, creșterea stabilității în vecinătate, prin „apropierea“ Balcanilor de Vest (Albania, Bosnia și Herțegovina, Republica Macedonia, Muntenegru și Serbia) etc.

Există „un risc de încălcare gravă de către Ungaria a valorilor UE“ și astfel se cere activarea procedurii articolului 7 din Tratatul UE nu doar pentru Polonia. Cum reacționează Austria? În timp ce cancelarul a anunțat că partidul său susține măsura, vicecancelarul, din partea FPÖ (Partidul Austriac al Libertății), e împotrivă.

ÖVP & FPÖ fac *„bridging“* și guvernează împreună Austria din decembrie 2017. „Uniți în diversitate“ sună și motto-ul UE. Un teatru politic, ceva de nedescris.

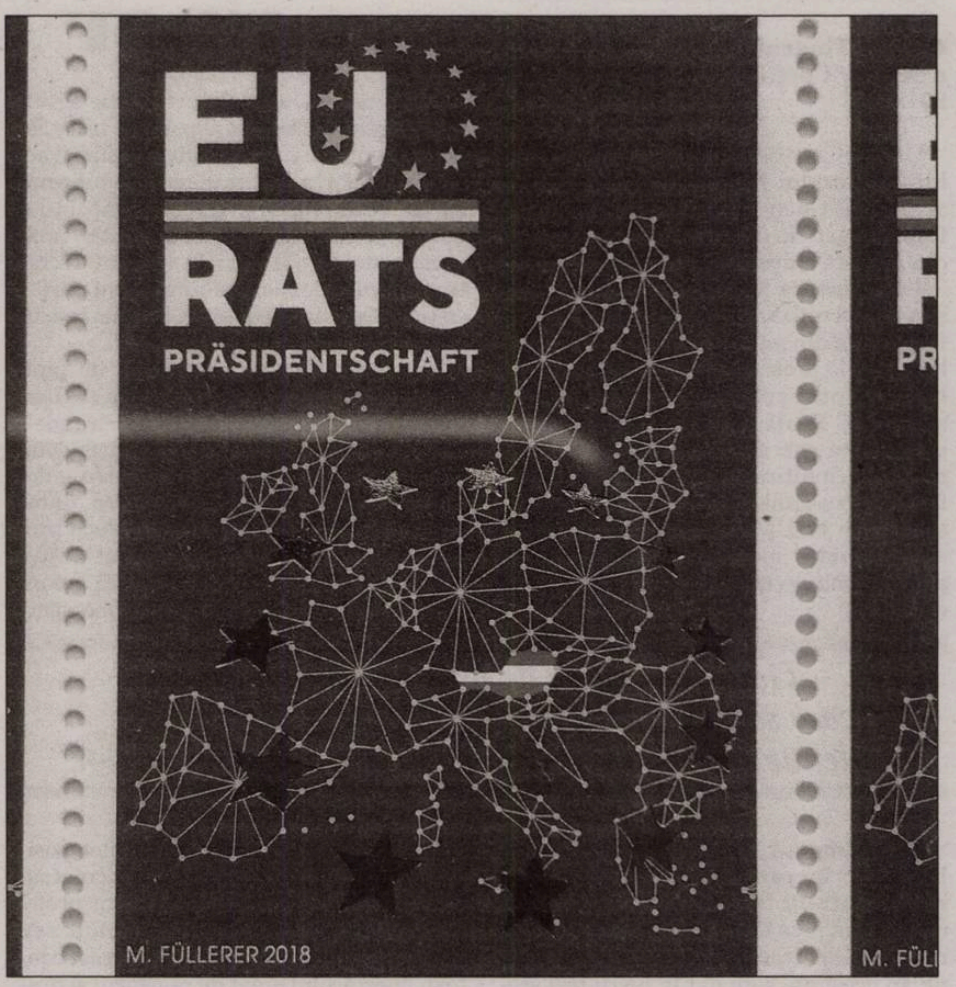

Bridge-builder

O intenție care corespunde tradiției austriece postbelice. L-am întîlnit recent la Viena pe Karl-Heinz Strauss, CEO al porr.at, o firmă austriacă de construcții, prezentă și în România, care-și serbează 150 de existență și care construiește inclusiv poduri peste Dunăre, la Bratislava. „Președinția austriacă a UE nu-i pentru noi un avantaj și nici un dezavantaj. Nu ne interesează! Politica vine și trece...“

Între Salzburg și Hermannstadt

Următoarea reuniune informală va avea loc pe 9 mai 2019 la Sibiu. Alegerile europene vor avea loc cîteva zile mai tîrziu, între 23 și 26 mai. Cele șase luni de președinție românească în 2019 vor fi scurte.

Sebastian Kurz se întîlnește în aceste zile cu Angela Merkel și cu Emmanuel Macron. Cancelarul e surîzător, sondajele sale fiind infinit mai favorabile. Kurz pregătește nu numai reuniunea informală austriacă a șefilor de state (5 din 28) și de guvern din UE de la Salzburg, din 19-20 septembrie, „o escală în negocierile pentru Brexit“, după cum spunea Theresa May, ci și întîlnirea la vîrf de la Viena, din decembrie 2018, dedicată Africii. Ideea este să fie ajutați să-și rezolve singuri, la fața locului (!), criza migrației. „Noua componentă operațională a poliției de frontieră și a gărzii de coastă la nivel european va avea un personal UE de 10.000 de persoane“, anunță Frans Timmermans, printre alte propuneri de ultimă oră privind migrația ilegală. Pînă atunci însă, gîlceava continuă. Reinhard Bösch, deputat FPÖ, a propus în presă o *„ocupare pro tempore“,* chiar și cu trupe militare, a unui teritoriu din Africa de Nord, pentru a limita drastic migrația clandestină, dacă Austria tot își propune să discute „cestiunea africană“. Chestiune de cimilitură.

Cotidianul vienez *Kurier* interpretează asemenea știri de senzație ca fiind *„fake news“* provocate dinadins pentru fidelizarea propriului electorat.

Vorbirea aluzivă, în șarade, e precum o perdea de fum. Acoperă parțial realitatea. Explicația e simplă, emoția produsă de teamă, culpă, ignoranță atrage atenția publicului și satisface, astfel, simpatizanții politici.

Cîți guldeni, atîția șobolani

Șobolanii, mai în glumă, mai în serios, din ghicitoarea propusă provocator de EU-RATS, pot duce cu gîndul la cartea lui Sigmund Freud *Omul cu șobolani. Remarci asupra unui caz de nevroză obsesională.* „Omul cu șobolani“ fiind, de fapt, porecla dată de Freud unui pacient care dezvoltase fantezii obsesive. Studiul de caz, foarte cunoscut psihanaliștilor, a fost publicat în 1909, Freud considerînd tratamentul un succes. Guzganul, amintit obsesiv de pacient atunci cînd își achita ședințele, capătă în interpretarea părintelui psihanalizei semnificația de... bani, ca un soi de etalon monetar. „Cîți guldeni, atîția șobolani“, sînt vorbele cu tîlc ale pacientului.

Timbrul austriac poate fi o șaradă. La ei, ca și pe la noi. Despre ei, ca despre noi: multe șarade, teatru și... perdele de fum. EU-RATS? Aferim, aferim...!

***Alex Todericiu** este analist politic.*

Carl Henrik FREDRIKSSON

Ziua Judecății se amînă

– partidele de centru sînt cele care înclină balanța politică în Suedia –

Duminică, 9 septembrie, Stockholm a fost sub asediu. Media din toată lumea și-a instalat camerele, microfoanele și laptop-urile, gata să relateze căderea unuia dintre ultimele bastioane europene ale democrației social-liberale – poate unul dintre cele mai prestigioase. Nimeni nu a vrut să rateze momentul dezastruos în care modelul suedez cedează, în cele din urmă, sub presiunea imigrației și a integrării eșuate. Mulți se așteptau ca Social-Democrații – forța politică dominantă a Suediei, de mai bine de un secol – să se năruie, așa cum s-a întîmplat și în alte țări europene cu partidele din această familie. Mai mult, era posibil ca populiștii de dreapta, Democrații Suedezi, cu rădăcini în scena neonazistă a anilor 1980, să le ia locul, ca principală forță a politicii suedeze. La așa ceva se așteptau reporterii și comentatorii sosiți de pretutindeni.

Dar nimic din toate acesta nu s-a întîmplat. Ziua Judecății s-a amînat. Unele trusturi de presă internaționale au transmis, totuși, comentariile pregătite de dinainte, atunci cînd au relatat despre rezultatele alegerilor, dar nici unul dintre cutremurele prezise de 10 grade Richter nu a avut loc, de fapt.

Chiar dacă Social-Democrații au avut cel mai slab rezultat din istorie, ei au obținut totuși 28,4% din voturi, într-o țară care are opt partide în Parlament. Ei rămîn cel mai mare partid suedez, depășindu-și cel mai apropiat rival, Partidul conservator Moderat, cu aproape 9%. Situația din Suedia nu poate fi descrisă ca un dezastru nuclear, dacă ne uităm la cvasi-eradicarea Partidului Socialist din Franța, de anul trecut – și chiar la îngrijorătoarea înfrîngere a Partidului Social-Democrat din Germania (SPD).

Stockholm

© wikimedia commons

Mai mult, Democrații Suedezi au încheiat alegerile cu mult sub pragul de 20%, sub țelul pe care și l-au propus. Încurajați de anumite companii de sondaje, care și-au ajustat, în mod evident, eronat algoritmii – pentru a compensa faptul că în trecut au subestimat sistematic voturile populiste –, Democrații Suedezi au sperat că vor deveni cel mai mare partid al țării. Ei și-au dorit să-și dubleze măcar voturile, față de ultimele alegeri, așa cum au reușit de fiecare dată, de cînd Jimmie Åkesson a devenit președintele partidului în 2005. Și au obținut în cele din urmă 17,6% din voturi, cu 4,7% mai mult față de 2014. Ceea ce – chiar dacă înseamnă o victorie electorală și îi face să fie al treilea partid ca mărime din Suedia – nu reprezintă răsturnarea de situație la care mulți se așteptau, și cu atît mai puțin „preluarea puterii" pe care unii comentatori străini au anticipat-o.

Și totuși, putem vorbi de un scrutin istoric, din mai multe puncte de vedere. Mai întîi, se confirmă faptul că și Suedia este, de acum, o țară europeană ca oricare alta, în care clasa politică trebuie să răspundă urgent întrebării cu care cele mai multe țări europene se confruntă deja de mai multă vreme: cum trebuie tratați populiștii eurosceptici de extremă dreaptă? Începînd cu 9 septembrie, aceasta nu mai este o întrebare tactic-teoretică, ci una de *Realpolitik* despre cum trebuie guvernată țara. Rămîne de văzut dacă Suedia alege calea austriacă – includerea în cabinet, sau măcar în mecanismul de sprijin parlamentar al guvernului, a populiștilor, după cum au procedat cancelarul Wolfgang Schüssel și Sebastian Kurz – sau pe cea germană – depășirea divizării politice dintre stînga și dreapta prin cooperarea între partidele de centru. Indiferent de calea aleasă, decizia Suediei va fi una consecventă – atît la nivel de politică internă, cît și în ceea ce privește poziția și rolul ei în Uniunea Europeană.

De fapt, aproape o treime din membrii noului Parlament doresc ca Suedia să părăsească Uniunea Europeană. În plus față de succesul Democraților Suedezi de dreapta, care se descriu ei înșiși ca naționaliști și social-conservatori, oponenții lor de la celălalt capăt al spectrului politic, Partidul de Stînga, au obținut 8% din voturi și șapte locuri în plus. Euroscepticii sînt astfel principalii cîștigători ai alegerilor.

După alegerile din 9 septembrie, prima și cea mai arzătoare sarcină ar fi depășirea impasului provocat de scorul cvasi-egal dintre blocurile tradiționale. Nici Partidul de Stînga, Verzii și Social-Democrații, la stînga spectrului, și nici Alianța de centru-dreapta, care cuprinde Partidul Popular Liberal, Partidul de Centru, Creștin-Democrații și Partidul Moderat, nu pot forma un guvern pe cont propriu. Astfel că toate privirile se îndreaptă, o dată în plus, spre Democrații Suedezi, în ideea că ei ar fi cei care pot înclina balanța.

> *Rămîne de văzut dacă Suedia alege calea austriacă.*

Această perspectivă e de înțeles: „blocurile politice" au fost o trăsătură definitorie a politicii suedeze din 1945 încoace, cel puțin. Și totuși, dacă urmărim cu atenție ceea ce s-a întîmplat în ajunul acestor alegeri și în noaptea care le-a urmat, putem trage o altă concluzie. Nu e vorba de „înmormîntarea blocurilor politice" proclamată de Stefan Löfvén, prim-ministru (încă) al social-democraților, dar s-ar putea, în schimb, să asistăm la nașterea unui nou bloc de dreapta, format din Creștini-Democrați, Partidul Moderat și Democrații Suedezi. În orice caz, se pare că partidele care vor decide efectiv viitorul politicii suedeze nu sînt cele marginale, ci cele două partide care se află, de fapt, în centrul balanței: Partidul Popular Liberal și Partidul de Centru.

Această schimbare de perspectivă pune în lumină sporirea puterii centrului politic și reprezintă, poate, adevărata răsturnare de situație din politica suedeză, din această toamnă; ar putea fi chiar începutul unui nou model suedez. În Europa sînt destui politicieni care ar avea de cîștigat urmînd maxima lui Theodor W. Adorno: „Sarcina aproape imposibilă este de a nu ne lăsa stupefiați nici de puterea altora și nici de lipsa noastră de putere." Oricît de dificil ar părea – și chiar dacă nu fiecare zi de vot e o Zi a Judecății –, multe lucruri depind de acest deziderat.

Carl Henrik Fredriksson, *scriitor și jurnalist, co-fondator al Eurozine și fost redactor-șef al* Ord&Bild, *cea mai veche revistă culturală suedeză, trăiește în Viena.*

traducere din limba engleză
de Matei PLEȘU

DILEMA VECHE

PREMIO TRAVEL ★★★★★

Cîștigătoarea concursului
„ABONEAZĂ-TE LA *DILEMA VECHE* ȘI PLECI ÎN TOSCANA!"
este doamna **AURA REGHINĂ**,
din București.

Premiul cîștigat este
un circuit turistic de 7 zile în Italia/Toscana, pentru 2 persoane.

Mulțumim tuturor pentru participare!

Stela GIURGEANU

Pe tărîmul mafiei italiene

Este sfîrșit de august, iar în Lecce, un orășel din sudul Italiei, au loc pregătiri pentru festivalul închinat patronului cetății: Sf. Orontius – primul episcop al orașului. În Piazza Sant'Oronzo a fost ridicată o structură metalică, albă, plină cu beculețe, o reproducere la scară mică și parcă croșetată a unei catedrale.

Pe pavaj, un pictor desenează cu cretă portretul Sfîntului Orontius și diferite scene din viața episcopului. Pe străduțele lăturalnice s-au întins cîteva tarabe, mini-tîrguri, fără o temă anume. Găsești aici de la obiecte vechi, de anticariat, la ceramică, ceasuri, sau tarabe pline cu dulciuri ori fructe uscate. Tîrgurile nu par a avea neapărat un scop turistic. Nu există, de pildă, nici suveniruri *Made in China,* nici obiecte „tradiționale". Se vînd, în mare, obiecte de uz casnic, care par mai degrabă destinate locuitorilor decît turiștilor.

Festivalul este deschis, în prima zi, cu o procesiune religioasă, solemnă, în care locuitorii poartă pe umeri statui ale Sfîntului Orontius, procesiune urmată de o slujbă ținută la Catedrala din Lecce.

Odată cu lăsarea întunericului, în piațetă sînt aprinse toate luminile, iar centrul capătă un aer de sărbătoare multicoloră, fără a avea însă nimic ostentativ. Într-un chioșc apar cîțiva muzicieni, toți îmbrăcați la patru ace. Se adună mulțimea, se așteaptă venirea dirijorului și primele acorduri. Nu se știe încă ce muzică este aleasă. Întreb o doamnă dacă vor fi cantonete și-mi vine în minte cîntecul care nu-mi dă pace de zile bune: „Bella Ciao!" Doamna îmi zîmbește amuzată și-mi spune că nu, nu crede – și că, oricît de vesel ar suna, cîntecul la care fac referire este totuși unul trist, asociat cu mișcarea de rezistență a italienilor din cel de-al Doilea Război Mondial.

În timp ce așteptăm muzica, mă uit la oameni și mă las îmbătată de atmosfera din jur. Unii sînt îmbrăcați de seară, doamne în rochii lungi și elegante, domni în costume, alții, *casual,* în blugi și tricou. Pe deasupra mulțimii pestrițe zboară și cîteva baloane cu Mickey Mouse. Deși străzile sînt pline de oameni, nu este nici hărmălaie și nici rost de îmbrînceală. Remarc normalitatea sărbătorii care pare să continue traiul de zi cu zi al orășelului din sudul Italiei. Și simt mușcătura invidiei cînd mă gîndesc la stridentele festivisme care au loc în București.

Concertul începe. O italiancă din fața mea, după ce a așteptat nerăbdătoare vreo 15 minute, pleacă, gesticulînd nițel iritată: „Hai mai sus, aici se cîntă doar clasic", străzile sînt pline de muzică și trubaduri, așa că ai de unde alege. Puțin mai încolo dai chiar peste un grup de tineri care dansează *breakdance* – una dintre puținele scene care au contrastat cu imaginea de oraș tradițional și extrem de catolic.

Mă las dusă de mulțime, savurînd ceea ce, pentru localnici, pare a fi ceva obișnuit, dar pentru turiști, un motiv de a-și mări ochii cît cepele, în speranța că vor capta cît mai mult, iar imaginile se vor întipări pentru totdeauna în minte. Și chiar în suflet.

Pe un trotuar, la două tarabe scoase în fața prăvăliilor, doi croitori își așteaptă clienții: îți brodează, la lumina felinarelor, pe loc, numele. Pe batiste, șorțuri de bucătărie, prosoape sau bavețici – clientul alege. Peste tot, magazinele sînt deschise. Mici ateliere de ceramică sau de pictură. Doi artiști, bronzați, pe la 50 de ani, cu părul alb și cămăși desfăcute la piept, dezbat aprins ceva politic, cu cîte o țigară de foi și un pahar de vin în mînă, fiecare în fața propriei dughene. În spatele lor stau tablourile. Încă o dată remarc faptul că nici acestea n-au, de fapt, nimic turistic în ele. Nu găsești imaginile superbelor plaje sau ale ulițelor pietruite, ci mai degrabă artă modernă.

Prin mulțime trec, alături de cîțiva Sfinți Orontius, acoperiți de luminițe, vînzători ambulanți de turtă dulce, baloane sau vată de zahăr.

Pe frontispiciul unei frizerii scrie mare, ca un soi de avertisment dantesc: *„Mai di lunedi"* – „Niciodată luni", un soi de motto al acelui *dolce far niente* italian, care în sudul Italiei pare aproape palpabil.

Nu doar în Lecce, dar și în celelalte orașe din Puglia, simți, ca turist, lentoarea vieții. Parfumul vechi al clădirilor, care nu sînt nici dărăpănate, dar nici recondiționate, cu ziduri scorojite cît să prindă patina timpului, străduțele înguste, terasele cu cîteva mese pe trotuar, toate par că s-au opus, alături de locuitori, cu ostentație, modernizării și turismului sălbatic. Nu vezi supermarket-uri grandioase sau clădiri ultramoderne, în schimb ești întîmpinat pretutindeni de prăvălii mici, cu firme scrise de mînă, buticuri de croitorie la minut (care îți repară pe loc costume de baie), vezi balcoanele pline de flori sau de rufe, de la care vecinii sporovoiesc vesel sau chiar își fac cumpărăturile de la vînzătorii ambulanți, iar în minte ți se refac un întreg mozaic al imaginilor din vechile filme italiene. Aici timpul pare a se fi oprit în loc.

© S. Giurgeanu

© S. Giurgeanu

Deși nu pare că se dau în vînt după turiști, atitudinea italienilor față de străini este una extrem de prietenoasă. Zîmbesc și sînt dornici să te facă să te simți bine, însă nu într-un mod ostentativ. Prietenia italienilor are ceva nobiliar în ea, e ca și cum ți-o oferă, nu o cerșesc. La o terasă, chelnerul, auzind că sîntem din România, ne spune că prietena lui ne este compatrioată și participă la un show TV. Ne propune, așadar, un troc: să intrăm pe site-ul emisiunii, să-i dăm cîte un vot, iar la schimb, el ne va da un rînd de *free-shots.* După ce ne-am achitat de partea noastră de înțelegere, italianul, fericit, a lăsat sticla întreagă pe masă.

În spatele tihnei și dulcii vieți pe care o simți ca turist, Italia de sud ascunde de fapt multă sărăcie.

Prin ochii turistului, orășelele din sudul Italiei par mici bule de paradis, iar viața locuitorilor o continuă *dolce vita.* Inutil să menționez sentimentul care m-a încercat, stînd la o terasă și savurînd un cappuccino: cum ar fi să trăiești acolo pentru totdeauna? În Lecce, locul unde, aveam să aflu, în urmă cu 35 de ani, într-o seară de Crăciun, a luat ființă una dintre cele mai noi organizații mafiote din Italia, Corona Sacra Unita.

Și mai aveam să aflu că, în spatele imaginii de tihnă și viață fără griji pe care ți-o faci ca turist, în sudul Italiei viața nu este deloc una idilică, fiind de fapt partea Italiei covîrșită de sărăcie extremă, denumită ironic și „Grecia Italiei". Cum este posibil ca Paradisul din ochii turistului să fie de fapt un Iad economic pentru locuitorii săi?

Pe de o parte, vorbim despre mentalitatea oamenilor, extrem de religioși, extrem de tradiționaliști, extrem de ostili modernizării. Mulți, meseriași din tată în fiu, au mizat pe micile lor afaceri și prăvălii, în detrimentul corporațiilor și industrializării. În zilele noastre însă, copiii lor refuză să mai continue tradiția familiei, preferînd să plece, în nord sau în alte țări. Să facă bani și să aibă o viață diferită de cea a părinților.

Pe de altă parte – și poate cea mai importantă frînă în dezvoltarea economică a sudului – este prezența în zonă a celor mai puternice organizații mafiote. Cosa Nostra, în Sicilia, Camorra, în Napoli, 'Ndrangheta, în Calabria, și mai tînăra Corona Sacra Unita, în Puglia.

Paolo Pinotti, profesor de economie la Universitatea Bocconi din Milano, este de părere că activitățile grupurilor mafiote au contribuit, în timp, la sărăcirea sistematică a sudului. Creșterea criminalității, a corupției, constrîngerea micilor proprietari de afaceri să plătească bani pentru protecție, deturnarea de fonduri, toate au dus la un derapaj atît la nivel economic, cît și social.

„Grupurile de crimă organizată au consecințe profunde asupra economiei, căci pe lîngă costurile sociale și psihologice evidente, rata crescută a criminalității și activitățile ilicite distrug o parte din stocul de capital social și uman, a cărui alocare poate fi denaturată, prin infiltrările organizațiilor criminale în economia publică și în sfera politică. Din perspectivă dinamică, aceste fenomene duc la creșterea riscului și a incertitudinii mediului de afaceri, ceea ce, la rîndul său, poate împiedica procesul de dezvoltare și poate reduce pe termen lung rata de creștere a economiei."

În plus, în studiul său *The Economic Costs of Organized Crime,* profesorul face referire la regiunile Puglia și Basilicata, zone care înregistraseră o creștere economică similară cu zonele din nord, înainte de anii '70, cînd erau încă neatinse de afacerile grupurilor de crimă organizată, dar mai apoi, după ce organizațiile mafiote mari s-au extins în mare parte din sud, depășind Sicilia, Campania și Calabria, această creștere economică s-a deteriorat, ajungîndu-se la o scădere care pare acum de neoprit.

Căci în prezent, în spatele peisajelor, al mării verzi, al plajelor de vis, în spatele tihnei și dulcii vieți pe care o simți ca turist, Italia de sud ascunde de fapt multă sărăcie și mult șomaj. Cifrele estimează că 70% din șomerii din Italia provin din sud, unde, de asemenea, 8,5% din familii se află în stadiul de sărăcie extremă. Adică nu își pot permite bunuri și servicii de bază, care să le asigure un standard de viață acceptabil – conform datelor ISTAT (Istituto Nazionale di Statistica), din 2016.

Cu toate acestea, spiritul italian, vivacitatea și optimismul învîng la plecare. Trecînd de la iluzia turistului la realitatea localnicilor, întreb un vînzător dintr-o tutungerie despre situația economică din Lecce și din sudul Italiei, în general. Primesc un zîmbet și o vorbă: „La noi se zice că dacă cei din nord au banii, noi, cei din sud, avem sufletul".

Anastasia BĂLAN

Dileme peste dileme

Revista noastră a lansat în luna aprilie un concurs de eseuri pentru liceenii din toată țara. Tema pentru prima etapă a fost „Țara mea“. Am primit cîteva sute de eseuri, care mai de care mai interesante și le mulțumim tuturor celor care au intrat în concurs. Dintre ei, au fost selectați 25 de autori care au fost invitați să intre în finală. Vom publica în paginile revistei cîteva dintre eseurile cîștigătoare. Pe pagina noastră de Internet (www.dilemaveche.ro) le veți putea găsi pe toate. (***Redacția***)

© V. Doroltiu

O adolescentă de 15 ani care nu are experiență în eseurile de acest tip, dar care își dorește mult să învețe să le scrie bine, să susțină că cea mai mare problemă a țării ei nu este corupția politicienilor? Plauzibil. Pentru mine, nu este nici lipsa de fonduri, în nici un caz; nici demagogia. Pentru mine, rețeta cocktailului de ignoranță și nepăsare care suprasaturează poporul român nu este nici elaborată, nici administrată de către conducători. Conducătorii se folosesc la maximum de ea, însă nu este o creație a lor. Cetățenii aleg să-l consume zilnic, nesiliți de nimeni. Reactivitatea și spiritul civic dispar în neant. Devizele „Lasă, că o fi bine“ și „O fi cumva pînă la urmă“ guvernează viețile unor milioane de români.

Iarna lui '17. „Acasă-i cald și bine, dar eu strig și pentru tine!“, scria, cu litere stîngace, pe pancarta mea. O țineam deasupra capului de vreo cîteva ore, fără să mă doară brațele. Mă durea altceva, ceva dinăuntrul meu, ceva nedefinit. Aveam 14 ani și băteam străzile Aradului împreună cu alte șapte mii de oameni. Paradoxal, era liniște. Sau poate eram prea afundată în gîndurile mele, în confuzie și într-o uimire stranie. De vreo cîteva zile, încercam să-mi explic ce înseamnă ignoranța. Auzeam cuvîntul acesta de cîteva ori pe zi, însă nu reușeam să mă lămuresc cum se poate ajunge la un asemenea grad de hibernare morală a milioane de indivizi.

Mi-aș dori ca toți cetățenii să aibă parte de experiența pe care am trăit-o la protestele din iarna lui 2017. A fost cea mai frumoasă seară a vieții mele, cu tot gerul aspru care se strecura prin geaca mea *trendy*. Cred că a avut un impact atît de mare deoarece am simțit că sînt de față, în mod concret, la scrierea istoriei. Auzisem tot felul de povestiri despre Revoluția din '89, însă în acea zi participam la o Revoluție a mea, a omului modern, una pașnică, ce m-a impresionat. M-am simțit plină de energie, în mijlocul mulțimii fremătătoare. Venisem ca la un simplu marș, nu mă așteptam la o manifestație atît de plină de însemnătate. În noaptea aceea am realizat că îmi doresc să înțeleg ce înseamnă ignoranța și ce efecte are ea asupra unei națiuni fragile precum țara mea.

Cîteva zile mai tîrziu, mintea îmi propune un joc. Oare care ar fi rezultatul punerii în balanță a pesimismului și optimismului? Mă uit pe talerul din stînga mea și văd munți de ignoranță, nepăsare, prejudecăți și minciună. Văd demersuri ale unor oameni atît de parșivi, care pentru a-și salva propriile piei se consideră deasupra legii, modificînd-o. Văd indiferența, disprețul și refuzul de a acționa spre binele poporului. Atîția oameni care, odată ajunși la putere, subestimează vigilența populației. Mii de oameni care pleacă în străinătate în speranța unei vieți mai bune, ziduri groase de răutate în loc de empatie, neadevăruri implantate adînc în gîndirea cetățeanului de rînd. Exemple negative la tot pasul. Oameni atît de maleabili moral, încît politicienii îi pot atrage de partea lor precum sînt atrași țînțarii de lumină.

Mutîndu-mi privirea spre dreapta, zăresc pe taler sute de invenții ale unor tinere genii. Inteligență, bunătate, ospitalitate. Oameni care au puterea de a-și recunoaște propriile greșeli, tăria de a fi de partea dreptății cînd toți cei din jurul lor sînt martori mincinoși. Jurnaliști străini, ce sfidează eticheta, bloggeri care duc o luptă asiduă cu dezinformarea, oameni de o valoare inestimabilă inspirînd generații de tineri. Dascăli care fac onoare sistemului de învățămînt bolnav, antreprenori luptînd cu toate piedicile pe care le întîlnesc din partea unui sistem care le este potrivnic, oameni care încearcă să ungă rotițele adormite ale țării noastre. Bătrîni pe care munca îi face tineri, scriitori premiați în străinătate. Spirit civic excepțional, oameni care luptă pentru cauza lor cu resurse inepuizabile, acte de filantropie aproape inimaginabile, cîntăreți cărora nu le este frică să se angajeze într-o luptă împotriva ignoranței, avînd ca arme versuri bine gîndite.

Conștiința de cetățean e o voce slabă, greu de luat în seamă, însă nu tăcută.

© L. Muntean

Atîtea numere, grafice, statistici. Nu-mi doresc nicidecum să fac o analiză a țării mele, ci povestea ei. O poveste văzută prin ochii unei adolescente care încearcă să înțeleagă fenomenul de care e cuprinsă România. Sîntem atît de mulți, însă atît de singuri, îngropați în propriile gînduri, grăbiți, nepăsători la ceea ce e în jurul nostru. Preferăm să tratăm ulteriror decît să prevenim, zicală demonstrată de procentajele minuscule de oameni care vin la vot – în contrast cu numărul mare de protestatari. Luptăm fiecare pentru micile noastre victorii și ne întristăm cînd nu ne iese ceva. Visăm mult, tot timpul, la o țară ca afară. Însă e nevoie de ceva mai mult decît o scînteie, un catalizator. Acel ceva care să fie capabil să spargă crusta groasă de aspecte negative. Acel ceva care o să facă din România o țară cu politicieni corecți, vizionari, al căror unic scop să fie bunăstarea colectivă. Cu pădurile seculare prețuite, cu faună ocrotită, cu turism înfloritor (care să asigure mult mai mult decît 1% din PIB), cu spitale care să aibă aparate funcționale, cu autorități pregătite pentru orice vitregie a naturii. Cu vise îndrăznețe făcute posibile aici, în țara mea – o alta ipostază a țării mele, dedesubtul aspectelor negative care le eclipsează pe cele pozitive. Cu populația care azi vede în autorități baubau-ul suprem, iar mîine să își fi găsit un aliat de nădejde în ea. Însă cel mai mult și cel mai mult, îmi doresc să existe respect față de fiecare cetățean în parte. Poporul este o instanță mereu trează, care nu trebuie lăsată deoparte. Îmi doresc ca oamenii să nu mai fie închiși în propria bulă, în propria iluzie a unei vieți prospere și fericite. Îmi doresc atît de multe lucruri – unele sună irealizabil – însă visele acestea nu sînt numai ale mele.

După protestele din iarnă, am stat tot mai des pe gînduri. M-a intrigat procentul de 5% din populație care a participat. Pe lîngă mine treceau razant știrile legate de abrogarea ordonanței pentru care am ieșit în stradă, însă nu mă mai puteam gîndi la nimic altceva decît la ignoranță. Încă nu-i dădusem de capăt. Ce anume determină un cetățean să devină atît de inert? Ce anume îl face să devină ținta perfectă pentru politicienii aflați în goană după susținere, chiar dacă aceasta e oarbă? Din ignoranță se va naște nepăsarea. Maladie și mai gravă decît prima, aceasta determină o somnolență și mai accentuată la nivel moral și o senzație constantă de bine, indiferent de situație. Nepăsarea este aliatul preferat al luptătorilor pentru putere.

Nu înțelegeam și încă nu o fac: de ce conducătorii nu descurajează ignoranța și indiferența, ci se folosesc de ea? În loc să se angajeze într-o luptă acerbă împotriva acestor mari probleme, cei care chiar au puterea și resursele necesare să o facă profită de ele de parcă ar fi niște atuuri. Indiferența intervine și în „cercurile de sus“ – căci ce altceva te-ar putea determina să-ți neglijezi importantele atribuții pentru o efemeră bogăție? O mînă de oameni responsabili nu pot trezi din picoteală o întreagă națiune. Din fericire, tot mai multe persoane se trezesc. După decenii de somn netulburat sub soarele indiferenței, oamenii se dezmeticesc. Noua generație se maturizează.

La această dilemă nu găsesc un răspuns concret. Cred că singura soluție vine din interiorul fiecăruia. Conștiința de cetățean e o voce slabă, greu de luat în seamă, însă nu tăcută. România, țara mea, poate deveni cea ce toți ne-am visat. Țara mea e țara transformărilor, iar o astfel de transformare trebuie să fie inițiată înainte de a fi prea tîrziu. Eu îmi doresc ca zelul meu să acopere măcar puțin din golul lăsat de cei care au ales să rămînă în dulcea tăcere a ignoranței. Îmi doresc o Românie care să funcționeze la potențialul ei maxim. La trecutu-mi mare, îmi doresc un mare viitor.

Anastasia Bălan *are 15 ani și este elevă la Colegiul Național „Moise Nicoară“ din Arad.*

Cu ochii-n 3,14

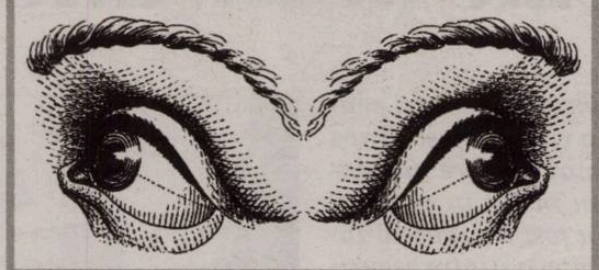

AU APĂRUT INFORMAȚII CĂ GOANA DUPĂ PREȚURI MICI AR FI FOST SURSA DE INSPIRAȚIE PENTRU CEA MAI CONCISĂ EXPRESIE A DEZAMĂGIRII CELEI MAI RAPIDE

■ Vaticanul a lansat o investigație la Corul Capelei Sixtine după ce au apărut informații că membri ai celebrului cor ar putea fi implicați în fraude, deturnări de fonduri și spălare de bani, potrivit *The Guardian*. Banul chiar e ochiul dracului. (**A. M. S.**)

■ „Mă interesa să-mi găsesc pantaloni ieftini", a declarat Magdalena Șerban – femeia care a îmbrîncit două tinere pe linia de metrou, în decembrie anul trecut –, explicînd astfel de ce nu a încercat să o ajute pe una dintre victime. Cînd goana după prețuri mici ucide. (**M. P.**)

■ Librăria Lello din Porto, care în urmă cu patru ani era în pragul falimentului, primește acum peste un milion de turiști anual, după ce s-a extins zvonul că ar fi fost sursa de inspirație pentru Flourish & Blotts, locul de unde Harry Potter își cumpăra cărțile de magie. Librăria a devenit super-profitabilă: vinde bilete de intrare pentru turiști veniți din toată lumea, dar nu ca să cumpere cărți, ci ca să-și facă un *selfie* și să plece acasă cu suveniruri kitsch. După ce a servit ca model pentru o librărie fictivă, librăria a ajuns astăzi propria ei imitație. E aici o anume morală a ficțiunii. (**M. C.**)

■ Noul iPhone XS MAX, lansat recent, e mai mare, mai rapid, mai colorat, mai performant decît modelele precedente. Și totuși, în unele recenzii ale noului dispozitiv se vede o oarecare dezamăgire. Cea mai concisă expresie a dezamăgirii pe care am citit-o este aceasta: „Pînă la urmă, nu e decît un iPhone!". Așa e. Chiar așa scrie pe ambalaj. Cu toate astea, mii de oameni se vor călca în picioare la magazin ca să cumpere produsul. (**M. M.**)

■ Oamenii de știință de la Georgia Tech fac planuri pentru cercetarea celei mai rapide creaturi de pe lume. Este vorba despre un organism monocelular numit, superb, *Spirostomum ambiguum,* care poate sprinta cu peste 400 km/oră. Nimeni nu știe, deocamdată, cum o poate face, și cu atît mai puțin de ce. Ca să aflăm, trebuie mai întîi să-l prindem. *Run, ambiguum, run!* (**S. V.**)

„CE-AI FĂCUT AZI, N-AI ÎNCHIS PORȚILE SECOLULUI?"

■ Pe stradă, mama: „Măi, dar ce-ai făcut azi, n-ai citit nimic?" Copilul, aproape mîndru: „N-am citit, dar m-am uitat peste ele!" (**C. Ș.**)

■ Știri pe surse de la țară (ultimul calup, de sezon): școala de vară și-a închis porțile. Școala din sat și le-a zăvorît, în urmă cu patru ani, cînd înscriși în ciclul primar mai figurau opt elevi. Acum, cîți mai sînt, fac naveta în comuna Părău. În anul 1920 figurau înmatriculați la școala din Grid (județul Brașov), clasele I-IV, 120 de copii. E și aceasta o cifră de bilanț. La Centenar… (**R. M.**)

■ În caz că nu știați, medicamentele care produc cei mai mulți bani pe piață nu sînt cele pentru cardiaci sau cele pentru tratarea cancerului, cum poate v-ați fi așteptat, ci antidepresivele. Boala secolului este o depresie generalizată. (**A. M. S.**)

PE MELEAGURILE NOASTRE, INTERDICȚIA A AJUNS CEL MAI IMPORTANT SECTOR ECONOMIC

■ S-ar putea să asistăm la apariția unui nou trend vestimentar pe meleagurile noastre: tricoul de doliu. Am văzut deunăzi un bărbat purtînd așa ceva, era un tricou negru pe care erau imprimate fotografia color a unui tînăr dispărut și o promisiune: „Nu te vom uita niciodată, Ovy". (**D. S.**)

■ Primăria din Florența a interzis mîncatul pe stradă – este vorba despre cîteva artere principale din centru. Interdicția e valabilă timp de patru luni, între orele 12-15 și 18-22. Deși măsura e luată pentru a reduce mizeria lăsată de turiști pe străzi, în conferința de presă prin care a anunțat-o, primarul a făcut și o declarație mai degrabă inconștientă, în opinia mea, spunînd că, dacă turiștii se vor comporta la Florența exact cum se comportă la ei acasă, vor fi mereu bineveniți. Bănuiesc că știe că turiștii nu sînt doar germani sau elvețieni. (**S. G.**)

■ Turismul a ajuns cel important sector economic mondial, cu mult înaintea industriei petrolului sau a autoturismelor (turiștii aruncă un milion de euro anual sub formă de monede în Fontana di Trevi): șapte miliarde de euro profit anual, adică 10% din economia globală. Și va crește. Se estimează că, în următorul deceniu, numărul anual al turiștilor care vor călători în Europa va depăși cifra de 500 de milioane, iar asta datorită / din cauza chinezilor, care își permit tot mai mult călătorii în străinătate. Un articol din *Der Spiegel*, intitulat chiar așa, *„How tourists are destroying the places they love"*, vorbește pe larg despre cum industria de *travel* este strivită de propriul succes, căci turismul de masă nu mai poate fi susținut de infrastructura orașelor. În Germania, cel mai important *hub* european pentru zboruri, numai în prima jumătate a acestui an s-a înregistrat un procent de 146% curse amînate/anulate. Iar orașe precum Barcelona, Mallorca, Paris, Amsterdam sau Dubrovnik au reglementat deja politica închirierii de locuințe pe Airbnb și chiar au interzis construirea de noi hoteluri. „Imigrația a schimbat orașul, dar turismul îl destabilizează", după cum titra relativ recent *The Guardian*. (**M. C.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **762** ■ 27 septembrie – 3 octombrie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Mitologia de partid“

pagina **3**

SELMA IUSUF

„Drumul spre împlinire“

pagina **10**

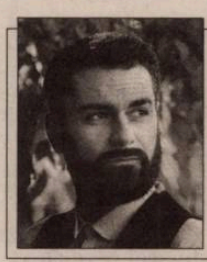

MARIUS CHIVU

„Oamenii, cancerul planetei“

pagina **16**

Statul paralel

„Care să fie cel mai bun guvern? Cel care ne învață cum să ne guvernăm singuri.“

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

meci de inbox

Nr. 760

Articolul lui Marius Comper, „La Londra, am început să văd prieteniile altfel"

Managementul timpului, premisă a democrației

C.S. Lewis spunea că prietenia este acel ceva care dă valoare vieții noastre. La București, „prietenia" este de multe ori refugiu, zonă de confort și vale a plîngerii pentru neadaptați sau pentru leneși. Aceștia înțeleg prin prietenie să dea curs automat unei invitații spontane la o cafea sau la o bere, ca să arate celor pe care îi numesc prieteni cît de loiali sînt; dacă refuză, pentru că au altceva în program, devin subiect de șantaj sentimental și pricină de bîrfă. Prioritizarea activităților și punerea în perspectiva a întîlnirilor cu prietenii, stabilirea agendei cu ceva timp înainte pot atrage comentarii zeflemitoare, care îl fac pe cel care își pune ordine în agendă să se simtă ciudat, obligat la explicații, ridicol.

Realizările mari se obțin cu perseverență, pe termen lung. Exercițiul disciplinei și (auto)cunoașterii dezvoltă gîndirea autonomă și spiritul critic, făcîndu-i pe cei care înțeleg că timpul este o resursă limitată, deci prețioasă, să vadă diferit frecvența ieșirii la o bere și o mică bîrfă. Dacă ceilalți nu apreciază asta, din ignoranță sau nepăsare, au de făcut o alegere: așa-zișii prieteni, cronofagi, sau împlinirea personală.

Interesant e ce se întîmplă cu unii dintre aceia care rîdeau de exercitarea managementului timpului. Nefiind în stare să își stabilească un obiectiv și să facă un plan pe termen lung și dîndu-și seama că viața trece, aleg să emigreze. Dezgustați de faptul că societatea de acasă nu le oferă nimic și nu întrevăd dezvoltări democratice adevărate, pleacă în marile orașe europene, mînați de dorința de a avea succes, de a fi *cool,* de a avea sens. Dintr-odată, nu se mai sinchiseasc de „marile" prietenii lăsate acasă. Nu își dau seama, încă, de contribuția pe care ar fi putut-o avea la ei în oraș.

Ajunși la Londra, Paris, Berlin, oamenii noștri descoperă că au mare potențial să crească, învață brusc să fie disciplinați cu timpul și resursele lor, văd că asta le dă un sentiment bun și începe să le placă. Prietenii de acasă devin un capitol închis, iar noile prietenii pe care le fac acolo se bazează pe respectarea timpului și deciziilor celuilalt. Prinși în sfîrșit în definirea și punerea în practică a unui proiect personal, li se pare normal să planifice întîlniri cu două săptămîni înainte și să caute conversații de calitate, care să îi inspire și mai mult. Devin eficienți și văd, în sfîrșit, diferit. Poate chiar se bucură că au plecat din societatea care nu le oferea claritate.

Trist e, de fapt, că această minimă eficientizare personală putea să fie făcută și acasă, cu puțină voință și concentrare, și cu ceva timp în urmă. Poate chiar ar fi decis să contribuie la schimbarea pe care o doreau. S-ar fi simțit și un pic mai patrioți, poate.

Cristian GHEORGHE

Dilema veche vă propune

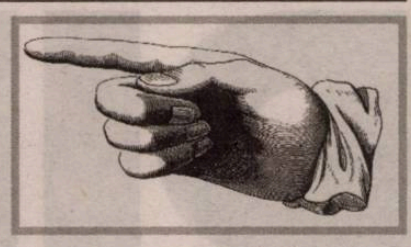

■ Între 26-30 septembrie are loc Bucharest Science Festival. Vă așteaptă dezbateri despre cum hrănim zece miliarde de oameni, Charles Darwin și revoluția gîndirii biologice, pseudoștiință, homeopatie, paleontologie la metrou și multe altele. Programul complet pe https://www.bucharestsciencefestival.ro/evenimente. (Cristina Ștefan)

■ Filmul lui Paul Negoescu, *Povestea unui pierde-vară,* e o comedie romantică, *fresh* și simpatică. Perfectă pentru o seară de toamnă la cinema. (Ana Maria Sandu)

■ ARCEN și BRD Groupe Société Générale deschid prima pietonală culturală din București. Sîmbătă și duminică, pe 6 și 7 octombrie, pe strada I.L. Caragiale se organizează Block Party în District 40. Timp de două zile consecutiv, mersul mașinilor va fi oprit, iar strada va deveni, pe rînd, spațiu expozițional, loc de întîlnire în mijlocul orașului, spațiu de lectură, loc de dezbatere, loc de joacă pentru copii și adulți, scenă de dans și cinema. (Adina Popescu)

■ A treisprezecea ediție a Festivalului Internațional de Film de Animație Anim'Est începe vineri, 28 septembrie, și este dedicată animației experimentale și de avangardă. Retrospectiva, care conține 60 de filme, de la pionieri ai genului la producții contemporane, ține pînă pe 7 octombrie, iar filmele vor rula la Cinemateca Eforie, Cinema „Elvire Popesco", Centrul CINETic, Point și Expirat. Găsiți programul complet și mai multe informații la www.animest.ro. (Marius Chivu)

■ Am ajuns în aceeași seară la *Povestea unui pierde-vară* (r. Paul Negoescu) și *Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari* (r. Radu Jude). Ambele filme sînt de văzut: am trecut de la povestea de dragoste și imaginea edulcorată a Bucureștiului filmat evitînd toată mizeria străduțelor centrale la pelicula în care realitatea Holocaustului în România și antisemitismul încă prezent te lovesc drept în față, brutal. Și poate e mai bine așa: în loc de festivaluri cu mici și bere, de centenar, să ne confruntăm cu propria istorie. (Cristina Ștefan)

■ Ziua națională a Spaniei (12 octombrie) va fi sărbătorită pe scena Ateneului Român printr-un recital cameral extraordinar susținut de muzicienii Pablo Barragán (clarinet), Juan P. Floristán (pian) și Andrei Ioniță (violoncel). Evenimentul, desfășurat sub auspiciile Ambasadei Spaniei în România și ale Institutului „Cervantes" din București, în colaborare cu Filarmonica „George Enescu", va avea loc marți, 9 octombrie, de la ora 19. În program: lucrări de Tiberiu Olah, Gaspar Cassadó, Belá Kovacs, Manuel de Falla, Brahms. O seară care anunță un regal muzical de excepție. (Ruxandra Mihăilă)

■ Dacă aveți drum în afara orașelor mari, ridicați privirea spre cer. Observatorul Astronomic vă ajută să recunoașteți constelații, planete și alte corpuri cerești. Intrați pe http://www.astro-urseanu.ro/invata_cerul.html și vînați stele. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Aur**
- **Lașitate, oportunism**
- **Copiii nimănui?**
- **Depresia**

album dilematic Paul Breazu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-GAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipomedia

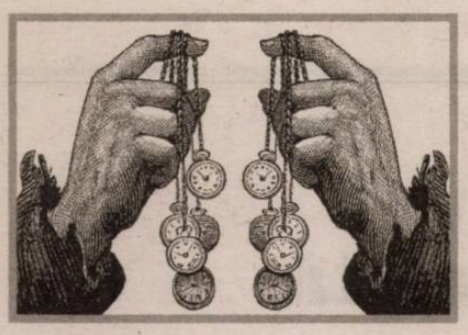

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Mitologia de partid

Lucrurile par simple: „partid“ vine de la cuvîntul latinesc *„pars“*, care înseamnă „parte“. Carevasăzică nu e vorba de un „întreg“, ci de un fragment. Cînd un partid vrea să se suprapună cu întregul, adică să fie *unic*, să-și extindă legitimitatea și autoritatea asupra întregii comunități, asistăm la primul pas, decisiv, spre dictatură. Problema este că mulți membri de partid, chiar dacă asumă, în vorbe, condiția democratică a „parțialității“, nutresc sentimentul că partidul din care fac parte e unic. Partidul e mai presus de orice! E singura soluție! E superlativul „angajării“, instituția suverană, cerul suprem al datoriei de „cetățean“. Restul e conjunctură, complot destabilizator, materie primă de ocazie pentru edificiul cît mai durabil al puterii. Evident că nu faci un partid și nu intri într-un partid fără dorința – fondatoare și legitimă – de a prelua frîiele statului. Și că, pentru asta, ai nevoie de o ideologie plauzibilă și seducătoare electoral, de un program de guvernare coerent și promițător, de o solidă structură organizatorică și de lideri bine profilați profesional și politic. „Partidul unic“ se poate dispensa de toate aceste „anexe“ (poate cu excepția „organizării“ represive): ideologia lui e gata făcută, pe baza unor „principii“ de clasă sau de rasă moștenite de la „clasici“, programul de guvernare e triumfalist și, de fapt, utopic, iar liderii sînt produse de propagandă, „mult iubiți“, providențiali. Electoratul nu trebuie „convins“, „cucerit“, în luptă dreaptă cu eventuali oponenți. Electoratul e socotit, din plecare, „strîns unit“ în jurul partidului care, la rîndul lui, iese pe scenă drapat într-o „unitate de monolit“.

E de la sine înțeles că Partidul Social Democrat de la noi nu are premisele sociale, geopolitice, providențiale de care „beneficia“ partidul unic. Dar ai impresia, adesea, că mulți dintre reprezentanții lui (și mai ales „șeful“) și le-ar dori. „Larga susținere“ populară, decizia de a merge „pînă la capăt“, „susținerea“ masivă a tuturor „cadrelor“ pentru conducătorul de neînvins dovedesc sentimentul general al pesediștilor că sînt „condamnați“ la eternitate...

Au, totuși, unele probleme. Au ales, de pildă, să dezvolte ideea „partidului unic“ într-o direcție plină de umor, deși, pentru mințile (încă) nealiniate, destul de neliniștitoare în suprarealismul ei. PSD a decis să joace simultan, printr-o echilibristică grotesc-amenințătoare, și rolul partidului de guvernămînt, și pe acela – vacant, e drept – al partidelor de opoziție. Dovada: într-un an și jumătate și-a doborît singur două guverne și se pregătește acum să-l doboare și pe al treilea. O altă strategie politică insolită este exercitarea puterii cu retorica și gesticulația unei formațiuni care, de fapt, *nu* are putere! Din declarațiile guvernanților, rezultă că „puterea“ e în mîna altora: „statul paralel“, „binomul“, președintele, serviciile, Uniunea Europeană, Statele Unite, George Soros, diverse „agenturi“ și comploturi paramilitare, ucigași plătiți să-l asasineze (din priviri!) pe marele conducător, multinaționalele, securiștii, securistoizii, oculta mondială etc. Pe scurt, PSD stă la putere singur și năpăstuit, înconjurat de potentați numeroși, fioroși, subversivi (pe față!), finanțați miraculos de întreaga planetă. Nu poți să nu te întrebi, pînă la urmă: PSD-ul guvernează sau nu? Are în mînă instituțiile statului? Pe scurt: are sau n-are puterea? E o alcătuire viguroasă sau e o măruntă praștie, dinaintea unei coaliții vrăjmașe înarmată nuclear?

Alte probleme: „ideologia“ PSD nu e expresia unor *convingeri*, ci, din păcate, a unor *interese*. Convingerile implică autenticitate, cultură, consecvență, onestitate. Interesele pot provoca solidarități conjuncturale utile, dar numai pe termen scurt și cu fatale tendințe de readaptare profitabilă, de reorientare centrifugală. Rezultatul: „trădări“, fracturi interne, inconsistență morală. În vreme ce convingerile se orientează, de regulă, spre rezolvarea problemelor țării, interesele vizează strict carierele și buzunarele proprii. (În marginea proaspetelor tensiuni din CEx, un lider răzvrătit în prima repriză și înțelept într-a doua declara, eroic: „Dacă am de ales între un prieten și partid, aleg partidul!“ Lasă că n-a făcut-o, pînă la urmă. Dar un politician responsabil ar fi trebuit să declare altceva: „Între un prieten și partid, aleg țara!“)

„Vinerea Mare“ a tentativei de „răstignire“ de la vîrful PSD a avut „originalitatea“ de a nu aluneca într-o baie de sînge. Ceea ce s-a petrecut a fost, pe de o parte, brambureala caragialescă a dușmanilor pupăcioși din „piața endependenți“ (vechi „colegi“ solidari, drăgăstoși, îmbătrîniți în rele și-au sărit brusc la beregată, pentru a se regăsi, în final, într-o „rezonabilă“ îmbrățișare). Pe de altă parte, partidul și-a reformulat doctrina spălării rufelor în familie. Să ne scoatem ochii, să ne smulgem unghiile, să ne dăm capete-n gură, dar nu la vedere. Ne băgăm sub pat, sub cuverturi tandru multicolore, sub declarații nobile și acolo da, acolo ne defulăm în voie. Bordelul trebuie prezentat însă în exterior ca mînăstire. Căci altfel stricăm portretul partidului nostru drag cu nemeritate riduri și cearcăne! Fisurăm mitul. Dăm apă la moară Opoziției! Și trădătorilor de țară! Și „loviturilor“ de stat! Pînă la urmă, mai importantă decît orice e onoarea „nereperată“ a partidului. Căci, vorba lui Zaharia Trahanache: „De la partidul întreg atîrnă binele țării și de la binele țării atîrnă binele nostru“.

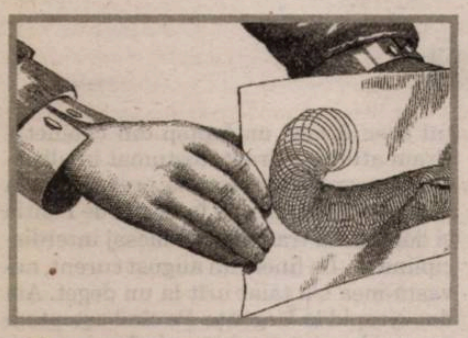

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Maeștrii comunicării

În sfîrșit, ne-am clarificat. Ne-a explicat-o dl Dragnea după ce și-a recîștigat partidul și și-a plesnit contestatarii din interior. Știm acum de ce guvernul nu obține rezultate, de ce n-avem autostrăzi, de ce trenurile merg ca melcul, de ce multe din spitalele de stat sînt în suferință, de ce, de ce... Comunicarea e de vină. (Binînțeles, după „statul paralel“, care refuză să moară.) Miniștrii, secretarii de stat și diverșii înalți funcționari nu știu să comunice. Sărmanii! Cu alte cuvinte, au conținuturi grele și teribil de valoroase pe care aspiră să le împărtășească nației, dar, vai, au limba împleticită. Lucrurile merg, de fapt, bine, în fondul lor ocult, dar noi nu reușim să aflăm această veste bună. Asta fiindcă dînșii vorbesc cu „pamblică“, „genunche“, „armetică“. Pocesc limba română, nu reușesc să citească cursiv și fără greșeli o hîrtie. Fug de presă, fiindcă au emoții de școală primară și se bîlbîie, iar dacă totuși mai dau cîte un interviu, regula e să vină numai la televiziunile prietene. Foarte adevărat.

Am auzit de multe ori, de-a lungul anilor, această scuză: „N-am comunicat bine, ori suficient. Am fost rău înțeleși.“ Sau alternativa: „Ceilalți (ăia răii, hienele Opoziției, serviciilor, sistemului, străinătății) au comunicat mai bine.“

La modul elementar, te poți întreba de ce guvernanții nu-și corectează viciile de comunicare. Există azi tehnici de a face asemenea lucruri, există experți în comunicare, ba chiar și dascăli de gramatică, iar fondurile n-ar trebui să lipsească pentru ceva așa de important. Dar uite că mereu lucrurile rămîn aici și, deși miniștrii și prim-miniștrii se tot schimbă, se comunică prost și pe mai departe. Poate cineva contesta asta? Unii răutăcioși vor susține că pînă și cel mai bun expert în comunicare nu poate lucra decît cu „materialul clientului“ și că unele cazuri sînt disperate, iar situația este ceea ce este în mod obiectiv. De data asta totuși nu le vom da crezare răutăcioșilor.

Nu. Noi zicem că, de fapt, cei mai mulți dintre politicienii noștri comunică bine, uneori chiar excelent, și asta chiar fără să fi împovărat bugetul cu lecții de dicție, de gramatică sau de logică. O fac spontan, prin propria lor capacitate fie înnăscută, fie dobîndită la școala vieții de partid. Sînt niște maeștri, dar, ce-i drept, poate nu chiar în sensul pe care și-l dorește publicul. Cînd vorbesc cu greșeli de gramatică și de pronunție comunică faptul că sînt inculți, cînd ocolesc răspunsul la întrebări comunică faptul că sînt nesinceri și mint de sting, cînd fug de reporteri arată că-și disprețuiesc publicul, iar cînd își acuză adversarii de toate nerealizările coaliției își pun pe masă obsesiile și incapacitatea de autoanaliză. Cîte nu comunică ei în orice moment, cînd sînt înaintea camerelor prin vorbe, tăceri, ezitări, confuzii, gesturi, gafe? Un singur exemplu: dna Gabriela Firea, devenită principalul contestatar al lui Liviu Dragnea, cînd dă prima declarație de presă după înfrîngerea știută din CEx, nu mai pronunță cuvîntul fatal și dur „demisie“, ci-i cere șefului ei de partid să facă un micuț, delicat, ușurel „pas în lateral“! Ai zice că-i dă lecții de balet! Cîte nu spune acest eufemism de factură coregrafică despre ezitări și temeri, despre lipsă de convingere profundă, ba chiar și despre speranța unei eventuale reconcilieri, dacă nu cu Dragnea în persoană, măcar cu unii dintre susținătorii lui de acum!

Da. Noi spunem că reprosurile care li se aduc sînt neîntemeiate: potentații noștri comunică bine. Mai exact, *se* comunică *pe sine*, intenționat ori nu, foarte explicit. Nu lasă să plutească ambiguități aici. Nu ne induc în eroare. Aș zice că la comunicarea de sine obțin cam 8-9 pe o scară de la 1 la 10. Citim în ei ca-ntr-o carte deschisă mai tot ce cred, ce nu cred, ce visează și mai ales ce *se* visează. Și, foarte important, ei nu ne lasă să uităm la fiecare ieșire publică, prin mijlocirea cuvintelor, a lapsusurilor, a grimaselor, a neghiobiilor, a perifrazelor, a privirii tîmpe sau suspicioase etc., pe cine în lumea asta detestă cel mai mult: pe cei în serviciul cărora se cheamă că sînt – *pe noi*.

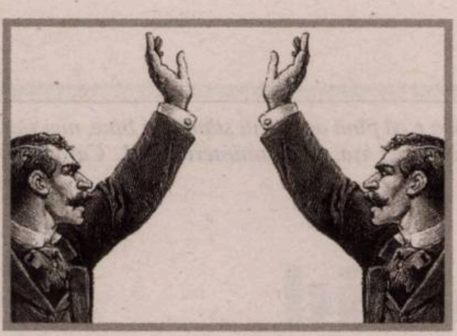

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

România indecentă

A fost odată ca niciodată, că dacă nu ar fi fost nu s-ar fi povestit. Am auzit prima dată asta la Budrea. Familia mamei se aduna pentru vreo șapte zile, la sfîrșit de august, la casa bunicilor. Veneau vreo 60 de oameni de prin toate colțurile țării.

Undeva la o treime din cei prezenți nu aveau gena colorată, dar asta nu a părut să fie niciodată vreo problemă. Nu mi-a trecut niciodată prin cap că ar trebui să iubesc oamenii în funcție de genele lor, iar acest mod de a gîndi nu mi-l voi schimba niciodată.

Bunica spunea povești. Toată picimea prezentă se aduna rapid în jurul ei și, brusc, se făcea liniște. Erau seri de vară tîrzie, populația adultă masculină era dusă pe plaiurile deloc veșnice ale pilelii fără restricții. Ziua începea civilizat, prin băuta cu țoiul, și se termina la concursurile de băut vin, cu vadra/găleata. Femeile spălau și găteau toată ziua, în timp ce tocau mărunțel orice posibilitate de bîrfă. Din cînd în cînd se milostiveau și se duceau după leprele bețivane care nu ar fi putut să ajungă acasă fără ajutor. Am descoperit la Budrea utilizări neașteptate, prin ingeniozitatea și eficacitatea lor, ale roabelor și cobilițelor în procesul de colectare a bețivanilor.

Bunica avea grija noastră – a celor vreo douăzeci de pici. Am fost tot timpul nu numai foarte curios, dar și favoritul ei. Bunica mă ascundea sub fustele ei cînd era vorba de bîrfe deocheate. Nu am priceput niciodată de ce.

Prima poveste am ascultat-o tot sub fustele bunicii, dar de data asta pentru că îmi era frică. Povestea era o versiune horror a Scufiței Roșii cu Azorel, cîinele nostru, ca personaj principal.

A doua zi, ca urmare a poveștii, am dormit la amiază cu Azorel. Mai corect, ne-am îngrămădit amîndoi în cușca lui. Mamaie avea puterea de a mă inspira. M-am prins cam tîrziu că ar fi putut să vindece de alcoolism neamul bărbătesc la cît de convingătoarea era, dar, cum nici ea nu refuza din cînd în cînd un pahar de vin, probabil că nu a avut motivația necesară pentru a înfăptui acest lucru.

Posturile de știri sînt inundate de oameni urîți și foarte săraci moral.

Au urmat cîțiva ani în care am crezut că înțeleg cîinii și mă împrieteneam cu orice cățel de pe stradă, spre disperarea mamei sau a Getei, sătule amîndouă de puricii pe care îi aduceam acasă.

Cățelei Getei, Lady – că doar noi eram țigani culți și aristocrați și nu puneam orice nume de potaie –, i-am scos un dinte care era cariat și se mișca rău. Cățeaua era o super-afurisenie (eu încă sînt convins că era versiunea canină a Getei), așa că am reușit să impresionez copiii de pe stradă cu realizarea mea.

Primul cîine de rasă pe care l-am văzut a fost Argus. Un Cocker Spaniel negru, de o energie înfricoșătoare. Era cîinele lui Cornel, prietenul meu cel mai bun și colegul de bancă din primii ani de școală. Din cauza lui m-am apucat să citesc mitologie greacă. Geta a avut și ea un ciobănesc german care, bineînțeles, se numea tot Lady. Nu prea era deloc doamnă, dădea iama în găini de fiecare dată cînd avea ocazia și era foarte destoinică la furat de ouă. Și Geta avea un dar al povestitului. Poveștile ei erau, însă, pline de umor și cu personaje pe care le cunoșteam din viața de zi cu zi. Bețivanii familiei erau personajele ei favorite. Din cînd în cînd, Geta mai spunea povești despre magie și ghicit. Geta a făcut o mare parte a banilor ei pretinzînd că era vrăjitoare. De fapt, era foarte bună la a citi oamenii.

Am crescut ascultînd povești și apoi citind povești. Cum copiii de la bloc nu erau dornici să se joace cu țigani, căutîndu-mi prieteni de joacă am ajuns accidental într-o bibliotecă. Bibliotecara, o doamnă miloasă, m-a adoptat și m-a lăsat să mă joc cu cărțile. Cititul, pentru cîțiva ani buni, a fost cea mai importantă joacă a mea. În anii cei mai urîți de comunism, poveștile și, apoi, cărțile mai serioase au fost o scăpare.

De cîteva zile mă simt din nou ca atunci. Mizeria și sărăcia fizică din trecut s-au transformat, din păcate, în prezent, într-una morală. Un polițist a lovit cu pumnul unul dintre copiii cu care lucrez eu pentru că a pescuit patru pești. Un copil timid și extrem de sărac. Primarul sectorului 3, un domn renumit pentru un scandal de proxenetism, corupție și prostie, lucruri care l-au recomandat să fie șeful din partea PSD al primarilor din România, a spus despre copilul în cauză că e un tîlhar agresiv.

Posturile de știri sînt inundate de oameni urîți și foarte săraci moral. Mi-am dat seama că, involuntar, citesc mai mult și caut cărți cu povești frumoase, deși nu mă dau în vînt după ficțiune. Mă refugiez în amintiri, iar apetitul meu pentru analiza critică a valurilor aparent nesfîrșite de dejecții de la televizor a scăzut dramatic.

Am sperat cumva că, vinerea trecută, scandalurile din PSD vor putea duce la o minimă curățenie. Nu mă aștept să dispară mîrlănia, rasismul sau violența de pe diverse forumuri, dar nu aș fi crezut că elitele noastre politice pot fi o inspirație pentru tot felul de frustrați care mai de care mai extremiști și mai viteji din spatele calculatoarelor.

Continuu să sper că un minimum de decență va fi posibil în viața noastră politică și că marea majoritate a smardoilor șmecheri care sînt vedetele politice ale PSD-ALDE, și nu numai, vor dispărea de pe scena politică.

Că vom fi în stare, relativ curînd, să povestim despre perioada României indecente la trecut.

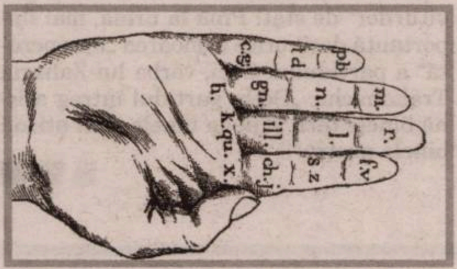

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Interdisciplinaritate primejdioasă

La reluarea activității academice, după o scurtă și meteorologic capricioasă vacanță, colegul meu universitar (de la Istorie), Ilenuș Micromu, a apărut pe coridoarele bătrînei noastre instituții cu multiple bandaje în zona capului. „Ferească Sfîntul!“, am zis cînd l-am întîlnit. „Ce-ai pățit, bătrîne?“ Micromu m-a privit – ori așa mi s-a părut cel puțin, încercînd să-i văd ochii dincolo de tifonul îngălbenit – meditativ. Răsuflînd greu, a spus: „Răspunsul imediat e simplu, dragul meu. Am luat o bătaie soră cu moartea. Totuși, cred că există, pentru situația mea actuală, și un răspuns mai complicat, mai elaborat, mai subtil. El ar fi următorul: am ajuns sac de box din cauza obsesiei mele pentru interdisciplinaritate, obsesie care m-a bîntuit teribil în ultimele decenii. Tu îmi cunoști prea bine cumplita compulsie!“ O cunoșteam, într-adevăr. Ilenuș, care preda istorie antică, era, în Universitate, avocatul infatigabil al inter- și transdisciplinarității, susținînd că istoriografia nu putea supraviețui fără antropologie, literatură, lingvistică, filozofie, teologie, matematică, fizică, psihologie, biologie, chimie, sport (necesar în efortul arheologic!), cunoștințele medicale, geografice, economice etc. Colegii nu-i înghițeau însă excesele enciclopedice și îl ironizau pretutindeni, numindu-l *cercetătorul-orchestră*… M-am pregătit, prin urmare, pentru o confesiune dramatică.

Profesorul Micromu a continuat: „M-am dus la seminarii și simpozioane din alte domenii neinvitat și am fost umilit în mod necruțător. De la un congres de fizică, decanul m-a dat afară, ținîndu-mă de guler, cînd am sugerat în plen că, în Paleolitic, se manifesta deja o viziune colectivă asupra electricității. La o întrunire teologică, derulată într-o catedrală, nici n-am apucat să vorbesc, întrucît, zărindu-mă îmbrăcat în paltonul meu negru, încheiat pînă la gît, o babă s-a aruncat în fața mea, ca să pășesc peste ea, și a strigat nebunește: *Sî trait, parinte!* Episcopul care prezida s-a enervat de confuzia bietei enoriașe și a solicitat să fim expulzați amîndoi din sfîntul lăcaș, urlînd și el după noi: *Iștea îs ghiavolu' gol, bre! Adușiț niști apî sfințîtî sî alungăm Nicuratu' di-aiși șî dupî aia om vorghi șî dispri științî!!* Noroc că afară baba nu a renunțat la convingerea că eram preot și i-am explicat – măcar ei – fundamentul spiritual-religios al întregii istorii umane. De cîte ori am rostit cuvintele *fundament* și *uman*, s-a închinat pînă la pămînt, țipînd: *Săru' mîna, parinte!* Mă pupa, umed, pe degete… La Facultatea de Chimie, mi s-a oferit să miros, pervers, dintr-o eprubetă, aburi de acid clorhidric și n-am mai reușit să scot o vorbuliță, pe tot parcursul conferinței lor, de la arsură, iar, la voi, la Litere, lingviștii m-au pus să spun repede și repetitiv, în fața Aulei unde se desfășurau lucrările simpozionului la care venisem să-mi susțin ideile, *șase sași în șase saci*, pretinzînd că din acest detaliu fonetic țîșnește interdisciplinaritatea. Bineînțeles că, între timp, cît eu am declamat delabrat respectivele lexeme, ei au încuiat ușile și nu am mai avut cum să intru… La fel a fost la Psihologie și la Filozofie, unde, în numeroase rînduri, profesorii s-au baricadat în sălile de dezbateri, lăsîndu-mă pe hol… Ar fi trebuit să înțeleg încă de atunci!“

„Am primit cîteva șuturi și de la un asistent de la Etică.“

„Ce să înțelegi?“, am întrebat cu jumătate de gură. „Că interdisciplinaritatea e drumul către iad! Am primit semne neconvenționale de la Dumnezeu, dar eu nimic! În urmă cu ani buni, cînd veneam seara acasă cu gentoiul meu burdușit de cărți variate, din arii diverse, transdisciplinare, vîrstnicii de pe scară mă bănuiau poștaș și mă luau la palme, zbierînd la mine că le pap pensia. Am primit cîteva șuturi și de la un asistent de la Etică. Presupusese că aș fi fost portarul Universității și că mi-aș fi neglijat postul (i se furase un laptop din cabinet!). Eram atunci, e drept, costumat în albastru și negru, deoarece mă pregăteam să merg la o întrunire de la Secția de Poliție și doream să transmit un mesaj interdisciplinar… La finele lui august curent, nevastă-mea s-a tăiat urît la un deget. Am dus-o rapid la Urgențe. Pe cînd așteptam pe coridor, intră niște zdrahoni cu un tovarăș de-al lor, plin de sînge, pe brațe. *Dom' doctor, aici!* – strigă ei la mine. Am realizat că aveam haine de vară, integral albe. Credeau că-s medic. N-am dat înapoi, amintindu-mi, din istoria antică, faptul că Ahile ataca mereu cu sabia la jugulară. M-am gîndit că acolo fusese tăiat și individul în chestiune. L-am strîns cu putere de gît pentru a opri hemoragia… I s-au bulbucat ochii ca la broscoii în călduri și a început să horcăie apocaliptic. Mi s-a rupt apoi filmul. Cică interlopiii m-ar fi bătut vreme de treizeci și cinci de minute, pînă au venit mascații. Așa am ajuns în halul ăsta! Oribil, cu atît mai mult cu cît, în coșmarul interdisciplinarității, îmi dau seama că nimeni, niciodată, nu m-a confundat *și* cu un profesor!“

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

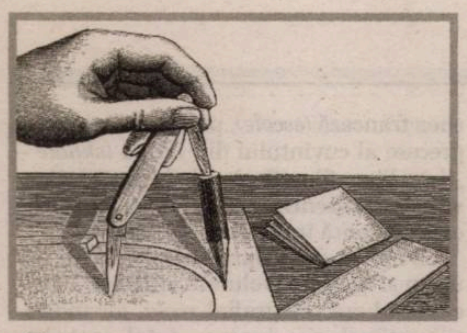

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Oglinzi ale nostalgiei europene în America Latină

În această toamnă europeană am vizitat două orașe din America Latină, Buenos Aires și Montevideo, legate prin mii de fire nostalgice de o Europă a anilor ei de glorie.

Capitala Argentinei este oricum numită „Parisul Americii Latine". Între 1880 și 1920, Buenos Aires a cunoscut o dezvoltare uluitoare, consecință a unei prosperități economice de invidiat. Erau deceniile cînd europenii emigrau în Argentina ca să facă bani, să profite de oportunitățile unei țări avînd dimensiunile unui subcontinent. Pe acest fond de reușită și de încredere nelimitată în progres, Buenos Aires s-a dotat cu edificii impresionante, multe dintre ele fiind opera arhitecților francezi.

De altfel, fascinația pentru Franța este vizibilă la Buenos Aires mai mult decît în alte orașe ale Americii Latine. Parisul a fost atunci modelul principal, cu el voia să rivalizeze viitoarea capitală a tangoului. Iar ambiția metropolei argentiniene a fost chiar aceea de a depăși marile orașe europene în materie de raționalitate, de calitate a infrastructurilor, de stil de viață. Într-un fel m-am amuzat plimbîndu-mă pe Bulevardul 9 Iulie din Buenos Aires, cel mai lat din lume (ceea ce îi irită cred pe mulți pietoni pentru că traversarea sa cere timp și trebuie făcută în cel puțin trei etape, cu tot atîtea opriri la stop). Parcă îi și văd pe edilii de atunci ai orașului gîndind cam așa: dacă bulevardul Champs-Élysées are 70 de metri lățime, ei bine, noi vom face unul de două ori mai lat, larg de 140 de metri, pentru a-i demonstra vechiului continent că Lumea Nouă este capabilă de performanțe civilizaționale și mai mari.

Sute și sute de vile, palate, imobile și clădiri oficiale amintesc, la Buenos Aires, de perioada numită în Franța, dar și în Europa, La Belle Époque. Teatrul Colón, inaugurat în 1908, voia să rivalizeze cu Opéra Garnier de la Paris, dar și cu Scala din Milano, cu Opera de Stat din Viena și cu Semperoper din Dresda. O întreagă galaxie de cafenele, cea mai renumită fiind Tortoni, se dorea o replică la tot ceea ce avea Europa mai faimos în această privință. De altfel, cafeneaua Tortoni de la Buenos Aires, unde astăzi turiștii stau la coadă în stradă ca să o poată vizita, a fost deschisă în 1885 de un imigrant francez și era un ecou al celebrei cafenele Tortoni de Paris, de pe Bulevardul Italienilor, stabiliment în care se reunea în secolul al XIX-lea elita culturală din Orașul Luminilor.

Plimbîndu-mă prin diversele cartiere ale acestui luminos oraș care este Buenos Aires, parcurgîndu-i vastele bulevarde, precum și parcurile, admirîndu-i fațadele, vizitîndu-i muzeele și intrînd în cafenelele sale m-am întîlnit, de fapt, cu anumite promisiuni utopice pe care Europa le-a făcut lumii și pe care nu le-a dus pînă la capăt. Pentru că exact în momentul cînd Europa se afla în culmea gloriei sale, cînd domina din punct de vedere cultural, economic, tehnologic și militar întreaga planetă, cînd nu avea rival în materie de *model,* exact atunci deci, cu mai bine de o sută de ani în urmă, Europa a încercat să se sinucidă. Mă refer, evident, la Primul Război Mondial care, văzut din Lumea Nouă, a fost fără îndoială perceput ca o imensă și atroce absurditate. O absurditate care a generat apoi o a doua monstruozitate, altfel spus cel deal Doilea Război Mondial, și implicit declinul *modelului european.*

Nici America Latină însă, care în preajma anului 1900 era în plină înflorire, nu a scăpat de toxicitatea violențelor, a dictaturilor, a deziluziilor politice și a crizelor repetitive. În acest moment la Buenos Aires vine primăvara, dar Argentina trece prin noi turbulențe economice și sociale. Inflația este galopantă, pesoul și-a pierdut jumătate din valoarea sa de la începutul anului. Un președinte de centru-dreapta, Mauricio Macri, a rupt cu o lungă tradiție peronistă și radicală în fruntea statului. Dar promisiunile sale în materie de economie nu corespund așteptărilor populației. Un tînăr actor argentinian cu care am stat îndelung de vorbă îmi spunea că un președinte „mai rău" ca Mauricio Macri nu mai poate fi găsit pe planetă și că reprezintă pentru Argentina o „calamitate" mai mare decît Donald Trump pentru Statele Unite.

Există în prezent unele similitudini între Europa și America Latină în ce privește angoasele economice, problema imigrației, neîncrederea în elite, erodarea partidelor tradiționale, scandalurile de corupție, ofensivele populiste… Un regizor brazilian îmi spunea că are de gînd să se refugieze în Europa dacă în Brazilia prezidențialele din octombrie vor fi cîștigate de candidatul extremei drepte, Jair Bolsonaro.

Ceva mai multă serenitate politică mi s-a părut că găsesc însă în Uruguay, o țară despre care uneori se spune că ar fi „Elveția Americii Latine". Plimbîndu-mă prin Montevideo, m-am simțit însă departe de imaginea Elveției, mi s-a părut mai degrabă, uneori, că mă aflam într-un București al anilor '30. Tot un actor mi-a explicat de ce numele de „Elveție a Americii Latine" nu mai e valabil pentru Uruguay. El mi-a revelat, de fapt, un paradox stupefiant: prosperitatea din prima jumătate a secolului al XX-lea a fost legată, în Uruguay, de exporturile masive de conserve de carne cumpărate în special de armata americană aflată pe diferite fronturi, în Europa, dar și în Coreea și în Vietnam. Cu o anumită amărăciune și cu un sentiment de vinovăție, actorul uruguayan recunoștea că elanul prosperității s-a oprit în țara sa odată cu încetarea respectivelor războaie, precum și după ce americanii au inventat mari containere frigorifice ca să conserve carnea.

Oare pe această planetă sîntem condamnați ca nefericirea unora să însemne sursă de prosperitate pentru alții? Iată doar una din întrebările tulburătoare cu care m-am întors din America Latină.

PUBLICITATE

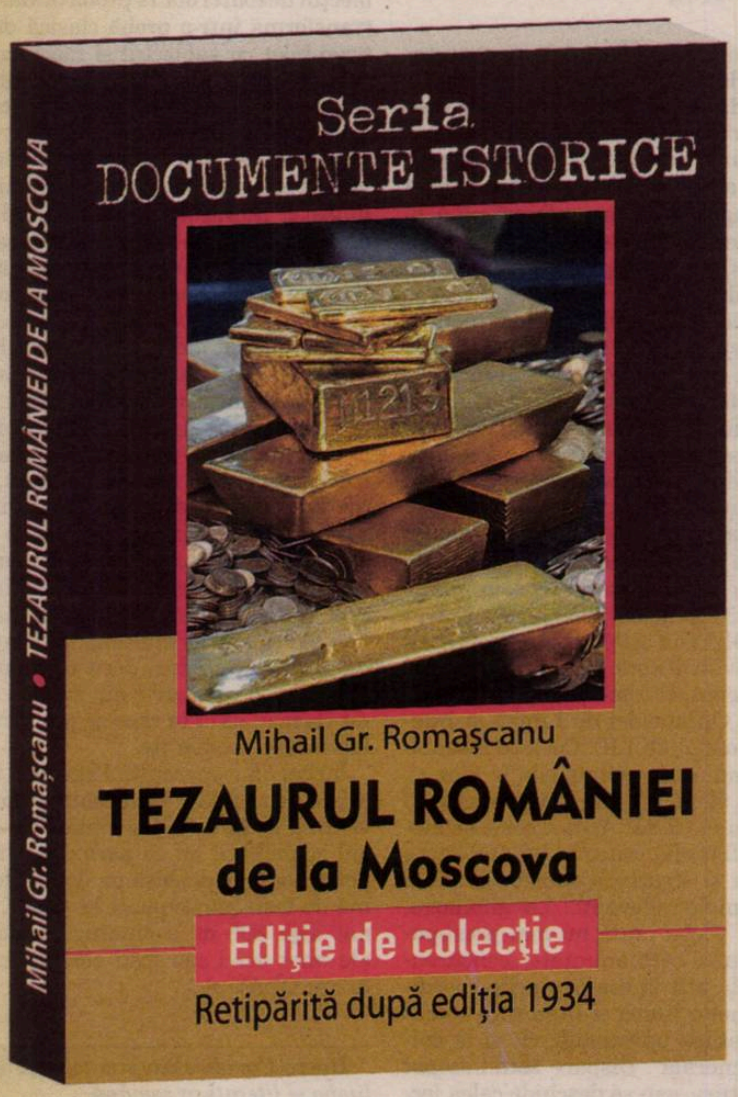

Numai cu Adevărul, la toate punctele de difuzare a presei

adevărul
îți prezintă
Aventura
rusească a
tezaurului
românesc
de luni,
24 septembrie

preț
pachet
ziar + carte
16,99 lei

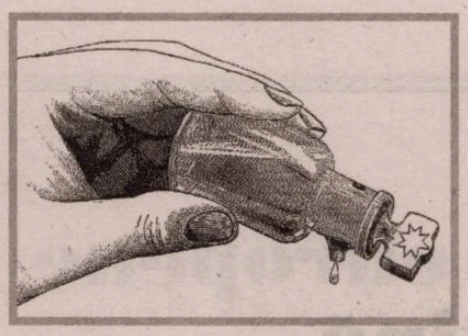

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Școala și dicționarele

Discuțiile despre originea și istoria cuvintelor trezesc în genere interesul publicului, mai ales atunci cînd presupun incursiuni culturale, stabilind conexiuni interesante între diverse limbi; terenul este favorabil, se știe, și multor speculații și scenarii fanteziste. Din păcate, deși dicționarele noastre generale cuprind o secțiune etimologică, aceasta nu numai că nu răspunde întru totul curiozității firești a cititorului nespecialist, dar riscă și să producă destule confuzii. Etimologiile indicate în *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX) sînt de obicei telegrafice, omițînd de cele mai multe ori informații asupra modificărilor semantice (sensul etimonului este indicat doar cînd este foarte diferit de rezultatul său din română) și folosind un cod tehnic destinat mai mult specialiștilor. Mă tem că nu prea mulți cititori ai dicționarului știu că reproducerea directă a sursei din latină este rezervată cuvintelor moștenite (de exemplu: *subțire* – „Lat. *subtilis*"), în vreme ce pentru cuvintele împrumutate mai tîrziu, pe cale cultă, apare prepoziția „din" *(subiect* – „Din lat. *subjectum*"). Cele mai multe nelămuriri le produce însă așa-numitul principiu al etimologiei directe, în conformitate cu care dicționarele noastre indică doar ultima verigă a unei istorii lexicale; în cazul unui împrumut, sînt evocate doar forma sau formele din limbile cu care româna a venit în contact și din care e cel mai probabil să fi fost preluat cuvîntul, nu și sursele mai îndepărtate ale acestora. Informația pătrunderii directe în limbă este prețioasă pentru lingviști, dar pare dezamăgitor de insuficientă și adesea neclară pentru cititorul obișnuit, căruia dicționarele explicative generale îi sînt de fapt adresate.

Un exemplu al efectelor acestei practici lexicografice poate fi văzut într-un recent manual de limba română, în care este ales ca exemplu de articol de dicționar – în mod cît se poate de potrivit, de altfel – cuvîntul *școală*, cu definiția și cu indicația etimologică din DEX. Elevii pot astfel afla că substantivul românesc ar proveni din bulgară, sîrbă, rusă și poloneză („Din bg., sb., rus. *škola*, pol. *skoła*"). Informația poate fi tulburătoare pentru tinerii cărora le este probabil deja familiar englezescul *school* și care ar putea să cunoască și italienescul *scuola* sau echivalentele din alte limbi – și care se vor mira de faptul că termenul românesc este legat doar de limbile slave (moderne) din jur. Informația telegrafică și autoritară lasă loc liber imaginației: poate că și în engleză și în italiană cuvîntul provine tot din bulgară, sîrbă, rusă și poloneză? Autorii manualului au toată acoperirea științifică, pentru că au preluat o definiție dintr-un dicționar serios. Care poate totuși să greșească, fie și prin omisiune.

O explicație preferabilă este oferită de dicționarul etimologic al lui Al. Ciorănescu, în care (pe baza studiilor lingvistice mai vechi, în primul rînd ale lui O. Densusianu) se arată că termenul latin *schola* a intrat în română prin intermediar slavon, într-o epocă veche, ceea ce îi explică forma; varianta ardelenească *ișcoală* indică și o sursă maghiară. În *Dicționarul limbii române* – dicționarul-tezaur al Academiei –, ca sursa principală apare slavona, indicație etimologică preluată de alte dicționare mai noi *(Micul dicționar academic, Noul dicționar universal, Dicționarul explicativ ilustrat)*. În același dicționar se poate vedea cum cuvîntul era folosit în secolul al XVII-lea (de Dosoftei, Miron Costin și alții), avînd prima atestare înregistrată în *Noul Testament* de la Bălgrad (Alba Iulia) din 1648: „în *școla* a unui tiran".

Interesant de văzut cum tratează cuvintele similare alte dicționare de tipul DEX-ului: *Le Petit Robert* precizează pentru cuvîntul francez *école* prima atestare în secolul al XI-lea și forma veche *escole*, indicînd originea sa latină – *schola* – și greacă – *skholê*. În Zingarelli, formele italienești *scuola* și (popular) *scola* sînt prezentate ca provenind din lat. *schola(m),* avîndu-și la rîndul său originea în grecescul *scholé,* cu sensul „timp liber, studiu". *The Concise Oxford Dictionary* indică pe scurt forma din engleza veche, de sursă latină, întărirea ei prin vechea franceză *(escole),* precum și etimonul grecesc al cuvîntului din latină *(skhole* – „timp liber, filosofie, loc de lectură"). Conștiința moștenirii culturale greco-latine este evidentă în toate aceste cazuri.

La noi, în dicționarul latinist al lui Laurian și Massim (volumul al II-lea, 1876), cuvîntul era ortografiat *scola,* iar indicațiile etimologice ignorau total contribuția slavonă sau maghiară, limitîndu-se la originea latină, la sursa ei grecească și la răspîndirea „mai în toate limbile Europei". Definiția începea chiar cu sensul etimonului greco-latin: „oțiu consacrat la învățătură, la studiu, ocupațiune cu învățătura, doctă ocupațiune, erudită conversațiune" (1876).

Sigur, ar fi incorect să nu se prezinte rolul intermediarului slavon în pătrunderea cuvîntului în română, dar e la fel de înșelător să se omită originea latină și statutul său cultural, precum și larga lui răspîndire în limbile europene. Principiul lexicografic al etimologiei directe a fost proclamat la un moment dat (în perioada comunistă) ca exemplu de superioritate a metodei științifice. De fapt, el poate avea două condiționări ideologice, de care cei care l-au aplicat probabil nu au fost conștienți: indiferența față de nespecialist, în numele unei supremații absolute a preciziei științifice, dar și favorizarea izolaționismului, a separării de un curent cultural occidental. Cred că ar trebui ca dicționarele noastre să mai renunțe la vechile tipare (și mai ales la aplicarea rigidă a principiului etimologiei directe), iar școala să furnizeze un minimum de educație lingvistică și de reflecție culturală: asupra felului în care apar, se schimbă și dispar cuvintele și sensurile, în legătură cu istoria culturală europeană și chiar internațională.

Horia CORCHEȘ

Vocația destrămării

În siajul unui articol anterior în care scriam despre Lecturiada elevilor, simt nevoia acum să mă opresc asupra altui concurs, de data aceasta organizat sub autoritatea Ministerului Educației Naționale. Este vorba despre Olimpiada de Lectură ca Abilitate de Viață. Veți înțelege de ce are miză acest subiect, deși aparent poate părea banal și neinteresant. O miză care se leagă parcă de vocația noastră nenorocită de a deteriora, de a distruge, de a schimba pînă la a nu mai fi de recunoscut lucrurile bune.

Inițial un concurs național, cu etape locală și județeană, în 2012 s-a transformat în olimpiadă, rang pe care l-a onorat cu deplină măsură pînă în anul școlar precedent, ajungînd la a șasea ediție. Vorbesc, încercînd să nu fiu subiectiv totuși, din interior, din nucleul celor care au pus umărul la construcția olimpiadei, la buna ei desfășurare etapă de etapă, începînd de la aspectele metodologice, pînă la cele logistice și la redactarea subiectelor, alături de Florentina Sâmihăian, conferențiar la Facultatea de Litere din cadrul Universității București, de Anca Denisa Petrache, pe atunci inspector general în Ministerul Educației, de Monica Anisie, pe atunci director în același minister, de colega mea din Bistrița, Monica Halaszi, precum și de Irina Georgescu și de Laura Agapin, profesoare din București, respectiv de Cristina Gherman, profesoară din Satu Mare. În anul 2016 am avut și șansa organizării la Cluj-Napoca a etapei naționale, care a fost, cu adevărat, o ocazie de bucurie pentru toți cei implicați, de la elevi pînă la profesori.

Dar care era conceptul din spate, de ce încă o olimpiadă și cu ce se *mînca* ea? Ideea a pornit de la nevoia de a situa sub umbrela aceasta a abilității de viață o diversitate mai mare de forme de comunicare. În viața cotidiană sîntem înconjurați de o diversitate de texte, de la cele ficționale pînă la cele nonficționale și multimodale. Lectura ca abilitate de viață presupune capacitatea de decodare a tuturor acestora și capacitatea de interpretare a lor, prin prisma propriului univers de valori și de nevoi. Dacă olimpiada clasică viza doar textul literar, noua formulă viza toate aceste tipuri de texte: ficțional, de regulă text continuu, nonficțional, continuu și discontinuu, multimodal. În privința textului literar, acesta era ales din literatura străină și, pe cît posibil, era un text integral: proză scurtă, mai rar fragment, obligatoriu cu autonomie narativă. Dar textul literar nu mai era văzut ca un pretext pentru lecturi estetice savante, care se dovedesc, adesea, la olimpiada clasică, ocazii ca elevii să reproducă înșiruiri de idei nedigerate din critica literară sau din Hegel, Derrida ori Foucault. Citînd-o pe conf. Mihaela Ursa, președinte al olimpiadei în anul 2016, „ideea că literatura te răpește din real, ca o megaproducție *multiple-D,* transportîndu-te cine știe unde, a ajuns desuetă pentru moderni. Generații întregi de elevi au fost învățați să se rușineze de raptul lecturii ca de o experiență primitivă și să-l înlocuiască savant cu comentarii critice despre gratuitatea poetică, despre structură, stil și compoziție." OLAV-ul – acronim care a devenit un simbol atît de îndrăgit – a reușit în mare măsură să evite aceste derive. Și tot ca să citez nume cu autoritate, Florentina Sâmihăian amintea că această manifestare ajunsese să fie „olimpiada din domeniul filologic care valorifică în cel mai înalt grad inteligența, cunoștințele, sensibilitatea și creativitatea elevilor, un concurs cu adevărat relevant pentru lumea în care trăim".

O altă noutate era faptul că, pentru etapa națională, elevii aveau de citit o carte, anunțată din timp. Proba orală era construită sub forma unor dezbateri pornind de la noțiuni generate de cartea respectivă. Toți, absolut toți participanții de-a lungul timpului, de la profesori pînă la elevi, au declarat această probă un adevărat spectacol. Olimpiada devenise extrem de îndrăgită.

De ce atîta poliloghie însă pentru ceva bun, vă veți întreba? Pentru că, așa cum spuneam la început, poporul ăsta parcă e blestemat să strice tot ce e bun. Să se pună împotriva noului și să-l sufoce cînd acesta se manifestă, asumîndu-și parcă mereu „legea regresului", enunțată de Cațavencu: „Este așa, că cu cît bați pasul pe loc, cu atît ajungi mai repede înapoi!" Circulă, sub formă de draft încă, regulamentele concursurilor de limba și literatura română. În cadrul acestora, OLAV-ul este, practic, desființat, atît ca individualitate, cît și ca identitate. Pentru început, el este transformat într-o secțiune a Olimpiadei de Limba și Literatura Română (OLLR). Ceea ce înseamnă că nu mai este o olimpiadă în sine și, în plus, că elevii nu mai pot participa și la OLLR, și la OLAV. Apoi, o serie de modificări în filozofia concursului, reflectate în logistica și structura subiectelor. Dau cîteva exemple relevante. La gimnaziu, spre pildă, proba orală nu mai presupune lectura unei cărți anunțate, „concurenții vor apela atît la conținuturile specifice disciplinelor limba și literatura română și literatura universală, cît și la cultura lor generală". Dispare astfel scopul în sine, lectura, sau se deschide calea lecturii metodice, tipic școlară, asta dincolo de faptul că la gimnaziu nu există disciplina *literatură universală*. La liceu, confuziile și abaterile de la scopul inițial al concursului sînt și mai mari. Dispare și aici propunerea unei cărți care să facă subiectul dezbaterilor la proba orală, care se transformă într-o probă clasică de tipul: tragi bilet cu subiectul și răspunzi, valorificînd achizițiile „disciplinei limba și literatura română, cît și achizițiile culturale formale și nonformale". Aparent deschisă spre diversitate, precizarea e de fapt o întoarcere spre conținuturi asimilate la limba și literatura română, fiind asezonată și cu puțin amalgam de conceptualizări nespecifice. O altă tristețe, dispariția textului nonficțional, fapt care contravine principiului explicat mai sus, că abilitatea de viață, din perspectiva lecturii, constă în competența descifrării și interpretării oricărui tip de text. Apoi, multimodalul devine strict film sau ecranizare, în variație liberă cu textul ficțional (fragment!): subiectul conține ori unul, ori altul. E de sesizat disproporția și dificultatea de lucru: a viziona un film în timpul probei și a răspunde cerințelor presupune cu totul alte termene orare și logistice decît a lucra cu un fragment de text. Nu mai zic că textul multimodal poate fi de muuuulte alte feluri decît un film. Și nu mai zic nici că o parte din subiect a devenit clasicul eseu în care se pot turna prefabricatele memorate.

Închei cu o speranță. Faptul că încă ne aflăm doar în fața unei schițe permite revenirea asupra sa. Să schimbăm de dragul schimbării mi se pare o aroganță. O petiție online, deshisă cu două zile în urmă de foști participanți la OLAV, a adunat deja 800 de semnături, majoritatea ale unor elevi sau foști elevi care au îndrăgit OLAV-ul.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

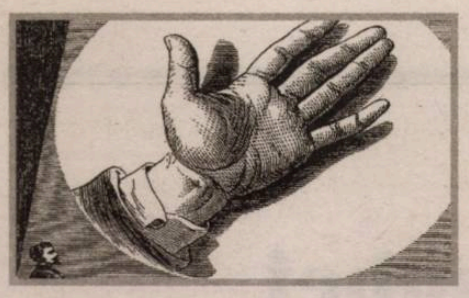

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce în România nu va fi niciodată ca-n Germania?

– câteva note pe drumul dinspre Vest spre Est –

După șase zile în Germania, începi să te obișnuiești cu starea de normalitate și să te simți cumva de acolo. Simți, de fapt, că te-ai născut pentru a aparține unei societăți funcționale și că haosul de la tine de acasă îți provoacă anxietate, nu ți se potrivește. În primele zile ești năuc, nu poți înțelege de ce la ei se poate și la noi nu. De ce pe autostradă toată lumea respectă regulile și nu clipește nimeni din faruri ca să te dai la o parte, chiar dacă conduci o mașină „inferioară" din Europa de Est (apropo, am văzut mai multe Logan-uri la Berlin decît în Cehia și Slovacia, complexul mașinii puternice și scumpe nu prea există), de ce traficul din Berlin este atît de lejer (pentru că toată lumea folosește transportul în comun – e adevărat, impecabil, dar și bicicletele – e adevărat, au piste excelente), de ce spațiile publice sînt în așa fel gîndite ca să te simți relaxat, cum poate să fie Berlinul un oraș atît de verde, cum de poți să bei bere în S-Bahn fără ca nimeni să se uite ciudat la tine, cum de poți să te îmbraci cum vrei, să-ți pui chiar și crengi înflorite în păr (am văzut asta) și nimeni să nu comenteze, cu condiția, însă, să nu deranjezi pe nimeni, cum de reușește toată lumea să-ți zîmbească la cafenele, restaurante, pub-uri, chiar și etnicii turci sau japonezi care n-au învățat încă bine limba germană (și e puțin probabil că o vor învăța vreodată). Și multe altele. În cele șase zile mi s-au întîmplat tot felul de chestii mărunte, unele mi-au dat doar o stare de bine, două dintre ele mi-au pus problema dacă chiar ar fi cazul să mă mai întorc. Într-o suburbie liniștită, în zi de duminică – aproape nimeni pe stradă, o mașină trecea cam o dată pe oră, n-am mai așteptat să se schimbe semaforul și am făcut cîțiva pași pe trecere. Bătrînica de pe cealaltă parte a drumului s-a uitat la mine ca la una scăpată de la ospiciu și și-a făcut discret cruce. Rușinată, m-am întors înapoi pe trotuar și am așteptat să se facă verde. Seara, în Alexanderplatz, un loc plin de bețivi, de artiști ucraineni fumați, de participanți la mici proteste ad-hoc, plus o babă cu părul roz care tricota – dar ăsta e farmecul lui, pe jos erau într-adevăr o puzderie de gunoaie, în general mucuri de țigară și cutii goale de bere. O angajată de la Salubritate, în jur de 60 de ani, mătura în mod disciplinat și responsabil, cu zîmbetul pe buze – și nu era un zîmbet de complezență, la un moment dat ne-a rugat să ridicăm picioarele (stăteam pe bordura de piatră a fîntînii arteziene) ca să-și facă treaba. Ne-a mulțumit. Mi-am dat seama că femeia aia chiar își lua în serios slujba, chiar dacă era ultimul dintre job-uri. Sau pur și simplu era mulțumită de faptul că avea slujbă. Așadar, de ce la ei se poate și la noi nu? Oare ține de profilul psihologic al poporului respectiv sau doar pe noi, ăștia din Est, comunismul ne-a spălat pe creier, ne-a modificat „genetic" într-un asemenea hal încît să nu mai avem nici un fel de valori din astea mărunte – seriozitate, responsabilitate, decență, poate un pic de disciplină?

Pe alocuri, mi-a amintit de Sofia.

M-am gîndit la toate acestea pe lungul drum cu mașina spre casă, realizînd în același timp că întoarcerea în sine e traumatizantă. Cînd zbori cu avionul, n-ai cum să observi gradual cum se degradează „lumea civilizată" cu fiecare sută de kilometri pe care o parcurgi. Ajungi la concluzia că poate e mai bine să nu mai ieși din țară, să nu mai vezi nimic, măcar nu mai ai cu ce să compari ca să-ți faci sînge rău – de ce n-o să fie niciodată la noi ca la ei?

Așadar, cum treci granița cu Cehia, reapar șmecherii de pe șosele care se grăbesc și „îți fac cu farurile", autostrada e praf, veșnic în lucru, GPS-ul ne-a redirecționat pe un drum național cu două benzi, bară la bară pînă la Brno. La benzinării dispar zîmbetele firești, angajații sînt doar forțat amabili, că așa le cere job-ul. Ca să folosești toaletele, trebuie să plătești în coroane pe care nu le ai, pentru că ești în tranzit, așa că ești obligat să te duci la tufiș. Unde au mai fost și alții înaintea ta, căci e mizerie ca-n România. E plin de TIR-uri, șoferii cu simț patriotic ascultă muzică cehească la maximum, oamenii reîncep să vorbească tare și să se hăhăie. Cu excepția Pragăi, oraș turistic prin definiție și cu un aer cosmopolit, Cehia păstrează rămășițe ale unui socialism dulceag, regăsești cîte ceva din Kundera în detalii și atitudini, îți vine în minte imaginea unei mătuși care croșetează mileuri, în fața televizorului unde se difuzează *Arabela*. În fine, ajungi la Bratislava, „camera perfectă de acomodare pentru România", cum spunea cineva pe Facebook. Un oraș mic, dar haotic, cu străzi prost semnalizate și prost iluminat, seara, cu clădiri lăsate în paragină. Pe alocuri, mi-a amintit de Sofia. În principiu, un oraș gri. Au totuși un centru vechi drăguț, cu patroni de cîrciumi puși pe jecmănit turiști aflați în tranzit, profitînd și de faptul că moneda națională e euro și că vesticii nu se prea uită la mărunțiș, pentru 8 euro primești un gulaș „tradițional" cu cîteva fire de carne, iar chelnerița se postează lîngă tine cînd trebuie să-ți ia banii, cu alte cuvinte te invită să pleci acasă. Dormi la un hostel unde pe booking.com te asigurau că au locuri de parcare, însă descoperi că acestea sînt doar două, ambele ocupate, așa că te învîrți cu mașina printr-un oraș necunoscut pentru că nu știi unde s-o lași, înjuri – exact ca-n București cînd e vorba de parcări, găsești o parcare publică cu 15 euro pe zi, deși hostel-ul e ieftin, și ajungi la 50 de euro pentru o noapte de tranzit. La hostel-ul cel ieftin, buda pute atît de tare încît a doua zi dimineață preferi să-ți ignori nevoile fiziologice și să aștepți pînă la prima benzinărie.

Alte detalii de pe drumul de întoarcere – la benzinării (aceleași Mol și OMW), oferta de mîncare e din ce în ce mai săracă, de la supe fierbinți și salate proaspete, la granița cu Germania, la sandviciuri pe jumătate uscate în Ungaria – noi, ăștia din Est, ne mulțumim să mîncăm mai ieftin și mai prost, toaletele devin nefuncționale, apa la WC nu se trage ca lumea, coșurile de gunoi din spațiile de servicii dau pe dinafară, pe ușa unei toalete pentru femei de la un OMW din Slovacia apare primul desen obscen, cu un număr de telefon, nu se gîndește să-l șteargă nimeni, reapar TIR-iștii români, auzi din nou „tradiționalul" „Băga-mi-aș p...!" Reapar și mutrele dubioase, la granița dintre Slovacia și Ungaria un tip încearcă să ne vîndă parfumuri și o bormașină – exact de ce are nevoie tot omul la drum. Culmea e că la dus nu observi nimic, ți se pare normal să fie așa, însă la întoarcere toate aceste detalii îți zdruncină orice urmă de încredere că Estul va arăta vreodată ca Vestul. În sfîrșit, în Ungaria, după ce ieși de pe autostradă, un drum național te poartă prin satele din Est, din ce în ce mai amărîte. Totuși, încă au piste pentru biciclete și semafoare sincronizate. Ajungi la granița de la Petea, unde pentru prima oară ți se cer actul de identitate și talonul mașinii, treci dincolo împreună cu un grup de țigani multietnici, cu papornițe pline și telefoane date la maximum din care răsună duios manele. Ești obișnuit cu asta, ești imun, însă nu poți să nu te gîndești la turistul neamț care ajunge pentru prima oară în România cu un *motorhome*, să zicem, și propabil că prima lui impresie este că a nimerit pe undeva prin India.

Da, din păcate, Vestul și Estul sînt la cîteva mii de ani-lumină distanță, și nu vorbim despre țări, despre granițe reale sau mentale, vorbim despre oameni, despre nepăsarea și delăsarea lor.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Must

S-a dat drumul la must. Se aduc butoaie, storcătoare direct în piață și se stoarce într-o veselie must. Am stat ca prostul duminică, în Obor, la tarabe. Mi-am crăcănat ochii să văd gesturi, agiteala, mustăria. Pute a boască piața așa cum trebuie să pută. O piață, pute a leguma care-i de sezon, a mișcare de gospodar. Pute a varză, a pepene, a strugure, a măr. Pute a pîine rumenă, a mititei. Pute pentru că nu-i doar leguma de frunte pe tarabă, ci-i leguma descompusă la gunoi, aruncată în silă, de milă, cu regret. Băi, o piață care nu pute nu există. Lasă-mă cu Carrefour și Lidl. Nu miroase a nimic acolo. Vino în piață, la descompuși liberi în aer, la coșmar de mirosuri. Și, hai, du-te la boască. Erau două matrafoaxe în piață, așezate chiar spre intrare. Era ca la moară la ele. Hai la must! Și lumea căsca gura. Dădeau cu păhărețul de plastic să guști. De care vrei, hai, gustă! Și cucoanele gustau neștiutoare ce-i Hamburg, ce-i Merlot, ce-i strugure. Te încîntă atît de tare nebunia, că intri în jocul ei. Și trăgeau bărbați la roată. Bagă Merlot. Bagă, țigane! Și luau țiganii-dulap cîte două-trei lădițe și storceau strugurele ca pe mama lui. Așa se fac bani. Așa se fac pentru că am văzut multă caritate la matrafoaxele astea cu gura mare. Era un tîrîtor, un vierme, un cerșetor cu trupul contorsionat. Mergea în patru labe de speriase femeile care vindeau lămîi și verdeață. Avea mîini și picioare de-a-ndoaselea. Cineva îl stricase pe om. Și viermele se tîra. Și caritatea așa înțeleg eu că merge. De-ți merge bine, ai bani, ia de-aici! Și așa a fost. Ia de-aici. I-a dat o matrafoxă un păhărel. Ailaltă i-a dat un kil. Și băgau țiganii la roată. Și mirosea a boască, și găleata de plastic verde se umplea. Și am zis să iau un kil. Dar am putut? Nu. Ia două la 15 lei. Asta da lăcomie!

Radu NAUM

un sport la Răsărit

În ultimii zece ani, Dinamo a schimbat peste douăzeci de antrenori, dar nu a mai cîștigat campionatul. Să fie Claudiu Niculescu soluția?

La Dinamo nu e vorba despre asta. Soluția? Nu, disoluția. Aceasta e tema. Iată o echipă rătăcită, practic părăsită de propriul patron, schimbînd strategia de club mai des decît se schimbă moda la Milano și cu o imunitate atît de scăzută încît orice virus îi iese pe gură patronului de la rivala istorică se lasă cu 40 de grade și frisoane în Ștefan cel Mare. Așa a început ultimul scandal care le-a zguduit casa. Becali l-a fluierat cu vreun milion de euro pe Nistor, căpitanul și jucătorul-cheie al lui Dinamo. De atunci, susține antrenorul Florin Bratu, mijlocașului nu i-a mai fost gîndul decît la bani. Îi zburau numai verzișori prin fața ochilor. Clubul a refuzat tranzacția, Nistor cică a început să bocească în vestiar cum îi sare lui șunca din fasole. La Iași, Bratu i-a reproșat violent că n-a blocat o fază din care Dinamo a primit gol. Jucătorul a dat din umeri, semn că n-are el nici o treabă. A fost scos și a ales să nu stea pe bancă, TV-ul prinzîndu-l sprijinit de un banner și citind o carte... ptiu, piei, drace!... butonînd la mobil. La interviuri, Bratu a explodat. A povestit tot, l-a făcut responsabil de degradarea jocului echipei. Rezultat: Bratu a fost înlăturat, lui Nistor i s-a prelungit contractul. Claudiu Niculescu l-a reconfirmat căpitan și l-a mîngîiat din vorbe. Doar suporterii l-au luat la vorbe inferioare. Pe el, pe șeful clubului și pe patron. O mare și frumoasă familie. E ca la scaunele muzicale, se schimbă șezutul, dar nu și lemnul de sub el. Nistor va juca bine un meci sau două, ca să îi trimită un mesaj lui Bratu. Apoi își va aduce iar aminte cum a pierdut el bănuți frumoși și va cădea din nou în depresie. Totul va fi cum trebuie să fie. Echipa va juca în continuare aproape fără spectatori. Și într-o bună zi va fi schimbat iar antrenorul. Ziua cîrtiței. Cu cîini orbi.

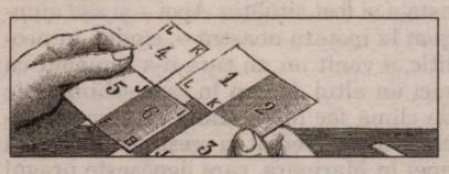

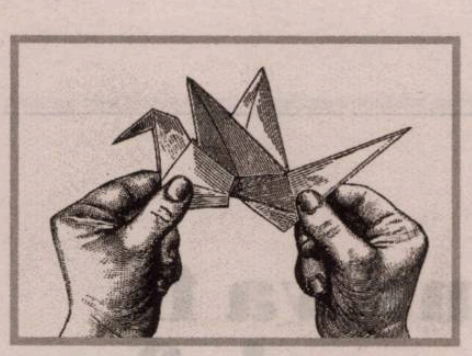

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Oameni și porumbei

Un amic întors dintr-o vacanță în Grecia mi-a povestit că traversarea Bulgariei l-a cam stresat, dar că în Grecia s-a simțit *ca acasă*. I-am înțeles pe deplin sentimentul pentru că l-am trăit și eu de nenumărate ori. Dar nu numai în Grecia am perceput lucrul ăsta, ci și în Austria și uneori în Italia, Franța, Anglia sau America. M-am simțit *ca acasă*. În schimb, cel mai departe de ideea asta m-am simțit în apropiata Serbie, deși doar am traversat-o de vreo două ori. Nu m-am simțit foarte bine nici în Polonia sau în Ungaria. Și sînt tot mai conștient că trebuie să fie vreo legătură între percepția asta și istoria, comunistă sau nu, a țării respective, cel puțin pe aici, prin partea noastră de lume.

Senzația de *acasă* e ceva foarte complex și nu demult revista noastră a dedicat un întreg număr acestui subiect. E un sentiment în care intră o mulțime de ingrediente, de la felul cum ești primit și cum se poartă oamenii și autoritățile cu tine pînă la arhitectură, infrastructură, vegetație, climă sau designul camerei în care stai. Chiar și felul în care luminează veioza de lîngă pat sau culoarea covorului contează. Limba și ușurința cu care te înțelegi cu localnicii sînt, de asemenea, extrem de importante. Mă refer la percepția de *acasă* pe care o ai în vizite scurte, de obicei turistice. Dacă mergi să lucrezi e poate altceva, dar nu foarte diferit, iar aici vorbim chiar despre unul dintre motivele pentru care mulți dintre românii care pleacă la muncă nu se mai întorc. Pentru că sînt locuri în care găsesc totul comod, la îndemînă, conceput pentru binele și în folosul omului. Deși, cînd ești acolo, pare că e simplu și normal ca lucrurile să fie așa, în realitate nu e ușor să creezi o societate în care omul să se simtă bine. Dovada e că în prea multe locuri de pe glob, din diverse motive, asemenea condiții nu există. Și poate că nu neapărat formula *ca acasă* exprimă cel mai bine ideea. Ar fi mai potrivit probabil să vorbim despre locurile în care *te simți în largul tău*. Iar, în general, omul se simte *în largul său* în țări liberale (în sens larg) și primitoare.

Nu te simți în largul tău acolo unde, de cum intri, ești supus unui control vamal strict, de către funcționari severi sau indolenți. În țări foste comuniste, cel puțin nouă, esticilor, cred, blocurile de tip sovietic ne stîrnesc familiarități neplăcute. Adică nu tot ce-i familiar te face să te simți bine. E ca acasă, dar ca răul de acasă, nu ca binele. Familiară și neplăcută poate fi și întîlnirea cu acel soi de răutate remanentă în societățile foste comuniste. Sînt țări în care oamenii au învățat să supraviețuiască, să se teamă, să-i invidieze pe alții, să-i suspecteze pe străini și să profite la modul cît mai primitiv de pe urma lor. De pildă, polițiștii opresc autoturismele cu număr străin pentru a le găsi șoferilor nod în papură în speranța prinirii unor „atenții" sau numai și pentru a-i amenda fiindcă „nu-s de-ai noștri".

Am auzit la un moment dat o observație foarte interesantă legată de efectele generate de comunism. Cineva se întreba de ce, pe vremea lui Ceaușescu, în piețele din România nu existau porumbei care să mănînce diverse boabe din mîna oamenilor, așa cum erau în Occident. În București, cel puțin, porumbeii se cam fereau de oameni, de trecători. Nu aterizau în stoluri mari, „în largul lor", prin piețe sau alte locuri publice, așa cum se întîmpla în piața San Marco din Veneția, ca să dau exemplul cel mai celebru. Asta spune foarte multe. După 1989, pe măsură ce și la noi a început să pătrundă civilizația occidentală, parcă și porumbeii s-au „îmblînzit" tot mai mult. În zilele astea, însă, îți vine să te întrebi dacă vor fi vreodată porumbei și în Piața Victoriei (fiindcă, deocamdată, după cum am aflat de la persoane care locuiesc prin zonă, după 10 august n-au mai fost nici măcar țînțari).

Cu mai binele te obișnuiești repede.

Cu siguranță, și oamenii au simțuri care le relevă cît de prietenos sau de ostil e mediul social înconjurător. Simțuri care-i avertizează dacă e bine să stea pe pămînt și să se încreadă în cei din jur sau mai degrabă să-și ia zborul de acolo. Și bineînțeles că nu de multe ori ne simțim străini cînd călătorim în propria țară. Sînt lucruri mai mici sau mai mari care ne provoacă uneori sentimente de alienare. E ceea ce mulți români plecați spun că simt cînd se întorc acasă. *Acasă aici,* unde te-ai născut, ar trebui să fie cel mai bine și nu e. *Acasă dincolo,* unde ai plecat în Occident, e mai mult confort, mai multă siguranță, mai multă solidaritate umană chiar și pentru străini. Cu mai binele te obișnuiești repede.

ready made

Domnule Director,

„Am onoare a vă face cunoscut, spre întocmai executare, următoarele:

1. Cu ord. No. 39.824/932 M.I. recomandă comit. Școlare cartea: Flori anuale și bisanuale de N. Iacobi.

2. Cu ord. No. 17.572/932 M.I. recomandă introducerea mașinei de tors «Regina Maria» la cursul complementar.

3. Idem tabloul cu cele șase feluri de altoiri, care se poate procura cu 100 lei, dela Goleștii-Badii, jud. Muscel.

[...]

6. Idem, idem, lucrarea D-lor Maior N. Glogoreanu și L-t Adjemian – Portretul M.S.R. Carol II, format numai din litere [...]."

Subrev. școlar,
DIONISIE POPESCU

Curierul școalei pentru popor,
Anul I, Nr. 3, Maiu 1932

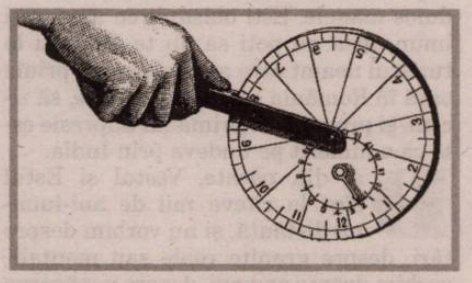

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

O vedere cu potopul

Care e legătura între pulsul istoric al apei într-o mare marginală a Atlanticului, numită Marea Neagră, și miturile potopului? Din cînd în cînd, cineva vine cu o idee simplă și senzațională, care dă peste cap tot ce știam. De obicei, aceste idei se dovedesc de fapt greșite, dar te trezești că procesele prin care cercetătorii se dumiresc că erau greșite duc la progrese în destule ramuri conexe. E un mecanism de toată frumusețea!

Două vorbe deci despre una din cele mai interesante idei de acest fel propuse în ultimii douăzeci de ani în continuumul istorie-arheologie-geografie. De reamintit mai întîi că Marea Neagră nu e conectată cu rețeaua marină a cărei terminație este decît dacă nivelul oceanului global se ridică deasupra pragurilor intermediare care o separă de Mediterană. La pragul Bosforului, adîncimea mării e doar 35 m, la Dardanele, 70 m, foarte puțin, dacă te gîndești la adîncimile de 1 km din Marmara și de 2 km din Marea Neagră. Așadar, dacă apa scade mîine 35 de metri, Marea Neagră devine lac. Dacă apa scade poimîine încă 35 m, și Marea Marmara devine un lac. Or, multă vreme cam asta a și fost situația. Apoi – și așa ajungem la ipoteza noastră –, cîndva în neolitic, a venit un an care n-a semănat cu nici un altul. Un an în care schimbările de climă fac Mediterana să crească, ceea ce duce imediat la creșterea nivelului apei în Marmara, care depășește pragul Bosforului și se revarsă în Marea Neagră, atunci un lac cu apă dulce. Asta face curînd ca partea superioară a pragului să cedeze cu totul și atunci, cu un urlet care se aude de la 100 de kilometri, apa începe să cadă în Marea Neagră cu un debit de două sute de ori mai mare decît al Niagarei. Un an bun pentru fotografi.

Apa din Marea Neagră suie în anul cu pricina o jumătate de metru pe zi. După autorii acestei teorii (W. Ryan și W. Pitman), nivelul Mării Negre, atunci cu 80-90 m mai scăzut ca azi, crește deci brusc cu vreo 50 m, inundînd 100.000 km² de teren, care în mare majoritate era foarte bun pentru agricultură. În anumite zone mai plate, mai ales imediat în estul și vestul Crimeei, asta presupune că apa cîștigă 1-2 km de teren pe zi. Ce înseamnă toate astea, afară de faptul că dacă, în vara respectivă, lipseai un sfert de oră de la plajă ca să-ți iei o bere, nu-ți mai găseai șezlongul cu soacra? Păi, înseamnă multe lucruri. Înseamnă că, acum 7500 de ani, toată lumea redactează de zor mituri ale potopului, pe de-o parte înfricoșată pînă-n măduva oaselor, pe de altă parte spunîndu-și admirativ: hai, că tare emoționant am tratat subiectul. Înseamnă că (urmez speculațiile lui Ryan și Pitman) agricultori de-abia sedentarizați, dislocați de pe terenurile lor, își iau lumea în cap și difuzează idei și semințe în Europa Centrală (terenurile inundate ar fi fost, ziceam, în mare parte în Ucraina de azi, nițel în România și Bulgaria, și mult mai puțin în rest). În fine, ar mai însemna că vorbitorii unei limbi, proto-indo-europeană, migrează și se transformă încet în vorbitori de multe limbi indo-europene. Interesant, așadar. Și ceva chiar este aici. Doar că lucrurile sînt mai complicate.

Cea mai *terre à terre* abordare a potopului din Pont mi se pare cea a unui specialist de la Woods Hole Oceanographic Institution, Liviu Giosan (un român al cărui nume o să-l vedeți citat în mii de lucrări de geologie marină în toate limbile). Giosan a venit din America, a luat o echipă de la București și a făcut în 2007 un foraj de 42 m lîngă coasta de azi a Deltei. După ce a deșurubat toate tuburile metalice, a analizat toate sedimentele succesive obținute din carotă și a făcut tot soiul de analize stratigrafice, paleo-geomorfologice și unele care presupun să prefiri nisipul printre degete gînditor. Simplificînd lucrurile, odată identificată interfața unde fauna lacustrină e înlocuită de cea marină, reconectarea s-a putut data indirect datînd cu C14 moluștele bivalve (numite uneori, la mînie, scoici) extrase exact din interfață. E vorba de scoicile încă articulate, fără incrustații secundare și pline cu același sediment ca matricea din jurul lor, ca adică să nu existe dubii că ar fi fost redepozitate de curenți. Împreună cu nivelul lobului de deltă la care lucra Dunărea în momentul catastrofei, asta indică un nivel al lacului Marea Neagră mult mai ridicat decît se credea. Pe scurt, reconectarea cu oceanul a avut loc, de fapt, cu două mii de ani mai devreme, în Holocenul timpuriu, acum vreo 9400 de ani (deși datările cu C14 în Marea Neagră sînt cunoscute drept foarte dificile). Umflarea Mediteranei ar fi justificată de topirea calotei glaciare după sfîrșitul ultimei glaciațiuni. Datarea atît de timpurie face ca evenimentul să fie mult mai puțin relevant pentru neolitizare sau răspîndirea limbilor indo-europene. Și mai important, nivelul mării era la momentul reconectării doar cu vreo 30 m mai jos (nu cu 80-150 m) decît azi, și a crescut atunci, brusc, doar vreo 5-10 m. Asta ar face ca numai vreo 2000 km² de teren să fi fost inundați... (Discuția continuă. Anul trecut, o altă echipă a propus că nivelul apei a crescut la reconectare cu 100 m în vreo 40 de ani.)

Povestea în ansamblu spune cîte ceva despre greutatea de a coordona (logistic, lingvistic etc.) *scholarship* românesc, ucrainean, turcesc, bulgăresc, georgian, și cîteva zeci de științe diferite, cu rezultate parțiale, doar aparent decisive, extrase din detalii semnificative. Or, în mărul care cade din copac e înscrisă nu doar legea gravitației, dar probabil și vîrsta universului și viteza luminii; întrebarea e cum le extragi de acolo. Și, în final, o rezervă: convingerea unor cercetători că povestea potopului, prezentă în atîtea culturi, trebuie musai să fi fost inspirată de o mare inundație preistorică arată o înțelegere lipsită de generozitate a imaginației omului – și a nevoilor lui mitologice.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Începutul toleranței

Săptămîna trecută, am publicat în revista noastră articolul unui cunoscut activist LGBT, intitulat „Sfîrșitul toleranței“. Trist, îngrijorat chiar, autorul denunța intoleranța „celorlalți“. Ideea era că susținătorii referendumului sînt intoleranți, că referendumul însuși propagă intoleranța și că merită, de aceea, intoleranța supremă a apostolilor toleranței: boicotul.

Apelul la boicot este, de altfel, cuvîntul de ordine printre spiritele civic-progresiste. Nu pot obiecta, pentru că eu însumi sînt partizanul ideii că nu este deloc și niciodată obligatoriu să mergi să votezi. Mi se pare cumva ironic că exact aceiași oameni care te execută cu intransigent civism dacă nu ieși la vot în general, de data asta te fac praf dacă îți dă prin minte să ieși. Deduc că participarea civică n-are forme fixe: uneori e de datoria ta să ieși la vot, alteori e de datoria ta să nu ieși la vot. Cum știi cînd e de ieșit și cînd e de boicotat? În nici un caz nu te lua după ce crezi tu. Ascultă-i pe ei, îi găsești mereu pe Facebook, gata să te apere de tine însuți. Ei știu mai bine decît tine. De pildă, dacă toată oferta electorală te îngrețoșează, tot trebuie să ieși la vot și să votezi ceva, orice, împotriva PSD. Tu n-ai vrea să votezi pentru nimeni și votul de-a dreptul împotrivă nu s-a inventat; nu poți fi împotriva PSD decît dacă ești pentru unii dintre cei care, teoretic, i se opun. Și ție nu-ți plac nici ăștia. Dar trebuie să votezi împotriva conștiinței tale cu cineva în care n-ai încredere ca să nu iasă ăia răi – aceasta este datoria civică! Dacă vrei, însă, să ieși la acest referendum pentru că, poate, ai o opinie legată de modificarea constituțională pe care simți nevoia să o exprimi prin vot, să stai naibii acasă! Abține-te să votezi acum, cînd ai vrea să te duci să spui, de pildă, „Nu“, exact din aceleași rațiuni civice pentru care trebuie să votezi cînd ai vrea să te abții!

Cred că într-o democrație sănătoasă există un procent consistent de oameni care nu au nici un interes pentru politică (în cazul alegerilor politice) sau pentru temele puse în discuție de un referendum, iar dezinteresul lor trebuie respectat. Mai mult, admit că tactica boicotului care duce la invalidarea unui referendum pe care știi bine că-l pierzi este și ea legitimă. Ceea ce spun, însă, este că e cazul ca adepții boicotului să lase deoparte ipocrizia și să admită: boicotez pentru că știu că pierd și încerc invalidarea. Motivațiile civic-morale de genul „referendumul încalcă drepturi“, „referendumul e intolerant“, „referendumul propagă ura“, „referendumul e făcut de Dragnea“ sînt doar efecte retorice pentru prostuți. Cine le-o înghiți, să fie sănătos! În realitate, boicotul acestui referendum nu este un spate întors superior unei mizerii, ci o tactică clară de împiedicare a succesului celuilalt. Foarte bine. Vom vedea ce rezultate aduce. Dar este o tactică (nici măcar o strategie) în „lupta“ promovată acum de activiștii unei cauze împotriva celeilalte cauze și nimic mai mult.

În privința referendumului de la începutul lui octombrie, de altfel, constat ceva unic. Nu-mi amintesc alte consultări referendare, și cu atît mai puțin alte consultări electorale, în fața cărora alegătorii să fi fost mai năuci. Semnificația acestui referendum este atît de divers percepută, încît te întrebi dacă există măcar o sută de oameni printre milioanele de alegători care înțeleg același lucru. Iată o rapidă trecere în revistă: unora li se pare că este un referendum al urii, că încalcă drepturi, că scoate în afara legii familiile „netradiționale“ (ce-o însemna asta?), că ne aruncă în afara Europei, că e o manevră populist-cinică a lui Dragnea, că e lucrătura antidemocratică a ocultei bisericești, miroase a putinism, în fine, ca suprem argument, acest referendum e degeaba; celorlalți li se pare că este vorba despre protejarea copiilor, despre oprirea unei invazii anticreștine, despre apărarea Bisericii, despre apărarea propriilor familii, despre protejarea viitorului sănătos al nației, în fine, ce mai la deal, la vale, este un referendum crucial. Niciodată în istoria recentă a României alegătorii nu mi s-au părut mai confuzi (OK, putem să zicem și mai diverși) în identificarea sensului unei consultări electorale. Cînd colo este vorba strict despre definirea soților: pot fi ei și altceva decît un bărbat și o femeie sau nu? Sigur, răspunsul la această întrebare are consecințe. Dar de aici la ură și la drepturi fundamentale încălcate, cum zic unii, sau la apărarea creștinătății și a copiilor, cum zic ceilalți, zău, e cam mult! Iar explicația acestui salt enorm produs în mintea tuturor este una singură: propaganda. Doar propaganda, prin exagerările ei pe cît de nesimțite în plan logic, pe atît de voluptuoase, îi face pe oameni să ia un referendum ca acesta drept o catastrofă garantată sau ca un rai perfect sigur. Or, propaganda este inamicul principal al toleranței. E dificil să convingi un activist – a cărui meserie este, inevitabil, propaganda – că lucrează, de fapt, la sporirea intoleranței cînd el crede că face bine lumii. Și fac un pas în față: o spun pentru că și eu am fost, cîndva, activistul unei cauze și știu cum se face, ca să zic așa. Oamenii trebuie să înțeleagă că, dacă vor să rămînă toleranți, de propagandă trebuie să se păzească în primul rînd.

Am încercat, în timp, să explic în acest colț de pagină, după priceperea mea, de ce e abuziv să vorbim despre dreptul fundamental al omului de a se căsători cum vrea și cu cine vrea. Am încercat să explic de ce nu există un standard universal de drept al drepturilor fundamentale ale omului în materia căsătoriei, cînd activiștii băteau toba cu dreptul fundamental la căsătorie. E o diferență subtilă între dreptul fundamental la familie și dreptul (care nu este fundamental decît în măsura aderării la un regim anterior stabilit) la căsătorie, pe care unii aleg să nu o vadă, iar alții aleg să o absolutizeze. Am încercat și să explic de ce acest referendum nu are nici o legătură cu filiația, cînd se zicea că mamele singure vor fi despărțite de copiii lor; căsătoria e cu totul altceva, iar familia cuprinde o sumă de instituții juridice dintre care căsătoria e doar una. Care, în ultima vreme, nici măcar esențială pentru familie nu mai este. Dar toate aceste argumente nu schimbă, de fapt, nimic. O lectură complexă a textelor de lege și o incursiune în natura profund culturală a căsătoriei nu pot să bată lozinca, simplă și mobilizatoare ca o bătaie de inimă. Fiecare o ține pe-a lui. Așa că mă întreb: există un unghi de abordare a discuției în care și cei „pro“, și cei „contra“ referendumului să poată vorbi despre același lucru – condiție minimală ca să poți comunica? Ei bine, cred că există unul: să discutăm din punctul de vedere al toleranței. Iată punctul comun. Cum tolerează majoritatea o minoritate și cum respectă minoritatea o majoritate? Părerea mea este că abia după acest referendum, indiferent de rezultat, vom da examenul echilibrului.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

„Uitați-vă bine în jurul Varșoviei“

Planul lui Hitler de a invada Polonia elaborat în iunie 1939, numit „Planul Alb“ *(„Fall Weiss“),* prevedea strategia cunoscutului război-fulger, utilizat cu predilecție și, de multe ori, cu succes de liderul nazist, care s-a bazat temeinic pe elementul surpriză de-a lungul istoriei sale. Polonezii nu au fost tocmai surprinși de atacul german din zorii zilei de 1 septembrie 1939 (declanșat după punerea în scenă a unui *casus belli* aferent, incidentul Gleiwitz), căci se așteptau la ceva, și la nimic bun, din partea lui Hitler. Indiciul venise cu o săptămînă înainte, cînd Polonia fusese atacată de un mic detașament de germani, la care nu ajunsese anunțul că invazia plănuită inițial pentru data de 26 august fusese amînată. Al Doilea Război Mondial începuse.

În vreo cinci zile, Coridorul Polonez era blocat, iar pe 8 septembrie armata germană era la periferiile Varșoviei. Pregătirea Wehrmacht-ului, cît se poate de modernă și impresionant de flexibilă, cum remarcă autorul Andrew Roberts, o depășea cu mult pe cea a armatei poloneze, care a fost cu adevărat surprinsă abia în dimineața de 17 septembrie 1939, cînd Uniunea Sovietică a invadat Polonia, conform anexei secrete a celebrului pact sovieto-nazist din 23 august 1939.

Surprinși (sau poate nu neapărat) au fost și rușii, care au constatat că germanii avansaseră dincolo de capitala Varșovia și puseseră oarecum stăpînire pe orașele Brest-Litovsk și Lvov. Împrejurarea întîlnirii dintre cele două armate, deci, nu a fost sub auspicii prietenești. Pe cale de consecință și spontan, s-au declanșat lupte între soldații lui Hitler și cei ai lui Stalin. Liniile de demarcație între cei doi ocupanți ai teritoriului polonez deveniseră motiv de conflict. A intervenit – încă se mai putea – diplomația, prin ministrul de Externe german Ribbentrop, care a mers la Moscova pentru a negocia zonele de influență cu omologul său rus, Molotov. După o seară la Teatrul Bolșoi, unde au urmărit *Lacul Lebedelor,* urmată de o rundă foarte lungă de negocieri, cei doi diplomați au ajuns la un acord.

Pe 27 septembrie 1939, Varșovia a capitulat, iar pe 5 octombrie, cînd nu mai era urmă de rezistență, Hitler a urcat în „Amerika“, trenul său special, cu destinația Varșovia, pentru a-și vizita trupele triumfătoare. A avut și un mesaj pentru corespondenții de război prezenți la fața locului: „Uitați-vă bine în jurul Varșoviei. Acesta este tratamentul pe care îl pot aplica oricărui oraș european.“ (în Andrew Roberts, *Furtuna Războiului,* Litera, 2013, p. 85). Mesaj confirmat de istorie.

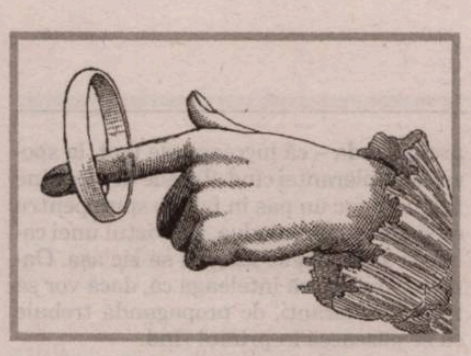

Selma IUSUF

legende urbane

Drumul spre împlinire

Acu' niște ani buni aveam un vecin în curtea alăturată – nea Petrică. Nea Petrică Fărădenumedefamilie, căci nu cred să i-l fi cunoscut vreodată, era un adevărat davincian de mahala. Enciclopedic în improvizații. Nu cred să fi cumpărat ceva nou în viața lui. Ce se învechea era refolosit, ce se strica era reparat cu cele ce se învecheau, ce ajungea de-a dreptul un hîrb, un ciob, o zdreanță (aparent) inutilă era pus la păstrat, că nu se știe niciodată. Și, într-adevăr, nea Petrică dovedea întregului cartier însușirile sale neasemuite de bricoleur, de meșter al *steampunk*-ului gospodăresc, fără fițe aparente de design.

Clanța de la poarta lui, stricată și, desigur, neînlocuită cu ceva nou, era un monument de bricolaj. Probabil că orice vizitator în necunoștință de cauză s-ar fi uitat mai întîi lung la acea capcană mecanică de teamă să nu-și piardă mîna dacă o atinge. Arăta medieval, înspăimîntător, ca un instrument de tortură imaginat de minți delirante. Ți-o imaginai cum sfîșie degete, tendoane și nervi, cum zdrobește lent, cu o cruzime ticăită, unghii, cum mursecă oasele și oscioarele fine unul cîte unul – distalele, intermediarele, proximalele, metacarpienele. Singurul element cît de cît familiar și liniștitor era însăși clanța, care își rînjea însă aluminiul lucios din mijlocul unui ghem de sîrme răscolăcite (cuvînt inventat, dar îngăduiți așa), de arcuri care se acționau unele pe altele, de cuie bătute pe jumătate și apoi îndoite, căci acele cuie foloseau drept cîrlige pentru alte sîrmulițe și arcușoare împletite aparent haotic, dar perfect funcțional. Clanța lui nea Petrică avea locul ei într-un muzeu al viselor. Era frumoasă, răscolitoare, demnă de cea mai profundă admirație. Era de o frumusețe cocîrjată și ruginită, un monument de estetism involuntar care n-avea cum să scape unui ochi dezechilibrat ca al meu care vedea întotdeauna, dar întotdeauna, forma înaintea funcțiunii.

Dar funcțiunea era religia lui nea Petrică. Iar monumentul vieții lui, încununarea tuturor meșteșugurilor, a abilităților, mama bricolajului și tatăl improvizației era moto-bicicleta lui. Îi zic moto-bicicletă pentru că mi-e cel mai la îndemînă. Pentru ciudățenia pe care o călărea prin cartier, în mijlocul unui fum gros, nu există cuvînt și nici descriere. Era, cum încercam să vă sugerez, un hibrid deformat între o bicicletă și o motocicletă. Avea pedale și lanț, dar avea și motor. Avea ghidon cu sonerie din cele rotunde cu clapetă laterală din care țîrîiai împingînd-o cu degetul mare (ăi mai copți le știți, le aveam și noi pe biciclete), dar avea și un radio care mergea și el tare în mijlocul hîrîielilor și pufniturilor acelui motor. Avea atașată la spate un soi de ladă pe roți în care nea Petrică își mai căra cumpărăturile sau cine știe ce alte comori hîrbuite pe care le descoperea sau le negocia prin cartier.

Vă spuneam că funcțiunea e religia lui, dar pe trunchiul magic al credinței sale altoise nea Petrică și un estetism păgîn. Din moto-bicicleta lui ieșeau mai multe antene fără altă noimă aparentă decît înfrumusețarea mașinăriei. Căci de ele fluturau legate steaguri și steguțe. Cîrpe și cîrpișoare colorate. Arăta nea Petrică, atunci cînd lua viteză cu hărăbaia aia, ca un păun dement aflat în bătaia furtunii.

Petrică e urmașul talentat al improvizatorilor. Petrică e ființa ridicată în două picioare pe cînd homo sapiensii combinați cu neanderthalienii lui nu reușiseră să ducă improvizația mai departe decît o creangă înfiptă într-un canal desfundat. Petrică urcase în zona bricolajului extrem, la limită cu invenția, pe cînd înaintașii lui încă mai sprijineau o ușă stricată cu o coadă de mătură. Sau își semnalizau locul de parcare cu o creangă ruptă din copac, cu o navetă delabrată de bere sau cu un bidon mare și gol de apă plată.

Petrică era un paradox mare. Evolua și involua în același timp, era un șoarece prins etern în roata pe care singur și-o construise din ce avea pe lîngă cușca sa. Petrică putea fi jumate de Românie. Hai, un sfert.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

17. Operațiunea „Tămădău"

„Și toate cer același lucru:

«Noi, cetățenii plasei Vîntul de Jos, jud. Alba, întruniți în număr de 820, luînd cunoștință de crimele de înaltă trădare săvîrșite de agentura de spionaj a lui Maniu și a celorlalți complici ai lui, cerem ca să se aplice maximum de pedeapsă acestor trădători ai poporului. Noi, lucrătorii acestei plăși care am fost otrăviți de acest trădător Maniu prin promisiuni false și minciuni, mai multe zeci de ani, cerem să fie condamnat cu cea mai mare pedeapsă pentru a dispare din rîndurile omenirii!»

Iată altă moțiune trimisă Tribunalului Militar:

«Subsemnatele profesoare ale liceului de fete Mihail Kogălniceanu Galați, luînd cunoștință de rechizitoriul amplu și documentat al dezbaterilor procesului Iuliu Maniu și a clicei sale, dezaprobăm cu toată tăria întreaga lor acțiune antinațională și antidemocratică. Iuliu Maniu, agent în slujba cercurilor imperialiste internaționale, a organizat o rețea de spionaj în favoarea acestor state străine, procurînd în mod sistematic reprezentanților misiunilor Americană și Engleză din București, informațiuni privitoare la situația militară, politică și economică a României, a căutat să pregătească un nou război împotriva Uniunii Sovietice și a altor țări prietene României.

S-a pus în fruntea acțiunilor trădătoare ale unui grup de ofițeri rezerviști național-țărăniști care au elaborat așa-zisul 'Plan general de organizare a armatei', care prevedea organizarea de unități înarmate în străinătate, din legionarii și criminalii de război fugiți din țară, în vederea folosirii lor în realizarea planului complotului contra statului, pentru doborîrea guvernului democrat, legal constituit în conformitate cu Constituția Țării.»"

În *Scînteia*, nr. 971, 10 noiembrie 1947. „Subsemnatele" nu se semnează. (n. R.M.)

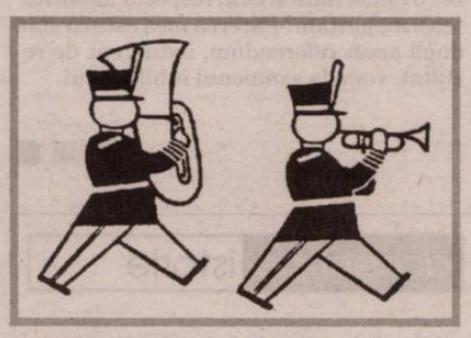

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Sîntem pierduți fără un Tătuc!

Zilele trecute, într-un sat mic, din Transilvania. Pe la ceasurile după-amiezei, sub un soare care mai ieșea din nori doar cît să anunțe că e toamnă. În spațiul dintre o bisericuță de lemn și un cimitir vechi. La sărbătoarea pe cît de discretă, pe atît de frumoasă a unei comunități. Aici e invitat să cînte un venerabil artist popular din Maramureș. La prima vedere, totul pare făcut destul de stîngaci, tocmai pentru că e complet lipsit de orice regie. Dar locul, momentul, atmosfera și mai cu seamă omul invitat să cînte sînt, la un loc, ceva cu totul extraordinar. Vreo treizeci-patruzeci de oameni asistă la povestea asta. Printre cîntări și vorbe, artistul popular deplînge condiția în care am ajuns cu toții, halul în care se prezintă azi țara. Zice că nu le mai poate *hori* contemporanilor aproape nimic. Pentru că habar n-avem de seceriș, de pădure, de animalele din ogradă, de plecatul la armată, de temele care, odinioară, erau relevante. Pare că nici dragostea nu mai e ce-a fost. Numai că, scormonind prin amintire, printre cîntări vechi, artistul popular dă tot peste tristeți abisale. Și atunci, ca și acum, „biata țară" era tot înstrăinată, iar noi eram rămași tot „fără tătuț, fără legănuț".

Rezultatele acestei căutări în sipetul cu amintiri – un soi de pipăire după un vechi panaceu care ar mai obloji o durere de cap contemporană – se soldează, deseori, cu o sporire a migrenei existențiale. Junghiurile astea însoțite de melancolie nu sînt cu totul contemporane. Unele vin din negura timpului, din adîncul istoriei, și ne-au însoțit pașii șoptindu-ne la ureche că, orice-am face, e de rău. Sigur că perspectiva asta, felul ăsta de a vedea lucrurile poate fi acuzat de o cruntă superficialitate. Te folosești în cel mai simplist mod cu putință de creații folclorice, teme, citate din trecut, pentru a demonstra – nu fără o urmă de cinism – că „nu s-a schimbat nimic pe-aici". Că sîntem într-o eternă suferință, o perpetuă dorință de a lua gîturile dușmanilor din cauza cărora nu ne-am putut dezvolta și că ne bîntuie o milenară obsesie a neîmplinirii. Ți se poate spune imediat că ai un dinte împotriva compatrioților, că te-ai supărat pe sat, că dai cu noroi pe gardurile vecinilor doar pentru că ți s-au înfierbîntat mințile și nu le-ai stins cu apă rece. În plus, ți se va spune – poate pe bună dreptate! – că cel mai ușor e să găsești vinovății ingenioase, să dărîmi, să așezi totul în derizoriu. Și-atunci, tu fugi din nou în istorie, mai încoace, la Caragiale. Te umpli bine de muniție din acest depozit inepuizabil și ieși afară triumfător, trăgînd rafale lungi de citate care demonstrează fără putință de tăgadă că ai, totuși, dreptate.

E un joc care poate deveni profund intelectual, dar și presărat cu mărețe condimente dintre cele mai perverse. Și care poate da o mare satisfacție. Ai spus limpede, pe gură, să se țină minte la masă, sau ai scris temeinic, să dăinuie pe vecie, că nu ieșim din tiparul automutilării? Da? Ei bine, atunci te-ai scos. Nu mai faci parte din majoritatea ineptă care-și plînge, de secole, neșansa istorică și furatul propriei căciuli. Plus că ai tu însuți senzația că, denunțînd zgomotos tarele nației, te-ai răcorit un pic, ai ieșit din cuptorul *rotisării* naționale, te-ai scuturat un pic de mujdeiul resemnării și-ai devenit o ființă mai occidentală, mai civilizată, mai contemporană. Ahhh! Minunat sentiment! Dar trece repede. Realitatea de-aici nu se lasă pe tînjală. Dacă nu te trage de mînecă, îți dă un cap în gură. Te-ntorci imediat la ritmul zilnic, la alternanța asta magică de sublim și derizoriu, de provincial rudimentar și urban avangardist, de manea lălăită din dosul catedrei academice și de simfonic cîntat lîngă grătarul pe care sfîrîie micii. Și-ntotdeauna, ca-n cazul de față, pierzi firul. Nu mai știi de unde-ai luat-o, de la ce a-nceput fierbințeala, de la ce vine mahmureala.

Păi, de la cîntarea care plînge din vechime bietul popor rămas, în eternitate, „fără tătuț, fără legănuț". Pare că strămoșii care au potrivit vorbele astea au suflat în noi, cu har venit de la Divinitate, proiectîndu-ne într-o derivă cosmică, în căutarea unei planete pe care s-o putem locui. Iar lacrimile acestei derive cosmice ne udă și azi, cînd scîncim din cauza aceleiași traume care ne bîntuie între anii electorali. Cum să ne găsim acum, așa cum am făcut-o de atîtea ori în istorie, un tătuț care să ne vegheze odihna și somnul dulce din legănuț? Cum să facem să dăm toate grijile și toate responsabilitățile pe mîna unui cîrmaci iscusit, care ne poate îndrepta corabia cosmică spre un țărm prietenos, pe care să stăm la plajă? Cum să facem să ne găsim un părinte protector, care să ne scoată din melancolia seculară a doinei și să ne dirijeze ca pe un cor care știe doar cîntece de vitejie?

Și, mai ales, cum să facem să găsim un tătuț care ne tolerează un pic micile șobolănii, capriciile de copilași, minciunelele nevinovate, somnolența iritată și, pe urmă, cînd ne facem mari, faptul că uităm mereu să ne facem temele? Cum găsim noi un asemenea tătuț? Că, dacă ne uităm îndărăt, în istoria recentă, am avut un tătuț. Unul pe care, pînă la urmă, l-am împușcat. Și-am început să ne certăm între noi, pentru că unii ziceau c-a fost bun, alții c-a fost rău. Poftim, mai ieși din dilema asta! Mai găsește un tătuț care să ne mulțumească pe toți. Îngrozitoare misiune! Pentru că nici măcar la modelul de tătuț nu ne mai înțelegem. Unii dintre noi vor înapoi în legănuț. Alții și-ar asuma riscul de a învăța să umble. Între timp, facem o hărmălaie de nedescris. Iar nava plutește în ape cosmice necunoscute. Tătuți de ocazie ar fi pe stoc cîți vrei. Iar, din păcate, dintre noi sînt destul de puțini cei care au chef să-nvețe să meargă singuri. Eh, mai vedem ce-o fi.

Petre GURAN

Rădăcinile istorice ale crizei bisericești din Ucraina

În august 2013 publicam un articol în revista *22* intitulat „A treia Romă: un mit medieval și extensiile lui contemporane", în care urmăream renașterea ideii de a treia Romă și anunțam rolul tot mai important pe care avea să-l joace Patriarhia Moscovei în cadrul Ortodoxiei universale și în relațiile internaționale ale Rusiei. Fără să pretind competențe geopolitice sau geostrategice, descriam o paradigmă de dezvoltare instituțională proprie acelui concept. De atunci, mult așteptatul sinod pan-ortodox, care s-a ținut în Creta (2016), a fost boicotat de Patriarhia Moscovei și de alte patru Patriarhii ortodoxe, care au afinități certe cu aceasta, deși ședințele presinodale eliminaseră de pe agenda sinodului cel mai important și delicat punct: refacerea ordinii canonice a Bisericii Ortodoxe pe baza dreptului canonic bizantin. Cu toate acestea, Bisericile participante s-au trezit cu contestații din partea unor așa-zișI integriști care acuzau pretinse decizii modernizatoare ale sinodului. Contextul post-sinodal părea să justifice intrarea patriarhului Bartolomeu într-un con de umbră, confirmat și de absența sa de la sărbătorirea centenarului de la reînființarea funcției patriarhale în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse (decembrie 2017). Oare se anunța o schimbare de dirijor al Ortodoxiei mondiale? Aceste elemente de analiză se regăsesc în poziții publice recente ale lui Jean-François Colosimo, editorialist și gînditor ortodox francez, profesor la Institutul Saint-Serge din Paris.

Astfel, criza ucraineană nu este decît ieșirea la suprafață a unei tensiuni acumulate și a blocajului politic al principilor lituanieni, care au solicitat de la Bizanț o mitropolie separată de cea cu sediul la Moscova. Această mitropolie nouă a Kievului a aderat la unirea din Ferrara-Florența (1439), dar s-a dezis de aceasta în 1464. Cum Kievul a ajuns în regatul polonez prin uniunea dinastică cu marele ducat lituanian, la sfîrșitul secolului al XVI-lea presiunea catolicismului a dus la reapariția uniatismului în Ucraina. Reacția la uniatism a necesitat reorganizarea Bisericii Ortodoxe în Ucraina cu sprijinul Patriarhiei ecumenice și al fiului de domn moldovean Petru Movilă. Dar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Moscova a cucerit Ucraina de la polonezi și a cerut sinodului Patriarhiei ecumenice, în schimbul a nenumărate bunăvoințe, să-i cedeze mitropolia Kievului. Actul sinodal al cedării din 1686 a fost însă contestat din cauza acuzațiilor de simonie și anulat de următorul patriarh ecumenic, dar faptul era consumat. În anii revoluției bolșevice, Ucraina a cunoscut o scurtă perioadă de independență, cînd s-a organizat și o Biserică autocefală ucraineană pe principiul filetist. O parte din aceasta s-a refugiat în Occident, ca și o parte din Biserica rusă, continuînd o politică de opoziție față de regimul bolșevic. Destrămarea Uniunii Sovietice în 1991 a prins Biserica Ortodoxă de pe teritoriul fostei URSS în plină dezmorțire post-totalitară, iar renașterea naționalismelor a repus în discuție Bisericile naționale. Astfel, încă din 1990 s-a reînființat Biserica autocefală a Ucrainei. În contextul haosului post-totalitar nu au existat decît timide negocieri prin care Patriarhia Moscovei a încercat să țină în frîu naționalismul bisericesc ucrainean. Consolidarea politică a statului ucrainean însă a dictat și revenirea la tematica Bisericii naționale.

Regîndirea eclezialității ortodoxe rămîne o tema și actuală și urgentă.

Argumentul continuității mitropoliei din Kiev la Moscova – anume că ea s-a transformat în Biserica Rusiei – este pe de o parte contestat de refacerea acestei mitropolii la Kiev în 1416 (nerecunoscută inițial), dar mai ales este înlocuit ca principiu canonic de argumentul național. La această dispută ruso-ucraineană se adaugă disputa despre rolul Patriarhiei ecumenice în cadrul Ortodoxiei internaționale.

Patriarhia ecumenică este pe de o parte cedentul mitropoliei Kievului din 1686 în contextul politic în care Moscova integrase această mitropolie în teritoriul său politic, dar este și titularul dreptului de a acorda autocefalia unei Biserici locale (a se înțelege naționale). Ea poate constata că nu mai sînt valabile condițiile din 1686, dar în plus este solicitată de o parte din credincioși și de puterea statală a Ucrainei să decidă asupra autocefaliei unei mitropolii naționale. Avînd în vedere identitățile multiple formate de-a lungul complicatei istorii ucrainene, nu se va degaja niciodată un consens în materie bisericească. Deci unii vor vrea în continuare să aparțină de Biserica rusă, iar alții de Biserica ucraineană. Actualul sistem politic al libertăților religioase permite această conviețuire pragmatică.

După cum am observat, toată istoria acestei mitropolii este plină de aplicarea principiului politic. Un principe sau o autoritate legitimă solicită înființarea unei mitropolii, iar Patriarhia ecumenică răspunde, temporizînd într-o primă fază, apoi acordînd ceea ce i se cere.

Dar ce este acest principiu politic? Este, la origini, organizarea Bisericii după structura teritorială a Imperiului Roman. Pe lîngă cele trei scaune episcopale cu origine apostolică, Roma, Alexandria, Antiohia, în secolul IV s-au format Biserici mitropolitane, cu sinoade locale, în orașele cu statut administrativ de metropolă a unei provincii. Organizarea teritorială a Bisericii a devenit un drept al împăratului. Abia în secolul al XIV-lea a început Patriarhia ecumenică să exercite singură acest drept. Altă consecință importantă a acestui principiu politic a fost însăși ridicarea în rang a arhiepiscopiei Constantinopolului. Întrucît devenise noua capitală a imperiului a fost ridicată de către sinoadul II ecumenic în poziția a doua în ierarhia scaunelor episcopale ale Imperiului Roman, cu drepturi și privilegii egale cu ale Romei. Între rolurile canonice care i-au fost acordate Constantinopolului s-a numărat și acela de a organiza și tutela viața religioasă pe toate teritoriile din afara Imperiului Roman. Astfel, încreștinarea Balcanilor și a Europei Răsăritene a fost opera Patriarhiei de Constantinopol, care a primit din partea împăratului și titlul de patriarhie ecumenică.

În actuala criză bisericească ucraineană se confruntă logica *statu quo*-ului cu logica adaptării la noi necesități misionare și spirituale. Istoria nu dă dreptate nici uneia dintre logici, dar pune în lumină impasul principiului politic. Organizarea Bisericii Ortodoxe în diaspora evidențiase deja de mult această criză de canonicitate, lăsînd viața religioasă a ortodocșilor pe seama pragmatismului ecleziastic. Atîta timp cît principiul național (varianta contemporană a principiului politic) va prevala asupra principiului universalității și unității Bisericii, crizele de tipul celei din Ucraina vor continua și vor fi în mod catastrofal exploatate politic. Regîndirea eclezialității ortodoxe, exclusă diplomatic din temele sinodului pan-ortodox, rămîne o tema și actuală și urgentă pentru următorul sinod pan-ortodox. Toate Bisericile ortodoxe naționale sînt puse în fața acestei datorii de conștiință de a decide ce este mai important: ceea ce le unește sau ceea ce le desparte?

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Monte Sant'Angelo

În Puglia, pe vîrful masivului Gargano, se află unul dintre cele mai vechi sanctuare din Europa dedicate Arhanghelului Mihail. Locul se numește și astăzi „Muntele Îngerului" (Monte Sant'Angelo) în amintirea apariției cerești atestate la sfîrșitul secolului al V-lea de două scrisori ale papei Gelasius. Însă documentul cel mai important rămîne *Liber de apparitione Sancti Michaelis in Monte Gargano,* din secolul al VIII-lea, care relatează cele trei episoade originare ale cultului: vînătoarea unui nobil din Siponto al cărui taur este regăsit pe vîrful muntelui Gargano îngenuncheat în fața unei grote, victoria locuitorilor din Siponto împotriva unui asediu și consacrarea grotei în urma acestei biruințe. Arhanghelul Mihail i se înfățișează episcopului de Siponto ca fiind „mereu în prezența lui Dumnezeu", dar și ca „paznic al locului" pe care l-a ales: acolo, în despicătura stîncii, „păcatele oamenilor vor fi iertate" și rugăciunile lor împlinite. Astfel, conducătorul oștilor îngerești are rolul de a comunica viguros și solemn un spațiu de electiune, un loc privilegiat al milei divine, situat pe înălțimi și totodată în adîncime, pentru că altarul care va constitui centrul sanctuarului se află săpat în stîncă, deja pregătit, potrivit legendei fondatoare, pentru a fi receptacul al jertfei liturgice.

Istoria și scenografia grotei de pe Muntele Gargano este o parabolă a funcției îngerului și a căutării spirituale a omului: simbolismul ascensional, însoțit de coborîrea inițiatică, lasă ca în punctul final al parcursului epifania îngerului să fie pur indicativă, o transparență care dezvăluie taina supremă a creștinismului: prezența lui Dumnezeu în euharistie. Acest fapt religios, cercetat în comparație cu alte rituri inițiatice asociate peșterilor „mistice", reflectă întîi de toate identitatea pe care Arhanghelul, figură eshatologică a istoriei mîntuirii, o dobîndește în lumea creștină: el este protector al Bisericii ca popor al lui Dumnezeu, intercesor al biruințelor împotriva forțelor răului, mai ales a epidemiilor, și totodată cel care ține „balanța" la judecata finală a sufletului.

În Orient, cultul său și, în general, al îngerilor avea să ia avînt mai ales în Egipt, dar și în Siria – stau mărturie reacțiile îngrijorate ale unui Sever al Antiohiei sau Theodoret al Cyrului –, apoi în capitala imperială, unde va fi asociat, la răstimpuri, cu nevoile de legitimare ale basileilor, care se numeau fie *Angelos,* fie *Mihail*. Occidentul se va sincroniza cu această devoțiune orientală, dacă ar fi să amintim aici doar episodul apariției lui Mihail din timpul papei Grigore cel Mare, pentru care stă mărturie și astăzi castelul Sant'Angelo din Roma, construit pe corpul robust al mausoleului lui Hadrian. O adevărată rețea de biserici, capele și abații închinate Arhanghelului va împînzi Europa și nu puține popoare îi vor revendica protecția.

„Casă a Domnului și poartă a cerului", traversînd secolele zbuciumate ale regiunii stăpînite de bizantini, longobarzi, carolingieni, normanzi, angevini, aragonezi și genovezi, Monte Sant'Angelo a fost mai cu seamă de-a lungul Evului Mediu destinația unui parcurs penitențial care-l lega de alte spații sacre dedicate „Căpeteniei îngerilor": de pildă, abația Sfîntului Mihail de pe muntele Pirchiriano (Sacra din San Michele), de lîngă Torino, și mult mai faimoasa abație de la Mont-Saint-Michel. În arhitectura sa seculară, sanctuarul de pe Gargano mai păstrează și astăzi semnele unei devoțiuni capabile să creeze o artă epifanică: de pildă, porțile de bronz din atriumul interior, făurite de maeștri bizantini și oferite în dar de un nobil din Amalfi în 1076 – de fapt, o sinteză a angelofaniilor biblice, în 24 de panouri, sub semnul Arhanghelului Mihail, alături de splendide mărturii arheologice din secolele VIII-XI și de fresca unui enigmatic „custos Ecclesiae" cu ochi migdalați. Un cronicar anonim din veacul al XV-lea descria astfel locul pe care tocmai îl vizitase: „bogat în virtuți cerești căci Arhanghelul Mihail însuși a vrut să-l înalțe și să-l consacre, el care, amintindu-și de slăbiciunile omenești, a coborît din cer pentru ca oamenii să poată avea parte, în acest templu, de lucruri dumnezeiești".

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

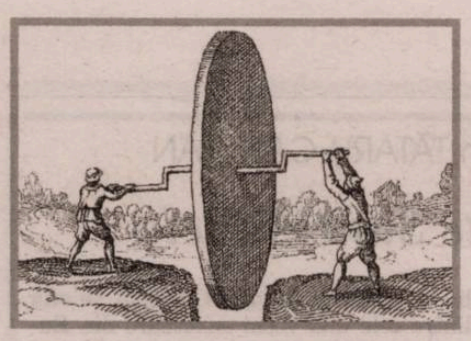

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Liste, manevre, calcule

De vreo cîteva luni, o zbatere surdă, acoperită de diversele scandaluri externe, cutremură partidele românești. Puțini sînt atenți la ea, însă drama care se desfășoară prin tot felul de ședințe, întîlniri de taină prin hoteluri și pe la cîrciumi e totuși reală. Reală și intensă. Se apropie vertiginos alegerile. Acel moment în care merituoșii merg la loc cu bere bună și muncă puțină pe bani mulți și cu responsabilități vagi – la Parlamentul European.

Merituoșii am zis? Probabil nu e cel mai bun cuvînt pentru a descrie participanții la cursa din umbră pentru ocuparea locurilor rezervate României în Parlament – singura instituție a UE pentru care se organizează alegeri directe. Un termen mai bun ar fi manevranții, manipulanții.

Să le luăm pe rînd, în ordinea din sondaje.

PSD obișnuiește să se laude în ultima vreme că e cel mai mare partid social-democrat din Europa. Luat după numărul deputaților, cam așa e. Însă e social-democrat doar în măsura în care social-democrația a făcut cancer și dezvoltă tumori autoritariste. În ultima vreme, din mai multe părți s-au făcut auzite cereri pentru eliminarea sa din grupul socialiștilor. Un rezultat bun la europarlamentare îi consolidează poziția și face aceste solicitări inutile. E de așteptat ca lista pentru PE să conțină diverse personaje trimise acolo strict pentru serviciile aduse încă liderului PSD, Liviu Dragnea. Puțini oameni știau cine e Viorica Dăncilă pînă să fie numită premier, foarte probabil că vom vedea alte asemenea personaje șterse parcate pe listele socialiștilor.

Sînt puține șanse ca pe lista principalului partid de guvernămînt să vedem oameni cu preocupări oneste față de rolul și rostul Parlamentului în concertul de la Bruxelles. Vom vedea, în schimb, tot felul de domni și doamne de rangul doi, la final de carieră sau cu o nevoie acută de protecție și uitare.

PSD a avut oameni care contau în grupul de deputați, însă a avut grijă să scape de ei cînd au îndrăznit să aibă opinii divergente. (Mă gîndesc mai ales la Sorin Moisă, o pierdere reală pentru România, nu numai pentru PSD.) Putem presupune că nu vom vedea foarte multe valuri pe acest subiect în partidul domnului Dragnea, cel puțin atîta vreme cît conducerea rămîne la fel.

La PNL situația e tragic amuzantă. Gîndul la Bruxelles și Strasbourg a avut un efect de masă de spiritism și a readus în dezbaterea internă figuri ca Vasile Blaga și Crin Antonescu. Chiar dacă inactivi de ceva vreme, celor doi nu li se poate nega o greutate politică latentă care, probabil, le va asigura mult doritul loc pe liste. Dincolo de cei doi, o sumă de aleși locali care fie și-au ratat mandatul (Arad), fie au obosit (Alba Iulia) își dispută locurile rămase împreună cu eurodeputați merituoși ca Marian Jean Marinescu sau Siegfried Mureșan sau cu ambiții imposibil de justificat, cum e Cristian Bușoi. Nu e clar nici care e poziția președintelui partidului, dl Ludovic Orban, care ezită încă de teama unui rezultat prost. Probabil că nimeni nu ar putea să îi refuze domnului Orban un loc dacă într-adevăr și l-ar dori, însă ambițiile sale de premier ar suferi lovitura finală.

PNL are o capacitate fantastică de a-și da autogoluri. Și scriu asta cu amintirea ultimelor alegeri locale încă proaspătă în gînd. De asemenea, PNL rămîne în acea toxică relație de codependență cu președintele Iohannis de pe urma căreia nici una dintre părți nu profită foarte mult. Așadar, lista PNL poate fi un eșec spectaculos cu efecte la următoarele runde de alegeri (cele interne) sau un succes moderat care să le dea peneliștilor speranțe că perioada de derivă a partidului va înceta în sfîrșit.

Cel mai important experiment al acestor alegeri se întîmplă la USR. Fostul partid al lui Nicușor Dan a dezvoltat un gust pentru democrația internă și a decis să organizeze un scrutin pentru desemnarea candidaților. S-au înscris doi deputați, cîțiva aleși locali și alte cîteva personaje mai puțin cunoscute publicului larg, dar relativ familiare membrilor de rînd ai USR. Principala mirare în acest caz vine din concurența relativ mică, însă experimentul rămîne important pentru că stabilește un model care ar fi trebuit să existe în mai toate partidele mari. Spun asta pentru că partidele românești au fost întotdeauna capturate de elite mici și cu agende înguste. Ceea ce vedem zilele astea la USR e joaca de-a viitorul și o dovadă de respect pentru membrii de partid care au decis să își sacrifice timpul în favoarea societății.

USR are totuși o problemă care vine din exterior. Necazul se numește MRÎ – partidul inexistent al lui Dacian Cioloș. Inexistent, dar, paradoxal, bine cotat în sondaje, MRÎ are două direcții în care poate merge – candidatură comună cu USR (indiferent dacă actele partidului ies de la tribunal sau nu) sau independent (doar dacă Justiția îi permite să candideze). În ambele cazuri, e de așteptat ca în USR să existe reacții adverse. În primul dintre ele, vor fi useriști care se vor simți trădați – muncesc de doi ani pentru partid pentru a vedea niște externi ocupîndu-le locurile pe liste. În al doilea, vor fi niște useriști frustrați – cu toate ezitările sale, Dacian Cioloș are propriul electorat care va rupe serios din cel al USR.

Ajungem la ALDE, unde putem remarca un singur lucru. Sprijinul necondiționat al ALDE pentru toate deciziile PSD face din acest partid un soi de oaie neagră și neplăcută a grupului european din care face parte. ALDEro a primit un sprijin foarte util prin recenta aderare a doamnei Renate Weber și e de așteptat ca domnia-sa să fie pe liste și partidul să trimită măcar doi eurodeputați la Bruxelles. Puterea de seducție a lui Călin Popescu Tăriceanu rămîne totuși validă, indiferent de cît de mult preia din negativul guvernării.

Vor fi multe alte liste și, posibil, cîțiva independenți, însă competiția importantă va fi între cei enumerați mai sus. Iar relevanța ei, dincolo de reprezentarea (acum sub nivelul mării) României într-o instituție importantă e, în mod evident, internă. Putem estima că măcar unul dintre partidele de mai sus își va pierde conducerea dacă rezultatul va fi sub așteptări.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

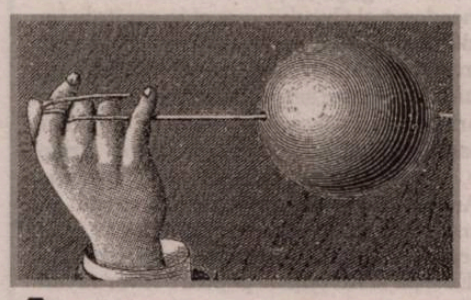

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Logica cifrelor mari

În Franța, discuțiile pe marginea bugetului de stat de anul viitor riscă să producă noi frămîntări politice. Un domeniu iese în evidență măcar pentru că pare să întrunească un larg consens: cultura. Franța, „patria" excepției culturale, alocă aproximativ 1,3% din PIB pentru cultură. Asta înseamnă aproximativ zece miliarde de euro. Este al treilea an consecutiv cînd fondurile alocate acestui domeniu rămîn neschimbate.

Cea mai mare parte a acestor fonduri se va îndrepta către audiovizualul public (3,8 miliarde). Bugetul alocat pentru patrimoniu se ridică la 326 de milioane de euro. Cu acești bani se vor restaura în jur de 6000 de obiective. O linie specială de finanțare este dedicată „marilor proiecte" de restaurare. Intenția ministrului Culturii este de a „sanctuariza" bugetul pentru patrimoniu – acesta e termenul folosit de Françoise Nyssen –, adică de a-l face intangibil.

Pentru programul de vouchere culturale dedicate tinerilor se vor aloca 34 de milioane de euro. Însă, dincolo de această alocație, statul susține și un program de educație culturală în valoare de aproape 120 de milioane de euro: cu aceste fonduri, școlile vor putea organiza vizite ghidate la muzee, teatre, concerte etc.

Accesul egal la cultură pe întreg teritoriul Franței e una dintre preocupările ministerului din ultimii ani. În ciuda infrastructurii culturale extinse, încă există dificultăți de acces în unele zone. Pentru a promova dezvoltarea unor proiecte culturale în regiunile defavorizate s-a creat un program special, în valoare de 6,5 milioane de euro. Prin programul *„Culture près de chez vous"* („Cultura aproape de voi") peste 500 de obiecte de artă de mare valoare vor fi împrumutate micilor muzee locale. Pentru dotarea bibliotecilor s-au alocat în jur de 90 de milioane de euro. Una dintre condiții: prelungirea programului de lucru cu încă două ore, pentru ca și adulții angajați, nu doar elevii și studenții, să aibă acces la aceste servicii.

Industriile culturale și creative produc mai mult decît industria auto. Sună încurajator.

În fine, pentru susținerea creației culturale se acordă o finanțare de 780 de milioane de euro.

Zece miliarde de euro pentru cultură e o sumă mare, chiar și pentru Franța. Dar angajamentul statului în acest domeniu nu e întîmplător. Și nu e văzut de decidenții politici ca o modalitate de a susține partea nesustenabilă a economiei. De fapt, subvenția pentru cultură e mai degrabă o investiție. Industriile culturale și creative produc mai mult decît industria auto. Sună încurajator. Dar nu te poți baza pe cultură pentru a relansa economia. Franța e azi într-o situație care-i permite să mizeze pe creație și pentru că, chiar și în anii de criză economică, a continuat să investească în cultură.

Fără legătură directă cu dezbaterile pe marginea bugetului pentru cultură, *Le Monde* publică un articol de analiză despre Grand Palais. Edificiul construit pentru expoziția universală de la Paris din 1900 este un enorm centru expozițional și de congrese, și este clasat monument istoric. E una dintre clădirile-reper ale Capitalei, un complex muzeal care atrage anual în jur de trei milioane de vizitatori. Grand Palais are însă nevoie de reparații. Se estimează că renovarea va costa în jur de 470 de milioane de euro. E rezonabil ca statul să susțină aceste costuri? – se întreabă *Le Monde*. Ar fi cîteva argumente. Pe de o parte, Grand Palais e o clădire emblematică pentru arhitectura începutului de secol XX. Era dea dreptul futuristă la inaugurare și și-a păstrat pînă astăzi aerul provocator și modern. Acoperișul din sine de oțel și sticlă e, în continuare, un element remarcabil. În plus, odată cu lucrările de renovare, clădirea va fi extinsă astfel încît va putea primi mai mulți vizitatori. Sînt, însă, și destule argumente împotriva planului de renovare. Primul e costul exorbitant al lucrărilor. Al doilea – oportunitatea: Grand Palais a trecut deja, în cei peste o sută de ani de la construire, prin două etape de consolidare, ambele foarte costisitoare. În fine, *Le Monde* se întreabă dacă șantierul chiar se va termina la timp, adică pînă în 2024, atunci cînd la Grand Palais sînt programate două competiții sportive în cadrul Jocurilor Olimpice. Nu cumva acest elan de a construi și de a reconstrui la scară tot mai gigantică e un semn de schizofrenie? – se mai întreabă *Le Monde*.

Privind dinspre România, e, într-adevăr, cel puțin un semn de schizofrenie să aloci atîtea fonduri pentru proiecte culturale de dimensiuni faraonice. Dar nu e oare un gest încă și mai schizofrenic să plătești 700.000 de euro într-o singură seară pentru o petrecere a sectorului 5 cînd, în rest, nu îți permiți să susții nimic durabil sau valabil? În logica asta a cifrelor mari, ce rămîne pentru societate după ce se termină banii?

Statul paralel

Texte și opinii de:

- Radu TUDOR (jurnalist, RFI România)

„Cît de adînc e statul subteran“

- Fatma YILMAZ (activist pentru drepturile omului)

„Cine este Fethullah Gülen?“

- Oana-Valentina SUCIU (conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București)

„Domnu' Soroș“

- Armand GOȘU (conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București)

„Securitatea, brand național“

- Tudor Călin ZAROJANU (jurnalist și scriitor)

„Statu-Palmă-Barbă-Cot-Paralel“

argument

O ficțiune politică

DILEMA VECHE 25 DE ANI
Statul paralel

E fascinantă cariera pe care o face statul paralel în discursul public! Nu e un termen nou. Intrat în vocabularul politic românesc în urmă cu vreo doi ani, pare să fi căpătat o greutate tot mai mare pe măsură ce Puterea instalată după alegerile parlamentare din 2016 a început să se lovească de realitate: programul de guvernare, pe care liderii PSD+ALDE au promis că-l vor aplica întocmai, întîmpină dificultăți. În ciuda susținerii parlamentare, guvernele sînt instabile și măsurile adoptate sînt contradictorii, ezitante, bîlbîite. De vină pentru întîrzieri ar fi statul paralel. Adică, în înțelesul celor care au aruncat pe piață acest termen, o rețea nevăzută de oameni din serviciile secrete, din Justiție, din administrație, din afaceri și din societatea civilă care influențează, cu efecte nefaste, luarea deciziilor, oameni cu interese obscure, contrare interesului național, care se opun reformelor binefăcătoare ale guvernului.

Definiția acestui „stat paralel“ e vagă, localizarea e imprecisă, impactul – greu de cuantificat. Și totuși, el revine obsesiv în luările de poziție ale potentaților, apare într-un document oficial al PSD, ba chiar în sloganurile vehiculate la un miting organizat de Putere, cu mari eforturi logistice, la care au participat zeci de mii de susținători aduși din toate colțurile țării.

Nici un *reality check* n-o să-i convingă pe cei care cred în existența sa că statul paralel e o născocire, o ficțiune care proliferează în general acolo unde la putere sînt guverne populiste: în SUA lui Donald Trump, în Ungaria lui Viktor Orbán, în Turcia lui Recep Tayyip Erdogan, în România lui Liviu Dragnea. Menirea statului paralel e să deghizeze neputința ori incompetența guvernelor.

Cumva, într-un singur fel au dreptate cei care asociază societatea civilă cu „statul paralel“. Dar nu în sensul pe care îl doresc. Organizațiile neguvernamentale chiar sînt paralele cu statul. Ele reușesc exact acolo unde statul eșuează: furnizează servicii de sănătate, educație, cultură, înlocuiesc ori completează serviciile sociale deficitare, intervin pentru a salva ori pentru a planta păduri, pentru a proteja patrimoniul abandonat de autorități și cîte și mai cîte. Paralel cu statul. Cel mai adesea, ele țin loc și de opoziție. (**Matei Martin**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

DILEMA VECHE 25 ANI
Statul paralel

A fi sau a nu fi paralel

Greu de localizat acest stat paralel. Uneori, pînă și autorii conceptului se încurcă în declarații. Am adunat aici cîteva mărturii pentru eventualii cronicari care vor vrea să scrie povestea acestui stat atît de puțin glorios.

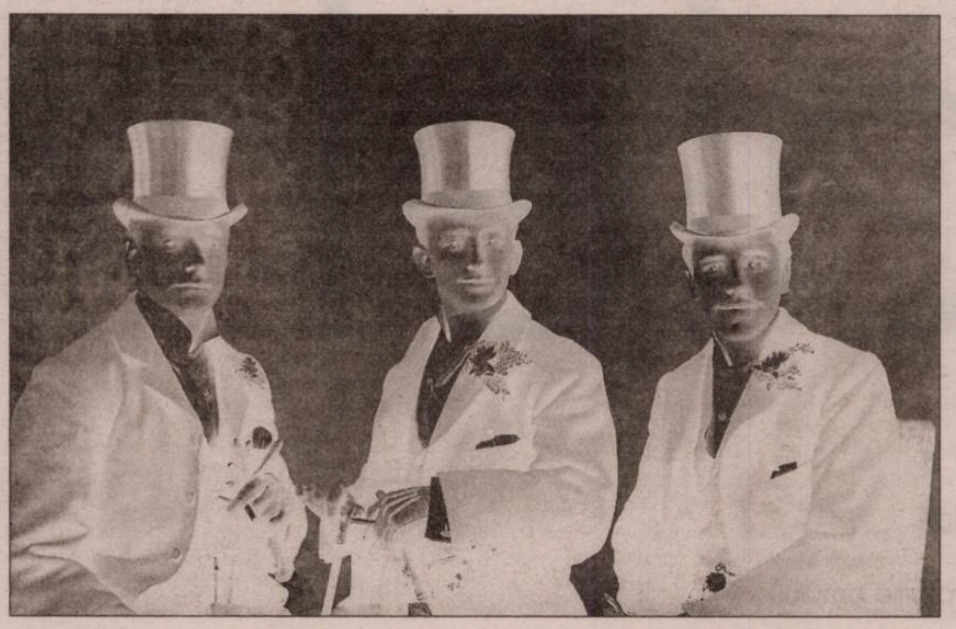

„Statul paralel ne vînează și PSD trebuie să găsească soluții. De aceea miniștrii noștri vizați de Mihai Tudose au fost rugați să rămînă în Guvern. Statul paralel ne hăituiește. Le-am spus asta colegilor mei din partid. Le-am explicat că noi trebuie să aducem în România democrația adevărată, să luptăm cu abuzurile statului paralel.“ (Codrin Ștefănescu, 13 octombrie 2017)

„Anul 2009 a fost începutul creării statului paralel. Apogeul a fost 2014-2015, apoi puterea lui a scăzut. Statul paralel funcționează și azi, are o influență importantă în Justiție, în conducerea instituțiilor statului, ține sub control clasa politică, Parlamentul și partidele politice prin lideri.“ (...) „A fost influențat și implementat cu ajutorul partenerilor din CIA ai conducerii SRI.“ (Elena Udrea, 3 noiembrie 2017)

„În realitate, statul paralel chiar există și este ușor de identificat. Nu cred însă că Liviu Dragnea cere PSD-ului să lupte cu el din moment ce tocmai Liviu Dragnea este exponentul cel mai notoriu al acestui stat paralel. Vorbim de acei cîțiva politicieni și funcționari publici, extrem de bogați, lucrători toată viața lor la stat, membri ai unor rețele transpartinice de tip mafiot menite să fure miliarde de euro din banii publici, să treacă după bunul plac proprietăți ale statului în domeniul privat, în proprietatea lor.“ (Cătălin Ivan, 19 noiembrie 2017)

„E o glumă destul de proastă asta cu statul paralel și sper să înțeleagă și românii că nu există statul paralel, dar există cîteva persoane care vor să acapareze toată puterea și se victimizează. Statul paralel este un concept care vine din țări cu sisteme nedemocratice. Există însă într-adevăr diferiți centri care promovează concepte politice diferite, avem forțe politice la putere și în opoziție. E clar că există diferențe majore între acestea, dar nu înseamnă că avem stat paralel. Atîta timp cît avem o democrație vie, acest lucru este OK.“ (Klaus Iohannis, 22 noiembrie 2017)

(...) „Statul paralel încearcă să conducă România prin intermediul dosarelor penale, iar procuratura a devenit doar un instrument politic de eliminare a persoanelor incomode, care stau în calea unor planuri făcute în subteranele sistemului. Mulți încearcă să creeze iluzia că implicațiile acestui comportament antidemocratic sînt pozitive, pentru că așa s-ar lupta împotriva corupției sau pentru că politicienii, pe care unii cetățeni nu îi votează, sînt eliminați. Nimic mai fals! Iar asta o simt pe propria piele din ce în ce mai mulți români care nu au nici o legătură cu politica și care sînt victime ale abuzurilor sistemului. Cei corupți de putere nu și-au limitat acțiunile împotriva oamenilor politici, ci le-au îndreptat și asupra simplilor cetățeni, iar asta se vede în fiecare zi, prin noi și noi dezvăluiri ale victimelor acestor abuzuri. (...) De aceea, spun că eliminarea statului paralel este crucială, nu doar pentru ca România să fie un stat cu adevărat democratic, ci și pentru a reuși să transformăm România într-un stat puternic și influent la nivelul UE.“ (Călin Popescu Tăriceanu, 16 februarie 2018)

„S-a făcut atît de mult rău, se face atît de mult rău, încît lucrurile astea nu pot rămîne nepedepsite (...) Statul paralel este un grup de indivizi, din păcate foarte mare, cu ramificații inimaginabil de largi, care exercită puterea statului într-un mod nelegal și nelegitim, substituindu-se puterii legitime care se obține prin votul democratic“. (Liviu Dragnea, 12 martie 2018)

„În ultimii ani, ALDE a dus o bătălie continuă cu reprezentanții statului paralel. În ultimele luni s-au adunat munți de dovezi care arată că am avut dreptate în tot ceea ce am spus. Protocoalele secrete făcute publice, achitările pe bandă rulantă în dosarele instrumentate de către DNA, abuzurile unor procurori de la DNA Ploiești care au fraudat dosare, acestea sînt doar o parte din faptele reprobabile denunțate. (...) „Trebuie înțeles pînă unde s-a ajuns din punct de vedere al abuzurilor și al instrumentelor pe care statul paralel și le-a creat pentru a controla instituțiile alese democratic în România. Trebuie să expunem tot putregaiul sistemului și să începem să facem curățenie.“ (Norica Nicolai, 8 iunie 2018)

„În România nu există nici un stat paralel, este invenția PSD-iștilor prin care vor să își motiveze demersurile anti-Justiție și anti-servicii. Atît de simplu este. În România e un singur stat. Și pe acel stat îl reprezint eu. Deci povestea cu statul paralel este o invenție, nu știu dacă a PSD sau a consultanților PSD, dar îi asigur pe români că în România nu există stat paralel și restul sînt povești prin care PSD încearcă să își valideze anumite demersuri destul de discutabile.“ (Klaus Iohannis, 12 iunie 2018)

„Împreună ne-am asumat un rol dificil, și anume acela de a milita în continuare pentru respectul față de drepturile și libertățile individuale, element care ar putea să pară nefiresc la 30 de ani de la căderea regimului comunist, dar statul paralel care s-a instaurat în România în ultimii zece ani, începînd din mandatul președintelui Băsescu, ne pune extrem de mult pe gînduri și ne pune la încercare chiar și curajul. Noi, ca partid liberal, am fost singurii care am avut curajul să ridicăm glasul împotriva abuzurilor care au avut loc în ultimii ani în Justiție, cu precădere în zona a ceea ce înseamnă oficial lupta împotriva corupției. Din păcate, lupta împotriva corupției în România s-a transformat într-o luptă politică de eliminare a persoanelor incomode de pe scena politică românească.“ (Călin Popescu Tăriceanu, 16 iunie 2018)

„Asta e o prostie cu statul paralel, nu vă supărați. Avem în România un stat care uneori funcționează bine și de multe ori funcționează prost. Dar faptul că s-au comis abuzuri, că unii oameni au avut mai multă putere decît trebuiau să aibă, că s-au schimbat niște decizii ale oamenilor, într-adevăr, dar azi cînd vorbim, totuși, puterea toată este la domnul Dragnea. Cu cine să lupte? Cine nu îl lasă? (...) Mie mi se pare că e o mare minciună întotdeauna să dai vina pe altcineva cînd tu ai puterea. Eu m-am luptat și cu Băsescu, și cu Iohannis, am fost singurul prim-ministru care a avut doi președinți pe cap, dar tot nu zic că n-am făcut din cauza lor. (...) Povestea asta cu statul paralel mie mi se pare o mare minciună. (...) Cine e statul ăla paralel? Dacă ni-l arată și nouă domnul Dragnea. Să nu îmi ziceți de SRI și de DNA, că domnul Dragnea era mai bun prieten cu SRI-ul și cu DNA-ul decît noi toți, deci nu asta era problema.“ (Victor Ponta, 12 iunie 2018)

„În epocalul discurs, ticsit de perfidie și minciună, lui Dragnea îi dă prin cap să spună că Băsescu a creat «statul paralel». În regulă, o să fiu oricînd de acord că, timp de zece ani, unul din obiectivele mele a fost consolidarea instituțiilor statului. Că uneori aceste instituții au făcut abuzuri grave, pentru care procurori și judecători trebuie să răspundă, iarăși sînt de acord. Că trebuie modificate legi pentru ca abuzurile să nu mai fie posibile, este un alt lucru pe care îl susțin. Dar, dacă eu am creat «statul paralel» pe care Dragnea vrea să-l distrugă sau să-l supună, este cert că tot Dragnea este cel care a lins cu sîrg pe toți șefii instituțiilor «statului paralel» pe care azi îi acuză.“ (Traian Băsescu, 10 iunie 2018)

„Obiectivele mele rămîn aceleași, și anume programul de guvernare să fie pus în practică, și va fi pus, iar statul paralel să fie zdrobit, și va fi zdrobit.“ (Liviu Dragnea, 22 iunie 2018)

„Cum ne explicăm faptul că, deși în plan social s-au luat măsuri pozitive, au crescut pensiile, au crescut salariile, în plan economic au scăzut anumite taxe, de ce totuși în toate cercetările științifice din întreaga țară partidul scade, ca reputație, în ochii opiniei publice? Și un posibil răspuns dat atît de către noi, colegii mei din țară și alte persoane avizate, este acela că limbajul și modalitatea de a prezenta anumite subiecte cu privire la această discuție nesfîrșită vizînd statul paralel, acest subiect nu este atît de agreat de către români, în general. Cu toții dorim, așa cum s-a spus, dreptate pînă la capăt. Total de acord cu lupta împotriva abuzurilor, erorilor, greșelilor. Oamenii care suferă nevinovat... Trebuie să se îndrepte toate aceste greșeli care au fost în trecut. Dar de la asta și pînă la a face politică în special pe aceste tematici, de stat paralel, de protocoale, de parchete și așa mai departe... aici trebuie să vorbim cu oamenii.“ (Gabriela Firea, 10 septembrie 2018)

„În România nu există nici un stat paralel.“

„Lumea politică e o junglă.“

JACQUES CHIRAC

„Politica e mai periculoasă ca războiul. În război nu poți fi omorît decît o singură dată. Pe cînd în politică...“

WINSTON CHURCHILL

a compilat Matei MARTIN

Radu TUDOR

Cît de adînc e statul subteran

Se spune paralel, profund topografic, nu axiologic, subteran, din umbră, ascuns. În toate aceste înfățișări, sintagma acoperă două realități și două interpretări distincte, cea maximală, să-i spunem, și cea minimală. Prima îl plasează în centrul monumental al Washingtonului, și în urbele-satelit de pe centura rutieră a Capitalei. În această accepțiune, el este secretosfera oficială, o duzină și jumătate de servicii secrete cu încrengăturile lor judiciare, parlamentare și prelungirile lor trofice în lumea marii finanțe și în cea a înaltei tehnologii. E protipendada secretelor, universul inițiaților din ministerele de forță și din tribunalele ce emit, sub tainica pecete a siguranței naționale, mandate de interceptare. E un sens pe care-l acreditează, printre alții, Mike Lofgren *(Statul ascuns: declinul Constituției și ascensiunea guvernului din umbră,* Penguin, 2017), Mark Ambinder *(Statul subteran: înlăuntrul industriei guvernamentale a secretelor,* Amazon, 2013) și Peter Dale Scott *(Statul american paralel: marea finanță, marile concerne petroliere și lupta pentru democrație,* Rowman/Littlefield, 2017). Dana Priest și William Arkin *(America ultrasecretă,* Little, Brown/Hachette, 2011) au încercat, cu parțial succes, să cartografieze acest „univers în expansiune", tumefiat de excesele securitare post-11 septembrie 2001, milioanele de metri pătrați de birouri și stocaj de date, spațiu în care evoluează sute de mii de funcționari statali și vreo 854.000 de contractori privați. E, scriu memorabil Priest și Arkin, o galaxie „vizibilă parțial doar pentru o elită răsverificată și în întregime doar pentru Dumnezeu".

Maximal, statul ascuns e pe centură. În sens minimal e „sub centură". E vorba de coterii cu autoritate directă sau capacitate de influență, de grupuri informale, clandestine, de putere cu posibile conexiuni interinstituționale sau internaționale, de facțiuni ce nu respectă regulile jocului și lucrează uneori împotriva ierarhiilor constituite. Acesta e sensul trumpian al sintagmei.

Twitteratura sa nocturnă, puseele de febră conspirationistă care-l țin treaz pînă la orele vedeniilor, fabulațiile sale despre clintonieni lugubri, democrați ratați și jurnaliști cu patima măsluirii informației sînt noi doar prin intensitate, caracter public pînă la exhibiționism și destinație pragmatică, menită a decredibiliza și bloca ancheta în curs ce-l vizează. Nu-i un original. Simptome similare a prezentat și Nixon, iar ideea cabalei clintoniene ce-l hăituiește, îl delegitimizează și îl leagă de catargul Kremlinului a fost strecurată în imaginarul național și în lexicul familial trumpian în perioada interregnului prezidențial Obama – Trump, de către Glenn Greenwald, jurnalistul care a însoțit ieșirea la lumină a lui Edward Snowden și care a dobîndit, și din acest motiv, o persistentă mefiență în raport cu instituțiile secrete ale statului american. („Statul ascuns pornește, cu alegații neverificate, războiul împotriva lui Trump", scrie site-ul The Intercept.) Ideea greenwaldiană a intrat inevitabil în acceleratorul ultraconservator și în rastelul vechii gărzi anticlintoniene, fiind amplificată de Roger Stone pe siteul arhiconspirationistului Alex Jones și preluată, *tale quale,* de teleoficiosul republican Fox News (mai nou, TrumpTV).

Cu Stone și Jones, conspirationismul trumpian își adîncește rădăcinile. Primul a fost – un titlu asumat cu mîndrie – omul „trucurilor murdare" din anturajul lui Nixon, iar ultimul, în delirurile sale conspiraționiste scripto, audio și video, ne duce la Art Bell, care, din pustia nevadiană, înfiora cu vocea-i cavernoasă noaptea radiofonică americană, în anii 1980-1990, cu fantasme spațiale și zvonuri despre lugubre experimente guvernamentale. Secrete, bineînțeles.

Stone și Trump au în comun un mentor: Roy Cohn, consilier al mafiei newyorkeze, dar și, în tinerețe, al senatorului Joe McCarthy, cel care vîna comuniști ascunși în măruntaiele Leviathan-ului statal american. O „vînătoare de vrăjitoare" modernă, precum cea de agenți dubli și transfugi perfizi care l-a făcut celebru, la CIA, în anii 1960-'70, pe James Jesus Angleton, precum cea în toi în aceste zile, cînd Casă Albă îl caută, furibund, pe cel care a dezvăluit în *New York Times,* pe 6 septembrie, sub masca anonimatului, existența unei „rezistențe" înlăuntrul Administrației, a unui „stat stabil, nu paralel", compus din înalte oficialități care se străduiesc să tempereze deciziile, să oprească derivele, să contrabalanseze instabilitatatea intelectuală și temperamentală a unui lider pierdut în ceața propriilor defecte.

Cînd Trump invocă, în twitteratura-i cu accente panicarde, spectrul „vînătorii de vrăjitoare", rădăcinile sale ideatic-mentale se înfig și mai adînc în istorie, legîndu-l de mentalul înfierbîntat al coloniștilor din amurg de secol XVII, puritani străluminați de o credință austeră, fanatizantă, diriguiți spre cele veșnice și, în cele lumești, de „predicatori neclintiți în convingerea că versiunea lor idiosincratică asupra adevărului *este* adevărul", cum notează Kurt Andersen în remarcabilu-i tom *Fantazilanda: Cum a luat-o razna America* (Penguin/Random House, 2018). Acest relativism, această *reductio ad absurdum* a individualismului, este gloria, dar poate fi și pierzania Americii, argumentează Andersen. Trump este urmat cu o fervoare ce poate părea din exterior irațională, precum altădată Charles Finney, William Miller și Joseph Smith, fondatorul mormonismului, ai cărui fideli au traversat America, spre Utah, călăuziți de steaua credinței și vegheați de îngerul Moroni. Un convertit la mormonism, Jason Chaffetz, care a reprezentat statul Utah în parlamentul federal vreme de opt ani, pînă-n 2017, publică la Harper/Collins, pe 18 septembrie, *Statul subteran: cum o armată de birocrați l-a protejat pe Barack Obama și lucrează la distrugerea lui Donald Trump.*

Cele două accepțiuni ale statului ascuns se înmănunchează. Astfel, cercul istoric se închide, răscolirea trumpiană își găsește locul firesc în logica întortocheată a destinului american.

„În politică, ceva absurd nu e un obstacol."

NAPOLEON BONAPARTE

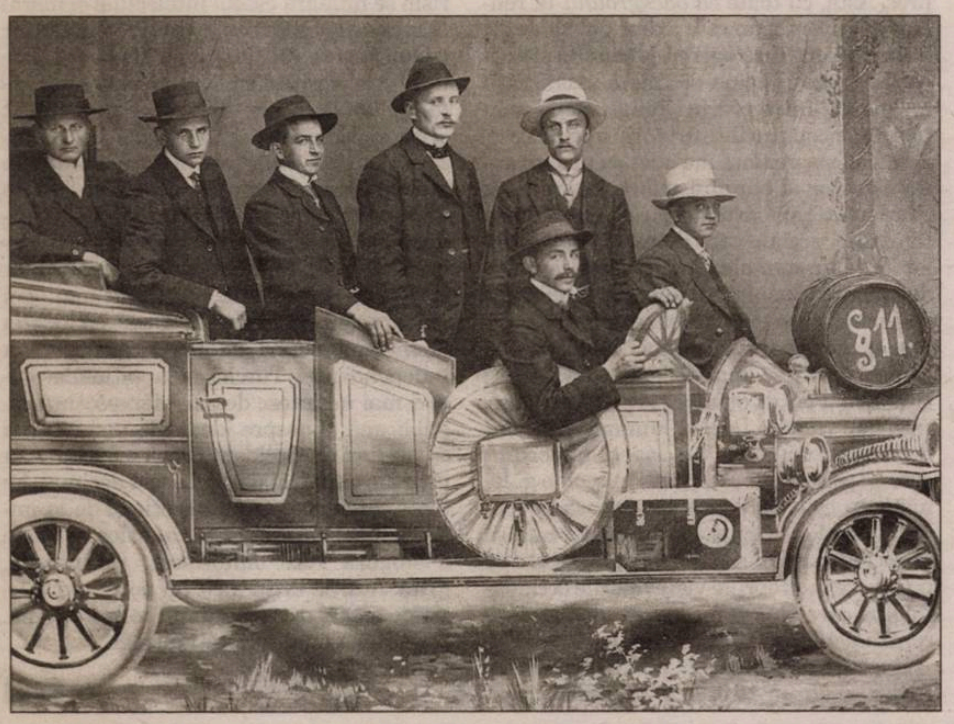

***Radu Tudor** este jurnalist, corespondentul RFI România în SUA.*

Un studiu recent realizat de Universitatea Monmouth (New Jersey) arată că majoritatea americanilor cred că un grup de oficiali din guvern și din armată dirijează, pe căi oculte, politica națională. 27% din cei chestionați sînt de părere că acest grup compus din persoane care nu au fost alese prin vot popular, cunoscut sub denumirea de „statul subteran", există cu certitudine, alți 47% consideră că acest grup probabil există, 16% spun că probabil nu există, în vreme ce doar 5% cred că un asemenea grup cu siguranță nu există.

Președintele Donald Trump invocă adesea existența acestui grup. Recent, el a afirmat că Departamentul de Justiție ar face parte din acest așa-zis stat subteran.

Cei care se declară republicani sau independenți sînt mai predispuși să afirme că cred în existența statului subteran (31%, respectiv 33%). Doar 19% din democrați cred că statul subteran există cu siguranță.

Sursa: Politico.com

Fatma YILMAZ

Cine este Fethullah Gülen?

Întrebarea a agitat mult opinia publică internațională, dar mai ales pe cea turcă. Pentru cei mai mulți turci, în special pentru adoratorii președintelui Recep Tayyip Erdogan, Fethullah Gülen rămîne o figură misterioasă, un amalgam între servicii secrete, apartenența la sionism și, evident, omul din umbră care orchestrează „statul paralel". Conform propriei sale declarații, Gülen este un străin în propria sa țară, un exilat politic și spiritual în propriul loc de naștere. Contrar multor opinii, Gülen nu este un activist radical care ar căuta să distrugă ceea ce există deja pentru a crea o lume nouă. Dimpotrivă, el este un conservator, iar conservatorismul său îl determină să prețuiască instituțiile și normele existente pe care, în același timp, paradoxal, și le-ar dori reformate.

Ideile lui Gülen nu pot fi separate de transformările socio-economice și de dezbaterile intelectuale care au transformat statul și societatea turcă în ultimii 30 de ani. Gülen s-a născut într-un sat din provincia anatoliană Erzurum în 1941. Personalitatea lui a fost marcată în mare măsură de cultura regională a estului Anatoliei. Identitatea islamică bazată pe comunitate în Erzurum nu exista într-o formă doctrinară sacră, fiind mai degrabă marcată de cadența vieții cotidiene în care Gülen era socializat.

Pentru a înțelege pe deplin gîndirea și mișcarea lansată de Gülen, trebuie să fim conștienți de marele atașament intelectual față de reformistul otomano-kurd musulman Bediuzzam Said Nursi, din secolul XX. Apropierea lui Gülen de scrierile lui Said Nursi are loc în anii 1957-58. Această evoluție a fost crucială pentru a schimba viziunea sa asupra lumii, de la o identitate și o comunitate islamică de frontieră particularizată și localizată, la o înțelegere mai cosmopolită a islamului. În timp ce asemănările spirituale și intelectuale sînt clare, există și diferențe majore între Nursi și Gülen. În primul rînd, Gülen și cei care îl urmează măsoară succesul lor spiritual, într-o oarecare măsură, în ceea ce privește consecințele lumești ale acțiunilor lor. Gülen încearcă să revigoreze credința și civilizația islamică prin intermediul turcilor anatolieni, o populație de intelectuali și comercianți recent urbanizați, care cred că succesul lor material este o dovadă a credinței lor. Exigențele religioase sînt realizate prin acțiuni lumești, mai degrabă decît prin gesturi de pietate. Principalul accent al lui Nursi a fost mîntuirea în viața de apoi, în timp ce pentru Gülen, dorința mîntuirii în viața de apoi și renunțarea la preocupările lumești reprezintă o eschivare și un „instrument" de frică folosit pentru a insufla supunerea și pasivitatea credincioșilor de către elitele socio-economice și politice. Principala sarcină a lui Nursi a fost să servească și să promoveze mesajul Coranului, în timp ce Gülen dorește să servească și să promoveze bunăstarea comunităților musulmane. Există diferențe și în ceea ce privește abordările strategice. Nursi a subliniat conceptul de credință și conștiința islamică, Gülen pune accentul pe muncă, disciplină, realizarea și adaptarea la condițiile moderne. Nursi critică orice mișcare care subliniază puterea, interesul și lupta pentru a controla procesele sociale. La Gülen, lupta este înlocuită de solidaritate și de caritate.

Un reper important în biografia sa îl reprezintă lovitura de stat din 1971, eveniment în urma căruia a fost condamnat la șapte luni de închisoare pentru „instituirea unei asociații religioase clandestine și de încercarea de a schimba natura seculară a Republicii Turce". Această perioadă de închisoare l-a făcut pe Gülen să se concentreze exclusiv asupra educației. În plus, arestarea și experiența sa cu autoritarismul și persecuția l-au determinat pe Gülen să se retragă din atenția publicului și să-și urmărească obiectivele într-un mod mai tăcut, chiar secret. De la înălțimea autoritarismului kemalist, cetățenii turci au fost obligați să poarte o „mască", mărturisind ascultarea unei ideologii care căuta să denigreze credința, identitatea și moștenirea otomană. Gülen, ca mulți alții, a decis să se retragă în sfera spirituală interioară a contemplației, unde a început să se exprime într-un limbaj de o ambivalență foarte codificată.

„Ca să guvernezi bine un stat trebuie să vorbești puțin și să asculți mult."

CARDINALUL DE RICHELIEU

„Atunci cînd statul e corupt, legile sînt foarte numeroase."

PROVERB LATIN

***Fatma Yilmaz** este doctorandă la SNSPA, cu interese de cercetare ce privesc musulmanii, în special femeile musulmane din Europa. Este feministă și activează în cadrul mai multor organizații neguvernamentale împotriva fundamentalismului islamic și militează pentru drepturile omului în spațiul MENA.*

În a doua jumătate a anilor '70, aproape toate universitățile turcești erau zone de conflict intens, iar țara se afla la marginea unui război civil între doi poli de tip ideologic. Viața unor intelectuali și politicieni proeminenți a fost amenințată, numărul mare de oameni uciși în fiecare zi în campusurile universitare devenise îngrijorător. În această perioadă violentă și haotică, mișcarea lui Gülen a subliniat importanța puterii statului. El a cerut forțelor de securitate să fie mai asertive în stabilirea legii și ordinii. În această conjunctură critică în istoria turcă modernă, Gülen a susținut partidele politice de centru-dreapta și pe cele naționaliste împotriva Partidului Popular Republican Kemalist, care era perceput a fi surogatul mișcărilor militare de stînga, cunoscut pentru a avea o antipatie reflexivă față de religie.

Liberalizarea sistemului politic în anii '80 a permis, pentru prima oară, asociaților și adepților lui Gülen să cîștige slujbe la stat și să se manifeste deschis ca fiind una dintre cele mai influente mișcări socio-politice din Turcia. După 1983 și după eliminarea numeroaselor mandate de arestare împotriva lui, Gülen a apărut ca una dintre figurile dominante pe scena turco-islamică. Mișcarea sa a dezvoltat legături strînse cu instituțiile de stat și s-a implicat în activități economice, culturale și mediatice. Intrarea în domeniile social, juridic, educațional, media și economic a transformat, la rîndul său, în mod decisiv mișcarea în sine. Este momentul în care școlile răspîndite pe întreg teritoriul Turciei depășesc granițele țării și adepții săi, convinși de valoarea educației, întemeiază școli, în special în teritoriile cucerite de fostul Imperiu Otoman, apoi în Europa, Canada, Statele Unite și, în mod special, în Africa.

Pe acest fundal are loc întîlnirea dintre Recep Tayyip Erdogan și Fethullah Gülen, care depășește granița unei banale simpatii și se transformă într-un sprijin reciproc. Asta, cu toate că *background*-ul religios al lui Erdogan este foarte diferit de cel al lui Gülen. Înțelegerea islamului de către Erdogan provine pe filieră salafistă, e un melanj între crezuri religioase și politice. La începuturile afirmării sale politice, Erdogan se prezintă mai ales ca un bun administrator al banului public, ca un lider charismatic și foarte dornic de eradicare a injustiției sociale care domina Turcia anilor '80. Dar, mai ales, se prezintă ca un lider politic musulman, angajat în eforturi de excludere și delegitimare a statului kemalist. Acesta este un punct important în care se întîlnesc afinitățile dintre Gülen și Erdogan. Pentru o bună perioadă de timp, Erdogan rămîne liderul luminat și adulat de adepții mișcării. Un aspect important este că principala prioritate în școlile güleniste nu este să îi facă pe elevi să devină practicanți ai religiei, ci să-i învețe cum să negocieze cu valorile modernității, cum să integreze în propriile vieți valorile occidentale pe care Gülen nu le consideră a fi în contradicție cu valorile islamice.

Ruptura s-a produs la momentul loviturii de stat din 15-16 iulie 2016. Însă încă din 2010, Erdogan a acuzat mișcarea Gülen că ar conduce operațiuni cu scopul de a răsturna guvernul AKP. Acesta afirma: „Este un dar de la Dumnezeu pentru noi, deoarece acesta va fi un motiv pentru a ne curăța armata".

Cum s-a ajuns aici? În politica internațională post-9/11, islamul a căpătat descrieri diabolice. Promovarea de către Gülen a unui islam umanist și moderat a fost salutată de Washington. Acesta nu se oprește doar la a promova crezul său umanist învățat în casele sufi din Anatolia profundă, ci condamnă aspru atacurile teroriste și orice încercare de violență împotriva „oamenilor Cărții" (expresie coranică folosită pentru a-i desemna pe evrei și creștini). Mai mult, îndeamnă lumea musulmană la reflecție și autoreflecție, la revizuirea atitudinii față de Occident fără a-și părăsi valorile musulmane și adoptă o critică fățișă a islamului redus la arabitate. Acesta a fost, de asemenea, un moment de cotitură în politica turcă, care a oscilat între statul secular și societatea tradițional musulmană. Jumătate din societatea turcă și-a găsit glasul în discursurile populiste ale AKP din 2002. Noul său lider, Erdogan, a cîștigat popularitate ca urmare a faptului că a fost victimizat în numele secularismului.

Deși Gülen și Erdogan nu s-au întîlnit niciodată în persoană înainte ca Erdogan să devină prim-ministru în 2003, ei se admirau și împărtășeau o pietate care s-a opus atît secularismului, cît și rolului armatei în politică. Amenințarea puternicei și intransigentei armatei turcești față de AKP l-a transformat pe Gülen într-un aliat-cheie al lui Erdogan timp de un deceniu.

Adepții lui Gülen au oferit un sprijin crucial pentru AKP, asigurîndu-i trei victorii electorale. În schimb, Erdogan a oferit protecție comunității Gülen, care, între timp, s-a transformat într-o rețea globală care cuprindea școli, companii de media și organizatii caritabile.

Cazul turc oferă o concluzie mai largă, dar foarte subtilă: arată modul în care politizarea islamului degenerează necontenit într-o luptă pentru putere între culte și secte rivale. Dacă această concluzie va consolida forțele din Turcia, care pledează pentru păstrarea separată dintre religie și politică, rămîne de văzut. Pînă una-alta, Erdogan a devenit autocratul necontestat în detrimentul instituțiilor politice instituite cu mult timp în urmă pentru o republică democratică. Printre consecințele cele mai largi ale actualei schimbări spre autoritarism se numără eșecul intelectual și moral al mișcărilor islamice. Acțiunile mișcărilor islamice turcești, mișcarea Gülen și partidul AK, vorbesc mult mai tare decît retorica lor. Deciziile lui Erdogan au folosit orice mijloc pentru a controla aproape fiecare instituție din guvernul turc și acțiunile indică faptul că are toleranță zero față de orice provocare sau opoziție față de autoritatea lui. Eroziunea încrederii și încrederea publicului în funcționarea instituțiilor statului s-a accelerat, pentru ca mai apoi să se estompeze vizibil. Doar cu ocazia unor comemorări istorice, precum Ziua Independenței Turciei, sau ultimele alegeri mai amintesc despre efervescența republicană și despre idealurile unei Turcii cu parfum de Occident. Dacă a existat sau nu, știm că statul paralel a fost decimat. Pe toate canalele de comunicație și de la microfoanele tuturor *mihrab*-urilor se aude o singură voce: autoritară, revanșardă, urîtă. Atît de urîtă încît nu poți privi Turcia de astăzi decît gîndindu-te la o dramă. O dramă a unei societăți întregi.

Oana-Valentina SUCIU

Domnu' Soroș

Chiar așa, domnu' Soroș, cînd ne dați banii? 50 de lei de adult, 30 de lei de copil, 20 de cîine, parcă așa era. La un calcul rapid, cu o medie de 50.000 de participanți, asta ar însemna aproximativ 500.000 de euro pe protest. Păi, în ritmul ăsta, dă domnu' Soroș faliment rapid, cît o fi el de miliardar. Pentru că nu vorbim numai despre protestele de stradă din România, ci și despre cele din Ungaria, Polonia, Rusia, Macedonia, Georgia, SUA.

De unde a apărut fenomenul blamării lui George Soros în toate aceste țări atunci cînd vine vorba despre implicarea civică, politică și finanțe? Pentru că lista este mult mai lungă. Vinovat, în vreun fel sau altul, ar fi și în Marea Britanie (prin susținerea campaniei anti-Brexit), și în Australia (pentru egalizarea parteneriatelor gay), și în Israel (prin susținerea inițiativelor palestiniene), și în Rusia, Africa de Sud, Turcia, Ucraina, diferite alte foste republici sovietice. Cum a ajuns George Soros să fie Bau-Bau-ul universal sau păpușarul mondial? Un răspuns sintetic ar fi că are toate păcatele din lume: este evreu-maghiar, ultrabogat, finanțist feroce, filantrop, cu vederi politice oarecum de stînga (deși cei de stînga îl etichetează ca fiind de dreapta și viceversa, deși el declară că ideologia sa este nonmult mai mare. În 1969, Soros creează Fondul Quantum, un fond de investiții cu risc extrem de mare, finanțat exclusiv din banii investitorilor (individuali și instituționali), care operează pe piața de capital cu acțiuni, bunuri și valute într-un mod extrem de agresiv, foarte flexibil, dar negarantat. Riscul asumat aduce un profit de 40% încă din primii ani și de aici începe drumul spre rolul de miliardar. Activitatea bursieră îl conduce pe Soros la formularea teoriei „reflexivității" (el este și autorul a 14 volume de analiză financiară și politică) – aceea că acțiunile diferiților actori implicați afectează piața, care nu are tendința de a se autoregla, ci dimpotrivă. Asta a făcut în 1992, cînd a pariat („sărind direct la jugulară") împotriva lirei sterline, dincolo de puterea de echilibrare a statului, ceea ce a adus Fondului Quantum un profit de 1,5 miliarde de lire și a făcut tabloidele britanice să îl eticheteze ca „omul care a ruinat Banca Angliei" în ceea ce și azi se numește „Miercurea neagră". O acțiune similară are loc în 1997, în Asia de Sud-Est, cu un pariu împotriva bahtului thailandez. Rezultatul: o undă de șoc pe piața de capital și a muncii din întreaga regiune și etichetarea sa de către premierul malaezian ca unul dintre profitorii fără scrupule, neinteresați de efectele

Societatea civilă din Europa de Centrală și de Est a învățat să pescuiască singură. Doar că, la ora actuală, pescuitul la undiță nu mai este suficient.

ideologia). Mai rămînea să țină și cu Rapidul, vorba unei remarci care circula pe rețelele sociale. Lăsînd gluma la o parte, ce a dus la distribuirea lui George Soros în rolul de țap ispășitor în aproape toate colțurile lumii?

Născut la Budapesta, într-o familie evreiască, adolescentul Schwartz György este profund marcat de experiența din timpul nazismului. Pentru a-și feri familia de deportarea la Auschwitz, tatăl său, Tivadar, își schimbă numele în Soros – pronunțat, în maghiară, Șoroș (și nu Soroș, sau Söröș, decît dacă vrei să bei o bere – pentru că asta înseamnă *sör)* și, în engleză, Soros (așa cum o face el însuși) și convinge un superior nazist să îl prezinte de tînărul György drept finul său de botez. Sînt anii care pun temelia filozofiei politice a lui Soros – cea a susținerii unei societăți libere, în care drepturile majoritarilor și minoritarilor sînt respectate și apărate deopotrivă. Aceasta este consolidată pe parcursul studiilor din Marea Britanie, unde ajunge în 1947, imediat după venirea comuniștilor la putere în Ungaria, unde îl are mentor pe filozoful de origine austriacă, el însuși refugiat din calea nazimului la prestigioasa London School of Economics, Karl Popper. Opera capitală a acestuia, *Societatea deschisă și dușmanii ei,* o pledoarie pentru societatea deschisă ca răspuns la orice tip de regim totalitar, fie el nazism sau comunism, este piatra de temelie a activităților filantropice derulate de Soros în Europa Centrală și de Est începînd cu anii 1980.

Dar, pentru a avea ce să doneze, e nevoie să facă bani. Și asta și face, ca agent de bursă în Statele Unite, pe Wall Street, unde se mută în 1956. Socoteala inițială, de a face 100.000 dolari în primii cinci ani și de a se întoarce în lumea academică, nu se potrivește însă cu cea de pe piața bursieră, rezultatul fiind o sumă sociale produse de speculațiile financiare. Etichetă pe care acesta și-a asumat-o întotdeauna, justificînd-și acțiunile prin faptul că, dacă nu ar fi făcut-o el, ar fi făcut-o altcineva, iar pielea s-ar fi prăbușit oricum. Este adevărat că recent, într-un articol din *New York Times* (bazat pe o serie de interviuri cu George Soros și cu unul dintre fiii acestuia, Alex) se poate observa o atitudine marcată de întrebarea dacă nu ar fi putut face mai mult nu ca jucător la bursă, ci ca filantrop.

Căci acesta, și nu cel de finanțist, este rolul care le stă ca un ghimpe în coastă mai-marilor zilei, de la Donald Trump la Vladimir Putin, de la Viktor Orbán la Liviu Dragnea, de la Benjamin Netanyahu la Recep Tayyip Erdogan. Și la fel le-a stat în coastă și comuniștilor central-est europeni, cînd Soros finanța mișcările disidente ca *Solidarnosc*-ul polonez, *Charta 77* cehoslovacă și cînd deschidea, în 1984, prima Fundație pentru o Societate Deschisă la Budapesta. La ora actuală, Fundația are 26 de birouri naționale și regionale, activează în peste 100 de țări și are mii de angajați și colaboratori, un buget de 940 de milioane de dolari (pe anul 2017); ea operează prin acordarea de finanțări instituționale (care acoperă doar 33% din bugetul unui proiect, astfel încît organizațiile respective să fie permanent stimulate în a-și căuta noi finanțatori) și individuale. Ariile acoperite se concentrează în principal pe drepturilor omului, egalitatea de șanse, dialogul intercultural, activismul ecologic, minoritățile sexuale și etnice (în special minoritatea romă), drepturile emigranților. Fundația a susținut presa liberă oriunde aceasta a fost amenințată și a încurajat jurnalismul de investigație. Așa a apărut, de altfel, afacerea Panama Papers (bazată pe cercetările unor jurnaliști independenți), și de aici ura cu care se stropșesc, în dis-

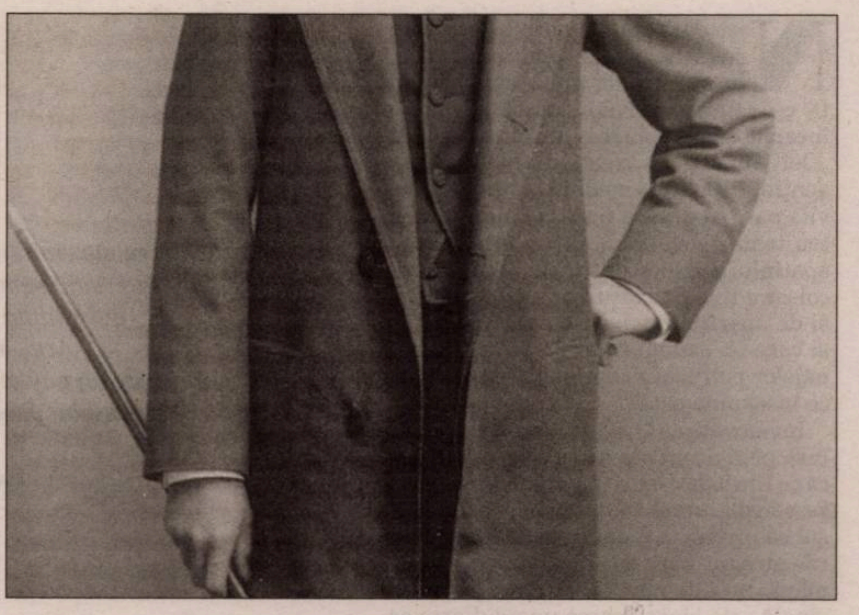

„Da' mi-ați promis și vilă,
și mașină, și un cont beton,
Și eu stau și acuma în două
camere, la bloc, în Pantelimon.
Domnu' Soroș, mă scuzați
că îndrăznesc, dar...
Of, of, of, of, trec anii...
Domnu' Soroș, da' mie
cînd îmi dați banii?
(...) Cînd mă mai chemați
la un protest din ăsta,
Io vreau măcar un avans..."

Trupa Taxi –
„Domnu' Soroș
(horă așezată)"

cursuri publice, lideri politici ca aceia mai sus.

În plus, zeci de mii de tineri au beneficiat de grant-uri de studii la universități occidentale sau la Universitatea Central Europeană (o altă inițiativă a lui George Soros). Ceea ce nu se spune în presa tabloidă este că aceste stagii și burse nu sînt obținute pe ochi frumoși (e drept că cine operează cu *copy-paste* nu poate înțelege așa ceva), ci sînt acordate în urma unor evaluări independente extrem de dure. Din experiența personală (da, sînt sorosistă cu acte), pot spune că au fost unele dintre examenele cu cele mai mari emoții din viața mea – evaluare dosar, test de limbă, interviu, plan de cercetare academică și 20 candidați pe un loc, chiar și pentru o școală de vară. Și, nu în ultimul rînd, contracte semnate prin care te obligi să te întorci și să pui osul la treabă în țara natală. Pe scurt, principiul aplicat în toate aceste cazuri este de a-ți da undița și de a te învăța să pescuiești.

Și societatea civilă din Europa de Centrală și de Est a învățat să pescuiască singură. Doar că, la ora actuală, pescuitul la undiță nu mai este suficient. Sîntem martorii consolidării unor regimuri iliberale nu numai în Europa, dar și în SUA, Turcia, Israel. Rețelele de afaceriști și politicieni corupți nu mai sînt naționale, ci transfrontaliere, susținute mediatic de instituții la fel de corupte. Așa am ajuns să ne confruntăm cu campanii electorale ca aceea din Ungaria, care s-a bazat în principal pe atacarea directă a lui George Soros (chiar dacă premierul Viktor Orbán este alumn Soros), sau cu acuze de genul protestatarilor plătiți să dea jos guvernarea din România și cu „tentative de asasinat" din priviri. Construirea unui inamic de tip caracatiță e cu atît mai ușoară acum, în epoca Internetului disponibil pe orice dispozitiv. De altfel, Fundația pentru o Societate Deschisă își mută sediul la Berlin, iar Universitatea Central Europeană, la Viena, pentru că angajații se simt amenințați. Societatea deschisă pare să fie confruntată mai mult decît oricînd cu naționalismul găunos, cu rasismul, xenofobia și disprețul față de libertățile individuale și colective. George Soros însuși pare a se îndoi acum de succesul acțiunilor sale filantropice. Dar nu cedează. Așa cum nu ar trebui să cedăm nici noi.

***Oana-Valentina Suciu** este conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.*

Elena CALISTRU

Societatea civil(izat)ă

Niciodată nu s-a vorbit despre societatea civilă mai mult decît în ultimii doi ani – cumva, odată cu retorica privind statul paralel, a început și în România un discurs anti-„OeNGheuri". În vreme ce într-o parte a spațiului politico-mediatic societatea civilă pare să devină țintă și vinovată pentru toate relele țării, într-o altă parte a spațiului public se întîmplă un mic miracol care ține de maturizarea democrației și de apariția unei societăți civile active și care își asumă rolul de critic al derapajelor politicului. Cum am ajuns aici și ce înseamnă asta?

Învinovățirea ONG-urilor nu este nouă, însă pînă acum era mai degrabă o retorică ce ținea de cazuri punctuale și nu ajunsese în discursul *mainstream*. Nici discursul cu privire la finanțarea de la „agenturile străine" care vor să destabilizeze România nu este nou. Cu atît mai puțin originală este identificarea unora dintre oamenii din societatea civilă ca fiind actor principal în conspirații globaliste – vedem același film derulîndu-se în Turcia, Ungaria sau alte state din regiune.

Noutatea este că în ultimii ani acest discurs a luat amploare și este îmbrățișat de oameni de prim rang sau duce la inițiative legislative menite să controleze acest spațiu. Cînd ne întrebăm de ce s-a ajuns aici trebuie să evităm o explicație-capcană în oglinda celei de care sîntem acuzați – adică să ne imaginăm o acțiune coordonată la nivel regional în care liderii politici învață unii de la ceilalți cum e cel mai bine să ataci societatea civilă sau cum să încerci să îi limitezi acțiunile. Sigur, nu exclud valoarea de inspirație a unor discursuri sau acțiuni din democrații devenite iliberale în jurul nostru, însă motivul pentru care societatea civilă este din ce în ce mai atacată trebuie căutat în altă parte.

„Mereu guvernul precedent e cel responsabil pentru viciile guvernului următor. Asta, în măsura în care un guvern poate fi responsabil pentru ceva."

CHARLES BAUDELAIRE

Dincolo de diferențe vedem în România, Ungaria și Polonia un peisaj politic similar – partide cu majorități confortabile și opoziții politice slăbite, răsfirate sau lipsite de vlagă. Cînd o putere cocoțată sus pe acoperișul democrației liberale începe să îi dărîme pilonii de susținere (Justiția, statul de drept, drepturile cetățenești), o parte a societății civile și a presei începe să acționeze ca un contrafort pentru a compensa lipsa de forță a unei opoziții care nu face față (sau nu vrea să facă) acestui asalt. Consecința imediată este că societatea civilă ajunge să fie percepută de putere drept adevărata opoziție. Și încep atacurile: ONG-urile sînt defăimătoare de țară și neam, se perorează despre finanțarea „din afară" a acestora, este promovată o legislație care să le intimideze sau care le îngroapă, pur și simplu, în birocrație.

Acum o veste bună. În tot acest asalt, societatea civilă se maturizează și devine mult mai sofisticată decît ar fi putut fi la începuturile democrației noastre.

În primul rînd, societatea civilă nu mai reprezintă organizațiile „tradiționale" de pînă la aderarea la Uniunea Europeană – munca lor, extrem de valoroasă, însemna mai curînd importarea unor standarde și bune practici din democrațiile consolidate. Într-o lume în care aspirațiile societății erau oricum îndreptate spre o tranziție către democrație, nu avea rost ca resursele și energiile să fie îndreptate către educarea și mobilizarea societății, ci mai curînd spre presiunea asupra factorului politic și împingerea voinței politice spre consolidarea unei societăți moderne. Acelea erau vremurile și cred că trebuie să privim înspre ele cu înțelegere și să le punem în context. Organizațiile apărute post-aderare la UE sînt (și trebuie să fie) îndreptate însă mai curînd spre societate, către mobilizarea cetățenilor și educarea lor în spiritul valorilor civice și identificarea unui rol în echilibrarea deciziilor politice.

În al doilea rînd, societatea civilă nu mai reprezintă doar ONG-uri, ci o sumedenie de grupuri informale, grupuri și mișcări civice, alianțe și coaliții. Aceasta este o evoluție normală, care ține de maturizarea societății. Unele dintre aceste mișcări au doar un rol punctual – cum ar fi, spre exemplu, oprirea unui proiect minier. Altele, sînt difuze și urmăresc mai curînd alianțe și manifestări care sancționează decizii ale puterii politice. Această „dezorganizare", alianțele-hibrid între grupuri informale și organizații, acțiunile ad-hoc sînt normale și țin de o societate dinamică, ce nu mai poate fi pusă să stea cuminte în categorii bine definite. Cred că aceasta este un lucru care dezorientează o putere politică și o administrație care încă nu par să fi înțeles pe deplin această dinamică. Este motivul ridicol pentru care nu își pot imagina cum ar putea o mișcare fără lideri să ducă la proteste cu sute de mii de oameni. Sau acela pentru care își imaginează că pot vîna „finanțări venite din străinătate pentru tentative de lovituri de stat". Îi putem bănui de ticăloșie sau de mimetism în discurs, însă cred că explicația e mult mai simplă – pur și simplu, nu înțeleg această societate nouă.

***Elena Calistru** este președinte și co-fondator al asociației Funky Citizens.*

Marian VOICU

Folclor paranoid

Pe 17 noiembrie 2017, Comitetul Executiv Național al PSD adopta o rezoluție împotriva așa-numitului „Stat Paralel și Ilegitim". Acesta ar fi folosit resursele financiare publice și instrumentele specifice autorității de stat „pentru a-i intimida, șantaja sau a-i înlătura pe decidenții politici".

Cu un an înainte, în septembrie 2016, deputatul PSD Sebastian Ghiță afirma că Victor Ponta și-a dat demisia din funcția de prim-ministru întrucît a fost informat că „trupe din astea care au luptat în Piața Taksim și în Piața Maidan urmează să atace Guvernul". Era importată astfel din Turcia narațiunea de tip *fake news* a loviturii de stat puse la cale de statul paralel.

Conceptul de stat paralel *(Parallel State)* a intrat în discursul public din Turcia la sfîrșitul anului 2013, înlocuindu-l, treptat, pe cel de stat profund *(deep state)*, foarte popular în anii 1990. Președintele Recep Tayyip Erdogan a acuzat Statul paralel de tentativa de puci din 15 iulie 2016. După instaurarea stării de urgență, au fost concediați sau suspendați 150.000 de funcționari, au fost arestate 50.000 de persoane, printre care jurnaliști, scriitori, universitari, au fost închise ziare, posturi de radio și televiziune.

Între statul paralel și statul profund există o distincție importantă. Dacă statul paralel este o caracteristică a regimurilor care „păstrează atît structurile paralele, cît și pe cele tradiționale ale statului, într-o tensiune permanentă" (Robert Paxton, *The Anatomy of Fascism*, 2004), statul profund este o „asociere hibridă de elemente guvernamentale și ale marii finanțe, care este capabilă să conducă fără consimțămîntul celor guvernați" (Mike Lofgren, *The Deep State*, 2014).

„Omul este, prin natură, un animal politic."

ARISTOTEL

În statul paralel, partidul aflat la putere își subordonează structurile legitime ale statului, așa cum au făcut comuniștii și fasciștii. Să remarcăm aici că nu statul paralel, ci coaliția PSD-ALDE a schimbat trei prim-miniștri într-un an, ultima situație de acest gen fiind înregistrată în 1944, în plin război. Interesul de partid a fost pentru PSD-ALDE mai important decît interesul național, ceea ce reprezintă o caracteristică a statului paralel, întruchipat în acest caz chiar de PSD-ALDE.

Pentru Liviu Dragnea însă, statul paralel este format din „oameni din serviciile secrete, o parte din procurori, o parte din judecători, oameni din Serviciul de Protecție și Pază, din Garda Financiară, ANAF, Poliție, Vamă, din mediul privat". Pare a fi, mai degrabă, definiția statului profund. Dar confuzia stat paralel – stat profund este prea puțin importantă pentru PSD-ALDE. Stat profund ar fi sunat, probabil, mult prea poetic pentru publicul hipnotizat al televiziunilor arondate PSD.

Statul paralel este una dintre narațiunile majore declinate prin *fake news* de regimurile autoritariste și populiste, care la București are izul puternic al unei narațiuni paranoide. Din 2017, pe măsură ce termenele unor dosare sensibile devin presante pentru oamenii politici, se decretează mobilizarea generală împotriva statului paralel. Liviu Dragnea, președintele PSD, acuză UE și NATO că sprijină și finanțează statul paralel din România. Întîmplător sau nu, în urma unei investigații a Biroului European Antifraudă (OLAF), Dragnea fusese acuzat de fraudarea fondurilor europene prin TelDrum, ancheta fiind preluată de DNA.

În 1990, în narațiunile *fake news* propagate de nomenclatura securist-comunistă se relata că străinii alimentează cu materiale de propagandă și valută manifestanții din Piața Universității, urmărind dezmembrarea țării. În 2017, narațiunile *fake news* propagate de PSD-ALDE arătau că angajații multinaționalelor sînt plătiți pentru a protesta împotriva guvernului și că statul paralel condus de Soros vrea să pună stăpînire pe România. Cuplarea acestei narațiuni cu cea privind transformarea României în „colonie UE" aduce în prim-plan discursul populist privind statul înconjurat și infiltrat de dușmani, făcîndu-se apel la patrioții adevărați pentru salvarea ființei naționale.

Richard Hofstadter definea „stilul paranoid" de a face politică prin cultivarea fanteziilor conspiraționiste și a suspiciunii. Paranoicii văd lumea ca pe o luptă pe viață și pe moarte între Bine și Rău, în termeni absoluți, fără putință de compromis.

Una dintre teoriile conspirației la modă astăzi este cea a statului paralel. De ce cred oamenii toate aceste minciuni? Pentru că minciuna este cel mai bun vehicul pentru emoție în media de astăzi, iar publicul are nevoie de emoție, nu de adevăr. Pentru că media paranoidă îi linșează zilnic pe cei care s-ar face vinovați că el, publicul, trăiește prost. Pentru că expunerea la *fake news*, dezinformare și teorii ale conspirației duce la alterarea percepției și la decizii în consecință. În România, ficțiunea statului paralel trăiește din frustrarea celor săraci și din superstițiile cu iz paranoid ale nostalgicilor național-comuniști.

***Marian Voicu** este jurnalist la TVR. Cea mai recentă carte publicată este* Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism, *Humanitas, 2018.*

Armand GOȘU

Securitatea, brand național

Dacă Dracula, Nadia Comăneci și Gheorghe Hagi sînt figurile legate invariabil de România, în mintea oricărui străin, fie el canadian ori australian, atunci cînd e vorba de instituții, poliția politică, Securitatea, e de departe pe primul loc. Poate fi comparată, la notorietate internațională negativă, doar cu KGB-ul sovietic. Cel mai probabil, notorietatea ei pentru străinul care are dificultăți în a așeza România pe hartă vine din seriale cu gangsteri și crimă organizată, în care adesea apare un infractor cu ceva anvergură internațională, ce provine din Securitatea românească și care astăzi este pilotat de SRI.

Notorietatea Securității în fostul spațiu sovietic își are rădăcinile în romanele de spionaj rusești, apărute în anii '80 și '90, și mai puțin în seriale de televiziune occidentale. Însă imaginea Securității și a succesorilor ei în URSS și mai apoi în Rusia a fost/este ceva mai bună decît aceea pe care instituțiile de la București o au în Occident, unde sînt cel mai adesea asimilate structurilor internaționale de crimă organizată.

În România, la începutul anilor '90, Puterea încerca să convingă opinia publică, dar și cancelariile occidentale că între noile servicii secrete și vechea Securitate nu era nici o continuitate.

Înainte ca prof. Stephen Kotkin să propună conceptul „societatea necivilă", formată și din reprezentanții structurilor de represiune politică, pe lîngă activiștii de partid și membrii aparatului administrativ comunist, devenise evident, încă de la

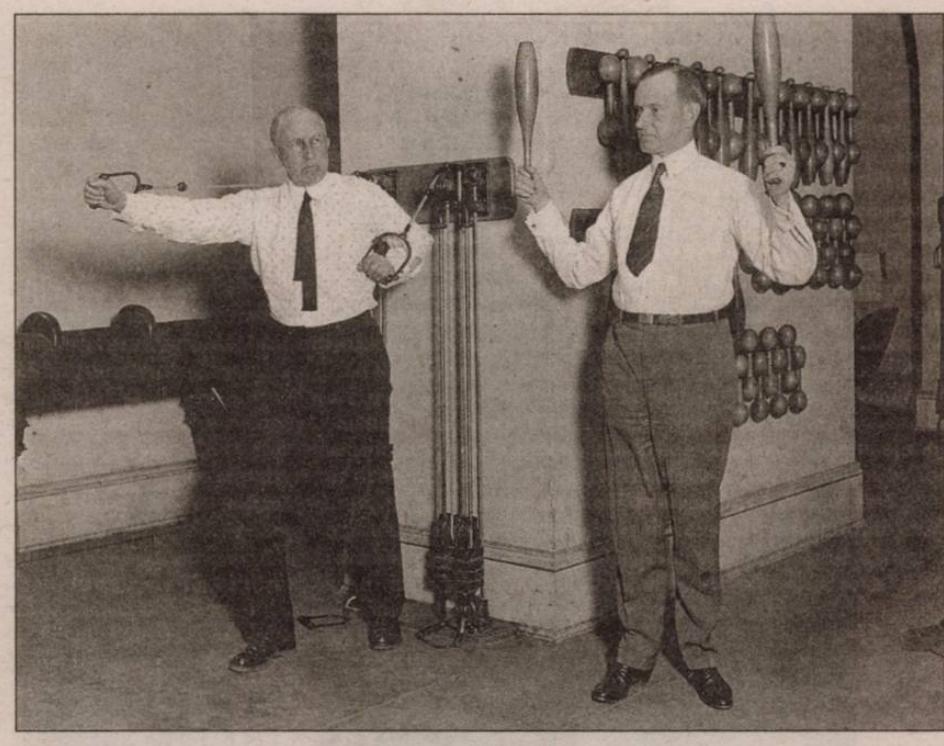

SRI, din aroganță și prostie, a ținut cu dinții de monopolul înregistrării telefoanelor.

începutul anilor '90, că principalii beneficiari ai tranziției erau tocmai foștii ofițeri de Securitate și eșaloanele inferioare ale nomenclaturii comuniste. De altfel, aceste categorii socio-profesionale formau „societatea necivilă" și, în fond, acești oameni erau responsabili de prăbușirea regimurilor comuniste în statele din Europa de Est.

Astăzi, nici *establishment*-ul politic și nici conducerile SRI nu se mai rușinează de filiația față de Securitate. Ba chiar o exhibă, cu ocazia aniversării înființării SRI sau a ceremoniei de înmormîntare a ultimului șef al Securității. Nu poate fi o simplă întîmplare, cu un bătrînel simpatic, condus la groapă cu fanfară. Sau simpla obsesie a unor televiziuni care fac apologia Securității. E o continuitate asumată, nu doar ideologic, ci și la nivel operativ. Mai bine de un deceniu și jumătate, un personaj pregătit la Școala Securității de la Grădiștea, în ultimii ani ai lui Ceaușescu, în cea mai oribilă perioadă a național-comunismului românesc, a condus operativ SIE, un serviciu discret, motiv pentru care a fost ocolit de scandalurile în care a fost implicat mult mai puternicul și mai temutul SRI.

După aproape trei decenii de la „desființarea" ei, Securitatea și urmașele ei se dovedesc a fi instituții teflon. Nici morții de la Pitești, Aiud, Sighet sau Canal, nici torturile din beciurile Miliției și Securității, nici miile de femei moarte de septicemie din cauza interzicerii avortului în contextul politicii pro-nataliste a lui Ceaușescu, nici umilințele și mizeria din ultimul deceniu comunist, nici crimele din decembrie '89, nici Berevoiești, unde s-au ars camioane de documente, nici scandalurile nenumărate care s-au succedat cu precizie de metronom în ultimele trei decenii, nimic, dar absolut nimic n-a putut împiedica victoria mitului Securității patriotice, care stă de strajă, apărînd interesele naționale ale României.

Cum s-ar putea explica această evoluție în conștiința publicului? Aderarea României la NATO și UE a schimbat agenda intelectualilor publici anticomuniști. Prioritatea a devenit anticorupția, de ea depinzînd admiterea României în UE, la momentul 1 ianuarie 2007. Decizia lui Traian Băsescu de a preda cea mai mare parte a arhivei Securității către CNSAS, înființarea Comisiei Tismăneanu, prezentarea și asumarea de către președintele Băsescu a concluziilor raportului privind crimele comunismului în Parlament a închis subiectul moștenirii Securității, în zona în care intelectualii publici puteau influența lucrurile. Reformarea serviciilor de informații, renunțarea la oamenii, metodele, obiceiurile Securității ținea de schimbările pe care aderarea la NATO și cooperarea cu partenerii occidentali părea că le garantează. Aici era treaba președintelui, a CSAT și a aliaților americani, pe care SRI, SIE și celelalte servicii nu-i puteau trata cu dispreț, așa cum făceau cu intelectualii critici.

Renunțarea la tema crimelor Securității, a reformării serviciilor secrete și concentrarea exclusiv pe anticorupție și pe independența Justiției a lăsat un spațiu liber. Cum natura are oroare de vid, el a fost repede umplut de „societatea civilă" a mogulilor care acum se simțeau amenințați de DNA și de lupta împotriva corupției. Dintr-o dată, profitorii tranziției, reprezentanții cei mai de seamă ai „societății necivile" a lui Kotkin, securiștii și nomenclatura comunistă, amenințați de anticorupție, încep să critice SRI, principalul serviciu de informații, acuzîndu-l de „poliție politică" și de „practici securiste". Asta pentru că SRI, din aroganță și prostie, a ținut cu dinții de monopolul înregistrării telefoanelor. Convorbirile transcrise sînt principala probă în multe dosare de corupție. Atacul public la SRI urmărește doar delegitimarea probelor din dosarele de corupție. Altfel, SRI e mai bine ca niciodată, afacerile serviciului sînt turate la maximum, Valea Prahovei geme sub greutatea vilelor generalilor din toate serviciile, bugetul SRI e mai gras ca niciodată, tinerii pensionari ai serviciului au umplut schema ministerelor, de la cabinetul ministrului de Interne pînă la Institutul Diplomatic Român, de la Externe.

După ce Securitatea l-a omorît pe Ceaușescu și a înmormîntat comunismul, vechii securiști, părinții noilor generații de ofițeri din SRI, dar și serviciile însele, sapă de zor la temelia României democratice, schimonosind fața unei țări ce seamănă tot mai mult cu un Pakistan al UE, compromițînd economia de piață, instituțiile și chiar statul de drept.

***Armand Goșu** este conferențiar dr. la Facultatea de Științe Politice a Universității din București.*

ONG-uri sub papuc

Numeroase voci din PSD văd în societatea civilă principalul dușman al guvernului. Ei, oengiștii, s-ar opune planului de guvernare, ei, jurnaliștii critici, împrăștie minciuni, ei, activiștii, sînt cei care incită lumea la protest. Atitudinea guvernului de la București amintește de ce se petrece în alte state din regiune.

■ Parlamentul maghiar a adoptat o lege care întărește controlul statului asupra sectorului neguvernamental. Noile prevederi legale vizează în special organizațiile care primesc finanțări externe. Dacă fondurile de care beneficiază sînt superioare sumei de 24.000 de euro/an, organizațiile respective sînt obligate să publice o listă cu principalii susținători, precum și un raport de activitate, și, pe deasupra, să se prezinte, public, drept „organizație susținută din finanțări străine". Sancțiunile în caz de încălcare a acestor prevederi pot merge pînă la dizolvarea respectivelor organizații. Consiliul Europei a criticat aspru noua lege, dar fără efect. Legea a apărut în contextul tot mai numeroaselor acuzații venite dinspre reprezentanți ai FIDESZ cum că organizații sprijinite de miliardarul George Soros ar sabota acțiunea guvernului. În plus, așa-numitul pachet de legi „Stop Soros" incriminează organizațiile neguvernamentale sau persoanele care îi sprijină pe imigranții ilegali să dobîndească azil în Ungaria.

■ În Polonia, guvernul conservator PiS a anunțat crearea unui așa-numit Centru național de dezvoltare a societății civile. Sub pretextul necesității unei dezvoltări coordonate, sistematice, a sectorului nonprofit, guvernul vrea, de fapt, să controleze modul în care fondurile publice sînt distribuite organizațiilor nonguvernamentale: e vorba, de fapt, de o centralizare a finanțării, care, pînă acum, era realizată în funcție de strategiile specifice ale diverselor ministere, agenții subordonate și autorități locale. Numeroase organizații neguvernamentale se tem că acum autorităților le va fi mult mai ușor să controleze modul în care sînt atribuite fondurile sau, eventual, să taie finanțările pentru organizații critice cu Puterea.

■ În Turcia, care, pînă nu demult, aspiră la statutul de țară candidată la aderare, președintele Erdogan s-a folosit de puciul (eșuat) din anul 2016 și de starea de urgență instituită imediat după aceea pentru a dizolva, prin decret, aproape 400 de ONG-uri. Pretextul: menținerea ordinii publice. Ministerul de Interne a comunicat faptul că organizațiile respective erau suspecte că ar fi fost susținute de „organizația teroristă" a lui Fethullah Gülen, ori de PKK, ori de organizația teroristă Stat Islamic – dar fără a indica rezultatele vreunei anchete propriu-zise. În plus, nenumărați activiști pentru drepturile omului au fost arestați în mod arbitrar ori amenințați de autorități. 1300 de organizații, inclusiv străine, au fost închise sub pretextul că ar avea legături cu „grupuri teroriste". **(M. M.)**

Tudor Călin ZAROJANU

Statu-Palmă-Barbă-Cot-Paralel

„Care e diferența dintre o găină? Are ambele picioare paralele, dar mai ales stîngul.“

A început cu „agenturili“, în Decembrie 1989. Mă gîndesc acum ce tare ar fi fost ca și Ceaușescu să țipe că în România funcționează un stat paralel, cu care el, Întîiul Între Eroi, se luptă din răsputeri!

Nu i-a dat prin cap. Ori nu i-a covenit. Ar fi ciobit imaginea de „strîns uniți“. S-a mulțumit cu „agenturili străine“ și cu „huliganii“ din Timișoara, care au spart vitrinele librăriilor și au furat *Operele complete* ale Cîrmaciului sau cam așa ceva.

Încă din acest moment al istoriei putem răspunde deja la întrebarea „De ce recurge Puterea la tipul ăsta de discurs despre forțe oculte care i se opun deși ea e blîndă și bună și vrea să ducă poporul pe noi și noi culmi de civilizație, bunăstare și progres?“ Deși, sigur, mai înainte ar trebui să ne întrebăm *ce fel* de Puteri recurg la așa ceva. Oricum, răspunsul e simplu: pentru că refuză să accepte că n-ar mai fi Multiubită și Multcrezută.

O altă întrebare ridică două degete: Chiar nu crede sau doar vrea să falsifice realitatea? Adevărul e probabil la mijloc. Ceaușescu, în mod cert, era convins că poporul îl adoră. În filmul așa-zisului proces e un moment în care este întrebat de ce e lumea în stradă; răspunde fără ezitare că oamenii au ieșit să-l apere. Chiar credea asta.

Sigur, azi lucrurile sînt ceva mai echilibrate, ba chiar balanța înclină spre a doua variantă, cea a încercării de a falsifica realitatea, deși nu poți să nu-ți pui problema în ochii cui: electoratul Puterii votează oricum cu ea, cu sau fără stat paralel, iar restul – invers. Cît despre cancelariile occidentale, probabil că pe-acolo oamenii nu se mai opresc din rîs. Drept care socotesc că aceia care umblă cu statu' paralel în gură chiar cred, măcar parțial, că se luptă eroic cu un balaur înspăimîntător.

Dar să ne întoarcem pe firul istoriei... Noua (?) putere instalată în Decembrie 1989 a ezitat să reia tema agenturilor străine, în schimb, foarte repede, prin vocea sa cea mai autorizată („Vocea României“ *avant la lettre!)* n-a avut taine să-i reboteze „golani“ pe foștii „huligani“. Dar, cum ar fi fost discreditant să te declari deranjat de niște golani, le-a pus în spate celelalte partide, care, cum știm, tipăreau pe bandă rulantă dolari falși și se finanțau din droguri.

După ce-a trecut Piața Universității, lăsînd brazde adînci în imaginea externă a României, o vreme Puterea s-a făcut că se bate cu marile centrale sindicale, drept care susținătorii ei au creat o lozincă la fel de măreață ca „Boșorogii fără dinți vor s-ajungă președinți!“, „IMGB face ordine!“ sau „Iliescu și Roman – Muncitorii din Vulcan!“ (cu accentul pe *a* în al doilea nume, o licență poetică), și anume „Lăsați guvernul să lucreze!“

Și, ce-i drept, a lucrat!

A lucrat atît de bine încît multă vreme n-a mai avut nevoie de balauri – în afară de „ungurii care vor să ne ia Ardealul“ și „greaua moștenire“.

Cu ungurii a funcționat conform planificării în 15 martie 1990, dovadă că 11 zile mai tîrziu nimeni n-a mîrîit cînd s-a înființat SRI. „Trebuia, domn'le, n-ați văzut ce încearcă ăștia să facă!?“ Numai că, ulterior, n-a prea mai mișcat nimic pe zona asta. Ceva plăcuțe bilingve, facultăți, organizații culturale și, e drept, din cînd în cînd, declarații din categoria „László Tökés/Viktor Orbán spune lucruri trăsnite“. Prea puțin. Românii, în majoritatea lor, au ajuns la concluzia că ungurii nu se-nghesuie să ne ia Ardealul. Bag seama că au alte probleme.

„Momentul cel mai periculos pentru un guvern prost e, de regulă, cel în care începe să se reformeze.“

ALEXIS DE TOCQUEVILLE

„Greaua moștenire“ a fost inițial ceaușistă (atenție, nu comunistă!), apoi CDR-istă, în final băsesciană, cu diferite sub-grele-moșteniri, cum ar fi celebra gaură de 10 miliarde, din care s-a ales praful, că te și-ntrebi: Cum se numește absența unei găuri?

„Oamenii pot avea prieteni. Oamenii de stat, nu.“

CHARLES DE GAULLE

rarea (Ceaușescu spunea mult mai frumos, invocînd „neamestecul în treburili interne“);

– corporațiile străine care sug sîngele acestui popor și, pe deasupra, își trimit angajații să protesteze;

– serviciile secrete (create, se pare, de extratereștri, și populate tot de ei);

– DNA;

– Parchetul de pe lîngă ÎCCJ;

– cetățenii care se plictisesc acasă și-atunci se duc în Piață, mai ales că le ies și niște bănuți;

– diaspora, care, în loc să stea pe fundul ei acolo unde e și unde știm noi ce face – prostituție și spălat babe și moși la fund –, vine să protesteze aici, că acolo nu i-ar lăsa;

– bunicii (copii ai bătrînelelor care în Decembrie 1989 au fost prinse cu gloanțe vidia ascunse printre cepe și pătrunjei), copiii (n-aveau lecții de vacanță?!), femeile (la cratiță!) și bărbații (în loc să fie la table, în maiou, la poalele blocurilor, ca orice om serios) care au agresat bestial jandarmii în 10 august.

Și, pentru că toate acestea trebuiau să poarte un nume, un sigur nume, li s-a spus „statul paralel“.

Statul paralel e un concept ideal. Dacă spui „Vasilescu“, te pomenești cu cine știe ce replică de la Vasilescu sau chiar cu un proces de calomnie; dacă spui „americanii“, vine o scrisorică de la Ambasada SUA și poate nici nu-ți mai dau viză; dacă spui „DNA“ – pușchea pe limbă! Dar dacă spui „statul paralel“ e fix ca și cînd ai spune „oculta mondială“ sau „ștrmpfghjk“. Cine-o să te contrazică? Statul paralel? Păi, atunci recunoaște că există! S-au demascat! S-au demascat! Iar!!

OK. Parafrazînd o zicere consacrată, avem un stat paralel – cum procedăm?

O idee ar fi să-l expunem, nu? Să zicem, cu subiect și predicat: „Statul paralel este format din X, Y, Z“. Dar cine s-o facă? Păi – vă aud zicînd –, cei care și-au folosit inteligența, curajul, banii, cultura, intuiția și relațiile ca să-l descopere. Sînt de acord.

Al doilea pas ar fi să-i cerem socoteală. „Ce făceați în seara zilei de 13 iunie 2012, la orele 20,45, unde, cu cine și în ce scop?“ Lucru de care ar trebui să se ocupe Justiția, desigur, numai că, în acest delicat moment, în România, Justiția e *work in progress,* nimeni n-are habar după ce legi, statute, regulamente, OUG, CP și CPP va funcționa mîine ori peste o lună, necum peste un an – și mai ales cine o să aplice acele legi și o să conducă anchetele.

Care e hidra cu care Puterea luptă cu pieptul gol?

S-a ivit însă o situație: guvernele PSD au început să se succeadă guvernelor PSD (iertare că nu pomenesc și de ALDE; nu cred că există) și devenea dificil să invoci greaua moștenire, chiar și în cazul lui Sorin Grindeanu, care „a făcut o boacănă mare, care ne-ar fi putut costa foarte mult“ și „Nu mai e el, e o unealtă“ – drept care l-au pus șef la ANCOM, un fleac, l-au ciuruit, răspunde de comunicații, probabil pentru că, pe vremea cînd era premier, se invocase lipsa de comunicare între guvern și partid.

OK, dacă mai ușor-cu raptul teritorial și greaua moștenire, atunci care e hidra cu care Puterea luptă cu pieptul gol? Așa au (re)apărut pe rînd:

– George Soros, care plătește, la casierii special amenajate în gurile de metrou, nu doar manifestanții, ci și cîinii lor (cîinos, se pare că Soros nu dă nici un sfanț numeroșilor copii din Piață);

– ambasadele occidentale, care-și permit cu neobrăzare să-și exprime îngrijorarea (Ceaușescu spunea mult mai frumos, invocînd „neamestecul în treburili interne“);

– corporațiile străine care sug sîngele acestui popor și, pe deasupra, își trimit angajații să protesteze;

– serviciile secrete (create, se pare, de extratereștri, și populate tot de ei);

– DNA;

– Parchetul de pe lîngă ÎCCJ;

– cetățenii care se plictisesc acasă și-atunci se duc în Piață, mai ales că le ies și niște bănuți;

– diaspora, care, în loc să stea pe fundul ei acolo unde e și unde știm noi ce face – prostituție și spălat babe și moși la fund –, vine să protesteze aici, că acolo nu i-ar lăsa;

– bunicii (copii ai bătrînelelor care în Decembrie 1989 au fost prinse cu gloanțe vidia ascunse printre cepe și pătrunjei), copiii (n-aveau lecții de vacanță?!), femeile (la cratiță!) și bărbații (în loc să fie la table, în maiou, la poalele blocurilor, ca orice om serios) care au agresat bestial jandarmii în 10 august.

Și, pentru că toate acestea trebuiau să poarte un nume, un sigur nume, li s-a spus „statul paralel“.

Statul paralel e un concept ideal. Dacă spui „Vasilescu“, te pomenești cu cine știe ce replică de la Vasilescu sau chiar cu un proces de calomnie; dacă spui „americanii“, vine o scrisorică de la Ambasada SUA și poate nici nu-ți mai dau viză; dacă spui „DNA“ – pușchea pe limbă! Dar dacă spui „statul paralel“ e fix ca și cînd ai spune „oculta mondială“ sau „ștrmpfghjk“. Cine-o să te contrazică? Statul paralel? Păi, atunci recunoaște că există! S-au demascat! S-au demascat! Iar!!

OK. Parafrazînd o zicere consacrată, avem un stat paralel – cum procedăm?

O idee ar fi să-l expunem, nu? Să zicem, cu subiect și predicat: „Statul paralel este format din X, Y, Z“. Dar cine s-o facă? Păi – vă aud zicînd –, cei care și-au folosit inteligența, curajul, banii, cultura, intuiția și relațiile ca să-l descopere. Sînt de acord.

Al doilea pas ar fi să-i cerem socoteală. „Ce făceați în seara zilei de 13 iunie 2012, la orele 20,45, unde, cu cine și în ce scop?“ Lucru de care ar trebui să se ocupe Justiția, desigur, numai că, în acest delicat moment, în România, Justiția e *work in progress,* nimeni n-are habar după ce legi, statute, regulamente, OUG, CP și CPP va funcționa mîine ori peste o lună, necum peste un an – și mai ales cine o să aplice acele legi și o să conducă anchetele.

În fine, al treilea pas ar fi eradicarea. Ăsta e cel mai simplu și pentru asta avem cea mai bogată experiență, drept care e foarte posibil – și foarte pragmatic – ca întreaga lucrare să înceapă cu sfîrșitul: întîi radem de pe fața plaiurilor străbune statul paralel, pe urmă îl condamnăm, după care îl anchetăm și la urmă, *finit coronat opus,* îl identificăm.

P.S. Scuze, uitam: acest text este un pamflet.

***Tudor Călin Zarojanu** este jurnalist și scriitor.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Pași către copiii abandonați

Zilele acestea, legea adopției s-a modificat: au fost introduse amendamente care simplifică procedurile prin care un copil poate fi declarat „adoptabil", statul va susține financiar familiile care iau în adopție copii mai mari de 3 ani, frați sau cu handicap, preluarea copiilor abandonați de către familii din străinătate a devenit verosimilă. În plus, familiile adoptatoare primesc o sumă de bani fixă, 1500 de lei, pentru consiliere psihologică sau orice alt tip de recuperare medicală, dacă medicul specialist sau asistentul social care urmărește cazul socotește că este nevoie.

Primul efect benefic al acestei legi este acela că ar putea reduce considerabil numărul copiilor declarați „neadoptabili" sau cu șanse mici de a fi adoptați: copii care depășesc vîrsta de trei ani în instituțiile statului dat fiind că rudele de gradul IV nu și-au dat consimțămîntul pentru adopție, copii trecuți de vîrsta de 7 ani sau cei care au diverse tipuri de handicap. Sprijinul acordat de stat sub formă de bani este unul foarte important în stimularea familiilor de a prelua copii instituționalizați.

Mai sînt, însă, multe de făcut. Cunosc cîțiva prieteni care au trecut prin cursa lungă, cu nenumărate obstacole, la sfîrșitul căreia au devenit, speriați, obosiți, dar fericiți, părinți. Cunosc și multe cazuri dezvăluite de presă, în care norocul unor copii de a fi fost preluați de unele familii s-a transformat într-un ghinion dramatic. Așa că, pornind de la ele, pot fi supuse dezbaterii cîteva sugestii de îmbunătățire a procesului de adopție.

În primul rînd, o consiliere profesionistă, de bună calitate a celor care vor să adopte: știu, se poartă lungi dialoguri între asistenții sociali și viitorii părinți pînă în momentul cu pricina, există ore de consiliere psihologică, precum și informații la centrele de adopție. Numai că, în cele mai multe situații, tot acest sprijin este mai mult formal, strict funcționăresc, cu omisiuni importante: într-unul dintre cazurile pe care le cunosc personal, copilului nu i-a spus nimeni că urmează să fie „relocat" într-un alt cămin, în alt oraș. Asistenții maternali nu o făcuseră. Nimeni nu le spusese să o facă, părinții nu primiseră nici o indicație de la psihologii direcției de protecție a copilului, despre modul în care urmează să se facă această tranziție, pur și simplu au aflat doar care este data la care pot lua copilul. Din cauza acestei omisiuni, dar nu numai, timpul de coagulare a noii familii a crescut dramatic: luni întregi copilul, speriat, traumatizat de despărțirea de ceea ce credea că îi sînt casă, familie și părinți, a privit noul cămin cu suspiciune, teamă, furie. Părinții, deveniți, pe bună dreptate, neîncrezători în serviciile de consiliere ale statului, au început să caute, pe cont propriu, un psiholog privat. S-au simțit, alături de copilul lor, neputincioși, singuri. Ar fi nevoie, deci, de un sistem de servicii de consiliere post-adopție, bine pus la punct. Părinții care trec împreună cu fiul/fiica lor adoptat/ă prin încercarea de a forma o familie trebuie să știe exact cînd și unde pot apela la un ajutor specializat.

Ar fi nevoie de un sistem de servicii de consiliere post-adopție, bine pus la punct.

Mai apoi, formarea asistenților maternali, adică a acelor persoane care iau în grijă, temporar, un copil abandonat, trebuie să fie una foarte bine conturată: asistentul maternal este un personaj extrem de important în primii ani de viață ai copilului, dar și în procesul de transfer al acestuia către noua familie. El trebuie să fie instruit cu precizie cum să își joace rolul, care îi sînt limitele, responsabilitățile, drepturile.

Și, nu în ultimul rînd, serviciile de asistență socială și cele care aparțin direcțiilor de protecție a copiilor au nevoie de oameni calificați, bine pregătiți, mai atenți la nevoile comunității pe care le deservesc, mai grijulii cu destinele copiilor și ale familiilor din mediile defavorizate.

Pe scurt, modificările aduse legii adopției sînt benefice. Mai sînt, însă, de făcut eforturi mari pentru formarea oamenilor și pentru consolidarea procedurilor prin care copiii abandonați să își găsească rapid, eficient, o familie adevărată.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Mamma Mia, iar

Am fost, recunosc, o fană necondiționată a primului *Mamma Mia!* (Phyllida Loyd, 2008). Mai întîi, pentru că auzeam, pentru prima dată, melodiile formației care ne obsedase (pe mine și pe colegele mele) în școală.

Da, pe vremea în care cultura populară poseda mijloace firave de seducție, țineam cu dinții de puținele ei produse la care aveam acces. Aveam nevoie de modele, normale, feminine, care să nu aibă legătură nici cu regimul comunist și nici cu „istoria grandioasă a poporului român, de veacuri..." Agnetha și Anni-Frid din ABBA erau printre cele dintîi candidate la asemenea onoruri, alături de Scarlett O'Hara, Nadia Comăneci și Pamela ori Sue Ellen din *Dallas*. În clasă erau conflicte, aproape, între susținătorii blondei și ai brunetei din ABBA, cu „argumente" („blonda e mai superficială"). Cînd am fost într-o tabără pe la Predeal, am găsit un fel de scenă părăsită în pădurea locală. Acolo ne jucam de-a ABBA cu încă vreo trei colege (așa cum într-o tabără precedentă ne jucaserăm de-a Nadia Comăneci pe dunga covorului pe post de bîrnă). Eu n-aveam voce, recunosc cu rușine, așa că stăteam mai mult pe margine și mă făceam că dau indicații. Totuși, fredonam ori discret, într-o parte, ori cînd rămîneam singură, cîntecele adorate.

ABBA

În ciuda poveștii de mai sus, nu am rămas frustrată, ci, dimpotrivă, plină de afecțiune față de ABBA. Cînd am văzut, după mulți ani, primul *Mamma Mia!*, am fost o fană, să zicem, necondiționată. Mai ales că, pe lîngă „idolițelele" mele din adolescență, mai era la mijloc și Meryl Streep, preferata vîrstelor mai mature. Am fost o „fană necondiționată", evident, în sensul că știam exact ce și cît e filmul și-l valorizam, în limitele lui. Cînd eram prost dispusă, mai puneam cîte puțin din el și funcționa de fiecare dată: era soluția mea „pufoasă și dulce" la latura cenușie a vieții, la mlaștina de zi cu zi în care uneori te scufunzi prea tare și alteori nu-ți găsești locul. Așa cum *The Bridges of Madison County* (Clint Eastwood, 1995) rămîne idealul meu în ce privește „iubirile absolute", iar *It's Complicated* (Nancy Meyers, 2009) – pentru chestiunile mai *light*, de familie.

Parcă i-am văzut mai clar latura feministă mai hard.

La *Mamma Mia!* îmi place felul, pe alocuri imperfect, în care actorii interpretează melodiile ABBA. Imperfect, dar natural și (cel puțin așa vedeam eu, ca spectator) cu bucurie. Și latura vădit feministă a filmului, un feminism *soft* și plin de umor. Povestea celor trei posibili tați ai lui Sophie mi s-a părut mereu fermecătoare (și *trendy*, aș putea spune, date fiind pseudo-discuțiile de acum cu familia tradițională). Felul în care Donna își gestionează cei trei iubiți din tinerețe e fermecător și lipsit de resentimente și prejudecăți. Iar relația ei cu fiica sa Sophie (Amanda Seyfried) e, iarăși, potrivit gestionată: are dozele necesare de seriozitate și sentimentalism, amestecate cu aceeași latură, mai frivolă, de umor.

Cel de-al doilea film, *Mamma Mia! Here We Go Again* (Ol Parker, 2018), care se axează pe povestea tinereții Donnei, situîndu-se, temporal, practic înaintea celui dintîi, introduce, după mine, și o mai mare doză de seriozitate și tristețe. Da, filmul are umor, e pe alocuri spumos (deși mai puțin, zic eu, decît primul). Lily James, Donna tînără, e adecvată în rolul ei: plină de viață (uneori prea plină) și deținătoare a unei voci capabile să cînte melodiile formației ABBA pe linia lor. Și totuși, poate pentru că Donna (cea la vîrsta la care ar fi trebuit să ajungă în ordinea narativă a primului film) moare în film, iar Meryl Streep nu mai joacă (decît într-o secvență minusculă), am perceput a doua parte a filmului cu o glazură de tristețe.

Parcă i-am văzut mai clar latura feministă mai *hard*. În sensul că, în ciuda umorului și a poeziei, Donna cea tînără, cu tot entuziasmul ei, e o mamă singură care rămîne pe o insulă îndepărtată, într-o casă părăsită și fără condiții. Și reușește să se descurce în toate felurile, și afectiv, și material, cu toate, pe cont propriu. Pe undeva, povestea ei e și tragică. Iar Sam, deși se întoarce, e și un laș (cînd se întoarce, nu așteaptă prea mult).

Sigur, cred că prea am căzut în considerații sentimentale gen *Madame Bovary*. Probabil mi-a plăcut prea mult scena cu Lily James, care, în fustă portocalie, se duce să culeagă portocale din propria livadă, se-ntîlnește cu o capră și-și mărturisește iubirea și fericirea (lui Dumnezeu, universului etc.). Ca apoi, cînd se întoarce în cuibul idilic în care Sam dormea, să găsească o poză cu același Sam alături de altă fată. Și ca Sam însuși să-i mărturisească, după aceea, că urmează să se însoare cu fata respectivă.

Desigur, sînt alte dovezi de „iubiri absolute" în film, încît să nu ni se strice starea plutitoare de *happy-end:* Bunica, personajul interpretat de Cher, își regăsește iubirea vieții, Sophie rămîne cu Sky și fac un copil, Bill – cu Rosie. Și mai avem, pe parcurs, și povestea Apolloniei și a lui Alexio (care o salvează pe aceasta de la o căsătorie nefericită aruncîndu-se în apă), reabilitîndu-ne aproape complet senzația de plutire și pufoșenie pentru care, pînă la urmă, ne-am dus la filmul ăsta.

Cosmin CIOTLOȘ

Cum vorbim despre poezie

● **D. Sam Abrams, *Între Beckley și București: Marin Sorescu, Nichita Stănescu, Mircea Cărtărescu citiți la Barcelona de un critic american*, traducere de Jana Balacciu Matei și Lilica Voicu-Brey, Editura Meronia, 2018.**
● **Romulus Bucur, *Opus Caementicium*, Editura Universității „Transilvania" Brașov, 2015.**

Există reguli tacite ale cronicii. Una dintre ele privește, aș spune, adecvarea. Nu poți recenza, de pildă, cărți care-ți depășesc stricta expertiză, exersată în timp (după 13 ani de survol al literaturii române, nu e recomandat să te arunci cu inocență spre cartea străină), după cum sînt contraindicate revenirile, *trois ans après*, la volume pe care, la vremea lor, le-ai ratat. E principalul motiv pentru care am ales să nu discut nici una dintre aceste cărți în cadrul rubricii mele. Dacă am ținut totuși să le comentez e pentru că, diferite fiind, acestea se întîlnesc într-un punct, după părerea mea, foarte sensibil: ambele propun moduri de a glosa pe marginea poeziei pe care, după știința mea, critica autohtonă le-a practicat rarissim. Informate, decomplexate și extrem de originale în ideație, cele două eseuri au tot ce le trebuie pentru a reconcilia cititorul cu un gen care, multora încă, le inspiră o teamă respectuoasă.

Profund reconfortante intelectual și înalt provocatoare, cele trei eseuri ale lui D. Sam Abrams se impun imediat în prima linie a bibliografiei critice privitoare la Marin Sorescu, Nichita Stănescu și Mircea Cărtărescu. Nu fac, prin asta, nici un proces de intenție comentatorilor de la noi. Remarc doar că prea puțini dintre ei și-au pus problema de a rezolva *cu adevărat* sistemul de ecuații pe care, vrem, nu vrem, istoria literară ni-l impune. La șase decenii de la afirmarea generației celor dintîi și la patru (deja!) de cînd autorul *Căderii* se impunea în Cenaclul de Luni, putem număra pe degetele de la o mînă intervențiile care au depășit granițele simplei descrieri sau ale spontanului verdict publicistic. Așa încît, scindați între asimilări necritice și refuzuri generaționiste, nu prea mai știm să răspundem scurt și eficace la întrebări elementare. Cum e, de exemplu, aceea legată de poziția acestor poeți în tabloul literar postbelic. Că, față de Sorescu și Stănescu, sensibilitatea actuală e mai degrabă rezervată, e un fapt. Dar cît e capriciu și cît evaluare în această rezervă, e greu de precizat. Situația lui Mircea Cărtărescu e, aparent, mai comodă: îl citim ca pe un campion al aluziei livrești, ca și cum poezia lui ar fi plecat din și s-ar fi întors în *Levantul* din 1990.

Veduta cu totul particulară în care s-a instalat îi permite criticului american stabilit în Barcelona (un chiasm care împacă fericit două continente și două atitudini) să vadă și dincolo de aceste marote. Mai întîi, pentru că n-are ezitări în chestiunea clasamentelor. Pentru el, toți trei sînt, dintru început și răspicat, mari poeți europeni. E un tip de abordare pe care, are dreptate Marius Chivu s-o remarce în prefață, nici unul dintre criticii români n-ar putea-o asuma fără o anume prudență. (Poate și pentru că, măcar de la Cioculescu încoace, sîntem cu toții prinși într-un joc de strategie a autorității care, nu-i așa, trebuie conservată cu grijă.) În al doilea rînd, D. Sam Abrams și-a trasat hărțile în funcție de receptarea internațională a acestor trei poeți, mai puțin oscilantă și, prin urmare, mai acurată.

E, cum spuneam, reconfortant să constați că, de exemplu, legenda numeroaselor traduceri de care a beneficiat Sorescu n-a fost rezultatul unei campanii abile de *self-promoting*, ci o realitate cuantificabilă. Luat în seamă de mari editori, antologat în poziții onorante, autorul lui *Iona* a făcut o veritabilă carieră peste Ocean. Inclusiv postumă. Și merită notat că ultimul său volum, *Pragul*, scris pe patul de spital în săptămînile dinaintea morții, a constituit punctul de plecare al unei opere compuse de Michael Hersch, *On the Threshold of Winter*. Și Nichita Stănescu e degrevat de prejudecățile care, la noi, au crescut odată cu mitul său biografic. Pe de-o parte pentru că, arată convingător Abrams, traseul poeziei lui n-a fost unul care să ducă spre fundături abstracte. Dimpotrivă: inteligența poetului a avut o dimensiune marcat realistă și jubilatorie, la antipozii gravității de tip Lucrețiu, Goethe ori Emerson. În al treilea rînd, ceea ce definește critica lui Abrams e o anumită frenezie a construcției argumentative. Eseurile lui sînt străbătute perpendicular de idee, ca de un fir de strună cu plumb în capăt: fiecare dintre ele pledează pentru imagine coerentă, la capătul căreia probele invocate (rezultate dintr-o foarte serioasă documentare) se transformă în virtutea propriilor lor misiuni finale. Știm cu toții că postmodernismul românesc e de neconceput fără Mircea Cărtărescu. Dar numai Abrams a formulat clar ipoteza că, în realitate, de la un moment încolo, scrisul poetului se îndepărtează de manifestele primilor ani de după debut, repliindu-se într-o formulă intimă și ilustrînd în mod decisiv o criză a modernității, mai evidentă ca oriunde în volumul *Nimic*.

Un sistem de mărturii afective

În 2015, aproape nebăgată de seamă, apărea una dintre cele mai bune cărți de poezie din literatura română a ultimelor trei decenii: *Arta războiului*, de Romulus Bucur. Pe jumătate antologie, pe jumătate colecție de piese inedite, aceasta împrumuta titlul de la un ciclu de poeme în care autorul dezasambla, sintetiza și remodela tot ce însemnase scrisul său de la debut pînă la momentul acela. Și anume, păstrînd intacte cele trei trăsături pe care critica literară le-a găsit definitorii pentru a-i ilustra formula, dar accentuînd-o tocmai pe a patra, despre care nimeni n-a scos o vorbă. Astfel că biografismul, priza la cotidian și dispoziția spre experiment au fost reinvestite într-un context cultural schimbat:

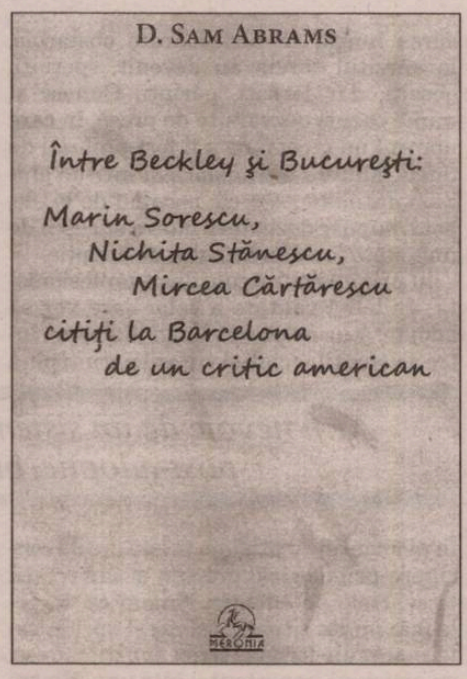

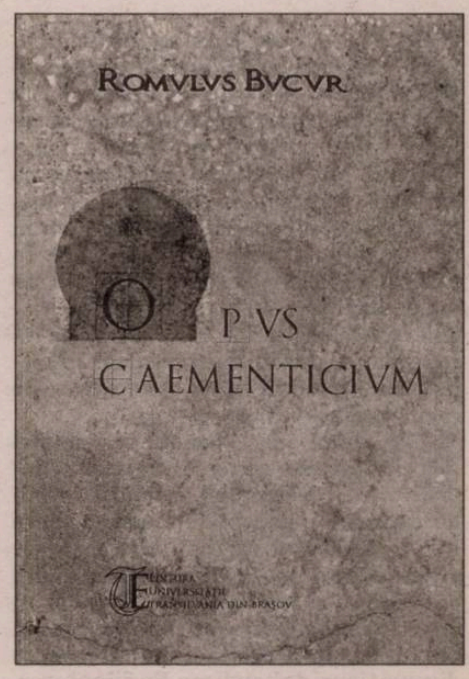

vocea care interpreta confesiunile nu se mai suprapunea cu aceea a lui Romulus Bucur însuși și nu mai descria, să zicem, atmosfera căminelor studențești din anii '80 (așa cum se întîmplase în poemele din volumul colectiv *Cinci*), ci îi era atribuită unui soldat roman cu identitate variabilă. Îl cheamă tot Romulus, e cînd în campanie, cînd retras la vatră, cînd legionar, cînd membru al trupelor auxiliare, aspirînd la cetățenie. În toate ipostazele, însă, și pretutindeni, e urmărit de spectrul morții, care devine în chip subtil și prin acumulare macro-personajul întregii secvențe. Ceea ce, sigur, e de natură să-i sporească profunzimea, dar și (lucrul mi se pare și mai important) să divulge adevăratul cod în care Bucur își concepe poezia: unul marcat cultural, răspunzînd unor exigențe din care lipsesc modelele localiste, dar în care Pessoa și Ezra Pound (cu falsele lui traduceri din latină și provensală) sînt veritabile stele fixe. Ce folos? Lucrul a fost prea puțin observat, iar volumul a atras, la vremea lui, nu mai mult de două cronici.

La puțină vreme după acest episod, dar într-o regie editorială atît de discretă încît, azi, mă văd nevoit să-i salut prezența ca pe o noutate, Romulus Bucur publică un eseu cu alură de joc intelectual și cu eficiență de document: *Opus Caementicium*. E numele unei varietăți de beton folosite în Roma antică. O bună metaforă pentru cuprinsul prezentei cărți, care reunește un grupaj de texte ce trasează, împreună, conturul unei automonografii, cu tot *côté*-ul drolatic pe care-l presupune o atare încercare. Pe scurt, Romulus Bucur reconstituie cîmpurile magnetice de care a depins sau încă depinde literatura lui. Își rezumă și își detaliază „genealogia" livrească, măsurînd distanțele care-l separă de poeții de care s-a simțit, în diferite proporții, atras. E vorba, cu cuvintele lui Harold Bloom, despre așa-numita „anxietate a influenței" de la care nici un creator (mai ales: nici un poet) n-are cum se eschiva. Prin asumare, prin posesie, prin completare, prin forme ale smereniei – cumva tot se întîmplă ca marile minți, marile sensibilități care ne-au precedat să ne trimită în prezent ecourile lor. Pentru Bucur, acestea se numesc cummings, Pound, Eliot, Stevens, Olson și Berrigan (pentru *Projective Verse);* dintre italieni, Montale, Ungaretti, Pavese și Saba (acesta din urmă respins virulent, ceea ce, o recunoaște și autorul, nu poate fi întîmplător); dintre români, Gellu Naum și albatrosiștii de tip Caraion, Tonegaru, Corlaciu sau Stelaru (prizați însă diferit, în doze homeopatice); și, ca încheiere semnificativă, poezia Extremului Orient, în special cea chineză, pe care Bucur o cunoaște bine și-o comentează prob ori de cîte ori are ocazia.

Nu e, propriu-zis, o bibliografie, aceasta. Ci mai degrabă un sistem de mărturii afective. Nu o dată, de altfel, amănuntele devin imponderabile: cutare poem e scris în timpul unui concert pentru pian și orchestră de Rahmaninov, altul a avut drept fundal gestul arderii unor coji de portocală. Scene, în sine, poetice. Nici mai departe, adică acolo unde Romulus Bucur își glosează *Arta războiului* într-o suită de false *endnotes*, nu e cazul să ne grăbim să stabilim filiații. Anumite sintagme latinești, în special cele buruienoase, provin din Catullus. Era de bănuit. După cum era că începutul din *Langueur* al lui Verlaine comunică excelent cu timbrul decadent al grupajului. Sînt, după părerea mea, punctele forte ale acestei cărți, cele care merită asimilate deplin. Nu doar pentru a deprinde un *kit* de înțelegere a unui foarte important autor din generația '80, ci, în primul rînd, pentru a exersa lectura de poezie într-o formă eliberată de infatuare și provincialism.

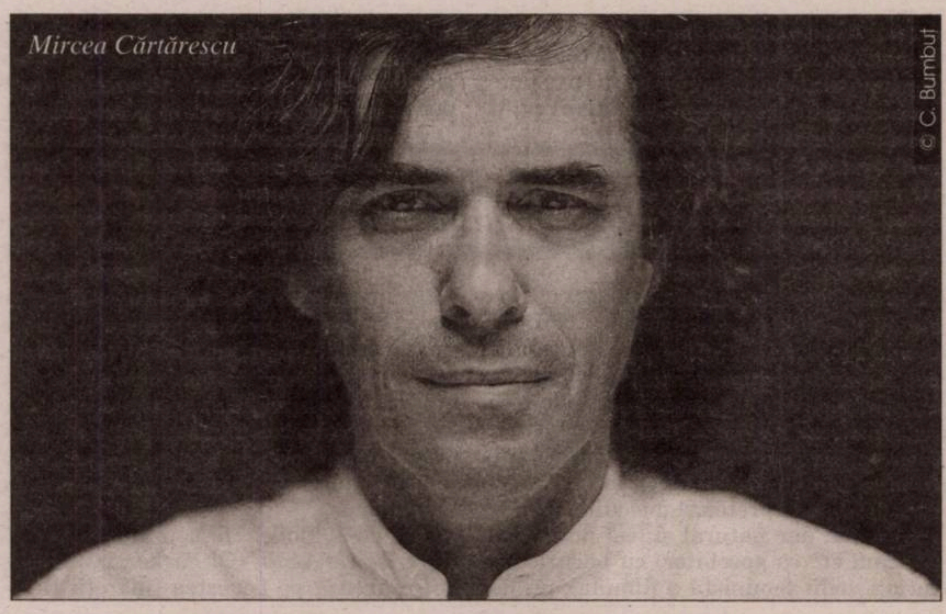
Mircea Cărtărescu
© C. Bumbuț

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Editura Humanitas, 2017.*

„Ne-au sprijinit cîțiva prieteni și colaboratori“

– interviu cu regizoarea Ana LUNGU –

Cel de-al treilea lungmetraj al ***Anei Lungu,*** *intitulat ironic* Un prinț și jumătate, *spune povestea a trei prieteni însinguraţi, care locuiesc împreună. Ei sînt interpretaţi de Iris Spiridon, István Téglás și Marius Manole. Filmul respiră un aer boem, ușor bovaric, iar amestecul de ficțiune și realitate este întărit de decizia regizoarei de a distribui în propriile roluri pe regizorul de teatru Radu Afrim sau pe jurnalista Iulia Popovici. Autoironică, ludică, cu referințe literare interesante, Ana Lungu reușește să ne amuze, glisînd între realitate și ficțiune.*

Un prinț și jumătate *e un titlu metaforic, e puternic și face referire și la construcția personajelor. Ce v-ați propus alegîndu-l?*

Ne-am gîndit, în primul rînd, la sensul de „mai mult decît un prinț“, dar am vrut să conțină și posibilitatea unor „prinți mai mici“. Am avut și alte titluri de lucru, eu am propus la un moment dat *Mlle Bovary.*

Iris Spiridon, interpreta principală, depășește cu mult tiparele unei eroine obișnuite. Ce o definește și cum ați lucrat împreună la scenariu? Dar la filmare?

Iris interpretează în film o actriță cu un univers foarte personal: a fost îndrăgostită de Iisus cînd era mică, citește o carte pe zi și nu acceptă să joace decît în spectacole cu adevărat valoroase din punct de vedere artistic.

Pe Iris Spiridon am cunoscut-o acum 15 ani și sîntem prietene apropiate. Ne-am hotărît să facem împreună un film pentru că împărtășim anumite valori și idealuri artistice. Colaborarea a fost foarte plăcută. La filmare au existat uneori conflicte – ceea ce era inevitabil. Ne gîndim la această formulă de colaborare și în viitor.

Există o scenă de un comic savuros, în care Marius Manole aduce în discuție tema divinității în discuția cu un copil derutat de manualul de religie. Ce v-a inspirat?

Am căutat pe Internet și am compilat întrebările din mai multe teste de religie care existau online. La filmare, am rugat-o pe Sașa *(n. red.* – fata lui Marius Manole din film) să răspundă la întrebări de-adevăratelea. Restul a decurs oarecum de la sine.

Sînteți la al doilea lungmetraj realizat fără sprijin de la CNC. Cine v-a ajutat?

Un prinț și jumătate este o producție independentă, realizată fără finanțare din partea CNC-ului. Ne-au sprijinit cîțiva prieteni și colaboratori. Fără implicarea lor, ar fi rămas la stadiu de scenariu. Pentru filmarea din București a intervenit Marius Manole. Filmarea din Transilvania s-a realizat cu ajutorul lui Răzvan Rădulescu și al Departamentului de film din cadrul Universității Karlsruhe, al Annei Maria Popa și al Direcției Județene pentru Tineret Covasna. Răzvan a venit împreună cu cinci studenți de la Universitatea HFG Karlsruhe și au participat la filmare, alături de restul echipei. Tot ei ne-au pus la dispoziție camera de filmat și o parte din echipamente. În rest, cea mai mare parte a echipei a lucrat voluntar.

Ce elemente autobiografice ați introdus și cum le-ați adaptat scenariului?

Am scris scenariul împreună cu Iris și am pornit de la anumite evenimente din viața ei pe care le-am ficționalizat. Tema morții unui prieten din copilărie a fost inventată de noi și a existat de la început, dar pe parcursul filmării (am filmat în mai multe etape pe parcursul a doi ani) s-a întîmplat ceva tragic: a murit în realitate un prieten de-al nostru.

Relația din film între Iris Spiridon, Marius Manole și István Téglás mi-a amintit de filmul Jules et Jim *regizat de François Truffaut. E un* clin d'œil?

Recunosc că nu ne-am propus, dar mulțumim pentru comparație, este un film care îmi place mult. Un critic de cinema a scris că filmul are „elemente de basm ironic“.

Unde se plasează „realitatea“ din poveste?

Un prinț și jumătate este un film de ficțiune. Unele personaje poartă numele actorilor pentru că într-o anumită măsură se joacă pe ei în niște situații inventate. Marius Manole nu are copii în viața reală, Iris Spridon nu este actriță, ci regizoare de teatru etc. O parte dintre dialogurile din film sînt improvizate, ceea ce le-a permis uneori actorilor să-și exprime propriile păreri, să vorbească cu cuvintele lor, „să fie ei“.

Care dintre scene au fost grele?

Pentru mine, cam toate scenele au fost grele. Din punct de vedere tehnic, cele mai complicate au fost cele de noapte în pădure. Partea a doua a filmului, care se petrece în Covasna, a fost mult mai greu de realizat.

a consemnat Roxana CĂLINESCU

„Non-ficțiunea va avea de jucat un rol din ce în ce mai important“

– interviu cu Mona NICOARĂ –

În perioada 3-7 octombrie va avea loc la Arad cea de-a cincea ediție a Festivalului de Film documentar, fARAD. Tema acestui an este „Trup / Suflet“. Am întrebat-o pe ***Mona Nicoară,*** *regizoare și directoare artistică a festivalului, cîtă nevoie de film documentar există și ce se va întîmpla anul acesta la festival.*

Ce v-ați propus să faceți la fARAD?

Am vrut să facem un festival despre diversitatea formală a filmelor documentare. Să ieșim din automatismele care zic că documentarul e doar un vehicul de transmitere a informației și să ne uităm la cinemaul de non-ficțiune ca la o artă cu posibilități de expresie practic infinite. În lumea asta sînt prea puține festivaluri care explorează programatic aspectele formale ale documentarului și granițele dintre ficțiune, non-ficțiune, film experimental și arta video. Iar în partea noastră de lume nu mai era nimeni care să facă asta.

Prima temă a fost aleasă de moment (aniversarea Revoluției cădea chiar în același week-end cu prima ediție a fARAD-ului) și ne-a dat ocazia să arătăm filme din marile festivaluri din toată lumea și recuperări de arhivă care erau foarte diferite formal și ca abordare emoțională în abordarea ideii de revoluție. Am păstrat această formulă de programare – temă și variațiuni – pentru că permite o ofertă de programare incitantă și pentru noi, și pentru public.

Cum a crescut festivalul în timp?

Festivalul a pornit practic de la zero: Aradul nu avea un festival de film, iar autoritățile locale, adică Primăria și Centrul Municipal de Cultură, au venit cu propunerea de a organiza un festival de film documentar către FilmETC, asociația fondată de Corina Șuteu împreună cu Oana Radu și Mihai Chirilov. Colaborasem cu FilmETC la Making Waves, festivalul de film românesc inițiat de ei la New York, și ei mi-au dat șansa să curatoriez selecția filmelor. Am prezentat prima ediție într-un vechi cinematograf proaspăt renovat și redeschis de autoritățile locale odată cu festivalul – Cinema Arta. De atunci, Aradul a mai renovat alte două cinematografe, care au devenit locații suplimentare pentru fARAD, proiecțiile au crescut ca număr și festivalul s-a întins pe cinci zile. De trei ani am adăugat și un laborator pentru proiecte în dezvoltare care vin să primească *feedback* de la colegi de breaslă înainte să intre în centrifuga finanțărilor și presiunilor de piață, și un *workshop* de sunet și el unic în țară, cu Dana Bunescu, care nu este doar un monteur și un mentor cum nu sînt mulți, dar este și o împătimită a prizei și designului de sunet.

Cîtă nevoie de film documentar există?

Cîtă nevoie de artă există? Cam tot atît. Publicul dorește să meargă dincolo de oferta gen Discovery și vine afluent către festivalurile de documentar. Vedem asta și la One World Romania, unde sînt și eu coprogramator, și la Astra, care a devenit un festival foarte mare, dedicat exclusiv documentarului, și la TIFF, unde non-ficțiunea se bate cot la cot cu ficțiunea pentru un public enorm. Mai mult, mi-e teamă că într-o lume obsedată de *„fake news“* și dominată din ce în ce mai mult de minciuni pragmatice și fantasme folositoare, non-ficțiunea va avea de jucat un rol din ce în ce mai important.

Ați reușit să creșteți și un public de filme documentare la Arad?

Parte din public era deja acolo: încă de la sfîrșitul anilor '60, în Arad funcționează grupul kinema ikon, care a făcut documentare experimentale și de avangardă în underground pînă la Revoluție. Acolo au crescut și cresc în continuare generații de artiști care știu bine gramatica cinemaului și a artelor vizuale. Apoi, publicul mai larg al evenimentelor culturale din oraș e clar că dorește să vadă și alte filme decît cele care se dau la mall și pînă acum cinci ani nu avea unde să facă asta – așa că a primit fARAD-ul cu brațele deschise. Colegii de la CitiZenit, un excelent grup de tineri care au început să promoveze filme de festival în Arad, contribuie și ei mult la cultura cinematografică a orașului. Cred că toți acești factori, plus o programare fără compromisuri și stimulantă, au contribuit la succesul fARAD-ului de pînă acum.

Care e tema acestei ediții și ce aveți în program?

Anul trecut, cam pe vremea asta, cînd tocmai se terminase a patra ediție a festivalului, se adunase o serie de documentare interesante ca formă, toate despre sexualitate și intimitate. Așa că le-am propus colegilor mei să facem o ediție despre relația trup – suflet. Nu știam la vreme aceea că un hibrid românesc de ficțiune și documentar avea să cîștige în iarnă Ursul de Aur la Berlin – *Nu mă atinge-mă,* curajosul film al Adinei Pintile, cu care am decis imediat să deschidem festivalul. Ni s-a potrivit, cum se zice, mînușă. Filmul de închidere l-am luat tot de la Berlin: *Dream Boat,* un delicios musical în culori pastelate despre un vas de croazieră încărcat de dorințele, dezamăgirile și aspirațiile bărbaților gay din Europa și zona Mediteranei.

Apoi, avem cîteva premiere pe România: *Roll Red Roll,* un thriller despre o temă din păcate de mare actualitate politică: cultura violului în liceele americane, *Artistul și perversa,* o comedie romantică despre iubirea profundă, dublată de BDSM, dintre un compozitor austriac care descinde dintr-o familie de naziști și soția și „sclava“ lui, descendentă a sclavilor africani aduși în America de Nord. *Rocco,* despre un star porno italian, este de fapt un film despre familie și un „bromance“ între protagonist și vărul lui, cameramanul și colaboratorul lui de o viață, aflați amîndoi la amurgul carierelor lor. Avem apoi *Obscuro Barroco,* cîștigătorul premiului Teddy dedicat filmelor LGBTQ de la Berlin de anul acesta, un film experimental de o frumusețe vizuală rară, plasat în jungla urbană în continuă metamorforzare din Rio de Janeiro.

Ca întotdeauna, avem și arhive: o proiecție de arhivă, un documentar al marelui Pier Paolo Pasolini, *Întîlniri despre iubire,* care ar putea foarte bine să treacă drept un film despre România de azi, deși a fost făcut în 1964 despre atitudinile italienilor despre sexualitate, iubire, căsnicie etc. Și *Queerama,* un lung și fascinant videoclip despre reprezentarea identităților alternative în mediile vizuale, montat din arhivele de film și televiziune din Marea Britanie. Și tot ca în fiecare an, avem un film românesc, *PhoeniXXX*-ul lui Mihai Dragolea, un *cinéma vérité* foarte curat formal și etic despre două fete care lucrează în înfloritoarea industrie a videochat-urilor erotice – care va fi arătat împreună cu un scurtmetraj *frentic* despre Ren Hang, celebrul tînăr artist care s-a sinucis din pricina cenzurii impuse nudurilor în China.

Avem și filme de public (amuzantul *Sexpertul vă răspunde,* din India, e un titlu aproape autoexplicativ), proiecții pentru copiii *(Vrei să fii vecinul meu?,* despre o emisiune americană pentru copii care este de fapt un exercițiu de inteligență emoțională) și o proiecție accesibilizată pentru nevăzători – cîștigătorul de la DokLeipzig, *Licu, o poveste românească,* un proiect despre o viață de om de aproape un secol, care va fi arătat și în avanpremiera fARAD, ca parte a unui eveniment despre centenarul artelor, precedat de o discuție cu regizorul Laurențiu Damian, criticul și scriitorul timișorean Mircea Mihăieș și păstorul actual al grupului arădean kinema ikon, Călin Man, moderată de președintele fARAD și fostul ministru al Culturii, Corina Șuteu.

a consemnat Ana Maria SANDU

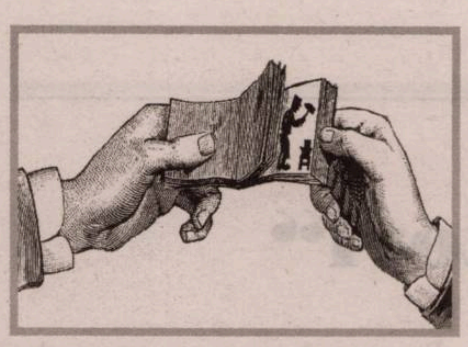

Marius CHIVU

feedbook

Oamenii, cancerul planetei

● **Jonathan Franzen, *Libertate*, traducere de Daniela Rogobete, Editura Polirom, 2017.**

Libertate a apărut în 2010 la aproape un deceniu după *Corecții,* roman care-i adusese lui Franzen un National Book Award plus celebritatea aferentă. Putea fi o mare dezamăgire. În schimb, a fost un succes și mai mare. Critica literară l-a găsit încă și mai bun decît *Corecții* (Michiko Kakutani, cronicara de la *New York Times,* specializată în a „rade" cărțile marilor scriitori bărbați albi americani – Philip Roth, spre exemplu, s-a răzbunat pe ea în *Teatrul lui Sabbath* – l-a lăudat), iar revista *Time* l-a pus pe Jonathan Franzen (n. 1959) pe copertă sub titlul „Great American Novelist", recunoaștere de care nici un alt scriitor nu se mai bucurase de foarte multă vreme. Lăudat și de Oprah, și de Obama, *Libertate* este romanul care i-a cimentat lui Franzen statutul de mare scriitor inclusiv în cultura populară.

Adevărul e că *Libertate* este o frescă copleșitoare a Americii anilor '90. Un roman de 800 de pagini care face portretul cîtorva familii americane din clasa de mijloc (personajele principale, soții Patty și Walter Berglund, sînt urmăriți înainte și înapoi de-a lungul a cel puțin încă o generație), acoperă un deceniu de socio-politică americană internă și externă (președinția lui Bush Jr. și războiul din Irak, motivația mincinoasă a invaziei și, ulterior, afacerile imorale cu armament), ilustrează moravurile legate de sex, droguri, muzică și tehnologie ale tinerei generații (trecerea de la computer la smartphone, spre exemplu) și are în centrul său ideatic/ideologic cîteva probleme globale care, la momentul respectiv, captaseră atenția publică: schimbările climatice, efectele dezastruoase asupra mediului provocate de exploatarea minieră (defrișări și extincția unor specii) și suprapopularea (consumul tot mai mare de resurse care duce la creșterea exploatării – *vezi și fragmentul de mai jos).* Roman total sau, cum preferă americanii, *Great American Novel.* Formulă, efort, ambiție și ideal spre care Franzen a continuat să aspire, căci în următorul său roman, *Puritate* (Polirom, 2016), dincolo de saga unei alte familii întinse pe mai multe generații, problema globală aflată în centrul cărții era scurgerea de informații secrete intitulată WikiLeaks.

Cum ne-a învățat din *Corecții,* și aici avem o impresionantă desfășurare de forțe narative care surprind întregul carusel de emoții, sentimente, comportamente și atitudini din sînul a ceea ce numim o familie. Povești (inevitabilele istorii ale imigranților din urmă cu cîteva generații), dar mai ales secrete și trădări, absențe și greșeli, reproșuri, separări și întoarceri. În centrul narativ al romanului se află mariajul, aparent exemplar, dar extraordinar de complicat sentimental, dintre Patty, fostă sportivă de performanță, nefericită în căsătorie, întreținîndu-și o viață întreagă obsesia pentru cel mai bun prieten al soțului ei, un *rock star* fascinant deopotrivă prin geniul său muzical și promiscuitatea stilului de viață, și Walter, un intelectual fără cusur moral, idealist și vizionar politic de stînga, implicat cu trup și suflet în conștientizarea problemei suprapopulării („Noi sîntem cancerul planetei", spune el într-un discurs) și în salvarea unei specii de păsări, nefericit în căsătorie ca orice bărbat care simte că nu e totul pentru iubirea vieții lui.

Dincolo de întreaga țesătură a dedesubturilor unei relații urmărite pe parcursul a cîteva decenii, relație care dă naștere la doi copii (ambii devin personaje secundare interesante) și în mijlocul căreia este îngropat un mare secret (sexual, firește), Franzen dezvoltă nenumărate personaje, fiecare cu destinul, idealurile și greșelile ei, atît de multe personaje încît abia ultimele cincizeci de pagini ale cărții adună toate capetele firelor desfășurate de-a lungul cărții. Travaliile vieții de familie, condiționările relațiilor de sînge, relațiile de putere și independență, spiritul de competiție dintre rude, greșelile și inadecvările, invidia și frustările, ambițiile, eșecul și depresiile, toată această complicată mecanică psihologică și emoțională de familie (pe măsură ce avansezi în roman, titlul lui capătă o vădită conotație ironică) compune, cum splendid s-a exprimat un cronicar american, „un lent marș colectiv spre moarte".

Dincolo de propria pasiune pentru păsări, tradusă în carte prin efortul lui Walter de a proteja pitulicea azurie, Franzen a mărturisit că în acest roman a făcut mari eforturi de a se distanța de experiența propriei familii: „M-am gîndit la familia mea, al cărei tumult emoțional conținea multă frustrare, dezamăgire, depresie cronică, anxietate, nefericire. Am muncit din greu scriind acest roman în așa fel încît să nu fie în mod specific despre mine". Poate și din acest motiv, *Libertate* este o capodoperă și, prin urmare, un roman solicitant, care cere atenție și devotament. Te răsplătește însă din plin.

***Jonathan Franzen** va fi invitat pe scena Teatrului Național „Vasile Alecsandri" vineri, 5 octombrie, în cadrul Festivalului de Literatură și Traducere de la Iași (FILIT), într-o discuție moderată de Marius Chivu. Mai multe detalii despre festival la www.filit-iasi.ro.*

aproape de carte

Jonathan FRANZEN

Libertate

(fragment)

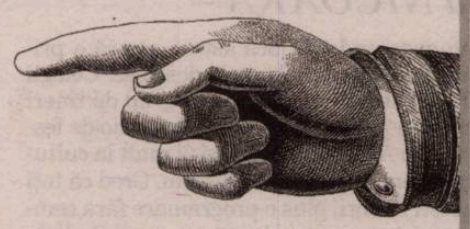

– Problema este că nimeni nu îndrăznește să facă din suprapopulare o temă de discuție la nivel național, spuse Walter. Pentru că, asemenea încălzirii globale, nu am ajuns încă în punctul în care consecințele devin de netăgăduit. Și pentru că părem niște elitiști dacă încercăm să le spunem oamenilor săraci și persoanelor needucate să nu mai facă atîția copii. Întemeierea familiilor numeroase este invers proporțională cu situația economică și la fel și vîrsta la care fetele încep să facă copii, ceea ce este la fel de periculos din punct de vedere al statisticilor. Ai putea reduce rata creșterii populației la jumătate doar dublînd vîrsta medie a fetelor care devin mame pentru prima oară, de la optsprezece pînă la treizeci și cinci de ani. Acesta-i un motiv pentru care șobolanii se înmulțesc atît de repede față de leoparzi – pentru că ating maturitatea sexuală atît de devreme, în comparație cu leoparzii. Dar problema acestei analogii este elitismul. Leoparzii sînt o specie „superioară" șobolanilor sau iepurilor. Deci ăsta-i un alt aspect al problemei: îi transformăm pe săraci în rozători atunci cînd atragem atenția asupra ratei mari de nașteri și asupra vîrstei scăzute la care se reproduc pentru prima dată.

– Analogia cu țigările e mai bună, spuse Jessica. Oamenii cu bani își pot procura Zoloft și Xanax. Așa că atunci cînd pui taxe pe țigări și pe alcool, îi lovești cel mai tare pe cei săraci. Faci drogurile ieftine să fie cele mai scumpe.

– Așa-i, spuse Walter. Și se aplică și la religie, care este un alt drog important pentru oamenii care nu au o situație economică. Dacă încercăm să ne luăm de religie, care este adevăratul nostru dușman, ne luăm de cei oprimați economic. Totul se învîrte în jurul aceleiași probleme a libertăților personale. Oamenii au venit în țara asta fie pentru bani, fie pentru libertate. Dacă nu ai bani, te agăți de libertățile tale cu atît mai multă furie. Chiar dacă fumatul te omoară, chiar dacă nu-ți permiți să-ți hrănești copiii, chiar dacă odraslele tale sînt împușcate de maniaci înarmați. Poți fi sărac, dar singurul lucru pe care nimeni nu ți-l poate lua este libertatea de a-ți strica viața în orice fel ai dori să faci asta.

– Cu toate astea, adevărata problemă, spuse Katz, este capitalismul pieței libere. Doar dacă nu vorbim cumva de a scoate dreptul de reproducere în *ilegalitate,* problema nu e libertatea individuală. Dacă vorbești despre mai puțini bebeluși, asta înseamnă să vorbești despre o limitare a creșterii. Corect? Iar creșterea este chiar esența ideologiei pieței libere. Corect? În teoria economică a pieței libere, trebuie să scoți din ecuație lucruri precum mediul înconjurător. Capitalismul nu face față unei discuții despre limite pentru că întregul țel al capitalismului este creșterea nelimitată a capitalului. Și asta este adevărata problemă.

PUBLICITATE

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Băieți din viață

● **Pier Paolo Pasolini, *Băieții străzii*, traducere de Gabriela Lungu, Editura Litera, 2018.**

Ragazzi di vita (Băieții străzii) este primul dintre cele două romane scrise de Pasolini în anii '50 (alături de *Una vita violenta)* și cea de-a treia traducere din proza lui Pasolini în limba română (alături de *Teorema* și *Petrol,* ambele ajunse rapid material de anticariat). Dacă *Petrol* era un experiment „ontoficțional" extrem de ambițios, iar *Teorema* juca rolul unui intermediar livresc între cititor și cinefil, *Băieții străzii* este un roman propriu-zis, în care Pasolini arde punțile cu literatura vremii și încearcă să redea o Romă care se reconstruiește după război, cu toate mirosurile, imaginile crude și, mai presus de orice, limba ei. Pasolini a fost pasionat (dacă nu chiar obsedat) de argou, de poezia străzii, pe care o găsea în orice, dar mai ales în viața adolescenților marginali ai anilor '50, a micilor delincvenți care devin foarte repede criminali în toată legea și prostituați. Asta e, pe scurt, și povestea Cretului, deși nu putem vorbi în acest roman despre existența unui protagonist căruia Pasolini să-i creioneze un portret sau o existență interioară: mai degrabă avem de-a face cu un amalgam de schițe din viața urbană romană postbelică, cu o atenție sporită asupra subproletariatului urban, o pătură socială care nu existase pînă atunci în literele italiene. Ceea ce a încercat aici Pasolini (proza lui trebuie pusă întotdeauna în relație cu interesele sale teoretice din momentul respectiv) a fost să recreeze limbajul acestor personaje, un amestec de *„romanesco"* și de foarte multe alte dialecte folosite de muncitorii veniți în capitală din întreaga Italie.

Aspectul lingvistic al traducerii este de amalgam dialectal.

Băieții străzii a fost publicat în mai 1955 și a devenit imediat subiectul unor dezbateri aprinse în presa comunistă a vremii, pentru că Pasolini deviase radical de la estetica literaturii neorealiste italiene, agreate pe linie de partid. Tot în același an, Biserica Catolică a catalogat romanul drept obscen, iar cartea a fost interzisă. Utilizarea excesivă a argoului și a dialectelor este o inovație pe care Pasolini o adusese în literatura italiană încă de la primele sale poeme, compuse în dialectul friulan din nordul Italiei. Deși stilul rece, concis, cît și scenografia amintesc de *Accatone* și *Mamma Roma*, *Băieții străzii* trebuie citit ca o declarație de dragoste (sau un cîntec de lebădă) pentru acei *ragazzi* care bîntuiau străzile Romei în anii '50, înainte ca aceștia să crească și să cadă pradă capcanei consumeriste în anii '60 (marota lui Pasolini). Este un moment din creația pasoliniană în care autorul *Poeziei în forma unui trandafir* încă nu devenise obsedat de frustrarea sexuală a maturității și de paradoxurile „eliberării sexuale". Rămîne celebră butada lui Calvino: „Pasolini a fost ideologul erosului și erotizatorul ideologiei".

Dat fiind că întreaga coloană vertebrală a romanului este limbajul, nu pot evita subiectul traducerii Gabrielei Lungu, ba chiar subiectul traducerii lui Pasolini în general. O să spun de la început că *Băieții străzii* e o traducere curajoasă (într-o cultură atît de pudibondă, unde încă stau în picioarele miturile *mătărîngii* și *știomeleagului,* cei doi termeni pe care i-a resuscitat Antoaneta Ralian cînd l-a tradus pe Miller), așa cum și merita acest roman. Și că e, în ansamblul său, o traducere bună. Nu pot să ocolesc însă subiectul echivalării argoului *„romanesco"* prin diverse încercări dialectale, prin regionalisme care pot nedumeri chiar și, în cazul de față, un ardelean. Trebuie să recunosc că m-am dus la dicționar atunci cînd un personaj a strigat „Boactării!" (Caraulă, polițai, un termen transilvănean *rar),* sau cînd altul afirmă că s-a „lemetit", și nu cred că pot fi acuzat că nu aș cunoaște limba română. În general, aspectul lingvistic al traducerii este de amalgam dialectal care de multe ori are un efect de înstrăinare, ca să rămînem în partea formalistă a problemei. Problema nu este aici de a critica prezenta traducere, neapărat, ci mai curînd una de filozofie a traducerii.

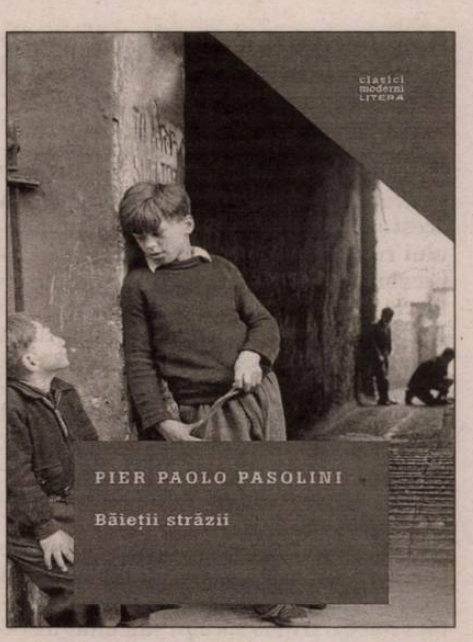

Bogdan-Alexandru Stănescu *este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul îți prezintă

RĂZBOIUL ASCUNS

din spatele frontului

de luni, 1 octombrie

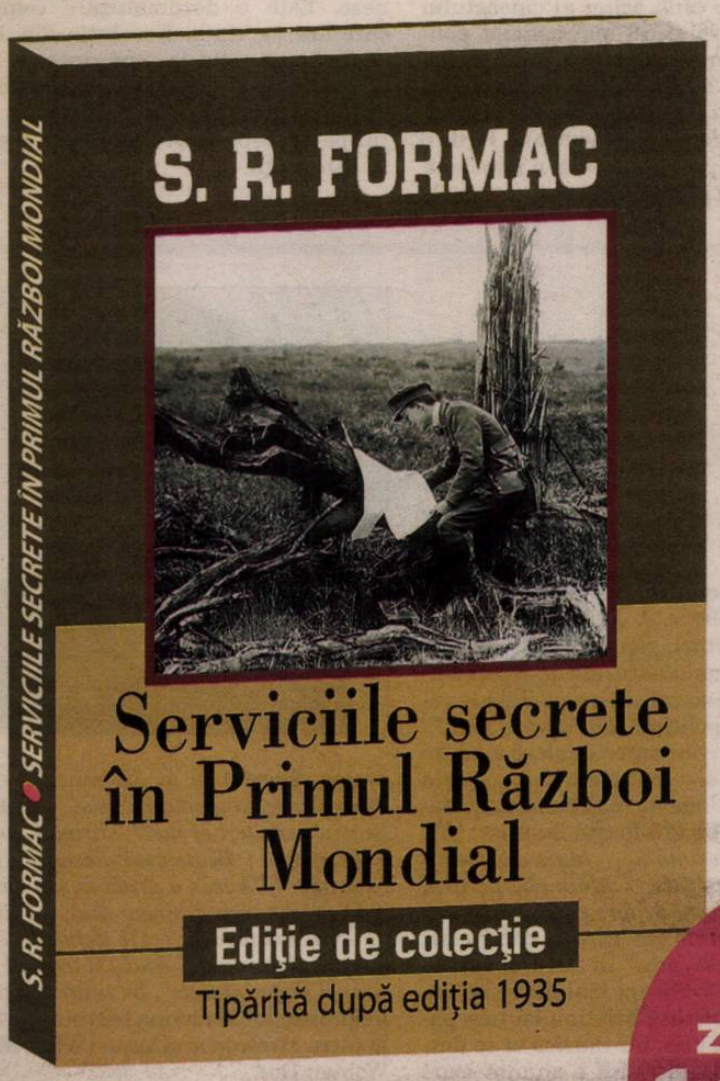

Numai cu Adevărul, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte 14,99 lei

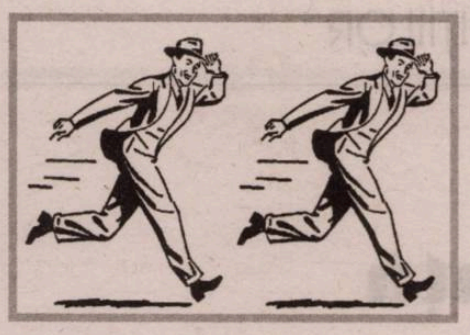

Andreea VLAD

dilematograf

Fără speranță

● ***O creatură delicată / A gentle creature* (Franța, 2017), de Serghei Loznitsa.**

Al treilea lungmetraj de ficțiune al regizorului ucrainean Serghei Loznitsa, *O creatură delicată,* reconfirmă predilecția acestuia pentru marea școală a cinemaului rus. Sufletul slav are, printr-un impecabil stil clasic, o nouă reprezentare foarte profundă, după precedentele *My Joy* și *In the fog*. Loznitsa nu este însă numai un abil povestitor în imagini, ci și un spirit introspectiv și foarte lucid, de aceea problemele pe care le ridică filmul său au nevoie de o mizanscenă specială, căreia el îi oferă tot spațiul și timpul necesare, așa cum nu prea se mai fac filme în ziua de azi.

Dacă premisa este simplă – o femeie oarecare, de vîrstă medie, dintr-un cătun rusesc, pleacă să cerceteze de ce s-a întors coletul trimis soțului său aflat într-o închisoare dintr-un colț îndepărtat al Rusiei –, felul în care trama se dezvoltă este labirintic, îmbinînd armonios echilibrul formei și creionarea unui spațiu totalitar, în care nu există legi și logică, predictibil sau ierarhii instituționale, în care absurdul devine coșmaresc (trebuie să fac pușcărie pentru că vreau lapte condensat? – întreabă un personaj), iar demnitatea ființei umane este o cauză apriori pierdută.

Loznitsa (alături de directorul de imagine Oleg Mutu, colaboratorul său de cursă lungă) este mereu preocupat să decupeze chipuri din mulțime și dintr-un spațiu aglomerat, exilînd deseori eroina într-un timp-capsulă (un exercițiu foarte bun în acest sens este și documentarul său mai vechi *A train stop).* Fețele umane, ca și sufletele, sînt aproape identice, aceiași actori interpretează uneori roluri diferite, pe un fundal – ironic – al culorilor calde, pastelate.

Extraordinara Vasilina Makovceva (actriță de teatru la bază) compune cu minimum de mijloace portretul unei femei la prima vedere insignifiantă, care în ciuda fragilității sale fizice are o ardoare interioară specifică marilor caractere, dar și o smerenie care îi dă puterea de a înfrunta totul. În acest univers închis, kafkian, dintr-un orășel de provincie din Rusia contemporană, unde SUV-urile coabitează firesc cu Volga anilor '60, străzile au nume ca Lenin sau Marx, iar vilele decorate minimalist alternează cu insalubre locante aglomerate, nu există speranță și nu există lumină. De la șoferul de taxi la gardienii închisorii ca o fortăreață, de la gazda femeii și șmenarii locului, ba chiar și blazata activistă pentru drepturile omului din localitate, toți îi promit să o ajute să afle ce este cu soțul ei, însă toate aceste ipostaze umane sînt grotești și pervertite. În cadre desprinse parcă din Goya sau pictorii barocului, umanitatea este abolită, coruptă, larvară, fără putință de salvare și, mai grav, fără nici cel mai mic rest al dorinței de a se salva. O situație paradoxală, pe care o explică tot regizorul: „Sîntem martorii acestei situații teribile, vedem cum se succed toate aceste condiții abominabile, dar ele se produc într-un soi de coerență foarte armonioasă: totul pare să trăiască într-un echilibru perfect. Chiar și eroina noastră, care nu are nimic dintr-un Hamlet care vine să protesteze împotriva a tot ceea ce vede, este o parte a acestui întreg armonios. De aceea, în Rusia, ideea de progres, așa cum îl știm în Europa, nu există, lucrurile sînt mai degrabă trăite ca un ciclu, o spirală infinită. Procesele staliniste ale anilor '20 nu au fost niciodată cercetate serios". Sau, cum spune un alt personaj din film, „închisoarea este icoana noastră".

Ca miză personală și semnătură stilistică, cineastul compune și o lungă scenă onirică suprarealistă, care conturează foarte bine felul în care terorismul de sorginte nihilistă s-a născut în Rusia (cu evidente trimiteri la *Demonii* lui Dostoievski). Aici oniricul nu este doar un limbaj cinematografic personal, ci și spațiul în care nenumitul, infernul, metafizica răului prind un chip poate mai predictibil, mai uman și chiar mai prietenos decît în realitate, cea care etalează de obicei necruțător efectele răului. Un nihilism care este acceptabil atîta timp cît nu devine cinism și nu inoculează cititorul cu disperare, cum spunea un psihoterapeut referitor la funcția terapeutică a literaturii moderne.

O creatură delicată este, cu siguranță, cel mai matur și cel mai complex film de ficțiune de pînă acum al cineastului ucrainean, însă și cel mai asumat politic. „Acest film este pentru mine o metaforă pentru o țară în care oamenii sînt mereu abuzați. Această țară este impregnată de toate formele de violență. Pe de o parte, există ipocrizia totală, o minciună uriașă, un cod perfect al tăcerii... și pe de alta, lucruri absolut oribile care continuă să se întîmple în fiecare zi. Pentru mine, totul este încă o enigmă foarte îngrijorătoare. (...) La noi, da: faci parte din iad. După ce ai trecut linia care separă umanul de non-uman, este aproape imposibil să faci cale întoarsă. De aceea, este extrem de dificil în Rusia să se discute despre vinovăția precisă a cuiva anume: vina este întotdeauna colectivă. Toată lumea o înțelege, o știe, o simte. Și nimeni nu poate sau nu vrea să se autosancționeze. Este o dezumanizare completă, care are loc de la Revoluția din 1917", declara cineastul la conferința de presă a Festivalului de Film de la Cannes din 2017, o ediție al cărei palmares a ignorat pe nedrept acest film foarte gogolian în substanță.

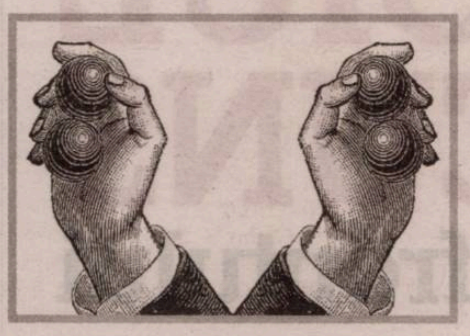

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

God Save the Queer

● **Christine & the Queens, *Chris*, Because Music, 2018.**

Cînd Héloïse Letissier și Madonna – însăși Madonna! – simulau un act sexual pe scena amenajată în AccorHotels Arena din capitala Franței, știai că un star era pe cale să se nască. Acolo, în finalul concertului parizian din turneul *Rebel Heart,* artista din spatele apelativului Christine & the Queens făcea un pas în față, în timp ce americana își juca numărul aluziv numit „Unapologetic Bitch". Banana aceea primită cadou de la Madge („Știi ce să faci cu ea, dragă, ai vreo idee?"), sfîrșită în prohabul pantalonilor ei cu o replică fatală („Cu asta chiar aș putea să-ți cer o întîlnire, nu?") și cu un retur *double entendre* de toată frumusețea („Bine, dragă, acum vino să mi-o tragi și tu, ca toți ceilalți!"), a însemnat, poate, pentru Letissier tranziția către acest foarte proaspăt album secund al carierei ei, *Chris*. Cu un an înaintea momentului Madonna, Christine & the Queens devenea celebră în propria țară după lansarea unui disc, *Chaleur Humaine,* care ulterior, după apariția unei versiuni în engleză, îi va aduce notorietate mult dincolo de granițele țării natale. Și, desigur, o invitație pe acea scenă pe care Madonna își consuma turneul prilejuit de lansarea ultimului ei album. *CH* era în 2014-2015 un disc pop deștept, subtil, deviant și transgresiv, care nu se sfia să pună în discuție chestiuni importante pentru autoarea lui, de la un personal filtrat prin sexualitate și gen la politic, mixînd sonor atmosferele deceniilor 8 și 9 ale secolului trecut: *„Avec ça / Je deviens la mort que Dickinson craignait, / Avec ça / Je suis l'amiral rouge sur son bateau / Et j'éclos / Avec les enfants pour mon sacre / Et j'en ai fini avec toutes mes imitations mortes. / Je l'ai / Je suis un homme à présent / Et je ne vais pas vous laisser me le prendre, / Je me le suis acheté pour moi-même, / Je suis un homme à présent!"* Astăzi, genul trebuie să fie o opțiune personală/naturală, independentă de normele sociale și insensibilă la reglementările politice. *„I'm a man now!"*, exclamă ea pe versiunea engleză a piesei „iT", asumîndu-și un triumf care joacă la două capete. Undeva, coaliția contestatarilor tună și fulgeră foarte familiar: *„Elle veut être un homme / Mais elle ment, / Elle veut renaître, / Mais elle perdra, / Elle dessine son propre entrejambe par elle-même / Mais elle perdra parce qu'il est faux. / Il est faux!"* În 2018, tranziția aceea de care vorbeam mai devreme pare să fie completă: Christina își taie părul și devine Chris, iar muzica ei se deschide sexual. DâM-FunK îi anunță scurt numele pe *lead single*-ul „Girlfriend" / „Damn, dis-moi" – o repriză de funk care se împarte democratic între a-i evoca pe Michael Jackson și pe Prince. Transformarea ei arată ca în „Comme si" – *„Gave a glance, you couldn't see, / Now you hear what's left of me / Through her car – the radio, / Beats and pieces fell apart long ago. / There's a pride in my singing, / The thickness of a new skin, / I am done with belonging, / I'll defuse every time the story's out / And I'll wound every time a sister shouts"*, în timp ce spiritul inepuizabilei Madonna bîntuie subversiv mantra electropop „Damn (What Must a Woman Do)".

***Paul Breazu** este jurnalist.*

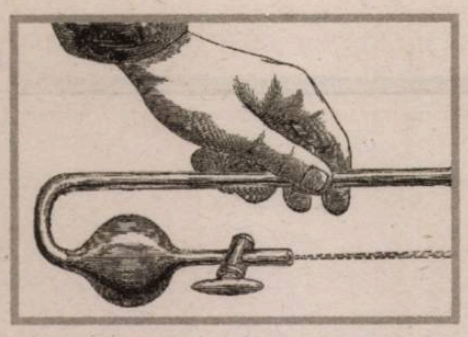

Oana STOICA

rosencrantz & co

Procesul

● ***Teroare*** **de Ferdinand von Schirach, traducerea: Ciprian Marinescu. Regia: Bobi Pricop, scenografia: Nikola Toromanov, asistent regie: Kacsó Judit-Andrea, asistent scenografie: Denisa Berceanu, regizor tehnic: Stelian Chițacu. Cu: Monica Ristea, Theo Marton, Richard Balint, Elena Purea, Mihai Crăciun, Ale Țifrea, Laura Mihalache, Ștefan Mura. Sufleur: Laura Moldovan. Teatrul Național Tîrgu Mureș, Compania „Tompa Miklós".**

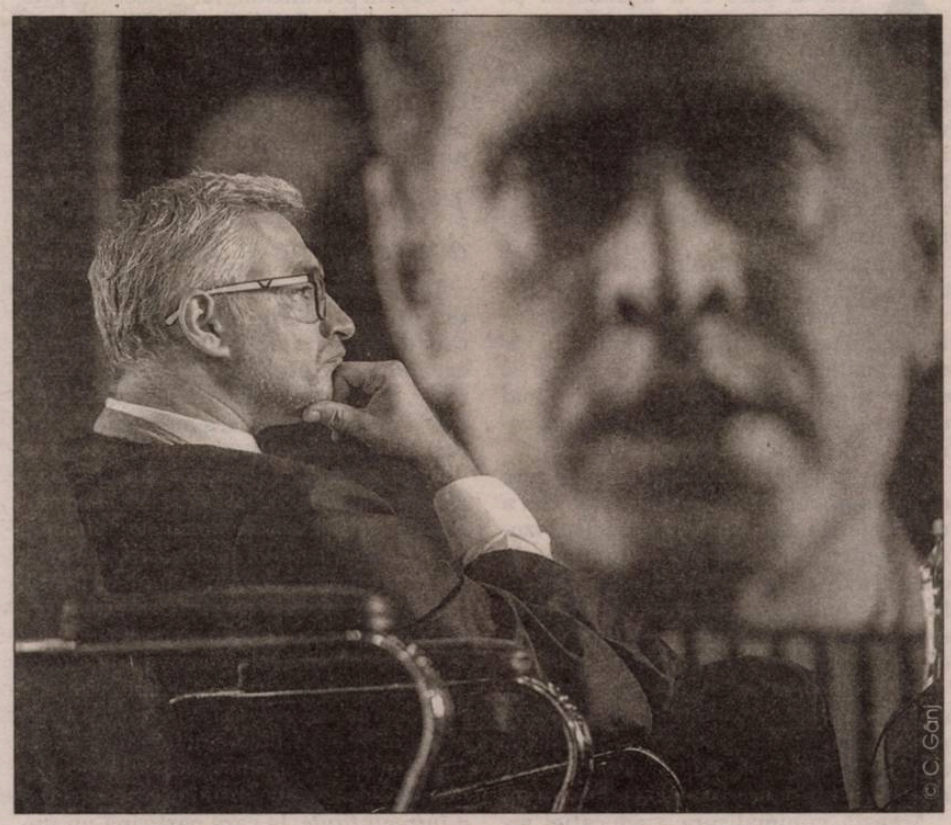

Unul dintre regizorii interesați – poate chiar obsedați – de dramaturgia contemporană, Bobi Pricop a adus de curînd în premieră o nouă piesă la Teatrul Național din Tîrgu Mureș, Compania „Tompa Miklós". *Teroare,* de Ferdinand von Schirach, revizitează o serie de cazuri care se studiază în Facultatea de Drept și care pun în discuție diverse principii, precum și modul concret în care acestea se aplică în practică: răul cel mai mic *versus* răul cel mare, prevalența principiilor asupra situațiilor concrete, sistemul ierarhic și „ordinul nu se discută" în armată etc. Premisa narativă este simplă: un avion de vînătoare intervine pentru a rezolva o situație de criză, respectiv deturnarea de către un terorist a unui avion de linie. Teroristul amenință să prăbușească aeronava cu pasageri peste un stadion cu 70.000 de oameni, iar ministrul Apărării decide să nu o doboare. Însă pilotul avionului de vînătoare o va face, fără ordin, ucigînd pasagerii și salvînd oamenii de la sol. Pilotul este judecat pentru crimă și textul redă procesul, punînd sub lupă, una cîte una, legi, reguli militare, calități umane, chestionînd unde încep și se termină principiile și umanitatea, ce poate funcționa într-o situație imposibilă, pentru care nu există o rezolvare fericită, care este rolul statului în raport cu individul, dacă convențiile (precum statul, regulile juridice etc.) au limite – dincolo de care omul poate interveni – și care sînt acestea. Însă cum miza textului și a spectacolului este tocmai dezbaterea acestor teme – dacă principiile și legile care le instituie au rămas „mici" în raport cu viața și infinitatea de situații practice imposibil de prevăzut –, nu le voi discuta aici, căci ar însemna să îi răpesc spectatorului plăcerea ascultării unor argumentații și reflectarea asupra validității acestora. Căci rolul publicului în spectacol, pe lîngă cel de clasic, de martor, este de data aceasta și de jurat, astfel că, la final, el trebuie să dea verdictul, pe care judecătoarea îl va susține/justifica juridic (există două finaluri, în funcție de condamnarea sau achitarea acuzatului).

Teroare amintește de filmele cu procese, care pun în discuție subiecte sensibile (precum *Procesul maimuțelor,* care chestiona criza identitară a societății americane prin prisma conflictului dintre evoluționiști și credincioși, film care are la bază o piesă de teatru și un proces real). De aici, structura lineară – acțiunea este constituită integral din proces, fără narațiuni secundare –, simetrică (alternanța argument-contrargument la interogarea martorilor și susținerea pledoariilor), cu o dinamică constantă. Din scriitură, spectatorii sînt poziționați ca jurați, deci integrați în convenție, ceea ce duce la o dilemă: care este, în spectacol, proporția între convenția teatrală explicită și aparența de realitate? Aici, spectacolul lui Bobi Pricop răspunde ingenios. Scenograful Nikola Toromanov a creat o sală de tribunal pe scena mare a teatrului, a cărei amploare este comparabilă cu cea a scenei mari de la Teatrul Național din București, ambele ridicînd aceleași probleme de configurare scenografică (pe care artistul bulgar știe să le rezolve cu măiestrie, de exemplu, în *Vizita bătrînei doamne,* la București, a construit un oraș pe verticală). Detaliul care face diferența între acest decor extraordinar și unul banal (care aici ar fi fost nefuncțional) este că întreaga construcție a spațiului – o prismă răsturnată – pornește și completează decorațiunile reale ale sălii de spectacol astfel încît este anulată complet senzația de decor de teatru, de artificial, iar spațiul de joc devine „civil". Pe de o parte, asta plasează publicul, învestit ca jurat, în „realitatea" imediată și îl responsabilizează (induce starea de responsabilitate), pe de altă parte, dă autoritate sălii de judecată. Este exploatată senzația de strivire pe care o dă spațiul amplu, făcînd simțită greutatea răspunderii juraților pentru viața unui om (acuzatul) și, ca într-o Matrioșkă, și a acuzatului pentru viețile pe care le-a sacrificat sau salvat. Însă montarea spectacolului la sala mare are un impediment: distanța dintre actanți și public este mult prea mare pentru un contact direct. Astfel, în timpul pledoariilor reapare teatralitatea: actorii simt nevoia să revină la instrumentele teatrale pentru a acoperi spațiul dintre ei și spectatorii-jurați.

Care este, în spectacol, proporția între convenția teatrală explicită și aparența de realitate?

Bobi Pricop poziționează unele personaje cu spatele la public, arătîndu-le chipul în prim-plan, pe un ecran de dimensiuni mari. Este o multiperspectivare care sugerează că adevărul este subiectiv. Acuzatul (Theo Marton) este profund tulburat, deși face eforturi să-și păstreze siguranța cazonă. Martorul militar (Mihai Crăciun) funcționează exact pe dos: impasibilitatea sa este rareori traversată de emoție. Soția uneia dintre victime (Ale Țifrea) este împietrită de durere, la propriu: chipul este inexpresiv, secătuit de suferință. Avocatul acuzatului (Richard Balint) este cel mai ludic, intervine în forță, cu nerv, dar fără să se emocioneze. În schimb, procuroarea (Elena Purea) își păstrează aparența de „stîncă", deși argumentele ei trădează emotivitatea. Tronînd în fundal, deasupra tuturor, judecătoarea (Monica Ristea) are un calm imperturbabil, sub care nu se prea poate ghici ce se ascunde. Personajele jonglează astfel cu impasibilitatea și emoția, iar măiestria lor în a ascunde ce nu vor să se vadă îi vizează direct pe jurați, adică publicul, care votează verdictul.

Pe site-ul http://terror.theater/en sînt monitorizate verdictele date în toate reprezentațiile cu această piesă pe glob. Este interesant cît de strict sînt interpretate principiile în funcție de geografie (de sistemul juridic și de valorile sociale). Odată cu premiera de la Tîrgu Mureș, România a intrat și ea pe această hartă. Vom vedea cum vor evolua lucrurile.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Adina NANU

Mai e nevoie de artă?

Aceasta pare a fi întrebarea pe care o pun cei care hotărăsc acum soarta culturii tinerelor generații. Doar lipsa dragostei față de copii sau ignorarea rostului artelor în viața omului pot explica actuala dezbatere inițiată de Ministerul Învățămîntului asupra educației artistice în școala generală, la care sperăm să participe activ și Ministerul Culturii.

De fapt este vorba de eliminarea oficială din cursul inferior al liceului a educației vizuale și muzicale, prin marginalizarea lor ca dexterități fără importanță, la care se poate renunța ușor, și de obicei se și renunță, în favoarea unor materii mai serioase, ca matematica sau româna, care se cer la examenele de treaptă.

Nu se propune o dezbatere, ci se cere doar o aprobare, într-o formă sau alta, a restrîngerii timpului alocat artelor vizuale, pentru care ministerul propune în clasele a IX-a și a X-a alegerea între o oră la două săptămîni (alternînd cu muzica) sau o oră săptămînal într-una dintre cele două clase (și muzica în celălalt an).

Oricum, într-o singură oră dintr-un singur an nu se poate pune în practică programa, care inițial fusese gîndită ca un ansamblu coerent întins pe toată durata școlarizării.

Această minimalizare a educației artistice în școala generală, obligatorie, este o acțiune care persistă de mai mulți ani și împotriva căreia am înaintat numeroase proteste.

Principala confuzie este cea dintre științe și arte

Toată lumea știe că pentru viața practică avem nevoie de informații exacte, pe care toți oamenii să le înțeleagă la fel (de exemplu, cuvîntul STOP sau semaforul roșu), iar pentru a asigura precizia exprimării raționale, logice, s-au stabilit toate regulile gramaticale.

Din materialul limbajului curent este alcătuită însă și poezia, din sunete asemănătoare vorbirii s-a dezvoltat cîntecul, cu condeiul pe hîrtie, dar și pe monitorul computerului se poate nu numai scrie sau socoti, dar și desena etc. etc. Care e deosebirea?

Oamenii de știință au ajuns de mult la convingerea că *arta e un alt mod de comunicare decît transmiterea informativă.* Pe cînd gîndirea logică, precisă, implică doar materia cenușie pe o zonă restrînsă, arta reprezintă o *trăire intensă a întregii ființe,* la care participă nu numai gîndirea rațională, ci și toate celelalte funcții sufletești și trupești, nu numai ale creatorului, care descoperă un nou tîlc vieții, dar și ale spectatorului care primește darul. Compunînd sau ascultînd un poem sau o melodie, pictînd un tablou sau privindu-l numai, întreaga făptură este acaparată și vibrează la unison, senzațiile trezesc emoții și sentimente care se leagă de amintiri, deschizînd orizonturi noi proiectelor de viitor. Cercetătorii au constatat că în timpul ascultării unui concert se activează nu numai zonele gîndirii logice, ci absolut toți centrii nervoși ai creierului, se produce fiziologic, efectiv, acea *trăire totală* specifică artelor.

Cunoașterea a depășit limitele socotite firești.

În locul numărării de formă a minutelor repartizate unor discipline care par că nu mai contează, dezbaterea ar trebui să se ocupe de fondul problemei, să cerceteze ce s-a schimbat în ultima vreme în viața tinerilor, care sînt nevoile lor și cum pot cei mai vîrstnici, cu experiență, să-i ajute.

De curînd, o tînără care s-a prezentat cu numele mic, Alexa, cum se obișnuiește acum, mi-a vorbit despre generația ei, Z, care îi cuprinde pe cei care au acum între 1 și 24 ani. Întrebînd-o ce au în comun ca preocupări culturale, mi-a răspuns, cu o luciditate și o precizie admirabile: „Lumea digitală. Arta, literatura etc. sînt simțite de către noi *via* Internet. Majoritatea cărților se citesc pe Amazon sau Kindle, iar arta modernă începe să se transforme în instalații online".

Căutînd pe Internet, am găsit ca exemplificare pentru generația Z un clip creat de o copilă, frumoasă și proaspătă, Iuliana Beregoi, care-și cîntă și dansează versurile. Acestea încep așa: „Trec zile trase la indigo / Mergem la școală sau la birou / În hanorac sau într-un sacou / Ohh, ohh / Viața nu-ți face nici un cadou / Azi îți e mai bine și mîine e rău / Dar o luăm de la capăt din nou / Ohh, ohh"...

M-am îngrozit: cum se poate să fii tînăr, sănătos și viața să ți se pară atît de plicticoasă? Cum se explică situația actuală? Toată lumea pare să fi uitat ce sînt și la ce servesc artele, ignorînd nu numai rolul lor în comunicarea dintre oameni, aportul lor în formarea culturii generale, dar și funcția lor esențială pentru asigurarea echilibrului sufletesc al oricărui om.

E adevărat că trăim la o cotitură a istoriei. Cunoașterea a depășit limitele socotite firești pînă nu demult, comunicarea s-a extins pe întreg globul pămîntesc (prin telefon, TV etc.) și a devenit mereu mai rapidă. Ce se cîștigă în viteză se pierde însă în profunzime, iar consecința grabei este superficialitatea, înlocuirea valorii autentice cu impostura. Or, arta cere atenție mărită, concentrare, meditație, timp pe care nu-l pierzi, ci care te face să trăiești cu adevărat și să nu te plictisești niciodată.

Educația artistică a tuturor elevilor are urmări profunde pentru întreaga lor existență.

Educația artistică a tuturor elevilor are urmări profunde pentru întreaga lor existență, din copilărie și pînă la bătrînețe, nu sporește numai bagajul cultural, înțelegerea trecutului și a prezentului, dar contribuie și la modelarea caracterului, la dezvoltarea personalității unice a fiecărui om, la ieșirea din turmă.

Arta adevărată cere fantezie, dar nu permite minciuna. Ascultînd muzica socotită cea mai bună sau văzînd picturi sau sculpturi celebre, fiecare rezonează diferit, potrivit propriei alcătuiri. Pentru a se cunoaște pe sine, elevul trebuie să fie inițiat să-și dirijeze atenția spre opera contemplată, dar în același timp și asupra propriilor sale reacții sufletești, încercînd să le conștientizeze. Doar astfel el va putea intra în reală comunicare cu creatorii imaginilor privite și concluzia va exprima părerea lui sinceră, autentică asupra celor văzute (eventual constatarea că dorita comunicare nu a avut loc, dar se va face poate în viitor...). Altfel riscă să adopte orbește opinia grupului din care face parte sau să declare impostura drept o valoare autentică doar pentru a nu rămîne mai prejos de ceilalți. Astfel, exercițiile de analiză a imaginilor artistice devin mijloace eficiente de dezvoltare a spiritului critic, practicat cu onestitate și competență.

Fixarea atenției într-un timp mai îndelungat, absolut necesară pentru a permite intrarea în rezonanță a tuturor funcțiilor sufletești, poate fi un antidot împotriva superficialității spre care ne împinge graba activităților zilnice, dar mai ales frenezia distracțiilor rapide și ușoare, „genul scurt" cultivat de televiziune și de jocurile pe calculator.

Atenția pentru ceea *ce spunem trebuie să fie la fel de mare ca și pentru felul* cum *o spunem.*

Modele trecătoare nu trebuie să ne facă să uităm adevărurile stabile, reacțiile umane elementare pe care se bazează comunicarea extraverbală. (Albul și negrul, lumina și umbra evocă inevitabil diferențele dintre zi și noapte, roșul e cald și albastrul rece etc.)

Dar arta nu trebuie căutată numai în muzee sau în sălile de concert, ea există în orice înfăptuire, conștientă sau nu, reușită sau nu, la îndemîna oricui.

Pentru a da un singur exemplu, *imaginea umană* este un domeniu pe care am reușit să-l introducem în învățămînt în ultimii ani și care ar merita să fie reluat pentru fiecare nouă generație de elevi. Putem să nu călcăm toată viața într-o expoziție de artă, dar sîntem obligați să ne creăm în fiecare zi imaginea, ca o a doua piele, cu care ne înfățișăm înaintea semenilor. (Nu e vorba numai de veșminte, ci de întregul aspect, de la tunsoarea părului și pînă la șireturile de la pantofi.) Acest înveliș afișează cine e purtătorul sau drept cine vrea să fie luat, ce rol joacă și ce loc ocupă în societate, dacă e bărbat sau femeie, tînăr sau bătrîn, îi exprimă personalitatea și îi trădează nivelul culturii și al gustului.

Această imagine este alcătuită cu aceleași mijloace vizuale ca și o operă de artă, ca de pildă portretul Giocondei al lui Leonardo da Vinci sau statuia lui David a lui Michelangelo, din *desen,* care stabilește proporțiile și contururile, din *umbre și lumini,* care modelează volumele, *din culori,* care stîrnesc adînci stări afective, pe cînd *materialele* din care sînt făcute declanșează reacții polisenzoriale. Omul poate fi privit ca o picto-sculptură cinetică, prima și cea mai însemnată ramură a artelor decorative. Percepută conștient, dar mai ales subconștient, imaginea fiecărui om îi comunică prezența și îl caracterizează, iar citirea ei poate fi o activitate pasionantă oriunde, pe stradă sau în tramvai. În afara uniformei, necesară comunicării funcțiilor publice, care e detaliul prin care fiecare își afirmă personalitatea inconfundabilă?

În același fel ar putea fi abordate și la dominației unor consoane sau vocale sau a unor anume ritmuri.

Universitățile de Artă Teatrală și Cinematografică și Conservatoarele de Muzică și-ar putea intensifica cercetările interdisciplinare pe această temă, oferind viitorilor profesori noi posibilități de a atrage și implica elevii. Am avut pe această temă o emisiune la TV cu regizorul Radu Dănilă și sper să continuăm cîndva.

În concluzie, e nevoie de o reconsiderare fundamentală a predării în școală a comunicării umane, iar *limbajelor extraverbale, vizual și muzical, ar trebui să li se dea aceeași importanță ca și limbii materne* pentru ca orice elev să iasă din școală inițiat nu numai în literatură, ci și în posibilitățile expresive ale imaginilor și sunetelor, de la utilizarea lor în viața zilnică și pînă la culmile artelor.

Capacitățile dobîndite astfel de tineri în școala generală le-ar fi de folos toată viața, și după pensionare. Pentru cei care nu au avut pînă acum șansa formării artistice, ar trebui desigur ca *educația continuă,* enunțată ca un țel al ultimelor legi ale Ministerului Învățămîntului, să fie pusă în practică, pentru a deschide în fața vîrstnicilor orizonturi noi de îmbogățire sufletească. Longevitatea a devenit un fapt real, iar măsurile de prelungire a activității sînt o consecință. În multe țări există programe speciale adresate celor care, după pensionare, nu numai că se bucură de răgazul mult așteptat pentru a învăța, dar doresc și să practice artele pentru care nu au avut pînă atunci timp.

Se știe acum că „funcția creează organul", dar și că „numai funcționarea îl întreține", după formula americană *„use it or lose it".* Nu numai vizite în muzee și conferințe, dar și lucrul în ateliere de arte pot face pe oricine să se simtă tînăr. Cu ochiul sufletului astfel trezit la viață, orice mică plimbare pe strada cea mai cunoscută, privind atent fiecare casă, poate deveni un adevărat spectacol.

Priceperea de a comunica prin arte poate fi astfel, toată viața, o neprețuită sursă de încîntare, de vitalitate, de tinerețe.

***Adina Nanu** este critic și istoric de artă.*

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Pisica dintre case

În 2003 am construit o locuință nouă lîngă una veche. Între cele două case a fost lăsat un rost seismic de 15 cm, astfel încît structurile să nu se avarieze reciproc la un cutremur. Odată ridicați pereții, s-a început astuparea rostului, întîi pe o parte, apoi pe cealaltă. Lucrările au fost întrerupte cînd o pisică a intrat în spațiul îngust și s-a speriat îngrozitor, căci nu mai avea pe unde ieși. Pe o parte era închis, iar pe partea cealaltă, muncitorii încercau să o cheme afară, cumva. Pisica mieuna sfîșietor, dar se temea să fie prinsă. Nu venea nici la mîncare, nici la apă. Am fost chemat de urgență pe șantier să mă ocup de această problemă spinoasă. Muncitorii erau strînși roată în jurul fantei înguste și se amuzau, prelungind întreruperea cu profesionalism. I-am rugat să facă alte lucrări și să nu mai frecventeze latura pe unde pisica ar fi putut ieși. După cîteva ore, pisica era tot acolo, la fel de speriată. Era imposibil de scos, adîncimea fiind de șase metri. Cineva a avut ideea să dăm drumul unui cîine de talie mică, ținut cu lesa. Altcineva a propus lapte. La sfîrșitul zilei, i-am lăsat apă și mîncare. Dimineața era tot acolo, aproape sfîrșită de sete, cu ochii lucind febril, dar arătîndu-și colții și zburlindu-și blana amenințător. Seara i-am schimbat apa și am plecat, după mai multe tentative eșuate de a o scoate de acolo, momind-o cu salam proaspăt, șuncă și brînzeturi. În dimineața celei de-a doua zile, nu mai era, iar muncitorii au sigilat rostul dintre construcții.

Recent, o familie tînără a achiziționat o casă veche, în vederea demolării, eliberării lotului și construirii unei locuințe moderne, adaptată stilului de viață contemporan. Casa veche, din chirpici, aproape fără fundații, se înclinase semnificativ în fiecare an, așteptîndu-și sfîrșitul asemeni unui bătrîn care, din ce în ce mai izolat și neputincios, își petrece zilele rememorîndu-și tinerețea, atunci cînd toți cei dragi trăiau, iar soarele răsărea altfel. Fusese construită în urmă cu cca 100 de ani, lipită de o casă identică, oglindită în parcela vecină. La demolare pereții au căzut fără caznă, aproape cu ușurare. În peretele casei vecine au rămas, pe lîngă spațiile libere dintre căpriorii podului, doar amprenta, amintirea casei moarte, linia oblică a acoperișului, verticala coșului sobei, cîteva șorțuri de tablă și înscrisuri pe un perete comun. Pe jos, chiar lîngă perete, mai era încă ceva: o pisică.

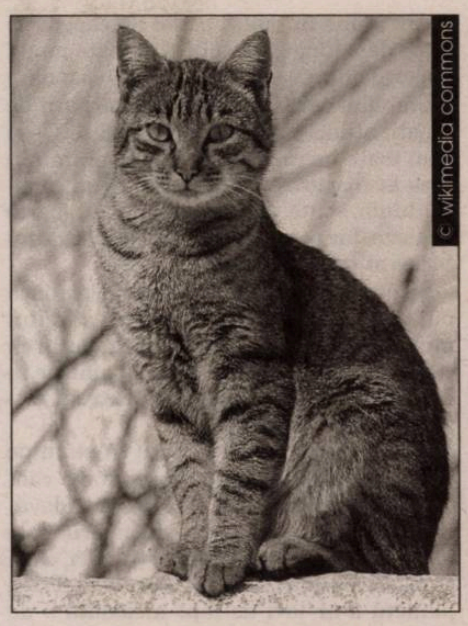

De fapt, pisică e mult spus, pentru că, deși intact, animalul se mumificase între cele două construcții. Pielea străvezie era întinsă perfect pe oase, ca pe o tobă. Părul căzuse de mult. Vîntul o mișca cu ușurință, micul corp nu mai avea masă, ci doar volum, părea un balon lunguieț, neregulat. De obicei, o pisică fără viață stîrnește repulsie, doar că aceasta, înfruntînd timpul, eliberată de tot ce s-ar fi putut descompune, dobîndise acel aer pe care, atunci cînd îl simți, te înclini. Ne-am întrebat, cu toții, ce căutase animalul în spațiul îngust și labirintic dintre cei doi pereți de pămînt negru, protejat de insecte prin afumare, unde nu ar fi putut găsi nici apă, nici mîncare. Era limpede că ajunsese în rostul dintre case venind din pod, loc protejat, cald, prietenos, acolo unde pisicile merg să nască, pentru a avea puii în siguranță. Reconstituind traseul, animalul coborîse printre cei doi pereți pînă într-un punct de unde întoarcerea devenise imposibilă din cauza geometriei vălătucilor de pămînt înghesuiți între structurile din lemn ale zidurilor. Mi-am imaginat curajul animalului care, în urmă cu un veac, explora prin beznă o topografie neștiută și ostilă, cu trasee întortocheate, dezvoltate în plan vertical, un loc unde nu ar fi trebuit să fie și unde nu s-ar fi aventurat pentru nimic în lume. Care să fi fost motivul încercării care i-a adus și sfîrșitul? M-am gîndit, involuntar, la exploratorii din vechime, care, deși știau că oceanul se termină cu un perete vertical de ape capabile să piardă orice echipaj, își îndreptau corabia spre nesfîrșitul necunoscut, bîntuit de mantiforii... Știau că pot muri oricînd, dar încercarea merita făcută, dacă nu pentru bogății materiale ori cunoaștere, atunci măcar pentru glorie. Însă nici unul dintre aceste argumente, convingătoare doar pentru oameni, nu ar fi rezistat în cazul de față. Rememorînd prudența și spaima pisicii de pe șantierul meu, nu am găsit nici o explicație plauzibilă, iar micul balon străveziu începuse să pară, printre umbrele lungi ale înserării, iluzia unui taxidermist dibaci.

Privind atent peretele vecin, pentru a identifica posibile fisuri de remediat înainte de a începe construcția nouă, am descoperit, cam la doi metri de la sol, într-o adîncitură, un pisic, mumificat și el. După dimensiuni, părea de cel mult două săptămîni.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

PUBLICITATE

MJF
Majura DUO FESTIVAL
Ediția a II-a
30 septembrie – 4 octombrie 2018
Doi pentru voi
Un eveniment unic în lume, de muzică clasică și jazz, dedicat formațiilor de DUO.
4 zile de festival
10 Duo-uri de excepție
• două piane
• pian la patru mâini
• duet voce-pian
Asociația Majura Christ România
www.majura.ro

Ioana EPURE

Ce ne mai place să ne jucăm de-a apocalipsa

Pe plaja Mandraki de pe insula Skyathos, din Grecia, am stat odată și am văzut un apus ca ultimul apus de pe Pământ. Evident, nu am de unde să știu dacă chiar așa ar arăta ultimul apus de pe Pământ – la fel de roșu, de tăcut și de lung. Poate aș avea ghinionul să prind ultimul apus de pe Pământ într-o zi înnorată, și atunci n-ar fi deloc așa, ar fi gri, tern și lipsit de dramatism, romantism și alte isme cu care ne place să încărcăm emoțional momentele astea imaginare.

De altfel, nu știu dacă în timpul ultimului apus de pe Pământ ar mai sta cineva să-i admire estetica. Mă rog, în filmele apocaliptice vezi întotdeauna un violonist care cîntă în timp ce se scufundă Titanicul și un călugăr budist care meditează în timp ce urmărește asteroidul cum pătrunde în atmosferă. Dar noi, restul oamenilor obișnuiți, am fi preocupați de aspecte ceva mai pragmatice ale existenței noastre. Cum ar fi de faptul c-o să murim.

Oare un apus superb care se întîmplă în timp ce toată lumea de pe Pământ moare mai poate fi considerat un apus superb? Mai ales dacă n-are cine să-l mai admire?

Ne place să ne imaginăm uneori, cînd sîntem pe o plajă pustie, că sîntem „la capătul lumii" sau „la capătul Pămîntului". Cumva, avem convingerea că acolo unde se termină lumea ne așteaptă o fișie de nisip și niște apă caldă și multă pace. Deși probabil că, dacă ar fi așa, ar exista deja un *resort* exclusivist acolo.

Și atunci ne place să le marcăm simbolic. La Cabo da Roca, în Portugalia, deasupra unor stînci de care se lovește Atlanticul, stă înfipt un semn: „Cel mai vestic punct al Europei". Ca și cum ar conta cu ceva. Cam cum ne plăcea să ne imaginăm, cînd eram copii, că dacă plutim destul de mult pe Marea Neagră cu salteaua de plajă, o să ajungem în Turcia.

În Rusia, aproape de Ekaterinburg, e o linie care delimitează, teoretic, Europa de Asia și unde oamenilor le place să se fotografieze cu cîte un picior pe fiecare continent. Unde începe o țară, se termină o alta, și convenția e un gard de sîrmă ghimpată.

Am ajuns în multe astfel de capete de lume de-a lungul vremii, și în toate m-am bucurat de aceeași senzație de suspendare a timpului care te ajută să respiri atît de liniștit atunci cînd ești vara la mare. Ca și cum toate lucrurile care te amenințau în oraș ar dispărea – sau poate, de la capătul lumii, toate par, pur și simplu, foarte departe. Iar potențialele pericole locale nu te pot atinge. Ești turist.

Și aici, convenția se aplică ușor dacă pui toate elementele cap la cap – sfîrșitul muncii e începutul vacanței, stai puțin cu cîte un picior în fiecare, apoi cu ambele în bula de la capătul lumii. Te extragi elegant și o iei de la capăt.

De fapt, doar ne place să stăm pe marginea apocalipsei și s-o contemplăm, fără să avem cu adevărat curajul de a o înfrunta. În locurile cele mai stranii ale lumii, în porții mici, ca și cum, în *Melancholia* lui Lars von Trier, planeta n-ar lovi de fapt niciodată – de altfel, e șocant să vezi cum chiar lovește –, ci ar rămîne suspendată undeva la jumătatea distanței, pentru ca oamenii să o poată admira și să spună: *wow,* cît de apocaliptic, fără să înfrunte cu adevărat sfîrșitul lumii.

Apocaliptic sau paradiziac, ambele ne produc aceleași reacții emoționale intense, viscerale. Pe plaja ghaneză din Ada Foah, acolo-unde rîul Volta se varsă în Atlantic și se ajunge doar pe jos sau cu un 4x4 care să fie în stare să călărească dunele de nisip de pe grind, ești vecin cu Adam și Eva. La capătul multor minute lungi, fierbinți și zdruncinate de condus prin nisip sau de *trekking* cu rucsacul în spate, înconjurat de toți copiii satului, cînd nici nu-ți mai amintești exact ce ai căutat de fapt aici, vezi cocotierii, hamacele, căsuțele de lemn și, de-o parte și de alta a fișiei de nisip pe care ai venit, rîul și oceanul. Amîndouă în același peisaj – o chestie pe care nici n-ai mai apucat s-o vezi de pe drum.

Sigur că poți alege un *resort* luxos. Sau poți să stai cu cortul. Orice îți place mai mult – ești la capătul lumii, îți îngădui orice. În noaptea de la Ada Foah, mîncînd un pește preparat pe întuneric într-un foc de tabără uriaș, improvizat pe plajă de localnicii care nu au mai reușit să pornească generatorul de curent, eu am băut bere, am studiat, printre frunzele de cocotieri, constelațiile de la cinci grade deasupra Ecuatorului și m-am simțit ca ultimul om de pe Pământ. Sau primul, cine mai numără?

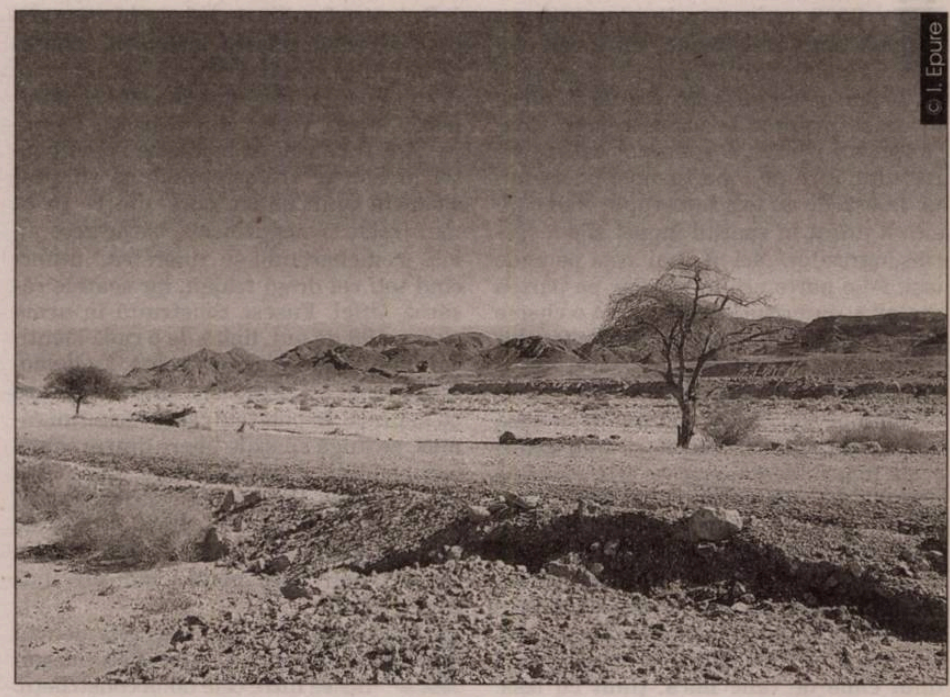

Cînd ai ajuns la marginea cartierului, ai ajuns la marginea lumii.

Dar la capătul lumii m-am simțit și în deșertul israelian Negev, din vecinătatea orașului Eilat. Dacă te deprimă să vezi în fiecare zi pe geam blocul de vizavi, imaginează-ți cum e să deschizi geamul și să nu mai vezi nimic – doar stînci și nisip, sute de kilometri de pietre roșii, aproape complet lipsite de vegetație, fierbinți ziua și reci noaptea.

După ultimul bloc din orașul Eliat începe deșertul. Nu există o trecere și nici un spațiu de negociere – în micul oraș israelian, cînd ai ajuns la marginea cartierului, ai ajuns la marginea lumii.

Science fiction-ul e plin de orașe post-apocaliptice înconjurate de deșert sau de apă, enclave de civilizație baricadate împotriva unor creaturi mutante sau amenințate de nori radioactivi. Și totuși, unii dintre noi căutăm locurile care ne fac să ne simțim aproape distopic de singuri. Plaja aia pustie dintr-o insulă grecească, unde poți să zaci pe prosopul tău și să-ți bei berea adusă de acasă. O săptămînă-două în stepele Mongoliei, pe cămilă sau pe cal, sau în deșert, acolo unde îți auzi vocea în urechi fără ecou, ca și cum ai vorbi într-un studio de înregistrări capitonat. Șoseaua de centură a Islandei, unde conduci sute de kilometri fără să te împiedici de mai mult de o casă înfiptă în coasta unui deal sau un sat cu treizeci-patruzeci de gospodării, zeci de ore pe drum cu calota de gheață pe geamul din stînga și oceanul luminat de soarele straniu al latitudinilor mari pe geamul din dreapta – uneori atît de aproape de șosea încît te temi dacă nu cumva ai ajuns *prea* aproape de capătul lumii.

Pentru unii dintre noi, nu există niciodată prea puțini oameni, prea multe stînci, prea mult nisip. Pentru unii dintre noi, apocalipsa sînt ceilalți oameni. Într-un oraș ca Beijing, unde oriunde te-ai uita nu poți să scapi de senzația că o să mori sufocat de gaze de eșapament sau călcat în picioare de unii dintre cei douăzeci de milioane de locuitori ai orașului. Într-o piață de Crăciun dintr-o capitală europeană, la coadă la vin fiert. În fața unei scene de la un festival, strivit de pe toate părțile de o sută de mii de oameni și de emoțiile lor.

Mie îmi place să dorm la marginea patului, să port haine largi și să umblu în picioarele goale. Îmi place spațiul, în orice formă ar veni el – stepele, deșerturile, plajele, oceanele. Capătul lumii mele e tăcut și lipsit de prea multă recuzită sau actori. Și nu e nimic apocaliptic aici.

***Ioana Epure** e fotograf. De obicei o găsești la Uncle Jeb Studio. Doar din cînd în cînd își pune pălăria de fotojurnalist, și atunci nici ea nu știe exact pe unde o mai poți găsi.*

Alin MOCANU

România unui nemulțumit

Revista noastră a lansat în luna aprilie un concurs de eseuri pentru liceenii din toată țara. Tema pentru prima etapă a fost „Țara mea". Am primit cîteva sute de eseuri, care mai de care mai interesante și le mulțumim tuturor celor care au intrat în concurs. Dintre ei, au fost selectați 25 de autori care au fost invitați să intre în finală. Vom publica în paginile revistei cîteva dintre eseurile cîștigătoare. Pe pagina noastră de Internet (www.dilemaveche.ro) le veți putea găsi pe toate. ***(Redacția)***

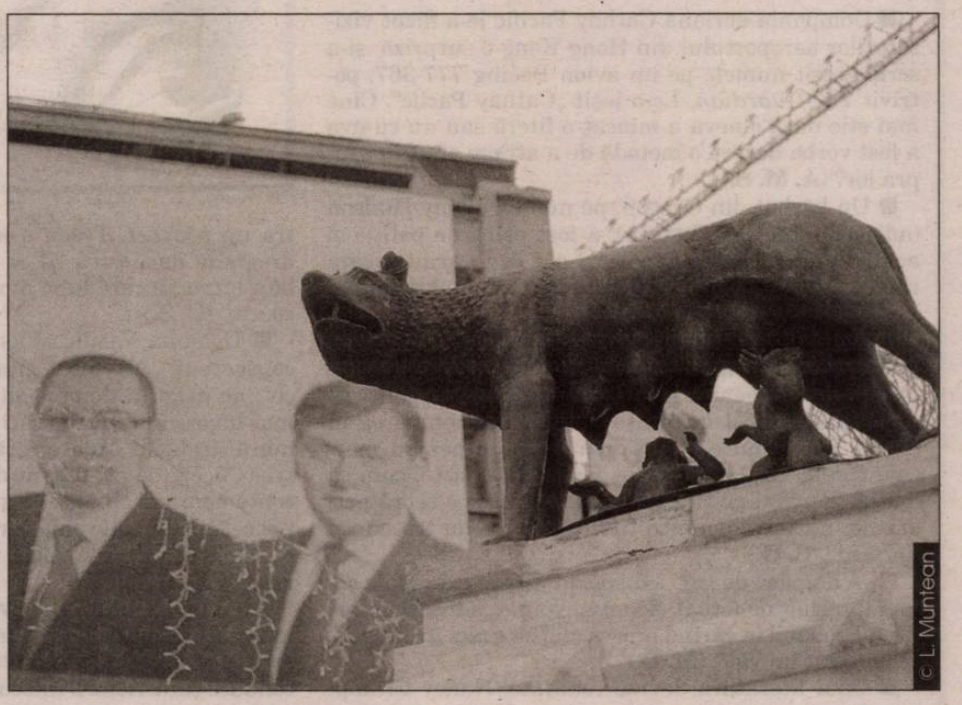

Sînt elev de liceu. Pe lîngă asta, sînt unul dintre olimpicii naționali la istorie din acest an. Nu vreau să fac din asta un motiv de laudă sau prea mult tam-tam.

Încă nu am 18 ani, sînt blazat și nemulțumit de tot ce mă înconjoară. Conștiința istorică pe care o am, în formare, ce-i drept, m-a aruncat într-un post-șoc, așa cum unui copil i se expune brusc realitatea și dă nas în nas cu adevărul, pentru că ăsta e farmecul istoriei, obiectivitatea, relatarea evenimentelor așa cum ele s-au întîmplat.

Și ajungi să te întrebi: „Stai, asta au făcut ai noștri?" Plus că ești scos din visul frumos al primilor ani de istorie în școală, cînd ești atras cu eroism infantil și supraîncărcat cu date, în loc să-ți fie formată gîndirea, astfel încît să învățăm din greșeli. Am deschis subiectul cu istoria pentru că, din punctul meu de vedere, așa cum la angajare CV-ul te caracterizează ca om, așa și istoria te prezintă ca popor, ca națiune, ca țară.

Fiecare dintre noi are multe de spus despre țara sa, șuvoaie de gînduri, de păreri, de satisfacții ori nemulțumiri, de indignări sau împliniri. România e asemenea unui cub Rubik, cu diverse fețe, care mai de care mai complexe ori mai simple. Așa cum administrația publică e formată din funcționari, așa cum poliția e formată din polițiști, țara mea e constituită din cetățenii ei. Buni sau răi, medici, avocați sau șomeri, ieșeni sau craioveni, toți sînt ai țării și țara e a lor.

Sînt originar din Vaslui. Nu mi-e rușine cu asta. La 15 ani, cînd am plecat de acasă în alt județ, pentru a urma un liceu pe care contextul regional nu mi-l aducea la îndemînă, m-am confruntat cu prima formă de discriminare. „Ah. Ești din Vaslui." Evident că pe atunci nu conștientizam că acțiunile din interior ale unui mediu social se oglindesc asupra lucirii sale. Și-atunci am realizat că în țara asta poți fi catalogat într-un anume fel, fără a fi vina ta. Că doar n-am ales eu să mă nasc acolo. Dar și dacă alegeam, tot acolo m-aș fi născut. Și așa am învățat să nu discriminez.

Am învățat multe în cei aproape 18 ani de cînd sînt, cu sau fără voia mea, român. Am învățat că cel mai important la vîrsta asta e tocmai să înveți, ori dacă nu vrei, viața te trage de mînecă și te împinge spre a pricepe. Am învățat că nu e bine să furi, că e destul de important să fii cinstit, să respecți și să nu urăști. Am învățat că cel mai important la vîrsta asta e să citești. Orice. Chiar și bilete de tren, cum spunea Andrei Gheorghe. Am învățat să spun *nu* manipulării. Am învățat că nu e bine să fii egoist și să faci lucruri din interes personal, chiar dacă viața te constrînge uneori la asemenea metode.

Am învățat să critic, orice, chiar și pe mine. Numai din critică înveți. Trebuie să mă critic pe mine, să îmi critic colegul, să îmi critic profesoara, să critic aleșii, chiar dacă încă nu am drept vot. Critică atunci cînd e cazul. Caută modele. Ca apoi să le critici și să înveți ceva benefic. Impune-te cînd ai dreptate și fă-te auzit. Dacă ai cu ce, fii bun. Și fără doar și poate, dacă ești bun, o să ieși din mulțime. Și ieșind din mulțime vei deveni un model, care la rîndul său va fi criticat. Și astfel vei învăța mereu. România e asemenea unei enciclopedii. Odată ce o deschizi, tot rămîi cu ceva.

Nu sînt mulțumit de țara mea. Nu sînt mulțumit de conducătorii ei. Nu sînt mulțumit de mine. Nici de tine nu sînt mulțumit, că pierzi timpul să citești asta cînd poți face ceva pentru țară, ca să fim mulțumiți la un moment dat. Cum să fiu mulțumit cînd școala produce analfabeți funcțional? Aici mulți ar da vina pe sistemul de educație, că așa e la noi. Că sistemul e corupt, ar zice unii, că sîntem conduși de neprofesionaliști, ar puncta alții, sau se mai trezesc cîțiva care pomenesc de „interese străine", de Soros, că e la modă. Haideți totuși să învățăm să ne asumăm. Să fim demni. Cînd dăm de o problemă, gata, sistemul e de vină. Nu-i așa.

Ce modele pot găsi eu, cînd unii de la conducerea țării sînt infractori?

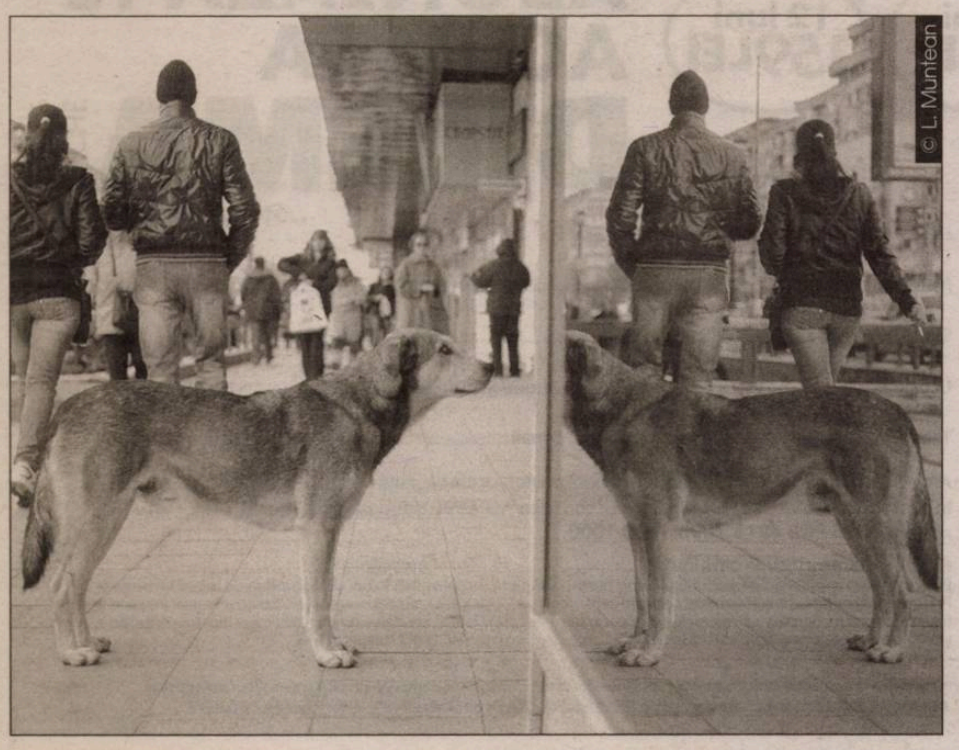

Și intervine întrebarea: Care sistem? Cine e sistemul? Sistemul sîntem noi. Toți. Sistemul sînteți și voi, cei care votați, cei care sînteți sceptici, majoritatea. Ce-ar fi, totuși, să luăm atitudine și să ne implicăm? Că, evident, e mai ușor să dai vina pe sistem decît să iei atitudine și să faci ceva. Încă o lecție pe care cei aproape 18 ani de a fi român mi-au dat-o: Nu aștepta nimic de la nimeni, exemplul personal e pe primul loc. Și uite așa, am ajuns de unde am plecat, că sînt nemulțumit, de mine.

O problemă este, în țara asta, că nu merge totul strună. Dar oare problema nu e la noi? Poate că așa sîntem noi, românii, mereu dăm vina pe ceva, numai să fugim noi de responsabilitate. Ar mai fi multe de făcut în țara noastră.

Acum sînt la modă dezbaterile pe tema familiei tradiționale. Păreri pro și contra, pledoarii în stînga și în dreapta cu argumente care mai de care mai pătrunzătoare. Cred că această problemă va reprezenta un adevărat test al momentului pentru țara noastră. Rămîne de văzut: vom intra în rîndul țărilor care au acceptat acest fenomen, printre care Canada, SUA, Olanda, Franța, sau conservatorismul românesc, născut și bătătorit în satul tradițional, se va impune?

Cam asta e țara noastră și adevărul trebuie scos la iveală. România nu e doar un plai cu flori, România nu se rezumă doar la Transfăgărășan, Delta Dunării sau Vama Veche. România e și a celor un milion de avorturi făcute în primul an după Revoluție. Și că tot am ajuns la Revoluție, de altfel, un alt subiect dezbătut și întors pe toate părțile, se tot aude în mass-media: „S-a redeschis dosarul Revoluției". Oameni buni, se vrea dreptate. Cine nu vrea dreptate e nătîng. Pare un adevărat serial. Un popor care vrea justiție într-o chestiune destul de sensibilă în istoria sa ar trebui să tragă un semnal de alarmă, să arate un exemplu pentru generațiile ce vor veni, nu să închidem dosare pentru ca mai apoi să le redeschidem.

Sînt la vîrsta la care caut modele. Și caut, de dimineață pînă seara, de luni pînă duminică, de sus în jos și invers. Ce modele pot găsi eu, cînd specialiștii într-un anumit domeniu au ajuns sus pentru că au plecat din țară, în contextul în care statul român nu i-a ajutat? Cum pot eu crede în viitorul acestei țări cînd fratele meu a plecat să-și cîștige fericirea în alte locuri? Și, de 1 decembrie, televiziunile se întrec să prezinte români „de succes". Au fost și ei oameni tineri, ca mine, de altfel, dar au ales drumul exodului pentru a se realiza pe plan profesional. Eu nu voi pleca. Voi rămîne aici, indiferent de context. România nu e doar a celor care își pun fotografie de profil temporară de ziua națională pe rețelele de socializare.

Ce modele pot găsi eu, cînd unii de la conducerea țării sînt infractori? Voi vrea și eu să ajung la conducerea țării și, spre deosebire de ei, conștiința mă va oblige să fiu onest. Dar mă tem că pentru asta vor trece zeci de ani.

Ce modele pot găsi cînd tinerii ca mine ies în stradă să protesteze? Ce e de făcut? Să ies și eu? Cine mă ascultă?

De multe ori am auzit că am pierdut trenul spre Europa. Tot ce vreau de la mine și de la generația mea e să alergăm după el. Putem, că sîntem tineri. Și îl vom prinde într-o bună zi. Și atunci vom pune punct unei etape, nu virgulă, că virgule tot s-au pus. Atunci vom spune „Stop! Și de la capăt!" sau vor veni alții să ordone „La loc comanda!"

România e și despre ce am menționat în acest articol. Avem și bune, și rele. Nu am regrete. Nu e articolul unuia care se lasă bătut de „sistem". E articolul unuia care se va lua la trîntă cu „sistemul" ori de cîte ori cinstea acestui popor va fi pusă sub semnul întrebării. Voi, „decreteii", printre care se află și părinții mei, sînteți generația de sacrificiu, dar va veni și ziua noastră. Va veni și rîndul generației 2000.

Timpul le va rezolva pe toate.

***Alin Mocanu** are 18 ani și este elev la Colegiul Național Militar „Ștefan cel Mare" din Cîmpulung Moldovenesc.*

Cu ochii-n 3,14

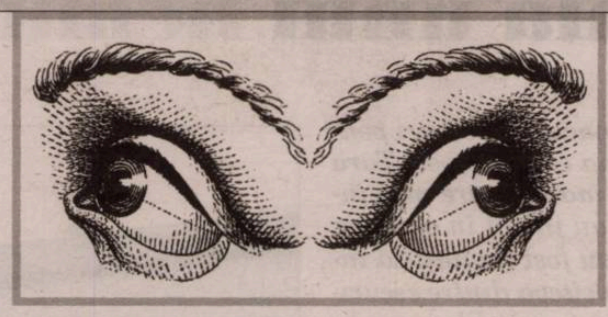

CINE MAI ȘTIE DACĂ MÎNA DESTINULUI ȘI-A TRASAT O ZEBRĂ PERSONALĂ SAU A LIVRAT UN VID INDEPENDENT?

■ Compania aeriană Cathay Pacific le-a făcut vizitatorilor aeroportului din Hong Kong o surpriză: și-a scris greșit numele pe un avion Boeing 777-367, potrivit *The Guardian*. Le-a ieșit „Cathay Paciic". Cine mai știe dacă cineva a mîncat o literă sau nu cumva a fost vorba despre o metodă de a atrage atenția asupra lor? (**A. M. S.**)

■ Un bărbat din Oregon, pe nume Fellony Hudson (adică Fărădelege Hudson), a fost prins de poliție și acuzat de mai multe încălcări ale legii, printre care răpire și posesia unui vehicul furat. Mîna destinului, nu alta! (**C. Ș.**)

■ Pe drumul județean care străbate o comună din Botoșani, într-o noapte, cineva și-a trasat o trecere de pietoni cu bidineaua. Chiar dacă va fi prins, polițiștii susțin că autorul nu poate fi amendat pentru că în Codul Rutier nu există sancțiuni clare pentru marcaje făcute fără autorizație. Pe de altă parte, cum să mai pedepsești pe cineva care și-a trasat o zebră personală, nu între două trotuare, ci între un trotuar și un șanț? (**S. G.**)

■ „A da pasă de gol" a dispărut dintre expresiile comentatorilor de fotbal. Acum se spune „a livrat un *assist*". Probabil în curînd nu vor mai zice nici „a dat gol", ci „a livrat un vid". (**M. C.**)

■ Cînd literatura devine realitate: Nancy Crampton Brophy, autoarea volumului publicat independent *How To Murder Your Husband*, a fost arestată de curînd pentru uciderea propriului soț. (**C. Ș.**)

CU AJUTORUL UNUI MEDIU ÎNCHIS, CEI MAI ÎNVERȘUNAȚI COMENTATORI DEZVĂLUIE MOTIVUL PENTRU CARE LUMINA ZÎMBEA

■ Ciclista Denise Mueller-Korenek, în vîrstă de 45 de ani, a reușit să stabilească un nou record mondial de viteză pe bicicletă: 296 de kilometri pe oră. Ceea ce înseamnă mai mult decît viteza de decolare a unui Airbus A340. Cu ajutorul unui bolid a atins 241 km/h, după care cablul a fost desprins și a pedalat pe propriile forțe pînă la 296 de km/h. Din păcate, nu știm cum se vede lumea de pe o bicicletă la această viteză, pentru că ciclista a fost protejată de vînt de o construcție specială atașată bolidului. (**A. M. S.**)

■ E bine ca astronauții să rămînă cu picioarele pe pămînt, spune Neil deGrasse Tyson, amintind că e periculos să aprinzi un *joint* – sau să aprinzi orice – într-o navă spațială, adică un mediu închis, plin de oxigen. Însă în ceea ce-l privește pe Elon Musk, aparent investigat fiindcă ar fi fumat iarbă în timp ce înregistra un *podcast*, Tyson e împăciuitor: „Lăsați-l să se drogheze dacă vrea să se drogheze. Omul e cel mai bun lucru pe care l-am avut de la Thomas Edison încoace." (**C. Ș.**)

■ Doamna Vasilica-Viorica Dăncilă e un premier consecvent: „Am făcut greșeli și poate că voi mai face", ne asigură domnia-sa, recunoscîndu-i drept „cei mai înverșunați adversari [pe aceia] care îmi tot numără virgulele". Adevăr grăit-ați, doamnă prim-ministru! Căci și de-ați fi avut dumnezeiasca șansă de a fi contemporană cu Moș Virgulă, tot nu ați fi trecut pragul celebrissimelor sale personaje. Pentru simplul fapt că Nenea Iancu nu a fost nicicînd atras de nulitatea nudă. Parol! (**R. M.**)

■ Cineva a venit, pe Twitter, cu o idee de management al dezastrului: Trump este mutat subtil într-o replică a Casei Albe unde el crede că, în continuare, conduce țara. Actorii înlocuiesc întregul personal, plus senatori, comentatori TV și oameni la adunări publice. În tot acest timp, se alege un președinte inteligent, sănătos și decent care să preia președinția. Rămîne ca unul dintre studiourile de la Hollywood să-și asume această reparație istorică a realității. (**M. C.**)

■ Revista *ProSport* dezvăluie într-un interviu motivul pentru care Nadia Comăneci nu zîmbea niciodată. Sportivei i se spunea „fetița care nu zîmbea niciodată", cu referire la romanul pe care i l-a dedicat Lola Lafon: *La Petite Communiste qui ne souriait jamais / Micuța comunistă care nu zîmbea niciodată*. (Nu vă inflamați, „comunistă" e, în Franța, un alint.) Nadia explică: „Este foarte dificil să zîmbești pe o bîrnă care este extrem de îngustă, trebuie să te concentrezi un minut și jumătate. După ce am terminat exercițiul am zîmbit mereu." O bună mostră de erotică atletică, în aceste zile, în care sexismul din sport este combătut cu atîta vehemență. (**M. P.**)

■ Cînd vă treziți dimineața, gîndiți-vă că e posibil, conform unui studiu, ca lumina Soarelui să ajungă pe Pămînt cu o întîrziere de 50 de milioane de ani. (**M. C.**)

N-AR STRICA UN STUDIU CARE SĂ ARATE, FĂRĂ ALTE COMENTARII, TOATE LUCRURILE DE ZECE METRI

■ O nouă sintagmă intră în vocabularul politic și administrativ: „studiu de pre-fezabilitate". Cum ar veni, un studiu care să arate dacă se justifică (sau nu) să fie întreprins un studiu de fezabilitate. Pentru construirea unei autostrăzi. Sau a unui spital. Sau a unei școli. Cred că n-ar strica un studiu de pre-pre-fezabilitate care să arate cît de viabilă e această cale încîlcită de a implementa politici publice. (**M. M.**)

■ În diversele mele drumuri prin oraș am tot dat, mereu în alte zone, de Teatrul de Magie. Felul în care îl găsesc mereu în alt și alt cartier mă face să cred, fără alte comentarii, în magia lui. (**I. P.**)

■ BNR a făcut publică datoria externă a României: aproape 98 de miliarde de euro, adică aproape cinci mii de euro pe cap de locuitor. Vă las să faceți singuri lista cu toate lucrurile care nu s-au făcut cu acești bani. Spre comparație, sub Ceaușescu, datoria era de 21 de miliarde, adică de cinci ori mai mică. (**M. C.**)

■ O noutate și un potențial bestseller în librăriile din Turkmenistan: a 29-a carte semnată de președintele Gurbangulî Berdîmuhamedov (a cărui operă mai cuprinde cîteva culegeri de poezii, o enciclopedie în șapte volume a plantelor medicinale, o biografie a tatălui său și un ghid cabalin). Cartea se cheamă *Venerîndu-ți mama, venerezi ceva sfînt* și a apărut în preajma datei de 29 iunie, ziua de naștere a „eroului poporului turkmen", cum îi place lui Berdîmuhamedov să i se spună. Potrivit cotidianului *Turkmenistanul neutru*, profesoara Gulnabat Iagmurova a declarat că noua lucrare prezidențială va fi predată în școli, întrucît „va îmbogăți munca pedagogică și va sluji ca busolă pentru educarea tineretului nostru". În aceeași zi de 29 iunie 2018 (și în cinstea măreței aniversări), calul favorit al președintelui a stabilit un nou record mondial la mersul pe picioarele dinapoi, reușind să parcurgă în felul acesta o distanță de zece metri. (**D. S.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,
Telefon ..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la Piraeus Bank - Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.